DOCTORIS ANGELICI

DIVI

THOMÆ AQUINATIS

SACRI ORDINIS F. F. PRÆDICATORUM

OPERA OMNIA

PARIS. — IMPRIMERIE Vve P. LAROUSSE ET Cie
49, RUE NOTRE-DAME-DES-CHAMPS, 49

DOCTORIS ANGELICI
DIVI
THOMÆ AQUINATIS
SACRI ORDINIS F. F. PRÆDICATORUM
OPERA OMNIA

SIVE ANTEHAC EXCUSA,
SIVE ETIAM ANECDOTA; EX EDITIONIBUS VETUSTIS ET DECIMI TERTII SÆCULI CODICIBUS RELIGIOSE CASTIGATA;
PRO AUTHORITATIBUS AD FIDEM VULGATÆ VERSIONIS ACCURATIORUMQUE PATROLOGIÆ TEXTUUM,
NUNC PRIMUM REVOCATA;
NOTIS HISTORICIS, CRITICIS, PHILOSOPHICIS, THEOLOGICIS, CUNCTAS ILLUSTRANTIBUS CONTROVERSIAS
OCCASIONE DOGMATUM SANCTI AUTHORIS EXORTAS, SOLLICITE ORNATA,

STUDIO AC LABORE
STANISLAI EDUARDI FRETTÉ
Sacerdotis Scholæque Thomisticæ Alumni.

VOLUMEN DECIMUM-OCTAVUM

EXPOSITIONES IN JOB
IN PSALMOS DAVIDIS. — IN CANTICUM CANTICORUM.
IN ISAIAM PROPHETAM.

PARISIIS
APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM
13, VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

M DCCC LXXVI

SANCTI
THOMÆ AQUINATIS
EXPOSITIO
IN LIBRUM SANCTI JOB

PROLOGUS S. THOMÆ

Sicut in rebus quæ naturaliter generantur, paulatim ex imperfecto ad perfectum pervenitur; sic accidit hominibus circa cognitionem veritatis : nam a principio parum quid de veritate attigerunt : posterius autem quasi pedetentim ad quamdam pleniorem mensuram veritatis pervenerunt ; ex quo contigit multos, propter imperfectam cognitionem, circa veritatem errasse ; inter quos aliqui extiterunt, qui divinam providentiam auferentes, omnia fortunæ et casui attribuebant : et priorum quidem in tantum ad hoc invaluit opinio, ut ponerent mundum casu factum esse, et ea quæ naturaliter generantur casui attribuerent; sicut percipi potest ex opinionibus antiquorum naturalium, ponentium solum causam materialem : posteriorum etiam quidam, ut Democritus et Empedocles, plurima casui attribuebant. Sed posteriorum philosophorum diligentia perspicacius intuens veritatem, evidentibus indiciis et rationibus ostendit res naturales providentia regi : non enim tam certus cursus in motu cœli et siderum et in aliis naturæ effectibus inveniretur, nisi hæc omnia a quodam intellectu supereminente ordinata gubernarentur. Opinione igitur plurimorum firmata in hoc, quod res naturales non casu, sed providentia regerentur, propter ordinem qui manifeste apparet in eis, dubitatio mansit apud plurimos de actibus hominum : utrum res humanæ casu procederent, an aliqua providentia vel ordine quodam superiori gubernarentur. Cui quidem dubitationi maxime fomentum ministravit, quod in eventibus humanis nullus certus ordo apparet : non enim semper bonis bona eveniunt aut malis mala, neque rursus semper bonis mala aut malis bona; sed indifferenter bonis et malis bona et mala. Hoc igitur est quod ma-

xime corda hominum commoveat ad opinandum res humanas providentia divina non regi : sed quidam eas casualiter procedere dicunt, nisi quatenus providentia et consilio humano reguntur ; quidam vero cœlesti fato eorum eventus attribuunt ; hæc autem opinio maxime humano generi nociva invenitur : divina enim providentia sublata, nulla apud homines Dei reverentia aut timor, cum veritate remanebit : ex quo quanta desidia circa virtutes, quanta pronitas ad vitia subsequeretur, satis quilibet perpendere potest : nihil enim est quod tantum revocet homines a malis et ad bona inducat, quantum Dei timor et amor : unde eorum qui divino spiritu sunt sapientiam consecuti ad aliorum eruditionem primum et præcipuum studium fuit hanc opinionem a cordibus hominum amovere ; et ideo post datam Legem et Prophetas, in numero agiographorum, idest librorum per spiritum Dei sapienter ad eruditionem hominum conscriptorum, primus ponitur liber Job : cujus tota intentio in hoc versatur, ut per probabiles rationes ostendatur res humanas divina providentia regi. Proceditur autem in hoc libro ad propositum ostendendum ex suppositione quod res naturales ex divina providentia gubernentur. Id autem quod præcipue providentiam Dei circa res humanas impugnare videtur, est afflictio justorum. Nam quod malis interdum bona eveniant, etsi irrationabile primo aspectu videatur, et providentiæ contrarium, tamen utcumque habere potest aliqualem excusationem ex miseratione divina ; sed quod justi sine causa affligantur, totaliter videtur subruere providentiæ fundamentum. Proponitur ergo ad quæstionem intentam, quasi quoddam thema, multiplex et gravis afflictio cujusdam viri in omni virtute perfecti, qui dicitur Job. Fuerunt autem aliqui quibus visum est, quod iste Job non fuerit aliquid in rerum natura, sed quod fuerit quædam parabola conficta, ut esset quoddam thema ad providentiæ disputationem, sicut frequenter homines confingunt aliqua facta ad disputandum de eis : et quamvis ad intentionem libri non multum referat, utrum sic vel aliter fuerit, refert tamen quantum ad ipsam veritatem : videtur enim prædicta opinio auctoritati Sacræ Scripturæ obviare : dicitur enim Ezech. xiv, 14, ex persona Domini : *Si fuerint tres viri in medio ejus, Noe, Daniel et Job, ipsi justitia sua liberabunt animas suas.* Manifestum est autem, Noe et Daniel homines in rerum natura fuisse : unde nec de tertio eis connumerato, scilicet de Job, in dubium debet venire. Dicitur etiam Jacobi v, 11 : *Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt : sufferentiam Job audistis, et finem Domini vidistis.* Sic igitur credendum est Job hominem in rerum natura fuisse. Quo autem tempore fuerit, vel ex quibus parentibus originem duxerit, et quis etiam hujus libri fuerit auctor, utrum scilicet ipse Job hunc librum conscripserit, de se quasi de alio loquens, an alius de eo ista retulerit, non est præsentis intentionis discutere. Intendimus enim compendiose, secundum nostram possibilitatem, de divino auxilio fiduciam habentes, librum istum, qui intitulatur beati Job, secundum litteralem sensum exponere : ejus enim mysteria tam subtiliter et discrete beatus Papa Gregorius nobis aperuit, ut his nihil ultra addendum videatur.

CAPUT PRIMUM

LECTIO I

Vir erat in terra Hus, nomine Job ; et erat vir ille simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo ; natique sunt ei septem filii et tres filiæ ; et fuit possessio ejus septem millia ovium, et tria millia camelorum, quingenta quoque juga boum, et quingentæ asinæ, ac familia multa nimis, eratque vir ille magnus inter omnes Orientales. Et ibant filii ejus, et faciebant convivia per domos, unusquisque in die suo. Et mittentes vocabant tres sorores suas ut comederent et biberent cum eis. Cumque in orbem transissent dies convivii, mittebat ad eos Job, et sanctificabat illos, consurgens diluculo, offerebat holocausta * per singulos : dicebat enim : Ne forte peccaverint filii mei, et benedixerint Deo in cordibus suis. Sic faciebat Job cunctis diebus.

* *pro singulis.*

Quia, sicut dictum est, intentio hujus libri ordinatur ad ostendendum, qualiter res humanæ providentia divina regantur ; præmittitur, quasi totius fundamentum disputationis, quædam historia, in qua cujusdam viri justi multiplex afflictio recitatur. Hoc enim est quod maxime videtur divinam providentiam a rebus humanis excludere. Hujus igitur viri primo persona describitur ; et quantum ad sexum, dum dicitur : *Vir erat ;* hic enim sexus ad perferendas molestias invenitur robustior ; describitur etiam quantum ad patriam, cum dicitur : *In terra Hus*, quæ est in partibus Orientis ; et quantum ad nomen, cum dicitur : *Nomine Job ;* et videntur hæc duo posita esse ad firmandum hoc quod dicitur, non esse parabolam, sed rem gestam. Et ne aliquis adversitates, quæ postmodum inducuntur, pro peccatis hujus viri ei accidisse crederet, consequenter describitur ejus virtus, per quam a peccatis demonstratur immunis. Sciendum quidem est, hominem tripliciter peccare. Sunt enim quædam peccata quibus peccatur in proximum, sicut homicidia, adulteria, furta et alia hujusmodi : quædam quibus peccatur in Deum, sicut perjurium, sacrilegium, blasphemia, et hujusmodi : quædam quibus unusquisque in seipsum peccat, secundum illud Apostoli primæ Corinth. vi, 18 : *Qui fornicatur, in corpus suum peccat.* In proximum autem quis peccat dupliciter ; occulte per dolum, et manifeste per vim. Hic autem vir non circumvenit per dolum proximum : unde dicitur : *Et erat vir ille simplex ;* simplicitas enim proprie dolositati opponitur ; nulli violentiam intulit ; sequitur enim : *Et rectus ;* rectitudo enim proprie ad justitiam pertinet, quæ in æqualitate consistit, secundum illud Isai. xxvi, 7 : *Semita justi recta est, rectus callis justi ad ambulandum.* Quod autem in Deum non peccaverit, aperte ostenditur per hoc quod sequitur : *Ac timens Deum ;* in quo reverentia ad Deum designatur. Quod etiam in seipsum non peccaverit, ostenditur in hoc quod subditur : *Ac recedens a malo ;* quia malum odio habuit propter seipsum, non solum propter nocumentum proximi vel offensam Dei. Descripta ergo hujus viri et persona et virtute, ejus prosperitas consequenter ostenditur, ut ex præcedenti prosperitate gravior sequens judicetur adversitas : similiter etiam ad ostendendum, quod ex pura Dei intentione justis semper bona tribuuntur, non solum spiritualia, verum etiam temporalia. Sed quod aliquando justi adver-

sitatibus premantur, accidit propter aliquam specialem causam : unde sic a principio homo institutus fuit, ut nullis subjaceret perturbationibus, si in innocentia permansisset. Principium autem prosperitatis temporalis, post bonam consistentiam personæ propriæ, consistit in personis conjunctis, et præcipue in natis, qui sunt quodammodo aliquid parentum : describitur igitur primo ejus prosperitas quantum ad fecunditatem prolis, cum dicitur : *Natique sunt ei septem filii et tres filiæ*. Consequenter numerosior multitudo marium quam feminarum ponitur, quia parentes affectare solent magis filios quam filias ; tum quia id quod perfectius est, desiderabilius est ; mares autem comparantur ad feminas sicut perfectum ad imperfectum : tum quia in auxilium rerum gerendarum solent esse parentibus magis potentes nati quam natæ. Deinde ostenditur prosperitas ejus quantum ad multitudinem divitiarum ; et præcipue in animalibus : nam circa principium humani generis, propter hominum paucitatem, agrorum possessio non ita pretiosa erat sicut animalium ; et maxime in partibus Orientis, in quibus etiam usque hodie sunt pauci habitatores, præ latitudine regionis. Inter animalia autem primo ponuntur ea quæ maxime deserviunt ad victum et vestitum personæ, ut oves ; unde dicitur : *et fuit possessio ejus septem millia ovium*. Secundo ponuntur ea quæ maxime deserviunt ad onera deferenda, scilicet cameli ; et hoc est quod subditur : *Et tria millia camelorum*. Tertio ponuntur ea quæ deserviunt ad culturam agrorum ; et hoc est quod subditur : *Quingenta quoque juga boum*. Quarto ponuntur animalia quibus homines ad vecturam utuntur : unde sequitur : *Et quingentæ asinæ* ; ex quibus muli generantur, quibus antiqui maxime insidebant. Sub istis autem quatuor generibus animalium comprehenduntur omnia alia quæ ad eosdem usus deserviunt : puta sub ovibus, omnia victui et vestitui necessaria : et sic de reliquis. Et quia homines multas divitias possidentes, ad eas gubernandas, multitudine indigent famulorum, convenienter subditur : *Ac familia multa nimis*. Consequenter ponitur prosperitas ejus quantum ad honorem et famam, quæ longe lateque diffundebatur ; et hoc est quod dicitur : *Erat vir ille magnus inter omnes Orientales*, idest honoratus et famosus. Ad majorem autem ipsius Job commendationem, consequenter disciplina domus ejus describitur, quæ immunis erat ab illis vitiis quæ opulentia generari solent plerumque ; nam divitiarum abundantia discordiam parit : unde legitur Genes. XIII, quod Abraham et Loth nequiverunt simul habitare, ad vitandum jurgium, quod ex rerum abundantia proveniebat. Frequenter etiam homines multa possidentes dum ea possident quæ immoderate amant, eis tenacius utuntur ; unde dicitur Eccl. VI, 1 : *Est et aliud malum quod vidi sub sole, et quidem frequens apud homines : vir, cui dedit Deus divitias, substantiam et honorem, et nihil deest animæ * ejus ex omnibus quæ desiderat ; nec tribuit ei ** Deus potestatem ut comedat ex eo*. Ab iis ergo malis immunis erat domus beati Job : erat enim ibi concordia jucunda et æqua frugalitas ; quod significatur, cum dicitur : *Et ibant filii ejus, et faciebant convivia per domos unusquisque in die suo :* hæc autem caritas et concordia non solum inter fratres erat, sed usque ad sorores extendebatur, quæ frequenter despiciuntur a fratribus propter superbiam quam opulentia plurimum gignit : unde subditur : *Et mittentes vocabant tres sorores suas, ut comederent et biberent cum eis*. Similiter etiam designatur in hoc securitas quæ de castitate filiarum habebatur ; alias enim non circumducendæ erant, sed includendæ, secundum illud Eccli. XXVI, 13 : *In filia non avertente se firma custodiam, ne inventa occasione utatur se*. Sicut autem in domo Job frugalitas et concordia vigebat, sic in ipso Job vigebat sancta sollicitudo puritatis, quam frequenter divitiæ obruunt, vel etiam minuunt, secundum illud Deut. XXXII, 15 *** : *Incrassatus est, dilatatus et recalcitravit* ; et postea sequitur : *Dereliquit Deum factorem suum* etc. Et quidem de sua puritate in tantum sollicitus erat, quod ab iis quæ inquinare poterant, totaliter procul erat : unde non solum dicitur quod *erat timens*

* *suæ*

** *potestatem Deus.*

*** *Incrassatus est dilectus, et recalcitravit... dilatatus.*

Deum et recedens a malo; sed etiam circa filiorum puritatem maxime sollicitus erat : permittebat siquidem eos convivia agere, eorum indulgens ætati. Quædam enim in juvenibus tolerantur, quæ in personis gravibus reprehensibilia sunt. Et quia in conviviis vix aut nunquam homines immunditiam vitare possunt, quin vel per ineptam lætitiam, vel per inordinatam loquacitatem, aut etiam immoderatum usum cibi offendant ; filiis, quos a conviviis non arcebat, purificationis remedium exhibebat ; unde dicitur : *Cumque in orbem transisissent dies convivii, mittebat ad eos Job, et sanctificabat illos.* Dicuntur autem in orbem dies transire convivii, quia cum septem filii essent, et unusquisque in die sua convivium faceret, per omnes dies septimanæ feriatim hujusmodi consumebant convivia ; postmodum quasi circulariter, sive orbiculariter, sicut in diebus septimanæ, ita in conviviis ad principium rediebatur. Notandum est, quod licet Job filiis indulgeret ut convivia agerent, tamen ipse suam gravitatem conservans, eorum conviviis se non immiscebat : unde dicitur quod *mittebat ad eos*, non quod ipse ad eos iret. Modus autem sanctificationis, quo per internuntium sanctificabat eos, potest intelligi dupliciter : vel quia salubribus monitis eos instrui faciebat, ut si quid in conviviis deliquerant, emendarent : vel etiam quia aliquem expiationis ritum habebant, quo hujusmodi delicta expiabantur ; sicut et sacrificia, quæ etiam ante legem data fuerant, et primitiarum et decimarum oblatio. In conviviis autem homines interdum non solum impuritatem contrahunt modis prædictis, sed etiam gravioribus peccatis immerguntur aliquando usque ad Dei contemptum, et propter lasciviam, ratione absorpta, et a reverentia divina abstracta, sicut in Exodo xxxii, 6, dicitur . *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere ;* idest fornicari, vel idolis immolare. Job ergo non solum contra levia delicta filiis, sanctificando, subveniebat, sed etiam contra graviora remedium studebat apponere, quo eis Deus placaretur : unde sequitur : *Consurgensque diluculo offerebat holocaustum per singulos :* in quibus verbis ostenditur perfectio devotionis ipsius, et quantum ad tempus, quia diluculo consurgebat, secundum illud Psal. v, 5 : *Mane astabo tibi* etc., et quantum ad modum oblationis, quia holocausta offerebat, quæ totaliter comburebantur ad honorem Dei, nulla parte relicta in usum offerentis, vel ejus pro quo offerebantur, sicut erat in hostiis pacificis, et pro peccato : dicitur enim holocaustum, quasi totum incensum : et quantum ad numerum, quia pro singulis filiis holocausta offerebat ; singula enim peccata convenientibus satisfactionibus sunt expianda. Causam autem oblationis holocaustorum subjungit dicens : *Dicebat enim*, scilicet in corde suo Job, non quidem de peccatis filiorum certus, sed dubitans : *Ne forte peccaverint filii mei ;* scilicet opere, vel verbo ; *et benedixerint Deo in cordibus suis.* Quod quidem dupliciter intelligi potest : uno modo, ut totum intelligatur conjunctim : quamvis enim benedicere Deum sit bonum, tamen benedicere Deum de hoc quia homo peccavit, significat voluntatem in peccatis quiescentem ; et quantum ad hoc vituperatur ; sicut in Zach. xi, 4, dicitur contra quosdam : *Pasce pecora occisionis : quæ qui * possidebant occidebant, et non dolebant, et vendebant ea dicentes : Benedictus ** Deus, divites facti sumus.* Alio modo, ut intelligatur divisim a contrario sensu ; et sic per hoc quod dicitur, *Benedixerint*, intelligatur maledixerint. Crimen enim blasphemiæ tam horribile est, ut pia ora ipsum nominare proprio nomine reformident, sed ipsum per contrarium significant : et convenienter pro peccato blasphemiæ holocausta offeruntur : quia ea quæ in Deum committuntur, honoratione divina sunt expurganda. Solet autem contingere, quod divinus cultus a quibusdam devote perficiatur, si rarus sit, cum autem frequens fuerit, in fastidium venit : quod est peccatum accidiæ, cum aliquis scilicet tristatur de spirituali labore : cui quidem peccato Job subjectus non erat ; nam subditur : *Sic faciebat Job cunctis diebus ;* quasi perseverantem in divino cultu devotionem conservans.

* *possederant*

** *Dominus*

LECTIO II

Quadam autem die cum venissent filii Dei ut assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan. Cui dixit Dominus: Unde venis? Qui respondens ait : Circuivi terram et perambulavi eam. Dixitque Dominus ad eum : Numquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra, homo simplex et rectus ac timens Deum, et recedens a malo? Cui respondens Satan ait : Numquid * frustra Job timet Deum? Nonne tu vallasti eum ac domum ejus universamque substantiam ejus per circuitum? Operibus manuum ejus benedixisti, et possessio ejus crevit in terra. Sed extende paululum manum tuam, et tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi. Dixit ergo Dominus ad Satan : Ecce, universa quæ habet, in manu tua sunt : tantum in eum ne extendas manum tuam.

* *Job frustra.*

Post prosperitatem beati Job enumeratam, ponitur adversitas ipsius; et primo inducitur causa ipsius : et ne quis putaret adversitates justorum absque divina providentia procedere, ac per hoc æstimaret res humanas providentiæ subjectas non esse, præmittitur quomodo Deus de rebus humanis curam habet, et eas dispensat. Hoc symbolice et sub ænigmate proponitur, secundum consuetudinem Sacræ Scripturæ, quæ res spirituales sub figuris rerum corporalium describit : sicut patet Isaiæ vi, 1 : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum;* et in principio Ezech., et in pluribus aliis locis. Et quamvis spiritualia sub figuris rerum corporalium proponantur, non tamen ea quæ circa spiritualia intenduntur per figuras sensibiles, ad mysticum pertinent sensum, sed litteralem : quia sensus litteralis est qui primo per verba intenditur, sive proprie dicta, sive figurate. Sciendum est autem, quod divina providentia tali ordine res gubernat, quod inferiora per superiora dispensat : corpora enim generabilia et corruptibilia subduntur motui corporum cœlestium : et similiter inferiores spiritus rationales mortalibus corporibus uniti, scilicet animæ, per superiores spiritus incorporeos administrantur. Hæc autem habet ecclesiastica traditio, quod inter incorporeos spiritus, quidam sunt boni, qui puritatem in qua creati sunt conservantes, divina gloria perfruuntur, a Dei voluntate nunquam recedentes : et hi quidem spiritus in Scripturis interdum dicuntur Angeli, idest nuntii, quia divina hominibus annuntiant : interdum autem filii Dei dicuntur, in quantum Deo per participationem gloriæ similantur. Mali autem spiritus quidam sunt non per naturam aut per creationem (cum uniuscujusque naturæ auctor sit Deus, nec summum bonum potest esse causa nisi bonorum ;) sed sunt mali propter propriam culpam. Hujusmodi autem spiritus in Scripturis dæmones dicuntur; et eorum primus dicitur Diabolus, quasi deorsum cadens; vel etiam Satan, idest adversarius. Utrique igitur spiritus homines ad aliqua agenda movent : boni quidem ad bona, mali autem ad mala. Et sicut homines moventur a Deo per spiritus supradictos, ita etiam ea quæ per homines aguntur, dicuntur in Scripturis, eisdem spiritibus mediantibus, ad divinum examen referri. Ad ostendendum igitur, quod tam bona quam mala quæ homines agunt, divino judicio subsunt, dicitur : *Quadam autem die, cum venissent filii Dei ut assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan.* Sciendum vero est, quod Angeli, qui hic filii Dei dicuntur, assistere dicuntur Domino dupliciter : uno modo in quantum Deus ab eis conspicitur, sicut scriptum est in Daniel, vii, 10 : *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Alio modo in quantum ipsi Angeli et eorum actus a Deo conspiciuntur : nam qui alicui domino assistunt, et eum conspiciunt, et ab eo conspiciuntur. Primo igitur modo assistere non convenit Angelis nisi bonis, qui divina visione perfruuntur; nec iis omnibus, sed illis tantum qui inter eos superiores existunt, qui magis intime divina visione perfruuntur, et ad exteriora ministeria, secundum Dio-

nysii sententiam, non exeunt; unde et a ministrantibus, in prædicta auctoritate Danielis, assistentes distinguuntur. Secundo autem modo assistere convenit non solum omnibus bonis Angelis, sed etiam malis, et etiam hominibus : quia quæcumque per eos aguntur, divino conspectui et examini subduntur : et propter hoc dicitur, quod cum venirent filii Dei ut assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan. Et quamvis ea quæ per Angelos bonos vel malos administrantur, continue divino conspectui et examini subjiciantur, et sic semper filii Dei assistant, et Satan inter eos assistere dicatur etc., dicitur tamen : *Quadam die*, secundum morem Scripturæ, quæ ea quæ supra tempus sunt, interdum per tempus designat ex aliquibus quæ dicuntur in tempore : sicut in principio Gen., dicitur Deus aliqua dixisse primo vel secundo die, quamvis ejus dicere sit æternum, propter hoc quod ea quæ ab ipso dicuntur, fiebant in tempore : ita et nunc quia factum de quo nunc intenditur, determinato tempore extitit, dicuntur administratores hujusmodi facti quadam die coram Domino astitisse quamvis coram ipso assistere nunquam desistant.

Considerandum est etiam, quod ad Dei judicium aliter referuntur ea quæ per bonos Angelos aguntur, aliter ea quæ per malos : nam boni Angeli hoc intendunt, ut ea quæ agunt referant in Deum; et ideo dicitur, quod filii Dei venerunt ut assisterent coram Domino, quasi primo motu et intentione omnia divino judicio subdentes : mali vero Angeli non intendunt ea quæ agunt referre in Deum, sed eis nolentibus hoc accidit, ut quidquid agunt subdatur divino judicio, vel divinæ providentiæ : et ideo non dicitur de Satan quod venerit ut assisteret coram Domino, sed solum quod *affuit inter eos*. Dicitur autem, *Inter eos*, tum propter naturæ parilitatem; tum ad insinuandum, quod mala non sunt ex principali intentione, sed superveniunt bonis quasi per accidens. Est autem differentia inter ea quæ per bonos Angelos et malos aguntur : nam boni Angeli nil agunt, nisi ad quod divino jussu et voluntate moventur; in omnibus enim voluntatem divinam sequuntur : mali vero sua voluntate discordant a Deo; unde ea quæ ipsi agunt, a Deo aliena existunt, quantum ad eorum intentionem. Et quia non consuevimus interrogare de iis quæ nos facimus, sed de iis quæ absque nobis fiunt; ideo non dicitur quod Dominus aliquid quæsierit a filiis Dei, sed solum a Satan : et hoc est quod subditur : *Cui dicit Dominus* : *Unde venis?* Et notandum est, quod non dicit ei Dominus, Quid facis, aut, ubi es? sed, *Unde venis?* Quia ipsa facta quæ per dæmones procurantur, interdum ex divina voluntate proveniunt, dum per eos vel puniuntur mali, vel exercentur boni : sed dæmonum intentio semper mala est et a Deo aliena; et ideo a Satan quæritur : *Unde venis?* quia ejus intentio, a qua procedit omnis ipsius actio, a Deo est aliena. Sciendum autem est, quod dicere, dupliciter accipitur : nam quandoque refertur ad conceptum cordis; quandoque autem ad significationem qua hujusmodi conceptus alteri exprimitur. Secundum igitur primum modum, dicere Dei est æternum : et nil est aliud quam generare Filium, qui est Verbum ipsius. Secundo vero modo specialiter Deus aliqua dicit; diversimode tamen secundum quod congruit eis quibus dicit. Nam hominibus corporeos sensus habentibus aliquando Deus locutus est aereo sono, formato in aliqua subjecta creatura; sicut vox sonuit in baptismo, et in transfiguratione Christi : Matth. xvii, 5 : *Hic est Filius meus dilectus*. Aliquando autem per imaginariam visionem; sicut multoties legitur in Prophetis. Aliquando autem intelligibili expressione : et hoc modo intelligendum est Dominum ad Satan dixisse, in quantum eum intelligere facit, quod ea quæ ipse agit, a Deo conspiciuntur. Sicut ergo dicere Dei ad Satan est ei notitiam præbere, ita Satan respondere Deo est, non quidem alicujus rei notitiam tradere Deo, sed considerare omnia sua divino conspectui aperta esse : et secundum hunc modum dicitur : *Qui respondens ait : Circuivi terram et perambulavi eam*. Per hoc igitur quod Dominus dicit ad Satan : *Unde venis?* intentionem et acta diaboli Deus examinat; per hoc autem quod Satan respondet : *Circuivi terram*

et perambulari eam, quasi suorum actuum Deo rationem reddit : ut ex utroque ostendat omnia quæ per Satan fiunt divinæ providentiæ subjecta esse. Per circuitionem autem Satan, calliditas ejus ostenditur, ad explorandum quos decipere possit, secundum illud I Petr. V, 8 : *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit, quærens quem devoret.* Convenienter autem per circuitum calliditas designatur : sicut per rectum simplex et justus : nam rectum est, cujus medium non exit ab extremis. Cum ergo actio justi a suo principio, quod est Dei voluntas, et fine illi intento non discrepet, convenienter justis adscribitur rectitudo : callidorum autem est, aliud protendere, ac aliud intendere ; et sic id quod demonstrant de suo opere, exit ab extremis : dum nec principio concordat nec fini. Unde recte callidi circuire dicuntur : propter quod scriptum est : *In circuitu impii ambulant*. Ps. XI, 9.

Sciendum autem est, quod et si diabolus erga cunctos tam bonos quam malos calliditatis suæ studio utatur, effectus tamen calliditatis suæ in solis malis consequitur, qui recte terra nominantur. Cum enim homo compositus sit ex natura spirituali et carne terrena : malum hominis in hoc consistit, quod derelictis spiritualibus bonis, ad quæ secundum rationem mente ordinatur, terrenis bonis inhæret, quæ sibi competunt secundum carnem terrenam : et ideo mali, in quantum carnem terrenam sequuntur, recte terra dicuntur. Hujusmodi igitur terram non solum circuit Satan, sed etiam perambulat, quia in eis effectum suæ malitiæ complet. Per ambulationem enim complementum processus ipsius designatur : sicut e converso de viris justis dicitur, quod in eis Deus perambulat : unde Apost. II Cor. VI, 16 inducit : *Inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos.* Potest etiam ex hoc aliud intelligi. Triplex igitur est status viventium : quidam enim sunt supra terram, idest in cœlo, ut Angeli, et beati homines : quidam in terra, sicut homines in mortali carne viventes : quidam autem sub terra, ut dæmones et damnati omnes. Primos igitur Satan neque circuit neque perambulat : quia in cœlestibus civibus nulla malitia esse potest ; sicut nec in cœlestibus corporibus invenitur aliquod malum naturæ. Illos autem qui sunt in inferno, perambulat, sed non circuit ; quia eos totaliter suæ malitiæ subjectos habet : nec oportet ut ad eos decipiendos aliqua calliditate utatur. Eos autem qui sunt in terra, circuit et perambulat : quia et calliditate eos decipere nititur, et quosdam eorum ad suam malitiam trahit, qui maxime per terram designantur, ut dictum est. Et quod per terram homines terreni designentur, satis aperte ostenditur per hoc, quod Dominus Job, quamvis in terra habitantem, a terra tamen segregare videtur : nam cum Satan dixisset : *Circuivi terram, et perambulavi eam;* subjungitur : *Dixitque Dominus ad eum : Numquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis etc?* Frustra enim quæsitum videretur an Job considerasset, qui terram circuisse et perambulasse se asserebat, nisi servum suum Job præter terram esse intelligeret : et maxime ostendit in quo a terra segregetur, in hoc quod dicit : *Servum meum Job.* Homo enim quasi medius constitutus est inter Deum et res terrenas : nam mente inhæret Deo, carne autem rebus terrenis conjungitur. Omne autem medium duorum eo magis ab uno extremo recedit, quo magis alteri appropinquat : homo igitur quanto magis Deo inhæret, tanto remotior est a terra : hoc autem est servum Dei esse, quod mente Deo inhærere : nam servus est qui non sui causa est : ille autem qui mente Deo inhæret, seipsum in Deum ordinat ut servus amoris, non timoris. Et notandum est, quod affectiones terrenæ aliquo modo a remotis imitantur spirituales affectus, quibus mens Deo conjungitur; sed ad eorum similitudinem nullo modo pervenire possunt. Nam et amor terrenus ab amore Dei deficit, et per consequens omnis affectio : nam cujuslibet affectionis amor est principium. Unde convenienter, postquam dixerat : *Numquid considerasti servum meum Job,* subditur : *Quod non sit similis ei in terra* : quia nihil in terrenis spiritualibus æquari potest; quamvis et possit aliter intelligi. Nam in unoquoque Sancto est aliqua virtutis præeminentia, quantum ad

aliquem spiritualem usum : propter quod de singulis Confessoribus in Ecclesia canitur : *Non est inventus similis illi, qui conservaret legem Excelsi* : nisi quod in Christo omnia secundum perfectissimam excellentiam fuerunt : et secundum hunc modum intelligi potest, quod nullus in terra habitantium similis erat Job, inquantum Job præeminebat, quantum ad aliquem usum virtutis.

In quo autem Job fuerit servus Dei, et nullus ei similis in terra fuerit, ostendit cum subdit : *Homo simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo;* quæ quia supra exposita sunt, ad præsens dimittantur. Considerandum autem, quod Dominus justorum vitam non solum ad eorum bonum ordinat, sed etiam aliis eam conspicuam reddit; sed conspicientes eam non similiter afficiuntur ad ipsam : nam boni eam pro exemplo habentes, ex ipsa proficiunt; mali vero si non corriguntur ex ea, ut ejus exemplo boni fiant, ex sanctorum vita inspecta deficiunt, dum vel per invidiam torquentur, vel falsis judiciis eam pervertere conantur, secundum illud Apost. II Cor, 11, 15 : *Christi bonus odor sumus Deo**, *et in iis qui salvi sunt, et in iis qui pereunt* : *aliis quidem odor mortis in mortem; aliis autem odor vitæ in vitam.* Sic igitur Deus vitam sanctorum non solum ab electis considerari vult ad profectum salutis, sed etiam ab iniquis ad cumulum damnationis : quia ex vita sanctorum condemnabilis ostenditur perversitas impiorum, secundum illud quod dicitur Sap. IV, 16 : *Condemnat justus mortuus vivos impios.* Et ideo Dominus ad Satan dicit : *Numquid considerasti servum meum Job?* quasi diceret : Terram quidem circuis et perambulas; sed servum meum Job solum considerare potes, et ejus virtutem mirari. Solet autem perversorum hominum, quorum princeps est Satan, et eorum hic personam gerit, talis esse consuetudo, ut cum sanctorum vitam reprehendere non possunt, non ex recta intentione eos agere calumnientur, secundum illud Eccli. XI, 33 : *Bona in mala convertens insidiatur, et in electis imponit*** *maculam.* Et hoc apparet ex hoc quod subditur : *Cui respondens Satan ait : Numquid frustra Job timet Deum?* Quasi dicat : Negare non possum quin bona faciat; sed hoc non agit recta intentione propter amorem et honestatem, sed propter temporalia, quæ a te consecutus est; et ideo dicit : *Numquid frustra Job timet Deum?* Illud enim frustra facere dicimus ex quo id quod intendimus, assequi non possumus. Job autem tibi servivit propter temporalia, quæ a te assecutus est; unde non sit frustra[1], quod tibi serviendo, te timeat. Et quod temporalem prosperitatem consecutus sit, ostendit quantum ad duo : primo quantum ad immunitatem malorum : quia scilicet præservatus erat a Deo ob omni adversitate; et hoc est quod dicit : *Nonne tu vallasti*, idest protexisti sicut protegit vallum aut murus; *eum*, quantum ad suam personam; *ac domum ejus*, quantum ad ejus prolem et familiam; *universamque substantiam ejus*, quantum ad possessiones ejus? Et addit, *Per circuitum*, ut perfecta immunitas ostendatur : quia illud quod per circuitum vallatur, ex nulla parte potest pati insultum. Secundo ostendit ejus prosperitatem quantum ad multiplicationem bonorum; et hoc est quod dicitur : *Operibus manuum ejus benedixisti.* Et quia cum Deus dicendo omnia faciat, benedicere Dei est bonitatem rei dare. Tunc ergo Deus alicujus operibus benedicit, quando ea ad bonum producit, ut finem debitum consequantur : et quia quædam bona proveniunt homini absque suo opere et intentione, propter hoc addit : *Et possessio ejus crevit in terra.* Sic igitur Satan calumniatur facta beati Job, quasi ea ageret ex intentione prosperitatis terrenæ. Unde manifestum est, quod ea bona quæ agimus non referuntur ad prosperitatem terrenam quasi ad præmium : alias non esset perversa intentio si quis propter prosperitatem temporalem Deo serviret : et similiter e converso adversitas temporalis non est propria pœna peccatorum; de quo fere in toto libro quæstio erit. Vult autem ostendere Satan per suum responsum, quod propter prospe-

* Deo in iis qui salvi fiunt.

** imponet.

[1] Al. : « unde non frustra.

ritatem terrenam, quam consecutus erat, Job Deo servierat, per oppositum : si enim cessante prosperitate terrena, Job Dominum timere desineret, manifestum fieret, quod propter prosperitatem terrenam, qua fruebatur, Deum timebat ; et ideo subdit : *Extende paululum manum tuam, et tange cuncta quæ possidet* ; scilicet ea auferendo ; *nisi in faciem benedixerit tibi*, idest manifeste maledixerit, supple : malum mihi accidat. Et notandum, quod ex magna adversitate etiam vere[1] justorum corda interdum commoventur ; sed simulate justi ex modica adversitate turbantur, velut nullam virtutis radicem habentes. Vult ergo Satan per hoc innuere, quod Job non vere justus erat, sed simulate : et ideo dicit, quod si paululum adversitate tangeretur, murmuraret contra Deum, quod est Deum blasphemare : quod signanter dicit, *Nisi in faciem benedixerit tibi*, ut significet, quia etiam in prosperitate in corde suo Deum quodammodo blasphemabat, dum ejus amori temporalia præponebat ; sed prosperitate sublata, etiam in facie blasphemaret, idest manifeste. Potest et aliter intelligi hoc quod dicit, *Nisi in faciem benedixerit tibi* ; ut benedictio proprie sumatur, et sit sensus : Si tu paululum eum tangas, prosperitatem terrenam scilicet auferendo, hoc mihi accidat, nisi manifestum fiat, quod antea benedixerit tibi non in vero corde, sed in facie, idest ad apparentiam hominum. Et quia, sicut dictum est, Dominus sanctorum virtutem vult omnibus esse notam, et bonis et malis ; placuit sibi, ut sicut bona facta ejus omnes conspexerunt, ita et recta ejus intentio omnibus fieret manifesta : et ideo voluit Job prosperitate terrena privare : ut eo in Deo timore perseverante, manifestum fieret, quod ex recta intentione, et non propter temporalia Dominum timebat. Sed sciendum est, quod Deus malos punit et per bonos Angelos, et per malos ; sed bonis numquam adversitatem inducit nisi per malos ; immo super Beatum Job adversitatem non nisi per Satan induci voluit ; et propter hoc subditur : *Dixit ergo Dominus ad Satan : Ecce universa quæ habet, in manu tua sunt*, idest potentiæ vel potestati tuæ trado. *Tantum in eum ne extendas manum tuam*. Ex quo manifeste datur intelligi, quod justis viris Satan non quantum vult, sed quantum permittitur, nocere potest. Considerandum etiam est, quod Dominus non præcepit Satan ut Job offenderet, sed solum ei potestatem dedit : quia voluntas nocendi adest cuilibet malo ex seipso, sed potestas non nisi a Deo. Patet igitur ex prædictis, hanc fuisse causam adversitatis beati Job, ut ejus virtus omnibus fieret manifesta : unde et de Tobia Tobiæ II, 12 dicitur quod ideo Dominus ei tentationem evenire permisit, *ut posteris daretur exemplum patientiæ ejus, sicut et sancti Job*. Cavendum est autem ne credatur Dominum ex verbis Satan inductum esse ad permittendum Job affligi ; sed æterna dispositione hoc ordinari, ad manifestandam scilicet virtutem Job contra omnes calumnias impiorum : et ideo præmittitur calumnia, et subsequitur divina permissio.

LECTIO III

Egressusque est Satan a facie Domini. Cum autem quadam die filii et filiæ ejus comederent et biberent vinum in domo fratris sui primogeniti, nuntius venit ad Job, qui diceret : Boves arabant et asinæ pascebantur juxta eos ; et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, et pueros percusserunt gladio ; et evasi ego solus, ut nuntiarem tibi. Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, et dixit : Ignis Dei cecidit de cœlo, et tactas oves puerosque consumpsit ; et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi. Sed adhuc illo loquente, venit alius, et dixit : Chaldæi fecerunt tres turmas, et invaserunt camelos, et tulerunt eos ; nec non et pueros percusserunt gladio ; et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi. Adhuc loquebatur ille, et ecce alius intravit, et dixit : Filiis tuis et filiabus vescentibus, et bibenti-

[1] Al. : « nec. »

bus vinum in domo fratris sui primogeniti, repente ventus vehemens irruit a regione deserti, et concussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, et mortui sunt; et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi.

Posita causa adversitatis beati Job, consequenter ostenditur, qualiter ei hujusmodi adversitas supervenit : et quia tota hæc adversitas inducta est per Satan, ideo de ipso dicitur primo : *Egressus est a facie Domini*: quasi dicat, ad utendum potestate sibi permissa : et signanter dicitur, quod *egressus est a facie Domini :* nam Satan, secundum quod potestas ei permittitur nocendi alicui, coram facie domini est, quia ex rationabili Dei voluntate hoc accidit : dum autem exequitur permissam potestatem, a facie domini exit, quia ab intentione permittentis recedit; quod quidem in proposito apparet : permissum enim fuit a deo ut posset nocere Job, ad manifestandam ejus virtutem; sed Satan non propter hoc eum afflixit, sed ut eum ad impatientiam et blasphemiam provocaret. Similiter autem in hoc apparet manifeste verum esse quod supra diximus, Satan affuisse inter filios Dei coram eo assistentes, secundum quod assistere dicuntur Deo aliqui, prout divino scilicet judicio et examini subduntur, non secundum quod assistere Deo dicuntur qui Deum vident : unde et hic non dicitur quod Satan abjecerit a facie sua Deum; sed quod *egressus est a facie Domini;* quasi[1] ab intentione providentiæ ejus recedens, ordinationem providentiæ effugere non valens.

Considerandum est autem, quod in adversitate enarranda ordo contrarius observatur ordini quo fuerat prosperitas enarrata : nam in prosperitate enarrata, a majoribus ad minora processit, incipiens a persona ipsius Job; et post hoc posuit prolem; deinde animalia, et primo oves, et deinceps alia; et hoc rationabiliter : quia perpetuitas quæ in persona salvari non postest, quæritur in prole, ad cujus sustentationem possessionibus indigetur. In adversitate autem proponitur e converso : nam primo narratur amissio substantiæ, secundo oppressio prolis, tertio afflictio propriæ personæ; et hoc ad adversitatis augmentum : nam ille qui majori adversitate oppressus est, minorem non sentit, sed post minorem sentitur major : et ideo, ut a singulis adversitatibus Job propriam afflictionem sentiret, et sic magis ad impatientiam commoveretur, incepit Satan a minore adversitate Job affligere, et paulatim processit ad majora. Considerandum etiam est, quod ab iis quæ subito superveniunt hominibus, animus magis commovetur : nam præcogitata adversa facilius tolerantur : et ideo ut Job magis commoveretur, in tempore maximæ jucunditatis, quando minus de adversitate cogitari poterat, ei Satan adversitatem induxit, ut etiam ex ipsa præsenti jucunditate adversitas gravior appareret : nam contraria juxta se posita magis elucescunt : et ideo dicitur : *Cum autem quadam die filii et filiæ comederent, et biberent vinum :* quod specialiter ponitur ad jucunditatis indicium, secundum illud Ecclesiastici XXI, 35 : « *Vinum in* * *jucunditate creatum est, non in* ** *ebrietate ab initio.* » *In domo fratris sui primogeniti;* quod etiam ad majorem solemnitatem ponitur : probabile enim est, quod in domo primogeniti solemne convivium celebraretur. *Nuntius venit ad Job, qui diceret : Boves arabant;* ut ex memoria fructus, damnum intolerabilius videretur; *et asinæ pascebantur juxta eos*; quod etiam ponitur ad augmentum doloris, dum consideraret, quod eo tempore supervenerunt, quo plura simul possent rapere; *et irruerunt Sabæi*, hostes a remotis venientes, a quibus non de facili recuperari possent quæ rapuissent, *tuleruntque omnia* : ne, si aliqua reliquissent, ea saltem sufficerent ad necessarium usum, et ad propaginem : *et pueros percusserunt gladio;* quod viro justo gravius fuit : *et evasi ego solus, ut nuntiarem tibi;* quasi dicat : Ideo hoc evenit divina dispensatione ut ego solus evaderem, ut tu posses habere nuntium tanti damni, quod Deus te dolore affligere intendit. Hac autem adversitate nuntiata, statim altera nuntiatur, ne, si aliquod intervallum fieret, intus ad cor suum

* *jucunditatem*
** *ebrietatem.*

[1] Al. : « quia. »

rediret, et se ad patientiam præpararet, et sic sequentia facilius sustineret; et propter hoc subditur: *Cumque adhuc loqueretur ille, venit alius, et dixit: Ignis Dei*, idest a Deo missus, *descendit de cælo*; ut ejus menti imprimeret, quod non solum ab hominibus, sed etiam a Deo persecutionem pateretur, et sic facilius contra Deum provocaretur; *et tactas oves puerosque consumpsit*; quasi divinitus hoc procuratum sit, ut statim ad tactum ignis omnia consumerentur: quod est contra naturalem virtutem ignis: *et effugi ego solus, ut nuntiarem tibi*. Sequitur: *Sed adhuc illo loquente, venit alius, et dixit: Chaldæi*, supple: quod erant feroces et potentes; unde ad eorum potentiam ostendendam subditur: *fecerunt tres turmas*, ut sic vindicta sperari non possit, nec recuperatio damni; de quo damno subditur: *et invaserunt camelos* etc. Sequitur de oppressione prolis: *Adhuc loquebatur ille, et ecce alius intravit, et dixit: Filii tui et filiæ bibebant vinum in domo fratris sui*; ut ex hoc ejus mens tristior foret quod Job poterat dubitare eos in statu alicujus peccati fuisse morte præventos: nam propterea ipse sanctificabat, et holocausta per singulos offerebat, quia timebat ne in conviviis aliquod peccatum incurrissent: et ne forte posset credi quod pœnituerint et animæ suæ providerint, subditur: *Repente venit ventus vehemens, et irruit a regione deserti, et concussit quatuor angulos domus*; quod dicitur ad ostendendum vehementiam venti: et præter consuetudinem, totam domum subvertit simul; et ut per hoc ostendatur ex divina voluntate processisse; et sic facilius contra Deum moveretur, dum affligebatur ab eo cui devota mente servierat; et ad majorem doloris cumulum subditur damnum interemptæ prolis, cum dicitur: *Quæ corruens oppressit liberos tuos, et mortui sunt*, scilicet omnes: ne saltem in aliquo evadente ex liberis, posteritatis spes remaneret: et hoc eo magis credebatur dolorosum, quod liberis omnibus interemptis, aliquis famulorum evadere potuit ad concitandum dolorem: nam sequitur: *Et evasi ego solus, ut nuntiarem tibi*. Considerandum est quod cum omnis prædicta adversitas sit per Satan inducta, necesse est confiteri, quod Deo permittente, dæmones possunt turbationem aeris inducere, ventos concitare, et facere ut ignis de cœlo cadat: quamvis enim materia corporalis non obediat ad nutum Angelis nec bonis neque malis ad susceptionem formarum, sed soli creatori Deo; tamen ad motum localem natura corporea nata est spiritali naturæ obedire; cujus indicium[1] in homine apparet: nam ad solum imperium voluntatis moventur membra, ut affectum voluntate dispositum prosequantur. Quæcumque ergo solo motu locali fieri possunt, hoc per naturalem virtutem non solum spiritus boni, sed etiam mali facere possunt, nisi divinitus prohibeantur; venti autem et pluviæ et aliæ hujusmodi aeris perturbationes, ex solo motu vaporum resolutorum ex terra et aqua fieri possunt. Unde ad hujusmodi procuranda, naturalis virtus dæmonis sufficit; sed interdum ab hoc divina virtute prohibentur, ut non liceat eis facere omne quod naturaliter possunt: non est autem contrarium quod dicitur Hier: XIV, 22 *Numquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant: aut cœli possunt dare imbres nisi volueris?* Aliud est enim naturali cursu pluere, quod soli Deo convenit, qui causas naturales ad hoc ordinavit: aliud artificialiter uti aliquo ad pluviam vel ventum interdum quasi extraordinarie producendum.

[1] Al.: « judicium. »

LECTIO IV

Tunc surrexit Job, et scidit vestimenta sua, et tonso capite, corruens in terram, adoravit, et dixit: Nudus egressus sum de utero matris meæ, et nudus revertar illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit : sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum. In omnibus his non peccavit Job labiis suis, neque stultum quid contra Deum locutus est.

Enumerata adversitate Beati Job, agit hic de patientia quam in adversitate monstravit. Sciendum autem est, ad evidentiam eorum quæ hic dicuntur, quod circa corporalia bona, et circa animi passiones, antiquorum Philosophorum diversa opinio fuit. Nam Stoici dixerunt bona exteriora nulla bona hominis esse; et quod pro eorum amissione, nulla tristitia in animo sapientis poterat inesse. Peripateticorum vero sententia fuit, quod bona exteriora sunt quædam aliqua hominis bona, non quidem principalia, sed quasi instrumentaliter ordinata ad principale hominis bonum, quod est bonum mentis : et propter hoc sapientem in amissionibus exteriorum bonorum moderate contristari concedebant; ita scilicet quod per tristitiam ratio non absorberetur, ut a rectitudine declinaret : et hæc sententia verior est, et ecclesiasticæ doctrinæ concordat, ut patet per Aug. in lib. *de Civit. Dei*. Hanc igitur sententiam Job secutus, tristitiam quidem in adversitate monstravit, tamen sic moderatam, ut rationi subjecta esset; et ideo dicitur : *Tunc surrexit Job, et scidit vestimenta sua;* quod apud homines solet esse tristitiæ indicium. Notandum vero est, quod dicit, *Tunc,* scilicet post mortem filiorum auditam, ut de eis magis quam de amissione rerum doluisse videatur : de amicis enim mortuis non dolere, duri et non sensibilis cordis esse videtur; sed virtuosi est hunc dolorem moderatum habere, secundum illud Apostoli IV, 12 Thess. 2 : *Nolumus vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini, sicut et ceteri qui spem non habent.* Unde hæc in beato Job fuit : unde et statum mentis ejus per actum exteriorem aperuit : quia enim ratio stetit, congruenter dicitur, quod Job surrexit, quamvis homines dolentes magis soleant prosterni; quia tristitiam patiebatur, sed non penetrantem usque ad intima rationis. Tristitiæ signum ostendit quantum ad duo : scilicet quantum ad ea quæ sunt extra naturam corporis : unde dicitur : *Et scidit vestimenta sua*; et quantum ad ea quæ de natura corporis procedunt : unde dicitur : *Et tonso capite*; quod apud eos qui comam nutriunt, solet esse doloris indicium : unde hæc duo signa tristitiæ convenienter præmissis adversitatibus respondent : nam scissio tunicæ respondet amissioni rerum, tonsio capitis amissioni filiorum. Tunc autem mens recta stat, quando humiliter Deo subjicitur : unumquodque enim in tanto majori nobilitatis altitudine consistit, quanto magis suæ perfectioni substat : sicut aer dum subditur luci, et dum subditur materia formæ. Quod ergo mens Beati Job per tristitiam dejecta non erat, sed in sui rectitudine existens, manifestatur per hoc, quod Deo humiliter se subdidit : nam sequitur : *Corruens in terram adoravit*, ad humilitatis et devotionis indicium demonstrandum. Et non solum factis statum suæ mentis declaravit, sed etiam verbis : rationabiliter enim demonstravit, et si tristitiam pateretur, se tristitiæ non debere succumbere, primo quidem ex conditione naturæ, unde dicit : *Et dixit : Nudus egressus sum de utero matris meæ*, scilicet terræ, quæ est communis mater omnium : *et nudus revertar illuc*, idest in terram; et secundum hunc modum dicitur Eccli. XL, 1. *Occupatio magna creata est hominibus, et jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ in matrem omnium.* Potest et aliter intelligi : ut quod dicitur, *De utero matris meæ*, accipiatur ad litteram de utero mulieris quæ genuit eum : quod

autem dicitur, *Nudus revertar illuc*, intelligatur, quod hæc dictio, *illuc*, faciat simplicem relationem : non enim aliquis iterato in ventrem matris revertitur ; sed revertitur in illum statum quem habuit in utero matris, quantum ad aliquid, scilicet quantum ad hoc, quod est alienum esse a conversatione humana. Hoc ergo dicens, rationabiliter ostendit, quod propter amissionem rerum et exteriorum bonorum non debet homo tristitia absorberi : quia exteriora bona non sunt ei connaturalia, sed accidentaliter adveniunt : quod ex hoc patet, quod homo sine eis in hunc mundum[1] venit, et sine eis recedit : unde accidentalibus bonis sublatis, si substantiale maneat, non debet homo tristitia obrui, etiam si eum tristitia tangat. Secundo ostendit idem ex divina operatione, scilicet quod tristitiæ homo non debet succumbere, dicens : *Dominus dedit, Dominus abstulit*. Ubi primo consideranda est vera ejus sententia de providentia divina circa res humanas : in hoc enim quod dixit, *Dominus dedit*, confessus est prosperitatem mundanam hominibus advenire, non casualiter, nec ex fato stellarum, nec solo humano studio, sed ex dispositione et dispensatione divina ; in hoc vero quod dicit, *Dominus abstulit*, confitetur etiam adversitates in hominibus divinæ providentiæ judicio provenire : hic autem innuit, quod non habet homo justam querelam de Deo si temporalibus bonis spolietur ; quia qui gratis dedit, potuit vel usque ad finem vel usque ad tempus largiri : unde cum ante finem homini temporalia aufert Deus, homo conqueri non potest. Tertio ostendit, idem ex beneplacito divinæ voluntatis, dicens : *Sicut Domino placuit, ita factum est* : est autem amicorum idem velle et nolle : unde si ex beneplacito divinæ providentiæ procedit quod aliquis bonis temporalibus spolietur ; si Deum amat, debet voluntatem suam divinæ voluntati conformare, ut hac consideratione tristitia non absorbeatur. Hic ergo tres rationes debito ordine ponuntur : nam in prima ratione ponitur, quod bona temporalia sunt homini extranea ; in secunda, quod a Deo homini dantur et auferuntur ; in tertia, quod hoc accidit secundum beneplacitum divinæ voluntatis : unde ex prima ratione concluditur, quod homo propter amissionem temporalium bonorum non debet tristitia absorberi ; ex secunda, quod nec etiam potest conqueri ; ex tertia, quod etiam debet gaudere : non enim esset placitum Deo quod aliquis adversitatem pateretur, nisi propter aliud inde proveniens bonum : unde adversitas, licet ipsa ex se amara sit et tristitiam generet, tamen ex consideratione utilitatis propter quam Deo placet, debet esse jucunda : sicut et de Apostolis dicitur : Act. v, 41. *Ibant* (Apostoli) *gaudentes* etc. Nam et de sumptione medicinæ amaræ aliquis ratione gaudet propter spem sanitatis, licet sensu turbetur. Et quia gaudium est materia gratiarum actionis, ideo hanc tertiam rationem in gratiarum actionem concludit dicens : *Sit nomen Domini benedictum*. Unde dicitur quidem nomen Domini ab hominibus benedicendum, inquantum de ejus bonitate notitiam habent ; quod scilicet omnia bene dispenset, et nil agat injuste. Sic ergo concluditur innocentia Job cum dicitur : *In omnibus his non peccavit Job labiis suis*, ut scilicet per verba, impatientiæ motum exprimeret ; *nec stultum quidquam contra Deum locutus est*, idest, ut supra, de divina providentia blasphemaret : stultitia enim sapientiæ opponitur, quæ proprie est divinorum.

[1] Al. : « in hoc mundo. »

CAPUT SECUNDUM

LECTIO I

Factum est autem, cum quadam die venissent filii Dei, et starent coram Domino; venisset quoque Satan inter eos, et staret in conspectu ejus, ut diceret Domino ad Satan : Unde venis! Qui respondens ait : Circuivi terram, et perambulavi eam. Et dixit Dominus ad Satan : Numquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra, vir simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo, et adhuc retinens innocentiam? Tu autem commovisti me adversus eum, ut affligerem eum frustra. Cui respondens Satan ait : Pellem pro pelle, et cuncta quæ habet homo dabit pro anima sua. Alioquin mitte manum tuam, et tange os ejus et carnem ; et tunc videbis quod in faciem benedicat tibi. Dixit ergo Dominus ad Satan : Ecce in manu tua est : verumtamen animam illius serva.

Cum triplex sit hominis bonum, scilicet animæ, corporis et exteriorum rerum ; hoc modo ad invicem ordinantur, ut corpus sit propter animam, res vero exteriores et propter corpus et propter animam : sic[1] ergo est perversa intentio, si quis bona animæ ordinet ad corporis salutem. Et quidem quod Job in actibus virtutum abundavit, quæ sunt animæ bona, sensibiliter cunctis poterat esse manifestum : unde et Dominus ad Satan supra dixerat : *Numquid considerasti servum meum Job etc.* Sed Satan calumniam inferebat, quasi Job actibus virtutum intenderet propter temporalia bona; sicut et mali homines, quorum Satan princeps est, experimento sui judicant de intentione justorum. Sed hæc calumnia repulsa erat per hoc quod post exteriorum bonorum amissionem adhuc in virtute stabilis permanebat : ex quo sufficienter est ostensum, quod ejus intentio non erat ad exteriora bona obligata. Restat ergo ostendere ad perfectam demonstrationem virtutis Job, quod nec etiam ad salutem proprii corporis incurvata erat ejus intentio; et ideo rursus inducit divinum judicium, quo hoc manifestatur : et hoc est quod dicitur : *Factum est autem, cum quadam die venissent filii Dei ut assisterent coram Domino, venisset quoque Satan inter eos, et staret in conspectu ejus, ut diceret Dominus ad Satan : Unde venis?* Quibus verbis supra expositis diutius immorandum non est, nisi quod hoc notandum est, quod propter aliquod factum alia dies hic inducitur, sicut in principio Gen., secundum diversa rerum genera quæ creabantur, diversi dies describuntur. Quid autem Satan examinatus respondit, ostenditur consequenter cum dicitur : *Qui respondens ait : circuivi terram et perambulavi eam*; et hoc ut supra. Et rursus Dominus virtutem Job ei quasi conspicuam proponit, ut supra : unde sequitur : *Et dixit Dominus ad Satan : Numquid considerasti servum meum Job, quod non est illi similis in terra, vir simplex et rectus ac timens Deum, et recedens a malo?* Sed quia jam quædam virtus beati Job manifesta erat, quæ prius manifesta non fuerat, scilicet constantia in adversis : ideo nunc addit : *Et adhuc*, scilicet post amissionem temporalium bonorum, *retinens innocentiam* : ex quo ulterius dominus ostendit, suspicionem Satan fuisse calumniosam, et intentionem frustratam; unde sequitur : *Tu autem commovisti me adversus eum*. Non est intelligendum, quod Deus ab aliquo provocetur ad volendum quod prius nolebat,

[1] Al. : « sicut. »

sicut est apud homines consuetum : dicitur enim Numer. xxiii, 19 : *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur; neque ut filius hominis, ut mutetur* : sed loquitur hic Scriptura de eo figuraliter more humano : homines enim quando aliquid facere volunt propter aliquem, ab illo moveri dicuntur. Deus autem vult quidem facere, sicut et facit hic, propter illum[1] ; tamen absque omni mentis commotione, quia ab æterno in mente habuit id quod factum est. Disposuerat ergo Dominus ab æterno Job temporaliter affligere ad demonstrandam virtutem ejus, ut omnis maligno um excluderetur calumnia : unde ad hoc signandum hic[2] dicitur : *Tu autem commovisti me adversus eum* : quod autem dicitur, *ut affligerem eum frustra*, intelligendum est quantum ad intentionem Satan, non quantum ad intentionem Dei : expetierat enim Satan adversitatem Job, intendens ex hoc eum in impatientiam et blasphemiam deducere, quod consecutus non erat. Deus autem hoc permisit ad declarandam virtutem ejus, quod et factum erat : sic ergo frustra afflictus est Job, quantum ad intentionem Satan, non quantum ad intentionem Dei.

Repulsus autem Satan non quiescit, sed adhuc calumniam inserit ; ostendere volens, quod omnia bona quæ Job fecerat, et etiam hoc ipsum quod patienter adversa toleraverat, non pro amore Dei fecerat, sed pro sui corporis salute : unde sequitur : *Cui respondens Satan ait : Pellem pro pelle, et cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua.* Considerandum est autem, quod Job afflictus fuerat, scilicet in amissione possessionum, et etiam in amissione natorum. Intendit igitur Satan dicere quod utramque afflictionem Job patienter toleraverat propter corporis sui salutem ; et quod hoc non erat magnæ virtutis, sed erat humanum, et apud homines consuetum : et hoc est quod dicitur, *Homo*, quasi quicumque etiam non virtuosus, *dabit* de facili *pellem pro pelle*, idest carnem alienam pro carne sua : sustinet enim homo non virtuosus, ut quicumque alii, etiam quantumcumque conjuncti, potius corpore affligantur quam ipse : et similiter homo quicumque *dabit cuncta* exteriora quæ possidet, *pro anima sua*, idest pro vita sua conservanda : exteriora enim bona ad conservationem vitæ quæruntur, ut sint in subsidium victus et vestitus, et aliorum hujusmodi, quibus vita hominis commode conservetur. Et quia posset aliquis dicere ad Satan : Unde potest probari quod amissionem natorum et possessionum patienter tulerit, timens damnum pellis suæ et vitæ suæ? quasi huic quæstioni respondens subdidit : *Alioquin*, idest si simplici verbo non credatur, *mitte manum tuam*, idest exerce virtutem tuam, *et tange os ejus et carnem*, idest afflige eum in corpore ; non solum in superficie, quod significatur per tactum carnis, sed etiam in profundum, quod significatur per tactum ossis : ut scilicet tactus usque ad intima perveniat ; *et tunc videbis*, idest manifeste ab omnibus conspici poterit, *quod in faciem benedicat tibi* : quod exponendum est ut supra. Voluit igitur Dominus ostendere quod Job Deo non servierat propter corporis salutem, sicut supra ostenderat quod ei non servivit propter exteriora bona : unde subditur : *Dixit ergo Dominus ad Satan : Ecce in manu tua;* idest, potestatem tibi trado eum in corpore affligendi : *verumtamen animam illius serva*, idest vitam ne ei auferas. Non enim totaliter Deus servos suos voluntati Satan exponit, sed secundum mensuram convenientem; secundum illud Apostoli 1, Cor. x, 13 : *Fidelis Deus, qui non* [*] *patitur vos tentari supra id quod potestis.*

[*] *patietur.*

[1] Al. : « illud ». — [2] Al. : « hoc ».

LECTIO II

Egressus igitur Satan a facie Domini, percussit Job ulcere pessimo, a planta pedis usque ad verticem ejus : qui testa saniem radebat, sedens in sterquilinio. Dixit autem illi uxor sua : Adhuc tu permanes in simplicitate tua? Benedic Deo, et morere. Qui ait ad illam : Quasi una de stultis mulieribus locuta es : si bona suscepimus de manu Domini, mala quare non * sustineamus? In omnibus his non peccavit Job labiis suis. Igitur audientes tres amici Job omne malum quod accidisset ei venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, et Baldad Suhites, et Sophar Naamathites. Condixerant enim, ut pariter venientes visitarent eum et consolarentur. Cumque elevassent procul oculos suos non cognoverunt eum, et exclamantes ploraverunt; scissisque vestibus sparserunt pulverem super caput suum in cœlum, et sederunt cum eo in terra septem diebus et septem noctibus ; et nemo loquebatur ei verbum. Videbant enim dolorem esse vehementem.

Accepta potestate, Satan ad ejus executionem procedit : unde dicitur : *Egressus igitur Satan a facie Domini, percussit Job* : percussit quidem eum turpi et abominabili ulcere, incurabili et doloroso; unde dicitur : *Pessimo* ; et universaliter, *a planta pedis usque ad verticem ejus*. Solent autem ægrotantium afflictiones remediis exterius adhibitis et deliciis alleviari : sed Job sic alleviatus non fuit : sequitur enim : *Qui testa saniem radebat* : in quo ostenditur, quod lenitiva medicamenta et delicata ei non adhibebantur : *sedens in sterquilinio* ; ex quo ostenditur quod non recreabatur nec loci amœnitate, nec stragulorum mollitie, nec alicujus odoris oblectatione ; sed magis contrariis utebatur. Poterat autem hoc duplici ex causa contingere : vel quia percussus a Domino ipse etiam se magis sponte affligebat et humiliabat, ut misericordiam facilius obtineret ; vel quia cuncta quæ habebat ; amiserat unde non poterat sibi convenientia remedia exhibere : et hoc satis probabile est ex hoc quod supra Dominus dixit. Solent etiam afflictiones hominum verbis consolatoriis relevari : sed afflicto[1] Job verba exasperantia dicuntur, tanto magis provocantia, quanto a persona magis conjuncta proferuntur : sequitur enim : *Dixit autem illi uxor sua*, quam solam diabolus reliquerat ad occidendum, ut per eam viri justi mentem pulsaret, qui per feminam primum hominem dejecerat. Hæc autem primo in verba impatientiæ irruit dicens : *Adhuc tu permanes in simplicitate tua*? quasi dicat : Saltem post tot flagella cognoscere debes, quod inutile tibi fuit simplicitatem servare : sicut etiam ex quorumdam persona dicitur, Malachiæ III, 14 : *Vanus est qui servit Deo : et quod emolumentum erit nobis, quia custodivimus præcepta ejus?* Secundo procedit ad verba perversæ suggestionis dicens : *Benedic Deo*, idest maledic; quasi dicat : Ex quo tibi benedicenti Deo adversitas supervenit, maledic Deo, ut prosperitate potiaris. Ultimo prorumpit in verba desperationis dicens : *Et morere* ; quasi dicat : Pro mortuo te habe : quia nihil tibi residuum est in simplicitate remanenti, nisi ut moriaris : vel aliter : *Benedic Deo, et morere* : idest, ex quo post tantam Dei reverentiam sic adversitate afflictus es, si adhuc Deo benedicas, nil restat, nisi ut mortem expectes. Sanctus autem vir, qui sua incommoda patienter tulerat, ait : *Quasi una de stultis mulieribus locuta es*. Recte eam stultitiæ arguit, quæ contra divinam sapientiam loquebatur : quod autem stulte locuta fuerit, ostendit dicens : *Si bona suscepimus de manu Domini, mala autem quare non sustineamus?* In quo perfectam hominis sapientiam docet : cum enim temporalia bona et corporalia non sint amanda nisi propter spiritualia et æterna ; istis salvatis, quasi principalioribus, non debet homo dejici, si illis privetur ; nec elevari, si eis abundet. Docet ergo nos Job tantam animi constantiam habere, ut bonis temporalibus, si nobis a Deo dentur, sic uta-

[1] Al. : « afflictio. »

mur, ut ex hoc in superbiam non elevemur, et contraria mala sic sustineamus, ut ex eis noster animus non dejiciatur : secundum illud Apostoli, ad Philip. IV, 12. *Scio humiliari, scio et abundare* ; et post subdit : *Omnia possum in eo qui me confortat*. Deinde concluditur perseverans in innocentia Job, cum dicitur : *In omnibus his non peccavit Job labiis suis*. Non solum per uxorem diabolus mentem beati Job exasperare nitebatur, sed etiam per amicos ; qui quamvis ad solandum venirent, tamen ad verba increpationis processerunt, de quibus dicitur : *Igitur audientes tres amici Job omne malum quod accidisset, venerunt singuli de loco suo, Eliphaz Themanites, Baldad Suhites, et Sophar Naamathites*. Et quia inter hos fere versatur tota disputatio hujus libri, considerandum est, quod hi tres in aliquo ejusdem opinionis erant cum Job ; unde amici ejus dicuntur : et in aliquo ab eo differebant, inter se invicem concordantes, unde[1] invicem connumerantur, et a Job discernuntur. Conveniebant enim cum Job, quod non solum res naturales, sed etiam humanæ, divinæ providentiæ subjacerent ; sed differebant ab eo, quod putabant hominem pro nobis quæ agit remunerari a Deo prosperitate temporali ; quasi temporalia bona sint præmia virtutum, et temporalia mala sint propriæ pœnæ peccatorum. Hanc autem opinionem quilibet eorum propriis modis defendere nititur, secundum quod sibi proprium ingenium suggerebat ; propter quod dicuntur venisse singuli de loco suo. Job autem hujus opinionis non erat ; sed credebat bona opera hominum ordinari ad remunerationem spiritalem futuram post hanc vitam ; et similiter peccata futuris suppliciis esse punienda. Quod autem prædicti amici Job ad consolandum venerint, ostenditur ex hoc quod sequitur : *Condixerant enim, ut pariter venientes visitarent eum, et consolarentur* : in quo veros amicos se ostenderunt, in tribulationibus sibi non deficientes : et primo quidem ipsa visitatio consolatoria erat : nam videre amicum, et ei convenire, delectabilissimum est. Consolantur etiam ipsum factis, compassionis suæ ad eum signa ostendendo : pro quibus compassionis signis præmittitur provocamentum ad compassionem, cum dicitur : *Cumque elevassent procul oculos suos, non cognoverunt eum* : erat enim immutata facies ex ulcere et habitu, et reliquo cultu, et rerum amissione. Quod autem dicit, *Procul*, intelligendum est secundum eam mensuram qua homo a remotis potest cognosci : hæc autem immutatio amici eos provocavit ad tristitiam et compassionem, quam per signa ostenderunt : sequitur enim : *Et exclamantes*, scilicet præ magnitudine doloris, *ploraverunt, scissisque vestibus sparserunt pulverem super caput suum*, in signum humilitatis et dejectionis, se ex dejectione amici dejectos reputantes : addit autem, *In cœlum*, ut quasi hac humiliatione cœlestem misericordiam provocarent. Considerandum est autem, quod amicorum compassio consolatoria est : vel quia adversitas quasi onus quoddam levius fertur, quoniam a pluribus portatur ; vel magis quia omnis tristitia ex admixtione dilectionis alleviatur : delectabilissimum autem est, experimentum sumere de amicitia alicujus, quod maxime sumitur ex compassione in adversis ; et ideo consolationem affert. Non solum autem ex compassione ostensa consolabantur, sed etiam ei societatem exhibendo : sequitur enim : *Et sederunt cum eo in terra septem diebus et septem noctibus*. Intelligendum tamen est, non continue, sed congruentibus horis : indigebat enim magna tristitia consolatione diuturna. Sed tertium, quod maxime est consolatorium, scilicet verbum, non exhibebant : sequitur enim : *Et nemo loquebatur ei verbum* : taciturnitatis autem ostenditur causa, cum dicitur : *Videbant enim dolorem esse vehementem* : quæ causa magis redditur secundum consolantium opinionem, quam secundum statum afflicti : cum enim mens alicujus fuerit dolore absorpta, consolationis verba non recipit : unde et poeta dicit :

Quis natus nisi mentis inops, in funere nati
Flere vetat ?

[1] Al. : « unde ergo. »

Job autem sic erat dispositus, ut præ tristitia consolationem recipere non posset; sed magis ipse secundum rationem consolabatur seipsum, ut ex verbis ejus supra inductis apparet.

CAPUT TERTIUM

LECTIO I

Post hæc aperuit Job os suum, et maledixit diei suo, et locutus est: Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est: Conceptus est homo. Dies ille vertatur in tenebras; non requirat eum Deus desuper: et non illustretur lumine. Obscurent eum tenebræ et * umbræ mortis: occupet eum caligo, et involvatur amaritudine. Noctem illam tenebrosus turbo possideat: non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus. Sit nox illa solitaria, nec laude digna. Maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leviathan. Obtenebrentur stellæ caligine ejus: expectet lucem et non videat, nec ortum surgentis auroræ: quia non conclusit ** ostium ventris qui portavit me; nec abstulit mala ab oculis meis.

Sicut supra dictum est, circa passiones animæ duplex fuit antiquorum opinio. Stoici enim dixerunt tristitiam in sapientem non cadere. Peripatetici vero dixerunt sapientem quidem tristari, sed in tristitiis secundum rationem moderate se habere: et hæc opinio veritati concordat. Ratio enim contradictionem naturæ auferre non potest: est autem naturale sensibili naturæ, ut de convenientibus delectetur et gaudeat, et de nocivis doleat et tristetur. Hæc igitur ratio auferri non potest; sed sic moderatur per justitiam ratio, quod a sua rectitudine non divertat: concordat enim hæc opinio sacræ Scripturæ, quæ tristitiam in Christo ponit, in quo est omnis virtus, et sapientiæ plenitudo. Sic igitur Job ex prænarratis adversitatibus tristitiam quidem sensit; alias patientiæ virtus in eo locum non haberet: sed propter tristitiam ratio a rectitudine non declinavit, quin post tristitiam dominaretur. Ad hoc igitur ostendendum dicitur: *Post hæc aperuit Job os suum*. Dicitur autem, *Post hæc*, idest post septem taciturnitatis dies. Ex quo manifestum fit, quod verba quæ sequuntur, secundum rationem prolata sunt, per tristitiam non perturbatam: si enim ex perturbatione mentis dicta fuissent, prius ea protulisset, quando vis tristitiæ vehementior erat; tristitia enim quælibet longitudine temporis mitigatur, et in principio magis sentitur: unde propter hoc tacuisse videtur, ne perturbata mente loqui videretur: quod etiam ostenditur per hoc quod dicitur: *Aperuit os suum*: cum enim aliquis loquitur ex impetu passionis, non ipse aperit os suum, sed passione agitur ad loquendum: non enim per passionem nostri actus domini sumus, sed per solam rationem. Loquendo autem, tristitiam quam patiebatur ostendit: consuetum enim est apud sapientes, ut ex ratione loquantur passionum motus quos sentiunt: et Christus dixit, Matth. xxvi, 38: *Tristis est anima mea usque ad mortem;* et Apostolus dixit Rom. vii, 15: *Non enim quod volo bonum, hoc ago; sed quod odi malum, illud facio*. Sicut etiam Boetius in principio *de Consolatione* tristitiam aperuit, ut ostenderet quo modo eam ratione mitigaret. Sic etiam Job loquendo tristitiam suam aperuit: unde sequitur: *Et maledixit diei suo*: quod videtur contra illud Apostoli Rom. xii, 14: *Benedicite, et nolite maledicere*. Sed sciendum est quod maledicere multipliciter dicitur. Cum enim maledicere nihil aliud sit quam malum dicere, toties dicitur maledicere, quoties contingit malum dicere. Contingit autem aliquem alicui maledi-

cere, primo declarando malum quod alicui debetur; et sic sententia judicis aliquem judicantis, est causa pœnæ ejus qui condemnatur. Per hunc modum intelligitur quod Dominus dixit Gen. III, 17 : *Maledicta* sit *terra in opere tuo*. Secundo imprecando malum vel optando, sicut legitur in primo Regum, quod Philistæus maledixit David in Diis ejus. Tertio contingit[1] aliquem dicere malum, simpliciter enuntiando, vel in præsenti vel in præterito vel in futuro, sive vere sive false. Prohibet igitur Apostolus maledicere tali maledictione qua quis imprecatur malum alicui, vel cum false diffamatur; non autem eo modo quo judex reum condemnat, vel aliquis verax malum alicujus rei ordinate demonstrat, vel demonstrando præsens, vel recitando præteritum, vel præmittendo futurum. Sic ergo intelligendum est Job suo diei maledixisse, quia eum malum esse denuntiat, non secundum suam naturam qua a Deo creatus est, sed secundum illam Scripturæ consuetudinem qua tempus dicitur bonum vel malum, seu secundum ea quæ in tempore aguntur, secundum illud Apostoli Eph. v, 16 : *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt*. Maledixit igitur Job diei suo, inquantum mala sibi in ipsa die accidisse commemorat. Quomodo autem maledixerit, subditur : *Et locutus est : Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est : Conceptus est homo*. Sciendum est autem, quod licet esse et vivere secundum se sit appetibile; tamen esse et vivere in miseria est fugiendum secundum quod hujusmodi; licet interdum esse in miseria libenter sustineatur propter aliquem finem. Unde ista misera vita quæ non ordinatur ad aliquem finem bonum, nullo modo est eligenda : propter quod Dominus dicit Matth. XXVI, 24 : * *Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille*. Bonum autem quod ex aliqua miseria expectatur, sola ratio apprehendit; vis autem sensitiva non percipit ipsum : sicut amaritudinem medicinæ gustus percipit; sed sola ratio in fine sanitatis delectatur. Si quis ergo passionem sui gustus vellet exprimere, denuntiaret medicinam esse malam, quamvis ratio judicaret eam esse bonam propter finem. Sic igitur miseria quam beatus Job sustinebat, ratione quidem poterat videri quantum ad aliquid utilis esse; sed inferior pars animæ, quæ ex illa tristitia afficiebatur, adversitatem totaliter repudiabat; unde et ipsum vivere sub tali adversitate odiosum ei erat. Quando autem est nobis aliquid odiosum, omnia abominamur per quæ in id devenimus. Et ideo Job secundum inferiorem partem animæ cujus passionem nunc exprimere intendebat, et nativitatem et conceptionem suam, ex quibus in hanc vitam devenerat, odio habebat; et per consequens diem nativitatis et noctem conceptionis, secundum illum loquendi modum quo ex iis quæ in tempore aguntur, aliquid adscribere tempori bonum vel malum consuevimus. Sic igitur Job, quia secundum partem sensitivam, vitam sub adversitate repudiabat, numquam natum vel conceptum fuisse optabat; et hoc est quod dicit : *Pereat dies in qua natus sum* : ac sic diceret : numquam natus fuissem! *et nox in qua dictum est,* idest : vere dici potuit : *Conceptus est homo*, idest, utinam nunquam conceptus fuissem! Et congrue ordinat : quia, nativitate sublata, conceptio non aufertur, sed e converso. Congruenter etiam nocti conceptionem adscribit et nativitatem diei : quia secundum Astrologos, nativitas diurna est laudabilior, principaliori sidere existente super terram, idest sole. Hierem. XX, 14 : *Maledicta dies in qua natus sum;* et *dies in qua peperit me mater mea, non sit benedicta*.

Posita ergo maledictione diei nativitatis, et nocti conceptionis, prosequitur sigillatim de maledictione utriusque : et primo de maledictione diei nativitatis, dicens : *Dies illa vertatur in tenebras*. Considerandum est autem, quod, sicut Hieronymus dicit in *Prologo*, a verbis Job, in quibus ait : *Pereat dies in qua natus sum*, usque ad eum locum, ubi ante finem voluminis scriptum est : *Idcirco ipse me reprehendo;* hexametri versus sunt, dactylo spondeo currentes : et sic patet, quod liber iste per modum poematis conscriptus est : unde per totum hunc

* *Bonum*

[1] Al. : « convenit. »

librum figuris et coloribus utitur, quibus poetæ uti consueverunt. Solent autem poetæ, ut vehementius moveant, ad eamdem sententiam diversa inducere : unde et hic Job ad maledicendum diei suæ secundum modum quem diximus ea inducit, quibus aliquis dies solet esse odiosus. Dignitas autem diei est claritas ejus ; hoc enim a nocte distinguitur : hanc igitur dignitatem excludit, dicens : *Dies illa vertatur in tenebras*. Quæ quidem sententia, quantum ad superficiem litteræ, frivola videtur et vana : dies enim nativitatis præterierat, et jam non erat ; quod autem præteriit, immutabile est : quomodo ergo poterat dies quæ præterierat, in tenebras verti ? Sciendum est igitur, quod quædam per modum optandi dicuntur ad exprimendum desiderium quod de aliqua re habetur : sic ergo dicitur : *Dies ille vertatur in tenebras ;* ac si diceretur : Dies nativitatis meæ debuisset esset tenebrosus, ut congrueret tenebris et miseriæ quam patior : quia enim aspectus luminis delectabilis est, secundum illud Eccl[1]. xi, 7 : *Dulce lumen, et delectabile est videre solem :* consuetum est in Scripturis, ut per tenebras tristitia significetur, secundum illud Eccl. v, 16 : * *Comedet in tenebris et in curis multis, et in ærumna atque tristitia.* Est autem aliquis dies clarus tripliciter. Primo quidem ex Dei sanctificatione qui eum celebrem esse instituit ; sicut habetur[2] Exodi xx, 8 : *Memento ut diem Sabbati sanctifices.* Hanc ergo claritatem a prædicto die removet dicens : *Non requirat eum Dominus desuper* ; quasi dicat : Non exigat Deus ab hominibus, ut hunc diem celebrem agant : dies enim aliqui exiguntur a Deo ad celebritatem, propter aliquod insigne beneficium in illa die hominibus collatum : sicut sabbatum in veteri lege, propter beneficium creationis ; et dies paschæ, propter beneficium liberationis ex Ægypto ; quod etiam manifestum est in diebus festorum quæ in novo Testamento celebrantur. Vult ergo propter hoc significare, quod sua nativitas non debet computari inter insignia Dei beneficia, cum magis ad miseriam natus esse videatur, quam ad lætitiam. Secundo aliquis dies clarus est ex hominum recordatione : solent enim homines aliquos dies celebres agere, in quibus aliqua magna et jucunda eis contigerunt ; sicut Herodes et Pharao diem nativitatis celebrabant. Hanc igitur claritatem a prædicto die removet dicens : *Et non sit in recordatione*, scilicet hominum : quia nihil jucundum in illa die accidit, sed magis triste, ut ex eventu apparet. Tertio dies clarus est ex corporali lumine : quæ quidem claritas minuitur, primo ex subtractione radiorum solis illuminantium terram, ut patet quando sol est eclipsatus ; et quantum ad hoc dicit : *Nec illustretur lumine*. Secundo ex oppositione nubium, vel aliquorum hujusmodi occultantium radios solis ; et quantum ad hoc dicit : *Obscurent eum tenebræ*. Tertio ex defectu propriæ virtutis : cum enim aliquis moritur vel visu privatur, quantum ad eum obscuritas diei aufertur ; et quantum ad hoc dicit : *Et umbra mortis*. Modum autem obtenebrationis præmissæ exponit dupliciter. Primo quidem quantum ad ordinem ; et hoc est : *Vel occupet eum caligo*. Tunc enim dies caligine occupatur, quando diei prius splendenti subito et ex insperato tenebræ inducuntur : simile et in vita Job apparet. Secundo quantum ad genus tenebrarum, in hoc quod dicit : *Et involvatur amaritudine*. Per hoc datur intelligi, quod totum quod de obtenebratione dictum est, ad tenebras tristitiæ est referendum. Hunc enim morem observare videtur, ut parabolicam locutionem ex aliquo subsequenti exponat. Per omnia igitur hic dicta, nil aliud dicere intendit, quam quod dies suæ nativitatis non debet judicari dies gaudii, sed mœroris : cum quidem per suam nativitatem ad vitam tantæ adversitati subjectam devenerit.

Post maledictionem igitur diei suæ nativitatis, consequenter maledicit nocti suæ conceptionis, secundum similem modum loquendi : et primo attribuit ei illud unde nox magis horribilis redditur. Cum enim nox propter tenebras secundum seipsam horrida sit : quanto magis tenebræ noctis augmentantur, tanto magis

[1] Parm, : Eccl. 2. — [2] Parm. : Exodi, 12.

horrida redditur : quod contingit, cum aliqua magna tempestas in nocte oboritur ; et quantum ab hoc dicit : *Noctem illam tenebrosus turbo possideat* ; quasi dicat : Congruum fuisset noctem illam tenebroso turbine possideri, ut vitæ meæ congrueret, quæ tanto adversitatis turbine involvitur. Deinde removet ab ea illa quæ pertinere videntur ad bonum noctis : et primo quantum ad opinionem humanam. Cum enim homines tempora distinguant secundum ea quæ aguntur in tempore ; in nocte autem pauca vel non multa fiant memoria digna ; nox non notatur per se ipsam in hominum memoriis, nisi ex die conjuncta. Hoc ergo a nocte prædicta removet, dicens : *Non computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus* ; quasi dicat : Nox illa non est memoria digna, cum nil insigne in ea acciderit, sed magis aliquod dolorosum. Inter noctes autem quæ in memoriis hominum aguntur, quædam non solum memoriales sunt, sed etiam celebres et festivæ ; in quibus scilicet homines ad aliqua festa agenda congregantur ; et hoc removet dicens : *Sit nox illa solitaria* ; hoc modo autem hominum congregatio in aliqua nocte fit in laude et celebritate illius noctis, propter aliquod celebre factum, quod in illa nocte recolitur : sicut apud fideles agitur in nocte Dominicæ resurrectionis. Et ideo subdit : *Nec laude digna* : est enim aliqua nox digna laude, propter aliquod magnum factum in illa nocte contingens. Ex hoc ergo nihil aliud intendit quam significare, quod sua conceptio non fuit ad aliquod magnum, nec ad bonum ordinata, sed potius ad malum adversitatis quam sentiebat. Unde subdit : *Maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leviathan* : quod quidem secundum litteram dupliciter potest exponi. Uno modo secundum quod per Leviathan intelligetur aliquis magnus piscis, prout videtur congruere iis quæ in fine hujus libri de eo dicuntur, scilicet, *An extrahere*, inquit, *poteris Leviathan hamo?* et secundum hoc intelligendum est, quod illi qui hujusmodi magnos pisces piscantur, de nocte eos invadunt in tenebris ; et ideo quando dies incipit apparere, maledicunt diei, quia per hoc eorum opus et intentio impeditur. Alio modo potest intelligi, ut per Leviathan significetur draco antiquus, scilicet diabolus, secundum illud Isaiæ xxvii, 1 : *In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro et grandi et forti super Leviathan serpentem tortuosum*. Illi ergo parati sunt suscitare Leviathan, qui student ad suggestiones diaboli implendas, operibus inquinatis[1] vacando ; qui etiam diei maledicunt : quia, ut dicitur Joannis iii, 20 : *Omnis qui male agit, odit lucem*. Et Job xxiv, 15 dicitur : *Oculus adulteri observat caliginem*. Et infra 17 : « *Si subito apparuerit aurora, arbitratur* * *umbram mortis*. Secundum * arbitratur
hoc igitur, sicut per hoc quod dixerat, *Nec laude digna*, vult prædictam noctem esse odiosam bonis ; ita per hoc quod subdit, *Maledicant ei etc.*, vult eam esse odiosam malis : nam maledictionem et boni et mali abhorrent. Deinde excludit a prædicta nocte quæ videntur ad bonum noctis pertinere secundum veritatem : quorum unum est, quod nox decoratur aspectu stellarum ; et hoc removet dicens : *Obtenebrentur stellæ caligine ejus* : aliud est, quod decoratur ex specie diei ; et hoc removet dicens : *Expectet lucem, et non videat ;* quasi dicat : Quamvis naturale sit ut in nocte lux expectetur, illa tamen nox diei habeat tenebras infinitas, quæ nunquam divinæ lucis successione terminentur. Noctis quidem tenebræ plena luce diei totaliter excluduntur, aurora vero et crepusculo diminuuntur. Imprecatur autem prædictæ nocti, non solum ut ejus tenebræ non excludantur per diem, sed quod nec minuantur per auroram : unde sequitur : *Nec ortum surgentis auroræ*. Sed quia quod dixerat, impossibile videbatur, ut scilicet nocti non succederet dies nec aurora, ostendit ex quo supra id dictum est, subdens : *Quia non conclusit ostia ventris, qui portavit me :* vita enim hominis in ventre matris abscondita est, unde tenebris noctis comparatur. Cum

[1] Al. : « iniquitatis. »

autem per nativitatem in manifestum prodit, tunc claræ diei similitudinem habet; ideo ergo dixit, quod nox illa nec diem[1] nec auroram succedentem haberet, ut ostenderet se desiderare quod suus conceptus nunquam venisset ad partum; nec ad pueritiam, quæ, per auroram intelligitur; nec ad juventutem quæ per plenam lucem diei significatur : dicit enim : *Quia non conclusit ostia etc.* Sed quia in nocte hoc agitur, ex ipsa enim conceptione potest præstari impedimentum, ne conceptus ad partum perveniat; et quia hoc videbartu mirabile, quod aliquis vitam abhorreret, dum omnibus desiderabile sit esse et vivere; ostendit ex qua ratione id dixerit, cum subdit : *Nec abstulit mala ab oculis meis*; quasi dicat : Non ipsam vitam propter se abhorreo, sed propter mala quæ patior : et quamquam vita secundum se desiderabilis sit, non tamen vita miseriis subjecta. Unde considerandum est, quod omnia quæ supra figurative locutus est, hac finali clausula exposuisse videtur. Idem etiam in aliis ejus dictis advertendum est.

LECTIO II

Quare non in vulva mortuus sum; egressus ex utero non statim perii? Quare exceptus genibus; cur lactatus uberibus? Nunc enim dormiens silerem, et somno meo requiescerem cum regibus et consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines; aut cum principibus, qui possident aurum, et replent domos suas argento; aut sicut abortivum absconditum non subsisterem, vel qui concepti non viderunt lucem. Ibi impii cessaverunt a tumultu, et ibi requieverunt fessi robore, et quondam vincti pariter sine molestia non audierunt vocem exactoris. Parvus et magnus ibi sunt, et servus liber a domino suo.

Postquam diei nativitatis et nocti conceptionis suæ maledixerat, ut ostenderet initia suæ vitæ abhorrere; nunc ostendit se abhorrere suam conservationem in vita, ut ex his manifestius ostenderet, quod vita ejus est ei onerosa. Est autem duplex status vitæ : unus occultus, quo concepti vivunt in utero; alius manifestus, quo vivunt homines post nativitatem ex utero. Quantum ergo ad primum statum dicit : *Quare non in vulva mortuus sum?* Quantum ad secundum : *Egressus ex utero non statim perii?* Et de hoc secundo, primo prosequitur. Sciendum est autem, quod exterior vita dupliciter perditur : quandoque quidem ex aliquo nocumento supervenienti : vel intrinseco, sicut est morbus, vel extrinseco, sicut est gladius, aut aliud hujusmodi; et ad hoc potest referri quod dixit : *Egressus ex utero non statim perii?* quandoque vero ex subtractione necessarii subsidii : quod quidem est vel extrinsecum, ut vehicula, fomenta, et alia hujusmodi adjumenta; et quantum ad hoc dicit : *Quare exceptus genibus?* vel intrinsecum, sicut est cibus : et quantum ad hoc dicit : *Aut lactatus uberibus?* his enim adminiculis indiget vita nati in sui primordio. Et quia cum aliquis dicit, Quare hoc factum est? dat intelligi hoc inutiliter esse factum; ideo consequenter ostendit inutile fore sibi se fuisse conservatum in vita, immo potius nocumentum : quod quidem ostendit primo quantum ad mala quæ nunc patitur, dicens : *Nunc enim dormiens silerem.* Mortem quidem somnum dicit propter spem resurrectionis, de qua postmodum plenius loquitur; per silentium autem intelligit quietem, quam non habet in adversitatibus, quas patiebatur; quasi dicat : Si statim post ortum mortuus fuissem, his malis quæ patior non inquietarer. Secundo ostendit quantum ad bona, quæ primo habuerat : posset enim aliquis dicere : Si in vita conservatus non esses, non habuisses bona, quæ dudum habuisti. Unde quasi ad hoc respondens ostendit, quod nec propter

[1] Al. : « diem. »

illa bona, vitæ conservatio sibi fuisset optanda : nam etiam illi qui in tota vita sua maximis prosperitatibus florent, hoc fine concluduntur, scilicet mortis : hoc est ergo quod dicit : *Et somno meo*, idest morte, *requiescerem*, a vitæ inquietudinibus immunis essem : *cum regibus et consulibus terræ*. Sciendum est autem, quod eorum qui in dignitatibus constituti sunt, qui maxime prosperari videntur, intentio est ad voluptatibus favendum ; et quantum ad hoc dicit : *Qui ædificant sibi solitudines ;* ad litteram, causa venationis, vel aliarum voluptatum, solitarii esse volentes : vel ad divitias congregandum ; et quantum ad hoc dicit : *Aut cum principibus, qui possident aurum, et replent domos suos argento ;* quasi dicat : Si statim mortuus essem post ortum, nil non minus haberem, quam habeant illi post mortem, qui in multis prosperantur. Considerandum est autem, quod cum quiescere non sit nisi subsistentis, ex his verbis dat intelligere, hominem secundum animam, post mortem subsistere. Si autem aliquis objiciat, quod hujusmodi reges aut principes, de quibus loquitur, forte non quiescunt, sed sunt in profundo inferni ; vel etiam quod ipsi Job in hoc fuit utilis vita, quod sibi meritum acquisivit : advertendum est, quod, ut supra diximus, Job nunc loquitur ex persona sensualis partis, exprimens ejus affectum, qui non habet locum nisi ad corporalia et præsentia bona vel mala : sic ergo postquam ostendit sibi desiderandum non fuisse, quod post ortum conservetur, consequenter ostendit sibi desiderandum non fuisse, quod conservatus in utero pervenit ad ortum : vel explicans quod supra dixerat : *Quare non in vulva mortuus sum ?* Considerandum est autem, quod in vulva aliqui moriuntur ante infusionem animæ rationalis, quæ sola immortalis est ; et quantum ad hoc dicit : *Aut sicut abortivum absconditum :* ab hujusmodi enim abortivis fetibus nihil perpetuum remanet : aliqui vero moriuntur post infusionem animæ rationalis ; qui quidem post mortem subsistunt secundum animam, sed lucem hujus mundi non vident : et quantum ad hoc dicit ; *Vel*, supple, sicut, *qui concepti non viderunt lucem*, scilicet vitæ præsentis. Et quod hoc fuisset sibi optandum, ostendit per hoc, quod non esset subjectus malis hujus vitæ : unde dicit : *Ibi*, scilicet in statu quem habent qui concepti non viderunt lucem, *impii cessaverunt a tumultu ;* scilicet quem aliis inferebant, eos affligendo ; quod refertur ad immunitatem a malo culpæ. *Et ibi,* scilicet in statu mortuorum, *fessi robore,* idest veri bellatores, qui bella gerendo fatigati sunt, *requieverunt ;* caruerunt hujusmodi labore : quia, ut dictum est, non loquitur nunc nisi de quiete a malis præsentis vitæ. Potest etiam intelligi et de fatigatione in quocumque labore, quem quis patitur sua fortitudine operando. Et illi qui fuerunt *vincti*, erunt ibi *sine molestia*, idest sine priori augustia, *pariter*, cum eis qui eos vinctos detinebant : et ibi homines oppressi angariis vel servitutibus, *non audierunt vocem exactoris ;* secundum id quod dicitur Isaiæ XIV, 4 : « *Quomodo cessavit exactor*, *quievit tributum ?* » Et quod hoc sit verum, ostendit per hoc quod subdit : *Parvus et magnus ibi sunt* : supple : pariter eo quod parvitas et magnitudo est in hac vita secundum inæqualitatem prosperitatis terrenæ, qua sublata, remanent secundum naturam æquales. Quod ergo dicit, *Parvus et magnus,* intelligendum est ita : Illi qui fuerunt in hac vita differentes secundum magnitudinem terrenæ prosperitatis. Sciendum tamen est quod differentia magnitudinis et parvitatis secundum spiritualia bona remanet etiam ibi : sed de his nunc non loquitur, ut jam dictum est. *Et ibi erit servus liber a domino suo :* unde non habebit ibi locum exactor, vel aliquod hujusmodi.

LECTIO III

isero data Quare, * data est misero lux, et vita iis qui in amaritudine animæ sunt? Qui expectant mortem, et non venit, quasi effodientes thesaurum; gaudentque vehementer cum invenerint sepulcrum. Viro, cujus abscondita est via, et circumdedit eum
nquam Deus tenebris? Antequam comedam, suspiro; et ** quasi inundantes aquæ, sic rugitus meus : quia timor quem timebam evenit mihi, et quod verebar accidit. Nonne dissimulavi; nonne silui; nonne quievi? Et venit super me indignatio.

Postquam Job vitam propriam detestatus fuerat multipliciter, nunc detestatur communiter totius humani generis vitam, tam ad eos qui in prosperitate sunt quam ad eos qui sunt in adversitate : de quibus primo prosequitur a manifestiori incipiens. Sciendum est autem, quod in viventibus duo videntur esse præcipua : scilicet vivere et cognoscere, et quidem ipsum cognoscere, quamvis delectabilissimum sit et nobilissimum, tamen cognoscere ea quæ hominem affligunt, pœnosum est; et ideo dicit : *Quare data est misero lux?* quasi dicat : Ad quid prodest homini in miseriis constituto, quod lucem cognitionis habeat, cum per eam consideret quibus affligitur? Vivere autem delectabile est propter animam : quod si anima in amaritudine sit, ipsum prorsus vivere redditur amarum : et ideo dicit : *Et vita iis qui in amaritudine animæ sunt?* resume : *Quare data.* Et quod inutile detur, ostendit hac ratione, quia contrarium ejus desideratur a miseris : unde dicitur : *Qui expectant mortem et non venit*; scilicet tam cito sicut optant. Et ut ostendat quod tales expectent mortem, non horrentes, sed desiderantes eam, subjungit : *Quasi effodientes thesaurum;* quasi dicat : Magno desiderio attendunt, ut fodiant terram sua sepultura : et quia desiderium, cum completur, gaudium parit, subjungit : *Gaudentque vehementer cum sepulcrum inveniunt;* idest cum vident se pervenire ad mortem, per quam sepulcrum inveniunt. Quidam autem hoc referunt ad eos qui terram effodiunt, qui gaudent sepulcro invento : quia in sepulcris antiquis consueverunt thesauri inveniri. Sed prima expositio melior est. Et quia posset aliquis dicere, quod vita, et si inutiliter datur miseris, utiliter tamen datur iis qui in prosperitate sunt : ad hoc removendum subdit : *Viro cujus abscondita est via;* supple : *Quare data est lux et vita?* viri enim via abscondita est : quia nescitur primo si status præsentis prosperitatis duraverit : dicitur autem Proverb[1]. xiv, 13 : *Risus dolore miscebitur, et extrema gaudii luctus occupat;* et Hierem x, 23 : dicitur : *Non est hominis in homine via ejus.* et Eccl. vii 1 : *Quid necesse est homini majora se quærere, cum ignoret quid conducat sibi in vita sua, numero dierum peregrinationis suæ?* Quomodo autem sit via hominis abscondita, exponit subdens : *Et circumdedit eum Deus tenebris.* Quod quidem multipliciter manifestum est, et quantum ad ea quæ sunt ante et post, secundum illud Eccl. viii, 6 : *** *Mutiplex hominis afflictio, quia ignorat præterita, et futura ventura nullo scire potest nuntio;* *** *Multa*
et quantum ad ea quæ sunt juxta, scilicet homines, secundum illud primæ Cor. ii, 11 : *Quis scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est?* et quantum ad ea quæ sunt supra, secundum illud primæ Tim. ult. 16 : *Lucem inhabitat habitat inaccessibilem* (scilicet Deus) *quam nullus hominum vidit, sed non videre potest*; et in Psal. xvii, 12, dicitur : *Qui posuit tenebras labitulum suum;* et quantum ad quæ ea sunt infra : dicitur enim Eccles. i, 8 : *Cunctæ res difficiles : non potest* **** *homo eas explicare sermone.* **** *eas homo* Dicitur autem Deus hominem tenebris circumdedisse, quia Deus eis talem intellectum tribuit, quod prædicta cognoscere non possit.

[1] Parm. : Proverb. 1.

Ostenso ergo quod vita hominum difficilis est propter miseriam et amaritudinem, hæc quæ convenienter dixerat, sibi adaptat, exprimens suam amaritudinem, cum dicit : *Antequam comedam suspiro* : sicut enim gaudii risus signum est, ita suspirium, amaritudinis animæ. Ostendit ergo ex modo suspirii suæ amaritudinis modum. Suspirium ergo ejus tempestive incipiebat : dicit enim : *Antequam comedam suspiro* ; et continuum erat, et magnum : unde subdit : *Et quasi inundantes aquæ, sic rugitus meus*. Sicut enim suspirium moderatæ tristitiæ signum est, ita rugitus, vehementis, et quæ vix tolerari potest. Hic autem rugitus, aquæ comparatur : aqua enim de facili motu, murmuris sonum facit ; sic et homo in magna afflictione constitutus, ex levi memoria suæ miseriæ provocatur ad rugitum. Addit autem *Inundantes aquæ* ; ut ostendat suæ amaritudinis continuitatem : aqua enim inundans continue movetur, et sonitum facit. Sed quia animæ amaritudo ex miseria nascitur ; post amaritudinem animæ, de sua miseria subjungit dicens : *Quia timor quem timebam evenit mihi*. Et notandum est, quod miseria hominis ad amaritudinem proveniens, in duobus consistere videtur : in damnis rerum vel personæ, et in dehonorationibus. Quantum ergo ad personam, dicit : *Timor quem timebant evenit mihi* : idest ea quæ timebam evenerunt mihi : ubi magnitudo miseriæ, damnorum et pœnarum exprimitur : quanto enim aliquis prudentior est, tanto in statu prosperitatis magis recogitat quæ in adversitatis tempore sibi accidere possunt ; secundum illud Eccl. XI, 27 *In die bonorum ne immemor sis malorum*. Magnam ergo miseriam Job prudentissimus patiebatur, dum sibi quæ timuerat evenerunt. Quantum autem ad secundum, scilicet ad dehonorationes, dicit : *Et quod verebar accidit* : est enim verecundia, secundum Philosophum, timor inhonorationis. Per hoc ergo ostendit quod in magna gloria multa opprobria et dehonorationes acciderant. Solet autem aliquis miseriam et amaritudinem pati, sed ex propria culpa. Sed hoc removet Job dicens : *Nonne dissimulavi?* Et sciendum est quod aliquis offendit, unde pœnam meretur a Deo, dupliciter. Uno modo quando ex injuriis sibi illatis, ultra modum provocatur ad vindictam ; secundum quod dicitur in Psal[1]. VII, 5 : *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis*. Hoc autem a se removet dicens : *Nonne dissimulavi?* scilicet injurias mihi factas. Alio modo, dum ipse alium primitus offendit vel verbis ; et hoc removet dicens : *Nonne silui*? quasi dicat : Nulli contumeliosa aut injuriosa verba protuli : vel factis ; et hoc removet a se, dicens, *Nonne quievi*? *Impii autem quasi mare fervens, quod quiescere non potest*. Isaiæ LVII, 20. Et quamvis innocens sim, tamen *Venit super me indignatio*, idest pœna a Deo. Ira enim in Deo non accipitur pro commotione animi, sed pro punitione. In quo recognoscit adversitates hujus mundi, non a casu, sed divino nutu provenire. Si quis ergo colligere velit quæ in hac deploratione Job dicta sunt, sciendum est tria in eo contineri : primo enim ostendit sibi suam vitam odiosam : secundo magnitudinem miseriæ quam patiebatur, ibi. *Antequam comedam* : tertio ostendit suam innocentiam, cum dicit : *Nonne dissimulavi*, *etc*.

[1] Parm. : Psal. 8.

CAPUT QUARTUM

LECTIO I

Respondens autem Eliphaz Themanites dixit : Si cœperimus loqui tibi, forsitan moleste accipies : sed conceptum sermonem tenere quis poterit? Ecce docuisti multos, et manus lassas roborasti, vacillantes confirmaverunt sermones tui, et genua trementia confortasti : nunc autem venit super te plaga, et defecisti : tetigit te, et conturbatus es. Ubi est timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, et perfectio viarum tuarum?

Amici Job, qui ad consolandum eum venerant, cum prius propter doloris magnitudinem tacuissent, post locutionem Job audaciam sumpserunt loquendi. Et primo loquitur Eliphaz Themanites, qui verba a Job proposita non eo animo accepit quo erant dicta : nam odium præsentis vitæ, quod dixerat se pati, desperationi imputabat, magnitudinem amaritudinis impatientiæ, innocentiæ confessionem præsumptioni. Primo igitur arguit ejus impatientiam; et incipit loqui ad eum, quasi ad hominem impatientiæ vitio subjacentem, qui ex verbis ab eo prolatis indignatur : unde dicit : *Si cœperimus loqui tibi, forsitan moleste accipies*. Ubi satis impatientis et irati consuetudinem exprimit, qui non patitur audire verba usque ad finem, sed statim in ipso verborum exordio provocatur. Addit autem, *Forsitan*, ne de temerario judicio condemnetur; quamvis etiam in præsumptionibus in meliorem partem dicta vel facta interpretanda sint. Sed cum ipse Job de impatientia arguit, se ipsum impatientiæ et fatuitatis reum ostendit dicens : *Sed conceptum sermonem tenere quis poterit?* secundum illud Eccli. xix, 12 : *Sagitta infixa femori canis, sic verbum in corde stulti*. Quamvis et justi ex zelo divino interdum ea quæ concipiunt ad honorem Dei dicenda, tacere non possint, secundum illud Hier. xx, 9 : *Dixi : Non recordabor ejus* (scilicet sermonis divini * *nec loquar in nomine illius*; *et factus est in corde meo quasi ignis exæstuans clausus in ossibus meis, et defeci, fere non sustinens*. Ulterius autem procedit ad magis ejus impatientiam ostendendam : exaggerat autem ejus impatientiam ex duobus, scilicet ex præcedenti doctrina et ex præcedenti vita : ex præcedenti quidem doctrina, quia turpe est homini cum non servat id ad quod alios inducit, secundum illud Matthæi xxiii, 3 : *Dicunt enim, et non faciunt*. Job autem antea multos ab impatientia retraxerat, et diversimode, secundum quod diversis congruebat : sunt enim aliqui, qui in patientia deficiunt ex ignorantia, dum nesciunt adversis uti ad virtutem; et quantum ad hoc dicit : *Ecce docuisti multos*. Quidam vero primo quidem in adversis virtuose agunt; sed adversitate durante, quasi recta actione fatigati deficiunt; et quantum ad hoc dicit : *Et manus lassas roborasti*, scilicet bonis inductionibus. Sunt etiam aliqui, qui in adversis in dubitationem incidunt, scilicet an ex divino judicio proveniant; et quantum ad hoc dicit : *Vacillantes confirmaverunt sermones tui*. Sunt etiam aliqui, qui parvam quidem adversitatem sustinent, sed sub magna adversitate, quasi sub magno pondere, deficiunt : et quantum ad hos dicit : *Et genua trementia confortasti*, scilicet tuis sermonibus : tremunt enim genua homini magnum pondus portanti. Ad prædicta autem implenda exhortatur Dominus Isaiæ xxxv, 3, dicens : *Confortate manus dissolutas, et genua debilia roborate*. Vult autem consequenter ostendere, quod ea quæ docue-

* *neque*

rat non implevit : unde subdit : *Nunc autem venit super te plaga et defecisti*, a firmitate scilicet mentis, quam habere videbaris et quam alis suggerebas ; et hoc referendum est ad adversitatem, quam passus fuerat in exterioribus rebus. *Tetigit te, et conturbatus es* : idest quietem mentis, quam habuisse videbaris, amisisti ; quod referendum est ad afflictionem corporis quam sustinebat : unde supra Satan dixerat, *Mitte manum tuam, et tange os ejus et carnem*. Hic ergo Job arguitur, quod præcedentem doctrinam subsequenti patientia non confirmaverit, contra id quod scriptum est Prov, XIX, 11 : *Doctrina viri per patientiam noscitur*. Sed vita præterita, quæ in Job videbatur, subsequentem impatientiam exaggerat : videtur enim non fuisse vera virtus quæ tam cito in tribulatione deficit : quia, sicut scriptum est Eccl.[1] II, 5. *In igne probatur aurum et argentum : homines vero receptibiles in camino humiliationis*. Multiplici autem virtute aliquis in tribulationibus confirmatur ne deficiat : primo quidem per reverentiam divinam, dum homines considerant, mala quæ patiuntur, ex divina providentia provenisse : sicut et Job supra dixerat : *Sicut Domino placuit, ita factum est* : et ad hoc excludendum dicit : *Ubi est timor tuus*? quo scilicet Deum revereri videbaris. Secundo aliqui conservantur in animi firmitate, quæ quidem duos gradus habet : in quibusdam enim tanta est animi firmitas, ut eorum animus adversitatibus non nimium molestetur ; et hoc ad fortitudinem pertinere videtur : unde dicit : *Ubi est fortitudo tua?* Nec accipitur hic fortitudo secundum quod conservat hominem ne succumbat timori ; sed ut non dejiciatur. Quidam vero gravem tristitiæ passionem ex adversitate patiuntur, sed ab ea per rationem bene dispositam non abducuntur ; et hoc videtur ad patientiam pertinere ; ut talis sit differentia inter patientiam et fortitudinem, qualem assignant Philosophi inter continentiam et castitatem ; et ideo adjungit, *Patientia tua*. Tertio vero conservantur aliqui ex amore honestæ actionis, et ex eo quod horrent turpiter agere ; qui et si interius conturbentur in adversitatibus, tamen nec verbo nec facto in aliquid indecens prorumpunt ; et propter hoc addit : *Et perfectio viarum tuarum*? per viam enim actiones intelliguntur, quibus quasi quibusdam viis pervenitur ad finem ; vel per viam possunt intelligi excogitata consilia, quibus aliquis se evadere confidit, unde adversitates facilius tolerantur.

LECTIO II

Recordare, obsecro te, quis unquam innocens periit, aut quando recti deleti sunt. Quin potius vidi eos qui operantur iniquitatem, et seminant dolores et metunt eos, flante Deo periisse, et spiritu iræ ejus esse consumptos. Rugitus leonis, et vox leænæ, et dentes catulorum leonum contriti sunt. Tigris periit, eo quod non haberet prædam : et catuli leonis dissipati sunt.

Postquam Eliphaz arguerat Job impatientiæ, occasione accepta ex eo quod dixerat, *Antequam comedam suspiro ;* nunc intendit eum præsumptionis arguere, eo quod se dixerat innocentem. Ad ostendendum autem eum non esse innocentem, ex ejus adversitate argumentum assumit dicens : *Recordare, obsecro te, quis unquam innocens periit, aut quando recti deleti sunt?* Ubi considerandum est hanc fuisse opinionem Eliphaz et aliorum duorum, ut supra dictum est, quod adversitates hujus mundi non adveniunt alicui nisi in pœnam peccati, et e contrario prosperitates pro merito justitiæ. Unde secundum ejus opinionem inconveniens videbatur, quod aliquis innocens periret, aut quod aliquis rectus, idest justus secundum virtutem, destrueretur[2] per

[1] Parm. : Eccl. 1

[2] Al. : « destitueretur. »

amissionem gloriæ temporalis, quam credebant præmium esse justitiæ[1] : et hanc quidem opinionem in tantum veram esse credebant, quod etiam Job ab ea discordare non posset : existimabant tamen quod perturbata mente ipsius, veritatem, quam aliquando cognoverat, quasi oblitus esset ; unde dicit : *Recordare.* Posito ergo quod innocentibus et rectis adversitas non contingat, consequenter adjungit, quibus adversitas contingat, dicens : *Quin potius vidi eos qui operantur iniquitatem, et seminant dolores et metunt eos, flante Deo, periisse, et spiritu iræ ejus esse consumptos.* In hoc autem quod dicit, *Vidi*, dat intelligere se ista per experimentum probasse. Per eos autem qui operantur iniquitatem, intelligit eos qui aliquam injustitiam faciunt, et præcipue in nocumentum aliorum : per eos autem qui seminant dolores et metunt eos, intelligit eos qui per dolum aliis nocent : ii enim dolores seminant, dum calumnias præparant, quibus alios dolentes reddant : qui dolores metunt, dum malitiam suam ad effectum perducunt ; et hoc pro magno fructu habent : quam quidem metaphoram ulterius prosequitur quantum ad pœnam : consueverunt enim segetes vento urente siccari et consumi : unde dicitur Malach. III, 11 : *Increpabo* (scilicet ventum) *et non corrumpet fructum terræ vestræ.* Et hoc est quod dicit : *Flante Deo periisse*, quasi ipsum divinum judicium ad vindictam iniquitatis procedens, flatus quidam venti sit. Ipsa autem Dei vindicta dicitur spiritus, idest ventus iræ ejus non solum autem dicit quod pereunt, sed quod consumuntur : quia non solum in propriis personis puniuntur, sed et eorum familia tota periit, ut nil ex eis residuum videatur : in quo videbatur tangere Job, qui et in suo corpore flagellatus erat, et filios et familiam et opes amiserat. Sed quia hoc videbatur esse contra opinionem Eliphaz, quod pro peccato parentis, filii et familia puniretur, cum ipse intendat hanc opinionem defendere, quod adversitates in hoc mundo sunt pœnæ peccati ; huic objectioni respondens subjungit : *Rugitus leonis, et vox leænæ, et dentes catulorum leonis contriti sunt.* Ubi primo considerandum occurit, quod homo ceteris animalibus præeminet ratione : cum ergo, ratione prætermissa, passiones brutales sequitur, efficitur similis bestiis, et illius bestiæ nomen sibi competit, cujus passionem imitatur ; utpote qui subjacet concupiscentiæ passionibus, equo vel mulo comparatur, secundum illud Ps. XXXI, 9 : *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.* Propter ferocitatem autem vel iram leo aut ursus nominatur, secundum illud Prov. XXVIII, 15 : *Leo rugiens et ursus esuriens, princeps impius.* Sic ergo et nunc hominem ferocem leoni comparat dicens : *Rugitus leonis.* Rugitus est leonicæ ferocitatis indicium. Contingit autem frequenter, quod ferocitas viro additur ex suggestione uxoris ; et sic ea quæ vir fertiter agit, uxori imputantur in culpam ; sicut patet de uxore Herodis, quæ impulit eum ad decollationem Joannis : propter quod dicitur : *Et vox leænæ.* Iis autem quæ tyrannus aliquis ferociter acquirit, ejus filii interdum luxuriose utuntur ; et sic in rapina patris delectantur : unde et ipsi a culpa immunes non sunt : propter quod subditur : *Et dentes catulorum leonum contriti sunt* ; secundum illud Nahum II, 12 : *Et leo cepit sufficienter catulis suis.* Et sic objectioni præmissæ respondisse videtur : quia cum pro peccato viri punitur uxor et filii, non est injustum, cum et ipsi culpæ participes fuerint ; quod totum dicebat, volens Job et ejus familiam de rapina culpabilem reddere. Videbatur tamen hoc quod dixerat, ad Job non pertinere : quia ejus uxor punita non videbatur ; et ideo ad hoc removendum subjungit : *Tigris periit, eo quod non habebat prædam.* Ii enim qui rapere consueverunt, in hoc ipso puniri se existimant quod eis rapere non licet. Considerandum est autem, quod mulierem leænæ comparat propter ferocitatem iræ, et tigridi propter promptitudinem sive velocitatem ad iram : dicitur enim Eccli. : XXV, 23 : *Non est ira super iram mulieris.* Et iterum : *Brevis omnis malitia super malitiam mulieris.* Et quia filii Job totaliter perierant, subjungit : *Et catuli leonis dissipati sunt.*

[1] Al. : « quia credebant principium esse justitiæ. »

LECTIO III

Porro ad me dictum est verbum absconditum, et quasi furtive suscepit auris mea venas susurri ejus. In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, pavor tenuit me et tremor, et omnia ossa mea perterrita sunt ; et cum spiritus me præsente transiret, inhorruerunt pili carnis meæ. Stetit quidam, cujus non agnoscebam vultum, imago coram oculis meis : et vocem quasi auræ lenis audivi. Numquid homo Dei comparatione justificabitur, aut factore suo purior erit vir? Ecce qui serviunt ei non sunt stabiles ; et in Angelis suis reperit pravitatem : quanto magis ii qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut a tinea? De mane usque ad vesperam succidentur ; et quia nullus intelligit, in æternum peribunt. Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis : morientur, et non in sapientia.

Quia asserebat Eliphaz, quod adversitates in hoc mundo non adveniunt alicui nisi propter ejus peccata ; volens ex hoc arguere, Job et ejus familiam fuisse peccatis subjectam, cujus contrarium videbatur ex iis quæ maxime in Job et in ejus familia apparuerant : vult ostendere quod nec Job nec ejus familia fuerit a peccato immunis ; et quia propter auctoritatem Job et famam ipsius ejus verbum invalidum videbatur, recurrit ad majorem auctoritatem, ostendens, ea quæ propositurus est se ex revelatione didicisse ; et ad ostendendum altitudinem revelationis, proponit ejus obscuritatem : quanto enim aliqua sunt altiora, tanto humano aspectu sunt minus perceptibilia : unde et Apostolus dicit II, Cor XII, quod raptus est in paradisum Dei, *et vidit arcana verba, quæ non licet homini loqui :* juxta quem modum et Eliphaz vel vere vel ficte loquitur dicens : *Porro ad me dictum est verbum absconditum.* Considerandum est autem, quod aliqua veritas, quamvis propter sui altitudinem sit hominibus abscondita, revelatur tamen quibusdam manifeste, quibusdam vero occulte. Ad effugiendam ergo notam jactantiæ, hanc veritatem abscondite dicit sibi esse revelatam : unde subdit, *Et quasi furtive suscepit auris mea venas susurri ejus.* Est autem triplex modus occultationis invenitur, qui solet in revelationibus contingere : quorum primus est, dum intelligibilis veritas alicui revelatur per imaginariam visionem, secundum quod dicitur Numer. XII, 6 : *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis servus meus Moyses, qui in omni domo fidelis* est : ore ad os loquar ei palam ; et non per ænigmata et figuras videt Deum.* Moyses ergo hoc verbum absconditum per modum claræ vocis audivit ; alii vero per modum susurri. Secundus modus occultationis est, quia in ipsa imaginaria visione proferuntur quandoque aliqua verba expresse continentia veritatem, sicut est illud Isaiæ VII, 14 : *Ecce virgo concipiet :* quandoque vero sub quibusdam figuratis locutionibus, sicut est illud Isaiæ XI, 1 : *Egredietur virga de radice Jesse, et flos* etc. In hoc igitur, quod Isaias audivit, *Ecce virgo concipiet*, percepit ipsum susurrum. In hoc autem, quod audivit *Egredietur virga de radice Jesse*, etc. percepit venas susurri. Nam figuratæ locutiones sunt quasi quædam venæ, ab ipsa veritate per similitudinem derivatæ. Tertius modus occultationis est, quod aliquando aliquis revelationem divinam frequentem et diuturnam habet ; sicut dicitur de Moyse, Exodi XXXIII, 11 : Quod locutus est *Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet homo loqui ad amicum suum.* Aliquando autem aliquis habet revelationem subitam et transitoriam. Hunc ergo subitum revelationis modum significat in hoc quod dicit, *Quasi furtive :* nam ea quasi furtive audivimus quæ raptim, et quasi pertranseundo ad nos perveniunt.

* *Fidelissimus... loquor... Dominum videt.*

Sic ergo altitudine visionis ostensa, prosequitur de circumstantiis revelationis : et primo de tempore, dicens ; *In horrore visionis nocturnæ, quando sopor solet occupare homines ;* tempus enim nocturnum, propter quietem, magis est

congruum revelationibus percipiendis ; in die enim a tumultibus hominum et occupationibus sensuum mens quemdam strepitum patitur, ita ut susurrum verbi absconditi percipere nequeat. Secundo ex dispositione percipientis : unde subdit : *Pavor tenuit me :* homines enim ad insolita pavere consueverunt : unde quando alicui fiunt insolitæ revelationes, in principio timorem patitur ; et ad magnitudinem hujus timoris ostendendam subjungit, *Et tremor ;* est enim tremor corporis indicium magnitudinis timoris ; et ad magnificandum hujusmodi[1] tremorem subjungit : *Et omnia ossa mea perterrita sunt.* Quasi dicat : Tremor non fuit superficialis, sed vehemens et intimus, qui etiam ossa concuteret. Simile est quod habetur Dan. x, 8 : *Vidi visionem hanc grandem, et non remansit in me fortitudo ; sed et species mea immutata est in* Nec habui. *me, et emarcui,* * *et non habui in me quidquam virium.* Causam autem hujus timoris consequenter ostendit dicens : *Et cum spiritus me præsente transiret, inhorruerunt pili carnis meæ.* Rationabile enim est, quod ad præsentiam majoris virtutis minor obstupescat[2]. Manifestum est autem virtutem spiritus esse majorem quam carnis : unde non est mirum, si ad præsentiam spiritus pili carnis inhorrescunt, quod ex subito timore procedit ; et præsertim cum præsentia spiritus aliquo corporali indicio insolito sentitur : quæ enim insolita sunt, admirationem et timorem inducere solent. Et huic timori, quem se passum esse commemorat, temporis dispositionem convenire supra dixit : *In horrore visionis nocturnæ :* quia enim in tempore noctis res visu discerni non possunt, quæcumque modica commotio perturbationem inducere solet æstimantibus aliquod majus esse juxta quod dicitur Sapientiæ xvii, 17 : *Sive spiritus sibilans, aut inter spissos ramos avium sonus suavis deficientes faciebant facit illos præ timore.* Tertio ponitur persona revelans, cum dicitur : *Stetit quidam cujus non agnoscebam vultum, imago coram oculis meis.* Ubi ponit ad visionis certitudinem pertinentia. Sciendum est enim quod aliquando, propter nimiam commotionem fumositatum et humorum, vel omnino non apparent somnia vel perturbata et instabilia, sicut et febricitantibus solent accidere ; et hujusmodi somnia, cum parum aut nihil spiritualitatis habeant, omnino absque significatione existunt. Cum autem humores et fumositates resederint, apparent somnia quieta et ordinata, quæ cum sint magis spiritualia, in intellectiva parte etiam quemdam vigorem habent : et hujusmodi somnia solent esse veriora ; et ideo dicit : *Stetit quidam :* quod stabilitatem visionis ostendit. Item considerandum est, quod omnia, cum sunt quieta, plerumque sunt reliquiæ præcedentium cogitationum : unde homo in somno frequentius videt illos cum quibus consuevit conversari : et quia talia somnia causam habent ex nobis, et non ab aliqua superiori natura, non sunt magnæ significationis ; et ad hoc ergo removendum dicit ; *Cujus non agnoscebam vultum :* per quod ostendit hujus visionem non traxisse originem ex prius visis, sed ex aliqua occultiori[3] causa. Tertio considerandum est, quod hujusmodi visa, quæ ex aliqua superiori causa oriuntur, quandoque apparent dormientibus, quandoque autem vigilantibus ; et veriora solent esse et certiora cum vigilantibus apparent quam cum dormientibus, eo quod in vigilando est ratio magis libera, et quia in somno spirituales revelationes minus discerni possunt a somnis frivolis et consuetis ; ideo ut ostendat hanc revelationem non dormienti, sed vigilanti factam esse, subjungit : *Imago coram oculis meis ;* per quod significat se hoc vidisse cum oculis per vigiliam apertis : quod etiam supra significavit, cum diceret : *Quando sopor solet occupare homines :* ubi innuit se sopore occupatum non fuisse. Deinde modum denuntiationis sibi factæ narrat dicens : *Et vocem quasi auræ lenis audivi.* Ubi considerandum est, quod hujusmodi apparitiones aliquando fiunt a spiritu bono, aliquando malo : utroque au-

[1] Al. : « hujus : » ut et infra pluries.
[2] Al. : « offuscatur. »
[3] Al. : « occultatiori. »

tem modo in principio timorem patitur homo per insolitam visionem : sed cum a bono spiritu apparitio procedit, timor in consolationem finitur, sicut patet de Angelo confortante Danielem (Danielis x), et de Gabriele confortante Zachariam et Mariam : sed malus spiritus hominem perturbatum relinquit. Per hoc ergo quod dicit : *Vocem quasi auræ lenis audivi*, consolationem quamdam sedantem pavorem præteritum demonstrat, ut per hoc visio demonstretur esse a spiritu bono, non a malo, a quo frequenter visiones mendaces ostenduntur, secundum illud Scripturæ III, Reg. cap. XXII, 22 : *Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus*. Per hunc etiam modum III, Reg. capit. XIX, legitur de apparitione facta Eliæ, quod post commotionem tenuis auræ sibilus ubi Dominus auditus est. Sciendum tamen est, quod et in visionibus quæ a bono spiritu procedunt, interdum commotiones magnæ et voces horribiles audiuntur, ut patet Ezechielis I, 4, ubi dicitur : *Et vidi, et ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone ;* et post multa subditur 24 : *Et audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum*. Et Apoc. I, 10, dicitur : *Audivi post me vocem magnam, tamquam tubæ*. Sed hoc est ad significandum comminationes, aut aliqua gravia pericula quæ in hujusmodi revelationibus continentur. Sed quia hoc ad consolandum ordinabatur, ideo inducitur loquentis vox similis auræ leni. Ultimo autem ponuntur verba quæ sibi asserit esse revelata, cum dicit : *Numquid homo Dei comparatione justificabit r?* Quæ quidem verba inducit ad confirmandum suam opinionem, quam supra tetigerat ; quasi dicat : Adversitates in hoc mundo non proveniunt alicui nisi pro peccato. Ut ergo nullus posset se excusare quia adversa patitur, per hoc quod se asserat a peccato immunem, inducit tres rationes : quarum prima sumitur ex comparatione ad Deum, et est ducens ad impossibile. Si enim homo absque culpa punitur a Deo, sequitur quod homo sit justior Deo : cum enim opus justitiæ sit reddere unicuique quod suum est, si Deus homini innocenti cui non debetur pœna, inferat pœnam, homo justior videtur esse Deo ; homo autem qui a Deo patitur, nulli homini absque culpa pœnam intulit : quod oportet dicere, si homo innocens puniatur. Sequitur ergo, quod homo punitus a Deo sit justior Deo : quod est, hominem comparatione Dei justificari, et eum, scilicet comparatione justitiæ ad Deum justificari. Et quia forte alicui hoc non videretur inconveniens, ducit ad aliud apparentius inconveniens, dicens : *Aut factore suo purior est vir?* Quælibet enim res puritatem habet secundum quod in sua conservatur natura, quod ex causis propriis habet : puritas ergo uniuscujusque effectus a sua causa dependet : unde suam causam in puritate superare non potest : unde nec vir potest esse purior suo factore, scilicet Deo.

Secundam autem rationem ponit ex comparatione ad Angelos, et est a majori, cum dicit : *Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles, et in Angelis suis reperit pravitatem*. Quæ quidem sententia secundum doctrinam Catholicæ Fidei plana est : tenet enim Fides Catholica omnes Angelos bonos fuisse creatos : quorum quidam per propriam culpam ceciderunt a statu rectitudinis ; quidam vero ad majorem gloriam pervenerunt. Quod autem Angeli a statu rectitudinis ceciderunt, mirum videtur propter duo : quorum unum pertinet ad vitam contemplativam, aliud ad vitam activam ipsorum. Ex vita enim contemplativa videtur quod ad Angelis esse deberet stabilitas : manifestum est enim, quod causa mutabilitatis est potentia, causa immutabilitatis est actus : est enim de ratione potentiæ, quod se habeat ad esse et non esse ; sed secundum quod aliquid magis perficitur ab actu, firmius fit in illo, id vero, quod secundum se actus est, omnino immutabile[1] est. Sciendum est autem, quod sicut materia comparatur ad formam ut potentia ad actum, ita voluntas ad bonum : id ergo quod est ipsum bonum, scilicet Deus, omnino immutabile est. Ceterarum vero naturarum voluntates, quæ non sunt

[1] Al. : « immutabilis »

ipsum bonum, comparantur ad ipsum ut potentia ad actum : unde quanto magis inhærent ei, tanto magis stabiliuntur in bono; et ideo cum Angeli inter ceteras creaturas magis et propinquius Deo videantur inhærere, utpote ipsum subtilius contemplantes, stabiliores inter ceteras creaturas videntur ; et tamen non fuerunt stabiles : unde multo minus inferiores creaturæ, scilicet homines, quantumcumque Deo inhærere videantur ipsum colendo, quod est ei servire, stabiles judicari non possunt. Ex vita vero activa videtur, quod in Angelis vel nihil vel minimum de pravitate esse possit : quanto enim quis propinquior est primæ rectitudini, minus habet de obliquitate. Deus autem, in quo est prima [1] rectitudo, sua providentia dirigens universa, inferiores creaturas per superiores disponit : unde in superioribus creaturis, quæ dicuntur Angeli, quasi a Deo missi ad alia dirigenda, minimum videtur esse, vel nihil, de pravitate : unde cum in Angelo inventa sit pravitas, credendum est quod in quovis hominum, quantumcumque bonus appareat, pravitas possit inveniri. Cavendum autem est ne ex iis verbis aliquis in errorem incidat Origenis, qui etiam quoscumque spiritus creatos instabiles asserit, et posse ad pravitatem perduci : hoc enim aliqui per gratiam assecuti sunt, ut immobiliter Deo inhæreant, ipsum per essentiam videntes ; et secundum hoc etiam aliquibus hominibus, quamvis sint inferioris naturæ quam Angeli, per gratiam conceditur etiam in hac vita, quod sint a pravitate peccati immunes.

Tertiam rationem ponit sumptam ex conditione humana, cui conjungitur conclusio præcedentis rationis unde etiam posset ex duabus una ratio formari : et hoc cum dicit : *Quanto magis ii qui habitant domos?* Est autem humana conditio talis, quia ex terrena materia corpus ejus compactum est : quod designat cum dicit : *Quanto magis ii qui habitant domos luteas?* Corpus enim humanum luteum dicitur, quia ex terra et aqua gravioribus elementis abundantius constat, quod ejus motus declarat. Unde Gen. II, 7, dicitur *quod formavit* * *Deus hominem de limo terræ.* Hoc ergo luteum corpus, domus animæ dicitur : quia anima humana, quantum ad aliquid, est in corpore sicut homo in domo, vel sicut nauta in navi ; inquantum scilicet est motor corporis. Fuerunt autem aliqui qui propter hoc dixerunt quod anima non unitur corpori nisi accidentaliter, sicut homo vestimento, aut nauta navi : sed ut hanc opinionem excluderet, subdit : *Qui terrenum habent fundamentum.* Per hoc datur intelligi quod anima humana unitur corpori etiam ut forma materiæ : dicitur enim materia fundamentum formæ, eo quod est prima pars in generatione, sicut fundamentum in constitutione domus : utitur autem tali modo loquendi, ut id quod est animæ, attribuat homini : non quod anima sit homo, ut quidam posuerunt, dicentes hominem nihil aliud esse quam animam indutam corpore ; sed quia anima est principalior pars hominis : unumquodque autem consuevit appellari id quod est in eo principalius. Hæc autem duo quæ de hominis infirmitate dicit, videntur contraponi iis quæ supra de Angelorum excellentia dixerat. Nam hoc quod dicit, *Qui habitant domos luteas*, videtur ponere contra id quod dixerat, *Qui serviunt ei*; quod est inhærere ei, et etiam in ipso spiritualiter habitare. Quod vero dicit, *Qui terrenum habent fundamentum,* ei quod dixerat, *In Angelis suis* : Angeli enim incorporei sunt, secundum illud Psal. CIII, 4 : *Qui facis Angelos suos spiritus.* Præmissa autem hominis conditione, miserabilem ejus eventum concludit dicens : *Consumentur velut a tinea.* Et quidem potest hoc secundum superficiem litteræ de morte corporali intelligi, quam homo necessario patitur ex eo quod terrenum habet fundamentum : et secundum hoc potest designari duplex mors : scilicet naturalis, in hoc quod dicit : *Consumentur velut a tinea* (sicut enim tinea vestimentum corrodit, quæ ex vestimento nascitur ; ita mors naturalis ex causis interioribus corporis exoritur) : et mors violenta, in hoc quod sub-

* Dominus.

[1] Al. : « primo. »

ditur : *De mane usque ad vesperam succidentur*; succisio enim arboris ex causa exteriori procedit ; et sic signanter dicit : *De mane usque ad vesperam* : quia mors naturalis potest per aliqua naturalia signa præcognosci ; sed mors violenta omnino ignota est, utpote diversis casibus subjecta : unde non potest sciri si homo de mane perveniat usque ad vesperum. Sciendum tamen, quod hæc non est intentio litteræ : nam supra proposuit de defectu peccati, cum diceret : *Et in Angelis suis* : unde ut conclusio præmissis respondeat, oportet hoc etiam ad peccatum referre : propter quod vita justitiæ in homine consumitur dupliciter : uno modo ex interiori corruptione ; quod significat, cum dicit : *Consumentur velut a tinea* ; sicut enim vestimentum consumitur a tinea, quæ ex eo nascitur ; ita justitia hominis consumitur iis quæ in homine sunt, sicut est corruptio fomitis, malæ cogitationes, et alia hujusmodi. Alio modo ex exteriori tentatione : quod videtur in hoc dicit : *De mane usque ad vesperam succidentur*. Sed considerandum est, quod interior tentatio non subito hominem prosternit, sed paulatim, dum per negligentiam aliquis in seipso peccati initia reprimere non curat, secundum illud Eccli. xix, 1 *. *Qui minima negligit, paulatim defluit;* sic etiam vestimentum quod non excutitur, a tinea consumitur. Exterior autem tentatio [1] hominem plerumque subito prosternit ; sicut David ad aspectum mulieris, in adulterium prorupit ; et etiam multi in tormentis fidem negaverunt. Quocumque autem modo homo per peccatum ruit, dummodo peccatum suum recognoscat et pœniteat, misericordiam consequetur. Sed quia nullus est qui omnia peccata possit cognoscere, secundum illud Psal. xviii, 13 : *Delicta quis intelligit ?* sequitur quod plurimum homines peccata non cognoscentes, eis remedia non adhibent, per quæ liberentur. Et hoc est quod subditur : *Et quia nullus intelligit*, scilicet lapsus peccatorum, *in æternum peribunt*, scilicet plurimi ; quasi dicat : A peccato nunquam liberantur. Sed quia aliqui sunt qui contra peccata remedia adhibent, licet ea non plene intelligant, sicut David, qui dicebat : *Ab occultis meis munda me Domine* : subjungit : *Qui autem reliqui fuerint*, scilicet de numero eorum qui in æternum pereant, *auferentur ex eis* : idest, segregabuntur ex eorum consortio. *Morientur*, quidem : quia quamvis homo a peccato pœniteat, a mortis tamen necessitate non liberatur ; sed sapientia in eis non moritur ; et hoc est quod dicit : *Et non in sapientia*. Vel hoc, quod dicit *Morientur, et non in sapientia*, non respondet ad immediate dictum, sed ad id quod supra dixerat : *In æternum peribunt* : ut sit sensus, quod morientur sine sapientia. Vel hoc quod dicit : *Qui reliqui fuerint*, potest intelligi de filiis qui relinquuntur ex parentibus pereuntibus, et propter peccata parentum, quæ imitantur, et ipsi auferuntur sine sapientia morientes. Vult ergo ex omnibus istis Eliphaz habere, quod cum conditio hominis sit tam fragilis, de facili cadit in peccatum : et quidem dum homo non cognoscit, in perditionem vadit ipse, et filii ejus. Et sic Job, licet se peccatorem non cognosceret, credendum erat, quod propter peccata aliqua ipse et filii ejus perierint. Sic igitur postquam revelationem sibi factam exposuerat, quia posset Job revelationi non credere, ideo subjungit quod sequitur.

Qui spernit modica, paulatim decidet

[1] Al. : « attentatio. »

CAPUT QUINTUM

LECTIO I

Voca ergo, si est qui tibi respondeat; et ad aliquem Sanctorum convertere. Virum stultum interficit iracundia, et parvulum occidit invidia. Ego vidi stultum firma radice; et maledixi pulchritudini ejus statim. Longe fient filii ejus a salute, et conterentur in porta; et non erit qui eruat. Cujus messem famelicus comedet, et ipsum rapiet armatus, et bibent sitientes divitias ejus. Nihil in terra sine causa fit; et de humo non egredietur dolor. Homo nascitur ad laborem, et avis ad volatum.

Quasi dicat : Si mihi hoc esse revelatum non credis, tu ipse invoca Deum; si forte ipse ad hanc dubitationem respondere tibi voluerit. Et si per merita propria hoc a Deo obtinere non putas, *Ad aliquem Sanctorum convertere*; ut eo mediante hujus rei veritatem a Deo cognoscere possis. Et notandum est, quod dicit : *ad aliquem Sanctorum;* quia non licet per immundos spiritus quocumque modo vel arte occulta perquirere, sed solum per Deum vel Sanctos Dei, secundum illud Isaiæ VIII, 19 : *Cum dixerint ad vos : Quærite a Pythonibus et a divinis, qui* student in incantationibus suis : numquid populus a Deo suo requirit visionem pro vivis aut mortuis* ([a])*? Virum stultum interficit iracundia.* Quia in revelatione quam sibi factam esse commemorat Eliphaz, inter cetera hoc continetur, quod homines qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut a tinea, vult hoc ostendere per hominum diversas conditiones : non est enim aliqua conditio hominum, cui non adsit pronitas ad aliquod peccatum. Sunt autem duæ hominum conditiones. Quidam enim sunt magni et elati animi, qui facile provocantur ad iram; quod ideo est, quia ira est appetitus vindictæ, ex præcedenti offensa proveniens : quanto autem aliquis est magis elati animi, tanto ex leviori causa se putat offensum; et ideo facilius provocatur ad iram : et hoc est quod dicit : *Virum stultum interficit iracundia.* Vocat autem eum qui est superbi et elati animi, stultum, quia per superbiam homo præcipue metas rationis excedit; sed humilitas viam[1] sapientiæ parat, secundum illud Prov. XI, 2 : *Ubi humilitas, ibi sapientia.* Simul cum hoc etiam stultitia iracundiæ competit : iracundus enim, ut docet Philosophus, utitur quidem ratione, dum pro offensa intentat vindictam; sed perverse, dum in vindicta modum rationis non servat; perversitas autem rationis stultitia est. Quidam vero sunt pusillanimes, et hi proni sunt ad invidiam; unde subdit : *Et parvulum occidit invidia* : et hoc rationabiliter dicitur : invidia enim nil aliud est quam tristitia de prosperitate alicujus, inquantum prosperitas illius existimatur propriæ prosperitatis impedimentum. Hoc autem ad parvitatem animi pertinet, quod aliquis non se existimet posse prosperari inter alios prosperantes. Sic ergo manifestum videtur, quod homo, cujuscumque conditionis existat, pronus est ad aliquod peccatum : facile enim esset his similia de aliis peccatis inducere. Sic ergo per omnia supradicta Eliphaz probare intendit, quod adversitates in hoc mundo non adveniunt alicui nisi pro peccato.

* [st]rident... [num]quid ... pro [v]ivis a [mor]tuis.

(a) Vulgata omittit : « *Visionem* » et habet : « *Pro vivis a mortuis.* » Sed Hugo a sancto Charo retinet : « *visionem* » et habet : « *Pro vivis aut mortuis.* » Cæterum in notula consignat lectionem vulgatæ : « *Pro vivis a mortuis* » et addit : « Hanc lectionem approbat Hieronymus. »

1 Al. : « iram. »

Contra quod videntur esse duæ objectiones : quarum una est ex hoc quod multi justi videntur adversitatibus subdi. Sed hanc objectionem solvere visus est per hoc quod homines ostendit esse faciles ad peccandum. Secunda objectio est, quod aliqui iniqui in hoc mundo prosperantur. Cui consequenter satisfacere intendit per hoc quod prosperitas eorum in malum ipsorum redundat ; unde dicit : *Ego vidi stultum*, idest hominem in divitiis superbientem, *firma radice*, idest firmatum in prosperitate hujus mundi, ut videbatur ; sed ejus prosperitatem non approbavi : quinimmo *maledixi pulchritudini ejus statim*. Ubi considerandum est, quod loquitur de homine sub metaphora arboris : cujus enim radix fuerit firma, pulchritudinem habet in ramis et fructibus. Comparat ergo prosperitatem hominis in divitiis firmati pulchritudini arboris, quam maledicit ; idest malam esse pronuntiat et nocivam, secundum illud Eccles. v, 12 : *Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole : divitiæ conservatæ in malum domini sui*. Addidit autem : *Statim*, ut ostendat se de hac sententia nullatenus dubitare. Quod autem mala ex prosperitate stulti proveniant, ostendit primo quantum ad filios : frequenter enim contingit quod quando aliquis dives et potens filios sine disciplina nutrit, quod proprium est stulti, filii ejus in multa pericula incidunt : et quandoque quidem propter odia quæ in se concitant, absque judicio perimuntur, vel etiam dum ipsi sibi non cavent inordinate delectamento utentes, vitam amittunt ; et quantum ad hoc dicit : *Longe fient filii ejus a salute* : quandoque vero dum calumnias et injurias aliis inferunt, coram judicibus conveniuntur[1], et ibi condemnantur ; et quantum ad hoc dicit : *Et conterentur in porta* ; idest per sententias judicum : nam judices olim in portis sedere solebant : et quia homines stulti in prosperitatibus nullum dubitant offendere, in adversitatibus non inveniunt adjutorem ; ideo subdit : *Et non erit qui eruat*. Sed quia posset aliquis dicere : Non curo quidquid accidat filiis meis, duommodo ego prosperitate fruar in hoc mundo ; ideo secundo ponit mala provenientia ipsi stulto et in rebus et in persona, dicens : *Cujus messem famelicus comedet* : frequenter enim homines stulti, divitiis abundantes, pauperes opprimunt ; qui plerumque gravamina sustinere non valentes, quasi quadam necessitate ad rapienda bona divitum coguntur : et quia tales homines delitiose viventes solent per vitæ divitias animi vigorem amittere, et imbelles esse, de facili a pauperibus bellicosis destruuntur : unde sequitur : *Et ipsum rapiet armatus*, quasi absque omni resistentia : et ut quod dixerat de messe, generaliter intelligatur, subjungit : *Et bibent sitientes divitias ejus*, idest homines cupidi. Remotis ergo prædictis objectionibus, finaliter rationem inducit ad probandum principalem intentionem, scilicet quod adversitates in hoc mundo non proveniant alicui nisi pro peccato ; et est talis : Quæcumque fiunt in terra, ex propriis et determinatis causis proveniunt : si ergo adversitates hujus mundi alicui accidunt, hoc habet determinatam causam, quæ nulla alia videtur esse nisi peccatum. Hoc est ergo quod dicit : *Nihil in terra sine causa fit ;* videmus enim omnes effectus ex determinatis causis procedere : ex quo quasi concludens subdit : *Et de humo non orietur dolor :* et est metaphorica locutio : quædam enim herbæ sine semine producuntur : de quibus dicitur, quod eas humus sponte profert. Quidquid ergo sine causa propria videtur contingere, quasi sine semine per quamdam similitudinem metaphorice potest dici, quod oritur de humo. Dolor autem, idest adversitas, non orietur de humo, idest non est sine causa : quod autem dixerat : *Nihil in terra sine causa fit,* ex hoc præcipue redditur manifestum, quod omnia habent dispositionem naturalem, congruam propriæ operationi : ex quo apparet, quod dispositiones naturales rerum non sunt sine causa, sed propter determinatum finem ; et ideo dicit : *Homo ad laborem nascitur, et avis ad volatum* : manifestum est enim, quod quia proprius motus quem natura avis requirebat, est volatus, ideo

[1] Al. : « conveniunt. »

oportuit avem habere ex sua natura instrumenta congrua ad volandum, et alas et pennas : homo vero, qui rationem habebat, per quam proprio labore posset sibi omnia necessaria adjuvamenta acquirere, naturaliter productus est absque omnibus adjuvamentis, quæ natura aliis animalibus dedit : scilicet absque tegumento, absque armis, et aliis hujusmodi, quæ sibi proprio labore parare poterat ex industria rationis.

LECTIO II

Quamobrem ego deprecabor Dominum, et ad Deum ponam eloquium meum; qui facit magna et inscrutabilia et mirabilia absque numero; qui dat pluviam super faciem terræ, et irrigat aquis universa; qui ponit humiles in sublime, et mærentes erigit sospitate; qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant; qui apprehendit sapientes in astutia eorum, et consilium pravorum dissipat. Per diem incurrent tenebras; et quasi in nocte sic palpabunt in meridie. Porro salvum faciet egenum a gladio oris eorum, et de manu violenti pauperem. Et erit egeno spes; iniquitas autem contrahet os suum.

Quia Eliphaz proposuerat omnia quæ in terris sunt determinatam causam habere, et hoc probaverat per hoc quod res naturales apparebant esse dispositæ propter finem; hoc autem, scilicet quod res naturales sunt propter finem, potissimum argumentum est ad ostendendum mundum regi divina providentia, et non omnia agi fortuito : idcirco Eliphaz statim ex præmissis concludit de regimine divinæ providentiæ. Sciendum est autem quod, divina providentia sublata, orationis fructus tollitur, et cognitio Dei circa res humanas : quæ tamen necesse est ponere ei qui regimen providentiæ concedit; et ideo Eliphaz concludens dicit : Ex quo omnia quæ in terra fiunt sunt propter finem, necesse est concedere regimen providentiæ. *Quamobrem ego deprecabor Dominum;* quasi oratione fructuosa existente, utpote Deo disponente res humanas; *et ad Deum ponam eloquium meum*, utpote Deo cognoscente facta et dicta et cogitata humana : ad cujus confirmationem subjungit ea quæ maxime divinam providentiam ostendunt. Est autem sciendum, quod illi qui providentiam negant, omnia quæ apparent in rebus mundi, ex necessitate naturalium causarum provenire dicunt, utpote ex necessitate caloris et frigoris, gravitatis et levitatis et aliorum hujusmodi; ideo ex his potissime providentia divina manifestatur quorum ratio reddi non potest ex hujusmodi materialibus principiis : inter quæ unum est determinata magnitudo corporis hujus mundi : non enim potest assignari ratio ex aliquo principio naturali, quare sol ac luna aut terra sit tantæ quantitatis, et non majoris aut minoris; unde necesse est dicere, quod ista dispositio quantitatum sit ex ordinatione alicujus intellectus; et hoc designat in hoc quod dicit : *Qui facit magna*; id est, qui res interminata magnitudine disponit. Rursus, si omnia ex necessitate principiorum naturalium provenirent, cum principia naturalia sint nobis nota, haberemus viam ad inquirendum omnia quæ in hoc mundo sunt : sunt autem aliqua in hoc mundo, ad quorum cognitionem nulla inquisitione possumus pervenire, utpote substantiæ spirituales quot sint, distantiæ stellarum, et alia hujusmodi : unde manifestum est non procedere omnia ex necessitate principiorum naturalium, sed ab aliquo superiori intellectu res esse institutas : propter hoc addit : *Et inscrutabilia.* Item quædam sunt quæ videmus, quorum rationem nullo modo possumus assignare : puta quod stellæ disponuntur secundum talem figuram in hac parte cœli, et in alia secundum aliam : unde manifestum est, hoc non provenire ex principiis naturalibus, sed ab aliquo superiori intellectu; et propter hoc addit : *Et mirabilia* : sic enim differt inscrutabile et mirabile, quod inscrutabile est quod latet et perquiri non potest : mirabile est quod ipsum quidem

apparet, sed causa ejus perquiri non potest. Sciendum est etiam quod aliqui posuerunt dispositionem rerum per quemdam ordinem numeri a Deo procedere : utpote quod a primo uno simplici procedit tantum unus effectus primus, in quo jam aliquid compositionis et pluralitatis habetur : et sic ex ipso procedunt duo vel tria, quæ sunt adhuc minus simplicia ; et sic gradatim, secundum eos, progreditur tota rerum multitudo ; secundum quam quidem positionem totius universi dispositio non est ex ordinatione intellectus divini, sed ex quadam necessitate naturæ : unde ad hanc positionem removendam adjungit : *Absque numero* ; vel quia absque necessitate ordinis numeralis res in se productæ sunt ; vel quia a Deo immediate, et non ex ordine numeri productæ sunt : quod præcipue apparet in primo cœlo, in quo sunt plurimæ stellæ. Sic ergo Eliphaz ostendit productionem rerum esse a Deo, et non ex necessitate naturæ. Consequenter ostendit et rerum factarum cursum divina providentia gubernari : et primo in rebus naturalibus, ex hoc quod res naturales contemperatæ esse videntur ad hominum et aliorum animalium usum ; licet naturalis cœlorum ordo aliud requirere videatur. Si quis enim in elementis gravitatem et levitatem consideret, manifestum est naturaliter terram aquæ subjacere, aeri vero aquam, aerem autem igni : inveniuntur autem aliquæ partes terræ discoopertæ ab aquis immediate aeri subjacere : aliter enim animalia respirantia in terra vivere non possent : et rursus ne terra ab aquis discooperta sua siccitate infructuosa et inhabitabilis redderetur, dupliciter humectatur a Deo. Primo quidem per pluviam, qua superficies terræ infunditur ; et quantum ad hoc dicit : *Qui dat pluviam super faciem terræ.* Alio modo quantum ad fontes, rivos et flumina, quibus terra irrigatur ; quorum principium sub terra est, sicut pluviæ in alto ; et quantum ad hoc dicit : *Et irrigat aquis universa.* Deinde cum dicit : *Qui ponit humiles in sublime*, operationem providentiæ etiam in rebus humanis ostendit. Et quidem si res humanæ currerent secundum quod earum dispositio videtur exigere, nullum videlicet vel parvum in eis providentiæ divinæ vestigium appareret ; sed rebus humanis alio modo currentibus, stulti qui superiores causas non considerant, hoc casui et fortunæ attribuunt ; ex quorum persona Salomon Eccles. IX, 11, dicit : *Vidi sub sole nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, sed temporis* casum in omnibus.* Eliphaz autem in altiorem causam refert hoc, scilicet in providentiam Dei : et primo quantum ad oppressos, qui de infimo elevantur in altum ; et quantum ad hoc dicit : *Qui ponit humiles*, idest dejectos, *in sublime* : et qui de dolore transferuntur ad gaudium ; et quantum ad hoc dicit : *Et mærentes erigit sospitate.* Secundo quantum ad opprimentes, quorum duplex est genus. Quidam enim maxime alios opprimunt per potentiam ; et quantum ad hoc dicit : *Qui dissipat cogitationes malignorum ne possint implere manus eorum quod cœperant* ; quia scilicet in ipsa operis prosecutione impediuntur a Deo, ne unquam cogitationem possint perducere ad effectum. Quidam vero per astutiam aliquos decipiunt ; et quantum ad hoc dicit : *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum ;* inquantum scilicet ea quæ astute cogitant in contrarium propositi eorum cedit ; *Et consilium pravorum dissipat* : dum scilicet ea quæ ab eis sapienter consiliata videntur, aliquibus impedimentis superinductis ad effectum perducere non possunt. Quandoque vero stulte consiliata non solum impediuntur in opere, sed etiam eorum mens obscuratur, ne in consiliando possint discernere meliora : unde subdit : *Per diem incurrent tenebras ;* scilicet, in re manifesta omnino quid faciant nesciunt : *et quasi in nocte sic palpabunt in meridie* ; idest, in iis quæ nullo modo sunt dubia, sic dubitant, sicut in rebus obscuris. Et quod hæc ex divina providentia prævideantur, subjungit utilitatem ex præmissis provenientem : dum enim malignorum astutia impeditur, pauperes ab eorum deceptionibus liberantur ; et hoc est quod subdit : *Porro salvum faciet egenum a gladio oris eorum :* quia enim sunt astuti in malo, et blandis verbis et fictis alios seducere

* *temp… casum q…*

solent : quæ quidem verba in nocendo gladio comparantur, secundum illud Psal. LVI, 5 : *Lingua eorum gladius acutus.* Cum vero operationes malorum potentum impediuntur a Deo, manifestum est etiam quod pauperes salvantur : unde sequitur : *Et de manu violenti pauperem.* Et ex hoc duo sequuntur. Quorum unum est, quod homines, qui ex se ipsis impotentes sunt, de divina potentia confidunt, tamquam Deo de rebus humanis curante : unde subdit : *Et erit egeno spes.* Aliud est quod homines potentes et iniqui se ipsos retrahunt, ne ex toto malignentur : unde sequitur : *Iniquitas autem contrahet os suum* : ne scilicet se ex toto effundat in perniciem aliorum.

LECTIO III

Beatus homo qui corripitur a Domino. Increpationem Domini ne reprobes : quia ipse vulnerat et medetur ; percutit, et manus ejus sanabunt. In sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum. In fame eruet te morte, et in bello de manu gladii. A flagello linguæ absconderis, et non timebis calamitatem, cum venerit. In vastitate et fame ridebis, et bestias terræ non formidabis. Sed cum lapidibus regionum pactum tuum ; et bestiæ terræ pacificæ erunt tibi. Et scies quod pacem habeat tabernaculum tuum, et visitans speciem tuam non peccabis. Et scies, quoniam multiplex erit semen tuum, et progenies tua quasi herba terræ. Ingredieris in abundantia sepulcrum, sicut infertur acervus tritici in tempore suo. Ecce hoc ut investigamus ita est : quod auditum mente pertracta.

Sicut supra dictum est, Eliphaz in superioribus beatum Job et impatientiæ arguebat et præsumptionis, super hoc quod se asseruerat innocentem ; nunc autem ab eo desperationem nititur auferre, ex qua verba illa provenire credidit, quibus Job vitam suam fuerat detestatus. Sciendum est autem quod providentiam tam circa res naturales quam circa res humanas esse asseruerat : hoc accipit tamquam notum, quod omnes adversitates hominibus divino judicio inducantur ; sed quibusdam ad ultimam condemnationem, qui sunt incorrigibiles ; quibusdam autem ad correctionem, qui per adversitates emendantur, quos asserit esse beatos, dicens : *Beatus homo qui corripitur a Domino.* Si enim correptio ab homine salubris est ; qui tamen perfecte scire non potest mensuram et modum, secundum quod possit esse salubris correptio, nec est omnipotens, ad mala scilicet removenda, et ad bona tribuenda : multo magis reputari debet salubris et felix Dei omnipotentis et omnia scientis correptio : ex qua sententia ad propositum concludit dicens : *Increpationem Domini ne reprobes :* quasi dicat : Licet hanc adversitatem patiaris a Deo propter tua peccata, tamen debes existimare quod hoc sit quasi quædam Domini increpatio ad te corrigendum : unde non debes hanc adversitatem intantum reprobare, quod propter hoc vitam tuam habeas odiosam. Et prædictorum causam subjungit, dicens : *Quia ipse vulnerat*, scilicet graviori adversitate, *et medetur* ; auferendo mala et restituendo bona ; *percutit*, idest leviori adversitate, *et manus ejus*, idest operationes ipsius, *sanabunt*, idest liberabunt. Non enim Eliphaz eum qui corripitur a Deo beatum asseruit propter futuram vitam quam non credebat, sed propter præsentem, in qua post correptionem homo ex supradictis a Deo obtinebat immunitatem a malis et abundantiam bonorum : unde consequenter subjungit de immunitate a malis, dicens : *In sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum* : quia enim septenario dierum omne tempus agitur, solet septenario numero universitas designari : ut sit sensus, quod ei qui a Domino corripitur, post emendationem nulla nocebit adversitas. Et quia secundum ejus sententiam, quanto aliquis magis fuerit purgatus a culpa, tanto minus adversitatem patitur in hoc mundo, ideo dicit : *In septima non tanget te malum* : quasi ante emendationem homo ab adver-

sitate non liberetur : cum autem incipit liberari, ab ea tangitur, sed non opprimitur, Deo liberante ; post perfectam autem liberationem omnino non tangitur : quod quidem verum est quantum ad mentem, quæ dum finem suum in rebus mundanis constituit, adversitatibus mundanis opprimitur ; cum autem ab eis animum suum revocans, amare Deum cœperit, tristatur quidem in adversitatibus, sed non opprimitur, quia spem suam non habet in mundo : cum autem totaliter mundum contempserit, tunc eam adversitates mundanæ vix tangunt. Non est autem hæc sententia vera quantum ad corpus, sicut Eliphaz eam intellexit ; cum perfectissimi viri interdum gravissimas adversitates patiantur, secundum illud Psalm. XLIII, 22 : *Propter te mortificamur tota die* : quod de Apostolis inducitur.

Et quia septem tribulationes tetigerat, eas subsequenter enumerat. Est autem prima adversitas contra vitam corporalem ejus qui patitur sublationem necessariorum ; et quantum ad hoc dicit : *In fame eruet te de morte;* quasi dicat : Patieris quidem famem utpote increpatus a Domino ; sed ex hoc non pervenies ad mortem, Deo te liberante ; et hæc est prima tribulatio. Quandoque vero aufertur vita corporis per violentiam alicujus inferentis nocumentum ; et quantum ad hoc dicit : *Et in bello de manu*, idest potestate, *gladii*; quasi dicat : Superveniet tibi bellum, sed in potestate gladii non deduceris ; et hæc est secunda tribulatio. Aufertur autem et vita corporalis per mortem naturalem ; sed hæc inter tribulationes non computatur, cum natura hominis hoc requirat. Quandoque autem spirituale periculum est contra famam hominis, quæ pertinet ad vitam civilem ; et quantum ad hoc dicit : *A flagello linguæ absconderis*. Dicitur autem flagellum linguæ detractio graviter infamantis, a quo tunc homo absconditur, quando facta sua, de quibus possit infamari, latent detrahentem ; et hæc est tertia tribulatio. Quandoque autem est adversitas ex aliquo periculo generali, quod quidem imminet vel personis, vel rebus : personis quidem, utpote quando alicui patriæ exercitus hostium supervenit, per quem etiam contrahitur vel mors vel captivatio ; et quantum ad hoc dicit : *Et non timebis calamitatem, cum venerit*; quasi dicat : In imminente calamitate ab hostibus tuæ patriæ, tu non timebis ; et hæc est quarta tribulatio. Rebus autem imminet commune periculum vel per sterilitatem terræ, quod est tempore famis, vel per aliquam devastationem fructuum ab hostibus ; et quantum ad hæc duo dicit : *In fame et vastitate ridebis;* idest abundantiam habebis, quæ erit tibi materia gaudii ; et sic tangit quintam et sextam tribulationem. Quandoque autem est adversitas ab impugnatione brutorum animalium, sive in communi, sive in particulari ; et quantum ad hoc dicit : *Bestias terræ non formidabis;* et hæc videtur esse septima tribulatio, in qua non tangit malum.

Post immunitatem autem a malis ponit abundantiam in bonis : et primo quantum ad fertilitatem terrarum, dicens : *Sed cum lapidibus regionum pactum tuum* ; quasi dicat : Et etiam terræ lapidosæ et steriles tibi afferent fructum, secundum illud Deut. XXXII, 13 : *Ut sugeret mel de petra.* Secundo quantum ad animalia bruta ; et quantum ad hoc dicit : *Et bestiæ terræ erunt tibi pacificæ* ; idest, non te offendent. Possent et hæc duo aliter exponi : ut scilicet per lapides intelligantur homines duri et rudes, per bestias homines crudeles. Tertio quantum ad homines domesticos, cum dicit : *Et scies quod pacem habeat tabernaculum tuum;* idest, familia tua pacem habebit ad invicem. Quarto specifiat quantum ad uxorem ; et quantum ad hoc dicit : *Et visitans speciem tuam non peccabis;* quasi dicat : Habebis uxorem honestam et pacificam, cum qua conversari poteris sine peccato. Quinto quantum ad filios ; unde dicit : *Et scies quoniam multiplex erit semen tuum, et progenies tua quasi herba terræ* ; idest, habebis multos filios et nepotes. Sexto quantum ad pacificam et quietam mortem ; et quantum ad hoc dicit : *Ingredieris in abundantia sepulcrum;* quasi dicat, in bona prosperitate, non spoliatus rebus tuis : *Sicut infertur acervus tritici in tempore suo* ; quasi non præventus intempestiva et subita morte. Ultimo quidem approbat ea quæ supra

dixerat, dicens : *Ecce hoc ut investigavimus ita est.* Et quia existimabat Job ita esse tristitia absorptum quod talia non multum cogitaret, eum reddidit attentum dicens : *Quod auditum mente pertracta.*

CAPUT SEXTUM

LECTIO I

Respondens autem Job dixit : Utinam appenderentur peccata mea quibus iram merui, et calamitas quam patior, in statera. Quasi arena maris hæc gravior appareret : unde et verba mea dolore sunt plena : quia sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum ; et terrores Domini militant contra me. Numquid rugiet onager cum habuerit herbam ; aut mugiet bos cum ante præsepe plenum steterit? Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum ; aut potest aliquis gustare quod gustatum affert mortem? Animæ enim esurienti etiam amara dulcia esse videntur. Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt. Quis det ut veniat petitio mea ; et quod expecto tribuat mihi Deus ; et qui cœpit, ipse me conterat ; solvat manum suam, et succidat me? Et hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore non parcat ; nec contradicam sermonibus Sancti. Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam, aut quis finis meus, ut patienter agam? Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.

Sicut ex superioribus patet, Eliphaz in lamento Job tria notaverat : desperationem quidem, quæ videbatur apparere propter odium præsentis vitæ ; impatientiam autem, sive immoderatam tristitiam, propter suspiria et gemitus quos se pati dicebat ; præsumptionem vero, quia se innocentem asseruerat : et circa hæc tria totus superior Eliphaz sermo versatur ; in quo ad ostendendum, Job peccato fuisse subjectum, et ideo adversa tolerasse, proposuit inter cetera fragilitatem conditionis humanæ, ex qua nullus potest se præsumere immunem esse a peccato. Hinc ergo Job sumit suæ responsionis initium : certum est enim quod ex fragilitate conditionis humanæ nullus homo est immunis a peccato quantumcumque justus appareat : sed tamen in viris justis non sunt peccata gravia et mortalia, sed sunt in eis peccata levia et venialia, quæ ex negligentia et surreptione proveniunt. Si autem hoc esset verum quod Eliphaz asserere nitebatur, quod propriæ pœnæ peccatorum essent adversitates præsentis vitæ, homines paterentur, et propter gravia peccata graves, et propter levia leves ; et sic viri justi nunquam gravibus adversitatibus subjacerent : quod patet esse falsum. Hanc ergo rationem Job contra disputationem Eliphaz proponit : unde dicitur : ***Respondens autem Job dixit*** : *Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui ;* quasi dicat : Dicere non possum, in me nulla esse peccata ; confido tamen in me non esse mortalia, sed venialia : si ergo pro peccatis hujusmodi iram, idest pœnam, a Deo merui, debuisset saltem in statera justitiæ appendi calamitas et peccatum, ut secundum æqualitatem unum alteri responderet. Sed adversitas apparet multo major ipso peccato ; et hoc est quod subdit : *Quasi arena maris*, idest incomparabiliter, *hæc*, scilicet calamitas, *gravior appareret.* Si sententia Eliphaz esset vera, quod adversitates in hoc mundo infliguntur solum secundum peccata, pro gravibus peccatis hæretici graves pœnas sustinerent ; sed hæc sua sententia non est vera, cum appareat multos sceleratos, quorum peccatis peccata Job comparata quasi nulla erant, quasdam leves adversitates susti-

nere. Ex hoc autem ulterius procedit ad excusandum se a tristitia quam verbis expresserat, dicens : *Unde et verba mea plena dolore sunt.* Quasi concludendo infert, quia dolor ex adversitatis magnitudine causabatur. Causam autem doloris subjungit duplicem : causatur enim dolor interdum ex iis quæ aliquis jam perpessus est ; interdum vero ex iis quæ pati timet. Primo ergo assignat causam sui doloris ex iis quæ perpessus fuerat, dicens : *Quia sagittæ Domini in me sunt.* In quo ostendit ex improviso se fuisse afflictum. Nam sagitta ex remotis et ex improviso venit ; et ut ostendat percussionis magnitudinem subjungit : *Quarum indignatio ebibit spiritum meum ;* idest me respirare non permisit ; sed totaliter quidquid in me virium, aut consolationis esse poterat sustulit. Deinde ostendit causam doloris ex iis quæ pati timebat, dicens : *Et terrores Dei militant contra me.* Solent enim afflicti ex spe melioris status consolari : sed cum post afflictionem aliquis iterum similia vel majora timet, nulla videtur esse consolatio residua. Posset autem aliquis dicere : Causam quidem doloris habes ; sed ex ea in verba doloris prorumpere non deberes. Contra quæ respondet Job ex iis quæ in aliis animalibus invenimus : homo enim aliis animalibus similis est in natura sensitiva : unde eaque naturam sensitivam sequuntur, adsunt homini, sicut et aliis animalibus : quod autem naturale est, non potest totaliter vitari. Invenitur autem in aliis animalibus, quod afflictionem cordis ore exprimant : et hoc significat dicens : *Numquid rugiet onager, cum habuerit herbam ; aut mugiet bos, cum ante præsepe plenum steterit ?* quasi dicat : non. Rugit autem onager, et mugit bos, cum necessario victu caruerint : in quo apparet naturale esse animalibus quod interiorem afflictionem exprimant voce. Rursus aliquis dicere posset naturale esse quod dolor conceptus voce exprimatur ; sed ad sapientem non pertinere quod ex quibusdam causis tristitiam corde concipiat, ut Stoici posuerunt. Sed hoc ostendit Job esse contra naturam sensitivam. Nam sensus non potest non refugere id quod est nocivum vel inconveniens : et ideo dicit : *Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum ?* quasi dicat : non : quia videt, quod hujusmodi insipida non conveniunt ad delectationem gustus ; et similiter ea quæ non sunt delectabilia, non potest cor hominis libenter acceptare, et multo minus illa quæ sunt amara et noxia : unde subdit : *Aut potest aliquis gustare quod gustatum affert mortem ?* quasi dicat : non. Et sicut hoc est impossibile in sensu exteriori, ita impossibile est quod ea quæ per sensus exteriores apprehendentur ut noxia, sine tristitia recipiantur : sed quia sapiens, licet tristitiam patiatur, ejus tamen ratio a tristitia non absorbetur, sic Job[1], licet tristitiam pateretur, tamen ei maxima inerat sollicitudo et timor, ut se contra tristitiam tueretur, ne per tristitiam duceretur in aliquod vitiosum ; quod ut vitaret, præoptabat mortem, et ad hoc exprimendum dicit : *Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt ;* quasi dicat : Ea quæ prius anima mea abhorrebat, nunc delectabiliter appetit ; et quæ sint ista, ostendit, dicens : *Quis det ut veniat petitio mea ?* et ut hanc petitionem non ore teneat tantum, sed etiam ex intimo corde proponere ostendatur, subjungit : *Et quod expecto, tribuat mihi Deus ?* Et quæ sit ista petitio ostendit, subdens : *Et qui cœpit*, scilicet me affligere , *ipse me conterat ,* per mortem ; et hoc est quod subdit : *Solvat manum suam, et succidat me.* Manum Dei dicit potentiam divinam, qua ipsum Deus afflixerat : quæ quidem manus quodammodo ligata videtur divina voluntate, dum per misericordiam affligere desistit ; solvitur autem quodammodo, dum ad finem occisionis percussio divina perducitur. Et quia dixerat, ea quæ prius tangere nolebat, nunc cibos suos esse, ostendit quomodo hoc sit intelligendum : quia scilicet mors quæ sibi fuerat horribilis, nunc effecta est dulcis : unde subdit : *Et hoc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore,* scilicet Deus, *non parcat ;* idest non retrahat manum suam, sed me

[1] Al. : « sicut Job, qui. »

ad mortem perducat : et quare hoc optet, ostendit per id quod subdit : *Nec contradicam sermonibus Sancti,* idest Dei ; hoc est, ejus judiciis sanctis, quibus me afflixit : timebat enim Job, ne per afflictiones multas ad impatientiam deduceretur, ita quod ratio tristitiam reprimere non posset. Impatientiæ autem ratio est, cum ratio alicujus adeo a tristitia deducitur quod divinis judiciis contradicat : si vero aliquis tristitiam quidem patiatur secundum sensualem[1] partem, sed[2] ratio divinæ voluntati se conformet, non est impatientiæ defectus : et sic falso Eliphaz arguebat Job, ubi dixerat : *Nunc autem venit super te plaga, et defecisti.* Licet enim tristaretur, non tamen defecerat. Deinde assignat rationem de propria fragilitate, quare timebat ne ad hoc perduceretur ut contradiceret sermonibus Sancti ; hujusmodi enim timor ex duplici causa posset tolli : primo quidem, si tanta esset sibi rationis fortitudo ut nullo modo superari posset, sicut est in illis in quibus est liberum arbitrium per gratiam confirmatum : sed hanc fortitudinem in se non sentiebat ; unde dicit : *Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam ?* scilicet tot tribulationes. Secundo, si tribulationes et tristitias aliquo brevi tempore tolerare oporteret : et ideo hoc ad removendum, adjungit : *Aut quis finis meus, ut patienter agam ?* quasi dicat : Quis terminus tribulationibus meis positus est, ut usque ad illum expectans, possim præsumere me patientiam servaturum ? Et ad horum expositionem subjungit, dicens : *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea ;* fortitudo enim lapidis sine sensu est, fortitudo autem hominis est cum sensu eorum quæ noxia sunt ; propter quod subdit : *Nec caro mea ænea est ;* idest sine sensu : quia quantumcumque ratio mortalis hominis fortis sit, necesse est quod ex parte carnis experiatur sensum doloris ; et per hoc excluditur increpatio Eliphaz, qui tristitiæ beatum Job arguebat. Etsi enim inesset beato Job fortitudo mentis, aderat tamen ex parte carnis sensus doloris, quem tristitia sequebatur. Similiter etiam per hoc confutatur opinio Stoicorum, dicentium sapientem non tristari : cujus opinionis Eliphaz fuisse videbatur. Beatus autem Job hoc defendere intendit, quod sapiens tristatur quidem, sed ad hoc studet per rationem ut ad inconveniens non deducatur : quod etiam Peripatetici posuerunt.

LECTIO II

Ecce non est auxilium mihi in me ; et necessarii quoque mei recesserunt a me. Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini derelinquit. Fratres mei præterierunt me, sicut torrens qui raptim transit in convallibus. Qui timent pruinam, irruet super eos nix. Tempore quo fuerint dissipati, peribunt ; et ut incaluerint, solventur de loco suo. Involutæ sunt semitæ gressuum eorum : ambulabunt in vacuum et peribunt. Considerate semitas Themam, itinera Saba ; et expectate paulisper. Confusi sunt, quia speravi. Venerunt quoque usque ad me, et pudore cooperti sunt. Nunc venistis, et modo videntes plagam meam timetis. Numquid dixi : Afferte mihi, et de substantia vestra donate mihi ? Vel, liberate me de manu hostis, et de manu robustorum eruite me ? Docete me, et ego tacebo ; et si quid forte ignoravi, instruite me. Quare detraxistis sermonibus veritatis, cum e vobis nullus sit qui possit arguere me ? Ad increpandum tantum eloquia concinnatis, et in ventum verba profertis. Super pupillum irruitis : et subvertere nitimini amicum vestrum. Verumtamen quod cœpistis, explete. Præbete aurem, et videte an mentiar. Respondete, obsecro, absque contentione ; et loquentes id quod justum est, judicate. Et non invenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit.

Ostenderat Job in præcedentibus, se rationabiliter dolorem sensisse, et verba doloris protulisse, sed dolore non esse absorptum propter ea quæ passus erat. Sed quia interdum homo, licet aliqua adversa patiatur, ita se suo et alieno auxilio et solatio contra adversa tuetur, ut vel parvum vel nullum inde dolorem concipiat ; vult ostendere beatus Job se hujusmodi remediis esse destitutum, ut ex hoc ap-

[1] Al. : « rationalem. »

[2] Al. : « si. »

pareat evidentius, se rationabiliter verba doloris protulisse. Et primo quidem ostendit se prædictis remediis destitutum esse ex parte sua, cum dicit : *Ecce non est auxilium mihi in me.* Etsi enim bona ejus aliqualiter direpta fuissent, posset hoc absque tristitia tolerare, si se posset adjuvare ad recuperandum bona amissa, et ad vindicandum injuriam illatam ; sed hoc non poterat, omnibus divitiis, filiis, et proprii corporis sanitate destitutus. Rursus multa per nos ipsos non possumus, quæ possumus per amicos ; et ideo Job secundo ostendit se etiam auxilio amicorum destitutum esse cum dicit : *Necessarii quoque mei,* idest familiares et domestici, *recesserunt a me :* et quod hoc non sine culpa illorum sit, ostendit, subdens : *Qui tollit ab amico suo misericordiam,* scilicet in tempore miseriæ, *timorem Domini derelinquit,* idest reverentiam quam debet habere ad Deum, propter quem, et in quo proximus diligendus est : *Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere?* ut dicitur Joan. Epistol. I, capitul. IV, 20. Deinde ostendit, se etiam a consanguineis esse derelictum, dicens : *Fratres mei,* idest consanguinei mei, *præterierunt me.* Loquitur ad similitudinem simul in via incedentium, ac si uno cadente in foveam, alii nihilominus præcedant, eo dimisso. Et quidem aliqualiter excusabiles essent, si postquam aliquo tempore auxilium tulissent, dimisissent, vel propter tædium, vel propter desperationem adjuvandi. Et ideo, ut inexcusabiles sint, ostendit se statim et subito ab eis esse desertum ; quod significat, cum subdit : *Sicut torrens qui raptim transit in convallibus,* qui velocissime movetur. Et ne hoc se impune fecisse credant, subjungit : *Qui timet pruinam, irruet super eum nix ;* quasi dicat : Qui propter timorem minoris periculi, a justitia et misericordia discedit, in majora pericula deducetur ; unde et fratres Job qui eum præterierunt, compati nolentes, ipsi tristitiam in propriis personis suis sustinebunt ; et quod eorum pericula futura sint sine remedio, ostendit, subdens : *Tempore quo fuerint dissipati,* idest tempore quo incurrent aliqua pericula, *peribunt,* scilicet totaliter ; *et ut incaluerint solventur de loco suo.* Loquitur sub metaphora nivis de qua fecerat mentionem ; quæ cum multum firmata fuerit per congelationem, non statim a propria solis calefactione dissolvitur ; sed cum non est congelata, statim ad radium solis dissolvitur et fluit. Hoc est ergo quod dicit : *Ut incaluerint solventur de loco suo ;* idest, statim ad primum impetum adversitatis, quasi cujusdam caloris, tota eorum prosperitas dissolvetur. Unde dicit ; *Involutæ sunt semitæ gressuum eorum.* Illud enim quod involvitur, in se ipsum quadam tortuositate redit. Illorum quidem semitæ involutæ sunt, qui in consanguineis et amicis nihil nisi propriam utilitatem quærunt : propter hoc, in tempore prosperitatis amicitiam simulant, sed in tempore adversitatis derelinquunt. Sed homines qui fraudulenter propriam utilitatem quærunt, plerumque a sua spe deficiunt ; et ideo subdit : *Ambulabunt in vrcuum :* tunc enim aliqui in vacuum ambulare dicuntur, quando a fine ambulationis deficiunt ; et non solum eorum spes evacuabitur, sed etiam contrarium eis accidet : unde sequitur : *Et peribunt ;* idest totaliter destruentur. Sic ergo, cum Job neque in seipso nec in domesticis nec in consanguineis auxilium haberet, non immerito doloris verba protulerat. Consequenter ostendit, quod nec in aliis amicis : unde dicit : *Considerate semitas Themam, itinera Saba ;* in quibus regionibus maxime videbatur habuisse amicos : nam et Eliphaz de Themam venerat, *et expectate paulisper, considerantes* scilicet, utrum aliqui per has vias veniant, ad auxilium mihi ferendum ; et hoc non videbitis, quia *confusi sunt,* scilicet venire ad me, *quia speravi,* idest, quia tempus erat in quo ab eis auxilium sperare debebam : homines enim qui auxiliari nolunt, confunduntur visitare illos a quibus existimant sibi rationabiliter posse peti auxilium ; venerunt quoque aliqui, qui scilicet non mihi dederunt auxilium, cum cognoscerent se debere ; nec est mirum de aliis, cum etiam vos, qui sapientiores videmini, in hoc deficiatis. Unde subdit : *Nunc venistis, et modo videntes plagam meam timetis :* ne forte scilicet

oporteat vos mihi auxilium ferre. Sed non timeatis, quia in nullo auxilium vestrum requisivi, nec requiro a vobis ut subveniatis mihi in denariis. Hoc est quod dicit : *Numquid dixi : Afferte mihi, et de substantia vestra donate mihi?* Nec petii a vobis auxilium in bello contra hostes ; et hoc est quod subdit : *Liberate me de manu hostis, et de manu robustorum eruite me.* Nec petii a vobis auxilium doctrinæ ; et hoc est quod dicit : *Numquid dixi : Docete me?* scilicet in speculativis, *et ego tacebo* ; *et si quid forte ignoravi, instruite me*, scilicet in agendis. Nec solum vos mihi auxilium non præbetis : sed etiam quantum in vobis est, me verbis affligitis : et hoc est quod subdit : *Quare detraxistis sermonibus veritatis?* quos scilicet primo protuli in mea lamentatione, quam Eliphaz reprehendere visus est, ut dictum est. Et ut hæc detractio inexcusabilis ostendatur, excludit omnia illa quibus aliquis reprehensor a detractione potest excusari. Quorum primum est, cum aliquis majoris auctoritatis alium pro culpa reprehendit : et hoc excludit, dicens : *Cum in vobis nullus sit qui possit arguere me.* Secundum est, cum aliquis contra aliquem verba dura profert ad ejus utilitatem, et non ad ipsum exacerbandum ; et hoc est quod subdit : *Ad increpandum tantum*, et non ad utilitatem, *eloquia concinnatis*, idest studiose componitis, ut non videantur leviter esse dicta. Tertium est, cum aliquis verba quæ profert contra aliquem efficacibus rationibus munit ; et hoc removet, dicens : *Et in ventum verba profertis* ; quasi dicat : Verba vestra inania sunt, nullum robur rationis habentia. Quartum est, cum aliquis aliquem reprehendit eo tempore, et in illo statu in quo præsumi potest quod non fiat inde deterior, sed melior. Sed si aliquis eo tempore aliquem reprehendere velit, quo consternatus animo, et ad iram dispositus est, videtur non velle correctionem, sed subversionem. Et ideo dicit, *Super pupillum irruitis, et subvertere nitimini amicum vestrum.* Seipsum pupillum nominat, quia in tristitia positus, omni auxilio destitutus erat : et ne quis putaret quod hoc diceret timens contendere cum eis, quasi de veritate suæ sententiæ et justitia suæ causæ non præsumeret, subjungit : *Verumtamen quod cœpistis, explete* ; ut scilicet ex mutua dispositione veritas elucescat : unde subdit : *Præbete aurem*, idest, auscultate, *et videte*, idest considerate, *an mentiar.* Hoc est enim primum impedimentum veritatis inveniendæ per disputationem, cum aliquis ea quæ ab adversario dicuntur, audire non vult. Secundum impedimentum est, cum ad audita clamose et contumeliose respondet ; et ad hoc removendum dicit : *Respondete, obsecro, absque contentione.* Est enim contentio (ut Ambrosius dicit) « impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. » Tertium impedimentum est, cum aliquis in disputatione non intendit ad veritatem, sed ad victoriam et gloriam, ut accidit in disputationibus litigiosis et sophisticis ; et quantum ad hoc dicit : *Et loquentes id quod justum est, judicate* ; ut scilicet concedatis ea quæ vobis videntur vera, et negetis quæ videntur falsa : et si hoc feceritis, *Non invenietis in lingua mea iniquitatem*, scilicet aliquid contra justitiam quæ debetur proximo, *nec in faucibus meis stultitia personabit*, scilicet aliquid contra sapientiam, qua recte sentitur de Deo. Intendebat enim circa divina et circa humana, et defendere et probare veritatem.

CAPUT SEPTIMUM

LECTIO I

Militia est vita hominis super terram, et sicut dies mercenarii dies ejus. Sicut cervus desiderat umbram, et sicut mercenarius præstolatur finem operis sui; sic et ego habui menses vacuos, et noctes laboriosas enumeravi mihi. Si dormiero, dicam : Quando consurgam? Et rursum expectabo vesperam; et replebor doloribus usque ad tenebras.

Eliphaz in superioribus volens beatum Job a desperatione removere, ei quamdam terrenam beatitudinem repromiserat, si increpationem Domini non reprobaret. Unde beatus Job postquam tristitiæ suæ rationabiles causas ostendit, vult ulterius ostendere prædictam consolationem Eliphaz ex repromissione terrenæ felicitatis esse incongruam. Et primo hoc ostendit ex conditione præsentis vitæ; postmodum vero id ostendet ex sua propria conditione. Circa conditiones vero præsentis vitæ, diversa fuit hominum sententia : quidam enim posuerunt in hac vita ultimam felicitatem esse; et hanc sententiam videtur sequi Eliphaz : ibi enim est ultimus finis hominis, ubi expectat finalem retributionem pro bonis aut malis : unde si in hac vita homo remuneratur a Deo pro bene actis, et punitur pro malis, ut Eliphaz videbatur asserere, consequens videtur quod in hac vita sit ultimus hominis finis. Hanc autem sententiam intendit Job reprobare : et vult ostendere quod præsens vita hominis non habet in se ultimum finem, sed comparatur ad ipsum sicut motus ad quietem et via ad terminum; et ideo comparat eam illis statibus hominum qui tendunt ad aliquem finem, scilicet statui militum, quia militando ad victoriam tendunt; et hoc est quod dicit : *Militia est vita hominis super terram*; ac si dicat : Vita præsens, qua super terram vivimus, non est sicut status victoriæ, sed sicut status militiæ. Comparat etiam eam statui mercenariorum; et hoc est quod subdit : *Et sicut mercenarii dies ejus;* scilicet hominis super terram viventis. Comparat autem præsentem vitam his duobus statibus propter duo quæ imminent homini in præsenti vita; ut scilicet resistat impedimentis et nocivis, et propter hoc comparavit militiæ; et ut operetur utilia ad finem, et propter hoc comparavit mercenario. Ex utroque autem exemplo datur intelligi præsens vita divinæ providentiæ subdi : nam milites sub duce militant, et mercenarii a patrono operis mercedem expectant. Satis etiam in his duobus exemplis apparet falsitas sententiæ quam Eliphaz defendebat. Manifestum est enim quod dux exercitus strenuis militibus non parcit, periculis aut laboribus; sed secundum quod militiæ ratio exigit, interdum eos et majoribus laboribus, et majoribus periculis exponit; sed post victoriam adeptam magis strenuos plus honorat : sic et paterfamilias melioribus mercenariis majores labores committit, sed in tempore mercedis eis majora munera largitur : unde nec divina providentia hoc habet, ut bonos magis ab adversitatibus et vitæ præsentis laboribus eximat, sed quod in fine eos magis remuneret. Quia ergo ex his Eliphaz sententia tota subruitur, ad eorum confirmationem Job intendit, et eam efficaci ratione demonstrat. Manifestum est enim quod quælibet res adepto ultimo fine quiescit : unde necesse est quod cum ipsa voluntas humana ultimum finem consecuta fuerit, in illo quiescat, et ul-

terius ad alia desideranda non moveatur; hoc autem contrarium in præsenti vita experimur: nam semper homo quasi non contentus præsentibus, futura desiderat. Unde manifestum est, in hac vita ultimum finem non esse, sed hanc vitam ad alium finem ordinari, sicut ordinatur militia ad victoriam, et dies mercenarii ad mercedem.

Sciendum est autem quod in præsenti vita præsentia non sufficiunt, sed desiderium tendit in futura propter duo, scilicet propter afflictiones præsentis vitæ, et propter hoc inducit exemplum animalis desiderantis umbram, dicens: *Sicut cervus*, ab æstu afflictus, *desiderat umbram*, qua refrigeretur: et propter defectum perfecti boni et finalis, quod hic non habetur; et ideo ponit exemplum de mercenario, dicens: *Et sicut mercenarius præstolatur finem operis sui.* Perfectum enim bonum est hominis finis. *Sic et ego habui menses vacuos*; idest, reputavi menses præteritos mihi vacuos præteriisse; ut pote in quibus perfectionem finalem adeptus non eram; *et noctes*, deputatas quieti contra afflictiones, *laboriosas numeravi mihi*; idest, reputavi ac si essent laboriosæ, inquantum in eis retardabar a prosecutione finis. Quomodo autem habuerit menses vacuos et noctes laboriosas, exponit subdens: *Si dormiero*; idest, cum fuerit tempus dormiendi de nocte, *dicam: Quando consurgam?* exoptans diem, *Et rursum*, facto die, *expectabo vesperam*; sic semper in futurum per desiderium tendens; et hoc quidem est commune omni homini viventi super terram; sed plus et minus hoc sentiunt homines, secundum quod magis aut minus gaudiis aut tristitiis afficiuntur: nam qui in gaudio est, minus considerat futurum, plus autem qui in tristitia; et ideo ut hoc desiderium Job in se essse vehemens ostendat, subjungit: *Et replebor doloribus usque ad tenebras*: propter quos dolores præsens tempus si est mihi tædiosum, futurum magis desidero.

LECTIO II

Induta est caro mea putredine; et sordibus pulveris cutis mea aruit, et contracta est. Dies mei velocius transierunt quam a texente tela succiditur; et consumpti sunt absque ulla spe. Memento quia ventus est vita mea, et non revertetur oculus meus, ut videat bona; nec aspiciet me visus hominis. Oculi tui in me, et non subsistam. Sicut consumitur nubes et pertransit; sic qui descendit ad inferos, non ascendet, nec revertetur ultra in domum suam, neque cognoscet eum amplius locus ejus.

Ostenderat supra beatus Job, consolationem Eliphaz ex promissione felicitatis in vita terrena[1] fuisse ineptam, ex generali conditione vitæ hominis super terram; nunc autem intendit ostendere, eamdem consolationem ineptam esse ex sua propria conditione; et proponit duo, quæ impediunt ipsum expectare prosperitatem super terram: quorum primum est infirmitas corporis quam patiebatur: homini enim gravi infirmitate detento nil potest contingere quod eum in hac vita faciat esse felicem: et ideo dicit. *Induta est caro mea putredine*; quasi dicat: Undique corpus meum circumdatum est putredine, sicut corpus circumdatur vestimento: et quia vulnera in principio curata ad sanitatem perveniunt, ostendit vulnera sua esse neglecta: unde dicit: *Et sordibus pulveris*: non enim erant debito modo curata, quia (ad litteram) in sterquilinio jacebat, ut supra dictum est. Expectatur autem sanitas vulnerum, etiamsi vulnera sint neglecta, quando natura est fortis: sed in Job etiam vigor naturæ defecerat: unde dicit: *Cutis mea aruit et contracta est*; quia humor naturalis jam consumptus est, vel propter senectutem, vel propter infirmitatem: unde non videtur locus ut

[1] Al.: « æterna. »

in hac vita ulterius felicitatem expectem. Secundum est, quod plurimum tempus vitæ suæ jam præterierat, unde modicum tempus restabat, nec in eo poterat magnam felicitatem expectare : et propter hoc dicit : *Dies mei velocius transierunt quam a texente tela succiditur* ; vita enim hominis quantum ad aliquid simile est texturæ : sicut enim ille qui texit telam, fila filis adjungit, ut ad perfectionem telæ perveniatur, qua perfecta, eam succidit ; sic ad hoc ut vita hominis perficiatur, dies diebus adduntur ; cum autem fuerit perfecta, totaliter succidetur. Ideo autem ait quod velocius transeunt dies hominis quam tela succidatur, quia in opere telæ textor interdum quiescit ; sed tempus vitæ hominis absque quiete continuo labitur. Sed posset aliquis dicere quod licet plurimum temporis vitæ ejus transierit, adhuc tamen possit expectare reditum ad statum vitæ præteritæ : posuerunt enim aliqui quod post mortem transactis plurimis annorum circulis, homo rediturus erat ad eamdem vitæ seriem quam prius egerat ; ut puta, quod Plato in futuris temporibus lecturus erit Athenis, et eadem acturus quæ prius egit ; et sic homo, licet plurimum temporis vitæ ejus transierit, posset expectare restitutionem beatitudinis in vita terrena [1] : et ideo ad hoc removendum, subjungit Job : *Et consumpti sunt absque ulla spe,* redeundi scilicet ad pristinos dies : et ad hoc probandum, subjungit ad Dominum loquens, ad quem ab illo loco, *Militia est vita hominis super terram,* videtur direxisse sermonem, dicens : *Memento quia ventus est vita mea*, idest vento similis : sicut enim ventus pertransit, et ultra non revertitur, ita vita hominis cum pertransierit, non redit ; et hoc est quod subdit : *Et non revertetur oculus meus ut videat bona*, scilicet terrenæ vitæ, quæ quondam habui, et nunc amisi ; et sicut cum vita mea præterierit, ego non revertar ut videam bona terrena, sic nec videbor ab oculo terreno : unde sequitur : *Nec aspiciet me visus hominis.* Ponit enim hic duo, ut significet quod non revertetur ad conversationem humanam, quæ maxime consistit in videre et videri : nam visus, cum sit subtilior sensuum, principatum tenet in vita sensibili. Sed quamvis post mortem ab hominis oculo se dixerit non videndum, confitetur tamen se videndum esse ab oculo divino, in hoc quod subdit : *Oculi tui in me,* scilicet erunt. Deo enim mortui conspicui sunt, qui spiritualia intuetur, quia mortui secundum spiritum vivunt, non secundum carnem, quam visus hominis aspicere potest. Posset autem aliquis ex hoc intelligere, quod oculi Dei ita respiciant mortuum, non secundum statum præsentem, sed secundum quod respicit futura, quasi homo mortuus iterum rediturus sit ad vitam quam dimisit ; et ideo ad hoc excludendum subjungit : *Et non subsistam;* quasi dicat : Sic dico, quod oculi tui in me erunt post mortem, quod tamen ego postmodum iterato non subsistam in statu hujus vitæ terrenæ ; et hoc probat per simile, cum subdit : *Sicut consumitur nubes, et pertransit; sic qui descendit ad inferos, non ascendet.* Dicuntur autem mortui ad inferos descendere, vel quia secundum animam ante Christi mortem omnes ad infernum descendebant, vel quia secundum carnem sub terra ponuntur. Quantum enim ad præsens pertinet, nihil differt quomodocumque exponatur : nihil enim aliud vult dicere, nisi quod mortui non redeunt ad vitam præteritam ; et hoc probat in quadam simili probatione sufficienti. Sicut enim Philosophus docet in secundo *de Generatione,* tam in corporibus corruptibilibus quam in corporibus incorruptibilibus, quidam circularis motus apparet : sed hæc est differentia, quia in corporibus cœlestibus secundum circulationem reiteratur idem numero, sicut idem sol numero, qui occidit et redit ad ortum ; et hoc ideo quia substantia non corrumpitur in tali mutatione, sed solus locus mutatur ; in motu vero generabilium et corruptibilium non redit idem numero, sed idem specie. Patet enim quod secundum circularem motum solis, nubium circulatio quædam fit in dispositione aeris : nam in hyeme fiunt nubes, et postmodum in æstate consumuntur ;

[1] Al. : « futura. »

et iterum redeunte hyeme, redeunt nubes, non tamen eædem numero, sed specie ; quia illæ nubes quæ prius fuerunt, omnino disparuerunt : et similiter est in hominibus : non enim iidem homines per generationes redeunt qui prius fuerunt secundum numerum, sed solum secundum speciem. Ex quo patet solutio rationis illorum qui ponebant reditum ad eamdem vitam et ad eosdem actus : credebant enim quod inferiora disponerentur secundum motum corporum cœlestium : unde, cum redierit eadem constellatio post plurima temporum spatia, credebant quod rediret et eadem res numero : non est autem necesse quod redeant eadem numero, ut dictum est, sed solum similes secundum speciem. Ponebant autem isti, quod homo mortuus, post certa temporum spatia, non solum rediret ad vitam, sed etiam ad easdem possessiones et domos quas prius habebat ; et ideo ad hoc excludendum, subjungit : *Nec revertetur ultra ad domum suam.* Ponebant etiam quod eadem opera acturus erat quæ prius egit, et eadem officia et dignitates habiturus : unde ad hoc etiam excludendum subjungit : *Nec cognoscet eum amplius locus ejus ;* idest, non redibit ulterius ad locum suum : et accipitur hic locus pro statu personæ, illo modo loquendi quo dicere consuevimus : Iste habet magnum locum in ista civitate. Manifestum est autem ex his, quod Job hic resurrectionem quam fides asserit, non negat, sed reditum ad vitam carnalem, quam Judæi ponunt, et alii quidam Philosophi posuerunt. Nec hoc etiam contradicit narrationi Scripturæ de hoc quod aliqui sunt resuscitati ad vitam præsentem : quia aliud est quod miraculose agitur, aliud est quod agitur secundum cursum naturalem, prout hic loquitur Job. Considerandum est etiam, quia quod supra dixit, *Memento quia ventus est vita mea ;* non ideo dixit quasi in Deum oblivio cadat ; sed loquitur ex hypothesi positionis adversariorum. Si enim Deus repromitteret homini, cujus vita jam quasi præteriit, bona in hac vita terrena, videretur quasi oblitus ; quia vita hominis, ad modum venti, sine reditu transit.

LECTIO III

Quapropter et ego non parcam ori meo ; loquar in tribulatione spiritus mei ; confabulabor cum amaritudine animæ meæ. Numquid mare ego sum, aut cetus, quia circumdedisti me carcere ? Si dixero : Consolabitur me lectulus meus, et relevabor loquens mecum in stratu meo ; terrebis me per somnia, et per visiones horrore concuties. Quamobrem elegit suspendium anima mea, et mortem ossa mea. Desperavi, nequaquam ultra jam vivam.

Postquam ostendit Job, consolationem Eliphaz, promittentis prosperitatem terrenam, fuisse incongruam, per rationes ostensivas, nunc idem ostendit deducendo ad inconveniens : quia, si illi consolationi inniteretur quæ ex spe terrenæ prosperitatis sibi aliquando secundum Eliphaz danda erat, cum ista spes frivola sit et vana, ut ostensum est, sequeretur quod oporteret eum adhuc in tristitia remanere, et doloris verba proferre, et penitus desperare ; et ideo quasi contra populum disputans, concludit : *Quapropter ;* scilicet, vanum est expectare prosperitatem terrenam, ut ostensum est ; et aliunde non habetis unde me consolemini : ergo, *et ego*, quasi consolatione destitutus, *non parcam ori meo*, quin loquar verba lamentationis, prout mens suggeret : et hoc est quod subdit : *Loquar in tribulatione spiritus mei ;* scilicet, secundum quod tribulatio quam patior, spiritum meum impellit ad loquendum. Nec solum aderat ei tribulatio exterior, sed et tristitia interior exinde concepta ; et ideo subdit : *Confabulabor cum amaritudine animæ meæ ;* idest, in amaritudine quasi fabulosa verba loquar, secundum quod amaritudo animæ meæ mihi ministrabit. Inter cetera autem quæ homines amaricati confabulari solent, præcipue solent inquirere de causis suæ amaritudinis,

quia vix est aliquis amaricatus quin videatur sibi vel penitus injuste vel plus justo afflictus esse : et ideo Job gerens personam hominis amaricati, inquirit de causa afflictionis suæ, dicens : *Numquid mare sum ego, aut cetus, quia circumdedisti me carcere?* Ubi notandum est, quia aliter providentia divina operatur circa creaturas rationales, et aliter circa irrationales. In creaturis enim rationalibus invenitur meritum et demeritum, propter liberum arbitrium ; et propter hoc debentur eis pœnæ et præmia ; creaturæ vero irrationales, cum non habeant liberum arbitrium, nec merentur nec demerentur pœnas et præmia ; sed operatur Deus circa eas ad earum ampliationem vel restrictionem, secundum quod competit ad bonum universi. Ex qua quidem provisione seu ratione contingit quod Deus mare coercet, ne totam terræ superficiem occupet, ut sit locus animalibus ex terra nascentibus : sic etiam cete infra mare Oceanum coercet, ne si in alia maria deduceretur, aliquibus posset esse etiam nocumentum : et ideo inquirit Job, utrum similis causa sit suæ afflictionis causæ propter quam coarctatur mare aut cetus, ut scilicet afflictus sit, non propter aliquod suum detrimentum, sed propter aliquam utilitatem exinde aliis provenientem. Dicit autem se carcere circumdatum, eo quod ita oppressus erat tribulatione, quod ex nulla parte patebat sibi vel liberatio vel consolatio : et ideo consequenter ostendit se privatum esse illis remediis quibus afflicti solent consolari : quorum unum est somnus, nam propter somnum tristitia mitigatur : et hoc notatur, cum dicit : *Si dixero : Consolabitur me lectulus meus,* scilicet tempore dormitionis. Aliud remedium est cum homines sapientes per deliberationem rationis se ipsos consolantur ; et hoc remedium tangit cum dicit : *Relevabor,* scilicet ab oppressione[1] tristitiæ, *loquens mecum*, per deliberationem rationis, *in stratu meo*. Homines enim sapientes quando solitarii sunt, et a tumultibus hominum et negotiorum semoti, tunc magis secum loqui possunt, secundum rationem aliquid cogitando. Sed ista remedia cum juvare non poterant ; quia tempore quo his remediis uti debebat, aderant sibi alia impedimenta, quibus perturbabatur ; scilicet somnia terribilia, et visiones horribiles ; et hoc est quod subdit : *Terrebis me per somnia*, quæ scilicet dormienti apparent, *et per visiones :* quæ scilicet apparent vigilanti[2] ab usu exteriorum sensuum alienato; *horrore concuties :* solent enim nocturna phantasmata conformia esse diurnis cogitationibus. Unde quia Job in die mœrores cogitabat simibus phantasmatibus perturbabatur in nocte. Infirmitas etiam corporis ad hoc operatur, ut perturbata phantasmata dormientibus appareant. Sic ergo undique consolatione exclusa, nullus modus mihi remanet tot angustias evadendi nisi per mortem : et ideo præelegi mortem quantumcumque abjectam, ut vitem tantam miseriam : et hoc est quod dicit : *Quamobrem elegit suspendium anima mea*. Et ne putaretur hæc electio ex aliqua infirma cogitatione provenire, aliis fortibus cogitationibus repugnantibus, subjungit, nil esse in se tam forte quod mortem non desideret ; et hoc est quod dicit : *Et mortem ossa mea :* solet enim per ossa in Scriptura id quod est in homine robustius designari ; et quare hoc eligit, ostendit cum subdit : *Desperavi;* idest, a spe quam mihi dedisti ut iterum fruar prosperitate terrena : et quare desperaverat ostendit subdens : *Nequaquam ultra jam vivam :* in quo duo possunt intelligi, quæ supra posuerat : scilicet quod majus tempus vitæ suæ jam præterierat ; et quod non erat reditus post mortem ad eamdem vitam, ut scilicet viveret super terram. Hoc ergo inconveniens inferebat, ipse Job ex consolatione Eliphaz, quod scilicet desperatus mortem eligeret, et non haberet unde tristitiam reprimeret.

[1] Al. : « oppositione. »

[2] Al. : « vigilantibus. »

LECTIO IV

Parce mihi, Domine, nihil enim sunt dies mei. Quid est homo, quia magnificas eum? Aut quid apponis erga eum cor tuum? Visitas eum diluculo, et subito probas illum. Usquequo non parcis mihi, nec dimittis me ut glutiam salivam meam? Peccavi, Quid faciam tibi, o custos hominum? Quare posuisti me contrarium tibi, et factus sum mihimetipsi gravis? Cur non tollis peccatum meum, et quare non aufers iniquitatem meam? Ecce nunc in pulvere dormiam; et si mane me quæsieris, non subsistam.

Postquam ostendit Job, quod consolatio Eliphaz ex promissione felicitatis terrenæ, inducebat eum ad desperationem et desiderium mortis, ostendit quid sibi sperandum relinquatur a Deo, ut scilicet tribulatio illata cesset; et hoc est quod dicit : *Parce mihi, Domine,* quasi dicat : A spe prosperitatis terrenæ decidi : hoc mihi sufficit ut parcas, idest flagellare desistas : et quia ad parcendum inducere solet parvitas et miseria hominis, subjungit : *Nihil enim sunt dies mei;* quod videtur referri ad hominis parvitatem et ad vitæ brevitatem, et communiter quantum ad omnes, et specialiter quantum ad seipsum, cujus dies jam præterierant. Utrumque autem consequenter prosequitur : et primo de parvitate, dicens : *Quid est homo,* idest quam parvum quidem et infirmum secundum corpus, *quia magnificas eum?* honore grandi inter ceteras creaturas. *Aut quid apponis erga eum cor tuum?* eum scilicet speciali cura custodiendo et protegendo. Ubi considerandum est, quod licet omnia subsint divinæ providentiæ omnia tamen secundum statum suum ordine prosequenti a Deo aliter et aliter disponuntur. Cum enim omnia particularia bona quæ sunt in universo, ordinari videantur ad commune bonum universi, sicut pars ad totum, et imperfectum ad perfectum; eo modo aliqua disponuntur secundum divinam providentiam, secundum quod habent ordinem ad universum. Sciendum est autem, quod secundum modum quo aliqua participant perpetuitatem, essentialiter ad perfectionem universi spectant; secundum autem quod a perpetuitate deficiunt, accidentaliter pertinent ad perfectionem universi, et non per se, et ideo secundum quod aliqua perpetua sunt, propter se disponuntur a Deo; secundum autem quod corruptibilia sunt, propter aliud. Quæ ergo perpetua sunt et specie et individuo, propter se gubernantur a Deo. Quæ autem sunt corruptibilia individuo, perpetua specie tantum, secundum speciem quidem propter se dispensantur a Deo, secundum autem individuum propter speciem tantum; sicut bonum et malum quod accidit in brutis animalibus, utpote quod hæc ovis occiditur ab hoc lupo, vel aliquod aliud hujusmodi, non dispensatur a Deo propter aliquod meritum vel demeritum hujus lupi vel hujus ovis, sed propter bonum specierum, quia divinitus unicuique speciei ordinatus est proprius cibus; et hoc est quod dicit : *Aut quid apponis erga eum cor tuum?* dum scilicet ei provides propter ejus bonum; non apponit autem in brutis erga singularia cor suum, sed erga bonum speciei, quod potest esse perpetuum. Quo modo autem apponat erga eum cor suum, ostendit, cum subdit : *Visitas eum diluculo;* idest a principio nativitatis, tua providentia administrans ei quæ sunt necessaria ad vitam, et magnificationem, tam corporalem quam spiritualem; *et subito probas illum;* per adversa, in quibus apparet qualiter se habeat ad virtutem : quia, sicut habetur Eccli. xxvii, 6 : *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis.* Dicitur autem Deus hominem probare, non ut ipse discat qualis est homo, sed ut alios eum cognoscere faciat, et ut ipsemet seipsum cognoscat. Hæc autem verba non sunt intelligenda tanquam improbantis divinam circa homines solicitudinem; sed tanquam inquirentis et admirantis : id enim quod de homine videtur exterius, parvum quidem est, fragile et caducum. Unde mirum videtur quod Deus tantam solicitu-

dinem habeat de homine, nisi aliquid lateret in eo quod esset perpetuitatis capax; et per hanc inquisitionem, et admirationem sententia Eliphaz excluditur: quia si non esset alia vita hominis nisi quæ est super terram, non videretur condignus homo tanta Dei solicitudine circa ipsum. Ipsa ergo solicitudo quam Deus specialiter habet de homine, demonstrat aliam esse vitam hominis post corporis mortem.

Deinde aliam rationem subjungit, ut sibi parcatur, sumptam ex brevitate vitæ, eam sub interrogatione proponens, cum dicit: *Usquequo non parcis mihi?* quasi dicat: Tempus hominis breve est, et temporis vitæ meæ major pars transiit: quis ergo terminus expectatur ut mihi parcas, si modo non parcis, ut saltem aliquod breve spatium habeam, in quo quiescam? Quod significat in hoc quod subdit: *Nec dimittis me, ut glutiam salivam meam?* homines enim dum verba proferunt, salivam glutire non possunt: necessarium est ergo in loquendo aliquam modicam pausam fieri, ut saliva vel expuatur, vel glutiatur: cui quidem morulæ[1] residuum tempus vitæ suæ comparat: ac si dicat: Si parcere differas, non remanebit mihi a laboribus aliqua quies, saltem illi pausæ similis qua loquentes salivam glutiunt. Et hoc etiam procedit ex suppositione sententiæ Eliphaz: quia si non sit vita alia hominis nisi quæ est hominis[2] super terram, non restat quando Deus parcat, si in hac vita non parcit. Posset autem aliquis dicere, Job indignum esse ut sibi parcatur a Deo, quia peccata sua merentur eum ulterius affligi, secundum sententiam Eliphaz, qui eum propter peccata flagellari putabat; et ideo subdit: *Peccavi;* quasi dicat: Esto quod peccaverim, et propter hoc merear flagellari: adhuc remanet ratio, quare mihi parcere debeas; et subjungit adhuc tres rationes quare parcere Deus debeat, sumptas ex hominis infirmitate. Quarum prima sumitur ex impotentia satisfaciendi: homo enim nihil condignum facere potest propriis virtutibus, ad recompensandum offensam quam contra Deum commisit; et hoc est quod dicit: *Quid faciam tibi, o custos hominum?* quasi dicat: Si tantam solicitudinem de hominibus habeas quasi custos eorum, ut de singulis eorum actibus rationem requiras, non suppetunt meæ vires ad faciendum aliquod propter quod peccata mea remittas: unde si hoc expectatur, numquam mihi parceres; et ideo hoc non obstante, mihi parcere debes. Secunda ratio sumitur ex impotentia perseverandi: homo enim post corruptionem humanæ naturæ perseverare non potest sine gratia Dei: unde et in sacra Scriptura consuetum est dici, quod Deus aliquem indurat, vel excæcat, ex hoc quod gratiam non largitur, per quam emolliatur et videat. Secundum ergo hunc modum hic loquitur dicens: *Quare posuisti me contrarium tibi?* idest, quare mihi gratiam non dedisti, per quam in hoc perseverarem, ut mihi contrarius non esses propter peccatum? Quicumque enim peccat, quantum in se est, Deo contrarius est; dum scilicet divinis mandatis repugnat, sive quæ sunt in lege scripta tradita, sive naturaliter indita hominis rationi.

Sciendum est autem, quod hominis ratio fortior est inter omnes animæ virtutes: cujus signum est, quod aliis imperat, et eis utitur ad suum finem. Contingit tamen quod ratio interdum ad modicum absorbetur per concupiscentiam vel iram, aut alias inferiorum partium, et sic homo peccat; non tamen inferiores vires sic possunt rationem ligatam tenere, quin semper redeat ad suam naturam, qua in spiritualia bona homo tendit, sicut in proprium finem. Sic ergo pugna quædam fit etiam hominis ad seipsum, dum synderesis remurmurat rationi, propter hoc quod per concupiscentiam vel iram absorpta peccavit, ex quo ex peccato præterito inferioribus viribus est addita pronitas; et ideo ad similes actus propter consuetudinem ratio non potest libere uti inferioribus viribus, ut eas scilicet ad superiora bona ordinet, et ab inferioribus retrahat; et sic homo, dum fit contrarius Deo per peccatum, fit etiam sibimetipsi gravis; et hoc est quod sub-

[1] Al.: « horulæ. »

[2] Al. deest.: « hominis.

dit : ***Et factus sum mihimetipsi gravis?*** In quo apparet, quod peccatum statim suam pœnam habet : et sic post hanc pœnam facilius videtur homini esse parcendum.

Tertia ratio sumitur ex impotentia hominis ad purgandum peccatum : homo enim per seipsum in peccatum labitur; sed solius Dei est peccatum remittere ; et ideo quærit Job, si pœna mea cessare non debet quamdiu peccatum manet, et tu solus peccatum auferre potes : *Cur non tollis peccatum meum*, quod in te Deum, vel in meipsum commisi? Et adhuc subditur : *Et quare non aufers iniquitatem meam ?* si qua est contra proximum commissa.

Considerandum est autem, quod hujusmodi quæstiones Job non facit quasi temerarius divinorum judiciorum inquisitor, sed ad felicitatem destruendam quam adversarii asserere nitebantur, scilicet quod in hac vita tantum essent expectanda a Deo bona vel mala pro factis humanis : quo quidem posito, tota ratio divinorum judiciorum turbatur, quibus homines in hac vita punit propter peccata, vel peccata remittit secundum quod eos præordinat ad vitam futuram vel prædestinando vel reprobando. Si autem non esset vita futura, sed tantum præsens, non esset ratio quare Deus differret parcere iis quibus parcere intendit, aut eos justificare et remunerare; et ideo Job, ut suam intentionem aperiat, subdit : *Ecce nunc in pulvere dormiam :* quia jam in promptu est finis vitæ meæ, cum moriar resolvendus in pulverem; et propter incertitudinem mortis, tempus vitæ non potest expectare. Finitur etiam dies crastinus : et ideo subdit: ***Et si mane me quæsieris, non subsistam;*** quasi dicat : Non possum repromittere : mihi tempus vitæ usque in mane, nedum longa vitæ spatia, in quibus expectare possim quod mihi parcas, si alia vita non erit.

Considerandum est autem, quod Job procedit more disputationis, cui a principio sufficit falsam opinionem repellere; et postmodum aperit quid ipse de veritate sentiat. Notandum est etiam, quod Job in verbis præmissis tres rationes tetigit quare aliquis in hac vita flagellatur a Deo. Prima est, ut cohibeatur ejus malitia, ne aliis possit nocere ; et hanc rationem tetigit cum dicit : *Numquid mare sum ego, aut cetus, quia circumdedisti me carcere?* Secunda est, ut habeatur hominis experientia, ut scilicet virtus ejus manifestetur ; et hanc tetigit, cum dixit : *Visitas eum diliculo, et subito probas illum.* Tertia est in pœnam peccatorum ; et hanc tetigit, cum dixit : *Peccavi : quid faciam tibi, o custos hominum ?*

CAPUT OCTAVUM

LECTIO I

Respondens autem Baldad Suhites dixit : Usquequo loqueris talia, et spiritus multiplex sermones oris tui? Numquid Deus supplantat judicium, aut omnipotens subvertit quod justum est? Etiam si filii tui peccaverunt ei, et dimisit eos in manu iniquitatis suæ, tu tamen si diluculo consurrexeris ad Deum et omnipotentem fueris deprecatus, si mundus et rectus incesseris, statim evigilabit ad te, et pacatum reddet habitaculum justitiæ tuæ, in tantum ut si priora tua fuerint parva, et novissima tua multiplicentur nimis.

In superioribus, beatus Job dictis Eliphaz respondit, ejus sententiam efficaciter et profunde evacuando; sed Baldad Suhites in eamdem sententiam cum Eliphaz concordans, profunditatem beati Job non comprehenderat : et ideo contra responsionem beati Job loquitur, sicut solent homines loqui contra sententias

non intellectas. Homines autem non comprehendentes mentes loquentium, in duobus deficere solent : quorum unum est, quia nesciunt quando ille qui loquitur, ad finem propositi pervenerit ; aliud est, quod ordinationem sermonum loquentis capere non possunt ; et hoc in verbis Baldad Suhites manifeste apparet ; dicit enim : *Respondens autem Baldad Suhites dixit : Usquequo loqueris talia?* Videbatur enim ei quod nimis protraxisset sermonem, non considerans, nec intelligens ad quem finem Job suum sermonem producere volebat. Similiter etiam ordinationem eorum quæ Job dixerat, qualiter scilicet adinvicem compacta erant, non capiebat ; et ideo subdit : *Et spiritus multiplex sermones oris tui?* Reputabat enim (quia Job multa protulerat, quorum ordinem ipse non capiebat) quod essent verba dissuta, et quasi hominis sine ratione, ex impetu spiritus varia loquentis absque ordine rationis. Et quia, ut dictum est, Baldad intentione Job non comprehenderat, ejus verba in alia intentione accipiens, ad inconveniens deducere conatur. Volens enim Job superioribus excludere sententiam Eliphaz, ponentis, quod adversitates in hoc mundo pro peccatis hominum contingebant, et quod peccatores flagellati a Deo, si convertantur, ad statum prosperitatis reducentur, contra utrumque locutus fuerat. Nam contra primum, ut supra expositum est, dixerat : *Utinam appenderentur peccata mea.* Contra secundum dixerat : *Desperavi, nequaquam ultra jam vivam :* et multa hujusmodi, ut ex superioribus patet. Hoc autem dicebat Job, intendens quod pœna peccatorum et justitiæ præmium non sunt expectanda a Deo in hac vita. Baldad autem, qui aliam vitam nesciebat, sic accepit hæc verba, ac si Job intenderet dicere, quod Deus peccata non punit, nec benefacta remunerat ; quod videtur esse divinæ justitiæ contrarium ; et ideo Baldad proponit dicens : *Numquid Deus supplantat judicium, et omnipotens subvertit quod justum est?* Quasi dicat : Hoc sequitur ex tuis verbis, si homines in hoc mundo absque peccato punit, aut ultra mensuram peccati, vel si ad se reversis bona non reddit. Et notandum est, quod justitia dupliciter corrumpitur, scilicet per astutiam alicujus sapientis, et per violentiam alicujus potentis. In Deo autem utrumque est : et perfecta sapientia, et omnipotentia. Nec tamen per sapientiam, quæ nomine Dei intelligitur, quasi astute agens supplantat judicium ; nec per omniptentiam, quasi violenter subvertit quod justum est. Duo autem erant, quæ videbantur impedire Job ne pristina prosperitas ei restitui posset, etiamsi converteretur ad Deum, ut Eliphaz dixerat : quorum unum erat, quia filii quos amiserat mortui erant, nec expectari poterat[1] quod resuscitarentur per suam conversionem ad vitam ; et ideo Baldad dicit : *Etiam si filii tui peccaverunt ei, et dimisit eos in manu iniquitatis suæ*; quasi dicat : Cum tu conversus fueris Deum, ad illa recuperabis quæ pro peccatis tuis amisisti ; filii autem tui morte oppressi sunt, non propter peccata tua, sed propter peccata eorum. Unde non est contra sententiam Eliphaz, qua dixerat, quod per conversionem[2] redibis ad prosperitatem, si filii tui, te converso, non resuscitentur. Et notandum est, quod quia iste Baldad pœnas præsentis vitæ pro peccatis accidere credebat ; ultima autem pœnarum præsentium est mors ; tunc homo videtur perfecte pro peccatis punitus, quando usque ad mortem pro peccato perducitur ; et ideo subjungit, et dicit : *Et dimisit eos in manu iniquitatis suæ* ; quasi diceret, in potestate peccatorum suorum, ut absque aliquo retinaculo usque ad ultimam pœnam pro peccatis deducerentur[3]. Aliud autem est, quod reditum ad pristinam prosperitatem impedire videbatur, quod plurimum tempus vitæ Job jam transierat, et parum restabat, ut ipse supra dixerat : unde non videbatur quod in illo modico tempore sufficienter sibi pristina prosperitas posset restitui, etiamsi converteretur ad Deum : et ideo Baldad ei promittit possessionum recompensationem fiendam ad tempus,

[1] Al. : « poterant. »
[2] Al. : « conventionem. »
[3] Al. deest : « deducerentur. »

ut scilicet multo majora bona obtineat quam prius habuit, per hoc quod modico tempore ea esset habiturus ; et ideo Baldad primo describit ei modum debitæ conversionis, ad quam tria requiruntur. Quorum primum est ut a peccato celeriter surgat ; et hoc est quod dicit : *Tu tamen si diluculo*, idest tempestive, *consurrexeris ad Deum*, relictis peccatis, secundum illud Eccli. v, 8 : *Ne tardes converti ad Dominum.* Secundum est ut homo pro peccatis satisfaciat ; et quantum ad hoc dicit : *Et omnipotentem fueris deprecatus :* inter satisfactionum enim opera, quasi præcipuum videtur esse oratio. Tertium est ut homo perseveret, cavens sibi a recidivo peccati ; et ideo dicit : *Si mundus et rectus incesseris*, scilicet cavens tibi ab immunditiis carnis et ab injustitiis quibus læditur proximus. Sic autem perfecta conversione descripta, subjungit promissionem prosperitatis, dicens : *Statim evigilabit ad te*, scilicet Deus : etenim quasi dormire videtur, cum justos affligi permittit ; evigilare autem, quando eos defendit, secundum illud Ps. XLIII, 23 : *Exurge, quare obdormis Domine?* Et effectum hujus evigilationis subjungit dicens : *Et peccatum reddet habitaculum justitiæ tuæ ;* quasi dicat : Domus et familia tua tempore peccati tui, cum erat reproba, fuit perturbata ; et tempore justitiæ tuæ pacem habebit. Et ne posset conqueri de temporis brevitate, repromittit excessum prosperitatis, dicens : *In tantum ut si priora tua fuerint parva*, scilicet comparatione sequentium et hoc est quod subdit : *et novissima tua multiplicentur nimis :* ita quod magnitudo prosperitatis recompenset tibi tempus quo in adversitate fuisti.

LECTIO II

Interroga enim generationem pristinam, et diligenter investiga patrum memoriam. Hesterni quippe sumus, et ignoramus, quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram. Ipsi docebunt te, loquentur tibi, et de corde suo proferent eloquia. Numquid vivere potest scirpus absque humore, aut crescere carectum sine aqua ? Cum adhuc sit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas arescit : sic viæ omnium qui obliviscuntur Deum ; et spes hypocritæ peribit. Non ei placebit vecordia sua, et sicut tela aranearum fiducia ejus. Innitetur super domum, et non stabit ; fulciet eam, et non consurget. Humectus videtur antequam veniat sol ; et in ortu suo germen ejus egredietur Super acervum petrarum radicum radices ejus densabuntur, et inter lapides commorabitur. Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eam de loco, et dicet : Non novi te. Hæc est enim lætitia viæ ejus ut rursum de terra alii germinentur. Deus non projiciet simplicem, nec porriget manum malignis : donec impleatur risu os tuum, et labia tua jubilo. Qui oderunt te, induentur confusione, et tabernaculum impiorum non subsistet.

Baldad Suhites in præcedentibus eamdem sententiam cum Eliphaz Themanite defendens, posuerat, homines pro peccato in præsenti vita divinitus punitos, post conversionem ad prosperitatis statum redituros : quod quidem placitum probare intendit dupliciter : primo quidem experimento, secundo ex similitudine : experimentum enim in rebus particularibus maxime efficax est ad probandum, et tanto magis, quando diutius est observatum et infallibiliter inventum. Ea autem quæ diuturnitatem temporis requirunt, per antiquorum memorias maxime probantur ; et ideo ad propositi probationem, recurrit ad antiquorum memorias ; quantum ad antiquos cum dicit : *Interroga enim generationem pristinam ;* et quantum ad immediate præcedentes, cum dicit : *Et diligenter investiga patrum memoriam*, idest ea quæ patres tui in memoria habent. Interrogatio autem generationis pristinæ, est considerare antiquorum gestorum scripta, et ea quæ de antiquis per famam feruntur. Et quia de rebus antiquis multa fabulose scribuntur et narrantur, ne ex hoc aliquis se falli reputet, remittit ad patres, qui narrare possunt ea quæ viderunt. Necessitatem autem hujus investigationis ostendit subdens : *Hesterni quippe sumus*, quasi heri nati, *et ignoramus*, scilicet hæc antiqua ;

et hoc quidem dicit ad ostendendam vitæ nostræ brevitatem : unde subdit : *Quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram :* umbra enim cito transit ; statim scilicet dum removetur obstaculum lucis, et dum corpus movetur a quo fit umbra, prior umbra transit, et alia succedit ; sic etiam dies hominis sunt in continuo transitu, dum alii aliis succedunt. Quid autem ex præcedenti investigatione utilitatis subsequatur, ostendit subdens : *Ipsi* enim pristini, scilicet patres interrogati, *docebunt te*, scilicet veritatem super præmissis, vel verbis patrum, vel scriptis et forma antiquorum : *et de corde suo proferent eloquia :* quod subdit, ad ostendendam veritatem hujus doctrinæ ; quasi dicat : Non aliud docebunt quam quod corde senserunt, quia nulla inest causa eis decipiendi. Deinde inducit similitudinem ad propositi probationem ex rebus corporalibus sumptam ; et ponit exemplum de duobus ex terra nascentibus, quorum unum ad sui conservationem exigit humorem in terra, scilicet scirpus, idest juncus : unde dicit : *Numquid potest scirpus absque humore vivere?* Aliud autem requirit loca aquosa, ut sunt herbæ latæ, et in summitate acutæ, quæ non crescunt nisi in locis aquosis : unde subdit : *Aut crescere carectum sine aqua?* dicitur enim carectum locus in quo hujusmodi herbæ crescunt. Et quod scirpus humorem requirat, et carectum aquam, ostendit, quia per solam subtractionem humoris aut aquæ, faciliter desiccantur, nulla alia causa desiccationis existente. Est autem duplex causa in aliis ex terra nascentibus desiccationis : una est naturalis, quæ est propter antiquitatem ; altera autem est violenta, quæ est quando evelluntur : utraque autem causa cessante, scirpus et carectum arescunt ex sola subtractione humoris et aquæ ; et hoc est quod subdit : *Cum adhuc sit in flore ;* idest, cum adhuc sit in sua virtute et suo vigore, per quod excluditur temporis antiquitas : *nec occupatur manu*, per quod excluditur violentia ; *ante omnes herbas arescit*, idest præ omnibus aliis herbis facilius. Hoc autem aptat ad propositum. Ubi considerandum est, quod iste Baldad adhæsionem hominis ad Deum hoc modo intellexit esse causam prosperitatis mundanæ, sicut humor est causa viriditatis herbæ ; et hoc ideo, quia bonum hominis existimabat esse prosperitatem terrenam ; bonum autem hominis manifestum est esse ex hoc quod homo Deo inhæret ; et ideo credidit quod ex quo Deo non inhæret, ejus prosperitas terrena deficiat : et quidem verum est de felicitate spirituali, quæ est verum hominis bonum, non autem de prosperitate terrena, quæ inter minima bona computatur, utpote organice deserviens ad veram hominis felicitatem ; et ideo subdit : *Sic viæ omnium qui obliviscuntur Deum ; et spes hypocritæ peribit.* Ubi considerandum est, quod duobus supra positis duo hic correspondentia subdit : carectum enim manifestam aquam requirit ad sui viriditatem, et per ejus subtractionem arescit ; scirpus autem requirit aquam in terra occultatam, et per ejus defectum siccatur. Sic et aliqui sunt qui secundum ejus sententiam pereunt per hoc quod eis subtrahitur in manifesto adhæsio ad Deum, scilicet quia opera manifeste agunt Deo contraria ; quos significat per eos qui obliviscuntur Deum : qui enim manifeste mala agunt, nec formidant, omnino Dei reverentiam postponere videntur, ut etiam eum in memoria non habeant. Aliqui autem sunt qui secundum ejus sententiam pereunt propter subtractionem occultæ adhæsionis ad Deum ; et hi sunt hypocritæ qui exterius prætendunt ac si Deo inhæreant, sed cor eorum est ad terrena ; et ideo de hypocrita loquens nominavit *spem*, sed de obliviscentibus Deum, nominavit *vias*, idest operationes, quia eorum opera sunt aversa a Deo. Quomodo autem spes hypocritæ pereat, ostendit cum subdit : *Non ei placebit vecordia sua.* Ubi considerandum est, quod hypocrita habet cor vanum, quod est negligens ad spiritualia, ad temporalia vero solicitum : et hoc quidem ei placet, quamdiu in temporalibus ei succedit secundum quod sperat ; si autem ei temporalia subtrahantur, tunc necesse est quod ei displiceat, quia circa Deum cor verum et firmum non habuit. Dicit ergo : *Non ei placebit vecordia sua ;* idest adversitate

veniente, displicebit ei quod ad Deum cor rectum non habuit; et solicitudo ejus quam circa temporalia habuit; omnino deficiet; et hoc est quod subdit : *Et sicut tela aranearum fiducia ejus;* idest, ea in quibus confidebat, de facili frangentur, sicut aranearum tela : confidebat enim non in divino auxilio, sed in fortitudine domus suæ, idest in abundantia divitiarum, multitudine consanguineorum, et aliis hujusmodi. Sed hæc ei de facili deficient : unde sequitur : *Innitetur super domum suam;* idest, fiduciam habebit stabilitatis, in prosperitate domus suæ; *et* tamen *non stabit,* quia cum defecerit ei divinum auxilium, ruet. Contingit autem quod aliquis in futurum adversa prospiciens, aliqua adminicula sibi et domui suæ contra adversa parat; sed et hoc ei non valebit : sequitur enim : *Fulciet eam*, aliquibus scilicet remediis contra adversa, sicut domui quæ minatur ruinam, fulcimenta aliqua adhibentur; *et* tamen *non consurget*, vel ipse vel domus sua, ad prosperitatis statum. Ad hanc autem sententiam quam de fragilitate fiduciæ dixerat, præmissam similitudinem de scirpo adaptat : ex duobus enim de scirpo fiducia haberi videtur. Primo quidem ex propria viriditate, quæ tamen adveniente sole, et deficiente terræ humore, cito deficit; et quantum ad hoc dicit : *Humectus videtur*, scilicet scirpus, *ante quam veniat sol*, qui ejus viriditatem tollat; *et in ortu suo germen ejus egredietur :* cito enim crescere et proprium fructum facere videtur. Et similiter hypocritæ accidit : quia a principio sibi fortuna proficere videtur; sed veniente sole, idest tribulatione, cito prosperitas ejus deficit. Secundo potest haberi fiducia de scirpo ex aliis : scilicet vel ex multitudine aliorum scirporum ei cohærentium, vel ex soliditate loci in quo crescit, dum nascitur in loco lapidoso; et ideo consequenter dicit : *Super acervum petrarum radices ejus*, scilicet scirpi, *densabuntur,* in quantum simul conjunguntur multorum scirporum radices; et hoc dicit quantum ad primum. Quantum ad secundum dicit : *Et inter lapides commorabitur*. Ita aliquis hypocrita potest habere fiduciam de sua stabilitate[1], non solum propter prosperitatem[2] propriam, sed etiam propter multitudinem consanguineorum et domesticorum; aut etiam propter multitudinem regni aut civitatis in qua habitat. Sed hæc fiducia ejus deficit ei, sicut et circa scirpum accidit. Sequitur enim : *Si absorbuerit eum,* scilicet scirpum, aliquis *de loco suo;* locus ejus *negabit eum et dicet : Non novi te;* quasi dicat : Scirpus de loco suo evellitur, quod nec vestigium ejus in loco apparet, nec locus ejus. Quandoque autem aliquis operatur ad hoc quod ille idem scirpus iterum renascatur : et tamen subjungit dicens : *Hæc est enim lætitia viæ ejus ut rursum de terra alii germinentur;* quasi dicat : Processus et vita scirporum in aliquo loco commorantium non ad hoc naturali appetitu tendit nec per hoc conservatur quod idem numero scirpus, qui ereptus est, renascatur; sed ad hoc quod alii ejusdem speciei renascantur : ita etiam est cum aliquis per mortem aut alio modo ab aliqua fortium societate separatur; statim quasi oblivioni traditur, secundum illud Psalm. xxx, 13 : *Oblivioni datus sum tanquam mortuus a corde*. Sed hujus societas gaudet in iis qui ei succedunt, secundum illud Eccle. iv, 14 : *Alius natus in regno inopia consumatur*. Hæc autem ad hoc introducta sunt ut ostendat, quod si aliqua prosperitas interdum malis eveniat, non tamen est firma, de qua confidere possint, sed cito transit : unde pro nihilo reputanda est.

Ex omnibus autem supradictis ostendit consequenter quod intendit, dicens : *Deus non projiciet simplicem;* idest, a se eum non elongabit, ut non sustentet qui simplici corde ei adhæret; *nec porriget manum malignis;* idest, non dabit eis auxilium, ut eorum prosperitas confirmetur. Et quia posset dicere Job : Quidquid tu dicas, et similitudinibus confirmare velis, tamen ego contrarium in me sum expertus, qui cum simplex essem, adversitatem patior, et maligni adversarii mei contra me prævaluerunt; ideo ad hoc excludendum subjungit: *Donec impleatur risu*

[1] Al. : « subtilitate. »

[2] Al. : « stabilitatem. »

os tuum et labia tua jubilo; Quasi dicat : Hoc quod dixi, in tantum verum est, quod in te senties, si tamen fueris simplex ; ita scilicet quod prosperitate quæ subsequetur, lætitia tua [1] prorumpet in risum et jubilum, quæ solent ex magnitudine gaudii provenire ; et e contrario, *Qui oderunt te, induentur confusione ;* idest, manifeste ac multipliciter confundentur, ut sic sit eis confusio quasi vestimentum. Et ne hoc alicui videatur impossibile propter prosperitatem præsentem, qua videntur florere ; subjungit : *Et tabernaculum impiorum non subsistet :* per tabernaculum enim, in quo plurimi Orientalium habitare consueverunt, ibi suas divitias et supellectiles habentes, potest intelligi omne illud quod pertinet ad prosperitatem vitæ præsentis. Considerandum est autem, quod ideo Baldad de hypocrita et simplici facit mentionem, quia existimabat Job non vere sanctum, sed hypocritam fuisse, et quod propterea prosperitas ejus firma non fuit. Sed si simplex esse inceperit, promittit ei prosperitatem affuturam.

CAPUT NONUM

LECTIO I

Et respondens Job ait : Vere scio quod ita sit, et quod non justificetur homo comparatus Deo. Si voluerit contendere cum eo, non poterit respondere ei unum pro mille. Sapiens corde est, et fortis robore. Quis restitit ei, et pacem habuit? Qui transtulit montes, et nescierunt hi quos subvertit in furore suo : qui commovet terram de loco suo, et columnæ ejus concutiuntur : qui præcipit soli, et non oritur ; et stellas claudit quasi sub signaculo.

Beatus Job in superiori responsione, qua verbis Eliphaz responderat, unum prætermisisse videbatur quod Eliphaz de Dei justitia proposuerat, cum dixerat : *Numquid homo comparatione Dei justificabitur?* quinimmo quadam quasi comparatione vel disputatione visus est ad Deum loqui, cum dixit : *Numquid mare sum ego, aut cetus etc.* et iterum : *Usquequo non parcis mihi etc.* quod Baldad Suhites replicans contra responsionem beati Job, a defensione divinæ justitiæ incepit, dicens : *Numquid Deus supplantat judicium etc. :* et in hoc idem sermonem terminavit cum dixit : *Deus non projiciet simplicem etc.* Et ideo beatus Job in hac responsione primo ostendit, se divinæ justitiæ contradicere nolle, nec contra Deum velle contendere, ut illi suspicabantur : et hoc est quod dicit : *Respondens Job ait : Vere scio quod ita sit*, scilicet quod Deus non supplantat judicium, et quod non projiciet simplicem, ut Baldad proposuit : *et* scio [2] *quod non justificetur homo comparatus Deo,* idest comparatus ei ; et hoc dicit respondens ei quod supra Eliphaz dixerat : *Numquid homo comparatione Dei justificabitur?* Et unde hoc sciat, consequenter ostendit ex quodam signo : cum enim aliquis comparatione alterius justus est, libere et secure potest cum eo contendere, quia per mutuam disceptationem justitia et veritas manifestatur. Nulli autem homini tutum [3] est cum Deo contendere ; et ideo subdit : *Si voluerit contendere cum eo*, scilicet homo cum Deo, *non poterit respondere ei*, scilicet homo Deo, *unum pro mille.* Sciendum quidem est, quod major numerus, qui apud nos proprium nomen habeat, est millenarius : nam apud nos majores numeri per repli-

[1] Al. : « prosperitas, quam subsequetur lætitia tua. »

[2] Al : « scit. » — [3] Al. : « licitum. »

cationem inferiorum minorum nominantur, ut puta decem millia, centum millia ; et hoc rationabiliter accidit. Nam secundum quosdam antiquos, species numerorum usque ad decem protenduntur : postmodum enim priores numeri repetuntur quidem secundum denominationem majorem[1], quidquid sit secundum rei veritatem. Cubus autem ex denario consurgens millenarius est : decies enim decem decies mille sunt : millenarium ergo numerum apud nos pro quantocumque magis indeterminato numero sumpsit. Idem est ergo quod dicit quod non potest homo Deo respondere unum pro mille, ac si diceret, quod nulla determinata numeri mensura inveniri potest secundum quam divina justitia humanam excedat ; cum hæc sit finita, illa autem infinita.

Quod autem homo in contendendo nulla proportione possit ad Deum accedere, ostendit consequenter, cum dicit : *Sapiens corde est, et fortis robore,* scilicet Deus. Duplex enim est contentio : una qua contenditur disputando, et hæc est per sapientiam ; alia qua contenditur pugnando, et hæc est per fortitudinem : in utroque autem excedit Deus, quia et fortitudine et sapientia omnem fortitudinem et sapientiam excedit. Et utrumque horum excessuum ostendit consequenter : et primo excessum fortitudinis ; quem quidem ostendere incipit quantum ad homines, cum dicit : *Quis restitit ei, et pacem habuit?* quasi dicat, nullus. Sciendum est siquidem, quod aliter homo obtinet pacem a potentiori, aliter a minus potente vel ab æquo potente : manifestum est enim, quod potentior a minus potente pacem acquirit contra eum pugnando : sicut cum rex potens contra aliquem rebellem in regno suo bellum movet, et victoriam obtinens, pacem regni reformat. Similiter etiam ab æquipollente, cum aliquis pacem obtinet pugnando : licet enim eum superare non possit, tamen assiduitate pugnæ eum fatigat, ut ad pacem reducatur. Sed a magis potente nunquam aliquis pacem obtinet resistendo vel pugnando ; sed se ei humiliter subdendo. Hoc est ergo evidens signum quod fortitudo Dei omnem humanam fortitudinem excedit, quia nullus cum eo pacem habere potest resistendo, sed solum humiliter ei obediendo : unde dicitur Isa. xxvi, 3 : *Servabis pacem, quia in te speravimus.* Sed impii, qui Deo resistunt, pacem habere non possunt, secundum quod dicit Isa. xlviii, 22 : *Non est pax impiis, dicit Dominus.* Et hoc est quod hic dicitur : *Quis restitit ei, et pacem habuit?*

Demum ostendit, quod fortitudo Dei omnem fortitudinem rerum naturalium excedit : et hoc quidem ostendit tam in corporibus superioribus quam inferioribus : in inferioribus hoc quidem ostendit ex hoc quod ea quæ maxime videntur esse stabilita et firma in inferioribus corporibus pro sua voluntate movet. Inter corpora ergo magna, ad quæ post hominem transitum facit, maxime videntur esse firma et stabilia montes, quorum stabilitati sanctorum stabilitas in Scripturis comparatur, secundum illud Psalm. cxxiv, 1 : *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion.* Et tamen montes Deus sua virtute movet ; et hoc est quod subditur : *Qui transtulit montes ;* quod quidem etsi miraculose divina virtute fieri possit, cum hoc videatur firmitate fidei repromissum, secundum illud Matth. xxi, 21 : *Si habueritis fidem et non hæsitaveritis, et si monti huic dixeritis : Tollere et jactare in mare ; fiet :* et I Corinth. xiii, 2 : *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam :* tamen congruentius videtur ut hoc ad naturalem cursum rerum referatur : hoc enim habet naturæ ordo ut omne quod naturaliter generatur, etiam determinato tempore corrumpatur : unde, cum generatio montium sit naturalis, necesse est quod quandoque montes naturaliter destruantur. Et hanc quidem naturalem montium corruptionem translationem vocat, eo quod dissolutio montium et ruina, cum quadam translatione partium ejus accidit. Nec est irrationale, ea quæ naturaliter contingunt, divinæ virtuti attribui, cum natura agat propter finem ; omne autem quod ad finem cer-

[1] Al : « quod quidem secundum nominationem majorem. »

tum ordinatur, vel seipsum dirigit in finem, vel ab alio dirigente in finem ordinatur : necesse est ergo quod res naturalis, quæ finis notitiam non habet, ut se in ipsum dirigere possit, ab aliquo superiori intelligente ordinetur in finem. Comparatur igitur tota naturæ operatio ad intellectum dirigentem res naturales in finem, sicut comparatur motus sagittæ ad sagittatorem : unde sicut motus sagittæ convenienter sagittatori attribuitur, ita consequenter tota naturæ operatio attribuitur naturæ divinæ : unde si per operationem, naturæ montes subruuntur, manifestum est quod a virtute divina montium stabilitas subruatur. Contingit autem quandoque apud homines quod aliquis rex sua virtute aliquam fortem civitatem expugnet : quod quanto citius et insensibilius fit, tanto magis virtus regis demonstratur. Hoc ergo quod montes transferuntur, maxime virtuti divinæ attestatur, cum quasi subito et insensibiliter fiat ; ita ut etiam ii qui circa montes habitant, per subversionem montis pereant, et cavere sibi non possint, cum hujus subversio præcognosci non possit ; et hoc est quod subditur : *Et nescierunt ii quos subvertit in furore suo ;* quasi dicat : Adeo subito Deus tantam rem operatur, quod etiam ii qui circa montes habitant præcognoscere non possunt : quod manifeste evidens fit, quia si præcognoscerent, sibi caverent ut non subverterentur. Addit autem : *In furore suo*, ad ostendendum quod Deus interdum naturales operationes moderatur secundum ordinem suæ providentiæ, prout necessarium est ad hominum peccata punienda : quibus quidam peccantibus metaphorice irasci dicitur, cum in eos vindictam exercet, quæ apud nos solet esse iræ effectus. Ex corporibus autem mixtis transit ad elementa : inter quæ firmissimum et stabilissimum videtur esse terra, quæ est immobilis, sicut centrum motus totius ; et tamen quandoque secundum aliquas partes suas movetur naturaliter ex vapore incluso, ut Philosophi tradunt ; et hoc est quod subditur : *Qui commovet terram de loco suo ;* non quidem totaliter secundum totum, sed secundum aliquas partes ejus, quæ habitantur, sicut in terræ motu accidit : in quo quidem motu etiam montes concutiuntur, qui sunt quasi columnæ super terram fundatæ : unde sequitur : *Et columnæ ejus concutientur.* Possunt per columnas ad litteram intelligi columnæ, et quæcumque alia ædificia, quæ videntur terræ adhærere, quæ in terræ motu conquassantur ; vel possunt intelligi per columnas, inferiores terræ partes et intimæ : eo quod sicut domus stabilitas super columnas firmatur, ita stabilitas terræ ex centro procedit, ad quod omnes partes terræ naturaliter tendunt ; et per consequens omnes inferiores partes terræ sunt superiorum partium sustentatrices, et quasi columnæ ; et sic cum terræ motus ex profundis partibus terræ procedat, videtur quasi ex concussione columnarum terræ causari. Hoc habito, ultimo ad corpora cœlestia procedit idem ostendendo, scilicet quæ etiam virtuti divinæ cedunt[1]. Considerandum est autem, quod sicut de natura terræ est immobilitas et quies, ita de natura cœli est quod semper moveatur. Sicut ergo virtus terræ ostenditur superari a virtute divina per motum qui in ea apparet, ita virtus cœlestis corporis ostenditur a virtute divina superari per hoc quod motus ejus impeditur, per quem fit solis et aliorum siderum ortus et occasus. Et ideo subdit : *Qui præcipit soli, et non oritur :* quod quidem non dicitur propter hoc quod ortus solis impediatur secundum rei veritatem, cum motus cœli continuus sit ; sed quia secundum apparentiam alicubi oriri non videtur : puta, cum aer fuerit nubilosus intantum quod solis ortus habitantibus super terram in solita claritate apparere non possit : hujus autem nubilositas cum per operationem naturæ fiat, convenienter divino præcepto attribuitur, a quo tota natura in sua operatione regulatur, sicut instrumentum ab agente, ut dictum est. Et quod sic intelligat solem oriri, scilicet inquantum solis ortus occultatur, maxime apparet ex hoc quod subdi-

[1] Al. : « credunt. »

tur : *Et stellas claudit quasi sub signaculo ;* stellæ enim quasi sub signaculo claudi videntur, cum nubibus cœlum obtegitur, ne[1] stellæ inspici possint.

LECTIO II

Qui extendit cœlos solus, et graditur super fluctus maris : qui facit Arcturum, et Oriona, et Hyadas, et interiora Austri : qui facit magna et inscrutabilia et mirabilia, quorum non est numerus.

Postquam beatus Job ostendit robur divinæ fortitudinis, hic incipit ostendere profunditatem divinæ sapientiæ ; procedit autem contrario ordine nunc et prius : nam primo quidem incepit ab ostensione divinæ fortitudinis in rebus humanis, et processit usque ad corpora cœlestia ; hic autem incipit a corporibus cœlestibus, et procedit usque ad res humanas, quasi circulum faciens ; et hoc rationabiliter : nam sapientia factoris ostenditur in hoc quod opera stabilia facit : et ideo in ostensione divinæ sapientiæ, incipit a creaturis magis stabilibus, utpote ab habentibus evidentius divinæ sapientiæ indicium. Robur autem alicujus fortitudinis ostenditur ex hoc quod potest aliqua a suo statu immutare : unde homines consueverunt examinare in elevatione vel projectione lapidum, prostratione hominum, et hujusmodi, fortitudinem suam : et propterea Job, cum ostendebat robur divinæ fortitudinis, incepit ab iis in quibus manifestius apparet mutatio. Sic ergo ad ostendendam divinam sapientiam, a corporibus cœlestibus incipit, dicens : *Qui extendit cœlos solus.*

Sciendum autem est, quod sapientia Dei in tribus præcipue commendabilis apparet. Primo quidem in hoc quod aliqua magna suo intellectu et sapientia metiri potest : et quantum ad hoc dicit : *Qui extendit cœlos solus* : in extensione enim cœlorum magnitudo quantitatis eorum exprimitur. Sic igitur Deus solus extendisse cœlos dicitur, inquantum ipse solus tantam quantitatem sua sapientia mensuratam cœlis dare potuit. Secundo Dei sapientia commendabilis apparet in hoc quod variabiles et quasi in incertum fluctuantes, in certum ordinem reducit, et suæ gubernationi subditas esse facit ; et quantum ad hoc subdit : *Et graditur super fluctus maris :* fluctus enim maris inordinatissimi esse videntur, utpote qui a ventis variis nunc hac nunc illac circumferuntur ; et tamen super eos Deus graditur, inquantum eos Deus suæ gubernationi subdit. Tertio Dei sapientia commendabilis apparet ex eo quod Deus multa condidit secundum suæ sapientiæ rationem, quæ mirabilia hominibus apparent, et eorum rationem investigare non possunt ; et hæc præcipue sunt quæ in situ et dispositione stellarum apparent ; quæ tamen a Deo sapientissime et rationabiliter sunt instituta : et hæc quidem enumerat incipiens a polo septentrionali, et procedens usque ad polum meridionalem : unde dicit : *Qui facit Arcturum.* Arcturus quidem est quædam constellatio in cœlo, quæ vocatur Ursa major, et habet septem stellas claras, quæ nunquam nobis occidunt, sed semper circumeunt polum septentrionalem. Sequitur : *Et Oriona,* Orion est quædam constellatio multum evidens in cœlo propter sui magnitudinem, et claritatem stellarum, quæ dicuntur esse in Tauro et Gemini. Sequitur : *Et Hyadas,* quæ sunt quædam stellæ in pectore Tauri, ut dicitur, existentes, et sunt etiam multum notabiles visu. Sequitur : *Et interiora Austri.* Ubi considerandum est, quod iis qui sub æquinoctiali habitant, si tamen aliqui ibi habitant, uterque polus conspicuus est, cum orizon eorum ad rectos angulos æquinoctialem secet ; et sic oporteat quod transeat per utrumque polum æquinoctialem : unde uterque polus red-

[1] Al. : « ut. »

ditur conspicuus habitantibus sub æquinoctiali, ut dictum est ; recedentibus autem ab æquinoctiali, et accedentibus versus polum septentrionalem, elevatur super orizontem polus septentrionalis, et deprimitur polus australis secundum modum elongationis ab æquinoctiali : unde nobis, qui in parte septentrionali sumus, polus australis nunquam potest esse conspicuus : et similiter stellæ ei vicinæ, occultæ sunt nobis secundum quantitatem qua elongantur ab æquinoctiali ; et hæc dicuntur hic interiora Austri, quia sunt nobis occulta, quasi sub orizonte abscondita et depressa. Et ne aliquis credat quod in prædictis solum divina sapientia manifestetur, ostendit consequenter, quod multa alia et similia innumerabilia nobis Deus fecit, dicens : *Qui fecit magna :* in quibus scilicet commendabilis apparet Dei sapientia ex commensuratione magnitudinis ; et hoc respondet ei quod dixerat : *Qui extendit cælos solus : et inscrutabilia*, quæ scilicet homines scrutari non possunt propter eorum instabilitatem, quæ tamen divina gubernatione ordinantur ; et hoc respondet ei quod dixerat : *Et graditur super fluctus maris : et mirabilia,* quorum scilicet rationes homines considerare non possunt, licet a Deo secundum rationem sint facta ; et hoc respondet ei quod dixerat : *Qui facit Arcturum etc. :* quod autem addit : *Quorum non est numerus*, ad singula referendum est, ita tamen quod intelligatur divina opera innumerabilia esse hominibus ; sunt tamen numerabilia Deo, qui facit omnia in numero pondere et mensura.

LECTIO III

Si venerit ad me, non videbo eum ; si abierit, non intelligam. Si repente interroget, quis respondebit ei? Vel quis dicere potest ei : Cur ita facis ? Deus, cujus iræ nemo resistere potest, et sub quo curvantur qui portant orbem. Quantus ergo sum ego, ut respondeam ei, et loquar verbis meis cum eo? Qui etiam si habuero quippiam justum non respondebo ; sed meum judicem deprecabor. Et cum invocantem me exaudierit, non credo quod audierit vocem meam. In turbine enim conteret me, et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa. Non concedit requiescere spiritum meum, et implet me amaritudinibus. Si fortitudo quæretur, robustissimus est, si æquitas judicii, nemo audet pro me testimonium dicere. Si justificare me voluero, os meum condemnabit me ; si innocentem ostendere, pravum me comprobabit. Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea, et tædebit me vitæ meæ.

Beatus Job volens ostendere suam intentionem non esse ut cum Deo contendat, per plura indicia profunditatem divinæ sapientiæ in rebus naturalibus ostendit : nunc autem vult ostendere profunditatem divinæ sapientiæ in rebus humanis. Considerandum est autem, quod ad rectorem humanarum rerum tria pertinere videntur. Primum est, ut suis subjectis justitiæ præcepta et alia beneficia dispenset ; secundum est, ut actus subditorum examinet ; tertium est, ut quos culpabiles invenit, pœnis subjiciens exterminet, vel purget. In his ergo tribus immensam profunditatem divinæ sapientiæ ostendit. Primo quidem, quia tam profunde et subtiliter suis subditis providet sua beneficia, quod etiam eis incomprehensibile est qui recipiunt ; et hoc est quod dicit : *Si venerit ad me, non videbo eum ; si abierit, non intelligam* eum. Ubi considerandum est, quod in Scripturis Deus venire ad hominem dicitur, quando ei sua beneficia largitur, sive intellectum ejus illuminando, sive affectum inflammando, sive qualitercumque ei benefaciendo : unde dicitur Isai. xxxv, 4 : *Deus* noster *ipse veniet, et salvabit* nos.* E contrario vero * co
Deus ab homine recedere dicitur, quando ei sua beneficia vel suam protectionem subtrahit, secundum illud Psal. ix, 22 [a] : *Ut quid, Domine, recessisti longe, despicis in opportunitatibus, in tribulatione ?* Contingit autem quandoque quod Deus aliquibus vel tribulationes vel etiam ali-

(a) Vel. X Secundum Hæbræos v. I.

quos spirituales defectus evenire permittit, ad procurandum eorum salutem, sicut dicitur Rom. VIII, 28 : *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Sic ergo Deus ad hominem venit ejus procurando salutem ; et tamen homo eum non videt, quia beneficium ejus non percipit. E contrario vero multis Deus sua manifesta beneficia non subtrahit, quæ tamen in eorum perniciem vergunt ; et ideo dicitur quod Deus sic recedit ab homine, quod homo eum non intelligit recedentem. Sic ergo apparet profunditas sapientiæ divinæ in dispensatione suorum beneficiorum. Ostenditur autem secundo divinæ sapientiæ profunditas in examinatione humanorum actuum : quia videlicet sic subtiliter et efficaciter examinat, ut ejus examinationem nullus per quamcumque cavillationem subterfugere possit ; et hoc est quod dicit : *Si repente interroget, quis respondebit ei?* Interrogat autem Deus hominem, quando eum ad considerandum suam conscientiam reducit vel interius inspirando, vel exterius provocando beneficiis aut flagellis, secundum illud Ps. x, 6 : *Dominus interrogat justum et impium.* Tunc autem homo sufficienter Deo respondet, quando in eo nihil invenitur quod juste a Deo reprehendi possit ; quod nulli hominum in hac vita contingit, secundum illud Prov. xx, 9 : *Quis potest dicere : Mundum est cor meum?* scilicet purum a peccato. Signanter autem dicit : *Si repente interroget :* quia si homini spatium respondendi detur, potest per pœnitentiam delicta diluere. Contingit autem quandoque quod aliquis in examinando aliorum excessus remissus invenitur, timens ne et sui excessus versa vice ab aliis examinentur ; sed hoc Deo formidandum non est ut in sua examinatione molestetur, quia non habet superiorem qui de ejus factis judicare possit ; et ideo subdit : *Vel quis dicere ei potest, Cur ita facis?* quasi eum castigando. Tertio autem ostenditur divinæ sapientiæ profunditas in punitione delictorum : quia quocumque se vertat homo, nulla astutia, nulla potentia, Dei vindictam declinare potest, secundum illud Psal. CXXXVIII, 7 : *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?* Et hoc est quod dicit : *Deus cujus iræ resistere nemo potest.* Ira enim, secundum quod Deo attribuitur in Scripturis, non importat commotionem animi, sed vindictam : hujus autem probationem consequenter inducit dicens : *Et sub quo curvantur qui portant orbem.* Intelligendi autem sunt portare orbem cœlestes spiritus, quorum ministerio tota corporalis creatura divinitus procuratur, ut dicit Aug. III *de Trinit.* Hi autem cœlestes spiritus sub Deo curvantur, quia ei per omnia obediunt, secundum illud Psalm. CII, 21 : *Benedicite Domino omnes Angeli ejus, ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus* Sic igitur Angelis Deo obedientibus, manifestum est quod totus cursus rerum corporalium, qui per Angelos administratur, divinæ subjacet voluntati : et sic ex nulla creatura potest homo habere auxilium ad effugiendum Dei vindictam, secundum illud Psal. CXXXVIII, 8 : *Si ascendero in cœlum, tu illic es ; si descendero in infernum, ades.* Quinimmo, ut dicitur Sapient. v, 21 : *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.* Possunt etiam intelligi portare orbem reges et principes mundi, qui sub Deo curvantur, secundum illud Prov. VIII, 15 : *Per me reges regnant :* vel quia nec ipsi reges iræ divinæ resistere possunt, ut ex hoc, a majori, idem de aliis concludi possit. Sic igitur ostensa multipliciter immensitate divinæ potentiæ et profunditate divinæ sapientiæ concludit propositum, quod scilicet suæ intentionis non est cum Deo contendere, et hoc est quod dicit : *Quantus ergo sum ego,* idest quam potens, quam sapiens, *qui respondeam ei,* scilicet Deo interroganti potentissimo et sapientissimo, *et loquar verbis meis cum eo?* examinando facta ejus, et dicendo : Cur ita facis? ac si diceret : Non sufficiens sum ut contendam cum Deo. Contentio enim in respondendo et objiciendo consistit : contingit autem quandoque quod aliquis, etsi non sit multum potens aut sapiens, tamen propter securitatem suæ conscientiæ non formidat contendere cum quovis judice. Sed hanc etiam causam contendendi cum Deo a se excludit dicens : *Qui etiam si habuero quippiam justum, non respondebo,* scili-

cet Deo examinanti, quasi meam justitiam defendendo ; *sed meum judicem deprecabor*, quasi non petens judicium, sed misericordiam. Signanter autem dicit : *Si habuero quippiam justum*, ad designandum incertitudinem humanæ justitiæ, per hoc quod dicit, *Si habuero*, secundum illud Apostoli I ad Corinth. IV, 4 : *Nihil mihi conscius sum ; sed non in hoc justificatus sum* : et ad ostendendum quod justitia hominis parva est et imperfecta ad divinum examen relata : propter quod dicit, *Quippiam* ; secundum illud Isai. LXIV, 6 : *Omnes justitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ, sic sunt coram illo*.

Quid autem ex sua deprecatione consequatur, ostendit, cum subdit : *Et cum invocantem me exaudierit, non credo quod audierit vocem meam*. Contingit enim quandoque quod Deus hominem exaudit non ad votum, sed ad profectum : sicut enim medicus non exaudit ad votum, sed ad profectum, infirmum postulantem amoveri medicinam amaram, si medicus eam non removeat, eo quod scit eam esse salutiferam ; exaudit tamen ad profectum, quia per hoc sanitatem inducit, quam maxime infirmus desiderat ; ita Deus homini in tribulationibus constituto tribulationes non subtrahit, quamvis deprecanti, quia scit eas expedire ad finalem ejus salutem ; et sic licet Deus vere exaudiat, tamen homo in miseriis constitutus se exaudiri non credit. Et quare non credat, ostendit subdens. *In turbine enim conteret me* : et more suo, quod metaphorice dictum est exponit subdens : *Et multiplicabit vulnera mea, etiam sine causa*. Hoc etiam est conterere, quod multiplicare vulnera et tribulationes : hoc est, *In turbine*, in horribili obscuritate : quod dicit, *Sine causa*, scilicet manifeste, et ab homine afflicto perceptibili. Si enim homo afflictus perciperet causam quare Deus eum affligit, et quod afflictiones sunt ei utiles ad salutem ; manifestum est quod crederet se exauditum : sed quia hoc non intelligit, credit se non exauditum ; et ideo non solum exterius affligitur, sed etiam interius : sicut infirmus, qui si nesciret se per medicinam amaram, sanitatem habiturum, non solum affligeretur in gustu, sed etiam in animo : et ideo subdit : *Non concedit requiescere spiritum meum*. Requiescit enim spiritus, licet carne afflicta, propter spem finis, secundum quod Dominus docet Matthæi v, 11 : *Beati* * *eritis cum maledixerint vobis homines* ; et postea subdit : *Gaudete quoniam merces vestra copiosa est in cœlis*. Et sic dum affligor exterius et interius, non requiesco. *Implet me amaritudinibus*, scilicet intus et extra. Et ex considerandum, quod ab illo loco, *Et cum invocantem etc.* evidenter proposuit quod supra occulte dixerat : *Si venerit ad me, videbo*. Hoc enim fere ubique in dictis Job observandum est, quod obscure dicta, per aliqua consequentia exponuntur. Et quia supra breviter et summarie dixerat Job : *Quantus ego sum, qui respondeam ei ?* hic consequenter diffusius explicat, ubi etiam assignat causam quare non respondet, sed judicem deprecatur. Quod enim aliquis audacter judici respondeat, potest ex duobus contingere. Primo quidem, si judex sit debilis, qui subditos coercere non possit ; sed hoc excludit dicens : *Si fortitudo quæritur*, scilicet in Deo ad subditos coercendum, *robustissimus est*, omne robur excedens. Secundo, aliquis audacter respondet judici, quia confidit de sua causa : quod aliquando contingit, quia habet multos excusatores ; sed hoc excludit dicens : *Si æquitas judicii*, scilicet requiritur, secundum quam aliquis habens pro se multos testes absolvitur, *nemo pro me audet testimonium dicere*. Intellectus enim hominis hoc non capit, quod hominis justitia sit major quam veritas Dei redarguentis. Aliquando vero homo, etsi non habeat aliquos testes pro se, confidit tamen de causa sua, innitens testimonio conscientiæ suæ ; sed testimonium conscientiæ non potest valere homini contra redargutionem divinam : et hoc ostendit per singulos gradus. Habet testimonium conscienciæ tres gradus. Quorum primus est, quando alicui conscientia sua testimonium reddit quod sit justus, secundum illud Romanorum VIII, 16 : *Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod simus filii Dei*. Sed hoc testimonium non valet contra divinam reprehensionem ; unde dicit : *Si jus*-

* *estis*

tificare me voluero ; idest, si voluero dicere me[1] esse justum, Dominus mihi objiciet, quod sim impius ; *os meum condemnabit me* ; idest, condemnabilem me reddet propter blasphemiam. Secundus gradus est, quando aliquis etsi non præsumat se esse justum, tamen non reprehendit eum conscientia de aliquo peccato, secundum illud I ad Corinthios IV, 4 : *Nihil mihi conscius sum.* Sed nec hoc testimonium valet contra Deum ; unde dicit : *Si innocentem ostendero ;* idest, si innocentem voluero me ostendere, et esse sine peccato ; *parvum me comprobabit*, inquantum mihi vel aliis manifestabit peccata quorum mihi non sum conscius, quia, ut dicitur in Psal. XVIII, 13, *Delicta quis intelligit ?* Tertius gradus est, quando aliquis etsi sit sibi conscius de peccato, tamen præsumit, vel quia non habuit malam intentionem, aut quia non fecit illud ex malitia vel dolo, sed ex ignorantia et infirmitate. Sed nec hoc testimonium valet homini contra Deum : ideo dicit : *Etiam si simplex fuero*, idest sine dolo, vel duplicitate pravæ intentionis, *hoc ipsum ignorabit anima mea* : homo enim non potest ad liquidum motum sui affectus comprehendere, tum propter variationem ejus, tum propter permixtionem[2] et impetum multarum passionum : propter quod dicitur Hier. XVII, 9 :[a] *Parvum est cor* * *hominis et inscrutabile* : *quis cognoscet illud ?* et propter hujus ignorantiam, quod homo seipsum non cognoscit nec statum suum, redditur etiam justis sua vita tædiosa ; et propter hoc subdit : *Et tædebit me vitæ meæ.*

* *omnium*

LECTIO IV

Unum est quod locutus sum ; et innocentem et impium ipse consumit. Si flagellat, occidat semel ; et non de pœnis innocentum rideat. Terra data est in manus impii ; vultum judicum ejus operit. Quod si non ille est, quis ergo est ? Dies mei velociores fuerunt cursore ; fugerunt, et non viderunt bonum. Pertransierunt quasi naves poma portantes, sicut aquila volans ad escam. Cum dixero : Nequaquam ita loquar, commuto faciem meam, et dolore torqueor. Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Si autem et sic impius sum, quare frustra laboravi ? Si lotus fuero quasi aquis nivis, et fulserint velut mundissimæ manus meæ ; tamen sordibus intinges me, et abominabuntur me vestimenta mea. Neque enim viro, qui similis mei est, respondebo, nec qui mecum in judicio ex æquo possit audiri. Non est qui utrumque valeat arguere et ponere manum suam in ambobus. Auferat a me virgam suam, et pavor ejus non me terreat. Loquar, et non timebo eum : neque enim possum metuens respondere.

Postquam beatus Job ostendit, non esse suæ intentionis ut cum Deo contendat, proponit illud de quo cum adversariis ejus disputatio ei erat. Dixerat enim Eliphaz, quod pœnæ a Deo non nisi pro peccatis immittuntur, contra hoc quod in superiori intentione Job locutus fuerat ; et quia Baldad sententiam Eliphaz conatus fuerat asserere, Job iterato sententiam suam repetit dicens : *Unum est quod locutus sum ; impium et innocentem ipse consumit ;* quasi dicat : Non solum peccatoribus, sed etiam innocentibus mors a Deo immittitur ; quæ tamen est maxima pœnarum præsentium : et sic non est verum quod dicis, quod solum pro peccatis propriis homo puniatur a Deo. Quod autem mors a Deo sit, dicitur Deuter. XXXII, 39 : *Ego occidam et ego vivere faciam.* Sed cum mors communiter omnibus immittatur a Deo, unum est quod durum videtur : scilicet quod innocentes præter necessitatem communem multiplices adversitates sustinent in hac vita : cujus rei causam investigare intendit, et ideo subdit : *Si flagellat, occidat semel ;* quasi dicat : Detur quod flagellum mortis omnibus sit commune, videtur tamen rationabile, quod innocentibus qui ex pro-

[1] Al. : « non. »
[2] Al. : « promotionem »
(a) Hugo a sancto Charo : « *Pravum est cor hominis ;* » et in notula marginali : « al. : Profundum est. »

priis peccatis non sunt rei, præter mortem quæ debetur pro peccato communi, aliam pœnam infligere non deberet. Si enim, ut vos dicitis, nulla alia causa est quare juste aliter pœna alicui infligi possit, nisi peccatum ; et manifestum est innocentes pati pœnam in hoc mundo : videtur quod sine causa puniantur, ac si ipsæ pœnæ propter se Deo placerent ; ideo subdit : *Et de pœnis innocentum non rideat :* de illis enim ridere solemus quæ nobis secundum se placent ; si autem hoc est inconveniens, quod pœnæ innocentum Deo secundum se placeant, inveniuntur enim innocentes frequenter in terris puniri, videtur sequi aliud inconveniens : scilicet quod istæ pœnæ ex divino judicio non procedant, sed ex malitia alicujus iniqui [1] domini qui potestatem habet in terra, et punit innocentes : unde sequitur : *Terra data est in manus impii;* quasi dicat : Si ipsi Deo non placerent secundum se pœnæ innocentum, qui tamen puniuntur in terra, oportebit dicere, quod Deus regimen terræ alicui impio commiserit, ex cujus iniquitate judicium in terra pervertitur, ut innocentes puniantur ; et hoc est quod subdit : *Vultum judicum ejus operit;* idest, rationem eorum obnubilat, vel cupiditate, aut odio, aut amore, ne veritatem judicii in judicando sequantur. *Quod si ille non est*, scilicet impius [2] cui tradita est terra, a quo scilicet causatur innocentum punitio ; *quis ergo est ?* scilicet hujus punitionis causa. Non enim dici potest, ut ostensum est, quod hoc sit a Deo, supposita vestra positione, quod solum peccatum sit causa pœnarum præsentium ; hoc autem quod dixit : *Terra data est in manus impii*, est quidem secundum aliquid verum, inquantum scilicet terreni homines sub potestate diaboli a Deo relinquuntur, secundum illud Joan. VIII, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati ;* simpliciter autem est falsum : non enim diabolo absolute terræ dominium est concessum, ut scilicet libere in terra facere possit quod velit ; sed quidquid facere permittitur, ex divina dispensatione procedit, quæ omnia ex rationabili causa dispensat. Unde hoc ipsum quod innocentes puniuntur, non dependet absolute ex malitia diabolica, sed ex sapientia Dei permittentis. Unde, si peccatum non est causa punitionis innocentum, non sufficit hoc ad malitiam diaboli reducere ; sed oportet ulterius aliquam rationabilem causam esse, propter quam Deus permittit ; et ideo signanter dicit : *Quod si non est ille, quis ergo est ?* quasi dicat : Si malitia diaboli non est sufficiens causa punitionis innocentum, oportet aliam causam investigare.

Ad investigandum igitur rationem quare innocentes puniantur in hoc mundo, primo proponit defectum quem sustinerat in amissione bonorum, ostendens nutabilitatem prosperitatis præsentis ex similitudine eorum quæ videntur velocissima in hoc mundo. Sed considerandum est, quod ad prosperitatem hujus mundi aliqui diversimode se habent. Quidam enim ipsam prosperitatem pro fine habent, nihil ultra ipsam sperantes : ad quod videbatur declinare illorum opinio, qui omnia præmia et pœnas in hac vita constituebant ; tales autem non pertranseunt prosperitatem hujus mundi, sed prosperitas hujus mundi fugit ab eis, quando eam amittunt. Quidam vero, de quorum numero fuit Job in prosperitate hujus mundi finem non ponunt, sed ad alium finem tendunt ; et tales prosperitatem hujus mundi magis pertranseunt quam pertranseantur ab ea. Tendentibus autem ad aliquem finem tria sunt necessaria. Primum est, ut in nullo alio suo cor suum figant, per quod retardari possint a fine, sed festinent ad finem consequendum : et ideo ponit exemplum de cursore, qui sic tendit ad finem sui cursus quod in via moram non trahit : unde dicit : *Dies mei velociores facti sunt cursore ;* in quibus verbis et instabilitatem præsentis fortunæ, et intentionem suam in aliud tendentem demonstrat ; *fugerunt*, quasi in rebus hujus mundi requie cordis non inventa : unde sequitur : *Et non viderunt bonum*, scilicet in quod mea intentio ferebatur, quod est verum bonum : unde pro justitia me remunerationem

[1] Al. deest : « iniqui. »

[2] Al. : « ipsius. »

non reputo[1]. Quod si prosperitatem præsentem remunerationem putant, ea subtracta, innocens punitus sum. Secundo requiritur, quod tendens in aliquem finem, acquirat sibi illa per quæ possit ad finem pervenire : sicuti qui vult sanari, oportet quod acquirat, medicinas quibus sanetur ; sic qui vult ad verum bonum pervenire, oportet quod acquirat virtutes quibus illud consequi possit : unde subdit : *Pertransierunt quasi naves poma portantes :* in quo etiam duo demonstrat : et labilitatem præsentis fortunæ, quia naves poma portantes ad vendendum festinant, ne per moram putrescant ; et studium tendentis in finem ; quasi dicat : Dies mei pertransierunt vacui ; sed virtutes congregavi, cum quibus tendo ad finem consequendum. Tertio restat consecutio finis : unde dicit : *Sicut aquila volans ad escam ;* in quo etiam duo prædicta designantur : nam aquila velocius volat, præcipue cum a fame impellitur et escam habet pro fine qua reficitur. Quia ergo in his verbis quasi innuerat se esse justum et innocentem, quod præsumptuosum ab adversariis reputabatur ; incipit de sua innocentia conferre[2] cum Deo, qui solus est conscientiæ judex : unde subdit : *Cum dixero*, scilicet in corde meo : *Nequaquam ita loquar*, ut scilicet sim justus et innocens ; *commuto faciem meam*, scilicet a fiducia quam conceperam de mea innocentia, ad quamdam solicitudinem investigandi peccata ; *et dolore torqueor*, in conscientiæ propriæ discussione recogitans, ne forte pro aliquo peccato sic puniar ; et causam doloris subdit dicens : *Verebar omnia opera mea.* Est enim alicui magna causa doloris, quando magnam solicitudinem habet de re aliqua, et tamen incidit in illud quod vitare studebat. Ipse autem circa omnia opera sua magnam solicitudinem apponebat, timens ne in aliquo a justitia declinaret ; et hoc est quod dicit : *Verebar omnia opera mea :* et causa quare sic verebatur in omni opere suo, erat timor de severitate divini judicii : unde subdit : *Sciens quod non parceres delinquenti,* nisi scilicet convertatur : quia, sicut in Psalm. VII, 13 dicitur : *Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit. Si autem*, post tantum studium innocentiæ, *et sic impius sum*, ut tam gravibus pœnis[3] a Deo puniri meruerim, *quare frustra laboravi?* in tanta solicitudine innocentiæ conservandæ. Frustra enim laborare dicitur qui suo labore tendit ad finem ad quem non pertingit. Sed quia puritas hominis quantacumque sit, ad divinum examen relata, deficiens invenitur ; ideo consequenter ostendit, quod cum se purum et innocentem dicit, se purum et innocentem intelligit quasi hominem, non quasi in nullo penitus a rectitudine divinæ justitiæ recedentem.

Est autem sciendum, quod duplex est puritas : una quidem innocentis, altera pœnitentis : utraque autem imperfecta est in homine, si ad perfectam rectitudinem divinæ regulæ comparetur. Dicit ergo quantum ad puritatem pœnitentis : *Si lotus fuero*, idest si a peccatis meis me purgare studuero, *quasi aquis nivis,* quæ valde ablutivæ esse dicuntur : quantum vero ad puritatem innocentis dicit, *et fulserint velut mundissimæ manus meæ;* idest, et in operibus meis quæ per manus designantur, nulla inveniatur immunditia ; sed fulgeat in eis justitiæ claritas. Dicit autem, *Velut mundissimæ*, ad insinuandum quod in homine perfecta munditia esse non potest. Si, inquit, fuerint mundissimæ, *tamen sordibus intinges me* ; idest, sordibus intinctus demonstrabor, tuæ justitiæ comparatus, et per tuam sapientiam convictus : semper enim in operibus humanis aliquis defectus invenitur : quandoque quidem ex ignorantia propter debilitatem rationis ; quandoque autem ex negligentia propter infirmitatem carnis ; quandoque autem aliqua infectio alicujus terrenæ affectionis etiam in bonis operibus admiscetur, propter mobilitatem humani cordis, quod non firmum in eodem perseverat : unde semper aliquid in humanis operibus invenitur quod deficit a puritate divinæ justitiæ. Cum autem aliquis immundus est, et tamen exterius aliquam justitiæ ostensionem habet, signa justitiæ, quæ de eo exterius apparent, ei non competunt ; et

[1] Al. : « unde pro justo nec non reputo. »

[2] Al. : « confortare. » — [3] Al. : « peccatis. »

ideo subdit : *Et abominabuntur me vestimenta mea ;* per vestimenta enim exteriora opera designantur, quibus homo quasi contegitur, secundum illud Matth. VII, 15 : *Veniunt ad vos in vestimentis ovium.* Tunc ergo vestimenta alicujus ejus abominantur, quando exteriora hominis quæ justitiam prætendunt, interioribus non concordant.

Quare autem, quantumcumque sit purus non potest se defendere, quin a Deo convincatur impurus, consequenter ostendit ex duobus, in quibus Deus hominem excellit ; videlicet ex justitiæ puritate, et ex majestatis auctoritate. Quantum ergo ad primum dicit : *Neque enim viro qui similis mei est respondebo ;* quasi dicat : Si aliquis homo me impurum vellet convincere, possem ei resistere, si mihi objiceret quam[1] ipse sentiret in homine servari non posse, de perfecta justitiæ puritate ; sed sic respondere non possum Deo, in quo nullus defectus invenitur. Quantum ad secundum dicit : *Nec qui mecum in judicio ex æquo possit audiri :* cum enim duo homines adinvicem contendunt, judicem possunt habere, qui utriusque dicta examinet ; sed hoc inter Deum et hominem esse non potest duplici ratione. Una ratio est, quia oportet quod in judice sit altior sapientia, quæ sit quasi regula ad quam examinentur dicta utriusque partis. Manifestum est autem, quod divina sapientia est prima regula ad quam omnis veritas examinatur ; et propter hoc subdit : *Non est qui utrumque valeat arguere ;* quasi dicat : Non est alius superior Deo, ex cujus majori sapientia corrigi possit. Alia ratio est quia oportet quod in judice sit major potestas qua possit utramque partem comprimere ; et hoc excludit dicens : *Et ponere manum suam in ambobus :* idest coercere utrumque : hoc enim excluditur per immensitatem divinæ potentiæ ; quam supra ostendit. Et quia, ut dictum est, intendit perscrutari qua ratione innocentes puniantur in hoc mundo, consequenter ostendit quid eum impedire possit ab hac perscrutatione, et quia intentione hoc perscrutari velit. Impediri autem posset ab hac perscrutatione ex duobus. Primo quidem ex afflictione quam patiebatur : homines enim quorum mens occupata est tristitia, non possunt subtiliter perscrutari ; et quantum ad hoc dicit : *Auferat a me virgam suam.* Secundo ex reverentia quam ad Deum habet : homines enim aliquando ex quadam reverentia quam ad Deum habent, omittunt ea quæ Dei sunt perscrutari ; et quantum ad hoc dicit : *Et pavor ejus non me terreat ;* quasi dicat : Concedat spiritum meum requiescere ab afflictione quam patior, et non imputetur mihi ad irreverentiam quod de divinis disputo ; et sic potero prescrutari : unde sequitur : *Loquar et non timebo eum ;* idest, ac si non timerem eum : *neque enim possum metuens respondere ;* idest, dum a reverentia ejus revocor a perscrutatione. Sciendum est autem, quod timor Dei aliquando timentes Deum a perscrutatione[2] divinorum non revocat, quando scilicet perscrutantur divina, desiderio veritatis cognoscendæ, non ut incomprehensibilia comprehendant, sed semper eo moderamine, ut intellectum suum divinæ subjiciant veritati. Revocantur autem per timorem Dei, ne sic perscrutentur divina quasi comprehendere volentes, et intellectum suum divina veritate non regulantes : sic igitur per hæc verba Job intendit ostendere, quod eo moderamine de iis quæ ad divinam providentiam pertinent, perscrutatur, ut intellectum suum divinæ veritati subjiciat, non ut divinam veritatem impugnet ; quod esset contra reverentiam divini timoris.

[1] Al. : « quæ. »

[2] Al. : « quod timor Dei circa homines a perscrutatione. »

CAPUT DECIMUM

LECTIO I

Tædet animam meam vitæ meæ ; dimittam adversum me eloquium meum. Loquar in amaritudine animæ meæ, dicam Deo : Noli me condemnare. Indica mihi, cur me ita judices. Numquid bonum tibi videtur, si calumnieris me, et opprimas me opus manuum tuarum, et consilium impiorum adjuves ? Numquid oculi carnei tibi sunt, aut sicut videt homo et tu videbis ? Numquid sicut dies hominis dies tui, et anni tui sicut humana sunt tempora, ut quæras iniquitatem meam, et peccatum meum scruteris ? Et scias quia nihil impium fecerim, cum sit nemo qui de manu tua possit eruere. Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me totum in circuitu ; et sic repente præcipitas me ? Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me, et in pulverem reduces me. Nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum me coagulasti ? Pelle et carnibus vestiti me, ossibus et nervis compegisti me : vitam et misericordiam tribuisti mihi, et visitatio tua custodivit spiritum meum. Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia universorum memineris.

Postquam superius proposuit Job, quod tam innocentes quam impii in hoc sæculo tribulantur, et tetigit causam punitionis innocentum, quæ posset existimari[1], scilicet quod terra quasi derelicta a Deo, sit exposita voluntati iniquæ potestatis, innocentes pro libito punientis : hoc autem remoto, quia manifestum inconveniens continet, inquisivit quis esset innocentum punitor, et qua de causa : et hanc quæstionem hic prosequi intendit. Prius tamen quam ad investigationem procedat, ostendit quo animo hic loquatur : loquitur enim in persona hominis afflicti secundum conceptiones quas ei tristitia subministrat : unde primo ponit tædium quod patitur in hac vita ; quod quidem tædium est propter tribulationes quas patitur, quæ intantum graves sunt quod etiam ipsam vitam reddunt tædiosam : licet enim vivere secundum se delectabile sit, tamen in angustiis vivere tædiosum est : unde dicit : *Tædet animam meam vitæ meæ.* Sicut homo cui delectabilis est sua vita, optat se vivere ; ita cui tædiosa est sua vita, optat se vita privari ; et ideo subjungit : *Dimittam adversum me eloquium meum :* tunc enim homo adversum se loquitur, quando se vita privari exoptat. Sed signanter dicit, *Dimittam* : multoties enim homo aliquos motus in corde patitur propter aliquam passionem vel tristitiæ vel concupiscentiæ vel iræ, aut cujuscumque alterius ; sed tamen ita ratione ejus motus reprimit quod ad verbum exterius non procedunt : quando autem ratio ostendere vult quid interius patiatur, occultos motus in verba producit ; et tunc hoc eloquium dimittere dicitur, quasi prius retentum ; et propter hoc subdit : *Loquar in amaritudine animæ meæ* ; quasi dicat Verba quæ exterius proferam, interiorem amaritudinem ostendent ; scilicet, ut det intelligere se in persona hominis amaricati loqui. Sed ne rursus intelligatur, quod ista eloqui dimissus sit per hoc quod ratio a tristitia superatur, subjungit : *Dicam Deo : Noli me condemnare.* Cum enim ratio a passione vincitur, homo contra Deum murmurat, et quandoque usque ad blasphemiam procedit ; sed dum inter tribulationes hominis ratio recta manet, Deo se subdit, et ab ipso remedium præstolatur : *Dicam Deo : Noli me condemnare.* Simul etiam in hoc ad solvendam quæstionem accedit : cum enim supra quæsivisset, quæ esset causa innocentum pœnæ in hoc mundo, hic

[1] Al. : « examinari. »

confitetur Deum esse auctorem punitionis hujus, dum petit quod ab eo non condemnetur, secundum illud I Reg. II, 6 : *Dominus mortificat et vivificat* : ex quo Manichæorum hæresis confutatur. Iis autem præmissis, supposito quod Dominus sit punitionis auctor, inquirit de causa suæ punitionis ad Deum loquens : *Indica mihi, cur me ita judices* ; idest, facias me cognoscere causam propter quam a te punior. Sciebat enim, quod rationis investigatio ad veritatis terminum pervenire non potest, nisi divinitus doceatur : scire autem causam suæ punitionis necessarium est homini, vel ad correptionem, vel ut patientius flagella sustineat.

Ad inquisitionem autem hujus quæstionis procedit sub quadam disjunctione : necesse est enim quod ipse qui punitur, vel sit innocens, vel peccator. Primo autem procedit, supponendo quod sit innocens : et quia ad cognitionem divinorum per res humanas pervenimus, proponit duos modos, quibus in humano judicio quandoque innocentes puniuntur. Primus modus est propter malitiam punientis, ex qua contingit tripliciter pœnas innocentibus irrogari. Aliquando quidem dum per astutiam innocentibus calumnias ingerunt ; et quantum ad hoc dicit : *Numquid bonum tibi videtur, se calumnieris ?* Aliquando vero per potentiam opprimuntur : et quantum ad hoc subdit : *Et opprimas me opus manum tuarum ?* Aliquando vero ipsi quidem ex proprio motu innocentes non puniunt, sed quia inordinate aliquos impios diligunt, eos etiam in oppressione innocentum juvant : unde subdit, *Et consilium impiorum adjuves ?*

Sed considerandum est, quod aliquando aliquid in diversis naturis unum et idem potest esse bonum et malum : sicut iracundum esse, cani quidem est bonum, homini autem malum. Nullus autem sanæ mentis hoc in dubitationem deducit quod Deus ex malitia aliquid operetur : non enim potest in summo bono aliquid mali esse ; sed potest contingere quod aliquod malum est in homine quod ad divinam pertinet bonitatem ; sicut non miseri, secundum quod misericordia compassionem sonat, in homine quidem vituperatur ; quod tamen bonitas divina ex sua perfectione requirit. Manifestum est autem quod tria prædicta, calumniari, opprimere, et consilium impiorum adjuvare, in hominibus mala sunt : unde hoc in quæstione inducit, utrum Dei possint esse bona : unde non quærit : *Numquid bonum tibi videtur, si calumnieris et opprimas ?* scilicet supponens pro firmo, quod Deus nunquam aliquid facit nisi quod bonum sibi videtur ; et hoc vere est bonum. Item considerandum est, quod ea quæ naturaliter sunt, non imputantur in culpam vel in malum ; naturale autem est quod unumquodque perdat suum contrarium : unde et Deus, qui est summe bonus, odit ea quæ contra se fiunt, et ipsa disperdit, secundum illud Psal. v, 7 : *Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes* etc. Si ergo homines non essent a Deo facit, sed a principio contrario, ut Manichæi fabulantur, bonum videretur quod Deus homines opprimeret propter seipsum. Ad hoc igitur excludendum, non simpliciter dicit : *Et opprimas me* ; sed addit : *Opus manuum tuarum.* Item, bonum videtur quod Deus justorum voluntates adimpleat ; qui autem innocentem, calumniari aut opprimere volunt, non sunt justi, sed impii ; et præcipue si non ignoranter vel casu, sed ex consilio et deliberatione hoc velint : unde cum se innocentem supponat in prima parte quæstionis, sequitur impios esse qui eum ex deliberato consilio opprimere vel calumniari volunt ; et ideo signanter dicit : *Et consilium impiorum adjuves ?*

Hac igitur causa remota[1], quia Deo hoc bonum videri non potest, cum ipse sit opus manuum Dei, et cum ejus hostes, qui ipsum oppresserant, impii probentur, procedit consequenter ad secundum modum, quo in humano judicio quandoque innocentes affliguntur. Contingit enim quandoque, quod quando aliquis innocens falso apud judicem accusatur, judex ad exquirendam veritatem,

[1] Al. : « retenta. »

eum tormentis subjicit secundum justitiam agens : sed hujus rei causa est defectus cognitionis humanæ, qui est triplex. Unus quidem est, quia omnis cognitio hominis a sensu procedit ; et quia sensus corporis et corporalium sunt, non potest judex interiorem conscientiam accusati cognoscere : ut ergo hoc excludat, ideo dicit : *Numquid oculi carnei tibi sunt?* ac si dicat : Numquid tu corporalibus sensibus cognoscere non possis? Ponit autem oculos, quia visus inter alios sensus excedit. Secundus defectus est quod homo per sensus corporeos nec etiam omnia corporalia conspicere potest ; non enim potest cognoscere quæ a remotis et in absconditis fiunt ; quod a Deo removet, dicens : *Aut sicut videt homo*, ita *et tu videbis?* ut scilicet non possis quæ ubique fiunt etiam occulta cognoscere. Tertius defectus humanæ cognitionis est ex tempore tum quia homo de die in diem plura cognoscit ; tum etiam quia per timoris longitudinem obliviscitur ea quæ novit ; ut sic oporteat eum iterato quasi addiscere. Hoc a Deo removet dicens : *Numquid sicut dies hominis dies tui*, ut scilicet de die in diem tua crescat cognitio, *et anni tui sicut humana sunt tempora?* ut scilicet per cursum temporum aliquid tuæ cognitioni decrescat. Et subdit : *Ut quæras iniquitatem meam, et peccatum scruteris*, idest, ut per flagella inquiras an ego peccaverim opere, et iniquus sim mente, sicut homines per tormenta peccata exquirunt ; et sic post inquisitionem hujusmodi in me peccata non invenies. *Et scias quod nihil impium fecerim;* quasi hoc aliunde cognoscere non possis, nisi per flagella peccata mea exquiras, et hoc libere facias absque contradictione, *cum sit nemo qui de manu tua possit eruere*. Aliquando enim ab hac inquisitione quæ est per tormenta, judices deficiunt dum ii qui torqueri debent ab eorum manibus eruuntur. Et quia supra dixerat se esse opus manuum Dei : ut ex hoc ostenderet, quod bonum Deo videri non potest ut eum opprimat propter se, quasi in oppressione ejus delectetur ; quod supposuerat manifestat, unde subdit : *Manus tuæ fecerunt me*. Et ne aliquis credat, secundum Manichæorum hæresim, hominis animam a Deo factam, corpus vero a contrario auctore[1] formatum subjungit : *Et plasmaverunt me totum in circuitu. In circuitu* dicit, quia corpus videtur esse animæ in circuitu, sicut vestimentum vestito, vel sicut domus habitatori. *Totum* dicit, ut ad singula corporis membra referatur. *Plasmaverunt* dicit, ut alludat ei, quod homo ex limo terræ dicitur esse formatus. Per *manus* autem operatio divina intelligitur : unde dicitur pluraliter, *Manus tuæ;* quia licet sit una divina virtus operans, multiplicatur tamen ejus operatio in effectibus, tum propter diversitatem effectuum, tum etiam propter varietatem causarum mediarum, quibus mediantibus suos effectus producit. Subdit autem : *Et sic repente præcipitas me?* quia repentinum videtur esse ut aliquis qui aliquam rem produxit, eam absque causa manifesta corrumpat. Qui enim facit aliquid, vult illud esse ; ad hoc enim facit ut sit ; qui autem ipsum corrumpit, vult illud non esse. Si aliquis igitur destruat quod prius fecit, videtur repentina ejus mutatio voluntatis, nisi aliqua manifesta causa de novo oriatur, ex qua appareat, prius illud esse corrumpendum quod prius fuit fiendum ; hujusmodi autem repentina mutatio voluntatis in Deum cadere non potest ; et ideo quasi admirative quærit : *Et sic repente præcipitas me?* quasi dicat : Hoc inconveniens videtur, si quem prius fecisti, sine causa nunc destruas. Vel quod dixit, *Fecerunt me*, potest referri ad constitutionem substantiæ ; quod autem dixit : *Et plasmaverunt me totum in circuitu*, potest referri ad ea quæ substantiæ adveniunt, sive sint bona animæ sive corporis, sive exterioris fortunæ. Et quia in generali se factum et plasmatum a Deo posuerat, in speciali[2] prosequitur de modo suæ factionis ad similitudinem alicujus, qui cum alicui vult reducere aliquid ad memoriam, particulariter cuncta ei edisserit, ut sic videlicet ei in memoriam reducat. Videtur autem Deus tunc

[1] Al. : « actore. »

[2] Al. : « spirituali. »

benevolentiæ quam ad suam facturam habet oblivisci, cum eam corruptioni exponit, et ad modum obliviscentis se habet ; et secundum hunc modum dicitur in Psalmo xii, 1 : *Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem?* Et ideo dicit : *Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me.*

Ubi considerandum est, quod duplicem hominis factionem commemorat. Primo quidem eam quæ pertinet ad primam institutionem naturæ, alludens ei quod dicitur Gen. ii, 7 : *Deus hominem de limo terræ formavit ;* et ideo dicit : *Quod sicut lutum feceris me.* Ubi etiam compositionem hominis ex primis elementis tangere videtur ; et quia etiam primo homini dictum est Gen. iii. 19 : *Pulvis es, et in pulverem reverteris ;* consequenter subjungit : *Et in pulverem reduces me* ; quod etiam naturali materiæ competit : nam ea quæ ex terra generantur, consequens est secundum naturæ ordinem ut resolvantur in terram. Sed de hoc aliquis mirari potest, cum majus videatur de terra formare hominem, quam hominem formatum retinere ne in pulverem redigatur ; unde est quod Deus, qui hominem formavit, eum in pulverem redigi permittit ; utrum scilicet hoc sit solum ex necessitate materiæ, ut homo in hoc nihil plus habeat aliis quæ ex terra formantur, vel hoc sit ex divina providentia aliquam hominis culpam puniente.

Consequenter autem tangit factionem hominis quantum ad opus propagationis, secundum quod homo ab homine generatur : ubi considerandum est, quod quia omnia naturæ opera Deo attribuit, non excludit naturæ operationem ; sed eo modo quo principali agenti attribuuntur ea quæ per causas secundas aguntur, ut artifici ipsa operatio serræ [1] : hoc enim ipsum quod natura operatur, a Deo habet, qui ad hoc eam instituit. In hac autem hominis generatione primo occurit seminis resolutio ; et quantum ad hoc dicit : *Nonne sicut lac mulsisti me?* Sicut enim semen est superfluum alimenti, ita et lac. Secundo autem concurrit compactio massæ corporeæ in utero mulieris ; et quantum ad hoc subdit : *Et sicut caseum me coagulasti?* Ita enim se habet semen maris ad materiam quam femina ministrat in generatione hominis et aliorum animalium, sicut se habet coagulum in generatione casei. Tertio autem occurrit distinctio organorum, quorum quidem consistentia et robur est ex nervis et ossibus ; circumdatur autem exterius a pelle et carnibus, unde dicit : *Pelle et carnibus vestisti me, ossibus et nervis compegisti me.* Quartum autem est animatio fetus, et præcipue quantum ad animam rationalem, quæ non infunditur nisi post organizationem ; simul autem cum anima rationali infunduntur homini divinitus quædam seminaria virtutum, aliqua quidam communiter omnibus, aliqua vero specialiter [2] aliquibus, secundum quod homines quidam sunt naturaliter dispositi ad unam virtutem, quidam ad aliam Job autem dicit infra, cap. xxxi : *Ab infantia crevit mecum miseratio, et de utero egressa est mecum :* unde et hic dicit : *Vitam et misericordiam tribuisti mihi.* Ultimum autem est conservatio vitæ, tam in materno utero, quam post exitum ab utero ; quæ quidem conservatio est partim quidem per principia naturalia, partim autem per alia Dei beneficia naturæ superaddita, sive pertineant ad animam, sive ad corpus, sine ad exteriora bona ; et quantum ad hoc subdit ; *Et visitatio tua custodivit spiritum meum.* Sicut enim Deus ab aliquo recedere dicitur in Scripturis, quando Deus ab eo sua dona subtrahit ; sic eum visitare dicitur, quando ei sua dona largitur. Ne autem ex hoc quod Job Deo dixerat : *Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me ;* aliquis credere posset eum hujus opinionis esse, quod oblivio in Deum cadere posset, excusat se ab hoc, dicens : *Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia universorum memineris.* Dicitur autem Deus per similitudinem hominis aliquid in corde celare, quando non ostendit per effectum quod habet in cognitione vel affectione : sic itaque Deum prædicta in corde celare dicitur, quia in effectu non ostendit quod eum sua factura recognoscat, quam sic repente præcipitare videtur.

[1] Al. [illegible] it. »

[2] Al. : « spiritualiter. »

LECTIO II

Si peccavi, et ad horam pepercisti mihi; cur ab iniquitate mea mundum me esse non patieris? Et si impius fuero, væ mihi est; et si justus, non levabo caput saturatus afflictione et miseria. Et propter superbiam quasi leænam capies me; reversusque mirabiliter me crucias. Instauras testes tuos contra me, et multiplicas iram tuam adversum me; et pœnæ militant in me.

Superius inquisivit Job causam suæ punitionis, supposito quod innocens esset; nunc autem procedit ad inquirendum, si propter hoc puniatur quod peccator est : et quod propter peccatum non puniatur, primo ostendit, utens tali ratione. Si enim peccatum commisit, maxime hoc commisisse videtur tempore prosperitatis : si autem peccatum est tota causa quare aliqui puniantur adversitate quam sustinent in præsenti, et posita causa, ponitur effectus; oporteret quod statim cum aliquis peccat, adversitas sequeretur. Manifestum autem erat, quod Job tempore suæ prosperitatis eumdem modum vivendi servavit : unde si peccavit hoc modo vivendo, diu ante peccaverat quam adversitatem pateretur. Oportebat ergo dicere, quod cum statim post peccatum adversitas secuta non sit, quod Deus pro tempore illo ei pepercit quo adversitates non induxit : inconveniens autem est dicere, quod peccatum quod Deus pepercit, iterum imputet ad pœnam : non ergo videtur quod pro peccato prius ab eo commisso nunc puniatur. Hoc est ergo quod dicit : *Si peccavi,* scilicet tempore prosperitatis meæ, *et ad horam pepercisti mihi;* quia scilicet non statim adversitatem induxisti; *cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?* quasi dicat : Cur ex quo reputasti me aliquo tempore quasi[1] purum, parcendo mihi iniquitatem meam; nunc iterum me punis, quasi non sim purus? Aliam etiam rationem consequenter subjungit, quæ talis est. Si peccatum est tota causa adversitatum præsentium, sequeretur quod non tam justi quam peccatores convenienter[2] adversitates in hoc mundo paterentur : videmus autem et justis et peccatoribus adversitates esse communes; et hoc est quod dicit : *Et si impius fuero, væ mihi est*; idest, adversitates sustineo; *et sit justus,* vel prius fui, vel modo factus sum; *non* propter hoc *levabo caput,* quasi a miseria sublevatus, ego, dico, existens *saturatus afflictione,* quantum ad dolores, *et miseria* quantum ad penuriam[3] et confusionem. In saturitate autem abundantiam afflictionis et miseriæ designat; et hoc videtur dicere contradictum Eliphaz et Baldad Suhites. Dixerunt autem, quod si converteretur, ab adversitate liberaretur : contra quod dicit, quod etiam si justus effectus sit, non propter hoc a miseria relevatur; quamvis pro præcedentibus peccatis, si qua fuerint, jam sufficienter punitus sit : quod per saturitatem afflictionis et miseriæ designat. Et quia hoc ei ad superbiam Eliphaz imputaverat, quod se innocentem dicebat, subjungit : *Et propter superbiam quasi leænam capies me :* quasi dicat : Facis me reputari ab iis qui capiunt verba mea, quasi leænam propter superbiam. Et hoc ipsum quod sic malus reputabatur, erat ei pœna super pœnam : unde subdit : *Reversus mirabiliter me crucias;* quasi dicat : Prius venisti affligens me per subtractionem rerum et corporis vulnera : et nunc iterato redisti, et crucias[4] me per amicos : quod est mirabile, quia ab amicis magis consolationem deberet accipere. Vel hoc dicit, quod maxime homo affligitur cum ab amicis deridetur. Qualis autem sit iste cruciatus, ostendit subdens : *Instauras testes tuos contra me.* Eliphaz enim et Baldad dum videbatur justitiam Dei de-

[1] Al. : « non. »
[2] Al. deest. : « convenienter. »
[3] Al. : « pœnitentiam. »
[4] Al. : « vexas. »

fendere, et similiter socii ejus, in quo quasi testes Dei se demonstrabant, contra Job loquebantur, eum de peccato arguentes. *Et sic multiplicas iram tuam*, idest effectum iræ tuæ, *adversum me*, scilicet, me multipliciter punit ; *et pœnæ militant in me* ; quasi cum quadam auctoritate et sine contradictione me impugnant : milites enim consueverunt cum auctoritate regia et absque ulla contradictione aliquem qui reputatur reus, invadere.

LECTIO III

Quare de vulva eduxisti me ? Qui utinam consumptus essem, ne oculus me videret. Fuissem, quasi non essem, de utero translatus ad tumulum. Numquid non paucitas dierum meorum finietur brevi ? Dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum, antequam vadam et non revertar, ad terram tenebrosam, et opertam mortis caligine, Terram miseriæ et tenebrarum, ubi umbra mortis, et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

Terminaverat Job inquisitionem suam in hoc quod, sive justus sive peccator esset, tribulationibus multiplicibus subjacebat ; et ne aliquis posset credere, Deum in ejus tribulationibus delectari, vult inquirere, an hoc verum esse possit. Inconveniens autem videtur quod aliquis effectum suum producat ad hoc quod male se habeat ; cum potius omne agens in suo effectu bonum intendat. Supponit autem, sicut ex præmissis patet, se esse opus Dei ; et ideo ab eo quærit : *Quare de vulva eduxisti me?* quasi dicat : Numquid propter hoc me nasci fecisti ut tribulationibus subdas ? Et quia posset aliquis dicere, quod etiam sic in tribulationibus esse, melius est simpliciter, quam natum non esse ; excludit hoc dicens : *Qui utinam consumptus essem,* scilicet in materno utero, *ne oculus me videret;* idest, ne confusionem paterer ex tantis malis quæ in me oculi hominum conspiciunt : et tamen si in materno utero consumptus essem, habuissem dignitatem essendi sine miseria, quæ mihi existenti accidit ; et hoc est quod dicit : *Fuissem*, quasi participans ; idest, participassem id quod bonum est in esse, *quasi non essem*, immunis forem a malis hujus vitæ, ac si nunquam fuissem : non est enim dignitas humani esse ut in perpetuum conservetur, sed ut tandem homo moriatur et transferatur ad tumulum, qui mortuo præparatur ad hoc, quod aliqualis ejus memoria post mortem remaneat : et hoc etiam mihi non defuisset : unde sequitur : *Ex utero translatus ad tumulum.* Nullus autem qui in pœnis alicujus delectatur, ita crudelis invenitur, qui vel non ad modicum ab affligendo cesset. Dato ergo quod Deus causa nativitatis hominis non esset, tamen dies hominis breves sunt, et præcipue in comparatione ad æternitatem Dei ; et ista etiam brevitas, quando homo jam magnam partem vitæ transiverit, cito finienda expectatur ; et hoc est quod dicit : *Numquid non paucitas dierum meorum*, quia omnes dies vitæ meæ pauci fiunt, *finietur brevi?* Jam ipsius paucitatis magna parte transacta, non est ergo magnum, si de cetero a percutiendo cesset ; et hoc est quod concludit : *Dimitte ergo me :* et si tibi durum videtur quod vel ad horam absque afflictionibus sim, certum est quod etiam te cessante a percussione, non mihi remanet unde gaudeam, sed unde doleam ; et hoc est quod subdit : *ut plangam paululum dolorem meum*, scilicet quem ex præcedentibus percussionibus concepi. Hoc autem dicit, quia percuti se adhuc reputabat, dum amici eum objurgabant, de quibus dixerat : *Instauras testes tuos contra me.* Et quia posset sibi responderi : Immo potius hoc modico tempore affligendus est quando hinc transibis, consolationem invenies ; quod posset esse dupliciter : uno modo iterato reducendo ad hanc vitam, et hoc excludit cum dicit ; *antequam vadam*, scilicet per mortem, *et non revertar*, ut iterum vivam : quod potest exponi dupliciter.

Uno modo, ut dicat se non reverti ad similem modum vivendi, ut quidam fabulantur ; vel melius dicendum, quod more disputatoris loquitur secundum id quod adversarii sentiunt, antequam veritas manifestetur. Infra autem Job manifeste resurrectionis veritatem indicabit ; et ideo in omnibus præcedentibus loquitur de resurrectione, supponendo opinionem eorum cum quibus disputabat, qui non credebant aliam vitam esse nisi istam, et in hac sola homines aut puniri aut præmiari pro malis ac bonis quæ agunt. Alio modo posset post finem hujus vitæ consolationem expectare in ipso statu mortis ; sed hoc excludit dicens : *Ad terram tenebrosam*, ad quam scilicet vadam post mortem. Et potest hoc exponi dupliciter : uno modo de inferno, ad quem animæ omnium hominum descendebant, etiam justorum, ante mortem Christi ; licet justi ibi pœnas sensibiles non paterentur, sed solum tenebras ; alii vero et pœnas et tenebras. Sed quia Job sic locutus fuerat ac si dubium esset utrum ipse esset justus, ut rei veritas erat, vel peccator, sicut amici ejus calumniabuntur ; describit infernum communiter, et quantum ad bonos et quantum ad malos. Accipiendo ergo infernum sic communiter, dicitur : *Terra tenebrosa* inquantum caret claritate divinæ visionis : dicitur *operta mortis caligine*, quantum ad peccatum originale, quod est caligo inducens ad mortem : dicitur *terra miseriæ*, quantum ad pœnas, quas ibi reprobi patiuntur : *Terra tenebrarum*, quantum ad obscuritates peccatorum actualium, quibus mali involvuntur : dicitur autem esse ibi *umbra mortis*, idest similitudo mortis : quia sic affliguntur ac si semper morerentur : dicitur autem ibi *nullus ordo* esse vel propter confusionem mentium quam patiuntur damnati, vel propter hoc quod ille ordo non ibi servatur qui hic. Hic enim ignis ardet et lucet, quod ibi non est. *Sempiternus autem horror ibi inhabitat*, quia licet semper doleant de pœnis præsentibus, semper tamen timent futuras. Sed quia illi contra quos disputabat, immortalitatem animæ non ponebant, ut sic post mortem remaneret ; ipse autem[1] loquitur secundum positiones eorum : melius quantum ad sensum litteræ sic apponitur ut totum referatur ad corpus, quod in terra sepelitur, et in terram convertitur. Dicit ergo : *Ad terram tenebrosam*, quantum ad ipsam proprietatem terræ quæ in se opaca est. Sed licet in se sit opaca, tamen viventes qui super terram habitant, illustrantur lumine aeris operientis terram, sed isto lumine mortui non perfruuntur : unde subdit : *Opertam mortis caligine ;* quasi dicat : Mors facit ut post mortem aliquis non perfruatur lumine quo vivi utuntur. Contingit autem quandoque quod licet aliquis vivus lumine circumdante terram non perfruatur, tamen in aliquo occulto loco terræ existens, fruitur desideratis quoad appetitum, et considerat, aliquas veritates quoad intellectum ; sed hoc mortui carent : unde subdit : *Terram miseriæ*, quantum ad carentiam omnium desiderabilium vel delectabilium[2], *et tenebrarum*, inquantum deficit consideratio veritatum. Inter alia etiam in quibus vivi delectantur, præcipuum est societas humana cum debito ordine, quo quidam præsunt, et alii subsunt, et alii serviunt ; sed hoc mortui privantur : unde subdit : *Ubi umbra mortis :* quasi dicat : Apud mortuos non sunt nisi horribilia secundum existimationem[3] viventium, ut dicitur Sap. XVII, 4 : *Personæ apparentes tristes pavorem illis dederunt**. *Et nullus ordo*, quia absque differentia[4] honoris et dignitatis simul est conditio mortuorum. *Sed sempiternus horror inhabitat*, quantum ad viventes, quibus horrori sunt mortui ; quasi dicat : Nihil est in statu mortuorum nisi quæ homines horrent : et hoc in sempiternum apud eos erit, si ad vitam non redeunt. Sic igitur Job inquirendo causam suæ tribulationis, ostendit hoc non esse ab aliquo impio, in cujus manu data sit terra : non esse a Deo calumniose opprimente ; non esse a Deo culpam inquirente ; non esse a Deo peccata puniente : non esse a Deo in pœnis sibi compla-

* *præstabant*

[1] Al. : « ipse adhuc. »
[2] Al. deest : « vel delectabilium. »
[3] Al. : « [illegible] »
[4] Al. : « doctrina. »

cente : unde adhuc remanet sub dubio causa tribulationis ejus : quæ omnia prosequitur Job, ut de necessitate inducat eos ad ponendum aliam vitam, in qua et justi præmientur, et mali puniantur ; ex quo per ea nunc posita non potest reddi causa tribulationis justorum, quos certum est aliquando in hoc mundo tribulari.

CAPUT UNDECIMUM

LECTIO I

Respondens autem Sophar Naamathites dixit : Numquid qui multa loquitur non audiet, aut vir verbosus justificabitur ? Tibi soli tacebunt homines, et cum ceteros irriseris, a nullo confutaberis? Dixisti enim : Purus est sermo meus, et mundus sum in conspectu tuo. Atque utinam Deus loqueretur tecum, et aperiret labia sua tibi : ut ostenderet tibi secreta sapientiæ, et quod multiplex esset lex ejus ; et intelligeres quod multo minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas tua. Forsitan vestigia Dei comprehendes, et usque ad perfectum omnipotentem reperies? Excelsior cœlo est ; et quid facies ? Profundior inferno ; et unde cognosces? Longior terra mensura ejus, et latior mari. Si subverterit omnia, vel in unum coartaverit, quis contradicet ei ; vel quis dicere ei potest : cur ita facis?

Superius Job inter cetera mala quæ patiebatur, mirabiliter cruciari se dixerat ab amicis suis, qui contra eum insurgebant quasi testes pro Deo ; a quo verbo tactus Sophar respondit : unde dicit : *Respondens autem Sophar Naamatithes dixit : Numquid qui multa loquitur non audiet?* quasi dicat : Tu multa locutus es inordinate : unde non est mirum, si ab amicis tuis reprehensus es. Quod si homo qui loquitur multa non reprehenderetur, sequeretur hoc inconveniens quod homines ex ipso quod sunt loquaces, justi reputarentur : unde sequitur : *Aut vir verbosus justificabitur ?* idest, justus reputabitur ? Et quia posset dicere Job, sibi debere deferri propter suam dignitatem, excludit hoc subdens : *Tibi soli tacebunt homines, et cum ceteris irriseris, a nullo confutaberis ?* Intellexerat enim Job dixisse alios esse irrisores in hoc quod testes Dei eos vocaverat, et in hoc quod supra dixerat : *Quare detraxistis sermonibus veritatis ?* et ideo dicit non esse mirandum, si etiam alii contra ipsum loquuntur. Sed forte posset dicere quod non haberent quid dicerent contra eum, vel contra verba ejus ; et ad hoc excludendum subdit : *Dixisti enim : Purus est sermo meus.* Hoc accipit ab eo quod supra dixerat : *Non invenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia apparebit. Et mundus sum in conspectu tuo.* Hoc Job expresse non dixerat, sed ex verbis ejus accipere volebat : quia disputaverat, se non propter peccatum punitum ; vel ex eo quod dixerat : *Scias quia nihil impium fecerim ;* vel ex eo quod supra dixit : *Nonne dissimulavi, nonne silui*? Considerandum est autem, quod cum peccatum sit obliquatio a lege Dei, non potest plene cognosci peccatum vel quantitas ejus, nisi lex Dei cognoscatur : rectum enim est judex[1] sui ipsius et obliqui. Quod igitur Job se diceret immunem a peccato, et non ita graviter pecasse sicut puniebatur, ex hoc reputabat Sophar accidere quod Job legem Dei non perfecte cognosceret ; et ideo dicit : *Atque utinam Deus loqueretur tecum, et aperiret labia sua tibi.* Hoc videtur in sugillationem Job dicere, quia

[1] Al. : « judicium. »

dixerat : *Indica mihi cur me ita judices.* Et potest dicere, quod Deus simpliciter loquitur homini, cum ejus cordi aliquid de sua sapientia inspirat, secundum illud Psal. LXXXIV, 9 : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Labia autem sua aperit, cum per aliquos effectus hominibus aliquid revelat. Labiis enim formantur voces exterius, quibus interiores conceptus cordis exprimimus.

Considerandum est autem, quod ab intellectu divinorum duplici ratione deficimus. Primo quidem, quia cum invisibilia Dei cognoscere non possimus nisi per ea quæ facta sunt, ea vero quæ facta sunt multum deficiunt a virtute factoris, oportet quod remaneant multa in factore consideranda, quæ nobis occultantur ; et hæc vocantur secreta sapientiæ Dei ; de quibus dixit : *Ut ostenderet tibi secreta sapientiæ suæ.* Secundo etiam quia ipsum creaturarum ordinem ad plenum comprehendere non possumus, secundum quod a divina providentia dispensantur : aliter enim est in humano regimine, et aliter in divino. Nam apud homines quanto aliquis est superior in regendo, tanto ejus ordinatio ad universaliora solum se extendit, particularia vero relinquit inferioribus rectoribus dispensanda ; et sic lex[1] superioris rectoris est universalis[2] et simplex : sed Deus quanto est superior in regendo, tanto ejus ordinatio etiam usque ad minima se extendit : unde lex sui regiminis non solum est secreta, si respiciamus ad altitudinem rectoris excedentem universam proportionem causarum[3], sed etiam est multiplex, universa et singularia et minima sub certo ordine dispensans ; et ideo addidit : *Et quod multiplex esset lex ejus.* Et hoc quidem non solum in rebus naturalibus est considerare, prout divino subduntur regimini, sed etiam in rebus humanis. Leges enim humanæ, quia non potuerunt earum latores ad omnia singularia respicere, ad universalia quædam respiciunt, quæ ut in pluribus accidunt. Qualiter autem universalia statuta humana sint factis singularibus applicanda, relinquitur prudentiæ operantis : unde in multis homo potest deficere a rectitudine ; quibus tamen non contrariatur legi humanitus positæ. Sed lex divina, secundum quod est in sapientia Dei, ad omnia particularia et minima se extendit : et sic non potest contingere quod homo in aliquo a rectitudine discordet, et non contrarietur legi divinæ. Quia igitur homo ad ipsam legem divinam, prout est in secreto sapientiæ Dei, inspiciendam pertingere non potest, et per consequens nec ejus multiplicitatem agnoscere ; contingit quod aliquando non putet se contra legem Dei agere, cum tamen agat[4] ; vel parum delinquere, cum tamen multum delinquat ; unde subdit, *Et intelligeres,* scilicet si essent tibi ostensa secreta sapientiæ et multiplicitas legis Dei, *Quod multo minora exigaris ab eo,* scilicet in sufferendo pœnas : *Quam meretur iniquitas tua,* quam vel non cognoscis, vel existimas parvam : et in hoc videtur reprehendere, quod Job supra dixerat, *Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, et calamitas quam patior, in statera : Quasi arena maris hæc gravior appareret.* Et quia proposuerat in divina sapientia esse aliquod secretum, quod nondum erat Job ostensum ; ne hoc posset negari, per consequentia confirmat dicens : *Forsitan vestigia Dei comprehendes ?* Vestigia signa sunt per viam procedentis : opera autem Dei viæ ipsius dicuntur : et productio creaturarum a Deo quidam processus Dei intelligitur in creaturas : prout scilicet divina bonitas ab eo in quo simpliciter et summe existit, gradatim ad effectus derivata procedit, dum superiora inferioribus meliora inveniuntur. Vestigia ergo Dei sunt signa quædam in creaturis inventa, ex quibus per eas Deus aliquatenus cognosci potest. Sed cum humana mens nec ipsas creaturas totaliter et perfecte cognoscere possit, multo minus et de ipso creatore perfectam notitiam habere potest : et ideo interrogando subdit, *Et usque ad perfectum omnipotentem reperies?* quasi dicat : Si creaturas perfecte cognoscere non potes, multo minus nec creatorem ; et signanter

[1] Al. : « lex regis. » — [2] Al. : « utilis, » et sic infra.

[3] Al. : « creaturæ. » — [4] Al. : cum non intelligat. »

dicit, *Reperies*, quia per quamdam suppositionem ratio ab effectibus procedit ad causam; quam dum per effectus cognoscimus, eam dicimur invenire : nec est mirum, si creaturis non perfecte cognitis, creator non perfecte cognoscitur : quia etiam creaturis perfecte cognitis adhuc creator non perfecte cognosceretur : tunc enim per effectus perfecte causa cognosci potest, quando effectus adæquantur causæ virtuti; quod de Deo dici non potest; et ideo subdit : *Excelsior cælo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? longior terra mensura ejus, et latior mari.* Hæc sub metaphora dicuntur : non enim debet intelligi, quod Deus, qui incorporeus est, dimensionibus corporalibus distendatur; sed magnitudinem virtutis sub similitudine describit corporalis magnitudinis, quia quantumcumque corporea[1] videntur esse magna altitudine vel profunditate vel longitudine vel latitudine, deficiunt tamen a magnitudine virtutis Dei, quæ majora facere potest : et ideo signanter Deum omnipotentem prius nominavit. Ex hoc ergo ostendit, quod perfectio in creaturis inveniri non potest : quia dato quod omnes creaturæ perfecte cognoscerentur, ex eis cognosci non posset virtus ejus æqualiter, quia medium sumi non potest ad cognoscendum virtutem Dei; sed excedit omnem creaturam : et hoc significat cum dicit : *Quid facies, et unde cognosces.* Non solum autem divina virtus excedit omnem creaturam in producendo, sed etiam in conservando : non enim creaturæ conservatio est nisi a Deo nec est aliqua virtus in creatura, quæ divinæ voluntati resistere possit, si ipsam creaturam ulterius conservare non vellet : et ideo subdit. *Si subverterit omnia*, in nihilum redigendo, subtrahendo scilicet eis esse, *Vel in unum coarctaverit*, confusionem inducendo, scilicet per subtractionem ordinis, quo res distinguit : *Quis contradicet ei?* idest quæ virtus creaturæ poterit esse contraria, contra ejus voluntatem conservans vel se, vel alia in esse? Sed ne aliquis dicat, quod licet nihil posset conservari in esse nisi per eum, tamen, quia quasi ex debito res in esse conservat; ideo ad hoc excludendum subdit, *Vel quis dicere ei poterit : Cur ita facis?* quasi ab eo exigens rationem de debito prætermisso.

LECTIO II

Ipse enim novit hominum vanitatem, et videns iniquitatem, nonne considerat? Vir vanus in superbiam erigitur, et tanquam pullum onagri se liberum natum putat. Tu autem firmasti cor tuum; et expandisti ad Deum manus tuas. Si iniquitatem, quæ est in manu tua, abstuleris a te, et non manserit in tabernaculo tuo injustitia, tunc levare poteris faciem tuam absque macula : et eris stabilis, et non timebis. Miseriæ quoque oblivisceris : et quasi aquarum quæ præterierunt, non recordaberis; et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam. Et cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer, et habebis fiduciam, proposita tibi spe, defossus securus dormies : requiesces, et non erit qui te exterreat. Et deprecabuntur faciem tuam plurimi. Oculi autem impiorum deficient, et effugium peribit ab eis; et spes illorum abominatio animæ.

Postquam ostendit Sophar, quod in divina sapientia est aliquid secretum quod homini incomprehensibile est, procedit ad aliud manifestandum, quod prius supposuerat, scilicet, quod Deus per peccato ab homine exigat pœnam[2], et quod Deus facta hominum cognoscat : unde dicit : Recte dico quod exiguntur tibi a Deo minora, quam mereatur tua iniquitas : *Ipse enim novit hominum vanitatem*, idest hominum facta vana[3]. Vana autem dici consueverunt quæ instabilia sunt, eo quod debitis finibus non stabiliuntur. Et hoc igitur est vanitas hominis quod cor ejus in veritate non figitur, per quam solam potest stabiliri : et ex hoc quod a veritate recedit, iniquitatem operatur, dum videlicet appetit illud quod apparet bonum,

[1] Al. deest. : « corporea. »

[2] Al. deest. : « pœnam. » — [3] Al. : « varia. »

loco ejus quod est bonum : unde subdit : *Et videns*, scilicet Deus, *Iniquitatem* ex vanitate hominum procedentem, *Nonne considerat?* scilicet ad puniendum : tunc enim judex peccatum videns, inconsiderate pertransire videtur, quando dissimulat, et pœnam apponere non curat : quod de Deo videtur non esse dicendum. Cum igitur ipse videat hominum vanitatem, pro iniquitate exigit pœnam. Sicut autem ex vanitate contingit quod homo ad iniquitatem declinat, ita ex eadem vanitate provenit quod homo divino judicio se subjectum esse non reputat ; et ideo subdit : *Vir manus in superbiam erigitur*, ut scilicet suo superiori se subditum esse non credat ; et hoc est quod subdit : *Et tanquam pullum onagri, se liberum natum putat.* Onager asinus silvester est, cujus pullus a dominio hominis nascitur liber : pulli autem asinorum, qui ab hominibus possidentur, in servitutem hominum nascuntur. Homines igitur qui se divino judicio subjectos esse non putant, reputant se quasi pullos onagri natos, licet videant alios homines ejusdem conditionis divino judicio coerceri. Hoc in sugillationem beati Job dicere videbatur, intelligens ex verbis ejus, quod quasi de pari cum Deo vellet contendere, quia dixerat : *Auferat a me virgam suam*, *et pavor ejus non me terreat* : *loquar*, *et non timebo eum :* et ideo subdit : *Tu autem firmasti cor tuum*, ut scilicet defenderes iniquitatem tuam : et tamen cum hac cordis obfirmatione, *Expandisti ad Deum manus tuas*, orando, scilicet supra cum dixit, *Dicam Deo*, *noli me condemnare* ; et ideo inutilis est oratio tua : talis enim oratio est, quando homo primo iniquitatem dimittit, et postea a Deo petit ut a puniendo cesset ; et hoc est quod subdit : *Si iniquitatem quæ est in manu tua, abstuleris a te*, ut scilicet desistas ab opere iniquo : quod adhuc præ manibus habes : *Et non manserit in tabernaculo tuo injustitia*, ut scilicet quæ injuste accepta reposita habes, restituas, vel ut tuos familiares corrigas, pro quorum delictis interdum domini puniuntur propter negligentiam corrigendi : *Tunc levare poteris*, scilicet Domino orando, *Faciem tuam absque macula*, scilicet culpæ : et sic cessabit condemnatio : primo quidem quantum ad futura ; unde subdit : *Et eris stabilis*, ut scilicet ulterius per tribulationes non movearis : *Et non timebis* futura pericula. Et quia aliquando, licet homo non timeat de futuro, tamen affligitur pro iis, quæ amisit vel passus est, subjungit : *Miseriæ quoque*, scilicet quam hactenus passus es, *Oblivisceris*, propter abundantiam honorum supervenientium ; et hoc exemplo confirmat cum subdit : *Et quasi aquarum quæ præterierunt, non recordaberis ;* quasi dicat : Quia homo post tempestatem pluviæ, cum serenitas advenerit, pluviarum præcedentium obliviscitur : vel propter hoc quod aquæ fluviorum citissime fluunt, et earum, postquam transeunt, nulla restat memoria. Sed quia contra promissionem prosperitatis in hac vita Job supra duo proposuerat : scilicet devastationem proprii corporis, cum dixit, *Induta est caro mea putredine :* et præteritionem dierum vitæ suæ, cum dixit, *Dies mei velocius transierunt cursore* etc ; ideo ad utramque objectionem excludendam subjungit : *Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam ;* ac si dicat ; licet tibi videatur quod dies tui pertransierint, et vita tua sit in fine quasi ad vesperam ; tamen tanta poterit supervenire prosperitas, quod quasi reducet te ad gaudium juventutis tuæ : sicut enim per vesperam intelligitur senectus, ita per meridiem juventus. Fulgorem autem vocat claritatem terrenæ prosperitatis. Contra hoc vero quod dixerat de consumptione proprii corporis, subjungit : *Et cum te consumptum putaveris*, scilicet propter infirmitatem quam passus es : *Orieris ut lucifer*, idest ad pristinum decorem revertetur corpus tuum. Et quia iterum supra Job dixerat quod dies sui consumpti erant absque ulla spe, ideo subjungit : *Et habebis fiduciam proposita tibi spe* : idest, quia supra Job improbaverat opinionem dicentium quod homo post mortem transactis multis sæculis iterum rediret ad hunc modum vivendi, non hujus rei sibi spem dicit esse propositam, sed secundum quod homo post mortem vivit in memoriis hominum. Quod quidem ex duobus contingit. Uno quidem modo ex tumulis, in quibus corpora mor-

tuorum conduntur, ut conservetur memoria defunctorum : unde et monumenta dicuntur : et quantum ad hoc dicit, *Et defossus securus dormies* : quasi dicat : Nullus sepulcrum tuum violabit : nec etiam timendum erit quod aliquis attentet ; unde subdit : *Requiesces, et non erit qui te exterreat.* Alio modo mortui vivunt in memoriis hominum propter bona quæ fecerunt dum viverent, ex quibus eorum vita desideraretur, et quantum ad hoc subdit. *Deprecabuntur faciem tuam plurimi*, idest plurimi exoptabunt præsentiam tuam, vel reverentiam exhibebunt tumulo tuo memorantes beneficia tua. Et quia hoc promiserat si Job ab iniquitate vellet discedere, ostendit consequenter quod iniquis ista non dantur ; et ideo subdit, *Oculi autem impiorum deficient;* quia videlicet bona quæ exoptant, non obtinebunt : tunc enim oculi alicujus deficere dicuntur, quando aspicit ad aliquid apprehendendum, ad quod attingere non valet; et sic bona desiderata non adipiscuntur : ita etiam mala, quæ patiuntur vel timent: vitare non possunt : unde sequitur : *Et effugium peribit ab eis* : quia scilicet non poterunt fugere mala post mortem, vel non erunt in veneratione vel desiderio, sed in abominatione propter mala quæ fecerunt : hoc est quod subditur, *Et spes eorum abominatio animæ*, idest illud quod de eis potest sperari post mortem, est quidem abominabile.

CAPUT DUODECIMUM

LECTIO I

Respondens autem Job dixit : Ergo vos estis soli homines, et vobiscum morietur sapientia ? Et mihi cor sicut et vobis : nec interior vestri sum. Quis enim hæc quæ nostis, ignorat? Qui deridetur ab amico suo, sicut ego, invocabit Deum, et exaudiet eum. Deridetur enim justi simplicitas : lampas contempta apud cogitationes divitum, parata ad tempus statutum. Abundant tabernacula prædonum ; et audacter provocant Deum, cum ipse dederit omnia in manus eorum. Nimirum interroga jumenta, et docebunt te : et volatilia cœli, et indicabunt tibi. Loquere terræ, et respondebit tibi : et narrabunt pisces maris. Quis ignorat quod omnia hæc manus Domini fecerit ? In cujus manu anima omnis viventis, et spiritus universæ carnis hominis.

Sophar in verbis præcedentibus conatus fuerat ostendere, quod secreta sapientiæ Dei homo comprehendere non potest, ad sugillandum Job, qui quasi cum Deo disputationem requirere videbatur : et sicut ex verbis ejus et aliorum amicorum perpendi potest, circa tria tota eorum versabatur intentio. Primo enim studebant ad dicendum aliqua magnifica de Deo, extollentes ejus sapientiam et potentiam et justitiam : ut ex hoc eorum causa favorabilior appareret. Secundo hujusmodi magnifica de Deo assumpta ad falsa quædam dogmata applicabant, utpote, quod propter justitiam homines prosperarentur in hoc mundo, et propter peccata tribularentur; et quod post hanc vitam non esset aliquid expectandum. Tertio ex hujusmodi assertionibus, propter adversitatem quam patiebatur Job, arguebant eum quasi iniquum, et promittebant ei quædam inania, si iniquitatem desereret ; utpote, quod defossus securus dormiret : et quod ad vesperam orietur ei fulgor meridianus : quæ Job quasi irrisiones reputabat : et circa hoc tota Job responsio versabatur. Primo ergo contra eos loquitur de hoc quod se extollebant, quædam magnalia de Deo proponentes, ac si soli ipsi ea scirent, et Job ea ignoraret : et ideo dicitur, *Respondens autem Job dixit :*

Ergo vos estis soli homines? quod sequitur, si vos solos scire reputatis de magnitudine Dei quæ omnes homines cognoscunt; et cum in cognitione magnitudinis Dei consistat sapientia, sequitur quod, si hoc soli vos scitis, in vobis solum sit sapientia : et ita, vobis cessantibus, sapientia cessat : et ideo subdit, *Et vobiscum morietur sapientia?* quasi dicat : Inconveniens est vel quod vos soli sitis homines, vel quod vos soli sitis sapientes. Sed quia possent dicere : non soli nos scimus, sed tamen tu nescis, respondet subdens. *Et mihi est cor,* scilicet ad hæc scienda : *Sicut et vobis* : *nec inferior vestri sum;* quantum scilicet ad hanc cognitionem. Et ne hoc arrogantiæ posset adscribi, subjungit : *Quis enim hæc quæ nostis ignorat?* quasi dicat : non est magnum si dico me scire ea quæ scitis, quia non est magnum ea scire, cum quilibet ea sciat; sed quia hæc me ignorare reputatis, ne contemptui habere videmini, quasi ignorem ea quæ omnes sciunt; unde subdit : *Qui deridetur ab amico,* scilicet sicut ego, a vobis scilicet, dum me insipientem reputatis, *Invocabit Deum et exaudiet eum :* quia ubi deest auxilium humanum, ibi maxime adest auxilium divinum, secundum illud Psal. XXVI, 10, *Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.* Et in hoc videtur quasi respondere ei quod alias [1] dixerat Sophar : *tunc levare poteris faciem tuam* : ac si dicat : non oportet aliud me amplius expectare fiducialiter orandum : quia ex hoc ipso quod ab amicis derideor, datur mihi spes recurrendi ad Deum. Quare autem irrisus ab amico exaudiatur a Deo, ostendit subdens, *Deridetur enim justi simplicitas.* Ubi ostendit, et qui sunt qui derideant, et quare, et etiam a quibus, cum subdit, *Lampas contempta apud cogitationes divitum :* derideri enim deficientis est; deridere autem superabundantis. Qui autem in virtutibus superabundant eos qui in virtutibus deficiunt, non irrident, sed magis compatiuntur, et juvant si possunt; sed illi qui temporalibus abundant, maxime solent irridere eos qui in temporalibus deficiant : et præcipue, quando studium non adhibent ad temporalia conquirenda. Studium autem justorum non est ad temporalia conquirenda, sed ad rectitudinem sectandam [2] : unde a fraudibus et dolis abstinent, quibus plerumque divitiæ acquiruntur, et ex hoc simplices reputantur. Ergo ut plurimum deridentur justi : causa autem irrisionis est simplicitas : sed non sic irridetur quasi malum manifestum, sed quasi bonum occultum : et ideo hæc simplicitas vocatur lampas propter claritatem justitiæ; sed contempta apud cogitationes divitum, scilicet qui finem suum in divitiis ponunt. Qui enim summum bonum in divitiis ponit, oportet quod cogitet quod in tantum [3] sunt aliqua magna bona, inquantum magis prosunt ad divitias conquirendas. Unde oportet quod ei sit contemptibilis justorum simplicitas, per quam divitiarum multiplicitas impeditur. Sed licet ipsa simplicitas justorum in cognitionibus divitum contemnatur, tamen suo tempore a fine debito non fraudabitur; unde dicit, *Præparata ad tempus statutum.* Non autem dicit hoc quasi in aliquo tempore præsentis vitæ justis pro sua simplicitate aliqua terrena prosperitas sit reddenda : sed indeterminatum relinquit quod sit istud tempus statutum, et ad quem finem justorum simplicitas præparetur : nondum enim ad hoc disputatio pervenit : sed in sequentibus ostendetur. Sic igitur Job occulte insinuat quare ab amicis irridetur, quos divites vocat, quia prosperitatem hujus mundi finem hominis ponebant, quasi præmium justitiæ hominis. Ipse autem sua simplicitate non hoc præmium quærebat, sed aliud in tempore statuto; et ideo fiduciam habebat, ut si invocaret Dominum, ab eo exaudiretur : quia divites justi simplicitatem irridentes, non in hoc sistunt, sed usque ad contemptum Dei procedunt : unde subditur : *Abundant tabernacula prædonum.* Consequens autem est, ex quo finem suum in divitiis ponunt, quod omnes vias exquirant ad hunc finem ultimum consequendum, vel fraudando, vel quocumque alio modo : et sic effi-

[1] Al. : « scilicet. » — [2] Al. : « sequendam. »

[3] Al. : « terra. »

ciuntur prædones ; dum prædantur, divitiis abundant ; ex hac autem abundantia sequitur contemptus Dei ; unde subditur, *Et audacter provocant Deum* : tunc enim aliquis aliquid audacter facit, quando credit hoc esse bonum quod facit ; cum enim conscientia eum remordet de malo, non sine timore homo perpetrat malum : quia ut dicitur Sapien. 17. *Cum sit timida nequitia, data est in omnium condemnationem.* Qui autem finem ultimum in divitiis ponunt, ex hoc existimant bona omnia esse, per quæ hunc finem consequuntur. Manifestum est autem, quod cum divitias acquirunt prædando, provocant Deum, contra ejus justitiam facientes : unde consequens est, quod audacter provocent Deum, vel aliter ex divitiis, quod homo in superbiam erigitur, reputans se per eas sibi sufficere et ex hoc contemnit Deum audacter in divitiis suis confidens, secundum illud Deut. XXXII, 15 : *Incrassatus est dilectus, et recalcitravit.* Sed quia dixerat, abundare prædonum tabernacula, qui provocant Deum ; ne forte responderetur quia talis abundantia non est a Deo, subjungit : *Cum ipse dederit omnia in manus eorum*, idest in potestatem eorum : quia potestas nocendi alicui non est nisi a Deo voluntas autem malefaciendi non est nisi a seipso et ideo, in hoc quod prædantur, Deum provocant, sed abundantia consequens est eis a Deo : et hoc consequenter probat, cum subdit ; *Nimirum interroga jumenta et docebunt te : votatilia cœli, et indicabunt tibi : loquere terræ, et respondebit tibi : et narrabunt pisces maris.* Quod autem omnia ista interrogata respondeant, ostendit subdens : *Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit?* Hoc ergo ostenditur, quod omnia confitentur se a Deo esse facta. Tunc autem homo creaturas interrogat quando eas diligenter considerat ; sed tunc interrogatæ respondent, cum per considerationem ipsarum homo percipit, quod tanta ordinatio, et convenientia quæ invenitur in dispositione partium in ordine universi, nullo modo posset esse, nisi ab aliqua superiori sapientia dispensante. Si autem hujusmodi creaturæ a Deo factæ sunt : manifestum est, quod in Dei potestate sunt, sicut artificiata in potestate artificis ; et ideo subdit : *In cujus manu*, idest potestate, *Est anima omnis viventis*, et non solum aliorum animalium : *Sed et spiritus universæ carnis hominis*. Si autem in potestate ejus sunt, manifestum est, quod nullus rerum abundantiam habere potest nisi ab ipso, secundum illud Dan. IV, 14, *Dominatur Excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit dabit illud*. Manifestum est igitur, quod et terram et animalia, de quibus supra dixerat, in quibus humanæ divitiæ consistunt, nullus homo habere potest, nisi Deus in manum ejus dederit : et sic, si prædones abundant, *Deus dedit in manibus eorum*. Per hoc ergo confutatur illorum opinio, qui ponebant divitias a Deo dari pro merito justitiæ, cum etiam prædonibus a Deo dentur.

LECTIO II

Nonne auris verba adjudicat, et fauces comedentis saporem ? In antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia. Apud ipsum est sapientia et fortitudo : et ipse habet consilium et intelligentiam. Si destruxerit, nemo est qui ædificet : si incluserit hominem, nullus est qui aperiat. Si continuerit aquas, omnia siccabuntur ; si emiserit eas, subvertent terram. Apud ipsum est fortitudo et sapientia. Ipse novit et decipientem, et eum qui decipitur. Adducit consiliarios in stultum finem, et judices in stuporem ; Balteum regum dissolvit, et præcingit fune renes eorum. Ducit sacerdotes in glorios, et optimates supplantat. Commutans labium veracium, et doctrinam senum auferens. Effundit despectionem super principes, et eos qui oppressi fuerant relevat. Qui revelat profunda de tenebris, et producit in lucem umbram mortis. Qui multiplicat gentes, et perdit eas, et subversas in integrum restituit. Qui immutat cor principum populi terræ, et decipit eos, ut frustra incedant per invium. Palpabunt quasi in tenebris et non in luce, et errare eos faciet quasi ebrios.

Quia superius posuerat Job, ea quæ Sophar de excellentia divinæ magnitudinis dixerat esse omnibus manifesta ; intendit hic ostendere quod hoc ad notitiam hominum pervenire potest per experimentum divinæ potentiæ et sapientiæ in rebus humanis. Unde primo manifestat, quomodo homines per experimentum a sensibus in rerum cognitionem deveniant; dicens, *Nonne auris verba dijudicat?* scilicet cum ea audit : *Et fauces comedentis saporem*, nonne dijudicant? quia experimentum sensus est. Convenienter per judicium sensuum virtutem experimenti manifestat, et præcipue per auditum et gustum : quia auditus inter omnes sensus est disciplinabilior, unde plurimum ad scientias contemplativas valet ; gustus autem est perceptivus ciborum[1]; qui quidem sensus homini necessarii sunt ad vitam ; unde per judicium gustus experimentum significat, quod de rebus activæ vitæ habetur ; et propter hoc ex judicio duorum sensuum ostendit virtutem experimenti tam in speculativis quam in operativis, cum subdit, *In antiquis est sapientia*, quæ ad contemplationem pertinet, quia scilicet antiqui multa audierunt : *Et in multo tempore prudentia*, quæ ad actionem pertinet : quia scilicet in multo tempore homines multa degustant utilia vel nociva. Sic igitur manifestata experimenti virtute, subjungit id quod homines de Deo experiri possunt, cum dicit : *Apud ipsum est sapientia et fortitudo : et ipse habet consilium et intelligentiam.* Ubi quatuor Deo attribuit quæ se per ordinem habent : nam primum quidem est, occulta cognoscere ; quod ad intelligentiam pertinet, secundum autem est, ex iis quæ homo intelligit, invenire in activis quidem vias commodas ad aliquem finem : quod ad consilium pertinet : sicut et in speculativis, per ea quæ homo intelligit, rationes deducit ad aliquas conclusiones cognoscendas. Tertium autem est, ut de iis quæ homo adinvenit, rectum judicium habeat ; quod ad sapientiam pertinet. Quartum autem est, ut ea, quæ aliquis judicat esse facienda, potenter exequatur : et ad hoc pertinet fortitudo.

Quia vero experimentum procedit a sensibilibus, quæ licet sint priora secundum nos, sunt tamen simpliciter et secundum naturam posteriora, ideo incœpit ostendere, quomodo homines experiri possunt fortitudinem divinam ; et primo quidem in ipsis rebus humanis : videmus enim quod aliqui homines totaliter destruuntur vel per mortem, quantum ad esse naturæ, vel per omnimodam abjectionem, quantum ad esse civile, cum non habent multos manutentores. Unde cum adjuvari non possint ne ad destructionem perveniant, manifestum est, quod ab aliqua occulta causa et divina et excedente humanam virtutem hoc contingit, cum ei virtus humana resistere non possit ; et hoc est quod dicit : *Si destruxerit, nemo est qui ædificet.* Item videmus aliquos homines in suis processibus impediri, etiam si non totaliter destruantur, licet habeant plurimos directores. Unde manifestum est, quod hoc etiam ab aliqua excellentiori virtute sit : unde subditur : *Et si incluserit hominem,* scilicet involvendo eum diversis difficultatibus : *Nullus est qui aperiat*, idest qui eum expedire possit : unde in Eccles. VII, 14, dicitur : *Nemo* potest *corrigere eum quem* deus *despexerit.*

Deinde ostendit, quomodo possint homines experiri divinam potentiam in rebus naturalibus, præcipue quantum ad pluvias et siccitates : unde dicit : *Et si continuerit aquas*, ne scilicet pluendo cadant : *Omnia siccabuntur*, scilicet quæ ex terra germinant : *Et si emiserit eas*, scilicet in magna abundantia : *Subvertent eam*, sicut in diluvio accidit. Et licet hoc ex aliquibus causis naturalibus proveniat, scilicet quod aliquando pluviæ cessent usque ad omnimodam siccitatem ; aliquando autem abundent usque ad terræ subversionem ; non tamen hoc a divina potentia subtrahitur, quæ ipsas naturales causas ad proprios ordinavit effectus. Sic igitur quasi ex præmissis concludens, subdit : *Apud ipsum est fortitudo.*

Deinde incipiens progredi ad secundum membrum adjungit : *Et sapientia*, scilicet est, quasi opponens quod manifestare

[1] Al. : « odorum. »

intendit. Est autem proprium sapientiæ, ut per eam rectum judicium habeatur de rebus : ille autem recte judicat de rerum veritate, qui potest discernere quo modo aliquis decipiatur a veritate declinans; ideo ad ostendendum quod in Deo sit sapientia, subdit, *Ipse novit decipientem, et eum qui dicipitur*, idest discernit recto judicio deceptiones, quibus aliquis prætermittit veritatem, deviando a recta veritatis cognitione : et hoc quidem supponit ab eo in quo communiter ipse et amici conveniunt ; in hoc scilicet quod res humanæ divino judicio subduntur, de quibus judicare non posset nisi peccata cognosceret, inter quæ magnum locum obtinent deceptiones et fraudes.

Deinde ostendit per ea quæ in rebus humanis apparent, quod apud Deum sit consilium. Circa quod tamen considerandum est, quod sicut Deus scit et principia speculativarum scientiarum, et conclusiones et ordines eorum ad invicem; non tamen per principia conclusionum cognitionum acquirit, sed omnia puro et simplici aspectu cognoscit; ita et in operativis, et fines, et ea quæ sunt ad finem novit, et quæ viæ ad fines aliquos consequendos expediant; non tamen vias ex finibus inquirit, sicut nos dum consiliamur. Sic igitur in Deo dicitur esse ratio, inquantum cognoscit ordinem principiorum ad sequentia; non tamen ei convenit investigare aliquid per modum rationis, ut ratio facit : sic apud ipsum dicitur esse consilium, non per modum inquisitionis, sed per modum simplicis et absolutæ cognitionis. Profunditas autem alicujus in consiliis ex duobus perpendi potest : primo quidem, quando subtilitate sui consilii adversarios, etiam si exercitati in consiliis videantur, ad hoc deducit quod necesse sit eis, deficientibus omnibus viis eorum, ad finem inconvenientem pervenire : et quantum ad hoc dicit, *Adducit consiliarios in stultum finem*, impediendo scilicet, profunditate sui consilii, vias quas inveniunt ad finem hujusmodi evitandum. Secundo autem ostenditur profunditas alicujus in consiliis, quando adversarios ad hoc deducere potest subtilitate sui consilii, ut ignorent quid eos oporteat agere : et quantum ad hoc subdit, *Et judices in stuporem*, scilicet adducit. Dicit autem judices, sapientes, qui de agendis rectum judicium[1] consueverunt habere; sicut etiam et in disputationibus speculativis accidit, quod aliquis efficax disputator haberetur, quia adversarium ad inconveniens deducere posset, vel propositum taliter firmare, quod in contrarium nihil dici possit; sic autem et Deus contra suos adversarios facit, quia et per vias quas ipsi eligunt, eos ad perditionem ducit, et suam virtutem et opera sic firmat, ut ab adversariis commoveri non possit. Et quia hoc generaliter dixerat, consequenter per specialia[2] exempla manifestat, ostendens, quomodo omnia quæ in rebus humanis excellere videntur profunditate divini consilii[3] in stultum finem et stuporem adducuntur. In rebus autem humanis excellunt reges secundum potentiam; et quantum ad hoc dicit, *Balteum*, idest cingulum militare : *Regum dissolvit* : in cingulo enim eorum potentia designatur, secundum illud Psalm. XLIV, 4 : *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime*. — *Et præcingit fune renes eorum*, scilicet dum in captivitatem trahuntur, in quo maximus potentiæ defectus denotatur. Sacerdotes autem excellunt quantum ad reverentiam in qua habentur : de quibus subdit, *Ducit sacerdotes inglorios*. Primates autem et consiliarii civitatis aut regni excellere videntur secundum prudentiam in consiliis : et de iis subdit : *Et optimates supplantat*, idest decipit. Philosophi autem excellunt in consideratione veritatis : et de iis dicit : *Commutans labium veracium*, idest eorum, qui ad veritatem loquendam student : aliquando enim Deus obnubilat eorum mentem per subtractionem suæ gratiæ, ut veritatem invenire non possint, et per consequens nec loqui, secundum illud Roman. I : *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt*. Excellunt etiam senes in directione juvenum, et de his subdit, *Et doctrinam senum auferens* : vel quia senes infatuantur, vel quia totaliter de medio subtrahuntur, secundum

[1] Al. : « consilium. » — [2] Al. : « spiritualia. »

[3] Al. : « profunditate divini judicii, consilii etc. »

illud Isa III, 1 et 2 : *Auferet Dominus judicem et prophetam et ariolum et senem.* Excellunt autem principes in auctoritate quam habent aliis præcipiendi ; et de his subdit, *Effundit despectionem super principes*, ut scilicet despiciantur ab iis, qui eis obedire debebant. Hæc omnia pertinere videntur ad hoc quod dixerat, *Adducit consiliarios in stultum finem.* Sed quod aliquando aliqui ex infimo statu promoveantur ad summum, pertinere videtur ad hoc quod dixerat : *Et judices in stuporem :* et quantum ad subditos : *Et eos qui oppressi fuerant revelat ;* ut hoc referatur ad impotentes, potentia majorum oppressos, qui oppressoribus dejectis interdum ad statum potentiæ elevantur. Quantum vero ad eos qui nullius sunt gloriæ, sed infimo[1] statu latent, subdit : *Qui revelat profunda de tenebris*, scilicet homines in infimo statu positos : et propter hoc ignotos quasi in tenebris existentes, in gloriam adducit eos, aliqua revelando. Quantum vero ad eos qui ignorantes reputantur stulti, subdit, *Et producit in lucem umbram mortis* : umbra[2] enim mortis ignorantia esse videtur, vel stultitia, cum per cognitionem maxime viventia a non viventibus distinguantur. Producit ergo in lucem umbram mortis, quando vel ignorantibus sapientiam tribuit, vel eos qui sapientes non erant, sapientes esse demonstrat, quorum sapientia erat prius ignota ; ut sic quod dictum est, *Eos qui oppressi fuerant relevat*, dicatur quasi in oppositum ejus quod dixerat, *Balteum regum dissolvit* ; quod vero subditur, *Qui revelat profunda de tenebris*, contra id quod dixerat, *Ducit sacerdotes inglorios* ; quod vero subdit, *Et producit in lucem umbram mortis*, contra omnia quæ sequuntur. Sicut autem hujusmodi alterationem sublimitatis et dejectionis contra singulares personas a Deo fieri dixerat, hoc idem et circa totam gentem ostendit, subdens : *Qui multiplicat gentes*, scilicet ut numerositates hominum crescant[3] : *Et perdit eas*, idest destruit, aut bellis aut pestilentiis : *Et subversas*, vel ex his casibus, vel oppressione alicujus vel aliquorum, qui inique præsident, *In integrum restituit*, idest ad bonum statum reducit.

Ostenso igitur quod in Deo sit fortitudo, sapientia et consilium, ultimo ostendit quod in Deo sit intelligentia, quam diximus pertinere ad cognitionem occultorum, quæ maxime videntur esse circa ea quæ in corde latent. Hæc autem Deum cognoscere ostendit per hoc quod in cordibus hominum operatur : et sic occulta cordium, quasi suos effectus cognoscit. Dicit ergo : *Qui immutat cor principium populi terræ*, quantum scilicet ad voluntatem : unde et Prov. XXI, 1, dicitur : *Cor regum** [* Regis] *in manu Domini : quocumque voluerit inclinabit illud.* Et licet omnium hominum Deus inclinet voluntates, tamen specialis[1] mentio fit de regibus et principibus, quia eorum voluntates majus pondus habent, utpote quorum voluntates multi sequuntur. Quantum vero ad intellectum, subjungit, *Et decipit eos* ; quod quidem dicitur, non quod in falsitatem eos inducat ; sed quia lumen suum eis subtrahit, ne veritatem cognoscant ; et eorum rationem obnubilat, ne mala quæ proponunt insequenda, vias idoneas invenire possint ; unde sequitur, *Ut frustra incedant per invium*, idest ut procedant per vias non convenientes, quibus ad finem suum pervenire non possint. Contingit autem aliquem errare in agendis dupliciter : uno modo per ignorantiam : et quantum ad hoc dicit : *Palpabunt in tenebris et non in luce*, ut per tenebras ignorantia, per lucem cognitio designetur. Palpant autem aliqui per ignorantiam ad modum cæcorum, dum non considerant nisi quæ præsentialiter tangendo sentiunt. Alio modo errant aliqui in agendis propter passiones, quibus eorum ratio ligatur circa particularia, ne[2] universalem cognitionem applicent ad agendum : et quantum ad hoc subdit : *Et errare faciet quasi ebrios :* sic enim ligatur passione ratio sicut quadam ebrietate.

[1] Al. : « in imo. » — [2] Al. : « verba. » — [3] Al. deest. : « crescant. »

[1] Al. : « spiritualis. » — [2] Al. : « ut ne. »

CAPUT DECIMUM TERTIUM

LECTIO I

Ecce omnia hæc vidit oculus meus, et audivit auris mea, et intellexi singula. Secundum scientiam vestram, et ego novi ; nec inferior vestri sum. Sed tamen ad omnipotentem loquar, et disputare cum Deo cupio : prius vos ostendens fabricatores mendacii, et cultores perversorum dogmatum. Atque utinam taceretis, ut putaremini esse sapientes. Audite ergo correctiones meas, et judicium labiorum meorum attendite. Numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos? Numquid faciem ejus accipitis, et pro Deo judicare nitimini? Aut placebit ei, quem celare nihil potest ; aut decipietur ut homo vestris fraudulentiis? Ipse vos arguet, quoniam in abscondito faciem ejus accipitis. Statim ut se commoverit, turbabit vos, et terror ejus irruet super vos. Memoria vestra comparabitur cineri : et redigentur in lutum cervices vestræ.

Postquam ostenderat Job quod per experimentum cognosci poterat divinæ virtutis excellentia, quasi concludens subdit, *Ecce hæc omnia vidit oculus meus et audivit;* quasi dicat ; Effectus prædictos, quibus divina fortitudo et sapientia et consilium et intellectus ostenditur, partim visu, partim auditu cognovi : nec in his sensibilibus effectibus mea cognitio requievit, sed ex eis ad intelligentiam veritatis ascendi : unde subdit : *Et intellexi singula :* quidqnid scilicet singuli effectus demonstrant circa divina, vel ejus sapientiam, vel intelligentiam, vel consilium, vel fortitudinem unde eorum jactantiam excludens qua magnifica de Deo proponendo, se Job præferre videbantur, subdit, *Secundum scientiam vestram et ego novi,* ea scilicet quæ ad Dei magnificentiam pertinent : *Nec inferior vestri sum*, quasi vel minus vel imperfectius ea cognoverim, vel a vobis modo addidicerim. Sed quia Sophar excellentiam divinam proposuerat, ad arguendum Job de eo quod cum Deo disputare moliretur, subjungit : *Sed tamen ad omnipotentem loquar ;* quasi dicat : Quamvis intelligam ex diversis effectibus excellentiam divinæ sapientiæ et virtutis non minus quam vos, tamen per hoc rationabiliter a meo proposito non mutor, quin Deum alloqui velim, motus cordis mei aperiendo ei, qui est cordium scrutator et judex : et ab eo qui totius veritatis est doctor veritatem exquirendo : unde subdit, *Disputare cum Deo cupio :* non quidem ut ejus judicia improbare [1] velim, sed ut vestros errores destruam, quibus suppositis sequeretur, quod essem injustus apud Deum : unde subdit : *Prius vos ostendens fabricatores mendacii :* quia hoc mendacium adinvenerant, quod Job iniquam vitam duxisset. In hoc autem mendacium devenerant propter hoc, quod circa fidem, qua Deus colitur, errabant, credentes quod in hac vita tantum fieret meritórum et pœnarum retributio ; et ideo subdit : Et cultores perversorum dogmatum : quicumque enim a vera cognitione Dei declinat, non Deum, sed sua falsa dogmata colit. Non autem sic intelligendum est quod dicit, *Prius vos ostendens*, quasi prius in ordine sequentis doctrinæ destructurus sit prava eorum dogmata, et postmodum cum Deo disputaturus : sed quia cum cum Deo disputare intendit, hoc primum est in intentione sua, ut eorum dogmata destruat. Contingit autem quandoque, ut aliqui aliqua probabilia licet [2] falsa proponant ; sed dum ea verisimiliter defendere nesciunt aut probare, in loquendo suam insipientiam manifestant : quod amicis

[1] Al. : « disputare. »

[2] Al. : « vel. »

Job contingebat : et ideo subdit : *Atque utinam taceretis, ut putaremini esse sapientes :* quia per hoc ipsum quod vestra[1] falsa dogmata inconvenienter defenditis et probatis, vos insipientes esse demonstrant. Quia ergo falsa dogmata proponitis, et ad eorum manifestationem inconvenientia media assumitis, ideo correctione indigetis ; et hoc est quod concludit, subdens : *Audite ergo correctiones meas*, quibus vestrum processum corrigam : *Et judicium labiorum meorum attendite,* quod vestra falsa dogmata condemnet. Primo autem intendit corrigere eorum inconvenientem processum ; secundo ad eorum falsa dogmata destruenda procedit sub figura divinæ dispositionis. Quia enim proponebant bonorum et malorum operum præmia et pœnas in hac vita retribui, ad justitiam Dei defendendam jam oportebat quod quædam mendacia assumerent : cum enim manifestum sit quosdam innocentes et justos in hac vita adversitatibus premi, necesse erat etiam justis imponere crimina ad Dei justitiam defendendam ; et sic Job, quem afflictum videbant, impietatis arguebant. Non autem convenienti medio utitur, qui veritatem per mendacia defendit ; et ideo dicit : *Numquid Deus indiget mendacio vestro ?* quasi dicat : Numquid necessarium est, quod ad defendendum divinam justitiam mendacia assumantur ? Quod enim non potest nisi per mendacia defendi, impossibile est esse verum. Cum autem aliquis contra manifestam veritatem mentiri nititur, cogitur aliquas dolosas et fraudulentas vias adinvenire, ut mendacium aliqua fraude possit colorare[2] ; sic et isti cum contra justitiam Job, quæ omnibus manifesta erat, mentiri conarentur, quorumdam dolis utebantur, ostendendo scilicet fragilitatem humanam, quæ facile labitur in peccatum, et comparando eam ad divinam excellentiam, ut sic probabilius reputaretur Job iniquum fuisse, quam Deum esse injustum : et ideo subjungit, *Ut pro illo loquamini dolos :* quia quasi pro Deo dolos[3] loquebantur, dum dolose impietatem ipsi Job imponere nitebantur, ut Deum esse justum defenderent. Possent autem dicere se non dolose contra Job aliquid dicere, sed hoc tantum dicere quod putabant. Ostendit ergo Job, quod si hoc verum esset quod a dolositate excusarentur, in aliud vitium labebantur, scilicet in acceptionem personarum, quæ justitiam judicantis excludit : est enim personarum acceptio, si aliquis justitiam alicujus, quæ apparet, contemnit aut negat propter magnitudinem alterius, licet justitiam ejus[4] cognoscat. Si igitur amici Job eum esse iniquum judicabant, videntes in eo justitiam manifestam, hac sola divinæ magnitudinis consideratione, licet intelligere non possent secundum sua dogmata qualiter Job juste puniretur a Deo, in suo judicio quo Job condemnabant, quasi Dei personam accipere videbantur ; et ideo subdit, *Numquid faciem ejus accipitis, et pro eo judicare nitimini ?* quod signanter dicit, quia ille pro aliquo judicare nititur, qui ejus justitiam non cognoscit ; et tamen conatur qualescumque vias adinvenire ad hoc quod ejus causam justam esse ostendat. Contingit tamen quandoque, quod aliquis alicujus causam fraudulenter defendens, ei placeat, etiam si sit justus : quod esse potest dupliciter : uno modo quia ignorat suam causam esse injustam, unde placet ei quod ab aliquo defendatur ; et hoc a Deo[5] excludit dicens : *Aut placebit ei*, scilicet Deo, quod pro eo injuste judicare nitimini, cum hoc ei non possit esse ignotum : propter quod subdit, *Quem celare nihil potest*. Aliud quando ille, cujus causa per fraudem defenditur, fraudibus defendentis decipitur, ut ejus defensionem reputet esse justam ; et hoc ideo excludit, subdens : *Aut decipietur ut homo vestris fraudulentiis.* Sic igitur manifestum est quod divina bonitas et justitia non indiget mendacio ad sui defensionem, quia veritas sine mendacio defendi potest ; ex quo etiam patet, quod si positis eorum dogmatibus hoc inconveniens sequitur, scilicet quod justitia Dei mendacio indigeat ad sui de-

[1] Al. deest. : « vestra. » — [2] Al. : « colere. »
[3] Al. : « quasi per dolos etc. » — [4] Al. : « non. »
[5] Al. : « ideo. »

fensionem, manifestum est, dogmata proposito esse falsa. Sed ulterius considerandum est, quod ille qui ad ostendendam Dei justitiam vel bonitatem mendacio utitur, non solum rem agit qua Deus non indiget, sed etiam hoc ipso contra Deum vadit : cum enim Deus veritas sit, omne autem mendacium veritati contrariatur ; quicumque mendacio utitur ad Dei magnificentiam ostendendam, hoc ipso contra Deum agit ; et hoc patet manifeste per Apostolum I ad Cor. xv, 15, ubi dicit: *Invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum quod suscitaverit Christum, quem non* resuscitavit, si mortui non resurgunt.* Dicere ergo quod Deus mortuum suscitavit, si verum non sit, contra Deum est, quamvis videatur divinæ virtutis ostensivum, quia est contra Dei veritatem[1]. Sic igitur dum ad Deum defendendum mendacium assumunt, non solum præmium non acquirunt, quasi ei placentes, sed etiam pœnam merentur, quasi contra Deum agentes : et ideo subdit, *Ipse vos arguet* : *quoniam in abscondito faciem ejus accipitis;* et dicit, *In abscondito*, quia licet viderentur exterius causam Dei agere, quasi Dei justitiam cognoscentes, tamen in conscientiis eorum hoc erat, quod nesciebant qua justitia Job punitus esset : et sic quantum ad corda eorum absconditam faciem Dei accipiebant, dum ejus justitiam falso defendere nitebantur. Quomodo autem eos arguet, ostendit subdens, *Statim ut se commoverit, turbabit vos;* quasi dicat, Vos quia modo adversitatem non patimini, tranquilla mente de Dei justitia disputatis ; sed si super vos veniat tribulatio, quam commotionem Dei nominat, eo modo quo punitio in Scriptura ira Dei nominatur, mens vestra conturbabitur, et præcipue cum in veritate solidata non sit. Et quia non alia bona vel mala reputabant nisi hoc tempore, dum a peccatis cavebant, ne mala eis supervenirent, propter solum præsentium timorem malorum Deo servire velle videbantur ; et ideo subdit, *Et terror ejus irruet super vos;* quasi dicat : Illud propter quod tantum Deum timetis, vobis superveniet, scilicet adversitas præsens : secundum illud quod dicitur Prov. 10 : *Quod timet impius, veniet super eum.* Et quia ipsi vane Job promiserant quod etiam post mortem in memoria hominum remaneret, ipse contrarium eis promittit, quasi eos irridens, dicens : *Memoria vestra comparabitur cineri :* sicut enim cinis post consumptionem lignorum ad modicum durat, ita fama hominis post mortem cito pertransit : unde expectare famam post mortem vanum videtur. Promiserant etiam ei immunitatem, et reverentiam quandam habendam ad ejus sepulcrum post mortem ; sed hoc etiam pro nihilo ducens, contrarium eis promittit, dicens : *Et redigentur in lutum cervices vestræ :* per cervices eorum potentiam et dignitatem designans : quas dicit esse redigendas in lutum, idest in rem contemptibilem et infirmam.

* *non suscitavit*

LECTIO II

Tacete paulisper, ut loquar quæcumque mihi mens suggesserit. Quare lacero carnes meas dentibus meis, et animam meam porto in manibus? Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Verumtamen vias meas in conspectu ejus arguam, et ipse erit salvator meus. Non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita. Audite sermonem meum, et ænigmata percipite auribus vestris. Si fuero judicatus, scio quod justus inveniar. Quis est qui judicetur mecum? Veniat. Quare tacens consumor? Duo tantum ne facias mihi : et tunc a facie tua non abscondar. Manum tuam longe fac a me, et formido tua non me terreat. Voca me, et ego respondebo tibi ; aut certe loquar, et tu responde mihi. Quantas habeo iniquitates et peccata : scelera mea et delicta ostende mihi. Cur faciem tuam abscondis, et arbitraris me inimicum tuum? Contra folium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, et

[1] Al. : « virtutem. »

stipulam siccam persequeris, Scribis enim contra me amaritudines, et consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ. Posuisti in nervo pedem meum, et observasti omnes semitas meas, et vestigia pedum meorum considerasti. Qui quasi putredo consumendus sum, et quasi vestimentum, quod comeditur a tinea.

Postquam Job correxerat amicorum processum, qui mendaciis divinam justitiam nitebantur defendere ; nunc procedit ad eorum falsa dogmata destruenda sub figura divinæ disputationis. Et primo petit audientiam, quasi grandia dicturus, dicens, *Tacete paulisper, ut loquar quæcumque mihi mens suggesserit.* Hoc addit ne forte dicerent : tu[1] inania loqueris, ideo non es audiendus ; sed paulisper audire quidquid aliquis loquatur, non est durum : licet hoc addat ad designandum, quod non componendo mendacia vel adinveniendo dolos locuturus sit, sed illud quod habet in mente. Duo autem imposuerant Job ejus amici : scilicet impatientiam et jactantiam ; quorum utrumque a se excludit, ne videatur in sequenti disputatione vel ex ira vel ex superbia locuturus. Considerandum est autem, quod impatientia contingit ex tristitiæ superabundantia non moderatæ per rationem ; superabundans autem tristitia desperationem inducit ; ex desperatione autem contingit, quod homo salutem et corporis et animæ parvipendit. Ut ergo a se impatientiam excludat, dicit : *Quare lacero carnes meas dentibus meis ?* quasi dicat : Nulla est ratio quare de corporis salute desperem per impatientiam, ad modum eorum qui desperantes de corporali vita, fame oppressi carnes suas comedunt : et iterum : *Quare animam meam porto in manibus meis ?* idest nulla est ratio, quare salutem animæ meæ parvipendam : illud enim quod in manibus portatur, de facili amittitur : unde videtur quod ejus amissio non multum timeatur : quæ enim aliquis amittere timet, diligenter abscondit. Et rationem quare nec per impatientiam carnem lacerare debeat, nec animam in manibus portare, subdit dicens : *Etiam si occiderit me, in ipso sperabo ;* qsasi dicat : Non credatis quod propter mala temporalia quæ patior, de Deo sperare cessaverim : si enim spes mea esset[2] de Deo propter bona temporalia tantum, cogerer desperare, sicut supra dixerat, *Desperavi* etc. Sed quia spes mea de Deo est propter bona spiritualia, quæ manent post mortem ; etiam si me[3] usque ad occisionem afflixerit, spes quam de ipso habeo non cessabit. Sed quia inordinata spes in præsumptionem degenerat, propter hoc subdit, *Verumtamen vias meas in conspectu ejus arguam ;* quasi dicat : Non sic spero in ipso quasi ab ipso liberandus, etsi in peccatis perseveravero ; sed quia me liberabit si peccata mea reprehendero ; et hoc est quod subditur : *Et ipse erit salvator meus*, scilicet si peccata mea mihi displicuerint. Quare autem salvet eos qui in conspectu ejus suas vias arguunt, ostendit subdens : *Non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita*, idest simulator ; qui cum sit iniquus, se tamen justum profitetur, et vias suas non arguit coram Deo ; unde non veniet in conspectu ejus, ut videat ipsum Deum, in quo ultima salus hominis consistit, sicut infra magis exponet ; veniet tamen in conspectu ejus, quasi ab eo judicandus. Sic igitur non solum impatientiam a se exclusit, sed etiam præsumptionem innocentiæ, dum profitetur quod vias suas arguit coram Deo, ut sic omnis amicorum calumnia cesset. Deinde ingressurus disputationem, primo reddit auditores attentos ; secundo modum suæ disputationis determinat, ibi, *Quis est* etc. Primo suam disputationem ingreditur : *Duo tantum ne facias* etc. Reddit autem auditores attentos dupliciter : uno quidem modo per occultationem dicendorum : cum enim ea quæ dicenda sunt, difficilia profitetur, auditores attentiores redduntur ; unde dicit : *Audite sermonem meum, et ænigmata percipite auribus vestris.* Ænigma dicitur sermo obscurus, qui aliud prætendit in superficie, et aliud intus significat ; unde subdit : *Si fuero judicatus, scio quod justus inveniar* : quod non dicit de justitia vitæ, cum supra dixerat, *Vias meas in conspectu ejus arguam* ; sed de veritate doctrinæ, de qua quasi [illegible]

[1] Al. : « cum. »

[2] Al. decet. « esset » — [3] Al. : « mane. »

dicio contendebatur. Ille autem in judicio invenitur justus, pro quo sententia fertur; unde cum aliquis in disputando veram dicere demonstratur, quasi in judicio justus invenitur. Postquam ergo auditores reddidit attentos, modum disputationis suæ determinat : vult enim disputare quasi cum aliquo contendens, et hoc est quod subdit : *Quis est qui judicetur mecum?* idest cum quo de veritate disputem. *Veniat*, idest ad disputandum accedat. Causam autem quare de veritate disputare intendat, subdit dicens, *Quare tacens consumor?* homo enim per decursum præsentis vitæ paulatim consumitur, et præcipue cum est infirmitati subjectus, sicut erat Job. Tacens autem consumitur, qui sic præsentem vitam decurrit, quod tamen suæ sapientiæ per doctrinam nullum vestigium relinquit. Ne ergo Job hoc pateretur, disposuit non tacere de veritate, ut consumptus corpore post mortem viveret in sua doctrina. Vel potest hoc ad aliam intentionem referri : cum enim aliquis dolorem quem in corde patitur, exterius exprimit, quodammodo ejus animus mitigatur; sed tacendo interius magis a dolore angustiatur, et quodammodo sua taciturnitate consumitur. Quia ergo disputatorem petierat dicens : *Quis est qui judicetur mecum?* et supra dixerat, *Disputare cum Deo cupio* : ex nunc loquitur quasi Deum habens præsentem, et cum eo disputans. Videbatur autem disputatio hominis ad Deum esse indebita propter excellentiam qua Deus hominem excellit. Sed considerandum est, quod veritas ex diversitate personarum[1] non variatur; unde cum aliquis veritatem loquitur, vinci non potest, cum quocumque disputet; certus autem erat Job, quod veritatem loquebatur sibi a Deo per donum fidei et sapientiæ inspiratam; unde de veritate non diffidens, petebat se divina fortitudine non premi, neque per mala præsentialiter illata, neque per timorem inferendorum : et hoc est quod dicit : *Duo tantum ne facias mihi; et tunc a facie tua non abscondar*, idest non timebo tecum disputare : timentes enim se abscondere solent a facie eorum quos timent. Quæ autem sint ista duo ostendit subdens : *Manum tuam longe fac a me*, idest non me percutias per flagella præsentia : *Et formido tua non me terreat*, quantum ad flagella futura : his enim duobus modis potest impediri homo ne etiam veritatem quam certissime novit, disputando defendere possit, dum vel molestatur in corpore, vel sollicitatur in anima timore, aut aliqua alia passione. Est autem disputatio inter duas personas, scilicet opponentem et respondentem. Ingrediens ergo disputationem cum Deo, dat ei optionem utramlibet personam eligendi, vel opponentis vel respondentis; unde dicit, *Voca me, et ego respondebo tibi;* quasi dicat, objicias, et respondebo. *Aut certe loquar*, objiciendo : *Et responde mihi.* Hoc autem dicit ænigmatice, ostendendo paratum se esse ad utrumque : sive ad defendendum veritatem quam profitetur, sive ad impugnandum quod contra veritatem diceretur. Primo autem Deo dat personam opponentis[2]. Secundo respondet Job ad illa quæ sibi possent responderi, ibi, *Cur faciem tuam abscondis?* Ad primum ergo dicit, *Quantas habeo iniquitates et peccata, scelera mea atque delicta ostende mihi.* Ubi considerandum est, quod amici Job, quasi causam Dei agentes, contra Job disputare videbantur, secundum illud quod supra dixit, *Numquid faciem ejus accipitis, et pro Deo judicare nitimini?* Amici autem Job hoc contra ipsum opponebant, quod pro peccatis suis punitus erat. Hoc igitur sibi a Deo objiciendum expetit dicens, *Quantas habeo iniquitates et peccata : scelera mea atque delicta ostende mihi;* quasi dicat : Si sic[3] quod pro peccatis meis me affligis, ut amici mei pro te loqui conantes calumniantur, peto, ut mihi ostendas pro quibus peccatis tam graviter me affligis; unde non dicit : quas habeo iniquitates, sed *quantas*; quia si non est alia ratio adversitatum præsentium quam peccata hominum, ut amici Job opinabantur, necesse est maxima

[1] Al. : « partium. »

[2] Al. desunt sequentia verba usque ad : « Quantas habeo etc. » — [3] Al. : « si est. »

peccata esse, quæ maximis afflictionibus puniuntur. Peccatorum autem quædam sunt commissa, quæ contra præcepta legis negativa fiunt : quædam omissa, quibus præcepta affirmativa negliguntur. Committitur autem aliquod contra præceptum legis tripliciter : uno modo quia est in nocumentum proximi, ut furtum, homicidium et hujusmodi, quæ proprie iniquitates dicuntur : quia æquitati justitiæ quæ est ad alterum, contrariantur. Alio modo, secundum quod homo peccat in seipso per deordinationem sui actus, ut apparet in peccatis præcipue gulæ et luxuriæ : et hæc dicuntur peccata, quasi deordinationes quædam hominis. Tertio modo committuntur aliqua directe contra Deum, ut blasphemiæ, sacrilegium, et hujusmodi : et hæc propter sui gravitatem scelera dicuntur ; omissiones autem proprie denominantur delicta.

Deinde quasi tacente eo, cui partes opponentis dederat, ipse patres objicientis assumit, et inquirit de causis suæ punitionis. Et primo, quia posset aliquis dicere, quod Deus eum punivit quasi inimicum ; et hanc causam excludit, dicens : *Cur faciem tuam abscondis, et arbitraris me inimicum tuum?* Iniquum enim videtur, quod aliquis alium sibi inimicum arbitretur absque causa. Causa autem inimicitiæ conveniens esse non potest nisi offensa. Tunc igitur manifestum est quod Deus hominem inimicum sibi arbitratur, quando ejus peccata manifestantur. Petiverat autem Job sibi ostendi sua peccata, nec erant ei ostensa. Non ergo apparebat ratio quare Deus sibi inimicaretur : hoc est quod insinuat dicens, *Cur faciem tuam abscondis?* quasi latenter et ex ratione occulta eum odio habens : facies enim hominis odientis aperta est, quando rationem sui odii non occultat. Secundo, quia posset aliquis dicere quod Deus eum punivit ut ipso ostenderet suam potentiam : hanc etiam causam excludit dicens, *Contra folium quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam :* non enim conveniens est, quod aliquis fortissimus suam potentiam velit ostendere in re debilissima. Comparatur autem humana conditio folio quod vento rapitur, quia et in seipso homo fragilis est et infirmus, sicut folium quod de facili cadit, et nihilominus decursu temporis et varietate fortunæ ducitur ut folium vento ; unde videtur inconvenienter dici quod Deus ad hoc solum aliquem hominem puniat, quod in eo suam potentiam ostendat. Tertio ergo posset dicere, quod Deus punivit eum propter peccata, quæ in sua juventute commisit : et hoc etiam excludit dicens, *Et stipulam siccam persequeris? scribis enim contra me amaritudines, et consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ.* Homo enim in juventute comparatur herbæ virenti, sed in senectute comparatur quasi stipulæ siccæ. Idem ergo videtur hominem punire in senectute pro peccatis adolescentiæ, ac si aliquis pro defectu herbæ virentis desæviret in stipulam. Sed considerandum est, quod in hac inquisitione ab hac sententia non recedit, quod adversitates hominum ex divino judicio inferuntur : ad quod significandum dicit, *Scribis contra me amaritudines*, ac si amaritudines, idest adversitates hominum, ex scriptura divinæ sententiæ[1] procedant. Quarto, quia posset aliquis dicere, quod licet Job gravia peccata non commiserit, tamen aliqua peccata commisit, sine quibus præsens vita non agitur, et pro his sic punitus est ; hoc etiam excludit dicens, *Posuisti in nervo pedem meum, et observasti omnes semitas meas, et vestigia pedum meorum considerasti : qui quasi putredo consumendus sum, et quasi vestimentum quod comeditur a tinea.* Ubi considerandum est, quod illi qui puniuntur in carceris nervo, sic ligantur quod a nervo divertere non possunt. Sicut autem pes hominis constringitur nervo, ita processus hominis constringitur lege divinæ justitiæ, a qua divertere non licet : et hoc est quod dicit, *Posuisti in nervo pedem meum.* Ad divinam autem justitiam pertinet, ut facta hominum discutiat, non solum quid unusquisque faciat, sed etiam quo animo vel quo fine : et ideo dicit, *Observasti omnes semitas meas* quantum ad facta : *Et vestigia ped…*

[1] Al. : « providentiæ. »

meorum considerasti, quantum ad effectum facientis, vel etiam quantum ad quascumque circumstantias operis. Irrationabile autem videtur, quod Deus tantam diligentiam de actibus hominum habeat, si totaliter esse desinunt per corporis mortem : quæ quidem quandoque est naturalis, quandoque autem violenta : unde de utraque subjungit dicens : *Qui quasi putredo consumendus sum*, quantum ad mortem naturalem : *Et sicut vestimentum quod comeditur a tinea*, quantum ad mortem violentam : ac si dicat : si sicut amici mei suspicantur, non est alia vita nisi præsens, quam homo amittit vel per modum putredinis, vel per modum succisionis, irrationabile videretur, quod Deus tanta districtione de actibus hominum curam haberet, ut etiam pro minimis peccatis et negligentiis hominem puniret. Et quia hoc quod ultimo dictum est, magnam vim præstat ad inquisitionem veritatis, circa hanc potentiam[1] manifestandam magis insistit ; et quod de se singulariter dixerat, generaliter ad totum humanum genus reducit : ubi primo exponit fragilitatem humanæ conditionis, et quantum ad originem cum dicit.

CAPUT DECIMUM QUARTUM

LECTIO I

Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis. Qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet. Et dignum ducis super hujuscemodi aperire oculos tuos, et adducere eum tecum in judicium ? Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine ? Nonne tu qui solus es ?

Homo natus de muliere, quasi de re fragili : et quantum ad durationem, cum dicit, *Brevi vivens tempore :* et quantum ad conditionem, cum dicit, *Repletur multis miseriis* : ubi quasi exponere videtur quod supra dixerat, *Contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam*. Secundo excludit ea de quibus homines[2] gloriari possent : quorum primum est corporis pulchritudo, qua pollet homo[3] in juventute ; sed ista gloria nulla est, quia cito transit ad modum floris ; unde dicit : *Qui quasi flos egreditur et conteritur*, scilicet de facili. Secundum est fama, quæ diu non durat ; unde dicit : *Et fugit velut umbra* : umbræ enim transeuntis nullum vestigium aut memoria manet. Tertium est potestas et virtus, qua aliquis se et sua conservare conatur ; et contra hoc dicit : *Et nunquam in eodem statu permanet*. Et possunt hæc tria ad tria superiora referri : homo enim natus de muliere quasi flos egreditur, et cito conteritur : sic autem brevi vivit tempore, ut velut umbra fugiat, cujus non restat vestigium. Sic autem multis repletur miseriis, ut si interdum prosperitate et gaudio potiatur, nunquam tamen in eodem statu permaneat. Tertio autem admiratur diligentiam divinæ providentiæ circa hominem : mirabile enim videtur, quod de re tam fragili et despecta Deus tantam curam habeat. Quamvis autem omnia divinæ providentiæ subsint, specialiter tamen sollicitudo divina circa hominem apparet in tribus. Primo quidem quantum ad hoc, quod ei leges et præcepta vivendi dedit : et hoc tangit cum dicitur, *Et dignum ducis super hu-*

[1] Al. deest. : « potentiam. »

[2] Al. : « homo. » — [3] Al. deest. : homo. »

juscemodi aperire oculos tuos; eo modo loquendi, quo aliquis dicitur super aliquem oculos suos aperire, cum eum dirigit, et vias ejus considerat. Secundo quantum ad hoc quod Deus hominem pro bonis præmiat, et pro malis punit; et hoc tangit cum dicit, *Et adducere eum tecum in judicium.* Tertio quantum ad hoc quod Deus eum virtutibus ornat, quibus contra fœditates peccati se mundum conservat; et hoc tangit cum dicit, *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?* Semen quidem hominis immundum est, non secundum naturam, sed secundum concupiscentiæ infectionem; de hoc tamen immundo semine homo conceptus interdum mundus invenitur per virtutem : sicuti autem de frigido facere calidum est ejus quod per se calidum est, ita de immundo facere mundum est ejus qui per se mundus est; et ideo subdit : *Nonne tu, qui solus es?* scilicet vere et per te ipsum mundus : puritas enim et munditia in solo Deo perfecte invenitur, in quo nec impuritas nec defectus aliquis esse potest : unde quidquid quocumque modo mundum vel purum est, a Deo munditiam et puritatem habet.

LECTIO II

Breves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud te est. Constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt. Recede paululum ab eo, ut quiescat, donec optata veniat, sicut mercenarii, dies ejus.

Admiratus fuerat Job de dignatione divina circa homines, cum tamen homo sit tam fragilis et miseræ conditionis, considerato statu vitæ præsentis; sed et hæc admiratio cessat, si consideretur quod post hanc vitam homini alia vita reservatur, in qua in æternum permaneat. Et ideo ad hoc ostendendum ex nunc conatur. Præmittit ergo quasi supponens quod ostendere intendit : et brevitatem præsentis vitæ, cum dicit, *Breves dies hominis sunt : numerus mensium ejus apud te est* : sic apud nos numerum illorum esse dicimus, quorum numerus a nobis stabilitur; et iterum præmittit immutabilitatem divinæ determinationis, cum dicit, *Constuisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt :* divina enim dispositio non fallitur : unde hominem vel diutius vel minus vivere quam divina disposito habet, est impossibile; licet hunc hominem nunc vel prius mori, sit contingens, si in se consideretur. Sunt autem et termini humanæ vitæ præstituti ex aliquibus corporalibus causis : puta ex complexione, vel ex aliquo hujusmodi, ultra quos vita hominis protendi [1] non potest. Quamvis autem possit deficere ex aliqua accidentali causa; sed terminos præstitutos secundum divinam providentiam, sub qua omnia cadunt, nec in plus nec in minus vita hominis potest præterire. Præmittit etiam alterius vitæ expectationem, cum dicit, *Recede paululum ab eo, ut quiescat, donec optata veniat, sicut mercenarii, dies ejus.* Ubi considerandum est, quod sicut sol est causa diei, ita Deus est auctor vitæ. Recedente autem sole, dies finitur, et nox venit. Per recessum ergo Dei intelligit terminationem vitæ præsentis, quæ est homini a Deo. Vita autem præsens multis turbationibus repletur : secundum hanc enim dictum est de homine, quod *repletur multis miseriis.* Et quia quies finis laboris esse videtur, ideo quietem mortem vocat. Dicit ergo, *Recede paululum ab eo, ut quiescat :* id est subtrahe virtutem tuam, qua hominem vivificas, ut moriatur; sed mors hominis non est in perpetuum, sed iterum reparabitur ad vitam immortalem. Status ergo mortis humanæ, quantocumque tempore resurrectio differatur, brevis

[1] Al. : « prætendi. »

est in comparatione ad statum futuræ immortalitatis : unde signanter dicit, *Paululum* : ab aliis enim rebus quæ non rediture intereunt, non paululum, sed in æternum Deus recedit : sed ab hominibus, qui sic intereunt ut resurgant, per modicum tempus. Dictum est autem supra, quod vita hominis super terram est sicut dies mercenarii desiderantis tempus mercedis : tempus autem retributionis hominis non est in hac vita, ut amici Job opinabantur, sed in illa vita ad quam homo resurgendo reparatur. Dicit ergo, *Ut quiescat :* idest, ut moriatur ; non tamen in perpetuum, sed *Donec veniat optata dies ejus, sicut mercenarii.* Dies mercenarii est optata [1], in qua mercedem recipit. Ubi primo Job suam intentionem aperuit : non enim sic negat adversitates præsentes quasi Deus hominum actus non remuneret vel puniat ; sed quia tempus retributionis proprie est in alia vita.

LECTIO III

Lignum habet spem : si præcisum fuerit, rursum virescit, et rami ejus pullulant. Si senuerit in terra radix ejus, et in pulvere mortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, et faciet comam, quasi cum primum plantatum est. Homo vero cum mortuus fuerit, et nudatus atque consumptus, ubi quæso est ? Quomodo si recedant aquæ de mari, et fluvius vacuefactus arescat ; sic homo cum dormierit non resurget. Donec atteratur cœlum, non evigilabit, nec consurget de somno suo.

Posita sententia sua, hic Job ad ejus manifestationem procedit ; et primo ostendit quod homo, secundum ea quæ apparent in hac vita, est pejoris conditionis quibusdam etiam infimis creaturis, quæ post interitum reparantur, ut præcipue apparet in lignis. Dupliciter autem vita arboris deficit, sicut et vita hominis : scilicet per violentiam, et per naturam. Quantum ergo ad violentum defectum arboris dicit, *Lignum, si præcisum fuerit, habet spem,* idest naturalem aptitudinem ut iterum reparetur : *Quia rursum virescit* ipsum in seipso, si plantetur : *Et rami ejus pullulant.* In quo ostenditur perfectam vitam recuperare sicut et prius. Quantum autem ad defectum na-... em arboris subdit, *Si senuerit in terra r·dix ejus,* cum non possit attrahere ...ntum propter defectum virtutis na-...s ; et sic consequenter, *In pulvere ...us fuerit truncus illius,* idest per ...linem in pulverem sit redactus, ...dum aliquam partem : *Ad odorem aquæ germinabit,* idest veniente pluvia, idest putredine ligni habente vim sensitivam : *Et faciet comam,* scilicet frondium : *Quasi cum primo plantatum est.* Hoc autem in homine non invenitur secundum decursum præsentis vitæ ; unde subdit : *Homo vero, cum mortuus fuerit, et nudatus atque consumptus, ubi quæso est ?* et ponit tria, quæ gradatim homo amittit. Primo enim anima separatur a corpore ; et ad hoc pertinet quod dicit, *Cum mortuus fuerit.* Secundo vero tegumenta et ornatus corporis, quæ interdum post mortem hominis remanent, sed postea etiam his nudatur : et ad hoc pertinet quod dicit, *Et nudatus.* Ad ultimum vero etiam ipsa compago corporis solvitur : et ad hoc pertinet quod dicit, *Atque consumptus* : quæ cum peracta fuerint, nihil sensibiliter apparet de homine remanens. Unde apud illos qui nihil nisi sensibilia et corporalia esse credunt, videtur totaliter ad nihilum redactus. Horum igitur dubitationem exprimens dicit : *Ubi quæso est ?* Sciendum est autem, quod ea quæ non totaliter pereunt, reparari posse videntur, sicut de ligno præciso vel senescente est dictum ; sed ea quorum nihil remanet, impossibile videtur iterum reparari : sicut si totaliter aqua maris aut fluminis desiccaretur. Homo autem, sicut jam dictum est, videtur sic

[1] Al. : « dies autem optata. »

per mortem consumi, ut nihil ejus remaneat. Unde secundum hanc rationem apparet, quod impossibile sit ipsum iterum reparari ad vitam ; et hoc est quod subdit, *Quomodo, si recedat aqua de mari, et fluvius vacuefactus arescat, sic homo cum dormierit*, idest cum mortuus fuerit, *non resurget a morte.* Ejusdem autem impossibilitatis esse videtur ut incorruptibilia corrumpantur, et ut totaliter corrupta iterum reparentur. Cœlum autem incorruptibile est : et ideo subdit : *Donec atteratur cœlum, non evigilabit,* quasi reviviscens : *Nec assurget de sommo suo*, ad opera vitæ peragenda ; quasi dicat, Sicut impossibile et cœlum atteri, idest corrumpi, ita impossibile est hominem mortuum resurgere. Et hoc quidem dicitur, ut dictum est, supposito quod de homine nil remaneat post mortem, secundum hoc quod dictum est, *Ubi quæso est?* Vel potest hoc referri ad opinionem illorum, qui ponebant totum universum corporale istud corrumpendum, et iterum reparandum : in qua quidem reparatione ponebant eosdem homines redituros, ut sit sensus : durante isto mundo, homo a morte non resurget. Fides autem catholica non ponit substantiam mundi perituram, sed hujus mundi statum, qui nunc est, secundum illud I Corinth. VII, 21 : *Præterit enim figura hujus mundi.* Hujus ergo mundi immutatio secundum figuram potest hic intelligi per cœli attritionem : resurrectio enim mortuorum communis in fine mundi expectatur, secundum illud Joan. XI, 24 : *Scio, quia resurget in resurrectione, in novissimo die etc.*

LECTIO IV

Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me et abscondas me, donec pertranseat furor tuus, et constituas mihi tempus, iu quo recorderis mei? Putas ne mortuus homo rursum vivet? Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea. Vocabis me, et ego respondebo ibi : operi manuum tuarum porriges dexteram. Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis. Signasti quasi in sacculo delicta mea ; sed curasti iniquitatem meam.

Postquam Job ostenderat quid ex iis quæ sensibiliter apparent, de resurrectione hominis convinci possint ; hic suam sententiam circa resurrectionem ponit. Esset autem valde horrendum et desperabile, si homo per mortem sic deficeret, quod nunquam esset reparandus ad vitam ; quia unumquodque naturaliter esse desiderat : unde Job suum desiderium ostendit de resurrectione futura, dicens : *Quis mihi hoc tribuat, ut* etiam post mortem, *In inferno protegas me?* idest sub speciali cura qua homines protegis, me contineas ; *Donec pertranseat furor tuus*, idest tempore mortis : quia, sicut supra dictum est, mors hominis accidit per subtractionem divinæ operationis conservantis vitam, unde dixerat : *Recede paululum ab eo* : videtur enim Deus homini esse iratus quando beneficium vitæ ei subtrahit, et præcipue cum credamus mortem ex peccato primi hominis provenisse. Quomodo autem se protegi [illegible] etiam in inferno, exponit subdens : *Et constituas mihi tempus in quo recorderis mei.* Videtur enim Deus hominis esse oblitus, quando ei subtrahit beneficium vitæ. Tempus autem quo recordatur, cum ipsum ad vitam reducit. Constituere ergo tempus, in quo Deus hominis mortui recordetur, nil est aliud quam constituere tempus resurrectionis : et satis convenienter hic [illegible] : cum enim artifex dissoluto artificio ex eadem materia non intendit iterum ædificium repararet, ut pote domum, vel aliquid hujus modi, de materia dissoluti ædificii, nullam curam habere[1] videtur : sed quando ex intendit ædificium reparare, diligenter custodit ne pereat. Hanc

[1] Al. : « agere. »

ergo custodiam protectionem vocat. Postquam igitur desiderium suum de resurgendo expressit : quia desideria quandoque sunt etiam impossibilium, consequenter sub quæstione ponit, utrum videlicet quandoque futurum sit quod ipse desideravit : unde subdit, *Putas ne mortuus homo rursum vivat?* et super hoc quod ipse sentiat, ostendit dicens : *Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea.* Ubi considerandum est, quod supra vitam hominis super terram militiæ comparaverat, et diebus mercenarii ; quia tam milites quam mercenarii aliquid post statum præsentem expectant : et ideo sicut supra resurrectionis statum per diem optatam mercenarii expressit, ita et nunc sub similitudine militis idem ostendit. Et notandum est, quod optatum finem non expectat in aliqua parte temporis hujus vitæ, quia cunctos dies hujus vitæ statui militiæ deputat dicens : *Cunctis diebus quibus nunc milito.* Iterum notandum est, quod homo non expectat aliam vitam huic similem, quia tunc et illa esset militia ; sed expectat vitam in qua non militet, sed triumphet et regnet ; et ideo dicit, *Expecto donec veniat immutatio mea ;* quasi dicat : in hac tota vita milito, mutabilitati, laboribus, et angustiis subjectus. Sed expecto immutari in statum alterius vitæ, quæ sit sine labore et angustia ; et de hac immutatione dicit Apostolus I Cor. xv, 51 : *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.* Et ne aliquis crederet quod naturali virtute homo in statum alterius vitæ immutaretur, hoc excludit subdens, *Vocabis me, et ego respondebo tibi ;* quasi dicat, Futura immutatio ex virtute tuæ vocis sive ex tuo imperio procedet, secundum illud Joan. v, 28 : *Omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei, et qui audierint vivent :* vocare enim ad imperium pertinet, sed respondere ad obedientiam, qua creatura creatori obedit. Sed quia mortui ad imperium Dei non solum resurgent ad vitam, sed in quemdam altiorem statum mutabuntur, et hoc virtute divina ; propter hoc subdit : *Operi manuum tuarum porriges dexteram* ; quasi dicat : Homo resurgens non erit opus naturæ, sed opus tuæ virtutis ; cui quidem operi adjutricem dexteram tuam porriges, cum per auxilium tuæ gratiæ in gloriam novitatis exaltabitur. Vel quod dicit *Vocabis me, et ego respondebo tibi*, potest referri ad corporis reparationem ; quod autem subdit, *Operi manuum tuarum porriges dexteram*, ad animam quæ naturaliter appetit uniri suo corpori ; cui Deus adjutricem dexteram porriget, dum quod sua virtute consequi non potest, virtute divina consequetur. Posita ergo sententia sua de resurrectione mortuorum futura, redit ad id quod supra hominum considerat, cum dixit : *Observasti omnes semitas meas, et vestigia pedum meorum considerasti ;* unde subdit, *Tu quidem gressus meos dinumerasti* ; quasi dicat, Tam non est mirum si facta hominum sic diligenter examinas, ex quo eum ad aliam vitam reservas.

Considerandum est autem, quod circa humanos actus divina providentia secundum duo attenditur : primo quidem secundum hoc quod ea examinat et discutit ; quod quidem significatur in hoc quod dicit, *Tu quidem gressus meos dinumerasti :* dinumeramus enim ea de quibus diligentiam habemus. Et ne videretur alicui esse magnæ severitatis, quod Deus hominis fragilis facta tanta diligentia examinaret ; innuit consequenter ejus pronitatem ad parcendum, cum dicit, *Sed parce peccatis meis ;* quasi dicat, Licet dinumeres, tamen hanc spem retineo quod parcas. Secundo vero secundum hoc quod facta hominum bona vel mala in sua memoria conservat ad retribuendum pro eis bona vel mala ; unde subdit, *Signasti quasi in sacculo delicta mea :* ea enim quæ signantur in sacculo, diligenter conservamus. Et ne ista signatio divinam misericordiam excluderet, subdit : *Sed curasti iniquitatem meam ;* quasi dicat, Si pro peccatis reservas pœnam, quod tamen per pœnitentiam delicta curas.

LECTIO V

Mons cadens defluit, et saxum transfertur de loco suo. Lapides excavant aquæ, et alluvione paulatim terra consumitur, et homines ergo similiter perdes? Roborasti eum paululum, ut in perpetuum transiret. Immutabis faciem ejus, et emittes eum. Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelliget. Attamen caro ejus, dum vivet, dolebit, et anima illius super semetipso lugebit.

Postquam Job suam sententiam de futura resurrectione proposuerat, hic probabilibus rationibus eam innuit. Et prima ratio sumitur ex comparatione hominis ad inferiores creaturas, quæ totaliter consumuntur absque spe reparationis. Omnia enim quæ generantur, corruptioni subjecta sunt : unde et montes, licet videantur firmissimi, tamen ex certis causis post aliqua temporum curricula dissolvuntur ; et hoc est quod dicit, *Mons cadens defluit*. Saxa etiam licet videantur fortissima, tamen vel per violentiam, vel aliqua naturali causa exciduntur ; et hoc est quod sequitur : *Et saxum transfertur de loco suo*. Lapides etiam licet videantur durissimi, aquis tamen excavantur ; et hoc est quod subditur[1] : *Lapides excavant aquæ*. Terra autem licet videatur stabilissima, tamen a sua dispositione paulatim immutatur : et hoc est quod subdit, *Et alluvione paulatim terra consumitur*. Inconveniens autem esset[2] eadem ratio corruptionis hominis et rerum prædictarum : et ideo concludit quasi inconveniens, *Et homines ergo similiter perdes?* quasi dicat : Non est conveniens, quod similiter corrumpantur homines sicut aliæ creaturæ corporales : nam prædictæ creaturæ totaliter corrumpuntur, unde non reparantur eædem numero ; homo vero licet corrumpatur secundum corpus, remanet tamen incorruptibilis secundum animam, quæ totum genus corporalium transcendit, ut sic remaneat spes reparationis. Deinde inducit ad idem rationes sumptas ex proprietatibus hominis. In duobus autem excellit homo omnes inferiores creaturas : quorum unum est virtus operativa : est enim dominus sui actus per liberum arbitrium, quod nulli alii corporali creaturæ competit ; et secundum hoc homo est potentior qualibet creatura corporali, unde et aliis utitur propter seipsum. Aliud autem in quo excellit, est cognitio intellectiva : quæ cum sit in mente, aliquod tamen ejus indicium apparet in corpore, et præcipue in facie, quam habet homo valde diversam ab aliis animalibus : ex his duobus apparet, quod homo non sic corrumpitur sicut alia animalia[3], ut in perpetuum non sit. Quantum ad primum horum dicit, *Roborasti eum paululum, ut in perpetuum transiret* : quasi dicat : Non est conveniens, quod tantum robur homini præstitum ad modicum tempus sit, quod postea in perpetuum non esset : stultum enim videretur, si aliquis faceret fortissimum instrumentum, ut ad modicam horam eo uteretur, et postea ipsum omnino projiceret. Virtus autem cujuscumque creaturæ corporeæ est determinata ad finitos effectus ; sed virtus liberi arbitrii se habet ad infinitas actiones : unde hoc ipsum attestatur virtuti animæ, ad hoc quod in infinitum duret. Quantum ad hoc, scilicet ad intellectum, dicit, *Immutabis faciem ejus, et emittes eum* ; quasi dicat : Non est [illegible], quod faciem ejus mutaveris, idest diversificaveris ab aliis animalibus, et tamen emittas eum a statu vitæ in perpetuum non rediturum, sicut alia animalia. Per [illegible] autem intellectiva [illegible], propter hoc, quod est [illegible] rationalis creaturæ. Intellectualis autem cognitio non potest convenire nisi substantiæ incorruptibili, ut a philosophis probatur.

[1] Al. desunt sequentia verba usque ad : « et alluvione etc. »

[2] Al. : « esset, si esset eadem etc. »

[3] Al. deest : « animalia. »

Posset autem aliquis dicere, quod licet[1] homo post mortem ad vitam non redeat, tamen non in perpetuum pertransit, inquantum quodammodo vivit[1] in suis filiis; quod etiam verba Baldad sonant, cum supra dixit : *Hæc est lætitia viæ ejus, ut rursum de terra alii germinentur*. Sed hanc responsionem excludit Job subdens : *Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelliget;* quasi dicat : Homo per intellectum capit æternum bonum, unde et naturaliter ipsum desiderat. Bonum autem quod est in successione filiorum, non potest satiare appetitum intellectualem, si homo totaliter per mortem consumatur, ut in perpetuum non sit : quia appetitus intellectualis non quiescit nisi in bono intellecto; bonum autem quod est in successione filiorum, non intelligit homo neque dum vivit, neque post mortem, si totaliter desinat esse per mortem. Non ergo ad æternitatem hujus boni tendit appetitus intellectivus hominis, sed ad bonum vel malum quod in seipso habet; unde subdit : *Attamen caro ejus, dum vivet, dolebit, et anima ipsius super semetipso lugebit.* Ubi duplicem dolorem distinguit : unum quidem carnis in apprehensione sensus; alium autem animæ ex apprehensione intellectus vel imaginationis, qui proprie dicitur tristitia; et hic luctus nominatur.

CAPUT DECIMUM QUINTUM

LECTIO I

Respondens autem Eliphaz Themanites dixit : Numquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens, et implebit ardore stomachum suum? Arguis verbis eum qui non est æqualis tibi, et loqueris quod tibi non expedit. Quantum in te est, evacuasti timorem, et tulisti preces coram Deo. Docuit enim iniquitas tua os tuum, et imitaris linguam blasphemantium. Condemnabit te os tuum; et non ego : et labia tua respondebunt tibi. Numquid primus homo tu natus es, et ante omnes colles formatus? Numquid consilium Dei audisti, et inferior te erit ejus sapientia? Quid nosti quod ignoremus? quid intelligis quod nesciamus? Et senes et antiqui sunt in nobis [illegible] ... Numquid [illegible] est ut [illegible] ... prohibent. [illegible] ... Deum [illegible] ?

Auditis verbis Job, Eliphaz, non ad profunditatem sententiarum ei respondet, sed nititur ad calumniose reprehendendum aliqua verba a Job prolata, secundum superficiem ipsorum verborum ea considerans, et non secundum profunditatem intellectus eorum : et primo quidem reprehendit hoc quod Job dixerat in principio suæ locutionis : *Et mihi est cor sicut et vobis, nec inferior vestri sum* : in quo quidem de quidem de duobus eum notat : primo quidem de inani gloria, quia seipsum commendat : et hoc est quod dicit : *Numquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens?* in ventum enim loqui videtur, qui ad gloriam captandam verba componit : secundo autem de iracundia, propter hoc quod objurgando loqui incœperat, cum dixerat, *Ergo vos estis soli homines* etc. : et ideo subdit, *Et implebit ardore stomachum suum?* idest iracundia animum suum. Deinde reprehendit eum de hoc quod dixerat : *Disputare cum Deo cupio* : et iterum, *Duo tantum ne facias mihi, et tunc a facie tua non abscondar* etc. : in

[1] Al. : « est. »

quo quidem eum notat multipliciter. Primo quidem de superbia, quia contra majorem contendit ; et hoc est quod dicit : *Arguis eum verbis, qui non est æqualis tui.* Secundo de stultitia, quia Eliphaz talem disputationem nocivam reputabat ; unde subdit, *Et loqueris qaod tibi non expedit,* disputando scilicet cum Deo. Et quare non expediat cum eo disputare, ostendit per hoc quod hujusmodi disputatio duo valde necessaria excludere videtur ; quorum primum est timor Dei : qui enim timet aliquem, non præsumit cum eo contendere : unde etiam et Job supra dixerat, *Formido tua non me terreat;* et ideo Eliphaz hic subdit : *Quantum in te est, evacuasti timorem,* quia scilicet conatus es a te timorem Dei excludere. Secundum est oratio ad Deum : non enim est ejusdem contendere cum aliquo, et eum rogare ; et ideo subdit, *Et tulisti,* idest abstulisti : *Preces coram Domino,* contra id quod supra Eliphaz dixerat, *Quamobrem ego deprecabor Dominum.* Disputaverat autem Job cum Deo, non ex superbia, sed ex fiducia veritatis ; sed Eliphaz temerarie judicavit hoc ex iniquitate procedere, unde subdit : *Docuit enim iniquitas tua os tuum ;* et hoc ex effectu apparet, quia blasphemas ; unde sequitur : *Et imitaris linguam blasphemantium.* Blasphemans enim est qui Dei justitiam negat ; sed linguam blasphemantis imitari videtur qui cum Deo disputat de ejus justitia : disputare enim de aliquo videtur esse dubitantis de illo ; dubitans autem est propinquus neganti. Volens ergo Eliphaz contra disputationem loqui, primo dicit, quod Job tam manifeste male locutus est, quod non indiget alio reprehensore : sed ipsa verba ejus indicant ejus malitiam ; et hoc est quod dicit : *Et condemnabit te os tuum, et non ego : et labia tua respondebunt tibi :* quasi dicat, Non indigeo [illegible] tua alio respondente, sed ipsa se [illegible]. Ostendit tamen multipliciter disputationem prædictam non fuisse convenientem : primo quidem, per comparationem ejus ad omnes creaturas : si enim aliqua creatura cum Deo contendere posset, hoc præcipue competeret primæ et excellentissimæ creaturæ, quod non conveniebat Job ; unde dicit *Numquid primus homo tu natus es, et ante omnes colles formatus ?* ut ex hoc scilicet competat tibi pro toto humano genere, vel pro tota creatura disputare cum Deo? Secundo per comparationem ad Deum : ille enim potest cum aliquo de factis ejus disputare convenienter, qui cognoscit rationem qua ille cum quo disputat, operatur. Quam cognoscere potest dupliciter : uno modo, ut ab eo addiscens ? alio modo, ut per superiorem sapientiam de factis alterius judicans. Sed neutrum competit Job in comparatione hominis ad Deum ; et hoc est quod dicit, *Numquid consilium Dei audisti ?* quantum ad primum : *Et inferior te erit ejus sapientia,* quantum ad secundum, ut sic cum Deo disputare possis ? Tertio per comparationem ad alios homines, quibus non magis sciens apparet, ut ex fiducia majoris scientiæ cum Deo disputare præsumat ; unde dicit, *Quid nosti ?* scilicet per fidem vel revelationem, *Quod ignoremus ? Quid intelligis,* scilicet per fidem et revelationem naturali cognitione, *Quod nesciamus ?* Sed quia posset se Job jactare de scientia accepta ab aliis, subdit : *Et senes,* scilicet dignitate scientiæ et vitæ : *Et antiqui,* tempore : *Sunt in nobis multo vetustiores quam patres tui,* idest quam magistri a quibus scientiam accepisti : vel ad litteram [1], quam tui progenitores. Per majorem autem vetustatem majorem sapientiam vult intelligi : quia per experimentum longi temporis aliquis sapientior redditur. Quarto ex parte ipsius Job ostendit disputationem ejus cum Deo non fuisse convenientem : et primo quidem quia fuit nociva, explicans quæ supra dixerat, *Loqueris quod tibi non expedit ;* unde dicit : *Numquid grande est, ut con-* [illegible]

[1] Al. : « luxuriam. »

dixerat, *Numquid sapiens respondebit;* quasi dicat : in ventum loqueris : unde subdit : *Quid te elevat cor tuum?* scilicet per superbiam, ut intantum de divina sapientia præsumas. Et signum superbiæ ostendit subdens : *Et quasi magna cogitans attonitos habes oculos?* cum enim aliquis aliqua magna et mirabilia considerat, in stuporem adducitur; et inde contingit, quod oculos attonitos habeat. Tertio ostendit, quod disputatio ejus fuit præsumptuosa et impia, exponens quod supra dixerat : *Arguis eum verbis, qui non est æqualis tibi* : unde subdit : *Quid tumet contra Deum spiritus tuus, ut proferas de ore tuo hujusmodi sermones?*

LECTIO II

Quid est homo, ut immaculatus sit, et ut justus appareat natus de muliere? Ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis, et cœli non sunt mundi in conspectu ejus. Quanto magis abominabilis et inutilis homo qui bibit quasi aquam iniquitatem? Ostendam tibi, audi me : quod vidi narrabo tibi. Sapientes confitentur, et non abscondunt patres suos. Quibus solis data est terra; et non transivit alienus per eos. Cunctis diebus suis impius superbit, et numerus annorum incertus est tyrannidis manu ejus. Sonitus terroris semper in auribus illius, et cum pax sit, ille semper insidias suspicatur. Non credit quod reverti possit de tenebris ad lucem, circumspectans undique gladium. Cum se moverit ad quærendum panem, novit quod paratus sit in manu ejus tenebrarum dies. Terrebit eum tribulatio, et angustia vallabit eum, sicut regem qui præparatur ad prælium. Tetendit enim adversus Deum manum suam, et contra omnipotentem roboratus est. Cucurrit adversus eum erecto collo, et pingui cervice armatus est. Operuit faciem ejus crassitudo, et de lateribus ejus arvina dependet.

Postquam Eliphaz reprehenderat Job de hoc Deum ad disputandum provocaverat, quod videbatur ad præsumptionem sapientiæ pertinere; nunc reprehendit eum de præsumptione justitiæ[1] super hoc, quod dixerat, *Si fuero judicatus, scio quod justus inveniar* : quod quidem Eliphaz impugnat, primo quidem ex fragilitate conditionis humanæ, per quam homo difficulter vitat peccatum; unde dicit : *Quid est homo ut immaculatus sit?* Et etiam difficulter operatur bonum; unde subdit : *Ut justus appareat natus de muliere?* quia, ut dicitur Prov. xv, 5. *In abundanti justitia virtus maxima est* : quæ non videtur competere ei qui ex infirma re originem habet. Secundo impugnat idem ex comparatione sublimium creaturarum; unde subdit : *Ecce inter sanctos ejus*, idest angelos, *Nemo immutabilis*, scilicet per naturam propriam, sed solum dono divinæ gratiæ, quin possit in peccatum deflecti : *Et cœli*, qui tenent supremum locum puritatis inter corpora : *Non sunt mundi in conspectu ejus*, idest per comparationem ad ipsum, quia sunt materiales et corporales et mutabiles. Tertio impugnat idem ex propria conditione ipsius Job, quasi a minori concludens : *Quanto magis abominabilis*, per peccatum, *Et inutilis*, per defectum justitiæ, *Homo qui bibit quasi aquam iniquitatem*, idest qui pro nihilo et absque aliqua observatione iniquitatem committit. Qui enim bibit vinum, cum aliqua observatione bibit, ne inebrietur; quod in potu aquæ non observatur. In hoc ergo ipsum Job notat, quod de facili ad iniquitatem declinaret, sicut aliquis de facili et in promptu habet quod aquam bibat.

Ostendam tibi, audi me etc. Postquam Eliphaz reprehenderat Job, quod Deum ad disputationem provocaverat, et quod de sua justitia præsumebat, tunc reprehendit eum de verbis quæ disputando dixerat, et præcipue de illis, *Arbitraris me inimicum tuum* ; *contra folium quod vento rapitur*, *ostendis potentiam tuam* : *et posuisti in nervo pedem meum*. Et primo excitat attentionem, dicens, *Ostendam tibi* scilicet illud quod a Deo quærebas. *Audi me* attente. Unde autem

[1] Al. desunt sequentia verba usque ad : « primo quidem etc. »

ostendere possit, manifestat subdens, *Quod vidi*, scilicet ex proprio intellectu inveniens, *Narrabo tibi*. Et iterum non erubescam dicere quod ab aliis audivi, eos in auctoritatem inducens : *Quia sapientes confitentur*, *et non abscondunt patres suos*, a quibus scilicet sapientiam perceperunt : hoc enim insipientium est et superborum ut quæ ab aliis acceperunt, sibi adscribant[1]. Et quare non sint abscondendi, ex eorum dignitate ostendit, cum subdit, *Quibus solis data est terra*. Et potest hoc indifferenter et sub eodem sensu referri, vel ad sapientes[2], vel ad patres sapientium, quos vult intelligi etiam sapientes : sapientibus enim solis terra data esse dicitur, quia bonorum terrenorum ipsi sunt domini, utentes eis ad suum bonum ; insipientes autem utuntur eis ad suum damnum, secundum illud *Sapien*. XIV, 11 : *Creaturæ factæ sunt in muscipulam pedibus insipientium*. Et iterum ad eorumdem dignitatem ostendendam subdit : *Et non transibit alienus per eos* : quia videlicet ii qui sunt a sapientia alieni, consortio sapientium annumerari non possunt, vel quia sapientes ab extraneis non suppeditantur : per illos enim alienus transire dicitur, qui ab aliquo alieno vincuntur et subjiciuntur.

Postquam auditorem attentum reddiderat, jam contra verba Job disputantis respondere conatur : ex quibus duo intelligit : primo quidem, quod Job in angustia et timore vivebat, quasi Deo eum persequente, et insidias ei ponente, quia dixerat, *Arbitraris me inimicum tuum* : *et observasti omnes semitas meas*. Secundo, quia de sua consumptione credebat eum dubitare, quia dixerat : *Scribis contra me amaritudines, et consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ*. Primo ergo loquitur contra primum, et secundo contra secundum, ibi, *Habitabit in civitatibus desolatis*. Ostendit ergo primo ex qua radice prædicta suspicio in corde Job oriatur, quia ex ejus impietate et voluntate nocendi ; unde dicit, *Cunctis diebus suis impius superbit*, idest extollitur contra Deum, et in nocumentum hominum. Dies autem suos dicit, non dies vitæ ejus, sed dies potestatis vel prosperitatis. Sed quia voluntas nocendi est homini a seipso, potestas autem a Deo ; non potest scire quanto tempore ei detur potestas implendi suam impiam voluntatem ; unde subditur : *Et numerus annorum incertus est tyrannidi ejus* : et ex ista incertitudine sequitur suspicio et timor ; quam consequenter describit dicens : *Sonitus terroris semper in auribus istius* : quia scilicet ad quemlibet rumorem timet aliquid contra se parari, quasi de nullo confidens : propter quod subdit: *Et cum pax sit, ille insidias suspicatur* : idest cum nullus contra eum aliquid moliatur, ipse tamen de omnibus formidat per suam impiam voluntatem, qua paratus esset omnibus nocere. Cum autem aliquis de aliquibus suis inimicis timet, sperare potest liberationem, etiam si ad horam succumbat, per adjutorium amicorum : sed ille qui de nullo confidit, sed de omnibus timet, non potest sperare quod post oppressionem relevetur : et ideo subdit : *Non credit quod reverti possit de tenebris ad lucem*, idest de statu adversitatis ad statum prosperitatis. *Circumspectans undique gladium*, idest ex omni parte inimicos sibi imminere videns : et hoc specialiter dicit propter hoc quod Job dixerat, *Quasi putredo consumendus sum, et quasi vestimentum quod comeditur a tinea*. Per quod intellexit Eliphaz Job desperare de sua liberatione. Contingit autem quandoque quod aliquis tyrannus, etsi ab omnibus extraneis timeat, habet tamen alios familiares et domesticos, cum quibus secure conversatur ; sed quando est superabundans malitia ejus, etiam a domesticis suis timet, cum quibus vivit ; unde sequitur : *Cum se moverit ad quærendum panem, novit quod paratus sit in manu ejus tenebrarum dies*, idest mortis : quasi dicat. Non solum insidias suspicatur in actibus exterioribus, in quibus necesse habet cum extraneis conversari, sed etiam in actibus domesticis comedendo et bibendo

[1] Al. sic. legitur : « A quibus scilicet sapientiam perceperunt, ut supra asserebant : et quare etc. »

[2] Al. deest. : « vel ad sapientes »

et hujusmodi, a domesticis suis mortem sibi parari credens : et cum ipse sic timeat de omnibus, non quiescit, sed contra eos quos timet, semper aliquid machinatur, et sic crescit ei timoris occasio ; unde subdit, *Terrebit eum tribulatio*, scilicet ab aliis sibi imminens : *Et angustia vallabit eum*, scilicet per mortis timorem ex omni parte : *Sicut regem qui præparatur ad prælium*. Rex enim qui præparatur ad prælium, sic angustiatur timore, ne perdat, quod tamen molitur inimicos destruere. Quo autem merito in tantam miseriam timoris impius et tyrannus deveniat, ostendit subdens, *Tetendit enim adversus Deum manum suam,* contra Deum agendo : *Et contra omnipotentem roboratus est,* idest potentia sibi data usus est contra Deum. Et quomodo contra Deum egerit, ostendit subdens : *Cucurrit adversus eum erecto collo,* idest superbiendo : per superbiam enim maxime homo Deo resistit, cui per humilitatem subjici debet, secundum illud Eccl. x, 14 : *Initium superbiæ hominis apostatare a Deo*. Et sicut ille qui Deum diligit, in via ejus currere dicitur propter promptitudinem voluntatis ad serviendum ei, ita et superbus propter præsumptionem spiritus contra Deum currere dicitur. Superbia autem ex abundantia temporalium rerum oriri solet ; et ideo sequitur : *Et pingui cervice armatus est*, scilicet contra Deum superbiendo. Pinguedo enim ex abundantia humorum creatur, unde abundantiam temporalium significat. Sicut autem humilitas principium est sapientiæ, ita superbia sapientiæ est impedimentum ; unde sequitur : *Operuit faciem ejus crassitudo :* per operimentum enim faciei impedimentum cognitionis designatur ; nec solum opulentia quæ est superbiæ causa, in ipso invenitur[1], sed etiam ad collaterales ejus derivatur : unde sequitur : *Et de lateribus ejus arvina dependet :* per quæ omnia significare intendit, quod Job ex opulentia in superbiam incidit, per quam contra Deum se erexit, et tyrannidem in homines exercuit ; et ideo in hanc suspicionem devenit, ut Deum sibi adversarium et insidiatorum suspicaretur.

LECTIO III

Habitabit in civitatibus desolatis, et in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ. Non ditabitur, nec perseverabit substantia ejus, nec mittet in terram radicem suam, nec recedet de tenebris. Ramos ejus arefaciet flamma, et auferetur spiritu oris ejus. Non credet frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit. Antequam dies ejus impleantur, peribit, et manus ejus arescent. Lædetur quasi vinea in primo flore botrus ejus, et quasi oliva projiciens florem suum. Congregatio enim hypocritæ sterilis : et ignis devorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt. Concepit dolorem, et peperit iniquitatem, et uterus ejus præparat dolos.

Postquam ostendit Eliphaz angustias timoris quas impius patitur, etiam in statu prosperitatis existens ; nunc loquitur de amaritudinibus quibus in adversitatem dejectus consumitur, propter hoc, quod Job dixerat, *Scribis contra me amaritudines, et consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ*. Inter alias amaritudines primam ponit, quod efficitur fugitivus. Est autem fugitivorum consuetudo, quod loca occulta et inhabitata quærunt ; et ideo dicit : *Habitabit in civitatibus desolatis, et in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ :* hujusmodi enim loca consueverunt esse fugitivorum receptacula. Secundam, quod suis divitiis spoliatur ; unde dicit, *Non ditabitur*, ut scilicet de novo divitias acquirat : *Nec perseverabit substantia ejus*, ut divitias prius acquisitas retinere possit. Tertiam ponit impossibilitatem recuperandi, dicens : *Nec mittet in terram radicem suam :* arbor enim si extirpetur, et ite-

[1] Al. sic legitur : « nec solum opulentia causa in ipso invenitur. »

rum plantetur, convalescit, si in terram mittat radicem ; sed si in terram radicem mittere non possit, non potest iterum convalescere : et quasi hoc exponens, subdit, *Non recedet de tenebris*, idest de statu adversitatis : et rationem redeundi ad lucem assignat subdens, *Ramos ejus arefaciet flamma :* arbor enim, si extirpata fuerit ramis virentibus, adhuc remanet spes reparationis, quia possunt inseri vel plantari ; sed si rami comburantur, nulla spes ultra remanet recuperationis. Rami autem hominis sunt filii et aliæ personæ conjunctæ, per quas homo interdum a statu adversitatis resurgat ; sed filii Job occisi erant, et ejus familia perierat, et ipsemet infirmitate oppressus erat : quod innuit subdens : *Et auferetur spiritu oris sui*, idest superbia verborum suorum. Et non posset aliquo modo recuperationem sperare, nec etiam a Deo, quem superbia verborum offendit ; unde subdit : *Non credet frustra errore deceptus*, *quod aliquo pretio redimendus sit*, idest quod aliquo auxilio liberandus sit de tribulatione. Quartam amaritudinem ponit abbreviationem vitæ ; unde subdit : *Antequam dies ejus impleantur*, *peribit*. idest morietur, antequam perficiatur tempus ætatis ejus : *Et manus ejus arescent*, idest ejus filii et propinqui deficient ; et subdit exemplum dicens, *Lædetur*, *quasi vinea*, *botrus ejus,* in primo flore : quæ quidem læsio ex frigore solet accidere : unde significat exteriorem persecutionem : *Et quasi oliva projiciens florem suum :* quod solet accidere ex aliqua interiori causa : unde signat[1] meritum adversitatis ex parte ipsius qui patitur ; unde de hoc[2] subdit : *Congregatio enim hypocritæ sterilis*, idest illa quæ congregantur ab hypocrita, infructuosa redduntur : *Et ignis devorabit tabernacula eorum qui libenter munera accipiunt :* fit enim interdum ex divino judicio, ut ea quæ male acquisita sunt, de facili consumantur ; et hoc dicit notans Job de impietate et hypocrisi, quasi propter hujusmodi peccata ei adversitas acciderit. Et addit tertium punctum[3], scilicet dolositatem ; unde sequitur : *Concepit dolorem*, idest præexcogitavit in corde suo, qualiter alii dolores inferret : ejus quidem conceptus partus est nocumentum injuste illatum ; unde sequitur : *Et peperit iniquitatem.* Adjungit consequenter modum quo perficiat dicens, *Et uterus ejus præparat dolos :* hypocritarum enim est, non manifeste, sed dolose aliis nocumentum inferre. Per uterum autem cor intelligitur, in quo fiunt conceptus spirituales, sicut in utero conceptus corporales[4].

CAPUT DECIMUM SEXTUM

LECTIO I

Respondens autem Job dixit : Audivi frequenter talia, consolatores onerosi vos omnes estis. Numquid habebunt finem, verba ventosa ? aut aliquid tibi molestum est si loquaris ? Poteram et ego similia vestri loqui, atque utinam esset anima vestra anima mea. Consolarer et ego vos sermonibus, et moverem caput meum super vos. Roborarem vos ore meo, et moverem labia mea quasi parcens vobis. Sed quid agam ? Si locutus fuero, non quiescit dolor meus ; et si tacuero, non recedet a me. Nunc autem oppressit me dolor meus, et in nihilum redacti sunt omnes artus mei. Rugæ meæ testimonium dicunt contra me, et suscitatus falsiloquus adversus faciem meam, contradicens mihi. Collegit furorem suum in me, et comminans mihi infremuit contra me dentibus suis : hostis meus terribilibus oculis me intuitus est. Aperuerunt super me ora sua, et exprobantes percusserunt

[1] Al. : « significat. » — [2] Al. : « hoc merito. » [3] Al. : « peccatum. » — [4] Al. : « naturales. »

maxillam meam. Satiati sunt pœnis meis. Conclusit me Deus apud iniquum, et manibus impiorum me tradidit. Ego ille quondam opulentus, repente contritus sum : tenuit cervicem meam, confregit me, et posuit me sibi quasi in signum. Circumdedit me lanceis suis, convulneravit lumbos meos, non pepercit, et effudit in terra viscera mea. Concidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas. Saccum consui super cutem meam, et operui cinere carnem meam. Facies mea intumuit a fletu, et palpebræ meæ caligaverunt. Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, cum haberem mundas ad Deum preces. Terra ne operias sanguinem meum, neque inveniat in te locum latendi clamor meus. Ecce enim in cœlo testis meus, et conscius meus in excelsis.

Eliphaz in sua responsione durius contra Job locutus fuerat : unde Job in principio sui sermonis eum arguit de inconvenienti consolatione : primo quidem quia frequenter eadem repetebat tam ipse quam amici ejus ; unde dicit, *Audivi frequenter talia ;* quasi dicat, Vestra locutio circa idem versatur : diversis enim verbis ad idem intendebant, scilicet ad arguendum Job, quod pro peccatis suis in adversitates inciderat ; et ideo subdit, *Consolatores onerosi vos estis :* consolatoris enim officium est ea dicere quibus dolor mitigetur. Onerosus ergo consolator est, qui ea loquitur quæ magis animum exasperant ; possent tamen hæc excusamen habere, quando ad utilitatem aliquam verba exasperantia proferrentur, et veritatem continerent, aut etiam breviter et pertranseundo dicerentur. Sed si aliquis verba exasperantia contra contristatum, falso, inutiliter et prolixe prosequatur, onerosus consolator videtur ; unde subdit : *Numquid habebunt finem verba ventosa?* in hoc enim quod dicit, *Numquid habebunt finem*, ostendit quod prolixe immorabantur circa verba exasperantia ; in hoc vero quod dicit, *Verba ventosa*, ostendit quod inutilia et falsa erant, soliditatem non habentia. Ostendit autem consequenter quod non erat paritas ex utraque parte in hac disputatione : quia amici Job absque molestia loquebantur ; unde dicit, *Aut aliquid molestum tibi est, si loquaris?* quasi dicat : Ideo ea prolixe loqueris in meam calumniam, quia ex hoc nullo modo molestiam sentis. Job autem molestabatur. Et ne aliquis crederet, quod hæc disputatio esset facilior amicis Job propter eminentem scientiam, Job autem molesta propter scientiæ defectum : hoc excludit ostendens, quod si adversitate non deprimeretur, et esset in statu amicorum suorum, similia loqui posset : unde dicit : *Poteram et ego similia vobis loqui*, scilicet si adversitate non gravarer : et hujusmodi rei experiendæ sibi facultatem[1] desiderat dicens, *Atque utinam esset anima vestra pro anima mea*, ut scilicet vos adversitatem pateremini quam ego patior : quod quidem dicit, non affectu odii aut livore vindictæ, sed ut a crudelitate, qua utebantur suis verbis Job exasperantes, revocarentur, dum sentirent sibi esse aspera verba similia, si eis dicerentur ; unde subdit, *Consolarer et ego vos sermonibus*, scilicet similibus quibus vos me consolamini : *Et moverem caput meum super vos*, in signum compassionis, vel in signum reprobationis, sicut vos me arguitis : *Et etiam roborarem vos ore meo*, ne per impatientiam deficeretis : *Et moverem labia*, scilicet ad loquendum : *Quasi parcens vobis*, idest simulans me ex misericordia quam ad vos haberem loqui, sicut vos contra me facitis. Sic igitur leve esset mihi loqui, sicut et vobis, si in statu vestro essem ; sed nunc impedior dolore, qui non tollitur, neque locutione, nec taciturnitate ; unde subdit : *Sed quid agam? si locutus fuero, non quiescet dolor meus ; et si tacuero, non recedet a me.* Est autem duplex dolor ; unus quidem interior, qui tristitia nominatur, proveniens ex apprehensione alicujus mali inhærentis ; alius autem est dolor exterior, qui est dolor secundum sensum, puta ex divisione[2] continui proveniens, vel ex aliquo hujusmodi. Primus quidem igitur horum dolorum collocutione tolli potest, non autem secundus ; et ideo consequenter ostendit, quod intelligit de hoc secundo dolore, qui verbis non tollitur ; dicens, *Nunc autem oppressit me dolor meus*, idest impedivit me, ne faciliter et libere uti possim ratiocinatione, sicut antea solebam : nam cum est dolor vehemens in sensu, oportet quod intentio animæ revocetur

[1] Al. : « exequendæ sibi facilitatem etc. »

[2] Al. : subtractione. »

vel impediatur ab intellectualium considerationе. Et quod de dolore corporali intelligat, ostendit subdens, *Et in nihilum redacti sunt omnes artus mei* : omnia enim membra ejus vulnerata erant, sicut supra dictum est, quod Satan percussit Job ulcere pessimo a planta pedis usque ad verticem. Et non solum dissipationes membrorum dolorem sensibilem mihi ingerunt, sed etiam sunt in argumentum contra me. Amici enim Job videntes eum sic ulceratum, ex hoc argumentabantur quod graviter peccasset, putantes hoc ei in pœnam peccati accidisse ; et hoc est quod sequitur : *Rugæ meæ testimonium dicunt contra me :* ex infirmitatibus enim corrugatur corpus propter humidi consumptionem, sicut et senectute. Quomodo autem rugæ contra ipsum testimonium perhibeant. ostendit, subdens, *Et suscitatur falsiloquus adversus faciem meam contradicens mihi :* falsum enim dixerat Eliphaz, quod propter peccatum in hanc infirmitatem incurrisset. Vel potest dici, quod Job intellexit per Spiritum sanctum suam adversitatem a diabolo procuratam Deo permittente : unde quidquid passus est, vel in damnis suis et filiorum, vel in proprii corporis ulcere, vel etiam in molestatione uxoris et amicorum, totum hoc diabolo attribuit, quasi instiganti. Ipsum ergo vocat falsiloquum contra suam faciem suscitatum, quia intelligebat instigante diabolo amicos suos contradicentes ei : et secundum hunc secundum sensum planius est quod sequitur : *Collegit furorem suum in me* : videtur enim diabolus totum furorem suum contra Job collegisse, dum omni modo nocendi ipsum impugnavit : et non solum in præterito me afflixit, sed etiam[1] in futurum mihi comminatur ; et hoc est quod sequitur : *Et comminans mihi infremuit contra me dentibus suis :* et loquitur per similitudinem bestiæ, quæ homini[2] comminando, dentes contra ipsum parat. Hoc autem dicit propter hoc, quia Eliphaz usque ad mortem ei sub persona impii mala imminere prænuntiaverat : intelligebat autem hujusmodi comminationes per os Eliphaz a diabolo esse procuratas ; et ideo dicebat, quod dentibus contra eum infremuerat. Non solum autem Eliphaz verbis comminationis contra eum usus fuerat, mala prænuntiando : sed etiam de factis ejus male judicaverat, eum impium et hypocritam nominans ; et ideo subdit : *Hostis meus terribilibus oculis me intuitus est* : placidis enim oculis aliquem aliquis intuetur, quando facta ejus benigne interpretatur ; sed quando bona interpretatur in malum, tunc terribilibus oculis intuetur ; et ideo subdit : *Aperuerunt super me ora sua,* scilicet amici mei ab hoste meo instigati : et hoc exponit subdens : *Exprobrantes percusserunt maxillam meam :* ille enim dicitur aliquem in faciem percutere, quando ei improperium in facie dicit : amici autem Job multa improperia contra eum dixerant, peccata[3] exprobrantes. Et quia justi homines videntes peccata puniri, de justitia lætantur, secundum illud Psal. LVII, 11 : *Lætabitur justus cum viderit vindictam ;* amici Job se justos reputantes, Job autem peccatorem, de pœnis gaudebant quodammodo, quasi divinæ justitiæ congratulantes ; et ideo sequitur, *Satiati sunt pœnis meis.* Et ne aliquis crederet quod Job opinaretur hujusmodi pœnas sibi a Deo inflictas non esse, quia dixerat ab hoste se esse afflictum, ad hoc excludendum subdit, *Conclusit me Deus apud iniquum,* idest diabolum, concedendo me scilicet potestati ipsius ; *Et manibus impiorum me tradidit*, quantum ad eos qui instinctu diaboli eum vel factis vel verbis afflixerant : intellexit enim Job afflictiones suas sibi per diabolum non quidem per se, sed permittente Deo irrogatas : et hujus signum evidens ostendit quadrupliciter : primo quidem, quia a maxima prosperitate non paulatim decidit, sicut consuetum est in rebus humanis ; sed subito totaliter corruit ; quod non videtur posse subito casu accidere, sed ex sola divina ordinatione ; et hoc est quod dicit : *Ego ille opulentus quondam repente contritus sum :* et in hoc quod dicit, *Opulentus*, designat divitiarum abundantiam ; in hoc autem quod dicit,

[1] Al. deest. « etiam. » — [2] Al. : « hujusmodi. »

[3] Al. : « peccata multa. »

Ille, designatur claritas famæ ejus, qua ab hominibus demonstrabatur. Secundum autem signum est, quod totaliter corruit : ad quod sciendum subdit, *Tenuit cervicem meam, confregit me* : et loquitur ad similitudinem alicujus fortissimi viri, qui alicujus debilis cervice apprehensa, eam confringeret, et sic totaliter eum de vita auferret : sic enim Job videbatur totaliter prosperitatis statum amisisse. Tertium signum est, quod non una adversitate, sed multis simul concurrentibus oppressus fuit, ut supra narratum est ; et quantum ad hoc subdit : *Posuit me sibi quasi in signum :* quod ponitur diversis sagittis feriendum ; et ideo subdit : *Circumdedit me lanceis suis.* Ubi tripliciter multitudinem suarum adversitatum describit : primo namque ostendit se exterius vulneratum in rebus possessis ; et ad hoc pertinet quod dicit : *Circumdedit me lanceis suis :* res enim exteriores circa nos sunt quasi extrinsecæ. Tunc ergo homo lanceis adversitatis circumdatur, quando in rebus exterioribus damnificatur. Secundo autem dicit se percussum interius, quantum ad corporalem[1] afflictionem ; et hoc est quod subdit, *Convulneravit lumbos meos* ; quasi dicat, Non solum in circuitu lanceatus sum, sed vulnera pervenerunt usque ad interiora, in quibus delectabatur ; quæ per lumbos significantur, in quibus est delectatio, vel etiam generationis origo : unde etiam per lumbos filii oppressi possunt assignari : et insuper ostendit multiplicitatem percussionis ex acerbitate vulneris, cum subdit, *Non pepercit*, quasi retrahens manum suam a percussione, ne gravius offenderet ; sed gravissime læsit ; et hoc est quod subdit, *Et effudit in terra viscera mea*, quia scilicet omnes filios suos et filias una ruina oppressit. Tertio ostendit multitudinem percussionis ex iis quæ in propria persona est passus ; unde subdit, *Et concidit me*, in propria scilicet persona : *Ulcere*; Ulcus proprium posuit super vulnus mortis filiorum. Quartum signum est, quod ejus tribulatio ex divina providentia processerit, cui resisti non potuit, nec remedium adhiberi, secundum illud quod supra dictum est, *Deus cujus iræ nullus resistere potest* ; et hoc est quod subdit, *Irruit in me quasi gigas*, cui propter magnitudinem potestatis homo debilis resistere non potest. Et possunt hæc omnia intelligi vel de Deo, qui conclusit, vel melius de iniquo, scilicet diabolo, apud quem conclusit. Hæc omnia commemoravit Job de magnitudine suæ adversitatis, ad ostendendum quod non de pari poterat cum eis contendere, qui ab hujusmodi adversitatibus immunes erant. Verum Eliphaz eum de superbia notaverat, dicens : *Quid te elevat cor tuum* etc. quæ tanto fuisset detestabilior, quanto per graves adversitates emendari non potuisset, secundum quod contra quosdam in Ps. XXXIV, 16 dicitur : *Dissipati sunt, nec compuncti.*

Et ideo consequenter descripta sua adversitate, ostendit se humiliatum; primo quidem quantum ad exteriorem habitum cum dicit, *Saccum consui super cutem meam :* talis enim habitus est humilitatis signum, ut legitur de Ninivitis Jonæ III. Similiter etiam cinis adhibetur ad recognoscendum propriam fragilitatem; unde Abraham dixit Gen. XVIII; 27. *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis ;* unde subdit, *Et operui meam cinere carnem :* legitur enim supra quod in sterquilinio sedebat in signum humilitatis. Secundo ostendit suam humilitatem per multitudinem fletus : cujus duo signa ponit ; primo quidem tumorem faciei, cum dicit, *Facies mea intumuit a fletu :* ascendente enim multa lacrymarum materia ad caput, facies plorantium intumescit. Secundo vero impedimentum visus ; et hoc est quod subdit, *Et palpebræ meæ caligaverunt*, scilicet a fletu. Ad litteram propter discursum humorum visus oculorum impeditur. Ex iis autem quæ de gravitate suæ adversitatis præmisit, et de magnitudine suæ humilitatis, posset aliquis suspicari quod ipse, quasi recognoscens gravitatem suorum peccatorum, se pœnitendo humiliaverit, reputans se pro suis peccatis afflictum : quod Eliphaz innuere volebat, dicens, *Ecce inter sanctos nemo immutabilis* etc. : et ideo ad hoc remo-

[1] Al. : « personarum. »

vendum dicit : *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ* : per quod excludit a se peccatum operum. Subdit autem, *Cum haberem mundas ad Deum preces*, ut excludat a se peccatum indevotionis et omissionis : per quod videtur respondere ei quod supra, cap. XI, dixerat Sophar : *Si iniquitatem quæ est in manu tua abstuleris, Levare poteris manum tuam absque macula.* Sed ad excludendum innocentiam Job, Eliphaz jam bis usus fuerat argumento supraposito ex fragilitate terrenæ naturæ : nam supra dixerat, *Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles : quanto magis ii qui habitant domos luteas?* et postea supra decimoquinto idem repetierat dicens, *Cœli non sunt mundi in conspectu ejus : quanto magis abominabilis et inutilis homo :* et ideo ad hoc excludendum subdit, *Terra ne operias sanguinem meum :* et intelligit per sanguinem sui corporis afflictionem. Hic autem sanguis operiretur, si pro culpa fuisset effusus : sic enim non haberet gloriam. Operiretur autem a terra, si occasione terrenæ fragilitatis præsumptio de præcedenti culpa præsumeretur! Si autem sanguis ejus absque culpa fuit effusus, justam querelam habuit contra effundentem, sicut Gen. 4, dicitur : *Ecce vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Hic autem clamor lateret, si justa conquestio sua videretur, quasi ejus qui pro culpa fuerit punitus ; et ideo subdit : *Neque inveniat in te locum latendi clamor meus* : ut scilicet ex terrenæ conversationis fragilitate videar injuste conqueri, quasi simul culpa punitus. Verum est autem quod difficile est hominem terrena conversatione absque iniquitate peccati mortalis uti. Non est autem impossibile Deo adjuvante, qui etiam interioris puritatis est testis ; et ideo subdit, *Ecce enim in cœlo testis meus ;* quasi dicat : Ideo terra non potest operire sanguinem, quod majus est testimonium cœli quam præsumptio de fragilitate terræ. Est autem hic testis cœli idoneus, quia etiam conscientiæ secreta rimatur ; unde subdit, *Et conscius meus in excelsis ;* quasi dicat : Ideo in infimo terræ non potest locum latendi clamor meus invenire, quia conscientia mea nota est in excelso.

LECTIO II

Verbosi amici mei, ad Deum stillat oculus meus. Atque utinam sic judicaretur vir cum Deo quomodo judicatur filius hominis cum collega suo. Ecce enim breves anni transeunt, et semitam per quam non revertar ambulo.

Postquam Job descripsit magnitudinem suæ adversitatis et suam humilitatem et innocentiam, procedit ulterius ad improbandam vanam consolationem quam amici ejus frequenter ei iterabant, scilicet de spe temporalis prosperitatis recuperandæ ; unde et Eliphaz supra dixerat : *Numquid grande est ut consoletur te Deus* etc. : unde hujusmodi consolationis vanitatem ostendere intendens, præmittit : *Verbosi amici mei ;* quasi dicat : Verba inania mihi promittunt : non enim in temporalibus recuperandis est consolatio mea, sed in Dei fruitione adipiscenda ; et hoc est quod subdit : *Ad Deum stillat oculus meus*, idest lacrymatur pro Dei desiderio, secundum illud Ps. XLI, 4 : *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, ubi est Deus tuus?* et ad exponendum quod dixerat, subdit, *Atque utinam sic judicaretur vir cum Deo, quomodo judicatur filius hominis cum collega suo*. Judicatur enim vir communis alteri præsentialiter adest, et invicem sibi suas rationes depromunt. Desiderat ergo Deo præsens existere, et rationes divinorum operum et judiciorum cognoscere, in quo felicitas humana consistit ; in cujus spe erat ejus consolatio, non in vanis amicorum verbis quibus recuperationem temporalis prosperitatis promittebant : et ideo ad ostendendam vanita-

tem hujusmodi promissionis, subjungit, *Ecce enim breves anni transeunt* : quasi dicat, Homo brevi vivit tempore, ut supra XIV, dictum est ; temporis autem vitæ Job jam transierat magna pars : unde breves anni restabant, in quibus si esset prosperitas, non magnum consolationem afferret propter temporis brevitatem. Fuerunt autem aliqui, qui credebant hominem post mortem iterato ad præsentis vitæ cursum redire : et sic videri posset, quod in spe terrenæ prosperitatis recuperandæ saltem in illa futura vita, posset Job consolationem habere : et ideo ad hoc excludendum subdit, *Et semitam per quam non revertar ambulo* : homo enim in hac mortali vita per ætatis processum tendit ad mortem : nec in hoc processu iteratio potest esse, ut scilicet iterato homo sit puer, et ætates hujus vitæ perambulet.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM

LECTIO I

Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur et solum mihi superest sepulcrum. Non peccavi, et in amaritudinibus moratur oculus meus. Libera me, et pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me. Cor eorum longe fecisti a disciplina, propterea non exaltabuntur. Prædam pollicetur sociis, et oculi filiorum ejus deficient. Posuit me quasi in proverbium vulgi, et exemplum sum coram eis. Caligavit ab indignatione oculus meus, et membra mea quasi in nihilum redacta sunt. Stupebunt justi super hoc, et innocens contra hypocritam suscitabitur. Et tenebit justus viam suam, et mundis manibus addet fortitudinem.

Ostenderat superius Job multiplicitatem suæ afflictionis, et mentis humilitatem, innocentiam, et vitæ irrevertibilis brevitatem, ex qua verbositas amicorum ejus convincebatur; et ideo in hoc capitulo intendit inanimare præmissa, et finaliter eorum ignorantiam concludere. Primo autem incipit manifestare[1] quod dixerat de processu vitæ humanæ : et præmittit causam brevitatis vitæ, cum dicit : *Spiritus meus attenuabitur*. Vita enim corporis est per vitales spiritus, qui a corde ad omnia membra diffunduntur : qui quamdiu in corpore durant, corpus vivit : sed quando virtus caloris naturalis incipit debilitari in corde, hujusmodi spiritus minuitur. Quam quidem diminutionem et debilitatem per spiritus attenuationem designat : et hujusmodi occasione causæ subjungit effectum dicens : *Dies mei breviabuntur*, debilitas enim vitalis spiritus abbreviat dies vitæ. Et ne aliquis crederet quod attenuatus spiritus iterum roborandus esset secundum speciem hujus vitæ mortalis, ad hoc excludendum subdit, *Et solum mihi superest sepulcrum*; quasi dicat : Finitis hujus brevibus vitæ diebus, nihil de præsenti vita mihi relinquitur nisi sepulcrum, et ea quæ sepulcro conveniunt. Deinde alio modo consolationem eorum vanam ostendit : consolabantur enim eum dicentes, hujusmodi adversitates propter peccata ei provenisse, de quibus si pœniteret, ad prosperitatem rediret ; sed ipse hoc excludens dicit : *Non peccavi* : quia scilicet non habebat conscientiam remordentem de aliquo gravi peccato, propter quod tantas adversitates incurrisset : unde et Jo. XXVII, 6, dicit : *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea* : et ideo non est contra

[1] Al. : « inanimare. »

id quod dicitur I. Joan. I. 8 : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus :* et per hoc exprimit quod supra dixerat de sua innocentia : *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ.* Subdit autem : *Et in amaritudinibus moratur oculus meus.* Pluraliter autem dicit *amaritudinibus,* propter multiplices adversitates, quas supra enumeravit. Dicit autem, *Moratur*, quia quamvis inter amaritudines se humiliaverit, saccum consuens super cutem suam, adhuc tamen amaritudines perseverant. Attribuit autem amaritudines oculo propter fletum, de quo supra dixerat, *Facies mea intumuit a fletu :* et iterum : *Ad Deum stillat oculus meus :* quia sic oculus ejus flebat inter amaritudines, quod ad solum divinum auxilium intendebat ; et ideo hic subditur, *Et libera me* : intelligebat enim se ab eo solo liberari posse, qui eum apud iniquum concluserat. Non autem sic se liberari ab adversitate petebat, sicut post adversitatem prosperitatem terrenam assequuntur ; sed petit ut ad celsitudinem spiritalem perducatur ; unde subdit, *Et pone me juxta te* : quia enim Deus est ipsa essentia bonitatis, necesse est, ut qui juxta Deum ponitur, a malo liberetur. Ponitur autem homo juxta Deum, inquantum ei mente appropinquat per cognitionem vel amorem ; sed hoc quidem imperfecte contingit in statu viæ, in quo homo impugnationes patitur ; et qui est juxta Deum positus, ab eis non superatur. Perfecte autem homo juxta Deum mente ponitur, juxta statum ultimæ felicitatis, in quo impugnationes jam pati non potest : et hoc est quod desiderare se ostendit, dicens : *Et cujusvis manus pugnet contra me :* quia scilicet quantumcumque aliqui me velint impugnare, si juxta te perfecte positus fuero, nullius impugnatio me molestabit. Hoc est ergo in quo Job inter amaritudines consolationem habebat, sperans se juxta Deum ponendum, ubi impugnationes timere non posset. Hanc autem spiritalem consolationem ipsius Job amici ejus verbosi non intelligebant ; et ideo subdit : *Cor eorum longe fecisti a disciplina*, scilicet tua spiritali, per quam doces spiritualia bona, contemptis temporalibus, sperare : quia[1] solis temporalibus, et infimis rebus ad spiritalem altitudinem pervenire non possunt, nisi juxta Deum ponantur : et hoc est quod subdit, *Propterea non exaltabuntur :* et ex hoc quod longe facti sunt a disciplina spiritali, procedit, quod sola temporalia Eliphaz Job in consolationem promittebat ; et hoc est quod subdit, Prædam pollicetur sociis, idest temporalium adeptionem, quæ uni advenire[1] non possunt nisi alio amittente : unde temporalium acquisitio deprædationi assimilatur. Non est autem hoc universaliter verum, ut post pœnitentiam homines temporalem prosperitatem recuperent, quia nec boni semper temporali prosperitate florent, unde subdit, *Et oculi filiorum ejus deficient.* Filios ejus dicit illos, qui ejus promissioni credentes, ex bonis quæ agunt, temporalia sperant ; sed quasi a spe sua decidentes. Sicut autem bene agentibus temporalia Eliphaz promittebat, ita etiam omnes adversitates temporales propter peccata ejus qui patitur, asserebat provenire. Et quia Job multas adversitates passus erat, eum in exemplum apud vulgus ponebat : et hoc est quod subdit, *Posuit me quasi proverbium vulgi, et exemplum sum coram eis :* quia scilicet ad suam sententiam asserendam de causa adversitatum, Job in exemplum ponebat, ac si esset pro peccato punitus. Pertinet autem ad justorum zelum, ut videntes per falsam doctrinam rectitudinem divinorum judiciorum perverti, indignentur : et ideo Job consequenter magnitudinem sui zeli ostendit dupliciter. Primo quidem, per quamdam mentis turbationem : ira enim per vitium oculum cæcat, sed ira per zelum oculum turbat, ut Gregorius dicit : et ideo subdit : *Caligavit ab indignatione oculus meus*, scilicet rationis, cujus acies est per iram zeli turbata. Secundo per hoc, quod ira per zelum etiam in corpore ex dolore quamdam commotionem facit : unde dicitur I. Machab. II, 23, 24. *Mathathias videns Judæum idolis sacrificantem doluit, et contremuerunt*

[1] Al. : « quia in. »

[2] [1] Al. : « quæ vere inveniri non etc. »

renes ejus : et ideo hic subditur : *Et membra mea quasi in nihilum sunt redacta*, inquantum scilicet per dolorem corpus hominis tabescere videtur. Posset autem aliquis credere, quod ista oculi caligatio contra justitiam esset, et indignatio contra innocentiam ; et ideo ad hoc excludendum subdit : *Stupebunt justi super hoc* ; quasi dicat : Etiam ad justos pertinet, ut videntes malorum doctrinam obstupescant : et hunc stuporem supra caligationem dixit. Sequitur autem, *Et innocens contra hypocritam suscitabitur* ; quasi dicat : Non est contra innocentiam si aliquis contra hypocritam perversorem veræ doctrinæ, per zelum justitiæ indignatus concitetur. Et quia, ut dictum est, ira per zelum animum turbat, sed non cæcat ; sic vir justus stupet vel caligat ex zelo, quod tamen a justitia non recedit ; et hoc est quod subdit, *Et tenebit justus viam suam*, quia scilicet non deseret eam propter iram zeli : talis enim ira non præcedit rationem sed sequitur : et ideo non potest hominem a justitia separare ; utilis tamen est ira per zelum, quia facit hominem cum majore animi fortitudine insurgere contra mala : et hoc est quod subdit, *Et mundis manibus addet fortitudinem*, concitatus scilicet per zelum ; unde et dicitur III *Eth.* quod ira fortitudinem juvat.

LECTIO II

Igitur omnes vos convertimini et venite, et non inveniam in vobis ullum sapientem. Dies mei transierunt, cogitationes meæ dissipatæ sunt, torquentes cor meum. Noctem verterunt in diem ; et rursum post tenebras spero lucem. Si sustinuero, infernus domus mea est, et in tenebris stravi lectulum meum. Putredini dixi, pater meus es ; mater mea, et soror mea, vermibus. Ubi est ergo nunc præstolatio mea, et patientiam meam quis considerat? In profundissimum infernum descendent omnia mea : putas ne saltem ibi erit requies mihi ?

Postquam Job proposuerat ea ex quibus sententia Eliphaz confutatur, hic colligit præmissa et ordinat ea ad propositum ostendendum : et primo excitat attentionem dicens : *Igitur*, scilicet ex quo prædicta sunt vera, *vos omnes qui*, scilicet contra me convenistis, et patres vestri : *Convertimini*, a vestris erroribus, *et venite*, ad veritatem considerandam, qua perfecta, patebit quantum a vera sapientia longe sitis : et hoc est quod subdit, *Et non inveniam in vobis ullum sapientem :* et hoc subdit ad reprimendam jactantiam Eliphaz, qui supra XV, dixerat, *Quid nosti quod ignoremus* etc. : et iterum, *Sapientes confitentur* etc. In hoc autem præcipue eorum insipientiam ostendere intendit, quod ei consolationem temporalis prosperitatis promittebant : contra quod primo proponit tempus vitæ suæ, jam in magna parte esse elapsum ; et hoc est quod subdit : *Dies mei transierunt.*

Deinde proponit mala quæ patitur, cum subdit, *Cogitationes meæ dissipatæ sunt,* quasi impeditæ a quieta contemplatione sapientiæ, propter acerbitatem corporalis doloris : et hoc est quod subdit, *Torquentes cor meum :* quia videlicet ejus cogitationes a suavi[1] consideratione veritatis erant deductæ in amaritudinem, qua cor torquebatur. Hoc autem tormentum cordis nec nox interrumpebat, quæ est tempus deputatum humanæ quieti ; unde subdit, *Noctem verterunt in diem :* quia videlicet propter prædictas cogitationes noctem ducebat insomnem, sicut et diem[2]. Et autem gravius pati somni defectum in nocte quam in die : quia in die relevatur animus hominis ex hominum societate, et lucis aspectu ; et ideo dum nox ei esset insomnis, desiderabat eam cito finiri ; et hoc est quod subdit, *Et rursum post tenebras spero lucem,* idest spero quod lux diei post tenebras noctis rursus adveniat. Sed quia Eliphaz eum inducebat ut omnia adversa patienter

[1] Al. : « sana. »

[2] Al. : « dicit. »

toleraret sub expectatione futuri; ideo consequenter ostendit, quid sibi in futurum de temporalibus rebus residuum videatur; unde dicit, *Si sustinuero*, idest patienter portavero hujusmodi dolores, nihil mihi restat nisi habitatio sepulcri : et hoc est quod dicit, *Infernus domus mea est.* Vocat autem infernum sepulcrum, secundum opinionem eorum contra quos disputabat, qui non credebant animam hominis remanere post mortem, sed solum corpus in sepulcro, quod vocabant infernum, quia intra terram situatus. Homo autem in sepulcro jacens, tenebras patitur, tum propter defectum sensus, tum etiam propter defectum exterioris lucis; et ideo subdit : *Et in tenebris stravi lectulum meum.* Sicut autem homo nascens a parentibus originem sumit, ex qua cum eis affinitatem contrahit, ita post mortem in sepulcro jacens, in putredinem et vermes resolvitur quæ ex ejus corpore generantur : et ideo subdit : *Putredini dixi, pater meus es, mater mea et soror mea, vermibus;* quasi dicat, Cum nulla alia re temporali remanebit mihi affinitas in sepulcro, nisi cum putredine et vermibus. Ex his ergo, quasi ad inconveniens reducens, concludit dicens : *Ubi est ergo nunc præstolatio mea?* quasi dicat : Si propter expectationem temporalis prosperitatis consolarer, vana esset expectatio mea. Et iterum ad majus inconveniens deducit, subdens : *Et patientiam meam quis considerat?* quasi dicat : Si sustinuero per patientiam, nihilominus non restat mihi nisi sepulcrum et ejus tenebræ, putredines et vermes. Si ergo propter temporalia bona promerenda a Deo patientiam haberem, sequeretur quod Deus patientiam non consideraret : quod est abnegare providentiam divinam. Et ne forte aliquis diceret quod etiam in sepulcro prosperitas sibi daretur a Deo, ideo hoc quasi irridens subdit, *In profundissimum, infernum descendent omnia mea*, idest quidquid meum est, ad sepulcrum deducetur, quod mihi solum superest. *Putas ne saltem ibi erit requies mihi?* idest numquid ibi etiam debeo expectare prosperitatem terrenam? manifestum est enim hoc ridiculosum esse.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM

LECTIO I

Respondens autem Baldad Suhites dixit : Usque ad quem finem verba jactabis? intellige prius, et sic loquamur. Quare reputati sumus ut jumenta, et sorduimus coram te? Quid perdis animam tuam in furore tuo? Numquid propter te derelinquetur terra, et transferentur rupes de loco suo? Nonne lux impii extinguetur, nec splendebit flamma ignis ejus? Lux obtenebrescet in tabernaculo illius; et lucerna, quæ super eum est, extinguetur. Arctabuntur gressus virtutis ejus, et præcipitabit eum consilium suum. Immisit enim in rete pedes suos, et in maculis ejus ambulat. Tenebitur planta illius laqueo : et exardescet contra eum sitis. Abscondita est in terra pedica ejus, et decipula illius super semitam. Undique terrebunt eum formidines, et involvent pedes ejus.

Quia præmissa verba beati Job Baldad Suhites comprehendere intellectu non potuit, putavit, ut quæ ipse non intelligebat, etiam a dicente inaniter proferrentur; unde in principio suæ responsionis dicit, *Usque ad quem finem verba jactabis?* Ubi de tribus videtur eum arguere : primo quidem de inefficacia locutionis, ac si præmissa verba Job ad nihil confirmandum efficaciam haberent; quod significatur in hoc, quod dicitur : *Usque ad quem finem?* Secundo arguit eum de vana multiplicatione verborum, ac si

præmissis verbis Job pondus sententiarum deesset : quod significatur in hoc quod dicit, *Verba*. Tertio notat de inordinata connexione verborum ; quod significatur in hoc, quod dicit, *Jactabis :* ille enim dicitur jactare verba, qui ea inordinate spargit ; quamvis et possit hoc tertium ad jactantiam referri. Hæc autem tria proveniunt in locutione alicujus ex defectu intellectus ; cum eo autem qui deficit in intellectu inutilis est locutio ; et ideo subdit : *Intellige prius, et sic loquamur ;* quasi dicat : Ex hoc quod inefficaciter, leviter, et etiam inordinate loqueris, patet quod deficis in intellectu : unde prius insiste ut intelligas, et postea poterimus conferre ad invicem.

Deinde arguit eum de præsumptione, quia eos non reputaverat sapientes, cum dixerat, *Non inveniam in vobis ullum sapientiam :* et ideo ad hoc respondens subdit : *Quare reputati sumus ut jumenta, et sorduimus coram te?* homo enim qui sapientia caret, similis jumentis videtur et sordibus, quia in sapientia honor hominis et ornatus consistit. Consequenter reprehendit eum de iracundia, quia dixerat : *Caligavit ab indignatione oculus meus*, quia prave intellexerat, credens quod esset talis indignatio, quæ ei lumen sapientiæ abstulisset ; non attendens id quod postea dixerat, *Et tinebit justus viam suam :* et ideo subdit, *Quid perdis animam tuam in furore tuo?* ille enim in furore animam perdit, qui et propter furorem a sapientia et justitia excidit, quæ sunt præcipua animæ bona.

His ergo præmissis, quibus personam Job notavit de defectu intellectus, de præsumptione, et de furore, accedit consequenter ad principale propositum de quo controversia vertebatur, scilicet quod adversitates præsentis vitæ erant pœnæ prædictorum peccatorum, contra quod Job dixit, *Non peccavi, et in amaritudinibus moratur oculus meus.* Sed quia Baldad ad assertionem suæ sententiæ rationibus uti non poterat, voluit suam sententiam adstruere, quasi ex communi opinione firmissimam ; ideo comparavit eam[1] rebus quæ amoveri non possunt, scilicet terræ et rupibus ; unde dicit, *Numquid propter te derelinquetur terra, et transferentur rupes de loco suo?* quasi dicat : Hæc sententia, quod adversitates accidunt pro peccatis, firma est sicut terra et rupes. Numquid poterit removeri propter tuas disputationes, ut innocens comproberis?

Deinde prosequitur diffusius suam sententiam enarrans per singula mala, quæ peccatoribus proveniunt : inter quæ primo ponit cessationem prosperorum successuum : quos comparat luci : quia sicut qui ambulat in luce, non offendit, ut dicitur Joan. 11, unde videntur in luce ambulare, quibus prospere omnia succedunt ad votum. De hujusmodi ergo lucis, idest prosperitatis amissione dicit, *Nonne lux impii extinguetur*, idest prosperitas cessabit. Sicut autem lux corporalis ex flamma ignis procedit, ita etiam claritas prosperitatis ex hominis affectu, dum sibi provenit quod optat[2] ; et ideo subdit : *Nec splendebit flamma ignis ejus :* per ignem enim ardor amoris significari solet, secundum illud Cant. VIII, 6 : *Lampades ejus, lampades ignis atque flammarum.* Est autem considerandum quod prosperitas successus humani ex duplici causa procedit ; quandoque quidem ex humana providentia, puta, cum homo prudenter et caute singula quæque disponit : et quantum ad hoc de cessatione prosperitatis dicit : *Lux obtenebrescit in tabernaculo ipsius ;* quia scilicet tam ipse quam sui familiares prudentia in consiliis careant, quandoque vero prosperitas humani successus ex causa superiori procedit, scilicet ex divina providentia ; et quantum ad hoc, cessationem prosperitatis describens, dicit, *Et lucerna quæ super ipsum est, extinguetur :* non quidem ut in se non luceat, sed ut impium non illustret. Et bene providentiam hominis dixit lucem, quasi ab alio mutuatam ; providentiam vero Dei lucernam, quasi per se lucentem. Præmisit autem de luce humanæ providentiæ, quia per hoc quod homo lucem rationis dimittit, videtur mereri, ut luce divinæ providentiæ non protegatur.

[1] Al. : « etiam. » — [2] Al. : « oportebat. »

Consequenter post cessationem prosperitatis subjungit de adversitate : circa quam primo ponit impedimenta operationis et conatus. Ex duobus autem homo nititur ad effectum suæ operationis pervenire. Uno modo per propriam fortitudinem ; et contra hoc dicit : *Arctabuntur gressus virtutis ejus :* quia videlicet conatus fortitudinis ejus amplos processus habere non potuit. Alio modo conatur homo ad aliquid obtinendum per sapientiam ; et quantum ad hoc dicit : *Et præcipitabit eum consilium suum :* dum scilicet id quod excogitavit tamquam utile, fiet ei damnosum. Horum autem impedimentorum causam ex ipso ejus peccato dicit procedere, cum subdit : *Immisit enim in rete pedes suos :* sicut enim ille qui sponte ponit pedem in rete, se præparat captioni ; ita ille qui se sponte ingerit ad peccandum, ad hoc se disponit ut processus ejus impediantur, secundum illud Prov. v, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium.* Et sicut in rete sunt diversæ maculæ, ita etiam in peccato sunt multæ diversitates, quibus homines diversimode illaqueantur ; et ideo subdit : *Et in maculis ejus ambulat,* dum scilicet procedit de uno genere peccati in aliud, vel de uno modo peccandi in alium, quia ipse sponte ingerit se periculis, et non desistit, sed semper procedit ulterius : ideo quandoque impedimentum sentiet ; unde subdit : *Tenebitur planta illius laqueo,* idest processus voluntatis et operationis ejus aliquo contrario impedietur. Hujusmodi autem nocumenta ex triplici causa proveniunt in peccato procedentibus : primo quidem ex parte ipsius peccantis, qui quanto plus peccat, tanto plus auget sibi desiderium peccandi ; et quantum ad hoc subdit, *Et exardescet contra eum sitis :* quia videlicet quandoque homo peccator ex ratione desiderat aliquid sibi esse nocivum ; sed fervens desiderium peccandi compellit eum contra suam sententiam agere. Secunda causa nocumenti ejus quandoque est ex ipsis rebus in quibus peccat, sicut dicitur Eccl. v, 12 : *Divitiæ conservatæ in malum domini sui.* Hujusmodi autem nocumenta proveniunt ex rebus jam adeptis ; et quantum ad hoc dicit : *Abscondita est in terra pedica ejus :* quia videlicet in ipsis terrenis rebus latet aliquod periculum, unde pedes peccatoris capiantur. Quandoque autem hujusmodi nocumenta proveniunt, dum homo est in via acquirendi ; et quantum ad hoc dicit : *Et decipula ejus super semitam :* quia videlicet antequam adipiscatur peccator quod quærit, in ipsa via latent ejus pericula. Tertio causantur hujusmodi nocumenta ex parte aliorum hominum, quorum insidiæ et impugnationes formidantur ; unde subdit, *Undique terrebunt eum formidines :* quia, ut dicitur Sap. xvii, 10, *Cum sit timida nequitia, dat testimonium*[a] *condemnata**. Cum autem homo ab omnibus sibi cavet, necesse est quod in multis actus ejus impediantur ; unde subdit : *Et involvent pedes ejus,* ut scilicet non possit quoquam libere procedere.

* *condemnationi.*

LECTIO II

Attenuetur fame robur ejus, et inedia invadat costas illius. Devoret pulchritudinem cutis ejus, et consumat brachia illius primogenita mors. Avellatur de tabernaculo suo fiducia ejus, et calcet super eum quasi rex interitus. Habitent in tabernaculo illius socii ejus, qui non est ; aspergatur in tabernaculo ejus sulphur. Deorsum radices ejus siccentur, sursum autem atteratur messis ejus. Memoria illius pereat de terra, et non celebretur nomen ejus in plateis. Expellet eum de luce in tenebras, et de orbe transferet eum. Non erit semen ejus neque progenies in populo suo, nec ullæ reliquiæ in regionibus ejus. In die ejus stupebunt novissimi, et primos invadet horror. Hæc sunt ergo tabernacula iniqui, et iste locus ejus qui ignorat Deum.

Præmiserat Baldad pœnas peccatorum

(a) Hugo a sancto Charo : « *Data est in omnium condemnationem :* » et in marg. : « al. : » *dat testimonium condemnata.* » Et in Commentario ejusdem legitur : « *Data est in omnium condemnationem* per timorem sibi annexum, quo statim cruciat, et futuræ pœnæ [illegible] : *Dat testimonium* [illegible] nata nequitia [illegible] timonium futuræ pœnæ. »

ad exteriores adversitates pertinentes ; hic autem incipit prosequi pœnas pertinentes ad personas eorum. Est autem considerandum, quod ipsa peccata exterioribus adversitatibus implicant ; et ideo adversitates exteriores prosecutus est, pronunciando quasi cum quadam certitudine. Pœnæ autem corporales non videntur directe causari ex ipsis peccatis, nisi forte ex aliquibus, sicut præcipue ex gula et luxuria, quibus aliquis in proprium corpus peccat : et ideo corporales pœnas non prosequitur denunciando, sed magis imprecando. Præmittit autem pœnas corporales præcedentes mortem : et quia per nutrimentum conservatur vita, primo imprecatur ei nutrimenti subtractionem, ex qua primitus homo incipit debilitari ; et quantum ad hoc dicit, *Attenuetur fame robur ejus.* Deinde autem deficiente nutrimento, etiam subtrahitur vita ; et quantum ad hoc subdit, *Et inedia invadat costas ejus.* Per quod significatur debilitatio vitalium operationum, quarum principium est cor, quod sub costis continetur. Corporis autem bona, quæ per famen attenuari incipiunt, per mortem totaliter consumuntur. Bona autem præcipua corporis videntur esse pulchritudo et fortitudo ; et ideo subdit, *Devoret pulchritudinem cutis ejus :* quia scilicet pulchritudo in exteriori apparentia consideratur : *Et consumat brachia illius*, in quibus præcipue attenditur fortitudo, *Primogenita mors,* idest tempestiva, naturalis ætatis finem præveniens. Mortuus autem homo a domo sua exportatur ; et quantum ad hoc subditur : *Avellatur de tabernaculo suo fiducia ejus :* quia scilicet spem suam non in Deo posuit, sed in opulentia et gloria domus suæ, de qua post mortem ejicitur. Ejectus autem de domo sua sepulcro includitur, ubi totaliter exterminatur a morte : et quantum ad hoc subdit, *Et calcet super eum quasi rex interitus*, scilicet mors : quasi regis plena potestate eum in pulverem conterit. Eo autem egresso de domo ejus mortuo, remanent domestici, cum quibus in vita societatem habuit ; et quantum ad hoc subdit, *Habitent in tabernaculo ejus socii illius, qui non est*, idest mortui, qui jam esse desiit in rebus humanis. Domestici autem, patrono mortuo, luctum agunt, et aliqua signa tristitiæ demonstrant, vel quantum ad nigras et sordidas vestes, vel quantum etiam ad aliquos fœtidos odores : et quantum ad hoc dicit, *Aspergatur in tabernaculo illius sulphur.* Per quod intelliguntur omnia quæ possunt esse signa tristitiæ, sicut et boni odores assumuntur in signum lætitiæ. Homine autem mortuo, frequenter omnia quæ fuerunt ejus, depereunt ; quod consequenter ostendit, primo incipiens a terrenis reditibus, quorum quædam eo mortuo, remanent adhuc seminata ; et quantum ad hoc dicit, *Deorsum radices ejus siccentur,* ut scilicet si quid seminavit vel plantavit, destruatur, ut fructum non ferat. Quædam vero jam producta sunt ad fructum ; et quantum ad hoc subdit, *Sursum autem atteratur messis ejus ;* et posset hoc referri ad quæcumque negotia inchoata, vel etiam pene perfecta. Deinde procedit ad famam, quæ de homine remanet post mortem : ex qua quidem desiderat se in memoria hominum vivere et gloriam habere post mortem : unde quantum ad deletionem peccatoris de memoriis hominum subdit, *Memoria illius pereat de terra.* Quantum autem ad cessationem celebris famæ ipsius subdit, *Et non celebretur nomen ejus in plateis :* quod signanter dicit, quia non est celebritas nominis nisi apud multitudinem, quæ in plateis solet inveniri : et sic cessante memoria et nominis celebritate, claritas gloriæ ejus commutabitur in tenebras perpetuæ oblivionis : et hoc est quod subdit, *Expellet eum de luce in tenebras*, idest de gloria mundana in oblivionem. Cessante autem fama ejus, et corpore consumpto per mortem, etiam nihil ipsius remanebit, quia[1] Baldad et socii ejus opinabantur, quod anima non remaneret post mortem. *Et de orbe transferet eum,* ut scilicet nihil ejus in mundo remaneat. Sed quia parentes etiam in filiis vivunt ; ideo ad hoc excludendum subdit, *Non erit semen ejus*, quod filii ejus morientur : *Neque proge-*

[1] Al. : « remanebit in mundo, quia Baldad etc. »

nies in populo suo : quia nec nepotes aut pronepotes remanebunt : nec etiam aliqui ad ipsum pertinentes; unde subdit, *Nec ullæ reliquiæ in regionibus ejus*, idest nec consanguinei, nec domestici, per quos de ipso memoria habeatur. Quis autem effectus ex hoc sequatur in cordibus aliorum auditorum[1] ostendit cum subdit, *In die ejus*, quæ scilicet est dies perditionis ipsius : *Stupebunt novissimi*, idest minores de populo, præ nimia admiratione, non volentes considerare, quomodo tanta gloria peccatoris subito in nihilum sit redacta. Et quantum ad majores subdit : *Et primos invadet horror*, timentes scilicet, ne eis eveniat simile : et videtur hoc induxisse ad respondendum[2] ei quod Job supra XIV dixerat : *Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelliget : attamen caro ejus dum vivet dolebit.* Ex quo videbatur Job comminationes amicorum, vel promissiones de eventibus futuris contingentibus post mortem, confutasse ; sed aliud hic Baldad respondet, hujusmodi infortunia quæ post mortem accidunt, etsi mortuus non cognoscit, infliguntur tamen a Deo hujusmodi pœnæ propter correctionem aliorum. Et quia quasdam pœnas peccatoris ad viam præsentis vitæ pertinentes, præmiserat ad ea quæ post mortem eveniunt ; ideo quasi epilogando subdit, *Hæc ergo sunt tabernacula iniqui*, idest processus ejus in via præsentis vitæ : tabernaculis enim viatores utuntur. Et quantum ad ultimum finem, qui est quasi terminus motus, subdit : *Et iste locus ejus qui ignorat Deum*, vel per infidelitatem, vel per inobedientiam.

CAPUT DECIMUM NONUM

LECTIO I

Respondens autem Job dixit : Usquequo affligitis animam meam, et atteritis me sermonibus? En decies confudistis me, et non erubescitis opprimentes me. Nempe et si ignoravi, mecum erit ignorantia mea. At vos contra me erigimini, et arguitis me opprobriis meis. Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo judicio afflixerit me, et flagellis suis me cinxerit. Ecce clamabo vim patiens, et nemo audiet ; vociferabor, et non est qui judicet. Semitam meam circumscripsit, et transire non possum : et in calle meo tenebras posuit. Spoliavit me gloria mea, et abstulit coronam de capite meo. Destruxit me undique, et pereo, et quasi avulsæ arbori abstulit spem meam. Iratus est contra me furor ejus, et sic me habuit quasi hostem suum. Simul venerunt latrones ejus, et fecerunt sibi viam per me, et obsederunt in gyro tabernaculum meum. Fratres meos longe fecit a me, et noti mei quasi alieni recesserunt a me. Dereliquerunt me propinqui mei, et qui me noverant, obliti sunt mei. Inquilini domus meæ et ancillæ meæ sicut alienum habuerunt me, et quasi peregrinus fui in oculis eorum. Servum meum vocavi, et non respondit ; ore proprio deprecabar illum. Halitum meum exhorruit uxor mea, et orabam filios uteri mei. Stulti quoque despiciebant me, et cum ab eis recessissem, detrahebant mihi. Abominati sunt me quondam consiliarii mei, et quem maxime diligebam, adversatus est me. Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum, et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos. Miseremini mei, miseremini mei saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Quare persequimini me sicut Deus, et carnibus meis saturamini ?

Baldad in præmissis verbis ad duo attendisse videtur : primo quidem ad confutandum Job de insipientia et superbia et furore, per quod eum affligere intendebat, similiter et alii amici sui ; et ideo dicit, *Usquequo affligitis animam meam.* Secundo ad confirmandum suam sententiam, quod adversitates præsentis vitæ pro peccatis proveniant : quod quidem prolixe prosecutus fuerat, enumerando diversas adversitates absque alia probatione inducta ; et quantum ad hoc subdit, *Et atteritis me sermonibus*, idest verbis fatigatis, non probationibus convincitis. Est autem tolerabile si semel aliquis contra amicum suum loquatur ; sed si homo multiplicet hujusmodi verba, videtur esse malitiæ confirmatæ ; unde

[1] Al. deest. : « auditorum. »

[2] Al. : « reddendum. »

subdit : *En decies confudistis me :* et ipsi loquendo, et me cum quadam indignatione audiendo. Ante hanc autem responsionem quinquies Job invenitur locutus, si incipiamus ab hoc quod dixit, *Pereat dies in qua natus sum* : et quinquies ei respondisse amici sui inveniuntur. Saltem autem præ confusione, etsi non propter amicitiam, debuissent ab afflicti afflictione cessare ; unde subdit : *Et non erubescitis opprimentes me,* scilicet tam opprobriis quam prolixitate verborum me gravantes. Inter cætera autem opprobria videtur eum Baldad de ignorantia notasse, cum dixit, *Intellige prius, et sic loquamur :* quæ quidem ignorantia toleranda ab amicis esset, et propter eam excusandus : non autem erat ei improperanda, maxime tempore adversitatis; et ideo subdit : *Nempe si ignoravi, mecum erit ignorantia mea ;* quasi dicat, Nihil vos, sed me solum gravat : unde ad vos non pertinebat inter adversa mihi ignorantiam improperare ; et ideo subdit ; *At vos contra me erigimini*, scilicet scientiam vestram ostendentes : *Et arguitis me opprobriis meis*, idest quæ ad me solum pertinent, et alios non gravant.

Quibus præmissis ad confutationem amicorum pertinentibus, accedit ad principale propositum prosequendum, intendens ostendere falsum esse quod dicebant, quod præsentes adversitates semper propter peccata præterita proveniunt. Ex qua suppositione statim a principio ad inconveniens ducit, dicens : *Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo judicio, afflixerat me ;* quasi dicat : Si adversitates non adveniunt nisi pro peccatis, non est æquum Dei judicium, quo me non graviter peccantem tam graviter afflixit. Dicit autem, *Saltem nunc*, quia hactenus non ita particulariter enumeravit suas adversitates sicut nunc. Non solum autem se dicit adversitatibus afflictum, sed et eis conclusum, ut viam evadendi invenire non possit ; unde sequitur : *Et flagellis suis me cinxerit :* quia scilicet ipsa flagella remediorum viam subtraxerunt. Et hoc secundum primo quidem per auxilium humanum ; et hoc dupliciter : uno modo in ipso facto, puta cum aliquis ab aliquo violenter opprimitur, et ab illo succursum habet ; et ad hoc excludendum dicit : *Ecce clamabo, vim patiens, et nemo exaudiet :* quasi dicat : Si clamarem contra eos, qui me violenter opprimunt, nullus exaudiret ut auxilium ferret. Alio modo post factum : puta cum aliquis injuriam passus, conqueritur judici, qui eum sententialiter restituit et vindicat ; et hoc excludens subdit, *Vociferabor, et non est qui judicet :* idest si vociferarer conquerendo, non adesset judex, qui me suo judicio liberaret. Secundo invenitur in adversitatibus remedium ab ipso homine, qui adversitates evadit ; et hoc dupliciter ; uno modo per potentiam, et hoc excludit dicens: *Semitam meam circumscripsit, et transire non possum ;* quasi dicat : Tot impedimenta processibus meis apposuit, ut ea amovere non possim. Alio modo per prudentiam ; et ad hoc excludendum subdit : *Et in calle meo tenebras posuit,* ut scilicet non videam qualiter sit procedendum. Deinde exclusis remediis, subjungit adversitates, incipiens ab exterioribus bonis quæ perdidit : inter quæ primo ponit jacturam honoris et gloriæ, cum dicit, *Spoliavit me gloria mea :* quia cum prius in honore et reverentia haberetur, postea etiam juniores tempore eum irridebant, ut dicitur infra xxx. Secundo ponit dispendium dignitatis : unde subdit : *Et abstulit coronam de capite meo :* quia ante sedebat quasi rex circumstante exercitu, ut infra xxix : nunc sedens in sterquilinio, testa saniem radebat, ut dictum est supra ii. Tertio ponit damnum exteriorum rerum cum dixit, *Dextruxit me undique*, scilicet devastatis omnibus exterioribus bonis, et adversitate durante, quia non est spes recuperandi : unde subdit : *Et quasi avulsæ arbori abstulit spem meam :* arbor enim quamdiu radicibus terræ inhæret, habet spem, etiam si præcisi fuerint rami ejus, ut rursum virescat ; sed si evellantur ejus radices de terra, necesse est ut siccetur et pereat : ita etiam ipse, quasi avulsis radicibus, nullam habeat spem prosperitatem temporalem recuperandi. Radix autem spei est duplex : una quidem ex parte divini auxilii ; alia vero ex parte auxilii humani : radix autem spei quæ est ex divino auxilio, videba-

tur esse avulsa propter hoc quod Deus ei graviter videbatur iratus secundum illorum opinionem, qui divinam punitionem in solis adversitatibus hujus vitæ ponebant ; unde dicit : *Iratus est contra me furor ejus ;* quod dicit ad designandum vehementiam iræ, nam furor est ira accensa. Solet autem furor, quo vehementior est, eo citius transire ; et sic potest in futurum remanere spes de irato. Sed si ira in odium transeat, jam non videbitur spes ulla restare ; et ad hoc signandum subdit ; *Et sic me habuit quasi hostem suum ;* ab inimico autem non speratur remedium. Divinæ autem iræ et odii signum ponit, cum subditur : *Simul venerunt latrones ejus :* latrones nominat Sabæos et Chaldæos et dæmones, qui ejus bona vastaverant simul, quasi ex condicto ; quos nominat Dei latrones, quasi hoc ex ordinatione divina contigerit, sicut et amici Job dicebant. Prædicti autem latrones deprædati sunt Job publice, absque aliqua reverentia vel metu ; unde subdit : *Et fecerunt sibi viam per me ;* quasi dicat, ita me sunt deprædati, sicut hostis, qui invenitur in via : infestaverunt etiam universaliter et perseveranter ; et quantum ad hoc subdit, *Et obsederunt*, scilicet perseveranter : *In gyro*, universaliter quantum ad omnia : *Tabernaculum meum*, idest bona domus meæ. Deinde ostendit avulsam esse radicem spei quæ est ex humano auxilio, ostendens, quod nihil auxilii poterat expectare ab illis[1], de quibus magis videbatur ; et enumerat primo illos qui non[2] sunt habitatione domus separati, incipiens a fratribus, dicens : *Fratres meos longe fecit a me*, ut scilicet auxilium mihi ferre vel non velint vel non possint. Deinde ponit familiares cum subdit, *Et noti mei quasi alieni recesserunt me*, mihi scilicet auxilium non ferentes. Quantum autem ad consanguineos, vel quæcumque alia necessitudine conjunctos subdit, *Dereliquerunt me propinqui mei*, auxilium non ferentes. Quantum vero ad illos cum quibus aliquando fuerat conversatus, subdit : *Et qui noverant*, scilicet olim quasi familiarem amicum, nunc in tribulatione obliti sunt mei, scilicet de me non curantes. Post hoc accedit ad enumerandum domesticos, dicens : *Inquilini domus meæ*, qui scilicet mihi servire consueverunt, *et ancillæ, sicut alieni habuerunt me*, de meis scilicet afflictionibus non curantes : *Et quasi peregrinus fui in oculis eorum*, me scilicet penitus contemnentes. Deinde de inobedientia servorum subdit, *Servum meum vocavi, et non respondebit mihi.* Addit autem et superbum contemptum : *Ore proprio deprecabor illum*, idest oportebat me ad eum agere non imperio, sed precibus, propter hoc quod me contemnebat. Deinde enumerat personas maxime conjunctas, scilicet uxorem et filios. Solet autem uxoribus maxime delectabilis fieri præsentia viri, nisi forte ex aliqua gravi corruptione horribilis reddatur ; et ad hoc signandum subdit, *Halitum meum exhorruit uxor mea*, scilicet propter fœtorem ulcerum, ex quibus ei horribilis reddebar. Filii autem ex solo nutu parentis solent ejus voluntatem implere : ex magno autem contemptu parentis provenit, quod patrem, cui oportet a filio reverentiam exhiberi, oporteat suppliciter filium deprecari : et ad hoc ostendendum subdit, *Et orabam filios uteri mei.* Sed hoc videtur contra id quod dictum est supra primo, quod filii ejus et filiæ oppressi sunt per domus ruinam. Sed potest dici quod aliqui parvuli remanserant, qui non interfuerant illi convivio : vel forte aliqui filii filiorum, qui mortem propriorum parentum peccatis propriis, imputantes peccatis Job, ipsum contemnebant. Postquam ergo se despectum dixit a domesticis et a forinsecis, ostendit consequenter se despectum esse et a sapientibus. Est autem stultorum proprium, ut eos despiciant quos in miseriis vident, quia sola bona terrena honoranda putant ; et ideo dicit : *Stulti quoque despexerant me*, corde præsentem : *Et cum ab eis recessissem, detrahebant mihi*, scilicet ore pronuntiantes quæ in præsentia dicere verebantur. Deinde etiam se a sapientibus despectum dicit, quos aliquando familiares habuerat ; unde dicit, *Abominati sunt me quondam consiliarii mei*, quos scilicet

[1] Al. deest : ab illis. »

[2] Al. deest : non. »

propter eorum sapientiam ad meum consilium admittebam : *Et quem maxime diligebam, aversatus est me*. Et forte dicit propter aliquem eorum qui præsentes aderant, qui ei gravius adversabatur. Sic igitur præmissis adversitatibus quæ pertinent ad exteriora, subjungit de proprii corporis consumptione, dicens : *Pelli meæ consumptis carnibus, adhæsit os meum :* quia scilicet propter gravitatem ægritudinis carnes ejus consumptæ erant, ita quod cutis ejus ossibus adhæreret. Sed quia labia sunt carnea, quæ dentibus sicut ossibus adhærent ; ideo ad hæc excipienda subdit, *Et derelicta sunt tantum modo labia circa dentes meus*, per quod videtur occulte innuere, quod omnibus aliis officiis membrorum cessantibus, solum ei remanserat locutionis officium. Enumeratis ergo adversitatibus suis, eos ad compassionem invitat, geminans nunc petitionem propter multitudinem miseriarum, dicens, *Miseremini mei, miseremini mei saltem vos amici mei*, ex quo ab aliis sum derelictus. Causa autem miserendi est miseria quæ tanto gravior est, quanto a fortiori inducitur : ideo subdit, *Quia manus Domini tetigit me :* intelligebat enim se a Deo percussum. Non videtur autem decens, ut homini afflicto afflictionem addatis : et ideo subdit, *Quare persequimini me sicut Deus?* quasi dicat, Sufficit mihi persecutio quæ est a Deo, vestrum autem esset magis consolationem adhibere. Qualiter autem persequerentur, ostendit, *Et carnibus meis saturamini :* quod proprie ad detractores pertinet : qui carnibus humanis vesci dicuntur, inquantum iniquitatibus aliorum delectantur : caro enim est infirmior pars animalis.

LECTIO II

Quis mihi tribuat, ut scribantur sermones mei? Quis mihi det, ut exarentur in libro stylo ferreo, et plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice? Scio enim, quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum. Et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum. Quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius : reposita est hæc spes mea in sinu meo. Quare ergo nunc dicitis, Persequamur eum, et radicem verbi inveniamus contra eum? Fugite ergo a facie gladii, quoniam ultio iniquitatum gladius est; et scitote esse judicium.

Dixerat superius Job, spem suam esse ablatam, quasi arboris avulsæ ; quod quidem dixit, referens ad spem temporalis prosperititas recuperandæ, ad quam eum amici ejus multipliciter incitabant. Hanc autem spem sibi habendam non esse, supra multipliciter ostendit ad diversa inconvenientia deducendo ; nunc autem manifeste suam intentionem aperit, ostendens se prædicta non dixisse quasi de Deo desperans, sed quia altiorem spem de eo gerebat, non quasi relatam ad præsentia bona, sed ad futura. Et quia grandia et mira et certa dicturus erat, præostendit desiderium suum ad hoc, quod sententia quam dicturus erat, in fine posterorum[1] perpetuetur. Transmittimus autem sensus et verba nostra in posteros per scripturæ officium : et ideo dicit : *Quis mihi tribuat, ut scribantur sermones mei?* scilicet quos dicturus sum de spe quam in Deo firmavi, ne oblivione deleantur. Solent autem ea quæ atramento scribuntur, per longinquitatem temporis deleri : et ideo quando volumus aliquam scripturam in longinquum servari, non solum per modum scripturæ eam describimus, sed per aliquam impressionem sive in pelle, sive in metallo, sive in lapide. Et quia illud quod sperabat, non erat in proximo futurum, sed in fine temporum reservatur implendum, ideo subdit, *Quis mihi det, ut exarentur in libro stylo ferreo*, quasi in impressione aliqua facta in pelle, aut si hoc parum est, impressione facta fortiori, *In lamina plumbi :* vel si et hoc parvum videtur. *Celte sculpantur stylo ferreo in silice*. Qui sint autem hi sermones, quos tanta diligentia velit conservari, ostendit subdens : *Scio enim quod Redemptor meus vivit*. Signanter hoc per modum causæ assignat : ea enim quæ

[1] Al. : « in fide peccatorum. »

pro certo non habemus, non curamus mandare memoriæ ; et ideo signanter dicit, *Scio enim*, quia scilicet per certitudinem fidei. Est autem hæc spes de gloria resurrectionis futuræ, circa quam primo assignat causam, cum dicit, *Redemptor meus vivit.* Ubi considerandum, quod homo qui immortalis constitutus fuerat a Deo, mortem per peccatum incurrit, secundum illud Rom. v, 12 : *Sicut per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum, et per peccatum mors :* a quo quidem peccato per Christum redimendum erat genus humanum ; quod Job per spiritum fidei prævidebat. Redemit autem nos Christus de peccato per mortem pro nobis moriendo ; non autem sic mortuus est quod eum mors absorberet : quia etsi mortuus sit secundum humanitatem, mori tamen non potuit secundum divinitatem. Ex vita autem divinitatis etiam humanitas est reparata ad vitam resurgendo, secundum illud II ad Cor. XIII, 4 : *Nam et si crucifixus est ex infirmitate naturali, sed vivit ex virtute Dei.* Vita autem Christi resurgentis ad omnes homines diffundetur in resurrectione communi: unde et ibidem subdit : Apostolus : *Nam et nos infirmi sumus in illo ; sed vivimus cum eo ex virtute Dei in nobis ;* unde et Dominus dixit Joan. v, 25, 26 : *Quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent : sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso.* Ergo primordialis causa resurrectionis humanæ est vita Filii Dei, quæ non sumit initium ex Maria, sicut Ebionitæ dixerunt, sed semper fuit, secundum Apostolum Hebr. ult. 8 : *Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula :* et ideo signanter non dicit, *Redemptor* vivet, sed *vivit* : et ex hac causa futuram resurrectionem pronuntiat, tempus ipsius determinans, cum subdit, *Et in novissimo die de terra surrecturus sum.*

Ubi considerandum est, quod quidam ponentes motum cœli, et hunc statum mundi in æternum duraturum, posuerunt, quod circa revolutiones annorum, redeuntibus stellis ad situs eosdem, homines mortui repararentur ad vitam. Cum autem dies ex motu cœli causetur ; si motus cœli in æternum durabit, nullus erit novissimus dies : et ideo ad prædictum errorem tollendum signanter dicit : *In novissimo die :* et concordat sententiæ Domini, qui dicit Joan. VI, 40 : *Ego resuscitabo eum in novissimo die.* Fuerunt alii, qui dixerunt, quod homines resurgent resumendo non terrena, sed quædam cœlestia corpora ; sed ad hoc excludendum subdit : *Et rursum circumdabor pelle mea* : quod signanter dicit, quia supra dixerat solam pellem circa ossa remansisse ; ex ipso autem modo loquendi rationem resurrectionis assignat, ne scilicet anima a proprio indumento semper remaneat denudata. Rursus fuerunt alii, qui dixerunt animam idem corpus quod deposuerat, resumpturam, sed secundum conditionem eamdem, ut scilicet indigeat cibis et potibus, et alia opera carnalia hujus vitæ exerceat ; sed hoc excludit subdens, *Et in carne mea videdo Deum.* Manifestum est enim, quod caro hominis secundum statum vitæ præsentis corruptibilis est. *Corpus autem quod corrumpitur, aggravat animam*, ut dicitur Sap. IX, 15. Et ideo nullus in hac mortali carne vivens potest videre Deum ; sed caro quam anima in resurrectione resumet, eadem quidem erit per substantiam, neque corruptionem habebit ex divino munere, secundum illud Apostoli ad Cor. XV, 53 : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem* : et ideo illa caro hujus conditionis erit, quod in nullo animam impediat, quin Deum possit videre ; sed erit ei omnino subjecta : quod ignorans Porphyrius dixit, quod anima ad hoc quod fiat beata, omne corpus fugiendum est, quasi anima sit Deum visura, non homo : et ad hoc excludendum subdit : *Quem visurus sum ego ipse :* quasi dicat : Non solum anima mea Deum videbit, *Sed ego ipse*, qui ex anima et corpore subsisto. Et ut ostendat quod illius visionis etiam suo modo erit particepes corpus, subjungit : *Et oculi mei conspecturi sunt* : non quia oculi corporis divinam essentiam sint visuri : sed quia oculi corporis videbunt Deum hominem factum, videbunt etiam gloriam Dei in creatura refulgentem, secundum Augustinum in fine *de Civitate Dei.* Et ut idem numero, non

solum specie, reparandus homo credatur ad Deum videndum, subjungit, *Et non alius*, scilicet numero : scilicet ne credatur talem se vitæ reparationem expectare, qualem describit Aristoteles in II *de Generatione*, dicens quod quorumcumque substantia est corruptibilis, reiterantur eadem specie, non eadem numero.

His ergo præmissis de causa resurrectionis, tempore, et modo, et gloria resurgentis, et identitate ejusdem, subjungit, *Reposita est hæc spes mea in sinu meo* : ad ostendendum, quod hanc spem non solum habebat in verbis, sed in corde absconditam ; non dubiam, sed firmissimam ; non quasi vilem, sed quasi pretiosam : quod enim in sinu absconditur, in occulto habetur, et firmiter conservatur, et carum reputatur. Sic ergo ostensa altitudine spei suæ quam habebat de Deo, excludit eorum calumnias, quas contra eum quærebant, quod Dei spem et amorem abjecisset, quia in temporalibus spem non ponebat : unde subdit : *Quare ergo nunc dicitis, persequamur eum?* scilicet tanquam de Deo desperantem, vel Deum non timentem : *Et radicem verbi inveniamus contra eum*, improbando dicta mea, quasi providentiam Dei negaverim, quam non nego, sed assero, dicens, præmia et pœnas a Deo præparari hominibus etiam post hanc vitam ; et ideo subdit, *Fugite ergo a facie gladii*, idest divinæ ultionis in futura vita nobis reservatæ, quamvis temporali prosperitate floreatis : *Quoniam ultor iniquitatum gladius est*, idest ultio, quam ipse proprie inducet post mortem : *Et scitote esse judicium*, non solum in hac vita, sed post hanc vitam in resurrectione bonorum et malorum.

CAPUT VIGESIMUM

LECTIO I

Respondens autem Sophar Naamathites dixit, Idcirco cogitationes meæ variæ succedunt sibi, et mens in diversa rapitur. Doctrinam, qua me arguis, audiam, et spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi. Hoc scio : a principio, ex quo est positus homo super terram, quod laus impiorum brevis sit, et gaudium hypocritæ ad instar puncti. Si ascenderit usque ad cœlum superbia ejus, et caput ejus nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur : et qui eum viderant dicent, ubi est? Velut somnium avolans non invenietur ; transiet sicut visio nocturna. Oculus qui eum viderat, non videbit, neque ultra intuebitur eum locus suus. Filii ejus atterentur egestate, et manus illius reddent ei dolorem suum. Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentiæ ejus, et cum eo in pulvere dormient. Cum enim dulce fuerit in ore ejus malum, abscondit illud sub lingua sua. Parcet illi, et non derelinquet illud, et celabit in gutture suo.

Sophar audita sententia Job de spe futuræ vitæ, acquievisse videtur : unde et post hanc secundam ejus responsionem tertio nihil contradixit ; sed tamen adhuc erat aliquid in corde ejus, quod a priori sententia eum non permittebat omnino recedere : putabat enim, quod etsi in futura vita fierint retributiones et punitiones pro meritis, ut Job dixerat, nihilominus tamen adhuc ei videbatur, quod prosperitates et adversitates hujus vitæ hominibus dispensarentur a Deo pro merito virtutum vel peccatorum : et ideo quasi in parte convictus, et in parte adhuc primam sententiam tenens, dicit : *Idcirco*, scilicet propter verba quæ dicis de spe futuræ vitæ : *Cogitationes meæ variæ succedunt sibi*. Et ut non intelligantur hujusmodi variæ cogitationes ad eamdem sententiam pertinere, sicut cum aliquis eamdem conclusionem per varias rationes excogitat, subdit : *Et mens in diversa rapitur*, scilicet violentia rationum, quæ induci possunt pro utraque sententia, nunc ad unum, nunc ad aliud ducor, quasi non sufficiens ad contrarias rationes solvendas ; videbatur enim ei, quod sententiam Job de spe futuræ vitæ repudiare non deberet : et ideo subdit, *Doctrinam, qua me arguis, audiam*, credendo scilicet quod dixisti de resurrectione futura, sed tamen adhuc totaliter primam sententiam non dimitto : et hoc est quod subdit : *Et*

spiritus intelligentiæ meæ respondebit mihi : quasi dicat, Adhuc intellectus meus habet, quid pro sententia sua respondeat. Hoc autem videbatur ei certissimum et experimento probatum, quod mali etsi aliqua prosperitate gaudeant, tamen illa sit brevis, et cito in hac vita etiam finiatur vel per festinam mortem, vel per aliquam subsequentem adversitatem : et hoc est quod subdit, *Hoc scio a principio, ex quo est positus homo super terram ;* quasi dicat, a principio humani generis : *Quod laus impiorum brevis sit :* laudantur enim quandoque ad modicum. propter aliqua bonitatis signa, quæ in eis apparent ; sed illa statim obnubilantur ex iniquis operibus quæ in eis apparent ; ideo gaudium quod habent de favore quem capiunt ex sua simulatione. in brevi pertransit, et hoc est quod subdit, *Et gaudium hypocritæ ad instar puncti,* quasi in momento pertransiet : quia ex fructibus suis cognoscitur, ut dicitur Matth. VII. Contingit tamen quandoque, quod ex illo favore, quem brevi tempore ex sua simulatione captavit, ad aliquem alium statum sublimatus est : unde consequenter ostendit, quod nec ei stabile erit, dicens, *Si ascenderit usque in cœlum superbia ejus*, idest propter altum statum, quem adeptus est, in tantam ascendat superbiam, quod non reputet se caducum, quasi terrenum, sed immobilem quasi cœlestem : *Et ejus caput nubes tetigerit,* ut scilicet ultra communem statum hominum promoveatur : *Quasi sterquilinium in fine perdetur,* vel propter festinam mortem, ex qua redderetur humanum cadaver vile, et abominabile quasi stercus, secundum illud Hier. IX, 22 : *Cadet morticinum hominis quasi stercus super faciem regionis* : vel per hoc, quod ejus malitia detegetur, et ab omnibus reputabitur vilis, secundum illud Eccl. IX, 10 : *Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur.* Ejus autem superbia dejecta, stupor in cordibus hominum orietur de tam subita dejectione ; et reverentia, quæ habebatur ad ipsum, cessabit : unde subdit : *Et qui eum viderant, dicent, Ubi est ?* vel admirantes, vel contemnentes. Et ut ostendat ejus dejectionem irreparabilem esse, subdit : *Et velut somnium avolans non invenietur :* sicut enim avis faciliter avolando aufertur ab oculis hominum, ita etiam somnia de facili auferuntur a cognitione humana. Et quia eorum nullum manet vestigium vel debile, neque ad aliquod testimonium per quod si perdetur, possit requiri : ideo irreparabiliter transit ejus cognitio : et similiter dat intelligere, quod casus impiorum sit irrecuperabilis : et hujusmodi irrecuperabilitatis causam ostendit multiplicem. Primo quidem ex parte ipsius peccatoris, qui perit ; unde dicit, *Transibit sicut visio nocturna ;* quæ quidem est visio phantasmatis non permanentis ; et ideo postquam desierit, ad eam reditus haberi non potest. Visio autem diurna est alicujus rei permanentis ; quam si aliquis videre desierit, ad eam videndam rursus recurrere potest ; et similiter quamdiu peccator manet, si adversitas ei adveniat, potest reparatio sperari : sed quando ipse ex hac vita transierit, nulla ulterius reparatio speratur. Secundo autem ex parte aliorum hominum ostendit casum esse irreparabilem, cum subdit : *Oculus, qui eum viderat, non videbit* : ea enim, quæ ab oculis recedunt, de facili etiam a memoria transeunt : unde mortui qui subtrahuntur humanis aspectibus, de facili oblivioni traduntur : ut sic nec in memoriis hominum gloriam habeant, nec amici ejus amplius auxilium præstare curant. Tertio ostendit causam irrecuperabilitatis ejus, quia non potest redire ad priorem statum ; unde subdit, *Nec ultra intuebitur eum locus ejus :* non enim potest homo redire post mortem ad eumdem modum vivendi, et non solum ipse dejicietur in propria persona transiens, et oculis hominum subtractus ; proprio loco nunquam restituendus : sed etiam filii pro peccato ejus punientur : unde sequitur : *Filii ejus atterentur egestate*, justo scilicet Dei judicio : ut quia pro divitiis filiorum peccavit, in hoc etiam spe sua frustretur, filiis ejus pauperibus effectis. Deinde, quasi acquiescens jam sententiæ Job, subjungit etiam de pœnis futuræ vitæ dicens, *Et manus illius reddant ei dolorem suum*, idest pro operibus peccatorum quæ fecit, dolorem patietur in pœnis. Et quod ista retributio doloris

sit intelligenda post mortem, apparet per hoc quod subdit, *Ossa ejus implebuntur vitiis adolescentiæ ejus, et cum eo in pulvere dormient*; quasi dicat : Etiam post mortem quando carnes ejus in pulverem resolvuntur, solis ossibus in sepulcro remanentibus, pœnam patietur pro peccatis, non solum quæ in senectute, sed etiam quæ in adolescentia commisit, quæ est magis præceps ad peccandum. Et causam etiam quare post mortem puniatur pro peccatis, ostendit. *Cum enim dulce fuerit in ore ejus malum, abscondet illud sub lingua sua* : et loquitur ad similitudinem hominis dulcem cibum comedentis, qui non cito illud absorbet, sed diu tenet in ore, ut diutius delectetur; unde hanc similitudinem exponens, suddit, *Parcet illi*, scilicet malo vel peccato, quod est ei dulce, nolens illud destruere : quod quidem destrueretur deserendo : unde sequitur, *Et non derelinquet illud.* Quare autem non relinquitur, ostendit subdens, *Et celabit in gutture suo*, idest nulli manifestabit : et propter hoc nullus ei peccatum occultum dissuadebit, nec aliquod remedium adhibebit : quod adhibetur peccata sua confitentibus. Hæc est ergo causa, quare peccata alicujus puniuntur post mortem, quia ea in vita relinquere noluit.

LECTIO II

Panis ejus in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus. Divitias quas devoravit, evomet, et de ventre illius extrahet eas Deus. Caput aspidum surget, et occidet eum lingua viperæ. Non videat rivos fluminis, torrentes mellis et butyri. Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur : juxta multitudinem adinventionum suarum, et sic sustinebit. Quoniam confringens nudavit pauperis domum, rapuit, et non ædificavit eam. Nec est satiatus venter ejus; et cum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit. Non remansit de cibo ejus, et propterea, nihil permanebit de bonis ejus. Cum satiatus fuerit, arctabitur; æstuabit, et omnis dolor irruet super eum. Utinam impleatur venter ejus, ut emittat in eum iram furoris sui, et pluat super illum bellum suum. Fugiet arma ferrea, et irruet in arcum æreum. Eductus et egrediens de vagina sua, et fulgurans in amaritudine sua, vadent et venient super eum horribiles. Omnes tenebræ absconditæ sunt in occultis ejus : devorabit eum ignis qui non succenditur; affligetur relictus in tabernaculo suo. Revelabunt cœli iniquitatem ejus, et terra consurget adversus eum. Apertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris Dei. Hæc est pars hominis impii a Deo; et hæreditas verborum ejus a Domino.

Quia dixerat, quod ossa impii replenda sunt vitiis adolescentiæ ejus, ut scilicet pro eis puniatur post mortem; nunc de pœnis ejus prosequitur latius : et primo ostendit quod bona quæ in hoc mundo habuit, ei vertentur mala : et utitur similitudine comedentis, cui cibus quandoque in malum convertitur; et hoc duobus modis. Uno modo, quando cibus indigestus interius manet, et convertitur in humores venenosos; et quantum ad dicit : *Panis ejus in utero vertetur in fel aspidium intrinsecus;* quasi dicat : Sicut quandoque cibus comestus convertitur in humores venenosos, ita et bona quæ in hoc mundo habuit perseverantur usque ad mortem, convertuntur in amaritudinem mortis. Secundo cibus comestus, si digeri non potest, per vomitum extra ejicitur cum abominatione et dolore : ita quandoque etiam contingit, quod homines peccatores bona temporalia quæ in hoc mundo acquirunt, quia eis bene non utuntur, quasi indigesta divino judicio cum dolore amittunt; unde subdit, *Divitias quas devoravit*, idest rapaciter acquisivit, *Evomet*, idest cum abominatione perdet : *Et de ventre ejus,* idest de ejus dominio, *Extrahet eas Deus :* quia scilicet divino judicio per quamdam violentiam ei auferentur; nec solum bona quæ habuit, ei vertentur in malum, sed etiam ab inimicis mala patietur et facto et verbo : et ideo duo exempla ponit. Primum quidem de aspide, quæ mordendo interficit; unde dicit, *Caput aspidis surget*, scilicet contra eum ad eum mordendum : per quod significatur aliquis malefactorum princeps, vel etiam diabolus eum invadens. Secundum exemplum ponit de vipera, quæ lingua sua venena diffundit; unde sequitur, *Et occidet eum lingua viperæ :* per quam intelligitur quodcumque nocumentum proveniens ex

lingua hominis, quasi venenum ex lingua viperæ. Deinde subjungit pœnam ex privatione bonorum. *Non videat rivos fluminis, torrentes mellis et butyri.* Mel autem et butyrum in hoc conveniunt, quod utrumque suave est ad edendum; sed mel officio apum ex floribus colligitur, butyrum autem ministerio hominum ex lacte domesticorum sumitur; unde per mel potest significari quodcumque bonum delectabile, proveniens absque industria hominum; per butyrum autem designatur aliquod bonum delectans ex studio humano proveniens. Torrens autem subito et ex insperato superveniens in flumine abundantiam designat propter aquarum multitudinem; in rivulis autem distributio bonorum designatur : non enim omnes omnia habent neque temporalia neque spiritualia bona, sed quidam hæc, quidam illa. Datur ergo intelligi quod bonis secundum Sophar sententiam suavitas bonorum proveniat abundanter et ex insperato, tum ex humano ministerio, tum ex providentia divina sine humana industria, secundum tamen quandam ordinatam distributionem : qua quidem distributione privandum asserit peccatorem. Et quia quandoque ex multitudine pœnarum homo deficit, ut ulterius pœnas sustinere non possit, subjungit quod peccator quamvis in hac vita multipliciter puniatur, tamen ulterius reservatur ad pœnas futuræ vitæ; unde sequitur : *Luet, quæ fecit omnia,* idest pro singulis peccatis suis pœnam patietur : *Nec tamen consumetur*, scilicet secundum animam, quæ futuris pœnis reservatur. Consequenter ostendit convenientiam pœnarum ad culpas, cum subdit : *Juxta multitudinem adinventionum suarum*, idest peccatorum, quæ solicite excogitat : *Sic et sustinebit*, scilicet quia pœna per quandam convenientiam culpæ respondebit. Et post hoc manifestat quantum ad culpam rapacitatis : in qua duo per ordinem ponit. Quorum primum est violenta deprædatio : quod significat subdens : *Quoniam confringens nudavit pauperes;* in confractione quidem violentiam significans in nudatione rapinam. Secundo ponit restitutionis negligentiam; et quantum ad hoc subdit : *Domum rapuit, et non ædificavit eam* : quasi dicat : Ea quæ de domo rapuit, vel quæ in domo confringendo destruxit, recompensare neglexit. Huic autem culpæ convenientem pœnam subjungit, dicens, *Nec est satiatus venter ejus;* quasi dicat : Quia nudavit domum pauperis, eum de bonis suis satiari non sinens, ideo appetitus ejus non est satiatus, nec de bonis quæ jure possidet, neque de iis quæ injuste acquisivit : quia, sicut dicitur Eccl. v,9. *Avarus non implebitur pecunia : et qui amat divitias, fructum non capiet* * *ab eis.* Et quantum ad hoc subdit, *Et cum habuerit quæ concupierat, possidere non poterit:* quia vel ipse subtrahetur eis, vel quia[1] subtrahuntur ei : et hoc conveniens est, ut quia ea quæ rapuit, sponte restituere noluit, ea invitus amittat. Deinde manifestat idem in culpa voracitatis, quam ponit subdens : *Non remansit de cibo ejus :* quia scilicet quidquid habuit, in suos usus convertit, nec in aliorum necessitatem reservans : subjungit convenientem pœnam, dicens, *Propterea nihil permanebit de bonis ejus*, scilicet ei, quia omnia possidet; et hoc est conveniens pœna quantum ad hoc quod de bonis suis aliis noluit reservare, unde justum est ut ei nihil reservetur. Quantum vero ad hoc quod superflua in suos usus consumpsit, subjungit aliam convenientem pœnam, dicens, *Cum satiatus fuerit arctabitur :* et loquitur ad similitudinem hominis qui nimis comedit, cujus viscera arctantur ex nimio cibo compressa; per quod significatur, quod homo qui superflua sibi acquisivit, arctationem quamdam patietur, non valens omnia acquisita recte disponere, sicut patet Luc. XII, de divite cujus ager tam uberes fructus protulit, quod voluit horrea sua destruere, ut faceret ampliora. Ex arctatione viscerum sequitur inordinatus calor et anxietas : unde subdit, *Et æstuabit :* et similiter illi qui multa sibi immoderate congregant, multa solicitudine affliguntur. Demum ex superfluo cibo ad omnia membra solet dolor pervenire; unde subdit : *Et omnis dolor irruet in eum :* similiter etiam iis qui superflua congregaverunt, multiplex dolor exori-

* *ex eis*

[1] Al. : « illa. »

tur, dum in pluribus dispendia patiuntur. Considerans ergo Sophar, quod saturitas impii est ei nociva ; quasi ex zelo justitiæ, optat ei saturitatem bonorum temporalium, ut pœnam patiatur ; unde sequitur, *Utinam impleatur venter ejus*, scilicet abundantia temporalium bonorum : *Ut emittat in eum*, sicilicet Deus : *Iram furoris sui*, idest vindictam sine misericordia. Et modum iræ ostendit, subdens : *Et pluat super eum bellum suum*. Et in hoc quod dicit, *Pluat*, designat malorum abundantiam ; et in hoc quod dicit, *Super illum*, idest super viros peccatores, designat impotentiam resistendi ; in hoc autem quod dicit, *Bellum suum*, ostendit quod mala non inferuntur ei ad correctionem per modum disciplinæ qua pater castigat filium, sed per modum exterminii, quo hostes perduntur ; unde subdit, *Fugiet arma ferrea*, idest pœnas præsentis vitæ, impatienter eas sustinendo, quæ ad modum gladii ferrei feriunt de propinquo : *Et irruet in arcum æreum*, idest in pœnas futuræ vitæ, quæ quasi feriunt a remotis ad modum arcus ærei, qui est infrangibilis : ut futurarum pœnarum interminabilitas designetur. Exponit autem consequenter hujus arcus processum, dicens, *Eductus, et egrediens de vagina sua*, supple est arcus ille : quamdiu enim arcus est in vagina, non percutit : et similiter ultio futuræ damnationis quamdiu est in Dei præsentia, quasi in quadam vagina, non damnat : sed educitur de hac vagina per malitiam provocantem Deum, et tunc egreditur per dispositionem divinam. Et ejus effectum ostendit, subdens. *Et fulgurans in amaritudine sua :* sicut enim fulgur de supernis, et subito, et cum violentia et claritate venit, ita illa ultio infertur peccatori a Deo ex improviso, cum tanta violentia quod resisti non poterit ; et cum tanta claritate justitiæ, quod excusationi locus non erit ; et ex hoc peccator replebitur amaritudine.

Deinde pœnas ultionis explicat per partes ; et primo quantum ad hoc quod sub potestate dæmonum tradetur : et quantum ad hoc subdit, *Vadent, et venient super eum horribiles*, idest liberam potestatem accipient super eum dæmones. Deinde ponit pœnam damni, cum subdit, *Omnes tenebræ absconditæ sunt in oculis ejus*, quia scilicet perfectas tenebras exteriores et interiores patietur, elongatus a claritate Dei ; quod quidem in occulto dicit esse : quia sicut sanctorum claritas in hac vita nobis occulta est, ita et tenebrositas impiorum. Deinde ponit pœnam sensus, cum dicit, *Devorabit eum :* non quidem consumendo, sed sua afflictione absorbendo : *Ignis*, scilicet gehennæ : *Qui non succenditur*, scilicet humano studio, sed divina virtute, secundum illud Isa. xxx, 33 : *Flatus Domini sicut torrens sulphuris succedens eam.* In his autem pœnis nullum auxilium sibi aderit ; unde subdit : *Affligetur relictus in tabernaculo suo*, ex hoc, quod relinquitur sine auxilio in loco pœnarum sibi deputato.

Positis ergo pœnis quas in seipso patietur, subjungit pœnas quæ pertinent ad ipsum, secundum quod post mortem remanet in hac vita ; et primo quidem quantum ad hoc quod remanet in memoriis hominum, dicens : *Revelabunt cœli iniquitatem ejus*, idest cœlesti virtute fiet, quod iniquitas ejus reveletur post mortem, quæ latebat in vita : *Et terra consurget adversus eum* : quia manifesta ejus iniquitate, homines terreni contra mortuum turbabuntur, qui forte vivum reverebantur. Deinde ponit pœnam ejus quantum ad hoc quod remanet in filiis, cum dicit, *Apertum erit germen domus illius*, idest filii ejus expositi erunt tribulationibus ; et hoc germen, *Detrahetur*, scilicet de hac vita : *In die furoris Domini*, idest in die vindictæ divinæ. Quamvis possit et hoc ad finale judicium referri, in quo sancti revelabunt iniquitatem peccatoris, et totus mundus pugnabit contra insensatos. *Et germina*, idest opera peccati, manifestabuntur, et tandem impius detrahetur in infernum. Deinde epilogando subdit : *Hæc est pars impii a Deo*, idest quam sibi acquisivit pravis verbis et operibus : *Et hereditas verborum ejus a Domino*, idest quam sibi acquisivit pravis sermonibus. Considerandum quod inter præmissa præsentibus pœnis futuras commiscuit.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM

LECTIO I

Respondens autem Job dixit : Audite quæso sermones meos, et agite pœnitentiam. Sustinete me, ut et ego loquar, et post mea, si videbitur, verba ridete. Numquid contra hominem disputatio mea est, ut merito non debeam contristari ? Attendite me, et obstupescite, et superponite digitum ori vestro. Et ego quando recordatus fuero, pertimesco. et concutit carnem meam tremor. Quare ergo impii vivunt, sublevati sunt, confortatique divitiis? Semen eorum permanet coram eis, propinquorum turbæ et nepotum in conspectu eorum. Domus eorum securæ sunt et pacatæ; et non est virga Dei super illos. Bos eorum concepit, et non abortivit; vacca peperit, et non est privata fœtu suo. Egrediuntur quasi greges parvuli eorum, et infantes eorum exultant lusibus. Tenent tympanum et citharam, et gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt. Qui dixerunt Deo, Recede a nobis : et scientiam viarum tuarum nolumus. Quis est omnipotens, ut serviamus ei? Et quid nobis prodest, si oraverimus illum? Verumtamen, quia non sunt in manu eorum bona sua, consilium impiorum longe sit a me. Quoties lucerna impiorum extinguetur, et superveniet eis inundatio, et dolores dividet furoris sui. Erunt sicut paleæ ante faciem venti, et sicut favilla quam turbo dispergit. Deus servabit filiis illius dolorem patris : et cum reddiderit, tunc sciet. Videbunt oculi ejus interfectionem suam, et de furore omnipotentis bibet. Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se? et si numerus mensium ejus dimidietur?

Quia Sophar in præmissis verbis quantum ad aliquid jam sententiæ Job consenserat, ut poneret peccata puniri post mortem, quamvis adhuc in hoc suam sententiam retineret, quod etiam in vita ista peccata temporaliter puniuntur, erectus fuit Job in spem convertendi eos totaliter ad veram sententiam; et ideo primo humiliter inducit eos ad attentionem cum dicit : *Audite, quæso sermones meos*. Et quia hactenus cum quadam irrisione ejus verba audierant, subdit, *Et agite pœnitentiam*, scilicet de hoc, quod verba mea irrisistis, vel quia veritati condixistis. Et quia omnes bis locuti estis : *Sustinete me, ut et ego loquar*, respondebo scilicet ad ea quæ ultimo proposita sunt. Et ne antequam audirent, judicium condemnationis proferant, subdit, *Et post mea, si videbitur, verba ridete;* quasi dicat : Si judicacatis meam hanc sententiam derisibilem esse, prius tamen meam responsionem audiatis; quæ si vobis non satisfaciat, postea poteritis justius ridere. Et ne videantur ejus verba despicienda fore, ostendit, quod de magnis locuturus est, scilicet de divinis judiciis, non de humanis; unde subdit : *Numquid contra hominem disputatio mea est, ut merito non debeam contristari;* quasi dicat : Si ad hoc tenderet meæ disputationis intentio, ut inquirerem an aliquis homo juste vel injuste me afflixerit, qualitercumque accidisset, merito tristitia carerem : sed disputatio mea tendit ad inquirendum quomodo hoc justo Dei judicio acciderit. Et quia de magna re est ista disputatio, ideo audienda est attente; unde dicit, *Attendite me*. Est autem audienda non leviter et cum irrisione, sed magis graviter et cum stupore; unde subdit, *Et obstupescite*. Est autem audienda silenter et sine mussitatione; unde subdit : *Et superponite digitum ori vestro*. Et ne videatur hoc jactanter dicere, quasi ad defendum honorem suæ auctoritati, ostendit se etiam in altitudine hujus quæstionis stupere; unde subdit : *Et ego quando recordatus fuero, pertimesco*, ne scilicet in tanta quæstione in aliquo a veritate deficiam, aut irreverenter de divinis judiciis loquar. Timor autem iste non sistit in mente, sed pervenit usque ad carnem : unde subdit, *Et concutit carnem meam tremor :* ex vehementi enim passione etiam caro immutatur. Quibus præmissis sufficientibus ad attentionem excitandam, procedit ad quæstionem. Et quia Sophar dixerat, quod prosperitates malorum, si quæ sint, brevi tempore finiun-

tur, et bona in malum ejus vertuntur; ideo improbat[1], dicens : *Quare ergo impii vivunt*, scilicet diu ; quasi dicat : Si impius velut avis volans, et velut visio nocturna cito transit ; unde est, quod multi impii habent vitæ diuturnitatem ? Item, si hypocritæ gaudium est ad instar puncti, et ejus ascensus cito dejicietur : *Quare sublevati sunt*, idest in honoribus promoti. Item si divitias quas devoravit, evomit : *Quare sublevati sunt confortatique divitiis*, idest quare eorum divitiæ sunt eis confirmatæ ? Contra hoc etiam quod dixerat, *Filii ejus atterentur egestate*, dicit : *Semen eorum permanet coram eis,* idest filii, eis videntibus, perseverant : et idem subjungit de aliis personis conjunctis, dicens, *Propinquorum turba et nepotum in conspectu eorum;* per quod duplicem prosperitatem designat, quia nec eorum propinqui subtrahuntur per mortem ; quod significat in hoc quod dicit : *Coram eis*, *et in conspectu eorum*.

Deinde prosequitur per partes præmissam prosperitatem impiorum : primo quidem quantum ad ipsos, præmittens immunitatem a malo cum dicit : *Domus eorum*, idest familiæ eorum cum necessariis rebus : *Securæ sunt*, scilicet ab insultu hostium : *Et pacatæ*, idest carentes interna dissensione, et etiam immunes sunt a divino flagello : et quantum ad hoc subdit, *Et non est virga Dei super illos :* quia scilicet pro peccatis suis non corriguntur in hac vita. Et subjungit de multiplicatione bonorum : quia scilicet bona eorum non sunt sterilia, nec fructu suo privantur : et hoc manifestat in specie bovum, qui apud antiquos acceptissimi erant, propter agriculturam, unde dicit, *Bos eorum et vacca concepit,* secundum quod tollitur sterilitas. Est autem conceptio primum in fructificatione animalium. Secundum est formatio fœtus concepti in ventre, et productio ad perfectum, quod impeditur per abortum ; et quantum ad hoc dicit, *Et non abortivit*. Tertium autem est partus ; et quantum ad hoc dicit, *Vacca peperit*, idem significans nomine bovis et vaccæ : et utitur utroque, vel propter ornatum sermonis, vel necessitatem metri. Quartum autem est educatio prolis : et quantum ad hoc subdit, *Et non est privata fœtu suo*, morte scilicet præoccupante.

Consequenter autem subdit de prosperitate; quantum ad filios ; circa quod primo ponit prolis multitudinem, cum dicit, *Egrediuntur*, scilicet in plateis ambulantes, non prævenit morte, *Quasi greges parvuli eorum*, scilicet in multitudine et mutua concordia. Secundo ponit eorum incolumitatem, cum subdit, *Et infantes eorum exultant lusibus ;* quasi dicat, non gemunt infirmitatibus. Tertio ponit eorum disciplinam qua apud antiquos liberi instruebantur in musicis ; unde dicit : *Tenent tympanum et citharum*, *et gaudent ad sonitum organi,* quasi instructi : ad quod ipsi convenienter musica utantur, et alios audiendo prudenter judicent. Sed ne aliquis dicat, quod hæc eorum prosperitas modicum durat ad instar puncti, contra hoc subdit : *Ducunt in bonis dies suos;* quasi dicat, Omnes dies vitæ suæ in prosperitate peragunt. Necesse est autem ex communi conditione quod finaliter sentiant mortem, sed tamen hanc patiuntur absque præcedenti angustia ; unde subdit : *Et in puncto ad inferna descendunt*, idest in mortem : omnes enim antiqui ante Redemptoris adventum, de quo supra locutus fuerat, ad inferna descendebant; sed quidam adversitatibus pressi in via, non subito, sed per multas amaritudines ad inferna descendebant, sicut Jacob dixit Genes. XXXVII, 95 : *Descendam ad filium meum, lugens in infernum*. Sed illi qui prosperitate vigent usque ad inferna descendunt. Posset autem responderi, quod impii inter multa mala quæ faciunt ; meruerunt a Deo prosperitatem terrenam eum amando vel cognoscendo, vel ei quibuscumque operibus serviendo, vel saltem bona temporalia ab ipso petendo ; sed hoc excludit subdens : *Qui dixerunt Deo*, scilicet ex cordis proposito quasi ex certa malitia peccante : *Recede a nobis :* quod pertinet ad defectum amoris :

[1] Al. sic legitur : « ideo hæc statim Job improbat &c. »

Scientiam viarum tuarum nolumus : quod pertinet ad defectum cognitionis per ignorantiam affectatam. Viæ autem Domini dicuntur præcepta et judicia ejus, quibus ab ipso disponimur : *Quis est omnipotens, ut serviamus ei ?* quod pertinet ad defectum bonorum operum provenientem ex Dei contemptu. *Et quid nobis prodest si adoraverimus eum ?* quod pertinet ad contemptum petitionis propter defectum spei. Sic ergo evidentissime confutavit eorum sententiam, ostendens quod prosperitas temporalis, non semper est præmium virtutis : nec adversitas temporalis est pœna peccati : quia impii frequenter prosperantur in hac vita, nihil boni merentes a Deo. Et cum hic nullas graves adversitates patiuntur, posset aliquis abjicere : si malis prospera eveniunt, et adversitatibus carent ; ergo nulla est ratio a malitia declinandi ; unde Eccl. IX, dicitur : *Eadem cunctis eveniunt;* unde et corda filiorum hominum implentur malitia. Sed huic objectioni respondet dicens : *Verumtamen quia non sunt in manu eorum bona sua, consilium impiorum longe sit a me.* Circa quod sciendum est, quod in manu hominis, idest in potestate ipsius, sunt quædam bona, scilicet voluntaria virtutum opera, quorum est dominus per liberum arbitrium, gratia Dei juvante : et ideo hujusmodi bona semper possunt retinere virtuosi quamdiu volunt : propter hoc consilium sectandi hujusmodi bona est acceptandum. Sed bona temporalis prosperitatis non sunt in potestate habentium, ut possint ea acquirere vel retinere cum velint. Et ideo abjiciendum est eorum consilium, quo Deum et justitiam contemnunt, ut prospere vivant : quia per hoc non possunt assequi quod intendunt, sed quandoque adversitatibus premuntur.

Est autem considerandum ulterius, quod adversitas impii gravior est quam justi : qui si adversitatem patitur temporalem, remanet ei fulcimentum virtutis, et consolatio in Deo ; unde non totaliter dissipantur : sed malis, amissis temporalibus bonis, quæ sola sibi quæsierunt, nullum remanet fulcimentum : unde subditur : *Quoties lucerna* idest prosperitas, *impiorum extinguetur*, idest finitur : *Et supervenient eis,* divino judicio, *inundatio*, idest gravis tempestas adversitatis : *Et quoties Deus dividit*, idest sub certa mensura distribuit *Dolores*, idest afflictiones aliquas *Furoris sui*, idest ex ejus furore provenientes : *Erunt*, impii, *sicut paleæ ante faciem venti*, quæ scilicet propter levitatem resistere non possunt vento : *Et sicut favilla*, quæ scilicet remanet ligno combusto : *Quam turbo dispergit*, quia scilicet non habet humorem ut simul se teneat. Etiam impii, adveniente adversitate resistere non possunt, quia carent fulcimento divinæ spei, et per diversas cogitationes disperguntur carentes humore virtutis,

Et post hoc subdit de adversitate quantum ad filios, cum dicit : *Deus servabit filiis illius dolorem patris*, quia peccata patris pertingunt usque ad filios imitatores paternæ malitiæ : nec differtur hoc usque post mortem patris, sed vivente et cognoscente patre hoc erit ; unde subdit, *Et cum reddiderit*, scilicet Deus pœnam filiis : *Tunc sciet*, scilicet pater ; unde subdit, *Videbunt oculi ejus interfectionem suam*, idest filiorum suorum, vel quamcumque adversitatem : et in hoc ipso *de furore omnipotentis bibet*, quia hoc ipsum pertinet ad pœnam patris, quod filii eo vivente puniuntur, non autem si punirentur post ejus mortem ; unde subdit : *Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se ?* idest non affligeretur a futuris infortuniis posterorum, et maxime cum peccator post mortem hoc ignoret, sicut supra XIV, dictum est, *Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelliget. Aut quid pertinet ad eum.* Si numerus mensium ejus dividitur, non potest de hoc dolore in vita, quia hæc ignorabat futura.

LECTIO II

Numquid Deum docebit quispiam scientiam, qui excelsos judicat? Iste moritur robustus et sanus dives et felix. Viscera ejus plena sunt adipe, et medullis ossa illius irrigantur. Alius vero moritur in amaritudine animæ suæ absque ullis opibus. Et tamen simul in pulvere dormient, et vermes operient eos. Certe novi cogitationes vestras, et sententias contra me iniquas. Dicitis enim : Ubi est domus principis? et ubi tabernacula impiorum? Interrogate quemlibet de viatoribus, et hæc eadem intelligere cognoscetis. Quia in diem perditionis servatur malus, et ad diem furoris ducetur. Quis arguet coram eo vias ejus? et quæ fecit quis reddet illi? Ipse ad sepulcra ducetur, et in congerie mortuorum vigilabit. Dulcis fuit glareis Cocyti, et post se omnem hominem trahet, et ante se innumerabiles. Quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati?

Quia supra Job proposuerat, quod impiis in hac vita, quandoque prospera, quandoque adversa adveniunt, quod facit homines dubitare ; ideo ad hujusmodi dubitationis solutionem accedens præmittit, quod hoc non provenit ex defectu divinæ scientiæ, quasi eum lateat malitia eorum, quibus prospere succedit ; ideo dicit : *Numquid Deum docebit quispiam scientiam?* quasi dicat, Nihil indiget ut ab aliquo instruatur de meritis hominum, ut sciat quibus prospera, et quibus adversa reddat. Quod autem subdit, *Qui excelsos judicat*, potest dupliciter intelligi : uno modo, ut sit sensus, quod Deus non indiget instructione alicujus ad hoc quod possit excelsos judicare, idest eos qui prosperantur in hoc mundo, sicut in rebus humanis indigent judicet instrui per testes de meritis judicandorum. Alio modo potest intelligi, ut inducatur quasi probatio præcedentis ; quod enim Deus omnia sciat, et quod ob hoc ab aliis instrui non indigeat, patet per hoc quod ipse habet judicium super quemcumque excelsum. Nullus autem judicat quæ ignorat ; unde non potest esse quod alicujus quantumcumque excelsi scientia lateat ipsum. Præmissa igitur sufficientia divinæ scientiæ, subdit dubitationis materiam, quæ potest accidere super diversa humanarum rerum dispositione : in qua quidam prosperantur usque ad mortem, quidam vero in miseria moriuntur. Consistit autem temporalis prosperitas, primo quidem in potestate ; et quantum ad hoc subdit, *Iste moritur robustus*. Secundo in corporis sanitate ; et quantum ad hoc subdit : *Et sanus*. Tertio in exteriorum rerum opulentia : et quantum ad hoc subdit : *Dives*. Quarto in consiliorum et operum prospero successu ; et quantum ad hoc subdit. *Felix* : dicitur enim felix apud quosdam, cui omnia succedunt ad votum. Ut autem non solum divitias sufficientes, sed etiam superabundantes significet, subdit, *Viscera ejus plena sunt adipe :* adeps enim propter superabundantiam nutrimenti generatur. Et ut rursus ostendat ejus potentiam multiplicibus auxiliis suffultam, subdit : *Et medullis ossa illius irrigantur :* per ossa enim fortitudo designatur, quorum robur nutrimento medullarum sustentatur. Subjungit autem de aliorum adversitate dicens : *Alius vero moritur in amaritudine animæ suæ*, quod scilicet pertinet ad interiores dolores, quos homines concipiunt vel de corporalibus, nocumentis vel etiam ex infortunatis eventibus. Addit autem, *Absque ullis opibus*, ad designandum exteriorum rerum defectum. Sed tamen, cum sic diversificentur in vita cum æqualitate meritorum, non potest dici quod saltem in iis quæ sunt post mortem diversa, ad corpus pertinentia, eorum sors commutetur : æqualiter enim eorum corpora disponuntur post mortem ; unde subdit : *Et tamen simul in pulvere dormient*, idest æqualiter in terra sepelienter : *Et vermes operient eos*, idest æqualiter eorum corpora putrescent. Unde patet, quod non potest assignari ratio differentiæ quæ est inter homines secundum prosperitatem et adversitatem in iis quæ sunt æqualis meriti vel demeriti, ex diversa corporum dispositione post mortem. Erat autem opinio amicorum Job, quod ratio prædictæ diversitatis esset ex diversitate meritorum : quod est contra id quod experimento apparet de hoc

quod impiorum quidam prosperantur, quidam adversa patiuntur : unde quasi jam improbatam eorum opinionem vituperando commemorat, cum subdit, *Certe novi cogitationes vestras*, quibus scilicet Job temerarie condemnabant, *Et sententias,* scilicet exterioribus verbis prolatas, *Contra me iniquas*, quia scilicet inique impietatis me arguitis ex adversis quæ patior ; unde subdit : *Dicitis enim, ubi est domus principis, et ubi sunt tabernacula impiorum?* quasi dicat : Tu simul cum familia tua ex altitudine tanti principatus cecidisti, sicut solent deficere tabernacula impiorum.

Sic igitur per ea quæ supra dixerat ostensa iniquitate sui, et ipsorum, accedit ad determinandum veritatem : et præmittit hoc quod dicturus est, non esse novum, sed apud multos divulgatum : subdit enim, *Interrogate quemlibet de viatoribus ;* quasi dicat : Non oportet me cum magno studio testimonium quærere, quia haberi poterit a quibuscumque transeuntibus per viam. Vel viatores dicit eos qui hac vita utuntur, non ut termino, sed ut via : *Et hæc eadem illum intelligere cognoscetis*, quæ scilicet dicturus sum vobis : unde inexcusabiles estis, quia a veritate receditis quam omnes communiter tenent : quam quidem veritatem exponit subdens : *Quia in diem perditionis servatur malus;* quasi dicat : Quod in hac vita non punitur malus, sed prosperatur, hoc ideo est, quia reservatur ejus punitio in aliud tempus, quando gravius punietur ; unde subdit : *Ad diem furoris ducitur :* quia enim furor est ira accensa, nomine furoris acrior vindicta significatur. Quare autem ad diem perditionis furoris servetur ostendit subdens : *Quis arguet coram eo viam ejus, et quæ fecit, quis reddet illi?* Ubi duas rationes assignare videtur : quarum prima est, quia in tantum est sapientiæ imperceptibilis, ut nec per pœnas erudiretur ut suam cognosceret culpam, sed inter flagella murmuraret, quasi punitus injuste : et hoc est quod dicit, *Quis arguet coram eos*, idest, ut ipse recognoscat : *Viam ejus*, scilicet iniquam. Alia ratio est, quia pœnæ hujus vitæ non sunt sufficientes ad tantarum culparum punitionem : quia si acerbæ sunt, cito interimunt : et hoc est quod dicit, *Et quæ fecit, quis reddet illi?* scilicet in hac vita : et ideo quasi concludit, quod dies perditionis et furoris non est in hac vita, sed post mortem : subdit enim ipse : *Ad sepulchrum dejicietur*, idest mortuus secundum animam vivet : et hoc est quod subdit : *Et in congerie mortuorum vigilabit :* quia scilicet licet videatur dormire per corporis mortem, vigilabit tamen per animæ vitam. Et ne videatur post mortem transire ad gaudium, subdit : *Dulcis fuit glareis Cocyti :* quia enim testimonium viatorum invocavit, veritatem de pœnis malorum post mortem proponit sub fabula quæ vulgariter ferebatur, quia scilicet in inferno inter alios esset quidam fluvius nomine Cocytus, qui interpretatur luctus, quo animæ malorum perducuntur : et sicut alii fluvii trahunt glareas, ita ille fluvius quodammodo involvebat animas impiorum. Dicitur ergo impius dulcis fuisse glareis Cocyti : quia ejus conversatio acceptabilis fuit malis : et ideo inter malos qui sunt in luctu locum habebit. Effectum autem hujus fluvii quantum ad homines subdit : *Et post se omnem hominem trahit*, quasi scilicet omnes homines cum quodam luctu moriuntur : quod enim est post mortem, est quasi postremum hujus fluvii, cujus anterius est quod in hac vita agitur ; et ideo subdit, *Et ante se innumerabiles:* quia scilicet etiam plurimos in hac vita præoccupat luctus. Sic igitur Job per ordinem suam sententiam explicavit : primo quidem, supra XIX, ostendens spem justorum tendere in remunerationem futuræ vitæ ; hic autem exprimit, pœnam reservari malis post mortem ; et ideo ex utraque parte confutata adversariorum sententia, subdit : *Quomodo ergo consolamini me frustra?* scilicet promittendo temporalem prosperitatem : *Cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati*, in hoc quod dicitis hominibus deputari præmium et pœnas in hac vita, quod supra multipliciter est improbatum.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM

LECTIO I

Respondens autem Eliphaz Themanites dixit : Numquid Deo potest comparari homo, etiam cum perfectæ fuerit scientiæ? Quid prodest Deo, si justus fueris? aut quid ei confers si immaculata fuerit vita tua? Numquid timens arguet te, et veniet tecum in judicium? Et non propter malitiam tuam plurimam et infinitas iniquitates tuas? Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa, et nudos spoliasti vestibus. Aquam lasso non dedisti, et esurienti subtraxisti panem, fortitudine brachii tui possidebas terram, et potentissimus obtinebas terram. Viduas dimisisti vacuas, et lacertos pupillorum comminuisti. Propterea circumdatus es laqueis, et conturbat te formido subita. Et putabas te tenebris non visurum, et impetu aquarum inundantium non oppressurum iri. An cogitas quod Deus excelsior cœlo sit, et super stellarum verticem sublimetur? Et dicis : Quid enim novit Deus? et quasi per caliginem judicat. Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines cœli perambulat.

Finitis sermonibus beati Job, Eliphaz ejus verba, non ea intentione qua dicebantur, accepit ; primo namque quod Job dixerat ad ostendendum altitudinem materiæ, *Numquid contra hominem disputatio mea?* Eliphaz sic accepit dictum, ac si contentiose cum Deo disputare intenderet ; unde eum præsumptionis arguit ex triplici consideratione. Primo namque aliquis provocatur ad disputandum vel contendendum cum aliquo, quando videt eum comparabilem sibi in scientia veritatis, ut ex mutua collocutione aliquod occultum indagetur. Est autem valde præsumptuosum, quod homo suam scientiam divinæ audeat comparare ; unde dicit : *Numquid Deo comparari potest homo, etiam cum perfectæ fuerit scientiæ?* quasi dicat : non, eo quod Dei scientia sit infinita. Secundo provocatur aliquis ad disputandum vel ratiocinandum cum aliquo propter aliqua quæ ab eo accepit, ut fiat collatio datorum et acceptorum. Est autem præsumptuosum, quod homo putet bona quæ facit esse Deo utilia ; unde Psal, xv, 2 dicitur : *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Unde subdit : *Quid prodest Deo, si justus fueris,* scilicet recta opera faciendo : *Aut quid ei confers, si immaculata fuerit vita tua?* scilicet a peccatis abstinendo. Tertio provocatur aliquis ad hoc quod judicio contendat cum aliquo, propter timorem superioris potestatis, eum in judicium vocantis : quod nefas est de Deo cogitare ; unde subdit : *Numquid timens*, scilicet aliquem judicem : *Arguet te* scilicet accusando? *Et veniet tecum ad judicium*, quasi de pari citatus. Deinde quia Job dixerat, iniquas esse eorum sententias [1], qui dicebant domum ejus periisse sicut tabernacula impiorum, intendit ostendere suam sententiam rectam esse, cum subdit : *Et non propter malitiam tuam pluriman et infinitas iniquitates tuas ;* quasi dicat : Deus arguit pœnas infligendo, non propter timorem, sed propter amorem justitiæ, ut puniat tua peccata ; unde malitia potest referri ad peccata quibus alios læsit ; iniquitas autem ad peccata quibus justitiæ opera prætermisit : unde malitiam dicit plurimam ; sed iniquitates infinitas, quia in pluribus peccat homo omittendo quam committendo : unde subjungit primo de nocumentis proximo illatis, quæ quandoque per calumniam inferuntur sub prætextu justitiæ ; unde subdit : *Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa*, scilicet necessaria, quia de fratribus tuis sine pignore confidere poteras. Quandoque autem inferuntur nocumenta sine aliquo colore justitiæ ; et quantum ad hoc subdit : *Et nudos spoliasti vestibus* : quod potest intelligi dupliciter. Uno modo, quia spoliando nudos reliquisti, nihil ei reservans ; alio modo, quia cum essent nudi, idest non sufficienter vestiti, illud modicum quod habebant, eis subtraxisti. Subjungit autem de omissione bonorum operum

[1] Al. : « animas. »

dicens : *Aquam lasso non dedisti*, qui scilicet ea indigebat propter sitim ex labore viæ exortam ; quasi dicat : Laborantibus et afflictis opem et solatium non tulisti : *Et esurienti subtraxisti panem :* quasi dicat : Indigenti non subvenisti. Et hæc quidem dicta sunt quantum ad peccata quæ commisit sicut privata persona ; subjungit autem de peccatis pertinentibus ad principatum ipsius : inter quæ primo ponit quod principatum non per justitiam, sed per violentiam obtinuit : unde dicit : *In fortitudine brachii tui possidebas terram*, idest per potentiam tuam dominium terræ acquisivisti. Secundo ponit quod subditos non gubernabat per justitiam, sed per potentiam, secundum illud Sap. II, 11
[ju]stitiæ. *Sit fortitudo nostra lex * injustitiæ* ; [a] unde subdit : *Et potentissimus obtinebas eam*, quia scilicet per excellentiam potestatis subditis utebaris ad nutum. Tertio ponit iniqua judicia, quia scilicet infimis personis justitiam non reddebat ; unde subdit, *Viduas dimisisti vacuas*, scilicet dum non fecisti eis justitiam de adversariis, secundum illud 23 Isa, 1 [b] : *Causa viduæ*
illos. *non ingreditur ad ** eos* : et iterum, quod amplius est, infirmas personas opprimebat ; unde subdit : *Et lacertos pupillorum comminuisti ;* quasi dicat : Si quod jurium in eis erat, annullasti, contra illud, quod dicitur in Ps x, 18 *judicare pupillo* [1], *et humili :* et pro his culpis subdit sibi pœnas provenisse ; unde subdit : *Propterea circumdatus es laqueis*, idest adversitatibus undique te opprimentibus, ut evasioni locus non pateat, postquam in eos incidisti, neque etiam ante potueras, quia subito tibi supervenerat ; unde subdit : *Et turbat te fortitudo subitanea*, quia scilicet mala ei subito supervenerant, ex quibus poterat etiam alia timere. Causam autem quare subito ei supervenerunt, ostendit subdens : *Et putabas te tenebras non visurum*, idest non perventurum ad has turbationes in quibus nescio quid facias, quod refertur ad laqueos. Deinde quantum ad fortitudinem conturbantem subdit : *Et impetu aquarum inundantium non oppressurum iri* ; quasi dicat : Putabas quod nunquam ad hoc pervenires, quod opprimereris violentia et multitudine adversitatum in te supervenientium, secundum illud 1 ad Thessa. v, 3 *Cum dixerint, Pax et securitas, repentinus eis superveniet interitus*. Quod autem pro peccatis non putet aliquis se pœnas passurum, ad hoc pertinet, quod non credit Deum de rebus humanis providentiam habere : ad quod forte voluit retorquere quod Job dixerat : *Numquid Deum docebit quisquam scientiam*. Ad defectum scientiæ divinæ prave interpretatus est : et ideo videtur ei consequenter imponere quod Dei providentiam neget. Est autem considerandum quod aliqui negant Deum habere cognitionem et providentiam rerum humanarum propter altitudinem suæ substantiæ cui proportionari dicunt suam scientiam, ita ut nihil sciat nisi seipsum : putantes quod scientia ejus vilesceret, si se ad inferiora extenderet ; unde subdit *An cogitas quod Deus excelsior cœlo sit*, idest tota universitate creaturarum : *Et super stellarum verticem sublimetur?* idest super altissimam creaturarum : et hujus cogitationis conclusionem subdit ; *Et dicis, quid enim novit Deus*, scilicet de istis inferioribus rebus. Non tamen quod hujusmodi homines rerum cognitionem Deo totaliter subtrahant, sed dicunt quod eas cognoscit in universali, cognoscendo naturam entis, vel universales causas ; unde subdit . *Et quasi per caliginem judicat* : cognoscere enim aliquid solum in universali, est cognoscere imperfecte [2] ; et ideo hujusmodi cognitionem vocat quasi caliginosam, sicut contingit de eo quod a remotis videtur quasi caliginose, quia percipitur esse homo, sed non quis homo sit : et adhibet similitudinem de iis quæ apud homines contingunt, apud quos, qui in aliquo loco latet, sicut non videtur ab iis qui extra locum sunt, ita nec eos videt ; unde dicit : *Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat* ; quasi dicat : Sicut ipse latet nos, quasi nubibus occultatus, inquantum ea quæ supra nubes sunt ple-

(*a*) Hugo a sancto Charo : « Quasi dicant : Fortitudinem pro lege justitiæ habeamus. Alia littera habet : *lex injustitiæ*, id est quidquid possumus quasi licite faciamus, licet injustum sit. »

(*b*) Non, ut in Parm. [illegible] Psalm. I, [illegible]

¹ Al. sic legatur : « quod dicitur judicate pupillo etc. » — ² Al. : « imperfectione. »

ne cognoscere non valemus, ita e contrario nec ipse ea quæ ad nos pertinent, quasi sub nubibus existentia[1], ipse non videt : sicut Ezech. VIII, 12 ex persona quorumdam dicitur, *Dereliquit Dominus terram, Dominus non videt* : putabat enim quod quia ea quæ in terris sunt, multis defectibus et inordinationibus subjacent, divina providentia non reguntur, sed solum cælestia quorum ordo indeficiens perseverat : unde sequitur, *Et circa cardines cæli perambulat*. Dicitur autem cardo in quo volvitur ostium : unde per hoc designat per Dei providentiam cælum moveri, ex cujus motu sicut ex quodam ostio, providentia divina usque ad hæc inferiora descendat : sicut enim dicunt quod Deus cognoscit humana, sed universali, ita dicunt quod gubernat humana, sed per universales causas, per se gubernat ; et forte ad hoc referre voluit quod supra dixerat Job, *Qui excelsos judicat*.

LECTIO II

Numquid semitam sæculorum custodire cupis, quam calcaverunt viri iniqui? Qui sublati sunt ante tempus suum, et fluvius subvertit fundamentum eorum. Qui dicebant Deo, Recede a nobis : et quasi nihil possit facere omnipotens, æstimabant eum. Cum ille implevisset domos eorum bonis, quorum sententia procul sit a me. Videbunt justi et lætabuntur : et innocens subsannabit eos. Nonne succisa est erectio eorum, et reliquias eorum devoravit ignis? Acquiesce igitur, et habeto pacem, et per hæc habebis fructus optimos. Suscipe ex ore illius legem, et pone sermones ejus in corde tuo. Si reversus fueris ad omnipotentem, ædificaberis, et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo. Dabit pro terra silicem, et pro silice torrentes aureos. Eritque omnipotens contra hostes tuos, et argentum coacervabitur tibi. Tunc super omnipotentem deliciis afflues, et elevabis ad Deum faciem tuam. Rogabis eum, et exaudiet te : et vota tua reddes. Decernes rem et veniet tibi, et in viis tuis splendebit lumen. Qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria ; et qui inclinaverit oculos suos, ipse salvabitur. Salvabitur innocens, salvabitur autem in munditia manuum suarum.

Quia Eliphaz in verbis præmissis imposuisse videtur Job quod non crederet Deum habere providentiam de rebus humanis ; nunc consequenter videtur ei imponere hujus infidelitatis effectum : solent enim illi qui Deum res humanas curare non credunt, contempto Dei timore, in omnibus[2] sequi propriam voluntatem : unde dicit, *Numquid semitam sæculorum custodire cupis?* idest processum eorum qui nil credunt nisi ista temporalia quæ videntur, et ex hoc procedunt ad injustitiæ opera ; unde subdit : *Quam calcaverunt viri iniqui*. Illi autem calcare aliquam viam dicuntur qui frequenter et sine aliqua dubitatione ex proposito viam terunt : sic illi qui non credunt divinam providentiam, frequenter et secure et ex proposito injustitiæ opera agunt : quod non contingit illis qui in divinam providentiam credunt ; quamvis quandoque ex infirmitate ad injustitiam declinent. Et ne hoc impune fecisse videantur, subdit : *Qui sublati sunt ante tempus suum*, idest qui mortui sunt, nondum completo naturali spatio vitæ. Et causam assignat subdens, *Et fluvius subvertit fundamentum eorum*. Est autem uniuscujusque hominis fundamentum id, cui principaliter spes ejus innititur. Tales autem non in Deo spem suam ponunt, sed in solis temporalibus rebus, quæ corrumpuntur ipso cursu mutabilitatis rerum, quem fluvium nominat. Quæ autem sit prædicta semita, exponit subdens : *Qui dicebant Deo, recede a nobis*, scilicet contemnentes ipsum et spiritualia bona ejus quantum ad affectum. Sed quantum ad intellectum incredulitatem eorum describit, subdens : *Et quasi nihil possit facere omnipotens, existimabant eum* : quia scilicet si ad eum non pertinet cura rerum humanarum, nec bene nec male homini facere potest : quod contrariatur omnipotentis rationi. Et ad exaggerandum culpam subjicit de eorum ingratitudine, dicens : *Cum ille implesset domos eorum bonis*, scilicet temporalibus quæ a Deo dantur hominibus. Et ad eorum assertionem improbandam subdit, *Quorum sententia sit procul a me*. Et ne videretur quod simul cum impiis etiam justi subverterentur, hoc excludit subdens : *Videbunt justi, et lætabuntur* ; per quod dat

[1] Al. : « ex quibus. » — [2] Al. : « omnes. »

intelligi, quod ipsi non subvertentur, sed in lætitia erunt. Et ne videretur, quod ex hoc ipso a justitia deficerent, quod de subversione aliorum gauderent, subdit : *Et innocens subsannabit eos* ; quasi dicat : Salva innocentia, eos poterunt subsannare de hoc, quod contra suam opinionem subvertuntur : in hoc enim justi congaudent divinæ justitiæ. Et videtur hoc proprie respondere ad id quod Job dixerat, *Post mea, si videbitur, verba ridete ;* quasi conquerens se rideri ab eis. Et ne aliquis dubitaret fundamentum impiorum a fluvio esse subversum, hoc quasi manifestum sub interrogatione proponit, dicens, *Nonne succisa est erectio eorum* : videbantur enim per prosperitatem terrenam, vel per propriam elationem, ad modum arboris erigi in sublime. Sed sicut arboris erectio per succisionem subito impeditur, ita etiam eorum elevatio per subtractionem subito cessat. Contingit autem quandoque quod arbor succisa in altius quidem crescere non potest, sed tamen adhuc ejus remanet longitudo ; si tamen ignis apponitur, nullum vestigium præteritæ altiudinis restat : ita etiam si mortuo vel dejecto homine peccatore per ignem adversitatis, etiam filii ejus pereant, et divitiæ diripiantur, nil residuum videbitur de altitudine præterita remanere ; unde sequitur, *Et reliquias eorum devoravit ignis* idest ardor tribulationis, secundum illud Jacob. I 11 *Exortus est sol cum ardore, et arefecit fenum.* Dicuntur autem reliquiæ hominis, vel filii, quæcumque aliæ res ejus post eum remanentes. Quia igitur hujusmodi subversionem impiis accidere dixerat ex hoc quod contra Deum nitebantur ; ut similia Job evitare posset, subdit, *Acquiesce ergo ei, et habeto pacem* ; quasi dicat : propter hoc perturbatus es quia contra eum contendere voluisti ; et *per hoc*, scilicet per pacem, quia ei reconciliaberis, *Habebis fructus optimos ;* quasi dicat : Quicquid optimum esse potest, quasi fructum hujus pacis prosequeris. Qualiter autem ei acquiescere debeat, ostendit subdens, *Suscipe ex ore illius legem* ; quasi dicat : Non existimes quod res humanæ divina providentia non regantur : quinimmo secundum legem regiminis ejus tuam vitam disponas. Et quia quidam legem divini regiminis profitentur, sed tamen eam opere non sequuntur ; ideo subdit :*Et pone sermones ejus in corde tuo,* ut scilicet mandata ejus mediteris,[1] et ea servare disponas. Qualiter autem per hoc fructus optimos habiturus sit, ostendit subdens, *Si reversus fueris ad omnipotentem*, scilicet ut ejus omnipotentiam credas et ei te subjicias : *Ædificaberis* ; quasi dicat[2] : Domus tuæ prosperitas, quæ destructa est, reparabitur. Quomodo autem ad Deum perfecte reverti debeat ostendit subdens, *Et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo :* et est subintelligendum, ut scilicet littera sic legatur, si longe facias iniquitatem a tabernaculo tuo : *Dabit*, scilicet Deus, *pro terra silicem, et pro silice torrentes aureos* ; ut hoc quod dicit ; *Longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo*, sit expositivum ejus quod dixerat, *Si reversus fueris ad omnipotentem*. Et non dicit, si longe feceris iniquitatem a te, sed a tabernaculo tuo : volens innuere, quod adversitas ei acciderat non solum pro peccato suæ personali, sed etiam pro peccato suæ familiæ ; quod sic dicit, *Dabit pro terra silicem*, refertur ad hoc, quod dixit, *Ædificaberis* : ut scilicet detur intelligi, quod restauratio sit futura, sed ad aliquid majus, ut scilicet pro amissis majora reddat : silex enim pretiosor est quam gleba terræ, et aurum quam silex.

Quæ sint autem ista bona quæ ei restituenda promittit, enumerat consequenter, primo ponens securitatem ex Dei protectione, cum subdit, *Eritque omnipotens contra hostes tuos*, ne scilicet iterato possint surripere quæ tibi restituentur a Deo. Secundo ponit divitiarum abundantiam, cum dicit, *Et argentum coacervabitur tibi :* nomine enim argenti omnes divitiæ significantur : quia ex argento pecunia fieri solet. Et ne videatur solum corporalia bona promittere, subjungit de spiritualibus bonis inter quæ primum ponit, ut homo Deum diligat, et delectetur in eo ; unde sequitur : *Tunc*

[1] Al. : « noveris. » — [2] Al deest. : « dicat. »

super omnipotentem deliciis affues, idest quando pacem cum eo habebis, in ea delectaberis. Et quia unusquisque libenter respicit id in quo delectatur, subdit : *Et elevabis ad Deum faciem tuam*, idest mentem tuam ut ipsum frequenter contempleris, idest fiduciam accipies recurrendi ad ipsum; unde subdit, *Rogabis eum;* et hoc non sine fructu : sequitur enim, *Exaudiet te*. Solent autem exaudiri a Deo vota implentes[1], quæ postulando promiserunt ; unde subdit : *Et vota tua reddes*, quasi in signum exauditionis. Deinde promittit prosperum propositi successum, cum dicit, *Decernes rem*, idest ordinabis per tuam providentiam, qualiter aliquid sit futurum : *Et veniet tibi*, idest dispositio tua non frustrabitur. Et ne dubites quid sit decernendum, hoc etiam tibi manifestatur ; unde subdit : *Et in viis tuis splendebit lumen*, idest clare apparebit tibi per quas vias procedere debeas. Rationem autem harum promissionum ostendit subdens, *Qui enim humiliatatus fuerit*, scilicet Deo se subjiciendo per affectum : *Erit in gloria*, quam scilicet consequetur a Deo : *Et qui inclinaverit oculos suos*, ne scilicet per intellectum aliquid superbum contra Deum sentiat : *Ipse salvabitur*, a malis scilicet liberatus, et in bonis stabilitus. Non solum autem requiritur ad salutem interior humilitatis affectus et intellectus, sed etiam exterior puritas operum ; unde subdit : *Salvabitur innocens?* Et quo merito salvetur, ostendit subdens : *Salvabitur autem in munditia manuum suarum*, innocentia operum suorum. Et est considerandum, quod hoc Eliphaz non solum promittit Job, si convertatur, bona temporalia, quæ possunt esse bonis et malis communia, sicut supra fecerat ; sed etiam bona spiritualia, quæ sunt propria bonorum, sed tamen solum in hac vita.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM

LECTIO I

Respondens autem Job ait : Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, et manus plagæ meæ aggravata est super gemitum meum. Quis mihi tribuat ut cognoscam et inveniam illum, et veniam usque ad solium ejus? Ponam coram eo judicium, et os meum replebo increpationibus. Ut sciam verba quæ mihi respondeat, et intelligam quid loquatur mihi. Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ mole me premat. Proponat æquitatem contra me, et perveniet ad victoriam judicium meum. Si ad orientem iero, non apparet ; si ad occidentem, non intelligam eum. Si ad sinistram, quid agam? non apprehendam eum : si me vertam ad dexteram, non videbo illum. Ipse vero scit viam meam, et probabit me quasi aurum, quod per ignem transit. Vestigia ejus secutus est pes meus, viam ejus custodivi, et non declinavi ex ea. A mandatis labiorum ejus non recessi, et in sinu meo abscondi verba oris ejus. Ipse enim solus est, et nemo avertere potest cogitationem ejus ; et anima ejus quodcumque voluit, hoc fecit. Cumque expleverit in me voluntatem suam, et alia multa similia præsto sunt ei. Et idcirco a facie ejus turbatus sum, et considerans eum, timore sollicitor. Deus mollivit cor meum, et omnipotens conturbavit me. Non enim perii propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo.

Eliphaz in verbis præmissis duo contra Job proposuisse videtur : primo quidem, quod propter malitiam suam pluriman fuerit punitus : secundo quod de Dei providentia dubitaverit, vel etiam negaverit. Solent autem homines, cum eis falso aliqua crimina imponuntur, ex hoc contristari ; unde quia Job in se non recognoscebat, dicit, *Nunc quoque in amaritudine est sermo meus ;* quasi dicat. Sicut supra me contristastis opprobriis vestris, ita etiam nunc, ut cogar cum amaritudine loqui. Cum autem alicui afflicto de novo afflictio additur, priores afflictiones ad memoriam revocantur, ex quibus præsens gemitus aggravatur ; unde subdit : *Et manus*, idest potestas, *Plagæ meæ*, idest adversitatis, quam olim sum passus, *Aggravata est super gemitum meum*, idest facit præsentem gemitum graviorem. In-

[1] Al. : « implere. »

cipit autem primo respondere ad hoc quod dixerat, propter malitiam suam eum punitum ; recognoscebat autem se Job punitum divino judicio ; unde supra XVI dixerat : *Conclusit me Deus apud iniquum.* Unde inquirere causam quare quis punitus sit, est inquirere rationem divini judicii, quam quidem nullus cognoscere potest, nisi ipse Deus. Ex quo patet præsumptuose Eliphaz asseruisse eum propter malitiam fuisse punitum ; unde super hoc non vult cum Eliphaz contendere, sed disputationem suam vertit ad Dominum, qui solus sui judicii rationem novit ; reputaret autem se divino judicio prægravatum, si propter malitiam plurimam esset punitus. Solent autem qui ab aliquo judice sunt gravati, primo quidem ad judicem accedere : quod facere non possunt, nisi locum ejus inveniant: quod etiam non possunt, nisi prius eum cognoscant : nullus enim potest quærere id quod omnino ignorat ; unde dicit, *Quis mihi tribuat, ut cognoscam, et inveniam illum, et veniam usque ad solium ejus?* sciebat enim quod Deus ejus cognitionem excederet : et ideo non poterat perfecte de se invenire viam, per quam usque ad solium ejus perveniret, idest usque ad plenam cognitionem judiciorum ipsius. Solet autem gravatus a judice, cum ad eum pervenerit, causæ suæ justitiam demonstrare ; unde subdit. *Ponam coram eo judicium :* quasi dicat : Proponam ei, qualiter debeat esse justum judicium causæ meæ. *Et os meum replebo increpationibus*, idest conquestionibus : non quidem, ut credam divinum judicium esse injustum, sed per modum querentis : sicut solent disputantes contra dicta aliorum objicere, ut plenius veritatem intelligant : unde subdit : *Ut sciam verba quæ mihi respondeat :* quod pertinet ad veritatem responsionis cognoscendam : *Et intelligam quid loquatur mihi :* quod pertinet ad verborum intelligentiam : non enim potest homo scire, an verum sit quod ei dicitur, nisi intelligat quid ei dicatur. Frequenter autem supra quasi ad divinum judicium sustinendum, proposuerant divinam fortitudinem et magnitudinem : sicut Sophar supra XI : *Excelsior cœlo est, et quid facies etc.* quæ ibi sequuntur : et ideo hanc responsionem excludit subdens. *Nolo multa fortitudine contendat mecum, nec magnitudinis suæ me mole premat ;* quasi dicat, Non sufficit mihi ista responsio, ut solum contra me allegetur Dei potentia et magnitudo : quia sicut ipse est fortissimus et maximus, ita est etiam justissimus et æquitatis amator ; unde subdit, *Proponat æquitatem contra me,* idest assignetur ratio ad æquitatem pertinens : et ita apparebit quod non propter malitiam sim punitus ; unde subdit, *Et perveniet ad victoriam judicium meum :* quo scilicet contra vos contendo, asserens me non pro peccatis punitum. Et ne quis credat ex eo quod dicit. *Quis mihi tribuat, ut cognoscam et inveniam illum, et veniam usque ad solium ejus,* quod crederet eum corporali loco concludi, aut per creaturas sufficienter posse cognosci, subjungit, *Si ad orientem iero, non apparet.* Ubi considerandum est, quod secundum Aristotelem, in cælo distinguuntur sex positionis differentiæ : scilicet sursum et deorsum : dextrorsum et sinistrorsum : ante et retro : principium enim motus totius firmamenti manifeste apparet in oriente. Est autem in quolibet animali principium motus a dextro. Si ergo imaginemur motum firmamenti sicut motus unius animalis oportebit ponere dextrum cœli in oriente, sinistrum vero in occidente, sursum in meridie, deorsum vero in septentrione anterius vero in superiori hemisphærio, posterius vero in posteriori hemisphærio : idest velut si imaginemur unum hominem, qui sua dextra moveret cœlum ab oriente versus superius hemisphærium, consequens esset quod caput teneretur versus meridiem, et pes versus septentrionem; et pars anterior hominis esset versus hemisphærium, posterius vero hominis, idest deorsum, versus inferius. Quidam tamen non respicientes ad dispositionem humani corporis, sed magis ad ordinem motus cœli, posuerunt superius cœli esse partem orientalem, eo quod ibi incipit motus, dextrum autem in parte meridionali, versus quam partem, quoad nos procedunt motus planetarum : unde per oppositum inferius cœli[1]

[1] Al. deest. : « cœli. »

intelligitur occidens; sinistrum autem cœli intelligitur pars septentrionalis : et hoc modo videntur hic procedere verba Job : nam dextrum et sinistrum dividit contra orientem et occidentem [1]. Potest ergo simpliciter intelligi, quod in nulla parte cœli Deus localiter concluditur : ut sit sensus, *Si ad orientem iero, non apparet*, quasi ibi vicinior existens, ac si ibi localiter existeret : *Si ad occidentem, non intelligam illum*, quasi propinquiorem, et ibi conclusum : *Si ad sinistram*, idest versus septentrionalem partem : *Quid agam? non apprehendam eum*, qui scilicet non est ibi corporaliter situatus : *Si me vertam ad dextram*, idest versus partem meridionalem : *Non videbo illum*, quasi ibi existentem. Vel possunt hæc verba induci non ad excludendum a Deo localem situm, sed ad ostendendum, quod non potest sufficienter per inferiores effectus inveniri. Inter omnes autem effectus in rebus corporalibus apparentes universalior est et major motus firmamenti : et quamvis manifeste appareat hujus motus principium in oriente ; tamen hujus motus [2] principium non sufficienter demonstrat infinitatem divinæ virtutis ; unde dicit : *Si ad orientem iero*, scilicet progressu meæ considerationis, quasi considerans principium motus firmamenti : *Non apparet*, scilicet sufficienter per hanc considerantionem. Secundus [3] autem effectus divinæ virtutis in rebus corporalibus est motus planetarum, qui est ex adverso motus firmamenti ; unde principium est in occidente, ex quo etiam non sufficienter potest considerari virtus divina : unde subdit : *Si ad occidentem*, scilicet iero, considerans principium motus planetarum, *Non intelligam illum*. Et valde signanter loquitur : hic enim motus magis intelligitur ex diversitate situs planetarum, quam appareat oculis : ex parte autem septentrionali non videtur esse principium nobis nisi tenebrarum, quia versus illam partem sol nunquam accedit. Tenebræ autem impediunt actionem, secundum illud Joan. IX, 4 : *Venit nox, quando nemo potest operari* unde subdit, *Si ad sinistram*, scilicet per considerationem, *Perrexero, quid agam?* idest non invenio ibi nisi defectum actionis. Unde nullum vestigium dabitur ad eum cognoscendum ; unde subdit : *Non apprehendam eum*, etiam qualitercumque. Ex parte vero meridionali est nobis principium luminis propter corpora luminarium ex illa parte nobis apparentium ; unde subdit, *Si me vertam*, idest per considerationem : *Ad dexteram*, idest ad partem meridionalem cœli : *Non videbo illum* ; quasi dicat, inveniam ibi lumen corporale, per quod tamen ipse videri non potest. Et quamvis ipse sic me lateat ; eum tamen non latet, quæ circa me aguntur ; unde subdit, *Ipse vero scit viam meam*, idest totum processum vitæ meæ : quod videtur Job dicere contra id quod Eliphaz supra induxerat ex persona impiorum, quasi imponendo illud Job : *Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat*. Et quia posset aliquis dicere, si scit viam tuam, ergo propter peccata tua te punivit ipse respondet, *Et probabit me quasi aurum, quod per ignem transit*, Ubi primo manifeste exponit causam suæ adversitatis, quæ fuit ei inducta ut ex ea adprobatus hominibus appareret, sicut aurum adprobatur, quod potest ignem sustinere : et sicut aurum non fit verum aurum ex igne, sed ejus veritas hominibus manifestatur ; ita Job per adversitatem probatus est, non ut ejus virtus appareret coram Deo, sed ut hominibus manifestaretur. Dicit autem, *Probabit*, de futuro, quasi exhibens se per patientiam et ad futuram examinationem. Quod autem non sit punitus pro peccato præcedenti, probat per rectitudinem vitæ suæ. Ubi considerandum est, quod unumquodque ostenditur rectum per hoc quod suæ regulæ conformatur. Est autem duplex regula humanæ vitæ. Prima quidem est lex naturalis a Deo mentibus hominum impressa, per quam naturaliter homo intelligit quid est bonum ex similitudine divinæ bonitatis. In quo primo attendendum est, quod homo secundum suum posse imitetur in suis affectionibus et

[1] Al. : meridiem et septentrionem. » — [2] Al. deest. : motus. » — [3] Al. : « sensus. »

operibus divinæ bonitatis operationem, secundum illud Matth. v, 48 : *Estote perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est;* et Eph. v, *Estote imitatores Dei sicut filii carissimi;* unde dicit : *Vestigia ejus*, idest aliqua, licet ex parva parte similitudinem bonitatis divinæ operantis : *Secutus est,* scilicet per imitationem : *Pes meus,* idest affectus meus, quo ad operandum procedimus. Secundo requiritur, quod aliquis tota mente sollicitudinem adhibeat ad dominum imitandum : unde subdit, *Viam ejus custodivi*, quasi sollicitus, ne ab ea recedam. Tertio requiritur, quod homo in ea perseveret, et totaliter in ea maneat, non ex parte ; unde subdit, *Et non declinavi ex ea*, idest ex nulla parte recessi. Secunda autem regula humanæ vitæ est lex exterior, divinitus tradita : contra quam homo peccat dupliciter : uno quidem modo per contemptum : et contra hoc dicit, *A mandatis labiorum ejus non recessi* : fuerunt enim Noe aliqua præcepta divinitus data, et forte aliquibus aliis sanctis viris, in quorum labiis Deus loquebatur. Secundo aliquis peccat contra legem Dei per ignorantiam vel oblivionem : et contra hoc subdit, *Et in sinu meo,* idest in occulto cordis mei : *Abscondi verba ejus*, secundum illud Ps. cxviii, 11 : *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi*, Et ne aliquis diceret hanc probationem quam induxit ex rectitudine suæ vitæ, non esse convenientem, ostendit consequenter quod de divinis judiciis certissima et demonstrativa probatio induci non potest, propter incomprehensibilitatem divinæ voluntatis. Subdit, *Ipse enim solus es,* quasi non habeat aliquam creaturam similem vel æqualem, quæ eum comprehendere possit, et per consequens nec ejus voluntatem ; unde subdit, *Et nemo advertere potest,* idest per certitudinem cognoscere *Cogitationes ejus*, idest dispositiones judiciorum ipsius. Et sicut non potest comprehendi ejus dispositio, ita neque ei potest ab ulla creatura resisti ; unde sequitur : *Et anima ejus*, idest voluntas ejus, *Quodcumque voluit hoc fecit*, quasi nullo resistere valente. Contingit autem quandoque, maxime in aliquo sapiente, qui voluntatem suam moderatur secundum suam virtutem, ultra quam facere non potest ; sed hoc ideo excludit, cum subdit, *Cum expleverit in me voluntatem suam, et alia multa similia præsto sunt ei;* quasi dicat quod mihi ultra adversitatem non inducat, non est quia ultra non possit, sed quia ultra non vult. *Et idcirco,* quia scilicet scio, quod ultra facere potest, et non possum advertere utrum ultra facere velit. *Turbatus sum*, idest turbatione timoris ; unde subdit, *Et considerans eum*, idest potentiam ejus : *Timore sollicitor*, ne scilicet adhuc me probaturus sit adversitate graviori. Causam autem hujus sollicitudinis formidolosæ assignat per hoc, quod est expertus in se divinam percussionem ; unde subdit, *Deus mollivit cor meum*, quasi liquefaciens ipsum, firmitate securitatis sublata : *Et omnipotens conturbavit me*, idest per omnipotentiam suam perturbationem tristitiæ de præsentibus malis, et timorem de futuris induxit. Quare autem timeat in futurum, cum non sit sibi conscius de culpa, ostendit subdens, *Non enim perii*, idest adversitatem passus sum : *Propter imminentes tenebras*, idest errores vel peccata, quæ quidem imminere dicuntur, quando in mente hominis confirmantur, puta cum quis ex malitia peccat. Contingit autem quandoque, quod malitia in homine non firmatur ; sed ex aliqua subita passione, puta concupiscentiæ vel iræ, ad peccandum impellitur : et hoc a se excludit subdens, *Nec faciem meam operuit caligo* : quasi enim [1] caligat oculus rationis, quando propter passionem judicium ejus in opere particulari decipitur.

[1] Al. : non. »

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM

LECTIO I

Ab omnipotente non sunt abscondita tempora : qui autem noverunt eum, ignorant dies illius. Alii terminos transtulerunt, diripuerunt greges, et paverunt eos. Asinum pupillorum abegerunt, et abstulerunt pro pignore bovem viduæ. Subverterunt pauperum viam, et oppresserunt pariter mansuetos terræ. Alii quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum, vigilantesque ad prædam præparant panem liberis. Agrum non suum demetunt, et vineam ejus, quem vi oppresserunt, vindemiant. Nudos dimittunt homines indumenta tollentes, quibus non est operimentum in frigore. Quos imbres montium rigant : et non habentes velamen amplexantur lapides. Vim fecerunt deprædantes pupillos, et vulgum pauperem spoliaverunt. Nudis et incedentibus absque vestitu et esurientibus tulerunt spicas. Inter acervos eorum meridiati sunt, qui calcatis torcularibus sitiunt. De civitatibus fecerunt viros gemere, et anima vulneratorum clamavit ; et Deus inultum abire non patitur. Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias ejus, nec reversi sunt per semitas illius. Mane primo consurgit homicida, interficit egenum et pauperem : per noctem vero erit quasi fur. Oculus adulteri observat caliginem, dicens : Non me videbit oculus, et operiet vultum suum. Perfodit in tenebris domos, sicut in die condixerant sibi, et ignoraverunt lucem. Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis : et sic in tenebris quasi in luce ambulant. Levis est super faciem aquæ : maledicta sit pars ejus in terra, nec ambulet per viam vinearum. Ad nimium calorem transiet ab aquis nivium, et usque ad inferos peccatum illius. Obliviscatur ejus misericordia, dulcedo illius vermes : non sit in recordatione, sed conteratur sicut lignum infructuosum. Pavit enim sterilem, et quæ non parit : et viduæ bene non fecit. Detraxit fortes in fortitudine sua ; et cum steterit, non credat vitæ suæ. Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, et ille abutitur eo in superbia : oculi autem ejus sunt in viis illius. Elevati sunt ad modicum, et non subsistent, et humiliabuntur sicut omnia, et auferentur ; et sicut summitates spicarum conterentur. Quod si non est ita, quis me potest arguere esse mentitum, et ponere ante Deum verba mea ?

In præcedenti capitulo Job se non esse propter malitiam punitum dixit, ut Eliphaz asseverat ; nunc autem vult manifestare, quod non existimat Deum non habere curam rerum humanarum, sicut Eliphaz ei imponebat. Est autem considerandum quod aliqui ponebant Deum humanarum rerum notitiam et curam non habere propter distantiam ejus a nobis : credebant enim, quod sicut propter hujusmodi distantiam nos eum cognoscere non valemus, ita nec ipse nos. Sed hoc ipse primo excludit dicens, *Ab omnipotente non sunt abscondita tempora,* quasi dicat : Quamvis omnipotens sit extra temporum mutabilitatem, ipse tamen temporum cursum cognoscit. Isti vero qui sunt in tempore, ita eum cognoscunt, quod tamen modum æternitatis ejus comprehendere non valent ; unde subdit, *Qui autem noverunt eum*, idest homines temporales, ejus notitiam qualemcumque habentes, vel naturali cognitione, vel per fidem, vel aliqua majori sapientiæ illustratione : *Ignorant dies illius*, idest comprehendere non valent modum æternitatis ejus. Et quia dixerat, temporalium cursum Deo ignotum non esse, consequenter ostendit qualiter temporalia judicat, præmittens diversas hominum culpas. Quorum quidam fraudulenter aliis inferunt nocumenta ; unde dicit : *Alii*, scilicet inter homines, *Terminos transtulerunt*, furtive mutantes possessionum confinia, et similia fecerunt in animalibus quæ gregatim pascuntur ; unde subdit : *Diripuerunt*, scilicet furtive : *Greges*, scilicet alienos : *Et paverunt eos* ut sic videantur esse eorum : et eorum culpam aggregat vel exaggerat ex conditione personarum quibus inferunt nocumenta. Consueverunt enim homines misereri pupillorum propter defectum ætatis, et carentiam sustentationis parentum : et contra hoc dicit, *Asinum pupillorum abegerunt,* idest aberrare fecerunt, ut eum raperent, non miserantes pupillum. Similiter etiam viduarum consueverunt homines misereri propter fragilitatem sexus, et quia destituta sunt virorum solatio ; sed contra hoc subdit, *Et abstulerunt pro pignore bovem viduæ*, quasi sub quodam colore justitiæ eam gravantes. Consueverunt etiam homines misereri pauperum, qui divitiarum sustentatione carent ; et contra hoc subdit, *Subverte-*

runt pauperum viam : idest abstulerunt eis facultatem sibi necessaria procurandi, eos multipliciter molestando. Solent etiam homines desistere a nocumento eorum qui aliis nocere non consueverunt, sed inter alios suaviter conversantur ; et contra hoc subdit, *Et oppresserunt pariter mansuetos terræ*, qui scilicet nec provocari, nec provocare alios noverant. Sunt etiam quidam qui non fraudulenter, ut prædicti, sed per manifestam violentiam aliis nocent : qui ad mala facienda prorumpunt, quasi nulla disciplina legis contineantur : de quibus subdit : *Alii quasi onagri in deserto*, idest asini silvestres, qui hominum servituti non subsunt : *Egrediuntur ad opus suum*, idest ad latronicium, cui quasi proprio operi sollicite intendunt : unde subdit : *Vigilantesque ad prædam*, scilicet diripiendam : *Præparant panem liberis*, scilicet suis, ex præda direpta. Deinde genus prædæ determinat, subdens : *Agrum non suum demetunt*, scilicet per violentiam messes alienas colligentes : *Et vineam ejus quem vi oppresserunt, vindemiant :* quia scilicet prius aliquem opprimunt ad hoc quod ejus bona liberius rapiant ; nec solum exteriora bona per violentiam abstrahunt, sed etiam ea quæ jam sunt ad usum corporis fovendi assumpta ; unde subdit : *Nudos dimittunt homines*, idest nihil eis relinquunt, *Indumenta tollentes*. Et ut magis exageret hujusmodi rapinæ culpam, subjungit afflictiones quas ex nuditate patiuntur ; unde dicit, *Quibus non est operimentum in frigore :* esset enim aliqualiter tolerabile, si aliunde possent nuditati subvenire : nec solum indumenta sunt necessaria ad calefaciendum contra frigus, sed etiam ad tegumentum contra pluviam. Unde oportet a latronibus denudatos non solum frigore affligi, sed etiam pluvia perfundi : et hoc est quod subdit : *Quos imbres montium rigant :* solent enim homines ad loca montana quasi ad tentoria[1] confugere pro timore latronum vel hostium, ubi propter aeris frigiditatem, et frequentiores et graviores sunt pluviæ, maxime nudis hominibus. Est autem qualecumque nuditatis remedium, si ille qui vestimentorum operimentum non habet, saltem operimento domus non careat ; sed contra hoc subdit, *Non habentes velamen,* scilicet vestimenti, nec domus, *Amplexantur lapides*, idest abscondunt se in cavernis lapidum quæ inveniuntur in locis montanis. Ulterius autem exaggerat eorum culpam ex conditione miserabilium personarum quas gravant : unde subdit : *Vim fecerunt deprædantes pupillos,* qui scilicet magis erant sustentandi : *Et vulgum pauperem spoliaverunt,* cui scilicet magis erat subveniendum. Esset autem utcumque tolerabile, si saltem habentibus sufficientia subtrahere vellent : et ideo ad majorem aggregationem iniquitatum eorum subdit, *Nudis*, idest non habentibus vestimenta : *Et incendentibus absque vestitu,* idest præ nimia necessitate etiam ad publicum sine vestibus nudis procedentibus, quod pertinet ad magnam inopiam vestitus. Et ut ostendat etiam in victu eos inopiam pati, subdit, *Et esurientibus*. His autem nihil magis auferre possunt ; sed et id modicum quod habent, eis surripere non verentur ; unde subdit : *Tulerunt spicas ;* quasi dicat, Non tulerunt eis messem quam non habent, sed aliquas paucas spicas quas sibi collegerant : et si forte in aliquo abundare videantur, illud subtrahunt, non pensantes quantam penuriam in aliis patiuntur ; unde subdit : *Inter acervos frugum,* scilicet eorum, *Meridiati sunt,* idest in meridie quieverunt, quasi lascivientes de bonis eorum : *Qui calcatis torcularibus sitiunt,* idest, qui statim post vindemiam modicum habent de vino. Nec solum homines spoliant in rebus exterioribus, sed etiam lædunt in personis ; unde subdit : *De civitatibus fecerunt viros gemere* : quia scilicet quibusdam læsis, multi ex civibus conturbantur, et ipsi qui læsi sunt, conqueruntur ; unde subdit : *Et animæ vulneratorum clamabunt*, *Et Deus*, a quo scilicet non sunt abscondita quæ in tempore aguntur, *Inultum abire non patitur* : quod scilicet non esset, si de rebus humanis providentiam non haberet. Causam autem quare Deus hoc inultum abire non patitur, ostendit per hoc, quod non per ignorantiam, sed per malitiam pec-

[1] Al. : « quasi viciniora. »

cant, ex qua sapientiam odiunt ipsorum peccata arguentem; unde subdit : *Ipse fuerunt rebelles lumini*, scilicet ex proposito agentes contra id quod eis lumen rationis dictat. Sicut autem sapientia præoccupat eos qui eam concupiscunt, ita fugit ab eis, qui ei renituntur : unde subdit : *Nescierunt vias ejus*, idest habentes sensum per malitiam depravatum, non potuerunt sapientiæ processus cognoscere. Vel nescierunt, idest non adprobaverunt, nec experiri voluerunt sapientiæ mandata; et impœnitentiam eorum demonstrat subdens : *Nec reversi sunt per semitas illius :* illi quidem per semitam sapientiæ revertuntur, qui etsi sapientiæ peccando rebellent, tamen pœnitendo ad sapientiam revertuntur. In signum autem quod spirituali lumini sapientiæ divinæ repugnent, inducit, quod et lumen exterius detestantur, tenebras amantes, secundum quod Jo. III, dicitur, *Omnis qui male agit, odit lucem :* unde et hoc subditur : *Mane primo*, ad hoc scilicet existentibus tenebris : *Consurgit homicida et interficit egenum et pauperem* : quia scilicet illa hora nondum communiter homines vadunt per viam, sed aliqui pauperes necessitate ducti præoccupant tempus operis, quibus latrones insidiantur in via. Ad hoc autem quod de dominis aliquid furtive surripiant, profundioribus indigent tenebris : unde subdit : *Per noctem erit quasi fur,* scilicet spolians domos, quia ei primo mane facere tutum non esset, quia tunc homines evigilare incipiunt. Item autem in adultero ostendit, subdens, *Oculus adulteri*, qui scilicet insidiatur alieno toro : *Observat caliginem*, ut scilicet deprehendi non possit; unde subdit dicens : *Non videbit me oculus*, idest in hoc proposito observat caliginem, ne cujusquam oculo videatur. Et quia non sufficit ei occultatio noctis, adhuc alias occultandi artes assumit; unde subdit, *Et operiet vultum suum*, qualicumque mutatione habitus. Et sicut ad incipiendum opus observat caliginem, ita etiam opus exequitur in tenebris : unde subdit : *Perfodiunt in tenebris domos*, scilicet qualicumque fraude, vel violentia, obstacula auferentes : *Sicut in die condixerant sibi*, scilicet adulter et adultera[1] : *Et ignoraverunt lucem*, idest abjecerunt in tota executione nefarii operis : *Si subito*, quasi ex impræmeditato, quia tempus eis brevis videtur, dum carnali delectationi vacant : *Apparuerit aurora*, quæ est diurnæ lucis principium : *Arbitrantur umbram mortis,* idest existimant eam odiosam sicut umbram mortis, dum se vident suas lascivias ulterius non posse protrahere. Solent autem homines dupliciter a suis operibus impediri : uno modo, quando non prospiciunt rei eventum; alio, quando habent in suo proposito debile fulcimentum. Sed adulteri qui ex concupiscentia ducuntur, e contrario, primo quidem inconsiderate se periculis ingerunt, quamvis ignorent quid sequatur : et ad hoc significandum dicit. *Et sic in tenebris*, idest in dubiis et obscuris : *Quasi in luce*, scilicet in manifestis : *Ambulant*, idest procedunt. Secundo ex re modica et fragili magnam fiduciam capiunt; unde subdit; *Levis est* scilicet adulter : *Super faciem aquæ* : quasi dicat, adeo leviter movetur, ut videatur ei quod per aliqua mollia, sicut est aqua, possit pertransire ad suum propositum prosequendum : vel ad litteram, quod dicit : *Sic in tenebris quasi in luce ambulant*, potest referri ad hoc, quod uterque, scilicet adulter et adultera, sua opera in tenebris agere amant; quod vero subdit, *Levis erit super faciem aquæ*, refertur spiritualiter ad adulterum cui propter impetum concupiscentiæ videtur quod etiam super aquam et super quamcumque difficultatem vel adversitatem, leviter pertransire possit, ad hoc, quod perveniat ad fruitionem rei concupitæ.

Enarratis ergo diversis generibus peccatorum, subjungit de pœna : et primo quidem quantum ad pœnam præsentis vitæ, cum subdit, *Maledicta sit pars ejus in terra :* illud enim unicuique pars esse videtur, quod quasi potissimum bonum desiderat; peccator autem in rebus terrenis quasi in sua parte ultimum finem constituit, secundum illud Sapient. II : *Hæc est pars nostra, et hæc est sors.* Quæ quidem maledicta est, quia bona hujus

[1] Al. : « scilicet adulteria. »

mundi, quibus male utitur, ei vertuntur in malum : et hoc manifestat subdens, *Nec ambulet per viam vinearum :* solent enim viæ vinearum umbrosæ esse, per consequens temperatæ vineæ etiam comtemperatum locum requirunt : nam in locis nimis frigidis destruuntur per glaciem, et in locis nimis calidis aduruntur per calorem. Impius ergo per viam vinearum non ambulat, qui rebus hujus mundi moderate non utitur, sed quandoque declinat ad unum extremum, quandoque ad aliud ; et quantum ad hoc subdit : *Ad nimium calorem transiet ab aquis nivium* : quasi a contrario vitio in contrarium transeat, quod in medio virtutis non manet : et ista pœna consequitur omnes malos, quia inordinatus animus sibi ipsi est pœna, ut Augustinus dicit in *I Conf.* Deinde ponit pœnam quæ erit post mortem, cum subdit : *Et usque ad inferos peccatum illius ;* quasi dicat : Non solum in terra pars ejus maledicitur, dum inordinate utitur rebus mundi, sed etiam per hoc in inferno pœnas patietur : ad quas pœnas referri potest quod dixerat. *Ab aquis nivium etc.*, quia in inferno nulla erit temperies. Et ne crederet aliquis pœnas illas per Dei misericordiam finiendas, subdit : *Obliviscatur ejus*, scilicet peccatoris in inferno damnati : *Misericordia*, scilicet Dei, ut nunquam exinde liberetur. Qualis autem sit illa pœna, ostendit subdens : *Dulcedo illius vermis*, idest delectatio peccati, convertetur in vermem, idest conscientiæ remorsum, de qua dicitur Isa, ult. : *Vermis eornm non morietur*. Unde et hujus pœnæ interminabilitatem subdit : *Non sit in recordatione*, idest ita totaliter relinquatur a Deo sine remedio liberationis, ac si ejus esset oblitus : et ponit similitudinem, cum subdit. *Sed conteratur quasi lignum infructuosum : arbor* enim *quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur*, ut dicitur Matth. III. Lignum autem fructuosum præciditur ut purgetur, secundum illud Joan. XV : *Omnem palmitem qui non fert fructum purgabit eum, ut fructum plus afferat*. Impii ergo puniuntur ad exterminium, justi autem ad profectum. Quare autem infructuoso ligno comparetur, manifestat ex duobus : primo quidem, quia bona sua in res inutiles consumpsit ; unde dicit, *Pavit enim sterilem, et qui non parit :* et loquitur de illo qui bona sua in res inutiles consumpsit ad similitudinem ejus, qui uxorem sterilem inutiliter nutrit. Secundo, quia indigentibus non subvenit, quod ei esse poterat fructuosum ; unde subdit, *Et viduæ bene non fecit*, per viduam homines indigentes significat. Nec solum fuit infructuosus, sed etiam fuit nocivus, sicut lignum proferens fructus venenosos : unde subdit : *Detraxit fortes in fortitudine sua,* idest potestate sua usus est, non ad subveniendum oppressis, sed magis ad opprimendum fortes : et hoc, quia quod aliis nocet, etiam in suum nocumentum redundat, quasi scilicet in se securam vitam agere non potest, timens etiam lædi ab eis quos læserat ; unde subdit, *Et cum steterit*, idest cum nihil adversum passus fuerit : *Non credet vitæ suæ*, idest non erit de vita sua securus, secundum illud quod Eliphaz supra dixerat XV : *Sonitus terroris semper in auribus ejus, et cum pax sit, ille semper insidias suspicatur*. Causam autem quare absque misericordia sit puniendus, assignat ex hoc, quia misericordia noluit uti dum potuit ; unde subdit : *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ*, scilicet differens pœnam ; et hæc est ratio quare permissus est in prosperitate aliquis diu vivere. Sed hoc quod Deus exhibuit ei in bonum, ipse pervertit in malum ; unde subditur : *Et ille abutitur eo in superbiam,* non attribuens divinæ misericordiæ quod post peccatum non statim punitur, sed ex hoc sumit peccati audaciam usque ad Dei contemptum. Et quamvis peccator tenebras quærat ad peccandum, non tamen potest facere quin videatur : unde subdit : *Oculi enim*, scilicet Dei, *Sunt in viis ejus*, idest considerant processus ejus, quamvis in tenebris ambulet ; et inde est. *Quod elevati sunt ad modicum*, idest ad aliquam terrenam sublimitatem et caducam, Deo dante eis locum pœnitentiæ : *Et non subsistent*, scilicet finaliter, quia abutuntur Dei misericordia in superbiam. Et adhibet hujus rei similitudinem. Omnia enim quæ in tempore generantur, determinato

tempore crescunt, et postea incipiunt dejici, et tandem totaliter destruuntur; et ita contingit de impiis: unde subdit, *Et humiliabuntur sicut omnia*, quæ scilicet in tempore crescunt: *Et auferentur*, scilicet totaliter, quando ad summum pervenerint: et adhibet similitudinem, subdens: *Et sicut summitates spicarum conterentur*. Non enim conterentur fruges quamdiu sunt in herba et crescunt; sed quando jam ad perfectam maturitatem pervenerunt: et sic impii non statim puniuntur a Deo, sed quando ad summum pervenerunt, secundum mensuram a Deo prævisam. Hoc autem induxit ad ostendendum, quod hoc quod impii statim non puniuntur, sed prosperam vitam agunt, non contingit ex defectu divinæ providentiæ, sed ex hoc quod differt Deus pœnam in congruum tempus; et sic patet falsum esse quod Eliphaz ei calumniose imposuerat de negatione providentiæ divinæ; unde subdit: *Quod si non est ita* sicut prædixi de punitione malorum, sicut vos opinamini credentes semper homines id hac vita puniri pro peccatis: *Quis me potest arguere esse mentitum?* quasi scilicet divinam providentiam denegem: *Et ponere ante Deum verba mea,* idest verba mea in accusationem vertere coram Deo, ac si sint contra ejus providentiam[1].

CAPUT VIGESIMUM QUINTUM

LECTIO I

Respondens autem Baldad Suhites, dixit: Potestas et terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis. Numquid est numerus militum ejus? et super quem non surget lumen illius? Numquid justificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus, natus de muliere? Ecce luna etiam non splendet, et stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus. Quanto magis homo putredo, et filius hominis vermis?

Job in sua responsione duas calumnias quas in Eliphaz injecerat, in præcedenti sua responsione jam repulit, ostendens se neque pro peccatis punitum, neque divinæ providentiæ negatorem. Ostenderat autem valde expresse, quod divinæ providentiæ non repugnabat, si impii in hoc mundo prosperantur, quia servatur eorum pœna in aliud tempus: et ideo contra hoc ulterius resistere non potuerunt; sed alterum, scilicet quod non fuerit pro peccatis punitus, non tam evidenter ostenderat, quin potius debilitatem suæ ostensionis significavit, cum dixit: *Nemo advertere potest cogitationes ejus;* et ideo contra hoc ulterius Baldad resistere nititur redarguens Job, quod se asserebat non pro peccatis suis punitum: et quasi immemor verborum Job, quibus dixerat, non sibi sufficere si contra eum ex Dei fortitudine contendatur; a divina potestate disputationis suæ sumit exordium, et proponit magnitudinem divinæ potestatis dupliciter: primo quantum ad hoc quod potentiam exercet in superiores creaturas, in summa pace eas conservans; unde dicit: *Potestas et terror*, idest ex qua timeri debet, *Apud eum est*, scilicet Deum; *Qui facit concordiam in sublimioribus suis:* in inferioribus enim creaturis discordia multiplex invenitur, tam in creaturis rationalibus, ut patet per contrarios motus humanarum voluntatum, quam in creaturis corporalibus, ut ex earum contrarietate apparet, per quam generationi et corruptioni subduntur; sed in superioribus corporibus nulla contrarietas reperitur, unde et incorruptibilia sunt: sic et superiores intellectuales substantiæ etiam in summa concordia vivunt. Hæc autem summa concordia superiorum creaturarum ex potestate divina procedit, quæ superiores creaturas in perfecta suæ unitatis participatione constituit, quasi sibi propinquiores; et ideo signanter dicit, *In sublimioribus*

[1] Al.: « providentiam dicta. »

suis, idest sibi magis conformibus. Secundo commendat divinam potestatem ex iis quæ operatur in inferioribus creaturis, in quibus operatur per ministerium superiorum creaturarum, quarum multitudo homini est ignota; unde subdit, *Numquid est numerus militum ejus?* milites quidem Dei vocat omnes cælestes virtutes, quæ divinum nutum sequuntur, sicut milites obediunt duci. Harum autem cælestium virtutum numerus ignotus est homini: et simile est, quod habetur Isaiæ XL, 26. *Qui educit in numero militiam eorum.* Et ne aliquis crederet quod cælestes virtutes non se haberent sicut milites parentes alieno imperio, sed sicut duces et principes ex suo arbitrio cuncta agentes, sicut æstimaverunt multorum deorum cultores, subjungit, *Et super quem non surgit lumen ejus;* quasi dicat: Omnes cælestes virtutes per illuminationem divinam diriguntur, sicut homines per hoc quod super eos surgit lux solis.

Proposita ergo potestate divina, accedit ad propositum dicens: *Numquid justificari potest homo comparatus Deo?* quasi dicat: Ex quo Deus tam magnus est et in justitia præcellens, ut etiam in sublimibus concordiam faciat quæ est justitiæ effectus, secundum illud Isa. XXXII[a] *Opus justitiæ pax*, omnis justitia hominis divinæ justitiæ comparata quasi nihil reputabitur: nec solum Deo homo comparatus non potest justus videri, sed quod plus est, ei comparatus, apparet injustus: sicut in comparatione ad res pulcherrimas, quæ quamvis pulchritudinem habeant, videntur immundæ; unde subdit, *Aut apparere mundus natus de muliere?* quod signanter dicit, quia ex hoc ipso quod homo de muliere per concupiscentiam carnis nascitur, maculam contrahit. Hoc autem quod dixerat, consequenter per simile confirmat, cum subdit, *Ecce etiam luna non splendet, et stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus.* Ubi considerandum est, quod de sole mentionem non facit, quia non apparet sensibiliter quod ad præsentiam majoris luminis lumen ejus obtenebretur; sed luna et stellæ etiam ad præsentiam corporalis solis obfuscantur: unde multo magis earum claritas quasi obscuritas quædam est immensitati divini luminis comparata; et ex hoc concludit propositum, subdens, *Quanto magis homo putredo, et filius hominis vermis?* scilicet non potest reputari splendens splendore justitiæ, si divinæ justitiæ comparetur: neque mundus per innocentiam, si comparetur puritati divinæ. Signanter autem hominem putredini comparat quasi ex materia existentem putrefactioni vicina: et filium hominis vermi, quia vermis ex putredine generatur. Hoc autem inducit ad ostendendum, quod homo non potest, quantumcumque justus et innocens, justitiam et innocentiam suam proponere, quasi nihil reputatam in comparatione ad Deum, cum agitur de divino judicio.

CAPUT VIGESIMUM SEXTUM

LECTIO I

Respondens autem Job, dixit, Cujus auditor es? numquid imbecillis, et sustentas brachium ejus qui non est fortis? Cui dedisti consilium? forsitan illi qui non habet sapientiam? et prudentiam tuam ostendisti plurimam? Quem docere voluisti? nonne eum qui fecit spiramentum? Ecce gigantes gemunt sub aquis, et qui habitant cum eis. Nudus est infernus coram illo; et nullum est operimentum perditioni. Qui extendit aquilonem super vacuum, et appendit terram super nihilum. Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum. Qui tenet vultum solii sui, et expandit super illud nebulam suam. Terminum circumdedit aquis, usque dum finiantur lux et tenebræ. Columnæ cæli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus. In fortitudine illius repente maria congregata sunt, et prudentia ejus percussit superbum. Spiritus ejus ornavit cælos, et obstetricante manu ejus, eductus

(a) Textus ille non invenitur apud Isai. cap. XXXII, sed legitur apud Jacob III, 18: *Fructus autem justitiæ in pace seminatur.*

est coluber tortuosus. Ecce hæc est parte dicta sunt viarum ejus; et cum vix parvam stillam sermonis ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?

Baldad in verbis præmissis Job convincere voluit ex consideratione divinæ potestatis omnibus tremendæ, respectu cujus nullus potest justitiam aut innocentiam prætendere, ut se asserat absque peccato punitum: unde Job triplicem responsionem subjungit: quarum prima specialiter est contra Baldad, qui Job terrere conatus fuerat ex consideratione divinæ potestatis. Solent autem homines non ratione contra aliquem condemnatum utentes, sed judicis potentiam et sapientiam allegantes, hoc facere in judicis favorem. Adhibetur autem favor alicui personæ dupliciter; uno modo propter defectum potentiæ illius cui favetur; alio modo propter defectum sapientiæ. Quantum ergo ad primum dicit, *Cujus adjutor es, numquid imbecillis?* quasi dicat: Hæc quæ locutus es, non secundum viam rationis, sed quasi in Dei favorem, numquid ad hoc dixisti ut ferres auxilium quasi infirmo? Adjuvare autem videtur aliquem qui ejus operationem defendit; unde subdit, *Et sustentas brachium ejus, qui non est fortis?* quasi dicat: Numquid vis tu iis verbis defendere operationem qua punitus sum ab eo, ac si non esset fortis ad se defendendum? Deinde quantum ad favorem qui alicui adhibetur propter defectum sapientiæ, considerandum est, quod hic favor est duplex: unus quidem ex hoc quod consilium datur alicui circa res agendas; et quantum ad hoc dicit, *Cui dedisti consilium?* Videtur aliquis alicui consilium dare, quando ejus causam sine ratione defendit; non autem consilio Deus indiget qui est in sapientia perfectus; unde subdit, *Forsitan illi qui non habet sapientiam?* quasi dicat: Numquid dubitas Deum sapientiam non habere, ut tam stulte pro eo loquaris? Qui autem sapienti consilium dat, videtur hoc facere ad suam sapientiam ostendendam; unde subdit: *Et prudentiam tuam ostendisti plurimam?* quasi dicat, Numquid per hoc voluisti tuæ prudentiæ abundantiam ostentare? Alius autem modus favoris contra defectum sapientiæ est, ut quis instruat ignorantem circa scibilia; et quantum ad hoc subdit: *Quem docere voluisti:* visus es enim Deum docere, inquantum ejus potentiam contra me allegasti; sed ipse doceri non indiget, qui est totius humanæ scientiæ causa; unde subdit: *Nonne eum qui fecit spiramentum?* idest qui creavit humanam animam, per quam homo et intelligit et spirat: una enim et eadem anima est, quæ per intellectum scientiam percipit, et per alias vires corpus vivificat.

Deinde ne videatur in aliquo potentiæ Dei derogare, commendat ipsum multo diffusius quam Baldad, enumerans multos effectus divinæ potentiæ: et incipit ab iis quæ potenter fecit in genere humano circa diluvium: legitur enim Gen. VI, quod gigantes erant super terram in diebus illis: et postea subditur: *Cumque vidisset Deus terram esse corruptam, omnis quippe caro corruperat viam suam super terram, dixit ad Noe: Finis universæ carnis venit coram me;* et postea subdit, *Ecce ego adducam aquas diluvii super terram, et interficiam omnem carnem.* Hunc ergo effectum divinæ potentiæ ostendit subdens: *Ecce gigantes,* scilicet antiqui: *Gemunt* scilicet in pœnis inferni: *Sub aquis,* idest qui fuerunt submersi aquis diluvii. Et quia non soli ipsi perierunt, sed multi alii cum eis: ideo etiam postea subjungit, *Et qui habitant cum eis,* scilicet similiter gemunt, scilicet a virtute potestatis ipsius. Et ne aliquis crederet quod divina providentia se extenderet solum ad judicandos homines in hac vita, non autem post mortem, sicut amici Job sentire videbantur; ad hoc excludendnm subdit, *Nudus est infernus coram illo;* quasi dicat; Ea quæ in inferno aguntur conspicua sunt oculis ejus, et secundum ejus judicium aguntur: unde ad hujusmodi expositionem subdit: *Et nullum est operimentum perditioni,* idest iis qui sunt perditi in inferno, ut possint ab oculis Dei occultari, sicut occultantur a nobis.

Deinde enumerat effectus divinæ potentiæ in rebus naturalibus: et incipit ab extremis, scilicet a cælo et terra, in

quorum utroque aliquid apparet ex divina potentia institutum quod humanas vires excedit. Secundum autem id quod sensibiliter apparet, videtur cælum extensum esse super terram, sicut quoddam tabernaculum; terram autem esse sub cælo, sicut tabernaculi pavimentum. Quicumque autem tabernaculum erigit, aliquid supponit quo tabernaculum sustentatur; sed hoc in cælo non apparet; non enim videtur aliquid cælum sustentans, nisi virtus divina; unde dicit, *Qui extendit aquilonem super vacuum*: per aquilonem intelligit superius hemisphærium quoad nos: nobis enim aquilonaris polus super orientem elevatur: australis vero sub horizonte deprimitur; unde dicit: *Aquilonem extendit super vacuum*, quod de superiori emisphærio cœli nihil nobis apparet, nisi spatium aere plenum, quod vulgares homines reputant vacuum: loquitur enim secundum existimationem vulgarium hominum, prout est mos in sacra Scriptura. Sic etiam, qui pavimentum facit, super aliquod ipsum firmat; terra autem quæ est quasi cœli fundamentum, non apparet super aliquod firmata, quod eam possit sustentare, sed sola Dei potentia sustinetur; unde subdit, *Et appendit terram super nihilum*. Hæc autem non ita dicuntur quasi cœlum sit ponderosum, ut indigeat sustentamento, ne cadat; aut terra possit descendere nisi usque ad centrum; sed ipsas naturales virtutes quibus in suis locis corpora naturaliter continentur, ex divina potestate processisse significat: sicut enim motus violentus est a potestate humana, ita inclinatio naturalis est ex virtute divina, qui est naturæ principium.

Deinde enumerat effectus divinæ potentiæ in spatio medio quod est inter cœlum et terram: et primo in aere, in quo hoc admirabile videtur: quod aqua in aere suspendatur, vaporaliter elevata, et non tota simul cadit, sed guttatim, ut apparet in pluviis; unde dicit: *Qui ligat aquas in nubibus suis*; idest ejus virtute causatis: *Ut non erumpant*, scilicet aquæ pluviarum, *Pariter deorsum*, sed guttatim secundum quod expedit ad temperiem terræ, quasi divina virtute illud quod remanet in nubibus esset ligatum, ut non a principio cadat: fit enim divina virtute, ut vapores non simul condensentur, ut oporteat simul eos in aquam conversos pariter cadeie, pluviis ex nubibus deorsum cadentibus, remanent quædam vaporum reliquiæ ex quibus nebulæ generantur, per quas nobis tegitur cælum, quod est quasi solium Dei secundum illud Isa. ult. 1: *Cælum* * *mihi sedes est* [a] et quantum ad hoc subdit: *Qui tenet vultum solii sui*, idest qui tenet quasi occultatam faciem cœli, quod est solium ejus: et hoc per nebulas, quibus prohibemur cœlum videre; unde subdit: *Et expandit super illud nebulam suam*, idest ejus virtutem productam. * *sedes mea*

Deinde ostendit effectum divinæ potentiæ in aquis, eum subdit: *Terminum circumdedit aquis*: aquæ enim secundum elementorum naturalem ordinem undique terram operire deberent; sed quod aliqua pars terræ remaneat discooperta ab aquis hoc factum est divina virtute, quæ usque ad certum terminum terram fecit operiri ab aquis; et hoc præcipue videtur ad oceanum pertinere, qui undique terram circumdat; et propter hoc subdit: *Usque dum finiantur lux et tenebræ*: sumit enim lucem diei et tenebras noctis, sole accedente vel recedente ab hemisphærio superiori, quod supponitur nostræ terræ habitabili, quæ quasi undique oceano concluditur. Vel potest intelligi, quod terminus aquarum intransmutabilis permanebit, manente hoc statu mundi, in quo est successio lucis et tenebrarum.

Sic ergo enumeratis effectibus divinæ potentiæ in corporalibus creaturis, ostendit ejus effectum in creaturis spiritualibus, quas vocat columnas cæli, quia scilicet eorum officio administratur motus cælorum; unde dicit, *Columnæ cæli*, scilicet angeli: *Contremiscunt, et pavent ad nutum ejus*, idest obediunt ei ad nutum: et loquitur ad similitudinem alicujus ad nutum obedientis Domino propter timorem et tremorem ipsius; ut timor [1]

(a) In actibus apostolorum: *Cælum mihi sedes est*. — [1] Al.: « amor. »

referatur ad animam, tremor ad corpus. Non est autem putandum, quod inferatur angelis timor pœnalis, sed eorum reverentia ad Deum hic timor notatur; et sic pavor refertur ad affectum, tremor autem ad exteriorem effectum. Et quia in angelis aliqui sunt qui a debita Dei reverentia discesserunt, de quibus supra IV, dictum est : *In angelis suis reperit pravitatem ;* ideo consequenter de distinctione bonorum et malorum angelorum subjungit. Creditur autem simul cum distinctione creaturæ corporalis etiam creaturæ spiritualis distinctionem fuisse; et ideo ad insinuandam distinctionem creaturæ spiritualis præmittit de creatura corporali, dicens : *In fortitudine illius repente maria congregata sunt*, secundum illud Gen. I, 9 : *Congregentur aquæ*, *quæ sunt super terram*, *in locum unum*, *et appareat arida*. Et sicut creaturæ corporales snnt distinctæ divina virtute, ita etiam creaturæ spirituales; unde subdit : *Et prudentia ejus percussit superbum*. Per virtutem prudentiæ [1] ipsius diabolus superbiens de sua gloria privatus est; et sic eo percusso, bonis angelis sunt spiritualia dona augmentata; unde subdit : *Spiritus ejus ornavit cælos*, idest cælestes spiritus, ornamentis scilicet spiritualium donorum. Non erat autem conveniens, ut percussus per privationem gloriæ, cum ornatis per Spiritum sanctum remaneret; unde subdit, *Et obstetricante manu ejus, eductus est*, idest a societate bonorum angelorum : *Coluber tortuosus*, idest diabolus, qui colubro comparatur propter malignitatis venenum, et tortuosus dicitur propter calliditatem, Signanter autem dicit eum eductum obstetricante manu Dei : sicut enim obstetrix educit infantem, quandoque mortuum, ut mater non lædatur, ita Deus sic eduxit diabolum de medio angelorum, ut bonorum angelorum societas in nullo detrimentum sit passa. Et ne aliquis crederet hos effectus, licet sint magni, divinam potentiam adæquare, subdit : *Ecce hæc ex parte sunt dicta viarum ejus*, idest operum ejus, quibus et nos in Dei cognitionem ascendimus, et Deus nobis se quodammodo communicat. Et ne videantur hæc, et si non totam divinam potentiam adæquare, tamen magna ex parte ad ejus æqualitatem accedere, subjungit : *Et cum vix parvam stillam sermonis ejus audierimus*, *quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri ?* quasi dicat : Omnium quæ nunc dicta sunt de effectibus divinæ potentiæ, minor est comparatio ad divinam potentiam, quam unius parvi sermonis, quasi silenter stillantis, ad maximi tonitrui sonum.

CAPUT VIGISIMUM SEPTIMUM

LECTIO I

Addidit quoque Job, assumens parabolam suam, et dixit : Vivit Deus, qui abstulit judicium meum : et omnipotens qui ad amaritudinem adduxit animam meam. Quia donec superest halitus in me, et spiritus Dei in naribus meis, non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium. Absit a me, ut justos vos esse judicem : donec deficiam, non recedam ab innocentia mea. Justificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram : neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea. Sit ut impius inimicus meus, et adversarius meus quasi iniquus. Quæ est enim spes hypocritæ, si avare rapiat, et non liberet Deus animam ejus? Numquid Deus audiet clamorem ejus, cum venerit super eum angustia? Aut poterit in omnipotente delectari, et invocare Deum omni tempore? Docebo vos per manum Dei, quæ omnipotens habeat, nec abscondam. Ecce vos omnes nostis; et quid sine causa vana loquimini? Hæc est pars hominis impii apud Deum, et hæreditas violentorum quam ab omnipotente suscipient. Si multiplicati fuerint filii ejus, in gladio erunt : et nepotes ejus non saturabuntur pane. Qui reliqui fuerint ex eo sepelientur in interitu; et viduæ, illius non plorabunt. Si comportaverit quasi terra argentum, et sicut lutum præparaverit vestimenta, præparabit quidem, sed justus vestietur illis, et argentum innocens dividet. Ædificavit sicut tinea

[1] Al. : « providentiæ. »

domum suam, et sicut custos fecit umbraculum. Dives cum dormierit nihil secum afferet : aperiet oculos suos, et nihil inveniet. Apprehendet eum quasi aqua inopia ; nocte opprimet eum tempestas. Tollet eum ventus urens, et auferet, et velut turbo rapiet eum de loco suo. Et mittet super eum, et non parcet ; et de manu ejus fugiens, fugiet. Stringet super eum manus suas ; et sibilabit super illum intuens locum ejus.

In præmissis verbis Job confutaverat vera dicta Balaad, qui contra eum divinam potestatem allegaverat, quasi Job ejus magnitudinem ignoraret ; finita autem sua responsione, intelligitur expectare ut tertius amicorum, scilicet Sophar, more solito, suo ordine responderet. Sed quia ille quasi convictus, tunc tacuit, Job iterato sermonem assumit, et per aliam rationem ostendit non esse contra divinam providentiam si mali in hoc mundo prosperantur, et boni adversitates patientur ; unde dicitur, *Addidit quoque Job*, postquam scilicet ei nullus respondebat, *Assumens parobolam suam* : quia scilicet per similitndines loquebatur ad modum parabolas inducentium. Antequam autem propositum ostendat, se in amicorum sententiam nunquam transiturum esse denunciat : et ad hujus firmitatem juramentum præmittit ; unde subdit, *Et ait, Vivit Deus, qui abstulit judicium meum*, supposita scilicet vestra sententia, qua asseritis ad justitiam divini judicii pertinere, ut adversitates præsentes non nisi peccatoribus inducat : et ideo ad exponendum in quo judicium suum dixerit, subdit, *Et omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit animam meam*, idest qui absque culpa præcedente mihi adversitates exteriores induxit, ex quibus amaritudinem in anima patior, nec tamen ab ejus reverentia et amore discedo, patet ex hoc quod per ipsum juro. Inducit autem prædictum juramentum ad hoc quod subditur, *Quia donec superest halitus in me*, idest donec habebo vitam, quæ per respirationem conservatur. Et ut ostendat se vitæ beneficium a Deo recognoscere, subdit, *Et spiritus Dei in naribus meis :* respiratio enim præcipue fit per nares : nam respiratio quæ fit per os, non est adeo congrua, ut Aristoteles dicit in lib. *de hist. Anim.* Respiratio ergo hominis, quæ principaliter in naribus posita est, hic spiritus Deis dicitur, quia hoc habet homo ut vivendo possit respirare : et huic beneficio ipse non vult esse ingratus peccando ; unde subdit : *Non loquentur labia mea iniquitatem,* ut scilicet dicam, omnes qui adversitatem patiuntur esse iniquos : *Nec lingua mea meditabitur mendacium*, ut scilicet dicam hoc pertinere ad divinam justitiam, ut justorum merita præsenti prosperitate remuneret, et iniquorum peccata temporali adversitate condemnet. Et quia amici Job ista asserebant, subjungit. *Absit a me ut justos eos esse judicem* : non enim poterat justos eos judicare, nisi eorum injustam sententiam approbaret, per quod a sua justitia recederet ; unde subdit, *Donec deficiam,* scilicet per mortem : *Non recedam*, idest propono non recedere *Ab innocentia mea*, a qua scilicet recederem, si sanctos adversitatem in hoc mundo patientes vobiscum impios judicarem. Et sicut ab innocentia ad nocendum transferri non propono, ita nec justitiæ viam deserere ; unde subdit : *Justificationem meam*, quæ scilicet pertinet ad justitiæ executionem, *Quam cœpi tenere*, scilicet non approbando hominem in prosperitate quam habet, nec contemnando pro adversitate quam patitur in hac vita : *Non deseram,* scilicet declinendo in vestram sententiam. Solent autem qui semel peccaverunt, proniores esse ad iterato peccandum ; qui vero peccatorum sunt inexperti, difficilius ad peccata prolabuntur ; unde subdit, *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea :* quasi dicat : Ideo confido quod non recedam ab innocentia, nec justitiam deseram, quia hoc per experientiam didici : non enim habeo conscientiam remordentem de aliquo gravi quod commiserim in tota vita mea. Vel aliter potest continuari : quia enim dixerat se non recessurum ab innocentia sua, nec justificationem, quam tenere cœperat, deserturum [1], posset aliquis dicere, quod ipse ante hoc neque innocentiam neque justitiam habuerat ; sed ipse hoc excludit dicens, *Nec enim reprehendit me cor*

[1] Al. deest. : « deserturum. »

meum etc. Declinarem autem ab innocentia, et desererem justitiam, si vobis faverem qui injustitiam et impietatem sustinetis ; unde subdit : *Sit ut impius inimicus meus*, inquantum scilicet contra veritatem divini judicii loquitur : *Adversarius meus quasi iniquus*, inquantum scilicet iniquam sententiam profert, mihi adversando, dum dicit me impium esse, quia graviter sum afflictus.

His igitur præmissis pertinentibus ad amicorum suorum confutationem, et suæ sententiæ firmitatem, accedit ad principale propositum : ut scilicet ostendat non esse contrarium divinæ providentiæ, si mali in hoc mundo temporaliter prosperenter, et justi temporaliter affligantur : et supra quidem hoc manifestaverat ex futuris præmiis et flagellis, quæ reservantur bonis et malis post hanc vitam : nunc autem hic ostendit ex debilitate bonorum temporalium quæ mali possident in hac vita, et magnitudine bonorum spiritualium, quæ bonis concedentur. Asserit ergo primo inutile esse peccatoribus, si in hac vita bona temporalia consequentur absque animæ bonis ; unde dicit, *Quæ est enim spes hypocritæ, si avare rapiat*, si injuste divitias congreget : *Et non liberet Deus animam ejus*, scilicet a peccato per gratiæ dona, idest quid boni potest ex hoc consequi? et loquitur de hypocrita, scilicet simulatore, loco omnium peccatorum ; quia simulata æquitas est duplex iniquitas ; et hypocritæ, tamquam falsarii virtutis, videntur maxime esse abominabiles apud Dominum, sicut infra xxxvi, dicitur : *Simulatores et callidi provocant iram Dei*. Ostendit autem consequenter eos duplici spe privari : quarum una est quam habent justi de Deo, quod in tempore necessitatis eorum orationem exaudiat ; sed hoc ab impiis excludit dicens : *Numquid Deus audiet clamorem ejus, cum venerit super illum angustia*? quasi dicat, non : et ratio hujus assignatur Prov. I, 24 ex ore sapientiæ dicentis : *Vocavi et renuistis*. Et post pauca subdit : *Tunc*, scilicet quando venit super eos angustia, *invocabunt me et non exaudiam* : et Prov. xxviii, 9 dicitur : *Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus fiet execrabilis*. Secunda autem spes justorum est, quod non deficit eis temporalis consolatio in tempore tribulationis, fruuntur delectatione divina, et delectantur in laude ipsius : sed hoc ab impiis excludit subdens : *Aut poterit in omnipotente delectari?* quem scilicet non diligere in operibus comprobatur : *Et invocare Deum omni tempore?* ex magna enim delectatione Dei provenit, quod semper sit in aliquorum ore laus Dei. Et quia ostenderat parum valere bona temporalia quæ impii possident, sine spe justorum quam sancti habent, ostendit consequenter temporalia bona, quæ interdum impii possident, fragilia esse : et ad assertionem eorum quæ dicturus est, duo præmittit : primo quidem, quod ea quæ dicturus est sapientiæ divinæ conveniunt : unde dicit, *Docebo vos per manum Dei*, idest per virtutem ipsius : *Quæ omnipotens habeat*, scilicet in sua sapientia quasi certum. *Nec abscondam*, quæ scilicet, Deo instruente me, didici. Secundo ostendit, quod ea quæ dicturus est, tam sunt manifesta, ut etiam ipsi ea ignorare non possint ; unde subdit : *Ecce vos omnes noscitis*, scilicet vera esse quæ dicturus sum ;et ideo mirum est, quod tam irrationabiliter contra veritatem manifestam loquimini ; et hoc est quod subdit : *Et ut quid sine causa vana loquimini?* idest ea quæ rationis fulcimentum non habent : solent enim homines hebetes, cum cognoscant præmissa, non advertere quid ex eis sequatur. Et autem considerandum, quod cum Deus sit creator omnium et gubernator, omnes ab eo suscipiunt aliquid, quasi hereditatem suam a patre ; mali autem homines quasi suam partem et suam hereditatem a Deo accipiunt bona temporalia hujus mundi : unde ex eorum persona dicitur : *Hæc pars vestra, et hæc est sors ;* e converso autem boni percipiunt quasi suam partem et hereditatem spiritalia bona, secundum illud Ps. xv, 6 *Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hereditas mea præclara est mihi*. Describens ergo quam fragilis sit et caduca pars impiorum, quam in rebus temporalibus accipiunt, dicit : *Hæc est pars impii apud Deum :* idest tale est quod eis in sortem venit, dum bonis

spiritalia, et eis temporalia distribuuntur ; *Et hæreditas violentorum*, idest injuste acquirentium temporalia bona : *Quam ab omnipotente suscipient*, eo scilicet permittente, et facultatem præbente, sicut supra XXII, dictum est, *Cum ille implevisset domos eorum bonis*. Ostendit autem hanc partem sive hereditatem esse caducam : primo quidem, quantum ad hoc quod frequenter circa impiorum prolem accidit, quod tamen inter temporalia bona potissimum reputatur. Contingit autem quandoque quod impiorum filii, qui in hoc mundo prosperati sunt, occiduntur ; unde dicit, *Si multiplicati fuerint filii ejus*, quod scilicet ad magnam prosperitatem computabatur ; *In gladio erunt*, idest occidentur. Et quamvis raro contingat quod divitum filii ad magnam paupertatem deveniant, tamen hoc circa nepotes et posteros frequenter contingit : unde subdit, *Et nepotes ejus non saturabuntur pane*, scilicet propter inopiam. Quantum autem ad alios familiares ejus subdit, *Qui reliqui fuerunt ex eo*, scilicet domestici et amici, *Sepelientur in interitu,* idest absque solemnitate quasi occisi : unde et quantum ad uxores subdit, *Et viduæ illius non plorabunt*, quod scilicet fieri solet in solemnibus sepulturis. Sicut ergo fragilis est et caduca eorum felicitas quantum ad filios et amicos, ita etiam quantum ad divitias possessas : inter quas quædam sunt divitiæ artificiales, scilicet pecunia, quæ est adinventa quasi mensura commutationis rerum, ut Philosophus dicit : et quantum ad hoc subdit : *Si comportaverit quasi terram argentum*, idest si tantam copiam pecuniæ acquirat, quanta habetur terra. Aliæ vero sunt divitiæ naturales, quæ scilicet hominum naturali necessitati subveniunt, sicut panis et vinum et vestimenta et alia hujusmodi ; et quantum ad hoc subdit : *Et sicut lutum præparaverit vestimenta*, ut scilicet tantam eorum copiam habeat, quantam et luti. *Præparavit quidem*, idest habuit sollicitudinem in præparando : alius tamen habebit fructum, et quandoque bonus, qui circa hoc non sollicitatur ; unde subdit, *Sed justus vestietur illis*, scilicet vestimentis ad suam necessitatem : *Et argentum innocens dividet*, idest distribuet, et dabit pauperibus. Non reservabit coacervatum, quod contra innocentiam esset. Pertinet etiam ad prosperitatem terrenam spatiositas domorum ; sed etiam hoc ostendit esse caducum propter duo ; primo quidem, quia quandoque sibi domum ædificat per violentiam in loco alieno, a quo depellitur ; unde subdit : *Ædificavit sicut tinea domum suam*, quæ scilicet corrodendo vestem alienam, præparat sibi locum, a quo, excussa veste, dejicitur. Alio modo, quia etsi in solo proprio domum ædificet, non tamen est sibi datum, ut diu illius possessionis curam et dominium habeat, sed ad modicum temporis ; unde subdit, *Et sicut custos*, scilicet vineæ, *Fecit umbraculum,* quod scilicet dejicitur finito tempore custodiæ ejus. Quomodo autem acquisita bona amittat, ostendit subdens : *Dives cum dormierit*, idest cum mortuus fuerit : *Nihil ex his quæ possidet secum auferet*, scilicet in alia vita : *Aperiet oculos suos*, scilicet in resurrectione : *Et nihil inveniet* : quia scilicet non revertetur ad temporalia bona possidenda. Quandoque et in hac vita subito ea perdit, ad modum quo pluvia subito homini supervenit ; unde subdit : *Apprehendet eum quasi aqua*, scilicet pluvialis, *Inopia* ; idest subito superveniet ei. Et quamvis pluvia in die aliqualiter prævideri possit, in nocte tamen omnino præoccupat hominem ; unde subdit, *Nocte opprimet eum tempestas,* scilicet adversitatis, idest omnino ex improviso. Ultimo autem ostendit fragilitatem mundanæ prosperitatis, quantum ad ipsam personam hominis, quæ quandoque perit per aliquam febrem, vel per aliquam persecutionem ; et quantum ad hoc subdit : *Tollet eum ventus urens*, idest occidet eum : *Et auferet*, scilicet a societate viventium : et hoc fiet subito, et ex improviso ; unde sequitur, *Velut turbo rapiet eum de loco suo*, idest violenter et absque mora. Quandoque vero non ab interiori infirmitate, sed ab exteriori persecutione occiditur ; unde subdit : *Et mittet*, scilicet Deus, *Super eum*, aliquem persecutorem, qui potentior eo sit, cui non possit resistere : *Et non parcet* : ipse scilicet persecutor : unde ipse impius, *De manu ejus*, idest

de potestate ejus. *Fugiens fugiet* : vel per mortem, vel postquam occiderit, non habet amplius quid faciat. Eo autem mortuo, amicis ejus remanet stupor et luctus ; unde subdit : *Stringet super illum manus suas*, quasi præ stupore : *Et sibilabit super illum*, quasi compatiens ei : *Intuens locum ejus*, idest considerans ejus pristinam dignitatem.

CAPUT VIGESIMUM OCTAVUM

LECTIO I

Habet argentum venarum suarum principia, et auro locus est in quo conflatur. Ferrum de terra tollitur, et lapis solutus calore in æs vertitur. Tempus posuit tenebris : et universorum finem ipse considerat : lapidem quoque caliginis et umbram mortis. Dividit torrens a populo peregrinante, eos quos oblitus est pes egentis hominis, et invios. Terra, de qua oriebatur panis in loco suo, igni subversa est. Locus sapphiri lapides ejus et glebæ illius aurum. Semitam ignoravit avis, nec intuitus est eam oculus vulturis Non calcaverunt eam filii institorum, nec pertransivit per eam leæna. Ad silicem extendit manum suam : subvertit a radicibus montes. In petris rivos excidit, et omne pretiosum vidit oculus ejus. Profunda quoque fluviorum scrutatus est, et abscondita produxit in lucem.

Supra Job ostenderat quam fragilis et caduca sit pars impiorum, quam a Deo recipiunt ; nunc autem ostendere intendit e contrario dignitatem spiritalis boni, quod homines justi a Deo percipiunt etiam in hoc mundo ; quod quidem spiritale bonum sub sapientia comprehendit. Et ideo intendit præferre sapientiam omnibus rebus, et quantum ad originem, et quantum ad pretiositatem. Et incipit primo ostendere, quod omnia quæ in rebus corporalibus pretiosa videntur, habent in certis locis originem ; et incipit a metallis, quæ apud homines pretiosa habentur. Est autem considerandum, quod metalla generantur ex vaporibus humidis resolutis a terra per virtutem solis et aliarum stellarum, et in terra retentorum : unde et metalla ductibilia et liquabilia sunt, sicut e contrario lapides et alia hujusmodi quæ non molliuntur neque funduntur, generantur ex sicca exhalatione intra terram retenta. Diversificantur autem metallorum species secundum majorem vel minorem puritatem vaporis resoluti, et secundum differentiam caloris digerentis : inter quæ aurum videtur purissimum, et post hoc argentum, et sub hoc æs, infimum autem ferrum : et secundum majorem vel minorem puritatem, metalla ut plurimum habent diversas origines. Quia ergo aurum est purissimum, invenitur ut plurimum generatum in sua puritate inter arenas fluminum propter multitudinem evaporationis et caliditatem arenæ. Argentum autem invenitur ut plurimum in quibusdam venis terræ, vel etiam lapidum ; æs autem invenitur ut incorporatum lapidibus ; ferrum autem quasi in terra fæculenta, nondum perfectam digestionem habente, ut sit perventum usque ad generationem lapidis. Enumerans ergo diversa metalorum loca, dicit : *Habet argentum venarum suarum principia*, scilicet in aliquibus determinatis locis, ex quibus tales vapores resolvuntur, qui sunt apti ad generationem argenti : et sic dum miscentur terræ vel lapidi prædicti vapores, efficiuntur ibi venæ argenteæ. Quantum autem ad aurum subdit, *Et auro locus est in quo conflatur :* quia scilicet ex multis arenis colliguntur quædam granula auri, quæ in unum ligantur ; quod quidem non fit in omni loco, sed in aliquo loco determinato, in quo concurrit debita proportio virtutis activæ ad materiam proportionatam tali speciei. Deinde quantum ad ferrum subdit, *Ferrum de terra tollitur*, scilicet, quia in terra quasi indigesta invenitur. Deinde quantum ad eas dicit, *Et lapis*, cui scilicet vapor proportionatur, naturæ ejus permiscetur : *Solutus calore*, scilicet ignis vehementis : *In æs vertitur*, dum scilicet id quod est

ibi de natura æris, per calorem ignis eliquatur. Deinde prosequitur de aliis rebus quæ habent determinatum tempus et locum ex dispositione divina, unde divinæ cognitioni subjacent, pluraque ipsorum, quæ ab hominibus sunt occulta. Occultantur autem a nobis et sol et alia multa per tenebras noctis, sed hoc fit per dispositionem divinam ; unde dicit, *Tempus posuit tenebris*. Occultantur etiam quædam a nobis per eorum corruptionem, dum resolvuntur in sua principia, quæ Deo sunt nota, nobis autem occulta ; unde subdit : *Et universorum finem ipse considerat*, idest terminum resolutionis rerum. Inveniuntur etiam quædam ab hominibus occulta propter locum invium, sicut quandoque sunt quidam montes inaccessibles, in quibus sunt quædam invia hominibus : et quantum ad hoc subdit, *Lapidem quoque caliginis*, idest aliquam rupem alicujus excelsi montis, quæ quasi semper caligine nebularum obtegitur : *Et umbram mortis*, idest aliquem locum umbrosum inter convalles montium, ad quæ vitalis calor solis nunquam pertingit. *Divident torrens a populo peregrinante :* solent enim in radicibus quorumdam montium defluere innumerabiles torrentes, ita quod ex una parte torrentis est via per quam peregrini transeunt, et ad aliam partem ripæ non patet accessus. Contingit autem quandoque quod in hujusmodi inaccessibilibus locis, aliqui rari homines habitant, ad quos etiam pauperes qui omnia circumeunt, accedere non possunt propter accessus difficultatem ; unde subdit, *Et torrens dividit a populo peregrinante eos*, scilicet homines. *Quos*, in locis inaccessibilibus habitantes, *Oblitus est pes egentis hominis*, ut scilicet ad eos non accedat, *et invios*, idest propter hoc quod ad eos via non patet. Sunt etiam quædam loca non propter situm, sed propter aliqua accidentia, inaccessibilia, puta quia per aliquam alterationem subvertuntur, ut legitur Gen. xix de Sodoma et Gomorrha : unde subdit : *Terra de qua oriebatur panis in loco suo*, idest quasi in proprio et convenienti loco, *Igni subversa est*, scilicet subversionis ejus causa ex superabundantia coloris procedit. Calore autem superabundante, sequitur quod resolutiones tam siccæ quam humidæ ad magnam digestionem perveniant, ut exinde generentur aliqua pretiosa, puta lapides, vel metalla ; unde quantum ad lapides pretiosos, qui generantur ab exhalatione sicca, subdit : *Locus sapphiri lapides ejus*, scilicet terræ subversæ igni. Quantum autem ad pretiosa metalla quæ generantur ex vaporatione humida, subdit : *Et glebæ illius aurum*. Hujusmodi autem loca sic subversa propter corruptionem aeris ex abundantia sulphuris, non solum homines vitant, sed etiam animalia bruta ; unde primo quantum ad aves, de quibus minus videtur, dicit, *Semitam*, scilicet illius terræ : *Ignoravit avis*, quia scilicet super eam volare non audet, propter aeris corruptionem, nec etiam appropinquare ; unde subdit, *Nec intuitus est*, scilicet eam, *oculus vulturis* : qui tamen valde a remotis solet videre. Vel potest aliter exponi : *Terra illa ignoravit*, idest non exposita ad semitam avis ; quasi scilicet nec avis per eam transit ; *Nec intuitus est*, scilicet aliquis in terra illa oculos vulturis. Deinde quantum ad homines dicit : *Non calcaverunt eam filii institorum*, idest mercatorum, qui tamen difficilia loca solent adire ad lucrandum. Deinde quantum ad quadrupedia subdit, *Nec pertransibit per eam leæna*, quæ silvestria loca inhabitat. Hæc autem quamvis hominibus sint occulta, Deum tamen non latent, qui et in montibus et in fluminibus suam virtutem exercet ; unde subdit : *Ad silicem*, idest ad montes lapidosos, *extendit manum*, idest potestatem suam. Et hoc in duobus effectibus manifestat : primo per hoc quod montes quandoque funditus diruunt : et hoc est quod subdit, *Subvertit a radicibus montes*. Secundum autem est quod inter medium montium pertranseunt aquæ, quasi divina virtute esset eis via excisa a Deo in petris ; unde subdit, *In petris rivos excidit*, idest meatus rivorum. Et sicut potentia sua se extendit ad omnia magnifica facienda, ita ejus sapientia se extendit ad omnia pretiosa cognoscenda ; unde subdit : *Et omne pretiosum vidit oculus ejus* : si enim ipse montes potest subvertere, si potest petras excidere, et similem potestatem exercere

in totam terram, conveniens est, quod pretiosa videat quæ ibi latent, quamvis oculus hominis ea videre non possit : et non solum ea quæ latent in terris oculus ejus videt, sed *Profunda quoque fluviorum scrutatus est*; idest ea quæ in profundis fluviorum latent, ita perfecte cognoscit, sicut si ea scrutaretur : et hoc signum est, quia *Abscondita produxit in lucem*, ad manifestationem hominum.

LECTIO II

Sapientia vero ubi invenitur? et quis est locus intelligentiæ? Nescit homo pretium ejus, nec invenitur in terra suaviter viventium. Abyssus dicit, non est in me : et mare loquitur, non est mecum. Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione ejus. Non conferetur tinctis Indiæ coloribus : nec lapidi sardonico pretiosissimo, vel sapphiro. Non adæquabitur ei aurum vel vitrum ; nec commutabuntur pro ea vasa auri. Excelsa et eminentia non commemorabuntur comparatione ejus : trahitur autem sapientia de occultis. Non adæquabitur ei topazius de Æthiopia; nec tincturæ mundissimæ componetur. Unde ergo sapientia venit? et quis est locus intelligentiæ? Abscondita est ab oculis omnium viventium ; volucres quoque cœli latet. Perditio et mors dixerunt, Auribus nostris audivimus famam ejus. Deus intelligit viam ejus, et ipse novit locum illius. Ipse enim fines mundi intuetur, et omnia quæ sub cœlo sunt, respicit. Qui fecit ventis pondus, et aquas appendit in mensura. Quando ponebat pluviis legem, et viam procellis sonantibus : Tunc vidit illam, et enarravit, et præparavit, et investigavit. Et dixit homini, Ecce timor Domini, ipsa est sapientia ; et recedere a malo, intelligentia.

Quia ostenderat, omnia pretiosa quæ in corporalibus inveniuntur, determinatis locis contineri, quæ si ignota sint hominibus, sunt tamen cognita Deo ; ad ostendendum eminentiam sapientiæ, primo inducit, quod determinato loco non continetur : unde dicit, *Sapientia vero ubi invenitur?* quasi dicat : Nullo corporeo loco concluditur, quia non est aliquid corporale. Ea vero quæ sunt in corporibus pretiosa, non solum ipsa, sed et eorum principia locis corporalibus concluduntur. Sed hoc de sapientia Dei non potest dici ; unde subdit : *Et quis est locus intelligentiæ?* intellectus enim est principium scientiæ et sapientiæ. Sicut autem sapientia non concluditur loco, ita etiam nec intelligentia, quæ est principium ejus. Secundo ostendit dignitatem sapientiæ, eo quod pretio æstimari non potest ; unde subdit : *Nescit homo pretium ejus*, idest nihil quod homo cognoscat, est sufficiens sapientiæ pretium. Utrumque autem præmissorum per consequentia manifestat : et primo quidem quod dixerat, sapientiam in loco determinato non inveniri. Inveniuntur autem quæ apud homines pretiosa reputantur, partim quidem apud homines deliciosos, qui pretiosa lapidum et metallorum congregare nituntur ; sed in talibus non invenitur sapientia ; unde subdit, *Nec invenitur in terra suaviter viventium,* idest deliciosorum, quia ipsi maxime a sapientiæ perceptione impediuntur, cor habentes deliciis occupatum. Partim autem inveniuntur hujusmodi pretiosa corporalia in aliquibus profunditatibus obscuris ; sed non est ita de sapientia ; unde subdit, *Abyssus dicit, non est in me :* quod scilicet ea quæ in absconditis profundorum latent, maxime sapientiæ humanæ sunt abscondita. Partim autem inveniuntur in mari : tum quia ibi generantur, sicut margaritæ in conchis marinis : sive quia ibi depereunt in navibus ibi submersis ; sed non est ita de sapientia : tum etiam quia per mare solent hujusmodi pretiosa de loco ad locum portari ; unde subdit : *Et mare loquitur, Non est mecum.* Quinimmo ea quæ sunt in mari, maxime latent sapientiam humanam. Deinde manifestat id quod dixerat de hoc quod sapientia pretio æstimari non potest ; et enumerat ea quæ sunt apud homines pretiosissima, dicens : *Non dabitur aurum obrizum*, idest purissimum, *pro ea*, quia nullo auro potest pretium sapientiæ æstimari. Post aurum autem inter cætera pretiosius reputatur argentum, de quo subdit : *Nec appendetur argentum in commutatione ejus.* Sunt etiam præter metalla pretiosissimi lapides diversorum colorum, qui maxime inveniuntur in India, de quibus subditur, *Non conferetur*, idest non comparabitur sa-

pientia *tinctis Indiæ coloribus*, idest lapidibus pretiosis, diversis coloribus naturaliter in India tinctis. Et subjungit de quibusdam pretiosis lapidibus, qui etiam in aliis terris inveniuntur ; unde subdit : *Nec lapidi sardonico pretiosissimo*, qui scilicet est compositus ex duobus lapidibus, scilicet ex Sardio, qui est rubei coloris, accendens animum ad gaudium, et acuens ingenium ; et Onichino, qui ab eo ligatur, quasi habens quasdam noxias virtutes, scilicet excitandi tristitias et timores ; cujus nocumentum refrenatur per Sardium : unde proprietatem habere dicitur, quod luxuriam depellat, hominem castum et pudicum reddens ; unde et pretiosissimus nominatur. Subdit autem, *Et sapphiro*, qui est cœlestis coloris, qui etiam pretiosus est propter multas virtutes quas habet : nec refert quod aliqui alii lapides pretiosiores sunt, quia pretia lapidum non sunt eadem, nec in omnibus locis, nec in omnibus temporibus. Subdit autem de iis qui hanc habent pretiositatem ex pulchritudine, dicens : *Non adæquabitur ei aurum*, quod habet pulchritudinem ex splendore, vel vitrum, quod habet pulchritudinem ex perspicuitate, quamvis non sit præcellens pretii æstimatione. Subdit autem de iis quæ habent pulchritudinem ex artificio, cum dicit, *Non commutabuntur pro ea vasa auri excelsa*, scilicet quantitate, *et eminentia*, scilicet in comparatione. Et sicut non possunt pro sapientia commutari : ita etiam omnia prædicta nihil reputantur in comparatione ad sapientiam ; unde subdit, *Nec commemorabuntur in comparatione ejus*, idest non est dignum, quod vel memoria de his habeatur, cum fit de excellentia sapientiæ mentio. Et quia dixerat quædam corporalia esse occulta, et ob hoc pretiosa reputantur, consequenter ostendit quod hæc etiam pretiositas sapientiæ deest, cum subdit, *Trahitur autem sapientia de occultis*. Est enim humanæ sapientiæ origo occulta dupliciter. Uno modo ex parte intellectualis luminis, quod derivatur ad nos ab occultissima omni causa, scilicet a Deo. Alio modo ex parte rerum cognitarum : quare occultas proprietates et essentias[1] sapientia inquirit, et ex his in divinorum cognitionem ascendit, quæ maxime sapientiæ appropriatur ; unde concludit quod neque ratione pretiositatis, neque ratione occultationis aliquid potest ei comparari : neque in lapidibus pretiosis ; unde subdit : *Nec adæquabitur ei topazius de Æthiopia*, qui sic vocatur a loco primævæ suæ inventionis : vel quia in colore auri similitudinem prætendit. Quantum autem ad pretiosas vestes subdit, *Nec tincturæ mundissimæ*, idest cujuscumque panni serici vel lanei, *componentur*, idest comparabuntur sapientiæ.

Quia ergo sapientiam incomparabilem dixerat, et occultam habere originem, inquirit unde sit ejus principium, cum subdit : *Unde ergo sapientia venit*, unde derivatur, *Et quis est locus intelligentiæ ?* a quo principio homines lumen intellectus participant. Ostendit autem hoc principium excedere omnem cognitionem humanam ; unde subdit, *Abscondita est ab oculis omnium viventium*, quia *fons sapientiæ* est *Verbum Dei in excelsis*, ut dicitur Eccli. I, 5. Fuerunt aliqui augurorum sectatores, qui traderent quasdam aves augurales quemdam affectum sapientiæ participare supra homines, inquantum scilicet ex eis ad homines pervenire credebant cognitionem futurorum ; sed quod sapientia hanc conjecturam excedat, ostendit subdens : *Volucres quoque cœli latet*. Per quod potest intelligi quod origo sapientiæ excedit cœlestia corpora, a quibus hujusmodi aves moventur. Sunt etiam aliqui, qui a mortuis futurorum cognitionem exquirerent ; sed nec hoc attingit ad sapientiæ originem ; unde subdit, *Perditio et mors dixerunt, auribus nostris audivimus famam ejus*. Et recte famam sapientiæ morti et perditioni attribuit, quia perditio et mors important recessum et elongationem a bonis, quæ sapientiam consequuntur. Possunt tamen tria prædicta secundum metaphoram ad tria rationalis creaturæ pertinere : ut quod dicit, *Abscondita est ab oculis omnium viventium*, referatur ad homines ; quod vero subdit, *Volucres cœli latet*, re-

[1] Al. : « et ecclesiastica. »

feratur ad angelos; quod vero additur, *Perditio et mors dixerunt, audivimus famam ejus*, referatur ad dæmones, qui a Deo damnabiliter elongati, a remotis quasi ex sola fama divinæ sapientiæ notitiam habent. Ut ergo ostendat sapientiæ radicem, subdit, *Deus intelligit viam ejus*, idest totum sapientiæ processum, dum et ipse est et origo sapientiæ, et locus intelligentiæ. Et quia ipse seipsum perfecte novit, ideo subdit, *Et ipse novit locum illius*, idest seipsum, in quo plene sapientia invenitur sicut in prima origine. Derivatur autem sapientia ab ipso in omnes creaturas, quæ per Dei sapientiam fiunt, sicut ars derivatur a mente artificis in opera ejus : unde dicitur Eccl. I, 10, quod *Deus effudit sapientiam super omnia opera sua* : unde et ipsa universitas creaturarum est quasi quidam sapientiæ secundarius locus. Et ideo ad ostendendum quod Deus cognoscit sapientiæ locum, subjungit, quod ipse cognoscit universitatem creaturarum. Primo quidem hoc ostendit quantum ad extremas creaturas super quibus aliæ continentur; unde subdit : *Ipse enim fines mundi intuetur*, idest excellentiores creaturas in quibus ordo creaturarum terminatur ab inferioribus ascendendo, sicut sunt cœlestia corpora, et cœlestes spiritus. Deinde hoc ostendit quantum ad alias creaturas sub eis contentas, sicut sunt elementa[1] : unde subdit, *Et omnia quæ sub cœlo sunt respicit*. Et ne aliquis crederet quod notitiam rei habeat a rebus acceptam sicut nos habemus, ostendit consequenter quod cognoscit res sine omni causa : unde subdit, quantum ad quasdam creaturas, scilicet ventos et pluvias. *Qui fecit ventis pondus*, idest dedit eis inclinationem motus, ut scilicet quandoque moveantur ad hanc partem, quandoque ad illam. Deinde loquitur de pluviis : et primo quidem secundum quod sunt vaporabiliter elevatæ in nubibus; unde subdit, *Et aquas*, scilicet vaporales, *appendit*, idest appensas tenet in aere; et hoc *in mensura*, ne scilicet, si superexcederent, omnia submergerent; aut si plus debito diminuerentur, omnia siccarentur. Secundo quantum ad ipsam generationem pluviarum, cum dicit : *Quando ponebat pluviis legem*, ut scilicet certis temporibus et locis descenderent. Tertio quantum ad effectum, præcipue in mari : quod maxime ex immutatione aeris commovetur; unde subdit, *Et viam*, scilicet ponebat *procellis*, scilicet marinis *sonantibus*, scilicet ex magna commotione : quia et hujusmodi procellæ certis temporibus et secundum certam quantitatem consurgunt. Quia vero ex ipsis creaturis sapientiam non acquirit sicut nos, sed potius ex sua sapientia creaturas produxit, ideo subjungit, *Tunc*, scilicet quando creaturas faciebat, *Vidit illam*, idest sapientiam, *In seipso*, inquantum per actualem suæ sapientiæ considerationem res in esse produxit. Ab ipso autem sapientia derivata est, primo quidem ad Angelos, qui facti sunt participes sapientiæ divinæ; et quantum ad hoc dicit, *Et enarravit*, sapientiam suam eis manifestando. Secundo vero ad universitatem creaturarum, eam per suam sapientiam disponendo; et ad hoc pertinet quod subdit : *Et præparavit*, scilicet in sapientia sua orbem terrarum. Tertio quantum ad homines, qui non per simplicem apprehensionem percipiunt sapientiam veritatis, sicut Angeli quibus enarratur, sed per inquisitionem rationis ad eam per veniunt; unde subdit, *Et investigavit*, idest homines eam investigare fecit; et hoc est quod subdit : *Et dixit homini*, scilicet per interiorem inspirationem illuminando ipsum, et sapientiam communicando : *Ecce timor Domini*, quem scilicet principaliter tibi do. *Ipse est sapientia*, quia per timorem Domini homo Deo inhæret, in quo est vera sapientia hominis, sicut in altissima omni causa : *Recedere a malo*, idest a peccato, quo homo amittit Deum, *est intelligentia* : quia scilicet intelligentia præcipue ad hoc homini est necessaria, ut per intelligentiam discernat mala a bonis : quibus evitatis, per executionem bonorum operum ad sapientiæ divinæ participationem perveniat. Sic ergo, quia timor Domini est sapientia, et recedere a malo est intelligentia, consequens est, quod justi, qui Deum timent et recedunt a malo, ha-

[1] Al. : « sicut sunt cœlestia corpora et cœlestes spiritus : unde etc. »

beant sapientiam et intelligentiam, quæ præferuntur omnibus bonis terrenis, quæ mali homines possident : et sic manifestum est, quod in hoc salvatur ratio providentiæ divinæ, quod justis dantur bona spiritualia, tanquam meliora ; malis autem bona temporalia, tanquam caduca.

CAPUT VIGESIMUM NONUM

LECTIO I

Addidit quoque Job, assumens parabolam suam, et dixit : Quis mihi tribuat, ut sim juxta menses pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat me? Quando splendebat lucerna ejus super caput meum, et ad lumen ejus ambulabam in tenebris. Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secrete Deus erat in tabernaculo meo. Quando erat omnipotens mecum, et in circuitu meo pueri mei. Quando lavabam pedes meos butyro, et petra fundebat mihi rivos olei. Quando procedebam ad portam civitatis, et in platea parabant cathedram mihi. Videbant me juvenes, et abscondebantur, et senes assurgentes stabant. Principes cessabant loqui, et digitum superponebant ori suo. Vocem suam cohibebant duces, et lingua eorum gutturi suo adhærebat. Auris audiens beatificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi, eo quod liberassem pauperem vociferantem, et pupillum cui non erat adjutor. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum. Justitia indutus sum ; et vestivi me sicut vestimento et diademate judicio meo. Oculus fui cæco, et pes claudo. Pater eram pauperum, et causam quam nesciebam diligentissime investigabam. Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius auferebam prædam. Dicebamque : In nidulo meo moriar, et sicut palma multiplicabo dies. Radix mea aperta est secus aquas, et ros morabitur in messione mea. Gloria mea semper innovabitur, et arcus meus in manu mea instaurabitur. Qui me audiebant, expectabant sententiam, et intenti tacebant ad consilium meum. Verbis meis addere nihil audebant, et super illos stillabat eloquium meum. Expectabant me sicut pluviam, et os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum. Si quando respondebam ad eos, non credebant, et lux vultus mei non cadebat in terram. Si voluissem ire ad eos, sedebam primus, cumque sederem quasi ex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.

Quia Job in præmissis verbis in universali ostenderat rationem, ex qua evidenter apparet, non esse contra divinam justitiam, quod mali prosperantur, et boni interdum in hoc mundo temporali prosperitate carent, quibus conceduntur majora, scilicet spiritalia bona, manifestat hoc in seipso, quasi in exemplo, intendens eorum confutare sententiam etiam quantum ad hoc quod asserebant, eum pro peccato adversitates passum. Et primo commemorat prosperitatem præteritam qua virtuose utebatur ; et deinde magnitudinem adversitatis in quam inciderat, et ad ultimum multipliciter suam innocentiam demonstrat. Datur autem intelligi, quod sicut postquam satisfecerat verbis Baldad, Sophar tacente, processerit ad suum propositum ostendendum, ita etiam manifestato proposito, expectavit si aliquis aliorum loqueretur. Omnibus autem tacentibus, ipse iterato sermonem resumpsit ; unde dicit, *Addidit quoque Job, assumens parabolam suam,* quia scilicet metaphorice locuturus erat *: Et dixit, Quis mihi tribuat ?* quod ponitur ad desiderium designandum, magis quam ad petitionem formandum, *Ut sim juxta menses pristinos*, idest ut in prosperitate vivam sicut olim. Et qui hanc prosperitatem non fortunæ neque suis viribus, sed divino attribuebat auxilio, subdit : *Secundum dies quibus Deus custodiebat me,* protegendo scilicet contra adversa, et etiam promovendo dirigebat ad bona, in quibusdam quidem procedendo ad bonos effectus etiam supra meam intentionem ; et hoc est quod dicit : *Quando splendebat lucerna ejus*, scilicet providentia ipsius, *Super caput meum*, idest mentem meam, dirigens in multa bona, ad quæ mens mea non attingebat : in quibusdam vero dirigebatur a Deo, quasi ab eo instructus de iis quæ erant agenda ; unde subdit : *Et ad lumen ejus*, idest ad instructionem ipsius, *ambulabam*, idest procedebam, *in tenebris*, idest in dubiis. Et ut non attribuatur hoc merito justitiæ præcedentis, subjungit, *Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ :* quando scilicet adhuc non potueram tantam prosperitatem prome-

reri. Deinde seriatim exponit bona status præteriti : et incipit quasi a principio a familiaritate divina, quam in oratione et contemplatione percipiebat : *Quando secreto Deus erat in tabernaculo meo*, idest Dei præsentiam sentiebam, dum secreto in tabernaculo meo orabam et meditabar, quod pertinet ad contemplationem. Quantum vero ad actionem subdit : *Quando erat Omnipotens mecum*, quasi scilicet mihi cooperans ad bene agendum. Deinde describit prosperitatem suam ex parte prolis, cum subdit, *In circuitu meo pueri mei* : adolescentis enim patris filios pueros esse oportet. Ulterius autem procedit ad affluentiam rerum quæ pertinent ad usum vitæ, cum subdit : *Quando lavabam pedes meos butyro* : apud antiquos enim divitiæ præcipue in pecudibus erant : a quibus propter hoc, secundum Augustinum, pecunia nominatur : inter fructus autem pecudum pretiosius videtur esse butyrum, quod est lactis pinguedo : cujus affluentiam parabolice designat per pedum lotionem, puta si aliquis diceret, tantum sibi abundare aliquem pretiosum liquorem, usque ad pedum lotionem ; et sicut butyrum videtur esse pretiosius inter fructus animalium, ita etiam oleum inter fructus terrarum. Solent autem olivæ optimum oleum habentes, in locis lapidosis et arenosis esse, unde subdit : *Et petra fundebat mihi rivos olei* : per quod abundantiam designat et fructus bonitatem. Deinde exponit magnitudinem pristinæ gloriæ, cum subdit, *Quando procedebam ad portam civitatis :* per quod dat intelligere, se habuisse auctoritatem judicandi, quia apud antiquos judicia exercebantur in portis . et ut ostenderet se non fuisse quasi unum ex pedaneis judicibus, subdit : *Et in platea parabant cathedram mihi*, ut per hoc ostendatur singularis dignitatis fuisse. Ostendit autem consequenter autoritatem sui judicii ; primo quidem per signum acceptum ex parte juvenum, cum dicit, *Videbant me juvenes*, qui scilicet solent esse ad peccata proclives, *et abscondebantur*, quasi scilicet meum judicium formidantes. Secundo quantum ad senes, cum subdit, *Et senes assurgentes stabant*, quia scilicet meo judicio subjecti : habebat enim auctoritatem non solum ad judicandum juvenes, sed etiam senes. Tertio quantum ad civitatum rectores, qui ejus judicio reverentiam exhibebant, primo quidem quantum ad hoc quod verba inchoata dimittebant dum ille loqui volebat ; unde dicit : *Principes cessabant loqui*. Secundo, quia eo loquente, ipsum interrumpere non audebant: unde subdit: *Et digitum superponebant ori suo*. Tertio [1] quantum ad duces bellorum, qui solent audaciores esse et promptiores ad loquendum, qui tamen coram eo presumptuose et tumultuose loqui non audebant ; unde subdit : *Vocem suam cohibebant duces*, scilicet plane et humiliter loquendo ; et quandoque intantum stupebant, quod loqui penitus non auderent ; unde subdit : *Et lingua eorum gutturi suo adhærebat*, quasi loqui non valerent. Et quia solent homines tam rigidæ auctoritatis a populo potius timeri quam amari, ostendit se populo amabilem fuisse : quia ad magnanimum pertinet, ut apud magnos auctoritatem servet, et tamen minoribus condescendat ; unde subdit : *Auris audiens*, scilicet ab aliis recitari, scilicet meam [2] gloriam, vel mea judicia non odiebat nec invidebat. *Sed beatificabat me*, idest beatum me reputabat, et beatitudinem mihi optabat ; et hoc pertinet ad absentes. Quantum autem ad præsentes subdit *: Et oculus videns*, scilicet meam gloriam et judicia : *Testimonium*, scilicet de virtute, *reddebat mihi*, scilicet apud alios : et hoc propter opera misericordiæ quæ exercebam : et hoc primo ostendit quantum ad pauperes ; unde subdit : *Eo quod liberassem*, scilicet de manu opprimentis, *pauperem vociferantem*, idest conquerentem. Secundo quantum ad pupillos ; unde subdit : *Et pupillum cui non erat adjutor*, scilicet amisso patre. Tertio quantum ad homines in periculis existentes : unde subdit : *Benedictio perituri super me veniebat*, idest ille qui in periculis erat, per me adjutus, mihi benedicebat. Quarto quantum ad viduas ; unde subdit : *Et cor viduæ consolatus sum*, quæ scilicet solatium viri amise-

[1] Al. : « quarto. »

[2] Al. deest : meam. »

rat. Non autem sic in judicio aliquibus miserendum, quod justitia relinquatur; unde subdit : *Justitia indutus sum*, idest undique in processibus meis justitia apparuit : vestimento enim homo undique circumdatur. Et ut ostendat se non esse coactum sed voluntate fecisse justitiam, subdit : *Et vestivi me*, quasi propria sponte justitiam, *sicut vestimento*, scilicet undique protegens et ornans. Sicut autem in concertatione bellorum victoribus datur corona; ita etiam et judex, cum per judicium suum justitiæ victoriam tribuit, coronam meretur : unde subdit : *Et diademate judicio meo :* ac si dicat, indutus sum judicio meo sicut diademate. Et ut ostendat, qualiter simul cum justitia potuerit misericordiam conservare, subdit : *Oculus fui cæco*, idest instruxi simplices, qualiter in negotiis suis procederent, ne per ignorantiam detrimentum paterentur. Et quia non solum ignorantibus dabat consilium, sed etiam impotentibus præbebat auxilium, subdit : *Et pes claudo*, idest illi, qui non poterat procedere in suo negotio, auxilium dedi ut posset procedere : tuebatur etiam illos qui tutela carebant; unde subdit : *Pater eram pauperum*, scilicet eos protegendo et fovendo. Contingit autem quandoque, quod simplices et impotentes et pauperes aliqui per fraudulentiam calumniose laudantur : sed contra hoc adhibebat diligentem solicitudinem, ut calumniosos processus malignorum excluderet; unde subdit : *Et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam*, ne scilicet aliquid fraudis ibi lateret. Quidam vero per violentiam pauperes opprimunt, eos quodammodo per rapinam deglutientes : quorum violentiam Job per suam potentiam destruebat : unde subdit : *Conterebam molas iniqui*, idest destruebam violentiæ rapacitatem, ne scilicet posset ulterius rapere : *Et de dentibus illius auferebam prædam*, quia scilicet eos restituere cogebam totum id quod jam acceperant per rapinam. Ex præmissis autem bonis operibus confidebat quod ejus prosperitas perduraret : cujus continuationem primo describit, quantum ad propriam personam; unde subdit : *Dicebamque, In nidulo meo moriar*, idest sperabam propter præcedentia merita, quod in quiete domus meæ moriturus essem, non exul a domo, non etiam domo mea perturbata : nec tamen credebat se tempestiva morte præoccupari; unde subdit : *Et sicut palma*, quæ scilicet diutissime vivit, *multiplicabo dies*, scilicet per vitæ longitudinem. Secundo describit continuitatem prosperitatis quantum ad divitias, quarum augmentum describit, subdens : *Radix mea aperta est secus aquas :* arbores enim quæ secus aquas radices habent, solent abundare fructibus. Unde per hoc designat temporalium fructuum multiplicationem. Contingit autem quandoque quod fructus alicujus hominis multiplicantur, sed propter aliqua impedimenta supervenientia eos colligere non possunt; unde ad hoc excludendum subdit : *Et ros morabitur in missione mea.* Contingit enim in terris calidis, quod propter vehementiam æstus, messores in agro consistere non possunt ad metendum; sed nubes roris eis refrigerium præstat, ut ad metendum non impediantur, secundum illud Isa. XVIII, 4 : *Sicut nubes roris in * diebus messis.* * in die
Tertio describit processus continuitatem quantum ad gloriam, cum subdit : *Gloria mea semper innovabitur*, scilicet per bona opera, quæ multiplicare proponebat. Quarto quantum ad continuationem potentiæ : subdit : *Et arcus meus in manu mea instaurabitur :* per arcum enim potentia designatur : talibus enim armis maxime orientales utuntur ad bella. Sic igitur in præmissis describit et severitatem, et misericordiam, quam exhibebat in judicando; nunc autem tertio ostendit quomodo etiam sapientia utebatur; et primo quidem in judiciis : et quantum ad hoc dicit, *Qui me audiebant*, scilicet meo judicio subjecti, *expectabant sententiam meam*, scilicet credentes etiam se aliquid sapientissimum audire. Quantum vero ad consilia subdit : *Et intenti tacebant ad consilium meum*, scilicet expectantes ipsum, et avide audientes; et postquam consilium dederam, erant eo contenti; unde subdit : *Verbis meis addere nil audebant*, propter scilicet magnam sapientiam, quam in me existimabant : et non solum firmum tenebant

meum consilium, sed etiam in eo consolabantur, percipientes illud esse efficax ad suum propositum consequendum; unde subdit : *Super illos stillabat eloquium meum*, idest ad modum stillarum eos refrigerabat. Quia igitur jam dixerat qualis erat in consiliis et in judiciis, consequenter ostendit qualis erat in communi hominum conversatione. Et primo ostendit, quod erat gratiosus : quia eum erat absens, ejus præsentia desiderabatur; unde dicit : *Expectabant me sicut pluviam*, per quam scilicet homines refrigerantur : quando autem erat præsens, ex ejus aspectu et sermonibus consolabantur : unde subdit : *Et os suum*, idest suum animum aperiebant, scilicet versus me, ut consolationem reciperent; et hoc est quod subdit : *Quasi ad imbrem serotinum* qui scilicet refrigerium præstat post æstum diei. Secundo ostendit, quod erat in conversatione moderatus : neque enim dissolvebatur gaudio : unde dicit : *Si quando ridebam ad eos*, scilicet aliquam magnam lætitiam ostendens, *non credebant*, scilicet me esse risibus deditum. Similiter etiam non erat per tristitiam depressus; unde subdit : *Et lux vultus mei non cadebat in terram :* solent enim homines mœrore depressi, oculos ad terram demissos[1] habere. Tertio ostendit, quod non erat immoderatus circa honores : quia scilicet neque eos cupiebat; unde subdit : *Si voluissem ire ad eos*, quod tamen non de facili faciebat, *sedebam primus*, scilicet apud eos in honore existens: neque tamen erat in honoribus fastuosus; unde subdit : *Cumque sederem, quasi rex circumstante exercitu*, omnibus scilicet me hinc inde admirantibus, *eram tamen mœrentium consolator*, quasi non despiciens eos.

CAPUT TRIGESIMUM

LECTIO I

Nunc autem derident me juniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei. Quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo, et vita ipsa putabantur indigni. Egestate et fame steriles; qui rodebant in solitudine squalentes calamitate et miseria. Et mandebant herbas, et arborum cortices, et radix juniperorum erat cibus eorum. Qui de convallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant. In desertis habitabant torrentium, et in cavernis terræ, vel super glaream. Qui inter hujuscemodi lætabantur, et esse sub sentibus delicias computabant. Filii stultorum et ignobilium, et in terra penitus non parentes. Nunc autem in eorum canticum versus sum, et factus sum eis in proverbium. Abominantur me, et longe fugiunt a me, et faciem meam conspuere non verentur. Pharetram enim suam aperuit, et afflixit me, et frænum posuit in os meum. Ad dexteram orientis calamitatis meæ illico surrexerunt, pedes meos subverterunt, oppresserunt quasi fluctibus semitis suis. Dissipaverunt itinera mea, insidiati sunt mihi, et prævaluerunt, et non fuit qui ferret auxilium. Quasi rupto muro et aperta janua irruerunt super me, et ad meas miserias devoluti sunt. Redactus sum in nihilum; abstulisti quasi ventus desiderium meum, et velut nubes pertransiit salus mea. Nunc autem in memetipso marcescit anima mea, et possident me dies afflictionis. Nocte os meum perforatur doloribus; et qui me comedunt, non dormiunt. In multitudine eorum consumitur vestimentum meum: et quasi capitio tunicæ succinxerunt me. Comparatus sum luto, et assimilatus sum favillæ et cineri. Clamo ad te, et non exaudis me : sto, et non respicis me. Mutatus es mihi in crudelem : et in duritia manus tuæ adversaris mihi. Elevasti me, et quasi super ventum ponens elisisti me valide. Scio, quia morti trades me, ubi constituta est domus omni viventi. Verumtamen non ad consumptionem eorum emittis manum tuam : et si corruerint, ipse salvabis. Flebam quondam super eo qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi. Expectabam bona, et venerunt mihi mala : præstolabar lucem, et eruperunt tenebræ. Interiora mea efferbuerunt absque ulla requie, prævenerunt me dies afflictionis. Mœrens incedebam sine furore, consurgens in turba clamabam. Frater fui draconum, et socius struthionum. Cutis mea denigrata est super me, et ossa mea aruerunt præ caumate. Versa est in luctum cithara mea, et organum meum in vocem flentium.

Postquam enumeraverat multa ad prosperitatem pertinentia, quæ in tempore præcedenti habuerat; hic enumerat adversitates quas nunc patiebatur; et

[1] Al. : « demersos. »

primo quidem contra gloriam et reverentiam pristinam, ostendit se in præsenti contemptui haberi. Tanto autem aliquis gravatur super alicujus contemptum, quantum fuerit persona contemnentis abjectior: unde et ostendit, eos a quibus contemnebatur, esse abjectos, multipliciter: primo quidem ex tempore; unde dicit, *Nunc autem derrident me juniores tempore,* contra id quod supra dixerat, *Videbant me juvenes, et abscondebantur, et senes assurgentes stabant.* Secundo ex ignobilitate, cum subdit, *Quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei*, idest non reputabam eos dignos, ut eos assumerem ad ministeria domus meæ, quantumcumque infima, puta ad custodiam canum; quod per oppositum respondet ei quod supra dixerat, *Principes cessabant loqui.* Tertio quantum ad modicitatem potentiæ; unde subdit, *Quorum*, scilicet deridentium, vel etiam patrum ipsorum, *quorum virtus manuum mihi erat pro mihilo*, idest omnem eorum potentiam quasi nihilum parvipendebam; et hoc per oppositum respondet ei quod supra dixerat, *Vocem suam cohibebant duces.* Quarto quantum ad inhonestatem: unde subdit, *Et vita ipsa putabantur indigni*, scilicet propter multitudinem gravium peccatorum: et hoc per oppositum respondet ei quod supra dixerat, *Auris audiens beatificabat me* etc. Quinto quantum ad paupertatem; unde subdit, *Egestate*, scilicet quantum ad rerum defectum, *et fame*, quantum ad afflictionem inde consequentem: *Steriles*, idest fructificare non valentes, contra id quod supra de se dixerat, *Petra fundebat mihi rivos olei.* Sexto quantum ad gravem vitam quam ducebant; unde subdit, *Qui rodebant in solitudine*, idest grossis cibis utebantur, quos in desertis quærebant, puta glandibus, aut aliis hujusmodi, eo quod fructus agorum non habebant præ egestate; et hujusmodi victus effectus ostendit, subdens, *Squalentes,* idest deturpati: *Calamitate*, quantum ad afflictionem proprii corporis*: Et miseria*, quantum ad adversitates exteriores. Exponit autem consequenter quid rodebant, cum subdit, *Et mandebant herbas*, scilicet agrestes et crudas, *et arborum cortices, et radix juniperorum erat cibus eorum,* in quibus grossitiem et vilitatem cibi ipsorum demonstrat. Ostendit autem consequenter, quod nec in hujusmodi tam vilibus cibis abundabant, ostendens quod hujusmodi cibos acquirebant etiam laboriose: quod signat, cum dicit: *Qui de convallibus ista rapientes*, idest cum magna difficultate accipientes propter ascensum et descensum, et in parva quantitate: quod signat, cum dicit, *Cum singula reperissent;* et cum quadam contentione: quod signat, cum dicit, *Ad ea cum clamore currebant*, ut scilicet unus alium præveniret: et omnia ista per oppositum respondent ei quôd supra dixerat, *Lavabam pedes meos butyro.* Septimo ostendit eorum abjectionem ex parte habitationis, quia scilicet domos non habebant ad manendum: quod signat, subdens, *In desertis habitabant torrentium*, idest in alveis torrentium desiccatis: in quibus se protegebant a calore: *Et in cavernis terræ*, scilicet propter umbram, *vel super glaream*, scilicet propter refrigerium aquæ vicinæ, vel propter mollitiem arenæ; et hoc etiam eis jucundum videbatur, quando talia loca invenire poterant ad manendum; unde subdit, *Qui inter hujusmodi delectabantur,* quasi etiam talium locorum copiam non habentes: et si aliquando contingeret quod commodiora loca invenirent, hoc quasi deliciosum reputabant; unde subdit, *Et esse sub sentibus*, idest sub umbra parvorum arborum, *delicias computabant*, quia scilicet talis locus erat commodior ad manendum quam præmissa. Hoc autem videtur respondere per oppositum ad id quod supra dixerat: *In nidulo meo moriar.* Enumeratis autem per singula miseriis eorum, quasi epilogando colligit quod dictum est, subdens: *Filii stultorum*, scilicet mente, et *ignobilium*, scilicet genere, *et in terra penitus non parentes*, idest nulla dignitate vel gloria conspicui. Consequenter exponit quid ab eis patiebatur; et primo quidem ostendit, quod ab eis irridebatur ore, et in ludis: quod signat cum dicit, *Nunc in eorum canticum versus sum*, quia scilicet de eo faciebant irrisorias cantilenas: et quantum ad hoc

subdit : *Et factus sum eis in proverbium*, quia scilicet in communi quasi proverbiis utebantur infortuniis Job, inducentes eum in exemplum culpæ et miseriæ. Secundo ostendit, quomodo contemnebat eum corde suo ; unde subdit, *Abominabantur me*, scilicet quasi vilem et immundum. Tertio ostendit quomodo contemnebant eum facto : primo quidem, inquantum ejus præsentiam horrebant ; unde subdit : *Et longe fugiunt a me*, contra id quod supra dixerat, *expectabant me sicut pluviam*. Secundo vero, inquantum ei injurias irrogabant ; unde subdit : *Et faciem meam conspuere non verentur*, scilicet in signum contumeliæ et despectus. Ne putaretur propter aliquam culpam commissam in despectum venisse, ostendit causam prædicti contemptus ex parte divinæ percussionnis, ostendens primo quidem se divinitus afflictum, cum dicit : *Pharetram enim suam aperuit, et afflixit me*. De pharetra sagittæ extrahuntur, quibus aliqui utuntur ad percutiendum. Per sagittas autem intelliguntur divina flagella, secundum quod supra, VI, dixerat : *Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum*. Pharetra ergo Dei est divina dispositio, ex qua hominibus adversitates proveniunt ; quam apertam esse dicit propter abundantiam adversitatum, ex quibus non solum exterius, sed etiam interius se afflictum dicit. Secundo asserit se impeditum a Deo, ne saltem verbo suas injurias repellere possit ; unde subdit : *Et frænum posuit in os meum,* quia scilicet per flagella divina sibi auferebatur fiducia respondendi, cum alii ex ipsis flagellis argumenta sumerent contra eum. Ostendit autem consequenter hujusmodi adversitates esse sibi a Deo immissas, ex eo quod præter consuetum modum humanarum adversitatum advenerint : quod quidem primo ostenditur ex loco, unde adversitates adveniunt : solent enim et præcipue in terris illis impugnationes insurgere a parte septemtrionali, in qua habitant barbaræ nationes, et homines magis feroces et bellicosi, secundum illud Hier. 14 *Ab aquilone pandetur omne malum;* sed impugnatores beati Job provenerunt ex parte meridiei, ubi solent homines minus bellicosi et feroces habitare. Dictum est enim supra, quod ejus adversitas incepit a Sabæis qui tulerunt boves et asinas, et pueros occiderunt, unde dicit, *Ad dexteram orientis*, idest ex parte meridiei, quæ est dextrum respectu orientis : si quis enim se ad orientem convertat, meridies erit ei ad dextrum. *Calamitates meæ illico surrexerunt,* idest statim, a principio Sabæis irruentibus. Secundo ostendit suas adversitates esse præter communem modum, quantum ad multiplicitatem impugnationis : impugnatus enim fuit etiam quantum ad amissionem bonorum, ex quibus homo habet facultatem operandi, quæ per pedes significatur ; unde subdit : *Pedes meos subverterunt*, idest omnes facultates meas destruxerunt : et hoc fecerunt faciliter ; unde subdit : *Et oppresserunt*, scilicet pedes meos. *semitis suis*, quasi in suo transitu sine aliqua difficultate ; et exemplum addit, cum dicit, *Quasi fluctibus :* fluctus enim maris subito cooperiunt terram sive navem, et totaliter eam absorbent. Subversis autem pedibus et facultatibus, per consequens sequitur, quod ejus processus fuerint impediti ; unde sequitur : *Dissipaverunt itinera mea*, idest omnes processus operum meorum. Ulterius etiam me in persona persecuti sunt, et dolose ; quod signat, cum subdit, *Insidiati sunt mihi, et prævaluerunt*, In hoc quod addit, *Et prævaluerunt* idest sine contradictione, quia non fuit qui eos impediret in hoc facto ; unde subdit : *Et non fuit qui ferret auxilium*, scilicet mihi, dum ab eis opprimerer : nec etiam qui eos impediret ne ad me accederent ; unde subdit : *Quasi rupto muro et aperta janua irruerunt super me*, idest, ac si nullum obstaculum fuisset : neque ex ipsa substantia negotii, quod significatur per murum, neque ex sollicitudine humana, quod significatur per januam. Ad me autem tam libere intrantes, non sunt miserti ; unde subdit ; *Et ad meas miserias devoluti sunt,* idest totaliter ad hoc intenderunt, ut me miserum redderent. Tertio ostendit hujusmodi adversitates esse a Deo immissas, ex effectu earum, quia scilicet per eas totaliter erat destitutus ; unde

subdit, *Redactus sum in nihilum* : quod dixit, quia nihil ei de pristina prosperitate remanserat. Quæ quidem in duobus consistebat : uno quidem modo in exterioribus rebus, quæ per violentiam amiserat; unde subdit : *Abstulit quasi ventus*, scilicet per violentiam, *Desiderium meum* idest omne desiderabile quod in rebus exterioribus habebam. Alio modo consistebat ejus prosperitas in salute propriæ personæ : et quantum ad hoc subdit, *Et velut nubes,* idest subito et totaliter, *pertransiit salus mea*, scilicet meæ personæ. Ablatis autem desiderabilibus bonis, ejus anima in tristitia remanebat ; unde subdit, *Nunc autem in memetipso marcescit* scilicet per tristitiam, *Anima mea :* non enim poterat non tristari, filiis et rebus amissis. Recedente autem salute corporali, consequens erat, ut etiam corporalem dolorem sentiret, qui indie nec dabat ei requiem ; unde subdit, *Et posssident me dies afflictionis*, idest corporalis doloris : quo etiam in nocte aggravabatur ; unde subdit, *Nocte os meum perforatur doloribus;* quasi dicat : ita in nocte increscunt dolores mei, quod videtur mihi quod perveniant usque ad ossium perforationem. Causam autem doloris ex vulneribus putrefactis fuisse ostendit ; unde subdit, *Et qui me comedunt*, scilicet vermes ex putredine vulnerum generati, *Non dormiunt* quia scilicet nullam requiem ei dabant. Et ut eorum multitudinem ostendat, subdit : *In multitudine eorum consumitur vestimentum meum;* quasi dicat : Tanta est vermium multitudo, quod non solum carnem comedunt, sed etiam vestimenta corrodunt. Et ut ostendat eos non in una tantum parte corporis esse, sed quasi per totum corpus usque ad caput diffundi, subdit, *Et quasi capitio tunicæ succinxerunt me ;* quasi dicat : Præ multitudine non continentur sub velamine ligaturæ vestimenti, sed prorumpunt in apertum, et circumdant collum. Ex hujusmodi autem pœna ostendit se abominabilem hominibus factum ; unde subdit, *Comparatus sum luto*, ut scilicet mihi præ multitudine putredinis et vermium nullus appropinquare velit, sicut nec luto : *Et assimilatus sum favillæ et cineri*, idest dejectus et contemptui habitus. Solent autem qui ab hominibus despiciuntur, auxilium habere a Deo ; sed ipse a Deo relinquebatur in temporali adversitate : unde subdit : *Clamabo ad te*, scilicet continue petens liberari ab hac adversitate, *et non exaudies me*, scilicet tam cito : *Sto*, idest persevero in orando, *et non respicis me*, scilicet ab adversitate liberando ; et ita si considerarem tantum temporalem statum, reputarem te crudelem et durum hostem ; unde subdit : *Mutatus es mihi in crudelem,* secundum scilicet quod videtur ex exterioribus flagellis, dum nec mihi deprecanti parcis : *Et in duritia manus tuæ adversaris mihi*, scilicet graviter me affligendo. Et secundum quod ex exterioribus apparet, videtur quod in malum meum mihi pristinam prosperitatem concesseris ; unde subdit : *Elevasti me*, scilicet in tempore prosperitatis, *et quasi super ventum ponens,* idest in altissimo statu instabili tantum ad modum venti, *elisisti me valide*, idest graviter me læsisti, quasi de alto in terram projiciens. Et ne videretur hoc ex desperatione deduxisse, subdit : *Scio quod morti tradas me* ; quasi dicat : Non patior hoc quasi inexcogitata sed scio, quod adhuc ad ulteriorem defectum deducar, scilicet usque ad mortem. Hoc autem dicit se scire propter conditionem mortalis vitæ ; unde subdit : *Ubi constituta est domus omni viventi*, quia videlicet ad mortem omnes homines tendunt, sicut homo ad suam domum : nec tamen homo per mortem totaliter consumitur, quia remanet anima immortalis ; unde subdit : *Verumtamen non ad consumptionem eorum*, scilicet hominum viventium, *emittis manum tuam*, ut scilicet per tuam potentiam eos in nihilum redigas, *et si corruerint*, scilicet per mortem, *ipse salvabis*, animas scilicet vivificando : et hoc de tua benignitate spero, quantumcumque in temporalibus adversus mihi crudelis et durus videaris. His igitur præmissis de pristina prosperitate, et subsecuta adversitate, quasi sub quodam compendio præmissa recolligit dicens : *Flebam quondam*, scilicet prosperitatis tempore, *super eo qui afflictus erat*, secundum Apostolum Rom. xii, 15 : *Flere cum flentibus*, et compatiebar defec-

tum patientibus : quod ostendit subdens : *Et compatiebatur anima mea pauperi*, scilicet non solum in affectu, sed etiam in effectu, ut supra dixi ; et pro his misericordiæ operibus, *Expectabam bona*, supra[1] prospera hujus mundi secundum opinionem amicorum suorum : *Et venerunt mihi mala*, idest adversa : per quod patet eorum sententiam esse falsam : *Prestolabar lucem*, idest consolationem vel consilium quo a malis eriperer : *Et eruperunt tenebræ*, idest amaritudinum et desolationum[2]. Exponit autem consequenter mala supervenientia : et incipit ab interioribus malis, cum dicit, *Interiora mea efferbuerunt absque ulla requie :* quod potest referri ad infirmitatem interiorum viscerum procedentem ex inordinati caloris fervore. Et ut hujusmodi inquietudinem nimis tempestivam ostenderet, subdit : *Prævenerunt me dies afflictionis :* omnes enim homines senectutis tempore affliguntur propter invalitudinem sed ipse in juventute fuit præventus afflictionibus. Deinde quantum ad exteriora subdit : *Mœrens incedebam*, idest cum inter homines ambulabam, propter miseriam et tristitiam procedebam : sed licet tristitia sit causa iræ ; hoc tamen in me non fuit : unde subdit : *Sine furore consurgens in turba clamavi*, exponens scilicet meas miserias, quæ scilicet partim erant ex defectu amicorum : de quibus subdit : *Frater fui draconum*, idest illi, qui me debebant ut fratrem diligere, mordebant me ut dracones : *Et socius struthionum*, qui scilicet solent oblivisci proprii fœtus : ita et ipsi obliti sunt mei, ut mihi non subvenirent. Partim autem erat ei[3] adversitas ex infirmitate corporali ; unde primo quantum ad exteriora dicit : *Cutis mea denigrata est super me*, scilicet propter interiorem corruptionem humorum et vermium. Deinde quantum ad interiora subdit : *Et ossa mea aruerunt præ caumate*, idest tanta est vis inordinati caloris in me, quod quasi medullæ ossium aruerunt. Partim autem consistebat ejus adversitas in exterioribus tristitiæ signis, in quæ commutata erant signa gaudii : quæ quidem sunt vel musica instrumenta[4] ; et quantum ad hoc dicit, *Versa est in luctum cithara mea ;* quasi dicat : Succedit mihi luctus citharæ, qua ad jucunditatem utebar : vel sunt humanæ vocis cantica ; unde subdit : *Et organum meum*, quo scilicet utebar ad gaudium, *in vocem flentium*, scilicet versum est.

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM

LECTIO I

Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Quam enim partem haberet in me Deus desuper, et hereditatem omnipotens de excelsis. Numquid non perditio est iniquo, et alienatio operantibus injustitiam ? Nonne ipse considerat vias meas, et cunctos gressus meos dinumerat ? Si ambulavi in vanitate, et festinavit in dolo pes meus. Appendat me in statera justa, et sciat Deus simplicitatem meam. Si declinavit gressus meus de via et si secutus est oculus meus cor meum, et si in manibus meis adhæsit macula, seram, et alius comedat, et progenies mea eradicetur. Si deceptum est cor meum super muliere, et si ad ostium amici mei insidiatus sum, scortum alterius sit uxor mea, et super illam incurventur alii. Hoc enim nefas est, et iniquitas maxima. Ignis est usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina. Si contempsi subire judicium cum servo meo et ancilla mea, cum disceptarent adversum me. Quid enim faciam cum surrexerit ad judicandum Deus ? et cum quæsierit, quid respondebo illi ? Numquid non in utero fecit me, qui et illum operatus est : et formavit me in vulva unus ? Si negavi, quod volebant, pauperibus, et oculos viduæ expectare feci. Si comedi bucellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea. Quia ab infantia mea crevit mecum miseratio, et de utero matris meæ egressa est mecum. Si despexi prætereuntem eo quod non habuerit indumentum, et absque operimento pauperem. Si non benedixerunt mihi latera ejus, et de velleribus ovium mearum calefactus est. Si levavi super pupillum manum meam, etiam cum viderem me in porta superiorem. Humerus meus a junctura sua cadat, et brachium meum cum suis ossibus confringatur. Semper enim quasi tumentes super me fluctus, timui Deum, et pondus ejus ferre non potui.

[1] Al. : « scilicet. » — [2] Al. : « dubitationum. »

[3] Al. : « ejus. » — [4] Al. : « instructa. »

Postquam Job narraverat pristinam prosperitatem, et subsequentem adversitatem ; hic consequenter innocentiam suam ostendit, ne credatur propter peccata in adversitates incidisse. Incipit autem innocentiam suam ostendere per immunitatem a peccato luxuriæ, quod plures involvit ; quod quidem peccatum in lubrico positum est, et nisi aliquis principia vitet, vix in posterioribus possit pedem extrahere. Primum autem in hoc peccato est aspectus oculorum quo mulier pulchra aspicitur, et præcipue virgo : secundum autem est cogitatio, tertium delectatio, quartum consensus, quintum opus. Voluit igitur Job principia hujus peccati excludere, ut eo non involveretur ; unde dicit, *Pepigi fœdus*, idest in corde meo firmavi, sicut pacta firmantur, *Cum oculis meis*, ex quorum scilicet aspectu pervenitur in concupiscentiam mulierum ; et ita ab inspiciendis mulieribus abstinere, *Ut ne cogitarem de virgine*, idest ut nec primum gradum interiorem attingerem, scilicet cogitatione : videbatur enim esse difficile si in primum incideret, scilicet in cogitationem, quin in alia, laberetur scilicet in delectationem et consensum. Deinde ostendit, quare tam sollicite hoc peccatum vitaverit ; et primo quidem rationem assignat ex hoc quod per peccatum luxuriæ homo maxime videtur a Deo discedere. Accedit autem homo ad Deum per spirituales actus, qui maxime impediuntur per delectationem veneream ; unde subdit, *Quam enim partem haberet Deus desuper in me?* Quasi dicat : intantum in me Deus partem habet, inquantum ad superiora mea mens rapitur ; si vero per luxuriam mens mea ad carnalem delectationem ejiciatur, nullam partem in me Deus desuper habebit. Contigit autem quandoque quod etiam luxuriosi ad horam aliquid de Deo spiritualiter cogitant, sed mox per delectationis concupiscentiam ad ima vocantur ; unde par Dei in eis firma esse non potest quasi hereditas ; unde subdit : *Et hereditatem*, idest firmam possessionem, in me, scilicet ad inferiora prolapso, habere non poterit, *omnipotens de excelsis?* idest qui in excelsis habitat. Unde oportet, quod hereditas ejus sit in iis qui sublimia petunt, scilicet spiritualia ; non autem in iis qui ad carnalia descendunt. Secundo ostendit causam quare luxuriæ peccatum vitaverat ex damno quod homini infert, quod est duplex : unum quidem corporale, dum scilicet homo propter peccatum luxuriæ incurrit periculum personæ et rerum ; unde subdit : *Numquid non perditio est iniquo?* quasi dicat : Iniquus qui hoc peccato involvitur, in perditionem vadit. Aliud vero damnum est impedimentum a bonis operibus ; unde subdit : *Et alienatio operantibus iniquitatem?* quia enim vehemens delectatio magis animum ad se trahit, inde est quod homines luxuriæ dediti a bonis operibus discedunt, et etiam a bonis prædicationibus. Tertio assignat causam quam considerat ex parte divinæ providentiæ, quæ omnia facta hominum prospicit, et sic nullus potest a pœna esse immunis ; unde subdit : *Nonne ipse considerat vias meas?* idest processum meorum operum ad remunerandum. Nec solum totalem processum ipse cognoscit, sed et singulas partes illius processus ; unde subdit ; *Et cunctos gressus meos dinumerat?* idest omnia etiam modica, quæ in actibus meis reprehensibilia videntur, suo judicio examinat ; et ita non transirem de eis impunitus. Secundo se a vitio dolositatis, utens in hoc et omnibus subsequentibus quodam juramento, quod fit per execrationem, dum scilicet homo, si non est verum quod dicitur, obligat se ad pœnam ; unde dicit : *Si ambulavi*, idest si processi, *in vanitate*, idest in aliqua falsitate : dicuntur enim vana illa, quæ soliditatem non habent : soliditas autem in anima maxima est per veritatem. Quomodo autem ambuletur in vanitate, ostendit subdens : *Et festinavit in dolo pes meus*, idest affectus meus, et quæcumque alia virtus animæ est motionis principium. Signanter autem dicit, *Festinavit in dolo* : quia tunc homo festinare dicitur, quando per aliquas vias dolosas intendit velociter obtinere, quod per viam veritatis cum magna difficultate obtineretur. Quod autem aliquis absque dolo ambulet, considerari potest ex inspectione rectitudinis justitiæ, a qua dolosus declinat : unde subdit : *Appendat me in statera justa*,

scilicet Deus, ut ex ejus justitia discernatur an ego in dolo processerim. Cum autem dolus præcipue in intentione cordis consistat, ille solus potest de dolo judicare, cui patet cordis intentio, scilicet Deus; unde subdit : *Et sciat Deus simplicitatem meam*, quæ scilicet duplicitati dolositatis opponitur. Dicit autem, *Sciat Deus*, non quasi de novo cogniturus, sed quasi alios de novo scire facturus : vel quia in ratione suæ justitiæ hoc ab æterno cognovit. Et quia universaliter a se dolum[1] excluserat, descendit ad quædam specialia[2] peccata, quibus aliquis dolose rebus alienis insidiatur : quod quidem contingit in furto, et in adulterio : in furto enim aliquis dolose insidiatur rebus possessis a proximo; et hoc excludit a se dicens, *Si declinavit gressus meus de via*, scilicet justitiæ contemnendo ipsam : ex quo sequitur, quod homo res proximi insidioso oculo videat ad rapiendum : unde subdit : *Si secutus est oculus meus, Cor meum*[3], idest desiderium meum; quasi dicat, Si ad hoc habendum oculus meus intendit, quod cor desideravit. Tertio autem contingit, quod homo contempta justitia et intentione directa ad acquirendum quod cor concupiscit, adhibet manum ad rapiendum aliena : unde sequitur, *Et manibus meis adhæsit macula*, scilicet per ablationem rei alienæ. Justum est autem, ut si quis bona aliena rapiat, et bona ejus ab aliis diripiantur : unde subdit : *Seram, et alius comedat*; quasi dicat : Si bona aliena rapui, bona mea ab aliis rapiantur, quod est execrationis juramentum. Solent autem homines aliena rapere, ut filiis suis divitias congregent : secundum illud Nahum II, 12 : *Leo cepit sufficienter catulis suis*; et ideo justum est ut homini qui aliena rapit, non solum sua diripiantur, sed etiam filii moriantur; unde subdit : *Et omnis progenies mea eradicetur*, cui scilicet videretur rapina fuisse conservata. In adulterio vero homo uxori proximi dolose insidiatur : in quibus insidiis quædam cordis deceptio præcedit, dum scilicet ratio per concupiscentiam obtenebratur; unde subdit : *Si deceptum est cor meum super mulierem*, scilicet alienam concupiscendam. Ex quo autem cor a concupiscentia mulieris vincitur, consequens est ut mulierem concupitam quibuscumque dolis habere conetur; unde subdit : *Et si ad ostium vicini mei insidiatus sum*, ut scilicet ejus uxore abuterer. Juste autem puniri videtur qui alienam uxorem adulterio polluit, quod etiam ejus uxor ab aliis polluatur; unde subdit : *Scortum alterius sit uxor mea*, ut scilicet aliis se venalem exibeat. Ex quo sequitur, quod alii ea abutantur; unde subdit : *Et super illam incurventur alii*, scilicet adulterium committendo. Quare autem hoc peccatum vitaverit, ostendit subdens : *Hoc enim nefas est* : quia scilicet est contra statutum Dei, qui virum et mulierem in matrimonio conjunxit; et si consideretur humana justitia. *Est iniquitas maxima* : quia scilicet quanto est majus bonum quod surripitur, tanto est injustitia major : si quis enim furaretur bovem, major est iniquitas quam si furaretur ovem; unde et majori pœna punitur, ut habetur Exod. XXII. Ille autem qui adulterium committit, maxime quid ei subtrahit, scilicet uxorem, quæ est una caro cum ipsa, et prolem certam, et per consequens totam patrimonii successionem, quæ propter adulterium quandoque ad extraneum pervenit; unde subdit : *Ignis est*, scilicet adulterium, *usque ad consumptionem devorans*, quia scilicet defraudat hominem in toto patrimonio, ut dictum est : *Et omnia eradicans genimina*, dum scilicet filiorum successionem facit incertam : unde dicitur Eccl. XXIII, 32 *Mulier omnis relinquens virum suum* peccabit, *statuens hereditatem ex alieno matrimonio*.

Sic ergo postquam expurgavit se de injustitia quantum ad hoc quod aliis injuriam non fecit, nec in rebus surripiendis, nec persona conjuncta abutendo, excusat se consequenter in eo quod injustitiam non incurrit per justitiæ defectum; unde subdit : *Si contempsi judicium subire cum servo meo et ancilla mea, cum disceptarent adversum me*; quasi dicat :

[1] Al. : « viriliter a se dolum etc. »
[2] Al. : « spiritualia. »
[3] Al. : « sic legitur : » « ad rapiendum scilicet cor meum etc. »

Si minoribus meis justitiam reddere contempsi, hæc et illa gravia mihi accidant. Quare autem cum servis suis judicium subire non contempserit, ostendit subdens : *Cum surrexerit ad judicandum Deus*, idest cum apparuerit judicaturus ipse, cujus judicium modo despicitur, non haberem ad cujus consilium vel auxilium confugerem[1] : nec etiam possem Deo rationabiliter in judicio respondere ; unde subdit : *Et cum quæsierit*, idest cum facta mea examinaverit, *Quid respondebo illi?* idest quam rationem reddere potero quare cum servis meis judicium subere noluerim? quasi dicat, nullam[2]; et hoc ostendit consequenter ex hoc quod naturaliter est eadem conditio omnium hominum ; unde subdit : *Numquid non in utero fecit me, qui et illum operatus est?* quasi dicat : Eamdem animam cum servis meis habeo a Deo creatam : corpus etiam meum eadem divina virtute formatum est ; unde subdit : *Et formavit me in vulva unus*, scilicet Deus, qui et illum formavit ; et ideo manifestum est, quod cura est Deo, qualiter illum tractem.

Postquam igitur ostendit se non fuisse luxuriosum, neque injustum, consequenter ostendit se non fuisse immisericordem : quod quidem primo ostendit ex hoc quod beneficia miseris non subtraxit. Solent autem quidam pauperi eleemosynam petenti, statim a principio negare quod petitur ; quod a se excludit, dicens : *Si negavi pauperibus quod volebant*. Quidam vero non negant, sed tamen dare differunt ; quod a se excludit, dicens : *Et oculos viduæ expectare feci*. Alii vero non negant, nec dare differunt quæ petuntur, sed nihil ex proprio victu dant[3]; sed hoc a se excludit ostendens quod nec modicis solus voluit uti quin aliis communicaret ; unde subdit : *Si comedi buccellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea* : et subintelligitur, hæc vel illa gravia mihi accidant. Est autem considerandum quod valde signanter loquitur : pauperes enim non solum petere, sed etiam instare solent, unde beneficium misericordiæ non subtrahitur eis nisi per omnimodam negationem ; viduæ autem petunt quidem, sed instare verentur ; et ideo nisi cito eis subveniatur, misericordiæ beneficio privantur ; pupilli autem nec petere audent : unde oportet quod etiam eis non petentibus misericordia impendatur. Quare autem tam misericors fuerit, ostendit ex duobus ; primo quidem ex antiqua consuetudine quam a pueritia inchoavit : unde subdit : *Quia ab infantia mea crevit mecum miseratio* : quanto enim magis crescebat in annis, tanto magis in misericordiæ operibus exercebatur. Secundo, quia naturalem inclinationem habebat ad misericordiam, sicut diversi homines ad diversas virtutes, quasdam naturales inclinationes habere solent ; unde subdit : *Et de utero matris meæ egressa est mecum* : quia scilicet ex primis generantibus sic dispositus fui, ut essem ad miserendum promptus. Solet autem esse duplex misericordiæ impedimentum ; quorum primum est contemptus miseri, quem non reputat miseratione dignum. Consueverunt autem despici qui vilibus induuntur, et honorari qui utuntur vestibus pretiosis ; unde dicitur Eccle. XIX, 27 : *Quod amictus corporis enunciat de homine* ; sed hoc misericordiæ impedimentum a se excludit subdens : *Si despexi prætereuntem*, idest quemcumque extraneum per viam transeuntem, *et pauperem, eo quod non habuerit indumentum*, scilicet novum[4], *eo quod esset absque operimento*, subaudi, hæc vel alia mihi accidant. Nec solum non despexi vestimentis carentem, sed etiam de vestimentis providi ei ; unde subdit : *Si non benedixerint mihi latera ejus*, quæ scilicet discooperta operui, et sic fuerunt occasio quod mihi benedixerunt. Et rationem hujus exponit subdens : *Et de velleribus ovium mearum calefactus est*, scilicet per vestimenta sibi exhibita : et est subaudiendum idem quod est supra. Aliud autem impedimentum misericordiæ est fiducia propriæ potestatis, ex qua homini videtur quod impune possit alios gravare, et maxime

[1] Al. : « resurgerem. »
[2] Al. : « nullum. »

[3] Al. : « darent. »
[4] Al. : « notum. »

inferiores personas; et hoc a se excludit dicens : *Si levavi super pupillum manum meam*, ut scilicet eum opprimerem, *etiam cum viderem me in porta* idest in loco judicii, *superiorem*, idest magis potentem. Justum est autem, ut homo membris privetur quibus ad injustitiam utitur : et ideo subjungit amissionem, quasi pœnam, non solum manus, sed etiam brachii, in quo radicatur manus, et humeri, cui brachium colligatur; unde subdit : *Humerus meus a junctura sua cadat, et brachium meum cum suis ossibus conteratur;* si scilicet manu mea sum abusus ad pauperum oppressionem. Ostendit autem consequenter, quare, licet esse superior, super pupillos manum non levaret : quia scilicet etsi non dimitteret propter hominem, dimitteret tamen propter Deum, cujus scilicet judicia timebat; unde subdit : *Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum :* et loquitur ad similitudinem in mari navigantium, qui intumescentibus fluctibus super altitudinem navis, timent ne ab eis submergantur : similiter timebat comminationes divinas, quasi fluctus intumescentes : et etiam auctoritati divinæ cedebat, ex qua prohibetur pupillorum oppressio; unde subdit : *Et pondus ejus*, idest auctoritatem Dei protegentis pupillos, *ferre non potui*, quin scilicet in me inclinarem.

LECTIO II

Si putavi aurum robur meum, et obrizo dixi, fiducia mea. Si lactatus sum super multis divitiis meis, et quia plurima reperit manus mea. Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare : Et lætatum est in abscondito cor meum, et osculatus sum manum meam ore meo : Quæ est iniquitas maxima, et negatio contra Deum altissimum. Si gavisus sum ad ruinam ejus, qui me oderat, et exultavi quod invenisset eum malum. Non enim dedi ad peccandum guttur meum, ut expeterem maledicens animam ejus. Si non dixerunt viri tabernaculi mei : quis det de carnibus ejus, ut saturamur? Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit. Si abscondi quasi homo peccatum meum, et celavi in sinu meo iniquitatem meam. Si expavi ad multitudinem nimiam, et despecto propinquorum terruit me, et non magis tacui, nec egressus sum ostium, Quis mihi tribuat auditorem, ut desiderium meum audiat omnipotens, et librum scribat ipse qui judicat? Ut in humero meo portem illum, et circumdem illum quasi coronam mihi? Per singulos gradus meos pronunciabo illum, et quasi principi offeram eum. Si adversum me terra mea clamat, et cum ipsa sulci ejus deflent. Si fructus ejus comedi absque pecunia, et animam agricolarum ejus afflixi : Pro frumento oriatur mihi tribulus, et pro hordeo spina.

Finita sunt verba Job.

Postquam Job excusavit se de justitia et de immisericordia, hic consequenter excusat se de inordinato affectu ad divitias : quod quidem contingit dupliciter : uno modo per hoc quod homo nimis de divitiis confidit : et hoc excludit dicens : *Si putavi aurum robur meum,* ut in divitiis principaliter virtutem meam repu-arem, *et si obrizo*, idest, si auro purissimo, *dixi*, *fiducia mea*, scilicet tu es, contra id quod Apostolus dicit 1 ad Timoth. ult : *Divitibus hujus sæculi præcipe, non sperare in incerto divitiarum.* Secundo deordinatur hominis affectus circa divitias per hoc quod nimis de divitiis gaudet; et ideo quantum ad divitias jam habitas subdit : *Si lætatus sum*, scilicet inordinate, *super multis divitiis meis*, quas sicut propria possidebam. Quantum autem ad acquisitionem divitiarum subdit : *Et quia plurima reperit manus mea* solent enim homines de his quæ de novo acquirunt, magis gaudere. Deinde excusat se a peccato superstitionis, quod est contra Deum : colebant autem antiquitus idololatræ stellas cœli et præcipua luminaria, propter maximam eorum claritatem; et hoc a se excludit dicens : *Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare*, propter quæ scilicet ab idolalotris coluntur, *et lætatum est in abscondito cor meum*, quasi interiori cultu eis devotus existens : et quantum ad exteriorem cultum subdit : *Et osculatus sum manum meam ore meo*, quasi in eorum reverentiam. Et quare hoc vitaverit, ostendit subdens : *Quæ est iniquitas maxima* : si enim iniquum est, ut illud quod est uni homini debitum alteri exhibeatur, maxime videtur esse iniquum, ut cultus

Dei debitus exhibeatur creaturæ [1]. Et quia impossibile est, quod homo simul Deo et creaturæ exhibeat latriam, ideo subdit : *Et negatio contra Deum altissimum* : si enim quibusdam creaturis nomen Dei per participationem attribuatur, soli tamen Deo altissimo latriæ cultus debetur, qui vocatur altissimus, etiam si aliis talis cultus exhibeatur.

His igitur præmissis quæ pertinent ad communem justitiam, subjungit quædam quæ pertinent ad perfectionem virtutis : inter quæ primo odium inimicorum excludit, quod maxime manifestatur quando aliquis gaudet de totali ruina ejus ; et hoc excludit a se, dicens : *Si gavisus sum ad ruinam ejus, qui me oderat* ; vel de aliquo malo ei superveniente : quod a se excludit subdens : *Et si exultavi, quod invenisset eum malum*, idest ex insperato ei supervenisset. Et quare hoc vitaverit, ostendit subdens : *Non enim dedi ad peccandum guttur meum*(*ut expeterem maledicens animam ejus* : naturaliter enim homo desiderat ea de quibus gaudet, et desiderium interius explicat verbis. Consequens igitur est, ut si aliquis de malis gaudeat, quod ea desideret ; et per consequens, quod maledicendo ei malum imprecetur.

Deinde perfectionem suæ virtutis ostendit quantum ad superabundantiam bonorum quæ aliis exhibuit ; et primo quidem quantum ad domesticos suos dicit : *Si non dixerunt viri tabernaculi mei, quis det de carnibus ejus ut saturemur :* cum enim aliquid est delectabile ad usum comestionis, desiderant homines ejus carnibus saturari. Per hoc ergo dat intelligere, quod ejus conversatio tam fuit suis domesticis grata, quod ejus carnali præsentia cuperent [2] saturari. Quantum autem ad extraneos subdit : *Foris non remansit peregrinus*, quin scilicet in domo mea reciperetur : *ostium meum viatori patuit ;* ut scilicet ei non esset difficilis ingressus. Ulterius ad ostendendam suæ virtutis perfectionem, quantum ad exclusionem timoris indebiti. Solent autem homines propter confusionis timorem interdum contra justitiam suam culpam occultare : vel eam negando : quod a se excludit, dicens : *Si abscondi quasi homo,* idest sicut homines solent facere, *Peccatum meum*, illud scilicet indebite negando, vel excusando, vel etiam astutiis aliquibus palliando ; unde subdit : *Et celavi in sinu meo*, idest per aliquam occultam simulationem, *iniquitatem meam*, cum scilicet eam confiteri vererer. Consequenter autem excludit a se inordinatum timorem corporalium periculorum, qui quidem maxime solet procedere ex multitudine contra hominem insurgente, secundum illud. Eccl. XXVI, 5 et 6 : *A tribus timuit cor meum* : *delaturam* [3] *civitatis, et collectionem populi etc* : unde dicit : *Si expavi ad multitudinem nimiam*. Additur autem ad hunc timorem, si homo despiciatur a propinquis, a quibus juvari debuerit ; unde subdit : *Et despectio propinquorum terruit me*. Solent autem homines impavidi in contrarium incidere per præsumptionem : et quandoque quidem saltem verbis loquuntur contra fortiores ; et hoc a se excludit dicens : *Et non magis tacui* : quandoque autem ulterius procedunt, ut præsumptuose multitudinem adversariorum invadant ; sed hoc excludit dicens : *Nec egressus sum ostium*. Et quia multa et magna de se dixerat, super his divinum testimonium invocat ; unde subdit : *Quis mihi tribuat auditorem*, qui scilicet mecum interpellet ad Deum. Et ad quid adjuvari velit, ostendit subdens : *Ut desiderium meum audiat omnipotens* : et quod sit suum desiderium, exponit subdens : *Et librum scribat*, scilicet meæ accusationis vel commendationis super præmissis, *ipse qui judicat*, scilicet omnes actus humanos, scilicet interiores et exteriores ; et si quidem per hujus libri testimonium, idest per certam veritatis manifestationem ego culpabilis appaream, volo portare pœnam ; unde subdit, *Ut in humero meo portem illum*. Si vero manifestata veritate commendabilis appaream, exinde coronam præmii accipiam ; unde

[1] Al. deest. : « creaturæ. »
[2] Al. deest. : « cuperent.

[3] Parm. : « *Zelaturam*. »

subdit : *Et circumdem illum quasi coronam mihi* : per quod dat intelligere suum desiderium esse, ut qui injuste condemnabatur ab omnibus, justo Dei judicio reservetur. Prædicto autem libro divini testimonii se non contradicturum promittit; unde subdit : *Per singulos gradus meos*, idest processus operum meorum, *pronunciabo illum*, idest confitebor veritatem divini testimonii, nec recusabo subire sententiam secundum testimonium divinum ; unde subdit : *Et quasi principi offeram illum*, scilicet gratanter ferens, ut secundum divinum testimonium cum eo agatur.

Deinde excludit a se vitium superfluæ cupiditatis, etiam in rebus acquirendis ex propriis possessionibus : quod quidem dupliciter manifestatur : uno modo per hoc quod homo per nimium cultum superfluos fructus a suis possessionibus extrahere nititur : et ad hoc excludendum metaphorice subdit : *Si adversum me terra mea clamat* : quasi non permiserim eam quiescere, sed nimis eam coluerim ; unde subdit : *Et cum ipsa sulci ejus deflent* : et loquitur per similitudinem hominis qui nimis angariaretur. Alio modo manifestatur superflua cupiditas per hoc quod homo operariis suis pretium denegat laboris ; unde subdit : *Si fructus ejus comedi absque pecunia*, scilicet soluta operariis, *et animam agricolarum ejus afflixi*, scilicet nimis cogendo ad laborandum, vel mercedem subtrahendo. Est autem debitum, ut qui superflua et inconsueta cupit, etiam debita et consueta perdat ; unde subdit : *Pro frumento*, quod scilicet seminatur ad victum hominis, *oriatur mihi tribulus*, qui scilicet non solum est inutilis, sed et pungitivus ; *et pro hordeo*, quod scilicet seminatur in cibum jumentorum, *Spina*, quæ scilicet etiam jumenta pungendo lædit. Quibus præmissis, subditur epilogus, cum dicitur, *Finita sunt verba Job*, quæ scilicet adduxit ad suæ sententiæ assertionem, nihilque post hoc proposuit.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM

LECTIO I

Omiserunt autem tres viri isti respondere Job, eo quod justus sibi videretur. Et iratus indignatusque est Elihu filius Barachel Buzithes, de cognatione Ram. Iratus est autem adversum Job, eo quod justum se esse diceret coram Deo. Porro adversum amicos ejus indignatus est, eo quod non invenissent responsionem rationabilem, sed tantummodo condemnassent Job. Igitur Elihu expectavit Job loquentem, eo quod seniores essent quod loquebantur. Cum autem vidisset quod tres respondere non potuissent, iratus est vehementer. Respondensque Elihu filius Barachel Buzithes, dixit : Junior sum tempore, vos autem antiquiores : idcirco demisso capite veritus sum vobis indicare meam sententiam. Sperabam enim, quod ætas prolixior loqueretur, et annorum multitudo doceret sapientiam. Sed, ut video, spiritus est in hominibus : et inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Non sunt longævi sapientes : nec senes intelligunt judicium. Ideo dicam, audite me : ostendam vobis etiam ego meam sapientiam. Expectavi enim sermones vestros, audivi prudentiam vestram donec disceptaremini sermonibus vestris : et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam. Sed ut video, non est qui possit arguere Job, et respondere ex vobis sermonibus ejus. Ne forte dicatis, invenimus sapientiam : Deus projecit eum, non homo. Nihil locutus est mihi ; et ego non secundum sermones vestros respondebo illi. Extimuerunt, nec responderunt ultra, abstuleruntque a se eloquium. Quoniam igitur expectavi, et non sunt locuti ; steterunt, nec responderunt ultra ; respondebo et ego partem meam, et ostendam scientiam meam. Plenus sum enim sermonibus, et coarctat me spiritus uteri mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas disrumpit. Loquar et respirabo paululum ; aperiam labia mea, et respondebo. Non accipiam personam viri, et Deum homini non æquabo. Nescio enim quamdiu subsistam, et si post modicum tollat me factor meus.

Finita disputatione Job et trium amicorum ejus, subditur disputatio Elihu contra Job qui quidem quibusdam acutioribus rationibus contra Job utitur quam priores et magis ad veritatem accedit : unde et Job ei non respondet : licet tamen in aliquo a veritate deviet, et verba Job sinistre interpretetur, ut infra patebit. Præmittitur autem causa ex qua motus fuit ad loquendum : scilicet ex indignatione

contra Job, et contra amicos ejus. Præmittit ergo trium amicorum silentium, cum dicit, *Omiserunt autem tres viri isti*, scilicet de quibus supra habitum est, *respondere Job*. Ubi notandum est, quod eos viros non nominaret, si non fuisset res gesta, sed parabola conficta. Causam autem silentii ostendit subdens, *Eo quod justus sibi videretur* : multa enim dixerat Job, quæ ad suæ justitiæ ostensionem pertinebant, quibus prædictis tres viri contradicere non valebant. Ex utroque horum, scilicet ex silentio amicorum, et ex hoc quod Job sibi justus videbatur, commotus fuit Elihu, qui astabat, ad iram ; et ideo subditur : *Et iratus*, scilicet in corde, *indignatusque*, scilicet ostendendo iræ signa exterius, *Est Elihu*, in quo describitur ex nomine, *filius Barachel*, in quo describitur ex origine ; *Buzithes*, in quo describitur ex patria ; *De cognatione Ram*, in quo describitur ex genere ; quæ tota descriptio ad hoc valet, ut ostendatur ad rem gestam pertinere. Causam iræ explicat consequenter : et primo quidem contra Job, cum dicit, *Iratus est adversus Job eo quod justum se esse diceret coram Deo*, idest secundum divinum testimonium : quod maxime accipi potest ex eo quod dixerat supra XXIII : *Ipse scit viam meam* : et post subdit, *vestigia ejus consecutus est pes meus*. Quantum autem ad amicos subdit : *Porro adversus tres amicos ejus indignatus est, eo quod non invenissent responsionem rationabilem*, qua scilicet respondent verbis ejus, quibus se justum asserebat ; sed tantummodo condemnassent Job, dicentes scilicet eum esse iniquum. Ostendit autem consequenter causam quare Elihu prius in nullo responderat Job, cum subdit : *Igitur Elihu expectavit Job loquentem*, idest in nullo contradicens ejus sermonibus, *eo quod seniores essent qui loquebantur*, eis scilicet deferens quasi sapientioribus, quod ætas senectutis requirebat. Sed quia non videbatur ei quod alicui deberet reverentiam exhibere in præjudicium veritatis, iratus contra tres seniores, ipse junior respondere incepit ; unde dicitur : *Cum autem vidisset, quod tres respondere non potuissent*, scilicet rationibus Job, *iratus est vehementer*, quasi existimans quod per illorum ignaviam veritas deperiret : et ideo loco illorum voluit veritatem, ut credebat, defendere ; et hoc est quod subdit : *Respondensque Elihu filius Barachel Buzithes*, scilicet sermonibus et rationibus Job. In hac autem sua responsione primo excusat pristinum silentium ex sua ætate ; unde sequitur : *Dixit, junior sum tempore* ; tum etiam ex illorum antiquitate ; unde subdit : *Vos autem antiquiores*. Juvenes autem debent reverentiam deferre senioribus ; unde sequitur ; *Demisso capite*, scilicet in signum reverentiæ : *Veritus sum indicare vobis meam sententiam*, ne scilicet præsumptuosus viderer impediendo meis sermonibus sapientiorum verba. Probabile autem videtur, quod senes sapientius loquantur propter duo : primo quidem quia juvenes ex fervore[1] animi frequenter multa et inordinate proponunt ; senes autem propter gravitatem ætatis maturius loquuntur ; unde subdit : *Sperabam enim quod ætas prolixior loqueretur*, scilicet gravius et efficacius. Secundo vero quia senes per experientiam longi temporis multa cognoscere potuerunt, et per consequens sapientius loqui : unde sequitur : *Et annorum multitudo*, propter quam scilicet experimentum accipi potest, *doceret sapientiam*, scilicet experimento acceptam. Consequenter excusat se quare nunc loqui incipiat : quia scilicet expertus est, quod ætas non est sufficiens sapientiæ causa, sed magis inspiratio divina ; unde subdit : *Sed ut video*, idest per effectum considero, *spiritus Dei est in hominibus*, inquantum scilicet in eis operatur ; et hoc est quod subdit : *Et inspiratio omnipotentis*, quæ scilicet hominibus inspirat Spiritum sanctum, qui est spiritus sapientiæ et intellectus, *dat intelligentiam*, scilicet veritatis, quæ est sapientiæ principium iis, quibus inspiratur. Quod autem hæc inspiratio sit sapientiæ præcipua causa, ostendit per hoc quod ætas non perficit sapientiam, sed causat ; unde subdit : *Non sunt longævi sapientes*, quantum scilicet ad cognitionem divinæ veritatis,

[1] Al. : « furore. »

nec senes intelligunt judicium quantum scilicet ad ordinationem humanorum actuum. Et quia licet non esset senex, considerabat tamen se inspiratum a Deo, ideo loqui audebat ; unde subdit : *Ideo dicam*.

In hac autem sua locutione primo inducit eos ad audiendum ex auctoritate Dei, cujus inspiratione loquebatur ; unde dicit, *Audite me* ; ut scilicet ejus sermonem non interrumpant. Audientibus autem præmittit scientiæ documenta ; unde subdit, *Ostendam vobis etiam ego*, scilicet quamvis sim juvenis, *scientiam meam*, scilicet ex qua respondebo rationibus Job. Justum autem erat quod ipsi eum audirent, quia etiam ipse eos audierat ; unde subdit, *Expectavi enim*, scilicet diu, *sermones vestros*, quos scilicet contra Job protulistis. Et quia reputabat se posse discernere quod ab eis bene dictum esset, et quid non bene, subdit : *Audivi prudentiam vestram ;* quasi dicat : Audiendo diu cogitavi et dijudicavi quid in verbis vestris ad prudentiam pertineret ; non autem parum, sed diu expectaverat. Terminum autem expectationis suæ determinat ex duobus : primo quidem ex illorum voluntate ; unde subdit : *Donec disceptaremini in sermonibus vestris*, idest donec placuit vobis contra Job disceptare. Secundo ex spe quam de eorum sapienti doctrina habebat ; unde subdit : *Et donec putabam vos aliquid dicere considerabam*. Non est autem amplius audiendus, de quo non speratur quod aliquid utile sit dicturus. Videbatur autem, quod verba eorum quibus contra Job utebanbantur, efficacia non erant ; primo quidem, quia eum rationibus vincere non poterant ; unde subdit : *Sed, ut video, non est qui possit arguere Job*, scilicet eum convincendo rationibus. Secundo, quia non poterant ejus rationibus obviare : unde subditur : *Et respondere* scilicet sufficienter, *ex vobis*, idest ex vestro sensu, vel; non est qui possit ex vobis, idest ex vestro numero. *Sermonibus ejus*, de quibus scilicet contra vos utitur. Præcipue autem eorum rationes contra Job fundabantur in hoc quod adversitates Job attribuebant divino judicio, quod errare non potest : quam quidem responsionem esse insufficientem consequenter ostendit, dicens : *Ne forte dicatis, invenimus sapientiam*, idest istud sufficit ad sapientem responsionem : *Deus projecit eum*, in adversitates, qui errare non potest : *Et non homo*, qui potest decipi et decipere. Ipse autem intendebat efficacius respondere ; unde subdit : *Nihil locutus est mihi*. Ex quo vult ostendere, quod non loquitur quasi provocatus : *Et ego non secundum sermones vestro respondebo illi*, idest non sequar vias vestras in respondendo ; sed alias efficaciores ad respondendum vias inveniam. Intendit autem se de futura responsione excusare, non solum apud ipsos, sed etiam apud alios : et ideo ad alios convertit sermonem suum, dicens : *Extimuerunt*, scilicet ulterius loqui, ne manifestius convincerentur : *Nec responderunt ultra*, scilicet rationibus Job. Et ut ostendat hoc fuisse propter eorum ignaviam, non propter efficaciam rationum Job, ideo subdit : *Abstuleruntque a se eloquium*, scilicet negligenter tacendo. Quando autem homo efficaci ratione convincitur, non ipse a se aufert eloquium, sed potius ei ab alio aufertur. Quia ergo illi defecerant, dicit se velle eorum defectum supplere ; unde subdit, *Quoniam igitur expectavi*, scilicet diu, ut eis deferrem : *et non sunt locuti*, scilicet respondentes sufficienter sermonibus Job : *Sed steterunt*, idest cessaverunt et siluerunt, falsitati scilicet non resistentes : *Nec responderunt ultra*, scilicet pro testimonio veritatis aliquid dicentes : *Respondebo et ego partem meam* : quia scilicet defensio veritatis pertinet ad omnes : et unusquisque debet ibi ponere, quasi pro parte sua, quod potest. Non solum autem zelo veritatis defendendæ, sed etiam ex inani gloria movebatur ; unde subdit ; *Et ostendam scientiam meam* ; quærit enim inanis gloriæ cupidus, ut si quid in se excellens est, manifestet : et ideo consequenter ostendit maximam sibi facultatem animi esse ad respondendum, cum subdit : *Plenus sum enim sermonibus*, quasi abundanter occurrit mihi, quod respondeam. Et quia facultas non sufficit ad agendum nisi homo ab aliquo incitetur, ideo subdit : *Et coarctat me spiritus uteri mei*. Uterus est locus conceptionis : unde

per uterum hic metaphorice signatur intellectus, intelligibilia diversa concipiens. Spiritus vero uteri est voluntas, impellens hominem ad manifestandum conceptiones cordis per sermonem. Est autem homini molestum cum non implet quod desiderat ; et ideo anxietatem quam patiebatur tacendo, exponit per similitudinem subdens : *Est venter meus*, idest mens mea, *quasi mustum*, scilicet quod fervet, *Absque spiraculo*, *quod lagunculas novas disrumpit :* nisi enim vapor musti ferventis ex parte aliqua evaporet, multiplicatur vapor interius quandoque usque ad vasis confractionem : et ita etiam se musto propter juventutem comparat ; et ideo ex magno desiderio loquendi periculum sibi existimat imminere, nisi loquatur ; unde subdit : *Loquar et respirabo paululum :* quia scilicet per verba evaporabo interiorem fervorem, ut ab anxietate desiderii quiescam. Quid autem loqui velit, ostendit subdens : *Aperiam labia mea*, *et respondebo,* scilicet verbis Job. Quem autem modum in respondendo observare debeat, ostendit subdens : *Non accipiam personam viri* : ille enim in respondendo personam hominis accipit, qui veritatem relinquit, ut homini placeat vel deferat. Quare autem hoc ipse facere nolit, ostendit subdens : *Et Deum homini non æquabo*. Talis enim sibi videbatur esse disputatio præsens, ut si homini deferret, excellentiæ divinæ reverentiam debitam non servaret : quod quidem quare facere timeat, ostendit subdens : *Nescio enim quamdiu subsistam*, scilicet in hac mortali vita, ut possim mihi diuturna spatia temporis ad pœnitendum repromittere : *Et si post modicum tollat me factor meus*, per mortem assumat ad suum judicium. Ex quo patet, quod Elihu in hoc concordabat cum Job, quod retributio peccatorum esset post mortem : alias enim frustra videretur timuisse Deum offendere, propter vicinitatem mortis.

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM

LECTIO I

Audi igitur, Job, eloquia mea, et omnes sermones meos ausculta. Ecce aperui os meum : loquatur lingua mea in faucibus meis. Simplici corde meo sermones mei, et sententiam labia mea puram loquentur. Spiritus Dei fecit me, et spiraculum omnipotentis vivificavit me. Si potes, responde mihi, et adversus faciem meam consiste. Ecce et me sicut et te fecit Deus, et de eodem luto ego quoque formatus sum. Verumtamen miraculum meum non te terreat, et eloquentia mea non sit tibi gravis. Dixisti ergo in auribus meis, et vocem verborum tuorum audivi. Mundus sum ego, et absque delicto immaculatus : et non est iniquitas in me. Quia querelas in me reperit, ideo arbitratus est me inimicum sibi. Posuit in nervo pedes meos, custodivit omnes semitas meas. Hoc est ergo, in quo non es justificatus.

Dictum est supra, quod Elihu indignatus fuit contra Job, et contra amicos ejus ; postquam autem locutus fuerat contra ignaviam amicorum Job, nunc contra ipsum Job incipit loqui : et ideo primo eum ad attentionem excitat, dicens : *Audi igitur, Job, eloquia mea*, quia scilicet ego jam respondere intendo. Et ut significet singula se cum pondere dicturum, subdit : *Et omnes sermones meos*, quasi nihil sit in vanum dicturus. Et ne Job quæreret quare prius locutus non fuerit, subdit : *Ecce aperui os meum ;* quasi dicat : Prius dum tacui os meum clauseram propter reverentiam seniorum : nunc quia ipsi deficiunt, necessitas cogit me loqui ; unde subdit : *Loquatur lingua mea in faucibus meis :* quasi dicat : Non sequar verba aliorum, sed proprios conceptus enuntiabo. Et quia Job in præcedentibus contra amicos suos dixerat, quod eum verbis affligebant et confundebant ; ideo hoc a se excludit subdens, *Simplici corde meo sermones mei*, scilicet sunt : quasi dicat : Non loquar ad calumniandum vel ridendum, sed sim-

plici animo ad veritatem manifestandum. Et quia prædictis tribus viris Job imposuerat cap. XII quod essent fabricatores mendacii et cultores perversorum dogmatum, hoc a se excludit dicens : *Et sententiam labia mea puram loquentur*, idest absque ad mixtione alicujus falsitatis vel erroris. Unde autem fiduciam veritatis manifestandæ acceperit, ostendit subdens : *Spiritus Dei fecit me* : et ideo non est mirum si suam facturam movet et perficit ; et hoc est quod subdit : *Et spiraculum omnipotentis vivificavit me*, scilicet ad opera vitæ movet et perficit, inter quæ præcipuum est intelligentia veritatis. Et ne videatur hoc induxisse quasi præjudicium afferre intendens Job, ne contra divinitus loquentem responderet, subdit : *Si potes, responde mihi*, quantum scilicet ad ea quæ contra dicam, *Et adversus faciem meam consiste*, ut scilicet tu etiam contra me objicias, si quid dixero quod tibi non placet. Et ne Job dedignaretur cum eo disputare propter suam famosam sapientiam, et illius ju ventutem, ad hoc excludendum subdit : *Ecce et me sicut et te fecit Deus* : et ita ex parte factoris uterque nostrum eamdem spem veritatis inquirendæ potest habere ; ex parte vero materiæ utrique adjacet idem impedimentum ; unde subdit : *Et de eodem luto ego quoque formatus sum* : ex cujus scilicet grossitie lumen intelligentiæ obtenebratur. Videbat autem Elihu sibi posse responderi, hoc quasi ad miraculum pertinere, si juveni tanta sapientia et facundia præberetur, quod contra sapientissimum senem sufficeret disputare ; et ideo, quasi innuens hoc miraculo se esse assecutum, subdit : *Verumtamen miraculum meum non te terreat*, scilicet ut respondere non audeas miraculose scientiam adepto, *et eloquentia mea non sit tibi gravis*, ut scilicet ex ea obstupescas.

His igitur præmissis quasi proœmialiter, subjungit ea in quibus Job reprehendere intendit ; unde subjungit: *Dixisti ergo in auribus meis*; quasi dicat : Excusare te non potes cum dixeris : *Et vocem verborum tuorum audivi*, scilicet per sollicitudinem attentionis. Primo ergo in verbis Job notaverat, quod se immunem esse dixerat a peccato : unde dixit : *Mundus sum ego*, scilicet ab immunditiis carnis, *Et absque delicto*, scilicet peccato omissionis, *immaculatus*, idest gravibus peccatis quæ sunt contra Deum, puta idolatria, vel aliquid hujusmodi, *et non est iniquitas in me*, ut scilicet proximos læserim. Secundo notat in verbis ejus quod Deo iniquitatem judicii imposuerit : iniquitas autem judicii solet ex odio judicantis procedere. Quantum ad hoc commemorat Job dixisse : *Quia querelas in me reperit, ideo arbitratus est me inimicum sibi.* Supra quidem XIII, Job dixerat interrogative, *Cur faciem tuam abscondis, et arbitraris me inimicum tuum?* hoc autem quod dicitur hic, *Querelas in me reperit*, non invenitur dixisse : unde hoc est additio Elihu, prave interpretantis verba Job. Judicis enim odium justum esse videtur, si certificatus de malitia alicujus, odio eum habeat ad puniendum; sed si ex levibus querelis judex provocetur ad odium alicujus, erit odium injustum : et taliter interpretabatur quod Job dixerat se a Deo inimicum reputatum esse. Secundo ad iniquitatem judicis pertinere videtur, si alicui facultatem justæ defensionis auferat : et quantum ad hoc subdit, *Posuit in nervo pedes meos,* idest compedivit, quasi impediendo me a meis operibus. Tertio pertinet ad iniquitatem judicii, ut quælibet levia ad condemnationem congreget alicujus : et quantum ad hoc subdit, *Custodivit omnes semitas meas,* quasi in singulis operibus eum observans. Hoc autem Job non dixerat ad ostendendum perversitatem divini judicii, sed quasi figuraliter loquens, ut supra XIII, ostensum est. Unde et ibi præmittitur, *Ænigmata auribus vestris* : et quia hoc secundum excludit, primum subdit : *Hoc est ergo in quo non es justificatus* quasi dicat, Non potes te justum dicere : quia hoc ipsum ad injustitiam tuam pertinet, quod Deo injustitiam imponis.

LECTIO II

Respondebo tibi, quia major sit Deus homine Adversus eum contendis, quod non ad omnia verba responderit tibi. Semel loquitur Deus, et secundo ad ipsum non repetit. Per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, et dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, et erudiens eos instruit disciplina, ut avertat hominem ab iis quæ fecit, et liberet eum de superbia. Eruens animam ejus a corruptione, et vitam illius, ut non transeat in gladium. Increpat quoque per dolorem in lectulo, et omnia ossa ejus marcescere facit. Abominabilis ei fit in vita sua panis, et animæ illius cibus ante desiderabilis. Tabescet caro ejus, et ossa quæ recta fuerant nudabuntur. Appropinquabit corruptioni anima ejus, et vita illius mortiferis. Si fuerit pro eo angelus loquens unus de millibus, ut annunciet hominis æquitatem. Miserebitur ejus, et dicit : Libera eum, ut non descendat in corruptionem ; inveni in quo ei propitior. Consumpta est caro ejus a suppliciis, revertatur ad dies adolescentiæ suæ. Deprecabitur Deum, et placabilis ei erit, et videbit faciem ejus in jubilo, et reddet homini justitiam suam. Respiciet homines, et dicet : Peccavi et vere deliqui, et ut eram dignus non recepi. Liberavit animam suam, ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret. Ecce hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos, ut revocet animas eorum a corruptione, et illuminet lucem viventium. Attende Job, et audi me, et tace, dum ego loquor. Si autem habes quid loquaris, responde mihi : loquere, volo enim te apparere justum. Quod si non habes, audi me : tace, et docebo te sapientiam.

Proposuerat supra Elihu ea de quibus contra Job disputare intendebat ; verum quia Job antequam præmissa verba diceret, præmiserat supra, c. XIII : *Disputare cum Deo cupio:* videtur autem inconveniens eum qui anhelat ad disputandum cum superiore, revocare ad hoc quod cum inferiore disputet : antequam super præmissis cum Job disputationem Elihu incipiat, de hoc ipso eum redarguit quod cum Deo disputare cupiebat. Et primo quidem quia hoc ipsum magna præsumptio videtur quod aliquis majorem se provocet ad disputandum : unde dicit, *Respondebo tibi*, idest tuo desiderio, quod disputare cum Deo cupis, *quod major sit Deus homine* : unde presumptuosum est, quod homo cupiat disputare cum Deo. Et in hoc quidem juste argueretur Job, si cum Deo disputare voluisset ad contradicendum quasi de pari. Job autem cum Deo disputare volebat quasi ad addiscendum, sicut discipulus cum magistro : unde supra XIII, dixit : *Os meum replebo increpationibus, ut sciam verba quæ mihi respondeat* : quod tamen Elihu interpretabatur, quasi hæc Job contentiose contra Deum dixerit conquerendo quod ei non responderet ; unde subdit : *Adversus eum contendis, quod non ad omnia verba responderit tibi;* quod quidem ex prædictis verbis Job colligere voluit : et ex hoc quod etiam supra XIX, dixerit : *Ecce clamabo vim patiens, et nemo exaudiet*; *vociferabor, et non est qui judicet*: quæ quidem verba, et quæ similia superius dicta sunt, non per modum contentionis dicebantur, sed quia desiderabat rationes divinæ sapientiæ cognoscere. Ad repellendum autem prædicta verba Job, quæ interpretabatur Elihu, ac si essent contentiose dicta, consequenter ostendit Elihu, non esse necessarium quod Deus homini ad singula verba respondeat, si unicuique sufficienter loquitur ad ejus instructionem ; unde subdit : *Semel loquitur Deus;* scilicet homini sufficienter ad ejus instructionem : unde deinceps non oportet quod ad singulas hominis interrogationes respondeat : unde subdit : *Et secundo idipsum non repetit;* quia quod sufficienter factum est, iterare superfluum esset. Quomodo autem loquatur Deus homini, ostendit subdens : *Per somnium in visione nocturna*. Potest autem et alias esse sensus, ut hoc[1] quod dixit, *Semel loquitur Deus*, scilicet homini, referatur ad mentis instructionem, quæ est per lumen rationis naturalis, secundum illud Psal. IV, 6 : *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona?* et quasi respondens subdit, *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*, per quod scilicet discernere possumus bonum a malo. Et quia naturalis ratio immobiliter in homine manet, ut non sit necesse eam iterare, ideo subdit : *Et secundo idipsum*

[1] Al. : « per hoc. »

non repetit: et deinde ostendit modum quo aliquando[1] Deus homini loquitur per imaginariam visionem in apparitionibus somniorum; unde subdit: *Per somnium in visione nocturna:* quod quidem potest referri ad propheticam revelationem, secundo illud Num. xii, 6: *Si quis fuerit inter vos propheta Domini per Somnium aut in visione loquar* ad eum.* Vel potest referri etiam ad communia somnia, quæ credebat Elihu divinitus procurari. Modum autem et ordinem somniorum consequenter exponit. Primo quidem tangens naturalem causam, cum dicit, *Quando irruit sopor super homines:* quod quidem fit debilitatis exterioribus sensibus per vapores descendentes ad principium somniandi. Secundo ponit dispositionem ex parte voluntatis humanæ, cum subdit: *Et dormiunt in lectulo*: quia scilicet homines maxime ordinata et significativa somnia vident, quando quiete dormiunt: unde infirmis propter inquietudinem apparent distorta somnia: unde signanter dicitur Dan. ii, 28: *Somnium tuum et visiones capitis tui in cubiculo tuo hujuscemodi fuerunt. Tu rex cœpisti cogitare in strato tuo* etc. Tertio ponit operationem divinam circa dormientem: quæ quidem attenditur primo quantum ad hoc, quod debilitatis exterioribus sensibus per soporem in homine in lectulo quiescente, datur divinitus facultas quædam percipiendi divinam instructionem, qui ejus anima circa exteriora non occupatur; unde subdit: *Tunc aperit aures virorum*: et satis convenienter vim perceptivam divinæ instructionis in somnis vocat aures, quia de hujusmodi instructione loquitur sicut de quadam locutione, eo quod non fit per inspectionem ipsarum rerum, sed per signa quædam sicut et locutio. Data autem facultate audiendi, consequens est ut doceat; unde subdit: *Et erudiens eos instruit disciplinam*: et sumitur hic disciplina pro instructione eorum quæ homini occurrunt agenda vel vitanda, non pro cognitione scientiarum speculativarum, quæ non consueverunt in somno revelari; unde subdit: *Ut avertat hominem ab iis quæ fecit:* frequenter enim homo in somnis corripitur de peccatis commissis. Et quia principium peccatorum est superbia, quia Dei præcepta contemnuntur, subdit; *Et liberet eum de superbia.* Per hoc autem quod homo liberatur a culpa, consequens est ut evadat pœnam: quod quidem consequenter ostendit, quantum ad duplicem pœnam: primo quidem quantum ad spiritualem pœnam animæ; unde subdit: *Eruens animam ejus de corruptione,* quæ scilicet est per deordinationem potentiarum animæ. Secundo vero quantum ad pœnam corporalem; unde subdit: *Et vitam illius*, scilicet corporalem, *ut non transeat in gladium*, puniendus scilicet pro suo peccato. Vel potest utrumque referri ad mortem corporalem: quæ quandoque accidit per interiorem corruptionem sicut cum aliquis ex ægritudine moritur, quam Deus immittit pro peccato; quandoque vero accidit ex violentia gladii. Deinde subjungit alium modum divinæ locutionis, quod scilicet corrigit hominem per ægritudinem corporalem: in qua primo notat dolorem sensibilem; unde dicit, *Increpat quoque*, scilicet hominem de peccatis præteritis, *per dolorem*, scilicet corporalem ex ægritudine provenientem; unde subdit: *In lectulo*, secundum illud Psal. xl, 4: Super** *lectulo doloris ejus.* Secundo tangit debilitatem infirmorum, cum dicit: *Et omnia ossa illius marcescere facit*, idest fortitudinem ejus annihilat, quæ in ossibus consistit. Tertio ponit amissionem appetitus, cum subdit: *Abominabilis ei fit in vita sua*, idest dum adhuc vivit, scilicet propter infirmitatem, *panis*, qui scilicet est cibus communis, *et animæ illius cibus ante desiderabilis*: quod refertur ad alios cibos, qui diversimode a diversis desiderantur. Quarto ponit maciem ex hoc provenientem, cum subdit, *Tabescet caro illius*, idest deficiet; et sic per consequens *ossa quæ tecta fuerant,* scilicet carne, *nudabuntur*, idest manifestabuntur sola cute contecta. Quinto ponit mortis periculum et timorem; unde subdit: *Appropinquabit corruptioni anima ejus,* idest vita ipsius quæ est per

* ad illum

** lectum

[1] Al.: « ostendit aliquando modum quo Deus. »

animam ; unde subdit : *Et vita illius mortiferis,* idest causis inducentibus mortem. Notandum est autem quod hoc proposuit ad respondendum conquestioni Job, quod Deus non ad singula ei non respondebat : voluit enim ei per prædicta probare, quod tripliciter ei Deus sit locutus : primo quidem per naturalem rationem, sicut ad omnes homines. Secundo arguendo per somnia : dixerat enim supra vii : *Terrebis me per somnia, et per visiones horrore concuties.* Tertio per infirmitatem : dixerat enim supra, xxx : *Nunc in memetipso marcescit anima mea.* Item considerandum est quod Elihu, sicut et tres alii, credebat omnes infirmitates pro peccato homini advenire ; non tamen principaliter ad puniendum, sicut sonabant verba illorum trium, sed magis ad redarguendum. Et quia Job non solum videbatur conquestus fuisse quod Deus ei non loqueretur, sed etiam quod ipse accedere non posset ad colloquendum Deo, et ad ponendum judicium suum coram ipso, ut patet supra xxiii ; ideo huic quæstioni satisfacit : quia etsi homini non pateat manifeste accessus ad Deum, sunt angeli medii inter Deum et homines, qui justitiam Deo proponunt, non quasi eum instruentes, sed sicut suis desideriis homines[1] adjuvantes : et sic nihil deperit homini quod ipse per seipsum usque ad solium Dei non potest accedere, ut ei justitiam suæ causæ proponat ; unde ad hoc ostendendum subdit : *Si fuero pro eo,* idest pro homine afflicto, *Angelus loquens,* idest intercedens. Et ne timeretur quod unus Angelus non sufficeret ad interpellandum pro omnibus. subdit : *Unus de Millibus,* secundum illud quod supra xxv dictum est : *Numquid est numerus militum ejus, ut enunciet æquitatem,* scilicet Deo, *hominis,* scilicet afflicti : *miserebitur ejus et dicit*[2], idest Angelo imperabit : *Libera eum* : ut scilicet, sicut ipse est allegator justitiæ hominis apud Deum, ita et ipse sit executor divinæ misericordiæ apud homines. Et a quo liberandus sit, subdit. *Ut non descendat in corruptionem,* idest in mortem. Et ut hanc liberationem Deo esse gratam ostendat, subdit ex persona Dei dictum : *Inveni in quo ei propitier,* idest apparet in homine aliquid æquitatis, ex quo ei misereri possim ; quod quærebam. Et quia primo, supra vii, quasi reparari non posset, dixerat, *Induta est caro mea putredine* : ad hoc excludendum subdit : *Consumpta est caro ejus a suppliciis ;* quasi dicat, hoc meæ potestati non præjudicat ; unde subdit : *Revertatur ad dies adolescentiæ suæ,* idest recuperet vigorem sicut in adolescentia.

Sic igitur positis Dei verbis liberantis, Elihu utens suis verbis describit modum liberationis humanæ, dicens : *Deprecabitur Deum,* quasi dicat. Non sufficit quod angelus pro eo loquatur ; sed ad hoc quod liberetur, oportet quod ipse etiam pro se oret. Vel aliter potest continuari : quia enim supra ostenderat quod homo non potest conqueri de hoc quod judicium coram Deo ponere non possit, quia Angelus pro eo efficaciter proponit ; nunc ostendit quod etiam ipse pro se proponere potest orando. Et ut ostendat etiam hoc esse efficax sicut et primum, subdit : *Et placabilis erit ei,* scilicet Deus homini, secundum illud Joel, ii, 13 *Benignus et misericors est, et * placabilis super malitia* : et ex hoc sequitur in homine fiducia cogitandi de Deo cum quadam spirituali lætitia ; unde subdit : *Et videbit,* scilicet homo, *Faciem ejus,* idest considerabit bonitatem ipsius in præsenti quidem vita imperfecte, in futura autem perfecte : *In jubilo,* idest in quodam inexplicabili gaudio ; et sic, *Reddet,* scilicet Deus, *homini justitiam suam,* idest remunerabit eum pro meritis, remoto impedimento peccati. Sed hoc esse non potest nisi homo humiliter suum peccatum recognoscat et confiteatur ; unde subdit : *Respiciet homines,* quasi ultro se offerens ad confessionem peccati ; unde subdit, *Et dicet, peccavi.* Et ut non credatur hoc ex humilitate dicere, subdit : *Et vere deliqui.* Quod inducit contra Job : quia supra dixerat xvii : *Non peccavi, et in amaritudinibus moratur oculus meus* ; et

* præstabilis

[1] Al. : « hostes. »

[2] Al. sic legitur : « ut enuntiet hominis æquitatem, scilicet Deo, hominis, scilicet afflicti : et dicet etc.

in sua confessione non murmurabit de pœnæ gravitate; unde subdit: *Et ut eram dignus non recepi*; quasi dicat: graviorem pœnam merui Et hoc videtur dicere contra hoc quod supra vi, dixerat: *Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui*. Et fructum humilitatis ostendit subdens, *Liberavit animam suam*, confitendo peccatum, *ne pergeret in interitum*, idest in mortem, corporalem scilicet, et spiritalem, ut ulterius bona consequeretur; unde subdit: *Sed vivens videret lucem*, scilicet vel corporalem, vel spiritalem sapientiæ. Et quia Deus non statim hominem finaliter damnat, sed multoties monet, ideo subdit: *Ecce hæc omnia*, scilicet quæ pertinent ad instructionem per somnia et increpationem, per dolores et sanationem, *operatur Deus tribus vicibus*, idest multoties, quamdiu viderit expedire; sed utitur numero ternario, ut congruat humanæ consuetudini, per quam solent homines ter moneri vel citari; et hoc non facit uni tantum, sed omnibus indigentibus; unde subdit: *Per singulos*, quos scilicet viderit instruendos et increpandos: et assignat utilitatem, subdens: *Ut revocet animas eorum a corruptione*, quod pertinet ad liberationem a malo, *et illuminet lucem viventium*, quod pertinet ad consecutionem bonorum. Et potest utrumque exponi corporaliter, vel spiritualiter. Quod autem dicitur hic de tribus vicibus, referendum est ad duos secundos modos locutionis: nam de primo dictum est, quod secundo id ipsum non repetit. Inducit autem hoc ad ostendendum rationem, quare aliquando peccatores sustinentur in prosperitate, et non statim condemnantur. Et quia videbatur ei quod efficaciter locutus esset, inducit Job ad tacite audiendum ea quæ restant; unde subdit: *Attende Job*, scilicet corde, *et audi me*, scilicet auribus, *et tace dum ego loquor*, scilicet ne me impedias. Et ne videatur ei auferre facultatem respondendi, subdit: *Si autem habes quid loquaris, responde mihi*. Et quasi desiderans ejus responsionem, subdit: *Loquere*: et causam desiderii subdit dicens, *Volo enim te apparere justum* : quod dicit ad ostendendum, quod non intendedat ad ejus confessionem[1]. Et quia non credebat eum justum, subdit: *Quod si non habes*, quid scilicet pro tua justitia dicas, *audi me*, *tace*, *et docebo te sapientiam*, quam scilicet ignoras.

CAPUT TRIGESIMUM QUARTUM

LECTIO I

Pronuncians itaque Elihu etiam hæc locutus est: Audite sapientes verba mea, et eruditi auscultate me. Auris enim verba probat, et guttur escas gustu dijudicat. Judicium eligamus nobis, et inter nos videamus quid sit melius. Quia dixit Job, justus sum, et Deus subvertit judicium meum. In judicando enim me mendacium est; violenta sagitta mea absque ullo peccato. Quis est vir ut est Job, qui bibit subsannationem quasi aquam: Qui graditur cum operantibus iniquitatem, et ambulat cum viris impiis? Dixit enim. Non placebit vir Deo, etiam si cucurrerit cum eo. Ideo viri cordati, audite me: absit a Deo impietas, et ab omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, et juxta vias singulorum restituet eis. Vere enim Deus non condemnabit frustra,. nec omnipotens subvertet judicium. Quem constituit alium super terram? aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est? Si direxerit ad eum cor suum, spiritum illius et flatum ad se trahet. Deficiet omnis caro simul; et homo in cinerem revertetur. Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur, et ausculta vocem eloquii mei. Numquid qui non amat judicium sanari potest? Et quomodo tu eum qui justus est intantum condemnas? Qui dicit regi, apostata; qui vocat duces impios; qui non accipit personas principum, nec cognovit tyrannum, cum disceptaret contra pauperem: opus enim manuum ejus sunt universi. Subito morientur; et in media nocte turbabuntur populi, et pertransibunt, et auferent violentum absque manu. Oculi enim ejus super vias hominum, et omnes gressus eorum considerat. Non sunt tenebræ, et non est umbra mortis, ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem. Neque enim ultra in hominis potestate est, ut veniat ad Deum in judicium.

Postquam Elihu reprehendit Job de hoc quod cum Deo disputare cupiebat, ac-

[1] Al.: « confusionem. »

cedit ad disputandum contra illa duo quæ supra præmiserat. Et primo disputat contra id, quod sicut sibi[1] videbatur, Job dixerat divinum judicium esse injustum. Et quia hæc materia est valde difficilis et sublimis, non est contentus in hac disputatione[2] ad solum Job verba dirigere, præcipue quia putabat in hac materia eum esse erroneum ; sed invocat sapientes ad hanc rem dijudicandam. Hominum autem quidam sapientiam per seipsos considerant ; et quantum ad hoc dicit : *Audite, sapientes, verba mea.* Quidam vero de iis, quæ ad sapientiam pertinent, instruuntur ; et quantum ad hoc subdit : *Et eruditi*, scilicet ab aliis, *auscultate me.* Quare autem alios ad sapientiam invitat, seu ad audientiam, ostendit subdens : *Auris enim verba probat* : quasi dicat : Vos invito ad hoc quod verba mea audientes, ea dijudicetis ; et inducit similitudinem, cum subdit : *Et escas guttur gustu dijudicat ;* quasi dicat : Sicut gustus habet dijudicare de esca, ita auditus de verbis. Ad quid autem hoc pertineat, exponit subdens : *Judicium eligamus nobis :* quasi dicat : Ex communi consensu judicemus, quid verius sit ; et hoc est quod subdit : *Et inter nos videamus quid sit melius :* utrum scilicet id quod Job dixit, aut id quod ego sum contra eum dicturus. Unde consequenter proponit verbum Job, subdens : *Quia dixit Job, justus sum :* hoc idem dixerat supra XXVII : *Justificationem meam quam cœpi tenere, non deseram :* et ulterius suam justitiam manifestaverat, quantum ad multa, supra XXXI. Subdit autem secundo, *Deus subvertit judicium meum :* hoc idem accipit ex hoc, quod Job supra XXVII, dixerat : *Vivit Deus qui abstulit judicium meum.* Et ad idem pertinere videtur, quod supra XIX. dixerat : *Deus non æquo judicio afflixit me :* quæ quidem verba Elihu in pejus interpretatus est. Job enim suum judicium ablatum esse dixerat : quia pœnas sibi irrogatas esse existimabat, non ex judicio punientis culpam, sed ex providentia probantis justitiam : unde supra XXIII, dixerat : *Probabit me quasi aurum, quod per ignem transit.* Non autem quicumque non utitur judicio, subvertit judicium, sed solum ille qui judicium profert injustum. Sic ergo interpretatus est quod Job dixerat, *Deus abstulit judicium*, ac si dixisset, Deus subvertit judicium meum, injuste judicando ; unde subdit ; *In judicando enim me est mendacium*, idest falsitas judicii : quod quidem Job nunquam dixerat. Sed Elihu hanc esse ejus intentionem in verbis præmissis credidit, ut diceret se esse injuste punitum. Ideo autem hanc opinionem Elihu conceperat, quia non videbat qualiter aliquis absque peccato posset affligi, nisi injuste. Et quia Job sine peccato se esse dicebat, existimabat quod Job sentiret se a Deo percussum per violentiam contra justitiam ; unde subdit : *Et violenta est sagitta mea absque peccato ;* quasi dixisset Job, cum sim absque omni peccato, sagitta qua Deus me vulneravit, idest adversitas immissa, violenta fuit et injusta : et videtur alludere verbis Job, quibus supra dixerat, cap. VI : *Sagittæ Domini in me sunt.* Postquam ergo hanc perversitatem[3] Elihu imposuerat ipsi Job, eum super hoc vituperare incipit, dicens : *Quis est vir, ut est Job*, quasi nullus, qui vir videatur esse ita perversus, ut ipse : nam maxima perversitas esse videtur, ut aliquis Deum irrideat, ejus judiciis detrahendo ; unde subdit : *Qui bibit subsannationem*, idest divinorum irrisionem et reprobationem, *quasi aquam* : quæ scilicet et faciliter et cum refrigerio bibitur : ac si ei imponeret, quod hoc quod in contumeliam Dei prorumperet, et esset tribulationis refrigerium, et absque obstaculo conscientiæ contradicentis hoc ageret. Solet autem hoc proprium esse in peccatis perseverare volentium, ut divina contemnant judicia : unde subdit : *Qui graditur*, idest consentit, *cum operantibus iniquitatem*, qui scilicet judicia divina despiciunt. Homines autem contra pietatem divinæ religionis agentes, non solum despiciunt divina judicia, sed etiam ea negant, vel asserunt injusta : quorum participem Job esse credebat ; unde subdit : *Et ambulat cum viris impiis*, qui

[1] Al. : « ibi. » — [2] Al. : « dispositione. »

[3] Al. : « diversitatem. »

scilicet pietatem divinæ religionis abjiciunt. Quare autem eum cum eis consentire dicat, ostendit subdens : *Dixit enim, non placebit vir Deo, etiam si cucurrerit cum eo*, idest si eum secutus fuerit per viam justitiæ. Hoc autem Job non dixerat, sed verbis ejus Elihu abutens, hoc ei imponit : dixerat enim supra Job XXIII : *Vestigia ejus secutus est pes meus :* et postea supra XXX, dixerat, *Mutatus es mihi in crudelem : et in duritia manus tuæ adversaris mihi*. Ex quibus verbis credebat Job hoc sentire, quod Deo displiceret, quamvis eum fuerat secutus. Sed Job prædicta verba retulerat ad exteriorem persecutionem, non ad interiorem reprobationem. Quia ergo Elihu verbis Job abutens, ei imponere nitebatur quod ipse non sentiebat, nec in suis verbis intellexerat, manifestum est, quod tota sequens disputatio contra Job non erat : quia tamen Elihu existimabat Job tantæ perversitatis esse, ut Dei judicium reputaret injustum, dedignatur eum super hoc ad disputationem provocare : sed alios sapientes advocat ad judicandum ; unde subdit : *Ideo, viri cordati*, idest intelligentes, *audite me :* sicut enim cor est principium vitæ corporalis, ita intellectus est principium totius intellectualis vitæ : unde et supra XII, cor pro intellectu posuerat dicens : *Et mihi est cor sicut et vobis*. In sua autem disputatione Elihu opponit[1] primo quod probare intendit : quod scilicet in divino judicio injustitia esse non possit : ipse enim est Deus, cui debetur pietatis cultus : et per suam omnipotentiam omnibus dominatur, leges justitiæ statuens homini : et ideo contra divinitatem ejus esset, si impietati faveret ; et ideo dicit : *Absit ab eo impietas :* esset enim contra dominium omnipotentiæ ejus, si ad injustitiam declinaret ; unde subdit : *Et ab omnipotente iniquitas*, scilicet absit. Remota autem divina injustitia, ostendit modum divinæ justitiæ, subdens : *Opus enim hominis reddet ei*, idest retribuet ei bonum vel malum pro suis operibus. Et quia eorum qui bene operantur quidam aliis melius faciunt, et eorum qui male operantur, quidam aliis magis peccant ; ideo subdit : *Et juxta vias singulorum restituet eis*, scilicet melius meliori, et pejori pejus. Quod autem in Deo non sit injustitia, probat primo quidem ex hoc quod si ipse injustus esset, nusquam justitia reperiretur ; quia ad ipsam pertinet universale judicium omnium ; unde subdit : *Quem constituit alium super terram?* quasi dicat : Numquid credendum est, quod aliquis sit constitutus a Deo, qui juste judicet omnem terram, si apud ipsum sit iniquitas? Ideo autem dicit credendum non esse quod alius terram judicet, quia idem est factor mundi et gubernator : unde sicut alii nulli commisit, quod faceret mundum, ita nullum alium præposuit gubernationi mundi ; et hoc est quod subdit : *Aut quem posuit super orbem quem fabricatus est?* idest totius mundi gubernatorem quasi dicat, nullum : quia sicut ipse per seipsum orbem fabricatus est, ita etiam per seipsum orbem gubernat et judicat. Habet quidem et gubernationis suæ executores tanquam ministros, sed ipse est omnium ordinator. Nullo autem modo possibile est quod universalis mundi gubernatio sit injusta. Secundo ostendit, quod apud Deum non sit violentia et iniquitas, per experimentum : tanta est enim ejus potentia, qua res conservat in esse, ut si violentia uti vellet contra justitiam, omnes homines subito posset extinguere ; unde subdit : *Si direxerit*, scilicet Deus, *ad eum*, scilicet ad hominem conterendum, *cor suum* idest voluntatem suam, *spiritum illius*, idest animam ejus, *et flatum*, idest corporalem vitam ex anima subsecutam. *Ad se trahet*, idest ad eum, scilicet sua virtute a corpore separans, secundum illud Eccl. ult. 7 : *Et spiritus* * *revertatur ad Dominum qui dedit illum*. Ablato autem spiritu divinitus homini dato, consequens est, ut carnalis vita deficiat ; unde subdit : *Deficiet omnis caro similiter*, idest species carnis cessabit, et ulterius in sua componentia resolvetur ; unde subdit : *Et homo in cinerem revertetur*, secundum illud Ps. CIII, 29 : *Auferes spiritum eorum, et deficient, et in pul-*

* red

[1] Al. : « proponit. »

cinerem suum revertentur. Pulverem autem in quem caro resolvitur, cinerem nominat : vel quia apud antiquos corpora mortuorum igne combusta resolvebantur in cinerem, vel quia ea in quæ corpus mortuum resolvitur, sunt quædam reliquiæ naturalis caloris, qui in humano corpore vigebat. Quia ergo tam facile est Deo, si velit, in cinerem redigere totum genus humanum ; ex ipsa hominum conservatione apparet, quod ad eos violentia injusta non utitur. Quia ergo Elihu putavit prædictas rationes esse sufficientes, ad earum considerationem Job invitat, cum subdit : *Si ergo habes intellectum*, ut scilicet vim mearum rationum percipere possis, *audi quod dicitur*, scilicet interioribus auribus, *et*, interiori attentione, *ausculta vocem eloquii mei*, ut scilicet justitiam divini judicii cognoscas ; ad quod etiam eum inducit ex proprio periculo vel utilitate, cum subdit : *Numquid qui non amat judicium sanari potest?* quasi dicat : Tu qui sanari indiges, quasi multis infirmitatibus oppressus, hoc consequi non potes nisi ames divinum judicium.

Improbat autem ejus sententiam, quam esse putabat de injustitia divini judicii per multa evidentia indicia divinæ justitiæ ; unde subdit : *Et quo modo tu eum*, scilicet Deum, *qui justus est*, ut scilicet per multa apparet, *intantum condemnas*, ut scilicet eum dicas judicii subversorem? Ad condemnationem autem divinæ justitiæ primo assumit, quod potentum personas Deus non accipit, sed eos arguit et punit pro suis peccatis. Inter potestates autem humanas præcellit regia dignitas ; et quantum ad hoc primo dicit : *Qui*, scilicet Deus, *dicit regi, apostata*, idest non veretur regem arguere de apostasia propriæ professionis, qua profitetur se justitiam servaturum. Secundum autem locum tenent duces exercituum, de quibus subdit : *Qui vocat duces impios* ; quasi dicat, non timet eos de crudelitate arguere. Tertio loco ponit rectores civitatum, cum subdit : *Qui non accipit personas principum*, quin scilicet eos arguat et judicet pro peccatis. Quarto autem loco tangit eos qui non habent legitimam, sed usurpatam potestatem, scilicet tyrannos : et quantum ad id subdit : *Nec cognovit*, idest approbavit, *tyrannum*, scilicet ei deferendo, *cum disceptaret*, scilicet tyrannus, *contra pauperem* : quasi dicat non favit potentibus contra impotentes : quod ad ejus justitiam pertinet. Et quare eis non deferat, subdit : *Opus enim manuum ejus sunt universi*, scilicet tam magni quam parvi ; et ideo parvos non despicit, sed amat sicut sua opera, nec potentes timet, cum sint suæ potestati subjecti. Et ne crederet aliquis quod potentes Deus solum argueret, non autem eos ulterius puniret, subdit de eorum duplici pœna : primo quidem de morte ex improviso eis superveniente ; unde subditur : *Subito morientur* ; secundum illud Isa. xxx, 13 Subito, dum *non speratur, veniet contritio ejus* : si enim consueto modo ei mors expectata superveniret, non imputaretur hoc divino judicio, sed inferioribus causis. Secundo ponit pœnam rebellionis subditorum per quam potestatem amittunt ; unde subdit : *Et in media nocte turbabuntur populi*, idest populi regibus et principibus subjecti subito turbabuntur ex aliqua occulta machinatione ad hoc quod principes suos deserant ; unde subdit : *Et pertransibunt* scilicet dominium commutantes, *et auferent*, idest deponent a dominio, vel etiam occident *violentum*, idest eum, qui spreta justitia, violentiam subditis inferebat : *Absque manu*, scilicet armatorum. Cum enim aliquis princeps ab extraneis aufertur, requiritur quod habeant manum armatam contra ipsum ; sed quando subditi in quibus erat tota ejus potentia, subito eum deserunt, videtur auferri sine manu : quamvis et hoc possit referri ad pœnam populorum subditorum : sed primum melius est : quia nunc agitur de justitia quam Deus exercet in magnos, postea autem dicetur de justitia quam exercet in populos. Ut autem hujusmodi pœnæ ex divino judicio provenire credantur, subdit : *Oculi enim ejus*, idest prospectus divinæ providentiæ est *super vias hominum*, idest super opera eorum. Et ut exprimat Deus singulariter omnia particularia opera humanorum[1] cognoscere,

[1] Al. : « humana. »

subdit : *Et omnes gressus eorum*, idest omnes processus operationum humanarum, *considerat*, scilicet distincte, non solum in generali. Posset autem aliquis credere, quia Deus lux est, impii autem in tenebris sunt, quod occultentur a Deo ; sed hoc excludit subdens : *Non sunt tenebræ*, scilicet ignorantiæ, *et non est umbra mortis*, idest obscuritas culpæ ducens ad mortem, *ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem ;* quasi dicat : sicut ipsi cognoscere Deum nolunt, ita Deus eos non cognoscit. Dicitur tamen eos ignorare reprobando. Et quia dixerat, principes pro suis peccatis subito mori et auferri, quod videtur esse irremediabilis pœna ; hujus rationem ostendit consequenter ex hoc quod, ex quo Deus hominem judicat pro suis peccatis subito mori, et finaliter condemnandum, non datur homini facultas ut ulterius in judicio decertet cum Deo : et hoc est quod subdit : *Neque enim ultra*, scilicet postquam Deus judicat eum condemnandum *: In hominis potestate est*, *ut veniat ad eum in judicium ;* quasi dicat : Deus sit propter eum suum judicium retractaturus : et hoc præcipue videbatur dicere contra Job, qui postquam condemnatus erat ad pœnam, supra XXIII dixerat : *Veniam usque ad solium ejus*, *ponam coram eo judicium.*

LECTIO II

Conteret multos et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis. Novit enim opera eorum, et idcirco inducet noctem, et conterentur. Quasi impios percussit eos in loco videntium. Qui quasi de industria recesserunt ab eo, et omnes vias ejus intelligere noluerunt. Ut pervenire facerent ad eum clamorem egeni ; et audiret vocem pauperum. Ipso enim concedente pacem, quis est qui condemnet ? Ex quo absconderit vultum, quis est qui contempletur eum ; et super gentes, et super omnes homines. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Quia ergo ego locutus sum ad Deum te quoque non prohibebo. Si erravi, tu doce me : si iniquitatem locutus sum, ultra non addam. Numquid a te Deus expetit eam, quia displicuit tibi ? tu enim cœpisti loqui, et non ego : quod si quid nosti melius, loquere. Viri intelligentes loquantur mihi : et vir sapiens audiat me. Job autem stulte locutus est, et verba illius non sonant disciplinam. Pater mi, probetur Job usque ad finem : ne desinas ab homine iniquitatis. Qui addidit super peccata sua blasphemiam, inter nos interim constringatur, et tunc ad judicium provocet sermonibus suis Deum.

Duo sunt propter quæ homines maxime solent a justitia declinare : quorum primum est quia deferunt magnatibus ; secundum est, quia deferunt multitudini contra justitiam. Ostenderat autem supra perfectionem divinæ justitiæ ex eo, quod magnatibus non defert. Unde nunc consequenter ad commendationem divinæ justitiæ addit, quod nec etiam multitudini peccantium defert ; unde dicit, *Conteret multos*, scilicet peccatores, eos occidendo, vel aliter puniendo. Et ne credatur usque ad aliquam certam quantitatem multitudinis procedere[1] divinam justitiam, et non ultra, subdit, *Et innumerabiles* : quasi dicat : Certo numero comprehendi non possunt illi, quos propter peccata Dei justitia conterit. Sed ne ex hoc deperire credatur humani generis status, subdit : *Et stare faciet alios pro eis* : quia scilicet quibusdam morientibus, alii succedunt : et quibusdam a prosperitate decedentibus, alii sublevantur : ut sic quodammodo uniformitas in genere humano appareat. Solet autem contingere quod quando sunt multi puniendi, non possunt judices singulorum causas sufficienter perscrutari ; sed ne hoc de Deo credatur, subdit : *Novit enim opera eorum*, quid scilicet unusquisque mereatur ; et ideo singulis secundum sua opera retribuit ; unde subdit : *Idcirco inducet noctem*, idest subitam et inopinatam adversitatem : *Et conterentur*, scilicet ex improviso. Quare autem in nocte opprimantur, ostendit ex hoc, quod cum ipsi possent videre illud quod eis expediebat, hoc contempserunt : et ideo justum est ut non detur eis facultas providendi supervenientia mala ad cavendum ; et hoc est quod subdit : *Quasi impios*, idest pietatis noti-

[1] Al. : « præcedere. »

tiam respuentes, *percussit eos*, scilicet existentes; *in loco videntium*, idest in statu in quo videre poterant, tum per naturalem rationem, tum per sacram doctrinam, quid esset faciendum, et quid esset vitandum; sed hoc ipsi respuerunt; unde subdit: *Qui quasi de industria recesserunt ab eo*, scilicet Deo, peccantes ex certa malitia: unde ponit consequenter in eis ignorantiam affectatam, cum subdit: *Et omnes vias ejus*, idest mandata Dei, *intelligere noluerunt*: et sic patet, quod propter ignorantiam non excusantur, sed magis damnabiles redduntur. Effectum autem hujus malitiæ affectatæ ostendit subdens: *Ut pervenire facerent ad eum clamorem egeni*; quasi dicat: Intantum ostendunt se viarum Dei ignaros, ut pauperes opprimerent, quos Deus exaudit: unde sicut non exhorrent pauperum oppressionem, ita non timent Dei indignationem; unde subdit: *Et audiret vocem pauperum*; quasi dicat: Parvipendunt, quod Deus voluntatem suam adhibet ad pauperes exaudiendum. Et quia multitudinis contritionem attribuerat judicio divino posset aliquis credere hoc provenire non ex divino judicio, quod aliqua multitudo conteratur et alia prosperetur; sed per alicujus potentis principis aut gubernationem aut impugnationem: ideo ad hoc excludendum subdit: *Ipso enim concedente pacem, quis est qui condemnet?* quasi dicat: Ideo dico, quod ipse est qui conterit multos et innumerabiles, quia si ipse vellet eis pacem temporalis prosperitatis concedere, nullus posset multitudinem condemnare; et e contrario, si ipse condemnare intendit, nullus est qui possit pacem præbere; unde subdit: *Ex quo absconderit vultum*, scilicet faciem suam; subtrahendo scilicet suæ consolationis præsentiam: *Quis est qui contempletur eum?* idest qui possit in eum consolationem invenire, quasi ejus pulchritudinem videndo? Est autem et alia pœna multitudinis præter contritionem, quia scilicet affligitur tyrannorum dominio: et quantum ad hanc pœnam subdit: *Et super gentes, et super omnes homines*; quasi dicat: Non solum in una gente judicium suum exercet per contritionem vel tyrannorum oppressionem, sed etiam in omnes homines; et subdit de tyrannorum oppressione, *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi*, scilicet ex ejus regimine affligitur: in quo etiam videtur respondere quæstioni quam Job proposuerat, supra XXI: *Quare impii vivunt, et confortati sunt, sublimatique divitiis?* hoc enim esse asserit, non propter eorum merita, sicut ibidem Job probaverat, sed propter aliorum demerita, qui ex eorum prosperitate puniuntur. Sic ergo manifestata justitia Dei ex judiciis quæ exercet in principes et in multitudinem, dat locum respondendi; unde subdit: *Quia ergo ego locutus sum ad Deum*, idest ea quæ ad Dei honorem spectant: *Te quoque non prohibebo*, dans scilicet tibi locum respondendi. Et ad quid debeat sua responsio tendere, ostendit subdens: *Si erravi*, scilicet sicut aliis amicis tuis imposuisti, scilicet quod essent cultores perversorum dogmatum: *Tu doce me*, scilicet veritatem tuam, ut possim ab hoc errore liberari. Potest autem aliquis in loquendo deficere, non solum errando contra veritatem doctrinæ; sed etiam in particulari judicio, deficiendo contra veritatem justitiæ; unde subdit: *Si iniquitatem locutus sum, ultra non addam*: ostendens scilicet correctioni se paratum. Et quia existimabat quod Job contra eum graviter turbaretur, consequenter ostendit ejus turbationem esse injustam, subdens, *Numquid a te Deus expetit eam?* quasi dicat; Etiam dato quod sim iniquitatem locutus, tu pro ea Deo non debes respondere: unde non debes graviter per hoc turbari; unde subdit: *Quia displicui tibi?* scilicet per inordinatam animi turbationem. Ostendit autem consequenter secundo, quod non debet inde graviter turbari, quia ipse Job verba inceperat dicens: *Pereat dies* etc.; ex quibus tota disputatio habuit ortum; unde dicit: *Tu enim cœpisti loqui, et non ego*. Tertio ostendit eum non debere graviter turbari, quia ipse etiam habet facultatem dicendi quod sibi placuerit; unde subdit: *Quod si quid nosti melius*, scilicet quam ego dixerim: *loquere*, scilicet ostendendo errorem vel iniquitatem meam. Et ne videretur hoc dixisse quasi

dubitans de sua justitia et veritate suorum verborum, intendit asserere consequenter Job in sapientia et intellectu deficere, et propter hoc reputabat eum indignum sua disputatione. Cujus una pars pertinet ad opponentem, in qua maxime requiritur acumen intellectus ad inveniendum rationabiles vias ad propositum ostendendum ; unde subdit : *Viri intelligentes loquantur mihi*, scilicet mihi objicientes. Altera vero pars disputationis pertinet ad respondentem, in quo maxime requiritur sapientia, ut bene judicet de auditis ; unde subdit : *Et vir sapiens audiat me*, scilicet opponentem, scilicet[1] paratum ad respondendum. Horum autem defectum in Job ex ejus verbis collegerat ; unde subdit : *Job autem stulte*, idest contra sapientiam, *locutus est*, quantum scilicet ad hoc quod reputabat eum aliquid dixisse contra rectitudinem divini judicii : *Et verba illius non sonant disciplinam,* quæ scilicet pertinet ad ordinatum intelligentiam : et hoc videtur retulisse ad hoc quod Job se justum asserebat. Et quia Job istos defectus in se non recognoscebat, convertit Elihu verba sua ad Deum, postulans ut Job suos defectus recognosceret ; unde subdit : *Pater mi*, idest, o Deus, quem patrem reputo propter reverentiam quam ad te habeo, justitiam tuam ubique defendens : *Probetur Job*, idest ostendatur sibi per flagella suus defectus, *usque ad finem*, idest quousque recognoscat se injustum. Vel, *Usque ad finem*, idest usque ad mortem : et hujusmodi petitionis justitiam ostendit subdens, *Ne desinas ab homine iniquitatis ;* quasi dicat : Iniquitas sua hoc meretur, ut flagella non cessent : et ad majorem exaggerationem subdit, *Qui super peccata sua*, scilicet præterita, pro quibus flagellatus est : *Addet blasphemiam*, ut scilicet se justum, Deum vero asserat injustum ; pro quo exoptat ei, primo quidem pœnam in præsenti ; unde subdit : *Inter nos interim constringatur*, scilicet adversitatibus. Secundo autem innuit pœnam futuram ; unde subdit : *Et tunc*, scilicet jam temporaliter afflictus, *ad judicium*, scilicet futuræ ultionis, *provocet sermonibus suis Deum*, quibus scilicet contra eum blasphemat.

CAPUT TRIGESIMUM QUINTUM

LECTIO I

Igitur Elihu hæc rursum locutus est. Numquid æqua videtur tibi tua cogitatio, ut diceres, justior sum Deo ? Dixisti enim, non tibi placet quod rectum est ; vel quid tibi proderit si ego peccavero ? Itaque ego respondebo sermonibus tuis, et amicis tuis tecum. Suspice cœlum et intuere et contemplare æthera quod altior te sit. Si peccaveris, quid ei nocebis ? et si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum ? Porro si juste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet ? Homini qui similis tui est nocebit impietas tua, et filium hominis adjuvabit justitia tua. Propter multitudinem calumniatorum clamabunt, et ejulabunt propter vim brachii tyrannorum. Et non dixit, ubi est Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte ? Qui docet nos super jumenta terræ et super volucres cœli erudit nos. Ibi clamabunt, et non exaudiet, propter superbiam malorum. Non ergo frustra audiet Deus, et omnipotens causas singulorum intuebitur. Etiam cum dixeris, non considerat ; judicare coram illo, et expecta eum. Nunc enim non infert furorem suum, nec ulciscitur scelus valde. Ergo Job frustra aperit os suum, et absque scientia verba multiplicat.

Postquam Elihu improbaverat verba Job, quantum ad hoc quod sicut ipse existimabat, imposuerat iniquitatem divino judicio ; hic intendit improbare verba ejus quantum ad hoc, quod dixerat se esse justum ; unde dicitur : *Igitur Elihu hæc rursum locutus est,* interrupto scilicet sermone, expectans si Job responderet : quo non respondente, iterato sermonem assumspit dicens : *Numquid æqua videtur tibi tua cogitatio, ut diceres, justior Deo sum ?* hoc quidem nunquam Job dixerat :

[1] Al. deest. scilicet. »

nec Elihu ei imponit quod hæc verba protulisset, sed quod verba quæ protulit, ex hac cogitatione provenirent; unde signanter fecit de cogitatione mentionem, habuisset, Elihu ostendit subdens : *Dixisti enim, non tibi placet quod bonum est* : alia littera habet, *quod rectum est.* Vel *quid tibi prodest si ego peccavero?* Hæc duo verba in præmissis Job verbis nunquam inveniuntur : sed primum horum, scilicet quod Deo non placeat quod bonum est, videtur accipere ab eo quod Job, supra x, dixerat, *Si impius fuero, væ mihi est; si justus, non levabo caput;* quod Job dixerat ad signandum quod temporalibus pœnis justi pariter et injusti affliguntur : sed Elihu hoc interpretabatur esse dictum, quasi Deo hominis justitia non placeret. Hoc vero quod secundo proponit, *Quid tibi prodest, si ego peccavero?* numquam legitur Job dixisse; sed hoc accipere voluit Elihu, ex hoc quod idem Job dixerat : ibid.: *Si peccavi, et ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?* quod Job dixerat ad ostendendum, quod prosperitas temporalis non semper innocentiam comitatur, alioquin ipse prosperitatis tempore innocens fuerat. Dimissis igitur sibi peccatis, non erat ratio quare post peccatorum remissionem iterato a Deo peccatis mundaretur. Sed Elihu ad hanc sententiam hæc verba retorsit, quasi Job putaverit peccatum suum aut pœnam peccati Deum induxisse propter suam utilitatem. Ex his autem duobus, scilicet quod Deo non placeret quod bonum est, et quod ipse utile sibi reputaret peccatum, sequi videretur quod Job justior Deo esset; cum de se supra dixerit quod displicuerint ei mala, et placuerint bona. Concludit autem ex præmissis, propter eorum absurditatem se compelli ad respondendum; unde dicit · *itaque ego respondebo sermonibus tuis, et amicis tuis tecum,* qui scilicet talia dicentem convincere non potuerunt : et incipit ab eo quod ultimo dictum est, ostendens quod Deus non potest juvari nec lædi ex operibus nostris bonis vel malis : et hoc propter ejus sublimitatem. Quam primo proponit dicens : *Suspice,* idest sursum inspice, *cœlum,* quod scilicet est sedes Dei *et intuere,* scilicet visu, *et contemplare,* scilicet mente, *æthera,* idest totum superius corpus : ex cujus non solum altitudine, sed etiam magnitudine, motu et ornatu conjicere potes, hoc scilicet, *Quod altior te sit,* intantum scilicet quod opera tua ei nec proficere, nec nocere possunt; unde subdit : *Si peccaveris,* scilicet vel in te, vel in Deum, *quid ei nocebis?* quasi dicat : In nullo ex hoc detrimentum patietur. Quantum autem ad peccata quæ committuntur in proximum, subdit : *Et multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ,* quibus scilicet injuste proximos lædis, *quid facies contra Deum?* quasi dicat, in nullo ex hoc lædetur. Quantum ad bona quæ in proximum fiunt, subdit : *Porro si juste egeris,* scilicet jus suum proximis reddens, *quid donabis ei?* quasi dicat : Quid ex hoc lucrabitur? Quantum autem ad opera divini cultus subdit : *Aut quid de manu tua accipiet?* scilicet in sacrificiis et oblationibus; quasi dicat : nihil, secundum illud Ps. XLIX, 9 *Non accipiam de domo tua vitulos.* Et quia posset aliquis credere quod ad eum non pertineret utrum homo ageret juste vel injuste, ad hoc excludendum subdit : *Homini, qui similis tui est nocebit impietas tua,* qui scilicet susceptibilis est nocumenti, *Et filium hominis adjuvabit justitia tua,* qui scilicet auxilio justitiæ indiget : propter hoc prohibetur a Deo impietas, et justitia mandatur, quia Deo est de hominibus cura, quia per hoc vel juvantur vel læduntur. Et ex hac fide contingit, quod oppressi clamant ad Deum contra oppressores : quorum quidam dolose opprimuntur per calumniam; unde subdit quantum ad hos : *Propter multitudinem calumniatorum clamabunt,* scilicet ad Deum illi qui ab eis oppressi sunt. Quidam vero opprimuntur manifeste per violentiam; et quantum ad hos subdit : *Et jurabunt propter vim brachii tyrannorum,* idest clamabunt ad Deum propter violentiam et potentiam tyrannorum. Ex quo datur intelligi quod non solum Deo non placet[1] quod aliquis peccat, sed ei

[1] Al. : « Deo prodest. »

displicet et punit ; alioquin frustra clamarent oppressi. Deinde convertit se ad improbandum aliud verbum quod præmiserat, *Non tibi placet quod rectum est* : quod divinæ sapientiæ repugnaret : quod primo quidem apparet in rerum creatione : *Et non dixit*, scilicet Job sentiens quod Deo bona non placerent : *ubi est Deus qui fecit me?* non enim Deus fecit res nisi propter bonum ; unde dicitur Gen. I, 10 : *Vidit Deus quod bonum esset* : unde manifestum est quod placet Deo bonum. Secundo inducit beneficium humanæ instructionis, quo aliqui instruuntur ad bonum ex revelatione : unde subdit : *Qui dedit*, scilicet per revelationem, divina *carmina*, humanæ instructionis dogmata, quæ ab antiquis multoties carminibus comprehendebantur : *In nocte*, idest ad litteram, in somnio noctunro, vel in quiete contemplationis, sed obscuritate visionis. Non autem erudiret homines ad bonum familiariter, nisi bonum ei placeret. Tertio inducit infusionem naturalis luminis, quo bonum a malo discernimus per rationem in qua excedimus bruta ; unde subdit : *Qui docet nos super jumenta terræ*, quæ scilicet ratione carent. Et quia antiqui avium garritus et motus observabant, quasi divinitus instructarum, ac si rationem haberent : ideo ad hoc excludendum subdit : *Super volucres cœli erudit nos*, quæ etiam rationem non habent. Et quia odit malum, et placet ei bonum, ideo oppressos clamantes audit, oppressores non audit : unde subdit : *Illi clamabunt*, scilicet oppressores et tyranni, quasi petentes a Deo desideriorum suorum impletionem, *Et non exaudiet*, scilicet Deus ; et hoc propter superbiam malorum, scilicet hominum, secundum illud Ps. CI, 18 : *Respexit in orationem humilium*. Et ne crederet aliquis, Deum indifferenter omnes exaudire ; subdit : *Non ergo frustra*, idest sine ratione, *Exaudiet Deus* : quia scilicet justissima ratione hos exaudit, et non illos ; unde subdit : *Et omnipotens singulorum causas intuebitur*, ut scilicet dignos exaudiat, non indignos. Maxime autem videtur quod Deus singulorum causas non videat ex hoc quod quandoque impii prosperantur ; sed ad hoc excludendum subdit : *Etiam cum dixeris*, idest corde tuo cogitaveris *non considerat*, idest Deus facta hominum, *Judicare coram illo*, idest præparare, ut judicium ejus suscipias ; *Et expecta eum*, scilicet in futurum judicantem, etsi hic non puniat : tardat enim ut in futuro gravius condemnet : unde subdit : *Nunc enim* idest in præsenti vita, *Non infert furorem suum*, idest magnitudinem pœnæ : *Nec ulciscitur scelus valde*, idest non punit in præsenti, secundum quod exigit gravitas culpæ ; quia pœnæ præsentis vitæ sunt ad correctionem : et ideo illos quos correctione indignos judicat, futuræ damnationi reservat : et hæc est alia ratio, quare impii in hoc mundo prosperantur : in quo concordat cum opinione Job. Sed quia ejus verba prave intellexerat, ideo ea reprehendit, concludens ex dictis Job, *Ergo frustra Job*, idest sine causa et ratione, *aperuit os suum*, quasi prolixitatem sermonis in eo reprehendens ; *et absque scientia verba multiplicat* ; in quo arguit in ipso ignorantiam, et loquacitatem inutilem.

CAPUT TRIGESIMUM SEXTUM

LECTIO I

Addens quoque Elihu hæc locutus est : Sustine me paululum, et indicabo tibi : adhuc enim habeo quod pro Deo loquar. Repetam scientiam meam a principio, et operatorem meum probabo justum. Vere enim absque mendacio sermones mei : et perfecta scientia probabitur tibi. Deus potentes non abjicit, cum et ipse sit potens : sed non salvat impios, et judicium pauperibus tribuit. Non aufert a justo oculos suos : et reges in solio collocat in perpetuum ; et illi eriguntur. Et si fuerint in catenis, et vinciantur funibus paupertatis, judicabit eis opera eorum, et scelera eorum, quia violenti fuerint. Revelabit quoque aurem eorum, ut corripiat ; et loquetur ut revertantur ab iniquitate. Si audierint, et observaverint, complebunt dies suos in bono, et annos suos in gloria. Si autem non audie-

rint, transibunt per gladium, et consumentur in stultitia. Simulatores et callidi provocant iram Dei, neque clamabunt cum vincti fuerint. Morietur in tempestate anima eorum, et vita eorum inter effeminatos. Eripiet de angustia sua pauperem, et relevabit in tribulatione aurem ejus. Igitur salvabit te de ore angusto latissime, et non habente fundamentum subter se ; requies autem mensæ tuæ erit plena pinguedine. Causa tua quasi impii judicata est, causam, judiciumque recipies. Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas, nec multitudo donorum inclinet te. Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, et omnes robustos fortitudine. Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis. Cave ne declines ad iniquitatem ; hanc enim cœpisti sequi post miseriam.

Præmiserat Elihu supra duo in verbis Job, contra quæ disputare intendebat : primo quia dixit se esse justum, et quod Deo imposuerat iniquitatem judicii, prout Elihu verba Job interpretatus fuerat ; et contra hæc duo, Elihu in superioribus etiam disputaverat ; nunc iterato per aliam viam contra eadem disputare intendit ; unde subdit : *Addens quoque Elihu,* scilicet subsequentes rationes ad præmissas, *hæc locutus est*, scilicet quæ sequuntur ; inter quæ primo eum ad attentionem excitat : *Sustine me paululum :* quia scilicet breviter sub una responsione contra duo præmissa disputare intendit ; unde subdit : *Et indicabo tibi*, scilicet veritatem rei de qua agitur. Et ne videatur superfluus, quia scilicet hoc jam supra ostendisse videbatur quod volebat, subdit : *Adhuc enim habeo quod pro Deo loquar ;* quasi dicat : Adhuc mihi aliæ supersunt rationes, quibus æquitatem divinæ justitiæ defendam. Et quia contra utrumque præmissorum iterato intendit rationes inducere, subdit : *Repetam scientiam meam a principio :* quasi dicat : Contra totum id quod est a principio dictum, iterato secundum meam sententiam rationes adducam ; et quod hujusmodi rei sit debitor, subdit : *Et operatorem meum*, idest Dei, qui me fecit : *Probabo justum*, excludens scilicet iniquitatem ab ejus judicio, quam tu Job ei imponere videris, ut te asseras justum. Et ne aliquis diceret, quod ea quæ dicturus erat, non ex vera scientia, sed ex falsa opinione procedebant, subdit : *Vere enim absque mendacio sermones mei :* quasi dicat : Non sum dicturus nisi vera quæ rectæ scientiæ conveniunt : unde subdit : *Et perfecta scientia probabitur tibi*, idest probationes sequentes tibi concludent ex iis quæ videntur pertinere ad perfectam scientiam.

His igitur quasi prooemialiter præmissis, incipit disputare super præmissis verbis, quæ Job imponebat : et primo contra hoc quod Job dixerat, se esse justum : ad hoc excludendum hoc modo procedit. Jam prosperitatis tempore magnæ potestatis erat. Contingit autem quandoque, quod aliqui aliquos potentes persequuntur, vel propter invidiam, vel propter timorem, quo timent ne ab eis per potentiam opprimantur ; quod quidem proprie est impotentum, qui et potentioribus invident, et de eorum oppressionibus timent. Sed hoc de Deo dici non potest, qui est in potentia excellens ; unde subdit : *Deus potentes non abjicit, cum ipse sit potens.* Ex quo datur intelligi, quod Deus nihil in homine odit, in quo ei assimilatur : quia cum Deus sit ipsa essentia bonitatis, non potest esse quod aliquid similetur ei nisi in bono. Ex quo patet quod Deus non persequitur aliquos quia sunt potentes, sed quia in eis quandoque invenitur iniquitas, et pro hac puniuntur a Deo : unde subdit : *Sed non salvat impios*, idest damnat eos. Et causam damnationis ostendit subdens : *Et judicium pauperibus tribuit*, idest judicium facit de potentibus iniquis, pauperibus qui ab eis sunt oppressi. Non autem propter potentiam desistit a subventione justorum : unde subdit : *Non aufert justo,* scilicet homine etiam potente, *oculos suos*, idest prospectum suæ benignitatis et misericordiæ : secundum illud Ps. XXXIII, 16 : *Oculi Domini super justos*. Et quod a potentibus, si sunt justi, non auferat suam misericordiam, manifestat per beneficia quæ potentibus confert : primo quidem stabiliendo potestatem eorum : unde subdit : *Et reges in solio collocat in perpetuum*, scilicet si fuerint justi. Secundo, quia eos promovet in majus : unde subdit : *Et illic*, scilicet in solio collocati : *Eriguntur*, idest ad majora exaltantur, dum scilicet Deus eis et potentiam et divitias auget. Tertio per hoc quod etiam si puniti fuerint propter peccata, miseretur eorum, si pœnitere

voluerint ; unde subdit : *Et si fuerint*, scilicet reges, *in catenis*, idest in carcere positi : *et vinciantur*, idest ligentur, *Funibus paupertatis*, idest si in carcere positi paupertatem patiantur, quæ est quoddam vinculum quo homines ligantur, ne opera sua possint implere, et insuper multis miseriis astringantur. Et tamen eis sic in miseriis constitutis, primo quidem Deus hoc beneficium confert, quod eos recognoscere facit pristina peccata pro quibus puniti sunt : unde subdit : *Indicabit eis opera eorum*, idest faciet ut cognoscant ea quæ fecerunt esse injusta ; unde subdit : *Et scelera eorum :* quasi dicat : Faciet cognoscere quod opera quæ fecerant erant scelerata. Et quantum ad hoc, quid peccaverint ostendit subdens : *Quia violenti fuerunt :* hoc enim est peccatum proprium potentum, ut subditis violentiam inferant, utentes sua potentia quasi lege justitiæ : nec solum facit eos peccata sua præterita cognoscere, sed etiam ostendit eis quod pro suis peccatis puniuntur ; unde subdit : *Revelabit quoque aurem eorum*, idest faciet ut intelligant quod eis Deus puniendo loquitur, quod scilicet propter peccata sua puniuntur ; unde subdit : *Ut corripiat :* quasi dicat : Hic faciet eos recognoscere, quod Deus eos punivit ad correctionem : et ulterius persuadebit eis, quod pœniteant ; unde subdit : *Et loquitur*, scilicet interius, vel per exteriorem admonitionem, *ut revertantur ab iniquitate*, pœnitendo scilicet a pristinis peccatis. Et hujusmodi pœnitentiæ fructum ostendit subdens : *Si audierint*, scilicet corde proponentes, *et observaverint*, opere implentes, reducentur ad statum pristinum : et ita, *Complebunt dies suos in bono*, scilicet virtutis, vel prosperitatis terrenæ, *et annos suos in gloria*, scilicet terrena. *Si autem non audierint*, idest si non obediverint interiori inspirationi ut pœniteant, *transibunt per gladium*, idest de carcere reducentur ad occisionem gladii, *et consumentur*, idest destruentur, *in stultitia*, idest propter suam stultitiam. Unde considerandum est, quod Elihu in hoc dicitur cum amicis Job convenire, quod possint adversitates præsentes esse pœnæ peccatorum, et quod per pœnitentiam quis redit ad pristinam prosperitatem. Hæc autem, etsi aliquando contingant, non tamen semper, secundum opinionem Job. Sed quia quandoque contingit quod aliqui adversitates patiuntur, quorum peccata non apparent ; ne per hoc prædicta ejus sententia elidatur, interpretatur eos simulatores esse, quantum ad hoc, quod prætendunt justitiam quam non habent : et callidos, inquantum scilicet astutiis quibusdam utuntur ad hoc quod sub colore justitiæ injustitiam faciant : et ex hoc ipso gravius peccant : unde subdit : *Simulatores et callidi provocant iram Dei*, quia scilicet hos Deus magis detestatur. Tales etiam non de facili pœnitent in pœnis ; ideo ab adversitate non liberantur etiam inter flagella, quia existimant se justos, sicut ab aliis laudantur : unde subdit : *Neque clamabunt*, scilicet ab Deum misericordiam petentes, *cum vincti fuerint*, scilicet catenis et funibus paupertatis : in quo dat intelligere, quod existimaverat Job simulatorem et callidum fuisse ; et ideo inter pœnas peccatum suum non recognoscebat : et quia tales non pœnitent in pœnis, ideo ab adversitate non liberantur : unde subdit : *Morietur in tempestate anima eorum*, quia scilicet usque ad mortem diversas angustias patietur : *et vita eorum*, scilicet deficiet, *inter effeminatos*, quibus scilicet non est virtus ut se de manu opprimentium liberent. Recte autem simulatores effeminatis comparat, quia ex parvitate animi contingit, quod homines sint simulatores : est enim proprium magnamini esse manifestum, ut dicitur in *IV Ethicorum*. Et quia dixerat quod Deus potentibus in tribulatione constitutis subvenit, ne videatur Deum dicere acceptorem personarum, ostendit quod etiam idem beneficium pauperibus confert : unde subdit : *Eripiet pauperem de angustia*, scilicet eum ab adversitate liberando. Et ordinem liberationis ostendit subdens : *Et revelabit in tribulatione aurem ejus*, idest faciet eum intelligere quod pro peccatis suis punitur, et ad sapientiam eum inducit, sicut et supra de potentibus dicit. Ea autem quæ supra communiter de potentibus dixerat, applicat ad personam Job : et primo qui-

dem, quia dixerat, quod Deus in tribulatione salutem affert et pauperibus et potentibus, concludit quod etiam Job hujusmodi salutem sperare potest a Deo, cum subdit : *Ideo salvabit te de ore angusto latissime*, idest de tribulatione, quæ est sicut quoddam foramen angustum, per quod homo in quamdam latitudinem diversarum miseriarum intrat : unum enim malum fit homini causa diversorum malorum, et horum malorum multiplicatio procedere potest usque ad infinitum, ut nunquam sit pervenire ad statum quietis ; et hoc est quod subdit : *Et non habente fundamentum*, scilicet in quo homo possit quiescere, *subter se*, idest cum descenderit in profundum malorum : quod præcipue pertinere videtur ad pœnas quæ sunt post mortem, quæ in perpetuum durant sine quiete. Non solum autem promittit ei liberationem a malis, si peccatum recognoscere et pœnitere voluerit, sed etiam abundantiam bonorum ; unde subdit : *Requies autem mensæ tuæ erit plena pinguedine;* quasi dicat : Cum saturitate et quiete comedere poteris abundanter de bonis quæ tibi divinitus restituentur. Et quia ostenderat quod Deus potentes non abjicit, sed iniquos ; Job autem videbatur a Deo dejectus per multiplices adversitates, subdit : *Causa tua quasi impii judicata est;* quasi dicat : Non est punitus quia potens eras, sed quia impius : et contra hoc recompensationem promittit, si pœnituerit, cum subdit : *Causam judiciumque recipies,* idest causa et judicium restituentur tibi, ut possis aliorum causas discutere, et de eis judicare : et quasi jam hoc factum esset, monet eum, qualiter in statu illo se debeat habere. Contingit autem quandoque quod judices a justitia declinant propter iram ; et quantum ad hoc dicit, *Non te ergo superet ira*, ut aliquem opprimas injuste, quando scilicet causam et judicium recipies. Quandoque vero judices a justitia declinant propter cupiditatem munerum ; et quantum ad hoc subdit : *Nec multitudo donorum inclinet te*, in illo scilicet statu futuræ auctoritatis. Contingit etiam quandoque quod aliquis ex sola superbia aliis justitiam facere contemnat ; et quantum ad hoc subdit : *Depone magnitudinem tuam*, idest superbiam animi tui, *absque tribulatione*, idest antequam tibi tribulatio immittatur a Deo ad tuam humilationem. Quandoque vero contingit, quod judices a justitia declinent deferentes aliquibus potentibus propter timorem ; et quantum ad hoc subdit : *Et omnes robustos fortitudine*, scilicet tua deponas : vel quantumcumque robustos in sua fortitudine, tu non dubites deponere propter justitiam. Quandoque autem contingit, quod aliqui judices a justitia deficiant, parcentes propter suam quietem ; unde subdit : *Nec protrahas noctem*, idest ne velis nimis dormire ut expeditioni justitiæ non intendas. Vel *Ne protrahas noctem*, idest non permittas diu latere justitiam causæ, sed festina, ut veritas manifestetur : et causam ostendit subdens : *Ut ascendant populi pro eis,* scilicet robustis ; quasi dicat, non ita protrahas judicium, quousque totus populus concitetur ex violentiis robustorum, et pro eorum injuriis ad te inquirendum accedant. Vel aliter : *Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis ;* quasi dicat : Ne differas judicium contra robustos exercere, ne forte per suam potentiam inveniant multos fautores, qui pro eorum defensione consurgant, ut sic tuum judicium impediatur. Omnia autem ista ad hoc tendunt ut in statu futuræ prosperitatis injustitiam vitet ; unde subdit : *Cave ne declines ad iniquitatem*, scilicet per aliquem prædictorum modorum, vel aliquos alios. Posset autem Job dicere, hanc admonitionem esse superfluam, quia ipse solebat justitiam diligenter exequi, sicut dixerat *supra* XXIX : et ideo Elihu subjungit, *Hanc enim*, scilicet iniquitatem, *cœpisti sequi post miseriam*, scilicet in hoc quod te reputas Deo justiorem. Et ideo cavendum est tibi ne a justitia declines, si te contingat ad statum prosperitatis redire.

LECTIO II

Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, et nullus ei similis in legislatoribus. Quis poterit scrutari vias ejus, aut quis audet ei dicere, operatus es iniquitatem? Memento quod ignores opus ejus, de quo cecinerunt viri. Omnes homines vident eum: unusquisque intuetur procul. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram: numerus annorum ejus inæstimabilis. Qui aufert stillas pluviæ, et effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper. Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum. Et fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet. Per hoc enim judicat populos, et dat escas multis mortalibus.

Postquam Elihu improbaverat verba Job, quantum ad hoc quod se justum dicebat; hic nititur improbare verba ejus quantum ad hoc quod credebat eum locutum esse contra justitiam divini judicii. Unde primo proponit sublimitatem divinæ prosperitatis cum dicit: *Ecce Deus excelsus in fortitudine sua*, idest habet potestatem cæteris sublimiorem. Non est autem rationi consonum, ut major potestas a minori de injustitia condemnetur. Secundo proponit ejus auctoritatem, cum subdit: *Et nullus ei similis in legislatoribus:* quia scilicet *legum conditores* per ejus sapientiam *justa decernunt* ut dicitur Prov. VIII, 15: unde nullis legibus potest ipse de injustitia condemnari, quin potius sua sapientia est regula et mensura omnium legum. Tertio proponit incomprehensibilitatem operum ejus, cum subdit: *Quis poterit scrutari vias ejus?* idest sufficienter investigare rationes operum ipsius: et ex hoc concludit quod non potest de injustitia condemnari: unde subdit: *Aut quis audet ei dicare, Operatus es iniquitatem?* ad hoc enim quod aliquis de iniquitate condemnetur, requiritur quod sit subjectus superiori potestati, et quod legibus alienis astringatur, et quod ejus opera cognoscantur; quæ in Deo locum non habent, ut dictum est.

Consequenter manifestare incipit quod vias Dei, idest opera ejus, homo perscrutari non possit, dicens: *Memento quod ignoras opus ejus, de quo cecinerunt viri*, idest sapientes: quos viros nominat, propter animi virtutem. Dicit autem, *Cecinerunt*, propter antiquam sapientum consuetudinem, quia metrice divina et prophetica describebant. Quantumcumque autem homines aliqui sint sapientes, non possunt pertingere ad cognoscendam et enarrandam scientiam ejus; sed tota hominis cognitio et sermo est de Deo per opera ejus, quæ tamen neque Job neque aliquis alius homo perfecte cognoscere potest: et ideo subdit: *Omnes homines vident eum,* scilicet per sua opera: nullus enim adeo in sapientia deficit, quin aliqua divinorum operum percipiat: et rursus nullus est adeo sapiens, cujus cognitio non multum vincatur ab excellentia claritatis divinæ: unde subdit: *Unusquisque intuetur procul*, idest cognitio hominis longe distat a perfecta comprehensione divinæ essentiæ: tum quia non potest homo nisi per opera cognoscere, quæ in infinitum distant ab excellentia essentiæ ejus, tum quia etiam opera ejus perfecte homo non cognoscit: et ex hoc concludit, quod Deus per suam excellentiam hominis cognitionem excedit, juxta illud Psal. CXXXVIII, 6: *Mirabilis scientia tua:* unde subdit: *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Quod enim a nobis perfecte Deus cognosci non possit, non contingit propter defectum ipsius, sicut contingit de motu et tempore, sed propter ejus excellentiam. Posset autem aliquis dicere, quod quamvis de Deo non possumus cognoscere quid sit, possumus tamen cognoscere de Deo an est, quod pertinet ad ejus durationem. Sed quod hoc etiam excedat hominis cognitionem ostendit subdens: *Numerus annorum ejus inæstimabilis:* quia videlicet æternitas durationis ipsius humano intellectu comprehendi non potest.

Ostendit autem consequenter magnitudinem operum Dei, quæ humanam rationem excedunt, enumerans diversas aeris transmutationes. Qui quandoque per siccitatem disponitur: et quantum ad hoc dicit, *Qui aufert pluviæ stillas*, scili-

cet impediendo ne pluat: quandoque vero in aere abundant pluviæ, quarum magnitudinem describit dicens: *Et effundit imbres ad instar gurgitum,* qui scilicet fluunt in terram; et hujusmodi abondantia pluviæ admirabilis apparet, si consideretur pluviarum origo, ut scilicet tanta aqua prorumpat de nubibus, quæ soliditatem non habent: et quantum ad hoc subdit: *Qui* scilicet gurgites, *de nubibus fluunt*: non tamen ita quod actu tanta pluvia in nubibus existat, sed quia ipsi vapores nubium successive in pluvias condensantur. Est autem et aliud in pluviis mirabile, quod longo spatio terrarum super effunduntur; unde subdit: *Quæ prætexunt cuncta desuper*, scilicet loca in regione in qua pluit, ut nulla pars illius terræ remaneat non compluta. Consequenter de ipsis nubibus loquitur, dicens: *Si voluerit nubes extendere quasi tentorium suum*, quia scilicet per nubes occultatur cœlum, quod est sedes Dei, sicut sedes alicujus hominis occultatur tentorio. De nubibus autem procedunt fulgura propter collisionem venti: unde subdit: *Et fulgurare lumine suo desuper.* Nubes autem quandoque contegunt cœlum usque ad horizontem alicujus regionis, infra quem extremitates maris claudi videntur; et ideo dicit: *Cardines quoque maris operiet tentorio nubium.* Dicit autem: *Si voluerit,* ut ostendat divinam volontatem principium esse naturalium operum. Est autem proprium voluntatis ut propter finem operetur: et ideo finem horum operum ostendit subdens: *Per hæc enim judicat populos,* quantum scilicet ad aliquos qui per hoc puniuntur, *et dat escas multis mortalibus*, quantum ad hoc scilicet quod pluviæ sunt utiles ad terræ fecunditatem, per quam hominibus cibaria parantur.

CAPUT TRIGESIMUM SEPTIMUM

LECTIO I

In manibus abscondit lucem, et præcipit ei ut rursus adveniat. Annuntiat de ea amico suo, quod possessio ejus sit, et ad eam possit ascendere.

Super hoc expavit cor meum, et emotum est de loco suo. Audiet auditionem in terrore vocis ejus, et sonum de ore illius procedentem. Subter omnes cælos ipse considerat, et lumen illius super terminos terræ. Post eum rugiet sonitus: tonabit voce magnitudinis suæ, et non investigabitur, cum audita fuerit vox ejus. Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna et inscrutabilia. Qui præcipit nivi ut descendat in terram, et hyemis pluviis, et imbri fortitudinis suæ. Qui in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua. Ingredietur bestia latibulum suum, in antro suo morabitur. Ab interioribus egredietur tempestas, et ab arcturo frigus. Flante Deo concrescit gelu, et rursum latissime funduntur aquæ. Frumentum desiderat nubes, et nubes spargunt lumen suum. Quæ lustrant cuncta per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præcipit illis super faciem orbis terrarum. Sive in una tribu, sive in terra sua, sive in quocumque loco misericordiæ suæ eas jusserit inveniri.

Prosecutus est Elihu supra de mutatione aeris quæ fit secundum siccitatem et pluviam, et nubium superinductionem, ex quibus Deus lumine suo fulgurat; nunc autem de ipso lumine, quod a nubibus quandoque occultatur, et quandoque reseratur: et de tonitruo, quod ex nubibus oritur, latius prosequitur: et incipit a lumine, dicens: *In manibus abscondit lucem*, idest per opera virtutis suæ facit ut quandoque lux solis et stellarum nubibus occultetur. Sed quia hæc occultatio non est perpetua, sed ad tempus, subdit. *Et præcipit ei ut rursus adveniat*, videlicet descendentibus nubibus. Vel possunt hæc verba referri ad obtenebrationem et illuminationem aeris per solis occasum et reditum. Est autem conside-

randum, quod sensibilia sunt quædam intelligibilium signa unde per effectus sensibiles ad cognitionem intelligibilium devenimus. Inter omnes autem sensibiles effectus spiritalior est lux: unde et efficacior est ad producendum intelligibilium cognitionem, inquantum scilicet visus, cujus cognitio per lucem perficitur, plurimum intellectualem cognitionem juvat: Quia igitur ista lux sensibilis ex potestate Dei hominibus occultatur et communicatur; datur per hoc intelligi, quod apud ipsum sit quædam excellentior lux, scilicet spiritalis, quam Deus in præmium virtutis hominibus reservet; unde subdit: *Annuntiat de ea*, scilicet luce spiritali per corporalia signata, *amico suo*, scilicet virtuoso, quem Deus amat, *quod possessio ejus sit*, idest quod illa lux spiritalis sit thesaurus, quem Deus amicis suis reservat in præmium: et quod ad eam possit ascendere, scilicet per opera virtutum ipsam promerendo, et ad ipsam possidendam se præparando. Quamvis etiam hoc posset exponi de luce corporali. Posuerunt enim Platonici, quod animæ hominum derivabantur ab animabus stellarum; unde quando animæ humanæ suam dignitatem servant secundum rationem vivendo, revertuntur ad claritatem stellarum, unde defluxerunt: unde in *Somnio Scipionis* legitur, quod civitatum electores et servatores hinc profecti, scilicet a cœlo, huc revertuntur. In quo etiam dat intelligere, quod non ponebat ultimam remunerationem virtutis in temporalibus bonis, sed in bonis spiritalibus post hanc vitam. Hoc autem est inter omnia maxime admirandum, quod homo terrenus corruptibilis ad spiritalium et cœlestium possessionem promoveatur; et ideo subdit: *Super hoc*, scilicet quod homo possit ascendere ad lucem possidendam, *expavit cor meum*, timore scilicet admirationis et stuporis, *et motum est de loco suo*, ut scilicet non solum desideret et concupiscat quæ videntur ei connaturalia secundum sensibilem vitam, sed etiam ad spiritalia et cœlestia transferatur. Post visum autem, qui est cognoscitivus lucis corporalis, maxime deservit intellectui auditus, inquantum est perceptivus vocum, quibus intellectuales conceptiones exprimuntur. Sicut autem per visionem lucis corporalis homo reducitur in cognitionem et expectationem cujusdam altioris lucis, ita etiam et per auditum corporalium sonorum divina virtute formatorum, homo manuducitur ad audiendam spiritalem Dei doctrinam; unde subdit: *Audiet*, scilicet homo a Deo, *auditionem*, scilicet spiritalis doctrinæ, *in terrore vocis ejus*, idest signo tonitrui: quod quasi terribilis vox Dei est. Auditionem autem prædictam exponit, subdens: *Et sonum de ore illius procedentum;* sonus enim tonitrui corporalis est quasi manu ejus, idest potestate formatus; sed sonus ex ore ejus procedens est doctrina sapientiæ ejus, secundum illud Eccl, XXIV, 5: *Ego ex ore altissimi prodii.* Et ne aliquis crederet Deum non habere aliam superiorem lucem quam sit lux corporalis cœli, hoc excludit subdens: *Super omnes cœlos ipse considerat;* quasi dicat: Ejus visio non est infra cœlum, sed supra cœlum. Nihil autem videtur nisi in aliquo lumine, quia *omne quod manifestatur, lumen est*, ut dicitur ad Ephes. V, 13: unde necesse est quod lux Dei sit excellentior ista luce corporali, quæ primo invenitur in cœlis: unde subdit: *Et lumen illius*, scilicet intelligibile, est *Super terminos terræ*, idest super omnem corpoream creaturam. Et sicut lux corporea cœli est infra ipsum, ita etiam et sonus tonitrui corporalis est inferior ipso: unde subdit: *Post eum*, idest sub ipso, *Rugiet sonitus*, scilicet tonitrui corporalis. Habet autem aliam vocem spiritualem, scilicet sapientiæ doctrinam, quæ est homini incomprehensenbilis, de qua subdit: *Tonabit vocem magnitudinis suæ*, idest quæ docet magnitudinem ejus; et hanc vocem non omnes audiunt sicut tonitruum corporale: et illi qui aliqualiter audiunt, eam comprehendere non possunt; unde subdit: *Et non investigabitur*, scilicet perfecte: *Cum audita fuerit*, idest percepta spiritaliter ab aliquo homine, *Vox ejus*, idest sapientiæ doctrina. Hujus autem vox non solum ordinatur ad doctrinam hominum, qui eam audiunt, sed etiam ad perfectionem naturalium operum, quæ ex præcepto divinæ sapientiæ

fiunt. Inde[1] secundo repetit: *Tonabit Deus in voce sua*, idest in imperio sapientiæ suæ, *mirabiliter*, idest mirabiles effectus producendo; et hoc est quod subdit: *Qui facit magna*, scilicet secundum eorum veram rationem, *et inscrutabilia*, scilicet rationi humanæ.

Et horum enumerationem[2] incipiens, subdit: *Qui præcipit nivi*, scilicet voce sapientiæ suæ, *ut descendam super terram*, quia scilicet ex ejus imperio nives generantur, et etiam pluviæ et imbres; unde subdit: *Et pluviis hyemis*, quæ scilicet in hyeme abundant, *et imbribus fortitudinis suæ* qui scilicet ex aliqua vehementiori causa generantur, et cum impetu venti. Et quia omnia quæ in rebus inferioribus fiunt, ad homines quodammodo ordinantur; ideo subdit: *Qui in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua.* Diversis enim hominum operibus diversæ dispositiones aeris congruunt: aliud enim est opus noctis, et aliud diei; et rursum aliud opus exercet homo tempore serenitatis, et aliud tempore pluvioso. Quod autem opus cuilibet tempori congruat, discernit homo secundum rationem sibi divinitus datam: et hoc est signum quod Deus posuit in manu, idest in operativa virtute omnium hominum, ut sciant congrue distribuere sua opera diversis temporibus. Et ista providentia usque ad animalia bruta protenditur, quæ scilicet quodam naturali instinctu diversis temporibus diversa operantur: unde subdit: *Ingredietur bestia latibulum suum*, scilicet tempore pluvioso, *et in antro suo morabitur*, scilicet tempore congruo.

Deinde ostendit effectus diversorum ventorum. Circa quod considerandum est, quod meridionales venti pluvias et tempestates producunt; venti autem septentrionales causant frigus in aere; meridionales autem venti oriuntur nobis ex parte quæ est versus polum antarcticum, qui occultatur a nobis, utpote depressus sub nostro horizonte secundum quantitatem qua polus arctius super horizontem elevatur: ideo dicit: *Ab interioribus egredietur tempestas*; quasi dicat: Tempestas apud nos causatur per ventum procedentem a parte cœli quæ quidem semper deprimitur sub nostro horizonte, qui quidem ventus dicitur auster. Et quantum ad aquilonem subdit: *Et ab Arcturo frigus;* arctos enim in græco dicitur pars septentrionalis; unde Arcturus vocatur constellatio Ursæ, quæ semper elevatur supra horizontem, et ex illa parte procedit aquilo, qui causat frigus, propter remotionem solis ab illa plaga cœli. Et ut hoc attribuatur divinæ sapientiæ, subdit: *Flante Deo conscrescit gelu;* quasi dicat, Ventus aquilo, qui causat gelu, oritur Deo flante, idest ipsum flatum causante: *Et rursum*, scilicet Deo flante, idest producente ventum australem, *latissime*, idest abundantissime, *funduntur aquæ*, scilicet pluviarum, quæ causantur ex austro. Et ut hujusmodi etiam effectus ad utilitatem hominum referri ostendat, subdit: *Frumentum desiderat nubes;* quasi dicat: Nubes ordinantur ad frumentum sicut ad quemdam finem, propter quem sunt utiles. Quælibet autem res desiderat suum finem: et pro tanto dicit quod nubes desiderant frumentum quia videlicet ex nubibus utilitas frumento provenit, vel ratione pluviæ ex nube descendentis, quæ irrigando terram, fecundet eam ad productionem frumenti; vel etiam quantum ad hoc, quod utile est frumento, quod aliquando nubibus obumbretur, ne desiccetur continuis solis ardoribus. Subjungit autem aliam utilitatem nubium, cum dicit, *et nubes spargunt lumen suum*: quod potest referri vel ad lumen coruscationum secundum id quod supra in præcedenti capitulo prædixerat, *Si voluerit extendere nubes, et fulgurare lumine suo;* vel magis potest referri ad lumen quod resplendet in aere ex radio solis reverberantis ad nubes quodammodo contemperati per ipsas: unde claritas solis apparet in aere ante ortum solis ad nubes quæ sunt in loco sublimiori, ad quem citius accedunt radii solares, et tardius eas deserunt. Posita autem utilitate nubium, describit eorum motum, dicens, *Quæ lustrant cuncta per circuitum*: non

[1] Al.: « unde. »

[2] Al.: « manifestationem. »

enim nubes super unam tantum partem terræ resident, ex qua vapores sunt elevati; sed ventorum impulsu ad diversas partes transferuntur. Solent autem venti, ut plurimum gyrum quemdam facere, sequentes motum solis: unde et in mane flant[1] venti orientales, postea meridionales, et tandem versus vesperas occidentales: unde ex consequenti nubes circuitu quodam moventur. Et ut ostendat hoc ex providentia divina procedere, subdit: *Quocumque eas voluntas gubernantis* scilicet Dei, *Duxerit*: quia scilicet non semper ad omnem partem terræ nubes perveniunt; sed quandoque ad hanc, quandoque ad illam, secundum Dei dispositionem. Procedunt autem ex nubibus diversi effectus: puta pluviæ, nives, grandines, tonitrua et similia; et sicut ex divina dispositione dependet ad quam partem terræ nubes perveniant; ita etiam ex ea pendet quis effectus ex nubibus consequatur; unde subdit: *Ad omne quod præceperit illis super faciem terræ;* quasi dicat: Ex præcepto divino dependet quis effectus sequatur ex nubibus super terram. Et quia dixerat: *Quocumque eas voluntas gubernantis duxerit*, hic exponit subdens: *Sive in una tribu*: quia scilicet contingit quandoque quod in uno territorio nubes apparent, et in alio non apparent, secundum illud Amos IV, 7: *Plui super unam civitatem, et super alteram civitatem non plui:* et hoc dupliciter contingit: quia quandoque nubes apparent in eadem regione ex qua vapores generantur: quod contingit quandoque ex impulsu venti ad loca remota vapores non transferuntur, et quantum ad hoc subdit: *Sive in terra sua*, scilicet nubium, unde sunt exortæ; quandoque vero transferuntur ad aliam regionem: et quantum ad hoc subdit: *Sive in quocumque loco misericordiæ suæ eas jusserit inveniri:* ex magna enim misericordia Dei procedit, quod nubes et pluvias alicui regioni provideat temporibus optimis, et præcipue in terris calidis, ubi sunt pluviæ rariores.

LECTIO II

Ausculta hæc Job, sta, et considera mirabilia Dei. Numquid scis quando præcipit Deus pluviis ut ostenderent lucem nubium ejus? Numquid nosti semitas nubium magnas, et perfectas scientias? Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra austro? tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt. Ostende nobis quid dicamus illi: nos quippe involvimur tenebris. Quis narrabit ei quæ loquor? etiam si locutus fuerit homo, devorabit. At nunc non vident lucem: subito aer cogetur in nubes, et ventus transiens fugabit eas. Ab aquilone aurum venit, et a Deo formidolosa laudatio. Digne eum invenire non possumus: magnus fortitudine et judicio et justitia, et enarrari non potest. Ideo timebunt eum viri, et non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes.

Postquam Elihu multa mirabilia operum divinorum narraverat; hic invehitur contra Job qui Deum de injustitia arguere videbatur, cum tamen ejus opera comprehendere non posset; et ideo dicit, *Ausculta hæc Job*, quæ scilicet a me dicuntur de magnitudine divinorum operum: *Sta*, scilicet per mentis rectitudinem, *Et considera*, scilicet per te ipsum, *Mirabilia Dei*, quæ scilicet in ejus operibus manifestantur. Inter quæ mirabilia a pluviis incipit: quas quidem sensibiliter homines percipiunt; sed tamen earum primam originem, secundum quod a Deo sunt institutæ, scientia comprehendere non potest; unde subdit: *Numquid scis quando Deus præcipit pluviis*, quæ scilicet ex divina ordinatione super terram cadunt; et post eorum casum aer, qui prius erat tenebrosus ex densitate nubium, eis rarescentibus redditur clarus; unde subdit: *Ut ostenderet*, scilicet pluviæ cadentes, *lucem nubium ejus*, idest[2] lucem solis per nubes rarefactas splendentem, quæ per nubes condensatas occultabatur; de quarum motu subdit: *Numquid nosti semitas nubium?* quomodo scilicet et ex qua causa ad diversas partes propellan-

[1] Al.: « fiunt. »

[2] Al.: « in. »

tur flatu ventorum. Nubium autem cognitio est principium cognoscendi omnes aeris permutationes, puta ventos, pluvias, nives, grandines, tonitrua, et cætera hujusmodi ; et ideo subdit : *Magnas et perfectas scientias :* magnas quidem propter hoc quod hujusmodi impressiones in sublimi corpore fiunt ; perfectas autem, quia per nubium scientiam comprehendit omnem notitiam prædictarum impressionum et effectuum, qui ex eis consequitur ex his inferioribus. Et quia nubes a ventis impelluntur, consequenter de effectu venti subjungit, dicens : *Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra austro ?* ventus enim auster, quia procedit ex regionibus calidis, aerem calefacit : ex cujus calore vestimenta hominis magis calefacere eum possunt : et signanter facit mentionem de effectu austri, quia ipse quasi ab imo veniens, vapores congregando condensat in nubes, et eas movet ; aquilo vero, quasi ab alto veniens, magis eas dispergit. Et quia ad omnes hujusmodi effectus virtus cœlestium corporum operatur, ideo ulterius procedit usque ad cœlestia corpora ; unde subdit : *Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos ?* in quo metaphorice causalitatem Dei super cœlestia corpora exprimit. Nam sicut artifex est causa fabricæ, ita Deus est causa cœlestium corporum : aliter tamen et aliter : nam artifex fabricam constituit ex materia præjacente : cœlestia autem corpora ex materia præjacenti fieri non potuerunt, sed simul in eorum productione fuit materia cum forma producta. Et ut distingueret superiores cœlos a cœlis qui dicuntur aerei, subjungit : *Qui solidissimi quasi ære fusi sunt.* Sciendum est autem, quod apud nos quædam corpora sunt quæ cedunt tangenti, et a transeuntibus dividi possunt, sicut aer et aqua, et hujusmodi ; quædam vero sunt, quæ non cedunt tangenti, nec pertransiri possunt, sicut corpora lapidum et metallorum : et ideo ut ostendat superiores cœlos non esse divisibiles aut pertransibiles ad modum aeris et aquæ, comparat eos æri, præcipue inter cetera metalla, quia eo ut plurimum homines ad talia opera utebantur. Et ne forte præsumptuose Job diceret se Dei opera perfecte cognoscere, irrisorie subdit dicens, *Ostende nobis quid dicamus illi ;* quasi dicat : Si tu es ita sapiens quod omnia Dei opera cognoscas, et quod super his etiam possis disputare cum eo, doceas nos, ut possimus ei respondere : et necessitatem ostendit, subdens : *Nos quidem involvimur tenebris ;* quasi dicat : multum indigeremus quod prædicta nobis ostenderes, quia nos ea penitus ignoramus. Et quia ipse multa de effectibus divinis locutus fuerat, ne hoc ei ad præsumptionem imputaretur, quasi ipse æstimaret se prædicta perfecte cognoscere, ad hoc excludendum subdit : *Quis narrabit ei quæ loquor ?* quasi dicat : Hæc quæ de effectibus ejus locutus sum, nullus sufficienter narrare potest, prout convenit ei, secundum excellentiam scilicet suæ virtutis : et si quis in tantam præsumptionem erigeretur, ut sufficienter de eo[1] loqui se æstimaret, ex hoc ipso sibi periculum imminet[2] ; unde subdit : *Etiam sit locutus fuerit homo*, quasi volens divinos effectus comprehendere, *devorabitur quasi absorptus*, a magnitudine materiæ de qua loquitur ; secundum illud Prov. xxv, 27 : Qui* perscrutator est majestatis, *opprimetur a gloria.* Vel potest aliter intelligi, ut sit sensus : non solum homo non potest sufficienter et convenienter enarrare divinos effectus : sed etiam si ipse Deus eos locutus fuerit homini, scilicet revelando ; homo devorabitur, quasi tantam rem capere non valens ; unde dicitur Joan. xvi, 12 : *Multa habeo vobis dicere, quæ non potestis portare modo* et Deut. v, 26, dicitur : *Quid est omnis caro, ut audiat vocem Dei viventis ?* Sed ne aliquis crederet, quod cognitio veritatis divinæ in perpetuum esset homini subtrahenda, ad hoc excludendum subdit : *At nunc*, idest in præsenti tempore : *non vident*, scilicet homines, *lucem*, idest claritatem divinæ cognitionis. Amico tamen Dei annuntiatur, quod ad eam quandoque possit ascendere, ut supra dictum est ; et ad hoc similitudinem inducit, dicens : *Subito*

* *scrutator*

[1] Al. : « eis. »

[2] Al. : « imminueret. »

aer cogetur in nubes, propter congregationem vaporum ab austro, et ex hoc redditur aer tenebrosus; sed hujus tenebræ postmodum transeunt nubibus fugatis; unde subdit, *Et ventus transiens*, scilicet aquilo, *fugabit eas;* quasi dicat : Per hunc modum, licet nunc[1] tenebris involvatur, tamen superveniente morte, quæ est quasi quidam transitus venti, prædictæ tenebræ fugabuntur. Contingit autem quandoque, quod in aliquo loco tenebroso aliquid fulgidum[2] invenitur; sicut pars septemtrionalis tenebrosa dicitur propter elongationem ejus a sole : et tamen in septentrionalibus regionibus multum auri invenitur, quod est inter cætera metalla fulgidius[3] : et hoc ideo, quia calore propter circumstans aeris frigus recurrente ad interiora viscera terræ, efficacius ibi operatur ad auri generationem; et hoc est quod subdit : *Ab aquilone aurum veniet;* quasi dicat : in regione aquilonari aurum magis abundat. Et sicut in tenebris septemtrionis invenitur fulgor auri, ita etiam inter tenebras ignorantiæ hujusmodi vitæ invenitur aliqua, licet obscura, refulgentia divinæ cognitionis; unde subdit : *Et ad Deum formidolosa laudatio :* si enim nihil divinæ lucis in nobis fulgeret, nullatenus eum laudare possemus : rursus si fulgeret nobis diviña veritas manifeste, sicut in meridie, eum secure laudaremus; sed quia in terra cum quadam obscuritate nobis aliquid de divina luce fulget, cum formidine ipsum laudamus : sicut cum formidine homo facit illud quod scit se perfecte facere non posse, unde subdit : *Digne eum invenire non possumus:* ut scilicet per nostram inventionem perveniamus ad eum cognoscendum sicuti est. Quod quidem ex ejus excellentia contingit; unde subdit : *Magnus fortitudine :* quia scilicet ejus virtus in infinitum excedit omnes effectus suos, unde ex eis digne inveniri non potest. Et ne credatur propter virtutis magnitudinem, sola violentia uti in hominum gubernatione, subdit : *Et judicio*, scilicet magnus est, quia scilicet incomprehensibilia sunt judicia ejus : nec hoc propter justitiæ defectum, sed propter excellentem justitiam : unde subdit : *Et justitia,* scilicet magnus est, et propter suam magnitudinem, nec mente cogitare, nec ore sufficienter de eo loqui possumus; unde subdit *: Et narrari non potest*, scilicet digne ab homine. Et hæc est causa, quare est ejus laudatio formidolosa; unde subdit : *Ideo timebunt eum viri*, scilicet quantumcumque fortes propter fortitudinis magnitudinem, *et non audebunt contemplari*, scilicet præsumentes ad plenum cognoscere, *omnes qui sibi videntur esse sapientes*. Et hoc signanter dicit, quia sapientia hominis, quantacumque ei vel aliis videatur, divinæ sapientiæ comparata, quasi nihil est.

Est autem considerandum ex præmissis Elihu verbis, quod partim cum Job conveniebat, partim cum amicis ejus : in hoc enim conveniebat cum Job, quod credebat remunerationem bonorum futuram post hanc vitam, et punitionem malorum; cum amicis autem Job conveniebat in hoc, quod credebat omnes adversitates præsentis vitæ pro peccatis provenire : de quibus si quis pœniteat, ad prosperitatem redibit. Conveniebat etiam cum amicis Job quantum ad personam ipsius Job, quia putabat eum pro peccato punitum, et quod justitia quæ in eo primitus fundabatur, seu videbatur, fuerit simulata. Prave etiam verba Job accipiebat, sicut et alii. Circa prosperitatem autem malorum in hoc mundo solus tangit hanc causam, quod prosperantur pro peccatis aliorum. Similiter etiam solus manifeste tangere videtur Angelos esse medios inter Deum et homines. Job autem verbis ejus non respondet; primo quidem, quia in principalibus dogmatibus cum eo concordabat, in quibus amici ejus errabant, quos supra c. XIII, vocaverat perversorum dogmatum cultores. Quid autem de sua persona sentiret Elihu, non tantum cura erat ei, quod propter hoc cum Elihu vellet contendere *:* præsertim quod puritatem conscientiæ suæ non aliter quam supra poterat probare, scilicet divino testimonio. Secundo, quia ex juvenili

[1] Al. : « tunc.» — [2] Al. : « frigidum. »

[3] Al. : « frigidus. »

quadam præsumptione more contentiosorum Job imponebat verba quæ non dixerat, vel quæ aliter dixerat quam ipse acceperit ; et ideo ut se a contentionibus separaret, decrevit magis esse silendum, et divino judicio committendum.

CAPUT TRIGESIMUM OCTAVUM

LECTIO I

Respondens autem Dominus Job de turbine, dixit : quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis? Accinge sicut vir lumbos tuos, interrogabo te et responde mihi. Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ ? indica mihi si habes intelligentiam. Quis posuit mensuras ejus si nosti ? vel quis tetendit super eam lineam ? Super quo bases illius solidatæ sunt, aut quis demisit lapidem angularem ejus ? cum me laudarent simul astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei ? Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulva procedens, cum ponerem nubem vestimentum ejus, et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem ? Circumdedi illud terminis meis, et posui vectem et ostia. Et dixi : usque huc venies, et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos. Numquid post ortum tuum præcepisti diluculo, et ostendisti auroræ locum suum?

Præmissa disputatione Job et amicorum ejus de providentia divina, dum Elihu sibi vices determinantis assumpserat, in quibusdam redarguens fuit Job, in quibusdam autem amicos ipsius. Sed quia humana sapientia non sufficit ad veritatem divinæ providentiæ comprehendendam, necessarium fuit ut prædicta disputatio divina auctoritate terminaretur. Sed quia Job circa divinam providentiam recte sentiebat, in modo autem loquendi excesserat in tantum, quod malorum cordibus exinde scandalum proveniret, dum putabant eum Deo debitam reverentiam non exhibere : ideo Dominus tanquam quæstionis determinator, et amicos Job redarguit ex hoc quod non recte sentiebant, et ipsum Job de inordinato modo loquendi, et Elihu de inconvenienti determinatione ; unde dicitur : *Respondens autem Dominus Job*, quia scilicet propter eum ista responsio fiebat, quamvis non fuerit ipse immediate ante locutus. Modum autem respondendi ostendit subdens, *De turbine ;* quod quidem potest ad litteram intelligi, ut dicatur formatam esse vocem Dei miraculose in aere cum quadam aeris turbatione, sicut in monte Sinai factum legitur Exod. XIX : vel sicut ad Christum vox facta est, quando quidam dixerunt, tonitruum factum esse, ut legitur Joan. XII. Vel potest intelligi ut sit metaphorice dictum, ut hæc responsio dicta sit inspiratio interior divinitus facta ipsi Job : et sic dicitur Dominus ei de turbine respondisse, tum propter turbationem quam adhuc patiebatur, tum etiam propter turbinis obscuritatem : quia scilicet divinam inspirationem in hac vita non possumus clare percipere, sed cum quadam obumbratione sensibilium similitudinum, ut Dionysius dicit I cap. *cœl. Hier.* ; et hoc etiam significavit Dominus supra, si de turbine corporali vocem suam sensibiliter fecit audiri. Determinata autem disputatione quasi per sententiam judicii, nihil ultra restat dicendum, nisi determinationis sententia reprobetur : et ideo Dominus primo improbavit determinationem disputationis quam Elihu fecerat ; improbat autem, quia veras sententias quas proposuerat, involverat multis falsis et frivolis verbis ; unde sequitur : *Dixit, quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis ?* Sententias quidem Elihu dixerat arguendo Job de hoc quod dixerat se velle disputare cum Deo : et de hoc, quod intantum se justum dixerat, quod quasi videbatur justitiæ divini judicii derogare. Sed istas sententias involverat multis præsumptuosis, et etiam falsis sermonibus, ut ex supradictis patet : qui hic dicuntur sermones imperiti, quia omnis inordinatio ex defectu rationis procedere videtur. Sic ergo exclusa determinatione Elihu, Dominus ipse incipit determinare disputationem : et primo excitat Job ad attenden-

dum, cum dicit : *Accinge sicut vir lumbos tuos :* quod metaphorice dicitur. Homines enim solent lumbos præcingere ad hoc quod sint prompti ad iter, vel ad quamlibet actionem ; unde volebat eum Dominus esse promptum ad considerandum quæ ei dicebantur, remotis quibuslibet impedimentis : unde signanter de præcinctione lumborum facit mentionem, quia per lumbos voluptas carnalis intelligitur, quæ præcipue impedit spiritalem auditum, secundum illud Isa, xxviii, 9 : *Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum ? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.*

Primo autem incipit in sua determinationem Job arguere de hoc, quod præsumptuose videbatur esse locutus, dum Deum ad disputandum provocaret. Et quia supra c. xiii, videtur Deo dedisse duorum optionem, cum dixit : *Voca me, et ego respondebo tibi, aut certe loquar, et tu responde mihi :* quia Job jam satis locutus fuerat, Deus quasi alteram partem elegit, cum subdit : *Interrogabo te, responde mihi :* quæ quidem interrogatio Dei non est ut addiscat, sed ut hominem de sua ignorantia convincat. Interrogat autem ipsum de suis effectibus qui humanis sensibus præsto sunt : quos cum homo ignorare ostenditur, multo magis convincitur, sublimiorum scientiam non habere. Inter alios autem sensibiles effectus incipit interrogare de principalibus partibus mundi, inter quas terra est nobis notior, utpote propinquior ; de qua interrogare incipiens, dicit : *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ ?* Recte fundamento terram comparat : quia sicut fundamentum est infima ædificii pars, ita etiam terra est infimum corpus, quod subjacet omnibus. Et quia terra est præcipue materia humani corporis, materia autem tempore præcedit id quod ex ea fit, et multo magis ratio artificis quæ materiam condidit; ideo signanter dicit: *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ ?* ac si dicat : Cognoscere rationem fundationis terræ non potes, quia cum terra fundata est, nondum eras in rerum natura. Est autem considerandum quod quidam antiquorum situm terræ et aliorum elementorum non attribuebant alicui rationi ordinanti, sed necessitati materiæ, secundum quod gravia levibus succedunt. Ut autem hæc opinio excludatur, Dominus consequenter comparat fundationem terræ fundationi ædificii, quæ fit secundum ædificatoris rationes : et similiter fundatio terræ est facta secundum providentiam divinam, quam humana intelligentia comprehendere non valet ; et hoc signat cum subdit, *Indica mihi si habes intelligentiam :* quasi dicat : Ideo horum rationem indicare non potes, quia ad hæc capienda intelligentia tua non sufficit. Est autem considerandum quod artifex in ædificii fundatione quatuor disponit : primo quidem quantum debeat esse fundamentum : et similiter divina ratione dispositum est, quod tanta debeat esse quantitas terræ, non major vel minor : et quantum ad hoc subdit : *Quis posuit mensuras ejus*, scilicet secundum omnes dimensiones : et signanter dicit : *Posuit* : non enim species terræ ex necessitate talem quantitatem requirit, sed hæc quantitas est terræ in posita ex sola ratione divina, quam homo recognoscere non potest ; et ideo subdit : *Si nosti*, quia scilicet hæc homo nec noscere nec indicare potest. Secundo artifex per suam rationem disponit determinatum situm fundamenti, quem comprehendit per extensionem lineæ mensuralis ; unde subdit : *Vel quis tetendit super eam lineam*, per quam scilicet significatur ratio divinæ dispositionis, designans determinatum situm terræ in partibus universi. Tertio excogitata quantitate fundamenti, et ubi collocandum sit ; disponit artifex in quo possit fundamentum firmiter collocari ; et quantum ad hoc subdit : *Super quo bases illius*, scilicet terræ, *Solidatæ sunt*, quia firmata est super centrum mundi. Quarto autem prædictis tribus excogitatis, artifex jam incipit jacere lapides in fundamentum ; et primo lapidem angularem, ad quem diversi parietes congregantur ; et quantum ad hoc subdit : *Aut quis demisit*, idest deorsum misit, *lapidem angularem ejus*, per quem scilicet significatur ipsum centrum terræ, cui diversæ partes terræ connectuntur. Solet autem homo fundamentum ædificii collocare propter necessitatem

habitationis ; sed ut ostendatur Deus non ex indigentia fundamenta terræ jecisse, subjungit : *Cum me laudarent simul astra matutina;* quasi dicat : Quamvis adesset mihi habitatio cœli, cujus astra me laudant, terram tamen fundavi non ex indigentia famulantium qui eam inhabitarent, sed ex sola voluntate. Non autem hoc dicitur quasi cœlum prius sit factum quam terra : præsertim cum in Genesi 1 legitur, in principio Deum creasse cœlum et terram ; astra autem, de quibus hic fit mentio, leguntur facta fuissse quarta die ; sed hoc dicitur ad ostendendum, quod ordine naturæ cœlum, vel astra priora sunt terra, sicut incorruptibile corruptibili, et movens moto. Dicit autem, *Astra matutina*, idest de novo condita, sicut apud nos astra matutina dicuntur, quæ in principio diei solent apparere. Quod autem dicuntur astra matutina Deum laudare ; potest uno modo intelligi materialiter, inquantum scilicet propter sui claritatem et nobilitatem erant materia divinæ laudis, etsi non hominibus qui adhuc non erant, saltem angelis, qui jam erant. Secundo secundum illos qui dicunt corpora cœlestia animata, astra in suæ institutionis initio Deum laudabant, non laude vocali, sed mentali : quod etiam potest referri ad angelos, quorum ministerio cœlestia corpora moventur : ut quod[1] subditur : *Et jubilarent omnes filii Dei*, referatur ad angelos supremæ Hierarchiæ, quos Dionysius dicit esse collocatos in vestibulo deitatis : et ideo signanter illis tanquam inferioribus laudem, istis autem tanquam superioribus attribuit jubilationem, quæ excellentiam quandam laudis importat.

Præmisso igitur de fundatione terræ, subjungit consequenter de aquis, quæ immediate superponuntur terræ. Videtur autem naturalis ordo elementorum requirere ut aqua ex omni parte circumdaret terram, sicut aer ex omni parte circumdat terram et aquam ; sed divina dispositione factum est propter generationem hominum, animalium et plantarum, ut aliqua pars terræ discooperta remaneret ab aquis, Deo sua virtute aquas maris sub certis limitibus retinente : unde subdit : *Quis conclusit ostiis mare ?* idest certis terminis. Fuerunt aliqui, qui putaverunt per actionem solis aliquam partem terræ exsiccatam esse ; sed Dominus ostendit, a principio ita fuisse dispositum ut mare non undique terram operiret. Describit autem productionem maris sub similitudine nativitatis rei viventis, scilicet pueri, quia aqua est res maxime formabilis in res vivas : unde et omnia semina generativa humida sunt : puer autem primo de utero matris progreditur ; et hoc significat, cum dicit : *Quando erumpebat, quasi de vulva procedens.* Utitur[2] autem in productione maris verbo erumpendi, quia scilicet proprium est aquæ quasi continue moveri. Dicitur autem quasi de vulva procedere, non quod ortum habuit ex alia materia corporali, sed quia ex occulto divinæ providentiæ procedebat,[3] quasi ex utero quodam. Secundo autem puer natus induitur ; et quantum ad hoc subdit : *Cum ponerem nubem vestimentum ejus :* quia enim nubes ex vaporibus resolutis ex aqua generantur, consequens est, ut in locis maritimis hujusmodi nubes magis multiplicentur. Tertio autem puer natus quibusdam fasciis involvitur ; et quantum ad hoc subdit : *Et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem.* Et possunt per caliginem designari vapores non elevati, nec condensati in nubes, sed super maris superficiem aerem obscurantes ; et forte alludit ei quod dicitur Gen. 2, quod *tenebræ erant super faciem abyssi.* His igitur positis, quæ pertinent ad novam maris productionem, explicat ejus conclusionem : ac si dicat, quando in aere de novo factum est : *Tunc circumdedi illud terminis meis.* Et videtur tria ponere pertinentia ad conclusionem maris : quorum primum signatur, cum dicit : *Terminis meis*, idest a me positis : secundum signatur, cum dicit, *Et posui vectem ;* tertium est, cum dicit, *Et ostia.* Hæc autem tria pertinent ad imperium divinæ virtutis : unde quasi exponens prædicta, subdit : *Et dixi, Hucusque venies :* quod pertinet ad rationem terminorum ; nam terminus est

[1] Al. deest. : « quod. » — [2] Al. « virtus. »

[3] Al. : « processit. »

ultimus motus : *Et non procedes amplius :* quod scilicet pertinet ad vectem per quem processus alicujus impeditur : *Et hic confringes tumentes fluctus tuos :* quod pertinet ad ostia, quæ ad hoc ponuntur quod aliquis non passim egrediatur aut ingrediatur, sed secundum certam regulam : ita etiam mare non passim transgreditur littus, sed secundum quamdam mensuram fluctuum intumescentium. Post terram autem et aquas ulterius procedit ad aerem, qui secundum aspectum cœlo continuatur. Prima autem dispositio communis ad totum corpus quod superjacet aquæ et terræ, est variatio noctis et diei, quæ fiunt secundum motum diurnum, qui est primus motus ; et ideo consequenter dicit, *Numquid post ortum tuum præcepisti diluculo ?* quasi dicat : Numquid ex præcepto tuo alternantur nox et dies super terram? diluculum enim est quoddam continium diei et noctis. Et signanter dicit, *Numquid post ortum tuum*, sicut et supra quando de terra loquebatur dixerat : *Ubi eras ?* quia sicut terra est principaliter materiale principium hominis, ita etiam supremum cœlum, quod suo motu variat[1] diem et noctem, est principale principium humani corporis inter causas corporales. Est autem considerandum, quod claritas diluculi, sive auroræ diversificatur secundum diversas partes elevationis signorum, quæ sol perambulat ; quia quando est in signo velocis ascensionis, in quo scilicet cito oritur, parum durat aurora ; quando autem est in signo tardæ ascensionis, amplius durat : et est determinata mensura loci, ex quo sole ibi existente incipit claritas diluculi apparere : et hoc est quod subdit : *Ostendisti auroræ locum suum ?* quasi dicat : Numquid tu dispensasti loca in cœlo, ex quibus aurora illucescat? quasi dicat, non : et ex his omnibus datur intelligi, quod tua ratio deficit a comprehensione divinorum operum : unde patet quod tu non es idoneus ad disputandum cum Deo.

LECTIO II

Numquid tenuisti concutiens extrema terræ, et excussisti impios ex ea? Restituetur ut lutum signaculum et stabit sicut vestimentum. Auferetur ab impiis lux sua, et brachium excelsum confringetur. Numquid ingressus es profundum maris, et in novissimis abyssi deambulasti ? Numquid apertæ sunt tibi portæ mortis, et ostia tenebrosa vidisti ? Numquid considerasti latitudinem terræ? indica mihi si nosti omnia. In qua via lux habitet, et tenebrarum quis locus sit. Ut ducas unumquodque ad terminos suos, et intelligas semitas ejus. Sciebas tunc, quod nasciturus esses, et numerum dierum tuorum noveras? Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti? Quæ præparavi in tempus hostis, in die pugnæ et belli ? per quam viam spargitur lux : dividitur æstus super terram ? Quis dedit vehementissimo imbri cursum, et viam sonantis tonitrui, ut plueret super terram absque homine in deserto, ubi nullus mortalium commoratur, ut impleret inviam et desolatam, et produceret herbas virentes? Quis est pluviæ pater, vel quis genuit stillas roris? De cujus utero egressa est glacies? et gelu de cœlo quis genuit? In similitudinem lapidis quæ durantur, et superficies abyssi constringitur. Numquid conjungere valebis micantes stellas pleiades, aut gyrum arcturi poteris dissipare ? Numquid producis luciferum in tempore suo, et hesperum super fines terræ consurgere facis? Numquid nosti ordinem cœli, et pones rationem ejus in terra? Numquid elevabis in nebula vocem tuam, et impetus aquarum operiet te? Numquid mittes fulgura, et ibunt, et revertentia dicent tibi, adsumus?

Postquam Dominus connumeravit principales partes creaturæ corporalis, scilicet terram, mare et cœlum ; hic incipit prosequi mirabilia divinorum operum, quæ in dispositione prædictarum trium partium mundi apparent : et incipit a terra, in qua præcipue admirandum apparet, quod accidit circa terræ motum : de quo metaphorice loquitur ad similitudinem hominis, qui tenens corpus aliquod, concutit ipsum ; unde dicit, *numquid tenuisti*, idest virtute tua comprehendisti, *concutiens extrema terræ :* quod non est sic intelligendum, quod tota terra simul concutiatur in terræ motu ; sed quia aliquæ extremitates terræ concutiuntur. Omnia vero quæ accidunt in corporali creatura, in utilitatem hominum redundant ; terræ motus autem et alia hujusmodi utilia sunt per hoc, quod homines territi a peccatis desistant ; unde subdit : *Et excussisti impios ab ea :* et loquitur ad

[1] Al. : « generat. »

similitudinem hominis, qui concutit vestimentum, ut ex eo excutiat pulverem seu tineam ; ita etiam Deus videtur concutere terram, ut excutiat peccatores ex ea, quandoque quidem per mortem, quandoque autem per emendationem vitæ. Solet autem in terræ motu contingere, quod aliqua aperta recluduntur, sicut parietes vel aliquid hujusmodi : et quantum ad hoc subdit : *Restituetur ut lutum signaculum :* lutum enim quando dividitur, de facili ad eamdem dispositionem reintegratur ; ita etiam aliquod signaculum, puta in pariete vel in quocumque aliquo hujusmodi quod videbatur immutatum per apertionem parietis, quandoque divina virtute restituitur in pristinum statum. Contingit etiam quandoque quod turres et arbores, et alia hujusmodi per terræ motum concutiantur, et non cadunt ; et quantum ad hoc subdit : *Et stabit sicut vestimentum*, quod scilicet si concutiatur, pristinam integritatem non perdit. Contingit autem quandoque et contrario, quod homines, vel absorpti terra, vel etiam oppressi parietibus per motum terræ cadentibus, moriuntur ; et quantum ad hoc subdit : *Aufertur ab impiis lux sua*, per mortem. Contingit etiam quandoque quod munitiones et turres fortissimæ per terræ motum dejiciuntur ; et quantum ad hoc subdit : *Et brachium excelsum confringetur*, idest aliqua fortissima munitio, vel aliquis potens amicus, in quo homo confidit sicut in suo brachio.

His igitur præmissis de terræ motu et de effectibus ejus, procedit ad dispositionem medii elementi, scilicet maris, in quo hominibus videntur occulta et mirabilia ; primo quidem ea, quæ sunt in profundo maris, puta piscium dispositiones in mari viventium ; et quantum ad hoc dicit, *Numquid ingressus es profundum maris?* ut scilicet cognosceres animalia, quæ in eo latent. Aliud autem quod in mari videtur occultum et admirandum, est dispositio terræ sub aquis maris existentis ; et quantum ad hoc subdit : *Et in novissimis abyssi deambulasti*, idest in intimis ejus partibus. Post dispositionem autem terræ et maris procedit ad dispositionem cœli, sub quo etiam continetur aer : et in hoc latius immoratur, propter multa mirabilia quæ in eo apparent. Et primo incipit a dispositione lucis et tenebrarum, quæ communiter respicit totum superius corpus. Est autem considerandum quod corpora cælestia per lucem suam agunt in ista inferiora, eo quod lux est quasi qualitas activa cœlestium corporum, sicut calor et frigus elementorum : et ideo effectus cœlestium corporum in istis inferioribus conjungit cum consideratione lucis et tenebrarum. Inter alios autem effectus cœlestium corporum in istis inferioribus, communior est generatio et corruptio : et ab hoc incipit dicens, *Numquid apertæ sunt tibi portæ mortis?* mors enim est corruptio corporis viventis ; et sic proprie ad hominem pertinet, cui præsens sermo dirigitur. Portæ autem mortis sunt causæ corruptionis quantum ad virtutes cœlestium corporum, per quas primo proceditur ad talem effectum. Est autem difficillimum cognoscere, quis sit periodus vitæ et permanentiæ cujuslibet rei : et ideo portæ mortis nobis apertæ non sunt, quia non possumus in corporibus cœlestibus cognoscere propriam causam corruptionis cujuscumque rei. Morti autem competit ratio tenebrarum : tum quia per mortem homo privatur corporali visu, cujus cognitio est per lumen : tum etiam quia post mortem homo in oblivionem quasi in tenebras quasdam vadit ; et ideo subdit : *Et ostia tenebrosa vidisti :* ut intelligatur idem appellare ostia tenebrosa propter proprietatem mortis, quod prius appellaverat portas mortis. Vel hoc quod dicit, *ostia tenebrosa*, potest referri ad alium effectum cœlestium corporum, qui est obtenebratio aeris : ut sic hoc quod dixit de portis mortis, referatur ad sola viventia corpora ; quod autem dixit de ostiis tenebrosis, ad corpora perspicua. Subdit autem de diversitate caloris et frigoris circa terram dicens, *Numquid considerasti latitudinem terræ?* Ubi considerandum est, quod longitudo terræ secundum astrologos attenditur secundum progressum ab oriente in occidentem, latitudo autem ejus attenditur a meridie in septentrionem ; eo quod in alia qualibet re major dimensio vocatur longitudo, minor autem dimensio vocatur latitudo. Est autem experimento probatum, quod

dimensio terræ a nobis habitatæ major est ab oriente usque ad occidentem, quam a meridie usque in septemtrionem : unde latitudo terræ accipitur secundum progressum a meridie usque in septemtrionem. In quo quidem progressu est diversitas caloris et frigoris : quia quanto magis appropinquatur a meridie in nostrum habitabile, tanto locus calidior est propter solis propinquitatem ; unde quod de latitudine terræ dicitur, potest referri ad diversitatem locorum calidorum et frigidorum. His ergo præmissis, quæ pertinent ad effectus cœlestis lucis in hæc inferiora, facit mentionem de ipsa luce, cum subdit : *Indica mihi si nosti omnia*, ut scilicet sis idoneus ad disputandum cum Deo, qui omnia novit, *in qua via lux habitat*. Ubi considerandum est, quod lux in luminaribus mundi invenitur, quæ propter hoc luminaria dicuntur, quia sunt luminis vasa ; sed quia via ad motum refertur, quæstio[1] de via, in qua lux habitat refertur ad luminarium motum. Excedit autem humanam cognitionem qualiter luminaria moveantur : quod ostenditur ex diversis opinionibus hominum circa motus eorum : dum quidam asserunt ea moveri per excentros et epiciclos ; quidam autem per motum diversarum sphærarum ; et sicut lux ex motu luminarium causatur, prout in superiori hemisphærio moventur, ita etiam tenebræ procedunt ex motu eorum, prout moventur in hemisphærio inferiori : quod etiam habet eamdem difficultatem ; unde subdit : *Et tenebrarum quis locus sit*. Non potest autem perfecte mensurari motus alicujus corporis, nisi via per quam ambulat cognoscatur, quia magnitudo mensuratur motu, et motus magnitudine, ut dicit Philosophus in IV *Phy.* ; et ideo, quia per certitudinem via motus luminarium cognosci non potest ab homine, consequens est, quod nec mensura motuum eorum perfecte sciri possit ; unde subdit : *Ut ducas unumquodque*, scilicet lucem et tenebras, *ad terminos suos*, ostendendo scilicet rationem apertionis et occultationis uniuscujusque luminarium quantum ad principium et finem, et etiam quantum ad medium ; ad quod pertinet quod subdit : *Et intelligas semitas domus ejus*, scilicet lucis : quando enim in meridie circa summum cœli movetur, tunc quasi perambulat semitas domus suæ ; termini autem ejus sunt apud ortum et occasum. Secundum autem motum cœlestium corporum mensurantur durationes inferiorum corporum, et tempora generationis et corruptionis, ut Dionysius dicit IV cap. de *div. Nomin* ; et ideo, ignoratis illis causis, consequens est, ut hi effectus ignorentur ; et ideo subdit : *Sciebas tunc quod nasciturus esses?* quasi dicat : Numquid præcognoscere potuisti per considerationem motus cœli tempus tuæ nativitatis? et tu quidem hoc non potuisti, quia antequam nascereris non eras : sed nec alius homo hoc præcognoscere potuit propter debilitatem cognitionis humanæ (loquitur enim Dominus ad Job in persona omnium hominum) : et sicut non potuisti præcognoscere tempus nativitatis tuæ, ita non potes præcognoscere terminum vitæ ;[2] unde subdit : *Et numerum dierum tuorum noveras ;* quasi dicat : Cognoscere hoc non poteras ex computatione cœlestium motuum, quorum terminum et certam mensuram ignoras.

His autem præpositis quæ pertinent ad immutationem lucis et tenebrarum, procedit ad diversas immutationes aeris, secundum quod aer variatur per tempestatem et serenitatem : et incipit a nive et grandine, dicens, *Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti?* thesauros nivis et grandinis vocat vapores sursum elevatos, ex quibus nives et grandines generantur ; sed quia grandines grossioris substantiæ sunt, et in loco multo magis propinquo nobis generantur, frigore ad interiora nubis expulso a circumstante calore ; ideo circa grandines facit mentionem de visu, quia magis visui subjici possunt ; circa nives autem de ingressu, quia magis propter eorum tenuitatem possunt penetrari. Hujusmodi autem quandoque Deus utitur ad hominum correctionem, sicut supra XXXVI habitum est, per hoc judicat populos ; unde subdit : *Quæ præparavi in tempus*

[1] Al. : « quomodo. »

[2] Al. : « vitæ tuæ. »

hostis, idest in tempus, quo est ultio sumenda de hostibus, contra quos Deus utitur his quasi bellicis armis ; unde subdit ; *In diem pugnæ*, idest actualis conflictus, *et belli*, idest guerræ, in qua fit præparatio ad pugnam. Finita autem tempestate nivis et grandinis, subsequitur serenitas, in qua claritas et calor aeris præparantur ; unde subdit : *Per quam viam spargitur lux*, quod pertinet ad claritatem ; *dividitur æstus super terram*, quod pertinet ad calorem. Ubi considerandum est, quod supra, ubi de luce loquebatur quantum ad ipsa luminaria in quibus habitat, fecit mentionem solum de via ejus : quia scilicet lux per motum luminarium viam suam peragit, sive sit tempestas, sive serenitas ; sed ad nos ex ea non pervenit claritas et calor nisi cessante tempestate. Non autem sensibiliter diversificatur claritatis intensio in diversis terris, cum aer fuerit serenus ; sensibiliter autem diversificatur intensio caloris : et ideo lucem spargi dixit, quasi differenter effusam ; æstum autem dividi, quasi pro diversitate locorum diversimode distributum.

Consequenter autem procedit ad effectus quosdam ventorum in aere, ex quibus dum pluvia impellitur, causatur imber ; unde dicit : *Quis dedit vehementissimo imbri cursum ?* est enim vehementia imbris cursus ex forti impulsu ventorum, quos divina virtus producit. Similiter autem dum ex ventis nubes impelluntur, causatur sonus tonitrui ; propter quod non auditur hujusmodi sonus in uno loco, scilicet quasi alicujus corporis transeuntis ; unde subdit : *Et viam sonantis tonitrui.* Subdit autem rationem quare pluviæ et nubes a ventis impelluntur, cum dicit, *ut plueret super terram absque homine in deserto*, quod scilicet habitari non potest propter terræ ariditatem ; vapores autem pluviosi elevantur maxime ex locis humidis : unde si nubes et pluviæ non impellerentur a ventis, sequeretur quod nunquam in locis siccis plueret. Contingit autem quandoque quod aliqua loca humana industria irrigantur, idest cessantibus pluviis ; sed hoc ibi accidere non potest ; unde subdit : *Ubi nullus mortalium commoratur ;* et sic illi terræ per humanam industriam provideri non potest : et propter hoc Deus ordinavit ut ventis impellerentur nubes et pluviæ, ut etiam in locis desertis plueret ; unde subdit : *Ut impleret*, scilicet pluviis, *inviam*, idest terram per quam nec transire potest homo, *et desolatam*, idest destitutam humana procuratione ; et sic sola procuratione divina produceret herbas virentes, scilicet ad decorem terræ, et ad pastum animalium silvestrium, qui etiam divina providentia procurantur. Consequenter autem facit mentionem de pluviis absque vento, cum dicit : *Quis est pluviæ pater ?* idest efficiens causa non ex necessitate, sed ex ordine providentiæ, quæ convenit patri : a Deo enim moventur sol et alia cœlestia corpora, quæ sunt proxima causa efficiens generationis pluviarum ; ros autem ex eadem causa generatur ex qua et pluvia : nec differt nisi secundum multitudinem et paucitatem materiæ ; unde dicit : *Vel quis genuit stillas roris.* Signanter stillas nominat, ad designandum parvitatem guttarum. Est autem considerandum, quod sicut pluviæ congelatæ fiunt[1] nives ; ita ros congelatus est pruina ; unde subdit : *De cujus utero est glacies.* Ubi notandum, quod glaciei causa est frigus, quæ est qualitas feminina ; pluviarum autem et roris causa est calor resolvens, et non permittens congelari vaporem , calor autem est qualitas masculina : et ideo signanter circa generationem pluviæ et roris usus est nomine patris ; circa generationem autem glaciei usus est nomine uteri, qui pertinet ad matrem. Ex frigore autem duplex glacies causatur : una quidem in aere, quod pertinet ad pluviam de cœlo cadentem ; unde subdit : *Et gelu de cœlo quis genuit ?* quod adhuc attribuit patri, quia non apparet tanta vis[2] frigoris in pruina, sicut in ulteriori glacie ; alia vero est glacies quæ generatur in inferioribus aquis, in qua major vis frigoris apparet ; unde subdit : *In similitudinem lapidis aquæ durantur*, scilicet per vehemens frigus in glaciem condensatæ : et hoc quandoque intantum

[1] Al. : « sunt. »

[2] Al. : « virtus. »

procedit, quod in frigidissimis terris etiam maria congelantur; et hoc est quod subdit : *Et superficies abyssi constringitur*, scilicet aqua, quæ est in ejus superficie per frigus condensata. Non autem frigus aeris irrumpere potest usque ad maris profundum.

His ergo enarratis de variis mutationibus aeris, procedit ulterius ad immutabiles immutationes cœlestium corporum : circa quæ primo in stellis fixis consideratur immobilitas figuræ : quia quælibet earum conservat situm suum, ita quod una alteri non appropinquat magis vel minus : et hoc præcipue apparet in stellis vicinis, quæ nunquam conjunguntur; unde subdit : *Numquid conjungere valebis micantes stellas pleiades?* stellæ pleiades dicuntur quædam stellæ, quæ lucent in capite Tauri : quarum sex apparent valde propinquæ, septima autem est obscurior. Secundo consideratur in cœlestibus corporibus uniformitas primi motus, quo revolvitur totum cœlum, et omnes stellæ in eo, semel in die et nocte super polos mundi; hic autem motus sensibilius percipitur ex stellis propinquis polo septemtrionali, quæ sunt nobis perpetuæ apparentiæ[1] propter elevationem poli super nostrum horizontem : inter quas stellas vocatur maxime constellatio Arcturi, qui est Ursa major, cujus stellæ manifeste apparent uniformiter moveri in gyro circa polum mundi; et quantum ad hoc subdit : *Aut gyrum Arcturi poteris dissipare?* ut scilicet non circumeat polum. Tertio admirabilis apparet in cœlestibus corporibus motus Planetarum : in quo, cum sit omnino uniformis, quædam planetarum varietas[2] ad sensum videtur : et hoc maxime deprehendi potest in stella Veneris, quæ quandoque oritur ante solem, et tunc vocatur lucifer; quandoque autem occidit post solem, et tunc vocatur hesperus. Manifestum est autem, quod stellæ quæ semper sunt tardioris motus quam sol, incipiunt primo apparere in mane ante ortum solis, eo quod sol proprio suo motu, quo movetur ab occidente in orientem, deserit eas, sicut patet in Saturno, Jove, et Marte. Luna autem quæ habet velociorem motum quam sol, semper incipit apparere in sero, quasi deserens solem, præcedens ipsum versus orientem. Venus autem et Mercurius quandoque incipiunt apparere de mane, quandoque autem de sero; sed de Mercurio, quia raro videtur, et est parvæ quantitatis, non ita est manifestum; in Venere autem clarius apparet : unde manifestum est quod quandoque habet velociorem motum quam sol, quandoque tardiorem. Ex quo manifeste apparet varietas[3] in motu planetarum; et ad hoc designandum subdit : *Numquid produces luciferum*, idest Venerem mane apparentem : *In tempore suo*, idest in determinato tempore, quia hæc diversitas semper in eo contingit : *Et hesperum*, idest eamdem Venerem sero apparentem, *Super filios terræ consurgere facis?* Et notandum est, quod per hoc quod dicit, *consurgere et producere facis,* designatur nova apparitio stellæ. Quarto autem admirabilis videtur in cœlestibus corporibus ordo, situs, et motus ipsorum; unde dicit : *Numquid nosti ordinem cœli*, qui scilicet ab homine comprehendi non potest. Quintum autem admirabile est dispositio inferiorum corporum secundum superiora : et quantum ad hoc subdit : *Et pones rationem ejus in terra*, ut scilicet cognoscas effectus proprios singularum causarum cœlestium corporum. Prædicti autem effectus divinæ virtutis maximi quidem sunt : non tamen in eis apprehenditur a multitudine vulgata illa magnitudo virtutis divinæ, sicut in tonitruo et fulgure : et ideo istos effectus ultimo ponit : unde quantum ad tonitruum dicit : *Numquid elevabis in nebula vocem tuam :* tonitruum enim generatur in nube, cujus sonitus videtur quasi vox Dei. Post tonitruum autem ut plurimum pluviæ magnæ subsequuntur propter condensationem nubium ex commotione ventorum, ex quibus tonitruum causatur; unde subdit : *Et impetus aquarum operiet te?* videtur enim multitudo pluviæ quasi Deum operire, in quantum nobis occultatur cœlum, quod dicitur sedes Dei. Con-

[1] Al. : « perpetuo apparentes. »
[2] Al. : « quædam irregularitas. »

[3] Al. irregularitas.

sequenter subjungit de fulgure, dicens : *Numquid mittes fulgura*, idest numquid per tuam virtutem erit motus eorum, *et ibunt*, quasi scilicet obediant tuo imperio. Solent autem motus fulgurum repercuti ab uno loco in alium : et hoc designat subdens : *Et revertentia dicent tibi. Adsumus?* quasi in sua reversione parata esse, ut iterum obediant divino imperio, ut ad alium locum vadant, seu mittantur. Hæc autem omnia inducuntur ad ostendendum, quod homo non potest attingere neque ad sapientiam neque ad virtutem divinam.

LECTIO III

Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam? Quis enarrabit cœlorum rationem, et concentum cœli quis dormire faciet? Quando fundabatur pulvis in terra, et glebæ compingebantur. Numquid capies leænæ prædam, et animam catulorum ejus implebis quando cubant in antris, et in specubus insidiantur? Quis præparat corvo escam suam, quando pulli ejus clamant ad Deum vagantes, eo quod non habeant cibos?

Postquam Dominus commemoravit mirabilia suorum effectum, quantum ad principales partes mundi, quæ sunt terra, mare, cœlum et quantum ad dispositionem eorum; nunc accedit ad ennarandum mirabilia suorum operum specialiter quantum ad diversas proprietates animalium, inter quas præpollet cognitio, quæ quidem perfectius in homine quam in ceteris animalibus invenitur; et ideo ab homine incipient dicit : *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam?* Per viscera hominis intelliguntur intimæ vires animæ ipsius, scilicet intellectus et ratio, quibus Deus sapientiam indidit, et inquantum lumen rationis homini dedit, et inquantum quædam seminaria sapientiæ et scientiæ naturaliter indidit rationi ipsius, cognitionem primorum principiorum. In aliis autem animalibus multa indicia apparent naturalis cujusdam prudentiæ; sed præcipue hoc manifestatur in gallo, quasi in animali noto et domestico; unde subdit : *Aut quis dedit gallo intelligentiam?* Intelligentia hic sumitur pro naturali quadam æstimatione, secundum quam ad motum intelligentis operatur, quia ipsa ejus naturalis æstimatio ab intellectu divino ei datur. In hoc autem videtur gallus quamdam intelligentiæ similitudinem habere, quod determinatis horis in cantum prorumpit, ac si cognosceret proportiones cœlestium motuum, unde suddit : *Quis ennarravit*, scilicet gallo, *cœlorum rationem*, idest proportionem cœlestium motuum, ut possit ex hoc determinatas horas cognoscere, seu discernere ad cantandum? Solent autem vigiles quodam cantu, aut alicujus instrumenti sono, propinquitatem diei declarare, et certarum horarum noctis. Non autem potest dici quod aliquis sonitus cœli determinatis temporibus sileat, ut ex hoc gallus discernat ad cantandum; unde subdit :*Et concentum cœli quis dormire faciet?* quasi dicat : Concentus cœli non silet sicut vigilis dormientis, ut ex ejus auditu vel silentio possit gallus instrui ad cantandum. Considerandum autem est hic, quod ex motu cœlorum pythagorici posuerunt sonitum harmonizatum provenire propter convenientissimam proportionem cœlestium motuum : et quia ponebant cœlestia corpora animata, ideo talis consonantia sonorum posset concentus cœli vocari. Sed Aristoteles probat in II *de cœlo*, quod ex motu cœlestium corporum nullus sonitus procedit : et ideo hic concentum accipere possumus metaphorice positum pro sola convenientia cœlestium motuum, qui nunquam requiescunt. Hujus autem inspiratio sapientiæ vel intelligentiæ, aut etiam concentus cœli ab initio fundationis terræ fuit; unde subdit : *Quando fundabatur pulvis in terra* : quod refertur ad situm terræ quæ in imo ponitur, sicut in fundamento, *et glebæ compingebantur*, quod refertur ad humorem continentem in unum partes terræ, ne scilicet terra propter sui siccitatem in pulverem resolvatur. Deinde accedit ad aliam proprietatem animalium, quæ attenditur secundum acquisitionem nutrimenti, circa quam admirabile ali-

quid apparet in leæna : cum enim leo multo cibo indigeat, mirabile videtur, quomodo in aliqua regione tantum potest de præda animalium capere, quod sibi sufficiat et filiis suis ; unde subdit : *Numquid capies leænæ prædam*, idest numquid tantam abundantiam prædæ ei parabis [1], ut habeat sufficienter sibi et filiis suis? unde subdit : *Et animam catulorum ejus implebis*. Hoc autem non videtur multum difficile quando per diversa loca discurrunt, sed quando in eodem loco manent : vel propter necessitatem nutritionis filiorum, ad quod rertinet quod dicit, *Quando cubant in antris*, vel quia, *In specubus insidiantur*, scilicet animalibus aliis capiendis. Apparet etiam aliquid mirabile in avibus circa corvum : dicitur enim quod corvus pullos ex ovis eductos non pascit, donec suos deprehendens plumis nigrescere viderit : unde septem diebus eis cibos non ministrat, sed a Deo sustentatur per naturalem virtutem eis inditam ; unde subdit : *Quis præparat corvo escam suam*, *quando pulli ejus clamant ad Deum vagantes*, idest huc et illuc prospicientes : *Eo quod non habeant cibos?* quasi a parentibus derelicti. Hoc autem non est intelligendum quasi pulli corvorum Deum cognoscant : sed hoc dicitur, quia quælibet res naturalis suo desiderio, in hoc ipso quod aliquod bonum appetit, quasi intendit aliquid a Deo inquirere, qui est auctor bonorum omnium.

CAPUT TRIGESIMUM NONUM

LECTIO I

Numquid nosti tempus partus, ibicum in petris, vel parturientes cervas observasti? Dinumerasti menses conceptus earum, et scisti tempus partus earum? Incurvantur ad fœtum, et pariunt, et rugitus emittunt. Separantur filii earum et pergunt ad pastum, egrediuntur, et non revertuntur ad eas. Quis dimisit onagrum liberum, et vincula ejus quis solvit? Cui dedi in solitudine domum, et tabernacula ejus in terra salsuginis. Contemnit multitudinem civitatis, clamorem exactoris non audit. Circumspicit montes pascuæ suæ, et virentia quæque perquirit. Numquid volet rhinoceros servire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum? Numquid alligabis rhinocerota ad arandum loco tuo, aut confringet glebas vallium post te? Numquid fiduciam habebis in magna fortitudine ejus, et derelinques ei labores tuos? Numquid credes illi, quod sementem reddat tibi, et arcam tuam congreget? Penna struthionis similis est pennis herodii et accipitris. Quando derelinquit ova sua in terra, tu forsitan in pulvere calefacies ea? Obliviscitur quod pes conculcet ea, aut bestia agri conterat. Duratur ad filios suos quasi non sint sui : frustra laboravit nullo timore cogente. Privavit enim eum Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam. Cum tempus fuerit, in altum alas erigit, deridet equum et ascensorem ejus. Numquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo ejus hinnitum? Numquid suscitabis eum quasi locustas? gloria narium ejus terror. Terram ungula fodit, exultat, audacter in occursum pergit armatis. Contemnit pavorem, nec cedit gladio. Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta et clypeus. Fervens et fremens sorbet terram, nec reputat tubæ sonare clangorem. Ubi audierit buccinam, dicit, vah ; procul odoratur bellum, exhortationem ducum, et ululatum exercitus. Numquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad austrum? Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum? In petris manet, in præruptis silicibus commoratur, atque in inaccessis rupibus, inde contemplatur escam, et de longe oculi ejus perspiciunt. Pulli ejus lambunt sanguinem : et ubicumque cadaver fuerit, statim adest. Et adjecit Dominus, et locutus est ad Job : Numquid qui contendit cum Deo, tam facile conquiescit? utique qui arguit Deum, debet et respondere ei. Respondens autem Job Domino, dixit : Qui leviter locutus sum, respondere quid possum? manum meam ponam super os meum. Unum locutus sum, quod utinam non dixissem, et alterum, quibus ultra non addam.

Commemoraverat Dominus in præcedentibus id quod pertinet ad vim cognitivam, loquens de sapientia hominis, et intelligentia galli : commemoraverat etiam de præda leonum et esca corvorum quæ pertinent ad vim nutritivam ; nunc autem commemorat quædam pertinentia ad vim generativam ; et incipit agere de partu ibicum et cervarum, in quibus aliquid occultum esse videtur. Ibices enim sunt quædam animalia parva corpore,

[1] Al. : « æquiparabis. »

quæ in locis petrosis habitant, in quibus et pariunt : unde ad hujusmodi loca de facili non patet hominibus accessus : propter quod dicit : *Numquid nosti tempus partus ibicum in petris* : quasi dicat : hoc hominibus est ignotum propter asperitatem locorum in quibus pariunt. Cervæ autem, ut dicitur, eligunt loca occulta in quibus pariant, ubi lupi accedere non solent : et ideo ad ostendendum occultationem partus ipsarum, subdit : *Vel parturientes cervas observasti?* quod dicitur ad divinæ providentiæ commendationem : mulieres enim cum pariunt, indigent obstetricum obsequio ; sed animalibus, quorum partus homines latet, Deus sua providentia exhibet auxilium quod est eis necessarium ad pariendum, inquantum scilicet dat eis industriam naturalem, ut cognoscant ea quæ sunt in talibus cognoscenda. Quorum primum est, quod sciant spatium temporis, quo fœtus in utero perficitur : et quantum ad hoc dicit : *Dinumerasti menses conceptus*, quando se debent præparare ad partum, unde subdit : et *scisti tempus partus earum*? ut scilicet eis indicares quando parere deberent : in his enim solent mulieres puerperæ ab aliis instrui ; sed animalia, quæ etiam sunt longe a conversatione humana, per naturalem industriam eis divinitus inditam, hoc cognoscunt, et determinato tempore se præparant ad partum, eo modo quo facilius possit partus emitti ; unde subdit : *Incurvantur ad fœtum* scilicet emittendum , *et pariunt*, scilicet per seipsa instruente natura : et tamen partus non est eis delectabilis, sed pœnosus ; unde subdit : *Et rugitus emittunt*, scilicet propter dolorem quem pariendo patiuntur, et sicut matres naturali industria divinitus indita sibi necessaria conquirunt ; unde subdit : *Separantur filii earum* : quod dicit ad differantiam fœtus humani : nam puer mox natus non potest se movere ut discedat a matre, quod tamen in prædictis animalibus contingit : statim enim postquam nascuntur, moventur, et primus eorum motus est ad escam quærendam ; unde subdit : *Et pergunt ad pastum* : sed tamen in principio indigent pasci lacte matris : unde sic a matre separantur, quod tamen ad eam redeant ; postmodum vero, cum perfecta fuerint hæc animalia, totaliter a matre separantur ; unde subdit : *Egrediuntur, et non revertuntur ad eas*, quia scilicet ulterius ab eis lactari non indigent.

His autem præmissis ad speciales quasdam animalium proprietates pertinentibus, scilicet ad cognitionem, escam et partum, commemorat ea quæ pertinent ad totam conservationem vitæ. Circa quam primo mirabile apparet, quod quædam animalia dum sunt domestica, sustentari non possunt absque hominis cura : inveniuntur tamen aliqua ad illud genus pertinentia, quæ sunt silvestria, et absque hominum providentia gubernantur : et hoc maxime mirabile apparet in asino, qui cum est domesticus, totaliter videtur humanæ servituti deputatus : a qua tamen servitute asini silvestres, qui onagri dicuntur liberi esse apparent ; unde dicit : *Quis dimisit onagrum*, idest asinum silvestrem, *liberum*, idest ab hominum servitute. Quod quidem dicitur secundum id quod consuetum est apprehendi ab hominibus quasi naturale : unde quia consueti sunt homines non videre asinos nisi servituti subjectos, videtur eis quod sint naturaliter servi : et ideo si inveniantur aliquando liberi, videtur eis quod sint a servitute dimissi. E contrario autem se habet : nam prius fuerunt hujusmodi animalia homini non subjecta per modum quo nunc sunt : postmodum autem humano artificio sunt domita, et hominum servitiis deputata. Signa autem servitutis asinorum sunt vincula quibus ligantur, sicut camus, vel aliquid hujusmodi ; et quantum ad hoc subdit : *Et vincula ejus quis solvit?* onagri enim vinculis carent. Apparet etiam in asinis domesticis, quod pereant si remaneant absque habitaculis ab hominibus præparatis ; sed onagri habent sibi per divinam providentiam habitaculum præparatum : unde subdit : *Cui dedi in solitudine*, scilicet ad quam homo non accedit, *domum*, puta aliquod antrum vel cavernam quamcumque. *Et tabernacula ejus*, puta, sub herbis aut arboribus, *in terra salsuginis*, idest in aliqua terra inhabitata propter siccitatem et solis exustionem, ex qua humor ejus quasi in sa-

porem salis convertitur. Et quamvis hujusmodi habitatio videatur incultior et horridior propter solitudinem, tamen eam præfert quantumcumque nobili civitati ; unde subdit : *Contemnit multitudinem civitatis*, scilicet in comparationem ad habitationem deserti. Et assignat duplicem rationem : quarum prima est, quod ibi non exiguntur ab eo laboriosa opera ; unde subdit : *Clamorem exactoris non audit*, idest domini exigentis ab eo portationem onerum, vel aliquid hujusmodi. Alia ratio est, quia ibi liberius evagatur ad pastum quærendum ; unde subdit : *Circumspicit montes pascuæ suæ*, quia scilicet patet ei liber aditus ad diversa loca pro pascuis quærendis : et ipsa etiam pascua pro suo libitu accipit : unde subdit : *Et virentia quæque perquirit*. Asinis autem domesticis non dantur omnia pascua, sed interdum viliora, melioribus pascuis nobilioribus animalibus reservatis. Sicut autem asinus servit homini ad onera deferenda, loco cujus in silvestribus invenitur onager ; ita etiam servit homini inter domestica animalia bos ad arandum propter sui fortitudinem, cui comparat inter silvestria rhinocerontem, idest unicornem, quod est animal quadrupes, valde forte et ferum, habens unum cornu in media fronte. Hoc autem animal propter sui ferocitatem non de facili potest domari, sicut bos domatur ; unde subdit : *Numquid volet rhinoceros*, idest unicornis, *servire tibi*, ut scilicet domesticatus sponte tibi obediat. Animalia autem domestica cibum libenter ab hominibus capiunt : ad quod excludendum subdit : *Aut morabitur ad præsepe tuum*, ut scilicet paratus sit comedere quod a te ei offertur. Boves autem domesticati ad hoc nutriuntur, ut in ministerio arationis applicentur : et ad hoc excludendum subdit : *Numquid alligabis loro tuo rhinocerota*, idest unicornem, *ad arandum*, sicut aratur in bobus. Utuntur etiam homines bobus ad aliud ministerium, ut scilicet trahentes quoddam rastrum terram aratam complanent, glebas comminuendo ; unde subdit : *Aut confringet glebas vallium*, quæ scilicet solent diligentius excoli propter majorem fecunditatem, *post te* idest postquam terram araveris : vel, *post te*, idest ut te præcedente, ille sequatur glebas confringens. Dimittuntur etiam quædam animalia fortia ad agrorum custodiam contra latrones, vel animalia quæ possent segetes devastare, sicut custodiuntur agri per aliquos canes feroces ; sed hoc per unicornem fieri non potest, quia non domesticatur ; unde subdit : *Numquid fiduciam habebis in magna fortitudine ejus, et derelinques ei labores tuos*, idest fructus agrorum ad custodiendum. Sic ergo non potes eo uti sicut bove ad arandum neque sicut cane ad custodiendum : similiter non potes eo uti sicut forti agricola ad fructus terræ procurandos ; unde subdit : *Numquid credes ei, quod reddet sementem tibi, et arcam tuam congreget*, sicut scilicet facit operarius, qui semen a domino serit, et multiplicatum reddit, segetes congregando in horreum, et post trituram in horreum, domini reportando.

His igitur positis, in quibus quædam animalia silvestria a domesticis diversificantur, subdit quasdam proprietates quorumdam animalium, in quibus videntur ab omnibus aliis animalibus quædam proprietates diversæ ; et hoc præcipue apparet in struthione, quæ est avis quædam appropinquans ad genus bestiarum : unde licet habeat pennas ad modum animalium alte volantium, non tamen se potest in altum elevare ; unde dicit : *Penna struthionis similis est pennis herodii*, idest nobilissimi falconis, qui grifalcus dicitur, *et accipitris*, qui est avis nota, et ambo sunt aves boni volatus. Est autem et alia proprietas struthionis, diversa ab aliis avibus : quod scilicet sua ova non fovet, sed fodiens in arena, ea dimittit, et operit sabulo ; unde subdit : *Qui derelinquit in terra ova sua*. Habet autem hanc naturalem industriam, quod observat tempus calidum, scilicet quando incipiunt stellæ apparere, quæ dicuntur Vergiliæ, scilicet in mense Julii, et tunc parit ova ; et sic ex calore temporis et loci, quia scilicet non moratur nisi in locis calidis, ova vivificantur, et ex eis pulli nascuntur : unde subdit : *Tu forsitan in pulvere calefacies ea ;* quasi dicat, non : sed hoc agitur providentia divina, per quam etiam in pulvere conservantur illæsa :

struthio enim est naturaliter animo obliviosum, et nullam curam adhibet de conservatione ovorum ; unde subdit : *Obliviscitur quod pes,* scilicet hominis transeuntis, *per viam conculcet ea*, scilicet ova : *aut bestia agri conterat*, vel casu transeundo, vel propter appetitum cibi : et sicut non habet curam de conservatione ovorum, ita non habet curam de nutritione pullorum : unde subdit : *Duratur ad filios suos quasi non sint sui*, quia scilicet nullam curam habet de nutritione eorum, et ita quantum in se est, perdit fructum generationis ; unde subdit : *Frustra laboravit*, scilicet concipiendo et conceptum portando, ex quo filios non nutrit. Contingit etiam quandoque quod etiam alia animalia fœtus suos deserunt propter timorem : sed struthio hoc facit, *nullo timore cogente.* Facit tamen hoc etsi non propter timorem, tamen propter defectum naturalis industriæ, quam circa hæc et alia animalia habent ; unde subdit : *Privavit enim Deus eam,* scilicet feminam struthionis, *sapientia*, scilicet ad ordinate nutriendum et gubernandum fœtum ; *nec dedit illi intelligentiam*, per quam scilicet sollicitudinem habeat de pullis suis. Sapientiam autem et intelligentiam nominat industriam naturalem. Et quia supra dixerat quod habet pennas similes pennis herodii et accipitris, consequenter ostendit ad quid ei hujusmodi pennæ prosint, dicens : *Cum tempus fuerit*, idest cum aliqua necessitas velocitatis motus sibi immineat, *in altum alas erigit*, ita tamen quod per alas corpus ejus sursum elevari non potest, sed per eas juvatur ad velociter currendum ; unde subdit : *Deridet equum,* quia scilicet velocius currit quam equus hominem deferens, *Et ascensorem ejus*, scilicet equi, quia scilicet velocius curreret quam homo si suis pedibus iret. Sicut autem struthio habet quasdam proprietates a pluribus animalibus diversas, quibus ab aliis animalibus differt ; ita equus habet quasdam proprietates ad nobilitatem pertinentes, in quibus ab aliis animalibus differt. Primo autem equi fortitudinem commemorat, cum dicit, *Numquid præbebis equo fortitudinem*, scilicet non solum corporis, prout est potens ad onus ferendum, sed etiam animi, prout audacter ad pericula vadit. Aliam autem proprietatem ejus commemorat, quod scilicet ex exteriori ornatu ad libidinem provocatur : dicitur enim de equis quod jubarum decore ad coitum concitantur, et jubis abscissis eorum libido extinguitur; ad quod significandum subdit : *Aut circumdabis collo ejus hinnitum :* solent enim equi hinnire propter libidinem, secundum illud Hier. v, 8 : *Equi amatores in feminas et emissarii facti sunt ; unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat.* Ergo hinnitus collo equi a Deo circumdatur, quando jubæ ei dantur a Deo, ex qua consideratione ad libidinem provocatur. Est autem alia equi proprietas, quod velociter[1] salit, contra morem multorum quadrupedum ; unde subdit : *Numquid suscitabis eum*, scilicet elevando in altum, *quasi locustas*, quæ scilicet saliendo moventur. Alia vero proprietas equi est audacia ipsius in bellis : quam diffusius describit, quia est nobilis et admiranda ; et primo manifestatur ejus audacia, quando adhuc odoratu bellum percipit a remotis ; unde sequitur : *Gloria narium ejus terror :* idest bellum quod est aliis ad terrorem, naribus ab equo perceptum, est ei ad gloriam, idest ad quamdam animi magnitudinem ; et hoc signum statim in eo apparet, de quo subditur : *Terram ungula fodit*, quasi præparans se ad pugnandum. Ex hoc autem quod bellum percipit, interius gaudet ; unde subdit : *Exultat*, scilicet percepta opportunitate pugnandi ; et hoc per effectum ostendit cum subdit : *Audacter in occursum pergit armatis.* Nec in ipso prælio existens terrore dejicitur ; unde subdit : *Contemnit pavorem :* et quod est amplius, etiam vulnerum dolore non pellitur : unde subdit : *Nec cedit gladio.* Solent autem plura animalium ex solo strepitu terreri ; sed hoc equo non accidit ; unde subdit : *Super ipsum sonabit pharetra*, scilicet plena sagittis, cum concutitur ad motum militis equo insidentis. Similiter etiam ex hasta et clypeo militis sonus aliquis procedit ; unde subdit :

[1] Al. : « vehementer. »

Vibrabit hasta, idest hasta dum vibratur, sonum emittit, similiter clypeus, dum movetur et ad arma colliditur, sonum facit ; unde subdit : *Et clypeus*, scilicet sonat ; sed tamen ad hunc sonitum equus non stupescit : unde subdit : *Fervens*, scilicet interius per audaciam : *Et fremens*, scilicet hinnitu, quem fremitum nominat, qui est proprie leonum, propter equi audaciam. Et non solum voce interiorem fervorem animi demonstrat, sed etiam exteriori actu ; unde subdit : *Sorbet terram*, idest videtur eam sorbere pedibus fodiendo : et non solum non obstupescit sonitu pharetræ, hastæ et clypei ; sed nec etiam sono tubæ qua utuntur in bellis ; unde subdit : *Nec reputat tubæ sonare clangorem*, ut scilicet propter hoc obstupescat. Gaudere dicitur ad sonum buccinæ ; unde subdit : *Ubi audierit buccinam dicit vah,* idest emittit exultationis vocem : nam vah est interjectio exultantis. Et quia hæc quæ prædicta sunt, pertinent ad equi audaciam, subjungit de perspicacitate, dicens : *Procul odoratur bellum*, idest cum hostes adhuc procul sunt, odoratu percipit bellum imminere. Et quia videtur sentire belli præparationem, cum scilicet duces suis exhortationibus animant milites : et quantum ad hoc subdit : *Exhortationem ducum*, scilicet percipit, *et ululatum*, idest confusum clamorem et strepitum, *exercitus*, scilicet præparantis se ad bellum.

His autem præmissis de animalibus quæ gradiuntur in terra, accedit ad animalia quæ volant in aere ; et primo commemorat naturalem industriam accipitris, qui tempore mutationis pennarum expandit alas suas ad austrum, qui est ventus calidus, ut apertis poris veteres pennæ decidant et novæ renascantur ; unde dicit : *Numquid per sapientiam tuam plumescit accipiter ?* scilicet quando pennæ ejus renovantur, *expandens alas suas ad austrum*, ut scilicet facilius pennas mutet. Ultimo autem loquitur de aquila, quæ ceteris avibus altius volat ; unde dicit : *Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila ?* scilicet sicut ad meum : facit enim hoc aquila naturali instinctu. Omnis autem naturalis cursus rerum est quædam motio creaturæ ad præceptum Dei, secundum illud Ps. CXLVIII, 8 : *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum ejus*. Et sicut aquila habet motum in altum, ita etiam in altis conversatur : quod pertinet ad nobilitatem suæ naturæ : et ideo dicitur : *Et in arduis ponit nidum suum*, ut pulli ejus statim nati consuescant in altis morari ; et ideo subdit : *In petris manet,* quasi gaudens aeris puritate : eo quod in petrosis locis non sit multa vaporum resolutio : *Et in præruptis silicibus commoratur*, ad quas scilicet noxiis bestiis non patet accessus, *atque inaccessis*, scilicet homini, *Rupibus*, per quod scilicet ejus securitati providetur. Habet autem aquila visum valde acutum, ut possit ex longinquo videre necessarium cibum ; unde subdit : *Inde*, scilicet de locis altis, *contemplatur escam*, scilicet non propinquam, sed etiam remotam : unde subdit : *Et oculi ejus de longe prospiciunt*. Est autem et aquila potens in præda, sicut et leo inter quadrupedia ; et ad hoc designandum subdit : *Pulli ejus lambunt sanguinem*, scilicet animalium viventium, quæ aquila ad nidum defert. Pascitur autem aquila non solum animalibus vivis, sicut falcones et accipitres, sed etiam cadaveribus animalium mortuorum ; unde subdit : *Et ubicumque cadaver fuerit, statim adest :* per quod etiam velocitatem volatus ejus designat. Hæc autem omnia inducta sunt ad ostendendum magnitudinem divinæ sapientiæ et virtutis, per quam tam mirabiles effectus producuntur : unde datur intelligi, quod Job auditis tot mirabilibus divinorum effectum, stupens siluit. Sed Dominus eum excitat ad considerandum, quod homo non est idoneus ad disputandum cum Deo ; unde subditur : *Adjecit Dominus*, scilicet super verba præmissa : *Et locutus est ad Job*, scilicet eo tacente : *Numquid qui contendit cum Deo*, idest qui offert se disputandum cum eo : *tam facile conquiescit?* scilicet quasi sit superatus, sicut tu qui taces ; *utique qui arguit Deum*, quasi de ejus judiciis disputans, *debet ei respondere illi* : justum est enim ut qui alium ad disputandum provocat, etiam ipse paratus sit respondere. Et ne videretur Job, licet convictus, in

sua sententia obstinatus permanere, in verba humilitatis prorumpit : unde sequitur : *Respondens autem Job Domino, dixit, qui leviter locutus sum, respondere quid possum?* Ubi[1] considerandum est, quod Job coram Deo et sua conscientia loquens, non de falsitate locutionis aut de superba intentione se accusat, quia ex puritate animi fuerat locutus ; sed a[2] levitate sermonis : quia etiam si non ex superbia animi locutus fuerat, verba tamen ejus arrogantiam sapere videbantur, unde amici ejus occasionem scandali sumpserant. Oportet autem vitare non solum mala, sed etiam ea quæ habent speciem mali, secundum Apostolum, I ad Thessal. v, 22 *Ab omni specie mala abstinete vos ;* et ideo subdit : *Manum meam ponam super os meum*, ut scilicet ad similia verba de cætero non porumpam ; et de his quæ dixi pœnitet ; unde subdit : *Unum locutus sum : quod utinam non dixissem*, scilicet quod dixi me velle disputare cum Deo ; *Et alterum*, scilicet quod meam justitiam prætuli, dum de divinis judiciis ageretur. Tertium autem quod ei Elihu imposuerat, ut scilicet diceret judicium Dei esse injustum, non recognoscit : quia hoc non pertinet ad levitatem locutionis, sed ad blasphemiam. Sic autem de leviter dictis pœnitet, quod emendationem proponit ; unde subdit : *Quibus ultra nos addam*, ut scilicet alia verba levia proferam. Est autem considerandum quod prædicta locutio Domini ad Job non fuit per exteriorem sonum prolata, sed interius inspirata. Job tripliciter in hoc libro invenitur fuisse locutus. Primo quidem quasi repræsentans affectum sensualitatis in prima quæstione, cum dixit : *Pereat dies.* Secundo exprimens deliberationem rationis humanæ, dum contra amicos disputaret. Tertio inspirationem divinam, dum ex persona Domini verba induxit. Et quia humana ratio dirigi debet secundum inspirationem divinam ; post verba Domini, quæ secundum rationem humanam dixerat reprehendit.

CAPUT TRIGESIMUM NONUM

LECTIO I

Respondens autem Dominus Job de turbine, dixit : Accinge sicut vir lumbos tuos : interrogabo te, et indica mihi. Numquid irritum facies judicium meum, et condemnabis me ut justificeris ? Et si habes brachium sicut Deus, et si voce simili tonas : Circumda tibi decorem, et in sublime erigere, et esto gloriosus, et speciosis induere vestibus. Disperge superbos in furore tuo, et confunde eos : et respiciens omnem arrogantem humilia. Respice cunctos superbos, et confunde eos, et contere impios in loco suo. Absconde eos in pulvere simul, et facies eorum demerge in foveam. Et ego confitebor, quod salvare te possit dextera tua.

In præcedentibus Dominus per commemorationem mirabilium quæ apparent in ejus effectibus, demonstravit suam sapientiam et virtutem, ut ex hoc manifestum sit, quod nullus homo nec sapientia nec potestate potest cum Deo contendere ; nunc autem ulterius procedit ad arguendum Job de hoc quod suam justitiam commemoraverat, per[3] quod aliquibus sonare videbatur in derogationem divini judicii. Præmittitur etiam modus divinæ locutionis, cum dicit : *Respondens autem Dominus Job de turbine dixit* : et excitatio attentionis, cum subditur, *Accinge sicut vir lumbos tuos :* et petitio responsionis, cum subdit : *Interrogabo te et indica mihi :* quæ quia supra exposita sunt, hic iterare non oportet expositionem eorum. Est autem considerandum, quod Job suam justitiam commemorando, non intendebat imponere iniquitatem divino judicio, sicut tres amici ejus et Elihu perverse intelligebant ; sed intendere,

[1] Al. : « vel. » — [2] Al. : « de. »

[3] Al. deest. : « per. »

quod non erat punitus in ultionem peccatorem; sicut ei imponebant, sed ad probationem, sicut supra XXIII: *Probavit me quasi aurum quod per ignem transit.* Verumtamen hoc ipsum reprehensibile videbatur quod sic suam justitiam commendabat, quod aliis videbatur hoc redundare in derogationem divinæ justitiæ; unde subdit: *Numquid irritum facies judicium meum?* quasi dicat: Numquid hoc tibi videtur ut commendando tuam justitiam facias ab hominibus reputari, idest falsum esse judicium meum? Falsitas autem judicii est condemnatio judicantis, qui iniquum judicium profert, vel ex ignorantia vel ex malitia: unde subdit: *Et condemnabis me ut tu justificeris:* quasi dicat: Numquid intantum vis te ostendere justum quod ego apud alios condemnabilis videar? Est autem notandum, quod si fuerint duo æquales, si oporteat alteri culpam imponi, non est reprehensibile, si alter eorum a culpa imposita se expurget, quamvis alter culpabilis in aliorum opinione remaneat; quia homo plus se quam alium naturaliter diligit; sed ubi est tanta distantia quanta est Dei et hominis, potius homo debet pati culpam injuste in se referri, quam quod injuste referatur in Deum; et ideo Dominus ad arguendum Job proponit excellentiam Dei super homines: quæ quidem excellentia ex ejus effectibus manifestatur. Sed quia nunc agitur de comparatione justitiæ, quæ proprie attenditur respectu irrationabilium rerum; ideo ad ostendendam divinam excellentiam accipit effectus quos Deus operatur in rationabilibus creaturis. Qui quidem effectus secundum duo considerari possunt: uno modo secundum virtutis suæ operationem et quantum ad hoc dicit: *Si habes brachium sicut Deus:* per brachium enim potentia divinæ virtutis exprimitur. Quo quidem brachio utitur et ad sustentationem bonorum, secundum illud Isa. XL, 11: *In brachio suo congregabit agnos:* et ad punitionem malorum, secundum illud Luc. I, 51: *Fecit potentiam in brachio suo dispersit superbos mente cordis suis.* Alio modo operatur Deus in rationalibus creaturis per suæ sapientiæ doctrinam, quam propter ejus excellentiam tonitruum nominat: et quantum ad hoc subdit: *Et si voce simili tonas.* Hoc autem tonitruo utitur Deus ad instructionem bonorum, secundum illud supra XXV: *Cum vix parvam stillam sermonis ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis ejus intueri?* et terribilem increpationem malorum, secundum illud Psal. LXXVI, 19 *Vox tonitrui tui in rota*; et postea sequitur: *Commota est, et contremuit terra.* Et in hujusmodi effectibus excellentiam divinam demonstrat quantum ad tria: primo quidem ad decorem cum dicit, *Circumda tibi decorem*; quasi dicat: Si tam potens es in effectibus sicut Deus, attribuas tibi ejus decorem: unde signanter dicit: *Circumda tibi*; Deus enim non habet circumdatum decorem, quasi superadditum ejus essentiæ; sed ipsa essentia ejus est decor, per quem intelligitur ipsa claritas suæ virtutis, et puritas suæ simplicitatis, et perfectio essentiæ ejus. Sed homo non potest habere decorem nisi circumdatum, quasi participando ipsum a Deo ut superadditum suæ essentiæ. Secundo tangit divinam altitudinem cum subdit, *Et in sublime erigere.* Attenditur autem divina sublimitas non loco, quia Deus loco non comprehenditur; sed perfectione et virtute: quia quidquid de eo dicitur, convenit ei in summo. Hujusmodi autem sublimitas essentialiter Deo esse convenit; unde ad eam non erigitur, sed in ea immobiliter manet. Homo autem secundum suam naturam est infimæ conditionis; unde ad illam sublimitatem divinam pervenire non posset, nisi se erigeret supra se sublevando; ideo signanter dicit: *In sublime erigere.* Tertio tangit ejus gloriam cum subdit: *Et esto gloriosus.* Gloria quidem importat notitiam de bonitate alicujus: unde Ambrosius dicit, quod «gloria est clara cum laude notitia.» Bonitas autem Dei infinita est, cujus notitia perfecta non est nisi apud Deum; et ideo gloria in solo Deo est, inquantum seipsum cognoscit: ad quam gloriam homo pervenire non potest nisi participando cognitionem divinam, secundum illud Hier. IX, 24 *In hoc glorietur qui gloriatur, scire et nosse me*: et ideo signanter dicit: *Esto gloriosus*, quia homo essentialiter hanc gloriam non habet.

His igitur positis, quæ pertinent ad excellentiam divinæ potestatis et naturæ, procedit ulterius ad commemorandum divinos effectus in rationalibus creaturis, et quantum ad bonos, et quantum ad malos. Sed sciendum est, quod effectus quos Deus operatur in sublimatione justorum, magis attribuuntur misericordiæ ; effectus autem quos operatur in punitionem malorum, proprie attribuuntur justitiæ ; et ideo quia nunc agitur de justitia, primo breviter tangit effectum divinæ operationis quantum ad bonos, cum dicit : *Et speciosis induere vestibus :* omnes enim boni tam angeli quam homines, speciosi sunt ex participatione divinæ essentiæ, sapientiæ et justitiæ. Et sicut homo ornatur ex specioso vestimento ; ita omnis decor sanctorum angelorum et hominum, redundat in ornatum Dei, inquantum ex hoc Dei bonitas commendatur, per modum quo dicitur Isa. XLIX, 18 *His omnibus velut ornamento vestieris.* Est autem considerandum, quod hoc ad misericordiam Dei pertinet, quod sanctos suos facit speciosos : sed quod eorum decore ad suam gloriam utitur, hoc ad justitiam pertinet, de qua nunc loquitur ; ideo non dicit speciosas fac vestes, sed speciosis induere vestibus.

Deinde diffusius prosequitur effectus divinæ justitiæ, quos exercet in malos ; et primo hoc sequitur[1] quantum ad homines. Sciendum est autem quod omnis malitia hominum a superbia initium habet, secundum illud Eccl. x, 15 : *Initium omnis peccati superbia.* Inter cuncta etiam vitia Deus maxime superbiam detestatur : unde dicitur Jac. IV, 6 quod *Deus superbis resistit.* Et hoc ideo quia superbi quasi Deo rebellant, dum ei humiliter subdi non volunt ; et ex hoc in omnia peccata incidunt, divinis præceptis contemptis : unde et terreni principes maxime detestantur rebelles. Et ideo Dominus specialiter commemorat effectum suæ potentiæ, quem contra superbos exercet. Est autem duplex genus superborum ; quidam enim ex bonis quæ habent, se super alios efferunt, sicut ille qui dicebat Luc. XVIII, 11 : *Non sum sicut cæteri hominum;* et hi proprie superbi dicuntur, ut ipsum nomen sonat. Est autem propria superborum pœna discordia : quia dum quilibet alii superesse nititur, et subjici recusat, ad invicem concordare non possunt ; unde dicitur Proverb. XIII, 10 : *Inter superbos semper jurgia sunt;* et ad hoc designandum dicit : *Disperge superbos in furore tuo* : quasi dicat : Exerce officium Dei quod est dispergere, ut in unum convenire non possint. Per furorem autem Dei intelligitur gravis vindicta. Aliud autem genus superborum est, qui sibi arrogant id quod supra ipsos est ; et hi proprie arrogantes dicuntur : unde dicitur Hier : XIII, 29, 30 ; *Arrogantiam et altitudinem cordis ipsius* * *ego scio, ait Dominus, jactantiam ejus ; et quod non sit justa eum virtus ejus.* Horum autem pœna propria est dejectio : cum enim volunt se erigere supra posse, consequens est, ut per infirmitatem[2] corruant, secundum illud Psal. LXXII, 18 : *Dejecisti eos dum allevarentur* : unde subdit : *Respiciens omnem arrogantem humilia,* idest dejicias ex prospectu tuæ providentiæ. Communis autem utrorumque prima pœna est confusio : quia cum non possunt consequi altitudinem quam prætendebant, confunduntur apparente defectu eorum ; unde subdit : *Respice cunctos superbos, et confundes eos.* Consequenter autem ponit omnes pœnas eorum ; unde supra XXII, dictum est : *Si ascenderit usque in cœlum superbia ejus, quasi sterquilinium in fine perdetur.* Secunda autem pœna eorum est eorum destructio, quam designat subdens : *Et conteres impios in loco suo.* Superbos impios nominat, quia sicut Eccles. x, 14, dicitur. *Initium superbiæ hominis est apostatare a Deo,* quod repugnat divino cultui, qui pertinet ad pietatem. Conveniens autem pœna est superborum, quod contemnantur : quod enim conteritur, quadam violentia fortioris corporis in minimas partes resolvitur. Justum est autem, ut superbi qui se inordinate magnos existimant, fortiori virtute, scilicet divina, ad minimum dedu-

* ejus

[1] Al. : « prosequitur. »

[2] Al. : « ut periculose. »

cantur. Signanter etiam addit, *In loco suo*, ut ostendatur, quod id in quo confidunt, eos liberare non potest: unumquodque enim in suo loco conservatur: unde multitudo divitiarum, vel status dignitatis, vel si quid aliud ejusmodi est in quo homo confidat, locus ejus dici potest: quibus non obstantibus, superbus a Deo conteritur, ut quasi in loco suo videatur contritus. Tertia pœna est, quod postquam sunt ad minimum redacti, claritas famæ eorum cessat: justum est enim ut qui gloriæ pompam quærebant, ab hominum memoriis deleantur, secunillud Prov. x, 7: *Nomen impiorum putrescet;* unde sequitur, *Abscondes eos in pulvere*, idest facies eos obscuros propter statum vilitatis ad quem deducentur. Quod autem addit, *Simul*, potest ad duo referri: videlicet ad hoc, quod omnes superbi talem finem simul patiuntur; et ad hoc quod non successive superbi depereunt, sed simul, idest subito dejiciuntur. Quarta autem pœna eorum est, ut[1] non solum ipsi ab aliis non cognoscantur, sed etiam, bona de quibus superbierunt, agnoscere non sinantur; unde subdit: *Et facies eorum*, per quas scilicet virtutes eorum cognoscitivæ significantur, eo quod visus[2] hominis in facie ponitur: *demerge in foveam* idest in profundum inferni: et loquitur de damnatione mortis secundæ, per similitudinem mortis primæ, per quam homines in corporalem pulverem rediguntur in foveam demersi. Hæc autem Dominus præmiserat quasi propria opera sua. Ejus autem proprium est, ut non egeat auxilio alieno: quod homini convenire non potest, sicut nec potest prædicta opera exercere; unde subdit: ***Et ego confitebor, quod solvere te potest dextera tua;*** quasi dicat: Si prædicta opera facere potes quæ sunt Dei solius, potes rationabiliter tibi attribuere, quod divino auxilio non egeas ad salutem; sed sicut illud non potes, ita nec hoc; unde non debes de tua justitia gloriari.

LECTIO II

Ecce Behemoth quem feci tecum, fenum quasi bos comedet. Fortitudo ejus in lumbis ejus, et virtus illius in umbilico ventris ejus. Stringit caudam suam quasi cedrum: nervi testiculorum ejus perplexi sunt. Ossa ejus velut fistulæ æris, cartilago illius quasi laminæ ferreæ. Ipse est principium viarum Dei; qui fecit eum, applicabit gladium ejus. Huic montes herbas ferunt, omnes bestiæ agri ludent ibi. Sub umbra dormit in secreto calami, in locis humentibus. Protegunt umbræ umbram ejus, circumdabunt eum salices torrentis. Ecce absorbebit fluvium, ut non mirabitur: et habet fiduciam, quod influat Jordanis in os ejus. In oculis ejus quasi hamo capiet eum, et insudibus perforabit nares ejus.

Supra Dominus narraverat effectus virtutis suæ, quos in malis hominibus operatur; nunc autem accedit ad describendum malitiam diaboli. Manifestum est autem ex præmissis, quod apud Job et amicos ejus eadem erat opinio de dæmonibus quam nunc Ecclesia catholica tenet, ut scilicet ex angelica dignitate per peccatum corruerint: unde supra IV, dictum est: *Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles;* et sicut homo per peccatum decidit a ratione dignitatis, et contra rationem agens irrationabilibus comparatur, ita etiam diabolus per peccatum avertens se a supremis et intelligibilibus bonis, dum principatum super inferiora et terrena appetiit, animalibus brutis comparatur, in quorum effigie dæmones frequenter apparent hominibus, Deo providente, ut tales figuras corporum sinantur assumere, per quas eorum conditio designetur. Est autem considerandnm, quod sicut angeli in sua dignitate remanentes, excellentiam quamdam habent super hominum dignitatem, unde et in fulgentiori quadam claritate apparent hominibus: ita etiam dæmones excellentiam quamdam et principatum in malitia supra homines habent; et ideo sub figura quorumdam excellentium et quasi monstruosorum animalium describuntur. Inter omnia autem terrestria animalia

[1] Al.: « quod. »

[2] Al.: « virtus. »

excellit elephus magnitudine et virtute; inter animalia vero aquatica excellit cetus: et ideo Dominus describit diabolum sub figura elephantis et ceti, ut hoc nomen Behemoth, quod significat animal, referatur ad elephantem, qui inter cætera animalia terrestria, quæ communius[1] animalia dicuntur, quemdam principatum tenet propter magnitudinem corporis; nomen autem Leviathan, quod significat additamentum eorum, referatur ac cete grandia, quæ habent magnitudinis additamentum supra omne animalium genus. Posset autem forte alicui videri, quod Dominus ad litteram intenderet exprimere proprietates elephantis et ceti[2] propter magnitudinem, qua cætera animalia superant: sed quod proprietates horum animalium in figuram alterius describantur, manifestum est ex hoc quod proprietatibus positis ad figuram pertinentibus, subditur veritas; nam præmissis proprietatibus Behemoth, idest elephantis, quasi exponendo veritatem, subdit: *Ipse est principium viarum Dei.* Præmissis autem proprietatibus Leviathan, idest ceti, subdit, *Rex super omnes filios superbiæ.* Et quasi satis convenienter in hac disputatione Domini, in descriptione diaboli terminatur disputatio Job, quæ est de adversitate ipsius: quia etiam supra commemoratur Satan fuisse principium adversitatis ipsius: et hic dum amici Job causam adversitatis ejus ad ipsius Job referre niterentur, putantes ipsum propter peccata sua a Deo esse punitum, Dominus postquam Job redarguerat de inordinata locutione, quasi finalem determinationem disputationi adhibens, agit de malitia Satan, quæ fuit principium adversitatis Job, et est principium damnationis humanæ, secundum illud Sap. II, 24: *Invidia diaboli introivit mors in orbem terrarum.* Primo ergo incipiens describere Satan sub figura Behemoth, assignat convenientiam ejus ad hominem, dicentes: *Ecce Behemoth quem feci tecum:* et si quidem hoc referatur ad tempus inchoationis utriusque quantum ad figuram, veritas apparet: nam sexto die simul cum homine terrena animalia sunt producta; si referatur ad diabolum, de quo figuraliter sive metaphorice hæc dicuntur, non videtur simul diabolus factus cum homine; nam homo factus legitur die sexto; Satan autem inter Angelos factus creditur in principio, quo creavit Deus cœlum et terram. Sed si illa dierum enumeratio non designat temporis successionem, sed diversa genera rerum productarum, secundum sententiam Augustini, nulla repugnantia invenitur; si autem secundum aliorum expositionem, Angelorum creatio duratione præcessit hominis productionem, potest dupliciter hoc verbum intelligi: uno modo, ut sit sensus: *Quem feci tecum*, idest quem feci sicut et te; et hoc dicit ad excludendum errorem eorum, qui considerantes malitiam diaboli, æstimaverunt eum non esse Dei boni creaturam; alio modo, ut sit sensus, *Quem feci tecum*, idest similitudinem tecum habentem quantum ad naturam intellectualem. Et hujus etiam similitudinis aliquod vestigium in elephante apparet: dicit enim Aristoteles in VIII *de Animal*, cap IX, quod maxime domesticabile animalium silvestrium est elephas: ad multa enim eruditur et intelligit, quoniam etiam adorare reges docentur: quod non ideo dicitur quia habeat intellectum, sed propter bonitatem naturalis æstimativæ.

Descripta igitur convenientia Behemoth cum homine, describit proprietates ipsius. Et ut hoc primo ad figuram referamus, tria videtur circa Behemoth describere. Primo quidem cibum ipsius cum dicit: *Fenum quasi bos comedet:* ad litteram enim non est animal comedens carnes sed herbas, et alia hujusmodi ad modum bovis. Et quia herbæ nascuntur in terra, per hoc signatur quod Satan pascitur, idest delectatur in terrenorum dominio; unde et jactanter de se dicit Luc IV, 6: *Mihi tradita sunt regna orbis terræ, et cui* * *voluero, do illa.* Secundo describit coitum ejus: in cibo enim, et coitu præcipue delectationes animalium consistunt. Describit autem coitum elephantis primo quidem quantum ad principium

* volo

[1] Al.: « communiter. »

[2] Al.: « proprietates horum animalium. »

libidinis, ex qua animalia commoventur ad coitum, cum dicit: *Fortitudo ejus in lumbis ejus*; nam ex lumbis sive ex renibus semen ad membra genitalia derivatur. Secundo describit figuram coitus: nam sicut Philosophus dicit in v, *Anim., cap.* II: Patitur coitum femella elephantis concidens, et masculus ascendit: et hoc significat subdens: *Et virtus illius in umbilico ventris ejus*, scilicet quia umbilicum superponit in coitu dorso femellæ, et oportet quod sit in umbilico magna virtus ne frangatur propter collisionem corporum tam magnorum. Animalia autem in quibus talis figura coitus non invenitur, dum coeunt, caudam inter tibias posteriores stringunt; unde subdit: *Stringit caudam suam quasi cedrum*, quod dicitur propter magnitudinem ejus. Tertio describit organa coitui deservientia, cum subdit: *Nervi testiculorum ejus perplexi sunt*, idest revolutiones quasdam habent, ut Philosophus describit in III *Animalium*, de testiculis animalium gressibilium et generantium. Hæc autem ad diabolum litteraliter referri non possunt, quasi ipsi ad modum animalium corporaliter coeant, quasi ipso coitu delectati: et si enim, ut Augustinus dicit in XV *De civit. Dei*, «Quidam incubi sæpe dicuntur extitisse mulieribus improbis, et earum appetiisse ac peregisse concubitum;» non tamen hoc agunt quasi coitu delectati; sed delectantur in hoc quod omnes homines ad peccata talia inducunt, ad quæ maxime sunt proni: unde Augustinus dicit in II *De civit. Dei*: «Quis non intelligat, quantum moltantur maligni spiritus exemplo suo auctoritatem præbere sceleribus?» et propter hoc, ut ipse in eodem libro alibi dicit, «Hujusmodi spiritus luxuriæ obscœnitatibus delectantur;» quæ quidem eorum delectatio metaphorice in verbis præmissis exprimitur, quod propter concupiscentiam carnis, secundum hoc vitium maxime possunt homines superare; ideo dicit: *Fortitudo ejus in lumbis ejus*, ut hoc referatur ad viros, *et virtus illius in umbilico ventris ejus*, ut hoc referatur ad mulieres. *Stringit caudam suam, sicut cedrum*: quia quos in hoc peccatum dejicit, dulcedine voluptatis finaliter ligatos tenet: *Nervi testiculorum ejus perplexi sunt*; quia si aliquis in hoc vitium dejectus evadere nititur, diversis occasionibus iterato irretitur. Tertio describit motum elephantis: de quibus dicitur, quod habent inflexibiles pedes, tibias et crura propter pondus corporis sustendandum; et habent ossa solida sine juncturis; et ad hoc designandum dicit: *Ossa ejus velut fistulæ æris*, quia flecti non possunt, sicut nec fistulæ æris et hoc refertur ad exteriora organa motus, quæ sunt tibiæ et crura; interiora autem organa motus sunt cartilagines quædam et nervi, quæ etiam in elephantibus non facile flectuntur: et quantum ad hoc subdit: *Cartilago illius quasi laminæ ferreæ*, quæ scilicet incurvari et extendi non possunt: et per hoc significatur obstinatio diaboli, qui a proposito suæ malitiæ retrahi non potest, et crudelitas ejus per quam ab exteriori hominum nocumento non cessat. Hæc autem quæ figuraliter dicta sunt, exponit Dominus subdens: *Ipse*, scilicet Satan, de quo prædicta metaphorice dicta sunt, *est principium viarum Dei*, idest operum ejus: et si quidem hoc referatur ad opera creationis, hoc ea ratione dicitur, quia Satan inter primas creaturas est conditus: vel etiam, quia secundum quosdam fuit excellentior inter cæteras creaturas. Sed convenientius proposito videtur, ut per vias Dei intelligamus opera providentiæ ejus. Considerandum est autem, quod Deo unum solum proprium est opus suæ bonitati conveniens, scilicet benefacere et misereri, quod autem puniat et adversitates inducat, hoc contingit propter malitiam creaturæ rationalis; quæ primo est in diabolo inventa, et per ejus suggestionem est ad homines derivata; et ideo signanter dicit, quod ipse principium viarum Dei est, idest quod Deus diversis viis utatur, scilicet benefaciendo et puniendo: et ne credatur sic esse principium viarum Dei quod per se ipsum sit potens ad nocendum, hoc excludit subdens *Qui fecit eum*, scilicet Deus, *gladium ejus applicabit*, idest noxiam operationem ipsius. Voluntas autem nocendi inest diabolo a seipso, propter quod dicitur, *Gladius ejus*, ; sed effectus nocendi non habet nisi ex volun-

tate vel permissione divina. Et quia dixerat, quod fenum sicut bos comedet, ostendit unde fenum accipiat ad edendum ; unde subdit : *Huic montes herbas ferunt :* per quod intelligitur, quod sublimes in hoc saeculo et superbi afferunt diabolo suæ delectationis seu refectionis materiam : et quomodo hoc sit, ostendit subdens : *Omnes bestiæ agri ibi ludent.* Sicut enim ad litteram in montibus silvestria animalia congregantur ad securitatem et otium ; ita sub quadam sublimium virorum[1] protectione homines bestialiter sævientes securi requiescunt : quod signatur Dan. IV, ubi dicitur quod subtus arborem, per quam significatur regia dignitas habitabant animalia et bestiæ. Deinde describit mansionem ipsius. Ubi considerandum est, quod sicut Aristoteles dicit in II *Animalium*, c. V, elephantes in solitudinibus manent : et maxime quia circa fluvios solent esse arundineta et salices, et loca umbrosa ; ideo ad designandum elephantis mansionem dicit : *Sub umbra dormit in secreto calami in locis humentibus.* Et quia hoc animal non qualemcumque umbram habitat, sed condensam, subdit : *Protegunt umbræ umbram ejus*, ut scilicet inferior umbra per superiorem umbram ab æstu defendatur. Et causam facientem umbram designat subdens : *Circumdant eum salices torrentis :* nam salices densiorem umbram faciunt et frigidiorem quam arundines. Inhabitat autem ad litteram hoc animal umbrosa loca, quia est animal melancholicum et siccæ complexionis, et habitat in terris calidis : unde contra calorem et siccitatem æstus quærit refrigerium humiditatis et umbræ. Per quod designatur, quod gladius diaboli non solum effectum habet in montibus, scilicet in superbis, qui ei et ipsi herbas ferunt, et bestias agri ludentes sustinent ; sed etiam in hominibus, qui in otio quasi in umbra vivunt, quam ipsi multiplici studio continuare procurant, ut sic umbræ protegant umbras, et qui in deliciis quasi in locis humentibus nutriuntur. Propter eamdem autem causam, propter quam hoc animal humentia et umbrosa loca quærit, etiam multum de aqua potat ; unde Aristoteles dicit in VIII *de Anim.*, cap. IX, quod jam quidam elephas bibit aquæ metretas macedonicas quatuordecim, pro semel, et iterum alia octo. Et ideo ad describendum magnitudinem potus ejus subdit : *Ecce absorbebit fluvium, et non mirabitur :* quia scilicet consuevit multum bibere, et postquam multum bibit, expectat alium multum potum ; unde subdit : *Habet fiduciam quod fluvius Jordanis influat in os ejus*, qui scilicet fluvius notus est in terra illa, ubi hæc dicebantur. At hæc quidem hyperbolice dicuntur, secundum quod referuntur ad elephantem ; secundum autem quod referuntur ad diabolum, in cujus figura hæc dicuntur, significatur ejus præsumptio, qua se confidit de facili sibi incorporare per consensum omnes homines instabiles, etiam si habeant aliquam Dei cognitionem : ad quod significandum inducitur specialiter de Jordane, qui est fluvius in terra, in qua vera Dei cognitio habebatur : in his enim tribus generibus hominum maxime diabolus habet effectum : scilicet in superbis, voluptuosis, et instabilibus, sive curis sæculi deditis, qui possunt per fluvium designari. Aliqui tamen sunt qui a diabolo non superati sunt, sed potius contra ipsum victoriam obtinent : quod quidem principaliter convenit Christo, de quo dicitur Apoc. V, 5 : *Ecce vicit leo de tribu Juda* : consequenter autem convenit aliis per gratiam Christi, secundum illud I ad cor XV. 57 *Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.* Et hanc quidem victoriam describit Dominus sub similitudine venationis elephantis, dicens : *In oculis ejus quasi hamo capiet eum*, scilicet venator : per quem Christus et sui significantur. Dicitur enim esse unus modus venationis elephantis, quia fit fovea subterranea in via elephantis, in quam incidit ignoranter, ad quam veniens unus venator percutit et pungit ipsum ; alter autem venator veniens percutit primum venatorem, et amovet eum ne percutiat ipsum elephantem, et dat ei comedere hordeum :

[1] Al. : « vitiorum. »

quod cum ter vel quater fecerit, diligit se liberantem, et deinceps ei obediens mansuescit, et sic capiuntur per cibum ei oblatum, sicut pisces hamo. Est autem alius modus venationis elephantum, ut Aristoteles dicit in VIII *de Animalibus*, ubi dicit, quod venatores domesticos elephantes equitant, et persequuntur elephantes silvestres, et pungunt eos cum quibusdam instrumentis : et ad hoc potest pertinere quod subdit : *Et insudibus perforabit nares ejus*, in quibus scilicet habent carnem magis sensibilem, et ideo magis ibi punguntur a venatoribus. Per hoc autem mystice designatur quod Christus diabolum superavit, ostendens ei naturam infirmam, ut sic quasi hamo ab eo caperetur : et postmodum virtutem suam in eum exercuit, secundum illud Coloss. II, 15 : *Expolians principatus et potestates, traduxit confidenter*.

LECTIO III

An extrahere poteris Leviathan hamo, et fune ligabis linguam ejus? Numquid pones circulum in naribus ejus, aut armilla perforabis maxillam ejus? Numquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? Numquid feriet tecum pactum, et accipies eum servum sempiternum? Numquid illudes ei quasi avi, aut ligabis eum ancillis tuis? Concident eum amici, divident illum negotiatores? Numquid implebis sagenas ejus, et gurgustium piscium capite illius? pones super eum manum tuam momento belli, nec ultra addas loqui. Ecce spes ejus frustrabitur eum, et videntibus cunctis præcipitabitur.

Postquam Dominus descripsit proprietates diaboli in similitudine elephantis, qui est maximum animalium terrestrium, describit ipsum sub similitudine Leviathan, idest ceti, quod est maximum animalium marinorum, et sicut Plinius dicit, est magnitudinis quatuor jugerum : et Isidorus dicit, quod habet corpora æqualia montibus : ad quod refertur nomen Leviathan, quod interpretatur additamentum eorum : et ut Isidorus dicit, hoc animal dicitur balena a Βαλεῖν quod est emittere, quia altius cæteris animalibus emittit aquas : et potest dici, quod sicut diabolus comparatur elephanti, qui vivit in terris propter effectus manifestos, quos operatur in terrenis et corporalibus creaturis, ita comparatur ceto, vel balenæ in fluctibus maris degenti, propter effectus quos operatur in fluctuatione interiorum motuum. Et quia supra victoriam hominis contra diabolum expresserat sub figura venationis elephantis, ne credatur quod homo sua virtute possit diabolum superare, hoc incipit excludere sub figura animalis Leviathan. De quo primo ostendit quod non potest superari per modum quo capiuntur pisces ; unde dicit : *An extrahere poteris*, scilicet de aquis, *Leviathan hamo ?* quod fieri non potest duplici ratione : primo quidem, quia tantæ est magnitudinis, quod nulla hominis virtute aut instrumento sursum elevari possit ; et ad hoc significandum dixit : *An extrahere poteris*. Secundo, quia tantæ est fortitudinis, quod hamo retineri non possit ; et ad hoc significandum subdit : *Et fune ligabis linguam ejus ?* pisces enim qui capiuntur hamo, per funem cui hamus appenditur, retinentur ; per quod significatur, quod nullus homo potest diabolum neque a malitia sua extrahere, neque etiam eum ligare, ut in sua malitia non procedat. Secundo ostendit, quod non potest superari ab homine per modum quo quædam animalia terrestria magna superantur : retinetur enim bubalus ab homine per annulum ferreum qui naribus ejus imponitur, per quem homo ducit ipsum quo vult ; et ad hoc excludendum subdit : *Numquid pones circulum in naribus ejus ?* subjicit sibi etiam equum, aut asinum, vel camelum imponendo frænum vel camum in ore ejus ; et ad hoc excludendum subdit : *Aut armilla perforabis maxillam ejus ?* Prædictorum enim animalium quasi perforantur maxillæ, *armilla*, idest ferro, quod ponitur in ore ipsorum. Sicut autem circulo naribus imposito ducitur bubalus, ita etiam fræno vel camo maxillis equi imposito regitur gressus equi, ut hominem convenienter

ferat. Per hoc ergo datur intelligi, quod nullus potest diabolum ducere quo vult, nec eum dirigere, ut suæ voluntati deserviat. Tertio ostendit, quod Leviathan superari non potest per modum quo homo subjicitur homini : quod quidem fit dupliciter ; uno modo per simplex verbum : puta cum aliquis in tantum alteri humiliatur, quod eum rogat : et hoc tangit, cum dicit. *Numquid multiplicabit ad te preces?* vel etiam cum addit blanditiarum verba : et ad hoc pertinet quod subdit : *Aut loquetur tibi mollia*, idest blanda verba ad te placandum, secundum illud Prov. xv, 1 : *Responsio mollis frangit iram :* Alio modo accedente aliqua obligatione, quæ fit vel per aliquod particulare pactum : ad quod pertinet quod dicit : *Numquid feriet tecum pactum?* vel per servitutem perpetuam : ad quod pertinet quod dicit, *Et accipies eum servum sempiternum*. Et ista quatuor quandoque per ordinem se habent : nam quandoque aliquis primo quidem propter timorem preces porrigit victori ; secundo blanditur ; tertio ad pactum suscipitur ; quarto per pactum servituti perpetuæ subjugatur. Per quæ omnia datur intelligi, quod diabolus non timet hominem, ut ei quasi superiori aut fortiori preces ex timore, aut blanditias aut pactum aut servitutem exhibeat ; et si hujusmodi silenter facit, facit ad hominum deceptiones, ut potius eos sibi subjiciat, quam eis subjiciatur. Quinto ostendit, quod non potest superari, quomodo ab homine superantur. Circa quod considerandum est, quod aves primo quidem aliqua deceptione capiuntur per retia, vel per viscum, vel per aliquid hujusmodi ; et hoc excludens subdit, *Numquid illudes ei sicut avibus*, ut scilicet decipiendo ipsum in tuam redigas potestatem. Secundo postquam jam captæ fuerint, ligantur ne avolare possint, et exhibentur pueris et ancillis ad ludum : et hoc significatur cum subdit, *Aut ligabis eum ancillis tuis*. Per quod datur intelligi, quod homo non potest sua industria decipiendo diabolum superare, nec eum aliis decipiendum exponere.

Sic igitur ostenso, quod non potest subjici per modum quo alia animalia subjiciuntur, ostendit consequenter quod homo non potest uti eo, etiam si subjiceretur per modum quo utitur aliis animalibus magnis, quando sunt in potestatem hominis redacta. Et primo hoc ostendit assumens modum quo homines utuntur animalibus terrestribus captis, puta servis et apris, et aliis hujusmodi. Quorum carnes dividuntur dupliciter : uno modo gratis distribuendo amicis : et hoc excludit subdens : *Concident eum amici?* et hoc interrogative legatur. Alio modo, vendendo diversis ; et quantum ad hoc subdit, *Divident illum negotiatores?* quasi dicat : Non : tanta est enim hujus animalis magnitudo, quod si quandoque capiatur, toti regioni sufficiat ; unde nec particulariter dividitur inter amicos, nec venditur in macello ad modum aliorum animalium. Per quod designatur quod homo non potest auxilium dæmonis vel alteri gratis communicare, vel etiam vendere. Secundo ostendit, quod non potest homo uti Leviathan ad modum quo utitur piscibus captis, quorum majoribus piscatores implent maximas sagenas : et quantum ad hoc dicit, *Numquid implebis sagenas pelle ejus*. Et forte signanter dicit pelle, ad exprimendum modum quo maximi ceti capiuntur, qui longissimis culmis, quos habent quando dormiunt, in rupibus pendent ad saxa, ut dicitur : et tunc piscator appropinquans, quantum potest de pelle, solvit a lardo justa caudam, est enim animal valde pingue : propter pinguedinem talem incisuram non sentit : et sic immisis funibus quos ligat ad saxa vel arbores, excitat cetum lapidibus fundæ ; qui volens recedere, pellem dimittit. Minoribus autem piscibus implent quædam alia minora instrumenta : et quantum ad hoc subdit, *Et gurgustium piscium capite illius :* dicitur enim gurgustium quoddam instrumentum, de viminibus factum, quod piscatores in gurgite ponunt ad capiendum pisces. Est autem tanta magnitudo ceti, quod nec totus, nec etiam una pars ejus, puta caput, potest in gurgustio quantumcumque magno contineri : dicitur enim habere tam magnum caput, quod ab ipso quadraginta lagenæ sanguinis effluant : et hoc ponitur ad figuraliter ostenden

dum, quod diabolus virtute humana includi non potest, sicut quidam nigromantici se eum posse includere opinantur; sed hoc totum provenit ex ejus astutia, qua utitur ad homines decipiendos. Et si quis recte consideret, omnia præmissa pertinere videntur ad præsumptionem nigromanticorum confutandam, qui nituntur cum dæmonibus pactum inire, aut etiam sibi subjicere, vel qualitercumque constringere. Ostenso ergo, quod homo nullo modo sua virtute diabolum superare potest, quasi ex omnibus præmissis concludit subdens, *Pone manum tuam super eum*, subaudi, si potes; quasi dicat: Nullo modo potes tua virtute manum tuam ponere super eum, ut eum tibi subjicias. Sed quamvis non possit ab homine superari, superatur tamen divina virtute; unde subdit, *Momento belli*, quo scilicet contra eum pugno, *nec ultra addas loqui*, scilicet contra me, dum scilicet vides eum mea virtute superari: quem tua virtute superare non potes. Et de superatione qua superatur a Deo subditur, *Ecce spes ejus frustrabitur eum*: quod quidem si referatur ad cetum, manifestum est: dum enim cetus persequitur pisces, sperans eorum capturam, impingit ad aliquod littus, unde propter parvitatem aquæ se eruere non potest, frustratur spe sua, quam habebat de piscium captura: et sic super aquam apparens præcipitatur in mortem: et hoc est quod subditur: *Et videntibus cunctis præcipitabitur*, quia undique homines eum videntes concurrunt ad eum occidendum. Per quod significatur, quod spes diaboli, quam habet de subversione sanctorum, frustrabitur: et ipse cum omnibus suis sequacibus, sanctis videntibus, in die judicii præcipitabitur in infernum.

CAPUT QUADRAGESIMUM PRIMUM

LECTIO I

Non quasi crudelis suscitabo eum: quis enim resistere potest vultui meo? Et quis ante dedit mihi, ut reddam ei? omnia quæ sub cœlo sunt, mea sunt. Non parcam ei verbis potentibus, et ad deprecandum compositis. Quis relevabit faciem indumenti ejus, et in medium oris ejus quis intrabit? Portas vultus ejus quis aperiet? per gyrum dentium ejus formido. Corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus. Una uni conjungitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas. Una alteri adhærebit, et tenentes se nequaquam separabunt.

Postquam Dominus enumeraverat virtutem Leviathan, quantum ad hoc quod non potest superari ab homine, sed solum a Deo; nunc enarrat potestatem ipsius, quantum ad hoc quod ipse potest contra alios agere. Et quia *non est potestas nisi a Deo*, ut dicitur Rom. XIII, 1; posset aliquis ad crudelitatem Deo adscribere, quod tam noxiæ creaturæ tantam potentiam dedit: et ideo ad hoc excludendum dicit, *non quasi crudelis suscitabo eum*, idest altum esse permittam per potentiam sibi datam: et videtur hic respondere ad id quod supra Job. XXX, dixerat: *Mutatus es mihi in crudelem.* Quod autem hoc sibi ad crudelitatem adscribi non debeat, ostendit triplici ratione: primo propter potestatem ipsius Dei, cum dixit: *Quis enim potest resistere vultu meo?* idest providentiæ meæ; quasi dicat: Quantumcumque Leviathan iste sit potens, non tamen potest providentiæ meæ resistere ut potentia sua utatur, nisi quantum mihi placuerit: et mea voluntas non ad perniciem, sed ad salutem hominum tendit. Secundo ostendit idem ex largitate bonitatis ipsius, qua gratis omnibus bona sua distribuit; unde subdit: *Et quis ante dedit mihi ut reddam ei?* quasi dicat, Nullus. Ex quo patet quod omnia quæ feci, diligo, quibus bona mea gratis communico, unde non habeo contra ipsa quæ feci, crudelitatis animum: et ad idem pertinet quod subdit: *Omnia quæ sub cœlo sunt, mea sunt:* quia scilicet sunt a me creata, conservata et gubernata; nullus autem rebus suis adversatur. Tertio ostendit se non esse crude-

lem permittendo Satan in sua potentia exaltari, per hoc quod in nullo ei defert : videtur enim ad crudelitatem quamdam pertinere, quod aliquis dum vult alicui tyranno favere, patienter tolerat afflictiones multorum. Duplici autem ratione homo alicui potenti favet : uno modo timens comminationes ipsius : sed hoc Dominus a se excludit dicens, *Non parcam ei*, idest in nullo ei deferam, quin ei resistam, secundum quod oportet : *verbis potentibus*, idest propter aliqua comminationis verba, quæ ejus præferant potestatem. Alio modo favet aliquis alicui potenti, quasi allectus ab eo blanditiis : et ad hoc excludendum subdit : *Et ad deprecandum compositis*, scilicet quasi dicat : quamvis potenter vel deprecatorie loqueretur, tamen in nullo ei
etas ici defero, quia non est* *convenientia lucis ad tenebras*, ut dicitur II ad Cor. VI, 14.

His igitur præmissis ad removendum opinionem suæ crudelitatis, accedit ad describendum virtutem Leviathan, et primo describit figuram[1] ejus a capite incipiens. Dicitur quod super oculos ceti sunt quædam additamenta cornea in figura magnæ falcis, et sunt ducenta quinquaginta super unum oculum, et totidem super alterum ; et utitur eis cetus pro opertorio oculi tempore magnæ tempestatis ; et ad hoc exprimendum dicit : *Quis revelabit faciem indumenti ejus ?* idest quis homo potest accedere ita prope cetum, ut a prædictis operculis possit faciem ejus detegere ? Per quod datur intelligi quod astutias diaboli nullus homo sufficit aperire. Dicitur etiam quod in gutture habet quamdam pellem in modum membranæ, et hæc multis meatibus perforata, ne scilicet quicquam corpulentum magnum ingredi ventrem ejus possit, quia scilicet per hoc impediretur ejus digestio : scilicet si aliquod magnum animal integrum absorberet ; et ad hoc designandum subdit : *Et in medium oris ejus quis intrabit ?* ut scilicet perscrutetur strictos illos meatus, quibus parvi pisces in ejus ventrem descendunt. Per quod designatur, quod intentionem dæmonis, qua ad homines spiritualiter absorbendos utitur, nullus homo potest cognoscere. Dicitur etiam de ceto, quod habet aperturam oris dentatam valde longis et magnis dentibus ; et præcipue duo dentes sunt aliis longiores, ad modum dentium elephantis vel apri. Ergo ad designandum hos duos dentes extremos maximos, dicit : *Portas vultus ejus quis aperiet ?* videntur enim illi duo dentes maximi, quasi duæ portæ, quibus os ceti aperiatur : per quod designatur, quod nullus homo potest os diaboli aperire ad extrahendum de potestate ejus peccatores quos absorbet, quasi duabus portis, scilicet violentia et astutia. Quantum ad alios dentes ceti subdit : *Per gyrum dentium ejus formido :* quia scilicet in circuitu oris habent dentes tam magnos, ut aspicientibus terrorem incutere possint : per quod significatur terror, quem dæmon hic hominibus incutit, ut per hoc eos impellat ad peccandum ; et potest dici, quod dentes ejus sunt cæteri dæmones, vel etiam mali homines qui potentia sua alios terrendo ad malum inducunt.

His igitur præmissis de dispositione capitis Leviathan procedit ad dispositionem corporis ejus quod describit ad modum piscium habentium squamas ; unde secundum magnitudinem sui corporis debet debere maximas squamas ad modum scutorum unde dicit : *Corpus ejus quasi scuta fusilia*, quæ quidem sunt continua : nam scuta lignea per colligationem adunantur. Comparatur autem diabolus ad homines[2] malos, sicut caput ad corpus : unde peccatores qui alios in malitia defendunt, sunt quasi scuta corporis diaboli. Ostendit autem consequenter quod squamæ ejus non solum sunt magnæ, sed etiam compressæ ad modum piscium multas squamas habentium : et hoc est quod subdit : *Compactum squamis sese prementibus :* per quod designatur multitudo malorum : et perversa eorum concordia in malo ostenditur consequenter cum subditur : *Una uni conjungitur :* quia scilicet sicut in corpore alicujus piscis non quælibet squama conjungitur cuili-

[1] Al. : « virtutem. »

[2] Al. : « omnes. »

bet, sed una uni per ordinem : ita etiam in multitudine malorum non omnes omnibus socialiter concordant, sed quidam quibusdam. Quamdiu autem piscis est vivus et fortis, et squamæ ejus sunt in suo vigore ita et ad invicem et cuti corporis stricte adhærent, quod nec aer potest inter eas transire ; quando vero piscis fuerit vel mortuus vel infirmus, aut ex aliqua occasione ejus squamæ desiccantur, tunc paulatim prædicta conjunctio squamarum remittitur, ita quod ipsæ squamæ incurvantur, et potest etiam aliquid grossius inter eas transire. Ad ostendendum ergo vigorem squamarum Leviathan subdit, *Et ne spiraculum quidem incedit per eas*, idest per intermedium squamarum : per quod designatur, quod ad consensum malitiæ non disjunguntur per aliquam spiritalem persuasionem, aut per inspirationem internam ; et ideo ad ostendendum obstinatum eorum consensum in malitia, subdit : *Una alteri adhærebit*, per mutuum favorem et consensum : *et tenentes se nequaquam separabuntur*, propter obstinatum scilicet consensum eorum in malum : sicut nec squamæ Leviathan humana virtute possunt ab invicem disjungi.

LECTIO II

Sternutatio ejus splendor ignis, et oculi ejus ut palpebræ diluculi. De ore ejus lampades procedunt, sicut tedæ, ignis accensæ. De naribus ejus procedit fumus sicut ollæ succensæ atque ferventis. Halitus ejus prunas ardere facit, et flamma de ore ejus egreditur. In collo ejus morabitur fortitudo, et faciem ejus præcedit egestas. Membra carnium ejus cohærentia sibi : mittet contra eum fulmina, et ad locum alium non ferentur. Cor ejus indurabitur tamquam lapis ; et stringetur quasi malleatoris meus. Cum sublatus fuerit, timebunt angeli, et territi purgabuntur. Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit neque hasta neque thorax. Reputabit enim quasi paleas ferrum, et quasi lignum putridum æs non fugabit eum vir sagittarius : in stipulam versi sunt ei lapides fundæ. Quasi stipulam æstimabit malleum, et deridebit vibrantem hastam. Sub ipso erunt radii solis : et sternet sibi aurum quasi lutum. Fervescere faciet quasi olla profundum maris, et ponet quasi cum unguenta bulliunt. Post eum lucebit semita, æstimabit abyssum quasi senescentem. Non est super terram potestas quæ comparetur ei qui factus est ut nullum timeret. Omne sublime videt. Ipse est rex super universos filios superbiæ.

Postquam descripsit Dominus dispositionem Leviathan, hic describit operationem fortitudinis ejus : et sicut prius [1] descripserat dispositionem tam capitis quam corporis, ita etiam et prius incipit enumerare operationes ad caput pertinentes. Prima autem et principalior pars capitis est cerebrum, ex cujus commotione sternutatio animalis causatur ; et ideo sternutationem Leviathan describens dicit : *Sternutatio ejus splendor ignis :* quia scilicet ex sternutatione Leviathan tanta fit aquarum commotio, quod causatur quidam candor aquarum commotarum ad modum splendoris ignis : vel etiam potest referri ad hoc, quod fortiter commoto capite vel oculis, videtur nobis, quod emittatur quidam splendor ignis ; unde cum multo major sit commotio capitis Leviathan ex ejus sternutatione, multo magis talis splendor procedit. Significatur autem per hoc quod per commotionem capitis diaboli, idest per tentationem ipsius, emittatur splendor ignis, scilicet iræ, aut concupiscentiæ, aut etiam inanis gloriæ. Inter alias autem partes capitis sunt præcipuæ oculi : unde subdit : *Et oculi ejus, ut palpebræ diluculi :* oculus enim ratione suæ levitatis lucidus est. Habet autem cetus maximos oculos secundum magnitudinem capitis et corporis totius ; et ideo inspectione ipsorum apparet quædam claritas diffusa sicut est claritas diluculi : per quam designatur temporalis prosperitas, quam diabolus homini repromittit. Tertio autem describit operationem sive effectum oris ejus, cum dicit : *De ore ejus lampades procedunt tedæ sicut ignis accensæ.* Ubi considerandum est, quod teda est quoddam lignum, quod accensum suavem odorem emittit. Dicitur autem de ceto, quod quando multum esurit, vaporem odori-

[1] Al. : « primo. »

ferum ad modum odoris ambræ ex ore suo emittit, in quo pisces delectati os ejus ingrediuntur, et sic ab ipso devorantur. Hujusmodi vapores ergo missi ab ore ceti lampades dicuntur propter magnitudinem caloris, qui ex interioribus ejus egreditur. Tedæ autem accensæ comparatur propter redolentiam ut dictum est. Per hoc autem designatur quod diabolus ad concupiscentiam peccati homines incendit per ostentationem alicujus boni, quasi per redolentiam quamdam. Quarto ponitur operatio narium ejus : hoc enim animal habet pulmonem, et respirat sicut delphinus : et ad hoc designandum subdit : *De naribus ejus*, quæ scilicet sunt præcipua instrumenta respirandi, *procedit*, scilicet per respirationem, *fumus*, idest aer per respirationem adustus ex multitudine caloris, qui est necessarius huic animali ad tantam molem movendam ; et ideo signanter subdit, *Sicut ollæ succensæ, atque ferventis :* aer enim qui respirando emittitur, in pulmone continebatur ; in quo calefiat per calorem cordis, qui pulmoni conjungitur, sicut aqua in olla calescit et fervet per hoc, quod apponitur igni. Et quia animal respirat non solum per nares, sed etiam per os, ideo quinto subdit operationem oris, dicens : *Halitus ejus*, idest exhalatio de ore procedens, *prunas ardere facit*, idest tam calidus est [1] et vehemens, quod sufficeret ad prunas accendendas : loquitur enim ad similitudinem eorum, qui sufflando prunas accendunt : unde subdit, *Et flamma de ore ejus egreditur :* quia scilicet tam calidus et ignitus est vapor de ore ejus agrediens. quod merito potest flammæ comparari. Per hæc autem omnia designatur, quod diabolus sua occulta vel manifesta suggestione perversæ cupiditatis ignem in homine accendit.

His igitur præmissis quæ pertinent ad virtutem capitis Leviathan, accedit ad narrandum ea quæ pertinent ad virtutem aliorum membrorum ipsius. Est autem considerandum, quod sicut Aristoteles dicit in II *Anim*, nullus piscis habet collum nisi illi qui generant animalia, sicut delphini : et ex horum genere sunt etiam ceti ; et ideo incipit describere fortitudinem colli ejus, cum dicit, *In collo ejus morabitur fortitudo :* quæ quidem necessaria est tanto animali ad pondus capitis ejus portandum. Et quia per collum caput conjungitur corpori, possunt per collum Leviathan designari illi per quos diabolus in alios malitiam suam exercet, qui ut plurimum sunt potentes, quos alii reverentur, aut etiam timent. Est autem manifestum quod hoc animal cum sit magni corporis, multo indiget cibo, et ideo cum in aliqua parte maris fuerit cetus, absorbet multitudinem piscium ibi existentium, ut quasi mare in conspectu ejus remaneat piscibus vacuum : et hoc est quod subdit : *Et faciem ejus præcedet egestas,* quia scilicet attrahit ad se pisces, ut supra dictum, est, et mare remanet piscibus vacuum ante eum : per quod significatur, quod egestas virtutum in hominibus causatur ante faciem diaboli, idest per suggestionem ipsius. Consequenter autem ostendit fortitudinem ejus quantum ad alias partes corporis, cum dicit ; *Membra carnium ejus cohærent sibi*, scilicet propter earum spissitudinem : per quod designatur consensus membrorum diaboli in malum.

His igitur præmissis de fortitudine Leviathan ad agendum, consequenter agit de fortitudine ejus ad resistendum. Quamvis autem possit resistere virtuti humanæ agenti, tamen virtuti actionis divinæ usquequaque resistere non potest : et ideo primo ostendit, quod Deus contra ipsum agat, cum dicit : *Mittet contra eum fulmina.* Manifestum est enim, quod frequenter in mari fulmina cadunt, quibus quandoque etiam naves periclitantur : unde etiam probabile est, quod quandoque ceti fulmine feriantur ; et hoc opus præcipue attribuitur Deo propter magnitudinem et terrorem hujus effectus ; unde supra XXXVIII, Dominus dixit : *Numquid mittes fulmina, et ibunt* etc. Subdit autem : *Et ad locum animalium non ferentur :* quod potest ad duas intentiones referri : primo quidem ad designandum magitudinem corporis ejus :

[1] Al. deest. « est. : »

solet enim fulgur aliquem locum percutiens per quamdam percussionem [1] ad alia loca reflecti, propinqua tamen : sed corpus Leviathan tam magnum est, ut fulmen in ipsum percutiens, extra corpus ejus non reflectatur. Alio modo potest referri ad infallibilitatem divinæ operationis. Sicut ergo sagittarius sapiens directe sagittas emittit, ita quod non percutit nisi ad signum ; ita cum Deus contra Leviathan, sive quamcumque aliam creaturam fulgura quasi sagittas quasdam emittere vult, non ad alium locum pergunt nisi quo ipse emittit, secundum illud Sap. v, 22 : *Ibunt directe emissiones fulgurum*. Per quod designatur quod divina flagella quæ Deus immittit contra diabolum et membra ejus, ita emittit, quod contra alios non feruntur ; nam si quandoque boni per temporales adversitates flagellantur a Deo, hoc tamen cedit in glorificationem sanctorum, et in majorem damnationem diaboli et impiorum. Secundo ostendit qualiter se habeat Leviathan ad ea quæ Deus contra ipsum agit, cum dicit : *Cor ejus indurabitur quasi lapis :* durum autem significat potentiam naturalem, ut scilicet aliquid non facile corrumpatur ab exteriori actione agente. Per hoc ergo virtus naturalis designatur, quæ est in corde ceti, ut non de facili corrumpatur ab exteriori actione inferente aliquod nocumentum : et ad istam duritiam designandam sufficiebat exemplum lapidis quantum ad leves percussiones, non autem quantum ad graves : lapis enim etsi non confringatur manu, confringitur tamen malleo ferreo. Et ideo ad designandam virtutem ceti etiam contra gravia nocumenta, subdit : *Et stringetur quasi malleatoris incus*, qui scilicet ex percussione malleorum non constringitur, sed magis solidari videtur. Per hoc ergo significatur obstinatio diaboli et membrorum ejus, quia nulla percussione divina a sua malitia emolliuntur. Tertio ostenditur finalis effectus divinæ percussionis : quantumcumque enim flagellis divinis resistere videatur, oportet tamen quod finaliter ab eis superetur ; unde subdit : *Cum sublatus fuerit*, scilicet virtute divina de loco suo, *timebunt Angeli*, admirando divinam virtutem, in qua admiratione multi effectus divinæ virtutis eis innotescunt : et ideo subdit : *Et territi purgabuntur :* ut enim Dionysius dicit, v cap. *de div. Nom.*, Angeli purgari dicuntur non ab immunditia, sed a nescientia. Sed quia omnis creatura corporalis modicum quid est in comparatione sanctorum Angelorum, ideo videtur principaliter hoc esse dictum ad significandum, quod cœlestes Angeli multum admirentur de occisione alicujus corporalis ceti : nisi forte per Angelos sanctos homines intelligamus. Sed melius est ut principaliter referatur ad spiritualem Leviathan, scilicet diabolum, qui sublatus fuit virtute divina, quando de cœlo cecidit per peccatum : et tunc angeli admirantes divinam majestatem, sunt purgati per separationem ab ejus societate. Similiter etiam in die judicii, quando diabolus cum omnibus membris suis detrudetur in infernum, Angeli et omnes sancti admirabuntur divinam potestatem, et erunt de cetero purgati per totalem separationem a malis : et hoc significatur Apoc. xii, 10 ubi postquam projectus est diabolus, auditur magna vox in cœlo dicens : *Nunc facta est salus, et virtus et regnum Dei nostri*.

Sic igitur ostenso qualiter se habeat ad impugnationem Dei, ostendit qualiter se habeat ad impugnationem creaturæ : et primo qualiter se habeat ad impugnationem hominis. Impugnat autem homo de propinquo, et a remotis : et de propinquo quidem munitus gladio et hasta ad percussionem, et thorace ad sui munitionem ; et quantum ad hoc dicit : *Cum apprehenderit eum*, scilicet Leviathan, *gladius*, scilicet hominis, *subsistere non poterit*, scilicet gladius hominis, qui frangitur propter duritiem corporis ejus ; *Neque hasta*, scilicet subsistere poterit : *neque thorax*, quo scilicet munitur pectus, *subsistere poterit contra Leviathan :* et hujus rationem assignat subdens, *Reputabit enim ferrum quasi paleas :* quia scilicet sicut homo non potest lædi a paleis, et de facili eas frangit, ita Leviathan non

[1] Al. : « repercussionem. »

potest lædi a ferro gladii vel hastæ, sed de facili ea frangit. *Et similiter reputabit æs*, scilicet thoracis, *Quasi signum putridum,* quod scilicet resistere non potest percussioni. Per hoc autem significatur, quod nulla virtus humana efficax est ad diabolum lædendum, vel ad resistendum ei ; sed omnis virtus humana pro nihilo a diabolo reputatur. Impugnat etiam homo a remotis per sagittas et lapides fundæ : sed nec ista contra cetum valent ; unde subdit, *Non fugabit eum vir sagittarius*, scilicet emissione sagittarum quas non timet, utpote ab eis lædi non valens. Sicut autem sagittæ de longinquo emissæ lædunt interius vulnerando, ita lapides fundæ exterius atterendo ; sed cetus sicut non potest perforari sagittis, ita non potest conteri lapidibus in eum projectis ; unde subdit : *In stipulam versi sunt ei lapides fundæ* : quia scilicet sicut stipula propter suam levitatem nullum conterere potest, ita nec cetus potest a lapidibus fundæ aliquod nocumentum pati. Per hoc autem significatur, quod sicut diabolus non potest lædi virtute humana quasi quadam percussione propinqua ; ita etiam non potest lædi hominis astutia quasi quadam percussione a longinquo. Sicut autem per lapides fundæ aliquis atteritur a remotis, ita etiam per malleum aliquid atteritur de propinquo : sed nec sic etiam cetus ab homine lædi potest ; unde subdit : *Quasi stipulam æstimabit malleum :* quod etiam referri potest ad eamdem significationem cum præmissis, nisi quod mallei est gravior percussura quam lapidum fundæ : unde potest significari quod quantumcumque intendatur hominis fortitudo et conatus, a diabolo contemnitur. Solent autem homines aliquos superare non solum percutiendo, sed etiam percussionem [1] comminando ; sed nec cetus nec diabolus aliquam hominis comminationem timent ; unde subditur : *Et deridebit vibrantem hastam :* vibratio enim hastæ videtur esse quædam comminatio percussuræ. Sicut autem homo quandoque alium superat comminando, ita etiam promissis alliciendo. Maxime autem solent aliqua dona promissa allicere hominem propter pulchritudinem vel propter pretiositatem. Nihil autem videtur esse pulchrius in corporalibus rebus quam radii solares, ad quorum pulchritudinem Leviathan vel corporaliter vel spiritualiter intellectus, non allicitur : et ad hoc significandum subditur : *Sub ipso erunt radii solis* : quia scilicet non appretiatur eos tamquam aliquid magnum *:* et per consequens datur intelligi quod nihil aliud præclarum in rebus humanis appretiatur. Aurum autem reputatur valde pretiosum inter res quæ in usum hominis veniunt : et quantum ad hoc subdit : *Et sternet sibi aurum quasi lutum*, idest quasi vile aliquid contemnet ipsum : et sic patet quod ab homine allici [2] non potest. Sic ergo ostenso quod non potest superari ab homine, consequenter ostendit quod non potest superari neque a mari, neque ab aliquo pisce maris : et hoc propter fortes operationes quas in mari exercet. Dicit autem Plinius, quod quædam belluæ sunt in mari orientali tantæ magnitudinis, ut ab imo vertant maria, et faciant tempestates in mari : quæ quidem belluæ ad naturam ceti pertinere videntur : et ad hoc significandum subdit : *Fervescere facit quasi ollam profundum maris :* sicut enim quando olla fervet, aqua fervens in ea commovetur, ita ex violentia hujus piscis fluctus maris commoventur : et incipit hæc commotio a profundo, et pervenit usque ad aquæ superficiem : unde subdit, *Et ponet quasi cum unguenta bulliunt*, quæ scilicet faciunt majorem spumam et commotionem in superficie quam simplex aqua, in qua non tantum de aere continetur. Per hoc autem significatur turbatio quam diabolus concitat in hoc mundo : et sicut facit magnum effectum quando movetur in profundo maris, ita etiam facit magnum effectum quando movetur in superficie, et ad hoc significandum subdit : *Post eum lucebit semita* ; sicut enim quando navis movetur per mare ad longum spatium, vestigium navis transeuntis relinquitur propter commotionem et spumam generatam in aqua, ita etiam contingit ex motu istius piscis præ sua magnitudine. Per hoc autem significatur,

[1] Al. : « percussioni. »

[2] Al. : « elici. »

quod effectus perturbationis quam diabolus in mundo concitat, non statim aboletur, sed diutius durat. Ex hoc autem quod tam fortes operationes cetus in mari operatur, in nullo timet maris profunditatem ; unde subdit, *Æstimabit abyssum*, idest profundum maris, *quasi senescentem*, idest quasi finem habentem, *Et quasi impotentem*, ad absorbendum ipsum : nam quod senescit, et debile est et fini propinquum. Ex hoc autem significatur quod diabolus damnationem inferni non tantum æstimat, ut propter eam desinat contra Deum niti, ac si ejus damnatio esset terminanda : et sicut Leviathan non potest superari ab homine, nec a mari, neque ab aliqua creatura maris, ita etiam non potest superari a quacumque alia creatura terrestri ; unde subdit : *Non est potestas super terram, quæ ei comparetur;* non enim est in terra aliquod animal tam magnum sicut cetus maris : unde et Plinius dicit, quod in mari sunt majora animalia terrestribus et causa evidens est humoris luxuria et superfluitas. Per hoc autem significatur, quod nulla virtus corporalis potest æquari potestati dæmonis, quæ est potestas spiritalis naturæ.

Quia igitur multa præmiserat de proprietatibus Leviathan in figura diaboli, consequenter prædictam metaphoram exponit : et sicut dictum est, omnes prædictæ proprietates ad duo pertinere videntur : quorum unum est, quod ipse ab alio lædi non potest ; et quantum ab hoc exponens subdit : *Qui factus est, ut nullum timeret* : idest hoc habet diabolus ex conditione suæ naturæ, in qua factus est a Deo, ut neque hominem timeat, neque aliquam creaturam corporalem. Aliud autem est, quod Leviathan habet facultatem ad magnas et fortes operationes exercendas ; et hoc exponens subdit : *Omne sublime videt*, idest intentio diaboli est ad quæcumque sublimia aggredienda. Et quia hæc videntur ad superbiam pertinere, ostendit contra, quod diabolus non solum in se superbus est, et homines in superbia excedit, sed est etiam aliis superbiendi initium ; unde subdit : *Ipse est rex super universos filios superbiæ*, idest super eos qui superbiæ subjiciuntur, qui omnes sequuntur ejus ducatum. Ubi considerandum est, quod Dominus operationem suam, quam exercet in malos, contra superbos manifestare incœpit : et in superbis narrationem terminat, ut ostendat hoc præcipue Job fuisse timendum, ne diabolus qui eum expetierat ad tentandum, præcipue eum ad superbiam inducere conaretur, ut sic transferretur in regnum ipsius : et ideo cavere [1] dedebat affectum et verba quæ superbiam saperent.

CAPUT QUADRAGESIMUM SECUNDUM

LECTIO I

Respondens autem Job Domino dixit : Scio quia omnia potes, et nulla te latet cogitatio. Quis est iste qui celat consilium absque scientia? Ideo insipienter locutus sum, et quæ ultra modum excedunt scientiam meam. Audi, et ego loquar; interrogabo te, et responde mihi. Auditu auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te. Idcirco ipse me reprehendo, et ago pœnitentiam in favilla et cinere. Postquam autem locutus est Dominus verba hæc ad Job, dixit ad Eliphaz Themanitem : Iratus est furor meus in te et in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job. Sumite ergo vobis septem tauros et septem arietes, et ite ad servum meum Job, et offerte holocaustum pro vobis. Job autem servus meus orabit pro vobis, faciem ejus suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia : neque enim locuti estis coram me rectum, sicut servus meus Job. Abierunt ergo Eliphaz Themanites, et Baldad Suhites, et Sophar Naamathites, et fecerunt sicut locutus fuerat Dominus ad eos, et suscepit Dominus faciem Job. Dominus quoque conversus est ad pœnitentiam Job, cum oraret ille pro amicis suis. Et addidit Dominus omnia quæcumque fuerant Job, duplicia. Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, et universæ sorores suæ, et cuncti qui noverant eum prius, et comederunt cum eo panem in domo ejus. Et moverunt super eum caput, et consolati sunt

[1] Al. : « tacere. »

eum super omni malo quod intulerat Dominus super eum; et dederunt ei unusquisque ovem unam, et inaurem auream unam. Dominus autem benedixit novissimis Job magis quam principio ejus. Et facti sunt ei quatuordecim millia ovium, et sex millia camelorum, et mille juga boum, et mille asinæ : et fuerunt ei septem filii et tres filiæ. Et vocavit nomen unius Diem, et nomen secundæ Cassiam, et nomen tertiæ Cornustibii. Non sunt autem inventæ mulieres speciosæ sicut filiæ Job in universa terra. Deditque eis pater suus hereditatem inter fratres earum. Vixit autem Job post flagella hæc, centum quadraginta annis; et vidit filios suos, et filios filiorum suorum, usque ad quartam generationem; et mortuus est senex, et plenus dierum.

Postquam Dominus redarguit Job de incauta locutione, quæ superbiam sapere videbatur : quia scilicet intantum se justum asserebat, quod hoc quibusdam videbatur in derogationem cedere divini judicii; ideo[1] Job humiliter convictum se reputans respondet, primo quidem confitendo divinam excellentiam quantum ad potentiam; unde subdit : *Respondens autem Job Domino dixit, Scio quia omnia potes :* et etiam quantum ad scientiam; unde subdit : *Et nulla te latet cogitatio :* per quorum primum confitebatur, quod Deus poterat adversitatem removere a diabolo inductam, quam Dominus sub figura Behemoth et Leviathan descripserat; per secundum autem recognoscit se interius fuisse aliqua cogitatione superba pulsatum, quod Deum non latuisse recognoscit; et ideo consequenter invehitur contra eos qui divinam providentiam negant, dicens : *Quis est iste qui celat consilium absque scientia?* idest quis est tam temerarius et stultus qui dicit humanum consilium posse celari a Deo absque hoc, quod Deus illud cognoscat? Ex consideratione autem divinæ excellentiæ procedit ad considerationem propriæ culpæ, cum subdit : *Ideo insipienter locutus sum,* idest debitam reverentiam non exhibens divinæ excellentiæ in meis verbis : *Et quæ ultra modum excedunt scientiam meam*, scilicet culpam confitendo, idest discutiendo divina judicia. Et quia insipienter locutus sum, de cetero loquar sapienter; unde subdit : *Audi et ego loquar*, meam scilicet culpam confitendo. Et quia locutus sum quæ excedunt scientiam meam, de cetero de ea non audeo loqui, sed solum de his interrogare; unde subdit : *Interrogabo te*, scilicet petendo, orando, pulsando, *et responde mihi*, scilicet interius instruendo. Quare autem sic mutatus sit, ostendit subdens : *Auditu auris audivi te :* scilicet olim cum insipienter loquerer, *nunc autem oculus meus videt te,* idest plenius te cognosco quam prius; sicut id quod videtur oculis, certius cognoscitur quam quod aure auditur : profecerat enim tum ex percussione, tum ex revelatione divina. Quanto autem aliquis magis Dei justitiam considerat, tanto plenius culpam suam recognoscit; unde subdit : *Idcirco ipse me reprehendo*, propriam scilicet culpam considerando. Et quia non sufficit culpam confiteri, nisi sequatur satisfactio; ideo subdit : *Et ago pœnitentiam in favilla et cinere*, in signum scilicet fragilitatis naturæ corporeæ : convenit enim humilis satisfactio ad expiandam superbiam cogitationis. Quia ergo superius Dominus redarguerat Elihu et etiam Job, nunc tertio redarguit amicos ejus, inter quos præcipuus erat Eliphaz : quod patet ex hoc quod primo loqui inceperat : unde dicitur, *Postquam autem locutus est Dominus verba hæc ad Job, dixit ad Eliphaz Themanitem : Iratus est furor meus in te et in duos amicos tuos,* scilicet Baldad et Sophar. Ubi considerandum est, quod Elihu ex imperitia peccaverat, Job autem ex levitate; et sic neuter eorum graviter peccaverat; unde nec Dominus dicitur iratus fuisse contra eos : sed contra tres amicos Job graviter dicitur fuisse iratus, quia graviter peccaverant perversa dogmata asserendo, ut supra habitum est; unde subdit : *Quoniam non locuti estis coram me rectum*, idest fidelia dogmata, *sicut servus meus Job*, qui scilicet a veritate fidei non recessit. Pro gravibus autem peccatis expiandis antiqui consueverunt sacrificia offerre; unde subdit : *Sumite ergo vobis septem tauros et septem arietes*, quia scilicet ipsi erant duces populorum. Septenarius autem est numerus universitatis; unde septenarius sacrificiorum competit ad gravium delictorum

[1] Al omittitur : « ideo. »

expiationem. Sed quia infideles per fideles Deo reconciliari debent, subdit : *Et ite ad servum meum Job*, ut scilicet eo mediante reconciliemini mihi, *et offerte pro vobis holocaustum*, ut scilicet vos satisfaciatis, qui peccastis. Sed vestra satisfactio indiget fidelis viri patrocinio; unde subdit, *Job autem servus meus orabit pro vobis;* qui scilicet dignus est exaudiri propter suam fidem ; unde subdit ; *Faciem ejus,* idest deprecantis, *suscipiam,* scilicet exaudiendo ejus orationem, *Ut non imputetur vobis stultitia*, scilicet infidelis dogmatis : et hoc exponit, subdens : *Neque enim locuti estis coram me rectum, sicut servus meus Job*. Accepta autem spe veniæ ; impleverunt quod eis fuerat mandatum ; unde sequitur : *Abierunt ergo Eliphaz Themanites, et Baldad Suhites, et Sophar Naamathites, et fecerunt sicut locutus fuerat Dominus ad eos :* et ita per obedientiam et humilitatem suam digni facti sunt ut pro eis oratio Job exaudiretur ; unde sequitur : *Et suscepit Dominus faciem Job,* rogantis scilicet pro amicis suis. Nec solum humilitas amicorum efficaciam præstitit ejus orationi, sed etiam humilitas propria ; unde subdit : *Dominus quoque conversus est*, scilicet a furore in clementiam, *Ad pœnitentiam Job cum oraret pro amicis suis :* dignum enim erat ut qui pro levi suo peccato humiliter pœnitebat, etiam aliis graviter peccantibus veniam impetraret. Plus autem prodest unicuique sua pœnitentia quam aliis : unde si oratio et pœnitentia Job meruit amotionem indignationis divinæ ab amicis, multo decentius fuit ut etiam ipse ab adversitate liberaretur. Et quamvis Job spem suam non referret ad prosperitatem temporalem recuperandam, sed ad consequendam futuram felicitatem, Dominus tamen ex abundanti etiam prosperitatem temporalem ei restituit, secundum illud Matth. VI, 33 : *Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis*. Et hoc quidem tempori erat congruum, propter statum veteris testamenti, in quo temporalia bona promittebantur : ut sic per prosperitatem quam recuperaverat, aliis daretur exemplum ut converterentur ad Deum. Erat etiam congruum personæ ipsius Job, cujus apud aliquos opinio erat læsa propter multiplices adversitates quæ supervenerant ei : et ideo ut ei famam restitueret, ad statum majoris prosperitatis eum reduxit ; ideo sequitur : *Et addidit quoque Dominus omnia quæ fuerant Job, duplicia*. Inter adversitates autem Job quasi præcipua erat, quod fuerat ab amicis suis desertus : et ideo hujusmodi adversitatis primo remedium ponitur, cum dicitur : *Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, et universæ sorores suæ, et cuncti qui noverant eum prius :* in quo designatur pristinæ amicitiæ recordatio : *Et comederunt cum eo panem in domo ejus :* in quo designatur reditus ad antiquam familiaritatem : *Et moverunt super eum caput*, scilicet compatiendo afflictioni ipsius. Et quia non solum oportet afflictis compati, sed etiam eorum afflictioni remedium præbere, primo quidem præbuerunt remedium ejus interiori dolori per consolatoria verba : unde subdit : *Et consolati sunt eum super omne malum quod intulerat Dominus super eum*. Secundo autem adhibuerunt subventionis remedium contra exteriorem inopiam. Et quia amiserat et animalia in campis, et supellectilia in subversione domus ; ideo in utroque ei subveniunt : sequitur enim : *Et dederunt ei unusquique ovem unam*, quantum ad animalia ; *et inaurem auream unam*, quantum ad supellectilia. Hoc autem modicum fuisset ad reparationem[1] ipsius : sed Dominus manum suam adhibuit ut ex eis in majora proficeret ; unde sequitur : *Dominus autem benedixit novissimis Job*, scilicet multiplicando ea, *magis quam ejus principio*, idest quam primæ ejus prosperitati. *Est* enim *potens facere* plus *quam intelligimus aut petimus*, ut dicitur Eph. III, 20. Desideraverat autem Job supra XXIX, ut esset juxta menses pristinos ; sed Dominus ei majora restituit et in duplo, ut supra dictum est ; unde sequitur : *et facti sunt ei quatuordecim millia ovium :* supra enim cap. I dictum est quod fuit possessio ejus septem

[1] Al. : « recuperationem. »

millia ovium ; *et sex millia camelorum :* nam primo habuerat tria millia camelorum, ut supra dictum est : fuerant ei quingenta juga boum ; unde hic duplum ponitur, cum dicitur, *Et mille juga boum :* supra etiam dictum est quod habuerat quingentas asinas ; sed hic duplum ponitur, cum sequitur : *Et mille asinæ.* Amiserat autem non solum possessiones, sed etiam filios, qui ei restituuntur, sed non in duplum : sequitur enim, *Et fuerunt ei septem filii et tres filiæ :* cujus ratio duplex potest esse : una pertinens ad futuram vitam : quia scilicet filii quos habuerat, non totaliter ei perierant, sed reservabantur in futura vita, cum eo victuri ; alia ratio potest esse quantum ad vitam præsentem : nam si duplicatis ceteris rebus, etiam numerus filiorum esset duplicatus, non videretur fortuna domus augmentata fuisse, quia eamdem quantitatem in bonis ejus unusquisque filiorum habuisset quam prius ; et ideo decentius fuit ut proles ei augeretur non numero, sed magis in valore ; quod occulte insinuatur in filiabus, quæ pulcherrimæ fuisse leguntur : quarum pulchritudini etiam nomina convenerunt : sequitur enim : *Et vocavit nomen unius Diem,* scilicet propter claritatem ejus, *et nomen secundæ Cassiam,* quæ est species aromatica, propter suavitatem ipsius, *et nomen tertiæ Cornustibii :* est autem stibium, quo mulieres utuntur ad ornatum oculorum, secundum illud IV Reg. IX, 30 : *Depinxit oculos stibio, et ornavit caput suum :* quod quidem stibium in cornu a mulieribus conservatur, ut habeant ipsum paratum, cum opus fuerit. Unde vocavit eam Cornustibii ad designandam abundantem pulchritudinem oculorum : unde et de pulchritudine earum subditur : *Non sunt autem inventæ mulieres speciosæ sicut filiæ Job in universa terra :* propter quod etiam datur intelligi quod filii ejus erant in virtute præcellentes : sequitur enim, *Deditque eis pater suus hereditatem inter fratres earum,* scilicet ad designandam convenientiam virtutis in utrisque. Quia Job etiam in proprio corpore fuerat flagellatus, additur ei ad prosperitatis augmentum longitudo dierum ; unde sequitur : *Vixit autem Job post flagella hæc, centum quadraginta annis.* Et ut intelligatur toto hoc tempore in prosperitate vixisse, subdit : *Et vidit filios suos, et filios filiorum suorum usque ad quartam generationem :* et ista prosperitas datur intelligi durasse usque ad mortem : unde sequitur : *Et mortuus est senex,* quod pertinet ad diuturnitatem vitæ, *et plenus dierum,* quod pertinet ad vitæ prosperitatem. Unde supra c. VII, ad significandum suam adversitatem, dixit : *Sicut et ego habui menses vacuos.* Unde et per plenitudinem dierum designatur abundantia ipsius, et quantum ad bona fortunæ, et quantum ad bona gratiæ, quibus perductus est ad futuram gloriam, quæ durat per omnia sæcula sæculorum, Amen.

IN PSALMOS DAVIDIS EXPOSITIO

PROŒMIUM SANCTI THOMÆ

In omni opere suo dedit confessionem sancto, et excelso in verbo gloriæ. Eccli. XLVII, 19.

Verba hæc dicuntur de David ad litteram; et satis convenienter assumuntur ad ostendendum causam hujus operis. In quibus ostenditur quadruplex causa hujus: scilicet materia, modus, seu forma; finis et agens. Materia est universalis: quia cum singuli libri canonicæ Scripturæ speciales materias habeant, hic liber generalem habet totius Theologiæ: et hoc est quod dicit Dionysius III lib. *cœlest. Hierar.*: Divinarum odarum, idest Psalmorum, sacram Scripturam intendere, est, sacras et divinas operationes universas decantare. Unde signatur materia in hoc quod dicit: *In omni opere*, quia de omni opere Dei tractat. Est autem quadruplex opus Dei: scilicet Creationis: Gen. II, 2 cap.: *Requievit Deus die septimo ab omni opere* etc. Gubernationis: Joan. V 17: *Pater meus usque modo operatur etc.* Reparationis: Joan. IV, 34: *Meus cibus est ut faciam voluntatem, ejus qui misit me, ut perficiam opus ejus.* Glorificationis: Eccl. XLII 16: *Gloria Domini plenum est opus ejus.* Et de his omnibus complete in hac doctrina tractatur. Primo de opere creationis: Psal. VIII, 4: *Videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum.* Secundo gubernationis: quia omnes historiæ veteris testamenti tanguntur in hoc libro: Psal. LXXVII, 2: *Aperiam in parabolis os meum etc.* Tertio reparationis, quantum ad caput, scilicet Christum, et quantum ad omnes effectus gratiæ: Psal. III, 6: *Ego dormivi et soporatus etc.* Omnia enim quæ ad finem Incarnationis pertinent, sic dilucide traduntur in hoc opere, ut fere videatur evangelium, et non prophetia. Quarto est opus glorificationis: Psal. CXLIX, 5: *Exultabunt sancti in gloria etc.* Et hæc est ratio, quare magis frequentatur Psalterium in ecclesia, quia continet totam Scripturam. Vel secundum *Glossam*, ad dandam nobis spem divinæ misericordiæ: quia cum peccasset David, tamen per pœnitentiam est reparatus.

Materia ergo universalis est, quia omne opus. Et quia hoc ad Christum spectat: Coloss. I 19: *In ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis inhabitare;* ideo materia hujus libri est Christus et membra ejus.

Modus seu forma in sacra Scriptura multiplex invenitur. Narrativus: Eccl. XLII, 17: *Nonne Deus fecit sanctos suos enarrare omnia mirabilia sua?* Et hoc in historialibus libris invenitur. Admonitorius et exhortatorius et præceptivus: Ad Titum II, 15: *Hæc loquere et exhortare. Argue cum omni imperio* II. Tim. II, 14: *Hoc commoneo, testificans coram Deo etc.* Hic modus invenitur in lege, prophetis, et libris Salomonis. Disputativus: et hoc in Job et in Apostolo: Job XIII, 3: *Disputare cum Deo cupio.* Deprecativus vel laudativus: et hoc invenitur in isto libro: quia quidquid in aliis libris prædictis modis dicitur, hic ponitur per modum laudis et orationis: infra Ps. IX, 2: *Confitebor tibi Domine etc. narrabo etc.* Et ideo dicit, *Dedit confessionem*, quia per modum confitendi loquitur. Et hinc sumitur ratio tituli qui est, incipit liber hymnorum, seu soliloquiorum prophetæ

David de Christo. Hymnus est laus Dei cum cantico. Canticum autem exultatio mentis de æternis habita, prorumpens in vocem. Docet ergo laudare Deum cum exultatione. Soliloquium est collocutio hominis cum Deo singulariter, vel secum tantum, quia hoc convenit laudanti et oranti. Hujus Scripturæ finis est oratio, quæ est elevatio mentis in Deum. Damascenus lib. III : de *Fid orth.* : « Oratio est Ascensus intellectus in Deum : » Psal. CXL, 2 : *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Sed quatuor modis anima elevatur in Deum : scilicet ad admirandum celsitudinem potestatis Ipsius : Isa. XL, 26 : *Levate in excelsum oculos vestros, et videte quis creavit hæc :* Psal. CIII, 24 : *Quam* mirabilia sunt opera tua Domine :* et hæc est elevatio fidei. Secundo elevatur mens ad tendendum in excellentiam æternæ beatitudinis : Job XI, 15, 16 : *Levare poteris faciem tuam absque macula, eris stabilis et non timebis : miseriæ quoque oblivisceris, et quasi fulgor meridianus consurget tibi :* et hæc est elevatio spei. Tertio elevatur mens ad inhærendum divinæ bonitati et sanctitati : Isa. LI, 17 : *Elevare consurge Hierusalem* etc., et hæc est elevatio caritatis. Quarto elevatur mens ad imitandum divinam justitiam in opere : Thren. III, 41, *Levemus corda nostra cum manibus ad Deum in cœlos :* et hæc est elevatio justitiæ. Et iste quadruplex modus insinuatur, cum dicit. *Sancto et excelso :* quia duo ultimi modi elevationis pertinent ad hoc quod dicit, *Sancto ;* duo primi ad hoc quod dicit, *Excelso*. Et quod hic sit finis Scripturæ hujus, habetur in Psalmis. Primo de[1] *Excelso* Psal. CXII, 3 : *A solis ortu*, et post, *Excelsus super omnes etc.* Secundo de *Sancto :* Psal. XCVIII, 3 : *Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile et sanctum est.* Ideo Gregorius dicit hom. I *super Ezech.* quod vox psalmodiæ, si cum intentione cordis agitur, omnipotenti Deo per eam ad cor iter paratur, ut intentæ animæ aut prophetiæ mysteria, aut gratiam compunctionis infundat. Finis ergo, ut anima conjungatur Deo, sicut sancto et excelso.

agnifi-cata

Auctor autem hujus operis significatur ibi, *In verbo gloriæ*. Notandum autem, quod aliud est in sacra Scriptura, et aliud in aliis scientiis. Nam aliæ scientiæ sunt per rationem humanam editæ, hæc autem Scriptura per instinctum inspirationis divinæ : II Petr. I, 21 : *Non enim voluntate humana allata est prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt etc.* Et ideo lingua hominis se habet in Scriptura sacra, sicut lingua pueri dicentis verba quæ alius ministrat : Psal. XLIV, 2 : *Lingua mea calamus,* et II Reg. XXIII : *Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam.* Et ideo dicit, *In verbo Domini, vel gloriæ*, quæ per revelationem dicuntur. Unde III Reg. XX, 35 : *Percute me in sermone Domini,* idest in revelatione divina. Et potest dici hæc Scriptura verbum gloriæ quatuor modis : quia quadrupliciter se habet ad gloriam : scilicet quantum ad causam a qua fluit, quia a verbo glorioso Dei hæc doctrina emanavit : II Petr. I, 17 : *Voce delapsa hujuscemodi a magnifica gloria : Hic est filius meus dilectus etc.* Quantum ad continentiam, quia in isto libro gloria Dei continetur quam annuntiat : Ps. XCV, 3 : *Annuntiate inter gentes gloriam ejus.* Quantum ad modum emanationis : gloria enim idem est quod claritas : et revelatio hujus prophetiæ gloriosa fuit, quia aperta. Triplex est enim modus prophetiæ. Per sensibiles res : Dan. V, 5 : *Apparuerunt digiti, quasi hominis scribentis etc. rex aspiciebat articulos manus scribentis.*; Per similitudines imaginarias, sicut patet de somnio Pharaonis et interpretatione facta per Joseph. Genes. XLI : Isa. VI, 1 : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum* etc. Per ipsius veritatis manifestationem. Et talis modus prophetiæ convenit Danieli, qui solius Spiritus sancti instinctu sine omni exteriori adminiculo suam edidit prophetiam. Alii namque prophetæ, sicut dicit Augustinus, per quasdam rerum imagines atque verborum tegumenta, scilicet per somnia et visiones, facta et dicta prophetaverunt : sed iste, unde doctus fuit de veritate. Unde II Reg. XXIII, cum di-

[1] Al. : « proinde. »

ceret David : *Spiritus Domini locutus est etc.* Statim addidit : *Sicut lux auroræ oriente sole mane absque nubibus rutilat.* Sol est Spiritus sanctus illuminans corda prophetarum, qui quandoque sub nubibus apparet, quandoque per duos modos prædictos prophetis illucet, quandoque sine nubibus, sicut hic. Et ad hoc adduci potest quod dicitur II Reg. VI, 20 : *Quam gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas servorum suorum, et nudatus est.* Et quia per eam nod invitat ad gloriam. Psal. CXLIX, 9 : *Gloria hæc est omnibus sanctis ejus*, bene præmittitur. *Quam gloriosus etc.* Patet ergo materia hujus operis, quia de omni opere Domini ; Modus, quia deprecativus et laudativus; Finis, quia ut elevati conjungamur excelso et sancto ; Auctor, quia ipse Spiritus sanctus hoc revelans.

Sed antequam ad litteram veniamus circa hunc librum, tria in generali consideranda sunt. Primo de translatione hujus operis. Secundo de modo exponendi. Tertio de ejus distinctione. Translationes sunt tres. Una a principio ecclesiæ terrenæ tempore Apostolorum, et hæc vitiata erat tempore Hieronymi propter scriptores. Unde ad preces Damasi Papæ Hieronymus Psalterium correxit, et hoc legitur in Italia. Sed quia hæc translatio discordabat a græco, transtulit rursus Hieronymus ad preces Paulæ de græco in latinum, et hoc Damasus Papa fecit cantari in Francia, et concordat de verbo ad verbum cum græco. Post quidam Sophronius aliquando disputans cum Judæis, cum dicerent Judæi aliqua non sic se habere, sicut ex secunda translatione psalterii introduxerat, dictus Sophronius rogavit Hieronymum, ut Psalterium de hebræo in latinum transferret. Cujus petitioni annuit Hieronymus : quæ translatio concordat omnino cum hebræo, sed non cantatur in aliqua ecclesia ; habetur tamen a multis. Circa modum exponendi sciendum est, quod tam in psalterio quam in aliis prophetiis exponendis evitare debemus unum errorem damnatum in quinta synodo. Theodorus enim Mopsuestenus dixit, quod in sacra Scriptura et prophetiis nihil expresse dicitur de Christo, sed de quibusdam aliis rebus, sed adaptaverunt Christo : sicut illud Psalm. 21 : *Diviserunt sibi vestimenta mea etc.*, non de Christo, sed ad litteram dicitur de David. Hic autem modus damnatus est in illo concilio : et qui asserit sic exponendas Scripturas, hæreticus est. Beatus ergo Hieronymus super Ezech. tradidit nobis unam regulam quam servabimus in Psalmis : scilicet quod sic sunt exponendi de rebus gestis, ut figurantibus[1] aliquid de Christo vel ecclesia. Ut enim dicitur I Cor. X, 11 : *Omnia in figura contingebant illis.* Prophetiæ autem aliquando dicuntur de rebus quæ tunc temporis erant, sed non principaliter dicuntur de eis, sed inquantum figura sunt futurorum : et ideo Spiritus sanctus ordinavit quod quando talia dicuntur, inserantur quædam quæ excedunt conditionem illius rei gestæ, ut animus elevetur ad figuratum. Sicut in Daniele multa dicuntur de Anthioco in figuram Antichristi : unde ibi quædam leguntur quæ non sunt in eo completa, implebuntur autem in Antichristo ; sicut etiam aliqua de regno David et Salomonis leguntur, quæ non erant implenda in talium hominum regno, sed impleta fuere in regno Christi, in cujus figura dicta sunt : sicut Psal. LXXI : *Deus judicium etc.*, qui est secundum titulum de regno David et Salomonis ; et aliquid ponit in eo quod excedit facultatem ipsius, scilicet, *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec auferatur luna :* et iterum, *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos etc.* Exponitur ergo Psalmus iste de regno Salomonis, inquantum est figura regni Christi, in quo omnia complebuntur ibi dicta.

Distinctio ejus in prima est quod sunt centum quinquaginta Psalmi ; et competit mysterio, quia componitur numerus iste ex 70 et 80. Per 7 a quo denominatur 70 significatur decursus hujus temporis quod peragitur septem diebus ; per 8 vero a quo denominatur 80, status futuræ vitæ. Octava enim secundum *Glossam* est resurgentium ; et significat quod

[1] Al. : « figurantes. »

in hoc libro tractantur ea quæ pertinent ad decursum præsentis vitæ, et ad gloriam futuræ. Item per septem significatur vetus testamentum. Patres namque veteris testamenti septenario serviebant: observabant enim septimum diem, septimam septimanam, septimum mensem, et septimum annum septimæ decadis, qui dicitur Jubilæus. Per octo vero significatur novum testamentum : celebramus enim diem octavum, scilicet diem Dominicum propter solemnitatem dominicæ Resurrectionis : et in hoc libro complentur[1] mysteria veteris et novi testamenti. Secunda distinctio est secundum quosdam, qui dicebant quod Psalterium dividitur in quinque libros, per quinque Psalmorum distinctiones, quæ fiunt per fiat fiat; et hoc in græco, ubi hebræus habet amen, amen. Et in hoc notatur finis libri cujuslibet secundum eos : et hoc est primo in Psalm. XL : *Beatus qui intelligit*. Item *in* LXXI *: Deus judicium tuum*. Item in LXXXVIII : *Misericordias Domini*. Item in CVI, scilicet in secundo : *Confitemini :* et sunt quinque libri. Sed hæc distinctio non est apud Hebræos, sed pro uno libro habetur. Act. I, 20 : *Sicut scriptum est in libro Psalmorum* LXVIII *: Fiat commoratio* etc. Quod autem dicit, *fiat*, *fiat*, vel amen, amen, non refertur ad finem libri, quia in aliis libris multoties hoc ponitur, nec est finis libri. Tertia distinctio est, quia psalmi distinguuntur in tres quinquagenas ; et hæc distinctio comprehendit triplicem statum populi fidelis : scilicet statum pœnitentiæ : et ad hunc ordinatur prima quinquagena, quæ finitur in *Miserere mei Deus*, qui est psalmus pœnitentiæ. Secunda justitiæ : et hæc consistit in judicio, et finitur in Psal. C : *Misericordiam et judicium*. Tertio laudem gloriæ concludit æternæ ; et ideo finitur : *Omnis spiritus laudat Dominum*.

Sed circa ordinem Psalmorum sciendum est, quod Psalmi quidam tangunt historias, sed non sunt ordinati secundum ordinem historiæ. Nam *Diligam te Domine*, pertinet ad historiam Saulis, sed *Domine quid multiplicati sunt*, ad historiam pertinet Absalonis ; et hæc est posterior : unde aliquid aliud significant præter historiam tantum. Prima ergo quinquagena pertinet ad statum pœnitentiæ, et ideo figuraliter tractatur in ea de tribulationibus et impugnationibus David, et liberatione ejus. Et ut divisio fiat secundum litteram, David in regno suo existens, contra duplicem impugnationem vel persecutionem orat. Primo contra eam quæ fuit contra totum populum Dei : et hoc in quinta decade : Psal. XLI : *Quemadmodum desiderat cervus ad fontem aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus*. Universaliter autem justus in persona sua dupliciter affligitur : quandoque a temporaliter persequentibus, quandoque ab aliquibus injuste viventibus : II Petr. II : *Animam justi* iniquis operibus cruciabant :* Ps. XLI *: Defectio tenuit me* etc. Et ideo primo ponit Psalmos pertinentes ad primam persecutionem David, secundum quod significat aliquid contra Christum et ecclesiam. Secundo ad secundam tribulationem pertinentes, in quarta decade : Ps. XXXI : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*. Item David in regno suo existens duplicem tribulationem passus est : quia a specialibus personis, et a toto populo. Primo ergo ponuntur Psalmi contra personam. Secundo Psalmi in quibus orat contra secundam : et hoc in tertia decade, scilicet *Deus Deus*. A specialibus autem personis duabus persecutionem passus est : scilicet ab Absalone, et a Saule. Et per hoc significatur persecutio quam sancti patiuntur, vel a domesticis, vel ab extraneis : sic Christus passus est a Juda, et a Judæis. Primo ergo ponuntur psalmi contra primum. Secundo contra secundum : et hoc in secunda decade : Psal. XI : *Salvum me fac Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum*. Primo ergo agendum est de prima decade, in qua præmittitur psalmus iste, scilicet *Beatus vir* etc.

* *justam*

[1] Al. : « continentur. »

PSALMUS PRIMUS

1. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte.

2. Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium ejus non defluet.

3. Et omnia quæcumque faciet prosperabuntur. Non sic impii, non sic : sed tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ. Ideo non resurgent impii in judicio, neque peccatores in consilio justorum. Quoniam novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit.

1. Hic Psalmus distinguitur contra totum opus : non enim habet titulum, sed est quasi titulus totius operis. Sed et David Psalmos composuit per modum orantis, qui non servat unum modum, sed secundum diversas affectiones et motus orantis se habet. Hic ergo primus Psalmus exprimit affectum hominis elevantis oculos ad totum statum mundi, et considerantis quomodo quidam proficiunt, quidam deficiunt. Et inter beatos Christus fuit primus ; inter malos Adam. Sed notandum : quod in uno omnes conveniunt, et in duobus differunt. Conveniunt in beatitudine, quam omnes quærunt ; differunt autem in processu ad beatitudinem, et in eventu hujus : quia quidam perveniunt, et quidam non. Dividitur ergo psalmus iste in partes duas. In prima describitur processus omnium ad beatitudinem. In secunda eventus, ibi, *Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus*. Circa primum duo facit. Primo tangitur processus malorum ; secundo bonorum, ibi, *Sed in lege Domini voluntas ejus etc.* In processu malorum tria consideranda sunt. Primo deliberatio de peccato, et hoc in cogitatione ; secundo consensus et executio ; tertio inductio[1] aliorum ad simile ; et hoc est pessimum. Et ideo primo ponit consilium malorum, ibi, *Beatus vir etc.* Dicit autem *qui non abiit ;* quia quamdiu homo deliberat, est in eundo. Secundo ponit consensum et executionem dicens : *Et in via peccatorum*, idest in operatione. Prover. iv, 19 : *Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant. Non stetit,* scilicet consentiendo et operando. Dicit autem *impiorum*, quia impietas est peccatum contra Deum, *et peccatorum* contra proximum, *et in cathedra*, ecce tertium, idest inducere alios ad peccandum. In cathedra ergo quasi magister, et alios docens peccare : et ideo dicit *pestilentiæ*, quia pestilentia est morbus infectivus. Prov. xxix, 8 : *Homines pestilentes dissipant civitatem.* Qui ergo sic vadit, non est beatus, sed qui contrario modo. Beatitudo autem hominis in Deo est. Psalm. cxliii, 15 : *Beatus populus cujus est Dominus Deus ejus etc.* Est ergo processus rectus ad beatitudinem primo, ut subdamus nos Deo : et hoc dupliciter. Primo per voluntatem, obediendo mandatis ejus ; et ideo dicit : *Sed in lege Domini ;* et hoc specialiter pertinet ad Christum. Joan. vi, 38 : *Descendi de cœlo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Convenit similiter et cuilibet justo. Et dicit *in lege* per dilectionem, non sub lege per timorem I Timoth. i, 9 : *Justo non est lex posita.* Secundo per intellectum jugiter meditando ; et ideo dicit, *In lege ejus meditabitur die ac nocte*, idest continue, vel certis horis diei et noctis, vel in prosperis et adversis.

Describitur in hac parte felicitatis eventus : et primo ponit diversitatem ejus ; secundo assignat rationem, ibi, *Quoniam novit Dominus etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit eventum bonorum ; secundo malorum, ibi, *Non sic impii etc.* Circa eventum bonorum utitur similitudine : et primo proponit eam ; secundo adaptat, ibi, *Et omnia quæcumque faciet etc.* Similitudo namque sumitur a ligno : in quo tria considerantur, scilicet plantatio, fructificatio, et conservatio. Ad plantationem vero necessaria est terra humectata ab aquis, alias aresceret ; et ideo dicit : *Quod plantatum est secus decursus aquarum*, idest juxta fluenta gratiarum. Joan.

[1] Al. : « introductio. »

vii, 38 cap. : *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Et qui juxta hanc aquam radices habuerit, fructificabit bona opera faciendo ; et hoc est quod sequitur, *Quod fructum suum dabit.* Gal. v, 22 *Fructus autem Spiritus est caritas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas etc. In tempore suo*, scilicet modo quando est tempus operandi. Gal. ult. : *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes.* Sed nec arescit, immo conservatur. Quædam arbores conservantur in substantia, sed non in foliis : quædam etiam in foliis conservantur, sic et justi : unde ait, *Et folium ejus non defluet*, idest nec in minimis operibus et exterioribus deseruntur a Deo. Prov. xi, 28 : *Justi autem quasi virens folium germinabunt.*

3. Deinde cum dicit, *Et omnia*, adaptat similitudinem, quia beati in omnibus prosperabuntur : et hoc quando consequentur finem intentum, quantum ad omnia quæ desiderant, quia justi perveniunt ad beatitudinem. Ps. cxvii, 25 : *O Domine salvum me fac, o Domine bene prosperare, etc.* Eventus malorum contrarius est, quod describitur, ibi, *Non sic etc.* Et circa hoc duo facit. Primo ponit similitudinem ; secundo adaptat, ibi, *Non resurgent.* Sed nota quod hic præmittit *non sic*, et *non sic* bis, propter majorem certitudinem. Gen. xli, 32 *Quod secundo vidisti, indicium firmitatis est.* Vel *non sic* faciunt in processu, ideo *non sic* recipiunt in eventu. Luc. xvi, 25 : *Recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala : nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.* Comparantur vero proprie pulveri, qui tria habet contra ea quæ de viro justo sunt dicta. Quia non adhæret terræ pulvis, sed est in superficie. Lignum vero plantatum est radicitus. Item lignum in se compactum est. Item humidum est. Sed pulvis in se divisus, siccus et aridus est. Per quem signatur, quia boni adunati sunt caritate sicut lignum. Ps. cxvii, 27. *Constituite diem solemnem in condensis, usque ad cornu altaris.* Mali vero divisi. Prov. xiii, 10 *Inter superbos semper jurgia sunt.* Item boni inhærent radicitus in spiritualibus et bonis divinis, sed mali in exterioribus bonis sustentantur. Item sunt sine aqua gratiæ. Gen. iii, 19 *Pulvis es etc.* Et ideo omnis malitia eorum defluet, *sicut defluit folium de vinea et de ficu*, Isa. xxxiv, 4. De bonis vero dicitur hic quod *folium ejus non defluet.* Luc. xxi, 18 : *Capillus de capite vestro non peribit.* Sed de istis malis dicitur quod totaliter projiciuntur *a facie*, idest bonis superficialibus, quos *ventus*, idest tribulatio *projiciet a facie terræ.* Job iv, 8 *Vide eos qui operantur iniquitatem, et seminant dolores, et metunt eos, flante Deo periisse, et spiritu oris ejus esse consumptos.* Deinde adaptat similitudinem ibi, *Non resurgent*, quia sicut pulvis sunt.

Sed contra ii Cor. v, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi.* Item I Cor. xv, 51. *Omnes quidem resurgemus.*

Ad quod dicendum, quod dupliciter hoc potest legi. Resurgere enim proprie in judicio dicitur homo, quando causa sua sublevatur per sententiam judicis. Isti ergo non resurgunt, quia sententia pro eis in judicio non fertur, sed potius contra : unde alia littera habet, *Non stabilientur.* Boni vero sic : quia licet afflicti sint ex peccato primi parentis, tamen habebunt sententiam pro se. *Neque peccatores* congregabuntur *in consilio justorum.* Quia boni congregabuntur in vitam æternam, ad quam mali non admittentur. Vel dicendum, quod hoc intelligitur de reparatione justitiæ ad quam reparantur proprio judicio. I Cor. xi, 31 *Si nosmetipsos* * *judicaremus, non utique judicaremur.* Et quantum ad hoc dicit, *Non resurgent in judicio*, scilicet proprio, de quo dicitur Eph. v, 14 *Exurge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus.* Quidam vero reparantur consilio bonorum : et isto modo etiam mali non resurgunt a peccato. *Vel impii*, idest infideles, non resurgunt in judicio discussionis et examinationis, quia, secundum Gregorium, quidam condemnabuntur, et non judicabuntur, ut infideles ; quidam judicabuntur nec condemnabuntur, scilicet Apostoli et viri perfecti ; quidam judicabuntur et condemnabuntur, scilicet mali fideles. Sic ergo fideles non resurgent in judicio discussionis, ut examinentur. Joan. iii, 18 : *Qui non credit,*

* *dijudicaremus*

jam judicatus est. Peccatores vero non resurgent in consilio justorum, ut scilicet judicentur, et non condemnentur. Deinde ratio[1] redditur quare hujusmodi non resurgent in judicio : *Quoniam novit etc.* Et proprie loquitur : quia quando aliquis scit quod perditum est, reparatur ; quando vero nescit, non reparatur. Justi autem per mortem dissolvuntur, sed tamen Deus novit eos. II Tim. II, 19 *Cognovit Deus* qui sunt ejus,* novit scilicet notitia approbationis, et ideo reparantur ; sed quia non novit viam impiorum notitia probationis, ideo *iter impiorum peribit.* Ps. CXVIII, 176. *Erravi sicut ovis quæ periit : quære servum tuum, Domine, quia mandata tua non sum oblitus.* Ps. XXXIV, 6 ** *Fiant viæ illorum tenebræ et lubricum etc.*

* Dominus

** Fiat via

PSALMUS II

1. Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania ? Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus.

2. Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum.

3. Qui habitat in cœlis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos.

4. Ego autem constitutus sum rex ab eo, super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus.

5. Dominus dixit ad me : Filius meus es tu. ego hodie genui te.

6. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.

7. Reges eos in virga ferrea, et tamquam vas figuli confringes eos.

8. Et nunc, reges, intelligite : erudimini qui judicatis terram.

9. Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa.

10. Cum exarserit in brevi ira ejus, beati omnes qui confidunt in eo.

Præmisso Psalmo, in quo quasi universaliter descripsit statum et processum humani generis, in hoc procedit ad materiam propriam, scilicet tribulationes suas signantes tribulationes Christi : et circa hoc tria facit. Primo implorat divinum auxilium contra tribulationes imminentes orando. Secundo gratias agit exauditus, et hoc in octavo Psalmo : *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra?* Tertio ostendit fiduciam inde conceptam, et hoc in decimo Psalmo : *In Domino confido : quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer.* In tribulationibus autem potest homo duo petere. Primo petit ut liberetur. Secundo ut hostes deprimantur ; et hoc facit in septimo Psalmo, *Domine Deus meus in te etc.* Circa primum duo facit. Primo implorat auxilium contra tribulantes. Secundo contra decipere molientes, et hoc in quinto Psalmo : *Verba mea.* Circa primum tria facit. Primo commemorat machinationes insurgentium contra ipsum. Secundo implorat auxilium contra jam insurgentes, et hoc in tertio Psalmo : *Domine quid multiplicati.* Tertio confidens se exauditum, invitat alios ad confidendum de Deo ; et hoc in quarto Psalmo : *Cum invocarem.* Sed attendendum est, quod totus iste Psalmus nihil continet de oratione, sed de malitia insurgentium. Circa quem Psalmum in generali sciendum est, quod de eo fuit duplex opinio. Quidam enim dixerunt quod idem est cum primo Psalmo : et hæc fuit Gamalielis. Et propter hoc dicebant, quod sicut ille Psalmus : *Beatus vir qui etc. ;* ita iste quasi pars ipsius finit : *Beati omnes qui confidunt in eo*, ut sit quasi circularis. Sed contra hoc sunt duo. Primo quia sic non essent centum quinquaginta Psalmi. Sed ad hoc respondetur, quia addunt unum qui invenitur in pluribus Psalteriis : et incipit, *Pusillus eram* etc. Et secundo, quia in hebræo Psalmi secundum ordinem litterarum ordinantur, ut quotus sit Psalmus statim occurrat : nam in primo est Aleph, ad designandum quod sit primus ; in secundo est Beth, ut designetur quod sit secundus ; in tertio est Gimel, et sic est in aliis.

[1] Al. : « non. »

Quia ergo Beth, quæ littera est secunda in ordine alphabeti, ponitur in principio hujus Psalmi, patet quod est secundus Psalmus, et hoc tenet Augustinus. Dicendum est ergo, quod Psalmus iste in ordine Psalmorum est secundus, sed primus in titulo : et hic est titulus ejus. Psalmus proprie dicitur a Psalterio, quod est quoddam instrumentum decachordum, quod manu tangitur : unde dicitur a psallere, quod est manu tangere, et habet tactum a superiori : unde Psalmus proprie dicitur canticum, quod David cantabat, vel cantari faciebat ad Psalterium. Mystice autem per decachordum Psalterium signatur lex Dei, quæ in decem præceptis consistit, et oportet quod tangatur manu, idest bona operatione, et a superiori, quia præcepta sunt implenda propter spem æternorum, alias tangeretur ex inferiori. Est ergo Psalmus David, quia ab eo compositus, et de regno ejus in figura regni Christi agit. Per David enim Christus convenienter significatur, quia David dicitur manu fortis, et Christus *Dei virtus*, I Cor. I, 18. Dicitur etiam David aspectu desiderabilis, et Christus *splendor gloriæ*, Heb. 3 : Ipse est *in quem desiderant Angeli prospicere*. I Pet. I, 12.

Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania ? Psalmus iste dividitur in duas partes. In prima narratur machinatio molientium contra regnum David et Christi. In secunda ponitur eorum repressio, ibi, *Qui habitat in cœlis irridebit eos*. Circa primum tria facit. Primo narrat machinantium rebellionem. Secundo contra quem machinatur. Tertio propositum machinantium. Secundum ibi, *Adversus Dominum*. Tertium ibi, *Dirumpamus vincula eorum*. Primo ergo historialiter sciendum, quod quando populus molitur rebellionem, primo surgit murmur in populo, post accedit auxilium magnatum ad perficiendum. Primo ergo ponit conatum populi murmurantis. Secundo auxilium magnatum, ibi, *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum*. In populo autem sunt quidam minus habentes de ratione, qui sunt impetuosi : quidam plus, qui cauti dicuntur. Primi non moventur sensu ad rebellandum, sed magis impetu ; et ideo dicit de his, *Fremuerunt*, quod est bestiarum : Prov. XIX, 12 : *Sicut fremitus leonis, ita et regis ira*. Secundi moventur consilio ; et ideo de his dicit : *Meditati sunt inania*. Quia *vanæ sunt cogitationes hominum*, Psal. XCIII, 11. Populus est multitudo hominum juris consensu sociata. Et ideo Judæi dicuntur populus, quia cum lege et sub lege Dei sunt. Alii dicuntur gentes, quia non sunt sub lege Dei. Vel ad litteram. In regno David erant gentes subjugatæ, et Judæi fideles ; et utrique moliebantur contra eum ; ideo dicit ; *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania ?* Non interrogat sed increpat, sicut ibi Sap. V, 8 : *Quid nobis profuit superbia, aut divitiarum jactantia quid contulit nobis ?* Item minores nihil per se facere possent, nisi haberunt auxilium majorum : unde ponit quosdam præbentes auxilium : primo per potentiam adjuvando : et quantum ad hoc dicit : *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus* Dominum et adversus *Christum ejus;* quasi dicat, Illi *fremuerunt* sed alii *astiterunt*, idest affuerunt huic malitiæ. Item quidam præbuerunt auxilium per sapientiam consulendo ; et quantum ad hoc dicit, *Convenerunt in unum*, scilicet ad consiliandum. *Littera* Hieronymi habet : « tractabant pariter. » Hier. V, 5 : *Ibo igitur ad optimates, et loquar eis : ipsi enim cognoverunt viam Domini, et judicium Dei sui etc.* Deinde cum dicit , *Adversus Dominum, et adversus Christum ejus etc.*, ponit patientes rebellionem. Ostendit enim contra quos fuit rebellio, quia contra Dominum, et contra regem ejus : Reges enim dicuntur Christi, idest uncti : Psal. CIV, 15 : *Nolite tangere Christos meos*. Qui ergo rebellat regi instituto per Deum, rebellat etiam Deo : Rom. XIII, 2 : *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*. Et ideo dicit, *Adversus Dominum, et adversus Christum ejus*. Reg.[1] VIII, 7 : *Non te abjecerunt, sed me*. Mystice hæc dicta sunt sub similitudine David de Christo : Act. IV, 25 : *Domine, tu dixisti per os patris*

[1] Parm. : « Rom. VIII. »

nostri pueri tui David, quare fremuerunt gentes etc. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti etc. Et secundum hoc intelligendum est, quod gentes, scilicet milites, convenerunt contra Christum : *Et populi*, scilicet Judæi, *meditati sunt inania*, credentes eum occidere totaliter, scilicet quod non resurgeret : *Et reges terræ*, scilicet Herodes Ascalonita prior qui occidit infantes : et posterius[1] Herodes Antipas ejusdem filius qui Pilato consensit : *Et principes*, idest Pilatus, ut ponatur plurale pro singulari per synecdochem. Vel principes sacerdotum *convenerunt in unum*, idest unam pravam voluntatem, adversus Dominum et adversus Christum ejus.

2. Consequenter ponit propositum machinantium : unde dicit : *Dirumpamus vincula eorum* etc. Quod proprie dicitur : nam regis dominium dicitur jugum. III Reg. XII, dicitur ad Roboam, quod alleviaret de jugo quod imposuerat eis Salomon. Sicut enim boves junguntur jugo ad opus, ita homines ad dominium regni. Jugum autem removeri non potest nisi solvantur vincula. Vincula autem sunt in regno illa quibus firmatur potestas regia in regno, sicut milites, castra, et arma. Primo ergo oportet ista dissolvere, et tunc removere jugum. Spiritualiter in Christo est jugum lex charitatis : Matth. XI, 30 : *Jugum meum suave est etc.* Vincula sunt virtutes, spes, fides, charitas : Ephes. IV, 3 : *Sollicti servare unitatem spiritus, in vinculo pacis :* Eccl. VI, 31 : *Vincula illius alligatura salutaris.* Quod ergo conscientia hominis non sit sub jugo legis Christi, non potest esse nisi prius rumpantur hæc vincula : quod faciunt qui dicunt Deo, *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus etc.* Job XXI, 14. Hier. II, 20 : *A sæculo confregisti jugum, dirupisti vincula, et dixisti, non serviam.* Vel hoc dicitur in persona David a Christo ad suos servos ; *Glossa :* « quasi ipsi ita moliuntur : sed, omei, *dirumpamus* etc. » sed non facit ad propositum.

3. Deinde cum dicit, *Qui habitat*, ponitur oppressio molientium in regnum David. Et circa hoc duo facit. Primo ostenditur quomodo opprimuntur a Domino. Secundo quomodo a Christo ejus, ibi, *Ego autem constitutus* etc. Contra hos, scilicet Dominum et contra Christum ejus moliti sunt, ut dictum est. Circa primum nota quatuor : scilicet irrisionem, subsannationem, iratam locutionem, et conturbationem. Nam sicut aliquis puer nullius virtutis et potestatis, si pugnat contra gigantem, irridetur a gigante : ita si aliquis nullius potestatis moliri vult contra eum qui habitat in cœlis, irridetur ab eo. Job XXXV, 5 : *Suspice cœlum et intuere et contemplare æthera, quod altior te sit. Si peccaveris quid ei nocebit ?* Et si perseveret impotens, tunc ille qui est potentior reprehendit et subsannat. Irrisio namque fit bucca, secundum Hieronymum in *Glossa ;* sed subsannatio rugato naso atque contracto, ex quadam scilicet levi indignatione. Prov. I, 26 : *Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id quod timebatis advenerit.* Si autem nullo modo desistat, procedit ad vindictam ; et ideo dicit, *tunc loquetur ad eos in ira sua*, idest proferet sententiam vindictæ contra eos : nam in Deum non cadit ira : sed quod est creaturæ, aliquando attribuitur creatori per anthropospathos, quod est humana propassio. Ps. VI : *Domine ne in ira tua etc.* Ultimo autem sententia executioni mandatur ; et ideo dicit, *Et in furore suo conturbabit eos*, in corde et in anima in æterna pœna : hoc est sua virtute puniet eos. Job XV, 23 : *Cum se moverit ad quærendum panem, novit quod paratus sit in manu ejus tenebrarum dies : terrebit eum tribulatio, et angustia vallabit eum.* Hæc quatuor erunt in judicio. Quia irridebit statuens eos a sinistris : Matth. XXV : *Subsannabit*, dicens : *Esurivi* improperando. *Loquetur in ira*, sententiando : *Ite maledicti in ignem æternum etc. Conturbabit*, sententiam exequendo : *Ibunt hi in supplicium æternum etc.*

4. Sequitur consequenter ostendere, quomodo comprimantur a Christo ejus, cum dicit, *Ego autem*. Insurrexerunt au-

[1] Al. : « posterior. »

tem contra Christum David, populus, gentes, et principes. Primo ergo ostendit, quomodo Christus se habeat ad populum. Secundo quomodo ad gentes, ibi, *Dominus dixit ad me.* Tertio quomodo ad reges, ibi, *Et nunc reges intelligite* etc. Dicit ergo : *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus etc.* Sciendum est autem, quod constitutus est rex a Deo in Hierusalem, et sua prædicatione reduxit populum ; quasi dicat : Illi sic faciunt, sed intentum suum habere non possunt, quia *sum constitutus*, idest stabilitus, *rex super Sion*, idest super populum Judæorum, qui erat in Hierusalem, cujus arx est Sion, *Ab eo*, scilicet a Deo : Ps. cxvii, 6 : *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.* Job xvii, 3 : *Pone me Domine juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me. — Sum autem constitutus rex super Sion montem sanctum ejus,* non propter me, sed ut regam populum secundum legem Dei ; et ideo dicit, *Prædicans præceptum ejus,* Mystice autem constitutus est rex, secundum illud Hier. xxiii, 5 : *Regnabit rex, et sapiens erit etc. Sion,* idest ecclesiam Judæorum, quæ dicitur mons sanctus, quia prius recepit radios solis : Matth. xv, 24 : *Non sum missus nisi ad oves etc.* II Reg. xix, 22 : *An ignoro me hodie regem factum super Israël? Prædicans præceptum*, idest evangelium. Vel illud speciale præceptum de quo dicitur Joan. xiii, 34 : *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem ;* et ejusdem xv, 12 *: Hoc est præceptum meum etc.* Hoc autem præceptum personaliter prædicavit Judæis, in persona scilicet propria : Matth. iv, 23 : *Circuibat Jesus totam Galilæam docens in synagogis eorum, et prædicans evangelium regni.* Rom. xv, 8 : *Dico autem Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei etc.*

5. Deinde cum dicit, *Dominus*, ex eadem historia ostenditur, quomodo se habet ad gentes : et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod Christo convenit habere potestatem super gentes. Secundo ponit usum potestatis, *Reges eos.* Circa primum duo facit. Primo ostendit quo jure potestas sibi competit super gentes. Secundo ponit acceptionem ipsius potestatis, ibi. *Dabo tibi gentes.* Dicit ergo, *Dominus dixit ad me.* Hoc non usquequaque completur de David ; et ideo intelligitur de Christo cui competit dominium super gentes duplici jure : scilicet hereditario, et meritorio. Primo ergo ponit jus. Secundo meritum, ibi, *Postula* etc. Est autem Christus rex *universorum*, sicut dicitur Hebr. i, 2 : et hoc competit ei, quia filius : Gal. iv, 7 : *Si filius, et heres per Deum :* et ideo agit de æterna generatione Christi : in quia tria notantur. Primo modus generationis. Secundo proprietas filiationis. Tertio æternitas filii generati. Modus ostenditur in hoc quod dicit : *Dominus dixit :* quia scilicet processit per modum intellectus. Uniuscujusque generatio est per modum ejus. Modus divinæ naturæ non est carnalis, sed intellectualis, immo est ipsum intelligere. Secundo generatio est processio secundum originem quæ invenitur in re intelligibili, quæ est secundum conceptionem verbi procedens ab intellectu ; et hoc est dicere verbum in corde ; et ideo dicit, *Dominus dixit,* quasi, dicendo me generavit. Unde Filius est verbum quod Pater dixit, idest gignendo produxit. Proprietas vero ostenditur in hoc, quod dicit, *Filius meus,* non adoptivus, sicut illi, de quibus dicitur Joan. i, 12 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri* etc. ; sed proprietate naturæ. Unde *Filius meus es tu* naturalis, singularis, consubstantialis : Matth. iii, 17 : *Hic est Filius meus dilectus.* Æternitas ponitur in hoc, quod subjungit : *Ego hodie genui te,* idest æternaliter : non enim est nova, sed æterna generatio ; et ideo dicit : *Hodie genui te :* quia hodie præsentiam signat, et quod æternum est, semper est. Dicit etiam, *Genui te,* et non genero, ad designandum generationis perfectionem : cum enim generatio sit sine motu, simul est generari et generatum esse. Dicit etiam *Hodie,* ut designet præsentialitatem cum claritate quæ conveniunt Christo, *qui et lucem inhabitat inaccessibilem,* I Tim. vi, 16 ; et qui vere est, in quo nihil est præteritum, vel futurum, vel obscurum, sed clarum

6. Supra positum est privilegium æternæ generationis, ex quo Christo compe-

tit dominium gentium, jure hereditario; hic ostendit, quomodo acquisivit per suum meritum. Ubi considerandum est quod sicut in naturalibus formæ infunduntur secundum dispositionem materiæ; ita Deus gratuita dona largitur: Philip. II, 13: *Deus est qui operatur in nobis velle et perficere* etc.; et ideo vult ut recipiamus dona petendo et orando: hoc exemplum voluit ostendere per Christum, quia voluit quod peteret, quod sibi jure hereditario competebat. Hæc autem postulatio pro gentibus vocandis potest intelligi dupliciter. Primo per orationem, quia pro eis oravit: Joan. XVII, 20: *Non pro eis rogo tantum, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me.* Item per passionem: Hebr. IX, 15 *Ut morte intercedente in redemptionem earum prævaricationum quæ erant sub priori testamento, repromissionem recipiant, qui vocati sunt æternæ hereditatis:* quæ quidem postulatio non fuit vacua, quia in omnibus *exauditus est pro sua reverentia* Heb. V, 7. Unde subditur concessio, cum subditur, *Et dabo tibi gentes.* Ubi notandum est, quod ad Christum nullus venit nisi dono Patris: Joan. VI, 44: *Nemo potest venire ad me nisi Pater qui misit me traxerit eum.* Datio autem gentilium est pure donum: nam Judæi quasi redditi sunt, quia ante dati erant: Rom. XV, 8: *Dico Jesum Christum ministrum fuisse circumcisionis* etc. et ideo dicit: *Dabo tibi gentes,* ut scilicet subjiciantur tibi, et sint tua hereditas: Phil. II, 10: *Ut in nomine Jesu omne genuflectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum:* Ps. XV, 6: *Hereditas mea præclara est mihi.* Item non habet eas sicut ministri habent, ut Petrus vel Paulus, sed sicut dominus: Heb. III, 5: *Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tamquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant: Christus vero tamquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos.* Et ideo dicit, *Possessionem tuam:* Isa. XLIX, 8: *Ut possideres hæreditates dissipatas, ut diceres his qui vincti sunt, exite, et his qui sunt in tenebris, revelamini. Terminos terræ:* quia per totum mundum ædificata est Ecclesia. Sed postmodum per Nicolaum hæreticum, et Mahumetum ad infidelitatem redierunt. Vel expectatur fundanda: Isa. XLIX, 6: *Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, et fæces Israel convertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mei usque ad extremum terræ:* Heb. I, 2: *Quem constituit heredem universorum* etc.

7. Deinde cum dicit, *reges*, ponitur executio potestatis: et secundum historiam posset exponi, quia erat constitutus rex Judæorum, ideo et dominabatur gentibus aliquibus quas subjugaverat in figura universalis dominii Christi. Sed quia aliter reguntur cives, nam cives reguntur regimine misericordiæ, aliter hostes subjugati, scilicet regimine severæ justitiæ; ideo dicit: *In virga ferrea.* Sed melius est ut referatur ad dominium spirituale Christi: necesse est enim quod qui regit, habeat virgam: Ps. XLIV, 7: *Virga directionis, virga regni tui.* Ad hoc enim necessarii sunt reges, ut virgam habeant disciplinæ qua puniant delinquentes. Et quia Christus constitutus est rex a Deo ad populum regendum, ideo dicit: *Reges eos in virga ferrea.* Et addit, *Ferrea,* ad designandum inflexibilem justitiæ disciplinam. Virga namque qua regebantur Judaei, non fuit ferrea, quia frequenter excusserunt se adorando idola. Sed hæc est virga ferrea qua regit gentes, quia non recedent amplius a dominio Christi, quando plenitudo gentium intraverit: Apoc. XII, 5: *Mulier peperit masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea. Et tamquam vas figuli confringes eos;* quod exponitur per illud Hier. XVIII, 3: *Descendi in domum figuli, et ecce ipse faciebat opus super rotam, et dissipatum est vas quod ipse faciebat et luto manibus suis. Conversusque fecit illud vas alterum.* Et post, *Sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea.* Quando enim vas figuli est recens, frangitur de facili a mala forma, et restituitur in bonam. Judæi conversi erant, unde non erant confringendi: eadem enim est fides eorum et nostra. Gentiles autem erant idololatræ: et ideo erant confringendi, ut aliam formam acciperent, idest aliam fidem veram. Vel aliter: *In virga ferrea,* bonos scilicet, *et tamquam vas figuli,* malos qui finaliter conterendi sunt: Luc. II, 34 *Ecce positus*

est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum : Isa. xxx, 14 : *Subito dum non speratur, veniet contritio ejus, et comminuentur sicut conteritur lagena figuli contritione pervalida etc., ut sic, qui justus est, justificetur adhuc, et qui in sordibus est, sordescat adhuc*. Apoc. ult., 11.

8. Deinde cum dicit, *Et nunc*, ostenditur quomodo se habeat ad reges. Reprimit autem eos admonendo et attrahendo ad servitutem Dei. Circa hoc ergo duo facit. Primo ponit admonitionem. Secundo assignat admonitionis rationem, ibi, *Ne quando irascatur*. Monet autem ad tria. Ad doctrinæ veritatem, ad obsequii humilitatem, ad correctionis susceptionem. Secundum, ibi *Servite*. Tertium, ibi, *Apprehendite*. Veritas autem dupliciter cognosci potest ab aliquo : vel per inventiones, et tales dicuntur bene intelligentes ; vel per eruditionem, et tales dicuntur bene docibiles. Item regentium duplex est gradus. Quibusdam enim committitur universalis gubernatio, qui dicuntur reges. Quibusdam aliquod speciale judicium, et hi dicuntur judices. Primos ergo exhortatur ad intelligendum : nam *intelligens gubernacula possidebit*, Prov. i, 5. Secundos ad erudiendum, ut scilicet ab aliis formam judicii accipiant ; et ideo dicit, *Intelligite et erudimini :* Sap. vi, 2 : *Audite reges et intelligite, discite judices finium terræ*.

9. Deinde cum dicit, *Servite :* post intellectum convenienter ponit servitutem, quia servitus Dei, quæ est latria, est professio fidei. Et ideo primo oportet quod credat, et postea confiteatur et serviat : Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem* etc. Dicit autem *Domino :* qui enim servit homini, sufficit ut exterius subjiciatur ei obediendo ; sed qui servit Deo, oportet quod interius secundum animam subjiciatur ei, bonum affectum habendo : Psal. lxi, 6 : *Nunc Deo subjecta erit anima mea* etc. Dicit autem *In timore*, qui sanctus permanet, nec sinit peccare, ut *Qui stare se existimat, videat ne cadat*. [1] i Cor. x, 12. Et notandum secundum Augustinum : quod rex servit Deo inquantum homo, in se juste vivendo, sed inquantum rex, leges ferendo contra ea quæ sunt contra Dei justitiam : unde in hoc Psalmo præfiguratur status ecclesiæ : nam a principio reges terræ faciebant leges contra Christum et christianos, sed postea condiderunt leges pro Christo. Et primum ostenditur cum dixit : *Astiterunt :* secundum ibi, *Servite Domino*. Ne autem hæc servitus, miseria videatur, addidit : *Et exultate ei cum tremore*. Quia timor Domini non est miseriæ, sed gaudii : propter quod Lev. x, 19 : *Respondit Aaron* ad Moysen, *Quomodo* possunt *placere Deo mente lugubri ?* Sed ne ista lætitia præsumptionem haberet vel negligentiam, ideo subjungit, *Cum tremore*, qui est metus subitaneus : Phil ii, 12 : *Cum metu et tremore vestram salutem operamini*. Consequenter monet ad susceptionem, cum subdit, *Apprehendite :* ut nemo vivat ut libet, sed ut decet. Et ideo dicit *disciplinam*, præcepta et bonos mores, vel adversa, quasi præsidium et munimentum : Ps. xvii, 36 : *Et disciplina tua correxit me* etc. Et ponitur ratio admonitionis, *Ne quando irascatur :* et est duplex ratio : ad evitandam pœnam, et ad consequendam gloriam, ibi, *Beati omnes qui confidunt in eo*. Dicit autem : *nequando*, propter patientiam Dei, quia in hoc sæculo diu sustinet : Psal. vii, 12 : *Numquid irascitur per singulos dies ?* dicens : *Nisi conversi fueritis ;* quasi dicat, Servetis admonitionem, ne veniat tempus punitionis. *Ne pereatis de via justa*, scilicet justitiæ et societatis bonorum, quod est valde pœnosum his qui dulcedinem justitiæ gustaverunt. Littera Hieronymi habet, *Pereatis de via ;* non est ibi *justa*. Quando enim homo in mundo est, est sicut in via : nam si cadit, potest resurgere. Nec dicitur perire quod reparari potest, etiam quod non cadit de via, sed in via. Sed si perit de via irreparabilis est. Et quia nullus intelligit, in æternum peribunt. Et ideo dicit *Cum*.

10. Ponitur alia ratio, quæ est ad consequendam gloriam ; quasi dicat, *Apprehendite disciplinam*, quia *cum exarserit* etc. *Beati erunt omnes qui confidunt in eo*. Bene dicit *Cum exarserit :* modo enim

[1] Parm. : « Rom x. »

non ardet, cum castigat ut pater; sed in futuro absorbebit et ardebit, quando puniet pœna æterna Isaiæ xxx, 27: *Ecce nomen Domini venit de longinquo: ardens furor ejus, et gravis ad portandum: labia ejus repleta sunt indignatione, et lingua ejus quasi ignis devorans.* Dicit autem *in brevi*, quia non singula peccata separatim sed simul omnia discutiet. Unde illud judicium in brevi fiet, nec durabit per mille annos, ut Lactantius dixit: I Cor. xv, 52: *In momento, in ictu oculi, in novissima tuba*: et tunc omnes boni in immortalitatis gloriam immutabuntur: unde, *Beati qui confidunt*; quasi dicat: Vindicta non modo non attinget confidentes, sed beati erunt, quia ad regnum pervenient: quæ beatitudo vel gloria major apparebit ex pœna malorum: Hier. xvii, 7: *Beatus vir* qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus* etc.

* Benedictus

PSALMUS DAVID III

1. *Cum fugeret a facie Absalon filii ejus.*

Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt adversum me. Multi dicunt animæ meæ: non est salus ipsi in Deo ejus.

2. Tu autem, Domine, susceptor meus es; gloria mea, et exaltans caput meum.

3. Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me de monte sancto suo. Ego dormivi et soporatus sum, et exurrexi, quia Dominus suscepit me.

4. Non timebo millia populi circumdantis me: exurge Domine, salvum me fac, Deus meus. Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa: dentes peccatorum contrivisti.

5. Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua.

1. Superior Psalmus ostendit conatum adversariorum: hic contra eorum conatum implorat auxilium divinum. Et est hic Psalmus editus per modum orationis. In quo Psalmo possumus ponere fundamentum historiæ, et postea ponere sensum allegoricum, et ulterius moralem. Sensus historicus patet per titulum, qui est, *Cum fugeret a facie Absalon filii sui.* Ut II Reg. xv, habetur, Absalon filius David persequens patrem suum quærebat eum occidere: cui David cessit cum suis exiens de Hierusalem nudis plantis. Intellexit hoc sibi contingere propter peccatum homicidii et adulterii, sicut Nathan propheta ei prædixerat: II Reg. xii, 10: *Non recedet gladius de domo tua in sempiternum, eo quod despexeris me.* Dum autem Absalon persequeretur David, conversus est contra eum exercitus David; Absalon autem impetu muli ductus est sub ramosam quercum, ubi circumnectentibus ramis collum ejus, ibique capite intercepto pendens, a Joab principe militiæ David, interfectus est. Quo mortuo, David restitutus in regnum in pace regnavit. Contra istam ergo persecutionem est iste Psalmus, *Domine quid etc.* Per hanc tamen præfigurabatur persecutio quam Christus passus est a filio suo Juda. Joan. vii, 33: *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.* Et iterum Matth. ix, 15: *Numquid possunt filii sponsi lugere etc.* A quo Juda Christus fugit, quando illo discedente, cum cæteris Apostolis in montem Oliveti secessit imminente passione. Et sicut David pacem exhibuit iniquo filio, quando præcepit populo eunti ad bellum II Reg. xviii, 5: *Servate puerum Absalon*, et eo interempto dixit, II Reg. xviii, 33 *Quis mihi** det ut moriar pro te, fili mi Absalon etc.*; ita Christus Judæ proditori, ut patet in convivio et in osculo: propter quod bene Absalon pax patris dicitur. Abba enim hebraice, latine pater interpretatur. Salon vero pax. Et ipse Judas cum prolatione pacis prodidit Christum. Et sicut Absalon, ita et Judas suspensus interiit. Quo mortuo Christus in pace regnavit, quia in gloria resurrexit. Et potest ad omnes tribulationes Ecclesiæ referri. Potest et moraliter contra tribulationes, quas quis ab inimicis sive temporalibus, sive spiritualibus patitur. Et ideo exprimitur affectus hominis implorantis. Circa hoc ergo duo facit. Primo præmittit adversariorum conatum, sive exponit Deo suum tormentum. Secundo confitetur adesse sibi divinum auxilium, *Tu autem Domine etc.* Persecutionem autem ponit, quantum ad nocentium numerum, *Multi-*

** tribu

plicati sunt, scilicet gentes, populi, reges, et principes. Et non solum hi extranei, sed etiam filius : Ps. xxxix, 13 : *Multiplicatæ sunt super caput meum etc.* Et quantum ad nocendi, motivum, quia sine causa. Unde : *Quid :* I Reg. xxvi, 18 : *Quid feci, aut quod est in manu mea malum ?* Et quantum ad multiplex tormentum, quia vexant multipliciter tribulando. Unde *Tribulant.* Tribulus est herba pungitiva : Gen. iii, 18, *Spinas et tribulos germinabit tibi.* Illi igitur tribulant, qui pungunt. Christum autem punxerunt colaphizando, flagellando, conspuendo, et illudendo, et mortem intentando. Et hoc est quod dicit : *Multi insurgunt*, scilicet factis. Absalon enim voluit occidere David, ut patet in consilio Chusi, II Reg. xvii. Similiter et Judas tradidit Christum ad mortem. Item tribulant verbis detrahendo, sive falsa proponendo : unde *Multi dicunt etc.* Contra illud quod dicitur Ps. xxxvi, 39 : *Salus autem justorum a Domino.* Si enim hoc considerarent impii, non de facili insurgerent contra justos ; sed quia hoc non credunt, vel quia contemnunt Dei potentiam vel hominis justitiam, ideo dicunt ore et opere, *Non est salus illi etc.*, idest in eo quem colit, et sibi Deum facit. Hoc dicunt etiam persecutores de Christo : si enim resurrecturum sperarent, nec Judas traderet, nec illi occiderent. Et est sensus : Non salvabit eum, nec est filius Dei : unde dicebant Matth. *Si filius Dei es, descende de cruce :* et infra, *Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei ?*

2. *Tu.* Hæc est pars secunda. Ubi ostendit sibi a Deo paratum auxilium. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit sibi specialiter adesse divinum auxilium. Secundo generaliter omnibus, ibi, *Domini est salus.* Et circa primum tria proponit. Primo auxilium divinum. Secundo auxilii experimentum, ibi, *Voce mea.* Tertio securitatis conceptum, ibi, *Non timebo.* Dicit ergo, *Tu autem Domine ;* quasi dicat : Isti insurgunt ad bellandum, sed tu suscipis ad protegendum. Et hoc est melius per litteram Hieronymi quæ dicit : *Clypeus meus circa me*, quasi defendens me sicut clypeus. Item non solum servans in vita contra delere volentes, sed etiam in gloria contra infamantes ; unde ait *Gloria mea :* I Cor. i, 31 : *Qui gloriatur, in Domino glorietur :* Hier. ix, 24 : *In hoc glorietur qui gloriatur, scire et nosse me.* Et non solum contra infamantes mihi assistis, sed etiam prævalere me facis contra opprimentes ; unde subjungit : *Exaltans caput meum :* Psal. xxvi, 6 : *Et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.* Hæc possunt referri ad Christum, qui conceptus fuit secundum humanam naturam in incarnatione, quoniam *Verbum caro factum est.* Joan. i, 14. Isa. xlii, 1 : *Ecce servus meus, suscipiam eum ; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea :* Ps. lxiv, 5 : *Beatus quem elegisti et assumpsisti.* Item gloriosus fuit in resurrectione : Joan. xvii, 5 : *Clarifica me tu, Pater.* Item exaltatus in ascensione ; Phil. ii, 9 : *Propter quod et Deus* etc.

3. Deinde cum dicit, *Voce,* ostendit experimentum auxilii. Et ponit tria : scilicet orationem, ibi, *Voce mea.* Secundo exauditionem, ibi, *Et exaudivit me.* Tertio ostendit in quo est exauditus, ubi ait : *Ego dormivi etc.* Circa primum duo tangit quæ debent esse in oratione : nam debet esse attenta. Et ideo dicit : *Voce mea,* scilicet cordis, quæ sonat Deo, qua Moyses tacens ore clamabat corde ad Dominum : Exod. xiv, 15 : *Dixit Dominus : Quid clamas ad me etc.* Hac etiam voce clamans Susanna est exaudita ; Dan. xiii, 35 : *Quæ flens suspexit in cœlum, erat enim cor ejus habens fiduciam in Domino etc.* I Reg. i, 13 : *Porro Anna loquebatur in corde suo etc.* I Cor. xiv, 15 : *Orabo spiritu, orabo et mente.* Et ideo dicit *Mea.* Vox enim quando non procedit ex corde, non est mea. Item debet esse recta ; tunc enim[1] est recta, quando tendit ubi debet : et ideo dicit, *Ad Dominum,* ubi est auxilium : ii Paral. xx, 12 : *Cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui ut oculos nostros dirigamus ad te :* Ps. cxx, 1 : *Auxilium meum a Domino.* Item debet esse devota : unde addidit, *Clamavi :* clamosa namque

[1] Al. : « autem. »

dicitur oratio, propter magnitudinem affectus : Ps. ci, 2 : *Clamor meus ad te veniat etc.* Heb. v, 7 : *Cum clamore valido et lacrymis etc.* v, 7 : Deinde ponitur exauditio, cum dicit : *Et exaudivit me de monte*, idest de sublimitate divinæ majestatis, quæ inaccessibilis est : Ps. xxiii, 3, *Quis ascendet in montem Domini*, idest ad omnipotentiam suam : vel de altitudi ne justitiæ suæ, quia incomprehensibilis est : Ps. xxxv, 7 : *Judicia tua abyssus multa :* vel *de monte sancto*, idest de me qui eram mons sanctus, de quo Is. ii, 2 : *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini etc.* Sequitur, *Ego dormivi.* Ubi ostendit in quo sit exauditus. Quia *surrexi.* Est autem differentia inter mortuum et dormientem : quia mortuus non resurgit : Job xiv, 14 : *Putasne mortuus homo rursum vivat;* dormiens vero resurgit : Ps. xl, 9 : *Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat?* Sic ergo quando tribulatio est tanta ut homo non redeat ad statum priorem, dicitur mors. Sed quando tribulatus, vel tentatus cadit in peccatum et resurgit, dicitur dormire. Sic David quasi dormivit, quia liberatus est a filio et peccato. Dicitur autem dormire, quasi parum ; soporari vero, quasi multum : unde alia littera dicit, *Somnum cepi*, idest profunde dormivi. Sic Christus dicitur dormivisse, quia sponte se passioni obtulit ; et quia soporatus est, mors subsecuta est. Unde a dormitione transivit ad somnum. Iste sopor signatur in sopore Adam. Gen. ii, 21 : *Immisit Dominus soporem in Adam etc.* quia de latere Christi in cruce mortui formata est Ecclesia. Ait ergo, *Et exsurrexi*, propria scilicet virtute : Joan. x, 18 : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam.* Et hoc est, quia *Dominus suscepit me.* Alia littera, *Sustentavit.* Habuit enim virtutem divinitatis, quod surgeret. Ps. xxxv, 24 : *Cum ceciderit justus, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.*

4. Deinde cum dicit, *Non timebo*, ponitur fiducia securitatis : quasi dicat : ex quo sic sum exauditus, *Non timebo etc.* Infra Ps. xxvi, 3 : *Si consistant adversum me castra etc.* In quo signatur, quod Christi ecclesia non potest omnino deprimi. Christo etiam post resurrectionem multitudo populi, quæ crucifixum circumstetit, nihil nocere potuit : nam *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur*, Romanor. vi, 9. Et unde habeat istam fiduciam, ostendit cum dicit, *Exurge,* scilicet manifesta virtutem tuam faciendo me resurgere a morte : et hoc est, *Salvum me fac etc. Quoniam tu percussisti etc.* Supra duo dixerat : Quod tribulant eum : *Domine quid multiplicati sunt, qui tribulant me :* et contra hos dicit : *Quoniam tu percussisti,* item infamabant, *non est salus illi etc. :* et contra hos, *Gentes peccatorum*, idest maledicta verba in irritum deduxisti ; Job. 8 : *Conterebam molas iniqui etc* Littera Hieronymi habet, *Percussisti molas et dentes ;* quasi dicat : Ita fortiter percussisti quod dentes contriti sunt. Maxilla fuit Absalon, dentes vero adhærentes sibi. Unde destructo Absalone, alii sunt contriti.

5. Ultimo cum dicit, *Domini,* ostendit auxilium divinum esse toti populo. Et primo quantum ad conservationem[1] a malo ; et ideo dicit, *Domini est salus.* Et ideo oratio dirigi[2] debet ad Deum. Secundo quantum ad multiplicationem bonorum ; et ideo dicit : *Super populum tuum benedictio tua*, idest super populum, qui de te et in te sperat, et non in alio, *Benedictio tua.* Benedictio Domini semper importat multiplicationem bonorum : Prov. x, 22 : *Benedictio Domini divites facit.* Potest autem aliter legi Psalmus iste secundum *Glossam*, ut scilicet loquatur hoc totus Christus, idest Ecclesia et caput ejus inter procellas persecutionum constituta. Vel moraliter potest legi Psalmus iste in persona uniuscujusque fidelis, qui a vitiis et cupiditatibus impugnatur. Et secundum hoc per David accipitur quilibet fidelis, per Absalon vitia et carnales concupiscentiæ, sicut patet in *Glossa.*

[1] Al. : « preservationem. »

[2] Al. : « fieri. »

PSALMUS IV

1. *Victori in Psalmis canticum David.*

Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ: in tribulatione dilatasti mihi. Miserere mei, et exaudi orationem meam.

2. Filii hominum usquequo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?

3. Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum; Dominus exaudiet me, cum clamavero ad eum.

4. Irascimini et nolite peccare: quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini. Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino.

5. Multi dicunt, Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.

6. Dedisti lætitiam in corde meo. A fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt.

7. In pace in idipsum, dormiam et requiescam. Quoniam tu Domine, singulariter in spe constituisti me.

1. In præcedenti Psalmo David imploravit auxilium Dei contra tribulationes orando, et sentiens se exauditum hortatur alios ut in Deo confidant. Et exprimit Psalmus iste affectus hominis qui expertus divinam misericordiam et beneficia et justitiam, hortatur alios ut non desperent. Titulus ejus est in finem Psalmus cantici David. In hoc titulo duo consideranda sunt pro toto libro: scilicet quod dicit Psalmus cantici. Secundo quod dicit, in finem. Quoad primum ergo nota, quod David sicut legitur II Reg. VI, faciebat Psalmum metrice, et cantabat ante arcam cum Psalterio. Ergo psalmus dicitur quod cantatur ad Psalterium, sed non absque psalterio. In quibusdam autem Psalmis describitur psalmus David, ubi intelligitur quod est factus ad psalterium. In aliquibus præscribitur canticum David, quia cantabatur sine instrumento. In aliquibus, Psalmus cantici David, vel e converso: eo quod ille Psalmus cantabatur simul voce humana, et ad Psalterium. Sed in aliquibus incipiebat unus vel multi voce humana sine instrumento, et unus respondebat cum Psalterio; et hi intitulantur canticum Psalmi. In aliquibus vero unus cantabat Psalmum, cum Psalterio, et alii respondebant sine Psalterio: et hi intitulantur Psalmus cantici. Et hæc differentia litteralis; sed mystice et secundum *Glossam*, Psalmus significat bonam operationem; canticum vero exultationem mentis de æternis. Quando vero simul utrumque ponitur in uno Psalmo, significatur[1] quod de utroque agitur. Quod vero dicit *in finem*, si consideretur hoc quantum ad rem per Psalmum figuratam, manifestum est quia in finem intelligitur, idest in Christum; Rom. x, 4: *Finis legis Christus ad justitiam omni credenti.* Sed si consideretur *in finem* secundum figuram, datur intelligi quod cantabatur pro consumptione operis vel negotii, sicut hic Psalmus pro consummata liberatione David a persecutione Absalonis factus fuit, quasi pro victoria. Alii dicunt victori, scilicet David, in Psalmis, quia omnes in Psalmis faciendis vincebat; sed hoc verum non videtur. Dividitur autem Psalmus iste in duas partes: nam primo incipit a gratiarum actione pro receptis beneficiis; unde ait: *Cum invocarem etc.* Secundo finitur in exhortatione aliorum ut convertantur ad Deum, ibi, *Filii hominum etc.* Circa primum duo facit. Primo enim agit gratias de præteritis. Secundo orat pro futuris, ibi, *Miserere mei etc.* Circa primum duo facit. Primo agit gratias quod est exauditus. Secundo ostendit qualiter est exauditus, ibi, *In tribulatione etc.* Sed notandum quod hic est duplex littera: una dicit: *Exaudivit*: alia habet *exaudisti*; et huic concordat Hieronymus dicens, *Exaudisti*; in hoc tamen non est vis. Dicit ergo: *Cum invocarem, exaudisti etc.* ubi quatuor consideranda sunt. Primo ponit orationem et exauditionem: unde dicit: *Exaudisti.* Sed non *exaudivit* non clamantem; unde dicit: *Cum invocarem*; quod est implorare auxilium in necessitate. Ps. CXIX, 1: *Ad Dominum, cum tribularer, clamavi, et exaudivit me.* Item requiritur, quod sit justus: quia si

[1] Al.: « significat. »

audit peccatores, est ex misericordia non est ex justitia; et ideo dicit : *Justitiæ meæ* : ibi *Glossa* ; idest dator justitiæ, vel justificationis meæ. Ps. xxxvi, 16 : *Oculi Domini super justos*. Aliud quod est primum, quod justitiam suam homo attribuat Deo, et non sibi; et ideo dicit : *Deus*. Contra quod Rom. x, 3 :
* quærent. *Ignorantes Dei justitiam, et suam* * *volentes statuere* etc. Primo ergo debet bonum suum attribuere Deo, secundo habere justitiam; tertio clamare : quarto exaudiri. Modus autem exauditionis describitur cum dicit, *In tribulatione*. Dicit *exaudivit* et *dilatasti* vel quia forte metrice factus est Psalmus ubi oportuit mutari constructionem propter metrum; vel quia per modum orantis, ubi ex diversis affectibus mutat homo loquendi modum. Dicit autem, *In tribulatione dilatasti mihi*, quia plus est dilatasti quam liberasti; quasi dicat, Non solum liberasti, sed in ipsa tribulatione cordis latitudinem tribuisti. Psal. xvii, 37 : *Dilatasti gressus meos subtus me, et non sunt infirmata vestigia mea*. Vel latitudinem animi ad patienter sustinendum, vel latitudinem potestatis de qua dicitur Gen. ix, 27 : *Dilatet Deus Japhet*. Deinde cum dicit[1], *Miserere mei*, removendo scilicet quidquid remansit miseriæ præteritæ : *Et exaudi me*, orantem pro futuris bonis.

2. Deinde cum dicit, *Filii etc.* Convertit se ad aliorum exhortationem : et circa hoc duo facit. Primo redarguit peccatores; secundo exhortatur eos ad emendam, ibi, *Et scitote etc.* Circa primum duo facit. Primo commemorat conditionem; secundo arguit culpam, ibi, *Ut quid diligitis*; conditionem[2] commemorat dicens, *Filii hominum* : quod dupliciter potest intelligi. Primo in malo, sic, *Filii hominum*, quasi homines secundum naturam inferiorem corruptibiles et proni ad peccandum. Gen. vi, 3 : *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum quia caro est*. Et iterum viii, 21 : *Sensus et cogitatio hominum in malum proni sunt ad adolescentia sua. Filii ergo hominum*; quasi dicat ostenditis vos esse filios hominum, idest peccatorum, scilicet Evæ et Adæ : *Usquequo gravi corde?* Isa. i, 4 : *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate etc.* Secundo in bono : quia homo inquantum homo, est imago Dei : unde *Filii hominum*, non bestiarum. Psal. 48 : *Homo cum in honore esset, non intellexit*, etc. Et, *o gravi corde*, idest quia debetis habere cor grave et stabile, *usquequo* non convertimini ad Deum; et hoc est quod Hieronymus habet, *Filii viri, usquequo inclyti mei ignominiose diligitis vanitatem, quærentes mendacium*; et sic convenienter arguit culpam, *Ut quid diligitis etc.* In peccato namque sunt duo consideranda, scilicet voluntas inhærens rei, et intentio ordinata. Primo ergo tangit inordinatum amorem cum dicit, *Ut quid diligitis etc.* idest aliquid vanum, non solidum; temporalia quippe vana sunt, quia non continent solidum, sed pertransiens bonum. Eccl. i, 2 : *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Ut quid ergo diligitis etc.* quasi dicat ut quid diligitis temporalia. Secundo tangit pravam intentionem cum dicit : *Et quæritis mendacium*, idest quare amatis divitias, ut habeatis sufficientiam? Nam, Eccl. v, 9 : *Avarus non implebitur pecunia*. Hier. iv, 23 : *Aspexi terram* etc., vel mendacium, idest idolum, I Cor. viii, 4 : *Idolum nihil est*. Usquequo ergo diligitis, et quæritis hoc, et non convertimini ad Deum?

3. Secundo cum dicit, *Et scitote*, hortatur peccatores ad emendam : et circa hoc tria facit. Primo commemorat beneficia sibi exhibita. Secundo hortatur ut ad Deum redeant, ibi, *Irascimini etc.* Tertio ostendit præeminentiam sui ad illos in bonis, ibi, *Dedisti lætitiam etc.* Dicit ergo, *Et scitote etc*, Sed notandum est, quod hic in græco est Diapsalma, in Hebræo vero est Sela, quod Hieronymus transtulit, feliciter, vel semper. Diapsalma ergo divisio psalmi est : quia quando cantabant, fiebant aliqua intervalla in Psalmo, ut ostenderetur quod sequentia ad aliam materiam pertinebant secundum Augustinum. Sed contra hoc est, quia secundum hoc, Diapsalma nunquam inveniretur in fine Psalmi; sed in Psalte-

[1] Al. deest. : « cum. »

[2] Al. : « condemnationem. »

rio Hieronymi Sela invenitur in fine Psalmi. Et ideo sumptum est Sela ex ly *Salon*, idest *pacifice*. Et concordat cum Hieronymo qui interpretatus est *feliciter*. Sic ergo melius *pacifice*, quasi semper, et hoc Sela importat. Beneficium autem quod commemorat est duplex : unum de præterito, et aliud de futuro, ibi, *Dominus exaudiet.* Quantum ad primum dicit, *Et scitote etc. :* et cum sit principium sententiæ continuatur cordi prophetæ, sicut illud in principio Ezech. : Et factum est in trigesimo anno etc. Nam Sela quod interpretatum est Diapsalma, ponitur hic : quod notat interruptionem. Vel continuatur ad præcedentia ; quasi dicat : Nolite diligere vanitatem, *et scitote* quare? *Quoniam mirificavit Dominus etc.* Ecce quot bona mihi fecit : quia scilicet *mirificavit etc.*, idest mirabilem reddidit. Potest etiam aliter continuari secundum *Glossam;* quasi dicat : quia vana *scitote*, et scitote quid sequamini : *Quoniam mirificavit Dominus etc.*, idest Christum per figuram principaliter intellectum, qui est *sanctus sanctorum,* de quo Dan. IX, 24 : Hunc Deus ostendit mirabilem suscitando, et ad dexteram ejus eum collocando. Quilibet etiam justus mirabilis est ; quia majora sunt opera justitiæ, quam miracula exteriora. Ps. LXVII, 36 : *Mirabilis Deus in sanctis suis.* Sed Christus est maximo mirabilis. Isa : IX, 6 : *Et vocabitur nomen ejus Admirabilis.* Quantum ad secundum dicit, *Dominus exaudiet.* Isa. LXV, 24 : *Antequam clament, ego exaudiam etc.*

4. Deinde cum dicit, *irascimini*, exhortatur eos ad emendationem vitæ : et circa hoc tria facit. Primo exhortatur ut recedant a malo ; secundo ut tendant in bonum, ibi, *Sacrificate sacrificium ;* tertio movet quæstionem, ibi, *Multi dicunt etc.* Circa primum considerandum est, quod peccatum in nobis ut plurimum ex tribus consurgit : scilicet ex corruptione irascibilis, rationalis et concupiscibilis. Primo ergo prohibet peccatum quod consurgit ex primo ; unde dicit, *Irascimini* etc. Hoc autem intelligitur tribus modis. Primo de ira inordinata ; quasi dicat : Permittitur nobis quod motus iracundiæ surgat in nobis : non tamen perducatis iracundiam ad actum peccati. Ephes. IV, 26 : *Sed non occidat super iracundiam vestram.* Secundo sic : *Irascimini*, idest contra vestra peccata. Isa. LXIII, 5 : *Indignatio mea ipsa auxiliata est mihi* etc. *Et nolite peccare*, scilicet iterum ; quasi dicat : Sic irascimini contra peccata præterita ut non commitatis alia. Tertio de ira per zelum sic exponitur : *Irascimini* contra vitia aliorum ; et tamen *nolite peccare*, eos inordinate corrigendo, quia debet ira dirigi per rationem. Secundo prohibet vitium rationalis, scilicet simulationem, dicens : *Quæ dicitis in cordibus vestris*, supple sint in vobis ; quasi dicat : Non aliud sitis in corde, et aliud prætendatis extra. Tertio prohibet quod surgit ex concupiscibili. *Compungimini*, scilicet de peccatis quæ fecistis : *In cubilibus vestris.* Rom. XIII, 13 : *Non in cubilibus et impudicitiis* etc. Vel dicendum, quod tangit duplex peccatum : scilicet iræ, sicut dictum est, *Irascimini* de ira per zelum. Secundo concupiscentiæ. *Compungimini quæ dicitis in cordibus vestris*, idest male cogitatis, *in cubilibus vestris*, idest de occultis, vel in occultis. Et hoc magis sonat littera Hieronymi, qui dicit, *Loquimini et tacete*, idest non publicetis inordinate exequendo. Vel de ira per vitium, quam prohibet procedere ad opus, quod pejus est. Vel de ira contra peccata. Consequenter hortatur eos ut faciant bonum. Et primo dirigit eos circa principium boni, quia *Sacrificate sacrificium justitiæ;* quasi dicat scilicet *compungimini*. Levit. IV, mandatur quod offerant sacrificium pro peccatis. Sed Dominus de hujusmodi non multum curat. Psalm. XXXIX, 7 : *Sacrificium et oblationem noluisti : aures autem perfecisti mihi* ; unde et vos, *Sacrificate sacrificium justitiæ et sperate in Domino : multi dicunt quis ostendit etc.*, idest satisfactionis et pœnitentiæ. Rom. XII, 1 : *Exhibeatis corpora vestra Deo, hostiam viventem, sanctam, Deo placentem etc.* Secundo dirigit eos circa finem boni, dicens : *Et sperate in Domino etc.* ; quasi dicat : Sitis sperantes in Domino qui dedit vobis hæc operari.

5. Deinde cum dicit, *multi*, movet quæstionem quam dicunt. *Multi*, idest

stulti : dicunt autem, *Quis ostendit nobis bona ;* quasi dicat : Quomodo scire possumus quæ sunt hæc sacrificia Deo acceptabilia ? Hanc autem quæstionem solvit cum dicit : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine etc.* quasi dicat : Ratio naturalis indita nobis docet discernere bonum a malo ; et ideo dicit : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine etc.* Vultus Dei est id per quod Deus cognoscitur, sicut homo cognoscitur per vultum suum : hoc est veritas Dei. Ab hac veritate Dei refulget similitudo lucis suæ in animabus nostris. Et hoc est quasi lumen, et est signatum super nos, quia est superior in nobis, et est quasi quoddam signum super facies nostras, et hoc lumine cognoscere possumus bonum. Ps. LXXXVIII, 16 : *In lumine vultus tui ambulant etc.* Super hoc autem signamur signo Spiritus. Eph. IV, 30 : *Nolite contristare Spiritus sanctum in quo signati estis.* Et iterum signo crucis, cujus signaculum nobis impressum est in baptismo, et quotidie debemus imprimere. Cant. VIII, 6 : *Pone me ut signaculum super cor tuum.*

6. Deinde cum dicit, *dedisti*, ponit præeminentiam ejus ad illos peccatores in bonis : quasi dicerent ei : Tu nos exhortaris ad beneficia tua, sed non habemus omnia [1] ; ideo comparat temporalia spiritualibus. Et primo ponit spiritualia ; secundo temporalia, ibi, *A fructu etc.* Tertio præeminentiam spiritualium, ibi, *In pace etc.* Dicit ergo : Verum est quod omnes habent lumen vultus desuper se : sed, o Domine, sanctis et mihi *dedisti lætitiam*, scilicet spiritualem, *in corde meo*, ut scilicet de te gaudeam. Rom. XIV, 17 : *Non est regnum Dei esca et potus ; sed justitia et pax, et gaudium in Spiritu sancto :* et hoc est beneficium spirituale. Mali autem habent abundantiam temporalium ; et ideo dicit : *A fructu frumenti, vini et olei sui, multiplicati sunt*, idest dilatati. Et per omnia ista temporalia intelliguntur omnia alia : quia omnia referuntur ad necessitatem vivendi : et sic frumentum pro cibo, et vinum pro potu, oleum vero pro condimento accipitur. Alia *littera* habet, *A tempore frumenti ;* ubi duplex bonorum istorum defectus innuitur, quia temporalia dicuntur a tempore. Sap. II, 5. *Umbræ enim transitus est tempus nostrum.* Et quia unum non sufficit, oportet quod sint multa ; ideo dicit : *Multiplicati sunt.*

7. Deinde cum dicit, *in pace*, ponit præeminentiam spiritualium ; quasi dicat, Quid inter hæc excedit ? Certa lætitia cordis. Et hoc patet duplici ratione. Primo, quia hoc bonum erit æternum, illud vero temporale ; secundo quia est unum et simplex, illud est multiplex. Secundum ponit ibi, *Quoniam tu, Domine singulariter etc.* Dicit ergo, *In pace etc. :* quasi dicat : alii in tempore, sed ego non, immo *in idipsum.* Nota ergo, quod etiam in præsenti vita dicitur justus stare in bono, propter quatuor. Primo, quia non impeditur exterius : et ideo dicit : *In pace :* Isai. XXXII, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis etc.* Secundo ex immutatione rerum habitarum, quia hoc semper idem manet ; unde *in idipsum.* Psalm. CXX, 3 : *Hierusalem quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio ejus in idipsum.* Tertio, quia sine solicitudine : unde, *dormiam.* Cant. V, 2 : *Ego dormio* etc. Quarto ex quiete a labore conquirendi ; unde dicit, *Et requiescam.* Et hoc potest esse etiam hic in præsenti vita secundum inchoationem ; quia sancti omnia ista habent hic æqualiter in Deo ; sed hæc omnia perfecte erunt in patria. Et hoc ideo habeo, dicit David, quia unum habeo, in quo sunt omnia hæc : et hoc est quod ait, *Quoniam tu Domine* etc. : quasi dicat : uno modo in quadam spe singulari ; *Constituisti me*, scilicet vita æterna, de qua infra dicitur Psal. XXVI, 4 : *Unam petii a Domino* etc. Et hoc respondet contra id quod dicit, *Multiplicati sunt :* ut *Quoniam tu Domine* etc., quasi dicat, in te singulariter spero. Et hoc magis sonat littera Hieronymi, quæ dicit : *Quia tu Domine specialiter securum habitare me fecisti.* Ps. CXVII, 8 : *Bonum est confidere vel sperare in Domino* etc.

[1] Al. : « nostra. »

PSALMUS V

1. *In finem, pro ea quæ consequitur hereditatem.*

Verba mea auribus percipe Domine : intellige clamorem meum. Intende voci orationis meæ, rex meus et Deus meus. Quoniam ad te orabo Domine.

2. Mane exaudies vocem meam. Mane astabo tibi et videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Neque habitabit juxta te malignus. neque permanebunt injusti ante oculos tuos.

3. Odisti omnes qui operantur iniquitatem ; perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus.

4. Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ, introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

5. Domine deduc me in justitia tua, propter inimicos meos : dirige in conspectu tuo viam meam.

6. Quoniam non est in ore eorum veritas : cor eorum vanum est. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant.

7. Judica illos Deus. Decidant a cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos : quoniam irritaverunt te Domine.

8. Et lætentur omnes qui sperant in te : in æternum exultabunt, et habitabis in eis. Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum.

9. Quoniam tu benedices justo. Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.

1. Supra Psalmista orationem proposuit contra persequentes manifeste ; hic contra dolosos orat, ne decipiatur. Et circa hoc duo facit. Primo ponit petitionem contra dolosos, ne decipiatur. Secundo, ut lapsus reparetur, ibi, *Domine ne in furore etc.* Hic Psalmus habet titulum in quo est aliquid novi, qui talis est : *In finem pro ea quæ consequitur hereditatem.* Ubi tangitur figura et mysterium. Figura quidem intelligi potest dupliciter. Primo, secundum quod Glossa exponit, et habetur in historia Genesis xxi, quod Sara videns ludentem Ismaelem cum Isaac filio suo, turbata est, et dixit *ad Abraham : Ejice ancillam hanc et filium ejus : non enim erit hæres filius ancillæ cum Filio meo Isaac.* Intellexit quidem Sara ludum illum persecutionem esse contra Isaac ; Abraham autem dure accepit quod dixerat Sara de filio suo Ismaele ; sed dixit ei Deus : *Non tibi videatur asperum super puero et ancilla tua : omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem ejus, quia in Isaac vocabitur tibi semen*, etc. : quasi dicat : Isaac tibi hæres erit tuus, non Ismael. Unde infra xxv, dicitur : *Dedit Abraham cuncta quæ possederat filio suo Isaac, filii autem concubinarum largitus est munera* etc. Potest ergo hic Psalmus referri ad hoc : quod populus Judæorum secundum figuram consequebatur hereditatem promissam Abrahæ, cujus erat caput David, et Rex ; secundum mysterium vero populus christianus : Gal. iv, 28 : *Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.* Ergo Psalmus iste tendit in finem, idest in Christum quem laudat pro ea, scilicet pro Ecclesia, quæ consequitur hereditatem, reprobata Synagoga. Alio modo, secundum litteram Hieronymi, titulus est, *Victori pro heredibus canticum David* : et sic potest intelligi, quod iste Psalmus factus est pro victoria quam David habuit ad litteram. Et sciendum, quod David fugiens hæreditatem amisit per Absalonem, sicut habetur ii Reg. xvi. Unde sicut praecedens Psalmus fuit pro liberatione et victoria contra Absalonem, ita hunc fecit pro recuperatione hereditatis : quia David reverso in Hierusalem, adhuc malitiose insurrexerant sibi et quidam alii contra eum. Unde ii Reg. xx, mandavit David Amasæ, quod usque in diem tertium convocaret omnes viros Juda, ut persequeretur Siba filium Bochri : quia magis afflicturus est nos filius Bochri quam Absalon. Pertransiverat enim omnes tribus Israel usque Abelam, omnesque electi congregati erant ad eum : quo decapitato regnavit David super omnem Israelem. In hoc ergo Psalmo secundum litteram tria considerantur. Primo petit exaudiri. Secundo ostendit fiduciam suæ exauditionis, ibi, *Mane exaudies.* Tertio proponit petitionem, ibi, *Domine deduc me.* Circa primum duo facit. Primo petit exaudiri. Secundo signat[1] rationem exauditionis, ibi, *Rex meus.* Notandum,

[1] Al. : assignat. »

quod qui vult petere aliquid ab aliquo, sic procedit. Primo desiderat quod vult petere. Secundo meditatur verba proponenda. Tertio proponit ea apud exaudientem. Et e converso auditor. Primo percipit verba auditu. Secundo intellectu capit sensum verborum. Tertio inclinatur ad implendum desiderium petentis. Loquitur ergo David ad Deum, secundum similitudinem hanc. Et primo petit primum, scilicet ut audiat verba ejus exteriori auditu, cum dicit, *Verba mea auribus percipe, Domine*. Secundo petit sensum, scilicet intellectum verborum, cum dicit, *Intellige clamorem meum*, non exteriorem, sed interiorem affectum : Ps. XVII, 7 : *Clamor meus in conspectu ejus :* Hieronymus : Intellige murmur meum, quod cogitavi proponendum : et consonat illi translationi quæ dicit *Meditationem*. Tertio petit tertium, scilicet exauditionem : *Intende voci orationis meæ*, idest velis exaudire orationem meam : Psal. LXIX, 2 : *Deus in adjutorium meum intende*.

Sed numquid Deus hæc seorsum facit, audit, intendit, exaudit?

Dicendum quod metaphorice loquitur : scilicet ut omnia hæc approbet, verba exteriora, meditationem interiorem, et quæ proponit.

Secundo ponit rationem exauditionis, cum dicit, *Rex meus*. Et est hoc principium versus secundum græcum. Ponitur autem triplex ratio exauditionis, scilicet ex parte Dei. Quarum una est *Rex meus*. Regis enim est gubernare. Ex quo ergo ad Deum pertinet, pertinet ad eum necessaria providere : Hier. X, 7 : *Quis non timebit te o rex gentium?* Alia ratio est, quia *Deus :* Deus enim finis est voluntatum nostrarum et conservator : Ps. XXVII, 7 : *In Deo speravit cor meum, et adjutus sum* etc. Et ideo dicit *Deus meus* : Isa. VIII, 7 : *Numquid non populus a Deo suo requiret visionem pro vivis** *et mortuis etc.* Tertia ratio sumitur ex parte orantis, cum dicit : *Quoniam ad te orabo, Domine;* quasi dicat : Conveniens est, quia promisisti orantibus exauditionem. Matth. VII, 8 : *Omnis qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperietur.*

* *a mortuis*

Nec refertur[1] quod dicit Hieronymus, *Deprecor*, et hic dicitur, *Orabo :* quia hoc designat continuationem orationis sine intermissione : quasi dicat : *Orabo*, quod tamen semper deprecor : Luc. XVIII, 1 : *Oportet semper orare, et non deficere.*

2. Hæc est secunda pars Psalmi. Ubi primo ostendit fiduciam se habere de exauditione. Secundo fiduciæ rationem, ibi, *Mane astabo etc.* Dicit ergo : *Exaudies vocem meam mane* : secundo litteram, idest celeriter, quasi dicat tempestive. Hoc enim sperare debemus de Deo quod cito exaudiet : Isa. XXX, 19 : *Ad vocem clamoris tui statim ut audierit respondebit tibi.* Idem penul. *Adhuc illis loquentibus ego audiam.* Ratio fiduciæ ponitur cum dicit, *Mane astabo etc.* Nota quod mane quadrupliciter dicitur : scilicet naturalis diei : Gen. I, 5 : *Factum est vespere et mane dies unus.* Item vitæ humanæ; et sic juventus dicitur mane. Psal. LXXXIX, 6 : *Mane floreat et transeat.* Item diei gratiæ in prima conversione hominis ad Deum, quia tunc incipit habere lumen gratiæ : Ps. LXXXIX, 14 : *Repleti sumus mane misericordia tua.* Item æternitatis : Ps. XXIX, 6 : *Ad vesperam*, scilicet in vita præsenti, *demorabitur fletus, et ad matutinum*, scilicet æternitatis, *lætitia.* Duplex ergo ratio assignatur confidentiæ. Primo, quia mane astat, idest Deo adhæret, et ad Deum se præparat; unde Hieronymus habet, *Præparabor* : Eccl. XVIII, 23 : *Ante orationem præpara animam tuam et noli esse quasi homo qui tentat Deum. Mane* ergo diei, idest in matutinis, *Astabo tibi*, idest tibi intendam. Et hoc, quia tunc est homo liber a solicitudinibus, et magis habet cor liberum ad cogitandum de Deo : Psal. LXII, 7 : *In matutinis Domine meditabor in te* : Isaiæ XXVI. 9 : *Sed et spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te, et exaudies vocem meam* etc. Quia devotos audit. *Mane*, scilicet gratiæ, propulsis tenebris culpæ, *Astabo* et *Contemplabor*, ut habet *littera* Hieronymi. II Reg. XXIII, 4 : *Sicut lux auroræ mane absque nubibus rutilat oriente sole* etc. *Exaudies vocem meam*, scilicet libe-

[1] A : « etc. refert. »

rando a culpa et pœna. Vel *mane*, scilicet in die æternitatis : Job xxxviii, 7 : *Ubi eras cum me laudarent astra matutina* etc. Et tunc homo totaliter exauditur. Vel *mane*, idest a juventute : *Astabo tibi* : Thren. iii, 27 : *Bonum est viro cum portaverit jugum Domini ab adolescentia sua* : Eccl. ult. 1. *Diligentes me diligo : et qui mane vigilaverint ad me, invenient me*. Secunda ratio fiduciæ est, quod videt ; unde dicit, *Et videbo* : et exponit hoc primo quomodo astet, cum dicit : *Ego autem in multitudine*. Primo dicit qui videt : scilicet qui sunt illi qui impediuntur ab exauditione, et quæ sunt hujusmodi impedimenta : et isti sunt mali ; unde dicit *Videbo*, scilicet *Quoniam Deus etc*. Ubi notanda sunt duo. Primo, quod mali excluduntur ab istis. Secundo quod inducuntur in mala pœnæ, ibi, *Odisti omnes etc*. Circa primum loquitur de Deo sicut de aliquo homine qui diligit aliquos seu odit. Ubi triplex gradus potest esse : quia alicui peccatoris placet peccatum, alicui placet persona peccantis, alicui neutrum : sed tamen libenter et sine indignatione videt eum. Hoc autem non est in Deo : quia Deo non placet peccatum, nec respicit ad familiaritatem peccatoris. Item dedignatur eum videre : et ideo dicit quantum ad primum, *Videbo quoniam tu non es Deus volens iniquitatem*, idest non placet tibi. Quantum ad secundum dicit : *Neque habitabit juxta te malignus*, idest non habes eum in familiaritate tua. Ps. c, 7 : *Non habitabit in medio domus meæ* etc. Item ibidem xxv, 5 : *Odivi ecclesiam malignantium*. Quantum ad tertium dicit, *Neque permanebunt injusti*, idest peccatores, *ante oculos tuos*, scilicet approbationis : Habacuc i, 13 : *Mundi sunt oculi tui, et respicere ad iniquitatem non poteris*.

3. Hic ostendit quomodo inducuntur ad pœnam : et ponit triplicem ordinem. Triplex enim gradus est, quo modo aliquis odit aliquem. Primo habet eum odio, volendo ei malum in corde. Secundo hoc exequitur inferendo pœnam. Tertio si quando punivit, tamen reconciliat eum sibi. Sed Deus primo odit ; unde dicit, *Odisti omnes* etc. Sap. xiv, 9 : *Similiter* est odio Deo impius et impietas ejus*.

Sed contra. Sap. xi, 25 : *Diligis omnia quæ sunt etc*.

Respondeo, quod Deus fecit, non odit ; sed quod non fecit, scilicet peccatum. Sed, si nos pertinaciter insistamus, peccatorem odit inquantum non revocat, et per pœnas ordinat.

Secundo infert pœnam ; et ideo dicit : *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* : Sap. i, 11 : *Os quod mentitur occidit animam*. Nota quod triplex est mendacium : scilicet perniciosum, quod fit in nocumentum alterius sive spiritualis sive temporalis rei, puta in doctrina : et hoc est gravissimum. Jocosum, quod dicitur ad delectandum. Officiosum, quo quis loquitur ad proficiendum sive temporaliter sive spiritualiter. Et sciendum Augustinum, *Nullum mendacium officiosum est sine peccato* : quia si mentiris ut liberes aliquem hoc non est bonum : quia Apostolus dicit Rom. iii, 8 : *Non** sunt faciendа mala ut veniant bona*. Præterea omne malum posset fieri propter bonum ; potest tamen officiosum esse aliquando veniale. Sed jocosum semper est veniale. Perniciosum vero semper est mortale : et de isto hic intelligitur. Tertio Deus sic odit sicut pœnas inferens qui non reconciliatur ; unde subdit : *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus*. Illa abominamur quæ in cognitione nostra non patimur. Viri sanguinum dicuntur illi quorum affectus est ad effundendum sanguinem : Prov. i, 16 : *Pedes*** eorum ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem* : II Reg. xvi, 7 : *Egredere vir sanguinum*. Dolosus est qui in dolo loquitur. Sed advertendum, quod ordinate procedit Psalmista : quia primo homo simpliciter operatur malum cogitando ; et hoc Deus odit. Sed quando addunt malitiam exequendo, provocant Deum ad puniendum. Sed quando perdurant, tunc Deus abominatur : Prov. xv, 9 : *Abominatio est**** Deo via impii* etc.

4. Consequenter cum dicit, *Ego*, ostendit, quomodo astat Domino : et circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo accedit ad Deum. Secundo, quam orationem porrigit, ibi, *Adorabo*. Dicit ergo aliquis sibi : Tu dicis quod *non habitabit*

* *sunt*

** [illegible] *faciamus*

*** [illegible]

**** [illegible]

juxta te malignus. Sed numquid non tu es peccator? Quomodo ergo astabis? Et ideo dicit, Non secundum merita, sed *in multitudine misericordiæ tuæ introibo*, idest appropinquabo tibi, *In domum tuam.* Vel ad litteram dicitur templum, vel congregatio fidelium : I Tim. III, 15 : *Quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est ecclesia Dei.* Dan. IX, 18 : *Non enim in justificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam etc.* Sed tu cum sis peccator, idest vir sanguinum, quomodo appropinquas vel adoras? Certe, *In timore tuo* : Eccl. I, 28 : *Qui sine timore est, non poterit justificari*; ideo dicit, *In timore tuo*, scilicet cum reverentia.

5. Supra petiit orationem exaudiri; hic proponit eam. Et primo orat pro se. Secundo pro aliis. Circa primum duo facit. Primo proponit orationem. Secundo ponit ejus rationem[1], ibi, *Quoniam non est.* Circa primum duo petit; scilicet deduci et dirigi; et hoc ideo, quia homo in mundo est sicut in via : Isa. XXX, 21 : *Hæc est via* : ambulabitis in ea.* Qui autem vadunt per viam, indigent duobus : quia si via non sit secura, indigent ducatu, vel dirigente, si sit dubia. In mundo undique sunt hostes : Psal. CXLI, 4 : *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.* Item ignota est via : Job III, 23 : *Viro cujus abscondita est via* etc. Et ideo primo petit, *Domine, deduc me in justitia tua*, secundum justitiam tuam, vel ut ambulem in tua justitia : et hoc, *Propter inimicos meos* : Ps. CXLII, 10 : *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam : propter nomen tuum Domine vivificabis me in æquitate tua. Dirige in conspectu tuo viam meam.* Alia translatio habet, *Dirige in conspectu meo viam tuam :* prima concordat cum Hieronymo : secunda cum græco; sed tamen idem est sensus : quasi dicat : Domine, sum in via occulta : Prov. XIV, 12 : *Est via quæ videtur homini recta**, novissime autem deducit ad mortem :* et ideo, *Dirige me in conspectu tuo*, idest secundum tuam providentiam, quia tibi nihil est occultum. Vel *in conspectu tuo*, ut tibi semper placeam. Vel *in conspectu meo viam tuam*, ut scilicet semper sit in corde meo, ut te semper sequi possim.

* *ambulate*

** *novissima*

6. Deinde cum subjungit, *Quoniam*, assignat rationem petitionis, et describit inimicos, et periculum imminens. Primo ex defectu boni. Secundo ex abundantia mali, ibi, quia *Cor eorum etc.* Defectus quidem est, quia si servarent pacem, possem eis pacificari et secure incedere. Sed *non est in ore eorum veritas*; quia aliud habent in ore, et aliud in corde : Osse IV, 1 : *Non est veritas :* et ideo non possum secure incedere. Item ex abundantia mali. Et primo quantum ad meditationem, cum dicit : *Cor eorum vanum est*, idest vana meditantur, ad quæ attingere non possunt, scilicet decipere pauperes qui custodiuntur a te : Eccl. XI, 31 : *Multæ insidiæ sunt dolosis.* Secundo ex aviditate : quia, *Sepulcrum patens est guttur eorum.* Guttur servit ad gustum et locutionem. Uno modo potest legi, ut exponatur secundum quod ordinatur ad locutionem; quasi dicat : *Guttur eorum est sepulchrum patens :* nam sicut sepulcrum est locus mortuorum, et de eo egreditur fœtor, ita locutiones eorum mortificant alios, vel spiritualiter vel corporaliter : I Cor. XV, 33 : *Corrumpunt bonos mores colloquia prava.* Item fœtida sunt eloquia talium, quia turpia loquuntur : Eccl. XI, 32 : *Eructant præcordia fœtentium.* Alio modo ut exponatur quantum ad comestionem et aviditatem : et hoc possumus accipere vel ad litteram; et sic sunt *Sepulcrum patens*, quia sunt voraces. Et propter hoc ut impleant voracitatem suam, adulantur, et inique agunt. Vel figuraliter : et sicut sepulcrum quantum est de se paratum est ad suscipiendum mortuos, sic isti semper sunt parati ad decipiendum : Hier. V, 16 : *Pharetra ejus quasi sepulcrum patens.* Tertio quantum ad eorum oppressionem, *Linguis suis etc. :* quasi dicat : Per verba blanda ducunt ad mortem : Rom. XVI, 18 : *Per dulces sermones et blande seducunt corda innocentium :* Hier. IX, 8 : *Sagitta vulnerans lingua eo-*

[1] Al. : « orationem. »

rum etc. Hæc potest esse oratio justi et ecclesiæ.

7. Consequenter cum dicit, *Judica*, orat pro aliis. Et primo contra malos. Secundo pro bonis, ibi, *Et lætentur*. Circa primum tria facit. Primo petit eorum judicium. Secundo determinat judicii modum, ibi, *Decidant etc.* Tertio assignat judicii causam, ibi, *Quoniam irritaverunt*. Dicit ergo, *Judica illos*, ex quo sunt mali. Sed advertendum, quod duplex est judicium : scilicet discretionis, quo etiam boni judicantur : Psalm. XLII, 1 : *Judica me Deus, et discerne causam meam etc.* Secundo condemnationis : Jo. III, 18 : *Qui non credit, jam judicatus est.* Hic loquitur de judicio condemnationis, quo mali judicabuntur in extremo judicio : unde Hieronymus habet, *Condemna eos Deus.*

Sed contra : Matth. V, 44 : *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos.*

Respondeo. Dicendum, quod prophetæ in sua prophetia non loquebantur voluntate propria : II Pet. I, 21 : *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto etc.* Et ideo quæ proferebant, dicebant secundum intellectum divinæ justitiæ : et ideo hæc erant magis prædictiones futurorum quam orationes eorum : unde *Judica*, idest scio quod judicabis. Modus justitiæ duplex ponitur. Primo, ut deficiant ab intento. Secundo, ut removeantur a loco. Per primum impediuntur mala quæ intendunt : et ideo dicit, *Decidant a cogitationibus suis*, idest consiliis : Job V, 13 : *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, etc.* Vel *decidant*, idest puniantur propter cogitationes suas : Rom. II, 15 : *Cogitationum accusantium etc.* Sed per secundum expelluntur societate bonorum ; unde sequitur : *Secundum multitudinem etc.* Hoc erit tunc quando Matth. XXV, 41, dicetur : *Ite* maledicti etc.* Job XVIII, 18 : *Expellet eum de luce in tenebras etc.* Et dicit *secundum multitudinem impietatum*, quia secundum eas erit modus condemnativus : Deut. XXV, 2 : *Pro mensura delicti** erit et plagarum modus.* Causa ponitur, *quoniam irritaverunt*, idest ad iram provocaverunt. Hoc in Deo non iram, sed voluntatem puniendi ostendit. Alia littera *amaricaverunt te*, qui dulcis es, in te pertinaciter peccando. Peccatores primo peccant, post aggravant peccatum suum ex pertinacia, et Deus tunc non parcit, sed irritatur, idest inducitur ad vindictam : Rom. II, 4 : *An ignoras*** quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? tu autem secundum duritiam tuam :* Deut. XXXII, 21 : *Ipsi me provocaverunt in eos**** qui non est Deus etc.*

* ...edite
** ...cati
*** quoniam
**** qui non erat

8. Consequenter cum dicit, *Et lætentur*, ponit petitionem. Et primo ponit eam. Secundo subdit expositionem, *In æternum*. Circa primum duo facit. Primo enim ponit quid petit, quia lætitiam ; unde dicit *lætentur ;* hoc est enim finis bonorum omnium. Ps. LXVII, 4 : *Justi epulentur et exultent in conspectu Dei, et delectentur in lætitia.* Secundo, quibus petit, quia sperantibus : unde, *Qui sperant in te.* Consequenter cum dicit, *In æternum exultabunt*, exponit primo, et dicit, *Lætentur*. Secundo, cum dicit, *Sperent*, ibi, *Quoniam tu benedixisti justo.* Lætitia namque sanctorum in patria est sempiterna : et ideo dicit, *In æternum :* et secura ; unde addit, *Et habitabis in eis :* plena, propter quod subdit, *Et gloriabuntur etc.* Sempiterna quidem est, non temporalis : Isa. LI, 11 : *Lætitia sempiterna super capita eorum etc.* Secura absque perturbatione : Isa. XXXII, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ ;* et ideo dicit, *Et habitabis in eis*, sicut protector : unde Hieronymus habet, *Et proteges eos :* Apoc. XXI, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis.* Est etiam plena : et hoc patet ex quatuor. Primo ex gloria inde concepta ; unde, *gloriabuntur*, quia non gloriatur quis[1] de re nisi habeat eam excellenter. Sancti vero excellentissime Deum habent ; ideo dicit, *gloriabuntur*. Secundo ex materia : quia gloriantur de re plenissima, et de omni bono : Joan. XVI, 24 : *Usque modo non petistis quidquam in nomine meo, petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum :* Jo. XV, 11 : *Ut gaudium meum*

[1] Al. deest : « quis. »

in vobis sit etc. Et ideo dicit *in te*. Tertio ex societate : quia solus homo non potest bene gaudere de aliquo, sed quando amicos habet secum participes illius boni : et ideo dicit, *Omnes* Ps. LXXXVI, 7 : *Sicut lætantium omnium habitatio est in te*. Quarto ex perfectione, *Qui diligunt :* hoc enim proprium est amicorum gaudere de bono amici, nec facile homo dimittit quod diligit.

9. Consequenter cum dicit, *Quoniam*, ostendit quare sperant. Quia primo de dono gratiæ. Secundo ex misericordia prædestinationis etc. Ex dono namque gratiæ ; unde ait, *Quoniam tu benedixisti justo*, dando scilicet ei specialem gratiam : Ephes. I, 3 : *Benedixit nos** *omni benedictione spirituali in cælestibus*. Et misericordia prædestinationis : Ephe. I, 11 : *Prædestinati sumus secundum propositum voluntatis ejus, qui operatur omnia in omnibus :* et hoc est quod ait, *Scuto bonæ voluntatis*, scilicet æterna voluntate misericordiæ suæ, quæ ab æterno disposuit salvare : Ephes. I, 4 : *Elegit nos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati*. Quod autem ait ; *Ut scuto*, innuit quod ipsa voluntas Dei bona est sicut scutum contra omnia mala : II Reg. XXII, 2, 3 : *Dominus scutum et robur meum etc.* Vel est hic ut scutum protegens, in patria vero ut scutum coronans. Consuetudo namque fuit Romanis antiquitus uti scutis rotundis, et in illis habebant spem victoriæ ; et quando triumphabant, illomet scuto utebantur ut corona. Et inde sancti pinguntur cum scuto rotundo in capite : quia de hostibus adepti triumphum, scutum rotundum ad instar Romanorum gerunt in capite pro corona. Dicit ergo : *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos;* quasi dicat, Pro scuto coronationis nostræ habemus bonam voluntatem tuam, quæ nos hic[1] defendit, et ibi coronat.

* *in omni*

PSALMUS VI

1. *In finem in carminibus pro octava.*

Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

2. Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum : sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Et anima mea turbata est valde, sed tu, Domine, usquequo? Convertere, Domine, et eripe animam meam : salvum me fac propter misericordiam tuam.

3. Quoniam non est in morte qui memor sit tui : in inferno autem quis confitebitur tibi ?

4. Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum : lacrymis meis stratum meum rigabo.

5. Turbatus est a furore oculus meus : inveteravi inter omnes inimicos meos.

6. Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei. Exaudivit Dominus deprecationem meam : Dominus orationem meam suscepit.

7. Erubescant et conturbentur vehementer omnes inimici mei : convertantur et erubescant valde velociter.

In præcedenti Psalmo petiit David ut deduceretur in via justitiæ propter inimicos ; hic autem ut lapsus reparetur. Et videtur hic Psalmus exprimere affectus hominis, qui pro peccatis castigatus, et in manibus inimicorum datus, pœnitentia peracta liberationem obtinuit : et ideo hic est primus Psalmus septem[2] pœnitentialium. Qui septem sunt propter septem dona sancti Spiritus, per quem quis pœnitet : et omnes incipiunt a luctu, et terminantur in lætitiam : quia per planctum pœnitentiæ pervenitur ad regnum gloriæ : Matth. V, 5 : *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*. Titulus talis est, *In finem Psalmi David pro octava*. Hieronymus transtulit, *Victori in Psalmis super octava canticum David*. De isto titulo restat videre, quid sibi velit hoc quod dicitur pro octava. Nam cætera exposita sunt. Sciendum ergo, quod tituli ab Esdra facti sunt partim secundum ea quæ tunc agebantur, et partim secundum ea quæ contigerunt. Habetur enim in historia Levit. XXIII, quod in mense septimo Judæi faciebant festum tabernaculorum septem diebus, et octavus dies inter omnes erat celeberrimus : erat enim dies

[1] Al. mittitur : « hic »

[2] Al. : « autem. »

cœtus atque collectæ, quæ fiebant pro necessariis ad cultum divinum et pauperibus. Et forte David fecit hunc Psalmum in ista solemnitate, et dicebatur in octavo die. Pertinet autem festum istud ad mysterium : quia per octo significatur resurrectio, quando colligentur omnes a quatuor ventis a summo terræ usque ad summum cœli, Matth. XIII. Vel dicitur octava propter quorumdam falsam opinionem qui dicebant quod post septem millia annorum futura esset resurrectio, Domino ad judicium veniente. Sed nulli hoc tempus notum existit : Act. I, 17 : *Non est vestrum nosse tempora vel momenta etc.* Matth. XXIV, 36 : *De die autem illa et hora nemo scit; neque Angeli cœlorum ; nisi Pater solus.* Unde alia ratio est, quare per octavam designatur resurrectio : quia in præsenti sæculo duplex vita est. Una qua vacat homo rebus corporalibus, alia spiritualibus. Prima vita significatur per quaternarium, quia est numerus corporum, ut etiam dicit Plato, quia per ipsum significantur dimensiones. In solidis namque primus numerus corporalis est pyramis ut tradit Boetius in *Arith. sua.* Cum igitur pyramis illa sit prima, quæ triangula basi in altitudinem se tollit, sequitur quod quaternarius sit primus numerus solidus ; ut v. g. si[1] posito triangulo super tres angulos erigantur lineæ, et ad unum medium punctum vertices jungantur, fit pyramis ; cujus basis est suum triangulum ; latera vero triangula. Secunda vero vita quæ spiritualis est, significatur per ternarium : nam in planis figuris ternarius primus numerus superficialis existit. Et idem Boetius in *eodem* libro dicit. Est enim primo superficies triangularis omni prorsus crassitudine carens. Septenario, quod ex hujusmodi quaternario et ternario constituitur, succedit octava, resurrectio corporum scilicet et animarum. In *Glossa* tamen alia ratio assignatur, ut dicatur quod ad corpus pertinet quaternarius, quia constat ex quatuor elementis, et quatuor afficitur qualitatibus, scilicet sicca et humida, calida et frigida ; et quatuor temporibus administratur : Vere, Æstate, Autumno, et Hyeme. Ad animam vero pertinet ternarius propter tres vires animæ, scilicet rationabilem, irascibilem et concupiscibilem. Peracta vero utraque vita, scilicet corporali et spirituali, quasi septenario numero transacto, veniet dies judicii, et suis unicuique pro meriti jus reddetur. Vel ideo per octavam significatur resurrectio, quia octava ætate erit. Nam prima ætas currit ab Adam usque ad Noe. Secunda a Noe usque ad Abraham Tertia ab Abraham usque ad David. Quarta a David usque ad transmigrationem Babylonis. Qninta a transmigratione Babylonis usque ad Christum. Sexta a Christo usque ad finem mundi. Currunt simul sexta et septima ætas, scilicet quiescentium et laborantium, et post has erit octava ætas resurgentium. Dividitur autem Psalmus iste in tres partes. Primo enim ponitur pœnitentia ; secundo pœnitentiæ fletus, ibi, *Laboravi* etc. Tertio utriusque fructus, ibi, *Discedite.* Sed homo existens in peccato tria incommoda patitur, a quibus petit liberari. Primum est perversitas actus ; secundum est vulneratio naturæ et debilitas ; tertium reatus pœnæ imminens. Primo ergo petit liberari a primo ; et ideo dicit, *Domine ne in furore etc.* Secundo contra secundum ; et ideo addidit orans, *Miserere mei etc.* Tertio contra tertium ; et ideo subjungit, *Sed tu Domine etc.* Dicit ergo : *Domine, ne in furore tuo.* A malis actibus liberat aliquis aliquem arguendo verbis, et corripiendo pœnis : et utrumque facit Deus. Sed argutio quandoque fit ad emendationem : et hoc est, *In misericordia* Ps. CXL, 5 : *Corripiet me justus etc.* Quandoque ad condemnationem ; et hoc est iræ ; et ideo dicit, *Domine, arguens me*, sed *non in furore*, quia hoc est vindictæ, et hoc fiet in judicio, quando dicet Matth. XXV, 41 : *Discedite a me maledicti etc. Exurget enim etc.* Isa. XXX, 27 : *Ardens furor ejus, et gravis ad portandum etc.* Modo autem arguit, sed non in furore ; quia ad emendandum arguit, et non ad condemnandum : et hoc petit iste cum dicit, *Neque in ira tua corripies me* : quasi dicat, Corripe me, sed non in ira vel in furore, sed

[1] Al. deest : « si. »

per flagella temporalia. Augustinus : « Hic ure, hic seca, hic non parcas, ut in æternum parcas. » Hier. x, 24 : *Corripe me, verumtamen in judicio.*

2. Deinde cum dicit : *Miserere*, petit liberari a secundo, scilicet a vulneratione naturæ et debilitate. Et primo in generali infirmitatem exponit ; secundo in speciali, ibi, *Sana* etc. Dicit ergo, *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum.* Peccatum est spiritualis infirmitas : nam infirmitas corporalis ex solutione debitæ proportionis humorum accidit : sic quando affectiones animæ non sunt proportionatæ, est ibi spiritualis ægritudo ; et ideo dicit *infirmus sum*. *Glossa*. Infirmus sum natura et vitio adeo quod justitiam tuam sustinere nequeo. Ps. cxv, 16 : *Servus tuus ego sum, et filius ancillæ tuæ*. Sap. ix, 5 : *Homo infirmus et exigui temporis, et minor ad intellectum judicii et legum*. Deinde cum dicit, *sana*, etc. exponit in speciali quomodo sit infirmus : et hoc dupliciter. Primo, quia amisit suam fortitudinem ; secundo, quia perdidit suam discretionem, ibi, *Et anima mea turbata est etc.* Dicit ergo : *Sana me Domine*. Hier. xvii, 14 : *Sana me Domine, et sanabor etc.* Quia si homo est liber a peccato, aptus est ad retinendum gratiam et virtutes, quæ sunt fortitudo hominis ; et ideo *sana me Domine*, et hoc ore, quia *ossa mea,* idest fortitudo mea, animæ scilicet meæ virtus et fortitudo, *turbata est*. Item turbatur discretio, inquantum peccatori videtur recte agere cum peccat ; et ideo dicit : *Et anima mea turbata est valde :* quia perversum habet judicium de agendis ; ut scilicet quod bonum est judicet esse malum, et e converso. Deinde cum dicit, *Sed tu Domine*, orat contra reatum damnationis. Ubi tria facit. Primo enim ostendit periculum imminere ; secundo petit auxilium gratiæ, ibi, *Convertere;* tertio exponit periculum imminens, ibi, *Quoniam non est in morte etc,* Dicit ergo : *infirmus sum*, non possum per me surgere : *Sed tu Domine,* qui potes, *usquequo* non exaudies? Ps. xii, 1 : *Usquequo Domine oblivisceris me in finem ?* In hoc videbatur periculosum sibi, quod non convertebatur. Eccli. v, 8 : *Ne tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem : subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictæ disperdet te.* Habacuc i, 2 : *Usquequo clamabo, et non exaudies vociferabor ad te verum patrem, et non sanabis* etc.: quasi dicat : Quamdiu ero in peccato, et non dabis auxilium ut resurgam ? et ideo petit auxilium, dicens, *Convertere etc.* Et tangit tria : scilicet conversionem, ereptionem, et salvationem. Oculus hominis non illuminatur a sole nisi habeat directam oppositionem ad illum ; ita anima si debet recipere lumen divinum, debet habere directum aspectum ad Deum : et hujusmodi directus aspectus semper est paratus a Deo ; sed homo avertit se, et oportet quod Deus convertat, inquantum prius convertitur ad nos convertendo nos ad se ; et ideo dicit, *Convertere.* Thr. v, 21 *Converte nos Domine, et convertemur ad te* etc. Si aliquis compeditus traheretur ad suspendium, ac videret aliquem de quo confideret, rogaret attente ac diceret, Eripe me. Hoc modo orat iste dicens, *Eripe animam meam ;* quasi dicat, Eripe me tractum per peccatum, ductum ad mortem. Prov. xxiv, 11 : *Erue eos qui ducuntur ad mortem.* Ps, lxviii, 15 *Eripe me de luto ut non infigar etc.* Coloss. i, 13 : *Eripuit nos de potestate tenebrarum.* Item *Salvum me fac.* Postquam liberaveris me a malis, perduc ad salutem, ps. lxi, 8 *In* ipso *salutare meum:* et hoc non per merita mea, sed *propter misericordiam tuam*, ad Titum iii, 5 : *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit.*

3. Deinde cum dicit, *Quoniam*, ostendit periculum imminens. Et primo periculum præsentis mortis, scilicet naturalis. Secundo damnationis æternæ a qua non est reditus : unde, *Quoniam non est in morte*, idest post mortem, *qui memor sit tui*, scilicet cogitando bonitatem tam, si de ea non fuit memor in vita. Et hoc ideo, quia anima rationalis non habet flexibilitatem arbitrii post mortem. Eccl. xi, 3 *Sive ceciderit lignum ad Austrum, sive ad Aquilonem : in quocumque loco ceciderit, ibi erit.* Secundum periculum est, quia in inferno est obstinatio, et non est ibi confessio, ista scilicet de qua

dicit Apostolus. Rom. x, 10: *Ore autem fit confessio ad salutem*: et ideo dicit: *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Vel aliter; *in morte*, scilicet peccati, *qui memor sit tui*: quasi dicat: Te deprecor, eripe animam meam ne consentiam: quia in peccato meo non ero memor tui: Daniel. xiii, 9: *Declinaverunt oculos suos ut non viderent cœlum nec recordarentur judiciorum justorum. In inferno autem*, idest in profundo peccatorum, *quis confitebitur tibi?* Prov. xviii, 3 *Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnet.*

4. Deinde cum dicit, *Laboravi*, ponit gemitum pœnitentis: ubi tria videtur tangere. Primo tristitiam cordis. Secundo defectum rationis, ibi, *Turbatus est.* Tertio infirmitatem virtutis, ibi, *Inveteravi.* Tristitia cordis tripliciter indicatur. Primo per gemitum et suspiria. Secundo per corporis inquietudinem. Tertio per lacrymas. Quantum ad primum dicit, *Laboravi in gemitu meo*, scilicet suspirando: Thren. i, 22: *Multi gemitus mei, et cor meum mœrens* etc. Ps xxxvii, 9: *Rugiebam a gemitu cordis mei.* Dicit autem, *Laboravi*, quia labor est pugnare contra se, et tamen labor iste bonum fructum habet: Sap. iii, 15: *Bonorum laborum gloriosus est fructus.* Quantum ad secundum dicit, *Lavabo*: ubi duo ponit, scilicet lectum[1] et statum; et hæc duo licet pro eodem accipiantur, tamen proprietatem sequimus. Stratum dicuntur panni qui sternuntur in lecto. Lectum, illud quod subtus ponitur, et dicitur lectus ab eligendo, scilicet stramina et similia, unde fit lectus. Per hoc ergo quod dicit: *Lavabo per singulas noctes lectum meum,* dat intelligere quod qualibet nocte surgebat, et appodiatus juxta lectum plorabat. *Littera* Hieronymi est, *Natare faciam lectum meum:* et est parabolica locutio. Vel *natare faciam*, idest ad modum natantis faciam habere ex inquietudine mea in eo. Dicit autem, *Lacrymis stratum meum rigabo,* quia etiam in lecto jacens plorando perfundebat pannos lecti, quasi irriguum lacrymarum. Moraliter, lectus in quo homo quiescit, est conscientia, hanc lavat homo per lacrymas in pœnitentia: Hier. iv, 14: *Lava a malitia cor tuum.* Per stratum vero designantur peccata, quæ supersternuntur conscientiæ: quæ quidem abluenda sunt lacrymis. quia lacrymæ lavant delictum, quod pudor est confiteri. *Glossa*: Thren. ii, 11: *Defecerunt præ lacrymis oculi mei* etc. *Per singulas* ait *noctes*, idest per singula peccata. De singulis enim peccatis debet homo pœnitendo plorare. Datur autem hic intelligi quod pœnitens habeat vices interpolatas: quia inter bona quæ faciebat aliquando peccabat, et de singulis plorabat: unde non dicit per unam, sed per singulas noctes. Dicit autem *Rigabo* per inundantiam lacrymarum; Hier. ix, 15: *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis etc.* Thren. ii, 18: *Deduc quasi torrentum lacrymas per diem et noctem, ne taceant pupillæ oculi tui.*

5. Consequenter cum dicit, *Turbatus*, ponit defectum rationis. Tristitia enim est causa iræ; et ideo tristis irascitur de facili. Ira autem semper turbat oculum rationis. Turbati autem minus prævident; et ideo dicit: *Turbatus est oculus meus*, idest ratio mea, sed a furore aliorum: irascebatur enim David et turbabatur, quando videbat insurrexisse contra se Absalon filium suum et consiliarios ejus. Vel a furore suo, quia turbabatur contra peccata propria. Recognoscebat enim in statu persecutionis illius, quod propter peccata sua juste affligeretur; et hæc ira non cæcat, sed turbat. Alia vero ira excæcat. Vel: a furore tuo, Domine Deus quo me punis, quasi provocatus a me, quia te turbavi: Isa. xxxviii, 14: *Attenuati sunt oculi mei, suspicientes in excelsum*: Job. xvi, 17: *Facies mea intumuit a fletu et planctu etc.* Tertio ostendit infirmitatem virtutis, cum ait: *Inveteravi etc.* Quando aliquis in juventute victoriosus fuit et fortis, si postmodum patiatur non solum ab extraneo, sed etiam a suis, reputatur senescere. Ita David, qui in[2] juventute sua vicerat omnes, modo autem fugiebat filium suum, dicit *inveteravi*, scilicet aliorum reputatione: *Inter omnes inimicos meos*, manifestos scilicet et occul-

[1] Al.: « luctum.

[2] Al. deest: « in. »

[illegible] : Hebr. VIII, 13 : *Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est.* Vel peccator inveterascit, recedens a novitate Christi : de qua dicit Apostolus Rom. VI, 4 : *In novitate vitæ ambulemus, ut serviamus in novitate spiritus.* Rom. VII, 6. Glossa : Serviamus operibus novi hominis, idest Christi, quæ non nostris viribus vel lege attingimus, sed gratia Spiritus sancti. *Scientes quia vetus homo noster simul crucifixus est* Rom. VI, 6 : *Ut destruatur corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato.* Per quam servitutem reducitur quis in vetustatem peccati, membrum factus veteris hominis : propter quod monet Apostolus et suadet, Rom. XII, 2 : *Reformamini in novitate sensus vestri, vel mentis vestræ.* Reformamini, dicit Glossa, quia in Adam fuistis deformati in novitate etc. Novum hominem, scilicet Christum ; videlicet, imitantes hanc vetustatem et deformitatis miseriam, propheta sub interrogatione deplorat dicens, Baruch III, 10 : *Quid est, Israel, quod in terra inimicorum es ? Inveterasti in terra aliena etc.* Et consonat ei quod hic dicitur, *Inveteravi inter omnes inimicos meos :* vel dæmones, vel omnia peccata quibus omnibus consensi ; et sic hoc quod dicit : *Inveteravi*, secundum hunc sensum est materia gemitus ; quasi dicat, ideo *lavabo* etc. quia *inveteravi* veterem hominem imitatus, vitiis omnibus me subjiciens ; et tunc hoc quod dictum est *Turbatus est*, *etc.*, refertur ad statum pœnitentis. Vel potest referri ad materiam justitiæ, et hoc quantum ad statum peccati ; quasi dicat : ideo *Inveteravi*, idest peccavi, quia *oculus meus*, idest caro mea, *turbata est a furore*, idest ab impetu passionis : Ps. LVII, 9 : *Supercecidit ignis*, scilicet concupiscentiæ secundum Glossam Augustini : Et non viderunt solem, scilicet justitiæ : Daniel. XIII, 56 : *Concupiscentia subvertit cor tuum.* Item idem : *Exarserunt in concupiscentiam ejus etc. ut neque recordarentur judiciorum justorum.* Ab impetu ergo passionis dicit David in eo forte turbatum oculum rationis ut non videret cœlum, et hoc fuit concupiscentia Bersabee, II Reg. II, quam ad se vocatam cognovit. Et postmodum cognito quod esset gravida, ad crimen adulterii addidit crimen homicidii. Unde Uriam virum Bersabee proditorie jussit occidi : pro quibus peccatis gravissimis justo Dei judicio passus est a filio persecutionem.

6. *Discedite.* Hæc est tertia pars principalis, in qua fructus pœnitentiæ ponitur : unde hic se exauditum ostendit, et exinde gratulatur : et circa hoc tria facit. Primo enim repellit a se inimicos. Secundo confitetur se esse exauditum, ibi, *Quoniam exaudisti.* Tertio prænunciat inimicorum eventum, ibi, *Erubescant.* Dicit ergo, *Discedite, etc.* Detur quod aliquis propter peccatum afflictus fuerit : post datam indulgentiam insultare potest inimicis, vel inducentibus ad peccatum, vel persequentibus corporaliter. Ad *litteram* Hieronymus dicit, *Discedite a me*, inducentibus me ad peccatum : quia societatem vestram nolo : II Cor. VI, 17 : *Propter quod separamini, dicit Dominus et immundum ne tetigeritis, et ego recipiam vos.* Vel *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem*, idest vos operarii iniqui persequendo me injuste. *Discedite*, inquam, *a me quia Dominus mecum est tamquam bellator fortis :* Hiere. XX, 11 : Unde Ps. XXV, 3 : *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum.* Et per hoc signatur futura persecutio et separatio malorum a bonis : Matth. XIII, 49 : *Separabunt malos de medio justorum.* Item ejusdem XXV, 32 : *Separabunt eos ab invicem, sicut pastor segregat etc.* Et infra eod. cap : *Discedite a me maledicti etc.* Consequenter cum dicit *quoniam exaudivit,* prænuntiat se exauditum. Ubi advertendum est, quod superius tria præmisit : scilicet orationem, cum dixit, *Miserere :* secundo deprecationem, ut liberaretur : *Convertere.* Tertio luctum : *Laboravi etc.* Et hæc tria dicit exaudita ordine retrogado. Et primo gemitum, dicens, *Exaudivit Dominus etc.* Gemitus sanctorum vocem habet apud Deum : Eccl. XXXV, 17 : *Non despiciet* vocem pupilli, nec viduam, si effundat loquelam gemitus. Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, et exclamatio ejus super deducentem eas ?* A maxilla enim ascendunt usque ad cœlum, et Dominus exauditor declarabitur in illis. Et Genes.

* *prece*

Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Propterea dicebat illa sancta domina Judith VIII, 14 : *Indulgentiam ejus cum lacrymis postulemus.* Secundo deprecationem : est namque deprecatio proprie secundum *Glossam* Cassiodori, pro removendis malis ; Luc. I, 13 : *Exaudita est deprecatio tua.* Dicit ibi *Glossa*, « qua rogasti pro liberatione plebis.» Ut ergo ostendat se liberatum a malis pro quibus rogaverat dicens : *Convertere etc.*, subjungit, hic, *Exaudivit Dominus deprecationem meam.* Tertio orationem, ut scilicet intret in conspectu ejus : et hoc est quod subinfert, *Dominus orationem meam suscepit.* Et nota, quod ponit hic ter *Dominus* ut ostendat se exauditum a tota Trinitate : Ps. LXVI, 7 : *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus.*

7. Consequenter cum dicit, *Erubescant*, ponit inimicorum eventus ; ac si diceretur : Tu dicis inimicis tuis : *Discedite.* Sed quid erit eis discedentibus a te ? Certe *Erubescant etc.* Hæc verba possunt exponi in bono et in malo. Si in bono, tunc dicta sunt per modum orationis. Ubi petit quatuor pro eis, scilicet erubescentiam de peccatis, quia hoc est principium emendationis vitæ ; Eccli. IV, 25 : *Est confusio adducens gloriam.* Unde *Erubescant.* Secundo dolorem de peccatis, *Conturbentur :* Ps. LIX, 4. *Commovisti terram et conturbasti eam etc. :* Debet enim pœnitens habere vehementiam doloris, plus quam habuerit delectationem in peccato. Tertio conversionem ad Deum : unde *Convertantur ;* Isa. XXXI, 6 : *Convertimini sicut in profundum recesseratis filii Israel.* Et quarto erubescentiam, *Erubescant et conturbentur vehementer.* Est autem erubescentia principium et finis emendationis. Sed aliter posset reddi ratio ; quia scilicet a principio erubescit quis oculos hominum, et hoc dolet, et vitat mala ; in fine vero erubescit oculum rationis suæ et oculum Dei : Rom. VI, 21 : *Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis ?* De secundo Luc. XVIII, 13 : *Publicanus a longe stans nolebat nec oculos ad cœlum levare.* Hoc autem fieri debet *valde velociter*, ut non tardetur : Eccl. V, 8 : *Ne tardes converti ad Dominum etc.* Si autem accipiantur in malo, tunc per modum prænunciationis intelligenda sunt ; quasi dicat, *Erubescant*, præ detectione peccati eorum coram omnibus : Isa. I, 29 : *Erubescetis super hortis quos elegeratis, cum fueritis velut quercus defluens foliis etc. Et conturbentur*, timore et tristitia mirabili : Sap. V, 2 : *Turbabuntur timore horribili etc.* Et ideo dicit, *Vehementer omnes inimici mei convertantur*, recognoscendo culpam propriam et gloriam sanctorum : Sap V, 3 : *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem improperii : nos insensati etc. Et erubescant,* quia erit eis hæc recognitio ad confusionem : et hoc, *valde velociter :* Isa. XXX, 13 : *Subito dum non speratur, veniet contritio ejus etc.* Job XXI, 13 : *In puncto ad inferna descendunt :* Thess. V, 2 : *Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint pax et securitas etc.*

PSALMUS DAVID VII

1. *In finem Psalmus David quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Gemini.*

Domine Deus meus, in te speravi ; salvum me fac ex omnibus persequentibus me, et libera me. Ne quando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat. Domine Deus meus, si feci istud : si est iniquitas in manibus meis. Si reddidi retribuentibus mihi mala.

2. Decidam merito ab inimicis meis inanis. Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat, et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem deducat.

3. Exurge Domine in ira tua : et exaltare in finibus inimicorum meorum. Et exurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti : et synagoga populorum circumdabit te. Et propter hanc in altum regredere.

4. Dominus judicat populos. Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam super me. Consumetur nequitia peccatorum, et diriges justum.

5. Scrutans corda et renes Deus. Justum adjutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde.

6. Deus judex justus, fortis, et patiens ; numquid irascitur per singulos dies ?

7. Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit : arcum suum tetendit, et paravit illum. Et in eo paravit vasa mortis : sagittas suas ardentibus effecit.

8. Ecce parturiit injustitiam, concepit dolorem et peperit iniquitatem.

9. Lacum aperuit, et effodit eum; et incidit in foveam quam fecit. Convertetur dolor ejus in caput ejus; et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet.

10. Confitebor Domino secundum justitiam ejus, et psallam nomini Domini altissimi.

1. Supra præmissi sunt Psalmi pro liberatione ab hostibus : hic ponitur Psalmus in quo petit vindictam de eis : et præponitur titulus talis, *In finem quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Gemini*. Historia habetur II Reg. xvii, quod David fugit a facie filii sui, et Achitophel sapientissimus adhæsit Absaloni. Chusi vero adhæsit David : quem remisit ut sciret consilia Achitophel, et ea sibi significaret. Cum autem Achitophel consilium dedisset Absaloni nocivum valde patri suo David, scilicet ut statim eum invaderet antequam tutaretur alicubi, Chusi secreto significavit David, ut de campestribus fugeret ubi erat, et transiret Jordanem ad loca munitissima. Isto ergo nuncio Chusi audito David, hoc canticum cecinit Domino : et ideo dicitur hic, *Quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Gemini*. Dicitur autem filius Gemini, quia forte de tribu Benjamin erat : vel ex aliquo descenderat qui habebat hoc nomen. Hieronymus non habet, *In finem :* nec pro victoria, sed pro ignoratione, vel ignorantibus. Et dicit *Super verbis æthiopis :* tamen nescitur an fuerit æthiops. Mystice autem hic Psalmus potest esse ecclesiæ, et contra persecutores. Et dicitur pro verbis Chusi, qui interpretatur silentium, sed Gemini dextera ; quasi dicat : Occulto divinæ providentiæ judicio factum est ut Achitophel, qui fratris ruina interpretatur, scilicet Judas Iscariotes, in ruinam, idest in mortem fratris sui, Christi videlicet, qui *non confunditur eos vocare fratres*, Hebr. II, 11. consilio et auxilio conspiravit. Sed quod ille ad perniciem unius hominis fecit, Christus ad salutem omnium inflexit, ut dicit Augustinus in *Glossa*. Hic autem Psalmus habet tres partes. Primo ponitur oratio. Secundo exauditio, ibi, *Dominus judicat*. Tertio gratiarum actio, *Confitebor Domino*. Circa primum duo facit. Primo orat ut liberaretur ab hostibus. Secundo, ut hostes deprimantur, *Exurge Domine in ira tua*. Circa primum duo facit. Primo petit misericordiam. Secundo allegat suam innocentiam : *Domine Deus meus si feci istud*. Circa primum tria facit. Primo præmittit orantis affectionem. Secundo proponit petitionem : *Salvum me fac*. Tertio petitionis rationem, *Ne quando rapiat*. Affectus orationis est ut speret in Domino : Eccl. II, 11 : *Quia nullus speravit in Domino, et confusus est :* et ideo dicit, *In te speravi*. Petitio est duplex ; petit enim salvari et liberari, secundum Dionysium. Liberari est removeri a malo ; salvari conservari in bonis. Sic ergo petit quod salvetur a corruptione hostium, et liberetur ab eis. Et potest intelligi de corporalibus hostibus, et de spiritualibus : quasi dicat : Salvum me fac ab hostibus, et a tentationibus : Psal. xxi, 22 : *Salva me ex ore leonis*. Idem, ibidem, *Libera animam meam a malignitate eorum*. Ponit petitionis rationem cum dicit, *Nequando rapiat, etc. :* quasi dicat : Nisi subvenias mihi, devorabit me Absalon, sicut leo : II Reg. xv, 14 : *Surgite fugiamus : neque erit nobis * refugium a facie Absalonis*. Et supra dicit in plurali, *Ab omnibus persequentibus :* hic in singulari : *Ne quando rapiat ut leo*, quia omnes sub uno capite comprehenduntur : spirituales sub uno diabolo : corporales sub Absalone. De primo I Petri v, 8 : *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens etc.* Psal. x, 9. *Insidiatur in abscondito quasi leo etc. Rapiat* quasi subito, *Et velociter :* Joa. x, 12 : *Lupus rapit :* quia diabolus insidiose facit. Et hoc faciet, *dum non est qui redimat etc.* Redimitur quis, dum liberatur a malo : et hoc refertur ad liberationem a pœna : Osee xiii, 14 : *De morte redimam eos. Neque qui salvum faciat*, per liberationem a culpa : Matth. i, 21 : *Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum*. Hieronymus : Ne forte rapiat ut leo animam meam, et laceret ; et non sit qui eripiat. Deinde allegat suam innocentiam : *Domine Deus meus, si feci istud*. Et hoc potest intelligi dupliciter : per modum vel juramenti, vel prænuntiationis. Si per modum juramenti, sic sciendum est quod duplex est juramentum, scilicet per contestationem, sicut ad Rom. i, 9 : *Testis est*

* *effugi[...] a faci[...] Absalo[...]*

mihi Deus cui servio in spiritu meo etc; et per execrationem, ut cum dicitur : Si ita feci sic contingat mihi ; Job. xxxi, 29 : *Si gavisus sum ad ruinam illius qui me oderat etc :* II Cor. i, 23 : *Ego testem Deum invoco in animam meam :* Quasi dicat, Si non sum innocens rapiat me. Vel potest intelligi per modum prænuntiationis ; quasi dicat : Si ego sum in istis defectibus, hæc erit pœna mea, *Decidam etc.* Et secundum hoc excludit primo a se culpam, *Si feci istud, etc.* Secundo determinat sibi pœnam, *Decidam etc.* Excludit autem a se culpam, primo in generali, cum dicit, *Domine Deus meus, si feci istud.* Quid *istud?* Peccatum, scilicet superbiæ secundum Glossam, quod est quasi[1] universale peccatum : Eccl. x, 15 : *Initium omnis peccati superbia.* Vel aliter ; *istud*, quia quando quis patitur tribulationem aliquam ex culpa sua, dicitur ei, Tu fecisti tibi istud ; quasi dicat ; Tu es in causa ut hoc fiat. Et sic dicit : *Si feci istud*, ego huic persecutioni causam dedi : II Reg.
justitiam omni viii, 15 : *Faciebat David judicium et* justitiam cum populo suo.* Mich. vii, 9 : *Iram Domini portabo : quia peccavi ei etc.* Secundo, cum dicit, *Si est iniquitas* etc. excludit culpam in speciali ; ubi tria facit : nam primo dicit quod nulli fecit injuriam ; et ideo dicit, *Si est iniquitas :* Job 8 : *Si iniquitatem quæ est in manu*
quoniam *etc.* I Reg. xxiv, 12 : *Animadverte et vide,** quod non est in manu mea malum neque iniquitas.* Unde cum homo nulli facit injuriam, injustum videtur quod affligatur. Secundo quidem remisit offensam ; et ideo dicit, *Si reddidi etc.* Et hoc I. Reg. xxiv, 11 : *Pepercit tibi oculus meus. Dixi enim : Non extendam manum meam in dominum meum : quia Christus Domini*
**** non* *est.* Levit. xix, 18 : *Ne*** quæras ultionem : nec memor eris injurias civium tuorum.* Tertio, quod inimicis benefecit : quod est tertium bonum. Unde littera Hieronymi habet, *Dimisi hostes meos vacuos.* Rom. xii, 21 : *Noli vinci a malo, sed vince* etc. Prov. xxv, 21 : *Si esurierit inimicus tuus etc.* Matth. v, 44 : *Benefacite eis qui oderunt vos.* IV Reg. vi, 23 : Regi Samariæ mandavit Eliseæus ut apponeret cibos exercitui regis Syriæ, qui venerat ad capiendum eum. *Appositaque est eis ciborum magna præparatio.*

2 Consequenter cum dicit, *Decidam*, determinat sibi pœnam quæ sequitur : quasi dicat : Si ista non sunt vera quæ dico, fiant mihi ista. Et primo ponit detrimentum pecuniæ. Secundo personæ. Tertio gloriæ. Dicit ergo quantum ad primum : Hoc malum accidat mihi, scilicet quod *Decidam merito*, idest juste *ab inimicis*, idest auferantur mihi bona. Job xxxi, 7 *Si adhæsit**** membris meis macula, seram, et alius comedat.* Quoad personam tria ponit quæ homo patitur in se. ***** manibus*
Primo persecutionem. Secundo captivitatem. Tertio mortem. Quantum ad primum dicit, *Persequatur.* Quantum ad secundum, *Comprehendat.* Quantum ad tertium, *Et conculcet*, vel occidendo, vel totaliter me prosternat. Quantum ad gloriam subjungit, *Et gloriam meam etc.* Ac si diceret, Quicquid sit illud in quo glorior, redigatur in pulverem et dispergatur. Mystice : inimicus diabolus persequens tentando : Thren. iv, 19 : *Velociores fuerunt persecutores etc. Comprehendat*, per consensum peccati : Thren. i, 3 : *Omnes persecutores ejus apprehenderunt eam inter angustias. Conculcet* per consuetudinem et contemptum : Isa. li, 23 : *Incurvare ut transeamus.* Gloria hominis duplex est : naturalis scilicet et spiritualis. De prima I Cor. xi, 7 : *Vir non debet*, idest mens, *velare caput suum quia gloria et imago Dei est.* De secunda II Cor. i, 12 : *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ.* Gloriam ergo hominis deducit diabolus in pulverem, quia imago Dei deturpatur, quia maculatur : I Tim. iv, 2 : *Cauteriatam* habentes *conscientiam :* Ps. lxxii, 20 : *Domine in civitate tua, imaginem ipsorum ad nihilum rediges.*

3. Supra proposuit orationem pro se, petens liberari et salvari ; hic petit contra inimicos : ubi duo facit. Primo petit eorum punitionem. Secundo punitionis fructum, ibi, *Et exaltare.* Legamus primo litteram secundum historiam, sicut potuit competere David. *Exurge*, duobus gene-

[1] Al. deest : « quasi. »

ribus hominum dicitur : dormienti et jacenti. Deus autem quando peccata non punit, dormire videtur, quasi non haberet prudentiæ vigilantiam : Ps. XLIII, 23 : *Exurge, quare obdormis Domine?* Item quando non punit, videtur impotens jacere ; sed tunc surgere videtur, quando potestatem manifestat adversarios puniendo : Isa. XXV, 11 : *Exaltetur manus tua, ut non videant, videant et confundantur zelantes populi, et ignis hereditatem tuam devoret. In ira* dicit, idest in punitione, quæ est iræ effectus. Fructum autem punitionis ponit triplicem. Unum ex parte Dei, ut Deus exaltetur, non in se, sed in opinione hominum, quia per hoc reputatur altus et potens : et ideo dicit, *Exaltare;* quasi dicat : Deprime inimicos meos, et in hoc altus apparebis. Eccl. XXXVI, 4 : *Sicut in conspectu illorum magnificatus est in nobis, ita in conspectu nostro etc.* Et dicit, *In finibus*, ut totaliter deprimat, et nihil remaneat invadendo fines eorum. Hieronymus habet, *Elevare indignans super hostes;* quasi dicat, Irascere, et in hoc *elevare*. Alius fructus est ex parte David : nam I Reg. XIII, 14, legitur : *Invenit* * *Dominus virum secundum cor suum, cui præcepit ut esset dux super populum suum :* et ipse David de se dicit II Reg. VI, 21 : *Præcepit mihi Dominus, ut sim dux, etc.* Hoc ergo præceptum videbatur evacuari David depresso : et ideo dicit : *Exurge in præcepto quod mandasti*, scilicet sim dux in regno : et ideo Hieronymus habet, *Exurge ad me in judicium quod mandasti*. Alius fructus est ex parte populi. In veteri lege ordinabatur per homines de aliis principibus populi ; sed de summo principe solum dispensabatur per Deum : Num. XXVII, 16 : *Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis hominem etc.* Deut. XVII, 14 : *Cum* ** *intraveris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, et possederis eam, habitaverisque in illa, et dixeris, constituam super me regem sicut habent omnes per circuitum nationes, illum constitues principem quem Dominus tuus elegerit.* Ergo populus [1] in magno principatu debebat sequi divinam ordinationem : et ideo subdit : *Et synagoga populorum circumdabit te*, idest sequetur tuam ordinationem, ut revertatur in me : *Et propter hoc in altum regredere*, idest apparebit magnificentia tua ; quasi dicat : Non solum propter vindictam, sed ut homines revertantur ad me. Sed prout refertur ad Christum, petit Incarnationis mysterium : in quo duplex est fructus. Primus depressio dæmonum, et conversio hominum, *Exurge Domine*. Quantum ad primum dicit, *Exurge*, idest appare in mundo per incarnationem, et hoc *in ira tua*, idest ut punias dæmones : Joan. XII, 31 : *Nunc judicium est mundi etc.* Marc. I, 24 : *Quid nobis et tibi Jesu Nazarene? venisti ante tempus perdere nos. Et exaltare in finibus inimicorum*, auferendo eorum possessionem : Luc. XI, 21 : *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. Si autem fortior illo supervenerit, et vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet :* et Matth. XII, 29 : *Quomodo potest quisquam intrare domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem, et tunc domum* *** *ejus diripiet?* vel contra Judæos, ut sit petitio Ecclesiæ gentium contra eos. Et dicit, *Exaltare in finibus inimicorum :* alia non mutantur, illud quod exaltatum homini apparet, ex hoc occultatur : ut puta quando nimis in altum exaltatur. Sicut ergo quod latet in profundo si exaltetur apparet : Job XVIII, 11 : *Profunda* **** *fluvii scrutatus est, et abscondita producit in lucem :* sic ait, *Exaltare*, idest manifestare : et sicut quod nimis exaltatur occultatur ; unde Act. I, 9 : *Elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum*, sic *exaltare*, ut efficiaris Judæis occultus : ut te non cognoscant, et sic crucifigant, et redimantur. Quantum ad secundum dicit, *Exurge Domine Deus in præcepto*, pro conversione hominum. Ubi primo ponitur motivum conversionis. Secundo perfectio. Tertio punitio. Dicit ergo, *In præcepto*, scilicet mansuetudinis et humilitatis : *Quod mandasti :* Matth. XI, 29 : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Exurge* ergo *in* hoc *præcepto*, idest appare humilis altus existens ; quasi di-

* *quæsivit et præcepit*

** *ingressus fueris*

*** *illiu*

**** *fluvio- rum*

[1] Al. : « Dominus. »

cat : Ita humilitatem accipias ut altitudinem non deseras : vel *exurge* a mortuis, et sic *synagoga populorum circumdabit te*, congregatio scilicet beatorum qui remunerabuntur, et malorum qui punientur. Cant. I, 2 : *Oleum effusum nomen tuum etc.* Isa. II, 2 : *Præparabitur mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes.* Et LX, 4 cap. : *Leva oculos tuos in circuitu : omnes isti qui congregati sunt venerunt tibi.* Et *propter hanc in altum regredere*, scilicet ut hanc synagogam perficias, credentium scilicet congregationem : Ephes. IV, 8 : *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem etc.*
cendit Mich. II, 13 * *Ascendit pandens iter ante eos.* Vel *in altum*, absconderis ab oculis Judæorum, etc. *Synagoga populorum circumdabit te*, contemnendo et persequendo : in quo maxime punientur.

4. Secunda pars est istius Psalmi, in qua agitur de exauditione petitionis. Et quia exauditio petitionis fit judicio Dei, ideo introducitur divinum judicium. Et primo præmittit ipsum. Secundo agit de dilatione ejus, *Deus judex justus fortis et patiens, numquid irascetur per singulos dies.* Circa primum tria facit. Præmittitur enim primo judicium. Secundo ejus modum, *Judica me domine etc.* Tertio judicis idoneitatem. *Scrutans corda et renes Deus.* Dicit ergo, Habeo inimicos persequentes : et peto divino auxilio liberari. Et de hoc confido. Quia *Dominus*
dicabit *judicat populos :* ** *Judicat enim orbem terræ in æquitate, et populos in veritate sua :* Ps. XLV, 13 ; Isa. III, 13 : *Stat ad judicandum Dominus, et stat ad judicandos populos.* Et nota quod postquam dixit, *Propter hanc in altum*, subjungit de judicio : quia post ascensionem revertetur ad judicandum : Act. I, 11 : *Quemadmo-*
untem *dum vidistis eum* *** *ascendentem in cælum, ita veniet* ad judicandum. Modus judicii ponitur in forma orationis, quia orando ostendit quid fiet in judicio, dicens. *Judica me.* Et primo ponit bonorum retributionem. Secundo malorum punitionem, *Consumetur.* In judicio duo retribuuntur : quia bonis bona, et malis malo. Qui ergo bonus est, et qui caret malis, habebit abundantiam bonorum, et sublationem malorum : Prov. I, 33 : *Qui me audierit, abundantia perfruetur, timore malorum sublato etc.* Et ideo quantum ad primum dicit, *Judica me secundum justitiam meam*, scilicet quam dedisti mihi, secundum quod sum justus : et hæc justitia est, ut mihi retribuantur bona ; Matth. V, 16 : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam etc.* Quantum ad secundum dicit : *Secundum innocentiam meam :* et hæc justitia est ut nihil mali patiatur : Job XXII, 30 : Salvabitur *innocens : salvabitur autem in munditia manuum suarum.* Et nota, quod petit hoc judicium secundum justitiam. Supra dicit in pœnitentiali Psalmo secundum misericordiam, nullum meritum commemorans ; nunc autem quia jam justificatus fecerat aliqua bona, quibus debebatur præmium, petit judicari secundum justitiam. Quod ait, *Super me*, designat quia justitia hominis et innocentia non sunt ab homine, sed a Deo. Contra hoc quod petit, ut sibi sint bona, et mali nihil patiatur, videtur aliquando bonum esse et utile opprimi a malis, et etiam ultra[1] boni habent mala in mundo isto, et mali bona : Luc. XVI, 25 : *Recordare quia recepisti bona in vita tua etc.* Et ratio hujus assignatur. *Consumetur*, idest ad finem deveniet : *Nequitia peccatorum* : Apoc. ult. XXII, 11 : *Qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Nota quod quandoque Deus differt pœnam ut prædestinati convertantur : Isa. XXX, 18 : *Propterea expectat vos Deus, ut misereatur vestri.* Unde tunc, *Consumetur nequitia peccatorum*, idest deficiet. Quandoque ut mali malitiam suam amplius manifestent, et judicia Dei appareant justa : et tunc, *Consumetur*, idest perficietur, *Nequitia peccatorum*, ut justior appareat vindicta : propter quod dicit Gen. XV, 13 : *Scito prænoscens quod peregrinum futurum sit semen tuum, etc.* usque *necdum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum etc.* Act. VII, 5 : *Et non dedit* **** *ei hæreditatem in ea, nec passum* **** ...
pedis etc. usque *dicit Dominus.* Sic ait,

[1] Al. : « universaliter. »

Consumetur; quasi dicat: Faciant quidquid possunt, quia tandem *Consumetur nequitia ipsorum peccatorum.* Sed numquid mali gravabunt bonos? Non: quia Deus diriget justos. Unde, *Diriges justum*
diriget Prover. xi, 3: *Simplicitas justorum* dirigit eos.*

5. Deinde cum addit, *Scrutans,* ostendit judicis idoneitatem. Et primo ponit idoneitatem judicis. Secundo confidentiam de eo conceptam, ibi, *Justum adjutorium meum.* Duo autem requiruntur ad idoneitatem judicis: scilicet ut sit sapiens, et ut sit justus. Hæc autem sunt in Deo: et ideo judex est idoneus: Prov. xx, 8: *Rex qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo.* Est enim sapientissimus, omnia cognoscens, etiam interiora: Heb. iv, 13: *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* Est etiam justissimus: Hier. xi, 20: *Tu autem Domine Sabaoth, qui judicas juste etc.* Et ideo dicit, *Scrutans corda.* Hieronymus habet sic, *Probator cordis et renum, Deus justus:* et post sequitur alius versus: *Clypeus meus in Deo.* Ubi littera nostra habet, *Justum adjutorium etc.* Dicit ergo, *Scrutans.* Tria sunt in homine: unum apparens, scilicet exterius opus: et duo quæ latent, scilicet intentio et delectatio. Hæc duo nobis latent, sed Deo patent. Et quia Deo sunt nota, licet nobis occulta, ideo dicit, *Scrutans corda,* quia novit intentionem, *et renes,* idest delectationem, utrum scilicet delecteris in laude Dei vel hominum. Sed quia scrutari est inquirere, inquirere autem est ignorantis, hoc a Deo removet. Et ut ostendat quod Deus evidenter scit; cum dixit, *Consumetur etc.* convenienter dixit, *Scrutans*: quia in tribulatione maxime apparet conditio hominum. Deinde subinfertur, *Justum adjutorium meum a Domino etc.* Ubi ponitur fiducia concepta de judice, a quo adjutorium est sperandum. Est enim duplex adjutorium Dei: scilicet misericordiæ, et aliud justitiæ. Adjutorium quo liberatur a malis et peccatis, est misericordiæ: et non est justum, quia non ex meritis. Sed quando quis justificatur, Deus perficit: et hoc est justitiæ, quia respondet aliqualiter merito. De primo dicitur Psal. ix, 10: *Adjutor in opportunitatibus etc.* De secundo Psal. xlv, 6: *Adjuvabit eam Deus etc.* Sed quare? quia, *Salvos facit etc.* Prov. ii, 7: *Custodiet rectorum salutem. Rectos corde* idest qui intentione tendunt in Deum.

Sed quærit Cassiodorus. Quare non dicit, Qui salvos facit rectos renibus, sed *rectos corde.*

Respondeo. Rectitudo pertinet in ordine ad finem, et ad hoc est intentio: et ideo oportet quod intentio sit recta. In renibus autem est delectatio sensibilis.

6. Supra præmisit divinum judicium; hic autem agit de dilatione futuri eventus, scilicet pœnæ. Et primo ostendit causam dilationis. Secundo præparationem ad vindictam, *Nisi conversi etc.* Proponit autem tres causas, quare Deus potest putari non punire peccatores. Una est eo quod non sit justus, ut auferatur providentia humanorum actuum: Ezech. ix, 9: *Iniquitas domus Israel et Juda magna est nimis valde, et repleta est terra sanguinibus, et civitas repleta est aversione.* ***Dicunt enim: Dereliquit Dominus*** dixerun
terræ, et Dominus non videt: Job. xxii, 14: *Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat:* et hanc excludit a Deo, qui judex est et justus: Is. *Ecce in justitia regnabit rex, et princeps in judicio præerit.* Alia causa est, quia non est potens; sed hoc excludit, quia *Deus fortis*, Job. ix, 19; *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* Quæ ergo causa? quia *Patiens:* et ideo dicit. *Numquid irascetur etc.:* idest non quolibet die puniet, sed expectat aliquando et dissimulat: Sap. xi, 24: *Dissimulans peccata hominum propter pœnitentiam:* Isa. xxx, 18: *Expectat vos**** *Deus, ut misereatur vestri.* ***Domini
et xxviii, 28: *Non in perpetuum triturans triturabit,* Hieronymus habet, *Comminans tota die*, scilicet per sacram Scripturam.

7. Deinde cum dicit, *Nisi*, ostendit quod Dominus parat se ad pœnam inferendam, et si differat ex causa: et ponitur hæc præparatio. Primo ex parte Dei punientis. Secundo ex parte hominis puniti sive recipientis, ibi, *Ecce parturiit*, Præparatio ex parte Dei describitur secundum præparationem hominis contra

meritum vel peccatum : quia, *Odio sunt Deo impius, et impietas ejus*. Sap. xiv, 9 : Et sicut homo præparat se gladio contra hostes qui sunt prope, sed arcu contra remotos ; ita divina vindicta contra eos qui videntur sibi adhærere, et possunt videre causam punitionis, dicitur gladius quasi contra propinquos sed arcus contra remotos : et ideo non statim te punit, sed præparat se ut convertaris. *Et nisi conversi fueritis, gladium suum etc.* idest vindictam suam : Job. xix, 29 : *Fugite a facie gladii. Ultor enim iniquitatis est gladius etc.* Zach. ix, 14 : *Exibit ut fulgur jaculum ejus : Vibrabit* ad terrendum, et ad propinquos ut fortius percutiat : quia nisi per comminationes homo convertatur, fortiter percutit. Maximus Valerius : Lento gradu ad vindictam sui procedit divina ira : tarditatemque supplicii gravitate compensat. Hieronymus habet, *Gladium suum acuet,* idest præparabit majorem damnationem : Deut. xxxii, 41 : *Si acuero ut fulgur gladium meum etc.* Matth. x, 34 : *Non enim veni mittere pacem in terram, sed gladium* etc. Secundum *Glossam*, Gladius Dei Christus est. Vibratio ergo est comminatio gehennæ in quo percutientur impii, sicut eo vindicante : Isa. xxvii, 1 : *In die illa visitabit* Deus in gladio suo duro* etc. Præparat et se arcu, quasi ad remotos ; unde *arcum suum etc.* Et primo agit de præparatione arcus. Secundo sagittarum. *Et in eo paravit.* Qui parat arcum, primo tendit. Secundo ordinat in manu. Quantum ad primum dicit, *Arcum suum*, idest divinam vindictam, quasi ex inopinato punientem. Quantum ad secundum dicit, *Et paravit illum* : Isa. xxx, 33 : *Præparata est enim ab heri Tophet ; a rege præparata, profunda et dilatata* : scilicet ad puniendum. Secundo agit de præparatione sagittarum *Et in eo etc.* Et primo quantum ad ipsas sagittas. Secundo, quomodo in eis aliquis magis nocivum ponit, puta ignem vel venenum. Dicit ergo, *Et in eo*, scilicet arcu, *præparavit vasa*, idest instrumenta mortis, scilicet occidentiæ : Ezech. ix, 2 : *Unusquisque habet vas interius in manu sua. Ardentibus effecit*, quia ibi aliquid combustivum, per quod intelligitur pœna ignis æterni ; sed dicitur quod in hebræo est, *sagittas suas persequentibus me effecit.* Per hunc arcum secundum Augustinum in *glossa* intelligitur sacra Scriptura : Job. xxix, 20 : *Arcus meus in manu mea instaurabitur.* Hic tenditur, quando duritia veteris testamenti est emollita per novum. Præparatur, quando exponitur. *Et in eo paravit vasa mortis.* Vasa mortis possunt dupliciter accipi : scilicet in bono, vel in malo. Hi sunt hæretici, qui ex sacra Scriptura mortem simplicibus parant : et sic paravit, idest parari permisit : Ps. cvi, 40 : *Errare fecit eos etc. Effecit*, idest extra fecit, hoc est in apparentia posuit : *Sagittas*, penetrabiles sententias : Ps. cxix, 4 : *Sagittæ potentis acutæ etc.* Vel in bono *Vasa mortis* Apostolus inobedientibus : ii Cor. ii, 16 : *Aliis sumus odor mortis in mortem.* Et hos effecit aptos ad comburendum igne charitatis : Eccli. xlviii, 1 : *Surrexit Elias quasi ignis, et verbum etc.*

* [Do]minus

8. Deinde cum dicit, *Ecce*, agit de præparatione ex parte hominis puniendi. Ubi duo proponit. Progressum scilicet in peccatum, quo paratur scilicet ad punitionem. Et secundo incursum pœnæ, *Lacum* etc. In progressu peccati tria occurrunt. Malum propositum, conatus, et effectus. Et sic inimici David primo conceperant, sed tunc temporis erant in conatu, et post fecerunt. Propositum autem est sicut conceptio ; conatus sicut parturitio ; effectus sicut partus. Et ideo dicit, *Ecce parturiit*, idest nititur efficere, *injustitiam*, contra proximum : *Concepit dolorem*, quia Hier. ix, 5 : *Ut inique agerent laboraverunt* : Isa. lix, 4 : *Conceperunt** iniquitatem* : Jac. i, 15 : *Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum. Peperit* autem *iniquitatem* conceptam, quia abstulerant Hierusalem Absalon et Achitophel cum suis complicibus.

9. *Lacum.* Agit de pœna. Et primo ponit metaphoram. Secundo exponit eam, ibi, *Convertetur.* Venatores ponunt ingenia, ut capiant lupos in foveis. Ipsi etiam inimici, ut capiant homines, exercent ingenia sua : et hoc fit per proditionem : et ideo est [illegible] fovea. Apud Hebræos fovea dicitur lacus : Zach. ix, 11 : *Tu autem in sanguine testamenti tu****

** laborem

*** [illegible]

eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Lacum ergo, idest foveam profundam, *aperuit*, idest excogitavit fraudem, *fodit*, profunde cogitando: et hoc explendo, *Incidit etc.* quia cogitabat occidere, et fuit occisus: Ps. LVI, 7: *Foderunt ante faciem meam foveam* etc. Et hoc exponit, quomodo meam? quia *convertetur etc.*Quia conceperunt dolorem, *dolor convertetur in caput ejus*, scilicet iniquitas quam peperit, *descendit in verticem ipsius;* Isa. XXIV, 20: *Gravabit eum iniquitas sua etc.*

10. *Confitebor*; haec est tertia pars, ubi ponit gratiarum actionem *secundum justitiam ejus*, quia praecessit meritum: Ps. CX, 3: *Confessio et magnificentia opus ejus. Et psallam* cum Psalterio: Ps. LXXX, 3: *Sumite psalmum, et date tympanum etc.*

PSALMUS VIII

1. *In finem pro torcularibus.*

Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos.

2. Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.

3. Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas, quæ tu fundasti.

4. Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum?

5. Minuisti eum paulo minus ab Angelis: gloria et honore coronasti eum; et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus; oves et boves universas, insuper et pecora campi. Volucres cœli, et pisces maris, qui perambulant semitas maris. Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra?

1. Supra posuit Psalmum in quo David orabat pro sua persecutione; hic ponit Psalmum ad gratiarum actionem: et primo præmittitur Psalmus pro beneficiis collatis toto humano generi. Secundo alius pro beneficiis collatis sibi pro destructione inimicorum, vel pro bonis concessis. Tertio pro malis sublatis, ibi, *Confitebor*: nam hic exprimit affectionem hominis considerantis beneficia Dei concessa humano generi, et gratias agentis. Titulus, *In finem Psalmi David pro torcularibus.* Quia aliud est supra expositum, exponam hic solum ultimum. Ubi considerandum est, quod Deut. XXI, 13: dicitur: * *Septem diebus facies festum tabernaculorum, quando de area et torculari colliges fruges tuos etc.* Sciendum enim est, quod David specialem devotionem habebat in festis celebrandis: et aliquid faciebat speciale ad laudem Dei. Festum autem tabernaculorum præcipuum erat. Et hoc fiebat in vindemiis in commemorationem divini beneficii, quando eduxit de Ægypto filios Israel in tabernaculis, et induxit in terram promissionis ubi sunt fructus: et ideo oportebat quod haberent fructus pulcherrimos, quo tempore erant torcularia; et ideo dicitur *pro torcularibus.* Hoc ad litteram. Sed spiritualiter[1] torcular est Ecclesia: Isa. v, 2: *Plantavit vineam electam, torcular extruxit in ea*: Matth. XXI, 33: *Plantavit vineam, et fodit in ea torcular.*Dicit ergo *pro torcularibus*, idest Ecclesiis orbis; et dicitur Ecclesia torcular, quia sicut in torculari separatur vinum a vinatiis, sic in Ecclesia boni sepraantur a malis opere ministrorum: et si non loco semper, affectu tamen. Eadem ratione dicitur et area: quia separatio fit grani a paleis. Item a verbis litteraliter positis separatur sensus spiritualis. Item torcularia sunt martyria, in quibus fit separatio animarum a corporibus, dum corpora eorum qui pro Christi nomine afflictione et persecutione calcantur, quassatim remanent in terra, animæ vero ad requiem in cœlestibus emanant. Psalmus iste dividitur in duas partes. Primo enim Psalmista admiratur divinam excellentiam. Secundo ejus clementiam, ibi, *Quid est homo.* Circa primum duo facit. Primo ostendit majestatem Dei esse admirabilem. Secundo esse manifestam, ibi, *Ex ore infantium.* Circa primum duo facit: quia primo ponit eum mirabilem. Se-

* *solemnitatem celebrabis per septem dies quando collegeris*

[1] Al.: « specialiter. »

cundo rationem dicti manifestat, ibi, *Quoniam elevata etc.* Dicit ergo, *Domine* omnium : Esther xiii, 11 : *Dominus omnium tu es;* sed specialiter *Dominus noster*, qui te colimus, tibi adhæremus. Hieronymus habet, *Dominator noster* : Judic.[1] viii, 23 : *Non dominabor vestri, nec filius meus, sed dominabitur super vos Dominus. Quam admirabile est nomen tuum etc.* scilicet divinitatem Psal. xcii, 4 : *Mirabiles elationes maris etc.* Judic. xiii, 18 : *Cur quæris nomen meum quod est mirabile?* Item Christi incarnati : Isa. ix, 6 : *Vocabitur nomen ejus Admirabilis.* Sed numquid solum in Judæa, ut dicunt Judæi, vel in Africa, ut Donatistæ? non ; sed *in universa terra* : Malach. i, 11 : *Ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus.* Ratio admirationis subjungitur, *Quoniam elevata est magnificentia tua*, quia in cœlis apparet magnitudo tua. Admiratio, est quando aliquis videt effectum, et ignorat, causam. Dupliciter est ergo aliqua causa admirabilis : vel quia ignota totaliter, vel quia non producit effectum manifestantem causam perfecte. Primum non est in Deo : quia producit effectum : Rom. i, 20 : *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt etc.* Producit dico effetum, non tamen manifestantem perfecte causam : et ideo remanet admirabilis : et hoc est quod dicit : *Magnificentia tua*, idest laus vel virtus tua, quæ potest facere magna. *Est elevata super cœlos*, improportionaliter excedens factionem cœlorum. Unde excludit errorem dicentium, quod Deus sit forma cœli : esset enim secundum hoc proportionatus cœlis. Item dicentium quod agit ex necessitate naturæ : quia non extenderet se supra cœlos : tamen potest in infinitum majus facere. Vel *super cœlos*, idest Scripturas, quia plus est quam in Scripturis commendetur : Eccli. xliii, 32 : *Glorificantes Deum quantumcumque potestis, supervalebit adhuc, et admirabilis magnificentia ejus*, Vel *magnificentia tua* idest filius tuus Deus homo, *elevata est*, in ascensione *super cœlos* : Ephes. iv, 10 : *Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes cœlos etc.*

2. Deinde cum dicit, *ex ore*, ostendit quod est maxime manifesta. Et primo ostendit manifestationem. Secundo ejus rationem, ibi, *Quoniam videbo.* Quod sit manifesta, probat ; quia illud est manifestum quod est omnibus inditum, quantumcumque simplicibus, quasi quadam naturali cognitione. Duplex namque est genus hominum, qui consequuntur[2] naturalem et rectum instinctum, sicut sunt simplices, vel sapientes. Quod sapientes cognoscant Deum, hoc non est magnum ; sed quod simplices sic. Sunt autem quidam qui naturalem instinctum pervertunt : et isti cognitionem Dei repellunt : Ps. lxxxi, 5 : *Nescierunt*, idest nescire voluerunt, *neque intellexerunt etc.* Job. xxi, 14 : *Dixerunt Deo, recede a nobis ; scientiam viarum tuarum nolumus.* Deus autem facit ut per illos, idest per simplices, qui sequuntur naturalem instinctum, confundantur qui pervertunt naturalem instinctum. Per infantes designantur simplices : I Pet. ii : *Sicut modo geniti infantes* *, *rationabiles sine dolo etc.* Dicit ergo, *Admirabile* quidem *est nomen tuum*, ita tamen quod *ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem*, qui interius instigas ad hoc : et hoc *propter inimicos tuos* ; qui adversantur scientiæ et cognitioni tuæ : Phil. iii, 18 : *Inimicos crucis Christi etc. Ut destruas inimicum et ultorem*, quemcumque persecutorem. Vel Pharaonem qui velit ulcisci contra confitentem nomen tuum : II Cor. x, 5 : *Consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei.* Vel tyrannum qui armis impugnat nomen sanctum tuum : I Pet. ii, 15 : *Ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam.* Hoc fecit Christus : nam Matth. xxi, de pueris Hebræorum respondit Christus, quod ex eorum verbis perfecta sit laus, qui Spiritus sancti instinctu laudabant : quod tamen videbatur pueriliter agi. Hoc locum habet quando simplices recognoscunt Deum, et alii pervertunt studia cognitionis naturalis, ne cognoscant ipsum Deum. Item hoc

* rationabiles

[1] Parm. : « Gen. xxxii. » Sed in Gen. non legitur : « quod est mirabile. »

[2] Al. : « consequitur. »

in Apostolis qui *sine litteris et idiotæ :* Act. iv, 13 : *Simplices sicut columbæ :* Matth. x, 16 : *Et sicut oves in medio luporum ;* et destruxerunt omnes inimicos Christi. i, 27 : *Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundabat sapientes, et infirma etc.*

3. Consequenter hujus manifestationis rationem subnectit dicens, *Quoniam.* Tullius dicit in lib. de *Natura deorum*, et fuit dictum etiam ab Aristotele, quamvis in ejus libris quæ apud nos habentur non inveniatur, quod si aliquis homo intraret palatium quod videret bene dispositum, nullus est ita amens, qui licet non videret quomodo factum fuerit, quin percipiat quod fabricatum sit ab aliquo. Nos intramus mundum, nec videmus quomodo factum sit ; sed ex hoc ipso quod est ita bene ordinatus, debemus percipere quod est factus ab aliquo. Et hoc specialiter ostendit ordo corporum cœlestium. Fuerunt quidam errantes qui causas rerum attribuunt necessitati materiæ : unde dicunt facta omnia propter calidum et frigidum, siccum et humidum, ut elementa quæ sic convenerunt. Hoc autem si apparentiam posset habere in aliis, nullo tamen modo in cœlestibus corporibus : quia non possunt attribui necessitati materiæ, quod tantum distet hoc ab illo, et tanto tempore compleant cursum suum. Hoc autem nonnisi in causam intellectivam oportet reducere. Et ideo Scriptura quando vult manifestare Dei potentiam, reducit nos in considerationem cœlorum. Is. xl, 26 : *Levate in excelsum oculos vestros, et videte quis creavit hæc :* ideo dicit, *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum.* Dicit autem, *opera digitorum*, propter tria : quia quæ cum digitis facimus, attente et distincte facimus. Et quæ de corporibus cœlestibus consideranda sunt, non reducuntur nisi in causam intelligibilem ; et ideo dicit, *opera digitorum tuorum :* Ps. cxxxv, 5 : *Qui fecit cœlos in intellectu :* vel respondet ad id quod dicit, *Elevata.* Quando quis facit elevari quod grave est, supponit humerum ; sed quando facit elevari quod est leve, supponit digitum ; et ideo dicit, *opera digitorum*, quasi leve sit ei facere cœlos : Isa. xl, 12 : *Quis appendit tribus digitis molem terræ, et cœlos palmo ponderavit?* Vel quæ digitis facimus subtilia opera sunt. Ut ostendat ergo quod hæc subtiliora sunt aliis, dicit, *opera digitorum etc.* Lunam vero nominat, et non solem, propter Gentiles, qui credebant eum summum Deum : et ideo ponit specialiter, *Lunam stellas*, in quibus non est manifesta ratio erroris : Eccl. xliii, 10 : *Species cœli gloria stellarum, mundum illuminans in excelsis Dominus.* Mystice apostolos vel Scripturas *opera digitorum.* Tres digiti tres personæ ; quasi dicat, Opera totius trinitatis vel Spiritus sancti, *Lunam*, Ecclesia : *stellas*, doctores. Et hæc Deus fundavit.

4. *Quid.* Supra Psalmista admiratus est divinæ majestatis excellentiam ; et nunc commemorat duo beneficia divinitus collata hominibus. Secundo ex hoc Psalmum terminat in laudem, ibi, *Domine Dominus noster etc.* Circa primum tria facit. Primo ostendit clementiam Dei ad homines, per comparationem ad ea quæ sunt supra homines. Secundo per comparationem ad primum hominem, ibi, *Gloria et honore.* Tertio per comparationem eorum quæ sunt sub homine, *Et constituisti.* Supra hominem duplex est natura : divina scilicet, et Angelica. Primo ergo ponit beneficia per comparationem ad Deum. Secundo per comparationem ad angelos, ibi, *Minuisti.* Primo exponatur secundum quod competit quantum ad beneficia naturalia. Secundo quantum ad gratuita. Et secundum primum modum et circa eum duo facit. Primo ponit specialem curam hominis a Deo. Secundo familiaritatem specialem, *aut filius hominis.* Mirabile est quod quis magnis alicui parvo speciali familiaritate conjungatur : et ideo primo Psalmista commemorat parvitatem hominis ex conditione *quid est homo*, tam parva res? Job xiv, 1 : *Homo natus de muliere :* et xxv, 6 : *Homo putredo, et filius hominis vermis.* Secundo quantum ad originem : quia etiam vilis : Job xiv : *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?* et x, 10 : *Nonne sicut lac etc*, Et ideo dicit, *Aut filius hominis ?* Sed isti sic parvo sic vili, dicit quod duo facit : scilicet quod memoratus est ejus, et quod visitat

eum. Primum pertinet ad curam. Secundum ad familiaritatem specialem. Et est talis modus loquendi : sicut si aliquis artifex fecisset magna, et inter aliqua unum minimum, scilicet acum, et quando fecit acum ostendit se habere ejus scientiam. Sed quod in dispositione operum curaret de acu, esset valde mirabile ; et ideo dicit, *Quid est homo*, quod inter magnas creaturas recordaris ejus ? Eccl. XVI, 16 : *Ne dicas, a Deo abscondar etc. et quæ est anima etc.* Quia propter parvitatem Deus non obliviscitur tui.

Sed quid magnum est hoc ? Deus enim habet curam de omnibus : Sap. XII, 13 : *Nec est enim alius quam tu, cui cura est de omnibus.*

Dicendum, quod de homine habet specialem curam, scilicet quod in judicio remunerentur actus ejus : XIV, 3 : *Dignum ducis super hujuscemodi aperire oculos etc.* Item non curam solum habet de homine, sed familiaritatem habet cum eo ; et hoc est quod dicit, *Quoniam visitas eum.* Sola natura rationalis est capax Dei, cognoscendo et amando. Inquantum ergo Deus nobis præsens efficitur per amorem vel cognitionem, visitat nos : Job X, 12 : *Visitatio tua custodivit etc.* Sic ergo magna clementia Dei est in comparatione hominis ad Deum.

5. Sed sequitur de homine hoc in comparatione ad Angelos, quibus homo invenitur propinquus. *Minuisti.* In angelis invenitur imago Dei per simplicem intuitum veritatis, absque inquisitione ; in homine vero per discursum ; et ideo in homine aliquantulum. Inde est quod homines dicuntur Angeli : Malach. II, 7 : *Legem requirent ex ore ejus : quia angelus Domini exercituum est.* Est et homo corruptibilis, sed modicum ; quia aliquando homo in patria omnia sine discursu cognoscet ; et erit secundum corpus incorruptibilis : I Cor. XV : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem.* Consequenter ostendit clementiam Dei ad hominem, per comparationem ad ipsum hominem, cum dicit, *Gloria et honore etc.* Coronari est regnum. Deus fecit hominem quasi regem inferiorum et est gloria, scilicet claritas divinæ imaginis : et hæc est quædam corona hominis : I Cor. XV, 33 : *Vir imago est et gloria Dei :* Ps. IV, 7 : *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Sed ille honoratur, qui non subjicitur alicui. Homo enim nulli creaturæ naturali corporali subjicitur, quantum ad animam, nec in ingressu, nec in progressu : non in ingressu, quia a creatura non producitur, et libere agit : nec perit cum corpore ; et in hoc honor hominis consistit ; et ideo dicitur Sap. II, 22 : *Nec judicaverunt honorem animarum sanctarum etc.* usque fecit illum : Ps. XLVIII, 12 : *Homo cum in honore esset, non intellexit etc.* Consequenter cum dicit, *Constituisti*, ponit clementiam Dei ad hominem per comparationem ad ea quæ sunt sub homine, quia voluit habere hominem dominium super ista inferiora : et circa hoc tria facit. Primo proponit dominium. Secundo facultatem dominandi. Tertio numerum subditorum. Secundum, ibi, *Omnia subjecisti.* Tertium, ibi, *Oves et boves.* Dicit ergo, Ex quo homo est rex, dedisti ei dominium. *Super opera manuum tuarum :* Gen. I, 26 : *Ut præsit piscibus maris, et volucribus cœli, et bestiis universæ terræ, et reptili quod movetur in terra.* Hoc habet per rationem, quia excedit omnia animalia : et ideo statim cum dixit, *Gloria et honore*, subdidit *constituisti*, idest dedisti dominium. Sed nota quod dicit, quod homo habet auctoritatem super opera manuum, non digitorum ; quia non sunt subtilia ut cœli, qui sunt opera digitorum. Homo non potest sibi ea subjicere ; et ideo secundo ostendit facultatem dominandi. *Omnia*, inquit, *subjecisti*, ut præesset et dominaretur ad nutum. Hoc signatur Gen. II, ubi Deus adduxit omnia animalia ad Adam. Et hæc subjectio plenarie fuit ante peccatum ; sed aliqua nunc resistunt in pœnam peccati. Tertio cum dicit, *Oves et boves etc.*, enumerat subjecta : et ponit animalia ut etiam plantæ intelligantur. In animalibus autem quædam subjiciuntur secundum totum genus suum, scilicet animalia mansueta et domestica secundum suam naturam, scilicet oves et boves : et hoc in femminino dicit, *Universas*, quia armenta fiunt præcipue de vaccis et ovibus. Alia sunt quæ non subjiciuntur secundum totum ge-

nus : et horum quædam sunt gressibilia : et quantum ad hoc dicit, *Insuper et pecora campi etc.* : scilicet apri, cervi, et hujusmodi : quædam volatilia, scilicet aves : et quædam natatilia sicut pisces. Possunt et hæc[1] ad beneficia gratiæ referri : et tunc in his omnia mysteria Christi numerantur. Primo Incarnationis, *Quid est homo?* Duo tangit : scilicet causam Incarnationem : et dicit, *Quid est homo?* Videbatur enim Deus oblitus hominis, quando expulit eum de paradiso : hujusmodi recordatur quando reducitur ad illud Psalm. cv, 4 : *Memento nostri Domine.* Et sic sequitur Incarnatio : quia visitat : et ideo dicit, *Aut filius hominis etc.* Quia licet totum genus humanum visitaverit, specialiter tamen illum hominem assumptum in unitate hypostasis : Hebr. ii, 16 : *Nunquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ.* Secundum est passionis. *Minuisti* propter passionem. Heb. ii, 9 : *Eum autem qui modico quam Angeli minoratus est etc.* In hebræo habetur, *Et minues eum parum a Deo* : quia conjunctus est Deo in unitate personæ : sed minutus propter passibilitatem assumptam. Tertium est beneficium resurrectionis in honore exhibito Apostolis, quæ numerat per passionem : Phil. ii, 10 : *In nomine Jesu omne genuflectatur etc.* Joan. v, 23 : *Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Quartum mysterium est Ascensionis : *Constituisti eum super etc.* Eph. i, 21 : *Constituens eum ad dexteram suam supra omnem principatum et potestatem* etc. Quintum mysterium est adventus ad judicium, *Omnia subjecisti etc.* idest constituisti eum judicem super omnia : Hebr. ii, 8 : *Nunc autem needum videmus omnia subjecta ei* : tunc omnia subjicientur sub pedibus ejus, idest humanitate ejus, quia *caput Christi Deus*, I Cor. xi, 3 : Et sunt pedes humanitas : Joan. v, 27 : *Potestatem dedit ei judicium facere.* Et hi in judicio quidam boni : et horum quidam subditi sunt signati per *oves* : II Reg. ult, 17 : *Isti qui sunt oves quid fecerunt?* Quidam prælati, et hi signati sunt per *boves* : Prov. xiv, 4 : *Ubi plurimæ segetes, ibi manifesta fortitudo bovis.* Quidam mali : et horum sunt tria genera : I Joan. ii, 16 : *Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia oculorum, aut concupiscentia carnis, aut superbia vitæ.* Et primo ponit luxuriosos : et hi sunt *oves et boves et pecora campi*, quia bestialibus delectantur : Joel. i, 17 :* *Putruerunt jumenta in stercore suo, et demoliti sunt horrea campi.* Dicit hoc, quia vadunt per amplam viam. Matth. vii. Secundo superbos, *Volucres* : Matth. xiii, 4 :** *Aves cœli comederunt illud* : Deut. xxxii, 24 : *Devorabunt eos aves morsu amarissimo* ; Tertio cupidos, *Qui perambulant semitas maris*, ad litteram ; vel mundi : Ps. xi, 9 : *In circuitu impii ambulant* : Job. i, 7 : *Circuivi terram, et perambulavi eam.* Sicut Deus est mirabilis eminentia majestatis, ista ostenditur ex clementia ; et ideo concludit admirationem, *Domine Dominus noster etc.* Tamen sciendum est, quod iste Psalmus est circularis, quia eumdem versum habet in principio et in fine. Quidam sunt semicirculares, quia non repetunt totum versum, sed partem ; sicut *Benedic anima mea Domino*, finis, *In omni loco dominationis ejus.*

* *computruerunt*

** *voluer*

PSALMUS DAVID IX

1. *In fidem pro occultis Filii.*

Confitebor tibi Domine in toto corde meo : narrabo omnia mirabilia tua.

2. Lætabor et exultabo in te ; psallam nomini tuo, Altissime.

3. In convertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur, et peribunt a facie tua.

4. Quoniam fecisti judicium meum et causam meam ; sedisti super thronum qui judicas justitiam.

5. Increpasti gentes, et periit impius : nomen eorum delesti in æternum, et in sæculum sæculi.

6. Inimici defecerunt frameæ in finem, et civitates eorum destruxisti.

7. Periit memoria eorum cum sonitu ; et Dominus in æternum permanet. Paravit in judicio thro-

[1] Al. : « hoc. »

num suum, et ipse judicabit orbem terræ in æquitate : judicabit populos in justitia. Et factus est Dominus refugium pauperi : adjutor in opportunitatibus in tribulatione.

8. Et sperent in te qui noverunt nomen tuum ; quoniam non dereliquisti quærentes te Domine. Psallite Domino, qui habitat in Sion : annuntiate inter gentes studia ejus. Quoniam requirens sanguinem, eorum recordatus est ; non est oblitus clamorem pauperum.

9. Miserere mei Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis. Qui exaltas me de portis mortis.

10. Ut annuntiem omnes laudationes tuas, in portis filiæ Sion.

11. Exultabo in salutari tuo ; infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt. In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Cognoscetur Dominus judicia faciens ; in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

12. Convertantur peccatores in infernum ; omnes gentes quæ obliviscuntur Deum. Quoniam non in finem oblivio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.

13. Exurge Domine, non confortetur homo : judicentur gentes in conspectu tuo. Constitue Domine legislatorem super eos ; ut sciant gentes quoniam homines sunt.

14. Ut quid Domine recessisti longe? despicis in opportunitatibus, in tribulatione? Dum superbit impius, incenditur pauper ; comprehenduntur in consiliis quibus cogitant.

15. Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ et iniquus benedicitur. Exacerbavit Dominum peccator : secundum multitudinem iræ suæ non quæret.

16. Non est Deus in conspectu ejus : inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.

17. Auferuntur judicia tua a facie ejus ; omnium inimicorum suorum dominabitur. Dixit enim in corde suo, Non movebor a generatione in generationem sine malo.

18. Cujus maledictione os plenum est et amaritudine et dolo : sub lingua ejus labor et dolor.

19. Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem. Oculi ejus in pauperem respiciunt : insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua.

20. Insidiatur ut rapiat pauperem ; rapere pauperem dum attrahit eum.

21. In laqueo suo humiliavit eum ; inclinabit se et cadet, cum dominatus fuerit pauperum. Dixit enim in corde suo : Oblitus est Deus, avertit faciem suam ne videat in finem.

22. Exurge Domine Deus, et exaltetur manus tua; ne obliviscaris pauperum. Propter quid irritavit impius Deum? dixit enim in corde suo, Non requiret.

23. Vides quoniam tu laborem et dolorem consideras ; ut tradas eos in manus tuas.

24. Tibi enim derelictus est pauper : orphano tu eris adjutor.

25. Contere brachium peccatoris et maligni : quæretur peccatum illius, et non invenietur. Dominus regnabit in æternum et in sæculum sæculi ; peribitis gentes de terra illius.

26. Desiderium pauperum exaudivit Dominus : præparationem cordis eorum audivit auris tua Judicare pupillo et humili : ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

1. Supra in Psalmo gratias egit pro beneficiis toti humano generi collatis ; in isto autem Psalmo specialiter gratias agit pro beneficio sibi collato in destructione inimicorum : et hoc patet ex titulo secundum Hieronymum, qui talis est, *Victori pro morte filii canticum David etc.* Et tangit historiam II Reg. XVIII, et XIX, quod mortuo Absalone recuperavit regnum : et pro isto beneficio fecit istum Psalmum. Sed in nostra littera titulus occultior est. *In finem pro occultis filii Psalmus David.* Occulta filii, mors filii, scilicet quia per eam occultatur ab oculis omnium. Secundum mysterium refertur ad Christum, qui dicitur filius antonomastice : qui est filius naturalis Dei Patris Joan. VIII, 36 : *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis.* Item filius David principaliter repromissus. Luc. XVIII, 38 : *Miserere mei, fili David.* Pro occultis filii, idest Christi quæ occulta sunt. Duplex est filii Dei adventus. Primus fuit occultus, quantum ad divinitatem et ejus gloriam, quæ latebat in infirmitate carnis Isa. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus.* Secundus erit manifestus. Luc. XXI, 27 : *Videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna et majestate.* Item est duplex Christi judicium. Unum occultum ; et hoc est in dispositione mundi, secundum quod permittit bonos persecutionem pati a malis. Ps. XXXV, 7 : *Judicia tua abyssus multa.* Item aliud est manifestum in fine. I Cor. IV, 5 : *Quousque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium.* Agitur enim de occulto judicio, secundum quod boni afflictionem patiuntur a malis. Job. XXX, 26 : *Expectabam bona, et ecce mala ; præstolabar lucem etc.* Et totum in idem redit : quia gratias agit de liberatione ab inimicis. Dividitur autem iste Psalmus in duas partes. Primo ponit gratiarum actionem ; secundo materiam gratiarum actionum, ibi, *In convertendo.* Gratias agit tripliciter : corde, ore et opere. Ore dupliciter : laudando et prædicando. Laudando, quia dicit, *Confitebor.* Est autem triplex confessio : scilicet fidei : Rom. X, 10 : *Confessio fit ad salutem.* Psal. XXXI, 5 : *Dixi, confitebor etc.* Peccatorum. Jac.

ult, 16 : *Confitemini alterutrum peccata vestra*. Laudis (Tob. xii :) *Coram omnibus viventibus confitemini ei* etc. Et de hac confessione agitur hic. *O Domine confitebor tibi*, idest gratias agam, idest laudabo te. Psal. lxviii, 31 : *Laudabo nomen Dei mei* etc. Hæc in corde : quia I Reg. xvi, 7 : *Homines vident quæ* apparent, Deus autem intuetur cor*. Contra quod Isa. xxix, et Marc. vii, 6 : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*. Sed dicit, *in toto*, quia *Deus est major corde nostro*. I Joan. iii, 20. Et ideo, quantumcumque laudemus secundum posse nostrum, minus est ipso. Deut. vi, 5 : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. Qui ergo non totum cor dat Deo, sed aliquid aliud vult habere simul cum ipso, perdit eum. Isa. xxviii, 20** : *Angustiatum est stratum, ita ut alter decidat : et pallium breve est, et utrumque operire non potest*. Ille ergo toto corde laudat eum, qui nihil acceptat contra Deum, sed totum in eum actu vel habitu refert. Tob. xii, 7 : *Opera Dei revelare et confiteri* (scilicet annuntiando) *honorificum est*. *Narrabo*, prædicando et annuntiando, aliis, quia Deus dat beneficia aliis communicanda : et hoc bene fit aliis enuntiando. Luc. viii, 39 : *** *Vade et annuntia quanta fecerit tibi Deus* : et ideo dicit, *Narrabo mirabilia tua*. Sed rationem habet quod dicit, *Mirabilia*, quia opera Dei mirabilia sunt. Psal, lxxvi, 15: *Tu es Deus qui facis mirabilia*. Sed quid est quod dicit, *Omnia?* Hoc videtur impossibile. Job v, 9 : *Qui facit magna et inscrutabilia mirabilia et absque numero*. Quomodo ergo dicit, *Omnia?* Dicendum, quod omnia secundum genus, vel omnia quæcumque narrat, omnia sunt mirabilia : vel omnia, quia intentio narrantis non debet sistere in aliquo, sed procedere quantum potest. Hilarius in lib. *de Trin.* : « Qui pie infinita prosequitur etsi nunquam perveniet, proficiet in procedendo. Eccl.» xliii, 32 : *Glorificantes Deum quantum potestis, supervelabit adhuc, et admirabilis majestas ejus* : et xlii, 17 : Nonne *fecit Deus sanctos suos enarrare mirabilia?*

2. *Lætabor*. Hic gratias agit quantum ad cor. Aliqui narrant aliis bona sua, et gaudent de se, sicut peccatores. Luc. xviii, 11, de Pharisæo, qui dicebat : *Gratias tibi ago, quia non sum* etc. Sed hic gaudet in Deo semper. Eccli. xxxv, 11 : *In omni dato hilarem fac vultum tuum, et in exultatione sanctifica decimas tuas*. *Lætabor*, interius in corde, *et exultabo in te*, exiliens ad exteriorem lætitiam. Habac. iii, 18 : *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo*. *Psallam*. Hic gratias agit quantum ad opus : psallere enim est opus manuale, et per hoc intelligitur bona operatio : quia omnia opera nostra ad gloriam Dei terminari debent. Matth. v, 16 : *Sic luceat lux vestra etc*. Ps. cxlv, 2 : *Psallam Deo meo, quamdiu fuero*. Sed addit, *Nomini tuo, Altissime ;* quasi dicat : Deus non proficit ex hoc quod *Confitebor* et *Psallam* tibi, quia nomen tuum altissimum est, sed nobis proficit. Psal. xxxiv, 13 : *Oratio mea in sinu meo convertetur*. Job. xxxv, 7 : *Si juste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?* Eccl. xxii, 3 : *Quid prodest Deo si justus fueris, aut quid ei conferes si immaculata fuerit via tua ?*

3. *In*. Hic ponitur materia gratiarum actionis. Primo in speciali pro se, secundo in generali, *Convertantur*. Circa primum tria facit. Primo proponit factum ; secundo auctoritatem facientis laudat, ibi, *Dominus in æternum permanet*. Tertio subdit fructum, ibi, *Sperent in te*. Duo proponit : factum, et facti justitiam. Secundum, ibi. *Quoniam fecisti*. Factum est destructio inimici, in qua dicit tria : quia si aliquis destruitur, primo deficit a proposito : et quantum ad hoc dicit, *In convertendo inimicum meum retrorsum*, supple in hoc, *Confitebor*, idest dabo gratias Deo : Tunc convertitur inimicus retrorsum, quando deficit ab eo quod proponit. Ps. lxix, 4 : *Avertantur retrorsum et erubescant, qui**** cogitant mihi mala*. Secundo debilitatur ejus virtus : et quantum ad hoc dicit, *Infirmabuntur*, scilicet in sua potestate. Hier. xx, 11 : *Dominus mecum est***** tanquam bellator fortis : idcirco qui persequuntur me cadent, et infirmi erunt*. Tertio pereunt ipsi ideo dicit, *Peribunt,* vel desinendo impietatem : et hoc, *A facie tua*, idest cogni_

* parent

** coangustatum

*** Redi... et terra

**** t

*****

tione, vel condemnatione tua. Vel, *Peribunt* te vindicante et sententiante eorum malitiam. Vel *peribunt* a facie tua, quia te videre non poterunt. Isa. XXVI, secundum aliam translationem : *Tollatur impius ne videat gloriam Dei.*

4. Hic ponit justitiam facti. Primo ex parte sua cum dicit, *Quoniam fecisti.* Aliquando quis habet justitiam, non tamen habet judicem qui faciat eam. Aliquando habet judicem, sed non testem vel advocatum ; sed iste habens justitiam invenit judicem ; et ideo dicit, *Quoniam fecisti judicium meum,* idest dedisti, *et causam meam*, idest testis meus. Hier. XXIX, 23 : *Ego sum testis et judex, dicit Dominus.* Deus enim est judex et testis : inquantum judex, facit judicium, inquantum testis, causas defendit. Secundo ponit justitiam facti ex parte judicis : et dicit de Deo auctoritatem judicandi : *Sedisti super thronum*, qui sedes judicis est, idest habes regiam potestatem ad destruendum malum. Prov. XX, 8 : *Rex qui sedet in solio, intuitu suo dissipat omne malum.* Item habes amorem justitiæ ; ideo dicit, *Qui judicas justitiam.* Hier. XI, 20 : *Tu autem Domine Sabaoth qui judicas etc* quasi dicat : Tibi proprium est hoc. Ps. X, 8 : *Justus Dominus et justitias dilexit.* Isa. LXIII, 1 : *Ego qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum.* Vel si hoc ad Christum referatur, *Quoniam fecisti etc.* Christus judicatus fuit et causam habuit. Job. XXXVI, 17 : *Causa tua quasi impii judicata est.* Sed fuit sua, quia pervenit ad gloriam suam. *Sedes*, scilicet Deus Pater, *super thronum*, idest animam Christi. Vel Christus ad dexteram Dei Patris sedet : cætera adapta ut vis.

5. *Increpasti.* Supra ostendit Psalmista judicium factum ex parte sua, quia in hoc est factum sibi judicium debitum, et ex parte judicis ; hic ostendit judicium sive justitiam factam sibi ex parte vindicatorum. Et primo ponit ipsam justitiam. Secundo exponit, ibi, *Inimici defecerunt.* Dominus puniens malos, tria per ordinem facit in eis. Primo quia non statim procedit ad ultimam pœnam ; sed primo reprehendit ; secundo, nisi corrigantur punit ; tertio exterminat. Quantum ad primum dicit, *Increpasti*, per prædicatores. Isa. LVIII, 1 : *Annuntiat populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum.* II Tim. IV, 2 : *Argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina.* Item per tribulationes Job XXXIII, 19 : *Increpat quoque per dolorem in lecto, et ossa illius marcescere facit* ; et quantum ad hoc dicit, *Periit impius*, vel Absalon, vel diabolus, Job IV, 20 : *Quia nullus intelligit in æternum peribunt. Increpasti gentes*, scilicet deceptas, *et impius*, concitans, *periit*, quia tota multitudo rebellavit ; sed non est destructa, quia fuit seducta. Quantum ad tertium dicit, *Nomen eorum delesti*, quod impii perpetuare nituntur ; sed ipsi in perpetuum non inveniuntur.

Contra : nomen Judæ est in memoria.

Dicendum, quod homines non intendunt nomen magnificare in malo, sed in bono ; sed nomen Judæ manet in malo. Prov. X, 7 : *Nomen impiorum putrescet.* Hieronymus dicit quod quidam ignotus, ut in memoria esset, combussit templum ; et sic in malo remanet nomen malorum.

6. *Inimici.* Hic exponit quomodo periit : et duo facit. Primo assignat causam quare periit. Secundo modum, ibi, *Periit memoria.* Causa quare periit, est, quia periit illud unde sibi voluit facere nomen. Quandoque scilicet aliqui faciunt sibi nomen ex potentia militari et bellorum : unde Gen. VI, 4 : *Hi sunt potentes a sæculo viri famosi.* Aliquando ædificando civitatem : Eccl, XL, 17 : *Ædificatio civitatis confirmabit nomen, et super** *hanc mulier immaculata computabitur* : sicut nomen Romuli per Romam ; sed Dominus destruxit utrumque, *Frameæ*, scilicet gladii, *inimici*, scilicet hominis, *defecerunt in finem* : Psal. LXXV, 4 : *Ibi confregit potentias. Civitates eorum destruxisti* : Isa. I, 7 : *Terra vestra deserta, civitates vestræ succensæ igni.* Hic inimicus specialiter diabolus. Matth. XIII, 28 : *Inimicus homo hoc fecit. Frameæ* ejus tentationes. *Civitates* mala consilia, quibus utitur ad pervertendum bonos.

* hæc

7. *Periit.* Hic ponitur modus quo pe

riit : dupliciter exponitur hoc. *Periit*, idest simul pereunt memoria et sonitus eorum. Mali sonitum faciunt concutiendo regna, destruunt civitates : Ezech. xxxi, 14 : *Omnes traditi sicut in mortem ad terram ultimam in medio filiorum hominum ad eos qui descendunt in lacum.* Vel *impii*, quando quis malus homo destruitur, sed non sine magno tumultu : quia oportet aliquam tribulationem pati : ut patet Marc.[1] i, 26 : quando diabolus exivit clamans et multum *discerpens*. *Littera* Hieronymi habet, *Periit memoria cum impiis*, quia nihil boni fecerunt unde memoria eorum maneret in bono : Eccl. vi, 4 : *Frustra venit, et pergit ad tenebras, et oblivione delebitur nomen ejus. Et Dominus in æternum permanet.* Hic ponit auctoritatem facientis ; et tangit sex conditiones circa judicium Dei. Primo quod non est momentaneum, sed æternum. Aliorum potentatus, vita brevis : ideo Psalmista dicit, *Dominus in æternum permanet*. Hieronymus : *sedet quasi ad judicium Dominus*. Item dicit quod semper promptum est, aliorum non sic est ; unde dicit, *Paravit in judicio thronum suum*, idest paratum habet : Isa. iii, 13 : *Stat ad judicandum Dominus, stat ad judicandos populos*. Item dicit quod est universale ; unde dicit, *Judicabit orbem terræ*, et non solum Judæos, Gen. xviii, 25 : *Absit a te Domine ut* perdas justum cum impio*. Item, quod est justum ; unde dicit *in æquitate, judicabit populos in justitia*. Item, quod est justum ; unde dicit *in æquitate, judicabit populos in justitia*. Duo dicit : scilicet æquitatem et justitiam : quia justitia importat excutionem eorum quæ sunt secundum se justa, quæ non sunt justa in aliquo casu : quia regulæ et numerus sunt circa contingentia, nec possunt adaptari ad singula particularia, sed in aliquo casu intermittuntur : sicut sunt quædam regulæ, et numerus, et conclusiones, quæ in casu propter aliquid non servantur. Applicatio autem horum principiorum universalium ad facta particularia[2] pertinet ad æquitatem. Hieronymus dicit. *Judicabit populos in æquitate*, quia ad singularia est æquitas, quæ quodammodo restringit et regulat justitiam. Item dicit, quod est misericordia plenum. Hoc commendatur ex persona cui fit misericordia, puta si facis indigenti : Luc. xiv, 12 : *Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos aut cognatus, neque vicinos divites etc.* Job xxx, 23 : *Flebam quondam super eo qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi.* Et ideo dicit, *factus est Dominus refugium pauperi*, scilicet oppresso : Isa. i, 17 : *Subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam :* Ps. lxxxi, 3 *Judicate egeno et pupillo, et humilem et pauperem justificate ;* et hoc verum est ubi habent justitiam : Lev. xix, 15 : *Non** injuste judicabis ; neque consideres personam pauperis, et non honores vultum potentis.* Item ex tempore, quia scilicet tempore quando indigent, est accepta misericordia ejus : Eccli. xxxv, 26 : *Speciosa est misericordia Dei in tempore tribulationis, quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis.* Et ideo dicit : *Adjutor in tribulatione :* et addit *in opportunitatibus*, quia tempore tribulationis homines convertuntur ad Deum, et tunc est eis prædicandum. Et possunt hæc de Christo exponi. Dominus in æternum permanet, quia *Jesus Christus heri et hodie*, Hebr. xiii, 8 : *Paravit judicium*, quia sedet in throno suo judicans, *et ipse judicabit orbem terræ in æquitate :* Isai. xxxix, 17 : *Indutus est justitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus.*

* *occidas*

** *Nec... non... ne...*

8. *Et sperent.* Supra Psalmista posuit factum de quo gratias egit, et auctoritatem facientis ; hic ponit fructum facti. Et primo quantum ad alios : secundo quantum ad se, ibi, *Miserere mei, Domine, vide etc.* Primo ponit triplicem fructum in alios. Primus est notitia, vel fiducia nominis Dei. Secundus spiritualis, lætitia diligentium eum. Tertius denunciatio nominis ejus. Secundum, ibi. *Psalitte*, Tertium, ibi, *Annunciate*. Hos fructus inducit per modum exhortationis : et circa hoc tria facit. Primo inducit ad sperandum. Secundo ostendit quibus convenit sperare. Et tertio quare. Dicit

[1] Parm. : « Matth. ix. »

[2] Al. : « universalia. »

ergo, *Et sperent in te*: Eccli. ii, 9: *Qui timetis Dominum, sperate in illum.* Sed unde venit? *quia noverunt nomen tuum.* Ex duobus enim spes consurgit; quod sit potens: et hoc patet, *quia Dominus nomen illi*; et quod sit volens, quia summe bonus: unde Luc. xviii, 19: *Nemo bonus nisi solus Deus.* Et præcipue hoc nomen *Jesus* Matth. i, 21: *Ipse salvum faciet populum suum etc.* Philip. ii, 10; *In nomine Jesu omne genuflectatur.* Et quare? *quia non derelinquis quærentes te*: Sap. i, 2: *Invenitur ab his qui non tentant illum; apparet autem eis qui fidem habent in illum*, scilicet qui quærunt eum bona intentione: quia mali non inveniunt eum: Joan. vii, 34: *Quæretis me, et non invenietis.* Item ubi est, quia non inter cognatos et notos, Luc. ii, 44: Job. xxviii, 13: *Nec invenitur in terra suaviter viventium.* Tertio inducit ad secundum fructum, scilicet ad lætitiam. *Psallite Domino qui habitat in Sion.* Dominus dicitur habitare in loco non corporaliter: ii Reg. vi: *David posuit* arcam in Sion; sed secundum veritatem habitat in Ecclesia. Sion interpretatur specula, et in Ecclesia speculamur æterna, isti ergo debemus psallere, idest gaudere corde et ore et operibus, pro beneficiis datis. Tertio inducit ad tertium fructum, *Annuntiate.* i Pet. iv, 10: *Unusquisque prout acceptit gratiam in alterutrum illam administrantes.* Et ideo primo inducit quod debeant annuntiare. Gregorius: Ille uberes fructus suæ prædicationis colligit, qui semina bonæ operationis præmittit. *Inter gentes*, idest inter gentiliter viventes, idest inter peccatores: Isa. xxi, 14: *Occurentes sitienti ferte aquam. Studia*, idest curam ejus sive sollicitudinem de salute humani generis: Hier. xxix, 11: *Ego cogito cogitationes pacis.* Secundo hæc studia exponit ibi, *Quoniam requirens etc.* Illud quod aliquis cum studio et diligentia facit, non obliviscitur quin illud faciat; Deus autem studiosus est ad salutem hominum: et ideo non obliviscitur. Duo faciunt oblivionem: scilicet mors: Ps. xxx, 13: *Oblivioni datus sum tanquam mortuus a corde*, item paupertas: Prov: xix, 7: *Fratres hominis pauperis oderunt eum*: Apoc. vi, 16: *Quare non vindicas etc.* Sed Deus non obliviscitur mortuorum? *Quoniam requirens sanguinem eorum*, scilicet te quærentium: etiamsi contingat eos occidi: et hoc judicando. Vel *requiret* sanctorum sanguinem, in resurrectione reparando illum: Sap. v, 5: *Ecce quomodo computati sunt etc.* Dicitur autem *Recordatus*, non quod sit oblitus, sed quia videtur oblitus propter dilationem. Item non obliviscitur pauperum et parvorum: unde, *Non est oblitus clamorem pauperum*: Ps. xxxiii, 7: *Iste pauper clamavit*, vel in periculis, vel in oratione: Jac. v, 4: *Clamor eorum etc.* Ps. xxi, 25: *Non sprevit neque despexit deprecationem pauperis*: Ex. iii, 7: *Videns vidi afflictionem populi mei qui est in Ægypto, et descendi liberare eum.*

9. *Miserere.* Hic ponit fructum quantum ad se. Et primo commemorat beneficium, Secundo ponit fructum, ibi, *Ut annuntiem etc.* Beneficium duplex: unum futurum: aliud habitum. *Qui exaltas etc.* Primo duo facit. Primo ponit misericordiam. Secundo misericordiæ motivum. Futurum beneficium est misericordia. *Miserere Mei*: Ps. xxxii, 5: *Misericordia Domini plena est terra.* Motivum ad eam, consideratio Dei. *Vide*, idest considera, *humilitatem meam.* Hæc humilitas non importat virtutem, sicut illud, *Si non humiliter sentiebam*, sed dejectionem. Unde Hieronymus habet *afflictionem de inimicis meis*, quia scilicet affligunt. Vel aliter: *Vide humilitatem*, quia *humilibus dat gratiam.* Jac. iv, 6: Sed hoc potest considerare ex consideratione inimicorum, qui sunt superbi et mali. Consequenter ostendit beneficium habitum: *Qui exaltas me etc.*: quasi dicat, De tanto periculo eruisti me, quod non restabat nisi ut morerer. Hier. ix, 21: *Ascendit mors per fenestras nostras: ingressa est domos nostras disperdere parvulos deforis.* Spiritualiter autem portæ mortis sunt hæretici. Matth. xvi, 18: *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Et sensus hominis: Hier. ix, 21: *Mors intravit per fenestras.* Odium verbi Dei: Ps. cvi, 18: *Omnem escam abominata est anima eorum, et appropinquaverunt usque ad portas mortis.* Tentationes et vi-

tia: Sap. xvi, 13: *Deducis ad portas mortis, et reducis*. Qui ergo liberatur ab istis, dicat, *Exaltas me*, idest liberasti me de portis mortis.

10. Consequenter cum dicit, *Ut* ponit fructum; sed ordine retrogrado. Primo annuntiationis. Secundo exultationis, ibi, *Exultabo*. Tertio cognitionis, ibi, *Cognoscetur*. Dico quod misertus es, et peto quod miserearis; et hoc ut *annuntiem prædicationes*. Antiquitus judicia fiebant in portis; et ideo dicit, *In portis filiæ Sion*, idest Hierusalem, quia subjecta erat arci quæ vocabatur Sion; quasi dicat: In multitudine populi Hierosolymitani, *annuntiem omnes laudationes*, non quod *omnes*, sed de omni genere laudis. Item *portæ filiæ Sion* dicuntur doctores Ecclesiæ: Isa. liv, 12: *Ponam portas ejus in lapides sculptos; universos filios tuos doctos a Domino*. Item justitiæ: *Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam*, ut dicitur Psal. cxvii, 20: Item bonæ cogitationes: Ps. cxlvii, 13: *Seras portarum*. In his ergo portis annunciabo laudes tuas.

11. *Exultabo*. Posito uno fructu, scilicet prædicatione divinæ laudis, hic ponit secundum, scilicet lætitiam spiritualem a Deo. Et primo ponit suam exultationem. Secundo occasionem exultandi, ibi, *Infixæ sunt gentes*. Dicit ergo: *annuntiem omnes laudes tuas*. Sed hæ essent[1] steriles, si ita essent in ore quod non in corde esset jucunditas: Psal. cxlvi, 1: *Deo nostro jucunda sit laudatio;* et ideo subdit, *Exultabo id salutari tuo*. Non in mundo vel in carne, sed in tua salvatione[2] qua me exaltas. Vel in Christo salvatore: Habac. iii, 18: *Exultabo in Deo Jesu meo:* I Reg. ii, 1: *Lætata sum in salutari tuo*. Occasio exultationis est inimicorum destructio, qui persequuntur[3] sanctos. Et persequuntur sanctos dupliciter. Primo violentia. Secundo fraudulentia. Dicit ergo quantum ad primum, *Infixæ sunt gentes*: ex hoc quod paraverunt occisionem[4] aliis, ipsi occisi sunt; et ideo dixit *infixæ*, vel secundum Hieronymum *submersæ*: quia illud quod infigitur, deprimitur cum violentia. Et isti qui alios cum violentia occidere videbantur, violenter oppressi sunt: Isa. lix, 8: *Semitæ eorum incurvatæ sunt in eis*: Ps. xxxvi, 15: *Gladius eorum intret etc*. Vel spiritualiter quis immergitur in interitum, quando facit peccatum; quia ex hoc pœnam æternam intrat et damnatur: et in his operibus infiguntur ex consuetudine: Job xviii, 8: *Immisit in rete pedem suum, et in macula ejus ambulat*. Quantum ad secundum dicit, *In laqueo isto*, Insidiatores avibus et animalibus ponunt laqueos: sic qui[5] insidiose procedunt Ps. lvi, 7: *Laqueum paraverunt pedibus meis*. Et dicit *absconderunt*, quia ad litteram aucupes abscundunt laqueos; sic fraudulenter per verba pacis quædant, parant venenum seductionis: Ps. cxxxix, 6: *In via hac qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi*. Tertius fructus est agnitio divinæ majestatis. *Conprehensus est pes eorum*, idest malus affectus eorum: Osee xiii, 12; *Colligata est iniqnitas Ephraim, absconditum est peccatum ejus*, qui inclinantur solum ad malum. Et isti abscondunt laqueum, sed frustra: quia *cognoscetur Dominus*. Et per quæ? Quia *in operibus*. Aliquando aliqui in prosperitate non cognoscunt Deum, sicut Pharao, sed in adversitate: Ps. lxxxii, 17: *Imple facies eorum ignominia;* et ideo dicit: *Judicia faciens*. Quæ autem sint judicia Dei, subdit: *In operibus*. Proprium divinæ sapientiæ est, quod disponat *omnia suaviter*, Sap. viii, 1. Et hoc facit dando rebus ut per proprias formas in proprios fines tendant: sic per ea per quæ cogitant peccatores offendere, incidunt in pœnas: Job v, 13: *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum*. Et ideo dicit: *In operibus manum suarum comprehensus est peccator*: Prov. v, 22: *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur:* Job xviii, 7: *præcipitabit eum consilium suum*. Item *Cognoscetur Dominus*, hic a sanctis. Etiam fugiens laqueum: Prov. i, 17: *Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum*. Dicit ibi,

[1] Al.: « scilicet hæ non essent steriles. »
[2] Al.: « salutatione. »
[3] Al.: « quæ consequuntur. »
[4] Al.: « occasionem. » — [5] Al.: « quod. »

Glossa: « Facile evadit laqueos in terris qui semper habet oculos in cœlis. » Hieronymus : « Unusquisque secum portat funes, vincula et tormenta, unde sustinet mala; et occulto Dei judicio comprehenduntur peccatores in laqueis quos abscondunt, et justi evadunt. »

12. *Convertantur.* Supra Psalmista prosecutus est de judicio Dei quantum ad suos adversarios : hic prosequitur quantum ad totum humanum genus, et quantum ad mala quæ ubique per peccatores aguntur : et circa hoc duo facit. Primo per modum orationis prænuntiat Dei judicium contra malos. Secundo ponit malorum progressum. *Ut quid Domine etc.* Circa primum duo facit. Primo prænuntiat peccatorum pœnam. Secundo exposcit divinum judicium puniens, ibi, *Exurge Domine.* Circa primum tria facit. Primo prænuntiat optandam pœnam. Secundo ponit causam pœnæ ex parte peccatorum, ibi, *Omnes gentes.* Tertio ex parte justorum, *Quoniam non in finem.* Dicit ergo, *Convertantur.* Hæc petitio dupliciter potest intelligi. Uno modo de punitione malorum in præsenti per mortem. Alio modo in futuro per pœnam æternam. Et dicit, *Convertantur peccatores*, idest puniantur. Sed numquid hoc est petendum? Dicendum est, quod propheta dicit hoc per modum prænuntiationis, et non petitionis, vel conformando se divinæ voluntati : Ps. LXII, 10 : *Introibunt in inferiora terræ.* Isa XIV, 15 : *Verumtamen * in infernum detraheris*, idest profundum laci. Vel per infernum intelligitur obstinatio mentis in peccato etc. Etiam vivus in inferno convertitur peccator, quando innititur in obstinationem : Rom. I, 28 : *Tradidit Deus in reprobum sensum;* quasi dicat : in hac vita dejiciantur. Est ergo pœna conversio in infernum, ut dictum est. Causa pœnæ est oblivio Dei : qui enim recedit ab uno termino, disponit se ad tendendum in alium. Duo termini hominis sunt, Dei fruitio, et gehenna : et hoc est quod dicit, *Convertantur etc.* scilicet illi peccatores qui *obliviscuntur* Dei mandatorum et beneficiorum ejus. Ps. LXXVII, 11 : *Obliti sunt beneficiorum ** et mirabilium ejus quæ ostendit eis :* Deut. XXXII, 18 : *Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui.* Ex parte justorum est alia causa, quæ petit vindictam de peccatoribus. Sunt autem in justis duo quæ exigunt vindictam : scilicet abjectio temporalis, et virtus spiritualis. Quantum ad primum dicit : *Quoniam non in finem oblivio erit pauperis.* Res viles habentur despectui, sermo traditur oblivioni; sed non sic traduntur oblivioni justi apud Deum : Jac. II, 5. *Deus elegit pauperes divites in fide, heredes regni quod repromisit Deus diligentibus se.* Matth. V. 3 : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Ergo licet hic videantur oblivioni traditi, hoc tamen non est *In finem*, scilicet finaliter : Isa. LIV, 7 : *Ad Punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te.* Et sequitur : *Et in misericordia sempiterna misertus sum tui.* Quando enim recordabitur, tunc puniet opprimentes : Ps. LXXVI, 10 : *Non obliviscetur misereri Deus, neque continebit in ira sua misericordias suas.* Quantum ad secundum, *Patientia pauperum etc.* Vel expectatio secundum Hieronymum. Cum enim hic sustineant oppressionem patienter et paupertatem, ex patientia merentur vindictam : nec *Expectatio peribit in finem*, quia consequentur bonum quod expectant. Aliter *Et in finem*, quia scilicet est vita æterna. Sed numquid patientia est in patria? Dicendum, quod non secundum essentiam, sed secundum fructum : secus de caritate et justitia, quæ erunt etiam secundum essentiam. Consequenter cum dicit, *Exurge*, prænuntiat divinum judicium : et circa hoc tria facit. Primo excitat judicem. Secundo implorat judicium. Tertio ostendit judicii fructus. Dicit quod non est oblitus in finem pauperum : unde ipse quasi unus de pauperibus dicit, rogo ut non differas usque in finem præmiare; sed *Exurge.* Et circa hoc tria facit. Primo repudiat pravum, sive humanum, judicium. Homo enim humanitus absque ratione opprimens *Non confortetur*, idest non valeat facere quod vult : Prov. XXIX, 2 : *Cum impii *** sument principatum, gemet populus.* Secundo exposcit judicium alterius : *judicentur gentes*, non secundum voluntatem humanam, sed *in conspectu tuo*,

* ad

** benefactorum

*** [illegible]

[illegible] tuo judicio, quasi, appello ad te. Job xxv, 10 : [illegible] * Al.
[illegible]. Ps. xxvi, 1 : *Judica me, Domine quoniam etc.* Tertio petit [illegible] : *Constitue legislatorem,* [illegible] Isa. xxxiii : *Dominus legifer noster.* Vel aliter *Constitue* [illegible], id est punitorem secundum [illegible], secundum enim legem [illegible]. Hieronymus habet : *Pone* [illegible] alia translatio : *Mitte eis* [illegible]. Glossa : *Non apportetur* [illegible], id est Antichristus : *judicentur,* id est puniantur. Fructus judicii, quia cognoscent se esse homines : *Sciant gentes quoniam homines sunt,* fragiles, peccatores et mortales. Isa. xxviii, 19 : *Vexatio* ** *dat intellectum.* Sic Alexander quando fuit percussus, recognovit se non filium Jovis, sed mortalem, ut ipse ait suis militibus. ** dat

11. Hic ponit processum impiorum. Et primo ponit causam nequitiæ eorum. Secundo describit nequitiam, ibi, *Cujus maledictione etc.* Tertio contra eam implorat divinum auxilium, ibi, *Exurge Domine Deus.* Causa nequitiæ est duplex : scilicet permissiva et inductiva. Secunda, ibi, *Quoniam laudatur peccator.* Circa primum tria facit. Primo ponit divinam dissimulationem, quæ videtur causa male agendi impiis. Eccl. viii, 11 : *Quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore filii hominum perpetrant mala*; unde subdit : *Ut quid Domine recessisti longe a nobis?* inquantum non punis affligentes nos, et in hoc videris[2] nos despicere, *in opportunitatibus*, idest tempore in quo deberes ferre auxilium. Vel *In opportunitatibus*, idest opportune hoc facis, quia sancti inde proficiunt ad meritum vitæ æternæ. Secundo ponit dissimulationis effectum, *Dum superbit impius.* Et ponit duplicem effectum in [illegible] superbiam eo quod non statim puniuntur a Deo; et ideo dicit : *Superbit impius,* in potestatibus. *Incenditur pauper*, idest affligitur. Vel *Incenditur* spiritualiter ex consideratione superbiæ impiorum et [illegible] peccatis : Psal. lxviii. *Zelus domus tuæ comedit me.* Tertius effectus est, quia *comprehenduntur in consiliis quibus cogitant*, quia consilia eorum finaliter destruent eos : Prov. v, 22 : ***Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur.***

14. *Quoniam.* Hic ponuntur tres causæ inducentes ad peccatum. Prima est adulatio. Secunda contemptus Dei, ibi, *Dixit enim in corde suo.* Tertia præsumptio, ibi, *Non est Deus.* Circa primum tria facit. Primo ponit adulationem ejus. Secundo effectum. Tertio divinam clementiam. Laudantur autem, secundum Glossam, peccatores de duplici peccato : scilicet carnalis concupiscentiæ quantum ad seipsos[1], et injustitiæ quantum ad proximum; ideo superbiunt. Sed secundum Hieronymum, *Quoniam laudatur*, et ideo *exacerbavit*, in desideriis, quantum ad concupiscentiam, *et iniquus*, quantum ad injustitiam contra proximum. Littera Hieronymi habet, *Vir avarus.* Alia *littera*, *Raptor* : Isa. v. 20 : *Væ qui**** *dicunt bonum malum*, quoniam ita est. *Exacerbavit Dominum peccator*, idest ad iracundiam provocavit. Hieronymus habet totum hoc sub uno versu : et alius versus incipit, ibi, *Peccator secundum multitudinem etc.* Potest autem legi *secundum multitudinem iræ suæ non quæret.* Vel quia citra condignum punit, vel quia magna ira non punit modo, ut fortius puniat in futuro. Vel *iræ suæ*, scilicet peccatori, *non quæret* peccatum Deus. *** dicit

15. *Non.* Supra posuit Psalmista quasdam causas malitiæ impiorum : quarum una erat permissiva, quia Deus recedebat longe; secunda inductiva, scilicet lingua blandiens : hic ponuntur aliæ causæ motivæ. scilicet intrinsecæ : quæ sunt duæ : scilicet Dei contemptus, et propria præsumptio. Secunda, ibi, *Dixit enim in corde suo.* Circa primum duo facit. Ponit primo, quod de Deo non recogitat. Secundo, quod ejus judicia non formidat, ibi. *Auferuntur.* Circa primum duo facit. Quia primo ponit aversionem a Deo, sive ejus contemptum. Secundo aversionis effectum, ibi, Inquinatæ. Dicit ergo, *Non est Deus in conspectu ejus.* Hieronymus habet, in cogitationibus quia

[1] Al. : « [illegible]torem. » — [2] Al. : « videtis. »

[1] Al. : « seipsum. »

nihil de eo cogitat ; et continuatur sic : *Non quæret* Deum peccator, quia *non est in conspectu ejus*, idest in intentione, vel cogitatione : Job xxi : *Dixerunt Deo, recede a nobis ; scientiam viarum tuarum nolumus*. Effectus est, quia *inquinatæ sunt*, idest sordent omni tempore *viæ suæ*. Viæ peccatoris sunt cogitationes, vel voluntates : Sap. i, 4 : *In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis*. Et dicuntur inquinari per peccatum, vel ad similitudinem peccatorum præcedentis temporis. Hoc allegorice de Antichristo, moraliter de peccatoribus dici potest, quia eo ipso quod Deus non est in intentione eorum, convertunt se ad temporalia ; ex quibus anima inquinatur, inquantum permiscetur eis quæ sunt pejora quam anima. Sed anima permixta Deo, qui est anima melior, non inquinatur, sed clarificatur : Thren. i, 9 : *Sordes ejus in pedibus ejus, nec recordata est finis sui* : Ps. xxxiv, 6. *Viæ illorum tenebræ et lubricum* : Hier ii, 13 *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas dissipatas quæ continere non valent aquas*. Hieronymus habet, *Parturiunt*[1] *viæ ejus*, quia peccatores proponunt facere diversa : Luc. xii, 19 : *Anima mea,*
ita *habes multa bona*[*] *reposita in annos plurimos, comede et epulare. Et dixit Dominus, Stulte, hac nocte etc.* Ps. vii, 15 : *Concepit dolorem, et peperit iniquitatem*. Temporalibus adhærens, in uno non infigitur, quia non sufficit ; et propter hoc diversa cogitat.

16. *Auferuntur*. Hic ostendit quomodo contemnunt divinum judicium. Et primo ponit causam. Secundo ostendit effectum, ibi, *Omnium inimicorum*. *Judicia tua*, idest beneficia tua, *auferuntur a facie ejus*, idest a mente et memoria ejus : et sic non timebit quia non cogitat de eis : Prov. xxviii, 5 : *Viri mali non cogitant judicia* ; qui autem requirunt Deum, animadvertunt omnia ; Dan. xiii, 9 : *Declinaverunt oculos suos ne viderent cœlum*. Sed Hieronymi litteram oportet exforte dicere *omnes inimicos suos despiciet*, quasi scilicet non credito judicia Dei. *Et dominabitur*, supple in corde suo. Vel aliquando ex Dei permissione mali dominantur inimicis. [illegible] non cognoscuntur divina judicia ; Habac. *Ipse de regibus triumphabit* : [illegible] *Impius, prævalet adversus justum* [illegible] quod dicit : *Dixit in corde suo, non movebor a generatione*, idest dominium meum non extendetur ab una gente in aliam, non multis mala inferam : *non movebor*, idest non amittam prosperitatem : Isa xlvii, 6, 7 : [illegible] *tuum valde, dixisti in sempiternum ero domina*. Hieronymus habet : [illegible] idest nunquam patiar malum : Apoc. xviii, 7 : *Sedeo Regina, et* [illegible] Luc. in [illegible] *Sine malo*, idest sine [illegible] malum. Vel *non movebor*, idest non [illegible] ad possessionem domorum, *Sine malo*, violentiæ et injustitiæ. Et sic [illegible] Antichristus secundum [illegible] *Non movebor*, [illegible] *a generatione in generationem sine malo*, [illegible]

17. *Cujus*. Hic ponit processum malitiæ. Et primo in corde, [illegible] ris verbis et [illegible] *Ne qua radix* [illegible]

multi. Secundo ponit radicem cordis, *Sub lingua*, idest in interioribus cordis labor latet ; *Glossa* : idest inquitas. Cogitat enim perficere iniquitatem in qua laborat : Hier. IX, 9 : *Ut inique agerent laboraverunt* : Job XX, 12 : *Cum dulce fuerit in ore ejus etc*. Vel *labor*, quia aliis cogitat inferre laborem et dolorem : *dolor*, idest pernicies ex labore sequens : Isa. LIX, 3 : *Labia viri locuta sunt mendacium, et lingua vestra mendacium et iniquitatem facit.*

18. Hic ostendit processum malorum quantum ad corpus ; et circa hoc duo facit. Primo proponit eorum processum. Secundo processus terminum, *In laqueo,* Circa primum tria facit. Primo proponit cum quibus insidietur, ibi, *Cum divitibus*. Secundo, contra quos : *Ut interficiat innocentem*. Tertio quomodo insidiatur, *Insidiatur in abscondito*. Dicit ergo : Mali non contenti locutione, laborant perficere, unde *Sedet in Insidiis*, cogitans quomodo noceat aliis. *In occultis,* propter simulationem : Eccli. XI, 31 : *Multæ insidiæ sunt dolosi. Cum divitibus*, idest consiliariis. Eccli. XIII, 23 : *Venatio leonis onager in eremo, sic pascua divitum pauperes*. Hieronymus habet *juxta vestibulum*, idest cameram suam. Contra quos ostendit? Certe contra innocentes : unde *ut interficiat innocentem*, corporaliter vel spiritualiter : Exod. XXIII, 7 : *Insontem et justum non occides*. Et contra pauperes; unde *Oculi ejus in pauperem respiciunt* : Isa. III, 15 : *Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis*? Glossa, Antichristus cum divitibus habebit consilium contra pauperes. Hieronymus habet, *Oculi ejus in robustos*, quia pauperes in temporalibus non sunt robusti, sed in spiritualibus : Job XVI, 10 : *Hostis meus terribilibus oculis intuitus est me*.

19. *Insidiatur*. Hic ponitur modus insidiandi. Ut primo ponit similitudinem, *Sicut leo in spelunca sua*, scilicet sic principes mali pauperes opprimunt : Prov. XXXVIII, 13 : *Leo rugiens et ursus esuriens princeps impius super populum pauperem*. Secundo ipsum modum insidiarum, *Insidiatur ut rapiat* : Prov. XII, 6 *Verba impiorum insidiantur sanguini*. Vel *Insidiatur ut rapiat pauperem*, idest bona pauperis per violentiam et fraudulentiam. Subdit modum rapinæ *Dum attrahit*, alliciendo promissis, vel violentia, vel fraudulentia : Prov. VII, 21 : *Blanditiis labiorum* attrahit illum in sagena*.

20. *In laqueo*. Hic ponuntur duo. Et primo, ad quid pervenit eorum conatus. Secundo causam, ibi, *Dixit enim*. Pervenit enim conatus peccatoris secundum ejus intentionem ad prostrationem pauperis : unde, *In laqueo suo* ; sed secundum Dei ordinationem pervenit primo ad evacuationem potestatis : unde, *Inclinavit se*. Contingit enim bellicosos quandoque in principio, postea converti ad delicias, et sic facti effeminati expelluntur. Et ideo Philosophus dicit, quod servantes dominium, non faciant filios suos delicate nutrire : Eccli XLVII, 21 : *Inclinasti femora tua mulieribus* : Ps. XIII, 3 : *Omnes declinaverunt*. Secundo ad totalem casum : Prov. XVI, 18 : *Ante ruinam** exaltatio* : quia signum ruinæ exaltatio. Glossa exponit de Antichristo. Hieronymus habet aliter, *Dum attrahit eum* ad laqueum suum, et confractum subjiciet et irruet viribus suis valenter. Leo primo prosternit animal captum. Secundo subjicit. Tertio incumbit super illud. Causa enim est falsa securitas quam concipit. Primo de præterito : quia *Oblitus est Deus*, scilicet peccatoris. Contra Eccli. XVI, 26. *Ne dicas in corde tuo, a Deo abscondar : et ex summo quis mei memorabitur?* Item ibidem, XXIII, 26 : *Delictorum meorum non rememorabitur Altissimus, et non intelligit quoniam omnia videt oculus ejus*. Secundo de futuro. *Avertit faciem suam ne videat in finem* : Job 37 : Nubes latibulum ejus etc.

21. *Exurge*. Supra Psalmista diligenter prosecutus ordinem humanæ iniquitatis, hic quasi zelo ductus et exclamans implorat auxilium contra hujusmodi nequitiam. Et primo implorat auxilium. Secundo inducit orationes et exauditiones. Tertia prænuntiat suam exauditionem. Secundum, ibi, *Ne obliviscaris*. Tertium, ibi, *Contere*. Et petit unum, et aliud præsupponit : petit quod surgat, *Exurge*. Videtur dormire Dominus quando patitur bonos affligi ; surgit, quando liberat : Isa.

* *protrax*

** *exaltati spiritus*

LI, 9 : *Consurge consurge, induere fortitudine tua Sion* : Supponit divinam potentiam, *Exaltetur manus tua*, in potentia : et loquitur ad similitudinem percutientis irati quando vult percutere hostem qui sublevat manum : Eccli. XXXVI, 3 : *Alleva manum tuam super gentes alienas, ut videant potentiam tuam.* Isa. XXVI, 11 : *Exaltetur manus tua ut non videant.* Videant etc. *Et confundantur zelantes populi.* Rationes ponit, *Ne obliviscaris.* Et nota quod quia iste Psalmus est factus contra peccatores persequentes justos, semper ponit ex una parte malitiam peccatorum, et ex alia justorum afflictionem. Ponit ergo primo rationes. Secundo ostendit eas efficaces, *Vide quoniam etc.* Et ponit duas rationes : unam ex parte justorum ; et aliam ex parte malorum, ibi, *Propter quid irritavit*? Dicit ergo *Et exaltetur*, quia alias videbitur verum quod mali dicunt, te esse oblitum pauperum : Isa. XLIX, 15 : *Numquid potest oblivisci mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui :* Ps. CXXXVI, 6 : *Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.* Alia ratio ex parte malorum qui gravius peccant si non puniantur : Eccl. 8 : *Et quia non cito profertur contra malos sententia etc.* Et ideo dicit *Propter quid*; quasi dicat, Propter hoc peccando Deum irritant impii, quia non credunt ab eo requiri per pœnas : Job : XXII, 14 : *Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat : et dicis quid novit Deus; et quasi per caliginem judicat :* Ezech. VIII, 12 : *Dereliquit* Deus terram.*

* Dominus

22. *Vides.* Fortificat rationes. Primo secundam, dicens, *Tu solus vides laborem* quem inferunt mali bonis, ut ex hoc *tradas*, idest in posterum, *eos in manus tuas*, idest justitiæ tuæ, qui[1] modo habes eos in manibus potestatis tuæ, et modo justitiam non exerces. Hoc autem ignorant peccatores : quia ratio providentiæ tuæ eis ignota est : Job XI, 11 : *Videns iniquitatem nonne considerat?* Item ibidem XII, XII, 16 : *Apud ipsum est fortitudo et sapientia, ipse novit decipientem et eum qui decipitur : et adducit consiliarios in stultum finem, et judices in stuporem* : Rom. XI, 33 : *Incomprehensibilia sunt judicia ejus.* Vel, *In manus tuas*, idest filii tui : Joan. XIII, 3 : *Sciens quod omnia** tradidit ei Pater in manus.* Vel secundum Augustinum hic versus dictus est ex parte impiorum quod[2] *Dixit in corde suo non requiret*, scilicet Deus. Et iterum Dixit, *Quoniam vides tu laborem.* Prælatus aliquando videt culpam subditi, et non punit timens laborem, vel etiam pœnam a punito; et ideo dicit, *Impius dixit* : o Deus non punis : quia non te sequitur labor et dolor. Sed prima est melior littera.

** dedit

23. *Tibi.* Hic confirmat primam rationem; quasi dicat : non debes oblivisci, quia *Tibi derelictus est pauper*, unde ad te spectat cura de eo. Isa. LII, 9 : *** *Gaude et lætare simul deserta Hierusalem : quia consolatus est Dominus populum suum.* Omnes qui nihil habent in mundo nisi solum Deum, auxilium eorum ad Deum solum spectat ; Paral. XX, 12 : *Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus**** refugii ut oculos nostros dirigamus ad Deum.* Sed signanter loquitur : homines enim in mundo isto defendunt se quandoque per divitias. Ps. XLVIII, 7 : *Qui confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur.* Quandoque per consanguineos et amicos et defensores ; sed qui[3] non habent ista, derelinquuntur Deo, et ideo dicit, Tibi enim derelictus est pauper : Job. XXXVI, 15 : *Eripiet pauperem de angustia sua.* Item ibidem XXX, 25 : *Flebam quondam super eo qui afflictus etc.* Thren. ult. 3. *Pupilli facti sumus absque patre* : Ps. LXXXVII : *Sicut homo sine adjutorio.* Et si sic de paupere ex necessitate; multo magis de paupere ex spiritu : et hoc quantum ad primum. Quantum ad secundum dicit, *Orphano tu eris adjutor*, qui non habet defensorem : Ps. LXVII, 6 : *Patris orphanorum et judicis viduarum.* Item. XXVI : *Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.*

*** Gaudete et laudate

**** residui

24. *Contere.* Hic annuntiat suam exau-

[1] Al. : « quod. » — [2] Al. : « qui. »

[3] Al. : « quia. »

ditionem. Et primo quantum ad peccatores. Secundo quantum ad pauperes, ibi, *Desiderium pauperum etc.* Circa primum duo facit. Primo annuntiat cessationem potestatis malorum, qua mala inferebant. Secundo cessationem ipsorum malorum. Quantum ad primum dicit, *Contere brachium peccatoris*, qui contra Deum peccat: Isa. xiv, 5: *Contrivit Dominus brachium sive baculum, impiorum virgam cædentium populos etc. Et maligni*, qui peccat contra proximum: Ps. xxxvi, 17: *Brachia peccatorum conterentur etc.* Job xxxviii, 15: *Auferetur ab impiis lux sua, et brachium eorum confringetur.* Sed quandoque contingit quod aliquis tyrannus facit malitiam, et licet ipse consumatur, ita[1] malitia durat. Sed non ita: quia *quæretur peccatum illius, et non invenietur*: idest opus peccati illius actu transit, sed non reatus: et pœna peccatoris manet. Vel *Quæretur peccatum illius et non invenietur*, in mundo I Macc. ii, 63: *Hodie extollitur, et cras non invenietur.* Aliquando Deus permittit aliquos peccare propter bonum quod inde elicit; sicut ex ira tyranni passio vel patientia martyrum: et ideo hic invenitur locus malorum; sed tunc non invenietur habere peccatum aliquam utilitatem. Sed quomodo fiet hoc? quia regnum Dei auferri non potest, ideo ab eo impii conterentur, *Dominus regnabit in æternum*, quod comprehendit omnia sæcula, *et in sæculum* sæculi, idest æternaliter. Vel *in sæculum* quod succedit sæculo: Dan. iv, 31: *Potestas ejus potestas* æterna* quæ non auferetur, et regnum ejus quod non corrumpetur, et vos impii peribitis de terra ista viventium: Ps. i, 4: *Tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ.* Psal. xxxvi, 35: *Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani; et transivi, et ecce non erat; et quæsivi eum et non est inventus locus ejus.*

* sempiterna

25. *Desiderium.* Hic prænuntiat exauditionem ex parte pauperum: et ponit tria. Primo exauditionem, ibi, *Desiderium.* Secundo in quo exaudivit, ibi, *Judicare.* Tertio quo fructu, *Ut non apponat.* Circa primum ostendit quod exaudiuntur pauperes efficaciter, quia Deus dat eis quod desiderant: Prov. x, 24: *Desiderium suum justis dabitur.* Aliquando vero exaudiuntur in particularibus desideriis, ut exaudiuntur sancti in his quæ plus desiderant. Item *Exaudivit*, velociter præparationem: Isa. penult. 24: *Antequam clament, ego exaudiam: Ps. xc, 15: Clamabit ad me, exaudiam eum.* Exaudivit autem in hoc, quod *judicat pupillo*, quia pupillus est: Isa. xi, 4 *Judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ*, scilicet humilibus. Humilis dicitur qui non innititur suæ virtuti; Job. xxxvi, 6 *Judicium pauperibus tribuit*, Et quo fructu? *Ut non apponat homo*, scilicet territus: hoc non est bonum, quia superbia est. Ps. cxxx, 2: *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam.* Sicut *ab lactatus* etc. Item xi, 5: *Linguam nostram magnificabimus.*

PSALMUS DAVID X

1. *In finem.*

In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer? Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum; paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. Quoniam quæ perfecisti destruxerunt.

2. Justus autem quid fecit? Dominus in templo sancto suo, Dominus in cœlo sedes ejus.

3. Oculi ejus in pauperem respiciunt: palpebræ ejus interrogant filios hominum. Dominus interrogat justum et impium.

4. Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam. Pluet super peccatores laqueos: ignis et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum. Quoniam justus Dominus et justitias dilexit: æquitatem vidit vultus ejus.

1. In præcedentibus psalmis posita est gratiarum actio pro liberatione ab hostibus; hic ostendit fiduciam ex hoc conceptam. Et loquitur ex persona hominis desiderantis Dei beneficia, qui consequitur securitatem. Titulus, *In finem psalmus*

[1] Al. « tamen. »

David : Hieronymus habet, *victor.* Hoc supra expositum est. Hic psalmus potest exponi litteraliter de David ; mystice autem de Christo, sive allegorice. Moraliter vero de viro justo, et haereticis, ut exponit *Glossa.* Primo ergo David proponit suam fiduciam, *In Domino confido :* quasi liberatus per justum Dei judicium deprimens peccatores et exaltans pauperes : Hier. xvii, 7 : *Beatus vir qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus :* Dan. iii, 40 : *Non est confusio confidentibus in te.* Secundo ponit fiduciæ ejus impugnationem, quæ fiebat verbis : *Quomodo dicitis etc.* David enim fugienti consulebant quidam ut iret ad loca munita et montes ; vel ut ibi latitaret ut passer est factus. Quomodo ? *Ecce peccatores etc.* Et exponitur dupliciter. Primo ut sint verba non David, sed aliorum : quasi dicat : ideò *transmigra*, quia, *tetenderunt arcum.* Vel sint verba David, quasi dicat, *In Domino confido : quia tetenderunt arcum, paraverunt peccatores sagittas, etc.* Et facit tria. Primo ponit eorum pravam sollicitudinem. Secundo perversam intentionem, *Ut sagittent.* Tertio injustam operationem, *Quoniam quæ perfecisti.* Mystice de Christo sic : Ego Christus in Domino confido : *quomodo* ergo vos pharisæi *dicitis, transmigra in montem*, idest ad legis observantias datas in monte Sinai : Deut. xxxiii, 2 : *Dominus de Sinai venit, et de Seir ortus est nobis ;* et nisi hoc feceris, *Ecce peccatores intenderunt arcum etc.* idest paraverunt se ad occidendum te et discipulos tuos ; et hoc, *Quoniam quæ tu perfecisti destruxerunt*, idest occiderunt. Vel moraliter dicit fidelis hæreticis, secundum glossam, *In Domino confido*, tenens ejus fidem : *Quomodo* ergo vos hæretici, *dicitis, transmigra*, ad nos, *In montem*, idest Christum quem crediderunt habere hæretici ? Isa. ii, 2 : *Erit præparatus mons domus Domini in vertice montium* : II Reg. i, 21 : *Montes Gelboe, nec ros nec pluvia veniant super vos, neque sint agri primitiarum, quia ibi abjectus est clypeus fortium*, idest Judæorum, vel magnorum hæreticorum : Hier. 51, 25 : *Ecce ego mons pestifer, qui corrumpo universam terram.* Vel mons altitudo intellectus quem fingunt se habere. Sed si hoc facerem, essem passer levis, non mansionarius. *Quoniam ecce peccatores*, idest hæretici, *intenderunt arcum*, idest ad se traxerunt sacram Scripturam, sicut qui tendunt arcum : *Paraverunt sagittas*, venenosa eloquia, *in pharetra*, idest memoria vel scientia : Hier. v, 16 : *Pharetra ejus quasi sepulcrum patens.* Hieronymus habet, *sagittas suas super nervum*, idest chordam : intentio perversa, *Ut sagittent rectos corde*, idest justos, *in obscuro*, idest dolose : Hier. ix, 8 : *Sagitta vulnerans lingua eorum.* Vel, *In obscuro*, idest subtilitatibus sacræ Scripturæ. Alia *littera* habet. *In obscura luna.* Luna est Ecclesia : Cant. vi, 9 : *Pulchra ut luna*, propter ejus claritatem, et propter ejus obscurationem. Claritas lunæ est a sole ; sic claritas Ecclesiæ est a Christo : Jo. i, 9 : *Erat lux vera quæ illuminat etc.* Item medius lunæ globus est clarus, et medius obscurus ; sic in Ecclesia aliqui sunt clari, aliqui obscuri. Obscuratur autem luna, secundum *Glossam*, quandoque per revolutionem, et sic fit obscura : quandoque per eclypsim, et tunc in sanguinem convertitur : quandoque per interpositionem nubis, et tunc fit nigra. Sic Ecclesia fit obscura in novitate, quando non sunt in ea prædicatores et doctores ; sanguinea per persecutionem tyrannorum ; nigra per nubes, idest per seductionem hæreticorum ; et tunc vult sagittare. Hic ponitur injusta actio eorum, *Quoniam quæ perfecisti destruxerunt.* Alia littera, *Quoniam quem perfecisti ;* sed prima melior est, et secundum Hieronymum, *Quoniam leges quas perfecisti destruxerunt* : Isa. xlviii, 8 : *Scio quod prævaricans prævaricatus es, et transgressorem ex utero vocavi te* : Hier. ii, 20 : *A sæculo fregisti jugum, rupisti vincula ; dixisti, Non serviam* : quasi dicat : destruent legem tuam, quam tu præcepisti servari. Exod. xxiii, 7 : *Innocentem et justum non condemnabis ;* sed isti volunt eum occidere : Psal. cxviii, 126 : *Dissipaverunt iniqui legem tuam :* Et Deus perfecit eam, quia dedit eam : Psal. cxlvii, 20 : *Non fecit taliter omni nationi* : Matth. v, 17 : *Non veni solvere legem, sed adimplere.* Si dicatur, *quem perfecisti destruxerunt*, sic intelligitur de Christo, *Quem tu perfecisti.*

2. *Justus*. Hic ponitur ratio fiduciæ. Et primo ponitur quæstio. Secundo solutio, ibi, *Dominus in templo etc*. Tertio solutionis ratio, *Quoniam justus Dominus, et justitias dilexit*. Dicit ergo, Sic faciunt isti ; sed justus Dominus auctoritate videns hoc, quid facit ? Hier. XXXIII, 16 : *Hoc est nomen quod vocabunt eum Dominus justus noster*. Solvit quæstionem, et ponit quid facit hic justus. Et primo ejus judiciariam potestatem, vel conditionem judicis. Secundo judicii discussionem, *Oculi ejus*. Tertio condemnationem concussorum, *Qui autem diligit*. Judex si semper punit, crudelis est ; si semper parcit, remissus. Deus autem utrumque facit ; et ideo locum habet tribunal misericordiæ ; et hoc est templum : Hebr. IV, 16 : *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ ;* et ideo dicit, *Dominus in templo sancto suo :* I Cor. III, 16 : *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus sanctus habitat in vobis ?* Habet etiam locum justitiæ, unde punit, scilicet cœlum ; et hoc est etiam, *Dominus in cœlo sedes ejus*. Ubi enumeratur potestas ejus : Isa. ult I,
sedes meæ *Cœlum mihi sedes* * *est*. Templum dicuntur fideles propter devotionem, cœlum propter sapientiam. Item cœlum dicitur cuna in qua Deus sedet ut faciat eum cœlum, idest secreta scientem. Item dicitur anima templum Dei, quia in templo Deus adoratur. Similiter in anima fideli : Matth. VI, 6 : *Intra in cubiculum tuum*, idest secreta animæ tuæ, *et clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito*. Item ibi offeruntur sacrificia : similiter in anima fideli : Psal. L, 19 : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*. Item in templo funduntur orationes ad Deum, ita in anima operatur Deus : Isa. XVI, 12 : *Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine*. Item, quia Deus eam sanctificat, et in eam descendit sicut in templum : Sap. IV, 15 : *Gratia Dei in sanctos ejus, et respectus etc*.

3. *Oculi*. Hic agit de discussione judicii. Et primo ponit divinæ cognitionis perfectionem. Secundo diligentem examinationem, ibi, *Palpebræ ejus interrogant filios hominum*. Tertio judicii æquitatem, ibi, *Dominus interrogat justum et impium*. Per primum nullus potest occultari, quia videt affectum pauperis et impii, peccatoris et justi : Eccli.[1] XXIII, 28 : *Oculi Domini lucidiores sunt super solem, circumspicientes super omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes :* Prov. XVI, 2 *: Omnes viæ hominum patent oculis ejus ; spirituum ponderator est Dominus*, idest cogitationum, vel animarum secundum *Glossam ;* et ideo dicit, *Oculi ejus in pauperem respiciunt*, ad miserandum : Psal. XXX, 10 : *Miserere mei, Domine, quoniam tribulor*. Item Ps. XXVII, 7 : *Dominus protector meus, et in ipso speravit cor meum etc*. Ad protegendum etiam probando : Ps. XXXIII, 16 : *Oculi Domini super justos*. Item Ps. XXXI, 8 : *In via hac qua gradieris, firmabo super te oculos meos*. Et sic respiciens examinat diligenter. *Palpebræ ejus interrogant etc*. Per palpebras significatur discretio : quia sicut palpebræ oculi dirigunt visum, sic discretio moderatur humanam sapientiam : Prov. IV, 25, *Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos*. Ipsa ergo discretio Dei interrogat, idest probat et examinat : Sap. I, 9 : *In cogitationibus impii interrogatio erit : sermonum autem illius auditio ad Deum veniet*. Et quomodo ? Quia quandoque punit, quandoque parcit ; quandoque dat beneficia, quandoque aufert : Job VI, 4 *: Sagittæ Domini etc*. Etiam claudit palpebras et aperit : Matth. XV, 32 : *Misereor*
** *super turbam etc*.Item ibidem XXI, 43 : ** turbæ
Auferetur a vobis regnum Dei : Ps. CXLVI, 9 *: Dat jumentis escam ipsorum etc*. *Interrogat filios hominum*, quia efficiuntur quidam ex ipsis meliores, quidam pejores ; vel quidam ex Scriptura efficiuntur mali, quidam boni : quia quidam eam bene intelligunt et non fatigantur, sed exercentur ; mali vero e converso faciunt.Judicii æquitas ponitur : quia, *Interrogat justum et impium*, quia immittit flagella justis et injustis, et tribuit bona temporalia bonis et malis : Sap. XI, 11 : *Hos, scilicet bonos, tamquam pater monens probasti ; illos autem*, scilicet malos, *tamquam rex durus interrogans condemnasti*. Propterea dicit, *Dominus interrogat justum et im-*

[1] Parm. : « Ezech.

pium, idest per tribulationes probat. Gregorius : « Pœna inflicta interrogat, si quis in tribulatione positus Deum veraciter amat. » *Justum interrogat*, idest examinat Dominus ut præmietur : Sap. x, 17 : *Reddidit Deus mercedem laborum sanctorum suorum.* Sed impium sive peccatorem interrogat, ut condemnetur : Matth. xxii, 13 : *Ligatis manibus et pedibus projicite eum in tenebras exteriores.*

4. Hic ponitur condemnatio : et circa hoc duo facit : quia primo ponit culpam ; secundo pœnam, ibi, *Pluet super peccatores.* Ostendit quod quantum est ex parte Dei, non est perditio malorum, sed ex parte nostra ; unde dicit, *Qui diligit iniquitatem*, idest peccatum : I Joan. iii, 4 : *Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit, quia peccatum iniquitas est. Odit animam suam :* Sap. xvi, 14 : *Homo per malitiam occidit animam suam.*

Sed quæritur, Quomodo quis se odire possit.

Dicendum, quod quodammodo odit peccator seipsum ; sed simpliciter se nullus [1] odit : Ephes. v : *Nemo unquam carnem suam odio habuit.* Sed quod mali quodammodo odiunt seipsos, et etiam boni quodammodo se odiunt, declaratur hoc modo. Anima nostra duas habet facies : unam versus Deum secundum rationem, aliam versus carnem secundum naturam sensitivam, quæ tantum corporalia comprehendit. Et sicut quælibet res diligit proprium bonum, ita homo diligit illud quod æstimat animam suam. Peccatores enim æstimant animam suam quod principaliter intendunt : quia quælibet res est illud quod est præcipuum [2] in ea, sicut rex dicitur regnum. Qui ergo naturam sensitivam habent principale, diligunt eam ; qui autem intellectivam, eamdem amant. Nullus ergo odit animam quantum ad id quod æstimat principale. Boni ergo odiunt quantum ad naturam sensitivam ; mali quantum ad intellectivam. Secundo ponit pœnam. Et hoc possumus exponere de præsenti, vel de futuro. De præsenti sic, et servat metaphoram. Dixit quod Dominus est in cœlo, quia ibi est sedes ejus ; sed de cœlo venit pluvia : ideo eorum pœna signatur cum dicitur, *Pluet super peccatores.* Et quid ? *Laqueos.* Et si exponatur hic in præsenti, notandum est, quod in peccato sunt quatuor. Primum est seductio ; unde dicit : *Pluet super peccatores laqueos.* Quasi justo judicio permittit eos illaqueari et seduci : Isa. viii, 15 : *Et [3] offendent ex eis plurimi et cadent, et conterentur et irretientur et capientur.* Secundum est concupiscentia ; et ideo dicit, *Ignis* concupiscentiæ : Psal. lvii, 9 : *Supercecidit ignis, et non viderunt solem*, scilicet carnalis concupiscentiæ etc. Tertium est fœtor infamiæ ; et ideo dicit, *Sulphur.* Sic pluit Dominus super Sodomam et Gomorrham igne et sulphure. Potest addi et quartum, scilicet inquietudo mentis ; et ideo dicit, *Spiritus procellarum :* Isa. lvii, 20 : *Cor impii quasi mare fervens. Pars calicis eorum :* quia calix est quædam mensura, et ipsi pœnas habent secundum eorum peccata : Isa. xxvii, 8 : *In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit judicabis.* Sed si exponatur de futuro, sic punientur ibi motus : quia ligabuntur ut nec mala vitare, nec bona consequi possint ; ideo dicit, *Pluet super peccatores laqueos*, idest colligantes sensus : et sic referuntur ad odoratum sulphur, ad tactum ignis : Isa. lxvi, 24 : *Ignis eorum non extinguetur :* Apoc. xix, 20 : *Missi in stagnum ignis.* Item affectus, quia non quiescunt : quia, *Spiritus procellarum pars calicis eorum*, idest dæmones inquietantes, molestantes, et affligentes. *Quoniam justus Dominus et justitias dilexit*, ideo non expectandum est ab eo nisi justitia : Hier. ix, 24 : *Ego Dominus qui facio misericordiam, judicium et justitiam in terra :* Psal. cxliv, 17 : *Justus Dominus in omnibus viis suis. Æquitatem vidit vultus ejus* vel facies, idest aequitas visa est notitia ejus : quasi dicat : illis quibus innotescit et quos diligit, aequitatem ostendit.

[1] Al. : « nullus seipsum. »
[2] Al. : « principium. »
[3] Parm. : « offendentur. »

PSALMUS DAVID XI

1. *In finem pro octava.*

Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus : quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.

2. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum : labia dolosa in corde et corde locuti sunt.

3. Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam. Qui dixerunt : linguam nostram magnificabimus : labia nostra a nobis sunt, quis noster Dominus est ?

3. Propter miseriam inopum et gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus. Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo. Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum : probatum terræ, purgatum septuplum. Tu Domine servabis nos, et custodies nos a generatione hac in æternum. In circuitu impii ambulant ; secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

1. In præmissa decade Psalmista tractavit de persecutione,[1] quam ipse passus est ab Absalone filio suo, per quam figurabatur persecutio quam passurus erat Christus a Juda ; in hac autem secunda decade, sicut ex titulis quorumdam Psalmorum apparet, agit de persecutione quam passus est a Saule, per quam figurabatur persecutio quam Christus erat passurus a principibus sacerdotum. Dividitur autem decas hæc in duas partes. In prima petit liberari ab inimicis. In secunda jam liberatus orat[2] pro sui exaltatione in Psal. *Exaudiat te Dominus*, qui quidem competit quantum ad historiam David, quia mortuo Saule David promotus est in regem : et quantum ad mysterium Christo, cujus regnum in morte ejus confirmatum est : Phil. II, 9 : *Propter quod*, quia scilicet factus est obediens Patri usque ad mortem, *Deus exaltavit illum*. In prima parte facit duo. Primo petit liberationem. Secundo de liberatione gratias agit : et hoc in XVII, 2 Ps. : *Diligam te*. Circa primum tria facit. Primo exaggerat persecutorum malitiam. Secundo commemorat propriam justitiam, ibi, *Domine quis habitabit*. Tertio propter suam justitiam petit exauditionis efficaciam, ibi, *Exaudi Domine etc*. Circa primum duo facit. Primo reprehendit adversariorum dolositatem. Secundo arguit eorum iniquitatem, ibi, *Dixit insipiens*. Circa primum duo facit. Primo commemorat dolositatem eorum. Secundo petit divinum lumen, ne ab eis illaqueatur, ibi, *Usquequo Domine*. Hoc etiam satis competit quantum ad historiam David, contra quem Saul dolose procedebat. Præmittit autem huic Psalmo talem titulum, *In finem pro octava Psalmus David*, quod expositum est supra. Circa primum tria facit. Primo describit commemorationem dolositatis eorum ; secundo petit eorum destructionem, ibi, *Disperdat Dominus ;* tertio ponit rationis exauditionem, ibi. *Propter miseriam etc*. Circa primum duo facit. Primo describit eorum defectum ; secundo subdit defectus signum, ibi, *Vana locuti sunt*. Circa primum sciendum est quod David considerans malitiam adversarii contra se invalescentem, quasi stupefactus, primo recurrit ad divinum auxilium dicens, *Domine salvum me fac*. Et merito : quia præter eum non est salvator, ut dicitur Isa. XLIII, 11. Secundo enumerat eorum defectus. Duo autem præservant hominem a malo : scilicet timor Dei : Eccl. II, 21 : * *Qui timet Deum, custodiet mandata illius :* et amor veritatis : quia scilicet recta opera dicuntur vera quasi concordantia regulæ : quæ si non sint recta, pertinent ad infamiam. Aliqui enim etsi propter timorem Dei mala non vitent, retrahuntur tamen ab eis propter infamiam. Sed aliquis nec infamiam timet : unde dicitur Luc. XVIII, 4, de quodam qui *Nec Deum timet, nec hominem reveretur*. Et ista duo excludit ab adversariis Psalmista. Primo quidem timorem Dei, cum dicit, *Quoniam defecit sanctus :* sanctitas enim in timore et cultu Dei consistit. Unde et divino cultui dedicata sancta dicuntur ; quasi dicat : Non invenitur in hoc mundo homo qui Deum timeat. Mich. VII, 2 : *Periit sanctus de terra, et rectus in hominibus non est*. Secundo excludit

* D. cus

[1] Al. : « percussione. »

[2] Al. : « erat. »

veritatis amorem cum dicit, *Quoniam diminutæ*.

Sed quærendum est, quare dicit, *Veritates* in plurali ? Oseæ IV, 1 : *Non est veritas Dei in terra*.

Ad quod dicendum est, quod una est primordialis veritas, quæ est in intellectu divino. Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, veritas et vita*. Sicut autem ab una facie hominis diversæ similitudines resultant in diversis speculis, et in uno similiter speculo fracto ; ita in diversis animabus ab una veritate divina diversæ veritates resultant. Et similiter in una anima, quia non attingit ad simplicitatem divinam, sed est composita ex quo est et quod est, apparent ab illa una veritate qua sancta anima illustratur, diversæ veritates : quæ quidem veritates, cum anima recedit a Deo per culpas, diminuuntur. Vel dicendum, quod dicit veritates, propter triplicem veritatem creatam quæ est in sanctis : scilicet vitæ, de qua Isa. XXXVIII, 3 : *Memento quomodo ambulaverim coram te in veritate*. Doctrinæ. Matth. XXII, 16 : *Scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces*. Et justitiæ : de qua Exod. XVIII, 21 : *Provide de omni plebe viros potentes et timentes Deum, in quibus sit veritas*. De ista veritate videtur loqui Psalmus iste : scilicet de veritate justitiæ ; a qua quidem recessit Saul cum persequeretur ipsum David injuste. Dicendum ergo est, quod hujusmodi veritates diminutæ sunt non a seipsis, sed, *A filiis hominum*, per quorum culpas depravantur. Et quidem veritas vitæ diminuitur, quando bonum judicatur malum. Doctrinæ, quando lux dicitur tenebræ. Veritas vero justitiæ, quando amarum judicatur dulce, et e converso. Isa. V, 20 : *Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum ; ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem ; ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum*. Dicit autem sanctitatem deficere, quia cum sit a Deo per gratiam, statim tollitur unico peccato mortali. Veritas autem quasi successive diminuitur. Hieronymus habet, *Quoniam defecit misericors :* et quoniam diminuti sunt fideles, quia misericordia et justitia requiruntur ad proximum. Proverb. XX, 6 : *Virum autem fidelem quis inveniet ?*

2. Consequenter cum dicit, *Vana*, ponit signum defectus sanctitatis : et est duplex, scilicet vanitas et dolositas. Primum signum defectus est vanitas : et quantum ad hoc dicit, *Vana locuti sunt etc*. Vanum est quod non habet subsistentiam. Vera ergo quibus nihil vanitatis subest, sunt : unde I Tim. I, 5 : *Finis præcepti est caritas de corde puro, de conscientia bona, et fide non ficta ; a qua quidam aberrantes conversi sunt in vaniloquium*. Hier. IX, 4 : *Unusquisque a proximo suo se custodiat*. Gregorius : Sermo vanus, vanæ mentis judex est. Item vanum est quod intellectu non tenetur : etiam superflua verba vana sunt. Prov. XIV, 23 : *Ubi plurima verba, ibi frequenter egestas*. Item vanum est quod non est stabile : et sic verba de temporalibus vana sunt, Joan. III, 31 : *Qui de terra est, de terra loquitur* : Isa. XXIX, 4 : *De homo mussitabit eloquium tuum*. Sed ad quem loquuntur vana ? *Ad proximum*, cui debent dicere verum. Eph. IV, 25 : *Loquimini unusquisque veritatem cum proximo suo*. Secundum signum defectus sanctitatis est dolositas ; et quantum ad hoc dicit, *Labia dolosa in corde et corde locuti sunt*. Geminatio duplex cor significat. Ostendunt autem ore se habere unum, corde autem habent aliud. Ostendunt se dolere, et gaudent : diligere, et odiunt : compati, et lætantur. Jac. I, 8 : *Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis*. Eccli. II, 14 : *Væ duplici corde et labiis scelestis*.

3. *Disperdat*. Hic petit destructionem eorum. Et primo petit eam ; secundo innuit causam, ibi, *Universa labia etc. :* quasi bis perdat, scilicet in anima et corpore. Hier. XVII, 18 : *Induc super eos diem afflictionis, et duplici contritione contere eos Domine Deus*. Consequenter ponit causam malitiæ eorum : et ponit tria : scilicet fraudulentiam, quia *Labia dolosa :* est enim dolus, cum quis aliud agit et aliud simulat. Dolus in corde concipitur, sed tegitur verbis vel factis. Prov. XII, 20 : *Dolus in corde cogitantium mala*. Hos dispergit Deus, quoniam detegit : tunc enim non habet rationem doli : dolus enim est occulta malitia. Unde non petit eorum destructionem,

sed malitiæ detectionem. Vel petit eorum perditionem per gratiam. Prov. xix, 25 : *Pestilente flagellato, stultus sapientior erit;* unde dicit, *Labia dolosa. Glossa,* quasi ratio petitionis « est dolositas. » Vel *disperdet eos*, quasi de malitia puniendo, ut ipsi in ea incidant, justo Dei judicio, ut de Aman dicitur Esther vii, 10, contra Mardochæum : *Suspensus est Aman in patibulo quod paraverat Mardochæo.* Ezech. iii, 26 : *Linguam tuam adhærere faciam palato tuo : et eris mutus, quasi non audens ulterius fraudes facere.* Prov. xxi, 11 : *Mulctato pestilente sapientior est parvulus.* Ibidem xxii, 15 : *Stultitia colligata est in corde pueri, et virga disciplinæ fugabit eam.* Secundo ponit jactantiam, *Et linguam magniloquam*, de se apud eos, qui eos magnos reputant. Ps. lxxii, 9 : *Posuerunt in cœlum os suum, et lingua eorum transivit in terram.* Illud autem quod est majus in alio consuevimus revereri, et quod minus non reputare. Ut ergo appareant magni, et Deo æquales, contemnunt Deum, idest divinos honores. Sic de Antichristo dicitur, quod adversus Deum deorsum loquitur. II Thess. ii, 4 : *Adversatur et extollitur super omne quod dicitur Deus et colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se quasi ipse sit Deus.* Et de Antiocho II Mach. ix, 2 : *Justum est subditum esse Deo, et mortalem Deo non paria sentire :* et Act. xii, 22, de Herode, *quod acclamabat ei populus voces Dei et non hominis.* Et ne possent excusari quod non ex proposito fecerunt, subdit : *Qui dixerunt*, scilicet ex proposito, *Linguam nostram magnificabimus.* Tertio ponit eorum blasphemiam, sive superbiam : *Labia nostra a nobis sunt.* Hæc est enim prima species superbiæ, quando quis æstimat se habere a semetipso. I Reg. ii, 3 : *Nolite multiplicare loqui sublimia, gloriantes.* II Cor. iii, 5 : *Non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra a Deo est.* Secunda species superbiæ est, quando aliquis vult in aliquo gloriari præ ceteris; unde dicit, *Quis noster Dominus est?* Job. xxi, 15 : *Quis est omnipotens ut serviamus ei?* Osee. vii, 16 : *Reversi sunt ut essent absque jugo, et facti sunt quasi arcus dolosus.* Job xi, 12 . *Vir vanus in superbiam erigitur, et quasi pullum onagri se liberum natum putat.*

3. *Propter.* Hic tertio ponit orationis exauditionem. Et primo præmittit eam; secundo ponit ejus certitudinem, ibi, *Eloquia Domini;* tertio ponit suam credulitatem, ibi, *Tu Domine.* Dicit ergo, *Propter miseriam*, idest multiplicem defectum, *inopum*, idest carentium opibus, *et gemitum*, idest singultus, *pauperum*, idest parum habentium. Psal. x, 14 : *Tibi derelictus est pauper.* Exod. ii, 24 : *Audivit gemitus eorum,* et recordatus est* * *ac*
fœderis. Nunc exurgam, dicit Dominus. Nunc in tempore opportuno. Psal. ix, 10: *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.* Isa.[1] xliv, 8 : *Tempore** accepto* ** *placito, auxiliat… sum tui*
exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Ponam in salutari tuo, idest apponam, *fiducialiter agam in eo*, idest ergo ero in eo Hier. i, 8 : *Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum.* Isa. xiv, 27 : *Dominus exercituum decrevit : et quis poterit infirmare? manus ejus extenta : et quis avertet eam?* Hier. i, 19 : *Bellabunt adversum te, et non prævalebunt, quia tecum sum ut liberam te.* Et xxxix, 18 : *Etir tibi anima tua in salutem, quia in me locuisti fiduciam ait Dominus.* Consequenter ponit promissionis certitudinem, *Eloquia Domini, eloquia casta* : non adultera per admistionem alicujus extranei; vel castigata a superfluitate; vel incorrupta, quia castus quis dicitur ante experientiam, sed continens post. Non vana, sed firma. Matth. xxiv, 35 : *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* Secundo sunt plena veritate; unde, *Argentum igne examinatum.* Argentum est album sine maculatione, sonorum sine simulatione, odoriferum sine infectione, *Probatum terræ*, idest a terra : Græci autem ablativo carent. Hæc autem est translatio de græco, *Purgatum septuplum*, idest perfecte. Et respondet propheta, *Tu* ergo, *Domine servabis nos* a malo. *Et custodies nos* in bono *a generatione hac in æternum.* Ergo *in circuitu impii am-*

[1] Sed ut in textu S. Thomæ apud S. Paulum, II. Cor. vi, 2.

bulant, ita quod ad finem itineris quem intendunt, nunquam venient, scilicet ut affligant alios, sicut volunt. Isa. LIX, 8 : *Semitæ eorum incurvatæ sunt.* Et quare ? quia, *Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum :* quia *in domo* mea *non solum sunt vasa aurea et argentea sed lignea et fictilia : et quædam quidem in honorem* sanctificata ad omne opus bonum parata. II Tim. II, 20 : Vel *In circuitu*, vitiorum, *ambulant impii*, non pertingentes ad medium virtutis etc.

PSALMUS DAVID XII

1. *In finem.*

Usquequo Domine oblivisceris me in finem, usquequo avertis faciem tuam a me ?

2. Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem.

3. Usquequo exaltabitur inimicus meus super me ?

4. Respice et exaudi me, Domine Deus meus. Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte ; ne quando dicat inimicus meus, Prævalui adversus eum. Qui tribulant me, exultabunt si modus fuero.

5. Ego autem in misericordia tua speravi. Exultavit cor meum in salutari tuo : cantabo Domino qui bona tribuit mihi : et psallam nomini Domini altissimi.

1. In præcedenti Psalmo Psalmista posuit adversariorum dolos ; hic contra eos petit remedium a Deo. Titulus, *In finem Psalmus David*, hoc supra expositum est. Dividitur autem Psalmus iste in tres partes. In prima ponitur conquestio ; in secunda quæstio, ibi, *Respice et exaudi me ;* tertio exauditio, ibi, *Ego autem in misericordia tua.* Conquestio tria continet. Admiratur divinam dissimulationem, confitetur proprium defectum, conqueritur de adversariorum potestate ; secundum, ibi, *Quamdiu ;* tertium, ibi, *Usquequo exaltabitur.* Qui dissimulat injurias alicujus, hoc ideo facit aut quia non recordatur ejus, aut quia non vult remedium apponere ; et ideo dicit, *Domine*, ego gravor ab adversariis, et non apponis remedium ? *Usquequo oblivisceris me in finem*, idest finaliter videtur quod velis me vitare. Isa. XLIX, 14 : *Dixit Sion, dereliquit me Dominus, et Dominus oblitus est mei.* Habac. I, 13 : *Quare non respicis super inique agentes, et taces devorante impio justiores se ? Usquequo avertis faciem tuam a me.* Avertit faciem quando non ponit remedium quis. Ps. XLIII, 24 : *Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopiæ nostræ, et tribulationis nostræ ?* Hoc secundum historiam David, qui diu est persecutus a Saule. Allegorice dicitur de patribus veteris testamenti, qui continue expectabant Christum, et Deus quasi oblitus eorum, differebat remedium adhibere ; et dicunt, *Usquequo Domine etc. Usquequo avertis faciem tuam a me*, idest præsentiam Filii tui a nobis. Vel, ut sit conquestio modernorum justorum de secundi adventus dilatione, *Usquequo Domine oblivisceris me?* Erit hoc usque *In finem*, idest in die judicii, vel usque ad mortem ? Et *Usquequo avertis faciem tuam a me*, idest faciem gloriæ tuæ, ut videam te facie ad faciem. Exod. XXXIII, 13 : *Ostende faciem tuam mihi.* Ps. LXXIX, 4 : *Ostende faciem tuam, et salvi erimus.* Possunt tamen assignari et multæ causæ, quare antiqui patres tantum desiderabant adventum Christi in carnem. Prima propter exaltationem humanæ naturæ, in cujus persona dicitur Thren. I, 11 : *Vide, Domine, quoniam facta sum vilis ;* sed exaltata est per incarnationem. Ps. LXXII, 24 : *Cum gloria suscepisti me*, idest facta sum gloriosa, sicut mulier ignobilis sublimatur si contrahat cum nobili viro. Inde est quod omne peccatum post adventum Salvatoris gravius est quam fuerit ante. Sicut si mulier nobilis vel homo aliquam turpitudinem faceret, est magis ignominiosus, quam si faceret unus rusticus. Secunda causa est, ut liberarentur captivi de carcere inferni sive limbi : Job. XVII, 16 : *In profundissimum inferni* descendent omnia mea ; putasne saltem ibi erit requies mea ?* quasi dicat, non ; sed per Christum liberati sumus ab eo : Zach. IX, 11 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui** eduxisti vinctum de lacu in quo non erat aqua.* Tertio propter

depressionem diaboli : Ps. LXXXVIII, 11 : *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum*, idest minorasti potentiam ejus. Quarto, quia per adventum Christi pacificatus est nobis Deus : Ephes. II 14 et 20 : *Lapis angularis qui facis utraque unum*. Quinto propter delectationem quam sperabant habere cum Christo, videndo, audiendo conversando cum ipso : Luc. X, 23 : *Beati oculi qui vident quæ vos videtis etc.* Moderni vero secundum adventum desiderant. Primo, quia tunc exaltabimur : Sap. III, 8 : *Judicabunt sancti nationes, et dominabuntur populis*. Et iterum ibid. V, 5 : *Computati sunt inter filios Dei*. Secundo, quia liberabimur ab omni pœna : Isa. XXV, 3 : *Auferet Dominus omnem lacrymam ab omni facie*, idest causam lacrymandi, vel pœnam. Tertio, quia liberabimur [1] ab omni peccato : Isa. XXV, 8 : *Opprobrium populi sui auferet Dominus de universa terra*. Quarto, quia tunc eripiemur a potestate diaboli : Isa. XI, 9 : *Non nocebunt neque occident in universo sancto meo*. Quinto, quia liberabimur a servitute corporis : Psalm. CXLI, 8 : *Educ de* carcere animam meam* : Rom. VIII, 21 : *Ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis*. Sexto, quia videbimus Deum facie ad faciem : I Joan. III, 2 : *Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* : Hier : *Omnes cognoscent me a minimo usque ad majorem*. Vel potest esse conquestio cujuslibet hominis justi pressi adversitate, vel corruptione peccati et concupiscentiæ.

* custodia

2. Hic confitetur proprium defectum : et circa hoc duo facit. Primo ponit anxietatem cordis. Secundo dolorem consequentem ; ibi, *Dolorem in corde meo per diem*. Quantum ad primum dicit Philosophus in *Rhetor.* : Timor consiliativos facit. Hoc idem habetur Isa. XVI, 3 : *Ini consilium, coge consilium*. Sic homo aliquando in adversitate et tentatione consiliatur quomodo resistat ; et ideo dicit, *Quamdiu ponam consilium in anima mea*, idest quamdiu oportet me habere nova consilia ad resistendum inimicis ? sic Patres veteris testamenti habuerunt diversa consilia ad figurandum Christum. Quando autem homo in consilio accipit unam viam, et tamen deficit ab ea, tunc sequitur dolor ; et ideo dicitur : *Quamdiu ponam*, Domine, *consilium in corde meo*, idest quotidie, dum continue deficio : Hier. VIII, 18 : *Dolor meus super dolorem, in me cor meum mœrens*.

3. Hic conqueritur de prosperitate inimici, qui exaltabitur, scilicet Saulis super David, et inimici qui ducit in consensum peccati, et carnis, quoniam habent concupiscentias suas : Habac. I, 4 : *Propter hoc non pervenit usque** in finem judicium, quia prævalet impius adversus justum*.

** ad

4. Secunda pars hujus Psalmi ponitur oratio sive petitio respondens divinæ dissimulationi. Secundo proprio defectui, ibi, *Illumina oculos meos etc.* Tertio prosperitati inimicorum, ibi, *Ne quando dicat etc.* Primo dicit de divina dissimulatione oblivione et aversione ; quasi dicat, *Respice*, idest converte qui avertis tunc oblitus. Nunc *exaudi me* ; Isa. LXIV, 9 : *Respice, populus tuus omnes nos*. Secundo ponitur petitio correspondens proprio defectui : unum ex multis consiliis, et aliud ex doloribus. Et ideo, quia non habeo consilia ex me, *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte*, idest doce me. Item Luc. I, 79 : *Illuminare his qui in tenebris etc.* Hoc competit ad litteram David fugienti a facie Saulis, quem oportebat sæpius cavere, ne aliquando in manus ipsius incideret et occideretur. Similiter quamdiu homo sollicitus est ut peccato resistat, non cadit in mortem ; sed quando dormit, occiditur. Sic II Reg. IV, 5 : Quando Isboseth dormiebat, et ancilla purgabat triticum occisus est : Eph. V, 4 :*** *Exurge qui dormis*. Petitio contra adversarium, *Ne quando dicat inimicus*. Et ponit duo. Primo petitionem. Secundo ejus rationem, ibi, *Qui tribulant me. Illumina, Ne quando dicat inimicus*, exultando : *Prævalui adversus eum*. Et diabolus exultat quando tentat et trahit in peccatum. Similiter, *Exurge, Domine, non prævaleat homo* : et hujusmodi est ut ratione gaudeat, quia *Exul-*

*** surge

[1] Al. : « liberamur. »

tabunt si motus fuero, si dimisero statum justitiæ, et labar in peccatum : Eccli. xviii, 30 : *Post concupiscentias* [*] *non eas, et a voluntate tua avertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te venire in gaudium inimicorum tuorum:* Dan. ix, 17 : [1] *Propter temetipsum, Deus, inclina aurem tuam et audi, aperi oculos tuos et vide desolationem nostram, et civitatem super quam invocatum est nomen tuum.*

[*] tuas

5. Hic signatur exauditio suæ orationis : et circa hoc tria facit. Primo ponit[2] spem exauditionis. Secundo gaudium de exauditione facta, ibi, *Et exultavit cor meum*. Tertio gratias agit, ibi, *Cantabo*. Dicit ergo, *In misericordia tua speravi*, non in mundo : Thren. iii, 22 : *Misericordiæ Domini multæ quia non sumus consumpti* : non in potestate mea, quia nulla est contra diabolum : Job xli, 24 : *Non est potestas super terram quæ*[**] *possit ei comparari*. Et ponit hic tria per quæ homo juvatur contra diabolum : scilicet per lætitiam spiritualem, per orationem devotam, et per bonam operationem. Propter primum dicit, *Exultavit cor meum in salutari tuo*, non in temporalibus vel vanitatibus, sicut faciunt peccatores, de quibus Job xxi, 13 : *Gaudent ad sonitum organi, et ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt*. Oseæ ix 1 : *Noli lætari Israel, noli exultare, sicut populi*, sed *In salutari tuo*, idest in Christo, qui ad hoc venit ut salvet nos : Matth. i, 21 : *Ipse enim salvum faciet etc*. Et hæc lætitia armat hominem contra diabolum : Prov. xvii, 22 : *Animus gaudens ætatem floridam facit; spiritus tristis exsiccat ossa*. Secundum est oratio sive laus Dei : unde addit, *Cantabo Domino*, idest laudabo eum : Ps. xxi, 24 : *Qui timetis Dominum, laudate eum*. Laus enim Dei multum valet ad expugnandum diabolum : Matth. xvii, 20 : *Hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi per orationem et jejunium*. Habac. iii, 18 : *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo*. Et hoc pro beneficiis concessis : et ideo sequitur, *Qui bona tribuit mihi*, idest qui bona tribuit. Jacob i, 17 : *Omne datum optimum etc*. Et dicit, *Bona*, quia sunt quædam bona temporalia quæ Dominus tribuit : Matth. xxv, 15 : *Tradidit illis bona sua, et uni dedit quinque talenta etc*. Item, *bona* spiritualia, quæ sunt bona gratiæ et virtutes : I Cor. xii, 4 : *Divisiones gratiarum sunt etc. Hæc omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult*. Job ii, 10 : *Si bona suscepimus de manu Domini etc*. Item bona gloriæ : Psal. xxxi, 13 : *Credo videre bona Domini in terra viventium*. Hæc omnia bona tribuit Dominus; et ideo merito laudandus est : Eccli. ult, 23 : *Danti mihi sapientiam, dabo gloriam*. Tertium est bonum opus, de quo subjungitur, *Psallam*, idest operabor. Psallere est manu tangere Psalterium, Hieronymus : « Semper aliquid boni facito, ut te diabolus inveniat occupatum : » Matth. xii, 43 : *Cum immundus spiritus exierit ab homine etc*. usque *ingressi habitant ibi, fiunt etc*. *Nomen Domini*, idest ad laudem nominis Domini *Altissimi* : Luc. ii, 14 : *Gloria in altissimis Deo* : Matth. v, 16 : *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant etc*.

[**] quæ comparetur

PSALMUS DAVID XIII

1. *In finem.*

Dixit insipiens in corde suo. Non est Deus. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

2. Dominus de cœlo prospexit super filios hominum ut videat si est intelligens aut requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

3. Sepulcrum patens est guttur eorum : linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum.

4. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

5. Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam

[1] Parm. : « Matth. xvi. »

[2] AV. : « petit. »

pacis non cognoverunt, non est timor Dei ante oculos eorum.

6. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut escam panis? Dominum non invocaverunt, illic trepidaverunt timore ubi non erat timor. Quoniam Dominus in generatione justa est, consilium inopis confudistis: quoniam Dominus spes ejus est.

7. Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob, et lætabitur Israel.

1. Supra Psalmista exprobravit dolositatem inimicorum; hic ponit eorum malitiam. Titulus, *In finem Psalmus David*. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat eorum malitiam. Secundo ponit spem liberationis suæ ab eis, ibi, *Nonne cosgnoscent etc.* Et circa primum duo facit. Primo proponit eorum malitiam. Secundo certificat hanc malitiam eis inesse, ibi, *Dominus de cœlo etc.* Prima in duo. Primo proponit radicem malitiæ eorum. Secundo processum malitiæ, *Corrupti sunt etc.* sicut dicitur Eccli. x, 14: *Initium omnis peccati superbia, et initium superbiæ hominis apostatare a Deo.* Quod homo ergo non habeat Deum in corde, principium malitiæ est; et ideo dicit, *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus:* Sapiens, I, 4: *In malevolam animam non introibit sapientia, aut habitabit in corpore subdito peccatis.*

Sed numquid potest dicere? Dicere in corde est cogitare. Sed numquid potest cogitare Deum non esse? Anselmus dicit, quod nullus potest. Item Damascenus: Cognitio Dei naturaliter omnibus est inserta: naturaliter cognita nullus potest cogitare non esse.

Sed sciendum, quod de cognitione Dei dupliciter loqui possumus: scilicet secundum se, vel quoad nos. Si primo modo, sic procul dubio non potest cogitari non esse: nulla enim propositio potest cogitari falsa ex sua natura, cujus prædicatum includitur in definitione subjecti. Notandum est autem, quod in Deo est aliter esse quam in aliis; quia esse Dei est ejus substantia. Ergo qui dicit Deum secundum se, dicit ipsum esse: et ideo secundum se non potest cogitari non esse. Et verbum Damasceni solvitur: quia quod naturaliter insertum est, indeterminate scitur, scilicet quod Deus sit, sed non idem quod Deus: sed per fidem habetur. Deus dicitur a theos quod est ardere omnem malitiam. Tunc ergo dicit aliquis quod non est Deus, quando cogitat quod non est omnipotens: et quod non habet curam rerum humanarum: Job XXI, 15: *Quis est omnipotens ut serviamus ei?* Potest referri ad Judæos dicentes Christum hominem purum esse, non Deum. Job. x, 33: *Tu homo cum sis, facis teipsum Deum.* Qui Judæi, non credentes ipsum qui promissus erat in lege, dicunt, *Non est Deus*, iste scilicet qui nobis prædicat. Et hoc dixit, *Insipiens*, quia Dei sapientiam recipere noluerunt habentes oculos mentis excæcatos; Ps. LXXXI, 5: *Nescierunt neque intellexerunt.* Sap. II, 21: *Excæcavit enim eos malitia eorum.* Vel hic reprehenditur peccator. Primo de peccato cordis in consensu, ibi, *Dixit insipiens.* Secundo de peccato operis. ibi, *Corrupti sunt.* Tertio de peccato consuetudinis, ibi, *Et abominabiles.* Primo vocat peccatorem insipientem; quia sapientiam non habet, ut dicit etc. Item quia non sapiunt ei spiritualia; I Cor. II, 14; *Animalis homo non percipit quæ Dei sunt.* Consequenter ponitur processus malitiæ, *Corrupti sunt et abominabiles.* Sicut duæ partes justitiæ sunt facere bonum et vitare malum; sic injustitiæ duæ partes sunt, facere malum et vitare bonum. Et primo ponit primam partem. Secundo secundam. Circa primam duo ponit. Primo perversitatem vitiorum. Secundo abominationem eorum. In corporibus sequitur corruptio per exhalationem naturalis caloris expulsi ab extraneo calore. Calor namque naturalis animæ est amor Dei. Quando ergo subintrat extraneus amor concupiscentiæ, et aliorum peccatorum, recedit Deus. Et ideo cum dixit, *Non est Deus*, statim subdit, *Corrupti sunt*: Hier. v, 12: *Negaverunt* * *Deum*, * Domi[num]
et dixerunt, non est ipse, scilicet peccatorum damnator, justorum remunerator: Eccl. XXI, 17: *Cor fatui, scilicet peccatoris, quasi vas confractum. Corrupti* ergo *sunt*, peccatores per malum actum: Job. III, 19: *Erant autem eorum mala opera:* quia postquam per consensum amittunt bona gratuita, corrumpuntur in eis naturalia; et ideo sequitur eos pœna:

Ps. xcvi, 3: *Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus.* Item quando corpus putrescit, redditur abominabile. Sic anima hominis, quamdiu amor Dei est in ea, est Deo accepta; sed quando corrumpitur per peccatum, fit abominabilis. Abominabile est quod humanus appetitus refugit: et ideo dicit, *Et abominabiles facti sunt*, scilicet Deo et hominibus peccatores per consuetudinem peccandi: Hier. ii, 36: *Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas!*
*abalienati Osee ix 10: * *Alienati sunt in confusione, et facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt.* Et dixit: *In studiis*, quia per ea deveniunt abominabilia. Vel studiose faciunt, secundum Hieronymum. Plus enim abominatur Deus studiosam voluntatem peccandi, quam ipsum peccatum: Job xxxiv, 27: *Quasi de industria recesserunt ab eo: et vias ejus intelligere noluerunt.* Alia *littera* habet, *Corrumpunt et abominati sunt studium*, scilicet sapientiæ et disciplinæ: Prov. i, 29: *Exosam habuerunt disciplinam, et timorem Domini non susceperunt:* Ezech. viii, 13: *Adhuc videbis abominationes majores.* Consequenter agit de vitatione boni. *Non est qui faciat bonum*, quia *non est justus in terra qui faciat bonum, et non peccet*, Eccl. vii, 21: *Usque ad unum*, idest Christum, quia ipse solus nec peccatum contractum habuit, nec commissum. Beata Virgo habuit contractum peccatum: Eccl. vii, 29: *Virum de mille unum reperi, mulierem ex omnibus non inveni.* Vel, *Usque ad unum*, quia nec unus est qui perfecte faciat bonum. Verum est, supposito quod dixerunt, *Non est Deus*, *Et corrupti sunt.*

2. *Dominus.* Hic primo certificat culpam. Secundo exponit, ibi, *Sepulcrum.* Peccatum certificatur per iniquitatem; et ideo hic ponit Dei inquisitionem, dicens, Vos dicitis quod *Non est Deus*, sed falsum est, quia *Dominus de cælo prospexit super filios hominum:* Prov. xvi, 2: *Omnes viæ hominis patent oculis ejus.* Prospexit ego mittendo filium suum Dominus Pater de cælo, idest de sinu pietatis suæ: Isa. ult. lxvi, 1: *Cælum* ** *mihi*
** mea
sedes est. Vel *de cælo*, idest Christus per quem judicabit peccatores. Vel aliter. Dicunt aliqui quod Deus non cognoscit singularia et mutabilia, quia est immaterialis et simplex et æternus. Et sic non cognoscit secundum motus rerum, et secundum modum suæ cognoscibilitatis. Respondetur: immo: quia cognoscit materialia immaterialiter, ut Dionysius concludit. Et ita etiam cognoscit intellectus: et ideo dicit: *De cælo*, idest de altitudine suæ dignitatis et naturæ. *Prospexit super filios hominum.* Et vult invenire in nobis voluntate antecedente, qua vult omnes salvos fieri, id quod pertinet ad saluten, scilicet ut cognoscamus Deum per intellectum, et amemus per affectum, et desideremus. Et ideo dicit, *Ut videat*, idest, ut videre faciat, quia ipse semper videt. *Si est intelligens*, per intellectum: Deut. xxxii, 29: *Utinam saperent et intelligerent etc. Aut requirens Deum*, per affectum. Quid inveniet, cum hic quæsivit?[1] contrarium: quia *Omnes declinaverunt*: et ponit tria: scilicet declinationem a Deo, inutilem operationem, et cessationem a bono. Dicit ergo, *Omnes declinaverunt*, scilicet a Deo: Deut. xxxi, 29: *Novi quod post mortem meam inique agetis, et declinabitis de via quam præcepi vobis:* Oseæ iv, 1: *Non est veritas, non est scientia, non est misericordia Dei in terra:* Hier. viii, 6: *Nemo quod bonum est loquitur, nullus est qui agat pœnitentiam de peccato suo.* Item ex hoc quod declinat a Deo, efficitur inutilis: quia illud est inutile, quod non attingit ad id ad quod factum est. Homo autem factus est ad fruendum Deo: Sap. iv, 3: *Multigena impiorum multitudo non erit utilis.* Unde dicit: *Simul inutiles facti sunt.* Item cessant a bono, quia *Non est qui faciat bonum etc.* Hoc jam expositum est.

3. *Sepulcrum.* Hieronymus dicit, quod Apostolus utitur testimonio istorum versuum, *Sepulcrum patens etc.* Et invenitur alibi in sacra Scriptura Rom. iii, ubi dicit quod aliquam partem accepit ex Isa. lix, aliam ex aliis partibus Psalterii, et non ex isto Psalmo tantum, cum ipse

[1] Al.: « quæsierit. »

Hebræus esset, et sciret hoc in Hebræo non haberi; habetur tamen in editione[1] vulgata, qua vulgus utitur, vel quæ non attribuitur alicui certæ personæ. A sepulcro patenti exhalat fœtor; et ideo supra Psalmista certificavit malitiam, sive culpam inimicorum; hic autem exponit eam: et circa hoc duo facit. Primo ostendit, quomodo sunt peccatores inutiles aliis. Secundo quomodo sibi, ibi, *Contritio et infelicitas*. Circa primum duo proponit. Primo quomodo noceant aliis verbo. Secundo quomodo facto, ibi, *Veloces etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit promptitudinem oris ad nocendum. Secundo modum nocendi, ibi, *Linguis suis dolose agebant*. Dicit ergo: *sepulcrum patens est guttur eorum*. Tale autem ad nihil aliud est paratum nisi ut recipiat cadavera: sic os ejus qui semper est paratus ad mortificandum per detractionem, est sepulcrum patens. Apoc. IX, 17: *De ore eorum* procedebat *ignis, et fumus et sulphur*. Vel nota voracitatem eorum, quia guttur servit etiam ad comestionem. Sed quandoque nocent dolo, quandoque malitia, et quandoque injuria. Et primo ponit dolum quem habent in lingua. *Linguis suis*, exterius blande loquendo: Hier. IX: *Sagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta est;* secundo dolum[2] in corde: *Venenum aspidum sub labiis eorum*. Occultatum venenum mortificativum est, sed venenum aspidum insanabile est, et incantari non potest: Ps. LVII, 5: *sicut aspidis surdæ, et obturantis, etc.* cujus venenum dormiendo interficit: Hier. V, 26: *Inventi sunt in populo meo impii insidiantes, quasi aucupes ad capiendos viros*. Ibidem: *Sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plenæ dolo*, qui dulci sono attrahunt ad laqueum aves. In quo designatur crudelitas, et pertinacia, et malitia: crudelitas, quia nituntur occidere: pertinacia, quia semper odium est in corde ipsorum; et ideo dicit, *Venenum etc.*

4. *Quorum os maledictione*. Hic ostendit quomodo aperte nocent, quia per verba detractoria: *Et amaritudine*, idest amara verba: Lev, XIX, 14: *Non maledices surdo*. Vel quando verba contra Deum dicit, provocativa ad injuriam vel iram: Isa. V, 29: *Rugitus ejus ut leonis*. *Veloces*. Hic ostendit quomodo noceant facto. *Ad effundendum sanguinem:* Prov. I, 16*: Pedes eorum ad malum currunt, et festinant ut effudant sanguinem*.

5. *Contritio*. Hic ostendit quomodo sint nocivi sibiipsis. Dupliciter aliquis sibi nocet: perdendo scilicet bonum quod habet, et deficiendo ab eo quod sperat. Dicit ergo: *In viis eorum est contritio*, quia conteritur bonum quod habent: *et infelicitas*, quia non perveniunt ad bonum speratum, scilicet felicitatem: Isa. LI, 19: *Vastitas et contritio in viis eorum, et viam pacis nescierunt*; *non est judicium gressibus eorum*. Vel *contritio* in mundo isto: *infelicitas* post mortem, quæ felicitati est opposita: Job XXI, 30: *In diem perditionis servatur malus, et ad diem furoris ducetur:* hoc provenit ex uno quod est contra dilectionem proximi, quia *viam pacis non cognoverunt*, scilicet quid sit. Vel *viam pacis non cognoverunt*, scilicet Christum, quia viæ ejus sunt viæ pacis: Prover. III, 17: *Viæ ejus, viæ pulchræ; et omnes semitæ illius pacificæ. Non cognoverunt*, quia ipsum Christum peccando occiderunt. Aliud contra dilectionem Dei; unde dicit, *Non est timor Dei ante oculos eorum:* et ex hoc peccant: quia, ut dicitur Prov. XV, 27: *Per timorem Domini declinat omnis* homo *a malo*. Quia ergo hoc non habent, ideo sunt sepulcrum patens.

6. *Nonne*. Hic agit de spe liberationis. Et primo ostendit quod impii non habent spem: quia *Nonne cognoscent*. Secundo ostendit quæ sit hujusmodi spes, ibi, *Quis dabit ex Sion*. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod non cognoscent spem hanc. Secundo ponit signum, ibi, *Consilium inopis*. Movet primo quæstionem, et interponit in se culpam impiorum, et loquitur sic. Dico quod sunt sepulcrum patens, et quod non est Deus in corde eorum: sed numquid cognocent, quod Dominus est in generatione justa? quasi dicat: hoc debent cognoscere, et quod Dominus sit in ea: Hier. XIV, 9: *Tu*

[1] Al.: « meditatione. » Item: « versione. »

[2] Al. deest: « dolum. »

in nobis es, Domine, et nomen sanctum tuum etc. Ps. XXI, 4: *Tu autem in sancto habitas, laus Israel.* Est ergo Dominus in eo sicut in templo. *Et omnes qui operantur iniquitatem*, scilicet quantum ad Deum: *Et devorant plebem meam sicut escam panis*, quantum ad proximos, quos devorant auferendo bona eorum: Zach. XI, 9: *Voret* unusquisque carnem proximi sui:* Michææ III, *Comederunt carnem populi mei, et pellem eorum desuper excoriaverunt:* Eccli. XXXIV, 25: *Panis egentium vita pauperis: qui defraudat illum, homo sanguinis est. Non invocaverunt Deum*, idest non habent spem de Deo: Et sequitur ex hoc, quod non habent[1] securitatem: ideo dicit: *Illic trepidaverunt etc.* Prov. XXVIII, 1: *Fugit impius nemine persequente:* Job XV, 21: *Sonitus terroris semper in auribus illius, et pax cum sit illi, semper insidias suspicatur.* Sed qui invocant Deum salvantur: Joel. II 32: ** *Omnes qui invocaverunt nomen Domini, salvi erunt:* Prov. XVIII, 10: Turris *fortissima nomen Domini.* Non ergo tales cognoscent, quia *Dominus in generatione justa est.* Et ostendit quod non, per signum; quia *Confudistis consilium inopis*, idest confusibilem reputastis, et blasphemastis quantum in vobis est: et hoc est consilium inopis, ut sciat *Quoniam Dominus spes ejus est:* Ps. XXI, 9: *Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Matth. XIX. Qui dicit: *Si vis perfectus esse etc.* Item IX. Hoc consilium semper divites contemnunt: Prov. *Despexisti omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis.* Et unde? *Quoniam Dominus spes ejus est:* quia non habent in mundo unde sperent nisi in Deo, qui spes sanctorum est.

* *devorent*

** *omnis qui invocaverit... salvus erit*

7. Omnes antiqui expectabant hoc. Gen. XLIX, 10: *Non auferetur sceptrum de Juda etc.* Sed hoc expectabatur ex Sion, idest ex Judæis: Jo. IV, 22: *Salus ex Judæis est.* Sed quando? Responsio: hoc habebimus, *Cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ*, qui sunt in captivitate peccati et carcere inferni: Isa. XLIX, 25: *Equidem captivitas a forti tolletur et quod captum fuerit a robusto.* Et tunc lætetur *Jacob*, idest populus Dei interius: et exultet *Israel* exterius.

PSALMUS DAVID XIV

1. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo: aut quis requiescet in monte sancto tuo?

2. Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam. Qui loquitur veritatem in corde suo; qui non egit dolum in lingua sua:

3. Nec fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit adversus proximos suos.

4. Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus; timentes autem Dominum glorificat.

5. Qui jurat proximo suo et non decipit: qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit. Qui facit hæc, non commovebitur in æternum.

1. Supra Psalmista egit de malitia et dolo adversariorum; hic agit de propria justitia. Et primo ostendit qualis sit justitia quam Deus acceptat. Secundo, quasi gratias agens, ostendit qualis sit sua justitia, ibi, *Conserva me.* Titulus, *Psalmus David.* In Psalmo isto duo facit: nam quasi sacerdos existens coram Deo consulit Deum. Primo ponitur quæstio. Secundo responsio[2] ibi, *Qui ingreditur sine macula.* Præmittit ergo duplicem quæstionem: quia duplex est status præsentis Ecclesiæ et futuræ. Primus est militantium: Apoc. XIV, 13: *Amodo jam dicit spiritus ut requiescant.* Et hi duo status signati sunt in veteri testamento. Quia primo habuerunt tabernaculum, Exod. XXVI, quamdiu habuerunt bella et labores. II Reg. VII, 12: *Factum est cum dedisset Dominus requiem David ab universis inimicis suis, dixit ad Nathan: Vides quod ego habitem in domo cedrina, et arca Dei posita est in medio pellium?* Postea fecit templum, quando habuit pacem. Per tabernaculum designatur Ecclesia militans, per templum in monte factum status futuræ vitæ: et ideo dicit,

[1] Al.: « quod habent. »

[2] Al. « expositio. »

Quis habitabit in tabernaculo tuo? idest in præsenti Ecclesia; quasi dicat: quis est dignus habitare? Peccatores enim habitant numero, non merito. Hieronymus habet. *Quis peregrinabitur?* Ps. LXVII, 7: * *Habitare facit unanimes in domo.* Secunda quæstio, *Quis requiescet in monte sancto tuo?* Et dicitur Mons sanctus, quia nihil est ibi coinquinatum: Hier. XXXI, 23: *Benedicat tibi Dominus, pulchritudo jutitiæ, mons sanctus:* Isa. XXXV, 8: *Via sancta vocabitur:* Exod, XV, 17: *Introduces eos, et plantabis in monte hereditatis tuæ, firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es, Domine.*

* *inhabitare...unius moris*

2 *Qui.* Hic ponitur responsio: et circa hoc duo facit. Primo commemorat merita habitantium in prædictis locis, scilicet in tabernaculo et in monte sancto Dei. Secundo præmium, ibi, *Qui facit hæc, non commovebitur in æternum*, Ponit autem decem effectus virtutum. Sed actio virtuosi consideratur dupliciter. Primo per comparationem ad se. Secundo per comparationem ad alios. Primo proponit ea per quæ homo bene operatur in se. Secundo ea per quæ se bene habet ad proximum. ibi, *Nec fecit proximo suo etc.* In se, quantum ad exteriora in opere, et in locutione. In opere, quantum ad duo. Primo, quod fugiat malum; et ideo dicit: *Qui ingreditur sine macula.* Vita ista quædam via est ad vitam æternam; et ideo dicit, *Ingreditur*, idest in via graditur. Ps. XLI, 5**: *Ingrediar in locum tabernaculi.* Item CXVIII, 1: *Beati immaculati in via. Sine macula*, scilicet mortali, quia peccatum veniale non habet maculam proprie: Eccli. XXXI, 8: *Beatus dives qui inventus est sine macula.* Sed in Christo et in Virgine Maria nulla omnino macula fuit, et istis appropriatur temperantia, quia contra temperantiam maculatur. Secundo, ut faciat bona; et ideo sequitur, *Et operatur justitiam*, idest ea ad quæ justitia inclinat; et reducuntur ad eam prout est specialis virtus. In sermone, primo, ut faciat bonum; *Qui loquitur veritatem*, idest faciat bonum locutionis: Isa. XXXIII, 14: *Quis poterit habitare ex vobis cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in justitiis, et loquitur veritatem.* Et dicit, *In corde*, contra illos qui loquuntur veritatem, a casu, non ex proposito: Proverb. XII, 19: *Labium veritatis firmum erit*: I Petr. II, 1: *Deponentes omne mendacium et omnem dolum, quasi modo geniti infantes.* Secundo, ut vitet malum, scilicet dolositatem: Hier. IX, 8; *Sagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta est. Qui non egit dolum in lingua sua.* Alia *littera*, *Qui non est facilis in lingua sua.* Prov. XXV, 28: *Urbs patens et absque murorum ambitu, vir qui non potest in loquendo coercere spiritum suum.* Alia *littera. Et non est accusatio in lingua ejus*; quia scilicet non est detractor et relator; vel quia verba sua non sunt accusabilia: Eph. IV, 29: *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat.*

** *transibo*

3. *Nec fecit.* Supra egit Psalmista de virtuosa operatione quam Deus acceptat, connumerando ea per quæ homo bene operatur in se, hic autem connumerat ea per quæ se bene habet ad proximum. Et hic quantum ad proximum petit tria. Primo, ut ei non noceat. Secundo, quod non consentiat nocenti: Rom. I, 32: *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur; sed digni sunt morte non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Tertio, quod non decipiat ipsum. Dicit ergo quantum ad primum, *Nec fecit proximo suo malum*, ne corporaliter nec spiritualiter: Rom. XII, 17: *Nulli malum pro malo reddentes:* Gal, VI, 10: *Dum tempus habemus, operemur bonum.* Quantum ad secundum dicit, *Et opprobrium non accepit adversus proximos suos.* Aliquis dicit aliquid contra aliud, sed non est sustinendum; et ideo dicit, *Opprobrium non accepit*, tunc scilicet, quando ille qui audit verba detractoria contra eum, et ex his detestatur illum de quo dicuntur, vel etiam ipse dicit aliis: Eccli. XIX, 10: *Audisti verbum contra proximum tuum, commoriatur in te etc.* Eccl. 28: *Sepi aurem tuam spinis, et noli audire linguam nequam.* Hieronymus: « Si non est auditor, non est detractor. » Bernardus: « Detrahere aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixero »: Prov. XXV, 22: *Ventus aquilo dissipat pluviam, et facies tristis linguam detrahentem*: quia, ad litteram, detra

hens cessat cum audiens contristatur.

4. *Ad nihilum*. Hic ostendit quod non despiciat. In homine sunt duo : scilicet vitium et virtus. Vitium est despiciendum ; et ideo dicit *Malignus*, inquantum talis, *Ad nihilum est deductus*, idest nihil reputatur ; et hoc est bonum : primo ad tollendum æmulationem : quandoque enim aliquis malus exaltatur : Hier. xiv, 1 : *Via impiorum prosperatur etc.* Sed propter hoc nullo modo debet eum reputare magnum, sed debet eum despicere : I Mach. ii, 62 : *Gloria hominis peccatoris stercus et vermis est : hodie extollitur et cras non invenitur, quia conversus est in terram suam, et cogitatio ejus periit.* Vel aliquis magnus intendit nocere ; sed ex quo est malignus, contemnas eum : quia talium derogatio est nostræ vitæ adprobatio : Ps. xxvi, 3 : *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum,* idest peccatores. Sed virtuosum hominem reputa magnum ; ideo dicit, *Timentes autem Dominum glorificat* : Eccl. xxv, 13 : *Quam magnus est qui invenit sapientiam et scientiam, sed non est super timentem Dominum, Glossa* aliter exponit, *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus*, idest diabolus victus est ab eo : I Joan. ii, 14 : *Vicistis malignum etc.* Dominus glorificat timentes Dominum, scilicet se. Sed prima expositio est magis litteralis.

5. Hic prohibet ne decipiat proximum In tribus autem proximus decipitur. Videlicet in promissis, et hoc per juramentum ; et ideo dicit, *Qui jurat etc.*, idest firmat ad decipiendum, quia non servat : Zach. viii, 17 : *Juramentum mendax non diligas :* Levit. xix, 21 : *Non perjurabis in nomine* Dei tui, et non polues illud.* Jurare non pertinet ad virtutem, sed juramentum servare. Item in contractibus. Unde : *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram* : Luc. vi, 35 : *Mutuum date, nihil inde sperantes, et munera super innocentem non accepit* : Prov. xvii, 23 : *Munera de sinu*, idest Ecclesiæ, impius accipit, ut pervertat semitas judicii. Deut. xxiii, prohibetur, quod non detur fratri ad usuram, quia vendit quod non est, cum non habeat usum fructum. Item in judiciis, quando dat sententiam contra innocentes ; et ideo dicit, *Et munera* : Isa : *Væ qui justificatis impios** propter munera* : Job. xv, 34 : *Ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.* Consequenter ponitur præmium. *Qui facit*, idest servat, *Hæc omnia* prædicta : Jac. i, 22 : *Estote factores verbi.* Rom. ii, 13 *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores : Non commovebitur in æternum* idest hic habitabit in monte sancto meo : Infra cxxiv, 1 : *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion etc.* Psal. liv, 23 : *Non dabit in æternum fluctuationem justo.*

* meo... pollue nomen Dei tui

** pro muneribus

PSALMUS XV

1. *Inscriptio tituli ipsius David.*

Conserva me Domine, quoniam speravi in te : dixi, Domine, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

2. Sanctis qui sunt in terra ejus, mirificavit omnes voluntates meas in eis.

3. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum ; postea acceleraverunt.

4. Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea.

5. Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei ; tu es qui restitues hereditatem meam mihi. Funes ceciderunt mihi in præclaris ; etenim hereditas mea præclara est mihi.

6. Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum ; insuper et usque ad noctem increpuerunt me renes mei. Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commovear. Propter hoc lætatum est cor meum, et exultavit lingua mea.

7. Insuper et caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem.

1. In præcedenti Psalmo enumeravit justitias quas Deus requirit ab homine ; hic autem ostendit quomodo justitiam sequebatur. Titulus talis est : *Inscriptio tituli ipsius David*. Et quantum ad litteram significat quod editus est specialiter de his quæ pertinent ad personam David. Sed quia David gerebat etiam personam

Christi ex ejus semine nascituri, ideo quædam hic de David, quædam de Christo ponuntur. Et ideo Petrus Act. II, 25 : *Providebam Dominum etc.* de resurrectione Christi dicit proprie dictum esse, et non de David. Et secundum hoc tangit historiam in Psalmo isto de novo testamento, secundum quod dicitur Joan. XIX, 19, quod Christo crucifixo imposuit Pilatus titulum super caput ejus. *Hic est Jesus Nazarenus Rex Judæorum* . et hic est quasi titulus regni ejus. Triplex titulus consuevit describi. Aliquando in sepulcro alicujus : hoc est sepulcrum talis. Aliquando in domo : hæc est domus talis. Aliquando pro triumpho, sicut Romæ fiebat : et hic titulus Christi est, qui triumphavit per crucem : Col. II, 15 : *Palam triumphans illos in seipso, expolians principatus et potestates.* Signatur ergo hic, quod in Psalmo specialiter de regno Christi agitur. Titulus Hieronymi talis est, *Humilis et simplicis psalmus David.* Et signatur quod agitur in Psalmo illo de simplicitate et humilitate David, sive singularis, sive figurati, scilicet Christi. Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes in prima ostendit sive ex parte sua, sive ex parte Christi loquens, se soli Deo inhærere. Secundo commemorat beneficia quæ a Deo recepit, ibi, *Benedicam Dominum qui etc.* Primum ad simplicitatem, secundum ad humilitatem pertinet. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod soli Deo inhæret. Secundo rationem assignat, ibi, *Dominus pars etc.* Circa primum tria facit. Primo ostendit quomodo se habeat ad Deum. Secundo, quomodo se habeat ad sanctos Dei. Tertio, quomodo se habeat ad inimicos Dei. Secundum, ibi, *Sanctis.* Tertium, ibi, *Multiplicate etc.* Ad Deum se habet ut sibi soli inhærens : et hoc dupliciter : per spem et fidem, ibi, *Dixi Domino.* Circa primum duo proponit : scilicet signum spei, et ipsam spem. Signum spei, ibi, *Conserva me, Domine* : quasi : non confido per me servari posse : sed tu, Domine, *Conserva me*, vel in se, vel in membris suis : Joan, XVII, 11 : *Pater, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi.* Et hoc. *Quoniam speravi in te.*

Sed numquid speravit Christus?

Dicendum est quod sic : speravit quidem pro aliis vitam æternam, pro se autem claritatem corporis. Claritatem autem animæ habuit in instanti suæ conceptionis.

Dixi etc. Hic primo ponit actum fidei. Secundo rationem assignat, ibi, *Quoniam bonorum etc.* Actus fidei est confiteri Deo, vel in corde credendo, vel exterius laudando, factis approbando : Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* ; et ideo, *Dixi*, corde, ore, et opere, *Quia Deus meus etc.* Gen. XXVIII, 21 : *Erit mihi Dominus in Deum.* Et ideo est, *Quia bonorum meorum non eges.* Et hoc est proprium Dei : quia infinitæ bonitatis est, et nihil ei addi potest, quia est substantiale bonum ad omnia extendens bonitatem sicut sol lumen, non per participationem, sed per ipsum esse illuminans omnia. Cuilibet autem alii creaturæ potest addi, etiam sanctis, et propter hoc aliquid eis accrescit, et ideo aliquo modo indigent nobis : sed Deus solus non indiget bonis nostris : Job XXXV, 7 : *Porro si juste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?* Hieronymus habet, *Quoniam bene non est nobis sine te* : quasi, ex hoc apparet, quia tu es Deus meus, quia tu es bonitas, nec mihi bene est sine te.

2. *Sanctis.* Hic ostendit quomodo se habet ad sanctos, etiam ut legitur ex persona Christi. Et sciendum, quod voluntas Patris sicut voluntas Christi est, et inquantum homo, ut impleat voluntatem Patris : Ps. XXXIX, 9 : *Ut* faciam voluntatem tuam, Deus meus volui* : I Thess. IV, 3 : *Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra* : Joh. VI, 38 *Descendi de cœlo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me, Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam, sed ressuscitem illud in novissimo die.* Christus autem multa voluit : et hoc propter nostram utilitatem. Sed quid voluit? Pati, mori, resurgere, ut nos vivificaret. Dicit ergo : Deus pater, *Omnes voluntates meas mirificavit*, idest mirifice adimplevit, *In eis*, In quibus? *Eis*, In sanctis qui sunt in terra ejus, idest in Ecclesia militante et triumphante. Hieronymus habet sic, *Sanctis qui sunt in terra et magnificis, omnis vo-*

* facerem

luntas mea in eis. Alia *littera* habet, *Robusti.* Et dato quod aliquis terrenus confidat in potestate robusti exercitus, sed David dicit, *Ego speravi in te* : Eccl. II, 11 : *Nullus speravit in Domino, et confusus etc.* Et robusti mei sunt sancti tui, qui magna faciunt : Ps. C, 6 : *Oculi mei ad fideles*, dicit Christus, ut sedeant mecum. Quod ipse Christus diligat sanctos, patet : Prov. VIII, 17 : *Ego diligentes me diligo.*

3. *Multiplicatæ.* Hic ostendit quomodo se habeat ad adversarios Dei, sive ad peccatores. Et primo ponit eorum conversionem ; secundo conversionis modum, ibi, *Non congregabo.* Circa primum duo facit. Primo proponit statum præcedentis culpæ ; secundo ponit statum subsequentis gratiæ, ibi, *Postea acceleraverunt.* Dicit ergo, *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum*, idest diversa peccata. Vel *infirmitates*, idest pœnalitates ex peccato consequentes. Thren. I, 22 : *Multi gemitus mei.* Et ex hoc sequitur, *Postea acceleraverunt*, idest conati sunt ad curandum vitam, ut redimerent tempus perditum. Et signanter hoc faciunt, quia, *ubi* abundat delictum superabundat gratia* : ut dicitur Rom. VI, 1. Item post tribulationes homo currit ad Deum. Osee VI, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me, venite, revertamur ad Dominum.* Ps. LXXXII, 17 : *Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine.*

* abundavit

4. *Non.* Hic ponit modum conversionis. Et primo ostendit ad quem ritum convertantur ; secundo, quomodo perfecte ibi, *Nec memor ero etc.* Dicit ergo, *Acceleraverunt.* Sed quomodo convertentur? In veteri lege illi qui convertebantur, offerebant diversa sacrificia. Sed ego adunabo ex diversis partibus ad finem ; sed non ut effundant sanguinem ; quia, ut Apostolus dicit Hebr. X, 4, *Impossibile est** per sanguinem taurorum aut hircorum, auferri peccata. Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus*, idest de ritu legis : sed hæc congregatio est de sanguine novo, idest Christi. Hebr. IX, 28 : *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.* Heb. X, 14 : *Una oblatione consummavit in æternum sanctificatos etc.* Zach. IX, 11 : *Tu autem in sanguine testamenti tui*** eruisti vinctos*** tuos de lacu in quo non est aqua etc.* Sed, quomodo perfecta erit ista congregatio? *Quia non ero memor nominis illorum*, quod habebant in statu peccati, quia unus dicebatur fornicator, alius latro. Sed nullus post conversionem debet sic nominari, quia hujusmodi nomina sunt deleta. Vel, non ero memor peccatorum in judicio, cum congregabo justos, *Venite benedicti*, Matth. XXV, 34. Et hoc *Per labia mea*, vel per prædicatores meos. Sed dicetur eis, *Ite maledicti etc.* Hier. XV, 19 : *Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris.* Hieronymus habet : Multiplicata sunt idola eorum : post tergum sequentium non libabo libamina eorum de sanguine, neque assumam nomina eorum in labiis meis ; quasi dicat, Te colo, non idola. Sed illorum idola multa sunt. Oseæ : *Multiplicavi post dorsum recedentes ad te.* Hierem. II, 27 : *Verterunt ad me tergum et non faciem, nec ero particeps libaminum eorum.* Deut. XXXII 38 : *De quorum victimis comedebant adipes, et bibebant vinum libaminum.* Nec jurabo per illa idola.

** sanguine

*** emisisti

5. *Dominus.* Hic assignat rationem suæ inhæsionis soli Deo, quia scilicet ipse solus est hereditas sua ; quasi dicat : Ideo solum huic inhæreo[1] quia hæc est hereditas mea. Primo dicit Deum esse suam hereditatem. Secundo commendat eam, quod est contentus de ea, ibi, *Etenim hereditas mea etc.* Ipsa est bonum nostrum quo fruimur : homines in mundo isto quærunt possessiones et usus earum, sed possessio sua est Deus : unde *Dominus, pars hereditatis meæ*, intransitive, idest hereditas quæ venit mihi in partem. Quidam habent pro hereditate delectationes carnis. Sap. II, 9 : *Hæc est pars et hæc sors nostra.* Alii autem alia delectabilia mundi : sed Deus est sors mea. Thren. III, 24 : *Pars mea Dominus, dixit anima mea.* Sed non solum est hereditas mea, sed, *Pars calicis mei*, idest calix meus veniens mihi in sortem ; quia tota delectatio mea et potus est Deus. Ps. XXII, 5 : *Calix meus inebrians quam præclarus*

[1] Al. : « solum hoc in cœlo. »

est. Vel Christus habet hereditatem fideles ; et hujusmodi hereditatis, scilicet fidelium, Deus est pars, sicut dictum est, *Dominus pars calicis mei*, quia passio mea ordinatur ad Deum. Ipse etiam est dator hujus hereditatis : *Tu es qui restitues hereditatem meam mihi*, scilicet æternæ gloriæ. Et sic Christus loquitur ex persona suorum, qui eam perdiderunt peccante primo parente. Vel, *Hereditatem*, idest claritatem corporis, quam perdidit homo peccando. *Funes extenderunt mihi in præclaris*. Divites terram mensurant fune. Deut. : *Jacob funiculus hereditatis ejus*. Et ideo portio dicitur quasi funiculus funis, idest portio mea cedit mihi in rebus optimis, quia nihil melius ipso Deo. Hier. III, 19 : *Tribuam tibi terram desiderabilem, præclaram hereditatem*. Secundo ostendit quod sit ea contentus : *Etenim hereditas me præclara est mihi* ; quasi dicat : Non solum hereditas mea in se præclara est ; sed est ita præclara mihi, quod nullo modo mutarem eam. Ps. CXXXI, : *Hæc requies mea in sæculum sæculi : hic habitabo, quoniam elegi eam*.

6. *Benedicam*. Supra Psalmista posuit rationem quare soli Deo inhæret, quia scilicet ipse est pars hereditatis suæ ; hic recognoscit beneficia. Et primo proponit beneficia suscepta ; secundo speranda, ibi, *Insuper et caro mea*. Circa primum duo facit. Primo commemorat beneficia suscepta ; secundo ostendit gaudium quod habet ex eis, ibi, *Propter hoc lætatum est cor meum*. Commemorat ergo duplex beneficium : unum in adeptione boni, aliud conservando contra mala. Quantum ad primum dicit, *Benedicam Dominum etc.* ut intelligam quam præclara sit illa hereditas æterna. Ps. CXVIII 34 : *Da mihi intellectum, et scrutabor etc*, Ps. XXXI, 8 : *Intellectum tibi dabo, et instruam te*. Eccli. ult : *Danti mihi sapientiam dabo gloriam*. Dedit autem Dominus homini rationem ad sapientiam, sed non totaliter abstulit infirmitatem ; sed hoc erit in gloria [1]. Et primo proponit eam ; secundo ponit auxilium contra eam, ibi, *Providebam Dominum*. Omnis homo habet a Deo secundum rationem lumen intellectus, et justus reformatur lumine gratiæ. Sed adhuc infirmitas carnis restat ; et ideo dicit, *Insuper adhuc increpuerunt me renes mei*, idest infirmitates meæ, scilicet culpæ, vel peccata. Et hoc, *Usque ad noctem*, idest usque ad mortem, *increpuerunt me renes mei*, idest reprehensibilem me ostenderunt. Alia *littera*. Quia in renibus incentivum luxuriæ sedem habet, et sic delectationem tentando molestat. II. Cor. XVII, 7 : *Ne magnitudo revelationum etc.* Sed in Christo non sunt infirmitates culpæ, vel infectionis, quia caro ejus non repugnat adversus spiritum ; et ideo intelligitur solum de pœna. Heb. IV, 15: *Tentatum per omnia*, quantum ad infirmitates corporales. Sed si de nobis intelligatur, dicendum quod homo qui donum intellectus habet, vel gratiam, dicat adhuc cum Apostolo, Rom. VII, 23 : *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*. Vel *Renes*, idest Judæi sibi conjuncti, *usque ad noctem*, idest usque ad passionem, sive usque ad passibilitatem carnis. Et quia caro timebat passionem, ego in illa passione, *Providebam Dominum*, erectis oculis in cœlum, non in mundo. Providentia est prævisio rerum fiendarum in futuro ; sed visio sive conspectus est rerum præsentium. Sed si adhuc tales renes impugnant, non est timendum, quia paratum habet auxilium Dei. Et ideo primo ponit recordationem auxilii, dicens, *Providebam Dominum etc.*, quando scilicet *increpuerunt me renes mei*. Ps. XXIV, 15 : *Oculi mei semper ad Dominum quoniam etc.* Et hoc ideo quia *A dextris est mihi ne commovear*, non ad sinistram. Prov. III, 26 : *Dominus erit in latere tuo, et custodiat pedem tuum ne capiaris*. Isa. L, 8 : *Stemus simul etc*. *Propter hoc lætatum est cor meum*. Reg. II, 1 : *Exultavit cor meum in Domino*. Ps. LXIII, 11 : *Lætabitur justus in Domino* etc. *Et exultavit lingua mea etc.* exterius, cum exteriori gaudio prorumpit in laudem vocis. Isa. XII, 5 : *Cantate Domino quoniam magnifice fecit*. Psal. LXXX, 2 : *Exultate Deo etc*.

7. *Insuper*. Hic enumerat beneficia spe-

[1] Al. : « dando gloriam. »

randa. Primo quantum ad resurrectionem carnis ; secundo quantum ad animam, ibi, *Notas*. Prima in duo. Primo ponit spem resurrectionis ; secundo modum, ibi, *Quoniam non derelinques*. Dicit ergo, Dedisti mihi intellectum, et astitisti mihi homini, sed *Insuper et caro mea requiescet in spe*, resurrectionis. Ps. III, 6 : *Ego dormivi, et soporatus sum, et resurrexi*. Et etiam habebit caro mea spem in resurrectione. Sap. III, 4. *Spes illorum immortalitate plena est*. Ratio, quia resurrectio requirit unionem corporis et animæ ; et ideo non debuit anima conjuncta divinitati remanere in inferno ; sed tamdiu debebat ibi stare, donec probaretur veritas humanitatis, et veræ carnis : nec plus decebat relinqui in inferno, ubi descenderat ad liberandum sanctos. Eccli. XXIV, 45 : *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes etc.* Item ex parte corporis, quia *Nec dabis sanctum*, idest corpus meum a te sanctificatum, *Videre corruptionem*, idest putrefactionis, vel resolutionis, quam non est passus ; sed mortis corruptionem passus est. Beneficia quæ pertinent ad animam commemorat, cum Dicit. *Notas*. Hoc refertur ad Christum pro membris suis, et hæc sunt documenta et præcepta [1] quæ sunt via in beatitudinem. Prov. VII, 2 : *Serva mandata mea, et vives* ; et ideo dicit, *Notas mihi fecisti vias vitæ*. Secundo commemorat beneficium : ubi tria dicit. Primo plenam Dei visionem, *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo*, idest videbo vultum tuum. I Cor. XIII, 12 : *Nunc cognosco ex parte*, idest imperfecte, *tunc cognoscam facie ad faciem*. Plenam lætitiam : Joan. XVI, 24 : *Ut gaudium vestrum plenum sit* : quia delectationes [2] indeficientes, quia, *in dextera tua usque in finem*. Isa. LI, 11 : *Lætitia sempiterna super capita eorum, gaudium et lætitiam obtinebunt : et fugiet ab eis dolor et gemitus*. Prov. III, 16 : *Longitudo dierum in dextera ejus, et in sinistra illius divitiæ et gloria*.

PSALMUS XVI

1. *Oratio David.*

Exaudi, Domine, justitiam meam, intende deprecationem meam. Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis. De vultu tuo judicium meum prodeat : oculi tui videant æquitatem. Probasti cor meum, et visitasti nocte : igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas. Ut non loquatur os meum opera hominum : propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras. Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea.

2. Ego clamavi quoniam exaudisti me, Deus ; inclina aurem tuam mihi, et exaudi verba mea.

3. Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te. A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, ut pupillam oculi. Sub umbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum qui me afflixerunt.

4. Inimici mei animam meam circumdederunt, adipem suum concluserunt, os eorum locutum est superbiam. Projicientes me nunc circumdederunt me : oculos suos statuerunt declinare in terram. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam ; et sicut catulus leonis habitans in abditis.

5. Exurge Domine, præveni eum, et supplanta eum ; eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ. Domine, a paucis de terra divide eos in vita eorum ; et de absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Saturati sunt filiis, et dimiserunt reliquias suas parvulis suis.

6. Ego autem in justitia apparebo conspectui tuo. satiabor cum apparuerit gloria tua.

In finem.

Puero Domini David, qui locutus est Domino verba cantici hujus in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saulis.

1. Supra describit Psalmista [3] divinam justitiam, et ostendit quod eam servabat ; hic proponit orationem in qua petit exaudiri, propter justitiam. Titulus, *Oratio David*. Et est primus Psalmus qui intitulatur ab oratione, quia hujusmodi totaliter est oratio ; et ideo ab oratione incipit, quia inter tribulationes singulare refugium est oratio. Psalm. CVIII, 4 : *Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam*. Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes. In prima orat pro stabilitate propria ; in secunda petit libera-

[1] Al. : « documenta, fides et præcepta. »

[2] Al. : « quia de summo bono et delectatione. »

[3] Al. : « Psalmographus, » item « Psalmus. »

tionem a malo, ibi, *Ego clamavi*. Circa primum duo facit. Primo petit exaudiri; secundo proponit petitionem suam, ibi, *De vultu tuo*. Considerandum est autem, quod in exauditione sit triplex gradus. Primo ille cui fit petitio, audit verba. Secundo attendit sensum[1]. Tertio implet petitum. Primo ergo petit ut exaudiatur, dicens, *Exaudi etc*. Dan. IX, 17 : *Exaudi, Domine Deus, orationem servi tui*. Secundo in exauditione ponit meritum petentis; et ideo dicit, *Justitiam meam* : quasi dicat : in me est meritum ut exaudias. *Glossa* : Justitia habet vocem apud Deum, qua penetrat cœlum : Jac. ult, 16 : *Multum valet deprecatio justi assidua* : Joan. IX, 31 : *Peccatores Deus non audit; sed si quis Dei cultor est, hunc Deum exaudit*. Secundo petit quod intendat ad sensum orationis, *Intende deprecationem meam*. *Glossa* dicit : Deprecationem, quæ est pro malis amovendis. Alia *littera*, *Intende ad canticos meos*, quasi ad spiritualem intellectum : Ps. CXXIX, 2 : *Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ*. Tertio quod audiat verba orantis; et ideo dicit, *Auribus percipe orationem*, quæ est, *non in labiis dolosis*, sed simplicibus : Isa. LIII, 9 : *Dolus non* fuit in ore ejus*.

* *neque dolus fuerit*

Sed cum omnia audiat, quare dicitur quædam audire, et quædam non? Sap. I, 5 : *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu*. Deus non dicitur audire nisi verba vera, et non quæ proveniunt ex labiis dolosis : et ideo dicit, *Non in labiis dolosis*. Ps. XI, 3 : *Labia dolosa in corde etc*. Et sic dolosum dupliciter accipitur : scilicet fictio respectu oris, et respectu operis, cum opus non concordat ori. Pharisaeus qui dicebat, Luc. XVIII, 11 : *non sum sicut cœteri hominum etc*., non fuit exauditus; sed alius qui non in labiis dolosis, sed recte orabat, fuit exauditus, quia descendit justificatus in domum suam. *Glossa* : Labia dolosa sunt qui dicunt Domine Domine, et non faciunt voluntatem Patris mei. *De vultu tuo*. Judex non profert sententiam nisi audita petitione et discussa causa. Et ideo hic petitionem ponit : et petit tria. Primo sententiam. Secundo causæ examinationem, ibi, *Probasti*. Tertio sententiæ qualitatem, *Perfice*. Circa primum duo facit. Primo petit judicium. Secundo temperamentum, ibi, *Oculi tui*. Dicit ergo, *De vultu tuo*, idest de cognitione[2] tua : *Judicium meum prodeat*, idest pro me : Hier. X, 24 : *Corripe me Domine, verumtamen in judicio, non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me*. Sed hic petit judicium non severitatis : Isa. LXIV, 6 : *Omnes justitiæ vestræ quasi pannus menstruatæ*, sed æquitatis, secundum quod patitur humana natura : et ideo dicit, *Oculi tui videant æquitatem*, idest judicent judicium æquitatum : Isa. XI, 4 : *Arguet in æquitate pro mansuetis terræ* : Job. : *Æquitatem proponat contra me, et ad victoriam proveniet judicium meum*; quasi dicat : Non peto judicium, quia causa mea tibi examinata est. Quod causa sua sit examinata coram eo, ostendit cum dicit, *Probasti etc*. Et primo ponit ordinem examinationis. Secundo quid sit inventum exponit, *Et non est inventa*. Dicit ergo, *Probasti cor meum*. Differentia est inter probare et examinare : probare quærit rationem facti, examinare quærit ipsum factum. Ratio autem facti magis tangit cor, sed factum magis tangit corpus. Dicit ergo, *Probasti cor meum*, idest probatum ostendisti, quod non est turbatum propter tribulationes quas patior. Deus cum examinat, tria facit. Probat, visitat, et examinat. Probat cum dijudicat an habeat cordis rectitudinem : quia si non habet, non curat examinare; sed quando hoc habet, indiget examinari utrum habeat firmitatem : Hier. XVII, 10 : *Ego Dominus scrutans corda et probans renes, qui do unicuique juxta viam suam*. Sed hæc examinatio est dura et fortis, ita quod nullus sustineret nisi adjutus ab eo : Job VI, 11 : *Quæ fortitudo mea ut** sub-sistam, et quis finis meus ut patienter agam? nec fortitudo mea nec caro mea ænea est*. Et ideo præmittit visitationem : Psalm. LXXXVIII, 33 : *Visitabo in virga*, vel adjuvando, vel corrigendo. *Visitasti nocte*. Sed potest idem intelligi per noc-

** *sus... nec...*

[1] Al. : « seorsum. »

[2] Al. : « cogitatione. »

tem et ignem, quia turbat animam : Job xxx, 17 : *Nocte os meum perforatur doloribus :* et incendium facit hoc idem. Vel *Nocte*, idest defectu spiritualis intelligentiæ. Quandoque quis habet rectum cor, et supervenit sibi tentatio et negligentia : et hæc est in nocte : et in hac visitat Dominus adjuvando contra tentationes, et negligentiam excutit et confortat : Ps. LXX, 9 : *Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.* Vel nocte, idest quiete et silentio, et tunc visitat per consolationes : Matth. XXIII, 6 : *Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit. Examinasti igne*, idest tribulatione ; quia tunc apparet si est bonus amicus, et non recedit : Eccl. VI, 8 : *Est amicus secundum tempus suum, et non permanebit in die tribulationis.* Invenitur autem per istam examinationem innocentia et perfectio, quia examinat si in eo inveniatur innocentia. Hoc autem in isto invenitur. Et primo ponit ejus innocentiam. Secundo perfectionem, ibi, *Non est inventa in me iniquitas.*

Sed contra. I Joan. I, 8 : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, et veritas in nobis non est :* et Prov. XX, 9 : Quis potest dicere, mundum est cor meum? Eccl. VII, 21 : *Non est homo justus in terra qui faciat bonum et non peccet. Glossa*, Nec infans unius diei.

Dicendum, quod loquitur de iniquitate peccati per quam in tribulatione recedit a Deo.

Perfectio innocentiæ invenitur in eo, intantum quod non loquitur *Opera hominum*, idest peccatum ; quasi dicat : Non solum in corde, sed nec in ore ejus est iniquitas : Job. VI, 30 : *Non invenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis iniquitas personabit :* Eph. IV, 29 : *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat.* Vel sic : *Non est inventa in me iniquitas, Ut non loquatur os meum*, cum post sequitur, *Opera hominum etc. :* quasi dicat, Tu vidisti quod in me non est iniquitas : et hoc, quia non decet me loqui, tu tamen vidisti hoc. Prov. XXVII, 2 : *Laudet te alienus, et non os tuum : extraneus et non labia tua.* Hieronymus habet sic : *Probasti cor meum, visitasti noc*te; *conflasti me, et non invenisti cogitationes meas ascendere super os meum;* quasi dicat : Non in tantum turbatio processit, ut veniret a corde ad os per murmura. Secundo exponit quo igne fuerit examinatus, cum dicit, *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.* Viæ duræ sunt adversitates ; et hoc sustinui, *Propter verba labiorum tuorum*, idest ut servarem verba, aut annuntiarem verba tua : Hier. XX, 8 : *Factus est sermo Domini in opprobrium et in derisum.* Hieronymus habet, *Ut vias latas.* Latrones quærunt diverticula ut lateant : ita David quando persequebatur eum Saul : Ps, XVII, 34 : *Posuit** *pedes meos quasi cervorum.* Spiritualiter dicitur de Christo punito inter latrones ut malefactor : Joan. XVIII, 30 : *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.* Si incipias versum ibi, *Propter opera hominum custodivi vias duras*, dicas vias duras quæ sunt opera hominum : Prov, IV, 11 : *Viam sapientiæ monstrabo tibi, ducam te per semitas æquitatis quas dum ingressus fueris etc.* Consequenter determinat quid petit : *Perfice gressus meos in semitis tuis*, scilicet justitiæ : Job. IV, 6 : *Ubi est fortitudo tua, patientia, et perfectio viarum?* Et hoc ut vestigia, idest affectus meus, non moveantur a mandatis tuis. Vel petit Christus pro Ecclesia ut gressus ejus perficiantur, et vestigia, idest sacramenta, non moveantur. Item, cum ex actibus generentur habitus, actus vestigia relinquuntur in voluntate. Vel ad litteram petit David, quod non præcipitetur de præruptis per quæ transibat fugiens Saul : I Reg. XXIV, 3 : Sequebatur eum Saul per prærumptissimas petras. Alia littera habet, *Sustenta pedes meos in calcibus meis, et non labentur vestigia mea.* Vel quod Christus secundum quod homo perficiatur in sempiternum gloria divinitatis : Joan. XVII, 5 : *Clarifica me, Pater, apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus fieret.*

* Perfecit

2. *Ego.* Supra petit Psalmista ut stabiliatur in bono ; hic autem petit ut liberetur a malo : et circa hoc tria facit. Primo petit exaudiri in sua petitione. Secundo ponit eam, ibi, *Mirifica misericordias tuas.* Tertio exauditionem suæ petitionis manifestat ibi, *Ego autem.* Circa primum

duo facit. Primo proponit spem conceptam de Deo. Secundo ex hac petit se exaudiri, ibi. *Inclina aurem.* Dicit ergo, *Ego clamavi.* Videtur ordo præposterus : quia convenientius videtur dici, *Quoniam clamavi, exaudisti me.* Et ideo tripliciter exponitur. Uno modo secundum Glossam, *Ego clamavi.* In clamore validior intentio mentis est, et libera. Tunc ergo clamant qui cum magna devotione orant, et libertate cordis. Et unde hoc? *Quoniam exaudisti*, dando scilicet libertatem. Gregorius : Neminem exaudit Deus nisi quem ut precetur inspirat, animam scilicet per aliquam devotionem : Psalm. CXVIII, 20 : *Concupivit anima mea desiderare etc.* Alio modo, secundum Augustinum x *de civit. Dei*, quod ly *quoniam* non designat causam, sed signum; quasi dicat : hoc est signum quod clamavi, quia exaudisti me. Tertio modo, quia cum quis exauditur semel, iterum fiducialius petit. Et ideo dicit, *Quoniam exaudisti ego clamavi.* Hieronymus habet, *Plane quoniam exaudisti.* Semper hæc duo conjugit, clamorem, et exauditionem, quia qui sic clamat exauditur : Jonæ II, 3 : *Clamavi de tribulatione mea ad Dominum, et exaudivit me* : Psalm. CXLI, 6 : *Clamavi ad te, dixi tu es etc.* Consequenter petit exaudiri. Et qui exaudit primo audit : ideo dicit, *Inclina*, nisi[1] Dominus sit in alto loco, oportet quod inclinet aurem ad audiendum illum qui est in imo. Dominus sedet in majestate sua ; et si vellet nostra agere secundum altitudinem suæ justitiæ, non salvaremur, quia Isa. LXIV, 6, *quasi pannus menstruatæ omnes justitiæ nostræ.* Et ideo oportet quod inclinet, et tunc exaudiat : Dan. IX, 18 : *Inclina Domine aurem tuam et audi.*

3. *Mirifica.* Hic ponitur petitio : et est duplex. Prima de sui liberatione. Secunda de inimicorum dejectione, *Exurge Domine præveni eum.* Circa primum duo facit. Primo petit liberationem. Secundo subdit necessitatem liberationis, ibi, *Inimici mei.* Circa primum tria facit. Primo petit misericordiam. Secundo salutem, ibi, *Qui salvos facit.* Tertio liberationis modum, ibi, *Custodi me ut pupillam oculi.* Dicit ergo, *Mirifica.* Quod quis liberetur a parvo hoste, non est mirum : sed cum quis liberatur a maximo malo, vel hoste, hoc est mirum : et hoc petit, *Mirifica*, idest mirabiliter libera me. Et hoc non secundum judicium hominis, sed secundum *Misericordiam tuam* : Eccl. XXXVI, 6 : *Innova signa et immuta mirabilia, glorifica manum et brachium dextrum, excita furorem et effunde iram, extolle adversarium, et affige inimicum.* Et hujus ratio est, quia tuum est et proprium. *Qui salvos facis sperantes in te :* Eccli. II, 11 : *Nullus speravit in Domino, et confusus est.* Et salvas,, *A resistentibus dexteræ tuæ.* Dextera Dei sive virtus est operativa spiritualiter in bonis : Prov. III, 16 : *Longitudo dierum in dextera ejus, et in sinistra illius divitiæ et gloria.* Dicuntur resistere dexteræ Dei dæmones sive peccatores qui impediunt spiritualia. Vel dextera Dei dicitur Christus : Psal. CXVII, 6 : *Dextera Dei fecit virtutem.* Cui resistunt Judæi contradicendo ejus doctrinæ : Jo. VII, 15 : *Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit?* et detrahendo illius operationi : Jo. IX, 16 : *Non est hic homo a Deo qui sabbatum non custodivit* : Luc. IX, 15 : *In Beelzebud principe dæmoniorum ejicit dæmonia.*

Sed est quæstio contra Psalmum (Ps. LXXV, 8 : *Tu terribilis es, et quis resistet tibi?* Nullus ergo suæ voluntati potest contradicere : Job. IX, 13 : *Deus cujus iræ nullus potest resistere.*

Et dicendum, quod nullus efficaciter potest resistere ei, sed potest habere voluntatem sive propositum resistendi.

Consequenter ponit modum liberationis, quia diligenter et tute : ideo dicit *Custodi me ut pupillam oculi.* Pupilla oculi cum diligentia custoditur, quia nihil quod lædere possit permittitur appropinquare ; sic et facit Deus in custodia servi sui : Deut. XXXII, 10 : *Circumduxit eum, et docuit et custodivit quasi pupillam oculi sui* : Zach. II, 8 : *Qui vos tetigerit, tangit pupillam oculi mei* : Vel secundum *Glossam.* Pupilla oculi dicitur Christus dirigens : Virtus visiva est in

[1] Al. : « si. »

pupilla qua discernimus bonum a malo, et Christus discernit fideles ab infidelibus, et a bonis malos. Ad hanc diligentem custodiam manifestandam utitur duplici metaphora : scilicet umbræ et alarum. Umbra enim refrigerat ab æstu, sic et tutela Dei refrigerat dans securitatem. Item alis gallina pullos contra milvum custodit ; sic et Deus suis alis, quæ sunt claritas et misericordia, justos defendit a rapacitate dæmonum. Matth. xxiii, 37 : *Quoties volui congregare vos, quemadmodum gallina congregat pullos sub alas, et noluistis?* His ergo alis Deus nos elevat ad superna : Ps. lxxxviii, 15 : *Misericordia et veritas præcedent faciem tuam, beatus populus etc.* Hier. xxxi, 3 : *In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te, miserans.* Vel pupilla oculi dicitur anima ; quia sicut pupilla quæ est in medio oculi, circumdatur multis pellibus ad defensionem, et homo apponit manum, et fere omne quod habet, ne lædatur ; sic debet homo facere pro anima : Job ii, 4 : *Pellem pro pelle* etc. : quia, ut dicitur Marc. xvi, 26 : *Quid prodest homini si mundum universum lucretur et animæ etc.* Vel *Custodi me, ut pupillam oculi*, idest ut Christum, *sub umbra alarum tuarum protege me*, Idest sub custodia angelorum : Ps. xc, 11 : *Angelis suis mandavit de te etc.* Vel duæ alæ sunt duo brachia Christi extenta in cruce : Deut. xxxii, 11 : *Expandit alas suas, et assumpsit eos atque portavit in humeris suis.* Consequenter ostendit a quibus competit liberari, quia *A facie impiorum qui me afflixerunt;* idest a potestate et præsentia dæmonum, vel falsorum fratrum. II Cor. xi, 26 : *Periculis in falsis fratribus. Qui me afflixerunt*, tentationibus et persecutionibus. Exod. i, 13 : *Oderant filios Israel Ægyptii et affligebant illudentes eis.* Sic nos debemus petere liberari a peccato : Eccli. xxi, 2 : *Quasi a facie co-*
* *peccata* *lubri fuge* peccatum.*

4. *Inimici.* Hic ponit necessitatem liberationis : et circa hoc duo facit. Primo proponit afflictionem quam patitur. Secundo afflictionis similitudinem, ibi, *Susceperunt me.* Circa primum duo facit. Primo præmittit afflictionem : Secundo afflictionis modum bi, *Adipem etc.* Dicit ergo, *Inimici*, dæmones, sive peccata ita affligunt me, quod, *Circumdederunt animam meam*, idest sic undique concludunt, quod non inveniam viam liberationis. Et dicit, *Animam*, quia nihil quærunt nisi animam. Hostes corporales quærunt tollere vitam ; hostes vero spirituales quærunt animam. Vel potest intelligi de Christo, cujus animam Judæi suis malitiis circumdabant ; Ps. cxvii, 12 : *Circumdederunt me sicut apes etc.* Item Ps. xxi, 17 : *Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me.* Consequenter ponit modum ; unde dicit : *Adipem.* Adeps in Scriptura quandoque in bono, quandoque in malo accipitur. In bono, secundum quod signat devotionem mentis : Ps. lxii, 6 : *Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea.* In malo. Primo secundum quod signat nequitiam cordis. Secundo oris. Tertio operis : et ideo designat detestabilem malitiam : Job. xxi, 24 : *Viscera impii plena sunt adipe, et medullis ossa illius irrigantur.* Et hoc est multiplex. Quandoque delectatio de peccato quod faciunt : Prov. ii, 14 : *Qui lætantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis.* Item superbia et falsitas : Job xi, 12 : *Vir vanus in superbiam erigitur*, et quasi pullum onagri se liberum natum putat. Item carnalis sensus. Dicit ergo, *Adipem suum*, idest carnalem sensum, vel superbiam, vel delectationem : *Concluserunt*, in se, ut non capiant spiritualem sensum. Hieronymus habet *Adipe suo*, idest abundantia temporalium et sæcularis potestatis, *concluserunt me.* Secundo, quoad os, quia, *Os eorum locutum est superbiam.* Et hoc quando Judæi dicebant contra Christum ; Matth. xxxvii, 4 : *Si es rex Israel etc.* Tertio quoad opus, Et Primo ostendit quomodo procedit ad opus. Secundo causam hujus, ibi, *Oculos suos.* In operatione autem duo ponit. Primo defectum. Secundo solicitudinem nocendi : et tamen quando quis contemnit, non sollicitatur nocere : et ideo dicit, *Projicientes*, idest despicientes : Isa. xxxiii, 9 : *Projecit civitates, non reputavit homines, et tamen circumdederunt me undique sollicite.* Et hoc fecerunt Judæi Christo, quando projecerunt eum extra civitatem : Luc. ii, 3 : *Et circumdederunt me*, convenientes ad spectaculum ut irri-

derent, Act. VIII. Et hujus ratio est quia non respicient Deum, sed ad terrena: Ps. III, 3:
* ipsi *Non est salus* illi in Deo ejus. Statuerunt oculos suos declinare in terram*, scilicet peccatores statuerunt intentionem cordis sui declinare in terram, cum deliberatione et mora: Prov. XVII, 24: *Oculi stultorum*, idest peccatorum, *in finibus terræ*, et ideo non recipiunt lumen gratiæ: Eccl. II, 14: *Oculi sapientis in capite ejus; stultus*, idest peccator, *in tenebris* idest in peccatis, *ambulat*. Dan. XIII, 9: *Declinaverunt suos oculos ut non viderent cœlum*. Et hoc ad litteram fuit in Judæis,
** venient.. tollent cum dicebant, Joan. XI, 48: *Ne forte** veniant Romani, et tollant locum nostrum et gentem*. Vel *In terram*, idest in carnem Christi, cujus infirmitatem tantum considerabant, et non ejus divinitatem: quasi dicat: *Statuerunt oculos suos etc*. De industria similitudo ponitur quantum ad violentiam, quia, *Sicut leo paratus ad prædam susceperunt me*, vel a Deo, vel a Pilato milites: quantum ad fraudulentiam, quia, *Sicut catulus leonis habitans in abditis*. Leo in agro invadit; sed catulus ejus in occulto morans, raptam prædam comedit vel invadit: Matth. XXVI. Osculo enim fuit traditus, de nocte captus, per falsos testes condemnatus, et princeps sacerdotum scidit vestimenta sua.

5. *Exurge*. Hic ponit aliam petitionem, idest dejectionem inimicorum; et ponit tria. Primo petitionem. Secundo expositionem, ibi, *Eripe animam meam*. Tertio petitionis rationem, ibi, *De absconditis*. Circa primum duo facit. Primo petit occultationem auxilii. Secundo destructionem adversarii. Dicit ergo: Dormire videris dum pateris me affligi, sed, *Exurge Domine, præveni eum*, ut citius subvenias quam nocere possit: *Et supplanta eum*, idest destitue eum quasi astute: Job V, 13: *Qui apprehendit sa-*
*** stultitia *pientes in astutia eorum*: Prov. XIX, 3: *** *Astutia hominis supplantat gressus ejus, supplanta eum*, in duobus; scilicet in mei liberatione; et quantum ad hoc dicit, *Eripe animam meam ab impio*, quia contra justitiam persequitur me, et ideo impius est: Ps. XLII, 1: *Ab homine ini-*
**** erue *quo et doloso**** eripe me*. Et hujus ratio est, quia anima mea est framea, idest gladius acutus ex utraque parte, qua destructus est diabolus. Et hoc proprie dicitur de anima Christi: Isa XXVII, 1: *In die illa visitabit Dominus super Leviathan in gladio duro et***** forti*. Dicit, ***** grand
Frameam tuam ab inimicis manus tuæ, supple, *Eripe*: Psal. LXVIII, 19: *Intende animæ meæ, et libera eam*. Vel, *Eripe frameam tuam ab inimicis*, idest aufer gladium et potestatem, quam habent a te: VI, 4: *Data est vobis a Deo potestas*. Et voluntatem quam habent a se: Zach. XIII, 7: *Framea suscitare super pastorem meum*. Vel, *Supplanta eos*, in eorum frustratione, *et eripe animam meam ab inimicis manus tuæ*, idest Christi filii tui; nam filius dicitur manus patris: Deut. XXXII, 40: ****** *Tollam in cœlum ma-* ****** Leva
num meam, idest filium meum. *Domine, a paucis de terra divide eos*; quia propter hoc persequuntur me, ut regnum suum stabiliant. Hæc est duplex littera: in Psalmo Romano sic, *o Domine, dispartire eos in vita eorum*; quasi dicat, ipsi oculos habent ad terram, et ideo mala faciunt; sed tu exclude eos de terra quam dedisti eis. Sed quomodo? Numquid ut vadant in unum locum? Non, sed dispartire eos per totum mundum. Alia littera, *Domine a paucis de terra dimitte eos*; quasi dicat: divide eos de terra, et *a Paucis*, idest a societate electorum, *in vita eorum*, idest dum vivunt. Vel quia legitur quod imminente destructione sunt admoniti per Angelum, quod fideles recederent et irent in regnum Agrippæ. Et ideo, *Divide eos a paucis*, idest Christianis, qui sunt reservati. *De absconditis tuis adimpletus est venter eorum*, idest de peccatis non confessis: Prov. XXVIII, 13: *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur*: Job. XXXI, 33: *Si abscondi quasi homo peccatum meum, et celavi in sinu meo iniquitatem meam*. Vel hic ponitur ratio petitionis, et hujusmodi ratio est duplex: videlicet quia potest referri ad peccata, vel ad beneficia de quibus sunt ingrati. Si primo modo, sic. Primo ponit abundantiam peccatorum. Si secundo modo, ostendit quomodo beneficia Dei derivabantur ad filios. Dicit ergo quantum ad primum, *De absconditis tuis adimpletus*

est venter eorum, idest de peccatis quæ sibi abscondita sunt : non quod non videat, sed quia non vult ea videre : Habac. I, 13 : *Mundi sunt oculi tui, Domine ne[*] videant malum ; et ad iniquitatem respicere non possunt. Adimpletus est venter eorum*. idest conscientia, vel memoria, vel carnalis concupiscentia, vel sensualitas, *Saturati sunt filiis*, idest peccatis, vel malis operibus. Mala opera dicuntur filii malorum, sicut bona opera filii bonorum. Alia littera habet, *Saturati sunt porcina*, idest immunditia peccatorum ; et est expositio ejus quod dicit, *De absconditis : Et diviserunt reliquias suas parvulis suis ;* quasi dicat, derivantur ad filios, qui imitati sunt peccata eorum : Sap. IV, 6 : *Ex iniquis omnes filii qui[**] nascentur, testes sunt nequitiæ adversus parentes in interrogatione sua*. Vel *Saturati sunt filiis*, idest ad utilitatem filiorum, *et diviserunt reliquias suas parvulis suis*, qui eos ad peccatum, quantum in eis fuit, obligaverunt : Matth. XXVII, 25 : *Sanguis ejus super nos et filios nostros*. Vel, *Saturatis sunt filiis*, idest pro filiis : quasi : ita saturati sunt peccatis, quod suffecit eis et filiis suis ; idest reliqua peccata quæ non fecerunt ipsi, dimiserunt facienda filiis suis. Si secundo modo, sic duo beneficia receperunt. Primo spiritualia, quia legem. Et ideo dicit, *De absconditis*, sapientiæ tuæ, *adimpletus est venter eorum*, idest carnalis sensus : Psal. CXLVII, 20 : *Non fecit taliter omni nationi*. Secundo bona temporalia, quia, *Saturati sunt filiis*, et quod plus est, reliquerunt ea eis. Hieronymi littera habet ab illo loco, *Eripe animam meam ab impio*, qui, scilicet impius, sit gladius tuus : Isai. X, 5 : *Væ Assur virga furoris*, *A viris manus tuæ, qui sunt mortui in profundo, quorum pars est in vita ;* quasi dicat, *Eripe animam meam ab impio*, idest a Saule, *et a viris manus tuæ*, qui contradicunt manui tuæ, *qui sunt mortui in profundo*, idest peccato, *quorum pars est in vita*, scilicet ista, *quorum venter adimpletus est etc*. Saul secundum *Glossam* significat mortem ; et sicut mortuo Saule David regnavit in pace, ita Christus morte devicta post resurrectionem.

[* deas]

[** ascun- tur]

6. *Ego*. Hic ostendit spem suæ exauditionis : et ponit duo : scilicet justitiam quam habet, et visionem Dei. Et consequuntur se : quia per justitiam pervenitur ad Dei visionem : Ps. XIV, 1 : *Quis habitabit in tabernaculo tuo etc? Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam*. Alia *littera : Ego autem in justitia videbo faciem tuam*, et ideo *apparebo in conspectu tuo*, idest veniam ad videndum te ; *et satiabor cum apparuerit gloria tua*, idest quando videbo te, replebor omnibus bonis : Psal. CII, 5 : *Qui replet in bonis desiderium tuum*, scilicet gloria tua, in qua omnia bona sunt. *Illi satiantur porcina*, secundum LXX. Nostra *littera* dicit, *In terra sanctorum etc*. Isa. XXVI, 10, 11 :[1] *Tollatur impius ne videat gloriam Dei. Ego autem satiabor :* I Joan. III, 2 : *Cum apparuerit, similes ei erimus*.

PSALMUS XVII

1. Diligam te, Domine, fortitudo mea : Dominus firmamentum meum et refugium meum et liberator meus.

2. Deus meus adjutor meus, et sperabo in eum. Protector meus, et cornu salutis meæ, et susceptor meus. Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero.

3. Circumdederunt me dolores mortis, et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.

4. Dolores inferni circumdederunt me : præoccupaverunt me laquei mortis. In tribulatione mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi. Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam : et clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus.

5. Commota est et contremuit terra : fundamenta montium conturbata sunt et commota sunt, quoniam iratus est eis.

6. Ascendit fumus in ira ejus et ignis a facie ejus exarsit : carbones succensi sunt ab eo.

7. Inclinavit cælos, et descendit, et caligo sub pedibus ejus. Et ascendit super Cherubim.

8. Et volavit : volavit super pennas ventorum. Et posuit tenebras latibulum suum : in circuitu ejus

[1] In c. XXVI Isai. v. X et XI legitur : *Misereamur impio... et non videbit gloriam Dei... exaltetur manus tua et non videant*. — Sed non invenitur iisdem verbis textus a S. Thoma hic adductus.

tabernaculum ejus; tenebrosa aqua in nubibus aeris. Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt; grando et carbones ignis.

9. Et intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam : grando, et carbones igni . Et misit sagittas suas, et dissipavit eos.

10. Fulgura multiplicavit, et conturbavit eos.

11. Et apparuerunt fontes aquarum : et revelata sunt fundamenta orbis terrarum. Ab increpatione tua Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

12. Misit de summo et accepit me : et assumpsit me de aquis multis.

13. Eripuit me de inimicis meis fortissimis, et ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me. Prævenerunt me in die afflictionis meæ : et factus est Dominus protector meus. Et eduxit me in latitudinem ; salvum mefecit, quoniam voluit me. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam : et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi. Quia custodivi vias Domini, nec impie gressi a Deo meo. Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo, et justitias ejus non repuli a me.

14. Et ero immaculatus cum eo, et observabo me ab iniquitate mea. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam : et secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus.

15. Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris. Et cum electo electus eris, et cum perverso perverteris. Quoniam tu populum humilem salvum facies, et oculos superborum humiliabis.

16. Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine : Deus meus illumina tenebras meas.

17. Quoniam in te eripiar a tentatione : et in Deo meo transgrediar murum.

18. Deus meus, impolluta via ejus ; eloquia Domini igne examinata : protector est omnium sperantium in se. Quoniam quis Deus præter Dominum ? aut quis Deus præter Deum nostrum ?

19. Deus qui præcinxit me virtute : et posuit immaculatam viam meam.

20. Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum, et super excelsa statuens me. Qui docet manus meas ad prælium : et posuisti ut arcum æreum brachia mea.

21. Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ : et dextera tua suscepit me. Et disciplina tua correxit me in finem : et disciplina tua ipsa me docebit. Dilatasti gressus meos subtus me, et non sunt infirmata vestigia mea.

22. Persequar inimicos meos, et comprehendam illos : et non convertar donec deficiant.

23. Confringam illos, nec poterunt stare : cadent subtus pedes meos.

24. Et præcinxisti me virtute ad bellum : et supplantasti insurgentes in me subtus me. Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti.

25. Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret, ad Dominum, nec exaudivit eos. Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti : ut lutum platearum delebo eos.

26. Eripies me de contradictionibus populi ; constitues me in caput gentium. Populus quem non cognovi, servivit mihi ; in auditu auris obedivit mihi.

27. Filii alieni mentiti sunt mihi ; filii alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis.

28. Vivit Dominus, et benedictus Deus meus : et exaltetur Deus salutis meæ.

29. Deus qui das vindictas mihi, et subdis populos sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis. Et ab insurgentibus in me exaltabis me : a viro iniquo eripies me. Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine ; et nomini tuo psalmum dicam. Magnificans salutes regis ejus, et faciens misericordiam Christo suo David, et semini ejus usque in sæculum.

1. In præcedenti Psalmo Psalmista petivit orando liberari ab inimicis ; hic autem liberatus gratias agit. Et primo gratias agit de beneficio liberationis. Secundo prorumpit in laudem liberatoris, ibi, *Cœli enarrant gloriam Dei*. Titulus, In finem puero Domini David. Et locutus est verba cantici hujus in die qua eripuit eum Dominus de manu inimicorum ejus, et de manu Saulis. Et Psalmus iste de verbo ad verbum habetur II Reg. XXII. Et historia est, quia I Reg. XIX, legitur quomodo Saul quærebat eum occidere : et eo mortuo II Reg. II, iterum Abner et filius ejus fuit contra eum. Tandem victoriam habuit David contra eos. Et ideo fecit hunc Psalmum. Et Hieronymus dicit idem. Et quia per David significatur Christus, omnia ista referri possunt ad Christum, vel secundum caput, vel secundum corpus, scilicet Ecclesiam, quia liberata est a Saule, idest morte : Saul enim interpretatur petitio, quia ad petitionem populi datus fuit, immo potius extortus. Unde non fuit datus ad permanendum. Sic Christus primo sustinet mortem, postea remanet quietus, secundum *Glossam*. Liberatur etiam ab inimicis omnibus, Judæis et dæmonibus, et quantum ad corpus suum, idest Ecclesiam. Dividitur autem ista pars in tres. In prima in generali commemorat beneficium liberationis. In secunda ostendit potentiam liberantis, ibi, *Commota est*. In tertia modum liberationis, ibi, *Misit de summo etc.* Circa primum duo facit. Primo commemorat affectum quem concepit ex beneficio prædicto. In secundo ostendit effectum inde sequentem, ibi, *Laudans*. Duplex affectus surrexit in eo ex hujusmodi beneficio ; scilicet amoris et spei. Et primo ponit primum. Secundo secundum, ibi, *Deus meus*. Primo ponit affectum amoris ad Deum. Secundo rationem ejus, ibi, *Fortitudo*. Dicit ergo : O *Domine* qui me liberasti, ego semper *diligam te*, quia in te manebo : Jo. XV, 9 : *Manete in dilectione :* Ro. VIII, 38 : *Certus*

sum, quia neque vita, neque mors, neque Angeli, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Christi. Diligere enim est rationabilium, amare generale est : Judic. v, 31 : *Qui diligunt te, sicut sol in ortu suo splendet, ita *rutilent.* Ratio autem dilectionis alicujus est propter proprium bonum. Unde quando quis reputat bonum suum dependere ab aliquo, hæc est ratio quare diligat eum. David reputabat totum bonum suum a Deo ; unde dicit, *Diligam te,* quia tu es *Fortitudo mea.* Fortitudo habet firmare animum, ne quis recedat a bono propter difficultates imminentes. Quomodo autem sit ejus fortitudo, ostendit. Homo indiget fortitudine ad duo. Primo in bonis, ut stabiliatur in eis : et ideo dicit, *Dominus firmamentum*, idest firmum fundamentum : II Reg. XXII : *Dominus petra mea* : Matth. VII : *Omnis qui audit verba mea et facit ea, similis est viro ædificanti domum suam supra petram.* Item in malis : et hoc ad duo. Uno modo antequam adveniat, ut fugiat : unde dicit, *Refugium meum :* Prov. XVIII, 10 : *Turris fortissima nomen Domini* : Psal. CIII, 18 : *Petra refugium herinaciis.* Alio modo, postquam evenerint, ut liberet ; unde dicit, *Et liberator meus.*

2. *Deus meus.* Hic ponit affectum[1] spei : et differt inter spem et amorem : quia amor est vis unitiva : amamus enim aliquid inquantum reputamus illud nostrum ; et ideo dicit quod ipse est fortitudo sua : Isa. XII, 2 : *Fortitudo et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem.* Spes importat defensionem ab extrinseco ; et utrumque Deus facit. Vel sic. Objectum spei est bonum arduum futurum, possibile adipisci. Sicut ergo quis amat prop*ter bonum jam datum, ita sperat futurum ex fiducia ex amore concepta, et ex similibus, inquantum credit similia in futurum recipere. Et ideo hic tria facit. Primo sperat refugium et firmamentum quod est in bonis. Secundo petit protectorium quod est in malis, quæ jam evenerunt. Dicit ergo primo, *Deus meus adjutor meus* : Psal. XCIII, 17 : *Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea etc.* Et ideo sperabo in eum : Eccli. II, 9 : *Qui timetis Dominum, sperate in illum, et cum oblectatione venient vobis misericordiæ.* Secundo speramus liberari a malis, quibus nondum subjecti sumus, quia defendit nos. Primo, ne lædamur. Secundo, quod ea vincamus et pro victoria coronat. Quantum ad primum dicit, *Protector meus.* Hieronymus habet, *Scutum*, quod protegit ne transfigi possit a malis ; sic facit Deus : Ps. LXIII, 3 : *Protexisti me, Deus, a conventu malignantium.* Quantum ad secundum dicit, *Et cornu salutis*, quia animalia cornu impingunt ; ita virtus Dei contra adversarios resistit, quia pugnat, ut vincat mala temporalia et spiritualia : Psal. XLIII, 6 : *In te inimicos nostros ventilabimus cornu : et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis :* Reg. II, 1 : *Exultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo*, idest virtus mea. Quantum ad tertium, *Et susceptor meus.* Quando quis vincit, suscipitur cum triumpho ; sic etiam facit Deus : Joan. XIV, 2 : *Iterum * veniam et accipiam vos ad me ipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis.* Ps. LXII, 24 : *Cum gloria suscepisti me.* Simile habetur II Reg. XXII. Consequenter ponit effectum sequentem, scilicet laudem. Laus est sermo elucidans magnitudinem virtutis, vel ex hoc saltem sequitur. Primo ergo ponit laudem. Secundo ejus efficaciam. Dicit ergo, *Laudans invocabo Dominum* ; quasi dicat : Ex hoc laudem propriam non habeo, sed quæro tuam, quia tu fecisti ; Isa. LXIII, 7 : *Miserationum Domini recordabor : laudem Domini super omnibus, quæ retribuit mihi. Et invocabo, te*, secure cum efficacia, quia sic invocans, *salvus ero ab inimicis meis* : Joel. ult. II, 32 : *Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit.*

* venio

3. *Circumdederunt.* Hic ponitur necessitas liberationis. Et primo magnitudinem liberationis ostendit. Secundo orationem quam fundit ad Deum, *In tribulatione.* Tertio ponit exauditionem, *Exaudivit.* Nota quod ista tria sic sunt ad invicem ordinata, iniquitas, mors et infernus, quod ex iniquitate homo inducitur ad mortem, et per mortem deducitur

[1] Al. : « effectum. »

ad infernum : et sicut primum est via ad secundum, ita est secundum ad tertium. Et ideo primo dicit de primo progressu. Secundo de secundo, quod de morte vadunt ad infernum, ibi, *Dolores inferni etc.* Primo duo facit. Primo ponit modum. Secundo viam ad eam, scilicet iniquitatem. *Torrentes iniquitatis.* Dolor mortis maximus est : I Reg. xv : *Siccine separas amara mors?* Eccli. xli, 1 : *Mors, quam amara est memoria tua!* Unde quando quis non potest eam effugere, tunc circumdant eum dolores ; et tanto magis, quanto sunt ineffugabiles. Via est iniquitas : quasi : ideo timeo eam, quia, *Torrentes iniquitatis conturbaverunt me.* Torrens est fluxus aquæ decurrentis cum impetu : Job vi, 15 : *Sicut torrens qui raptim transit in convallibus.* Impetus ergo subitus iniquitatis interioris, puta subitæ tentationis et gravis, est torrens impellens ad peccatum. Vel exterioris, sicut impetus alicujus hostis. Et hi, *Conturbaverunt me.*

4. *Dolores.* Hic prosequitur secundum progressum ; et ideo dicit, *Dolores inferni,* idest similes infernalibus : Gen. xxxvii, 34 : *Lugens in infernum descendam.* Vel dolores qui concipiuntur ex timore inferni. Et hi circumdant quando inevitabiles sunt. Et veniunt hi dolores, *Quia præoccupaverunt me laquei mortis.* Quæ mors? Prov. xxi, 6 : *Qui congregat thesauros lingua mendacii, vanus et excors est : et impingetur ad laqueos mortis.* Ecce necessitas. Sed remedium apposuit orationis. Et primo ponitur oratio ; et ideo dicit, *In tribulatione mea invocavi Dominum.* Oseæ vi, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me* : Baruch. iii, 1 : *Nunc Domine Deus etc.* Isa. lv, 6 : *Quærite Dominum dum inveniri potest etc.* Ps. xlix, 15 : *Invoca me in die tribulationis et eruam te.* Sap. vii, 7 : *Invocavi, et venit in me spiritus sapientiæ.* Consequenter ponitur orantis devotio, quia, *Ad Dominum meum clamavi,* idest cum magnitudine devotionis orantis : Ps. cxix, 1 : *Ad Dominum cum tribularer, etc.* Heb. v, 7 : *Cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est* : et dicit, *Ad Dominum meum clamavi,* non alienum. Deut. vi, 33 : *Dominum Deum tuum adorabis etc.* Tertio ponitur exauditio, *Exaudivit.* Duo dixerat ; se invocasse et clamasse. Et ideo dicit exauditam vocem, et clamorem. Unde? *De templo sancto vocem meam exaudivit.* Templum Dei est ipsa excellentia suæ sanctitatis, quia Dominus est templum suum : Apoc. xxi 22. *Templum non vidi in ea : Dominus enim Deus omnipotens templum illius est etc.* Item templum est ipse Christus : Joan. ii, 21 : *Hoc* autem dicebat de templo corporis sui,* in quo Deus est per gratiam. I Cor. iii, 17 : *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.* Item Beata Virgo : Psal. v, 8 : *Adorabo ad templum sanctum tuum,* in qua, idest per quam exaudivit nos Deus : Ps. xciii, 5 : *Exaudivit me, et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.* Item Ecclesia : Ps. x, 5 : *Dominus in templo suo.* Et de quolibet templo isto exaudivit : III Reg. viii, 38 : *Si quis cognoverit plagam cordis sui, et expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies in loco habitationis tuæ.* Et non solum orationem dicit exauditam, sed etiam clamorem ; ideo dicit, *Et clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus.* Et dicit, *In conspectu,* idest in oculis ejus, quia omnia videt : Exo. iii, 7 : *Videns vidi afflictionem etc.* Vel *In conspectu,* idest in beneplacito : vel in corde, ubi ipse solus conspicit : I Reg. xvi, 7 : *Homo videt ea quæ** apparent, Deus autem intuetur cor. Et introivit in aures ejus,* per acceptationem : Jac. v, 4. *Clamor eorum in aures Domini,* Vel, *In aures,* idest in clementiam ejus : Eccli. xxxv, 27 : *Oratio humiliantis se nubes*** penetrat.*

* *Ille autem*

** *parent*

*** *penetrabit*

5. *Commota.* Supra egit Psalmista de affectu[1] concepto ex beneficiis liberationis ; hic agit de potentia liberantis. Potentia agentis ostenditur ex effectu agentis ; quæ autem hic dicuntur, possunt ad duplicem Dei effectum pertinere : scilicet ad illum qui ostenditur in corporalibus, et ad effectum redemptionis. Et forte verius ad utrumque : quia ea quæ hic dicuntur sub figura corporalium, spiritualiter complentur per effectum redemptio-

[1] Al. : « effectu. »

nis. Effectus autem divinæ potentiæ maxime manifestatur in rebus corporalibus quia spiritualia minus sunt nobis nota; et præcipue in illis quas homines admirantur; et hæc sunt commotiones elementorum, scilicet terræ, aeris, aquæ et ignis. Dividitur ergo pars ista in tres partes. Primo ostendit Dei potentiam in effectibus qui sunt circa terram. Secundo in permutationibus aeris. Tertio in permutationibus aquarum. Secunda, ibi, *Inclinavit cœlos*. Tertia, ibi, *Apparuerunt fontes aquarum*. Sed si ad mysterium referatur, dividitur in duo. Primo ostendit fructum divinæ redemptionis factæ per Christum. Secundo modum ipsius, ibi *Inclinavit cœlos*. Prima in duo. Ad primum referendo, primo agit de effectu terræ, quæ est ab imo. Secundo de eo, qui a summo ascendit. Si mystice, sic ostenditur duplex effectus redemptionis : scilicet pœnitentia peccatorum, et devotio justorum, ibi, *Ascendit*. Sed secundum quod refertur ad corporalem effectum, qui est ab imo terræ, maxime mirabilis effectus est terræmotus etc. Hic tria tangit. Primo ipsam commotionem. Secundo id quod mirabilem eam reddit. Tertio ejus causam. Dicit ergo, *Commota est et contremuit terra*. Dupliciter aliquid movetur. Uno modo movetur aliquid de loco in locum : et sic non movetur terra. Alio modo ad modum trementis : et sic mirabilem facit esse terræmotum concussio montium : quia si terra mollis moveretur, non esset mirabile; sed quando moventur montes, tunc mirabile est; et ideo dicit, *Conturbata sunt*, quia videntur stabilitatem amisisse. Prima causa est voluntas divina; et hanc exprimit metaphorice cum dicit, *Quoniam iratus est eis*, scilicet Deus. Sicut cum Dominus turbatur, qui ei assistunt, tremunt; ita ad commotionem Dei omnia turbantur. Mystice designatur per hoc commotio hominum ad pœnitentiam. Item inter eos quidam sunt minores : et hi designantur per terram; unde dicit, *Commota est et contremuit terra*, idest qui prius peccatores erant et
* corpus terreni : Is. LI, 23 : *Posuisti in terram** *cor tuum, et quasi viam transeuntibus*. Hæc commota est per affectum[1] a terrenis ad cælestia, et hoc a tremore quem concepit de pœnis : Is. XXVI, 18 : *A timore tuo Domine concepimus, et quasi parturivimus et peperimus spiritum salutis*. Quidam sunt magni : et hi dicuntur montes, idest superbientes in sæculo. *Commota sunt*, per Christi adventum. *Montium fundamenta* sunt illa in quibus firmantur, scilicet divitiæ, potestates et honores : Ps. XLV, 3. *Transferentur montes in cor maris*, puta turbantur quando veniunt adversitates; et post totaliter commoventur : Is. XXIII, 9 : *Dominus exercituum cogitavit hoc ut detraheret omnem superbiam gloriæ, et ad ignominiam deduceret universos inclytos terræ*. Omnia regna et potestates quæ habent initium, habebunt occasum : ratio est, *Quoniam turbatus est eis*. Hoc potest dupliciter intelligi. Si de malis, non est dubium quin ex vindicta Dei, quæ dicitur ira, transferentur; si de bonis, idest quoniam ira Dei eis innotuit, ideo convertuntur. Innotuit enim per eum : Rom. I, 18 : *Revelatur ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in injustitia detinent*.

6. *Ascendit*. Hic ponitur corporaliter exponendo effectus, qui est a summo. Effectus autem terræ a summo est, quando terra cœlesti igne in aliqua sui parte comburitur : et circa hoc duo facit. Primo tangit materiam ipsam. Secundo ascensionem ignis et combustionem. Materia ejus est fumus siccus resolutus ascendens quousque inflammetur : et ideo dicit, *Ascendit fumus in ira ejus*, idest in voluntate ejus, idest Dei per quam sic punit. *A facie*, idest a potestate ejus, *ignis exardescit*, idest accenditur; *et carbones*, idest materia combustibilis[2] hic incenditur. Mystice per hoc innuuntur duo : scilicet devotio orationis, et inflammatio caritatis. *Ascendit* : et ex hoc consideratur ira Dei contra peccatores. *Ascendit fumus*, devotæ orationis : Apoc. VIII, 4 : *Ascendit fumus*** ** incensorum *aromatum*, idest ignis caritatis : *A facie ejus*, idest Christi, *exardescit*. Luc. XII, 49 : *Ignem veni mittere in terram*. *Carbones succensi sunt ab eo*, scilicet isti sus

[1] Al. : « affectum. »

[2] Al. : « combustionis. »

ceptivi accensionis. Carbo aliquando habuit ignem; sic homo a principio habuit caritatem, sed extinctus erat; sed isti succensi sunt a Christo. Item carbones non humidi sic incenduntur, sed humidi, non: sicut humidi fluxu carnalium: Ps. cxix, 4: *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus etc. Commota est et contremuit terra; fundamenta montium conturbata sunt et commota sunt, quoniam iratus est eis.* Deus irasci dicitur, quia ad modum irati se habet non in se, sed quantum ad effectum: Dominus autem iratus facit tremere servum, et leo catulum. Pro quo sciendum, quod virtus continens membra dimittitur exterius, et revertitur interius, puta ad cor quasi fugiens, et cedens malo imaginato: vel virtuti surgenti contra eam cui resistere non potest, et membra tremunt, sicut murus cum concutitur fundamentum. Anima enim continet corpus, et est quasi fundamentum ejus; et pars animæ partem corporis. Unde concusso fundamento concutitur murus; et concussa virtute concutitur membrum. Sic ergo effectus iræ in animali est tremor. Dicitur autem animal tremere, quando concutitur pars ejus, toto in eodem loco manente: et similiter quia contingit hoc in terræmotu, dicitur terra tremere per similitudinem ad animalia. Dicitur enim Deus irasci terræ in terræmotu. Vel sic. In homine sunt quatuor: scilicet ratio, vires sensitivæ, natura, res[1] et corpus. Sed in mundo sunt Deus, angeli, animalia, plantæ, et elementa. Videmus enim quod ad malum imaginatum, cui corpus non potest resistere, corpus statim tremit: non ex cognitione, sed quodam naturali ordine sive naturaliter, inquantum virtus mali imaginati est potentior. Et similiter Deus cum vertit virtutem suam super terram, licet non cognoscat iram, naturaliter tremit. *Fundamenta*, idest aliquæ concavitates sive terra concava, qua mota montes concutiuntur. *Quoniam iratus etc.* Prima causa est voluntas Dei sive virtus ejus volens in eis agere: sed mediantibus causis secundis hoc agit; ita quod omnes causæ secundæ comparantur ad terram sicut imaginatum malum commovens membra. *Ascendit fumus.* Ubi nota secundum Philosophum, quod a terra humida resolvitur virtute caloris solis vapor calidus et humidus; a terra autem sicca vapor siccus et calidus; sed naturaliter plus ascendit secundus quam primus. Hic enim assimilatur igni, ille aeri: et hunc vaporem Psalmista vocat fumum, secundum calidum[2] et siccum. Philosophus vero vocat eum materiam incendii. Sursum enim latus hic vapor cum modico augmento caloris factus, per modum circulationis accenditur. Qui quidem fumus siccus si habeat longitudinem et latitudinem, postquam accensus est, vocatur flamma. Est enim flamma, secundum Philosophum, spiritus sicci ardoris. Si longitudinem tantum, vocatur daly sive titiones et ægibes sive capræ et sidera. Daly quidem quando est materia illa incendii longa, continua sine scintillatione. Capræ vocatur quando est cum scintillatione, idest quando videtur salire et discurrere, sicut capræ. Sidera, quando est materia discontinua, et videtur volare sicut sidera: et hoc habet minimum de materia. Est et aliud genus siderum, quod est frigus expellens calidum: et talia sidera non videntur volare, sed magis projici, ut dicit Philosophus: et generantur non ex fumo omnino sicco, sed vapore magis humido et calido; qui secundum naturam suam non tantum ascendit sicut siccus, sicut dictum est. Et quia est siccum, patitur a frigido et repercutitur, et inferius projicitur. Et fit hoc in die et in sereno: alias extingueretur a densitate et humiditate aeris. Et quia videtur in die, signum est, quod est prope terram. Accenditur[3] autem dupliciter; et per continuationem, sicut superior flamma accendit inferiorem lucernam; sive per motum a frigore et constrictione, sive conglobatione calidi. Sic ergo dicit, *Ascendit fumus*, idest exhalatio sicca: *In ira ejus*, idest per voluntatem ipsius volentem agere in eo. *Et ignis*, idest ille fumus qui vocatur ignis etiam a Philosopho in principio *Metaph.* quasi eo quod non habeat

[1] Al.: « vires naturales. »
[2] Al.: « Psalmus vocat fumum, scilicet calidum etc. » — [3] Al.: « ascendit. »

proprium nomen : sicut exhalatio humida quæ vocatur vapor; sed dicitur ignis, quia disposita est ad ascensionem, et quia est calida et sicca sicut ignis. Iste enim[1] ignis *Exarsit*, idest accensus est, scilicet a Deo tanquam a prima causa : qui quidem ignis accensus vocatur dalus, flamma et sidera : sidera dico generata primo modo, ut dictum est. *Et carbones succensi sunt ab eo*, idest sidera secundo modo generata. Vel sic. *Commota est etc.* Vapor siccus virtute caloris solis a terra elevatus, aliquando est subtilis : et tunc elevatur superius, et facit intensionem, ut dictum est supra. Aliquando in superficie terræ est aliquantulum grossior; unde a frigore repercussus non tantum ascendit, et est ventus ; aliquando in terram elevatur grossior vapor siccus, qui propter suam grossitiem et terræ soliditatem et profunditatem non expirat extra, sed clauditur in terra, et[2] congregatur in aliqua concavitate terræ simili sibi, et coarctatur ab aliquo corpore non sibi simili in specie, et sic agitatur in terræ visceribus : et sic commovet eam : nec mirum, cum videamus ventum in mari facere undas quasi montes, et in terra elevare arbores et ædificia facere corruere, et in aere tempestates maximas facere. Quod autem ventus sit causa terræmotus, signum est quod ante terræmotum consuevit fieri tranquillitas a ventis ; sed post terræmotum sunt venti. Materia autem terræmotus subtiliata per calorem solis expirat a terra : et sic cessat terræmotus et fit ventus. Causa terræmotus est impulsio unius venti ab alio : et propterea non potest esse in tota terra simul, sed durant per ducenta miliaria ad plus, ut dicit Seneca. Et dicit quod terræmotus divisit Siciliam a Calabria, et Hispaniam ab Africa. Et durat aliquando per quadraginta dies ; aliquando per unum annum. Item nota quod terra solida a qua non potest vapor exire exterius, apta est ut cito moveatur : ea enim quæ est de natura lapidea, non leviter movetur et concutitur ; oportet tamen ab aliqua parte porosam esse, unde ingrediatur vapor : ut per poros intret, et per soliditatem contineatur. Et si dicas, si ingrediatur non potest egredi, dicendum quod non potest semper hoc facere : quia aliquando semper continuatur ingressus et elevatio vaporis ad locum illum. Et iterum, quia calidum non vadit inferius, ad hoc cooperatur unda maris claudens poros, et pro frigore recludens inferius. Unde loca cavernosa circa mare faciunt frequenter terræmotum. Item nota quod iste vapor continue egreditur de terra quantum ad aliquid, et propterea tempore terræmotuum animalia quæ portant caput juxta terram sæpe ex hoc inficiuntur per vaporem illum venenosum egredientem de terra.

7. *Inclinavit.* Hic agit de ventis. Ubi nota quod materia venti est vapor vel exhalatio sicca calefacta, sed non ita subtiliata quod possit ad supremum locum ascendere, nec ita calefacta : unde impeditur a frigore et ingrossatur et repercutitur inferius : et hæc repercussa movet aerem. Habet tamen tantum de caliditate quod non ita vincitur a frigore ut convertatur ad terram ; et dicitur, *Caligo*, et dicitur, *Sub pedibus*, quia non est alta sicut illa quæ accenditur in flamma. Aliquando autem non statim repercutitur, sed agitat in nubes, quia non totaliter vincitur, nec directe redit inferius ad terram : et propter hunc motum tortuosum quasi nititur sursum ascendere, et non valet propter repercussionem ; et hoc est quod dicit.

8. *Et volavit.* Hic agit de permutationibus aeris secundum corporales effectus : et est triplex permutatio : scilicet in ventis, in nubibus et tonitruis : et agit de qualibet. Circa primum proponit tria. Primo causam effectivam omnium istarum transmutationum. Secundo materiam. Tertio modum. Causa autem omnium istorum est corpus cœleste, quod suo motu causat has alterationes aeris ; et ideo dicit, *Inclinavit cœlos*, idest virtutem cœlestium corporum ordinavit ad hos effectus : quia hoc habent a Deo *Et descendit*. Licet Deus immobilis manens omnia operetur, dicitur tamen moveri per effectum, inquantum facit mobiles effectus

[1] Al. : « inquit. »

[2] Al. : « vel. »

Sap. vii, 24 : *Omnibus mobilibus mobilior est sapientia;* et secundum hoc dicitur descendere inquantum facit descendere virtutem cœlorum. Materia ventorum est caligo, sive fumus siccus; non ita subtilis quod ascendat usque ad ignem, sed subsistens; et dicit, *Sub pedibus*, idest sub potestate ejus; et totum est a Deo. Modus. *Ascendit super Cherubim.* Notandum quod Judæi fingunt quod sicut rex habet currum, ita habet Deus etiam currum, qui est Cherubin; et imaginantur Deum corporalem et similem Cherubin. Et ideo in Psalmo Hieronymi etiam de verbo ad verbum dicitur, *Equitavit super Cherubin.* Et isti habent falsam imaginationem; quia quæ imaginabiliter dicuntur in Scriptura, signa sunt spiritualis veritatis. Divina autem sapientia moveri dicitur, inquantum motum causat in mobilia. Quidquid autem causat Deus in istis inferioribus, causat ministerio spiritualis creaturæ : unde dicit Augustinus quod « Deus movet corporalem creaturam mediante spirituali : » sed non facit hoc sua virtute spiritualis creatura, sed Deo præsidente. Et dicitur hoc specialiter[1] facere Cherubin, quia interpretatur plenitudo scientiæ : et Deus omnia per suam scientiam facit. Et dicitur esse super Cherubim, quia scientia Dei excedit scientiam angelorum. Et ideo facit hoc Deus, *Volans*, idest volare faciens. Et per Cherubin, idest per suam scientiam, et super eos qui excedit illos : et dixit *Volavit*, quia motus venti non est uniformis : et dicit, *Pennas ventorum*, propter velocitatem motus eorum. Mystice hic ponitur mysterium Incarnationis. Et primo ponitur Christi incarnatio, per quam exivit et venit in mundum. Secundo ejus ascensio, quia ivit ad Patrem, ibi, *Ascendit super Cherubim.* Tertio ea quæ post Christi Ascensionem in Ecclesia facta sunt, *Et posuit tenebras.* Dicit ergo, *Inclinavit cœlos et descendit, etc.* Si quis magnus facit humilitatem alicui parvo de villa, dicitur facere injuriam et dejectionem toti loco cui præsidet. Sic filius hominis dicitur humiliare se et inclinare cœlos, quia voluit venire ad nos humilis. *Descendit*, idest visibilis apparuit : Baruch, iii, 38 : *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* I Joan. i, 1 : *Quod vidimus et audivimus et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ.* Descendit ergo per humilitatem accipiendo carnem humanam, moriendo et docendo humilia. Vel, *Inclinavit cœlos*, idest prædicatores, *et descendit*, faciens eos dicere capacia hominibus. *Et caligo*, idest diabolus et omnes mali, *sub pedibus ejus*, idest Christi : Psal. cix, 1 : *Ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* De ascensione dicit, *Ascendit super Cherubim.* Eph. iv, 10 : *Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos ut adimpleret omnia. Super Cherubim*, idest super ordines Angelorum : Eph. i, 20 : *Constituens eum ad dexteram suam in cœlestibus super omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem etc. Et omnia subjecit sub pedibus ejus, et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius :* Hier. xxxii, 18 : *Fortissime, magne, potens, Dominus exercituum nomen tibi, magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu.* Et dicit specialiter, *Super Cherubim*, quia non solum ascendit ut est etiam eis superior, sed quia eis est incomprehensibilis. *Volavit, volavit*, duplex volatus intelligitur hic. Primo inquantum fama ejus post ascensionem in brevi tempore per totum mundum crevit; unde dicit, *Super pennas ventorum*, idest plus quam pennæ quæ sparguntur impulsu ventorum, quia in modico tempore ante tres annos : Psal. xviii, 5 : *In omnem terram exivit sonus eorum etc.*, quia ante destructionem Hierusalem. Vel, *Volavit etc;* ascendens in cœlum factus invisibilis, et *Volavit* ab aspectu nostro : Act. i, 9 : *Nubes suscepit eum ab oculis eorum.* Item *volavit super pennas ventorum*, idest super scientiam Angelorum : Ps. ciii, 4 : *Qui facis Angelos tuos spiritus etc.* Unde dicitur in lib. v, *de Causis*, quod prima causa superior est omni narratione : et non deficiunt linguæ a narratione ejus, nisi quia deficiunt a narratione esse ipsius, quia est super omnem causam. Et dicit Commentator,

[1] Al. : « spiritualiter. »

quod ejus non est judicium nec cognitio. *Et posuit tenebras, etc.* Sicut dictum est, quæ hic inducuntur ad ostendendum Dei miram potentiam, qua David liberatus est, possunt referri ad corporales effectus in figura, et ad spirituales in mysterio. Primo ergo introducit Psalmista[1] secundum quod exponitur secundum corporales effectus excellentiam divinæ potentiæ in aere : et hoc tripliciter : scilicet quantum ad ventos, quantum ad pluvias et nubes, et quantum ad fulgura. Et quia de ventis supra dictum est, dicendum est de pluviis in aere. Secundum ergo nubes et pluvias, invenimus duplicem commutationem in aere ; unam de sereno in nubilum, aliam de nubilo in serenum. Primo ergo ponit primam commutationem. Secundo secundam, ibi, *Præ fulgore*. Circa primum tria facit. Primo ostendit nubilosi temporis obscuritatem. Secundo adhibet similitudinem. Tertio ponit obscuritatis causam. Dicit ergo quantumad primum : *Posuit tenebras latibulum suum.* Dicitur quod Deus habitat in cœlo. Unde quando nubes occultant cœlum, videtur Deus habitare in occulto : Ezech. XXXII*, 7 : *Cœlum nube tegam.* Et posuit similitudinem de tabernaculo : et ideo dicit, *In circuitu ejus tabernaculum ejus.* Tabernaculum enim ponitur et deponitur sicut nubes. Dicit, *Tenebrosa aqua in nubibus aeris.* Consequenter agit de secunda, *Præ fulgore etc.*, et utitur tali similitudine : quando venit lux, expelluntur tenebræ ; et sic Deo ostendente lumen suum, fugit obscuritas nebularum. Et ideo dicit : *Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt,* præ fulgore luminis a facie tua nubes transierunt, sicut fulgore sive splendore solis, nubes fugiunt et liquefiunt, ut in lib. *Meteo.* dicitur. Dali vel titiones ponuntur in transitu nubium : quia similem causam generationis habet grando et fulgur, sive ignis. Antiqui vero dicunt, quod generantur in loco supremo ; quod ostendit fortiorem congelationem a forti frigore causari. Unde plus requirit de frigore nix quam aqua : pluviæ et grando plus quam nix : et tantum potest esse frigus, quod statim condensat in grandinem : aliquando prius in aquam, et postea in grandinem. Et dicunt, quod vapores superius elevati congelantur multum, et ideo generantur grossi grandines. Sed Philosophus e contra dicit, quod grossiores essent in montibus, et in hyeme : cujus contrarium videmus, quia grossiores sunt in valle, et fiunt in vere et autumno, et generantur in loco proprinquo. Item secundum Philosophum, aliquando veniunt angulares, quod est signum quod veniunt de propinquo : anguli enim citius liquefiunt. Unde sciendum, quod naturale est quod oppositum fortius agat in oppositum. Constat autem quod in nubibus admiscetur frigidum et calidum ; ergo quando calor aeris circumstans constringit frigidum quod non potest consumere, tunc frigidum agit interius circumdante extra calore. Titiones autem cadentes habent duplicem causam generationis : unam per fumum superius ascendentem usque ad locum inflammationis, qui inflammatur ; et sic secundum inflammationem descendit quousque invenit materiam combustibilem. Et hoc tetigit quando dixit, *Carbones succensi sunt ab eo.* Et hic tangit alium modum, qui est per contrariam resistentiam. In nube autem aliquando est aliquid calidum, et istud a frigido exteriori constringitur interius et multiplicatur, ita quod materiam grossam adducit et cadit : et ideo carbones, ignis et grando habent similem generationem, scilicet constrictionem frigoris vel caloris, ut dictum est. Dicit ergo, *Præ fulgore in conspectu ejus etc.* Et hæc transierunt simul cum carbone et grandine, quæ generantur ex nubibus, ut dictum est.

9. Hic agit de tertia permutatione. Et primo de tonitruo. Secundo de fulguribus, ibi, *Misit sagittas.* Sciendum quod Psalmista loquitur hic secundum hanc similitudinem, quod quidquid fit in cœlo, attribuatur Deo. Unde sonum auditum in cœlo accipit, quasi vox Dei esset. Est autem duplex sonus in cœlo. Unus qui est in tonitruo ; et hic, licet aliqui dicant extinctionem ignis in nube, Psalmista re-

* solem

[1] Al. : « Psalmus, » et sic infra.

probat, et dicit quod fit per concussionem ventorum : ita et nubes. Et ideo Psalmista dicit, *Intonuit de cælo Dominus*. Item aliquando nubes grossæ ex quibus grandines generantur quandoque cum sonitu : unde Philosophus dicit, quod aliquando ante grandinem est fragor nubium, aliquando non : sicut enim vapor calidus et siccus expulsus a frigido scindens nubem facit sonum, et patet in fulgure, sic vapor humidus congelatus in grandinem, et expulsus a calido, scindit aliqualiter et facit sonum. Et ideo dicit, *Altissimus dedit vocem suam*, idest manifestavit potentiam suam. Et sequitur, *Grando et carbones ignis*, quæ ex his nubibus generantur, ut dictum est. Vel sic, *Intonuit de cælo*. Nota quod aliquando ad locum superiorem ascendit vapor humidus : et quia est de natura aquæ, fiunt ex eo impressiones humidæ, quæ sunt nebula, ros, caligo, pluvia, grando, et nix, et hujusmodi. Diversificantur autem ista aliquando diversitate quantum ad caloris et frigoris tenuitatem et spissitudinem. Aliquando enim ascendit vapor siccus ; et si solus ascendit, facit ventos ; si autem sit comprehensus ille vapor siccus in vapore humido, tunc quando vapor humidus sursum ascendit, et incipit inspissari propter frigus, vapor siccus in vapore ille humido inclusus facit agitationem magnam et inflammatur : talis enim vapor cito inflammatur, ut est videre in vapore qui egreditur de ventre hominis : et hæc inflammatio causa est fulguris et coruscationis. Agitatus autem vapor siccus in interioribus nubibus multiplicem sonum facit. Si etiam sic inflammatus percutiat latera nubis, et non scindat, tunc micat non clare ; sicut si aliquis aliquem splendorem videret per pannum : est enim nubes aliquantulum pervia, unde aliqualiter videtur. Sonat autem sicut sonus flammæ in medio incendio. Aliquando etiam sine inflammatione, et per consequens sine coruscatione fit sonus, quasi tumultuans : et hoc fit cum percutit, non inflammatus in lateribus nubis. Si autem percutiat latera et scindat, tamen cum difficultate quadam, et hoc in parte grossiori nubis, tunc est terribilis sonus, quasi aliquis pannum immensæ latitudinis scinderet, et tunc visus fulguris vel coruscationis est curvus : quia non recte egreditur de nube, ut dictum est. Aliquando scindit nubem virtute magna et quasi subito, et totus vapor simul egreditur ; et tunc sonat sicut vesica inflammata, vel si uter inflatus frangeretur super caput alicujus : et percutit aerem percussione fortissima. Aliquando vapor ille siccus ex inflatione crescit, et quærens majorem locum facit dissolvere nubem subito, et sonare ad modum viridium lignorum crepidantium in igne, vel ovorum maxime ; et hoc maxime apparet in castaneis, quibus in igne positis cum humidum incipit resolvi, et majorem locum quærere, frangit testam resistentem, et cum impetu et sono magno exit. Aliquando etiam non valens exire extinguitur ; et sonat ad modum ferri candentis in aqua extincti ; quem sonum vocat Philosophus sisinum, vel stridorem. Aliquando etiam ille vapor facit diversa foramina in locis nubis minus spissis, et tunc facit quasi sonum sibili, sicut ventus quando exit per foramina. Aliquando antequam incendatur erumpit de nube, et tunc sonat sicut folles fabriles cum sufflant.

10. *Fulgura*. Hic describit motum fulgurum, et comparat ea sagittæ propter vehementiam venti a quo moventur. *Et dissipavit eos*, scilicet peccatores, qui aliquando ex eis moventur : secundum diversitatem enim ventorum est diversitas motus fulguris : nam sicut superius cum de modo ventorum agebatur dixit, *Volavit volavit etc.* ut ostenderet diversum modum ventorum ita hic dicit, *Fulgura etc.* ut ostendat diversum motum fulgurum. Dicit, *Conturbavit eos*, quia dicit Plinius (lib. II, c. XII), quod secundum fulgura sunt augurationes ; quia quandoque est bonum signum, scilicet quando fiunt ab oriente : aliquando non est bonum ; et ideo homines augurantes conturbantur propter præsagia futurorum.

11. *Et apparuerunt*. Hic agit de generatione aquarum, quæ ex aliquibus principiis emanant, quæ fontes dicuntur, ex quibus est omnis generatio aquarum. Hi autem dupliciter generantur. Aliquando

ex causa consueta et naturali: sicut cum vapores super terram elevantur, et ex hac elevatione infrigidantur superius, et descendunt et fiunt pluviæ: ita etiam ex calore terræ interius, et quando vapores non exeunt, congregantur et resolvuntur in aquam, et fiunt fontes aquarum. Sicut pluviæ generantur in aere, ita fontes in terra; et ideo circa montes a quibus vapores non exeunt, fiunt fontes. Et hoc est quod dicit, *Apparuerunt fontes aquarum.* Aliquando generantur fontes ex subversione terræ ex terræmotu, ex cujus commotione apparent venæ aquæ in profundo terræ submersæ; et ideo dicit, *Et revelata sunt fundamenta orbis terrarum.* Philosophus: subversio est a vento intus incluso, sicut ventus in aere commovet aerem. Sed quando retinetur ventus fit terræmotus: et uterque ventus videtur ira Dei. Et ideo dicit factam per terram, sicut terræmotum, mystice secundum spirituales effectus. Et sicut supra ostensum est mysterium. Incarnationis signans ipsam Incarnationem per quam descendit, et ascensionem; ita hic designantur ea quæ secuta sunt post. Primo ergo ostendit ejus occultationem. Secundo Ecclesiæ congregationem, ibi, *In circuitu ejus.* Tertio Apostolorum prædicationem, ibi, *Tenebrosa aqua.* Quantum ad primum dicit, ***Posuit tenebras.*** *Glossa* distinguit quadrupliciter tenebras. Primo humanitatem: Ezech. xxxii, 7: *Solem nube tegam.* Isa. xlv, 15: *Vere tu es Deus absconditus.* Secundo species sacramentales, sicut baptismus, et alia sacramenta, in quibus divina virtus operatur secrete. Tertio latuit in fide fidelium: ii Cor. v.

Dum 6: * *Quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino.* Quarto latenter operatur aliquid per malos, qui sunt tenebræ: Jo. i, 5: *Lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt.* Aliquando mali permittuntur aliquid facere contra sanctos; sed his tenebris existentibus, ***Tabernaculum ejus***, idest ecclesia, est *in circuitu ejus:* Ps. xlv, 5: *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus*: Apo. xxi, 3: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus* etc., per fidem et caritatem, inquantum sibi inhærent tanquam medio, qui eis æqualiter favet, ut dicit *Glossa.* ***Tenebrosa aqua in nubibus aeris.*** Hic agit de prædicatione Apostolorum. Et primo ponit qualitatem prædicationis. Secundo conditionem prædicantium, ibi, *Nubes.* Tertio prædicationis effectum, *Apparuerunt fontes aquarum.* Dicit ergo, *Tenebrosa aqua*, idest doctrina, *in nubibus*, idest in prophetis et prædicatoribus. Hos vocat nubes, quia a terrenis elevati in nubibus compluunt verbum Dei: Isa. lx, 8: *Qui sunt isti qui ut nubes volant etc.* Et xlv, 8: *Rorate cœli desuper, et nubes pluant justum.* Vel dicit, *in nubibus aeris*, idest Apostolis elevatis a terra; Isa. v, 6: *Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem.* Et dicuntur Apostoli aqua tenebrosa in comparatione ad fulgorem, idest Christum, qui apparebit videntibus eum; i Cor. xiii, 12: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Vel aliter, et sic punctetur: ***Tenebrosa aqua in nubibus aeris: præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt:*** postea sequitur, ***Grando et carbones ignis etc.*** Et distinguitur duplex doctrina: scilicet prophetarum, et hæc est obscura, quia velamen habet, ut dicitur ii Cor. iii, 15: *Usque in hodiernum diem idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non revelatum, quoniam in Christo evacuatur.* Ideo dicitur, *Tenebrosa aqua* in prophetis, idest doctrina. Sed doctrina novi testamenti est clara; et ideo dicit, *Præ fulgore;* tota est una dictio, idest fulgida quia, ut dicitur Eph. iii, 5: *Aliis in generationibus non est agnitum:* Ps. cxlvii, 20: *Non fecit taliter omni nationi.* Consequenter agit de ipsis doctoribus, et comparantur nubibus, sagittis et fulgoribus: nubibus pro prædicatoribus. Et dicit tria. Primo eorum transitum; *Nubes.* Qualitatem prædicationis, *Grando et carbones ignis.* Auctoritatem prædicandi, ***Intonuit. Nubes***, idest Apostoli, *Transierunt*, de Judæis ad gentes: Job. xxxvii, 11: *Nubes spargunt lumen suum, quæ lustrant per circuitum.* Act. xiii, 46: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quia etc.* Grando nocet multum fructibus et floribus, et eorum prædicatio fuit quasi grando comminationis. *Et carbones ignis*, idest ver-

ba inflammmantia; et auctoritas, quia Dominus per eos loquebatur. Unde, *Intonuit de cœlo Dominus*, idest ipsis Apostolis intonuit verba comminationis, Matth. x, 20: *Non enim vos estis qui loquimini sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* etc. *Et Altissimus dedit vocem suam*, scilicet mansuetudinis inflammando: Jac. i, 21: *In mansuetudine suscipite insitum verbum* etc. Et primo sequitur verbum, *Grando*, ex secundo, *Carbones ignis*. Vel aliter, *intonuit*, super Christum: Joan. xii, 28: *Venit vox de cœlo dicens: Et clarificavi et iterum clarificabo;* dicebat turba quæ audiebat tonitruum factum esse. *Et Altissimus dedit vocem suam*, in transfiguratione. Luc. iii: *Hic est filius meus dilectus. Misit sagittas.* Comparantur hic isti doctores sagittis propter fervorem Spiritus sancti in eis: Isa. xlix, 2: *Posuit me quasi sagittam electam.* Et xxvii, 5: *Qui* egredientur impetu a Jacob, et implebunt faciem orbis semine. Et dissipavit eos,* quia aliis odor vitæ in vitam, aliis fuerunt odor mortis in mortem. ii Cor. ii, 16: *Fulgura multiplicavit.* Ps. xvii, 13; Hæc dicit propter claritatem miraculorum: Job xxxviii, 35: *Numquid mittes fulgura et ibunt et revertentia dicent tibi, Adsumus. Et conturbavit eos*, idest fecit eos obstupescere Act. iii, dicitur de miraculo Petri, quod repleti sunt omnes stupore et extasi in eo quod contigerat. *Apparuerunt fontes.* Hic ponitur effectus prædicationis Et primo ponitur effectus: Secundo principium, *Ab increpatione.* Et est duplex effectus. Unus ostenditur cum dicit, *Apparuerunt fontes aquarum,* idest documenta sapientiæ: Isa xli, 18: *Aperiam in supinis collibus flumina, et in medio camporum fontes: ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum.* Item xii, 3: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.* Vel dona Spiritus sancti: Zach. xiii, 1: Erit *fons patens domui David et habitatoribus Hierusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ.* Alius effectus ponitur cum dicit, *Revelata sunt fundamenta:* scilicet sancti Patriarchæ, supra quos fides nostra fundata est; quia quod in eis dictum vel factum est figuraliter, revelatum est per Apostolos. Principium autem horum est, quando Christus incœpit increpare Matth. iv, 17: *Pœnitentiam agite; appropinquavit* etc, Luc. xiii, 5: *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Ab** inspiratione spiritus iræ tuæ*, quando inspiravit quod omnes turbaremur contra peccata.

* *egredientur... ad Jacob*

** *si n*

12. *Misit.* Supra egit Psalmista de potentia liberantis; hic prosequitur per ordinem beneficium liberationis: et circa hoc duo facit. Primo agit gratias de liberatione quantum ad præterita. Secundo quantum ad futura quæ sperat, ibi, *Et ero immaculatus cum eo.* Circa primum tria ponit. Primo narrat a quibus sit liberatus. Secundo liberationem, ibi, *Et factus est.* Tertio liberationis causam, ibi, *Salvum me fecit.* Circa primum duo facit. Primo se ostendit liberatum a magnis tribulationibus. Secundo exponit quomodo tribulationes sint magnæ, ibi, *Eripuit me.* Dicit Glossa secundum litteram, *Misit de summo;* quasi dicat: Deus potens est, quia omnia prædicta facit, scilicet commovere etc. *Intonuit etc.* habens summam[1] potestatem. Et hoc, *De summo*, scilicet potestate, *Accepit me*, eripiendo: *Et assumpsit me*, idest elevavit me: *Protegendo de aquis multis*, idest de multis tribulationibus. Ps. xxxiii, 20: *Multæ tribulationes justorum, et de omnibus etc.* Eccl. li, 5: *Liberasti me de portis tribulationum quæ circumdederunt me, et a pressura flammæ quæ circumdedit me.* Mystice misit Deus proprium[2] filium suum de summo, idest de cœlo: Joan. vi, 38: *Descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam* etc. Hoc est quod petebat: Psal. cxliii, 7: *Emitte manum tuam de alto. Et liberavit me de aquis multis.* Ps. xviii, 7: *A summo cœlo egressio ejus etc.* Vel Spiritum sanctum: Thren. i, 13: *De excelso misit ignem. Et accepit me,* infirmum ad sanandum. *Et assumpsit me de aquis multis*, scilicet baptismi, vel de multitudine peccatorum. Vel. *Misit de summo*, idest viris justis gratiam suam: Jac. i, 17:

[1] Al.: « suam. »

[2] Al.: « Pater. »

Omne datum etc. Et accepit me, ad pœnitentiam: Isa. XL, 11: *Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos etc,* Oseæ XI, 3: *Ego quasi nutritius Ephraim, portabam eum in brachiis meis.* Vel populorum: quia fideles de multitudine gentium sunt assumpti.

13. *Eripuit.* Hic probat quomodo tribulationes sunt multæ. Et Primo ex conditione inimicorum. Secundo ex persecutione eorum, ibi, *Quoniam confortati sunt.* Conditio inimicorum nociva est valde, quia potentes et odientes; unde, *Eripuit me de inimicis meis fortissimis. et ab his qui oderunt me.* Potentes mystice sunt peccata carnalia: Eccli. XVIII, 31: *Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis:* Isa. XLIX, 24: *Numquid tolletur a forti præda?* Odientes sunt dæmones. Exod. I, 13: *Oderant Aegyptii filios Israel:* Psalm. LXXVIII, 24: *Concidam a facie ipsius inimicos ejus etc.* Consequenter ponitur persecutio. Dupliciter potest quis liberari ab inimicis: vel quod non permittat se vinci, vel quod fugiat. Utrumque autem excludit a se. Primo, quia fortes et confortati, idest multiplicati, vicerunt eum, nec potuit fugere: et hoc est quod dicit, *Prævenerunt me,* præcludentes modo viam ad fugiendum: Thren. IV, 19: *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli, super montes persecuti sunt nos;* et hoc, in die afflictionis, quia tunc homo debilior est quando est afflictus: Thren. I, 3: *Omnes persecutores ejus apprehenderunt eam inter angustias.* Auxilium liberatoris ponit duplex. Primo contra invalescentes hostes; unde dicit *Et factus est Dominus proctector meus,* ut non noceant: Psal. LXIII, 3: *Protexisti me a conventu malignantium etc.* Secundo, contra prudentes: unde sequitur, *Eduxit me in latitudinem,* de angusto in quo eram positus nesciens quid facerem, dans vias quid facerem. Vel in latitudinem caritatis: Psal. CXVIII, 36: *Latum mandatum tuum nimis.* Causa liberationis est duplex: scilicet divina gratia, et meritum humanum. Unde dicit, *Salvum me fecit, quoniam voluit me.* Hæc est potentissima causa liberationis, scilicet voluntas sua: Eph. I, 11: *Qui operatur omnia cum* consilio voluntatis suæ;* et tamen subsequenter operatur ibi aliquid meritum humanum: I Cor. XV, 10: *Gratia Dei in me vacua non fuit.* Et ideo subdit, *Retribuet mihi Dominus etc.* Ubi tria facit. Primo proponit meritum. Secundo in quo consistit. Tertio ponit viam perveniendi ad hoc meritum. Secunda, ibi, *Quia custodivi etc.* Tertia, ibi, *Quoniam omnia judicia.* Meritum hominis consistit in duobus: scilicet in operatione boni, et in evitatione mali: XXXVI, 27: *Declina a malo, et fac bonum.* Et ideo quantum ad primum dicit, *Retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam.* quam ipse in me operatus est: Sap. III, 1: *Justorum animæ in manu Dei sunt et non tanget illos tormentum malitiæ etc.* Prov. XI, 18: *Seminanti justitiam merces fidelis.* Quantum ad secundum dicit, *Secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi,* idest innocentiam: Job XXII, 30: *Salvabitur innocens, salvabitur autem in munditia manuum suarum. Non privabit bonis etc.* Ps. LXXXIII, 30: Hæc autem justitia consistit in observatione viarum Dei: Ps. CXVIII, 32: *Viam mandatorum tuorum cucurri.* Et ideo dicit, *Quia custodivi vias Domini*: Job XXIII, 11: *Vestigia ejus secutus est pes meus: viam ejus custodivi, et non declinavi ex ea,* et quia *Non impie gessi,* recedendo *A deo,* quia per peccatum homo recedit a Deo, et inquinatur: Ps. XLIII, 19: *Non recessit retro cor nostrum.* Quomodo pervenit ad hoc? Quia, *Omnia judicia ejus in conspectu meo.* Valet valde ad operandum bona et evitanda mala cogitare divina judicia: Job XIX, 29: *Fugite a facie gladii, quoniam ultor iniquitatum est gladius.* Et custodivi hoc, *Quia justitias ejus repuli a me,* de industria peccando: Job XXI, 14: *Dixerunt Deo, recede a nobis.* Et sequitur. *Perveniet eis inundatio.* Qui ex infirmitate vel ignorantia peccat, facile venam consequitur.

* *secundum consilium*

14. *Et ero.* Supra commemoravit Psalmista beneficium liberationis de præterito; hic de futuro quantum ad spem. Et primo commemorat beneficia in generali. Secundo in speciali, quæ accepit, et quæ sperat, ibi. *Deus meus impolluta via ejus.*

Tertio commendat justitiam divinam. Circa primum duo facit. Primo proponit orationem ad Deum. Secundo commendat spem exauditionis, ibi, *Quoniam tu illuminas.* Tria proponit. Primo propositum perseverandi in innocentia. Secundo meritum retributionis. Tertio rationem assignat. Secunda, ibi, *Retribuet*, Tertia ibi, *Cum sancto sanctus eris.* Dicit ergo, *Et ero immaculatus cum eo*, idest adhærebo Deo, quia loquitur ex persona sui et aliorum, quorum quidam innocentes sunt : et ideo dicit, *Et ero*, idest stabo et perseverabo in innocentia : Eccl. xxxi, 8 : *Beatus vir qui inventus est sine macula ;* vel, *Ero immaculatus cum eo*, idest adhærebo Deo : I Cor. vi, 17 : *Qui autem adhæret Deo, unus est spiritus etc.*, conservans te ab omni macula : Job xxvii, 5 : *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.* Quidam sunt pœnitentes : et ad hoc pertinet ne iterum in peccatum labantur (Et ideo dicit, *Et observabo me ab iniquitate mea :*) sicut *canis* qui revertitur *ad vomitum, et sus lota in volutabro luti.* II Pet. ii, 22. Eccli. xxvi 25 : *In duobus contristatum est cor meum, et in tertio iracundia mihi advenit. Vir bellator deficiens præ inopia, et vir sensatus contemptus, et qui transgreditur de justitia in peccatum, Deus paravit illum ad romphæam.* Consequenter ponit spem retributionis cum dicit, *Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam.* Et est duplex retributio. Una, quæ datur pro bonis impletis : et propter hoc dicit, *Retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam.* Anselmus : « Justitia est rectitudo voluntatis propter se servata. » Vel secundum opera hominis reddet ei :[1] Eccli. xvi, 15 : *Reddet unicuique secundum opera sua.* Dicit, *Observabo*, et, *Retribuet*, quia si homo aliquando fuit justus et fecit opera justitiæ, et non observat se a peccatis, vel non conservat se in operibus justitiæ, ideo mortificatur, nec meretur retributionem : Ezech. xviii, 24 : *Omnes justitiæ ejus non recordabuntur.* Alia est quæ datur pro beneficiis ; unde dicit ; *Retribuet secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus.* Aliquando habent exterius tantum manus, idest operationes puras, et illis Deus non retribuet : sed quando habent puras in corde operationes, tunc retribuet. Et hoc est, *In conspectu oculorum ejus,* non illis bonis quæ sunt in conspectu nostro, sed in conspectu Dei : Isa. lxiv, 4 : *Oculus non vidit Deus absque te.* Et quid retribuet ? jucunditatem ineffabilem, et augmentum gratiæ, quæ proveniunt ex mandatis Dei servatis : Psal. xviii, 12 : *In custodiendis illis retributio multa. Et retribuet secundum puritatem manuum mearum*, idest operum. Dicitur autem opus impurum, ratione carnalis affectus : Is. i, 15 : *Manus vestræ sanguine plenæ sunt.* Item ratione inanis gloriæ : Matth. vi, 1 : *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis ; alioquin mercedem non habebitis.* Gregorius : Vecordia est magna agere, et laudi inhiare, quæ unde cœlum mercari potuit, inde vanum et transitorium sermonem quærit.

15. Consequenter ponitur ratio retributionis ; ideo sequitur, *Cum sancto.* Circa hoc duo facit. Primo ponit rationem retributionis. Secundo exponit eam, ibi, *Quoniam tu populum.* Primi duo versus dupliciter possunt intelligi. Uno modo, ut intelligatur ad Deum loqui ; et sic est literalis sensus ; quasi dicat, Tu Dominus, *Cum sancto sanctus eris.* Et sic dicit duo : scilicet quod Deus sit remunerator et adprobator bonorum. Secundo, quomodo est reprobator malorum ; unde sequitur, *Et cum innocente etc. Et cum perverso perverteris.* Est autem sciendum quod nominat scilicet sanctum, innocentem, et electum. Electus autem potest dupliciter intelligi. Uno modo a Deo ; hoc est commune omnibus sanctis : Ephes. i, 4 : *Elegit nos Deus ante mundi constitutionem etc.* Alio modo dicitur electus qui habet excellentiam innocentiæ et sanctitatis : Cant. v, 10 : *Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus.* Si primo modo sumatur electus, tunc secundum ponit ex parte nostra, et tertium ex parte Dei. Si secundo modo, sic proponit duo, quæ ex parte nostra sunt. Primum est

[1] Parm. : « Ps. lxii. »

operatio boni quæ fit propter Deum : et quæ proprie habet rationem sanctitatis : quia omnia quæ ordinantur ad Deum, dicuntur sancta : et hoc est quod dicit, Domine, tu eris sanctus cum sancto, sanctitatem in eo causando : Lev. xx, 8 : *Ego* Deus qui sanctifico vos.* Vel sic. Tu eris sanctus effective, idest ostendens te amare et adprobare sanctitatem : non enim ostendit se nisi per opera ; substantiam enim ejus non videmus. Nec aliter est sanctus cum sancto, nisi ostendendo sanctitatem : non est enim visibilis nunc nobis, ut dicamus quod conformat se sancto in motibus exterioribus, sicut de homine qui diversis diversimode se conformat, maxime amicis : quia omne animal diligit sibi simile ; et quod diligit quis, illud remunerat. Unde ostendens te sanctum, quando remunerabis, inquit, sanctitatis opera? *Et cum viro innocente innocens eris*, effective et remunerando. *Et cum electo*, quem tu diligis, *Electus eris*, quia facies quod ipse te eliget : Joan. xv, 16 : *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* primordialiter : Deut. iv, 37 : *Dilexit patres tuos, et elegit semen eorum post eos.* Et xxvi, 17 : ** *Deum elegisti hodie, ut sit tibi Deus, et obedias ejus imperio : et Dominus elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris, et faciet te excelsiorem cunctis gentibus, ut sis populus sanctus.* Vel, *Electus*, idest excellenter separatus. *Et cum perverso perverteris*, idest permittes eum esse perversum. Vel perversi sunt illi qui non sequuntur illos quos debent sequi. Qui ergo non sequitur voluntatem Dei, videtur perversus. Ergo tu contra voluntatem Dei, et Deus contra voluntatem tuam ; quasi dicat : Tu vis habere beatitudinem, et Deus dabit miseriam : Lev. xxvi, 21 : *Si ambulaveritis mihi ex adverso, et ego contra vos adversus incedam, et percutiam vos septies propter peccata vestra.* Et ideo dicit, *Cum perverso perverteris*, idest agens contra voluntatem perversorum. Alio modo potest legi, ut referat sermonem ad aliquem hominem : et sic homo cum sancto homine, vel cum Christo sanctus eris : quia non audies de Deo nisi sanctitatem. Eccli. xxxvii, 12 : *Cum viro*** religioso tracta de sanctitate : et* Ps. xvii, 27 : *cum innocente innocens eris.*

* Dominus

** Dominum

*** irreligioso

quia secundum conversationem informantur mores : I Cor. xv, 33 : *Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Et cum perverso perverteris.* Eccl. xiii, 1 : *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea, et qui communicat superbo* etc. Consequenter exponit præmissa secundum primam lecturam. Quare eris Domine cum sancto? quia, *Tu populum humilem salvum facies*, idest in hoc quod humilem salvum facies, ostendis te cum sancto sanctum esse : Jacobi iv, 6 : *Humilibus dat gratiam :* Matth. x, 14 : *Sinite parvulos venire ad me, talium enim est regnum cœlorum* : Psalm. cxii, 6 : *Excelsus Dominus, et humilia respicit.* Quare cum perverso perverteris? quia *Oculos superborum humiliabis :* Luc. xiv, 11 : *Omnis qui se exaltat humiliabitur :* Isa. ii, 11 : *Oculi sublimes humiliati sunt, et incurvabitur altitudo virorum.* Et dicit, *Oculos*, quia superbia in hoc consistit, quod homo aspectum suum ad majora quam sit sua proportio, erigit : Isa. xvi, 6 : *Superbia ejus et arrogantia ejus plusquam fortitudo ejus.* Et ideo Psalm. cxxx, 2 : *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.*

16. *Quoniam.* Hic convertit se ad orationem ; quasi dicat : Ita justus es, *Quoniam tu illuminas lucernam meam.* Et duo facit. Primo refert gratiarum actionem de beneficio suscepto. Secundo ponit petitionem de suscipiendo, ibi, *Deus meus, illumina tenebras meas.* Dicit ergo, *Tu illuminas etc.* Hoc totum potest secundum litteram dupliciter exponi : ut per lucernam intelligatur prosperitas, per tenebras intelligatur adversitas. Sicut quando homo est lætus, videntur sibi clara omnia ; quando est tristis, videntur sibi omnia obscurari. Hoc est ergo quod dicit, *Quoniam tu illuminas lucernam meam. Domine*, quia tu dedisti mihi prosperitatem, et continue das : *Illumina tenebras meas*, idest si quid adversitatis remansit in me, expelle et remove a me. Alio modo potest intelligi moraliter, ut per lucernam intelligatur mens sive anima hominis : Prov. xx, 27 : *Lucerna Domini**** spiraculum hominis.* Mens ergo hominis est quasi lucerna Dei accensa divino lumine : Psal. iv, 7 : *Signatum est*

**** [illegible]

super nos etc. Quamdiu sine peccato sumus, lucerna nostra accensa est, idest anima nostra splendet lumine gratiæ; sed quando aliquid tenebræ corruptibilis carnis remanet, est extincta: Rom. VII, 25: *Ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati.* Et hoc est quod dicit, *Quoniam tu illuminas lucernam meam*, idest quia anima mea illuminata est lumine gratiæ. *Illumina tenebras meas*, idest remove a me defectus et corruptiones, per quæ homo incidit in tenebras. Vel potest legi allegorice, ut dicantur verba quasi ex persona Christi, vel cujuscumque viri justi. In Ecclesia sunt multi lucentes, sicut fideles et sancti: Philip. II, 15: *Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes.* Item multi tenebrosi, sicut infideles et peccatores: Ephes. V, 8: *Eratis aliquando tenebræ etc.* Ergo homo orans pro Ecclesia vel Ecclesia pro se, dicit, *Quoniam tu illuminas lucernam meam*, idest fideles qui lucent, *Illumina tenebras*, idest peccatores.

17. Spem exauditionis ponit cum dicit, *Quoniam.* Hic facit duo. Primo tangit liberationem a malo. Secundo victoriam super malo. Dicit ergo, Oro quia spero, *In te*, idest in virtute tua, *Eripiar a tentatione*, idest a quacumque tribulatione sive impugnatione: I Cor. X, 13: *Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Et in Deo meo transgrediar murum*, idest victoriam a peccato virtute Dei habebo. Tunc enim hostis habet victoriam civitatis, quando transgreditur murum. Murus iste est quæcumque difficultas quæ impedit nos ad bene operandum, sive peccata quæ provocant nos ad male faciendum. Hieronymus dicit, *frangam murum*, quia non possumus esse in mundo sine peccato: I Joan. I, 8: *Si dixerimus quia peccatum non habemus etc.* Sed transgredimur, quia superamus illud, dum non consentimus concupiscentiis ejus.

18. Sequitur, *Deus.* Supra commemoravit in generali beneficia quæ in futurum expectat a Deo, quia, *In te eripiar.*: hic in speciali prosequitur ea. Et notandum, quod loquitur ad modum habentis adversitatem et adversarios, de quibus sperat victoriam: in qua triplex est gradus. Primo, ut persequatur adversarios fugientes, et sicut captos destruat. Secundo ut in eis regnet, ibi, *Et præcinxisti me.* Tertia, ut exaltetur, ibi, *Et eripies me.* Circa primum tria facit. Primo commendat suum adjutorem, scilicet Deum. Secundo, ostendit quomodo a Deo jam data sunt ei quædam, per quæ idoneus est ad persequendum eos. Tertio agit de persecutione. Secunda, ibi, *Deus qui præcinxisti.* Tertia, ibi, *Persequar.* Prima in duo. Primo commendat Deum. Secundo commendationem probat, ibi, *Quoniam quis etc.* Commendat ergo Deum de tribus: quod sit justus in opere, verax in sermone, et quod sit misericors in subventione. Quantum ad primum dicit, *Eripiar a tentatione*, dum considero divinæ justitiæ puritatem, quia, *Deus meus impolluta via ejus.* Iterum dum considero ejus dispositionem, quia nihil injustum est in eo: Ezech. XVIII, 25: *Numquid via mea æqua non*[1] *est, et non magis viæ tuæ pravæ sunt?* Vel via Dei per quam Deus vadit ad animam est impolluta. Et est hæc charitas; I Cor. XXI, 31; *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro*, idest ut securi eatis. Hæc est impolluta, quia charitas non agit perperam, idest perverse. Vel via Dei est ipse Christus, quia[2] peccatum non fecit: Isa. XXXV, 8: *Via sancta vocabitur, et non transibit per eam pollutus: et erit via recta, ita ut stultus non erret per eam.* Vel via Christi est Virgo Beata: Psal. LXXVI. 20: *In mari via tua.* Hæc est impolluta: Can. IV. 7: *Tota pulchra es, amica mea etc.* Is. LIV, 2: *Dilata locum tentorii tui.* Quantum ad secundum dicit, *Eloquia Domini.* Et loquitur ad similitudinem auri et argenti, quod si sit purum, probatur per ignem. Unde sicut aurum per ignem purgatum nihil habet impuritatis, ita sunt purgata verba Domini: Prov. VIII, 8: *Justi sunt omnes sermones mei, et non est in eis quidquam contrarium atque perversum etc. Igne examinata:* Psal. XI, 7: *Eloquia Domini eloquia casta, argen-*

1 Al. de est: « non. »

2 Al.: « qui. »

tum etc. Et dicuntur igne examinata, scilicet Spiritus sancti : Job xii, 11 : *Auris verba dijudicat,* et *fauces comedentis saporem.* Nullus potest examinare verba nisi habeat ignem Spiritus sancti : I Cor. ii, 14 : *Animalis homo non percipit quæ sunt Spiritus Dei.* Verum, quia est verax, implebit quod promisit. Et propter hoc dicit, *Protector est omnium sperantium in se :* Eccl. ii, 11 : * *Quis speravit in Domino, et confusus est?* Consequenter probat commendationem : quia hæ sunt proprietates : quod sit justus, quod sit verax, et quod sit misericors. Si ergo ista bene conveniunt Deo meo, non quæras alium. Sed nullus alius Deus est præter ipsum. Et ideo dicit, *Quis Deus præter Dominum?* quasi dicat, nullus : Isa. xlii, 8 : *Ego sum Dominus : hoc est nomen meum :* Deut. vi, 4 : *Audi Israel, Dominus Deus* ** *tuus unus est.* In hoc differebant Judæi ab aliis. Et quia alii colebant elementa mundi, vel homines vel angelos, hi vero dicebantur factores eorum ; sed Judæi colebant verum Deum factorem eorum. Dicit ergo quod ipse est Deus totius creaturæ. Secundo, quod ipse colebatur specialiter a Judæis. Dicit ergo quantum ad primum, *Quis Deus præter Dominum,* scilicet totius creaturæ factorem? Judith xvi, 17 : *Tibi serviat omnis creatura tua. Aut quis Deus præter Deum nostrum,* specialiter. I Reg. ii, 2 : *Non est sanctus ut Dominus : neque enim est alius extra te, et non est fortis sicut Deus noster :* Psal. lxxv, 2 : *Notus in Judæa Deus etc.* Qui dicitur noster specialiter pietate, et cultura, et unione naturæ, et carnis assumptione, et redemptione. In hoc confunduntur Manichæi : quia hic est Deus et Dominus visibilium, et quod Deus veteris testamenti est verus Deus, quia nullus Deus præter eum.

* nullus

** noster

19. *Deus.* Hic ostendit quomodo habet a Deo idoneitatem ad vincendum, Deus enim aliquando dat virtutem alicui ad bene operandum ; nec tamen sufficit nisi Deus protegat eum exterius. Primo ergo ostendit quomodo Deus dedit virtutem interius. Secundo, quomodo juvat exterius, ibi, *Dedisti mihi protectionem.* Tria sunt necessaria alicui ad vincendum : scilicet quod sit fortis : Prov. ult, 25 : *Fortitudo et decor indumentum ejus :* Luc. xi, 21 : *Fortis armatus custodit atrium suum :* Quod sit agilis, et quod sit doctus in bello ; et hæc tria[1] dicit se habere. Secundo, ibi, *Qui perficit pedes meos.* Tertio, ibi, *Qui docet manus.* Circa primum duo facit. Primo confitetur sibi datam fortitudinem a Deo. Secundo debitum fortitudinis usum. Dicit ergo, *Deus qui præcinxit me virtute ad bellum etc.* Milites prædicti præcinguntur armis et gladio ut sint expediti et parati ad pugnam : I Mach. iii, 3 : *Judas Machabæus induit se lorica sicut gigas : et succinxit se arma bellica in præliis.* Hæc est fortitudo, scilicet virtus quæ data est mihi a Deo, non solum in corporalibus bellis, sed et in spiritualibus, quæ non vincerem sine virtute Dei. Et ideo dicit, *Præcinxit me virtute :* Eph. vi, 10 : *Confortamini in Domino et in potentia virtutis Dei :* Isa. xl, 29 : *Qui dat lapso* *** *virtutem, et his qui non sunt, fortitudinem et robur multiplicat.* Vel *præcinxit* ad modum currentis ne impediatur ex defluxu vestium. Ita virtus Dei retinet affectum ne defluat ad terrena. Et ideo sequitur, *Et posuit immaculatam viam meam :* I Reg, xxv, 39 : *Benedictus Deus, qui custodivit servum suum a malo :* Ps. cxviii, 1 : *Beati immaculati in via.* Vel via ista est via charitatis, quæ non agit perperam, ut supra dictum est.

*** lasso

20. *Qui.* Hic ponitur agilitas, quæ necessaria est ad pugnandum[2] I Reg. xxiv, dicitur quod egressus est Saul contra David super petras abruptissimas, quæ solis cervis perviæ sunt : quasi dicat, tantam agilitatem mihi contulit Deus, quod quasi cervus ibam per montes. *Et super excelsa statuit me.* In montibus declivibus vestigia hominis non figuntur : sed Deus dedit ei tantam gratiam ut non laberetur in eis. Mystice legitur sic. Cervus transcendit sine læsione spinas et silvas : sic spiritualis affectus pertransit sine læsione et infectione mala, sive delectationes mundi : Gen. xlix, 21 : *Nephtalim cervus emissus dans eloquia pul-*

[1] Al. deest : « tria. »

[2] Al. « pugnam »

chritudinis : Is. xxxv, 6 : *Tunc saliet sicut cervus claudus. Et super excelsa statuit me*, idest super cœlestia statuit mentem meam defixam : Habac. iii, 19 : *Super excelsa mea deducet me victor*. Consequenter ponitur doctrina militaris ; unde ait, *Qui docet manus meas ad prælium*. Doctrina militaris acquiritur scientia et perfectio exercitio. Primo ergo scientiam sive doctrinam quærit, quia hæc doctrina necessaria est militibus. Prov. xxiv, 6 : *Cum dispositione initur bellum*. Sed iste edoctus a Deo dicit quantum ad secundum, *Posuisti ut arcum æreum brachia mea*, idest brachia quasi infatigabilia mihi ad bellandum dedisti. Vel, *Qui docet etc.*, idest contra vitia et dæmones, docet nos operari ad superandos hostes, qui cœli portas claudere conantur. Postea mutans personam dicit, *Posuisti etc*. Alia littera habet, *Confregisti arcum æreum*, idest brachium meum. Psal. cxliii, 1 : *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium etc*. Nota, quod excellentia agilitatis et excellentia fortitudinis est in leonibus, qui ex siccitate nimia, non habent medullam in ossibus ; et hæc contingunt ex magna inæqualitate elementorum immixta ; et ideo parum vivunt ; et hoc non decet in homine propter operationes ejus : unde hujusmodi dicuntur ex speciali munere data David, ut dicitur Eccl, xlvii, 3 : *Lusit cum leonibus quasi cum agnis : et ursis similiter fecit sicut cum agnis eorum*. Et similiter sibi data est a Deo ex gratia doctrina pugnandi, Mystice. Oportet nos in spirituali bello esse doctos. Eccl. xi, 31 : *Multæ insidiæ sunt dolosi ; quas non possumus evadere nisi habeamus et doctrinam et auxilium divinum*. Job. xxxix, 20 : *Gloria narium ejus,* idest dæmonis, *terror contemnit pavorem nec cedit gladio*. I Cor. iv, 16 *: Licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen qui intus est, renovatur de die in diem*.

21. *Et dedisti*. Hic ostendit quomodo prædicta sibi data conservantur a Deo exterius ; unde dicit, *Præcinxisti me virtute* : et tamen protegit me : *Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ*, idest protexisti me ad salutem : quia non sufficiunt prædicta nisi adsit protectio Dei : Ps. lxiii, 3 : *Protexisti me, Deus, a conventu malignantium etc. Et dextera tua suscepit me*, idest favor gratiæ tuæ me in bello confortavit. De hoc bello, Ezech. iii, 14 : *Manus Domini erat mecum confortans me*. Vel, *Dextera tua*, idest filius tuus, *Suscepit me*, idest naturam meam. Vel, *Me*, infirmum ad curandum, *Et disciplina tua correxit me in finem*, idest finaliter et perfecte. Prov. iii, 12 : *Quem diligit Dominus* corrigit et castigat, et quasi pater in filio complacet sibi :* unde, *Disciplina tua correxit me in finem*. Quantum ad secundum dicit, *Disciplina etc*. Contingit aliquando quod aliquis dubitat, aliquando errat. Ille autem, scilicet Deus errata corrigit ; unde *Disciplina tua correxit me in finem*, ut supra dictum est. Item dubitata dirigit : *Et disciplina tua ipsa me docebit* Ps. cxviii, 66 : *Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me*. Quantum ad tertium dicit, *Dilatasti gressus meos subtus me*, quasi dans agilitatem, et in ea foves illos qui latos habent gressus quando non arctantur. Vel spiritualiter, quando cor est promptum per caritatem ad bonum. Ps. cxviii, 32 : *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Et non sunt infirmata vestigia mea*, quia non deficit. Vel *Vestigia*, idest signa quæ in itinere relinquuntur.

** cor c quasi*

22. *Persequar*. Supra Psalmista posuit idoneitatem suam ad vincendum ; hic autem agit de victoria, quomodo persecutus est fugientes : et circa hoc duo facit. Primo ponit persecutionis modum ; secundo ostendit impotentiam resistendi, ibi, *Confringam illos, nec poterunt stare*. Circa primum tria facit. Primo ostendit persecutionem esse justam ; secundo efficacem ; tertio perseverantem. Justam, cum dicit, *Persequar inimicos*, non amicos, sed inimicos. I Mach. iii, 5 : *Persecutus est Judas inimicos perscrutans eos, et qui perturbabunt populum suum succendit flammis*. Sed non videtur quod liceat bonis viris facere persecutionem aliquos. Gal. iv, 23 : *Quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita et nunc*. Ergo carnalium est inferre persecutionem, et spiritualium est pati.

Sed dicendum, quod affectus persequendi distinguit persecutionis genus. Quidam enim persequuntur amore et zelo. Psal. LXVIII, 10 : *Zelus domus tuæ comedit me ;* et hoc faciunt ut ad bonum sive ad salutem perducant, vel malum impediant. Psal. c, 5 : *Detrahentem secreto proximo suo*, *hunc persequebar :* et hoc modo persequuntur boni malos, sive peccatores. Quidam persequuntur ex odio, inferentes malum, et impedientes bonum : et hoc modo persequuntur mali, sive carnales, viros justos. Ps. LXX, 11 : *Persequimini et comprehendite eum etc.* Vel, *Persequar inimicos meos*, idest carnales affectus, *comprehendam illos*, non illi comprehendent me, secundum *Glossam*. Et ostendit quomodo est efficax ad persequendum inimicos : unde dicit, *Et comprehendam illos*. Tunc ostenditur efficax, quando pervenit ad finem ut capiat eos. II Reg. v, 19 : *Si ascendam ad Philistim*, *et si dabis eos in manu mea? Et dixit Dominus ad David : Ascende etc.* Et supra : *Ingrediebatur proficiens atque succrescens*, *et Dominus Deus exercituum erat cum eo*. Item ostendit, quomodo est perseverans, quia *Non convertar*, scilicet a persecutione injustorum : *Donec deficiant*, idest donec consumantur II Reg. I, 22 : *Sagitta Jonathæ nunquam rediit retrorsum*. Moraliter, inimici nostri sunt motus concupiscentiæ qui in nobis sunt, et movent continua bella. Rom. VII, 23 : *Video aliam legem in membris meis*, *repugnantem legi mentis meæ etc.* Hoc debemus persequi et comprehendere et ligare, eis dominari et refrænare. *Et non convertar*, idest desistam persequi, *Donec deficiant*, a rebellione. II Reg, VIII, 1 : *Percussit David Philistæos*, *et humiliavit eos*. Sed hæc non deficiunt in vita ista : licet enim semper minuantur, nunquam tamen totaliter extirpantur. Exod. xv, 9 : *Evaginabo gladium meum*, *interficiet eo manus mea*. Allegorice dicitur de Christo, qui persequitur inimicos nostros Judæos, et alios peccatores, puniens eos corporaliter et spiritualiter.

23. *Confringam*. Hic excludit eorum potentiam resistendi ; quasi dicat, Non resistent mihi, quia, *Confringam illos*, idest ita vires eorum diminuam, quod, *Nec poterunt stare*. Ps. XXXV, 13 : *Ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem*, *expulsi sunt nec potuerunt stare*. Job XXXVIII, 15 : *Brachium excelsum confringetur*, idest non durabunt adversum me, vel non poterunt resistere. Levit. XXVI, 7 : *Persequemini inimicos vestros, et corruent coram vobis*. Et hoc ideo, quia venient in potestatem meam : et hoc est quod dicit, *Cadent subtus pedes meus*. Hoc etiam debemus nos facere de malis motibus et peccatis vel dæmonibus. Malach. IV, 3 : *Calcabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum*. Luc. x, 19 : *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et supra omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit*. Gen. IV, 17 :* *Subtus te erit appetitus tuus*, *et tu dominaberis illius*.

* sub te

24. Et hoc totum est ex eo quia, *Et præcinxisti*. Hic agit de eorum totali derelictione : et commemorat duo. Primo divinum beneficium ; secundo finale eorum extreminium, ibi, *Et comminuam eos etc.* Et quia ea quæ dixit, videntur ad gloriam suam pertinere, ideo attribuit ea Deo. Et primo excludit propriam virtutem ; secundo ostendit inimicorum dejectionem, *Supplantasti ;* tertio eorum auxilii destitutionem, ibi, *Clamaverunt*. Dicit ergo : O Domine, tu fecisti hoc mihi, *Et præcinxisti me virtute ad bellum*, idest tota virtus quam habeo ad bellandum, est a te, non a me. Isa. XL, 29 : *Qui dat*** *lapso virtutem*, *et his qui non sunt fortitudinem multiplicat*, *et robur*. *Et supplantasti insurgentes in me subtus me*. Ponit dejectionem inimicorum, de qua tria dixit : scilicet fugam, *dedisti dorsum :* diminutionem, *Confringam :* et eorum casum, quia *cadent* ; et hoc Deo attribuit, non eodem ordine. Primo ponit casum inimicorum suorum ; quasi dicat, Inimici mei cadent, *subtus me*. Isa. XL, 30 : *Deficient pueri et laborabunt ; et juvenes de infirmitate cadent ;* sed tu hoc fecisti : *Et supplantasti insurgentes in me subtus me*, idest virtutem abstulisti, ne possent mihi resistere. Levit. XXVI, 8 : *Persequenter quinque de vestris centum alienos*. Secundo ponit fugam inimicorum, *Et inimicos meos dedisti mihi deorsum*. Isa. XLV, 1 : *Dorsa regum vertam*.

** lasso

Tertio agit de fractione : *Et odientes me disperdidisti*, in gentibus quas non noverunt. *Clamaverunt*. Hic ostendit, quod omnino sunt desolati : unde dicit, *Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret*, quia nec auxilium hominum habebant ; nec etiam deorum, quos ipsi dicebant creatores rerum. Hier. II, 28 : *Ubi sunt dii tui quos fecisti ? Surgant, et liberent te in die afflictionis tuæ ;* unde sequitur : *Clamaverunt ad Dominum, nec exaudivit eos*. Isa. I, 15 : *Cum multiplicaveritis* orationes vestras, non exaudiam vos.*

* orationem

Sed contra. Isa. penul. I, 24 : *Antequam clament, ego exaudiam*. Psalm. XC, 15 : *Clamabit ad me, et ego exaudiam eum.*

Et dicendum, quando recta intentione quis clamat, sive orat, tunc exauditur ; et Deus suam orationem adprobat et exaudit. Joan. IX, 31 : *Si quis Dei cultor est*, scilicet recta intentione, *hunc exaudit ;* sed quando simulata oratione et ficta clamat ad Deum, non exaudit. Jac. IV, 3 : *Petitis et non accipitis, eo quod male petatis*, idest mala intentione, vel injusta petitione. Prov. I, 28 : *Tunc invocabunt, et non exaudiam : mane consurgent et non invenient.*

25. Consequenter ostendit eorum totalem destructionem ; unde dicit, *Et comminuam eos*. Quando pulvis projicitur, nullum vestigium remanet, quia ventus ipsum dispergit ; sic quando mali destruuntur, nullo modo remanent ; ideo dicit, *Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti*. Psal. I, 4 : *Impii tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ*, scilicet sunt dispersi. Psalm. IX, 7 : *Periit memoria eorum etc.* Sed quia aliqui destruuntur aliquando cum honore, ostendit quod mali sive peccatores viliter consumuntur et inhoneste ; unde dicit, *Ut lutum platearum delebo eos*. Job XX, 6 : *Si ascenderit usque ad cœlum superbia ejus*, scilicet peccatoris, *et caput ejus nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur*. Psal. LXVIII, 29 : *Deleantur de libro viventium*. Isa. XVII, 13 : *Rapietur sicut pulvis montium a facie venti* (scilicet peccator) *et sicut turbo coram tempestate* Job XIII, 12 : *Redigentur in lutum cervices vestræ.*

26. *Eripies*. Supra commemoravit Psalmista inimicorum persecutionem[1], et omnimodam destructionem ; hic autem commemorat suam exaltationem, qua promotus est in regem ; et circa hoc duo facit. Primo ponit exaltationem ; secundo gratiarum actionem, ibi, *Vivit Dominus*. Circa primum duo facit. Primo proponit suam exaltationem super Judæos ; secundo ponit devotionem Gentilium, ibi, *Populum ;* tertio proterviam Judæorum, ibi, *Filii alieni*. Hoc magis specialiter[2] pertinet ad Christum, quam ad David. Et ideo circa hoc duo facit. Primo ostendit quomodo liberatur a contradictione Judæorum ; secundo quomodo datur ei potestas contra gentes. Dicit ergo, Non solum *odientes me disperdisti*, sed *eripuisti me contradictionibus populi*. Si intelligatur de David, multum contradixerunt ei Judæi. II Reg. XX, 1 : *Non est nobis pars in David, neque hereditas in filio sai. Revertere in tabernacula tua Israel*. Et etiam Christo contradixerunt, ut patet in Evangelio. Hebr. XII, 3 : *Recogitate eum qui talem sustinuit adversus semetipsum contradictionem etc.* Et ex hac ereptus fuit David, et etiam Christus. *Constitues me in caput gentium ;* quasi dicat : Judæi nolunt me dominari super se ; sed tu me fecisti Dominum et Judæorum et Gentium. Et hoc maxime convenit Christo, ut dicitur Eph. I, 22 : *Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius*. Deinde ponitur devota subjectio gentilium ; unde dicit, *Populus quem non cognovi servivit mihi :* populus scilicet extraneus, puta Ismaelitarum et Moabitarum, qui, ut habetur II Reg. VIII, facti sunt ei sub tributo. Similiter et Christo : quia quos non cognovit visitando eos corporaliter, servierunt et obedierunt ei. Matth. XV, 24 : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*, scilicet corporaliter visitare. Vel, *Non cognovi*, idest adprobavi dando ei legem et prophetas. Isa. LV, 5 : *Ecce** gentes quas nesciebas vocabis, et gentes quæ te non cognoverunt, ad te current. In auditu au-*

** gen

[1] Al. : « consecutionem. »

[2] Al. : « spiritualiter. »

ris obedivit mihi : quia licet non videant me, ex solo auditu fidei per Apostolos obedierunt. Isa. LXV, 1 : *Invenerunt me, qui non quæsierunt me.* Rom. X, 17 : *Fides ex auditu.* Vel, *In auditu auris obedivit mihi,* quia statim cum audissent, sicut dicitur Matth. IV, 22 : relictis omnibus secuti sunt eum.

27. *Filii.* Hic ponitur protervia Judæorum ; et vocat eos filios alienos, quia olim fuerunt filii generati a Deo per gratiam et doctrinam legis. Exod. IV, 22 : *Primogenitus meus Israël*; *sed tamen alieni facti sunt.* Isa. I, 2 : *Filios enutrivi et exaltavi.* Et sequitur, *Abalienati sunt retrorsum.* Et sunt alieni triplici ratione : *Quia mentiti sunt mihi*, quia *inveteravi*, quia, *claudicaverunt.* Alienatur quis a Deo, quando non servat fidelitatem : et quantum ad hoc dicit, *Mentiti sunt mihi*, idest fregerunt pactum. Item quando non sequuntur patrum fidelium vestigia ; unde, *Inveterati sunt.* Res inveterata est propter interitum. Isti fuerunt a principio novi. I Paral. XII, 18, cum dicunt : *Tui sumus, ô David, et tecum filii Isai;* sed paulatim tepuerunt. Aliud est quando totaliter recedit : unde dicit, *Claudicaverunt a semitis suis*, quasi uno pede debiles, vetus testamentum male servantes, et novum respuentes. Vel si referatur ad Christum, *Filii alieni mentiti sunt mihi*, quia pepigerunt pactum cum Deo : Exo. XXIV, 3 : *Omnia quæcumque locutus est Deus faciemus* ; postea fregerunt : Ps. LXV, 3 : *Mentientur tibi in multitudine virtutis tuæ inimici tui.* Item virtus quæ fuit in patribus, in filiis non est : ideo, *Inveterati sunt* : Baruch III, 11 : *Quid est, Israël, quod in terra inimicorum es, et inveterasti in terra aliena?* Item *Claudicaverunt a semitis suis*, idest præceptis legis : quia uno pede incedunt, scilicet sensu litterali, non spirituali. Item litteraliter etiam, *Claudicaverunt*, quia sequebantur solum traditiones Pharisæorum : III Reg. XVIII, 21 : *Usquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum.*

28. *Vivit.* Hic ponitur gratiarum actio : et circa hoc tria facit. Primo proponit eam. Secundo ponit ejus materiam, ibi, *Deus qui dat etc.* Tertio Prorumpit in laudes Dei ibi, *Propterea vivit Dominus.* Et loquitur ad modum regis de Deo. Antiquitus modus salutandi regem fuit : *Vivat rex.* Hoc convenit Deo : ipse est vita æterna : Ps. XXV, 10 : *Apud te est fons vitæ.* Et ideo dicit, *Vivit Dominus.* Ezech. XXV, 10 : *Vivo ego, dicit Dominus Deus.* Ipse enim est dator vitæ hominibus : Joan. I, 4 : *Quod factum est in ipso vita erat.* Item aliis optatur benedictio, sed ipse est ipsa benedictio, *Benedictus Deus meus.* Deus meus dicitur filius : Is. IX, 6 *Filius datus est nobis* : Ps. LXVI, 7 *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus* : Dan. III, 26 *Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, et laudabilis et benedictus in sæcula :* et quia nos benedictionibus implet. Tertio optat ejus exaltationem : *Et exaltetur Deus salutis meæ,* idest auctor et dator salutis, gratiæ in præsenti, et gloriæ in futuro : Ps. XLIII, 5 : *Tu es ipse rex meus et Deus meus, qui mandas salutes Jacob.* Item ibid. LXIII, 12 : *Operatus est salutem in medio terræ.* Non petit ut exaltetur in se, quia Altissimus est : Ps. 86 : Fundavit eam Altissimus ; sed ut exaltetur in cognitione nostra. *Et* dicit, *Salutis meæ*, idest qui me salvat : Isa. XLV, 21 *Deus justus et salvans non est præter me :* Act. IV, 12 *Non est aliud nomen datum hominibus sub cælo.* Vel, Deus qui salvat me, exaltetur per suum effectum, ut salvet me non solum in infimis, sed etiam in excelsis : Matth. XXI, 9 : *Benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in altissimis :* Eccli. XLIII, 33 *: Exaltate illum quantum potestis : major est enim omni laude :* Psal. XCVIII, 5 : *Exaltate Dominum Deum nostrum ; et adorate scabellum pedum ejus quoniam sanctum est.*

29. *Deus.* Hic ponitur materia gratiarum actionis, et pro beneficio liberationis a malo, et pro beneficio promotionis ad bonum ; unde dicit, *Deus etc.* Et hoc potest dici in persona Ecclesiæ : quia qui persequuntur eam, subjicientur sibi : Isa. LX, 14 : *Venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, et adorabunt vestigia pedum tuorum.* Sicut Paulus qui condemnavit Stephanum prostratus est : unde pia vindicta est, dum rebellis subditur et humiliatur : ideo tu es *Liberator.*

Joan. VIII, 36 *Si filius vos liberaverit etc.* — *Meus de inimicis meis*, non quali buscumque, sed, *iracundis :* Prov. XXVII, 4 : *Ira non habet misericordiam :* unde major gloria a ferventibus malis liberari. *Et ab insurgentibus in me :* Ps. XXVI 7 : *Insurrexunt in me testes iniqui etc. Exaltabis me.* Ut ostendat Dei providentiam hoc dicit, idest, in quo credunt deprimere exaltantur : Phil. II, 8 : *Propter quod et Deus exaltavit illum :* Gen. VII, 17 *: Multiplicatæ sunt aquæ, et elevaverunt arcam in sublime. A viro iniquo eripies me*, idest a fraudulentis : Ps. CXXXIX, 2 : *Eripe me Domine ab homine malo, a viro iniquo eripe me.* Consequenter concluditur gratiarum actio propter prædictas causas. *Propterea confitebor tibi in nationibus Domine etc.*, idest coram omni populo te laudabo : Tob. XII, 18 : *Benedicte Deum cœli, et coram omnibus viventibus confitemini ei. Et nomini tuo Psalmum dicam.* In Psalmo intelligitur bona operatio : quia quidquid boni facimus, debemus facere in gloriam nominis Dei. *Magnificans salutes regis ejus.* Hieronymus habet, *Sic magnificanti et facienti tibi*, scilicet magnificanti et facienti, secundum litteram nostram, *Deus qui das vindictas.* Et est Deus inquantum magnificans. Et ponit duo : unum ad statum regni, aliud ad personam, quia utrumque magnificatum est. Quantum ad primum dicit, *Magnificans salutes Regis ejus*, quia promovisti me ad regnum. Vel, *Regis,* idest Christi, per cujus nomen omnes salvantur : Act. IV, 12 : *Non est aliud nomen datum etc.* Quantum ad personam dicit, *Et faciens misericordias Christo suo David et semini ejus usque in sæculum*, quia multiplicavit semen suum sicut promisit.

PSALMUS DAVID XVIII

1. *In finem.*

Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.

2. Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam. Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.

3. In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultavit ut gigas ad currendam viam.

4. A summo cœlo egressio ejus. Et occursus ejus usque ad summum ejus, nec est qui se abscondat a calore ejus.

5. Lex Domini immaculata, convertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis. Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda; præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.

6. Timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi : judicia Domini vera, justificata in semetipsa.

7. Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum : et dulciora super mel et favum. Etenim servus tuus custodit ea : in custodiendis illis retributio multa.

8. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, et ab alienis parce servo tuo.

9. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo. Et erunt ut complaceant eloquia oris mei : et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper, Domine adjutor meus, et redemptor meus.

1. Supra Psalmista multipliciter egit gratias de beneficiis datis et speratis : hic autem ex consideratione illorum beneficiorum consurgit in laudem benefactoris. Titulus patet, *In finem Psalmus David.* Secundum litteram refertur ad David ; secundum autem mysterium ad Christum, *In finem.* Dividitur autem Psalmus iste in duas partes. In prima enim commendatur Deus ex sua eruditione, qua nos instruit. Et hoc dupliciter. Una communi, quæ se habet æqualiter ad omnes : et hæc per opera sua manifestatur : Rom. I, 20 : *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.* Alia speciali, per legis lationem, quæ est solum ad fideles. Secundum, ibi, *Lex Domini immaculata.* Psalmus iste secundum veritatem exponitur de Christo, quia Apostolus de hoc auctoritatem ad mysterium Christi Rom. X, 18, inducit, *In omnem terram exivit etc.* Nihilominus tamen, sicut mysteria Christi repræsentantur figuraliter quandoque in figuris veteris testamenti, ita quandoque figuraliter præmonstrantur in figuris operum sanctorum. Et ideo primo exponetur iste Psalmus quoad figuram. Secundo quoad veritatem. Et primo loquitur de cœlis. Secundo de sole. Per cœlos Apos-

toli ; per solem Christus intelligitur. *In sole.* Circa hoc duo facit. Primo ponit doctrinam qua nos erudit Deus per cœlos, quomodocumque intellectos. Secundo excludit impedimenta hujus doctrinæ, ibi, *Dies diei eructat verbum etc.* Duo necesse est cognoscere de Deo. Unum, scilicet gloriam Dei in qua est gloriosus. Secundo opera ejus. Si respiciamus corporales cœlos, isti nuntiant nobis gloriam Dei : quia in eis est mira et ordinata distinctio, quæ est quædam redundantia illius in firmitate gloriæ : Eccl XLIII, 10 : *Species cœli gloria stellarum, mundum illuminans in excelsis Dominus.* Et quia sol illuminans per omnia respexit, et gloria Domini plenum est opus ejus. Et ideo intelliguntur isti cœli materiales indicare nobis gloriam Dei, non quasi animalia materialia, ut Rabbi Moyes dicit, sed in ejus pulchritudine qua multo magis indicatur eorum artifex. Et firmamentum demonstrat nobis, quantum Deus sit magnificus. Firmamentum dicitur cœlum, ut dicitur Gen. I, 8 *Vocavit Deus firmamentum cælum.* Secundum autem distinctionem dicitur cœlum : et sic in cœlorum distinctione apparet divina sapientia : si totum accipiatur simul, sic narrat ejus virtutem, et ideo dicit quod. *Cœli enarrant*, idest manifestant, *gloriam Dei, et firmamentum nuntiat opera manuum ejus*, per quæ opera apparet ejus virtus. Secundum autem veritatem, per cœlos intelliguntur Apostoli, in quibus tamquam in cœlis habitat Deus. Et dicuntur cœli propter sublimitatem conversationis : Phil. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Item stellati, propter multarum virtutum abundantiam : Eccl. XLIII, 18 *Species cœli gloria stellarum :* Is. LV, 9 : *Sicut* exaltati sunt cœli a terra etc.* quia lucidi per doctrinam et exemplum : Matth. V, 16 : *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.* Quia volubiles per obedientiam et discursum prædicationis : Eccl. XXIV, 8 : *Gyrum cœli circuivi sola, et in fluctibus maris ambulavi, et profundum abyssi penetravi, et in omni terra steti, et in omni populo et in omni gente primatum tenui.* Isti *enarrant gloriam Dei*, scilicet Patris, in qua est Christus. Et quia

* exaltantur

Christus est æqualis Patri ; et quod est Deus, et quod gratis peccata dimittit : Isa. LII, 3 : *Gratis venumdati estis, et sine argento redimemini.* Item Apostoli dicuntur firmamentum, quia firmati virtute Spiritus sancti : Luc. ult, 49 : *Sedete in civitate donec induamini virtute ex alto. Et annuntiant opera manuum ejus*, idest mirabilia quæ fecit Christus, scilicet nativitatem, passionem, resurrectionem, et ascensionem : Eccli. XLII, 17 : *Nonne Deus fecit sanctos enarrare omnia mirabilia ** ejus?* Isa. XII, 5 : *Annunciate hoc in universa terra.* Psal. XCV, 3 : *Annunciate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus.* Vel *Cœli enarrant*, quia cœli novam stellam miserunt, ortum Salvatoris nuntiantem : Matth. II : *Vidimus stellam ejus in oriente.*

** sua

2. *Dies.* Hic excludit impedimentum doctrinæ : et excludit triplex impedimentum. Aliquando impeditur doctrina, ut non possit addisci, ex tempore : aliquando ex linguarum varietate : aliquando ex locorum diversitate. Primum impedimentum est de nocte : non enim est tempus legendi, cum sit tempus quiescendi : et secundum diversa tempora convenit docere et discere. Et primo dicendum est de materialibus diebus qui causantur secundum naturam ex motu cœli : et ideo non solum substantiam cœlorum oportet considerare, sed etiam motum firmamenti : et sic oportet accipere in hac vicissitudine sapientiam : Eccli. XXXIII, 7 : *Quare dies diem superat, et lux lucem, et annus annum a sole? A Domini scientia separati sunt*, idest dispositi supra. Et ideo dicit *Dies*, succedens, *diei eructat verbum*, idest manifestat ordinem et bonitatem divinæ sapientiæ, inquantum una dies est major alia etc. Una die est major æstus quam alia : et sic de singulis. *Et nox.* Supra ostendit divinam sapientiam et ordinem dispositionis divinæ, quia ordinate nox nocti succedit : et dicit quia *Dies eructat*, quia tempus diei est tempus loquendi, et ideo est tempus verbi. Propter quod dicit, *Eructat verbum.* Sed tempus noctis est tempus meditationis propter quietem ; et ideo in quiete noctis homo mediatur, et adinvenit multa ex quibus fit sciens ; et ideo est

tempus scientiæ. Et ideo dicit, *Et nox*, succedens, *nocti indicat scientiam*, idest Dei; quia in una nocte est alia dispositio temporis quam in alia : et hoc totum a scientia Dei disponente. Secundum veritatem Apostoli dicuntur dies : et hoc est quod dicit, *Dies*, idest Apostoli, *eructat verbum*, divinæ sapientiæ : *Diei*, idest perfectis : I Cor. II, 6 :* *Scientiam loquimur inter perfectos* : non enim omnibus omnia prædicantur; sed clara claris, sancta sanctis, magnis magna prædicant. Item Apostolus inquantum est nox, idest in carne vivens et mortalis, infirmitati et ignorantiæ rudium condescendens, tanquam nox indicat nocti, idest imperfectis, scientiam, sed de rebus humanis : I Cor. III, 1 : *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tamquam parvulis in Christo lac vobis dedi, non escam.* Vel *dies*, idest Gabriel, *Eructat verbum diei*, idest Virgini Beatæ proponit verbum Salvatoris; sed, *nox*, idest diabolus, *indicat scientiam nocti*, idest Evæ : Gen. III, 5 : *Eritis sicut dii, scientes bonum et malum.* Item secundo impeditur doctrina, secundum varietatem linguarum; sed hæc doctrina per hoc non impeditur, quia, *Nont sunt loquelæ, neque sermones* : idest, quæcumque sint illæ linguæ seu nationes, possunt erudiri de divina sapientia et virtute : et hoc sive per cœlos, sive per Apostolos : sed secundum veritatem dicendum quod. *Non sunt loquelæ etc. Quorum non audiantur verba eorum*, quia voces, sive prædicationes, sive doctrina Apostolorum auditur a quolibet.

* sapientiam

Sed de loquela Apostolorum duplex est opinio. Quidam enim dicunt quod Apostoli una lingua loquebantur; sed alii omnes eos intelligebant.

Sed contra hoc est Apostolus I Cor. XIV, 18 : *Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor.* Unde *Non sunt loquelæ*, in quibus non audiuntur loqui. Loquelæ significant linguas principales; sed sermones significant varietates idiomatum in eadem lingua. Vel *loquelæ* linguæ, *Sermones* sunt modi loquendi. Est autem triplex modus loquendi : unus humilis, quem communiter loquimur; alius, quando est coloratus; et alius quando est ornatus tantum. Primus convenit docenti. Secundus persuadenti. Tertius delectanti; et quolibet istorum modorum loquebantur Apostoli : Isa. XXVIII 11 : *In loquela labii et lingua altera loquar ad populum istum.* Item impedimentum doctrinæ est diversitas et remotio loci : quia doctrina aliquando non vadit ad remotas partes; sed non ita est de ista; quia, *In omnem terram exivit sonus eorum*, scilicet cœlorum, vel Apostolorum : quia ubique est doctrina, qua cœli erudiunt : sed de Apostolis melius dicitur, quia dixit *Exivit*, non exierunt, *Sonus*, idest fama, *et in fines orbis terræ verba eorum.* Isa XII, 5 : *Cantate Domino, quoniam magnifice fecit; annuntiate hoc in universa terra;* Matth. ult, 19 : *Euntes docete omnes gentes.* Et ideo dicit: *In fines orbis terræ verba eorum* ; quia sonus pervenit ad remota; et verba ad loca propinqua. Sed non est ita de Apostolis; immo etiam verba, idest distinctio soni, pervenit ad fines orbis terrarum, vel prophetia aliqua, vel fama miraculorum.

3. *In sole.* Supra Psalmista fecit mentionem de cœlis; et hic ad ostendendam laudem creatoris agit de sole. Et sicut per cœlos intelliguntur Apostoli, ita per solem intelligitur Christus : Malach. IV, 2 : *Vobis timentibus nomen meum, orietur sol justitiæ.* Et quædam prophetiæ dicunt hoc de Christo sub figura solis; ideo primo ponit figuram per quam incipit veritatem de Christo explicare. Circa figuram tria ponit. Primo situm solis. Secundo motum, *Et ipse tamquam sponsus.* Tertio effectum ejus : *Non est qui se abscondat etc.* Primo sciendum est, quod hæc diversa littera Hieronymi habet, *Soli posuit tabernaculum in eis*; quasi dicat : Ita cœli enarrant etc. Et pro eis, scilicet cœlis, *posuit soli tabernaculum,* idest collocavit eum in cœlis. Ponitur convenienter tabernaculum : quia hic mundus est locus viatorum, non habitantium in certo loco, quia sunt in continuo motu. Nostra autem littera habet, *In sole posuit tabernaculum suum.* Domus alicujus domini pulchrius stat in civitate quam in rure; ita pulchrius in cœlo videtur tabernaculum Dei : et ideo dicit, *In sole posuit tabernaculum suum*; quasi dicat : Sol est ejus tabernaculum : non quod Deus in loco contineatur, sed

quia, ut Dionysius dicit, in sole maxime repræsentatur bonitas et virtus Dei, sive divina. De motu solis duo dicit. *A summo cœlo.* Nota quod loquitur de cœlo sicut est in motu suo, qui est finis noctis et principium diei. Et secundum quod est finis noctis, non est nisi exitus de occulto in manifestum : quia non oritur quasi tunc esse incipiat, sed quia tunc manifestatur : et ideo assimilat eum sponso egredienti de thalamo : quia sicut occultatur sponsus in thalamo, sic occultatur sol de nocte ; ideo dicit, *Ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.* Secundum autem quod est principium diei, quatuor ponit : scilicet proprietatem sive efficaciam ejus, magnitudinem, velocitatem, et regularitatem motus ejus. Proprietatem, quia nox tristitiam indicat ; sed dies lætificat : Psalm. XXIX, 6 : *Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia :* et ideo dicit, *Exultavit.* Magnitudinem, quia magnus inter omnia corporalia particularia ; et ideo dicit, *Ut gigas*, Velocitatem ; unde dicit. *Ad currendam.* Regularitatem ; unde dicit, *Viam*, quia non exorbitat a rectitudine viæ, sicut aliqui planetæ. Item hanc similitudinem exponit, cum dicit, *A summo cœlo.* Et quod hic dicitur, potest dupliciter intelligi. Uno modo, quia sunt duo puncta secundum astrologos, scilicet summitas cœlorum, ubi sol est quando est in meridie, et punctus oppositus qui est angulus terræ, ubi est sol in medio noctis : et hoc est quod dicit, *A summo cœlo egressio ejus*, secundum illos qui incipiunt diem a medio noctis, *et occursus ejus usque ad summum ejus*, quantum ad angulum cœli ubi est in meridie. Sed si ad unum punctum summum referatur, sic est unus punctus, ubi sol est in meridie. Et hoc est quod secundum astrologos plures dies computantur a medio diei : quasi dicat : A puncto meridionali est recursus ejus, scilicet solis, usque ad locum illum : Eccl. I, 5 : *Oritur sol et occidit, et ad locum suum revertitur.* Effectus ejus manifestatur cum dicit, *Nec est qui se abscondat a calore ejus* ; quasi dicat, Sol in meridiano ita exurit terram, et ita calidus est quod in aliquibus terris vix homo subsistit : Eccl. XLIII, 3 : *In meridiano exurit terram et in conspectu ardoris ejus quis potest subsistere ?* Secundum autem rem significatam designantur mysteria Christi. Et primo designatur ipsius conceptio. Secundo nativitas. Tertio ejus progressus. Quarto ejus ascensio. Conceptio designatur, cum dicitur, *In sole posuit tabernaculum suum.* Est autem consuetum, quod per tabernaculum intelligitur corpus : II Pet. I, 14 : ** Scio quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod Dominus noster Jesus Christus significavit mihi* : II *Cor.* V, 2 : *Qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus.* Quod ergo dicit, *In sole posuit etc.* idest corpus suum posuit in sole, idest in beata Virgine, quæ nullam habuit obscuritatem peccati : Cant. IV, 7 : *Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te.* Vel in sole sunt tria. Lucet, ardet, et distinguit vices temporum. *In sole posuit tabernaculum suum*, idest in manifesto, quia cum invisibilis esset, per assumptionem corporis factus est visibilis : Jo. I, 14 : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Item *In sole*, idest ardore, *posuit tabernaculum suum,* idest corpus suum, quia suscepit passibile : Isa. LIII, 4 : *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.* Item subjecit ipsum varietati : et qui secundum quod Deus erat æternus, secundum quod homo factus est temporalis : Psalm. XXX, 16 : *In manibus tuis ** tempora mea.* Vel, *tabernaculum suum*, idest ecclesiam : Apoc. XXI, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. Posuit in sole*, idest in manifesto : Matth. V, 14 : *Non potest civitas abscondi supra montem posita.* Nativitas designatur cum dicitur, *Ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo.* Thalamus uterus virginalis est : de hoc sicut sponsus processit, quia in ea unione perpetua desponsavit humanam naturam : unde in morte divinitas remansit unita animæ et corpori : Oseæ II, 19 : *Sponsabo te mihi in fide.* Processus viæ ejus describitur a jucunditate. Unde, *Exultavit*, interius scilicet cum lætitia spirituali, quam nec mors nec tristitia aliqua in sensualitate potuit perturbare : quia etiam in passione fruebatur : Isa. XLII, 4 : *Non erit tristis neque turbulentus* : quia ex tristitia sensualitatis nulla tristi

* certus

** sortes meæ

tia in parte superiori fuit : tamen tota[1] patiebatur secundum quod erat natura ; non autem secundum quod erat conversa ad Deum. Item describitur magnitudine : quia, *Ut gigas*, geminæ substantiæ : quia naturæ divinæ in qua magnus : Ps. LXXVI, 14 : *Quis Deus magnus sicut* etc. et humanæ naturæ in qua etiam magnus : Luc. I, 32 : *Hic erit magnus etc.* A velocitate : quia salutem nostram operatus est in modico tempore : unde dicit, *Ad currendam viam* : Act. X, 38 : *Pertransivit benefaciendo et sanando*, *quasi* velociter.

4. *A summo.* Hic prosequitur de ascensione : et circa hoc tria facit. Primo ponit ascensionem debitam. Secundo ejus terminum. Tertio effectum debitum ponit. Primum, cum dicit, *A summo cœlo egressio ejus.* Naturale est cuilibet rei tendere in locum suum sibi connaturalem. Locus naturalis summus debetur ei qui habet summam naturam. Christus est natus a Patre habens summam naturam : Ephes. IV, 10 : *Qui descendit*, *ipse est qui et ascendit.* Et ideo dicit, *A summo cœlo egressio ejus*, scilicet per æternam generationem. Et dicit, *A summo,* non ex æthereo vel empyreo, vel alio ; sed ab esse Trinitatis, quia est consubstantialis Patri, idem in essentia. Deinde ponit terminum. Dicit ergo, *Et occursus ejus usque ad summum ejus* : Jo. XVI, 28 : *Exivi a Patre*, *et veni in mundum : iterum relinquo mundum*, *et vado ad Patrem.* Sequitur effectus : *Nec est qui se abscondat a calore ejus.* Ephes. IV, 28. *Dedit dona hominibus.* Ibidem : *Ascendit super omnes cælos*, *ut adimpleret omnia.* Sed quando est in altis, omnes calefacit. Sic Christus ascendens misit spiritum sanctum discipulis ; unde dicit, *Nec est quis se abscondat a calore ejus.* Spiritus sanctus calefacit : Can. VIII, 6 : *Lampades ejus lampades ignis.* Sed numquid multi non recipiunt calorem ejus? Dicendum quod sicut est de sole materiali, ita contingit de Spiritu sancto. Multi autem possunt se abscondere, et non recipere calorem solis, sed sol ex parte sua se exhibet omnibus ; sic Spiritus sanctus effunditur ubique, et petit ab omnibus recipi, nisi aliquis se per malitiam abscondat. Vel *Non est qui se abscondat etc.*, quia licet peccator non recipiat eum, tamen non potest abscondi quin cognoscatur ab eo etc. Prov. XV, 11 : *Infernus et perditio coram Domino.*

5. *Lex.* Supra Psalmista egit de sua generali instructione, quæ fit per creaturas ; nunc agit de speciali quæ fit per legislationem : et circa hoc duo facit. Primo ponit legis commendationem. Secundo agit de delictis quæ committuntur contra legem, ibi, *Delicta quis intelligit.* Et convenienter post mysteria incarnationis Christi, agit de lege veteri, quæ est per Christum impleta, et nova tradita : et circa hoc duo facit. Primo ostendit legis bonitatem sive rectitudinem. Secundo ejus suavitatem seu dilectionem, ibi : *Desiderabilia.* Circa primum tria facit. Primo commendat legem in generali. Secundo ea quæ in lege continentur, ibi, *Testimonium Domini.* Tertio commendat ea quæ adjacent legi, ibi, *Timor Domini.* Est autem considerandum, quod de lege Domini dicit duo : et quod est immaculata, et quod est convertens : et potest ad utramque legem referri, scilicet novam et veterem : et ponuntur ad differentiam legis humanæ, in qua quædam illicita permittuntur, sicut usuræ et prostibula ; non enim potest omnia corrigere. Sed lex Domini non est talis, sed est *Immaculata*, idest omnia mala excludens : Psalm. XI, 7 : *Eloquia Domini*, *eloquia casta etc.* Job VI, 30 : *Non invenietis in lingua mea iniquitatem*, *nec in faucibus meis stultitia personabit.* Item lex humana non extendit se nisi ad ea ad quæ se habet judicium humanum, scilicet tantum ad exteriora : I Reg. XVI, 7 : *Homo videt quæ * apparent*, *Deus autem intuetur cor.* * parei
Et ideo lex humana retrahit ab exterioribus, licet divina lex convertat cor ad Deum ; et ideo dicit, *Convertens*, non tantum exteriores actus, sed et *Animas.* Sed lex vetus hoc faciebat imperfecte, lex nova perfecte : quia lex vetus cohibet per pœnas temporales, quæ coercent manum ; sed lex nova cohibet per pœnas æternas ; quæ coercent cor. Continentur autem in lege tria : testimonia, judicia,

[1] Al. : « anima. »

et præcepta. Testimonia, quia lex divina procedit ex necessitate super aliqua credulitate : Heb. xi, 6 : *Accedentem ad Dominum oportet credere*. Et ideo necessaria sunt testimonia per quæ fides recta hominis probetur ; et ita in ea sunt testimonia et cæremoniæ. Et dicit de eis duo : quod testimonia sive præcepta habent aliquid fidele, et quod sapientiam præstant. Doctrinæ autem humanæ habent aliquid non fidele, nec sapientiam præstant. Non fidele, quia antiquitus confinxerunt in legibus quædam falsa, secundum quod videbatur eis ad utilitatem civitatum : sicut quod quidam homines nati sunt ex diis, ut conciperent magnos animos ; et quod bene regentes transferebantur ad Deos, ut animarent ad bonum reipublicæ. Sed *Testimonium Domini*, idest doctrina, seu mandatum divinum, est *Fidele*, idest habet veritatem ; sed illud, scilicet doctrina illorum est falsa : Psalm. xcii, 5 : *Testimonia tua, Domine, credibilia facta sunt nimis :* et hoc ideo est, quia lex illa ordinat ea quæ sunt in vita ista tantum ; sed lex divina ordinat ad futuram vitam Rom. viii, 18 : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Testimonia proprie dicuntur in lege illa quæ generant auctoritatem præcipientis in corde subditorum, ut obediant præceptis ; ut quod Deus sit unus, et quod sit creator cœli et terræ, et hujusmodi. Et quia cœremonialia præcepta sunt ex sola auctoritate divina debita, possent dici testimonia ; præcepta vero moralia fundantur in debito omnis virtutis ; judicialia vero præcepta fundantur in debito, quod est inter homines quantum ad contractus. Lex autem illa humana non præstat sapientiam : aliqua enim sapientia est in humanis, ubi est aliqua veritas, ut philosophica : et quædam sapientia est qua utebantur sacerdotes in templo, et hæc est falsa : et hæc multis proponebatur ; sed illa philosophica paucis, sed divina *Parvulis*, quia populis : Deut. iv, 6 : *Hæc est sapientia vestra et intellectus coram populis*. Vel, *Parvulis*, idest humilibus : Matth. xi, 25 : *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Justitiæ Domini rectæ,* seu judicia illa quæ dicuntur Exod. xxii, 1 : *Qui furatus fuerit bovem aut ovem etc.* Isa. xxvi, 7 *: Rectus callis justi ad ambulandum :* Prov. xxi, 15 : *Gaudium est justo facere justitiam, et pavor operantibus iniquitatem.* Et dicit duo de eis : quod recta, et quod jucunda. Recta, quia continent justitiam. Rectum dicitur justum : Prov. viii, 8 : *Justi sunt omnes sermones mei, et non est in eis pravum quid, nec perversum : recti sunt intelligentibus etc.* Jucunda, non severa et perturbativa, quia sunt æquitati permixta ; unde dicit, *Lætificantes corda*, propter æquitatem et spem præmii : Ps. cxviii, 162 : *Lætabor ego super eloquia tua.* Moralia vero præcepta sunt lucida et illuminativa ; unde dicit, *Præceptum Domini lucidum.* Lucidum dicitur, quia in se est manifestum et evidens, sicut hic, Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, et similia : quæ habent in se claritatem, quod quilibet servare tenetur dicens, Prov. vi, 23 : *Mandatum lucerna, et lex lux.* Præceptum dicitur ad quod attenditur secundum imperium superioris ; et est de agendis, et importat debitum faciendi in eo cui præcipitur : quod quidem debitum est vel ex parte regulæ divinæ quam tenemur sequi ; et sic illud cadit sub debito, sine quo rationis ordo servari non potest : vel est debitum ex auctoritate præcipientis, cui obedire tenemur : vel ex parte finis, quem omnino volumus, qui est præstitutus nobis ; et tunc cadit sub præcepto illud sine quo non possumus servare subjectionem ad præcipientem ; vel sine quo non possumus consequi finem intentum. Dicitur enim præceptum quasi præcise ceptum, scilicet ad agendum : quasi quod præcise teneamur illud agere : ideo tale præceptum est : *Illuminans oculos*, scilicet rationis, qui oculi tenebrescunt per cupiditatem exteriorum et concupiscentias interiorum passionum : et hoc removet præceptum Domini, et ideo illuminans oculos. *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte*, Psal. xii, 4.

6. *Timor*. Hic ponit quædam adjacentia legi : quorum unum est ex parte nostra, scilicet timor, qui inducit nos ad servandum præcepta : Eccl. ult 13 : *Deum time, et mandata ejus observa.* Et de timore

isto duo dicit. Primo dicit eum sanctum. Secundo dicit eum permanentem. Omnis autem timor ex amore causatur; quia illud timet homo perdere quod amat. Et ideo sicut est duplex amor, ita est duplex timor: quidam est timor sanctus qui causatur ab amore sancto: quidam non sanctus, qui a non sancto causatur. Sanctus amor est quo amatur Deus: Rom. v, 5: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Timor iste sanctus tria facit. Primo timet Deum offendere. Secundo recusat ab eo separari. Tertio se Deo per reverentiam subjicit: et iste timor dicitur castus et filialis. Non sanctus timor est qui causatur ab amore non sancto, qui est mundi, et suiipsius; et de tali amore non sancto causatur duplex timor non sanctus. Servilis, qui est ex amore sui: et mundanus, qui procedit ab amore mundi: Matth. x, 28: *Nolite timere eos qui occidunt corpus etc.* De timore sancto: Ps. xxxiii, 10: *Timete Deum, omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum.* Mundanus timor non permanet nisi cum mundo: servilis permanet in malis in perpetuum, sed sanctus permanet in bonis. De hoc dicit Psalmus xviii, 10: *Timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi.*

Sed contra. *Perfecta charitas foras mittit timorem*, I Joan. iv, 18.

Dicendum, quod charitas expellit timorem servilem: sed filialis timor dupliciter permanet: scilicet in patria. Primo quantum ad sui præmium: Ps. ix, 19: *Patientia pauperum non peribit in finem.* Non quod ibi sit patientia, quia non est ibi tribulatio, sed fructus ejus: et sic fructus timoris permanet: Eccl. i, 13: *Timenti Deum bene erit in extremis, et in die defunctionis suæ benedicetur.* Vel manet secundum aliquem sui actum: non quod timeat offendere, quia ibi non timet peccatum nec separationem, sed quantum ad reverentiam, quia submittent se Deo, nec audebunt se ei æquare: Job. xxvi, 11: *Columnæ cœli contremiscunt et pavent ad nutum ejus.*

Ex parte Dei est aliud, scilicet judicium ejus: quod dicitur executio justitiæ: Ps. xciii, 15: *Quousque justitia convertatur in judicium.* Et hæc fiunt secundum quod punit vel præmiat; et ideo *Judicia Domini* dicuntur *vera et justificata:* vera propter rectitudinem, quia in eis semper est veritas: Rom. ii, 2: *Judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt:* non enim sequitur, *Testimonia* humana, sed *justificata in semetipsa* dicuntur, quia vel non sequuntur[1] aliam superiorem legem, sed in semetipsa. Vel quia in semetipsis ipsa judicia Domini habent evidentem justitiam: Ps. xxxvi, 6: *Et educet quasi lumen justitiam tuam, et judicium tuum tamquam meridiem.*

7. *Desiderabilia.* Supra Psalmista commendavit legem divinam quantum ad ejus rectitudinem; hic autem commendat quantum ad ejus suavitatem et jucunditatem: et circa hoc duo facit. Primo ponit ejus commendationem. Secundo talem commendationem probat, ibi, *Etenim servus tuus.* Præfert autem legem quantum ad desiderium animæ omnibus rebus mundi. In rebus autem mundanis desiderantur exteriores divitiæ et voluptates corporales. Et supra ista est delectatio legis Dei. Quantum ad primum dicit ista quæ dicta sunt: *Desiderabilia super aurum:* Prov. viii, 11: *Melior est sapientia cunctis opibus pretiosissimis, et omne desiderabile ei non potest comparari:* Ps. cxviii, 127: *Dilexi mandata tua super aurum etc.* Et tangit illa duo quæ homines desiderant; unde dicit, *Aurum;* et pompas, unde *Lapidem pretiosum.* Lapides pretiosi non serviunt nisi ad apparentiam: unde ibi *multum* potest referri, vel ad lapidem, vel ad pretiosum. Item quantum ad secundum dicit, *Et dulciora super mel et favum:* Psal. cxviii, 103: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo.* Dicitur mel et favum, quantum ad delectationes corporales. Mel extrahitur a cera; sed favus est mel et cera. Delectationes corporales quandoque sunt manifestæ, et sic est mel; quandoque sunt absconditæ et dulciores, et sic est favus: Prov. ix, 17: *Aquæ furtivæ dulciores sunt etc.* Vel præferuntur favo

[1] Al.: « dicitur, quia vel non sequitur. »

propter vetus testimonium[1], in quo est mel in favo, veritas in figura : melli propter novum ubi est veritas manifesta.

Sed numquid spirituales delectationes sunt delectabiliores ?

Dicendum est quod sic : et est triplex ratio. Una ex parte boni delectati quod est potius bonum, et ex causa delectationis, quod est majus bonum, ergo magis delectabile. Secunda ex parte potentiæ delectantis, quia vis intellectiva est fortior sensitiva. Tertia ex modo delectationum. Corporales delectationes consistunt in fieri et in motu ; sicut in cibis et in aliis. Motus autem est quid imperfectum ; et quoddam futurum et præteritum importat : quia non habetur totum simul. Spirituales autem delectationes non sunt in motu : quia consistunt in amando et intelligendo bonum, quod non est in motu ; sed per accidens plus desiderantur illæ, inquantum abundant aliqui in sensu, et deficiunt in intellectu. Vel sancti homines plus diligunt præcepta Dei quam seipsos. Et sancti designantur per aurum et lapidem pretiosum : I Cor. III, 12 : *Si quis ædificaverit super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos*. Item per mel et favum significantur illi qui alieni sunt a rebus mundi ; sed favus sunt illi qui adhuc rebus mundi delectantur : et tales, quia non sunt totaliter alieni, diligunt plus se quam præcepta ; alii diligunt plus præcepta quam se. Et hoc probat dupliciter. Primo experimento. Secundo ex effectu. Experimento, cum dicit, *Etenim servus tuus custodit ea ;* quasi dicat : Possum dicere quia dulcia sunt, quia probavi ea : nam ego diligo et experior ea. Nullus autem testimonium potest ferre nisi qui experitur : Joan. VII, 17 : *Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet de doctrina mea utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar :* Job. XXIII, 11 : *Vestigia ejus sequutus est pes meus*. Ex effectu, idest remuneratione probat idem, cum dicit, *In custodiendis illis retributio multa :* Matth. V, 12 *Gaudete et exultate, quia merces vestra copiosa est in cœlis*. Et non dicit pro custodia ; sed, *In custodiendis illis*, quia ipsa custodia eorum est magna retributio, scilicet gloria cordis et munditia : I Cor. 12, 11 : *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ*. Et sic commendatur lex ab honestate, quando dicit, *In custodiendis illis etc.* quia honestum idem est quod virtus ; et est per se appetibile[2].

8. *Delicta.* Hic orat pro delictis illorum qui prætereunt legem. Et primo proponit occultationem peccatorum. Secundo petit eorum remissionem, ibi, *Ab occultis.* Tertio ponit rationem petitionis, *Si mei etc.* Dicit ergo : Legem frequenter offendimus, sed, *delicta quis intelligit ?* quasi dicat, Nullus. Et hoc propter tria. Primo, quia delictum excæcat oculos peccantis, unde non de facili discernun parva peccata : Sap. II, 21 : *Excæcavit eos malitia eorum.* Secundo, quia peccata sunt multa : Psal. XXXIX, 13 : *Circumdederunt me mala quorum non est numerus ; comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem.* Item propter eorum subtilitatem : Ps. XXXIX, 13 : *Multiplicati sunt super capillos capitis mei*, ex subtilitate : sed non dicit peccata, sed, *Delicta*, Duplex est peccatum : scilicet transgressionis : et hoc facilius cognoscitur, quia homo scit se fecisse actum pravum. Item omissionis : et hoc difficile cognoscitur, quia hæc non obligant ad semper, sed pro loco et tempore. Et distingue. Quando est locus et tempus, est difficile affirmare : et quando danda est eleemosyna, qualiter etc., et ubi. Consequenter ponit peccatorum remissionem. Est autem duplex genus peccati. Unum quod sumit initium a nobis ; et hoc est præcipue originale, et quæ ex corruptione fomitis procedunt, ut peccata carnalia ; et hæc animam inquinant, quia conjungunt eam rebus terrenis. Et ideo dicit, *Ab occultis meis munda me*, idest quæ ab occulta radice procedunt, vel quæ in occulto fiunt, vel quæ a secreta voluntate oriuntur : Eph. V, 12 : *Quæ in occulto fiunt ab ipsis, turpe est et dicere*. Aliquando sumunt originem ab alio : ideo dicit, *Ab alienis parce servo tuo.*

[1] Al. : « testamentum. »

[2] Al. : « appetibilis. »

Sed numquid alieni imputatur alienum peccatum? Ezech. xviii, 20: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur.*

Dicendum, quod non, quando totaliter est alienum; sed quando transit ad te per imitationem: Eccl. xiii, 1: *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Vel persuasionem, vel consensum: Pro. i, 10: *Fili mi, si te lactaverint peccatores, non acquiescas eis.* Vel per dissimulationem tempore et loco debito, tunc fit tuum, et imputatur: Rom. i, 32: *Non solum qui faciunt ea, digni sunt morte, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Et hoc maxime in prælatis quando dissimulant scienter scelera subditorum. Et dicit, *Parce servo tuo*, quia hæc peccata videntur in nobis ex divina ira provenire, quod scilicet hujusmodi occasiones peccati dentur nobis. Vel, *Ab alienis*, superbis hominibus: Psal. xvii, 46: *Filii alieni mentiti sunt mihi.*

9. *Si mei.* Hic ponitur ratio petitionis. Et primo ex parte David petit immunitatem a malo. Secundo perfectionem in bono. *Et erunt ut complaceant.* Petit autem immunitatem a malo. Et hoc dupliciter: a futuro et a præterito. Dicit ergo, *Si mei non fuerint dominati*, vel, *Domi-*
* matutino *nata*, scilicet peccata Ps. c, 8: *In* matutinis interficiebam omnes peccatores terræ*, idest omnia peccata, quæ terra dicuntur propter multas proprietates terræ. *Ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitautem*, idest omnes operationes iniquas. Vel *dominati*, scilicet superbi. Vel, *alieni* idest peccatores, vel dæmones qui dicuntur tunc dominari, quando pertrahunt ad consensum; Joan. viii, 34: *Qui facit peccatum, servus est peccati*, Si ergo, *non fuerint dominati*, *tunc immaculatus ero*, idest servabo me sine macula peccati mortalis, et si non venialis: Job. xv, 14: *Quid est homo ut immaculatus sit?* De præterito dicit, *Et emundabor a delicto maximo*: Is. i, 18: *Si fuerint peccata vestra sicut coccinum, quasi nix dealbabuntur*; Job. xi, 14: *Si iniquitatem quæ est in manu tua abstuleris a te, et non permanebit in tabernaculo tuo injustitia, tunc levare poteris faciem tuam.* Vel *maximo*, scilicet superbia, quia est initium omnis peccati: Eccli. x, 4: Non est majus peccatum, quam apostatare a Deo: et hoc fit per superbiam. Unde peccatum quod est ex superbia, potius est eo quod fit[1] ex ignorantia, vel ex infirmitate: superbia namque est initium et causa omnis peccati; et qui caret illa, est vere immaculatus. Consequenter ponit illud quod pertinet ad perfectionem in bono. Et primo oris; unde dicit, *Et erunt ut complaceant eloquia oris mei.* Quamdiu homo est in peccatis, eloquia sua non placent Deo: Eccli. xv, 9: *Non est speciosa laus in ore peccatoris:* Psalm. xlix, 16: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* Item ponit perfectionem cordis quæ requirit placentiam Dei; unde dicit, *Et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper*, idest coram Angelis: vel, qui intus vides et conscientiam inspicis. Et hoc dico, quia tu, *Domine*, *es adjutor meus*, in bonis agendis, *Et redemptor meus*, a malis cavendis: Isa. xliv, 22: *Revertere ad me*, ** *quia redemi te.* ** quo

PSALMUS DAVID XIX

1. *In finem.*

Exaudiat te Dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Jacob. Mittat tibi auxilium de sancto, et de Sion tueatur te. Memor sit omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat.

2. Tribuat tibi secundum cor tuum, et omne consilium tuum confirmet.

3. Lætabimur in salutari tuo, et in nomine Dei nostri magnificabimur.

4. Impleat Dominus omnes petitiones tuas; nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus Christum suum.

6. Exaudiet illum de cœlo sancto suo: in potentatibus salus dexteræ ejus. Hi in curribus, et hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.

6. Ipsi obligati sunt, et ceciderunt; nos autem surreximus, et erecti sumus.

7. Domine, salvum fac regem; et exaudi nos in die qua invocaverimus te.

[1] Al.: « quam sit. »

1. In præcedentibus Psalmis agebatur de liberatione a persecutione, et gratias egit pro liberatione ; hic autem liberatus, vel in spe liberationis existens, petit ad majora promoveri. Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes. In prima parte ponitur petitio exaltationis. In secunda proponitur promissio, ibi, *Domine in virtute etc.* Circa primum tria facit. Quia primo ponitur petitio. Secundo ponitur spes exauditionis, ibi, *Nunc cognovi.* Tertio ponitur conclusio Psalmi, ibi, *Domine salvum fac etc.* Circa primum duo facit. Primo ponitur petitio pro malis. Secundo pro promotione ab bonum, ibi, *Retribuat tibi.* Psalmus iste procedit alio modo quam præmissi. In aliis autem Psalmis inducitur quasi oratio David pro se petentis ; hic inducitur quasi oratio aliorum pro ipso : et quamvis[1] secundum litteram ea quæ hic dicuntur, aliqualiter referuntur ad David, tamen proprie et vere pertinent ad Christum. Secundum mysterium autem pertinent ad Ecclesiam et virum justum : et qualitercumque intelliguntur, circa istam partem Psalmus duo facit. Primo ponitur exauditio deprecantis. Secundo ponitur ratio exauditionis, ibi, *Protegat te.* Dicit ergo : O David, vel Christe, *Exaudiat te Dominus*; Mach. 1 : *Exaudiat orationes vestras etc*, *Exaudiat te Dominus.* David passus est tribulationes, et Christus in passione similiter : et ideo dicit, *In die tribulationis* et correptionis. Isa. XXXVII, 3 : *Dies tribulationis, et correptionis, et blasphemiæ dies hæc.* Et in hac exauditus est Christus pro se et pro aliis : Heb. v, 7 : *In die carnis suæ cum clamore valido et lacrymis offerens exauditus est.* Et justus homo dicit, *Cum tribularer, clamavi et exaudivit me.* Est ergo triplex causa quæ facit orationem exaudibilem. Prima est divina bonitas. Secunda sanctorum suffragia. Tertia proprium meritum : quia, ut dicitur Jo. IX, 31 : *Deus peccatores non audit ; sed si quis Dei cultor est, hunc exaudit.* Ratio exauditionis ponitur, cum dicit, *Protegat te nomen Dei Jacob.* Prima causa, idest propter suum nomen, idest propter suam bonitatem. *Protegat te* si referatur ad Christum. Si autem ad alios pertineat, sic ponitur. Deprecantem, *Protegat te nomen Dei Jacob.* Quem Deum ipse adoravit quando apparuit ei in Bethel : Gen. XXVIII : Deus Jacob. qui terrenos ad cœlos ducit, et de cœlis auxiliatur terrenis. Iste ergo, *Protegat te :* Prov. XVIII, 10 : *Turris fortissima nomen Domini :* Psalm. XXX, 12 : *Proteges eos in tabernaculo tuo etc.* Hoc nomen est Omnipotens : Exod. XV, 7 : *Qui potest salvare* etc. Item est nomen misericordiæ : Luc. I, 49 *Sanctum,* idest misericors, *nomen ejus :* Can. I, 2 : *Oleum effusum nomen tuum.* Sic ergo ex potentia et misericordia Dei protegimur : Isa. XLIX, 2 *Sub umbra manus suæ protexit me :* Psalm. XVI 8 : *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Secunda causa, *Mittat tibi auxilium de sancto*, idest de collegio sanctorum. Et est duplex collegium sanctorum. Unum regnantium cum Deo in gloria : aliud est militantium in terra ; et ex utrisque adjuvamur, quia angeli intercedunt pro nobis : I. Jo. II, 1 ; *Advocatum habemus*, scilicet collegium Angelorum : Apoc. VIII, 4 : *Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli, coram Deo.* Fumus est ex humore et calore. Item Christus, qui est rex eorum, pro nobis assistit : Heb VII, 25 : *Accedens per semetipsum ad Deum, ad interpellandum pro nobis.* Et ideo dicit, *Mittat tibi auxilium de sancto,* idest de filio incarnato, qui anagogice dicitur sanctus ; Luc. I, 35 : *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei :* Dan. IX, 24 : *Ungatur sanctus sanctorum.* Vel, *de sancto,* idest de Christo passo, quia in passione sua sanctificavit se pro nobis : Jo. XVII, 19 : *Pro eis sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate :* I Reg. XI, 9 : *Cras erit vobis salus cum incaluerit sol.* Vel, *mittat tibi auxilium de sancto,* scilicet de beatorum collegio : Psalm. XXI, 4 : *Tu autem in sancto habitas. Et de Sion tueatur te.* Sion, idest specula, idest de arce David, ubi erat arca, tunc ibi colebatur Deus : quasi dicat : Ex precibus illorum qui speculantur in hoc mundo cælestia, *Tueatur te*, idest faciat te esse tutum. Vel

[1] Al. : « quasi. »

e converso : *De sancto*, scilicet collegio eorum qui sunt in mundo, *Et de Sion*, scilicet illis qui sunt in gloria, *Tueatur te*. Vel, *De sancto*, quantum ad eos, qui sunt in vita activa, *Et de Sion*, quantum ad illos qui sunt in vita contemplativa, omnium scilicet istorum precibus *tueatur te*. Tertia causa est ut Deo sua opera sint placita : unde dicit, *Memor sit omnis sacrificii tui*. Omne opus bonum est sicut sacrificium : quia omnia debent Deo offerri : I Cor. x, 31 : *Omnia in gloriam Dei facite*. Ergo omnia nostra sunt sacrificium quodammodo : sive eleemosynæ : Hebr. xiii, 16 : *Beneficentiæ et communionis nolite oblivisci, talibus enim hostiis promeretur Deus ;* sive jejunium : Rom. xii, 1 : *Exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum*. In veteri quidem testamento quædam sacrificia fiebant, quæ non totaliter comburebantur, sed pars ; et pars in usum offerentium veniebat, sicut hostiæ pacificæ quædam quæ totaliter comburebantur, quæ dicebantur sanctissima, quæ vocabantur holocaustum ab *olon* quod est totum, et *cauma* quod est incensum. Et ideo est duplex genus bonorum operum. Quædam quæ dicuntur sacrificium, quando aliquis de bonis suis dedicat Deo, ut si quis conjugatus aliquibus diebus abstineat : Eccl. iii, 5 : *Tempus amplexandi, et tempus longe fieri ab amplexibus*. Sed quando aliquis totum dat, nihil sibi reservans, vel totaliter continet, sic dicitur holocaustum ; ideo dicit, *Memor sit omnis sacrificii tui :* Ps. l, 19 : *Sacrificium Deo etc. Et holocaustum tuum pingue fiat*, idest acceptum Deo : Eccl. xxxv, 8 : *Oblatio justi impinguat altare, et odor suavitatis est in conspectu Domini*. Et dicit, *Pingue :* quia holocaustum incendebatur et odorem faciebat, quia pinguia plus odoris habent. Et ideo qui plus devote sacrificium offert, magis est acceptum, quantumcumque sit illud. Hæc referri possunt ad sacrificium Christi, qui totum se obtulit in ara crucis. Et sic, *Memor sit*, idest memores nos faciat esse passionis et mortis : Thre. iii, 19 : *Recordare paupertatis et transgressionis meæ, absinthii et fellis*. Vel *Memor sit* bonorum operum nostrorum quæ sacrificavimus ei.

2. *Tribuat*. Supra petiit Psalmista orando promotionem in bonum, quod est[1] exterius desideratum ; hic petit illud bonum quod est interius petitum : et circa hoc duo facit. Primo petit impleri quod postulat. Secundo ponit rationem, ibi. *Lætabimur*. Circa primum duo facit. Primo petit illud quod est in interiori motu animæ, secundum voluntatem finis. Secundo petit impleri consilium de his quæ sunt ad finem. *Et omne consilium tuum etc.* Dicit ergo, *Tribuat tibi secundum cor tuum*, idest secundum voluntatem quæ est de fine ; quasi dicat : Perducat te ad finem quem intendis, qui debet esse Deus : Prov. x, 24 : *Desiderium suum justis dabitur. Et omne consilium tuum confirmet*, hoc est de his quæ sunt ad finem. Consilia enim nostra, debilia sunt, quia non possumus providere omnia : Sap. ix, 14 : *Cogitationes mortalium timidæ, et incertæ providentiæ nostræ*. Sed Deus est qui confirmat dirigendo consilium nostrum, quod debet esse de æternis petendis : Jo. xvi, 24 : *Petite ut gaudium vestrum sit plenum* : Et dando efficaciam ad nostra consilia exequenda. Sed *consilium pravorum dissipat*, ut dicitur Job. v, 13.

3. *Lætabimur*. Hic ponitur ratio exauditionis. Deus libenter dat bona eis, qui communicant aliis : iv, 10 Petri : *In alterutrum illam administrantes*. Et ideo ratio exauditionis est, quando debet aliis bonum quod petitur, communicari. Et hoc fit primo quantum ad multorum lætitiam ; quasi, nos exaltati, *Lætabimur in salutari tuo*, non in nobis. Gregorius : Justum est ut in se semper mœrorem inveniat, qui derelicto Deo in se gaudium quærebat. *Et magnificabimur in nomine Dei nostri*, per invocationem ejus qui te exaltavit : Sap. ult. In omnibus magnificasti populum tuum, et honorasti, et non despexisti, in omni loco et in omni tempore assistens ei. Et ideo dicit, *Magnificabimur etc.*, idest magni erimus.

[1] Al. : « est bonum. »

4. *Impleat.* Hic agit de petitionibus exterioribus : et hoc quando Deus quæ petimus exaudit, quia Christus pro nobis multas petitiones fecit, Joan. 1 : *Nunc cognovi.* Hic ponitur spes exauditionis, et dicit : Considerans quod de bono tuo multiplicabimur, *Nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus Christum suum* ; ut intelligatur vel de Christo, per quem multi salvati sunt, vel de David, quem salvum fecit in prædestinationem. *Nunc,* quasi ex nunc antequam fiat : I, 10 Petr. I *De qua salute exquisierunt prophetæ prænunciantes quæ in Christo sunt passiones, et posteriores glorias.* Et non solum est hoc quod salvum fecit Christum Jesum suscitando eum a mortuis, Psalm. xv, 10 : *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem* : et sic salvo capite salvabuntur membra ; sed exaudiet illum, scilicet Christum orantem pro membris : Jo. xi, 42 : *Pater* scio quia semper me audis.* Vel David.

* ebam

5. *Exaudiet.* Hic commendatur virtus exaudientis. Et primo ponit virtutem. Secundo experimentum virtutis, ibi, *Hi in curribus.* Potentatus dicit multitudinem potentiæ. Potentatus est opus validum dominatoris. Et potest referri ad homines, ut sit sensus, *Salus dexteræ tuæ*, qua salvas Christum et nos per eum, apparet *In potentatibus*, idest in omni loco, qui virtuose et potenter est in nobis. Vel potest referri ad Deum : et sic, *Salus dexteræ tuæ est in potentatibus*, idest in magnitudine potestatis tuæ : Ps. LXVIII, 7 : *Qui educit vinctos in fortitudine.* Et dicit, *Dexteræ*, quia duplex est salus Dei : Una, scilicet sinistra, qua salvat in temporalibus, bona temporalia largiendo : Ps. xxxv, 7 : *Homines et jumenta salvabis Domine ;* Alia est salus dexteræ, quæ est æternorum, qua salvat justos, dona tribuendo : Sap. x, 17 : *Reddidit Deus mercedem laborum sanctorum suorum.* Consequenter ponit experimentum virtutis. Et primo ponit diversitatem fiduciæ et gloriæ quæ est in hominibus. Secundo ponit eventum utrorumque, ibi, *Ipsi obligati sunt.* Est enim duplex genus hominum. Quidam enim ponunt totam spem suam in potentia sæculari : contra quos dicitur Hier. xvii, 5 : *Maledictus homo, qui confidit in homine :* Ps. LI, 8 : *Videbunt justi et irridebunt,** et dicent etc.* Quidam ponunt spem in Deo : Psalm. cxvii, 9 : *Bonum est sperare in Domino.* Et ideo dicit, *Hi in curribus, et hi in equis* ; quasi dicat : Quidam confidunt in potentia sæculari, de quibus dicitur : *Hi in curribus etc.* Vel refertur ad pugnam, vel ad triumphos ; quia quidam pugnant in curribus, quidam in equis : Exod : *Ingressus est Pharao cum curribus et equitibus.* Vel ad triumphos, et tunc non confidunt, sed gloriantur : quia secundum Glossam, antiquitus erat duplex genus triumphi : unus major, alter minor. Primus dicebatur laureatus, quia victor coronabatur lauro ; et hoc fiebat in curru. Secundus dicebatur ovatio ; et fiebat in equo. Quasi dicat : Quidam gloriantur in magnis, quidam in equis, ut in ovatione. «Ovo ovas» idem est, quod lætari ; et est tractum a pueris qui lætantur quando datur eis ovum. Sed nos magnis, idest gloriamur in nomine Domini. Triumphus dicitur a «tris,» quod est tres, et «phonos,» quod est sonus ; quia triplex sonus revertentibus victoribus exhibebatur. Primo enim totus populus ei obviam exibat. Secundo omnes captivi sequebantur currum ejus ligatis manibus. Tertio ipse indutus tunica Jovis sedebat in curru quem trahebant quatuor equi albi ; et sic ducebatur ad Capitolium. Sed in curru ponebatur cum eo servus quidam, qui colaphizabat eum dicens ; *Cognosce teipsum.*

** ridebunt

6. *Ipsi.* Hic ponitur diversus eventus, quia est eventus malorum. Hieronymus habet : «Incurvati» et tunc planum est, quia incurvatio est via ad casum, et sic potentia mundi paulatim deficit. Vel, *Obligati*, quia bona temporalia ligant, et maxime peccatores : Sap. xiv, 11 : *Creaturæ Dei factæ sunt in odium et in muscipulam pedibus insipientium*, idest peccatorum. Unde dicit, *Et ceciderunt*, quia finaliter contererentur : Isa. viii, 15 : *Cadent, et contererentur : et irretientur, et capientur.* Item eventus potentiæ, cum dicit, *Nos autem surreximus* paulatim : Michææ vii, 8 : *Cecidi, consurgam ; cum in tenebris sedero, Dominus lux mea est. Et erecti sumus.* Sicut inclinatio est via ad casum, ita erectio, est via ad rectitudinem status. Et hoc in sanctitate est.

7. *Domine.* Ponitur conclusio totius istius Psalmi : qui quidem ad duo videtur tendere. Quia vel petit pro Christo vero, vel pro Christo figurative. Quantum ad primum dicit, *Domine salvum fac regem*, idest Christum. Vel pro David. Et sic deprecatur pro ipsis orantibus. *Exaudi nos in die qua invocaverimus te* : Ps. cxxxvii, 3 : *In quacumque die invocavero te, exaudi me.*

PSALMUS DAVID XX

1. *In finem.*

Domine, in virtute tua lætabitur rex, et super salutare tuum exultabit vehementer.

2. Desiderium cordis ejus tribuisti ei, et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum.

3. Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis : posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. Vitam petiit a te, et tribuisti ei longitudinem dierum, in sæculum et in sæculum sæculi.

4. Magna est gloria ejus in salutari tuo : gloriam et magnum decorem impones super eum. Quoniam dabis eum in benedictionem in sæculum sæculi : lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

5. Quoniam rex sperat in Domino, et in misericordia Altissimi non commovebitur.

6. Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis, et dextera tua inveniat omnes qui te oderunt.

7. Pones eos ut clibanum ignis, in tempore vultus tui : Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis.

8. Fructum eorum de terra perdes, et semen eorum a filiis hominum.

9. Quoniam declinaverunt in te mala : cogitaverunt consilia quæ non potuerunt stabilire. Quoniam pones eos dorsum, in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

10. Exaltare, Domine, in virtute tua ; cantabimus et psallemus virtutes tuas.

1. Supra in præcedenti Psalmo facta est petitio pro exaltatione regis : hic autem quasi exauditus prænuntiat eam. Titulus, *In finem psalmus David.* Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes. In prima prænuntiat regis exaltationem. In secunda hostium dejectionem[1] ibi, *Inveniatur.* Circa primum tria facit. Primo prænuntiat regis gaudium. Secundo ponit causam gaudii, ibi, *Desiderium.* Et tertio meritum causæ, ibi, *Quoniam rex sperat in Domino.* Hic psalmus exponitur de Christo qui est rex, et de David qui fuit ejus figura ; et ideo de utroque potest exponi ; de Christo secundum veritatem, de David secundum figuram. Est ergo duplex gaudium : unum de Deo, aliud de Dei beneficio. Quantum ad primum dicit : *O Domine* Deus pater, *rex,* idest Christus, *lætabitur in virtute tua*, idest tuæ divinitatis : Ps. lxxi : *Deus judicium tuum regi da.* Et tunc lætatus est, quando vicit diabolum, et mortem morte sua : et quando fecit miracula, et quando ascendit in cœlum : Ps. xlvi, 9 : *Ascendit Deus in jubilo* : Isa. i, 24 : *Regnabit rex et sapiens erit etc.* I Cor. i, 24 : *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.* Similiter si dicatur de David : *O Domine Deus*, *rex*, scilicet David et alii sancti, *lætabuntur in virtute tua* : Can. i, 3 : *Lætabimur et exultabimus in te* : *memores uberum tuorum.* Quantum ad secundum dicit. *Et super salutare tuum etc.*, idest super adeptionem salutis per te factæ. Præcipue Christus exultabit per hoc, quod per eum salvas genus humanum : [2] Matth. i, 21 : *Ipse salvum faciet populum suum.*

2. *Desiderium.* Hic ponitur causa gaudii, quæ est impletio desiderii : Prov, xiii, 19 : *Desiderium si compleatur, delectat animam.* Sicut se habet desiderium ad gaudium, sic motus ad quietem, ad quam per motum pervenitur. Unde primo ponitur impletio desiderii. Secundo ponitur in quibus desiderium implevit, ibi, *Quoniam prævenisti.* Est autem duplex desiderium : unum quod est tantum in corde, aliud quod exprimitur ore : et utrumque impletur, quia Deus antequam oretur, exaudit. Quantum ad primum dicit, *Desiderium cordis ejus tribuisti ei* : Luc. xxii, 15 : *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum;* et dicitur de quolibet viro justo. Quantum ad secundum dicit, *Et voluntate labiorum ejus*, idest quam expressit per labia : *Non fraudasti eum*, quia exaudisti eum : Heb. xlvi, 10 : *Exauditus est pro sua reverentia :* Is. xlvi, 10 :

[1] Al. « delectatione. »

[2] Parm. : « Luc. i. »

Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea implebitur.

3. *Quoniam.* Hic ponit in quibus impletur desiderium. Et primo dicit de impletione desiderii cordis. Secundo de impletione desiderii orationis, quod idem est quod desiderium labiorum : et ideo primo ponit beneficium spirituale interius, quod est beneficium gratiæ[1] : et quantum ad hoc dicit, *Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis.* Benedicere est bonum dicere ; et dicere Dei est ejus facere. Unde in benedictione Dei intelligitur infusio bonitatis : Gen. XVII, 20 : *Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum etc.* Et XVII, 20 *Benedicam ei, et multiplicabo eum, et augebo eum valde.* Hæc ergo benedictio est dulcis : Sap. XII, 1 : *O quam bonus et suavis est spiritus tuus in nobis!* Ergo, *In benedictionibus dulcedinis,* idest in bonis gratiæ, et in immunitate a peccatis, *Prævenisti eum,* idest Christum, tempore : quia a principio conceptionis fuit plenus omni gratia : Jo. I, 14 : *Vidimus eum plenum* * *gratia et veritate, quasi unigenitum a Patre :* quia quam cito conceptus, fuit unitus divinæ naturæ, et tam cito fuit plenus gratia. Item, *Prævenisti eum,* quantitate : quia præ omnibus aliis gratiam accepit, et non ad mensuram. Sancti etiam dicuntur præveniri : I Jo. IV, 10 : *Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos :* Sap. VI, 14 : *Præoccupat eos qui se concupiscunt.* Et sic in figura Christi David speciali gratia præventus est : quia unctus fuit in regem, cum adhuc esset puer, antequam ipse cogitaret de regno. Beneficium exterius ostendit dicens, *Posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso.* Si hæc referuntur ad Christum, tunc est sensus. *Posuisti in capite ejus coronam de lapide etc*; idest fecisti eum regem. Corona autem est signum regiæ dignitatis : quia, ut dicitur Isa. XXXIII, 17 : *Regem in decore suo videbunt* : Cant. III, 11 : *Egredimini filiæ Sion, et videte regem in diademate, quo coronavit eum mater sua* : idest divinitas. Propter hoc dicit, *De lapide pretioso,* idest de divinitate : quia *Regnum suum non est de hoc mundo,* Jo. XVIII, 36 : Hieronymus : *De auro obrizo,* idest purissimo : Apoc. VI, 2 : *Data est ei corona.* Vel *corona de lapide pretioso* sunt Apostoli : qui dicuntur lapides pretiosi propter pretiositatem doctrinæ : Apoc. XII, 1 : *In capite ejus,* scilicet Christi, *corona stellarum duodecim.* Eccli. XXV, 1 : *Corona senum multa peritia.* Unde cœtus Apostolorum est quasi corona Christi. Vel *posuisti in capite ejus coronam,* idest Ecclesiam : Prov, XII, 4 : *Mulier,* idest ecclesia, *diligens corona est viro suo,* idest Christo. Vel potest dici hoc de quolibet sancto : quia corona, sive merces, est ipse Deus : Isa. XXVIII, 5 : *In die illa erit Dominus corona gloriæ. De lapide,* propter soliditatem, *pretioso,* quia David ad litteram ab ipso Deo coronatus est. Consequenter ostendit, quomodo impletur petitio labiorum ejus : unde dicit, *Vitam petiit a te,* quando petiit a te resurrectionem : Ps. XLII, *Tu autem Domine miserere mei, et ressuscita me, et retribuam eis.* Et hoc datum est ei : Ps. II, 8 : *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem :* Luc. XI, 10 : *Omnis qui petit accipit.* Similiter etiam quilibet sanctus petit hoc, scilicet vitam et maxime vitam æternam : Ps. XXVI, 4 : *Unam petii a Domino, hanc requiram etc.* et David similiter hoc petit. Secundo ostenditur quomodo impletur petitio quoad alios ; unde dicit, *Tribuisti ei etc.* Petiit quod corpus ejus, scilicet Ecclesia, servetur in *Longitudinem dierum* : Et hoc ei tribuit Deus. Matth. ult. 20 : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Hoc etiam petebat David VII, 19 Reg. II : *Insuper locutus est de domo servi sui in longinquum.*

* *gratiæ et veritatis*

2 *Magna.* Hic ponitur consummatio bonorum : et circa hoc duo facit. Primo ponit magnificationem istius regis præventi, in quo inchoata est benedictio. Secundo exponit magnitudinem, ibi, *Gloriam et magnum decorem.* Dico quod *Prævenisti eum etc.* sed adhuc plus : quia, *Gloria ejus,* scilicet Christi et hominis, est *magna in salutari tuo,* idest in Verbo cui unita est natura humana. Vel, *Magna est gloria ejus,* apud homines : et hoc, *In sa-*

[1] Al. : « dulcedinis. »

lutari tuo, quia suscitasti eum : Hebr. v, 7 : *In diebus carnis suæ preces supplicationesque etc.* Vel *Magna est gloria ejus in salutari tuo*, idest in auxilio tuo : in quo institutum est, ut habeat magnam gloriam ; et hanc exponit quantum ad tria. Primo per comparationem ad seipsum ; et ideo dicit, *Gloriam et magnum decorem imposuisti super eum*, quidem decor impositus est super Christum in sua resurrectione, et gloria in aliorum admiratione. Vel ut accipiatur pro eodem, *Gloriam et magnum decorem imposuisti super eum* : Job xl, 5 : *Circumda tibi decorem, et in sublime erigere, et esto gloriosus.* Secundo in comparatione ad alios ; unde dicit, *Quoniam dabis eum in benedictionem in sæculum sæculi*, quia per ipsum derivata est benedictio in omnes alios : Gen. xvii, 18 : *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Tertio in comparatione ad Deum ; unde dicit, *Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo*, idest lætificat Christum hominem lætitia sempiterna : *Et in vultu tuo*, idest in visione vultus tui : Ps. xv, 11 : *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo.* Vel gloriam imposuit super eum, quando sanctis suis dedit facere miracula : et hoc super Christum, quia totum ad gloriam Christi factum est, scilicet quod benedixit eis, et quod perduxit eos, ad visionem suam : Isa. lxvi, 14 : *Videbitis, et gaudebit cor vestrum* : Joan. xvi, 22 : *Gaudium vestrum nemo tollet a vobis.*

5. *Quoniam.* Supra Psalmista nuntiavit regis Christi exaltationem ; hic autem meritum est, quia Christus secundum quod homo, et quilibet justus non ponit nisi in Deo spem suam : Hiere: xvii, 7 : *Benedictus vir qui sperat in Domino, et erit Dominus fiducia ejus.* Et ideo quia speravit in Domino, *Non commovebitur* : Psal. cxxiv, 1 : *Qui confidunt in Domino etc.* Quia spes in Deo est firmamentum : i Mach. ii, 61 : *Omnes qui sperant in eo, non infirmantur.* Ideo hæc comparatur anchoræ. Sed notandum, quod tria sunt quæ debent movere ad sperandum in Domino. Primo divina providentia. Homo non consuevit sperare in illis ad quos sui cura non pertinet. Ad Deum autem pertinet cura nostra ; ideo dicit, *Sperat in Domino*, cujus est gubernare. Secundum est misericordia : Luc. i, 50 : *Misericordia ejus a progenie in progenies.* Tertium est potestas ; et ideo dicit, Altissimi : Ps, xc, 1 : *Qui habitat in adjutorio Altissimi.*

6. *Inveniatur.* Supra prænuntiavit Psalmista regis exaltationem ; hic autem agit de hostium dejectione : et circa hoc duo facit. Primo ponit hostium dejectionem. Secundo infert conclusionem, ibi. *Exaltare.* Circa primum duo facit. Primo proponit pœnam hostium. Secundo culpam, ibi : *Quoniam etc.* Circa primum duo facit. Primo ponit inflictionem pœnæ. Secundo ipsam pœnam, ibi, *Pones etc.* Inflictor pœnæ est manus Dei ; unde dicit, *Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis.* Hieronymus habet : *Inveniat manus dexteræ Dei inimicos odiens ;* sed hoc videtur repetitio Psalmistæ, quia idem est manus et dextera Dei, et inimicus et odiens. Et consuetum est in Psalmis [1]. Vel si distinguitur, omnis dextera ejus est manus ; sed non omnis manus, dextera. Per manus ergo Dei intelligitur potentia Dei operativa : et hæc est quædam dextera qua exaltat bonos in spiritualibus bonis. Prov. iii, 2 *Longitudo dierum in dextera ejus.* Sinistra est, quia punit malos, et largitur temporalia. Ibidem : *In sinistra illius divitiæ.* Dicit ergo, *Manus*, idest potentia, *inveniatur*, idest tradet ad votum, *omnes inimicos.* Isa. ix, 12 : *In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Et Dextera ;* quia hoc quod Deus punit malos, pertinet ad dexteram, inquantum talis punitio ordinatur ad salutem electorum. Sic ergo inquantum punit malos, dicitur manus ; et inquantum ordinatur ad bonum justorum, dicitur dextera. Vel *Dextera* est Christus est manus ; unde, *Manus tua*, idest Christus, *inveniatur*, idest cognoscatur in bonum ab his qui sunt amici tui, scilicet gentibus. Rom. lxv, 1, x : *Invenerunt me qui non quæsierunt me.* Vel in malum *Inveniatur etc.*, idest cognoscatur, *Ab inimicis tuis*, idest Judæis in judicio, cum venerit ad

[1] Al. : « ipsa. »

judicium. Luc. xxi, 27 : *Videbunt filium hominis venientem eis. Et dextero tua*, idest filius tuus, *invęniat*, idest puniat, *omnes qui te oderunt.*

7. *Pones.* Hic ponitur pœna hostium. Et primo quantum ad bona eis sublata, ibi, *Fructum*. Ponit autem triplicem ordinem pœnæ : et si referatur ad mysterium patet : quia in futuro judicio erunt tria. Primo erit ignis incendens superficiem mundi. Psal. xcvi, 3 : *Inflammabit in circuitu inimicos ejus* : ideo dicit, *Pones eos ut clibanum ignis*, scilicet, *in tempore vultus tui*, idest Christi, quo tempore apparebit ad judicium. Ps. xvi, 2 *: De vultu tuo judicium meum prodeat etc.* Et dicit, *Ut clibanum*, quasi undique igne oppressi. Matth, xi, 30 : *Sicut fenum quod hodie est, et cras in clibanum mittitur*. Vel *Ut clibanum*, idest in se ignem continens ; et per hunc intelligitur ignis quem mali patientur interius pravæ cupiditatis et iracundiæ. Bona affectio est bonus ignis. Thren. : *De excelso misit ignem in ossibus meis etc.* Mala affectio est malus ignis. Ps. lvii, 9 : *Supercecidit ignis*, *et non viderunt solem*, idest semper ardent in conscientia impietatis suæ. Oseæ vii, 4 : *Omnes adulterantes quasi clibanus succensus a coquente.* Adulterantes omnes sunt, quicumque alii quam Deo se conjungunt inordinate. Coquens est diabolus, qui malas cogitationes ministrat ligna. Thren. ult. v, 10 : *Pellis nostra velut clibanus exusta est a facie tempestatum famis*. Et hoc, *in tempore vultus tui*, idest in tempore manifestationis tuæ ad judicium. Secundo ponitur disceptatio judicii : in qua improperabit impiis peccata, et proferet sententiam damnationis, sive vocaliter, sive mentaliter. Et ideo *Dominus in ira sua conturbabit eos*, idest turbationem inducet tristitiæ de malis illatis, et de bonis sublatis ; tertio ab igne involventur : unde, *Et devorabit eos ignis*. Job xx, 26 : *Devorabit eos ignis*, *qui non succenditur*, scilicet humano flatu ; sed succendetur virtute divina : unde Hieronymus habet, *Dejecisti eos*. Hæc omnia possunt satis David convenire.

8. *Fructum*. Hic ponitur privatio bonorum. Bona quæ habent homines in hoc mundo, quædam sunt quibus cupiunt homines in hac vita frui, et quidam desiderant dimittere post se : et utraque perdent. Et ideo quantum ad primum dicit, *Fructum eorum de terra perdes,* quo frui quærebant. Sap. iii, 11 : * *Vana est spes etc.* Rom. vi, 21 : *Quem fructum etc.* [* vacua]
Quantum ad secundum dicit, *Semen eorum* scilicet peribit, *A filiis hominum* scilicet a societate sanctorum. Isa. xiv, 22 ; *Perdam* ** *Babylonem* etc. xiv, 20, *Omne opus corruptibile in fine deficiet*. Sap. iii, 19 *: Nationis enim iniquæ diræ sunt consummationes etc.* [** Babylonis nomen]

9. *Quoniam*. Hic ponitur culpa peccatorum, et describitur quantum ad duo. Primo quantum ad conatum operis ; et quantum ad hoc dicit, hic, *Quoniam declinaverunt etc.* : quia licet non possint facere, tamen conantur quantum possunt mala inferre. Ps. xxxiv, 12 : *Retribuebant mala mihi*. Vel, *Declinaverunt,* quia mala eis imminentia volunt aliis inferre. Imminebat enim duplex malum Judæis : scilicet malum pœnæ : et hoc in Christum retorquere conati sunt, quando, ne Romani auferrent dominium, occiderunt Christum. Secundo imminebat eis malum culpæ. Jo. viii, 44 : *Vos ex patre diabolo estis*, et hoc torquebant in Christum quando dicebant. Jo. viii, 48 : *Nonne bene dicimus etc.* Ipsi dæmoniaci erant, et Christo peccatum imponebant. Secundo describitur culpa Judæorum sive peccatorum quantum ad conatum cogitationis ; unde dicit, *Cogitaverunt consilia etc.,* idest cogitaverunt ut fidem ejus destruerent. Hier. xi, 19 : *Cogitaverunt* *** *consilium etc.* De [*** consilia]
hoc ligno dicitur Sap. xix, 7 : *Benedictum est lignum per quod fit justitia :* sed non stabilierunt, idest non potuerunt perficere cogitatum. Isa. viii, 10 : *Inite consilium, et dissipabitur etc.*; quare? quia *non est consilium contra Dominum*. Prov. xxi, 30 Et rationem hujus dicti assignat, quare non stabilierunt consilium contra, dicens, *Dorsum*. Littera Hieronymi planior est : *Quoniam pones eos humerum, finium tuorum firmamentum contra faciem.*[1] *eorum*. Dupliciter contingit quod hostes

[1] Al. : « fines tuos firmabis contra facies, et sic infra. »

contra aliquem consilia non stabiliunt. Uno modo, si ab eo vincuntur. Alio modo, si fines hostium sint firmati ; et ideo dicit, *Non potuerunt stabilire consilium eorum : quoniam pones eos dorsum*, idest fugient ante te. Item *finium tuorum firmamentum contra eorum faciem*. Hoc spiritualiter intelligitur de Christo, cujus nullus potuit irrumpere fines. Joan. x, 28 : *Non rapiet eas quisquam de manu mea*. Et in littera nostra habetur, *In reliquiis tuis præparabis vultum eorum*, idest contra vultum eorum, secundum *Glossam*. Supra Psalmista posuit pœnam malorum futuram ; hic autem ponit [1] pœnam eorum præsentem. Et est duplex pœna spiritualis, quæ est in anima : scilicet secundum aversionem a Deo, et secundum conversionem ad malum. Quantum ad primum dicit, tu secundum tuam providentiam, *Pones eos dorsum*. Quantum ad secundum dicit, *In reliquiis tuis præparabis vultum eorum*. Et hoc multipliciter exponitur, secundum *Glossam* Uno modo de his quæ Christus reliquit, scilicet temporalia quæ contempsit. Joan. xviii, 36 : *Regnum meum non est de hoc mundo* : quia in cupiditate rerum temporalium relinques vultum eorum, idest præparabis intentionem eorum ut propter hoc occidant Christum, sicut cum dixerunt, Jo. xi, 48 : *Ne forte** *veniant Romani etc*. Vel. *in reliquiis eorum*, idest gentibus quas relinquis convertendas, Rom. xv, 12 : *In eum gentes sperabunt. Præparabis vultum eorum*, idest cognitionem tuam, quæ est eorum, idest Judæorum, idest eis promissam. Vel reliquiæ Christi extrema vitæ ejus dicuntur, idest passio et mors ejus ; et in istis fuit præparata mala eorum intentio ad ejus passionem. Vel præparationem vultus in bonum, idest in reliquiis Judæorum qui convertentur. Rom. ix, 27 : *Reliquiæ salvæ fient*. Et licet ponantur ut dorsum modo, tamen reliquiæ convertentur et cognoscent.

* *et venient et tollent*

10 *Exaltare*. Hic ponitur conclusio. Et primo petit id quod est ex parte Dei ; secundo promittit id quod est ex parte nostra. Dicit ergo, *Exaltare Domine in virtute tua*, ut scilicet in ea rex lætetur. Isa. xxvi, 11 : *Exaltetur manus tua ut non videant et confundantur*. Tamen secundum mysterium, *Exaltare*, Christe in resurrectione, quæ erit, *in virtute tua*. Joan. x, 18 : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam*, per resurrectionem et ascensionem. *Exaltare*, quæ erit in virtute tua. Isa. lxiii, 1 : *Gradiens in multitudine*** *virtutis suæ*. Et nos, *Cantabimus*, scilicet interius, *et psallemus*, exterius, *virtutes suas*. Vel, *cantabimus*, idest prædicabimus et annunciabimus excellentiam potestatis tuæ. i Pet. ii, 9 : *Ut virtutes annuntietis ejus*, *qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum*.

** *fortitudinis*

PSALMUS XXI

1. *In finem pro assumptione.*

Deus Deus meus, respice in me : quare me dereliquisti ? longe a salute mea verba delictorum meorum.

2. Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies : et nocte, et non ad insipientiam mihi.

3. Tu autem in sancto habitas, laus Israel.

4. In te speraverunt patres nostri : speraverunt, et liberasti eos. Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt : in te speraverunt, et non sunt confusi.

5. Ego autem sum vermis et non homo : opprobrium hominum, et abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me : locuti sunt labiis, et moverunt caput.

6. Speravit in Domino, eripiat eum : salvum faciat eum, quoniam vult eum.

7. Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre spes mea ab uberibus matris meæ ; in te projectus sum ex utero.

8. De ventre matris meæ Deus meus es tu : ne discesseris a me.

9. Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adjuvet.

10. Circumdederunt me vituli multi : tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt super meos suum, sicut leo rapiens et rugiens.

11. Sicut aqua effusus sum, et dispersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei.

12. Aruit tanquam testa virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis : et in pulverem mortis deduxisti me.

13. Quoniam circumdederunt me canes multi :

[1] Al. deest : « ponit. »

consilium malignantium obsedit me. Foderunt manus meas et pedes meos ; dinumeraverunt omnia ossa mea.

14. Ipsi vero consideraverunt, et inspexerunt me: diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.

15. Tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me ; ad defensionem meam conspice.

16. Erue a framea, Deus, animam meam, et de manu canis unicam meam.

17. Salva me ex ore leonis, et a cornibus unicornium humilitatem meam.

18. Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio ecclesiæ laudabo te.

19. Qui timetis Dominum, laudate eum : universum semen Jacob glorificate eum. Timeat eum omne semen Israel.

20. Quoniam non sprevit, neque despexit deprecationem pauperis. Nec avertit faciem suam a me ; et cum clamarem ad eum, exaudivit me.

21. Apud te laus mea in Ecclesia magna : vota mea reddam in conspectu timentium eum.

22. Edent pauperes et saturabuntur, et laudabunt Dominum qui requirunt eum : vivent corda eorum in sæculum sæculi.

23. Reminiscentur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ ; et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium.

24. Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium.

25. Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ : in conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram.

26. Et anima mea illi vivet : et semen meum serviet ipsi.

27. Annuntiabitur Domino generatio ventura ; et annunciabunt cœli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus.

1. In præcedentibus prius videtur esse actum de tribulatione quam sustinuit David a filio et a Saule ; hic autem in tertia decade agitur de persecutione quam passus est a toto populo, qui eum abjecit ad mandatum Saulis. Dividitur ergo Psalmus iste in tres partes. In prima narratur tribulatio. In secunda funditur oratio ad Deum pro liberatione ; in tertia ponitur gratiarum actio. Secunda incipit Psalmo XXIV : *Ad te Domine levavi :* tertia ibi, *Afferte Domino*, Ps. XXVIII. Circa primum duo facit. Primo exponit tribulationem ; secundo ostendit quomodo a Deo juvatur in tribulatione, ibi, Ps. XXII : *Dominus regit me*. Sicut supra dictum est, sicut in aliis prophetis, ita hic agitur de aliquibus tunc præsentibus inquantum erant figura Christi et quæ ad ipsam prophetiam pertinebant. Et ideo quandoque ponuntur aliqua quæ ad Christum pertinent, quæ excedunt quasi virtutem historiarum. Et inter alia specialiter [1] iste Psalmus agit de passione Christi. Et ideo hic est ejus sensus litteralis. Unde specialiter hunc Psalmum in passione dixit cum clamavit : *Heli Heli, lammasabactani :* quod idem est quod : *Deus Deus meus etc.* sicut hic Psalmus incipit. Et ideo licet figuraliter hic Psalmus dicatur de David, tamen specialiter ad litteram refertur ad Christum. Et in synodo Toletana quidam Theodorus Mopsuestenus, qui hunc ad litteram de David exponebat, fuit damnatus, et propter hoc et propter alia multa ; et ideo de Christo exponendus est. Sciendum est autem quod quinque Psalmi agunt [2] de passione Christi prolixe : quorum iste Psalmus primus est. Alii enim brevius tangunt passionem Christi. Secundus est, *Judica Domine nocentes me*, Ps. XXXIV. Tertius est, ibi, *Exaudi Deus orationem meam, et ne despexeris deprecationem meam*. Quartus, Ps. LXVIII : *Salvum me fac Deus, quoniam intraverunt aquæ*. Quintus, Ps. CVIII : *Deus laudem meam ne tacueris*. Et hoc propter quinque plagas Christi : vel propter quinque effusiones sanguinis. Et unus est modus procedendi in omnibus, quia incipiunt a gemitu, et terminantur in salutem populorum : quia ex passione facta est salus omnibus hominibus. Titulus Hieronymi est : Victori pro Cervo matutino. In nostra littera *Victori pro assumptione vel pro cerva matutina*. In hoc Psalmo principaliter agitur de passione Christi. Secundo tangitur in eo de resurrectione : quia per eam datur intelligi passio, et passio ordinatur ad resurrectionem ; sicut si dicam : Iste est manumissus, ostendit quod fuit servus. Ergo iste Psalmus est David, idest Christi. Et est pro assumptione, idest resurrectione, et hæc fuit matutina ; unde, *Pro cerva*, idest pro humana natura, Vel *pro cervo matutino*, idest Christo : Ps. LVI, 9 : *Exurgam diluculo*. Hic autem titulus est quando David ibat profugus, et latebat in desertis sicut cervus. Unde supra dixit, Ps. XVII, 34 : *Et* * *posuit pedes meos tanquam cervorum*. Unde pro ista tribulatione quæ figurabat passionem Christi, intitulatur iste Psal- * Perfecit

[1] Al. : « spiritualiter. »

[2] Al. : « quod quandoque prius agitur. »

mus. Hoc modo tamen melius refertur ad Christum, ut per cervum intelligatur humana natura in Christo, quia cervus transit spineta sine læsione pedum ; sic Christus transivit per istam vitam præsentem sine sui inquinatione. Item cervus optime salit : sic Christus de fovea mortis ascendit ad gloriam resurrectionis. Et ideo cervus dicitur, et matutinus dicitur, quia tunc surrexit. Psalmus iste dividitur in tres partes. In prima ponitur conquestio. In secunda narratio passionis, ibi, *Ego autem sum vermis*. In tertia ponitur liberationis petitio, ibi, *Tu autem, Domine ne elongaveris* auxilium tuum a me. Circa primum tria facit. Primo ponitur conquestio sive quæstio. Secundo ponitur expositio conquestionis, ibi, *Longe a salute*. Tertio ponitur ratio conquerendi, ibi, *Tu autem in Sancto habitas*. Hæc est translatio Septuaginta. In græco autem et in Hebræo non est, *Respice in me;* sed habetur sic, *Deus Deus meus quare me dereliquisti ?* quia hæc verba dixit Christus in cruce : sed, *Respice*, interpositum est. Ponitur ergo petitio cum dicit, *Deus Deus meus*. Repetitur autem bis Deus ad majorem certitudinem : Gen. XLI, 32 : *Quod autem secundo vidisti ad eamdem rem pertinens, indicium est firmitatis. Respice in me,* idest miserere mei : Ps. XXIV, 16 : *Respice in me, et miserere mei, quia unicus etc. Quare me dereliquisti ?* Hæc fuerunt verba Christi in cruce. Ex his autem verbis Arius occasionem sumpsit erroris : scilicet quod in morte Christi separata est divinitas ab humanitate. Unde de hoc, secundum eum, conqueritur Dominus, dicens, *Quare me dereliquisti*. Sed hoc erroneum est. Est autem sciendum, quod aliquis dicitur derelictus a Deo quando non adest ei Deus, sicut videtur adesse quando protegit eum, et implet ejus petitionem : Hier. XX, 11 : *Dominus Deus mecum est tamquam bellator fortis : idcirco qui persequuntur me cadent et infirmi erunt*. Et quia Christus non est liberatus a passione corporali cum esset in passione, secundum hoc dicitur ad horam derelictus, idest passioni expositus : Rom. VIII, 32 : *Proprio filio suo non pepercit etc.* Item illa petitio : *Pater si fieri potest, transeat a me calix iste*, ut dicitur Matth. XXVI, 39, non videtur impleta, quia erat secundum carnem : Isa. LIV, 7 : *Ad punctum et in modico dereliqui te*, idest passioni te exposui ; *Et in miserationibus magnis congregabo te*, scilicet in resurrectione. Et ideo dicit, *Quare me dereliquisti ?* idest passioni me exposuisti. *Longe a salute mea verba delictorum meorum*. Hic exponitur conquestio sive quæstio. Et primo in generali. Secundo in speciali, ibi, *Deus meus clamabo*. Dicit ergo, *Dereliquisti me*. Et hoc, quia *Longe sunt verba delictorum meorum a salute mea*, idest mei veri hominis, inquantum habeo humanam naturam : Ps. CXVIII, 155 : *Longe est a peccatoribus salus*. Et hæc verba, scilicet, *Dereliquisti*, et *longe*, et *quare*, non videtur esse hominis justi sive justitiæ, sed videntur esse *Verba delictorum meorum*, scilicet hominis peccatoris, idest ostendunt me non esse justum, sed peccatorem. Unde hæc verba dixit Christus in persona peccatoris, sive Ecclesiæ. Et hæc est una de regulis supra in principio Psalterii positis, quod ea quæ pertinent ad membra, dicit Christus de se propter hoc, quod sunt sicut unum corpus mysticum Christus et Ecclesia ; et ideo loquuntur sicut una persona, et Christus transformat se in Ecclesiam, et Ecclesia in Christum : Rom. XII, 5 : *Multi unum corpus sumus in Christo*. In membris autem Christi, idest in Ecclesia, sunt delicta sive peccata. In capite vero, idest in Christo, nullum est delictum, sed similitudo delicti : Rom. VIII. 3 :* *Misit Deus* * mitte
Filium suum in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum : II Cor. V, 21 : *Eum qui peccatum non noverat, peccatum pro nobis fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in Christo*. Christus autem imminente passione oravit, *Pater si fieri potest transeat etc.* Matth. XXVI, 39. Sed hæc verba Christi orantis possunt dupliciter exponi. Uno modo ut Christus ea protulerit quasi gerens infirmorum personam, qui sunt in Ecclesia : quia futurum erat ut aliqua membra sua debilia, quando immineret eis passio, formidarent. Alio modo quod protulit hanc petitionem gerens officium carnis infirmæ in Christo, quæ naturaliter timet

et fugit mortem. Quod petiit ergo liberari, fuit verbum vel membrorum in quibus delictum invenitur, vel carnis Christi in qua est similitudo delicti sive peccati : et ideo dicit, *Verba*, quibus petiit liberari, quæ sunt, *Delictorum meorum*, idest fidelium, pro quorum delictis patior ; vel sunt infirmæ carnis quæ habet similitudinem delicti : longe a salute corporali, quia calix, sive passio, non transit a me ut petii ; quasi dicat, Non consequor salutem quam intendo, si petitio mea quam peto, exaudiretur, Pater, transeat a me calix iste. Et ideo littera Hieronymi habet, *Longe a salute mea verba gemitus mei*. Aliter exponit Augustinus in lib. *de gratia novi Testamenti :* « Hæc verba quibus peto liberari a passione et conqueror quod sum derelictus passioni, sunt longe a salute mea quam secundum quod Deus debeo facere. » Matth. I, 21 : *Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum*. Et assignat rationem quare sit derelictus : est enim duplex salus : una corporalis, quæ est communis hominibus et jumentis : Ps. XXXV, 7 : *Homines et jumenta salvabis Domine*. Alia spiritualis et æterna ; et hæc est propria Christi : unde dicit, *Mea*, quia salus novi testamenti est per Christum facta : Isa. XLV, 17 : *Israel salvatus est in Domino salute æterna*. Et hæc differunt : quia prima quærebatur in veteri testamento ; secunda quæritur in novo. Quare ergo derelictus est passibilis? quia ipse venit in novo testamento. Et hæc verba quæ hic dixit, *Longe a salute mea*, spirituali, quia sunt pro corporali salute, *Longe*, Christus loquitur in persona peccatorum, qui quandoque propter peccata derelinquuntur a Deo : unde dicit, *Verba delictorum meorum*, idest peccatorum, sunt *longe a salute*, spirituali : : quia hæc est causa quare peccatores non salvantur, quia sunt peccatores : Joan. IX, 31 : *Peccatores Deus non audit*. Vel secundum Augustinum, loquitur, *A me*, quasi derelinquendo me, fecisti me longe a salute mea, idest corporali : et hæc verba sunt delictorum meorum.

2. *Deus*. Hæc in speciali prosequuntur. Per diem et noctem duo intelligere possumus. Uno modo ad litteram diem et noctem temporalem, et sic clamare est clamare assidue ; unde dicit, *Non exaudies* ; quasi dicat : Quamvis assidue clamem, non sum tamen exauditus. *Littera* Hieronymi habet ; *Et nocte et non est silentium mihi*, quasi non sileo die et nocte orare. Alio modo, ut per diem intelligatur prosperitas, et per noctem adversitas. Et secundum Augustinum verba quæ pro salute corporali dicuntur, fiunt per diem pro prosperis ; per noctem, ut tollatur adversitas. Ergo Christus clamat per diem, quando est in prosperitate, et non exauditur, quia petit ut non pereat : et per noctem, ut tollatur adversitas, et non tollitur.

Sed contra dicitur de Christo (Hebr. V, 7) quod *Exauditus est etc.*

Et dicendum, quod oratio est actus rationis : unde omnis oratio Christi procedens ex rationis judicio est exaudita. Secus est de oratione exprimente infirmitatem naturæ passibilis et proprium motum membrorum, quia nec ipse voluit eam exaudiri : Joan. XII, 27 : *Nunc anima mea turbata est, et quid dicam. Pater etc*. Et quare non est exauditus in prosperis et adversis, ostendit, *Et non ad insipientiam mihi :* quia hæc petitio non pertinet ad salutem novi testamenti, quam ego intendo, quæ est salus æterna ; sed pertinet ad salutem veteris testamenti. Ut ergo hanc sapientiam discas, scias quod salus temporalis non pertinet ad novum testamentum, sed ad vetus. Hæc est sapientia quæ stultitia est apud homines : I Corinth. IV, 10 : *Nos stulti propter Christum* : Ibid. I, 20 : *Nonne Deus stultam fecit sapientiam hujus mundi etc.*

3. *Tu autem*. Supra posita est quæstio Christi inquirentis causam passionis suæ ; hic autem ostendit quod hujusmodi quæstio est rationabilis, et rationabile est quod est derelictus. Et primo dicit hoc esse mirabile ex parte Dei. Secundo ostendit hoc experimento antiquo, ibi, *In te speraverunt*. Hoc quod hic dicitur, tripliciter refertur ad prædicta, secundum tres expositiones. Una est, quia est longe a salute temporali, et sic facta est ista divisio. Unde illud est mirabile ex parte Dei propter duo. Primum est, cum Deus

in sanctis habitet, et non defendat eos : Judith : *Si Dominus nobiscum est, cur hæc mala omnia apprehenderunt nos? Ubi sunt mirabilia ejus quæ patres nostri narraverunt nobis?* Et ideo dicit, *Tu autem in sancto habitas :* Hierem. XIV, 9 : *Tu in nobis es Domine*, sed specialiter habitat in Christo. Alia ratio est, quia quidquid boni habemus, totum est in laudem Dei. Et ideo si nobis est bene, melius a nobis laudatur Deus. Et ideo sequitur, Laus Israel : Hierem. XVII, 14 : *Sana me Domine, et sanabor; salvum me fac, et salvus ero, quoniam laus mea tu es.* Secundum aliam expositionem, *Quare me dereliquisti?* ideo scilicet quia, *verba delictorum meorum sunt longe a salute mea*, spiritualiter : sed ego clamo pro temporali : tu vero qui habitas in sancto, ut sis, *Laus Israel*, non exaudies, quia non exaudis quando quis non clamat pro spirituali salute. Vel secundum tertiam expositionem, ut loquatur Christus in persona peccatoris; quasi dicat Ideo es longe : a salute mea, quia non habitas in peccatoribus, sed in sancto.

4. *In te.* Hic ponitur alia ratio quæ sumitur ex antiqua consuetudine et experimento quo sancti patres liberabantur a tribulationibus invocantes Deum; sicut patet Exod. XIV, quod liberati sunt de persecutione Ægyptiorum : et de Susanna quæ liberata est ab iniqua sententia senum, Dan. XIII : Daniel liberatus de ore sive de lacu leonum, Dan. XIV. Quomodo ergo sum derelictus a te, et non sunt liberatus a passione? Duo ergo facit circa hoc. Primo facit mentionem de malo corporalis afflictionis. Secundo de malo confusionis. Quantum ergo ad liberationem primi mali duo faciebant. Primo sperabant in eum; unde dicit, *In te*, non in mundo, *speraverunt patres nostri* : Isa. *Sperasti in Domino in sæculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum etc. Et liberasti eos;* et iste est fructus spei, quia liberasti eos. Secundo clamabant; unde dicit : *Ad te clamaverunt*, ex magna cordis affectione, *et salvi facti sunt :* Psal. CXIX : *Ad Dominum cum tribularer clamavi etc.* Quantum ad secundum malum, scilicet confusionem, dicit, *In te speraverunt, et non sunt confusi.*

Sed contra : Dan. III, 40 : *Non est confusio confidentibus in te :* Rom. V, 5 : *Spes non confundit.*

Dicendum quod patres pertinebant ad vetus testamentum in quo temporalia dabantur : et ideo, ut ostendat quod divina providentia temporalia etiam disponat, liberat eos etiam temporali liberatione. Sed Christus promittit et donat spiritualia : et ut ostendat contemnenda temporalia et speranda æterna, noluit temporalem liberationem secundum rationem : et tamen aliqui in novo testamento sunt temporalibus liberationibus liberati, et in veteri testamento aliqui sunt spiritualibus afflictionibus eruditi, ut ostendatur Deus auctor esse utriusque testamenti.

5. *Ego autem.* Hic ponit passionem suam. Et primo proponit confusionem suam quam passus est. Secundo exponit eam, ibi, *Omnes videntes me.* Tertio causam ejus assignat, ibi, *Quoniam tu es.* Prima pars dupliciter potest legi. Uno modo, ut primo proponat similitudinem confusionis. Secundo exponat opprobrium. Dicit ergo, illi sunt liberati, ego autem non sum liberatus a confusione; sed sic viliter conculcatus ac si essem vermis et non homo : Job XXV, 6 : *Homo putredo, et filius hominis vermis :* Thren. III, 14 : *Factus sum in derisum omni populo, canticum eorum tota die.* Et quomodo exponit, *Opprobrium hominum, et abjectio plebis :* Matth. XXVII, 39 : *Prætereunte, blasphemabant eum : Vah qui destruis templum. Et qui crucifixi erant conviciabantur ei. Alios salvos facit, seipsum non potest salvum facere.* Et Joan. XIX, 2 : *Plectentes coronam de spinis* etc. Et ideo, *Opprobrium factus sum hominum*, in verbis eorum, ut dictum est, *Et abjectio plebis*, quia spreverunt eum, et quia abjecto eo petierunt Barabbam, Matth. XXVII. Thren. III, 45 : *Abjectionem posuisti me in medio populorum.* Secundo modo ut pertineat ad Christi dignitatem : Vermis enim non generatur ex coitu, sed ex terra, solo calore solis cœlestis. Ipse enim quasi *tenerrimus ligni vermiculus*, ut dicitur II Reg. XXIII, sic Christus ex virgine sola operatione Spiritus sancti : Psalm. LXXXIV, 13 : *Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum*

suum. Ideo dicit, *Ego autem sum vermis et non homo*, scilicet tantum, sed etiam Deus. Vel aliter secundum Augustinum. Per hominem intelligitur homo vetus, scilicet Adam, qui sic fuit homo quod non filius hominis. Per vermem intelligitur Christus, qui sic fuit homo quod filius hominis, idest virginis : ideo dicit, *Sum vermis et non homo*, scilicet gaudens temporalibus, sed filius hominis gaudens spiritualibus. *Abjectio plebis*, Hic non mutatur. Consequenter ponit derisionem : et primo ostendit quomodo sit universalis ; secundo[1] quomodo sit multiplex. Quod sit universalis, ostendit cum dicit, *Omnes videntes me deriserunt me :* Hierem. xx, 7 : *Tota die omnes subsannabant mihi :* quia populi et principes : et hæc distributio, *Omnes,* pro toto populo intelligitur scilicet malo. Quod illusio fuerit multiplex, ostendit : quia verbis ; unde dicit quia *Locuti sunt labiis* : Matth. xxvii, 39 : *Prætereuntes blasphemabant eum* : Isa. lvii, 4 : *Super quem lusistis*, *et super quem dilatastis os*, *et ejecistis linguam :* Sap. ii, 18 : *Si verus filius Dei est*, *suscipiet illum.* Item factis : *Et moverunt caput :* Matth. xxvii, 39 : *Moventes capita sua* (scilicet præ derisu) *dicentes, alios salvos fecit etc.*

6. *Speravit*, Ostendit quæ sint illa verba quæ in ejus confusionem loquebantur : quia primo improperabant sibi spem quam habebat de Deo : unde dicit, *Speravit in Domino*, *eripiat eum* Matth. xxvii, 43 : *Confidit in Deo*, *liberet eum si vult.* Quasi dicat : Si sperasset in Domino, liberasset eum : quia dictum est supra statim, *Quia speraverunt in te patres nostri*, *et liberasti eos.* Sed decipiuntur : quia non intelligitur de salute sive de liberatione temporali. Secundo improperant Christo, quod non sit Deo acceptus ; unde dicit, *Salvum faciat eum quoniam vult eum :* Sap. ii, 13 : *Filium Dei se nominat.*

7. *Quoniam.* Consequenter ponitur causa confusionis ; et circa hoc duo facit. Primo ponit causam. Secundo prorumpit in orationem, *Ne discesseris.*. Causa irrisionis consuevit esse stultitia. Unde temporales reputant bonos homines stultos, quia non confidunt de mundo : Ps. xiii, 6 : *Consilium inopis confudistis*, *quoniam Dominus spes ejus est.* In hac causa duo facit. Primo ponit divinum beneficium motivum ad sperandum. Secundo ipsam spem, ibi, *Spes mea ;* quasi dicat : Derident me, quia spes mea est in te ; et ideo dicit : *Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre matris meæ.* Hic ponit primo quæ pertinent ad caput. Quæcumque nascuntur naturaliter et universaliter ex utero matris, virtute divina producuntur, et ipsa est omnium causa : Gal. i, 15 : *Qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam.* Sed singulariter dicit Christum abstractum ex utero matris, quia mirabiliter conceptus est, et sine semine natus, servata matris integritate : hoc est beneficium, et ex hoc sequitur spes : et circa hoc tria ponit. Primo ipsam spem. Secundo ejus perfectionem. Tertio ejus rationem. Dicit ergo, *Spes mea ab uberibus matris meæ :* idest, tu es spes mea ex quo homo sum et suxi ubera matris meæ : quia cum erat Verbum apud Deum, non conveniebat ei sperare : Psalm. lxx, 5 : *Spes mea a juventute mea.*

Sed contra. Christus ab instanti conceptionis habuit usum liberi arbitrii, ergo ex tunc speravit.

Respondeo. Dicendum quod ubera, idest lac uberum, in eodem tempore præparatum fuit, quo fuit conceptus : unde ubera ad ipsam conceptionem referuntur.

In te projectus sum ex utero. Contra. Si postquam egressus est ex utero, projectus est in Deum, ergo antequam exiret uterum, non fuit projectus in Deum.

Dicendum, quod ille projicitur in alterum, qui non in se, sed ei innititur : i Pet. v, 7 : *Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum :* unde, *Projectus sum ex utero*, quia tibi soli innitor. Et sic describitur perfectio spei.

8. *De ventre.* Hic ponitur ratio spei : quasi dicat ; In te speravi, quia te habui semper ut Deum : Psalm. xvii, 7 : *In*

[1] Al. : « secundo ostendit. »

Dēo speravit cor meum, et adjutus sum : et ideo dicit : *Tu es Deus meus de ventre matris meæ*, idest ex quo factus sum homo, quia ante non erat Dei filius homo. Sed si exponatur de membris Christi, projectio sive extractio est de uno in aliud secundum carnem : Christus autem semper tendebat in Deum. Sed loquitur de membris quæ secundum carnem semper sunt in ventre carnali, scilicet concupiscentiis mundanis ; sed per Deum ab hujusmodi concupiscentiis extrahuntur, et projiciuntur in Deum: ut nihil nisi Deum sperent et quærant. Consequenter concludit orationem cum dicit, *Ne discesseris a me*, scilicet defendendo, vel in me, vel in membris meis quantum ad spiritualia ; quasi dicat, *Dereliquisti me*, exponendo passioni corporali. *Ne recedas a me*, fovendo me spirituali auxilio.

9. *Quoniam.* Hoc, secundum Hieronymum, est principium versus sequentis : et ideo potest, ut dictum est, convenienter cum præcedentibus legi ; et etiam cum sequentibus. Et ut dicit Hieronymus, convenientius legitur cum sequentibus : nam Psalmus ex persona Domini exponens passionem, præmittit primo orationem ; postea ordinem passionis subsequitur, ibi, *Circumdederunt me etc.* Circa primum duo facit. Primo proponit orationem. Secundo necessitatem orandi ostendit, *Quoniam tribulatio.* Dicit ergo, *Tu es Deus meus de ventre matris meæ*, et ideo oro *ne discesseris a me*, *quoniam tribulatio proxima est.* Hæc enim intelligenda sunt ut Christus loquatur in persona membrorum suorum, ut non derelinqueret ea in tribulationibus : I Corinth. x, 13 : *Fidelis Deus qui non patitur vos tentari supra id quod potestis.* Psalm. LXX, 9 : *Ne derelinquas me, quia dixerunt inimici mei mihi, et qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in unum.* Non autem dicit hoc pro se. Necessitas autem est duplex ; tribulatio quæ imminet, et auxilium quod deficit : unde dicit : *Tribulatio proxima est*, scilicet tempore : Matth. XXVI, : Hæc appropinquabit hora, *et filius hominis tradetur etc.*

Sed objicitur, quod cum hæc verba sint Christi jam in cruce existentis, quomodo dicit : *Quoniam tribulatio proxima est etc.*

Possumus dicere quod David mutat tempora. Augustinus aliter solvit. Tribulatio quandoque est propinqua, quandoque remota. Sensus doloris est in anima : propinquum animæ est corpus, remota sunt bona exterior. Quando ergo est afflictio in exterioribus tribulatio non est propinqua ; sed quando est in proprio corpore, tunc est propinqua et proxima : et impossibile est quin homo sentiat. Christus autem in proprio corpore affligebatur : Psalm. CXIV, 3 : *Tribulationem et dolorem inveni.*

Item deficit auxilium : *Quoniam non est qui adjuvet.* Et ideo est orationi instandum : Isa. LXIII, 5 : *Circumspexi, et non erat auxiliator* ; *quæsivi, et non erat qui adjuvaret :* quia etiam Apostoli relicto eo fugerunt.

9. *Circumdederunt.* Supra ostendit Psalmista in persona Christi suam conquestionem sive querelam rationabilem esse, et ex parte Dei, et ex antiquorum consuetudine, sive experimento : hic autem prosequitur ordinem passionis quantum ad afflictionem carnis. Et proponit primo persecutores. Secundo persecutionis effectum, ibi, *Sicut aqua.* Tertio persecutionis modum, ibi, *Circumdederunt me canes.* Primo ergo introducuntur persecutores invadentes opere : quorum quidam minores, ut plebs et ministri ; et quantum ad hos dicit, *Circumdederunt me vituli multi.* Eccl. I, 15 : *Stultorum infinitus est numerus. Circumdederunt me*, quia undique invaserunt : Psalm. CXVII, 12 : *Circumdederunt me sicut apes*, etc., Quidam sunt majores : unde dicit, *Tauri pingues obsederunt me :* Eccl VI, 2 : *Ne extollas te in cogitatione tua*, * *sicut* (* velut) *taurus qui ex pinguedine et fortitudine, nec jugo premitur, et multum generat et superbit.* Dicitur quod taurus est animal melancholicum : et propter hoc diu retinet iram. Et sicut minores habent audaciam propter multitudinem, ita majores propter divitias. Et ideo dicit, *Pingues.* Job XV, 26 : *Pingui cervice armatus est. Obsederunt me* : Job XIX, 12 : *Obsederunt in gyro tabernaculum meum.* Consequenter ponit persecutores insurgentes ore : unde dicit, *Aperuerunt super me os suum.* Et quidem multipliciter eum tentando :

Matth. xxii, 18 : *Quid me tentatis hypocritæ?* accusando, invidendo, ad mortem expetendo, dicentes, crucifige : Thren. iii, 46 : *Inimici mei aperuerunt os suum super* * *me.* Consequenter adhibet similitudinem, *Sicut leo rapiens et rugiens*, cui comparantur propter crudelitatem : Hier. xii, 8 : *Facta est mihi hereditas mea quasi leo in sylva : dedit contra me vocem :* nam leonis est ut capta præda rugiat : Amos iii, 4 : *Numquid dabit catulus leonis vocem de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit?* Et dicit, *Rapiens*, insidiando, et *rugiens*, manifeste in mortem expetendo : Ezech. xxii, 25 : *Sicut leo rugiens rapiensque prædam* ** *animam devoraverunt.*

11. *Sicut.* Consequenter ponit persecutionis effectum. Et primo proponit hunc effectum. Secundo exponit eum, ibi, *Dispersa.* Dicit ergo. *Persequuntur me et nocent*: quia quantum ad corporalem salutem totaliter invaluerunt : et ideo dicit : *Sicut aqua effusus sum.* Si effundatur oleum, aliquid remanet in vase ; si effundatur vinum, saltem remanet odor in vase ; sed de aqua nihil remanet; quasi dicat : Totaliter effusus sum secundum eorum opinionem : II Reg. xiv, 14 : *Quasi aquæ dilabimur, quæ non revertuntur super terram.* Aqua leviter effunditur et projicitur : sic ego effusus sum. Sicut etiam Judæi non solum eum delere desuper terram conati sunt, sed etiam famam ejus perdere voluerunt. Vel assimilatur Christus aquæ, quia aqua lavat ; sic passio Christi de omnibus peccatis et omnes sordes lavat : Apoc. i, 5 : *Dilexit nos et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.* Item aqua rigat et facit fructificare : sic passio Christi : Eccli. xxiv, 42 : *Dixi* *** *irrigabo hortum meum etc.* Et fructificat fructum vitæ æternæ : Eccli. xxiv, 23 : *Flores* mei (idest passionis meæ) *fructus honoris et honestatis.* Item facit viam lubricam : sic passio Christi disponit Judæos ad casum : I Cor i, 23 : *Nos autem prædicamus Christum crucifixum : Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam ; ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.* Consequenter exponit hunc effectum : et ideo dicit, *Dispersa sunt etc.* quasi dicat, Quicquid videbatur in me forte, est dissolutum : quidquid pulchrum, emarcuit. Et ideo dicit, *Dispersa etc.* In homine est duplex fortitudo. Una est fortitudo corporis, et hæc consistit in ossibus et nervis ; et quantum ad hoc dicit, *Dispersa sunt omnia ossa mea :* quasi dicat : Omnis virtus mea corporalis defecit. Tamen de Christo dicitur spiritualiter : nam Apostoli qui sunt ossa Christi, dispersi fuerunt : Zach. xiii, 7 : *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.* Alia est fortitudo animæ, quæ consistit in corde ; unde dicit, *Factum est cor meum tanquam cera liquescens.*

Quærit Augustinus quomodo de Christo capite verum sit : quia hoc videtur provenire ex superabundanti timore, quod non est dicendum de Christo : quia et si[1] fuerit in eo timor naturalis, non tamen fuit tantus quod liquesceret cor. Et ita intelligitur de Christo non secundum se, sed quantum ad membra ; quæ quidem sunt cor Christi, quæ et præcipue diligit : Phil. i, 7 : *Eo quod vos habeam in corde.* Et sequitur, *Testis est mihi Deus, quomodo cupiam vos esse in visceribus Jesu Christi.* Hi fuerunt Apostoli qui fuerunt ossa ad sustentandum infirmos in Ecclesia, sicut ossa sustentant carnes : Rom. xv, 1 : *Debemus nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere.* Et fuerunt corda eorum sicut cera liquescens. Primo mala liquefactione per timorem, sicut in fuga discipulorum : Matth. xxvi, 56 : *Tunc relicto eo fugerunt omnes.* Et in negatione Petri : Luc. xxii, 60 : *At ille negavit, dicens, homo nescio quid dicis.* Secundo bona liquefactione, sicut in conversione discipulorum, ut patet in Petro et Andrea. Vel dicendum quod liquefactio etiam est amoris. Cant. v, 6 : *Anima mea liquefacta est.* Res antequam liquefiat, dura est et constricta in se ; si liquescit, diffunditur et tendit a se in aliud. Timor etiam quandoque indurat, quando scilicet non est magnus : et sic est etiam de amore : quia quando supervenit amor, tunc homo tendit[2] in aliud quod ante in se erat. Et de hac liquefactione potest

[1] Al. : « et. »

[2] Al. : « tunc ostendit. »

exponi etiam de Christo secundum quod est caput: nam hoc liquefieri et est a Spiritu sancto, et est in medio ventris, idest affectus. Vel per cor Christi intelligitur sacra Scriptura, quæ manifestat cor Christi. Hoc autem erat clausum ante passionem, quia erat obscura; sed aperta est post passionem, quia eam jam intelligentes considerant, et discernunt quomodo prophetiæ sint exponendæ.

12. *Aruit.* Hic ostendit quod quicquid pulchrum fuit in Christo evanuit. Florere videbantur in Christo ante passionem tria: operatio miraculorum, facundia doctrinæ, fama et gloria populorum. De primo, Joan. vi, 2: *Multitudo magna sequebatur eum, quia videbant* etc. Et hæc virtus aruit in passione quantum ad opinionem eorum: unde clamabant: Alios salvus fecit etc. *Aruit*, idest viluit, *tanquam etc.* Vel *Testa*, quando arescit induratur: sic in passione virtus Christi fuit indurata ad sustentandum: Eccli. xxvii, 6; *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis.* De secundo, Matth. vii, 29: *Erat docens eos* * *tanquam potestatem habens;* sed in passione: *Adhæsit lingua mea faucibus meis*, præ taciturnitate: Ezech. iii, 26: *Adhærere faciam linguam tuam palato tuo, et eris mutus.* Et hoc est factum in passione; quia non respondebat Herodi: Luc. xxiii, 9: *Interrogabat eum Herodes multis sermonibus. At ipse nihil respondebat ei.* De tertio Matth. xxi, 8: *Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via. Alii autem cædebant ramos de arboribus etc. Tunc impletum est quod David prophetaverat de Christo dicens*, (Ps. cxvii, 25:) *Domine salvum me fac, o Domine bene prosperare; benedictus qui venit in nomine Domini, Deus Dominus et illuxit nobis.*

* *sicut*

Sed in passione viluit; unde dicit, *Et in pulverem mortis deduxisti me*, idest vilem mortem me pati fecisti: Sap. ii, 20: *Morte turpissima condemnemus eum.* Vel si referatur ad membra, *In pulverem mortis deduxisti me*, idest membra mea quæ sunt incinerata, non autem Christi. Vel *In pulverem etc.*, idest in potestatem Judæorum dedisti me qui sunt sicut pulvis etc.

13. *Quoniam.* Hic ponitur modus passionis. Et primo ponit ea quæ facta sunt ante crucifixionem; secundo quæ facta sunt in ipsa crucifixione. Tertio quæ facta sunt post crucifixionem. Ante crucifixionem facta fuerunt duo. Primo fuit captus; et quantum ad hoc dicit, *Circumdederunt me canes multi:* Philip. iii, 2: *Videte canes, videte malos operarios:* Isa. lvi, 11: *Canes impudentissimi nescierunt saturitatem.* Item secundo quomodo fuit illusus; unde dicit, *Consilium malignantium obsedit me.* Consequenter ponit ea quæ facta sunt in ipsa crucifixione. Et primo quantum ad affixionem, *Foderunt manus meas et pedes meos*, grossis clavibus affigentes ligno. Zach. xiii, 6: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum.* Item quantum ad distensionem dicit, *Dinumeraverunt omnia ossa mea*, idest dinumerabilia fecerunt.

14. *Ipsi vero.* Hic ponuntur illa quæ facta sunt post passionem; unde dicit, *Ipsi vero consideraverunt*, convenientes ad spectaculum ut illuderent: Luc. xxiii, 36: ** *Milites illudentes impleverunt spongiam aceto dicentes. Si rex Israel es, salvum te fac etc. Et inspexerunt*, scilicet quid eveniret de me. *Diviserunt inter se vestimenta mea*, quæ erant plura et divisibilia: *Et super vestem meam*, scilicet inconsutilem, *miserunt sortem*, et hoc fecerunt vel propter cupiditatem, vel propter quamdam illusionem. Per hæc vestimenta divisa signantur Ecclesiæ sacramenta; sed per vestem quæ non dividitur, signatur unitas Ecclesiæ quam quilibet credit habere: sed non habet nisi unus, quia sola est unitas Ecclesiæ: Cant. vi, 8: *Una est columba mea, perfecta mea.*

** *Illu- bant au- ei et m- tes, et c- tum o- rentes ei dicentes tu es Judæoru-*

15. *Tu autem.* Narrata passione, hic procedit ad orationem: et circa hoc duo facit. Primo petit divinum auxilium. Secundo petit præstiti auxilii fructum, ibi, *Narrabo nomen tuum.* Circa primum duo facit. Primo petit divinum auxilium in generali. Secundo per se in speciali, ibi, *Erue a framea.* Circa primum duo facit. Primo petit accelerationem auxilii. Secundo auxilii necessitatem. Dicit ergo quantum ad primum: Sic fecerunt: *Foderunt manus meas et pedes meos etc*, sed *Tu Domine, ne elongaveris auxilium*

tuum a me, idest ne differas præbere mihi homini Christo auxilium divinitatis; quasi dicat: Factum est, quia liberatus est a morte per gloriam resurrectionis, quæ non est elongata: quia post triduum resurrexit. Et fuit Christus resurgens: I Cor. xv, 20: *Christus resurgens ex mortuis primitiæ dormientium*: Ps. lvi, 9: *Exurgam diluculo. Ad defensionem meam conspice:* quasi dicat: Ad hoc necessarium est auxilium tuum mihi, scilicet: Ad defensionem. *Sub umbra alarum tuarum protege me etc.* Defende me, scilicet contra persequentes ad mortem, et contra dæmones ne detineant in limbo. Sic ergo petiit ne corpus resolvatur in cineres, et ne anima detineatur in inferno: Actor. ii, 24: *Solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum*: Psal. xxxvii, 22 *Ne derelinquas me etc.*

16. *Erue.* Hic exponit in speciali a quibus petit defendi. Et primo contra mortem. Secundo contra tentationem mortis, ibi, *De manu canis*. Dicit ergo, *Conspice ad defensionem meam*, et, o Deus, *erue animam meam*, quam ipsi quærunt, *a framea*, idest a gladio qui fremit agitatus.

Sed contra. Christus non fuit occisus a gladio, sed lancea; et lancea etiam fuit percussus post mortem.

Sed dicendum, quod gladius sua acuitate dividit; Heb iv, 12: * *Acutior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem:* et ideo quia mors dividit animam a corpore, et patrem a filio et e contra, et fratrem a fratre, dicitur gladius: Zach. xiii, 7: *Framea,* idest mors, *suscitare super pastorem meum:* et ab hac eruitur in resurrectione. *Vel frame a* est lingua adversariorum: Psal. lvi, 5: *Lingua eorum gladius acutus.* Vel hic loquitur Christus pro membris, quorum plures sunt occisi gladio: Act. xii *Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio. Et de manu canis.* Hic orat contra tentationes: et tripliciter describit hic eos irrationabiles, et hoc facit sub similitudine canis, qui latrat antequam percipiat contra quem debeat latrare, propter subitam iram ejus. Sic Judæi antequam scirent quare latrarent contra Christum, clamabant: Phil. iii, 2: *Videte canes, videte malos operarios*: et supra, *Circumdederunt me canes multi.* Hoc maxime pertinet contra Judæos, qui contra Christum latrantes *Clamabant; Crucifige, crucifige.* Luc. xxiii, 21.

penetrabilior

17. *Salva me.* Hic describit eos crudeles sub similitudine leonis, qui est crudele animal: et hoc refertur ad Pilatum qui fungitur leonis potestate, idest imperatoris, quem Apostolus dicit leonem: ii Tim iv, 17: *Liberatus sum de ore leonis.* Vel refertur ad diabolum: I Pet ult.: *Tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret. Et a cornibus unicornium humilitatem meam.* Hic describit eos superbos: et refertur ad principes sacerdotum et scribas, qui scilicet comparantur unicorni superbiam designanti: et hoc indicat quod unum cornu habet in capite, et est tantæ superbiæ quod nullo modo patitur subjectionem, sed statim captus moritur: Job xxxix, 9: *Numquid volet rhinoceros*, idest unicornis, *servire tibi aut morabitur* etc. Et per hoc significantur principes Judæorum qui singulariter gloriabantur de cognitione Dei. Et quicumque singulariter se extollit, similis est Pharisæo: Luc. xviii, 8: *Non sum sicut ceteri hominum:* Psal. lxxiv, 6: *Nolite extollere in altum cornu vestrum.*

18. *Narrabo.* Consequenter ostendit divini auxilii fructum. Et primo ostendit hoc quantum ad ipsum Christum. Secundo quantum ad alios, ibi, *Edent pauperes*. Circa primum duo facit. Primo proponit duplicem fructum; scilicet prædicationis et laudis. Secundo explicat utrumque, ibi. *Qui timetis.* Circa primum ponit duplicem fructum de liberatione Christi. Primus fructus Christi fuit prædicatio per universum mundum. Dicit ergo, *Salva me ex ore leonis etc*, quia salvatus et liberatus de faucibus eorum. *Narrabo nomen tuum fratribus meis*, idest Apostolis: et hoc fecit post resurrectionem. Sunt autem Apostoli fratres sui, et per naturam assumptam, et per gratiam vocationis ad apostolatum: Rom. viii, 29: *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui... quos prædestinavit hos et vocavit.*

Sed numquid non narravit ante passionem nomen Dei? cum ipse dicat, Joan,

xvii, 6: *Pater manifestari nomen tuum hominibus etc.*

Dicendum quod sic; sed plenius post passionem et resurrectionem. Primo quidem narravit discipulis ore proprio, quando aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas. Luc. ult. Secundo dando eis Spiritum Paraclitum: Joan. xvi, 13: *Cum venerit Paraclitus ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Et Jo. xiv, 26: *Cum venerit Paraclitus quem mittet Patet etc.; ille docebit vos omnia.* Sed plenissime narrabit quando manifestabit divinitatem suam in judicio: Joan. xiv, 21: *Manifestabo ei meipsum:* Luc. xxi, 27: *Tunc videbunt Filium hominis venientem eum potestate magna et majestate.* Tunc enim in Filio cognoscent Patrem: Joan. xiv, 20 *In die illa cognoscetis, quia ego in Patre, et Pater in me, et ego in vobis.* Et hoc ipsi soli Filio convenit, ut ipse dicit Matth. xi, 27 *Nemo novit Patrem nisi Filius.* Secundus fructus liberationis Christi fuit laus divina; unde dicit, *In medio ecclesiæ laudabo te:* Isa. xlii, 10: *Laus ejus ab extremis terræ.* Sed dicit, *In medio Ecclesiæ:* quod Augustinus sic exponit, dicens primo sic: Illud dicimus esse in medio, quod est in manifesto. In veteri testamento Deus laudabatur in occulto, idest in mysteriis; sed in novo laudatur in publico, quia in nuda veritate: II Cor. iii, 18; *Nos autem revelata facie gloriam Domini contemplantes*, per amotionem velaminum. Aliquando dicimus esse in medio illud quod est intimum. Intimi in Ecclesia sunt viri perfecti, qui specialiter laudant Deum in corde; *In medio ecclesiæ landabo te*, idest in doctoribus et viris perfectis.

19. *Qui.* Exequitur utrumque. Et primo primum. Secundo secundum, ibi. *Apud te.* In primo proponit totam prædicationem novi testamenti, quomodo narratur nomen Domini. Et primo ostendit ad quid inducuntur homines in novo testamento. Secundo quid eis narretur, ibi: *Quoniam non sprevit:* Ad tria inducuntur homines in novo testamento: videlicet ad confessionem oris, ad quærendam gloriam Dei, et ad Deum timendum. Quantum ad primum dicit, *Qui timetis Deum laudate eum.* Est autem duplex timor; unus filialis qui timet Deum offendere, et timet ab eo separari, et exhibet ei reverentiam; et hic est ex caritate. Alius autem est timor servilis, qui timet solum pœnam; et hic non est ex charitate: I Joan, iv, 18: *Charitas foras mittit timorem.* Vetus lex fuit timoris; sed nova est lex amoris. Vos ergo *Qui timetis Dominum*, idest qui impletis legem ex timore, *laudate eum*, quia nihil laudat quis quod non diligit; quasi dicat: Confitemini ei ex amore: Psalm. cxvi: *Laudate Dominum etc.* Quantum ad secundum dicit, *Universum semen Jacob magnificate eum* I Corinth. x, 31: *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Et dicit *Universum semen Jacob etc.*: quia filiis Jacob, idest Judæis lex veteris testamenti fuit data, in qua promittitur gloria humana; sed in novo testamento promittitur gloria Dei. Et dicit, *Universum*, ut includat filios promissionis qui computantur in semine, ut dicitur Gal. iii, scilicet gentiles. Quantum autem ad tertium dicit, *Timeat eum omne semen Israel*, timore reverentiæ qui est cum dilectione: Deut. x, 12: *Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas eum, et ambules in viis ejus?* Israel idem est quod Jacob.

20. *Quoniam.* Hic ostenditur quid eis annuntietur, scilicet virtus Christi, secundum quod loquitur in persona Christi orantis. Aliquando enim non vult quis preces exaudire, quando scilicet ipsum pro quo petitur, non vult videre, vel quando non vult videre rogantem; aliquando et si vult videre rogantem, non tamen vult exaudire petitionem: et hoc excludit quantum ad primum, cum dicit, *Non sprevit*, quasi negligendo, *neque despexit deprecationem pauperis*, idest humilitatem ejus qui non habet spem in temporalibus, idest Christi. Secundum ostendit. *Nec avertit faciem suam a me*; quasi non acceptando me: Psal. lxviii, 18: *Ne avertas faciem tuam a puero tuo etc.* Tertium cum dicit, *Et cum clamarem ad eum exaudivit me*; quia judex admisit quod petii pro me et pro meis: Joan. xvi, 23: *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*: Jonæ ii, 3: *Clamavi, et exaudisti vocem meam.* Et nota

quod ante passionem tria dicit se fuisse passum. Dicit enim fuisse abjectum, *Ego sum vermis etc.* Derelictum, *Quare me dereliquisti?* Item dicit se non exauditum, *Clamabo per diem et non exaudies* : et quare? Quia tunc dicebat, *Verba derelictorum*, idest pertinentia ad infirmitatem carnis secundum quam potius temporalia quæruntur : nunc autem quia per resurrectionem ad hoc genus adduxit humanam naturam ut quæreret spiritualia, dicit contrarium. Quia supra dixit, *Ego sum vermis etc.*, hic dicit, *Non sprevit me etc.* Supra dixit, *Dereliquisti me*, hic dicit, *neque avertit faciem suam a me.* Supra dixit, *Clamabo per diem*, hic dicit, *dum clamarem ad eum, exaudivit me.*

21. *Apud.* Supra Psalmista ex persona Christi duo promisit se dicturum : scilicet narrationem divini nominis, et laudem Dei. De primo jam dixit ; hic agit de secundo, scilicet de laude divina. Circa hoc duo facit. Primo ostendit qualis sit laus Dei. Secundo, quomodo laudi adjungit opus, ibi, *Vota mea etc.* Dicit ergo quantum ad primum, *Apud te laus mea.* Et hoc potest dupliciter intelligi. Uno modo sic : laus mea qua ego laudor, est apud te, non apud homines a quibus non habeo laudem, sed a te : II Cor. x, 18 : *Non qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* Alio modo sic : *Laus mea*, qua scilicet te laudo, est *Apud* te, non in oculis hominum : Eccli. XLVII, 10 : *De omni corde suo laudavit Deum, et dilexit Dominum*, et hoc, *In Ecclesia magna*, per me et meo nomine congregata. *Magna*, potestate : Matth. XVI, 18 : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum : et quodcumque solveris etc.* Dignitate : Apoc. XXI, 24 : *Reges terræ afferent gloriam suam et honorem in illam.* Hic ostendit quomodo laudi adjungit opus. Votum Christi fuit ut se daret pro salute fidelium : ipse enim illud vovit inquantum homo : Psal. XXXIX, 9 : *Ut facerem voluntatem tuam Deus meus, volui.* Quæ quidem voluntas Dei est sanctificatio nostra : Joan. VI, 38 : *Descendi de cælo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Hæc vota solvit Christus dando se ad passionem, et iterum quando dedit corpus suum in cibum fidelium ; unde dicit, *Vota*, idest sacrificia, *Reddam*, in ara crucis et in sacrificium fidelium ; et hoc faciam *in conspectu timentium eum* : Eccl. III, 8 : *Qui timet Dominum, honorat parentes.*

22. *Edent.* Hic consequenter ponit effectum passionis qui est ad alios : et primo proponit diversos passionis effectus ; secundo ostendit eos ad futura pertinere ibi, *Annunciabitur.* Circa primum duo facit. Primo proponit effectus pertinentes ad Apostolos. Secundo ponit tales effectus per Apostolos ad alios derivatos, ibi, *Reminiscentur.* Ad Apostolos pertinet ministerium dominici sacramenti : quod designatur cum dicit, *Edent pauperes*, idest humiles et contemnentes res mundi : Matth. v, 3 : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Isti edent sacrificium, idest sacramentum corporis et sanguinis, sacramentaliter et spiritualiter. Et ex hoc sequitur triplex effectus, spiritualis scilicet satietas, laus et vita. Quantum ad primum dicit, *Et saturabuntur*, quia quiescet desiderium suum in plenitudine gratiarum quæ per hoc sacramentum acquiruntur : Psal. LXII, 6 : *Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea.* Quantum ad secundum dicit, *Et laudabunt Dominum qui requirunt eum.* Nec mirum, quia laus sequitur ex lætitia : Isa. LI, 11 : *Venient in Sion laudantes, et lætitia sempiterna super capita eorum.* Satietas autem desiderii causat delectationem : Isa. LV, 2 : *Delectabitur in crassitudine anima vestra*, idest in spirituali pinguedine : Psal. XLI, 5 : *In voce exultationis et confessionis sonus epulantis.* Sed non quilibet laudat Deum ; sed *Qui requirunt eum*, idest qui nihil aliud quærunt nisi Christum, vel Deum : Isa. LV, 6 : *Quærite Deum dum inveniri potest ; invocate eum dum prope est.* Quantum ad tertium dicit, *Vivent corda eorum etc.* Joan. VI, 50 : *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* Et ideo dicit, *Vivet* ; quasi dicat : quamvis corpore moriantur imitando passionem Domini, tamen corde vivent : Psal. LXVIII, 33 : *Quærite Dominum, et vivet anima vestra.*

23. *Reminiscentur*. Hic ponit effectus derivatos ad alios. Et primo communiter ad omnes. Secundo quantum ad carnales, ibi, *Manducaverunt*. Tertio quantum ad spirituales, ibi, *Et anima mea*. Est autem triplex effectus. Primus est divina cognitio ad quam gentes per Apostolos devenerunt. Secundus est effectus ad[1] conversionem ad Christum. Tertius effectus manifestatur per operis perfectionem. Quantum ad primum dicit, *Reminiscentur*. Hominibus naturaliter inserta est quædam Dei cognitio; sed obliviscuntur Domini per peccatum : Deut. xxxii, 18 : *Oblitus es Domini creatoris tui*. Gentiles autem habuerant aliquam Dei cognitionem, sed obliti fuerant propter peccata; sed per Apostolos fuerunt reducti ad reminiscentiam naturalis cognitionis : Jer. li, 50 : *Recordamini Domini procul*. Quantum ad secundum dicit, *Et revertentur ad Dominum* scilicet per amorem. Et hoc fecerunt non solum judæi, sed, *Universi fines terræ* : Isa. xxi, 12 : *Si quæritis, quærite*; *convertimini* et *venite* : et hi duo effectus etiam ad sacramentum altaris pertinent, quod est quoddam memoriale dominicæ passionis, ut dicitur I Cor. xi. Ideo dicit, *Reminiscentur*, quia conversio animæ ad Deum est effectus sacramenti altaris : Psal. xxii, 2 : *Super aquam refectionis educavit me*. Colentes eum non in ceremoniis, sed, *In conspectu ejus*, scilicet spirituali cultu : Joan. iv, 23 : *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate*. Et *omnes familiæ gentium* : Soph. ii, 11 : *Adorabunt eum viri de loco suo, omnes insulæ gentium*; quasi, ut intelligatur quod gentiles coluerunt Deum Israel ; et sicut proselyti euntes ad habitandum cum Judæis, recesserunt a loco suo.

24. *Quoniam*. Potestas spiritualis totius mundi est Christi : Dan. vii, 14 : *Et dedit ei potestatem et honorem et regnum*. Et non solum Judæorum, secundum illud, Isa. ix, 9 : *Super solium David*; sed *ipse dominabitur gentium* : Psal. ii, 8 : *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem*.

25. *Manducaverunt*. Hic ponitur effectus qui secutus est quantum ad carnales : et ponit duo. Primo ponit bonum eorum. Secundo ponit eorum defectum, ibi, *In conspectu ejus cadent*, carnales : et hi perceperunt duplex bonum : scilicet participationem sacramenti, et venerationem Dei in cultu. Quantum ad primum dicit, *Manducaverunt*, licet indigne, quia carnales sunt : I Cor, xv, 58 : *Caro et sanguis regnum Dei non* * *possidebunt*. De bonis dixit supra quod saturabuntur et laudabunt Dominum, et vivent, quia venerantur sacramentum per fidem quam habent. Sed isti quia sunt pingues terræ, idest in terrenis defixi, idest non in spiritualibus elevati : *Cadent in conspectu ejus*, scilicet Dei : Hier. xxxi, 14 : *Inebriabo* ** *animas sacerdotum pinguedine, et populus meus bonis meis adimplebitur*. Isti designantur per *vacas pingues*. Amos, iv Deut. xxxii, *Incrassatus est dilectus, et recalcitravit* : nam, *qui indigne manducat et bibit, judicium sibi manducat et bibit*, ut dicitur I Cor. xi, 29. Et bene dicit, *Omnes qui descendunt* : idest si qui affectu demerguntur ad terrena : quia etsi isti videantur stare in conspectu hominum, tamen in conspectu Dei cadent : Isa. viii, 15 : *Offendent ex eis plurimi et cadent*. Vel, *Cadent in conspectu ejus*, idest substernentur ei etiam inimici, *omnes qui descendunt in terram*, idest in corruptionem peccati : Phil. ii, 10 : *In nomine Jesu omne genu flectatur*.

* possidere non possunt

** animæ

26. *Et anima*. Hic ponitur effectus quoad spirituales. Anima Christi sunt illi in quibus requiescit Spiritus sanctus, spirituales scilicet, qui dupliciter se habent ad Deum. Primo quantum ad cor, quia vivunt illi, scilicet Deo, vel Christo, Gal. ii, 20 : *Vivo ego* etc. II Cor. v, 15 : *Qui vivunt, jam non sibi ipsis vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est*. Secundo quantum ad opus, *Et semen meum*. Semen bonum sunt filii regni; quasi dicat : Filii regni quos ego seminavi, servierunt soli Deo : quia omnia opera quæ fecerunt, ad ejus gloriam retulerunt.

27. *Annunciabitur*. Hic exponit quando fiet : quia non in tempore suo, sed in futuris temporibus : et ponit tria. Primo

[1] Al. deest : « ad. »

prænunciat fidei prædicationem. Secundo a quibus debeat prædicari. Tertio quibus prædicetur. Quantum ad primum dicit, *Annunciabitur Domino generatio ventura :* et hoc potest dupliciter exponi. Uno modo cum Hieronymo ; quasi dicat, *Generatio ventura annunciabitur*, idest evangelizabitur. Et ad hoc, ut convertantur ad Dominum, sive etiam *Annunciabitur* passive ; quasi dicat : Per prædicationem Apostolorum illa generatio adducetur ad Dominum : Matth. XI, 5 : *Pauperes evangelizantur*. Vel sic : Bonum generationis annunciabitur per Angelos ipsi Deo ; non quod ignoret sive indigeat, sed ut ordo servetur, ut dicit Dionysius, et ut dicitur Tob. XII, 15 : *Ego sum Raphael angelus unus ex septem qui astamus ante Dominum. Et annunciabunt cœli*, idest cœlestes Apostoli : Phil. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est : Justitiam ejus,* non humanam, sed Dei, quam repellunt Judæi : Rom. X, 3 : *Ignorantes Dei justitiam, et suam quærentes instituere justitiam etc.* Quibus annunciabitur? *Populo qui nascetur*, spirituali generatione : Joan. III, 5 : *Nisi quis renatus fuerit etc.* Hic autem populus non renascitur operatione humana, sed divina : Joan. I, 13 : *Non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*, Et ideo dicit, *Quem fecit Dominus :* Psal. XCIX : *Dominus fecit nos etc.*

PSALMUS XXII.

1. Dominus regit me, et nihil mihi deerit : in loco pascuæ ibi me collocavit. Super aquam refectionis educavit me : animam meam convertit. Deduxit me super semitas justitiæ, propter nomen suum.

2. Nam et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt : parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meum : et calix meus inebrians quam præclarus est !

3. Et misericordia tua subsequetur me, omnibus diebus vitæ meæ. Et ut inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum.

1. Psalmista supra in persona Christi dixit de sua tribulatione multa ; hic autem dicit de remedio quo in ea sustentatur. Et primo commemorat beneficia quibus sustentatur. Secundo potentiam sustentationis, ibi, *Domini est terra.* Psalmus iste non habet novum titulum, sed videtur designare aliquos in via ambulantes : unde potest significare reditum populi de Babylone, et signat reditum Christi de mundo ad cœlum. Circa hoc duo facit. Primo commemorat beneficia præterita. Secundo commemorat beneficia futura, ibi, *Et misericordia tua.* Circa primum duo facit. Primo commemorat beneficia quæ consistunt in consolatione bonorum. Secundo ea quæ consistunt in adjutorio contra mala, ibi, *Nam et si ambulavero.* Circa primum tria tangit. Primo commemorat sufficientiam divinæ promissionis. Secundo ejus abundantiam, ibi, *In loco pascuæ*, Tertio ejus effectus, ibi, *Animam meam convertit.* Ponit ergo primo divinam provisionem : unde dicit, *Dominus regit me* Hieronymus, *Dominus pascit me.* Et idem est ; quia qui pascit, regit. Et intelligitur in persona Ecclesiæ dici de Christo qui est pastor noster : Joan. X, 11 : *Ego sum pastor bonus* : Matth. VI, 26 : *Respicite volatilia cœli etc.*, quia Deus dicitur pastor noster : ipse enim pascit etiam volatilia cœli, ut dictum est Mich. VII, 14 : *Pasce populum tuum in virga tua, gregem hereditatis tuæ* : Rom. XV, 12 : *Qui exurget regere gentes.* Et sufficienter pascit ; unde dicit, *Nihil mihi deerit* : scilicet de eo quod est necessarium ad salutem : et in temporalibus Luc. XXII, 35 : *Quando misi vos sine sacculo et pera etc., numquid aliquid etc.* Matth. 6. 33 : *Primum quærite regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis.* Tum in futuro omnem sufficientiam habebimus, quia nihil deerit nobis, quoniam habebimus Deum. Abundantiam omnem designat metaphorice per abundantiam cibi et potus. Quia si pascit, habet se ad nos sicut pastor ad oves ; quæ duobus pascuntur, scilicet herbis et aqua. Quantum ad primum dicit, *In loco pascuæ ibi me collocavit*, idest pascuoso, ubi est abundantia herbarum.

Hæc abundantia sunt sacra documenta divinæ Scripturæ et spiritualium abundantia : Ezech. *In herbis virentibus et in pascuis pinguibus pascentur.* Quantum ad secundum dicit, *Super aquam refectionis educavit me.* Et dicit *Collocavit*, quia sermo divinus duo facit : scilicet incipientes instruit, et perficientes firmat. Propter primum dicit, *In loco pascuæ.* Propter secundum dicit, *ibi me collocavit.* Quantum ad secundum dicit, *Super aquam refectionis educavit me.* Hæc est aqua baptismi : Ezech. xxxv, 25 : *Effundam super vos aquam mundam etc.* Vel est aqua sapientiæ sacræ doctrinæ ; quæ quidem et est cibus, quia confortat ; et aqua, quia refrigerat : Eccl. xv, 3 : *Aqua sapientiæ salutaris* * *potavit illum. Animam meam convertit.* Hic est effectus pascuæ, quia *Animam meam convertit.* Vel dicit quæ sint hæc pascua ; quia conversio animæ. Est autem duplex effectus spiritualis doctrinæ. Primus est interior, in conversione animæ ad Deum, quando totaliter se a rebus mundi trahit. Psal. xviii, 8 : *Lex Domini immaculata convertens animas; testimonium etc.* Et conversio fit virtute Dei. Thren. ult. 21 : *Converte nos Domine ad te.* Alius effectus est exterior, ut opera exteriora exequatur ; unde dicit : *Deduxit me super semitas justitiæ* ; hæc autem sunt bona opera. Isa. xl, 3 : *Rectas facite semitas Dei nostri.* Vel semitæ sunt consilia. Prov. iv, 11 ** : *Deducam te per semitas æquitatis* ; et hoc, *propter nomen tuum*, idest gloriam nominis tui. Psal. lxxviii, 9 : *Propter gloriam nominis tui libera nos.*

* potabit

** Ducam

2. *Nam.* Hic ponit beneficia contra mala. Et primo in generali ; secundo in speciali, ibi, *Virga tua.* Et loquitur ad similitudinem hominis euntis per loca periculosa, cui necesse est securitas ; et hæc beneficia ponit hic, *Nam et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es*, tanquam dux et protector ; et sic securus ero. *Umbra mortis* dicitur præsens tribulatio : est enim umbra presagium corporis subsequentis. Col. ii, 17 : *Lex umbra futurorum, corpus autem Christi* ; sic tribulatio est quasi mortis indicium. *In medio,* idest in intimo sive vehementia tribulationis, *vivificabis me etc.* Sed umbra mortis dicitur præsentis vita caligine peccatorum obscura. Job iii, 5 : *Occupet eum caligo etc.* Vel umbra mortis dicuntur facta hæreticorum portantium in se imaginem diaboli. Job. xxviii, 3 : *Lapidem caliginis et umbram mortis dividit torrens etc.* Dicitur autem umbra mortis, quod non infert malum Deo præsente. Job. xvii, 3 : *Pone me juxta te etc.* Isa. xliii, 2 : *Cum transieris per aquas, tecum ero, ne flumina operiant te : cum ambulaveris in igne, non combureris.* Sed præter dictam securitatem ponit tria beneficia quæ Deus facit in eis. Primo sustentat : unde dicit, *Virga tua et baculus tuus.* Et hoc potest dupliciter intelligi. Uno modo, ut per virgam intelligamus directionem viæ, Ps. xliv, 7 : *Virga directionis, virga regni tui.* Per baculum intelligamus sustentaculum. Tob. v, 23 : *Baculum senectutis nostræ.* Littera Hieronymi habet, *Fulcimentum* : quasi dicat, Ostensio et sustentatio *Ipsa me consolata sunt* ; idest dederunt mihi consolationem in via. i, Cor. 3 : *Deus totius consolationis qui consolatur nos.* Alio modo, ut exponatur hoc pertinere ad correctionem, quia virga fit correctio. Prov. xiii, 25 : *Qui parcit virgæ etc. Et baculus tuus*, scilicet senioris disciplinæ ; quasi dicat : Mitis et dura correctio tua dedit mihi consolationem : Prov. iii, 12 : *Quem diligit corripit: et quasi pater in filio complacet sibi.* Quantum ad secundum dicit, *Parasti in conspectu meo mensam*, duplicis quidem doctrinæ. Prov. ix, 2 : *Proposuit mensam, misit ancillas suas vocare ad arcem :* ubi sunt diversa fercula, scilicet diversa documenta spiritualia. Et hoc *In conspectu meo*, (quia) *in lege* *** *meditatur die ac nocte*, Ps. i, 2. Vel mensam sacramentalem, scilicet altaris. Triplex enim mensa legitur in sacra Scriptura. Prima est mensa veteris legis. Exod, xxv, 23 : *Facies mensam de lignis Setim : et pones super mensam panes propositionis.* Alia est novi testamenti. I Cor. x, 21 : *Non potestis mensæ Domini esse participes, et mensæ dæmoniorum ;* et hæc mensa fuit res et figura. Tertia mensa est in patria. Luc. xxii, 30: *Ego dispono vobis regnum, ut edatis super mensam meam et bibatis in regno meo.* Et utraque mensa pugnamus contra

*** meditabitur

inimicos nostros ; unde dicit, *Adversus eos qui tribulant me*; quia per mensam, quæ est sacra Scriptura, expellimus tentationes. Eph. ult, 16 : *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Item corpus Christi contra inimicos tuetur, ut dicit Chrysostomus super Joan : *Impinguasti in oleo*, idest lætitia, *caput meum*. Hoc autem per duo signatur, scilicet per oleum inungens, et vinum inebrians. Et hoc dicit ad similitudinem antiquorum orientalium qui in festis ungebant capita
* darem oleo. Isa. LXI, 9 : *Ut* daret eis coronam pro cinere, et oleum gaudii pro luctu. Caput meum,* idest Christum, *impinguasti*, idest replesti abundantissime, *oleo* spiritualis gratiæ, ut ex eo ad nos gratia diffunderetur. I Cor. VIII, 6 : *Unus Dominus Jesus Christus per quem omnia, et nos per ipsum.* Psal. XLIV, 8 : *Unxit te etc.* Vel, *caput tuum*, idest mentem meam. Matth. VI, 17 : *Tu autem cum jejunas, unge caput meum*, idest mentem oleo, idest spirituali devotione, *Et calix tuus,* vel meus, idest mihi datus, vel tuus, idest a te datus. Hic calix est donum divini amoris qui inebriat : quia ebrius non est in se, nec secundum se loquitur, sed secundum impetum vini ; sic ille qui est plenus divino amore, loquitur secundum Deum : est enim in extasim factus. Cant. V, 1 : *Comedite amici, et inebriamini.* Isa. LV, 10 *Quomodo descendit imber et nix de cœlo, et inebriat terram, et germinare eam facit; sic erit verbum quod egredietur de ore meo.* Hier. XXIII, 9. *: Factus sum quasi vir ebrius, et quasi homo madidus vino a facie Domini.* Vel calix dicitur sanguis Christi, quia debet inebriare. Et hic *Quam præclarus est*, idest maxime clarus.

3. *Et misericordia etc.* Hic ponit beneficia futura. Et primo quantum ad participationem divinorum donorum ; secundo quantum ad fruitionem ipsius Dei. Dicit ergo, Hæc omnia prædicta mihi fecisti; sed rogo ut *Misericordia tua subsequatur me.* Alias petivit ut præveniat, hic quod subsequatur : et utraque est necessaria : quia præveniens est necessaria, quia inspirat animum, subsequensque juvat ut efficiatur. *Ut inhabitem in domo Domini,* hoc est in Ecclesia, *In longitudinem dierum*, idest semper per gratiam, et in cœlo per gloriam. Psal. XXVI, 4 : *Unam petii a Domino etc.* Isa. LXV, 18 ; *Laudabitis et exultabitis usque in sempiternum.*

PSALMUS XXIII.

1. *Prima Sabbati.*

Domini est terra, et plenitudo ejus ; orbis terrarum, et universi qui habitant in eo. Quia ipse super maria fundavit eum, et super flumina præparavit eum.

2. Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus?

3. Innocens manibus et mundo corde ; qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo.

4. Hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo salutari suo. Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Jacob.

5. Attollite portas principes vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio. Attollite portas principes vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.

1. Posita tribulatione et auxilio divino, hic commendat Psalmista [1] potestatem auxiliantis. Titulus non est novus in hebræo ; sed in latino additur : in prima sabbati. Ubi sciendum est quod sicut dicitur Exod. XX, 8 : *Memento ut diem sabbati sanctifices etc.*, est tertium præceptum. Sex enim diebus fecit Deus cœlum et terram et omnia quæ in eis sunt, et in septima requievit ; ita et nos debemus pro reverentia septima die requiescere. Unde omnes dies hebdomadæ sabbatum appellantur, sicut dies dominicus dicitur prima sabbati. Matth. ult. 1 : *Vespere autem sabbati quæ lucescit in prima sabbati.* Et deinceps tota hebdomada sabbatum dicitur. Luc. XVIII, 12 : *Jejuno bis in sabbato* : unde Psalmus hic in prima sabbati com-

[1] Al. : « Psalmus » et sic infra.

memorat ea quæ pertinent ad primam sabbati, idest ad dominicam. In qua[1] tria facta sunt : scilicet creatio mundi, productio lucis, et resurrectio Christi, ut in Evangelio habetur Matth. xxviii. De istis ergo agit Psalmista : scilicet de potentia creantis, et gloria resurgentis ; et forte iste Psalmus cantabatur in prima sabbati, sed videtur esse disjunctus. Tamen sciendum est, quod tempore David Deus colebatur solum in Judæa ; et David considerans quod Deus est Deus totius terræ, et videns in spiritu prophetico futurum esse quod coleretur in toto mundo, fecit istum Psalmum : et de hoc agit hic. Dividitur ergo Psalmus iste in tres partes. In prima ponit universale ejus dominium ; in secunda ponit sive ostendit modum quo homines accedunt ad Deum, ibi. *Quis ascendet* ; in tertia predicit futurum cultum Dei per totum mundum, ibi, *Attollite*. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod universale est Dei dominium ; secundo ponit signum vel causam, ibi. *Quia ipse super maria*. Vel sic : In Psalmo isto agit de tribus. Primo de creatione ; secundo de illuminatione, ibi, *Quis ascendet*, tertio de resurrectione, ibi, *Attollite*, sive de resurgentis glorificatione. Circa primum duo facit. Primo ponit creantis potentiam ; secundo subdit rationem, ibi, *Quia ipse super maria*. Est autem sciendum quod terra potest dupliciter considerari : vel secundum quod est unum elementum vel secundum quod est habitaculum hominum : et utroque modo est sub divino dominio. Primo modo fuerunt aliqui non extendentes divinam providentiam ad corruptibilia, sed tantum ad cœlos. Job. xxii, 14 : *Nubes latibulum ejus : circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat*. Ezech. viii, 12 : *Dereliquit terram, et Dominus non videt eam*. Psalmus dicit quia, *Domini est terra*, scilicet ipsum elementum super quod habet dominium : vel *Terra*, idest ecclesia, quæ est bona terra quæ facit multum fructum. Isa. xl, 12 : *Quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera ?* Sed addit, *Et plenitudo ejus*. Gen. i, 2 : *Terra erat inanis et vacua etc.* quia non erat plena arboribus et aliis quæ pertinent ad ornatum terræ, sicut plantæ et herbæ. Vel, *Plenitudo terræ*, idest plenitudo gratiarum Ecclesiæ. Et hic est Christus, qui attulit omnem gratiarum plenitudinem in se. Eccl. i, 16 : *Facies tua plena gratiarum*. I Joan. *De plenitudine ejus omnes accepimus*. Secundo modo etiam dicitur Dei orbis terrarum, idest nostra terra habitabilis. *Et universi qui habitant in ea*, idest omnes habitatores ejus. Ps. ix, 9 : *Judicabit orbem terræ in æquitate, et populos in justitia*. Isa. xlv, 18 : *Non in vanum** *creavi eam* (scilicet terram) ; *ut habitaretur formavi eam*. Centrum est infimus locus in mundo, ad quod terra gravitate sua tendit et omnia alia cedunt sibi : et dicit Psalm. ciii,5 : *Qui fundavit*** *terram*** *super stabilitatem suam*, quia per gravitatem tendit illuc : et super nihilum, quia nihil sibi subsidet ; et Isa. xl, 12 dicit : *Appendit tribus digitis molem terræ*, frigiditate et partium suarum continuitate. Sed quia terra est elementum, et ex ea cum aliis elementis fit mixtum ; terra autem est sicca et frigida, unde nec ex motu, nec ex fluxu, pars una continuatur, alteri indiget humore continente et continuante, et sic fundatur vel confirmatur super aquas ; et quia in qualibet parte terræ quasi fit generatio aquarum, tota terra fere potest dici fundari super aquam : propter quod dicit, *Ipse super maria fundavit eam*. Vel sicut fundamentum continet ædificium, sic aqua continet terram, ne discontinuetur. Discontinuatio etiam terræ facit quod aqua quæ liquida est et gravis, fluat quasi per totam terram. Item per orbem designatur Ecclesia et omnes habitantes in ea, scilicet fideles ; et omnes sumus Christi : et *Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus*, ut Apostolus dicit Rom. xiv, 8. Consequenter reddit causam supradictorum, quia scilicet, *Super maria fundavit eam* ; quasi dicat : Illud est artificis, quod ipse artifex facit. Sed Deus fecit terram et ea quæ sunt in terra. Ergo ipsius est terra et plenitudo ejus. Sed quidam dicunt,

* *creavit... formavit*

** *fundasti*

[1] Al. : « quo. »

quod non est providentia Dei in rebus terrenis. Sed contra hoc est signum magnæ providentiæ dispositio aquarum ad terram, quia elementa levia debent esse super graviora. Similiter ergo sicut aer circumdat aquam, ita aqua debet circumdare terram. Et philosophi assignant super hoc multas causas. Sed causa est providentia divina, ut ibi esset habitatio hominum et animalium ; unde Moyses in principio, quando posuit rerum creationem, posuit terram primum informem ; unde terra erat inanis, idest informis, et vacua arboribus ; et ideo posuit eam circumdatam sive opertam aqua ; et tenebræ, idest aquæ, erant super faciem abyssi, idest super terram ; et Spiritus Domini, idest aer, ferebatur super aquas. Vel terra erat inanis, idest invisibilis propter aquas ; unde sequitur, Congregentur aquæ etc, et appareat arida ; quasi dicat : Quia terra est prima secundum ordinem elementorum, a providentia divina factum est quod sit super aquas, ut homines et animalia possint in ea vivere, et aquæ nihilominus occupent terram quantum durant maria : unde dicit, *Ipse super maria fundavit eam*, idest juxta, sicut alibi. Ps. cxxxvi : *Super flumina Babylonis* (idest juxta flumen Babylonis) *illic sedimus* etc. *Fundavit*, idest firmam statuit, ut mare eam non occupet : Job. xxxviii, 10 : *Posui mari ostia et vectes**, *et dixi Hucusque venies, et non procedes amplius* ; *et hic confringes tumentes fluctus tuos*. Hier. v, 22 *Qui posuit*** *arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit*. *Et super flumina præparavit illam*, idest juxta flumina ; et dicit, *Præparavit*, non fundavit, quia ad præparationem requiritur quod irrigetur flumine ; Psal. lxiv, 10 : *Flumen Dei repletum est aquis : parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio ejus : Rivos ejus inebrians multiplica etc.* Vel Ecclesia, *fundata est super maria*, idest super tribulationes : Ps. xcii, 4 : *Mirabiles elationes maris. Et super flumina*, idest persecutiones quibus præparata est Ecclesia ad coronas martyrum. Vel *Super maria*, idest amaritudines ; et tamen consolationem ejus præparavit flumina consolationum : Ps. xlv, 5 *Fluminis impetus lætificat etc.*

* ctem

** posui

2. *Quis ascendet?* Quasi dicat, Magnus est, et quomodo accedetur ad eum? Eccl. ii, 12 : *Quis est homo qui possit sequi regem factorem suum ;* et ideo docet modum perveniendi ; unde circa hoc duo facit. Primo ponit quæstionem. Secundo responsionem, ibi, *Innocens manibus*. In quæstione quærit duo : scilicet de via seu motu, *Quis ascendet*. Et de termino, *Aut quis stabit*. Mons signat hic altitudinem divinæ justitiæ sive majestatis : Psalm. xxxv, 7 : *Justitia tua sicut montes Dei*. Mons ergo est altitudo divinæ majestatis, vel sublimitas Christi, qui mons dicitur ; Isa. ii, 2 : *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur etc.* Quis ergo ascendet tantum quod deveniat ad Christum et Deum? Sancti viri qui disponunt ascensiones in corde suo ascendent, ut dicit Psalmista. Item : quis poterit stare ibi, ubi ipse est qui est locus sanctus, locus gloriæ? Hier. xvii, 12 : *Locus sanctificationis nostræ expectatio Israel :* Exod. iii, 5 : *Locus in quo stas terra sancta est:* quasi dicat : Quis stabilietur ibi? Sed alibi dicit Psal. cxxi, 2, quod sic, *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem*. Unde consequenter ponitur responsio.

3. *Innocens*. Et primo ostendit hoc in generali. Secundo in speciali, *Hæc est generatio*. Circa primum duo facit. Primo proponit meritum. Secundo præmium, ibi, Accipiet. In merito est unum quod pertinet ad innocentiam operis ; unde dicit, *Innocens manibus :* Job xxii, 30 : *Salvabitur innocens : salvabitur autem munditia manuum suarum :* Ps. xxv, 1 : *Ego in innocentia mea ingressus sum*. Aliud pertinet ad puritatem cordis : et quantum ad hoc ponit, quod conservetur cor purum a concupiscentiis interioribus : unde dicit. *Et mundo corde* : Matth. v, 8 : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Item ab omni cupiditate rerum temporalium, *Qui non accepit in vanum animam suam :* idest qui non effudit eam super res vanas, vel qui non vane gloriatur de virtutibus, vel qui non permittit sensualitatem suam pervenire usque ad consensum peccati. Hieronymus habet, *Qui non extollunt in vanum*, quia ex mun-

ditia cordis aliqui superbiunt : Ps. cxxx, 1 : *Domine, non est exaltatum cor meum.* Item pertinet ad veritatem oris ; unde sequitur, *Nec juravit in dolo proximo suo:* Zach. viii, 17 : *Juramentum mendax non diligatis.*

4. *Hic accipiet.* Hic ponit præmium. Præmium autem consistit in duobus : scilicet in consecutione bonorum : *Hic accipiet benedictionem*, idest bona a Deo: Prov. x, 6 : *Benedictio Domini super caput justi :* I Petr. iii, 9, *In hoc vocati estis, ut benedictione hereditatem possideatis.* Item in liberatione a malis : unde dicit. *Et misericordiam a Deo salutari suo*, qui liberat a miseria. Vel aliter ; potest accedere innocens manibus ; quia potest esse innocens, propter hoc quod *Accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam,* quia vitat peccata ; Rom. ix, 16 : *Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis.* Consequenter ostendit istum modum in generali, *Hæc est generatio quærentium Dominum ;* quasi dicat : in generali multi sunt tales : et isti sunt tota generatio quærentium Deum qui sunt innocentes etc. Unde loquitur Scriptura de bonis sicut de una generatione : Matth. xxiv, 34 : *Non * pertransibit generatio hæc*, scilicet bonorum etc. Et describit eam a duobus : scilicet a studio, quia nihil quærit nisi Deum : unde dicit : *Quærentium Deum*, etiam in vita ista : Is. lv, 6 : *Quærite Dominum dum inveniri potest.* Quo fine? Ut perveniat ad ejus visionem ; unde sequitur, *Quærentium faciem Dei Jacob :* Gen. xxxii, 30 : *Vidi ** Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea.*

* *præteribit*

** *Deum*

5. *Attollite.* Hæc est tertia pars Psalmi : in qua prænunciat quomodo futurum erat, quod Deus coleretur in toto mundo, ut sensus litteralis exponit. Deus dicitur hominem inhabitare per fidem : Eph. iii, 17. *Inhabitare *** Christum per fidem in cordibus vestris :* et per caritatem : Jo. iv, 16 : *Qui manet in caritate, in Deo manet, et Deus in eo.* Item dicitur intrare qui incipit esse ubi prius non erat. Tunc ergo Deus intrat in nos, quando incipimus habere fidem de eo. Olim totus mundus non habebat fidem Dei : et hoc contingebat propter duplex impedimentum : scilicet propter statuta principum, et propter consuetudinem antiquam. Primum contingebat, quia singulæ civitates proponebant sibi leges de idololatria, et constituebant speciales deos : et hic cultus erat quasi inveteratus ; hoc etiam dæmones procurabant. Item Angeli colebantur, quos vocabant militiam cœli : et ista impedimenta erant portæ sive ostia quæ clausum prohibent introitum domus. Tria autem facit. Primo prænunciat illud quod est futurum. Secundo proponit quæstionem. Tertio subdit responsionem. Dicit ergo, *Principes*, idest, o mali homines, vel o dæmones, *Attollite portas vestras*, idest elevetis impedimenta quæ apponitis ne homines accedant ad Deum. Hieronymus habet, *Elevate ;* quasi dicat, Removeatis etc. Ps. ix, 15 : *Exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion.* Et *Vos portæ æternales,* idest æternum et antiquum impedimentum : *Elevamini,* idest removeamini : Psalm. lxxv, 5 : *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis ;* quasi dicat, Vos antiqua impedimenta removeatis vos de cordibus hominum : et tunc ille qui est *Rex gloriæ,* introibit in mundum per fidem et charitatem, et cultum. Vel potest dici quod sunt duplices portæ : quædam quæ sunt malæ, quæ claudunt aditum ad vitam ; aliæ bonæ, quibus aperitur via vitæ. Ps. cxvii, 19 : *Aperite **** vias vitæ*, idest justitiæ etc. Portæ malæ sunt peccata ; bonæ autem sunt virtutes. Dicit ergo, *O principes attollite portas vestras*, idest aperite, et removete peccata : et acquirite, *Æternales*, idest dona æterna a Deo æterno : *elevamini*, in cordibus vestris, *et introibit rex gloriæ.* Prophetice loquitur, quia a principio non statim omnes crediderunt sed dubitaverunt ; quasi dicat : Cui volumus credere, et cui volumus obedire? numquid Deo Judæorum? Exod. v, 2 : *Nescio Dominum, et Israel non dimittam.* Et ideo hoc ostendit cum dicit, *Quis est iste rex gloriæ?* Et respondet, *Dominus fortis et potens.* Aliquis rex apparet gloriosus ex tribus. Quia acquirit primo per robur magna ; unde dicit, *Fortis :* Prov. xii, 12 : *Manus ***** fortissima dominabitur :* Job. ix, 19 : *Si fortitudo quæritur, ****** fortissimus*

*** *Habitare*

**** *portas*

***** *fo...*

tium

****** *robu...*

tissimus

est. Secundo propter potestatem ; et hanc ostendit, cum dicit, *Dominus potens*, quia potentissimus est ad dominandum : Job potentes xxxvi, 5 : *Deus*** *potentem non abjicit* : Dan. vii, 14 : *Potestas ejus potestas æterna etc.* Tertio, quod sit bonus præliator ; unde dicit : *Dominus potens in prælio*, quo contra mortem et diabolum vicit in omnibus : Apoc. v, 5 : *Vicit leo de tribu Juda.* Vel fortis in natura sua, potens in jurisdictione in suos, et potens contra adversarios. Quod ergo secundo dicit, *Attollite etc.*, potest dici quod est repetitio : et sic ne differant audientes quis hic potens sit. Vel prius refertur ad principes, idest ad dæmones ; quod autem hic dicit, refertur ad bonos angelos, qui etiam sua dignitate prius non suo studio erant ab hominibus colendi, qui colebant eos : iv Reg. xvii 16. *Adoraverant universam militiam cœli* : quasi dicat, Removete impedimenta propter quæ homines vos colunt. Et ideo hic dicit, *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.* In Glossa autem est alia expositio. Christus ad inferos descendit et ascendit in cœlum : et hæc duo prænunciat hic. Et primo monet infernales ut aperiant ; unde dicit, *Attollite etc.* O principes infernales aperite portas vestras : *Et elevamini etc. Et introibit rex gloriæ.* Sed cum dæmones quærerent, *Quis est iste rex gloriæ*, respondet, ille qui fuit. *Fortis et potens in prælio*, contra te. Secundo monet super nos[1] cives *Aperite portas*, paradisi. Unde respondens Christus quasi præconis voce, et vicem gerens, dirigens vocem in cœlum dicit, *O principes* cœlestes, *attollite*, idest aperite *portas vestras*, etc. *Et introibit etc.* Et illis quærentibus dicit, *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.* Est autem sciendum, sicut dicit Dionysius, quod non est intelligendum sic quod Angeli essent ignorantes de mysterio Incarnationis ; sed admirantes dixerunt, *Quis est iste rex gloriæ*, quia gloria Christi excellit omnem cognitionem. Aliquando enim ipse Christus docet de se per Scripturam, ut dicitur Isa. lxiii, 1 : *Ego qui loquor justitiam etc.* Hic autem non ipse, sed alii de eo, scilicet Angeli, respondent, *Dominus virtutum etc.* ; quia aliqui angeli accipiunt illuminationem immediate a Deo, sicut dicitur Isa. vi, 1 : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, et plena erat etc.* Alii ab illis, sicut medii et infimi : et istis hic respondetur ab aliis Angelis.

PSALMUS DAVID XXIV.

1. *In finem.*

Ad te, Domine, levavi animam meam : Deus meus in te confido, non erubescam. Neque irrideant me inimici mei.

2. Etenim universi qui sustinent te, non confundentur.

3. Confundantur omnes iniqua agentes, supervacue.

4. Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua, et doce me, quia tu es salvator meus, et te sustinui tota die.

5. Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt.

6. Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris. Secundum misericordiam tuam memento mei tu, propter bonitatem tuam, Domine.

7. Dulcis et rectus Dominus.

8. Propter hoc legem dabit delinquentibus in via. Diriget mansuetos in judicio : docebit mites vias suas. Universæ viæ Domini misericordia et veritas : requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus.

9. Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo : multum est enim.

10. Quis est homo qui timet Dominum ? legem statuit ei in via quam elegit. Anima ejus in bonis demorabitur, et semen ejus hereditabit terram. Firmamentum est Dominus timentibus eum ; et testamentum ipsius ut manifestetur illis.

11. Oculi mei semper ad Dominum : quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. Respice in me, et miserere mei, quia unicus et pauper sum ego.

12. Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt : de necessitatibus meis erue me. Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte universa delicta mea.

13. Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, et odio iniquo oderunt me.

14. Custodi animam meam et erue me : non erubescam, quoniam speravi in te. Innocentes et recti adhæserunt mihi, quia sustinui te.

15. Libera, Deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis.

[1] Al. : « supra nos. »

1. Supra Psalmista posuit Christi tribulationem et divinum auxilium; hic subjungit orationem : et circa hoc duo facit. Primo ponitur oratio. Secundo orantis merita, *Judica me Domine etc.* Circa primum tria facit. Primo proponitur oratio. Secundo subditur fiducia ex oratione concepta, ibi, *Dulcis et rectus.* Tertio continuat orationis instantiam, ibi, *Oculi mei.* Circa primum tria facit. Primo petit liberari ab hostibus. Secundo petit dirigi in bona justitiæ, ibi, *Vias tuas*,. Tertio petit remitti sibi peccata, ibi, *Reminiscere.* Circa primum tria facit. Primo proponitur præparatio ad orandum, secundum illud Eccli. XVIII, 23 : *Ante orationem præpara animam tuam etc.* Secundo ponitur petitio, ibi, *Non erubescam.* Tertio ponitur petitionis ratio, ibi, *Etenim universi.* Dupliciter enim præparatur ad orandum. Vel per erectionem mentis in Deum, quia, ut Damascenus dicit, « Oratio est ascensus intellectus in Deum.» Vel per fiduciam quam quis habet de Deo. Quantum ad primum dicit : O Domine, ego levavi animam meam ad te per contemplationem, bonitatem tuam inspiciens, et per amorem : Thre. III, 41 : *Levemus corda nostra cum manibus ad Deum.* Propter secundum, quia nullus impetrat nisi confidenter oret : Jac. I, 6 : *Postulet in fide, nihil hæsitans :* Hebr. IV, 16 : *Adeamus cum fiducia ad thronum gloriæ*, sive gratiæ ejus ; ideo dicit, *In te Deus meus confido.* II, Cor. III, 5 : *Fiduciam talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes simus cogitare a nobis aliquid.* Consequenter ponitur petitio : et ponit duo. Unum, quod pertinet ad ipsum secundum se, secundum quod pertinet ad ipsum per comparationem ad hostes. Quantum ad primum dicit, *Non erubescam.* Erubescit quis a tribus. Vel quando opprimitur ab hoste vel quando frustratur spe, vel quando recogitat peccatum quod fecit. De hoc Rom. VI, 21 : *Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?* De secundo Rom. V, 5 : *Spes non confundit, quia caritas etc.*; unde dicit, *Neque irrideant me inimici mei*, idest non habeant facultatem me irridendi ad quod parati sunt : Sap. V, 3 : *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem improperii :* Job. XII, 4 : *Deridetur justi simplicitas.*

2. Quantum ad secundum dicit, *Etenim.* Hic ponitur ratio petitionis, et est duplex : quasi dicat, Peto non erubescere, et non irrideri. Et primo ostendit quibus non debeatur confusio. Secundo ostendit quibus debeatur, ibi, *Confundantur etc*, Dicit ergo quantum ad primum : *Etenim qui sustinent te non confundentur.* Illi sustinent eum qui cum longanimitate eum expectant : Habac. II, 3 : *Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet :* Eccl : *Nullus speravit in eo et confusus est.*

3. *Confundantur.* Hic ostendit quibus debeatur confusio sive erubescentia, quia, *Iniqua agentes.* Est autem duplex confusio : scilicet bona et mala : Eccli : IV, 25 : *Est confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam.* De prima dicitur Hier. VIII, 12 : *Confusi sunt quia abominationem fecerunt.* Hæc confusio est pœnæ, et damnationis æternæ. Sed de bona confusione sequitur postea. Quinimmo confusione bona non sunt confusi : et ideo hic agitur de utraque confusione. Si enim intelligatur de mala confusione, tunc non optat, sed prænunciat ; quasi dicat : Confundantur omnes qui male agunt, scilicet me persequentes : Hier. XVII, 18 : *Confundantur qui me persequuntur. Supervacue*, quia non possunt habere intentum in persequendo : Hier I, 19 : *Bellabunt adversum te, et non prævalebunt.* Item, *omnes iniqua agentes*, idest peccatores confundantur damnatione sua *supervacue* scilicet iniqua agentes : quia in ipso actu peccati elongantur a Deo, et impediuntur a fine intento, scilicet beatitudine : Sap. III. 11 : *Inutilia sunt opera eorum*, vel inhabilia. Item potest intelligi de bona confusione : et sic dicit, *Confundantur etc.*, optando, ut ad pænitentiam convertantur.

4. *Vias.* Consequenter petit promoveri ad bona. Et primo ponit petitionem. Secundo rationem ejus, ibi, *Quia tu es Deus* Est autem duplex bonum : scilicet activæ et contemplativæ vitæ. Primo ponitur bonum vitæ activæ. Secundo vitæ contemplativæ, ibi, *Dirige me.* In activa vita est duplex modus procedendi : scilicet communis per præceptum, specialis per con-

silia. Quantum ad primum dicit, *Vias tuas, Domine, demonstra mihi.* Viæ Domini quibus itur ad Deum, sunt præcepta: Matth. xix, 17: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata:* Ezech. xviii. 9: *Si in præceptis meis ambulaverit, et fecerit ea, hic justus est, et vita vivet.* Per has enim vias venit Dominus ad nos, maxime per præceptum caritatis: Joan. xiv, 15: *Si diligitis me, mandata mea servate.* Has vias ego non cognosco; et ideo ostende eas mihi, et quantum ad intellectum, et quantum ad effectum. Quantum ad primum dicitur Isa. xxx, 20: *Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et audies vocem post tergum monentis.* Quantum ad secundum dicit, *Et semitas.* Via est publica et communis, sed semita est brevis et non est communis, sed quædam abbreviatio communis viæ. Item consilia sunt via ad Deum, sed arctiora et breviora: Hier. vi, 16: *State supra vias vestras,* scilicet servate præcepta: *Et interrogate de semitis,* idest custodite consilia: Isa. xl. 3: *Rectas facite semitas Dei.* Ad contemplativam autem vitam duo pertinent. Primo, ut quis notis bene utatur ad alia inquirenda, et ut ignota discat. Quantum ad primum dicit, *Dirige me in veritate tua,* idest propter veritatem: quasi, veritas tua dirigat: Ps, xlii, 3: *Emitte lucem tuam, et veritatem tuam. Et doce me,* quantum ad secundum dicit, non solum per Scripturam et creaturas, sed etiam interius: Joan. vi, 45: *Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me. Quia tu es Deus salvator meus.* Hic ponitur ratio præmissæ petitionis: et est duplex. Una ex parte Dei. Alia ex parte petentis. Ex parte Dei est, quia ipse est salvator, et creator humanæ salutis, quæ consistit præcipue in cognitione veritatis: I Tim. ii, 4: *Qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis pervenire.* Unus enim est Deus, et unus mediator Dei et hominum Christus Jesus vere salva'or: Isa. xlv, 21: *Dominus justus, et salvans non est præter me.* Item ex parte petentis, quia non expecto ab alio doceri nisi a te. Quem *Sustinui tota die:* Ps. xxxvi, 9: *Sustinentes Dominum ipsi hereditabunt terram.* Item ibid. *Confortetur cor tuum, et sustine Dominum.*

5. *Reminiscere.* Hic petit peccatorum remissionem etc. Hic duo facit. Primo ponit petitionem in generali. Secundo explicat eam in speciali, ibi, *Delicta.* In generali autem petit misericordiam. Hic proprie respicit miseriam. Maxima miseria est culpa. Miseria autem felicitati opponitur, quæ consistit principaliter in actu virtutis perfectæ. Secundo in bonis exterioribus. Ergo miseria consistit principaliter in actu peccati. Secundo in detrimentis et exterioribus rebus: Prov. xiv, 34: *Miseros facit populos peccatum.* Et ideo petit misericordiam contra peccata. In hac ergo misericordia sunt duo: scilicet usus sive effectus misericordiæ, qui vocatur miseratio. Secundum est ipsa misericordia, quæ vocatur misericordia secundum quod est virtus. Quando igitur Deus miseretur actu, tunc dicitur misericors; sed videtur oblivisci quando actu non miseretur; unde dicit, *Reminiscere miserationum tuarum:* Ps. lxxvi, 10: *Aut obliviscetur misereri Deus?* Tamen hoc ipso quod differt misereri, facit propter bona nostra, licet secundum opinionem hominum videatur oblitus, quando non miseretur actu; quasi dicat, Reminiscere, ne apud iniquos videaris oblitus. *Et misericordiarum.* Hoc dicit propter multos effectus misericordiæ divinæ ad humanam naturam: *Quæ a sæculo sunt,* idest ab initio creaturæ: Luc. i, 50: *Misericordia ejus a progenie etc.*

6. *Delicta.* Hic explicat quare indigeat misericordia; quasi dicat, hic peto misericordiam, quia habeo peccata, quæ ut sic loquatur, sunt digna misericordia. Et ponit tria quæ faciunt ad dimissionem peccati. Primo ponit genus peccati: et est duplex: unum transgressionis, et aliud omissionis: et hæc, scilicet peccata omissionis, vocantur delicta, quasi leviora, et aliquo modo magis venia digna, quia difficile est quod homo a delicto se totaliter custodiat; et ideo dicit, *Delicta:* Gal ut. 1: *Si prævoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis.* Secundo ex parte peccantis: quia quanto magis homo est præditus ratione, et est in majori statu, tanto peccatum est gravius in eo. Et ideo peccata quæ in ju-

ventute fiunt minus imputantur quam illa quæ fiunt in senectute : Isa. LXV, 20 : *Peccator centum annorum maledictus erit*. Et ideo dicit, *Delicta juventutis*. Ad litteram pro illis quæ committuntur in juventute, orat, prout dicitur Gen. VIII, 21 : *Prona sunt spiritus hominis in malum*, idest in peccatum, ab adolescentia sua : Eccl. XI, 10 : *Adolescentia et voluptas vana sunt*. Vel, *Juventutis*, idest originalis, quia homo nascitur filius iræ. Et quandiu homo est juvenis, est in domo patris : sic quandiu homo est peccator, est in domo diaboli, quæ domus est ruinosa : Job I 19 : *Venit ventus a regione deserti, et concussit quatuor angulos domus, et oppressit omnes filios etc*. Vel, *Juventutis*, idest peccata ex superbia commissa. Juvenes naturaliter sunt superbi et præsumptuosi. Tertio ex motivo ad peccandum ; quia peccata quæ per ignorantiam committuntur, sunt minora ; unde dicit, *Et ignorantias meas ne memineris* : I Tim. I, 13 : *Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate* : Ps. LXXVIII, 8 : *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, sed recorderis misericordiæ*. Consequenter ponitur ratio petitionis. Non petit sibi peccata dimitti propter sua merita, quia misericordia non habet meritum. Et ideo allegat duo ex parte Dei, scilicet misericordiam et bonitatem, quæ in Deo sunt ut in subjecto, sed differunt ratione. In Deo autem consideratur bonitas scilicet, communicatio bonorum in creaturis, quia bonum est diffusivum sui. Misericordia vero dicit specialem profusionem bonitatis ad removendam miseriam ; et ideo, *Secundum misericordiam tuam memento mei tu*, non peccatorum : Dan. IX, 19 : *Non in justificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam*, sed in miserationibus tuis multis : Psal. LXXVIII, 8 : *Cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis*. Non solum propter misericordiam qua parcis miseris sis memor tantum, sed *Propter bonitatem tuam*, qua bona facis omnia ; et hæc est ipse Deus, quia ipse est esse bonitatis.

7. *Dulcis*. Supra petivit Psalmista sibi sua peccata dimitti per misericordiam divinam : hic autem ponit fiduciam ex misericordia divina conceptam : et circa hoc duo facit. Primo ponit causam fiduciæ. Secundo ponit ipsam fidem conceptam, ibi, *Propter nomen tuum*. Circa primum duo facit. Primo proponit causam fiduciæ circa divinam bonitatem. Secundo ponit divinæ bonitatis effectum, ibi, *Propter hoc legem dabit etc*. Notandum quod circa divinam bonitatem dicit duo : scilicet dulcedinem et rectitudinem, quia *Dulcis et rectus*. Dulcedo proprie est in corporalibus, metaphorice autem dicitur in spiritualibus. Unde oportet quod in spiritualibus dulcedo sumatur ad similitudinem corporalis. Habet autem hoc dulcedo corporalis, quod reficit gustum corporalem et quietat et delectat : similiter et spiritualis dulcedo quietat et reficit et delectat spiritualem gustum. In Deo autem est essentialis dulcedo : Sap. XVI, 21 : *Dulcedinem quam habes in filios ostendebas*. Sed apud homines dulcedo dicitur inquantum satisfaciunt, vel sibi vel aliis, in malis sive in peccatis ; sed in Deo non est nisi in bonis ; et ideo subdit, *Et rectus Dominus* : Ps. CXVIII, 137 : *Justus est Domine, et rectum etc*, ita ut dulcedo ad misericordiam, rectitudo ad justitiam referatur.

8. *Propter*. Hic ponit effectus divinæ bonitatis. Est autem triplex gradus hominum, in quibus judicium divinæ bonitatis invenitur. Primus gradus est peccatorum. Secundus pœnitentium. Tertius justorum. Quantum autem ad peccatores manifestat Deus suam bonitatem, eos corrigendo ; unde dicit, *Propter hoc*, idest propter dulcedinem et rectitudinem suam. *Dabit legem delinquentibus in via* : Gal. III, 19 : *Lex propter transgressiones posita est*. Et ideo bonitas Dei est quod delinquentes corrigit. Et dicit, *Delinquentibus*, quia, ut dicitur I Tim. I, 9 : *Justo non est lex posita*. Item dicit, *In via*, quia in via est status merendi et peccandi. Vel, *In via*, scilicet fidei, quia dicitur via qua itur ad Deum : Heb. XI, 6 : *Accedentem ad Deum oportet credere*. Ergo etiam si in fide delinquitur reducitur ad Deum per correctionem. Vel dabit legem charitatis : Rom. XIII, 10 : *Plenitudo legis est dilectio, ut ex charitate habeant remissionem peccatorum* : Prov. X, 12 : *Universa de-*

licta operit charitas. Vel, *Delinquentibus in via* justitiæ eos corripiendo : Baruch. III, 23 : *Viam autem sapientiæ nescierunt* : et de his ponit legem. Secundus effectus est, quod pœnitentes dirigit ; unde dicit, *Diriget mensuetas in judicio.* Mansuetatur autem bestia, quando deposita ferocitate subditur hominibus : sic homines quando deponunt peccata, subduntur Deo ; et ideo dicit in judicio scilicet correctionis quia per judicium correctionis proficiunt ad meliora, et in futuro judicio magis proficient, in quo pœnitentes pervenient ad hereditatem æternæ vitæ, et audient sententiam pro se : Prov. XVI, 1 : *Hominis est animum præparare, et Domini gubernare linguam.* Mansuetudo est virtus mitigans iram, quæ ira valde impedit cognitionem, et maxime in maribus invenitur. Hæc autem virtus maxime debet appeti ; unde dicit Dionysius in *epist ad Demophilum*, quod Moyses propter nimiam mansuetudinem fuit dignus apparitione divina. Tertius effectus est, quod justos instruit : unde dicit, *Docebit mites vias suas.* Mansuetus dicitur, qui de feritate ducitur ad pietatem, vel humilitatem ; sed mites dicuntur, qui semper tales fuerunt. Isti miserentur a Deo, quia disciplina Domini acquiritur ab homine secundum quod est homo, non secundum quod est bestia : Job : *Docet nos super jumenta terræ.* Proprium hominis, scilicet ratio, pervertitur per passionem irascibilis et concupiscibilis ; et mansuetudo temperat passionem irascibilis, et temperantia passionem concupiscibilis. Et ideo qui sunt mites, merentur accipere Domini doctrinam : Isa. XXVIII, 9 : *Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.* Exponit consequenter vias quas docet : unde dicit, *Universæ viæ Domini.* Viæ Domini sunt processus ejus in aliquo opere ; quasi dicat : Ego inveni istam viam. Processus autem Domini in operibus suis ad duo referuntur : scilicet ad misericordiam et justitiam : nam si aliquid dicitur de Deo et de homine, de utroque intelligitur secundum modum suum. Cum ergo dicitur misericordia de Deo, accipitur secundum modum Dei, et in homine secundum modum hominis. Misericordia in homine est cum compatitur in miseriis alienis ; justitia quando reddit unicuique quod suum est. Hoc autem non hoc modo est in Deo, quia Deus est impassibilis, et non compatitur ; quia compassio est cum alio in se assumpta passio de aliena tribulatione. Item nulli aliquid debet. Est ergo misericordia in Deo, quando repellit miseriam uniuscujusque rei, ut miseriæ large pro defectu sumantur. Justitia est in Deo, quando unicuique dat secundum suam proportionem. Et hæc duo invenimus in omnibus operibus Dei : quia in prima earum institutione non invenitur ratio justitiæ, sed misericordiæ ; quia nihilo nihil debetur ; sed quando jam res fuerunt institutæ, tribuit eis omnia rebus competentia secundum proportionem ; et in hoc manifesta est divina justitia. Et sic etiam facit in effectibus gratiæ : quia prima justificatio peccatoris est misericordiæ ; et post justificato dat præmia justitiæ, quia dat secundum suam proportionem. Et sic præcedit misericordia, et postea sequitur justitia ; et ideo dicit, *Universæ viæ Domini misericordia et veritas* : Tob. III, 2 : *Omnes viæ tuæ misericordia et veritas* : Psalm. CXLIV, 9 : *Miserationes ejus super omnia opera ejus.* CXVIII, *Veritas tua etc.* Sed quibus videntur viæ Domini misericordia et justitia? Non iniquis et peccatoribus : immo videtur eis quod sint crudeles et injustæ. Ezech. XVIII, 25 : *Non est æqua via Domini, dicunt peccatores* : sed bonis et justis viæ Domini videntur tales, ut dictum est. Psalm. LXXII, 1 : *Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde!* Et dicit, quibus viæ Domini sunt misericordia et veritas et justitia quia *Requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus.* Hieronymus habet, *Custodientibus.* Sed quid est testamentum ejus et testimonia ejus? Testamentum generaliter est omne pactum Dei ; testimonia vero sunt omnes Dei promissiones. Deus autem promittit adjutoria, et adhuc adhibet miracula. Vel *Testamentum* accipitur pro novo[1] testamento

[1] Al. : « bono testimonio. »

in quo omnes promissiones sunt impletæ ; *Testimonia*, scilicet vetus testamentum, quod est testimonium novi : Act. x, 43 : *Huic omnes prophetæ testimonium perhibent*. Vel testimonium dicitur quasi testata veritas : Deut. vii, 8 : *Custodivit* testamentum, quod juravit patribus vestris*. Vel testamentum dicitur testificatio legis mentis secundum juristas ; testatio autem potest dici manifestatio, vel certificatio, vel certitudo : testes enim manifestant et certificant ; et sic testamentum dicitur quasi manifestatio et certificatio mentis divinæ, sive quod aliquid velit Deus. Vel secundum Papiam, Testamentum in sacra Scriptura dicitur esse pactum vel placitum : Testimonium autem dicitur omne quod ab extranea re sumitur ad faciendum fidem.

* *juramentum*

9. *Propter*. Hic ponitur fiducia concepta ex divina misericordia et justitia : et circa hoc duo facit. Primo ponit fiduciam quam habet pro seipso. Secundo invitat alios ad confidendum, ibi, *Quis est homo?* Circa primum duo facit. Primo ponit suam fiduciam. Secundo rationem ejus assignat. Dicit ergo quod Dominus dabit legem etc., et hoc ad bonitatem ejus pertinet ; et ideo dicit, Ego confido quod ipse propitiabitur peccato meo idest remittet mihi peccatum : Luc. vii, 49 : *Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?* Et hoc faciet non propter merita nostra, quia hæc meruntur pœnam, sed *Propter nomen tuum*. Nomen Dei accipitur hic non solum secundum quod dicitur, sed res significata per nomen, quæ est divina bonitas : quasi dicat : Propter bonitatem suam remittet mihi peccatum : Psalm. lxxviii, 9 : *Salvum fac propter nomen tuum*, idest ut glorificetur nomen tuum. Et maxime competit nomini Jesu Christi quod est nomen salutis, ut dicitur Matth. I. Et quare? *Propter nomen tuum* ; quia tantum est peccatum meum, quod ex merito non meretur remissionem : unde dicit, *Multum est enim*, idest magnum et grave, multitudine et ** pluralitate peccatorum : Jac. iii, 2 : *In multis offendimus omnes ;* ad minus venialiter : Prov. xxiv, 16 : *Septies in die cadet justus, et resurget*. Vel *Multum*, gravitate : Psalm. xxxvii, 5 : *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me*. Vel hoc dicitur contra Novatianos qui se catharos dicebant, idest puros. Novatus sacerdos fuit tempore Decii, et hic dicebat, quod nullus poterat redire ad pœnitentiam post baptismum postquam lapsus fuerat. Sed si hoc *esset verum, frustra diceret Psalmista xxiv, 11 : *Propitiaberis peccato meo*.

** *propitius esto peccatis nostris*

10. *Quis*. Hic invitat alios ad confidendum. Et primo ponit quid necesse est ex parte nostra. Secundo quid sperandum a Deo. Ex parte autem nostra requiritur quod subjiciamur ; alias frustra confideremus. Prima ergo subjectio est per timorem : Eccl. i, 16 : *Timor Domini initium sapientiæ* : unde dicit, *Quis est homo qui timet Dominum?* Eccl. ii, 8 : *Qui timetis Dominum, credite illi, et non evacuabitur merces vestra*. A Deo autem speranda sunt tria, secundum quod tria sunt in homine : scilicet intellectus, voluntas et virtus operativa. Deus ergo intellectum instruit, voluntati satisfacit, et virtutem roborat. Quantum ad primum dicit, *Legem statuit ei in via quam elegit ;* idest, homo qui timet Dominum, elegit viam, scilicet servire Deo : Psalm. ii, 11 : *Servite Domino in timore :* Isa. xxx, 21 : *Hæc est via, ambulate in ea*, Et in hac instruit qualiter homo procedat. Hieronymus habet, *Docebat eum :* et hoc ponendo legem facit. Voluntas autem hominis ad duo refertur in isto mundo. Primo, ut bona possideat. Secundo, quod illa bona filiis suis dimittat, et in his etiam Deus temporaliter timentibus eum satisfacit. Unde quantum ad primum dicit, *Anima ejus in bonis demorabitur*. Sed melius est ut hoc spiritualiter intelligamus. Et videtur hic duo dicere : scilicet affluentiam bonorum. *Anima ejus in bonis demorabitur*, ut accipiatur pro voluntate, cujus objectum est bonum. Ergo tunc in bonis homo moratur, quando satiatur spiritualibus ; Psalm. cii, 5 : *Qui replet in bonis desiderium tuum ;* idest bonis præsentis vitæ, scilicet spiritualibus virtutibus, et in futuris bonis gloriæ. Secundo dicit firmitatem : *Et semen ejus hereditabit terram. Et semen*, idest opera hominis spiritualis, quæ opera sunt filii nostri. Et

hic, *Hereditabit terram*: scilicet quando dabitur hereditas illa, scilicet terra viventium; Ps. xxvi, 13: *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Vel, *Semen*, idest corpus nostrum glorificatum, *Hæreditabit terram,* illam propter bona opera. Quantum ad tertium dicit, *Firmamentum est Dominus timentibus eum*, Et primo ponit confirmationem virtutis operativæ. Secundo ponit finem, *Et testamentum.* Dicit ergo, Alii homines propter timorem mundi infirmantur, quia vacillant; sed timor Dei facit fortes: quia, ut dicitur Eccli. xxxiv, 16: *Qui timet Dominum, nihil trepidabit.* Et ideo subditur: spes ejus est, *Firmamentum*: et hic usque ad hoc firmatur quousque manifestet ei testamentum suum, idest suam possessionem.[1] Hoc ergo testamentum est, vel promissio quam facit de adventu Christi, qui quidem adventus manifestatus est Simeoni timorato; vel promissio de vita æterna: Jo. xiv, 21: *Ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* Hieronymus habet sic, *Secretum Domini timentibus eum, fœdus illius manifestabitur illi.* Promissio enim vitæ æternæ, est in secreto, ut dicitur Isa. lxiv, 4: *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti diligentibus te.* Et hoc datur *Timentibus eum*: Psalm. xxx, 20: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te!* Et hoc secretum est fœdus quod promisit timentibus eum: Malach. iv, 2: *Vobis timentibus nomen meum orietur sol justitiæ.*

11. *Oculi.* Supra Psalmista posuit fiduciam conceptam ex divina misericordia, et ad hoc etiam alios invitavit; hic autem iterato ex concepta fiducia continuat orationem. Et circa hoc duo facit. Primo præmittit præparationem ad orandum: Eccli. xvii, 23: *Ante orationem præpara animam tuam.* Secundo ponit ipsam orationem, ibi, *Respice.* Circa istam autem partem duo facit. Primo ponit orationem in qua orat pro se. Secundo ex parte inimicorum, ibi, *Respice inimicos meos.* Circa primum duo facit. Primo petit misericordiam. Secundo assignat rationem[2] miserendi, ibi, *Tribulationes*: Præparatio orationis est elevatio mentis in Deum; unde *Oculi*, scilicet cordis: Eph. i, 18: *Illuminatos habentes oculos cordis nostri.* Isti oculi, scilicet intellectus et fidei, dicuntur specialiter esse ad Dominum: Psalm. cxxii: *Ad te levavi oculos meos etc.* Et hoc propter fiduciam conceptam, *Quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos:* Eccl. ix, 12: *Nescit homo finem suum; sed sicut pisces capiuntur hamo, et aves laqueo sic homines a diabolo tempore malo.* Hæc mala sunt occasiones peccati. Et quando homo cadit in peccatum, tunc ligatur laqueo affectus ejus, qui dicitur peccatum hominis: hunc laqueum solvit solus Deus: Psalm. cxxiii, 7: *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus.* Et quomodo? *Adjutorium nostrum in nomine Domini.* Consequentur petit misericordiam; et ideo dicit, *Respice in me et miserere mei etc.* Avertere videtur oculos, cum non impendit effectum misericordiæ suæ, sed respicit cum impendit; unde ad aspectum Christi Petrus flevit, Luc. xxii: sic dicit, *Respice in me etc.* Sap. iv, 15: *Misericordia est in sanctos ejus.* Hic ponitur ratio quare misericordia indiget, quia, *Unicus.* Hoc uno modo intelligitur sic, quia qui non habet subsidium in se, oportet ut revertatur ad Deum: Psalm. cxx, 2: *Auxilium meum a Domino.* Habent enim homines duplex subsidium in mundo: unum amicorum, aliud rerum; sed hic neutrum habet: quia non amicorum: unde dicit, *Quia unicus*, idest solitarius absque adjutorio propinquorum et amicorum; Eccli li, 10: *Respiciens eram adjutorium hominum, et non erat.* Item non rerum, quia *pauper:* Psalm. lxxxvii, *Pauper sum ego et in laboribus a juventute mea.* Vel aliter. Duo requiruntur ad hoc quod homo juvetur a Deo, Primo, quod totaliter cor suum tendat ad Deum: Psalm. xxvi, 4: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* Luc. x, 42: *Porro unum est necessarium.* Et hoc est quod dicit, *Quia unicus:* idest in unum intendo. Secundo, quod sit contemptor rerum mundana-

[1] Al.: « promissionem. »

[2] Al.: « assignatur ratio. »

rum ; alias non est unicus, nec placeret Deo tantum : ideo *Quia pauper sum*, idest contemno omnia propter te.

12. *Tribulationes*. Hic ponit tria pertinentia ad miseriam : duo videlicet pertinentia ad pœnam ; tertium pertinens ad culpam. Est autem duplex pœna. Una est ex necessitate inflicta. Alia voluntarie assumpta. Pœnæ inflictæ habent duo : quia affligunt interius cor, et exterius cogunt corpus. Quantum ad primum, dicit, *Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt*, idest ex diversis rebus, et multis tribulationibus quæ eveniunt, perveniunt tribulationes usque ad cor, sicut tribuli pungentes. Thre. I, 22 : *Multi gemitus mei, et cor meum mœrens*. Quantum ad secundum dicit, *De necessitatibus meis eripe me*. Tribulationes vocat necessitates, inquantum sunt utiles tribulationes, ut dicitur Rom v, 3 : *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem: probatio autem spem*: *spes autem non confundit :* Jac. I, 4 : *Patientia opus perfectum habet. Glossa :* Patientia non vincitur, perfectus probatur. Et ideo sunt utiles, inquantum humiliant : Rom. v, 3 ; *Non solum autem tribulamur, sed gloriamur in tribulationibus etc.* Vel tribulationes dicuntur penuriæ : Deut. VIII, 3: *Afflixit te penuria*: sicut dicitur Rom. XII, 13: *Necessitatibus communicantes*. Vel propter violentiam quæ est necessitas quædam. Pœna autem assumpta interius est humilitas spiritus coram Deo ; unde dicit, *Vide*, idest considera humilitatem meam : Lucæ I, 48 : *Respexit humilitatem ancillæ suæ*. Item est etiam humilitas exterius manifesta, quæ est quidam labor ; unde dicit, *Et laborem meum;* Psalm. LXXII, 5 : *In labore hominum non sunt etc.* De bonis hominibus dicitur Sap. III, 15 : *Bonorum laborum gloriosus est fructus*. De culpa dicit, *Dimitte omnia peccata mea*. Eccl. XXVIII, 2 : *Deprecanti tibi peccata solventur*. Et nota quod per tria consequitur quis remissionem peccatorum : scilicet per tribulationes quæ remissionem peccatorum operantur, si patienter portantur : Tob. III, 13 : *In tempore tribulationis peccata dimittis, et post tempestatem tranquillum facis, et post lacrymationem et fletum exultationem infundis*. Item per humilitatem : III Reg. XXI, 29 : *Quia humiliatus est Achab coram me, non inducam malum in diebus ejus :* Psalm. L, 19 : *Cor contritum et humiliatum etc.* Item per laborem : Deut. XXVI. 7 : *Respexit humilitatem nostram, et laborem, et angustias, et eduxit nos de Ægypto in manu forti* Et ideo dicit, *Dimitte universa delicta mea*.

13. *Respice*. Hic orat petens auxilium contra adversarios. Et primo inducit Deum ad considerandum inimicos. Secundo petit auxilium contra eos, ibi, *Custodi*. Tertio assignat rationem ibi, *Non erubescam*. Dicit ergo, *Respice*, oculo misericordiæ : *Inimicos meos*, ut miserearis eorum, et convertas eos : Matth. v, 44 : *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos* : Prov. XVI, 7 : *Cum placuerit Domino via ejus, inimicos quoque ejus convertet ad pacem*. Et hoc peto orando, quia tunc habebo pacem. *Quoniam multiplicati sunt* : Psal. CXVIII, 15 : *Multi sunt qui persequuntur me et tribulant me*. Et odio iniquo oderunt me. Est autem duplex odium. Primum odium est bonum, quando quis odit peccatum sive peccatorem propter culpam : Ps. CXXXVIII, 22 : *Perfecto odio oderam illos*. Item est odium iniquum, quando quis odit naturam vel justitiam : ideo dicit, *Et odio iniquo oderunt me*, idest injusto et sine causa : Joan. XV, 25 : *Ut* im-*pleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis*. *impleatur*

14. *Custodi*. Hic petit auxilium contra inimicos, quia multi sunt et iniqui : ideo petit duplex auxilium. Primo ut custodiat eum in persecutionibus ne prævaleant temporaliter vel spiritualiter, vel ut custodiat eum ut non corruat in peccatum. Secundo, ut liberet eum a malis ; unde dicit, *Et erue me*, scilicet a malis totaliter, ut abundantia in patria perfruatur. Prima ratio ponitur cum dicit, *Non erubescam* ; quia si non liberes et custodias, veniam in confusionem. Et hoc non debet esse, *quia speravi in te :* Dan. III, 40 : *Non est confusio confidentibus in te*. Alia ratio, quia innituntur mihi amici tui. Aliquando Deus aliquem liberat non propter propria merita, sed ne amici Dei pereant cum eo cui inni-

tuntur: cum dicit, *Innocentes et recti adhæserunt mihi.* Innocentes dicuntur qui declinant a malo, recti qui operantur bonum: Eccli. xiii, 19: *Omne animal diligit sibi simile.* Et quare? *quia sustinui te*, idest quia speravi in te: Ps. xxvi, 14: *Confortetur cor tuum, et sustine Dominum.* Hieronymus habet, *Simplicitas et veritas.*

15. *Libera.* Hic ponit Psalmista petitionem pro toto populo: unde dicit, *Libera Deus, Israel*, idest populum illum, vel eos quos prædestinasti ad hoc ut videant Deum, *Ex omnibus tribulationibus suis.* Et hoc erit perfecte in patria, quando complebitur illud Apoc. xxi, 4; *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, et jam non erit ultra neque luctus neque clamor etc.*

PSALMUS DAVID XXV

1. Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, et in Domino sperans non infirmabor. Proba me, Domine, et tenta me: ure renes meos et cor meum.

2. Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, et complacui in veritate tua.

3. Non sedi cum concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo. Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.

4. Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine. Ut audiam vocem laudis, et enarrem universa mirabilia tua.

5. Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ.

6. Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam. In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorum repleta est muneribus. Ego autem in innocentia mea ingressus sum: redime me, et miserere mei.

7. Pes enim meus stetit in directo: in ecclesiis benedicam te, Domine.

1. Supra Psalmista proposuit orationem contra tribulationes; hic autem, ut sua oratio sit acceptior, proponit suam justitiam. Titulus planus est, quia non est novus. Circa hoc ergo Psalmista duo facit. Primo præmittit in generali totam intentionem. Secundo exponit eam in speciali, ibi, *Non sedi cum concilio.* Circa primum tria facit. Primo petit judicium. Secundo allegat justitiam, ibi, *Quoniam ego*, Tertio excusat præsumptionem, *Quoniam misericordia.* David autem ex persona sua vel justi, videns se commixtum peccatoribus loco, et si non merito, petit ab eis discerni; unde dicit, *Domine judica*, idest discerne me ab eis.

Sed contra. *Non intres in judicium cum servo tuo, quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Ps. cxlii, 2.

Respondeo. Dicendum quod duplex est judicium, scilicet severitatis et districtionis: et hoc judicium non petit, quia nullus posset ferre; aliud est judicium misericordiæ et discussionis: et hoc petit: Hier, x, 24: *Corripe me Domine, verumtamen in judicio et non in furore*, idest severitatis. Et proponit innocentiam; et ideo dicit, *Quoniam ingressus sum in innocentia mea*, idest progressus sum in innocentia mea, vel ingressus sum, quia vita nostra est quidam progressus. Prov. iv, 11: *Ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris etc.* Et hoc in innocentia mea, quam propono servare: Job xxii, 30: *Salvabitur innocens, et salvabitur in munditia manuum suarum.* Non infirmabor: Hieronymus habet, *non deficiam*, scilicet in hac innocentia servanda: Job xxvii, 5: *Donec deficiam non recedam ab ea;* et hoc faciam non in viribus meis, sed confidentia divini auxilii, quia, *In Domino sperans non infirmabor*: I Mach. ii, 61: *Omnes qui sperant in eum, non infirmantur.*

Sed contra: hoc videtur esse præsumptionis: Job ix, 20: *Si justificare me voluero, os meum condemnabit me.*

Respondeo. Dicendum, quod allegatio innocentiæ potest quandoque procedere ex superbia, quando scilicet aliquis attribuit eam sibi, et hoc est malum: quandoque ex divina misericordia, et hoc est bonum; et ideo subdit, *Quoniam misericordia tua.* Sed unde scis quod tu sis innocens? *Proba Domine*, tu hoc. Et ponit tria: scilicet probationem, tribulationem et tentationem. Secundum sequitur ex primo, tertium ex secundo. Dicit ergo, *Domine proba me*, non ut scias aliquid ex hoc de me, sed ut aliis ostendas. Pro-

batur autem aliquis optime per tentationem quæ est sumptio experimenti : tentatio est acceptio experimenti de eo quod quis nescit ; probatio vero est ejus quod scit, virtutis manifestatione. Et ideo dicit, *Tenta me*, scilicet ad hoc ut probatus appaream mihi et aliis : non enim tentat Deus ad malum : Jac. I, 13 : *Deus enim intentator malorum est;* sed dicitur tentare, quando aliqua ex difficultate immensa ostenduntur. Hæc autem tentatio fit per ignem, ut dicitur Sap. III, 6 : *Tanquam aurum in fornace probavit illos.* Et ideo dicit, *Ure renes meos et cor meum*, idest immitte tribulationes ; per quas pateat, quid sit in corde et renibus meis. Cordi attribuitur cogitatio, renibus delectatio. Et hoc apparet per tribulationes ; quia qui delectantur in terrenis, multum commoventur quando perdunt ea, sed non illi qui non delectantur. Vel potest referri ad ignem sancti Spiritus : Duc. XII, 49 : *Ignem veni mittere in terram;* quasi dicat : Ne deficiam in tribulationibus, adhibe auxilium, mitte ignem qui exurat quidquid carnalitatis est in delectationibus meis et vanitatibus in cogitatione.

2. *Quoniam.* Hic excusat se dupliciter de hoc quod petit se tentari. Primo ex sua cogitatione. quia cogitat Dei misericordiam, cum dicit, *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est;* quasi dicat : Ideo peto tentari, quia confido in misericordia tua, quæ semper facit cum tentatione proventum : Isa. LXIII, 7 : *Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus quæ reddidit mihi Dominus.* Item ex amore justitiæ. *Et complacui in veritate tua*, idest si punis me propter peccata, placet mihi : si tentor, scio quod remunerabis.

3. *Non.* Hic explicat in speciali intentionem suam. Et primo ponit suam innocentiam. Secundo ponit petitionem, ibi, *Ne perdas cum impiis Deus.* Ostendit ergo innocentiam suam. Et primo per recessum a malis. Secundo per accessum ad bonum, ibi. *Lavabo.* Est autem triplex genus malorum, secundum tria peccata. Aut enim est peccatum contra Deum, aut contra proximum, aut contra se. Contra se autem sunt vanitatis peccata, quibus homo vane delectatur in terrenis [1] : et de his dicit, *Non sedi cum concilio vanitatis;* quasi dicat : Non dico quin in aliquo non fuerim cum eis, quia non potest fieri quin homo vane aliquando non delectetur in terrenis ; sed dicit, *Non sedi :* Tob. III, 17 : *Nunquam cum ludentibus miscui me : neque his qui in levitate ambulant participem me præbui.* Peccata quæ sunt contra proximum, sunt peccata quæ opere generantur ; unde dicit, *Et cum iniqua gerentibus non introibo*, idest non solum non sedi etc, sed nec introivi, idest nullo modo cum eis me miscui : Prov. I, 10 : *Fili, si te lactaverint peccatores, ne ambules cum eis.* Item cogitantur prædicta peccata corde ; unde dicit, *Odivi ecclesiam malignantium*, idest congregationem malignantium : Ps. CXVIII, 113 : *Iniquos odio habui,* idest culpam et iniquitatem. Tertio ponit peccatum contra Deum, et hoc est impietas ; et ideo dicit, *Et cum impiis,* idest hæreticis et schismaticis, *Non sedebo.* idest eorum doctrinis non communicabo : Hebr. XII, 9 : *Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci.*

4. *Lavabo.* Supra Psalmista ostendit innocentiam suam per hoc quod separabat se a malis ; hic autem ostendit eam, per hoc quod applicat se bonis. Et quia bona, quorum applicatio nos facit justos, sunt divina bona, deo idicit suam applicationem ad ea. Circa hoc duo facit. Primo ponit studium suum. Secundo effectum, ibi, *Domine dilexi decorem domus tuæ.* Circa primum tria facit. Primo proponit suam dispositionem ad divinum cultum. Secundo ponit ipsum cultum divinum, ibi, *Circumdabo.* Tertio fructum, ibi, *Ut audiam vocem laudis.* Dispositio fit per puritatem et innocentiam : Ps. XIV, 1 : *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo etc.* Ps. XXIII, 4 : *Innocens manibus et mundo corde.* Et ideo ut purus accedat, agit de puritate. Dicit ergo, *Lavabo inter innocentes manus meas*, idest opera mea quæ principaliter lavantur a Deo, per gratiam quam infundit : Ps. I, 4 : *Amplius lava me, Domine, ab*

[1] Al. : « vanis. »

iniquitate etc. Item lavantur a nobis per pœnitentiam : Isa. I, 16 : *Lavamini, mundi estote etc. Lavabo*, ergo idest pœnitentiam adhibebo ut laventur. Et hoc, *Inter innocentes*, quia ex convictu mores formantur : Ps. XVII, 26 : *Cum innocente innocens eris etc.* Et sic lotus accedam ad cultum divinum. *Et circumdabo altare tuum, Domine.* Hic ponit de altare materiali, et dicitur, *Circumdabo altare tuum, Domine*, quia vel orat, vel stat juxta ; Eccli. L, 13 : de Simone sacerdote magno, *Ipse stans juxta aram.* Et ideo sacerdos quando accedit ad sacramentum dicit : *Lavabo etc.* Vel potest intelligi de altari spirituali. Altare est in templo : et sicut est triplex templum, ita est triplex altare. Primum est vir justus : I Cor. VI, 19 : *Nescitis quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti?* Hujus templi altare est cor : Lev. VI, 12 : *Ignis*, scilicet caritatis, *in altare*, idest in corde, *semper ardebit.* Hoc altare debemus circumdare, vel juxta stare, idest ornare, semper redeundo ad Christum : Prov. IV, 23 : *Omni custodia serva cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit.* Aliud templum est Ecclesia : et hujus templi altare est Christus : Heb. ult. 10 : *Habemus altare de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt.* Vel fides. Et hoc debemus circumdare, ut toto corde simus circa ipsum. Tertium templum est ipse Deus : Apoc. XXI, 22 : *Templum non vidi in ea, Dominus Deus omnipotens templum illius est etc.* : et hujus altare est misericordia Dei. Et hoc circumdare debemus desiderio mentis : Ps. CXLIV, 9 : *Suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus.* Consequenter ostendit fructum : et est duplex fructus : scilicet audire et enarrare ; unde dicit : *Ut audiam vocem laudis.* Et hoc ad litteram circa altare materiale, quia hoc sacrificium est maxime Deo acceptum : Ps. XLIX, 23 : *Sacrificium laudis honorificabit me.* Item laudem quam Spiritus sanctus loquitur in nobis : Ps. LXXXIV, 9 : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Item, in cœlo : Isa. XXXV, 10 : *Gaudium et lætitiam etc.* Vel, *Audiam vocem laudis*, idest Christi me laudantis : et hoc erit in judicio quando dicet, *Esurivi* etc. Matth. 17. Sed Apoc. ult. dicitur : *Qui audit, dicat, veni.* Unde ad hoc audimus ut aliis dicamus : Isa. *Quæ audivi a Domino exercituum Deo Israel, annuntiavi vobis.* Et ideo subdit, *Ut enarrem universa mirabilia tua* : Eccl. XLII, 17 : *Nonne Deus fecit enarrare sanctos etc.* Et dicit, *Omnia mirabilia*, quantum ad effectum sive conatum, non quantum ad effectum, quia ipse est major omni laude.

5. *Domine.* Hic ostendit affectum quem habet ad cultum divinum : qui ut sit conveniens, debet esse affectus amoris. Propter quod dicit, *Domine, dilexi decorem domus tuæ.* Dionysius : Bonum et pluchrum est omnibus diligibile. Unde omnis homo amat pulchrum : carnales amant pulchrum carnale, spirituales amant pulchrum spirituale, et hæc est pulchritudo domus Dei : Num. XXIV, 5 : *Quam pulchra tabernacula tua, Jacob, et tentoria tua, Israel, ut valles nemorosæ, ut horti juxta fluvios irrigui, ut tabernacula quæ finxit Dominus.* Hæc autem pulchritudo est bonorum operum, vel divinorum munerum, vel ipsorum sanctorum ; quia omnia hæc sunt quasi quidam decor domus Dei. Hæc ergo omnia ego dilexi, ut me facerent aptum ad decorem domus Dei. Sic ergo ostenditur affectus quia dilectio, et pulchritudo, et decor. Sed sciendum est, quod hic decor est ex habitatione Dei ; sicut domus non est pulchra nisi inhabitetur : unde me dilexi ut in me habites, vel patriam dilexi ut ibi habitem, vel in eam tendam. Et ideo dicit, *Et locum habitationis gloriæ tuæ* : et hæc omnia, idest bona opera, dona Dei, et ipsi sancti, sunt decor domus Dei, inquantum relucet in eis gratia divina quæ pulchrificat sicut lux, sicut dicit Ambrosius, quod sine luce omnia sunt turpia : Ezech. XLIII, 4 : *Ingressa est* * *gloria Domini portam.* *majestas..

6. *Ne perdas.* Hic explicat petitionem per viam portæ judicii quod petit : et exponit quale judicium petit : et petit duo. Primo petit separari a malis, quæ possunt evenire in futuro. Secundo a malis quæ in præsenti patitur, ibi, *Redime.* Primo ergo ponit petitionem. Ubi sciendum est, quod duobus generibus hominum servatur pœna a Deo : scilicet illis qui sunt impii sive peccatores contra Deum : Ezech. XVIII, 20 :

Impietas impii erit super eum. Et ideo dicit, *Ne perdas etc.*; quasi dicat : Si hic affligor et patior terrena mala cum impiis, tamen ne perdas animam meam cum eis. Item servatur pœna impiis contra proximum : ideo dicit, *Et cum viris sanguinum vitam meam* : Ps. LIV, 24 : *Viri sanguinum et dolosi*. Hic computantur omnes qui contra proximum offendunt, quocumque modo. Est autem triplex sanguis. Unus qui causatur ex cibo et potu : unde cibus et potus dicitur sanguis pauperum : Eccl. XXXIV, 25 : *Panis*[1] *egentium* *pauperum *vita* * *pauperis est : qui defraudat illum, homo sanguinis est*. Secundus est sanguis hominis ; et hoc effundit homicida. Tertius est sanguis seminis ad speciem conservandam, et hunc effundit fornicator, quia causa prolis non agit. *In quorum manibus iniquitates sunt*; quasi dicat : ideo hoc peto, scilicet ut separer ab his tunc, quia nunc separatus sum in conversatione et vita, quia in eorum manibus iniquitates sunt, scilicet sunt valde proni ad malum : Prov. I, 16 : *Pedes eorum ad malum currunt, et festinant ut* ** opus *effundant sanguinem* : Isa. LIX, 6 : ** *Opera iniquitatis in manibus eorum*. Item est inclinatio affectus eorum ad mundana : unde dicit : *Dextera eorum repleta est muneribus* : Job. XV, 34 : *Ignis devorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt*. Vel *Dextera eorum repleta est muneribus*; quasi dicat : Licet ipsi sint iniqui, tamen das eis temporalia, et in his consistit merces eorum : Matth. VI, 16 : *Receperunt mercedem suam*. Consequenter describit se, dicens : *Ego autem in innocentia mea ingressus sum*; quasi dicat : Hoc peto ut sicut illis præparas mala, ita præpares mihi bona, sicut dicit Psalm. LXXXIII, 13 : *Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia*. Consequenter petit ut liberetur a malis præsentibus. Mala quæ sunt homini, duplicia possunt esse ; quia vel sunt mala exteriora, et ab his petit redimi : unde dicit, *Redime me*, ut servum malorum me prementium. Vel de redemptione humani generis. Vel sunt mala interiora, et ab his petit liberari ; unde dicit, *Miserere mei*, quia miseria proprie respicit malum interius : Prov. XIV, 34 : *Miseros facit populos peccatum*.

7. *Pes enim*. Hic ponitur ratio quare hoc petit ; et est duplex. Una est de præterito, quæ est rectitudo vitæ ; unde dicit, *Pes meus*, idest affectus meus, vel processus meus, *stetit in directo*. Item de futuro propono tibi semper servire ; unde dicit : *In ecclesiis benedicam te Domine*, idest coram multis : Psalm. XXXIX, 10 : *Annuntiavi justitiam tuam in ecclesia magna*. Et dicit pluraliter, propter multitudinem particularium ecclesiarum, ut dicitur Apoc. III.

PSALMUS XXVI

1. *In finem priusquam liniretur.*

Dominus illuminatio mea et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo? Dum appropriant super me nocentes, ut edant carnes meas. Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, et ceciderunt.

2. Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo.

3. Unam petii a Domino, hanc requiram ; ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Ut videam voluptatem Domini, et visitem templum ejus.

4. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo ; in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui.

5. In petra exaltavit me, et nunc exaltabit caput meum super inimicos meos.

6. Circuivi et immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis : cantabo et psalmum dicam Domino.

7. Exaudi, Domine, vocem meam qua clamavi ad te : miserere mei, et exaudi me.

8. Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea : faciem tuam, Domine, requiram.

9. Ne avertas faciem tuam a me ; ne declines in ira a servo tuo.

10. Adjutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me, Deus salutaris meus. Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.

11. Legem pone mihi, Domine, in via tua : et dirige me in semitam rectam propter inimicos meos.

12. Ne tradideris me in animas tribulantium me : quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi.

[1] Parm. : « *Panis gentium*. »

13. Credo videre bona Domini in terra viventium.

14. Expecta Dominum, viriliter age : et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.

1. Præmissa oratione, hic Psalmista consequenter dicit fiduciam de oratione conceptam : et circa hoc duo facit. Primo ponit fiduciam conceptam. Secundo iterato orat ut non deficiat in sua fiducia, ibi, *Ad te Domine*. Titulus, *In finem Psalmus priusquam liniretur*. Notandum est quod sicut *Glossa* latius dicit, David tribus vicibus fuit unctus in regem. Primo a Samuele, I Reg. XVI. Et tunc non fuit rex, sed habuit signum regni. Tulit Samuel cornu olei, et unxit eum in medio fratrum etc. Et tunc directus est spiritus Domini in David, quia ex tunc fuit propheta, secundum Hieronymum et Josephum. Secundo in Hebron, II Reg. II, 4 : *Venerunt viri Juda, et unxerunt David in regem super domum Juda*. Tertio occiso Isboseth filio Saulis regnavit super totum Israel, II Reg. VIII : Hæ duæ inunctiones computabantur pro una, quia utraque fuit pro actuali dignitate regni adipiscenda. In prima passus est persecutionem a Saule, sed post secundam et tertiam regnavit in pace.

Sed contra de Absalone.

Respondeo dicendum, quod non est passus persecutionem ab extraneis, sed ab Absalone et Siba : et ideo fecit hunc Psalmum ante secundam unctionem. Melius tamen videtur ut referantur ad Christum duæ unctiones in novo testamento ; scilicet regis et sacerdotis. Et Christus fuit unctus oleo Spiritus sancti : Psalm. XLIV, 8 : *Unxit te Deus etc.* In regem et sacerdotem. Et hæc unctio derivatur usque ad nos : Psalm. CXXXII, 2. *Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron :* Joan, 16 : *De plenitudine ejus omnes accepimus*. Primo ergo ungimur sacerdotali unctione in figura futuri regni : erimus enim reges et liberi. Et quia adhuc patimur hostes, postea ungemur dupliciter actuali gloria : scilicet stola gloriæ animæ et corporis. Christus autem primo fuit unctus unctione gratiæ, postea gloriæ.

Dividitur ergo Psalmus iste in tres partes. In prima ponit fiduciam de Deo conceptam. In secunda ostendit desiderium ex fiducia conceptum, ibi, *Unam petii*. Tertio ponit desiderii impletionem, ibi, *Exaudi Domine*. Circa primum tria facit. Primo commemorat beneficia sibi a Deo præstita, propter quæ non timet, sed securus est. Secundo commemorat impedimenta parata hostibus a Deo, ibi, *Dum appropiant*. Tertio ostendit fiduciam quam habet a Deo, ibi, *Si consistant*. Notandum autem, quod ad timendum concitatur quis aliquando ex interiori causa, quandoque ex exteriori causa. Primo ergo ponit auxilium contra primam causam. Secundo contra secundam, ibi, *Dominus protector*. Est autem duplex causa intrinseca timoris, ignorantia et debilitas : unde in tenebris magis timendum est. Secunda causa timoris est debilitas ; et contra has est remedium a Deo. Contra primum est illuminatio ; unde dicit, *Dominus illuminatio mea :* Mich. VII, 8 : *Cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est*. Contra secundum est salus ; unde sequitur, *Et salus mea :* Psalm. LXI, 8 : *In Deo salutare meum et gloria mea, Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est*. Et ideo ostendit fiduciam : *Quem timebo*, sic illuminatus ? Isa. LI, 12 : *Quis es tu ut timeas ab homine mortali, et a filio hominis, qui quasi fœnum* * *sic arescet ?* Rom. • ita
VIII, 33 : *Deus qui justificat, quis est qui condemnet ? et si Deus pro nobis, quis contra nos ?* Causa extrinseca est homo, qui adversatur ; sed adhuc non est timendum, quia Dominus opponit se sicut scutum : unde dicit, *Dominus protector vitæ meæ :* Gen. XV, 1 : *Ego protector tuus et merces tua magna nimis*. Et ideo dicit : *A quo trepidabo*. A quo, si sumatur masculine, tunc est sensus, *A quo*, scilicet a quo homine. Si neutraliter, a qua re. Et sic nihil est timendum, nec homo, nec res aliqua. *Dum appropiant super me nocentes*. Et quia posset dici quod Deus est illuminator etiam hostium, ideo hoc removens dicit quod Deus obsistit eis. Et primo dicit eorum conatum. Secundo ponit impedimentum eis superveniens, ibi, *Ipsi infirmati sunt etc*. Circa primum tria facit. Primo præmittit præsumptuosum insultum. Secundo perversum actum. Tertio malignum effectum. Quantum ad

primum dicit, *Dum appropiant super me nocentes*, idest habentes animum nocendi, *Super me*, idest mihi se præferentes : Thre, 5 : *Facti sunt hostes ejus in capite, inimici ejus locupletati sunt, quia Dominus locutus est super eam propter multitudinem iniquitatum ejus, parvuli ejus ducti sunt in captivitatem usque ante faciem etc.* Quantum ad secundum, ut scilicet graviter affligant, *Ut edant carnes meas*, idest carnalem vitam : Prov. I, 12 : *Deglutiamus eum, sicut infernus, viventem et integrum* : Mich. III, 3 : *Carnem populi comederunt, et pellem eorum desuper excoriaverunt.* Vel ut ly *ut* teneatur consecutive : ut sit sensus : *Edant carnes*, idest carnalitates meas : quia quando mali persequuntur bonos, aliud intendunt ipsi mali, sive ipsi persecutores, scilicet offensionem corporalem ; et secundum hoc est prima expositio : aliud intendit Deus hoc permittens, scilicet purgationem ab omni carnalitate ; et sic est secunda expositio. Et hoc modo dicit Apostolus Gal. V, 24 : *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.* Quantum ad tertium dicit, *Qui tribulant me inimici mei :* Psalm. XII, 5 : *Qui tribulant me exultabunt si motus fuero. Ipsi infirmati sunt* quia non valuerunt implere propositum, *et ceciderunt*, quia superati sunt, et absorpti : Hierem. XX, 11 : *Dominus mecum est* * *tamquam bellator fortis ; idcirco qui persequuntur me, cadent et infirmi erunt.*

* *quasi*

2. *Si consistant.* Homo debet habere securitatem in duobus. Primo in præparatione malorum. Secundo in eorum passione, ibi, *Exurgam.* Dicit ergo : Dominus sic est illuminatio mea, quia inimici cadunt coram me. *Glossa. Si consistant adversum me castra*, castra sunt ubi steterunt milites ; *non timebit cor meum.* Quamdiu homo est in castris, ** non pugnat, sed disponit, et consiliat ad pugnandum. Per castra intelliguntur consilia et conjurationes malorum contra aliquem. IV Reg. XIX, 35 : *Angelus Domini percussit castra Assyriorum :* Exod. XIV, 24 : *Factum est in vigilia matutina, et ecce* *** *ascendit Dominus super castra, et percussit.* Ps XXVI, 3 : *Non timebit cor meum, quia Dominus mecum est :* Job. XVII, 3 : *Pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me.* Sed, *Si exurgat adversum me prælium*, idest si jam invadant me, et prælientur contra me, quamvis sint multi : *In hoc ego sperabo* : quia ut dicitur I Mach. III, 19 : *Non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cælo fortitudo est.* Est enim consuetudo amicorum juvare amicos, cum impugnantur ab hostibus : Psal. XCIII, 19 : *Consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.*

** *in castris*

*** *recipiens interfecit*

3. *Unam petii.* Supra Psalmista posuit fiduciam ex oratione conceptam ; hic autem ponit desiderium, quod ex hac fiducia oritur : et circa hoc duo facit. Primo proponit desiderium. Secundo causam desiderii assignat, ibi, *Quoniam abscondit me.* Circa primum tria facit. Primo describit qualitatem desiderii. Secundo ipsam rem desideratam, ibi, *Ut inhabitem.* Tertio intentionem finis, ibi, Ut *viderem voluntatem.* Desiderii ergo qualitas in duobus consistit : scilicet in unitate et sollicitudine : et utrumque pertinet ad perfectionem desiderii. Perfectio enim desiderii dependet ex perfectione causæ suæ, scilicet amoris, qui quando est perfectus, primo congregat in unum omnes vires, et movet eas in amatum. Est enim, secundum Augustinum, pondus amantis. Res autem ponderosa sine vacillatione tendit ad unum, sed non sic si res non bene est ponderosa ; sed divinus amor facit totum hominem in Deum tendere sine vacillatione : Psal. LXXII, 25 : *Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram ?* Gregorius : Vis amoris studium multiplicat inquisitionis. Hoc fecit Anna prophetissa, quæ non discedebat de templo, jejuniis et orationibus serviens die ac nocte. Et ideo dicitur Luc. X, 42 : *Porro unum est necessarium ;* unde dicit, *Unam petii*, idest unam rem, vel unam petitionem. III Reg. II, 20 : *Unam petitionem parvulam ego deprecor a te, ne confundas faciem meam.* Secundo sollicitat, cum sit sicut stimulus et ignis, amor : Cant. VIII, 6 : *Lampades ejus lampades ignis* : II Cor. V, 14 : *Charitas Dei urget nos.* Unde dicit, *Hanc requiram :* Isa. XXI, 12 : *Si quæritis, quærite :* Matth. VII, 7 : *Quærite et invenietis.* Consequenter ponitur res petita ; unde dicit, *Ut inhabitem*

in domo Domini. Domus Domini spiritualis est duplex : et tertia est materialis, scilicet Ecclesia, in qua morari salutiferum est : Gen. xxviii, 17 : *Non est hic aliud nisi domus Dei et porta cœli :* nam in ea excitatur animus hominis ad devotionem. Domus spiritualis Dei est ecclesia militans : I Tim. iii, 15 : *Ut scias quomodo oporteat te conversari in domo Dei, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.* Alia est Ecclesia triumphans : II Cor. v, 1 : *Si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, sed æternam in cœlis.* De utraque ergo potest hoc intelligi, quia hæc domus via est ad illam et porta ejus. Ps. cxvii, 20 : *Hæc porta Domini, justi intrabunt per eam.* Et ideo desiderandum est habitare in hac domo, scilicet Ecclesia. Et hoc *omnibus diebus vitæ meæ*, idest usque in finem : Ps. cxxxi, 14 : *Hæc requies mea in sæculum sæculi : hic habitabo, quoniam elegi eam.* Habitat autem quis in domo Dei per fidem et charitatem et conformitatem bonorum operum : Ps. lxvii, 7 : *Qui habitare facit unius moris in domo.* Et laudabile est quod semper. In ea habitet, et non separetur ab ea. Separatur autem homo ab Ecclesia per peccatum, per excommunicationem, et per schisma, vel hæresim. Qui ergo usque in finem habitat in ea, idest in ista Ecclesia, habitabit in illa in perpetuum : Psal. lxxxiii, 5 : *Beati qui habitant in domo tua, Domine.* Hic consequenter ponitur intentio, scilicet, *Ut videam etc.* Et ponit duo : quia *Ut videam voluptatem Domini, et visitem templum ejus.* Alia *littera* habet, *Ut continuo habitem.* Hieronymus habet, Et videam pulchritudinem Domini. *Ut est merces*, secundum Augustinum : Jo. xvii, 3 : *Hæc est vita æterna ut cognoscant etc.* Tria sunt in illa visione desideranda, quæ naturaliter homo desiderat videre. Primo pulchra. Summa pulchritudo est in ipso Deo, quia pulchritudo in formositate consistit : Deus autem est ipsa forma informans omnia : ideo dicit, secundum unam literam, *Ut videam delectationes Domini :* Sap. xiii, 3 : *Si specie delectati Deos putaverunt, sciant quanto his dominator eorum speciosior est speciei enim generator hæc omnia constituit.* Secundo delectabilia, et fugere tristitiam : et ideo secunda litera habet, *Ut contemplem delectationes Domini*, idest bonitatem Dei, in qua est summa delectatio : Ps. xv, 11 : *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Tertio dispositio rerum. Unde multum est delectabile scire scientiam omnium rerum, quæ in mundo sunt ; et ideo videre dispositionem divinæ providentiæ est maxime delectabile. Et ideo dicit. *Ut videam voluntatem Domini*, idest rationem a Deo volitam et dispositam : Rom. xii, 2 : *Probetis quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens et perfecta.* Hæc autem habemus in vita ista imperfecte et per fidem : in futura autem domo habebimus perfecte, ubi sunt sancti contemplantes Deum facie ad faciem : II Cor. iii, 18 : *Nos autem revelata facie gloriam Domini contemplantes* etc. Sancti ergo qui sunt in patria, dirigunt contemplationem in ipsum Deum, et etiam in ea quæ sunt ad ipsum Deum ordinata : et ideo dicit, *Ut visitem templum ejus,* idest frequenter videam templum, idest humanitatem[1] Christi : Joan. ii, 21 :* *Hoc autem dicebat de templo corporis sui.* *Vel Visitem*, sive videam ipsam ordinationem Ecclesiæ : I Cor iii, 17 : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Item dispositionem totius mundi : ideo in Psalmo hebraico habetur, *Et diluculo*, idest diluculo ut maneam : Ps. v, 5 : *Mane astabo tibi.*

* *ille autem*

4. *Quoniam.* Hic assignatur ratio desiderii habitandi in domo Dei ; quasi dicat : quare tantum petis habitare in domo Dei ? Ratio est ex beneficiis perceptis : et circa hoc duo facit. Quia primo ponit ipsa beneficia. Secundo addit recompensationem, ibi, *Circuivi.* Circa primum duo facit. Primo ponit beneficium protectionis a malo. Secundo beneficium promotionis in bonum, ibi, *In petra exaltasti me.* Circa primum duo facit. Primo proponit beneficium. Secundo ejus necessitatem ostendit, ibi, *In die malorum.* Dicit ergo : Quare petis habitare in domo Domini ?

[1] Al. : « humilitatem. »

ideo scilicet, *Quia abscondit me in tabernaculo suo.* Et secundum litteram, I Reg. xxiv, quando David fugit ad tutiora loca Engaddi et abscondit se ibi. Unde loquitur ex persona fugientis et latentis in aliquo loco. Ad litteram. Tabernaculum erat locus in quo orantes divino auxilio protegebantur, et maxime in sancta sanctorum, ubi erat propitiatorium, et sic vocabant tabernaculum ipsam Dei defensionem : sicut in Psalm. xc, 4 dicitur : *Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis etc.* Deut. xxxii, 11 : *Expandit alas suas, et assumpsit eos, atque portavit in humeris suis.* Sed mystice tabernaculum potest dici humanitas assumpta, sive caro Christi in qua abscondit nos[1] per fidem et spem : Colos. iii, 3 : *Abscondita est vita vestra in Deo.* Vel aliter, tabernaculum dicitur tota dispositio Ecclesiæ : et in utroque istorum absconditur homo justus, quia in isto tabernaculo quædam latent sub manifestis : latentia sunt invisibilia et spiritualia ubi morantur boni. Mali autem morantur in exterioribus : Isa. xxv, 4 : *Tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu.* Sed quid contulit hæc absconsio? immo necesse erat mihi, *In die malorum,* vel omnium illorum malorum quæ tunc imminebant. Et simile est, quia quando hostes, vel tribulatio imminet, illi soli salvabuntur[2], qui in civitate reperiuntur : ita in tribulatione illi pereunt, qui circa hæc exteriora habent affectum ; quia facta tribulatione circa ista tales commoventur. Abscondit ergo ipse Deus, vel Christus, vel mens justi : Matth. vi, 4 : *Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.*

5, *In petra.* Hic proponit aliud beneficium promotionis in bonum : et est duplex. Unum exaltationis quantum ad se. Secundum quantum ad hostes, ibi, *Nunc exaltavit caput meum.* Dicit ergo, *In petra exaltasti me.* Secundum *litteram* alludit ad ea quæ circa eum sunt gesta ; quia quando persecutionem patiebatur, ibat per petras invias,[3] I Reg. *Sed quando evasit, Tunc exaltavit cor meum super inimicos meos.* Sed mystice exponitur, *In petra exaltavit me*, idest in Christo ; I Cor. x, 4 : *Petra autem erat Christus.* Vel, *In petra*, idest in Deo : II Reg. xxii, 2 : *Dominus petra mea :* Psalm. lx, 3 : *Dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me.* Et nunc jam exaltavit : quasi dicat, istud feci in spe, sed nunc in re. *Exaltasti caput meum*, idest mentem meam, *super inimicos meos*, idest super omnes appetitus meos : Gen. iv, 7 : * *Subtus te erit appetitus tuus.*

* subte

6. *Circuivi.* Hic ponitur recompensatio beneficii ; et ponit duo. Primo sacrificium, *Et immolavi.* Secundo canticum. Secundum Hieronymum conjungitur cum præcedentibus, *Super inimicos meos*, *et in circuitu nostro sunt. Circuivi,* idest circa steti devotas preces offerendo pro eis : Psalm. cviii, 4 : ** *Prout me diligerent* (idest deberent) *detrahebant mihi etc.* Eccl. l, 13 : *Et ipse stans circa aram etc.* Item strenui militis est circuire et protegere castra, sicut dicitur de Juda I Mach. iii, 3 : *Protegebat castra gladio suo*, unde *Circuivi*, idest protexi. Vel circuitus iste refertur ad contemplationem. Circulus duo propria habet inter alias figuras. Unum, quia est capacior aliis. Aliud est quod est totus uniformis sine angulo, et convenit contemplationi. Primo quantum ad capacitatem, quia tunc dicitur circuire contemplando, quando omnia quæ consideranda sunt, contemplatur ; unde dicit, *Circuivi*, idest consideravi omnia dona tua, et ecclesiæ beneficia. Beatus Dionysius posuit triplicem motum ; scilicet circularem, rectum et obliquum. Recto motu semper movetur aliquid difformiter, quia semper habet diversam distantiam : et ideo in contemplando motus est rectus, quando de uno ad aliud quis movetur considerando processum rerum. Circulari motu movetur aliquis contemplando, quando conceptio animæ est uniformis : et tunc dicitur circularis, quando scilicet revocat animam a rebus. Et primo congregatur in se, postea unitur spiritualibus, et postea ascendit in contemplationem unius Dei. Obliquus motus est compositus ex utroque : quando quis procedit ex consideratione creaturarum, sed hanc ordinat in considerationem Dei.[4]

** Pro eo

[1] Al. : « me. » — [2] Al. : « salvantur. »

[3] Al. : « pervias. » — [4] Al. deest : « Dei. »

Et ideo dicit, *Circuivi*, quantum ad uniformitatem : Ezech. I, 28 : *Hic erat aspectus splendoris per gyrum. Et immolavi.* Est autem duplex sacrificium : scilicet interius quo homo animum suum dat Deo. Ps. L, 19 : *Sacrificium Deo* (scilicet acceptum Deo) *est spiritus contribulatus.* Et omne exterius sacrificium ordinatur ad repræsentandum illud ; unde Augustinus dicit, Quando offers hoc exterius, est ut repræsentes animum tuum Deo. Sed quia omnis repræsentatio fit per aliqua signa, inter quæ primatum tenent verba, ideo inter sacrificia videtur præeminentiam habere sacrificium laudis : Ps. XLIX, 23 : *Sacrificium laudis honorificabit me ;* unde dicit, *immolavi in tabernaculo ejus hostiam*, non pecorum, sed potius, *hostiam vociferationis*, idest divinæ laudis. Et hac vociferatione, *Cantabo*, tibi, scilicet canticum et lætitiam mentis et rectitudinem operis : Psalm. CVII, 2 : *Paratum cor meum. Cantabo;* quasi dicat, Paratum cor habeo ad serviendum tibi, cum lætitia mentis : Psalm. XCIX 2 : *Servite Domino in lætitia.*

7. *Exaudi.* Supra Psalmista posuit suum desiderium ; hic prorumpit ad petendum rem desideratam : et circa hoc tria facit. Primo petit exaudiri. Secundo proponit petitionem, ibi, *Tibi dixit cor meum.* Tertio ostendit fiduciam quam habet de exauditione, ibi, *Credo videre bona Domini.* Ad hoc ergo quod exaudiatur, inducit duas rationes. Unam ex devotione propria. Aliam ex sua miseria. Devotio est causa quod audiatur a Deo aliquis. Devotio est clamor cordis qui excitat Deum ad audiendum. Et ideo dicit, *Exaudi* : quia clamavi non exterius, sed interius : Jac. V, 4 : *Clamor eorum ad aures Domini Sabaoth introivit.* Item miseria nostra provocat ad exaudiendum : Exod. III, 7 : *Videns vidi afflictionem populi mei, et descendi liberare eum* ; unde dicit, *Miserere mei et exaudi me* ; quasi dicat, me miserum et meam miseriam cognosco, unde tuum est misereri : Judith, IX, 17 : *Exaudi me miseram deprecantem.*

8. *Tibi.* Hic ponit petitiones. Et primo petit divinæ faciei prospectum. Secundo divinum auxilium, ibi, *Adjutor meus es tu.* Tertio viæ suæ directivum, ibi, *Legem pone mihi Domine.* Circa primum ostendit, quod de re petita habet magnum desiderium et intimum et anxium et assiduum. Intimum, quia *Tibi dixit cor meum.* Aliquando homo aliquid petit ore, sed cor ejus ad alia versatur : Matth. VII, 21 : *Non omnis qui dicit mihi Domine etc.* Isa. XXIX : *Populus hic labiis me honorat etc* *. (* glorificat me)
Sed quando petitio est ex intimo desiderio cordis, tunc est Deo accepta, sed tunc non os tantum, immo cor petit : II Regum VII, 27 : *Invenit servus tuus cor suum ut oraret te oratione hac* : Psalm. CXVIII, 145 : *Clamavi in toto corde.* Anxium et æquum dicit habere cum dicit : *Exquisivit te etc.* Contingit aliquando quod desiderium est intimum et quietum et non multum quærit ; sed quando est anxium, tunc vere quærit : unde dicit, *Exquisivit te*, idest frequenter et diligenter quæsivit. Et hoc etiam ostendit æquum desiderium : quia imago non perficitur nisi pertingat ad exemplar ad quod est facta : unde dicit, *Exquisivit te facies mea.* Facies hominis interior est, in qua visus est interior, idest anima sive mens rationalis, et hæc, scilicet facies mea quæ est facta ad imaginem tuam, exquisivit te. Unde non potest reformari et perfici nisi jungatur tibi, *Domine.* Unde sicut quælibet res quærit suam perfectionem, ita mens nostra quærit Deum. Et ostendit quod sit assiduum, quia *Requiram*, idest iterum et iterum quæram : Isa. XXI, 12 : *Si quæritis, quærite* : Matth. VII, 7 : *Quærite et invenietis.* Hoc est proprium diligentis, quærere sæpe rem dilectam. Et quid quærit, ostendit cum dicit, *Faciem tuam Domine requiram.* Hoc petebat Moyses Exo. XXXIII, 18 : *Ostende mihi* ** (** gloriam) *faciem tuam.* Et Dominus non statim ostendit, sed dixit, *Ostendam tibi omne bonum* : Luc. X, 23 : *Beati oculi qui vident quæ vos videtis.* Et ideo David non erat extra spem, sed adhuc quærebat ; unde alibi dicit, *Ostende nobis faciem tuam etc.* Job. XXXIII, 26 : *Deprecabitur Deum suum, et placabilis erit, et videbit faciem ejus in jubilo.*

9. *Ne avertas.* Hic proponit triplicem petitionem. Et primo petit non fraudari a re desiderata. Secundo petit amoveri causam per quam posset fraudari. Tertio

petit dirigi in via, ibi, *Legem pone*. Dicit ergo, *Faciem tuam, Domine, requiram*. Et rogo, *Ne avertas faciem tuam a me*; quasi dicat, sicut avertit se homo faciem ab homine, quando non vult eum audire. Sed aliter est in Deo quam in homine. Homo enim avertens faciem mutatur. Ipse Deus autem immobilis est ; sed dicitur avertere faciem, inquantum nos avertimur et immutamur. Et per hoc quod in corde nostro fit aliquod velamen quo inepti reddimur ad videndum faciem suam. Et ideo *littera* Hieronymi habet, *Ne abscondas* : Isa. VIII, 17 : *Expectabo Dominum qui abscondit faciem suam a domo Jacob*. Causa vero aversionis est ira Dei in pœnam peccati. Et hæc aversio est maxima pœnarum ; et hoc est quod dicit, *Et ne declines in ira a servo tuo*, idest ne irascaris mihi in hoc quod declines faciem tuam a me. Et dicit, *In ira* : quia aliquando declinat in misericordia, cum scilicet non respicit peccata : Ps. L, 11 : *Averte faciem tuam a peccatis meis*. Aliquando declinat in providentia, quando scilicet permittit aliquem cadere ut fortius resurgat, quia *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*. Rom. VIII, 28.

10. *Adjutor*. Hic petit divinum auxilium in agendis antequam veniat ad faciem, ne scilicet impediatur a visione faciei. Et primo ponit petitionem. Secundo dictorum rationem, ibi, *Quoniam pater meus*. Petit ergo divinum auxilium dicens, *Peto videre faciem tuam*, sed ad hoc pervenire non possum per me : ergo, *Tu esto adjutor meus*, ut ad hoc perveniam : Ps. CXX, 2 : *Auxilium meum a Domino*. Sed quantum ad superficiem non videtur ista *littera* recta esse, quia melius videtur dicendum esse, *Adjutor meus es tu*, et sic habetur in hebraico, scilicet auxilium meum fuisti. Et secundum hoc commemorat beneficium ; quasi dicat : Adjutor fuisti. Non ergo de cetero, *Derelinquas me*. Et petit duo removeri, scilicet ipsam desertionem et contemptum interiorem : nam si homo sibi derelinquitur, perit. Oseæ XIII, 9 : *Perditio tua, Israel ex te*. Deserit autem aliquis aliquem, quia despicit eum. Et Deus despicit nos, quia sumus fragiles per naturam, et corrupti per culpam ; et ideo dicit, *Neque despicias me Deus*. Et quare hoc? Quia tu me creasti, et es, *Salutaris meus*, idest tu me salvasti. Nullus autem despicit opera sua : Ps. CXXXVII, 8 : *Opera manuum tuarum ne despicias*. Consequenter ponitur ratio dictorum ; unde sequitur, *Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me* ; quasi dicat : Quia inveni te adjutorem in omnibus aliis deficientibus, *Ne despicias me*. Et sic primo ponit defectum humani auxilii. Secundo ponit auxilium divinum. Hæc littera legitur dupliciter. Uno modo de David ad litteram, sicut habetur in historia I Reg. XVI : quando fuit David unctus, Isai præsentavit majores filios ; Dominus autem elegit David, quia Samuel petiit eum. Vel potest legi in persona viri justi, quia ad litteram speranti in Domino, deficit omne humanum auxilium : Job. XIX, 14 : *Dereliquerunt me propinqui mei; et qui me noverant, obliti sunt mei*. Eccli. LI, 10 : * *Circumspisciens eram ad adjutorium hominum, et non erat*. Sed Dominus hunc assumpsit et assumit curæ suæ, et hoc melius est : Ps. LXIV, 5 : *Beatus quem elegisti et assumpsisti etc*. Mystice autem, *Pater meus*, idest Adam, *et mater mea*, idest Eva, *dereliquerunt me*, idest desertioni me exposuerunt per peccatum. Vel, *Pater meus*, idest diabolus, quia pater meus fuit in statu peccati : *Dereliquit me*, quia non habet potestatem in me, *mater mea*, Babylon, *Dereliquerunt me*, idest contempserunt me. Et hoc quia, *Dominus assumpsit me*.

* Respicien

11. *Legem*. Supra Psalmista posuit duas petitiones : prima fuit de divinæ faciei prospectu ; secunda de divinæ protectionis auxilio ; hic autem ponit aliam petitionem de directione viæ suæ : et circa hoc duo facit. Primo ponit petitionem. Secundo ostendit necessitatem, ibi, *propter inimicos*. Circa primum duo facit. Primo ponit legis petitionem. Secundopetit directionem in his quæ sunt legis, ibi, *Et dirige*. Dixerat supra, *Unam etc*. et quid hoc sit explicavit, scilicet videre faciem tuam. Et quia ad hanc visionem, cum sit ardua, pervenitur quadam ardua via, per quam nullus vadit sine auxilio Dei, petit illud tri-

bui[1] LXXXIII, 6 : *Beatus vir cujus est auxilium abs te, quia ibunt de virtute in virtutem.* Quia vero qui per viam ignotam vadit, indiget ductore, petit eum, dicens, *Legem pone mihi Domine, in via tua*; quasi dicat : Imminet mihi ascendere per viam, in qua peto ut ponas mihi legem. Lex est regula agendorum. In hac via proceditur per actus virtutum ; et ideo necessaria est lex, quæ est regula actuum humanorum ; quasi dicat : Da mihi regulam qualiter ambulem. Hieronymus habet sic, *Illuxit mihi Dominus viam.* Prov. VI, 23 : *Mandatum lucerna est, et lex lux.* Dare legem est illustrare. Sed quandoque scit aliquis in universali quid sit fiendum, sed non scit in particulari, præcipue propter seductores. Et contra hoc petit dicens, *Dirige me in semitam rectam* : Isa. XVI, 7 : *Semita justi recta est, rectus callis justi ad ambulandum.* Et hoc, *Propter inimicos meos.* Hæc est causa quare peto dirigi in semita recta. Quia ille qui scit viam, et via est recta, securus incedit si non inveniat adversarium ; sed quando inimicum vel adversarium suum invenit, indiget protectione et directione : Ps. CXLI, 4 : *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.* Isti inimici nostri sunt concupiscentiæ carnis, prava desideria, dæmones, pravi homines, sive peccatores, qui obsistunt in via eundi ad Deum.

12. *Ne tradideris.* Hic exponit quod dictum est ; et duo dicit. Primo petit liberari ad inimicorum periculo. Secundo ostendit se inimicos habere, ibi, *Quoniam insurrexerunt.* Dicit ergo : *Ne tradideris me in animas tribulantium me :* quasi dicat : Sic peto dirigi in via, quod non incidam in potestatem inimicorum. Et non dicit in manus, sed in animas, idest in voluntates. Sed contingit quod sancti traduntur in manus inimicorum, quia *Terra data est in manus impii*, ut dicitur Job. IX, 24. Sed non in animas ; quia voluntatis eorum est ut trahantur ad malum, sed Deus hoc non permittit : Eccl. XVIII, 31 : *Si præstes animæ tuæ concupiscentias tuas, faciet te in gaudium inimicis tuis. Quoniam insurrexerunt.* Hic ostendit se habere inimicos. Et primo ponit eorum conatum. Secundo eorum defectum. Dico, *Propter inimicos*, et hoc, *Quoniam insurrexerunt in me testes iniqui.* Hæc verba exponuntur tripliciter : historice, allegorice et moraliter : historice, quia ad litteram aliqui mali testes falsum dixerunt contra David, scilicet Doeg Idumaeus qui accusavit sacerdotem et David, et alii. Allegorice de Christo, contra quem iniqui testes accusantes eum insurrexerunt : Matth. XXV, 11 : *Novissime venerunt etc.* Moraliter, quia contra unumquemque justum falsi testes quandoque sunt falsi doctores, sua doctrina conantes a recta via alios declinare : Isa. V, 20 : *Væ qui* dicunt malum bonum et bonum malum.* Item adulatores dicuntur testes falsi : Isa. III, 12 : *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt* : Prov. XIX 9 : *Testis falsus non erit impunitus. Et mentita est etc.* Hic ponit eorum defectum. Hæc verba secundum quod hic ponuntur, tripliciter intelligi possunt. Uno modo sic. Dicitur aliquis loqui sibi, quando solus intelligit verba sua ; sed quando aliis, non : II Cor. XIV, 12, *Qui loquitur lingua, sibi et Deo loquitur, non hominibus ;* et sic est sensus : Sunt falsi testes ; et loquuntur mendacium, et persuadent ; sed iniquitas eorum mentita est sibi ; quasi dicat, Non mihi, quia non acquiesco eis. Vel *mentita est iniquitas sibi*, idest sui damno : quia ex mendacio eorum quod intenderant, ipsi incurrerunt malum : Eccl. XXVII, 29 : *Qui laqueum** aliis ponit, peribit in illo.* Vel *Mentita etc.* quia non pervenerunt ad effectum de hoc quod proposuerunt facere mihi et aliis justis viris : Job V, 13 : *Consilia pravorum dissipat.* Hieronymus habet, *Apertum etc.* idest aperte locuti sunt contra me.

14. *Credo videre.* Hic ponit spem de exauditione. Et primo ponit spem quam ipse habet. Secundo hortatur alios ad eamdem, ibi, *Expecta Dominum.* Sua petitio erat ut videret Deum : et ideo dicit, *Credo*, idest firmam fiduciam habeo. *Videre bona Domini*, idest videre Deum facie ad faciem : Job. XIX, 25 : *Scio quod Redemptor meus vivit etc, et in carne*

* dicitis

** alii

[1] Al. : « tituli. »

mea videbo Deum, unde non dicit, videre Dominum, sed bona Domini; quod potest intelligi dupliciter. Vel bona Domini, idest a Domino, et sic non sumitur hic. vel bona, idest quæ sunt in Domino; et hoc modo sumitur hic: hæc omnia enim sunt in eo sicut in fonte primo, et sunt idem quod ipse: Sap. vii, 11: *Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa etc.* Et ubi? *In terra viventium.* Visio Dei est vita æterna, ut dicitur Joan. xvii. Hæc terra est viventium [1]: quia sicut terra est patiens respectu cœli fecundantis eam, ita vita beatorum immediate perficitur a Deo.

15. *Expecta.* Hic inducit alios ad expectandum, cum dicit, *Expecta Dominum:* Isa. xxx, 18: *Beati omnes qui expectant eum.* Et dum expectas, habeas fiduciam in opere; unde dicit, *Viriliter age*, scilicet interius et exterius: Isa. xxxv, 3: *Confortate manus dissolutas.* Et hoc præmittit, quia, *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Unde, *Sustine Dominum*, scilicet bona quæcumque faciens, etiamsi videantur adversa: Eccli. ii, 16: *Væ his qui perdiderunt sustinentiam, et qui dereliquerunt vias rectas, et diverterunt in vias pravas.* Vel, *Sustine Dominum*, idest expecta Dominum. Et tunc repetit ad majorem certitudinem.

PSALMUS IPSI DAVID XXVII

1. Ad te Domine, clamabo: Deus meus, ne sileas a me, ne quando taceas a me, et assimilabor descendentibus in lacum.

2. Exaudi, Domine, vocem orationis meæ dum oro ad te: dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.

3. Ne simul tradas me cum peccatoribus, et cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Qui loquuntur pacem cum proximo suo; mala autem in cordibus eorum.

4. Da illis secundum opera eorum, et secundum nequitiam adinventionum ipsorum. Secundum opera manuum eorum tribue illis: redde retributionem eorum ipsis.

5. Quoniam non intellexerunt opera Domini, et in opera manuum ejus: destrues illos, et non ædificabis eos.

6. Benedictus Dominus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ.

7. Dominus adjutor meus, et protector meus: et in ipso speravit cor meum, et adjutus sum. Et refloruit caro mea, et ex voluntate mea confitebor ei.

8. Dominus fortitudo plebis suæ, et protector salvationum Christi sui est.

9. Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hereditati tuæ: et rege eos, et extolle illos usque in æternum.

1. In præcedenti Psalmo Psalmista ostendit fiduciam quam habet de Deo; hic autem ut non deficiat in fiducia, adjungit Psalmum orationis. Titulus *Psalmus ipsi David.* Secundum litteram dicitur quod aliqui Psalmi pertinebant ad personam David, inter quos est iste, quasi iste pertineat ipsi David. Vel huic, quia ipse faciebat, et hunc et alios per se cantabat. Mystice huic David intitulatur iste Psalmus non figurali, sed vero David, scilicet Christo. In hoc enim Psalmo mystice agitur de oratione Christi ad Patrem, secundum quod liberatur a malis passionibus. Tria ergo agit in hoc Psalmo. Primo petit exaudiri; secundo ponit petitionem suam, ibi, *Ne simul tradas*; tertio ponit gratiarum actionem, ibi, *Benedictus Dominus.* Duplici autem ratione petit exaudiri. Primo ratione periculi imminentis; secundo ratione suæ devotionis, ibi, *Exaudi Domine.* Circa primum tria facit. Primo ostendit indeficiens propositum orandi; secundo petit exaudiri ibi, *Ne sileas*; tertio ponit imminens periculum, ibi, *Ne quando taceas.* Primum ostendit cum dicit, *O Domine, ad te clamabo*, non semel, sed continue. Luc. xviii, 1: *Oportet semper orare.* I Thess. v, 17: *Sine intermissione orate.* Consequenter petit exaudiri: *Ne sileas Deus meus.* Consuetus modus loquendi est, quod quando aliquis exaudit orantem, dicitur ei respondere. Tunc ergo Deus respondere videtur, quando satisfacit voto orantis. Job. xiv, 15: *Vocabis me, et ego respondebo tibi. Ne sileas ergo*, idest non subtrahas mihi responsionem tuam. Gen. xxx, 33: *Respondebit mihi cras justitia mea.* Osten-

ditur consequenter periculum imminens : *Ne quando taceas a me.* Hominis perfecti est, quod si sibi dimittitur, deficiat. Oseæ XIII, 9 : *Perditio tua ex te, Israel; tantummodo ex me auxilium tuum.* Nam si aliquando taceas non exaudiendo me, *Ero similis descendentibus in lacum*, idest in infernum. Isa. XIV, 15 : *Veruntamen** [* infernum] *in infernum detraheris, in profundo laci.* Thren. III, 53 : *Lapsa est in lacum vita mea.* Hieronymus habet : *Ne te tacente assimiler.* Mystice autem, *Glossa* ex persona Christi loquitur quod homo Christus clamet ne deseratur a deitate : et dicit, *Ne sileas* subtrahendo mihi in beneficium resurrectionis, *et ne taceas*, idest ne deseras in passione. Alias essem similis aliis hominibus descedentibus in lacum, sicut inimici æstimant. Psalm. LXXXVII, 5 : *Æstimatus sum cum descendentibus in lacum. Exaudi Domine vocem orationis meæ, dum oro ad te.*

2. Alia ratio est quod petit exaudiri devotio orantis. Hæc autem devotio in duobus consistit : scilicet in interioribus cordis, et exterioribus operibus. In interioribus : quia Deus spiritus est, et eos qui adorant, oportet spirituales esse. Joan. IV, 23 : *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate* : et ideo dicit : *Exaudi deprecationem meam dum oro ad te.* Sed debemus revereri etiam in nostris effectibus, et signis exterioribus ; unde dicit, *Dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.* Hoc dupliciter legitur : vel ad litteram secundum *Glossam*, quod Judæis erat præceptum, ut ubicumque essent, ad illius partem orarent ubi scirent Jerusalem esse. Vel, *Dum extollo*, idest levo *Manus meas ad templum*, idest ad cœlum, Psalm. X, 5 : *Dominus in templo sancto suo etc.* Ergo non solum in devotione cordis orabo, sed etiam in signis exterioribus versus cælum orabo, et aliquam devotionem ostendam. Vel, *Dum manus meas*, idest opera mea, *Extollo ad templum*, idest dirigo ad Deum. Psal. CXL, 2 : *Dirigatur oratio mea*, idest opera mea, *sicut incensum etc.* De Christo autem potest exponi : quia ipse levavit manus suas versus templum, quia ipsum non reprobavit, sed approbando expulit vendentes et ementes in eo. Vel extulit manus in cruce : Isa. LXV, 2 : *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem sed contradicentem mihi. Ad templum*, idest ecclesiam construendam per passionem suam.

3. *Ne simul tradas me cum peccatoribus, et cum operantibus iniquitatem.* Hic ponit petitionem ut non simul commoveatur[1] in punitione cum impiis : et circa hoc facit duo. Primo describit culpam ; secundo ponit pœnam, ibi, *Da illis.* Quantum ad primum, culpam ostendit dicens peccata illorum, scilicet malum propositum et malum actum, dico *Exaudi vocem meam etc.* et hoc est, *Dum oro*, quod liberer a perditione peccatorum : quia licet in vita justi sint simul cum peccatoribus, tamen in judicio non erunt simul. Matth. XXV, 32 : ** *Segregabit bonos a malis.* Psal. [** separabit] XLII, 1 : *Discerne causam meam de gente non sancta etc.* Gen. XVIII, 23 : *Numquid perdes justum cum impio?* et ideo dicit[2] *Ne simul tradas me*, in damnationem, scilicet, *Cum peccatoribus.* Peccatores proprie sunt qui ex habitu peccant, vel peccandi propositum quantum ad actum et executionem peccati habent. Dupliciter quis exequitur actum peccati : scilicet per manifestam injustitiam, et per fraudem. Et hic est qui loquitur pacem quantum ad alios. De primo dicit, *Cum operantibus iniquitatem ne perdas me.* Illi dicuntur iniquitatem operari, qui manifeste faciunt injustitiam. Tamen non omne peccatum fit per injustitiam ; specialiter tamen fit, inquantum non reddit Deo obedientiam. De secundo dicit, *Qui loquuntur pacem cum proximo suo.* Et ponit duo : scilicet dulcia verba eorum in ore : Rom. ult. I, 18 : *Qui per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium.* Prov. XXIX, 5 : *Homo qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus suis.* Aliud tamen habent in corde ; unde sequitur. *Mala autem in cordibus eorum*, scilicet sunt quæ parant inimicis suis. Hier. IX, 8 : *In ore suo pacem cum proximo suo loquitur, et occulte ponit ei insidias.* Hæc

[1] Al. : commisceatur. »

[2] Al. : « peto. »

omnia possunt referri ad Christum, qui in cruce *cum sceleratis* * *deputatus est*, ut dicitur Isa. LIII, 12. Sed petit, ut non simul, idest propter eamdem causam tradatur, idest crucifigatur cum eis : quia passio sive damnatio illorum fuit propter peccatum proprium, passio autem Christi propter iniquitatem nostram. Item, ne eodem fine tradas me cum peccatoribus iniquis, idest non secundum intentionem eorum qui intendebant quod nomen Christi delerent. Et hi sunt qui loquebantur pacem cum proximo suo : et in Christo quando tentabant ut caperent eum in sermone, sed, *Mala erant in cordibus eorum*, idest mala intentio : quia ut caperent, idest ut reprehendere possent. Matth. XXII. Sequitur : *Da illis secundum opera eorum : et secundum nequitiam adinventionum ipsorum.*

* reputatus

4. *Secundum opera etc.* Hic agit de tribulatione et pœna eorum. Et primo ipsam pœnam tangit ; secundo pœnæ æquitatem, ibi, *Secundum opera eorum;* tertio ejus perpetuitatem, ibi, *Quoniam non intellexerunt.* Duplex culpa posita est. Una exterior quæ est oris, alia interior quæ est cordis. Et ideo dicit quantum ad primum, *Da illis secundum opera eorum.* Psal. LXI, 13 : *Reddes unicuique juxta opera sua. Da*, accipitur prænuntiative, idest dabis ; vel conformando se justitiæ divinæ. Ps. LVII, 11 : *Lætabitur justus cum viderit vindictam.* Vel ut referatur hoc ad Christum. Tu Domine pater, *Da illis secundum opera eorum :* quasi dicat : Ex passione mea sequitur utilitas ; sed, *Tu da illis*, scilicet peccatoribus non secundum fructum, sed secundum eorum intentionem quæ fuit mala. Joan. III, 19 : *Erant autem eorum mala opera.* Quantum ad secundum dicit, *Et secundum nequitiam adenventionum ipsorum.* Adinventiones sunt viæ excogitatæ ad nocendum et peccandum. Et hi gravius puniuntur a Deo, sed pœna æqua eis debetur. Hic ita procedit littera : unde dicit, *Secundum opera manuum eorum tribue illis*, quia scilicet non coacti, sed sua prava voluntate peccaverunt. Unde opera eorum sunt opera manuum eorum. Secundum quod refertur ad Christum, sic dicit, *Secundum opera manuum eorum etc.* quia Judæi etsi Christum manu sua non crucifixerunt, tamen et lingua et manu hoc scelus operati sunt, quia per suam potestatem factum est ; unde dicit, *Redde retributionem eorum ipsis*, ut scilicet sicut ipsi mala intentione hoc fecerunt, ita tu eis mala retribuas. Matth. VII, 2 : *Mensura qua mensi fueritis remetietur vobis.*

5. *Quoniam non intellexerunt opera Domini, opera manuum ejus etc.* Supra præmisit Psalmista pœnam debitam malis, et ejus æquitatem ; hic consequenter ponit ejus pœnæ perpetuitatem : et facit duo in isto versu. Primo tangit pœnæ irreparabilitatem ; secundo causam. Sciendum est autem, quod homo frequenter peccat, et ex hoc incurrit reatum pœnæ, sed quoniam per multa opera divinæ justitiæ homo provocatur ad timorem, et per opera misericordiæ provocatur ad spem, quandoque convertitur ad pœnitentiam et sanatur ; sed si in consuetudine induretur in peccato, et intellectum perdit, non est spes salutis. Job : *Quia nullus intelligit, in æternum peribunt.* Isa. VI, 10 : *Excæca cor populi ejus etc.* Et ideo pro causa pœnæ irreparabilis præmittit carentiam intellectus. Notandum est, quod non omne opus est opus manuum, sed exteriora : quædam etiam sunt interiora opera. Ita in Deo quædam sunt spiritualia quæ operatur in nobis. Isa. XXVI, 12 : *Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine.* Quædam corporalia ut cœli. Ita etiam Christi spiritualia sunt opera, salus fidelium : corporalia vero sunt miracula. Joan V, 36 : *Opera quæ ego facio testimonium perhibent de me.* Et ideo dicit, *Quia non intellexerunt opera Domini*, scilicet spiritualia, *et opera manuum ejus*, scilicet corporalia, *destrues illos*, et ita destrues quod non *ædificabis.* Et refertur hoc ad duplicem destructionem : scilicet spiritualem ; quia destructi per casum a fide, et non a notitia Dei. Ps. LVIII, 12 : *Disperge illos in virtute tua, et depone eos etc.* Sed tamen isti qui sic sunt destructi, aliquando reædificantur, sicut Petrus ; et sic etiam isti reædificantur, vel reædificabuntur usque ad finem mundi. Rom. XI, 25 : *Cæcitas ex parte contingit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic*

omnis Israel salvus erit. Vel refertur ad corporalem destructionem : quia destructi per Romanos nunquam reædificati sunt, nec unquam reædificabuntur : vel destructi per Babylones et revelati per Persas : vel destructi per Antiochum et relevati per Romanos ; sed per Romanos ita tandem destructi, quod nunquam reædificati sunt.

6. *Benedictus Dominus.* Hic quasi exauditus gratias agit. Et primo de beneficiis sibi collatis ; secundo agit gratias de beneficiis collatis toti populo, ibi, *Dominus fortitudo.* Circa primum duo facit. Primo agit gratias pro sua exauditione ; secundo ostendit, in quo fuit exauditus, ibi, *Dominus adjutor meus.* Dicit ergo : Ego petivi, et sum exauditus in petitione mea ; unde, *Benedictus Dominus.* Benedicere Dei nos, est causare bonitatem in nobis, quia *dixit, et facta sunt.* Ps. XXXII, 9 : Benedicere nos Deo, est agnoscere ejus bonitatem, qua nobis bene facit: et nihil ei accrescit ex hoc. Hoc tamen faciendum est nobis pro omnibus beneficiis. II Cor I, 3 ; *Benedictus Deus, et Pater Domini nostri Jesu Christi, pater misericordiarum etc.* Tob. XII, 6 : *Benedicite Deum cœli, quia fecit nobiscum misericordiam suam.* Et ideo dicit, *Quoniam exaudivit vocem deprecationis meæ*, idest devotionem orationis meæ. Jacobi ult. 16 : *Multum valet deprecatio etc.*

7. Hic ostendit, in quo est exauditus, scilicet quia consecutus est auxilium Dei : et circa hoc facit tria. Primo ponit beneficium divini auxilii ; secundo meritum beneficii, ibi, *Et in ipso speravit cor meum ;* tertio effectum beneficii, ibi, *Et refloruit.* Homo indiget divino auxilio ad duo : ad bene agendum, et quod liberetur a malis, et quod promoveatur ad bonum. Quantum ad primum dicit, *Dominus adjutor meus.* Joan. XV, 5 : *Sine me nihil potestis facere.* Isa. L, 7 : *Dominus Deus auxiliator meus.* Quantum ad secundum dicit, *Et protector meus :* et protector a malis, sicut scutum protegens hominem ab exterioribus telis. Isa, XLIX, 2 : * *Sub umbra manus suæ protexit me.* Psalm. LXIII, 3 : *Protexisti me, Deus, a conventu malignantium.* Sed quo merito me defendis ? Numquid meo ? Non. Sed non alio, nisi quia *In ipso speravit cor meum.* quasi ex intimo affectu de ipso confido. Psal. XXV, 2 : *In te confido, non erubescam.* Et ideo, *Adjutus sum.* Isa. XL, 31 : *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.* Hæc autem omnia possunt referri ad Christum inquantum homo : nam ut Deus, omnes ipse juvat et protegit simul cum Patre ; inquantum homo, est juvatus et protectus a Patre. Et sequitur, *in ipso.* Effectus auxili ponitur hic quantum ad duo. Primo quantum ad carnem ; secundo quantum ad animam ; unde dicit, *Et refloruit.* Juventus hominis comparatur flori : quia sicut flos est præsagium fructus, ita juventus hominis est præsagium vitæ futuræ. Psalm. LXXXIX, 6 : *Mane sicut herba transeat.* Tunc ergo caro reflorescit, quando antiqua juvenescit ; quoniam homo in tristitia videtur senescere, in lætitia videtur juvenescere ; sed tamen caro Christi floruit flore honestatis et incorruptionis. In primo homine floruit caro ejus per innocentiæ puritatem, sed peccando inquinata est. Sed in Christo refloruit in resurrectione : fuit enim de Spiritu sancto sine peccato concepta. Isa. XI, 1 : *Flos de radice ejus ascendet.* Item in primo statu natura humana floruit, quia erat incorruptibilis : sed per peccatum est subjecta corruptioni : Rom. VIII, 10 : *Corpus*** *per peccatum mortuum est.* Sed Christus refloruit in resurrectione : Cant, I, 15 : *Et lectulus noster floridus est.* Quantum ad animam dicit, *Et ex voluntate mea confitebor tibi.* Anima quamdiu est in peccato, habet voluntatem a Deo aversam, et ad temporalia conversam ; sed quando per conversionem reparatur, tunc convertitur ad Deum voluntas ejus, et confitetur Deum laudando ipsum. Vel si dicatur hoc de Christo, refertur ad membra sua, scilicet fideles : Psalm. LIII, 8 : *Voluntarie sacrificabo tibi et confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est.*

** *propter*

8. *Dominus.* Hic agit gratias pro beneficiis populi. Et primo ponit beneficia jam exhibita. Secundo petit ea continuari, ibi, *Salvum fac populum tuum.* Eadem beneficia quæ sunt sibi facta cum dicit, *Dominus adjutor meus etc.*, dicit

facta esse populo cum dicit, *Dominus fortitudo*, populi Judæorum per me liberati a Philistæis. Et Christus est fortitudo populi ejus liberati per eum a peccato : Isa. XII, 2 : *Fortitudo mea Dominus, et factus est mihi in salutem :* Psalm. CXLIII, 2 : *Protector meus, et in ipso speravi.* Et hic est protector salvationum, idest protegit eos qui salvati sunt per Christum *:* Act. IV, 12 : *Non est aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat nos salvos fieri.* Christus ergo protegit nos in præsenti, ut non cadamus in peccatum ; et ideo, *Salvationum*, idest prædestinatorum ad salutem proteget in futuro, liberando ab omni malo : Apoc. VII, 16 : *Non esurient, neque sitient amplius, neque cadet super illos sol,neque ullus æstus etc.*

9. *Salvum fac.* Hic ostendit continuationem beneficiorum sive salutis. Et primo ponit salutem. Secundo modum, ibi, *Benedic.* Dicit ergo, *Domine*, tu qui es protector meus : *Salvum fac populum tuum*, idest rogo ut ad salutem eos perducas : Joan. XVII, 15 : *Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves a malo :* Isa. XLV, 17 : *Salvatus est Israel in Domino salute æterna.* Consequenter ponit modum perveniendi ad salutem : ad quam ut perveniatur, requiruntur tria : scilicet donum gratiæ, gubernatio, et spiritualis profectus. Quantum ad primum dicit. *Et benedic hereditati tuæ*, idest confirma dona ejus, Prov. X, 6 : *Benedictio Domini super caput justi.* Et dicit *hereditati*, quia electi sunt hereditas : Psalm. XXXII, 12 : *Beata gens cujus est etc.* Quantum ad secundum dicit, *Et rege eos*, quia etiam cum gratia necessaria est gubernatio : Pro. XI, 14 : *Ubi non est gubernator, populus corruet.* Quantum ad tertium dicit, *Et extolle eos*, idest promove per profectum, *usque in æternum.* Duobus modis potest intelligi. Primo in intellectu, quando elevatur ad manifestam cognitionem veritatis : Isa. LII, 13 *: Ecce intelliget servus meus, et exaltabitur.* Secundo in affectu, quando non cupit carnalia, sed spiritualia *: Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo*, Philip. I, 23 : Quoniam removetur ab hac vita ad vitam gloriæ : Isa. LVI, 5 : *Sustollam te super altitudinem nubium, et cibabo te etc.*

PSALMUS XXVIII

1. *In consummatione Tabernaculi.*

Afferte Domino filii Dei.

2. Afferte Dominos filios arietum.

3. Afferte Domino gloriam et honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus : adorate Dominum in atrio sancto ejus.

4. Vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit : Dominus super aquas multas. Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia.

5. Vox Domini, confringentis cedros ; et confringet Dominus cedros Libani.

6. Et comminuet eas tanquam vitulum Libani : et dilectus quemadmodum filius unicornium.

7. Vox Domini intercidentis flammam ignis, vox Domini concutientis desertum ; et commovebit Dominus desertum Cades. Vox Domini præparantis cervos, et revelabit condensa : et in templo ejus omnes dicent gloriam.

8. Dominus diluvium inhabitare facit : et sedebit Dominus rex in æternuim ; Dominus virtutem populo suo dabit : Dominus benedicet populo suo in pace.

1. In aliis Psalmis commemoravit Psalmista fiduciam quam habet de Deo ; hic autem quasi liberatus gratias agit. Et primo ponuntur Psalmi pertinentes ad gratiarum actionem. Secundo commemorat beneficia præstita, ibi. *In te Domine speravi.* Circa primum duo facit. Primo invitat alios ad gratiarum actiones. Secundo ipse gratias agit, ibi, *Exaltabo te.* Titulus, *Psalmus David in consummatione tabernaculi* : et nota historiam I Reg. IV, ubi filii Israel tempore Heli pugnaverunt contra Philistæos, et arca Dei capta[1] est, et fuit in terra illa sex mensibus, tandem propter plagam remiserunt eam in Gabaa : et mortuo Saule, David tulit eam, et portavit in Hierusalem, et fecit ei tabernaculum, et lusit ante eam, ut habetur II Reg. VI ; et tunc videtur factus fuisse iste Psalmus. Mystice per taberna-

[1] Al. : « rapta. »

culum designatur sancta ecclesia : Apoc. xxi, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus*. Hoc tabernaculum, scilicet Ecclesia, ereptum est de manibus Philistiim, idest dæmonum : et quæ in Psalmo isto dicuntur, pertinent ad dona Spiritus sancti per quæ istud tabernaculum consummatur. Dividitur ergo in partes duas. In prima invitat alios ad offerendum Deo per gratiarum actionem. Secundo commemorat beneficia, ibi, *Vox Domini super aquas*. Circa primum tria facit. Primo ostendit cui sit offerendum. Secundo qui offerat. Tertio quid debeant offerre. Dicit ergo, *Afferte*. Sed cui? *Domino*, soli, non alii : Exod. xxii. Quod soli Deo debeat offerri, dicitur I Paral. ult, 14 : *Tua sunt omnia; et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi*. Qui debebant offerre ostendit, *Filii Dei* : Eccli. xxxiv, 23 : *Dona iniquorum non probat Altissimus* : Gen. iv, 4 : *Deus primo respexit ab Abel, et ad munera ejus postea,* quia debet homo primo Deo placere, et postea ei oblationem facere ; et ideo dicit, *Filii Dei*, per fidem : Joan. i, 12 : *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus*. Item per charitatem : I Jo. iii, 1 : *Videte qualem charitatem dedit nobis Deus etc*. cum- Per bona opera : Rom. viii, 14 : * *Qui* le *Spiritu Dei aguntur, hi fili Dei sunt*.

2. *Afferte*. Hic ostendit quid debeat offerri. Et primo ponit corporalem sacrificium. Secundo spirituale, ibi, *Afferte Domino gloriam*. De tribus generibus animalium fiebat oblatio : scilicet de bobus, capris, et arietibus : et super cætera animalia agnus maxime consuetum sacrificium erat. Unde Exod. xxix, dicitur, quod quolibet mane et vespere unus agnus immolabatur : quia per agnum maxime et expressius figurabatur Christus : Joan. i, 29 : *Ecce Agnus Dei*. Et ideo dicit, *Afferte Domino filios arietum*, idest agnos. Mystice arietes sunt principes gregis, idest Apostoli : Psalm. xlvi, 10 : *Principes populorum congregati sunt*. Filii eorum sunt fideles : I Cor. iv, 15 : *In Christo Jesu per evangelium ego vos genui. Afferte*, ergo vos ipsos Deo, qui estis filii arietum.

3. *Afferte*. Consequenter ponit spirituale sacrificium. Et primo ponit ipsum. Secundo manifestat, ibi, *Afferte Domino gloriam nomini ejus*. Notandum, quod Dominus voluit sibi offerri ista non propter se, quia ipse dixit, *Numquid manducabo carnes taurorum etc.,* sed ut cognoscamus eum principium omnium bonorum nostrorum, et finem, in quem omnia sunt referenda : et ideo nulli licet offerre sacrificium nisi Deo. Deus enim est finis, et nihil possumus ei addere ; et ideo debemus eum glorificare, ut omnia quæ facimus, in ejus gloriam faciamus : I Cor. x, 31 : *Omnia in gloriam Dei facite*. Item Deus est principium, et ideo debemus ei honorem. Malach. i, 6 : *Si ego Dominus, ubi est honor meus?* et ideo dicit, *Afferte Domino gloriam et honorem* : I Tim. i, 17 : *Soli Deo honor et gloria. Adorate Dominum*. Hic manifestat spirituale sacrificium. Et primo ostendit quomodo debemus ei gloriam. Secundo quomodo debemus sibi honorem. Dicit ergo quod ipse Deus est gloriosus, et ideo debemus sibi gloriam ; unde dicit, *Afferte Domino gloriam nomini ejus*. Ipse in se gloriosus est ; sed nomen ejus debet in nobis gloriosum esse, idest oportet ut in notitia nostra sit gloriosum. Et quo sit ipse in nobis gloriosus et clarus, debemus ei honorem dare : et ideo dicit, *Adorate Dominum in atrio sancto ejus*, idest in Ecclesia ista, quæ est sicut atrium cœleste. Vel *In atrio*, idest in mente : Joan. iv, 23 : *Veri adoratores etc*.

4. *Vox Domini super aquas*. Hic ponit divina beneficia. Et primo præterita. Secundo futura, ibi, *Dominus diluvium etc*. Circa primum duo facit. Primo enumerat beneficia præstita. Secundo concludit gratiarum actionem, ibi, *Et in templo ejus*. Præstita beneficia possunt exponi figuraliter et mystice. Figuraliter quidem ; et sic in prima parte ponit duo beneficia præstita : scilicet in exitu, secundo post exitum de eo, ibi, *Vox Domini confringentis*. Et primo commemorat beneficium eductionis de Ægypto. Secundo manifestat illud. Dicit ergo, *Vox*, idest imperium, *Domini*, fuit *super aquas*, maris divisi, ut dicitur Exod. xiv. Et magnificat hoc tripliciter. Primo ex parte auctoritatis, *Deus majestatis*, qui scilicet

* est... gloria

est ipsa majestas : Isai. vi, 3 : *Plena* erat omnis terra majestate ejus. Intonuit*, quia cum elevasset Moyses manus, flavit ventus. Et hunc flatum dicit, *Intonuit*, quia tonitruum ex commotione ventorum fit. Item ex parte materiæ : quia siccavit non parvas aquas, sed multas, scilicet maris : Isa. li, 10 : *Numquid non siccasti mare?* Sap. x, 18 : *Transvexit eos per aquam nimiam.* Item ex parte effectus, ex hoc quod fuit magnæ virtutis in hoc quod dejecit inimicos : Exod. xv, 6 : *Dextera tua, Domine, percussit inimicum:* propter quod dicitur, *Vox Domini in virtute.* Item alius effectus est magnificentiæ ; unde dicit, *Vox Domini in magnificentia*, quia fecit transire per siccum mare ; unde sequitur ibidem, scilicet Exo. xv, 11 : *Magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis etc. Vox Domini confringentis cedros, et confringet Dominus etc.*

5. Consequenter commemorat beneficia præstita post transitum. Et hoc potest dupliciter intelligi. Primo per remotionem a malo. Secundo per collationem bonorum, ibi, *Vox Domini concutientis.* Circa primum duo facit. Primo ponit beneficium. Secundo facilitatem conferendi beneficium, ibi, *Et comminuet.* Dicit ergo, *Vox Domini confringentis cedros.* Cedri sunt homines magni : et signat Amorrhæos qui erant magni et fortes : Amos ii. 9 : *Exterminavi ante faciem ejus Amorrhæum, cujus altitudo cedrorum altitudo illius, et fortis ipse quasi quercus.* Item in tota terra quæ promissa erat eis, erant Amorrhæi et aliæ gentes, quæ non poterant exterminari et subjugari usque ad tempus David. Omnes Amorrhæi adhuc habitabant circa Libanum, ut dicitur Josue 15. Et ideo dicit, *Confringet Dominus cedros Libani*, idest Amorrhæos, qui adhuc habitabant ibi, *Et comminuet eos tanquam vitulum Libani, et Saron tanquam filium unicornium.* Hebræi habent sic, *Et comminuet eas tanquam vitulum Libani, et Saron sicut filium bubalorum.* Et est sensus litteralis : quia differentia est inter bubalos et boves ; quia bubali in paludibus nutriuntur, boves autem in montibus. Erant enim in monte Libani multa pascua in quo crescebant magni cedri. Item erant ibi vituli, et boves. Dicit ergo. Ita erit facile Deo comminuere cedros Libani, sicut si comminueret vitulum Saron. Saron est locus quidam : Isa. xxxv, 2 : *Decor Carmeli et Saron.* Hic locus est aquosus, ubi bubali pascuntur ; quasi dicat : Etiam Saron comminuet sicut filium bubali, vel vitulum. Mystice *Vox Domini super aquas.* Duplex beneficium innuit, scilicet conversionis et donorum quæ dantur conversis. *Vox Domini in virtute.* Secundum mysterium potest dupliciter exponi. Uno modo, ut referatur ad prædicationem Christi ; et sic agitur de conversione Judæorum et gentium : Judæorum, cum dicit, *Super aquas.* Homines assimilantur aquis : quia sicut *aquæ homines fluunt, et non revertuntur.* II Reg. xiv, 14 : Unde super aquas dicitur vox, idest prædicatio Domini, idest super populum Judæorum, quia ex doctrina Dei nondum incarnati, sed expectati, Judæi conversi sunt ad Deum. De conversione gentium sequitur cum dicit, *Deus majestatis intonuit.* Tonitruum formatur in nube, in qua signatur ipsa Incarnatio quæ est sicut nubes : Isa. xix, 1 : *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, Deus ergo majestatis intonuit*, idest omnipotens intonuit per prædicationem de nube carnis suæ : Job xxxvii, 5 : *Tonabit voce sua mirabiliter.* Et dicit, *Super aquas multas;* quia vox Domini incarnati fuit non tantum super Judæos, sed super Gentiles : Isa. xlix 6 : *Dedi te in lucem Gentium etc.* Vel *Super aquas*, baptismi : unde ex tempore quo Christus est baptizatus, iste Psalmus cantatur, *Vox Domini in virtute.* Supra Psalmista secundum mysticum intellectum tetigit mysterium conversionis Judæorum et gentium ; hic autem ponit beneficium temporalium donorum : et circa hoc tria facit. Primo proponit spiritualia dona, Secundum ponit vitiorum extirpationem quæ sequitur ex eis, ibi, *Vox Domini confringentis.* Tertio profectionem seu promotionem ad bona ibi, *Vox Domini præparantis.* In spiritualibus donis hæc est differentia, quia quibus dantur spiritualia dona, quibusdam dantur ad ea quæ conveniunt communiter, et agenda sunt, et sunt de necessitate salutis : quibus-

dam ad quædam ardua, sicut ad miracula facienda, et hujusmodi. Quantum ad primum dicit, *Vox Domini in virtute*: idest ex imperio Domini datur virtus ad implendum præcepta. Quantum ad secundum dicit, *Vox Domini in magnificentia*, idest ex imperio Domini datur virtus sanctis suis magna faciendi: Ps. LXVII, 35: *Super Israel magnificentia ejus. Glossa* hæc adaptat donis Spiritus sancti. Et primum, scilicet conversionem fidelium ad donum timoris qui fit divina virtute, ad quam pertinet timores admittere. Magnificentia pertinet ad donum scientiæ, quia ad scientiam pertinet magna agere: Eccl. XXV, 13: *Quam magnus est qui invenit sapientiam! Vox Domini confringentis.* Hic agit de exclusione vitiorum, Et tangit primo vitium superbiæ. Secundo concupiscentiæ, ibi, *Vox Domini intercidentis flammam ignis.* Tertio vitium infidelitatis sive contemptus, ibi, *Vox Domini concutientis desertum.* Ostendit ergo primo exclusionem superbiæ. Unde notandum est quod sicut abietes sunt magnæ, ita et cedri; et ideo per eas signatur superbia. Dicit ergo, *Vox Domini confringentis cedros*, idest virtus imperii divini super omnes superbos: Isa XIV, 11: *Detracta est ad inferos superbia tua: Et comminuet cedros Libani*, idest vox Domini super arrogantes et superbos ipsos comminuendo sua potentia: quia omnes reges per hoc conversi sunt ad Christum; et finaliter super cedros Libani, quia majores Judæorum conversi sunt, sicut de Nicodemo, Joan. III.

6. Item. *Et comminuet eos tamquam vitulum.* Hic ponitur perfectio conversionis. Mons Libani est valde pascuosus, et sacerdotes propter copiam victimæ faciebant pascere ibi boves: et ideo, *Comminuet eos tamquam vitulum Libani*, idest humiliabit eos sicut vitulum Libani, ut scilicet seipsos in sacrificium offerant, sicut offertur vitulus quia nutritur in monte Libani. Et hoc patet, quia multi magni se martyrio exposuerunt pro Christo: Matth. XXII, 4: *Tauri mei et altilia occisa sunt. Et dilectus quemadmodum filius unicornium.* Hoc potest dupliciter legi. Primo, ut significet auctoritatem comminutionis; quasi dicat: Dilectus faciet ea. Et secundum hoc dilectus ponitur singulariter, quasi auctoritatem habens. *Hic est Filius meus etc.* Matth. III, 17: Et hæc faciet, *Quemadmodum filius unicornium*, idest filius Judæorum, quia mysterium Incarnationis hæc operabatur; et Judæi unicornes dicuntur, inquantum gloriantur in cultu unius Dei. Vel unicornis dicitur, quia secundum generationem æternam est sine matre, et secundum temporalem generationem fuit filius sine patre. Aliter, *Dilectus etc*, idest Christus in exemplum hujus comminutionis patietur, dabit[1] exemplum aliis patiendi: I Petr. II, 21: *Christus est passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.* Et patietur non inquantum Deus, sed inquantum filius unicornium Judæorum. Revertamur ergo ad sensum litteralem.

7. *Vox Domini intercidentis flammam.* Hic commemorat beneficium, quo liberati sunt a malo inflicto divinitus. Num. XI, dicitur quod propter murmur populi ignis invasit partem castrorum, et ad levationem manus Moysi ignis extinctus est: et hoc est quod dicit, *Vox*, idest imperium, *Domini intercidentis*, idest destruentis, *flammam ignis.* Consequenter commemorat beneficia quæ promovent in bono. Et ponit tria. Primo beneficia multiplicationis populi. Secundo nutritionis parvulorum. Tertio ducatus per desertum. Littera Hieronymi habet, *Vox Domini parturientis desertum.* Sic legitur in Josue. Nullus eorum qui exierunt de Ægypto, et venerunt in desertum, intraverunt terram promissionis, nisi Josue et Caleb, ut patet Num XIV. Sed omnes qui intraverunt in eam, nati sunt in deserto. Et ideo commemorat hoc beneficium quod populus non est extinctus; unde dicit, *Vox Domini parturientis*, idest parturire facientis, et specialiter desertum Cades: quia quantum ad intentionem Moysi fuit, quod statim exeuntes de Ægypto intrarent terram promissionis, et venirent in Cades. Unde miserunt exploratores, et illi dissuaserunt et ti-

[1] Al.: « det. »

muerunt intrare : et propter illud peccatum omnes mortui sunt. Et quia ex illo dimiserunt intrare, ideo in hoc deserto omnes mortui sunt. Vel secundum litteram nostram, *Vox Domini concutientis desertum ;* idest commoventis ad generationem per desertum Cades. *Vox Domini præparantis cervos.* Hieronymus habet, *Obstetricantis cervos.* Hebræus habet, *Præparantis mulos.* Cervi in desertis manent. Et quia filii Israel quadraginta annis fuerunt in deserto, ideo dicuntur * *Perfecit* cervi : Psal. xvii, 34 : * *Statuit pedes meos tamquam cervorum*, quia mulieres habuerunt opportunitatem pariendi et enutriendi. *Et revelabit condensa*, vel saltus quia ducatum ei præstitit per columnam ignis per noctem et nubis per ** *Traduxit* diem : Ps. cxxxv, 16 : ** *Transduxit populum suum per desertum.* Mystice, in hoc quod dicit, *Vox Domini confringentis*, signat donum fortitudinis. Et ponit hic exclusionem peccati concupiscentiæ, cum dicit, *Vox Domini intercidentis flammam ignis,* scilicet concupiscentiæ. Et hæc nutrit alia mala : de qua [1] I Joan. ii, 16 : *Omne quod est in mundo aut est concupiscentia oculorum etc.* Et hæc consumit : *** *perditionem* Job xxvi, 12 : *Ignis est usque ad *** consumptionem devorans.* Basilius exponit sic : *Vox Domini intercidentis, etc.* quia in die judicii virtute divina ignis dividetur, quia ardor sine luce erit igne involvente reprobos. Ignis splendens sine ardore erit ad gloriam electorum. Et hoc quod dicit, pertinet ad donum consilii. *Vox Domini concutientis desertum.* Hic ponit exclusionem duplicis infidelitatis : scilicet Gentilium et Judæorum. Quantum ad primum dicit, *Vox Domini concutientis desertum*, idest gentes ad fidem commovit convertendo ad eam : Isa. liv, 1 : *Multi filii desertæ* (idest populi Gentilis) *magis quam ejus quæ habet virum*, idest synagogæ. Quantum ad secundum dicit, *Desertum Cades,* quod interpretatur sanctum legis : quia Judæi sanctificati per legislatorum convertentur in fine **** *vestra* mundi : Isai. i, 7 : *Terra **** nostra deserta etc.* Et hoc pertinet ad donum intellectus. Consequenter commemorat beneficium quod pertinet ad promotionem in bonis. Et primo ponit collationem sapientiæ. Secundo ejus actum. Dicit ergo, *Vox Domini præparantis cervos,* idest sanctos et perfectos viros : quia sicut cervi repellunt venenosa, ita sancti repellunt omne peccatum : et sicut cervi per spinas incedunt sine læsione, ita sancti per vanitatem mundi sine [2] delectatione. Gen. penul. i, 21 : *Nephtalim cervus emissus, dans eloquia pulchritudinis.* Et isti præparantur per Deum, non per se : et ipse Deus, *Revelabit*, eis, *condensa*, idest ea quæ aliis sunt abscondita : Matth. xi, 25 : *Revelasti ea parvulis.* Et hoc pertinet ad donum sapientiæ. Consequenter concludit gratiarum actionem pro prædictis beneficiis, dicens, *In templo ejus omnes dicent gloriam :* Psal. cxlviii, 12 : *Juvenes et virgines, senes cum junioribus laudent nomen Domini.* Alia littera habet, *Omnis dicet vel loquetur gloriam.* Verum est quod quilibet habet dona communia, et etiam specialia [3]. Et pro hoc speciali dono quilibet dicet gloriam : Eccl. ult. i, 23 : *Danti mihi ***** justitiam, dabo gloriam.* ***** *sapientiam*

8. *Dominus.* Hic agit de beneficiis speratis. Et primo commemorat potentiam benefactoris. Secundo ponit sperata beneficia, ibi, *Dominus virtutem populo suo dabit.* In Hebræo habetur, *Dominus diluvio sedit.* Et hoc habet planum sensum ; quasi dicat : Verum est quia hoc fecit populo Israeli. Numquid non ejusdem potestatis aliquando fuit? Immo a principio mundi judicia ejus manifesta fuerunt. Et commemorat unum manifestum, quod ex judicio pro peccato hominum induxit diluvium. *Et sedebit Dominus rex in æternum*, judicans scilicet populos in æquitate. Hieronymus habet, *Dominus diluvium inhabitat*, vel inhabitare facit. Diluvio inundante, terra evacuata est ab habitatoribus. Postea iterum, *Inhabitare facit terram*, dissipatam tunc per multiplicationem hominum. Mystice potest tripliciter legi. Uno modo, ut ly diluvium sit quasi accusativus appositus ad hoc infinitum, *Inhabitare :* quia in arca Noe soli illi habitaverunt di-

[1] Al. : « hac. »

[2] Al. : « sicut sine. — [3] Al. : « spiritualia. »

luvium: et sic per arcam Noe signatur Ecclesia, et sancti qui sunt in ea, securi habitant diluvium tribulationum. Alio modo e converso, quasi, diluvium inhabitat in templo suo. Diluvium est mundum, et carnales homines mundi: Nah. I, 8: *In diluvio prætereunte consummationem faciet.* Hoc ergo diluvio faciet inhabitare in templo suo, quando convertentur, *Et sedebit rex in æternum*, ut supra expositum est. Alio modo diluvium inhabitat, idest aquas baptismales, quas ipse inhabitat per effectum gratiæ. Consequenter commemorat beneficia sperata Et primo pertinentia ad progressum. Secundo ad finem. Quantum ad primum dicit, *Dominus virtutem populo suo dabit*, per quam possint proficere: Isa. XL, 29: *Qui dat* lapso virtutem, et his qui non fuerunt fortitudinem* etc. Quantum ad secundum dicit, *Dominus benedicet populo suo in pace:* Isa. XXXII, 18: *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta.*

* lasso

PSALMUS XXIX

1. *Cantici in dedicatione domus David.*

Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me: nec delectasti inimicos meos super me.

2. Domine, Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me. Domine, eduxisti ab inferno animam meam; salvasti me a descendentibus in lacum.

3. Psallite Domino sancti ejus: et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.

4. Quoniam ira in indignatione ejus, et vita in voluntate ejus. Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia.

5. Ego autem dixi in abundantia mea: non movebor in æternum. Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem. Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus.

6. Ad te, Domine, clamabo, et ad Deum meum deprecabor.

7. Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?

8. Audivit Dominus, et misertus est mei: Dominus factus est adjutor meus. Convertisti planctum meum in gaudium mihi: conscidisti saccum meum, et circumdedisti me lætitia.

9. Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar: Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.

1. In præcedenti Psalmo hortatus est Propheta alios ad gratiarum actiones; hic autem ipse gratias agit. Titulus. *Psalmus cantici in dedicatione domus David.* Sicut supra dictum est, Psalmi cantici dicuntur, quia prius cantabatur, et post sequebatur Psalmus: quasi, Psalmus sequens canticum. Sed legimus quod David domum Deo non dedicavit, quia prohibitus fuit per Nathan a Domino, II Reg. VII. Sed hic non dicitur domus Domini, sed David. Legitur II Regum V, quod post mortem Saulis cepit Hierusalem, et ibi fecit domum suam. Et consuetum est quod quando quis intrat domum, facit solemnitatem. Et posset dici quod tunc iste Psalmus cantatus fuit ab ipso David, quando primo intravit domum illam novam ut inhabitaret ibi. Tamen melius intelligitur quod referatur [1] ad mysterium domus David, idest Christi, qui est Ecclesiæ caput et corpus. Et hæc eadem dicitur tabernaculum. Supra dictum est, *Pro consummatione tabernaculi;* hic autem, *In dedicatione Domus.* Tabernaculum est militantium: et sic præsens Ecclesia dicitur tabernaculum. Apoc. XXI, 3: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus etc.* Domus est quiescentium: sic Ecclesia expectat quietem patriæ: Psal. CXXI, 1: *In domum Domini ibimus.* Utraque hæc habet constructionem, quæ fuit in ordinatione suæ Incarnationis: et dedicationem, quæ fuit in resurrectione, quando corpus Christi indutum est gloria immortalitatis. Super corpus Christi continue construitur; et per conversionem fidelium dedicabitur, quando erit in gloria. Psalmus iste dividitur in duas partes. In prima in generali commemorat beneficia pro quibus gratias agit. Secundo in speciali, ibi, *Ego autem dixi.* Circa primum duo facit. Primo agit gratias de propriis beneficiis. Secundo invitat alios ad gratias agendas de communibus, ibi, *Psallite*

[1] Al.: « conferatur. »

Domino sancti ejus. Circa primum tria facit. Primo ponit gratiarum actionem. Secundo commemorat beneficia, ibi, *Quoniam suscepisti me* Tertio exponit, ibi, *Domine Deus*. Dicit ergo, *Domine, exaltabo te*, non faciendo te altiorem, sed confitendo et laudando tuam altitudinem : Eccli. XLIII, 33 : *Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis.* Et assignat duo beneficia, quare exaltat : unum ex parte Dei, et aliud ex parte inimicorum : et secundum est effectus primi. Ex parte Dei, quia *Suscepisti me* in tuam protectionem, quando elegit eum et protexit, ut habetur I Reg. XVI, usque in finem. Vel Deus suscipit justos quando unit sibi, qui per unionem caritatis adhærent sibi. Sed Christum hominem univit sibi suscipiendo in unitatem perfectam : Psal. III, 4 : *Tu autem Domine susceptor meus es etc.* Ex parte inimicorum : quia, *Non delectasti*. Hoc enim non est odiosum valde quod inimici gaudeant de eo ; quia non gaudent nisi de malo suo, et nullus optat malum nisi sibi exoso : Ec. XVIII, 31 : *Si præstes concupiscentias ejus animæ tuæ, faciet te in gaudium inmicis tuis.* Sed certum est quod David non venit in gaudium inimicis, quia Saul non est assecutus propositum suum de eo. De Christo autem non videtur : Matth. XXVII, 40. Insultabant enim ei jam crucifixo : *Vah qui destruis templum Dei etc.* Item, etiam viris justis [1] mali insultant, et lætantur super eos : Job XXX, 9 : *Deridient me juniores tempore, nunc in eorum canticum versus sum, et factus sum, in proverbium eis.* Sed dicendum, quod si ad horam Judæi de Christo gavisi sunt, non tamen finaliter : quia Christo resurgente nomen ejus magis invaluit : Mich. VII, 8 : *Ne læteris inimica mea, quia cecidi ; consurgam.*

2. Deinde cum dicit, *Domine Deus meus*, ostendit quomodo liberatus sit. Et primo a malis interioribus. Secundo ab exteriobus, ibi, *Domine eduxisti.* Malum interius est infirmitas, vel corporalis vel spiritualis. Hæc duo potuerunt esse in David et in nobis, sed in Christo non nisi corporalis, propter passibilitatem : et ideo dicit, *Clamavi,* scilicet David : Psal. CXIX : *Ad Dominum, cum tribularer, clamavi.* Item Christus clamavit, etsi inquatum Deus sit exauditor : Hebr. V, 7 : *Cum clamore valido et lacrymis etc.* Sequitur, *Et sanasti me.* Dicit quia ab utraque infirmitate ; Christum vero sanavit a corporali solum passibilitate. Consequenter dicit se esse liberatum ab exterioribus malis, *Domine eduxisti.* Et primo ab imminentibus. Secundo ab illis a quibus est præservatus, ibi, *Salvasti.* Dicit ergo, *Domine eduxisti etc,* hoc ad litteram non potest intelligi de David : quia non erat erutus de inferno, quando hunc Psalmum fecit. Potest intelligi de eo secundum metaphoram, quasi liberatus sit a mortali periculo. Sed ad litteram intelligitur de Christo, cujus anima educta est de inferno a Deo : Psal. XV, 10 : * *Ne derelinquas animam meam in inferno.* * non
Item convenit illis qui per Christum resuscitati sunt : Zach. IX, 11 : *Tu autem in sanguine testamenti tui* ** *eduxisti vinctos tuos de lacu in quo non erat aqua.* ** emisi
Secundo dicit se præservatum a mortali periculo, cum subdit, *Salvasti me a descendentibus in lacum.* Ad litteram lacus accipitur pro concavitate : mos enim fuit antiquitus quod sepeliebantur in profundis concavitatibus : *Salvasti me*, ait, *a descendentibus in lacum ;* quasit dicat, Liberasti me a periculis mortis. Sed de Christo exponitur optime, quia per lacum intelligitur damnatio æterna : quia licet Christus descenderit in infernum ; non tamen illuc descendit tanquam ad damnationem, sed ut liberaret eos qui erant in lacu ; quasi dicat : Dedisti mihi, ut non assimilarer descendentibus in lacum : Psal. LXXXVII, 5 : *Factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber.* Vel, *In lacum*, idest in peccatum ; immunis enim fuit a peccato.

3. Deinde cum dicit, *Psallite Domino sancti ejus etc.*, inducit alios primo ad gratiarum actionem. Secundo commemorat beneficia, ibi, *Quoniam ira in indignatione ejus.* Ubi duo facit : quia primo ostendit qui sunt qui gratias Deo debent. Secundo de quo, ibi, *Confitemini.* Dicit

[1] Al. : « injustis. »

ergo, *Psallite*. Ecce qualiter Psalmus cantici. *Psallite*, inquam vos sancti : quia Eccl. xv, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris :* Apoc. xix, 5 : *Laudem dicite Deo nostro omnes sancti ejus*. Sed de quo? *Confitemini*, gratias agendo, *memoriæ sanctitatis ejus*. Uno modo *memoriæ* potest intelligi, quia Deus memor est nostri : Hier. ii, 2 : *Recordatus sum tui, etc.* Et dicit, *Sanctitatis ejus*. Et dupliciter potest intelligi : vel quia hæc memoria provenit ex sanctitate, idest ex misericordia et bonitate sua : Levit. xi, 44 : *Sancti estote, quia ego sanctus sum :* vel quia memor est nostri ut sanctificet nos : Levit. xxi, 23 : *Ego Dominus qui sanctifico eos*, Alio modo, *memoriæ*, scilicet nostræ, quia nos recordamur sanctitatis Dei ; quasi dicat : confitemini commemorando sanctitatem ejus : Isa. lxiii, 7 : *Miserationum Domini recordabor*.

4. Secundo, cum dicit, *Quoniam ira*, commemorat beneficia omnibus exhibita. Ubi duo facit. Primo proponit hæc beneficia, quæ spectant ad Dei clementiam secundo clementiæ ejus ostendit signum, ibi, *Ad vesperum*. Dicit ergo, *Quoniam ira etc.* Misericordia Dei non est sine justitia; ideo ponit primo justitiam. Secundo misericordiam : justitiam, cum dicit, *Quoniam ira*. Hic ira accipitur pro effectu iræ, idest pro vindicta ; indignatio vero non pro commotione iræ in Deo, sed pro justitia Dei, secundum quam detestatur impium : quia Sap. xiv, 9. *Similiter odio sunt Deo impius et impietas ejus :* quasi dicat, *In indignatione ejus*, idest Dei justitia judicante peccata in ira, idest vindicta. Hieronymus planius, *Quoniam ad momentum est ira ejus;* quasi dicat, Si aliquando irascatur suis, hoc est ad correctionem brevi tempore : Isa liv, 8 : *In momento indignationis abscondi etc.* Ezech. xviii, 32 : *Nolo mortem peccatoris morientis*. Hieronymus, *Vita in propitiatione ejus ;* quasi dicat : Punit ad momentum, et post repropitiatur, et reddit vitam : Job v, 18 : *Percutit, et manus ejus medetur*. Ostendit autem clementiæ et misericordiæ ejus signum secundum litteram, cum subdit. *Ad vesperum demorabitur ;* quasi dicat : In brevi tempore Dominus a tristitia ducit ad consolationem : quia si aliquis tristis sit vespere, mane erit lætus. Triplex autem ratio assignari potest, quare vespere tristitia insit, et mane lætitia. Una est ex exteriori dispositione : quia vespere principium est tenebrarum quæ contristant ; mane vero lucis quæ lætificat : unde cæci ut lætentur cantant : Tob. v, 12 : *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, et lumen cæli non video ?* Secundo ex interiori : mane est hora sanguinis, qua homo disponitur ad gaudium ; vespere est hora melancholiæ, qua homo disponitur ad tristitiam. Tertio ex natura somni. Somnus enim est quies animalium : unde tristitia per somnum quietatur. Mystice littera est plana : quia, *Ad vesperum* dominicæ sepulturæ fuit tristitia, quia adhuc fideles flebant mortem Christi. Sed *Ad matutinum*, propter nuncium resurrectionis, *lætitia*. Si ad totum genus humanum referatur, sic, *Ad vesperum*, idest peccatum primi parentis, *tristitia ;* quia, ut habetur Genes. iii, post meridiem vergente jam sole ad occasum peccavit Adam. Et iste fletus non potest dici brevis, quia etiam post reparationem gratiæ manent reliquiæ ejus. Sed in matutino, idest in Christo, lætitia. Vel vespere quando lux spiritualis incipit in homine deficere, et tunc in eo, est fletus ; sed quando relucet in eo, tunc est gaudium : Psal. v, 5 : *Mane astabo tibi, et videbo*.

5. *Ego autem dixi in abundantia*. Supra gratias egit de beneficiis divinis ; hic autem prosequitur totum ordinem quomodo hoc sit adeptus. Ubi tria facit. Primo ponit processum suæ directionis. Secundo suum recursum ad orationem, *Ad te Domine clamabo*. Tertio ostendit orationis exauditionem, ibi, *Audivit Dominus*. Secundum *Glossam* prima intelliguntur de Christo, et de quolibet homine. Et primo exponamus quomodo intelliguntur de quolibet homine : Eccl. x, 15 : *Initium omnis peccati superbia*. Et ideo in processu directionis primo ponitur præsumptio de se confidentium. Secundo falsitas præsumptionis, ibi, *Domine in voluntate*. Tertio præsumptionis pœna, ibi, *Avertisti faciem tuam a me*. Dicit ergo, *Ego dixi*, idest corde præsumpsi, *in abundantia*, corporalis prosperitatis, *Non move*

bor, idest non deficiam : Apoc. xviii, 7 : *Sedeo regina etc.* Eccli. xi, 27 : *In die bonorum ne immemor sis etc.* Vel *In abundantia*, spiritualium bonorum, sicut Adam erat in paradiso : Ezech. xxviii, 12 : *Plenus sapientia, perfectus decore in deliciis.* Et in hac abundantia dicunt, *Non movebor*. Contra quod dicitur I Corinth. x, 12 *Qui se existimat stare videat ne cadat.* Falsitatem præsumptionis ostendit cum dicit, *Domine in voluntate tua etc.* Decor hominis temporaliter est prosperitas temporalis : ideo comparatur flori : Isa. xl, 6 : *Omnis caro fenum.* Hic autem decor de sui natura non habet virtutem per mensuram, sicut habetur Jac. i, 10 : *Sicut flos feni pertransibit. Exortus enim est sol cum ardore, et arefecit fenum, et flos ejus decidit, et decor vultus ejus deperiit : ita et dives etc.* Sed unde habet virtutem et firmitatem et constantiam ? Certe, *Ex voluntate Dei.* Et ideo dixi, sed præsumptuose, quia *Non movebor*. Sed non est ita ; immo quamdiu tibi placuit, *Præstitisti decori meo virtutem.* Bene in perpetuum, quia hæc sanctis in patria sunt æterna ; hic autem ad velle suum. Item decor potest accipi pro virtute spirituali : Prov. ult, 25 : *Fortitudo et decor etc.* Hic etiam ex sui natura non est fortis : quia habemus hunc decorem *in vasis fictilibus.* II Cor. iv, Luc. ult 49 : *Sedete in civitate*, * *donec induamini virtute ex alto.* Et ideo dicit, *Præstitisti decori meo virtutem*, sed *in voluntate tua* [1] : Rom. ix, 18 : *Cujus vult miseretur.* Et hoc probat per effectum : quia quando *Avertisti faciem tuam*, perii. Dicitur autem Deus avertere faciem suam ab homine, ut eum non videat, vel ut non videatur ab eo. Videt autem omnes simplici visione et notitia ; sed quosdam visione misericordiæ : Ps. xxiv, 16 : *Respice in me, et miserere mei. Avertisti* ergo faciem tuam a me, ne mei miserearis. Et statim, *Factus sum conturbatus*, vel spiritualiter incidendo in peccatum, vel temporaliter in adversitatem. Vel *Avertisti faciem tuam*, ne videaris *a me.* Et hoc videtur sonare littera Hieronymi. In adversis quibuscumque fortitudo hominis est habere oculos ad Deum : Psal. lxxvi, 4 : *Memor fui Dei, et delectatus sum.* Avertisti ergo ne viderem. *Et factus sum conturbatus.* Sed si exponatur de Christo tunc in hoc, *Ego dixi*, non quidem præsumptuose, sed scientiæ certitudine, *in abundantia mea*, idest virtutum et gratiarum : Joan. i, 14 : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre. Non movebor*, a voluntate Dei : Joan. viii, 29 : *Quæ placita sunt ei, facio semper.* Et hoc, quia, *Præstitisti decori meo virtutem*, scilicet faciendi miracula, et resistendi adversariis : Rom. i, 4 : *Prædestinatus est Filius Dei in virtute.* Et hoc patet : quia quando *Avertisti faciem tuam a me :* in passione : Psal. xxi, 2 : *Deus Deus meus, quare me dereliquisti, factus sum conturbatus*, non in ratione, sed in sensualitate : Joan. xii 27 *Nunc anima mea turbata est.*

* *quoadusque*

6. *Ad te.* Consequenter recurrit ad orationem cum dicit, *Ad te Domine, clamabo etc.* Et primo ponit orationem. Secundo assignat rationem, ibi, *Quæ utilitas.* Tertio ostendit orationis exauditionem, ibi, *Audivit Dominus.* Circa primum duo facit. Quia primo orat pro amotione mali. Secundo pro assecutione boni, ibi, *Et ad Deum meum deprecabor.* Dicit ergo, *Ad te Domine clamabo*, ut clamor intelligatur oratio quæ [2] fit ad remotionem mali, in Christo passionis, in peccatore peccati, in homine adversitatis. *Et ad Deum meum deprecabor.* Deprecatio est propter bonum dandum : Christo scilicet gloriam, peccatori gratiam, homini afflicto prosperitatem. Vel clamor referatur ad afflictionem cordis, deprecatio ad assiduitatem orationis : Jac. ult. 16 : *Multum valet deprecatio justi assidua.*

7. Deinde cum dicit, *Quæ utilitas in sanguine.* Dupliciter assignat. Et primo in universali. Secundo in speciali, ibi, *Numquid confitebitur.* Dicit ergo, *Quæ utilitas ?* Si de Christo exponatur, in sanguine Christi maxima fuit utilitas : Matth. xxvi, 28 : *Pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Sed si cito ressuscitatus non fuisset, sed ejus resurrectio fuisset dilata usque ad finem mundi, nulla utilitas

[1] Al. : « mea. »

[2] Al. : « quasi. »

fuisset in eo, vel et jam si corpus ejus fuisset totaliter putrefactum. Sed numquid suffecit passio ad salutem? Sic. Sed si hoc non fuisset, scilicet quod non surrexisset, et cito, non fuisset credita ejus divinitas : et sic homines non fuissent utilitatem consecuti. In speciali ostendit, dicens *Numquid confitebitur tibi*. Dupliciter dicitur pulvis. Uno modo pulvis peccatorum intelligitur : Psalm. I 4 : *Tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ*. Per mortem Christi peccatores, qui pulvis sunt, ad duo bona post resurrectionem pervenerunt : ut scilicet confiterentur peccata sua : Act. II 37 : *His auditis compuncti sunt corde etc*. Et ideo dicit, *Numquid confitebitur tibi pulvis?* scilicet peccator, si descendam in corruptionem putrefactionis ; quasi dicat, Non. Aliud bonum est confessio veritatis fidei ; unde, *Aut annuntiabit veritatem tuam?* Vel numquid pulvis resolutus ex corpore, modo erit materia, ut per Apostolos confiteantur tibi populi veritatem, vel ipsi Apostoli veritatem tuam? Si exponatur de homine, tunc sic : *Numquid confitebitur*, idest si moriar, non potero te laudare.

8. Tertio cum dicit, *Audivit Dominus* Ostendit orationis exauditionem. Et primo ponitur exauditio. Secundo exauditionis modus, ibi, *Et misertus*. Tertio fructus, *Ut cantet*. Dicit ergo, *Audivit Dominus etc*. Dixerat supra, *Clamabo* ; hic autem dicit se exauditum, *Audivit enim Dominus*, quia exaudivit : Isa. penul. 24 : *Eritque antequam clament, ego exaudiam, adhuc illis loquentibus ego audiam :* Joan XI, 41 : d. ti *Pater, gratias ago tibi, quoniam * exaudisti me : ego autem sciebam quia tu semper me audis*. Deinde ponitur modus : *Et misertus est mei*. Et primo ipsum modum ostendit. Secundo exponit, ibi, *Convertisti etc*. Dicit Glossa, *Clamabo*, contra mala, *et deprecabor* pro bonis ; et in utroque sum exauditus. Quia quantum ad primum, *Misertus est mei*, removendo omne malum pœnalitatis. Quantum ad secundum, *Dominus factus est mihi adjutor*, Et quod consecutus sum gloriam immortalitatis : Psalm. XXVII, 7 : *Adjutor meus et protector meus ; in ipso speravit cor meum, et auditus sum. Et floruit caro mea*. Exponit modum, cum dicit, *Convertisti*. Secundum quod loquitur de Christo, duo dicit. Primo enim ostenditur commutatio de malis ad bonum quantum ad interiora. Secundo quantum ad exteriora, ibi, *Conscidisti*, Christus planctum habuit in tempore passionis in se : quia, *Tristis est anima mea etc*. Matth. XXVI, 38 : Et in suis, Joan. XVI, 20 : *Quia plorabitis et flebitis etc*. Hunc planctum convertisti, ait, in gaudium resurrectionis. Quantum ad se : Psalm. XX, 2 : *Domine, in virtute tua lætabitur rex*, scilicet Christus. Quantum ad suos : quia *Gavisi sunt discipuli viso Domino*, Joan. XX, 20. Secundo ostenditur commutatio facta de malis ad bona, quantum ad exteriora : quia, *Conscidisti*. Saccus est pannus austerus, et imponitur renibus tempore tristitiæ, et fit de pilis caprarum. Sic saccus est caro Christi secundum quod habet similitudinem carnis peccati. Capræ enim et hædi peccatores significant : quia pro peccatis offerebantur, ut habetur in Glossa. *Conscidisti saccum meum*, idest scindi permisisti clavis et lancea, et restituisti mihi immortalitatem : et ideo dicit *Circumdedisti*. Vel de quolibet justo potest intelligi planctum commutatum in gaudium : Joan. XVI, 20 : *Tristitia vestra vertetur in gaudium* : Tob. III, 22 : *Post lamentationem et fletum exultationem infundis*.

9. Deinde cum dicit, *Ut cantet*, ponitur fructus exauditionis. Fructus autem est gloria Dei ; et quod cedat ad gloriam Dei, dupliciter potest intelligi, vel de gloria resurrectionis Chriti, vel de gloria sanctorum ; unde dicit, *Gloria mea*, mihi data in resurrectione, vel danda sanctis in patria, *Cantet tibi*, idest sit tibi mea laus : Joan. XVII, 1 : *Ut filius tuus clarificet te*, et hoc sit in perpetuum : unde dicit, *Domine Deus meus in æternum confitebor tibi :* Psalm. LXXXIII, 5 : *Beati qui habitant in domo tua : in sæcula sæculorum laudabunt te*.

PSALMUS DAVID XXX

1. *In finem pro extasi.*

In te, Domine, speravi, non confundar in æternum.

2. In justitia tua libera me. Inclina ad me aurem tuam, accelera ut eruas me. Esto mihi in Deum protectorem, et in domum refugii, ut salvum me facias.

3. Quoniam fortitudo mea et refugium meum es tu, et propter nomen tuum deduces me, et enutries me. Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi : quoniam tu es protector meus.

4. In manus tuas commendo spiritum meum : redemisti me Domine Deus veritatis. Odisti observantes vanitates, supervacue.

5. Ego autem in Domino speravi : exultabo et lætabor in misericordia tua.

6. Quoniam respexisti humilitatem meam. Nec conclusisti me in manibus inimici : et statuisti in loco spatioso pedes meos.

7. Miserere mei, Domine, quoniam tribulor : conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, et venter meus.

8. Quoniam defecit in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus. Infirmata est in paupertate virtus mea, et ossa mea conturbata sunt.

9. Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis valde, et timor notis meis. Qui videbant me foras fugerunt a me : oblivioni datus sum tanquam mortuus a corde.

10. Factus sum tanquam vas perditum, quoniam audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu.

11. In eo dum convenirent simul adversum me, accipere animam meam consiliati sunt.

12. Ego autem in te speravi Domine ; dixi, Deus meus es tu : in manibus tuis sortes meæ.

13. Eripe me de manu inimicorum meorum, et a persequentibus me. Illustra faciem tuam super servum tuum, salvum me fac in misericordia tua ; Domine non confundar, quoniam invocavi te.

14. Erubescant impii, et deducantur in infernum: muta fiant labia dolosa.

15. Quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia et in abusione.

16. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te ! Perfecisti eis qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.

17. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, a conturbatione hominum, Proteges eos in tabernaculo tuo, a contradictione linguarum.

18. Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam in civitate minuta.

19. Ego autem dixi in excessu mentis meæ : projectus sum a facie oculorum tuorum.

20. Ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.

21. Diligite Dominum omnes sancti ejus : quoniam veritatem requiret Dominus, et retribuet abundanter facientibus superbiam.

22. Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.

1. Supra enarravit Propheta tribulationes, beneficia Dei, orationem suam, fiduciam et gratiarum actionem ; hic autem exponit totum ordinem suæ liberationis. Titulus, *In finem Psalmus David pro extasi.* Hieronymus non habet pro extasi, nec Hebræi : et forte septuaginta addiderunt, propter hoc quod dicitur infra, *In excessu.* Extasis enim græce, latine dicitur excessus, qui est mentis, quoniam scilicet homo ponitur extra se. Et hoc dupliciter contingit : vel quia a superioribus allicitur, vel quia ab inferioribus depellitur. Animus ergo hominis si feratur extra se, dicitur vel allectus a supernis per contemplationem et amorem : quia divinus amor, ut dicit Dionysius, IV cap. *de div. Nom.*, extasim facit, quia facit eum vivere non sua, sed Dei vita : Gal. II, 20 : *Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus :* vel impugnatus, vel territus ab inferiori : unde quando timet fit extra se : Act. III 10 : * *Repleti sunt stupore et extasi.* Et sicut * imple
vult *Glossa*, hoc modo hic accipitur extasis : agitur enim hic de tribulatione Christi in passione : unde Christus in cruce pendens ait, *In manus tuas commendo spiritum meum*, Luc. XXXIII, 46 : Et de tribulationibus Ecclesiæ : et hoc sub figura eorum quæ contigerunt David. Vel intelligitur verba Psalmi hujus quasi ab una persona prolata : quia caput corpus et membra sunt una persona : unde Christus loquitur pro se, et pro corpore suo : Isa. LXI, 10 : *Quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis :* quia Christus et Ecclesia sunt una persona. Psalmus iste dividitur in duas partes. Quia primo præmittit orationem. Secundo ponit exauditionem, ibi, *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ?* Sed quia oratio nititur spei, primo præmittit spem et orationem. Secundo assignat utriusque rationem : scilicet quare speret et oret, ibi, *Quoniam fortitudo.* Circa primum duo facit. Primo enim præmittit spem. Secundo subjungit rationem, ibi, *In justitia tua libera me.* Circa spem duo facit. Primo ponit spei rectitudinem. Secundo

certitudinem sive firmitatem, ibi, *Non confundar in æternum*. Dicit ergo. *In te Domine speravi* : Hier. xvii, 5 : dicitur : *Maledictus homo qui confidit in homine etc.* Et ideo non potest spes esse recta in homine, sed in Deo : Eccli. ii, 9 : *Qui timetis Dominum, sperate in illum etc.* Et dicitur hoc ex persona Christi et Ecclesiæ.

Sed contra. Spes non habet locum in comprehensore ; Christus autem fuit comprehensor. Ergo non habuit spem nec fidem, sed visionem.

Respondeo : Sperare dicitur a spe ; spes autem dicitur dupliciter : quandoque enim dicit virtutem : quandoque vero objectum ejus quod est bonum, sub duplici ratione : quia respicit Deum ut beatitudinem æternam, et ut beatitudinis datorem. Hanc non habuit Christus, quia objectum ejus est bonum futurum, non habitum. Tamen aliqua alia expectanda erant a Christo per auxilium Dei, sicut gloria immortalitatis, conversio hominum, et hujusmodi. Et quantum ad hoc sperabat, licet virtus spei non fuerit ei necessaria.

Secundo ponit firmitatem, quia, *Non confundar in æternum*, quia innitiur Deo qui est incommutabilis ; sed qui sperat in homine qui deficit, confunditur aliquando.

2. Deinde cum dicit, *In justitia*, subjungit orationem : ubi tria facit. Primo assignat causam quare petit liberari. Secundo petit celeritatem liberationis ibi, *Inclina*. Tertio ponit modum, *Esto mihi*. Dicit ergo, O Domine, spero, et ideo peto liberari. Sed qua causa? non propter justitiam meam, sed, *In tua justitia*, quia justus es : Dan. ix, 18 : *Non in justificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis*. Vel, *In justitia tua*, quam mihi dedisti, non mea : Rom. x, 3 dicitur : *Ignorantes Dei justitiam etc.* Item peto velociter liberari, quia non possum pati afflictionem. Dilatio potest contingere dupliciter : una ratio potest esse, quia liberator est longe ; alia vero quia piger. Deus videtur longe esse a nobis : unde quidam dixerunt quia non habet providentiam de nobis : Job xxii, 14 : *Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat*. Et ideo peto, ut tu Deus qui in altis habitas, nec ego possum ad te accedere inclines *aurem tuam*. Auris Dei est voluntas exaudiendi : et dicitur Deus nobis appropinquare, quando condescendit nostris infirmitatibus et miseriis ; et ideo ait, *Inclina*, idest condescende ex bonitate : et hoc cito. Et ideo, *Accelera ut eruas me :* Isa: viii, 3 : *Voca nomen ejus, accelera* : quia non tardat in necessitate. Modus est duplex liberandi : ut scilicet quod non lædatur in malis existens, vel quod mala fugiat. Quantum ad primum dicit, *Esto mihi in Deum protectorem,* ut mala non me lædant : Isa. xlix, 2 : *In pharetra sua abscondit me*. Quantum ad secundum dicit, *Et in domum refugiti :* et hoc est nomen Domini. Prov. xviii, 10 : *Turris fortissima nomen Domini.* Et ideo hic addit, *Ut salvum me facias.*

3 Deinde cum dicit, *Quoniam*, ostendit quid movet eum. Et primo ad sperandum. Secundo ad orandum, ibi, *Miserere mei Domine, quoniam tribulor*. Circa primum duo facit. Quia primo movetur ad sperandum ex consideratione divinæ considerationis. Secundo experimento beneficiorum, ibi : *Ego autem in Domino speravi*. Hæc enim duo dant fiduciam. Conditionem autem Dei ostendit dupliciter. Primo per comparationem ad nos ; secundo per comparationem ad adversarios, quia erant et adversarii et hostes, ibi, *Odisti observantes*. Circa primum tria facit. Primo enim ponit habitudinem Dei ad nos ; secundo, quid ex hoc speret, ibi, *Et propter nomen tuum*. Tertio in spem erectus prorumpit in orationem, ibi, *In manus tuas*. Sciendum est autem quod Deus habet habitudinem ad nos, quia est fortitudo nostra ad complendum omnia bona quæ per eum facimus. Exod. xv, 2 : *Fortitudo mea et laus mea Dominus etc*. Item quia refugium nostrum ad vitandum mala. Ps, ciii, 18 : *Petra* scilicet Deus *refugium herinaciis*. Et ideo ait : Spero de te propter ista duo. Et quid speret, ostendit ex persona viatoris, quia semper indiget ductore, procuratore et defensore Primum pertinet ad viam ; secundum ad vitam ; tertium ad salutem. Et ideo quantum ad primum dicit, *deduces*, scilicet per viam

salutis. Quantum ad secundum, *et enutries*, nutrimento virtutum, et etiam corporali. Psal. xxii : *Dominus regit me, et nihil mihi deerit.* Quantum ad tertium, *Educes me de laqueo*, idest de fraudulenti insidia, quam mihi præparaverunt. Prov. I 11 : *Veni nobiscum, insidiemur etc.* Psal. cxxiii, 7 : *Laqueus contritus est.* Et ratio est, *Quia tu es protector meus ;* quasi dicat : Ideo spero quia ista facies mihi, *quia tu es protector meus.*

4. *In manus.* Prorumpit tertio in subitam orationem ; et circa hoc duo facit. Primo recommendat se Domino ; secundo commemorat divinum beneficium, vel habitum, vel mox secutum, ibi, *Redemisti etc.* Dicit ergo quantum ad primum, *In manus etc.* Quod carius habet commendat ductori. Et ideo in vita ista periculosa spiritum meum commendo tibi Deo. Hoc fecit Christus in nostrum exemplum : unde in cruce dixit, *In manus tuas etc.* II Tim. i, 12 *Scio cui credidi etc.* Ex persona Ecclesiæ intelligitur ; quasi dicat Ecclesia capiti Christo : Tu dicis, *In manus tuas commendo spiritum etc.* Et ex hoc sequitur, scilicet ex cruce, redemptio nostra. Dicit autem, *Deus veritatis*, quia implevit quod promisit. Per comparationem autem ad adversarios dicit, *Odisti* ; quasi dicat : sic te habes ad me ; sed quomodo ad adversarios ? quia odis eos, et merito, qui *Observant vanitates etc.*, illi scilicet qui in rebus mundi spem habent et figunt. Et hoc *supervacue*, quia deficiunt. Sap. v, 8 : *Quid nobis profuit superbia etc.* Item vanitates, auguria, vel somnia, vel pacta dæmonum ; et tales odiuntur a Deo, quia sacrilegi et idololatræ. Psal. xxxix, 5 : *Beatus vir cujus est nomen Domini etc.*

5. *Ego autem.* Supra rationem suæ spei assignavit ex divina conditione ; hic autem assignat eam experimento divinorum beneficiorum. Circa quod duo facit. Quia primo proponit spem ; secundo ejus effectum, ibi, *exultabo.* Dicit ergo : Deus odit malos : *Ego autem,* qui non observo vanitates ; *Speravi in solo Deo*, non in Deo divitiarum. I Tim. vi. Effectus spei, est spiritualis lætitia. Rom. xii, 12 : *Spe gaudentes.* Et ponit modum lætitiæ : quia, *Exultabo et lætabor.* Est autem exultatio gaudium per signa exteriora extra exiliens. Lætitia vero dicit interiorem dilatationem cordis. Exultatio ergo dicit magnitudinem gaudii, lætitia moderationem. Et præmittit exultationem, quia homines inflammati amore Dei in principio plus gaudent, et post moderate. *Lætabor*, non in justitia mea, sed tua.

6. *Quoniam.* Hic commemorat beneficium liberationis. Primo liberationem ; secundo liberationis modum, ibi, *Nec conclusisti.* A duobus dicit se liberatum : ab abjectione, et a tribulatione : primum opponitur honori : secundum prosperitati. Quantum ad primum dicit, *Humilitatem*, idest abjectionem ; quasi dicat : Licet tu altus sis in cœlis, tamen *respexisti* hic abjectum, vel, *humilitatem* cordis. Luc. 48 : *Respexisti humilitatem ancillæ tuæ.* Quantum ad secundum dicit, *Salvasti de necessitatibus*, idest tribulationibus, *animam*, non corpus ; quia secundum corpus quandoque succumbunt, sed anima liberatur. Psal. xxiv, 17 : *De necessitatibus meis* libera me Domine.* Vel necessitates dicit passibilitates præsentis vitæ ; scilicet mortis, famis, penuriæ, indigentiæ Rom. xii, 13 : *Necessitatibus sanctorum communicantes.* Modus liberationis ostenditur. Primo quantum ad evasionem mali ; secundo quantum ad conservationem in bono, ibi, quia *statuisti.* Dicit ergo quantum ad primum, *nec conclusisti.* Illud concluditur cujus nihil est extra. Deus permittit aliquem tentari ab hominibus, sed non concludit eum in manibus eorum, quia reservat aliquid ad quod hostis non potest, sicut in Job i, quem primo sic conclusit super substantiam quod corpus non tangeret : deinde sic super corpus, quod non tangeret animam : unde dicit, *Verum tamen animam illius serva.* Sed impii concluduntur. *In manibus inimici.*

* erue

Sed contra : Job xvi 12 : *Conclusit me apud iniquum etc.*

Respondeo : Verum est secundum intentionem inimici credentis se prævalere, sed non est verum simpliciter.

Quantum ad secundum ait, *statuisti etc.* idest in loco libero et amplo, *pedes*, idest affectus, quia ex nulla parte impeditur quin benefaciat. Prov. iv, 11 : *Ducam te*

per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum. Vel iste locus spatiosus est vita æterna. Baruch III, 24 : O *Israel quam magna est Domus Dei etc.* ubi steterunt pedes nostri. Psal. CXXI, 2 : *Stantes erant pedes nostri etc.*

7. Deinde cum dicit, *Miserere mei Domine quoniam tribulor etc.*, rationem orationis assignat dupliciter. Primo in generali præmittit orationem, et ejus causam : secundo prosequitur utrumque in speciali, ibi, *Conturbatus est.* Circa primum duo facit. Primo ponit petitionem in generali ; secundo causam petitionis, ibi, *miserere.* Judith. VIII, 14 : *Indulgentiam ejus cum lacrymis postulemus.* Et quare? *Quoniam tribulor.* Psal. CXVIII, 157 : *Multi qui persequuntur me, et tribulant me.*

Sed contra : supra dicit, *Salvasti dc necessitatibus animam meam.*

Respondeo : Dicendum, quod loquitur secundum diversa membra, vel secundum diversa tempora.

Sequitur, *Conturbatus est.* Ubi exponit in speciali primo tribulationem ; secundo orationem, ibi, *Ego autem in te speravi.* Circa primum duo facit. Quia primo quantum ad id quod est interius ; secundo quantum ad id, quod est exterius, ibi, *Quoniam defecit.* Quantum ad primum tria ponuntur : scilicet oculus, anima, et venter : per quæ ratio, voluntas et sensualitas designantur : quando scilicet homine in tribulatione posito omnia ista commoventur. Et ideo dicit, *oculus*, interior. Eph. I, 18 . *Illuminatos oculos cordis vestri : in ira*, inimicorum persequentium, vel Dei punientis. Psal. VI, 8 :
'*urbatus* * *Conturbatus est a furore oculus meus.* Vel, *in ira,* quia irascor contra malos : hæc enim non excæcat oculum rationis, sicut facit ira per vitium ; sed conturbat et obnubilat, quia non ita limpide videt. *Anima mea*, quantum ad voluntatem ; quia proprium est voluntatis movere corpus, et voluntas movet omnia quæ in nobis sunt. Psalm. VI : *Anima mea turbata est. Venter meus*, idest inflrmus : et signat sensualitatem. Hier. IV, 19 : *Ventrem meum doleo.* Vel, *Anima mea*, refertur ad sensualitem, venter autem ad corpus ; quasi dicat : Sensualitas turbata est, et corpus. Vel refertur ad diversa membra Ecclesiæ. Nam, *oculi*, doctores, *anima* prælati, *venter*, alii sunt.

8. Deinde cum dicit, *Quoniam etc.* Exponit tribulationem quantum ad exteriora: tribulatio namque expellitur bonis præsentis vitæ : quæ tria sunt : scilicet deliciæ carnis, divitiæ et honores : I Jo. II, 16 : *Omne quod est in mundo etc.* Contra primum ponit dolorem ; contra secundum paupertatem ; et contra tertium opprobria. Secundum est, ibi, *infirmitas* ; tertium vero, ibi, *Super omnes inimicos.* Circa primum duo facit. Primo enim ponit dolorem ; secundo ejus signum, ibi, *Anni mei* [1]. Dicit ergo, *tribulor*, interius ; et hæc tribulatio venit ex interiori, *Quoniam defecit in dolore vita mea.* Vita continuo procedit ad defectum. Sap. V, 13 : *Continuo desivimus esse.* Potest ergo qui tristatur dicere, *Vita mea defecit in dolore.* Eccl. XXXVIII, 19 : *A tristitia enim festinat mors :* vel vita spiritualis. Rom. I 17 : *Justus meus ex fide vivit.* Vel potest intelligi de vita qua quis gaudet de bono aliorum. II Cor. VII, 9 : *Nunc gaudeo, non quia tristes estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam.* Et dolor causat in eis defectum unde, *et anni mei*, idest duratio vitæ meæ, *in gemitibus*, qui sunt signum doloris. De secundo dicit, *infirmata etc.* Divitiæ confirmant homines. Eccl. VII : 13 *Sicut protegit sapientia, sic protegit et pecunia.* Et ideo paupertas refertur ad infirmitatem exteriorem. Sicut autem paupertas temporalis facit infirmitatem exteriorem, ita paupertas spiritualis infirmitatem spiritualem. *Virtus*, idest fortitudo corporalis, quæ est in nervis et ossibus : et ideo subdit, *ossa mea :* quasi dicat : Omnia in quibus fundabatur fortitudo ejus erant debilitata. Psal. XXI, 18 : *Dinumeraverunt omnia ossa mea.*

9. *Super.* Propheta assignans suam exteriorem tribulationem, proposuit dolores contra delicias, paupertatem contra divitias : hic autem opprobria contra ho-

[1] Al. : « Timor notis. »

nores mundi. Circa quod tria facit. Primo proponit confusionem quam patitur; secundo inducit similitudinem, *Factus sum tanquam vas;* tertio probationem, *Quoniam audivi.* Circa primum tria facit, secundum quod triplex gradus invenitur despicientium alios: quidam enim manifeste inferunt opprobria; quidam ejus societatem vitant: quidam, qui omnino ejus obliviscuntur, et hoc pertinet ad contemptum: quia nullus obliviscitur ejus quod non contemnit. Primo ergo ponit primum, et dicit, *Super omnes inimicos etc.* Hieronymus habet, *Apud omnes hostes meos factus sum opprobrium vicinis meis nimis;* quasi dicat: Non solum inimicis meis factus sum opprobrium, sed et vicinis. Et sunt verba Christi ex parte Ecclesiæ. Vicini Ecclesiæ sunt qui nondum sunt conversi, sed proponunt converti. Et dicit, *opprobrium*, propter pœnam et propter culpam. Et quantum ad utrumque exponitur, ut dicat Christus ex parte Ecclesiæ, *Factus sum opprobrium*, propter pœnas martyrum. Et hoc, *Super omnes inimicos* quia turpiores pœnas sancti sustinuerunt quam latrones. I Cor. iv, 9: *Spectaculum facti sumus etc.* Item propter culpam. In Ecclesia sunt aliqui peccatores et malæ vitæ, ita quod propter eos Ecclesia est contemptibilis apud illos qui debebant accedere. Et bene, *Super omnes inimicos,* quia turpior apparet vita eorum quam infidelium. Ezech. v, 5: *Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam etc.* Item ibidem. xvi, 51: *Justificasti sorores tuas in omnibus abominationibus etc.* Item quantum ad secundum nullus adjungit se ei; unde dicit, *timor notis*, idest vicinis qui timent ad me accedere. Vel propter pœnas quas patior, vel propter malam vitam malorum Christianorum. Et signum hujus subdit, *Qui videbant me*, idest qui considerabant hujusmodi opprobria culpæ et pœnæ, *Fugerunt a me foras*, quia noluerunt converti. Job 6: *Fratres mei pertransierunt quasi torrens.* Psal. lxxxvii, 9: *Longe fecisti notos meos a me.* Tertium est oblivio. Et hoc est quod ait, *Oblivioni datus sum.* Sed quia homo quantumcumque diligat aliquem post mortem, tradit eum oblivioni; ideo dicit, *Tanquam mortuus.* Psal. lxxxvii, 6: *Sicut vulnerati dormientes in sepulcris, quorum non es memor amplius.* Hæc ad Christum referuntur in persona sua; quia factus est in opprobrium. Psal. lxviii, 8: *Propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam.* Item timor, quia *fugerunt*, discipuli. Item, *Oblivioni datus*, quia, *sperabamus quod ipse redempturus esset Israel*, Luc. xxiv, 21.

10. Deinde adducit exemplum, *Factus etc. Factus sum tanquam vas perditum,* idest inutile de quo non curatur. Hier. li, 34: *Reddidit me quasi vas inane, absorbuit me quasi draco etc.* Tertio probationem: et circa hoc duo facit. Primo enim inducit comtemptum; secundo persecutionem quam patitur, ibi, *In eo dum convenirent.* Dicit ergo, *Factus sum opprobrium: quia audiri vituperationem*, a viris meis, Hier. xx, 10: *Audivi contumelias multorum etc, In circuitu.* Augustinus: Quandoque Christiani peccant; et infideles non dicunt, hoc faciunt mali, sed, hoc faciunt Christiani. Et si religiosi peccant, similiter. Et dicit, *in circuitu*, quia non intrant ad veritatis considerationem: quia tunc dicerent, hoc faciunt mali Christiani. Ps. xi, 9: *In circuitu impii ambulant.*

11. Consequenter cum dicit, *In eo,* ostendit quomodo patitur persecutionem, et aggravat ex multitudine persequentium, cum dicit, *In eo dum convenirent simul,* idest unanimiter, *adversum me:* hoc timendum esset valde. Eccli. xxvi, 5: *A tribus timuit cor meum; delaturam civitatis, collectionem populi, et calumniam mendacem etc.* Ex crudelitate ipsorum, non enim ad leve convenerunt, sed ad occidendum: unde, *Accipere animum meam*, idest vitam, *Consiliati sunt.* Hier. xviii, 23: *Tu scis, Domine, omne consilium eorum adversum me in mortem.* Gen. penul. 16: *In* consilio eorum non veniat anima mea.* * consilium

12. *Ego.* Supra Psalmista narravit mala quæ patiebatur: hic autem refugium habet ad orationem. Et quia oratio vacua est nisi certæ spei innitatur; ideo præmittit spem, et subjungit orationem, ibi, *Eripe me de manu etc.* Circa primum duo facit. Primo enim ponit spem. Secundo

assignat spei rationem, ibi, *Dixi Deus meus*. Continuatio talis est. Non dicit simpliciter, *Ego in te speravi*, sed, *Ego autem etc. Glossa* Augustini dicit. Consuetum est, quod pueri vocantur mammontreca, quia volunt diu sugere mammas, sed matres opponunt amaritudinem ut abhorreant. Ubera nostra, quibus a Domino lactamur, sunt prosperitas temporalis, [1] et solatium amicorum. Quando videt Deus quod homines confidunt nimis in his et alliciuntur ab his, subtrahit ea, et ponit amaritudinem, ut ponant in solo Deo spem suam. Sic ille advertens dicit, *Audivi*, inquit, *vituperationem* : et ideo dicit, *Ego autem etc* : quasi dicat : Omnibus aliis contradicentibus et pugnantibus adversum me, solum in te fuit spes mea : Hier. XVII, 7 : *Benedictus vir qui confidit in Domino*. Ratio spei duplex assignatur. Una ex cura et providentia Dei. Alia ex potestate ejus. Confidit ergo in eo primo, quasi commissus divinæ curæ, et a Deo susceptus : Deus enim ex sua virtute curam habet universorum : Sapient. XII, 13 : *Nec enim est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus*. Item ejusdem. XIV, 3 : *Tua... ubernat* * *Tu ergo, pater, cuncta gubernas providentia*. Unde Deus omnium, specialiter tamen aliquorum habet curam : I Pet. ult, 7 : *Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis*. Et ideo specialiter Deus est eorum. Et ideo dicit, *Speravi in te*, quia *Deus meus es tu*. Secundo ex potestate ; quia nisi esset potens, deficeret spes. Sed non ita de Deo sentit ; unde ait. *In manibus tuis sortes meæ*, idest omnia bona quæ mihi donantur, sunt in potestate tua : Ephes, 11 : *In quo et sorte vocati sumus prædestinati etc*. Sciendum est autem, quod triplex est sors : quædam consultoria, quædam divinatoria, et quædam derisoria. Communiter loquendo, sors nihil aliud est nisi quoddam indicium divinæ voluntatis requisitum. Et ideo in *Glossa* Augustini : Sors non est aliquid mali, sed res in humana dubitatione divinam indicans voluntatem. Et ideo projicere sortes [2] nihil aliud est, quam exquirere voluntatis divinæ indicium. Ergo sors de sui ratione non dicit aliquid mali ; sed efficitur mala ex duobus. Primo quando aliquis exquirit hoc indicium a quo non debet, ut a dæmone : et secundum hoc sortilegia damnantur inter alia quæ pertinent ad infidelitatem. Secundo, si inquirat indicium in rebus, in quibus non est necesse. In duobus debet inquiri hoc indicium : in necessariis, et in non valentibus aliter sciri. Si enim non fuerit de necessariis, tunc est curiositas : et hoc est in sorte divinatoria : quia in hac solicitantur de futuris, et ideo vana est, et reprobatur. In necessariis autem quæ possunt aliter sciri, sortes etiam sunt prohibitæ : quia hoc est tentare Deum, cum scilicet potest sciri auxilio humano, et recurritur ad divinum. Ponere autem sortes in distribuendis, quis habeat quid, vel in agendis, quid melius sit in temporalibus rebus, dico quod sors non vituperatur. Unde divisiones frequenter per sortes fiunt. Similiter etiam ad temporales dignitates, si eligantur sorte. Sed hoc non licet in spiritualibus, quia in eis homo dirigitur per Spiritum sanctum : unde qui in eis faceret sortes, injuriaretur Spiritui sancto. Unde Apostoli ante Spiritum sanctum posuerunt sortes super Matthiam ; sed post Spiritum sanctum elegerunt septem diacones sine sorte. *In manibus*, ergo ait, *tuis sortes meæ*, idest quod datur secundum indicium tuæ voluntatis, totum sub potestate tua est : Prov. XVI, 33 : *Sortes mittuntur in sinu, sed a Domino temperantur* : Alia *littera* habet, *Tempora mea*, quanta scilicet et qualia : Dan. II, 21 : *Ipse mutat tempora et ætates*.

13. Deinde subjungit orationem cum dicit, *Eripe*. Orat primo pro se. Secundo contra hostes, ibi, *Erubescant*. Circa primum duo facit. Primo enim orat liberari a malis. Secundo promoveri ad bonum, ibi, *Illustra faciem tuam*. In adversariis duo considerat. Et primo affectum ; et hoc tangit cum dicit, *De manu inimicorum*, idest odientium me : Ps. CXLII, 9 : *Eripe me de inimicis meis etc*. Isti sunt diaboli : Matth. XIII, 28 : *Inimicus homo etc*. Item amici : Matth. X, 36 : *Inimici hominis*

[1] Al. : « temporalium. »

[2] Al. : « sortes malas. »

domestici ejus. Secundo effectum, quia persequuntur : Ps. cxviii, 157 : *Multi qui persequuntur me et tribulant me etc.* Secundo orat promoveri ad bonum, cum dicit, *Illustra*. Circa quod duo facit. Primo petit promoveri in bonis. Secundo, ut non deficiat a petitione, ibi, *Non confundar*. Primum petit dupliciter. Primo secundum profectum sapientiæ. Secundo secundum profectum justitiæ, ibi, *Salvum me fac*. Lumen rationis nihil aliud est quam quædam participatio divini luminis : Ps. iv, 7 : *Signatum est super nos lumen etc.* Hoc lumen non crescit in nobis nisi ab eadem causa a qua inchoatum est. Unde si volumus in eo proficere, oportet quod fiat per illustrationem divinæ faciei : Ps. xlii, 3 : *Emitte lucem tuam etc.* Secundum profectum justitiæ per quam pervenitur ad salutem, petit, cum dicit, *Salvum me fac,* et hoc, *Propter misericordiam tuam,* non propter merita mea : Tit. iii, 5 : *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos etc.* Quantum ad secundum dicit, *Non confundar*, deficiendo scilicet in spe tua : vel, *Non confundar*, fraudatus scilicet spe mea. Et hoc ideo, *Quia invocavi te :* Joel. ii, 32 : *Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Invocavi te.* Glossa Augustini : Invocas Deum, quando in te vocas Deum, quando in domo cordis tui invitas eum, quod prius necesse est mundari universis sordibus vel fraudibus : aliter enim vere non invocas. Si enim invocas Deum ut det tibi lucrum, lucrum invocas, non Deum. Gratis ergo invocas Deum o avare, ut te pecunia non te ipse Deus impleat. Numquid sine auro et argento non vis illum ad te venire? Quid ergo de his quæ facit tibi Deus sufficit, cum ipse Deus non sufficit?

14. Consequenter orat contra hostes, cum dicit, *Erubescant*. Et primo ponit suam petitionem. Secundo assignat illorum meritum, ibi, *Quæ loquuntur*. Et notandum quod hæc oratio magis intelligenda est per modum prænunciationis quam orationis ; quasi dicat, *Erubescant*, conformando voluntatem suam divinæ justitiæ. Contra primum tria ponit quæ in eis venient : quia in judicio confundentur ; unde dicit, *Erubescant*. Quoniam dicet, Matth. xxv, 35 : *Esuriri, et non dedistis mihi manducare etc.* quoniam conscientia reprehendet eos : Isa, 29 : *Erubescetis super hortis quos elegeratis cum fueritis etc.* Secundo mittentur in supplicium æternum : et hoc est quod dicit, *Et deducantur in infernum :* Ps. xlviii, 15 : *Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos.* Tertio obmutescent ; unde dicit, *Muta fiant labia dolosa :* Ps. cvi, 42 : *Omnis iniquitas oppilabit os suum.*

Sed contra. Immo erunt loquentia : Apoc. xvi, 11 : *Blasphemaverunt Deum etc.* Item ingemiscent : Sap. v, 3 : *Gementes præ angustia spiritus, et dicentes etc.*

Respondeo : Dicendum quod obmutescent a verbis superbiæ et doloris illati sanctis.

15. Secundo, cum subdit, *Quæ*, assignat triplex illorum peccatum : et præcipue oris : quod ex tribus aggravatur : scilicet ex persona contra quam dicitur, ex eo quod dicitur, et ex radice ejus quod dicitur. Quantum ad primum dicit, *Adversus justum*, quod pejus quam si contra peccatorem ; quasi dicat : Illa obmutescent quæ modo loquuntur, de eo quod dicunt, quia injustitiam dicunt et falsa : Ps. xxxv, 4 : *Verba oris ejus iniquitas et dolus.* Ex radice vero, quia aliquid aliquando dicitur contra virum justum ex ignorantia et deceptione ; sed si ex prava radice procedit, tunc est malum. Et hæc prava radix est duplex : scilicet superbia et abusio : Prov. xi, 2 : *Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia.* Item abutuntur bonis sibi datis ; quia data sunt eis ut humilientur, et ipsi inde extolluntur. Hieronymus habet, *Et despectu*, quia stulte alios contemnunt. Et hæc est abusio, quia non utitur justo ut debet contemnendo ipsum.

16. *Quam*. Psalmista supra præmisit tribulationem et orationem ; hic autem accedit ad gratiarum actionem, tamquam exauditus. Ubi duo facit. Primo commemorat universaliter beneficia, quæ Deus humano generi et sanctis confert. Secundo prorumpit ad gratias, ibi, *Benedictus Dominus, quoniam etc.* Et circa primum duo facit. Primo enim ostendit Dei misericordiam quantum ad dona collata sanc-

tis. Secundo quantum ad mala a quibus tuetur eos, ibi, *Abscondes eos.* Circa primum duo facit. Ostendit enim primo præparationem bonorum. Secundo eorum adimpletionem, ibi, *Perfecisti eis.* Dicit ergo, *Quam magna etc.* Dulcedo in spiritualibus transumptive dicitur : sicut enim dulcedo corporalis delectat gustum carnis, ita quod mentem delectat interius, dicitur dulcedo. Contingit autem quandoque quod gustus carnis non bene dispositus delectatur in corrupto sapore, et tunc falso delectatur : sic affectus hominis quando non est bene ordinatus, delectatur in re quæ non vere est delectabilis : sed si bene sit dispositus, delectatur in vero bono, scilicet divino. Et ideo bonitas substantialis Dei dicitur dulcedo Dei : Sap. XVI, 21 : *Substantia tua dulcedinem tuam quam in filios habes ostendebat.* Vel dulcedo Dei dicitur eo modo quo aliquis dicitur amarum habere affectum, quando scilicet cogitat quomodo alios contristet : Eph. IV, 31 : *Omnis amaritudo tollatur a vobis.* Ergo per contrarium dulcedo animi, quando proponit alios consolari. Unde dulcedo Dei propositum dicitur quo *vult omnes homines salvos fieri*, I Tim. II 4 : *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus ;* Psal. XXXIII, 9, item *dulcis et rectus Dominus.* Ps. XXIV, 8. Et quocumque modo dulcedo dicatur, continet delectationem : quia quamvis sit una et simplex in se, tamen est radix et fons omnis bonitatis. Et ideo quidquid delectat in mundo, totum est in Deo : ut sapientia, veritas, honores, excellentia, voluptas, et omnia hujusmodi in excessu sunt ibi. Et ideo dicit, *Quam magna multitudo*, superexcedens secundum magnitudinem, infinite a nobis incomprehensibilis. Item similiter multitudo quantum ad dulcedinem effectus ; quia quidquid homini potest provenire, totum est ex dulcedine bonitatis Dei : Sap. XII, 1 : *O quam suavis est Domine spiritus tuus in nobis!* Isa. LIV, 1, ubi agitur de multitudine justorum : *Multi filii desertæ etc.* Quod vero ait, *Quam abscondisti etc.*, dupliciter potest intelligi. Uno modo : quod Deus abscondit se ab eis ut non cognoscant eum, ut scilicet crescat eorum desiderium. Alio modo, quod in abscondito reposuisti ut timentes te habeant eam : et hoc melius ; quasi dicat : In abscondito reposuisti propter eos. Et quare? Quia illa dulcedo non est in sensibilibus bonis quæ manifesta sunt nobis, sed est in invisibilibus ; et non in rebus creatis, sed in invisibilitate ipsius Dei : Apoc. II, 17 : *Vincenti dabo manna absconditum :* I Cor. II, 9 : *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Dominus diligentibus se.* Præparatio ergo bona est in abscondito ; sed consummatio et expletio est manifesta ; unde subdit, *Perfecisti eis etc.* Inter illam prædestinationem et ejus effectum, ejus scilicet qui est in gloria, in medio est status gratiæ, qui est inchoatio gloriæ : et hac prætermissa tendit ad perfectum et dicit, *Perfecisti*, idest perficies, et incepisti perficere id absconditum : I Cor. XIII, 10 : *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur etc.* Sed quibus? *Eis qui sperant in te,* ad quos perveniet hæc perfectio, non ad eos qui in seipsis confidunt : Rom. V, 2 : *Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.* Sed tunc non erit abscondita, immo erit. *In conspectu filiorum hominum :* quia illam gloriam omnes videbunt, boni et mali : Rom. VIII, 18 : *Existimo quod non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis :* Sap. V, 2 : *Videntes mirabuntur in subitatione etc.* usque. *Quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est.* Vel, *Filiorum*, idest sanctorum qui plene videbunt : Ps. CVI, 42 : *Videbunt recti etc.* Vel, *Qui sperant in te*, et hanc manifestant. *In conspectu filiorum hominum :* Rom. I, 16 : *Non enim erubesco evangelium.*

17. Deinde cum dicit, *Abscondes*, ostendit beneficia Dei in sanctos, per liberationem a malo. Sed quia duplex malum potest homo pati : scilicet in opere, et in verbo : primo ostendit quando protegit a primo malo. Secundo quomodo a secundo, ibi, *Proteges.* Dicit ergo, *Abscondes etc.* Loquitur similitudinarie ; sicut si aliquis quæratur ad mortem, quicumque illum absconderit in secretis suæ domus, ibi tutus esset : sic est de sanctis. Impii persequuntur eos : sed Deus abscondit eos in abscondito, idest perducet ad illam

locum absconditum suæ dulcedinis : [1] Col. III, 3 : *Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*; sed hoc erit in futuro perfecte, quando videbunt eum facie ad faciem : I Cor. XIII, 12 : *Tunc autem facie ad faciem* I Joan. III 2, *videbimus eum sicuti est*. Et hoc est quod ait, *Faciei tuæ*. Sed in præsenti etiam abscondit, inquantum videmus aliquid de dulcedine gloriæ suæ contemplando. Et intantum abscondit, inquantum homines turbare non possunt firmatos in Dei amore : Sap. III, 1 : *Justorum animæ in manu Dei sunt etc*. Vel non sentiens conturbationes quas homines patiuntur in judicio : Sap. V, 2 : *Turbabuntur timore horribili etc*. Item inquantum homo absconditur in contemplatione, et non sentit turbationes mundi : Sap. VIII, 16 : *Intrans in domum meam conquiescam in illa etc*. Secundo ostendit quomodo absconduntur a maliloquis, cum dicit, *Proteges eos etc*. Aliqui enim proteguntur a malefactoribus, sed non a maliloquis; ab hoc enim malo non omnes proteguntur. Unde Octavianus Tiberio respondit zelanti ore ipso contra male loquentes de eo : Nolo super hac re mihi, Tiberi, turberis. Satis præstitum est nobis, ut nullus nos offendere posset. Dicit ergo, *Proteges eos in tabernaculo tuo*. Hoc ad præsentem Ecclesiam respicit, quæ tabernaculum est militantium : Isa. IV, 6 : *Tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu etc*. Et hoc, *A contradictione linguarum*, quæ vel blasphemando Deum, vel docendo falsa, contradicunt veridicæ doctrinæ, ut sunt schismata, et diversæ hæreses : Job. XVI, 9 : *Suscitatur falsiloquus adversus faciem meam, contradicens mihi*. Si ergo recurratur ad tabernaculum Dei, idest ad Ecclesiam, et ad secreta fidei ejus, ibi invenitur defensio secura ab hujusmodi *contradictione linguarum*.

18. Consequenter cum dicit, *Benedictus*, refert gratiarum actionem. Ubi duo facit. Primo enim gratias agit. Secundo inducit alios ad hoc, quibus prædicta beneficia sunt collata, ibi, *Diligite*. Circa primum tria facit. Primo enim prorumpit in gratias. Secundo proponit misericordiam gratiarum, ibi, *Quoniam mirificavit etc*. Tertio exponit causam, ibi, *Ego autem dixi*. Dicit ergo, *Benedictus Dominus*; quasi dicat : Ex quo protectus est sic populus sanctorum a Deo, nihil aliud restat nisi benedicere Deum, idest attribuere hoc ejus bonitati ; Tob. XII, 6 : *Benedicite Deum, et enarrate omnia mirabilia ejus*. Et quare ? *Quia mirificavit*, idest mirabilem fecit, *misericordiam suam mihi*. Tunc enim videtur homo teneri ad gratiarum actiones, quando mirabiliter liberatur a magnis periculis. Et quomodo mirificavi ? *In civitate*, inquit, *munita*; quasi dicat : Ita liberavit me, quod fecit me sicut civitatem munitam. Alia littera, *In civitate circumstantiæ*. Hebræi habent, *obsessa*. Hoc autem potest referri ad duas intentiones : et utrumque misericordiam Dei ostendit mirabiliter ; quia in civitate munita ita liberavit me, quia fecit me sicut civitatem munitam contra mala. Et hæc civitas est Ecclesia : Hier. I, 18 : *Dedi te hodie in civitatem munitam, et in columnam ferream, et murum æneum*. Vel, *In civitate obsessa*, similiter mira misericordia est : quia sumus liberati a minori malo. Periculum enim magnum perferunt obsessi; et ideo dicit, *Eram in civitate obsessa*, seu circumdata, et tamen liberavit me velut centrum a circumferentia. Circumferentia namque ponitur in gyro, centrum in medio. Populus Judæorum qui in medio erat gentium, qui circumstabant Judæam, ubi dicebantur laudes Deo, ubi sacrificia offerebantur, ubi prophetiæ non cessabant. Modo autem in omnibus gentibus circumstantibus diffusa est misericordia Dei : Marc. ult. 15 : *Euntes in mundum universum, prædicate evangelium omni creaturæ*. In civitate ergo ait circumstante, scilicet in toto populo gentium.

19. Deinde cum dicit, *Ego autem*, exponit materiam [2] gratiarum. Ubi primo ponit magnitudinem. Secundo ponit exauditionem, ibi, *Ideo exaudisti etc*. Dicit ergo, *Ego dixi in excessu mentis meæ*. Excessus contingit quandoque ex causa interiori ; et hoc quando videt stupenda ex quibus fit extra se. Act. III, 10 * : *Repleti sunt stupore et extasi*. Quandoque a causa * imp

[1] Parm. : « Gal. »

[2] Al. : « misericordiam. »

superiori, quando scilicet contemplatur quis divina, et rapitur extra se supra se : II Cor. v, 13 : *Sive mente excedimus Deo*. Sic ergo elevatus ad divina dicit, *Projectus sum etc.* idest perpendi me longe esse a te : quia quanto homo magis accedit ad Deum, tanto se minorem advertit. Job. ult, 5 : *Auditu auris audivi te, nunc autem oculis meus videt te etc.* Vel si intelligatur quantum ad excessum causæ inferioris, quod innuit littera Hieronymi, aliquando homo considerat gravitatem peccatorum vel malorum imminentium, et ex hoc reputat se derelictum : sicut Christus in persona suorum dixit Matth. xxvii, 49 : *Deus Deus meus, ut quid me dereliquisti*? Et sic dicit hoc, David. Considerans mala quæ mihi veniunt, projectus sum : Jonæ ii, 5 : *Abjectus sum a conspectu oculorum tuorum*.

20. Secundo cum dicit, *Ideo exaudisti*, Ponit exauditionem ; quasi dicat, *Ideo*, quia hoc dixi, *Exaudisti* : Psalm. ci, 18 : *Respexit in orationem humilium*. Sic publicanus Luc. xviii, quoniam recognovit se peccatorem, descendit justificatus in domum suam : Eccli. xxxv, 21 : *Oratio humiliantis se nubes penetrat*. Vel secundum Hieronymum, ponitur interrogative, *Ego dixi etc.* Ergo ne exaudies? quasi dicat : Mirum est cum sim ita longe a te, quod me exaudias. *Dum clamarem ad te*. *Glossa* Augustini ; Clamor fit ad Deum non voce, sed corde ; quia multi silentes labiis, corde averso nihil impetrare potuerunt. Clama ergo intus ubi Deus audit.

21. Consequenter cum dicit, *Diligite Dominum*, inducit illos quibus prædicta beneficia sunt collata ad gratias exhibendas. Et ordinat eos primo quantum ad effectum. Secundo quantum ad effectum, ibi, *Viriliter agite*, Circa primum duo facit. Primo inducit eos ad diligendum Deum. Secundo rationem diligendi assignat. *Quoniam veritatem requiret*. Dicit ergo quia exaudivit, et quia mirificavit, *Diligite Dominum* : Deut. iv, 1 : *Et nunc, Israel, audi præcepta et judicia, quæ ego doceo te etc.* Et qui sunt qui diligere debent, ostendit : quia, *Sancti* : Cant. i, 3 : *Recti diligunt te. Quoniam veritatem*. Assignat causam diligendi. Redditur autem duplex causa, quare Deum diligere tenentur : quia quod diligunt sancti Deus diligit ; et quod odiunt, Deus odit. Secunda est, ibi, *Et retribuet*. Quantum ad primum dicit, *Quoniam veritatem requiret Dominus, et retribuet abundanter facientibus superbiam* ; quasi dicat : Diligere debetis Dominum, quia diligit quod diligitis, et hoc requirit. Sancti diligunt veritatem; et ideo Deus qui veritatem requirit debet a nobis diligi. Requirit autem Deus veritatem justitiæ : Rom. ii, 2 : *Judicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt* Item vitæ : Isa. xxxviii, 3 : *Obsecro Domine, memento quæso quomodo ambulaverim coram te in veritate et corde perfecto*, Item doctrinæ : Matth. xxii, 16 : *Scimus, quia verax es, et viam Dei in veritate doces*. Secunda ratio quare tenemini diligere Deum, est, quia punit quod oditis : punit enim Deus superbiam, quam sancti odiunt : et hoc est, quod dicit, *Et retribuet* pœnam scilicet, *abundanter*, idest supra seipsos : quia ipsi supra se extollunt : Isa. xvi, 6 : *Superbia ejus et arrogantia ejus et indignatio ejus plusquam fortitudo ejus*.

22. Deinde cum subdit, *Viriliter*, ordinat eos quantum ad effectum. Et primo, ut sint fortes in opere, cum ait, *Viriliter agite* : Prov. xviii, 9 : *Qui mollis, et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis*. Item ut sint fortes in corde, *Et confortetur cor vestrum* : Psalm. xxvi, 14 : *Expecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum*.

PSALMUS XXXI.

1. *Intellectus David.*

Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum, nec est in spiritu ejus dolus.

2. Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die. Quoniam die ac nocte gravata

est super me manus tua : conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina.

3. Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non abscondi. Dixi. Confitebor adversum me injustitiam meam Domino : et tu remisisti impietatem peccati mei.

4. Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno.

5. Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.

6. Tu es refugium meum a tribulatione, quæ circumdedit me : exul'atio mea, erue me a circumdantibus me.

7. Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac qua gradieris : firmabo super te oculos meos.

8. Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.

9. In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

10. Multa flagella peccatoris : sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.

11. Lætamini in Domino et exultate justi, et gloriamini omnes recti corde.

1. Hic incipit quarta decas primæ quinquagenæ. Et sicut in prima decade sunt Psalmi in quibus fit mentio de persecutione Absalonis ; in secunda de persecutione Saulis ; in tertia de persecutione populi, ita in ista quarta de tribulatione quam boni a peccatoribus sustinent : II, Petr. II, 8 : *Habitans apud eos qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant.* Dividitur autem hæc decas in duas partes. Quia primo commendatur justorum dignitas. Secundo imploratur auxilium contra persecutiones impiorum, in Psalm. XXXIV : *Judica Domine nocentes me.* Circa primum duo commemorat. Primo gratiam justificantem. Secundo dignitatem justorum, ibi, Ps. XXXII : *Exultate justi etc.* Tertio monet justos ut in justitia sistant, ibi, Ps. XXXIII : *Benedicam Dominum.* Hujus Psalmi novus est titulus, scilicet intellectus David. Hieronymus habet, *Eruditio David.* In multis Psalmis sequentibus est invenire titulum hunc. Et signatur per hoc, quod in omnibus Psalmis in quibus hic titulus dicitur, tractatur aliqua veritas communis, non solum pertinens ad unum personam. sed quasi ad providentiam Dei, vel ad aliquid aliud arduum. Et licet in omnibus Psalmis quædam sint ad eruditionem, ista tamen ad hoc principaliter ordinantur. Specialiter vero iste Psalmus intitulatur ab intellectu quem debet habere pœnitens, qui debet intelligere se peccatorem, et gratiam Dei liberantis : Lev. V, 4 : *Si intellexerit homo delictum etc.* Hunc *intellectum* dat *vexatio*, Isa. XXVIII, 19 *Beati quorum.* Iste est secundus Psalmus pœnitentialium. In primo enim egit de contritione cordis, in isto vero de confessione ; et dividitur in tres partes. In prima enim ponitur remissio peccatorum. In secunda, via ad remissionem, ibi, *Quoniam tacui etc.* Tertio desiderium sanctorum de remissione, ibi, *Pro hac orabit.* Circa primum duo facit. Primo enim ponitur aliquid quod est ex parte Dei. Secundo illud quod est ex parte hominis, ibi : *Nec est in spiritu.* In peccato namque primo est offensa Dei. Secundo macula. Tertio reatus pœnæ. Contra hæc tria ordinat tria. Quia Deus remittit offensam, maculam tegit, reatum pœnæ tollit, non imputando peccatum. Quantum ad primum dicit, *Beati quorum remissæ sunt etc.* Sed quia beatitudo est duplex, scilicet rei et spei, isti tales, scilicet quorum remissæ sunt iniquitates, sunt beati in spe ; qui tandem erunt beati in re. Beatus enim ille est spe, in quo præcedit causa beatitudinis, et via quæ est virtus, et præcipue perfecta : unde in quo virtus perfecta apparet, potest dici beatus in spe : sicut arbor bene florens potest dici fructificans. Post corruptionem enim primi hominis isti flores non erant, sed spinæ peccatorum. Et ideo beatitudo peccatoris quæ est in spe, non est hujusmodi, sed quod Deus remittat peccatum, et sic fructificat : Hier. IV, 8 : *Novate vobis novale etc. Remissæ* : Isa. XL, 2 : *Dimissa est iniquitas illius* : Luc. VI, 36 : * *Dimittite, et dimittetur vobis* : Quantum ad secundum dicit, *Et quorum tecta sunt peccata.* Peccata sunt maculæ animæ : Hier. II, 36 : *Quam vilis facta es etc*, Quando quis habet in se turpe, et illud tegitur, tunc oculos intuentis[1] turpitudo non offendit. Deus autem tegit[2] turpitudinem peccatorum : sed quomodo? totaliter, scilicet abluendo animam. In peccato enim duplex est deformitas. Una scilicet ex privatione gratiæ qua privatur peccator : et hæc totaliter tollitur, et non tegitur, quia

* dimittemini

[1] Al. : « intuentium. »

[2] Al. : « fecit. »

datur ei gratia. Alia macula est ex actu peccati præterito : et hæc non deletur, quia non datur ei quod non fecerit, sed quod non imputetur ei ad culpam : et hæc tegitur. Quantum ad tertium dicit, ***Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.*** De reatu pœnæ intelligitur, quia pœna non ei reservatur pro peccato : Dan. III, 28 : *Omnia induxisti super nos etc.* Secundum *Glossam*, triplex peccatum hic insinuatur : peccatum originale, actuale mortale, et actuale veniale. Primum signatur per iniquitatem, quæ est quædam inæqualitas : et hoc est in originali, inquantum in ea vires animæ recedunt ab æqualitate innocentiæ ; et hoc dimittitur et diminuitur, quia aufertur reatu et remanet actu. Dicit autem pluraliter iniquitates, quia in diversis diversa originalia, et in uno unum. Secundum signatur per peccatum actuale mortale. Actualia enim peccata mortalia dicuntur tegi, quando non imputantur peccatori jam ad culpam. Tertium signatur per peccatum veniale, quod non imputat Dominus. Peccatum enim veniale non imputatur ad pœnam æternam. Vel primum dicit propter peccatum quod est ante baptismum. Secundum propter peccata quæ sunt post baptismum. Tertium vero post confessionem, quia non imputabitur peccatum ad pœnam. Sed ex parte hominis requiritur quod non fictus confiteatur ; alias non consequitur gratiam : Sap. I, 5 : *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum.* Et ideo, ***Nec est in spiritu ejus dolus***, ut aliud habeat interius, et aliud prætendat exterius.

2. *Quoniam tacui.* Secunda pars est, ubi ponitur via perveniendi ad remissionem peccatorum : et circa hoc tria facit. Primo enim ponit statum peccati. Secundo conversionem, quæ est causa remissionis peccati, ibi, *Delictum meum*, Dicit ergo, *Quoniam tacui etc.*

Contradictio videtur hic. Cum enim clamet tota die, dicit se tacere.

Respondeo. Tacebat ab eo quod dicendum erat ; sed clamabat quod dicendum non erat, nedum clamandum. Et in utroque est peccatum. De primo Isa. VI, 5 : *Væ mihi quia tacui.* Debet enim peccator dicere peccata sua : Job XVI, 7 : *Si tacuero, non recedet a me; nunc autem etc.* Ergo quoniam tacui peccata mea, *Inveteraverunt ossa mea*, idest interior fortitudo defecit. Sæpe in Scriptura sacra per membra corporalia intelliguntur virtutes interiores. Unde per ossa in quibus est fortitudo, intelligitur interior virtus. Et quia inveterascit quod deficit, idest minuitur, inde dicit : *Inveteraverunt ossa mea :* Baruch. III, 11 : *Quid est Israel, quod in terra inimicorum es, inveterasti etc.* De secunda Isa. V, 7 : *Expectavi, ut faceret judicium, et ecce iniquitas : justitiam, et ecce clamor.* Et hoc est quod dicit, *Dum clamarem tota die.* Clamabat enim se justum, clamabat de pœna, et tacebat de culpa.

Sed quid fecit Dominus ? Convertit eum aggravando manum Domini, gravamen inferentem, *Quoniam die ac nocte.* Secundo conversione consequente, *Conversus sum etc.* Dicit ergo, *Die ac nocte*, idest continue, *Gravata est etc.* Manus Domini aliquando consolatur : Ezech. III, 14 : *Manus Domini erat mecum confortans me.* Aliquando aggravat, sicut hic I Reg. V, dicitur manus Domini gravissima : Isa. XXVI, 16 : *In tribulatione etc.* Et ideo dicit, *Conversus sum in ærumna mea*, idest in miseria quam patior pro peccatis. *Dum configitur spina*, dum spina, idest remorsus conscientiæ, infigitur cordi meo. Vel pro spina dorsi quæ tenet totum hominem rectum, *Dum configitur.* Et signat superbiam, quæ quándo constringitur, corrigitur homo. Vel quare clamabat ? Propter gravitatem, inquit, manus tuæ. Et hoc ideo quia non sum conversus ad te, sed ad peccatum. Et hoc dum spina peccatorum configitur, idest firmatur in me, et sic spina, idest peccatum, intellitur. Vel dum ratio, quæ sicut spina est, regens dorsum deprimitur. Vel secundum Hebræos, *Conversus est humor meus in siccitatem æstatis*, idest ex aggravatione manus tuæ, quidquid in me carnale et humidum fuit, conversum est in siccitatem æstatis. Hieronymus habet, *Versatus sum in miseria mea dum exardescit messis*, idest ad modum messis arui.

3. Deinde cum dicit, *Delictum.* Primo ponit confessionem. Secundo ejus efficaciam ostendit, ibi, *Dixi, Confitebor.* Sed

quia duo debet homo confiteri, scilicet bona omissa, et mala commissa : quantum ad primum dicit, *Delictum meum*, scilicet quod[1] dimisi facere quod debui : *Cognitum tibi feci* : non quod Deus non cognoscat ; sed quando homo recognoscit peccatum suum, tunc vult etiam quod Deus cognoscat, ut ignoscat. Quantum ad secundum dicit, *Injustitiam meam non abscondi* : Job xxxi, 33 : *Si abscondi quasi homo peccatum meum etc*. Prov. xxviii, 13 : *Qui abscondit scelera sua etc*. Efficacia vero confessionis ostenditur, cum dicit, *Dixi*, *Confitebor*. Confessionis effectus est remissio peccatorum. Dicit ergo, *Dixi*, idest proposui in corde meo : *Confitebor Domino*, idest ad honorem Domini : Jos. vii, 9 : *Da gloriam Domino Deo Israel, et confitere etc. Injustitiam meam*, non bona mea : *Adversum me*, non pro me. Aliquis confitetur peccatum suum, sed contra proximum, dicens : Alius induxit me. Contra naturam, ex fragilitate sic accidit. Contra Deum, non potui resistere : II Reg. ult. 17 : *Ego sum qui peccavi, ego sum qui inique egi*. Vel, *Adversum me*, idest propositum meum, quo manere in peccato proponebam. Sequitur remissio, *Et tu remisisti* : Eccli. ii, 13 : *Remittit in* tempore tribulationis peccata*.

Sed contra : tanta est efficacia confessionis, quod non solum quando quis actu confitetur, sed habens propositum confitendi consequitur remissionem. Ante ergo remittitur ei quam confiteatur : Isa. lxv, 24 : *Et erit antequam** clamet, ego exaudiam*. Quid ergo facit confessio? Dicendum quod propositum operandi operatur ex virtute rei propositæ, ut fiat. Unde si cesset operatio illius rei, cessat effectus. Et ideo necesse est perseverare in proposito. Tamen in confessione actuali peccatorum, et absolutione virtute clavium, dimittitur ei de pœna, et propter verecundiam amplius ei gratia confertur, et multa bona consequitur.

4. Hic tertio ponit desiderium sanctorum de remissione peccatorum : et circa hoc tria facit. Primo enim proponitur sanctorum ad hoc desiderium. Secundo peccatorum monitio, *Nolite fieri sicut equus*. Tertio concluditur Psalmus in gratiarum actione, ibi, *Lætamini*. Circa primum duo facit. Primo enim exprimit desiderium sanctorum ad remissionem peccatorum in generali. Secundo in speciali suiipsius refugium ostendens, ibi, *Tu es*. Circa primum duo facit. Primo enim proponit desiderium sanctorum signo orationis : secundo orationis effectum ostendit, ibi, *Verumtamen in diluvio*. Dicit ergo, *Dixi*, *Confitebor*..... *pro hac* re, idest pro remissione peccatorum. Et dicit tria. Primo quid orandum, scilicet ut remissionem consequamur : omnes enim peccavimus ; I Joan. i, 8 : *Si dixerimus quia peccatum non habemus etc*. Et ideo petenda est remissio : Eccli. xxxviii, 9 : *Ora Dominum, et ipse curabit te* : Matth. vi, 12 : *Dimitte nobis debita nostra*. Secundo quis debet orare, scilicet, *Sanctus omnis* : Jac ult, 16 : *Multum valet deprecatio justi assidua*. Tertio, quando ; quia, *In tempore opportuno*, scilicet gratiæ et præsentis vitæ, quia *novissimi clausa est, janua*, Matth. xxv, 10 : II Cor. vi, 2 : *Ecce nunc tempus acceptabile etc*. Jo. ix, 4 : *Venit nox, quando nemo potest operari*.

5. Deinde cum dicit, *Verumtamen*, ostenditur effectus orationis, quia, *In diluvio aquarum multarum*. Aqua potest hic accipi tripliciter. Uno modo voluptates : Gen. pen, 4 : *Effusus es, sicut aqua*. Alio modo falsæ doctrinæ : Prov. ix, 17 : *Aquæ furtivæ dulciores sunt*. Tertio tribulationes : Ps. lxviii, 2 : *Intraverunt aquæ usque ad animam meam*. Sequitur, *Ad eum non approximabunt*. Quod dicit, *Ad eum*, dupliciter potest intelligi. Uno modo, ut ly, *Eum*, referatur ad sanctum ; quasi dicat. Quamvis oret sanctus, patitur tamen aquas multas, sed eum non obruunt, sive sint aquæ voluptatis, sive falsæ doctrinæ ; sive tribulationis : unde, *Non approximabunt* : Isa. xliii, 2 : *Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te* : Psalm. lxv, 12 : *Transivimus per ignem et aquam etc*. Alio modo ut ly *Eum* referatur ad Deum : et sic loquitur mutata persona : quia

* die

** clament

[1] Al. : « quia. »

primo ad Deum loquitur, modo ad alios ; quasi dicat : Qui sunt in diluvio aquarum multarum, sicut dictæ sunt, non appropinquabunt ad Deum.

6. Consequenter cum dicit, *tu es refugium etc.*, exprimitur desiderium sanctorum in speciali : et circa hoc duo facit. Primo exprimit desiderium ut liberetur. Secundo effectum desiderii, ibi, *Intellectum*. Circa primum duo facit. Primo enim ostendit unde concipit spem orandi. Secundo subdit petitionem, *Erue a circumdantibus me*. Spem autem petendi concipit ex duobus. Primo, quia Deus est speciale justorum refugium. Secundo, quia eorum speciale refugium in tribulatione. Ergo dicit, *Tu es refugium meum a tribulatione quæ circumdedit me*. Tribulatio circumdat quando undique opprimit, ita quod non patet refugium ab aliqua parte : Psalm. xxxix, 13 : *Circumdederunt me mala quorum non est numerus etc.* Sed in hac tribulatione non est refugium nisi ad Deum : II Parad. xx, 12 : *Cum ignoremus quid agere debeamus etc.* Psalm. xc : *Qui habitat in adjutorio Altissimi etc.* Sic ergo habeo, inquit, ad quem refugiam, habeo et in quo consoler, quia, *Exultatio mea :* II Cor. i, 4 : *Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra :* Ps. xciii, 19 : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam*. Deinde exprimit quid petit cum dicit, *Erue me a circumdantibus*, idest a tribulatione quæ circumdedit me. Et quia tribulatio debet fieri ab aliquo, oportet quod si tribulatio circumdat, quod innitentes sint circumdantes, scilicet dæmones et persecutores : et ideo dicit, *A circumdantibus me*.

7. Secundo cum dicit, *Intellectum*, ostendit effectum suæ orationis. Deus est qui loquitur, *Intellectum tibi dabo etc.* quasi dicat Deus : Petis a me ut eruam te, et ego tria tibi faciam : dabo enim tibi donum intellectus, et te instruam et te custodiam. Tria enim sunt necessaria homini a Deo. Primo, ut gratiæ donum percipiat, ut per hoc anima hominis perficiatur ad prompte agendum. Sed quia quantumcumque homo haberet donum gratuitum, nisi Deus moveret animam ad opus bonum, non sufficit ; ideo oportet quod post gratiam prævenientem Deus operetur et moveat ad bonum. Sed gratia et donum recipitur secundum modum naturæ nostræ : et non eo modo, quo possit ad omnia vitanda ; et ideo necessaria est super hoc protectio Dei et defensio. Et ideo primo ponit donum intellectus, cum dicit, *Intellectum tibi dabo :* Eccl. xv, 5 : * *Implevit eum Dominus spi-* * *Adimplebit*
ritu sapientiæ et intellectus. Et hoc necessarium est homini, ut scilicet cognoscat peccatum suum : et quod non possit salvari nisi per Deum. Secundo ponit debitum usum hujus doni, cum dicit, *instruam te :* Isa. liv, 13 : *Ponam filios tuos doctos a Domino*. Tertio custodiam, cum dicit, *In via hac*, scilicet mandatorum, *qua gradieris*, *firmabo super te oculos meos*, idest protegam te : II Par. xvi, 9 : *Oculi Domini contemplantur universam terram, et præbent fortitudinem his qui corde perfecto credunt in eum*.

8. Consequenter[1] cum dicit, *Nolite*, convertit se ad peccatores, ut ad pœnitentiam redeant : et circa hoc duo facit. Primo ponit monitionem. Secundo comminationem, ibi, *In camo*. Dicit ergo : Deus dat homini intellectum, sed et intellectu excedit animalia. Qui ergo indignum se reddit dono intellectus, comparatur animalibus ; et ideo dicit, *Nolite fieri sicut equus et mulus etc.* Secundum *Glossam* equus est animal superbum ; mulus vero animal pigrum, unde non currit. Illi sunt ergo sicut equi, qui per superbiam extolluntur : Hier. viii, 6 : *Omnes conversi sunt ad cursum suum quasi equus impetu vadens ad prælium*. Illi sunt sicut mulus, qui tarde ad viam Dei veniunt : Prov. xiii, 4 : *Vult et non vult piger*. Vel per mulum intelliguntur luxuriosi. Mulus luxuriosus est, tamen non generat : sic peccata luxuriæ infructuosa sunt : Rom. vi, 21 : *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis?* Vel equus portat sessorem indifferenter, et mulus onus quodcumque : peccatori duo imponuntur, sessor, sci-

[1] Al. : « consequenter ostendit. »

licet diabolus, et onus, scilicet peccatum. Non ergo sitis sicut equus, non discernens inter sessores, an scilicet Christus sit, vel diabolus. Nec sicut mulus, qui quodlibet onus, scilicet peccatum, indifferenter portat.

9. Deinde cum dicit, *In camo*, ponitur comminatio. Et primo per modum orationis. Secundo per modum prænunciationis, ibi, *Multa*. Dicit ergo, *In camo etc.* Sic metaphorice. Si homo se habet sicut homo, Deus tractat eum sicut hominem, monitionibus et doctrinis; sed quando recedit a dignitate hominis, tractatur sicut brutum animal, quod coercetur pœnis et violentia, scilicet, *In camo et fræno:* quasi dicat. Monui quod non fiant sicut equus et mulus: quod si non acquiescunt, fac eis sicut equo et mulo, scilicet, *In camo et fræno maxillas eorum constringe*, comprimendo scilicet loquacitatem, et subtrahendo cibos, quibus utuntur ad voracitatem. Locutioni enim et gustui deservit maxilla: Isa. XXXVII, 29: *Ponam circulum in naribus tuis, et frænum etc.* Vel, *In camo et fræno,* idest in majori et minori tribulatione.

10. Secundo cum dicit, *Multa*, prænunciat; et primo quid paratur malis: quia *Multa flagella*: a Deo: Ps. XLIX, 21: *Arguam te, et statuam contra faciem tuam.* A sua conscientia: Prov. XII, 18: *Quasi gladio pungitur conscientiæ.* A potestate: Rom. XIII, 4: *Vindex est in iram ei qui male agit:* Prov. XXVI, 3*: Flagellum equo, et camus asino, et virga in dorso imprudentium.* Secundo quid paratur bonis. *Sperantem etc.* Misericordia potest esse nominativi casus, ut sic intelligatur quod ipsum misericordia circumdabit qui sperat in Domino. Vel potest esse ablativi casus, ut intelligatur quod Dominus misericordia sua circumdabit sperantem in se. Et hoc est quando undique subvenit in miseriis hominum: Ps. CII, 4: *Qui coronat te in misericordia etc.* Ultimo concluditur Psalmus gratiarum actione, cum dicit:

11. *Lætamini.* Hæc est autem consuetudo in Psalmis pœnitentialibus, quod incipiunt in luctu, et finiunt in lætitia: quia hoc facit pœnitentia. In hac autem conclusione hortatur justos et rectos ad bonam operationem, et rectam intentionem, dicens, *Lætamini in Domino et exultate justi;* quasi dicat: Duo sunt necessaria homini: scilicet recta operatio: et hoc facit justitia: et recta intentio: et hoc facit lætitia. Dicit ergo, *Lætamini justi, et exultate.* Secundum *Glossam,* Lætari est tacita suavitate gaudere; exultare vero est concitati animi fervore gaudere. Unde exultatio provenit ex interiori gaudio. Sed in quo? *In Domino,* inquit, non in mundo: Phil. IV. 4: *Gaudete in Domino, iterum dico gaudete.* Sequitur, *Et gloriamini omnes recti corde.* Recti corde sunt, qui conformant voluntatem suam voluntati divinæ: hi habent gloriari in Deo: II Cor. x, 17: *Qui gloriatur, in Domino glorietur.*

PSALMUS DAVID XXXII

1. *In finem.*

Exultate justi in Domino: rectos decet collaudatio.

2. Confitemini Domino in cithara, in Psalterio decem cordarum psallite illi.

3. Cantate ei canticum novum: bene psallite ei in vociferatione.

4. Quia rectum est verbum Domini: et omnia opera ejus in fide. Diligit misericordiam et judicium: misericordia Domini plena est terra.

5. Verbo Domini cœli firmati sunt: et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

6. Congregans sicut in utre aquas maris: ponens in thesauris abyssos.

7. Timeat Dominum omnis terra: ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem.

8. Quoniam ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt.

9. Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum.

10. Consilium autem Domini in æternum manet: cogitationes cordis ejus in generatione et generationem.

12. Beata gens cujus est Dominus Deus ejus: populus quem elegit in hereditatem sibi.

13. De cœlo respexit Dominus: vidit omnes filios hominum.

14. De præparato habitaculo suo, respexit super omnes qui habitant terram.

15. Qui finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.

16. Non salvatur rex per multam virtutem; et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ. Fallax equus ad salutem : in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur.

17. Ecce oculi Domini super metuentes eum : et in eis qui sperant super misericordia ejus. Ut eruat a morte animas eorum, et alat eos in fame.

18. Anima nostra sustinet Dominum : quoniam adjutor et protector noster est. Quia in eo lætabitur cor nostrum : et in nomine sancto ejus speravimus.

19. Fiat misericordia tua Domine, super nos, quemadmodum speravimus in te.

1. Titulus non est novus. Est enim, *in finem Psalmus David.* In Psalmo præcedenti egit Psalmista de sui justificatione; in hoc autem agit de dignitate justorum : et circa hoc duo facit. Quia primo exhortatur justos ad spiritualem laudem. Secundo exprimit eorum dignitatem, ibi, *Beata gens.* Circa primum duo facit. Primo enim exhortatur ad spiritualem jucunditatem et laudem. Secundo assignat rationem gaudii et laudis, ibi, *Quia rectum est.* Circa primum duo facit. Primo enim exhortatur ad jucunditatem et laudem. Secundo modum eorum exponit, ibi, *Confitemini Domino etc.* Circa primum duo facit. Ponit enim primo exhortationem. Secundo assignat ejus rationem, *Rectos decet collaudatio.* Dixerat enim, *Dixi, confitebor... et tu remisisti... et pro hac orabit etc.* Ergo, *Justi*, quia justificati estis, *Exultate in Domino*, non in mundo : alias non estis justi : non enim est justus qui non gaudet in justitia. Deus autem ipse est justus, et ipse est justitia; Ps. x, 8 : *Justus Dominus etc.* Et ideo, *Justi exultate in Domino :* Habacuc, III, 18 : *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo.* Sed quare dicit, *Exultate justi in Domino*, et non dicit : Exultate omnes in Domino? Ratio est : quia, *Rectos decet collaudatio*, scilicet Dei. Videndum est igitur si sunt recti, et quomodo eos decet laus. Res non dicitur recta nisi per hoc quod conformatur regulæ et mensuræ. Mensura autem et regula voluntatis humanæ est justitia et voluntas divina. Illi ergo qui non habent rectum affectum, non possunt bene collaudare Deum, quia volunt voluntatem suam conformare voluntati divinæ, sed divinam volunt potius conformari suæ. Et ideo multa Deus facit, quæ ipsi non approbant. Sed qui Dei voluntati se aptant, illi gaudent in prosperis et adversis : et ideo dicit, *Collaudatio*, quia de omnibus laudant, non in aliquibus tantum. Item unanimiter. Eccli xv, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris :* Isa. IV, 2 : *Exultatio his qui salvati fuerunt de Israel.*

2. Deinde cum dicit, *Confitemini Domino.* Ponit modum laudis et jucunditatis. Sciendum est autem quod in laude Dei præcipue intenditur quod affectus hominis tendat in Deum, et dirigatur. Item consonantiæ musicæ immutant hominis affectum. Unde Pythagoras videns quod juvenis insaniret ad sonum Phrygium, mutari modum fecit; ita furentis adolescentis animum ad statum mentis pacatissimæ temperavit, ut dicit Boetius in prooemio *Musicæ suæ.* Inde est quod excogitatum est quod in omni cultu aliquæ consonantiæ musicæ exerceantur, ut animus hominis excitetur ad Deum. Hujus autem consonantiæ dupliciter consueverunt exerceri : quandoque scilicet in instrumentis musicis, quandoque vero in cantionibus. Et ideo primo ostendit primum modum : quia, *In cithara.* Secundo secundum, ibi, *Cantate ei.* Affectus enim hominis per instrumenta et consonantias musicas dirigitur, quantum ad tria : quia quandoque instituitur in quadam rectitudine et animi firmitate : quandoque rapitur in celsitudinem : quandoque in dulcedinem et jucunditatem. Et ad hoc, ut vult Philosophus in VIII *Pol.*, c. VII, tria genera cantus sunt instituta. Quia ad primum est cantus Doristicus, qui est primi et secundi toni, ut volunt quidam. Ad secundum est cantus Phrygius, qui est tertii toni. Ad tertium est cantus Hippolidicus, qui est quinti toni et sexti. Alii sunt post superinventi. Et sic est in instrumentis, quia quædam instrumenta faciunt primum, sicut tibia, et tuba : quidam faciunt secundum, ut organum : quidam tertium, ut psalterium et cithara : Ps. LXXX, 3 : *Psalterium jucundum cum cithara.* Sed quia Psalmista intendit hic inducere ad exultationem, non facit mentionem nisi de istis duobus, scilicet psalterio et cithara. Verum quia

omnia in figura contingebant illis, I Cor. x, 11 : non solum istis instrumentis utebantur ad hoc, sed in figura. Cithara habet sonum ab imo, et signat laudem quæ surgit ab imis, idest terrenis ; Psalterium vero habet sonum a supremo, et signat laudem quæ est de bonis cœlestibus. Dicit autem, *Decem chordarum*, quia per eas signantur decem præcepta decalogi, in quibus tota doctrina spiritualis consistit.

3. Consequenter cum dicit, *Cantate*, agit de cantu humanæ vocis. Sciendum est autem secundum litteram, quod duplex est modulatio : quædam enim est per simplicem cantum, et quædam est organizando. Primum tangit, cum dicit, *Canticum novum*. Secundum, ibi, *In vociferatione*. Secundum spiritualem intellectum, de duobus debet homo exultare : scilicet de bonis gratiæ susceptis, et de bonis gloriæ expectatis. Per prima bona innovamur. Ephes. iv, 23 : *Renovamini spiritu mentis vestræ :* Rom. vi, 4 : *In novitate vitæ ambulemus*. Ille ergo cantat canticum novum, qui exultat in Deo de renovatione gratiæ : Apoc. xiv, 3 : *Cantabant sancti canticum novum*. Ille vero bene psallit in vociferatione, qui de bonis gloriæ cantat, et canticum quod homo corde concipit, exprimit verbis. Vel in jubilatione, seu in jubilo, secundum Hieronymum. Est autem jubilus lætitia ineffabilis, quæ verbis exprimi non potest ; sed voce datur intelligi gaudiorum latitudo immensa. Illa autem quæ non possunt exprimi, sunt bona gloriæ : I Cor. ii, 9 : *Oculus non vidit, nec auris audivit etc*. Et ideo dicit, *Bene psallite ei in jubilatione*, quia cantu exprimi non valent. Sed dices : In veteri testamento erant musica instrumenta, et cantica Vocis. Quare ergo Ecclesia illa dimisit, hæc vero assumpsit ? Ratio duplex mystice assignatur : quia erant figuralia. Secunda ratio est, quod Deus laudatur mente et voce, non instrumentis. Alia ratio habetur ex verbis Philosophi, qui dicit quod contra sapientiam est quod homines instruantur in lyris et musicis, quia occupant animum in sui operatione ; sed simplex debet esse musica, ut a corporalibus retrahantur divinis laudibus mancipati.

4. Secundo cum dicit, *Quia*, assignat rationem gaudii et laudis. Ratio autem laudis et gaudii duplex est. Una ex parte Dei, de quo est exultandum. Secunda ex parte effectuum ejus, ibi, *Verbo Domini*. Circa primum tria facit. Primo ponit ex quibus ex parte Dei. Et primo, *Quia rectum est verbum Domini*, idest instructio : Ps. cxviii, 105 : *Lucerna pedibus meis etc*. Vel ipsa promissio : Prov. viii, 8*:* *Justi sunt omnes sermones mei etc*., usque *Recti sunt intelligentibus*. Secundo quia, *Omnia opera ejus in fide*, idest fideles : Psal. cxliv, 13 : *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis*. Multum autem habetur gaudium, quando invenitur homo fidelis : Prov. xx, 6 : *Virum autem fidelem quis inveniet*? Vel, *In fide*, ait, quia opera Dei sunt bona meritoria. Hæc autem non sunt meritoria nisi fiant in fide, quia *sine fide impossibile est placere Deo*, Hebr. xi, 6 : Vel, *Rectum verbum, Et opera ejus*. Sed quibus*?* *In fide* idest in fidelibus : in infidelibus enim non apparent opera Dei et verba recta. Tertio quia *Diligit* : et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit affectum Dei cum dicit, *Diligit Dominus*. Secundo manifestat per signum, ibi, *Misericordia Domini plena est terra*. Inter omnia quæ faciunt gaudere de Domino, sunt duo, scilicet misericordia et justitia*:* Prov, xxi, 4 : *Misericordia et veritas custodiunt regem*. Per justitiam enim subditi defenduntur. Tolle justitiam, et nullus securus et lætus erit. Item sine misericordia omnes timent, et non diligunt. Hoc de Deo dat intelligi, cum dicit, *Diligit Dominus misericordiam et judicium*. Diligit enim in seipso, quia in opere sunt hæc : Ps. xxiv, 10 : *Universæ viæ Domini misericordia et veritas*. Item diligit in unoquoque : Mich. vi, 8 : *Indicabo tibi o homo quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te. Utique etc*. Et ideo ait, *Exultate*, quia vere *misericordiam diligit* Deus : nam *Misericordiam Domini plena est terra*. Ecce manifestat per signum. Omnis enim plenitudo terræ procedit ex misericordia Dei, quia terra est non temporalibus, sed spiritualibus bonis plena ; et maxime post adventum Christi. Act. ii, 4 : *Repleti sunt omnes Spiritu sancto*

etc. Omnia enim hæc sunt ex misericordia Dei: Rom. IX, 16: *Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis.* Dicit autem, *terra etc.*, non cœlum, quia in cœlo nulla est miseria, et ideo non indiget misericordia: sed terra ubi repletur homo multis miseriis, indiget plenitudine misericordiæ.

5. Deinde cum dicit, *Verbo,* ponitur causa gaudii ex parte divinorum effectuum. Moyses in principio creationis rerum facit mentionem de tribus: de cœlo, de aqua, et de terra: Gen. I: *In principio creavit Deus cœlum et terram:* et infra*: Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Secundum hoc ergo Psalmista dicit primo effectum Dei in cœlis. Secundo in aquis, ibi, *Congregans.* Tertio in terra, ibi, *Timeat Dominum omnis terra.* Dicit ergo*, Verbo Domini cœli firmati sunt.* Secundum *Glossam* exponitur litteraliter et mystice. Et utroque sensu tractantur hæc verba quæ sunt ex parte Dei, scilicet Dominus, verbum et spiritus oris. Dominus est nomen potestatis, et potentiæ appropriatur Patri. Verbum est conceptio mentis, unde et sapientia genita dicitur. Et verbum est Filius, Spiritus ejus est Spiritus sanctus. Dicitur autem spiritus oris, quia verbo appropriatur os: unde idem est dictum, ac si diceret, Spiritus verbi; quia ipse est spiritus filii et veritatis. Et licet indivisa sint opera Trinitatis in divinis: Jo. v, 19: *Quæcumque Pater facit; hæc et Filius facit similiter*; hic tamen secundum appropriationem loquitur. In cœlo autem sunt duo mirabilia: scilicet ejus perpetuitas, quia incorruptibile; et ejus virtus, per quam totus mundus inferior immutatur, per calorem videlicet in æstate, per frigus vero in hyeme. Perpetuitas autem cœli contingit ex natura formæ suæ: nam formæ elementorum sunt particulares, et non implent totam potentiam materiæ: unde materia eorum remanet in potentia ad aliam formam. Forma vero cœli habet totalitatem quamdam, et replet totam potentiam materiæ. Sed forma artificiati procedit ex forma artificis. Forma autem concepta in corde Patris est Verbum. Ergo formatio omnis rei attribuitur Verbo; unde dicit, *Verbo Domini cœli firmati sunt.* Virtus autem cœlorum est in movendo. Omnis autem motus posterior derivatur a priori sicut a causa. Primus motus in rebus quæ sunt per voluntatem est motus amoris: quia omnis motus in rebus quæ voluntatem habent, est motus voluntatis. Et ideo dicit Dionysius, IV cap. *de Div. nom.*, quod divinus amor non sinit eum esse sine germine; movet autem ipsum ad operandum etc. Necesse est ergo quod virtus cœlorum sit a spiritu: et ideo dicit, *Et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Mystice per cœlos intelliguntur Apostoli: hi firmati sunt verbo Domini, scilicet Christi, vel filio Domini: et hoc est exoratio ejus et doctrina. Luc. XXII, 32: *Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua etc.* Item virtus eorum firmata est per Spiritum sanctum. Luc. ult. XXIV, 49*: Sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.*

6. Deinde cum dicit, *Congregans sicut in utre aquas maris*, ostendit effectum Dei in aquis. In aquis autem duo mirabilia sunt consideranda. Unum, quod aquæ congregantur in unam partem terræ, et non occupant totam superficiem, quod est mirabile propter duo. Primo, quia naturalis ordo est quod sic aqua circumdet totam terram, sicut aer aquam. Item mare est altius terra. Secundo, quia licet aqua continue evaporet per calorem solis, tamen in eadem quantitate conservatur. Et ideo duo dicit: scilicet quod congregatur in unum ex mandato Dei. Hier. v, 22: *Posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit: et commovebuntur, et non poterunt, et intumescent fluctus ejus et non transibunt illud.* Job XXXVIII, 8: *Quis conclusit ostiis mare etc.*, usque *tumentes fluctus ejus?* Et ideo dicit, *Congregans sicut in utre aquas maris.* Aqua congregata in utre habet tremorem et elevationem, non tamen defluit; quia retinetur a pelle utris; sic aqua congregata in mare habet tumorem, et tamen non fluit, quia continetur virtute divina. Gen. I: *Congregentur aquæ etc.* Aliud mirabile est, quod continue evaporat, et non minuitur. Unde, sicut quidam philosophi dicunt, per virtutem caloris solis tota aqua siccaretur secundum naturam.

Et ideo contra hoc dicit, *Ponens in thesauris abyssos*. Abyssus, secundum Augustinum, dicit profunditatem aquarum immeabilem: et habet duplicem interpretationem: ab *a*, quod est sine, et *basi*, quod est fundamentum: quasi sine fundamento, et sine candore, quia profunda est et obscura. In thesauro sunt tria: quia thesaurus quamdam multitudinem auri dicit, et illud quod in thesauro ponitur, conservatur: unde dicitur quasi theca auri. Item ponitur, ut ad utilitatem extrahatur. Hoc totum est in abysso: quia in ea est immensa abundantia sive multitudo aquarum. Secundo in abysso conservatur aqua et non decidit; tertio extrahuntur ad utilitatem, cum elevantur vapores ex eis, et generantur pluviæ, et irrigatur terra. Ps. XVII, 16: *Apparuerunt fontes aquarum*. Mystice exponitur dupliciter: de bonis et de malis. De bonis, ut per aquas maris intelligamus populos. Apoc. XVII, 15: *Aquæ multæ populi sunt, et gentes et linguæ*. Quasi ergo aquas maris populos hujus mundi congregat in Ecclesia sicut in utre. Comparatur autem Ecclesia utri propter unitatem; et quia uter de pelle fit mortui animalis; per hoc insinuatur quod ad hoc aliqui ad Ecclesiam venient, ut mortificent membra sua, quæ sunt super terram; nam quasi cœli. Apostoli confirmati sunt, et ex his congregati sunt in Ecclesia populi. *Ponens abyssos*, idest profunditatem divinorum sensuum, *In thesauris*, sacræ Scripturæ. Isa. XXXIII, 6: *Divitiæ salutis, sapientia et scientia; timor Domini ipse est thesaurus ejus*. Vel abyssos prius, scilicet peccatores profundos et obscuros tenebris vitiorum, ponens thesauros auri Ecclesiæ. Magnus thesaurus Ecclesiæ Paulus est, et Matthæus, et Magdalena, qui quondam fuerant quasi quædam abyssus. In malis vero aqua maris intelligitur tribulatio hujus vitæ. Ps. LXVIII, 2: *Intraverunt aquæ usque ad animam meam*. Deus autem confirmat cœlos, non tamen aufert eis infirmitates; quia sic gratia conservatur interius, quod infirmitates exterius non excludat. Et ideo dicit quod congregat tribulationes eorum, scilicet cœlorum, idest virorum cœlestium, *In utre*, idest in corporibus eorum, ponens abyssos, idest persecutores Ecclesiæ in thesauris, quia non dat eis libertatem sæviendi contra Ecclesiam quantum volunt.

7. Tertio, cum dicit, *Timeat*, ostendit effectum Dei in terra. Et primo præmittit monitionem; secundo ostendit effectum Dei circa terram, ibi, *Quoniam ipse dixit etc*. Circa primum duo facit. Primo enim ponit monitionem; secundo exponit eam, ibi: *Ab eo autem etc*. Dicit ergo, *Timeat Dominum etc*. Sed quare hic posuit monitionem, cum locutus sit de effectibus aliis in quibus nulla monitione usus est, sed solum de terra? Ratio est, quia omnis alia creatura obedit Deo ad nutum, nisi homo terrenus; et ideo dicit, *Omnis terra*, idest omnis homo terrenus, *timeat Dominum*. Eccl. XII, 13: *Deum time, et mandata ejus observa: hoc enim est omnis homo*. Nam metonymica locutio est hæc ut intelligatur continens pro contento, cum dicit, *terra*, idest habitatores terræ. Secundo exponit monitionem, dicens, *Ab eo autem etc*., bona scilicet commotio ad servitium Dei: quia ipse solus trahit. Joan. VI, 44; *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum*.

8. Deinde cum dicit, *Quoniam*, ostendit effectum duplicem circa terram. Et primo effectum creationis; secundo gubernationis, ibi, *Dominus dissipat*. In creatione autem sunt duo consideranda: scilicet ipsa formatio, et ipsa creatio. Utrumque autem est hic. Nam primo ostendit ipsam formationem, cum dicit, *Ipse dixit etc*. Secundo ipsam creationem, cum addit, *Ipse mandavit etc*. Dicit ergo, *Quoniam ipse dixit*: Augustinus VII *super Gen. ad litt*.: Omnis formatio est per Verbum, quia res creatæ se habent ad Deum sicut artificiata ad artificem. Unde sicut omnes formæ artificiati sunt a forma concepta[1] in mente artificis, ita omnis forma rerum est a Verbo divino concepto. Unde *ipse dixit*, idest concepit Verbum ab æterno, et secundum illud omnia facta sunt; quasi dicat:

[1] Al.: « sunt conceptæ. »

Genuit Verbum in quo erat ut fieret omnia, et sic est formatio. Secundo creatio: quia, *Mandavit et creata sunt.* Dicere namque importat verbum formatum. Mandare importat monitionem, vel emanationem solum. Unde mandare importat creationem materiæ informis. Eccl. VIII, 4: *Sermo illius potestate plenus est.* Mystice, *Dixit et facta sunt,* semine gratiæ: *mandavit,* in opere veritatis. Psal. CIII, 30:* *Emitte spiritum tuum etc.* Quantum vero ad opus gubernationis dicit :

9. *Dominus.* Quia stabilis manens immutat omnes. Et primo ponitur omnium mutatio; secundo sua stabilitas, ibi, *Consilium.* Circa habitatores terræ advertendum est quod quidam sunt parvi, quidam magni; et utrique mutantur. Quantum ad parvos dicit, *Dominus dissipat etc.* Ubi duo tangit, scilicet propositum quod est de fine, et consilium de his quæ sunt ad finem. Et hoc immutatur quia non agit secundum quod consiliatur, sed secundum quod Deus disponit. Isa. VIII, 10: *Inite consilium et dissipabitur.* Et hoc est quod dicit, *Dominus dissipat consilia gentium.* Et specialiter dissipavit consilium volentium dissipare legem Christi. *Et cogitationes reprobat populorum,* humana scientium: talium enim propositum reprobat Dominus. Quantum ad magnos dicit, *Et reprobat consilia principum:* quasi dicat, Non solum populorum, sed et principum consilia reprobat; quia non est in potestate eorum, quod intentum assequantur effectum, sed in ordinatione divina. Job : *Adducit consiliaros in stultum finem.*

10. Deinde cum dicit, *Consilium autem,* ponitur stabilitas Dei, quia consilium suum stat, et cogitatio sua perseverat. Sed numquid consilium est in Deo? Videtur, quod non: quia importat dubitationem.

Respondeo. Dicendum, quod aliter accipitur consilium in Deo, et aliter in nobis. Scientia enim in nobis importat discursum, in Deo vero certitudinem. Sic de consilio, cum est in nobis, dicit inquisitionem; cum autem dicitur de Deo, importat ordinationem respectu omnium ad debitum finem. Isa. XLVI, 10: *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet,* Act. V, 38: *Si ex Deo est consilium, non poteritis stare, et dissolvere illud. Cogitationes cordis ejus,* idest propositum voluntatis ejus manet: quia si mutat sententiam, non mutat consilium. Isa. LV, 8: *Non enim cogitationes meæ cogitationes vestræ, neque viæ meæ viæ vestræ.*

11. *Beata gens.* Supra hortatus est justos ad jucunditatem; hic ponit eorum dignitatem: et circa hoc duo facit. Primo enim proponit eorum, dignitatem; secundo probat, ibi, *in cœlo.* Dignitas sanctorum maxima est; quia ipsi soli perveniunt ad quod omnes homines naturaliter desiderant. Si unus vel pauci pervenirent ad unum ad quod omnes pervenire desiderarent [1], hoc esset magna dignitas. Omnes autem desiderant tendere ad beatitudinem, ad quam tamen soli justi perveniunt, quia eam consequentur in futuro perfecte, nunc vero inchoative et in spe. Ergo dignitas justorum est magna. Circa eorum beatitudinem hic inchoatam et in futuro perficiendam, duo tangit: materiam [2] scilicet et causam, ibi, *populus.* Dicit ergo, *Beata gens.* De Beatudine diversi diversa senserunt. Et secundum diversas opiniones de hac sunt diversæ sectæ philosophorum. Quidam enim posuerunt eam in bonis corporalibus, sicut Epicurus. Quidam in operibus activæ vitæ, ut Stoici. Quidam in veritatis contemplatione, ut Peripatetici. Quærere beatitudinem in eo quod est infra nos, est vanum, quia beatitudo est supra nos. Quod autem est supra nos, hoc est Deus. Ergo beatitudo hominis est inhærere Deo. Unumquodque enim perfectum est, si inhæret proprio bono. Proprium autem bonum hominis est Deus. Ps. LXXII, 28: *Mihi autem adhærere Deo bonum est.* Deo autem potest quis inhærere mente, scilicet intellectu et voluntate, non sensu, quia hic etiam brutis est communis. Dupliciter ergo inhæret homo Deo: scilicet per intellectum contemplando et cognoscendo, et per affectum amando. Et quia hæc imperfecta sunt in

[1] Al. : « desiderant. »

[2] Al. : « misericordiam. »

via, perfecta vero in patria; ideo hic beatitudo est imperfecta, ibi perfecta. Et ideo dicit, *Beata gens*. Et quare? Quia *Dominus est Deus ejus*, idest habet Deo mentem conjunctam. Propterea, *Beatus populus cujus est Dominus Deus ejus*. Hebr. II, 11: *Non confunditur Deus vocari Deus eorum*. Sed quæ causa est ejus? Numquid natura, fortuna, vel propria virtus? Non. Sed electio divina. Joan. XV, 16: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos*. Item ibidem VI, 44: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus qui misit, me, traxerit eum*. Et ideo subdit, *Populus quem elegit*; quasi dicat, Ideo beati, quia a Deo electi. Eph. I, 4: *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem*. Et hoc, *in hereditatem*, idest ut ipsi simus ejus hereditas. Hereditas importat stabilem possessionem. Deus autem possidet omnia per Dominum. Sed soli justi subduntur ei per voluntatem: unde in hereditatem eos elegit, idest ad habendam justitiam sempiternam. Sap. I, 15: *Justitia perpetua est et immortalis*. Isa XIX, 25: *Hereditas mea Israel*. Dominus ergo Deus eorum quia eo fruuntur. Et ipsi sunt hereditas Dei, quia ei subjiciuntur.

12. Deinde cum dicit, *De cœlo*, probat eorum dignitatem per dicussionem divini judicii: et circa hoc tria facit. Primo enim præmittit certitudinem divini judicii. Secundo subdit vanitatem humanæ prosperitatis, ibi, *Non salvabitur rex*. Tertio efficaciam gratiæ in sanctis, ibi, *Ecce oculi Domini*. Circa primum duo facit. Primo certitudinem divini judicii pensat ex ejus altitudine; secundo ex ejus causalitate. Et primo ostendit eam ex primo; secundo ex secundo, ibi, *Qui finxit*. Circa primum duo facit. Primo enim ostendit certitudinem divini judicii ex ejus altitudine. Secundo removet dubitationem, ibi, *De præparato*. Dicit ergo, *De cœlo etc*. Quanto aliqua virtus est altior in ordine et genere virtutis, tanto est efficacior ad opera quæ illi virtuti conveniunt. Et ideo quanto aliqua virtus cognitiva est subtilior, tanto est efficacior in cognoscendo. Nihil adeo est sublime sicut divinus intellectus: et ideo efficacia ejus in cognoscendo est maxima. Et ideo dicit, *De cœlo*, idest altitudine divinæ majestatis. Sicut enim nihil est altius cœlo in corporalibus, ita nihil altius Deo in spiritualibus. Et ideo quia de alto respicit, ideo, *Videt omnes filios hominum;* quia quanto plus ex alto videt, tanto plures videt: Prov. XVI, 2: *Omnes viæ hominum patent oculis ejus*.

13. Deinde cum dicit, *De præparato*, removet dubitationem. Aliqui enim crediderunt Deum habitare in cœlis, quasi in remotis non cognosceret humana: Job. XXII, 14: *Circa cardines cœli perambulat, et nostra non considerat*. Hoc excludit Psalmista dicens, *De præparato habitaculo;* quasi dicat: Nullus præpararet[1]. Stultus enim rex esset si præpararet sibi sedem ubi non posset regere regnum: et hoc est quod dicit, *de preparato habitaculo*, idest de cœlo quod sibi præparavit ut esset habitaculum suum: non quidem quod comprehendatur eo, sed quia magis relucet in eo gloria sua. *Respexit*, inquit, *Super omnes qui habitant terram*, idest carnem, eam domando: Psal. CXII, 5: *Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, et humilia respicit etc*. Psal. CII, 19: *Dominus in cœlo paravit sedem suam etc*, Vel *De cœlo*, idest Christo Angelis vel Apostolis respexit oculo misericordiæ suæ ad salvandum homines.

14. Deinde cum dicit, *Qui finxit*, probat certitudinem divinæ cognitionis ex ejus causalitate: et circa hoc duo facit. Primo enim ponit ejus causalitatem. Secundo concludit certitudinem cognitionis ejus, ibi, *Qui intelligit*. Stultum esset dicere, quod aliquis faciens aliquod opus operatum, ignoraret usum ejus: frustra enim faceret, cum usus sit finis ejus; et ideo alibi dicit: Psal. XCIII, 9: *Qui finxit oculos, * non considerat ?* Quomodo ergo potest esse quod faceret aliquid proportionatum ad cognoscenda particularia nisi ipse cognoscat ea? Homo namque cognoscit singularia per intellectum et animam et cor suum. Ergo Deus qui facit illud cor, cognoscit ea. Et nota, quod verba habent pondus suum. Dicit enim, *Corda*, ut excludat unitatem intellectus

* oc

[1] Al.: « præparet, » et sic infra.

in omnibus : nam diversi diversos habent intellectus. Dicit autem, *Singillatim*, ut ostendat quod anima non est duplex ; alias non diceretur finxisse singillatim, sed unam, ex qua omnes, et sic similiter singillatim. Ergo ipse singulas per se animas finxit, scilicet per creationem, cum sit anima substantia per se subsistens, non ex materia. Item dixit, *Finxit*, ut ostendat quod non de substantia Dei fit ; alias non diceretur ficta, sed consubstantialis. Et dicit signanter, *finxit*, quia fingere figulorum est qui vili materiæ [1] pulchram formam imprimunt ; sic Deus corpori luteo animam creando infundit : II Cor. IV, 7 : *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus :* Rom. IX 20 : *Numquid dicit figmentum illi qui se finxit, quid me fecisti sic ?* Et ex hoc concludit quod *Intelligit omnia opera eorum :* qui enim scit causam, scit effectum. Causa autem omnium effectuum humanorum est cor. Deus autem scit [2] cor. Ergo et ejus opera. *Finxit* intelligitur de figmento gratiæ, et hoc singillatim, quia *divisiones gratiarum sunt,* I Cor. XII, 4. Et hoc quia ipse *intelligit opera eorum* adjuvando et promovendo.

15. *Non salvatur.* Supra Psalmista ostendit dignitatem sanctorum ex certitudine divini judicii, ex qua probare intendit dignitatem sanctorum ; nunc in parte ista ostendit humanæ prosperitatis vanitatem : et circa hoc duo facit. Primo enim ostendit quod nulla potestas temporalis potest homines ad salutem justorum perducere. Secundo ostendit, quia hoc facit misericordia Dei, ibi, *Ecce occuli Domini.* Dicit ergo, *Non salvatur rex.* Sed quia potestas sæcularis est triplex : una quæ consistit in multitudine subditorum, alia in robore corporis, et alia in divitiis exterioribus ; ideo ostendit quod nullum eorum potest perducere ad salutem. Et primo de prima potestate, et hæc est regia ; et ideo dicit, *Non salvatur rex per multam virtutem.* Hieronymus habet, *In multitudine etc.* Psalm. CXLV, 2 ; *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus.* Immo si aliquando habent salutem, hoc est per Deum : Psal. CXLIII, 10 : *Qui das salutem regibus.* Secundo ostendit quod non est salus in robore corporis ; unde dicit, *Et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ,* idest roboris : Baruch. III, 26 : *Ibi fuerunt gigantes nominati, illi qui ab initio etc.* Tertio, quod non in divitiis. Et ponit duo adminiculativa ; scilicet equum, et abundantiam rerum. Quantum ad primum dicit, *Fallax equus etc.*, idest quantumcumque habeat bonum equum, tamen non potest salvari coporaliter vel spiritualiter : Prov. XXI, 31 : *Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuet.* Quantum ad secundum dicit, *In abundantia autem virtutis suæ non salvabitur*, idest rerum exteriorum : Prov. XI, 28 : *Qui confidit in divitiis suis, corruet :* Isa. XXXI, 1 : *Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium in equis sperantes.* Mystice, moraliter et allegorice sic exponitur, quod homo non salvatur propria virtute, quodcumque bonum obtineat. Est enim triplex bonum per quod videtur quis consequi posse salutem. Primum est potentia ; et quantum ad hoc dicit, *Non salvatur rex per multam virtutem.* Si vero sit potens ut regat alios, hoc non est per virtutem suam, sed habet a Deo. Secundum est constantia ; et hanc non habet per virtutem suam : unde dicit, *Et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ.* Tertium est bona dispositio corporis et fortitudo ; unde dicit, *Fallax equus*, scilicet corpus forte et robustum est fallax. Vel est universaliter, *In abundantia virtutis suæ*, idest undecumque habeat aptitudinem ad bonum, non salvatur nisi ei Deus salutem tribuat : Psal. XXIX, 7 : *Ego dixi in abundantia mea, non movebor in æternum. Avertisti etc.* Hoc est quod dicitur Hiere. IX, 23 : *Non glorietur sapiens in sapientia sua, et non glorietur fortis in fortitudine sua, et non glorietur dives in divitiis suis.*

16. Deinde cum dicit, *Ecce oculi*, ostenditur efficacia divinæ misericordiæ ad salvandum. Et primo ponit misericordiam salvantem. Secundo affectum sanctorum ex hac consideratione conceptum, ibi,

[1] Al. : « materia. »

[2] Al. : « erit. »

Anima nostra. Circa primum tria facit. Primo enim ostendit divinam misericordiam. Secundo, in quibus habet effectum divina misericordia, ibi, *Super metuentes eum.* Tertio, quem effectum habet, ibi, *Ut eruat.* Dicit ergo, *Ecce oculi Domini.* Divinam enim misericordiam insinuat per respectum Dei. Psalm cxviii, 132 : *Aspice in me, et miserere mei.* In quo autem respicit, subdit, *Super metuentes etc.* Habac. i, 13 : *Mundi sunt oculi tui ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non poteris.* Respice ergo super eos, qui timorem habent et spem. Unum sine altero non sufficit ; quia timor sine spe desperat, et spes sine timore præsumit. Timor autem consurgit consideratione divinæ potestatis. Hier. x, 7 : *Quis non timebit te o rex gentium?* spes vero consurgit ex Dei misericordia. Ex primo consurgit fuga peccati, ex secundo spes veniæ. Effectum autem divinæ misericordiæ ostendit cum dicit, *Ut eruat a morte etc.* Ubi duplicem effectum ostendit : quia liberat a malo ; et quantum ad hoc dicit, *Ut eruat a morte.* Item confirmat in bono ; et quantum ad hoc dicit, *Et alat eos.* Dicit ergo, *Ut eruat a morte animas eorum*, a morte corporali, et morte peccati, et a morte futuræ damnationis in resurrectione. Oseæ. xiii, 14 : *De manu mortis liberabo eos etc.* Confirmat etiam in bono : unde ait : *Et alat eos in fame*, idest in necessitate ; et loquitur de alimento corporali. Ps cxliv, 15 : *Oculi omnium in te sperant Domine, et tu das illis escam in tempore opportuno.* Et de alimento spirituali. Deut. viii, 3 : *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod* * *procedit de ore Dei.* Et de alimento sacramentali. Job. vi, 56 : *Caro mea vere est cibus.* In loco pascuæ *ibi me collocavit :* Ps xxii, 2.

* *egreditur*

17. Consequenter cum dicit, *Anima*, ostendit quis effectus sequitur in istis ex hac consideratione. Et est duplex. Primus effectus sperandi. Secundus orandi, ibi, *Fiat misericordia tua etc.* Circa primum duo facit. Primo enim ostendit quomodo in eis consurgit effectus spei. Secundo assignatur ratio, ibi, *Quoniam adjutor.* Dicit ergo ita, *Oculi Domini super metuentes eum etc.* Et ideo *anima nostra sustinet Dominum*, idest si qua mala nobis a Deo immittuntur, patienter sustineamus. Jac. v, 11 : *Sufferentiam Job audistis.* Item expectando ejus promissa. Sustinet ergo punientem et promittentem. Et est duplex ratio. Una est propter experientiam beneficiorum ; alia vero propter spem futurorum, ibi, *In eo lætabitur.* Experientia beneficiorum est in bonorum promotione ; unde dicit, *Quoniam adjutor.* Item in protectione a malis ; et ideo dicit, *Et protector.* Speramus autem futuram jucunditatem ; unde ait, *In eo lætabitur cor nostrum*, idest in ejus visione. Isa. lxvi, 14 : *Videbitis et gaudebit cor vestrum.* Job. xxii, 26 : *Tunc super omnipotentem deliciis afflues etc.* Et hoc gaudium est hic imperfectum, sed ibi, in patria scilicet, est perfectum. Et hoc ideo, quia, *In nomine sancto ejus speravimus.* Ponitur enim hic *et* pro *quia.* Nomen sanctum ejus est nomen misericordiæ ejus ; quasi dicat, Ideo, *Lætabimur*, quia, *speravimus in nomine sancto ejus*, idest in ejus bonitate, vel in ejus misericordia, et non in meritis nostris.

Deinde cum dicit, *Fiat misericordia,* ponitur orandi effectus ; nam oratio interpres est spei ; et ideo sequitur spem. Et licet quodlibet particulare beneficium sit ex misericordia divina, duo tamen specialiter sunt ex hac. Primum est beneficium Incarnationis : Luc. i, 78 : *Per viscera misericordiæ Dei nostri etc.* Fiat misericordia tua, scilicet ut carnem suscipias et liberes nos, *Super nos*, idest supra nostra merita. Aliud beneficium est salutis ; et hoc est super nos, quia *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit.* Tit. iii, 5 : *Quemadmodum speravimus in te*, *quia*, *Nullus speravit in Domino, et confusus est*, Eccli. ii, 11.

PSALMUS XXXIII

1. *Cum mutavit os suum coram Abimelech, et dimisit eum et abiit.*

Benedicam Dominum in omni tempore ; semper laus ejus in ore meo.

2. In Domino laudabitur anima mea.

3. Audiant mansueti, et lætentur.

4. Magnificate Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in idipsum.

5. Exquisivi Dominum, et exaudivit me : et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

6. Accedite ad eum, et illuminamini : et facies vestræ non confundentur.

7. Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivi eum : et ex omnibus tribulationibus ejus salvavit eum.

8. Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos.

9. Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus : beatus vir qui sperat in eo.

10. Timete Dominum omnes sancti ejus; quoniam non est inopia timentibus eum.

11. Divites eguerunt, et esurierunt : inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.

12. Venite, filii, audite me : timorem Domini docebo vos.

13. Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum. Diverte a malo, et fac bonum : inquire pacem, et persequere eam.

14. Oculi Domini super justos : et aures ejus in preces eorum.

15. Vultus autem Domini super facientes mala ; ut perdat de terra memoriam eorum.

16. Clamaverunt justi, et Dominus exaudivit eos : et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.

17. Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde : et humiles spiritu salvabit. Multæ tribulationes justorum.

18. Et de omnibus his liberabit eos Dominus.

19. Custodit Dominus omnia ossa eorum ; unum ex his non conteretur.

20. Mors peccatorum pessima : et qui oderunt justum delinquent.

21. Redimet Dominus animas servorum suorum, et non delinquent omnes, qui sperant in eo.

1. Titulus : *Psalmus David cum mutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit.* Historia hæc habetur I Reg. xxi, ubi dicitur, quod David fugiens a facie Saulis, venit ad Achis regem Geth, et cognitus est ibi, et etiam virtus ejus, quia occiderat Philistæum ; et timens ex hoc sibi periculum imminere, quia illi erant de genere Philistinorum, et etiam propter virtutis suæ invidiam, voluit hoc vitare, et finxit se fatuum, et sic rex ille contempsit eum. Totum hoc habetur I Reg. xxi ; nisi quod nomen non consonat, quia ibi rex vocatur Achis, hic vero Abimelech. Nec est inconveniens, vel quia binomius fuit, vel quia Achis nomine, sed de genere Abimelech. Unde mutavit vultum ostendendo se fatuum, et dimisit eum et abiit, quia David ejectus ab eo abiit, et recessit. Mystice Christus mutavit vultum suum, quando mutavit sacramentum suum, in quo divina veritas occulta fuit. Vel Christus vetus sacramentum[1] paschale mutavit in novum coram Abimelech, qui interpretatur patris mei regnum. Pater Christi Deus secundum divinitatem, David vero secundum humanitatem. Regnum David est populus Judæorum, regnum Dei est Ecclesia. Christus vero mutavit vultum suum coram Abimelech, idest coram Judæis, quia erant regnum patris sui David, qui non cognoverunt eum : Isa. LIII, 2 : *Vidimus eum, et non erat aspectus :* et contempserunt eum : *Unde nec reputavimus eum.* Et abiit ad gentes. Vel Achis qui incredulus interpretatur, significat Judæos. In præcedenti Psalmo exposuit Psalmista justorum dignitatem ; hic autem invitat alios ad Dei laudem. Dividitur autem iste Psalmus in duas partes. Primo enim ponitur exhortatio ad laudem. Secundo quædam instructio necessaria, ibi, *Venite filii.* Circa primum duo facit. Primo enim agit de Dei laude. Secundo ponit materiam laudis, ibi, *Exquisivi.* Circa primum duo facit. Primo enim præmittit laudis exemplum. Secundo hortatur alios ad imitandum, ibi, *Audiant.* Circa primum duo facit. Primo enim ponit exemplum laudis in se. Secundo laudis Dei fructum, ibi, *In Domino laudabitur.* Dicit ergo, *Benedicam Dominum.* Aliquando laudat Deum aliquis propter seipsum, sicut quando loquitur lingua, sibi soli loquitur. Aliquando propter consolationem aliorum, sicut quando prophetat etiam aliis. Benedicere ergo Domino est, ut dictum est, confiteri laudem Dei ; sed benedicere Dominum est

[1] Al. : « testamentum. »

facere bonum : *In omni tempore*, scilicet adversitatis et prosperitatis. Contra Psal. XLVIII, 19 : *Confitebitur tibi cum benefeceris ei :* sed non sic faciebat Job II, 10 : *Si bona suscepimus de manu Domini, mala autem etc.* Tob. IV, 20 : *Omni tempore benedic Deum.* Item oportet ut non solum in se, scilicet in corde suo quis benedicat Deum, sed etiam quod laudem ejus habeat in ore. Necessitas enim laudis vocalis est, ut non solum laudes Deum, sed etiam ad utilitatem et provocationem aliorum laudes eum. Unde dicit, *Laus ejus in ore meo :* Isa. LI, 3 : *Gaudium et lætitia invenietur in ea, gratiarum actio, et vox laudis. Semper,* autem dicit, idest in omni statuto tempore. Vel in præparatione animi. Vel semper benefaciendo, ex quo Deus semper laudatur. Nota quod hic versiculus cantatur in sexta, quando Christus passus est, cujus passio est nobis causa laudis.

2. Deinde cum dicit, *In Domino*, ponitur fructus laudis. Dicit ergo, *In Domino laudabitur anima mea.* Semper enim bonum amici quis reputat suum bonum. Unde dicit : In laudem Dei etiam laus mea est. Si Deus est magnus, constat quod ejus amicus est magnus : Psal. CXVII, 14 : *Fortitudo mea et laus mea Dominus.* Et dicit, *Anima*, quia ad ipsam principaliter est gaudium spirituale.

3. Consequenter cum dicit, *Audiant*, inducit alios primo ad causam laudis. Secundo ad ipsam laudem, ibi, *Magnificate.* Principium laudis est interius gaudium ; unde dicit, *Audiant mansueti.* Et ideo lætantur in omnibus quæ Dei sunt, quia immites non lætantur, sed rebellant. Et dicit, *Audiant*, quia hæc lætitia est ex auditu aliorum bene agentium.

4. Deinde cum dicit, *Magnificate*, hortatur ad laudem. Et primo ad interiorem. Secundo ad exteriorem, ibi, *Et exaltemus.* Quantum ad primum dicit, *Magnificate Dominum mecum.* Idem est magnificare et laudare Deum, quia idem est bonitas Dei et magnitudo : quia in his quæ non mole magna sunt, idem est majus esse quod melius, secundum augustinum *de Trin.* Et ideo dicit, *Magnificate* : Luc. I : *Magnificat anima mea Dominum.* Et hic respondet ei quod dicit, *Benedicam Dominum.* Quoad secundum dicit, *Et exaltemus nomen ejus.* Quod in se altum exaltari dicitur, dum diffunditur in multis : Eccli. XLIII, 32 : *Glorificantes Deum exaltate eum, quantum potestis etc. In idipsum*, idest concorditer. Et hoc respondet ei quod dicit, *Laus ejus in ore meo.*

5. Consequenter cum dicit, *Exquisivi*, ponitur materia laudis, quæ est divina clementia in exaudiendo. Circa primum duo facit. Primo enim ponit clementiam ejus exauditionis. Secundo meritum exauditionis, ibi, *Iste pauper clamavit.* Circa primum duo facit. Primo enim ponit beneficium sibi concessum. Secundo invitat alios ad hoc beneficium consequendum, ibi, *Accedit etc.* Circa primum tria facit. Primo enim ponit petitionem. Secundo exauditionem, ibi, *Et exaudivit.* Tertio exauditionis effectum, ibi, *Et ex omnibus.* Dicit ergo, *Exquisivi Dominum.* Optima optio quærere ipsum Deum : unde in oratione Dominica primo petitur, *Sanctificetur nomen tuum* Isa. LV, 6 : *Quærite Dominum dum inveniri potest.* Dicit ergo, *Exquisivi* ; quasi dicat : Cum magna diligentia quæsivi. Et ideo subditur exauditio, *Et exaudivit me.* Effectus autem exauditionis est, quia *Ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.* Eripuit namque justos ex tribulationibus quandoque ut tribulationes non patiantur : Job. v, 19 : *In sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum.* Quandoque ut non nimis molestentur : Ps. XCIII, 19 : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam* : II Cor. I, 4 : *Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra* : et hanc consolationem semper habent viri sancti. Item eripuit exterius, quia nunquam mali possunt separare sanctos a Christo : Rom. VIII, 25 : *Quis nos separabit a claritate Christi ?*

6. Deinde cum dicit, *Accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestræ etc.*, invitat alios ad hoc beneficium consequendum : et circa hoc duo facit. Primo enim ponit invitationem. Secundo invitationis effectum, ibi, *Et facies vestræ non confundentur.* Dicit ergo, *Accedite ad eum*, per fidem et charitatem : Jac. IV, 8 : *Appropinquate Deo et appropinquabit vobis.*

Et ideo subdit, *Et illuminamini.* Deus lumen est ; et qui accedit ad lumen, illuminatur : Isa. LX, 1 : *Surge,* per affectum *et illuminare* : Deut. XXXIII, 3 : *Qui appropinquat* * *pedibus ejus, accipiet de doctrina illius.* Effectus autem inductionis est, quia, *Facies vestræ non confundentur*, in repulsa : quia scilicet non patiemini eam, quia *non est confusio sperantibus in* eum. Dan. III, 40. Vel, *Facies vestræ*, idest cogitationes vestræ non confundentur per defectum veritatis.

7. Deinde cum dicit, *Iste pauper clamavit*, ponit meritum exauditionis ; et circa hoc tria facit. Primo ponit ipsum meritum. Secundo promittit simile beneficium aliis, ibi, *Immittet.* Tertio exhortatur ad experiendum, *Gustate.* Dicit ergo, *Ipse pauper.* Iste versus nihil differt ab alio, *Exquisivi* ; nisi quod ibi dicit de se, hic vero de paupere. Et ideo hoc solum exponatur quis sit iste pauper. Et dicitur quod, *Iste*, vel demonstrat, seipsum, vel Christum. Et in hoc quod dicit, *Pauper*, insinuat meritum exauditionis, quia pauper spiritu, vel pauper superbiæ, vel habendi voluntate terrena. Et isti exaudiuntur : Judith. IX, 16 : *Humilium et mansuetorum tibi semper placuit deprecatio* : Ps. CI, 18 : *Respexit in orationem humilium etc. Clamavit*, magnitudine interioris affectus : Isa. VI, 3 : *Seraphim clamabant alter ad alterum: et dicebant, sanctus, sanctus etc.*

8. Secundo cum dicit, *Immittit Angelus*, promittit simile beneficium ; quasi dicat : ita exaudiuntur alii sicut et *iste pauper.* Multi codices habent, *Immittit Angelus Domini.* Hieronymus habet, Circumdat Angelus Domini in gyro timentes eum. Dicit ergo *Immittet Angelus Domini*, splendore sui luminis protegendo, *In circuitu* Ps. CXXIV, 2 : *Montes in circuitu ejus*, scilicet Angeli : IV Reg. VI. : *Multo plures nobiscum sunt quam cum illis.* Et infra : *Ecce mons etc. Immittet* ergo, idest immissionem faciet : Heb. I, 14 : *Omnes sunt administratorii spiritus. Et eripiet eos*, scilicet ab impugnatione hostium et dæmonum : Judith VII, 8 : *Filii Israel non in lancea nec in sagitta confidunt, sed montes defendunt illos*, scilicet Angelus, vel Christus : Isa. IX, Secundum translationem septuaginta interpretum, *Vocabitur magni consilii Angelus.* Quia missus a Deo inquantum homo. Vel Angelus intelligitur prælatus Ecclesiæ : Malach. II, 7 : *Angelus Domini exercituum est.* Prælati enim Ecclesiæ debent custodire gregem suum.

9. Tertio cum dicit, *Gustate et videte, quoniam suavis*, hortatur ad experiendum : et circa hoc duo facit. Primo enim exhortatur ad experientiam divini consortii. Secundo ad observantiam divini timoris, ibi, *Timete.* Circa primum duo facit. Primo enim hortatur ad experientiam. Secundo ponit experientiæ effectum, *Et videte quoniam.* Dicit ergo, *Gustate et videte etc.* Experientia de re sumitur per sensum ; sed aliter de re præsenti, et aliter de absente : quia de absente per visum, odoratum et auditum ; de præsente vero per tactum et gustum ; sed per tactum de extrinseca præsente, per gustum vero de intrinseca. Deus autem non longe est a nobis, nec extra nos, sed in nobis : Hier. XIV : *Tu in nobis es Domine.* Et ideo experientia divinæ bonitatis dicitur gustatio : I Pet. II, 3 : *Si tamen gustatis* ** *quam dulcis etc.* Prov. ult : *Gustavit et vidit, quoniam bona est negotiatio ejus.* Effectus autem experientiæ ponitur duplex. Unus est certitudo intellectus, alius securitas affectus. Quantum ad primum dicit, *Et videte.* In corporalibus namque prius videtur, et postea gustatur ; sed in rebus spiritualibus prius gustatur, postea autem videtur ; quia nullus cognoscit qui non gustat ; et ideo dicit prius. *Gustate*, et postea, *Videte.* Quantum ad secundum dicit, *Quoniam suavis est Dominus* : Sap. XII, 1 : *O quam bonus et suavis est Domine spiritus tuus in nobis !* Ps. XXX, 20 : *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ.* Et postea, *Beatus vir qui sperat in eo* : Isa. XXX, 18 : *Beati omnes qui expectant eum.*

10. Deinde cum dicit, *Timete*, hortatur primo ad observantiam divini timoris. Secundo causam timoris assignat, ibi, *Quoniam non.* Tertio causam manifestat, ibi, *Divites eguerunt.* Dicit ergo, *Suavis et dulcis est Dominus.* Sed quibus ? *Timentibus eum.* Ergo, *Timete Dominum omnes sancti ejus.* Et dicit *sancti*, quia nullus

* len- us

** quoniam

potest esse sanctus nisi sit timens. Et dicit hoc, quia non solum timor necessarius est ascendentibus ad sanctitatem, sed etiam manentibus in ea : Eccl. XXVII, 4 : *Si non in timore Domini tenueris te, instanter a te subvertetur, domus tua.* Et etiam quia nihil ita evacuat sanctitatem, sicut superbia ; et timor est retinaculum superbiæ : Eccl. VII, 19 : *Qui timet Deum nihil negligit* : Eccl. XL, 27 : *Non est in timore Domini minoratio.* Causam autem quare timendum est, subdit, *Quoniam non est inopia timentibus eum.* Hoc exponitur multipliciter. Primo de inopia spiritualium bonorum : Isa. XXXIII, 6 : *Divitiæ salutis sapientia et scientia : timor Domini ipse thesaurus ejus.* Si ergo timor Domini thesaurus est, non est inopia timentibus eum. Item de inopia corporali. Contingit namque aliquando timentem Deum parum habere ; sed non contingit eum esse inopem. Inops est qui se deficientem reputat : qui timent Deum sunt contenti his quæ habent : Phil. IV, 12 : *Ubique et in omnibus institutus etc.* Item Deus quærentibus se subvenit in necessitate.

Sed objicit Augustinus in *serm. Dom. in mont.* quia Apostolus ait I Cor. IV, 11 : *Usque in hanc horam esurimus et sitimus et nudi sumus.* Quomodo ergo non est inopia timentibus eum?

Et dicit quod Deus est nutritor et medicus. Medicus autem subtrahit nutrimentum infirmo, et facit esurire et sitire, quia expedit sanitati. Ita Deus secundum quod expedit saluti nostræ, quandoque inopiam immittit, quandoque divitias confert, quandoque longitudinem dierum concedit; quandoque brevitatem adducit.

11. Sed consequenter cum dicit, *Divites eguerunt*, manifestat rationem per contrarium. Contrarium enim timori Domini est affectus eorum qui animas suas divitiis dant. Primo ergo ostendit quod qui in divitiis sunt, deficiunt. Secundo, quod qui quærunt Deum, sunt absque defectu, ibi, *Inquirentes.* Dicit ergo, *Divites eguerunt,* scilicet spiritualiter ; idest qui sunt divites in mundanis, eguerunt in spiritualibus divitiis. Apoc. III, 17 : *Dicis quia dives sum, et locupletatus sum, et nullius egeo : et nescis, quia tu es miser et miserabilis, et pauper et cæcus et nudus, Et esurierunt,* scilicet spiritualia bona : quia naturalis appetitus inest homini ad virtutem ; licet enim appetitus depravatus sit ad peccata, tamen naturaliter desiderat virtutes. Vel in futuro, *Eguerunt,* idest egebunt, *Et esurierunt*, idest esurient : Isa. LXV, 13 : *Servi mei comedent, ut vos esurietis.* Item ad litteram intelligitur : quia divites frequenter ad egestatem deducuntur, quia res mundanæ sunt caducæ. Luc. I, 53 : *Esurientes implevit bonis etc. Inquirentes autem Dominum* : Isa. LV, 6 : *Quærite Dominum dum inveniri potest etc. Non minuentur omni bono,* idest non deficient perfecto bono : quia spiritualia habebunt ad votum, et temporalia ad necessitatem : Luc. XII, 31 : *Primum quærite regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis* : Prov. X, 24 : *Desiderium justis dabitur.* Et eorum desiderium est omne bonum : Prov. XI, 5 : *Et ideo omne bonum habebunt.*

12. *Venite.* Posita superius exhortatione ad laudem, hic ponitur instructio necessaria : et circa hoc duo facit. Primo enim instruit de timore Dei. Secundo de divina providentia, ibi, *Oculi Domini etc.* Circa primum duo facit. Primo enim præmittit quasi proœmium suæ doctrinæ. Secundo addit doctrinam suam, ibi, *Quis est homo.* In exordio tria facit. Primo reddit audientem[1] benevolum. Secundo attentum, ibi, *Audite me.* Tertio docilem, ibi, *Timorem Domini docebo vos.* Dicit ergo quantum ad primum, *Venite filii.* Parentum enim est diligere filios : et ideo dicit, *Filii*, ut deos reddat ex paterna dilectione benevolos. Item parentum est invitare filios ad doctrinam, et eos erudire unde dicit, *Venite :* Gen. pen. 1. *Vocavit autem Jacob filios suos, et dixit : Congregamini ut annuntiem quæ ventura sunt vobis diebus novissimis :* Heb. XII, 9 *Patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos.* Quantum ad secundum dicit, *Audite me* : Prov. I,

1 Al. : « erudientem. »

5 : *Audiens sapiens sapientior erit etc.* Eccl. xxxiii, 19 : *Audite me magnates et omnes populi et rectores Ecclesiæ etc.* Tertio reddit docilem : et hoc quando instruit de quo est dicturus, *Timorem Domini docebo vos*, idest quem fructum habebitis, si timueritis Deum. Vel quomodo timeatis Deum. Et incipit a timore, et bene ; quia in scientia incipiendum est ab elementis : Prov. i 7 : *Timor Domini principium sapientiæ*, scilicet divinæ.

13. Deinde subjungit doctrinam suam cum dicit, *Quis est homo.* Et circa hoc duo facit. Primo docet fructum timoris. Secundo doctrinam, ibi, *Prohibe*, Dicit ergo, *Quis est homo, qui vult vitam* : homo namque desiderat duo : scilicet longam vitam et prosperitatem : sed quia longa vita in malo est fugienda, ideo dicit, *Quis est homo qui vult vitam.* Hanc autem acquirit homo per timorem Domini, qui est *initium sapientiæ*, ut dicitur in Psal. cx, 10 : sine qua sapientia non est vita : unde ipsa dicit Prov. viii, 35 : *Qui me invenerit, inveniet vitam.* Aliqui autem vivunt, sed in malis et ærumunis : Gen. xlvii, 9. *Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum parvi*[1] *et mali.* Et ideo dicit, *Diligit dies videre bonos*, idest plenos, quia nihil in diebus illis æternitatis est nisi bonum : Psal. lxxxiii, 11 ; *Melior est dies una in atriis tuis super millia.* Sed quis sit effectus timoris, ostendit primo in sermone. Secundo in opere, ibi, *Diverte.* In sermone duo vetat scilicet manifestum malum, et fraudulentum bonum. Quantum ad primum dicit, *Prohibe linguam tuam a malo*, scilicet detractionis, infamationis et erroris : Eph. iv 29 : *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat* : Jacob i, 26 : *Si quis putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam etc.* Quantum ad secundum dicit, *Et labia tua ne loquantur dolum;* quasi dicat, Nec etiam bona proferas in dolo : Ps. xi, 4 : *Disperdat Dominus linguam dolosam.* Et nota quod prius loquitur de lingua cohibenda, et postea de labiis : quia prius movet quis linguam cum vult loqui, et postea labia. Item lingua prius format, sed labia distinguunt verba. Item opere demonstrat duo facienda. Debet enim homo ordinare vitam suam primo quantum ad se ; et quantum ad hoc dicit, *Diverte.* Secundo quantum ad proximum : et quantum ad hoc dicit, *Inquire etc.* Circa primum duo facit, secundum diversas partes justitiæ, quæ sunt scilicet divertere a malo, et facere bonum. Secunda est ibi, *Et fac bonum.* Dicit ergo, *Diverte a malo :* Eccli. vii, 1 : *Noli facere mala etc.* Divertere a malo non est quid meritorium, si divertere dicat solum negationem : per hoc enim, scilicet non facere malum, vitatur quidem pœna quam incurrisset si aliud admisisset ; non tamen propter hoc vita acquiritur. Et ideo sic accipiendo, non facere malum non est meritorium, dummodo talis voluntas non sit informata charitate, ut propter Deum a malo divertat *Et fac bonum :* Isa. i, 17 : *Discite benefacere.* Secundo quantum ad proximum dicit, *Inquire pacem etc.* Sed contingit aliquando, quod habes proximum qui impugnat te, et tunc tuum est inquirere pacem ; et ideo dicit, *Inquire pacem :* Rom. xii, 18 : *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus* * *hominibus pacem habentes.* (omnibus) Quandoque vero contingit, quod habes aliquem qui inquirat a te pacem, et tuum est tunc sequi eam : unde ait, *Et persequere eam.* Vel de pace loquitur quam in se debet habere ; et hanc, inquit, inquiras in vita ista. Sed non plene habetur, *caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*, Gal. v, 17 : Dicit autem, *Et persequere eam*, ut scilicet magis habeas, licet non sit perfecta hic, sed in futuro ubi *Sedebit populus in pulchritudine pacis.* Isa. xxxii, 18 : Vel, *Inquire pacem*, idest Christum, qui *est pax nostra.* Eph, ii, 14 : et *Sequere eam* : Eccl. ii, 12 : *Qui est homo qui possit sequi regem factorem suum ?*

14. Deinde cum dicit, *Oculi Domini super justos*, intruit de divina providentia : et circa hoc duo facit. Primo enim præmittit divinam providentiam. Secundo divinæ providentiæ effectum ostendit, ibi, *Clamaverunt justi.* Circa primum duo facit.

[1] Al. : « pauci. »

Primo proponit divinam providentiam quantum ad bonos. Secundo quantum ad malos, ibi, *Vultus autem Domini*. Dicit ergo, *Oculi Domini etc.* Illis de quibus curam gerimus, dupliciter intendimus : scilicet visu ad eorum facta et quantum ad hoc dicit, *Oculi Domini*. Et auditu ad verba ; et quantum ad hoc dicit, *Et aures*. Et licet in Deo non sit visus et auditus, sed ipsa Dei sapientia ; tamen propter diversa cognita dicitur utrumque, visus scilicet et auditus. Visus [1] signatur per oculos quantum ad ipsa facta ; auditus autem per aures quantum ad verba : ideo ait. *Oculi Domini super justos*, scilicet visu approbationis :
* *cognovit* II Tim. II, 19 : * *Novit Dominus qui sunt ejus :* Eccl. XV, 20 : *Oculi Domini ad timentes etc. Et aures ejus*, ut scilicet sit intentus ad exaudiendum, *In preces eorum*. Qui enim vult exaudire, libenter audit precantes : unde per hoc signat quod voluntarius est ad exaudiendum. Et dicit, *In preces*, quia adhuc loquentibus audit : Isa. pen. LXV, 24 : *Adhuc illis lo-*
** *audiam* *quentibus ego* ** *exaudiam*.

15. Consequenter cum dicit, *Vultus autem Domini super facientes mala, ut etc.*, ostenditur providentia Domini circa malos, et circa hoc duo facit. Primo enim ponitur quod providentia divina se extendit ad malos. Secundo quomodo diversimode quantum ad bonos, ibi, *Ut perdat*. Dicit ergo, *Vultus autem Domini etc*. Dixerat supra, *Oculi Domini super justos*. Posset malus dicere, si oculi Domini non sunt super me, possum peccare licenter [2], quia non videt : Job XXII, 14 : *Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat :* Ezech. VIII, 12 : *Non videt Dominus, dereliquit enim terram*. Sed non ita est, quia vultus Domini super malos : Prov. XV, 11 : *Infernus et perditio coram Domino etc.* Et dicit, *Vultus*, quia designat cum quadam ira respicere in ipsos malos. Sed ad quid super eos respicit ? Certe, *Ut perdat de terra memoriam eorum*. Hoc dupliciter potest intelligi. Vel quia potest referri ad terram præsentem : et sic dupliciter perditur memoria eorum de terra. Uno modo, ut omnino non sit. Alio modo, ut mala : Prov. X, 7 : *Nomen impiorum putrescet*. Multi mali quæsierunt ut eorum memoria maneret, et tamen periit. Sed si aliquorum permanet memoria, tamen periisse dicitur, quia putrida est et mala : Ps. IX, 7 : *Periit memoria eorum cum sonitu*. Vel potest intelligi de terra viventium.

Sed numquid sancti non habent memoriam impiorum ? Si non habent memoriam malorum quæ passi sunt, quomodo ergo *Lætabitur jutus cum viderit vindictam ?* Ps LVII, 11.

Respondeo. Dicendum est quod habebunt memoriam eorum, sed non in bonum, quia non habebunt memoriam compassionis et miserationis eorum, nec orabunt pro eis : Luc. XVI, 26 : *Contrivisti eos, et perdidisti omnem memoriam eorum*.

16. Deinde cum dicit, *Clamaverunt*, ponitur effectus divinæ providentiæ. Et primo quantum ad bonos. Secundo quantum ad malos, ibi, *Mors peccatorum*. Circa primum duo facit. Primo enim ostendit quomodo aures Domini sint in preces justorum. Secundo, quomodo oculi Domini super eos ibi, *Juxta*. Circa primum tria facit. Quia primo præmittit orationem. sanctorum. Secundo ponit exauditionem, ibi, *et Dominus exaudivit eos*. Tertio exauditionis effectum, ibi, *Et ex omnibus*. Dicit ergo, *Clamaverunt*. Oratio sanctorum dicitur clamor : Isa. XIX, 20 : *Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis* : Jacob. ult : *Clamor eorum in aures Domini Sabaoth intravit*. Clamor est magna vox : et oratio sanctorum magna est vox propter duo : scilicet propter magnitudinem affectionis, et propter magnitudinem petitionis, quia petunt æterna : Matth. VI, 33 : *Primum querite regnum Dei. Et Dominus exaudivit eos* quia ipse mihi dat, ut petam : Ps. CXIX : *Ad Dominum cum tribularer etc.* Sequitur effectus exauditionis, *Et ex omnibus etc.* Ut scilicet tribulationes non sustineant. Vel si patiantur, tamen non ut obruantur tribulationibus : Hebr. XI, 35 : *Fortes facti sunt in bello*. Vel, qui liberati sunt de limbo : Zach. IX, 11 : *Tu autem in sanguine testamenti*

[1] Al. : « vel. »

[2] Al. : « libenter. »

eduxisti vinctos de lacu etc. Ps. xxxiii, 7 : *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum, et ex omnibus etc.*

17. Secundo cum dicit, *Juxta est Dominus,* ostendit quomodo oculi Domini sint super justos : et circa hoc tria facit. Primo enim ponit justorum meritum. Secundo eorum periculum imminens, ibi, *Multæ.* Tertio auxilium eis præstitum, ibi, *Et de omnibus his.* Circa primum duo facit, secundum quod est duplex meritum justorum, unde promerentur Dei misericordiam. Tangit enim primo meritum contritionis de peccatis : et quantum ad hoc dicit, *Juxta est Dominus etc.* Ps. cxliv, 18 : *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum.* Quidam sunt realiter miseri, tamen non cognoscunt ; unde nec conteruntur : et ideo non consequuntur misericordiam : Apoc. iii, 17 : *Dicis quod dives sum, et locupletatus sum, et nullius egeo ; et nescis quia tu es miser et miserabilis et pauper, et cæcus et nudus.* Necesse est enim, quod recognoscant miseriam suam corde gemendo ; et ideo ait, *His qui tribulato sunt corde.* Ecce contritio de peccatis : Isa. lxvi, 2 : *Ad quem respiciam nisi ad pauperculum et contritum spiritu etc.* Matth. v, 5 : *Beati qui lugent etc.* Quantum ad secundum dicit, *Et humiles spiritu salvabit.* Spiritu dicit, non verbis : quia Eccli. xix, 23 : *Est qui nequiter se humiliat, et interiora etc. Humiles*, ergo, *spiritu*, qui veram scilicet humilitatem habent in corde, *Salvabit :* Prov. xxix, 23 : *Humilem spiritu suscipiet.* Consequenter ponit imminens periculum, quia, *Multæ tribulationes justorum :* Thren. i, 22 : *Multi gemitus mei etc.* II Tim. iii, 12 : *Omnes qui volunt pie vivere in Christo, persecutionem patiuntur.* Et has tribulationes patiuntur a persequentibus : Ps. cxviii, 157 ; *Multi qui persequuntur me et tribulant me.* Item ex convictu eorum quos peccare vident, dolent : II Pet. ii, 8 : *Habitans apud eos qui de die in diem animam * justi ini quis operibus cruciabant.* Item a tentationibus mundi, carnis, et hostis : Gal. v, 17 : *Caro concupiscit adversus spiritum etc.*

stam

18. Consequenter cum dicit, *Et de omnibus his liberabit.* Ponit auxilium eis præstitum. Dupliciter autem juvantur. Primo, ut totaliter liberentur : et quantum ad hoc dicit *Et de omnibus his liberabit eos Dominus.* Secundo, ut tribulationibus non succumbant : et quantum ad hoc dicit, *Custodit Dominus etc.* Dicit ergo, *Et de omnibus his tribulationibus liberabit eos Dominus*, partim hic, sed perfecte in futuro, quando (Apocal. vii, 16.) *Non esurient neque sitient amplius etc.* Eccli. li, 4 : *Liberasti me secundum multitudinem misericordiæ nominis tui :* II Mach. i, 11 : *De magnis periculis a Deo liberati, magnifice gratias agimus ipsi.*

19. Deinde cum dicit, *Custodit Dominus* ostendit quomodo liberat eos, ne succumbant. Dicit ergo, *Custodit Dominus omnia ossa eorum.* Sicut visus est in oculo, ita in ossibus et nervis est fortitudo : et ideo, sicut visus signatur per oculum, ita fortitudo et virtus per ossa : quia sicut per ossa sustentatur corpus, ita per virtutes sustentatur vita humana : in futuro ergo liberabit totaliter, sed interim custodit ossa, idest virtutes, quæ magis proficiunt in infirmitate. Vel per ossa viri perfecti intelliguntur, quos Dominus custodiet : Ezech. xxxvii, 6 : *Hæc dicit Dominus Deus his ossibus : Ecce ego intromittam spiritum in vos, et vivetis, et ** dabo super vos carnes. Unum ex his non conteretur*, quia in tribulationibus nulla virtus hominis deficit, quem Deus custodit. Non enim deficiebat caritas in sanctis per odium, quia pro persequentibus orabant : non mansuetudo per iram, quia non murmur resonabat : non patientia per injustitiam, immo in patientia sua possidebant animas suas. Et ideo dicitur de agno paschali : *Os non confringetis ex eo*, Exod. xii, 24. Psalm. xxxvi, 46 : *Cum ceciderit, non collidetur.* Vel, *Unum ex his*, scilicet prædestinatis. Job xvii, 12 : *Nemo ex his periit, nisi filius perditionis.*

** *succrescere faciam*

20. Deinde cum dicit, *Mors peccatorum*, ponit effectus divinæ providentiæ quantum ad malos : et circa hoc duo facit. Primo enim ponuntur pericula malorum. Secundo ostenditur quomodo ab his liberat sanctos suos, ibi, *Redimet.* Circa primum duo facit. Primo enim os_

tendit malum justorum[1] quod patiuntur in se. Secundo, quod eis imminet ex eo quod persequuntur bonos, ibi, *Et qui oderunt.* Dicit ergo, *Mors*, corporalis vel spiritualis : corporalis quidem hæc est pessima in malis, quia mittuntur ad pessimum locum. Luc. XVI, 22 : *Mortuus est dives, et sepultus est in inferno.* Item quia perdunt spem gratiæ post mortem. Prover. XI, 7 : *Mortuo homine impio, nulla erit amplius spes.* Mors ergo peccatorum pessima est, quia moriuntur in corpore et in anima. Spiritualis. Ephes. V, 14 : *Exurge a mortuis.* Et hæc mors est pessima. Mors enim est privatio vitæ. Mors ergo quanto meliori privat, tanto est pejor. Privat autem spiritualis mors animam vita gratiæ, quæ est optima, quia est per Deum. I Cor. VI, 17 : *Qui adhæret Deo unus est spiritus.* Ergo est pessima. Hieronymus habet sic, *Interficiet impium malitia,* idest interimet. Hæc est malitia quæ ingerit peccatoribus mortem. Rom. VI, 23 : *Stipendia peccati mors.* Consequenter ostendit quid malis immineat ex eo quod persequuntur justos. Luc. X, 16 : *Qui vos spernit, me spernit.* Et ideo dicit, *Et qui oderunt justum, delinquent.* Prov. XXIX, 10 : *Viri sanguinum oderunt simplicem.* Si ergo qui odit Deum delinquet, ergo et qui odit servos Dei.

21. Deinde cum dicit, *Redimet Dominus,* ostendit quomodo in his periculis liberantur boni. Et primo quomodo a peccatis præteritis. Secundo quomodo proteguntur a futuris, ibi, *Et non delinquent.* Dicit ergo, *Redimet Dominus animas servorum suorum.* Posset dici. Si mors peccatorum pessima est, cum nullus sic sit justus quod non peccet, ergo et ipsorum justorum mors est etiam pessima. Et ideo ad hoc excludendum dicit, *Redimet Dominus animas servorum suorum.* Redimet, inquam, pretio mortis suæ : *Animas servorum suorum.* Non dicit liberorum. Illi enim sunt liberati, qui excutiunt a se jugum justitiæ. Ro. VI, 18 : *Liberati a peccato, servi facti Deo, habetis fructum etc.* Tales ergo qui de servis Dei facti sunt liberi, non redimuntur ; sed illi qui subduntur jugo Dei, redimuntur a culpa et a pœna pretioso Christi sanguine. I Pet. I, 18 : *Non corruptibilibus, argento vel auro, redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis ; sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati et immaculati Christi.* Oseæ. XIII, 14 : *De morte redimam eos.* Secundo ostendit, quomodo proteguntur a peccato futuro : quia *Non delinquent,* idest non peccabunt ad mortem, *Omnes qui sperant in eo. In eo* dicit, scilicet in Domino ; non in propria virtute, quia tales cadunt : unde Ps. XXIX. 7 : *Ego dixi in abundantia mea, idest in virtute mea, Non movebor in æternum. Domine in voluntate tua, præstitisti decori meo virtutem. Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus.* Sed *Qui sperant in Domino,* sicut ille qui dicebat, Sap. VIII, 21 : *Scivi quoniam aliter non * possum esse continens nisi Deus det :* hic* non delinquet, dum protectus a Deo mortaliter non peccabit etc. [*posse*]

PSALMUS XXXIV

1. *In finem.*

Judica Domine nocentes me ; expugna impugnantes me.

2. Apprehende arma et scutum, et exurge in adjutorium mihi. Effunde frameam, et conclude adversus eos qui persequuntur me : dic animæ meæ, Salus tua ego sum.

3. Confundantur et revereantur : quærentes animam meam. Avertantur retrorsum, et confundantur cogitantes mihi mala.

4. Fiant tanquam pulvis ante faciem venti : et angelus Domini coarctans eos. Fiant viæ illorum tenebræ et lubricum ; et Angelus persequens eos.

5. Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui : supervacue exprobraverunt animam meam.

6. Veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abscondit apprehendat eum : et in laqueum cadat in idipsum.

7. Anima autem mea exultabit in Domino : et

[1] Al. : « injustorum. »

delectabitur super salutari suo. Omnia ossa mea dicent, Domine, quis similis tibi? Eripiens inopem de manu fortiorum ejus, egenum et pauperem a diripientibus eum.

8. Surgentes testes iniqui, quæ ignorabant interrogabant me. Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

9. Ego autem cum mihi molesti essent, induebar cilicio. Humiliabam in jejunio animam meam : et oratio mea in sinu meo convertetur.

10. Quasi proximum, et quasi fratrem nostrum sic complacebam : quasi lugens et contristatus, sic humiliabar.

11. Et adversum me lætati sunt, et convenerunt : congregata sunt super me flagella, et ignoravi.

12. Dissipati sunt, nec compuncti : tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione : frenduerunt super me dentibus suis.

13. Domine quando respicies? restituere animam meam a malignitate eorum, a leonibus unicam meam.

14. Confitebor tibi in Ecclesia magna : in populo gravi laudabo te. Non supergaudeant mihi qui adversantur mihi inique, qui oderunt me gratis, et annuunt oculis. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, et in iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant. Et dilataverunt super me os suum, dixerunt, Euge, euge, viderunt oculi nostri.

15. Vidisti, Domine, ne sileas : Domine ne discedas a me.

16. Exurge et intende judicio meo, Deus meus et Dominus meus in causam meam. Judica me secundum justitiam tuam, Domine Deus meus : et non supergaudeant mihi. Non dicant in cordibus suis, Euge, euge animæ nostræ, neque dicant, Devorabimus eum.

17. Erubescant et revereantur simul, qui gratulantur malis meis. Induantur confusione et reverentia, qui maligna loquuntur super me.

18. Exultent et lætentur qui volunt justitiam meam, et dicant semper, Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus. Et lingua mea meditabitur justitiam tuam ; tota die laudem tuam.

1. In Psalmis præcedentibus manifestata est dignitas justorum ; hic autem imploratur auxilium contra persecutiones impiorum ; et circa hoc tria facit. Primo enim petit divinum auxilium contra peccatores persequentes. Secundo confitetur sibi hujusmodi tribulationes pati propter peccatum, ibi, *Domine ne in furore*. Tertio ostendit suam fiduciam quam habet in Deo, ibi, *Expectans expectavi*. Circa primum tria facit. Primo enim petit divinum auxilium contra impiorum persecutionem. Secundo describit eorum nequitiam, ibi, *Dixit injustus*. Tertio ostendit eorum prosperitatem esse contemnendam, ibi, *Noli æmulari*. Titulus communis est, *In finem Psalmus ipsi David*. Mystice pertinet ad Christum verum David : et secundum mysticam expositionem est secundus Psalmus eorum qui prolixe loquuntur de passione Christi. Primus fuit, *Deus Deus meus respice*, Ps. XXI. Hic ergo Psalmus, sive legatur ex persona David, sive Christi, vel cujuscumque duo facit. Primo enim petit impiorum repulsam. Secundo assignat causam, ibi, *Surgentes testes*. Circa primum tria facit. Primo enim petit adversariorum condemnationem. Secundo proponit condemnationis interitum[1], scilicet eorum culpam, ibi, *quoniam gratis*. Tertio assignat fructus condemnationis hujus, ibi, *Anima autem mea*. Circa primum duo facit. Primo enim proponit in generali suam petitionem. Secundo explicat eam, ibi, *Apprehende arma etc.* Circa primum duo petit in generali ; scilicet condemnationem eorum, et divinum auxilium, ibi, *Expugna*. Hæc enim duo petit contra duo : nam contra nocentes petit condemnationem, et contra impugnantes petit divinum auxilium. Primo quis impugnat alium. Secundo prævalens ei nocumentum infert. Est ergo hic ordo præposterus. Quando enim aliquis impugnat alium, non statim meretur condemnationem, sed concitatur impugnatus ad petendum auxilium ; quando vero nocet, tunc petit condemnationem. Et ideo hic distinguit utrumque : quia nocumentum prius est in intentione inferentis : et ideo primo petit condemnationem nocentium. Dici, ergo. *O Domine, judica nocentes me*. Est autem triplex judicium : scilicet condemnationis : Jac. II, 13 : *Judicium sine misericordia illi qui non fecerit misericordiam*. Item purgationis : I Pet. IV. 17 : *Tempus est ut incipiat judicium a domo Domini*. Item discretionis. Psal. XLII : *Judica me Deus, et discerne causam meam*. Hic autem agitur de primo. Similis petitio habetur Hier. XI. 20 : *Tu autem Domine Sabaoth, qui judicas juste et probas renes et corda, videam ultionem tuam ex eis*.

Contra. Matth. V, 44 : *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos*.

Respondeo. Dicendum quod in omnibus istis imprecationibus duplex est intellectus. Unus, quod dicantur per modum prænuntiationis, ut cum dicit. *Judica* ;

[1] Al. : « meritum. »

quasi dicat : judicabis. Vel ut omnia intelligantur prolata non ex zelo vindictæ propriæ, sed divinæ justitiæ, cui se conformant justi. Secundo impugnatus desiderat ut adversario resistat ; unde ait, *Expugna impugnantes me*, ut scilicet non prævaleant in me : Hier. xx, 11 : *Dominus me cum est* tanquam bellator fortis* : Isa. lxiii, 1. : *Ego qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum.*

* quasi

2. Consequenter cum dicit, *Apprehende arma*, explicat petitionem suam. Duo enim petiit : scilicet condemnationem nocentium, et expugnationem impugnantium. Et ideo in particulari ista duo explicat. Primo enim explicat secundum. Secundo primum, ibi, *Confundantur*. Circa primum quinque proponit quæ sunt necessaria in defensore. Primum est quod se armet : quod hic tangit dicens, *Apprehende arma et scutum*. Arma Dei sunt electi ejus : Rom. vi, 13 : *Exhibete membra vestra arma justitiæ Deo*. Unde Angeli dicuntur arma Dei, quibus utitur ad pugnandum contra malos : Sap. v, 21 : *Pugnabit pro illo orbis terrarum contra insensatos*. Scutum Dei proprie est divina protectio, et voluntas sua qua protegit : Ps. v, 13 : *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos*. Dicit ergo, *Apprehende arma et scutum*, idest mitte sanctos tuos, et tu etiam protege me, bona voluntate tua. Vel, *Arma et scutum* sunt virtutes : Sap. v, 19 : *Induet pro thorace justitiam, sumet scutum inexpugnabile æquitatem*. Secundum est, quod procedat ad bellum ; et ideo dicit, *Exurge in adjutorium mihi*. Deus dicitur dormire, quando homo est in tribulationibus, et non sentit auxilium divinum : Matth. viii, 24 : *Motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus, ubi erant discipuli ; ipse vero dormiebat : et concitaverunt eum dicentes : Domine salva nos, perimus. Et surgens imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna* : Ps. xliii, 13 : *Exurge, quare obdormis, Domine ?* Tertium est exemptio gladii ; et ideo dicit, *Effunde frameam*, Hieronymus habet, *Evagina gladium*. Framea idem est quod gladius. Verumtamen *Effunde*, hic designat abundantiam divinæ vindictæ. Glossa. Effunde frameam, idest multiplica vindictam : Zach. xiii, 7 : *Framea, suscitare super pastorem meum, et super virum cohærentem mihi*. Framea potest intelligi vel vindicta Dei, vel anima Christi, vel quilibet justus, qui sunt gladius Dei contra malos : I Cor. ii, 15 : *Spiritualis autem** dijudicat omnia*. Quartum est percussio ; et ideo dicit, *Et conclude etc*. Hieronymus habet : Et præoccupa ex adverso persequentes me ; quasi dicat : Prius percutias, quam sibi cavere possint. Et hoc etiam proprie dicitur concludi, quasi non potest evadere : Job. x, 7 : *Cum sit nemo qui de manu tua possit eruere*. Vel concludi quis dicitur, quando convincitur de falsitate : unde, *Conclude*, ait : quasi dicat, convince eos ut errorem suum cognoscant. Quintum est, ut eripiatur ille qui protegitur : unde dicit, *Dic animæ meæ, salus tua ego sum* ; quasi dicat : Per effectum manifesta, ut per interiorem inspirationem cognoscam te esse salutem animæ meæ : Ps. lxxxiv, 9 : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* : Isa. xliii, 11 : *Ego Dominus, et non est absque me salvator*.

** judicat

3. Consequenter cum dicit, *Confundantur*, agit de condemnatione nocentium. Et primo petit eorum condemnationem. Secundo adhibet similitudinem, ibi, *Fiant tanquam pulvis etc*. Circa primum duo petit in condemnationem contra duo, quæ mali persequentes intendunt. Principaliter enim intendunt eum totaliter destruere : Ps. lxxxii : *Non memoretur nomen Israel ultra*. Secundo intendunt quod saltem inferant ei aliqua mala ; et de utroque petit eos condemnari. Secundum ibi, *Avertantur*. Circa primum duo facit. Primo enim ponit pœnam quam expetit. Secundo subdit eorum demeritum, ibi, *Quærentes animam meam*. Pœnam petit duplicem ; scilicet confusionem et timorem. Confusio autem consistit in hoc quod non potest quis suum implere intentum. Secundum est, quod deficiens a proposito, timet ne incidat, vel in similem pœnam, vel in manus adversarii. Et ideo dicit quantum ad primum : Confundantur ; et quantum ad secundum, *Revereantur*, idest timeant similem pœnam. Simile habetur Hier. xvii, 18 : *Confundantur qui me perse-*

quuntur, et non confundar ego etc. Hoc etiam potest reduci ut intelligatur esse dictum pro confusione eorum : de bona scilicet confusione, et de bono timore, ut salubriter confundantur ad pœnitentiam. *Et revereantur*, idest timeant pœnas, etiam si meritum eorum contradicat, quia sunt quærentes animam meam. De secundo dicit, *Avertantur*. Et circa hoc duo facit. Primo enim petit ut impediantur a proposito. Secundo, quod confundantur impediti, ibi, *Et confundantur*. Dicit ergo, *Avertantur retrorsum*, non valentes proficere in eo quod intendunt, sed, *Deficiant*, in posterius, et ex hoc confundantur. Potest etiam ad bonum reduci. *Avertantur retrorsum*, ut me sequantur : Marc. VIII, 33 : *Vade retro, satana.* Et confundantur, de peccatis suis : Rom. VI, 21 : *Quem fructum habuistis in illis in quibus nunc erubescitis? Cogitantes mihi mala :* Hier. XVIII, 23 : *Tu scis Domine omne consilium eorum adversum me in mortem.*

4. Deinde cum dicit, *Fiant*, adhibet similitudinem. Et primo quantum ad primum. Secundo quantum ad secundum, ibi, *Fiant viæ illorum.* Dicit ergo, *Fiant tanquam pulvis.* Petit namque primo judicium contra eos qui quærebant eum totaliter destruere ; et ideo similitudinem adhibet de re quam totaliter destruitur ; scilicet de pulvere. Dispersio enim pulveris ex tribus contingit : ex pulveris scilicet dispersione ; quia siccus est pulvis, et in minima divisus : et ideo facile dispergibilis est. Et ideo dicit, *Fiant tanquam pulvis* : ut sicut pulvis comminutus est in multis propter defectum humoris, ita sint et impii. Alia ratio est ventus commovens : unde ait, *Ante faciem venti.* Ventus quandoque significat tribulationem : Joan : *Tollet eum ventus urens etc.* Quandoque ipsam tentationem peccati ; Is. LXIV, 9 : *Iniquitates vestræ quasi ventus abstulerunt vos.* Tertio ex impulsu alicujus impellentis ventum : unde ait, *Et Angelus Domini coarctans eos*, scilicet ad hoc ut totaliter dispergantur : nam sicut per auxilium Angelorum aliqua prosperantur virtute majori, ita ex Angelis bonis vel malis contingit quod tribulationes magis gravantur : nam Deus quandoque punit etiam per bonos Angelos, peccatores : Isa. XXXVII, 36 : *Egressus est Angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia etc.* Deinde cum dicit, *Fiant viæ illorum*, ponitur similitudo de secundo impedimento, idest de processu viæ ; et tria impedimenta ponit in via. Primum est tenebræ : quia tunc de facili quis impingit. *Fiant ergo viæ illorum*, idest processus, *Tenebræ*. Secundum est, quod sit lubrica et disposita ad casum : Thren. IV, 18 : *Lubricaverunt vestigia nostra in itinere viarum nostrarum.* Et tertium est, quod sit aliquis persequens et cogens, ut magis corruat. *Et Angelus Domini etc.* Prov. XVII, 11 : *Angelus crudelis contra eum mittetur.* Dicit ergo, *Fiant viæ illorum tenebræ*, ignorantiæ : Ps. LXXXI, 5 : *Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Et lubricum*, idest vitia carnalia in quibus de facili cadunt. *Et Angelus Domini persequens eos.* Ipse dæmon tentans ad peccandum, vel Angelus bonus permittens cadere, ut humiliati fortiores resurgant.

5. *Quoniam gratis absconderunt.* Supra Psalmista petiit quod nocentes judicarentur, et expugnantes in expugnationem venirent : hic autem ostendit, quomodo merito hæc patiantur. Et primo ponit culpam. Secundo pœnam, ibi. *Veniat illis.* Circa primum ponit primo malitiæ interpretationem. Secundo executionem, ibi. *Supervacue.* In primo ponuntur tria, quæ aggravant culpam. Primum est iniquitas ; et ideo dicit, *Gratis.* Secundum est fraus ; et ideo dicit, *Absconderunt.* Tertium est crudelitas : et ideo dicit, *interitum laquei sui.* Dicit ergo, *Quoniam gratis.* Si aliquis intentat malum contra se nocentem, non videtur totaliter iniquum ; sed quando contra eum qui in nullo nocuit, hoc omnino est iniquum : et hoc est quod dicit, *Gratis*, scilicet sine offensa quam fecerim : Jo. XV : *Odio habuerunt me gratis* : Isa. LII, 4 : *Assur absque ulla causa calumniatus est eum.* Fraus vero notatur, cum dicit, *Absconderunt mihi*, quia scilicet per fraudem intentant mala mihi : Thren. III, 10 : *Ursus insidians factus est mihi, leo in absconditis* : Psalm. IX, 9 : *Insidiatur quasi leo in*

spelunca sua. Crudelitatem autem ostendit, quia parant insidias ad mortem : unde ait, *In interitum laquei sui*, idest abscondunt laqueum ad mortem : Prov. I, 11 : *Veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustra, deglutiamus eum etc.* Secundo cum dicit, *Supervacue exprobraverunt*, ponitur executio, similiter sine causa. Dicit autem *Exprobraverunt*, quia opprobria intulerunt. Est autem opprobrium, quando quis imponit crimen alicui quod est contra ejus honorem. Aliquando imponitur crimen alicui, ut confundatur et abjiciatur. Aliquando vero ut perdat vitam ; et hoc est contra animam ejus : et ideo dicit, *Animam meam* : quasi dicat : Propter hoc fecerunt ut totaliter me vita privarent. Sic Judæi Christo imposuerunt crimina morte digna : Luc. XXIII, 7 : *Commovet populum, docens per universam Judæam* : Ps. LXVIII, 10 : *Improperia exprobrantium tibi ceciderunt super me*. Sed hoc, *Supervacue*, idest sine causa, sicut supra dictum est, scilicet gratis : Jo. VIII, 46 : *Quis ex vobis arguet me de peccato ?* Ergo, *Supervacue*, imposuerunt ei peccatum. Vel, *Supervacue*, idest frustra, quantum ad eorum intentionem : quia intendebant fidem ejus destruere : Jo. XI, 47 : *Quid facimus quia hic homo multa signa facit ? Si dimittimus etc.* Tamen hoc consilium fuit supervacue, quia totus mundus post ejus mortem ad fidem conversus est.

6. Consequenter cum dicit, *Veniat illi laqueus quem etc*, ponitur pœna conveniens culpæ ? et hoc, quia eodem judicio judicantur, quo judicare volebant : Matth. VII, 2 : *In quo judicio judicaveritis, judicabimini*. Isti fraudulenter intendebant mortem ipsius ; ideo Psalmista petit contra eos, vel conformando voluntatem suam voluntati divinæ, vel prænuntiando. Et petit tria : scilicet quod laqueus eis præparetur, quod capiantur, quod non evadant. Quantum ad primum dicit, *Veniat illi laqueus*, scilicet populo, vel ei qui principalis est inter eos. Laqueus hic tripliciter potest intelligi. Vel propter laqueum pœnæ, quia propter mortem Christi illaqueati sunt : Isa. VIII, 15 : : *Offendent ex eis plurimi, et cadent et conterentur et irretientur et capientur : quia captivi sunt apud omnes gentes. Quem ignoraverunt*, dicit, quia nec suspicari quidem poterant talem pœnam : Luc. XXI, 23 : *Erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic ; et cadent in ore gladii, et captivi ducentur in omnes gentes* : Matth. XXIV 21 : *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis nunquam fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet*. Vel de laqueo culpæ : I Tim. ult. I, 9 : *Qui volunt divites fieri, incident in tentationem, et in laqueum diaboli*. Quasi dicat : Veniat illi laqueus culpæ quem prævidere non potest ; quia peccatori non videtur quod sit ligatus, sed quod faciat voluntatem suam ; in veritate tamen laqueatus est, quia Prov. V, 22 : *Funibus peccatorum suorum constringitur*. Vel de laqueo justitiæ ; quasi dicat, *Veniat illi laqueus,* constringens ad bonum. *Quem ignoraverunt*, quia I Cor. II, 14 : *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus*. Quantum ad secundum dicit, *Et captio quam abscondit apprehendat eum,* idest capiatur, sicut in abscondito me voluit capere : Prov. V, 5 : *Iniquitates suæ capiunt impium*. Quantum ad tertium dicit, *In laqueum cadat*, idest dejiciatur a laqueo ut inde se non eximat, *In idipsum*, idest in laqueo quem paravit aliis : Psalm. IX, 16 : *In laqueo suo humiliabit eum, inclinabit se, et cadet cum, etc*. Sic evenit Judæis, quia ipsi Christum gentibus tradiderunt, gentibus postmodum traditi sunt.

7. Deinde cum cum dicit, *Anima autem mea exultabit in Domino, et delectabitur super etc.*, ponit fructum condemnationis impiorum. Et ponit fructum ex parte sua duplicem. Primo exultationis specialis. Secundo reverentiæ divinæ, ibi, *Omnia ossa mea*. Circa primum duo facit. Primo enim ponit exultationem ex Dei judicio provenientem. Secundo materiam exultationis, ibi, *Et delectabitur*. Dicit ergo, Peto ut sic fiat ; sed cum hoc feceris, *Anima mea exultabit in Domino*. Habac. III, 18 : *Exultabo in Domino Jesu meo*, et ratio hujus est, quia per eum adeptus sum salutem : unde dicit, et *delectabitur super salutari suo*, idest super Christum, vel super salutem factam per Christum :

Luc. I, 47 : *Exultavit spiritus meus in Deo salutari meo*. Et potest hoc referri ad Ecclesiam. Consequenter cum dicit, *Omnia ossa mea*, ponitur secundus fructus, qui est reverentiæ divinæ : et circa hoc duo facit. Primo enim ponit reverentiam ad Deum. Secundo rationem assignat, ibi, *Eripiens*. Dicit ergo, *Omnia ossa mea*. Omnis fortitudo hominis Deo comparata debilitas est : unde quanto quis plus habet de cognitione Dei, tanto minus esse suam virtutem intelligit. Sed quia posset credi quod illud quod infirmum est in nobis, sit Deo incomparabile, non tamen quod est firmum ; ostendit non sic esse, quia omne quantumcumque firmum est, Deo incomparabile est. Sunt enim illa infinita, ista vero finita ; et ideo dicit, *Omnia ossa mea*, idest virtutes : per ossa quippe intelligitur virtus. Vel Apostoli dicent, *Quis similis tui*? Job. XXVIII 17, *Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum* : *non commutabuntur pro eo vasa auri*. Vel ex persona dicentis, *Omnia ossa mea*, idest quidquid virtuosum est in me. Vel cognitio veritatis. Vel fervor charitatis et hujusmodi. Dicit, *Domine quis similis tui*? ex hoc asseritur, quod nihil est Deo comparabile.

Sed contra. Videtur quod aliquid sit simile Deo. Unde Gen. I : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*.

Respondeo dicendum. Similia dicuntur quæ habent eamdem formam et characterem. Sed est duplex similitudo. Una, quæ facit similes perfecte : quando scilicet duo participant eandem formam unius rationis. Quædam vero similitudo dissimilium, quando videlicet forma invenitur in aliquo vere, et in aliquo per remotam participationem : et sic istud est simile illi, non quia habeat eamdem formam, sed quia accedit ad hoc secundum debilem participationem. Et sic quæ de Deo et de homine dicuntur similia, de homine dicuntur per remota ; quasi dicat, Deus est et tu : sed tuum esse est participatum, suum vero essentiale ; et similiter de aliis : et ideo hæc similitudo est dissimilium. Et quæ dicit, manifestat per effectum. Fortis enim videtur aliquis, quando liberat aliquem debilem a potente : hoc enim est magnæ fortitudinis. Et hæc facit Deus in mundo isto. Fortes sunt divites : Prov. XVIII, 11 : *Substantia divitis, urbs roboris etc*. Deus autem liberat pauperes ab eis. Divites namque primo invadunt pauperes, secundo expoliant debiles : sed Deus ab his liberat eos Quantum ad primum dicit, *Eripiens inopem*, sine ope, *de manu fortiorum ejus*. Quantum ad secundum dicit, *Et egenum et pauperem a diripientibus eum*. Egenus dicitur quis, quasi egens necessariis ; sed pauper, quasi nihil habens in pera. Et idem sunt ista tria : scilicet inops, egenus et pauper : Prov. XXVIII, 15 : *Leo rugiens, et ursus esuriens, princeps impius super populum pauperem* : Ezech. XXII, 27 : *Principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes prædam*.

8. *Surgentes*. Secunda pars principalis est. Superius Psalmista petivit impiorum repulsam ; hic autem assignat causam. Et primo prosequitur eorum malitiam ; secundo petit divinum auxilium, ibi, *Domine quando respicies*? Circa primum duo facit. Primo enim ostendit eorum iniquitatem : secundo eorum pertinaciam in malum, ibi, *Ego autem cum mihi molesti*. Iniquitatem ostendit primo quantum ad falsitatem : secundo quantum ad ingratitudinem, ibi, *retribuebant*. Dicit ergo quantum ad primum, *Surgentes testes iniqui*, sicut princeps Judæorum, et inducti ab eis, sicut populus, quæ ignorabant, scientia probationis : quasi dicat : Quæ non approbabam, *interrogabant me*, quia scilicet faciebant accusationem de peccatis quæ non approbabam. II Cor. V, 21 : *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis etc*. Quantum ad secundum dicit, *Retribuebant mihi mala pro nobis*, factis eis in veteri testamento. Mich. VI, 3 : *Popule meus quid feci tibi etc*. Et in novo testamento, quia cæcos illuminavit, et alia multa beneficia eis contulit. Joan. X, 32 : *Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo*. Hier XVIII, 20 : *Numquid redditur pro bono malum etc*. Et quæ mala ? *Sterilitatem animæ meæ*. Alludit ei parabolæ. Isa. V. de vinea quam plantavit electa, quæ fecit labruscas. Populus Judæorum plantatus fuit ad bonum fructum faciendum, sed sterilis factus est. Et

hanc sterilitatem ostendit populus contra animam Christi, quam expetierunt. Et ideo dicit, *Sterilitatem animæ meæ*.

9. *Ego autem*. Supra Psalmista præmisit Judæorum nequitiam : hic autem ostendit eorum pertinaciam, qua perdurant in malo. Et reprobatur pertinacia aliquorum [1], ex eo quod nullo remedio reducuntur ad bonum. Est autem duplex remedium, quo aliqui solent revocari ad bonum. Primo per sanctitatem ejus quem persequuntur ; secundo ex divino flagello. Primo ergo ostendit eorum pertinaciam ex eo quod non sunt revocati per sanctitatem ; secundum ibi, *dissipati*. Circa primum duo facit. Pro [2] primo ponit sanctitatem suam contra tribulationes ; secundo pertinaciam eorum in malum, ibi, *Et adversum me*. Circa primum facit tria, secundum quod sanctitas in tribus consistit, scilicet in carnis maceratione, in spiritus devotione, et affectus pietate. Et hæc tria ponit Psalmista per ordinem : nam primo ait de carnis maceratione ; secundo de spiritus devotione, ibi, *Et oratio mea ;* tertio de affectus pietate, ibi, *Quasi proximum*. Circa primum duo facit. Quia enim caro indiget tegumento et alimento ; afflictio carnis habet fieri, vel asperitate tegumenti, vel subtractione alimenti. Et ideo primo dicit quod affligitur tegumento aspero ; secundo alimento subtracto, ibi, *Et humiliabam*. Dicit ergo quantum ad primum : *Ego autem cum nihil molesti essent, induebar cilicio*. Hic cilicium metaphorice dicitur si exponatur de Christo ; quia non legitur portasse cilicium. Hoc autem fit de pilis caprarum. Et in lege hircus caprarum immolabatur pro peccato ; et ideo cilicium signat peccatum. Christus ergo dicitur portare cilicium, quia indutus est carne non peccatrice quidem, sed habente similitudinem carnis peccati. Et nos etiam portare cilicium debemus, idest pœnitentiam de peccatis. Isa. III, 24 : *Erit pro fascia pectorali cilicium*. Quantum vero ad secundum dicit, *Et humiliabam in jejunio animam meam* ; quasi dicat : Non solum tegumento aspero afflixi carnem meam, sed et alimento, dum illud a me subtraxi jejunando. De jejunio corporali Christi habetur Matth. IV. Potest etiam dici de spirituali jejunio Christi. Christus enim desiderabat salutem humanam. Hæc est illa aqua, quam petit a Samaritana. Jo. IV. Et in cruce ait, *Sitio*. Joan. XIX. Sed jejunabat ad hoc, quia invenit homines longe a salute. Si autem dicatur in persona justi, tunc dupliciter potest intelligi. Uno modo, quod jejunium sit causa humilitatis in justo : et per animam intelligatur via carnalis, ut sit sensus, *humiliabam etc.*, idest superbiam carnalis vitæ humiliabam macerando eam. Ps. CVIII, 24 : *Genua mea infirmata sunt etc.* Judith. VIII, 16 : *Humiliemus illi animas nostras in spiritu etc.* Item potest dici, quando humilitas est socia jejunii : quia quando jejunio non jungitur humilitas, illud jejunium non est Deo acceptum. Isa. LVIII, 3 : *Quare jejunavimus, et non aspexisti etc.* Quando vero humilitas jejunio jungitur, tale jejunium est Deo gratum. Et ideo dicit, *Humiliabam in jejunio*. Sed quia nihil valet humiliare carnem nisi impinguet spiritum et confortet, hostis enim debilitandus est, et pugnator fortificandus, spiritus autem confortatur per orationem ; ideo addidit. *Et oratio mea in sinu meo convertetur*. Tob. XII, 8 : *Bona est oratio cum jejunio*. Oratio est speciale præsidium in tribulatione. Jac. ult, I, 13 : *Tristatur aliquis vestrum ? oret æquo animo, et psallat*. Psal. LXXVI, 3 : *Renuit consolari anima mea, memor fui etc.* Sed dicit, *In sinu meo convertetur*. Si de Christo accipiatur, intelligitur dupliciter. Uno modo, ut referatur ad Deum quem adorat : quia ad Patrem in cujus sinu erat. Joan. I, 7 : Unigenitus filius qui est sinu Patris. Alio modo, ut referatur ad illos pro quibus orabat, quia orabat pro his qui erant in sinu Christi. Sinus autem Christi est secretum Dei, et hoc est propositum prædestinationis : unde pro prædestinatis orabat. Joan. XVII, 9 : *Ego pro eis rogo, non pro mundo*. Si autem referatur ad justum aliquem qui orat pro alio, non semper obtinet pro eo. Hier. VII, 16 : *Tu ergo noli orare pro populo hoc etc.*,

[1] Al. « aliorum. »

[2] Al. deest : « pro. »

quia scilicet peccata ejus non merentur exaudiri. Tamen exauditur pro seipso, cum oratio sua efficitur meritoria ; unde *in sinu*, idest ad me ipsum. Matth. x, 13 : *Pax vestra ad vox revertetur*. Sed verum est quod prædicta utilia sunt, parum tamen valent nisi habeat aliquis pium affectum ad proximum ; et ideo subjungit.

10. *Quasi proximum*. Affectus autem ad proximum ostenditur in duobus : scilicet in complacentia boni alterius, et in displicentia mali. Rom. xii, 15 : *Gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus*. Primum ostendit cum dicit, *Quasi proximum ;* secundum cum subdit, *Quasi lugens*. Dicit ergo quantum ad primum, *Quasi proximum*. Hæc constructio est mirabilis, quia non habent hi accusativi, unde regantur. *Glossa*, Casus pro casu ponitur, accusativus scilicet pro ablativo ; quasi dicat : Sic complacebam mihi in eis, quasi in proximo et in fratre. Vel secundum Hieronymum, et deest hic unum *Ad :* sic enim habet Hieronymus : Quasi ad amicum et quasi ad fratrem meum. Vel dicitur, *Quasi sic complacebam*, Deo habens me ad eos, sicut ad proximos et ad fratres : Judæi namque fuerunt proximi Christo, quia cum eis conversabatur. Baruch. iii, 38 : *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*. Fuerunt et fratres ejus per originem. Rom. ix. 5 : *Ex quibus Christum secundum carnem*. Joan. iv, 22 : *Salus ex Judæis est*. Sed Job. xxx, 29 : *Frater fui draconum, et socius struthionum*. Quantum ad secundum, scilicet displicentiam in malis, dicit, *Quasi lugens etc*. Hoc maxime fuit in Christo, Luc. xix ; quando flevit super civitatem. Et dicit, *lugens*. Luctus enim est planctus pro mortuis. Tunc ergo homo luget pro aliis, quando plorat mala eorum quæ ipsi non sentiunt velut mortui. Peccatores namque in peccatis mortui sunt, nec sentiunt mala sua : sed justi inde dolent ex compassione. Hierem. ix, 1 : *Quis dabit capiti meo aquam etc ?* Aliquando etiam dolet quis pro malis alicujus, quæ etiam in se sentit. Et hoc est contristari, Unde Hieronymus habet pulchrius : Quasi lugens mater tristis incurvabar, scilicet super eos ; quasi dicat : Dolebam de eis, sicut si essem eorum mater. Hanc ergo sanctitatem affectus ostendit eis per quam debuissent converti, sed amplius obstinati sunt, quia, *Et adversum me lætati sunt et convenerunt*.

11. Et circa hoc duo facit, Primo posuit eorum malitiam ; secundo suam patientiam, ibi, *Et ignoravi*. Circa primum tria facit. Ponit enim tria, quæ in Christi passione fuerunt. Primo ponitur Judæorum in malo jucunditas ; secundo eorum consensus in malum, ibi, *Et convenerunt;* tertio dura Christi afflictio, ibi, *Et congregati sunt etc*. Dicit ergo : *Adversum me lætati sunt*, insultando in morte. Thren. i, 21 : *Lætati sunt etc*. Contra quod dicitur. Prov. xxiv, 17 : *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas etc. Et convenerunt etc*. Ecce consensus eorum in malum. Convenerunt enim principes in mortem Christi ad invicem et cum plebe, et Judæi cum gentibus. Psal. ii, 2 : *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum. Et congregata sunt super me flagella*. Ecce afflictio Christi dura : quia a Judæis et gentibus cæsus fuit. Thren. i, 22 : *Multi gemitus etc*. In Hebræo habetur, *Congregati sunt super me flagellantes*. Deinde cum dicit, *Et ignoravi*, ostenditur patientia Christi : quia, *ignoravi*, idest ad modum ignorantis me habui, tacendo scilicet, et non loquendo. Psal. xxvii, 14 : *Ego tanquam surdus non audiebam etc*. Isa. liii, 7 : *Sicut ovis ad occisionem ducetur etc*. Hier. xi, 19 : *Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam, et non cognovi etc*. Vel, *ignoravi*, secundum æstimationem eorum : quia eis videbar quod nescirem consilia eorum. Alia littera habet, *ignorabant*. Ignorabant enim tria : scilicet quem flagellarent, quia *si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. I Cor. ii, 8. Item causam quare. Joan. xviii, 23 : *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo : si autem bene, cur me cædis ?* Item effectum iniquitatis : pro hac enim perpetuo sunt privati. Luc. xxi, 23 : *Et ira populo huic*. Secundo cum dicit.

12. *Dissipati sunt nec compuncti*, ostendit, quod non sunt revocati, nec mu-

tati ad bonum per secundum remedium, quod est flagellum divinum : et circa hoc tria facit. Primo enim ostendit malum quod patiebantur ; secundo defectum compunctionis ipsorum, ibi, *Nec compuncti ;* tertio eorum obdurationis effectum, ibi, *Tentaverunt me etc.* Dicit ergo, *Dissipati sunt.* Hoc dupliciter exponitur : et primo sic, *Dissipati sunt,* idest corde stupefacti, dum nescirent rationem eorum quæ fiebant, idest miraculorum in passione : quia Matth. xxvii, 52 : *Multa corpora sanctorum quæ dormierant surrexerunt : et exeuntes de monumentis venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Obscuratus est sol etc. Unde revertentes percutiebant pectora sua.* Vel, *dissipati*, idest divisi : quia Joan. vii, 12: *Alii dicebant, quia bonus est : alii autem dicebant, Non, sed seducit turbas. Et non sunt compuncti*, idest conversi ad pœnitentiam. Et hoc patet per effectum, quia tentaverunt me dicentes : Joan. x, 24 : *Si tu es Christus, dic nobis palam.* Vel ad passionem Christi non sunt conversi. Nam post mortem ipsius adhuc insultabunt ei dicentes verba blasphemiæ contra Christum, quia dicebant verba irrisionis. Matth. xxvii, 40 : *Vah qui destruis templum Dei etc.* Et quantum ad hoc dicit, *Subsannaverunt me.* Subsannatio est irrisio quæ fit rugato naso. Isa. xxxvii, 23 : *Cui exprobasti, et quem blasphemasti, et super quem exaltasti vocem tuam etc.* Item verba indignationis. Matth. xxvii, 63 : *Recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens.* Et quantum ad hoc dicit, *Frenduerunt etc.* Hoc est aprorum qui crudeles sunt, sic et Judæi. Thr. ii, 16 :* *Frenduerunt dentibus, et dixerunt : devorabimus.*

* *Fremuerunt*

13. *Domine quando respicies.* Supra Psalmista ex persona Christi, vel justi, nequitiam persecutorum et pertinaciam ostendit ; hic autem contra utrumque invocat Deum. Et primo petit divinum auxilium ; secundo ostendit divini auxilii fructum, ibi, *confitebor.* Circa primum duo facit. Primo petit accelerationem ; secundo ipsum auxilium, *restitue.* Dicit ergo, *Domine quando respicies?* In hoc ergo auxilii accelerationem exprimit, et affectum animi non valentis amplius pati moram ; quasi in anxietate positi. Et ideo dicit, *Domine quando respicies?* hoc est enim proprie non ferentis moram. Psalm. xli, 3 : *Quando veniam, et apparebo ante faciem Domini?* Et potest hoc dupliciter intelligi, secundum quod duplex est respectus Dei. Unus est misericordiæ quoad justos ad salutem Sap. iv, 15 : *Gratia Dei et misericordia ejus in sanctos ejus, et respectus ejus in electos illius.* Alius est quod ad malos puniendum. Judith. ix, 6 : *Respice castra Assyriorum nunc sicut castra Ægyptiorum videre dignatus es, quando post servos tuos armati currebant.* Et de utroque respectu potest intelligi si de Christo exponatur, *Domine quando respicies* me, ut resuscites me. Ps. xii, 4 : *Respice et exaudi me Domine Deus meus. Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte : ne quando dicat inimicus meus ; prævalui adversus eum.* Vel, *Quando respicies* super adversarios meos. Habac. i, 13 : *Quare respicis super** iniquitates, sive inique agentes, et taces devorante impio justiorem se.* Deinde cum dicit, *restitue*, ipsum auxilium quod petit, exponit : et in hac petitione dat duo intelligere : primo scilicet necessitatem quam patiebatur ; secundo malitiam adversariorum, ibi, *A malignitate.* Dicit ergo quantum ad primum, *Restitue*, quia necessitas grandis est, nam periculosa res est, quia in periculo animæ. *Restitue*, inquam, animam meam, corpori scilicet a quo separata fuit in morte, licet a divinitate non fuerit separata : Joan. x, 18 : *Potestatem habeo ponendi animam meam etc.* Hoc poterat potentia divinitatis quæ non est alia quam potentia Patris : unde ita facit a se quidquid facit, quod tamen habet a Patre. Hoc etiam dicat quilibet vir justus, quando est in periculo, vel corporali vel spirituali ; quasi dicat : Libera me a periculis. Malitia hostium duplex. Primo quantum ad fraudulentiam : unde dicit, A *malignitate eorum*, quia malitiose contra me procedunt : I Joan. ii, 14 : *Vicisti malignum.* Item quantum ad crudelitatem, *Et a leonibus unicam meam,* quia anima unica liberatur a leonibus, idest a dæmonibus, vel a tyrannis : Ps. lvi, 5 : *Animam meam eripuit de medio catulo-*

** *iniqua agentes*

rum leonum : Eccli. LI, 4 : *A rugientibus præparatis ad escam.*

14. *Confitebor.* Hic ponit fructum auxilii. Et primo ex parte sua. Secundo ex parte hostium, ibi, *Non supergaudeant.* Tertio ex parte justorum, ibi, *Exultent.* Fructus ex parte liberati est laus Dei : unde dicit, *Confitebor tibi, et laudabo te, quia liberasti me :* Ps. LXV, 13 : *Reddam tibi vota mea etc.* Et si referatur ad Christum, fructus resurrectionis Christi est instructio Ecclesiæ, et fides qua Ecclesia confitetur Deum : Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Vel describitur Ecclesia ex multitudine credentium. Secundo ex virtute eorum. Quantum ad primum dicit, *In Ecclesia magna* quidem numero et diffusione terrarum : Malach. I, 11 : *Magnum est nomen meum in gentibus.* Item magna constantia et virtute, quia *portæ inferni non prævalebunt adversus eam.* Matth. XXXIX, 10. Ps. XVI, 18. *Annuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna.* Quantum ad secundum dicit, *In populo gravi laudabo te :* Gravitas quandoque sumitur in bono, quandoque in malo ; quia similitudinarie est duplex proprietas in corporali gravitate. Una est ponderositatis, quæ tendit deorsum ; et hæc est mala : quia homo dicitur gravis, secundum quod ad terræ ponderositatem et similitudinem tendit : Ps. IV, 3 : *Filii hominum usquequo gravi corde?* Isa. I, 4 : *Populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis.* Alia proprietas est stabilitas, quæ opponitur levitati, et non commovetur. Levis homo dicitur, qui movetur omni vento, Eph. IV. Qui stabilis in bono est, dicitur gravis : Cor. x, 4 : *Epistolæ graves sunt et fortes.* Hieronymus habet : In populo forti laudabo te. *Non supergaudeant mihi inimici mei.* Hic ponitur fructus ex parte hostium : ubi petit quod eorum exultatio reprimatur. Et primo proponit hunc fructum. Secundo ponit radicem insultationis, ibi, *Adversantur.* Tertio ponit radicem insultationis, ibi, *Vidisti Domine.* Dicit ergo, *Non supergaudeant ;* quasi dicat : Peto restitui ; *Ut non supergaudeant mihi,* quasi vincentes me. Et hoc, quia Christo resuscitato eorum gaudium versum est in confusionem. Vel, *Non supergaudeant mihi,* in membris meis, quæ non sunt gravia, quia sustentantur per Christum : Mich. VII, 7 : *Non læteris inimica mea. Qui adversantur.* Hic ponit causam insultationis. Causa et radix insultationis est triplex. Ex parte cordis, operis et oris. Ex parte operis, *Illi supergaudeant qui adversantur inique.* Si pro justitia adversarentur et supergauderent, bonum esset et justum ; sed quia inique gaudent, indecens est : Psal. XXXV, 5 : *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* Ex parte cordis est odium indebitum ; unde dicit, *Et qui oderunt me gratis,* idest sine causa : Ps. CXIX, 7 : *Dum loquebar illis, impugnabant me gratis* : Joan. XV, 25 : *Ut impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis :* Ps. XXXIV, 12 : *Retribuebant mala pro bonis.* Item odium simulantium, quia cum odio cordis, *Annuunt oculis.* Hoc dupliciter. Uno modo, ad ostendendum palliationem odii, quasi annuentes quod diligerent. Vel annuebant sibi invicem oculis, concitantes se ad malum : Prov. VI, 12 : *Homo apostata vir inutilis.* Ex parte oris dupliciter. Primo quantum ad verba fraudulenta. Secundo quantum ad irrisoria. Quantum ad primum dicit, quod in ore. Secundo, quod in corde, *In ore verba pacis :* unde dicit, *Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur :* Marc. XII, 14 : *Scimus quia verax es :* Ps. XXVII, 3 : *Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.* In corde habebant dolos, idest verba dolosa : Hier. IX : *Sagitta vulnerans eorum lingua, dolum locuta est.* Et hoc, *In iracundia terræ, dolos cogitabant,* idest habentes iram contra me pro terrenis : Joan. XI : *Ne forte veniant Romani etc.* Hieronymus habet. *In rapina terræ verba irrisoria.* Qui irridet aliquem, duo facit : quia hujusmodi verba molestant derisum, et lætificant irridentem : et ideo dicit, *Dilataverunt super me os suum,* quasi, audacter et gaudenter loquuntur malum de alio : Isa. XXXVII, 23 : *Super quem exaltasti vocem tuam, et* elevasti in altitudinem oculos tuos? Dilataverunt super me os suum.* Gaudium eorum ostendit cum dicit, *Euge :* interjectio congratulantis :

* *levasti altitudinem oculorum.*

Matth. xxv, 23 : *Euge serve bone etc.* quasi dicat, sibi ipsis congratulantes de victoria quam videbant se habere de me. Et hoc quia, *Viderunt oculi mei*, scilicet Christi, passionem quam desideraverunt : Matth. xxvii, 40 : *Vah qui destruis templum Dei etc.* Thren. ii, 16 :* *Hæc est dies quam expectabamus, invenimus, vidimus.*

* *En ista.*

15. *Vidisti.* Supra Psalmista posuit radicem insultationis, quæ fuit eorum malitia; hic autem removet illam radicem, sive causam, implorans Dei judicium. Circa quod tria proponit. Primo cognitionem necessariam ad judicium præcessisse. Secundo petit judicium, ibi, *Ne sileas.* Tertio judicii effectum, ibi, *Non dicant.* Judex non potest juste ferre sententiam nisi prius instructus de facto. Hoc autem divino judicio non deest, quia videt ea quæ aguntur ex utraque parte; unde dicit, *Vidisti*, scilicet eorum malitiam, et meam justitiam: Hebr. iv, 13: *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* Consequenter petit judicium divinum. Et primo agit de judicii dilatione. Secundo petit processum judicii. Quod judicium differatur, procedit ex duobus, scilicet ex patienti tolerantia defectus iniquorum, et ex hoc quod judex non diligit eum pro quo sententia dari debet, et ex hoc concludit eum. Quantum ad primum dicit, *Ne sileas*, scilicet eorum malitiam, quam vidisti, pertranseundo; Habac. i, 13: *Quare respicis* * *contemptorem, et taces conculcante impio justiorem se?* Quantum ad secundum dicit, *Ne discedas a me*, quasi non referendo auxilium in necessitate: Osee ix, 12: *Væ eis cum recessero ab eis.*

* *Super iniqua agentes... devorante impio.*

16. *Exurge.* Hic ponit processum judicii. Tria enim requiruntur in judicio. Primo, quod judex sumat judicandum. Secundo, quod consideret merita causæ. Tertio, quod proferat sententiam justam. Quantum ad primum dicit, *Exurge*, idest a torpore, et assume animum judicandi: Psal. xliii, 23: *Exurge, quare obdormis Domine?* Quantum ad secundum dicit duo, quibus judex intendere debet: scilicet judicium proferendum, et causam super quam debet sententiam ferre; unde dicit, *Intende judicio meo*, idest pro me ferendo: Psalm. lxxi: *Deus, judicium tuum regi da etc.* Quantum ad secundum dicit, *Deus meus et Dominus meus in causam meam.* Uno modo, in litem, sicut in Hebræos, *in litem meam;* Job. xxix, 16: *Causam quam nesciebam, diligentissime investigabam.* Vel, *In causam*, secundum quod causa idem est quod principium, ex quo sequitur aliud; quasi dicat, *Intende in causam* pro qua[1] ego patior. Et hæc est obedientia Patris: Phil. ii, 8: *Factus est obediens usque ad mortem etc.* Item causa est caritas quam habuit ad nos, propter quam causam patiebatur. Quantum ad secundum dicit, *Judica me.* Una litttera habet, *Secundum justitiam tuam*; alia littera habet, *Judica me secundum justitiam meam.* Primum idem est, ac si diceret, *Judica me* secundum legem tuam et justitiam: nam justitia Dei est reddere unicuique secundum merita: et quæ non possunt falli et flecti a veritate, Rom. ii. Judicium Dei est secundum veritatem. *Secundum justitiam meam*, scilicet quam ego sum secutus. Et potest dici quod idem est justitia mea et tua: Dei scilicet justificantis, hominis quasi justificati, quia justitia nostra est ex Deo: Rom. *Volentes justitiam suam statuere etc.* Consequenter petit effectum judicii, *Ut non supergaudeant mihi:* et circa hoc duo facit. Primo petit insultationis reprehensionem. Secundo petit eorum confusionem, ibi, *Erubescant.* Exterior exultatio nascitur ex interiori gaudio. Primo ergo petit ut reprimatur eorum gaudium intus. Secundo exterior insultatio. Dicit ergo quantum ad primum, *Non supergaudeant mihi*: quasi dicat: Ita judicium tuum reprimat eos, ut non gaudeant super me: Thren. i, 21 : *Omnes inimici mei audierunt malum meum, et lætati sunt.* Quantum ad secundum dicit, *Ne dicant in cordibus suis.* Insultatio in duobus fit, sicut et gaudium. Gaudium autem vel est de præsentibus bonis, vel de bonis futuris. Similiter insultatio, vel est propter mala jam facta, vel propter fienda. Primo ergo petit removeri insul-

[1] Al. : « per quam. »

tationem de præteritis: et ideo dicit, *Ne dicant in cordibus suis, euge, euge, animæ nostræ*, idest non congratuletur anima ejus super aliquibus de me, *Et dicant animæ nostræ, devorabimus eum.* Aliquando enim aliquis opprimit aliquem non exultatione, sed surreptione ex infirmitate: et hoc patet ex hoc quod statim pœnitet. Sed quando ex malitia opprimit, tunc gaudet se fecisse: et hoc est quod dicit, *Ne dicant, devorabimus eum,* scilicet in futurum: Ps. LVI, 5: *Lingua eorum gladius acutus:* Habac. III, 14: *Exultatio eorum, sicut ejus qui devorat pauperem in abscondito.*

17. *Erubescant.* Hic petit eorum confusionem: et petit duo correspondentia duobus præmissis, de quibus fit insultatio: scilicet de factis et fiendis. Primo petit ut confundantur de malis jam factis. Secundo ut confundantur super futuris, ibi, *Induantur confusione.* Primo ergo petit erubescentiam eorum, vel bonam confusionem, vel æternam; et hoc dicit per modum prænuntiationis vel conformationis ad Deum: Isa. LXV, 14: *Servi mei lætabuntur, et vos confundemini.* Secundo petit eorum diffidentiam sive timorem: unde, *Et revereantur simul.* Vel in bonum, quasi, incipiant Deum timere: nam timor initialis et castus proprie reverentia dicitur; et hic timor inducit in salutem: quia, ut dicitur Eccli, I, 16: *Timor Domini initium sapientiæ.* Vel semper sint in timore: Sap. XVI, 10: *Cum sit timida nequitia, dat testimonium* * *condemnata:* Job XV, 21: *Sonitus terroris semper in auribus ejus.* Et quare hæc eveniunt eis? quia gloriantur in malis meis. Consequenter petit confusionem de futuro et aliqua petit per alium modum, quia idem est confusio quod erubescentia: et sicut illa possunt accipi in bono et in malo, ita hic confusio et reverentia. Sed quod additur, *Induantur confusione*, aliquid addit. Indumentum enim dicit habitum. Qui ergo simpliciter et in principio timet, non potest dici habere habitum timoris; sed qui firmantur in malo, et desiderant malum: Hier. XVII, 18: *Duplici contritione contere eos.*

*[con]dem[nat]is.

Et quare plus petit modo quod affligantur quam ante? quia est major culpa, quasi scilicet non sunt contenti his quæ fecerunt, sed adhuc maligna cogitant contra me. Sicut Judæi etiam post mortem Christi volebant occultare ejus resurrectionem corrumpendo custodes: Prov. XXX, 8: *Verbum malignum, vanitatem et verba mendacia longe fac a me:* Hieronymus habet, Qui maligna [1] loquuntur contra me; I Reg. II, 3: *Nolite multiplicare loqui sublimia, gloriantes.*

18. *Exultent.* Hic est tertius fructus, qui consurgit ex parte divini auxilii: et hic fructus est gaudium sanctorum. Et primo ponit fructum exultationis, dicens, *Exultent et lætentur.* Ponit autem pro fructu sanctorum jucunditatem, quia lætitia dicit latitudinem cordis, unde signat interius gaudium: Ps. CXVIII, 32: *Dilatasti cor meum.* Et hæc lætitia est proprie in justis: Ps. XCVI, 11: *Lux orta est justo, et rectis corde lætitia.* Exultatio dicit gaudium prorumpens exterius ad interiori; et hæc exultatio competit justis: Ps. XXXII: *Exultate justi in Domino.* Et hoc competit rectis: unde dicit, *Qui volunt justitiam meam,* scilicet imitari. Vel si dicatur ex persona David, *Volunt justitiam meam*; idest congaudent bonis meis, sic est gaudium cordis, et ex hoc sequitur exultatio oris: Isa. LI, 3: *Gaudium et lætitia invenientur in ea, gratiarum actio, et vox laudis.* Et ideo subdit, *Dicant semper, magnificetur Dominus*, idest magnificent Deum sancti. Non enim secundum veritatem magnum faciendo, sed nuntiando et prædicando eum magnum: Ps. XXXIII, 4: *Magnificate Dominum mecum etc.* Eccli. XLIII, 32: *Admirabilis magnificentia ejus.* Item ibidem: *Quis magnificabit eum sicut est? et qui sunt illi qui hoc faciunt?* certe, *Qui volunt pacem servi ejus,* scilicet Christi secundum humanam naturam: quam pacem Christus fecit et dat, quia *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum.* Eph. II, 14: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis.* Joan. XIV, 27: *Et in me pacem habetis.* Joan. XVI, 33: Si autem intelligitur dictum ex persona

[1] Al.: « magna. »

David, sic est sensus, *Qui volunt pacem servi ejus*, idest illi exultent et lætentur, qui volunt quod servus ejus, scilicet ego, habeam pacem. *Sed et lingua mea*. Hic ostendit quod etiam ipse est particeps gaudii hujus ; quasi dicat : Non solum illi qui habent gaudium, sed et ego etiam gaudii sanctorum sum particeps. Et de hoc ponit duo. Primo ponit interiorem meditationem. Secundo ponit interiorem laudem. Dicit ergo quantum ab primum, *Sed et lingua mea meditabitur justitiam tuam*.

Sed contra. Meditari non pertinet ad linguam, sed ad cor.

Et est triplex responsio. Uno modo lingua meditatur, idest meditata loquitur: Ps. XLVIII, 4 : *Os meum loquetur sapientiam*, scilicet meditatam. Qui est justus, loquitur ex præmeditatione: sic et sapiens. Alio modo est duplex os, sive duplex locutio; scilicet interius, et exterius: Matth. XV, 11; *Quæ procedunt de ore*, scilicet cordis, *hæc sunt quæ coinquinant hominem*. Et sic accipitur hic lingua, scilicet interior. Tertio modo, sic *Meditabitur*, idest decantabitur, et modulabitur, *tota die laudem tuam*, idest semper cogitabit quomodo laudet te: Ps. XXXIII, 2 : *Benedicam Dominum in omni tempore etc.*

PSALMUS DAVID XXXV.

1. *In finem servo Dei.*

Dixit injustus ut delinquat in semetipso : non est timor Dei ante oculos ejus. Quoniam dolose egit in conspectu ejus : ut inveniatur iniquitas ejus ad odium. Verba oris ejus, iniquitas et dolus : noluit intelligere, ut bene ageret. Iniquitatem meditatus est in cubili suo, astitit omni viæ non bonæ ; malitiam autem non odivit.

2. Domine, in cœlo misericordia tua : et veritas tua usque ad nubes. Justitia tua sicut montes Dei : judicia tua abyssus multa.

3. Homines et jumenta salvabis, Domine : quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus.

4. Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ : et torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ.

5. Et in lumine tuo videbimus lumen.

6. Prætende misericordiam tuam scientibus te, et justitiam tuam his qui recto sunt corde. Non veniat mihi pes superbiæ : et manus peccatoris non moveat me.

7. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem : expulsi sunt, nec potuerunt stare.

1. In præcedenti Psalmo Psalmista imploravit Dei auxilium contra persecutiones peccatorum; hic autem describit peccatorum nequitiam. Titulus, *In finem servo Dei*. Et est novum hoc quod dicit, *Servo Dei*. Ille est fidelis servus, qui bona domini sui non usurpat sibi, et mala sua non retorquet in dominum. Quidam enim sunt, qui peccata sua in Deum retorquent, dicentes quod necessitate peccant: et bona sua sibi vindicant, dicentes quod habent ea ex virtute propria. E contrario facit David: et circa hoc duo facit. Primo facit mentionem de malis quæ sunt in nobis ex nobis. Secundo de bonis quæ sunt in nobis a Deo, ibi, *Domine in cœlo*. Circa primum duo facit. Primo ponit radicem mali. Secundo ponit processum mali ex illa radice, ibi, *Verba oris*. Radix mali est propositum. Primo ergo proponitur malum propositum. Secundo ponit causam, ibi, *Non est timor*. Tertio probat, ibi, *Quoniam dolose*. Sicut dicit Philosophus in III, 2 : *Ethic.*, hic aliquis facit injustum, et non injustificat; aliquis facit et injustificat, sed non est injustus; aliquis facit et injustificat et est injustus. Primum facit ille qui retinet rem alterius quam credit suam. Secundum facit ille qui non secundum habitum, sed ex passione facit injustum, qua passione cessante reddit rem alienam. Tertium facit ille qui ex proposito facit injustum; et ideo dicit, *Dixit injustus*, idest ex proposito deliberavit, *ut delinquat in semetipso:* quia in ejus potestate est ut proponat peccare, non in fato stellarum: Eccl. XV, 14 : *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit eum in manu consilii sui;* sed processus irrefrænatus peccandi est ex eo quod removetur impedimentum peccati. Dicitur autem quod peccatum in Spiritum sanctum est, quando ex certa malitia peccatur ; et hoc

quando removetur impedimentum. Hoc ergo impedimentum removet timor Domini: Prov. xvi, 6: *In timore Domini declinatur a malo:* Job. xv, 4: *Quantum in te est evacuasti timorem, et tulisti preces etc.* Et ideo dicit, *Non est timor Dei ante oculos eorum.* Timor est in affectu; sed causa timoris est in oculis, ex hoc quod non considerant judicium Dei: Dan. xiii, 19: * *Averterunt oculos suos, ne viderent cœlum*: sed causa est, *Quoniam dolose egit.* Quando aliquis in oculis regis facit aliquid regi odiosum, signum est quod non timet eum; sic peccator quando facit peccatum coram Deo, qui omnia videt, signum est quod non timet Deum, quia in conspectu suo, scilicet Dei, egit dolose, idest fecit dolum: Hebr. iv, 13: *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* Et dicit, *Dolose*, quia aliud profert extra, aliud simulat: Psal. v, 7: *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus:* Job. xxxvi, 13: *Simulatores et callidi provocant iram Dei.* Et ideo, *Inveniatur iniquitas ejus ad odium*, idest talis sit iniquitas ejus quod Deus habeat eam odio. Et hoc est signum quod Deus tales simulatores odit, quia in evangeliis multum invehitur Deus contra simulatores. Alia littera habet, *in conspectu suo, ut videret iniquitatem suam, et odisset.* Contingit quod aliquis discutit conscientiam suam ut inveniat iniquitatem suam et odiat: Frequenter in hoc fraudulenter agit, quia non discutit bene, sed gravia leviat, et levia aggravat. Et ideo dicit, *Dolose egit in conspectu suo,* idest in conscientia; quia si fideliter suam odisset iniquitatem, discussisset. Vel secundum eumdem sensum, *In conspectu suo*, scilicet Dei, idest in sacra Scriptura, quam non attendunt secundum veritatem suam, et Spiritus sancti, sed agunt dolose; et hoc ideo, quia non inveniunt iniquitatem. Consequenter ponit processum radicis. Et primo ponit peccata oris. Secundo cordis et operis. Homo committit peccatum ore dupliciter: vel per apertam malitiam, cum aperte mentitur; et hoc est quod dicit, *Verba oris ejus iniquitas:* Job. vi, 30: *Non invenietis in* ** *ore meo iniquitatem.* Vel per occultam frudulentiam; et hoc est dolus: Hier. ix, 21: *Sagitta vulnerans lingua eorum dolum*] *locuta est.* In corde peccat quis dupliciter: per contemptum boni, et per studium mali. Contingit, quod aliquis peccat per infirmitatem, aliquis ex ignorantia. Sed quando est ignorantia affectata, tunc est grave peccatum: Job xxi, 14: *Scientiam viarum tuarum nolumus.* Et ideo dicit, *Noluit intelligere ut bene ageret*, unde voluit intelligere curiosa, et non ut bene operaretur: Hier. iv, 22: *Sapientes sunt, ut faciant mala: bona facere nescierunt.* Item aliquando facit homo peccatum ex studio malitiæ: unde dicit, *Iniquitatem meditatus est in cubili suo*, idest in corde suo. Vel in cubili, idest quando stat in secreto: Prov. xxiv, 9: *Cogitatio stulti peccatum est et abominatio. Astitit.* Hic ponit quod committitur opere. Et primo ponit coadjuvationem ad malum. Secundo, quod non impedit malum. Quantum ad primum dicit, *Astitit omni viæ non bonæ*, idest vivit et favit omni malæ viæ, vel malæ operationi: Ps. ii, 2: *Astiterunt reges terræ.* Quantum ad secundum dicit, *Malitiam autem non odivit:* Ps. li, 4: *Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem etc.* Job. xx, 12: *Dum dulce fuerit in ore ejus malum* *** *abscondit illud* *** *sub lingua sua.*

2. *Domine.* Hic ostendit quæ recepit a Deo. Et primo numerat ipsa bona. Secundo petit ea sibi dari, ibi. *Prætende.* Circa primum duo facit. Primo proponit causam bonorum quæ recedit a Deo. Secundo enumerat ipsa bona, ibi, *Homines et jumenta.* Et primo ponit commendationem causæ. Secundo proponit profunditatem effectuum, ibi, *Judicia tua.* Quidquid Deus facit in nobis, vel est ex justitia, vel ex misericordia, vel ex veritate. Ex justitia, quando reddit pro meritis. Ex veritate, quando reddit quod promisit. Ex misericordia, quando excedit merita et promissa. Probemus hæc tria. Justitia Dei alta est, quia nullus tantum meretur quin Deus plus reddat. Veritas est altior, quia Deus promittit et solvit quæ nunquam meruimus, sicut incarnationem, et alia quæ pertinent ad mysterium redemptionis. Sed misericordia est altissima: quia ea quæ cogitare non possumus, largitur: I Cor. ii, 9: *Oculus non*

* *Declinaverunt... ut*

** *lingua*

*** *abscondet.*

vidit etc. Et ideo justitiam comparat montibus, veritatem nubibus, quæ altiores sunt, misericordiam cœlis, qui sunt super omnia. Dicit, *Domine, in cœlo misericordia tua,* quæ est causa omnium bonorum meorum est in cœlo: Ps. CXLIV, 55: *Miserationes ejus super omnia etc.* Isa. LXIII, 7: *Miserationum Domini recordabor. Et veritas tua usque ad nubes. Justitia tua sicut montes Dei.* Hæc omnia dicuntur secundum effectus, quia secundum essentiam idem sunt. Mystice per hæc tria intelliguntur justi, quia in ipsis justis inveniuntur justitia, veritas et misericordia. Justi signantur per cœlum propter retributionem et caritatem: Matth. v, 12: *Merces vestra copiosa est in cœlis.* Item in illis maxime relucet misericordia, quia omnino sunt ab omni tribulatione liberati. Nos autem sumus adhuc in calamitatibus. Per nubes intelliguntur doctores: Isa. v, 6: *Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem.* Et in eis relucet veritas quam manifestant. Per montes intelliguntur sancti viri. Et quid sequitur ex omnibus istis? quod hæc judicia sunt abyssus multa, idest incomprehensibilia: Rom. XI, 33: *Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus etc.*

3. *Homines.* Supra commendavit Psalmista Dei justitiam, veritatem et misericordiam, et judicia, ex quibus nobis bona proveniunt; hic autem enumerat illa bona: et circa hoc duo facit. Primo commemorat bona quæ communiter largitur omni creaturæ. Secundo bona propria quæ confert rationali creaturæ, ibi, *Filii autem hominum.* Circa primum duo facit. Primo commemorat quæ communiter proveniunt a Deo. Secundo consurgit in admirationem divinæ misericordiæ, ibi, *Quemadmodum multiplicasti.* Dico ergo, quod misericordia tua est magna, et ex hac salvas homines et jumenta, idest rationales et irrationales creaturas. Vel per homines intelliguntur justi, per jumenta ipsi peccatores, qui temporali salute salvantur a Deo: Matth. v, 45: *Pluit super justos et injustos:* Ps. XLVIII, 13: *Homo cum in honore esset non intellexit etc.* Et hæc salus communis est omnibus in duobus: scilicet in salute corporis: Eccl. XXX, 16: *Non est census super censum salutis corporis:* et in rerum provisione: IV Reg. VI, 26: *Salva me rex. Qui ait, Non te salvet Dominus. Unde salvare te possum? de arca, an de torculari?* Consequenter admiratur divinam misericordiam, ibi, *Quemadmodum multiplicasti?* scilicet quam multum multiplicasti *misericordiam tuam,* scilicet quod salvas non solum homines, sed et jumenta. Vel quod est tibi curæ non solum de justis, sed etiam de peccatoribus, quantum ad bona temporalia quæ in eis multiplicas: Hieronymus habet, *Quam pretiosa etc.* Magna est enim misericordia Dei, quod omnes salvat: magna etiam, quia unicuique plus dat quam meruit: Ps. LXXXV, 13: *Misericordia tua magna est super me.*

4. *Filii autem.* Hic ponit bona spiritualia, quæ sunt tria: fiducia, spiritualis refectio, et intelligibilis cognitio: et hæc respondent gradibus entium. Entium quædam sunt tantum, quædam sunt et vivunt, quædam cum hoc etiam intelligunt; et inter entia rationalis creatura quamdam æternitatem participat, quia anima rationalis non perit. Et ideo dicit, *Filii hominum,* idest filii Dei Christi: vel filii hominum generaliter omnes homines intelliguntur. *Sperabunt in tegmine alarum tuarum.* Et loquitur metaphorice. Gallina protegit pullos suos alis ne occidantur; ita ipse Deus spirituali protectione protegit rationalem creaturam ne deficiat specialiter in anima: Matth. XXIII, 37: *Quoties volui congregare filiios tuos etc.* Isa. XLIX, 2: * *Sub tegumento* *in umbr *manus suæ protexit me.* Vel, *In tegmine,* idest in protectione spirituali. Et sic duæ alæ sunt doctrina novi et veteris testamenti. Item quæ hic inferius vivunt, speciali cibantur refectione. Et primo ponit ipsam refectionem. Secundo ponit ejus causam, ibi, *Apud te.* Refectio spiritualis in duobus consistit: scilicet in donis Dei, et in ejus dulcedine. Quantum ad primum dicit, *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.* Domus est Ecclesia: I Tim. III, 15: *Ut scias quomodo oporteat te conversari in domo Dei.* Et hæc domus, quæ modo est in terris, quandoque transferetur in cœlos: Ps, CXXI: *In domum Domini* lætantes *ibimus.* In utraque est ubertas donorum Dei; sed in hac Ecclesia est

imperfecta, sed in alia est perfectissima abundantia omnium bonorum, et hac satiantur spirituales viri : Psalm. LXIV, 5 : *Replebimur in bonis domus tuæ.* Et quod plus est, inebriantur, inquantum supra omnem mensuram meriti desideria implentur : ebrietas enim excessus quidam est : Isa. LXIV. 4 : *quod oculus non vidit etc.* Cant. v, 1 ; *Inebriamini carissimi.* Et qui sunt ebrii, non in se sunt, sed extra se. Sic qui repleti sunt spiritualibus charismatibus, tota eorum intentio fertur in Deum : Phil. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Et non solum donis reficientur, sed etiam dilectione Dei : Job XXII, 26 : *Tunc super omnipotentem deliciis afflues, et elevabis ad Deum faciem tuam.* Et ideo dicit quantum ad secundum, *Et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Hic est amor Spiritus sancti qui facit impetum in anima, sicut torrens : Isa LIX, 19 : *Quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit.* Et videtur voluptatis, quia voluptatem et dulcedinem in anima facit : Sap XII, 1 : *O quam bonus et suavis est spiritus tuus Domine in nobis!* Et hoc potu potantur boni : I Cor. x, 4 : *Eumdem potum spiritualem biberunt.* Vel torrente voluptatis tuæ, scilicet Dei, quæ dicitur torrens : Prov. XVIII, 4 : *Torrens redundans, fons sapientiæ :* quia voluntas ejus sic efficax est, ut ei resisti non possit, sic nec torrenti : Rom. IX, 19 *Voluntati ejus quis resistit ?* Materia autem talis refectionis est, quia conjunguntur fonti : et sicut qui tenerent os suum ad fontem vini, inebriarentur ; sic qui tenent os suum, idest desiderium, ad fontem vitæ et dulcedinis, inebriantur : I Cor. XI, 21 ; *Alius autem ebrius est.* Et sic inebriantur, quia *Apud te est fons vitæ.* Si referatur ad Christum, sic est sensus, *Apud te etc.* idest tu es fons vitæ. Si autem referatur ad Patrem, sic est sensus, *Apud te est fons vitæ*, idest Verbum tuum vivificans omnia. *Est apud te.* Jo. I 2 : *Verbum erat apud Deum :* Hier. II, 13 : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ etc.* Qui vere est fons vitæ, idest spiritualium bonorum, ex quibus omnia vivificantur. Secundum est cognitio intelligibilis, quam homines, sive rationales creaturæ participant. Ideo dicit.

5. *Et in lumine.* Duo sunt privilegia rationalis creaturæ. Unum, quod rationalis creatura videt in lumine Dei, et quia alia animalia non vident in lumine Dei, ideo dicit, *In lumine tuo.* Non intelligitur de lumine creato a Deo, quia sic intelligitur illud quod dicitur Gen. I : *Fiat lux.* Sed *In lumine tuo*, quo scilicet tu luces, quod est similitudo substantiæ tuæ. Istud lumen non participant animalia bruta ; sed rationalis creatura primo participat illud in cognitione naturali : nihil enim est aliud ratio naturalis hominis, nisi refulgentia divinæ claritatis in anima : propter quam claritatem est ad imaginem Dei : Psalm. IV, 7 : *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Secundum est lumen gratiæ : Eph. v, 14 : *Exurge qui dormis etc.* Tertium est lumen gloriæ : Isa. LX, 1 : *Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum etc.* Vel, *In lumine tuo*, idest in Christo, qui est lumen de lumine : et sic est lumen quod est verus Deus. Est ergo lumen Christus, inquantum procedit a Patre : est fons vitæ, inquantum est principium spiritus vivificantis. Aliud privilegium est, quia sola creatura rationalis videt hoc lumen : unde dicit, *Videbimus lumen.* Hoc lumen vel est veritas creata, idest Christus, secundum quod homo ; vel est veritas increata, qua aliqua vera cognoscimus. Lumen enim spirituale veritas est : quia sicut per lumen aliquid cognoscitur inquantum lucidum ; ita cognoscitur, inquantum est verum. Animalia bruta bene cognoscunt aliqua vera, puta hoc dulce : sed non veritatem hujus propositionis hoc est verum : quia hoc consistit in adæquatione hujus intellectus ad rem, quod non possunt facere bruta. Ergo bruta non habent lumen creatum. Similiter nec lumen increatum, quia solus homo factus est ad videndum Deum per fidem et per spem : et sicut nunc videmus per fidem in lumine, sic videbimus eum in specie, quando erimus in patria.

6. *Prætende misericordiam.* Hic convertit se ad orationem, et petit misericordiam Dei. Et primo petit petitionem quantum ad alios. Secundo quantum ad se, ibi, *Non veniat mihi.* Duo petit, secundum duo genera hominum, qui conversantur in

domo Domini : quidam enim cognoscunt Deum per fidem ; quidam etiam justificati inhærent ei. Qui ergo non cognoscunt Deum, non sunt in ejus domo ; sed qui habent fidem, possunt subjacere peccato, et ideo petit eis misericordiam : Ideo dicit, *O Domine scientibus te*, per fidem scilicet, et vocat cognitionem scientiam propter certam inhæsionem : *His prætende*, idest amplia, extende ad eos misericordiam tuam miserando peccatis eorum : Isa. 27 *Non est populus sapiens :* Jer. IX, 24 : *In hoc glorietur qui gloriatur, scire et nosse me*. Sed, *His qui recto sunt corde*, idest qui habent rectum cor et sunt confirmati tibi per caritatem, *Prætende eis*, idest amplia justitiam, idest coronam quam meruerunt, quia isti jam merentur coronam : II Tim. IV, 8 : *In reliquo reposita est mihi corona justitiæ etc.* Et ideo petit eis justa. Pro se duo petit. Primo petit conservari a peccato, et hoc, removendo duas causas peccati. Una est interior : et hæc est superbia, quæ est initium omnis peccati ; unde dicit : *Non veniat mihi pes superbiæ*, idest affectus superbiendi removeatur a me ; Eccl. XXIII, 5 : *Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi*. Alia causa est exterior, quando incitatur ab aliquo ad peccandum : Ps. XVIII, 14 : *Et ab alienis parce servo tuo*. Et ideo dicit, *Manus peccatoris non moveat me*, idest inductiones et promissiones et blandimenta non inducant me ad peccandum.

7. *Ibi ceciderunt*. Hic ponitur petitionis ratio : et est duplex. Primo, quia ex hoc pede est casus : sicut quando quis cadit propter pedem quem habet malum : et ideo dicit, *Ibi*, idest in pede superbiæ. *Ceciderunt*. Ecce *Initium omnis peccati superbia*, Eccli. X, 15. Homo enim ex hoc peccat, pro eo quod non continetur sub regula legis divinæ. Sed ex superbia exit arrogantia : I Cor. X, 12 : *Qui se existimat stare*, idest per superbiam, *videat ne cadat*. Et dicit, *Qui operantur*, non qui operati sunt, quia aliquis aliquando ex infirmitate peccat, vel ignorantia, et iste non permanet ; sed qui peccat ex superbia, hic persistit : quia Prov. II, 14 : *Lætantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis*. Item alia causa est alieni impulsus ; unde dicit, *Expulsi sunt*, idest impulsi dum inaniter se efferunt, sicut Lucifer de cœlo, et homo per superbiam de paradiso expulsi sunt. *Nec potuerunt stare :* Job. XVIII, 18 : *Expellet eum de luce in tenebras etc.* Sed humilitas facit stare : Ps. CXXI, 2 : *Stantes erant pedes nostri etc.*

PSALMUS IPSI DAVID XXXVI.

1. Noli æmulari in malignantibus : neque zelaveris facientes iniquitatem. Quoniam tanquam fenum velociter arescent : et quemadmodum olera herbarum, cito decident.

2. Spera in Domino, et fac bonitatem : et inhabita terram, et pasceris in divitiis ejus.

3. Delectare in Domino ; et dabit tibi petitiones cordis tui. Revela Domino viam tuam, spera in eo, et ipse faciet.

4. Et educet quasi lumen justitiam tuam, et judicium tuum tanquam meridiem : subditus esto Domino, et ora eum.

5. Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua : in homine faciente injustitias.

6. Desine ab ira, et derelinque furorem ; noli æmulari ut maligneris. Quoniam qui malignantur, exterminabuntur : sustinentes autem Dominum, ipsi hereditabunt terram.

7. Et adhuc pusillum, et non erit peccator : et quæres locum ejus, et non invenies.

8. Mansueti autem hereditabunt terram ; et delectabuntur in multitudine pacis.

9. Observabit peccator justum, et stridebit super eum dentibus suis.

10. Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quod veniet dies ejus.

11. Gladium evaginaverunt peccatores : intenderunt arcum suum. Ut dejiciant pauperem et inopem : ut trucident rectos corde. Gladius eorum intret in corda ipsorum : et arcus eorum confringatur.

12. Melius est modicum justo super divitias peccatorum multas.

13. Quoniam brachia peccatorum conterentur ; confirmat autem justos Dominus.

14. Novit Dominus dies immaculatorum, et hereditas eorum in æternum erit.

15. Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur : quia peccatores peribunt. Inimici vero Domini, mox ut honorificati fuerint et exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.

16. Mutuabitur peccator, et non solvet ; justus autem miseretur, et retribuet. Quia benedicentes

ei hereditabunt terram, maledicentes autem ei disperibunt.

17. Apud Dominum gressus hominis dirigetur, et viam ejus volet. Cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.

18. Junior fui, etenim senui : et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem. Tota die miseretur et commodat, et semen illius in benedictione erit.

19. Declina a malo, et fac bonum : et inhabita in sæculum sæculi. Quia Dominus amat judicium, et non derelinquet sanctos suos : in æternum conservabuntur.

20. Injusti punientur, et semen impiorum peribit. Justi autem hereditabunt terram, et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.

21. Os justi meditabitur sapientiam ; et lingua ejus loquetur judicium. Lex Dei ejus in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus ejus.

22. Considerat peccator justum, et quærit mortificare eum. Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus ; nec damnabit eum, cum judicabitur illi.

23. Expecta Dominum, et custodi viam ejus, et exaltabit te, ut hereditate capias terram : cum perierint peccatores, videbis.

24. Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani. Et transivi, et ecce non erat : et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus.

25. Custodi innocentiam, et vide æquitatem ; quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Injusti autem disperibunt, simul reliquiæ impiorum interibunt. Salus autem justorum a Domino, et protector eorum in tempore tribulationis. Et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos : et eruet eos a peccatoribus, et salvabit eos, quia speraverunt in eo.

1. Supra petivit Psalmista divinum auxilium contra peccatores, et ostendit malitiam eorum ; hic autem docet contemnendam esse eorum felicitatem. Titulus non est novus. Intentio autem Psalmi hujus est ostendere, quod non reputentur prosperitates impiorum. Circa quod Psalmista tria facit. Primo enim præmittit intentionem Psalmi. Secundo ponit rationes in generali, ibi, *Quoniam tamquam fenum.* Tertio explicat in speciali, ibi. *Noli æmulari in eo.* Circa primum duo facit. Primo enim removet a bonis malorum æmulationem. Secundo zelum, *Neque zelaveris*. Dicit ergo, *Noli æmulari.* Hic ponit unum ex parte peccatorum per modum designationis. Et ex hoc ponit malignantes et facientes iniquitatem. Aliud ponit ex parte bonorum per modum prohibitionis, et ponit duo : scilicet, *Noli æmulari*, et *Neque zelaveris*. Peccatores autem designat primo, quantum ad pravam ipsorum intentionem, quia malignantes : malignitas enim pertinet ad cor ; unde dicitur malignus quasi malus ignis, quando scilicet aliquis facit ex prava intentione aliquid, illud est malignum consilium. Secundo quantum ad pravitatis executionem ; unde dicit, *Facientes iniquitatem* ; sed justo cuilibet dicit, *Noli æmulari etc.* Secundum Philosophum, in II *Ethicorum*, quatuor ad idem genus spectant : scilicet misericordia, invidia, zelus, et nemesis : et hæc omnia important tristitiam de eventibus aliorum ; sed misericordia et invidia de his quæ eveniunt bonis, alia vero duo de his quæ eveniunt malis. Invidia enim est tristitia de prosperitate bonorum, sed misericordia est tristitia de miseria bonorum. Zelus proprie est, quando quis tristatur de bono alterius ; non ex eo quod ipse bonum habet, sed ex eo quod ipse non habet. Nemesis est tristitia de bonis quæ indignis eveniunt. Sed quia loquitur hic de malis, non facit mentionem de duobus primis. Advertendum est autem hic, quod si aliquis indignetur sive æmuletur de prosperitate malorum, non vituperatur secundum Philosophos, qui tractaverunt de prosperitate civili, in qua possunt aliqua videri magna, secundum se considerata, non respicientibus ad æterna. Si vero ad spiritualia comparentur, cum nullum temporale quantumcumque magnum possit spiritualibus comparari, in talibus æmulatio locum non habet ; et ideo non sunt æmulandi mali de hujusmodi bonis sibi provenientibus. Unde theologi attendentes divinam providentiam in his bonis quæ indistincte bonis et malis, dignis et indignis proveniunt, non tristantur quando indignis adveniunt. Considerant enim quod justa Dei ordinatione disponuntur, vel ad eorum correctionem, vel ad eorum damnationem : et quod hujusmodi bona sunt quasi nihil in comparatione ad futura quæ servantur bonis. Et ideo hujusmodi tristitia prohibetur ; unde dicit, *Noli æmulari*, idest indignari, *in malignantibus*, pro eo quod florent. Prov. III, 31 : *Ne æmuleris hominem injustum etc.* Item *Neque zelaveris facientes iniquitatem* ; quasi dicat : Ne tristeris si non habes quæ habent illi ; quia reservantur tibi meliora. Eccl. IX, 16 : *Non zeles gloriam peccatoris. Non enim scis etc. Quoniam tamquam fenum.* Hic ponit rationes in generali. Et primo, quare non est æmulandum ; se

cundo, quare non zelandum. *Spera in Domino.* Dicit ergo, *Quoniam tamquam fenum;* quasi dicat. Non est æmulandum in malignantibus, quia id parum est, et transitorium. Et ideo dicit, *Tamquam fenum velociter arescent etc.* Ponit enim exemplum de rebus quæ florent et fructificant, et cito decidunt : sic est de homine, qui floret, viret, et cito decidit. Ps. LXXXIX, 6. *Mane sicut herba transeat etc.* Et hæ duæ similitudines pro eodem ponuntur ad majorem, scilicet manifestationem. Vel aliter, Duo sunt in homine, quæ magna esse videntur. Primum est decor, quando videntur homines vivere in gaudiis. Sap. II, 8 : *Nullum sit pratum etc.* Et ideo dicit, *Tamquam fenum* Vel aliter, Quia decor gaudii cito deficit. Job. XX, 5 : *Gaudium hypocritæ ad instar puncti.* Psal. CXXVIII, 6 : *Fiant sicut fenum tectorum, quod priusquam evellatur, exaruit.* Isa. XL, 6 : *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri.* Secundum est celsitudo sæcularis potestatis designata per herbas olerum, quæ crescunt, et tamen totum transit. Et ideo dicit, *Tamquam olera.* Vel per fenum intelliguntur majores, per herbam vero minores. Non ergo indignandum est de bonis eorum. Item non est zelandum super[1] facientes iniquitatem, quia tibi promittuntur majora. Et hoc ostendit cum dicit.

2. *Spera in Domino.* Et quia prosperitas temporalis in tribus consistit, scilicet in divitiis, voluptatibus, et honoribus I Joan. II, 16 : *Omne quod est in mundo etc. :* ideo, secundum quod etiam prosperitas spiritualis in tribus consistit, tria facit. Primo enim ponuntur divitiæ ; secundo voluptates, ibi, *delectare;* tertio gloria, ibi, *educet*, quas promittit Deus sperantibus in se. Circa primum tria facit. Primo ostendit modum acquirendi spirituales divitias ; secundo ubi sunt quærendæ, ibi, *Et inhabita terram;* tertio promittit illas abundanter, ibi, *et pasceris.* Circa primum duo facit, secundum quod in acquisitione duo exiguntur. Primo enim proponitur finis ; secundo ponitur conatus ad finem, ibi, *Et fac bonitatem.* Dicit ergo, *Spera in Domino*, idest spera te habiturum bona Domini, idest ipsum Dominum. Ps. XV, 5 : *Dominus pars hereditatis meæ etc.* I Pet, 3 : *Regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis in hereditatem incorruptibilem etc.* Et hic est finis intentus. Vel, *Spera in Domino*, idest de Deo, scilicet de auxilio Domini. Eccl. II, 8 : *Qui timetis Deum etc.* Secundo dicit quod conetur ad acquirendum finem bona operando ; et ideo subjungit, *Et fac bonitatem*, idest omnia opera virtutum. Ps. XXXVI, 27 : *Declina a malo, et fac bonum.* Deinde cum dicit, *Et inhabita terram*, ostendit ubi quærendæ sunt istæ divitiæ. Hoc non potest intelligi de materiali terra, quia etiam injusti inhabitant eam ; sed exponitur de quadruplici terra ; et primo de terra viventium quæ est gloriæ. Psalm. XXVI, 13 : *Credo videre bona Domini in terra viventium*, quam inhabites per desiderium. Phil. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Item de anima tua. Luc. VIII, 15 : *Quod autem cecidit in terram bonam etc.*, et hanc inhabites semper ad conscientiam revertendo. Sap. VIII, 16 : *Intrans in domum meam conquiescam cum illa.* Tertia terra est Ecclesia militans. Ps. LXIV, 10 : *Visitasti terram et inebriasti eam etc.* et hanc inhabites per confessionem fidei, non recedendo ab Ecclesia. Quarta terra est propriæ carnis. Gen. III, 18 : *Spinas et tribulos germinabit tibi*; et hanc inhabites extirpando vitia et inserendo virtutes. Consequenter ostendit quod abundanter hæ divitiæ tribuentur, cum dicit, *Et pasceris in divitiis ejus*, Vel cœlestis patriæ, vel Ecclesiæ, vel jucunditatis, vel abstinentiæ carnis. Hieronymus habet, *Peregrinare in terra, et pascere fide*, idest sis sicut peregrimus non reputando terrena, *Et pascere fide*, per fidem possidendo invisibilia. Secundum est voluptas spiritualis, quæ promittitur cum dicit :

3. *Delectare.* Et circa hoc duo facit, secundum quod hic delectationis lætitia consistit in duobus : scilicet in consequendo desiderium, et implendo suum propositum : Secunda est ibi, *revela.* Dicit ergo de primo, *Delectare etc.* Prov.

[1] Al. deest : « super. »

xiii, 19 : *Desiderium si compleatur delectat animam.* Si Deo inhæres impletur desiderium, non enim est Deus auctor injustitiæ ; ideo primo ponit radicem justi desiderii, scilicet quod homo delectetur in Deo per amorem ; unde ait, *Delectare in Domino*, idest totus amor tuus sit in Deo. Philip. iv, 4 : *Gaudete in Domino semper.* In græco habetur, *delitiare* : quasi dicat : Non sis contentus de necessariis ad salutem, sed quære superabundantias exquisitas, sicut deliciosi homines non sunt contenti communibus cibis. Job. xxii, 26 : *Tunc super omnipotentem deliciis afflues.* Et tunc, *Dabit tibi petitiones cordis tui* : non dicit carnis : petitiones enim cordis secundum Origenem sunt quæ cor desiderat : v. g., secundum eum, si oculus posset petere, desideraret pulchros colores, auditus autem dulces sonos : sic cordis objectum, cum sit veritas et justitia, hæc desiderantur ab eo. *Et hæc*, inquit, *dabit tibi.* Matth. vii, 7 : *Petite et dabitur vobis.* Vel, *Cordis* ait, idest, quando erunt cordis, Deus exaudiet antequam clamet. Isa. lxv, 24 : *Antequam clament, ego exaudiam.* De secundo dicit, *revela etc.* Cum enim impletur propositum alicujus, tunc gaudet. Ad quod implendum duo sunt prænecessaria. Primo, quod recurrat ad Deum. Secundo quod fiduciam habeat de eo : et sic tertio impletur. Dicit ergo, *Revela Domino viam tuam*, scilicet propositum tuum, quantum ad primum. Sed nonne scit Deus, qui scit cogitationes hominum ? Psalmista loquitur per similitudinem, *Revela Domino etc.*, idest recurre ad ipsum pro impletione tui tui propositi, et hoc in oratione. Psalm. cxviii, 26 : *Vias meas* * *annuntiavi tibi etc.* Quodlibet enim negotium debet incipere ab oratione, sicut etiam Plato dicit, et Scipio faciebat. Sed petitioni tuæ addas spem ; et ideo dicit, *Spera in eo*, quantum ad secundum. Et sic tertio implebitur petitio tua. Et hoc est quod subdit, *Et ipse faciet*, idest implebit vias tuas. Vel aliter, *Revela Domino viam tuam*, idest peccata tua. Job. xiii, 15 : *Vias meas in conspectu ejus arguam, et ipse erit salvator meus.* Et ideo bene dicit : *Spera in eo,* scilicet veniam peccatorum, *et ipse faciet*, idest remittet tibi peccata tua. Tertium quod promittit gloria, cum dicit :

* ...ntiavi

4. *Et*, etc. Ubi primo promittit gloriam; secundo ostendit quomodo perveniatur ad illam, ibi, *Subditus esto Domino.* Circa primum duo facit. Primo enim promittit gloriam quam consequitur. Secundo ostendit modum consecutionis, ibi, *Et judicium.* Dicit ergo, *Et educet etc.* Sancti suam justitiam occultant. Matth. vi, 1 : *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis.* Sed *nihil* ** *occultum est quod non reveletur.* Luc xii, 2 Unde Deus revelat vel hic, vel in futuro ; et ideo dicit, *Educet*, idest extra ducet. Job xxviii, 11 : *Profunda fluviorum scrutatus est, et abscondita produxit in lucem.* Secundum Origenem simile est, sicut si aliquis habens fidelem servum quem manumittere intendit, gloriatur in eo. Isa. xlix, 3 : *Servus meus es tu Israel, quia in te gloriabor.* Et hoc erit in judicio : unde sequitur, *Et judicium tuum tamquam meridiem*, idest judicium quo judicaberis non habebit tenebras. Duo autem requiruntur volenti pervenire ad gloriam quæ promittitur. Primum est humilitas. Job xxii, 29 : *Qui humiliatus fuerit, erit in gloria :* unde dicit, *Subditus esto Domino :* II Mach. ix, 12 : *Justum est subditum esse* *** *Domino et mortalem etc.* Secundum est oratio per quam pervenitur ad Deum, qui est gloria nostræ beatitudinis ; et ideo subdit, *Et ora eum.* Jac. ult : *Multum valet deprecatio justi assidua.*

** opertum.

*** Deo.

5. *Noli æmulari.* Supra posuit duas rationes quare non est æmulandum neque zelandum super peccatores : et erat una ex parte peccatores : et erat una ex parte peccatorum quorum felicitas brevis est ; alia vero ex parte bonorum, quia meliora sunt eis promissa : hic autem explicat in speciali [1]. Et primo quid sit circa primum ; secundo quid circa excellentiam justorum : tamen utrumque mixtum, ibi. *Melius est modicum.* Circa primum duo facit. Primo reiterat sententiam et exponit cujus rationem assignare intendit :

[1] Al. : « spirituali. »

secundo assignat rationem, ibi, *Desine ab ira*. Dicit ergo, *Noli æmulari in eo*. Hic repetit scientiam quam supra posuit, et exponit quod dixerat, *Noli æmulari in malignantibus*. Posset autem quis quærere quid in eis prohibet æmulandum. Dico quod temporalis prosperitas est illa : et ideo dicit, *Noli æmulari*, idest indignari, *In eo qui prosperatur in via sua etc*. Quod potest intelligi conjunctim sic, *Noli æmulari etc.*, quasi dicat : Qui facit injustitiam prosperatur, de quo etiam justi æmulantur. Psal. LXXII, 3 : *Zelavi super iniquos etc*. Item potest legi divisim : et sic sunt duæ rationes quare indignetur contra eos. Una, quia omnia eis ad votum succedunt : et ideo dicit, *In eo qui prosperatur*, idest si vides eos prosperari. Prov. I, 32 : *Prosperitas stultorum perdet eos*. Item si vides quod invalescant super justos, noli indignari. Sic dicebat Baruch. IV, 5 : *Animæquior esto populus Dei, memorabilis Israel. Nocentes peribunt qui te vexaverunt; et qui gratulati sunt in tua ruina punientur*. Et ideo dicit, *Et in homine faciente injustitias*.

6. Deinde cum dicit : *Desine*, assignat rationem prædictæ admonitionis, et hanc duplicem. Unam ex parte ejus cui fit monitio : aliam ex parte peccatorum, ibi, *Adhuc pusillum*. Circa primum duo facit. Primo enim ostendit periculum præsens, si non acquiescat monitioni ; secundo periculum futurum, ibi, *Noli æmulari ut maligneris*. Ubi primo ponit periculum culpæ ; secundo pœnæ, ibi, *Quoniam qui malignantur*. Circa periculum pœna duo facit. Primo enim ponit delinquentium pœnam ; secundo præmium sustinentium, ibi, *Sustinentes autem Dominum*. Dicit ergo, *Desine ab ira*. Ecce præsens periculum, quia indignatio est ira, et ipsa ira est mala. Eph. IV, 31 : *Omnis amaritudo et ira et indignatio et clamor et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia*. Et ideo dicit : *Desine ab* : Jac. I, 20 : *Ira viri justitiam Dei non operatur*. *Et derelinque furorem*. Ira et furor idem sunt; sed differunt secundum magis et minus : quia furor nihil aliud est quia furor nihil aliud est quam ira accensa : Prov. XXVII, 4 : *Impetum concitati spiritus ferre quis poterit ?* Ergo, *Desine ab ira*, in corde, *et derelinque furorem*, in opere. *Noli æmulari ut maligneris*. Ecce futurum periculum culpæ. Quando enim aliquis indignatur propter prosperitatem aliorum, declinat aliquando a justitia ; et ideo dicit, *Noli æmulari ut maligneris*, idest ne forte inducat te in injustitiam : Malach. III, 14 : *Vanus est qui servit Deo, et quod emolumentum quia custodivimus præcepta ejus ? Quoniam qui malignantur*. Ecce periculum pœnæ futurum. Nota quod omnes peccatores malignantur. Quando enim peccat quis vel ex infirmitate, vel ex ignorantia, non malignatur ; sed quando ex electione peccat, tunc malignatur. Primi de facili corriguntur, sed tertii difficile : Eccl. I, 15 : *Perversi difficile corriguntur*. Et ideo dicit, *Exterminabuntur*, idest extra fines ponentur, scilicet justitiæ et boni : Job XVIII, 18 : *Expellet eum de luce in tenebras, et de orbe transferet eum : Sic exterminabuntur qui malignantur* : Sed, *Sustinentes Dominum*, idest qui non sic indignantur ut malignantur, sed expectant in futurum, *Ipsi hereditabunt terram*, scilicet viventium, possidebunt enim eam hereditario jure, sicut heredes ; Rom. VIII, 17 : *Si autem filii, et heredes*. Illa autem cœlestis patria dicitur terra propter stabilitatem : Eccl. I, 4 : *Terra in æternum stat*. Et ut dicit Augustinus, sicut terra nostra se habet ad cœlum, ita superior vita beatorum se habet ad cœlum superius, scilicet ad Deum, a quo illuminatur et fecundatur : Apoc. XXI, 23 : *Claritas Dei illuminabit eam*.

7. Deinde cum dicit *Et*, etc. assignat rationem ex parte malorum : et circa hoc duo facit. Dixerat enim, *Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias*. Primo ergo rationem assignat, quod non est æmulandum eorum prosperitati. Secundo, quod non eorum injustitiæ, ibi, *Observabit peccator*. Circa primum duo facit. Proponit enim primo periculum imminens malis. Secundo fructum justorum, ibi, *Mansueti*, quia oppositum per opposita melius innotescit. Circa primum duo facit. Primo enim denunciat destructionem eorum, quantum ad seipso. Secundo quantum ad lo-

cum ipsorum, ibi, *Et quæres.* Dicit ergo quantum ad seipsos, *Adhuc pusillum, et non erit peccator.*

Si non erit ; ergo non patietur pœnas æternas.

Respondeo. Non erit in gloria in qua nunc est, sed in inferno : Job. vii, 9 :
scende- erit. *Qui * descendit ad inferos non ascendet, nec revertetur ultra in domum suam, neque eum cognoscet amplius locus ejus, quoniam est pusillum.* Contingit quidem quod peccatores dejiciuntur in brevi : Eccl. x, 11 : *Omnis potentatus vita brevis.* Sed si etiam toto tempore vitæ suæ sint in prosperitate, adhuc illud tempus comparatum æternitati nihil est et pusillum : Aggæi. ii, 22 : *Adhuc unum modicum est, et ego movebo cœlum et terram.* Quantum ad locum vero dicit, *Et quæres locum ejus, et non invenies.* Tripliciter exponitur hic locus. Primo namque locus, idest opportunitas. Dicitur enim de aliquo quod habere opportunitatem. Peccator autem habet locum in isto mundo : quia est opportunus ad minus ad exercitium justorum. Sed quando hoc exercitium cessabit, tunc non desinit aliquis peccare, et tamen remanet locus ejus. Sed finaliter etiam locus ejus non remanebit, nec invenietur. Ubi modo rex Assyriorum ? Ubi Nero ? Et finaliter omnia regna mundi evacuabuntur : I Cor. xv, 24 : *Demum finis, cum evacuaverit omnem principatum et potestatem et virtutem.* Tertio secundum Originem, locus peccatoris est illud in quo quiescit, ubi sunt temporalia et terrena Ergo locus ejus est iste mundus. Sed hic transibit : Luc. xxi, 33 : *Cœlum et terra transibunt etc.* Et ideo si in eis ponimus locum nostrum, non transibit.

8. Deinde cum dicit, *Mansueti*, ponit fructum justorum. Hic autem est duplex. Unde primo ponit fructum divitiarum. Secundo voluptatum, ibi, *Et delectabuntur.* Hoc enim homines in isto mundo desiderant, et utrumque promittitur justis. Dicit ergo, *Mansueti etc.* Per mansuetos signat justos : illi enim sunt justi, qui possident cor suum in puritate. Et quia nihil ita trahit hominem extra se sicut ira, et mansuetudo temperat eam ; ideo vocat justos mansuetos. Hieronymus dicit, *Mites :* Matth. v, 4 : *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*, idest dabitur eis in possessionem terra viventium. Augustinus contra Valentinum dicit, quod Christus nihil accepit de veteri testamento quantum ad promissiones : quod patet Matth. v, In veteri autem testamento promittebantur temporalia et terrena. Ad litteram. Mansueti autem inhabitant terram istam, quia illi infestantur qui alios infestant. Sed mansueti nullos infestant. Non debent ergo ab aliis merito infestari. Sed tamen specialiter hereditabunt illam terram viventium, sicut jam dictum est. Secundo ponuntur eorum deliciæ, cum dicit, *Et delectabuntur in multitudine pacis.* Hæc enim pax est valde delectabilis. Dicit autem, *In multitudine*, quia ibi est multiplex pax ; hic vero sunt bella. Quoddam est enim ad homines ; sed hoc non erit ibi, quia omnes erunt in unum pacifici : Isa. xxxii, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis etc.* Item hic est bellum contra carnem, quæ concupiscit adversus spiritum : Gal. v, 17 : *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem : hæc enim sibi invicem adversantur etc.* Sed tunc habebunt pacem ad invicem : Job. v, 24 : *Sciens quod pacem habeat tabernaculum tuum.* Item voluntas contra se est divisa per diversa desideria : tunc autem non erit divisa, sed unita in Domino : Ps. lxxv, 3 : *In pace factus est locus ejus.* Item hic est bellum ad Deum propter peccata : Isa. lix, 2 : *Peccata sive iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum* ; sed illic[1] omnes habebunt pacem cum illo : Job. xxii, 21 : *Acquiesce ei, et habeto pacem cum eo etc.*

9. *Observabit.* Supra posuit unam rationem, quare non debent viri Dei indignari super peccatorem, quia scilicet ejus prosperitas non est stabilis ; hic ponit aliam, quia scilicet peccatores non possunt nocere justis : et circa hoc duo facit. Primo enim proponit eorum malignitatem, quam in corde cogitant contra jus-

[1] Al. : « ibi. »

tos. Secundo eorum conatum exteriorem, ibi, *Gladium evaginaverunt*. Circa primum duo facit, secundum quod interior eorum malitia est duplex. Primo enim ostendit quod mali insidiantur bonis. Secundo, quod turbantur contra eos, ibi, *Et stridebit*. Dicit ergo, *Observabit peccator justum*, si aliquid forte possit habere contra eum : Luc. XIV, 1 : *Ipsi autem observabant eum*. Sic peccatores observant bonos insidiando eis, et sancta eorum studia pervertendo. Ecclesiæ enim bona in mala convertentes insidiantur etc. Sed contra hoc dicitur Prov. XXIV, 15 : *Ne insidieris, et quæras impietatem in domo justi etc.* Secundo turbantur contra justum. Dicunt enim, Sap. II, 15 : *Quoniam dissimilis est aliis vita illius etc.* Unde, *Stridebit super eum dentibus suis*, scilicet commovebuntur ad iram. Loquitur ad modum aprorum : Ps. CXI, 10 : *Peccator videbit, et irascetur :* Act. VII, 54 : *Stridebant dentibus in eum.*

10. Deinde eum dicit, *Dominus autem*, ostendit, quod hæc eorum malitia non habet effectum intentum, quia irridentur a Deo : et circa hoc duo facit, Primo enim ponit irrisionem. Secundo ejus rationem, ibi, *Quoniam prospicit*. Dicit ergo, *Dominus irridebit eum*, idest facit eum vel considerat irrisibilem. Et ratio est, quia Dominus vidit eum attentare magna, et tamen scit quod statim debet mori ; et ideo subdit, *Quoniam prospicit quod veniet dies ejus*, scilicet in promptu ; et hoc est ei debitus dies, scilicet condemnationis : Job XXI, 30 : *In diem perditionis servatur malus, et ad diem furoris ducetur*. De hac die dicit hic. Non ergo turbari debetis contra eos, dicit Psalmista, quia non possunt prævalere contra vos.

11. Consequenter cum dicit, *Gladium*, addit de conatu malorum exteriori : et circa hoc tria facit. Primo enim ostendit eorum conatum Secundo finem intentum, ibi, *Ut decipiat*. Tertio conatus hujus eventum, ibi, *Gladius eorum*. Circa primum duo facit, secundum quod est duplex conatus eorum contra bonos. Primo enim ostendit conatum eorum per apertam persecutionem. Secundo per fraudulentam calumniam, ibi, *Intenderunt arcum*. Dicit ergo quantum ad primum, *Gladium evaginaverunt peccatores*. Per gladium intelligitur omnis aperta facti persecutio : Luc. XXII, 49 : *Si percutimus in gladio ?* Persecutio etiam verbi dicitur gladius : Ps. LVI, 5 : *Lingua eorum gladius acutus*. Et hic gladius est gladius diaboli, qui per linguam hominis multos interficit. Hic autem gladius est in vagina, quamdiu est in corde ; sed quando profertur, est sicut jam evaginatus. Cavendum est ergo primum ut non habeamus eum. Secundo, et si haberetur, non evaginemus eum. Quia si tenetur in vagina, primo contrahit rubiginem, tandem tamen consumitur et tepescit odium et voluntas injuriandi. Quantum ad secundum dicit, *Intenderunt arcum suum*. Arcus a longinquo percutit, et non videtur trahens cum eo, sicut videtur percutiens cum gladio : et ideo arcus signat persecutionem dolosam. Consequenter ostendit quid intendunt, cum dicit, *Ut decipiant*. Circa quod duo facit, secundum quod duo intendunt. Primo enim intendunt decipere. Secundo occidere, ibi, *Ut trucident*. Dicit ergo, *Ut decipiant etc.* Decipere est per actum[1] dolosum : Job XII, 16 : *Ipse novit et decipientem, et eum qui decipitur*. Sed, *Pauperem et inopem*. Pauper est qui parum habet : inops est qui eget ope. Vel secundum *Glossam :* Pauper est qui sibi non sufficit ; inops vero, qui non sustentatur alterius ope. Et hoc dicit, quia tales non habent subvenientem. Occisio designatur per gladium, vel corporaliter vel spiritualiter : Hebr. XI, 37 *: In occisione gladii mortui sunt*. Eventus autem conatus eorum est, quia revertetur in caput suum. Et primo ostendit quantum ad gladium, dicens, *Gladius eorum etc.* Tu eximis gladium contra alium, et forte non percutis eum, quia forte ei nocere non potes ; tamen ex ipso spiritualiter, tu es percussus : Prov. I, 18 : *Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur etc.* Secundo quantum ad arcum ; unde dicit, *Et arcus eorum*

[1] Al. : « arcum. »

confringatur : Ps. LXXV, 4 : *Ibi confregit potentias arcuum, scutum, gladium et bellum.* Hoc autem erit quando destruetur dolositas eorum ne implere possint quod cœperunt : Job. v, 12 : *Qui dissipat cogitationes malignorum ne possint etc.*

12. *Melius.* Supra Psalmista assignavit rationem quare non debemus æmulari malos et prosperitatem eorum, ex dejectione eorum sumptam ; hic autem assignat sumptam ex parte justorum. Et primo ostendit dignitatem justorum. Secundo subjungit monitionem ad sectandam justitiam, ibi, *Expecta.* Circa primum duo facit. Primo proponit intentum. Secundo manifestat propositum, ibi, *Quoniam brachia.* Dicit ergo, *Melius est modicum etc.* Intentio ejus est probare quod bona justorum præeminent bonis peccatorum. Et sic minus habentes non æmulantur plus habentes ; unde dicit, *Melius etc.*, quasi dicat : Contingit justum parum habere et peccatorem satis.

Sed quid melius ? Respondet, quod parum justi : Prov. XVI, 8 : *Melius est parum cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate.*

Cujus ratio est, quia quæ rationem boni habent, ex hoc solum habent, quod utilia sunt ad finem, et non propter aliud : intantum enim bona sunt inquantum utilia ; postquam autem incipiunt esse nociva, non sunt bona ; sicut est de medecina, si plus quam ad sanitatem sit necessaria, accipias, jam non est bona. Res autem mundi bonæ sunt, inquantum instrumentaliter deserviunt ad virtutem. Quando ergo habes tantum de eis quod sufficiunt ad virtutem, bonæ sunt ; si autem a virtute abducuntur, sunt malæ : et ideo melius est parum habere de eis cum justitia, quia hoc est bonum, quam multum cum injustitia, quia hoc est malum. Et hoc etiam intelligendum est de omnibus aliis divitiis spiritualibus, scilicet parum de sapientia cum justitia, et sic de aliis.

13. Deinde cum dicit, *Quoniam*, probat quod melius est. Cujus triplex est ratio. Primo ex parte diuturnitatis. Secundo utilitatis, ibi, *Mutuabitur.* Tertio virtutis, ibi, *Os justi.* Circa primum duo facit, Primo enim proponit contritionem malorum. Secundo firmitatem bonorum. Dicit ergo, *Quoniam brachia. :* quasi dicat : Ideo bona justorum pauca sunt meliora quam impiorum multa, quia sunt stabilia, illa vero non. Et hoc est quod dicit, *Quoniam brachia.* Nomina membrorum corporalium designant virtutes, seu actus eorum membrorum. Nomine ergo brachii designatur virtus hominis operativa : unde, *Brachia peccatorum conterentur*, idest virtus operativa ipsorum destruetur : Job : *Brachium excelsum confringetur.* Sed hoc brachium conteritur quandoque a Deo, quandoque a diabolo, quandoque simul ab utroque. A Deo conteritur, quando intendit nocere justis, et impeditur in suo proposito : Job v, 12 : *Dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod ceperant.* A diabolo vero, quando homo proponit facere bonum, et impeditur a satana : I Thes. II, 18 : *Voluimus venire ad vos, sed impedivit nos satanas :* sicut cum quis proponit facere eleemosynam, et retrahitur a cupiditate. Ab utroque autem simul, a Deo quidem per auctoritatem ad probandum, a diabolo vero per executionem : Job I et II cap. Secundo cum subdit, *Confirmat autem etc.*, ostendit quod justi sunt diuturni, et firmi, et stabiles. Dicit ergo, *Confirmat autem justos Dominus.* Licet justitia sit virtus et firmitas animi, tamen non inest homini a seipso : unde I Cor. I, 29 : *Non glorietur omnis caro in conspectu ejus ; ex ipso autem vos estis in Christo Jesu etc.*, usque *in Domino glorietur.* Homo enim in se factus est infirmus : Ps. VI, 3 : *Miserere mei Deus, quoniam infirmus sum.* Et ideo indiget confortari ab aliquo, maxime a Deo, a quo quidem confirmatur, quandoque in temporalibus, inquantum expedit justo ad salutem ; sed in spiritualibus semper, et hoc interiori gratia. Item bonis verbis. Item bonis exemplis. De primo Rom. I, 11 : *Gratiæ spiritualis ad confirmandos vos.* II Thess. II, 16 : *In gratia exhortetur corda vestra, et confirmet etc.* Ps. L, 14 : *Spiritu principali confirma me.* De secundo Psal. CXVIII, 28 : *Confirma me in verbis tuis :* Act. XV, 32 : *Verbo plurimo consolati sunt fratres, et confir-*

marcerunt eos. De tertio Luc. xxii, 32 : *Conversus confirma fratres tuos :* I Pet. ii, 21 : *Christus passus est pro nobis etc.* Et I Pet. iv, 1 : *Christo igitur in carne passo etc.* Unde I Pet. v, 10 : *Ipse perficiet confirmabit etc.* Confirmatur per exemplum crucis de qua dicitur (ab Augustino *Enar. in hunc Psalm. ser.* ii, n. 4). Crux enim finita est in pœna, sed manet in gloria : a locis enim suppliciorum transit ad frontes imperatorum. Qui tamen dedit honorem suis pœnis, quid faciet fidelibus suis ?

14. Consequenter cum dicit, *Novit Dominus*, manifestat propositum. Et primo dicit de stabilitate justorum. Secundo de contritione injustorum, ibi, *Quia peccatores.* Justi autem dupliciter confirmantur a Deo*: quia primo bona eorum stabiliuntur : secundo a malis curantur, ibi, *Non confundentur.* Sed duplex est bonum finis : et in utroque justi stabiliuntur. Quantum ad primum dicit, *Novit Dominus.* Quantum ad secundum dicit, *Et hereditas.* Dicit ergo, *Novit Dominus.* Heb. iv, 13 : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* Sed præcipue quod sibi affinis et familiaris fuerit : II Tim. ii, 19 : *Novit Dominus qui sunt ejus ;* et eos quos approbat : et sic dicitur hic, *Novit Dominus*, idest approbat, *dies immaculatorum.*

Sed Job xv, 14 : *Quid est homo ut immaculatus sit, et ut justus etc.*

Respondeo dicendum, quod verum est quod ex se nullus est immaculatus, si macula intelligatur peccatum mortale ; sed tamen per gratiam, sic. Si vero macula intelligatur originale peccatum, sic nullus est immaculatus.

Dies isti tripliciter possunt intelligi. Quia primo dies præsentis vitæ ; et licet sint communes bonis et malis, tamen bonis eis bene utuntur : Gen. xxv, 8 : *Mortuus est in senectute bona provectæque ætatis et plenus dierum.* Impii autem male utuntur eis : Psal. liv, 24 : *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos.* Et quia dies justorum sunt pleni et ideo approbati, illorum vero dimidiati, et ideo non approbantur. Item et isti sunt mali et pauci, tamen Deus novit eos. Alii opera virtutum : Rom. xiii, 13 : *Sicut in die honeste ambulemus :* et isti sunt approbati a Deo. Alii dies æternitatis et justitiæ : et isti sunt dies justorum, sed soli Deo noti : Isa. lxiv, 4 : *Oculus non vidit absque te, quæ præparasti expectantibus te.* Bonum vero finis ostendit, cum dicit, *Et hereditas eorum in æternum erit.* Istud dicitur hereditas in quo est stabilimentum et finis alicujus. Justi finem suum habent in re æterna : Psal. xv, 5 *Dominus pars hereditatis meæ :* Thren. iii, 24 : *Pars mea.* Et ideo non potest eorum hereditas deficere. Impii autem ponunt finem suum in mundanis : Sap. ii, 9 : *Hæc est pars nostra etc.* et ideo non manet. Et de istis dicitur I Pet. i, 9 : *In hereditatem conservatam in cœlis.*

15. Deinde cum dicit, *Non confundentur*, ostendit quomodo justi tutantur contra mala. Et hoc dupliciter : quoddam enim est malum, quod bono est contrarium, et quoddam est malum per defectum boni, ibi, *Et in diebus famis.* Dicit ergo quantum ad primum, *Non confundentur in tempore malo,* idest in tempore adversitatis : Amos v, 13 : *Prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est.* Est enim tempus malum dupliciter : vel de præsenti, et hoc est tempus adversitatis quod est malum ; unde *Non confundentur in tempore malo*, idest in tempore adversitatis. Mali enim in tempore adversitatis confunduntur, non boni : tunc nempe confunditur quis, quando perdit in quo sperat ; sed quando id manet in quo sperat, non confunditur. In adversitate autem perduntur temporalia, in quibus boni non sperant : et ideo non confunduntur tempore adversitatis. Vel de futuro in die judicii : et in eo impii confundentur per erubescentiam de peccatis : Psalm. vi, 11 : *Confundantur et erubescant valde velociter.* Justi autem honorabuntur. Rom. ii, 7 : *His quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam et honorem etc.* Quantum ad secundum malum, quod est per defectum boni, subjungit, *Et in diebus famis saturabuntur.* Hoc tripliciter exponitur. Ad litteram enim hoc potest exponit de fame temporalia : nam aliquando Deus providit quod fames esset apud infideles, apud fideles sibi invicem communicabant quæ habere

poterant. Aliquando etiam providetur a Deo fidelibus ne egeant : Job. v, 22 : *In vastitate et fame ridebis*, sic et Elias satiatur tempore famis, III Reg. xvii. Ad probationem tamen nostram aliquando famis necessitas servos Dei præoccupasse probatur. Unde Apostolus ait de seipso II Cor. xi, 28 : *In fame et siti etc.* Vel quia servi Deo modico contenti saturantur : Phil. ult, 12 : *Scio et humiliari, scio et abundare : ubique et in omnibus institutus sum, et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati.* Impii autem multa volunt et multa quærunt ; et ideo in diebus famis non saturabuntur. Exponas etiam de fame verbi Dei. Et in his diebus hoc saturantur justi : Matth. v, 6 : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Vel tertio exponitur de fame quæ erit in futura vita, ubi justi saturabuntur, et injusti esurient : Isa. lxv, 13 : *Servi mei comedent, et vos esurietis.* Origenes in *Glossa*. Exod. xvi : Qui non colligebat manna in die sexto, esuriebat in die septimo. Nunc est dies sextus : et ideo qui non colligit nunc, esuriet tunc, ibi. Consequenter cum dicit, *Quoniam peccatores peribunt*, ostendit quomodo conterentur brachia peccatorum. Et ponit tria. Primo casum impiorum. Secundo ordinem cadendi, ibi, *Inimici*. Tertio modum : ibi, *Quemadmodum fumus*. Dicit ergo, *Quia peccatores peribunt* ; quasi dicat : Ideo justi conservantur, quia perditio debetur solis peccatoribus, sed salus justis : Job : *Conteret multos et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis.* Ordo cadendi est, quia tolluntur in altum ut fortius cadant : Job. xxx, 22 : *Elevasti me, et quasi super ventum ponens elisisti me valide.* Et ideo dicit, *Inimici vero Domini mox ut honorificati fuerint et exaltati*, Psalm lxxii, 18 : *Dejecisti eos dum allevarentur.* Sed modus est sicut fumus, quia si dispergitur non reparatur. Et hoc est quod ait, *Deficientes quemadmodum fumus deficient ;* Jac. iv, 15 : *Quæ est vita vestra ? vapor est ad modicum parens.*

16. *Mutuabitur peccator.* Supra ostendit quod pauca justorum bona præponderant multis malorum bonis ratione stabilitatis ; hic autem ostendit idem ratione utilitatis. Et primo ostendit quod bona justorum sunt fructuosa, sed malorum e converso. Secundo ostendit hoc experimento, ibi : *Junior fui.* Tertio concludit principale intentum, ibi, *Declina.* Circa primum duo facit, secundum quod duplex fructus provenit homini : unus enim est ex bonis possessis, alius ex operibus quæ fecit. Unde primo ostendit quod fructuosi sunt boni, quantum ad primum. Secundo quantum ad secundum, ibi, *Apud Dominum.* Circa primum duo facit. Primo enim præmittit fructuositatem bonorum, et contrarium malorum. Secundo assignat rationem, ibi, *Benedicentes.* Circa primum duo facit. Primo ostendit infructuositatem malorum. Secundo fructuositatem bonorum, ibi, *Injusti autem.* Dicit ergo, *Mutuabitur peccator.* Legatur primo secundum superficiem litteræ. Duplex signum est quod aliquis deficiat in temporalibus. Unum, quando indiget mutuum accipere : Deut. xxviii, 44 : *Ipse** [* fœnerabit... fœnerabis] *fœnerabitur tibi, et tu non fœneraberis ei.* Et ideo dicit, *Mutuabitur peccator*, idest mutuum accipiet. Aliud signum est, quando quis mutuum consumpsit, et reddere non potest : unde dicit, *Et non solvet*, Eccl. xxix, 7 : *Solidi vix reddet dimidium.* Et e converso, unum signum abundantiæ est, quod habeat unde gratis det : unde dicit, *Justus autem miseretur*, idest per misericordiam gratis subvenit indigentibus : Job. xxxi, 18 : *Ab infantia crevit mecum miseratio etc.* Aliud est signum, quando homo est promptus reddere quod debet ; unde dicit. *Et retribuet*, scilicet debitum : Rom. xiii, 7 : *Reddite omnibus debita.* Sed quid est hoc quod dicit ? Numquid justi semper abundant terrenis, et mali non ? immo videtur contrarium : Jac. ii, 5 : *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo ?* Sed Deus secundum istam expositionem loquitur secundum statum veteris testamenti, in quo servantibus legem promittuntur temporalia bona, transgredientibus vero mala, ut saltem per temporalia traherentur ad spiritualia. Tamen in illis bonis signantur promissa quædam spiritualia : et ideo oportet exponere etiam quantum ad illos qui in veteri testamento pertinebant ad novum testamentum. Oportet ergo hoc

altius exponere, *Mutuabitur etc.* Et potest referri ad duplex mutuum. Homo enim aliquid a Deo mutuatur, et aliquid a ministro Dei, scilicet homine. Dicitur autem peccator homo quicumque. Dicit ergo, *Mutuabitur*, scilicet a Deo, quia, *Quid habes quod non accepisti?* I Cor IV, 7 : Et hoc est quasi mutuum : quia ad hoc dat nobis Deus quæcumque bona, ut ex eis crescamus in his quæ ad honorem Dei sunt : Luc. XIX, 23 : *Et ego veniens cum usuris utique exegissem illam.* Et sic retribuimus ei per gratiarum actionem. Sed Deus peccatori dedit bona naturalia; temporalia vero aliquando largitur et spiritualia : sed peccator non solvit per spiritualem profectum et gratiarum actionem : Isa. I, 2 : *Filios enutrivi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me.* A ministro enim Dei accipit homo mutuum. Prælati namque et doctores sunt quidam campsores. Item Luc. XIX, 24 : *Vocatis decem servis dedit eis decem mnas, et ait ad illos, Negotiamini dum venio.* Ergo sunt negotiatores. Doctor ergo dat populo doctrinam, quasi pecuniam : Psalm. XI, 7 : *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum etc.* Sed dat verba Domini, non sua. Boni autem retribuunt, quia faciunt quod audiunt; sed mali non, quia non implent obediendo : Ezech. : *Audient verba tua, et non facient ea.* Justus autem quod accepit a Deo, quidquid sit illud et quocumque modo, expendit in alio : I Pet. IV, 10 : *Unusquisque prout accepit gratiam in alterutrum illam administrantes :* et sic miserebitur; item regratiatur Deo, et sic retribuet : Psalm. XXV, 12 : *Quid retribuam Domino etc.* Ratio assignatur, *Quia benedicentes.* Hic sunt tres sensus secundum Glossam. *Benedicentes ei*, scilicet Deo in omnibus gratias agentes et jussa sequentes, *Hereditabunt terram*, scilicet viventium : II Cor. IX, 6 : *Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet viam æternam.* Vel secundum litteram, *Hereditabunt terram*, idest terram promissionis. Et loquitur populo carnali : Isa. I, 19 : *Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comedetis.* E contrario qui maledicunt Deo, scilicet non solum verbo, sed facto, vel occasionaliter, disperibunt : Psalm. I, 6 : *Iter impiorum peribit.* Origenes exponit aliter, *Benedicentes ei*, scilicet justo, *Benedicentur.* Quidquid enim fit justo, Deus accipit sibi factum : Luc. X, 16 : *Qui vos spernit, me spernit.* Et Matth. XXV, 40 : *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecisti. Hereditabunt terram*, justo debitam : Matth. X, 41 : *Qui recipiunt justum in nomine justi etc. Maledicentes autem ei*, scilicet justo, *disperibunt :* Gen. XXVII, 29 : *Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus.* Sed Hieronymus habet aliter, *Peccator deficit, ut non solvat; sed justus miseretur et retribuet.* Qui benedicti a Deo, hereditabunt terram : Prov. X, 22 : *Benedictio Domini divites facit.* Injusti vero qui maledicti sunt a Deo, idest puniti, disperibunt; et ideo sunt steriles : Gen. III, 17 : *Maledicta terra in opere tuo.*

17. Deinde cum dicit, *Apud*, ostendit bonorum fructuositatem quantum ad opera. In operibus autem duo ostenduntur. Et primo eorum prosperitas. Secundo eorum reparatio, ibi, *Cum ceciderit.* Sed quia prosperitas est ex electione Dei, primo ostenditur quod est ex parte Dei diligentis. Secundo, quod est ex parte hominis dilecti, ibi, *Et viam ejus volet.* Dicit ergo, *Apud Dominum gressus hominis dirigentur*, idest a Deo processus hominis dirigetur quod homo directe intendat in finem ultimum. Hoc enim non est homini a se : Hier. X, 23 : *Non est hominis via ejus, nec viro est ut ambulet et dirigat gressus suos ;* sed est a Deo : Prov. XVI, 1 : *Hominis est animum præparare, et Domini gubernare linguam* : *omnes viæ hominum patent oculis ejus :* Psalm. XVI. 5 : *Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea.* Dirigit autem Deus gressus hominis in via veritatis cognoscendæ, ut non labatur in errorem : Psalm. XXIV, 5 : *Dirige me in veritate tua, et doce me etc.* Item in via justitiæ ut declinet a malo et faciat bonum : Psalm. XXVI, 11 : *Dirige me in semitam rectam etc.* Quantum ad secundum dicit, *Et viam ejus volet.* Hoc dupliciter potest intelligi : ut dicatur primo : Et homo directus a Deo volet viam ejus, scilicet Dei; quasi dicat : Deus sic dirigit hominum quod non cogit eum, sed facit

eum recte ambulare, et eligere bonum, et id quod est Dei. Phil. II, 13 : *Qui operatur in nobis et velle et perficere.* Vel aliter. *Et Dominus volet,* idest acceptabit et remunerabit viam ejus, idest bona opera nostra : Prov. IV, 27 : *Quæ a dextris sunt novit Dominus.* Consequenter cum dicit, *Cum ceciderit,* ostendit bonorum in operibus infructuositatem quando ad eorum reparationem : et circa hoc duo facit. Primo enim ponit ipsam reparationem. Secundo ipsius causam assignat et rationem, ibi, *Quia Dominus supponit manum suam,* Dicit ergo, *Cum ceciderit.* Directio viatoris sic est, ut aliquando cadat : sed comprehensoris est non cadere. Viator tamen etsi forte ceciderit, Deus reparat eum : et hoc est quod dicit, *Non collidetur.* Hoc autem potest intelligi de secundo casu, scilicet temporalis adversitatis : II Reg. I, 25 : *Quomodo ceciderunt fortes, nolite annuntiare in Geth etc.* Et sic[1] justus si cadit non collidetur, quia patienter sustinet : Jac. I, 4 : *Patientia opus perfectum habet etc.* Sed peccator dum cadit colliditur, quia impatiens est. Vel de casu venialis peccati, quia nullus est qui tale peccatum non committat aliquando : Jac. III, 2 : *In multis offendimus omnes.* Et sic sensus est. Si ceciderit hoc casu, non collidetur, ut mortaliter peccet ; unde dicitur Prov. XXIV, 16 : *Septies in die cadet justus, et resurget.* Quod si referatur ad casum peccati mortalis, quo aliquando justus cadit, ut David per adulterium et homicidium, et sicut Petrus negando Christum ; sic peccatores ex casu colliduntur, dum desperati nolunt ad pœnitentiam redire. Unde Eph. IV, 19 : *Desperantes semetipsos tradiderunt etc.* II Cor. XII, 21 : *Lugeam multos ex his, qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam etc.* Sed justus non colliditur per desperationem, sed redit ad pœnitentiam : unde David dicit, *Peccavi Domino :* et dictum est ei, II Reg. XII, 13 : *Dominus transtulit peccatum tuum.* Item *Petrus flevit amare,* Matth. XXVI, 75 : Mich. VII : *Non læteris inimica mea, quia cecidi, consurgam.* Ratio autem quod non colliditur, est, *Quia Dominus supponit manum suam,* scilicet gratiæ confortantis eum : Ezech. III, 14 : *Manus Domini erat mecum confortans me :* Ps. CXXXVIII, 10 : *Et tenebit me dextera tua.*

18. Deinde cum dicit, *Junior fui,* ostendit experimento quod bona justorum sunt fructuosa, sed non malorum. Et ponit illud diuturnum de duobus. Primo de immunitate bonorum a malis. Secundo de profectu eorum in bono, ibi, *Tota die.* Circa primum duo facit. Primo enim ostendit immunitatem a malo, quantum ad ipsum justum. Secundo quantum ad semen ejus, ibi, *Nec semen ejus.* Circa primum duo facit. Primo enim ponit diuturnitatem experimenti. Secundo ipsum experimentum, ibi, *Non vidi.* Dicit ergo, *Junior fui.* Ac si diceret ei aliquis : Unde habes hæc omnia quæ dicis de bonis justorum etc. Respondet, quia ab experimento, *Junior fui etc.* Hoc dupliciter potest exponi. Primo de ætate corporali secundum quod homo primo floret in juventute, et postea senex fit : Ps. LXXXIX. 6 : *Mane floreat, et transeat.*

Sed contra hoc dicit Augustinus : Tu David, semper fuisti in terra tua : et si in illa non fuit justus derelictus, non tamen est mirum si alibi est derelictus.

Et ideo vult Augustinus quod loquatur in persona Ecclesiæ. Et hæc habet ætatem pueritiæ in Abel, juventutis in patriarchis, senectutis in Apostolis, senectam in fine mundi. Prætermittit[2] duas medias ætates, et ponit extremas : et sic fuit a principio mundi, et erit usque ad finem. Et hæc distinctio ponitur Gal. IV. Vel potest intelligi de spiritualitate : quia quamdiu homo delectatur in puerilibus et vanis, sic est puer mente : sed quando delectatur in maturis, fit senex. Et hæc distinctio ponitur I Cor. XIII, 11 : *Cum essem parvulus, loquebar etc. Cum autem factus sum etc.* Et ideo dicit : Sive in statu puerili, sive in statu senectutis, hoc judicavi, quod scilicet ipse justus sit immunis a malis, et quantum ad se, et quantum ad semen ejus. Ideo ostendit dicens, *Non vidi justum derelictum,* quantum ad se. Si hoc referatur ad bona temporalia,

[1] Al. : « sic si. »

[2] Al. : « præmittit. »

non videtur hoc verum, quia de justis dicitur Hebr. xi, 37, *Egentes, angustiati etc.*

Respondeo. Dicendum, quod licet subtrahantur eis bona temporalia, non tamen deseruntur a Deo, quia totum hoc cedit in bonum eorum, vel pro bonis, vel ut tollatur causa alicujus mali, ut dicit Augustinus : Matth. vi, 33 : *Primum quærite regnum Dei, et hæc omnia,* scilicet spiritualia, *adjicientur vobis.* Verum est, sed si Deus videt expedire ad nostram salutem. Quantum ad semen ejus dicit : *Nec semen ejus quærens panem :* Exod. *Ego sum Deus zelotes, reddens misericordiam in millia his qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea :* Luc, 50 : *Misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum.* Et ideo sicut ipsi non derelinquuntur, ita nec semen eorum. Et potest referri ad panem temporalem, quantum ad vetus testamentum ; sed secundum spiritualem intellectum panis iste intelligitur participatio Christi, scilicet veritas, sapientia et justitia : Joan. vi, 41 : *Ego sum panis vivus etc.* Hic est *panis qui dat delicias regibus,* Gen. xlix, 20. Et dicit, *Quærens panem,* quia iste panis præsto est quærentibus eum.

Sed contra : Abraham justus fuit et Isaac : Ismael autem et Esau, qui fuerunt filii justorum, non habent spiritualem panem.

Respondeo. Apostolus solvit, quod filii promissionis computantur filii justorum. Ergo semen est ille qui imitatur eum. Unde tam filii carnales qui imitantur patres in bono, quam discipuli qui imitantur magistrum, sunt semen spirituale, scilicet illi qui imitantur eorum doctrinam in opere. *Tota die.* Hic ostendit aliud signum experientiæ, sive aliud[1] experimentum, et dicit quod aliud quod expertus de viro justo est, quia *Tota die,* idest toto tempore vitæ suæ, *miseretur,* miseriis aliorum, *et commodat,* scilicet spiritualia et temporalia : Ps. cxi, 5 : *Jucundus homo qui miseretur et commodat :* vel actu, vel promptitudine. Et ideo, *Semen illius in benedictione erit :* Gen. xxii, 17 : *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli etc.*

19. *Declina a malo.* Supra ostendit Psalmista quod bona justorum sunt meliora quantum ad fructum ; hic autem prorumpit in exhortationem ad illa. Circa hoc duo facit. Primo enim ponitur exhortatio ad ista. Secundo ponitur fructus, ibi, *Dominus amat.* Justitia habet duas partes : recedere a malo, et facere bonum. Et ideo dicit, *Declina a malo, et fac bonum.* Hæ autem duæ partes justitiæ correspondent præceptis legis : justitia enim regulatur lege. In lege sunt quædam præcepta affirmativa, quæ implentur faciendo bonum ; et quædam sunt negativa, quæ implentur declinando a malo. Item per hæc duo perficitur naturalis inclinatio appetitus, cujus sunt duo objecta : scilicet bonum et malum ; quia appetitus naturaliter tendit in bonum; et refugit malum falsum. Sed dicit, *Declina a malo.* Est autem duplex malum. Unum, quod facit homines malos, et hoc vere dicitur malum. Aliud malum est, quod non facit homines malos, scilicet malum pœnæ. Primum est peccatum ; et de hoc intelligitur cum dicit, *Declina a malo,* idest a peccato : Eccl. *Non zeles hominem in peccato suo.* Et non dicit quod non faciat malum, quia in hoc intelligitur sola negatio, sed, *Declina a malo,* ut scilicet voluntatem faciendi non habeat. Isa, 17. *Quiescite agere perverse, discite benefacere.* Hæc duo frequenter introducuntur in sacra Scriptura. Sed quandoque præmittitur bonum, sicut ibi, Ps. xliv, 8 : *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem.* Quandoque præmittitur vitatio mali, sicut Isa. vii, 15 : *Ut sciat reprobare malum, et eligere bonum.* Et ratio est, quia duplex est ordo. Unus scilicet intentionis ; et secundum hunc ordinem semper prius debet præmitti bonum quam vitatio mali, quia ad hoc vitat malum, ut faciat bonum. Alius est ordo executionis : et secundum hunc ordinem prius præcipitur ut vitet malum : quia omnes nascimur filii iræ, et non possumus fieri justi nisi expellamus malum. Et *inhabita in sæculum sæculi.* Hic ponitur fructus justitiæ ; quasi dicat : Si declinaveris a malo, et feceris bonum, inhabitabis, sed non dicit expli-

[1] Al. : « aliquod. »

cite ubi, sed quantum, quia *in sæculum sæculi*. Sed est sensus, *Inhabita*, quasi intus habita. Sensibilia dicuntur exteriora bona, qui exteriori sensu capiuntur. Interiora bona sunt spiritualia et intelligibilia. Cum ergo dicit, *Inhabita*, dicit[1] intra possessionem spiritualium bonorum habitabis : Cant. I, 3 : *Introduxit me rex in cellaria sua*. Et dicit, *In sæculum sæculi*, idest in perpetuum : Exod. XV, 17 : *Introduces eos, et plantabis, etc. Quia Dominus amat judicium*. Hic ponitur ratio quare inhabitet in sæculum sæculi ; quasi dicat : ideo inhabitabit, quia hoc statutum est ex divino judicio. Probat hoc, scilicet quod inhabitet semper et libenter, *Quia Dominus amat judicium :* Isa LXI, 8 : *Ego Dominus diligens judicium*. Et inducitur quod hic dicitur, duplici ratione : quia sic est ratio ejus quod dicit. *Declina a malo etc*, ut scilicet sis, scilicet imitator Dei, quia Dominus amat judicium ; et hoc est declinare a malo et facere bonum. Vel ad hoc refertur, *Inhabita in sæculum sæculi*, quia hoc justum est. Et Deus amat judicium. Justum enim est ut si homo non velit relinquere Deum, non relinquatur ab eo, qui est æternus. Et ideo non relinquentur ab eo justi, qui volunt esse cum eo. Et ideo dicit, *Non derelinquet sanctos suos*. Et ex hoc sequitur quod, *In æternum conservabuntur*, quia æternus est et potens : Ps. XI, 8 : *Tu, Domine servabis nos et custodies nos etc*. Isa. XXXIII, 20 : *Non rumpentur funiculi*.

20. *Injusti*. Hic ponitur forma judicii, quæ erit bonis et malis. Primo ergo ponit quid dabitur malis in judicio. Secundo, quid bonis, ibi, *Justi*. Malis immittet punitionem : quia, *Injusti punientur :* Eccl. XXI, 11 : *In finem illorum, scilicet peccatorum, inferni et tenebræ et pœna :* II Thes, 9 : *Dabunt pœnas in interitu æternas*. Item exterminationem, *quia semen impiorum peribit*. Hic loquitur secundum existimationem hominum. Mali autem cum moriuntur, credunt saltem in filiis vivere. Sed dicit quod *Semen eorum peribit*, idest vel carnales filii qui proprie imitantur eorum malitiam, vel sectatores falsæ doctrinæ aliquorum, sicut semen Arii. Justis autem duo retribuet : contra punitionem dabit remunerationem ; unde dicit, *Justi autem hereditabunt terram*, quasi hereditate eam possidentes : Ps. LXVIII, 36 : *Hereditate acquirent eam etc*. I Petr, 3 : *Regeneravit nos in spem vivam*, Contra exterminationem hereditatis, quia, *Inhabitabunt in sæculum sæculi super eam*, idest in hac terra viventium semper erunt.

21. *Os justi meditabitur*. Hic ostendit, quod bona justorum majora sunt, quantum ad usum virtutis, quia injusti habent os pronum ad malum. Primo ergo agit de spiritualibus bonis justorum. Secundo de perversitate malorum, ibi, *Considerat*. Circa primum duo facit. Primo enim ponit[2] spirituali i justorum præeminentia. Secundo ponit fructum ipsorum bonorum, ibi, *Non supplantabuntur*. Bona spiritualia in duobus consistunt : scilicet prout sunt in ore et prout sunt in corde. In ore justi non est nisi bonum et veritas : Eph. IV, 25 : *Deponentes mendacium, loquimini veritatem*. Est autem duplex veritas : et utraque habet justi præmia. Prima est de divinis. Secunda est de humanis. Quantum ad primum dicit, *Os justi meditabitur sapientiam*.

Sed non videtur bene dicere : quia meditari est actus cordis, non oris.

Respondeo dicendum, quod meditabitur, idest meditata loquetur, vel modulabitur. Et multiplicare aliqui meditantur sapientiam. Quidam meditantur Christum qui est sapientia Dei Patris saltem credendo : Deut. *Hæc est sapientia vestra et intellectus coram populis*. Quidam acquiescendo cum intelligentibus : Eccl. VI, 34 : *Si dilexeris audire, sapiens eris*. Quidam in ea psallendo : Colos. V, 19 : *Psallentes in cordibus vestris Domino :* Prov. ult, 26 : *Os suum aperuit sapientiæ, et lex clementiæ in lingua ejus*. Sed os justi meditabitur sapientiam docendo : I Cor. II, 6 : *Sapientiam loquimur inter perfectos*. Origenes autem dicit : Imperiti pessimum vitium habent, ut superfluos eos dicant, qui studium doctrinæ impendunt : imitantes rerum vocabula eorum studium contemnunt, loquacitatem suam, inertiam

[1] Al. : « idest. »

[2] Al. : « ponit bona. »

et imperitiam approbantes. Quantum ad secundum dicit, *Et lingua ejus*. Hoc tripliciter exponitur, *Lingua ejus loquetur judicium*, idest cum judicio et discretione sermonem proferet : Ps. cxi, 5 : *Disponet sermones ejus in judicio :* Eccli. xxi, 28 : *Verba prudentum statera ponderabuntur*. Alio modo secundum quod refertur ad judices : quia judex, sive os justi, sive lingua judicis, justum judicium loquitur in sententiando. Vel lingua justi loquetur de judiciis Dei : et convertet peccatores ad pœnitentiam ex consideratione divini judicii : Job. xix : : *Fugite a facie gladii, quoniam ultor iniquitatum gladius est*.

Sed quare dicit in futuro, meditabitur, et loquetur?

Respondeo dicendum, quod loquitur in futuro, ut designet continuitatem meditationis ; quasi dicat : Continue loquitur et meditatur. Vel dicit hoc de futuro, quia modo modicum quid de sapientia possumus loqui, sed in futuro poterimus magna meditari de sapientia, et plura loqui de judiciis Dei. Sed contingit quod aliquis non habet in corde quod loquitur ore : Matth. xv, 8 : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*. Non sic de viro justo : sed sicut loquitur, ita habet in corde : quia infixam habet in memoria per meditationem, et in voluntate per amorem, legem Dei. Propter hoc dicit, *Lex Dei ejus in corde ipsius*, idest legem et judicium loquitur et meditatur. Et ideo, *Non supplantabuntur gressus ejus*. Et ponit hic fructum bonorum operum, quia non deficient, neque fraudabuntur : quia qui habet sacram Scripturam et legem Dei in corde, non decipitur a diabolo : Ps. cxviii, 11 : *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi*. Nam lex est lucerna : et ideo qui sciunt eam, non offendunt.

22. *Considerat peccator*. Hic agit de consideratione malorum. Et primo ponit cogitationes malorum contra bonos. Secundo defensionem bonorum. Dicit ergo, *Considerat peccator justum*, scilicet insidiose, quomodo possit nocere. Ps. xxi, 18: *Ipsi vero consideraverunt*, Prov. xxiv, 15 : *Ne insidieris et quæras impietatem in domo justi. Et quærit mortificare eum*. Ubi ostenditur ejus crudelitas, vel intentio. Prov. i, 16 : *Pedes ejus ad malum currunt, et festinant etc*. Sap. ii, 20 : *Morte turpissima condemnemus eum*. Sed justi defenduntur. Primo, quia evadunt eorum persecutionem ; unde dicit, *Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus ;* quia licet ad horam impii habeant potestatem super justos, non tamen semper. Psal. cxxiv, 3 : *Non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum etc*. Secundo, quia liberantur divino judicio. Unde dicit, quod non solum hic liberantur, sed nec damnabuntur. *Cum judicabitur illi*, idest justo, idest ad utilitatem justi. Vel, *illi*, idest peccatori condemnabitur. Ps. i, 5 : *Resurgent in judicio*, idest in condemnationem.

23. *Expecta*. Multa locutus est Psalmista in præmissis ad commendationem justorum et dejectionem malorum : et hæc omnia retulit ad hoc ut sequamur justitiam, et declinemus malum ; hic autem inducit exhortationem ad justitiam. In duobus servatur justitia : scilicet in his quæ sunt ad Deum, et in his quæ sunt ad proximum. Circa hoc ergo tria facit. Primo proponit exhortationem ; secundo ostendit præmium, ibi, *Et exaltabit te* ; tertio probat quoddam quod proposuit ibi, *Vidi impium*. Ordinat ergo exhortando ad Deum. Primo per expectationem ; secundo per obedientiam. Dicit ergo, *Expecta Dominum :* ubi dicit duo. Primo, quod si aliquam molestiam pateris, non statim desperes, nec turberis contra Deum, sed expecta quousque succurrat. Ps. xxxix, 2 : *Expectans expectavi Dominum, et intendit mihi*. Et sic hortatur ad sapientiam. Secundo hortatur ad longanimitatem : quasi dicat : Si nondum remuneratus es de bonis tuis, non frangaris, sed expecta remunerationem. Habac. ii, 3 : *Si moram fecerit, expecta eum etc*. Jac. v, 7 : *Expectat agricola pretiosum fructum terræ patienter ferens. Et custodi vias ejus*. Expectatio est in malis, custodia est in bonis. Custodi ergo vias, scilicet charitatis et præceptorum, et serva cum diligentia. Prov. iv, 23 : *Omni custodia serva etc*. Job. xxiii, 11 : *Vestigia ejus secutus est pes meus : viam ejus custodivi*. Ps. cxviii, 34 : *Scrutabor legem tuam etc. Et exaltabit te*. Hic ponitur præmium sive fructus,

hoc est fructum bonorum, ut ab eo exaltentur. Eccl. xv : *Exaltabit illum apud proximos suos.* Sap. ult : *In omnibus honorasti populum.* Et ad quid ? *Ut hæreditate capias terram.* Mirum est quod dicit. Cum terra sit infima, quomodo exaltabit, ut capias eam ? Et dicendum quod terra de qua loquitur, est terra viventium : et hæc est in alto, quasi stabilitas æternorum et spiritualium bonorum : et ad hanc non pervenit, quamdiu mens jacet in imis, sed oportet quod exaltetur. Isa. LVIII : *Sustollam te super altitudinem terræ.* Vel etiam potest intelligi de ista terra. Illi ergo hereditate capiunt terram, qui terræ dominantur : et tales sunt qui habent cor elevatum a terra, quia non habent cor pressum ad terram, sicut sunt servi terræ et possessio terræ. Et ideo oportet, ad hoc quod capiant eam, ut exaltentur. Prov. IV, 8 : *Glorificaberis ab ea, cum eam etc. Cum perierint peccatores videbis.* Isti lætabuntur de perditione malorum. Psal. LVII, 11 : *Lætabitur justus, cum viderit vindictam etc.* Job. XXII, 19 : *Videbunt justi, et lætabuntur.* Sed non propter perditionem impiorum, quia Deus non propter ipsam lætatur. Sap. I, 13 : *Non lætatur in perditione virorum :* sed de divina justitia. Isa. ult. LXVI, 24 : *Egredientur et videbunt cadavera virorum, qui prævaricati sunt in me.* Item de divina misericordia ipsis exhibita, qua sunt liberati a malis, sive a pœnis damnatorum. Et ad hoc videndum oportet quod sit etiam exaltatus : quia si es deprehensus, non videbis perditionem ipsorum. Psalm. LXII : *Hoc labor est ante me*, scilicet facta peccatorum, donec etc.

24. *Vidi impium.* Hic probat duo circa perditionem peccatorum. Primo ponit prosperitatem ipsorum ; secundo perditionem ; unde dicit : *Vidi impium*, idest quemcumque peccatorem, *superexaltatum*, idest supra statum suæ conditionis : et supra alios homines, quantum ad statum mundi. Job XXI, *Quare impii vivunt, confortati sunt, roborati divitis etc. Et elevatum sicut cedros Libani.* Hic est duplex littera. Vel supra cedros Libani, quæ inter omnes arbores majorem altitudinem habet ; quasi dicat ; Excellenter super alios vidi eum. Eccl. x, 20 : *Positum stultum*, idest peccatorem, *in dignitate sublimi.* Amos. II, 2 : *Altitudo cedrorum quasi altitudo illius, et fortis ipse quasi quercus.* Sed quare impii vivunt, est duplex ratio. Una, quia quandoque sublimantur mali propter peccata hominum. Job XXXIV : *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.* Et ideo mali sunt quasi flagella Dei ad populum cum dominantur. Isa. XX 32 : *Væ Assur virga furoris mei, et baculus ipse est.* Alia ratio est, ut mali cum dominantur, gravius pereant. Job XXX, *Elevasti me, et quasi super ventum ponens elisisti me valide.* Unde quandoque in eo quod magis desiderant, magis dejiciuntur. Alia ratio est ad instructionem justorum, ut non multum reputent hæc temporalia, quæ etiam boni habent et mali, ut dicit Augustinus. Job XXI, 21 : *Verumtamen non sunt in manu eorum bona sua, sicut bona animæ. Non curo de eis.* Item ut juste damnentur, qui abutuntur bonis datis. Isa. I, 2 : *Filios enutrivi et exaltavi etc.* Vel hoc potest referri ad hæreticum, qui elevatur in suo sensu. Et finaliter dicitur. *Et transivi.* Hic primo ostendit dejectionem peccatoris ; secundo ostendit destructionem loci ejus. Dicit autem, *transivi.* Non dicit, *transivit*, quasi dicat, Transivi ego per considerationem. Exod. III *Transibo et videbo.* Quamdiu homo defigit oculum in rebus mundi, videtur ei quod mali sunt potentes ; quando autem mente transit ad spiritualia et Dei judicia, pro nihilo reputat eos. Unde, *transivi*, per conversionem : quia quamdiu aliquis est sæcularis affectu et corpore, placent ei res mundi : sed quando affectu transit ab eis, pro nihilo habet in sæculo abundantes. Psal. XIV : *Ad nihilum deductus est etc.* Et ideo sancti viri reputantur superbi, quia non appretiantur nec reputant homines propter divitias vel dignitates, si non suppetant eis virtutes ; unde sequitur, *Et ecce non erat* etiam in præsenti, quia nihil reputat justus homo gloriam peccatorum, quæ videtur aliquid. I Mach. II : *Gloria hominis peccatoris stercus et vermis est ; hodie extollitur et cras non invenietur.* Jer. IV : *Aspexi terram, idest* gloriam terrenam, et

ecce vacua erat, et nihil. Vel secundum Origenem, *Non erat*, quia quando homo elevatur ad divina, conformatur divino intellectui : et quæ sunt futura, sunt ei quasi præsentia. Unde qui videt quod tempus hujus vitæ est breve, damnationem impiorum videt quasi præsentem. I Cor. I, 2 : *Elegit Deus quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret.* Unde dicit, *Quæsivi eum, et non est inventus locus ejus*, idest dignitates ejus, vel familia et domus ejus ; quasi dicat : Non solum ipse, sed quidquid ad eum pertinet, destruitur. Job XX : *Oculus qui eum viderat, non videbit, neque ultra intuebitur eum locus ejus.* Vel locus ejus, idest mundus in quo quiescit, quia transit mundus et concupiscentia ejus. I Cor. VII, *Præterit enim figura hujus mundi.*

25. *Custodi innocentiam, et vide æquitatem.* Hic exhortatur ad justitiam quæ est ad proximum : et circa hoc tria facit. Primo ponit exhortationem ; secundo præmium, ibi, *Quoniam sunt* ; tertio exponit quod dixerat, ibi, *salus*. Proximo debet homo facere, ut primo ei non noceat ; secundo, ut debita reddat. Quantum ad primum dicit, *Custodi innocentiam*, nihil nocendo. Job XXII : *Salvabitur innocens, salvabitur autem in munditia manuum suarum. Et vide æquitatem.* Alia littera habet, *directionem*, idest rectitudinem et justitiam, *vide*, idest judica : Job VI : *Id quod justum est, judicate, Quoniam sunt reliquiæ homini pacifico*, hoc est præmium justorum. Origenes dicit, quod quando spiritus separatur a carne, ossa hominis dicuntur reliquiæ : ita quando anima recedit, quod remanet, scilicet corpus, dicitur reliquiæ : et ideo non solum præmiabitur in anima, sed etiam corpus ejus ad immortalitatem perducetur. I Cor. 15. Vel reliquiæ dicitur quidquid est homini post hanc vitam, quæ sunt multæ, quasi dicat : Non terminabitur in vita, ista sed etiam in fine vitæ sunt alia mala [1]. Unde alia littera habet, *Extremum vitæ ejus est pax.* Consequenter ponit damnationem malorum. Mali habent duo. Primo quia ipsi pereunt ; secundo, quia nihil dimittunt post eos. Ideo dicit, *Injusti autem disperibunt.* Job IV, : *Et quia nullus intelligit, in æternum peribunt. Et simul reliquiæ impiorum interibunt.* I Cor. II : *Quæ interibunt cum eis in gehenna.* Vel reliquiæ, idest omnia quæ habuerunt, scilicet divitiæ quæ pereunt, fama, quæ putrescet, semen quod peribit. Job : *Nonne succisa est erectio, et reliquias eorum devorabit ignis? Salus autem justorum.* Probat quod reliquiæ justorum salvantur. Et primo ostendit in generali quæ sunt ; secundo ostendit ordinem consequendi eas ; tertio causam hujus salutis. Duo sunt in reliquiis : salus in bonis, et ereptio a malis. Quantum ad primum dicit, *Salus autem justorum a Domino est* solo, in quo sperant, non ab alio. Origenes dicit, *Apud Dominum;* quasi dicat : In nullo creato, sed in solo Deo. Isa. XLV : *Israel salvatus est in Domino salute æterna.* Quantum ad secundum dicit, *Et protector eorum in tempore tribulationis*, scilicet præsentis, ut nec etiam corporaliter opprimantur. I Cor. X : *Faciet cum tentatione etiam proventum ut possitis sustinere,* vel in die judicii, vel in morte. Nahum I : *Bonus Dominus et confortans in die tribulationis, et sciens sperantes in se.* Ordo est quadruplex. Primo adjuvatur ad bene operandum. Unde, *adjuvabit*, idest cooperabitur. Psal. CXX : *Auxilium meum a Domino.* Isa. XXVIII *Omnia enim opera nostra operatus es in nobis. Et liberabit,* scilicet a malis, *et eruet eos a peccatoribus*, quantum ad præsentem statum, quando justi liberabuntur, et non sequentur peccatorum vias. Psal. I : *Beatus vir qui non abiit etc.* Vel in die judicii, quando segregabit oves ab hædis. Vel a dæmonibus in morte cujuslibet : quia tunc dæmones veniunt, quærentes si aliquid suum inveniant. Joan. XIV : *Venit princeps mundi hujus.* Et finalis salus, quia salvabit eos. Et causa est, *Quia speraverunt in eo*, quia hæc salus debetur sperantibus.

[1] Al. : « multa. »

PSALMUS DAVID XXXVII

1. *In rememoratione sabbati.*

Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

2. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi : et confirmasti super me manum tuam. Non est sanitas in carne mea, a facie iræ tuæ : non est pax ossibus meis, a facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum : et sicut onus grave gravatæ sunt super me. Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ.

3. Miser factus sum, et curvatus sum usque in finem ; tota die contristatus ingrediebar. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, et non est sanitas in carne mea.

4. Afflictus sum, et humiliatus sum nimis : et rugiebam a gemitu cordis mei.

5. Domine, ante te omne desiderium meum, et gemitus meus a te non est absconditus.

6. Cor meum conturbatum est in me, dereliquit me virtus mea; et lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum.

7. Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt et steterunt. Et qui juxta me erant, de longe steterunt : et vim faciebant, qui quærebant animam meam. Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates ; et dolos tota die meditabantur.

8. Ego autem tanquam surdus non audiebam : et sicut mutus non aperiens os suum. Et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones.

9. Quoniam in te, Domine, speravi : tu exaudies me, Domine Deus meus.

10. Quia dixi, Nequando supergaudeant mihi inimici mei : et dum commoventur pedes mei, super me magna locuti sunt. Quoniam ego in flagella paratus sum : et dolor meus in conspectu meo semper.

11. Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, et cogitabo pro peccato meo. Inimici autem mei vivunt, et confirmati sunt super me, et multiplicati sunt, qui oderunt me inique. Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebunt mihi, quoniam sequebar bonitatem.

12. Ne derelinquas me Dominus Deus meus, ne discesseris a me. Intende in adjutorium meum, Domine Deus salutis meæ.

1. Supra Psalmista[1] imploravit divinum auxilium contra persecutores, ibi, *Judica :* ostendit etiam eorum nequitiam, ibi, *Dixit injustus* ; docuit contemnere prosperitatem impiorum in prædicto Psalmo, *Noli æmulari :* in hoc autem Psalmo confitetur se pro peccatis suis afflictum. Circa hoc ergo facit duo. Primo proponit suam afflictionem. Secundo cautelam in futuro, ibi, *Dixi, custodiam.* Titulus, *Psalmus David in rememoratione.* Augustinus addidit, *In rememoratione sabbati;* sed hoc non habetur neque in hebræo, neque in Hieronymo. Et est sciendum, quod hic est tertius psalmus pœnitentialium : et diversitates Psalmi referuntur ad diversos actus pœnitentiæ, et commemorationem peccatorum. Et ideo dicit ad commemorandum, scilicet peccata. Psa. XXXVIII : *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Sed si addatur sabbatum, pertinet ad finem hujus commemorationis, quare scilicet sit affligendum et rememorandum, scilicet propter sabbatum, idest propter quietem repromissam. Isa. LVIII : *Si averteris a sabbato pedem tuum, facere etc,* usque *vocaberis sabbatum delicium,* idest quies deliciosa. Dividitur ergo psalmus in partes duas. In prima petit misericordiam. Secundo exponit miseriam, ibi, *Quoniam sagittæ.* Misericordia petitur a judice, cujus pœna timetur. Judex primo arguit verbis : Ps. XLIX : *Arguam te.* Postmodum corrigit factis. Psalmista ergo non petit quod non arguatur, sed quod non in furore ; unde dicit, *Domine, ne in furore tuo arguas me.* Furor et ira in Deo non ponunt commotionem : quia Sap. XII : *Cum tranquillitate judicat.* Sed quantum ad effectum dicuntur de Deo, quia furiosus non parcit. Unde petit corripi, sed non in ira ; ideo dicit, *Neque in ira tua corripias me :* quia, ut dicitur Prov. VI, *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ.* Unde in furore arguit quando non parcit : sicut Matth. XXV : *Esurivi, et non dedistis etc.* Item, *Ite maledicti in ignem æternum.* Unde peto corripi, sed non in furore. Secundo agit de pœna judicis. Et est duplex pœna. Una est ad exterminationem, et hæc infernalis : et hanc petit sibi non

[1] Al. : « Psalmus, » et sic infra.

infligi, cum dicit, *Domine ne in furore etc*. Alia est ad correctionem : et hanc petit sibi infligi. Sed petit quod non corripiatur in ira, ibi *Neque in ira tua*, idest gravi pœna, *corripias me* : Hier. x : *Corripe me, Domine : verumtamen in judicio, et non in furore.*

2. *Quoniam sagittæ tuæ*. Misericordia non habet locum nisi ubi est miseria. Et ideo circa hoc duo facit. Primo commemorat multiplicem suam miseriam. Secundo petit divinum auxilium, ibi, *Ne derelinquas*. Miseriam ostendit primo, quam patitur a superiori, scilicet Deo infligente. Secundo ostendit miseriam quam patitur ab interiori, scilicet conscientia remordente, ibi, *Non est pax*. Tertio ab exteriori, scilicet homine contemnente, ibi, *Amici*. Circa primum duo facit. Primo ponit percussionem divinam. Secundo effectum percussionis, ibi, *Non est sanitas*. Hic loquitur ut referatur uno modo ad percussionem tribulationis quam Deus immittit ; alio modo ad commotionem contritionis. Primo modo congruunt hæc tria. Percussio est gravis ex duobus : scilicet ex hoc quod intima penetrat : et ex hoc homo convertitur. Et quantum ad hoc dicitur primo, quia pervenit usque ad intima : unde dicit, *Sagittæ tuæ*, idest percussio tua, *infixæ sunt mihi*, scilicet usque ad interiora : Job vi : *Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum*, Secundo, quia hujusmodi percussiones non cito transeunt, sed manent ; unde dicit : *Confirmasti super me manum tuam* : Isa. xxx. *Erit transitus virgæ fundatus quam requiescere faciet Dominus super eum :* Heb. x : *Horrendum est incidere in manus Dei viventis*. Tertio quia sunt graves : et est ratio ejus quod dicit, *Non in furore*, quia jam satis sum sagittatus. *Non est sanitas*. Hic ponit effectus sagittationis. Caro mea deordinata est, corruptioni et infectioni subjecta : Rom. vii : *Scio quod non habitat in me*, hoc est in carne mea, *bonum*. Alio modo de commemoratione contritionis potest intelligi : et sic assignat rationem quare non vult a Deo puniri. *Quoniam sagittæ*. Sagittæ Dei verba Dei sunt : Isa. xlix : *Posuit me quasi sagittam electam*. Quando autem peccator audit verbi Dei, et infiguntur cordi ejus, tunc reponit in corde suo : et tamen eis non compungitur, et ex hoc est dignus furore : quia non est compunctus ex sermonibus Dei. Sed sicut dicit Gregorius : Frustra laborat extra lingua prædicatoris, si intus non operatur virtus Redemptoris. Et ideo oportet quod manus Dei infigat has sagittas usque ad intima ; et ideo dicit, *Confirmasti super me manum tuam*. *In carne mea* : Gal. v. *Caro concupiscit adversus spiritum etc.* Quando caro sanitatem habet, spiritus est infirmus : et e converso, scilicet quando spiritus est sanus et fortis, caro est infirma : quia totum enervatur quidquid ad carnem pertinet : Ps. cviii : *Caro mea immutata est propter oleum*. Effectus ergo verbi Dei immissi, vel infixi, est quod emarcet concupiscentiam carnis : Col. iii ; *Mortificate membra vestra etc.* Origenes dicit secundum primam expositionem, *A facie*, idest a consideratione iræ tuæ, quia per verba tua consideratur ira futuri judicii. Et ex hoc caro emarcet. *Et non est pax ossibus meis*. Hic ostendit interiorem miseriam, idest peccatum propter quod patitur tribulationem ; quasi dicat : Aufertur sanitas carnis præ consideratione iræ tuæ ; sed recognoscendo peccata mea, etiam spiritus concutitur ; unde dicit, *Non est pax ossibus meis*, idest spiritui meo : Isa. lvii : *Non est pax impiis, dicit Dominus*. Et hoc, *A facie peccatorum meorum*, idest præ multitudine et gravitate peccatorum non possum habere pacem mentis. Sed numquid habes tribulationem? Et dicit quod sic. Unde exposuit se habere. Et primo peccata ponit. Secundo defectum pacis. Tria sunt quæ exaggerant peccata : scilicet multitudo peccatorum, gravitas et reiteratio : quia si frequenter peccat, grave est. Dicit ergo quantum ad primum, *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum*. Modus loquendi est. Per iniquitates signatur multitudo peccatorum : quia sicut aqua hominem obruit, ita peccata submergunt hominem. Et hoc non facit aqua nisi quando tantum excrescit quod caput excedit. Quasi dicat : Sic multiplicatæ sunt quod super caput meum ascenderunt

Psalm. XVIII : *Infixus sum in limo profundi, et non est substantia.* II Paral ult. *Peccavi super numerum arenæ maris, et multiplicata sunt peccata mea.* Et dicit, *Super caput meum,* idest super mentem meam tractam in consensum peccati. Tripliciter se homo habet in peccato. Quandoque est tantum in concupiscentia, et mens resistit; et tunc non attingit caput. Quandoque consentit, sed ex passione; et tunc licet perveniat ad caput, non tamen supergreditur. Sed quando *lætantur quod male fecerint et exultant in rebus pessimis* (Prover. II,) tunc iniquitates supergrediuntur caput. Quantum ad secundum dicit : *Sicut onus grave gravatæ sunt super me.* Dicuntur autem gravare peccata, quia deprimunt more rei gravis. Quanto ergo homo deprimitur, tanto a Deo recedit. Zach. I : *Iniquitas sedet super talentum.* Isa I. *Populo gravi iniquitate.* Alia littera habet : *Sustulit in altum :* quia quandoque peccata gravia inducunt in contemptum, et superbit impius *cum pervenerit in profundum peccatorum.* (Prov. XVIII.) Quantum ad tertium dicit, propter recidivum : *Putruerunt et corruptæ sunt cicatrices meæ.* Cicatrix ex vulnere relinquitur : ita etiam quando quis peccavit, et dimissum est ei peccatum, sed adhuc est pronitas ad peccandum, est quasi cicatrix ex vulnere. Quandoque autem Deus sanat eam per satisfactionem et exercitium bonorum operum. Hier. XXX : *Obducam cicatricem tibi, et a vulneribus tuis sanabo te.* Quandoque autem non bene custodimus nos; et sicut per imperitiam medici, quandoque infirmitas generat intus putredinem, et corrumpit membrum, sic est in peccatore : quia quando non curatur peccatum per correctionem, sive per pœnitentiam, fit putredo interius, idest delectatio peccati præteriti; et consentit in aliud simile. Joel. I : *Computruerunt jumenta in stercore suo.* Ex hoc sequitur corruptio, quando peccatum procedit in actum. Vel corruptio est quando non solum in se sunt putrefacti, sed exhalant per infamiam ad alios, *A facie insipientiæ meæ.* Medicus quando curat, per insipientiam suam aliquando vulnus putrefit; sic ex insipientia hominis nescientis sibi bene cavere, patitur recidivum. Prover. XIV : *Errant qui operantur malum.*

3. *Miser,* Supra dixit Psalmista : *Non est pax ossibus meis;* et ostendit quæ sunt sua peccata, quia multa, gravia et reiterata : hic agit de pacis sublatione et circa hoc duo facit. Primo ponit inquietudinem contra pacem; secundo ponit remedium consolationis et spei, ibi *Domine, ante te.* Inquietudinem animi sui ostendit dupliciter. Primo quantum ad dejectionem cordis, quod pertinet ad commotionem concupiscibilis, ibi, *Tota die.* Circa primum duo facit. Primo proponit causam dejectionis; secundo ipsam dejectionem. Causa dejectionis est *Quia miser factus sum,* idest miseriam meam ego cognosco. Miseria opponitur felicitati; et ideo in contrariis consistit. Felicitas humana consistit in rebus mundi Psalm. CXLIII : *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt.* Felicitas vera consistit in hæsione ad Deum; et ideo sequitur : Immo *beatus populus cujus est Dominus Deus ejus.* Miser ergo est ex hoc quod a Deo avertitur per peccatum. Prov. XIV : *Miseros facit populos peccatum.* Iste ergo sciens se separatum a Deo per peccatum, reputat se miserum; et ex hoc dicitur animus ejus dejectus : unde dicit : *Incurvatus sum.* Hæc incurvatio potest referri ad depresionem animi, propter gravedinem peccati, quia peccata faciunt sicut grave onus, quod hominem incurvat, et facit terram respicere : ita peccata faciunt inferiora respicere, et non permittunt per affectum tendere ad superiora. Paral. XXXVI : *Incurvatus sum multo vinculo ferri.* Vel potest referri ad humilitatem; quasi dicat : Incurvatus sum propter humilitatem, quia cum [1] recognoscit homo peccatum suum, non sapit alta. Luc. XVIII : de Publicano, qui *nolebat oculos suos ad cælum levare.* Et hæc incurvatio non debet esse momentanea, sed in tota vita : unde dicit, *Usque in finem,* scilicet vitæ, quamdiu durat corruptio corporis Rom. VII : *Infelix ego, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Consequenter agit

[1] Al. : « non. »

de tristitia cordis; et facit tria. Primo proponit tristitiam; secundo tristitiæ causam; tertio magnitudinem tristitiæ. Dicit ergo: Non solum humiliatus sum contra superbiam, sed etiam sum *contristatus*, contra delectationem peccati; et hæc est tristitia bona. II Cor. VII: *Quæ enim secundum Deum tristitia est, bona est.* Et tangit duo circa tristitiam. Primo, quod oportet esse continuam: unde dicit. *Tota die.* Rom. IX: *Dolor continuus cordi meo.* Psal. IV: *Lavabo per singulas noctes lectum meum*, Jer. IX: *Et plorabo die ac nocte interfectos populi mei.* Augustinus: *Semper doleat, et de dolore gaudeat.* Secundo, quia est quædam tristitia absorbens, quæ in desperationem inducit. II Corinth. II: *Ne forte abundantiore tristitia absorbeatur qui ejusmodi est.* Quædam est aggravans; et hæc est accidia, quæ sic dejicit ut non permittat agere bonum. Sed tristitia pœnitentis non est sic, sed est cum spe, et exercitio bonorum operum: unde dicit, *Ingrediebar;* idest, in vita et bonis operibus proficiebam. Processus boni est ingressus, quia bona spituali ad quæ tendit bonus sunt interiora. Phil.: *Quæ retro sunt obliviscens* (idest bona temporalia, ad quæ tendunt peccatores, quæ [1] sunt exteriora) *ad ea quæ priora sunt extendens me ipsum.* Prov. IV: *Ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris non arctabuntur gressus tui. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus.* Hic ponitur causa tristitiæ. Secundum *Glossam,* exponitur quod per lumbos intelligitur anima. Et dicit, *Lumbi*, quia ibi est delectatio, *Et non est sanitas in carne mea;* ut ostendat se infirmum intus et extra. Sed melius exponitur aliter, quod affligitur per peccatum cum recognoscit miseriam suam. Miseria autem maxime recognoscitur in corruptione sensualitatis. Rom. VII: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Et subdit: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Quasi dicat: Ideo cognosco me miserum, et sum *contristatus, quia lumbi mei impleti sunt illusionibus.* Ad litteram, carnalis delectatio implet me illusionibus, quia diabolus utitur sensualitate nostra sicut instrumento, et ubi nos debiles conspicit, ibi impugnat nos. Prov. XIV: *Stultis illudit peccatum.* Istæ autem illusiones variarum rerum ex duplici causa proveniunt. Quandoque ex corruptione, quia caro semper quærit convenientia sibi, quantum est de se; et nisi spiritus retineat, oportet quod delectetur in eis; et impossibile est quod spiritus semper sit vigil; et ideo oportet quod illudatur. Quandoque proveniunt tales illusiones ex spiritu proprio, quando scilicet aliquis sæpe inserit in se tales cogitationes carnales: et hoc est veniale peccatum primo; demum si consentiat, fit mortale; et hoc recognoscit, non quasi ex carne, sed ex se: unde ait [2]: *Non est sanitas in carne mea.* Rom. VII: *Scio quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum.*

4. *Afflictus.* Hic ponit magnitudinem tristitiæ. Et primo ponit talem magnitudinem. Secundo ponit signum, ibi, *Rugiebam.* Duo posuit in tristitia. Primum, quod est contristatus. Secundum, quod est incurvatus. Per primum designat tristitiam, secundum vero dejectionem: et hæc duo habet repetere hic. Quantum ad hoc quod est incurvatus, dicit, *Humiliatus.* Quantum ad hoc quod est contristatus dicit, *Afflictus:* et de utroque nimis: et hoc propter magnitudinem mali quod incurrerat, quia peccatum est maximum malum. Et ideo affligitur multis doloribus. Item, propter amissionem magni boni: Jer. II: *Vide et scito quam malum est dereliquisse Dominum etc.* Item secundum Origenem propter immutationem status de statu gratiæ et virtutis in statum peccati. Boetius: Magnum infelicitatis genus est, fuisse felicem: Job. XXIX: *Quis mihi det, ut sim juxta menses pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat me?* Signum magnæ tristitiæ est rugitus: ideo dicit, *Rugiebam a gemitu cordis mei.* Rugitus dicitur esse vox bestiarum, scilicet leonis et ursi, propter vehementiam doloris vel famis. Unde rugitus et vehementia fletus: Job. III: *Quasi inundantis aquæ sic rugitus meus:*

[1] Al. deest.: « quæ. »

[2] Al.: « sed quia non etc. »

unde, *Rugiebam*, scilicet amarissime flebam. Sed contingit aliquando quod aliquis flet extra, non tamen ex animi commotione. Sed non sic ego fleo, immo a gemitu cordis mei procedit hic rugitus : Thren. I : *Multi gemitus mei, et cor meum mærens :* Isa. LIX : *Rugiemus quasi ursi omnes.*

5. *Domine ante te omne desiderium meum.* Hic ponitur remedium consolationis. Et primo ostendit quod in Deo solo est consolationis suæ remedium. Secundo ostendit, quod hoc est sibi necessarium, quia nihil in se habet de quo consoletur, ibi, *Cor meum :* Oseæ. XIII : *Perditio tua ex te Israel, tantummodo ex me auxilium tuum.* Est autem duplex tristitia. Quædam tristitia est inducens desperationem; et hæc tollit desiderium et gemitum, quia utrumque istorum fit in occulto : ideo desiderium et gemitus interior notum est Deo ; unde dicit, *Domine ante te omne desiderium meum.* Ante te approbatum est quod desidero, et ideo spe mihi dari per te : Prov. LXX : *Desiderium suum justis dabitur :* Ps. IX : *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.* Alio modo sic. *Ante te* idest tibi cognitum est, qui scrutaris corda : I Reg. XVI : *Deus intuetur cor :* Prov. XV : *Perditio et infernus coram Domino ; quanto magis corda filiorum hominum?* Alio modo sic, *Ante te etc.* Idest ad hoc est desiderium meum ut sim ante te : Ps. XLI : *Sitivit anima mea etc. Et gemitus meus a te non est absconditus*, idest tu approbas eum, vel tu cognoscis eum : Exod. III : *Videns vidi afflictionem populi mei etc.*

6. *Cor meum conturbatum est.* Hic ostendit necessitatem consolationis suæ esse adeo quia nihil est in eo de quo possit consolari. Tria sunt in homine, scilicet, intellectus, voluntas, et potentia executiva : intellectus dirigit, voluntas imperat, potentia exequitur : et hæc tria deficiunt in me. Quia, *Cor*, idest affectus, *conturbatum est*, idest commotum est tristitia et commotione : Ps. LIX : *Commovisti terram et conturbasti eam etc.* Vel conturbatum est præ solicitudine mundi. Item virtus executiva dereliquit me, quam habui ante peccatum. Vel loquitur ex persona humani generis. Virtus quam accepi in primo parente, ut non haberem corruptionem interiorem aut exteriorem, *Dereliquit me*, propter peccatum : Isa. L : *Non est in me virtus. Et lumen oculorum meorum*, idest ratio et mens mea, *non est mecum*, idest privantur lumine rationis, per quod vitant malum et faciunt bonum. Vel. *Lumen oculorum meorum*, idest Deus, non est mecum propter peccatum, quia *peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis.* Isa. LIX.

7. *Amici mei et proximi mei.* Supra Psalmista diligenter exposuit miseriam suam, quam a superiori et ab inferiori[1] patitur ; hic autem miseriam quam patitur ab æquali. Circa hoc duo facit. Primo ostendit quid patiatur ab hominibus. Secundo, qua de causa, ibi, *Inimici autem mei.* Circa primum tria facit. Primo præmittit mala quæ patitur ab hominibus. Secundo ostendit patientiam suam in illis, ibi, *Ego autem.* Tertio ostendit patientiæ causam, ibi, *Quoniam in te Domine.* Ostendit ergo se afflictum ab omni genere hominum : et pulchre, quia ostendit primo, se pati afflictionem ab amicis. Secundo ab inimicis, ibi, *Et vim faciebant.* Amici affligunt dupliciter : persequendo et derelinquendo : quia ex hoc ipso quod non juvant, affligunt. *Et qui juxta me.* Item amicorum est duplex genus. Quidam sunt soli amici et extranei. Quidam amici et cognati ; et ab utrisque dicit se affligi. Quantum ad primum dicit, *Amici mei.* Et potest intelligi, vel ex persona Christi, qui in hoc Psalmo quandoque loquitur pro se, quandoque pro membris ; vel ex persona pœnitentis. Si legatur ex persona Christi, manifestum est quod Judæi qui sunt proximi, fuerunt adversarii ei : unde dicit, *Adversum me appropinquaverunt et steterunt.* Vel ex persona pœnitentis : et tunc, Origenes : « Aliquis in sæculo est inter peccatores, et quamdiu est in peccatis ostendunt ei amicitiam ; sed quando deserit mundum et peccatum, tunc peccatores adversantur ei » : unde dicit, *Amici mei*, idest qui prius erant amici. Eccl. VI, 6 : *Est amicus qui convertitur ad inimicitiam.*

[1] Al. : « interiori. »

Et proximi, idest in carne conjuncti : Mich. VII : *Inimici hominis domestici ejus* : Jerem. XX : *Audivi contumelias multorum, et terrorem in circuitu. Adversum me appropinquaverunt et steterunt.* Contingit quod amicus quandoque adversatur in dicto vel facto alicui ; sed tamen tantam habet reverentiam ad amicitiam, quod non adversatur ei in facie. Et ideo[1] dicit quod non solum de longe steterunt, Sed *appropinquaverunt*, idest in faciem inimici contradixerunt. Quandoque etiam amicus facto commovetur contra eum, tamen non perseverant. Sed de istis dicit quod *Steterunt*, idest fuerunt mihi adversarii : Ps. II : *Astiterunt reges terræ etc. Et qui juxta me erant, de longe steterunt.* Hic ostendit quomodo est derelictus. Si exponitur de Christo, vere fuit derelictus : Matth. XXVI : *Relicto eo omnes fugerunt.* Item pœnitens derelinquitur, postquam est conversus ad Deum : unde, *Et qui juxta me erant*, idest amici familiaritate vel carne, *De longe steterunt :* Job. VI : *Ecce non est auxilium mihi in me, necessarii quoque mei recesserunt a me :* Ps. LXXXVII : *Elongasti a me amicum et proximum etc. Et vim faciebant, qui quærebant animam meam.* Et non solum est sic ab amicis afflictus, sed etiam ab inimicis. Est autem duplex genus inimicorum. Quidam sunt inimici capitales, et occidunt. Alii sunt qui non sunt capitales, quia non quærunt occidere : et de utrisque loquitur hic. De primis dicit, *Vim faciebant qui quærebant animam meam*, idest quærebant me occidere. Ad *litteram* dicitur de Christo quem Judæi quærebant occidere : unde, *Vim faciebant*, idest violentiam inferebant : Prov. XXII : *Ne inferas violentiam pauperi, quia pauper est.* Hieronymus, *Ut vim facerent.* Vel, *Quærebant*, scilicet dæmones, seu amici, qui volebant me inducere in malum postquam conversus sum ad Deum, *Et vim faciebant* mihi. De secundo dicit, *Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates*, idest mendacium contra me dixerunt. Ita accidit de Judæis contra Christum ; qui mendacium loquentes dicebant, Luc. XXIII : *Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Cæsari.* Item. XXII : *Dolos tota die meditabantur, ut caperent eum in sermone* Matth. XXII. Item hoc accidit cuilibet pœnitenti : quia aliquis pœnitens, ut Origenes dicit, confitetur peccatum suum, et si necesse fuerit, agit publicam pœnitentiam : et deridetur ab aliis qui perseverant in peccato : Job. XII : *Deridetur justi simplicitas, et dicunt multa vana et falsa contra eum :* Psal. XI : *Vana locuti sunt unusquisque.* Et etiam insidiantur, si inveniant aliquid unde confundant eum : Prov. XXIV : *Ne insidieris, et ne quæras impietatem in domo justi.*

8. *Ego autem tamquam surdus.* Hic ostendit patientiam a se exhibitam. Et primo ponit patientiam ; secundo patientiæ effectum, ibi, *Et factus sum sicut homo.* Homines quando affliguntur, nisi patienter portent, primo commoventur in animo, deinde deordinantur in verbis. Sed remedium quod non commoveatur in animo est, quod sit sicut surdus non audiens verba iniqua. Et ideo dicit, *Ego autem tamquam surdus non audiens*, idest audire me fingebam : Eccl. I : *Usque ad tempus sustinebit patiens.* Item ibidem. XXVIII : *Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam.* Et remedium quod non deordinetur in verbo est, quod sit sicut mutus : Ps. XXXVIII : *Obmutui et humiliatus sum etc.* Unde dicit, *Et sicut mutus non aperiens os suum.* Et hoc maxime fecit Christus, ut dicitur Matth. XXVII : *Et non respondit ei verbum, ita ut miraretur præses vehementer :* Isa. LIII : *Tamquam ovis ad occisionem ducetur etc.* Sic etiam facere debent viri justi : Ps. XXXVIII : *Posui ori meo custodiam, dum consisteret peccator adversum me. Et factus sum sicut homo non audiens.* Hic ponitur effectus patientiæ ; sed hoc est contra opinionem malorum, qui hoc imputant ignaviæ, non virtuti. Et dicit, *Factus sum*, scilicet opinione, *sicut homo non audiens*, et non virtuosus. Unde de Christo dicitur *Mihi non loqueris*, Joan. XIX : *Et non habens in ore suo redargutiones*, idest ac si non sit sapiens ad respondendum. Unde de Christo dicitur Luc. XXIII,

[1] Al. deest : « ideo. »

quod illusit ei et despexit eum Herodes.

9. *Quoniam in te Domine speravi.* Hic ponitur causa patientiæ, quæ est triplex. Ex parte Dei, ex parte inimicorum, et ex parte sui. Et ex parte Dei causa patientiæ est, quod tota causa relinquitur Deo. *Mihi vindictam, et ego retribuam*, Hebr. x : Et ideo dicit, *Ego autem in te speravi Domine;* quasi dicat, In te est causa mea : Hier. xvii : *Spes mea tu.* Et quid speras de Deo? *Dixi, tu exaudies me Domine, Deus meus.* Origenes : Quandoque homo orat Deum, et non exauditur, quia ipse non audit eum præcipientem : Prov. xxviii : *Qui declinat aures ne audiat legem, oratio ejus fiet execrabilis;* sed qui obedit Deo et legi, tunc exauditur : Jac. ult. *Multum valet deprecatio justi assidua.* Deus autem maxime præcepsit patientiam : Matth. v : *Si quis te percusserit in una maxilla etc.* Et ideo illi exaudiuntur a Deo, qui noverunt pro inimicis orare, ut Ecclesia facit ; unde dicit Jer. xiii : *Si steterint Moyses et Samuel coram me etc.* quia isti in veteri testamento oraverunt pro inimicis, *non est anima mea ad populum istum,* idest non exaudiam eos pro populo isto ; quasi dicat : ideo quia [1] patienter sustineo, tu exaudies me.

10. *Quia.* Supra posuit Psalmista mala quæ passus est ab hominibus ; et ostendit etiam patientiam suam, assignavitque unam rationem patientiæ ex parte Dei ; hic autem assignat rationem patientiæ ex parte inimicorum. Contingit aliquando ex Dei misericordia, quod qui patitur tribulationem aliquam, sustinet mala quæ ab aliis inferuntur, ut pacem cum inimicis habeat : Prov. xvi : *Cum placuerint Domino viæ ejus, inimicos ejus convertet ad pacem :* Job. v : *Bestiæ terræ pacificæ erunt tibi.* Et hoc etiam naturale est : quia nullus est ita sævus sive crudelis, quod quando videt aliquem humiliatum, affligat eum ulterius. Canis etiam non mordet hominem jacentem. Quando ergo aliquis resistit inimico, concitat inimicum ad nocendum sibi, et Deus non juvat : Psal. vii : *Si reddidi retribuentibus mihi mala etc.* Et ideo assignat hic rationem patientiæ, quæ est ne veniat in manibus eorum : et circa hoc duo facit. Primo commemorat de hostibus gaudium corporis. Secundo insultationem eorum. Dicit ergo, *Dixi, ne quando supergaudeant mihi inimici mei :* si nollet me defendere Deus, non intueretur me, et sic superarent me hostes et gauderent. Quantum ad secundum dicit, *Et dum commoventur pedes mei.* Hieronymus habet, *Deficio :* littera nostra habet, *Super me magna locuti sunt.* Et dum labuntur pedes mei etc., *Loquentur.* Si intelligatur de præterito, sic est sensus, *Dixi ne quando etc.* Potest hoc referri ad experimentum ; quasi dicat : expertus sum, quod gauderent. Sed si laberentur pedes mei etc. Quidam corruunt ; quidam labuntur, sed non corruunt : quidam sunt infirmi. Mali quandoque contra aliquem religiosum insultant, et maxime loquuntur super ipsum. I Reg. ii : *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.* Ps. xi : *Disperdat Dominus universa labia dolosa.* Tertia est ratio ex parte sui, scilicet ex parte patientis. Primo proponit promptitudinem animi. Secundo causam. Dicit ergo, *Quoniam ego in flagella paratus sum.* Nullus est impatiens nisi de eo quod invitus sustinet. Quando igitur est paratus ad sustinendum, non est impatiens. Consideranda sunt duo genera hominum. Quidam sunt qui hic non flagellantur, sed reservantur æterno igni. Ps. lxxii : *In labore hominum non sunt etc.*, scilicet hic non corripiuntur. Alii sunt qui flagellantur in hoc mundo, quia Deus corripit eos ut filios : Heb. xii : *Flagellat omnem filium quem recipit.* Gregorius : Signum æternæ reprobationis est, quando Deus nullum flagellum dat homini in mundo. Sic et Ambrosius noluit hospitari in domo illius, qui semper fuerat in prosperitate. Et ideo dicit, *Quoniam ego in flagella paratus sum.* Primo ponit dolorem. Secundo doloris causam. Est autem consuetudo, quod quando aliquis patitur gravem dolorem, sustinet alium dolorem, ut liberetur ab alio graviori : sicut quando homo sustinet extractionem dentis, ut liberetur a

[1] Al. : « quia si. »

dolore dentium. Et ideo dicit, *Sum paratus ad flagella*, quia habeo alium dolorem quem volo curare. Et ideo dicit, *Dolor meus*, scilicet de peccatis. *In conspectu meo semper :* Rom. IX : *Dolor continuus cordi meo :* Thre. I : *O vos omnes qui transitis per viam etc.* Et hic dolor est major omni dolore : non quidem sensu, sed secundum rei veritatem. Augustinus dicit quod omnes afflictiones animæ causantur ex amore : homo delectatur in eo quod amat, et timet contrarium ejus quod amat, et dolet similiter. Ergo quanto major est amor, tanto est major dolor de contrario. Sed minima caritas est maximus amor. Ergo dolor de peccato est maximus ; sed non magis sentitur, quia appetitus sensitivus non movetur nisi ex apprehensione sensibilium, nisi per redundantiam rationis. Et inde est quod homo plus sentit dolorem de aliquibus aliis rebus quam de peccato : tamen secundum rationem plus vellet sustinere eum quam dolorem de peccato. Causa hujus doloris magni[1] est peccatum ; et ideo dicit.

11. *Quoniam iniquitatem.* Quasi dicat : Ideo doleo, quia peccatum meum considero, et intantum ut aliis manifestem. Unde, *Ego annuntiabo*, idest aliis manifestabo, in quo maximum remedium sentio, quod maxime fit in confessione, quæ lætificat confitentem : Prov. XXVIII : *Qui abscondit scelera sua etc.* Jac. ult : *Confitemini alterutrum etc.* Secundo ponitur peccati satisfactio contra illos, qui sic confitentur ut non satisfaciant : Isa. XXXVIII : *Recogitabo tibi omnes annos meos etc.* Job. XXIII : *Considerans eum timore sollicitor.* Et ponuntur hic tres partes pœnitentiæ. *Dolor* refertur ad contritionem. *Iniquitatem meam etc.*, ad confessionem. *Cogitabo*, idest satisfaciam, *pro peccato meo*, ad satisfactionem. *Inimici autem mei vivunt etc.* Hic ponitur ratio misericordiæ, scilicet prosperitas inimicorum ; et ponit causam quantum ad tria. Primo quantum ad cordis stabilitatem, ibi, *Vivunt.* Secundo quantum ad potestatis magnitudinem, ibi, *Et confortati sunt.* Tertio quantum ad multitudinem, ibi, *Et multiplicati sunt.* Dicit ergo, *Inimici mei vivunt.* Et continuat. Sic Origenes : Pœnitens aliquando si dimitteretur in pace cogitaret de peccato in pœnitentia ; sed tot tribulationes contra eum insurgunt, quod videtur sibi quod debeat se defendere : tamen iste dicit quod licet vivant et prosperentur inimici mei, non tamen dimitto dolorem de peccatis : non enim debet homo resilire a pœnitentia. Christus multos habuit inimicos, et habet : Psal. CXIX : *Odio habuerunt me gratis.* Et Deus habet inimicos : Joan. XV : *Odio habuerunt me et Patrem meum.* Et alii justi multos habent inimicos qui non vivunt sine flagello. *Et confortati sunt*, idest habent magnam potestatem, idest sunt nimis potentes, *et multiplicati sunt qui oderunt me inique*, idest injuste, quia persequuntur me propter justitiam quam sequebar. *Qui retribuunt mala pro bonis.* Est autem quadruplex retributio. Una est, quæ retribuit bonum pro bono[2] ; alia quæ retribuit malum pro malo : et istæ sunt communes bonis et malis, quia etiam bonus malum pœnæ pro malo culpæ tribuit : alia est, quæ retribuit bona pro malis : et hæc est proprie bonorum : quarta est, quæ retribuit malum pro bono, et hæc est inimicorum. Jer. XVIII : *Numquid redditur pro bono malum? Detrahebant mihi :* Rom. I : *Detractores Deo odibiles.* Triplex est detractio : quarum una est mala, quando detrahit homo homini de peccato, etiam si peccata sint occulta, quia non sunt occulta publicanda[3] per modum detractionis. Alia est pejor quando detrahit de falso. Pessima, quando detrahit non homini, sed virtuti : videlicet si dicas castitatem malam esse. Et sic est in proposito, quia *Sequebar bonitatem, detrahebant mihi* : Isa. V : *Væ qui dicunt malum bonum et bonum malum :* Dan VI : *Non invenerunt occasionem Danieli nisi in lege. Glossa :* Felix conscientia, cui non potest imponi nisi quod servat legem Dei sui.

12. *Ne derelinquas me Domine.* Hic ponitur oratio : et petit removeri quod timet, et petit sibi præstari quod amat, ibi, *Intende in adjutorium meum.* Hic petit

[1] Al. magis. »

[2] Al. : « malo. »

[3] Al. : « quia si sint occulta, non sunt publicanda. »

non amoveri, scilicet præsentiam Dei ; unde dicit, *Ne derelinquas me, Domine Deus meus*, scilicet in tribulatione : Psalm. xc : *Cum ipso sum in tribulatione :* Deuter. xxxi : *Dominus Deus tuus est, non dimittet te*. Et si ad modicum videaris me derelinquere, tamen omnino, *Ne discesseris a me*, quia timeo quod per me non possim subsistere : Isaiæ. liv : *Misericordia mea non recedet a te. Intende in adjutorium meum*, idest adjuva me ut proficiam. Et nota quod istum versiculum dicit Ecclesia in principio omnium horarum, quia versiculus iste valet contra omnes tentationes. Unde cum incipimus orare, diabolus tentat nos : propter quod petit auxilium : ideo dicit, *Intende*, quia tu es Deus dator et conservator salutis meæ : Psalm. cxliii : *Qui das salutem regibus etc.*

PSALMUS CANTICI XXXVIII

1. *In finem pro Idithum*

Dixi, custodiam vias meas : ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me. Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis ; et dolor meus renovatus est. Concaluit cor meum intra me : et in meditatione mea exardescet ignis.

2. Locutus sum in lingua mea, Notum fac mihi, Domine, finem meum. Et numerum dierum meorum quis est : ut sciam quid desit mihi.

3. Ecce mensurabiles posuisti dies meos : et substantia mea tanquam nihilum ante te.

4. Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens.

5. Verumtamen in imagine pertransit homo : sed et frustra conturbatur. Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea.

6. Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus? et substantia mea apud te est.

7. Ab omnibus iniquitatibus meis erue me : opprobrium insipienti dedisti me. Obmutui, et non aperui os meum ; quoniam tu fecisti, amove a me plagas tuas. A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus : propter iniquitatem corripuisti hominem. Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus : verumtamen vane conturbatur omnis homo.

8. Exaudi orationem meam Domine, et deprecationem meam : auribus percipe lacrymas meas. Ne sileas, quoniam advena ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei. Remitte mihi ut refrigerer priusquam abeam, et amplius non ero.

1. Psalmista[1] confessus est se passum afflictionem suam pro peccato suo : hic autem promittit cautelam in posterum. Titulus talis est, *In finem canticus David pro Idithum*. Et hoc non est novum, licet sit novus Titulus : quia ut habetur in historia I Paral. xv, quando David arcam fœderis quæ fuerat capta a Philistæis reduxit, quatuor millia cantorum instituit, qui Psalmos canerent ; quos posuit intus, quos Asaph, Itamar, et Idithum vocavit, et hic ponitur in titulo. Et sicut Origenes dicit, hæc consuetudo erat[2] etiam apud Græcos, quod si aliquando aliqui poetæ erant qui carmina recitabant in populo, si non erant ab ipsis recitantibus facta, sed ab aliis, victoria non dabatur recitatori, sed poetæ. Sic etiam fit de Psalmis ; nam omnes Psalmos fecit David, et quosdam ipse cantavit coram arca, ut habetur II Reg. vi : quosdam dabat aliis cantandos : et ideo illi quibus dabantur, erant quasi cantores, et eis intitulantur : tum propter dignitatem, quia fuerunt prophetæ, tum propter mysterium. Unde hoc competit mysterio Idithum, quod interpretatur intus vir sciens, vel transiliens ; et signat transilientem vanitatem mundi, de qua multum in hoc Psalmo agitur. Dividitur ergo Psalmus iste in partes duas. In prima ponit cautelam quam habet ad evadendum pericula. In secunda ostendit necessitatem cautelæ, ibi, *Ecce mensurabiles*. Circa primum duo facit. Primo præmittit cautelam. Secundo ostendit periculum ex ea incidens, ibi, *Obmutui*. Circa primum duo facit. Primo præmittit cautelam. Secundo ponit rationem cautelæ, ibi, *Posui ori meo*. In cautela consideranda sunt tria : scilicet cavendi propositum : unde ait, *Dixi*, idest cum deliberatione in corde meo statui et proposui : Eccl. ii : *Dixi in corde meo*,

[1] Al. : « Psalmographus. »

[2] Al. : « est. »

vadam et affluam deliciis. Secundo considerandum est quid proponat : quia, *Custodiam vias meas*, idest processus meos. Et debet homo custodire vias Dei ut imitetur : Job xxiii : *Vestigia ejus secutus est pes meus. Viam ejus custodivi, et non declinavi ex ea.* Item debet custodire vias suas ne erret : Deut. iv : *Custodite vias vestras et studia vestra.* Tertio considerandus est fructus qui ex hoc sequitur : *Ut non delinquam in lingua mea.* Homo debet diligenter se custodire ab omnibus peccatis, et præcipue a peccato linguæ, quia faciliter in eis prolabitur : lingua enim est mobilis, et de facili prorumpit in malum. Vel alia[1] ratio est, quia lingua est immediatum organum ad interiorem conceptum cordis explicandum. Unde quam cito verbum est in corde, est in lingua ; et ideo oportet diligenter custodiri. Consequenter ponitur ratio hujus custodiæ, *Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator adversum me ;* quasi dicat : Hæc est ratio quare sic custodio vias meas, quia semper adversarius est contra me. Alibi dictum est, quod homo ponat custodiam cordi : Prov. iv : *Omni custodia serva cor tuum ;* hic dicit quod ponat custodiam ori, quod non claudatur totaliter, sed debet custodiri, idest servari a malis verbis quantum ad tempus, et quantum ad ea quæ dicit : Eccl. viii : *Omni negotio tempus est, et opportunitas.* Et quare posui ore meo custodiam? *Cum consisteret peccator adversum me.* Hoc exponitur tripliciter. Unus sensus est : *Adversum me*, ad insidiandum ; et tunc magis necessaria est cautela : Eccl. v : *Si est tibi intellectus, responde proximo : sin autem, sit manus tua super os tuum* ; Matth. xxii : *Ut caperent eum in sermone.* Secundus sensus est : *Adversum me*, ad injuriandum vel impugnandum : quia etiam tunc cum impugnat, debes tibi cavere, quia ibi est virtus : I Petri ii : *Cum malediceretur, non maledicebat.* Tertius sensus est, *Adversum me*, idest in conspectu meo, ut instruatur : et tunc necessaria est cautela ne omnia omnibus proferat. Quædam enim sunt proferenda justis, quæ non sunt dicenda peccatoribus : I Cor. iii : *Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus;* Matthæi vii : *Nolite sanctum dare canibus ;* quasi dicat : Posui custodiam ne secreta doctrinæ propalarem peccatoribus. *Obmutui.* Hic ponit periculum cautelæ in quod posset incidere ; propter quod dicit : Videns peccatores impugnantes contra me, proposui omnino tacere ; unde dicit, *Obmutui*, idest penitus tacui. Sed quandoque contingit quod propter cautelam aliquis indiscrete tacet aliquando : et aliquando aliquis tacet exterius, et turbatur interius. Eccl. xxxiii : *Præcordia fatui quasi rota præcurrens.* Sed iste non turbatur interius ; ideo dicit, *Humiliatus sum*, scilicet intus, sed periculum est : quia dum volui tacere a malis, *Silui etiam a bonis :* vel a bonis verbis, quæ non dixi : vel a bonis hominibus, quibus nolui loqui. Eph. iv : *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei etc.* Unde sequitur : *Et dolor meus renovatus est ;* quasi dicat : Prius dolui de indiscreta locutione, modo doleo de indiscreta taciturnitate, quasi dicat : Innovavit me dolor. Sed adhibetur remedium internæ charitatis ; et ideo dicit : *Concaluit cor meum intra me,* idest concitatus est calor charitatis in corde meo. Prov. vi : *Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta ejus non ardeant?* Sic impossibile est quod homo abscondat verba Dei, cum inflammatur cor charitate. Psal. cxviii : *Ignitum eloquium tuum etc.* Causa autem hujus concitationis est meditatio de divinis ; unde dicit : *Et in meditatione mea exardescet ignis.* Nihil amatur nisi bonum et pulchrum. Unde in exterioribus amoribus visio corporalis est causa amoris. Et ideo si vis accedere ad spiritualia, oportet quod accendatur cor tuum amore Dei. Effectus concitationis est, quia qui proposuit tacere, movetur ad loquendum ; unde dicit, *Locutus sum.* Act. ii : *Repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui.* Gregorius : Spiritus quos replet, ardentes pariter et loquentes facit. Job iv : *Conceptum sermonem quis retinere*

[1] Al. deest : « alia. »

potest? Simile dicitur Hier. xx : *Factus est sermo Domini etc, Et dixi: Non loquar ultra etc.*, et sequitur, et factus est in corde meo quasi ignis. Vel exponitur secundum *Glossam*, *Obsurdui*, idest factus sum surdus. Deus non dat gratiam homini nisi utatur illa ; et ideo quando quis per negligentiam gratia sibi data non utitur, Deus aufert ei, ut patet de talento. Luc. xix : *Auferte ab eo mnam, et date ei qui decem mnas habet.* Et ideo dicit, *Obsurdui et humiliatus sum*, idest dejectus ; et tunc non sonat in virtutem, sed delictum : et ideo dicit, *Concaluit cor meum* præ sollicitudine. Origenes exponit aliter : *Dixi, custodiam vias meas.* Punctus. *Ut non delinquam in lingua mea, posui ori meo custodiam.* Et post, *Dum consisteret peccator adversum me, obmutui.* Est autem triplex genus hominum. Quidam in tribulationibus positi maledicunt persequentibus se ; quidam benedicunt ; quidam sunt medii, qui saltem perveniunt ad hoc quod tacent. Ita evasit gradum primum, quia posuit ori suo custodiam, et non maledicebat. Sed quia obmutuit, et non benedicebat, evasit secundum gradum, quia sentiebat dolorem, et æstuabat intra præ indignatione etc.

2. Hic convertit se ad Deum, et exardescit. *Locutus sum in lingua mea : notum fac mihi, Domine, finem meum et numerum dierum meorum.* Ponitur hic duplex petitio. Prima, ibi, *Notum fac mihi Domine finem meum.* Finis accipitur hic Christus. Rom. x : *Finis legis Christus. Et dicit, Domine notifica mihi Christum.* Alia petitio est, ibi, *Notum fac mihi numerum dierum meorum*, idest volo considerare qualis sit vita præsens, ut possim eam comparare ad finem illum : quia isti dies sunt mali, pauci et imperfecti ; illi autem sunt perfectissimi : et tunc scitur quod, *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*, ut dicitur Rom. viii. Et sic, *Sciam quid desit mihi*, idest quomodo sum imperfectus ad illam vitam. Origenes dicit, quod finis sumitur hic pro perfectione. Qualibet enim ars habet finem quem intendit, qui est perfectio ejus ; et sic dicit, *Notum fac mihi finem meum*, idest quæ sit summa perfectionis[1] via, in qua vis me ambulare. Psalm. cxviii : *Omnis consummationis vidi finem. Et numerum dierum meorum :* idest opera mea, quæ sunt dies ; quasi dicat : Fac me recte judicare opera mea quantum valent. Et hoc, *Ut sciam quid desit mihi*, scilicet a perfectione. Vel potest exponi simpliciter de fine vitæ : quia, sicut dicitur Eccl. vii, *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua. Et numerum dierum meorum etc.*, idest quantum vivam, ut præparem me ad pœnitentiam.

3 *Ecce mensurabiles posuisti.* Supra memoravit Psalmista cautelam exhibitam per silentium, periculum ex silentio imminens, et remedium, quo periculo subvenitur ; hic autem ostendit necessitatem cautelæ prædictæ, quæ sumitur ex miseria præsentis vitæ : et circa hoc duo facit. Primo describit præsentis vitæ miseriam. Secundo contra eam petit remedium ibi, *Et nunc quæ est.* Circa primum duo facit. Primo describit miseriam hujus vitæ quantum ad ipsam vitam. Secundo quantum ad vitæ occupationem, ibi, *Verumtamen in imagine.* Circa primum duo facit. Primo describit miseriam hanc quantum ad vitam. Secundo rationem assignat, ibi, *Verumtamen universa.* Miseriam hujus vitæ ostendit quantum ad ejus brevitatem, et quantum ad ejus debilitatem. Quantum ad primum dicit, Domine petivi, ut annuntiares mihi numerum dierum meorum. Sed[2] numquid sunt numerabiles dies mei? ita, quia, *Ecce mensurabiles posuisti dies meos.* Homo est sic conditus, quod si nunquam peccasset, non moreretur, et ita dies ejus non mensurarentur ; sed peccando moritur, et sic numerari possunt. Job. xiv : *Breves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud t est.* Sed esto quod vita esset brevis, et posset[3] esse ita pretiosa quod multum reputanda esset : tamen hoc nihil est : quia substantia mea et natura mea et vita mea tanquam nihilum

[1] Al. : « vita. »
[2] Al. : « sed et. »
[3] Al. : « brevis, posset. »

ante te est, idest in comparatione tui: licet aliquid videatur esse in comparatione creaturarum infirmarum. Isa. XL: *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo.* Potest autem dici sic: *Substantia mea*, idest dum considero illud quod est ante te, idest bona æterna, quæ dabis sanctis, substantiam meam nihil reputo. Vel sic: Qui considerant res hujus mundi ante te, idest oculo divino, nihil reputant eas.

4. *Verumtamen universa.* Hic assignat rationem secundum litteram. *Universa*, secundum litteram nostram, vel est nominativi casus singularis numeri, vel est unum nomin nativi casus neutri generis, et pluralis numeri. Si secundo modo, sic est sensus, *Verumtamen universa;* quasi dicat: Non est enim mirum si vita hominis est nihil ante te, quia, *Universa*, idest inferiora omnia sunt vanitas. Et ideo Hieronymus habet, *Omnia enim vanitas*, ut sit quasi ratio præcedentium. Eccl. I: *Omnia vanitas.* Et dicuntur vanitas, quia vanitas opponitur soliditati et stabilitati: omnia enim quæ sunt in mundo, sunt subjecta mutabilitati, et ideo sunt vana: et etiam inter ea, *Omnis homo vivens* est subjectus mutabilitati, et sic est vanitas. Rom. VIII; *Vanitati enim creatura,* idest homo, *subjecta est non volens.* Vel secundum litteram, *Universa,* si sit singularis numeri, sic est sensus, *Universa vanitas*, idest omnis vanitas, *est omnis homo vivens*, idest est in omni homine mundane vivente. Vanus dicitur homo ex hoc quod sequitur res mutabiles Jer. II: *Ambulaverunt post vanitates, et vani facti sunt.* Vel sic, *Omnis homo vivens,* idest carnaliter: est omnis, idest perfecta vanitas.

5. *Verumtamen in imagine.* Hic ostendit miseriam conditionis humanæ, quantum ad occupationem: et circa hoc tria facit. Primo ostendit quod aliquid sit in homine quod vanitati debet resistere. Secundo ostendit in generali vanitatem occupationis ejus, ibi, *Sed frustra.* Tertio ostendit hoc idem in speciali, ibi, *Thesaurizat.* Dicit ergo, *Omnis homo vanitas*; tamen aliquid est in homine fixum, quod semper manet in eo dum transit; et hoc est imago. Et potest hoc tripliciter exponi. Uno modo de imagine Dei, quæ est inquantum homo est præditus ratione. Gen. I: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Et hæc imago debet resistere vanitati: scilicet ratio, et debet eam, scilicet vanitatem, excludere. Et hoc est quod ait. Quamvis homo sit subjectus vanitati, semper tamen est præditus ratione. Sed quia non determinatur hic cujus sit imago, ideo nota hic duplicem imaginem: unam cælestis hominis, aliam vero hominis terreni. I Cor. XV: *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis.* Dico ergo quod omnis homo est vanitas; tamen omnis homo pertransit in aliquam imaginem, quia, vel per bona opera repræsentat in se imaginem hominis cœlestis, vel per mala imaginem terreni. Vel aliter. Imago importat similitudinem. Cursus autem vitæ istius dirigitur per aliquam cognitionem, quia affectus movetur secundum cognitum. Est autem duplex cognitio. Una, qua cognoscitur veritas: et hæc est certa. Alia est per verisimilitudinem: et hæc est quasi cognitio imaginis: quia non attingit ad ipsam veritatem, sed ad similitudinem veritatis. Si homo attingeret ad ipsam veritatem sicut est, non turbaretur, quia consideraret conditionem hujus vitæ, et quid erimus post hanc vitam; et sic non occuparetur in ista vita, sed ad ea quæ sunt in alia vita tenderet. Et ideo Hieronymus habet, Quantum ad imaginem pertransit homo, tantum turbatur, idest quantum deficit homo a vera cognitione veritatis, tantum turbatur per occupationem hujus vitæ, sive in bonis sive in malis. Luc. X: *Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima.* Quando ergo facit bona opera, tunc non turbatur frustra; sed quando non occupat se in bonis, tunc frustra turbatur: Isa. XLIX: *Vane consumpsi fortitudinem meam.* Et ponit exemplum de occupatione quæ conturbat homines, quæ est occupatio avaritiæ; hæc autem maxime conturbat homines. Concupiscentia autem ad horam occupat homines, similiter et ira. Sed, ut dicitur Eccl. V: *Avarus non impletur pecunia*: et ideo de eo ponit exemplum dicens, *Thesaurizat et ignorat cui congregabit ea*, idest con-

gregat thesauros superfluos in hac vita. Matth. vi : *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*, scilicet vane et frustra, quia ignoratis cui congregatis ea. Sibi non, quia Job xxvii : *Dives cum dormierit, nihil secum affert.* Ergo aliis, sed nescit cui; quia aliquando non congregat pueris, quia non remanent post eum : et si remanent, non tamen scit quales sint, quia aliquando sunt contra parentes.

6. *Et nunc quæ est expectatio mea etc.* Hic petit Dei auxilium contra miseriam. Et primo ponit fiduciam, ex qua oratio sua procedit. Secundo proponit orationem, ibi, *Ab omnibus iniquitatibus.* Tertio petit : eam exaudiri, ibi, *Exaudi.* qandoque homo est in miseria : et tunc aut confidit liberari per se, aut per alium. Si confidit liberari per se, non expectat alium, sed in seipsum[1] habet subsidium. Si per alium, tunc expectat, quia sperat per alium juvari. Sic est in ista miseria, quia breves dies sunt, et non confidit in se, sed dicit cum Job vi : *Ecce non est auxilium mihi in me*; sed expectat auxilium a Deo; unde dicit, *Quæ est expectatio mea? nonne Dominus;* quasi dicat : Solus potest me liberare, quia ipse solus est super omnem veritatem, qui solus est veritas. Isa. xxx : *Beati omnes qui expectant eum.* In expectatione etiam mora est; quasi dicat : Ego præstolabor. Habac. ii : *Si moram fecerit, expecta eum, et substantia mea apud te est.* Hic ponitur ratio fiduciæ, quam habet de Deo. Naturale est quod homo confidat de Deo apud quem collocat quod habet. Qui ergo totum quod habet, ponit in Deo, potest confidere de Deo. Et ideo dicit : *Substantia mea apud te est :* quasi dicat : Et si in me nihil sim; tamen quicquid spero me esse, et quicquid habeo, est in te : Hebr. x : *Cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam.* Matth. vi : *Thesaurizate vobis thesauros in cælo.* ii : Tim. i :*Scio cui credidi, et certus sum*, *Glossa* exponit de Christo, *Substantia mea apud te est*, idest tu Christe sumes de mea carne, quia *Factus est ex semine David secundum carnem*, Rom, i.

7. *Ab omnibus.* Supra Psalmista posuit fiduciam habitam de Deo, cum dixit, *Et nunc quæ est expectatio mea etc.*: hic autem proponit Deo suam petitionem : et circa hoc tria facit. Primo petit a Deo remotionem culpæ. Secundo petit remotionem pœnæ. Tertio assignat rationem conjunctionis harum petitionum. Secundo, ibi, *Amove.* Tertio, ibi, *Propter iniquitatem.* Circa primum duo facit. Primo petit petitionem. Secundo allegat meritum exauditionis, ibi, *Opprobrium.* Dicit ergo, *Ab omnibus iniquitatibus meis etc.* Ubi sciendum est quod hæc petitio commendabilis est propter rem petitam, quæ necessaria est, scilicet liberari a peccato. Job x : *Si iniquitatem quæ in manu tua est, abstuleris a te, et non permanserit in tabernaculo tuo, in justitia tunc levare poteris faciem absque macula.* Secundo, quia petit non meritis propriis, sed petit sibi dari a Deo. Isa. xliii : *Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me.* Tertio, quia petit ab omnibus liberari; quia impium est a Deo petere veniam de peccatis, a quo tota liberatio non speratur. Joan. vii : *Totum hominem sanum feci in sabbato :* unde dicit, *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me*, quasi, non peto liberari ab uno solo peccato, sed ab omnibus. Ezech. xxxvi *Mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Ps. xxiv : *Dimitte omnia peccata mea.* Meritum sumitur ex parte patientis. Tob. iii : *Omnia peccata hominum in tribulatione dimittis.* Et ideo primo ostendit quod sustinet; secundo ostendit patientiam quam habuit; tertio assignat causam. Dicit ergo, *Opprobrium insipienti dedisti me* : quod potest dupliciter intelligi. Uno modo, ut opprobrium sit pœna sibi inflicta a Deo : quia sicut proprium præmium virtuosi est honor, ita pœna peccati est opprobrium. Mal. ii : *Scandalizastis plurimos in lege.* Alio modo, quod Deus causaverit eam, idest patientiam, non opprobrium; sed causam opprobrii ex hoc, quod jam incipitur contemnere terrena, quod stulti et insipientes reputant opprobrium propter patientiam quam ago. Patientiam quam habuit,

[1] Al. : « seipso. »

ostendit cum dicit, *obmutui*. Signum patientiæ est, quod homo, cum verba opprobrii inferuntur ei, non reddit malum pro malo, sicut Christus, I Pet. II, *Cum malediceretur non maledicebat*. Et ideo dicit, *Obmutui et non aperui os meum*. Et potest ad duo referri. Uno modo, ut cum dicit, *Non aperui*, designet continuationem patientiæ : quia licet aliquis ad horam videatur patiens et taceat, postea impatiens factus loquitur valde. Isa. LIII : *Tanquam ovis ad occisionem ducetur, et tanquam agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum*. Ps. XXXVII : *Ego autem tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum :* quasi dicat : Habui patientiam. Vel, *obmutui*, ab opprobriis contra proximum, *et non aperui os meum*, contra Deum. Causa est, *Quoniam tu fecisti*. Et potest referri ab hoc quod dicitur, *opprobrium*. Causa quod sustineat patienter injurias, est quando cogitat quod divino judicio fit sibi hoc. Hoc fecit David cum dixit II Reg. XVI : *Dimitte eum ut maledicat*. Prov. III *Disciplinam Domini, fili mi, non dimittas, ne deficias cum ab eo corripieris*. Vel potest referri ad hoc quod dicit, *Obmutui quoniam tu fecisti*, scilicet patientiam. Secunda petitio sua est de amotione pœnæ. Et primo ponit petitionem : secundo rationem petitionis. Dicit, *Amove a me plagas tuas*, idest flagella tua : et potest dupliciter exponi. Vel de corporalibus flagellis : et hæc sunt exteriora, sicut flagella ceteræque adversitates, quibus homo punitur pro peccatis suis a Deo. Jerem. XXX : *Plaga inimici percussi te*. Ergo hæc flagella amove a me. Item sunt plagæ spirituales, idest interiores, sicut remorsus conscientiæ. Ps. XLIX : *Arguam te, et statuam contra faciem tuam*. Et has petit removeri. Secundum autem Origenem, causa hujus petitionis est a fortitudine. Flagellatio exterior multum utilis est inquantum patienter sustinetur ; sed quando non fertur patienter, sed homo deficit et desperat se, sunt nocivæ. II Cor. II *Consolemini eum ne abundantiori tristitia absorbeatur*. Et ideo timens hoc, petit removeri plagas, quia defecit a fortitudine, idest a violentia percussionis. Isa. VIII : *In forti manu erudivit me*. I Reg. V : *Fiebat manus Domini gravissima*. Deficit homo tripliciter in flagellis. Unus modus est communis bonis et malis : qui est corporalis. Psal. LXXXIX : *Et in ira tua defecimus*. Alius est impatientiæ ; et hic est malorum. Job. IV : *Nunc venit super te plaga et defecisti*. Alius modus est bonorum, quo quis deficit a se, et tendit in Deum. Ps. CXVIII : *Defecit in salutare tuum anima mea*. Et quolibet istorum modorum potest intelligi quod dicitur hic, quasi dicat : Ideo peto quod amoveas a me flagella tua, quia sum correptus quoad tertium modum defectionis : quia, *Ego defeci a fortitudine manus tuæ in increpationibus*. Vel quia despero, quoad secundum modum. Vel quia non possum sustinere, quoad primum modum. Nec est vis si dicatur, secundum aliam litteram. *In increpationibus ego defeci etc. Propter iniquitatem corripuisti hominem*. Hæc est ratio quare proponit duplicem petitionem : quia primo removetur causa, et postea removetur effectus. Culpa est causa plagarum : et ideo dicit, quod homo flagellatur propter peccata. Unde dicit, *Tu corripuisti*, idest flagellasti hominem, *Propter iniquitatem*, idest propter peccata sua. Et ideo primo petit removeri peccata, quia pœnæ futuræ sunt ad damnationem, sed pœnæ hujus vitæ ad purgationem, quantum est de se, et sunt ad correptionem. Psal. XXXI : *Multa flagella peccatoris. Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus*. Hic ponitur modus sive terminus correctionis, *tabescere*, idest desiccare. Potest ergo exponi corporaliter, quando refertur ad tribulationem corporalem ; quia humiditas et pinguedo corporalis desiccatur, et sic vita tabescit. Job XXXIII : *Tabescet caro ejus*. Item ibidem : *Consumpta est caro ejus a suppliciis*. Alio modo, ut referatur ad animam. In homine spiritualiter est duplex pinguedo. Una mala per delectationes corporales. Deut. XXXII : *Impinguatus est, dereliquit Deum factorem suum :* et ab hac pinguedine desiccare bonum est ; et hoc est quod dicit, *Tabescere fecisti*, idest desiccasti, *animam meam sicut araneam*, ab amore carnalium rerum : quia aranea est animal calidum,

et non est pingue, quia facit subtilissima fila ; ita anima separata a carnalibus delectationibus, inhæret per affectum rebus invisibilibus et facit operationes et affectiones invisibiles. II Cor. IV : *Non contemplantibus nobis quæ videntur etc.* Vel, *tabescere*, idest desiccare a pinguedine devotionis, sicut dicit Psal. LXII :[1] *Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea:* et hæc est mala desiccatio. Hoc fit, quia anima efficitur indevota et inhæret peccatis, et caret pinguedine devotionis sicut aranea. Item tela araneæ, est fragilis, ita cogitationes peccatorum sunt vanæ. Isa. LIX : *Telas araneæ*, idest inutilia et vana, *texerunt*, idest fecerunt. Item aranea tantum emittit de filis illis, quod moritur ; ita homines moriuntur spiritualiter propter peccata quæ faciunt. Jac. I : *Peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem.* Et legitur sic. Animam ejus existentem, sicut araneam, fecisti tabescere, idest desiccare bona siccitate. *Verumtamen vane conturbatur omnis homo.* Hic est defectus correptionis ; quia licet faciat sic tabescere, tamen multi manent in malitia sua, vel redeunt ad malum. Et quod aliqui non conturbantur vane, hoc non est inquantum sunt homines, sed inquantum sunt elevati a Deo a rebus terrenis ad considerationem cœlestium.

8. *Exaudi orationem meam Domine, et deprecationem etc.* Hic petit suam petitionem admitti : ubi petit ut exaudiatur. Et ponit tria, quæ faciunt acceptam petitionem Deo. Primum est elevatio mentis in Deum : et hæc est oratio, quæ est ascensus mentis in Deum : unde dicit, *Exaudi orationem meam Domine.* Psal. LXVIII : *Ego vero orationem meam ad te Domine.* Secundum est continuatio petendi : et hoc cum dicit, *Et deprecationem meam.* Jac. ult.: *Multum valet deprecatio justi assidua.* Tertium est lacrymarum multitudo : et hoc ostendit cum dicit, *Auribus percipe lacrymas meas. Ne sileas.* Hic ponitur signum exauditionis : unde petit quod Deus non sileat. Dicitur autem aliquando Deus silere, quantum ad malos, quando eos non punit ; sicut dicitur Isa. XLVII : *Tacui, semper silui, patiens fui etc. Ne sileas*, idest ne taceas a punitione. Item aliquando silet non consolando bonos : et sic dicit, *Ne sileas*, animæ meæ : sed *dic animæ meæ : Salus tua ego sum.* Ps. XXXIV : Et hoc facit Deus in vita ista, cum dicit peccatori : *Remittuntur tibi peccata tua.* Luc. V. Et etiam in futuro, quando dicet, *Venite benedicti Patris mei etc.* Matth. XXV. Hieronymus habet : *Ad lacrymas meas non obsurdescas*, et continuatur cum præcedentibus. *Quoniam advena ego sum apud te.* Hic assignat rationem suæ petitionis; quasi dicat : hoc præcepit Deus, Exod. XXII, scilicet quod exaudiantur advenæ. Et quia ego sum advena ; justum est quod exaudias me. Ego dimisi mundum, et ad te confugi, et sum apud te sicut advena, quia in mundo isto non habeo mansionem manentem, sed sum sicut peregrinus tendens alibi, scilicet ad patriam vitæ æternæ. *Sicut omnes patres mei*, fuerunt. Multi enim sunt advenæ in mundo isto non habentes affectum ad res mundanas. *Sicut omnes patres mei*, scilicet sancti qui peregrini fuerunt, ut Apostolus dicit II Cor. V : *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus.* I Tim. VI : *Remitte mihi.* Hic petit accelerationem exauditionis; quasi dicat: Celeriter fiat quod peto. Et primo ponit effectum petitionis : secundo tempus determinat ; unde dicit, *Remitte mihi*, scilicet peccata. quia (Ps. XXXI), *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.* Et hoc ut hic, *refrigerer*, scilicet a peccato, sive a pœna quam malignus intendit. Sap. IV : *Justus autem si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit.* Et hoc facias, scilicet quod remittas mihi, *Priusquam abeam*, idest antequam recedam ab hoc mundo : quia ibi non est remissio. Job X : *Antequam vadam et non revertar ad terram tenebrosam etc. Et amplius non ero.* Hoc potest dupliciter intelligi. Uno modo sic, *Remitte etc.*, quia postquam abiero, non ero in statu ubi possunt peccata dimitti. Job. VII : *Non revertetur oculus meus ut videat bona*, scilicet præsentia. Alio

[1] Al. : « Sicut Psalmista dicit LXII. »

modo sic, *Remitte etc.*, quia si abeam ex hoc mundo nisi remiseris peccata, non ero in bono esse amplius. Job xviii : *Habitent in tabernaculo ejus socii ejus, qui non sunt.*

PSALMUS DAVID XXXIX

1. *In finem.*

Expectans expectavi Dominum, et intendit mihi. Et exaudivit preces meas, et eduxit me de lacu miseriæ et de luto fæcis. Et statuit super petram pedes meos, et direxit gressus meos. Et immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro.

2. Videbunt multi et timebunt, et sperabunt in Domino. Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus : et non respexit in vanitates et insanias falsas.

3. Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua ; et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi. Annuntiavi et locutus sum ; multiplicati sunt super numerum.

4. Sacrificium et oblationem noluisti : aures autem perfecisti mihi. Holocaustum et pro peccato non postulasti : tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam. Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei.

5. Annuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna : ecce labia mea non prohibebo, Domine tu scisti. Justitiam tuam non abscondi in corde meo : veritatem tuam et salutare tuum dixi : Non abscondi misericordiam tuam et veritatem tuam a concilio multo.

6. Tu autem, Domine, ne longe facias miserationes tuas a me : misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me. Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus : comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem. Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me.

7. Complaceat tibi, Domine, ut eruas me : Domine, ad adjuvandum me respice. Confundantur et revereantur simul qui quærunt animam meam ut auferant eam. Avertantur retrorsum et revereantur qui volunt mihi mala. Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi : Euge, euge. Exultent et lætentur super te omnes quærentes te : et dicant semper, Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuum.

8. Ego autem mendicus sum et pauper : Dominus sollicitus est mei. Adjutor meus et protector meus tu es : Deus meus, ne tardaveris.

1. Psalmista in Psalmis præcedentibus invocavit divinum auxilium contra malitiam malorum, et ostendit propositum suæ cautelæ ; hic autem agit de fiducia divini auxilii ; et circa hoc duo facit. Primo describit ipsam fiduciam, secundo agit de misericordia quæ est causa fiduciæ, ibi, Ps. xl : *Beatus qui intelligit.* Circa primum duo facit. Primo commemorat fiduciam quia habet de Deo, continuando se ad præterita ; secundo petendo futura, ibi, *Tu autem, Domine.* Circa primum duo facit. Primo commemorat fiduciam, quam habet de Deo, recitando præterita beneficia ; secundo ostendit misericordiam Dei per quam benefacit, ibi, *Multa fecisti* Psalmus iste mystice agit de mutatione veteris testamenti in novum. Titulus, *In finem Psalmus David.* In aliis Psalmis finis accipitur pro Christo. Rom. x : *Finis legis Christus.* Hic finis accipitur pro novo testamento, quod est finis veteris. I Tim. i : *Finis præcepti est caritas.* Circa primam partem tria commemorat. Primo efficaciam fiduciæ in generali. Secundo tangit eam in speciali, ibi, *Statuit.* Tertio ostendit hanc esse in aliis ibi, *Videbunt.* Circa primum duo facit. Primo tangit fiduciam, ostendens eam efficacem. Secundo fiduciæ signum. Dicit ergo, *Expectans.* Hæc littera intelligitur quod David in persona sua multoties expectavit divinum auxilium. Sed quia loquitur in persona Ecclesiæ, melius est ut de humano genere expectante gratiam novi testamenti accipiatur. Et dicit, *Expectans. expectavi Dominum,* ut ostendat continuationem ; quia licet tardaret, non tamen defecit : Habac. ii : *Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet.* Et sic debet quilibet justus homo semper in fiducia Dei manere, quia non deficit sperantibus in se. Vel refertur ad diversos status expectantium : quia patriarchæ et prophetæ et omnes alii expectaverunt, ut satis communiter tenetur. Exteriori expectationi adjungit intentionem, cum dicit, *Et intendit mihi :* quia licet Deus omnes audiat, non tamen omnibus intendit, quia non omnes sunt ordinati ad bonum ; et ideo, *Intendit mihi,* idest ad

utilitatem meam. Signum fiduciæ est deprecatio : quia nullus finaliter rogat nisi quia sperat exaudiri. Et ideo dicit, *Et exaudivi preces meas :* Ps. CXLII : *Respexit in orationem humilium, et eduxit me de lacu miseriæ.* Hic ponit in speciali efficaciam fiduciæ in quibus est exauditus. Et tangit tria. Primo liberationem a malis. Secundo collationem bonorum, ibi, *Et statuit.* Tertio gratiarum actionem bonorum, ibi, *Et immisit.* Est autem duplex malum miseriæ, et pœnalitatis. Quantum ad primum dicit, *Eduxit, me de lacu miseriæ.* Et potest hoc etiam referri ad miseriam temporalem in qua aliquando fuit David. Et dicitur lacus miseria temporalis, propter ejus profunditatem. et multiplicitatem. Potest etiam referri ad miseriam culpæ : quia, *Miseros facit populos peccatum.* Prov. XIV : Et potest utrumque reduci ad culpam vitiorum carnalium cum dicit, *De lacu miseriæ*, idest de profundo peccatorum carnalium[1]. Vel potest referri ad spiritualia peccata, quibus homo justus involvitur peccatis ; unde dicit, *De luto fæcis.* Ad peccata carnalia referendo non dicit lutum simpliciter, sed fæcis, vel fimi secundum Hieronymum, quia lutum in terra non corrupta non est fæx, nec fœtidum et abominabile. Vel lacus miseriæ, idest infernus de quo sancti educti sunt a Christo. Et lutum et opprobrium, de quo sancti sunt educti, in quo detinebantur a dæmonibus. Consequenter agit de collatione bonorum, in quo duo laudabilia ponit. Primo ut homo in bonis firmetur ; et quantum ad hoc dicit, *Statuit super petram pedes meos*, idest affectus meos quibus procedendum est in via spirituali. Petra dicitur fundamentum divini auxilii : II Reg. XXII : *Dominus petra mea.* Vel petra dicitur Christus ; I Cor X : *Petra autem erat Christus.* Et sic firmavit supra petram, idest divinum auxilium. Vel supra Christum pedes meos, idest affectus meos. Secundum est ut in bonis proficiat ; et quantum ad hoc dicit, *Et direxit gressus meos*, idest prævenit me ad meliora : Prov. XVI : *Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus* Consequenter gratias agit : quasi dicat : Hoc ipsum quod laudamus est supra vires meas, quia est major omni laude : unde Deum digne laudare est a Deo, idest ipse, *Immittit in os meum canticum novum :* II Cor. ult. : *An experimentum quæritis eorum quæ in me loquitur Christus ? Canticum novum,* idest de novis beneficiis ; et sunt hæc : scilicet incarnationis opus : Hier. XXXI : *Novum fecit Dominus super terram : femina circumdavit virum.* Item novus liberationis modus : Hebr. IX : *Per proprium sanguinem introivit semel in santa, æterna redemptione inventa. Et immisit Dominus novum[2], canticum in os meum,* quia novum canticum, idest novum testamentum : Isa. LV : *Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.* Apoc. XIV : *Nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quator millia,* quia novus rex, nova lex, nova gaudia. Homines veteris testamenti cantabant vetera cantica, Oculum pro oculo, animam pro anima. Ad inferos quoque descendebant : quia conclusa erat eis janua regni, prohibente Cherubim aditum paradisi, in cujus manu erat acuta rhomphæa. Sed omnes homines novæ legis cantant canticum novum, quod novus homo Christus attulit : Apoc. XXI : *Ecce nova facio omnia.* Novus ergo populus nova cantat : scilicet de Incarnatione Domini, de Resurrectione, de Ascensione, de Nativitate, et aliis hujusmodi. Unde in his præcipuis solemnitatibus ministri Ecclesiæ induti albis, vel sericis ornamentis, cantant et legunt, ut novum canticum nemo nisi innovatus cantare præsumat. Canticum dico, non de vanitate, non de turpibus, sed quod placet Deo : unde dicit, *Hymnum* ; vel carmen quod placet Deo nostro, idest laudem Deo : Psal. CXIV : *Te decet hymnus, Deus, in Sion :* Eph. V : *Cantantes et psallentes in cordibus vestris Deo.*

2. *Videbunt multi.* Hic ponitur utilitas in aliis, scilicet in aliorum conversione. Et primo ponit ipsam utilitatem. Secundo ponit fructum ejus, ibi, *Beatus vir.* Hic est ordo conversionis. Primo oportet.

[1] Al. deest : « carnalium. »

[2] Al. : « David. »

quod homo videat illud ad quod debet scilicet Christum natum multi priores converti : unde dicit, *Videbunt multi*, populi qui eum expectaverunt viderunt : Baruc. III : *Post hæc in terris visus etc, et cum hominibus conversatus etc.* Vidit eum Simeon, qui recepit eum in templo, et multi alii : Luc II : *Viderunt oculi mei salutare tuum.* Et Luc. X : *Multi reges et prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt.* Vel viderunt multi miracula Christi : Luc. V : *Vidimus mirabilia hodie.* Et hoc, vel per fidem, vel per oculos. Secundo oportet quod timeat illum ad quem debet converti : unde dicit, *Et timebunt :* Eccl. I : *Qui sine timore est, non poterit justificari, quia timor Domini expellit peccatum.* Tertium est spes : Rom. VIII : *Spe enim salvi facti sumus.* Nisi enim adesset spes timori, homo fugeret a Deo. Et ideo oportet quod sit timor quo fugiat peccatum, et spes qua accedat ad Deum. Fructus erit beatitudo ; unde dicit, *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus.* Et primo ponitur fructus, qui est beatitudo, et quibus debetur, quia illis qui Deo inhærent. Et ideo ponit primo veram opinionem, et exclutit falsam. Vera opinio est, quod beatidudo non est nisi in illis, qui spem habent in eo : Isa XXX : *Beati omnes qui expectant eum* ; et ideo dicit, *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus.* Hoc nomen Jesus est vera spes, quia in ipsos est salus. Unde ille est beatus, qui non temporalia expectat ab eo, sed salutem æternam quam nomen ejus indicat. Unde qui expectant salutare Dei, illi beatificantur. Vel, *Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus*, idest cujus spes est invocatio nominis Domini : Ps. XIX : *Hi in curribus et hi in equis ; nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.* Falsa opinio est, quod beatitudo consistat in rebus temporalibus vel in cultu idolorum: et hoc excludit cum dicit, *Non respexit in vanitate*, idest in res temporales et voluptates : in quo includentur omnia ad voluptates et temporalia pertinentia : Eccl. I : *Vanitas vanitatum etc.* Secundum excludit, cum dicit, *Insanias falsas*, idest culturas idolorum, in quibus falsa quædam finguntur, quod homines fierent dii. Item sunt ibi lasciviæ multæ et immunditiæ, et crudelitates exercentur : Sap. XIV : *Dum lætantur insaniunt.* Item erant falsæ, quia erant in falsitate, et non super virtutem divinam fundatæ, quibus non conveniebat : Amos. III : *Congregamini super montes Samariæ, et videte insanias multas in medio ejus.* Ad hanc pertinent omnes vanæ et noxiæ superstitiones, sicut nigromantia, divinationes, et auguria. Vel insania dicitur iracundia, rixa, vel vana spectacula ludorum.

3. *Multa fecisti.* Supra Psalmista ex parte Christi vel Ecclesiæ fiduciam suam exposuit : et effectus ejus, scilicet multiplica Dei beneficia ; hic autem ostendit causam hujus fiduciæ : scilicet unde motus sit ad confitendum et spem ex meritis proveniens[1]. Et ita causa fiduciæ sunt multa bona temporalia, quæ etiam sunt retributiones quædam quas homo retribuit Deo pro beneficiis : Ps. CXV : *Quid retribuam Domino etc.* Et ideo utroque modo exponitur hoc : quia meritum Christi est causa fiduciæ, et retributio meritorum. Et hoc consistit in prædicatione divinæ veritatis : et circa hoc tria facit. Primo proponit meritorium actum, scilicet annuntiationem divinorum operum. Secundo ponit causam annuntiandi, ibi, *Sacrificium.* Tertio ponit modum, ibi, *Annuntiavi justitiam tuam* Circa primum tria facit. Primo ostendit misericordiam suam esse copiosam ad annuntiandum. Secundo manifestat causam sive necessitatem annuntiationis, ibi, *Multiplicati.* Materia annuntiationis est copiosa. Et primo quantum ad multiplicitatem divinorum operum, quia, *Multa fecisti.* Et in operibus naturæ. Job. IX : *Qui facit mirabilia et inscrutabilia.* Ps CXXXVIII : *Mirabilia opera tua etc.* Et ad mirabilia facienda est ipse per se sufficiens, quia non est ab alio instructus, sed per suas cogitationes. Unde dicit, *Et cogitationibus tuis*, scilicet per ordinationes suæ sapientiæ : Ps. CIII : *Omnia in sapientia fecisti :* Job. XXVI : *Cui dedisti consilium ? numquid Deo.* Rom.

[1] Al. : « et spes ex meritis provenientem. »

II : *Quis consiliarius ejus fuit?* Est magnus in opere et sufficiens. Item in utroque excellens, quia in opere miraculorum, quando Petrum super mare fecit ambulare, et alia mirabilia multa quæ hic possunt adaptari. Et nullus potest comparari operibus ejus, nec cogitationibus ejus ; unde dicit, *Non est qui similis sit tibi* : Ps. LXXXV : *Quis similis tui in diis Domine etc.* quoad primum : Isa. LV : *Sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris, et cogitationibus vestris,* quoad secundum. Sic ergo habes materiam affluentem ad prædicandum ; unde subdit, *Annuntiavi et locutus sum.* Et dicit, *Annuntiavi,* in quo designat manifestationem divinorum operum, *Et locutus sum* ; quasi dicat : Expressius dixi verbo quam nutu. Vel designat ordinem prædicationis. Vel, *Annuntiavi,* ergo Christus per prophetas, *Et locutus sum,* ego ipse in propria persona : Isa. LII : *Ego ipse qui loquebar, ecce adsum.* Necessitas prædicandi fuit multitudo malorum, *quia multiplicati sunt super numerum* bonorum. Et ideo ad hoc ut minuantur mali et augeantur boni, oportet quod nuntietur eis : Matth. VII : *Arcta est via quæ ducit ad vitam, et lata est quæ ducit ad perditionem.* Vel, *Multiplicati sunt super numerum :* Eccl. I : *Stultorum infinitus est numerus.* Vel aliter, ut significet effectum prædicationis, idest multiplicati sunt boni per prædicationem[1] super numerum æstimatum : Deut. I : *Addat Dominus ad numerum istum millia millium :* Isa. LIV : *Multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum.* Hieronymus habet aliter, *Multa fecisti, Deus meus, mirabilia tua, et cogitationes tuas, pro nobis,* idest ad nostram salutem : Jer. XXIX : *Ego cogito cogitationes pacis. Non inveni ordinem coram te* (Item Hieronymus). Et est dictum illud, quod non est similis tibi. Et sequitur : *Si annuntiare et enarrare voluero, plura sunt quam annuntiari queant :* quasi dicat : Plura sunt quam possint numerari. Et sic etiam Hieronymus ponit divinorum operum effectus cum dicit, *Multiplicati sunt super numerum.*

4. *Sacrificium et oblationem noluisti.* Hic assignat rationem, quare hanc recompensationem reddit Deo pro beneficiis vel quare prædicavit. Et hanc causam assignat dupliciter. Primo ponit pro causa voluntatem divinam. Secundo suum propositum, ibi, *Tunc dixi.* Circa primum sciendum est, quod in veteri testamento pro beneficiis a Deo receptis offerebantur aliqua sacrificia ; et in generali quatuor erant genera eorum quæ offerebantur Deo. Omne enim sacrificium est oblatio : sed non omnis oblatio est sacrificium : quia sacrificium importat factionem sacri. Unde, cum in oblatione nihil est aliud nisi quod in usum sacerdotis venit, est pura oblatio ; quando aliquid aliud fit[2] inde, puta quod comburebatur, tunc vocabatur sacrificium. Fiebat autem in veteri testamento triplex sacrificium. Unum vocabatur dignissimum, quod dicebatur holocaustum. Secundum sacrificium pro peccato. Tertium victima, vel hostia pacificorum. Et primum totum incendebatur ; et hoc erat acceptissimum : et dicitur ab *holon*, quod est totum. De hostia pro peccato una pars incendebatur ; et alia cedebat in usum sacerdotis : et nihil veniebat in usum offerentis : quia dabant eam pro peccato : nisi forte in duobus casibus : vel quando offerebatur pro peccato sacerdotis, tunc totum comburebatur, quia nihil inde fiebat. Item quando offerebatur pro toto populo, quia inter eos etiam erat sacerdos. Victima autem dividebatur in tres partes : nam una offerebatur Deo, alia dabatur sacerdotibus, alia dabatur offerentibus. Et omnia ista tangit hic. Hostiam pacificorum tangit cum dicit, *Sacrificium.* Oblationem simplicem tangit cum dicit, *Et oblationem noluisti.* Holocausta tangit cum dicit, *Holocausta et pro peccato* ; quasi dicat : Fecisti multa beneficia mihi, et ego volui tibi retribuere : non tamen sacrificia et hujusmodi : quia tu noluisti ea tempore novi testamenti, quia tunc figura cessavit, et alia sacrificia erant figuræ veri sacrificii, scilicet Christi. Et ideo post Christum destructum est templum, et cessaverunt sacrificia. Unde et

[1] Al. : « per prædicationis materiam. »

[2] Al. : « fiebat. »

Judæi etiam pauca servant hodie de illis, scilicet circumcisiones in signum : Vel *Noluisti*, idest non per se acceptasti in bonis operibus quæ homo facit : quædam enim sunt Deo accepta propter se, ut opus justitiæ, charitatis, fidei et virtutis : et hoc Deut. x : *Nunc, Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te? nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et diligas eum, ac servias Domino Deo tuo, in toto corde tuo, et in tota anima tua.* Sed oblationes non acceptat propter se : Ps. XLIX : *Numquid manducabo carnes etc.* Non sed quid? ibid : *Immola Deo sacrificium laudis etc.*

Quare ergo fuerunt ordinata in lege?

Respondeo. Propter duo : videlicet in figura futuri sacrificii. I Cor. x : *Omnia in figura contingebant illis :* et ad cautelam, ut non offerrent ea idolis, declinantes ad idololatriam existentes in medio gentium, ad quam proni erant filii Israel in principio legis. Sed in Exodo non fit mentio de sacrificiis, nisi postquam lapsus populus adoravit vitulum : Hier. VII : *Non sum locutus patribus vestris, et non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Ægypti de verbo holocautomatum et victimatum.* Secus est de sacrificio novi testamenti quod continet ipsum Christum, qui per se Deo est acceptus. *Aures autem perfecisti mihi.* Alia *littera* habet, *Corpus.* Et sic Apostolus inducit Hebr. x : *Corpus autem aptasti mihi.* Et sic est sensus : Et ideo voluisti sacrificium aliud novi testamenti, quia venit aliud sacrificium. Dedisti enim mihi corpus, ut offerrem per sanctum sacrificium. Vel, *perfecisti*, idest perfectum sine macula corpus mihi tribuisti. Vel, *aptasti*, idest unisti mihi. Vel, *Aures perfecisti mihi.* Vel, *Fodisti* : et concordat cum præcedentibus, quia magis vult nos offerre sacrificium labiorum, idest prædicationum operum Dei, quam animalium. Et ideo dicit, *Aures etc.*, quasi dicat, istud requiris a me quod principaliter dedisti mihi, scilicet virtutem percipiendi sapientiam. Et ideo hoc requirit ut ostendam sapientiam, quam ad hoc accepimus, ut enarremus et prædicemus : Isa. L : *Dominus aperuit mihi aures. Et non postulasti*, idest non accepisti, *holocaustum et pro peccato.* Vel *Non postulasti*, hostiam etiam pro peccato : Isa. I : *Holocausta arietum, et adipem pinguium, et vitulorum et sanguinem agnorum et hircorum nolui.* Et ut etiam dicitur, hoc holocaustum est Deo acceptum. Sed quando holocaustum est tantum sacrificium simplex, tunc est sicut quando facimus bona opera. Si autem omnia opera fiant propter Deum, tunc est holocaustum. Et si nos aliquo tempore servamus continentiam, est sacrificium : si perpetuam virginitatem, tunc est holocaustum, quia opera perfectionis sunt, ideo sunt Deo acceptissima. *Tunc dixi, ecce venio.* Hic assignat causam prædicationis divinorum operum ex parte sua, ostendendo suum propositum. Et primo ostendit suum propositum. Secundo ostendit illud esse conforme divinæ voluntati, ibi, *In capite.* Hæc verba forte vellet aliquis exponere de David, et continuare sic; quasi dicat, *Ecce venio*, spirituali accessu ad te : et, *In capite libri scriptum est de me.* Caput in tribubus Israel constitui te. Sed quia Apostolus exponit de Christo, et nos etiam exponamus de eo. Et ideo cum dicit, *Tunc*, designat causam et necessitatem adventus Christi : quia sacrificia veteris testamenti non erant Deo accepta : quia Hebr. VII : *Neminem ad perfectum adduxit lex. Et impossibile est per sanguinem taurorum et hircorum auferri peccata.* Hebr. x. Et ideo necessarium erat, ut verum sacrificium veniret, et manifestaretur. Et ideo dicit, *Ecce venio*, scilicet per incarnationem. Et dicit, *Ecce*, quasi dicat in promptu sum propter propinquitatem : Isa. XIV : *Prope est ut veniat tempus ejus :* Psalm. LXXIX : *Excita potentiam tuam, et veni.* Et hoc propositum est conforme voluntati divinæ : unde dicit, *In capite libri.* Liber Christus est. Liber est instrumentum in quo sunt conceptiones cordis ; in Christo autem sunt conceptiones intellectus divini : Col. II : *In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei absconditi.* Caput libri est Deus pater : I Cor. XI : *Caput Christi Deus.* Ergo in capite libri, idest in voluntate Dei Patris scriptum est, scilicet ordinatum est de me, quod veniam. Vel aliter. Est liber prædestinationis qui est liber vitæ : Psalm. LXVIII :

Deleantur damnati de libro vitæ, sive viventium. In hoc libro sunt scripti omnes salvandi, sed per ordinem : quia in capite hujus libri scriptus est salvator, et omnes sunt scripti per eum. Rom. VIII : *Quos prædestinavit conformes fieri imagini filii ejus etc.* Eph. : *Elegit nos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti :* quasi dicat : Non est scriptum de Christo sicut de aliis, sed in capite libri. Vel in capite libri Psalmorum, quia primus Psalmus scriptus est de Christo. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum etc.* Sic ergo ostendit propositum suum accedendi. Consequenter ostendit propositum obediendi, secundum quod homo. Sunt autem in homine duo principaliter : scilicet voluntas et intellectus. Voluntas hominis debet subjici voluntati divinæ, et intellectus debet dirigi secundum legem Dei. Et ideo dicit, *O Deus meus*, pater, inquantum Deus. Vel Deus meus, inquantum homo, *Volui ut faciam voluntatem tuam,* quæ est etiam voluntas mea, inquantum Deus. Vel *Deus meus*, inquantum homo : *Volui ut faciam voluntatem tuam.* quæ est etiam voluntas mea inquantum Deus. Luc. XXII : *Non mea voluntas, sed tua fiat.* Item intellectus meus dirigitur secundum te unde dicit, *Et legem tuam in medio cordis mei*; et dicit, *In medio*, quia perfecte cognoscit rationes divinas.

5. *Annuntiavi justitiam tuam in Ecclesia.* Hic ponitur modus annuntiandi. Tria ergo annuntiare debemus de divinis ; scilicet opera justitiæ, dogmata veritatis, et beneficia divinæ misericordiæ ; et hæc tria dicit se nuntiasse. Primo dicit se nuntias se justitiæ opera, *Annuntiavi justitiam :* quam tripliciter annuntiavit sive prædicavit. Primo publice, prompte et pure. Quantum ad primum dicit, *In Ecclesia magna.* Item in congregatione multorum : Jo. XVIII : *Ego palam locutus sum mundo.* Vel, *In Ecclesia magna*, idest in Ecclesia catholica, quia magna est potestate et firmitate : Matth. XVI : *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Et magna diffusione : Mala. I : *Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen tuum.* Quantum ad secundum dicit, *Ecce labia mea non prohibebo ;* quasi dicat : Non cedam prohibentibus : Act. IV : *Da servis tuis cum fiducia loqui verbum tuum.* Quantum ad tertium dicit, *Tu scisti*, idest approbasti intentionem meam : Jer. XVIII : *Tu scis omne consilium eorum.* Vel, *Tu scisti*, idest ab æterno prædestinasti : quantum ad Christum, cum dicit, *Justitiam tuam non abscondi in corde meo.* Dogmata veritatis confitetur cum dicit, *Veritatem tuam.* Hanc Christus confessus est ante Pilatum. Joan. XXVIII : *In hoc natus sum et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati :* Prov. VIII : *Veritatem meditabitur guttur meum. Et salutare tuum dixi,* quia per confessionem veritatis homini advenit salus : Joel. II : *Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Beneficia misericordiæ confitetur, cum dicit, *Non abscondi misericordiam tuam et veritatem tuam :* quia misericordia et veritas se consequuntur ; et ideo dicit, *Veritatem.* Non ponitur hic pro veritate doctrinæ, sed pro veritate justitiæ in promissis : quia Deus verax est. Veritas autem consistit in hoc quod dat quod promittit, quia non est aliter debitor noster nisi inquantum promittit.

6. *Tu autem Domine.* Supra Psalmista commemoravit fiduciam quam habet de Deo, quantum ad præterita ; hic autem ponit fiduciam quam habet de Deo quantum ad futura, exprimens eam per orationem : et circa hoc duo facit. Primo proponit orationem in generali. Secundo in speciali, ibi, *Complaceat.* Circa primum duo facit. Primo proponit petitionem. Secundo assignat petendi rationem, ibi, *Misericordiam tuam.* Dicit ergo, *Annuntiavi justitiam tuam. Sed tu Domine ne longe facias miserationes tuas a me.* Alii qui jam percipiunt miserationem Dei, qui scilicet fruuntur gratia et gloria : Psal. CXVIII : *Misericordia Domini plena est terra.* Alii sunt prope, qui non habent impedimentum misericordiæ, sed meritum aliquod : Psalm. CXLIV : *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum.* Alii sunt in quibus est impedimentum : propterea est longe ab eis. Et ideo peto ne sit longe miseratio tua a me propter mea demerita. Et ideo hujus petitionis est duplex ratio : Una fiduciæ, quæ concepta est ex

experientia divinæ bonitatis. Alia necessitatis quam patitur. Duo sunt secundum quæ Deus subvenit nobis : scilicet misericordia, inquantum largitur nobis aliqua quæ etiam non promisit : Rom. xv : *Gentes autem super misericordia honorare Deum;* et veritas ut confidat. Et hoc non quasi trahamus a Deum ad nos ex meritis nostris, sed Deus per ista nos trahit et traxit. Et ideo dicit : *Misericordia et veritas tua semper susceperunt me.* Alia causa est necessitas malorum. Et ponit duplicia mala : scilicet alia illata ab exteriori, alia ab interiori, ibi, *Comprehenderunt me.* Quantum ad primum dicit, *Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus,* quæ scilicet mala inferuntur mihi, et a mundo et ab hostibus : Ps. cxvii : *Circumdederunt me sicut apes;* et dicit, *Quorum non est numerus,* quia sunt infinita pericula in mundo, et infiniti mali homines : Eccl. i : *Infinitus stultorum est numerus.* Interiora mala sunt peccata : et hæc mala sunt periculosa dupliciter : propter gravitatem, quia *Comprehenderunt me iniquitates meæ,* idest peccata mea ligaverunt me suo pondere : Prov. v : *Iniquitates suæ capiunt impium, et non potui ut viderem :* Sap. ii : *Excæcavit eos malitia eorum :* Isa. lix : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum.* Item periculosa sunt propter multitudinem. Unde dicit, *Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei.* Sicut enim capilli sunt innumerabiles, ita sunt innumerabilia peccata, et maxime venialia : quæ si non terreant propter pondus, terrent tamen propter multitudinem. *Glossa,* Si vitasti gravia, cave ne obruaris arena : non quod peccata veniali quomodocumque et quæcumque sint, faciant peccatum mortale ; sed quia disponunt ad ipsum : Jac. iii : *In multis offendimus omnes.* Effectus hujus est distractio cordis : Eccl. x : *Muscæ morientes perdunt suavitatem ungenti.* Et ideo dicit : *Et cor meum dereliquit me;* quasi dicat : Si non tollant charitatem, impediunt tamen fervorem, et ita cor distrahitur, ut non sit fervens : II Reg. vii : *Invenit servus tuus cor suum, ut oraret te oratione hac.* Vel, *Cor meum dereliquit me,* idest non cogitavit quæ mihi sunt utilia : Psal. xxxvii : *Lumen oculorum meorum non est mecum.*

7. *Complaceat tibi Domine.* Hic ponitur oratio explicite. Et primo explicat orationem quantum ad se. Secundo quanto ad malos, ibi, *Confundantur.* Tertio quantum ad bonos, ibi, *Exultent et lætentur.* Quantum ad se petit ut eruatur a malis : Eccl. li : *Eruit sustinentes te.* Et ut juvetur ad bona consequenda ; quia per providentiam tuam datur auxilium mihi. Et hoc non ex merito meo, sed ex beneplacito tuo. Unde dicit, *Complaceat.* Designatur dignitas personarum quantum ad adversarios cum dicit, *Ut eruas me,* a malis, vel hominibus, vel peccatis. Et nota quod ait, *Complaceat,* non diffidens de misericordia Dei ; quasi dicat : Si tu vis, potes : et ideo dicit, *Ad adjuvandum me respice,* scilicet in boni operatione : quasi dicat : Respice pœnitentes in dolore suo. Respectus Dei est auxilium nostrum. *Confundantur.* Hic ponit confusionem adversariorum, quorum quidam sunt capitales, et quærunt occidere. Quidam, qui non quærunt occidere, sed lædere. Alii sunt qui quærunt verbis irridere, vel decipere. Et hæc tria genera malorum designantur hic. Et possunt hæc referri vel ad bonum vel ad malum : quia duplex est confusio : quædam confusio est bona, quæ est per pœnitentiam : Rom. vi : *Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis ?* Alia est confusio per pœnam. Ergo cum dicit, *Confundantur,* idest puniantur. Et hoc orat conformando se divinæ voluntati, vel justitiæ. Vel *confundantur,* idest pœniteant, *et revereantur simul;* vel timore pœnarum. Quoad primum Sap. xvii : *Cum sit timida nequitia dat testimonium condemnata.* Vel timore provocante ad pœnitentiam. Et hoc, quia, *Quærunt animam meam,* ut corporaliter occidant eam. Vel animas, ut in tenebras inducant : Gen. xiv : *Da mihi animas, cetera tolle tibi.* Corporales hostes petit ut impediantur ; unde dicit, *Convertantur retrorsum,* in bonum, idest sequantur Christum retro eum, Matth. xvi : Vel in malum, idest decidant ab intentione, ut deficiant. *Et erubescant qui cogitant mihi mala,* idest qui gaudent de malis

meis : Thren. I : *Omnes inimici mei audierunt malum meum, lætati sunt quoniam tu fecisti.* Contra tres hostes petit accelerationem, quia mora consuevit esse damnosa Eccl. VIII : *Etenim quia non cito profertur contra malos sententia, filii hominum absque ullo timore perpetrant malum.* Et ideo dicit, *Ferant confestim confusionem suam*, idest cito confundantur, quia isti sunt qui applaudendo, *Dicunt mihi euge, euge*, idest mendaciter gaudent, quantum ad adulatores. Vel, *euge*, idest irrident, vel insultant. Hieronymus habet sic secundum hæc verba vah, sic irridebant Judæi Christo, Matth. XXVII. Pro bonis petit quod gaudeant de auxilio suo et de liberatione, et laudent Deum : Et quantum ad primum dicit, *Exultent et lætentur omnes quærentes te.* Quantum ad secundum, *Et dicant semper, magnificetur Dominus qui diligunt salutare tuum.* Ubi quatuor ponit, quæ conveniunt bonis. Primo, ut diligant salutare Dei, quod est Christus. Luc. II : *Viderunt oculi mei salutare tuum.* Secundo, ut quærant dilectionis actus. Can. III : *In lectulo meo quæsivi etc.* Isa. LV : *Quærite Dominum dum inveniri potest.* Tertio ut gaudeant de invento dilecto : unde, *exultent.* Habac. ult.: *Ego autem in Domino gaudebo etc.* Exultatio est quantum ad exteriora signa lætitiæ. Quantum ad interius, gaudium, quasi lætitia, et dilatatio cordis. Quarto gratiarum actio et laus ; unde dicit, *Et dicant semper, magnificetur Dominus etc.* Isa. XII : *Exulta et lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israel.*

8. *Ego autem.* Hic ponitur causa petitionis. Et primo proponit indigentiam ; secundo ponitur auxilium Dei contra eam. Dicit ergo : Peto hæc omnia : quia per me non possum aliquid facere, quia *mendicus sum.* Et potest dupliciter legi. Uno modo ad litteram de Christo in persona sua, qui in hoc mundo vivens, et mendicus et pauper fuit. II Cor. VIII : *Scitis gratiam Domini nostri Jesu Christi, qui cum esset dives, egenus factus est pro nobis, ut ipsius inopia divites essetis.* Mendicus dicitur qui ab alio quærit victum ; pauper vero, qui sibi non sufficit. Et hæc duo dicuntur de Christo. Luc. IX. *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet.* Vel spiritualiter necesse habeo mendicare a Deo auxilium gratiæ, *Et pauper sum*, quia non sufficiunt mihi hæc quæ habeo. Et ideo quia hoc recognosco, *Dominus solicitus est mei.* Et quia indigeo, *Tu Domine esto adjutor meus.* Et propter periculum, *Ne tardaveris.* Matth. XV : *Domine adjuva me.*

PSALMUS XL

1. *In finem.*

Beatus qui intelligit super egenum et pauperem : in die mala liberabit eum Dominus.

2. Dominus conservet eum, et vivificet eum : et beatum faciat eum in terra, et non tradat eum in animam inimicorum ejus.

3. Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus : universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus. Ego dixi : Domine miserere mei : sana animam meam, quia peccavi tibi.

4. Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur, et peribit nomen ejus ? Et si ingrediebatur ut videret, vana loquebatur : cor ejus congregavit iniquitatem sibi. Egrediebatur foras, et loquebatur in idipsum.

5. Adversum me susurrabant omnes inimici mei, adversum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum constituerunt adversum me. Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat?

6. Etenim homo pacis meæ in quo speravi qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.

7. Tu autem, Domine, miserere mei, et resuscita me, et retribuam eis.

8. In hoc cognovi quoniam voluisti me : quoniam non gaudebit inimicus meus super me. Me autem propter innocentiam suscepisti : et confirmasti me in conspectu tuo in æternum.

9. Benedictus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum : fiat, fiat.

In præcedenti Psalmo Psalmista ostendit fiduciam, quantum ad Deum ; hic autem petit a Deo misericordiam firman-

tem[1]. Titulus, *In finem Psalmus David.* Hic titulus manifestus est jam supra, quia scilicet iste Psalmus quem fecit David, ducit nos in finem, idest in Christum : quia agit de passione ejus, quantum ad quædam. Dicitur tamen in *Glossa*, quod secundum Hieronymum in originali ejus est titulus, *Intellectus filii Core*; et est novus titulus in titulis Psalmorum. Est ergo sciendum quod, sicut legitur Num. xvi, quando Dathan et Abiron fecerunt schisma contra populi terra insurrexit contra Aaron pro principatu Moysen pro principatu Core sacerdotii, et tunc ipse crematus est : non tamen omnes de familia sua in hoc consenserunt, et ideo isti remanserunt, qui non consenserunt ex eis, unde tempore David inter cantores istis data fuerunt ministeria. Et intelligitur, quod iste Psalmus in diebus illis ordinatus fuit ad cantandum. Sed notandum quod in quibus dicitur, *Intellectus filiis Core*, et dicitur secundum litteram in omnibus in quibus ponitur intellectus, datur intelligi quod per illum Psalmum populus incitatur ad intelligendum divina beneficia, vel aliqua secreta, sicut illud, Ps. xciii : *Intelligite insipientes.* Et ibi, Ps. lxxvii, *Attendite popule etc.* Mystice Core interpretatur calvaria, et Christus crucifixus in loco calvariæ ; et ideo Psalmus iste attribuitur filiis passionis, idest crucis Christi. Et isti sunt *qui carnem suam crucifixerunt*, ut dicitur Gal. v. Intentio Psalmistæ est, quod petit misericordiam divinam. Dividitur ergo Psalmus iste in partes duas. In prima petit divinam misericordiam in generali ; in secunda in speciali, ibi, *Tu autem Domine.* Circa primum duo facit. Primo petit misericordiam ; secundo inducit necessitatem misericordiæ petendæ, ibi, *inimici mei.* Circa primum duo facit. Primo ostendit quibus debetur misericordia ; secundo sentiens in se quod meretur misericordia, petit eam, ibi, *Ego dixi*, quia Matth. v : *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Ergo misericordibus debetur misericordia duplici ratione. Primo ex acceptatione divina : quia Deus misericordiam acceptat, per quam homo imitator est Dei. Luc. vi : *Estote misericordes etc.* Secundo ex oratione sanctorum. Eccl. xxix : *Conclude eleemosynam in sinu pauperis, et hæc orabit pro te :* et hoc facit, ibi, *Dominus conservet eum.* Circa primum prænuntiat meritum ; secundo præmium. Dicit ergo, *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem.* Beatus est ille qui est misericors, qui miseretur egeno et pauperi Prov. xiv : *Qui miseretur pauperi beatus erit*; et dicit, *Qui intelligit* : non dicit : Qui subvenit : quia, sicut dictum est, debet esse misericors ad modum Dei ; sed Deus non expectat quod semper petatur. Unde subvenit desiderio antequam petatur : et ideo ille est vere misericors, qui non solum petentibus subvenit, sed etiam indigenti subvenit priusquam petatur. Job. xxxi : *Si negavi quod volebant pauperibus, si oculos viduæ expectare feci.* Egenus est qui indiget ab alio accipere ; pauper dicitur ille, qui parum habet. Hieronymus habet, *Qui considerat etc.*, idest qui suscipit sibi in cura negotia pauperum. Job. xxix : *Oculus fui cæco, et pes claudo.* Mystice si referatur ad Christum, beatus Christianus si est filius Core, idest crucis Christi per meditationem, *Qui intelligit*, idest qui habet intellectum reductum in obsequium, *Intelligens super egenum et pauperem*, idest beneficium quod Christus fecit per crucem. Thren. iii : *Recordare paupertatis et transgressionis meæ, absinthii et fellis.* Primum ponit cum dicit, *In die mala liberabit eum Dominus.* Dies secundum naturam suam sunt boni, quia sunt facti a Deo. Psal. cxviii : *Ordinatione tua perseverant dies*; sed dicuntur mali propter mala quæ in eis contingunt. Eph. v, : *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Et dicit, *in die mala*, idest in die alicujus malæ tribulationis. Est autem multiplex dies mala : scilicet triumphationis. Eccl. xi : *In die bonorum ne immemor sis malorum.* Summum malorum est damnatio æterna, quæ imminet homini in judicio, vel particulari, scilicet morte, vel in judicio universali, idest in fine mundi. Et illa dies est mala in qua

[1] Al. : « sanantem. »

fit talis damnatio, idest dies illa dies iræ, dies tribulationis et angustiæ etc. In hac mala die liberat Dominus misericordem. Matth. xxv : *Esuriri etc. Venite benedicti etc.*, non quod sola misericordia sine aliis virtutibus liberet hominem; sed quia per misericordiam homo satisfacit pro peccatis.

2. *Dominus conservet.* Hic ostendit quomodo meretur misericordiam ex oratione sanctorum, qui orant pro misericordibus. Et ponitur oratio pro misericorde existente in statu prosperitatis ; secundo pro existente in statu adversitatis. In statu prosperitatis homo duobus indiget : scilicet ut promoveatur, et conservetur in bono; secundo, ut liberetur a malis. Est autem triplex bonum; scilicet bonum naturæ, bonum gratiæ et bonum gloriæ. Primum scilicet bonum naturæ, petit sibi conservari : unde dicit, *Dominus conserveteum*, scilicet in bono habito, scilicet in bono naturæ. Psal. LV : *Conserva me Domine*, ne scilicet corruptum sit bonum naturæ per peccatum, vel per tribulationes imminentes. Bonum gratiæ petit dari, cum dicit, *Et vivificet eum* : per gratiam namque homo habet vitam spiritualem. Hæc autem vita consideranda est, et habetur per fidem formatam. Habac. II : *Justus meus ex fide vivit.* Gal. II : *Quod autem vivo in carne, in fide vivo Filii Dei.* Etiam sine hac vita, scilicet gratiæ, vita nostra est mors. I Tim v. *Quæ in deliciis vivens mortua est.* Quantum ad tertium bonum, scilicet gloriæ, dicit, *Et beatum faciat eum in terra.* Si de perfecta beatitudine intelligatur, sic dicitur, *in terra*, scilicet viventium. Ps. XXVI : *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Matth. v. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Si autem intelligatur de beatitudine hujus vitæ, inquantum aliquid æternum mente sapimus, sicut dicitur Phil. III : *Nostra conversatio in cœlis est*; sic dicitur, *Beatum faciat eum in terra*, hac scilicet participatione illius beatitudinis, *Et non tradat eum in animas inimicorum ejus.* Hic petit liberari a malis. Inter omnia mala summum malum est incidere in manus inimicorum. Psal. LVIII : *Eripe me de inimicis meis, Deus meus*, quod inimici ex odio persequuntur et affligunt : unde dicit : *Ne tradas eum in animas*, idest in voluntates inimicorum, quorum est semper odire, quod nihil aliud est, quam velle malum. Quando ergo quis subjicitur malis, traditur in voluntatem inimici. Vel, *In animas inimicorum*, idest in potestatem diaboli, et ministrorum ejus.

3. *Dominus opem.* Hic ponitur oratio pro misericorde existente in adversitate. Et primo petit divinum auxilium, sive subsidium ; secundo allegat necessitatem hujus. Dicit ergo, *Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus.* Petit pro misericorde, sive pro viro justo filio Core simpliciter, quod Dominus vivificet eum, et quod beatum faciat eum in terra. Secundo quod conservet eum, et quod non tradat eum in animas inimicorum ejus. Et ex hoc posset aliquis colligere, quod misericors nullo modo affligeretur. Unde ad hoc excludendum dicit, quod quandoque lectus ejus repletur doloribus, et hoc fit ipsi misericordi aliquando ad correctionem. Job. XXXIII : *Increpat quandoque per dolorem in lectulo.* Vel ad humiliationem ; sicut Paulo datus est *stimulus carnis*, II Cor. XII. Vel ad probationem : Job per totum et Tobiæ. Et ideo dicit, *Dominus opem ferat illi*, idest misericordi existenti in tribulatione, *Super lectum*, ad litteram in quo jacet, vel in quo quiescit. I Cor. x : *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis.* Et quod feras illi opem, necessitas magna hoc exigit : quia, *universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.* Et loquitur hic ad similitudinem febricitantis, qui non invenit locum in lecto in quo possit quiescere, sed continue se vertit. Et ideo dicit, *versasti* ; quasi dicat : Indiget ope, quia tanta est ejus infirmitas, quod continue vertitur per lectum. Et hoc est secundum litteralem sensum; tamen simpliciter omne illud per quod in temporalibus quiescebat, versum est sibi in amaritudinem : quia in eis Deus ponit amaritudinem, ut eis contemptis convertatur ad Deum. Eccle. II : *Cumque convertissem me ad universa opera quæ fecerant manus meæ, vidi in omnibus vanitatem.* Et quia misericordi debetur misericordia, ejus misericordiæ conscius peto miseri-

cordiam. Primo ergo petit misericordiam absolute ; secundo ostendit in quo præcipue eam petit ; tertio causam petitionis assignat. Dicit ergo, *Domine, ego dixi miserere mei* : quasi dicat : Non recurro ad justitiam, sed ad misericordiam, quia non in justitiis nostris est salus. Isa. LXIV : *Quasi pannus menstruatæ omnes justitiæ nostræ*. Sed in quo petit misericordiam? Ubi est præcipue miseria. Et hoc datur, scilicet misericordia, ubi est præcipua beatitudo : quia beatitudo non est in rebus corporalibus, quia corporalia ordinantur ad ultimam beatitudinem. Ergo præcipua miseria non est in rebus corporalibus, sed in his quæ habent in se contrariam ad beatitudinem dispositionem : sicut in adulteriis, furtis, homicidiis et aliis peccatis : et qui hujusmodi agit, regnum Dei non consequetur, ut Apostolus dicit Gal. v, sed est damnatus : Prov. XIV : *Miseros facit populos peccatum*. Peccatum enim deordinavit corpus, et corpus deordinavit animam : Sap. IX : *Corpus quod corrumpitur aggravat animam*. Et hæc sanitas habetur a Deo solo : Sap. XVI : *Non herba neque malagma sanavit eos, sed sermo tuus Domine*. Et ratio petitionis hujus est, *Quia peccavi tibi*. Sed numquid peccata merentur misericordiam? Non : hoc ergo continuatur sic ut scilicet ly *quia* designet materiam misericordiæ, non meritum. Nulla miseria est, ubi non sit locus misericordiæ. Et ideo quia sum miser, peto misericordiam. Vel ut ly *quia* denotet causam meritoriam : et sic quia confessio peccati est meritum misericordiæ, ideo dicit : Peto misericordiam, quia confiteor quod peccavi tibi : Prov. XXVIII : *Qui abscondit etc. Qui autem confessus fuerit, misericordiam consequetur*. Vel aliter, *Quia peccavi tibi*; quasi dicat : Quare peto misericordiam? quia tu solus es qui potes sanare : quia in te facta est injuria et peccatum, ideo ad te pertinet remissio. Et in omni peccato offenditur Deus. Et cantatur hic versus in tertia, quia fide et operatione Trinitatis remittitur peccatum.

4. *Inimici mei dixerunt*. Supra Psalmista petiit misericordiam sanantem ; hic autem ponit necessitatem hujusmodi petitionis, quæ causatur ab hostibus : et secundum mysticum sensum, quia litteralis est planus, in loco isto dicuntur ista verba ex persona Christi. Circa quod tria facit. Primo ponit affectionem malorum volentium malum ejus. Secundo ponit studium eorum insidiantium, ibi, *Et si ingrediebatur*. Tertio ponit consilium tractantium, ibi, *Adversum me*, quia inimicus Primo desiderat offendere. Secundo insidiatur. Tertio cogitat quomodo perficiatur. Dicit ergo, *Inimici mei dixerunt*, in corde, vel in ore, *mala mihi :* Matth. XII : *Malus homo de malo thesauro profert etc.*, et hæc verba mala sunt exprimentia desiderium eorum de morte Christi, vel viri justi. Unde dicitur, *Quando morietur*. Hic est modus expressivus desiderii : Ps. XLI : *Quando veniam et apparebo etc.* Sap. II : *Morte turpissima condemnemus eum*. Et volebant mortem Christi, ut fama ejus, quæ tunc erat celebris, extingueretur : Hier. XI : *Eradamus eum de terra viventium, et nomen ejus non memoretur amplius*. Unde dicunt, *Et peribit nomen ejus*. Sed contrarium accidit : quia per mortem magis exaltatus est, et plures post mortem Christi conversi sunt : Joan. XII : *Si granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit multum fructum affert* : et si mali insidiantur bonis, ut extinguatur nomen eorum, sed, ut dicitur. Prov. X : *Memoria justi cum laudibus*. Et hoc peccatores procurant insidiando. Sic ergo ponit primo insidiandi modum. Secundo ostendit insidiarum effectum, ibi. *Ingrediebatur*. Circa primum tria facit. Primo enim proponit dolosum ingressum. Secundo fictum verbum. Tertio insidiosum animum Dicit ergo, *Si ingrediebatur ut videret*. Hieronymus habet, *Ut visitaret* ; quasi dicat : Non veniebant causa amicitiæ, sed causa explorandi. Sic veniebant principes Judæorum ut caperent Jesum. Sic etiam post mortem Christi multi ingressi sunt Ecclesiam, ut caperent et insidiarentur sanctis viris. Hoc est quod Apostolus dicit Gal. II : *Propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram*. Quantum ad secundum dicit : *Vana loquebatur*, idest falsa loquebatur, populus Judæorum contra Christum, quia ore verba dulcia simulabat : Matth. XXII. *Magister, scimus quia*

verax es : et interius moliebatur mortem : Ps. xi : *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde et corde locuti sunt.* Quantum ad tertium dicit, *Cor ejus congregavit iniquitatem sibi.* Animus insidiosus est ille qui congregat verba ex quibus virum justum offendat. Isti enim non faciunt sicut apes quæ congregant mel ; sed sicut scarabæi qui congregant stercus. Sed boni congregant mel, quia de divina dulcedine alios dulcorant. Et ideo dicit, *Cor ejus congregavit iniquitatem sibi.* Et dicit, *sibi*, idest contra se : Prov. i : *Ipsi contra sanguinem suum insidiantur.* Vel, *sibi*, idest ad suum desiderium consequendum : quia si eum in aliquo malo comprehenderent, multum gauderent : Eccl. xviii : *Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis :* sic dicebant contra Christum, Matth. xxvii : *Recordati sumus quia seductor ille etc.* Consequenter ostenditur insidiarum effectus, quia egredientes detrahebant ; unde dicit, *Egrediebatur foras et loquebatur in idipsum. Egrediebatur*, vel a simulatione, vel a malitia, vel a familiaritate, vel ab amicitia : quia ante erat et videbatur quasi amicus, *Et sic loquebatur in idipsum,* idest falsum, sicut prius et falsitatis verba. Vel egriediebatur foras a sinu veritatis, vel ab amicitia quam simulabat, vel ab Ecclesia, vel societate Christi : Joan. vi : *Multi discipulorum abierunt retro.*

5. *Adversum.* Hic ostendit malum consilium eorum,quomodo noceant, Et primo ponit concilium inimicorum. Secundo ostendit quod in hoc etiam convenerunt aliqui amici boni, ibi, *Homo pacis.* Et primo ponit ordinem conciliandi, ostendens quod primo conveniunt consiliantes. Secundo discutiunt de quo consiliant. Tertio determinant quid sit faciendum. Et hæc tria describit hic. Dicit ergo, *Omnes inimici mei subsannabant adversum me, Glossa*, Egrediebatur. Et post sequitur *In idipsum etc.* Et hoc in littera Hieronymi habetur, tamen non est vis. Et dicit, *Subsannabant,* idest silenter loquebantur ; et hic est modus specialiter in consiliariis, et maxime de malis consiliis et malis hominibus, qui in occulto hoc faciunt : Lev. xix : *Non eris criminator nec susurro in populis :* Eccl. xxviii : *Susurro et bilinguis maledictus etc.* Et dicit, *Adversum me.* Et ita non sunt bona consilia, sed mala : Ps. xxxv : *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* Et ideo *cogitabant mala mihi :* Ps. i : *Beatus vir qui non abiit etc. Verbum iniquum constituerunt adversum me*, idest injustum. Hoc ergo determinaverunt in eorum concilio : Joan. xi : *Expedit vobis ut unus homo moriatur pro populo. Et ex illa hora cogitaverunt etc.* Matth. xxi : *Hic est hæres, venite occidamus eum :* Sap. ii. *Morte turpissima condemnemus eum :* Hoc verbum iniquum habetur. Hier. xviii : *Tu scis, Domine, concilium eorum adversum me in malum et mortem. Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat?* Hic ponit rationem eorum pravæ determinationis Ly *non.* superfluit : quasi dicat : Qui dormit, non resurget : quasi dicat : Si occiderimus eum, non resurget : Sap. ii : *Non est qui agnitus sit reversus ab inferis.* Et ideo resurrectionem. credebant seductionem. Vel aliter. *Numquid qui dormit etc.*, ut ly *non* construatur cum ly *adjiciet,* et sit sensus, ut sint verba Ecclesiæ eis insultantis ; quasi dicat : Vos constituistis eum occidere, sed frustra hoc fecistis, quia resurget ; unde decit, *Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat?* Et dicit, *Dormit*, quia etiam hoc dicitur Dan. xii : *Multi de his qui dormierunt in pulvere terræ evigilabunt :* nam simpliciter mors Christi dormitio fuit, quia ipse seipsum posuit in mortem, et mortuus est non per violentiam, sed per propriam voluntatem. Et ideo habuit potestatem sumendi animam virtute divinitatis : II Cor. xiii : *Si mortuus est ex infirmitate, vivit tamen ex virtute Dei.*

6. *Etenim homo pacis meæ in quo speravi.* Supra proposuit Psalmista consilium inimicorum tractantium mortem Christi ; hic autem introducit consilium amicorum. Et quia ipse Christus, Joan. xiii, istud verbum introducit de Juda, ideo nos de Christo hic exponamus. Ubi duo facit. Primo describitur conditio ejus. Secundo culpa. Conditio personæ Judæ describitur ex tribus, quæ aggravant

peccatum : quia amicus, quia familiaris, et quia beneficiatus. Dicit ergo quantum ad primum : *Etenim homo pacis meæ*. Dixit supra quod dormivit, id procurante proditore. Vel, *Verbum iniquum constituerunt adversum me inimici*. Sed non est mirum, quia *homo pacis meæ*, quia Judas inter amicos reputabatur. Hæc autem prophetia contigit facto, quia osculo prodidit Christum, quod est signum amicitiæ et pacis. Unde Dominus dixit Luc. XXII : *Juda, osculo tradis filium hominis?* Psalm. XXVII : *Loquuntur pacem cum proximo suo etc.* Hier. XX : *Audivi contumelias multorum, et terrorem in circuitu ab omnibus viris qui erant pacifici ei, et custodientes latus meum.* Item familiaris erat ; unde, *In quo sperabam.* Sed numquid deceptus est Christus in spe sua ? Non. Et ideo dicit, *In quo sperabam*, idest in quo videbar sperare, idest confidere, quia commiserat ei dispensationem rerum suarum. Vel, *In quo sperabam*, idest talis conditionis : et ita me habebam ad eum quod debebam sperare in eo. Sed aliquando credit quis sperare in eo quem credit amicum, et de quo deberet confidere, et tamen decipitur : Hier. IX : *In omni fratre tuo non habeas fiduciam :* Mich. VII : *Nolite credere amico, et nolite confidere in duce.* Vel, *In quo sperabam*, in membris meis quæ in Christo sperabant : Matth. XXV : *Quod uni ex meis minimis fecistis, mihi fecistis.* Quantum ad tertium dicit, *Qui edebat panes meos*, quia Christus cum signo panis eum designavit : Jean. XIII : *Cui intinctum panem porrexero.* Et licet Judas ederet panem Christi, tamen perrexit contra eum : Eccl. XXIX : *Pascet et potabit ingratos.* Vel, *Panes meos*, idest doctrinam meam : Gen. XLIX : *Aser pinguis panis ejus, et præbebit delicias regibus.* Talis panis est panis Christi, qui est pinguis propter dulcedinem docrinæ : Ps. CXVIII : *Quam dulcia etc. Magnificavit super me supplantationem.* Ecce peccatum. Hieronymus habet : Levavit contra me calcaneum suum. Et loquitur ad similitudinem ejus qui vult aliquem omnino comprimere ; quasi dicat : Attentavit ut me totalitater contereret. Et diversitas translationum videtur processisse ex æquivoco : quia quod in altum levatur, magnificatur. Vel, *Magnificavit super me supplantationem*, idest fecit magnam supplantionem contra me, quia mortem intulit : Hier. IX : *Omnis supplantans supplantabitur :* Amos. V : *Odio habuerunt corripientem in porta.*

7. *Tu autem.* Christus jam exposuit in generali suam petitionem ; hic autem ostendit in quo misericordiam petat ; unde dicit, *Ipsi conturbaverunt me*, sed non restat nisi ut recurram ad Deum ; et ideo dicit, *Tu autem, Domine, misereri, mei.* Misericordia debet esse ubi est miseria ; Christus autem factus est particeps miseriæ nostræ non quantum ad culpam, sed quantum ad pœnalitatem ; et præcipue quantum ad pœnam mortis. Et ideo, *Miserere mei :* Psalm. LXXXVIII : *Misericordiam meam non dispergam ab eo.* Sed in quo petit misericordiam, ostendit, cum dicit, *Resuscita me ;* quasi dicat : Illi dicunt, *Non adjiciet ut resurgat*, sed tu resuscita me.

Sed numquid Christus non resurrexit propria virtute, quia dicit : resuscita me ? Immo videtur quod sic : quia Psalmista dicit in persona Christi. *Ego dormivi et exsurrexi.* Ps. III.

Dicendum, quod Christus secundum quod homo, non habuit potestatem resurgendi, sed secundum virtutem divinitatis, quæ est eadem in Patre et Filio. Et ideo si surrexit potestate Patris, surrexit potestate sua. Et petit a Patre, ut homo, quod habebat ut Deus, ut ostendat virtute divinitatis hoc fieri. *Et retribuam eis.* Hic ponit effectum ejus. Duplicem potestatem habuit Christus post resurrectionem, quia in cœlo et in terra : et ideo retribuit eis captivitatem temporalem, quia dispersi sunt per mundum, et retribuet eis in futuro damnationem : Joan. V : *Potestatem dedit ei judicium facere.* Hieronymus habet, *Resuscita me et retribuam tibi ;* quasi dicat : Iste fructus resuscitationis, quod resuscitatus adducam multos ad cognitionem nominis tui : Psal. CXV : *Quid retribuam Domino etc.*

8. *In hoc cognovi.* Hic ponit fiduciam exauditionis. Et primo ponit quod Deus voluit eum, idest complacitum uit pa-

ternæ voluntati in ipso : unde dicit, *Quoniam voluisti me* : Matth. III : *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui* : Isa. XLII : *Complacuit sibi in illo anima mea.* Item dicit, *Non gaudebit inimicus meus super me,* idest Judas : et si fuit gavisus in morte, non tamen finaliter gaudebit, quia contristabitur in resurrectione : Mich. VII : *Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi ; consurgam.* Et potest hæc littera ordinari dupliciter. Uno modo, ut primum sit argumentum secundi ; et est sensus : ex hoc quod considero quod sum tibi acceptus. Alio modo, ut secundum sit causa primi ; ut sit sensus : Quia inimicus meus non poterit gaudere super me *cognovi quia voluisti me.* Sed quia indigebat signo aliquo, dicit, *Cognovi*, idest cognoscere feci, vel quia alii hoc cognoverunt. *Me autem propter innocentiam suscepisti etc.* Hic exauditus gratias agit. Et primo confitetur beneficium. Secundo subjungit laudem, ibi, *Benedictus.* In beneficio confitetur totum quod ad se pertinet. Primo enim proponit meritum. Secundo ostendit resuscitationis beneficium. Tertio resurgentis statum. Quarto exultationem. Quantum ad meritum ejus consideremus ejus innocentiam : unde dicit : *Me autem suscepisti propter innocentiam.* I Pet. II : *Peccatum non fecit.* Psal. XXV : *Ego autem in innocentia mea ingressus sum.* Et ex hoc merito dicit se susceptum, sive assumptum. Non dicit hoc de assumptione in unitatem personæ, quia illa assumptio non fuit ex meritis ipsius hominis Christi, sed ex mera gratia : unde et Spiritus sancti operatione facta est ; sed hoc dicit de susceptione ab inferis, qua[1] surrexit. Ps. III : *Tu autem, Domine, susceptor meus es.* Et dicit. *Suscepisti*, scilicet animam meam ab inferis ; et carnem de sepulcro. Sed qualiter susceptus est? Numquid ad vitam mortalem, ut Lazarus? Non ; sed susceptus est ad statum immortalitatis : unde dicit : *Et confirmasti me in conspectu tuo in æternum.* idest in statu immortalitatis. Roman. V : *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur.* Et adhuc plus : quia constituit eum ante conspectum suum. Heb. IX : *Introivit in ipsum cœlum, ut appareat vultui Dei pro nobis.* Et hoc *in æternum*, idest semper.

9. *Benedictus Dominus.* Hic ponit laudem : et circa hoc duo fait. Primo ponit quædam ex parte laudati ; secundo ex parte laudantis. *Benedictus.* Benedicere nihil aliud est quam dicere bonum. Aliter nos benedicimus Deum, et aliter benedicit nos Deus. Nos benedicimus Deum, recognoscendo bonitatem ejus. Tob. XII : *Benedicite Deum cœli.* Eccli. XLIII : *Benedicentes Dominum exaltate eum quantum potestis.* Deus autem benedicit nos causando in nobis bonitatem : quia suum dicere est facere. (Ps. CXLVIII.) Dixit enim, et facta sunt. Secundum ostendit cum dicit, *Dominus.* Potestas Dei attenditur secundum duo. Primo secundum opus gubernationis. Sap. XII : *Tu autem, dominator virtutis cum tranquillitate judicas, et cum magna reverentia disponis nos ;* Et secundum opus creationis. Et hæc duo tangit cum dicit, *Dominus*, ad quem pertinet gubernare ; secundo cum dicit, *Deus :* illud enim omnes opinantur Deum quod est primum principium essendi omnibus. Sed operatio gubernationis habet ministros ; in opere autem creationis nullum ministerium potest esse. Unde honor qui debetur gubernatori, potest aliis communicari. Gal. IV : *Sicut Angelum Dei excepistis me.* Et hæc dulia est. Sed latria, quæ debetur creatori, nulli debetur. Et ideo *Glossa* dicit : *Dominus*, cui debetur dulia ; *Deus*, cui debetur latria. Et dicit, *Israel*, idest videntium Deum ; quia etsi omnia gubernat, tamen uberem fructum gubernationis, qui est vita, soli fideles consequuntur. Et si omnes colant Deum, tamen cultum latriæ soli fideles soli Deo offerunt. Tertium ostendit cum dicit : *A sæculo et in seculum ;* quia scilicet potestas tua non est corporalis, sed æterna. Ps. CXLIV : *Regnum tuum regnum omnium sæculorum.* Ex parte laudantis dicit duo : scilicet confessionem oris. Rom. X : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Et hoc facit cum dicit : *Benedictus*

[1] Al. : « a qua. »

Deus etc. Item complacentiam affectus. Phil. IV : *Gaudete in Domino.* Et ideo dicit, *Fiat fiat ;* quasi dicat : Complacet sibi cum bonis ejus : et ingeminat ad significandum hujus complacentiæ continuationem. I Paral. ult. : *Domine Deus, custodi hanc voluntatem.* In Hebræo habetur, *Amen, amen.* Et quia *amen amen* ponitur in fine librorum, credunt quidam quod dividatur liber Psalmorum in multos libros, et completur unus hic. Sed non est verum, quia ponitur hic *Fiat*, sive *Amen*, ut sit continuatio voluntatis, non ut sit consummatio operis.

PSALMUS DAVID XLI

1. *In finem intellectus filiis Core.*

Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum : quando veniam, et apparebo ante faciem Dei ?

2. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus ?

3. Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam : quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei.

4. In voce exsultationis et confessionis, sonus epulantis. Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me ? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi : salutare vultus mei, et Deus meus. Ad me ipsum anima mea conturbata est : propterea memor ero tui de terra Jordanis, et Hermoniim a monte modico.

5. Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum. Omnia excelsa tua et fluctus tui super me transierunt.

6. In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte canticum ejus. Apud me oratio Deo vitæ meæ : dicam Deo : Susceptor meus es. Quare oblitus es mei, et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus? Dum confringuntur ossa mea, exprobraverunt mihi qui tribulant me inimici mei ; dum dicunt mihi per singulos dies : Ubi est Deus tuus? Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei et Deus meus.

1. Hæc est quinta decas primæ quinquagenæ ; et sic ordinatur ad implorandum auxilium contra præsentia mala. Et hæc est figura temporalium malorum, quæ acciderunt David, quid passus est persecutionem ab Absalone ; et contra hoc fuit prima decas. Item a Saule ; et contra hoc secunda decas. Item a toto populo ; et contra hoc tertia decas. Item a multis æmulis ; et contra hoc quarta decas. Psal. XXXIV : *Judica, Domine, nocentes me.* Restat quinta decas, in qua loquitur specialiter de his quæ pertinent ad regnum. Et petit in ista decade contra impugnatores regni auxilium divinum. Et ut ad mysterium referatur, petit justus homo contra illos qui regnum Ecclesiæ impugnant. Dividitur ergo Decas ista in duas partes[1]. Primo format petitionem pro statu regni ; secundo, quia regnum videtur esse turbatum per peccatum, ideo petit veniam pro peccato, ibi Ps. L, *Miserere mei, Deus.* Circa primum duo facit. Primo proponit petitionem contra hostes Regni ; secundo exauditus gratias agit de gloria Regni, ibi Psal. XLIV, *Eructavit.* Et quia omnis petitio provenit ex desiderio, ideo circa primum duo facit. Primo proponit suum desiderium : secundo addit orationem, ibi Ps. XLIII, *Deus auribus.* Circa primum duo facit. Primo ostendit desiderium quod habet ad Deum ; secundo petit desiderii impletionem, ibi Psal. XLII, *Judica me.* Titulus : *In finem intellectus filii Core.* Hoc est expositum in titulo præcedentis Psalmi ; tamen alia littera habet : *In finem intellectu ;* idest, attribuitur iste Psalmus filiis Core, *intellectu*, idest per intellectum ducens nos in finem. Core intrepretatur calvaria. Unde illi dicuntur filii Core qui patiuntur irrisionem propter crucem. Unde IV Reg. IV, pueri irridebant Eliseo : *Ascende calve, ascende calve ; et maledixit eis Eliseus, et ursi comederunt illos.* Illi ascendunt de Bethel qui ad finem Christi convertuntur de Juda, quæ olim domus Dei vocabatur. Et hi deridentur a pueris, idest Judæis puerili sensu utentibus, quia adhuc sub pedagogo sunt, et improperant crucem Christi : et isti duo ursi devoraverunt eos, scilicet Titus et Vespasianus. Dividitur ergo Psalmus in duas partes. In prima enim ponit suum

[1] Al. : « tres partes. »

desiderium. In secunda ponit tristitiam incitantem desiderium, ibi, *Fuerunt mihi*. Circa primum tria facit. Primo proponit desiderium sub similitudine. Secundo rationem similitudinis assignat, ibi, *Sitivit*. Tertio exponit rem desideratam, ibi, *Quando veniam*. Similitudinem sumit ex cervo, qui specialiter habet hanc proprietatem, quod pede conterit serpentem : et quando vult mutari, comedit serpentem : et sic æstuat præ veneno, et tunc currit ad aquam, et sic renovatur. Sicut cervus in generali desiderat aquas, ita fidelis desiderat Deum ; tamen in speciali adaptatur catechumenis et viris perfectis. Catechumenus enim est sicut cervus, qui sentit in se veneni ardorem, quod est ex suggestione serpentis introductum : Gen. III. Ex quo veneno secutum est peccatum originale. Rom. V : *Per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit*. Et hoc venenum est reatus concupiscentiæ, et reatus primi peccati. Et ideo debet desiderare fontem baptismi. Zach. XIII : *Erit fons patens domui Jacob in ablutionem peccatorum*. Ezech. XXXVI : *Effundam super vos aquam mundam*. Vir autem perfectus est sicut cervus in petra stabilitus. Ps. XVII : *Qui perfecit pedes meos tanquam cervorum. Sitivit anima mea*. Hic jam comedit, idest destruxit peccatum. Eccl. XXI : *Quasi a facie colubri, fuge peccatum*. Et ideo nihil habet in mundo quod concupiscat ; et ideo desiderat venire ad fontem vitæ. Et ideo, quia istis convenit hæc similitudo, scilicet catechumenis et viris perfectis, ideo cantatur Psalmus iste in officio baptismi in Sabbato sancto et Pentecostes quando fit solemne baptisma, quantum ad catechumenos. Item cantatur in exequiis mortuorum, quia convenit viris perfectis accedere ad fontem vitæ æternæ. *Ita desiderat anima mea ad te Deus*. Hic adaptat similitudinem. Anima mea desiderat interiori affectu. Isa. XXVI : *Anima mea desideravit te in nocte*. Thren. III : *Pars mea Dominus, dixit anima mea*. Sed numquid in Deo est fons aquarum ? Ita ; unde dicit, *Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum*. Fons dicitur, qui scaturit et producit aquas vivas, et qui jugiter et indeficienter emittit aquas. Omnis aqua gratiarum ab illo fonte emanat, scilicet a Deo Patre. Jer. II : *Dereliquerunt fontem aquæ vivæ*. Item emanat a Filio, etiam inquantum Deus. Psal. XXXV : *Apud te est fons vitæ. Fons sapientiæ Verbum Dei est*, Eccl. I. Item a Spiritu sancto. Joan. IV : *Fiat in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*. Et Joan. VII : *Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erat credentes in eum*. Ergo quia ipse est fons, anima mea sitivit ad eum. Sitis designat desiderium cum anxietate. Ita iste designat se pati anxietatem, non solum ex dilatione rei desideratæ, sed propter mala quæ hic affligunt. Matth. V : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur*. Sed de hoc fonte desiderat hoc, scilicet, *Quando veniam*. Hæc verba desiderantis sunt, et exprimunt desiderium catechumeni ad baptismum ; et sic est sensus : Quando veniam ad sacrum Christi baptisma ? Mat. XXI, *Venite ad me etc*. Psal. XXXIII : *Venite filii etc*. Hoc, ut dicit Augustinus, convenit catechumenis quia a principio catechumeni, quousque adulti non fuissent [1], non admittebantur ad sacra mysteria, sed usque ad evangelium poterant interesse ; unde dicit, *Quando veniam et apparebo*. Ad litteram, cum alis, *Ante faciem Domini*, idest ad sacramenta Christi. Item convenit viris perfectis : et est sensus, *Quando veniam et apparebo*, idest ut videam te facie ad faciem, quia modo sum procul a te, quia video te per fidem? Sed quando videbo te per speciem, tunc ero prope. Phil. I : *Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo*. Et non dicit, apparebit mihi Dominus, sed apparebo ante faciem Domini : quia ex hoc quod videbo faciem Domini, reddar conspicuus omnibus multo magis quam Moyses qui vidit eum in vita ista. I Joan. III : *Nondum apparuit quid erimus ; scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus*. Rom. VIII : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis etc*. Quasi dicat : Interim gaudebo videntium Deum : et ex hoc conspicuus et gloriosus ero. Sed ab hac visione exclu-

[1] Al. : « cum adulti fuerint. »

ditur hypocrita. Job. XIII : *Non veniet in conspectu ejus omnis hypocrita.*

2. *Fuerunt mihi lacrymæ.* Hic describit, unde habeat hoc desiderium vel anxietatem. Et primo ponit causam. Secundo ponit remedium quod habet contra eam, ibi, *Hæc recordatus sum.* Et primo ponit magnitudinem suæ tristitiæ. Secundo ponit causam hujus tristitiæ. Circa tristitiam procedit sic. Quia primo exprimit magnitudinem tristitiæ ; secundo effectum ; tertio continuitatem. Primum ostendit cum dicit, *Fuerunt mihi lacrymæ meæ*, in quas scilicet homo prorumpit ex abundanti tristitia. Et hæc tristitia, vel est de peccatis impedientibus consecutionem rei desideratæ, vel de molestiis aliorum. Secundum ostendit cum dicit, *Panes.* Panis reficit ; et sic etiam lacrymæ reficiunt, duplici ratione. Una est, quia unicuique est delectabilis actio sibi conveniens. Unde tristitiæ est delectabilis actio conveniens tristitiæ : et lacrymatio est tristitiæ actio. Alia ratio est, quia quando calor evaporat extra, minuitur ; et ideo dicit, quod lacrymæ sunt ei sicut panis, quasi reficientes eum. Vel sicut panis : quia sicut per panem sustentatur, ita ipse sustentatur in bono per lacrymas. Tertium ostendit cum dicit, *Die ac nocte;* scilicet in prosperitate et adversitate. Jer. IX : *Plorabo die ac nocte.* Et causa hujus est, *Dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus ?* Hæc, si sunt verba gentilium, referuntur ad catechumenos ; quasi dicat : Nos, dicunt gentiles, habemus Deum quem videmus ; scilicet solem. Sed ubi est Deus vester, quem fingitis ? Respondete : Deus videri potest, sed non a te, quia non es mundus corde. Item si dicatur Judæo converso a Judæo infideli : Ubi est Deus tuus ? respondeat Judæus conversus ad fidem : Ubi sit Deus meus, apparet in pœna vestra, scilicet Judæorum : quia estis dispersi. Item sunt verba peccatoris ad virum justum in afflictione positum ; quasi dicat : *Ubi est Deus tuus?* quare non liberat te de afflictione quam pateris ? respondeat justus : Quia hæc temporalia non sunt præmium quod Deus dat servis suis, sed cœlestia.

3. *Hæc recordatus sum.* Supra posuit Psalmista suum desiderium, et castam desiderii ; hic autem ponit remedium contra causam, scilicet tristitiam : et circa hoc duo proponit sive facit. Primo ponit remedium ex parte propriæ meditationis. Secundo ex parte divini auxilii, ibi, *Ad meipsum.* Circa primum duo facit. Primo proponit remedium. Secundo per hoc remedium tristitiæ impedimentum, ibi, *Quare tristis.* In remedio proponit primo meditationem. Secundo mentis delectationem, ibi, *Effudi.* Et assignat hujus rationem, ibi, *Quoniam transibo.* Dicit ergo, *Hæc recordatus sum*, scilicet improperia infidelium dicentium, *Ubi est Deus tuus :* Thren. III : *Memoria memor ero.* Et habui consolationem mentis, *Quia effudi in me animam meam.* Quando liquor diffunditur, dilatatur. Unde, quia habitudo cordis pertinet ad lætitiam, quæ quædam[1] delectatio est, ideo in effusione animæ designatur delectatio. Ps. LXI : *Effundite coram illo corda vestra.* Alia littera habet, *Effudi super me animam meam.* Et secundum hoc aliter legitur : et est sensus : Dicunt, *Ubi est Deus tuus ?* Et ego hæc recordatus primo quæsivi insensibiles creaturas si invenirem Deum meum : sed inveni in eis quædam Dei vestigia : Rom. I : *Invisibilia Dei a creatura mundi per ea quæ facta sunt conspiciuntur.* Sed ultra processi in rebus intellectualibus animæ. *Et effudi super me animam meam*, idest solicite discutiens quæsivi quidquid est in eis, quasi coram me ponens omnia ; sicut qui extrahit de vase omnia, ut discutiat quidquid sit intus : et tamen non est ibi Deus meus. Sed est adhuc aliquid supra hoc : et hoc feci : *Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei;* quasi dicat : Totum solatium quod habere possem, est spes tendendi in Deum. Et dicit duo : scilicet quo tendat, et quomodo, ibi, *In voce etc.* Circa primum accipienda est talis imaginatio. In veteri testamento erat duplex locus divino cultui deputatus, scilicet tabernaculum, de quo habetur Exod. XXXVI. Postea crescente populi statu et religione ædificata est domus Dei, scilicet tem-

[1] Al. : « quasi. »

plum : non ut tabernaculum, sed ut res fixa. Et hanc voluit facere David, sed prohibitus est a Deo. II Reg. vii : *Numquid ædificabis mihi domum ?* Item I Paral. xvii : Sed promissum est ei quod filius suus ædificaturus esset domum Dei : unde ipse paravit impensas : et ideo dicit, *Dicunt mihi : ubi est Deus tuus*. Et ego hæc recordatus delector quod inveniam eum : et ideo toto affectu tendam in eum. *Et transibo in locum tabernaculi admirabilis ;* quasi dicat : Non quiescam donec inveniam eum. Et dicit, *Transibo;* quia per tabernaculum, quod erat mobile, signatur status præsentis Ecclesiæ; quæ non est perpetua, nec stabilis nisi usque ad consummationem sæculi, et tunc transferetur. Et hoc dicitur Apoc. xxi : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus*, idest præsens Ecclesia cum hominibus, idest donec homines erunt in vita illa [1]. Et ex hoc transibo ad stabilem domum Dei : Psal. lxiv : *Replebimur in bonis domus tuæ*. Joan. xiv : *In domo Patris mei etc.* Et sic innuit ire in tabernaculum mirabile et in domum Dei. Et dicitur in tabernaculum mirabile, propter mirabilia quæ facit sanctis suis.

4. *In voce*. Hic describitur modus transeundi usque ad domum Dei. Et hic similiter accipienda est quædam imaginatio. Erat autem consuetudo quod quando aliqui per turmas ibant ad tabernaculum, ibant cum gaudio : Isa. xxx : *Canticum erit vobis sicut vox sanctificatæ solemnitatis et lætitiæ*; sic qui pergit cum tibia gaudenter vadit : et ideo dicit, *Ibo in locum tabernaculi etc*. Et cum gaudio : quia, *In voce exultationis et confessionis sonus epulantis*. Alia littera habet, *Soni epulantis;* quasi dicat : Ibo in voce soni epulantis, quia in epulis est sonus gaudii ; et hoc magis patet secundum alias lætitias quæ sunt ibi. Referamus ergo hoc ad ingressum gaudii ; quia erunt ibi tria. Primo erit ibi exultatio de bonis habitis : Isa. xxxv : *Gaudium et lætitiam obtinebunt*. Secundo erit ibi confessio de beneficiis gratiæ ; qui agnoscent se illa obtinuisse per gratiam Dei ; et ideo confitebuntur mirabilia Dei : et ideo sequitur ibi gratiarum actio, et vox laudis. Tertio erit ibi spiritualis refectio : Isa. pen.: *Servi mei comedent, et vos esurietis : servi mei bibent, et vos sitietis etc*. Matth. v : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam etc.*, et ideo erit ibi sonus epulantis. Item festivitatis, idest jugis exultatio : Baruch. v : *Conspice, Jerusalem ad orientem, et vide jucunditatem a Deo tibi venientem*. Et quia hæc omnia imperfecte sunt in ecclesia, subdit, *Quare tristis ex anima mea ?* Hic adhibet remedium contra causam tristitiæ. Et primo removet affectum. Secundo removet effectum ejus. Dicit ergo, *Quare tristis es anima mea ?* cum debeas gaudere, quia es in tabernaculo, et quia ibo ad domum Domini. Quare ergo es tristis? Nam parva mala non sunt reputanda in consideratione ad bona æterna : Eccl. xxx : *Tristitiam*, scilicet sæculi, *longe expelle a te*, II Cor. vii : *Tristitia sæculi mortem operatur*. Effectus tristitiæ est turbatio, quia ex inordinatione affectus ipsa ratio conturbatur. Et quis loquitur ? anima secundum hunc sensum. Anima habet duas partes : scilicet sensitivam, quam nominat hic animam propter animalitatem ; et superiorem rationem, quæ nominat seipsam ; quia unusquisque maxime est quod melius in eo est : et ideo dicit ratio superior inferiori : *Quare conturbas me*. Et quæ est causa ? Ostendit autem quod non debet esse tristis, quia est spes futuræ confessionis : et ideo dicit, *Spera in Domino, quoniam adhuc confitebor illi* : quasi dicat : Spera in ipso Deo, quia adhuc venies ad hoc quod desideras, quia scilicet, *Adhuc confitebor illi*, idest adhuc spero vultum ejus ; vel in via, vel in patria, quod maxime est materia gaudii. Jac. ult. *Tristatur quis in vobis ? oret. Æquo animo est ? psallat etc. Salutare vultus mei*. Hic ly salutare secundum Glossam est nominativi casus, et est sensus : Ego dico quoniam ego confitebor illi. Et cui illi ? scilicet Christo, in quo sunt duæ naturæ : humana scilicet qua est similis matri : et ideo dicit, *Salutare vultus mei*, idest vultum meum gerens. Luc. ii : *Viderunt oculi mei salu-*

[1] Al. : « ista. »

tare tuum etc. Gen. pen.: *Salutare tuum expectabo Domine.* Item natura divina; et quantum ad hoc est Deus meus: ideo dicit, *Deus meus.* Rom. IX: *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula.* Vel secundum Hieronymum, ly salutare est accusativi casus: quasi dicat, Confitebor ei salutare, idest salvationem qua me salvavit. Et quod sequitur, *Deus meus*, conjungitur cum sequentibus. Consequenter adhibet remedium, scilicet divini auxilii. Ubi primo proponit remedium. Secundo exponit. Dicit ergo, *Ad me ipsum.* Alia littera habet, *A meipso anima mea conturbata.* Prima est melior: quasi dicat: Quæ est ratio quæro, *Quare anima conturbas me?* Et hæc turbatio venit, quia qualitercumque converto me ad me, invenio mihi tribulationem. Osee XIII: *Perditio tua Israel ex te, tantummodo ex me auxilium tuum.* Et ideo Hieronymus habet, *Deus meus in meipso.* Secundum illam litteram est sensus; quasi dicat: Causa turbationis a meipso est: quia si referamus ad humanum genus, corruptio sensualitatis a ratione venit, scilicet a sensu primi parentis. Item homo quicumque peccando corrumpit naturam suam; et ideo post peccatum sensualitas magis resistit rationi. Et quia non est in me nisi causa turbationis, *Propterea memor ero tui*, idest recurram ad te: Oseæ ult.: *Memoriale ejus sicut vinum Libani.* Et unde? *De terra Jordanis et Hermoniim.* Jordanis est fluvius in terra promissionis. Hermon est quidam mons propinquus Jordani. Et secundum historiam II Reg. XVII, quando Absalon ivit in Jerusalem, et habuit consilium ut persequeretur David, qui erat citra Jordanem, et tunc Cusi impedivit; et ideo dicit, Si essem in tanta tribulatione sicut tunc, contra, *Memor ero tui.* Tria tamen designantur hic quæ sunt in baptismo. Per Jordanem designatur descensus gratiæ in baptismum: Jac. I: *Omne datum bonum et omne donum perfectum de sursum est*, Et *de terra*, quia per influxum gratiæ terra cordis inde fecundatur. *Hermon* interpretatur anathema: et designat abrenuntiationem quam facimus diabolo et pompis ejus in baptismo: quia tunc quilibet anathematizat, idest separat se a diabolo. *A monte modico*, quia hæc renuntiatio et gratia venit ab humili corde, quia *humilibus Deus dat gratiam*, Jac. ult. Et diabolus *est rex super omnes filios superbiæ*, Job XLI.

5. *Abyssus abyssum.* Exponit remedium quantum ad duo dicta: scilicet quantum ad turbationem quam habet in se, et quantum ad memoriam de Deo, ibi, *In die mandavit.* Quantum ad primum proponit similitudinem et exponit causam. Abyssus in Scriptura signat multitudinem aquarum. Gen. I: *Tenebræ erant super faciem abyssi, et spiritus Domini etc.* Contingit etiam quod aquæ quando in multitudine generantur in aere, possunt vocari abyssus. Et in istis pluviis est quædam circulatio: quia descendunt ad terram, et ex eis elevantur vapores qui generant alias aquas: et inter media sunt frequenter tonitrua, quæ fiunt ex commotione nubium quæ generantur a vaporibus et pluviis. Item contingit quod post tonitruum sequuntur fulgura. Ps. CXXXIV: *Fulgura in pluviam fecit.* Dicit ergo, *Abyssus*, idest multitudo aquarum, *Invocat abyssum*, idest trahit ad se multitudinem aquarum aliarum: et hoc, *In voce cataractarum tuarum*, idest quædam loca occulta sunt in quibus generantur aquæ, et ex quibus descendunt. Unde cataractæ, idest nubes, quæ quasi cataractæ quædam sunt, ex quibus generantur. Et hæc in Scriptura, scilicet abyssus et tempestas, important malum. Exo. XV: *Abyssi operuerunt eos:* unde *Abyssus etc.*, quasi dicat: Una punitio Dei, *Abyssum invocat* idest continuatur ad aliam; quasi dicat: judicium Dei, quo infert præsentia mala, invocat judicium quo futura mala infert. Psalm. XXXIII: *Judicia tua abyssus multa.* Et hoc sic, *In voce cataractarum tuarum*, idest per vocem Scripturarum tuarum, vel prædicatorum. Et hoc refertur ad hoc quod dicit, *Anima mea conturbata est.* Quare? quia abyssus: idest ex uno malo vel ex unò peccato sequitur magna pœna. Vel aliter, *Propterea memor ero etc.* ut per abyssus intelligatur sacra doctrina: et sic est sensus: *Abyssus*, idest vetus testamentum vocat

alium, idest novum testamentum. Et hæc duo concorditer inducit ut memor sim tui, quia in utroque promittit homini auxilium Dei : et hoc, *In voce cataractarum tuarum*, idest prædicatorum et doctorum, Vel aliter, *Propterea memor etc.* quia, *Abyssus* : idest homo; qui vocatur[1] abyssus. *Quis scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est,* I Cor. II. Jer. XVII. Secundum aliam litteram, profundum est cor hominis et inscrutabile. Ergo, *Abyssus*, idest unus homo, invocat alium ad Christum. Et hoc fit non propria virtute, sed, *In voce cataractarum tuarum* ; idest inspiratione Spiritus sancti, ex qua habet efficaciam lingua predicatoris, *Omnia excelsa tua.* Supra Psalmista posuit similitudinem suæ tribulationis : hic autem ipsam similitudinem exponit. Supra dixit, *Abyssus abyssum invocat*; et refertur ad signandum, quod non solum unam pœnam passus est, sed multas : et ad hoc sequitur suam similitudinem : homo affligitur ab aqua, aut descendente ab aere, aut existente in aere, aut existente inferius : et iste ab utraque dicit se afflictum. A prima, cum dicit, *Omnia excelsa tua;* a secunda, cum dicit; *Et fluctus tui super me transierunt.* Excelsa ista sunt futura supplicia, et respiciunt futurum judicium, quod fuit in mari, quando submersi sunt quasi plumbum : Exod. XV : *Fluctus sunt pœnæ præsentes quæ invocant illud.* Et ideo, *Turbatus sum :* Job. XIX : *Viam fecerunt sibi per me. Glossa*, *Transierunt*, idest, a me recesserunt, *fluctus tui.* Et sic secundum istam expositionem hæc est ratio consolationis; quasi dicat : Memor ero tui, quia omnia excelsa tua et fluctus tui recesserunt a me ; quasi dicat : Pœnæ majores quæ designantur per fluctus, transierunt super me, idest videbantur excedere facultatem meam. Sed prima expositio est melior.

6. *In die.* Sicut dictum est, duo dixit : turbationem ad seipsum etc., et fiduciam, ibi, *Propterea memor ero tui.* Et posuit causam turbationis ; modo exponit causam, quare memor sit Dei. Et primo ponit experimentum divinæ misericordiæ ; secundo addit orationem, ibi, *Apud me oratio.* Et facit duo, secundum duplicem statum divinæ misericordiæ ; quia misericordia Dei placida est in prosperitate et adversitate. Et ideo quantum ad prosperitatem dicit, *In die mandavit Dominus misericordiam suam*, idest tempore prosperitatis : quasi dicat : Quicquid habeo prosperitatis, imputo divinæ misericordiæ. Thren. III : *Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti.* Quantum ad statum adversitatis dicit, *et nocte*, idest tempore adversitatis dedit *canticum ejus*, idest lætitia, idest est mihi in tribulatione consolatio maxima ex divina misericordia. Unde alia littera habet, *In die declaravit*, idest divina misericordia declaratur, idest manifestatur tempore adversitatis. Eccl. XXXV : *Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis.* Psal. L : *Secundum multitudinem miserationum tuarum etc.* Secundum Hieronymum tamen sic legitur, *In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte canticum ejus apud me. Et hæc oratio Domini etc.*, quasi dicat : Percipio misericordiam Dei etc., in die naturali, vel adversitatis : in nocte canticum Dei, et oro iterum, *Deo vitæ meæ* : et hæc est planior : tamen secundum quod *Glossa* exponit, exponatur et dicamus, *Apud me oratio*, ubi proponit orationem : et facit circa hoc tria. Primo describit modum orandi ; secundo orationis tempus; tertio orationis effectum. De oratione duo dicit : qualiter se habeat ad orandum : quia aliquando orat homo, et oratio ejus non est apud Deum, quando non orat per se, sed ut videatur quasi in publico. Matth. VI : *Tu autem cum oraveris etc.* Secundo qualiter se habeat ad eum quem orat, quia, *Deo vitæ meæ*, scilicet naturalis vitæ auctori. I Reg. II : *Dominus mortificat et vivificat.* Item vitæ gratiæ. Ipse est vita tua : quia anima vivit per gratiam per hoc quod vivit Deo. Item vitæ gloriæ. Psal. XXXV : *Apud te est fons vitæ.* Consequenter ponitur oratio, et, *Dicam Deo susceptor meus es etc.* In qua duo facit. Primo gratias agit de beneficiis perceptis ; secundo quærit rationem de malis quæ patitur. Primo debet

[1] Al. : « idest quilibet homo vocatur. »

homo præmittere, quia non est gratus de beneficiis perceptis, ideo indignus est de percipiendi. Sap. XVI : *ingrati spes etc.* Et ideo dicit, *Susceptor meus es.* Hieronymus habet, *Petra mea es*, idest fortitudo. Et ideo susceptor dicitur ad defendendum. Psal. III : *Tu autem Domine susceptor meus es etc.* Vel, *Susceptor meus es*, idest naturæ meæ Isa. XLII : *Ecce servus meus, suscipiam illum.* Vel *susceptor meus* in baptismo Ps. XVII : *Assumpsit me de aquis multis.* Et si susceptor es, miror de malis quæ patior. Et primo inquirit rationem de malis; secundo proponit quædam quæ sunt signa unius et causa alterius, ibi. *Dum affligit.* Ex malis duo considerat. Unum ex parte Dei : scilicet quod esset ejus oblitus. Aliud ex parte sui, quia premebatur tristitia. Ex parte Dei, quia permittebat eum affligi : et ideo dicit : *Quare oblitus es mei*, quia olim sic suscepisti me. Isa. XLIX : *Dominus oblitus est mei.* Sed in rei veritate non est oblitus ex parte sui qui affligebatur : unde dicit, *Et quare contristatus incedo*, idest quæ est causa qua das me tristitiæ? Psal. XXXVII : *Tota die contristatus ingrediebar, dum affligit me inimicus.* Hic ostendit dolorem quem patitur ab adversarii : et assignat effectum persecutionis; quasi dicat : Hæc est causa quare contristatus incedo, quia affligor ab inimicis quandoque a temporalibus, quandoque a spiritualibus. Matth. XIV : *Inimicus homo hoc fecit.* Causa doloris seu effectus est, *Dum confringuntur ossa mea.* Ossa Ecclesiæ sunt fortes, ut prælati et viri perfecti. Et quandoque per adversarios temporales, quandoque per tentationes affliguntur. Psal. XXI : *Dinumeraverunt omnia ossa mea.* In quolibet homine quælibet virtus est sicut quoddam os : et si contingat justum castum cadere, confringitur os ejus. *Exprobraverunt.* Hic agit de causa tristitiæ quam patitur ex verbis injuriosis : unde dicit, *exprobaverunt mihi*, scilicet verbis injuriosis. Jer. XX : *Factus sum in derisum tota die, omnes subsannaverunt me.* Et hoc improperium est gravissimum. Tanto quis gravius fert improperium, quando fit sibi de re de qua gloriatus confidit. Iste autem maxime gloriabatur de Deo : et ideo hoc opprobrium est sibi gravissimum. Et ideo inimici mei, *Dicunt mihi per singulos dies, ubi est Deus tuus?* Psal XII : *Ne quando dicat inimicus etc.* *Quare tristis es etc.* Hic ostendit orationis effectum. Et oratio habet duplicem effectum. Unus est expulsio tristitiæ. Alius est augmentum spei. Primus effectus est, quia per orationem ascendit mens hominis in Deum : et quia Deus est summe bonus; quando anima inhæret ei, sentit delectationem maximam, et delectatio pellit tristitiam vel diminuit : et ideo dicit, *Quare tristis es etc*, ex quo oravi. Et hoc expositum est supra. Alius effectus est, quia crescit in spe : quia si rex admittit aliquem ad familiare obsequium et colloquium, assumit fiduciam petendi et obtinendi. In oratione autem homo specialiter loquitur cum Deo. Psal. XXVII : *In ipso speravit cor meum etc.* et ideo subdit, *Spera in Deo*; et hoc expositum est supra.

PSALMUS DAVID XLII

1. *In finem.*

Judica me Deus, et discerne causam meam de gente non sancta : ab homine iniquo et doloso erue me. Quia tu es Deus fortitudo mea : quare me repulisti, et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus?

2. Emitte lucem tuam, et veritatem tuam : ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua. Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam. Confitebor tibi in cythara, Deus, Deus meus : quare tristis es anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi : salutare vultus mei et Deus meus.

1. In præcedenti Psalmo David narravit suum desiderium ; nunc autem adhibet orationem ad implendum desiderium. Et primo ponit orationem ; secundo effectum ejus, ibi, *Quare tristis es.* Circa primum duo facit. Primo proponit orationem in

generali; secundo in speciali, ibi, *Ad homine iniquo*. Et primo petit judicium; secundo judicii effectum. Petit ergo, *Judica me Deus*.

Sed videtur præsumptionis esse : quia ipse dicit, *Non intres in judicium etc*. Ps. CXLII.

Respondeo. Dicendum, quod est duplex judicium : scilicet severitatis, et misericordiæ seu æquitatis. Primum est, quando attenditur solum res et non conditio ; et hoc est timendum. De hoc dicit Psal. CXLII : *Non intres in judicium etc.*, quia justitiæ nostræ nihil sunt in conspectu Dei, ut dicitur Isa. LXIV. Et hoc *judicium* est *sine misericordia*, ut dicitur Jacob. II : Secundum est, quando consideratur non solum natura rei, sed conditio personæ. Psal. CII : *Misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognovit figmentum nostrum*. Et hoc petit. Vel aliter. Est duplex judicium : scilicet discussionis, cum merita discutiuntur : et hoc non petit hic, quia discussio est timenda. Job IX ; *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parces delinquenti*. Aliud est discretionis, scilicet separationis a malis : et hoc petit ; et ideo subdit, *Et discerne causam meam*. Et hoc refertur ad præsentem statum : et sic petimus discerni a malis, etsi non loco, saltem causa. Multa enim sunt communia nobis et eis : quia locus est eventus fortunæ, sed causa non, quia eisdem rebus aliter utuntur boni et aliter mali : quia in adversis boni rutilant per patientiam, mali vero fumant per impatientiam. Si vero ad futurum judicium referamus, petimus distingui : quia causa malorum judicabitur ad condemnationem, bonorum ad salutem. In speciali autem petit judicari quantum ad duo : videlicet quantum ad liberationem a malo, et quantum ad promotionem in bono. Petit ergo liberari a malo, vel præsenti vel futuro ; unde dicit. *Ab homine iniquo et doloso erue me*. Homo iniquus dicitur diabolus. Matth. XIII : *Inimicus homo hoc fecit*. Vel alius homo seductor, sive injustus quicumque. Et dicitur iniquus ille qui injustitiam intendit aperte : dolosus vero propter occultam fraudulentiam. Prov. XII : *Dolus in corde cogitentium mala*. Ab his ergo liberatur quis dupliciter. Uno modo, ut non seducatur occulta dolositate. Alio modo, ut non opprimatur adversitate, *Quia tu es Deus meus*. Hic ponitur ratio liberationis ; et est duplex : una ex parte Dei qui potest ; unde dicit, *Tu es fortitudo mea*. Isa. XII : *Fortitudo mea et laus mea Dominus*. Et dicitur fortitudo nostra effective, quia ab ipso est. Isa. LV : *Qui dat lasso virtutem, et his qui non sunt fortitudinem et robur multiplicat*. Alia ratio est ex parte sua, scilicet malorum quæ patitur. Quædam mala patimur secundum opinionem, quia cum sumus in adversitatibus, videmur repulsi a Deo ; unde dicit, *Quare me repulisti ?* Sed *non repellet Dominus plebem suam*, Ps. XCIV. Et sic est tantum opinatum malum hoc. Aliud est verum ; unde sequitur, *Quare tristis incedo ?* tristis scilicet vel tristitia sæculi, quæ mortem operatur : et sic est sensus : *Quare tristis incedo*, scilicet temporaliter, *Dum affligit me inimicus*, homo malus, temporaliter. Vel, *Tristis incedo*, tristitia bona quæ operatur pœnitentiam in salutem. Et sic est sensus, *Quare tristis incedo*, tantum ; quia etiam lætitia adjungenda est pœnitentiæ.

2. *Emitte*. Hic ponit promotionem in bono. Et primo petit divina bona quibus promovetur ; secundo petit promotionem pro illa. Petit autem duo bona : lucem et veritatem. Ad Deum pervenitur passibus mentis, et per cognitionem. Heb. IV : *Illis promittitur introitus qui credunt*. Duo sunt necessaria cognitioni : scilicet lux, et cognitum. Eph. V : *Omne quod manifestatur lumen est*. Et ideo duo petit : scilicet lucem et veritatem : ad quæ per me non valeo venire. Et ideo dicit, *Emitte lucem tuam et veritatem tuam*. Idem est lux et veritas hic, quia accipiuntur pro Christo, *Emittet lucem tuam*, idest Christum. Joan. I : *Erat lux vera etc*. *Et veri-* est. Joan. XIV : *Ego sum via veritas* *tatem tuam*, quia ipse Christus veritas et vita ; quasi dicat, Deus Pater emitte Christum. Vel lux hic accipitur pro lege, quia Prov. VI : *Mandatum Domini lucerna, et lex lux*. *Et veritatem*, idest novum testamentum. Consequenter ponitur promotio in bono. Et ponit primo directionem in ac-

cedendo, ibi, *Ipsa me deduxerunt*, scilicet lux et veritas me [1] duxerunt ad te. Vel, *deduxerunt*, idest abstraxerunt a malis *et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.* Hæc oratio respondet desiderio præcedentis Psalmi, *Transibo in locum etc.* Et quia adhuc non sufficit, peto adduci per Deum ad montem etc. Jerusalem erat in pede montis latere Aquilonis. Et sic primo perveniebant ad montem qui illuc ibant. Secundo ibant ad habitationem. Tertio ad locum sacrificii, scilicet altare. Et etiam ibi non quiescit spiritus meus, sed ascendit ad Deum ; et ideo dicit, *Adduxerunt me in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua*, idest ad habitationem. Et iterum non quiescit ibi, sed vadit ad domum Dei, idest ad altare. Ideo dicit, *Introibo ad altare Dei ;* et non quiescit ibi ne videatur idololatra ,sed vadit ad Deum. *Qui lætificat juventutem meam.* Mystice autem in monte et in tabernaculo Ecclesia præsens designatur, vel Ecclesia cœlestis ; quasi dicat : Deduxerunt me in Ecclesiam tuam. Isa. II : *Erit præparatus mons domus Domini in vertice montium etc. Et tabernacula,* idest diversitates sanctorum, quæ sunt quædam peregrinationes super terram ; Heb. XI. Et hæc Ecclesia dicitur porta cœli. Gen. XXVIII : *Non est hic aliud nisi domus Dei et porta cœli.* Et ideo etiam dicitur altare Dei, idest ipse Deus. Apoc. XXI : *Ipse Deus est templum :* quia omnia sacrificia spiritualia sunt offerenda in Deo, non in re terrena. Et ibi erit lætitia. Isa. LXVI : *Videbitis, et gaudebit, cor vestrum.* Matth. XXV : *Intra in gaudium Domini tui.* Et ideo dicit. *Lætificat juventutem meam :* idest erit ibi renovatio et juventus : quia, ut dicitur Eph. IV, *Omnes apparebimus in mensuram ætatis plenitudinis Christi :* et ideo dicit, *juventutem.* Psal. CII : *Renovabitur ut aquilæ juventus tua.* Et hunc Psalmum dicunt presbyteri cum accedunt ad altare : quia hæc duo, scilicet lætitia et renovatio, sunt necessaria illis qui ad cœleste altare accedere volunt. Levit. X : *Quomodo potuit comedere aut placere Domino in cæremoniis mente lugubri ?* Item non est ibi vetustas peccati. I Joan II : *Scribo vobis juvenes.* Vel totum quod dictum est refertur ad cœlestem patriam, in qua desiderio debemus stare, et ad illam desideranter pergere : et hoc designat cum dicit, *In montem sanctnm tuum.* Exod. XV : *Introduces eos, et plantabis in monte hereditatis tuæ ;* quia est ibi stabilitas status. Item est ibi societas sanctorum ; unde dicit : *Et in tabernacula tua* Num. XXIV : *Quam pulchra tabernacula tua, Jacob etc.* Psalm. LXXXIII : *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutem.* Et dicuntur tabernacula, quia licet sint homines cives secundum gratiam, tamen secundum conditionem humanæ naturæ sunt ibi hospites. Tertio altare designat humanitatem Christi. Isa. XXXIII : *Regem in decore suo videbunt.* Et Christus dicitur altare Dei. Heb. ult. : *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt* ; quia sicut omnia sacrificia carnalia offerebantur in altari ita omnes orationes offeruntur per Christum. Unde omnis oratio terminatur, per Christum Dominum nostrum. Sed quia non est quies in humanitate, ideo ulterius tendit ad divinitatem : unde dicit. *Ad Deum etc.* Job. XXII : *Super omnipotentem deliciis affllues, et elevabis ad Deum faciem tuam.* Effectus orationis est confessio laudis ; unde dicit : *Confitebor tibi in cythara, Deus :* et hoc dicit propter affectum : quia Isa. LI : *Gaudium et lætitia invenietur in ea.* Et dicit, *In cythara,* ad differentiam psalterii ; quia psalterium sonat a superiori, sed cythara ab inferiori ; unde, *Confitebor in cythara*, quia sumus liberati a malis mundi. Et psalterio, quia consequuti sumus illa gaudia superna. *Quare tristis etc.* Totum hoc quod sequitur, expositum est supra in præcedenti psalmo.

[1] Al. : « idest. »

PSALMUS XLIII

1. *In finem pro filiis Core intellectus.*

Deus, auribus nostris audivimus : patres nostri annuntiaverunt nobis. Opus quod operatus es in diebus eorum, et in diebus antiquis. Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos : afflixisti populos et expulisti eos : nec enim in gladio suo possederunt terram : et brachium eorum non salvavit eos. Sed dextera tua et brachium tuum, et illuminatio vultus tui : quoniam complacuisti in eis.

2. Tu es ipse rex meus, et Deus meus, qui mandas salutes Jacob. In te inimicos nostros ventilabimus cornu : et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.

3. Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non salvabit me. Salvasti enim nos de affligentibus nos, et odientes nos confudisti.

4. In Deo laudabimus tota die ; et in nomine tuo confitebimur in sæculum.

5. Nunc autem repulisti et confudisti nos, et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris.

6. Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros : et qui oderunt nos, diripiebant sibi. Dedisti nos tanquam oves escarum : et in gentibus dispersisti nos. Vendidisti populum tuum sine pretio : et non fuit multitudo in commutationibus eorum.

7. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem et derisum his cui in circuitu nostro sunt. Posuisti nos in similitudinem gentibus : commotionem capitis in populis.

8. Tota die verecundia mea contra me est, et confusio faciei meæ cooperuit me. A voce exprobrantis et obloquentis ; a facie inimici et persequentis.

9. Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te : et inique non egimus in testamento tuo. Et non recessit retro cor nostrum : et declinasti semitas nostras a via tua.

10. Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, et cooperuit nos umbra mortis. Si obliti sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad Deum alienum. Nonne Deus requiret ista? ipse enim novit abscondita cordis. Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis.

11. Exurge, quare obdormis Domine ? exurge, et ne repellas in finem. Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopiæ nostræ, et tribulationis nostræ? Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra : conglutinatus est in terra venter noster. Exurge Domine, adjuva nos : et redime nos propter nomen tuum.

1. Supra Psalmista ostendit desiderium suum ad Deum ; hic autem procedit ad orandum, contra afflictionem totius populi. Titulus. *In filii Core ad intellectum.* Filii Core sunt filii passionis Christi ; et hi sunt proprie martyres quia Christum imitantur. I Petr. II : *Christus passus est pro nobis etc.* Et ideo convenit proprie martyribus. Verum est quod a Deo dantur omnia bona, temporalia et spiritualia. Temporalia sunt minora bona, spiritualia autem sunt majora. Pater parvis filiis dat parva, magna vero dat perfectis. Et sic Deus facit ; nam quando homines erant in statu parvulorum, dedit eis parva, idest temporalia, sicut patet in veteri testamento. Gal. III : *Erant sicut parvuli sub pædagogo*, idest sub observantiis legis. Isa. I : *Si volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis;* sed jam perfectis in novo testamento non promittuntur temporalia, sed duræ afflictiones ; et hoc sub spe spiritualium. Luc. VI : *Beati eritis cum vos oderint homines etc.* Et sic est intentio prius retrahere homines novi testamenti ab appetitu terrenæ prosperitatis promissæ in veteri testamento. Dividitur ergo Psalmus iste in tres partes. Primo agitur de prosperitate præterita. Secundo de adversitate præsenti, ibi, *Nunc autem repulisti.* Tertio petitur auxilium contra eas, ibi *Exurge.* Circa primum duo facit : primo enumerat beneficia antiquis collata ; secundo ostendit se habere spem majorum, ibi, *Tu es ipse.* Circa primum tria facit : primo præmittit auditum beneficiorum ; secundo temporis, ibi, *Opus quod ;* tertio ponit ipsum beneficium, ibi, *Manus tua.* Circa primum primo proponit modum audiendi ; secundo a quibus audierunt. Præmittit autem invocationem divini nominis, cum dicit, *Deus.* Et hic [1] Psalmus procedit per modum orationis, quæ est ascensus mentis in Deum. Vel quia in isto Psalmo agit de prosperis et adversis. In adversis homo respectum habet ad Deum, sicut ad defensorem. Psal. cix : *Ad Dominum cum tribularer etc.* In prosperis cum gaudio invocat Deum Ec. XXVI : *Sicut sitiens cum gaudio ingreditur ad fontem Audivimus.* Auditus necessarius est ad sapientiam. Ec. VI : *Si dilexeris audire, sapiens eris*, et etiam est necessarius sapienti.

[1] Al. : « sic. »

Prov. I : *Audiens sapiens sapientior erit.* Similiter cuilibet est necessarius ; quia nullus est sufficiens ad excogitanda omnia quæ ad sapientiam pertinet ; et ideo nullus ita sapiens est quin instruatur ab alio : quia si audit bona, juvatur recipiendo ; si audit mala, juvatur cognoscendo meliora. *Auribus nostris.* Auribus suis audit, qui audit auribus subjectis rationi. Unde homo dicitur, inquantum habet rationem. Quando aures sunt subjectæ rationi, sunt humanæ ; quando non subjiciuntur rationi, sunt brutales. Luc. VIII : *Qui habet aures audiendi, audiat,* idest consideret. *Patres nostri annuntiaverunt nobis.* Hic ostendit quod audivit ab illis qui voluerunt docere veritatem, quia patres sunt. Deut. XXXII : *Interroga patres tuos etc.* Item qui potuerunt docere veritatem, quia antiqui. Job. XII : *In antiquis est sapientia. Opus quod operatus est in diebus eorum.* Hic ponit tempus in quo ista audivit. Quædam beneficia sunt antiqua quæ ipsi viderunt ; unde dicit, *Et in diebus antiquis. Manus tua.* Hic ponit ipsum beneficium. Secundo ponit beneficii ordinem, et beneficii causam. In beneficio consideramus opus, et fructum operis. Opus divinæ virtutis est, quia expulit ante eos gentes ; unde dicit, *Manus tua,* idest potentia tua. Nam per membra in Deo signatur actio quam exercemus per ipsa. *Gentes disperdidit,* habitantes in terra promissionis destruxit etiam corporaliter. Ps. LVIII : *Disperge illos in virtute tua.* Fructus est quia ipsi successerunt eis. Job. XXXIV : *Conteret multos et innumerabiles, et strare faciet alios pro eis.* Propterea dicit, *Et plantasti eos.* Exod. XV : *Introduces eos et plantabis etc.* Quod plantatur, radicatur ut faciat fructum. Isa. V : *Expectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas. Afflixisti populos.* Hic est modus et ordo beneficii : quia non statim fuit destructa, quia terra fuisset inculta, et bestiæ multiplicatæ ; et ideo paulatim eos consumpsit ; unde dicit, *Afflixisti populos,* et per bella, et per bestias, et scrabrones. Josue. XXIV : *Misi ante vos scrabones,* Sap. XII : *Misisti antecessores exercitus tui vespas. Et repulisti eos,* ita paulatim eos affligens. Psalm. LXXVII : *Ejecit a facie eorum gentes. Non enim in gladio suo possederunt terram.* Hic ponitur causa beneficii. Et primo excludit causam opinatam ; secundo ponit veram causam. Causa opinata posset esse fortitudo populi, quod expulissent eos ; et ideo removens hoc dicit, *Non in gladio suo etc.* Duplex est fortitudo hominis : una est experientia armorum : et hanc excludit, *Non in gladio suo possederunt terram.* Judith. VII : *Filii Israel non confidunt etc.* Et sequitur ibidem : *Vicerunt non cum gladio.* Alia est virtus naturalis ; et hanc excludit dicens, *Et brachium eorum non salvavit eos,* idest potestas eorum. Ps. XXXII *Non salvatur rex per multam virtutem.* Deut. XXXII : *Ne dicerent : manus nostra excelsa, et non Dominus fecit hæc omnia.* Causa vero est, quia a Deo factum est ; unde dicit, *Sed dextera tua etc.* Et ponit quatuor ; tria ad executionem, quartum ad effectum pertinet. Si rex vult juvare aliquem, tria facit ei. Primo dat ei favorem ;secundo impendit auxilium operis. Tertio dat consilium in dirigendo. Sic fecit eis Deus. Primo enim fuit eis favorabilis, et dedit eis prosperitatem : et hæc signatur in dextera, per quam signatur prosperitas. Exod. XV : *Manus dextera tua magnificata est,* Item dedit eis auxilium : et hoc signatur in brachio Luc. II : *Fecit potentiam in brachio suo.* Tertio direxit eos, ibi *Et illuminatio vultus tui,* idest directe procedens a providentia tua. Quartum pertinet ad effectum, *Quoniam complacuisti in eis :* quasi dicat : Quare fecit nobis ista ? Numquid propter merita nostra? Non. Deut. IX : *Ne dicas in corde tuo cum deleverit eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo : propter justitiam meam introduxit me Dominus ut possiderem terram hanc.* Sed hoc fuit propter gratiam Dei. *Quoniam complacuisti etc.;* idest placitum tibi fuit, o Deus, in eis. Matth. XI. *Quoniam sic placitum fuit ante te.*

2. *Tu es ipse.* Hic ponitur spes quam habet de majori beneficio, quæ consurgit ex spe ipsius Dei. Et ideo tria facit. Primo proponit causam spei secundo fiduciam, ibi, *In te inimicos ;* tertio gratiarum actionem, ibi, *In Deo laudabimus.* Circa primum tria facit. Primo ponit im-

mutabilitatem Dei ; secundo gubernationem ; Tertio experientiam divini auxilii. Dei immutabilitatem ostendit, quia Deus fecit hoc patribus, et iterum quia virtus ejus non est diminuta, et ideo facere etiam majora potest ; unde dicit, *Tu es ipse rex meus et Deus meus*, qui non es diminitus. Item ad te etiam pertinet cura hominis sicut tunc : unde dicit : *Rex meus*, qui defendis et gubernas : *Et Deus meus,* qui provides mihi. Deut. VI : « *Audi Israel etc.* » Ergo confido sicut et illi confisi sunt. Item experientia, quia tu solus es qui salvas ; unde dicit, *Qui mandas salutes Jacob.* Et hoc dicit, quia olim salvabat per alios, sed hic ipsemet salvat. Isa. XXV : *Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, et veniet et salvabit nos. In te inimicos nostros.* Hic ponit fiduciam quam habet de Deo. Et primo proponit quod sperat ; secundo ostendit quod illud attribuit Deo ; tertio ponit causam. Sperat autem auxilium contra inimicos, contra quos habet duplex auxilium : unum ut vincat hostem ; et quantum ad hoc dicit, *In te*, idest in tua virtute, non in nostra, *Ventilabimus cornu*, idest inimicos nostros, vel in præsenti, vel in futuro. Et dicit, *Cornu*, similitudinarie, quia virtus impugnativa bovis est in cornu. Et dicit : *Ventilabimus*, quia in area separantur paleæ a frumento, sicut in judicio mali auferentur, et boni remanebunt. Aliud auxilium est quod non vincatur ab hoste ; et quantum ad hoc dicit. *In nomine tuo spernemus insurgentes in nobis*, idest per virtutem tuam spernemus omnes hostes nostros in futuro, vel in præsenti, quia nihil potuerunt nobis nocere.

3. *Non enim.* In præcedenti versu Psalmista posuit spem repulsionis hostium ; hic autem rationem dictorum ostendit, scilicet quod dixit : *In te inimicos nostros*, Et ideo ostendit quod non sperat in seipso : quia *Neque in arcu.* Nam I Reg. II, dicitur : *Arcus fortium superatus est.* Item non sperat etiam in gladio : unde *Et gladius meus non salvabit me* : Psal. XXXIV : *Gladius eorum confringatur.* His enim duobus pugnatur : scilicet arcu ad distantes : unde per arcum designatur astutia hominis per quam homo in futuro sibi providet ; quasi dicat : Non spero in mea providentia. Gladio pugnatur ad propinquos : in quo designatur potentia ; quasi dicat : Nec in potentia mea spero, sed in te. Unde habes hanc spem? Ex Deo. Et ostendit per experientiam. *Salvasti enim nos ex affligentibus nos :* vel in præsenti : quia etsi corporaliter nobis noceant, spiritualiter tamen nocere non possunt ; vel in futuro. Sancti dupliciter affliguntur : quandoque in corporalibus, verbis vel factis : I Reg. I : *Affligebat quoque eam æmula ejus.* Quandoque affliguntur spiritualiter, quando peccant illi qui habitant apud eos. Et ab his afflictionibus liberantur a Deo. *Et odientes nos confudisti*, dum non possunt consequi contra nos intentum suum : et confunduntur hic, et confundentur in futuro : Isa. XLI : *Ecce confundentur et erubescent omnes, qui pugnant adversum te.*

4. *In Deo.* Hic ponitur gratiarum actio. Et primo ponit laudem, qua ipsi laudabuntur. Secundo ponit laudem, qua ipsi laudabunt : nam in patria laudabunt et laudabuntur : ideo dicit, *Tota die*, idest æternitate : et hæc laus est sancta, quia non est in seipsis, sed in Deo : Hier. XVII : *Laus mea tu es :* Psalm. CL : *Laudate Dominum in sanctis ejus.* Item erit continuat, quia, *Tota Die*, æternitatis : Ps. LXXXIII : *Melior est dies una in atriis tuis super millia :* laudabuntur, dico a Christo : Matth. X : *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor etc.*, idest laudabo eum, *Coram Patre meo.* Hieronymus habet, *In Deo laudabunt*, quia sancti in patria laudabunt Deum considerando bonitatem ejus, et confitebuntur, gratias agentes de beneficiis.

5. *Nunc autem.* Hic ponit adversitatem sanctorum novi testamenti. Et primo ponit adversitatem quam patiuntur. Secundo ponit eorum patientiam et firmitatem, ibi, *Hæc omnia venerunt super nos.* Circa adversitatem autem sanctorum primo tangit adversitatis causam : scilicet substractionem divini auxilii. Secundo tangit ordinem, ibi, *Avertisti nos.* Sanctus homo tria habet in Deo : scilicet confugium : Ps. LXXXIX : *Domine, refugium factus es*

nobis : Prov. xviii : *Turris fortissima nomen Domini ;* ad ipsum currit justus, et exaltabitur. Secundo habet in Deo gloriam : Ps. iii : *Tu es gloriam mea.* Tertio ipsum auxilium : Ps. cxx : *Auxilium meum a Domino.* Quandoque autem in exterioribus videtur quod homo non habeat in Deo refugium : et ideo dicit, *Nunc autem repulisti nos :* quia olim eras refugium : et hoc, inquantum non defendis nos ab impellente : Thre. 2 : *Repulit Dominus altare suum :* non tamen quantum ad interiora repulit, quia *non repellet Dominus plebem suam*, Ps. xciv. Item non es gloria mea, quia, *Confudisti nos,* videris nos in exterioribus confundere, quando sustines nostram confusionem. Item solebas consiliari et auxiliari : sed modo non facis, quia, *Non egredieris Deus in virtutibus nostris.* Et loquitur ad modum ducis. Consuetudo erat in veteri testamento, quod quando Deus auxiliabatur populo pugnanti, tunc Deus egrediebatur ante populum : Habac. iii ; *Egressus es in salutem populi tui etc.* Hoc autem non signat motum localem in Deo, sed processionem pro videntiæ ejus ad exteriora. Nunc autem non egreditur Deus, dum permittit nos succumbere hostibus. Et hoc facit ut abducat nos a terrenis, quia si semper esset prosperitas in rebus temporalibus, homo serviret Deo pro eis. Et si hoc esset intentio nostra, frustraretur in istis. Ut ergo amor noster non sit mercenarius, et intentio nostra non referatur ad corporalia, subtrahit hoc suis amicis.

6. *Avertisti.* Hic ponitur ordo adversitatis sanctorum virorum, quantum ad duo : scilicet quantum ad consolationem quam non habent, et quantum ad afflictionem quam patiuntur. Homines qui vadunt ad bellum fugiunt, capiuntur, occiduntur, disperguntur, et vuedntur. Quantum ad primum dicit : *Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros*, idest fecisti nos fugere : Deut. xxviii : *Per unam viam egredieris contra eos,* scilicet inimicos, et *Per septem fugies.* Hoc maxime pertinet ad sanctos martyres, quia in persecutione aliqui non valentes sustinere, aversi sunt a fide : II Pet. ii : *Melius erat eis viam justitiæ non cognoscere, quam post cognitionem retrorsum converti.* Aliqui fugiebant : Matth. x : *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam.* Quantum ad secundum dicit, *Et qui oderunt nos diripiebant sibi :* Tob. iii : *Traditi sumus in direptionem :* Isa. xlii : *Ipse autem populus direptus, et vastatus est.* Hoc etiam contingit sanctis : quia aliqui direpti sunt a diabolo, scilicet qui negaverunt fidem : item aliqui capti ab hostibus qui fugiebant. Quantum ad tertium dicit, *Facti sumus opprobrium :* et hoc quia occiderunt nos corporaliter. Quantum ad quartum dicit, *Et in gentibus dispersisti nos,* quia ad litteram Judæis sic accidit : Deut. 28 : *Dispergemini in omnem ventum etc.*; similiter sancti martyres dispersi sunt. Quantum ad quintum dicit, *Vendidisti populum tuum sine pretio :* quia ita occisi sunt martyres sine pretio, scilicet magno. In quo ostenditur quod habebantur viles : Isa. lii : *Gratis venumdati estis, et non fuit multitudo in commutationibus eorum.* Hieronymus habet, *Non fœnerasti.* Fœnerator dat modicum, et accipit multum ; quasi dicat : Non multi sunt qui lucrati sunt ibi, quia pauci tunc conversi fuerunt ; unde plures mortui quam converterentur. Vel, *Non fuit multitudo*, aliorum qui in morte illorum psallerent Deo : Thre. i *Viæ Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem.*

7. *Posuisti.* Supra Psalmista posuit oppressionem sanctorum ; hic vero ponit eorum vilificationem : et primo ponit vilificationem quam exterius passi sunt. Ostendit secundo quid ex hoc efficitur in corde, ibi, *Tota die verba mea.* Circa primum ponit processum vilificationis ex parte vilitatis [1] hominum, et ex parte vilitatis rei. Ex parte vilitatis hominum est, quod primo dicitur alicui opprobrium, scilicet quod est latro vel adulter. Secundo patitur hoc in derisionem. Tertio crescit in fabulam, idest in infamiam. Ex parte personarum, quia primo a suo socio ; secundo transit ad alios; tertio divulgatur. Et hoc dicit quantum ad primum, *Facti*

[1] Al. : « utilitatis, » et sic infra.

sumus opprobrium vicinis nostris, idest fratribus et consanguineis ; quia sancti vocabantur sacrilegi, homicidæ, vel alia hujusmodi. Et hæc illusio fit nutu : unde dicit : *Subsannationem*. Et verbo ; unde dicit, *Et derisum*. Subsannatio est, quando rugato naso deridet aliquis. Derisio, quando cum ludo, vel lætitia loquitur quæ ad vituperium pertinent : Jer. XX : *Factus sum in derisum* ; *tota die omnes subsannant me*. Et dicit, *His qui in circuitu nostro sunt*, quasi, non solum vicinis, sed jam ad alios devoluti sumus in vituperium et opprobrium nostrum. Sic etiam sancti martyres fuerunt ab omnibus derisi : I Cor. IV : *Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus*. Quantum ad tertium irridentur : quia homines loquuntur de eis ut cantant ; unde dicit, *Posuisti nos in similitudinem gentibus*. Quando malum infertur alicui, vertitur in parabolam, et dicitur : Ita accidat tibi sicut tali. Et sic qui male tractatur, ponitur in opprobrium. Forte aliqui dicebant : sic contingat tibi, sicut Laurentio et aliis : et ideo dicit, *Posuisti nos in similitudinem gentibus*, idest in exemplum mali et opprobrii : Job. XVII : *Posuit me quasi in proverbium vulgi, et exemplum sum coram eis :* III Reg. IX : *Erit domus ista in exemplum*. Item fit hoc facto et nutu ; unde dicit, *Commotionem capitis in populis :* Matth. XXVII : *Prætereuntes blasphemabant eum moventes capita sua :* Ps. XXI : *Locuti sunt labiis, et moverunt caput*. Vel, *Posuisti,* idest in similitudinem Christi, idest hoc nobis pati fecisti, quod Christus passus est ; quasi dicat : Sicut gentes moverunt Christo capita sua blasphemantes ita fecerunt nobis.

8 *Tota die*. Hic agit quid ex exteriori opprobrio nascatur in corde. Et primo ponit verecundiam. Secundo subdit causam ibi : *A voce*. Primo ponit verecundiam, et dicit, *Tota die verecundia mea contra me est*, idest in conspectu meo. Vel *Contra me*, idest continue est contra id quod debetur mihi, scilicet honorem qui debetur virtuosis. Verecundia, secundum Philosophum, est timor de turpi. Est autem turpitudo duplex. Prima secundum veritatem ; et hæc est turpitudo peccati : et verecundia de tali non cadit in virtuosos, quia non habent in se conscientiam de peccato [1] de quo verecundari possint : sed cadit in malos ; Rom. VI : *Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis ?* Alia turpitudo est secundum æstimationem, scilicet quod patiatur exterius abjecta vel opprobria : et hæc est etiam in in perfectis viris : et de hac dicit hic, *tota die etc*. Signum est rubor in facie. Verecundia est timor confusionis ; et passio hæc concitat spiritus vitales, et ideo alteratur sanguis. Et inverecundi sunt pallidi, et verecundi sunt rubei. Tamen timidi qui timent mortem, fiunt pallidi, sed non qui timent opprobrium. Et ratio est : quia natura retrahit se ad locum ubi est defectus ; unde quando timet de vita, sanguis et spiritus retrahunt se ad principium vitæ, scilicet cor. Quando vero timet aliquid exterius, spiritus et sanguis retrahunt se ad exteriora. Dicit ergo, *Et confusio faciei meæ cooperuit me*, idest induit vultum meum rubedine. Et dicit, *Confusio faciei meæ*, quia nascitur in facie ; sed quando est ita magna quod cooperiat totum corpus, causatur ex conculcatione et vilificatione. Quantum ad secundum dicit, *A voce exprobantis*. Exprobratio est quando ingeritur alicui improperium in faciem : Ps. C : *Tota die exprobrabant mihi etc*. Oblocutio est occulta detractio : Eccl. X : *Si mordeat serpens in silentio, nihil minus ab eo qui occulte detrahit*. Sic factum est sanctis tempore persecutionis : nam Maximus fecit comprehendi malas mulieres, et confiteri quod Christiani mala fecissent cum eis ; unde dicit, *A voce exprobrantis*. Exprobraverunt etiam Christo, et in se et in membris. Et ideo dicit, *A facie inimici et persequentis*. Et ideo dicit, *Inimici*, quia odium est causa persecutionis : I Cor. IV : *Persecutionem patimur*, propter justitiam, *et sustinemus*.

9. *Hæc omnia*. Hic ostendit eorum perseverantiam in bono. Et proponit eorum stabilitatem in duobus. Homo persistere debet in his quæ pertinent ad fidem, et in bona operatione. Et dicit quod prop-

[1] Al : « conscientiam peccati. »

ter hæc omnia quæ venerunt super nos, idest propter omnes prædictas adversitates, neque fidem in corde dimiserunt; unde dicit, *Nec obliti sumus te* : Ps. LXXXVII : *Omnes fluctus tuos etc.* Neque dimiserunt cultum divinum, unde sequitur, *Et inique non egimus in testamento tuo*, idest, neque dimisimus notitiam quam habemus de te per fidem. *Neque testamentum tuum.* Testamentum Dei est pactum initum cum eo in lege et in baptismo : unde qui facit contra observantiam divini cultus, tunc facit iniquitatem contra testamentum Dei. Et hoc non fecerunt martyres. Hieronymus habet, *Et non sunt mentiti in te*, quia scilicet nec verbo contra eum offenderunt : Eccl. XI : *Sta in testamento tuo.* Item sunt stabiles in bonis operibus justitiæ, quæ ex recto corde procedunt : et ideo dicit, *Non recessit retro cor nostrum*, per dimissionem charitatis : Luc. IX : *Nemo mittens manum ad aratrum etc.* Isa. I. : *Abalienati sunt retrorsum*, scilicet peccatores. Sed charitas martyrum in nullo diminuta est, quantum ad ipsa opera. Et dicit, *Non declinasti semitas nostras a via tua* : quasi dicat : Non permisisti quod actiones nostræ declinarent a via justitiæ tuæ. Isa. XXX : *Hæc est via, ambulate in ea.* Vel, *Declinasti*, secundum aliam litteram, *Semitas nostras* : idest semitæ nostræ sunt, ad quas inducit nostra natura secundum se, scilicet secundum concupiscentiam. Et sic quia ducit ad vias cordis nostri, in quibus non est ambulandum, repulisti tales vias a via tua.

10. *Quoniam.* Supra Psalmista posuit mala quæ patiuntur sancti, et eorum constantiam; hic autem rationem eorum quæ dicta sunt. Et potest hoc cum præmissis continuari dupliciter, secundum duos sensus dictos, ibi, *Declinasti semitas*, idest vias quibus quærimus quæ carnis sunt : et secundum hoc continuatur sic; quasi dicat : Non permisisti nos declinare in his quæ sunt carnis, *Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis*, idest mundi : Eccl. I : *Vidi cuncta quæ fiunt sub sole, et ecce omnia vanitas.* Et in hoc humiliat Deus sanctos dupliciter : scilicet humiliatione virtutis : Ps. XXXIV : *Humiliabam in jejunio animam meam*, et humiliatione coactionis : Ps. CIV : *Humiliaverunt in compedibus etc.* Quantum ad secundum dicit, *Et cooperuit nos umbra mortis*, idest indicium[1] futuræ mortis : nam umbra procedit; postea habemus responsum mortis. Vel, *Umbra mortis*, idest peccatores qui sunt in tenebris, et subjecerunt nos sibi et servituti eorum : Job. XXVIII : *Lapidem caliginis et umbram mortis dividet torrens a populo peregrinante. Si obliti sumus.* Hic probat quod dixit. Et primo proponit ea. Secundo ponit divinum judicium. Tertio evidens signum. Dicit ergo : dixi, non sumus te obliti etc. Et ideo proponit, *Si obliti sumus nomen Dei nostri*, si, idest non. Item, *Si expandimus manus nostras ad Deum alienum*, alienum scilicet a natura divinitatis, et a ritu Judæorum; quasi dicat : Si oramus eos sicut deos, quod est iniqua agere in testamento Dei. Et si ista fecimus, requiret judicium Dei. Et judicium Dei sufficiens est ad hoc requirendum : unde dicit : *Nonne Deus requiret ista?* quasi dicat : Imo, quia ipse scit omnia : unde sequitur *Ipse enim novit abscondita cordis.* Hier. XVII : *Pravum est cor hominis et inscrutabile, et quis cognoscet illud?* quasi dicat : Solus Deus. Item probat hoc per indicium evidens : quia si voluissent recedere, nulla mala paterentur sancti in hoc mundo, sicut nunc patiuntur. Et primo ponit causam quare patiantur, quia causa facit martyrem : et ideo dicit, *Propter te mortificamur tota die* I Petr. IV : *Nemo vestrum patiatur quasi homicida aut fur aut maledicus aut alienorum appetitor; si autem ut christianus, non erubescat.* Secundo ponit mala quæ patiuntur : et primo ostendit hæc esse mala ex gravitate pœnæ, ex continuitate, et ex opinione. Punientium gravitas. *Quia mortificamur.* Continuitas, quia, Tota die : I Corinth. XIV : *Quotidie morior propter gloriam vestram.* Opinio, quia credebant eos occidere non ut beatos, sed ut malos et dignos morte; et ideo dicit, *Æstimati sumus ut oves occisionis.* Ad utilitatem hominum, vel ad patientiam martyrum; quasi dicat :

[1] Al. : « Judicium. »

Quare mortificamur tota die, et tamen non reclamamus, sed sustinemus sicut oves ductæ ad occisionem? sic etiam fuit de Christo.

11. *Exurge, quare obdormis, Domine?* Hic invocat auxilium Dei. Et primo ponitur quæstio admirantis. Secundo petitio divini auxilii. Admiramur ergo, quia permittit sanctos suos sic affligi. Et hoc potest esse aut ex defectu voluntatis, aut cognitionis. Quod non velit, contingit dupliciter : vel propter pigritiam, vel propter contemptum. Quantum ad primum dicit, *Quare obdormis Domine?* quasi dicat, Numquid propter pigritiam permittis nos affligi? Et dicitur obdormire propter effectum : Psal. CXX : *Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel.* Quantum ad secundum dicit, *Et ne repellas in finem*, scilicet finaliter, et si videaris nos repulisse ad tempus. Et hoc dicitur de Christo, ut sit verbum nostrum ; quasi dicat : Abscondisti te, et nondum surrexisti in fide gentium. Exurge in eis, et nos non repellemur ab eis. *Quare faciem tuam avertis?* Dupliciter contingit defectus cognitionis : vel quia non videt : et ideo dicit, *Avertis.* Quando Deus juvat, videtur respicere : quando non, videtur averti[1] Exod. III. *Videns vidi afflictionem populi mei qui est in Ægypto etc.* Psal. XXVI : *Ne avertas faciem a me.* Vel, *Quare avertis faciem tuam*, ut tamen non videamus : nam si videremus, non pateremur aliquod malum. Vel quia est oblitus. Et ideo dicit, *Inopiæ nostræ et tribulationis nostræ oblivisceris.* Hic enumerat mala quæ patimur. Et est triplex malum : in exterioribus, in corpore, et in anima. Quantum ad primum dicit. *Oblivisceris inopiæ nostræ*, quia ad litteram pauperes erant propter bona sublata : Heb. X : *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepisti.* Quantum ad secundum dicit, *Tribulationis*, quia *multæ tribulationes justorum*, Ps. XXXIII : Quantum ad tertium dicit, *Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra.* Aliqui humiliantur animo, aliqui corpore, aliqui spiritu intrinsecus. Et ideo dicit : *Adhæsit in terra venter noster.* Et ponit ventrem pro toto corpore. Vel hoc quod dicit, *Humiliata est in pulvere anima nostra*, refertur ad effectum in spiritualibus : quia, *Anima*, idest cogitatio animæ, cogitat terrena : Isa. XXIX : *De terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum. Et venter*, idest sensualitas, totaliter terræ inhæret, Vel aliter, *Quoniam humiliata est etc.* idest perfectiores in nobis humiliati sunt, *A pulvere*, idest a peccatore : Psal. I : *Tanquam pulvis quem projicit etc.* Item *Venter*, idest infirmi inter nos adhæserunt terrenis hominibus, quia recesserunt[2] a fide. Contra oblivionem dicit, *Adjuva nos.* Contra obdormitionem dicit, *Exurge*, Contra mala dicit, *Et redime nos propter nomen tuum.*

PSALMUS XLIV

1. *In finem pro his qui commutabuntur filiis Core ad intellectum Canticum pro dilecto.*

Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.

2. Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis : propterea benedixit te Deus in æternum.

3. Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, specie tua et pulchritudine tua

4. Intende prospere, procede et regna Propter veritatem et mansuetudinem et justitiam : et deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis.

5. Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi : virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem : propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.

6. Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis, ex quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo.

7. Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.

[1] Al. : « avertere. »

[2] Al. : « recedentes. »

8. Audi filia, et vide, et inclina aurem tuam : et obliviscere populum tuum, et domum patris tui. Et concupiscet rex decorem tuum ; quoniam ipse est Dominus Deus tuus, et adorabunt eum. Et filiæ Tyri in muneribus, vultum tuum deprecabuntur : omnes divites plebis.

9. Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus : in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus.

10. Adducentur regi virgines post eam : proximæ ejus afferentur tibi ; afferentur in lætitia et exultatione : adducentur in templum regis.

11. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii : constitues eos principes super omnem terram. Memores erunt nominis tui, Domine, in omni generatione et generationem. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, et in sæculum sæculi.

1. Supra Psalmista proposuit orationem pro adversitate regni et regis ; hic quasi proponit gloriam regis et regni, ex divino beneficio. Et primo proponit divinum beneficium. Secundo invitat ex hoc exemplo alias gentes ad serviendum Deo, ibi, *Omnes gentes*. Circa primum duo facit. Primo proponit gloriam regis et magnificentiam regni. Secundo proponit pacem regni, ibi, Ps. XLV : *Deus noster refugium*. Iste Psalmus dicitur epithalamicus. Consuetudo enim erat, quod in nuptiis cantabantur aliqua cantica ad laudem sponsi et sponsæ, et illa dicuntur epithalamica. Est ergo materia hujus Psalmi de quibusdam sponsalibus Christi et Ecclesiæ, quæ quidem primo initiata fuerunt quando Filius Dei univit sibi naturam humanam in utero virginali : Psal. XVIII : *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo*. Unde eadem est materia hujus Psalmi et libri qui dicitur Cantica canticorum. Titulus talis est : *In finem pro his qui commutabuntur filiis Core ad intellectum Canticum pro dilecto*. Et potest dupliciter intelligi. Uno modo, ut suppleatur Psalmus, ut sit sensus. Psalmus iste est ducens nos in finem Christum, pro his qui commutabuntur, scilicet de statu infidelitatis ad Christum ; unde dicit, *Pro patribus tuis etc.* Ita et hic psalmus convenit passioni Christi, idest credentibus in Christum passum. Et hoc ad intelligendum mysteria Christi et Ecclesiæ. Et non solum psalmus, sed etiam canticum. *Pro dilecto*, scilicet Christo : Matth. III : *Hic est Filius meus dilectus*. Hieronymus habet sic, *Victoria pro liliis filiorum Core, canticum pro dilectissimo*. Et quod dicit pro liliis, ostendit quod agit hic Psalmus pro deliciis sponsi et sponsæ. Et hoc signatur per flores, rosas et lilia Cant. II : *Fulcite me floribus etc.* Et competit virginibus quæ sunt quasi lilia. Iste Psalmus[1] dividitur in tres partes. Primo ponitur proœmium cantici. Secundo ponitur commendatio sponsi, ibi, *Speciosus*. Tertio ponitur commendatio sponsæ, ibi, *Audi filia*. Circa primum tria facit. Primo proponit editionem Psalmi. Secundo finem, ibi, *Dico*. Tertio designat autorem, ibi, *Lingua*. Editio designatur cum dicitur. *Eructavit cor meum verbum bonum*. Eructatio ex nimia plenitudine, sive repletione procedit : in quo signatur quod ex abundantia devotionis et sapientiæ loquitur : Matth. XII : *Ex abundantia cordis os loquitur*. Et notandum quod hujus editio Psalmi attribuitur cordi, ex cujus magna devotione est compositus : quia non est iste de illis de quibus dicitur Isa. XXIX : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me ;* sed corde pronuntiat laudes Christi : I Cor. XIV : *Psallam spiritu, psallam et mente*. Hoc cor eructavit verbum, scilicet hujus Psalmi : quod est bonum, quia consolatorium : loquitur enim mysteria Christi et Ecclesiæ : I Tim. I : *Fidelis sermo, et nullus sermo melior illo :* Zach. I, *Respondit Dominus Angelo qui loquebatur in me verba bona, verba consolatoria*. *Dico ego*, idest prænuntio, *opera mea regi*, idest ad honorem regis Christi : Isa. XXXII : *Ecce in justitia regnabit rex* ; quasi dicat : Canto hunc psalmum ad honorem Christi, cui opera nostra omnia debemus dicare : Col III : *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Jesu Christi facite*. *Lingua mea calamus scribæ*. Hic ponitur auctor psalmi qui est lingua ; quasi dicat : Non intelligatur quod ex proprio hunc fecerim, sed auxilio Spiritus sancti, qui utitur lingua mea, sicut scriptor utitur calamo. Et ideo principalis auctor hujus Psalmi est Spiritus sanctus. II Reg. XXIII : *Spiritus Domini locutus est per me*, quasi per instrumentum : II Pet. I : *Non voluntate humana allata est*

[1] Al, deest : « Psalmus. »

sapientia, sed Spiritu sancto etc. Et cujus calamus est? *Scribæ velociter scribentis*, Spiritus sancti qui velociter scribit in corde hominum. Qui enim per studium quærunt sapientiam, per partes, et etiam longo tempore student; sed qui habent eam a Spiritu sancto, velociter accipiunt : Act. II : *Factus est repente de cœlo sonus etc.* Illi qui habent scientiam per revelationem divinam, subito implentur sapientia, sicut illi sunt subito repleti Spiritu sancto : Psal. CXLVII : *Velociter currit sermo ejus.* Eccl. XI : *Facile est in oculis Dei subito honestare pauperem.* Vel velociter operantis, quia *dixit et facta sunt.* Ps. CXLVIII. Potest autem lingua ad aliud referri, quia, scilicet[1] non solum voluit dicere, sed corde primo cogitavit, secundo dixit ore, et tertio scripsit; quasi dicat : Non solum profuit præsentibus qui audiunt, sed etiam futuris : Isa. VIII : *Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis.* Habac. II : *Scribe visum, et explana eum.* Hæc ergo expositio est litteralis. Sed aliqui dicunt quod hæc verba proponuntur ad commendationem Christi secundum divinitatem, quasi sint verba Dei Patris. Sed hanc expositionem non approbant Augustinus et Hieronymus; tamen Dionysius utitur II cap. *de divinis Nomin.* ubi introducit hoc verbum. *Eructavit etc.*, et secundum istam expositionem commendatur a Patre tripliciter. Primo describitur ejus emanatio. Secundo ejus virtus, ibi, *Dico.* Tertio ejus operatio, ibi, *Lingua.* Circa emanationem ejus a Patre ponit quatuor. Primo ejus naturalem processionem, cum dicit, *Eructavit* : quod est quædam emanatio de plenitudine; unde processus Filii a Patre est divina eructatio, quia procedit ex plenitudine divinæ naturæ : Joan III : *Pater diligit Filium etc.* Secundo ponit modum emanationis, quia non corporaliter, nec de aliqua alia natura emanavit, sed ad modum spiritualis. *Cor meum*, quasi non ex nullo, nec de alia essentia, sed de corde meo : Psalm. CIX : *Ex utero ante luciferum genui te.* Tertio ponitur proprietas procedentis, quia, *Verbum.* Joan. I : *In principio erat Verbum.* Item ponitur perfectio procedentis : quia, *Bonum*, quasi habens plenam bonitatem divinitatis : Lucæ XVIII : *Nemo bonus nisi etc.* Virtus ostenditur cum dicit, *Dico ego*, idest per verbum facio, *Omnia mea opera regi*, idest ad honorem regis, scilicet filii, qui est unus Deus mecum : Joan. I : *Omnia per ipsum facta sunt.* Propria operatio designatur cum dicit, *Lingua mea calamus scribæ*; quasi dicat, quod ipse est lingua mea, est etiam calamus scribæ. In sacra Scriptura operationes metaphorice designantur per instrumenta vel membra quæ sunt operationum principia; et sic per linguam et calamum operatio Dei designatur conveniens linguæ et calamo. Operatio linguæ est, quod per eam diffunditur sapientia cordis ad alios; per calamum autem designatur quod sapientia quæ est in corde, transfunditur in materiam sensibilem, scilicet pergamenum. Deus autem et loquitur et scribit : loquitur, quando transfundit sapientiam suam in mentes rationales : Psal. LXXXIV : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Et hoc dicitur Verbum, quia per ipsum est omnis illuminatio : Joan I : *Et vita erat lux hominum.* Scribit, quia judicia suæ sapientiæ imprimit in rationabilibus creaturis : Rom. I : *Invisibilia Dei etc.* Ecclesiast. I : *Deus effudit illam super omnia opera sua.* Sicut enim respiciens librum cognoscit sapientiam scribentis, ita cum nos videmus creaturas, cognoscimus sapientiam Dei. Calamus igitur est verbum Dei.

2. *Speciosus forma præ filiis hominum.* Præmisso prooemio secundum unum sensum, vel Christi divinitatem secundum alium sensum; hic ponitur commendatio Christi secundum humanitatem. Et quia dixit, *Dico ergo opera mea regi*, commendat Christum secundum similitudinem regis, scilicet David, a quatuor : scilicet a gratiositate, a bellica virtute, a judiciaria potestate, et a deliciarum multitudine. Secunda pars, ibi, *Accingere.* Tertia, ibi, *Sedes*, Quarta, ibi, *Mirrha.* Circa primum duo facit. Primo describit gratiositatem regis. Secundo causam vel effectum, ibi, *Propterea.* Nota quod duo

[1] Al. : « scilicet quod. »

sensus vigent in homine principaliter, scilicet visus et auditus : unde per hæc duo aliquis gratiosus apparet : per pulchritudinem visui, per gratiosum verbum auditui. Unde hæc duo præcipue fuerunt in Christo : unde Cant. II : *Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis : vox enim tua dulcis et facies tua decora.* Ipse enim pulcher fuit et eloquens in his quæ decuit suam eloquentiam. Quantum ad primum dicit, *Speciosus forma.* Et nota in Christo quadruplicem pulchritudinem. Unam secundum formam divinam. Phil. II : *Qui cum in forma Dei esset.* Et secundum hanc fuit speciosus præ filiis hominum : nam omnes tantum habent gratiam secundum redundantiam et participationem ; sed iste per se et plene : Col. II : *In eo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter :* Heb. I : *Cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus :* Sap. VII : *Candor est lucis æternæ et speculum sine macula Dei majestatis.* Alia est pulchritudo justitiæ et veritatis :[1] Jer. XXXI : *Benedicat tibi Dominus pulchritudo justitiæ :* Joan. I : *Plenum gratiæ et veritatis.* Alia est pulchritudo conversationis honestæ : et de hac I Pet. ult.: *Forma facti gregis.* Et hac forma fuit speciosus præ filiis hominum, quia sua conversatio fuit magis honesta et virtuosa quam alicujus : I Pet. II : *Peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.* Augustinus in originalis : Nobi cernentibus ubique speciosus : pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher deponens animam, pulcher in patibulo, pulcher in ligno, pulcher in cœlo. Quarta est pulchritudo corporis : et hæc etiam Christo in fuit. Cant. I : *Ecce tu pulcher es dilecte mi.*

Sed numquid secundum hanc pulchritudinem fuit speciosus præ filiis hominum ? Videtur quod non : quia Isa, LIII, dicitur : *Vidimus et non erat in eo species neque decor.* Item per rationem probatur quod Christus voluit paupertatem habere, et non uti divitiis, ut doceat eas contemnendas. Sed sicut ista sunt contemnenda, ita pulchritudo corporalis : Prov. ult.: *Fallax gratia et vana est pulchritudo.*

Respondeo. Dicendum quod pulchritudo, sanitas, et hujusmodi, dicuntur quodammodo per respectum ad aliquid : quia aliqua contemperatio humorum facit sanitatem in puero, quæ non facit in sene : aliqua est enim sanitas leoni, quæ est mors homini. Unde sanitas est proportio humorum in comparatione ad talem naturam. Et similiter pulchritudo consistit in proportione membrorum et colorum. Et ideo alia est pulchritudo unius, alia alterius : et sic hanc pulchritudinem Christus, secundum quod competebat ad statum et reverentiam suæ conditionis, habuit. Non est ergo intelligendum, quod Christus habuerit capillos flavos, vel fuerit rubeus, quia hoc non decuisset eum ; sed illam pulchritudinem corporalem habuit summe, quæ pertinebat ad statum et reverentiam et gratiositatem in aspectu : ita quod quoddam divinum radiabat in vultu ejus, quod omnes eum reverebantur, ut Augustinus dicit. Ad primum dicendum prophetam velle exprimere contemptum Christi in passione, in qua deformata fuit sui corporis forma præ multitudine afflictionum. Ad aliud dicendum, eas divitias et pulchritudines contemnendas, quibus male utamur. Gratiosus etiam fuit in verbo ; unde dicit, *Diffusa est gratia in labiis tuis :* Eccl. VI : *Lingua eucharis in bono homine abundabit. Et gratiosum verbum ejus.* Tripliciter propter ea quæ aliquis dicit, reputatur verbum ejus gratiosum : quando scilicet dicit ea quæ placent et sunt utilia ; sic verbum Christi fuit gratiosum, quia levia imponebat et quietem promisit : Matth. XI : *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos :* Joan. VI : *Domine, ad quem ibimus. Verba vitæ æternæ habes.* Item aliquis habet gratiosum verbum propter ordinatum modum proferendi, et ferventem : et sic habuit ordinatum et ferventem modum Christus in proferendo : Psal. CXVIII : *Ignitum eloquium tuum.* Item aliquis dicitur habere gratiosum verbum propter efficaciam ad persuadendum ;

[1] Al. : « virtutis. »

sic etiam habuit Christus : Matth. VII : *Erat docens in templo sicut potestatem habens*. Et ideo dicit Luc. XXI, quod *Omnis populus manicabat ad eum*, idest mane veniebat ad eum, in templo audire eum. Et Jo. VII : *Nunquam sic locutus est homo*. *Propterea benedixit te*, *Deus*, *in æternum*. Hic ponitur vel causa, vel effectus. Sicut dictum est, benedicere Dei signat effectum bonitatis, vel ejus collationem beneficit. Deus itaque homini Christo duplex beneficium contulit. Gloriæ sive regni : et hoc est præmium meritorum Christi : Phil. II : *Propter quod et Deus exaltavit illum*. Et sic ly propterea denotat causam meritoriam : quasi dicat : Quia tu es speciosus in forma, gratiosus in doctrina, *Propterea benedixit te*, *Deus*, *in æternum*, benedictione spiritualis regni : Gen. XXII : *In semine tuo benedicentur omnes gentes*. Aliud est beneficium gratiæ : et sic est sensus : *Propterea benedixit te Deus in æternum*, ut tu esses speciosus[1], et esset diffusa gratia in labiis tuis.

3. *Accingere gladio tuo super femur*. Hic describitur virtute potens. Et primo ejus bellica virtus. Secundo ejus in bello processus, ibi, *Intende*. Tertio effectus, ibi, *Et deducet te*. Virtus bellica consistit in fortitudine naturali, et præparatione armorum, cum dicit, *Accingere gladio tuo* : secundum aliam litteram dicit, *Super femur tuum potentissime*. Ubi designatur virtus armorum : Cant, III : *Uniuscujusque*[2] *ensis super femur suum* Sed secundum *Glossam* aliud est accingi, quia qui accingitur parantur ad bellum, scilicet milites. I Mac. III : *Accingimini et estote filii potentes*, *et estote parati in mane*, *quoniam melius est nobis mori in bello etc*. Aliud est præcingi quia præcinguntur qui parantur ad serviendum : Luc. XII : *Præcinget se*, *et faciet illos discumbere etc*. Aliud est succingi, quia succinguntur qui parantur ad ambulandum : Eccl. XXXVI *Latro succinctus exiliens de civitate*. Aliud est discingi, quia discinguntur, qui vadunt ad quiescendum : XX Reg. III : *Non gloriatur accintus æque ut distinctus*. Gladius Christi est doctrina ejus. De hoc gladio habetur Eph. ult. *Gladius spiritus quod est verbum Dei*. Hoc gladio posuit Christus divisionem in hoc mundo, ut bona discernantur a malis : Matth. X : *Non veni pacem mittere*, *sed gladium*. Hic *gladius* est *ex utraque parte acutus*, ut testatur Apoc. I, quia de æternis et temporalibus instruxit. Et est super femur, quia organo humanitatis verbo doctrinæ usus est : Isa. LII : *Ego ipse qui loquebar*, *ecce adsum*. *Potentissime*. Ubi ostenditur[3] ejus virtus seu potentia naturalis : I Reg. II : *Non est fortis sicut Deus noster* : Job IX : *Si fortitudo quæritur*, *robustissimus est*. *Specie tua*. Secundum Hieronymum et Hebræos hoc quod dicitur, *Specie*, conjungitur cum hoc, quod dicitur, *Potentissime*, et est totum sub uno versu, et sic uno modo legitur in *Glossa ;* et si sic conjungatur cum potentissime, sic est sensus : Tu Christe es potentissimus, *Specie tua*, scilicet humanitatis, secundum quam etiam est maximus virtute : Cant. V : *Species ejus ut Libani*. *Et pulchritudine tua*, scilicet divinitatis : Sapien. XIII : *Quorum si specie delectati Deos putaverunt*, *sciant quanto his dominator eorum speciosior est*. Vel es potentissimus, *Specie tua*, idest speciosa[4] pulchritudine tua. Unde Hieronymus habet, *Laude tua*, quia ex hoc es laudabilis et gloriosus, quia es armatus et fortis.

4. *Intende*, *prospere procede*. Psalmista supra ad commendationem Christi posuit fortitudinem et apparatum regis ; hic autem agit de ejus processu : et circa hoc duo facit. Primo proponit processum regis. Secundo ejus causam, ibi, *Propter veritatem*. Circa primum sciendum est quod loco istorum trium quæ hic ponuntur, scilicet, *Intende*, *prospere procede*, *et regna*, in Psalmo Hieronymi habetur unum tantum, *Prospere ascende*. In ascensu designatur processus : Jerem. XLIX : *Leo ascendit*, *et superbia Jordanis ad pulchritudinem robustam*. Unde manifestum est quod hæc pertinent ad quamdam perfectionem et ascensum. In ascensu bellicosi sunt tria ; principium, medium

[1] Al. : « sponsus. »
[2] Al. : « unusquisque. »
[3] Al. : « oritur. »
[4] Al. : sponsa. »

et finis. Principium debet esse diligens et discreta consideratio : Prov. xxxiv : *Cum dispositione initur bellum :* et Luc. iv dicitur, quod *Rex iturus ad bellum prius etc.* Unde, *Intende*, idest diligenter considera. In Christo autem intendere designat dispositionem misericordiæ ejus qua intendit ad salutem humani generis : Psalm. xxxvii : *Intende in adjutorium meum*. Medium est prosper processus. Processus autem Christi intelligitur dupliciter. Uno modo, secundum quod ex utero virginis processit in nativitate : Psal. xviii : *Tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* Et hic fuit prosper processus, quia sine peccato natus est, et matri non abstulit virginitatem, nec dolorem intulit. Alio modo, secundum quod processit de homine ad hominem convertendum, hunc et illum. Et in hoc fuit prosper, quia tandem pervenit ad conversionem totius mundi : Isa. lv : *Faciet quæcumque volui, et prosperabitur in his ad quæ nisi illum.* Psalm. cxvii : *O Domine bene prosperare.* Quod dicit, *Intende*, potest conjungi cum hoc dicit, *Specie tua ;* quasi dicat : Ergo speciose[1] virtute humanitatis etc. et pulchritudine divinitatis intende. Finis ejus regnum ejus : Psalm. xlvi : *Regnabit Deus super omnes gentes.* Finis ejus quod regnat per fidem in cordibus omnium : Luc. i : *Et regnabit in domo Jacob.* Et ideo dicit, *Et regna.* Causa processus est propter veritatem. Et hoc vel causa dispositiva, vel finalis. Si ly *propter* primo dicatur secundum quod est causa dispositiva, secundum quod in Hieronymo habetur, *Propter verbum veritatis et mansuetudinem justitiæ*, notandum quod duo sunt necessaria ut rex prospere agit. Primo scilicet ut ei credatur : quia si nihil ei crederetur, et ipse aliis crederet, non posset plus quam unus homo : Prov. xvii : *Non decent stultum verba composita.* Secundo quod diligatur ; quia si non diligitur, non potest prosperari in regno nec in negotiis suis : et hoc facit fieri mansuetudo et clementia regis : Eccl. iii : *Fili in mansuetudine opera tua perfice.* Et ita hæc duo disponunt ad prosperitatem regis : Prov. xx : *Misericordia et veritas custodiunt regem :* Ps. xxxvi : *Mansueti hereditabunt terram.* Sed secundum litteram nostram, ad hoc ut rex possit prosperari in negotiis suis, debet habere tria : scilicet veritatem, mansuetudinem, et justitiam. Et ista tria fecerunt prosperari Christum : quia fuit verax in docendo, mansuetus in patiendo, justus in operando. De primo Matth. xxii : *Scimus quia verax es etc.* De Secundo I Pet. ii : *Cum pateretur, non comminabatur :* Jer. xi : *Ego sicut agnus mansuetus etc.* De tertio, quia in nullo a justitia discessit : Psal. cxliv : *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis.* Si autem ly *propter* designat causam finalem, sic est sensus : *Intende, prospere procede, et regna*, idest ut facias veritatem. Christus autem fecit veritatem dupliciter : scilicet implendo promissiones, et adimplendo figuras : Rom. xv : *Dico autem Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum :* II Cor. ii : *Quotquot promissiones Dei sunt in illo.* Et iterum propter mansuetudinem derivandam in discipulos : Matth. xi : *Discite a me etc.* Item, *Regna*, propter justitiam : Joan. v : *Pater omne judicium dedit* filio *Deducet te mirabiliter dextera tua.* Hic est modus determinati processus. *Procede prospere.* Et quomodo? *Deducet te dextera tua.* Et loquitur ad similitudinem bellicosi, qui si habet hostem contra se, dicitur sibi, oportet manus tua faciat tibi viam, et sic bellando transibis; quasi dicat : Procede, si manus tua dextera faciat tibi viam. Et hoc mirabiliter, quia omnes mirabuntur. Hieronymus habet : *Docebit te dextera tua*, idest dum facies magnifica, manus tua ostendet te mirabilem. Tamen in alio Psalmo habetur, *Manus tua deducet te.* Sed dicendum quod littera ista non est contra illam, quia Christus est Deus et homo. Et ideo secundum quod est Deus, eadem est dextera sua et Patris. Et deduxit Christum dextera sua mirabiliter in oppugnatione hostium : Exod. xv : *Dextera tua, Domine, magnificata est in fortitudine, dextera tua, Domine, percus-*

[1] Al. : « sponse. »

sit inimicum. Et in operatione miraculorum virtute suæ divinitatis. Unde paravit sibi viam in corde hominum : Psal. CXVII : *Dextera Domini fecit virtutem.* Et si consideremus viam, mirabilis est. Esther XIII : *Valde enim mirabilis es Domine.* Item dicta est mirabilis : Psal. CXXXVIII : *Mirabilia opera tua. Sagittæ tuæ acutæ;* quasi dicat : Ideo parabit tibi viam, quia sagittæ tuæ sunt acutæ. Et ponitur hic virtus armorum, et effectus eorum. Arma Christi sunt sagittæ, quæ sunt verba Christi, quæ dicuntur sagittæ propter tria. Primo, quia sagitta sua acumine usque ad cor penetrat : Oseæ II : *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus;* ita verba Christi : Heb. IV : *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti.* Item sagitta velociter movetur : Sap. V : *Transitus vitæ etc.* Sic verbum Christi subito totum orbem implevit, quia fere per totum mundum ante destructionem Jerusalem sermo Christi fuit diffusus : Psal. CXLVII : *Velociter currit sermo ejus.* Item sagitta ad remota attingit ; sic etiam sermo Christi : Ps. XVIII : *In omnem terram exivit sonus eorum.* Et sic sermo Dei est gladius, inquantum vulneravit Judæos, qui conversi sunt ad Christum qui erat prope : propter quod dicitur, *Accingere gladio tuo :* et est sagitta etiam inquantum ad remotos gentiles pervenit, et conversi sunt ad Christum : Eph. II : *Evangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, et pacem his qui prope. Populi sub te cadent.* Hic ponitur effectus verbi divini, qui est conversio populi ad Deum : unde, *Populi etc.* idest omnes ad te current : Phil. II : *In nomine Jesu omne genuflectatur etc.* Sed quid est quod addit, *In corda inimicorum regis ?* Hoc potest dupliciter intelligi. Uno modo, ut conjungatur cum prima clausula hujus versus, *Populi sub te cadent,* ut sit interpositio : et sic est sensus : Sagittæ tuæ acutæ intrant in corda inimicorum regis. Verba tua sunt sicut sagittæ quæ penetrant corda etc. Et ex hoc populi sub te cadent. Alio modo, ut conjungatur cum hac, *Populi sub te cadent ;* et hoc in corda, vel in corde inimicorum regis, idest tui qui es rex. Quædam enim subjiciuntur violenter, sicut modo subjiciuntur inimici. Et de hac subjectione dicit se non loqui, sed de voluntaria : et ideo dicit, *In corda;* quasi dicat secundum illa corda subjiciantur, secundum quæ inimicabantur Christo : Ps. LIII : *Voluntarie sacrificabo tibi.* Vel aliter, *Sagittæ tuæ acutæ sunt, populi sub te cadent in corda inimicorum regis :* populi dico, qui erant inimici regis, idest Christi ; quasi dicat : Illi qui erant contra regem, scilicet Christum, subjicientur ei. Et ad litteram sic factum est : quia gentiles qui conati sunt destruere fidem Christi, nunc serviunt Christo : Isa. LV : *Ecce gentes quas nesciebas vocabis :* Psal. XVII : *Populus quem non cognovi servivit mihi.*

5. *Sedes tua Deus in sæculum sæculi.* Supra Psalmista commendavit Christum a gratiositate et bellica virtute ; hic commendat eum a judicaria potestate. Et primo describit ejus judiciariam potestatem. Secundo potestatis executionem, ibi, *Virga directionis.* Tertio rationem, ibi, *Propterea unxit.* Dicit ergo, *Sedes tua Deus.* Per sedem in Scriptura judiciaria potestas designatur : Psal. CXXI : *Illic sederunt sedes in judicio.* Christo autem judiciaria potestas convenit sive competit : Joan. V : *Pater omne judicium dedit filio ;* et ideo per sedem Christi ejus potestas accipitur. Matth. XIX : *In regeneratione cum sederit filius hominis etc.* Sed hanc etiam judiciariam potestatem habent etiam prælati et reges : verum sicut ministri : Sap. VI : *Cum essetis ministri regni illius, non ratione judicastis.* Sed Christus sicut principalis judex, et sicut verus Deus ; et ideo dicit, *Sedes tua Deus :* Domini enim vindicta est ; et hic expresse loquitur de Christo, quia dirigit sermonem suum ad eum. De hoc Apoc. III : *Qui vicerit, dabo ei sedere in throno meo, sicut et ego vici, et sedi in throno :* Isa. VI : *Vidi Dominum sedentem super thronum.* Item alia est potestas judiciaria temporalis, alia perpetua : et talis est potestas Filii Dei : unde dicit, *In sæculum sæculi,* quia de æternis est judicium ejus : Dan. VII : *Potestas ejus potestas æterna.* Sic igitur describit Dei potestatem, dignitatem et æternitatem. Consequenter agit de executione potestatis, cum dicit,

Virga directionis. Et primo ponitur executio potestatis. Secundo ejus expositio. Necesse enim est quod rex cohibeat delicta : quia, ut Philosophus dicit, si animi hominum essent a Deo ordinati quod obedierent monitioni paternæ, non essent necessarii reges et judices : unde ut inquieti corrigantur, necessarii sunt reges, unde habent sceptrum : Prov. XXII : *Stultitia colligata est in collo pueri, et virga disciplinæ fugabit eam.* Sed habet virgam ad hostes coercendos : Ps. II. *Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas etc.* Item ad subditos gubernandos : Mich. ult.: *Pasce populum tuum in virga tua :* et ideo dicitur, *Virga regni tui est virga directionis*, idest ad ducendum populum in via recta, quia hæc est finis legis, et regiminis, ut non excorient, sed ut faciant virtuosos : et hæc est finis politicæ, et hoc convenit Christo : Psal. XXIV : *Dirige me in veritate tua, et doce me.* Sed hæc directio consistit ut homo deserat malum et adhæreat bono : Isa. XXX : *Hæc est via, ambulate in ea, et non declinetis neque ad dexteram neque ad sinistram*, idest neque per excessum neque per defectum ; et ideo dicit, *Dilexisti justitiam.* Item debet odire iniquitatem, quia si non diligat justitiam, non ducit ad bonum : et hoc maxime fecit Christus, quia *justus Dominus, et justitiam dilexit.* Item si non odiunt iniquitatem, non puniunt : et quia Christus maxime odit iniquitatem, proptera punit malos. *Propterea unxit.* Hic ponitur causa vel finalis, vel effectiva ; quasi dicat : Ideo operatus es justitiam, ut Deus ungat te. Sed numquid meruit Christus hanc unctionem? Non, sed meruit manifestationem hujus unctionis. Et in Scriptura dicitur aliquid fieri, quando inotescit. Et Christus per passionem meruit exaltationem in fide omnium populorum. Et sic *littera, Propterea*, designat causam finalem. Sed si sit causa effectiva, sic intelligitur; quasi dicat : Ut sedes tua, et virga etc. propterea unxit te Deus. In veteri testamento ungebantur sacerdotes et reges, ut patet de David I Reg. XVI, et de Salomone, ut patet III Reg. I. Et prophetæ inungebantur, ut patet de Eliseo, qui inunctus fuit ab Elia, III Reg. XIX, et hæc conveniunt Christo, qui fuit rex : Luc. I : *Regnabit in domo Jacob in æternum.* Item fuit sacerdos, qui seipsum obtulit Deo sacrificium, Eph. V. Item fuit propheta, qui prænuntiavit viam salutis : Deut. XVIII : *Prophetam suscitabit Dominus de filiis Israel.* Sed quomodo unxit? Non oleo visibili, quia *Regnum ejus non est de hoc mundo*, Joan. XVIII : Item non est functus sacerdotio materiali ; et ideo non materiali oleo unctus, sed oleo Spiritus sancti ; et propterea dicit, *Oleo lætitiæ.* Et dicitur Spiritus sanctus oleum : quia sicut oleum supereminet omnibus liquoribus, ita Spiritus sanctus omnibus creaturis : Gen. I : *Spiritus Domini ferebatur super aquas*, idest debet esse super omnia in cordibus hominum, quia est amor Dei. Secundo propter suavitatem suam. Misericordia et omnis suavitas mentis a Spiritu sancto est : II Cor. VI : *In suavitate, in mansuetudine, in Spiritu sancto.* Tertio, quia oleum est diffusivum, sic Spiritus sanctus est communicativus : II Cor. ult.: *Communicatio sancti Spiritus sit semper cum omnibus vobis, amen :* Rom. V : *Charitas Dei diffusa est in cordibus vestris per Spiritum sanctum.* Item oleum est fomentum ignis et caloris, et Spiritus sanctus fovet et nutrit amoris calorem in nobis : Cant. ult.: *Lampades ejus lampades ignis.* Item oleum illuminat, ita et Spiritus sanctus : Job. XXXII : *Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam.* Sed dicit, *Deus Deus.* Hæc littera Deus, vel est nominativi casus, vel vocativi ; et ideo in latino est dubium : sed in græco non, quia ibi unum est casus nominativi, et aliud vocativi, quia dicit, O Deus, Deus tuus unxit te oleo lætitiæ. Et datur intelligi quod loquitur de Christo qui est Deus, et non potest inungi inquantum Deus, quia secundum quod Deus non potest promoveri : et ideo oportet aliquid accipi in Christo in quo ungatur, et hæc est humana natura. Et secundum hanc habet Deum, quia secundum quod Deus, non habet Deum. Et dicitur oleum lætitiæ, quia in tempore lætitiæ orientales ungebant se oleo : Isa. LXI : *Oleum gaudii pro luctu.* Spiritus sanctus est causa gaudii : Rom. XIV : *Et gaudium in Spiritu sancto :* Gal. V :

Charitas, gaudium, pax : quia Spiritus sanctus non potest esse in aliquo quin gaudeat de bono et spe futuri boni : unde dicit, *Præ consortibus tuis*, quia Christus fuit unctus præ omnibus aliis sanctis : Joan. I : *Vidimus eum plenum gratiæ et veritatis*. Consortes ejus dicuntur inungi, quia quidquid habetur de oleo isto, idest de gratia Spiritus sancti, est ex redundantia Christi : Joan. I : *De plenitudine ejus omnes accipimus* : Psalm. CXXXII : *Sicut unguentum in capite etc.*

6. *Myrrha et gutta*. Hic agit de deliciis regis, et describit has delicias ex quator : ex vestitu, ex habitaculo, ex ministerio, et ex conjugio. De primo dicit, *Myrrha et gutta et cassia a vestimentis tuis*. Vestimenta Christi possunt esse duplicia : scilicet corpus ejus : Isa. LXIII : *Quare rubrum est vestimentum tuum?* Item vestimentum Christi sunt sancti omnes : Isa. XLIX : *His omnibus velut ornamento vestieris*. Et ab his procedit odor mirrhæ, guttæ et cassiæ, sive de vestimento quod est corpus ejus, sive de sanctis. Myrrha habet amaritudinem ; a sic si referatur ad corpus Christi, signat amaritudinem passionis : Cant. V : *Digiti ejus*, scilicet conflixi ligno, *pleni myrrha probatissima*. Si autem referatur ad sanctos, signat pœnitentiam : Ec. XXIV : *Sicut myrrha electa dedi suavitatem odoris*. Ubi nos habemus gutta, Græcus, habet *aloes* : Hebræi, *Stactes*. Gutta est liquor alicujus herbæ, et calidum quid,et valet contra inflationes et signat humilitatem, quæ humilitas maxime fuit in Christo : Matth. XI : *Discite a me, quia mitis etc.* Item fuit etiam in sanctis : Isa. LXVI : *Super quem respiciam nisi ad pauperculum et contritum spiritu, et trementem sermones meos?* Aloes est succus herbæ ; sed non sumitur hic sic, sed pro quodam ligno, et vocatur aloes, quod est odoriferum. Stactes est gumma myrrhæ, quod est speciosius quam myrrha. Cassia est triplex. Quædam est cassia quæ est sicut fistula : et hæc idem est quod myrrha quantum ad odorem, quædam est fructus arboris, et de hac non intendit hic, quia non est aromatica ; sed est quædam cassia virga quæ est aromatica, et ad istam refertur quod dicitur hic. Vel secundum *Glossam* est quædam arbor cassiata, quæ nascitur in locis aquaticis : et per hoc signatur aqua lacrymarum, vel aqua baptismalis ; quasi dicat : Odor omnium istorum procedit a sanctis, et corpore tuo : II Cor. II : *Christi bonus odor sumus*. Ex secundo dicit, *A domibus eburneis* ; quasi dicat : Redolet etiam ad domnibus tuis eburneis, quæ redolent aromata. Antiqui parietes erant tabulati, apud nos sunt marmorei. Et sic apud Hebræos et orientales, parietes erant tecti ebore : Amos III : *Peribunt domus eburneæ*. Domus signat fideles : I Pet. II : *Et ipsi tanquam lapides vivi ædificamini in domos spirituales etc.* Eburneæ, frigidæ propter castitatem : Cant. V : *Venter illius eburneus*. Item candidæ propter puritatem, rubicundæ propter castitatem : Thren. IV : *Rubicundiores ebore antiquo*. Ex tertio, *Ex quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo* ; quasi dicat : Ita est deliciosus quod filias regum habet in ministerio ; quasi dicat : Vestimenta tua paraverunt filias regum quæ serviunt tibi. Ad litteram : Filiæ regum mundanorum delectant nos ad honorem Christi, quia dedicaverunt se Christo, et mortuæ sunt pro Christo, et hoc, *In honore tuo*, idest ad tuum honorem : quasi scilicet non solum unius regis [1], sed etiam filiæ regum serviunt Christo. Vel aliter. Reges sunt Apostoli : filii eorum sunt animæ fideles. Vel reges sunt doctores : Apocal. V : *Fecisti nos Deo nostro regnum, et sacerdotes*. Filiæ eorum sunt populus christianus et fidelis : I Corinth. IV : *In Christo Jesu per evangelium ego vos genui* : hæc sunt filiæ in honore Christi, non in honore regum, scilicet Petri et Pauli, sed Chriti : I Cor. I : *Nos prædicamus Christum crucifixum*. Istæ delectaverunt istis aromatibus.

7. *Astitit regina*. Supra Psalmista laudavit Christum ex gratiositate, ex virtute bellica, et ex deliciis ; hic autem laudat eumdem ex sponsa quam describit ex quatuor : scilicet quantum ad sponsi præsentiam, quantum ad dignitatem,

[1] Al. : « ut quasi non solum unius, scilicet regis. »

quantum ad gloriam, et quantum ad ornatum. Sponsa Christi est Ecclesia sponsæ regis dicuntur reginæ : Esther II : *Ista est Esther ordinata regina.* Et hæc regina est Ecclesia : II Corinth. XI : *Despondi vos uni viro virginem castam etc.* Dignitas ejus est, quod est regina. Hæc astitit semper inhærens Deo et conjuncta. Unde Angeli qui non mittuntur, dicuntur assistentes : Daniel VII : *Millia millium etc.* Psal. V : *Mane astabo tibi etc.* Gregorius : Videt quidam per fidem, erigitur per spem, unitur per charitatem. Gloria istius reginæ est prærogativa quam habet, quia, *A dextris*, idest in potioribus bonis. Unde et Filius, inquantum est in potioribus bonis Patris, secundum quod homo, dicitur esse a dextris. Marc. ult. : *Dominus quidem Jesus sedet a dextris Dei.* Et hæc meliora sunt ; sed si comparentur spiritualia temporalibus, spiritualia sunt potiora. Et hæc regina astitit in spiritalibus. Prov. III : *Longitudo dierum in dextera ejus.* Item si per dexteram significentur bona opera, hæc sunt potiora quam peccata. Prov. IV : *Vias quæ a dextris sunt, novit Dominus.* Et in his astitit hæc regina. Ornatus describitur cum dicit, *In vestitu deaurato.* Hieronymus non habet, *Circumdata varietate,* nec Hebræi : sed Hieronymus non habet, *In diademate deaurato.* In Hebræo, *In massa auri.* Et secundo nostram litteram est duplex vestimentum Ecclesiæ. Unum est doctrina duorum testamentorum. Prover. ult. : *Omnes domestici ejus vestiti sunt duplicibus.* Et iste vestitus non est aurum solum, sed deauratus, quia est refulgens divina sapientia, qua hæc doctrina est plena. Tamen est, *Circumamicta varietate.* Et potest referri quantum ad diversa genera luiguorum, vel quantum ad profundiorem modum sapientiæ. Alius vestitus est operatio virtuosa. Ps. CXXXI : *Sacerdotes ejus est.* Per aurum autem significatur charitas. Genes. II : *Aurum terræ illius optimum.* Est enim charitas fulgida et rubea. Et ideo dicitur deauratus, quia informatus charitate. I Cor. ult. : *Omnia opera vestra in charitate fiant.* Vel, *Circumamicta varietate*, idest diversis virtutum operibus ; quia alii fuerunt aurei per martyrum, alii rosei per gemitum pœnitentiæ. Colos. III : *Induite vos sicut electi Dei sancti et dilecti viscera misericordiæ etc.* Et potest exponi totum hoc de Beata Virgine, quæ regina et mater regis est, quæ astat super omnes choros in vestitu deaurato, idest deaurata divinitate : non quod sit Deus, sed quia est mater Dei,

8. *Audi filia.* Hic commentatur sponsa quadrupliciter : scilicet a decore, ad excellentia gloriæ, ibi, *Omnis gloria.* A societate, ibi. *Adducentur.* Et a prole, ibi, *Pro patribus tuis.* Circa primum duo facit. Primo ponit quomodo acquirat decorem seu gratiositatem. Secundo agit de ipsa gratiositate, ibi, *Et concupiscet.* Primo ergo redditur attenta ipsa ad admonitionem ; unde dicit, *Audi filia.* Vocat futuram Ecclesiam filiam duplici ratione. Una est, quasi loquens David in persona sua, quia sicut inquantum adhæremus Christo filio Abrahæ, sumus filii Abrahæ ; ita et filii David cujus filius est Christus. Vel loquitur in persona Apostolorum, ex quibus sumus propagati in Christo Jesu per evangelium. Dicit itaque : *Audi filia.* Jacob. I : *Sit omnis homo velox ad audiendum*, scilicet evangelium, vel verbum Christi. Luc. XI : *Beati qui audiunt verbum Dei.* Vel scipturam propheta rum, ut credant Christo. Isa. LIII : *Quis credidit auditui nostro?* Et, *Vide,* per fidem hic, sed in futuro videbis per speciem. I Cor XIII : *Videmus nunc etc.* Vel vide Christum natum. Baruch. XIII, *Post hæc in terris visus est.* Joan I *: Vidimus eum plenum gratiæ et veritatis. Inclina aurem tuam*, scilicet per humilitatem ut obedias. Eccl. VI : *Si inclinaveris aurem tuam, excipies doctrinam. Obliviscere populum tuum.* Monitio imaginaria, quod hæc regina venerit ad David vel Salomonem ex populo alieno. Et ideo monetur ut memor sit sui. Et hoc competit Ecclesiæ, quæ vocata est ad Christum ex alieno populo, vel Judæorum, vel gentilium, quia, secundum Augustinum. Nemo potest venire ad vitam novam Christi, nisi pœniteat eum veteris vitæ, scilicet peccati, Et ideo dicit, *Obliviscere populum tuum*: I Paral. XVI : *Transierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum. Et domum patris tui*

scilicet diaboli. Joan. VIII : *Vos ex patre diabolo estis.* Ezech. XVI : *Pater tuus Amorrhæus.* Vel peccati, vel carnalis affectus. Gen. XLI : *Oblivisci me fecit Deus omnium laborum meorum, et domus patris mei.* Et hoc signat Deut. XXI, de filia captivorum, quæ debet radi, et debet plorare patrem et matrem sicut mortuum. *Et concupiscet rex decorem tuum.* Hic promittit ipsi sponsæ gratiositatem regis. Primo, a rege ; et hoc est amoris. Secundo, a populo ; et hoc est honoris, ibi, *Vultum tuum deprecabuntur.* Repromittit ergo regis amorem, et ostendit regis dignitatem. Dicit ergo : Si oblivisceris populum tuum et domum patris tui, ex hoc acquires decorem spiritualem. Psal. XXV : *Domine, dilexi decorem domus tuæ.* Et hic decor concupiscitur : a sponso spirituali : propterea, dicit, *Et concupiscet rex decorem tuum.* Et hic, decor est pulchritudo justitiæ. Jerem. XXXI : *Benedicat tibi Dominus pulchritudo justitiæ. Concupiscet*, idest delectabitur in eo. Is. LXII : *Quia complacuit Domino in te.* Et hoc est desiderandum, quia iste rex est magnus in potestate, in natura, in honore. Primum habet quia rex, ideo est Dominus. Psal. XCIX : *Scitote quoniam ipse est Dominus.* Secundum, quia ipse est Deus. Ps. XCIV : *Quoniam Deus magnus Dominus.* Tertium, quia adorabunt eum, scilicet remoti, et omnes populi totius mundi. Psal. LXXXV : *Omnes gentes quascumque fecisti, veniunt, et adorabunt coram te Domine.* Soph. II : *Adorabunt eum omnes viri de loco suo, omnes insulæ gentium.* Item adorabunt eum propinqui, *Quia filiæ Tyri in muneribus,* quia scilicet Tyrus est vicina terræ promissionis. Unde *Filiæ*, idest habitatores terræ illius, *Vultum tuum deprecabuntur,* idest subdentur tibi cum muneribus : quia hoc impletum est quando mulier Chananæa egressa a finibus Tyri, venit ad Jesum ; Matth. XV : Vel, *Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis*, idest viri qui sunt in Tyro. Tyrus interpretatur angustia ; unde omnes qui sunt in angustia, deprecabuntur te. Ad litteram omnes veniebant ad Christum. Lucæ IV : *Cum sol autem occidisset omnes qui habebant infirmos variis languoribus etc.* Isa. XXVI : *Domine, in angustia requisierunt te, in tribulatatione murmuris doctrina tua eis. Et offerent munera*, idest seipsos. Vel eleemosynas. Isa. XIX : *Vota vovibunt Domino, et solvent.*

9. *Omnis gloria.* Supra Psalmista commendavit sponsam a decore ; hic autem commendat eam quantum ad gloriam et intrinsecus et extrinsecus. Primum facit cum dicit, *Omnis gloria ejus.* Ly *ejus* superfluit; unde construitur expositive *ejus*, scilicet. *Filiæ regis ab intus* : et hoc tripliciter. Primo, quia in interiori conscientia, non in exteriori fama hominum, sicut est fama peccatorum. II Cor. I : *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ.* Secundo in interiori justitia, non in exteriori observantia, sicut in veteri testamento. Rom. II : *Circumcisio cordis, non carnis; in spiritu, non in littera ; cujus laus non est ex hominibus, sed ex Deo.* Tertio, quæ est in spe æterna, quæ est interna ; non in spe temporalium, quæ est extra. Matth. VI : *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus : sed cum facis eleemosynam etc.* Secundum* facit cum dicit, *In fimbriis aureis.* Per has fimbrias intelligitur doctrina ecclesiæ, Exod. XXVIII, ubi Dominus mandat quod in fimbriis vestimenti sacerdotis essent tintinnabula, quorum sonus audiretur. Per sonum ergo doctrina designatur. Ergo in doctrina divinæ sapientiæ, quæ per aurum designatur, est magna gloria : et tamen est *Circumamicta varietate*, idest ornata et vestitia aliis linguis, idest variis modis docendi, tamen eamdem veritatem sonant Act. II : *Loquebantur variis linguis Apostoli etc.* Vel aliter, *In fimbriis aureis*, et hoc refertur ad interiorem munditiam et ornatum virtutum ; *Circumamicta*, ad exteriorem : quasi dicat : Omnis gloria ab intus ; et hæc duo præcipue sunt in fimbriis aureis. Et propter hoc intelligitur finis vitæ quantum ad totam Ecclesiam, vel ad totum hominem, quia fimbriæ sunt extremæ in vestimento : et non dicit deauratæ, sed quia sunt aureæ. *Glossa* enim dicit, quod illi qui invenientur in fine mundi, erunt perfecti et sancti. Item homo quamdiu proficit, est quasi deauratus ; sed quando erit in fine,

tunc erit totus repletus claritate[1]. Prov. : *Justorum semita, quasi lux splendens crescit, et proficit usque ad perfectum diem.* Et dicit, *Circumamicta varietate*, exteriori, scilicet diversarum gentium, vel diversarum gratiarum et virtutum.

10. *Adducentur*. Hic commendatur a societate : et circa hoc tria facit. Primo enim describitur ejus societas ; secundo, quomodo ad ejus societatem perveniatur, ibi, *Afferentur* ; tertio, quando hæc societas, sed ubi terminetur, ibi, *Adducentur*. Hieronymus habet aliter, *Omnis gloria filiæ regis a perfasciis aureis vestita*. Et hic est punctus : quasi dicat, Habet vestimentum fasciis aureis. Et post *in varietate cum aliis etc., adducentur etc.* In Hebræo aliter, *Præ inclusione auri vestimenta*, idest circumamicta. Et post; *Insuper cum subtilibus quæ sunt plumariæ; quæ eam attingunt adducentur sic indutæ*. Et duo numerat, virgines et proximæ. Et si accipiatur easdem esse, sic est sensus : Virgines interius, scilicet fideles animæ non corruptæ per peccatum ; *Adducentur regi*, scilicet Christo qui est rex regum. Adducentur, dico, quia non per se venient. Joan. VI : *Nemo venit ad me etc.* Et ideo dicit Cant. I : *Trahe me post te.* Sed adducentur post eam, scilicet universalem Ecclesiam, quia nullus veniet nec adducetur ad Christum nisi sequatur doctrinam Ecclesiæ[2]. Vel, *Post eam*, idest post. B. Virginem, quia ad Christum ejus virgines adducentur ad servandam castitatem, et ad exercitium aliarum virtutum. Et hæ sunt proximæ ejus, scilicet vel ecclesiæ, vel B. Virginis, et hæ afferentur. De illis dicit, *Adducentur*, quia levius convertentur ad Christum. De istis dicit, *Afferentur*, quia importunius trahuntur ; II Tim. IV : *Insta opportune importune*. Si vero accipiantur ut diversæ, sic per virgines intelliguntur perfecti ; et isti adducuntur, quasi per se ire volentes[3] Ps. CIV : *Eduxit populum suum in exultatione, et electos suos in lætitia;* quia *afferentur in lætitia*, interiori, *Et exultatione*, exteriori. Christo enim voluntarie se obtulerunt. Ps. LIII : *Voluntarie sacrificabo tibi.* Vel afferentur ab Angelis in cœlum. Luc. XVI : *Factum est ut moreretur etc.* Et quo afferentur? *In templum regis*. Ubi manifestum est, quod loquitur de rege Christo Deo, quia dicit, *Templum* : quasi dicat, Ut ipsi sint templum regis. I Cor. III : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos*. Vel ut in templo Dei contemplentur, idest ut vacent Deo ; nam ad hoc ordinatur consortium virginum, ut vacent Deo. I Cor. VII : *Quæ nupta est mulier, cogitat quomodo placeat viro* ; *quæ autem innupta cogitat quomodo placeat Deo.*

11. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*. Hic commendat eam a prole. Circa quam quatuor ponit : scilicet prolis originem, dignitatem, offiicium et fructum. Dicit ergo, *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*. Filii Ecclesiæ primitivæ sunt Apostoli et eorum successores. Filii dicuntur esse nati Ecclesiæ per doctrinam Christi sponsi ejus, et alii per doctrinam Apostolorum, et alii filii aliorum prædicantium. Et ideo non est inconveniens quod idem sint filii et patres : quia Apostoli ipsi sunt patres eorum quos converterunt. I Cor. VI : *In Christo Jesu ego vos genui*. Alia etiam sunt patres et filii. Isti ergo filii sunt nati Ecclesiæ. Filii Apostoli, et alii sancti viri et doctores. Vel patres boni fuerunt prophetæ. Eccl. XLIV : *Laudemus viros gloriosos, et parentes nostros*. Et loco istorum nati sunt Ecclesiæ filii qui funguntur dignitate illorum ; et sic patet proles et origo sponsæ. Sequitur dignitas, *Constitues eos principes super omnem terram*, idest primo capientes, primum capies. Isti ergo principes dicuntur, quia primi dona Spiritus sancti acceperunt. Rom. VIII : *Non solum autem illi, sed nos ipsi primitias Spiritus habentes*, tempore prius, cæteris abundantius, dicit *Glossa*. Unde sicut beatæ Virgini nulla mulier comparatur, ita nec aliquis sanctus potest Apostolis comparari nec adæquari. Item dicuntur principes, quia fuerunt et sunt Ecclesias gubernantes. Item quia primi post Christum doctores nostri fuerunt. Ps. LXVII : *Prævenerunt principes etc.* Isti sunt diligendi. Judith. V : *Cor*

[1] Al. : « caritate. »
[2] Al. : « ecclesiasticam. »
[3] Al. : « valentes. »

vestrum diligit principes Israel. Istos constitues principes, qui non sunt per seipsos constituti, sed per Christum. Joan. xv : *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos etc.* Item alii prælati constituuntur per summum Pontificem. Hebr. v : *Nemo assumat sibi honorem.* Et non in aliqua parte, sed super omnem terram. Ps. xviii. *In omnem terram exivit sonus eorum etc. Et nimis honorati sunt etc.* Ps. xxi : Et hoc specialiter convenit Petro et Paulo ; nam Petrus obtinuit principatum universalem Ecclesiæ. Joan. xxi : *Pasce oves meas.* Paulus super totum mundum, quantum ad gentes gentiles. Isa. xlix : *Posui te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Et hoc etiam dicit ipse, Act. xiii. *Memores erunt nominis tui, Domine.* Hic ponitur officium Apostolorum, quod est prædicare nomen Dei. Marc. ult : *Euntes in mundum universum, prædicate evangelium omni creaturæ* ; et ideo dicit, *Memores erunt*, idest facient habere memoriam. *Nominis tui in omni generatione.* Quantum ad locum, quia in omni parte mundi, *Et generatione*, quantum ad tempus, quia *cœlum et terra transibunt etc.* Marc. xiii. Matth. ult. : *Ecce ego vobiscum sum etc. Propterea populi.* Hic ponitur fructus, qui est, quia omnes populi confitebuntur tibi, Christe : et dicit, *populi*, quia non solum unus populus, sed omnes. Psal. lxvi : *Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes.* Philip. ii : *Omnis lingua confiteatur, quia etc. Isti confitebuntur tibi in æternum.* In græco idem est æternum quod sæculum, vel ævum ; unde *Glossa, in æternum*, scilicet præsentis sæculi, *et in sæculum sæculi*, idest in futuro. Et hæc memoria durabit in æternum. Isa. xxxv : *Gaudium et lætitiam obtinebunt.* Alia *littera* habet, *Memor ero nominis tui etc.* Et hæc est melior : et tunc refertur ad fructum Apostolorum, et erit vox populi conversi ; quasi dicat : Dico quod constitues eos principes : et ego populus christianus memor ero nominis tui etc., in quo designatur fides, quæ est in corde : et post laus, quæ est post fidem. Et hic Psalmus cantatur in festo natalis Domini propter sponsi laudem quæ tangitur. Item cantatur in festis Virginis, propter ejus laudem quæ tangitur. De primo, ibi, *Speciosus.* De secundo, ibi, *Astitit regina.* Item cantatur in festiviatibus Virginum, quia *adducentur.* Item in festis Apostolorum, *Pro patribus tuis.*

PSALMUS XLV

1. *In finem filiis Core pro arcanis.*

Deus noster refugium et virtus : adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis. Propterea non timebimus, dum turbabitur terra, et transferentur montes in cor maris.

2. Sonuerunt et turbatæ sunt aquæ eorum : conturbati sunt montes in fortitudine ejus.

3. Fluminis impetus lætificat civitatem Dei : sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.

4. Deus in medio ejus non commovebitur : adjuvabit eam Deus mane diluculo.

5. Conturbatæ sunt gentes, et inclinata sunt regna : dedit vocem suam, mota est terra.

6. Dominus virtutum nobiscum : susceptor noster Deus Jacob.

7 Venite et videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram, auferens bella usque ad finem terræ. Arcum conteret, et confringet arma : et scuta comburet igni.

8. Vacate et videte, quoniam ego sum Deus : exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra. Dominus virtutum nobiscum : susceptor noster Deus Jacob.

1. Postquam Psalmista petiit divinum auxilium contra adversa quæ patitur ab hostibus, cum dixit, *Deus auribus*, et fuit jam exauditus ostendit gloriam regis, dicens, *Eructavit* ; hic autem exauditus pro populo, ostendit beneficium datum populo. Et sicut per præcedentem Psalmum gloria Christi designatur, ita in hoc psalmo designantur beneficia collata fidelibus Christi. Unde in titulo hoc etiam designatur ; et est duplex littera : *In finem Psalmus David pro arcanis.* Arcana quæ sunt a principio, sunt abscondita, scilicet quod Filius Dei factus est homo, quod Deus moritur, quod gentes convertantur ad Christum. Ista fuerunt secretissima. Isa. xxiv : *Secretum meum mihi.* Ephes. iii : *Aliis filiis hominum*

non est agnitum. Et hæc sunt revelata per Christum. Matth. XIII : *Eructabo abscondita.* Job. XXVIII : *Abscondita produxit in lucem.* Hic ergo Psalmus tendens in finem, idest in Christum, est David pro arcanis, idest ad arcanorum manifestationem. Alia *littera* habet, *Pro filiis Core.* Per Core qui interpretatur calvaria, intelligitur crux Christi. Hic ergo Psalmus attribuitur fidelibus crucis Christi pro revelatione arcanorum. Hieronymus habet, *Pro viventibus.* Agit enim hic de tribulatione et conservatione in eis. Est ergo pro viventibus, idest pro his qui servantur in vita ; et qui servantur auxilio Dei, dicuntur esse in abscondito. Ps. XXX : *Protexit me in abscondito faciei suæ, a conturbatione hominum.* Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes. Primo agit de auxilio divino contra tribulationes ; secundo agit de pace post tribulationes concessa, ibi, *Venite et videte.* Circa primum duo facit. Primo præmittit causam horum beneficiorum ; secundo exponit mala et beneficia data contra mala, ibi, *Sonuerunt.* Circa primum duo facit. Primo ponit auxilium Dei contra tribulationes præteritas ; secundo ponit fiduciam conceptam de futuris, ibi, *Propterea non timebimus.* Circa primum duo facit. Primo tangit Dei auxilium ; secundo tribulationem contra quam divinum auxilium datur. Si aliquis vult subvenire afflicto, hoc facit tripliciter. Primo, ut ipsum fugientem recipiat : et hoc est parum ; secundo, ut assistat ei in tribulatione posito ; tertio, ut ei auxilium exterius præbeat. Et hæc tria Deus facit qui est refugium ; et ideo dicit, *Deus noster refugium.* Prov. XVIII : *Turris fortissima nomen Domini.* Item pugnantes et afflictos adjuvat et fortificat : ideo dicit, *Virtus.* Isa. XL : *Qui dat lasso virtutem.* Item adjuvat exterius per se et per alios : unde dicit, *adjutor.* Psal. IX : *Adjutor in opportunitatibus.* Hoc auxilium est necessarium, *In tribulationibus quæ invenerunt nos nimis.* Hæ tribulationes sunt et spirituales et corporales. Spirituales sunt peccata : et hæ inveniunt homines nimis, quia dolor pœnitentiæ maximus est inter omnes dolores. Psal. XXXVII : *Afflictus sum, et humiliatus sum nimis.* Et in hac tribulatione Christus est refugium : quia in ea consolatur, et ab ipso roboratur et juvatur homo. Corporales fuerunt in primitiva Ecclesia sanctis. II Cor. I : *Gravati supra sumus modum*, et ideo dicit, *nimis.* Hieronymus habet : Auxilium inventum est in tribulationibus validum. Et sic ly nimis refertur ad adjutorium divinum. *Propterea non timebimus.* Psal. XXVI : *Dominus illuminatio mea et salus mea : quem Timebo?* quasi dicat : Nullum timebo. Et merito, quia ipse est : *Deus noster refugium et virtus, adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis.* Secundo[1] ostendit quæ sunt timenda. Duo autem sunt timenda : scilicet generalis tribulatio, et oppressio magnorum. Generalis tribulatio est, quando omnes trucidantur. Alia est, quando principes capiuntur. In his habet locum timor. Sed, *Ego non timebo dum turbabitur terra*, idest si totus populus tribuletur, *Et transferentur montes in cor maris.* Nec timebo etiam si magni capiantur. Sed mystice, per terram quæ solida est, intelligitur Judæa, quæ solida fuit in cognitione unius Dei, et fixa, et cingebatur gentibus, sicut terra circumdatur mari et cingitur aquis. Isa. I : *Terra vestra deserta* : et sic signat persecutionem quam fideles passi sunt a Judæis : quasi dicat : Non timebo dum turbabitur Judæa per prædicationem Christi. Matth. II : *Audiens hoc Herodes turbatus est etc.* Et *Non timebo*, quia *montes* idest Apostoli, transferent se ad gentes. Act. XIII : *Ecce convertimur ad gentes, In cor maris,* idest in dilatationem gentium, quia gentes habuerunt Apostolos in magna reverentia. Vel, *in cor maris*, idest usque ad profunda et extrema terræ. Act. XXII : *Ad nationes longe mittam te.*

2. *Sonuerunt et turbatæ sunt aquæ.* Hic ostendit quæ sint istæ tribulationes. Et primo proponit eas in metaphora ; secundo exponit. Dicit ergo, *Sonuerunt et turbatæ sunt aquæ eorum.* Secundum Hieronymum, *aquæ ejus.* Et hæc est melior littera : et est sensus, *Transferentur in cor maris aquæ ejus*, idest maris, scilicet

[1] Al. : « adjuvat. »

populi, *sonuerunt*, propter iracundiam contra nos. Ps. LXXXVII : *Omnes fluctus tuos etc.* Sed, *montes*, idest principes sicut Nero et alii, *Conturbati sunt in fortitudine ejus,* scilicet Dei, quia ex hac fortitudine etiam ipsi montes turbati sunt Hebræus habet, *in superbia sua.* Mystice loquitur sic, *Sonuerunt montes*, idest Apostoli qui montes dicuntur : *Turbatæ sunt aquæ*, idest populi gentilium ad sonum montium, idest ad prædicationem Apostolorum. Aquæ signant sapientiam;[1] quasi dicat : Aquæ, idest prophetiæ gentilium sunt turbatæ. I Cor. I : *Perdam sapientiam sapientium etc.* Vel *montes*, idest Apostoli, *turbati sunt*, scilicet exterius per tribulationes, *in fortitudine maris.*

Sed videtur contrarium dicere alibi, *Justus non conturbabitur.* Psal. XXXVI.

Sed dicendum, quod verum est interius, quia non contristabit justum quidquid ei acciderit.

3. *Fluminis.* Sub quadam similitudine posuit tribulationes quas sancti sustinuerunt; hic autem sub alia similitudine proponit divinam consolationem quantum ad duo : scilicet quantum ad affluentiam divinæ gratiæ, et quantum ad solatium divinæ præsentiæ, ibi, *Deus in medio ejus.* Et sicut tribulatio exprimitur sub similitudine aquarum sonantium et turbatarum, ita consolatio exprimitur sub similitudine fluminis, quod signat gratiam propter aquæ abundantiam, quia in gratia est abundantia donorum. Psal. LXIV : *Flumen Dei repletum est aquis.* Et quia derivatur a principio, scilicet fonte, sed non fons a flumine, quia fons est in suo principio, et Spiritus sanctus est a Patre et Filio. Apoc. ult. : *Ostendit mihi fluvium aquæ vivæ splendidum sicut chrystallum, procedentem a sede Dei et agni.* Item quia fluvius movet arenam et lapides, sic Spiritus sanctus movet cor ad opus. Joan. VII : *Flumina de ventre ejus etc.* Sed aliqui sunt fluvii qui habent tardum motum : non est talis iste, quia est festinus : unde dicit, *impetus fluminis.* Et hoc refertur ad duo. Primo, quia Spiritus sanctus gratia perfundit subito cor. Act. II : *Factus est repente de cœlo sonus etc.* Alio modo, quia Spiritus impetu sanctus amoris movet cor. Isa. LVI : *Cum venerit quasi fluvius violentus.* Rom. VIII : *Qui spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt.* Cant. IV : *Fons hortorum te, quæ fluunt impetu de Libano.* Hieronymus habet, *Fluminis divisiones.* Et hæ sunt gratiæ Spiritus sancti : quia, *Divisiones gratiarum sunt.* I Cor. XII. Effectus est duplex jucunditatis est unus : et hoc designat cum dicit, *Lætificat civitatem Dei.* Et hoc manifestatur ex auctoritate sacræ Scripturæ, quæ dicit Rom. XIV : *Regnum Dei non est esca et potus, sed justitia et pax et gaudium in Spiritu sancto.* Gal. V : *Fructus spiritus est pax, gaudium etc.* Et quia facit amare Deum. Et in hoc amore semper est jucunditas, quia quilibet delectatur in præsentia amati; et qui diligit Deum, habet Deum præsentem. I Joan. IV : *Qui manet in caritate etc.* Hæc civitas est Ecclesia. Psal. LXXXVI : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei etc.* Tria sunt in ista civitate, quæ sunt de ejus ratione. Primum est, quod sit ibi multitudo liberorum quia si est ibi unus vel pauci, non est civitas : et similiter si sunt servi. Et hoc maxime invenitur in Ecclesia. Gal. IV : *Non sumus ancillæ filii, sed liberæ.* Secundum est quod habeat sufficientiam per se. In vico enim non inveniuntur omnia necessaria vitæ humanæ sanis et infirmis; sed in civitate oportet invenire omnia necessaria ad vitam. Et hæc sufficientia est in Ecclesia : quia quidquid necessarium est ad vitam spiritualem, invenitur in ea. Psal. LXIV : *Replebimur in bonis domus tuæ.* Tertium est unitas civium : quia ab hoc, scilicet ab unitate civium, civitas nominatur; quia civitas quasi civium unitas. Et hæc est in Ecclesia. Joan. XVII : *Ut sint unum in nobis, sicut et nos unum sumus.* Hæc ergo civitas lætificatur per gratiam Spiritus sancti in eam descendentem. Secundus effectus est sanctitatis : unde dicit : *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus.* Hoc tabernaculum uno modo est ipsa civitas. In civitate habitant quiescentes; in tabernaculo militans Ecclesia, quæ hic habet pacem, scilicet ex Deo : et

[1] Al. patientiam. »

men patitur inquietudinem a mundo. Joan. xvi : *In mundo pressuram habebitis : in me autem pacem*. Et ideo propter primum dicitur civitas : propter secundum dicitur tabernaculum. Hoc ergo sanctificavit Altissimus per proprium sanguinem. Hebr. ult. : *Jesus ut sanctificaret per suum sanguinem etc*. Item per sacramenta in quibus operatur virtus sanguinis Christi. I Cor. vi : *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis*. Vel aliter. In civitate et in exercitu est principale tabernaculum regis vel ducis : ita in hac civitate, idest Ecclesia, principale tabernaculum est corpus Christi. Et corpus tabernaculum dicitur. II Pet. i : *Sciens quod velox est depositio tabernaculi mei*. Et sic corpus Christi est tabernaculum, quia in eo est tota plenitudo divinitatis. Hoc tabernaculum sanctificavit Altissimus : non quod aliquando non fuerit sanctus, sed quia in ipsa conceptione sanctum ipse formavit : quod fuit singulare in Christo.

4. *Deus in medio ejus*. Hic ponitur consolatio ex præsentia. Et primo ponit beneficium hujus præsentiæ ; secundo effectus, ibi, *Non commovebitur*. Dicit ergo, *Deus in medio*, scilicet Ecclesiæ. I Cor. xiv : *Vere protestans quod Deus est in vobis*. Et dicit, *In medio*, ut ostendat quod non est acceptor personarum, ut dicitur Act. x, et Eph. vi. Medium autem dicitur quod æqualiter distat ab extremis. Et Deus quantum est in se æqualiter se habet ad omnes : Luc. xxiv : *Stetit Jesus in medio discipulorum :* Gen. ii : *Lignum vitæ erat in medio paradisi*. Vel ideo dicit, *In medio*, quia cor dicitur esse in medio hominis. Quia ergo habitat in cordibus nostris, ideo dicitur esse in medio. Effectus est duplex : stabilitas contra mala, et firmitas ad bona. Dicitur ergo, *Quia Deus est in medio ejus*, scilicet istius civitatis, *Non commovebitur*, idest firma reddetur et stabilis : Ps. cxxiv : *Qui confidunt etc*. Matth. xvi : *Portæ inferi non prevalebunt adversus eam*. Quantum ad secundum dicit, *Adjuvabit eam Deus :* quod non solum oportet quod detur stabilitas contra mala, sed auxilium ad bona implenda. Dicit ergo, *Adjuvabit eam Deus*, idest Ecclesiam, *Mane diluculo*. Per mane intelligitur principium boni operis. Quidam dicunt, quod principium boni est a naturali principio, sed finis et consummatio est a Deo. Sed contra est, quod hic dicit quod *Mane*, idest ab exordio boni operis. Unum exordium boni operis ex parte intellectus est cogitatio, aliud ex parte voluntatis : et hæc duo sunt a Deo, quia, *Non sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis* ut Apostolus dicit II Cor. iii, *sed sufficientia nostra ex Deo est*. Item in ipso *est velle et perficere*, ut idem Apostolus dicit Phil. ii. Et per hoc quod additur, *Diluculo*, designat quod Ecclesia juvatur per spiritualem illuminationem Spiritus sancti : Isa. lx : *Surge, illuminare etc*. Alia *littera* habet, *Vultu suo :* et hoc refertur vel ad statum præsentem ; et sic signat præsentiam auxilii ejus, quasi principaliter ei subvenientis, secundum illud Psalm. xxxix : *Ostende nobis, Domine, faciem tuam, et salvi erimus*. Vel ad statum futurum ; quasi dicat : Modo est in medio ejus : et permittit eam conquassari, sed in futuro præbebit ei auxilium aspectu vultus sui : Ps. xx : *Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo*. In Hebræo est talis *littera*. Et si pro eodem accipiatur mane et diluculo, scilicet considerationis diluculi, quia optima et ad contemplandum hora matutina ; Ps. v : *Mane astabo tibi*. Item Ps. lxii : *in matutinis meditabor in te;* quasi dicat, *Adjuvabit eam Deus vultu suo,* idest in contemplatione suæ altitudinis. Et possunt hæc referri ad B. Virginem, quia ipsa est civitas, in ipsa habitavit, ipsam fluminis impetus, scilicet Spiritus sanctus, lætificavit, ipsam sanctificavit in utero matris suæ, postquam formatum fuit corpus et creata anima. Tunc primo operuit gloria Domini tabernaculum, ut dicitur Exod. xl. Et est alia sanctificatio B. Virginis et aliorum sanctorum : quia alii sic sanctificati fuerunt quod nunquam mortaliter peccaverunt, tamen venialiter sic : I Joan. i : *Si dixeremus quia peccatum non habemus etc*. Beata autem Virgo nec mortaliter, nec venialiter unquam peccavit : Cant. iv : *Tota pulchra es amica mea etc*. Et ideo dicit, *Non commovebitur*, nec veniali peccato. Et ideo dicit, *Adjuvabit eam Deus mane diluculo*, idest adhuc ea existente in utero. Et hoc est quod dicit, quod

auxiliatus est ei Dominus in ipso ortu matutino.

5. *Conturbatæ sunt gentes.* Supra Psalmista posuit afflictionem aliorum et consolationem propriam sub similitudine; hic autem exponit primo quod dictum est de afflictione; secundo de consolatione, ibi, *Dominus virtutum;* et ordinate exponit omnia. Supra loquens de tribulatione, dicit, *Sonuerunt et turbatæ sunt :* ubi tetigit turbationem et causam, *In fortitudine.* Item turbationem aquæ : et exponit cum dicit, *Conturbatæ sunt gentes :* Apoc. XVII : *Aquæ multæ, populi multi. Conturbati sunt*, in malo, quia insanierunt contra Christum. Vel in bono : quia qui ad bonum convertitur, sentit afflictionem propter consuetudinem præteritam. Item turbati sunt montes. Et[1] dicit, *Inclinata sunt regna*, idest reges terræ humiliati sunt ad fidem Christi : Isa. XLIX : *Vultu in terram demisso adorabunt te.* Et causam exponit, cum dicit, *Dedit vocem suam.* Supra dixit, *in fortitudine :* in veteri autem testamento dicit, *Dedit vocem*, sed per prophetas sed postea per seipsum. Psalm. XVII : *Intonuit de cælo etc.* Cant. II : *Sonet vox tua in auribus meis.* Ad hanc vocem, *Mota est terra,* primo Judææ, postea tota terra universaliter : Isa. XXIV, *Commotione commovebitur terra.* Quidam autem commoti sunt in malum per vocem Christi : sicut pharisæi et alii multi. Quidam in bonum, sicut Apostoli, et qui conversi sunt ad fidem.

6. *Dominus virtutum.* Hic exponit quod dicit de consolatione, scilicet quod dicit, *Deus in medio ejus.* Et describit Deum adjuvantem, et ejus præsentiam et ejus auxilium. Deum describit dupliciter : quia Dominus virtutum, quia dominatur non solum creaturis inferioribus, sed etiam virtutibus cælestibus. Non erat sufficiens homini quod mitterentur Angeli, quos misit ad dationem veteris testamenti ; sed oportebat quod ipse veniret, ut innotescat, quod anima hominis est tantæ excellentiæ quod non nisi in Deo virtutum potest beatificari : Ps. LXXIX : *Domine virtutum respice et vide etc.* Et est nobiscum primo per carnis similitudinem : Phil. II : *In similitudinem hominum factus.* Item per familiarem conversationem : Baruch III : *Post hæc in terris visus est etc.* Item per gratiam inhabitans nos : Ephes. III : *Inhabitare Christum per fidem etc.* Et ideo dicitur Emmanuel, idest nobiscum Deus. *Susceptor noster Deus Jacob.* Hic ostendit auxilium quod habet a Deo, quia ipse susceptor noster est, qui suscepit nos in suam curam : Ps. III : *Tu autem, Domine, susceptor meus es.* Vel ostendit quomodo sit nobiscum, quia scilicet suscepit nostram naturam : Hebr. II : *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ.* Ideo dicitur *Deus Jacob.* Deus virtutum dicitur propter gentiles, ne credant quod non habeamus alium Deum quam ipsi : Hebr. II : *Non confunditur vocare eos fratres dicens : Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.* Ps. XXI.

7. *Venite et videte opera.* Hic exprimit tranquillitatem subsequentem : et facit tria. Primo excitat attentionem. Secundo proponit tranquillitatem. Et tertio inducit conclusionem. Primo ergo inducit in considerationem divinorum operum ; et ideo dicit, *Venite* per fidem : II Cor. V : *Per fidem ambulamus. Et videte*, per studium et diligentiam : Matth. XI : *Venite ad me omnes etc. Et videte*, idest considerate : *Opera Domini :* Isa. III : *Opus Domini non respexistis.* Dicitur peccatoribus Ps. CXXXVIII : *Mirabilia opera tua etc. Quæ posuit prodigia super terram.* Hæc opera sunt prodigia, quæ prætendunt aliquid in futurum. Et mirabilia quæ tempore Christi fuerunt, sive circa mortem Christi, sive in vita quæ fecit : quæ omnia fuerunt signa alicujus futuri. Et sunt *Super terram*, idest super omnem naturalem virtutem. Et quæ sunt ostendit, *Auferens bella.* Primo fuit opus pacis. Secundo ostendit magnitudinem operis hujus. Tertio utilitatem. *Abstulit bella*, quia in tempore nativitatis Christi in toto mundo facta est pax : Ps. LXXI : *Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis :* Ps. LXXV : *Ibi confregit potentias.* Et hæc significabant pacem quam venit facere Christus

[1] Al. : « et hoc. »

inter Deum et humanam naturam. Magnitudo pacis ostenditur quantum ad locum, quia, *Usque ad finem terræ*, quia fuit quasi universalis pax. Ad *litteram*, tempore nativitatis Christi : quia jam quiescentibus bellis civilibus, Octavianus dominabatur toti mundo. Et hæc pax prætendebat quod pax Christi derivari debebat in omnibus hominibus. Luc. II : *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus*. Secundo quantum ad tempus, quia diuturna. Et hanc diuturnitatem describit, quia si homo timet bellum, conservat arma. Et ideo dicit, *Arcum conteret, et confringet arma ;* quasi dicat : Tamdiu durabit pax, quod omnes tradent oblivioni arma : quia illa pax diu durabit : Isa. II : *Conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces*. Et describit arma impugnationis quæ a remotis percutiunt : unde dicit, *Arcum conteret :* Osee. I : *Conteram arcum Israel in valle Jesrael*. Et quandoque de prope : et hic est gladius et lancea. Item describit arma defensionis, quia. *Scuta comburet igni*. Et hæc significabant perpetuitatem pacis fiendæ per Christum : Isa. IX : *Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis. Conteret arcum,* idest dolosas machinationes. Ps. XXXVI : *Arcus eorum confringatur. Et confringet arma*, idest manifestas insidias : Luc. XI, *Cum fortis armatus etc. Et scuta comburet igni*, idest obstinatarum mentium defensiones, quibus nituntur resistere divinæ voluntati : Job XLI : *Corpus ejus sicut scuta fusilia, et compactum squammis sese prementibus*. Hæc comburet igne Spiritus sancti, qui dissolvit duritiam cordium : Luc. XII : *Ignem veni mittere in terram*.

8. *Vacate et videte*. Hic finis est pacis. Finis pacis temporalis, secundum Philosophum, est contemplatio veritatis. Unde pax est utilis finis vitæ activæ, et pax ordinatur ad contemplationem. Et secundum Augustinum, Christus procuravit pacem Romani imperii, ut Apostoli discurrerent per totum mundum. Et ideo dicit ex quo est tanta pax, *Vacate et videte*. Unde patet quod Deus dat pacem ut non vacent malis operibus, sed contemplationi veritatis : I Cor. VII : *Ut vacetis orationi :* Eccl. XXXIX : *Et in prophetis vacabit. Videte*, dicit duo : primo quod Christus est verus Deus : secundo quod ejus fides debeat divulgari per totum mundum. Quantum ad primum dicit quod sit Deus : Deut. XXXII : *Videte quod ego sim solus, et non sit alius præter me*. Quantum ad secundum, *Exaltabor in gentibus*, idest demonstrabor altus in fide gentium : Malach. I : *Ab ortu solis etc*. Et ponit hoc iterato, *Exaltabor in terra*, scilicet Judæorum, quæ dicitur terra propter stabilitatem : Rom. XI : *Donec plenitudo gentium intraverit, et sic omnis Israel salvus erit*. Ostendit ex his magnitudinem Dei ; cum dicit, *Deus virtutum nobiscum ;* quasi dicat : Et his operibus Dei magnis tunc ostensis possumus dicere, quod Dominus virtutum est nobiscum. Et hoc expositum est supra.

PSALMUS XLVI

1. *In finem pro filiis Core.*

Omnes gentes plaudite manibus : jubilate Deo in voce exultationis.

2. Quoniam Dominus excelsus terribilis, rex magnus super omnem terram. Subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris.

3. Elegit nobis hereditatem suam, speciem Jacob quem dilexit. Ascendit Deus in jubilo, et Dominus in voce tubæ. Psallite Deo nostro, psallite : psallite regi nostro, psallite.

4. Quoniam rex omnis terræ Deus : psallite sapienter. Regnabit Deus super gentes : Deus sedet super sedem sanctam suam. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham : quoniam Dii fortes terræ vehementer elevati sunt.

1. In præcedentibus Psalmis Psalmista exposuit gloriam regis et regni ; hic autem exhortatur gentes alienigenas ut convertantur ad Deum. Et primo hortatur ad Dei laudem. Secundo ad spem de Deo habendam. Tertio docet eas cultum divinum. Secundum incipit, ibi, *Audite hæc*. Tertium, ibi, *Deus Deorum*. Titulus est manifestus, quia est expositus supra, *In finem pro filiis Core Psalmus David*. Circa primum duo facit. Primo exhortatur omnes gentes ad laudem Dei. Secundo poni-

tur materia laudis, ibi, *Magnus Dominus*. Circa primum tria facit. Primo enim ponit invitationem ad laudem Dei. Secundo causam, ibi, *Quoniam Dominus excelsus*. Tertio manifestat hanc causam, ibi, *Ascendit Deus*. Laus Dei procedere debet ex jucunditate cordis, sicut etiam est in patria : Isa. LI : *Gaudium et lætitia invenietur in ea*. Hæc lætitia cordis ostenditur per signum exterius, facti vel verbi. Primo ergo inducit ad laudem, quantum ad facta. Secundo quantum ad verba. Dicit ergo, *Omnes gentes*; quasi dicat : Nobis tot bona fecit Deus, ergo laudate eum facto, *Plaudite manibus*. Plausio manuum fit in signum exultationis : Jer. V : *Sacerdotes applaudebant manibus suis*; quasi dicat : *Plaudite*, idest exultationem cordis ostendite per plausum manuum. Et hoc fit, quando exterius operatur homo servitia Dei cum jucunditate : Ps. XCIX : *Servite Domino in lætitia* : Isa. LV : *Omnia lingua regionum plaudent manu*, idest omnes populi plaudent. Item, Laudate eum in verbo : unde dicit, *Jubilate Deo in voce exultationis*, idest in voce exteriori demonstrante interiorem affectum. *Glossa* : Jubilus est ineffabile gaudium, quod nec taceri potest ; sed non potest exprimi, quia excedit comprehensionem. Et talis est bonitas Dei quæ non potest exprimi : et si exprimatur, imperfecte tamen exprimitur. Et ideo dicebat Jer. I : *A, a, a, ecce nescio loqui*. Et hunc jubilum signat Ecclesia, quando in eadem dictione multiplicat notas : Ps. LXV : *Jubilate Deo omnis terra, Psalmum dicite etc.*

2. *Quoniam Dominus*. Hic ponitur causa laudis, et bona quæ proveniunt ex magnitudine Dei. Et primo ponitur magnitudo Dei. Secundo magnitudinis signum. Magnitudo Dei commendatur dupliciter. Primo per altitudinem potestatis. Secundo per majestatem dominationis. Dicit ergo. Laudandus est Deus propter altitudinem suæ naturæ, quia Dominus excelsus : Ps. CXII : *Excelsus super omnes gentes Dominus etc.* Et quia excelsa sunt a nobis remota, posset aliquis credere quod non esset timendus, nec haberet providentiam de nobis ; sicut aliqui stulti dixerunt, in quorum persona dicitur Job. XXII : *Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat*. Et ideo dicebat : Quantum in te est evacuasti timorem. Sed non est ita. Iste est Excelsus, quia est terribilis, quia omnia prospicit, omnia punit Item timendus est propter ejus dominium, quia, *Rex magnus super omnem terram* : Ps. XXIII : *Domini est terra etc*. Magnus est universalitate dominii, quia *regnum omnium sæculorum*, Ps. CXLIV. Item duratione, quia in æternum. Item auctoritate, quia rex omnium regum. Signum magnitudinis hujus regis sumitur ex his quæ in nobis fecit, et hæc sunt beneficia Dei. Primo in subjectione aliorum. Secundo in collatione bonorum. Dicit ergo, *Subjecit populos nobis*. Hæc sunt verba Ecclesiæ, cui etiam temporaliter sui inimici subjiciuntur. Augustinus in *Glossa* : Quanti enim modo currunt ad Ecclesiam nondum Christiani, rogant auxilium Ecclesiæ, subvenire sibi temporaliter volunt, etiamsi nobiscum in æternum regnare adhuc nolunt. Item, ut sint verba Apostolorum, *Subjecit populos nobis*, scilicet Judæorum, et gentes, idest nationum, *Sub pedibus nostris* : Isa. LII : *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et prædicantis pacem*. Item ibidem XLV : *Ut subjiciam ante faciem ejus gentes*. Vel aliter, *Subjecit populos nobis*. Quidam convertuntur ad fidem ; et isti subjiciuntur propria voluntate. Alii non convertuntur, sed gentiliter vivunt ; est isti subjiciuntur sub pedibus, quia finaliter erunt oppressi sub nostra judiciaria potestate.

3. *Elegit nobis hereditatem suam*. Hic ponitur aliud beneficium collationis bonorum. Ubi notandum est quod electio importat acceptionem unius super alterum. Electio autem Dei potest accipi ex duplici parte. Primo ex parte bonorum quæ conferuntur. Et sic distingue : quia quædam horum quæ conferuntur sunt temporalia, quædam spiritualia. Impii autem peccatores accipiunt pro parte eos contingente temporalia : Sap. II : *Hæc est pars nostra*. Justi autem accipiunt in parte ipsum Deum : Psal. XV : *Dominus pars hereditatis meæ*. Deus autem, elegit sibi bona spiritualia ; idest, fecit nos eligere bona spiritualia. *Elegit ergo nobis hereditatem suam* ; quasi dicat : Cum sint

diversæ partes bonorum, elegit nobis dare hereditatem suam. Secundo accipitur electio Dei ex parte illorum quibus datur ; et sic fit distributio, quia damnati omnes sunt in peccato originali, tamen quidam salvantur ex Dei electione. Et ideo dicit, *Elegit nobis etc.* Et quæ sit hæc hereditas, ostendit, *Speciem Jacob quam dilexit.* *Littera* Hieronymi habet, Gloriam, vel superbiam Jacob. Et hic accipitur superbia pro excellentia : Isa. LX : *ponam te in superbiam*, idest in excellentiam, *sæculorum*. Ibid. *Cum gloria*, idest specie, vel decore : quia in ipsa hereditate æterna erunt excellentes, gloriosi et decori : Jer. XXXI : *Benedicat tibi Dominus pulchritudo justitiæ. Quem dilexit.* Vel quem Jacob ; quasi dicat : Hæc hereditas est gloria Jacob, idest fidelis, quam gloriam Deus dilexit, quia diligit Dominus portas Sion. Vel, *Speciem Jacob*, idest id quod est repræsentatum per Jacob : quia repræsentata sunt ei spiritualia bona ad quæ sumus nos electi, quia scalam quam vidit, et alia hujusmodi. Sed prima lectura est melior. *Ascendit Deus in jubilo.* Hic exponit causam et ordinem. Dicit quod est excelsus et rex magnus ; et propter hoc est laudandus. Sed numquid est ita excelsus ? Ita. Et primo ostendit ejus excellentiam. Secundo ostendit amplitudinem regni ejus, ibi, *Psallite.* Circa primum duo facit. Primo ponit excellentiam ejus. Secundo concludit exhortationem, ibi, *Psallite.* Dico ergo quod est excelsus, quia ascendit. Sed si excelsus, quomodo ascendit ? Quia descendit. Eph. IV : *Qui ascendit ipse est etc.* Sed quomodo ascendit ? *In Jubilo.* Jubilus est gaudium immensum : et hic jubilus signat imperfectam cognitionem. Duo genera psallentium fuerunt in ascensione Christi, scilicet Apostoli et Angeli. Apostoli autem imperfectam cognitionem habent de divinis : et ideo ad eos pertinet jubilus de gaudio ascensionis Christi cum gloria. Item fuerunt ibi Angeli, et claram cognitionem habuerunt ; et ad eos non pertinet jubilus, sed manifesta annuntiatio : et ideo dicit, *Et Dominus in voce turbæ.* Unde Angeli dicunt Act. I : *Viri Galilæi quid statis etc.* Si ergo est excelsus, *Psallite Deo nostro*, ore, *Psallite regi nostro*, corde : I Cor. XIV : *Psallam spiritu, psallam et mente.*

4. *Quoniam rex.* Consequenter ostendit, quod est rex magnus : et ostendit hoc ordine converso. Quia primo inducit eos ad psallendum regi. Secundo assignat causam. Tertio manifestat eam. Dico ergo, *Psallite Deo* sed iterum, *Psallite regi*, quia est magnus. Et dicit bis, *Psallite, psallite*, quia eodem honore honoramus humanitatem et divinitatem in Christo : quia idem suppositum est : Joan. V : *Omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem.* Et quod sit psallendum ostendit, quia est, *Rex omnis terræ Deus.* Et ideo vos habitatores terræ psallatis ei. Et dicit, *Omnis terræ*, non Judææ tantum, vel Græciæ, sed totius orbis : sed, *Psallite sapienter*, idest discrete. Et psallite non solum ore, sed corde renovati interius : quia, *Non est speciosa laus in ore peccatoris*, sicut dicitur Eccl. XV. Item non cum mente turbata : Jac. V : *Oret æquo animo.* Item continue : Isa. XXIII : *Bene cane, frequenta canticum.* Consequenter manifestat, quomodo sit rex omnis terræ. Et primo prædicit regnum Christi super omnes gentes. Secundo super omnes principes gentium ; quasi dicat : Dico quod est rex omnis terræ : quia licet nunc regnet in Judæa tantum, regnabit tamen super omnes gentes, quia omnes gentes convertentur ad Deum : Ps. CXVI : *Laudate Dominum omnes gentes.* Et hujus ratio est : quia Christus Deus, et jam ascendens ad dexteram Patris, *Sedet super sedem sanctam*, idest a dexteris Dei : et sic nihil restat nisi ut omnes subjiciantur ei : Dan. VII : *Datum est ei regnum.* Nec solum gentes subjiciuntur ei, sed etiam eorum principes ; unde dicit, *Principes populorum*, scilicet omnium congregati sunt per fidem et amorem, *Cum Deo Abraham.* Et dicit, *Abraham*, quia ipse fuit principium credendi et Patrem et Filium : Matth. III : *Potens est suscitare de lapidibus istis filios Abrahæ :* Ps. LXXI : *Reges Arabum etc.* Et ratio quare congregati sunt, *Quia dii fortes terræ vehementer elevati sunt.* Et hoc potest dupliciter intelligi. Uno modo de Judæis : quia ipsi fuerunt dii, quia instructi de

Deo : Joan. x : *Illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est.* Item fuerunt fortes, quia constantes in fide unus Dei, sed, *Terræ*, quia oculi eorum et affectus eorum erant semper ad terrena. Isti, *Sunt elevati*, per superbiam, *Vehementer*, intantum quod noluerunt Christi doctrinam. Et ideo Apostoli iverunt ad gentes. Alio modo, *Quia dii fortes*, idest Apostoli. Et dicuntur dii propter judiciariam potestatem. Et judices in veteri testamento dii vocabantur : Exod. xxii : *Diis non detrahes. Applica ad Deos*, idest ad judices. Et dicuntur fortes, propter constantiam in passione : Rom. viii : *Qui nos separabit a charitate Christi? Terræ*, idest adhuc in terrenis existententes : II Cor. iv : *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.* Et *Elevati sunt vehementer*, præ prædicationem : Marc. ult.: *Illi autem profecti prædicaverunt ubique.* Item per miraculorum operationem. Item per gloriæ adeptionem. Hieronymus habet, *Quoniam dii scuta terræ*, quia Apostoli fuerunt protectores omnium populorum.

PSALMUS XLVII.

1. *Cantici filiis Core pro secunda Sabbati.*

Magnus Dominus et laudabilis nimis : in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus.

2. Fundatur exultatione universæ terræ mons Sion, latera Aquilonis, civitas regis magni Deus in domibus ejus cognoscetur, cum suscipiet eam.

3. Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, convenerunt in unum : ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos. Ibi dolores ut parturientis : in spiritu vehementi conteres naves Tharsis.

4. Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri : Deus fundavit eam in æternum.

5. Suscepimus Deus misericordiam tuam, in medio templi tui. Secundum nomen tuum Deus, sic et laus tua in fines terræ : justitia plena est dextera tua. Lætetur mons Sion, et exultent filiæ Judæ, propter judicia tua Domine.

6. Circumdate Sion, et complectimini eam : narrate in turribus ejus. Ponite corda vestra in virtute ejus : et distribuite domus ejus ut enarretis in progenie altera. Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum et in sæculum sæculi : ipse reget nos in sæcula.

1. Supra Psalmista invitavit gentes ad psallendum Deo de beneficiis Dei ; hic autem describit magnam populi vel civitatis exultationem. Titulus, *Psalmus laus cantici filii Core pro secunda Sabbati.* Apud Judæos sabbatum solemnissimum habebatur : et omnes ferias a sabbato vocabant ; ita quod dies Dominica vocabatur prima sabbati ; dies lunæ vocabatur secunda sabbati ; et sic de aliis diebus. Dicit ergo, *Pro secunda sabbati*, quia Gen. i, prima die dixit Deus, *Fiat lux ;* secunda die dixit, *Fiat firmamentum.* Per lucem intelligitur Christus ; per firmamentum Ecclesia designatur. Quia ergo agit hic de magnificentia Ecclesiæ, ideo convenienter dicitur pro secunda sabbati. In Hebræo tamen, nec in Hieronymo non est pro secunda sabbati. Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes. Primo enim describit magnificentiam civitatis. Secundo subdit gratiarum actionem, ibi, *Suscepimus Deus.* Circa primum duo facit. Primo describit magnificentiam civitatis. Secundo inducit testimonium, ibi, *Quoniam ecce.* Dignitas civitatis dependet a Domino ejus : et ideo primo commendat Dominum. Secundo civitatem, ibi, *Fundatur.* Dominum describit ex propria dignitate, et ex suis operibus. Ex dignitate, quia, *Magnus Dominus :* Ps. lxxvi : *Qui Deus magnus est etc.* Et magnitudo ejus est immensitas ejus bonitatis. Augustinus : In his quæ non mole magna sunt, idem est magnum esse quod bonum esse. Ex operibus, quia, *Laudabilis nimis.* Laus proprie respicit opera. Et dicit, *Nimis*, quia quantumcumque laudes eum, adhuc deficis a laude ejus : Eccl. xliii : *Glorificantes Deum quantumcumque potestis, prævalebit adhuc :* et hoc licet in tota creatura pateat, specialiter[1] tamen apparet in beneficiis gratiæ quibus constituta est Ecclesia. Et ideo dicit, *In civitate Dei nostri*, scilicet Ecclesiæ : Apoc. xxi : *Vidi*

[1] Al. : « spiritualiter. »

civitatem sanctam Jerusalem etc. Et hæc civitas, scilicet Ecclesia, sita est *In monte sancto ejus.* Hic mons est Christus. Isa. II : *Erit mons domus Domini.* De hac civitate dicitur Matth. V : *Non potest civitas abscondi supra montem posita.*

2. *Fundatur.* Hic commendat civitatem tripliciter. Primo ex amplitudine, vel jucunditate. Secundo ex dispositione. Tertio ex sapientia civium. Dicit ergo, *Fundatur exultatione universæ terræ;* quasi dicat : Fundata est in monte, idest Christo. Sed numquid hæc fundatio pertinet ad unam terram tantum? Non, sed redundat in gaudium universæ terræ, quia omnes percipiunt gaudium hujus fundationis : Ps. LXV : *Jubilate Deo omnis terra, psalmum dicite etc.* Isa. LI : *Venient in Sion laudantes :* Thren. I : *Hæccine est urbs perfecti decoris ?* Alia littera habet, *Fundatur*; quasi dicat : Magnus Dominus. Et dico Dominus, qui est fundator hujus civitatis. Et hoc, *In exultatione. Mons Sion latera aquilonis*, idest deposita in latere montis Sion ad aquilonem. Sion signat Judæos, aquilo vero signat gentiles idolatras. Hæc ergo civitas est composita ex Judæis et Gentilibus. Hieronymus aliter habet, et competit mysterio sponsæ, *Germinet gaudio universæ terræ montis Sion, in lateribus aquilonis civitatulæ regis magni.* Et exponitur secundum mysterium. Hæc civitas laudatur ex civilitate quam colit, et ex humanitate Christi quam assumpsit. Dico, quod est magna ; et hoc est ex ipso specioso germine, idest Christo. Et hoc est gaudium universæ terræ. In Hebræo habetur, *Decorus nimis exultationis*, scilicet Christus, et hoc est in monte Sion. *Deus in domibus ejus cognoscetur.* Hic commendat civitatem a sapientia civium : vera namque sapientia consistit in Dei cognitione. Jer. IX : *In hoc glorietur qui gloriatur, scire et nosse me.* Et ideo commendat eam ex hoc quod Deus in ea cognoscitur, et dicit, *Deus in domibus ejus cognoscetur.* Est autem triplex cognitio Dei : quia hoc potest referri ad statum civitatis Jerusalem, et ad Ecclesiam, et ad futuram gloriam. Una ergo cognitio de Deo est figuralis et obscura ; et hæc cognitio fuit in veteri testamento : et talis cognitio fuit in civitate illa, scilicet Jerusalem, et in populo Judaico. Ps. LXXV : *Notus in Judæa Deus etc.* Et secundum hoc dicitur, *Deus in domibus ejus cognoscetur.* Hieronymus habet, *Deus agnitus est etc.*, scilicet non in uno loco, sed in omnibus domibus et civitatibus. Et dicit, *In domibus* ; nam apud Athenas cognoscebatur Deus Act. XVII : *In ipso vivimus, movemur et sumus.* Ad Roman. I : *Invisibilia Dei etc.* Sed non cognoscebatur in domibus, sed in scholis apud aliquos : sed in gente illa omnes cognoscebant Deum. Alia est cognitio realis, sed obscura et imperfecta ; et hæc est cognitio qua Deus cognoscitur per fidem. I Cor. XIII : *Videmus nunc per speculum etc.* et sic Deus in domibus cognoscitur cognitione reali, sed fidei ; II Cor III : *Nos autem revelata facie gloriam Domini contemplantes.* Et dicit, *In domibus* ; quia tota universalis Ecclesia continet sub se multas ecclesias et multa collegia, quarum quælibet domus dicitur habere cognitionem Dei. Jer. XXXI : *Me omnes cognoscent a minimo usque ad maximum.* Alia est realis, quæ est cognitio perfecta et aperta. I Cor. XIII : *Tunc cognoscam sicut et cognitus sum*, in dominibus cœlestis Jerusalem. Et dicuntur plures domus diversi ordines sanctorum, scilicet Apostolorum, martyrum, confessorum et virginum etc. Joan. XIV : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Et secundum hoc dicitur in Psalterio Romano : *Deus in gradibus ejus cognoscetur;* quia non omnes æqualiter cognoscent, sed erunt diversi gradus cognitionis secundum quosdam. I Cor. XV : *Stella differt a stella in claritate.* Sed hoc erit, *Cum suscipiet eam*, ad adjuvandum ; quia ipse est susceptor et auxiliator noster. Alia autem littera Hieronymi habet, *in auxiliando.*

3. *Quoniam.* Hic probat dignitatem civitatis per testimonium. Et primo inducit testes ; Secundo eorum probitatem ; tertio ipsorum confessionem. Ad hoc quod testimonium sit credile, tria sunt necessaria : scilicet dignitas testium, ut[1] sint testes auctoritatis ; quia si sint leves, eorum testimonium non debet

[1] Al. : « si »

approbari. Item numerositas, et concordia; et hæc tria sunt in istis testibus. Quia sunt magnæ dignitatis; quia *Reges terræ*, unus fuit Constantinus, alius fuit Justinianus et Carolus Magnus qui Ecclesiam firmaverunt privilegiis. Item multi fuerunt, quia congregati sunt de diversis nationibus et temporibus. Possunt etiam per reges intelligi sapientes et justi, qui testimonium perhibuerunt Ecclesiæ conversi ad fidem. Ps. XLVI : *Principes populorum.* Item sunt concordes, *Convenerunt in unum*, scilicet testimonium et sententiam. Ps. CI : *In conveniendo populos in unum et reges etc.* Potest iterum aliter exponi; tamen prima expositio est litteralis, quia in Hieronymo habetur, *Testati sunt.* In græco habetur, *Suscipient eam*, scilicet ad defendendum. Et hoc necessarium est, *Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, convenerunt in unum*, scilicet contra Ecclesiam. Et isti qui aliquando testimonium perhibent aliquando contra Ecclesiam fuerunt, et aliquando persecuti sunt eam, postea eam firmaverunt. *Ipsi videntes.* Hic describit eorum probitatem, ubi septem fuerunt. Primum visio, idest cognitio fidei; unde dicit, *Ipsi videntes*. idest cognoscentes per fidem miracula quæ Christus et apostoli faciebant. Isa. LXII : *Videbunt gentes justum tuum, et cuncti reges inclytum tuum.* Secundum est admiratio in his quæ videntur, quia sunt supra sensum et rationem humanam. Isa. LX : *Videbis et afflues et mirabitur et dilatabitur cor tuum.* Ps. CXXXVIII : *Mirabilia opera tua.* Tertium est conturbatio pro peccatis. Propter secundum, *Admirati sunt.* Propter tertium, *Conturbati sunt.* Ps. LIX : *Commovisti terram, et conturbasti eam.* Quartum est commotio. Aliquando quis conturbatur de peccato, et labitur in desperationem, vel persistit in malo; sed isti commoti sunt ad pœnitentiam. Isa. XXIV : *Commotione commovebitur terra.* Quintum est, quia hæc commotio debet esse cum timore Dei, ut non attribuat sibi quod per se moveatur ad bonum, sed Deo; et dicit, *Tremor apprehendit eos.* Ps. II : *Servite Domino in timore.* Hic dolor et tremor est fructuosus; unde dicit, *Ibi dolores ut parturientis*, qui convertuntur in gaudium propter spem prolis et fructus. Isa. XXVI : *A timore tuo, Domine, concepimus et peperimus spiritum salutis.* Et hoc est sextum. Septimum est. *In spiritu vehementi conteres naves Tharsis*, idest mare universaliter, et sic conteres naves maris. Vel dicendum, quod ibi est una provincia quæ Cilicia vocatur, et Tharsis est metropolis ejus, ubi natus est Paulus, et ex illa civitate tota regio nominatur Tharsis, et ibi sunt multæ naves; vel sicut in mari mediterraneo primi navigantes fecerunt Carthaginem, et isti simul pugnantes cum Tyriis prævaluerunt. Et ideo Tharsis vocatur totum mare mundi. Per naves quæ ad negotiandum vadunt, signatur cupiditas, et hoc est abundantia rerum mundi. Et sicut naves fluctuant in mari, ita divites fluctuant in rebus mundi. Sed quando convertitur homo ad pœnitentiam, tunc naves, idest cupiditates hujus mundi, conterentur. *Sed in spiritu vehementi*, scilicet in Spiritu sancto. Abdiæ I : *Juxta est dies Domini super omnes gentes.* Isa. XXIII : *Ululate naves maris.* Sed secundum Cassiodorum, per hoc designatur totum tempus incarnationis Christi. *Deus cognoscetur in domibus ejus cum suscipiet eam*, idest humanam naturam in unitate personæ. Isa. LII : *Propter hoc sciet populus meus nomem meum.* Et quare? *Quoniam ecce reges terræ congregati sunt; convenerunt in unum.* Reges, scilicet principes Judæorum et scribæ populi congregati sunt ab Herode sciscitante ab eis ubi Christus nasceretur, *Et convenerunt in unum*, scilicet quod natus erat in Bethleem. Et videntes sic, sicut prophetæ dixerunt, *Admirati sunt, commoti sunt*, quia Herodes turbatus est, et omnis Hierosolyma cum eo. Matth. II : Et commoti sunt, aliquid ad fidem. Et tantus fuit pavor ut corpus tremeret, *Tremor apprehendit eos*; et *Ibi fuerunt dolores, ut parturientis*, propter necem infantium occisorum ab Herode : *Et in spiritu vehementi*, quia in furore mittens occidit omnes pueros a bimatu et infra, idest a duobus annis, et infra. Et in furore fecit comburi omnes naves Tharsis, idest in Tharso Ciliciæ, quas credebat magos per aliam viam rever-

tentes portasse in patriam suam. Propterea dicit, *In spiritu vehementi*.

4. *Sicut audivimus*. Hic ponitur confessio, et testimonium testium. Et primo confitentur veritatem ejus quod audierunt. *Sicut audivimus*, per prædicationem Apostolorum : *Ita et vidimus*, idest percepimus verum esse. Hoc dixerunt quando conversi sunt ad Christum. Vel ut sit conversio Judæorum. Nos audivimus per prophetas, et ecce jam vidimus. Sed contingit aliquando quod aliquis audit aliquid magnum, et non credit sic esse donec experiatur : et hoc Jacob dixit. Gen. XXVIII : *Vere lobus iste sanctus est* etc. III Reg. X : Regina Saba quæ venit experiri sicut audierat, non tamen credebat tantam sapientiam Salomonis ; quæ plura incredibilia vidit in eo quam audisset. Et sic sunt isti qui videant plura quam audiant antequam ad fidem veniant. Et ubi videmus? *In civitate Domini virtutem*, scilicet cœlestium. Ubi ostendit quod potest te illuc perducere. Et ne credatur quod sit altus ne tu possis ire ad eum, dicit, *In civitate Dei nostrie*, quasi dicat : Sic est Deus virtutum, quod tamen est Deus noster. Et iste *fundavit eam*, scilicet civitatem istam non ad tempus, sed in æternum. Ec. XXVI : *Fundamenta æterna super petram solidam*.

5. *Suscepimus*. Supra posuit Psalmista magnalia civitatis ; hic autem ponit gratiarum actionem ; et circa hoc duo facit. Primo ponitur gratiarum actio ; secundo invitantur homines ad considerandum adhuc magnalia istius civitatis, ibi, *Circumdate*. Sicut dicitur alibi : *Universæ viæ Domini misericordia et veritas*. Unde gratiarum actio pertinet primo ad affectus divinæ misericordiæ. Secundo pertinet ad effectus justitiæ, ibi, *Justitia plena est dextera tua*. Circa primum duo facit. Primo proponit perfectionem divinæ misericordiæ ; secundo effectum hujus perfectionis, ibi, *Secundum nomem tuum*. Hoc secundum superficiem litteræ legitur ex persona non Judæorum, sed admirantium et dicentium, *Sicut audivimus etc. Suscepimus Deus misericordiam tuam*. Hoc similiter potest legi ex persona Judæorum. Sed dicit, *Suscepimus etc.* Misericordia Domini tripliciter accipitur : scilicet effectus gratiæ, qui effectus confertur in sacramentis Christi. Tit. III : *Secundum suam misreicordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis etc.* Et in Ecclesia omnes communiter suscipiunt misericordiam : sed boni cum sacramentis suscipiunt misericordiam, idest gratiam, et effectum sacramenti ; mali autem suscipiunt tantum sacramentum. Dicunt ergo boni ; Nos *Suscepimus misericordiam*, idest gratiam tuam, *in medio templi tui*. In templo, in extremo sunt peccatores, in medio templi sunt virtuosi et justi. Alio modo misericordia est ipse Christus, qui datus est nobis ex Dei misericordia : Ps. CI : *Quoniam venit tempus miserendi ejus*. Et sic potest exponi hoc de duplici templo, et de duplici susceptione : scilicet corporali ; et sic hæc verba sunt Simeonis justi. O Deus, suscepimus misericordiam tuam, scilicet Christum, in ulnas nostras in medio templi tui, scilicet materialis. Item de susceptione fidei ; et sic est sensus : O Deus, nos suscepimus Christum misericorditer datum per fidem. Jac. I : *In mansuetudine suscipite insitum verbum. In medio templi*, idest in consensu Ecclesiæ : quia qui non suscipiunt communem doctrinam Ecclesiæ, non suscipiunt hanc misericordiam. Eccl. XV : *In medio Ecclesiæ aperuit os ejus. Secundum nomen tuum Deus*. Hic ponitur effectus hujus susceptionis ; quasi dicat : Per hoc quod nos nomen tuum suscipimus, laus tua diffusa est in omnem terram. Et hoc, *Secundum nomen tuum Deus,* qui est essentialiter bonus. Et quicumque cognoscit Deum secundum illam mensuram, laudat eum secundum quod cognoscit eum ; et ideo dicit, *Secundum nomen tuum Deus,* idest secundum cognitionem quam habet de te ; *Sic est laus tua*. Et quia ubique est notus, ideo dicit, *In fines terræ*. Malach. I : *A solis ortu usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus*. Vel, *In fines terræ,* in tota Ecclesia, quæ, ubique diffusa est. Vel quia laus tua vera non est nisi in sanctis qui vere te laudant, quia vere te cognoscunt ; Joan. VII : *Scio eum Justitia plena est dextera tua*. Hic commendat justitiam. Et primo ponit com-

mendationem justitiæ. Secundo ponit ejus effectum. Dico ergo quod, *Suscepimus misericordiam tuam;* et hoc non sine justitia : immo *justitia plena est dextera tua.* Manus Dei dicitur virtus ejus operativa. Et Deus habet duas manus : scilicet dexteram qua remunerat bonos, et sinistram qua punit malos. Matth. xxv : *Statuet oves a dextris etc.* In utraque manu est justitia ; sed in sinistra non est plena justitia, quia punit citra condignum ; sed in dextera est plena justitia, quia abundanter remunerat. Luc. vi : *Mensuram bonam etc.* Rom. viii : *Existimo quod non sunt condignæ passiones etc. Dextera tua*, idest gloria futura, *est plena justitia*, quia ibi nullus est nisi justus. Isa. lxvi : Populus tuus omnes justi. *Lætetur mons Sion.* Hic ponitur effectus justitiæ quam fecit sinistra ; et est genitus ; sed effectus justitiæ quam fecit dextera, est lætitia. Ps. xviii : *Justitiæ Domini rectæ lætificantes corda.* Supra dixit, quod effectus misericordiæ se extendit usque ad fines terræ : hic autem attribuit effectum justitiæ monti Sion, et filiis Judæ. Hoc etiam Apostolus dicit. Rom. xv : *Dico autem Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter etc.* Quia ergo promissus fuit filiæ Sion : Zach. ix : *Exulta satis, filia Sion etc. Lætetur mons Sion*, quia justitiæ est quod promissio servetur ei. Sed quia non fuit facta promissio gentibus, misericordia fuit quod daretur. Potest tamen dici quod mons Sion dicitur tota Jerusalem. *Et exultent filiæ Judæ*, idest confessionis, idest totus populus Judæorum, *Exultent.* Et hoc facient *propter judicia tua, Domine,* quia recta sunt.

6. *Circumdate.* Hic inducit ad diligentiorem considerationem, ut intelligatur quod reges jam aliquando viderunt magnalia ; sed tamen David invitat omnes ut plus considerent. Et primo invitat ad hoc. Secundo addit causam invitationis. Dicit ergo, *Circumdate*, scilicet Ecclesiam militantem vel triumphantem oculo contemplationis : Cant. iii : *Surgam et circuibo etc.* Aliqui circumdant iniquo oculo Ecclesiam ad impugnandum ; sed nos circumdamus eam ad amandum ; et ideo dicit, *Complectimini eam*, scilicet diligendo : Psalm. xxv : *Domine, dilexi decorem domus tuæ.* Hieronymus habet, *Circuite,* quasi ite extra, et circuite per vicos, et *Narrate in turribus ejus.* Hic inducit ad considerationem in spirituali. In civitate sunt tria magnifica : scilicet turris, muri et plateæ. Quantum ad primum dicit, *Narrate in turribus ejus.* Hieronymus habet, *Mirate turres ejus.* Turres sunt ad videndum a longe. Turres ergo Ecclesiæ sunt prælati, et fuerunt Apostoli ; quasi dicat : Mirate Apostolos et prælatos. Vel, *Narrate*, idest doctores secundum doctrinam Apostolorum et doctorum. Quantum ad secundum dicit, *Ponite corda vestra in virtute ejus.* Hieronymus, *Ponite cor vestrum in manibus ejus.* Et hæc est virtus Spiritus sancti, qui protegit hanc civitatem : Luc. ult. : *Sedete in civitate donec induamini virtute.* Hæc virtus est dilectio : Cant. viii : *Fortis est ut mors dilectio.* Quantum ad tertium dicit, *Et distribuite domos ejus*, Hieronymus habet, *Separate domos ejus, ejus, distinguite palatia ejus.* Distinguite, scilicet per rectum judicium. Sunt enim aliqui qui propter aliquos malos volunt totam Ecclesiam damnare. Dicit ergo *Distribuite*, idest non debetis bonos propter malos damnare : Gen. xviii : *Absit a te, Domine, ut perdas justum cum impio.* Vel, *Distribuite domus ejus*, scilicet dispensando diversas Ecclesias diversis ministris, ut non sit confusio in Ecclesia sicut Paulus fuit Apostolus gentilium, et Petrus fuit minister circumcisionis, idest Apostolus Judæorum : Alia littera habet, *Gradus ejus*, idest ordines diversos ; quosdam subdiacones, quosdam diacones et quosdam sacerdotes : Eph. iv : *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos etc.* Finis hujus considerationis est laus Dei. Et primo ponit quibus nuntietur, laus Dei. Secundo, quare nuntietur. Dicit ergo, *Ut enarretis*, scilicet quæ audistis : Isa. xxi : *Quæ audivi a Domino exercituum Deo Israel, nuntiavi vobis* : quia quod accepit unus, debet alii communicare : *In progenie altera*, scilicet peccatoribus. Vel *altera* idest futura. Et quid enarretis ? Duo : quia omnis prædicatio ad duo debet ordinari : scilicet ad osten-

dendam Dei magnificentiam, sicut quando prædicat fidem, vel ad annuntiandum beneficia Dei, ut accendatur charitas in eorum cordibus. Quantum ad primum dicit, *Quoniam hic est Deus, Deus noster* : Baruch. III : *Et post hæc in terris etc.* Hebr. ult.: *Christus Jesus heri et hodie, ipse et in sæcula.* Quantum ad secundum dicit, *Ipse reget nos in sæcula* : Matth. ult. : *Ecce ego vobiscum etc* Psalm. XXII : *Dominus regit me, et nihil etc.*

PSALMUS XLVIII

1. *In finem pro filiis Core.*

Audite hæc omnes gentes : auribus percipite omnes qui habitatis orbem : quique terrigenæ et filii hominum, simul in unum dives et pauper.

2. Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam. Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam.

3. Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me. Qui confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur. Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem suam. Et pretium redemptionis animæ suæ : et laborabit in æternum, et vivet adhuc in finem.

4. Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes : simul insipiens et stultus peribunt.

5. Et relinquet alienis divitias suas : et sepulcra eorum domus illorum in æternum. Tabernacula eorum in progenie et progenie, vocaverunt nomina sua in terris suis.

6. Et homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.

7. Hæc via illorum scandalum ipsis : et postea in ore suo complacebunt.

8. Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos. Et dominabuntur eorum justi in matutino : et auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum. Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me.

9. Ne timueris cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus. Quoniam cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.

10. Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur : confitebitur tibi cum benefeceris ei. Introibit usque in progenies patrum suorum, et usque in æternum non videbit lumen. Homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.

1. Supra Psalmista invitavit gentes ad gaudium et gratiarum actionem pro beneficiis populo Dei datis; hic autem monet eas ut confidant de Deo ; et circa hoc duo facit. Primo excitat attentionem. Secundo prosequitur propositum. Titulus non est novus. Secundum autem titulum homo dupliciter redditur attentus. Uno modo dicitur attentus reddi aliquis ex parte dicendorum, cum promittit se dicturum aliqua magna : Prover. VIII : *Audite me, quia de rebus magnis locutura sum.* Et hoc modo loquitur hic. Primo ergo reddit eos attentos ex parte eorum quibus loquebatur. Secundo ex parte dicendorum, ibi, *Os meum.* Dicit ergo, quod ad omnem differentiam hominum et ad omnes pertinent, quæ dicturus est. Et tangit quatuor differentias hominum. Unam ex diversitate populorum : quia alius erat populus Judæorum, et alius gentium. Aliam ex parte locorum. Aliam ex parte originis. Quidam enim erant nobiles et insignes, quidam non. Aliam ex parte fortunæ : quia quidam divites, quidam non. Primam ponit cum dicit, *Audite hæc omnes gentes*, non solum Judæorum, qui hæc ad omnes pertinet audire : et est hoc necessarium : Proveb. I : *Audiens sapiens etc.* Secundam ponit cum dicit, *Auribus percipite qui habitatis orbem*, idest quacumque parte orbis : et dicit, *Auribus percipite*, quia oportet audire et percipere : Matth. XIII : *Qui habet aures audiendi audiat*, idest attendat, Hieronymus habet, *Habitatores occidentis.* Quasi sit quædam prophetia : quia fides Christi præcipue viget in populo Occidentis : quia in aquilonari sunt adhuc multi Gentiles, et in orientalibus sunt multi schismatici et infideles. Vel, *Audite hæc omnes gentes*, refertur ad malos ; *Qui habitatis orbem*, ad bonos qui dominantur terræ. Tertiam ponit cum dicit, *Quique terrigenæ*, idest ignobiles; *Et filii hominum*, idest nobiles. Hieronymus habet, *Tam filii Adam quam filii singulorum*, quia quidam nihil habent insigne ex parentibus. Mystice terrigenæ dicuntur peccatores, qui terræ

adhærent per affectum ; unde serpenti comparantur : Isa. LXV : *Serpenti* (idest terrenis) *pulvis panis ejus*. Filii hominum dicuntur boni, qui imaginem Dei et Christi, qui est filius hominis, habent. Quartam ponit cum dicit, *Simul in unum dives et pauper ;* quasi dicat : Omnes audiatis hæc documenta ; quia omnibus sunt utilia. Et quæ sunt? Matth. v : *Beati pauperes spiritu*, *quoniam ipsorum est regnum cœlorum :* Eccl. XXXI : *Beatus dives qui inventus est sine macula etc.* Tamen aliquis est dives actu, sed non affectu : et hic potest esse sanctus, sicut Abraham et Ludovicus rex Franciæ. Alius est dives actu et affectu : et hic non est sanctus. De hoc dicitur Matth. XIX : *Facilius est camelum intrare etc.*, quia sicut est contra naturam intrare camelum per foramen acus, ita intrere divitem in regnum cœlorum est contra justitiam divinam. Et tales sunt terrigenæ ; sed primi sunt filii hominum.

2. *Os meum*. Hic reddit attentos ex promissione dicendorum. Quicumque docet, aut docet res aut docet verba. Quando predicamus fidem et mores, docemus res : quando exponimus Scripturam, docemus verba. Primo ergo dicit de prima doctrina. Secundo de secunda, ibi, *Inclinabo*. Rerum autem cognitio necessaria est ad duo : scilicet ad cognitionem veritatis, et ad usum operationis. Omnis ergo cognitio veritatis, quæ nobis necessaria est de aliis rebus, referenda est ad cognitionem veritatis divinorum. Unde Augustinus dicit : *Qui scrutatur hæc*, *non referens ad æterna, est otiosus*. Et ideo omnis cognitio veritatis pertinet ad sapientiam ; et ideo dicit, *Os meum loquetur sapientiam :* I Cor. II : *Sapientiam loquimur inter perfectos*. Id autem quod est necessarium quantum ad usum operationis, pertinet ad prudentiam, qua habetur directio rerum humanarum ; et ideo dicit, *Et meditatio cordis mei prudentiam*, scilicet loquetur : Prov. X : *Sapientia est viro prudentia*, quia sapientia comparata ad res humanas et materiales est prudentia. *Inclinabo*. Hic agit de secunda doctrina, scilicet verborum obscurorum : et sunt circa ea duo necessaria. Primo, ut studeat intelligere. Secundo, ut studeat ea exponere aliis. Quantum ad primum dicit, *Inclinabo in parabolam aurem meam*. Parabola est sententia aliqua, quando habet obscuram similitudinem ; quasi dicat : Dabo studium ad intelligendum aliorum dicta : Prov. I : *Animadvertet parabolam et interpretationem ejus* ; *verba sapientium et ægnimata eorum*. Vel, *Inclinabo aurem meam in parabolam*, quam loquitur Deus : quia ænigmatice loquitur ; quasi dicat : Inclinabo intellectum meum ad vocem Domini, qui loquitur parabolice. *Aperiam in Psalterio propositionem meam*. Propositio dicitur dupliciter. Uno modo id, quod præ aliis opto, et est illud quod magis desiderio, illud, *Aperiam in Psalterio*, idest in mea operatione, quia hic est optimus modus aperiendi propositum suum : quia si tu proponis intrare vitam æternam, non manifestas propositum tuum, si non habes bonam operationem. Vel proposito est sermo obscurus, vel propositus causa tentationis ; sic Samson, Judic. XIV, proposuit problema : unde dicit : *Si non arassetis in vitula mea* : et sic accipitur hic propositio. Et ideo Hieronymus dicit quod est sermo obscurus. Hebræi habent, *Divinationem meam*, quod idem est.

3. *Cur Timebo*. Proposito proœmio Psalmi in quo populi incitavit attentionem : hic procedit ad propositum principale, quod est inducere homines ad non timendum mala præsentia, ne confidant de bonis præsentibus ; sed ejus timor et fiducia sit in Deo solo : et circa hoc duo facit. Primo ostendit de quo sit timendum. Secundo ostendit de quo non debeant timere, ibi, *Ne timueris*. Circa primum duo facit. Primo proponit intentum. Secundo probat propositum, ibi, *Qui confidunt*. Circa primum duo facit. Primo proponit quæstionem. Secundo ponit conclusionem. Quæstio est, *Cur timebo in die mala?* Ubi primo videndum est, quæ sit ista dies mala : quia omnes dies sunt a Deo. Sed dicuntur mali propter mala quæ in eis contingunt : Eph. V : *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt*. Potest ergo dies mala dici in qua aliquod periculum eveniat ; et præcipue in qua imminet periculum æternæ damnationis, et hæc est dies judicii : Soph. I : *Vox diei*

Domini amara : tribulabitur ibi fortis. Ergo, *Cur timebo in die mala?* idest quid faciet me timere in die illa? Et respondet, *Iniquitas calcanei mei circumdabit me.* Nihil enim timendum est, nisi peccatum : quia nulla nocebit adversitas, si nulla dominetur iniquitas : Prov. XXVIII : *Fugit impius nemine persequente* : Eccl. XXXIV : *Qui timet Deum nihil trepidabit*; et ideo dicit, *Iniquitas calcanei.* Per calcaneum possunt tria intelligi. Primo, quia est extrema pars corporis. Et ideo iniquitas calcanei mei est iniquitas quæ perseverat usque ad finem vitæ ; et hoc modo accipitur calcaneum : Gen. III : *Ipsa* (scilicet mulier) *conteret caput tuum*, scilicet ratio superior; sed ipsa conteret caput serpentis : Et tu insidiaberis calcaneo ejus, idest insidiaberis ei usque ad finem vitæ. Item per calcaneum potest intelligi infirmitas carnis : quia quando homo deficit, calcaneus labitur. Et sic iniquitas calcanei, idest peccatum procedens ex infirmitate carnis, *Circumdabit me.* Tertio persecutio injusta, quam quis movet contra alium ; secundum illud Joan. XIII : *Qui manducat panem meum, levabit contra me calcaneum.* Et sic iniquitas calcanei, idest persecutio injusta, retorquetur contra persequentem, Prov. V : *Iniquitates suæ capiunt impium. Qui confidunt in virtute sua.* Hic ponitur ratio quare sit timendum ; quia propter peccatum. Et est duplex ratio quare sit timendum peccatum. Primo, propter impossibilitatem evadendi pœnam peccati : Job. XI : *Peribit ab eis refugium, et spes eorum abominatio animæ.* Alia ratio est propter mala quæ malis imminent. Primo ergo ponit impossibilitatem evadendi pœnam. Secundo ostendit mala imminentia malis, ibi, *Non videbit.* Aliquis evadit pœnas primo per auxilium extrinsecum. Secundo per propriam sollicitudinem. Tertio propter defectum subjecti, ut quando moritur. Et ostendit quod nullo istorum modorum evadere potest. Primo propter auxilium. Secundo, quod nec per remedium a se exhibitum. Tertio, quod nec per defectum subjecti. Qui vult liberari per auxilium, quandoque liberatur ex potentia sui exercitus : Joan. XVIII : *Si regnum meum esset de hoc mundo, ministri mei etc.* Quandoque per divitias : Prov. VI : *Omnem substantiam domus suæ tradet, et liberabit se.* Quandoque per amicos. Et ostendit quod nullum istorum potest a pœna peccati liberare. Et licet secundum *Glossam* legatur aliter, tamen secundum Hebræos legitur, quia Deus confidentes de se liberat. *Frater non redimet*; quasi dicat : Frater non redimet eos qui confidunt in eo. Et ideo primo ostendit quod per auxilium amicorum non juvatur a pœna peccati, quia virtus amicorum modica est. Et ideo in virtute corporali amicorum non est confidendum. Ideo dicit, *Qui confidunt in virtute sua*, scilicet amicorum suorum, vel in virtute propria speciali[1] : quia, *Est via quæ videtur homini recta, novissima autem illius ducunt ad mortem*, Prov. XIV. Item qui confidunt in virtute divitiarum suarum, non liberantur per ista omnia a peccati pœna : quia Prov. XI : *Qui confidunt in divitiis suis, corruent.* Non enim confidendum est in divitiis corporalibus vel spiritualibus, sed quærat homo prout potest salutem suam. Jer. IX : *Non glorietur sapiens in sapientia sua, et non glorietur fortis in fortitudine sua, et non glorietur dives in divitiis suis.* Nec persona conjuncta sibi quantumcumque potest eum redimere, idest liberare a peccato, sive a pœna : Ezech. XIV : *Si fuerint tres viri in medio ejus Noe, Daniel et Job, ipsi justitia sua liberabunt animas suas.* Sed postquam frater non potest redimere quantumcumque sibi propinquum, numquid redimet homo? Non, quia homo non potest aliquem eripere de manu Dei, sed solus Deus redimet eos. Et homo, scilicet Christus : homo, ut pretium, idest mors locum in eo habere possit[2], et Deus ut habeat virtutem redimendi. Vel aliter, *Frater*, idest Christus, qui est verus frater noster : Ps. XXI : *Narrabo nomen tuum fratribus meis* : Can. VIII : *Quis mihi det te fratrem meum etc.* Si non redimet iste, quis alius redimet? quasi dicat : Nullus.

[1] Al. : « spirituali »

[2] Al. : « sed solus Deus redimet eos. Et homo, scilicet Christus, et pretium, idest mors, locum in eo habere possit. »

Non dabit Deo placationem suam. Hic ostendit quod non evadunt pœnam propter aliquid quod faciunt dum sunt in peccato : quia duplici remedio indigent peccatores propter duplex malum quod incurrunt, scilicet offensam Dei, et reatum pœnæ. Et ideo indigent placare Deum : quod ipsi facere non possunt, quia ex quo ipsi non placent Deo, et sunt inimici Dei, nec eorum munera accipit : unde dicit, *Non dabit Deo placationem suam*, quia non placent exteriora Deo, nisi sit interior gratia, quam non potest purus homo dare. Item indigent absolvi a pœna : et hoc etiam homo facere non potest ; unde dicit, *Nec pretium redemptionis animæ suæ*, scilicet purus homo potest dare ; et ideo non potest liberare a pœna : Ps. LXXXVIII : *Quis est homo qui vivit et non videbit mortem, eruet animam suam de manu inferi?* Sed Christus qui est Deus et homo, dedit placationem pro nobis : Rom. V : *Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo etc.* Item solum pretium redemptionis : I Pet. I : *Redempti estis de vana vestra conversatione etc.* Vel, *Non dabit*, idest non curabit dare placationem, *Et pretium redemptionis animæ suæ*, ille scilicet qui confidit in divitiis. Et secundum hoc potest continuari alia littera, quæ dicit, *Frater*. Christus scilicet, *non redimit*, quia illi non curant placare Deum per pœnitentiam, quia Christus non juvat eos qui molunt se juvare. *Et laborabit.* Hic ostendit quod non evadet per defectum sui, quia semper punitur ; unde dicit, *Laborabit in æternum,* idest punietur supplicio æterno : Matth. XXV : *Ibunt hi in supplicium æternum*, quia noluerunt hic laborare : Ps. LXXII : *In labore hominum non sunt.* Et quia quantum in se fuit, in æternum peccaverunt, quia præferunt peccatum legi Dei ; et[1] ideo non timent pœnam, sed semper vellent facere peccatum. *Et vivet adhuc in finem*, idest vita ejus non deficiet in pœnis : Job. XX : *Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur.*

4. *Non videbit.* Supra ostendit Psalmista, quod timendum est propter peccatum, quia nullum remedium est ad evadendum pœnam ; hic autem agit de malis quæ imminent eis propter improvidentiam eorum : et circa hoc tria facit. Primo commemorat improvidentiam eorum de malis futuris. Secundo commemorat mala quæ imminent, ibi, *Relinquent alienis.* Tertio ponit spem de Deo qua sperat liberari ab his malis, ibi, *Verumtamen.* Circa primum duo facit. Primo ostendit eorum improvidentiam. Secundo ignorantiæ causam, ibi, *Cum videbit.* Dicit ergo iste talis cui imminent tot mala : *Non videbit*, idest non considerabit interitum, idest damnationem suam. *Justorum* enim *est novissima memorari*, Eccl. VII. Sed de istis dicitur Deut. XXXI : *Gens absque prudentia et sine consilio.* Et quare injusti non prævident sibi ? Redditur ratio Eccl. IX : *Hoc est pessimum inter omnia quæ sub sole fiunt : quia eadem cunctis eveniunt.* Et ideo non considerant quid eis possit evenire in futurum. Et ideo, *Cum viderit* etiam *sapientes morientes* : sed videntes mortem corporalem non considerant eorum gloriam : Sapien. IV : *Videbunt finem sapientis, et non intelligent quid cogitaverit de illo Deus.* Differentia est inter insipientem et stultum. Insipiens est qui habet scientiam humanam, et non considerat æterna ; stultus est qui non considerat etiam præsentia. Vel insipiens est qui non attendit mala præsentia, sed futura ; stultus est qui attendit et non vitat ; unde dicit, *Simul insipiens et stultus peribunt.* Secundum Hieronymum, duplex est causa contemptus injustorum : diuturnitas vitæ, et quia vident simul sapientes et insipientes mori.

5. *Et relinquent.* Hic ponit mala quæ contingunt peccatoribus. Et primo ponit mala quæ contingunt in præsenti. Secundo ponit mala quæ evenient in futuro, ibi, *Sicut oves.* Circa primum duo facit. Primo ponit mala quæ eveniunt in præsenti, quantum ad bona extrinseca. Secundo quantum ad bona intrinseca, ibi, *Cum in honore.* Et ostendit primo quid perdit malus per mortem. Dicit quod perdit divitias ; unde dicit, *Relinquent alienis divitias suas* : Hier. XVII : *Fecit divitias, et*

[1] Al. deest : « et. »

non in judicio, in dimidio dierum suorum relinquet eas. Et dicit, *Suas*, quasi a se possessas; vel quia non[1] usus est eis ad utilitatem aliorum: Phil. II: *Omnes quæ sua sunt quærunt.* Et dicit, *Alienis*, quia sæpe alieni, idest extranei secundum carnem, accipiunt divitias suas: Ps. XXXVIII: *Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea.* Quod si aliquando, etiam filiis[2] dimittat divitias, tamen alieni sunt, ut dicitur Luc. X: *Ille proximus qui fecit misericordiam in illo.* Et contingit quod filii et nepotes nihil boni faciunt mortuis; sed residua sunt eis duo de rebus mundi, sepulcrum et fama hominum. Secundum, ibi, *Tabernacula.* Quantum ad primum dicit: Habuerunt domos et vineas et currus et multa pretiosa. Sed quid habebunt in morte? Pro palatio habebunt sepulcrum, et hoc, *In æternum*, idest usque in diem judicii habitabunt in sepulcris. Vel ex hoc quod faciunt curiosa sepulcra, credunt habitare in æternum in eis; sed decipiuntur, quia et sepulcra destruentur. Unde licet secundum opinionem eorum illa sepulcra sint domus eorum in æternum, tamen non est ita. Hieronymus tamen habet aliter: *Interiora eorum domus illorum in æternum*: quia homo habet duplicem domum: exteriorem scilicet; et hæc non manet in æternum: et interiorem, scilicet conscientiam, et hæc manet: Isa. XXXVIII: *Dispone domui tuæ.* Sive bona, sive mala, semper manet. *Tabernacula.* Hic ostendit, quod non remanet fama, seu memorabile hominis post mortem. Memorabilia hominis sunt ædificia fortia: ideo dicit, *Tabernacula eorum in progenie et progenie*; quasi dicat: Ita ædificantur ac si sint duratura usque in finem; sed decipiuntur, quia destruuntur: Job. XXI: *Ubi est domus principis, et ubi tabernacula impiorum?* Marc. XIII: *Vides has magnas ædificationes? Non relinquetur etc.* Et dicit, *Tabernacula*, quia non diu manent in eis. *Vocaverunt nomina sua in terris suis;* quasi dicat: Hæc est intentio hujus ædificationis, ut essent nominati in terris suis: Gen. XI: *Venite, ædificemus civitatem et turrim, et celebremus etc.* Eccl. XL: *Ædificatio civitatis confirmavit nomen*: unde vocant civitates ex nomine suo; et dicit, *Suis*, quia nomen alicujus non multum extenditur extra terram suam. Et ideo stultum est quod homo celebret nomen suum in terris. Vel, *Invocabunt nomina eorum*, idest defunctorum, *in terris suis*, portando cibaria ad sepulcra.

6. *Et homo.* Supra proposuit Psalmista mala quæ imminent malis, quantum ad admissionem exteriorum; hic autem ponit quæ ex corruptione bonorum interiorum[3] eis imminent: et circa hoc duo facit. Primo proponit malum interioris corruptionis. Secundo ostendit quid ex hoc malo sequitur, ibi, *Hæc via illorum.* Sciendum est autem quod homo est compositus ex natura rationali et sensitiva. Secundum naturam rationalem homo habet similitudinem cum Deo et Angelis: Gen.: *Faciamus hominem ad imaginem et et similitudinem nostram:* Psal. VIII: *Minuisti eum paulo minus ab Angelis.* Secundum autem sensitivam naturam habet communicationem cum bestiis. Primo ergo ponit honorem hominis quantum ad hoc quod habet similitudinem cum Angelis; unde dicit. *Homo cum in honore esset.* Secundum Philosophum, honor est excellentius quid quam laus: quia laus ordinatur ad aliud; honor autem est per se et in se. Et dicit, *Esset*, scilicet similis ad Deum. Et ex hoc quod hæc habet, præmittit tria: quæ præmittit quod hæc non considerat, scilicet quod sit similis Deo. Secundo, quod declinat in ignorantiam et ignobilitatem bestialem. Quantum ad primum dicit, *Non intellexit*, scilicet quod ad imaginem Dei sit factus: et quod esset aptus ad possidenda cœlestia: Sap. II: *Neque speraverunt mercedem justitiæ: nec judicaverunt honorem animarum sanctarum.* Quantum ad secundum dicit, *Comparatus est jumentis.* Bruta animalia operantur ex passione; et hoc patet, quia canis statim cum irascitur, clamat equus cum concupiscit, hinnit; sed non imputatur eis, quia carent ratione. Si ergo homo statim cum concupiscit, sequitur

[1] Al. deest: « non. »

[2] Al.: « dicit aliquando, quod si etiam filiis ».

[3] Al.: « inferiorum. »

passionem, et iratus percutit, comparatus est in agendo jumentis insipientibus : Ps. XXXI : *Nolite fieri sicut equus et mulus etc.* Quantum ad tertium dicit, *Et similis factus est illis* : nam quando natura brutorum inclinatur ad aliquid, sic utitur passione, et consuetudo vertitur in naturam. Quando homo ergo assuescit secundum passionem vivere, jam vertitur in naturam : et ideo, *Similis factus est illis*, per habitum ex malis operibus aggravatum : Jer. V : *Equi amatores in feminas, et emissarii facti sunt;* et ideo dicit Philosophus, quod pejor est malus homo quam mala bestia ; quia cum malitia habet intellectum, ut diversa mala adinveniat.

7. *Hæc via.* Hic ostendit quid sequitur ex hoc malo quod incurrunt, scilicet quod facti sunt bestiales : nam posset aliquis dicere, quod nihil mali inde sequitur. Sed non est ita. Immo aliquid aliud sequitur. Et primo ostendit quid sequitur quantum ad eos. Secundo quantum ad alios. Quantum ad eos dicit, *Hæc via*, quia scilicet sequitur passiones, est *Scandalum ipsis*, quia interius conturbantur : Ps. LXVIII : *Fiat mensa eorum coram ipsis in scandalum.* Item exterius etiam conturbantur, quia puniuntur et infamantur. Philosophus : Pœnitudine[1] replentur pravi. Quantum ad alios sequitur, quod *Postea in ore suo complacebunt.* Et exponitur dupliciter. Uno modo sic. Postquam interius scandalizantur et faciunt mala, vellent quod alii sequerentur eos. Et ideo student aliis complacere, ut trahant eos ad peccandum : Prov. I : *Si te lactaverint peccatores etc.* Alio modo sic reprehendit simulationem : quasi dicat : Postea quam jam sic conturbatur et sequuntur mala, *In ore suo complacebunt*, idest student loqui sancta et blanda : Matth. XXIII : *Væ vobis scribæ et pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulcris dealbatis etc.* usque ad *et iniquitatem. Glossa*, Pejores sunt simulantes quam aperte mali.

Sed numquid hoc verum est ? Videtur quod non. Isa. III : *Peccatum suum sicut Sodoma prædicaverunt. Glossa* Hieronymi : Secunda tabula est occulte peccare.

Dicendum, quod aliud est non publicare peccatum est malum, quia scandalizat alios ; sed simulare innocentiam, ut alios trahat ad peccatum majus[2] malum est. Et de his loquitur hic. Alia *littera* habet, *Et in ore suo benedicat Deum.* Et exponitur sic. Quamvis interius sint bestiæ, tamen labiis exterius benedicent Deum. Isa. XXIX : *Populus hic labiis me honorat etc.* Vel aliter. Benedicent Deum de malis quæ fecerunt. Hieronymus habet : *Post eos justitiæ eorum current* : quasi dicat : Non intellexit, et similis factus est bestiis, et inde scandalizantur, et ideo fit, quia voluerunt esse bestiæ. Ideo, *post eos*, idest in finem comedentur a bestiis, idest a dæmonibus : quasi dicat : Current post dæmones in inferno.

8. *Sicut oves.* Hic ponit mala quæ evenient peccatoribus post hanc vitam. Et quia tria mala jam dixit : scilicet quod sunt similes bestiis, quod contemnunt sapientiam, tertium est quod confidunt in virtute. Et contra primum dicit : quia isti sunt sicut bestiæ, dignum est quod sicut bestiæ puniantur ; unde dicit, *Sicut oves in inferno positi sunt.* Oves non habent auxilium a natura ad se defendendum, et ideo expositæ sunt ad cædem. Psal. XLIII : *Æstimati sumus sicut oves occisionis.* Quia ergo mali in inferno sunt omnino pœnis expositi, ideo sunt sicut oves. Jerem. XII : *Congrega eos sicut gregem ad victimam.* Item oves tonduntur, et tonsæ occiduntur : ita prius tonduntur a lana mali, et privantur sive expoliantur exterioribus bonis, et postea occiduntur in inferno. *Mors depascet eos* : Apocalyp. XXI : *Pars eorum est sulphur.* Hic depascet eos : et dicit, *depascet*, quia et si mors inferat pœnam, non tamen totaliter auferet ; sed reservat semper ad pœnam. Vel, *mors*, idest diabolus : Apoc. VI : *Nomen illi mors* : *Depascet eos*, idest est deducet de[1] pascuis ad pascua, idest de pœnis ad pœnas. Job. XXIV : *Ad calorem nimium transiet ab aquis nivium.* Alia *littera* habet, *Mors pastor eorum erit.* Et loquitur sic. In vita ista sunt sicut oves deputandi ad infernum ; et diabolus est pastor eorum. *Et dominabuntur.* Hoc est contra illud

[1] Al. : « plenitudine. »
[2] Al. deest : « majus. »

[1] Al. : « in. »

quod dixit supra, quod videntur sapientes simul mori cum insipientibus; hic dicit quod justi dominabuntur eorum, scilicet malorum. Vel *sapientes*, qui vocantur *Justi in matutino*, idest in die judicii, quando accipient judiciariam potestatem. Malach. IV : *Calcabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum. Et auxilium eorum.* Hoc est illud quod dixit, *Et in multitudine divitiarum etc.* quasi dicat : Auxilium eorum quod erat ab amicis et divitiis eorum, *veterascet*, idest peribit in inferno. Isa. X : *Ad cujus fugietis auxilium?* Job. VI : *Ecce non est auxilium mihi in me. A gloria eorum*, idest juxta gloriam eorum. Apocalypse XVIII : *Quantum glorificavit se, tantum etc. Verumtamen redimet animam meam*; quasi dicat : Mali ista habent; sed ego liberabor ab istis. Et per quid? Per effusionem sanguinis Christi. *Redimet de manu inferi*, idest de manu diaboli, sub qua erant homines ante adventum Christi. Oseæ XIII : *De morte redimam eos. Cum acceperit me*, idest cum acceperit animam meam. Hebr. II : *Nusquam angelos apprehendit, sed semen Abrahæ.*

9. *Ne timueris.* Supra Psalmista ostendit quid sit homini timendum in mundo; hic ostendit quid sit non timendum, scilicet prosperitas impiorum. Et primo monet ut non timeamus propter prosperitatem malorum; secundo assignat rationem, ibi, *Quoniam cum interierit.* Prosperitas malorum duo habet : scilicet abundantiam divitiarum, et sublimitatem gloriæ. Quantum ad primum dicit, *Ne timueris cum dives factus fuerit homo.* Quantum ad secundum, *Et cum multiplicata fuerit gloria domus suæ.* Et dicit, *homo.* Homo constat ex duplici natura : scilicet animali et rationali. Et quandoque sumitur pro una, quandoque pro alia. Hic sumitur pro animalitate; quasi dicat : Si homo animalis dives factus fuerit : tales enim sæpe ditantur. Job. XXI : *Quare impii vivunt, sublimati sunt, confortati sunt divitiis?* Item ibidem XII : *Abundant tabernacula prædonum* : si ista scilicet videris, ne timueris. Duplex potest esse causa timoris. Una, ne desæviant in homines : alia, ne ex hoc scandalizentur boni, et deficiant a spe, secundum illud Psalm. LXXII : *Mei autem pene moti sunt pedes... Et dixi : Ergo sine causa justificavi cor meum*; quasi dicat : Ex quo tot bona Deus facit malis, videtur quod non curet de nobis, secundum illud Malach. III : *Vanus est qui servit Deo, et quod emolumentum habemus, quia custodivimus præcepta Domini?* Quantum ad secundum dicit, *Et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus.* Eccl. IX : *Non zeles gloriam et opus peccatoris.* Psal. XXXVI : *Vidi impium etc. Quoniam cum interierit.* Hic assignatur ratio, quare non sunt timendi mali si divites fiant. Primo, quia quandoque omnibus exterioribus bonis privabuntur; secundo etiam omnibus interioribus bonis deficient. Secunda ibi, *Quia anima ejus.* Ideo dicit, Non sunt timendi, quia Deus reservat tibi majora. Hæc autem quæ dantur istis sunt transitoria. Et ostendit primo, quod divitiæ transeunt; dicens, *Quoniam cum interierit*, scilicet dives, *non sumet omnia*, idest nihil ex omnibus quæ habuit, poterit habere. Job. XXVII : *Dives cum dormierit, nihil secum auferet.* I Tim. ultim. : *Nihil intulimus in hunc mundum* : haud dubium, quia nec auferre quid poterimus. Secundo ostendit defectum gloriæ hominis peccatoris, *Neque descendet cum eo gloria ejus*; quia tunc gloria ejus finitur cum carne, et reservatur ei ignominia in inferno. Oseæ IV : *Gloriam eorum in ignominiam commutabo.* Apocal. XVIII : *Glorificavit se etc.*

10. *Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur : confitebitur tibi cum benefeceris ei.* Hic ponit primo defectum interiorum pertinentium ad corpus; secundo ad animam, ibi, *Et introibit.* Primo ergo ostendit, quod post hanc vitam deficit eis bonum corporis; secundo ostendit quod finitur bonum virtutis, si quod habuerunt. Dicit ergo, *Quia anima ejus.* Sicut homo sumitur aliquando pro natura animali, aliquando pro rationali, ita anima sumitur dupliciter. Quandoque pro vita rationali, ut Deuteronom. VI, *Diliges*[1] *Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex*

[1] Al. : « quandoque ut diliges. »

tota anima tua. Quandoque pro animali vita. Luc. XII : *Anima mea, habes bona etc*. Dicit ergo secundum hoc, *Quia anima*, idest animalis vita ejus, *in vita ipsius benedicetur ;* quasi dicat : Quidquid habet de divitiis et gloria, totum est in hac vita ; et cessante hac vita, deficit ejus gloria : et ideo non potest vitæ suæ benedicere nisi dum vivit. Item aliquando peccatores laudant Deum, vel faciunt opera de genere bonorum ; sed si adversitas immineat, cessat ejus laudatio, sive operatio bona. Et ideo convertit se ad Deum dicens : O Deus, iste talis, scilicet peccator, sive aliquis in prosperitate existens, *Confitebitur tibi*, idest laudabit te, *Cum benefeceris ei*, idest dederis sibi bona temporalia quæ amat. Prov. x, 22 *: Benedictio Domini divites facit.* Hieronymus : Laudabunt te cum bene sibi fuerit, idest homines laudant et serviunt divitibus, quamdiu suppetunt et prosperantur in divitiis ; sed si mutetur fortuna, mutantur, necdum non laudant, sed detrahunt eis. *Introibit.* Hic ponit defectum spiritualium. Et primo ostendit defectum ; secundo ponit ordinem perveniendi ad ipsum defectum, ibi, *homo*. Et primo ponit defectum culpæ ; secundo pœnæ. Quantum ad primum dicit, *introibit*, scilicet iste peccator sic dives, et quem laudant omnes, dum bene est ei, introibit dico, *Usque ad progeniem patrum suorum*, scilicet per imitationem, dum omnia mala quæ tota sua progenies facit, ipse operatur. Matth. XXIII, 32 : *Et vos implete mensuram patrum vestrorum*. Jer. XI, 10 : *Reversi sunt ad iniquitates patrum suorum priores*. Vel, *introibit etc*., quia patres sui impii sunt in inferno, et iste ibit illuc. Quantum ad secundum dicit : *Et usque in æternum non videbit lumen :* quia quasi, scilicet hic in suo æterno, scilicet in vita, noluit sequi lumen rationis, ideo, *In æternum non videbit lumen*. Job XV, 22 : *Non credit quod reverti possit de tenebris ad lumen*. Matth. XXV, 30 : *Inutilem servum* * *mittite in tenebras exteriores etc.* * ejicite. Et quo ordine ? quia cum esset præditus lumine rationis, sicut homo in honore constitutus, noluit illo lumine regi, *Assimilatus est jumentis insipientibus*, et ideo facit sicut jumenta, debet deputari occisioni.

PSALMUS ASAPH XLIX

1. Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram. A solis ortu usque ad occasum, ex Sion species decoris ejus.

2. Deus manifeste veniet : Deus noster, et non silebit. Ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida.

3. Advocavit cœlum de sursum : et terram discernere populum suum. Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia. Et annuntiabunt cœli justitiam ejus, quoniam Deus judex est.

4. Audi populus meus, et loquar ; Israel, et testificabor tibi, Deus Deus tuus ego sum.

5. Non in sacrificiis tuis arguam te : holocausta, autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Quoniam meæ sunt omnem feræ silvarum, jumenta in montibus et boves. Cognovi omnia volatilia cœli, et pulchritudo agri mecum est. Si esuriero, non dicam tibi : meus est enim orbis terræ, et plenitudo ejus.

6. Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo ?

7. Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissime vota tua.

8. Et invoca me in die tribulationis : eruam te, et honorificabis me.

9. Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum. Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cum eo ; et cum adulteris portionem tuam ponebas.

10. Os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, et adversum filium matris tuæ ponebas scandalum : hæc fecisti, et tacui. Existimasti, inique, quod ero tui similis, arguam te, et statuam contra faciem tuam.

11. Intelligite hæc qui obliviscimini Deum ne quando rapiat, et non sit qui eripiat. Sacrificium laudis honorificabit me, et illic iter quo ostendam illi salutare Dei.

1. Supra Psalmista invitavit gentes ad confidendum de Deo ; hic instruit eas ad cultum Dei. Titulus, *Psalmus Asaph*. Iste Asaph unus fuit de præfectis super can-

tores populorum, et super illos qui cantabant et laudabant in cymbalis, sicut I Par. XIII et XVI et XXV, dicitur. Et dicitur Psalmus Asaph quia cantatur ministerio Asaph. Et congruit mysterio, quia Asaph interpretatur synagoga, et sic legitur synagogæ persona. Ubi instructus de sacrificiis, duo proponit de cultu Dei, quæ antecedunt divinum judicium : et est primum. Secundum est disceptatio Dei cum populo de cultu suo, ibi, *Audi populus meus*. Ante judicium erunt tria. Citatio judicis, adventus judicis et apparatus. Primo ergo ponit citationem ; secundo adventum, ibi, *Deus noster manifeste veniet ;* tertio apparatum, ibi, *Ignis in conspectu*. Circa primum tria facit. Primo ostendit quis sit citator ; secundo qui sunt citati, ibi, *et vocavit* ; tertio quo ordine citentur, ibi, *ex Sion*. Qui citat magnus est, quia Deus omnium, etiam deorum ; unde dicit, *Deus deorum Dominus locutus est*. Primo ergo commendatur ab excellentia naturæ, quia Deus deorum, non Angelus. Hieronymus habet, *Fortis Deus*. Sed numquid sunt multi dii ? I Cor. VIII, 5 : *Siquidem sunt dii multi et Domini multi*. Deus enim dicitur tripliciter : scilicet naturaliter : et iste est tantum unus Deus. Deut. VI, 4 : *Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est*. Item per participationem ; et isti sunt multi. I Cor. VIII, 5 : Item per nuncupationem et opinionem ; sicut idola et astra. Venus et Saturnus. Psal. XCV, 5 : *Omnes dii gentium dæmonia*. Sed dici dii aliqui possunt quatuor modis. Uno modo per unionem : et sic solus Christus dicitur Deus. Joan. XX, 28 : *Dominus meus et Deus meus*. Alii per gratiam adoptionis. Ps LXXXI, 6 : *Ego dixi dii estis etc*. Aliqui per participationem divinæ potestatis in miraculis faciendis. Exod. VII, 1 : *Constitui te Deum Pharaonis*. Alii per ministerium, sicut judices Exod. XXII, 28 : *Diis non detrahes*. Item commendatur a gubernatione, cum dicit, *Dominus locutus est*. Hic locutus est interius per inspirationem. Psal. LXXXIV, 9 : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus*. Item exteriori locutione. Hebr. I : *Novissime locutus est nobis etc*. *Et vocavit terram*, scilicet universam, idest universæ habitatores terræ ; unde citati sunt, non aliqui tantum in medio mundi, sed, *A solis ortu usque ad occasum*. Marc. ult. 2 : *Euntes in mundum universum etc*. Jer. XVI, 19 : *Ad te venient gentes ab extremis terræ, et dicent, vere mendacium etc*. Ordo vocationis ponitur cum dicit, *Ex Sion species decoris ejus ;* quasi dicat : Hæc vocatio inchoata est in Sion. Isa. II, 3 : *De Sion exibit lex etc.*, nam Apostoli quando acceperunt Spiritum sanctum, erant in Sion, et tunc fortes facti sunt ad eundum per mundum. Ex Sion ergo ubi Apostoli erant, cœpit divulgari species decoris ejus. Sed Christus bene incepit aliqualiter divulgari ; sed non videbatur species ejus, quia circumdatus erat infirmitate ; quia, *Vidimus eum novissimum virorum, virum dolorum*, ut habetur Isa. LIII, 3. Sed post passionem apparuit virtus et potestas ejus.

2. *Deus manifeste*. Hic agit de adventu ; et dicit duo de secundo adventu, contra duo quæ fuerunt in primo. In primo adventu venit Deus occultus in infirmitate humanitatis. Ezech. XXXII, 7 : *Solem nube tegam*. Et illud Isa. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus :* sed tunc erit manifestus. Apoc I, 7 : *Ecce veniet, et videbit eum omnis oculus*. II Thessal. II, 8 : *Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui*. Item in primo adventu ostendit mansuetudinem. Isa. LIII, 7 : * *Tanquam* ' *quasi.* *agnus coram tondente ductus est*. Unde nihil dixit coram principibus et sacerdotibus, nec coram Pilato ; sed tunc non silebit, *Sed loquetur*. Isa. XLII, 14 : *Silui, semper tacui, et patiens fui,* in judicio quando judicabar, quando tolerabam malos : sed ut parturiens clamabit. Et dicit, *Noster* ; quasi dicat, Non alius Deus est iste qui venit quam noster, extra quem non est salus. Hieronymus incipit versum, *Ex Sion perfecta decore Deus apparebit ;* quasi dicat : Deus apparebit ex Sion quæ est perfecta decore Spiritus sancti. Quantum ad primum subdit, *Deus manifeste veniet*. Quantum ad secundum, *Ignis in conspectu ejus ardebit*. Hic ponit apparatum venientis. Principes coram se faciunt deferri insignia [1] et gladios. Rom.

[1] Al. : « signa. »

xiii, 4 : *Non sine causa gladium portat ;* quasi dicat, quia habent potestatem judicandi. Sic ante Christum præcedent signa vindictæ, et ministri judicis. Primo ergo ponit signa et instrumenta vindictæ. Secundo ostendit potestatem quantum ad ministros, ibi, *Advocavit.* Instrumentum divini judicii est duplex. Unum principale ex parte ignis punientis , et aliud ex parte totius creaturæ pugnantis *contra insensatos.* Sap. v, 21. Quantum ad primum dicit, *Ignis in conspectu ejus exardescet.* Ad litteram ignis præcedet ante eum, ut habetur Hebr. x, quia ignis confringens ardebit, et purgabit superficiem terræ, et purgabit si quid est purgandum in bonis, et tandem involvet malos in infernum. Vel ignis conscientiæ remordentis. Isa. l, 11 : *Ambulate in lumine ignis vestri.* Quantum ad secundum dicit, *Et in circuitu ejus tempestas valida,* quæ consurget ex commotione omnium elementorum ante judicium. Luc. xxi, 25 : *Erunt signa in sole etc.*, et erit tanta commotio quod etiam virtutes cœlorum movebuntur. *Tempestas,* idest indignatio erit. *In circuitu ejus,* idest in sanctis qui erunt circa ipsum. Isa. : *Ad puniendum peccatores.* Job xxvii, 20 : *Apprehendet eum, quasi aqua, inopia.* Prover. i, 27 : *Cum* venerit repentina calamitas.*

* *irruerit.*

3. *Advocavit cœlum desursum etc.* Posito adventu judicis ad judicium, et judicis apparatu quantum ad instrumentum pœnæ, hic ponit apparatum judicii quantum ad ministros. Et primo agit de assistentia ministrorum ; secundo de officio angelorum, ibi, *congregate ;* tertio de officio apostolorum, ibi, *annuntiabitur.* In prima parte fit mentio de cœlo et terra. Et intelligitur dupliciter. Uno modo, ut intelligatur per metonymiam continens pro contento, ut per cœlum designet sanctos qui in cœlis sunt, et per terram designet homines qui sunt in terra ; et isti omnes ad judicium vocantur. Et hæc est secunda vocatio, quia supra dixit *et vocavit terram,* quia illa vocatio est vocatio ad fidem, ad quam omnes vocantur boni et mali. Matth. xiii, 47 : *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare etc.* Sed ista secunda vocatio est ad segregandum, quia, *Elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt ;* et ideo dicit, *Ut discerneret populum suum,* discretione bonorum a malis. Matth. xxv, 32 : *Segregabit oves ab hædis.* Psalm. xlii : *Judica me Deus, et discerne causam meam.* Sed aliter vocantur cœli, aliter terra ; quia cœlestes viri vocantur ad hoc, quasi judices. Matth. xix, 28 : *Vos qui reliquistis omnia etc.*, usque *tribus Israel.* Terreni vocantur, ut judicentur: Joel. iii, 2 : *Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat.* Vel, *Vocavit cœlum*, idest cœlestes, idest justos ad præmium. Dan. xii, 3 : *Docti fulgebunt** sicut splendor firmamenti etc. Et terram,* idest terrenos, idest malos ad pœnam. Potest etiam esse alius sensus, ut cœlum et terra ponantur pro ipsis creaturis corporalibus : et sic vocantur per modum testimonii vel impugnationis contra infideles, quia in eis mali potuerunt advertere ex cœlo et terra. Job xx, 27 : *Revelabunt cœli iniquitatem ejus, et terra consurget adversus eum,* scilicet peccatorem. Vel, *advocavit cœlum desursum,* ut det ei animas sanctorum quas tenet, *et terram,* ut det animas malorum quas tenet in profundo. Et huic concordat littera Hieronymi, quæ dicit, *Congregate mihi omnes sanctos meos ;* quasi dicit : Ad hoc advocat, ut exhibeat sanctos suos. *Congregate illi sanctos ejus.* Hoc est officium Angelorum, ut in judicio scilicet congregent electos. Matth. xxiv, 31 : *Mittet Angelus suos etc.* Et est vox Danielis prophetæ ad Angelos ad ministerium missos. Sancti enim ejus sunt. *Qui ordinant testamentum super sacrificia.* Ly super, dupliciter accipitur. Uno modo, ut designet ordinem causæ materialis : et tunc est sensus, *Super sacrificia,* idest qui fecerunt pactum cum Deo de sacrificiis offerendis. Et fecit mentionem de sacrificiis propter duo. Primo quia sequens disceptatio erit de sacrificiis , secundo quia disceptatio in judicio erit solum cum fidelibus qui judicabuntur. Et isti sunt qui cum Deo pactum in sacrificiis fecerunt. Alio modo ut ly supra, notet excessum. Et sic dicendum est quod per testamentum intelligitur novum testamentum, quod excedit : unde est sensus, *Super sacrificia,* idest qui præferunt novum testamentum sacrificiis veteris

** *quasi.*

testamenti. Vel testamentum promissum a Deo : et sic, *Super sacrificia*, idest qui bona promissa a Deo reputat majora omnibus meritis nostris. Rom. VIII, 18 : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis etc.* Vel per testamentum illud anima habet fœdus cum justitia, misericordia, fide et hujusmodi. Oseæ II, 19 : *Sponsabo te mihi in fide.* Et sic sunt, *Super sacrificia*, idest qui præferunt bona spiritualia hujusmodi sacrificiis corporalibus. Oseæ VI, 6 : *Misericordiam* * *volo, et non sacrificium.* Vel, *Qui ordinant testamentum etc.*, idest qui in sacrificiis quæ Deo exhibent, habent respectum ad testamentum Dei, quia aliqui referunt bona quæ faciunt ad aliud, ut in ipsum congregentur. I Cor. X, 31 : *Omnia in gloriam Dei facite.* *Annuntiabunt cœli.* Officium Apostolorum [1] est annuntiare ; et hi designantur per cœlos. Unde, *cœli*, idest Apostoli, *annuntiabunt,* justitiam Dei. Et dicuntur *cœli*, quia ipsi eminent omnibus choris sanctorum, et illuminant totam Ecclesiam. Psal. XVIII : *Cœli enarrant gloriam Dei.* Annuntiabunt autem, *Quoniam Deus judex est*, per doctrinam instruendo. Act. X, 42 : *Ipse est qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum.* Instruunt ergo de futuro judicio. II Cor. V, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi.* Alio modo nuntiabunt per judicis auctoritatem promulgantes sententiam contra malos, quando *Sedebunt super sedes duodecim*, ut dicitur Matth. XIX, 28.

4. *Audi.* Hic [2] agit de discrepatione judicii. In discrepatione judicii tria sunt necessaria. Unum requiritur ex parte nostra. Aliud ex parte Dei. Tertium est ipsa discrepatio. Ex parte nostra requiritur auditus non solum exterior corporalis, respectu eorum quæ audiuntur corporaliter, sed etiam interior. Eccli. VI, 34 : *Si dilexeris audire etc.*, et ideo dicit, *audi*, idest etiam interius attende. Matth. XIII, 9 : *Qui habet aures audiendi, audiat. Populus meus*, quia qui non est de populo suo, non audit eum. Joan. VI, 45 : *Omnis qui* ** *audit a Patre meo.* Item ibidem VIII, 47 : *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Ex parte Dei requiritur locutio et testificatio ; et ideo dicit, *Et loquar ; Israel, et testificabor tibi.* Est autem duplex locutio Dei. Una est exterior per prædicatores. Hebr. I, 1 : *Olim Deus loquens patribus in prophetis.* Alia est interior per inspirationem. Psal. LXXXIV, 9 : *Quid loquatur in me etc.* Item testificatio est duplex. Una est per miracula. Joan. V, 36 : *Opera quæ ego facio testimonium perhibent de me.* Alia per testes. Isa. XLIII, 10 : *Vos testes mei.* Act. I, 8 : *Eritis mihi testes etc.* Et sic ista possunt esse verba Christi populum instruentis. *Audi populus meus, et loquar ; Israel, et testificabor tibi*, per miracula. Joan. V, 36 : *Opera quæ dedit mihi Pater ut perficiam.* Item, ibid. : *Scrutamini Scripturas* et ideo loquar per miracula et per Scripturas, idest apparebit quod ego vera loquor, et quod verus sum per Scripturas. Et quid testificabor ? *Deus Deus tuus ego sum*, scilicet singulariter. Exod. X, 2 : *Ego Dominus :* et dicit, *Sum*, propter æternitatem, quia non declinat nec in præterito nec in futuro. Et dicit, *Deus tuus*, quia de semine Abrahæ. Rom. IX, 5 : *Ex quibus Christus est secundum carnem.*

5. *Non in sacrificiis tuis arguam te.* Hic agit de ipsa disceptatione ; et circa hoc tria facit. Primo reprobat vetus sacrificium ; secundo inducit sacrificium novum, ibi, *immola Deo ;* tertio ab hoc sacrificio repellit malos, ibi, *peccatori.* Sacrificia sunt protestationes fidei ; et ideo præmissurus de vultu Dei, præmittit de fide unius Dei. Et primo proponit intentum ; secundo assignat rationem. Dicit ergo : Veniam et judicabo, et, *Non arguam te de sacrificiis tuis,* quæ non omisisti.

Sed contra. Qui tunc omisisset, errasset ; sed *pro omni errato* adducetur *in judicium*, ut dicitur Eccl. XII : 14.

Dicendum, quod homo arguit, quando non facit voluntatem superioris. *Voluntas autem Dei est sanctificatio vestra.* I Thessalonic. IV, 3. Hæc autem sacrificia non conferunt ad sanctitatem vestram ; et ideo non sunt per se volita a Deo, sed

* *volui.*

** *audivit.*

[1] Al. : « Angelorum. »

[2] Al. : « hic autem. »

prout sunt signa *exterius*; et ideo dicit Oseæ vi, 6 : *Misericordiam* * *volo, et non sacrificium;* et prout sunt signa interioris virtutis, et ideo de virtutibus arguuntur per se, quas non exercuerunt, non de sacrificiis. Rationem manifestat. Primo ex parte eorum ; secundo ex parte sua ; unde dicit, *Holocausta tua in conspectu meo sunt semper;* quasi dicat : Non arguam te de sacrificiis, quia promptus es ad sacrificia carnalia offerenda, quia libenter offerebant sacrificia propter hoc quod delectabantur in eis conviviis. Isa. *Ecce gaudium immolare victimas etc.* Vel aliter, *Non arguam te in sacrificiis*, carnalibus, *quia holocausta tua*, scilicet spiritualia, *in conspectu meo sunt semper*, idest mihi placent. *Et hæc sunt*, sicut Gregorius, quando totum Deo offertur, scilicet qui seipsum offert, et totum quod habet, et sic expendit in Dei servitio. Ex parte Dei manifestat rationem cum dicit, *Non accipiam de domo tua vitulos.* Ratio quare non arguam te de sacrificiis, est, quia quæ non quæro principaliter, non principaliter arguo de eis. Duo erant principalia sacrificia, vitulus et hircus. Lev. iv. Et hæc duo ostendit se non accipere, idest acceptare de domo carnalium, *De* [1] *gregibus tuis*, scilicet carnalibus, *accipiam*, idest acceptabo, *hircos.* Mich. vi, 7 : *Numquid placari potuit Dominus in millibus arietum? Quoniam meæ sunt omnes feræ sylvarum.* Probat quod dixit, scilicet quod nec vitulos nec hircos approbat ; et quod si indigeret, non acciperet de domo sua. Nullus petit aliquid quod sit in potestate sua ; omnia autem quæ isti offerebant, erant in potestate Dei. Tria offerebantur in veteri testamento : animalia quadrupedia, aves et fructus, scilicet primitias, et panes. Quantum ad primum dicit, *Omnes feræ sylvarum meæ sunt.* Quadrupedia in duo genera dividuntur : quia quædam sunt silvestria, et quædam domestica : et licet silvestria non offerantur, tamen enumerat ea ut magis appareat quod etiam domestica sunt sua. Mystice autem per ista animalia possunt designari diversa genera personarum ; unde dicit, *feræ*, idest infideles, *jumenta*, idest fideles, *Boves in montibus*, idest apostoli, omnia mea sunt. Quantum ad secundum dicit, *Cognovi omnia volatilia cœli*, idest ista subsunt meæ providentiæ. Per hæc volatilia sancti angeli intelliguntur, qui sunt similitudo. Quantum ad tertium dicit, *Et pulchritudo agri mecum est*, idest quidquid pulchrum est in eis, mihi servit. Vel pulchritudo agri mecum est, quia ubique sum. Et *est*, quia semper sum, sine præterito et futuro. *Si esuriero, non dicam tibi.* Concludit per impossibile. Si indigerem eis, non dicerem tibi, idest non quærerem a te. Quare? Quia *Meus est orbis terræ, et plenitudo ejus.* Psal. xxiii : *Domini est terra etc.*

6. *Numquid manducabo.* Supra Psalmista ex persona Domini assignavit rationem quare Dominus non accipiet hircos, etiam si indigeret ; hic autem ostendit, quod non indiget. Sciendum est autem quod in lege præcipitur quod carnes holocaustorum comburerentur, et sanguis effundebatur ad altaris crepidinem. Et posset aliquis suspicari, quod Deus delectaretur in sanguine et carnibus illorum. Hæc etiam fuit opinio Gentilium, quod dii eorum delectarentur odoribus carnium et sanguinis effusione, ut dicit Augustinus. Et Dominus dicit quod in his non delectatur quæ non delectant secundum se ; et ideo dicit, *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* quasi dicat. Non, quia non indigeo, nec delector, quia delector in his, quæ per se sunt cibus Dei, sed alius est cibus Dei [2] quam carnes et sanguis animalium : cibus enim Dei est id, quod est cibus omnium sanctorum : Luc. xxii, 29 : *Ego dispono vobis sicut etc.* Et sic eadem est refectio sanctorum et Dei. Sed sancti reficiuntur ipsius amore Dei ; et sic Deus reficitur in fruitione suiipsius : Tob. xii, 19 : *Ego cibo invisibili, et potu qui ab hominibus videri non potest, utor.*

7. *Immola Deo.* Hic ostendit quid sit illud sacrificium, quod Deus acceptat. Et primo ostendit quid Deus acceptat ab homine. Secundo quid retribuit. Duo requi-

[1] Al. : « neque de. »

[2] Al. « cibus Dei et potus Dei. »

rit Dominus ab homine. Primo sacrificium laudis. Et dicitur laus sacrificium, quia nihil est aliud sacrificium nisi protestatio interioris devotionis et fidei : quia per sacrificium recognoscimus Deum creatorem omnium : I Paral. xxix, 14 : *Tua sunt omnia, et quæ de manu tua accepimus dedimus tibi.* Augustinus lib. de *doctr. Christiana* dicit, quod nullum signum est ita expressum et intentionem cordis significans, sicut verbum, et exterior fides ; et devotio non potest melius explicari, quam per oblationem laudis : et sic laus est magis Deo accepta quam occisio animalium : Heb. ult, 15 : *Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo :* Oseæ ult, 3 : *Reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Secundo Dominus requirit ut reddat vota Altissimo. Et ideo dicit, *Et redde Altissimo vota tua.* Laus est sacrificium Dei, inquantum est signum interioris devotionis ; quia laus[1] significat quod homo Deo offert mentem suam : et hoc vult Deus quod sibi reddatur, et hoc est votum, et ita votum est actus latriæ : Isa. xix : *Colent eum in hostiis et muneribus, et vota vovebunt Deo, et solvent :* Eccl. v, 3 : *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere.*

8. *Et invoca.* Hic Dominus exponit quid retribuet colentibus eum. Et primo ostendit quid sancti patiantur. Secundo quid faciant in tribulationibus. Tertio quid a Deo recipiant. Quarto quid Deo recompensant. Dicit ergo quod per hoc quod aliquis reddit vota, nihilominus affligitur : Ps. lxviii : *Persequuntur me inimici mei injuste.* Et ratio hujus est, quia nisi affligerentur justi in hoc mundo, multi servirent Deo non propter ipsum, sed propter prosperitatem. Secundo ostendit quid faciant tempore tribulationis, quia debent eum invocare : *Et invocabis me.* Deus quid faciet ei ? Liberabit eum, *Eruam te :* Ps. cxix : *Ad Dominum cum tribularer clamavi etc.* Et postea liberatus debet Deum honorificare, *Et honorificabis me.*

9. *Peccatori autem dixit Deus.* Hic arcet quosdam, scilicet peccatores, a sacrificio laudis ; et ponit tria. Primo humanam perversitatem. Secundo Dei patientiam. Tertio comminatur divinam severitatem. Perversitas humana consistit in hoc quod bona dicunt et mala faciunt : et ideo ostendit, quomodo indigni sunt bona dicere. Est autem duplex bonum : unum est instructio morum, aliud est informatio ad laudem Dei. Dicit ergo : Tu, scilicet popule meus, immola Deo sacrificium laudis etc. *Sed peccatori dixit Deus*, idest Dei[2] præordinatione fixum est, quod hoc injustum est, quod bona dicat et mala faciat. Et hoc dixit, quia hoc in mente omnium, etiam peccatorum impressum est. Et quid dixit ? *Quare tu enarras justitias meas :* Rom. ii 21 : *Qui prædicas non furandum furaris.*

Sed numquid, qui in statu peccati mortalis est, peccat mortaliter, quando prædicat vel docet ? Dicendum, quod ejus peccatum aut est publicum vel occultum : et si occultum, vel est ex contemptu, et sine pœnitentia, aut cum pœnitentia.

Dicendum est ergo, quod si aliquis est in peccato publico, non debet publice prædicare vel docere. Et dico publico ; quia si peccatum non est publicum, posset cum caritate occulte fratrem suum de peccato etiam minori quam sit suum peccatum quod occultum est reprehendere, reprehendendo tamen seipsum. Si vero est in peccato occulto, et sine pœnitentia, tunc provocat Deum, quia simulat : Prov. xi, 9 : *Simulator ore decipit amicum suum.* Et de his loquitur hic, sicut dicit *Glossa* Augustini. Lingua laudare non præsumat cui contradicit conscientia. Si vero peccatum est occultum et dolet, non peccat prædicando vel docendo, etiam si publice loquatur contra peccatum : quia sic detestando aliorum peccata destestatur etiam suum. *Et assumis testamentum meum per os tuum.* Justitia refertur ad instructionem, testamentum refertur ad laudem fidei : Eccli. xv, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris*, quia nomen Dei est sanctissimum ; et ideo inconveniens est quod a peccatoribus assumatur, quasi usurpatum : Prov. xxvi, 7 : *Quomodo pulchras frustra ha-*

[1] Al. omittitur : « laus. »

[2] Al. : « judæis. »

bet claudus tibias, *sic indecens est in ore stultorum parabola. Tu vero odisti disciplinam.* Hic ostendit mala quæ faciunt peccatores. Et faciunt duo mala : primum est, quod odiunt divinam correptionem ; unde dicit, *Tu vero odisti disciplinam.* Hæc correptio morum fit per difficilia : Heb. XII, 11 : *Omnis disciplina in præsenti quidem videtur esse non gaudii*, *sed mœroris.* Hanc odiunt mali : Heb. XII, 8 : *Si extra disciplinam estis etc.* Psal. CXVIII, 66 : *Bonitatem et disciplinam etc.* Amos. v, 10 : *Odio habuerunt corripientem in porta.* Tu ergo non vis ab aliis castigari cum quotidie delinquas, *Et projecisti sermones meos retrorsum*, quibus informaris ad bene operandum et merendum. Tales sermones debent haberi in reverentia. Sed isti, scilicet peccatores, non accipiunt eos, nec considerant : Ezech. XXXIII, 31 : *Audiunt sermones tuos*, *et non faciunt eos*, *quia in canticum oris sui convertunt illos.* Vel, *Projecisti*, scilicet pro nihilo habuisti, *Retrorsum*, ita ut nec etiam considerares eos. *Si videbas furem*, *currebas cum eo.* Hic proponit malitiam peccatorum quantum ad operationem mali. Sed paulo ante ostendit defectum eorum quantum ad desertionem boni, cum dixit, *Tu vero odisti etc.* Et primo ponit eorum nequitiam, quantum ad malum operis ; deinde quantum ad malum oris. Dicit ergo, *Si videbas.* Ubi sciendum est, quod hæc verba ex persona Dei proponuntur peccatori annuntianti et prædicanti justitiam Dei. Et competunt maxime prælatis et doctoribus, qui non de facili per se in peccatum labuntur ; sed aliis peccantibus consentiunt, et hæc convertuntur in eos. Rom. I, 32 : *Digni sunt morte non solum qui faciunt etc.* I Reg. II : Punitus est Heli, qui non correxit filios ; ideo de hoc reprehendit eos. Et tangit duo, scilicet furtum et adulterium. Quantum ad primum dicit, *Si videbas furem*, ad te delatum ad judicium, *Currebas cum eo*, non corrigendo : Isa. I, 23 : *Principes tui infideles.* Item, *Cum adulteris portionem tuam ponebas*, quia non corrigis adulteros, sed blandiris, et cooperis et foves eos, cum ad notitiam tuam perveniunt : Jer. IX, 2 : *Omnes adulteri sunt.* Spirituale autem furtum est, quando ex verbis Sacræ Scripturæ depravator furatur verum intellectum ; et sic videns depravare et occultare verum intellectum ; et tu consentiens, curris cum eo : Jer. XXIII, *Ecce ego ad prophetas qui furantur verba mea.* Adulterium spirituale est, quando verba detorquentur in alium sensum, vel ad alium finem ; puta si prædicent aliquis ad lucrum vel seductionem : I Corinth. II, 7 : *Non sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei.*

10. *Os tuum.* Hic agit de peccato oris, quod aggravatur dupliciter. Primo ex circumstantiis. Secundo ex conditione personarum, ibi, *Sedens.* Circa primum duo facit. Primo ponit conditiones aggravantes, scilicet frequentiam. Aliud est dolositas. Frequentia : quia si aliquando quis committat aliquod peccatum, aliquo modo [1] tolerabile est. Vel si ex lapsu linguæ aliquod inordinatum dicat, facilius portatur : Jac. III, 2 : *Si quis verbo non offendit*, *hic perfectus est vir.* Si quis autem os suum implet maledictionibus, tunc ex malitia propria procedit : nam *ex abundantia cordis os loquitur*, Matth. XII, 34. Psal. XIII, : *Quorum os maledictione etc.* Aggravatur etiam peccatum linguæ ex dolositate, sive fraude : Jerem. IX : *Sagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta est* ; et ideo dicit, *Et lingua tua concinnabat dolos*, idest componebat, et quasi ut docens ordinabat dolos, ut verba ejus essent placentia : Prov. XII, 19 : *Qui testis est repentinus*, *concinnat verba mendacii. Sedens adversus fratrem tuum loquebaris.* Hic ostendit quomodo peccatum linguæ aggravatur ex conditione personarum. Et primo ex conditione loquentis ; secundo ex conditione ejus contra quem loquitur ; tertio ex conditione audientium. Dicit ergo, *Sedens.* Contingit aliquando quod aliquis dicit amarum verbum commotus et provocatus : et hoc utcumque tolerabile est. Sed quando aliquis quieto corde, non provocatus, dicit mala, hoc iniquum et detestabile est : et ideo dicit, *Sedens*, sci-

[1] Al. : « quomodo. »

licet quietus : Ps. LXVIII, 13 : *Adversum me loquebantur qui sedebant in porta.* Ex persona ejus contra quem loquitur, aggravatur peccatum : quia si loqueretur contra iniquum, secus esset Sed dicit, *Adversum fratrem tuum*: Jer. IX, 4. *Unusquisque a proximo se custodiat. Et adversum filium matris tuæ ponebas scandalum.* Hic ostendit quomodo aggravatur ex parte eorum qui ex hoc scandalizantur, scilicet audientium ; et ideo dicit, *Ponebas scandalum*, scilicet aliorum contra fratrem tuum. Et quod dicit, *Filium matris tuæ*, ostendit, quod parvuli lactentes dicuntur filii matris, et pusilli scandalizantur de verbis malis quæ dicit. *Hæc fecisti, et tacui.* Hic agit de Dei simulatione. Et primo ponitur dissimulatio Dei. Secundo ponitur effectus dissimulationis in malis, ibi, *Existimasti*. Dicit ergo, *Hæc fecisti*, scilicet omnia quæ supra dicta sunt : locutus est bona, et perpetrasti mala, ut sic loquatur Psalmista in persona Dei, *Et ego tacui*, quasi scilicet non statim te correxi et punivi ; sed ex clementia et misericordia te ad pœnitentiam expetavi : Isa. XLII, 14 : *Tacui, semper silui :* Rom. II, 4 : *An ignoras * quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit ?* Sed homo malus et peccator hac clementia abutitur in superbia : Rom. II, 5 : *Secundum duritiam tuam et cor impœnitens thesaurizas tibi iram etc.* Et ideo dicit, *Existimasti inique, quod ero tui similis.* Dictum est autem supra, *Si videbas furem etc.* Arguunt ex hoc peccatores, et credunt iniqui quod peccatum placeat Duo et non puniat, quia tacet, *Hæc fecisti et tacui ;* sed hæc existimatio est iniqua, quia similiter *odio sunt Deo impius et impietas ejus* ut dicitur Sap. XIV, 9 : et Habac. I, 13 : *Mundi sunt oculi tui ne videant ** mala, et ad iniquitatem respicere non poteris. Sed arguam te.* Unde hic ponitur divina securitas. Et primo in ejus reprehensione. Secundo in effectu. Dicit ergo, *Arguam te*, idest condemnabo te : Psal. VI, 2 : *Domine ne in ira tua corripias me.* In ira est effectus, *Statuam contra faciem tuam* Deus qui punit, non solum punit per seipsum, sed per alias creaturas : Sap. V, 21 : *Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos :* item etiam ipse homo contra se pugnat per remorsum conscientiæ. Et sic etiam contra se pugnat et per seipsum arguit ; et hoc est, quod dicit, *Statuam te contra faciem tuam,* idest tu ipse te condemnabis : Joan. VIII. 10 : *Nemo te condemnavit : nemo Domine : nec ego te condemnabo.* Vel, *Statuam contra faciem tuam*, scilicet creaturas, ut dicitur Sap. V. Sive rationales, idest Angelos et sanctos; sive irrationales, quibus male usus est in peccatis : Job. VII, 20 : *Posuisti me contrarium tibi, et factus sum mihim etipsi gravis*, quia contra seipsum peccator dicet, Sap. V, 6 : *Erravimus a vio veritatis :* Nahum. III, 5 *: Revelabo pudenda tua in faciem tuam :* Isa. III. 9 *: Agnitio vultus eorum respondebit eis.* Et hæc pœna est vermis conscientiæ.

12. *Intelligite hæc qui obliviscimini Deum.* Hic hortatur ad peccatorum considerationem. Et primo ad considerandum Dei severitatem. Secundo ostendit, quid sit acceptum Deo in sacrificiis. Primo ergo hortatur ad intelligendum ; unde dicit : Intelligite hæc qui obliviscimini Deum, scilicet quæ dicta sunt considerate. Et hoc necessarium est, quia estis obliti Dei : Deut. XXXII, 18 : *Oblitus es *** Dei creatioris tui.* Secundo, quid intelligat, *Ne quando rapiat,* scilicet diabolus, *et non sit qui eripiat*, scilicet de ejus potestate. Quando diabolus rapit ad pœnam inferni, non est qui eripiat. Aliqnando rapit ad peccatum, et Deus eripit peccatorem : Ps. XC, 15 *Eripiam eum.* Quod non eripiat de potestate diaboli ad pœnam, non ex impotentia, sed ex sua justitia non vult. *Sacrificium laudis honorificabit me.* Hic concludit, quid sit acceptum Deo in sacrificiis. Et ostendit duplicem fructum in eis. Unus fructus ex parte Dei, ut excellentia ejus manifestetur ; et hoc fit per sacrificium laudis vocalis : I Cor. X, 31 : *Omnia in gloriam Dei, facite.* Alius fructus est ex parte nostra, scilicet vera salus ; unde dicit, *Et illic iter quo ostendam illi salutare Dei*, idest ad videndum Deum : Isa. LII, 8 *: Levaverunt vocem : simul laudabunt.* Hieronymus habet, *Et qui ordinate ambulat, ostendam illi salutare Dei ;* quasi dicat, Duo autem necessaria sunt ad salutem, idest sacrificium laudis, et quod ordinate ambules.

* quoniam.

** malum.

*** D

PSALMUS DAVID L

1. *Quando venit ad eum Nathan propheta cum intravit ad Bersabee.*

Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me.

2. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper. Tibi soli peccavi, et malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.

3. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum ; et in peccatis concepit me mater mea. Ecce enim veritatem dilexisti.

4. Incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor : lavabis me, et super nivem dealbabor.

5. Auditui meo dabis gaudium et lætitiam, et exultabunt ossa humiliata.

6. Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, et Spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua ; ei Spiritum sanctum tuum ne auferas a me Redde mihi lætitiam salutaris tui ; et Spiritu principali confirma me.

7. Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur. Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ ; et exultabit lingua mea justitiam tuam. Domine labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam.

8. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem uitque : holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum Deus, non despicies.

9. Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri Jerusalem. Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta : tunc imponent super altare tuum vitulos.

1. In præcedentibus Psalmis hujus decadis videtur Psalmista egisse de his quæ pertinent ad statum regni, cujus gloriam descripsit, et alios ad eam invitavit ; nunc autem quia gloria hujus regni impedita est per peccatum, agit de abolitione peccati. Ubi duo consideranda sunt. Primum, quod in ordine Psalmorum hic Psalmus est quinquagesimus, et hic est numerus jubilæus, ut dicitur Levit. xxvii, in quo flebat remissio omnium debitorum. Unde congruit hic numerus huic Psalmo, in quo agit de plena remissione peccatorum. Similiter quantum ad pœnitentiales iste ponitur quartus, et convenienter : nam primus pertinet ad cordis contritionem : unde dicit, Ps. vi : *Lavabo per singulas noctes etc.* Secundus pertinet ad oris confessionem, Ps. xxxi : *Dixi confitebor etc.* Tertius pertinet ad satisfactionem ; unde dicit, Ps. xxxvii : *Afflictus sum etc.* Hic autem quartus pertinet ad effectum pœnitentiæ. In quo ostenditur quomodo pœnitentia restaurat hominem ad perfectum : et ideo inter omnes alios Psalmus iste magis frequentatur in Ecclesia, quia iste solum implorat misericordiam, et sic impetrat veniam ; et hoc facile est, et cuilibet potest competere. In aliis autem sex Psalmis pœnitentialibus sunt quædam gravia, sicut, Ps. vi : *Lavabo per singulas noctes lectum meum.* Et Ps. ci : *Et cinerem tamquam panem manducabam etc.*, quæ non possunt cuilibet competere. Titulus talis est, *Psalmus David quando venit ad eum Nathan propheta cum intravit ad Bersabee.* Hæc historia habetur expresse II Reg. xi et xii cap., quando David erat in prosperitate, vidit mulierem lavantem se, et concupivit eam, et adulteravit, et fecit occidere virum ejus. Et hoc displicuit Deo, et missus est ad eum Nathan propheta, et reduxit eum in detestationem sui peccati, sub similitudine ovis perditæ. Et David dixit, *Peccavi Domino.* Et dimissum est ei peccatum. Et hæc est materia hujus Psalmi, scilicet dimissio peccati. Sed sciendum est in titulo hujus Psalmi, quod David in aliis Psalmis loquitur de aliis ; sicut ibi, Ps. xxi : *Deus Deus meus*, loquitur prænuntians passionem Christi ; et sic in diversis Psalmis loquitur de diversis ; sed istum Psalmum propter seipsum fecit. In quo ostendit culpam quam fecit mundo manifestam, et similiter veniam ; et sic impletur illud quod Dominus dixit, II Reg. xii, 12 : *Tu fecisti hoc in* * *occulto : et ego faciam illud manifestum.* Ratio autem hujus manifestationis est divina misericordia ; nam utilis est justis hæc manifestatio, ut non præsumant de

* *abscondite... in conspectu omnis Israel*

sua justitia : quia si David post tot victorias, post donum spiritus sancti, post tantam familiaritatem cum Deo et prophetiam peccavit, quantum debemus cavere nos, qui fragiles et peccatores sumus? I Cor. x, 12 : *Qui se existimat stare, videat ne cadat*. Item utilis est peccatoribus, ut non desperent. Prov. xxiv, 10 : *Si desperaveris* * *lapsus, in die angustiæ imminuetur fortitudo tua* ; nam David post homicidium et adulterium recuperavit gratiam prophetiæ. Notandus est autem modus loquendi in titulo : *Quando venit :* ubi designat veniam, de qua agitur in Psalmo, quia per eum audivit eum Dominus, et transtulit peccatum illius ; sed cum dicit, *Quando intravit ad Bersabee*, designatur culpa. Ubi duo ostensa sunt. Primum, quod nominat culpam cum dicit, *Et intravit ;* Psal. xi, 7 : *Eloquia Domini eloquia casta*. Item cum commisisset duo peccata, scilicet adulterium et homicidium, Scriptura nominavit adulterium tantum. Et hoc propter duo. Primo, ut designet quod in scrutandis et publicandis peccatis aliorum non simus prompti, sed valde parci. Prov. xxiv, 15 : *Ne insidieris ut quæras impietatem in domo justi ;* et hoc signatur Matth. xxv, ubi Dominus merita bonorum enumerat diligenter, demerita malorum transiit. Item ad notandum, quod quando quis facit duo peccata et unum facit propter aliud, unum transit in speciem alterius : sicut qui committit furtum ut fornicetur, dicitur potius fornicator. Dividitur autem iste Psalmus in duas partes. Primo enim implorat misericordiam ; secundo promittit emendam, ibi, *Docebo iniquos*. Circa primum duo facit. Primo petit culpæ relaxationem ; secundo petit sanctitatis et gratiæ restaurationem, ibi, *Quoniam iniquitatem*. Petit ergo primo misericordiam Dei, cum dicit, *Miserere mei Deus*. Ubi sciendum est, quod, sicut dicitur Prov. xiv, 34 : *Miseros facit populos peccatum*. Sicut enim non est vere felix qui abundat divitiis, fruitur voluptatibus, pollet honoribus, sed qui fruitur Deo ; ita non est miser qui est pauper, miser, et debilis et infirmus ; sed qui est peccator ; et ideo iste qui est peccator, dicit, *Miserere mei Deus*, tu scilicet qui *misereris omnium, et nihil odisti eorum quæ fecisti :* Sap. xi, 24 : et secundum Apostolum *Miserere cui vis*. Exod. xxxiii, 19 : *Miserebor cui voluero*. Ergo si voluntati tuæ subest misereri, *Miserere mei*, scilicet peccatoris, Non vult contendere, non quærit disputare, sed brevi utitur via, *Miserere*. Item non allegat misericordiæ causam, non servitia quæ fecit Deo, non pericula quæ sustinuit pro eo, sed solum Dei misericordiam implorat ; unde dicit, *Secundum magnam misericordiam tuam*. Dan. ix, 18 : *Non in justificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam ; sed in miserationibus tuis multis*. Et notandum quod aliquis potest sperare de misericordia divina, duplici ratione. Una ratio est ex consideratione divinæ naturæ alia ratio est ex consideratione et secundum multitudinem effectuum ejus. Primo ergo ostendit quod sperat de misericordia Dei ex consideratione naturæ divinæ quia naturæ divinæ proprium est quod sit ipsa bonitas. Unde Dionysius dicit, quod Deus est ipsa substantia bonitatis. Et Boetius *de Trin.* similiter. Unde nihil aliud est hæc Dei misericordia, nisi bonitas relata ad depellendam miseriam. Ergo cum considero quod bonitatis miseriam repellere est proprium, et tamen est ipsa bonitas, confidenter ad misericordiam recurro. Et dicitur magna sua incomprehensibilitate, qua implet omnia. Psalm. xxxii, 5 : *Misericordia Domini plena est terra*. Et in omnibus habet locum : nam justi innocentiam servaverunt propter misericordiam Dei. Augustinus : Domine gratiæ tuæ deputo mala quæ non feci. Item peccatores sunt conversi ad justitiam propter Dei misericordiam. I Tim. i, 13 : *Misericordiam consecutus sum*. Item in peccato existentes misericordiam Dei experti sunt. Thren. iii, 22 : *Misericordiæ Domini multæ quod non sumus consumpti*. Item dicitur magna sublimitate, quia miserationes ejus super omnia opera ejus ; nam misericordia non signat in Deo passionem animi, sed bonitatem ad repellendam miseriam. Item magna duratione. Isa. liv, 8 : *In misericordia sempiterna misertus sum tui*. Item magna virtute, quia Deum hominem fecit, de

* *lassus*.

cœlo Deum ad terram deposuit, et immortalem mori fecit. Eph. II, 4 : *Deus autem qui dives est in misericordia.* Item magna per effectum, quia ex omni miseria potest homo per misericordiam elevari. Psal. LXXXV, 13 : *Misericordia tua magna est super me, et remisisti impietatem peccati mei,* Psal. XXXI, 5. Et ideo confidenter peto : *Miserere mei Deus.* Item alia ratio est, quia in omnibus a principio mundi inveni effectus misericordiæ tuæ. Et ideo dicit, *Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam ;* quasi dicat : Miserere mei secundum quod multipliciter et in diversis misertus es omnibus hominibus ; unde dicitur Isa. LXIII, 7 : *Miserationum Domini recordabor ;* Ps. XXIV, 6 : *Reminiscere miserationum tuarum etc. Dele iniquitatem meam.* Hic ponit effectum miserendi. Nathan dixit, II Reg. XII, 13 : *Dominus transtulit peccatum tuum etc.* Et sic erat securus de venia, sed volebat totaliter peccatum extirpari. Remanet autem duplex effectus peccati : scilicet reatus pœnæ, et macula in anima. Primo ergo petit removeri reatum pœnæ ; et ideo, *Amplius lava me ab iniquitate mea.* Sciendum est, quod Jer. XVII, dicitur quod peccatum Judæ scriptum fuit stylo ferreo in ungue adamantino : ad similitudinem judicis qui scribit culpam, quæ tamdiu servatur scripta, quamdiu habet animum puniendi : sed si deponit hunc animum, non servat scripturam. Et sic scriptum stylo adamantino dicitur, quando peccatum non deletur. Et hoc est quod dicit, *dele iniquitatem meam*, idest non imputes mihi iniquitatem ad pœnam, Is. XLIII, 25 : *Ego sum qui deleo iniquitates vestras.* Item ibidem XLIV, 22 : *Delevi ut nubes iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua. Amplius.* Hic petit removeri immunditiam culpæ. Homo qui habet mentem bene dispositam, plus abhorret immunditiam culpæ, quam austeritatem pœnæ ; et ideo dicit, *Amplius lava me :* quasi dicat, Peto ut deleas pœnam ; sed amplius peto quod mundes maculam. Vel, *Amplius lava*, quam ego intelligo. Rom. VIII, 26 : *Nam quid oremus sicut oportet nescimus.* Eph. III, 20 : *Ei qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus aut intelligimus.* Duo sunt necessaria ad removendum maculam : scilicet ablutio præcedens, et munditia sequens. In corporibus ablutio fit per aquam, et sic secundum Glossam Psalmus[1] per aquam præfigurat virtutem baptismi, qua Deus dimissurus erat peccatum. Ezech. XXXVI, 25 : *Effundam super vos aquam mundam etc.* Zach. XIII, 1 : *Erit fons patens domui David in ablutionem peccatorum et menstruatæ.* Et licet baptismus nondum institutus esset, tamen virtus Dei lavans erat in baptismo. Ergo, *Lava me ab iniquitate mea.* Jer. IV, 14 : *Lava a malitia cor tuum Jerusalem, ut salva fias.* Item peto, ut mundes me a peccato, quia nullus mundatur nisi a te ; Job XIV, 4 : *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine ?* Eccl. XXXIV, 4 : *Ab immundo quis mundabitur ?* Et dicit duo : scilicet iniquitatem et peccatum ; iniquitas est contraria justitiæ ; peccatum vero munditiæ : et hoc est adulterium. Et sic iniquitas fuit inquantum læsit alium per homicidium ; sed peccatum est per adulterium in quem se polluit.

2. *Quoniam.* Hic confitetur culpam. Et primo confitetur culpam. Secundo ostendit hanc confessionem esse Deo acceptam. Primo ergo confitetur culpam. Secundo ipsam culpam exaggerat, ibi, *Tibi soli peccavi.* Tertio ejus originem demonstrat, ibi, *Ecce enim.* Recognoscit ergo culpam suam, dicens, *Quoniam iniquitatem.* Quidam sunt qui peccata sua non cognoscunt propter tres causas : quia aggravatur ratio ex gravitate peccati : Prov. XVIII, 3 : *Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit :* Psal. XXXIX, 13 : *Comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem.* Item quia non recordantur : Eccl. V : *Oblitus est deliciarum suarum.* Item propter adulationes hominum : Psal. X, 3 : *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ.* Et ideo, quia alii laudant eum de peccatis, ipse non recognoscit. Sed felix qui peccatum suum recognoscit sicut David : Prov. XIV,

[1] Al. deest : « Psalmus. »

10 : *Cor novit amaritudinem animæ suæ : in gaudio ejus non commiscetur extraneus.* Quantum ad secundum dicit. *Et peccatum meum contra me est semper.* Quidam sunt qui et si cognoscant peccatum suum, tamen non detestantur ; sed iste semper peccatum suum contra se habet ut contrarium, et nocivum et detestabile. Et dicit, *Semper.* Quidam sunt qui ad horam detestantur peccatum : Jac. I, 24 : *Consideravit se et abiit etc.* Isa. XXXVIII, 15 : *Recogitabo tibi omnes annos meos etc.* Psalmus : *Iniquitatem meam ego cognosco.* Alia littera, *Coram me* : et sic designatur quod recognoscit culpam, et quod continue meditatur de ea. Et hoc statutum est coram Deo per Nathan prophetam sub similitudine. *Tibi soli peccavi.* Supra Psalmista posuit recognitionem propriæ culpæ, hic autem exaggerat culpam suam : et circa hoc duo facit. Primo exaggerat ipsam. Secundo ponit id quod ad exaggerationem consequitur, ibi, *Ut justificeris.* Hanc culpam exaggerat per respectum ad Deum ; et dupliciter, ut dicitur Jer. XXIX,
* *sum.* 23 : *Ego* * *ero judex et testis.* Videtur autem Deum judicem contemnere, qui non timet peccare propter judicium ejus. Et similiter contemnit Deum testem[1] qui peccat in oculis ejus ; et ideo dicit, *Tibi soli peccavi.* Sed numquid non peccavit contra Uriam quem occidit? Sic. Sed dicit, *Tibi soli,* idest Deo, quia ipse non est obnoxius famulo suo, sed sententiæ Dei. Cum enim peccat dominus qui est super servum, non peccat servo, sed Deo : Sap. VI, 4 : *Potestas vobis data est a Domino, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera tua, et cogitationes scrutabitur.* Vel, *Tibi soli,* idest per comparationem ad te solum peccavi. Et potest hoc referri, sive ad Deum, sive ad Christum. Deo dicitur peccare per comparationem ad justum ; et sic, *Tibi soli peccavi,* quia solus est sine peccato. Et similiter Christus omnino fuit sine peccato. *Tibi* ergo *soli peccavi,* contemnendo judicium tuum. Item contempsi te testem, quia, *Malum coram te fecit,* vidente et præsente feci : Prov. XV, 11 : *Infernus et perditio coram Domino, quanto magis corda filiorum hominum* : Eccl. XXIII, 28 : *Oculi Domini multo lucidiores supra solem. Ut justificeris..* Hic ponitur quod consequens est ad istam exaggerationem : et hoc potest multipliciter legi. Sed primo quod magis videtur dicam. *Ut* enim quandoque ponitur causaliter, quandoque ponitur consecutive tantum, et tunc est ejus sensus, *Malum coram te feci ut justificeris tu,* quia nullus propter peccatum justificatur, sed hoc consequitur ex peccato, quia ex hoc ipso quod homo peccat, justitia Dei manifestior redditur : nam ex peccatis ejus apparuit quod eum Deus punivit. Hæc autem punitio consistit in duobus. Primo comminatur. Secundo infert pœnam ; et in utroque est justus. Quantum ad primum dicit, *In sermonibus,* quibus pœnam comminaris : Prov. VIII, 8 : *Justi sunt sermones mei.* Quantum ad secundum dicit, *Vincas cum judicaris,* idest cum aliis in judicio compararis. Frequenter Deus ad ostendendam suam justitiam et nostram etiam, vult nobiscum judicari : Isa. V, 3 : *Judicate inter me et vineam meam.* Et in hoc Deus justior invenitur : Job IX, 3 : *Si contendere cum Deo voluerit, non poterit ei respondere unum pro mille.* Et quod hæc sit intentio Psalmi, patet ex Apostolo Rom. III, 4 : *Est autem Deus verax, omnis homo mendax, sicut scriptum est.* Sed in *Glossa* loquitur, ut hoc quod dicitur, *Justificeris in sermonibus etc.,* non continuetur cum, *malum coram te etc.,* sed cum hoc quod dicit, *tibi soli,* idest ad tui comparationem, qui solus es justus, et intantum quod omnes sermones tui sunt justi. Et sic ly *ut* ponitur causaliter : quasi dicat : Intantum es justus, *Ut justificeris.* Vel si referatur ad Christum, sic est sensus, *Tibi soli,* scilicet Christo, *peccavi,* quia es justus, *et vincas,* omnes homines, *cum judicaris,* licet judiceris a pilato. Vel aliter, *Ut justificeris,* in hoc amplius peto ut laves me ad hoc, *Ut justificeris,* scilicet promissiones nostræ perfecte veræ sint, scilicet de Christo nascituro, cui promissum est, Ps. CXXXI, 11 : *Do fructu ventris tui etc.,* et quod pecca-

[1] Al. : « cœlestem. »

tum remitteretur : II Reg. xii, 13 : *Dominus transtulit tibi etc. Vincas cum judicaris,* ab hominibus quod non debeas implere promissa, et non debeas delere peccata mea.

3. *Ecce enim.* Hic ponit radicem culpæ. Radix omnis culpæ actualis est peccatum originale, quod a parentibus contrahitur infectis illo peccato : hæc infectio erat in patre ipsius David, et in matre. Quantum ad patrem dicit, *In iniquitatibus conceptus sum*, non actualibus, quia [1] non de adulterio, sed de matrimonio et sancto Jesse natus sive generatus est, ut dicitur Ruth ult.: sed in originali : nam in hoc peccato omnes nascuntur : Rom. v, 12 : *Per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit.*

Sed cum originale sit unum, quare dicit, *In iniquitatibus etc?*

Dicendum est, quod peccatum originale est unum in essentia, ut sic dicatur, multa tamen in virtute, [2] quia occasionem præbet ad omnia alia peccata : Rom. vii : [3] *Peccatum quod est in carne mea operatur.* Et hoc diminuit culpam : quasi dicat : Non est mirum si pecco, quia in eis conceptus sum. Quantum ad matrem dicit. *Et in peccatis concepit me mater mea.*

Sed numquid non erant mundati parentes David per circumcisionem ab originali peccato?

Dicendum est, quod baptismus et circumcisio mundant animam a culpa originali, sed adhuc remanet fomes, et circumcisio fiebat in carne, et homo generat filios carnales secundum carnem ; et ideo necesse erat quod iterum filius natus circumcideretur : sic modo natus ex parentibus baptizatis baptizatur. Alia *littera* habet, *Aluit me mater mea.* Et hoc ad actualia peccata refertur, quia etiam in pueris inordinati motus inveniuntur, ut Augustinus in vi : *Confessi*, dicit, Alia *littera* habet *peperit me etc.* Et sic quia quidam sanctificantur in utero ; sed omnes præter Christum concipiuntur in originali : et ideo dicit quod non est sanctificatus in utero, sed natus in originali. *Ecce enim veritatem dilexisti.* Qui vult satisfacere debet diligere ea quæ Deus diligit. Deus autem diligit veritatem fidei : Joan. xviii, 37 : *Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Item justitiam : Psal. lxxxviii, 15 : *Misericordia et veritas præcedent faciem tuam.* Et hæc necessaria est in pœnitente, ut in se puniat quod deliquit. Item est necessaria confessio, ut confiteatur peccata.

4. *Incerta.* Hic petit totaliter reparationem. Et primo ponit spem quam habet. Secundo petitionem. Et primo ponit acceptum beneficium per quod erigitur in spem. Secundo ponit suam fiduciam, ibi, *Asperges me.* Commemoravit beneficium potentiæ cum dixit, *Incerta et occulta*, quia scilicet rex habui beneficium prophetiæ : II Regum xxiii, 2 :*Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam.* Et ponit tria, scilicet materiam prophetiæ, modum et causam. Materiam prophetiæ ostendit cum dicit, *Incerta et occulta.* De his est prophetia, scilicet incerta et occulta, quæ per sapientiam tuam comprehenduntur. In nobis est aliquid ignotum dupliciter, quod tamen est de Deo notum. Aut propter defectum est nobis aliquid ignotum, aut propter excessum. Propter defectum est nobis ignotum aliquod futurum contingens : quia nondum habet determinatam veritatem. Propter excessum est nobis ignota divina substantia, et quæ excedunt capacitatem nostram. Utraque enim fuerunt revelata David per spiritum prophetiæ : Amos iii, 7 : *Non* faciet Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas. Incerta ergo manifestasti mihi*, idest illa quæ de sui natura habent variabilitatem : et hæc fuerunt sibi revelata, ut patet in Psalmo. Occulta vocantur quæ excedunt oculum mentis nostræ : Job xxviii, 18 : *Sapientia trahitur de occultis* : Eccl. xxiv, 7 : *Ego in altissimis etc.* et hæc sunt sapientiæ Dei : quasi dicat. Licet nobis sint occulta, tamen a sapientia tua comprehenduntur : et inter occulta commemorat mysterium Incarna-

* *facit*

[1] Al. : « puta. »
[2] Al. : « veritate. »
[3] Sensus est, non textus.

tionis, *Quod etiam manifestasti mihi.* Item misericordia Dei inter ista annumeratur, quia remittit peccata. Sed melius est ut accipiatur universaliter. Modus revelationis ponitur cum dicit, *Manifestasti mihi.* Triplex est modus prophetiæ. Unus, in quo revelatur supernaturalis et intelligibilis veritas sub similitudinibus corporalibus et imaginationibus : et sic dicitur Isa. VI, 1 : *Vidi Dominum sedentem etc.* Alius est in quo fit revelatio supernaturalis et intelligibilis veritatis, absque nebula imaginationis phantasticæ : immo nondum revelatur, et sic facta est revelatio Moysi Num. XII 8 : *Palam et non per ænigmata et figuras vidit Deum.* Et talis etiam fuit revelatio David : II Reg. XXIII, 3 : *Deus Israel locutus est mihi.* Et infra : *Sicut lux auroræ manet oriente sole absque nubibus rutilat. Asperges me hyssopo.* Supra commemoravit Psalmista Dei beneficium sibi præstitum quantum ad gratiam prophetiæ, ex quo consurgebat in spem ; hic autem ostendit quid a Deo sperabat. Et fuerunt duo. Primo enim sperat remotionem malorum quæ incurrerat per peccatum. Secundo sperat restitutionem bonorum quæ amiserat, ibi. *Auditui.* Sciendum est autem, quod homo per peccatum primo incurrit immunditiam : Jer. II, 22 : *Maculata es in iniquitate tua.* Secundo incurrit turpitudinem : unde Thr. IV, 8 : *Denigrata est super carbones facies eorum.* Et hæc duo sperat a se removeri : immunditiam scilicet et turpitudinem spiritualem. Immunditia contingit ex hoc, quod affectus hominis inhæret rebus temporalibus quibus similis efficitur ; unde si adjungatur vilioribus, ut aurum plumbo, vilis efficitur : Oseæ IX, 10 : *Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt.* Sed turpitudo ex eo quod inhæret rebus terrenis, obscuratur in eo lux rationis, quia comparatur animalibus brutis : Psal. XLVIII : *Homo cum in honore etc.* Et ideo anima efficitur nigra sive obscura. Et ideo quantum ad primum dicit, *Asperges me hyssopo,* ubi alludit ritui veteris testamenti Numer. XIX, ubi tertio die aspergebatur immundus aqua lustrationis, et die septimo lavabatur aqua, et vestimenta etiam lavabantur. Aqua lustrationis fiebat de hyssopo. Et ideo dicit, *Asperges me hyssopo.* Et illa aqua fiebat ex cinere vitulæ rufæ, per quam figurabatur Christus. Unde per illam aspersionem quam petit, signatur aspersio sanguinis Christi : I Pet. 2 : *In aspersionem sanguinis Christi :* Heb. XII, 18 : *Accessistis ad montem.* Et infra : *Et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel.* Hoc fiebat cum hyssopo. Hyssopus est herba quæ terræ inhæret, et curat inflationem, ut in *Glossa* dicitur ; et convenit fidei quæ humilitatem habet, quia per fidem subjicitur intellectus Deo : II Cor. X, 5 : *In captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Item radicata est in petra, idest Christo : Matth. XVI, 18 : *Super hanc petram etc. Petra autem erat Christus,* I Cor. X, 4 : Item depellit spiritus humani elationem, quæ est in illis qui non obediunt fidei Christi : I Timoth. ult. 3 : Si quis aliter docet et non acquiescit sanis *sermonibus Domini nostri Jesu Christi, hic non est ejus* (Rom. VIII.) Dicit ergo : Domine ego habeo firmam spem, quod tu asperges me aqua lustrationis : Ezech. XXXVI, 25 : *Effundam super vos aquam etc. Lavabis me :* nam post fidem necessarius est baptismus : Zach. XIII, 1 : *Erit fons patens domui Jacob etc.* Isa. 1, 16 : *Lavamini, mundi estote.* Effectus hujus lavationis, *Dealbabor super nivem,* quia nigredo tolletur, et hoc scilicet quia anima erit albior nive : Isa. I, 18 : *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Et dicit, *Super nivem,* quia candor animæ sanctificatæ excedit omnem pulchritudinem corporalem, ut patet Matth. XVII, in transfiguratione Christi, cujus vestimenta facta sunt alba sicut nix. Omnes justi pertinent ad vestimenta Christi : Isa. XLIX, 18 : *Omnibus his, quasi* * *vestimento vestieris.* Et per hoc designat se ad vestimentum Christi pertinere per baptismum, ** *Quotquot baptizati estis, Christum induistis,* dicit Apostolus Galat. III, 27.

5. *Auditui.* Hic ponit quomodo habet spem de recuperatione bonorum, quæ perdiderat : et sunt duo : scilicet donum prophetiæ, et gaudium conscientiæ. Donum prophetiæ assimilatur auditui, quia

* *ornan- to.*

** *Quic- que*

propheta non videt Dei essentiam ut in ea videat revelata, sed quædam signa veritatis revelatæ fiunt in anima prophetæ, et hæc signa habent se per modum locutionis etc. I Reg. III, 9 : *Loquere, Domine, quia audit servus tuus* : Isa. V *Quæ audivi a Domino exercituum Deo Israel annuntiavi vobis.* Hic auditus erat et interruptus per peccatum, et sperabat se recuperaturum : et ideo dicit, *Auditui meo dabis etc.* Vel, *Auditui,* quo audivi a Nathan translatum esse peccatum meum quo concepi lætitiam. Sed quantum ad gaudium conscientiæ sciendum est, quod spirituale gaudium habet tres gradus. Primo existit in complacentia affectus ; secundo in dilatatione cordis : tertio in progressu ad exteriora. Complacentia designatur per gaudium cum dicit, *Auditui meo etc.*, ex hoc scilicet quod audiam quæ loqueris, vel quæ locutus est Nathan. Philip. IV, 4 : *Gaudete in Domino etc.* Quando vero affectus quiescit in re amata, tunc animus ejus dilatatur ad plus percipiendum dilatationem ; et hoc etiam apparet in sensibilibus. II, Cor. VI, 11 : *Cor nostrum dilatatum est* : et ideo dicit, *lætitiam*, quæ hic importat dilatationem quasi lætitiam. Sed ulterius quoque lætitia redundat usque ad corpus. Prov. XVII, 22 : *Animus gaudens ætatem floridam facit, spiritus tristis exiccat ossa*, et ideo in visione gloriæ in patria post resurrectionem ex gaudio mentis corpus glorificabitur : Isa. ult, 14. *Videbitis, et gaudebit cor vestrum, et ossa vestra quasi herba germinabunt.* Et sic dicit ipse, *Exultabunt ossa humilitata :* et hoc ad glorificationem præsentem : nam per tristitiam pœnitentiæ cor hominis conteritur : et ideo quando sunt homines læti, est signum quod ossa quæ sunt contrita et afflicta, participant gaudium : Prov. XII, 25 *Mœror in corde viri humiliabit eum* : Isa. LVIII, 11 : *Implebit splendoribus animam tuam, et ossa tua liberabit.* Vel, *Exaltabunt ossa*, idest virtutes spirituales, quæ per lætitiam spiritualem augmentatur. Et quia per hanc lætitiam roboratur justus.

6. *Averte.* Hic petit recuperationem innocentiæ. Et quia considerat in se malum culpæ esse, et bonum gratiæ : petit primo removeri malum sive peccatum ; secundo petit removeri effectum peccati, ibi, *Cor mundum crea in me Deus.* Peccatum enim removetur non hoc modo quod peccatum non fuerit ; sed quod non imputetur ei peccatum commissum ad pœnam, secundum illud Psal. XXXI, 2 : *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.* Et loquitur ad similitudinem judicis punientis, qui primo considerat quantitatem culpæ, et postea taxat pœnam : ideo petit ut non consideret peccatum ejus ; et ideo dicit, *Averte faciem tuam a peccatis meis.* Secundo petit ut non inferatur pœna : unde dicit, *Et omnes iniquitates meas dele ;* quasi dicat : Scio quod malum coram te feci : et ideo rogo ut avertas faciem tuam a peccatis meis, idest non consideres peccata mea ad puniendum : Ezech. XVIII, 22 : *Omnium iniquitatum ejus non recordabor.* Item merui pœnam damnationis ; sed rogo ut deleas : quia Deus etsi non mutet consilium, tamen sententiam mutat *Cor mundum.* Supra Psalmista petiit removeri peccatum ; hic autem petit removeri effectus peccati, qui sunt duo : scilicet inquinatio animæ, et inordinatio affectus. Primus effectus fit per hoc quod homo afficitur ad terrena : unde petit cordis munditiam : Matth. V, 8 : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt ;* et ideo dicit, *Cor mundum crea in me Deus, et spiritum rectum.* Istam munditiam cordis solus Deus restituere potest : Job XIV, 4 : *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es*, scilicet mundus simpliciter. Et dicit, *Crea.* Creatur aliquid ad esse naturæ, quando ex nihilo producitur ad esse : Gen. I : *In principio creavit Deus etc.* Item quando ad esse gratiæ producitur : I Cor. XIII, 2 : *Si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia etc, nihil sum* in esse gratiæ. Sed quando Deus operatur operatione gratiæ in habente gratiam, dicitur magnificare eum. Quando vero de peccatore facit justum, tunc dicitur proprie creare : Eph. II, 10 : *Ipsius * creatura sumus creati in Christo Jesu in operibus bonis* . Jac. I, 18 : *Ut ** sitis initium aliquod creaturæ Dei*, scilicet spiritualis ejus. Secundum quod sequitur ex peccato, est inordinatio mentis, quæ fit

* factura.
** simus

per aversionem a fine debito. Sicut ergo per conversionem ad aliquod commutabile bonum animus efficitur immundus, ita per aversionem a fine deordinatur ; et hujusmodi deordinationi opponitur rectitudo qua homo dirigitur in Deum : Cantic. I, 3 : *Recti diligunt te* : et ideo dicit, *Et spiritum rectum innova*, idest de novo tribuas, quia per peccatum amisi : Ephes. IV, 23 : *Renovamini spiritu mentis vestræ* Et, *Innova*, non exterius, sed, *In visceribus meis*, ut scilicet non labia tantum ad loquandum, sed cor sit rectum ad cognoscendum. *Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.* Hic petit restitutionem gratiæ. Et primo petit ipsam gratiam. Secundo petit gratiæ effectum, ibi, *Redde*. Gratiam Dei dicitur quis habere dupliciter : nam aliquis dicitur habere gratiam Dei et hominis ; et quantum ad aliquid similiter ; scilicet quando est utrique gratus, scilicet Deo et homini. Et hæc vocatur gratia gratum faciens. Ephes. I, 6 : *In qua gratificavit nos in dilecto filio suo.* Et secundum hoc gratia dicitur benevolentia Dei, qua Deus diligit hominem ad vitam æternam. Et quantum ad aliquid est dissimile : gratia enim hominis non facit eum bonum, sed ex sua bonitate efficitur gratus homini ; sed apud Deum est e converso : quia ex Dei benevolentia sequitur quod homo fiat bonus. Duo ergo sunt in gratia Dei : scilicet ipsa benevolentia, et effectus ejus in anima ; et utrumque petit, cum dicit, *Ne projicias me etc.* Et hoc potest dupliciter intelligi. Ille qui est in facie alicujus, videtur ab eo, et potest illum videre. Iste dicitur esse in facie Dei, secundum illud III Reg. XVII, 1 :[1] *Vivit Dominus in cujus conspectu sto.* Gen. *Deus in cujus conspectu ambulaverunt patres nostri.* Et hoc, quia ipsi recti sunt ad vivendum Deum : Ps. XXVI, 4 : *Unam petii a Domino etc.* Per peccatum utrumque perditur : quia peccatores deserunt Deum, deseruntur a Deo : et amittunt fiduciam confidendi de Deo. Isa. LIX, 2 : *Peccata et iniquitates diviserunt inter vos et Deum vestrum etc*, quantum ad primum, *Et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis*, quantum ad secundum. Iste est ergo a facie Dei per peccatum projectus : et ideo petit ne finaliter projiciatur utroque modo. Item nota, quod in homine duo sunt : scilicet culpa, ex qua dignus est pœna : et natura, ex qua habet congruitatem ad gratiam : et ideo petit ut non prospiciat culpam, sed naturam ; et ideo dicit, *Ne projicias me.* Item donum gratiæ datur per caritatem : et tale donum datur per Spiritum sanctum ; et ideo dicit, *Et spiritum sanctum tuum ne auferas a me*, cujus templum fueram, sed perdidi propter peccatum : Sap, I : *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum.* Ne ergo auferas, scilicet finaliter. *Redde mihi* : nam duo facit gratia in homine : unum respectu superiorum, quia scilicet dat jucunditatem, quia qui habet gratiam, habet caritatem, et qui habet caritatem, amat Deum et habet ipsum ; et qui habet quod amat, gaudet. Ergo ubi caritas, ibi gaudium : Ro. XIV, 17 : *Non est regnum Dei esca et potus, sed gaudium in Spiritu sancto.* Hoc gaudium perdiderat Psalmista ; et ideo petit restitui sibi, cum dicit, *Redde mihi lætitiam :* non de mundanis, sed, *Salutaris tui* idest de tua salvatione. Alia *littera* habet *Lætitiam Jesu* , scilicet Salvatoris, per quem fit remissio peccatorum : Habac ult, 18 : *Exultabo in Deo Jesu meo.* Alius effectus est respectu inferiorum ; et hic effectus est confirmatio in gratia, quæ fit per Spiritum sanctum; *Et spiritu principali confirma me.* Spiritus autem sanctus firmat dupliciter uno modo contra mala : Isa. VIII, 11: *In forti manu* erudivi te.* Alio modo in bono : Isa. XL, 31 : *Qui sperant in Domino mutabunt fortitudinem.* Hæc fortitudo habetur per Spiritum sanctum : nam corpus non est firmum ad sustinendum nec ad faciendum nisi propter fortitudinem spirituum ; ita homo non est fortis sine Spiritu sancto. Sed ille non præberet fortitudinem, nisi esset spiritus principalis ; quia virtus inferior non est sufficiens ad præbendum auxilium contra superiorem. Potestas autem diaboli est magna : Job XLI. 24 : *Non est potestas super terram quæ comparetur ei.* Ergo contra diabolum indiget homo juvari spi-

* *erudivit me.*

[1] Parm. : « *In conspectu sancto.* »

ritu principali, scilicet principante et dominante super omnia. Et hoc spiritu indiget homo contra spiritum carnis : Num xvi, 22, *Fortissime Deus spirituum universæ carnis.* Item contra spiritum mundi : I Cor. ii, 12 : *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo.* Item contra spiritum diaboli : I Reg. xviii, 10 : *Invasit spiritus Domini malus Saul.* Notandum est quod in hac lectione fit triplex mentio de spiritu : quia dicitur spiritus rectus, spiritus sanctus et spiritus principalis. Et secundum Glossam quidam accipiunt spiritum essentialiter dictum, secundum quod est spiritus omne quod non est corpus. Unde spiritus dicitur Pater et filius et Spiritus sanctus. Sed melius est ut accipiatur personaliter. Tria autem facit Spiritus sanctus in homine. Primo rectitudinem intentionis : Ps. i, 4 : *Spiritus tuus bonus etc.* Item sanctificat nos : Rom. i,4 : *Secundum spiritum sanctificationis.* Item nobilitat et facit nos principes : Gal. iv, 6 : *Quoniam estis filii Dei, misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra.*

7 *Docebo.* Supra Psalmista proposuit suas petitiones Deo ; hic autem repromittit recompensationem. Et primo promittit quid sit facturus pro Deo, in præsenti. Secundo in futuro, ibi, *Benigne.* Circa primum duo facit. Primo promittit Deo quædam spiritualia sacrificia. Secundo excusat se ab oblatione carnalium, ibi, *Quoniam si voluisses.* Duplex sacrificium spirituale Deo promittit : scilicet doctrinæ, per quod instruatur proximus. Secundo promittit spirituale sacrificium laudis, per quod laudetur Deus, ibi, *Libera me.* Dicit ergo : *Docebo iniquos vias tuas.* Et notandum, quod supra in alio Psalmo dixit, *Peccatori dixit Deus, quare etc.*, per quod ostendit quod peccatorem non decet doctrinam effundere. Et ideo quamdiu sensit se peccatorem, non promisit doctrinam manifestare ; sed postquam restituit ei Deus spiritum principalem : et tales decet doctrinam habere, et alios docere : Jer. iii, 15 : *Dabo vobis* * *pastorem juxta cor meum, qui pascet vos scientia et doctrina.* Et de Christo dicitur Act. i, 1 : *Cœpit Jesus facere et* (postea) *docere.* Fructus autem hujus doctrinæ non est tantum speculatio veritatis ad beatam contemplationem, sed intentus finis ejus est conversio peccatorum : et ideo dicit. *Et impii ad te convertentur :* Jer. xv, 19 : *Ipsi convertentur ad te, et tu non converteris ad eos :* Ps. xxi, 28 : *Convertentur ad Dominum* ** *omnes gentes.* Et secundum *Glossam* eosdem dicit impios et iniquos ; quamvis David intelligat quod iniqui dicuntur qui peccant contra Deum ; et ideo signanter dicit, *Docebo iniquos ;* quasi dicat : Aliqui et si revereantur Deum, tamen operantur contra proximum et injusta : et hos docebo vias tuas, scilicet ut non offendant proximum : III Joan. iv, 21 : *Mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum. Libera me de sanguinibus.* Hic promittit sacrificium laudis : et sunt duo impedimenta hujus sacrificii. Unum est reatus peccati ; aliud est interior defectus. Primo ergo petit remotionem primi impedimenti, Secundo petit remotionem secundi, ibi, *Domine labia mea aperies.* Petit ergo remotionem impedimenti, et promittit sacrificium laudis. Impedimentum laudis divinæ, sicut dictum est, est reatus culpæ : Eccli. xv, 9 : *Non est speciosa laus etc.* David autem erat gravi culpa reus : et ideo petit liberari ab ea ; et ideo dicit, *Libera me de sanguinibus.* Secundum *Glossam*, hoc nomen, sanguis, non declinatur in plurali numero : tamen translator voluit uti ad expressionem peccati. Et refertur hoc ad concupiscentiam carnis, quæ est caro et sanguis : Matth. xvi, 17 : *Caro et sanguis non revelavit tibi etc.*, quasi dicat. Libera me de peccatis commissis ex carne et sanguine. Vel dicendum quod David commiserat culpam adulterii et homicidii : et in utroque est sanguis : quia in homicidio sanguis effunditur : Psal. v, 7 : *Virum sanguinum et dolosum etc.* Adulterium autem procedit ex fervore sanguinis ; et ideo dicit. *De sanguinibus :* Oseæ iv, 2 : *Sanguis sanguinem tetigit.* O Deus, libera ergo me de sanguinibus, quia tu solus potes : Isa. xliii, 25 : *Ego sum qui deleo iniquitates tuas propter me etc.* Et, *Quia tu es Deus salutis meæ*, idest qui potest me salvare. *Et exultabit lingua mea*, scilicet cum delectatione et cum interiori gaudio cordis narrabo *justitiam tuam :* Isa. xxx,

* *pastores.. pascent.*

** *universi fines terræ*

29 : *Canticum erit vobis sicut*[1] *nox sanctificate solemnitatis*. Item ibidem cap. xxxv, 10 : *Venient in Sion laudantes et lætitia sempiterna super capita eorum :* Ps. xli, 5 : *In voce exultationis etc. Domine labia mea aperies*. Est autem sciendum, quod homo aliquando impeditur a doctrina etiam propter impedimentum interius loquendi et hoc contingit aliquando propter culpam auditorum : Ezech. iii, 26 : *Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, et eris mutus*. Et infra : *Quia Dominus exasperans est*. Et propter proprium peccatum : Psal. cvi, 42 : *Omnis iniquitas oppilabit os suum*. Quia ergo solus Deus *linguas infantium fecit disertas*, Sap. x, 21 ; ideo petit : Domine remove impedimenta quæ incurri per peccatum, a labiis meis. Et tu, *Labia mea aperies*. Ephes. ult, 19 : *Ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia notum facere mysterium Evangelii*. Est autem notandum, quod in apertione oris intelligitur doctrinæ profunditas, ubicumque in Scripturis invenitur apertio oris : ut Job. iii, 1 : *Post hæc aperuit Job os suum*. Et Matth. v, 2 : *Aperiens Jesus os suum*, scilicet in profunditatem scripturæ ; et tunc, *Os meum annuntiabit laudem tuam;* quasi dicat : Quod in corde habeo, ore confitebor.

8. *Quoniam si voluisses sacrificium*. Hic excusat se. Et primo ostendit sacrificium non esse Deo acceptum ; secundo ostendit quod sacrificium sit Deo acceptum, ibi, *Sacrificium Deo*. Dicit ergo : Ego repromitto doctrinam et laudem, hoc enim sacrificium honorificabit te ; sed carnale sacrificium non est tibi acceptum ; et ideo dicit : *Si voluisses sacrificium*, scilicet carnale, *utique dedissem :* sed, *Utique holocaustis non delectaberis*.

Sed numquid non vult sacrificia carnalia ? Si illa sacrificia non approbat Deus, quare ergo mandavit fieri in veteri lege ?

Dicendum, quod mandavit ea fieri non propter se, sed quia erant figura interioris veri sacrificii, quo Christus se obtulit : et sunt signa interioris sacrificii, inquantum homo animam suam offert Deo : et iterum fuerunt instituta propter rudes, qui Deum non noverant ; et ideo oportebat quod in rebus honorarent et cognoscerent Deum, ne sacrificia idolis immolarent, ad quod erant multum proni. Sed quia David ex Spiritu sancto sciebat cordis sacrificium Deo acceptum, non dedit hic sacrificia corporalia. Inter omnia autem sacrificia holocausta erant magis Deo accepta. Et tamen illa propter se non erant accepta Deo ; ideo dicit, *Holocaustis non delectaberis;* quia et si ipsa fuissent tibi accepta, simpliciter obtulissem ea. Et si objiciatur, quod odor suavissimus erant Domino, dicendum, quod erat hoc propter figuratum sacrificium, et in signum interioris sacrificii, quod Deo placet; unde subdit, *Sacrificium Deo*, scilicet acceptum, *spiritus contribulatus*. Augustinus, x *de Civ. Dei:* Omne sacrificium, quod offertur exterius, signum est interioris sacrificii, in quo animam suam offert Deo. Sed sciendum quod anima hominis deducitur in peccatum primo per inane gaudium. Eccle. ii, 2 : *Risum reputavi errorem, et gaudio dixi : Quid frustra deciperis*, idest deduceris in peccatum. Secundo induratur ad spiritualia ex peccato. Eccle. iii, 27 : *Cor durum male habebit in novissimo*. Rom. ii, 5 : *Secundum duritiam tuam et cor impœnitens*. Tertio, quia sufficit sibi in rebus corporalibus, et non curat de spiritualibus, tunc superbit, quod est *initium omnis peccati*. Eccl. x, 15. Oportet ergo quod pœnitens qui cor suum offert sacrificium Deo, contraria omnibus his faciat. Et primo contra inane gaudium oportet, quod assumat tristitiam pœnitentiæ : et ideo subdit, *Sacrificium Deo spiritus contribulatus*, idest de omnibus peccatis simul tristatur, non de uno tantum. II Cor. vii, 10 : *Quæ secundum Deum est tristitia, pœnitentiam in salutem stabilem operatur*. Baruch. ii, 18 : *Anima quæ est tristis super magnitudinem mali, et incedit** *incurva*. Et infra : *Dat tibi gloriam, et*** *tristitiam Domino*. Contra secundum opponitur contritio ; unde dicit, *Cor contritum*. Et nota differentiam inter confracta et contrita : quia confracta sunt quæ dividuntur in magnas partes ; con-

* *curva.*
** *justitiam*

[1] Parm. : « *vox.* »

trita sunt quæ in parvissimas partes dividuntur. Quamdiu ergo quis habet cor durum, tunc quasi integrum habet cor in malitia ; sed quando totaliter deserit peccatum præbens se spiritualibus, dicitur tunc contritus. Job. xvi, 13 : *Ego ille quondam opulentus*, scilicet in temporalibus, *repente contritus sum.* Contra tertium opponitur humilitas ; et ideo dicit, *Et humiliatum, Deus, non despicies*, quia *superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam.* Jac. iv, 6. Et est sciendum, quod facit mentionem de corde et spiritu, et spiritus pertinet ad animositatem, et sic pertinet ad irascibilem. Isa. xxv, 4 : *Spiritus robustorum, quasi turbo impellens parietem.* Cor pertinet ad concupiscibilem : et sic datur per hoc intelligi, quod quidquid est in vi appetitiva, debet Deo offerri in sacrificium.

9. *Benigne.* Hic promittit quid debeat facere in futurum. Et primo petit quid fiendum a Deo : secundo pronuntiat, ibi, *Tunc acceptabis.* Oculus David ferebatur ad duo : unum propinquum, quod erat figurale ;[1] aliud remotum, quod erat figuratum. Primum quia legitur, quod David ædificavit muros civitatis Jerusalem, sed non consummaverat, et his consummatis ædificandum erat templum : et ideo dicit, *Fac in bona voluntate tua, ut ædificentur muri Jerusalem.* Et tunc ædificatis muris, ædificabitur templum. *Et tunc acceptabis sacrificium etc.* Et hoc totum erat figurale. Sed si referamus ad figuratum, sic dicendum est, quod est duplex Jerusalem : scilicet cœlestis : Gal. iv, 26 : *Illa quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra.* Alia est præsens Ecclesia exemplata ab illa. Apoc. xxi, 2 : *Vidi civitatem sanctam Jerusalem etc.* Et utraque habet muros. Muri cœlestis Jerusalem sunt munimenta æternitatis et immortalitatis, quam consecuti sunt sancti per Christum : Rom. viii, 11 : *Qui suscitavit Jesum Christum, vivificabit et mortalia corpora nostra.* Muri præsentis Jerusalem, scilicet Ecclesiæ, sunt sacramenta gratiæ et doctores. Ezech. xiii, 5 : *Non stetistis ex adverso, nec opposuistis murum pro domo Israel ut staretis in prælio.* Ædificationem istorum prævidebat spiritu prophetiæ, Isa. lvi. Ad hoc ergo quod ædificentur isti muri, *Tu Domine fac benigne*, idest ostende benignitatem hanc, quam benignitatem Apostolus Tit. iii, 4, dicit impletam : *Apparuit benignitas et humanitas salvatoris nostri Dei.* Et hoc non propter merita nostra, sed propter tuam voluntatem bonam. Rom. xii, 2 : *Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta.* I Tess. iv, 3 : *Hæc est voluntas Dei etc.* Et hoc facias ad hoc, *Ut ædificentur muri Jerusalem*, vel militantis, vel triumphantis. Sed quid erit ? *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ.* Hoc autem tripliciter exponitur : et duo primi modi pertinent ad Ecclesiam præsentem. Uno modo, quod hoc referamus ad sacrificium, non quo trucidantur pecora, sed quo occiduntur homines propter Christum ; et in hoc est duplex gradus : quia primum locum tenet sacrificium Christi. Gal. ii, 20 : *Dilexit me, et tradidit semetipsum pro me :* et ideo, dicit, *tunc*, idest in ædificatione murorum Jerusalem, idest Ecclesiæ, *Acceptabis sacrificium justitiæ*, quo Christus se obtulit, qui Justus est. Joan. viii, 46 : *Quis ex vobis arguet me de peccato ?* Et quia tantæ virtutis est, ut satisfaceret pro homine, ut justificaret eum. Secundum locum tenent alii sancti, qui se propter Deum obtulerunt in sacrificium ; unde dicit, *oblationes*, scilicet confessores, qui confitendo Christum, quantum in se est, obtulerunt se morti, licet non sint occisi. Judic. v, 2 : *Qui sponte obtulistis de Israel animas vestras ad periculum, benedicite Domino. Et holocausta.* Isti sunt martyres. Joan. xv, 13 : *Majorem caritatem nemo habet etc.* *Et tunc acceptabis*, quando ista ipsi sancti imponent se tamquam vitulos super altare tuum, idest super fidem tuam, et super Christum, idest exponent se tamquam vitulos propter Christum, et fidem Christi ad immolandum. Alio modo, ut referatur quantum ad opera justorum : et sic est sensus : Acceptabis justitiam sicut sacrificium, quia opera justitiæ et misericordiæ sunt sicut sacrificium. Heb. ult, 16 : *Beneficentiæ et communionis no-*

[1] Al. : « singulare. »

lite oblivisci : talibus enim hostiis promeretur Deus. Et tunc accipies oblationes. Secundum Gregorium : Holocaustum est, quod totum incendebatur : et signat perfectos viros, qui totaliter dant se Deo. Oblationes sunt illi qui aliquid offerunt et aliquid reservant, et tunc sacerdotes imponent vitulos, idest conversos de novo : *Super altare*, idest [1] super fidem Christi. Vel tunc prælati majores imponent prædicatores mugientes doctrina fidei, *Super altare*, idest super confessione fidei. Tertia expositio est de cœlesti Jerusalem : et est sensus, *tunc*, scilicet quando ædificabuntur muri cœlestis Jerusalem, *Acceptabis sacrificium justitiæ.* Hic quandoque fit sacrificium pœnitentiæ ; sed ibi est tantum laudis. Isa. LX, 21 : *Populus tuus, omnes justi in perpetuum hereditabunt terram.* Et hoc est illud sacrificium laudis de quo Ps. LXXXIII, 5 : *Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te. Et tunc oblationes,* idest sanctos minores, *et holocausta,* idest sanctos majores, acceptabis. Et hoc offerent angeli, quibus dicitur Matth. XIII, 30 : *Triticum autem congregate in horreum meum.* Et isti Angeli, *imponent* sanctos, *Super altare tuum*, idest in gloriam cœlestem. Apoc. VIII, 3 : *Data sunt ei incensa multa, ut darent de orationibus sanctorum omnium super altare aureum.* Psal. LXVIII, 32 : *Placebit Deo super vitulum novellum cornua producentem et ungulas.*

PSALMUS LI

1. *In finem, cum venit Doeg Idumæus et nuntiavit Sauli, venit David in domum Abimelech.*

Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Tota die injustitiam cogitavit lingua tua : sicut novacula acuta fecisti dolum.

2. Dilexisti malitiam super benignitatem : iniquitatem magis quam loqui æquitatem. Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa.

3. Propterea Deus destruet te in finem : evellet te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et radicem tuam de terra viventium.

4. Videbunt justi et timebunt, et super eum ridebunt, et dicent, Ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum. Sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in vanitate sua.

5. Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei, in æternum, et in sæculum sæculi. Confitebor tibi in sæculum, quia fecisti : expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.

1. Hic incipit secunda quinquagena. Et sicut dictum est in principio libri, prima quinquagena pertinet ad pœnitentes ; ista secunda quinquagena pertinet ad proficientes. Circa quos sunt tria per ordinem videnda : nam primus gradus proficientium est justificatio : secundus gradus est exercitium bonorum operum : tertius est consideratio divinorum operum. Et sic ista quinquagena dividitur in tres partes. Primo tangit de his quæ pertinent ad justificationem ; secundo agit de his quæ pertinent ad executionem bonorum operum, ibi, *Deus judicium* ; tertio agit de his quæ pertinent ad considerationem divinorum operum, ibi, *Deus stetit.* In justificatione duo sunt necessaria : scilicet aversio a peccato, et conversio ad Deum. Et sic duo sunt in peccato per oppositum : scilicet aversio a Deo, et conversio ad peccatum. Primo ergo ponit Psalmos qui pertinent ad adversionem et detestationem peccati ; secundo ponit Psalmos qui faciunt sive continent subjectionem Deo, ibi, Ps. LXI, 2 : *Nonne Deo subjecta.* Circa primum duo facit. Primo ostendit malitiam peccatorum ; secundo ostendit mala quæ a peccatoribus fiunt. Ex duobus aggravatur peccatum : scilicet ex affectione peccandi, et ex contemptu Dei. Primo ergo aggravat malitiam peccatorum ex primo ; secundo aggravat eorum malitiam ex secundo, ibi, Ps. LII, 1 : *Dixit insipiens.* Titulus : *In finem intellectus David, cum*

[1] Al. : « idest altare. »

venisset Doeg Idumæus, et nuntiasset Sauli, venit David in domum Abimelech, hæc historia habetur I Reg. xxi et xxii, quando scilicet David fugiens a Saule, venit in Zebe ubi erant sacerdotes, et accepit gladium Goliæ et panes propositionis, et Doeg Idumæus interfuit, qui inter pastores erat potens; et conquerente Saule quod nullus pugnaret pro eo contra David, iste Doeg enarravit quomodo Abimelech sacerdos receperat David, et dederat ei gladium Goliæ, et panes propositionis : et sic iratus Saul mandavit occidi omnes sacerdotes. Cumque illi nollent mittere manus ad occidendum sacerdotes, iste Doeg interfecit omnes sacerdotes. Sed tamen diversitas est in titulo et in historia, quia princeps sacerdotum in historia vocatur Achimelech, in titulo Abimelech. Et dicit Glossa quod hoc factum est vitio scriptorum, vel propter mysterium : nam per David signatur Christus : tum quia usus est officio regiæ dignitatis, tum etiam quia usus fuit dignitate sacerdotali, comedendo panes propositionis. Doeg interpretatur motus [1] : Idumæus terrenus; Saul petitio ; Abimelech patris mei regnum. Per Doeg ergo qui fuit motus a terrenis, cum venisset David, scilicet Christus ad Abimelech, idest ad Judæos qui est patris mei regnum, *Nuntiavit Sauli*, idest morti, quod impii manibus et verbis accersierunt eum et occiderunt eum. Vel, *Doeg*, idest Antichristus qui commovebit in fine mundi terrenos. Cum venisset Christus in Ecclesiam, nuntiavit diabolo, quod persequetur Ecclesiam. Et principaliter intelligitur totus iste Psalmus de malis qui persequuntur Christum, vel in se, vel in membris. Dividitur autem Psalmus iste in partes duas. In prima agit de malitia peccatoris, qui ad iniquitatem afficitur. Secundo agit de justitia sanctorum, ibi, *Ego autem sicut oliva*. Circa primum duo facit. Primo agit de culpa malorum. Secundo de eorum pœna, ibi, *Propterea destruet te*. Sciendum est autem, quod in homine qui afficitur ad peccatum, tria per ordinem sequuntur. Primum est delectatio peccati. Secundum est cogitatio de peccato : quia in illis cogitamus quæ diligimus. Tertium est gloriatio de perpetratione peccati. Quilibet gaudet naturaliter cum facit quod amat. Sic ergo procedit ab ultimo. Ad primum de gloria malorum in actu peccati. Secundo de cogitatione circa peccatum, ibi, *Tota die*. Tertio de amore peccati, ibi, *Dilexisti*. Circa primum duo facit. Primo ponit potentiam aliquorum ad male faciendum. Secundo ostendit quod quidam gloriantur de malo opere. Quidam autem sunt prompti et fortes ad mala, et ad bona debiles [2]. Dicit ergo, *Tu peccator qui potens es in iniquitate* : Jer. iii, 5 : *Fecisti mala, et potuisti* : Isa. v, 22 : *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum etc.* Tu ergo qui sic es potens, *Quid*, idest quare, *gloriaris in malitia*? Unde debes verecundari et confundi et tristari : Prov. ii, 14 : *Lætantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis. Tota die injustitiam etc.* Hic ostendit secundum quod præmiserat supra : scilicet quod non solum gloriantur in malitiis, sed cogitant quomodo male faciant. Et primo ponit assiduitatem cogitationis sine interpolatione ; unde dicit, *Tota die injustitiam cogitavit lingua tua*. Improprie dicitur quod lingua cogitet, quia cogitare pertinet ad cor : et ideo potest dupliciter intelligi, *Lingua tua*, idest cor tuum, quod in lingua manifestatur : Eccl. xxi, 29 : *In ore fatuorum cor eorum* : quia est unum cum lingua, idest paratum habet cor ad locutionem. Vel, *Lingua cogitavit injustitiam*, inquantum excogitata loquitur, *Tota die*. Et specialiter [3], quia docet per linguam peccare. Secundo exequitur efficaciter quæ cogitat ; unde dicit, *Sicut novacula acuta fecisti dolum*. Et hic est similitudo quantum ad tria. Primo quia novacula acuta, idest rasorium, efficaciter et cito incidit, quia nullus pilus resistit ei ; sic Doeg non est reveritus sacerdotum nec timorem David, nec aliquid ; sed interfecit omnes sacerdotes. Mich. ii, 1 : *In luce matutina faciunt illud*, idest statim. Vel, *Sicut novacula acuta etc.* quia sicut novacula radit pilos, ita mali dolum

[1] Al. : « mutus. »
[2] Al. : « Fideles. »

[3] Al. : « spiritualiter. »

acuunt contra justos, idest persecutores immittunt ; sed hoc[1] vere faciunt sicut novacula, quæ pilos superfluos radit : quia non nisi superflua, idest temporalia, possunt peccatores sanctis auferre, spiritualia vero nunquam : sed *sicut novacula etc.*, quia promittit purgationem tantum, sed sicut inexperti barbitonsores incidunt carnem, ita mali faciunt qui suis machinationibus carnem justorum, idest famam suam iniqua lingua student incidere : Ps. xxvii, 3 : *Loquuntur pacem cum proximo suo.* Hieronymus habet, Quid gloriaris in malitia? potens misericordia Dei tota die. Et hic est sensus[2] : quasi dicat, Tu qui potens es in malo, quid gloriaris in malitia? Misericordia parata est ad quam potes converti.

2. *Dilexisti.* Hic agit de affectu mali, sive peccatoris, ad nocendum proximo. Et hic affectus in duobus consistit : scilicet in exterioribus et interioribus. Primo ergo in exterioribus ostendit subtractionem justitiæ. Dicit ergo, *Dilexisti malitiam super benignitatem.* Benignitas, idest bona igneitas : et sic facit liquescere animum hominis ad bona communicanda ; malitia e converso movet impetum hominis ad nocendum. Et isti mali et peccatores plus malitiam quam bonitatem, idest benignitatem dilexerunt, quia magis sunt prompti ad malum quam ad bonum, eo quod sunt frigidi et remissi : Job. xx, 12 : *Cum dulce fuerit in ore ejus malum, abscondet illud sub lingua sua.* Quantum ad subtractionem justitiæ dicit, *Dilexisti* loqui *iniquitatem magis quam loqui æquitatem :* Ps. x, 16 : *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* Quantum ad interiora dicit, *Dilexisti omnia verba præcipitationis,* trahendo alios in mortem, sicut Doeg : iterum in malum culpæ : I Cor. xv, 33 : *Corrumpunt bonos mores colloquia prava.* Vel præcipitando teipsum ; et ideo dicit, *Lingua dolosa.* Et tu qui es linguosus et dolosus, vel hoc facis per linguam dolosam : Hier. 8 : *Sagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta est.*

3. *Propterea.* Supra egit Psalmista de malitia peccatorum ; hic autem agit de pœna eorum : et circa hoc duo facit. Primo ponit istorum malorum pœnam. Secundo ponit modum perveniendi in illam, ibi, *Evellet te.* Dicit ergo, *Propterea*, scilicet, quia dilexisti malitiam etc., et dilexisti verba præcipitandi alios, *Deus destruet te in finem*, idest in perpetuum : Ps. xxvii, 5 : *Destrues illos, et non ædificabis eos.* Et merito *præcipita eos Domine, et divide linguas eorum*, Ps. liv, 10. Modus, quia *Evellet te.* Ubi notandum, quod primo ponitur ista destructio quantum ad ipsum modum. Secundo, quantum ad amissionem futurorum. Quantum ad primum duo consideranda sunt. Quandoque enim contingit, quod homines habent aliqua fundamenta in sua prosperitate, sicut amicos, et divitias, et hujusmodi : et ideo comparantur radici, quia per hoc radicati sunt in his ; et ideo dicit, *Evellet te*, ab omnibus istis in quibus et per quos es in prosperitate radicatus : Job. xix, 10 : *Quasi arbori** * evulsæ.
avulsæ abstulit spem meam : Jer. i : *Ut evellas et destruas etc.* Secundo emigrat prima amissione, idest transfertur totaliter : unde, *Emigrabit te*, idest faciet te transire, *de tabernaculo tuo*, idest de domo et de statu et de dignitate tua : Isa: xxii, 19 : *Expellam te de statione tua.* Job. xx, 9 : *Oculus qui eum viderat, non videbit.* Alia littera habet, *De tabernaculo suo*, idest Ecclesia : Apoc. xxi, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* Nunc boni sunt malis permixti ; sed in fine mali excludentur ab Ecclesia, ubi nunc sunt numero, non merito. Quantum ad amissionem futurorum dicit, *Et radicem tuam de terra viventium*, scilicet evellet. Per radicem intelligitur hic caritas, quæ est radix omnium bonorum. Ephes. iii, 17 : *In caritate radicate etc.* Hanc aufert Deus de terra viventium, quia aufert tibi donum charitatis quod dedit. Item a bonis auferetur cupiditas, quæ potest per radicem signari : I Tim. ult. 10 : *Radix omnium malorum cupiditas.* Hanc Deus viris spiritualibus aufert, quia qui ad temporalia student, non possunt pervenire ad terram viventium : quia *qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem*, (ibid.) :

[1] Al. : « hæc. »

[2] Al. : « versus. »

in quibus cupiditatibus radicantur mali, scilicet antichristus, et diabolus : Job. v, 3 : *Vidi stultum*, idest peccatorem, *firma radice, et maledixi pulchritudini ejus statim.*

4. *Videbunt justi.* Hic ponitur fructus pœnæ : nam Deus punit hic, et prænuntiat pœnas propter utilitatem justorum. Primo propter metum pœnæ, quia, *Et timebunt.* Et hoc potest transferri ad statum præsentis vitæ, in qua timent justi habendo reverentiam ad Deum, et decidunt a statu in quo sunt : Rom. xi, 20 : *Noli altum sapere: non time.* Sed illi qui sunt in patria, non timent ab aliquo statu cadere, quia sunt in perfectione gratiæ confirmati, quia non separabuntur, sed reverentia filiali timebunt : Psal. xviii, 10 : *Timor Domini sanctus etc.* Et reverebuntur Dei justitiam. Tamen specialius in præsenti vita timent. Secundo propter despectionem peccati et præsentis prosperitatis. Et primo ponitur derisio. Secundo ponitur causa derisionis, ibi, *Ecce.* Quantum ad primum, *Super eum*, idest contra eum, scilicet peccatorem, *ridebunt*[1], idest contemnent ejus fiduciam et prosperitatem. Et hoc specialiter fiet in futuro : Psal. lvii, 11 : *Lætabitur justus, cum viderit vindictam :* Job. xxii, 19 : *Videbunt justi et lætabuntur ;* et derident primo peccatorum superbiam ; secundo vanam fiduciam et eorum fragilem gloriam : superbiam, quia non sperabant in Deo, sed de se confidebant, *Et dicent*, justi, *Ecce homo qui non posuit adjutarem suum*, idest non posuit quod indigeret Dei auxilio : Ps. xi, 5 : *Labia nostra etc.* Deut. xxxix, 15 : *Dereliquit factorem suum.* De vana fiducia ; unde dicit, *Sed speravit in multitudine divitiarum suarum :* Prov. xi, 28 : *Qui confidit in divitiis suis corruet :* I Tim. ult. 17 : *Divitibus hujus sæculi præcipe etc.* De vana gloria mala facere et Deo permittente prævaluit ; unde dicit, *Et prævaluit in vanitate sua.* Et de hoc deridentur : Ps. xciii, 11 : *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.* Vel prævaluit etc., ut referatur ad avarum, qui quantum ad aliquid prævalet omnibus aliis peccatoribus : Eccli. x, 9 : *Avaro nihil est scelestius.* Et ex quo ad hoc inducitur, incidit in aliis facile. Vel potest referri ad antichristum, quia prævalet omnibus aliis.

5. *Ego autem sicut oliva fructifera.* Hic agit de sanctitate bonorum. Et primo ostendit quid agunt in præsenti. Secundo, quid promittunt, ibi, *Confitebor.* Duplex bonum faciunt sancti in præsenti Ecclesia. Primo in hoc quod bene se habent ad proximum, fructificando in eis : et ideo justus comparatur olivæ ; quasi dicat : Peccator sic evellitur sine fructu : sed ego sicut oliva fructifera in domo Dei. Et comparatur olivæ propter pinguedinem : nam oliva semper habet fructum pingue : Jud. ix, 9 : *Non possum deserere pinguedinem meam* ; Jer. xi, 16 : *Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam, vocavit Dominus nomen tuum.* Hic tamen comparatur olivæ propter fructum specialiter : quia ex olivis fit oleum, per quod significatur misericordia, ex qua justi provident aliis, et fructum faciunt in Ecclesia : Joan. xv, 16 : *Posui vos ut eatis, et fructum afferatis.* Et hunc fructum feci, *In domo Dei*, non in mundo : Psal. lxxxiii, 11 : *Elegi abjectus esse in domo Dei.* Item quoad Deum justi in mundo isto faciunt aliud bonum, sperando scilicet in eo ; unde dicit, *Speravi in misericordia Dei*, non meis meritis, sed illius misericordia : Tit. iii, 5 : *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos etc.* Et hæc misericordia est in æternum. Et potest hoc dupliciter exponi. Uno modo, ut designet æternitatem : et sic potest referri æternitas ad essentiam misericordiæ divinæ, quæ est æterna : Jer. xxxi, 3 : *In caritate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans.* Alio modo, ut referatur ad effectum misericordiæ. Aliquando ex misericordia Dei conceduntur bona æterna ; et sic, *In sæculum sæculi*, idest per omnia[2] sæcula. *Confitebor.* Hic promittit quid sit facturus : et promittit duo. Unum refertur ad præterita : et est gratiarum actio de beneficiis collatis : propter hoc dicit, *Confitebor tibi in sæculum*, idest referam tibi laudes. Et hoc, quia tu, *Fecisti*, scilicet quod

[1] Al. : « peccatores videbunt. »

[2] Al. « mea »

essem oliva fructifera in domo Domini, et quod spero in misericordia Dei. Aliud refertur ad futura. *Expectabo nomen tuum, quoniam bonum est*. Expectat nomen Jesu esse salutare suum. Et hoc specialiter contingit in illis, qui sunt in patria; unde dicit, *Quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum*, qui vident ipsam essentiam bonitatis, unde non possunt nisi diligere Deum.

(*S. D. opus non absolvit.*)

IN CANTICUM CANTICORUM EXPOSITIO

CAPUT PRIMUM

Osculetur me osculo oris sui : quia meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis. Oleum effusum nomen tuum ; ideo adolescentulæ dilexerunt te. Trahe me post te : curremus in odorem unguentorum tuorum. Introduxit me rex in cellaria sua. Exultabimus, et lætabimur in te, memores uberum tuorum super vinum. Recti diligunt te. Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol. Filii matris meæ pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodivi. Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum tuorum, et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum. Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea. Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, collum tuum sicut monilia Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Botrus Cypri dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Ecce tu pulchra es, amica mea ; ecce tu pulchra es ; oculi tui columbarum. Ecce te pulcher es, dilecte mi, et decorus. Lectulus noster floridus, tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

Salomon inspiratus divino spiritu, composuit hunc libellum de nuptiis Christi et Ecclesiæ, et quodammodo epithalamium fecit Christi et Ecclesiæ, idest Canticum super thalamos. Unde et Cantica Canticorum vocavit hunc libellum : quia omnia alia Cantica superexcellit. Sicut enim[1] dicitur : Rex Regum, et Dominus dominantium ; et Solemnitas solemnitatum : sic dicuntur Cantica canticorum, ob excellentiam et dignitatem. Est autem in hoc obscurissimus iste liber, quia nullæ ibi commemorantur personæ, cum tamen stylo quasi comico sit compositus.

Ait ergo : *Osculetur me osculo oris sui.* Desiderantis vox est synagogæ adventum Christi : quasi diceret : Quia toties mihi adventum suum promisit per prophetas, veniat ergo, *et osculetur me osculo oris sui :* idest per seipsum mihi loquatur. *Quia meliora sunt ubera tua vino.* Repente ad ipsum cujus desiderio fragabat, verba convertens subdit : *Quia meliora sunt ubera tua vino.* Per ubera Christi, dulcedo Evangelii intelligitur : quia veluti lacte nutritur infantia credentium. Vinum autem austeritatem legis significat. Sed ubera Christi meliora sunt vino, quia dulcedo Evangelii melior est austeritate legis : in lege enim nulla reservatur pœnitentia : quia præcipit, ut qui occidit occidatur ; Evangelium autem dicit : *Nolo mortem* peccatoris, sed ut* * impu.
convertatur impius a via sua, et vivat : (Ezech. XXXIII, 11.) *Fragrantia unguentis optimis.* Unguenta dona sunt Spiritus sancti, vel etiam operationes virtutum, de quibus Apostolus II Cor. II, 15 : *Christi bonus odor sumus Deo. Oleum effusum nomen tuum.* Nomen tuum, o Christe, effusum est. Chrisma græce, latine unctio dicitur. Inde nomen ab unctione vocatum est. Solet autem Spiritus sanctus hoc olei nomine appellari : juxta quod Psalmista ait Psalm. XLIV, 8 : *Unxit te Deus Deus tuus oleo,* idest Spiritų sancto. Hoc oleum effusum est, quando hæc gratia quam Christus singulariter habuit,

[1] Al. : « etiam. »

data est omnibus electis. Unde et a Christo Christani dicuntur participatione nominis Christi. Et bene non stillatum, sed effusum dicitur oleum : quia abundanter hæc gratia omnibus data est in Christo credentibus. *Ideo adolescentulæ dilexerunt te.* Adolescentulæ dicuntur animæ electorum, quia in baptismo reliquerunt sordes veteris hominis, et renovatæ sunt in Christo. Bene autem feminino genere dicuntur, quia animæ sanctorum quo majoris fragilitatis sibi consciæ sunt, eo amplius diligunt Christum. Vox Ecclesiæ de gentibus : *Trahe me post te : curremus.* Nam hactenus locutus est synagoga ; hic incipit loqui Ecclesia de gentibus : *Trahe me post te :* quia, inquit, meam infirmitatem cognosco, et video nihil me meis viribus boni posse agere ; tua gratia trahe me ad tui imitationem : vel etiam cum cœlum ascenderis, *trahe me post te*, ut te sequi merear. *Introduxit me rex in cellaria sua.* Hic loquitur Ecclesia de Christo sponso suo ad animas fideles. Cellaria Dei sunt æterna beatitudo et supernæ patriæ gaudia ; in quam introducta est jam Ecclesia per fidem et spem, et quandoque introducetur per rem. *Exultabimus et lætabimur in te.* De donis, inquit, tuis, exaltabimus et lætabimur : sed quia scimus hoc non nostri esse meriti ; in te, non in nobis exultabimus. Hoc est quod Apostolus ait II Cor. x, 17 : *Qui gloriatur, in Domino glorietur. Memores uberum tuorum super vinum ;* idest, memores gratiæ tuæ, et misericordiæ, quia salvati sumus. Ubera enim sunt ipsa gratia qua salvamur. Recordantes etiam quia tu austeritatem legis uberibus doctrinæ evangelicæ temperare dignatus es. *Recti diligunt te.* Illi, inquit, qui recti corde sunt, diligunt te, idest illi qui nihil suis meritis tribuunt, sed omnia tuæ gratiæ deputant. Nullus enim te diligit nisi rectus, nullus est rectus nisi qui te diligit.

Nigra sum, sed formosa (vel *decora*) *filiæ Jerusalem.* Hic rursus loquitur Ecclesia ad sanctas animas. *Nigra sum,* quia persecutiones patior : *sed formosa* sum virtutibus, *filiæ Jerusalem ;* idest, o animæ fideles, *nigra sum,* idest deformis, persecutionibus, et ærumnis quas sustineo ; *sed formosa* sum decore virtutum. Quomodo anima nigra sit, vel quomodo formosa, ostendit cum subdit : *Sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.* Ita enim distinguitur : *Nigra sum sicut tabernacula Cedar, formosa sicut pelles Salomonis.* Cedar filius fuit Ismaelis, et interpretatur tenebræ. Ismaelitæ vero semper in tabernaculis habitare soliti sunt, et non habent domos. Dicit ergo Ecclesia se nigram esse sicut tabernacula Cedar, propter persecutiones quas patiebatur a filiis tenebrarum, quod interpretatur Cedar. Hinc a Psalmista dicit Psalm. CXIX, 5 : *Habitavi cum habitantibus Cedar,* idest conversatus sum inter persecutores et peccatores infidelitate nigros. Formosam vero se dicit sicut pelles, idest tabernacula Salomonis, qui pacificus interpretatur : quoniam digna erat visitatione et consolatione sponsi sui Christi inter angustias. Et sicut tabernacula ex pellibus mortuorum animalium fiunt, ita Ecclesia, tabernaculum videlicet Dei, ex his construitur qui seipsos cum vitiis et concupiscentiis mortificant. *Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol.* O animæ fideles, et Deo devotæ, *nolite me considerare quod sim fusca,* idest quod tribulationibus afficiar, quod persecutionibus opprimar, *quia decoloravit me sol ;* idest, fervor persecutionis splendorem in me quodammodo obfuscavit ; ac si diceret : Interiorem pulchritudinem meam cogitate, et illam attendite, non illa quæ foris pati videor. Tale est quod et Apostolus dicit Eph.: *Nolite deficere in tribulationibus meis pro vobis quæ est gloria vestra... Non enim sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis :* Rom. VIII, 18 : Sol autem in Scripturis multos habet sensus. Aliquando significat ipsum Dei et hominum mediatorem, sicut dicitur Malach. IV, 2 : *Vobis timentibus nomen meum, orietur sol justitiæ,* idest Christus. Significat etiam Ecclesiam, sicut Dominus dicit Matth. XIII, 43 : *Tunc justi fulgebunt sicut sol.* Aliquando fervorem persecutionis, sicut hic, et in Evangelio Matth. XIII, 21 : ubi dicitur de semine, quod cecidit super terram, et orto sole exaruit : quod

ipse Dominus aperit exponens : *Facta autem persecutione propter verbum, scandalizantur. Filii matris meæ pugnaverunt contra me; posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodivi*, Unde cœperit hæc persecutio[1] ostendit cum subdit : *Filii matris meæ*. Vox primitivæ Ecclesiæ, *Filii matris meæ pugnaverunt contra me*. Mater primitivæ Ecclesiæ, synagoga est, cui per Prophetam dicitur Isa. I. 16 : *Et vocaberis* civitas fidelis, et mater civitatum, fidelis Sion*. Hujus filii sunt Judæi, qui pugnaverunt contra Ecclesiam primitivam quando excitaverunt persecutionem contra credentes, propter quam omnes dispersi sunt per regiones et per civitates Samariæ. *Posuerunt me custodem in vineis*. Vinea una fuit primitiva Ecclesia in Jerosolymis ; sed ob Judaicam persecutionem, dispersis omnibus credentibus, multæ vineæ factæ sunt, idest multæ Ecclesiæ constructæ sunt per universum mundum. Dicit ergo Ecclesia primitiva : *Posuerunt me*, scilicet Apostoli et doctoros, *custodem* ; idest ut essem custos Ecclesiarum. Unde et bene, ubi nos legimus Act. VIII, 1 : *Omnes dispersi sunt,* in græco habetur : Disseminati sunt. Ad hoc enim divinitus dispersi sunt ut plures Ecclesiæ fierent per universum orbem. *Vineam meam*, idest unam illam Ecclesiam quæ in Jerosolymis fuit, *non custodivi*. Hoc autem non ad votum, neque ad mentem est referendum ; sed ad locum. *Non custodivi*, subaudi, ut esset solummodo ibi ubi cœpit. *Indica mihi ubi pascas ; ubi cubes in meridie*. Vox Ecclesiæ ad sponsum suum Christum. O sponse, *quem diligit anima mea*, idest quem tota intentione diligo, *indica mihi ubi pascas ;* idest, ubi oves tuas pascere facias. Ipse est enim *pastor bonus*, sicut ipse dicit in Evangelio Joan. X, 11 : *Indica mihi ubi pascas*, et *ubi cubes,* idest requiescas, et hoc *in meridie*, idest in fervore persecutionis vel tentationis. Laborans enim Ecclesia persecutionibus, obsecrat sponsum suum ut ei dicat in quorum mentibus requiescat : nam cubare sponso requiescere est, sicut ipse dicit Isai. XI, 2 : *Super quem requiescet spiritus meus etc*. Ne enim sancti æstu[2] tentationis arescant, ipse in eorum cordibus cubat et requiescit, atque ab omni fervore tentationum et persecutionum protegit. Quare hoc ? *Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum*. Greges sodalium appellat conventicula hæreticorum, qui sodales Christi sunt, quia et ipsi greges suos pascunt. Sed Christus unum habet gregem ; hæretici vero non gregem, sed greges pascunt ; et est sensus : O sponse, indica mihi sanctos et electos tuos, in quorum mentibus requiescis; ne forte offendam et incurram hæreticos putans te me ibi posse invenire. Hunc versum male hæretici distinguebant, tanquam interrogaret : *Ubi pascas, ubi cubes;* et ipse responderet : *In meridie* cubo, idest in australi parte.

* urbs.

Si ignoras te. Vox sponsi ad sponsam suam Ecclesiam. *Si ignoras te, o pulchra, egredere, et abi post vestigia gregum ;* ac si diceret : Tu quereris te quasi a me derelictam, et persecutionum fervoribus denigratam ; nec consideras, quod pulchra sis inter mulieres ; idest non attendis virtutum spiritualium pulchritudinem, qua præ ceteris decoraris; licet tentationibus denigreris, *Si* ergo *ignoras te*, idest si hanc dignitatem et formositatem tuam non recognoscis ; *egredere*, de meo consortio, *et abi post vestigia gregum*. Hoc est, sequere et imitare doctrinam errantium hæreticorum, qui contempto vero pastore unius gregis, multos sibi greges coacervaverunt ; *et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum*, idest peccatores et erroneos auditores sub dogmate hæreticorum. Unus enim pastor est Christus, qui unum habet gregem, idest unitatem Ecclesiæ catholicæ ; pastores vero multi sunt hæretici, qui gregem deceptorum hominum sibi aggregant, quos diabolo pascunt, de quibus Psalmista Psal. XLVIII, 15 : *Sicut oves in inferno positi sunt*. Oves vocantur in loco hoc mali, non propter boni simplicitatem vel ignorantiam, sed propter hebetudinem : quia nesciunt resistere pravæ doctrinæ ; sed omnia quæ sibi imponuntur

[1] Al. : « cœperit persecutio. »

[2] Al. « aetu. »

a malis doctoribus, sustinent non bona patientia. Vox ejusdem sponsi : *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea.* Equitatum suum appellat exercituum filiorum Israel, videlicet sexcenta sex millia qui egressi sunt de Ægypto, et transierunt mare rubrum. Equitatum autem suum illam multitudinem dicit : quia sicut auriga currui præest, ita Deus illi plebi præerat, protegens illam, et defendens, et ad terram repromissionis introducens. Huic suo equitatui assimilavit amicam suam : quoniam sicut ille populus per mare rubrum salvatus est, Pharaone demerso : ita Ecclesia gentium per baptismum de diaboli servitute liberata est, et ad veram repromissionis terram, evangelicam libertatem, introducta. Sicque quæ erat ancilla vitiorum, facta est amica Christi, emundata et abluta per baptismum a sordibus peccatorum. Vel aliter, secundum Gregorium : *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea.* Omnes enim qui luxuriæ, qui superbiæ, qui avaritiæ, qui invidiæ, qui fallaciæ deserviunt, adhuc quasi equi quidam sub curri Pharaonis sunt, idest sub regimine diaboli ; omnis vero qui in humilitate, in castitate, in doctrina, in caritate fervet, jam equus effectus est creatoris nostri, jam in curru Dei positus est, jam sessorem Deum habet. Unde cuidam dicitur cui jam Dominus præsidebat, Act. IX, 5 : *Durum est tibi contra stimulum calcitrare ;* ac si diceret ; Meus equus es, jam contra me calces jactare non potes, jam tibi ego præsideo. De istis equis alibi dicitur, Habac. III, 15 : *Misisti* in mari equos tuos, turbantes aquas multas.* Habet enim currus Deus, quia animabus sanctis præsidet, et per animas sanctas circumquaque discurrit : unde scriptum est, Psalm. LXVII, 18 : *Currus Dei decem millibus*[1] *multiplex, millia lætantium.* Habet currus Pharao, qui tamen currus in mari rubro submersi sunt, quia multi perversi in baptismate mutati sunt. Dicit[2] ergo sponsus : *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea ;* idest, dum adhuc tu esses in curribus Pharaonis, ego te equitatui meo assimilavi : quia attendi quid prædestinationis in te fecerim, equis meis te comparavi. Videt enim Deus multos adhuc deditos luxuriæ, adhuc avaritiæ servientes ; et tamen attendit in secreto judicio quod[3] jam de ipsis operatus est. Quia habet equos Deus ; sed multos videt adhuc equos esse Pharaonis ; et quia considerat occulto judicio, occulta prædestinatione ad bonum commutandos, similes illos attendit jam equis suis, quia videt illos ad currum suum ducendos qui prius in curru[4] Pharaonis deserviebant. Ubi consideranda sunt occulta judicia : quia multi videntur per prædicationem, per sapientiam, per castitatem, per largitatem equos Dei esse ; et tamen occulto Dei judicio equis Pharaonis assimilantur : et multi videntur per avaritiam, per superbiam, per invidiam, per luxuriam equi Pharaonis esse ; et tamen occulto Dei judicio equis Dei assimilantur : quia et illos videt de bono ad mala verti, et istos videt de malo ad bonum reduci. Sicut[5] ergo per distinctionem divini judicii multi qui equi videntur Dei, equi sunt Pharaonis pro reproba vita quæ illos sequitur ; ita per impietatem multi qui equi Pharaonis videntur, per sanctam vitam quam in fine suo servaturi sunt, equis Dei assimilantur. Unde blanditur sponsus, et dicit : *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea ;* idest, tu adhuc in curribus Pharaonis subdita serviebas, sub vitia currebas ; sed attendi ego quid de te prædestinatione fecerim. *Equitatui meo te assimilavi* ; idest, electis meis similem te attendi. *Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis.* Turturis natura est ut si casu conjugem perdiderit, alium ultra non inquirat. Turturi ergo assimilatur Ecclesia, quia ex quo Christus præsentia sua corporali mundum deseruit, et cœlos petiit, Ecclesia in ejus amore tenacissime perseverat. Nec recipit ullum adulterum amatorem, quia contemnit mundum et concupiscentias ejus, et solius sponsi sui pulchritudinem mente con-

* *viam fecisti... equis tuis... in luto aquarum multarum.*

[1] Al. : « millia. » — [2] Al. : « dicat. »
[3] Al. : « quid. »
[4] Al. : « currus. »
[5] Al. : « sic. »

templatur. Genis autem turturis genas Ecclesiæ comparat, quia in genis maxime verecundia apparet ; et per hoc pudor et verecundia Ecclesiæ ostenditur, quia erubescit aliquid fœdum, et quod sponso suo displiceat, perpetrare ; et est sensus : Noli timere ne vageris per greges sodalium : quia tanto te amoris mei pudore, et tanta verecundia donavi, ut certus sim te me non posse deserere, vel ad alienos deflectere. *Collum tuum sicut monilia.* Per collum Ecclesiæ, doctores sancti figurantur : nam sicut per collum cibi reficiendo corpora ministrantur, sermones etiam, quibus arcana mentium demonstrantur, per colli fistulam egrediuntur ; sic doctores non solum cibum nobis salutaris doctrinæ ministrant, sed etiam secreta Scriptuarum nobis manifestant. Hoc ergo collum Ecclesiæ quasi monile est, quia castæ doctrinæ gemmis et virtutum ornamentis sancti doctores decorantur. Monile enim ornamentum est, virginum, vel matronarum. *Murenulas aureas faciemus tibi*, *vermiculatas argento.* Murenulæ juxta litteram ornamenta sunt colli virginalis et puellaris ; virgulæ videlicet auri perplexæ intermixtis non nunquam pulchra varietate subtilissimis argenti filis ; et hoc est quod dicit, *Vermiculatas argento*, idest in modum vermium terrenorum quos lumbricos dicunt, distinctas, et inter se conjunctas. Murenulæ autem a similitudine piscis maritimi, qui murena vocatur. Mystice, murenulæ sunt perplexa Scriptuarum dogmata ex diversis Sanctorum Patrum sententiis inter se juncta. Aurum quippe claritatem significat sensus spiritalis : argentum vero nitorem eloquii designat. Murenulas aureas ergo sponsus sponsæ suæ facit, cum Christus Ecclesiam suam doctrinis Sanctorum Patrum, sensu et eloquio fulgentibus instruit, atque ad illorum fidem et virtutem imitandum accendit. Notandum vero, quod dicit pluraliter, *Faciemus tibi;* quasi enim Christus se personis doctorum conjungit, per quos ipsæ murenulæ incatenantur, ut istis Ecclesia exornetur. *Dum esset rex in accubitu suo*, *nardus mea dedit odorem suum.* Modo synagoga regem sponsum suum Christum dicit, qui per divinitatem suam omnia regit, et etiam secundum humanitatem de regia David stirpe natus est. Accubitus hujus regis fuit incarnatio ejus : accumbere enim est reclinare et discumbere : et tunc Christus accubuit quando pro nostra redemptione se usque ad suscipiendam naturam nostram inclinavit : et tunc *nardus dedit odorem suum*, quia virtus Ecclesiæ magis enituit. Cum enim considerat Deum pro se hominem factum, amplius ad specialium virtutum studium et amorem Conditoris accenditur. Nardus enim fragrantiam et virtutum specialium designat. Erant quidem ante incarnationem sancti Dei ; sed, sicut dictum est, sanctitas magis a tempore incarnationis Christi excrevit ; et tunc quodammodo *nardus* Ecclesiæ, idest odor virtutum fortis, *dedit odorem suum.* Juxta litteram, nardus herba est aromatica, crassa, et fragili radice, folioque parvo et denso, cujus cacumina in aristas se spargunt. Hoc unguento Maria Magdalene caput et pedes Domini perunxisse in Evangelio legitur, Luc. VII, cum esset in domo Simonis. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi.* Myrrha species est aromatica nimiæ amaritudinis, qua mortuorum corpora condiuntur : hoc loco passio Christi et sepulcrum designatur : nam depositum corpus Domini de cruce, a Nicodemo et Joseph myrrha et aloe conditum est, et involutum linteis cum aromatibus, ac sepulturæ datum. Dicit ergo Ecclesia sponso ejus : *Dilectus meus fasciculus myrrhæ mihi* factus est, quia propter me mortuus et sepultus est. *Inter ubera mea commorabitur.* Nemo dubitat locum cordis inter ubera esse. Dicit ergo : *Inter ubera mea commorabitur* idest in cordis mei memoria æternaliter habebitur, et numquam tantorum beneficiorum ejus obliviscetur, sed sive in prosperis, sive in adversis sim, recordabor ejus qui me dilexit, et mortuus est pro me *Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi.* Cyprus insula est, ubi vites nobiles esse feruntur maximos botros procreantes. Engaddi locus similiter esse fertur habens arbusculas liquorem balsami desudantes. Loquitur ergo sponsa de resurrectione sponsi sui : *Botrus Cypri dilectus meus mihi*, ac si diceret : Spon-

sus meus, qui mortis amaritudinem pro me gustavit, et quasi fasciculus myrrhæ mihi fuit ; sed in resurrectione sua factus est mihi botrus Cypri, quando me gaudio suæ resurrectionis lætificavit : *vinum enim lætificat cor hominis* (Ps. CIII, 15) : et hoc *in vineis Engaddi*, quia ex resurrectione, quasi suavissimi balsami odore, per universum mundum redoluit et fragrantiam suæ fidei late dispersit. Engaddi autem fons hædi interpretatur, per quem significatur baptisma et sacrificium, in quo omnia peccata abluuntur : hædus namque peccatores significat. Baptismus ergo fons hædi est, quia peccatores suscipit, et maculatos et mundatos ab omnibus peccatis reddit. Vox sponsi Christi ad Ecclesiam suam sponsam : *Ecce tu pulchra es, amica mea : ecce tu pulchra.* Bis eam repetit[1] esse pulchram propter perfectionem operis, et munditiam cogitationis, *Ecce tu pulchra es*, hoc est in bonis operibus perfecta es, *sancte et juste et pie* vivendo secundum Apostolum (Tit. II, 12). *Ecce tu pulchra es,* mundam et simplicem habens cordis cogitationem atque intentionem : quia non propter terrena commoda vel mundi gloriam, sed ut solis oculis Dei placeas, bona operaris. *Oculi tui columbarum.* Columba simplicissima avis est ; per hanc simplicitas atque innocentia Ecclesiæ figuratur : quasi enim oculos columbarum habet, quia ab omni fictione et simulatione se immunem ostendit. Vel etiam oculos habet columbarum, quia scientiam[2] divinarum Scripturarum casto et simplici intuitu intelligit, spirituales et divinos sensus in ea requirens : nam quoniam Spiritus sanctus in specie columbæ apparuit, recte doctrina cælestis in oculis columbæ intelligitur. *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus.* Postquam sponsus sponsam suam de pulchritudine operis et cordis laudavit, reddit ei vicem sponsa respondens : *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus* ; ac si diceret : Tu quidem me pulchram in opere et cogitatione esse dicis ; sed ego omnem hanc pulchritudinem a te me credo habere et cognosco : tu enim es pulcher et decorus, tu es fons totius boni ; et quicquid boni habeo, tua gratia habeo. Pulcher autem et decorus dicitur, quia et divinitatis perpetuitate et etiam susceptæ humanitatis dignitate mirabilis est. *Lectulus noster floridus.* Lectulus Ecclesiæ est qualiscumque tranquillitas vel requies præsentis vitæ : nam quasi in bello est Ecclesia, dum pro Christo diversa tolerat certamina ; quasi vero in lectulo requiescit, cum aliquantula pace sibi concessa fruitur : sed hic lectulus est floridus, hoc est varietate virtutum quasi vernantibus floribus distincta est requies Ecclesiæ tunc enim liberius contemplationi divinæ insistit, cum jejunia, vigilias et cetera bonorum operum exercitia liberius exequitur. *Tigna*[3] *domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina.* Domus Ecclesiæ sunt fidelium conventicula per orbem totum dispersa : tigna vero et laquearia sunt ipsæ personæ fidelium ex quibus Ecclesia constat. Sed attendendum est, quod tigna ad munimentum domus sunt, laquearia ad ornamentum. Ideoque per tigna designantur doctores, quorum doctrina fulcitur et sustentatur Ecclesia : per laquearia vero sancti simplicitate gaudentes, qui suis virtutibus ornant Ecclesiam, non autem muniunt doctrina : et hic attendendum est, quod sicut laquearia tignis affixa sunt, sic et[4] vita fidelium in Ecclesia ex doctoribus pendet, quia illorum doctrina instruitur et roboratur. Bene autem tigna cedrina et laquearia cypressina dicuntur : nam utræque arbores imputribilis naturæ sunt, sanctos designantes, qui immarcescibili desiderio flagrant amore sui Conditoris, et contemptis transitoriis, ad æterna festinant. Cedrus etiam odore suo serpentes fugat ; sic et[5] sancti doctores dæmones vel hæreticos fragrantia doctrinæ suæ repellunt.

[1] Al. : « reperit. »
[2] Al. : « scientia. »
[3] Al. : « ligna. »
[4] Al. : « et sic. »
[5] Al. : « et sic. »

CAPUT SECUNDUM

Ego flos campi, et lilium convallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios. Sub umbra illius quem desideraveram sedi ; et fructus ejus dulcis gutturi meo. Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit. Vox dilecti mei. Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum. En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. En dilectus meus loquitur mihi : Surge, propera, amica mea, formosa mea, et veni. Jam enim hyems transit, imber abiit et recessit. Flores apparuerunt in terra nostra ; tempus putationis advenit. Vox turturis audita est in terra nostra ; ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem suum. Surge, propera, amica mea, speciosa mea, et veni : columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis : vox enim tua dulcis, et facies tua decora. Capite nobis vulpes parvulas quæ demoliuntur vineas : nam vinea nostra floruit. Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies et inclinentur umbræ. Revertere : similis esto, dilecte mihi, capreæ, hinnuloque cervorum super montes Bethel.

Ipse quoque sponsus de se qualis sit ostendit, postquam sponsa qualem domum ipsa et sponsus ejus habeant ostendit, dicens : *Ego flos campi et lilium convallium*, videlicet quia odorem meæ virtutis per latitudinem totius mundi diffundo[1]. *Ego* sum *flos campi*, idest decus[2] mundi sicut enim campus floribus adornatur et vernat, ita totus mundus Christi fide et notitia decoratur. Sum etiam *lilium convalium*, quia illis mentibus meam præcipue gratiam tribuo quæ nullam spem in se habentes mihi se humili devotione submittunt : convalles enim significant humiles mentes quarum lilium Christus est ; quia pulchritudo humilium mentium ipse est qui dixit (Matth, xi, 29) : *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde*. Potest et hoc quod dicit, *Ego sum flos campi*, ad incarnationem referri. Campus enim non aratur, non scinditur, non ullo vomere prosulcatur. Dicit ergo : Sum *flos campi*, idest filius virginis. Non ergo ruris, sed campi se florem vocat, quia virgine carnis fructus est, secundum vaticinium Isa. xi, 1 : *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. Lilium convallium* est Christus, hoc est filius humilium parentum, convalles enim humiles parentes cujus et pauperes significant. Veniens enim filius Dei in mundum, non solum homo fieri dignatus est, sed etiam pauper homo pro nobis ; nec divites, sed pauperes elegit habere parentes, ut particeps factus paupertatis nostræ, divitiarum et gloriæ suæ nos participes faceret. *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*. Videns sponsam suam ad requiem festinare, et labores refugere, ac per quietem præsentis temporis ad æternam beatitudinem tendere, monet eam tali comparatione, ut noverit se per pressuras et labores hujus sæculi illuc pervenire debere. *Sicut* inquit, *lilium* est *inter spinas, sic amica mea inter filias*. Spinæ quæ pungunt et lacerant, significant pravos[3] quosque vel intra Ecclesiam, vel extra Ecclesiam ; et est sensus : Sic tibi vivendum est, et sic parata debes esse contra omnia adversa, sicut lilium inter spinas est, et tamen florere et gratum odorem ex se emittere non cessat. *Sic amica mea inter filias* : quia non solum ab his qui extra Ecclesiam sunt mala pateris, verum etiam ab illis qui generati per baptismum in filiationem Dei venisse videntur. Et nota, quod se superius sponsus lilium appellavit convallium ; nunc sponsam suam dicit *quasi lilium inter spinas* : quia ipse, qui vere est lilium, per gratiam facit Ecclesiam suam esse lilium, candidam videlicet virtutibus, vel ab omni vitiorum labe im

[1] Al. : « diffudi. » — [2] Al. : « Deus. »

[3] Al. : « parvos. »

munem. *Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios.* Nunc sponsa laudata a sponso, vicem ei reddit, et dicit qualis quoque sit ipse. *Sicut*, inquit, *malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios.* Sicut malus pulchritudinem habet pomorum et gratum odorem inter agrestia ligna sylvarum ; ita mediator Dei et hominum Christus Jesus spirituali refulget gratia inter filios Dei et inter electos : ipse enim per naturam Dei filius est, reliqui electi per gratiam, potestate accepta ab unico filio Dei ut sint filii Dei. Hinc Joan. cap. I, 14 dicit : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a patre.* Non qualemcumque, sed quasi unigeniti a patre. *Sub umbra illius quem desideraveram sedi :* quia in ejus protectione confido, et ab eo inter adversa gubernari spero. Umbra enim Christi protectio divinitatis est, qua electos tuetur et defendit. *Fructus ejus dulcis gutturi meo*, idest divinitatis contemplatio, qua me satiari confido : hæc est enim sanctorum expectatio, hæc est etiam satietas et præmium, visio Conditoris. Desiderat ergo umbram Conditoris sui Ecclesia, quia protectionem illius exoptat inter præsentis vitæ adversa. *Fructus illius dulcis gutturi meo* est : quia expectat perfrui specie visionis illius, et satiari dulcedine claritatis ejus. *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem.* Cella vinaria Ecclesia est, in qua est vinum evangelicæ doctrinæ. In hanc ergo cellam amica sponsi introducitur, quando ex omnibus gentibus in unam Ecclesiam fideles adunantur. *Ordinavit,* inquit, *caritatem.* Inter omnes virtutes primatum tenet caritas, qua ipsa subsistit Ecclesia. Caritas ergo in Ecclesia ordinatur, quia non temere, non confuse, sed ordinate tenenda est omnis Dei et proximi dilectio. Deus enim est diligendus super omnia toto corde, tota anima, omnibus viribus, omni mente. Proximus diligendus est sicut se unusquisque diligit. Nam confundere vult caritatem qui proximi caritatem dilectioni Dei præponit, de quibus Dominus in Evangelio ait, Matth. x, 37 : *Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus.* Vel etiam *ordinavit in me caritatem ;* idest, ipse prior me dilexit, deinde qualiter eum diligere deberem docuit : unde ipse dicit, Joan. xv, 16 : *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Namque in Evangelio dicitur (Joan. XVI, 27 :) *Ipse Pater amat vos, quia vos me amastis.* Non ita putandum tanquam amor discipulorum præcesserit amorem divinum ; sed ita potius quod Deus primo discipulos amaverit, illi vero subsequenter gratiam habentes divino amori, majori dilectione se dignos fecerint. Et I Joan. IV, 19 : *Diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Postquam Ecclesia, vel anima Deo dilecta, in se caritatem ordinatam dixit, qualiter velit requiescere, vel in quo lecto sponso suo pausare, ostendit subdens : *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Alloquitur animas jam perfecte divino amori inhærentes. Per flores initia sanctæ conversationis intelliguntur, per mala vero perfectio bonorum operum ; et est sensus : O sanctæ animæ, quæ jam dilectioni Conditoris vestri inhæretis, fulcite me bonorum vestrorum exemplis, et qualiter in exordio virtutum, vel in provectu, vel in perfectione bonorum operum vixeritis, ostendite, *quia amore langueo.* Tunc enim anima amore Dei languet quando ejus dilectioni nihil præponit ; immo quasi ad sæculi opera, languida et imbecillis efficitur ; nihilque eam delectat nisi meditatio cœlestium, et contemplatio Conditoris sui. *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.* Cum, inquit, tali in lecto jacuero, *læva ejus*, idest sponsi, erit *sub capite meo.* Per lævam, præsentis temporis prosperitas, vel etiam dona Dei intelliguntur quæ sanctis in præsenti conferuntur ; per dexteram vero beatitudo cœlestis patriæ accipitur. Læva Dei sunt pignora Spiritus sancti, et Scripturarum divinarum intellectus, et cetera dona ac charismata, quibus sancta Ecclesia in præsenti consolatur. Caput principale mentis accipitur. Læva ergo sponsi sub capite sponsæ est : quia hæc omnia dona ad hoc percipit Ecclesia, vel anima fidelis, ut per hæc discat suspirare ad æterna. Dextera vero

sponsi eam amplexatur, quia tota intentio Ecclesiæ, vel animæ fidelis, hæc est ut ad æternam beatitudinem quandoque perveniat, et specie[1] sui conditoris gaudeat. Et bene prius læva sub capite, post sponsi dextera eam amplectitur, quia nemo ad amplexus æternæ beatitudinis poterit pervenire, nisi hic mysteriorum cœlestium et donorum divinorum studuerint esse participes. *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas cervosque camporum, ut non suscitetis neque evigilare faciatis dilectam meam, quoadusque ipsa velit.* Vox sponsi adjurantis filias Jerusalem, idest animas æternis desideriis intentas, et visionem pacis requirentes, ne quiescentem sponsam suscitent et inquietent. *Adjuros vos*, inquit, *filiæ Jerusalem, per capreas, cervosque camporum, ut non suscitetis neque evigilare faciatis dilectam meam*[2]; hoc est, ne animam divinæ contemplationi deditam, orationibus vel lectionibus divinis occupatam inquietare et ad exteriora opera suscitare velitis, *donec ipsa velit;* hoc est, donec expleto contemplationis tempore, admonente corporis fragilitate, ipsa velit suscitari a somno internæ quietis, ét ad temporalia agenda procedere. Videamus autem per quid adjuret filias Jerusalem : *Per capreas, cervosque camporum.* Capreæ et cervi munda animalia sunt, serpentibus et venenis inimicas; et significantur virtutes sanctorum, quæ munditia spirituali refulgent, et venena fraudis diabolicæ non solum cavent, verum etiam insectantur, et ad nihilum redigunt. Et est sensus : Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per virtutes vestras, quas vobis divina gratia collatas gaudetis, ut animam contemplationi meæ intentam non inquietetis, donec contemplationis hora finita, ipsa aliud quid agere velit. Vox Ecclesiæ : *Vox dilecti mei*; subaudi, hæc est. Lætabunda enim Ecclesia, quod tantum diligitur a sponso ut etiam pro illa filias Jerusalem adjuret ut non eam requiescentem inquietent, dicit : Hæc *vox dilecti mei*, pro me loquentis : quem dilectum videre desiderans, sed non valens, annectit : *Ecce iste venit saliens in montibus transiliens colles.* Montes et colles intelliguntur perfecti, quique sanctæ conversationis sublimitate a terrenis sublevati sunt, et quasi camporum planitiem melioris vitæ meritis excedentes. De his quoque montibus Isaias dicit cap, 11, 2 : *Erit mons domus Domini præparatus in vertice montium, et elevabitur super colles.* Loquitur ergo sponsa de dilecto suo : *Ecce iste venit saliens in montibus, et transiliens colles;* hoc est, etiam secundum humanitatem, omnem sanctorum excellentiam, omnem contemplationis vitæ puritatem excedens. Nec stare in montibus, sed transilire dicitur : quia et si ad horam per internam inspirationem cor sanctorum visitet, subito tamen recedit, ut eos amplius in sui dilectionem accendat. Potest etiam hoc ad Incarnationem Christi referri, quia veniens quosdam saltus dedit : quia de cœlo venit in uterum virginis, de utero virginis in præsepe, de præsepe ad baptismum, de baptismo ad crucem, de cruce ad sepulcrum, de sepulcro ad cœlum. Hinc et Psalmista, Psal. XVIII, 6 : *Exultavit ut gigas ad currendam viam; a summo cœlo egressio ejus. Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum.* Capreæ et cervi, quamvis in sua natura multa habeant quæ allegoricis sensibus conveniant, hoc tamen habent singulare quod non in planioribus immorantur, sed in arduis et excelsis locis; et quod quosdam saltus dare solent. Recte ergo his assimilatur Christus propter subtilem contemplationem, et quia nullo intellectu divinitatis ejus majestas comprehendi potest. Non autem cervis assimilatur, sed capreis, mitioribus videlicet animantibus, propter humilitatem incarnationis suæ : quia non solum homo fieri, sed etiam humilis homo fieri dignatus est. Hinnulo autem cervorum similis dicitur, quia secundum humanitatem de cervis, hoc est de patriarchis, duxit originem. Unde et Paulus dicitur II Tim. II, 8 : *Memor esto Dominum Jesum resurrexisse a mortuis, ex semine David secundum Evangelium meum.* Vel etiam propter varietatem virtutum et innocentiam, hin-

[1] Al. [illegible] — [2] Al. [illegible] *filiæ Jerusalem*, et reliqua usque [illegible]

nulo cervorum comparatur. *En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.* Paries, mortalis nostra conditio apellatur, quæ quodammodo inter nos et Deum, quasi crassus quidam paries constitutus, non permittit nos ejus contemplatione frui. Nam primus homo conditus est ut visione et alloquio Dei frueretur; sed postquam peccavit, appositus est quidam paries, ipsa videlicet mortalitas qua prægravamur. Nam, ut Sapiens dicit (Sap. IX, 15 :) *Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, et premit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem.* Sponsum ergo suum, quem superius capreis vel hinnulis cervorum comparavit, nunc dicit post suum parietem stare : quia Christus aliquando vicinus fit ei cui se, quantum humana mens capit, contemplari permittit; aliquando vero elongatur, et quasi caprea vel cervus quibusdam saltibus effugit. Quia ergo paries appositus erat inter nos et ipsum, nec videre illum poteramus; dignatus est in ipso pariete facere fenestras et cancellos, per quos utcumque sentiri, utcumque perspici possit : unde et sequitur : *Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos :* quasi enim fenestræ et cancelli in pariete fiunt, cum ipse sua gratia se contemplari permittit; licet in [1] speculo et ænigmate. Potest etiam hoc quod dicit, *Ipse stat post parietem nostrum*, ad [2] humanitatem ejus referri : quasi enim post parietem nostrum stetit, quia carnem nostram sibi opposuit, in qua divinitas ejus latuit. Quod vero sequitur, *Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos*, hoc ad divinitatem ejus refertur : ille enim qui per fenestras vel per cancellos intuetur, cuncta quæ foris aguntur videt, et ipse a nemine videtur : ita Deus cum omnia videat et omnia perscrutetur, ipse investigari et comprehendi non potest. *En dilectus meus loquitur mihi.* Ad prædicandum hortatur me dicens : *Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni.* Vox sponsi ad publicæ operationis studia provocantis [3] : *Surge, propera, amica mea,* per fidem et dilectionem; *columba mea*, per innocentiam et simplicitatem; *formosa mea*, per virtutum pulchritudinem; festina, *et veni*; ac si diceret : Surge de stratu tuo illo tibi dulcissimo, hoc est de quiete in qua mihi soli placere in psalmis, hymnis et orationibus desideras. Festina et veni, idest festina ad utilitatem proximorum, ut illos quoque per prædicationis officium et bonorum operum exempla tui imitatores facias, et ad salutem perducas. Et notandum, quod superius filias Jerusalem adjurabat ne suscitarent neque evigilare facerent dilectam; hic vero ipse eam suscitat, et surgere ad laborem hortatur, quia *omnia tempus habent, et omni rei est tempus sub cœlo.* (Eccle. III, 1.) Tempus contemplationis; tempus etiam actionis : alio enim tempore debent sancti prædicatores divinæ contemplationi insistere, et mentem suam cœlesti quiete oblectari; alio vero tempore per caritatem debent curam proximorum agere, et eis bonorum operum exempla præbere, ac divinæ contemplationis doctrinam impendere. *Jam enim hyems transiit, imber abiit et recessit.* Hyemis et imbris nomine asperitas infidelitatis exprimitur, quæ totum mundum tenebat usque ad adventum Christi. Dicit ergo sponsus : *Surge, amica mea, et veni, quia hyems transiit*, sole justitiæ apparente; et *imber*, infidelitatis, *recessit*, ac serenitas veræ fidei in mundo resplenduit. Tale est quod Apostolus ait, Rom. XIII, 12 : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Flores apparuerunt in terra nostra; tempus putationis advenit.* Finita hyeme et imbre, flores in terra apparuerunt, decor videlicet virtutum et pudicitiæ : et transeunte asperitate infidelitatis, verna fidei successit temperies. *Tempus putationis advenit,* hoc est purgationis sanctorum : putatio enim vinearum, sanctorum significat purgationem, quæ in Christo et per Christum est : de qua ipse ait, Joan. XV, 1 : *Ego sum vitis vera, et vos palmites. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum pater meus, et qui fert fructum purgabit eum, ut*

[1] Al. : « licet ipse in. » — Al. : « et ad. »

[2] Al. : « provocatis. »

plus afferat fructum. Vox turturis audita est in terra nostra; hoc est, vox prædicantium Apostolorum. Turtur enim quæ est avis castissima, et quæ in excelsis semper et in arboribus morari solet et nidificare, Apostolos, vel ceteros doctores significat, qui possunt dicere : *Nostra conversatio in cœlis est.* Phil. III, 20. Quod etiam gemitum pro cantu habet, sanctorum ploratum significat, qui[1] suos ad fletum et lamenta hortantur dicentes : *Miseri estote et lugete, ut luctus vester in gaudium convertatur ;* Jac. IV, 9 : *Vox turturis audita est in terra nostra ;* idest, vox prædicantium Apostolorum : *in terra nostra*, hoc est in Ecclesia, de qua Psalmista (Psal. XXIII, 1 :) *Domini est terra, et plenitudo ejus. Ficus protulit grossos suos.* Per ficus synagoga designatur. Grossi autem dicuntur primitivæ et immaturæ ficus inhabiles ad edendum, quæ ad pulsum venti facile cadunt. Voce autem turturis insonante ficus protulit grossos suos, quia Apostolis prædicantibus, emerserunt multi de synagoga Judæorum, qui et Christum crederent, et tamen legem carnaliter observare vellent, magisque auctoritate legis delectarentur quam dulcedine Evangelii, volentes circumcisionem et sabbatum et alia legis præcepta juxta litteram observare ; de quibus Apostolus dicit, Galat. IV, 17 : *Æmulantur vos non bene... Sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur :* (ibid. VI, 12.) *Vineæ florentes dederunt odorem suum.* Postquam *turturis vox audita est*, postquam *ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem suum;* quia multitudo Ecclesiarum per latitudinem orbis diffusa est, quæ[2] flores virtutum et odorem bonæ opinionis late de se spargunt. *Surge, amica mea, sponsa mea, et veni : columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ.* Vocat iterato sponsus amicam suam, et dicit : *Surge amica mea, sponsa mea, et veni.* Noli, inquit, sponsa, mea, quam mihi per fidem et dilectionem amicam feci, otioso torpore lentescere ; sed surge et veni, et exempla virtutum foris proximis præbe. *Columba mea in foraminibus petræ.* Si[3] *petra est Christus*, juxta quod Apostolus ait, I Cor. X, 4 : *Petra autem erat Christus;* foramina petræ sunt vulnera quæ pro salute nostra in cruce suscepit : fixuram videlicet clavorum, lanceæ percussuram. In his ergo foraminibus columba, idest Ecclesia, moratur, quia totam spem salutis suæ in passione sui Redemptoris constituit. Ibi ab insidiis malignorum spirituum, quasi a raptu accipitris secura delitescit ; ibi nidificat, idest[4] fetus bonorum operum congerit, *In caverna maceriæ.* Maceriæ construuntur ex viminibus vel ex siccis lapidibus ad munimenta vinearum, ad repellendas vulpes, vel ceteras nocuas bestiolas. Per maceriam ergo significatur cœlestium custodia præceptorum vel virtutum, vel angelicum præsidium ; sicut Isaias de Domini vinea ait (cap. V, 2 :) Et maceria circumdedit et circumfodit eam. In caverna ergo maceriæ moratur, quia præsidio Angelorum undique circumdatur, et a tentationibus custoditur : *Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis : vox enim tua dulcis, et facies tua decora.* Tu, inquit, dilecta mea, quæ in lecto contemplationis dulcissime requiescis, veni, *et ostende faciem tuam mihi*, et a secreto quietis egredere ad publicam actionem, et pulchritudinem bonorum operum tuorum aliis ad exemplum demonstra. *Ostende mihi*, dicit, quasi Deo : Deo enim suam faciem ostendit Ecclesia, cum proximis ad utilitatem et profectum virtutum, quantum intrinsecus habeat pulchritudinem insinuat. Hoc est quod Dominus dicit in Evangelio. Matth. V, 16 : *Videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum. Sonet vox tua in auribus meis* ; vox videlicet prædicationis vel divinæ laudis, qua alios facias proficere. In auribus enim Dei vox Ecclesiæ sonat, cum prædicatione ex multorum conversione delectatur Deus. Bene autem dicit, *Faciem tuam*, et, *Vox tua*, non aliena. Illam videlicet faciem mihi ostende quam in baptismo tibi dedi, quando mundavi te

[1] Al. : « quique. »
[2] Al. : « quia. »
[3] Al. : « sic. »
[4] Al. : « in. »

ab omni peccato. *Vox tua*, dicit, *in auribus meis sonet*; ut ex sincera intentione dilectionis meæ procedit, ut non propter aliud prædices nisi propter me : *Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas : nam vinea nostra floruit*. Vox sponsi præcipientis sponsæ suæ, et filiabus Jerusalem, sanctis videlicet doctoribus vel animabus fidelibus, *capite*, inquit, *nobis vulpes parvulas* : Vulpis dolosum est animal et fraudulentum, in cavernis et specubus habitans, nec recto, sed tortuoso incedens itinere ; ideoque designat hæreticos et schismaticos, qui *demoliuntur vineas*, hoc est Ecclesiam Dei, plebem videlicet fidelium lacerare et decipere non cessantes. Præcipit ergo ut parvulas vulpes capiant ; idest, ut hæreticam pravitatem in ipso initio debellare et destruere non cessent, ne robusta facta fortius Ecclesiam impugnet. *Nam vinea nostra floruit;* idest, Ecclesia per universum mundum flores virtutum emisit. Et nota, cum superius vineas pluraliter dixerit, modo dicit singulariter : *Vinea nostra floruit;* quia ex multis Ecclesiis una est electa Ecclesia.

Dilectus meus mihi et ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. Vox sponsæ, *Dilectus meus mihi ;* subaudi, societur vinculo caritatis et amoris : et ego illi conjungar et consociabor vicissitudine mutuæ dilectionis. Vel *dilectus meus*, subaudi, det mihi verba exhortationis et divinæ promissionis ; *et ego*, subaudi, ostendam illi faciem meam. Vel etiam *dilectus meus mihi* dignetur conjungi glutino caritatis ; *et ego illi* conjungar vinculo dignæ obedientiæ, obtemperans præceptis illius. *Qui pascitur inter lilia* ; hoc est, delectatur et jucundatur inter candidas et odoriferas virtutes sanctorum. Et hic notandum, quod superius dixit lilium, hic vero pluraliter lilia : quia multæ sunt [1] virtutes sanctorum ; una tamen fides est, et una caritas, qua præcipue delectatur Deus. Sive etiam pascitur inter lilia, hoc est suavissime delectatur inter choros virgineos : candor enim liliorum recte munditiæ virginali comparatur. *Donec aspiret dies ;* hoc est, donec transeant nebulæ præsentis vitæ, et appareat dies ; hoc est, veniat claritas sempiternæ beatitudinis. Et est sensus : *Dilectus meus mihi* præstat auxilium *et ego illi* dignam præbeo obedientiam ; qui virtutibus sanctorum delectatur, quousque transcursa nocte præsentis vitæ, in qua per speculum et in ænigmate cernitur, appareat dies supernæ claritatis, ut facie ad faciem videatur : *Revertere dilecte mi, similis esto capreæ, aut hinnulo cervorum super montes Bethara.* [2] Vox Ecclesiæ sponsi sui speciem desiderantis *: O dilecte mi*, qui me de lecto quietis surgere præcipis, et ut tibi faciem meam ostendam hortaris, *revertere*, hoc est claritatem divinitatis tuæ me perspeculari permitte, et hoc quod mihi perfecte promittis in alia vita, beatitudinem videlicet tuam, in hac adhuc peregrinatione me saltem in figura et ænigmate habere permitte : *Similis esto capreæ, aut hinnulo cervorum super montes Bethara*. Jam dictum est superius, quod capreæ campos despiciunt, et ad alta montium enituntur. Christus ergo capreis comparatur, quia secundum carnem resurgens a mortuis cœlorum alta petiit. Hinnulus vero cervorum vocatur, hoc est filius antiquorum patrum. Cervi enim sunt patriarchæ et prophetæ, de quibus Christus carnis originem duxit. Fertur hinnulus hanc habere naturam, ut fervente sole, umbrosa et opaca loca requirat, in quibus ab æstu protegatur ; sic et Christus in eorum mentibus requiescit qui rore Spiritus sancti ab æstibus carnalium voluptatum temperantur ; ac si diceret : *O dilecte, revertere ;* hoc est, me sæpius tua visitatione illustrando lætifica, qui per carnem quam assumpsisti, jam cœlorum sublimia penetrasti. Montes autem Bethara, mentes significant sanctorum a terrenis per superna desideria elevatas. Nam Bethara interpretatur domus consurgens, vel domus vigiliarum. Vigiliæ mentes sanctorum significant, quæ ad desideranda superna consurgunt, et ad ea percipienda invigilant. Quidam codices habent : *Super montes Bethel.* Bethel interpretatur domus Dei, apte

[1] Al. : « fiunt. »

[2] Al. : « *Bether* vel *Bether*. »

mentes sanctorum signans, quæ domus Dei sunt habentes in se Deum inhabitatorem, qui dicit per Prophetam. Lev. xxvi : *In habitabo in illis, et inambulabo.* Super has ergo mentes dilectus similis est capreæ hinnuloque cervorum, quia illas visitare est dignatus quæ domus Dei esse student.

CAPUT TERTIUM

In lectulo meo per noctem quæsivi quem diligit anima mea. Quæsivi illum, et non inveni. Surgam, et circuibo civitatem ; per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea. Quæsivi illum, et non inveni. Invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem : Num quem diligit anima mea vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea : tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris et universi pulveris pigmentarii ? En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi. Uniuscujusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos. Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani. Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media caritate constravit, propter filias Jerusalem. Egredimini, filiæ Sion, et videte regem Salomonem in diademate quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius, et in die lætitiæ cordis ejus.

Vox Ecclesiæ de gentibus congregatæ, *In lectulo*, inquit *meo ;* hoc est, cum adhuc in desideriis carnalibus requiescerem, et cum adhuc in tenebris infidelitatis et ignorantiæ posita essem ; *quæsivi quem diligit anima mea.* Multi enim Philosophorum Deum ignorantes, summo tamen studio illum requirebant, per creaturas creatorem volentes cognoscere, sicut Plato qui in *Timæo* multa de anima disputavit, et sicut Aristoteles et Socrates et ceteri qui omne vitæ suæ tempus in studiis exquirendæ veritatis expendebant. *Quæsivi illum, et non inveni :* non enim per mundanam sapientiam Deus cognosci potuit. *Surgam, et circuibo civitatem : per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea. Quæsivi illum, et non inveni.* Exurgam, inquit, de strato[1] corporis et carnalis delectationis, et circuibo civitatem hujus mundi, maria ac terras peragrando. *Per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea ;* hoc est, per lata itinera gradientes hujus sæculi, et suis voluptatibus deditos aspiciam si forte in illis dilecti mei vestigia aspiciam. Hoc, cum causa exempli de multis dici possit, præcipue in illo Eunucho impletum est qui a finibus terræ venit Deum cœli Jerosolymis adorare, quem Philippus invenit, eique Christum in prophetia Isaiæ ostendit : Act. viii. Hoc quoque in Cornelio adimpletum est, qui adhuc paganus, et ignorans Deum, eleemosynas faciebat, et orationibus vacabat ; quem Petrus cum domo sua baptizavit : Act. x. Iterat adhuc difficultatem inventionis[2] et dicit : *Quæsivi illum, et non inveni. Invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem.* Vigiles sunt sancti Apostoli, et ceteri doctores Ecclesiæ, qui civitatem, idest sanctam Ecclesiam, custodiunt, et ab insidiis spiritualium hostium defendunt ; quos interrogat : *Num quem diligit anima mea vidistis?* Quasi vigilans Ecclesia interrogabat, cum intenta aure eorum prædicationem percipiebat. *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea.* Pertransire vigiles est eorum dicta et doctrinam diligenter perscrutari. Solemus namque dicere : Transcurri librum, legens, vel pertransivi. *Cum*, inquit, *pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea* ; quia cum solicita meditatione dicta vel scripta sanctorum requirimus, statim dilectum invenimus : quia Deum in eorum dogmatibus reperimus. Potest et sic intelligi : *Cum pertransissem eos, inveni quem dili-*

[1] Al. : « statu. »

[2] Al. : « intensionis. »

git anima mea ; hoc est : cum intellexissem Christum omnem sublimitatem et gratiam superare, tunc *inveni quem diligit anima mea ;* hoc est, tunc vere intellexi quantum ipse a cæterorum sanctorum meritis distet. *Tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ ;* hoc est, ardentissima fide et devotione illi inhæsi ; *nec dimittam eum*, sed in ejus amore et fide perseverabo, *donec introducam eum in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ ;* hoc est, donec illum synagogæ, quæ est mater mea, spiritualiter prædicem, ut eum quoque ad ejus fidem perducam. Hoc fiet in die judicii,[1] ut Apostolus ait, Rom. XI, 25 : *Cum plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus erit.* Tantum ergo sibi de caritate sponsi sui promittit Ecclesia ut etiam se credat synagogam posse convertere. Quod autem dicit, *Donec introducam eum,* non est putandum, quod tunc relictura sit illum cum in cubiculum matris introduxerit ; sed *donec* pro sempiternum ponitur ; idest, semper illi inhærendo, semper in ejus fide et dilectione perseverabo. Taliter et in Psalm. CXXII, 2 : *Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.* Numquid postquam nostri misertus fuerit, non erunt oculi nostri ad eum ? Utique erunt. *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas cervosque camporum, ne suscitetis neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Bis repetitur iste versiculus, nam superius positus est : sed supra ad Ecclesiam primitivam de Judæis collectam pertinet ; hic vero ad Ecclesiam de gentibus congregatam, et amoris vinculo Christo arctius copulatam : una enim eademque cura est Deo de sanctis qui vel in circumcisione, vel etiam in tempore baptismatis, corruscante gratia Evangelii illi placuerunt. Quia vero supra iste versiculus expositus est, jam hic videndum est, quare velut dormientem inducat Ecclesiam : unde et adjurat filias Jerusalem ne eam excitent, cum paulo superius non dormientem vel quiescentem, sed studio laboriosissimæ inquisitionis insistentem, qua sponsum inquirebat, introducat. Si ergo requirebat sponsum, quomodo requiescebat ? Sed dulcissimus et suavissimus est somnus Christum quærere. Dormit ergo Ecclesia, et sponsum quærit ; dormit videlicet a desideriis terrenis, ab actibus sæculi ; vigilat autem et requirit sponsum, quia ejus contemplationi inhæret, eum solum desiderat, et ad illum pervenire contendit. Adjurat ergo sponsus filias Jerusalem, animas videlicet desideriis terrenis contemptis supernæ patriæ inhiantes, ne illam excitent ab hoc somno suavissimæ quietis et contemplationis, donec ipsa velit. Somnus autem merito amor appellatur : quia sicut dormiens a visibilibus oculos claudit, et invisibilia contemplatur ; ita is qui divinæ contemplationi insistit, quasi alienus est, et dormit exterioribus, sola spiritualia et cœlestia videns. Nec mirum, si amor somnus vocatur : cum in sequentibus mors appellatur, ubi dicitur cap. ultim. *Fortis est ut mors dilectio.* Cum autem dicit, *Donec ipsa velit*, ostendit Ecclesiam de gentibus voluntarie se præparaturam ad labores et persecutiones pro Christo perferendas. *Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhæ et thuris, et universi pulveris pigmentarii?* Vox filiarum Jerusalem, idest sanctorum primitivæ Ecclesiæ, admirantium pulchritudinem Ecclesiæ ex gentibus congregatæ. *Quæ est*, inquit, *ista ? Quæ*, idest qualis, quanta laude et admiratione digna, quæ non circumcisione mundata, nec adhuc baptismo sanctificata, jam currit ad Deum ? *Ascendit*, inquit, *per desertum.* Hoc dicitur ad imitationem plebis priscæ Judaicæ, quæ liberata de ægyptiaca servitute per desertum, mare rubro transito, venit ad terram repromissionis. Sic etiam Ecclesia per desertum nationum descendebat jam de Ægypto, hoc est de confusione idolatriæ, liberata, et a Pharaone, idest diabolo, submerso, ut cœlesti manna pasceretur, et veram terram repromissionis ingrederetur. Ascendit, inquit, ad montem virtutum, vel etiam ad ipsum cœlum virtutibus sublevata, quæ in Psalm. CXX, 1 dicit : *Levavi*

[1] Al. : « in die judicii, quando. »

oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi. Et alibi ; CXXII, 1 : *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis.* Montes ipsi sunt Patriarchæ, prophetæ, Apostoli, et ceteri sancti, qui merito virtutum montes appellantur. Primo enim ad montes, idest ad sanctos, sublevat oculos Ecclesia, vel anima fidelis : quia illorum doctrinam actusque considerat ; illorum exemplo et intercessione muniri gaudet. Postea proficiens, ad ipsum quoque qui fecit montes audet cordis aspectum erigere, et dicit : *Ad te levavi oculos meos qui habitas in cœlis* ; idest gratanter requiescis in sanctis. *Sicut*, inquit, *virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris.* Fumus ex igne nascitur, et mox altiora aeris expetit, donec aspectibus intuentium subtrahatur. Fumus igitur significat sanctum desiderium igne divini amoris perfusum.[1] Nec absolute fumo comparatur, sed virgulæ fumi : quia sancta Ecclesia vel anima sancta Deum amans, gracilis est et delicata, disciplinis Spiritus sancti extenuata, non habens grossitudinem carnalium derideriorum. Sive virgulæ fumi, non sparso fumo, comparatur propter unitatem Ecclesiæ, quæ in Christo una est. Unde vero esset ille fumus ostendit cum subdit : *Myrrhæ et thuris et universi pulveris pigmentarii.* Myrrha condiuntur mortuorum corpora ; thus vero adoletur in sacrificio Dei : ideoque per myrrham carnis mortificatio designatur ; per thus munditia orationum exprimitur. Virgulæ ergo fumi, myrrhæ et thuris, Ecclesia assimilatur, quia sancti mortificatione carnis suæ et orationibus, mundo ac simplici corde profusis, Deo placere student. *Et universi*, inquit, *pulveris pigmentarii*, idest congerie omnium virtutum. Non autem integra fuisse aromata, sed in pulverem redacta dicuntur ; quia sanctorum actiones magna discretione considerandæ sunt, et tanquam cribro subtilissimæ considerationis eventilandæ, ne quid forte in illis durum aut inconveniens existat, ne salutem per ipsas virtutis milleformis adversarius surripiat, qui callidus per bona etiam consuevit nocere. *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi. Uniuscujusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos.* Quo hæc dilecta et mirabilis ascendere ostenditur, cum subditur : *En lectulum Salomonis*, et reliqua. Lectulus Salomonis, quamvis superna illius cœlestis beatitudinis requies accipi possit, in qua Deus cum sanctis requiescit, probabilius tamen præsens accipitur Ecclesia, in qua sancti Dei, sopitis tumultibus vitiorum, amplexu Salomonis, idest viri pacifici, delectantur : unde et Psalmista de Christo dicit, Ps. LXXV, 3 : *Factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion. Lectulum* ergo *Salomonis*, idest Ecclesiam Christi, *sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.* Per ly *fortes* ordo doctorum intelligitur, qui vel prædicando Ecclesiam muniunt, vel contemplando ad illam supernam beatitudinem pervenire desiderant. Sexagenarius autem numerus ex senario et denario constat : sexies deni, vel decies seni sexaginta faciunt. Senarius vero perfectionem significat operis, quia sex diebus perfecit Deus opera sua ; denarius vero remunerationem et præmium quod in fine electis dabitur. Unde et hi qui in vineam venerunt, denarium leguntur accepisse. *Sexaginta* ergo *fortes* significant, ut dictum est, sanctos doctores, fortes opere, et animo constantes. Additur vero, *Ex fortissimis Israel*, omnes in Christum credentes, et Christum diligentes. Israel, idest videns Deum, appellatur ; fortissimi vero Israel sunt qui Ecclesiam tueri prædicando, et ab incursibus dæmonum vel impugnatione hæreticorum defendere noverunt. Hi ergo ambiunt lectulum Salomonis, quia illis est commissa Ecclesia, et ab illis vigilanti cura est custodienda. *Omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi.* Tenent enim gladium spirituale verbi Dei, de quo Apostolus Ephes. VI, 17 : *Et galeam* inquit *salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Ad bella* vero sunt *doctissimi* : quia necesse est ut spiritualis prælii arte instructi sint qui[2] *Adversus principatus et potestates, et adversus mundi*

[1] Al. : « profusum. »

[2] Al. : « quia. »

rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ, in cœlestibus ibidem bellum gerunt. Versutissimus enim est ille hostis, et tam subtilitate spiritualis naturæ quam etiam temporis longinquitate doctissimus, contra quem sancti bella suscipiunt. *Uniuscujusque ensis super femur suum*. Per femur propagatio sobolis accipitur. Super femur ergo ensem habent, quia timore Dei omnes comprimunt et coercent motus carnalis voluptatis. Et hoc *propter timores nocturnos*, idest propter occultas insidias maligni hostis, qui in nocte hujus sæculi, sanctis maxime qui in Ecclesia præminent, insidiatur, ut illis deceptis, lectulum Salomonis, idest requiem sanctorum, fœdare possit. Et notandum quod superius tenere gladios dicuntur, hic vero super femur enses habere : gladios enim tenent, ut adversariis resistant, ut hæreticos et omnes sanæ fidei contradicentes confodiant ; super femur vero enses habent, ut suimet curam habeant, ut fluxus carnalium voluptatum reprimant, ne juxta verbum Apostoli I Cor. IX, 27 : aliis prædicantes, ipsi reprobi efficiantur. *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani*. Quod superius per lectum Salomonis, hoc nunc designatur per ferculum, sancta videlicet Ecclesia, in qua velut in lecto requiescunt sancti Dei, et velut in lecto discumbunt ad epulas æternæ satietatis. *De lignis Libani fecit Salomon ferculum*. Libanus mons est Phœnicis, cujus arbores et proceritate et pulchritudine et durabilitate ceteris præeminent ; ideoque significant sanctos virtutum specie fulgientes, et ab æterna festinantes : Libanus enim candidatio vel dealbatio interpretatur. Ligna ergo Libani sunt sancti candidati et dealbati baptismo, et exornati omnium virtutum pulchritudine. *Columnas ejus fecit argenteas*. Per columnas doctores ejusdem Ecclesiæ figurantur, qui eam verbo et exemplo sustinent ac roborant : unde dicitur, Galat. II, 9 : *Jacobus et Joannes et Cephas, qui videbantur columnæ esse*. Columnæ sunt argenteæ, quia nitore cœlestis eloquii refulgent : *eloquia enim Domini, eloquia casta argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum :* Ps. XI, 7 : *Reclinatorium fecit aureum*. Per reclinatorium aureum, requies æterna accipitur, quæ sanctis in Ecclesia promittitur ; ad quam tamen ascensus est purpureus, *Ascensus ejus purpureus*. Purpureus ascensus est passio Christi, quia purpura calorem sanguinis imitatur. Ascensu ergo purpureo ad reclinatorium aureum pervenitur : quia illi ad æternarum epularum mensam discumbunt, et ad supernæ quietis requiem veniunt qui in præsenti passionem redemptoris sui digne venerari et imitari satagunt. *Media caritate constravit propter filias Jerusalem. Media caritate constravit* : quia omnibus fidelibus suam caritatem Christus commendavit, patiendo pro nobis, et requiem nobis præparando ; juxta quod Apostolus Rom. V, 8, dicit : *Commendat autem Deus suam caritatem in nobis : quoniam cum adhuc peccatores essemus, pro nobis filium suum in mortem tradidit*. Aliter per columnas argenteas, Apostoli et apostolici viri designatur ; per reclinatorium aureum, doctorum ordo, qui cum ineffabilia æternæ vitæ repromittunt, utique nos suaviter quiescere faciunt : et hoc reclinatorium bene aureum dicitur, quia ineffabile est illud præmium quod sancti expectant. In rebus enim caducis nihil auro pretiosus est. Per ascensum etiam purpureum ordo designatur martyrum, qui passionem Christi imitati, pro illo sanguinem suum fuderunt. Sed quid nos faciemus dicit B. Gregorius qui nullius meriti sumus, et non inter doctores, non inter martyres locum nos habere videmus? Sequitur, *Media caritate constravit*. Habeamus ergo caritatem, qua media hujus ferculi constrata sunt : quæ et idcirco latum mandatum vocatur, quia omnibus suis observatoribus æternam salutem parat. Hanc efficaciter teneamus, et per hanc salvabimur. Et hoc *propter filias Jerusalem*, hoc est propter animas simplices, quæ nullius virtutis sibi sunt consciæ : quæ quanto majoris fragilitatis sibi sunt consciæ, tanto amplius salvatorem et redemptorem suum diligere satagunt. *Egredimini et videte, filiæ Sion, regem Salomonem in diademate quo coronavit eum mater sua in die desponsationis ejus, et in die lætitiæ cordis ejus*. Vox Ecclesiæ invitantis animas fidelium ad intuendum quam mirabilis et

speciosus sit sponsus ejus; filiæ namque Sion eædem sunt quæ et filiæ Jerusalem, sanctæ videlicet animæ, supernæ illius civitatis cives, quæ et perpetua cum Angelis pace fruuntur, et per contemplationem gloria Domini speculantur, *Egredimini*, inquit, *o filiæ Sion*; hoc est, exite de turbulenta hujus sæculi conversatione, ut mente expedita eum quem diligitis, contemplari possitis. *Et videte*, inquit, *regem Salomonem*, hoc est verum pacificum Christum, *in diademate quo coronavit eum mater sua;* ac si diceret : Considerate Christum pro vobis carnem indutum, quam carnem de carne Virginis matris suæ assumpsit. Diadema namque vocat carnem quam Christus pro nobis, in qua mortuus destruxit mortis imperium; in qua etiam resurgens resurgendi nobis spem contulit. De hoc diademate Apostolus Heb.
pter II, 9 dicit : *Videmus Jesum* *per passionem gloria et honore coronatum*. Mater vero sua eum coronasse dicitur, quia Virgo Maria illi de sua carne, carnis materiam præbuit. *In die desponsationis ejus*, hoc est in tempore incarnationis ejus, quando sibi conjunxit *Ecclesiam*, *non habentem maculam aut rugam* Ephes, v, 27, vel quando Deus homini conjunctus est. *Et in die lætitiæ cordis ejus.* Lætitia enim et gaudium Christi, salus est et redemptio generis humani; juxta quod in Evangelio, multos ad fidem Christi cernens confluere, *In illa hora*, inquit Evangelista, *exultavit in spiritu, et dixit : Confiteor tibi, Pater cœli et terræ : quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* : Matth. XI, 25. Et in evangelica parabola, inventa ove, vocat amicos dicens : *Congratulamini mihi* : Luc. xv, 9. Potest et hoc[1] simpliciter totum ad passionem Christi referri, juxta litteram. Prævidens enim Salomon in spiritu passionem Christi, longe ante præmonebat filias Sion, idest plebem Israeliticam, *Egredimini*, inquiens, *et videte regem Salomonem*, idest Christum, *in diademate*, idest in spinea corona, *quo coronavii eum mater sua*, synagoga, *in die desponsationis ejus*, quando videlicet sibi junxit Ecclesiam, *Et in die lætitiæ cordis ejus*, quo gaudebat per suam passionem redimere mundum de diaboli potestate. Egredimini ergo, et exite a tenebris infidelitatis, et videte, hoc est intelligite mente, quia ille qui ut homo patitur, verus est Deus. Vel etiam, egredimini extra portam civitatis vestræ, ut eum in Golgotha monte crucifixum videatis.

CAPUT QUARTUM

Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es! Oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet : capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad : dentes tui sicut greges tonsarum quæ ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis fetibus, et sterilis non est inter eas. Sicut vitta coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet. Sicut turris David collum tuum; quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te. Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni; coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui. Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa! Pulchriora sunt ubera tua vino, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata. Favus distillans labia tua, sponsa, mel et lac sub lingua tua : et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum, cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo, nardus et crocus, fistula et cinnamomum, cum universis lignis Libani, myrrha et aloe cum omnibus primis unguentis. Fons hortorum, puteus aquarum viventium quæ fluunt impetu de Libano. Surge, aquilo, et veni, auster, perfla hortum meum, et fluent aromata illius.

[1] Al. : « hoc et. »

Bis repetit, *Quam pulchra es; quam pulchra es*; idest, in opere et prædicatione : in opere, quia nihil fœdum, nihil oculis meis indignum agit; in prædicatione, quia ad considerandum Incarnationis meæ mysterium etiam sodales tuas filias Jerusalem invitare non cessas. *Oculi tui columbarum*. Per oculos intelligitur acumen sensuum spiritualium, quibus divina et sempiterna contemplatur vel intuetur Ecclesia. Columbæ autem, oculi Ecclesiæ[1] comparantur, propter spiritualem gratiam, quia Spiritus sanctus in specie columbæ apparuit. Sequitur autem : *Absque eo quod intrinsecus latet*; idest, absque superna retributione illius, quam in fine sæculi perceptura es, quam et in præsenti per fidem contemplari. Latet tamen intrinsecus, nec in præsenti videri potest, sed in futuro expectatur. *Capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad*. Per capillos Ecclesiæ, subtiles cogitationes accipiuntur, quibus plerumque temporalia disponuntur. Comparantur vero gregibus caprarum, quia hæc animalia munda sunt, et in rupibus, sive in excelsis locis resupinata pascuntur : quia cogitationes sanctorum etsi corporali necessitate in temporalibus figuntur, tamen ab æternorum intentione non discedunt;[2] et in ipsa etiam cura quam necessitati corporæe impendunt, quasi cœlum semper intuentur. Possumus etiam per oculos, doctores Ecclesiæ et prædicatores accipere, qui in corpore, cujus caput Christus est, summum locum tenent, et cœlestia et spiritualia ceteris membris vident; per capillos vero innumeram multitudinem simplicium fidelium in laicali ordine constitutorum, qui etsi minus vident spiritualia, sua tamen numerositate magnum decus præstant Ecclesiæ. Et bene gregibus caprarum comparantur. Capra peccatoribus convenit, per quam significantur plebes fidelium actionibus sæculi deditæ, quæ sine peccato agi non possunt. Bene autem sequitur. *Quæ ascenderunt de monte Galaad*. Galaad, acervus testimonii interpretatur. Juxta litteram quidem, ideo quia Jacob recedente de Mesopotamia, persecutus est eum Laban, et die tertia reperit eum, ibique in testimonium mutui fœderis acervum lapidum extruxerunt. Mystice autem acervus testimonii Christus est, in quo multitudo consistit omnium sanctorum, qui sunt lapides vivi adhærentes illi lapidi de quo Petrus, II Can. 4 ait : *Ad quem accedentes lapidem vivum... et ipsi tanquam lapides vivi simul coædificamini*. Greges caprarum de monte Galaad ascenderunt, quia sanctorum multitudines ad celsa virtutum conscendunt, et Christi doctrinam atque præcepta in omnibus sequi satagunt. *Dentes tui sicut greges tonsarum quæ ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis fœtibus, et sterilis non est inter eas*. Si per capillos Ecclesiæ, innumerabilis multitudo fidelium simplicium intelligitur, per dentes Ecclesiæ doctores figurantur : dentibus enim cibos commolimus et masticamus. Et sancti doctores bene dentibus conformantur, quia spirituales cibos quos simplices capere nequeunt, ipsi quodammodo exponendo comminuunt. Deus Ecclesiæ præcipuus erat Petrus, cui dictum fuit in visione Act. x, 13 : *Surge, occide, et manduca*; ac si diceret : Hos quos ad finem convertis, occide ab eo quod sunt, ut desinant esse peccatores; et manduca, hoc est transfer in corpus Ecclesiæ. Bene autem hi dentes ovibus tonsis et lavacro lotis comparantur : solent enim oves post tonsionem currenti aqua ablui, ne illotus sudor corpori adhæreseat et scabiem generet. Tonsæ ergo oves sunt sancti doctores, et magistri Ecclesiæ, qui et lavacro baptismatis abluti sunt, et vellera, idest facultates et substantias suas, pro Christo amiserunt. Omnibus quidem fidelibus convenit quod dicit : *Quæ ascenderunt de lavacro* : nullus enim sine lavacro baptismi fidelis esse potest; non autem omnibus tonsos esse[3] convenit, quia non omnes ita sunt perfecti, ut sua pro Christo valeant amittere; sed illis specialiter congruit, qui secundum verbum Domini vendunt omnia sua et dant pauperibus, et nudi atque expediti sequuntur Chris-

[1] Al. : « columbæ autem oculis Ecclesiæ. »
[2] Al. : « descendunt. »
[3] Al. : « tonsoribus. »

tum. Tales sunt ergo dentes Ecclesiæ, idest prædicatores et magistri ejus, oves per innocentiam abluti baptismo, voluntaria paupertate et rerum sparsione gaudentes. Sequitur : *Omnes gemellis fetibus, et sterilis non est inter eas* : quia gemina caritate, dilectione[1] Dei et proximi, præeminent et hanc observare docent ; vel etiam quia fidem et operationem prædicant. *Et sterilis non est inter eas;* nullus videlicet alienus est a bonis operibus. *Sicut vitta coccinea labia tua, et eloquium tuum dulce.* Per labia Ecclesiæ, sancti prædicatores accipiuntur, qui et per dentes figurantur. Coccus autem sanguinis vel ignis habet speciem. Labia ergo Ecclesiæ, idest sancti prædicatores, vitæ coccineæ assimilantur, quia passionem Christi assidue prædicant, qui pro nostra redemptione sanguinem suum fudit: sive vittæ coccineæ assimilantur, quia prædicant, et ardent dilectione ; diligunt eos quibus verbum impendunt, et etiam a quibus malum patiuntur. Ad hoc etiam pertinet quod Spiritus sanctus in linguis igneis apparuit : quia loquentes et ardentes fecit Apostolos ; ardentes in dilectione, loquentes in prædicatione[2]. Et bene vitta coccinea dicitur : vitta enim capillos ligat et constringit ; sic[3] doctores sua prædicatione ad unitatem fidei et dilectionis multitudinem fidelium in Ecclesia nectunt, et in unum decorem redigunt. Possunt etiam per capillos subtiles cogitationes nostræ accipi. Vitta ergo coccinea crines ligamus, quando cogitationes nostras disciplina timoris Dei constringimus et coercemus. *Eloquium tuum dulce.* Dulce est eloquium Ecclesiæ, cum sancti doctores vel passionem sui Redemptoris ad memoriam reducunt et prædicant quantum Deus hominem dilexerit, vel etiam cum cœlestia præmia auditoribus annuntiant. *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet.* Per genas superius diximus Ecclesiam figurari. Nam cum verecundamur, rubor sanguinis in genis effunditur. Malum autem punicum habet rubicundum corticem, interius vero multitudine granorum plenum est : unde et malum granatum vocatur. Per fragmen ergo mali punici, memoria ejusdem dominicæ passionis accipitur, quæ in cocco superius figuratur : solet enim una res diversis exprimi figuris. Genas ergo Ecclesiæ fragmini comparamus, quia sancti doctores venerabiliter agunt memoriam passionis Redemptoris sui, nec erubescunt crucem ejus ; immo gloriantur, dicentes cum Apostolo Gal. VI, 14 : *Mihi autem absit gloriari nisi in Cruce Domini Nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* Et alibi idem Apostolus scribens ad discipulum suum : *Noli erubescere Christi* crucem, neque me vinctum ejus* : II Tim. I, 8. Bene autem non integro malo punico, sed fragmini comparatur : malum enim punicum cum frangitur, exterius rubor, interius candor apparet : sic et sancti prædicatores, cum passionem Christi nuntiant, quasi rubor est exterius ; cum vero quanta utilitas nostræ redemptionis inde provenerit, et quod homo per passionem Christi non solum a peccatis justificari, sed etiam quod divinum consortium meruerit demonstrant, quasi candidum est quod intrinsecus latebat. Possunt etiam per genas Ecclesiæ martyres figurari, qui rubicundi sunt effusione sanguinis sui, veluti malum punicum. Sed fracto malo punico, candor interius apparet, quia post mortem miraculis coruscant. *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis.* Collum sanctæ Ecclesiæ peccatores sancti et doctores ejus sunt : hi enim hic designantur per collum qui superius per oculos et per dentes, sancti videlicet prædicatores, qui veluti per collum acceptos verbi Dei cibos nutriendo corpori transmittunt, et vocem divinæ prædicationis auditoribus proferunt. Vel etiam sancti doctores per collum signantur : quia sicut collum caput et cetera membra corporis conjungit, ita sancti prædicatores quasi mediatores sunt inter Christum et reliquos quos instruunt fideles, et quasi Christum corpori suo, idest Ecclesiæ, conjungunt. Hoc autem collum turri David compara-

* *testimonium Domini*

[1] Al. : « dilectionem. »
[2] Al. : « loquentes prædicatione. »
[3] Al. : « et. »

tur. David, qui interpretatur manu forti, vel visu desiderabilis, Christum significat; et tota quidem Ecclesia civitas David, idest magni regis est Christi, qui est manu fortis quoniam diabolum devicit, juxta quod Psalmista dicit, Psal. XXIII, 8 : *Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio.* Est et visu desiderabilis : quia, ut Apostolus dicit I Petr. I, 12, *In eum desiderant Angeli prospicere.* Turres autem hujus civitatis illi sunt qui vel scientia vel operis perfectione cæteris præeminent. *Quæ ædificata est cum propugnaculis.* Propugnacula sunt divinarum Scripturarum sacramenta, de quibus veluti jacula procedunt, quibus adversariæ potestates repelluntur. *Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Mille clypei intelliguntur innumera divinæ præsidia defensionis, quibus sancta Ecclesia vallatur et defenditur. *Omnis armatura fortium,* idest omnis instructio vel sanctæ prædicationis, vel sanctæ operationis. Et bene collum Ecclesiæ, hoc est prædicatores et doctores, turri David comparantur, quia semper quasi in bello sunt pro defensione Ecclesiæ pugnantes. *Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ.* Duo ubera Ecclesiæ eosdem significant sanctos doctores. Nec mirum, quod una eademque res diversis figuratur modis. Sancti doctores oculi sunt, quia vitæ vias, quas ingredi debeant subjectis demonstrant. Dentes sunt, quia cibos divinarum Scripturarum et molunt[1] et comminuunt, ut mandi possint. Collum sunt, quia caput et membra, hoc est Christum et Ecclesiam conjungunt. Ipsi ergo doctores sunt et ubera Ecclesiæ, quia parvulos et simplices fideles lacte verbi Dei nutriunt; juxta quod Paulus simplicioribus intendens dicit, I Cor. III, 12 : *Non potui vobis loqui tanquam spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam.* Et bene non absolute ubera, sed cum additamento dicit, *Duo ubera*; cum femina neque plus neque minus habeat quam duo ubera; quia nimirum sancti doctores parvulos ex utroque populo, Judaico videlicet et Gentili, lacte verbi Dei nutriunt. Nam et Paulus de seipso dicit, Gal. II, 8 : *Qui operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes.* Et apte hæc duo ubera sicut duo hinnuli capræe gemelli esse dicuntur : quia videlicet fetus sunt et filii salvatoris nostri Christi, qui superius per capream designatus est : hæc enim animalia acutissime vident, et nimia velocitate altiora conscendunt. Sic et sancti doctores quæ agenda sunt et ipsi vident, et aliis monstrant, et despectis terrenis ad superna nituntur. *Qui pascuntur in liliis*; hoc est, delectantur purissimis et nitidissimis sensibus Scripturarum : *Donec aspiret dies, et inclinentur umbræ*; hoc est donec dies illa æterna; veniat, quam desiderabat Psalmista dicens, Psal. LXXXIII, 11 : *Melior est dies una in atriis tuis semper millia. Et inclinentur umbræ;* idest, transeant mœrores et perturbationes hujus sæculi. *Donec aspiret dies*, iedst oriatur. Apparebit enim dies, idest orietur, quando ille verus sol justitiæ apparebit; et tunc inclinabuntur umbræ, hoc est omnia nubilia mœroris, et tenebræ præsentis sæculi pertransibunt. Sed et si ipsam litteram velimus aspicere, pulchre expressit ortum diei et occasum noctis : nam nox nihil est aliud nisi umbra terræ, quæ sole sub terras descendente consurgit. Sole autem iterum super terras ascendente, inclinantur umbræ, idest cadix nox : *Pascuntur* ergo *liliis*, *donec aspiret dies et inclinetur umbræ :* quia sanctorum doctorum in præsenti tantum vita necessaria est prædicatio et doctrina : nam in alia vita, postquam apparuerit æterna dies, et non præsentis sæculi finita fuerit, non necesse erit doceri aliquem, quia omnes revelata facie gloriam Domini contemplabuntur : unde et Dominus per Prophetam dicit Jer. XXXI, 34 : *Non docebit vir fratrem suum dicens, Cognosce Dominum : omnes enim cognoscent me, a minimo usque ad maximum. Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris.* In myrrha, carnis mortificatio, vel mortificationum pro Christo tolerantia; in

[1] Al. : « scripturarum molliunt. »

thure vero, sancta devotio orationum accipitur. Mons ergo myrrhæ et collis thuris, sunt excelsæ animæ sanctorum per contemplationem. Promittit ergo sponsus se ad montem myrrhæ venturum, et ad collem thuris : quia illas mentes sua visitatione dignatur inhabitare, quæ membra cum vitiis et concupiscentiis mortificant, quæ etiam seipsas per sancta orationum studia Deo gratum sacrificium faciunt. *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* Vox sponsi ad amicam et sponsam suam, *Tota pulchra es, amica mea.* Omni, inquit ex parte nullam recipis maculam aut rugam : non enim soli doctores vel perfecti quique pulchri sunt ante oculos Dei, qui summa scientia et contemplatione præeminent; sed etiam simplices et fideles, qui recta fide ; et bonis operibus exornantur, pulchri in oculis sponsi habentur. Nam, ut Psalmista dicit, Psal. cxiii, 13 : *Benedixit omnibus qui timent Dominum, pusillis cum majoribus.* Ideo dicit, *Tota pulchra es,* non pars tua. Hæc autem ideo dicimus, non quod aliquis in præsenti vita sine peccato esse possit, cum scriptum sit, Job : *Nemo est super terram sine peccato, nec infans unius diei :* sed ideo quia fides perfecta et cœleste desiderium omnem abstergit maculam peccati levioris. Non enim de gravioribus nunc ratio est, quæ qui committunt, jam sponsa Christi non sunt, nec ullam habent particulam hujus sanctæ pulchritudinis. Hinc est quod Joannes dicit i, c. iii, 9 : *Qui natus est ex Deo*[*], *non peccat;* scilicet peccatum ad mortem : non quod levibus peccatis quis

eccatum n facit

careat, sine quibus vita ista agi non potest. Tota est ergo pulchra Ecclesia, inquantum se castam et immunem ab omni peccato custodit. Si quando autem levi peccato fuscatur, cito pœnitudine[1] et recta fide, ac cœlesti desiderio in ea prisca pulchritudo reparatur : *Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni.* Libanus mons est Phœnicis. Interpretatur autem ex hebræo candidatio, vel dealbatio. Ex græco autem thus interpretatur. Unde et supra ubi loquitur : *Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris,* habetur collis Libani. Vocat ergo sponsus sponsam suam candidatam baptismo, et dealbatam nitore omnium virtutum, fragrantem studio sanctarum orationum. Vocat eam ut veniat, idest ut virtutibus proficiat : non enim solum vocat Deus animam quando eam a vinculis corporis exutam ad cœlestia præmia ducit ; sed etiam cum per internam inspirationem ut in virtutibus proficiat, hortatur; quot enim virtutibus sancti proficiunt, quasi tot passibus ad ipsum tendunt. Et tertio, dicit, *veni,* quia vult eam perfectam esse in cogitatione, locutione et opere. Vel vocat eam primo, ut ad se veniat per fidem. Vocat secundo, ut dignam cœlestium, præmiorum retributionem jam liberata a corpore accipiat. Vocat tertio, ut in die generalis resurrectionis, jam assumpto corpore, duplici stola ornata perpetuo gaudeat : *Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.* Amana ipsum dicunt esse montem Ciliciæ[2] Amanum, qui et Taurus appellatur. Sanir vero et Hermon montes sunt Judeæ, in quibus leones et pardi feruntur habitare. Per hos autem montes, sæculi potestates, reges videlicet, et principes, intelliguntur, qui veluti montes in superbia extolluntur, et malignis spiritibus, quasi leonibus et pardis, cubilia præbent. Maligni autem spiritus leones vocantur propter superbiam ; pardi autem propter ferocitatem, vel etiam pro mille nocendi artibus, quia pardus varium animal est. De his ergo montibus coronatur Ecclesia, quando principes sæculi ad fidem Christi convertuntur. Et non solum propter suas virtutes, sed etiam propter talium conversionem[3] et salutem coronatur vel remuneratur Ecclesia. Potest hoc et in præsenti accipi : nam coronatur Ecclesia de vertice horum montium, quando subjectis principibus catholicæ fidei, Ecclesia, quæ ante premebatur, coronatur et gloriatur in Christo ; sicut factum est tempore Constantini, quando illo converso, mirabiliter glorifi-

[1] Al. : « plenitudine. »

[2] Al. : « Hebr. »

[3] Al. : « conversationem. »

cata est Ecclesia. Coronatur et de cubilibus leonum et montibus pardorum, quando superbos quosque et sævos ac dolosos convertit, et pro illorum quoque conversione[1] æterna præmia recipit. *Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum.* Sponsam et sororem suam dicit sanctam Ecclesiam, quæ sponsa est, quia eam sibi Christus incarnatus despondit, eamque mundatam a sordibus peccatorum dote Spiritus sancti sibi conjunxit : soror vero est, quia propter eam incarnatus, frater ejus fieri dignatus est : sicut resurgens a mortuis dixit mulieribus, Matth. XXVIII, 10 : *Ite, nuntiate fratribus meis.* Cum ergo dixit vulneratum cor se habere, magnitudinem dilectionis expressit qua[2] sanctam suam diligit Ecclesiam. Affirmat autem hæc iterans et inculcans, *Vulnerasti cor meum*, ut tali iteratione quantum Ecclesiam suam diligat ostendat. Qua autem re vulneratum sit, subjungendo demonstrat : *In uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui.* Per oculos Ecclesiæ superius[1] spirituales sensus, vel doctores sanctos accipiendos esse diximus; per crines vero multitudines subjectarum plebium, quibus sancta decoratur Ecclesia. Et est sensus : Cum tota sis pulchra, o Ecclesia, et cum te ob multa diligam; præcipue tamen nitor spiritualium sensuum et doctorum tuorum sinceritas me delectat; simplicitas etiam subjectarum plebium, quæ pie et fideliter verbis suorum doctorum obtemperant. Bene autem, cum superius pluraliter dixerit oculos et capillos, hic singulariter in uno oculo et in uno crine dixit, ut per hoc unitas sanctorum doctorum exprimatur; unitas etiam cœlestis doctrinæ, quam subjectis impendunt : *Unus enim Dominus* ut Apostolus dicit, Eph. IV, 5, *una fides, una baptisma*; una etiam devotio subjectorum fidelium. Potest et hoc quod dicit, *Vulnerasti cor meum*, de passione Christi accipi; idest, tuo amore fecisti ut ego in cruce vulnerarer. Notandum vero, quod dicit, *In uno crine colli tui* : per collum enim doctores diximus significari, et crinis Ecclesiæ collo adhæret, quia subjectæ plebes sanctis doctoribus connectuntur, et eorum sacræ doctrinæ inhærent, ac secundum illorum præcepta vivere satagunt. *Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa!* Per mammas superius eosdem doctores diximus figurari, qui et per oculos designantur : nam sancti doctores mammæ sunt, cum lacte, idest simplici doctrina, humiles quosque nutriunt; oculi sunt, cum summa quæque cœlestia prædicant. Ait ergo : *Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa!* idest, quam pulchri sunt doctores tui, quoniam sermo illorum et eloquia præeminent, et pondere sensuum pretiosa sunt : *Pulchriora sunt ubera tua vino.* Hic versiculus jam superius expositus est, ubi dicitur, *Meliora sunt ubera tua vino.* Et hoc notandum est, quod Ecclesia superius ubera sponsi sui laudavit dicens, *Meliora sunt ubera tua vino;* nunc vero vicissim sponsus sponsæ suæ ubera extollit, ut per hoc unitas Christi et Ecclesiæ commendetur. Christus enim est caput, Ecclesia corpus ejus. Præcellit enim virtus prædicationis evangelicæ legalem scientiam, *Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.* Unguenta Ecclesiæ sunt doctrinæ cœlestis charismata, vel etiam fama virtutum quæ de Ecclesia flagrat; aromata vero intelliguntur legales observationes. Super aromata ergo est odor unguentorum Ecclesiæ, quia fama evangelicæ perfectionis transcendit omnem laudem legalis observationis. *Favus distillans labia tua, sponsa.* Favus mellis est in cera; mel autem in cera est spiritualis intelligentia in littera. Labia ergo Ecclesiæ favus distillans vocantur, quia sancti doctores, qui per labia designantur, spiritualia documenta præferunt instruendis fidelibus. Nec solum favus, sed etiam distillans vocantur labia Ecclesiæ : distillat enim favus[3], cum mellis copia exuberans jam non potest cereis capsulis contineri. Recte ergo divina Scriptura favus distillans vocatur : quia multipliciter intelligitur, et variis sensibus exponitur; nunc juxta litteram, nunc

[1] Al. : « conversatione. »
[2] Al. : « quia. »

[3] Al. : « distillant enim favum. »

juxta allegoriam, nunc juxta moralem, nunc juxta anagogen, idest superiorem sensum. *Mel et lac sub lingua tua.* Lac parvulis convenit; ideoque per lac designatur simplex doctrina, qua[1] initia credentium imbuuntur; mel vero, quod de rore cœli confici creditur, cœlestem et spiritualem doctrinam significat, quæ et perfectis et instructis convenit. Sub lingua ergo Ecclesiæ mel et hac est: quia aliquando cœlestia mysteria perfectis, aliquando rudibus plana et simplicia annuntiat. *Et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.* Vestimenta Ecclesiæ sunt bonorum operum ornamenta, juxta quod Joannes in Apocal. cap. III et XIX, 8, dicit: *Byssinum enim justificationes sunt sanctorum:* et ideo dicitur Job XXIX, 14: *Justitia indutus sum, et* * *induit me sicut ornamento ei diademate judicio meo*[2]. Thure autem diximus superius sanctarum orationum munditiam designari. Vestimenta ergo Ecclesiæ thuri comparantur, quia omnia opera Ecclesiæ quasi orationes sunt. In cunctis enim quæ agit, semper Dominum deprecatur, et tali modo implet hoc quod Dominus dicit, Luc. XVIII, 1: *Oportet semper orare.* Nec hoc aliter impleri potest in nostra tota vita, nisi ut conversatio talis sit ut in conspectu Dei oratio deputetur. Thus est arbor Arabiæ felicis, cortice et folio lauro similis, succum in modum amygdalæ mittens, qui bis in anno colligitur, autumno et vere; sed autumnali collectione præparantur arbores, in ejus corticibus flagrantissimo ætatis fervore, facto tenui vulnere, ac ex eo[3] prosiliente spuma pingui, quæ concreta[4] densatur; et ubi loci natura poscat tegente palmeam excipiente, quod in arbore hæsit, ferro depectitur: ideoque videtur esse purissimum, et hoc candidum[5] esse. Secunda vindemia eadem hyeme corticibus incisis, rubrum hoc exit, nec comparandum priori. Creditur et novellæ arboris candidius esse; sed veteris arboris odoratius. Quod ex eo in rotunditate guttæ dependet masculum[6] vocamus. Guttam concussu elisam mannam nuncupamus. *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* Sororem et sponsam suam Ecclesiam dicit, quoniam ex ancilla sororem sibi esse constituit, et dote Spiritus sancti pignoratam sponsam sibi efficit. Hæc ergo Ecclesia[7] hortus est; quia spiritualium virtutum germina profert, quæ in sequentibus aromatum vocabulis designantur. Conclusus vero est hortus iste, quia sancta Ecclesia Redemptoris et Domini sui adjutorio munita est, et præsidio angelicarum virtutum vallata, nullis malignorum spirituum patet insidiis. Hæc ipsa Ecclesia est fons signatus. Fons ideo quia cœlestis doctrinæ fluentis manat, quibus omnes in Christum credentes a peccatis abluit, et veritatis scientia portat. Signatus vero est fons iste, quia sermo fidei evangelicæ veritatis signaculo munitus est, ita ut neque maligni spiritus neque hæretici fidem catholicam violare atque disrumpere valeant. Hic hortus vel fons, idest Ecclesia, primum in parvo locello Judææ plantatus vel exortus est, deinde per universum mundum disseminata prædicatione, areolas[8] suas vel rivulos emisit. Unde sequitur: *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus.* Emissiones Ecclesiæ, ut dictum est, incrementa fidei sunt, et disseminatio prædicationis; quæ emissiones paradisus græce, hortus latine: quia illa primitiva Ecclesia, quæ in Judæa quasi hortus fuit, postea per universum mundum multos hortos, idest Ecclesias emisit. Mala autem punica, quæ rubicundum habent corticem, eos significant, qui non solum generali baptismo sanctificati sunt, verum etiam qui proprio sanguine sunt in passione baptizati, martyres videlicet. Fructus vero pomorum opera significant virtutum sive eos qui ipsas virtutes opere exercent. Emissiones ergo Ecclesiæ paradisus malorum punicorum fuerunt, quia primum locum post Apostolos in Ecclesia[9] marty-

* vestivi me sicut vestimento

[1] Al.: « quia. »
[2] Al.: et ideo « dicit: « Justitia induit byssum etc. »
[3] Al.: « ac si. » — [4] Al.: « concreata. »
[5] Al.: « candidatum. »
[6] Al.: « musculum. »
[7] Al.: « Ecclesiæ. »
[8] Al.: « aureolas. »
[9] Al.: « Ecclesiam. »

res tenuerunt per ipsam Domini passionem, quam ipsi patiendo imitari studuerunt. Quamvis generaliter omnium fidelium multitudo paradisus malorum punicorum possit accipi, qui mala punica sunt, quia passionem sui Redemptoris semper in memoria retinent. Et sicut malum punicum intra unum corticem multitudinem habet granorum, ita in Ecclesia multitudo fidelium intra mysterium dominicæ passionis continetur. Hinc Apostolus Rom. VI, 3, dicit :* *Quotquot baptizati estis in Christo Jesu in morte ipsius baptizati estis, consepulti cum ipso per baptismum in morte. Cypri cum nardo, nardus et crocus ; fistula et cinnamomum cum universis lignis Libani.* In hoc horto sic clauso, idest in Ecclesia, nascuntur *cypri cum nardo, nardus simul et crocus cum universis lignis Libani.* Cyprus arbor est aromatica, semen simile coriandri habens, idest album et sublucidum, quod oleo coquitur, et inde exprimitur quod cyprus vocatur : unde regium unguentum paratur. Legimus in num cap. XI, 7 : *quod manna erat quasi semen coriandri album.* Cyprus ergo et manna unam habent significationem : significant enim cœlestem gratiam tamquam mannam de cœlis venientem. Cyprus ergo in horto Ecclesiæ est vel nascitur, cum fideles quique docentur gratiam spiritualem omnibus præferre, et per illam salutem sperare. Nemo enim suis viribus, sed sola Dei gratia potest salvari. Nardus typus est dominicæ passionis, Unde et Maria nardo pistico caput et pedes Domini unxit. Nardus ergo in horto[1] Ecclesiæ est, cum sancti memoriam dominicæ passionis venerantur, eique gratias agunt, quod intantum eos dilexerit ut pro eorum salute et liberatione mortem susciperet. Crocus aurei coloris habet florem ; ideoque significat caritatem : sicut enim aurum inter cetera metalla pretiosius est ita caritas inter omnes virtutes principatum tenet, dicente Apostolo I Cor. XIII, 13 : *Nunc autem manent fides, spes, caritas, tria hæc; major autem horum est caritas.* Cum nardo ergo crocus in horto Ecclesiæ nascitur, cum membra Christi, hoc est fideles quique, caritatem Dei et proximi efficaciter tenere student. Crocus autem fertur ignitas febres refrigerare ; sic vera caritas ardorem concupiscentiæ sæcularis refrigerat, et dilectionem Dei et proximi in mente accendit. *Fistula et cinnamomum.* Fistula, brevis est arbuscula, quæ et casia vocatur, cortice purpureo ; et significat sanctos in Ecclesia humilitate et patientia præcipuos, pauperes videlicet spiritu, quorum est regnum cœlorum Purpureus. autem cortex significat similitudinem passionis Christi, quam illi qui in vera humilitate fundantur, in corde semper retinere et imitari satagunt. Cinnamomum et ipsa brevis est arbuscula, sed miræ virtutis et odoris : ideoque perfectionem designat humilitatis[2] quæ et per fistulam designatur. Fistula ergo et cinnamomum in Ecclesia sunt, cum sancti Dei humilitatem et patientiam et in corde veraciter retinent, et foris aliis ostendunt. Quod autem fistula rubicundum habet corticem, cinnamomum vero cyaneum habet colorem, significat quod quanto plus sancti memores sunt passionis Redemptoris sui, tanto in oculis suis viliores et despectiores sunt dicentes cum Abraham, Gen. XVIII, 27 : *Loquar ad Dominum meum, quamvis sim pulvis et cinis.* Et cum Job. XLII, 6 *: Idcirco ipse me reprehendo, et ago pœnitentiam in favilla et cinere. Cum universis lignis Libani.* Ligna Libani ceteris lignis pulchritudine ac proceritate et robore præeminent : ideoque significant doctores, et perfectos quosque in Ecclesia de quibus superius domus Ecclesiæ dicitur ædificata, dicente eadem Ecclesia (supra cap. I) : *Ligna domorum nostrarum cedrina, laquearia cypressina* : quia videlicet sancti doctores prædicatione sua et exemplis Ecclesiam muniunt. Cum fistula ergo et cinnamomo universa ligna Libani in horto[3] Ecclesiæ memorantur : quia sive humiles et patientes, sive perfecti quique doctores, eamdem habent fidem in Ecclesia, et eadem beatudinem expectant. *Myrrha et aloe cum omnibus*

* *Quicumque baptizatis sumus*

[1] Al. : « hortum. »

[2] Al. : « humilitas. »

[3] Al. : « horreo. »

primis unguentis. Myrrha arbor est cujus succus stactem dicitur, tantæ virtutis ut quidquid ex eo tactum fuerit, ab omni putredine et vermibus servetur illæsum. Aloe est suavissimi odoris arbor, adeo ut vice thymiamatis, altaribus adoleatur. Habet vero succum amarissimum, resistentem putredini et vermibus. Hinc et in passione Domini Joan. XIX, 39, Nicodemus detulisse dicitur : *myrræ et aloes quasi libras centum*. Per has ergo arbores designantur carnis continentia et castimonia : nam putredo luxuriam solet designare ; juxta quod Propheta de quibusdam dicit (Joel. I, 17) : *Computruerunt jumenta in stercore suo*. In horto ergo Ecclesiæ sunt myrrha et aloe, hoc est mentes castæ, et omnis corruptionis immunes, audientes ab Apostolo, Heb. XII, *sequimini* 14 : *Pacem* sectamini cum omnibus, et castimoniam, sine qua nemo videbit Deum Cum omnibus primis unguentis*. Prima unguenta quid melius quam caritas intelliguntur? De qua Apostolus dicit I Cor. XII, 31 : *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro*. Ac deinde (c. XIII, 1) : *Si linguis hominum loquar et Angelorum, caritatem autem non habeam, nihil mihi prodest*. Post myrrham ergo et aloe, bene prima unguenta ponuntur : quia post carnis continentiam succedit vera caritas, qua Deus super omnia diligitur. Neque enim illi qui mundi dilectione tenentur, hoc est qui voluptatibus et illecebris adhuc delectantur, hujus caritatis participes esse possunt. *Fons hortorum, puteus aquarum viventium quæ fluunt impetu de Libano*. Fons hortorum ipsa est primitiva Ecclesia, quæ veritatis scientia hortos, idest Ecclesias per universum mundum disseminatas, irrigat. Ipsa est et puteus aquarum viventium : quia scientia veritatis, quæ est in Ecclesia, in quibusdam quasi fons est, ubi patet, in quibusdam quasi puteus, ubi latet, et ad liquidum percipi non potest. Nam inter fontem et puteum hoc distat : quod fons est in imo, et in superficie terræ ducitur : puteus vero semper est in imo. Ecclesia ergo et fons est, et puteus, quia mysteria Dei in quibusdam veluti fons facile capiuntur, in quibusdam vero cum difficultate tamquam aqua ex puteo extrahuntur. Aquæ autem viventes, ipsa mysteria Scripturarum vocantur, quia in se cœlestem habent virtutem : et e contra cisternæ vocantur, idest collectiones aquarum, dogmata hæreticorum, de quibus Dominus per Prophetam Jer. II, 13 : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ ; et foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas Quæ fluunt impetu de Libano ;* hoc est, manant de Ecclesia, quæ dealbata est et candidata baptismate, et bonis operibus ; quod Libanus interpretatur, De hoc Libano, hoc est de Ecclesia, fluunt, idest emanant aquæ doctrinarum cœlestium? et hoc cum impetu, idest cum magna virtute, qua omnia hæreticorum figmenta destruuntur et subvertuntur. Hinc et Psal. XLV, 5 : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei* ; idest virtus divinorum eloquiorum. *Surge aquilo, et veni auster, perfla hortum meum, et fluent aromata illius*. Numeratis Ecclesiæ virtutibus sub nomine aromatum, sciens Dominus, qui est sponsus et redemptor Ecclesiæ, ipsam Ecclesiam persecutionibus esse multiplicandam, subsequenter ipse quodammodo jubet venire persecutionem, non præcipiendo, sed permittendo, *Surge*, inquit, *aquilo, et veni auster*. Per aquilonem et austrum, flatus persecutionum et perturbationum intelliguntur contra Ecclesiam sævientium. Aquilo quidem frigidissimus ventus est ; auster calidus : et ideo per aquilonem terrores et minæ designantur, per austrum blandimentorum decipulæ figurantur : quibus duobus modis probatur Ecclesia, terroribus videlicet, et blandimentis. Quando [1] autem dicit, *Surge aquilo, et veni auster*, non imperat malis, nec cogit eos ad mala facienda, sed permittit, et facultatem illis dat, ut possint sævire contra Ecclesiam, quatenus per illorum malitiam Ecclesia probetur, et illi gravius puniantur. Novit enim Dominus de malis hominum bona quædam facere. Sed et ipsam persecutionem in sua potestate habet, ut non tantum sæviant quantum volunt : unde scriptum est, Job XXVII, 25 : *Qui fecit ventis pondus* : quia

[1] Al. : « quod. »

videlicet flatibus persecutionum modum impendit; juxta quod Apostolus dicit I Cor. x, 13 : *Faciet cum tentatione proventum ut, possitis sustinere. Perfla*, inquit *hortum meum*, hoc est Ecclesiam meam, *et fluent aromata illus*, hoc est fragrantia virtutum, et odor bonorum operum ex illa procedent. Quo enim acerbius Ecclesia conteritur, eo majorem virtutum odorem ex se emittit.

CAPUT QUINTUM

Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum, soror mea sponsa. Messui myrrham meam cum aromatibus meis, comedi favum cum melle meo, et bibi vinum meum cum lacte meo. Comedite amici, et bibite, et inebriamini carissimi. Ego dormio, et cor meum vigilat. Vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea : quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium. Expoliavi me tunica mea; quomodo induar illa? Lavi pedes meos; quomodo inquinabo illos? Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus. Surrexi ut aperirem dilecto meo. Manus meæ stillaverunt myrrham, et digiti mei pleni myrrha probatissima. Pessulum hostii mei aperui dilecto meo; at ille declinaverat atque transierat. Anima mea liquefacta est ut dilectus locutus est. Quæsivi, et non inveni illum; vocavi, et non respondit mihi. Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem; percusserunt me, et vulneraverunt me : tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum mihi, ut nuntietis ei quia amore langueo. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos? Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus. Caput ejus aurum optimum; comæ ejus sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus; oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, et resident juxta fluenta plenissima; genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis; labia ejus lilia distillantia myrrham primam; manus illius tornatilès, aureæ, plenæ hyacinthis; venter ejus eburneus, distinctus sapphyris; crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas; species ejus ut Libani, electus ut cedri; guttur illius suavissimum, et totus desiderabilis. Talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus, filiæ Jerusalem. Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum; quo declinavit dilectus tuus? et quæremus eum tecum.

Audiens Ecclesia persecutionem vocari, tamquam se præparans contra adversa dicit : *Veniat dilectus meus in hortum suum* hoc est, veniat Christus sponsus meus, quem toto corde diligo, ad Ecclesiam suam, *ut comedat fructum pomorum suorum;* idest, delectetur atque pascatur bonis operibus fidelium suorum : nam cibus Domini, bona nostra opera sunt; sicut ipse fidem Samaritanorum vel gentium intuens, dixit Apostolis, Joan. IV, 32 : *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Veni in hortum meum, soror mea sponsa.* Desideranti Ecclesiæ ut ad se veniat sponsus, respondet se jam hoc fecisse : Ego jam *veni :* nam non est imperativus *veni*, sed præteritum indicativi. O soror mea sponsa, jam ego *veni in hortum meum;* idest, jam visitavi Ecclesiam meam, et quotidie visito, et virtutum illius tamquam pomis pascor, atque odore fruor. Venio ad eam, ut errantes corrigam, infirmantes roborem, dubios confirmem, et perfectos quosque præmiis cœlestibus donem. *Messui myrrham cum aromatibus meis*. Per myrrham designantur illi qui vitam martyrio finierunt, vel etiam carnem suam cum vitiis et concupiscentiis mortificaverunt; aromata vero sunt opera sanctarum virtutum bonæ opinionis odoribus fragrantia. Mittit ergo Dominus myrrham cum aromatibus suis, quando sanctos martyres, vel reliquos electos bonis operibus insignes ab hac vita falce mortis præcidit, atque ad maturitatem bonorum operum perductos, in horreo [1] supernæ quietis recondit : *Comedi favum meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo*. Per favum et vinum sancti prædicatores figurantur; per mel vero et lac boni auditores. Favus enim prædicatores sunt, qui arcana et intima Scripturarum mysteria quasi mella de favis producunt, et prædicando aliis manifestant; mel vero sunt boni au-

[1] Al. : « horrea. »

ditores, qui dulcedinem verbi Dei attente percipere, eaque delectabiliter pasci student. Vinum sunt ipsi prædicatores, qui et favus, qui fortia quæque sacramenta Scripturarum annuntiant ; lac vero sunt infirmi, qui et auditores, quibus aperta mysteria quasi lac parvulis conveniunt. Cum ergo horum omnium vita diversis modis et studiis agatur, horum tantum omnium bona intentione Redemptor delectatur et pascitur ; et sic quasi favum cum melle comedit, et vinum cum lacte bibit. Possumus hoc etiam ad mortem electorum referre, quos Dominus comedit cum ad æternam quietem vocat per mortem, et corpori suo, hoc est societati electorum, in illa jam cœlesti felicitate lætantium conjungit. Quod si hoc non accipimus, in melle debemus eos accipere quorum animæ jam cœlesti[1] gloria lætantur. In favo vero eos qui jam corpore et anima in illa beatitudine laudant Deum, et in illo gaudent perpetuo ; quales sunt illi qui cum Domino surrexerunt. *Comedite amici, bibite et inebriamini carissimi.* Non solum Dominus profectu justorum gaudet, verum etiam nos hortatur, ut in illorum virtutibus gaudeamus, et illos imitemur. *Comedite*, inquit, *amici*, hoc est fideles mei, quia amici mei estis faciendo quæ jubeo : carissimi mei estis, perfecta me animi caritate diligendo. Comedite, inquit, ergo et bibite ; idest, sanctorum bonis actibus congaudete, et illos vobis ad imitandum proponite. Notandum vero, quod dicit, *Bibite et inebriamini carissimi.* Ebrietas aliquando pro saturitate ponitur in Scripturis, sicut de fratribus Joseph scriptum est, Gen. XLIII, 34 : *Biberunt et inebriati sunt coram eo.* Et Ps. LXIV, 10 : *Visitasti terram et inebriasti eam* ; idest satiasti et replesti. Hortatur ergo nos ut non solum comedamus et bibamus, verum etiam saturemur : quia sunt qui comedunt, et non saturantur ; hi videlicet qui verba Dei, corporis quidem aure percipiunt, sed opere adimplere contemnunt. At vero electi quique et comedunt et saturantur : quia videlicet prædicationem divinam delectabiliter audiunt, internis sensibus recondunt, et opere adimplere satagunt : de quibus Psalmista dicit, Psal. XXI, 27 : *Edent pauperes et saturabuntur.* Si vero, ut superius dictum est, de morte sanctorum hoc acceperimus, amici et carissimi Angelici spiritus intelliguntur quos jubet Dominus congratulari electis suis, cum ab hac vita ad æternæ beatitudinis requiem transferuntur ; juxta quod in Evangelii parabola legitur Lucæ XV, 9 : *Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quæ perierat. Ego dormio, et cor meum vigilat.* Vox Ecclesiæ : *Ego dormio*, quia aliquantula pace largiente sponso meo requiesco ; nec tales patior pressuras quales primitiva Ecclesia : *et* ideo *cor meum vigilat*, quia securius concessa mihi pace, amore sponso meo[2] inhæreo, et ad illum oculis cordis mei intendo. Sed quia hoc tempus non est requiei, sed potius laboris et certaminis, rursus sponsus Ecclesiam suam ad labores excitat, et ad prædicationis certamen hortatur. *Vox dilecti mei pulsantis.* Pulsat dilectus, cum Christus fideles suos ad profectum virtutum hortatur ; sive pulsat, cum eos admonet, ut proximos prædicando lucrentur. Est et tertia pulsatio, qua pulsat Dominus electos suos, cum per ægritudinis molestias esse mortem vicinam designat. De qua pulsatione in Evangelio dicitur Lucæ XII, 36 : *Ut cum venerit et pulsaverit, confestim aperiant ei.* Sed hoc loco pulsare dicitur, hoc est Ecclesiam ad opus prædicationis instigare. *Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Aperi mihi, soror mea. Soror*, quia cohæres regni mei facta : *amica mea*, quia de jugo servitutis liberata, arcana veritatis meæ cognovisti : *columba mea*, quia spiritus mei dote sanctificata : *immaculata mea*, quia effusione mei sanguinis ab omni peccatorum macula et nævo purgata es : *aperi mihi* ; hoc est, de quiete et otio dilectæ tibi contemplationis egredere ad opus prædicationis. *Quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium. Caput Christi* ut Apostolus dicit I Cor. XI, 3 : *Deus est* ; cincinni vero sunt intimæ cogitationes

[1] Al. : « animæ cœlesti. »

[2] Al. : « sponsi mei. »

sanctorum, quæ non laxæ et dissolutæ fluunt, sed vinculo timoris et amoris Dei colliguntur. Ros vero et guttæ noctium hoc loco tenebrosas et infidelitate plenas frigidasque mentes significant. Caput ergo sponsi plenum est rore, cum sæculares quique sæculi amore a caritate torpescunt; juxta quod Dominus, Matth. xxiv, 12, dicit : *Abundante iniquitate, refrigescet caritas*. Et cum tales sanctos Dei cœlestia meditantes persequuntur et odiunt, quasi cincinni sponsi pleni sunt guttis noctium. Cum ergo tales multiplicantur et gravant Ecclesiam, tunc sponsus admonet sponsam suam ut surgat, et operi prædicationis insistat. *Expoliavi me tunica mea; quomodo induar illa?* Provocata Ecclesia a sponso suo ad officium prædicationis respondet : *Expoliavi me tunica mea; quomodo induar illa?* Exui, inquit, me curie et occupationibus istius sæculi, sine quibus officium prædicationis aut vix aut nullatenus agitur; et quomodo fieri potest ut ad ea quæ deserui iterum revertar? Nam qui se ad officium prædicationis suscipiendum aptat, debet quæque temporalia subditis providere, quæ sine magna sollicitudine agi non possunt. Quod autem tunica solicitudines et curas sæculi significet, Dominus ostendit dicens in Evangelio Matth. xxiv, 17 : *Et qui in tecto est, non descendat tollere tunicam suam*; quod est aperte dicere : qui in sublimi contemplationis arce consistit, non descendat et iterum occupationibus sæculi implicetur. Timet ergo Ecclesia, vel anima quæque sancta, hac tunica exuens in contemplatione sui Conditoris requiescens, iterum illam indui, et sæcularibus negotiis occupari. *Lavi pedes meos; quomodo inquinabo illos? Lavi pedes meos*; hoc est, actiones quibus pulverem tangere, hoc est terrena agere consueveram, dignis pœnitentiæ fletibus ablui, adeo ut nihil nunc nisi divina me libeat meditari : *quomodo inquinabo illos?* idest, quomodo potest fieri ut iterum ad cogitanda terrena et caduca redeam, quæ nunc exoccupato et libero corde, divino fruor contuitu! *Dilectus meus misit manum suam per foramen; et venter meus intremuit ad tactum ejus*. Dilectus manum per foramen mittit, et ventrem tangit, cum interna Conditor inspiratione visitat cor, et ad profectum virtutum accendit, sive etiam cum nos ad memoriam operum suorum revocat, ut cogitemus quia, cum esset Deus, homo pro nobis fieri dignatus est, ut terrena nostra suscipiens, cœlestes nos faceret, et moriendo pro nobis, vitam æternam nobis daret. Quod cum fit, venter intremit : quia cum talia cogitare incipimus, cordis nostri arcana se concutiunt, dum stupere incipimus quanta dignatione hæc Conditor pro nobis agere dignatus est. Nam quod venter cor significet, ostendit Propheta dicens Jer. iv, 19 : *Ventrem meum doleo*. Quod quid esset, ostendit subdens : *Sensus cordis mei dissipati sunt*. *Surrexi ut operirem dilecto meo*. Aperimus dilecto, non solum cum adventum ejus per caritatem suscipimus[1], verum etiam cum aliis prædicamus; et eos qui per malitiam pectus clauserant, nostra prædicatione e converso facimus, ut ipsi quoque januam cordis Christo aperiant. Bene autem primo dicitur, *Surrexi*, deinde, *Ut aperirem :* qui enim prædicando aliorum corda Christo vult aperire, prius debet surgere; hoc est, ad studia bonorum operum erigi, et opere implere quod prædicat; ne forte cum aliis prædicaverit, ipse reprobus efficiatur. Hinc et Lucas de Domino dicit, Act, i, 1 : *Quæ cœpit Jesus facere et docere*. Prius dicit[2] Facere, deinde, Docere. *Manus meæ stillaverunt myrrham, et digiti mei pleni myrrha probatissima*. Per manus, quibus operamur, ipsa operatio designatur, per digitos vero discretio operationis; quia in nullo membro tantæ sunt distinctiones articulorum, quantæ in digitis. Manus Ecclesiæ myrrham distillant, cum prædicatores ejus, continentiæ et mortificationi carnis suæ operam dant, dicentes cum Apostolo, I Corinth. ix, 27 : *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo*: sive cum pro Christo mori parati sunt : sicut Joannes dicit Ep. I cap. iii, 16 : *Si Christus pro nobis animam posuit* vel

[1] Al. : « suspicimus. »

[2] Al. : « dixit. »

mortuus est, *et nos debemus pro fratribus animas ponere*. Digiti vero sunt pleni myrrha probatissima, cum ipsum opus mortificationis subtiliter discernimus, utrum pro spe vel intuitu supernæ mercedis fit, an pro sæculi laudibus : qui enim pro humanis favoribus jejunat, vel abstinentiæ sive continentiæ operibus insistit, in manibus quidem myrrham habet, sed in digitis non habet : quia non discernit quare hoc faciat ; de qualibus Dominus dicit, Matth. vi, 16 : *Receperunt mercedem suam*. Sive manus sponsæ distillant myrrham, cum operarii sanctæ Ecclesiæ, castimoniæ et continentiæ seipsos aptant. *Pessulum hostii mei aperui dilecto meo ; at ille declinaverat, atque transierat*. Pessulum ostii aperit, cum Ecclesia, vel fidelis quæque anima, cor advenienti Conditori præparat. *At*[1] *ille declinaverat atque transierat*. Plerumque enim dum subtilia quæque tractare volumus, quanto subtilius intendimus, tanto acies cordis reverberatur. Unde Salomon dixit, Eccl. vii, 24 : *Sapiens efficiar ; et ipsa longius recessit a me*. Et Psal. lxiii, 8 : *Accedet homo ad cor altum : et exaltabitur Deus*. Quanto enim quisque ad contemplationem divinam purificatione carnis cor sustollit, tanto altius quod quærebat esse invenit. Dicit ergo ; *At ille declinaverat, atque transierat ;* quia nemo in præsenti vita eum sicuti est comprehendere potest[2]. *Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est*. Quanto, inquit, vicinius adventum sponsi mei persensi ad tactum secretæ inspirationis, tanto magis quidquid in me erat frigidum incaluit, ita ut nihil mihi libeat jam nisi lacrymis resolvi. Loquitur enim sponsus interna sui inspiratione, cum Christus sanctam animam inspirat, eique cœleste desiderium suggerit. Et ita eo loquente liquefit : quia quo magis cælestibus afflat desideriis, eo amplius terrenis emoritur, et quasi insensibilis mundo efficitur, solumque desiderio cœlesti vivit. Hoc est etiam quod per Prophetam Dominus dicit Isai. xlii, 19 : *Quis cæcus nisi servus meus? Quis surdus nisi ad quem causam per nuntios meos misi? Quæsivi illum, et non inveni*. Ingeminat iterum causam doloris sui. *Quæsivi illum, et non inveni ; vocavi illum, et non respondit mihi*. Omnibus quidem se pie quærentibus semper adest Dominus, se invocantibus respondet, idest ad salutem exaudit ; sed plerumque fidelem animam et ad se venire desiderantem non exaudit, ad hoc ut ita se in præsenti ostendat sicut se in futurum ostensurum promisit. Vel etiam non respondet, idest non exaudit, ad hoc ut ad libitum suum sanctus quisque vinculis corporis exuatur, et liberis amplexibus sponsi sui demulceatur. Nam quando Apostolus dicebat, Phil. i, 23 : *Cupio* * *dissolvi*, * desiderium habens
et esse cum Christo : quasi quærebat inhærere sponso suo, et vocabat illum desiderio mentis ; sed non respondebat illi, quia non statim de corpore eum liberabat, sed adhuc laboribus exercere et utilitatibus Ecclesiæ insudare permittebat. *Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem ; percusserunt me, vulneraverunt me : tulerunt mihi pallium meum custodes murorum*. Vigiles qui custodiunt civitatem, sancti sunt doctores, qui caritate Dei ipsam Ecclesiam[3] circumeunt, pervigilem ejus curam habentes, quo illam et ab adversariis tueantur, et verbo suo, vel exemplo ad cœlestia desideranda accendant. Inveniunt ergo sponsam dilectum quærentem, cum sancti doctores animam cœlestibus desideriis intentam, vel præsentes verbo, vel absentes scriptis suis instituunt et informant. *Percusserunt me*, inquit, *et vulneraverunt*. Verbum Dei gladius est, dicente Apostolo, Heb. iv, 12 : *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens usque ad divisionem animæ*. Hoc gladio sponsa percutitur et vulneratur, quando prædicatoris sermo de Deo loquitur, et auditoris mentem veluti quodam spiculo compunctionis, et amoris transfodit. *Tulerunt mihi pallium meum*[4], hoc pallium, quod superius tunica intelligitur, ubi dicitur, *Spoliavi me tunica mea*, tegmen videlicet sæcularium desi-

[1] Al. : « et. »

[2] Al. : « quia in præsenti vita eum sicuti est, comprehendere non potest. »

[3] Al. : « caritatem Dei : idest [illegible] »

[4] Al. : « hoc. »

deriorum, quod custodes auferunt : quia quod de amore præsentis sæculi in mente alicujus sancti remansit, totum sancti doctores auferunt, et ea[1] solummodo Christum diligere faciunt. Hi tales possunt dicere cum Apostolo, Gal. VI, 14 : *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Custodes murorum.* Muri civitatis sunt doctores Ecclesiæ. Custodes ergo murorum illi sunt qui etiam illos instruunt qui aliis prædicare possunt. Qualis erat Paulus qui Timotheum et Titum, muros utique hujus civitatis, instruebat et custodiebat ; hoc est exhortabatur ad perfectionem boni operis. *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut annuntietis ei quia amore langueo.* Filiæ Jerusalem sunt animæ fideles, quæ vel adhuc in præsenti peregrinantur, vel etiam Christo fruuntur, idest filiæ supernæ illius civitatis in qua est superna pax et felicitas divinæ contemplationis. Sed hoc loco filias Jerusalem animas debemus accipere Deum desiderantes, sed adhuc in hac peregrinatione versantes. Adjurat ergo sponsa filias Jerusalem, ut nuntient sponso quia amore languet : tunc enim anima fidelis amore languet cum fideles alios desiderantes Deum, pro se deprecatur ut suum desiderium Christo insinuent, eique nuntient suo amore illam teneri. Bene autem se amore languere dicit : quando enim superna desiderare cœperit, tanta magis erga eaque mundi sunt infirmatur et languescit. Nec mirum si tales languere dicuntur, cum Apostolus, Col. III, 3, eos mortuos dicat, *Mortui* inquiens *estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Ita ergo adjuranti sponsæ, respondent filiæ Jerusalem : *O pulcherrima mulierum, qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos?* Hoc tunc fit, quando quis fidelis fratrem fidelem alloquitur, et invicem sibi cœlestium desideriorum verba suggerunt, quibus se ad supernorum amorem accendant. Indica mihi, inquit, tanquam desideranti, et jam ad visionem Conditoris mei venire cupienti, qualis est dilectus tuus, idest qualiter Christus amari debeat. Jamdudum, inquit, illum timeri cœpi ; sed jam caritate timorem expellente, opto audire verba quibus ad amorem illius accendar. Tu ergo, quæ illum jam amore quæris, ejusque amore langues, dic mihi *qualis est dilectus tuus ex dilecto.* Dilectus ex dilecto, filius est ex patre, sicut est Deus ex Deo, lumen de lumine. Vel etiam dilectus ex dilecto est Christus, ex ea parte videlicet qua diligendus est, non ex ea qua timendus : nam timere minus perfectorum est, quos timor a peccatis revocat : amare vero jam perfectorum est. Interrogat ergo qualis sit dilectus ex dilecto, idest qualiter Christus amari debeat, vel qualis sit erga illos qui illum tantum amare noverunt : *Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus.* Vox respondentis Ecclesiæ : *Dilectus meus candidus*, virginitate, *rubicundus* passione : *Candidus*, quia sine peccato natus est, et sine peccato est conversatus : *peccatum enim non fecit, nec dolus inventus est in eo :* I Pet. II, 22, *rubicundus*, quia *lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.* Apocaly. I, 5 : *Electus ex millibus.* Singulari enim gratia homo Christus in humani generis massa refulsit : quia per illum proposuit Deus salvare genus humanum, et ipse est I Tim. II, 5 : *mediator Dei et hominum Jesus Christus.* De quo Psalm. XIII, 1 : *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Et Salomon, Eccl. VII, 29 : *Virum de mille unum reperi*, idest Christum. Et ipse in Ps. CXL, 10 : *Singulariter sum ego, donec transeam.* Electus ergo ex millibus, quia solus ex multitudine sanctorum dignus fuit audire, Matth. III, 17 : *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Caput ejus aurum optimum.* Caput sponsi Deus est, juxta quod Apost. dicit I Cor. XI, 3 : *Caput Christi Deus ;* qui auro optimo comparatur, quia sicut aurum omnibus metallis est pretiosus, ita omnipotens Deus omnibus a se factis bonis præcellit et supereminet. Unde Dominus, Marc. x, 18 : *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Caput ergo sponsi aurum optimum est, quia Dei bonitas ineffabilis est, omnium rerum bonitatem transcendens : quia nihil bonum

[1] Al. : « eam. »

nisi participatione hujus summi boni. *Comæ ejus sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus.* Comæ sponsi sunt multitudines fidelium per[1] fidem et dilectionem Deo adhærentes, quæ elatis palmarum comparantur. Dicamus juxta litteram de elatis palmarum. Elatæ palmarum sunt rami provectiores[2] et excellentiores, interdum aureo colore crispantes, et et semper ad excelsa tendentes, et nunquam virorem suum amittentes. Tales ergo dicit comas sponsi sui, crispas videlicet et rutilas. Nonnulli dicunt elatas palmarum speciem esse arboris aromaticæ, quam Latini abietem sive spatam vocant ; nam Græce abies, elates dicitur. Est autem hæc species apta conficiendis unguentis. Abietem vero hic non magnam illam arborem quæ est navigiis vel domibus apta ; sed, ut diximus, speciem aromaticæ arboris debemus accipere. Hæc juxta litteram de elatis palmarum. Comæ ergo sponsi elatis palmarum comparantur, quia fidelium multitudines et virore fidei gaudent, et ad æterna præmia desideranda extolluntur, atque supernæ suavitatis dulcedinem degustant : quam quando magis percipiunt, tanto amplius in oculis suis peccatores sibi et contemptibiles esse videntur : unde sequitur : *Nigræ quasi corvus.* Comæ enim sponsi nigræ sunt quasi corvus, quia fidelium multitudines suæ fragilitatis consciæ sunt, et nihil se boni ex seipsis habere noverunt. Vel etiam elatæ palmarum sunt in spe et victoria. Nigræ vero quasi corvus, quia despecti et contemptibiles sunt pressuris hujus sæculi. Elatæ palmarum sunt sancti, qui per gratiam Dei ad cœlestis victoriæ palmam tendunt. Nigræ vero quasi corvus, quia per se infirmos et peccatores se esse cognoscunt. Possunt etiam comæ sponsi angelicæ virtutes accipi, quæ Deo specialiter inhærent, sicut comæ capiti, eumque e vicino contemplantur ; quæ bene elatis psalmarum comparantur, quia nunquam a status sui rectitudine inclinantur, sed in dignitate officii sui immaculate permanent : quæ quanto magis claritatem sui Conditoris contemplantur in eo, quam vile sit omne creatum in ejus comparatione aspiciunt ; et ideo quasi corvus nigræ esse dicuntur. *Oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ.* Oculi sponsi sunt dona Spiritus sancti ; quod ostendit Joannes in Apoc. v, 6, dicens : *Vidi agnum tanquam occisum, habentem cornua septem et oculos septem ; qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram.* Unde bene columbis super rivos aquarum comparantur, quia Spiritus sanctus puris et sinceris mentibus delectatur : non enim super stagna vel paludes, sed super rivos aquarum columbæ resident, quia Spiritus sanctus castas et mundas mentes, ut dictum est, sibi habitaculum facit. *Quæ lacte sunt lotæ.* Lactis nomine gratia Dei intelligitur, quæ per Scriptum sanctum Ecclesiæ tribuitur, et qua, veluti lacte parvuli, ita Ecclesia nutritur. Possumus et per oculos sponsi, doctores accipere : qui columbis comparantur propter innocentiam et simplicitatem. Hæ columbæ super rivos aquarum resident, quia sancti doctores fluentis divinarum Scripturarum immorantur. Columbæ super rivulos aquarum resident, ut adventum accipitris a longe prospiciant, et præcaveant : sic et sancti doctores aqua baptismatis perfusi, nitore castitatis et sanctimoniæ dealbati, resident juxta fluenta plenissima, hoc est juxta Scripturarum exuberantem scientiam. Si quid vero putamus distare inter rivulos et fluenta plenissima, dicendum est, per rivulos veteris testamenti Scripturas exprimi, per fluenta plenissima, copiosam sancti Evangelii doctrinam designari. Istæ ergo columbæ et super rivulos aquarum sunt, et juxta fluenta plenissima resident : quia sancti doctores assidue tam veteris testamenti quam novi mysteria perscrutantur. *Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis.* Genæ sponsi modesta[3] Christi pietas vel severitas, sive habitus vultus illius accipitur. Nam in genis viri lætitia vel modestia ; severitas quoque et pietas deprehenditur. Ideoque in genis sponsi Redemptoris nostri istius habitus vultus accipitur. Genæ illius

[1] Al. « propter. » — [2] Al. « productiores. »

[3] Al. : « modestia. »

erant cum exultaret in spiritu, ut Evangelium dicit Matth. xi, vel cum fleret super mortuum Lazarum : Joan. xi, vel cum doleret super perituram Jerusalem. Luc. xix, et plura id genus. Hæ ergo genæ sponsi areolis aromatum comparantur ; sicut enim areolæ aromatum optime compositæ et ordinatæ aspectum intuentium delectant, eisque odorem suum propinant ; ita Christi mansuetudo et absentes fama, et præsentes re ipsa delectabat, et ad sui dilectionem provocabat. Hæ ergo areolæ a pigmentariis conditæ sunt. Pigmentarii sunt Prophetæ vel Apostoli, quorum alteri futura omnia, alteri jam facta descripserunt. *Labia ejus lilia distillantia myrrham primam.* Per labia sponsi, verba Domini Jesu Christi accipiuntur, quæ liliis comparantur, quia candoris æterni præmia annuntiant. Distillant myrrham primam, quia per carnis mortificationem ad hæc perveniendum docent. Vel etiam liliis labia Domini comparantur, quia castitatis ac munditiæ opera docent. Distillant myrrham primam, quia quæcumque adversa patienter perferenda insinuant. Labia Domini lilia erant, cum docens in monte diceret, Matth. v, 3 : *Beati pauperes spiritu.... beati mites.... beati misericordes.... beati mundo corde.* Distillabant myrrham primam, cum post hæc subjungeret. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Manus illius tornatiles, aureæ plenæ hyacinthis.* In manibus sponsi operatio Salvatoris exprimitur. Sicut enim quis facile torno operatur, nec regula ulla indiget, sic operatio redemptori facilis erat ; quidquid enim volebat, illico perficiebat : quia *dixit et facta sunt* Psalm. xxxii, 9, et de quo Evangelista dixit Matth.: *Erat quasi in potestate habens sermonem. Aureæ* autem erant, quia operatio illius, divinitatis peragebatur potentia. Nam in auro divinitas figuratur : quia sicut aurum cetera metalla antecedit et pretiosus est : ita divinitas omnibus suis operibus ineffabili modo cunctorum studia et operationes præcellit. *Plena hyacinthis.* Hyacinthus lapis est aerii coloris. Quid ergo in hyacinthinis manibus nisi spes et desiderium cœleste accipitur ? Et manus Domini plenæ sunt hyacinthis, quia omnis ejus operatio nos ad spem et desiderium supernorum excitat. Hyacinthus etiam est flos aromaticus coloris purpurei, bonique odoris. Manus Domini plenæ sunt hyacinthis, quia in cruce clavis perforatæ, et rubore sui sanguinis quasi colore purpureo respersæ sunt. Sed superior expositio de hyacintho lapide melius hic convenit ; quoniam in alia translatione etiam lapis habetur, dicitur enim : *Manus ejus tornatiles plenæ sunt tharsis.* Tharsis autem lapis est quem nos chrysolithum dicimus. *Venter ejus eburneus, distinctus sapphyris.* In membris humani corporis nihil ventre fragilius, nihil tenerius ; ideoque per ventrem fragilitas humanitatis assumptæ in Christo accipitur. Ebur autem est os elephantis, quod animal dicunt esse castissimum, et naturæ frigidissimæ : unde et a dracone, qui calidæ naturæ est vehementer appetitur Venter ergo sponsi eburneus est, quia assumpta humanitas Redemptoris, nullam corruptionem, nullam labem admisit : *Peccatum enim non fecit, nec dolus inventus est in* eo ullus* I Pet. ii, 22 : * o
Fragilitatem quidem carnis assumpsit, sed tamen totius peccati immunis fuit ; sicut serpens æneus, qui a Moyse in deserto exaltatus fuerat Joan. iii, figuram quidem serpentis habuit, sed malitia veneni caruit. *Distinctus sapphyris.* Sapphyrus lapis est, cœli sereni habens colorem : unde in visione Domini dicitur Exod. xxiv, 10 : *Est sub pedibus ejus quasi opus lapidis* sapphyri, et quasi cœlum cum serenum est.* * sa
Per sapphyros ergo opera divinæ majestatis intelliguntur, quæ in carne perficiebat. Venter ergo sponsi distinctus erat sapphyris, quia humanitas Christi cœlestibus virtutibus refulgebat. Nec plenus dicitur esse sapphyris, sed distinctus, ita videlicet ut inter sapphyros, apparet eboris candor : quia sic Dominus operabatur ea quæ erant humanitatis, ut non relinqueret ea quæ erant divinitatis : distincta est enim operatio in Christo divinitatis : nam quod esuriebat, quod flebat, quod lassabatur, quod ad ultimum crucifigi et mori poterat humanitatis opera erant ; quod vero mortuos suscitabat, quod omnibus infir-

mitatibus succurebat, quod seipsum a mortuis resuscitabat, evidentissima erant divinitatis opera. *Crura illius columnæ marmoreæ.* Crura sponsi itinera sunt Salvatoris, quibus homo fieri, et ad nos venire dignatus est : quæ recte columnis marmoreis comparantur, quia nihil marmore fortius, nihil columna rectius. Et crura sponsi columnæ marmoræ sunt, quia omnia itinera Dei et fortia et recta sunt. De fortitudine dicit Psal. XVIII, 6 : *Exultavit ut gigas ad currendam viam.* De rectitudine alibi Psalm. X, 8 : *Justus Dominus et justitiam dilexit, æquitatem vidit vultus ejus.* Psalm. XXIV, 10 : *Universæ viæ Domini misericordia et veritas. Quæ fundatæ sunt super bases aureas.* Hæc crura super bases aureas fundata esse dicit, quia omnia quæ per Christum vel in Christo agenda erant, divinitatis consilio ante mundi constitutionem præordinata et præfinita sunt. Aurum enim, quod, ut sæpe dictum est, pretiosius est ceteris metallis, divini consilii sincerissimum secretum significat. De basibus ergo aureis columnæ marmoreæ procedunt, quia ab initio sæculi ordinata est incarnatio, nativitas, passio et surrectio, ceteraque mysteria Salvatoris, quibus humanum genus redimeretur : unde Propheta laudans Dominum dicebat *Domine Deus meus, honorificabo te, laudem dicam nomini tuo, qui facis mirabiles res : consilium tuum verum fiet. Species ejus ut Libani, electus ut cedri.* Libanus Phœniciæ est mons, terminus Judeæ contra septentrionem, et est excelsior ceteris montibus. Arbores etiam illius montis et proceritate et specie ac robore, ceterarum sylvarum ligna præcellunt. Sicut, inquit, Libanus ceteris montibus Judææ terræ præcelsior ita Redemptor noster speciosior est omnibus electis : quia, *speciosus forma præ filiis hominum* Psal. XLIV, 3. Et sicut cedrus pulchrior et procerior est ceteris arboribus ; ita ille gratia et dignitate omnes ab initio sæculi præcellit. *Guttur illius suavissimum, te totus desiderabilis.* Superius per labia sponsi verba ejus intellecta sunt. Nunc per guttur, ipsorum verborum interior dulcedo significatur, qua[1] intellectus noster satiatur : et ad quam percipiendam invitabat Psal. XXXIII, 9, dicens : *Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus.* Et multi quidem verba Domini facile intelligere possunt ; sed pauci sunt qui dulcedinem illorum valeant penetrare, hoc est qui præcepta Domini ex amore et desiderio studeant adimplere. *Et totus desiderabilis* ; ac si diceret : Quid per singula ejus membra describendo immoror? Totus est desiderabilis sponsus meus. Totus, inquit, quia perfectus Deus, perfectus homo. Totus ergo desiderabilis est : quia Angelos et electos quosque ad suum desiderium accendit : juxta quod Apostolus dicit I pet. I, 12 : *In quem desiderant Angeli prospicere.* Et quanto[2] vicinius aspicitur, tanto majori affectu ad se aspiciendum desiderium provocat intuentis. *Talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus, filiæ Jerusalem.* Dilectus, quia per fidem et caritatem illi inhæreo ; amicus vero, quia me de vinculo peccati redemptam, amicam suam et secretorum suorum consciam facere dignatus est. Quem quanto quisque plus diligit, tanto amicitia ejus dignus est, *Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum?* Vox est filiarum Jerusalem, idest Ecclesiarum, sive etiam animarum sanctarum. Nam sponsa Christi est Ecclesia : filiæ vero Jerusalem, ipsa Ecclesia est quæ ex singulis fidelium animabus constat. Aiunt ergo : *Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum ; quo declinavit dilectus tuus? et quæremus eum tecum.* Adjuraverat enim ipsa sponsa superius filias Jerusalem, ut nuntiarent sponso quod amore ejus langueret. Interrogaverant hæ eadem filiæ Jerusalem, qualis esset sponsus ; et illa consequenter formam sui sponsi exposuerat. Nunc interrogant ipsæ filiæ Jerusalem, quo abierit sponsus ille, ut quærant eum cum ea. Hoc faciunt sanctæ animæ quando adinvicem de æterna salute colloquuntur flagrantes amore Christi, et ejus aspectum desiderantes ; sive cum diligenter investigant in quorum maxime cordibus Christus requiescat, ut eorum exemplo et conversatione ædificentur. Notandum autem, quod

[1] Al. : « quia. »

[2] Al. : « quanto quod. »

dicitur : *Quo abiit* vel *quo declinavit dilectus tuus* ! Quasi enim ad tempus declinet dum quærit ut ad majus desiderium ad se sequendum nos excitet. Ad hoc enim plerumque differuntur vota et orationes sanctorum ut ardentius eum desiderare incipiant. Sicut et quondam Mariæ se quærenti non statim se ostendit, sed in specie hortulani apparens, tandem quod ipse esset qui quærebatur aperuit. Exaudit ergo semper Dominus electos suos : sed tamen quasi declinat, cum non statim postulata concedit. Bene autem dicitur : *Quæremus eum tecum* : nam qui sine Ecclesia Christum quærit, errare potest, proficere non potest.

CAPUT SEXTUM

Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut ibi pascatur in hortis, et lilia colligat. Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia. Pulchra es, amica mea, suavis et decora sicut Jerusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata. Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad, dentes tui sicut greges ovium quæ ascenderunt de lavacro ; omnes gemellis fetibus, et sterilis non est in eis. Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ, absque occultis tuis. Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ ; et adolescentularum non est numerus. Una est columba mea, perfecta mea, una est matris suæ, electa genitricis suæ. Viderunt eam filiæ Sion, et beatissimam prædicaverunt, reginæ et concubinæ laudaverunt eam. Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata? Descendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium, et inspicerem si floruisset vinea, et germinassent mala punica. Nescivi. Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab. Revertere, revertere, Sunamitis, revertere revertere, ut intueamur te.

Jam supra diximus quis sit hortus Christi ; sancta videlicet Ecclesia, de qua supra dictum est cap. IV, *Hortus conclusus soror mea sponsa. Descendit*, inquit, Christus *in hortum suum*, hoc est quem ipse præparavit et excoluit, quem virtutum germinibus consevit, quem muro suæ custodiæ ab incursu malignorum spirituum defendit. Et bene in hortum suum descendisse dicitur : nam in horto sepeliri voluit, et primum Maria Magdalenæ in horto apparuit Joan. XIX et XX, ibique quodammodo primitias Ecclesiæ consecravit. Descendisse ergo dicitur, quasi de superioribus et de cœlestibus sedibus in hortum quem in humili loco plantavit, ut hortus, idest Ecclesia sua dicit, quæ est ista quæ descendit per desertum? *Ad areolam*, inquit, *aromatum*. Per areolam anima cujusque fidelis intelligitur, quæ disciplina cœlesti exultat, et diligenter composita, ac laterum parilitate exquadrata est. Sed ad hoc ipse descendit, *ut pascatur*, inquit, *in hortis* ; idest, ut piis sanctorum laboribus delectetur. Ipse enim bonis nostris pascitur intantum ut in paupere ipse reficiatur, *Et lilia colligat ;* hoc est, ut sanctas animas virtutis maturitate ad perfectum candorem perductas, de hoc mundo ad se colligat, et secum in æterna beatitudine gaudere faciat. Lilia enim sanctæ sunt animæ, virtutum studiis et bonis operibus candidatæ ; *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia. Ego dilecto meo,* [1] et subauditur gratiam passionis [2] præparo ; *et dilectus meus mihi ;* subauditur, gratiam perfectionis vel præmium vitæ æternæ remunerationis præstabit. Sive *ego dilecto meo,* in meipsa mansionem præstabo ; *et dilectus meus mihi :* quia ipse in me habitat, et me in se habitare facit ; sicut ipse in Evangelio dicit Joan. XV : *Ego in vobis, et vos in me. Pulchra es amica mea, suavis et decora sicut Jerusalem*. Quærebat Ecclesia sponsum suum tamquam absentem ; sed ille, ut se semper præsentem ostenderet, eique de se colloquenti seque desideranti semper adesse demonstraret, cito respondit : *Pulchra es, amica mea, et decora sicut Jerusalem. Pulchra es*, quia maculam et rugam peccati non habes, sed omni nitore virtutum vernas, amica mea, idest Ecclesia, vel anima quæque fidelis.

[1] Al. : *ego dilecto meo, et dilectus meus mihi.*

[2] Al. : « passionem. »

Suavis et decora sicut Jerusalem. Jerusalem, quæ visio pacis interpretatur, illam supernam civitatem designat, in qua est vera pax et felicitas : quia ibi sic gaudent sancti de munere, ut non sit quod doleant de corruptione. Ergo Ecclesia quæ adhuc in terris est, vel anima quæque fidelis, ad similitudinem illius Jerusalem *suavis* est *et decora*, quia illam pacem inquantum potest imitatur. *Terribilis ut castrorum acies ordinata.* Terribilis est Ecclesia malignis spiritibus, et est ornata sicut castrorum acies, cum videlicet unusquisque fidelis ordinem suum et vocationem recte custodit. Tres enim sunt Ecclesiæ ordines ; doctorum, continentium et conjugatorum ; quæ acies[1] in tribus viris demonstrata est, Noe, Daniel et Job. Noe enim qui inter fluctus arcam rexit, sanctos doctores significat ; Daniel cælebs et castus, continentium ; Job, qui uxorem habuit et filios, ordinem conjugatorum exprimit. Ergo sancta Ecclesia ordinata est sicut acies castrorum, quia uniuscujusque ordo Ecclesiæ velut in acie contra hostem malignorum spirituum consistit. Sancti doctores, dum[2] prædicationis et doctrinæ operam impendunt. Continentes, dum quæ mundi sunt contemnentes, tantum quæ Dei sunt cogitant, et liberi a terrenis cogitationibus, mente solum Deo vacant. Conjugati, dum eleemosynis[3] et ceteris actualis vitæ bonis operibus insistunt, sicque utuntur mundo ut quæ Dei sunt non deserant. Hæc ergo ordinatissima dispositio Ecclesiæ terribilis est immundis spiritibus, velut acies castrorum ordinata ad bellum, quia imperium suum et potestatem proferre non cessat usque ad terminos totius orbis. Sive *terribilis* est *ut castrorum acies ordinata* : quia sic unitate caritatis connexa est et conjuncta ut nulla ab hostibus peste discordiæ possit penetrari : nihil enim sic terret malignos quomodo caritas. *Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt* ; ac si diceret : Ego quidem dedi tibi oculos columbinos, quibus me intueri, et arcana Scripturarum penetrare valeres ; sed cave ne illos ad me videndum intendere velis ; quia dum in presenti vivis, non potes. *Non enim videbit me homo, et vivet.* Exod. XXXIII, 20. Cum autem vinculis carnis absoluta ad me perveneris, tunc me aperta visione videbis, et implebitur quod in Evangelio repromittitur Joan. XIV, 21 : *Qui diligit me, diligetur a Patre meo ; et ego diligam eum, et manifestabo ei me ipsum.* Quod autem dicit, *Quia ipsi me avolare fecerunt*, non est putandum quod quærentes se deserat, et ab illis recedat ; cum ipse præcipiat Matth. VII, 7 : *Quærite et invenietis :* sed ita potius accipiendum est, quia quanto amplius quis divinitatem majestatis Dei perscrutari voluerit, eo amplius intelligit quia inscrutabilis et incomprehensibilis sit. Et hoc est quod Psal. LXIII, 7 dicit : *Accedet homo ad cor altum ; et exaltabitur Deus ;* ac si diceret : Licet homo ad videndum Deum cor sublevet, exaltatur Deus, quia quantus sit comprehendi non potest. *Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad.* Hi autem superius expositi sunt : sed non pigeat iterato exponere quos non piguit Spiritum sanctum repetere. Ideo bis istos versiculos posuit ut certissimum et stabile teneremus quod sub repetitione[4] confirmari audiremus. Capillus sanctæ Ecclesiæ multiplex, est subtilium cogitationum varietas. Et bene comparantur gregi caprarum : nam capra peccatoris figura est : unde et in lege præcipitur, ut quicumque per ignorantiam peccaverit et cognoverit reatum suum, offerat pro delicto suo capram in holocaustum. Capilli ergo Ecclesiæ gregi caprarum comparantur, quia sancti, qui sunt membra Ecclesiæ, omnes reatus cogitationis suæ per dignam pœnitentiam et per lacrymas justæ compunctionis deflere satagunt. Bene autem de monte Galaad apparuisse dicuntur. Galaad interpretatur acervus testimonii ; ideoque per Galaad mens sanctorum designatur ; qui sunt acervus testimonii : quoniam omnia quæ sæculi sunt neglexere, et solum desiderant Deum, sicut[5] evidentibus attestantur indiciis. Potest etiam per Galaad ipse Dominus et Redemptor noster intel-

[1] Al. : « species. »
[2] Al. : « dum sancti doctores. »
[3] Al. : « conjugati eleemosyna. »
[4] Al. : « quod repetitione. » — [5] Al. : « sic. »

ligi : Galaad enim et montis et civitatis est nomen. De monte Galaad grex caprarum apparuit, quia Ecclesia super Christum fundata est, sicut ipse dicit, Matth. v, 14 : *Non potest civitas abscondi super montem posita.* Ipse est acervus testimonii qui multitudini prophetarum et patriarcharum et gestis et scriptis testimonium perhibet. *Dentes tui sicut grex ovium quæ ascenderunt de lavacro.* Per dentes Ecclesiæ firma sermonum ejus stabilitas intelligitur. Qui bene gregi ovium comparantur quæ de lavacro ascenderunt, quia verba Ecclesiæ nihil nisi innocentiam et mansuetudinem sonant ; nihil in se fœdum, nihil turpe vel immundum retinent ; sed lavacro sinceritatis et puritatis lavantur, audientes ad Apostolo, Ephes. iv, 29 : *Sermo malus ex ore vestro non procedat. Omnes gemellis fetibus, et sterilis non est in eis.* Bene autem omnes gemellis fetibus esse dicuntur, [1] quia sermo sanctorum nihil aliud sonat et loquitur nisi quod ad dilectionem Dei et proximi pertinet. Solummodo enim ea sancti loqui debent quæ ad perpetuam corporum et animarum pertinent salutem. *Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ, absque occultis tuis.* In genis diximus superius sanctorum castam verecundiam designari ; in cortice mali punici, mysterium passionis Christi, dicente Paulo Apostolo, II Tim. i, 8 : *Noli erubescere* * *crucem Christi, neque me vinctum ejus.* Et quidem magna sunt quæ in aperto sunt ; maxima vero sunt illa quæ sunt intrinsecus, hoc est quæ in futuro sanctis reservantur. *Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ ; et adolescentularum non est numerus.* Reginæ sunt doctores sanctæ Ecclesiæ, qui merito fidei et scientiæ toro regis æterni propinquant, et spirituales Deo filios [2] pariunt. Sexagenarius numerus ex denario et senario perficitur. Denarius per senarium multiplicatus in sexagenarium consurgit. Et per denarium significantur divina præcepta propter decalogum legis ; senarius vero pro perfectione ponitur, quia sex diebus perfecit Deus opera sua. Reginæ ergo sexaginta dicuntur esse, quia eos significant, ut diximus, qui perfectione scientiæ et operis pollent, et propter solum amorem Conditoris sui, et intuitu supernæ remunerationis æterna gaudia prædicant ; sic etiam idem numerus, idest sexagenarius, ex duobus senariis quinquies ductis conficitur. Nam quinquies duodeni, vel duodecies quini, sexaginta sunt. Reginæ ergo sexaginta esse dicuntur, quia illos significant qui in Ecclesia constituti, quinque sui corporis sensus juxta institutionem duodecim Apostolorum caste disponere noverunt. Concubinæ significant eos qui non sincere Christum prædicant, sed propter lucra temporalia, Vel propter laudes populares : nam et istæ, sicut et reginæ, ad torum regis per scientiam accedunt, et filios spirituales generant, sed a corona [3] æterni regni alienæ existunt. Et bene octogenario numero comprehenduntur : nam hic numerus ex denario et octonario conficitur. Octonarius vero in malo accipitur aliquando propter quaternarium quo multiplicato [4] consistit. Quaternarius enim temporalia quæque et presentia significat propter anni tempora, vel propter quatuor mundi elementa. Recte ergo concubinæ istæ octoginta esse dicuntur ; quia, ut dictum est, propter sola temporalia et visibilia prædicant, et spiritualia minus curant. De talibus Apostolus dicebat, Phil. i, 17 : Sunt quidam Christum annuntiantes *non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim ? Dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntietur ; et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. Adolescentularum non est numerus.* Adolescentulæ sunt animæ quæ deposita primi hominis vetustate in Christo renatæ sunt ; nec dum tamen sunt nubiles, nec dum toro regis aptæ, quia nec dum ad prædicationem de Christo perfectam pervenerunt. [5] Quarum non est numerus, quia infinitus est numerus animarum in Christum credentium, nec ab ullo homine comprehendi potest. Ceterum Deo numerati sunt omnes electi : nam apud quem etiam stella-

* *testimonium Domini*

[1] Al. : « dicunt. »
[2] Al. : « filio. »

[3] Al. : « ad coronam. »
[4] Al. : « multiplicatio. » — [5] Al. : « perveniunt. »

rum numerus comprehensus est, ignorari non potest electorum numerus. *Una est columba mea.* Una catholica est per universum orbem diffusa Ecclesia, quæ ex reginis et adolescentibus constans jam contubernia habet, hoc est etiam qui nomine vel re doctores dicuntur. Una est Ecclesia : quia scissuram et schismata non recipit ; sed sicut *unus est Deus, una est fides, unum baptisma* Eph. IV, 5 ; ita una est generalis Ecclesia ; quæ et recte columba vocatur, quia Spiritus sancti dote, qui in specie columbæ apparuit, Christo sponsata est et sanctificata. *Una est matris suæ.* Mater enim nostra illa cœlestis Jerusalem est, de qua Apostolus dicit, Gal. IV, 26 : *Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra.* Hæc ergo Ecclesia una est matris suæ, quia ad exemplum illius Ecclesiæ quæ jam Christo fruitur, ipsa in hac peregrinatione instituitur et informatur, atque ad illam beatitudinem, in qua cum Christo conregnat, pervenire nititur. *Viderunt illam filiæ Sion, et beatissimam prædicaverunt ; reginæ et concubinæ laudaverunt eam.* Quas superius adolescentulas, hic filias appellat. Reginas vero et concubinas in hoc loco ut superius intelligamus. Filiæ ergo, reginæ et concubinæ prædicant Ecclesiam et laudant, quia universitas fidelium catholicam admiratur Ecclesiam : ipsa enim Ecclesia quæ ex multis fidelium constat personis, catholicam, idest universalem, efficit Ecclesiam. *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens ?* In fine quidem sæculi cum plebs Judaica ad prædicationem Eliæ et Enoch conversa fuerit ad Christum, ipsa quoque de Ecclesia admirabitur dicens : *Qua est ista ?* idest, quanta et qualis est Ecclesia, *quæ progreditur*, hoc est proficit de virtute in virtutem ? Non enim stare, sed progredi dicitur, quia non uno loco contenta, sed totum mundum cœlesti prædicatione occupavit. *Quasi aurora progreditur*, quia transactis tenebris infidelitatis, lumen se veritatis habere ostendit. *Pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata.* Luna a sole illuminatur ; et Ecclesia pulchra est ut luna, quia claritate sponsi sui Christi illuminatur, et ejus gratia resplendet. Sive *pulchra* est *ut luna* in præsenti vita, ubi aliquando concessa sibi pace et securitate crescit, aliquando adversitatibus obscurata decrescit ; *electa ut sol*, in alia vita, ubi perpetuo splendebit visione Conditoris sui. Sive *electa* est *ut sol*, quia illum verum solem imitari nititur, de quo scriptum est, Malach. IV, 2 : *Vobis timentibus nomen meum, orietur sol justitiæ.* Hunc solem imitatur vivendo in omni humilitate et justitia et pietate. *Terribilis*, aereis potestatibus, *ordinata ut castrorum acies*, idest caritatis unitate unita, ut nullis tentationibus penetrari valeat. *Descendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium, et inspicerem si floruissent vineæ, et germinassent mala punica.* Laudata Ecclesia ad synagogam respondet : *Descendi ad hortum nucum.* Hortus nucum est vita præsens : nam sicut in nuce tegmen quidem durissimum videtur, sed nucleus latet ; ita in præsenti vita, nostræ conscientiæ clausæ sunt et non apparent, donec fracta testa corporis manifestentur. Descendit ergo ad hortum nucum Ecclesia, quando per doctores suos vitas singulorum considerat. Unde sequitur : *Ut viderem poma convallium.* Poma convallium sunt virtutes quæ humilitate condiuntur. *Descendi*, inquit, *ut viderem poma convallium* ; idest, considerarem sanctos excellentia quidem virtutum præditos, sed humilitate depressos. *Ut inspicerem si floruisset vinea* ; hoc est, considerarem qui in studio sanctarum virtutum proficerent ; *et germinassent mala punica* ; hoc est, ut eos quoque perquirerem qui jam apti sunt ad imitandum passionem Christi. Nam mala punica, ut sæpe dictum est, mysterium dominicæ passionis significant. Considerat ergo Ecclesia per prælatos suos qui in virtutibus crescunt, vel qui jam ita perfecti sunt ut imitantes passionem Christi, pro illo quoque idonei sint sanguinem fundere, quales erant illi de quibus Apostolus dicebat, Phil. I, 29 : *Vobis datum est non solum ut credatis in Christum, sed ut pro illo patiamini. Nescivi. Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab.* Vox est synagogæ, quæ videns tantam Ecclesiæ gratiam, inspecta veritate Evangelii, dolet, quod non antea cognoverit fidem Christi : et quasi excu-

sans se quod tam tarde conversa sit, dicit, *Nescivi*. O sponsa Christi Ecclesia, *nescivi*, idest ignoravi, tantam gratiam, et tanta dona spiritualium virtutum tibi a sponso tuo collata. *Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab*. Conturbata est, inquit, anima mea solicitudine pro tam subita Evangelii prædicatione. Sciebam enim legem et prophetias divinitus datas ; et ideo, cum subito vidissem prædicari Evangelium, conturbata sum *propter quadrigas Aminadab*. Aminadab nepos fuit Judæ, per quem generatio Christi contexitur. Interpretatur autem Aminadab populus meus spontaneus ; ideoque significat Christum, qui populi sui spontaneus fuit, quia cum esset Deus, sponte factus est homo. Cum Conditor esset et creator, sola benignitate sua factus est portio populi sui. Et est sensus. Conturbata, inquit, sum[1] propter Evangelii subitam prædicationem, quæ veluti velocissimæ quadrigæ totum subito mundum pervolavit. Et bene hanc prædicationem non currum, sed quadrigam appellat : quia Evangelii prædicatio, quatuor Evangelistarum auctoritate consistit ; et quatuor Evangelia quadrigæ sunt novi testamenti, cui præsidet auriga ipse Christus, temperans et disponens ipse cursum Evangeliorum. *Revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te*. Vox Ecclesiæ synagoga ad fidem invitantis. Revertere, o synagoga, ab infidelitate ad fidem, revertere ab odio ad dilectionem. Sunamitis interpretatur captiva vel despecta. Talis est synagoga post[2] adventum Christi, captiva videlicet vinculo diaboli, despecta a Deo, quia Christum ad salutem suam missum non cognovit. *Revertere, ut intueamur te*, idest pulchritudinem tuæ castitatis aspiciamus.

CAPUT SEPTIMUM

Quid videbis in Sumanite nisi choros castrorum ? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis ! Juncturæ femorum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis : umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis; venter tuus sicut acervus tritici vallatus liliis ; duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ ; collum tuum sicut turris eburnea; oculi tui sicut piscinæ in Esebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis ; nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum ; caput tuum ut Carmelus, et comæ capitis tui sicut purpura regis juncta canalibus. Quam pulchra es, et quam decora, charissima in deliciis ! Statura tua assimilita est palmæ, et ubera tua botris. Dixi : Ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus. Et erunt ubera tua sicut botri vineæ, et odor oris tui sicut odor malorum ; guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum. Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus. Veni, dilecte mi ; egrediamur in agrum, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas ; videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica. Ibi dabo tibi ubera mea. Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris. Omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi.

Vox est sponsi, qui audiens invitari synagogam a sponsa sua Ecclesia ad fidem, dicit : *Quid videbis in Sunamite nisi choros castrorum*? ac si diceret : Tu quidem, o sponsa, doles de perditione synagogæ, et quod tarde ad fidem veniat : sed adest tempus quo convertatur ; et tunc nihil videbis in ea nisi choros castrorum, idest non nisi caritatis concordiam, et stabile robur fidei, quo pro defensione meæ fidei pugnabit. Nam chori canentium sunt ; castra vero militum pugnantium. In Sunamite ergo chori castrorum videbuntur, quia conversa synagoga et concorditer Christum prædicabit cum Ecclesia, et pro fide Christi usque ad mortem certabit. *Quam pulchris sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis !* Ab hoc loco incipit sponsus exponere laudes sponsæ suæ. Et notandum, quod a gressibus incipit ejus pulchritudinem texere, et in laude oris[3] ejus finit, sicut superius ab oculis

[1] Al. : « est. » — [2] Al. : « erat synagoga ante. »

[3] Al. : « ore laudis. »

cœperat. Hoc autem fecit vel ad pulchritudinem carminis variandam, vel etiam quia sic mysteriis aptissimum est. *Quam pulchri*, inquit, *sunt gressus tui!* Vidit Ecclesiam non in uno loco otiose stantem, sed veloci prædicatione totum mundum peragrantem; ideo a gressibus cœpit eam laudare; gressus enim Ecclesiæ sunt veloces prædicationes Apostolorum, per quos in omnem terram Evangelium insonuit. *In calceamentis*, idest in patrum præcedentium exemplis. Calceamenta ex mortuis fiunt animalibus. Et calceamenta Ecclesiæ sunt patrum præcedentium exempla, quibus gressus habet munitos, ut secura eos imitando, et sine offensione gradiatur. *Filia Principis*. Alia translatio *Filia Aminadab* dicit. Aminadab, ut superius dictum est, populus spontaneus dicitur, qui recte figuram Christi tenet. Nam Ecclesia et filia est, et sponsa filia, quia ejus sanguine redempta, ejus baptismate est regenerata; sponsa, quia dote Spiritus sancti illi est conjuncta. *Junctura femorum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis*. In feminibus vel femoribus solet sacra Scriptura generationis propagationem designare : unde de Jacob legimus Exod. I, 5 : *Omnes animæ quæ egressæ sunt de femoribus* * *Jacob*.

* femore

Femina ergo Ecclesiæ sunt spiritualis generatio, credentes populi per verbum prædicationis et lavacrum baptismatis. Junctura feminum est conjunctio duorum populorum Judaici et Gentilis in una fide. Et bene hæc junctura monilibus comparatur : nam *fides sine operibus mortua est*. Jac. II, 26. Fabricata sunt autem manu artificis, hoc est Dei omnipotentis, cujus munere virtus boni operis credentibus tribuitur. Hic est ille artifex, de quo Paulus Apostolus dicit Hebr, XI, 16, memoriam Abrahæ faciens : Expectabat enim civitatem manentem, cujus artifex et conditor est Deus. *Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis*. Umbilicus fragilissima pars est corporis; et ideo per umbilicum fragilitatem nostræ mortalitatis debemus accipere : crater vero est calix major, ansas hinc et inde habens. Umbilicus ergo Ecclesiæ, crater tornatilis est : quia quanto magis doctores sanctæ Ecclesiæ fragilitatis meminerunt, tanto magis verbi prædicationis insistunt; idest eleemosynam verbi Dei præbentes, ipsi a Deo misericordiam consequuntur. Et bene crater tornatilis dicitur : torno enim facilius operamur : per quod significatur facilitas erogandi verbum, vel eleemosynam dandi. Non enim morose vel hæsitando eleemosyna danda est, juxta quod Salomon dicit, Prov. III, 28 : *Ne dicas amico tuo : Vade et revertere et cras dabo tibi; cum statim possis dare*. Quod etiam torno fit, non indiget exterius adhibita regula vel linea, sed inerrato ex se ipso perficitur. Umbilicus ergo Ecclesiæ, crater tornatilis est, quia quicumque vel prædicat vel eleemosynam dat, pro sola dilectione Dei et supernæ mercedis expectatione hoc facere debet : nam quicumque vel prædicat vel proximis miseretur pro remuneratione temporali, crater quidem est, sed non tornatilis. Et hic crater nunquam indiget poculis, quia prædicatoribus nunquam ideest prædicatio verbi Dei, quia ipse quem prædicant, pocula scientiæ et virtutem constantiæ illis subministrat. Unde Psal. LXVII. 12 : *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. Venter tuus sicut acervus tritici vallatus liliis*. Eadem fragilitas quæ per umbilicum designata est, ostenditur hoc loco etiam per ventrem, quia venter nulla ossium firmitate præmunitur. Bene ergo venter Ecclesiæ, acervo tritici comparatur : quia sancti quanto memores sunt suæ fragilitatis, eo studiosius ad proferendos bonorum operum fructus insistunt. Et recte non copiam tritici sed acervum tritici dicit, ut per hoc significet incrementa virtutum, quæ veluti acervus ab inferioribus ad superiora crescendo conscendunt. Nam sicut acervus in inferioribus lata amplitudine spatiatur, superius vero quadam brevitate contrahitur et acuminatur; ita in Ecclesia multi sunt qui indulgentius vivunt, pauci vero qui summæ perfectioni insistant : plures etiam inveniuntur qui de bonis suis eleemosynam faciunt, quam qui sua omnia pro Domino relinquant. Hic acervus liliis vallatus dicitur, quia sancti bona quæ faciunt, pro desiderio supernæ claritatis et candoris agunt : nam per lilia cœlestis illa claritas designatur. Potest etiam per

ventrem Ecclesiæ, divinus fons baptismatis accipi, quo fideles in novam creaturam regenerantur. Bene ergo venter acervo tritici vallato liliis comparatur : quia generati fonte baptismatis, docentur bonis insudare operibus, et ad intuendam supernæ claritatis gloriam semper inhiare. *Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ.* Ubera Ecclesiæ, sicut jam superius dictum est, sanctos doctores significant, qui parvulos, hoc est nuper in Christo regeneratos, lacte apertioris doctrinæ instruunt. Bene autem duo ubera dicuntur : quia de duobus populis, Judaico videlicet et Gentili, fideles congregantur, et lacte spiritualis doctrinæ aluntur. Hæc duo ubera sicut duo hinnuli capreæ gemelli esse dicuntur. Duo hinnuli duo sunt testamenta, quibus eorumdem doctorum omnis prædicatio subsistit : quorum duorum testamentorum unus est auctor et promulgator Christus; juxta quod Salomon dicit, Eccl. XII, 11 : *Verba* * sicut *sapientium* * *quasi stimuli, et sicut clavi in altum defixi, quæ data sunt a pastore uno*, Christo videlicet. Caprea enim recte Christum significat, quia intuitu et velocitate ceteris animantibus præeminet; et mundum est *animal ungulam dividens, et ruminans* Levit. XI. Tales sunt etiam membra Christi, doctores videlicet intuitu scientiæ insignes, et sua velocitate terrena deserentes, atque ad cœlestia festinantes. Dividentes ungulam, idest habentes mali et boni discretionem. Et ruminantes, hoc est præcepta Dei sedula memoria meditantes. *Collum tuum sicut turris eburnea.* Doctores sancti qui designantur per ubera, ipsi etiam designantur per collum : nam per arterias colli vox egreditur, et colli ministerio vitalia alimenta ceteris membris ministrantur. Sic sancti doctores et verba vitæ populis annuntiant, et alimentis doctrinæ cœlestis auditores enutriunt. Collum ergo Ecclesiæ turri eburneæ comparatur, quia sancti doctores eidem Ecclesiæ pulchritudinem et robur præstant. Pulchritudinem quidem, quæ per candorem eboris designatur, caste et sincere vivendo : robur vero præstant, quod significatur per turrim, quando eamdem Ecclesiam contra tentationes diaboli vel impetus hæreticorum muniunt. *Oculi tui sicut piscinæ in Esebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis.* Iidem ipsi doctores qui per collum designati sunt, designantur etiam per oculos : ipsi enim quasi oculi universo Ecclesiæ corpori provident, et iter quod ingredi debeat [1] ostendunt. Hi oculi Ecclesiæ comparantur piscinis ædificatis in porta Esebon civitatis, quia sancti doctores populos in Christum credentes vitali lavacro abluunt, et salutaris doctrinæ potu reficiunt. Filia autem multitudinis vocatur Esebon juxta litteram, ob multitudinem confluentium inibi populorum ; sic et sancta Ecclesia recte filia dicitur multitudinis, quia numerositatem quotidie colligit gentium. Esebon autem interpretatur cingulum mæroris. Oculi ergo Ecclesiæ piscinis Esebon comparantur, quia sancti doctores neglectis caducis sæculi gaudiis cingulis mæroris se constringunt : quia caste et sobrie vivunt in hoc sæculo, et pro suis erratibus deflent, quatenus in præsenti sæculo lugentes, ad vera et æterna gaudia pervenire possint. In porta autem Esebon hæ piscinæ esse dicuntur, quia nullus Ecclesiam ingredi valet, nisi prius aqua baptismatis abluatur, et nisi fonte sanctæ doctrinæ potetur. Hoc etiam significabatur per labeum æneum quod Salomon in porticu templi posuerat, ut sacerdotes ingressuri templum et hostias immolaturi, ibi corpora abluerent. *Nasus tuus sicut turris Libani quæ respicit contra Damascum.* Quia naso fœtores et bonos odores discernimus, recte per nasum Ecclesiæ, sancti doctores signantur : ipsi enim sagaciter discernere noverunt inter fragrantem catholicæ fidei doctrinam et lethiferum hæretici erroris fœtorem. Nam de divinis charismatibus quæ per Spiritum sanctum distribuuntur dicitur I Cor. XII, 10 : *Alii datur per spiritum discretio spirituum.* Nasus ergo Ecclesiæ turri Libani comparatur, quia sancti doctores et summum locum in Ecclesia tenent ac veluti in Libano monte consistunt, et defendunt Ecclesiam a malignorum spirituum incursibus. Hæc turris contra Damascum esse dicitur. Damascus

[1] Al. : « debeant. »

metropolis est Syriæ quæ quondam contra filios Israel, utpote fortissimos et crudelissimos Reges habens, dimicabat. Interpretatur autem Damascus sanguinis potus vel sanguinis oculus : ferunt enim ibi Abel interfectum ; ideoque significat potentes hujus sæculi, qui sanguinis potum sitiunt, quia voluptatibus[1] et illecebris carnis et sanguinis delectantur. Significat etiam aereas potestates quæ animarum nostrarum cruorem sitiunt. Contra Damascum ergo est hæc turris, quia Ecclesia semper diabolo et membris illius, adjutorio Christi munita resistit. *Caput tuum ut Carmelus, et comæ capitis tui ut purpura regis juncta canalibus.* Caput Ecclesiæ principalitas mentis fidelium intelligitur : nam sicut capite membra reguntur cetera, ita mente cogitationes disponuntur. Bene autem caput Ecclesiæ Carmelo comparatur : Carmelus enim, qui et Carmel dicitur, interpretatur cogitatio, vel scientia circumcisionis. Ergo caput Ecclesiæ Carmelo assimilatur, quia novit circumcisionem aliquando corporaliter celebratam, nunc spiritualiter debere observari[2] juxta quod Propheta dicit Jer. IV, 4 : *Circumcidimini Domini in cordibus vestris.* Hanc scientiam circumcisionis non habuerunt Judæi ; ideoque reprehenduntur a B. Stephano protomartyre dicente Act. VII, 51 : *Dura cervice, et incircumsis*[3] *cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis.* In libro Regum legitur III Reg. XVIII quod Elias in montem Carmeli ascenderit, et ibi orando aridam terram cœlestibus pluviis irrigaverit post longam trium annorum et semis siccitatem ; quæ historia pulchram redolet allegoriam : nam Elias qui interpretatur Deus meus Dominus, Christum significat ; qui cum sit Deus et Dominus totius creaturæ, specialiter suus, idest proprius Deus et Dominus est Ecclesiæ. Hic ergo in Carmelum ascendit, et per eum[4] arenti mundo gratiarum suarum pluvias tribuit. Recte ergo, ut dictum est, caput Ecclesiæ Carmelo monti comparatur, puia mens sanctorum quadam conversatione sublimis est, et Christo in se ascensum præbet perfectum virtutum. Et *comæ capitis tui ut purpura regis juncta canalibus.* Si per caput mens Ecclesiæ accipitur, per comas capitis cogitationes mentis debemus accipere, quæ assidue de illa prodeunt. Purpureus vero color qui sanguinis habet speciem, mysterium significat dominicæ passsionis. Juxta litteram, quod dicit, *Purpura regis juncta canalibus*, significat lanam jam purpureo colore confectam, nondum in fila deductam, sed adhuc in canalibus constitutam ; quos Græci baphias vocant, in quibus sanguis conchiliorum solet defluere, et lanam in purpureum vertere colorem. Mystice canales isti humilitatem significant sanctorum, in quibus æterni Regis purpura tingitur, cum sancti quique humilitatem sui Redemptoris imitando, passioni illius conformes fieri satagunt, quatenus in purpuræ dignitatem vertantur, idest laborantes pro Christo mereantur regnare cum ipso. Tincta autem hæc purpura esse dicitur, quia sanctorum præcordia fixa sunt et stabilita in timore et amore Redemptoris sui, nec unquam a caritate ejus separari possunt. *Quam pulchra es, et quam decora, carissima in deliciis! Quam pulchra*, subaudi in fide, *et quam decora*, in operatione, *carissima in deliciis* ! Supra dictum est de eadem Ecclesia cap. VI : *Pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata.* Nunc vero dicitur *pulchra, decora, carissima in deliciis* ; quæ quasi contraria alia esse videntur. Nam ordinatam esse velut castrorum acies, et esse in deliciis, repugnat, quia deliciæ fortitudinem solent enervare. Sed Ecclesia utrumque agit : nam ordinata est ut castrorum acies : quia infidelibus et hæreticis resistit, et malignos spiritus sua sanctitate et perfectione terret. In deliciis etiam est, quia suavitatem supernæ dulcedinis assidue palato mentis degustat, et inter pressuras hujus sæculi illas adipisci desiderat, et continue illis satiari. Unde merito illa quæ talis est, sponso suo Christo carissima esse dicitur. *Statura tua assimilata est palmæ, et ubera tua botris.* Statura Ecclesiæ perfecta, est

[1] Al. : « voluntatibus. »
[2] Al. : « nunc se spiritualiter debere observari. »
[3] Al. : « incircumcisi. »
[4] Al. : « eos. »

ejus rectitudo : neque enim a vitiis incurvatur; sed recta et nobilis consistit. Unde Psalmista ex persona peccantium dicebat, Ps. CXVIII : *Humiliatus sum usquequaque.* Et propheta sub specie Jerusalem peccanti animæ de malignis spiritibus dicit Isa. LI, 23 : *Quia humiliaverunt te, et dixerunt animæ tuæ : Incurvare, ut transeamus; et posuisti ut terram corpus tuum, et quasi viam transeuntibus.* Sancta Ecclesia recta stat, nec unquam incurvari consentit, audiens ab Apostolo, I Cor. XVI, 13 : *Vigilate, state in fide, viriliter agite.* Et Dominus filiis Israel loquitur, Exod. VI, 6 : *Ego sum Dominus Deus qui eripui vos de ergastulo Ægyptiorum, ut incederetis recti.* Statura ergo Ecclesiæ palmæ assimilatur quia in omnibus quæ agit semper supernam in memoria retinet remunerationem ; palma enim victricem ornat manum ; et ideo significat præmium illud quod victoribus sanctis in cœlestibus dandum est. *Et erunt ubera tua sicut botri vineæ, et odor oris tui*[1] *sicut odor malorum.* Ubera Ecclesiæ sunt, ut superius dictum est, sancti doctores, qui lacte simplicis doctrinæ regeneratos in Christo nutriunt. Sed hæc ubera botris assimilantur, quoniam iidem doctores perfectis perfectiora annuntiant, sicut Apostolus loquens simplicioribus dicebat, I Cor. III, 1 : *Non potui vobis loqui tanquam spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam.* Ecce ubera lactis plena, quæ ubera in botrum sunt versa, cum diceret, I, 23 Cor. I *Nos prædicamus Christum.... Dei sapientiam.* Et : *Sapientiam loquimur inter perfectos : Dixi : Ascendam in palmam, apprehendam fructus ejus.* Ut ostenderetur omnis hæc excellentia et magnitudo donorum Ecclesiæ de Dei gratia provenire, introducitur idem sponsus dicere : *Ascendam in palmam;* quasi diceret : Unde habes ubera ad parvulos nutriendos, inde etiam botros, quibus perfectionibus perfectiorem propines doctrinam. Quia ergo in eam gratiam[2] vitæ ascendi, et hanc tibi perfectionem concessi, *ascendam*, inquit, *in palmam.* Palma Ecclesiam significat, vel etiam animam cujuscumque fidelis qui memor est Domini, qui dicit Joan. XVI, 33 : *Confidite; ego vici mundum.* Ipsa quoque omnium vitiorum et iniquitatis victrix esse studet Bene autem in palmam ascendisse hic dicitur, cum superius in hortum descendisse legatur cap. 6 : dixit enim Ecclesia : *Dilectus meus descendit in hortum suum.* Est[3] idem hortus quæ et palma, videlicet una eademque Ecclesia : sed ad hanc, copiam suæ gratiæ de cœlestibus mittendo, ascendit : ad illum autem, sua dona in eo incrementaque virtutum disseminans, descendisse dicitur : ideoque eamdem quibusdam profectibus veluti quibusdam gradibus ad celsiora sublevando nunc palmam nominat. Sed et hoc de natura palmæ dicendum, quod in inferioribus asperitatem laborum et passionum sustinet pro Christo ; in superioribus vero, hoc est in cœlestibus, pulchritudinem et suavitatem expectat præmiorum. Potest etiam per palmam arbor dominicæ crucis exprimi, in quam Redemptor noster pro humani generis redemptione ascendit, et in qua hostem humani generis superavit. Ait ergo : *Dixi : Ascendam in palmam :* idest, per meos prophetas locutus sum, et promisi me ad passionem venturum, et meam Ecclesiam redempturum. *Apprehendam*, inquit, *fructus ejus* ; idest, fructus bonorum operum et laborum quibus Ecclesia desudat, remunerabo. Vel etiam secundum eum sensum quo per palmam crux intelligitur, *apprehendam fructus ejus;* idest, impleto triumpho passionis, veniam ad gloriam resurrectionis, et Apostolis meis spiritualia dona concedam. *Et erunt ubera tua sicut botri vineæ.* Hoc superius expositum est. Nam ubera Ecclesiæ doctores sunt, cum parvulos simplici doctrina nutriunt. Sed botri vineæ efficiuntur, cum perfectioribus sublima quæque annuntiant. Nam B. Paulus uno eodemque tempore ubera et botros habuit quando de Christo loquens dixit, Rom. IX, 5 : *Quorum patres, ex quibus Christus.* Ecce ubera, idest simplex de Christo prædicatio. Sed hæc ubera in suavissimum

[1] Al. : « *odores tui.* »
[2] Al. : « in ea gratia. »
[3] Al. : « et. »

et fortissimum vinum conversa sunt cum subjunxit ibidem : *Qui est Deus benedictus in sæcula. Et odor oris tui sicut odor malorum ; guttur tuum sicut vinum optimum.* Os Ecclesiæ est præsens prædicatio quæ fama vel scripto ad absentes pervenit ; guttur vero est vox ipsa prædicatoris, quæ in præsenti auditur. Odor ergo oris Ecclesiæ malis comparatur, quia ipsa fama prædicationis plena est suavitatis et gratiæ ; guttur vero vino optimo assimilatur, quia ipsa vox prædicantium magnam in se virtutem auditoribus ostendebat. Quod vero malorum odor in novitate est, vini vero in vetustate, significat prædicationem Ecclesiæ et in sui novitate, et etiam in sui profectione[1] omnem habere suavitatem et gratiam. *Dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum ;* ac si diceret : Sponsus meus guttur meum vino optimo comparavit, et illud vinum dignum est ad potandum ipsi dilecto meo ; hoc est, prædicatio evangelica, quam in ore meo posuit, per ipsum et non per alium annuntiari debet in mundo. Neque enim per alium decebat mysteria regni cœlestis prædicari in mundo, quam per mediatorem Dei et hominum Christum Jesum *Et labiis dentibus illius*[2] *ruminandum.* Labia et dentes sponsi, ut supra dictum est, doctores sancti sunt. Illud ergo vinum ruminandum fuit labiis et dentibus sponsi, quia prædicatio evangelica a doctoribus tractanda et exponenda est. Nec absurdum est quod cum vinum potetur, et non ruminetur, hic tamen dicatur labiis et dentibus ruminandum ; quod magis ad cibum quam ad potum pertinet : nam sancti doctores vinum spirituale ruminant, quando præcepta evangelica diligenter exquirunt, et crebra meditatione investigant, atque invicem conferunt. *Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus. Ego dilecto meo ;* subaudi, officium justitiæ et devotionis impendo : illi et non alteri fidem et servitutem meam promitto ; *et ad me conversio ejus* est, ut me et in præsenti inter labores hujus vitæ adjuvet, et in futuro ad gaudia patriæ cœlestis inducat. Potest etiam hæc vox esse synagogæ ex persona sanctorum patrum adventum Christi desiderantium : ac si diceret : Scio quidem illum spirituali præsentia mihi semper adesse : et ideo *ego dilecto meo* omni devotione famulari cupio. Sed tandem *ad me conversio ejus* : quia opto ut, sicut mihi promisit, in mea substantia appareat. Nam dixerat supra sponsus : *Ascendam in palmam* : idest, promiserat se in carne venturum, et pro humano genere passurum. Inde jam gratulabunda dicebat : *Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus ;* idest, credo illum hominem[3] futurum, et in mea substantia hominem mundo manifestandum. *Veni, dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.* Ejusdem synagogæ vox est, *Veni dilecte mi*, idest appare per assumptum hominem. Tale est illud Psalmistæ LXXIX, 3 : *Excita potentiam tuam, et veni.* Et Isa. LXIV. 1 : *Utinam dirumperes cœlos, et descenderes. Egrediamur in agrum.* Ager mundum iste est. *Egrediamur in agrum*, idest prædicemus tuum adventum mundo. *Commoremur in villis ;* hoc est, ipsis quoque paganis fidem tuam annuntiemus. Nemo nescit paganos a villa dictos, quia pagos græce, villa latine. Inde pagani dicti, quia longe sunt a civitate Dei. Potest esse et vox Ecclesiæ, *Veni dilecte mi*, ac si diceret : Jam mysterio ascensionis assumptum hominem ad cœlos sublevasti : sed veni divinæ majestatis præsentia[4] me sæpius visitando, *Egrediamur in agrum ;* eodem sensu quo superius, idest prædicemus fidem Incarnationis tuæ mundo ; *commoremur in villis ;* idest[5] etiam ignorantibus paganis tuam fidem annuntiemus ; nec in transitu, sed commoremur ibi, donec illos ex paganis catholicos, ex alienis tibi proprios faciamus. *Mane surgamus ad vineas ; videamus si floruit vinea, si flores fructus parturierunt.* Mane est exortus novæ gratiæ, quando videlicet transeuntibus tenebris infidelitatis, Evangelium mundo cœpit prædicari. *Videamus si floruit vinea ;* hoc est, inspiciamus Ecclesiam si jam prima fidei rudimenta suscepit, si flores fructus parturie-

[1] Al. : « perfectione. »
[2] Al. : « illud. — » Al. : « credo hominem. »
[4] Al. : « præsentiæ. »
[5] Al. : « idem. »

runt. Inspiciamus etiam si flores parturiunt fructum : idest, si illi qui jam crediderant apti sunt ad bene operandum. Nam flores fructum parturiunt, cum illi qui jam in Christum crediderunt, idonei sunt ad bene operandum. Nam flores emittit Ecclesia cum primo fideles ad fidem veniunt ; flores vero fructus parturiunt, cum jam ipsa fide et dilectione bene operantur, nec ipsa fides otiosa sit, vel mortua sine operibus. *Si floruerunt mala punica.* Mala punica, sicut jam superius dictum est, rubicundum velut sanguineum habent corticem ; et ideo significant passionem Domini, vel membrorum ipsius. Dic ergo : *Si floruerunt mala punica :* hoc est si jam sancti qui in fide et opere perfecti sunt, idonei sunt etiam imitari passionem Christi, et pati pro illo. Mala punica erant illi quibus Apostolus dicebat, Phil. I, 29 : *Vobis* datum est non solum ut in illum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini. Ibi dabo tibi ubera mea.* Ubera Ecclesiæ sancti sunt doctores, qui fideles primum ad fidem erudiunt. *Ibi dabo tibi.* sponse[1] *ubera mea.* Cum inquit, ad vineam exierimus, *ibi dabo tibi ubera mea* ; hoc est, spirituales tibi filios generabo. Unde adhuc sequitur : *Mandragoræ dederunt odorem suum in portis nostris.* Mandragora herba est aromatica, cujus radix similitudinem habet humani corporis. Poma ejus optimi sunt odoris, in similitudinem pomi matiani quod nostri malum terræ vocant : herba rebus medicinalibus aptissima est. Nam ferunt eos qui incommodo vigiliarum laborant, haustu hujus pomi levari, et posse dormire. Item ferunt eos qui ob curam secandi sunt, si exteriorem hujus pomi corticem biberint, non sentire sectionem vel adustionem : quæ omnia si quis mystice discutere voluerit, spirituales sensus et Ecclesiæ convenientes ibi inveniet. Dicit ergo : *Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris.* Portæ Ecclesiæ sunt Apostoli et eorum successores ; quia nemo civitatem Dei, idest Ecclesiam, intrat, nisi per sanctos doctores aqua baptismatis regeneratus. et vitali doctrina instructus fuerit. De his portis Psalmista dicebat, Psal. LXXXVI, 2 : *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.* Mandragoræ fragrantiam virtutum designant. In portis autem Ecclesiæ mandragoræ odorem dederunt : quia Apostoli vel eorum successores famam suavissimæ opinionis, et odorem virtutum longe lateque sparserunt. Ideoque invitat sponsum suum ut veniat, quia jam nomen ejus longe lateque per Apostolos annuntiatur, et odor prædicationis ejus ubique dispergitur : *Omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi;* idest præcepta vel promissa veteris testamenti et novi. Sciebat enim omnia quæ in veteri testamento annuntiata sunt, non nisi per Christum et in Christo posse compleri ; ideoque dicebat : *Tibi servavi poma nova et vetera ;* hoc est, te expecto ut per te impleantur in novo testamento quæ prædicata sunt in veteri. Unde et in passione sua jam pendens in cruce, cum gustasset acetum, dixit, Joan. XIX, 30 : *Consummatum est.* Et post resurrectionem suam dixit Apostolis, Luc. XXII, 37 : *Necesse* est enim impleri omnia quæ scripta sunt in lege et prophetis de me.* Possunt etiam nova poma et vetera, justorum personæ intelligi, quæ vel in veteri testamento vel in novo fuerunt. Dicit ergo Ecclesia : *Servavi tibi poma nova et vetera* idest, justos qui vel in veteri testamento præcesserunt, vel in novo subsecuti sunt, tibi servavi, ut per te præmia suorum laborum reciperent : nullus enim justorum regnum cœlorum intrare valuit, nisi per Christum : quia ipse primum ascendit, et sequentibus membris suis cœlum aperuit.

* donatum

* opo

[1] Al. : « sponsa. »

CAPUT OCTAVUM

Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ ut inveniam te solum foris, et deosculer te, et jam me nemo despiciat? Apprehendam te, et ducam in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ. Ibi me docebis, et dabo tibi poculum ex vino condito, et mustum malorum granatorum meorum. Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, ne suscitetis neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum? Sub arbore malo suscitavi te. Ibi corrupta est mater tua; ibi violata est genitrix tua. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum : quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Lampades ejus lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Soror nostra parva, et ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est? Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea; si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis. Ego murus, et ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens. Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos : tradidit eam custodibus; vir affert pro fructu ejus mille argenteos. Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici, et ducenti his qui custodiunt fructus ejus. Quæ habitas in hortis, amici auscultant; fac me audire vocem tuam. Fuge, dilecte mi, et assimilare capreæ hinnuloque cervorum super montes aromatum.

Ex his verbis intelligitur totum hoc carmen divinem esse, et spirituale, et nihil in se habere quod juxta litteram, intelligi possit. Quæ enim amatrix unquam optavit ut is quem diligit parvulus efficiatur ejus frater, et in infantem versus sugat ubera matris? Est ergo vox illius Ecclesiæ quæ adventum Christi præcessit, quam synagogam, idest congregationem, appellamus, *Quis*, inquit, *det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ?* Et est sensus : Tu qui modo es in sinu patris, quis det ut homo efficiaris, et particeps ac consors naturæ meæ existens, frater meus appelleris? Nam ipse fratrem se Apostolorum vocare dignatus est, dicens per Psalmistam, Psalm. LXI, 23 : *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Et post resurrectionem mulieribus Matth. XXVIII, 10 : *Ite*, inquit, *nuntiate fratribus meis etc. Sugentem*, inquit, *ubera matris meæ*, hoc est implentem omnia quæ naturæ humanæ conveniunt, excepto peccato. Nam mater synagogæ hoc in loco ipsa hunana natura intelligitur, de qua ipsa quoque synagoga exorta est. *Ut inveniam te foris*; hoc est, ut hominem factum in aperto videam : quasi enim intus erat adhuc Deus, cum in sinu paternæ majestatis lateret; sed foris inventus est, cum homo factus, visibilem se hominibus præbuit, et incomprehensibilis voluit comprehendi. *Et deosculer te, et jam nemo me despiciat. Et deosculer te*, inquit, idest, aperta visione te aspiciam quem nunc totum in fide teneo. Hoc est osculum, quod in initio carminis optabat dicens; *Osculetur me osculo oris sui*; idest, per semetipsum veniat, et mihi appareat. Quasi enim per prophetas osculabatur eam dilectus, cum adventum suum per eos, et redemptionem repromitteret. Optat ergo ut per semetipsum adveniens illam osculetur, hoc est in carne præsentiam exhibeat. *Et jam me nemo despiciat*: quasi enim despecta erat synagoga, antequam Christus veniret, quia legalibus observationibus dedita sub typo et figura cum veritate adventum Christi prænuntiabat. Sed postquam Christus apparuit, et adventus sui gratia mundum illustravit, jam nemo despexit Ecclesiam; quinimmo terribilis ut castrorum acies hostibus suis fuit, quia per universum mundum Christum prædicavit, et mundanum imperium sibi subdidit. Nec mirum videri debet, si ante Ecclesiam synagogam dicimus : una est enim Ecclesia in præcedentibus et in sequentibus patribus. *Apprehendam te, et introducam in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ : ibi me docebis.* Mater Ecclesiæ hoc loco cœlestis illa Jerusalem intelligitur de qua Paulus, Gal. IV, 26 : *Illa autem, quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra.* Ducam,

inquit, te in domum matris meæ; idest, prosequar te revertentem in cœlum post peractum incarnationis tuæ et passionis mysterium. *Ducam* autem hic pro eo quod est deducam [1] et prosequar accipitur, quia ascendentem Dominum in cœlis, Apostoli oculis deduxerunt, Act. I, 11 : et quousque *eum nubes suscepit*, pio aspectu prosecuti sunt, donec Angeli astantes dixerunt : *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? Ibi docebis me.* Cum in cœlo receptus fueris, et me quoque tecum in cœlum assumpseris, *ibi me docebis*. Hoc ad superiora refertur, ubi dicitur : *Inveniam te foris*. Cum, inquit, te foris invenero, hoc est cum te in assumpta carne aspexero, *ibi docebis me;* quia ad omnia quæ interrogare voluero respondebis. Nam etiam sæpe volentes Apostolos interrogare Dominus præveniebat, eosque instruebat. Potest et ad hunc locum jungi ubi dicit : *Ducam te in domum matris meæ, ibi me docebis*, et in omnem veritatem induces; quod impossibile est homini in præsenti vita posse consequi. [2] Hinc est quod Dominus Apostolis repromittit dicens, Joan. XVI, 25 : *Venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis.* Ergo *ibi me docebis;* idest, ibi te et Patrem aperta visione revelabis; ibi te, hoc est divinitatem tuam, mihi facie ad faciem ostendes. *Et dabo tibi poculum ex vino condito, et mustum malorum granatorum meorum.* Per vinum fervor caritatis et dilectionis intelligitur. Dabo tibi, inquit, vinum; hoc est, ostendam, quam ferventissima caritate diligam. Et hoc vinum non simplex erit, sed conditum odoribus, bonis videlicet operibus et virtutibus. Nam amor Dei sicut B. Gregorius dicit nunquam otiosus est. Operatur enim magna si est : si enim operari renuit, amor non est. Vinum ergo conditum est dilectio cum operatione. Unde et Dominus in Evangelio, Joan. XIV, 23 : *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Probatio dilectionis, exhibitio est operis. *Et mustum malorum granatorum meorum.* Malum granatum idem est quod et malum punicum. Dicitur autem malum punicum granatum, eo quod multitudine granorum [3] sit plenum. Malum punicum vero, eo quod in Africa plurimum abundet. Punicia enim ipsa est Africa. Habet autem corticem sanguinei coloris; et ideo, ut sæpe dictum est, figuram tenet dominicæ passionis. Mustum ergo malorum granatorum est dilectio martyrum, qui intantum dilexerunt Deum ut pro illo mori non dubitarent. Et bene mustum dicit, et non aliud poculum; quia mustum ferventissimum est, ita ut nimio fervore omnem sordem de se excoquat et expurget. Dabit ergo Ecclesia dilecto mustum malorum granatorum suorum; idest, ostendet in passionibus sanctorum martyrum quanta caritate Christum diligat. *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.* Per lævam, ut B. Gregorius dicit, omnia prospera præsentis vitæ accipiuntur; per dexteram vero futura beata vita cœli accipitur. Lævam ergo sponsi Ecclesia sub capite habet, et dextera ejus illam amplexatur : quia quæcumque prospera præsentis sæculi pro nihilo reputat [4], cuncta quæ temporaliter arrident despicit, dum ad solam supernæ beatitudinis visionem tendit, dum illam solummodo amplexari desiderat. *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas cervosque camporum, ut non suscitetis neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.* Habet Ecclesia quosdam in se qui baptismo Christi sunt regenerati, et nomine Christianitatis titulati : moribus tamen et conversatione sæculo serviunt, et Ecclesiam suavissima quiete sopitam inquietare, atque ad perferendos tumultus sæculi excitare nituntur. Hi ergo tales propter gratiam mysteriorum Christi quam perceperunt, filiæ Jerusalem appellantur in hoc loco; cum tamen moribus contraria agant. Et adjurat eas sponsus, ne suscitent neque evigilare faciant dilectam; hoc est, ne illam in somno dulcissimæ quietis positam, idest contemplatione sui Conditoris, sua inquietudine excitent, et ad solicitudines et curas sæ-

[1] Al. : « pro eo quod deducam. »
[2] Al. : « in præsenti vita persequi. »
[3] Al. : « granatorum. »
[4] Al. : « deputat. »

culi evigilare compellant. *Donec ipsa velit*, hoc est, donec peracto officio debitæ servitutis, quod in psalmis, hymnis et canticis spiritualibus exhibet Deo, admoneatur tantum cura corporeæ fragilitatis ad ea quæ sunt sæculi redire. *Quæ est ista quæ ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum suum?* Vox synagogæ admirantis Ecclesiam de gentibus congregatam. *Quæ est ista*, inquit, idest qualis est et quanti meriti, *quæ ascendit de deserto?* Derelicta enim fuerat a Deo per idololatriam et veritatis ignorantiam. Ascendebat ergo virtutum gradibus de deserto, hoc est de errore infidelitatis, in quod ad tempus derelicta fuerat, *deleciis affluens*, hoc est virtutibus abundans, *innixa*, inquit, *super dilectum suum*, idest fiducialiter in Christo agens, et omnes virtutes suas et cuncta bona ad ejus gratiam referens : sciebat enim se nihil suis viribus implere posse ; ideoque cum Apostolo dicebat, I Cor. xv, 10 : *Gratia Dei sum id quod sum.* Et notandum, quod dicit, *Super dilectum suum*: nam synagoga solam se putabat habere cognitionem Dei, ceteris gentilibus in ignorantia Dei constitutis : *notus enim* ut ait Psalmista Psalm. LXXV, 2 : *in Judæa Deus.* Sed ita admiranti synagogæ respondet ipse sponsus et dilectus per id quod sequitur : *Sub arbore malo suscitavi te. Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.* Arborem malum Crucem dominicam debemus accipere, sub qua arbore suscitata est synagoga, quia ipsa a prævaricatione originalis peccati, et a potestate diaboli per crucem Christi redempta est. Ibi suscitata est quæ peccatis erat mortua. Et bene arborem mali dicit : nam et supra huic arbori Christum comparavit dicens cap II. *Sicut malum inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios*[1]. *Ibi corrupta est mater tua, et violata genitrix tua.* Matrem et genitricem synagogæ majorem[2] et principalem plebem Judaicæ partis dicit, quales erant scribæ et pharisæi qui Christum Pilato tradiderunt, qui reliquam plebem tanquam mater et genitrix regere debebant et erudire ; quales erant illi qui suadentibus ipsis principibus improbe acclamabant : *Crucifige eum* Marc. xv, 14. Hæc ergo mater synagogæ sub arbore malo corrupta et violata est, quando se suosque posteros crudeli maledictione constrinxit dicens, Matth. XXVII, 25 : *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros.* Nam et isti sub Cruce Christi erant, licet non fide devotione, tamen crudelis vindictæ sibi et suis posteris imprecatione. *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum : quia fortis est ut mors dilectio, dura ut infernus æmulatio.* Quia, inquit, *sub arbore malo suscitavi te*, hoc est quia passione in cruce te redemi ; *pone me ut signaculum super cor tuum* ; hoc est, habeto me semper in memoriam, et ne obliviscaris quanta pro tua salute pertulerim. *Pone me*, inquit, *ut signaculum super cor tuum*, per fidem, pone me *ut signaculum super brachium tuum*, per dignam operationem. Nam et nos quando aliquid rememorari nobis volumus, signaculum digito vel brachio imponere solemus, ut illo admoniti, rei cujus[3] curam habemus recordemur. Et nos ut signaculum super cor et brachium Christum[4] imponere debemus, ut ejus memoriam semper habeamus, et ut recte in illum credentes, fidem ipsam bonis operibus exornemus : quod si fecerimus, ipse quoque nos velut signaculum assumet, et nostri recordabitur ; juxta quod Zorobabel judici Judeæ repromittit, Aggæi II, 24 : *In illa die* suscipiam te, Zorobabel serve meus, et ponam te sicut signaculum in conspectu meo.* Nam si nos beneficiorum ejus obliti fuerimus, nec ei dignas gratiarum actiones retulerimus, ipse quoque nostri obliviscetur ; sicut de impio rege Jechonia dicit, Jer. XXII, 24 : *Si fuerit Jechonias annulus in dextera manu mea, inde evellam eum. Quia fortis est ut mors dilectio, dura ut infernus æmulatio.* Dilectio Christi fortis est ut mors : sicut enim mors animam a corpore separat, ut jam nihil concupiscere, nihil in præsenti vita homini liceat ambire, ita dilectio Christi quem vere pervaserit totum sæculo huic mortificat, et

* *assumam*

[1] Al. : « filias ». — [2] Al. : « matrem ».

[3] Al. : « quam. » — [4] Al. « Christi ».

quasi insensibilem reddit : solumque Christo vivens, mundo mortuus est. Idem sensus est cum dicit : *Dura ut infernus æmulatio :* nam sicut infernus eos quos semel recipit nunquam restituit, sed semper retinet; ita verus Christi amor quem semel receperit, nunquam dimittit. Unde Apostolus dicit, Rom. VIII, 35 : *Quis nos separabit a caritate Christi? Tribulatio, an fames, an angustia, an gladius ?* Sed et de dilectione Christi hoc potest accipi, cujus dilectio fortis fuit ut mors, quia intantum nos dilexit, ut immortalis pro nobis mortem susciperet. Dura fuit æmulatio ejus ut infernus, quia sicut infernus nescit misereri, aut a pœnis reorum mitigare, sic Christi dilectio non potuit cessare, aut ullis improbitatibus persecutorum removeri ab amore humani generis. Quidam hoc quod dicitur, *Dura est ut infernus æmulatio*, ad synagogam referunt, quæ gentes æmulabatur, et invidebat saluti illarum. Monet ergo eam Christus hæc dicens, ut ab invidia cesset, et saluti Ecclesiæ congaudeat. *Lampades ejus lampades ignis atque flammarum. Lampades ejus*, scilicet dilectiones, præcordia sunt sanctorum, in quibus veluti in vasis dilectio inhabitat. Hæ ergo lampades ignis sunt, quia in corde ardent per amorem. Lampades vero flammarum, quia exterius lucent per operationem. *Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem, nec flamina obruent illam.* Aquæ et flumina sunt violentæ persecutorum minæ, vel etiam blandimenta quibus sanctos et caritate Dei separare nituntur : de quibus Dominus in Evangelio dicit, Matth. VII, 25 : loquens de viro qui ædificavit domum suam supra petram, quod *venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam ; et non cecidit. Aquæ* ergo *multæ non potuerunt extinguere caritatem :* quia nulla tribulatio, nulla angustia sanctos a caritate Dei separare valebit. *Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.* Hic versiculus non eget expositione. Nam nullæ hujus mundi substantiæ, nullæ opes, comparatione dilectionis aliquid sunt. Legimus quosdam sanctos sua dedisse pro amore Christi; sed tamen nihil sibi videbantur dimittere in comparatione caritatis quam emebant : unde Apostolus, cum non solum terrenam substantiam, sed et paternas traditiones dimitteret pro Christo, dicebat, Phil. III, 8 : *Hæc omnia contemno, et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam*, idest amorem illius acquiram. *Soror nostra parvula, et ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est ?* Vox dilecti synagogam alloquentis est pro Ecclesia gentium. *Soror*, inquit, *nostra*, idest gentium Ecclesia, *parva est*, et *ubera non habet.* Ex magna dilectione dilectus communicato cum synagoga nomine dicit, *Soror nostra :* quia enim ex Judæis carnem assumpsit, ideo se quasi synagogæ comparavit et exæquavit[1]. *Parvula*, inquit, *est soror nostra.* Sicut alicujus hominis ætas describitur, sic etiam ætas Ecclesiæ : parva enim adhuc erat Ecclesia de gentibus congregata sub ipsis Domini et Apostolorum temporibus quia et parvitate credentium parva existebat, et ubera necdum habebat, idest nequaquam prædicando spirituales Deo filios generare valebat. Dicit ergo quasi consilium synagogæ requirens : *Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est ?* Allocutio Ecclesiæ est, vel cum intrinsecus occulta inspiratione, vel exterius aperta prædicatione admonet Deus animam uniuscujusque fidelis; et est sensus : Quando per Apostolos meos alloquar Ecclesiam de gentibus congregatam, quid faciemus ? idest, quomodo illi præcepta cælestia committemus, utrum videlicet quæque minima, an quo major efficiatur, perfectiora[2] illi secretorum cælestium mysteria trademus ? Nam Deus omnipotens pro mensura et capacitate mentis humanæ temperat verbum prædicationis, considerans vires et capacitatem auditoris. Sed synagoga tacente, ipse pro ea respondit : *Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentia ; si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis. Si*, inquit, soror nostra *est mu-*

[1] Al. : « exæqaut. »

[2] Al. : « perfectione. »

rus, ædificemus super eum propugnacula argentea; ac si diceret : Cum cœperint Apostoli mei prædicare Ecclesiæ de gentibus congregatæ, si tales fuerint auditores qui merito perfectionis murus appellari possint, dum videlicet vel ingenio naturali præditi, vel philosophica eruditione præstantes, quasi alios [1] defendere et munire possunt, ut defendit murus ; ædificemus super hunc talem murum propugnacula argentea : addamus illis eloquia divinarum Scripturarum. Nam Psalmista dicit Psalm. XI, 7, *Eloquia Domini eloquia casta ; argentum igne examinatum.* Si vero tales fuerint auditores, qui nequaquam hostibus resistere possint, nec tela contravenientia repellere ; sed fuerint [2] velut ostium, ut simplicia annuntiantes possint aliquos ad Ecclesiam et ad fidem adducere, quales sunt sacerdotes minoris gradus, qui baptizando in Ecclesia, et divinis mysteriis initiando, homines in Ecclesiam introducunt [3], *compingamus illud*, ostium, *tabulis cedrinis* ; idest, proponamus eis exempla præcedentium patrum, qui veluti cedri, imputribilia videlicet ligna, immarcescibilia opera habent, et veluti tabulæ scientiæ et caritatis latitudine diffusi sunt. Latitudo enim tabularum latitudinem cordis vel scientiam significat, dicente Psalmista. Psal. CXVIII, 32 : *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* His ergo cedrinis tabulis, idest sanctorum exemplis, compingamus illud ostium, ut videlicet eorum innitendo exemplis aliis Ecclesiam introeundi, veluti ostium januam pandant. *Ego murus, et ubera mea sicut turris : ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens*, Vox Ecclesiæ, quæ cum odisset pro sua salute consulentem dilectum suum, ipsa læta respondet : *Ego murus*, sum, *et ubera mea sicut turris. Ego*, inquit, *murus*, quia ego supra firmam petram fundata sum, et glutino divinæ caritatis solidata. Sive *murus sum*, quia de vivis lapidibus et electis, hoc est sanctis, sum ædificata. *Et ubera mea sicut turris*, quia tales intra me contineo qui vice uberum alios nutrire possunt spirituali doctrina, et vice muri et turris defendere et munire ; quique [4], sicut turres muniunt et defendunt, ita merito doctrinæ et conversationis inter reliqua membra præcellunt. Hoc autem non meis meritis, neque libertate mei arbitrii habeo, sed dono et gratia sponsi mei. *Ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens ;* idest, ex quo ille suum sanguinem pro me fudit, et repropitiando mihi Deum Patrem, dissolvit inimicitias quæ erant inter Deum et hominem, mihique cœlestia pacificavit. Ex quo ergo hanc pacem reperi, murum [5] esse et habere ubera vice turrium merui. *Vinea fuit pacifico*, idest dilecto meo, qui verus est pacificus, quia per eum pacificata sunt omnia quæ sunt in cœlis et quæ in terra. Inde a Propheta *pater futuri sæculi, princeps pacis* appellatur. Isa. IX, 6 : In cujus veri pacifici typum, Salomon, idest pacificus, auctor hujus carminis præcessit. Huic ergo fuit vinea, videlicet sancta Ecclesia. *Quæ habet populos.* Hoc dicit ut se de Ecclesia gentium, non de synagoga ostenderet canere. Nam synagoga unius tantum gentis fuit ; Ecclesia vero habet populos, quia omnes gentes intra capacissimum suum gremium recepit. *Tradidit eam custodibus ; vir affert pro fructu ejus mille argenteos.* Custodes hujus vineæ, idest sanctæ Ecclesiæ, sunt Prophetæ et Apostoli, Apostolorumque successores. Sive etiam custodes sunt angelicæ virtutes, quæ ab incursibus tentationum et dæmonum Ecclesiam custodiunt. *Vir affert pro fructu ejus mille argenteos.* Omnes viros fortes dicit et perfectos. Nam vir a virtute vocatur. Fructus Ecclesiæ est cœlestis vitæ remuneratio, pro qua sancta Ecclesia in præsenti laborare non cessat. Mille autem argentei, quos pro fructu vir affert, significant omnia quæ in hoc mundo possideri possunt. Millenarius enim numerus, pro summa perfectione et plenitudine ponitur. *Vir* ergo *pro fructu* hujus vineæ *mille affert argenteos*, quia sancti omnia sua relinquunt, et pauperibus erogant, ut fructus hujus vineæ, hoc

[1] Al. : « alienos. » — [2] Al. : « fuerit. »
[3] Al. : « introducant. »

[4] Al. : « quodque » — [5] Al. : « murus. »

est supernam mercedem, consequantur. Tale est illud[1] quod Dominus in Evangelii parabola dicit, Matth. XIII, 44 : *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum. Vinea mea coram me est.* Vox sponsi. Tu inquit, dicis, quia vineam meam tradidi custodibus ; tamen vinea mea semper coram me est : quia licet eam custodibus meis commiserim[2], ego tamen semper curam illis habeo, nec pro illa sollicitus esse desisto ; sed sum cum illa usque ad consummationem sæculi. *Mille tui pacifici, et ducenti his qui custodiunt fructus ejus. Mille tui;* subaudi argentei, quos pro vineæ dedisti fructu, *pacifici* tibi sunt ; quasi diceret : O anima fidelis, noli dubia esse pro æterna mercede, pro qua tua omnia dimisisti, quia mille argentei tibi pacifi sunt ; idest, manet pro te illa certa remuneratio, et verum inde fructum consecuta es. *Et ducenti*, subaudi, argentei, *his*, subaudi, pacifici sunt[3] *qui custodiunt fructus meos.* Sicut per millenarium plenitudo perfectionis, sic etiam per centenarium summa perfectio designatur, quia centenarius de læva in dexteram transfertur. Ducenti ergo argentei, qui de duplicatis sunt centenariis, significant eos qui doctrina et operatione perfecti sunt, qui juste et pie vivendo, semetipsos custodiunt, et etiam prædicando alios convertunt. His ergo talibus ducenti argentei pacifici sunt, quia duplicata in cœlis ejus manet remuneratio ; de qua videlicet per Danielem cap, XII, 3 dicitur : *Et qui ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Hos enim dupliciter jubet Apostolus honorari, dicens, I Tim. V, 17 : *Presbyteri qui in vobis sunt, duplici honore digni habeantur; maxime qui præsunt vobis, et laborant in verbo. Quæ habitas in hortis, amici auscultant, fac me audire vocem tuam.* Vox dilecti sponsam Ecclesiam alloquentis. O Ecclesia, quæ habitas in hortis, idest quæ excolendis virtutum germinibus insistis : hortus etenim sponsi ipsa Ecclesia est, quia, ut superius lectum est, crebro se promittit eam in hortis visere. Ergo Ecclesia in hortis habitat, quia plantaria virtutum assidue nutrit. Nec transitorie, quasi postmodum recessura, ibi tugurium ponit, sed fixa statione ibi habitat. *Fac me*, inquit, *audire vocem tuam* ; idest, prædica Evangelium, præceptaque meæ legis simul, et promissionem cœlestium præmiorum annuntia : hoc enim mihi jucundum et delectabile est ut audiam vocem tuam ; hoc est, ut audiam te verba salutis æternæ annuntiantem. Sed et *amici auscultant*; idest angelici spiritus vocem tuam delectantur audire, quos tibi amicos feci per effusionem sanguinis mei, tuosque adjutores ac protectores contra malignos spiritus instituì. Sive *amici,* idest, spiritus justorum, *auscultant*, quos de tuo cœtu ad me in cœlestibus assumpsi : et ipsi enim de tua prædicatione et fratrum salute congaudent. Respondet confestim ipsa sponsa dilecto suo : *Fuge*, *dilecte mi*, *et assimilare capreæ*, *hinnuloque cervorum super montes aromatum.* Mira responsio. Invitatur ad prædicandum, ut sponsus audiat vocem ejus ; illa vero hortatur sponsum suum ut fugiat. Sed magna est mysterii consequentia. Nam superius prædicta fuerat Christi nativitas, cum dixit : *Quis det te fratrem meum sugentem ubera*? Prædicta etiam fuerat ejus passio ubi dictum est : *Sub arbore malo suscitavi te.* Nunc consequenter hortatur sponsum ut fugiat, hoc est velocissime per ascensionem ad Patrem redeat. Et est sensus : jubes me prædicare, vis vocem meam audire. *Fuge dilecte mi* ; idest, impleto incarnationis et passionis tuæ mysterio, revertere ad cœlum, ut non jam te sicut hominem, sed sicut Deum super omnia cogitare incipiam. Tunc enim audies vocem meam, quia tunc liberius prædicabo omni mundo. Et hoc est quod Dominus in Evangelio dicit, Joan. XVI, 7 : *Ego veritatem dico vobis : expedit vobis ut ego vadam.* Expediebat enim Apostolis et omni Ecclesiæ ut Christus rediret, idest præsentiam temporalem absentaret : quia

[1] Al. : « ut illud. » — [2] Al. : « commiseram. »

[3] Al. : « Et ducenti, » subaudi argentei : « pacifici sunt, » subaudi : « his. »

dum in corpore præsens erat, non poterant eum spiritualiter amare, et non poterant eum quem hominem cernebant, ut Deum invisibilem et ubique præsentem cogitare. At postquam cœlos ascendit, cœpit eum Ecclesia spiritualiter diligere, et sicut Deum jam cogitare et prædicare. Et hoc est quod Apostolus ait, II Cor. v, 19 : *Et si* noveramus Christum secundum carnem ; sed nunc jam non novimus eum.* Ergo *dilecte mi*, si vis me ita prædicare, *refuge,* idest, recede ad cœlestia ; et qui fuisti comprehensibilis per humanitatem, efficere incomprehensibilis per divinitatem. Verumtamen ne me in præsenti sine tua visitatione relinquas, mihique te penitus subtrahas ; *Similis esto capreæ, hinnuloque cervorum super montes aromatum.* Sicut, inquit, capreæ et hinnuli cervorum indomita animalia humanum consortium fugiunt, tamen crebrius in montibus videntur : sic et tu post tuam ascensionem licet invisibilis sis, dignare mihi tamen sæpius dono tuæ gratiæ apparere. Et hoc *super montes aromatum* : montes enim aromatum sancti Dei sunt, excellentia sanctæ conversationis, et cœlo proximi, et odore ac fama virtutum longe lateque fragrantes. Hinc et Apostolus de se sibique similibus dicit, Phil. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Et alibi II Corinth. II, 15 : *Christi bonus odor sumus Deo, in omni loco.*

* cognovimus

IN CANTICUM CANTICORUM

EXPOSITIO ALTERA

PROOEMIUM S. THOMÆ

Sonet vox tua in auribus meis : vox enim tua dulcis, et facies tua decora. CANTIC. II.

In principio cujuslibet libri, quantum ad præsens spectat, duo sunt notanda : primo quis sit libri titulus ; secundo quæ sint causæ operis. Prædicta autem auctoritas, quæ legitur Cantic. II, aliter et aliter exposita, nobis utrumque insinuat. Nam si verba prædictæ auctoritatis sint sponsi ad sponsam, idest Christi ad Ecclesiam, tunc declarant nobis libri titulum ; si vero intelligantur de Christo dicta, manifestant nobis causas operis. Intitulatur autem liber iste, *Cantica Canticorum*, ut ex Glossa haberi potest. Cantus tamen qui in hoc libro docetur non est corporalis seu sensibilis, sed magis intellectualis, et secundum spiritum. Dicimus enim duo esse genera verborum ; interiora et exteriora, sive sensibilia et intellectualia, ut patet per Augustinum in II *de civitate Dei*, ubi ipsas cogitationes cordis locutiones appellat. Sicut ergo in locutionibus exterioribus secundum melodiam et proportionem prolatis resultat cantus sensibilis ; ita in locutionibus interioribus et etiam affectionibus secundum proportionem et ordinem debitum ad Deum directis[1] resultat quædam melodia spiritualis, et quidam cantus intelligibilis. Non enim sic debemus restingere nomen cantus ut solum in sensibilibus vocibus esse habeat. Nam Boetius in *musica* sua ostendit musicam proportionem aliquo modo circa omnia esse[2], inquantum singula secundum melodiam per quamdam proportionem sunt condita. Sicut et Augustinus in IV *Musicæ*, extendit numeros musicales ad actiones animæ. Nam secundum quinque numerorum genera, quæ ipse distinguit in II capit. dicti libri, idest[3] secundum numeros judiciales, progressoros, occursores, recordabiles, consonales, salvat actiones ipsius animæ. Imo[4] ipsa usitata locutio admittit[5] ut manifeste dictum, canticum appellet, secundum quem modum geometræ loqui consueverunt : unde[6] cum aliquid geometrice probare volunt, dicunt : Sicut cantat talis propositio ; si in illa propositione manifeste illud profertur. Quia ergo Deo omne cor patet et omnis voluntas loquitur, et cogitationes et affectiones voluntatis non discedunt a melodia et a proportionibus, qua, et secundum quas[7] attenditur operatio virtuosa, quoddam canticum dici possunt. Tale est Canticum quod hic cantatur : quia hic exprimuntur[8] debitæ affectiones et cogitationes cujuscumque animæ sanctæ, vel etiam totius Ecclesiæ, secundum quas intendit gustare divinam dulcedinem, et

[1] Al. : « directum. » — [2] Al. omittitur : « esse. »
[3] Al. : « ut. » — [4] Al. : « immo cum. »
[5] Al. : « admittat. »

[6] Al. : « ut. »
[7] Al. : « a proportionibus, secundum quas. »
[8] Al. : « quia exprimuntur. »

habere sui sponsi[1] consortium. Et si volumus secundum quamdam adaptationem loqui, dicere possumus, Deum habere duas aures : unam iræ, aliam pietatis. Secundum aurem iræ audit clamorem ; secundum quem modum dixit ad Cain : *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra* : Genesis IV, 10. Secundum aurem pietatis dicitur audire cantilenas, idest affectiones, cogitationes, orationes, desideria devotarum mentium : et quia suave est illi, scilicet Deo, audire tales cantus, et delectatur in animabus sanctis, sicut bonus pater in bonis filiis ; ideo invitans animam sanctam, sive totam Ecclesiam, ad sic cantandum ait : *Sonet vox tua in auribus meis* : et subdit causam : *Vox enim tua dulcis, et facies tua decora.* His enim duabus causis appetitur cantus alicujus ; primo[2] propter se, videlicet quando cantus est dulcis et suavis ; secundo ratione cantantis, ut si habeat decoram faciem : nam cui placet vultus cantantis, verisimile est quod magis delectatur in cantu. Utroque autem[3] modo delectatur Christus in[4] anima sancta ; scilicet ratione ipsius cantus, videlicet propter bonitatem affectionum et cogitationum ; et ratione ipsius gratiæ : nam gratia Dei in essentia animæ existens[5] reddit animam bonam, et opera ejus Deo grata. Patet ergo quod si verba prædicta sunt sponsi ad sponsam, designant titulum hujus libri, qui dicitur *Cantica Canticorum*, quia excellenti modo hic talis melodia insinuatur : consuevit enim genitivus pluraliter appositus nominativo denotare excellentiam, ut *Rex regnum, et Dominus dominantium*. Apocaly. XIX, 16.

Sed in prædicta verba volumus exponere ut sint verba Ecclesiæ loquentis ad Christum, designant nobis causas hujus operis, licet serie, litteræ contradicere videatur. Ex quo tamen a veritate fidei non discedit, non est talis expositio repellenda : quia in sacra pagina non solum assignatur sensus litteralis, qui semper est continuus, sed etiam mysticus, quem non oportet esse continuum. Secundum hoc ergo dicamus, quod causa materialis et efficiens notatur cum dicitur : *Sonet vox tua in auribus meis* : formalis, cum dicitur : *Vox enim tua dulcis* ; finalis cum annectitur : *Et facies tua decora.* Sponsus et sponsa, idest Christus et Ecclesia, sive Christus et anima sancta, est materia hujus libri[6], ut Glossa tangit. Quod si sponsa dicit sponso : *Sonet vox tua in auribus meis*, causam materialem habemus et etiam efficientem : quia sponsus ipse[7] qui est verus Deus, cum hoc quod est subjectum sive materia doctrinæ sacræ, est etiam principaliter causa efficiens hujus scientiæ. De causa vero instrumentali non sit nobis curæ, quia hujusmodi causæ habentur respectu doctrinæ sicut instrumenta, sicut penna scribentis[8], juxta illud Psal. XLIV, 2 : *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* Sicut ergo superstitiosum esset, cum quæreretur de auctore alicujus libri, quærere cum qua penna scriptus fuisset liber ; ita quodammodo superstitiosum videtur quod aliquis sit multum sollicitus inquirere causas instrumentales Scripturæ sacræ : nam si constat de veritate, quod liber sit a Spiritu sancto, non est magna cura adhibenda ad inveniendum auctorem alium. Quod si tamen aliter videatur de hoc adhibenda cura, dicimus, quod Salomon fuit talis causa hujus libri, qui secundum quod *Glossa* tangit, fuit trinomius, et secundum numerum nominum tres edidit libros. Dictus enim fuit ; Salomon, idest pacificus ; Jeddidia[9], idest dilectus : et Ecclesiastes, idest concionator. Secundum enim quod fuit pacificus, edidit librum Proverbiorum ; secundum quod fuit dilectus, edidit librum Canticorum ; et secundum quod fuit concionator, edidit librum Ecclesiastes.

Causa autem formalis habetur cum subjungitur : *Vox tua dulcis.* Consuevit enim distingui duplex forma : scilicet

[1] Al. : « spiritus. »
[2] Al. : « idest. »
[3] Al. : « enim. » — [4] Al. : « et. »
[5] Al. : « antecedens. »

[6] Al. : « sive Christus, et anima sancta. Est enim materia hujus libri. »
[7] Al. : « ipse est. » — [8] Al. : [illegible] « scribentis. »
[9] Al. : « [illegible]dida. »

forma tractatus[1] quæ est modus agendi ; et forma tractandi[2], quæ est ordinatio capitulorum ad invicem. Modus autem agendi in aliis scientiis est approbativus aut improbativus[3] : in doctrina vero sacra, potissime in canone, esse videtur inspirativus idest revelativus, quia[4] magis talis tractatus[5] innititur revelationi quam probationi. Modus autem in isto libro specialiter videtur esse affectivus, desiderativus et contemplativus. Unde *Glossa* tangit, quo modo hujus libri est ostensivus, quali[6] desiderio membra capiti adhæreant, ei placere contendant, et quali affectione sponsus Ecclesiam diligat : unde modus agendi hujus convenienter notatur per hujusmodi dulcedinem, cum dicit : *Vox tua dulcis :* quia complacentia, affectio et desiderium quamdam dulcedinem amoris important. Et hoc etiam potest haberi forma tractandi[7] quæ talis debet esse qualem requirit modus agendi. Immo, quia ipse ordo capitulorum ad invicem, bene intellectus, animam demulcet et delectat ; non inconvenienter forma tractandi[8] per dulcedinem intelligitur. Causa vero finalis habetur cum subinfertur : *Facies tua decora.* Est igitur finis hujus libri, ut *Glossa* tangit, dilectio secundum quam sponsa delectatur ; et cum hoc potissime sit propter decorem faciei sponsi, convenienter talis finis insinuatur cum dicitur : *Facies tua decora.*

Dubitaret forte aliquis, cum in tota sacra pagina finis sit dilectio, quomodo differenter dilectio Dei sit finis hujus libri, et totius doctrinæ sacræ : et utrum propter hoc quod finis hujus scientiæ est opus an practica scientia dici possit.

Ad horum evidentiam est notandum, quod sicut in tota physica naturali finis est cognoscere corpus mobile inquantum mobile ; in libris autem partialibus hujusmodi finis contrahitur, sicut patet quod in libro *Physicorum*[9] non intenditur cognitio corporis mobilis quocumque speciali modo, sed cognitio talis corporis simpliciter, non contrahendo ad hoc vel ad illud ; in libro vero de *Generatione* intenditur talis cognitio, ut contrahitur corpus[10] mobile ad formam ; in libro vero *de Cœlo*, ad situm, et sic in aliis libris, modo contracto, intenditur cognitio talis corporis : eodem modo in doctrina ecclesiastica dilectio Dei in universali sumpta intenditur quocumque modo manuducamur ad talem dilectionem ; sed in partialibus[11] libris specificatur talis intentio : ut in Genesi, prout ad eam deducimur considerando divinam potentiam : quia ibi ostenditur quomodo Deus cœlum et terram, et omnia de nullo produxit in esse. In hoc autem libro specialiter manuducimur ad divinam dilectionem, considerando divinam benignitatem, et meditando quanta affectione Christus sponsam suam diligat, et quanto desiderio moveri debet anima sancta, ad gustandum dulcedinem divinam. Quæ si bene advertimus, non inconvenienter finis hujusmodi libri assignatur dilectio Dei, licet etiam hoc sit finis totius doctrinæ sacræ : speciali enim modo liber iste provocat nos ad dilectionem Dei et proximi.

Ad secundum quæsitum dicendum, quod hæc scientia dicitur Dei dilectiva vel affectiva, ut manifeste probavimus in quæstionibus super *primnm Sententiarum* ; et si propter hoc aliquis velit eam appellare practicam, quia dilectio est quoddam opus, sententiam teneat, linguam corrigat. Nam scientia practica principaliter ordinatur ad opus exterius ; ideo scientiæ politicæ practicæ nominantur, et polities, idest bonitas, dependet ex operibus nostris : nam secundum Philosophum, quia bona facimus, boni sumus ; et ex similibus actibus generantur similes habitus. Bonitas vero spiritualis, quia non dependet ex operibus, exterioribus immo ex habitu caritatis, et ejus operibus ; sacra pagina quæ ad talem bonitatem ordinatur practica dici non debet. Sicut ergo scientiæ quæ ordinatur ad speculationem, non dicitur practica, licet speculari sit quod-

[1] Al. : « tractandi. » — [2] Al. : « tractatus. »
[3] Al. : « approbativus impugnativus. »
[4] Al. : « et. » — [5] Al. : « textus. »
[6] Al. : « est quasi. » — [7] Al. : « tractatus. »
[8] Al. : « tractatus. »

[9] Al. : « in libris autem partialibus hujus finis contrahitur, ut in libro Philosophicorum. »
[10] Al. : « ut contracta, ut corpus. »
[11] Al. : « spiritualibus. »

dam opus; sed suscipit nomen ex speculatione, et dicitur speculativa : sic et theologia ordinatur ad affectionem sive dilectionem caritatis, quia hujusmodi opera non sunt exteriora, ab eis debet denominari specialiter theologia, et debet dici affectiva vel dilectiva, et non practica. His visis, accedamus ad expositionem litteræ.

TRACTATUS PRIMUS, SIVE PRIMA PARS TOTIUS LIBRI

CAPUT PRIMUM

Osculetur me osculo oris sui : quia meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis. Oleum effusum nomen tuum ; ideo adolescentulæ dilexerunt te. Trahe me post te : curremus in odorem unguentorum tuorum. Introduxit me rex in cellaria sua. Exultabimus et lætabimur in te, memores uberum tuorum super vinum. Recti diligunt te. Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol. Filii matris meæ pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in vineis. Vineam meam non custodivi. Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie ; ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum tuorum, et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum. Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea. Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis, collum tuum sicut monilia. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento. Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Botrus Cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi. Ecce tu pulchra es, amica mea ; ecce tu pulchra es, oculi tui columbarum. Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus. Lectulus noster floridus, tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

Osculetur me osculo oris sui. Intentio principalis hujus operis est exprimere mutua desideria inter sponsum et sponsam, sive inter Christum et Ecclesiam : et quia secundum alium et alium statum [1] alia sunt desideria, ideo secundum diversos status Ecclesiæ oportet nos hunc librum dividere. Ecclesia enim [2] potest tripliciter considerari. Primo quantum ad statum primitivum, scilicet quantum ad statum rami fracti : [3] nam Judæi sunt excæcati, et gentiles sunt admissi, juxta illud Rom. XI, 17 : *Tu quidem* (gentilis [4]) *cum oleaster esses, insertus es in illis* idest ramis bonæ olivæ *et socius radicis et pinguedinis bonæ olivæ factus es.* Secundo [5] rursum potest considerari quantum ad statum ultimum, quando Judæi omnes salvi fient : quia tunc temporis *si fuerit numerus filiorum Israel, sicut* arena maris, residui* salvi fient* Rom. IX, 27. Et quia non est dare extrema sine medio, ideo præter statum primum et ultimum est dare medium. Hos autem tres status quodammodo tangit Apostolus ad Rom. XI, 25, cum ait : *Quia cæcitas* venit in Israel ex parte* quantum ad statum primitivum *donec plenitudo gentium intraret* : [7] quantum ad statum medium, secundum quem Ecclesia proficit, et quasi universaliter gentes sunt conversæ. Et subdit, quod *tunc omnis Israel salvus erit*, quantum ad statum ultimum, quando Judæi plene convertentur ad Christum : quod erit in fine sæculi. Secundum hos tres status liber iste dividitur in tres partes. Quia primo describuntur mutua desideria inter Christum et Ecclesiam, secundum quod Ecclesia fuit in statu primitivo ; secundo describuntur talia desideria quantum ad statum medium, tertio descri-

* tanquam

* reliquiæ salvæ

* contigit

[1] Al. : « et secundum quidem alium statum. »
[2] Al. omittitur : « enim. »
[3] Al. : « secundo quantum ad statum fracti. »
[4] Al. : « scilicet gentiles. »
[5] Al. omittitur : « secundo. »
[6] Al. omittitur : « residui. » — [7] Al. : « intret. »

buntur quantum ad statum ultimum. Secunda pars est ibi, *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel* : ultra medium tertii capituli. Tertia pars est ibi, *Descendi in hortum meum* [1] ut infra cap. VI, circa finem.

Prima pars dividitur in duas partes, secundum quod desideria primitivæ Ecclesiæ dupliciter distingui [2] possunt ; scilicet quantum ad adeptionem boni, et quantum ad fugam mali. Primo ergo Salomon describit desideria sponsæ, idest Ecclesiæ, sive animæ sanctæ, secundum quod desiderat adipisci divinas dulcedines, et sponsi sui Christi degustationes. Secundo ponit desideria ejus, secundum quod desiderat fugere exteriores tribulationes. Secunda ibi, *Nigra sum, sed formosa*. Prima dividitur in duas : quia primo ponitur sponsæ desiderium ; secundo, quia ad obtinendum quod desiderat non potest per se sponsa sufficere, implorat divinum auxilium. Secunda ibi, *Trahe me post te*. Prima pars dividitur in tres partes : quia primo ponitur sponsæ desiderium ; secundo subditur desiderii causa, sive ratio ; tertio ex ratione assignata concludit sponsum suum naturaliter desideratum esse. Secunda ibi, *Quia meliora* ; tertia ibi, *Ideo adolescentulæ*. Est autem tale desiderium Ecclesiæ, quod desiderat osculari osculo oris Dei, idest adipisci dulcedinem et gratiam per ipsum. Debet ergo optative legi ista littera. *Osculetur*, idest utinam oscularetur me Deus Pater osculo oris sui ; ita quod Deus Pater sit osculans, Filius sit os, et Spiritus sanctus sit osculum. Dicitur autem Filius os Patris, inquantum est verbum ejus, et manifestativum ipsius. Spiritus autem sanctus dicitur osculum ; quia sicut in osculo procedit corporalis spiritus ab osculante per os, sic Spiritus sanctus procedit etiam a Patre procedendo a Filio, cum Filius hoc habeat a Patre quod spiret Spiritum sanctum. Ideo Augustinus, XVI *de Trin.*, dicit, Spiritum sanctum principaliter procedere a Patre. Desiderat ergo gustare dulcedinem gratiæ, quæ appropriatur Spiritui sancto participando ejus dona et suam gratiam. Deinde cum dicit, *Quia meliora sunt ubera tua vino*, assignat causam et rationem desiderii sui. Quod antequam exponamus, triplex nobis occurrit dubitatio litteralis. Primo, quia videtur textus hic dissutus esse, cum prius Ecclesia locuta fuerit in persona tertia dicens : *Osculetur me osculo oris sui :* postea assignando causam, locuta est Deo in persona secunda, subdens : *Quia meliora sunt ubera tua vino* Secundo etiam apparet textus dissutus, et inconveniens ratio : quia cum sponsa desideret osculum, si vellet assignare causam desiderii sui, deberet commendare labia, per quæ fit osculum, non ubera. Tertio videtur inconveniens hujusmodi dictum, quia sponsæ consueverunt habere ubera, non sponsi. Cum ergo in prædicta locutione sponsa loquatur ad sponsum, non videtur competens quod laudat ubera ejus.

Respondeo dicendum, quod primam dubitationem solvit *Glossa*, dicens, quod sponsa loquitur more amantis, qui propter fervorem dilectionis, loquendo ordinem non valet servare ; ideo aliquando loquitur in tertia persona, aliquando in secunda. Possumus etiam taliter [3] dicere : sponsam in primordio suæ locutionis loqui in tertia persona quia non audet tantum Dominum in principio alloqui in secunda persona ; sed petitione facta, [4] cognoscens se talia desiderare non posse sine divina gratia, juxta illud II Corinth. III, 5 : *Non quod sufficientes simus cogitare a nobis aliquid quasi ex nobis ; sed sufficientia nostra ex Deo est :* ideo confisa de Dei auxilio, quæ prius proposuerat sua desideria Deo in tertia persona, dicens : *Osculetur me osculo oris sui ;* in dando rationem sui desiderii, alloquitur ipsum in secunda persona, subdens : *Quia meliora sunt ubera tua vino*.

Secunda dubitatio etiam solvitur, quia secundum Dionysium, I *de div. Nomin.*, intelligibilia sunt incomprehensibilia a sensibus ; ideo per unum sensibile non expresse manifestatur intelligibile, sed multa sensibilia expressius unum intelligibile [1] notificant. Ut ergo detur intelligi,

[1] *Al* « tamen aliter. »
[2] Al. : « Ecclesiæ distingui. »
[3] Al. : « tamen aliter. »
[4] Al. : « sancta. »

osculum a sponsa quæsitum, non fuisse carnale, sed spirituale, in quo non solum bonitas labiorum, sed etiam uberum, et aliorum sensibilium multorum [2] perabundantius comprehenduntur, in laudando prædictum osculum, laudat sponsa ubera, non labia.

Tertia dubitatio solvitur similiter a *Glossa :* quia ideo tribuit sponsa sponso ubera, ut ostendat se figurative loqui. Aliter etiam solvi potest : quia non est simile de matrimonio carnali et spirituali. Nam sicut in matrimonio carnali sponsa dat dotem sponso ; in spirituali fit et converso, quia sponsus charismatibus dotat animam : sic etiam in hujusmodi matrimonio ubera principalius competunt sponso. His visis, notandum, quod assignare rationem vel [3] causam quare aliquid sit desideratum, est ostendere illud esse bonum : quia secundum Philosophum in I Ethic. et I Rhetoric., bonum est quod omnia appetunt. Et quia bona spiritualia nobis innotescunt [4] per corporalia, ideo sponsa in ostendendo bonitatem osculi sponsi, per similem bonitatem divinæ dulcedinis commendat eam tripliciter. Primo ex eo quod reficit gustum, quod notatur cum dicitur : *Quia meliora sunt ubera tua vino* ; secundo ex eo quod reficit odoratum, quod habetur cum subjungitur : *Fragrantia unguentis optimis* ; tertio quia delectat tactum, quod habetur cum dicitur : *Oleum effusum nomen tuum.*

Ad intelligentiam prædictorum notandum, quod dulcedo quam Ecclesia sponsa Christi desiderat adipisci, hauritur secundum contemplativam vitam. Vita autem contemplativa, prout de ea locuti sunt philosophi et sancti [5], non accipitur uniformiter : nam philosophi finem contemplationis ponunt in sapere. Ideo in x *Ethic.* ubi determinatur de contemplatione et felicitate, [6] ostenditur operationem perfectam [7] secundum spiritualem contemplationem esse felicitatem : nam speculari secundum sapientiam, idest secundum metaphysicam, est summa felicitati ; quam posuerunt philosophi. Ideo Philosophus in IV *Ethic.* volens talem felicitatem summe extollere, ostendit eam esse maxime delectabilem, dicens [8] quod Philosophia videtur habere delectationes mirabiles puritate et firmitate. Sed contemplatio, ut de ea loquuntur theologi, magis consistit in sapore, quam in sapere ; et magis consistit in dilectione et dulcedine, quam in contemplatione. [9] Et si invenitur aliquando studium litterarum pertinere ad contemplativam vitam secundum theologos, hoc est inquantum per hujusmodi studium manuducimur in amorem Dei. Si quis ergo ad hoc studet ut sciat, non ut ædificet, et in dilectione Dei proficiat, cognoscat se vivere vita contemplativa secundum philosophos, non secundum theologos. Si ergo de hujusmodi contemplatione [10] secundum sensibilia [11] loqui volumus, per quamdam adaptationem dicere possumus, vitam contemplativam philosophorum reficere auditum et visum ; spiritualem autem contemplationem theologorum reficere gustum, odoratum et tactum. Nam licet omnes sensus nobis ad cognitionem deserviant, potissime tamen [12] auditus et visus nobis famulantur ad scientiam. Nam secundum Philosophum, [13] omne quod quis novit, aut discens aut inveniens novit. Auditus ergo, qui est sensus disciplinabilis, ut dicitur I *Metaph*, nobis deservit ad scientiam, ut habetur per doctrinam, et ut sumus discentes. Visus vero, qui plures differentias nobis [14] demonstrat, ut in eod. I *Metaph.* probatur, [15] deservit nobis ad scientiam, [16] ut habetur per inventionem, et ut invenientes novimus. Ideo contemplatio philosophica, quæ consistit in sapere, apparet, si considerentur prædicta, quia potissime reficit auditum et visum. Contemplatio vero spiritualis, quæ consistit in sapore, et

1 Al. : « expressius intelligibile. »
2 Al. : « et multorum sensibilium. »
3 Al. : « et. »
4 Al. : « spiritualia innotescunt. »
5 Al. : « Theologi, Apostoli, et Philosophi, et Epicurei. »
6 Al. : « declaratur de felicitate. »
7 Al. : « per actionem perfectam. »
8 Al. : « et. »
9 Al. : « [illegible] »
10 Al. : « contemplationibus. »
11 Al. : « [illegible] » — 12 Al. : « autem. »
13 Al. : « [illegible] » — 14 Al. : « [illegible] »
15 Al. : « dicitur » — 16 Al. : « quæ. »

secundum quam est magis vita nostra, [1] habet reficere gustum, odoratum et tactum, quæ magis nobis deserviunt ad necessitatem vitæ. Unde, cum beatitudo philosophorum consistat in intellectu; beatitudo vero spiritualis completive et consummative consistat in voluntate, ut suo loco poterit declarari cum cogitationes mentis dicantur locutiones et visiones, ut plane dicit Augustinus in IX *de Trinit.* cap. XI, non tamen proprie dicantur gustationes et odorationes et tactus, quia talia magis videntur tenere se ex parte voluntatis; satis apparet bene esse dictum quod proposuimus, contemplationem philosophicam reficere auditum et visum; spiritualem vero, gustum, odoratum et tactum. Volens ergo sponsa commendare contemplationem spiritualem, non philosophicam, ait : *Meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis.* In quibus verbis tangit tria genera hominum existentium in Ecclesia, quos aliquo modo reficit divina dulcedo. Nam inquantum ubera sponsi, idest voluptas dulcedinis ejus, melior vino dicitur, idest omni sapore corporali, reficiuntur [2] perfecti, qui talem dulcedinem nituntur gustare; prout vero hujusmodi, idest ubera, unt *fragrantia unguentis optimis*, idest omnibus odoribus sensibilibus, reficiuntur proficientes, qui ad talem dulcedinem moventur per odoratum. Sed ut nomen Christi est *oleum effusum*, propter sui mollitiem et pinguedinem delectans tactum super cetera, reficiuntur incipientes, qui se habent ad modum, habentium solum tactum secundum spiritualem vitam. Nam sicut tactus est illud quo restringitur [3] sensibilis vita in infirmo : quia alius secundum Philosophum modus vivendi est secundum alios sensus, alius secundum tactum, [4] quia talis vita sine tactu remanere non potest; ita incipientes participant spiritualem vitam in infirmis, propter quod videntur habere solum tactum secundum talem vitam. Sed cum proficiunt, sic ratione profectus [5] odoratum acquirunt, secundum quod moventur ad odorem dulcedinis. Cum vero perfecti sunt, plene in Christo delectantur, et dulcedinem ejus gustant.

Deinde cum dicit, *Ideo adolescentulæ*, infert ex dictis, sponsum Christum universaliter dilectum in Ecclesia; et continuatur sic textus : O Domine Jesu Christe, qui es omnia in omnibus [7] conformando te omnibus perfectis, proficientibus et incipientibus, omnibus secundum suum modum tuas dulcedines tribuens : quia omnibus sic te conformas, *ideo adolescentulæ*, idest incipientes, *dilexerunt te.* Vult ergo arguere sponsa per locum a minori : nam si adolescentulæ, idest incipientes, de quibus minus videtur, diligunt Christum; sequitur quod Christus in Ecclesia universaliter sit dilectus. Et notandum, quod ista conclusio, *Ideo adolescentulæ dilexerunt te*, dupliciter potest continuari. Primo secundum quod sequitur [6] ex omnibus supradictis, quemadmodum est expositum; secundo secundum quod sequitur [8] ex immediate suprapositis; ut quia nomen Christi est *oleum effusum*, idest reficit incipientes, ut est expositum; *ideo adolescentulæ*, per quas intelliguntur incipientes, *dilexerunt te.* Dicuntur autem *adolescentulæ* incipientes, ut patet per Glossam dicentem, quod *adolescentulæ* sunt non vetustæ per culpam, sed novellæ per gratiam. Semper autem per locum a minori concludit, [9] Christum esse universaliter dilectum.

Trahe me post te. Postquam sponsa expressit suum desiderium, quo dulcedinem Christi adipisci volebat; videns per se ipsam non posse obtinere suum desiderium, in parte ista implorat divinum auxilium. Et dividitur pars ista in partes duas : quia in postulando tale auxilium, primo ponitur sponsæ petitio; secundo sponsi exauditio, ibi, *Introduxit me rex.* Circa primum duo facit : quia primo sponsa implorat divinum auxilium; secundo confitetur, ipsum esse suave et validum. Primum habetur cum dicitur :

[1] Al. : « est vita nostra.»
[2] Al. : « perficiuntur. »
[3] Al. : « reficitur. »
[4] Al. : « quia animal secundum Philosophum est animal secundum tactum. »
[5] Al. : « sed cum proficere sit ratione profectus.»
[6] Al. : « in hominibus. »
[7] Al. : « primo quod sequatur. »
[8] Al. : « secundo quod sequatur. »
[9] Al. : « concluditur. »

Trahe me post te. Secundum cum subditur : *Curremus in odorem unguentorum tuorum.* Continuetur ergo sic. Domine Jesu Christe, video, quod ex me non possum ad te venire, nec tuam dulcedinem gustare : ideo tuum auxilum implorans[1] rogo : *Trahe me post te.* Nam secundum quod Christus dicebat, Joan. VI, 44 : *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit illum.* Et quia indivisa sunt opera Trinitatis, ut dicit Augustinus I *de Trinit.* c. III, et Damascenus lib. III, c. XVIII ; ideo sicut[2] nullus accedit ad Christum sponsum, nisi Pater eum trahat ; ita nullus accedit ad Christum sponsum, nisi Christus eum trahat. Bene ergo dicit sponsa, idest Ecclesia, sponso suo Christo : *Trahe me post te.* Deinde cum dicit, *Curremus in odorem*, sponsa confitetur auxilium Christi esse suave et validum. Continuatur autem sic. Non ad insipientiam dico : *Trahe me post te* : quia tuus tractus est suavis et validus. Quia si tu me traxeris, non solum movebor qualitercumque, sed etiam curram *in odorem unguentorum tuorum ;* idest, velociter movebor, dummodo possim suaviter odorare virtutem et dona tua. Notandum autem, quod cum sponsa dicit se cursuram ad tractum Christi, confitetur ejus tractum non esse violentum sed suavem : nam currere est voluntate moveri. Rursum confitetur, talem tractum esse fortem ; quia in cursu notatur velocitas motus, quæ sine magna virtute esse non potest. Nec mirum, si Christus trahit suaviter et fortiter, quia *Christus est Dei virtus et Dei sapientia;* secundum Apostolum, I ad Corinth. I, 24, *et sapientia* ut legitur Sap. VIII. 1, *attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.* Et notandum, quod sponsa, cum postulat se trahi, nominat se in singulari, dicens, *Trahe me post te.* Cum dicit hujusmodi tractui se obedire, nominat se in plurali, dicens : *Curremus in odorem unguentorum tuorum* : cujus ratio est, quia Deus, quantum est de se, uno modo trahit : quia secundum Dionysium IV *de div. Nom.*, sicut sol non ratiocinans neque præligens immittit radios suos sensibiles ; sic Deus immittit radios suos intelligibiles. Non tamen trahimur uno modo : quia licet Deus uno modo se habeat ad omnia ; non tamen se habent omnia uniformiter ad ipsum, quia eadem influentia diversimode recipitur in creaturis. Quomodo autem intelligendum sit dictum Dionysii, et quomodo Deus se habeat ad omnia uniformiter, alibi declaravimus. Deinde cum dicit, *Introduxit me rex,* ponitur, quomodo sponsus exaudiat petitiones suæ sponsæ. Et circa hoc sponsa tria ostendit : quia primo dicit, se ad dulcedinem quam petierat, esse introductam ; secundo, bonum quod desideraverat, gaudet se esse adeptam ; tertio fatetur, se circa illud bonum non esse deceptam. Primum cum dicitur : *Introduxit me rex in cellaria sua* , secundum cum annectitur : *Exultabimus et lætabimur in te* ; tertium, cum subinfertur : *Memores uberum tuorum super vinum. Recti diligunt te.* Continuatur autem sic. Non in vanum petii divinum auxilium, quia sponsus meus, qui est Christus. *Rex regum, et Dominus dominantium.* Apoc. XIX, 16, respiciens humilem petitionem meam, *introduxit me in cellaria sua*, idest in dulcedinem suam, dando mihi gratiam suam. Dicitur autem gratia cellaria in plurali, quia ab ea fluunt et derivantur singulæ virtutes spirituales, perficientes diversas potentias ; et secundum diversas virtutes diversarum potentiarum diversimode lætamur et gaudemus in Domino : et perfecti secundum tales virtutes derivatas a gratia, quodammodo potamus vina spiritualis lætitiæ de diversis cellariis. Deinde cum dicit, *Exultabimus et lætabimur in te*, ostendit sponsam bonum quod desiderabat, scilicet ipsum Deum, esse adeptam. Nam secundum modum intelligendi, prius perficimur secundum gratiam divinam ; et postea perfecti per gratiam adipiscimur ipsum, ad quem gratiam nos ordinat[1] : ideo introducti per gratiam in spiritualem lætitiam, *Exultabimus et lætabimur*[2] *in te.* Notandum autem, quod universaliter omnes homines appetunt beatitudinem, diversificant au-

[1] Al. : « implorando. »
[2] Al. : « si. »

[1] Al. : « ordinavit. »
[2] Al. : « delectabimur. »

tem in particulari : quia quidam ponunt felicitatem in venereis, quidam in divitiis, et sic de aliis, in quibus non est vera beatitudo, quia non delectantur in ipso summo et vero bono, sed in quadam participatione ejus, inquantum omnia participant de pleno bono. Gratia vero divina facit nos ponere felicitatem in summo et vero bono, et non in alio ; ideo signanter dicit, *Exultabimus et lætabimur in te*, qui es summum et verum bonum. Deinde cum dicit, *Memores uberum tuorum super vinum,* ostendit, se circa bonum quod desideraverat, non esse deceptam. Ad cujus evidentiam notandum, hanc esse differentiam inter sensibilia et intellectualia bona : quod sensibilia bona antequam habeantur, reputantur magna ; habita autem vilescunt : ut potest haberi ab August. in lib. *de doctr. Christ.* et a Philosopho in I *Ethic.* : propter quod quilibet invenit se deceptum, cum adipiscitur sensibilia bona : quia non reputat ea tanta bona posteaquam habet, quanta credebat. Sed in intellectualibus bonis non sic se habet ; quia habita majora reputantur et potissima, et præcipue summum bonum, quod Deus est. Causa autem quare bona sensibilia per modicum tempus delectant, et quod non inveniuntur tanta bona sicut credebantur, assignari potest, quia hujusmodi bona non sunt delectabilia secundum se, sed [1] quod delectent, hoc est ratione habentium appetitum corruptum : quia unusquisque est talis qualis finis videtur ei [2], ut dicitur in III *Ethic.* Et quia hujusmodi appetitus sequitur [3] naturam ut transmutabilem ; ideo facta mutatione in natura, quæ prius erant delectabilia, postea non sunt. Unde dicit Philosophus I *Rhetoric.* in tract. de disceptatione, quod transmutare est delectabile, quia in ipsa natura fit transmutatio. In bonis autem Dei vel divinis non sic se habet : nam talia bona secundum se sunt appetibilia, et ideo delectabilia secundum se, quia ea desideramus secundum illud quod in nobis est supremum et optimum. Unde etiam desiderando ea, distrahimur ab hujusmodi varietatibus : propter quod talia adepta nunquam habentur in fastidio, immo semper inveniuntur esse majora bona quam crederentur ante. Continuetur ergo sic littera. Nos *memores uberum tuorum*, idest memores quod diximus de uberibus, quod sunt meliora vino, non sumus decepti circa talem sententiam, quia *recti*, idest illi qui recte sapiunt, *diligunt te super vinum.* Bene [4] poterat dicere ista sponsa, postquam introducta erat in cellaria sponsi, et gustaverat dulcedinem ejus, id quod dixit regina Saba regi Salomoni ; quæ, ut habetur II Paralip. IX, 5, cum audisset famam Salomonis, venit tentare eum : et cum locuta est ei quæcumque erant in corde suo ; postquam exposuit ei Salomon omnia quæ proposuerat, nec fuit verbum quod posset regem latere, videns sapientiam Salomonis, non erat præ stupore in ea Spiritus : dixitque regi : *Verus est sermo quem audieram in terra mea de virtutibus tuis.* Notandum autem, quod sponsa prius loquitur in singulari, dicens, *Introduxit me* ; postea in plurali, cum subdit : *Exultabimus et lætabimur in te, memores uberum tuorum.* Quod propter eamdem causam contingit quam supra assignavimus [5]. Potest tamen alia causa assignari ; quia sponsa, quæ unum petiit, multis modis et multis communicatum et communicandum invenit ; in quibus et pro quibus gaudens dicit : *Exultabimus et lætabimur in te.*

Nigra sum, sed formosa. Postquam posita sunt desideria sponsæ secundum quæ desiderabat adipisci divinam dulcedinem sive divina bona, hic ponuntur desideria ejus secundum quæ desiderabat fugere tribulationes et mala. Ad intelligentiam autem dicendorum notandum, sponsam Christi esse Ecclesiam. Ecclesia autem dupliciter potest accipi. Primo pro tota congregatione [6] fidelium ; secundo pro ipsis prælatis : quia quando aliquod nomen convenit toti congregationi, tale nomen dicitur de superiori parte totius ; sicut videmus, quod hoc nomen homo

[1] Al. : « et. »
[2] Al. : « quia ut unusquisque est, talis sibi finis videtur. »
[3] Al. : « servat. » — [4] Al. : « unde. »
[5] Al. : « propter quod eamdem causam attingit, quam superius assignavimus. »
[6] Al. : « aggregatione. »

est nomen totius conjuncti ; quia tamen intellectiva pars in homine est superior, nuncupamus hominem etiam illam partem superiorem, quæ dicitur intellectiva : quia quæ facit homo secundum intellectum, dicitur facere per se ipsum. Propter quod Philos. in IX *Ethic.* dicit, hominem esse magis intellectum quam sensum. Sic etiam quia nomen Ecclesiæ dicitur de tota congregatione fidelium, prælati qui supremum gradum in Ecclesia tenent, dicuntur Ecclesia ; et quod prælati faciunt, dicitur unum aut duos aut tres, Matth. XVIII, 17, ait : *Dic Ecclesiæ*, idest prælato, secundum unum modum exponendi. Sic ergo accipiendo Ecclesiam pro ipsis prælatis, melius poterimus continuare seriem litteræ. Hoc viso, sciendum est, prælatos propter curam quam habent, dupliciter turbari : primo exterius propter illatas tribulationes ; secundo interius per turbationes : quia interiores tribulationes[1] aliquando mentem intantum distrahunt quod si post tribulationem quis ad mentem velit regredi, inveniat se non posse percipere illam dulcedinem quam prius perceperat. Salomon ergo in narrando ibi tribulationes Ecclesiæ, idest prælatorum, duo facit : quia primo exteriores tribulationes narrat ; secundo interiores distractiones, ibi, *In lectulo meo quæsivi quem diligit anima mea* : in principio III cap. Propter primum notandum, quod Ecclesia primitiva, de qua nunc agitur, ut patet ex textu, habebat quatuor genera tribulationum ; et quantum ad duo conveniebat cum Ecclesia moderna ; quantum ad alia duo differebat. Nam Ecclesia moderna, sive prælati temporis hujus, dupliciter turbantur ; primo ex administratione filiorum : administrantes enim non facile est sine turbatione esse, ut habetur II Corinth. XI. Turbantur etiam ex insidiatione hæreticorum, quia adhuc hodie regnant multi falsi Christiani. Has autem duas tribulationes habebat primitiva Ecclesia : nam prælati tunc temporis habebant curam subditorum et hæretici insidiabantur ei. Habebat etiam illa Ecclesia duo genera turbationum quæ non habet ista : quia nunc temporis communiter Christiani, et maxime prælati, impugnabantur a Judæis et gentibus, a quibus non impugnantur modo : non enim impugnantur a gentibus, quia plenitudo gentium jam intravit Ecclesiam ; nec impugnantur a Judæis, quia non sunt illius auctoritatis super Christianos cujus erant tunc. Duo ergo facit Salomon : quia primo narrat turbationes primitivæ Ecclesiæ in quibus differebat ab ista ; secundo illas etiam in quibus conveniebat cum ista ; et hoc in principio secundi cap., *Ego flos campi.* Prima pars dividitur in duas partes : quia primo narrat sponsa hujusmodi turbationem ; secundo petit Christi subventionem, ibi, *Indica mihi quem diligit anima mea.* Turbatio autem quem habuit primitiva Ecclesia, differens a moderna, erant stimulatio gentium, et impugnatio Judæorum ; ideo circa primum duo facit : quia primo instruit Ecclesia, quomodo turbabatur ex gentilium stimulatione ; secundo quomodo impugnabatur ex Judæorum vexatione, ibi, *Filii matris meæ.* Prima pars dividitur in duas : quia primo ponitur gentilium impugnatio ; secundo ex illa impugnatione subinfertur filiorum instructio, ibi : *Nolite me considerare.* Propter primum modum notandum[2] quod impugnatio Ecclesiæ facit ad ejus pulchritudinem ; ideo Ecclesia narrando turbationem quam patiebatur a gentilibus, narrat etiam pulchritudinem suam. Continentur ergo sic littera. O filiæ Jerusalem, quarum curam habere debeo, ego Ecclesia mater vestra *sum nigra sicut tabernacula Cedar ; sed cum formosa sicut pelles Salomonis.* Cedar fuit secundus filius Ismaelis, ut dicitur Genes. XXV, et fuit profugus super terram, sicut Ismael pater suus, cui dictum fuerat : *Manus tua contra omnes, et manus omnium contra te.* Ideo Cedar quasi habitus odio ab omnibus gentibus non morabatur inter gentes, sed morabatur extra in tentoriis, cujus tabernacula ratione pluviæ denigrata erant. Sic Ecclesia despecta a gentilibus inter eos absque turbatione manere non poterat, ut *Glossa* videtur tangere : in quo notatur turbatio quam Ecclesia primitiva patiebatur a gentibus. Et licet sic

[1] Al. : « secundo, quia interiores tribulationes. »

[2] Al. omittitur : « notandum. »

essem nigra propter turbationes illatas exterius, attamen interius formosa sum *Sicut pelles Salomonis*, quæ fuerunt rubricatæ, ex quibus fecit tabernaculum, sicut *Glossa* tangit, vel ex quibus texuit arcam Domini : in quo notatur formositas secundum caritatem. Deinde cum dicit, *Nolite me considerare quod fusca sim, quia decoloravit me sol*, postquam Ecclesia narravit turbationem suam, nunc ex turbatione illata convertit se ad instruendum filios suos et confirmandum eos, dicens : O filiæ Jerusalem, *nolite me considerare quod fusca sim, quia sol*, idest Christus, *decoloravit me*, idest denigravit me. Dicitur autem Christus denigrasse Ecclesiam primitivam, quia fuit causa finalis suæ denigrationis, inquantum propter Christum denigrata, erat sentiendo turbationes illatas a gentibus. Intendit ergo Ecclesia instruere filios suos per talem rationem : quia intentio et consideratio principalis non est ponenda in iis quæ sunt ad finem, sed in ipso fine : sed turbationes mundi sunt ea per quæ venimus ad Christum ; Christus autem est finis noster : cum ergo turbamur propter Christum, non debemus considerare nec curare de ipsis turbationibus, sed tota intentio nostra debet poni in Christo, propter quem talia sustinemus. Deinde cum sequitur, *Filii matris meæ pugnaverunt contra me; posuerunt me custodem in vineis*, ponitur [1] illa pars in qua, postquam Ecclesia narravit turbationes gentium, narrat stimulationes Judæorum. Ad cujus evidentiam notandum est, quod Judæi persequendo Apostolos et Christianos, qui erant in Jerusalem, fecerunt quod dicti Christiani converterent se ad gentes, juxta illud Act. XIII, 46 *Ecce convertimur ad gentes;* et convertendo se ad gentes, facti fuerunt custodes vinearum, idest gentium : propter quod saltem occasionaliter Judæi Ecclesiam primitivam custodem fecerunt in vineis gentium, expellendo eam de Jerusalem : propter quod Apostoli custodiendo gentes non custodierunt Jerusalem, quæ erat quasi vinea propria ipsorum. In numerando ergo Ecclesia turbationes Judæorum, tria tangit. Primo narrat personas impugnantes eam, cum dicit : *Filii matris meæ*, idest Judæi, *pugnaverunt contra me* : fuit enim synagoga quasi mater nostra ; quia ab ea aliquo modo processit Ecclesia. Et quia Judæi erant filii synagogæ, ideo Ecclesia vocat eos filios matris suæ. Secundo ponit turbationis excessum, cum subdit : *Posuerunt me custodem in vineis* : quia tantus fuit excessus turbationis quod Christiani non valentes stare in Jerusalem, converterunt se ad gentes, quarum facti sunt custodes. Tertio ponit impugnationis effectum, cum subinfertur : *Vineam meam non custodivi*; quia ex hoc secutum est ut relinquerent Jerusalem. Deinde cum dicit, *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie*, videns Ecclesia se habere tot turbationes, petit Christi auxilium et subventionem. Et dividitur in partes duas : quia primo sponsæ petitio ponitur, sive quæstio*;* secundo subjungitur quæsitio ratio, ibi, *Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum*. Continuetur ergo sic. O mi sponse, Domine Jesu Christe, *quem diligit anima mea*, tu vides me tot tribulationibus circumventam, et quia sine te non possum eas fugere : ergo *indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie*. Volebat Ecclesia scire domum Christi ; quia domus est in qua pascimur et requiescimus ; et sciebat, Christum non esse vagabundum ; immo quicumque ad domum suam iret ut eum quæreret, et ad eum recurreret in suis tribulationibus, sciebat quod eum semper inveniret paratum et promptum ; ideo dixit [2], *Indica mihi, ubi cubes in meridie etc*. Homines cubant in nocte ; Christus autem in meridie cubat, et in plena luce, quia ipse est Deus verus, et vera *lux, et in eo tenebræ non sunt ullæ*. I Joan. I, 5. Deinde cum dicit, *Ne vagari incipiam* post greges sodalium tuorum, assignat rationem quæsiti ; nam ideo Ecclesia in suis tribulationibus recurrit ad Christum, ne vagari incipiat. Et ponit sodales Christi. Dicuntur autem sodales Christi hæretici, qui nolunt esse imitatores, sed socii et

[1] Al. : « posita. »

[2] Al. omittitur : « ideo. »

sodales ipsius, inquantum propria docere cupiunt, et esse magistri, ut Christus fuit. Deinde cum dicit, *Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres*, ponitur Christi responsio. Ad cujus evidentiam est sciendum, quod sponsa increpanda erat dupliciter : primo ex quæstione quam fecerat, cum dixit : *Indica mihi, ubi pascas* : videbatur enim velle quærere Deum absentem, nam in se ipsa debebat eum quærere ; ideo quantum[1] ad quæstionem quam fecerat, increpanda erat de ignorantia ; sed quantum ad quæstionis rationem quodammodo increpanda erat de diffidentia : videbatur enim dubitare, ne Christus semper esset præsens, eam adjuvans, cum dicebat, *Ne vagari incipiam*. Dividitur ergo hæc pars in duas : quia primo Christus increpat sponsam de ignorantia ; secundo ne diffidat, narrat quæ mala eam sequentur[2] ex tali ignorantia. *Egredere et abi*. Dicit ergo : *O pulcherrima inter* omnes *mulieres*, ideo quæris me absentem, et dicis, *Ubi pascas, ubi cubes si*, idest[3] quia, *ignoras te* : nam si te cognosceres, quæreres me in te ipsa. Notandum, quod[4] nominat Ecclesiam pulcherrimam, quia Deus quærendus est in anima, ut anima est imago ejus. Et quia de tali ignorantia eam increpat, ideo appellat eam pulcherrimam, quia ut est imago Dei, pulcherrima est. Consequenter cum dicit, *Egredere, et abi*, narrat mala quæ sequentur ipsam ex tali ignorantia : et dicit duo[5]. Primum est cæcitas intellectus ; secundum malitia affectus. Continuatur sic. Quia tu, *pulcherrima inter mulieres, sic te ignoras, egredere et abi*, idest egredieris et abibis, *post vestigia gregum*, idest dogmata et exempla hæreticorum : nam de illis gregibus nunc loquitur de quibus supra dixerat : *Ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum*, idest post hæreticos, ut dictum fuit : in quo notatur ignorantia intellectus. *Et pasce*, idest pasces, *hædos tuos*, idest carnalia desideria tua adimplebis. Nam hædus est animal fœtidum, in quo notantur carnales motus. Et hoc *juxta tabernacula pastorum* ; quia tu ibis post carnalia desideria, sicut et alii carnales vadunt, qui intelliguntur per pastores hœdorum. Deinde cum dicit, *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea* ; quia sponsa videbatur diffidere ; ne diffidat, sed plene confidat de Christo, narrat beneficia quæ ei contulit : et circa hoc duo facit. Primo narrat beneficium quod ei contulit respectu inimicorum quos supplantavit[6] ; secundo beneficia quæ ei contulit respectu majorum bonorum quæ acquisivit, ibi, *Pulchræ sunt genæ tuæ*. Continuatur sic. O amica mea, non diffidas, quia ergo *assimilavi te equitatui meo*, idest populo Israelitico, qui fuit meus populus peculiaris, quem tanquam equum possidebam et regebam. Illi ergo populo te assimilavi *in curribus Pharaonis* : quia sicut currus Pharaonis et equites ejus submersi sunt in mari rubro, ut habetur Exod, XIV, ita dæmones te infestantes, qui intelliguntur per currus Pharaonis, ego conculcabo et deprimam. Deinde cum dicit, *Pulchræ sunt genæ tuæ*, tangit bona quæ ei contulit, cum quibus ad majora proficere potuit ; et enumerat tria bona maxime necessaria quæ ei contulit. Primo caritatem ; secundo fidem, ibi, *Collum tuum* ; tertio spem, ibi, *Murenulas aureas*. Continuatur sic. Non solum de me debes confidere, quia tuos depressi inimicos, sed etiam quia contuli tibi multa bona ad merendum ; dedi enim tibi virtutem caritatis, qua me auctorem et factorem diligeres : de qua dicit : *Pulchræ sunt genæ tuæ*, idest affectiones tuæ, *sicut turturis*. Turtur est animal dilectivum ; et postquam perdidit socium, alium renuit : in quo notatur ardor caritatis. Deinde cum dicitur, *Collum tuum sicut monilia*, ostendit quod ei contulit fidem. Et continuatur sic. Non solum dedi caritatem, qua[7] feci quod genæ tuæ essent sicut turturis ; sed etiam contuli tibi fidem qua[8] feci quod *collum tuum*, idest fides tua, per quam mihi capiti jungeris, sicut per collum caput jungitur corpori, esset *sicut*

[1] Al. : « quantum etiam. »
[2] Al. : « sequantur. »
[3] Al. ubi cubes : » idest. — [4] Al. : « intantum. »
[5] Al. : « narrans mala quæ sequuntur ipsam ex tali ignorantia, dicit duo. »
[6] Al. « suppeditavit. » — [7] Al. : « quia. »
[8] Al. : « quia. »

monilia[1] idest ornamentum non habens exteriorem amictum : quia purum et solum Deum tenes in pectore. Deinde cum dicit, *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento*, ostendit quod ei contulit spem. Spes autem est respectu præmii æterni : hujusmodi autem præmium est duplex ; videlicet essentiale, ut gaudium de bono increato[2] et accidentale, scilicet de bono creato. Et utrumque tangit dicens : Nos *faciemus tibi murenulas aureas*, idest infundemus tibi spem respectu præmii essentialis : nam præmium essentiale communi nomine dicitur aurea, sic accidentale dicitur aureola. Hujusmodi aurea, sive præmium essentiale, dicitur murenula, quæ est catenula conjungens ornamentum colli, intus diversis coloribus colorata. Ergo præmium essentiale est unus Deus. Attamen secundum diversitatem meritorum de illo uno Deo non omnes habebunt per gaudium : quod declarat Dominus, Joan. XIV, 2 : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*. Hujusmodi autem murenula aurea erit *vermiculata argento*, propter additionem præmii accidentalis : quia sicut argentum deficit ab auro, sic præmium accidentale deficit a substantiali. Dicitur autem hujusmodi præmium accidentale vermiculatum propter diversitatem ejus, quia non idem præmium accidentale habebunt omnes. Notandum autem, quod signanter, cum loquitur de spe præmii, dicit, *Faciemus*, quia spes respicit futurum tempus.

Deinde cum dicit, *Dum esset rex in accubitu suo nardus mea dedit odorem suum*, ponitur correptio sponsæ. Et quia dupliciter erat increpata : scilicet de ignorantia, et de diffidentia ; ideo duo facit : primo enim ostendit sponsa se non diffidere, sed confidere : unde quasi correpta de diffidentia, confitetur beneficia sibi facta. Secundo quasi correpta de ignorantia, confitetur se non debere Deum quærere absentem, sed præsentem. Secunda ibi, *Lectulus noster floridus*. Propter primum notandum, quod secundum Philosophum I *Ethic*. differentia est inter correptionem et correctionem : quia correptio est gratia patientis, ut bonus fiat : sed correctio sive castigatio est gratia facientis, ut jus servetur : ideo cum aliquis corripitur, si propter correptiones melioratur et acquiescit corripienti, debet commendari et laudari, ut in correptione sua maneat[3]. Dividitur ergo pars ista in partes duas : quia primo quantum ad diffidentiam ponitur sponsæ correptio[4] ; secundo ejus commendatio, ibi, *Ecce tu pulchra es, amica mea*. Correptio[5] autem sponsæ quantum ad diffidentiam consistit in beneficiorum recognitione, quia confitetur auxilia sibi facta. Hujusmodi autem auxilia, ut dictum fuit, fuerunt quatuor, quæ de Christo notabiliter prædicantur. Nam oppressio inimicorum potest appropriari incarnationi : licet enim per passionem princeps hujus mundi sit ejectus foras, hoc non fuit nisi quia homo ille qui patiebatur, Deus erat : et quia in incarnatione Deus factus fuit homo, ideo inimicorum oppressio non incongrue incarnationi attribuitur. Donum autem caritatis potest appropriari passioni, quia *majorem caritatem nemo habet, quam ut ponat animam suam quis pro amicis suis* Joan. XV, 13. Donum autem fidei potest appropriari resurrectioni, quia Christo passo omnes Apostoli titubaverunt ; ipse vero resurgens confirmavit eos in fide. *Qui post passionem suam præbuit semetipsum vivum in multis argumentis*, *per dies quadraginta apparens eis*, *et loquens de Regno Dei* ; ut dicitur Actor. I, 3 Spes autem potest appropriari ascensioni, et missioni Spiritus sancti : quia Christus ascendens misit Ecclesiæ suæ Spiritum sanctum, quem accipientes habent pignus hereditatis æternæ, propter quod solidata fuit spes respectu præmiorum æternorum. Quatuor ergo facit sponsa, secundum quod quatuor beneficia confitetur : nam primo confitetur incarnationem, per quam

[1] Al. : « idest fides tua corpori : « *fecit sicut monilia*. »

[2] Al. : « nimirum de bono increato. »

[3] Al. : « differentia est inter correctionem, et pervinctionem : quia correctio sive castigatio, est gratia patientis, ut bonus fiat ; sed pervinctio est gratia facientis, ut sanetur : ideo cum aliquis corrigitur, si propter correctionem melioratur, et acquiescit corrigenti, debet commendari et laudari ut in correctione sua maneat. »

[4] Al. : « correctio. » — [5] Al. : « correctio. »

inimici deprimuntur ; secundo passionem, qua caritas Christi ostenditur ; tertio resurrectionem, per quam fides nostra confirmatur : quarto et ultimo confitetur Spiritus sancti missionem, per quam spes nostra roboratur. Secunda ibi, *Fasciculus myrrhæ* ; tertia ibi, *Botrus Cypri :* quarta ibi, *In vineis Engaddi.* Dicit ergo : *Dum esset rex in accubitu suo*, idest in sinu Patris, in quo quiescit, *nardus mea*, idest humilitas mea, *dedit odorem suum.* Nardus enim est herba modica et odorifera, et significat humilitatem : quæ dedit odorem, quando Filius respiciens humilitatem Ecclesiæ suæ, incarnatus est. Deinde cum dicit : *Fasciculus myrrhæ*, confitetur passionem, dicens : *Dilectus meus* est *mihi fasciculus myrrhæ.* Myrrha secundum Glossam est arbor Arabiæ, altitudinis cubitorum quinque, cujus gutta est viridis et amara : unde significat passionem Christi. Hæc autem passio fuit *fasciculus myrrhæ.* Fasciculus dicitur quid congregatum, et est nomen diminutivum, sic Christus per passionem reputabatur diminutus. Iso, LIII, 2 : *Non* erat species ei neque decor :* et sequitur : *Unde nec reputavimus eum.* Rursum in eo fuit congregatio myrrhæ, idest amaritudinis, propter multas passiones et opprobria quæ sustinuit : et ad litteram, datum fuit ei in passione myrrhatum vinum. Et quia tantum bonum Christus contulit sponsæ quod voluit pro ea pati et mori, ideo sponsa hoc recognoscens, subdit, quod talis dilectus suus *inter ubera commorabitur*, idest inter intellectum et affectum : quia nihil vult sapere quod ei displiceat ; et nihil vult amare quod ipse abhoreat. Deinde cum dicit, *Botrus Cypri dilectus meus mihi* ; idest valde dulcis et jucundus. Cyprus enim est quædam insula, cujus botri sive uvæ faciunt optimum vinum. Et quia *vinum lætificat cor hominis* Psal. CIII, 15, ideo hic intelligitur resurrectio : quia *viso Domino* post resurrectionem *gavisi sunt discipuli* : Joan. XX, 20. Deinde cum dicit[1], *In vinis Engaddi*, confitetur Spiritus sancti missionem. Continuetur sic. Tu dilectus meus non solum es *botrus Cypri* lætificans animam per resurrectionem ; sed etiam es mihi botrus *in vineis Engaddi*, idest botrus balsami : quia, secundum Glossam, in Engaddi sunt arbores balsami crescentes in modum vinearum : unde significat missionem Spiritus sancti, quia dona Spiritus sancti suscipimus per unctionem chrismatis, quod conficitur ex balsamo et oleo. Deinde cum dicitur, *Ecce tu pulchra es, amica mea*, ponitur sponsæ commendatio. Et dividitur in partes duas : quia primo Christus sponsam commendat ; et quia totum bonum nostrum a Christo est, sponsa hoc recognoscens, secundo hanc commendationem ad Christum refert, et ordinat, ibi, *Ecce tu pulcher es.* Continuetur sic. Omnis pulchritudo tua ex eo est quod acquiescis monitionibus meis. Et dicit bis, *Ecce tu pulchra*, ut ostendat eam pulchram et interius et exterius, in opere et intentione ; ideo subdit : *Oculi tui columbarum.* Duo enim oculi[2] sunt opus et intentio. Columba enim est animal fecundum et simplex. Tunc enim habemus oculos columbarum, quando opus nostrum est fecundum ratione bonitatis, et intentio nostra est simplex ratione rectitudinis. Deinde cum dicit, *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus*, ordinat sponsa pulchritudinem suam in Christum. Continuetur sic. Tu, dilecte mi, dixisti mihi : *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra :* quia nihil habeo quod non acceperim a te ; ideo nolo gloriari, quasi non acceperim. Confiteor, quod omnis pulchritudo mea est a pulchritudine tua. Illa ergo duplex pulchritudo quam dixisti esse in me, peramplius et perfectius reservatur in te : propter quod, *dilecte mi, ecce tu pulcher es et decorus.* Deinde cum dicit, *Lectulus noster floridus*, ostendit sponsa se esse correptam de ignorantia[3], et confitetur se debere habere Deum præsentem, et non absentem. Quæsierat enim sponsa a Christo, ubi pasceretur, ubi cubaret : propter quod dupliciter ignorabat. Ideo duo facit : quia primo confitetur quod pascitur in se ipsa ; secundo quod cubat in se ipsa, ibi, *Tigna domorum nostrarum.* Continuatur sic. Dilecte mi, ego quasi ignorans quærebam ubi pasceres ; modo cognosco quod pas-

* est

[1] Al. : « dicitur. » — [2] Al. : « oculi mei. »

[3] Al. : « ejus ignorantia. »

ceris in me ipsa : nam tu pasceris inter flores, juxta illud quod habetur infra, cap. 2. *Qui pascitur inter lilia*, sive inter flores : et quia *lectulus noster floridus est*, ideo in meo lecto, idest in mea mente, sive in mea conscientia pasceris. Deinde cum dicit, *Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina*, confitetur quod cubat in se ipsa. Nam requies Christi est ubi sunt dona et virtutes Spiritus sancti. Continuetur ergo sic. Non solum, mi dilecte, confiteor quod tu pasceris in me, quia *lectulus noster floridus*; sed etiam cubas in me, quia *tigna*[1] *domorum nostrarum*, idest mentis et conscientiæ nostræ, sive potentiarum nostrarum, sunt *cedrina*, propter virtutes Spiritus sancti ; et *laquearia cypressina*, propter ejus dona. Tigna enim domus dicuntur tigna erecta in capite conjuncta ; et significant virtutes Spiritus sancti, quæ sunt in diversis potentiis, conjunguntur tamen in capite, inquantum fluunt a divina gratia, quæ est in essentia animæ, in qua potentiæ radicantur. Hujusmodi autem virtutes dicuntur cedrinæ propter incorruptibilitatem. Laquearia autem dicuntur ligna conjungentia ipsa tigna : unde immediatius laquearia adhærent lateribus, ex quibus tegitur domus, quam faciant ipsa tigna : propter quod dicta sunt laquearia; unde significant dona spiritus, secundum quæ movemur a Spiritu sancto : nam secundum tales motus virtutes in nobis stant magis firmæ. Hujusmodi vero laquearia sunt cypressina propter odorem, quia spargunt odorem usque ad Spiritum sanctum.

CAPUT SECUNDUM

Ego flos campi, et lilium convallium. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios. Sub umbra illius quem desideraveram sedi ; et fructus ejus dulcis gutturi meo. Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit. Vox dilecti mei. Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum. En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. En dilectus meus loquitur mihi : Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni. Jam enim hyems transiit, imber abiit et recessit. Flores apparuerunt in terra nostra ; tempus putationis advenit. Vox turturis audita est in terra nostra, ficus protulit grossos suos, vineæ florentes dederunt odorem suum. Surge, amica mea, speciosa mea, et veni : columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis : vox enim tua dulcis, et facies tua decora. Capite nobis vulpes parvulas quæ demoliuntur vineas : nam vinea nostra floruit. Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. Revertere ; similis esto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque cervorum super montes Bether.

Ego flos campi, et lilium convallium. Postquam descriptæ sunt turbationes quas patiebatur Ecclesia primitiva ut differebat a moderna, hic narrat turbationes quas patiebatur ut conveniebat cum ea. Hujusmodi autem turbationes sunt duæ : scilicet administratio filiorum, et insidiatio hæreticorum. Dividitur autem pars ista in duas partes : quia primo ponitur invitatio Christi secundum quod invitat Ecclesiam ad flores producendum, sive procurandum, et ad hæreticos capiendum ; secundo ponitur famulatio sponsæ, quæ est prompta ad Christo obediendum, ibi *Dilectus meus mihi*. Prima dividitur in duas partes : quia in prima Christus invitat Ecclesiam ut procuret filios ; secundo ut capiat hæreticos, ibi, *Capite nobis vulpeculas*. Prima in duas : quia primo invitat Ecclesiam ad officium suscipiendum ; secundo ad officium exequendum, ibi, *Vox dilecti mei*. Propter primum, notandum, quod primo Christus invitat Ecclesiam ad ministrandum filiis, et habendam curam de eis ; secundo videns sponsa quod non est bonum repellere

[1] Al. : « ligna. »

monitionem sui sponsi, non respondet sponso, innuens se assentire monitionibus ejus, sed convertit se ad filios declarans quomodo intelligendum sit susceptum officium, ibi, *Sicut malus;* tertio Christus hujusmodi declarationem confirmat, ibi, *Adjuro vos filiæ Jerusalem*. Prima pars dividitur in partes tres, secundum quod tripliciter invitat Ecclesiam ut mini stret filiis, et eorum curam habeat, Nam primo invitat Ecclesiam ratione exempli; secundo ratione præmii, ibi, *Et lilium;* tertio ratione meriti, ibi, *Sicut lilium inter spinas*. Continuatur sic. Tu, amica mea, turbaris per gentiles, quia nigra es, sicut tabernacula Cedar turbaris etiam per Judæos, quia filii matris tuæ pugnaverunt contra te. Sed ultra hoc oportet te tribulationes sustinere propter administrationem filiorum; ad quod debes induci exemplo meo : quia *ego* sum *flos campi:* non enim sum flos anguli, sed in campo existens * *posui animam meam pro ovibus meis*. Joan. x, 15. Sic et tu exemplo meo debes hoc facere. Deinde cum dicit, *Et lilium convallium*, ostendit hoc idem ratione præmii. Continuatur sic. Non solum, amica mea, debes ponere animam tuam pro filiis tuis, habendo curam de eis, ut sis *flos campi*, sicut ego; sed debes etiam hoc facere considerando quia ego sum *lilium convallium*, sive decor et præmium humilium. Ideo si te humiliaveris ad hoc faciendum, habebis a me mercedem et præmium. Deinde cum dicit, *Sicut lilium inter spinas*, *sic amica mea inter filias*, ostendit hoc idem ratione meriti. Est enim modus loquendi, quod si aliquis vellet habere aliquem in amicum, et diceret eo audiente, si aliquis vult esse amicus meus, debet esse purus sicut aurum : ille autem si esset sensatus, jam intelligeret, quod oporteret eum esse talem, si vellet esse amicus ejus. Sic loquitur Christus Ecclesiæ, cum ait : *Sicut lilium inter spinas*, *sic amica mea inter filias*. Ideo tu, sponsa, si vis esse amica mea, oportet quod tu exponas te spinis, idest tribulationibus propter filios tuos, atque pungaris sive affligaris propter hujusmodi spinas; quia per hoc mereberis : in quo invitat eam ad suscipiendum officium ratione meriti. Deinde cum dicit, *Sicut malus inter ligna sylvarum*, *sic dilectus meus inter filios*, declarat Ecclesia filiis suis, qualiter habere se debeant in suscepto officio. Vult enim ostendere quod prius debet intendere sibi, postea aliis. Et hoc ostendit duplici ratione. Primo ex differentia vitæ activæ et contemplativæ;[1] secundo ex ordine caritatis. Prima ratio talis est. Vita contemplativa melior est quam vita activa, juxta illud Domini, qui dixit, Mariam elegisse optimam partem, Luc. x, quia elegerat vitam contemplativam; sed ad majus bonum prius est intendendum : cum ergo prælatus per vitam contemplativam magis intendat sibi; per vitam vero activam magis videatur intendere subditis,[2] prius debet intendere sibi quam suis[3] subditis. Secunda ratio sumitur ex ordine caritatis : nam caritas ordinate fertur in bonum : et quia quodlibet bonum magis servatur ubi est secundum totum[4] quam ubi est secundum partem : ideo bonum nostrum magis servatur[5] in Deo, ubi est secundum totum, quam ubi est secundum partem. Iterum quælibet res magis servatur[6] in se, quam in suo simili, ideo magis debemus diligere Deum quam nos ipsos, et nos quam proximum. Ergo prælatus ex ordine caritatis prius diligere debet et intendere bonum sibi quam subditis. In ponendo autem istas rationes sic procedit : quia primo proponit media, sive virtutes rationum : secundo ex ipsis mediis arguit, ibi, *Fulcite me floribus*. Prima pars dividitur in duas partes, secundum quod duo media proponit : nam primo ponit medium ex dulcedine contemplationis; secundo ex ordine caritatis, ibi, *Introduxit me rex*. Est ergo medium primum, quod sponsus est summe bonus, et quod[7] ipsa sedit sub umbra illius, scilicet sponsi sui, et gustavit de fructu ejus, in quo sensit magnam dulcedinem : ideo ait, quod *sicut malus inter ligna sylvarum*, idest sylvestria : non quod ipse sit sylvestris, sed comparatione; sicut

* pono

[1] Al. : « actione ad contemplationem. »
[2] Al. : « socus. » — [3] Al. : « socus. »
[4] Al. : « reservatum ubi est totum. »
[5] Al. : « reservatur. » — [6] Al. « reservatur. »
[7] Al. : « quia. »

omnia sunt arida, et ipse solus viridis; sic omnia ligna sunt sylvestria, et ipse solus domesticus, et summe bonus, et[1] delectabilis et desiderabilis : *sic dilectus meus inter filios*; idest inter alios justos est summe desiderabilis quia cuncti sancti sunt quasi alieni a Deo in comparatione ad Christum; quia non sunt filii naturales ut ipse. Et quia talis est sponsus suus, ideo subdit, quod *sub umbra illius*, idest sponsi mei, quam umbram desiderabam, *sedi; et fructus ejus dulcis gutturi meo.* Tunc enim vere sedemus sub umbra Christi quando ardor libidinis nos non urit; et tunc fructus ejus est dulcis gutturi nostro quando relinquentes terrena, delectamur divina gratia. Deinde cum dicit, *Introduxit me rex in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem*, ponit secundum medium ex ordine caritatis, dicens : *Rex*, idest Christus, *introduxit me in cellam vinariam*, idest in ubertatem spiritualis lætitiæ, quæ designatur per vinum; *et ordinavit in me caritatem :* idest, contulit mihi caritatem ordinatam. Deinde cum dicit, *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*, arguit ex mediis supradictis, quod prius debet prælatus intendere sibi quam aliis. Et duo facit, secundum quod fuerunt duo media assignata. Primo ergo arguit ex primo medio; secundo ex secundo, ibi, *Læva sub capite meo.* Continuatur sic. Dictum fuit enim quod dulcedo dilecti mei est valde suavis, et ideo primo quærenda. Propter quod, o filiæ Jerusalem, antequam ego intendam vobis, *fulcite me floribus, stipate me malis;* idest, permittite me esse fulcitam floribus, non impediendo delectationem meam quam habeo de Christo, qui est flos. Et permittatis me esse stipatam malis, non impediendo dulcedinem meam quam habeo de dilecto meo, qui est malus. Et subdit causam : *Quia amore langueo.* Notandum autem, quod superius Christus nominatus est a singulari *flos* et *malus*, hic autem in plurali nominat ipsum, dicens *Fulcite me floribus, stipate me malis;* quia bonitas et dulcedo in Christo est unica; cum autem derivatur ad nos, multiplicatur et diversificatur secundum diversa dona gratiarum. Item notandum, quod aliquid dicitur quis facere ex eo quod permittit illud, vel non impedit fieri; et isto modo loquitur Ecclesia filiis suis, quod ornent eam floribus et stipent eam malis, idest stipitibus malorum eam circumdent, quia petit ab eis, quod eam eis stipatam et fulcitam esse permittant, non impediendo ipsam; cum ex suavitate odoris sive ex dulcedine contemplationis debeat prius intendere sibi quam aliis filiis. Deinde cum dicit, *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me*, arguit hoc idem ex secundo medio : et continuatur sic. Sicut ex dulcedine contemplationis, sic ex ordine caritatis prius debeo mihi intendere per vitam contemplativam, quam vobis per vitam activam. Ergo *læva ejus*, idest sinistra Christi, quæ denotat vitam activam, erit *sub capite meo*, idest secundario intenta; *et dextera illius*, idest vita contemplativa, per quam intendo mihi, *amplexabitur me*, idest erit super caput meum : quia erit ad quod primo intendam : quia primo intendam mihi, et postea vobis[2] Deinde cum dicit, *Adjuro vos, filiæ Jerusalem*, ponitur confirmatio prædictæ declarationis. Sic enim declaraverat sponsa susceptum officium, quia volebat prius intendere sibi, et habere dexteram Christi super se : et postea volebat intendere filiis, et habere sinistram sub capite; et nolebat quod filii impedirent eam a dulcedine contemplationis. Ideo Christus volens hoc confirmare, ait : *O filiæ Jerusalem*, quibus sponsa mea præest, *adjuro*, idest obsecro et rogo : nam licet possim præcipere, volo rogare *vos per capreas, cervosque camporum*, idest propter prælatos sive propter Ecclesiæ doctores, qui sunt capreæ quæ debent subtiliter videre quid expediat subditis;[3] et sunt cervi camporum qui debent solicite currere ad subditorum defectum. Propter hujusmodi prælatos, propter sponsam meam rogo vos, *ne sus-*

[1] Al. : « et summe. »

[2] Al. : « quia erit ad quod primo intendam mihi, et postea vobis »

[3] Al. : « sive propter Ecclesiam, qui sunt capreæ quæ subtiliter vident quod expediat subditis. »

citetis, neque evigilare faciatis ipsam *dilectam,* a somno contemplationis, *donec ipsa velit :* quia prius debet intendere per se et pro se, dulcedini divinæ, [1] et postea actionibus vestris.

Vox dilecti mei. Postquam sponsus invitavit Ecclesiam ad officium suscipiendum, ut susciperet curam filiorum, in parte ista invitat ipsam ad tale officium exequendum. Et circa hoc duo facit : quia primo Christus ad tale officium exequendum Ecclesiam invitat ; secundo hujusmodi officium declarat, ibi, *Surge amica mea.* Prima dividitur in tres partes, secundum quod Christus tripliciter invitat Ecclesiam ad dictum officium exequendum : quia primo invitat eam ex parte sua ; secundo ex parte auditorum, ibi, *En dilectus meus ;* tertio ex parte auxiliorum, ibi, *Vox turturis.* Circa primum, notandum, quod prælatus in exequendo officium sibi commissum, quantum ad præsentia, tria debet facere : nam primo ad supplendum subditorum defectum debet velociter currere ; secundo ad talem defectum cognoscendum perspicaciter et ardenter intendere ; tertio debet suos subditos diligenter instruere. Et quia hæc omnia facit Christus, ideo prælatus ex parte ipsius Christi, et exemplo ipsius motus, debet circa subditos suos sic se habere. Posset ergo sic formari ratio : Omnis Christi actio est prælatorum instructio ; et licet sit instructio omnium Christianorum, est tamen potissime instructio prælatorum. Sed Christus ad subveniendum filiis velociter cucurrit ; eorum defectum perspicaciter, et ardenter perspexit, et eos fideliter instruxit. Ergo et tu Ecclesia, tu sponsa mea, tu prælate, qui per sponsam et Ecclesiam designaris, debes hoc facere. De hac autem ratione non ponitur nisi medium ; ideo dividitur pars ista in partes tres, secundum quod medium trahit ; nam primo ostenditur quod Christus ad subveniendum nobis velociter cucurrit ; secundo quod defectus nostros perspicaciter et ardenter perspexit, [2] ibi, *Similis est dilectus meus capreæ ;* tertio quod nos fideliter et utiliter instruxit, ibi, *En ipse stat.* Dicit ergo primo : *Vox dilecti me ;* supple, auditur in me : ipsa enim audiebat in se ipsa vocem dilecti sui, juxta illud : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Psalm. LXXXIV, 9. Et quia locutio interior quædam visio dici potest, ut dicit Augustinus XIX *de Trin.*, ideo si sponsa in se ipsa loquentem audit dilectum suum, aliquo modo videbat ipsum. Et videns ipsum, admirata de velocitate ejus, et de solicitudine ipsius, dicebat : *Ecce venit saliens in montibus, transiliens colles,* idest Angelos, Patriarchas, reges, Prophetas, de quorum semine descendit Christus : in quo notatur magna et solicita velocitas Christi ad subveniendum nobis ; qui transiens Angelos venit in mundum, descendens ex semine Patriarcharum, regum, et Prophetarum, ut nostro defectui subveniret. Quare autem Angeli montes, Patriarchæ et reges colles dici possint, de facili patet, si considerentur altitudines Angelorum, Patriarcharum et regum. Deinde cum dicit, *Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum,* ostenditur quomodo Christus defectus nostros ardenter et perspicaciter intuetur : et continuatur sic. Non solum audivi dilectum meum loquentem in me, et audiendo ipsum, vidi, [3] quod transilivit Angelos, Patriarchas et reges, et venit ad nos : sed etiam vidi, quod *dilectus meus similis est capreæ,* defectus nostros subtiliter videndo ; [4] quia, secundum *Glossam,* caprea subtiliter videt. Rursum similis est *hinnulo cervorum,* defectus nostros subtiliter considerando : hinnulus enim, secundum *Glossam,* agiliter currit. Unde potest designari excellentia amoris Christi : nam per amorem ferimur quocumque ferimur, juxta illud Augustinum II *Confessionum :* Pes meus amor meus : eo feror quocumque feror. Et si multus sit amor, per ipsum agiliter et velociter ferimur. Deinde cum dicit, *En ipse stat,* ostenditur quod Christus nos fideliter et utiliter instruxit. Unde adhuc verba ista sunt verba sponsæ videntis quod Christus *stat post parietem nostrum.*

[1] Al. : « pro se, et pro dulcedine divina. »
[2] Al. : « respexit. »

[3] Al. : « sed vidi. » — [4] Al. : « intuendo. »

idest post carnem nostram, paratus ad nos docendum fideliter et utiliter. Et stans post parietem nostrum, est *respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos*, idest per dicta Prophetarum, exponendo nobis illa ; sunt enim dicta Prophetarum magis ænigmatica quam ea quæ scribuntur in lege ; ideo talia dicta designantur per *cancellos ;* dicta vero legalia, quæ sunt magis aperta, designantur per *fenestras*. Et tunc est supplenda ratio : quia, tu sponsa, videns me dilectum sic fecisse, et habuisse diligentem curam filiorum, mei exemplo mota, debes diligenter exequi officium tibi commissum, et non solum ex parte mea, sed ex parte auditorum. Et circa hoc duo facit : quia primo ponitur blanda Christi invitatio [1] ; secundo subjungitur etiam invitationis ratio, ibi, *Jam enim hyems transiit*. Dicit enim sponsa : *En dilectus meus loquitur mihi ;* et ait : *Surge, propera, amica mea,* propter caritatem ; *columba mea*, propter simplicitatem, *formosa mea,* propter imaginis divinæ dignitatem : *propera* scilicet, et *veni*, exequendo officium tibi commissum, habendo curam filiorum tuorum. Deinde cum dicit, *Jam enim hyems transiit*, ponit rationem ad hoc ex parte auditorum, et intendit [2] talem rationem. Quando materia est disposita, tunc est operandum, et tunc est inducenda in eam forma debita ; sed auditores et filii tui sunt nunc dispositi ad obediendum monitionibus tuis : ergo debes surgere, et properare, et exequi officium tibi commissum circa eos. De ista ratione ponit solum medium, ostendens auditores esse dispositos : et duo facit, secundum quod dispositio dupliciter potest accipi et attendi. Nam primo ostendit auditores esse dispositos ex contrariorum amotione ; secundo ex positorum inductione, ibi, *Flores apparuerunt*. Continuatur sic. Bene dico, quod debes surgere et ministrare filiis tuis, quia *hyems jam transiit*, idest congelatio infidelitatis quæ intelligitur per hyemem, secundum *Glossam*, recessit a filiis tuis : propter quod filii tui habent dispositum affectum ad obediendum. *Imber abiit et recessit ;* idest, malitia intemperantiæ et voluptuositas abiit et recessit : propter quod filii tui habent dispositum affectum ad obediendum doctrinæ tuæ. Per imbrem enim, qui est humidus, intelligitur voluptuositas : quia sicut humidum undique currit, et non bene terminatur in termino proprio ; sic voluptuosi secundum quamlibet passionem currunt, et non bene terminantur judicio rationis, quod debet esse eorum frenum et terminus. Deinde cum dicit, *Flores apparuerunt*, ostendit, auditores esse dispositos ex parte conditionum propositarum : et continuatur sic. Bene dico, quod tu debes surgere, quia auditores et filii tui non solum non sunt indispositi quia parati sunt ad dimittendum, vel etiam dimiserunt conditiones contrarias ; sed videmus etiam jam apparere in eis conditiones et congruas : unde *flores*, ides initia bonorum operum, ut exponit *Glossa*, *apparuerunt in terra nostra*, idest in filiis nostris, quos quasi terram debemus arare et colere. *Tempus putationis advenit* : quia sunt in prompta dispositione ad gaudium, vel ad germinandum. Et notandum, quod nos Dominus filios suos appellat terram suam : quia quod uni ex minimis fit, sibi reputat fore factum. In quo ejus magna benignitas designatur. Deinde cum dicit, *Vox turturis audita est in terra nostra*, adducit rationem ex parte multorum auxiliorum. Intendit autem talem rationem. Tunc homo debet surgere ad operandum, quando videt sibi adesse multa auxilia, per quæ potest consequi quod intendit ; et quia tu, sponsa mea, habes multa auxilia te auxiliantia ad ministrandum filiis tuis, ideo debes surgere et ministrare eis, exequendo officium tibi commissum. De ista autem ratione ponit solum vim medii, notans auxilia quæ habet Ecclesia ; et circa hoc tria facit, secundum quod talia auxilia tria sunt : videlicet auxilium divinum et humanum ; humanum duplex, scilicet gentilium et Judæorum : quia aliqui ex Judæis conversi erant, et ad adjuvandum Ecclesiam parati erant ; et aliqui conversi erant de gentilibus, ad hoc idem parati

[1] Al. : « intentio. »

[2] Forte : « inducit, » et sic infra.

[1]. Primo ergo narrat auxilium divinum, cum dicit ; *Vox turturis,* idest vox Spiritus sancti, ut *Glossa* exponit, *audita est in terra nostra :* nam ipse Spiritus sanctus *postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* ; ut dicitur Rom. VIII, 26. Et quia tantum auxilium habes, ideo non debes pigritari ad surgendum. Secundo cum dicit, *Ficus protulit grossos suos*, ostendit hoc idem ex parte auxilii Judæorum : et continuatur sic. Bene dico, quod tu debes surgere, quia *ficus*, idest synagoga, quæ consuevit esse ficus propter dulcedinem divini cultus, *protulit grossos suos*, idest protulit ficus suas, quæ licet non sint maturæ omnino, sed sint grossæ, tamen prompti sunt et parati ad te auxiliandum. Potest etiam hoc legi aliter, sed non mutatur, exponendo proferre pro projicere [2] et abjicere. Sic synagoga *protulit*, idest projecit, *grossos suos*, idest immaturitatem ficuum suarum, quia jam non habet aliquas ficus maturas promptas ad auxiliandum [3]. Possunt enim dici grossus et grossi fructus, quia parent [4] in ficu ante maturitatem. Deinde cum dicit, *Vineæ florentes dederunt odorem suum*, ostendit tertio hoc idem ex parte gentilium : nam Ecclesia debet surgere, et exequi officium sibi commissum : quia *vineæ florentes dederunt odorem suum ;* idest, quia jam aliqui ex eis parati sunt ad te juvandum. Nulla ergo tibi remanet excusatio quare tu non debeas surgere et habere diligentem curam filiorum. Deinde cum dicit, *Surge, propera, amica, mea, speciosa mea, et veni*, declarat Christus Ecclesiæ hujusmodi officium exequendum ; et duo facit : quia primo ostendit ad quid Ecclesia debeat exequi officium sibi commissum, et ad quid debeat inducere filios suos ; secundo ostendit quomodo filios suos ad illud inducere debeat, ibi, *Ostende mihi faciem tuam.* Dicit ergo : *Tu amica mea*, propter caritatem, *speciosa mea*, propter cordis simplicitatem, *surge et veni in foraminibus petræ*, idest in vulneribus Christi, quia secundum Apost. I Corinth. x, 4 : *Petra autem erat Christus.* Tunc enim venimus *in foraminibus petræ*, quando inducimur ad considerationem passionis Christi. Debet etiam Eclesia venire *in caverna maceriæ*, quia debet filios suos inducere ad veritatem fidei : nam secundum *Glossam* maceria est congeries lapidum compositorum in muro sine cæmento : sic fides nostra articulos et sententias continet sine cæmento rationis ; et ideo causam colligare non potest : attamen omnes articuli colligantur in unum, quia vel pertinent ad divinitatem vel ad humanitatem Christi : et divinitas et humanitas plene fuerunt in una hypostasi Christi. Ideo singulariter dicit, *In caverna maceriæ :* nam caverna significat locum imum et cavum, quia humiliter debemus suscipere veritatem fidei, et captivare intellectum nostrum in obsequium Christi. Propter quod apparet, ad quid debeat Ecclesia suscipere curam filiorum, quia ad duo : primo ut inducat eos ad meditandam passionem Christi ; de qua dicit Chrysostomus in quodam sermone de passione Christi, quod crux Christi est philosophia Christianorum ; ut sic recolendo acerbitatem passionis Christi, non vadant post larcivias suas : in quo notatur bonitas affectus. Secundo debet eos inducere ad veritatem fidei, ne vadant post errores suos : in quo notatur bonitas intellectus. Deinde cum dicit, *Ostende mihi faciem tuam*, ostendit quomodo Ecclesia sive prælatus possit inducere filios suos ad ea quæ dicta sunt. Ad cujus evidentiam notandum, quod prælatus dupliciter debet inducere subditos suos ad bonum ; exemplo scilicet, et verbo, juxta illud Act. I, 1 : *Cœpit Jesus facere et docere.* Et inquantum prælatus dat bonum exemplum subditis suis, inducit, eos ad bonum, et ad bonitatem affectus, sive *ad foramina petræ*, quia inducit eos ut considerent passionem Christi, et non vadant post affectiones malas. Sic faciebat Apostolus I ad Corinth. XI, 1 : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Inquantum vero prædicat eis, inducit eos ad veritatem fidei, sive *ad cavernam maceriæ*, quia ostendit

[1] Al. : « et ad adjuvandum Ecclesiam parati : erant de gentilibus ad hoc idem parati. »
[2] Al. : « proferre projicere. »
[3] Al. : « ad terminandum. »
[4] Al. : « properant. »

eis quid credendum, et quid non credendum[1]. Nam et si verbo inducitur quis ad bonos mores, hoc est inquantum prædicatio præsupponit bonam vitam prædicantis : quia, ut dicit Gregorius, cujus vita despicitur, necesse est ut ejus prædicatio contemnatur. Unde apparet quod ea quæ dicuntur, consonant eis quæ prius dixerat. Dicit Dominus ipsi Ecclesiæ, vel prælato : *Ostende mihi faciem tuam;* idest, ostende filiis meis, quod tibi commisi, faciem tuam, idest bonum exemplum de te, bene vivendo. Dicitur autem ipsum bonum exemplum *facies*, quia sicut facies est in aperto, ita bona opera prælatorum debent esse in aperto, ut inducant filios suos ad bonum, juxta illud Matth. v, 16 : *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* Et addit : *Sonet vox tua in auribus meis;* idest, filii mei tibi commissi audiant vocem prædicationis tuæ. Quod enim Ecclesia facit filiis suis commissis sibi, Christus reputat sibi factum. Addit autem causam ejus quod dixerat, dicens : *Vox enim tua dulcis*, quando proponis filiis meis verbum ; *et facies tua decora*, quando tribuis eis bonum exemplum. Deinde cum dicit, *Capite nobis vulpes,* invitat Christus Ecclesiam ad hæreticos extirpandos : et quatuor tangit. Nam primo dicit hæreticos capiendos, cum ait, *Capite nobis vulpes*, propter fraudulentiam, quia latenter insidiantur doctrinæ sanæ. Secundo assignat tempus captionis, cum ait, *Parvulas ;* quia quando hæretici incipiunt pullulare, et sunt parvuli, tunc sunt capiendi, idest sunt convincendi per doctrinam sanam : quia postquam confirmati sunt in errore suo, non ita de facili convertuntur. Vel sunt capiendi, ad litteram, quia sunt tollendi de medio, ne Ecclesiam destruant. Et ideo tertio subdit captionis rationem, cum ait : *Quæ demoliuntur vineas ;* nam propterea capiendi sunt propter damna quæ inferunt, quia Ecclesiam destruunt. Quarto addit commoditatem damnificandi, cum subdit : *Nam vinea nostra floruit* : est enim hæc causa quare hæretici habent commoditatem ad damnificandum, quia *vinea*, idest Ecclesia, est in flore : quod potissime verificabatur in Ecclesia primitiva, de qua Sapiens loquitur. Potest etiam verificari adhuc quantum ad eos qui non sunt in fide solidati.

Deinde cum dicit, *Dilectus meus mihi, et ego illi*, postquam posita est multiplex Christi invitatio, hic, ut dicebatur, ponitur Ecclesiæ famulatio. Et dividitur pars ista in tres partes : quia primo ponitur Ecclesiæ famulatio ; secundo subditur famulationis ratio, ibi, *Qui pascitur inter lilia ;* tertio, ne Ecclesia in tali famulatu possit deficere, imploratur ab ea Christi subventio, ibi, *Revertere ; similis esto dilecte mi, capreæ, hinnuloque cervorum.* Continuetur sic, *Dilectus meus mihi;* supple, loquitur, ut meis filiis administrem, et ut hæreticos capiam ; *et ego illi* ; supple, sum parata obedire : in quo notatur ejus famulatio. Deinde cum dicit, *Qui pascitur inter lilia*, assignat rationem suæ famulationis. Est enim Christo obediendum, quia obedientes ei sunt lilia, habentes candorem munditiæ. Continuatur ergo sic. Ideo sponso meo obedire volo, quia ipse est *qui pascitur inter lilia*, idest inter mundas mentes sibi famulantes : propter quod, ut munda sim, semper ipsi obedire volo, *donec inclinentur umbræ*, idest donec cesset ænigmatica cognitio, quæ est in hac vita, *et aspiret*, idest illucescat, *dies*, scilicet æternitatis : in quo designat quod qui semper desiderat mundus esse, semper debet Christo obedire : nam supple, semper *pascitur inter lilia*, et diligit mundas mentes, quamdiu durat præsens vita. Multo magis hoc vult in futura vita, ita quod ly *donec* ibi teneatur inclusive, non exclusive. Deinde cum dicit, *Revertere : similis esto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque cervorum super montes Bethel*, implorat Ecclesia Christi auxilium et subventionem, ut ei possit assidue famulari. Et continuatur sic. Tu dilecte mi, qui habitas *super montes Bethel*, idest super Angelos, Bethel enim interpretatur domus Dei, vel habitaculum Dei : unde montes Bethel significant eos qui in domo Dei te-

[1] Al. : « quidnam credendum. »

nent altum gradum. Tu autem, dilecte mi, qui es super eos, *revertere;* idest, si per aliquam negligentiam contingat me a te divertere, tu tamen revertere ad me, me adjuvando [1], ut ad te redeam, et tecum maneam. *Similis* [2] *esto capreæ,* quæ habet [3] acutum visum, nostros defectus misericorditer aspiciendo; etiam *esto similis hinnulo cervorum,* qui movetur agiliter: ita tu meis defectibus, ne ultra procedant, succurre velociter.

CAPUT TERTIUM

In lectulo meo per noctem quæsivi quem diligit anima mea: Quæsivi illum et non inveni. Surgam, et circuibo civitatem; per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea. Quæsivi illum et non inveni. Invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem: Num quem diligit anima mea vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, et in cubiculum genitricis meæ. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii?

In lectulo meo per noctem quæsivi quem diligit anima mea. Sicut dictum est supra, Ecclesia respectu filiorum dupliciter turbatur: primo quantum ad exteriores turbationes; secundo quantum ad interiores distractiones. Finita parte illa ubi egit de exterioribus tribulationibus, nunc determinat de interioribus distractionibus. Et dividitur pars ista in tres partes: quia primo ponitur hujusmodi distractio; secundo subjungitur Christi compassio, ibi, *Adjuro vos*; tertio imponitur finis isti tractatui, in quo determinatur de primitiva Ecclesia: unde subinfertur dictæ Ecclesiæ commendatio, ibi, *Quæ est ista?* Distractio autem Ecclesiæ, sive prælati, sic esse habet, quia ipsæ exteriores sollicitudines, quibus curam filiorum gerit, ita eum occupant, quod quando vult redire ad conscientiam, multoties invenit se deficere ab illa dulcedine quam prius habebat: unde quærit in lectulo suo Christum, et non invenit; et quandocumque hoc contingit ei, debet surgere, et eum quærere *per vicos et plateas civitatis*, idest per omnia desideria et opera quæ fecit et quæ concupivit utrum aliquid concupierit vel egerit quod Christo displicuerit, propter quod sentiat se distractum in conscientia. Et cum hoc agit, *vigiles civitatis*, idest vanæ cogitationes, inveniunt ipsum: quas debet pertransire, quia in talibus cogitationibus non invenitur Christus. Et talibus pertransitis, ipse invenit Christum. Et quia hæc se habent per ordinem, ideo pars ista dividitur in partes quatuor: quia primo ponitur ad conscientiam reversio; secundo ponitur Christi inquisitio, ibi, *Surgam et circuibo*; tertio vanarum cogitationum occurrentium occupatio, ibi, *Invenerunt me vigiles;* quarto Christi inventio, ibi, *Paululum cum pertransissem eo, inveni quem diligit anima mea.* Continuetur sic. Ego prælatus vel Ecclesia post administrationem et vitam activam, volens redire ad dulcedinem contemplationis, *in lectulo meo*, idest in conscientia mea, *quæsivi per noctem*, idest tempore congruo, videlicet tempore silentii, cujusmodi est tempus noctis, illum *quem diligit anima mea. Quæsivi illum, et non inveni*: quia inveni me distractum et perturbatum in conscientia mea, propter exteriores occupationes: in quo habetur ad conscientiam reversio, quomodo prælatus post actionem redit ad conscientiam, ut ibi Christum inveniat. Deinde cum dicit, *Surgam et circuibo civitatem: per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea*, ponitur sponsæ inquisitio ad inveniendum: et continuatur sic. Rediens ad conscientiam meam, quæsivi Christum,

[1] Al.: « et me adjuvando. » — [2] Al.: « et similis. » — [3] Al.: « capreæ, habet. »

et non inveni : unde ut eum inveniam, adhuc quæram. *Surgam et circuibo civitatem* ; idest, per attentam[1] considerationem perquiram conscientiam meam ; et *per vicos et plateas*, idest per omnia dicta, desiderata et facta, quæ ego dixi et concupivi, utrum aliquid egerim quod displicuerit sibi ; et sic faciendo Christum quæram, quem diligit anima mea. Nam si quis post actionem non potest redire ad dulcedinem contemplationis, debet cogitare quod forte in aliquo deliquit, propter quod solitam dulcedinem non sentit. Et ideo debet civitatem, idest conscientiam, totaliter scrutari. Notandum autem conscientiam esse lectulum in quo Christus requiescit, quia stratum coangustatum est, quia non potest jacere nisi unus, scilicet Christus, vel diabolus. Isaiæ XXVIII, 20 : *Coangustatum est stratum ita ut alter decidat, et palium breve utrumque operire non potest.* Sed si consideremus conscientiam et cor nostrum quantum ad genera peccatorum quæ ibi esse possunt, sic est civitas distincta per vicos et plateas, idest per delicta, majora, et per minora. Deinde cum dicit, *Quæsivi illum, et non inveni*, ponitur vanarum cogitationum occupatio. Continuetur sic. Ad conscientiam meam redii ; Christum per plateas et vicos quæsivi. *Quæsivi illum, et non inveni.* Et est causa quare : quia *vigiles* civitatis, idest vanæ cogitationes, *qui custodiunt civitatem, invenerunt me* : ideo eis occupata, Christum non inveni ; quia vix possumus dicere unum *Pater noster*, quin vanæ cogitationes nos non inveniant. Quare tales cogitationes dicuntur vigiles civitatis, quia semper sunt paratæ ad capiendum et occupandum nos. Sed quando tales vigiles, seu cogitationes occupant nos, debemus eas derelinquere, quia in talibus cogitationibus non invenitur Christus. Ideo ironice talibus vigilibus dicitur : Numquid vidistis Christum, *quem diligit anima mea?* Deinde cum dicit, *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea,* ponitur primo Christi inventio ; secundo ejus apprehensio, ibi, *Tenui eum.* Continuetur sic. Ita invenerunt me vanæ cogitationes, seu vigiles civitatis ; sed *cum pertransissem eas*, scilicet dereliquendo, *inveni* Christum, *quem diligit anima mea.* Sicut enim quilibet, quod si ad conscientiam suam redit, et eam diligenter inquirit, et vanas cogitationes dimittit, his peractis Christum invenit. Deinde cum dicit, *Tenui eum*, ponitur Christi apprehensio. Et ostendit primo se apprehendisse fortiter, cum dicit, *Tenui eum* ; quasi dicat : Non qualitercumque recepi ipsum, sed fortiter apprehendi, tenendo ipsum. Secundo ostendit quod eum apprehendit perseveranter, cum subdit, *Nec dimittam* ; quasi dicat : incessanter tenebo ipsum. Tertio innuit quod apprehendit utiliter, cum subinfert : *Donec introducam illum in domum matris meæ*, quantum ad majores, *et in cubiculum genitricis meæ,* quantum ad minores. Sic debet facere Ecclesia, quasi bona mater, quod postquam invenit Christum, debet eum tenere : et non dimittere, donec introducat eum in corda filiorum majorum, qui sunt domus matris suæ, idest domus gratiæ, quia gratia est mater omnium, cum ab ea habeamus esse spirituale : dicuntur enim majores filii Ecclesiæ domus gratiæ, quia plus habent de gratia. Sic etiam Ecclesia debet introducere Christum in corda filiorum minorum, qui dicuntur cubiculum genitricis, idest cubiculum gratiæ, quia minus habent de gratia : cubiculum enim est domuncula parva. Notandum autem, quod Ecclesia non intendit Christum introducere in majores et in minores, quasi Christum non habeant : quia sic non essent domus et habitaculum gratiæ ; sed ut ipsa in contemplatione gaudeat de donis gratiæ majorum atque minorum. Potest etiam intelligi ut per talem introductionem aliqui fiant domus gratiæ, et sic majores : et aliqui habitaculum, et sic minores. Deinde cum dicit, *Adjuro vos*, ponitur Christi compassio : nam videns Christus Ecclesiam sive prælatum per exteriores occupationes aliquando distrahi, in conscientia ei compatiens, ait *Adjuro vos*, idest obsecro, *filiæ Jerusalem*, quarum curam habet prælatus, *per capreas*

[1] Al. : « actualem. »

cervosque camporum, idest propter ipsos prælatos, ut supra expositum est, *ne suscitetis*, a somno contemplationis, *nec evigilare faciatis*, a quiete dulcedinis, *dilectam* Ecclesiam, *donec ipsa velit*. Notandum autem, bis adjurasse filias Jerusalem, ne evigilare faciant a somno contemplationis Ecclesiam matrem earum : dupliciter enim possunt errare subdita circa curam prælati. Primo si crederent quod prælati primo deberent intendere eis quam sibi propter hoc dictum fuit primum, *Adjuro* : secundo si crederent quod postquam prælatus incepit intendere eis, non deberet redire ad contemplationem intendendo sibi : et propter hoc Christus secundo filias Jerusalem adjurat, ut permittant matrem suam in contemplatione persistere. Deinde cum dicit, *Quæ est ista?* vult imponere finem huic tractatui, in quo describitur status primitivæ Ecclesiæ ; et quia laus est potissime in fine canenda, ideo imponit finem tractatui in commendatione Ecclesiæ primitivæ quintupliciter. Primo ab ascensu, est enim laudabile ascendere ; et quantum ad hoc admirans ait : *Quæ est ista quæ ascendit?* Secundo commendat a loco ascensus, cum subdit, *Per desertum* : nam si laudabile est ascendere qualitercumque, laudabilius tamen est ascendere *per desertum*, ubi sunt spinæ et impeditiva, quia summæ laudis est bene conversari in medio nationis pravæ et perversæ. Tertio commendat eam a modo ascendendi, cum ait, *Sicut virgula fumi* : virgula enim fumi est agilis ad ascensum, licet sit nigra et obscura : sic Ecclesia primitiva obscura erat exterius, erat tamen agilis et erecta interius. Quarto commendat eam a carnis mortificatione, cum ait, *Ex aromatibus myrrhæ* : myrrha enim amara est, et significat mortificationem carnis, ut dicit *Glossa*. Fumus ergo, cui assimilatur Ecclesia, surgit *ex aromatibus myrrhæ*, quia Deo placere nititur cum carnis mortificatione. Ad Gal. v, 24 : *Qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis*. Quinto commendat eam ab orationis devotione, et virtutum plenitudine, cum dicit : *Et thuris, et universi pulveris pigmentarii*, ut *Glossa* exponit ; ita ut odor thuris referatur ad orationem, universitas vero pulveris aromatici ad plenitudinem virtutum.

TRACTATUS SECUNDUS SIVE SECUNDA PARS TOTIUS LIBRI

CAPUT TERTIUM

PARS ALTERA

En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi. Uniuscujusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos. Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani. Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media caritate constravit, propter filias Jerusalem. Egredimini, filiæ Sion, et videte regem Salomonem in diademate quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius, et in die lætitiæ cordis ejus.

En lectulum Salomonis etc. Finito tractatu in quo tractatur[1] de Ecclesia primitiva, hic incipit tractatus in quo tractatur de Ecclesia moderna. Et sicut in primo tractatu primo describebatur Ecclesia primitiva, et postea finiebatur dictus tractatus in laudem Ecclesiæ, cum dicebatur : *Quæ est ista quæ ascendit?* sic in parte

[1] Al. : « determinatur. »

ista primo describitur status Ecclesiæ modernæ ; secundo finitur tractatus in laudem ipsius, ibi, *Quæ est ista, quæ progreditur ?* Prima pars dividitur in partes duas : quia primo describitur præsens Ecclesia quantum ad ejus diversitatem ; secundo quantum ad ejus veritatem, ibi, *Pulchra es, amica mea :* circa principium sexti capituli. Prima pars dividitur in duas : quia primo describitur status Ecclesiæ quantum ad vitam contemplativam ; secundo quantum ad vitam activam, ibi, *Ego dormio, et cor meum vigilat.* Prima pars dividitur in partes duas : quia primo describuntur ea quæ requiruntur ad contemplationem : secundo videns Ecclesia per se ipsam non posse in ipsis persistere, implorat Christi subventionem, ibi, *Veniat dilectus meus :* in principio quinti capituli. Contemplativa autem vita tria debet habere, nam primo debet converti ad Deum ; secundo debet relinquere mundum ; tertio debet patienter sustinere tentationes. Ideo pars ista dividitur in partes tres : quia primo ostenditur Ecclesiæ ad Christum conversio ; secundo quod ei convenit mundi derelictio, ibi, *Quam pulchra es!* in principio quarti capituli ; tertio quod ei congruit tentationum toleratio, ibi, *Quam pulchræ sunt mammæ tuæ* ! ultra medietatem dicti capituli. Propter primum notandum, quod totum bonum quod est in Ecclesia, quantum ad incipientes et proficientes, totum est a Christo ; et ideo dignum est ut convertamur ad ipsum, a quo tanta bona habemus. Potest ergo sic formari ratio : Quilibet debet ad illum converti a quo habet omnia sua bona ; sed Ecclesia omnia sua bona habet a Christo : ergo ad ipsum debet converti. In ista ratione sic procedit : quia primo ostendit, Christum omnia sua bona contulisse Ecclesiæ propter filias Jerusalem ; secundo ex hoc concludit quod ipsæ filiæ Sion convertantur ad Christum, ibi, *Egredimini, filiæ Sion, et videte.* Prima pars dividitur in tres partes : quia primo ostenditur esse a Christo bona incipientium, et hoc sub figura lectuli, ibi, *En lectulum ;* secundo ostenditur esse ab eo bona proficientium, et hoc sub figura ferculi, ibi, *Ferculum fecit sibi ;* tertio ostenditur esse ab eo bona perfectorum, et hoc sub metaphora reclinatorii aurei, ibi, *Reclinatorium aureum.* Notandum autem, incipientes in Ecclesia potissime indigere custodibus, ne diabolus et malæ tentationes eos invadant, et quasi imbecilles superent : propter quod apparet maxima benignitas Christi, et quod ipse multum diligit bonum incipientium, quando dignatur eis dare custodes. Et quia tria sunt genera hujusmodi custodientium, ideo dividitur pars ista in partes tres : quia primo ostenditur, hujusmodi incipientes esse custoditos per annuntiantes veritatem vitæ ; secundo per annuntiantes veritatem doctrinæ ibi, *omnes tenentes gladios ;* tertio per annuntiantes veritatem justitiæ, ibi, *Uniuscujusque ensis.* Continuatur sic ; Primitiva Ecclesia multum vexata fuit ; sed modernam Ecclesiam videmus esse in tranquillitate : quia *en* (pro ecce) ipsos, de quibus minus videtur, videmus ecce *lectulum Salomonis*, quia in eis quiescit Christus : et hujusmodi lectum *ambiunt*, idest custodiunt, *sexaginta fortes ex fortissimis Israel*, idest annuntiantes veritatem vitæ : quia fortes et non molles per tentationes debent esse qui volunt prædicare de moribus. Et notandum, quod numerus istorum custodum, scilicet numerus sexagenarius, bene competit officio : nam sexagenarius numerus constituitur ex senario ducto per denarium : per quod intelligitur veritas vitæ hoc modo, quia vere et juste vivimus, si per sex dies, quibus operari debemus, idest per totum tempus vitæ nostræ, quod intelligitur per numerum senarium, qui est numerus perfectus, observamus decem præcepta Decalogi. Signanter autem est notandum, quod Salomon incipiens tractare de moderna Ecclesia, incipit a lectulo, idest a quiete, quia jam cessavit persecutio. Deinde cum dicit, *Omnes tenentes gladios*, ostendit, hujusmodi incipientes esse custoditos per annuntiantes veritatem doctrinæ. Et continuatur sic : Hujusmodi fortes non solum sunt sexaginta secundum quod annuntiant veritatem vitæ, sed omnes sunt ad bella doctissimi, *tenentes gladios* doctrinæ sacræ ; juxta illud ad Ephes. vi, 17 : *Et gladium spiritus ; quod est verbum*

Dei. Deinde cum dicit, *Uniuscujusque ensis super femur suum*, ostendit quod incipientes custodiuntur per eos qui annuntiant veritatem justitiæ, nam non sufficit quod aliquis prædicet de moribus, annuntiando veritatem vitæ ; vel quod prædicet de fine, annuntiando veritatem doctrinæ : sed oportet eum annuntiare veritatem justitiæ in se, ut faciat quod dicit, et credat quod docet : quia justum est ut aliquis talis sit in se, qualem prædicat alium debere esse ; ideo prædicatores, qui debent custodire lectulum Salomonis ; sive incipientes, debent tenere ensem, non in ore tantum, ut dicant, et non faciant ; sed uniuscujusque ensis debet esse super femur suum, constringendo femora sua, vivendo caste, et observando quæ prædicant. Addit autem causam quare lectulum suum Christus vult sic custodiri, cum subdit, *Propter timores nocturnos*, idest propter impugnationes diabolicas, et alias tentationes malas. Deinde cum dicit, *Ferculum*, ostendit bonum proficientium esse a Christo. Ad cujus evidentiam notandum, quod incipientes dicuntur lectulus, quia in eis quiescit Christus ; non tamen sunt ferculum, quia non ferunt Christum ad alios, generando ipsum in cordibus aliorum. Proficientes autem sunt ferculum, idest portatorium, quia Christum portant et deferunt usque ad alios. Tanguntur autem tria bona proficientium : quoniam primum sumitur in ordine ad Deum, quod notatur cum dicitur : *Ferculum fecit sibi rex Salomon*, scilicet ordinatum ad se ipsum, qui est verus Deus ; secundo tangitur bonum quod habent proficientes in ordine ad se ipsos, cum subdit, *De lignis Libani*, idest de lignis albis, quia in se ipsis debent esse mundi ; tertio tangitur bonum quod habent in ordine ad proximos, cum subdit, *Columnas fecit argenteas* : nam qui sunt proficientes, debent habere columnas argenteas, alios sustentando, et eis veritatem annuntiando : quod notatur per argentum : quod est metallum sonorum. Deinde cum dicit, *Reclinatorium fecit aureum*, describit perfectos. Ad cujus evidentiam notandum, quod ferculum dicitur in quo aliquis portatur : et dicitur a fero fers, quia quiescenter fert. Reclinatorium autem est suprema pars hujus sedis, in qua reclinatur et quiescit caput sedentis. Unde per reclinatorium designantur perfecti, qui tenent supremum gradum in Ecclesia. Bonum autem istorum describitur tripliciter. Primo quantum ad situm quem tenent, quia altum, et clarum sive splendidum : quod notatur cum dicitur, *Reclinatorium aureum* : secundo describitur quantum ad viam per quam ad talem situm ascendunt, cum dicitur, *Ascensum ejus purpureum* : purpura enim ex sanguine piscis conficitur : unde *Glossa*, infra cap. VIII, ait, quod murices ferro circumcisi[1] lacrymas purpurei coloris emittunt, quibus collectis tinctura purpurei coloris efficitur : unde possunt signare passionem Christi ratione effusionis sanguinis, quæ passio est via deveniendi ad statum perfectum, quia incedentes per eam perfectionis statum acquirunt. Tertio describitur perfectorum bonum quantum ad virtutem[2], per quam moti sunt ad talem situm, cum ait. *Media caritate constravit* : quia caritas est virtus media, per quam constratum, sive constitutum est hujusmodi reclinatorium, inquantum virtute ejus, perfecti ascendunt ad talem situm. Addit autem causam quare hujusmodi ordo est in Ecclesia, cum ait, *Propter filias Jerusalem* : quia propter nos Christus pati voluit, et Ecclesiam suam ordinavit, et diversis perfectionibus dotavit. Deinde cum dicit, *Egredimini*, concluditur ex habitis, quod existentes in Ecclesia, et potissime prælati, debeant converti ad Christum : nam si tanta bona Christus contulit Ecclesiæ propter eos qui sunt in Ecclesia, dignum est existentes in Ecclesia converti ad ipsum ; ideo ait : O *filiæ Sion, egredimini, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua* ; idest, convertimini ad Christum, et considerate passionem ejus, non tantum in mente, sed etiam in mentis affectu ; in qua *mater sua*[3], scilicet synagoga, *coronavit eum diademate* : quia, ad litteram, coronave-

[1] Al. : « conchæ maris ferro circumcisæ. »
[2] Al. : « veritatem. »

[3] Al. : « scilicet mater sua. »

runt Judæi in passione Christum corona spinea ; quæ licet ex eorum prævaricatione Christo impositiva fuerit ad confusionem, tamen secundum veritatem titulus est referens majestatis honorem, quia Philip. II, 9 : *propter hoc Deus exaltavit illum etc.*: ideo affixus est titulus Cruci, Joan. XIX, 19 : *Rex Judæorum* : quod fuit *in die desponsationis illius*, idest Christi : quia in passione sua junxit sibi Ecclesiam, dans sanguinem suum in pretium, et introducens latronem in Paradisum : Luc. XXIII. *Et in die lætitiæ cordis ejus*, idest synagogæ : quia, ad litteram, Judæi et synagoga gaudebant et lætabantur de passione Christi.

CAPUT QUARTUM

Quam pulchra es, amica sua, quam pulchra es ! Oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet ; capilli tui sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad ; dentes tui sicut greges tonsarum quæ ascenderunt de lavacro. Omnes gemellis fetibus, et sterilis non est inter eas. Sicut vitta coccinea labia tua et eloquium tuum dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet. Sicut turris David collum tuum ; quæ ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ. Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te. Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni ; coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui. Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa? Pulchriora sunt ubera tua vino, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata. Favus distillans labia tua, sponsa ; mel et lac sub lingua tua, sponsa ; mel et lac sub lingua tua ; et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris. Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo, nardus et crocus, fistula et cinnamomum cum universis lignis Libani, myrrha et aloe cum omnibus primis unguentis. Fons hortorum, puteus aquarum viventium quæ fluunt impetu de Libano. Surge aquilo, et veni auster ; perfla hortum meum, et fluent aromata illius.

Quam pulchra es amica mea! Postquam ostensum est quod existentes in Ecclesia debent converti ad Christum, hic ostendit quod debent relinquere mundum ; nec est propter hoc perversio ordinis : quia licet via generationis prius sit relinquere mundum quam adhærere Deo, via tamen perfectionis et complementi prius est adhærere Deo. Ita in bono formalius est converti ad ipsum. Dividitur autem hæc pars in partes tres, secundum quod tripliciter ostenditur quod Ecclesia debet relinquere mundum : nam primo hoc ostenditur ex statu Ecclesiæ ; secundo ex fine ejus ; tertio ex dilectione quam habet Christus ad ipsam. Secunda ibi, *Coronaberis de capite Amana* : tertia ibi, *Vulnerasti cor meum*. In prima parte inducit talem rationem. Ille cujus statu requirit totalem pulchritudinem, debet se avertere ab immunditia, ne contrahat sordes, et derogetur suo statui : sed status Ecclesiæ requirit totalem pulchritudinem ; ergo debet se avertere a mundo, ubi est immunditia, ne coinquinetur. In hac autem ratione sic procedit : quia primo ostendit, Ecclesiam quantum ad omnia bona sua[1] debere habere pulchritudinem ; secundo ex hoc infert quod status Ecclesiæ requirit pulchritudinem totalem, ibi, *Vadam ad montem myrrhæ ;* tertio ostendit ex habitis, quod Ecclesia debet recedere a mundo, ibi, *Veni de Libano*. Propter primum notandum, quod in quolibet tria reperiuntur ; scilicet subjectum vel substantia, virtus et operatio. In ostendendo vero statum Ecclesiæ quantum ad omnia requirere pulchritudinem, tria facit : quia primo hoc commendat, et ostendit de substantia ; secundo de virtute, ibi, *Oculi tui* ; tertio de operatione, ibi, *Capilli tui*. Dicit ergo : *Quam pulchra es*, *amica mea*, quantum ad substantiam interiorem ; *quam pulchra*, quantum ad exteriorem ! Quia in quolibet homine est duplex homo ;

[1] Al. : « ad omnia sua. »

exterior et interior; duplex substantia, spiritualis et corporalis. Primitiva autem Ecclesia fuit formosa interius, sed nigra exterius : unde ad differentiam illius Ecclesiæ, moderna Ecclesia dicitur pulchra interius et exterius, quia cessaverunt persecutiones gentilium et judæorum. Deinde cum dicit, *Oculi tui*, ostendit requirere pulchritudinem quantum ad virtutem, sive quantum ad potentias : unde ait : *Oculi tui*, idest intellectus et affectiones, sunt *columbarum*, habentes simplicitatem et rectitudinem, ut columbæ, *absque eo quod intrinsecus latet*, idest absque actionibus intellectus et affectus, quæ latent intrinsecus, quia non sunt transeuntes in exteriorem materiam : vult enim dicere, quod propter pulchritudinem actionum, de qua statim dicetur, habet Ecclesia pulchritudinem oculorum, idest potentiarum vel virtutum : dicuntur enim potentiæ vel virtutes animæ, ut intellectus et affectus, oculi ejus, quia oculus est illud quod mediante tendimus in aliquid ut in finem, quod fit per intellectum et affectum : per intellectum, inquantum dirigit in finem ; per affectum, inquantum inclinat in ipsum. Hujusmodi autem oculi vere sunt columbarum, quando intellectus est simplex et rectus, idest sine plica erroris ; et affectus sine plica malitiæ. Deinde cum dicit, *Capilli tui*, ostendit eam habere pulchritudinem quantum ad operationes ; et duo facit : quia primo ostendit hoc quantum ad operationes affectus ; secundo quantum ad operationes intellectus, ibi, *Dentes tui*. Dicit ergo : *Capilli tui*, idest affectiones tuæ, quæ dicuntur capilli, quia radicantur in suprema parte animæ, sunt *sicut greges caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad*, in quo tria tangit. Primo, quod affectiones debent esse greges, quia debent esse congregatæ, non sparsæ, cujusmodi sunt affectiones malorum, quæ quærunt bona sparsa et particularia ; secundo debent esse *caprarum*, idest debent esse altæ, sicut capræ quærunt in alto pastum tertio debent ascendere *de monte Galaad*, qui interpretatur acervus testimonii : quia, ad litteram, moderna Ecclesia, et quælibet sancta anima, de qua nunc agitur, ascendit cogitationibus suis *in montem Galaad*, idest in acervum testimonii, scilicet in exempla quæ præcesserunt, et in altitudinem testimonii, Scripturarum. Deinde cum dicit, *Dentes tui*, describit pulchritudinem actionum intellectualium ; et facit quinque, secundum quod hujusmodi actiones quinque modis possunt accipi : quia primo ostendit quales debent esse hujusmodi actiones, ut sunt in intellectu ; secundo quales debent esse, ut significantur per verba, ibi, *Sicut vita coccinea*; tertio ut implentur per opera, ibi, *Sicut fragmen* ; quarto ut ordinantur ad confusionem adversariorum, ibi, *Sicut turris* ; quinto ut ordinantur ad documenta parvulorum, ibi, *Duo ubera tua*. Dicit ergo : *Dentes tui*, idest cogitationes intellectus, quæ dicuntur dentes, quia sicut per dentes frangitur quod est unitum, ita homo per intellectum quod uno conceptu recipit, frangit aliis per plures conceptus : unde Dionysius xxv cap. *cœl. Hierarch.*, dicit Angelos superiores, dentes, quia quod intelligunt uno conceptu, dividunt in inferiores per plures conceptus. Hujusmodi autem dentes, sive conceptus, esse debent *sicut greges tonsarum quæ ascendunt de lavacro*, quia debent esse tonsi a lana terrena, et debent ascendere *de lavacro* propter munditiam. Et debent esse hujusmodi conceptus *cum gemellis fœtibus* propter consilia et præcepta ; et inter alias conditiones, non debent esse *steriles*, quia debent promereri aliquem fructum. Deinde cum dicit, *Sicut vitta coccinea*, ostendit quale debet esse eloquium exprimens hujusmodi cogitationes. Et tangit duo, secundum quod eloquium duo habere debet. Primo debet esse moderatum, et quantum ad hoc dicit : *Labia tua sicut vita coccinea* : quia sicut vitta capillos tenet, sic eloquium moderatum tenet veram scientiam[1] : hæc autem vitta debet esse *coccinea*, quia coccus habet colorem rubeum, et verba contemplativa debent esse potissime de passione Christi. Secundo eloquium debet esse ordinatum et compositum ; et quantum ad hoc ait : *Eloquium tuum dulce*, juxta illud Proverb.

[1] Al. : « sententiam. »

XVI, 24 : *Favus mellis verba composita.* Deinde cum dicit, *Sicut fragmen*, ostendit quales debent esse operationes intellectus, ut adimplentur per opera : nam talia debent esse opera quod respondeant interioribus affectionibus et exterioribus : quia non debemus habere fictam sanctitatem. Ideo ait : *Genæ tuæ*, idest opera tua, quæ sunt in aperto, sicut genæ, sunt *sicut fragmen mali punici ;* idest, sicut malum punicum fractum in fractura tale apparet quale erat interius : sic opera nostra tales nos debent ostendere quales sumus. Est autem malum punicum malum granatum, quod quando frangitur, apparent in eo grana rubea plura : sic etiam ex una caritate plura bona opera debent procedere. Et quia simul cum pulchritudine exteriori debet adesse[1] pulchritudo interior, ideo additur : *Absque eo quod intrinsecus latet.* Deinde cum dicit, *Sicut turris*, ostendit quales sunt hujusmodi conceptus, ut ordinantur ad resistendum adversariis, dicens : *Collum tuum*, idest doctrina tua, et boni conceptus tui, per quos uniris mihi capiti, sicut per collum caput unitur corpori : hujusmodi autem collum est *sicut turris David quæ ædificata est cum propugnaculis;* quia sufficiens est ad repellendum omnes impugnationes adversariorum. Ideo addit, quod *mille clypei*, idest perfectus numerus auctoritatum, *pendent ex ea, et omnis armatura fortium* : auctoritatibus enim et articulis fidei munitur fides nostra, quasi per quosdam clypeos, notis lumine[2] divino, in quo est *omnis armatura fortium*, quia quicquid virtutis est in omni intellectu, peramplius et perfectius continetur in lumine divino. Deinde cum dicit, *Duo ubera tua*, determinat de operationibus intellectus ut ordinantur ad instructionem parvulorum ; et tangit quatuor : nam actiones intellectus, sive doctrina, primo debet esse proportionata auditoribus parvulis ; ideo dicit, *Duo ubera tua :* quia enim parvuli non possunt masticare dura, sugunt ubera ; juxta illud I Cor. III, 2 : *Tamquam parvulis in Christo lac dedi vobis potum non escam.* Et dicit, *Duo ubera*, propter duo testamenta ; vel propter sensum litteralem quem significant voces et mysticum quem significant res. Secundo hæc doctrina debet esse caritativa, quia doctor debet docere ardenter ; ideo subdit : *Sicut duo hinnuli capreæ gemelli* : in quo designatur geminatio caritatis ; tertio docere debet regulariter, quia debet docere secundum ordinem sacræ Scripturæ ; ideo subditur : *Qui pascuntur in liliis*, idest in candore divinarum Scripturarum : quia secundum quod est in sacris Scripturis, sic alios docere debemus ; quarto docere debet perseveranter[3] : ideo addit : *Donec inclinentur umbræ* ; idest donec cessent ænigmata, quod tempus est totius vitæ præsentis ; *et aspiret dies ;* scilicet æternitatis, quod erit in futura vita, ubi non indigebimus ea doctrina qua indigemus modo. Deinde cum dicit, *Vadam ad montem myrrhæ*, concludit ex habitis, statum Ecclesiæ requirere talem pulchritudinem. Et continuatur sic : Dixi, o Ecclesia, te esse pulchram secundum omnia tua ; ideo *vadam ad montem myrrhæ*, idest ad te quæ es mons myrrhæ propter carnis mortificationem[4], *et ad collem thuris*, idest ad te quæ es collis thuris propter assiduam et multiplicem orationem. Et supple, dicam : *Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te :* nam si Ecclesia secundum omnia sua requirat pulchritudinem, pulchritudo sua debet esse totalis. Est autem diligenter notandum, quod pulchritudo dicta de ipsa Ecclesia non debet referri ad actualitatem[5], ut actu talis sit, sed ad statum : non quia talis debeat esse semper, sed quia proficere debet, propter quod oportet eam mundum relinquere. Deinde cum dicit, *Veni de Libano*, infert ex habitis, quod debet relinquere mundum. Et continuatur sic. Habitum est quod status tuus requirit totalem pulchritudinem, *sponsa mea* : ergo ne inficiaris a mundo, *veni de Libano*, idest veni de mundo, et recede de mundo[5] : *veni de Libano veni.* Dicit autem ter, *Veni*, propter fidem Trinitatis ad quam alios inducere debet, ut dicit *Glossa :* vel quia

[1] Al. : « esse. » — [2] Al. : « in lumine. »
[3] Al. : « quarto perseveranter. »

[4] Al. : « idest ad te propter carnis mortificationem. » — [5] Al. : « actualem actum. »

derelinqui mundus non potest, nisi Pater adducat sua potentia[1]. Psalmista Ps. cxxxv, 12 : *Eduxit Israel de medio ejus* excelso *in manu potenti et brachio* *extento*. Nisi Filius dirigat sua sapientia. Sap. x, 2 : *Eduxit illum sapientia*, idest primum hominem, cum omnibus salvandis, a delicto suo, a quo nullus potest educi, nisi quicumque educatur de mundo. Jac. iv, 4 : *Qui voluerit amicus esse hujus sæculi, inimicus Dei constituitur*, Nisi Spiritus sanctus attrahat sua bonitate, et clementia. Isa. lxiii, 14 : *Spiritus Domini* ductor ejus fuit. Vel ter dicit, *Veni* ; quia sicut peccamus[3] cogitatione, locutione, et opere ; ita his tribus ad Christum ire debemus. Dicitur autem mundus Libanus, idest candidus, per contrarium : quia in eo non est candor ; sicut lucus, quia caret luce ; et piscina quia caret pisci bus ; sic dicitur munditia, Deinde cum dicit, *Coronaberis de capite Amana!* adducit rationem[4] ad hoc sumptam ex fine. Et inducit talem rationem : Homo debet relinquere illud quo relicto potest adipisci suam coronam et suum finem : sed si tu relinquas mundum, *coronaberis* : ergo debes mundum relinquere. De ista ratione non ponit plus, nisi quod si relinquat coronabitur: Et ut intelligas verba ejus, notandum, quod mundus quintupliciter inficit : primo inficit irascibilem per timiditatem [5]; secundo inficit concupiscibilem per intemperantiam et fœditatem ; tertio inficit voluntatem per injustitiam ; quarto intellectum practicum per falsitatem et imprudentiam in dictis et factis : quinto intellectum speculativum per infidelitatem. Ideo ait *Coronaberis de capite Amana*, idest de mundo, relinquendo timiditatem quæ inficit irascibilem, *Amana* enim interpretatur coangustatus : et significat mundum qui seipsum coangustat et constringit Iterum *coronaberis*, si veneris *de vertice Sanir*, idest de fœditate et intemperantia, relinquendo ipsam, quia inficit concupiscibilem : nam *Sanir*, secundum *Glossam* idem est quod fœdus[6] Iterum[7] *coronaberis de vertice Hermon*, idest de injustitia, relinquendo ipsam, quia inficit appetitum intellectivum, sive voluntatem : interpretatur enim *Hermon* anathematizatio, sive divisio a Deo ; quod maxime fit per injustitiam, et potissime ut est vitium generale, Iterum *coronaberis*, si veneris *de cubilibus leonum*, idest de improvidentia vel imprudentia, quæ inficit rectam rationem agibilium, et inficit intellectum practicum : nam differt homo a bestiis ferocibus, quia est animal politicum per mansuetudinem, quam non habent animalia ferocia, quæ intelliguntur per leones, qui non refrenant motus suos per prudentiam, sicut homo. Iterum *coronaberis de montibus pardorum*, idest de infidelitate, quæ inficit intellectum speculativum : hæretici enim et infideles insidiantur ut pardi : et supplendum est, relinquendo hoc perfecte, idest relinquendo mundum. Et quia non coronaberis nisi ista relinquas ; ideo debes perfecte mundum relinquere, ut coroneris. Deinde cum dicit, *Vulnerastior meum*, ponit tertiam rationem sumptam ex amore divino : congruum enim est ut amantes nos amemus; et quia Christus nos maxime diligit, debemus eum diligere. Cum ergo non possimus ejus amori inhærere nisi mundum relinquamus, debemus mundum relinquere. De ista ratione non ponit nisi medium, videlicet quod Christus maxime nos diligit. Hoc est ergo quod a te volo, *soror mea*, propter naturæ conformitatem, *sponsa mea*, propter fidem, *Vulnerasti cor meum*, sagitta amoris, *in uno oculorum tuorum*, idest unitate cogitationum tuarum, *et in uno crine colli tui* idest in unitate affectionum tuarum : nam per oculos, per quos conspicimus, debemus intelligere actiones intellectus, quæ tunc placent Deo quando sunt junctæ per fidem. Per capillos, ut supra dicebatur, debemus intelligere affectiones, quæ tunc placent Deo cum sunt junctæ per caritatem, et per alias perfectiones affectus. Et quia talem unitatem habere non possumus nisi mundum relinquamus debemus mundum relinquere.

[1] Al. omittitur : « et recede de mundo. »
[2] Al. : « sua potentia et præsentia. »
[3] Al. : « peccavimus. »
[4] Al. : « talem rationem. »
[5] Al. : « timorositatem. »
[6] Al. : « fœtor. » — [7] Al. : « item. »

Quam pulchræ sunt mammæ tuæ! Superius ostensum est, Ecclesiam, præcipue ut respicit statum contemplativarum, debere converti ad Christum propter susceptam ab eo bonitatem, et debere relinquere mundum, ne per ipsum contrahat fœditatem; hic ostendit, eam[1] debere sufferre tentationes, ut adipiscatur finem et mereatur ampliorem bonitatem. Et inducit talem rationem : Quicumque potest de facili aliquas turbationes sufferre, si per eas potest consequi finem et augmentum in bono, ut talia adipiscatur, debet sufferre libenter : sed Ecclesia, potissime ut respicit statum contemplativorum, potest de levi tentationes ferre : ergo cum per eas mereatur finem, et augeatur in bono, debet eas patienter sufferre. In hac ratione sic procedit. Primo ostendit quod viri contemplativi possunt omnes tentationes de facili vincere ; secundo ex hoc concludit quod vult eos permittere tentari, ut ex hoc adipiscantur finem et gloriam, ibi, *Surge aquilo.* Prima pars dividitur in duas : quia primo ostendit, viros contemplativos tentationes vincere ; secundo ostendit quod hoc possunt de facili, ibi, *Emissiones tuæ.* Prima pars dividitur in duas : quia primo ostendit de quolibet genere tentationum, quod possunt ipsas vincere ; secundo ex hoc concludit quod universaliter potest Ecclesia, ut respicit statum contemplativorum, omnem tentationem superare, ibi, *Hortus conclusus, soror mea.* Prima pars dividitur in tres partes, secundum quod tria sunt genera tentationum : nam primo ostendit Ecclesiam posse superare tentationes diaboli ; secundo ostendit, vincere posse tentationes mundi, ibi, *Favus distillans;* tertio ostendit, eam posse superare tentationes carnis, ibi, *Et odor vestimentorum.* Circa primum notandum quod diabolus dupliciter nos vincit : primo decipiendo nos, cum se transformat in Angelum lucis ; et contra hoc valet doctrina quam maxime habent viri contemplativi, quia separati a mundo magis percipiunt divinum influxum : nam Philosophus in libro *de bona fortuna* ostendit, aliquos simplices esse fortunatos, quia amoti a sensibilibus magis percipiunt vim substantiarum separatarum et Dei ; sicut cæci non intenti visibilibus magis memorantur. Et quantum ad hoc ait : *O soror mea sponsa, quam pulchræ sunt mammæ tuæ!* idest quam pulchra est doctrina tua, quæ dicitur mammæ et ubera, quia se contempserat secundum proportionem auditorum ; et ideo subdit : *Pulchriora sunt ubera tua vino ;* idest, doctrina tua prævalet doctrinæ Philosophorum, quæ non temperat se proportioni audientium, sed continet se in quadam austeritate et excellentia verbi cum ponderositate sententiæ : ideo hujusmodi doctrina dicitur vinum, non lac, quia caret dulcedine. Secundo vincit nos diabolus, si inveniat nos denudatos virtutibus : et quantum ad hoc subdit : *Et odor unguentorum tuorum*, idest fama virtutum spiritualium, ut *Glossa* exponit, *super omnia aromata ;* idest, superat omnem humanam scientiam : propter quod supplendum est, non debes timere ne diabolus te vincat decipiendo. Deinde cum dicit, *Favus distillans*, ostendit, Ecclesiam superare impugnationem mundanam : nam maxime mundum superamus, si cum dividatur inter fideles et infideles fidelibus effundimus doctrinam, et eam celamus infidelibus, ne capiant nos in verbo ; ideo ait : *Favus distillans labia tua*, quantum ad fideles ; *mel et lac sub lingua tua*, quantum ad infideles, quibus non debes communicare dulcedinem doctrinæ sacræ, sed tenere eam sub lingua tua. Deinde cum dicit, *Odor vestimentorum tuorum*, idest odor carnis[2] tuæ : est enim caro quasi quoddam vestimentum animæ, cujus odor est *sicut odor thuris :* thus enim cum igne crematur, redolet, sicut caro contemplativorum, cum in tentationibus stimulatur ; sed eas vincunt, cum continentia redolent, et merentur. Ex quibus haberi potest quod Ecclesia ut respicit vitam[3] contemplativam, potest superare tentationes carnis. Deinde cum dicit, *Hortus conclusus*, infert, quod omnes tentationes universaliter potest superare. Et continuatur sic. Tu, Ecclesia, ut ostensum est, superare potes omnes tentationes diaboli, mundi et carnis : er-

[1] Al. : « etiam. »

[2] Al. : « caritatis. » — [3] Al. : « in. »

go tu es *hortus conclusus*. Et dicit bis, *Hortus conclusus*, quia tentationes mundi, et carnis non possunt intrare ad ipsam. [1] Addit etiam quod est *fons signatus*, quia etiam tentationes diaboli non possunt ad eam ingredi. Est ergo Ecclesia *hortus conclusus*, inquantum continet poma munda a spurcitiis carnis. Est iterum [2] *hortus conclusus*, inquantum continet poma vera, non sophisticata vanitatibus mundi : *est fons signatus*, inquantum continet aquas dulces [3], non amaricatas per versutias diaboli. Deinde cum dicit, *Emissiones tuæ*, ostendit, Ecclesiam, ut respicit contemplativos, de facili posse superare tentationes singulas : nam minima gratia sufficit ad superandum omnes tentationes. Si igitur quis habeat gratiam superabundantem, de facili eas superabit. Gratia superabundans in hoc cognoscitur inquantum alios inducit ad gratiam : nam perfectum est unumquodque cum potest sibi simile generare. Ostendere ergo, Ecclesiam de facili posse superare tentationes singulas, est ostendere quod derivationes gratiarum, prout fluunt ab Ecclesia ad suos filios, sunt sufficientes ad superandum tentationes singulas. Derivantur enim dona gratiarum divinarum a perfectioribus ad imperfectos : non quod perfecti ipsam gratiam causent, cum a solo Deo ipsa gratia causetur ; [4] sed quia per prædicationes et bona opera, et exempla perfecti ducunt imperfectos ad gratiam suscipiendam : et ulterius aliquando per suas orationes gratiam impetrant, et ministrando Sacramenta, aliquid efficiunt in illa : quo facto nisi quis præbeat obicem, gratiam suscipit. Duo ergo facit : nam primo ostendit quod per hujusmodi derivationes potest quodlibet genus tentationis superare ; secundo ex hoc concludit quod universaliter omnes tentationes superare possit, ibi, *Fons hortorum*. Circa primum tria facit : quia primo ostendit quod per tales derivationes possunt superari tentationes mundi ; secundo quod diaboli, ibi, *Cypri cum nardo ;* tertio quod carnis, ibi, *Myrrha et aloe*. Dicit ergo : *Emissiones tuæ*, idest dona gratiarum derivata a te ad alios, sunt *paradisus malorum punicorum*, idest illarum arborum, *cum pomorum fructibus*, idest cum fructibus dictarum arborum : si fructus enim malorum punicorum habent corticem asperum, sed intus habent grana rubea, et significant doctrinam ecclesiasticam, cujus sensus committitur iis qui sunt intra ipsam ; exterioribus autem monstratur cortex tantum. Unde pars ista respondet illi parti ubi dicebatur supra ; *Favus distillans labia tua, mel et lac sub lingua tua*. Sicut ergo per illa verba ostendebatur, Ecclesiam posse superare impugnationes mundi ; sic per ista habetur quod per dona gratiarum derivata ab Ecclesia ad filios, possunt illas [5] superare. Deinde cum dicit, *Cypri cum nardo*, ostendit per tales emissiones posse superare diaboli tentationes. Legatur ergo sic. *Emissiones tuæ* non solum sunt *paradisus malorum*, sed etiam hujusmodi emissiones sunt emissiones *Cypri :* Cyprus enim, secundum *Glossam*, arbor est aromatica habens semen candidum, et potest significare perfectionem intellectus speculativi, quia hujusmodi intellectus est candidus, quia illuminatur lumine fidei, vel lumine intellectus agentis. Ex quo apparet quod hoc nomen *Cyprus* est æquivocum ad insulam et arborem. Et hujusmodi emissiones sunt *cum nardo :* [6] nardus enim est herba redolens, et candida : unde potest significare perfectionem affectus, quia dat intelligere caritatem, ut dicit *Glossa*. Hujusmodi emissiones non solum sunt *nardus*, sed etiam *crocus :* crocus enim est aurei coloris, et potest significare prudentiam, cui deservit eubulia, ad quam pertinet dare consilium lucidum et mundum : prudentia autem est in intellectu practico, unde significat perfectionem intellectus practici : sunt etiam hujusmodi emissiones *fistula et cinnamomum*, per quæ designantur perfectiones irascibilis et concupiscibilis : nam cinnamomum habet virtutem suam extra in cortice, et signi-

[1] Al. : « ergo tu es *hortus conclusus*, quia tentationes mundi et carnis non possunt intrare ad ad ipsum. »
[2] Al. omittitur : « iterum. »
[3] Al. omittitur : « dulces. »
[4] Al. : « sed a solo Deo ipsa gratia causatur. »
[5] Al. : « alios. »
[6] Al. : « sunt *nardus*. »

ficat perfectionem irascibilis, quæ perficitur fortitudine, quæ consistit in aggrediendo ; casia autem habet bonitatem suam interius, et significat perfectionem concupiscibilis, quæ perficitur per temperantiam, cujus bonitas videtur consistere intrinsecus, quia bonitas magis est in retrahendo quam in aggrediendo : habet enim quodammodo modum contrarium fortitudini. Et inde est quod insensibilitas, quæ dicit defectum, minus opponitur temperantiæ quam[1] intemperantia : et audacia, quæ dicit excessum, minus opponitur fortitudini quam timiditas, ut dicitur II *Ethic.* Et hujusmodi emissiones sunt *cum universis lignis Libani*, idest cum omnibus aliis perfectionibus, designatis per ligna Libani, ratione candoris et munditiæ. Et qui habet perfectum intellectum speculativum et practicum, et irascibilem et concupiscibilem et alias perfectiones debitas, potest resistere diabolo. Ideo per hæc dicta etiam intelligitur, quod emissiones sponsæ possunt superare diabolicas tentationes : unde ista pars concordat cum illa parte superius quod ubera sponsæ erant *pulchriora vino*, quæ respiciunt intellectum ; *et odor unguentorum* erat *super omnia aromata*, ratione virtutum respicientium potentias alias. Verum etiam per illa, scilicet Cyprum et nardum, possumus intelligere perfectiones potentiarum, per quas superamus diabolum. Deinde cum dicit, *Myrrha et aloe*, ostendit quomodo per tales emissiones superamus tentationes carnis, quia sunt *myrrha et aloe*, idest conservant a putrefactione ; et hoc *cum omnibus primis unguentis*, idest cum omnibus unguentis præcipuis conservantibus a putrefactione : myrrha enim[2] a putrefactione conservat, ut dicit *Glossa* ; et aloe etiam hoc facit, licet non tantum, ut in *Glossa* dicitur : et etiam unguenta præcipua habent hoc efficere. Et quia vitando tentationes, potissime servamur a corruptione ; ideo per hoc datur intelligi quod per derivationes prædictas superantur tentationes carnis. Deinde cum dicit, *Fons hortorum*, concludit quod universaliter tentationes omnium superantur ; ideo ait, quod hujusmodi emissiones sunt *fons hortorum*, inquantum valent ad producendum fructus *malorum punicorum*, resistendo tentationibus mundi. Sunt etiam *puteus aquarum viventium*, quia aquæ quas continent, non possunt mortificari per tentationes diaboli. Et hujusmodi aquæ sunt *quæ fluunt impetu de Libano*, idest de candore, quia non maculantur immunditia carnis. Deinde cum dicit, *Surge aquilo*, concludit Christus quod vult permittere tentari sponsam, ut ex hoc mereatur finem et gloriam. Continuatur ergo sic : Tu, sponsa, potes sustinere omnes tentationes, et potes eas sustinere de facili, cum ipsæ derivationes et dona gratiarum derivata ad alios hoc possint ; ideo *surge aquilo et veni auster* ; idest, volo permittere, quod surgant diversa genera tentationum, et perflent, idest stimulent, *hortum meum*, idest sponsam meam ; *et fluent aromata illius*, quia per tales stimulationes tu mereberis, et redolebis congruo modo. Aquilo enim est ventus frigidus, auster vero est ventus calidus ; et significant omnia genera tentationum, et omnia quæ possunt inclinare ad malum : quia quicumque male agit, vel hoc facit ex timore infrigidante, vel ex amore male inflammante.

CAPUT QUINTUM

Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum, soror mea sponsa ; messui myrrham meam cum aromatibus meis ; comedi favum cum melle meo, et bibi vinum meum cum lacte meo. Comedite amici, et bibite, et inebriamini carissimi. Ego dormio, et cor meum vigilat. Vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi, amica soror mea, columba mea, immaculata mea : quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium. Expoliavi me tunica

[1] Al. : « in. »

[2] Al. : « etiam. »

mea; quomodo induar illa? Lavi pedes meos quomodo inquinabo illos? Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus. Surrexi ut aperirem dilecto meo. Manus meæ stillaverunt myrrham, et digiti mei pleni myrrha probatissima. Pessulum ostii mei aperui dilecto meo; at ille declinaverat, atque transierat. Anima mea liquefacta est ut dilectus locutus est. Quæsivi, et non inveni illum; vocavi, et non respondit mihi. Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem; percusserunt me, et vulneraverunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei quia amore langueo. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos? Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus. Caput ejus aurum optimum; comæ ejus sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus; oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, et resident juxta fluenta plenissima; genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis; labia ejus lilia distillantia myrrham primam; manus illius tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis; venter ejus eburneus, distinctus sapphyris, crura illius columnæ marmoreæ quæ fundatæ sunt super bases aureas; species ejus ut Libani, electus ut cedri; guttur illius suavissimum, et totus desiderabilis. Talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus, filiæ Jerusalem. Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum; quo declinavit dilectus tuus? et quæremus eum tecum.

Veniat dilectus meus in hortum suum. Quoniam videt sponsa per se ipsam [1]non posse ad sponsum converti, et mundum relinquere et tentationes tolerare; ideo convertit se ad sponsum suum[2], petens ejus auxilium et subventionem. Dividitur autem hæc pars in duas: quia primo ponitur sponsæ petitio; secundo subjungitur Christi responsio, ibi, *Veni in hortum meum.* Continuatur autem sic: Sponsus meus me hortatur, ut convertar ad ipsum, relinquendo mundum, et sustineam tentationes, et quod hoc de facili possum; sed, ut video, innixa meo auxilio, nullo modo sum potens ad talia. Et si dicit me posse de facili, recognosco hoc verum esse per ejus auxilium; ideo rogo ut *veniat dilectus meus in hortum suum*, idest veniat in me, quæ sum hortus ejus, *et comedat*, idest benevola receptione recipiat, *fructum pomorum suorum*: quia cognosco, et cum gratiarum actione confiteor, quod fructum quem ego facio, poma quæ produco, bonarum cogitationum, affectionum, orationum et operum, a me ipsa non facio, sed ejus auxilio; ideo non sunt mea, sed sua. Deinde cum dicit, *Veni in hortum meum*, ponitur Christi responsio. Duo autem notanda posuit sponsa in petitione sua: primum, quod auxilium a Christo petebat; secundum quod bona sua ab ipso recognoscebat. Christus autem respondendo sponsæ suæ, tria facit. Primo ostendit quod petitionem prævenit: secundo bona sponsæ a se esse consentit, ibi, *Messui myrrham meam*; tertio eam ad secure contemplandum inducit, ibi, *Comedite amici.* Et continuatur sic: Tu, sponsa mea, petis a me auxilium, ut veniam ad te, quæ es hortus conclusus: petitionem tuam jam præveni. Et hoc est quod ait: *Soror mea sponsa, veni in hortum meum*, ita ut ly *veni* sit temporis præteriti: unde est sensus: Ego jam *veni in hortum meum*, præveniendo petitionem tuam, paratus ad auxilium tuum. Posset autem legi, quod ly *veni* sit imperativi modi; sed quia non bene continuaretur præcedentibus, ideo de tali sensu non est nobis ad præsens cura[3]. Deinde cum dicit, *Messui myrrham*, ostendit Christus quomodo assentit, bona sponsæ esse a seipso: unde continuatur sic: Tu, sponsa mea, times ne deficias in certaminibus: ne timeas, quia ego *messui*, idest secavi vel recollegi, *myrrham meam*, idest, te, quæ es myrrha mea propter carnis mortificationem[4], secundum quam potes tentationes vitare, et hoc *cum aromatibus meis*, quia ut tactum fuit sustinendo tentationes, ex te fluebant aromata, prout merebaris finem et gloriam: dicit enim Christus metere myrrham cum aromatibus, inquantum sponsa hoc facit vincendo tentationes auxilio suo: in quo Christus assentit quod hoc bonum, quod est tentationes vincere, sponsa non habet a se ipsa, sed a Christo. Postea subdit: *Comedi favum cum melle meo;* idest, feci quod converteris ad me, secundum quam conversionem gustas contemplationis dulcedinem: *bibi vinum meum cum lacte meo*, idest, feci quod tu biberes *vinum cum*

[1] Al.: « quoniam videtur per se ipsam. »
[2] Al.: « ad illum. » — [3] Al.: « curandum. »

[4] Al.: « myrrham meam, propter carnis mortificationem. »

lacte meo, quod relinqueres mundum, quem relinquendo biberes vinum propter spiritualem lætitiam : et biberes lac, propter candorem et munditiam. Ex quo apparet Christum confiteri, sponsam non solum habere ab ipso quod tentationes vincit, sed etiam habere ab ipso quod convertitur ad ipsum, et relinquit mundum. Et notandum, quod quia causa prima plus est influens in suum causatum, quam causa secunda[1]; si sponsa metit myrrham, vincendo tentationes, et comedit favum cum melle, convertendo se ad Deum, et bibit vinum cum lacte, relinquendo mundum : si hoc facit, invocato auxilio Christi, qui est caput Ecclesiæ et principium ; peramplius et perfectius dicitur Christus hoc facere. Deinde cum dicit, *Comedite*, hortatur Ecclesiam ad secure contemplandum : ideo ait : Vos *amici* mei, quia ego semper sum vobiscum, absque trepidatione *comedite* spiritualem dulcedinem, *bibite* vinum spiritualis lætitiæ, et *inebriamini carissimi*, ebrietate spiritus, in contemplationis dulcedine persistendo. Notandum autem, quod Christus prius locutus est Ecclesiæ in singulari, cum dixit : *Veni in hortum meum, soror mea sponsa ;* nunc autem loquitur ei in plurali dicens, *Comedite amici*. Cujus ratio est, quia licet Ecclesia in comparatione ad Christum, cujus est sponsa, sit una, quia unius sponsi debet esse una sponsa : tamen dulcedo Christi non uniformiter recipitur in tota Ecclesia : quia dulcedo contemplationis aliquando in uno causatur ex majestate, aliquando in alio ex pietate ; in alio ex sapientiæ profunditate, propter hoc dicitur Ecclesia in plurali comedere et bibere.

Ego dormio, et cor meum vigilat, Postquam descriptus est status Ecclesiæ modernæ quantum ad contemplationem, hic describitur quantum ad actionem, sive quantum ad filiorum ministrationem. Et notandum Christum sic hortari Ecclesiam ad contemplandum, quod tamen eam invitat ad filiis ministrandum. Et ideo dixit : *Comedite amici, bibite, et inebriamini carissimi*. In quo hortatur Ecclesiam ad contemplationem. Hic autem tanquam bonus sponsus, habens curam filiorum, eam invitat ad ministrandum filiis. Et dividitur pars ista in duas : quia primo ponitur Ecclesiæ contemplatio ; secundo subjungitur Christi exhortatio, secundum quam invitat Ecclesiam surgere a contemplatione ad actionem[2], ibi, *Vox dilecti mei*. Contemplatio autem Ecclesiæ designatur cum dicitur : *Ego dormio, et cor meum vigilat :* viri enim contemplativi dicuntur dormire, quia quiescunt a sensibilibus et exterioribus : tamen secundum cor vigilant, quia magis sunt apti ad percipiendum intrinsecus inspirationes, et divinos influxus : quia ut superius tactum est, sicut cæci non intenti visibilibus, melius memorantur ; sic viri contemplativi, non intenti exterioribus, magis percipiunt interiores inspirationes. Deinde cum dicit. *Vox dilecti mei pulsantis*, ponitur Christi invitatio. Et dividitur pars ista in partes duas : quia primo ponitur hujusmodi invitatio : secundo ponitur sponsæ excusatio, ibi, *Expoliavi me*. Circa primum duo facit : quia primo ponitur predicta invitatio ; secundo subjungitur invitationis ratio, ibi, *Caput meum*. Continuatur sic. Me existente in contemplatione, audita est in me *vox dilecti mei*, idest vox Chriti, *pulsantis ;* et dicentis : *O soror mea*, propter naturæ conformitatem, *amica mea*, propter caritatem, *columba mea*, propter cordis simplicitatem, surge a statu contemplationis, *aperi mei*, prædicando filiis meis, aperiendo corda eorum, ut possim intrare ad eos. Notandum autem, quod Ecclesia per vitam activam, exercendo prædicationis officium, dupliciter aperit Christo ; primo in ipsis fidelibus, *quia quod uni ex minimis meis fecistis* dicit Christus, Matth. xxv, 45 : *mihi fecistis*. Rursum etiam ipsi Christo aperimus, quando per prædicationem cor alicujus aperitur, per quam apertionem ipse Christus intrat ad illum. Deinde cum dicit, *Quia caput meum plenum est rore*, assignat rationem dictæ invitationis. Rogo, sponsa mea, ut mihi aperias, prædi-

[1] Al. : « secundaria. »

[2] Al. : « surgere ad actionem. »

cando fidei veritatem et morum honestatem : *quia caput meum*, idest intellectus meus, *plenum est rore* infidelitatis, *et cincinni mei*, idest capilli, sive affectiones meæ, sunt plenæ *guttis noctium*, idest frigiditate et obscuritate peccatorum, quæ per noctes intelliguntur ratione privationis, quæ est essentialis cujuslibet malitiæ, et quia *qui male agit, odit lucem*. Joan. III. Notandum autem, quod intellectus potest dici caput, et voluntas potest dici caput, ratione dominii ; secundum quem modum qui dominatur aliis, caput eorum esse dicitur ; quia voluntas in regno animæ dominari videtur, quia ceteræ potentiæ exeunt in actiones suas secundum imperium voluntatis ; et sic voluntas dicitur caput. Si vero consideremus caput, prout in eo viget cognitio et sensus ; et quia cetera membra diriguntur in actiones suas per caput, cum dirigere sit rationis ; sic ratio et intellectus merentur nomen capitis : propter quod non est inconveniens quod per caput intelligatur intellectus, et per capillos radicatos in capite designentur affectiones radicatæ in voluntate : unde non solum intellectus, sed etiam voluntas potest dici caput. Deinde cum dicit, *Expoliavi me tunica mea*, ponitur sponsæ excusatio : et dividitur pars ista in partes tres : quia primo ponitur hujusmodi excusatio ; secundo subjungitur Christi attractio ibi, *Dilectus meus ;* tertio per hujusmodi attractionem ponitur sponsæ famulatio, ibi, *Surrexi ut aperirem*. Continuatur autem sic ; Tu, dilecte mi, invitas me ut habeam curam filiorum, et a statu contemplationis, propter quam dimisi temporalia, redeam ad statum actionis, secundum quam[1] de temporalibus curam habueram : sed ego *expoliavi me tunica mea :* idest dimisi ista temporalia ; *quomodo induam illam ?* idest, quomodo revertar ad habendam iterum curam temporalium ? quasi dicat : Grave est mihi. *Lavi pedes meos*, idest affectiones meas, quæ dicuntur pedes, quia per[2] eas venitur ad te. Hujusmodi affectiones lavi, quia non solum dimisi temporalia, sed etiam dimisi voluntatem habendi ea : *quomodo inquinabo illos ?* idest, quomodo inquinabo pedes meos, idest affectiones meas, volendo iterum habere curam[3] temporalium ? Deinde cum dicit, *Dilectus meus misit manum suam per foramen*, ponitur Christi attractio : nam licet sponsa se excusaret, tamen tanta fuit potentia Christi quod virtute sua eam attraxit, voluntatem suam inclinando, ut vellet habere curam filiorum. Continuatur sic : Ego sponsa me excusabam, ne redirem ad activam vitam ; sed *Dilectus meus* Christus, qui est potentiæ infinitæ, *misit manum suam per foramen*, idest intellectum vel affectum : quia intellectus vel etiam affectus sunt quasi quædam foramina et rimulæ per quas ad nos Christus ingreditur. *Et ad tactum ejus*, idest ad istam immissionem virtutis, secundum quam me Christus tetigit, *venter meus*, idest mollior pars in me *intremuit*, idest præ timore obstupuit, non audens renuere quod sponsus vult : quasi dicat : Tanta fuit virtus Christi quod non solum fortiores partes animæ, fuerunt paratæ ad obediendum Christo, sed etiam debiliores. Deinde dicit[4] : *Surrexi ut aperirem dilecto :* quia, ut dictum est, tanta fuit virtus Christi, quod totam sponsam convertit ad suam voluntatem : ideo hic ponitur sponsæ confessio, et officii, ad quod invitata fuit, devota susceptio, scilicet curæ filiorum. Et quia, ut superius tangebatur, ex administratione filiorum circa exteriora fit distractio in mente, ideo duo facit : quia primo ponitur sponsæ famulatio ; secundo additur mentis distractio : ibi, *Pessulum ostii mei*. Continuatur sic. Ita sponsus attraxit me : unde non volens vel valens resistere ei, *surrexi* a contemplatione, *ut aperirem dilecto meo* per prædicationem ; et non solum aperui ei prædicando verbo, sed etiam prædicando exemplo ; ideo subditur ; *Manus meæ*, idest operationes meæ, *stillaverunt myrrham*, idest carnis mortificationem, quæ per myrrham intelligitur, ut superius dictum est, inquantum aliquando exemplo mearum opera-

[1] Al. : « quem. »
[2] Al. : « secundum. »
[3] Al. : « volendo curam. »
[4] Al. : « cum dicit. »

tionum moti egerunt pœnitentiam, mortificando carnem suam : quia sic alios debemus inducere ad pœnitentiam quod etiam nobis pœnitentiam servare debemus. Ideo subdit : *Et digiti mei pleni myrrha probatissima* ; quasi dicat : *Manus meæ stillaverunt myrrham* ; quia alii quasdam stillat quasdam guttas perceperunt pœnitentiæ meæ portando in carne sua ; sed *digiti mei*, idest diversæ operationes meæ, quæ dicuntur digiti propter discretionem, ut *Glossa* tangit, remanserunt *pleni myrrha probatissima* : quia excellentiorem pœnitentiam in corpore meo portavi, quam aliis ostenderem. Deinde cum dicit, *Pessulum ostii mei aperui dilecto meo*, narrat sponsa mentis suæ distractionem. Et notandum, quod quando homo est in mente distractus, et non potest, gustare illam dulcedinem quam prius sentit, debet reverti ad intima cordis sui, inquirendo Christum, discutiendo cogitationes et afflictiones. Et quia in tali inquisitione et discussione occupatur homo aliquando vanis et variis cogitatiobus quæ dicuntur *vigiles civitatis* : debet hujusmodi vanas cogitationes abjicere, et Christum diligenter inquirere. Et si non potest ipsum per se ipsum invenire, debet aliorum auxilium exposcere. Secundum hunc ordinem pars ista dividitur in partes quatuor : quia primo ponitur mentis distractio ; secundo additur duplex Christi inquisitio, ibi, *Anima mea* ; tertio innuitur vanarum cogitationum occupatio, ibi, *Invenerunt* ; quarto ponitur suffragii quæstio, ibi, *Adjuro vos* Continuatur sic : Ego sponsa, postquam aperueram ostium aliis prædicando, et intenta fueram circa aliorum profectum, volui intendere profectui meo, redeundo ad statum contemplationis : propter quod *aperui dilecto meo*, idest Christo, *pessulum ostii mei*. Pessulum dicimus vectem cum quo ostium clauditur ; et potest hoc significare curam temporalium, quam debet prælatus ad tempus removere a se, ut possit redire ad contemplationem, aperiendo ostium suum Christo. Verum quia propter temporalium curam ut plurimum prælatus distrahitur secundum mentem, et Christum non invenit, ait : *At ille*, idest Christus, *declinaverat atque transierat* : quia distracta in mente non inveni sponsum meum Christum, ut volebam. Deinde cum dicit, *Anima mea liquefacta est*, ponitur Christi inquisitio. Notandum autem, quod cum a statu actionis quis ad contemplationem redit ; si Christum non invenit, ut vult : inter cetera quæ stimulant ipsum ut Christum quærat, est memoria præteritæ dulcedinis, nam cum homo sentit se aliquando in oratione gustasse dulcedinem ; si postea ad orationem rediens non potest tantam sentire dulcedinem quantam prius, ex memoria talis dulcedinis stimulatur ad discutiendum tales suas cogitationes et affectiones, utrum secundum eas displicuerit Christo, ut possit invenire causam quare nunc non possit sentire illam dulcedinem quam prius senserat. Ideo ait : *Anima mea liquefacta est*, propter dulcedinem contemplationis, *ut dilectus locutus est*, idest quando dilectus in oratione loquebatur mihi, et [1] ego sibi. Et quia talem liquefactionem modo non sentio, rediens ad conscientiam, Christum *non inveni*. Unde memorata dictæ dulcedinis [2], *quæsivi* Christum discutiendo cogitationes intellectus, *et non inveni illum* ; *vocavi* eum per desideria affectus, *et non respondit mihi*. Deinde cum dicit, *Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem*, postquam narravit Christi inquisitionem, et non inventionem, narrat variarum cogitationum occupationem. Ad cujus evidentiam notandum Ecclesiam primitivam habuisse aliquo modo majores turbationes, et aliquo modo minores quam modernam : nam quantum ad persecutionem plus turbata est [3] illa quam ista, quia modo cessaverunt sævitiæ tyrannorum ; sed quantum ad distractionem plus turbatur ista quam illa, quia modo Ecclesia maximis divitiis est dotata ; ideo plus distrahitur interius propter curam temporalium, quam distracta fuerit primitiva Ecclesia. Ideo superius cap. III, quando narrabatur distractio Ecclesiæ primitivæ, simpliciter dicebatur, quod in lectulo suo quæsivit Christum ; hic autem dictum

[1] Al. : « ut. » — [2] Al. : « dicta dulcedine. »

[3] Al. : « turbatur. »

est : ***Pessulum ostii mei aperui dilecto meo***, quia, ad litteram, curæ temporalium faciunt quoddam obstaculum et pessulum in ostio mentis, quod oportet amovere, si Christum invenire volumus. Rursum ibi dicebatur : *Quæsivi illum et non inveni* ; hic autem dicitur, quod sponsus declinavit, atque transivit : et quod quæsivit et non invenit ; vocavit eum, et non respondit. In quo ostendit se Ecclesia moderna esse magis elongatam a Christo quam fuerit primitiva. Tertio ibi dicebatur[1] simpliciter, quod invenerunt sponsam vigiles qui custodiebant civitatem ; hic autem dicitur[2] : *Invenerunt me custodes, qui* circumeunt *civitatem* ; idest, invenerunt me variæ cogitationes ; et[3] hujusmodi variæ cogitationes *percusserunt me, vulnaverunt me, et tulerunt pallium meum*[4], hujusmodi cogitationes, quæ sunt *custodes murorum*. In quo ostendit moderna Ecclesia se magis involvi vanis cogitationibus, quam fuerit primitiva : quod etiam designatur, quia primitiva Ecclesia per se ipsam inveniebat, unde dicebat cap. III : *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea :* hic autem Ecclesia moderna, ut possit Christum invenire, exposcit auxilium filiarum, cum dicit : *Adjuro vos, filiæ Jerusalem*. Notandum autem, quod[5] cogitationes, sive *vigiles civitatis*, nos percutiunt quando eis damus aditum ; nos vulnerant, quando in eis delectamur ; sed nobis accipiunt pallium, expoliendo nos virtutibus et donis, quando eis consentimus. Deinde cum dicit, *Adjuro vos*, sponsa, ut possit invenire Christum, exposcit auxilium filiarum ; hæc autem petitio est ad profectum Ecclesiæ, et ad profectum filiarum : ad profectum Ecclesiæ, inquantum propter preces filiarum sponsus aliqua bona largitur Ecclesiæ, ad profectum filiarum est, quia propter adjurationem matris moventur filiæ, ut ardentius Christum quærant. Ideo duo facit : quia primo ponitur hujusmodi adjuratio, secundo subjungitur[6] ardentior filiarum inquisitio, ibi. *Qualis est dilectus tuus?* Continuatur sic, *O filiæ Jerusalem*, quia propter vos causam vestram suscepi, ex qua cura cum distracta conscientia quæsivi Christum sponsum meum, et non inveni ; ideo *adjuro vos*, idest obsecro vos *si inveneritis dilectum meum*, quia forte in orationibus vestris loquitur vobis, quia non estis tantum intentæ exterioribus, qui non loquitur mihi, eo quod sum magis intenta vobis : si ergo contingat hoc, rogo *ut nuntietis ei quia amore langueo ;* idest, propter amorem deficio, volo[7] in amorem ejus rapi, et dulcedinem contemplationis ejus sentire, et non valeo, sed deficio.

Qualis est dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? In parte ista ponitur filiarum ardens inquisitio. Et dividitur pars ista in partes duas : quia primo filiæ Jerusalem inquirunt a matre sua, idest ab Ecclesia, qualis sit Christus sponsus ejus, ut cognoscant ejus bonitatem : secundo quærunt ubi sit, ut habeant ejus societatem, ibi, *Quo abiit dilectus tuus?* Habent autem se hæ duæ quæstiones per ordinem : quia prius est cognoscere quale aliquid sit, ut cognoscens ejus bonitatem, eam desideret, et ejus desiderio motus, secundo quærat[8] ubi sit ejus bonitas, ut eam adipisci valeat. Prima pars dividitur in partes tres : quia primo quærit qualis sit Christus secundum divinitatem, ibi, *Qualis est dilectus tuus ex dilecto?* secundo qualis sit secundum humanitatem, ibi, *Qualis est dilectus tuus?* tertio assignat rationem quæstionum factarum, ibi, *Quia sic adjurasti nos*. Continuatur sic. *O pulcherrima mulierum*, sponsa Christi, *qualis est dilectus tuus ex dilecto?* Nam Pater non est *dilectus ex dilecto*, quia a nullo ; Spiritus sanctus est dilectus ex dilectis, quia a pluribus, ut a Patre et Filio, solus autem Filius est *dilectus ex dilecto*. Deinde cum dicit, *Qualis est dilectus tuus?* quærit qualis est Christus secundum humanitatem, unde non addit[9], ibi, *ex dilecto*, quia sicut nascendo secundum divinam naturam est sine matre, sic quodammodo nascendo secundum humanam naturam

[1] Al. : « dicebat. »
[2] Al. : « dicit. » — [3] Al. omittitur « et. »
[4] Al. : « meum mihi. » — [5] Al. : « bene quod.
[6] Al. : « adjungitur. »
[7] Al. : « et quia [illegible] »
[8] Al. : « quærit. »
[9] Al. : « unde addit. »

est sine patre : nam cum filius debeat esse similis patri in natura, cum nullus homo fuerit pater Christi[1], dicere possumus, aliquo modo Christum, secundum quod homo, non habuisse patrem. Deinde cum dicit, *Quia sic adjurasti nos*, assignat causam dictarum quæstionum. Continuatur sic : Ideo quærimus qualis sit dilectus tuus, vel sponsus secundum divinitatem, et qualis sit secundum humanitatem, quia tu movisti desiderium nostrum ad hoc : *quia sic adjurasti nos ;* idest, sic nos obsecrasti. Deinde cum dicit, *Dilectus meus candidus*, ponitur sponsæ responsio ; in qua facit quatuor : quia primo ostendit qualis sit Christus secundum divinitatem ; secundo qualis sit secundum humanitatem, ibi, *Caput ejus aureum* ; tertio qualis sit secundum utrumque, ibi, *Species ejus ut Libani* ; quarto epilogat dicta, ibi, *Talis est dilectus meus*. Declarat ergo primo qualis sit Christus secundum divinitatem : Christus enim secundum divinitatem tripliciter potest considerari vel declarari. Primo in comparatione ad Patrem ; secundo in comparatione ad Spiritum sanctum ; tertio in comparatione ad nos. Prout autem comparatur ad Patrem, est genitus ab eo, et procedit per modum intellectus, et dicitur lux et candor ; et quantum ad hoc ait : *Dilectus meus candidus*. Prout vero comparatur ad Spiritum sanctum, sic spirat ignem amoris ; et quantum ad hoc subdit, *Et rubicundus*, ardore[2] caritatis et amoris procedentis ab ipso. Prout vero comparatur ad nos, ipse est filius naturalis, nos autem adoptivi ; ideo subdit, *Electus ex millibus*. Deinde cum dicit, *Caput ejus aurum optimum*, ostendit qualis sit Christus secundum humanitatem : et duo facit : quia primo ostendit qualis sit Christus in se : secundo qualis sit in suis membris, ibi, *Comæ ejus*. Christus autem secundum humanitatem est caput nostrum, quia caput debet esse ejusdem naturæ cum membris ; quod non competit Christo secundum divinitatem, sed secundum humanitatem : hoc autem caput est *aurum optimum*, quia contagione peccati non fuit maculatum : nam in omnes secundum communem legem nascentes transiit originale peccatum, præterquam in ipsum, qui non communi lege concupiscentiæ, sed de Virgine ex Spiritu sancto conceptus est et natus. Deinde cum dicit, *Comæ ejus sicut elatæ palmarum*, *nigræ quasi corvus*, declarat qualis sit Christus secundum membra ejus. Membra autem Christi dupliciter possunt dividi : scilicet secundum materiam doctrinæ et vitæ. Duo ergo facit : nam primo declarat membra Christi ratione doctrinæ : secundo ratione diversitatis vitæ, ibi, *Manus illius*. Differentia autem doctrinæ in membris Christi est quadruplex : quia primo sunt Apostoli ; secundo Prophetæ, qui magis procul viderunt Christum quam Apostoli ; tertio sunt Doctores, qui accipientes dicta Apostolorum et Prophetarum docent : quarto et ultimo sunt Prædicatores, qui ut audiunt a Doctoribus, sic referunt populo. Quatuor ergo facit : quia primo declarat quales sunt Apostoli, ibi, *Comæ ejus* ; secundo quales sunt Prophetæ, ibi, *Oculi ejus* ; tertio quales sunt Doctores, ibi, *Genæ illius* ; quarto quales sunt Prædicatores, ibi, *Labia ejus*. Dicit ergo primo : *Comæ ejus*, idest Apostoli (qui dicuntur comæ, vel capilli, quia immediate adhæserunt Christo capiti) *quasi elatæ palmarum*, quia erectæ sunt superius hujusmodi comæ, idest Apostoli, sicut palmæ, unde sunt ad modum *elatæ palmarum*. Vel *elatæ palmarum* sunt quædam arbores ad modum palmarum, et sunt aromaticæ, et significant Apostolos propter odorem bonæ famæ : unde alia translatio (ut dicit Glossa) : *Crines ejus abietes*, ita quod per abietes intelligamus arbores aromaticas, non illas unde ædificia fiunt. Et addit, quod hujusmodi comæ sunt *nigræ quasi corvus* ; quod potest esse dictum ratione persecutionis, quam passa fuit Ecclesia tempore Apostolorum. Deinde cum dicit, *Oculi ejus sicut columbæ*, ostendit quales sunt Prophetæ, qui dicuntur *oculi* ratione visionis ; juxta illud I Reg. IX, 9 : *Qui enim Propheta dicitur hodie*, *vocabatur olim videns*. Ii autem *oculi* sunt *sicut columbæ*[3]. propter ænigmaticam cognitionem : nam sicut columbæ juxta

[1] Al. : « ejus. » — [2] Al. : « amore. » — [3] Al. : « Hi *oculi* sunt *columbæ super rivulos aquarum*. »

fluenta aquarum vident in aquis speciem accipitris venientis; sic Prophetæ in aquis (quia per ænigmata) videbant insidias diaboli, et præcavendas[1] populo annuntiabant. Addit autem quod hæ columbæ sunt *lotæ lacte*, propter munditiam : nam licet cognitio Prophetarum esset ænigmatica, erat tamen munda ab omni cogitatione erroris. Et subdit : *Et resident juxta fluenta plenissima*, ratione revelationis : quod enim viderunt Prophetæ, habuerunt per inspirationem divinam, ex[2] quod sunt fluenta plenissima Scripturarum. Deinde cum dicit, *Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis*, ostendit quales sunt doctores[3], qui sunt *genæ* masticantes cibum doctrinæ. Hæ autem *genæ* sunt sicut *aerolæ*, idest parvæ areæ, *aromatum*, quia in doctoribus, quasi in quibusdam parvis areis, Scripturarum aromata triturantur, et confringuntur, inquantum doctores ea quæ sunt in sacro Canone quasi in magna area, docent alios secundum modum eis proportionatum. Et hujusmodi parvæ areæ sunt *consitæ*[4], idest constitutæ et ordinatæ *a pigmentariis*, idest a Prophetis et Apostolis, a quibus accipientes doctrinam, alios docent. Dicuntur autem Apostoli et Prophetæ *pigmentarii* ratione plenitudinis scientiarum. Deinde cum dicit, *Labia ejus*, ostendit, quales sunt prædicatores, qui sunt *labia* referentia quæ a doctoribus audierunt. Hæc autem *labia* sunt *distillantia myrrham*, idest prædicantia voluntariam paupertatem, vel voluntariam pœnitentiam, quæ dicitur myrrha ratione amaritudinis. Et dicit, *Myrrham primam*, quia ad litteram ex arbusto myrrhæ fluit quædam gutta, vel quidam liquor sponte, et hujusmodi liquor dicitur *prima myrrha*, et significat pœnitentiam voluntariam : et postquam desistit talis liquor fluere a dicta arbusta, inciditur, et fluit inde ratione incisionis alius liquor, qui dicitur myrrha secunda, quæ non est adeo electa. Deinde cum dicit, *Manus illius tornatiles*, declarat membra Christi, ut distinguuntur secundum varietatem vitæ : quod est tripliciter. Quia quidam sunt activi, quidam contemplativi, quidam vero habent utramque vitam, ut prælati. Ideo tria facit. Primo describit activos ; secundo contemplativos, ibi, *Venter ejus;* tertio prælatos, ibi, *Crura illius.* Dicit ergo primo : *Manus illius*, idest activi, qui dicuntur manus, quia hæ sunt principale instrumentum ad agendum vel operandum ; sunt *tornatiles*, ad operandum faciliter bona, rotundum enim est facile mobile ; et sunt *aureæ*, quia non sufficit ut ea fiant quæ sunt de genere bonorum, nisi fiant ex habitu caritatis, quæ designatur per aurum, quod habet colorem rubeum et ignitum. Rursum hæ *manus* sunt *plenæ hyacinthis* propter rectam intentionem, quæ requiritur ad quodlibet opus bonum : hyacinthis enim est lapis pretiosus habens colorem cœlestem, et significat rectitudinem intentionis, quia sursum ad cœlum Trinitatis debemus intentionem nostram erigere in quolibet bono opere. Deinde cum dicit, *Venter ejus eburneus distinctus sapphyris*, ostendit quales sunt contemplativi, dicens, *Venter ejus*, idest contemplativi, qui sunt venter plenus spirituali cibo, quia ipsi potissime replentur spirituali dulcedine : hic autem[5] *venter* est *eburneus* ratione munditiæ, quia ipsi maxime sunt separati a terrenis coinquinationibus hominum ; et hujusmodi venter est *distinctus*, idest artificiatur, cœlatus, vel *distinctus*[6] *sapphyris*, propter divinam adhæsionem : sapphyrus enim est lapis pretiosus habens colorem cœlestem, sicut hyacinthus ; quod maxime et potissime competit contemplativis : igitur maxime adhærent supremo cibo. Deinde cum dicit, *Crura illius columnæ marmoreæ*, declarat quales sunt prælati, dicens : *Crura illius*, idest prælati, qui dicuntur *crura*, quia alios portant ; et hæc *crura* sunt *columnæ* propter rectitudinem, sunt *marmoreæ* propter firmitatem, sunt *fundatæ*[7] *super bases aureas*, propter caritatem. Unde si inveniantur prælati carentes istis, magis sunt crura diaboli quam crura Christi. Deinde cum dicit, *Species ejus ut Libani*, ostendit qualis sit Chris-

[1] Al. : « præcavenda. » — [2] Al. : « in. »
[3] Al. : « idest doctores. »
[4] Al. : « structæ sive *consitæ*. »
[5] Al. : « [illegible] enim. » — [6] Al. : « [illegible] »
[7] Al. : « *quæ fundatæ sunt*. »

tus secundum humanitatem et divinitatem simul. Et tangit tria quæ competunt ei secundum utramque naturam. Et primum est speciositas : nam inquantum homo est speciosus ; juxta illud Psalm. XLIV, 3 : *Speciosus forma præ filiis hominum* : inquantum Deus, est speciosus, quia est *splendor gloriæ*, Hebræor. I, 3, et quia est vera sapientia, de qua Sapientiæ VII, 29 : *Est speciosior sole, et super omnem, stellarum dispositionem*. Secundum quod competit ei est incorruptibilitas : et hoc etiam ut est homo ; juxta illud Psalm. XV, 10 : *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem :* et inquantum Deus etiam, ut est vera sapientia. Sapient. VI, 13 : *Clara est et nunquam marcescit sapientia*. Tertium quod competit ei secundum humanitatem et divinitatem, est dulcedo et suavitas : quia homo in cœlesti patria[1] *ingredietur*, contemplando divinitatem, *et egredietur*, contemplando Christi humanitatem ; et utrobique *pascua inveniat* Joan. X, 9, idest plenam suavitate refectionem. Hæc autem tria tanguntur in parte ista : nam speciositas tangitur cum dicitur, *Species ejus ut Libani*, idest pulchritudo ejus clara et lucida. Incorruptibilitas, cum subjungitur, *Electus ut cedri* : cedrus enim dicitur arbor imputribilis. Suavitas autem manifestatur cum subinfertur, *Guttur illius suavissimum*, idest dulcedo ejus suavissima ; ideo additur, quod est totus desiderabilis secundum humanitatem et divinitatem ; et concludit : *Talis est dilectus meus*, ad se attrahens amorem meum ; *et ipse est amicus meus*, impartiens mihi amorem suum.

Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? Postquam quæsierunt filiæ Jerusalem qualis esset dilectus Ecclesiæ, ut eum agnoscerent, hic quærunt ubi sit, ut ejus habeant societatem. Dividitur autem hæc pars in duas : quia primo ponitur dicta quæstio ; secundo subjungitur sponsæ responsio, ibi cap. VI : *Dilectus meus descendit*. Circa primum notandum, quod Christus secundum divinitatem abit, et elevatur a nobis ; secundum vero humanitatem descendit, et declinat ad nos. In prima ergo parte tria tanguntur : quia primo quæritur ubi sit Christus secundum divinitatem ; secundo ubi sit secundum humanitatem, cum dicit, *Quo declinavit dilectus tuus*? tertio assignatur utriusque ratio, cum subinfertur, *Et quæremus eum tecum* ; quasi dicat : Ob hoc volumus scire ubi sit, ut habeamus ejus societatem tecum[2].

[1] Al. : « cœlestem patriam. »
[2] Al. : « omittitur tecum. »

CAPUT SEXTUM

PARS PRIOR

Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut ibi pascatur in hortis, et lilia colligat. Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi qui pascitur inter lilia. Pulchra es, amica mea, suavis et decora sicut Jerusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata. Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum quæ apparuerunt de Galaad ; dentes tui sicut greges ovium quæ ascenderunt de lavacro : omnes gemellis fetibus, et sterilis non est in eis. Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ, absque occultis tuis. Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ ; et adolescentularum non est numerus. Una est columba mea, perfecta mea, una est matris suæ, electa genitrici suæ. Viderunt eam filiæ Sion, et beatissimam prædicaverunt ; reginæ et concubinæ laudaverunt eam. Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?

Deinde cum dicit, *Dilectus meus*, ponitur sponsæ responsio. Ad cujus evidentiam notandum, quod *ubi* cujuslibet rei acceptum proprie, non competit ei secundum naturam, inquantum hujusmodi: nam natura, ut natura est, non habet *ubi*, nec quod sit in loco. Sed si *ubi* accipiatur large, *ubi* cujuslibet naturæ sunt propria principia diffinientia ipsam : dicuntur enim talia ipsum *ubi* naturæ, quia sicut nihil est de re extra suum *ubi*, sic nihil est de re extra sua principia. Et non solum accipiendo proprie, sed etiam large, ipse Christus secundum divinitatem[3], non

[3] Al. : « sed etiam accipiendo ad Christum secundum divinitatem. »

clauditur ab[1] aliquo *ubi*, quia natura ejus divina est infinita, nullis limitibus circumscripta ; secundum humanitatem vero competit sibi, cum ejus humanitas sit finita, et intra principia suæ speciei sit clausa. Et ideo non respondet sponsa ad quæstionem illam cap. v. *Quo abiit dilectus tuus ?* ubi quæritur de divinitate ; sed respondet ad illam qua dicitur ibidem : *Quo declinavit*, vel quod descendit, *dilectus tuus ?* ubi quærebatur de ejus humanitate. In dando autem suam responsionem tria facit : quia primo dat suam responsionem ; secundo subjungit responsionis rationem, ibi, *Ut pascatur* : tertio ostendit, se ad Christum habere veram dilectionem, ibi, *Ego dilecto meo*, Continuatur sic : Vos filiæ Jerusalem, quæsivistis a me, *quo abiit dilectus meus* : quæsivistis etiam a me, *quo descendit*. Ad primam quæstionem[2] non respondeo, quia non possum ; ad secundam quæstionem respondens dico, quod *Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum ;* idest, descendit in Ecclesiam, quæ est hortus suus, *ad areolam*, idest ad B. Virginem, quæ est[3] area plena aromatibus virtutum et donorum, assumendo carnem in ipsa, secundum quam carnem conversatus est mecum, quæ sum hortus, et[4] Ecclesia sua. Deinde cum dicit, *Ut ibi pascatur in hortis ;* idest, ut delectetur in bonis operibus nostris, ut dicit *Glossa*, nos ad bonum promovendo ; *et lilia colligat*, idest electos ad suum beneplacitum congregando. Deinde cum dicit, *Ego dilecto meo*, ostendit, se veram dilectionem habere ad Christum, dicens : *Ego dilecto meo* ; scilicet, locum receptionis ego præparo in me, ut *Glossa* supplet ; *et dilectus meus mihi ;* præparat apud se locum receptionis meæ, ut ille *qui pascitur inter lilia*, idest inter munda desideria, sit in me, et ego in eo. In quo ostendit, se ad Christum veram habere dilectionem, et Christum veram ad eam, quia *qui manet in caritate, in Deo manet*, et Deus in eo. I Jo. IV, 16. Deinde cum dicit. *Pulchra es, amica mea*, determinat de[5] Ecclesiæ unitate, vel removet quamdam quæstionem, quæ posset oriri ex prædictis : dictum est enim, in Ecclesia esse diversos status, quia aliqui sunt incipientes, aliqui proficientes, aliqui perfecti. Rursum dictum est, quod ad unum et eumdem statum multa requiruntur ; quia secundum quemlibet statum est dare aliqualem pulchritudinem substantiæ, virtutis et operationis ; et in operationibus maxime est dare multiplicem diversitatem. Et quia tanta diversitas est in Ecclesia, vult Christus ostendere, suam sponsam esse unam, cujus unitas propter talem diversitatem non tollitur. Et duo facit, quia primo repetit ea quæ in Ecclesia videntur facere diversitatem ; secundo ostendit, hoc non impedire Ecclesiæ unitatem, ibi, *Una est columba mea*. Prima pars dividitur in duas, secundum quod duo videntur impedire Ecclesiæ unitatem : videlicet diversitas eorum quæ requiruntur ad quemlibet statum ; secundo diversitas ipsorum statuum, ibi, *Sexaginta sunt reginæ*. Prima pars dividitur in partes tres, secundum quod ad quemlibet statum tria requiruntur ; scilicet pulchritudo substantiæ, virtutis et operationis. Et hæc omnia quodammodo sunt tacta superius ; ideo reiterare ista est quodammodo repetere quæ superius fuerunt tacta. Primo ergo narrat pulchritudinem quam requirit Ecclesia quantum ad substantiam ; secundo quantum ad virtutem, ibi, *Terribilis ut castrorum acies ;* tertio quantum ad operationem, ibi, *capilli*. Dicit ergo : *Pulchra es, amica mea*, quantum ad substantiam exteriorem ; *suavis et decora, sicut Jerusalem*, idest sicut Ecclesia primitiva, quantum ad substantiam interiorem : quia illa Ecclesia *formosa* et pulchra erat interius, licet *nigra* esset exterius propter persecutionem : nunc autem cessavit persecutio, et idcirco exterius est pulchra. Deinde cum dicit, *Terribilis ut castrorum acies ordinata*, ostendit eam habere pulchritudinem quantum ad virtutem : et quia pulchritudo est per divinas inspirationes, ideo dicit tollendas esse rationes, quod facit, ibi, *Averte ocu-*

[1] Al. omittitur : « ab. »
[2] Al. : « ad rationem primam. »
[3] Al. « fuit. » [4] Al. : « in. »
[5] Al. in

los tuos. Dicit ergo, quod Ecclesia propter magnitudinem et excellentem pulchritudinem est *terribilis*[1] *ut castrorum acies ordinata*, quæ adversarios non timet propter potentiam quam habet ex divino auxilio et ejus inspiratione. Deinde cum dicit, *Averte oculos tuos*, idest tolle rationes secundum quas vis me inquirere, quia ipsi oculi, idest rationes tuæ, *me avolare fecerunt*, eo quod deficiunt ipsæ rationes ab inquisitione mea : quod concordat cum eo quod habetur in Psal. LXIII, 7 : *Accedet homo ad cor altum; et exaltabitur Deus.* Quia quanto[2] Deum per rationes naturales investigare volumus, tanto magis recedit a nobis. Bonæ autem sunt rationes ad fidem defendendam ; ad fidem autem probandam sunt tollendæ. Quod ergo sumus terribiles ad fidem astruendam et defendendam, per sapientiam divinam et miracula, hoc habemus ex gratia, et inspirationedivina præcipue.

Deinde cum dicit, *Capilli tui*, narrat primo pulchritudinem quam habet ex operationibus affectus ; secundo quam habet ex operationibus intellectus, ibi, *Sicut cortex*[3]. Dicit ergo : *Capilli tui*, idest affectiones tuæ, sunt *sicut grex caprarum, quæ apparuerunt*, vel descenderunt, *de Galaad.* Exponatur sicut superius est expositum. Deinde cum dicit, *Dentes tui*, narrat pulchritudinem ex parte[4] operationum intellectivarum, dicens : *Dentes tui* sunt *sicut grex*[5] *ovium* supple, tonsarum *quæ ascenderunt de lavacro : omnes gemellis fetibus, et sterilis non est in eis.* Hoc etiam expositum est superius. Deinde cum dicit, *Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occultis tuis*, repetit pulchritudinem operum dicens. *Genæ tuæ*, idest operationes exteriores, sunt *sicut cortex mali punici*, continens grana[6] rubea, idest fervorem caritatis, *absque occultis tuis*, idest absque eo quod intrinsecus latet : quia non solum es pulchra quantum ad exteriora, sed etiam quantum ad interiora. Deinde cum dicit, *Sexaginta sunt reginæ, et octoginta concubinæ*, narrat diversitatem Ecclesiæ ex parte status. Status autem diversitatis potest multipliciter accipi. Primo ex diversitate perfectionis ; et sic distinguitur, quia quidam sunt incipientes, quidam proficientes, quidam perfecti : vel ex parte vitæ, quia quidam sunt activi, quidam contemplativi : vel ex parte fructus, quia quidam faciunt fructum centesimum, ut virgines ; quidam sexagesimum ut viduæ ; quidam trigesimum, ut conjugati. Et hanc diversitatem describit ; ideo ait ; *Reginæ*, idest virgines, quæ optime se rexerunt, *sunt sexaginta*, idest sunt in numero parvo et excellenti. Sexaginta cum hoc quod est numerus parvus, est tamen numerus superabundans, quia partes ejus aliquotæ[7] simul sumptæ reddunt plus quam totium, et designant statum virginalem, quia virgines comparative sunt paucæ[8] et in fructu excellunt alios. *Concubinæ* autem, idest viduæ, quæ dicuntur concubinæ, quia habuerunt aliquando virum alium quam Christum, sunt *octoginta*[9], qui est numerus major quantitate sexaginta, et minor virtute, quia non est numerus ita superabundans, si considerentur ejus partes aliquotæ ; et designat statum vidualem, in quo sunt plures quam in statu virginali, sed non faciunt tantum fructum. *Et adolescentularum*, idest imperfectorum, sive viventium in statu conjugali, *non est numerus*, quia tales quantitate excellunt alios, sed virtute deficiunt ab eis. Potest autem per ea quæ dicta sunt, diversitas Ecclesiæ aliter assignari, sed de hoc nihil ad præsens, quia continuationem excluderemus[10]. Deinde cum dicit, *Una est columba mea*, ostendit, ista non impedire Ecclesiæ unitatem ; et duo facit, secundum quod duo narrata[11] sunt quæ videntur impedire hujusmodi unitatem. Primo enim ostendit quod hujusmodi unitas non impeditur ex diversitate eorum quæ requiruntur ad quemlibet statum : secundo quod

[1] Al. : « terribilis, terribilis. »
[2] Al. : « quando. » — [3] Al. : « grex. »
[4] Al. omittitur : « ex parte. »
[5] Al. : « greges. »
[6] Al. : « mala. »
[7] Al. *omittitur.* « aliquotæ. »
[8] Al. : « quia comparatæ sunt parvæ. »
[9] Al. : « hæ autem *concubinæ* sunt *octoginta.* »
[10] Al. : « quia discontinuat orationem.»
[11] Al. : « variata. »

non impedit[1] eam diversitas status, ibi, *Viderunt eam*. Propter primum notandum, quod Ecclesia universalis est quadrupliciter unita. Primo in fide, quia una est fides omnium ; secundo in caritate, quia unum vinculum amoris omnes qui sunt in Ecclesia, connectit ; tertio in gratia, quæ potest dici mater nostra, quia ab ea habemus esse spirituale : quarto unitur Ecclesia in fine, quia omnes tendimus ad cœlestem Jerusalem, quæ potest dici genitrix nostra, quia eam imitari debemus ut filiæ imitantur genitricem suam. Continuatur sic : Habitum est quod tanta diversitas est in Ecclesia, quia in quolibet statu in tota universali Ecclesia est dare pulchritudinem substantiæ, virtutis et operationis : et est dare tantam diversitatem operum ; non tamen propter hoc tollitur Ecclesiæ unitas, quia omnia ista uniuntur per fidem, uniuntur in caritate, in gratia, in fine. Et si per hæc[2] uniuntur ea quæ sunt diversarum personarum, multo magis uniuntur substantia, virtus et operatio, quæ ad unam personam pertinere possunt. Et hoc est quod ait, *Una est columba mea*, propter fidei unitatem, quæ designatur in columba, quæ est animal simplex : sic fides Ecclesiæ simplex est sine plica erroris[3] ; et etiam quia simpliciter assentimur[4] his quæ sunt fidei, cum eis non assentiamur propter discursum[5] propter fidei discursum. Et subditur : *Una est perfecta mea*, propter caritatem, quia caritas est vinculum perfectionis ; et addit : *Una est matris suæ*, ratione gratiæ, a qua sicut a matre habemus esse spirituale. *Electa genetrici suæ*, propter unitatem finis, quia substantiam nostram, virtutem et operationem, et totum quod in nobis est, secundum mensuram fidei et ordinem caritatis et perfectionem gratiæ, ordinare debemus ad illam cœlestem Jerusalem, quam quasi genitricem imitari debemus. Deinde cum dicit, *Viderunt eam*, postquam ostendit, unitatem Ecclesiæ non impediri propter diversitatem substantiæ, virtutis et operationem occurentium[6] ad quemlibet statum, et existentium in qualibet persona, et in quolibet membro Ecclesiæ ; hic ostendit, hujusmodi unitatem non impediri propter diversitatem statuum, vel etiam personarum ; et hoc sic. Nam extra Ecclesiam in nullo statu est salus, nec aliqua persona salvatur[7], nisi intra unitatem Ecclesiæ, ideo *Reginæ et concubinæ*, *filiæ*, vel adolescentulæ, et omnes qui sunt in Ecclesia, cujuslibet status, cujuscumque conditionis existant, intantum salvantur inquantum *laudant* et approbant, et *beatissimam prædicant* unam catholicam Ecclesiam, fide et caritate unitam ; et ideo licet diversi status sint, una tamen est Ecclesia, in qua omnes isti status salvantur. Hoc est ergo quod ait : *Filiæ*, vel adolescentulæ, *viderunt eam*, idest viderunt Ecclesiam fide et caritate unitam, *et beatissimam prædicaverunt* approbando hujusmodi unitatem, sic etiam *reginæ et concubinæ laudaverunt eam* ; idest unitatem ejus. Per filias autem et concubinas et reginas intelliguntur diversi status Ecclesiæ, requirentes diversitatem personarum, ut superius fuit expositum. Deinde cum dicit, *Quæ est ista ?* finit tractatum Ecclesiæ modernæ in laudem ejus, dicens : *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens ?* Nam Ecclesia primitiva *ascendebat per desertum sicut virgula fumi*, propter persecutiones tyrannorum ; Ecclesia vero moderna *progreditur quasi aurora consurgens*, quia cessavit persecutio et appropinquavit dies. Et hæc Ecclesia, est *pulchra ut luna*, propter fidem : quia quæ per fidem cognoscimus[8], videmus quasi in lumine lunæ, quia ea non clare apprehendimus. Est *electa ut sol*, ratione spei, secundum quam elevatur ad desiderium cœlestis Jerusalem, quæ ratione claritatis potest dici sol. Est *terribilis ut castrorum acies ordinata*, propter caritatem, quam habentes terremus diabolum, quia unitatem et pacem tenemus in terris, et Deo humiliter subjecti sumus ; quod ipse renuit tenere in cœlis.

[1] Al. : « quod impedit. »
[2] Al. : « hoc. »
[3] Al. : « quæ est animal simplex, et sine plica erroris. »

[4] Al. : « adhæremus. » — [5] Al. : « adhærentiam. »
[6] Al. : « concurrentium. »
[7] Al. : « ut aliqua persona salvetur. »
[8] Al. : « quæ fide cognoscimus. »

TRACTATUS TERTIUS, SIVE TERTIA ET ULTIMA PARS TOTIUS LIBRI

CAPUT SEXTUM

PARS ALTERA

Descendi in hortum meum, ut viderem poma convallium, et inspicerem si floruisset vinea, et germinassent mala punica. Nescivi. Anima mea conturbabit me propter quadrigas Aminadab. Revertere, revertere, Sunamitis, revertere, revertere, ut intueamur te.

Descendi in hortum meum. Ut dictum est superius, totus iste liber dividitur in partes tres, secundum tres status Ecclesiæ. Executis duabus partibus, restat exequi de tertia, scilicet de statu ultimo Ecclesiæ [1] : quia in primo statu fracti fuerunt rami, quia Judæi communiter deseruerunt Christum ; in secundo statu, ut in moderna Ecclesia, est plenitudo gentium ; sed in tertio statu, ut in ultimis sæculis, omnis Israel salvus erit, ut superius tactum est. Determinare ergo de ultimo statu Ecclesiæ est determinare de conversione Judæorum vel synagogæ. Dividitur autem hæc pars in duas partes : quia primo determinatur de conversione synagogæ ; secundo invitatur Ecclesia ut curam habeat de synagoga jam conversa, ibi, *Sub arbore malo.* Prima pars dividitur in duas : nam sicut determinabatur de statu Ecclesiæ primitivæ, quod primo describebatur status ejus, et postea finiebatur tractatus ille in laudem ejus, cum dicebatur, *Quæ est ista quæ ascendit per desertum ?* et similiter cum tractabatur de Ecclesia moderna, primo describebatur status ejus, et postea terminabatur in ejus laudem, ubi dictum est : *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens ?* sic modo primo describitur conversio synagogæ ; secundo terminatur iste tractatus de conversione ipsius in laudem ejus, ibi c. VIII, *Quæ est ista quæ ascendit de deserto ?* Prima pars dividitur in tres partes : quia primo Christus ad cognoscendam suam incarnationem synagogam excitat ; secundo synagoga excitata per Christum, per ignorantiam se excusat, ibi, *Nescivi* ; tertio Christus synagogam, ignorantiam cognoscentem, ad misericordiam revocat, ibi, *Revertere, revertere.* Circa primum notandum, quod sicut terminato statu Ecclesiæ primitivæ, incipiebatur status modernæ Ecclesiæ a quiete, cum dicebatur cap. III : *En lectulum Salomonis*, ut daretur intelligi quod jam cessaverat persecutio ; sic modo cum determinatur de conversione Judæorum, incipitur tractatus a descensu, cum dicitur : *Descendi in hortum meum :* quia speciali modo Christus descendit propter Judæos, juxta illud : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Matth. XV, 24. Continuatur sic : O synagoga, tu toties petiisti ut descenderem et salvarem te : certe ego *descendi in hortum meum*, idest in Ecclesiam meam, vel etiam in te, quæ *eras* hortus meus, assumendo carnem ; et hoc feci, *ut* oculo misericordiæ *viderem poma convallium*, idest statum activorum, qui dicuntur poma convallium quia sunt in infimo statu [2], *et inspicerem* oculo

[1] Al. : « restat exequi de tertio statu, ut de statu ultimo Ecclesiæ. »

[2] Al. : « idest eos qui sunt in infimo statu. »

pietatis[1] *si floruisset vinea;* idest, si floruissent contemplativi, qui dicuntur flores vineæ propter odorem bonarum orationum ; et vidorem, si *germinassent mala punica*, idest prælati, qui dicuntur mala punica, quia utramque vitam habere debent, contemplativam et activam. Ideo autem designantur per mala punica, quia hæc habent interius grana rubea, designantia fervorem vitæ contemplativæ ; exterius vero habent corticem asperum, designantem turbationem vitæ activæ. Sic ergo descendi ut omnem statum inspicerem, et te secundum statum omnium adunarem ; nisi præbuisses obicem. Deinde cum dicit, *Nescivi*, synagoga per ignorantiam se excusat. Et continuatur sic : Tu, Domine mi, Salvator meus, dicis te descendisse, et carnem assumpsisse, ut me juvares : *nescivi*, idest ignoravi, quod tu esses ille qui venturus erat : nunquam enim te crucifixissem, si te Dominum gloriæ credidissem. Causa autem, quia excæcata fui, extitit, quia *anima mea*, idest animalitas et sensualitas mea, sive plebs mea, *conturbavit me*, non assentiendo monitionibus tuis ; et hoc *propter quadrigas Aminadab*, idest propter scribas et pharisæos persuadentes plebi ut non crederent tibi, sed tu crucifigerent. Scribæ autem[2] et pharisæi dicebantur quadrigæ, quia populum portabant et ducebant ; et hæ *quadrigæ Aminadab*, quod interpretatur *populus meus spontaneus*, quia secundum voluntatem eorum populum ducebant. Deinde cum dicit, *Revertere, revertere*, Christus ad se synagogam revocat : et duo facit : quia primo ponitur hujusmodi revocatio ; secundo subjungitur revocationis ratio, ibi, *Quid videbis in Sunamite?* Continuatur sic : Ex quo tu, synagoga, vel *Sunamitis*, captivitatem miseriæ et cæcitatis tuæ recogcoscis, et vides[3] animalitatem tuam, *revertere*, relinquendo cæcitaintellectus ; *revertere Sunamitis*, relinquendo animalitatem et pravitatem affectus ; *revertere*, adhærendo veritati ; *revertere* intendendo bonitati ; et hoc *ut intueamur te* oculo misericordiæ, miserendo tui.

CAPUT SEPTIMUM

Quid videbis in Sunamite nisi choros castrorum? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! Juncturæ feminum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis ; umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis ; venter tuus sicut acervus tritici vallatus liliis, duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ ; collum tuum sicut turris eburnea ; oculi tui sicut piscinæ in Esebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis ; nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum ; caput tuum ut Carmelus, et comæ capitis tui sicut purpura regis vincta canalibus. Quam pulchra es, et quam decora carissima, in deliciis! Statura tua assimilata est palmæ, et ubera tua botris Dixi : Ascendam in palmam ; et apprehendam fructus ejus. Et erunt ubera tua sicut botri vineæ, et odor oris tui sicut malorum ; guttur tuum sicut vinum optimum : dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum. Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus. Veni, dilecte mi ; egrediamur in agrum, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas ; videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica. Ibi dabo tibi ubera mea. Mandragoræ dederunt odorem in portis nostris. Omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi.

Deinde cum dicit, *Quid videbis in Sunamite?* assignat hujusmodi conversionis rationem. Et intendit talem rationem : Quilibet debet converti ad illum a quo habet totum bonum suum, et totam pulchritudinem suam ; sed præmissum est quod tu, synagoga, a me Christo debes habere totam pulchritudinem tuam : ergo ad Christum converti debes. In hac ratione sic procedit : quia narratur primo synagogæ pulchritudo prævisa a Deo ; secundo ostenditur quod hujusmodi pulchritudinem debet consequi synagoga per Christum, ibi, dixi : *Ascendam in palmam*; tertio synagoga his dictis assentit, ibi, *Dignum dilecto meo* ; quarto ad Christum se convertit, ibi, *Ego dilecto meo*. Circa primum duo facit : quia primo narrat pulchritudine in synagogæ[4] in speciali, et diffuse secundo repetit ejus pulchritudinem in

[1] Al. omittitur : « oculo pietatis. »
[2] Al. : « enim. »
[3] Al. : « et vides. »
[4] Al. : « Ecclesiæ synagogæ. »

generali et succincte, ibi, *Quam pulchra!* In narrando autem pulchritudinem synagogæ in speciali ostendit ipsam pulcherrimam esse quantum ad omnia sua : nam sicut pulchritudo animæ consistit in perfectione virtutum et donorum, quæ ornant concupiscibilem et irascibilem, intellectum practicum et speculativum et voluntatem ; sic synagogæ talis pulchritudo prævisa erat, quam debebat consequi per Christum. Et quia hujusmodi perfectiones, quædam respiciunt potentias alligatas organo, quædam non alligatas : ideo pars ista, ubi determinatur[1] de hujusmodi pulchritudine, dividitur in duas partes : quia primo determinat de pulchritudine dicta per comparationem ad perfectiones potentiarum organo alligatarum ; secundo per comparationem ad potentias organo non alligatas, ibi, *Duo ubera tua.* Potentiæ autem alligatæ sunt duæ ; scilicet irascibilis et concupiscibilis. Primo ergo ait de pulchritudine, prout respicit irascibilem ; secundo ut respicit concupiscibilem, ibi, *Juncturæ feminum tuorum.* Irascibilis autem potentiæ perfectio sive pulchritudo est fortitudo, secundum quam resistimus adversariis et aggredimur eos. Primo ergo determinat de fortitudine seu de perfectione irascibilis, inquantum adversario resistimus ; secundo inquantum ipsum invadimus et victoriam obtinemus, ibi, *Quam pulchri sunt gressus tui!* Continuatur sic : Synagoga enim[2] est Sunamitis, idest captiva captivitate miseriæ ; sed si consideramus eam secundum pulchritudinem a Deo sibi prævisam, sic est tota pulchra : nam pulchra est quantum ad irascibilem, inquantum prævisa est ei perfectio irascibilis, per quam possit adversariis resistere ; ideo ait : *Quid videbis in Sunamite* propter rationem tactam, *nisi choros castrorum?* idest munitiones fortes, per quas potest resistere adversariis : quasi dicat, nihil debile. Deinde cum dicit, *Quam pulchri sunt gressus tui!* ostendit, eam posse adversarium invadere et superare Et continuatur sic. Non solum prævisum est quod tu, synagoga, possis adversariis resistere, sed etiam quod possis ipsos invadere et superare ; ideo, *o filia Principis*, idest o synagoga, quæ prævisa es esse filia mea, qui sum Princeps regum terræ, *quam pulchri sunt gressus tui!* idest, quam pulchri sunt processus et operationes tuæ, secundum quas adversarium aggrederis et invadis! Non sunt nudæ, sed sunt ordinatæ, et calceatæ, idest informatæ caritate, quæ[3] totum corpus nostrum et omnia nostra vestit et ornat, inquantum est forma et perfectio omnium virtutum et omnium operationum nostrarum ; cum quælibet operatio sumat[4] perfectionem a caritate : et ideo prout operationes nostræ dicuntur gressus, calceat eas caritas ; prout vero sunt operationes manuum, caritas eas chirothecat, ut liceat secundum metaphoram sic loqui. Deinde cum dicit, *Juncturæ feminum tuorum*, determinat de pulchritudine ejus, ut respicit concupiscibilem. Circa autem concupiscibilem tripliciter contingit peccare : nam quidam sunt molles, quidam incontinentes, quidam intemperati. Molles sunt illi qui modica tentatione vincuntur. Incontinentes sunt illi qui non modica tentatione[5] vincuntur, sed multis tentationibus stimulati cadunt : unde molles nesciunt pugnam, quia scilicet non pugnaverint[6], quod ipsum nomen designat ; incontinentes autem pugnam experiuntur, sed pugna devicti se non continent : nam si nullam pugnam experirentur, non essent incontinentes, cum[7] non esset cum quo certarent. Intemperati autem sunt illi qui jam acquisierunt habitum inclinantem ad venerea ; ideo talibus est delectabile male agere, et peccant ex electione : unde *lætantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis* Prov. II, 14. Hæc autem omnia patere possunt ex VII *Ethicorum.* Et quia toties multiplicatur unum oppositorum, quoties multiplicatur et reliquum ; sicut contingit tripliciter circa concupiscibilem errare, ita contingit tripliciter bene facere : nam quidam homines sunt perseverantes, quidam conti-

[1] Al. : « ideo pars determinata. »
[2] Al. : « non. » — [3] Al. : « quia. »
[4] Al. : « et quælibet operatio sumit. »
[5] Al. : « modica tentatione non. »
[6] Al. : « quasi non pugnaverint. »
[7] Al. : « tamen. »

nentes quidam temperati. Perseverantes[1] sunt illi qui non tentantur[2], nec cadunt : unde sunt contrarii mollibus, qui sine tentationibus cadunt : continentes sunt illi qui molestati persistunt, nec cadunt ; et hi sunt contrarii incontinentibus : temperati autem sunt quibus delectabile est bene facere ; habent enim appetitum castificatum, et sunt perfecti per habitum inclinantem ad bonum. In narrando autem pulchritudinem et perfectionem synagogæ prævisam a Deo ex parte concupiscibilis, tria facit : quia primo narrat, ut respicit temperantiam contra intemperantiam ; secundo ut respicit continentiam contra incontinentiam, ibi, *Umbilicus tuus :* tertio ut respicit perseverantiam contra mollitiem, ibi, *Venter tuus*[3]. Continuatur sic : O synagoga, non solum est tibi pulchritudo quantum ad irascibilem, sed etiam quantum ad concupiscibilem : quia secundum prævisionem divinam, *juncturæ feminum tuorum* sunt *sicut monilia*, quia sunt clausa femina tua, et nullo modo aperta ; et hæc monilia *sunt fabricata manu artificis*, idest manu mea, qui sum ille faber et artifex, qui fabricatus sum auroram et solem Psal. LXXIII. Cum ergo secundum actus venereos aperiantur femina mulieris, ostenditur synagogæ prævisam perfectam castitatem, cum dicitur, femina sua esse sicut monilia, quæ sunt ornamenta quibus divisa clauduntur ; et quia perfecta castitas designatur per temperantiam per ea quæ dicta sunt. Notandum autem, quod dicit. *Juncturæ feminum*, quia hoc femur femoris est virorum, sed hoc femen feminis est mulierum : quia synagoga induit personam muliebrem, et[4] personam sponsæ ; ideo dicit, *Juncturæ feminum*, et non femorum. Iterum notandum, quod ait : *Sicut monilia :* monile autem est fibula, quam mulieres portant ad pectus, et claudunt vestimenta ante pectus : in quo datur intelligi, quod castitas, a qua commendatur synagoga, non solum nescit apertionem carnis, sed etiam nescit divisionem cordis : nam perfecta castitas requirit integritatem carnis et mentis. Iterum notandum, quod hujusmodi monilia *fabricata sunt manu artificis*, idest manu Dei quia temperantia, a qua laudatur, non acquisita est, sed infusa. Deinde cum dicit, *Umbilicus tuus*, commendat eam a continentia. Umbilicus enim est illud ubi viget luxuria in mulieribus, sicut dicit Gregorius Job XL, lect II, quod luxuria viris est in lumbis, feminis autem in umbilico. Hic autem *umbilicus* synagogæ secundum prævisionem divinam est *crater tornatilis*, propter rectam voluntatem, *nunquam indigens poculis*, idest nunquam carens poculis doctrinæ sacræ, propter intellectus perspicacitatem. Incontinens enim propter incontinentiam duo mala contrahit. Contrahit namque malitiam affectus[5] : unde non est *crater tornatilis*, quia non est agilis ad bonam operationem : vel non est *crater tornatilis*, quia non habet rectam intentionem, cum non agat propter æternam vitam, quæ per craterem tornatilem significatur, in quo ratione rotunditatis non est principium nec finis. Contrahit etiam cæcitatem intellectus : nam propter passiones obcæcatus non observat leges bonas, nec documenta doctrinæ sacræ. Deinde cum dicit. *Venter tuus*, commendat eam a perseverantia : venter enim[6] est pars mollior mulieris ; sed secundum prævisionem divinam venter synagogæ carebit mollitie, et habebit vim persistentis et sustentantis : unde secundum talem prævisionem *venter* synagogæ erit *acervus tritici :* tritico enim animalia roborantur, et sustentantur. In quo datur intelligi quod secundum prævisionem divinam synagoga debet adipisci tantam perseverantiam, vel tantam persistentiam, quod non solum ipsa non cadet, sed etiam alios sustentabit ne cadant. Quod ad litteram sic erit in finibus sæculorum, quando Israel universaliter convertetur ad Christum : quia multi tunc erunt firmiores in fide et moribus. Et hic venter[7] erit *vallatus liliis*, propter munditiam ; quia per perseverantiam oppositam mollitiei, vitatur carnis spurcitia.

[1] Al. : « perseverantes autem. »
[2] Al. : « qui tentantur. »
[3] Al. omittitur : « contra intemperantiam, et contra incontinentiam, et contra mollitiem. »
[4] Al. : « ut. »
[5] Al. : « in affectu. »
[6] Al. omittitur « enim. »
[7] Al. : « venter tuus. »

Deinde cum dicit, *Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreæ*, postquam narrata fuit pulchritudo, quam Deus prævidit synagogæ quantum ad potentias organo alligatas, hic in parte ista narratur pulchritudo prævisa ei quantum ad potentias organo non alligatas. Hæ autem potentiæ sunt duæ, scilicet intellectus et affectus ; et intellectus dividitur in speculativum et practicum. Tria ergo facit : quia primo narrat pulchritudinem, ut respicit intellectum speculativum ; secundo ut respicit intellectum practicum, ibi, *Oculi tui* ; tertio ut respicit appetitum intellectivum, ibi, *Caput tuum*. Prima pars dividitur in duas ; quia in intellectu speculativo sunt scientia, et fides. Primo ergo narrat pulchritudinem ut respicit scientiam et doctrina, secundo ut respicit fidem, ibi, *Collum tuum*. Legitur sic littera Secundum prævisionem divinam *duo ubera tua*, idest scientia et doctrina, quæ dicuntur duo ubera propter duo testamenta continentia quasi ubera lac, idest dulcedinem doctrinæ. Hæc autem ubera, vel ejus scientia et doctrina, sunt *sicut duo hinnuli capreæ gemelli :* hinnuli enim sunt agiles et capreæ acute vident ; et designant doctrinam sacram, secundum quam et de facili invenimus quid sit verum, et videmus acute et subtiliter judicamus ipsam veritatem. Et hi *duo hinnuli capreæ* dicuntur duo[1] propter duplicem sensum, litteralem et mysticum ; et sunt *gemelli*, quia hi duo sensus semper se vident et concomitantur, cum in qualibet partæ doctrinæ sacræ hi duo sensus aliqualiter assignari possint. Deinde cum dicit : *Collum tuum sicut turris eburnea* narrat pulchritudinem sibi prævisam ex parte fidei, dicens, *Collum tuum*, idest fides prævisa tibi, quæ dicitur collum, quia per eam debes uniri mihi capiti, sicut per collum caput unitur corpori. Hoc autem collum, sive fides, est *sicut turris*, ratione defensionis : nam licet fides non possit probari, potest tamen defendi. Et hæc *turris est eburnea*, idest clara et solida, non habens admixtionem erroris. Deinde cum dicit, *Oculi tui*, commendat ipsam quantum ad intellectum practicum. Ad intellectum vero practicum, quantum ad præsens, duo pertinere videntur. Primum est dijudicare : nam et prudentia, quæ etiam bonorum morum videtur esse judicativa et præceptiva est ut in subjecto in intellectu practico. Secundum quodpertinet ad hunc intellectum practicum, est discernere spiritus, et potissime prout per hujusmodi suggeruntur nobis contraria bonorum morum, quia non debemus omni spiritui credere, sed probare spiritus, an ex Deo sint. Duo ergo facit : primo eam commendat quantum ad doctrinam morum ; secundo quantum ad discretionem spirituum, ibi, *Nasus tuus*. Dicit ergo : *Oculi tui*, idest cogitationes tuæ[2] per quas judicas mores bonos a malis, sunt *sicut piscinæ in Hesebon :* Hesebon enim dicitur fuisse quædam civitas Sehon regis ultra Jordanem, quam ceperunt filii Israel, in cujus porta[3] erant piscinæ, quibus potabatur multitudo populi. Talis est doctrina morum in Ecclesia, quia ea multitudo populi, idest omnes Christiani veri potantur, ad quam invitantur omnes, Joan. VII, 37 : *Si quis sitit veniat ad me et bibat*. Et Isaias cap. LIII, 1 : *Omnes sitientes venite ad aquas*. Unde subditur, quod hæ piscinæ *sunt in porta filiæ multitudinis*, idest in porta plena multitudinis : filius enim, vel filia in Scriptura sacra aliquando plenitudinem significat, juxta illud Isaiæ V, 1 : *Vinea facta est dilecto in cornu filio olei*, idest in cornu abundanti, et pleno olei ; et etiam ipsum usitatum eloquium habet hoc : dicitur enim aliquis filius denariorum, si denariis abundat. Deinde cum dicit, *Nasus tuus*, commendat eam a discretione spirituum, dicens : *Nasus tuus*, idest discretio tua, per quam discernis bonos spiritus a malis, est *sicut turris Libani*, idest turris clara, non deturpata deceptionibus diaboli : et hæc turris *respicit contra Damascum*, idest contra diabolum : Damascus enim interpretatur potus sanguinis, et significat diabolum, qui sitiens sanguinem nostrum, *tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret* I Pet. V, 8. Deinde cum dicit, *Caput tuum*

[1] Al. : « duo capreæ. »

[2] Al. : « omittitur tuæ. » — [3] Al. : « parte. »

ut Carmelus, commendat eam quantum ad appetitum intellectivum : in quo duo considerare possumus, scilicet potentiam et actum. Dupliciter ergo commendat eam : primo quantum ad ipsam voluntatem ; secundo quantum ad actus ejus, ibi, *Et comæ capitis*. Dicit ergo, *Caput tuum*, idest voluntas, quæ potest dici caput, ut superius ostensum est, *ut Carmelus*, qui est mons altus : quia non tendit in terrena sed in cœlestia : carmelus enim interpretatur scientia circumcisionis, quia debemus assuefacere nos ad habendum appetitum circumcisum a terrenis. Deinde cum dicit, *Et comæ capitis*, commendat eam ab actibus ipsius voluntatis, dicens : *Comæ capitis tuæ*, idest actus et affectiones tuæ, quæ radicantur in voluntate cui competit nomen capitis, ut dictum est, sunt[1] *sicut purpura regis juncta canalibus*, quia semper sunt conjunctæ passionibus Christi : purpura enim tingitur de sanguine piscis : quia conchæ maris, ut dictum est superius, et *Glossa* tangit, ferro cicumcisæ lacrymas purpurei coloris emittunt ; et hæc purpura potest significare carnem Christi, quæ fuit rubricata sanguine ejus. Et forte, ad litteram quando purpura tingitur, ponitur in canalibus, per quos derivatur sanguis ille ad ipsam purpuram : propter hoc quamdiu purpura juncta est canalibus, non est verisimile quod colorem possit amittere, cum per talem conjunctionem illum colorem acquirat. Debent ergo affectiones nostræ esse *sicut purpura regis*, propter memoriam passionis Christi ; et debent esse *junctæ canalibus*, quia illam rubricationem et pulchritudinem, quam acquirunt ex memoria passionis Christi, nunquam debent amittere.

Deinde cum dicit, *Quam pulchra es!* repetit in generali et succincte quæ in speciali tetigerat. Omnis enim pulchritudo assignata ad tria potest reduci : quia vel pertinet ad contemplationem, vel ad actionem vel ad instructionem. Tria ergo facit : quia primo commendat eam quantum ad vitam contemplativam ; secundo quantum ad activam, ibi, *Statura tua*; tertio quantum ad instructionem et doctrinam, ibi, *Et ubera tua*. Dicit ergo : Tu synagoga, secundum prævisionem meam *carissima in deliciis*, in dulcedine contemplationis *quam pulchra es!* exterius, *et quam decora!* interius. Vel *quam pulchra es!* quantum ad potentias organo alligatas, et quam decora, quantum ad non alligatas. Deinde cum dicit, *Statura tua*, commendat eam quantum ad vitam activam, dicens : *Statura tua*, idest vita activa, secundum quam stas, et non inclinaris ad illicita, *assimilata est palmæ*, idest certamini, quia talis vita semper videtur esse in bello, idest in motu : unde designatur per Martham, quæ solicita erat, et turbabatur circa plurima Luc. x. Deinde cum dicit, *Et ubera tua*, commendat eam quantum ad doctrinam, vel quantum ad instructionem, dicens : *Et ubera tua*, idest doctrina tua (supple, sunt assimilata) *botris :* quia sicut in botris est vinum in promptu, sic doctrina sua habet in promptu ut proferat pocula Scriptuarum.

Deinde cum dicit, *Ascendam in palmam*, sequitur illa pars in qua postquam narravit pulchritudinem prævisam synagogæ, ostendit quod per Christum debet illam pulchritudinem adipisci. Iterum autem notandum, quod pulchritudo assignata et narrata de synagoga, non est intelligenda secundum actualem existentiam, cum illa verba sint ad ipsam synagogam nondum plene conversam, sed intelligenda secundum prævisionem divinam, scilicet quod prævisum est ei a Deo, quod ipsa per Christum debet habere talem pulchritudinem, et ideo debet ad ipsum converti. Continuatur sic : O synagoga, prævisa est tibi pulchritudo prædicta ; sed eam debes adipisci per me : nam ego dixi : *Ascendam in palmam*, idest in crucem, quæ dicitur palma ratione victoriæ : vel ad litteram, ut *Glossa* videtur tangere, crux dicitur palma, quia pars ejus de palma ; *et apprehendam fructus ejus*, idest fructus crucis. Et exponit qui sunt hujusmodi fructus, dicens : *Et erunt ubera tua sicut botri vineæ*, idest fructus unus erit, quod ubera tua, idest doctrina tua, erit botrus vineæ ; et hoc

[1] Al. : « hæ affectiones sunt. »

propter pulchritudinem, quam Deus prævidit synagogæ ex instructione vel doctrina; et erit fructus crucis ex ascensu meo in crucem fructus odoris[2]: unde sequitur, *Sicut odor malorum*, propter bonitatem famæ, quæ respicit conversationem, et vitam activam. Et etiam propter ascensum in crucem, *guttur tuum*, idest dulcedo contemplationis tuæ, erit *sicut vinum optimum*, propter copiam spiritualis lætitiæ. Ex quo apparet maxime quod per ascendentem Christum in crucem synagoga debet adipisci pulchritudinem quantum ad doctrinam, et quantum ad vitam activam, et quantum ad contemplativam: et quia tota pulchritudo sibi prævisa respicit aliquod dictorum trium, clare patet quod concludere dicebamus, quod synagoga totam pulchritudinem sibi prævisam a Deo adipisci debet per Christum.

Deinde cum dicit, *Dignum dilecto meo ad potandum*, ponitur confessio synagogæ, secundum quam consentit, pulchritudinem prædictam se debere adipisci per Christum. Et continuatur sic: Tu Domine Jesu Christe, dicis, quod per passionem tuam, et per ascensum in crucem debeo consequi dictam pulchritudinem: confiteor, quod vinum illud, idest passio illa, per quam debeo consequi prædicta, est *dignum*, idest congruum[3] et competens *dilecto meo ad potandum*: quia nullius alterius passio esset sufficiens ad impetrandum mihi tantam pulchritudinem, nisi passio tua et passio membrorum tuorum, inquantum passio illorum agit in virtute passionis tuæ; ideo addit, quod hujusmodi vinum est dignum *ad ruminandum labiis, et dentibus illius*, idest labiis et dentibus Christi: quia per passionem membrorum Christi, Ecclesia adepta est multam pulchritudinem; quæ pulchritudo extendet[4] se usque ad synagogam, quando in fine temporum convertetur ad Christum. Quod autem passio Christi possit dici potus, patet per id quod dicitur Matth. XXVI, 42: *Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua.* Notandum autem, quod Christus dicitur potasse passionem; sed membra Christi, videlicet dentes et labia, ut Apostoli et alii sancti, passionem Christi ruminaverunt, quia secundum rationem etiam superiorem non adeo acceptabant passionem ut Christus: propter quod[5] aliquo modo facilius fuit Christo pati, quam aliis sanctis. Et ideo dicitur Christus suam passionem potasse, alii vero sancti dicuntur ruminasse, ut videtur tangere Glossa.

Deinde cum dicit, *Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus*, ponitur conversio synagogæ: et dividitur pars ista in duas: quia prima synagoga cognoscens, tantam pulchritudinem se debere adipisci per Christum, se convertit ad ipsum; secundo ad hoc petit subventionem et auxilium, ibi, *Veni, dilecte mi.* Notandum autem, quod ad continuationem textus oportet partem illam ab illo loco, *Quid videbis in Sunamite?* usque ad locum illum, *Dixi, Ascendam*, exponere de pulchritudine quam Deus prævidit synagogæ, et alia postea exponere ut dictum est. Sed in exponendo dicta verba de pulchritudine prævisa synagogæ, utrum debeat exponi de pulchritudine quantum ad irascibilem et concupiscibilem, ut tangebatur, vel quantum ad omnia membra synagogæ, ut per oculos intelligantur prædicatoros, per caput vero prælati; vel alio modo: dummodo littera sit adaptata, non variat continuationem: et quod dictum est de expositione hujus partis, intelligendum est de multis expositionibus superius assignatis. Nos autem secundum modulum intelligentiæ nobis divinitus datum, adaptationes apertiores fecimus, et aliquas factas recitavimus[6] ut nobis visum est secundum totalem litteræ seriem expedire. Continuatur autem sic littera: *Ego* synagoga video quod non possum consequi pulchritudinem mihi a Deo prævisam, nisi per Christum; ideo *dilecto meo*, idest ad dilectum meum, me converto, *et* rogo quod *ad me* sit *conversio ejus*. Deinde cum dicit, *Veni dilecte*,

[1] Al.: « botri. »
[2] Al.: « in crucem odoris. »
[3] Al.: « congruum est. »
[4] Al.: « extendit. »
[5] Al.: « eo quod. »
[6] Al.: « recitamus. »

postquam synagoga ad Christum se convertit, hic ejus[1] auxilium et subventionem petit ; et duo facit : quia primo petit subventionem ; secundo recognoscit et confitetur ejus incarnationem, ibi, *Quis mihi det fratrem meum?* Cap. VIII. Circa primum tria facit : quia primo petit Christi subventionem ; secundo ponit subventionis specificationem ibi, *Videamus si floruit;* tertio ad dictam subventionem suscipiendam ostendit Judæorum dispositionem, illic, *Ibi dabo tibi ubera mea.* In petendo autem subventionem Christi tria facit. Primo petit quod Christus ei subveniat proportionaliter : secundo quod ei subveniat perseveranter, ibi, *commoremur in villis;* tertio quod ei subveniat sollicite et ardenter, ibi, *Mane surgamus.* Continuatur sic : Per te, dilecte mi, oportet me consequi pulchritudinem tuam ; ideo, *dilecte mi, veni*, auxiliando mihi, et *egrediamur in agrum*, idest ad Judæos, qui sunt ager incultus. In Matth. XXIV, 40, ibi, *Duo erunt in agro.* Et hoc dico[2] quia Judæi adhuc parvuli in fide non possunt ingredi ad te, et ascendere ; et sic oportet quod tu egrediaris condescendendo eis : in quo petit auxilium proportionaliter. Deinde cum dicit, *Commoremur in villis*[3], petit hujusmodi auxilium perseveranter. Continuatur sic : Non sufficit, dilecte mi, quod *egrediamur in agrum*, idest in ipsos Judæos proportionaliter ad adjuvandum ; sed oportet quod *commoremur in villis*[4], idest in Judæis, qui sunt villæ[5] et quasi campestres, et ideo non cultæ : unde oportet quod commoremur in eis eosdem[6] perseveranter adjuvando. Deinde cum dicit, *Mane surgamus*, petit hujusmodi auxilium sibi fieri solicite et ardenter : unde ait *Surgamus mane*, idest tempestive : non pigritemur, sed ardenter et solicite surgamus *ad vineas*, idest ad Judæos, juvando eos qui prius fuerunt vinea tua, et adhuc redire volunt, ut vinea tua sint. Deinde, cum dicit, *Videamus si floruit vinea*, specificat auxilium et subventionem. Ad cujus evidentiam notandum, quod bonitas nostra, quantum ad præsens spectat, videtur consistere in tribus : videlicet in bonis cogitationibus, quæ se tenent ex parte intellectus ; et in bonis affectionibus, quæ se tenent ex parte affectus ; et in operationibus, quæ se tenent ex parte effectus. Bonitas, cogitationum, quæ per flores intelliguntur, ex bona voluntate dependet : similiter et affectionum : quia cogitationes et affectiones quas homo habet[7] sine voluntate recta non placent, et sunt flores sine fructu : similiter operationes exteriores sine bona voluntate non convalescunt, et sunt fructus inutiles, quia merito carent : nihil enim est meritorium nisi secundum quod a voluntate procedit Operationes autem exteriores per mala punica designantur, in quibus sunt grana multiplicata ; nam quod intellectu percipitur interius, exterius per diversitatem operum designatur ; et aliquando quod simpliciter est in corde, multipliciter multiplicatur in opere, et explicatur. In specificando ergo Christi auxilium tria tangit : nam primo petit quod Christus ei subveniat movendo corda Judæorum ad bene cogitandum ; ideo ait : *Videamus*, oculo misericordiæ, scilicet ego et tu cooperando multipliciter, *si floruit vinea*, idest si intellectus profert cogitationes[8] bonas. Secundo petit quod moveat affectum ad bene volendum ; ideo subdit, *Videamus, si flores fructus parturiunt*, idest si per bonas cogitationes producuntur bonæ affectiones ; quia te auxiliante necesse est hoc fieri. Tertio petit quod Christus moveat Judæos ad bene operandum exterius : ideo ait : *Videamus si floruerunt mala punica*, idest bonæ operationes ; quod te auxiliante fit. Nil autem obstat quod per fructus bonæ affectiones et bona opera designentur : quia fructus sunt ad cibum, et bonis affectionibus cibamur, sicut dicitur Eccli. XV, 3 : * *Cibavit illum pane vitæ et intellectus.* (* cibabit) Ut bonis similiter operationibus cibamur, juxta illud Psalm. CXXVII, 2 : *Labores manuum*

[1] Al. omittitur : « hic. »
[2] Al. : « et dicit. »
[3] Al. : « vineis. — [4] Al. : « vineis. »
[5] Al. : « vineæ. » — [6] Al. : « vineis hos. »
[7] Al. : « similiter exteriorum operationum quia cogitationes etiam intelligentiæ intellectivæ quam bona habet. »
[8] Al. : « operationes. »

tuarum quia manducabis : beatus es, et bene tibi erit. Recte etiam bonæ cogitationes sunt flores, qui præcedunt fructus bonarum affectionum et operationum. Rursum hæc tria possunt comparari ad præmium : et sic cum prædicta omnia, scilicet cogitationes, affectiones, et operationes præcedant, possunt dici flores præmii, quod dicitur fructus, juxta illud Psalm. CXXVI, 2 : *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hereditas Domini, filii, merces, fructus ventris.* Quod autem operationes similiter[1] possint dici flores, ex eo apparet quod[2] primum procedens ab arbore cum odore sunt flores : odorem autem bonæ famæ ad ædificationem aliorum homo habet ex bonitate operationum, non cogitationum vel affectionum, quæ non apparent. Recte ergo per flores malorum punicorum designantur bonæ operationes, quæ debent esse cum successivo incremento vel profectu, ut sunt mala punica florentia : quia alia sunt in actu, alia in partu, alia in re, alia in flore.

Deinde cum dicit, *Ibi dabo tibi*, postquam petiit auxilium Christi[3] et in quo auxiliaretur Judæis in speciali, scilicet ad bene cogitandum, bene volendum et bene operandum ; hic ostendit Judæos esse dispositos ad tale auxilium recipiendum. Et tria facit, secundum quod triplex auxilium nominavit. Primo ostendit eos esse dispositos ex parte intellectus ; secundo ex parte affectus, ibi, *Mandragoræ* ; tertio ex parte exteriorum operum, ibi. *Omnia poma, dilecte mi.* Continuatur sic. Ideo peto, dilecte mi, quod tu venias in vineam meam, quia *ibi dabo tibi ubera mea*, idest Judæos meos, hoc est carissimos, propter patres, qui dicuntur ubera propter dispositionem ad suscipiendum lac doctrinæ tuæ : nam sicut ubera proprie sunt receptaculum lactis, sic ipsi propter dispositionem intellectus erunt proprie receptaculum doctrinæ tuæ, quæ est lac ratione candoris et nutritivæ virtutis, ubi nullus est error admixtus[4]. Deinde cum dicit, *Mandragoræ*, ostendit eos dispositos ex parte affectus, sive voluntatis : unde continuatur sic : Non solum, dilecte mi, Judæi sunt dispositi ex parte intellectus, sed etiam ex parte affectus : nam *Mandragoræ*, idest Judæi, *dederunt odorem* suum, propter bonitatem desideriorum, et propter dispositionem affectus : *dederunt*, dico *odorem*, et hoc *in portis nostris*[5], idest in introitu ad nos : quia volunt converti, et intrare ad nos ; ad te principaliter, ad me Ecclesiam ex consequenti, inquantum per me, sicut per matrem, derivanda sunt dona gratiarum, vel sacramenta, a te ad illos. Notandum autem, quod mandragora est herba, cujus radix habet membra quasi hominis, non tamen caput ; unde significat Judæos, quia nunc sine capite sunt ; sed in fine ad prædicationem et odorem Ecclesiæ spirabunt et ipsi desideria ut jungantur Christo capiti. Deinde cum dicit, *Omnia poma,* ostendit, Judæos esse dispositos quantum ad bonitatem exteriorum operum : unde ait : *O dilecte mi*, ego *servavi tibi*, idest tuæ providentiæ credidi, *omnia poma nova*, scilicet quando essent colligenda, et quando conservanda : unde addit, *Et vetera* : quasi dicat : Sola providentia gratiæ tuæ habet quando colligi debent Judæi, et quomodo conservari : qui dono tuæ gratiæ collecti, erunt *poma nova et vetera*, quia secundum et exempla et testimonia[6] novi et veteris testamenti satagent operari.

[1] Al. : « singulariter. »
[2] Al. : « flores, apparet, quia. »
[3] Al. omittitur. « Christi. »
[4] Al. : « admissus. »
[5] Al. : « meis. »
[6] Al. : secundum testimonia. »

CAPUT OCTAVUM

Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, et deosculer te, et jam me nemo despiciat? Apprehendam te, et ducam in domum matris meæ. Ibi me docebis, et dabo tibi poculum ex vino condito, et mustum malorum granatorum meorum. Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me. Adjuro vos, filiæ Jerusalem, ne suscitetis neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit. Quæ est ista quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum? Sub arbore malo suscitavi te. Ibi corrupta est mater tua; ibi violata est genitrix tua. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum : quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Lampades ejus lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Soror nostra parva, et ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est? Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea; si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis. Ego murus, et ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens. Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos : tradidit eam custodibus; vir affert pro fructu ejus mille argenteos. Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici, et ducenti his qui custodiunt fructus ejus. Quæ habitas in hortis, amici auscultant; fac me audire vocem tuam. Fuge, dilecte mi, et assimilare capreæ, hinnuloque cervorum super montes aromatum.

Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ? Hic synagoga recognoscit et confitetur Christi incarnationem; et quatuor facit. Primo assumens fiduciam[1] de Christo propter carnem assumptam petit ab ipso doctrinæ ejus percipere veritatem; secundo postulat dulcedinis ejus gustare suavitatem, ibi, *Ut inveniam te;* tertio ut possit vitare opprobrium, quod priscis temporibus passa fuerat propter cæcitatem, ibi, *Jam me nemo despiciat*; quarto desiderat Christum tenere propter filiorum utilitatem, ibi, *Apprehendam te*. Continuatur sic : Ut me doceres, mihi frater factus es; ideo *quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ?* idest exponentem mihi legem et Scripturam sacram quæ est quasi mater mea : ille enim qui sugit, lac quod latet in ubere, exterius trahit; et hoc fecit Christus, qui lac et dulcedinem, quæ latebat in lege divina, traxit exterius in apertum; secundum illud Lucæ ultimo XXIV, 27 : *Interpretabatur illis in omnibus Scripturis, incipiens a Moyse et omnibus Prophetis*. Habere ergo Christum sugentem ubera legis, est habere ipsum doctorem et magistrum legis. Notandum autem, quod licet nos omnes possimus vocare Christum fratrem nostrum ratione humanitatis assumptæ, specialiter tamen synagoga potest ipsum fratrem appellare, quia de Judæis natus est. Deinde cum dicit, *Ut inveniam te*, petit synagoga gustare Christi suavitatem. Continuatur sic : Domine Jesu Christe, non solum peto te ut sugentem ubera matris, docendo me, sed peto *ut inveniam te solum foris*, idest non clausum in lege, neque latentem in sinu Patris; sed *foris* in humana natura, secundum quam es frater meus; *et* sic te cognoscendo et diligendo, *deosculer te*, percipiendo a te dulcedinis suavitatem. Deinde cum dicit, *Et jam me nemo despiciat*, petit vitare opprobrium quod passa est lapsis temporibus propter cæcitatem : unde ait : *Et jam me nemo despiciat;* quasi dicat : Usque nunc despecta[2] fui quasi cæca, eo quod redemptorem meum te non cognovi; sed *jam*, quia te cognosco, peto quod *nemo me despiciat*, improperando pristinam cæcitatem. Deinde cum dicit, *Apprehendam te*, ostendit se velle tenere Christum propter filiorum utilitatem. Dividitur autem hæc pars in quatuor. Primo synagoga istam utilitatem insinuat; secundo qualis sit ista utilitas, manifestat, ibi, *Ibi me docebis*; tertio quia ex hoc videbatur synagoga suscepisse curam filiorum, qualiter sit cura habenda, declarat, ibi, *Læva ejus sub capite meo*; quarto et ultimo ponit dictum Christi quo[3] hujusmodi declarationem approbat, ibi, *Adjuro vos filiæ*. Continuatur sic : Non solum, dilecte mi, volo te habere, ut te deosculer percipiendo tuam suavitatem, sed

[1] Al. : « ob fiduciam. »

[2] Al. : « despecta. » — [3] Al. : « qui. »

etiam volo te habere ad filiorum meorum utilitatem : unde peto ut permittas quod *apprehendam te*, *et* sic *ducam* te *in domum matris meæ*, idest in corda illorum qui plus sciunt de lege : quam legem reputo quasi matrem, cujus mandata quasi matris servare debeo : et etiam ducam te *in cubiculum genitricis meæ*, idest in corda filiorum qui minus sciunt de lege, quam reputo matrem et genitricem meam. Domus autem est amplioris spatii cubiculo : unde corda filiorum[1] qui peramplius et perfectius sciunt legem[2], domus legis vel matris synagogæ sunt : illi autem sunt cubiculum legis vel genitricis synagogæ, qui minus sciunt de lege. Posset etiam secundum aliam adaptationem intelligi, quod illi qui plus sciunt de lege, sint cubiculum, quia sciunt clausa et obscura legis ; domus autem, qui minus sciunt de lege, videlicet qui sciunt solum ea quæ sunt in aperto, et quæ quilibet de facili videre potest. Sed de hoc non est vis, quia continuationem non variat. Deinde cum dicit, *Ibi me docebis*, ostendit qualis sit ista utilitas filiorum, si in corda eorum introducatur[3] Christus. Et assignat triplicem utilitatem. Prima est illuminatio intellectus ; secunda inflammatio affectus ; tertia bonitas operum vel promotio effectus. Illuminatio intellectus ostenditur[4] cum dicitur, *Ibi me docebis*, si te introduxero in corda filiorum meorum, illuminando intellectum eorum, quia aliter doceri non possunt[5] : quod enim fit filiis suis, synagoga quasi bona mater reputat sibi factum ; et ideo dicit, *Ibi me docebis*. Inflammationem autem affectus tangit cum dicit : *Et dabo tibi poculum ;* idest, post talem illuminationem intellectus, filii mei grati[6] dabunt tibi poculum, idest affectum inflammatum, et desiderium *ex vino condito*, idest ex abundantia lætitiæ spiritualis, vel ex dulcedine gratiæ, et suavitate contemplationis. Bonitatem vero operum tangit cum dicit : *Et mustum malorum granatorum meorum,* idest opera exteriora ; quæ dicuntur mustum ; quia sicut tale mustum exprimitur de granis malorum granatorum,[7] sic opera exteriora bona de puro corde et caritate perfecta. Cor autem[8] potest dici malum granatum, quia continet ipsas affectiones, quasi grana parva rubricata et decorata per caritatem : hoc tibi dabo, Christe, munus acceptum. Hæ sunt igitur utilitates propter quas desidero, o Christe mi, te venire in corda filiorum meorum, scilicet ut illumines intellectum eorum, inflammes affectum, multiplices effectum. Deinde cum dicit, *Læva ejus sub capite meo*, quia ex eo quod petierat synagoga tenere Christum ad utilitatem filiorum, videbatur ex hoc[9] ipsorum filiorum habere curam ; hic declarat quomodo hæc cura sit intelligenda. Hæc autem declaratio in hoc consistit quod synagoga, vel Ecclesia, vel prælatus, qui per dicta intelligi possunt, prius debent intendere sibi per vitam contemplativam, et postea subditis per activam. Ideo ait synagoga, Ecclesia, vel prælatus : *Læva ejus*, idest sinistra Christi, per quam intelligitur vita activa, erit *sub capite meo*, idest secundario intenta ; *et dextera illius*, idest vita contemplativa, per quam intendo mihi, *amplexabitur me*, idest erit super me, et cooperiet me : quia primo intendam mihi, postea vobis. Deinde cum dicit, *Adjuro vos*, confirmat Christus quod synagoga declaraverat, dicens : *Filiæ Jerusalem, adjuro vos*, idest obsecro vos, *ne suscitetis*, a quiete, *neque evigilare faciatis*, a somno contemplationis, *dilectam* meam, idest synagogam matrem vestram,[10] quæ mihi est dilecta, quia ad me conversa, *donec ipsa velit*, cum prius debeat intendere sibi, postea vobis.

Deinde cum dicit, *Quæ est ista ?* sequitur illa pars in qua finitur tractatus de conversione ; et est finis in laude ejus. Quam quadrupliciter commendat. Primo ab ascensu : nam ascendere ad Deum est laudabile, et etiam mirabile ; ideo cum admiratione[11] ait : *Quæ est ista quæ ascen-*

[1] Al. : « illorum. » — [2] Al. : « de lege. »
[3] Al. : « inducatur. » — [4] Al. : « intellectus vero. » — [5] Al. : « possent. »
[6] Al. : « filii non ingrati. »

[7] Al. : « mali granati. » — [8] Al. : « et cor. »
[9] Al. : « videbatur certe. » — [10] Al. : » nostram.»
[11] Al. : « admirative. »

dit? Secundo commendat eam a loco ascensionis, unde ascendit, cum ait, *De deserto*, idest de spinis tribulationum, et de tribulis afflictionum : nam in primitiva Ecclesia fuerunt magnæ persecutiones, et majores erunt in ultima : idcirco quando laudavit Ecclesiam modernam, non laudavit eam quasi ascendentem de deserto, vel per desertum, sed quasi auroram consurgentem. Tertio commendatur Ecclesia ultima ab ornatu, cum dicitur, *deliciis affluens*, idest ornata bonis desideriis et bonis operibus,[1] ut videtur exponere. Quarto et ultimo commendatur a modo ascendendi, cum dicitur, *Innixa super dilectum suum*, idest super Christum, cujus virtute ascendit : propter quod commendabilis est ipsa Ecclesia, quia magna gloria est sequi Dominum suum, sed major inniti ei, quia majoris caritatis est signum, sicut de B. Joanne Evangelista dicitur, quod recubuit supra pectus Domini, Joan. XXI.

Sub arbore malo suscitavi te. Superius determinatum est de conversione synagogæ : in parte ista invitatur Ecclesia ad habendam curam, et ad præbendum auxilium synagogæ jam conversæ. Et dividitur hæc pars in tres partes. Primo Christus reducit ad memoriam Ecclesiæ suum beneficium et subventionem ; secundo ex hoc rependi sibi petit perpetuam dilectionem, ibi, *Pone me ut signaculum* ; tertio ex ipsa dilectione quam Ecclesia tenetur habere ad Christum, invitat ipsam ad synagogam juvandam, ibi, *Soror nostra parva.* Reducit ergo Christus ad memoriam Ecclesiæ gentium, beneficium quod sibi contulit, dicens, *Sub arbore malo*, idest sub cruce, quæ dicitur arbor malus, vel quia ad litteram fuit[2] de malo ; vel quia arbor crucis fuit fructifera sicut arbor quæ dicitur malus. Sub cruce ergo, vel sub tali arbore, *suscitavi te :* erat enim Ecclesia gentium mortua, sed suscipiendo beneficium crucis revixit. Dat autem modum quomodo suscitavit Ecclesiam gentium, dicens : *Ibi*, scilicet *sub arbore malo*, sive sub cruce, *corrupta est mater tua*, idest idololatria quam sequebaris ut matrem, secundum quam eras cæca ; *ibi violata est genitrix tua*, idest ablata[3] est a te malitia tua, quam imitabaris ut genitricem, secundum quam eras depravata in affectu. Deinde cum dicit, *Pone me ut signaculum juxta cor tuum*, petit perpetuam dilectionem ; et duo facit. Primo exposcit prædictam dilectionem ; secundo ad hoc inducit multiplicem rationem, ibi, *Quia fortis est ut mors dilectio.* Continuatur sic : Tu, Ecclesia gentium, suscitata es a me per passionem crucis, quia per talem passionem ego removi errorem idolatriæ a tuo intellectu, et malitiam a tuo affectu : ergo quia tantum bonum contuli tibi, *pone me ut signaculum super cor tuum*, diligendo me perpetuo, non volendo aliquid mihi contrarium ; nec debes operari aliquid quod mihi displiceat : ita quod per signaculum cordis debemus intelligere impressam dilectionem ; per quam unum fiat anima cum Deo, ei inseparabiliter adhærendo ;[4] et per signaculum[5] brachii bonam operationem exteriorem, quia brachium est extra. Deinde cum dicit, *Quia fortis est ut mors dilectio*, assignat ejus quod dixerat, multiplicem rationem. Ad cujus evidentiam notandum, quod una ratio propter quam debemus Deo perpetuam dilectionem, sumitur ex beneficiis nobis collatis : et hanc tetigit supra, cum dixit : *Sub arbore malo suscitavi te.* Alia ratio sumitur ex ipsa dilectione : nam quia Deus nos dilexit, congruum est quod et nos eum diligamus. Habuit autem Christi dilectio ad nos quatuor conditiones, secundum quas sumi possunt quatuor rationes propter quas debemus ei perpetuam dilectionem. Prima ratio sumitur ex dilectionis ejus immensitate ; secunda ex dilectionis ejus utilitate, ibi, *Lampades ejus* ; tertia ex dilectionis ejus firmitate vel stabilitate, ibi, *Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem* ; quarta ex dilectionis ejus pretiositate, ibi, *Si dederit homo.* Prima ratio talis est. Quilibet debet perpetuam dilectionem illi[6] qui diligit eum in immen-

[1] Al. omittitur : « bonis. »
[2] Al. : « fuit ibi. » — [3] Al. : « accepta. »
[4] Al. : « una fiat anima inseparabiliter adhærendo. »
[5] Al. : « et propter [illegible] »
[6] Al. : « ad eum. »

sum, et supra modum : sed ego Christus, o Ecclesia, dilexi te in immensum : ergo mihi debes, ut grata sis, perpetuam dilectionem. De hac ratione ponit solum medium, scilicet quod Christus valde Ecclesiam dilexit. Unde continuatur sic littera : O Ecclesia, de jure debes me ponere ut signaculum super cor tuum et super brachium tuum, ut perpetuo me diligas, et nihil contra me opereris ; quia *dilectio* quam habui ad te, est et fuit excellens et immensa : *est* enim *fortis ut mors* ; quæ, ad litteram, tanta fuit, quod sicut [1] mors separavit animam a corpore, quando mori volui pro amore tuo, ut vivas : etiam *æmulatio*, idest excessus amoris quem habui ad te, fuit *dura sicut infernus :* quia dolores quos amore tui sustinui, similes fuerunt doloribus inferni : nam dolori meo non potuerunt dolores super terram comparari ; juxta illud quod habetur Threnorum I, 12 : *O vos omnes qui transitis per viam, venite, et videte, si est dolor sicut dolor meus.*

Deinde cum dicit, *Lampades ejus malpades ignis,* adducit ad hoc secundam rationem, quæ talis est : Quilibet debet amorem perpetuum ei de cujus amore consecutus est magnam utilitatem ; sed tu, Ecclesia, de amore quem habui et habeo ad te, consecuta es magnam utilitatem : ergo etc. De hac ratione ponit solum medium. Continuatur sic : Benedico, quod debes perpetuo me diligere, quia *lampades ejus*, idest dilectionis quam habeo et habui, sunt valde utiles : [2] sunt enim *lampades ignis,* quæ purgaverunt tuum intellectum, et inflammaverunt tuum affectum ad omne bonum, *atque* sunt supple, lampades *flammarum*, inquantum illuminaverunt tuum intellectum ad omne [3] verum necessarium : ex [4] dilectione enim quam Christus habuit ad nos, consequimur perfectionem intellectus et affectus, quibus in hac vita hominibus nihil est utilius. Deinde cum dicit, *Aquæ multæ,* adducit ad hoc tertiam rationem, quæ talis est : Quilibet debet perpetuam dilectionem illi qui diligit eum perpetuo et perseveranter ; sed ego, o Ecclesia, dilexi te perpetuo et perseveranter : ergo etc. De hac ratione ponit solum medium. Continuatur sic littera : O Ecclesia, de jure debes me diligere perpetuo et perseveranter, [5] quia perpetuo et perseveranter te dilexi : quod apparet, quia *aquæ multæ*, idest tribulationes multæ, quantum ad quantitatem numerosam, et quantum ad magnitudinem pœnosam, *non potuerunt extinquere caritatem ; nec flumina*, quantum ad impetuositatem, *obruent illam*, scilicet caritatem qua te dilexi et diligo. Deinde cum dicit, *Si dederit homo*, ponit ad hoc quartam rationem, quæ talis est. Quilibet debet amorem perpetuum illi qui diligit eum amore caro et pretioso : tali amore, o Ecclesia, ego dilexi te : ergo etc. De hac ratione ponit solum medium. Continuatur sic littera : O Ecclesia, de jure debes me diligere perpetuo, quia amore valde caro et pretioso dilexi te : fuit enim amor meus adeo pretiosus quod *si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione*, quam habui et habeo ad te, non poterit æquo pondere adæquari pretio dilectionis ; immo, si bene considerabit, *quasi nihil despiciet* et computabit *eam* substantiam, respectu dilectionis meæ, cui nihil terrenum potest comparari, cum incomparabiliter excedat. Deinde cum dicit, *Soror nostra parva*, ex dilectione quam Ecclesia debet habere ad Christum, Christus invitat eam ut subveniat synagogæ jam conversæ. Notandum autem, quod non sine causa Christus assignavit tot rationes ad ostendendum quod Ecclesia debet eum valde diligere : nam si ex tali dilectione Christus intendit inducere Ecclesiam, quod amore sui in ultimis sæculis subveniat synagogæ conversæ, quia tunc erit magna persecutio, non fuit superfluum assignare rationes prædictas. Dividitur autem pars hæc in partes tres : quia primo ponitur Christi invitatio ; secundo subjungitur prædictæ invitationis specificatio, ibi, *Si murus est ;* tertio additur Ecclesiæ responsio, ibi, *Ego murus.* Intendit autem in invitando talem rationem. Quicumque diligit multum aliquem,

[1] Al. omittitur : « sicut. »
[2] Al. : « supple, lampades valde utiles. »
[3] Al. : « esse » — [4] Al. : « de. »
[5] Al. omittitur : « et perseveranter. »

debet amore illius subvenire omnibus illis qui habent affinitatem et conjunctionem ad illum ; sed tu, Ecclesia, debes mihi magnum amorem, ut ostensum est : ergo debes subvenire synagogæ, quæ mihi attinet, et est mihi conjuncta, quia est soror mea. Et debet subventio operosius fieri, quanto indigentia plus requirit. Et sic erit de synagoga in fine temporum : propter quod dicit, *Soror nostra*, mea affinitate carnali, tua spirituali, quia ad eamdem gratiam colligenda :[1] et sic debes caritate[2] moveri, quia mihi conjuncta et conjungenda tibi. Ad hoc etiam moveri debes ex ejus indigentia, quia *parva,* idest de novo conversa, et ideo indiget confirmatione : *et ubera non habet ;* idest, doctores non habet de se, nec habere potest extra te ; propter quod indiget tua instructione, ut per te nutriatur lacte doctrinæ. Huic invitationi consentiens Ecclesia de auxilio synagogæ ferendo, doceri petit a sponso et magistro, dicens : *Quid faciemus sorori nostræ in die quando alloquenda est*, de sui erroris correptione ? quasi dicat : Quod auxilium fiet ei ? Deinde cum dicit, *Si murus est*, respondet Christus quæstioni, et specificat quod auxilium synagogæ debeat impendi. Ad cujus evidentiam est notandum, quod sicut in esse naturæ prius aliquid accipit quod possit subsistere in forma acquisita, et hoc primo competit rei a principio suæ generationis ; et postea accipit quod secundum formam illam possit sibi simile producere, quod ei non competit nisi quando est jam perfecta, quia unumquodque tunc est perfectum quando potest sibi simile generare : sic in esse spirituali prius accipit homo quod stet in dono sibi cœlitus infuso, et tunc dicitur murus, quia habet quod stet non quod alios adducat : et postea quando est perfectus secundum donum illud, accipit quod alios manuducat ad Christum : et tunc dicitur ostium, quia alios ad Christum potest introducere. Hoc viso, continuetur sic littera. Tu, Ecclesia, interrogas, et vis a me doceri quod auxilium debeat synagogæ dari : hoc specifico, et dico, quod *si est murus,* idest in esse spirituali nondum perfecta, quia non habet unde alios ad me introducere possit, sed tantum ut stet : ut firmius et constantius perseveret, *ædificemus*, ego scilicet principaliter, et tu secundario mihi cooperando, *super eum,* idest dictum murum, *propugnacula argentea*, idest sententias divini eloquii firmas et lucidas, sicut argentum est firmum et lucidum ; quibus in fide et dilectione corda firmantur ; juxta illud Ps. CXVIII, 28 : *Confirma me in verbis tuis :* quibus vitantur hæreticorum et dæmoniorum tentationes. *Si* autem, idest si non est murus, sed *ostium est ;* idest, si ita jam perfecta est synagoga ut possint per eam alii ad me introduci, *compingamus illud tabulis cedrinis ;* idest, ita ornemus sanctorum testimoniis et exemplis, ut decore conversationis, et bono odore famæ[3] alii facilius per tale ostium inducantur venire ad me. Deinde cum dicit, *Ego murus*, ponitur Ecclesiæ responsio : et dividitur hæc pars in duas partes. Primo Ecclesia in sua responsione fatetur se paratam et promptam ad subveniendum synagogæ ; secundo ex hoc synagoga consurgens[4] in amorem Ecclesiæ, confitetur, eam a Christo esse derivatam, et ab illo esse custoditam et conservatam, ibi, *Ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens*. Continuatur sic : Ego Ecclesia invitata a te, Domine Jesu Christe, de subveniendo synagogæ, sive sit murus, sive sit ostium, dico, quod amore tui sum parata subvenire synagogæ, non solum inquantum est ostium, idest inquantum habet esse perfectum, quia hoc non esset magnum, sed leve ; immo secundum quod est murus, idest secundum quod[5] habet esse imperfectum, parata sum non solum ædificare propugnacula argentea bonorum divinorum,[6] sed etiam dare me ipsam murum ad confirmationem suam ; juxta illud II ad Corinth. XII, 15 : *Ego ipse impendam, et superimpendar pro animabus vestris.* Hoc est ergo quod ait : *Ego*, pro synagoga confirmanda, volo esse *murus*, idest dare me ipsam, *et* ex hoc *ubera mea*, idest doctrina mea, erunt

[1] Al. : « colligenda. » — [2] Al. : « caritate. »
[3] Al. : « ut de conversationis bono odore, et famæ. »

[4] Al. : « secundo consurgens synagoga. »
[5] Al. omittitur : « secundum quod. »
[6] Al. omittitur : « divinorum. »

sicut turris, quia per omnia impensa clarior et altior et efficacior ad defendendum apparebit doctrina. Deinde cum dicit, *Facta sum coram eo quasi pacem reperiens*, videns synagoga dilectionem Ecclesiæ ad ipsam, quia ex amore Dei parata erat pro sua confirmatione dare se ipsam, consurgit in amorem ejus : et quæ prius appellabat Ecclesiam gentium adulteram [1] et a Deo alienam, confitetur nunc esse veram sponsam Christi, et ab eo derivatam, custoditam [2] et conservatam. Dividitur autem hæc pars in duas partes : quia primo ponitur synagogæ de Ecclesia talis confessio ; secundo, ne videatur imperfecta dicta synagogæ confessio, ponitur Christi suppletio, ibi, *Vinea mea*. Prima dividitur in duas. Primo synagoga confitetur Ecclesiam a Christo derivatam ; secundo confitetur eam a Christo derivatam, custoditam et conservatam, ibi, *Tradidit eam*. Prima pars continuatur sic. Ego synagoga olim ex odio quod habui ad te, non cognoscens nec reputans eum esse verum Deum, fui excæcata in intellectu, ex quo etiam Ecclesiam odio habui, non credens eam veram vineam Christi ; sed *ex quo facta sum coram eo*, idest Christo, *quasi* expressive dictum, idest pro certo *pacem reperiens*, per illuminationem fidei et remissionem peccatorum, corrigo errorem meum et culpam meam ; et quod Ecclesia est vera sponsa Christi, confiteor, pro cujus amore parata est exponere se totam, ut pro me salutem, quæ est in Christo, possit [3] consequi. Unde vere ore et corde confiteor quod ipsa est vera sponsa Christi. *Et vinea fuit pacifico*, idest Christo, qui pacem attulit mundo, *in ea* supple, fide *quæ habet populos*, idest in fide catholica, quod idem est quod universalis, idest populorum multorum. Notandum etiam, quod non dicit, In ea fide quam habent populi, [4] sed *quæ habet populos ;* quia quodlibet donum divinum magis habet nos quam nos habeamus ipsum, in quantum hujusmodi dona respectu bonorum operum sunt principaliora quam liberum nostrum arbitrium.

Deinde cum dicit, *tradidit eam custodibus*, ostendit Ecclesiam a Deo custoditam et conservatam, dicens : Bene dico, quod Ecclesia fuit vinea ipsi Christo, quia Christus *tradidit eam custodibus*, idest Angelis, Apostolis et prælatis, quorum quilibet prælatus *vir*, idest habens vires in operando in ista vinea, corde fideli *affert* supple, Christo *mille argenteos*, [5] idest totum tribuit Christo quod sequitur *de fructu ejus*, sive sit temporale, sive sit spirituale. Deinde cum dicit, *Vinea mea*, quia male ab aliquibus prædicta confessio posset intelligi, Christus in hac parte supplet confessionem synagogæ. Et circa hoc duo facit. Primo supplet dictam confessionem ; secundo ex dilectione quam habet synagoga ad Ecclesiam, invitat Ecclesiam ad subventionem synagogæ, ibi, *Quæ habitas in hortis*. Dupliciter autem posset alicui videri defectus in prædicta synagogæ confessione. Primo in custodiæ assignatione, quia dixerat, quod Christus *tradidit eam custodibus*, posset aliquis intelligere, Christum eam dereliquisse. Ad hoc excludendum supplet Christus : *Vinea mea coram me est ;* quasi dicat : Sic tradidi Ecclesiam meam custodiendam aliis quod etiam per me ipsum immediate habui curam ejus, cum sim verus Deus, omnia immediate conservans. Secundo in fructus assignatione, quia dixerat, *Vir affert pro fructu ejus mille argenteos*, cum in Ecclesia nomine viri possint activi intelligi, posset ex hoc videri alicui, quod soli activi in Ecclesia fructificarent ; ideo Christus [6] supplet hanc confessionem, ostendens quod etiam contemplativi in Ecclesia fructificant, ideo subdit : O Ecclesia, *pacifici tui*, idest contemplativi, qui dicuntur pacifici, quia sunt ab implicationibus sæcularibus, quæ turbant, abstracti : isti, inquam, tales sunt *mille*, idest perfecto fructu [7] respondentes : sic [8] dictum est supra, quod *vir affert pro fructu ejus mille argenteos*, et *mille* sunt *pacifici*, idest contemplativi, numero et fructu perfecti. Sed quia ad perfectionem vitæ oportet non solum ha-

[1] Al. : « Ecclesiam adulteram, ultimam. »
[2] Al. omittitur : « custoditam. »
[3] Al. : « possim. »
[4] Al. : « scilicet quam populi. »

[5] Al. affert : « ipsi Christo (supple *mille argenteos*). »
[6] Al. : « Dominus. » — [7] Al. : « fructui. »
[8] Al. omittitur : « sic. »

bere vitam contemplativam, sed etiam activam ad curam aliorum et tamen majus est meritum in contemplatione, quam in actione ideo postquam dixit, *Mille tui pacifici*, subdit : *Et ducenti his qui custodiunt fructus ejus*, idest merita Ecclesiæ : ubi major numerus geminatur, scilicet centenarius qui etiam geminatus ad ultimum numerorum limitem, qui est mille, non pervenit; quia licet vita contemplativa sit meriti amplioris, tamen activa simul et contemplativa meretur pluribus modis. Unde super illud, *Ducenti etc.*, dicit *Glossa interlinearis :* Duplex meretur præmium qui et se tuetur, et alios lucratur. Deinde cum dicit, *Quæ habitas in hortis*, Christus invitat Ecclesiam ad subveniendum synagogæ, eo quod synagoga eam diligit : et circa hoc duo facit. Primo ponitur ejus invitatio; secundo Ecclesiæ responsio, ibi, *Fuge dilecte mi*. Continuatur [1] sic : Usque nunc induxi te, o Ecclesia, ad subveniendum synagogæ ex amore meo : cum ergo ipsa synagoga te diligat quod apparet quia confessa est, te esse veram sponsam, et vineam meam, hujusmodi amicitia, qua una, confessione et fide, facta est tecum in me, debet te movere ad subveniendum ei ; et hoc est quod ait : Tu, Ecclesia, *quæ habitas in hortis*, idest in spiritualibus deliciis, *amici*, idest Judæi, qui jam facti sunt amici tui, quia fideles mei, *auscultant*, idest parati sunt et expectant te audire et a te doceri, et desiderant voto cordis, dicentes : *Fac*, o Ecclesia, *me* synagogam, gratam [2] tibi, fide et caritate sociatam, *audire vocem tuam*, scilicet in prædicatione. Potest enim hoc accipi ut sit verbum Christi invitantis Ecclesiam, ut doceat synagogam. Et dicit, *Me audire*, quia reputat sibi fieri quod fit aliis propter ipsum. Ultimo autem cum dicit, *Fuge dilecte mi*, ponitur Ecclesiæ responsio ; quæ est quod tamquam bona sponsa optat ad tempus ab illo [3] separari ; non ab ejus fide vel amore, sed ab ejus suavitate ; hoc est, contemplationis dulcedine ad tempus carere, [4] ut possit Judæis jam conversis, et sic factis fratribus, intendere per informationem morum et doctrinæ ; ideo ait : Tu, *dilecte mi*, idest tu, Christe, qui habitas *super montes aromatum*, propter altitudinem devotionis et odorem bonæ conversationis et sanctæ operationis, *fuge*, idest mihi contemplationis dulcedinem subtrahe, ut possim commodius instructioni et informationi Judæorum vacare ; tamen nolo quod hoc sit perpetuo, sed solum ad tempus. Et ideo ait : *Et assimilare capreæ*, videndo meos defectus, et quam sis mihi in contemplatione necessarius. *Assimilare* etiam *hinnulo cervorum*, ut ad me agiliter per contemplationem redeas, teque mihi cum delectabili contemplatione infundas. Quod in præsenti vita secundum statum viatorum, et in futura per apertam visionem comprehensorum, dignetur Christus operari in nobis ; qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[1] Al. : « continuabitur. »
[2] Al. omittitur : « gratam. »
[3] Al. : « auxilio. » — [4] Al. : « cedere. »

IN ISAIAM PROPHETAM EXPOSITIO

PROOEMIUM S. THOMÆ

Scribe visum, et explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum : quia adhuc visus procul, et apparebit in finem. Habac. II, 2, 3.

Ex verbis istis tria possunt accipi circa librum Isaiæ prophetæ, quem præ manibus habemus; scilicet auctor, modus et materia. Circa primum tria ponuntur : scilicet auctor, auctoris minister, et ministri officium, sive donum. Auctor ostenditur in dicentis imperio : unde præmittitur : *Et respondit mihi Dominus, et dixit ; Scribe visum.* Auctor enim Scripturæ sacræ Spiritus sanctus est. Infra XLVIII : *Nunc misit me Dominus, et Spiritus ejus. Spiritus* enim est qui loquitur mysteria,* sicut dicitur I Cor. XIV, 2. Minister ostenditur in scribentis actu : dicit enim, *Scribe.* Fuit autem lingua prophetæ organum Spiritus sancti, sicut in Psal. XLIV, 2. dicitur : *Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.* I Cor. III, 5 : *Quid igitur est Apollo ? Quid vero Paulus ? Ministri*[1] *ejus cui credidistis.* Officium vero ministri ostenditur in visionis privilegio : dicit enim, *Visum.* Qui enim hodie dicitur Propheta, olim vocabatur Videns, sicut I Reg. IX, 9 dicitur. Et Numer. XII, 6, dicitur : *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel par somnium loquar ad illum.* Sic igitur patet auctor ; sed modum ostendit in hoc quod sequitur, *Et explana :* modus enim istius prophetiæ planus est et apertus. Unde, ut dicitur in *Prologo* Hieronymi non videtur vaticinari de futuris, sed magis de præteritis historiam texere. Et circa hoc tria ponuntur : scilicet visionis explanatio, explanationis ratio et utilitas consequens. Primum ostenditur in hoc quod dicitur, *Explana eum.* Explanatur autem ab eo visus, sive visio, tribus modis. Primo per similitudinis adaptationem ; secundo per sententiæ expressionem ; tertio per verborum venustatem. Et in his tribus iste propheta alios prophetas excellit.[2] Ponit enim pulchras et curiales similitudines, quæ quidem sunt necessariæ nobis, propter connaturalitatem sensus ad rationem : est enim naturale rationi nostræ accipere a sensibilibus : unde perspicacius capit ea quorum similia ad propositum videt. Unde Dionysius in *Epistola ad Titum secunda* demonstrat, quod necessariæ sint sensibiles figuræ in Scripturis, dicens : Quicumque plana cum audierint, in seipsis componunt figuram quamdam ad intellectum Theologiæ ipsos manuducentem. Et Osee XII, 10 : *In* manibus prophetarum assimilatus sum.* Excellit etiam in expressione sententiæ, ut videatur non prophetiam, sed Evangelium texere, ut dicitur in *Prologo galeato.* Prover. XV, 2 : *Lingua sapientium ornat scientiam.* Sed explanationis tangitur consequenter ratio, cum dicit, *Super tabulas.* Sunt enim tabulæ lapidei cordis, et sunt tabulæ mollis et carnei cordis. II Cor. III, 2 : *Epistola nos-*

* Spiritu autem loquitur

* m

[1] Al. : « minister. »

[2] Al. : « alios excellit. »

tra vos estis scripta non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Primæ tabulæ legis scriptæ fuerunt digito Dei, sicut dicitur Exo. xxxi. Et ideo Scriptura est profunda et obscura, et plena multis mysteriis. Unde oportuit superscribi illis tabulis digito hominis planam prophetiam, ad explanandum. Infra ix : *Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis.* Sed secundis tabulis, scilicet cordibus lapideis, superscribi oportuit plane ad confutandum. Matth. xv, 7 : *Bene prophetavit de vobis Isaias dicens : Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Sed tertiis tabulis, scilicet cordibus carnalibus, oportuit plane superscribi ad istruendum. legerint II Esdræ viii, 8 : * *Signate in libro Dei distincte et aperte ad intelligendum.* Et sequitur : *Et intellexerunt cum legeretur.* Utilitas autem explanationis ostenditur in hoc quod sequitur, *Ut percurrat.* Percurrere enim est expedite in finem currendo devenire. Est autem finis triplex ; scilicet finis legis, finis præcepti et finis vitæ. *Finis legis Christus est ad justitiam omni credenti ;* sicut dicitur ad Rom. x, 4. *Finis præcepti caritas est* : I ad Timoth. i, 3 : Finis vitæ mors est. *Statutum est hominibus semel mori :* Hebr. ix, 27. Dicit ergo : *Ut percurrat qui legerit* ; ac si dicat : Ut qui legerit, sine impedimento dubitationis percurrat credendo Christum, credens amet, et in amore perseveret. Materia tangitur in hoc quod sequitur : *Quia adhuc visus procul.* Et est principaliter materia hujus libri apparitio filii Dei : unde in Ecclesia tempore Adventus legitur. Est autem triplex apparitio filii Dei. Prima qua apparuit in carne homo factus. Ad Titum iii, 4 : *Apparuit benignitas et humanitas salvatoris nostri Dei.* Secunda qua apparuit per fidem a mundo creditus. Ad Titum iii, 4 : *Apparuit gratia Salvatoris nostri Dei omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie et juste et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei.* Tertia qua apparebit per spem in glorificatione. I Joan. iii, 2 : *Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus.* Et istæ apparitiones sunt materia istius libri. Unde in Prologo dicitur, quia omnis cura ejus est de adventu Christi, et vocatione gentium. Sed certe iste qui postea sic visus est, adhuc suis temporibus procul erat. Siquidem procul, quia excelsus in majestatis æqualitate. Job xxxvi, 26. *Unusquisque intuetur procul. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.* Erat etiam procul, quia absconditus in præfinitione Patris. Eph. iii, 9 : *Quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo.* Erat etiam procul, quia dilatus in expectatione patrum. Hebr. xi, 13. *Juxta fidem defuncti sunt omnes isti*[1] *non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes.* Sed quod erat longe, factum est prope, quia excelsum factum est infirmum. *Verbum enim caro factum est :* Joan. i, 14. Quod erat absconditum, factum est publicum, quia *unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit* ; Ibidem. Quod erat dilatum, incepit esse jam a sanctis possessum in gloria. Matth. xxv, 34 : *Venite benedicti Patris mei,* * *percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* possidete Sic igitur poterat dicere : *Adhuc visus procul apparebit in finem.* Fuit enim prima apparitio in fine legis : quia *ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege ;* ad Galat. iv, 4. Secunda autem fuit in fine idololatriæ. Infra 19 : *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et movebuntur simulacra Ægypti a facie ejus.* Sed tertia erit in fine omnis miseriæ, quia *absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, et non erit amplius neque luctus, neque clamor, neque labor, sed neque ullus dolor, quoniam priora transierunt :* Apoc. xxi, 4.[2] Et hæc sunt ultima de quibus Eccli. xlviii, 27 dicitur de Isaia : *Spiritu magno vidit ultima, et consolatus est lugentes Sion usque in sempiternum : ostendit futura et abscondita antequam evenirent.*

[1] Al. : « justi. »

[2] Al. : « in fine omnis miseriæ, quam absterget Deus ab oculis sanctorum etc. »

PROLOGUS B. HIERONYMI PRESBYTERI IN ISAIAM

Nemo cum prophetas versibus viderit esse descriptos, metro eos æstimet apud Hebræos ligari, et aliquid simile habere de Psalmis, vel operibus Salomonis ; sed quod in Demosthene et Tullio solet fieri, ut per cola scribantur et commata, qui utique prosa, et non versibus conscripserunt. Nos quoque utilitati legentium providentes, interpretationem novam, novo scribendi genere distinximus. Ac primum de Isaia sciendum, quod in sermone suo disertus sit, quippe ut vir nobilis et urbanæ elegantiæ, nec habens quicquam in eloquio rusticitatis admixtum. Unde accedit ut præ ceteris florem sermonis ejus translatio non potuerit conservare. Deinde etiam hoc adjiciendum : quod non tam propheta dicendus sit, quam Evangelista : ita enim universa Christi Ecclesiæque mysteria ad liquidum prosecutus est, ut non putes eum de futuro vaticinari, sed de præteritis historiam texere. Unde conjicio noluisse tunc temporis septuaginta interpretes, fidei suæ sacramenta perspicue ethnicis prodere, ne sanctum canibus, et margaritas porcis darent ; quæ cum hanc editionem legeritis, ab illis animadvertetis abscondita. Nec ignoro quanti laboris sit prophetas intelligere, nec facile quempiam posse judicare de interpretatione, nisi intellexerit ante quæ legerit. Nos quoque patere morsibus plurimorum, qui stimulante invidia, quod consequi non valent, despiciunt. Sciens ergo et prudens in flammam mitto manum, et nihilominus hoc a fastidiosis lectoribus precor quomodo Græci post septuaginta translatores Aquilam, Symmachum, et Theodotionem legunt, vel ob studium doctrinæ suæ, vel ut septuaginta magis ex collatione eorum intelligant ; sic et isti saltem unum post priores habere dignentur interpretem. Legant prius et postea despiciant ; ne videantur non ex odii præsumptione ignorata damnare. Prophetavit autem Isaias in Jerusalem et in Judæa, nec dum decem tribubus in captivitatem ductis, ac de utroque regno, nunc commixtum, nunc separatim texit oraculum. Et cum interdum ad præsentem respiciat historiam, et post Babyloniæ captivitatem, reditum populi significet in Judæam, tamen omnis ejus cura de vocatione gentium, et de adventu Christi est. Quem quanto plus amatis, o Paula et Eustochium, tanto magis ab eo petite, ut pro obtrectatione præsenti, qua me indesinenter æmuli laniant, ipse mihi mercedem restituat in futuro qui scit me ob hoc in peregrine linguæ eruditione sudasse, ne Judæi de falsitate Scripturarum Ecclesiis ejus diutius insultarent.

IN HUNC PROLOGUM EXPOSITIO S. THOMÆ

Huic autem operi præmittit Hieronymus prologum, in quo tria facit. Primo ostendit modum dicendi ; secundo modum prophetandi, ibi, *Deinde*[1] *et hoc adjiciendum ;* tertio modum tractandi, ibi, *Prophetavit autem.* Modum dicendi ostendit circa ornatum prolocutoris ex duobus. Primo ex ordine verborum ; secundo ex elegantia verborum, ibi, *Ac primum de Isaia sciendum.* Circa primum tria facit. Primo removet ordinem a quibusdam æstimatum, scilicet metricum ; secundo demonstrat ordinem a propheta servatum, ibi, *Sed quod in Demosthene et Tullio solet fieri ;* tertio ostendit eumdem modum se esse in sua translatione imitatum, ibi, *Nos quoque utilitati legentium providentes. Versibus*, idest brevibus clausulis, *descriptos*, idest distinctos, *metro ligari.* Metrum græce, mensura dicitur latine : unde illud dicitur metrice describi ubi servatur certa mensura pedum, syllabarum, et temporum ; a qua lege prophetæ soluti sunt. *Et aliquid habere de Psalmis,* idest eis simile, *vel operibus Salomonis*, quantum ad finem Proverbiorum, et in Canticis canticorum ; et *Demosthene*, græco, *Tullio*, latino, oratoribus, *qui prosa scripserunt per cola et comata.* Tres sunt distinctiones in scriptis : coma, colus et periodus, ad similitudinem corporis humani, in quo sunt distinctiones quædam in partibus unius membri ; sicut sunt articuli, et distincta membra, sicut manus et pedes et iterum totum corpus. Primæ distinctioni respondet distinctio quæ sit per comata, quia coma, idem est quod incisio vel divisio ; secundæ respondet illa quæ est per cola, quia colon interpretatur membrum ; sed

[1] Al. : « dictum. »

ad tertiam [1] respondet periodus : periodus enim dicitur circulatio a *peri*, quod est circum, et *odos*, quod est via. Sola autem linea circuli completa est, sicut probat Philosophus. Sumuntur autem istæ distinctiones in Scripturis tripliciter. Primo, secundum Isidorum, in versibus, coma est quando post duos pedes sequitur una syllaba, quæ est pars alterius pedis, quia tunc deciditur pes unus, sicut ibi : Gloria, laus, et honor. In hymno Dominicæ in Psalmis. Cola, quando accipiuntur duo pedes sine syllaba sequente, ut carmina dulcia. Sed periodus, quando tota sententia metrice traducta completur. Secundo modo, in prosa, secundum Isidorum et Tullium, coma est, quando imperfectæ orationes pausatim proferuntur, ut infra I : *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, filiis sceleratis;* et dicitur subdistinctio. Cola, quando perfectæ orationes cum pausa proferuntur, quamvis perfecta non sit sententio ; et dicitur distinctio, ut illud ibidem [2] . *Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt Sanctum Israel, alienati sunt retrorsum.* Periodus, quando ex pluribus orationibus constat perfecta sententia. Tertio modo sumitur coma a Rabano pro capitulo uno, super illud [3] Isai. xvi, 6 : *Audivimus superbiam Moab ;* ubi dicit In superiori provocavit ad pœnitentiam ; idest in superiori capitulo. Sed secundo modo accipitur hic. *Novam*, idest a nobis primo editam de hebræo in latinum novo genere servato, modo qui apud Hebræos est, per cola et comata, qui in aliis translationibus non servabatur. *Ac primum de Isaia:* Hic ostendit modum dicendi quantum ad elegantium verborum ; et circa hoc tria facit. Primo ponit modum ; secundo assignat rationem ex conditione dicentis, ibi, *Quippe ut vir nobilis et urbanæ elegantiæ*, tertio concludit excusationem defectus in sua translatione a tali modo, ibi, *Unde accidit. Disertus*, idest eruditus in eloquentia appareat, *nobilis*, genere, quia fuit avus maternus vel affinis Manasse regis Juda, sicut dicitur in historia iv Reg. xix. *Unde accidit.* Quæ pulchre dicuntur in una lingua, non sonant pulchre translata in aliam ; et ideo quanto ipse præ ceteris prophetis pulchriori eloquio usus est, tanto magis translatio a pulchritudine ipsius deficit. *Florem*, idest dulcedinem et ornatum. *Deinde etiam hoc adjiciendum.* Ostendit modum prophetandi apertum et expressum : et circa hoc tria facit. Primo ostendit modum prophetandi qui dictus est ; secundo ex modo concludit rationem defectus in antiqua translatione septuaginta, ibi, *Unde conjicio :* tertio excludit contradictionem æmulorum, ibi, *Nec ignoro quanti laboris sit prophetas intelligere. Non tam [4] propheta*, quasi veritatem sub ænigmate obscurans, *mysteria ;* idest secreta, a *mystim*, quod est secretum, ut incarnationem : infra x : *Filius datus est nobis ;* passionem : infra LIII. *Tanquam ovis ad occisionem ducetur, et sicut agnus coram tondente se obmutescet :* et multa alia. *Ad liquidum*, idest expresse. *Putes*, idest putare possis propter expressionem facti, non quantum ad modum qui magis exprimi potest de præteritis quam de futuris : unde in hoc superat Evangelista prophetam. *Conjicio*, idest sub quadam conjecturatione existimo, *ethnicis* idest gentilibus, ab *Ethnon*, quod est gens. *Margaritas.* Matth. vii, 6 : *Neque mittatis margaritas ante porcos. Abscondita*, occultata. Unde tria facit. Primo ponit defectum ; secundo rationem defecti, ibi, [5] *sanctum* ; tertio probat per suam conditionem, ibi, *Quæ cum hanc. Abscondita*, idest secreta. *Nec ignoro.* Hic refellit contradicentium falsum judicium, secundo convincit eos per exemplum, ibi, *Et nihilominus hoc a fastidiosis lectoribus precor ;* tertio ostendit eis ordinem rectum, ibi, *Legant prius et postea despiciant.* Circa primum tria facit. Primo ostendit causam falsi judicii ex parte intellectus, ignorantiam ; secundo ex parte affectus, invidiam, ibi, *Nos quoque patere morsibus plurimorum ;* tertio concludit suam inter contradictiones constantiam, ibi, *Sciens ergo et prudens in flammam mitto manum. Nec*

[1] Al. : « totam. »
[2] Al. : « eodem. »

[3] Parm. : « [illegible] xlviii. »
[4] Al. : « [illegible] » — [5] Al. : « [illegible] »

ignoro quanti laboris sit prophetas intelligere. Psal. XVII : *Tenebrosa aqua in nubibus æris*[1].

Contra. Supra dixit, *Ad liquidum*, idest expresse, hunc dicere Christi mysteria.

Respondeo. Verum est quantum ad quædam principaliora.

Morsibus, idest dectractoribus. *In flammam mitto manum*, idest expono me periculo. Et alludit proverbio vulgari, quod habet ortum ex hoc quod Scævola manum qua scribam interfecit, credens Porsennam regem interficere[2], misit in ignem, dicens : Pereat manus quæ hoc scelus operata est. *Ob studium*, idest exercitium scientiæ. *Prophetavit*. Hic ponit modum tractandi : et circa hoc tria facit. Primo tangit tractatus ordinem, quantum ad tempus, ad materiam et modum simul ; secundo tangit intentionem, ibi, *Cum interdum ad præsentem respiciat historia* ; tertio ex intentione concludit orationis petitionem, ibi, *Quem quanto plus amatis, Paula et Eustochium, tanto plus ab eo petite etc.*

ISAIÆ PROPHETÆ

CAPUT PRIMUM

1. Visio Isaiæ filii Amos, quam vidit super Judam et Jerusalem, in diebus Oziæ, Joathan, Achaz et Ezechiæ regum Juda.

2. Audite cœli, auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est. Filios enutrivi et exaltavi ; ipsi autem spreverunt me. Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui. : Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit. Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt Sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. Super quo percutiam vos ultra, addentes prævaricationem? Omne caput languidum et omne cor mœrens. A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. Vulnus et livor et plaga tumens non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. Terra vestra deserta, civitates vestræ succensæ igni. Regionem vestram coram vobis alieni devorant ; et desolabitur sicut in vastitate hostili. Et derelinquetur filia Sion ut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, sicut civitas quæ vastatur. Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, et quasi Gomorrha similes essemus.

3. Audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei vestri, populus Gomorrhæ. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus, Plenus sum. Holocaustam arietum et adipem pingiuum et sanguinem vitulorum et agnorum et hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis? Ne offeratis ultra sacrificium frustra : incensum abominatio est mihi.

4. Neomeniam et sabbatum et festivitates alias non feram. Iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras et solemnitates vestras odivit anima mea. Facta sunt mihi molesta. Laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis, et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis : Quiescite agere perverse, discite bene facere, quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam, et venite et arguite me, dicit Dominus. Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur : et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. Si volueritis et audieritis, me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis; gladius devorabit vos, quia os Domini locutum est.

5. Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena judicii? Justitia habitavit in ea, nunc autem homicidæ. Argentum tuum versum est in scoriam vinum tuum mixtum est aqua ; principes tui infideles, socii furum : omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo non judicant, et causa viduæ non ingreditur ad illos. Propter hoc ait Dominus Deus exercituum, fortis Israel : Heu, ego consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis. Et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriam tuam et auferam omne stamnum tuum, et restituam judices tuos ut fuerunt prius, et consiliarios tuos sicut antiquitus. Post hæc vocaberis civitas justi, urbs fidelis. Sion n judicio redimetur, et reducent eam in justitia. Et conteret scelestos et peccatores simul : et qui dereliquerunt Dominum consumentur : confundentur enim ab idolis quibus sacrificaverunt. Et erubescetis super hortis quos elegeratis, cum fueritis

[1] Al. : « ibi, *Sciens ergo quanti laboris etc. quanti laboris.* » Psal. XVII : « *Tenebrosaetc.* »

[2] Al. : « manum qua Etilium interfecit, credens Sillam interficere. »

velut quercus defluentibus foliis, et velut hortus absque aqua. Et erit fortitudo vestra ut favilla stupæ, et opus vestrum quasi scintilla; et succendetur utrumque simul, et non erit qui extinguat.

1. Iste liber dividitur in duas partes, in prooemium et tractatum. Secunda incipit, ibi, *Audite cœli, auribus percipe terra.* Prooemium inducitur quasi titulus, ad manifestationem sequentis operis. Manifestatur autem ex quatuor. Primo ex operis genere; secundo ex auctore, ibi, *Isaiæ;* tertio ex materia, ibi, *Quam vidit super Judam et Jerusalem:* quarto ex tempore, ibi, *In diebus Oziæ, Joathan, Achaz et Ezechiæ regum Judæ.* Genus operis ostenditur in hoc quod dicit, *Visio;* in quo differt a libris historialibus, quia prophetia est. Oseæ XII, 10: *Ego visiones multiplicavi eis.* Et sequitur: *In manibus prophetarum assimilatus sum.* Hic oportet tria videre. Primo qualiter se habeat visio ad prophetiam: secundo de modis prophetalium visionum; tertio de differentia propheticæ visionis ad alias visiones. Circa primum sciendum est, quod prophetia potest habere duplicem interpretationem, secundum quod potest venire a *phanos*, quod est apparitio, vel a *for faris.* Secundum primam derivationem dicitur prophetia habens apparitionem de his quæ procul sunt; et secundum hoc prophetia differt a visione in modo; quia apparitio dicit relationem visibilis ad videntem, sed visio e contrario. Iterum se habent ex additione: quia visio est de quibuscumque, sed prophetia de his quæ procul sunt. Dicuntur autem aliqua esse procul a cognitione nostra dupliciter; simpliciter, et secundum quid. Simpliciter procul sunt futura contingentia ad utrumlibet, quorum non potest alicui determinata cognitio nec in se nec in suis causis provenire; et de his prophetia proprie est[1]. Secundum quid procul sunt quorum cognitio diffugit a cognoscente, sicut quædam præterita et quædam præsentia: et de his non est prophetia simpliciter, sed quo ad nescientes. Sed secundum secundam derivationem dicitur propheta quasi procul fans. Et sic prophetia addit supra visionem actum exterioris denuntiationis, et visio erit materialis respectu prophetiæ. Circa secundum sciendum est, quod modi prophetalium visionum distinguuntur secundum ea in quibus accipitur scientia futuri contingentis. Illud autem est aut species facta in sensu, et dicitur visio corporalis, quia sensus accipit species præsentibus corporibus quorum sunt: aut est species recepta in imaginatione, et dicitur visio spiritualis, quia primo manifestatur in ipsa actus et proprietas spiritualiter, quæ est cognoscere rem abstractam a materia; aut est species existens tantum in intellectu, et dicitur visio intellectualis. Et est sciendum, quod prophetia salvatur in istis tribus sicut totum potentiale in suis partibus; cujus natura est quod secundum perfectam suam virtutem est in uno, et in aliis est quædam participatio et quidam motus illius; sicut est in anima, quod ejus tota virtus salvatur in anima rationali; et sensitiva non habet perfectam animæ virtutem, et adhuc minus anima vegetabilis. Propter quod dicit Gregorius, quod plantæ non vivunt per animam, sed per vigorem. Similiter etiam et corporalis visio et spiritualis vel imaginaria est aliquid prophetiæ; sed non possunt dici veræ prophetiæ, nisi addatur visio intellectualis, in qua est completa ratio prophetiæ. Dan. X, 1: *Intelligentia enim*[2] *opus est in visione;* unde antecedit: *Intellexit que sermonem*, scilicet Daniel. Visio autem primo et proprie dicitur de visione corporali. Et quia omnis nostra cognitio est a sensibus[3], inter quos visus potior est et subtilitate et universalitate, quia plures rerum differentias ostendit; ideo transfertur nomen visivæ cognitionis ad alias cognitiones interiores. Circa tertiam sciendum, quod non quælibet visio intellectualis est visio prophetalis: est enim quædam visio ad quam sufficit lumen naturale intellectus, sicut est contemplatio invisibilium per principia rationis: et in hac contemplatione ponebant philosophi summam felicitatem hominis. Est iterum quædam contemplatio ad quam elevatur homo per lumen fidei sufficiens[4], sicut

[1] Al.: « prophetia est. »
[2] Al.: « ejus. » — [3] Al.: « sensu. »
[4] Al.: « sufficientis. »

sanctorum in via. Est etiam quædam beatorum in patria ad quam elevatur intellectus per lumen gloriæ, videns Deum per essentiam, inquantum est objectum beatitudinis; et hoc plene et perfecte non est nisi in patria : sed quandoque ad ipsam raptim elevatur aliquis etiam existens in hac mortali vita sicut fuit in raptu Pauli. II Cor. xii, 2 : *Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit, raptum hujusmodi usque ad tertium cælum.* Ubi dicit *Glossa*, quod vidit sicut illi qui sunt de tertia hierarchia. Nulla autem istarum est visio prophetalis, quia ad ipsam nec lumen naturale nec lumen fidei sufficit; sed elevatur ad ipsam intellectus prophetæ per lumen gratiæ gratis datæ, quod est donum prophetiæ : neque enim attingit ad videndum Deum prout est objectum beatitudinis, sed prout est ratio eorum quæ pertinent ad dispositionem hominum in mundo. Similiter non omnis visio corporalis, vel imaginaria dicitur prophetica, sed illa tantum quæ fit per speciem specialiter divina virtute ad hoc ordinatam, ut sit in signum alicujus futuri, sive videns sive alio modo intelligentiam[1] accipiat. Auctor tangitur in hoc quod dicit, *Esaiæ filii Amos.* Et quamvis iste Amos fuerit propheta, quia ponitur in titulo prophetiæ, secundum regulas Hebræorum; non tamen est ille qui est de numero XII prophetarum; quia aliis elementis apud Hebræos uterque describitur. Materia tangitur in hoc quod dicit, *Quam vidit super Judam et Jerusalem,* quia de his quæ pertinent ad Judam et Jerusalem, ut ly *super* accipiatur pro *de* secundum translationem Symmachi, vel *pro*, idest contra, secundum Septuaginta : ut Juda sumatur pro terra duarum tribuum, et Jerusalem pro Metropoli illius regionis. Vel Juda pro sorte Judæ, et Jerusalem pro sorte Benjamin, quia in sorte illius erat quantum ad corpus civitatis, quod erat in planitie; quamvis quantum ad verticem montis, in quo erat turris David et templum, pertineret [2] ad domum Dei, sicut potest III Reg. xii. haberi. *In diebus.* Hic notificatur opus ex tempore; et ponuntur quatuor reges, quo tempore Isaiæ prophetiam hanc edidit : unde quidam dividunt hunc librum secundum tempora regum sub quibus revelationem accepit. Ut in prima parte ponantur ea quæ visa sunt tempore Oziæ; in secunda ea quæ visa sunt tempore Joathan, in vi cap.: *In anno quo mortuus est Ozias*[3] et inde usque ad finem xiv ubi dicuntur ea quæ sunt visa tempore Achaz[4] Sed quare non facit mentionem de regibus Israel, sicut Osee in suo titulo facit mentionem de Jeroboam filio Joas, cum fuerint contemporanei?

Ad quod dicitur, quod iste prophetavit contra duas tribus principaliter; et ideo eorum reges tantum in titulo habet; sed ille contra utrosque.

Item quæritur quare non fit mentio de Manasse rege Juda, sub quo etiam prophetavit, cum constet eum non amisisse spiritum prophetiæ.

Ad quod dicendum, quod omnia quæ in hoc libro scripta sunt, temporibus prophetarum vidit. Sed non erat decens ut propheta qui principaliter consolationis est, in comminatione terminaretur; aut quod tempore mali regis, qui iram Dei provocabat, Dei consolatio prædicaretur. Jer xv, 4 : *Dabo eos in* * *furorem universis regnis terræ.* * *fervor*

2. Hic incipit tractatus istius libri : unde accipietur divisio secundum exigentiam materiæ. Dictum est autem, quod principaliter intentio ejus est circa adventum Christi, et gentium vocationem. Constat autem quod [5] *universæ viæ Domini misericordia et veritas;* ut dicitur in Psalm. xxiv, 10. Unde Christo nato dictum est a Simeone, Luc. ii, 34 : *Ecce hic positus est in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel.* Et intrantibus gentibus dictum est ab Apostolo. Rom. xi, 25 : *Cæcitas et parte contingit*[6] *in Israel, donec plenitudo gentium subintraret.* Dividitur ergo iste liber in duas partes. In prima ponitur comminatio divinæ justitiæ ad excidium peccatorum; in se-

[1] Al. : « intelligentiam. »
[2] Al. : « pertinerent. » — [3] Al. : « *Achaz.* »
[4] Al. : « Oziæ. » — [5] Al. : « constat quod. »
[6] Al. : « contingit. »

cunda consolatio divinæ misericordiæ ad resurrectionem justorum,[1] cap. XL, ibi, *Consolamini.* Prima in tres, Cum enim principaliter super Judam et Jerusalem loquatur; in prima parte comminatur duabus tribubus peccantibus; in secunda aliis eas persequentibus. VII cap., *Et factum est in diebus Achaz filii Joathan filii Oziæ regis Juda, ascendit Rasin Rex Syriæ, et Phacee filius Romeliæ rex Israel in Jerusalem ad præliandum contra eam Hæc dicit Dominus Deus : Non stabit, et non erit istud.* In tertia liberat ab hostibus imminentibus, XXXII cap. *Ecce in justitia regnabit Rex.* Prima dividitur in duas. In prima reprobat culpam, et comminatur pœnam corrigentem; in secunda comminatur pœnam condemnantem incorrigibiles. VI cap.: *In anno quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum.* Prima divitur in duas. In prima arguit de culpa ex parte aversionis, in secunda ex parte conversionis. II cap., ibi, *Verbum quod vidit Isaias filius Amos super Judam et Jerusalem.* Prima in duas. In prima arguit in eis peccatum aversionis a cultu Dei; in secunda a justitia proximi, ibi, *Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena judicii?* Prima in tres. In prima increpat culpam; in secunda pro culpa comminatur pœnam, ibi, *Terra vestra deserta, civitates vestræ succensæ igni, regionem vestram coram vobis alieni devorant; et desolabitur sicut in vastitate hostili.* In tertia quærit pœnæ medelam, ibi, *Audite verbum Domini, principes Sodomorum.* Prima in tres. In prima quærit judicii testem : in secunda arguit peccati deformitatem, ibi, *Filios enutrivi; ipsi autem spreverunt me*; in tertia ostendit peccantium incorrigibilitatem, ibi, *Super quo percutiam vos ultra, addentes prævaricationem?* Requirit autem creaturam in testem in judicium peccati, quæ etiam fuerat testis in obligatione præcepti. *Audite cœli, et auribus percipe terra.* Deut. XXXII, 1. *Audite cœli quæ loquor.* Fuerat enim creatura testis obligationis ad præceptum. Deuteron. XXXII. Nunc autem invocatur ut arbiter transgressionis. Psalm. XLIX, 4 : *Advocavit cœlum desursum, et terram discernere populum ejus.* Sed quandoque vocabitur ut istrumentum divinæ ultionis. Sapient. XVI, 24 : *Creatura creatori* suo deserviens, excandescet in tormentum adversus injustos.*

* tibi factori

Sed videtur inconveniens quod terra et cœlum, quæ sunt insensibiles creaturæ, vocentur ad audiendum.

Sed dicendum, quod ad ea quæ sunt rationalis naturæ, vocatur insensibilis creatura propter quinque. Primo ad ostendendam divinam potentiam. Job XXXVIII, 10 : * *Conclusi eam terminis.* Et Rom. IV, 17 : *Vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt.* Secundo per evidentiam. II Reg. XII, 2 : *Ego vero faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, et in conspectu solis.* Et Luc. XIX, 40 : *Dico vobis, quia si hi* tacebunt, lapides clamabunt.* Tertio ad exaggerandam malitiam. Jer. II, 12 : *Obstupescite cœli super hæc, et portæ ejus desolamini vehementer.* Quarto ad magnificandam lætitiam Ps. XCV, 11 : *Lætentur cœli, et exultet terra.* Quinto ad stupendum tristitiam. Oseæ, IV, 3 : *Propter hoc lugebit terra, et infirmabitur omnis qui habitat in ea.* Ac si diceret : Peccatum vestrum est adeo patens quod ab irrationabilibus, si fieri posset, convinceretur : et similiter de aliis. Vel est ibi metonymia, ut ponatur cœlum pro Angelis, et terra pro hominibus, *Cœli*, plurale pro singulari. Vel quia ad litteram sunt plures cœli et unum centrum quod est terra. *Dominus locutus est.* Ipsum loquentem audiatis, quo loquente facta[2] estis. Psal. CXLVIII, 5 : *Dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt. Audite cœli*, quasi distantes : *percipe terra*, quasi propinqua. *Filios enutrivi.* Hic ostendit peccati deformitatem : et circa hoc tria facit. Primo ostendit contemptum in affectu[3] : secundo ignorantiam in intellectu, ibi, *Cognovit bos possessorem suum*; tertio aversionem in operis effectu, ibi. *Væ genti peccatrici etc.* Et servatur hic ordo, ut ex contemptu aggravetur ignorantia, idest non ignorantia excuset contemptum. Contemptum aggravat per beneficium

* circumdedi illud

* tacuerint

[1] Al. : « istorum. »

[2] Al. : « facti. » — [3] Al. : « effectu. »

impensum : unde circa primum duo facit. Primo commemorat beneficium ; secundo ingratitudinis vitium, ibi *Ipsi autem spreverunt me.* Ponit autem triplex beneficium. Primum est filialis adoptionis, cum dicit, *Filios.* Exod. iv, 22 : *Filius primogenitus meus Israel.* Secundum solicitæ educationis, ibi, *Enutrivi.* Sap. xvi, 20 : *Angelorum esca nutrivisti populum tuum.* Tertium singularis exaltationis, ibi, *Et exaltavi.* Sap. xi, 9 : *Ostendens per sitim quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, et adversarios eorum necares.* Primum quantum ad patrum assumptionem et exaltationem ; secundum in filiorum libertatem ; tertium in hostium subjugationem. *Ipsi autem spreverunt me.* Jer. iii, 20 : *Quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contempsit me domus Israel.* Ignorantiam autem aggravat per brutorum exemplum : unde circa hoc duo facit. Primo inducit cognitionem brutorum ; secundo ignorantiam peccatorum, ibi, *Israel autem me non cognovit. Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui,* quadam consuetudine beneficii. *Israel autem.* Arguit in eis duplicem ignorantiam ; scilicet præcipientis, cum dicit, *Non cognovit me*, contra id quod dixerat, *Possessorem suum* ; et contra rationem nominis ; *Israel* : Israel enim, videns Deum, interpretatur. Joan. xvi, 3 : *Non noverunt Patrem, neque me.* Et ignorantiam legis : Et *populus meus non intellexit ;* contra id quod dixerat, *Præsepe*, et quod dixerat, *Populus*, qui legislatoris præceptis subjicitur. Oseæ viii, 12 : *Scribam eis multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt.* Effectum autem operis aggravat per confirmatum usum : unde primo ostendit confirmationem ; secundo eorum aversionem, ibi, *Derelinquerunt Dominum.* Confirmationem ostendit primo per peccati consuetudinem, quæ inducit habitum : unde dicit, *Væ genti peccatrici.* Sic enim est peccator ex habitu sicut cantor ex arte, vel officio. Infra xlviii : *Transgressorem ex ventre vocavi te.* Secundo per peccati promptitudinem, quæ est quasi quædam gravitas in peccante. Gregorius : « Peccatum quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. » Psal. xiii, 3 : *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* Tertio ex peccati successione : quia peccata patrum imitantes, quasi ex propagatione habent : unde dicit, *Semini nequam*, idest pessimorum, secundum aliam translationem. Ps. cv, 6 : *Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus.* Quarto quantum ad peccatorum magnitudinem, cum dicit, *Filiis sceleratis.* Ezech. xxii, 9 : *Viri dectractores fuerunt in te, ad effundendum sanguinem, scelus operati sunt in medio tui.* Infra lvii : *Numquid non vos filii scelesti, semen mendax ? Super quo percutiam vos ultra, addentes prævaricationem ?* Hic ostendit peccati incorrigibilitatem, removens triplicem correctionis modum. Primo illum qui est per divinum flagellum, dicens, *Super quo*, idest ad quid, *addentes*, ut scilicet unde corrigo inde addatis peccata ? Jer. ii, 30 : *Frustra percussi filios vestros : disciplinam non receperunt.* Secundo illum qui est per proximi consilium vel auxilium, cum dicit, *Omne caput languidum :* quia nullus est idoneus ad succurrendum alteri propter propriam infirmitatem. Et hoc ostendit quantum ad personam regis vel principis, dicens : *Omne caput languidum.* I Reg. xv, 17 : *Nonne cum parvulus esses in oculis tuis caput in tribubus Israel factus es ?* Quantum ad personam sacerdotis, *Omne cor mœrens :* cor enim primo recipit vitam ab anima et transfundit in corpus, quasi medium inter animam et corpus ; ita sacerdos est medius inter Deum et populum. Exod. xviii, 19 * : *Tu eris eis in his quæ ad Deum pertinent.* Quantum ad personam privati hominis, cum dicit : *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas.* Infra lvi : *Omnes in viam suam declinaverunt unusquisque ad avaritiam suam, a summo usque ad novissimum.* Et notandum, quod inidoneitas regis ostenditur in languore, quia subvenire non poterat puniendo per potentiam. Eccli. vii, 6 : *Noli quærere fieri judex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitatem.* Sacerdotis autem inidoneitas ostenditur in mœrore, per quem fit inidoneus ad sacrificia, quibus expiabat peccata. Lev.

* *Esto pu*

x, 19 : *Quomodo potui comedere eam, aut placere Domino in cæremoniis mente lugubri?* Psal. xcix, 2 : *Introite in conspectu ejus in exultatione.* Privatus poterat corrigere per exemplum; et[1] ideo ostenditur inidoneus per peccatum, quod designatur in privatione sanitatis : *A planta pedis.* Psal. xiii, 3 : *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt;* scilicet ad corrigendum. Tertio, ibi, *Vulnus et livor*, removet modum qui est per humanum studium, sicut quando aliquis disponitur ad gratiam, quæ delet peccata, per bona opera. Unde dicit : *Vulnus*, culpa patens, *et livor*, invidia latens, *et plaga tumens*, superbia inflans, *non est circumligata*, vinculo legis retrahentis. Jer. ii, 20 : *A sæculo confregisti jugum meum, rupisti vincula mea, dixisti, Non serviam*, quantum ad primum : *nec curata medicamine*, caritate sanante, quantum ad secundum : Prov. x, 12 : *Universa delicta operit caritas : nec fota oleo*, humilitate leniente. Judith ix, 16 : *Humilium et mansuetorum tibi semper placuit*
magnus *deprecatio.* Eccl. iii, 20 : *Quanto* * *major es, tanto magis humilia te in omnibus.* Prov. xv, 1 : *Responsio mollis frangit iram.* Jud. ix, 9 : *Numquid possum deserere pinguedinem meam, qua dii utuntur et homines? Terra vestra deserta, civitates vestras succensæ igni.* In hoc comminatur pœnam : et primo ponit punitionis judicium; secundo consolationis qualecumque solatium ibi, *Nisi dominus exercituum reliquisset nobis semen.* Pœnam ponit triplicem. Primo quantum ad destructionem possessionum; unde dicit, *Terra vestra deserta*, quantum ad campestria, quæ ita inculta erunt sicut desertum. Infra vii : *Vepres enim et spinæ erunt in universa terra. Civitates vestræ succensæ igni*, quantum ad urbana. Amos ii, 5, *Mittam ignem in Judam, et devorabit ædes Jerusalem.* Jer. iv, 26 : *Aspexi, et ecce Carmelus desertus, et omnes urbes ejus destructæ a facie Domini et a facie furoris ejus.* Secunda pœna est quantum ad destructionem terræ nascentium : unde dicit : *Regionem vestram coram nobis alieni devorant*, quantum ad fructus. Deut. xxviii, 51 : *Devoret fructum jumentorum tuorum, ac fruges terræ tuæ, donec intereas. Desolabitur*, quantum ad destructionem arborum et vinearum. Jer. iv, 13 : *Væ nobis, quoniam vastati sumus.* Tertio quantum ad captivitatem hominum : unde : *Derelinquetur Filia Sion*, idest Jerusalem, vel templum, unde erat custodia totius provinciæ, ut solitaria, *et ut umbraculum in vinea*, post vindemiam. Infra v : *Vinea enim Domini, domus Israel est, et vir Juda germen delectabile ejus. Sicut tugurium in cucumerario*, post fructus ultimos collectos, per quos significat patres. Oseæ ix, 10 : *Quasi prima poma ficulneæ, in cacumine vidi patres eorum. Sicut civitas quæ vastatur*, quia metropolis erat Ezech. xxxiii 21 ; *Vastata est civitas, ait ille qui venerat de Jerusalem.* Jer. vi, 6 : *Hæc est civitas visitationis : omnis calumnia in medio ejus. Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen* Hic ponitur consolatio ex promissione liberandi seminis. Reliquit autem Dominus eis semen carnis congregatum. Infra xliii : *Ab oriente adducam semen tuum, et ab occidente congregabo te.* Semen benedictionis promissum. Gal. iii, 16 : *Abrahæ dictæ sunt promissiones, et semini ejus.* Semen prædicationis diffusum. Infra. xxvii : *Qui egredientur impetu a Jacob, florebit et germinabit Israel : et implebunt faciem orbis semine.* Semen sanctorum novum. Infra lxvi : *Sicut cœli novi et terra nova, quæ ego facio stare coram me, sic stabit semen vestrum et nomen vestrum, dicit Dominus.*

Filios enutrivi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me. Hic notanda sunt tria : scilicet nutritionis beneficium, exaltationis privilegium, ingratitudinis contemptum. Nutrivit quidem tempore legis, quando adhuc heres parvulus erat, Gal. iv, primo reficiens promissis in patribus. Gal. iii, 16 : *Abrahæ dictæ sunt promissiones.* Secundo gubernans judiciis in legislatoribus. Psalm. cxlvii, 20 : *Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.* Tertio defendens auxiliis in judicibus, et Regibus, Judith v, 25 :

[1] Al. : « sed. »

Deus eorum defendet eos, et erimus in opprobrium universæ terræ. Quarto erudivit monitis in prophetis. Malach. II, 14 : *Et testificatus*[1] *est Dominus inter te et uxorem pubertatis tuæ.* Quinto correxit flagellis in hostibus, II Mach. VI, 13 : *Etenim non multo tempore sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium.* Sed exaltavit tempore gratiæ primo secundum carnis assumptionem. Hebr. II, 16 : *Nusquam Angelos apprehendit; sed semen Abrahæ apprehendit.* Secundo per personalem prædicationem. Matth. XV, 24 : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Tertio per suam conversationem. Joan. X, 32 : *Multa bona opera* operatus sum in vobis: propter quod opus vultis me lapidare?* Quarto per miraculorum operationem. Joan. IV, et Luc. VII, 16 : *Quia propheta magnus surrexit in nobis, et quia Deus visitavit plebem suam,* Quinto per discipulorum prædicationem. Psalm. XLIV, 17 : *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii : constitues eos principes super omnem terram.* Sed e contrario illi Christum vituperant, Luc. IV, 22 : *Nonne hic est filius Joseph?* Secundo doctrinam improbant. Matth. XXVI et Luc. XXIII, 2 : *A Galilæa usque huc, hunc invenimus subvertentem gentem nostram.* Vitam blasphemant. Matth. IX, 11 : *Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester?* Miracula pervertunt. Matth. IX, 34 : *In principe dæmoniorum ejicit dæmonia.* Discipulos occidunt. Matth. X, 16 : *Ecce mitto vos ut oves in medio luporom.*

* *ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis*

3. Hic ponitur medicina contra pœnam : et primo convocat ad audiendum ; secundo removet inutile remedium, ibi, *Quo mihi*? tertio adhibetur salubre consilium, ibi, *Lavamini, mundi estote.* Convocat autem ad audiendum primo majores ; dicens : *Audite verbum Domini, principes Sodomorum ;* secundo minores, ibi, *Populus Gomorrhæ.*

Sed quare invitat majores ad audiendum et minores ad percipiendum? Quia ea quæ sunt a majoribus audita, facile percipiunt minores.

Item cum relinquat eis semen, quare comparat eos Sodomitis et Gomorrhæis, qui penitus consumpti sunt? Et dicendum, quod quantum ad incorrigibiles comparat propter duo. Primo propter peccati similitudinem : infra II *Et pueris alienis adhæserunt* ; et propter publicationem : infra III : *Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt.* Et cum fuerint quinque civitates subversæ, nihilominus præcipue comparat istis, quia sunt præcipuæ inter alias. Et propter hoc etiam principes comparat Sodomitis, quia civitas illa metropolis erat, sic ut patet Genes. XIV. Principum autem est audire a Domino verbum suum et populo legem imponere ; et ideo invitat illos ad audientiam verbi, et populum ad perceptionem legis. *Quo mihi?* Hic ostendit inultilitatem remedii quod apponebant : et primo quantum ad sacrificiorum oblationes ; secundo quantum ad festorum celebrationes, ibi, *Neomenias vestras et sabbatum et festivitates alias non feram ;* tertio quantum ad divinas orationes, ibi, *Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis.* Circa primum duo facit. Primo reprobat oblationem de animatis ; secundo de inanimatis, ibi, *Incensum abominatio est mihi.* In sacrificiis autem animalium erat aliquid quod totum cedebat in cultum Dei ; sicut holocaustum, quasi totum incensum, ab *olon*, quod est totum, et *cauma*, quod est incendium. Unde adeps totus adolebatur, ut habetur Levitic. 1, et sanguis totus effundebatur, Letivic. III[2]. Quædam autem erant quæ partim cedebant in cultum Dei, partim in usum ministri ; sicut hostia pro peccato ; nisi quando erat pro peccato sacerdotis vel multitudinis, Levitic. 4. Quædam autem de quibus cedebat aliquid in cultum Dei, et aliquid in usum ministri, et aliquid cedebat ipsi offerenti, sicut in hostiis pacificis, quæ pro gratiarum actione offerebantur, vel pro salute, Levitic. VII. Et secundum hæc tria

[1] Al. : « justificantes. »

[2] Al. : « Levit. I, adeps, qui totus adolebatur. Levit. III, et sanguis qui totus effundebatur. »

dividitur in tres partes. Primo reprobat sacrificia in tria distributa, scilicet pacifica. Et primo ponit reprobationem, dicens, *Quo mihi*, idest ad quod mihi offertis, *multitudinem victimarum vestrarum*, quasi non mearum? Et dicuntur victimæ, vel quia animal vinctum ad sacerdotem ducebatur, vel quia pro victoria habita vel habenda offerebatur. Deinde reprobationis rationem ponit dicens, *Plenus sum* : vel propter fastidium, quia non bona : Genes. IV, 5 : *Ad Cain autem et ad munera ejus non respexit* ; vel propter dominium : Psalm. XLIX, 10 : *Meæ sunt omnes feræ sylvarum, jumenta in montibus et boves*. Secundo reprobat ea quæ ex toto erant oblata Deo. Et primo ponit reprobationem illorum trium ; et ponit tantum tria animalia, quia de his fiebant tantum sacrificia quæ erant de armentis : fiebant etiam quædam de avibus turturum et pullis columbæ : sed hoc erat propter defectum paupertatis [1], sicut patet Levitic. XXIV et pluribus aliis locis. Et iterum non erat usus eorum universalis in omnibus, quia non offerebatur ex his hostia pacifica. Deinde ponit reprobationis rationem, ibi, *Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis?* quasi dicat : Plus offenditis me ambulantes in atriis meis polluentes ea, quam holocaustum placeat : unde non accepto hanc communionem. Psalm. XXXIX, 7 : *Holocaustum et pro peccato non postulasti*. Jerem. VII, 22 : *Non sum locutus cum patribus vestris, et non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Ægypti de verbo holocautomatum et victimarum ; sed hoc præcepi eis, audire vocem meam ; et ero vobis Deus, et vos mihi populus*. Tertio reprobat ea quæ erant Deo et sacerdoti debita, dicens : *Ne offeratis ultra*. Jerem. XI, 15 : *Numquid carnes sanctæ auferent a te malitias tuas, in quibus gloriata es?* Et Mich. VI, 6 : *Quid dignum offeram Domino? Numquid offeram ei holocautomata et vitulos anniculos? Numquid placari potest in millibus arietum, aut in millibus hircorum pinguium? Incensum*. Hic reprobat oblationes de rebus inanimatis, pro quibus omnibus ponit incensum, eo quod hoc erat inter alia dignius, sicut thymiama, Exod. 30, et communius, quantum ad thus, quod ponebatur et adjungebatur cuilibet tali oblationi, et totum Deo incendebatur. Infra LXVI : *Qui* [2] *recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo*.

Sed objicitur de hoc quod dicit *Glossa* quod nunquam sacrificia eorum amavit, cum præceperit ea ad hoc quod fierent. Genes, VIII, 21 : *Odoratusque est Dominus odorem suavitatis ; et ait ad eum : Nequaquam ultra maledicam terræ propter hominem*.

Et dicendum : quod in quolibet sacrificio est aliquid considerandum ex parte offerentis, et aliquid ex parte rei oblatæ. Ex parte rei oblatæ, sacrificia nostra placent Deo per se, non autem antiquorum sacrificia ; et hoc est quod placitum non fuit [3]. Amatum dicitur per se quod in se habet unde ametur, sicut bonum honestum ; quod autem tantum amatur per relationem illius ad alterum, non dicitur per se amatum, sicut dicitur secari vel uri amatum, secundum quod est ad finem sanitatis relatum. Nostra autem sacrificia in seipsis continent gratiam sanctificationis, secundum quam sunt Deo accepta ; sed illa antiquorum sacramenta erant tantum signa istorum : et ideo non erant per se amata. Ex parte autem offerentis, et nostra et illorum possunt esse accepta ex devotione offerentis. Potest ergo quadruplex tempus distingui. Primum ante legem scriptam et idololatriam : et tunc placebant antiqua sacrificia facta a sanctis patribus et propter devotionem offerentis et propter significationem rei oblatæ. Secundum tempus est sub lege scripta : et tunc interveniente idolatria, additum fuit quiddam propter quod displicebant, quia non erat dignum [4] quod eodem placaretur Deus et coleretur diabolus : et ex alia parte fuit addita una utilitas ex parte offerentis, ut esset remedium contra idolatriam populo ad hoc prono. Unde

[1] Al. : « defectum vel paupertatem. »
[2] Al. : « *quasi*. » — [3] Al. : « placitum fuit. »
[4] Al. : « erant digni. »

etiam de sacrificiis nihil præceptum est ante fabricationem idoli. Et sic intelligitur auctoritas Jeremiæ inducta. Tertium tempus fuit sub prophetis, in quo propter peccata populi jam non placebant ex parte offerentis, sed tantum inquantum erant signum. Unde secundum hoc non placabant Deum, sed magis offendebant. Quartum tempus est sub gratia, quando jam usus eorum ex toto abolitus est, quia veniente veritate cessavit figura.

4. Hic removet solemnitatum celebrationes. Et primo, quantum ad futurum, ponit prohibitionis propositum dicens, *Neomeniam*. Psal. LXXX, 4 : *Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ. Sabbatum*. Exod. XX : *Festivitates alias*. Levit. XXIII, 2 : *Hæ sunt feriæ Domini, quas vocabitis * celeberrimas et sanctissimas*. * sanctas *Iniqui sunt cœtus vestri*. Infra LVIII : Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, et omnes debitores vestros repetitis. *Non feram*. Secundo quantum ad præsens ponit odium dicens : *Calendas vestras*, quod addit supra neomeniam, *et solemnitates vestras odivit anima mea*. Unde Psalm. LXXX, 3 : *Sumite psalmum, et date tympanum : psalterium jucundum cum cythara. Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ*. Thren. II, 6 : *Oblivioni tradidit Dominus in Sion festivitatem et sabbatum, et in opprobrium et in indignationem furoris sui regem et sacerdotem*. Tertio, quantum ad præteritum, ponit tædium, dicens : *Facta sunt mihi molesta :* et ponit gravitatem ponderis : Psal. XXXVIII, 5 : *Sicut onus grave gravatæ sunt super me* : secundo laborem portantis : *Laboravi sustinens*. Infra XLIII : *Præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis*. Et loquitur humano more de Deo : quia homini dicitur esse grave laborare in eo quod non placet sibi. *Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis*. Reprobat orationes eorum : et primo ponit reprobationem ; secundo reprobationis rationem, ibi, *Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt*. Circa primum duo facit. Primo reprobat quantum ad signum devotionis, ibi, *Et cum extenderitis*. Thren. III, 41. *Levemus corda nostra cum manibus in*[1] *cœlum ad Deum*. Et infra LXV : *Tota die expandi manus meas ad populum incredulum, qui graditur in via non bona*. Secundo prolixitatem orationis. Prover. XXVIII, 9 : *Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt,* quem fudistis. Psalm. XIII, 3 : *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem*. Prover. I, 15 : *Prohibe pedem tuum a semitis eorum : pedes enim illorum ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem. Lavamini*. Hic ponit salubre consilium ; et circa hoc tria facit. Primo ponit efficax remedium ; secundo remedii effectum, ibi, *Venite, et arguite me, dicit Dominus ;* tertio pœnam contra contemptum, ibi, *Quod si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabitvos*.[2] Remedium consistit in duobus : in fuga mali et in sequela boni, ibi, *Discite bene facere*. Malum fugatur dupliciter. Primo per purgationem præteriti ; et quantum ad hoc dicit, *Lavamini,* Jer. IV, 14 : *Lava a malitia cor tuum, Jerusalem, ut salva fias. Usquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ ?* Secundo per cautelam futuri : et hoc fit tripliciter. Primo ut corde mala non cogitet : *Mundi estote*. Proverb. XXII, 11 : *Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum habebit amicum regem*. Secundo ut cogitata opera non impleat. Micheæ II, 1 : *Væ qui cogitatis inutile, et operamini malum in cubilibus vestris : in luce matutina faciunt illud. Auferte malum*, scilicet opus. Tertio ut incepta non perficiat : *Quiescite agere perverse*. Jerem. II, 25 : *Prohibe pedem tuum a nuditate, et guttur tuum a siti*. Et in eodem capitulo : *Cursor levis explicans vias suas. Discite been facere*. Hic ponit remedium quantum ad sequelam boni : et primo ponit[3] ut addiscat ; secundo ut opere impleat, ibi, *Subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam*. Operatur enim aliquis bonum in ordinando seipsum ; et quantum ad hoc dicit, *Discite bene facere*. Jer. VI, 8 : *Erudire, Jerusalem, ne forte recedat*

[1] Al. : « ad. » — [2] Al. : « *quin si rolueritis etc.* »

[3] Al. : « et ponit. »

anima mea a te ; ne forte ponam te terram desertam et inhabitabilem. In ordine ad proximum ; et hoc est quod dicit, *Quærite judicium*. Job XXIX, 16 : *Causam quam ego nesciebam, diligentissime investigabam*. Jerem. VI, 16 : *State super vias, et videte et interrogate de semitis antiquis*. *Subvenite oppresso*. Hic ponit impletionem operis in subveniendo miseris. Miserum autem facit vel violentia : et quantum ad hoc dicit, *Subvenite oppresso :* Proverb. XXIV, 11. *Erue eos qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare non cesses :* aut ætatis ignorantia : *Judicate pupillo :* Eccli. IV, 10 : *In judicando esto pupillis ut pater :* aut sexus impotentia : *Defendite viduam*. Job XXIX, 11 : *Auris audiens beatificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi. Et venite*. Hic promittit effectum : et circa hoc tria ponuntur. Primo promittentis obligatio, cum dicit, *Venite ;* ac si diceret : Si facitis quæ dico, et non sequatur quod promitto, obligo me quod arguatis me. Hoc plangebat Job IX, 33 :
aleat *Non est qui utrumque* possit arguere et ponere manum suam in ambobus*. Secundo malorum cessatio : *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur*. Et promittit specialiter mundationem a peccatis : quia cessante causa, cessat effectus. Duo genera peccati tangit. Primum quod est ex amore incendente, quod notat in coccino propter intensum ruborem, contra quod ponit candorem nivis frigidæ. Job IX, 30 : *Si lotus fuero quasi aquis nivis et fulserint velut mundissimæ manus meæ ; tamen sordibus intinges me, et abominabuntur me vestimenta mea*. Secundum quod est peccatum ex timore mortificante, quod notatur in vermiculo, cujus color accedit ad albedinem : *Et si fuerint rubra quasi vermiculus ;* contra quod ponit lanam : unde *velut lana alba erunt*. Ezech. : *In multitudine diversarum opum in lanis optimi coloris*. Dan. VII, 9 : *Vestimentum ejus sicut nix candidum, et capilli ejus quasi lana munda*. Tertio ponitur bonorum restitutio : *Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comedetis*. Psalm. XXVI, 13 : *Credo videre bona Domini in terra viventium. Comedetis*. Infra LXVI : *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis. Quod[1] si nolueritis*. Ponit pœnam contemptus. Et primo ponit contemptum, dicens : *Quod si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis*. Zach. VIII, 14 : *Cogitavi ut affligerem vos, cum ad iracundiam me provocarent patres vestri*. Secundo comminatur vindictæ gladium ; *Gladius devorabit vos*. Ezech. V, 12 : *Gladium evaginabo post eos, et complebo furorem meum ; et quiescere faciam indignationem meam in eis*. Tertio ostendit esse immutabile, judicium : *Quia os Domini locutum est*. Numer. XXIII, 19 : *Non est Deus ut homo et mentiatur, nec ut filius hominis ut mutetur*.

5. Hic ostendit peccata eorum secundum aversionem a justitia proximi : et circa hoc tria facit. Primo describit culpam ; secundo comminatur pœnam, ibi, *Propter hoc dicit Dominus Deus exercituum ;* tertio pœnæ sequelam, ibi, *Et restituam*. Circa primum primo arguit peccatum plebis ; secundo peccatum sacerdotis, ibi, *Argentum tuum versum est in scoriam* ; tertio peccatum Principum, ibi, *Principes tui infideles, socii furum*. In plebe duo arguit, aggravans per comparationem ad priorem statum : scilicet venalitatem per comparationem ad priorem fidelitatem : unde dicit : *Quomodo facta est meretrix civitas fidelis ?* Jer. II, 20 : *Sub omni ligno frondoso et in omni colle sublimi tu prosternebaris meretrix :* et credulitatem per comparationem ad justitiam et judicium, quod est justitiæ executio. *Plena judicii. Justitia habitavit in ea*. Psal. XCIII, 15 : *Quoadusque justitia convertatur in judicium*. Unde dicit : *Nunc autem homicidæ*. Oseæ IV, 2 : *Maledictum et mendacium et homicidium et furtum et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit*. Peccatum sacerdotis[2] in duobus arguit : In corruptione veritatis doctrinæ : unde dicit : *Argentum tuum, versum est in scoriam*. Psal. XI, 7 : *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum*. Jer. V, 31 : *Prophetæ* prophetaverunt mendacium* : Secundo in re- * prophetabant

[1] Al. : « quia. »

[2] Al. : « sacerdotum. »

missione severitatis disciplinæ, quæ significatur in vino ; hoc enim est vinum quod infudit Samaritanus : Luc. x. Unde dicit : *Vinum tuum mixtum est aqua.* Ezech, xiii, 18 : *Væ* qui consuunt pul-* quæ *villos sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas. Principes tui infideles.* Hic arguit peccatum principum : et primo ostendit eos infideles in officii executione, quod ad suam utilitatem et non populi exequuntur. Amos vi, 6 : *Unguento optimo delibuti, bibentes in phialis vinum.* Ezech. xxxiv, 2 : *Væ pastoribus Israel,* * pascebant *qui pascunt* semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus ?* Et propter hoc dicit, *Infideles.* Secundo ostendit eos transgressores in malefactorum receptione : *Socii furum*, eos defendendo et patrocinium præstando : Oseæ vi, 9 : * particeps *Quasi fauces virorum latronum* principes sacerdotum.* Proverb. i, 15 : *Fili, ne ambules cum eis.* Tertio ostendit eos corruptos in munerum receptione. Infra v. *Væ qui justificatis impium pro muneribus, et justitiam justi aufertis ab eo.* Unde dicit : *Omnes diligunt munera*, recepta, *sequuntur retributiones*, scilicet promissas vel speratas. Quarto, ostendit eos iniquos in pauperum repulsione. *Pupillo non judicant, et causa viduæ non ingreditur ad eos.* Jer. v, 28 : *Causam viduæ non judicaverunt, causam pupilli non dixerunt. Propter hoc hæc dicit Dominus exercituum fortis Israel.* Hic comminatur pœnam : et primo prælatorum ; secundo subditorum, ibi, *Et convertam manum meam ad te.* Circa primum ponit tria. Primo punientis potestatem in auctoritate, dicens, *Dominus.* Malach. i, 6 : *Si ego Dominus, ubi est timor meus ? dicit Dominus.* In ministrorum multitudine : *Exercituum.* Job xxv, 3 : *Numquid est numerus militum ejus ?* In fortitudine, *Fortis.* Job ix, 4 : *Sapiens corde est, et fortis robore : quis restitit ei, et pacem habuit ?* Secundo ponit punientis voluntatem. *Heu*, scilicet eis, *consolabor*, quia mea consolatio erit punitio eorum. Infra lxiii : *Dies ultionis in corde meo, annus retributionis meæ venit.* Tertio ponit pœnæ crudelitatem : *Et vindicabor de inimicis :* quia sicut hostes puniam vos. Deut. xxxii : *Reddam ultionem hostibus meis, et his qui oderunt me retribuam. Et convertam manum meam ad te.* Hic comminatur pœnam subditorum. Et primo ponitur punientis præparatio, ibi, *Et convertam manum meam ad te* puniendum, quam parcendo quasi plicatam tenueram. Job xix, 21 : *Manus Domini tetigit me.* Secundo pœnæ perfectio : *Excoquam*, igne tribulationis, *ad purum scoriam tuam*, quousque aliquid purgandum sit Matth. v, 26 : *Non exibis inde donec reddas novissimum quadrantem.* Tertio pœnarum multitudo : *Auferam omne stannum tuum :* quia pro omni peccato puniam. Infra xl : *Recepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. Et restituam judices tuos.* Hic ponit pœnæ sequelam : et primo quantum ad correptos, renovationem ; secundo quantum ad obstinatos, consumptionem, ibi, *Et conteret scelestos.* Eodem enim igne ut dicit Augustinus aurum probatur, et palea fumat. Circa primum tria facit. Primo promittit renovationem quantum ad prælatorum emendationem : secundo quantum ad famæ restitutionem, ibi, *Post hoc vocaberis* ; tertio quantum ad justitiæ observationem, ibi, *Sion in judicio redimetur.* Dicit ergo : *Restituam judices*, quantum ad sæculares principes, quorum est judicare populum, *et consiliarios tuos*, idest sacerdotes, quorum est consilia Dei manifestare populis : Malach. ii, 7 : *Labia sacerdotum custodiunt* scien-* * custo *tiam, et legem exquirunt ex ore ejus, quia* exqu *Angelus Dominus exercituum est Ut fuerunt prius*, sicut Moyses et Josue qui Deo placuerunt. Jerem. iii, 15 : *Dabo vobis pastores juxta cor meum, qui pascent vos scientia et disciplina. Et vocaberis,* idest recuperabis famam, ut dicaris talis qualis ante fueras, *civitas justi*, idest in qua servatur justitia. Infra lxii : *Non vocaberis ultra derelicta, nec vocaberis ultra desolata ; sed vocaberis voluntas mea in ea. Sion in judicio*, per executionem justitiæ, *redimetur*, a calumniantibus ; *et reducent eum in justitia ;* quia judicium est reducere ad æqualitatem, in qua consistit justitia. Psal. lxxi, 2 : *Judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio.* Jerem. xxiii, 5 : *Regnabit rex..... et faciet judicium et justitiam in terra. Et*

conteret scelestos. Hic ponitur obstinatorum destructio : et circa hoc tria facit. Primo prædicit destructionem : secundo destructionis modum, ibi, *Confundentur enim ab idolis;* tertio aufert evasionis spem, ibi, *Et erit fortitudo tua ut favilla stupæ.* Et quia pœna ordinatur contra culpam ; ideo circa primum tangit culpam dupliciter. Ex parte conversionis, quantum ad scelus idolatriæ : unde dicit. *Scelestos ;* et quantum ad peccatum voluntatis et luxuriæ : unde dicit, *Peccatores :* quia ad talia homines maxime proni sunt ; contra quod ordinat pœnam contritionis in qua notatur pœna pro inflictione. Jerem. XVII, 18 : *Duplici contritione contere eos ;* quasi pro duplici peccato. Secundo ex parte aversionis, quia *dereliquerunt Dominum* ; contra quod ordinat pœnam consumptionis, dicens, *Consumentur* ; in quo designat pœnam desertionis : quod enim consumitur, in nihilum vadit, et omnia in nihilum deciderent, nisi manus Domini ea contineret ; ut dicit Gregorius. Jer. XVII, 13 : *Domine, omnes qui te derelinquunt, confundentur ; recedentes a te in terra scribentur : quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum. Confundentur enim ab idolis.* Hic ponit modum destructionis : et primo quantum ad confusionem peccati ; secundo quantum ad subtractionem boni, ibi, *Cum fueritis velut quercus defluentibus foliis.* Circa primum contra idolatriam ordinat confusionem, dicens : *Confundentur ab idolis*, idest propter idola. Psalm. XCVI, 7 : *Confundantur omnes qui adorant sculptilia :* contra voluptatem erubescentiam, cum dicit : *Erubescetis super hortis quos elegeratis*, luxuriæ vestræ. Rom. VI, 21 : *Quem fructum habuistis in illis in quibus nunc erubescitis?* Confusio enim magis respicit malum ; sed erubescentia culpam. Peccata enim carnalia, ut dicit Gregorius, sunt minoris culpæ et majoris infamiæ. Et ratio est, quia sunt secundum potentias ignobiliores, et maxime materiales ; et tamen sunt innatæ et connaturales et passibiles. *Cum fueritis.* Hic ponitur subtractio boni : et primo ejus quod ad protectionem et ornatum spectat ; quod significatur in oblatione filiorum ; secundo ejus quod pertinet ad fructum, ibi, *Velut hortus absque aqua.*[1] Et contra dicitur de viro justo, Psalm. I, 3 : *Erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. Et erit.* Hic aufert eis evasionis spem : et ponit tria. Primo aufert ab eis propriæ fortitudinis firmamentum : unde dicit : *Erit fortitudo vestra ut favilla stupæ*, quæ cito consumitur. Eccl. XXI, 10 : *Stupa collecta synagoga peccantium.* Secundo idolorum auxilium, dicens : *Opus vestrum*, scilicet idolorum, quod manus vestræ operatæ sunt, *quasi scintilla*, quæ nullius momenti est. Deuter. XXXII, 37 : *Ubi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam?* Et tamen comburitur : unde sequitur, *Et succendetur.* Infra L : *Ambulate in lumine ignis vestri.* Tertio hominum succursum : *Et non erit qui extinguat.* Ezech. XX, 47 : *Non extinguetur flamma succensionis, et comburetur in ea omnis facies ab austro usque ad aquilonem : et videbit omnis caro quia ego Dominus succendi eam ; nec extinguetur.*

CAPUT SECUNDUM

1. Verbum quod vidit Isaias filius Amos super Judam et Jerusalem. Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles : et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent : Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob ; et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus : quia de Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.

2. Et judicabit gentes, et arguet populos multos. Et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces. Non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Jacob, venite et ambulemus in lumine Domini nostri. Projecisti enim populum tuum, domum Jacob, quia repleti sunt ut olim et augures habuerunt ut Philisthiim, et pueris alienis adhæserunt. Repleta est terra argento et auro, et non est finis

[1] Al. : « qui sunt aqua etc. »

thesaurorum ejus : et repleta est terra ejus equis, et innumerabiles quadrigæ ejus, et repleta est terra ejus idolis. Opus manuum suarum adoraverunt, quod fecerunt digiti eorum. Et incurvavit se homo et humiliatus est vir.

3. Ne ergo dimittas eis. Ingredere in petram, et abscondere in fossa humo a facie timoris Domini et gloria majestatis ejus. Oculi sublimes hominis humiliati sunt, et incurvabitur altitudo virorum. Exaltabitur autem Dominus solus in die illa : quia dies Domini exercituum super omnem superbum et excelsum, et super omnem arrogantem, et humiliabitur, et super omnes cedros Libani sublimes et erectas, et super omnes quercus Basan, et super omnes montes excelsos, et super omnes colles elevatos, et super omnem turrem excelsam, et super omnem murum munitum, et super omnes naves Tharsis, et super omne quod visu pulchrum est. Et incurvabitur omnis sublimitas hominum, et humiliabitur altitudo virorum ; et elevabitur Dominus solus in die illa ; et idola penitus conterentur. Et introibunt in speluncas petrarum et in voragines terræ a facie formidinis Domini, et a gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. In die illa projiciet homo idola argenti sui, et simulacra auri sui quæ fecerat sibi, ut adoraret talpas et vespertiliones. Et ingredietur scissuras petrarum et in cavernas saxorum a facie formidinis Domini, et a gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. Quiescite ergo ab homine cujus spiritus in naribus ejus est, quia excelsus reputatus est ipse.

1. Hic increpatur culpa eorum ex parte conversionis ; et dividitur in partes tres. In prima arguit eos pro culpa quam committebant in cultura idolorum ; in secunda pro illa quam committebant in oppressione hominum : III cap., ibi, *Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet ab Jerusalem et a Juda validum et fortem ;* in tertia pro culpa quam committebant in abusu rerum : cap. 5 : *Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ suæ.* Prima dividitur in duas. In titulum et tractatum. Secunda ibi, *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium.* Et ponit *Verbum* in principio capituli : quia specialiter de incarnato Verbo prophetia est. Amos
* facit III, 7 : *Non * faciet Dominus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas. Et erit.* Hic exequitur intentum. Et dividitur in partes tres. In prima promittit salutis remedium, ne gravitas sequentis culpæ in desperationem inducat ; in secunda ostendit culpæ reatum, ibi, *Projecisti enim populum tuum domum Jacob* : in tertia comminatur pœnæ flagellum, ibi [1] *ergo dimittas eis.* Circa primum tria ponuntur. Primo salutis præparatio ; secundo gentium conversio, ibi, *Et fluent ad eum omnes gentes* ; tertio Judæorum in fine vocatio, ibi, *Domus Jacob, venite.* Circa primum tria ponuntur. Primo salutis tempus : unde dicit, *Et erit.* Et copulat ad præcedentem prophetiam, vel ad illud quod a Domino audivit ; sicut dicit Gregorius super principium Ezechielis. *In novissimis diebus præparabitur mons domus Domini in vertice montium* ; idest in tempore gratiæ, quod dicitur novissimum, quia non succedet alia religionis observatio. Matth. ult, 20 : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* Genes. XLIX, 1 : *Congregamini filii Israel, ut annuntiem vobis quæ ventura sunt vobis in novissimis diebus.*

Sed videtur quod a principio humani generis debuerit ista salus præparari quæ est per incarnationem filii Dei : quia quanto morbo per medicinam citius subvenitur, facilius curatur.

Ad quod dicendum, quod medicina debet offerri secundum conditionem morbi. Et quia peccatum hominis fuit per superbiam, qua præcepta Dei contempsit ; oportuit quod ad salutis medicinam percipiendam præpararetur per humilitatem, ut cognosceret infirmitatem suarum virium : quia nec lege [2] naturali nec lege scripta adjutus poterat sibi providere ; et sic tanto humilius et ardentius medicinam quæreret, quanto in se auxilium sibi non inveniebat.

Secundo salvantis virtus, cum dicitur, *Mons domus Domini*, in quo domus Domini est fundata. Ezech. *Dimisit me super montem excelsum.* Tertio salvantis gradus : *In vertice montium,* idest majorum, *Et elevabitur super colles*, idest super minores principes. Infra LII : *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur et elevabitur, et sublimis erit valde. Et fluent ad eum omnes gentes.* Hic ponitur gentium conversio : et circa hoc tria ponit. Primo ipsam conversionem ; secundo declarat conversionis ordinem, ibi, *Et ibunt populi* ; tertio promittit conversionis pacem, ibi, *Et*

[1] Al. : « sic. »

[2] Al. : « in lege. » — [3] Al. : « in lege. »

judicabit gentes. Dicit ergo quantum ad primum : *Et fluent*, in quo notatur multitudo et festinantia, *omnes gentes*, idest de gentibus omnibus aliqui. Jerem. xxxi, 9: *Adducam eos per torrentes aquarum in via recta, et non impingent in ea.* Ordo conversionis fuit quod per vocationem eorum qui fuerunt ex Judæis, gentes conversæ sunt. Et ideo tria circa secundum ponit. Primo vocantes, secundo vocationem, ibi, *Venite, ascendamus ad montem Domini;* tertio ordinis rationem, ibi, *Quia de Sion exibit lex.* Dicit ergo : *Populi*, idest qui ex Judæis, *multi*, non omnes : in quo notatur paucitas Judæorum conversorum respectu multitudinis gentium ; *ibunt*, passibus fidei credentes, *et dicent.* II Corinth. iv, 13 : *Et nos credimus, propter quod et loquimur. Venite.* Hic ponitur vocatio. Vocatur autem tripliciter. Ad fidei eminentiam : unde dicit : *Venite,* per consensum, *ascendamus* per fidem *in montem Domini*, idest ad Christum, *et ad domum Dei Jacob*, idest Ecclesiam. Jerem. xxxi, 6 : *Surgite et ascendamus in Sion ad Dominum Deum nostrum : quia hæc dicit Dominus : Exultate in lætitia Jacob.* Secundo ad doctrinam, cum dicit : *Docebit nos vias suas*, idest præcepta quibus ad ipsum itur. Cant. viii, 2 : *Ibi me docebis, et dabo tibi poculum ex vino condito, et mustum malorum granatorum meorum.* Tertio ad obedientiam consiliorum.[1] *Et ambulabimus*, post eum, *in semitis ejus.* Jerem. vi, 16 : *Interrogate de semitis antiquis quæ sit via bona et ambulate in ea. Quia de Sion.* Hic ponit ordinis rationem, dicens : *Quia de Sion*, non de monte Sina, *exibit lex*, spiritualiter intellecta, *et verbum Domini*, idest Evangelium, *de Jerusalem* propter contemplationem pacis : *Salus enim ex Judæis est.* Joan. iv, 22. Et infra xxix : *Qui egrediuntur impetu a Jacob, florebit, et germinabit Israel.*

2. Hic promittit conversis pacem, et circa hoc tria facit, Primo ponit pacis effectivum ; secundo pacis signum : *Et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces ;* tertio pacis fructum : *Non levabit gens.* Effectivum pacis est regis judicium : et ideo primo dicit : *Judicabit gentes*, dando eis jura, *et arguet populos*, corrigendo peccata. Infra ii : *Judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ.* Signum pacis est quod instrumenta belli vertantur[2] in cultum agri : unde dicit : *Et conflabunt gladios suos in vomeres.* Psal. xlv, 10 : *Arcum conteret et, confringet arma.* Fructus est in amotione hostium : unde dicit : *Non levabit gens contra gentem gladium.* Infra xxvi : *Vetus error abiit, servabis pacem, pacem, quia in te speravimus.*

Sed contra, quia postea fuerunt multa bella.

Glossa respondet, quod non fuerunt tam magna sicut ante. Unde in tempore antichristi quamvis sit futura magna persecutio, tamen habebunt pacem magnam adinvicem, sicut fuit in tempore Diocletiani. Vel melius dicendum, quod referatur ad pacem factam per Christum, quæ complebitur in futuro.

Domus Jacob. Hic ponitur vocatio Judæorum post conversionem gentium factam : vel ex persona prophetæ, vel ex persona gentilium, ut sint in cauda qui fuerunt in capite. Rom. xi, 25 : *Cæcitas ex parte contigit in Israel donec plenitudo gentium subintraret, et sic omnis Israel salvus fieret. Ambulemus*, simul et concorditer, ut sit unum ovile. Joan. x, 16 : *Et fiet unum ovile et unus pastor. In lumine.* Joan. xii, 35 : *Ambulate dum lucem habetis. Projecisti enim populum tuum domum Jacob.* Hic ostendit eorum reatum : et primo in generali ; secundo in speciali, ibi, *Et augures habuerunt ut Philisthiim.* Circa primum duo facit. Primo ostendit eorum a Deo elongationem, cum dicit, *Projecisti enim :* et sic continuat *Glossa* : Merito vocandi sunt, quia projecisti. Jer. xxii, 28 : *Quare abjecti sunt ipse et semen ejus, et projecti in terram quam ignoraverunt.* Secundo ponit elongationis causam,[3] *quia scilicet repleti sunt*, iniquitate, *ut olim*, in Egypto. Jerem. xxiii, 10 : *Adulteris repleta est*

[1] Al. omittitur : « consiliorum. »
[2] Al. « vertentur. »
[3] Al. « intentionem. »

terra ; Non enim est causa elongationis a Deo nisi peccatum. Unde infra LIX : *Peccata vestra et iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum. Et augures.* Hic ponit culpam in speciali ; et præcipue circa idolatriam, quam arguit in eis tripliciter. Primo quantum ad gentilem conversationem ; secundo quantum ad idolatriæ occasionem, ibi, *Repleta est terra argento et auro;* tertio quantum ad cultus observationem, ibi, *Et repleta est terra.* Gentilem conversationem reprehendit in eis in duobus. Primo quantum ad divinos augures, quos habebant : unde dicit : *Augures*, idest pronosticantes de futuris ex voce et garritu avium, *habuerunt ut Philisthiim*, in quibus maxime hæc superstitio vigebat, contra id quod præcipitur Deut. XVIII, 9 : *Cave ne imitari velis abominationes gentium illarum.* Et infra statim : *Non invenietur in te qui ariolos sciscitetur, et observet somnia atque auguria.*

Sed videtur quod augurium non sit peccatum. Aves enim meliorem æstimationem habent quam pisces qui sunt magis aquosi ; sed marinarii ex motu quorumdam piscium accipiunt conjecturas de tempestate futura : ergo etiam per aves potest aliquid pronosticari de futuris.

Et dicendum, quod Deus providit unicuique rei ea quibus possit conservari in esse, secundum suæ naturæ capacitatem : et ideo homini dedit rationem per quam conferendo potest sibi adinvenire remedia contra nociva. Et quia in brutis deficit ratio, ordinavit ut quod ex ratione deficit, natura suppleret ; et ideo talibus data sunt arma et operimenta naturaliter, quæ homo per artem sibi acquirit. Similiter creata est eis quædam vis naturalis æstimationis, impellens ea ad operandum opera suæ speciei. Unde potius aguntur quam agant, ut dicit Damascenus. Et cum natura inferior reguletur per naturam superiorem et moveatur, relinquuntur in ipsis impressiones superiorum motuum fricantium hujusmodi motum per quem moventur ad providendum sibi in necessariis. Et in talibus accipere conjecturam ab avibus, vel avium motibus, vel aliorum animalium, non est peccatum ; sed tantum de his quæ habent causam ex libero arbitrio, quod non operatur necessitate stellarum.

Secundo, quantum ad passiones innaturales, in quibus subjacebant : unde dicit : *Pueris alienis*, idest alienigenis, vel a Deo alienis, *adhæserunt*, per turpem abusum. Rom. I, 27 : *Masculi in masculos turpitudinem operantes.* II Machab. IV, 13, dicitur de hoc vitio : *Erat autem et incrementum quoddam, et profectus gentilis; et alienigenæ conversationis, propter impii et non sacerdotis Jasonis nefarium et inauditum scelus. Repleta est.* Hic ponit idololatriæ occasionem, quæ est avaritia. Ephes. V, 5 : *Aut avaritia.... quæ est idolorum servitus.* Primo ergo ostendit avaritiam eorum quantum ad multiplicationem rerum quæ pertinent ad necessitatem victus, cum dicit, *Repleta est terra* : in quo notatur abundantia rerum ; *et non est finis* : in quo notatur insatiabilitas avaris, qui non implebitur pecunia. Eccli. V, 9 : *Avarus non implebitur pecunia ; et qui amat divitias, fructum non accipiet ex eis.* Et Oseæ II, 8 : *Dedi eis frumentum et vinum et oleum et argentum multiplicavi eis, et aurum ; quæ fecerunt Baal.* Secundo quantum ad res quæ pertinent ad portantis usum, cum dicit, *Repleta.* Psalm. XIX, 8 : *Hi in curribus, et hi in equis ; nos autem in nomine Dei nostri invocabimus. Et repleta est.* Hic arguit in eis idololatriæ cultum ; et arguit hic ex tribus. Primo ex multitudine, cum dicit, *Et repleta est.* Oseæ VIII, 11 : *Multiplicavit Ephraim altaria ad peccandum.* Jer. II, 20 : *Sub omni ligno frondoso et in omni colle sublimi tu prosternebaris meretrix.* Secundo ex idolorum vilitate : *quia opus manuum suarum,* et adhuc plus *quod fecerunt digiti eorum.* Psal. CXIII, 4 : *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.* Tertio ex hominis dignitate : et ideo dicit : *Homo*, qui ad imaginem Dei factus est, *inclinavit se*, supponendo se idolis ; *vir*, qui virtuosus videbatur quantum ad acquisita, *humiliatus est.* Psal. XLVIII, 13 : *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* Infra. XLIV : *Curvatus est ante illud, et adorat, et dicit, Libera me.*

3. Hic comminatur eis pœnam. Et dividitur in duas partes. In prima ostendit eis imminere periculum ; in secunda concludit evasionis remedium, ibi, *Quiescite ergo ab homine*. Ostendit autem eis imminere periculum, removendo tria. Primo præsumptionem de divina misericordia ; secundo confidentiam de propria potentia, ibi, *Oculi sublimes hominis humiliati sunt* ; tertio remedium quod relinquebatur in aliorum fiducia, ibi, *In die illa projiciet homo idola argenti sui*. Et quia divina misericordia mensuram non habet, sed semper superexaltat judicium, ideo non removet eam prædicendo ut de futura, sed imprecando pœnam ut justam. Duo ergo facit. Primo ponit imprecationem, dicens ; Ex quo tam turpia mala faciunt, *ergo ne dimittas eis ;* quasi dicat : Justum esset ut in nullo eorum misereris. Jer. v, 9 : *Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, et super gentem hujusmodi non ulciscetur anima mea ?* Secundo ironice ponit consilium ad suasionem, dicens, *Ingredere ;* quasi dicat : Ex quo ipse non dimittit, restat ut abscondaris a facie ejus. *Ingredere in petram :* ad litteram, in fixuras petrarum ad ibi manendum : *abscondere in fossa humo*, idest in cavernis terræ, *a facie timoris Domini*, idest a facie illorum per quos Deus se probat timendum et glorificandum. Jer.: *Relinquite civitates*. Sed hoc non valebit eis : unde in Psalm. cxxxviii, 7 : *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam ?* Bernardus exponit de Christo. *Petra enim est Christus* ; I ad Corinth. x, 4. In ipso est intrandum per devotionis affectum. Dicit ergo : Ego quod mihi deest usurpo de visceribus Jesu Christi. Viscera enim misericordiæ affluxerunt, nec desunt foramina per quæ effluant : foderunt enim manus ejus, et pedes ejus perforaverunt. Cant. ii, 10 : *Surge, propera amica mea et veni in foraminibus petræ. Oculi sublimes*. Hic removet ab eis confidentiam de propria potentia : et circa hoc duo facit. Primo excludit potentiam resistendi ; secundo repellit cautelam latendi, ibi, *Et introibunt in speluncas petrarum*. Circa primum duo facit. Primo ponit intentum : secundo explicat modum, ibi, *Quia dies Domini exercituum ;* tertio concludit propositum, *Et incurvabitur omnis sublimitas hominum*. Ponit autem duo ad excludendum potentiam resistendi. Primo ipsorum depressionem, tum quantum ad superbiam cordis, cum dicit, *Oculi*, idest superbia, *sublimis*, idest hominis potentis, *humiliati*, idest humiliabuntur : præteritum pro futuro propter certitudinem prophetiæ[1] Prov. xxx, 13 : *Generatio cujus oculi excelsi sunt, et palpebræ in alta surrectæ*. Job xl, 7 : * *Respiciet cunctos superbos, et confundet eos, et conteret* * Respice... confunde... contere
impios de loco suo. Tum etiam quantum ad nobilitatem generis : unde dicit, *Altitudo virorum*, idest nobilitas generis. Amos ii, 9 : *Ego exterminavi Amorrhæum a facie eorum, cujus altitudo ejus*. Secundo ponit punientis exaltationem, *Exaltabitur*, idest altus apparebit in punitione qui infimus[2] videbatur in expectatione. Psal. ix, 17 : *Cognoscetur Dominus judicia faciens*. Infra. v, *Exaltabitur Dominus exercituum in judicio. Quia dies Domini*. Hic ponitur modus expletionis prædictorum : et primo quantum ad depressionem hominum ; secundo quantum ad subtractionem rerum, ibi, *Et super omnes etc*. Dicit ergo primo. Ideo erit hoc quod dictum est, *quia dies Domini*, idest ultionis tempus : infra lxiii : *Dies ultionis in corde meo, annus retributionis meæ venit : exercituum ;* ut non dubitetur de victoria ejus, cui tanta subest obsequentium multitudo : veniet quasi grave pondus ad comprimendum, *super omnem superbum et excelsum ;* idest, super eum qui magis de magnis quæ habet extollitur : *et super omnem arrogantem*, qui elevatur de eo quod non habet. Gregorius : « Arrogans est qui sibi tribuit quod non habet. » Prov. viii, 13 : *Arrogantiam et superbiam, et viam pravam, et os bilingue detestor. Et humiliabitur*. Luc. xiv, 18 : *Qui se exaltat humiliabitur. Et super omnes cedros*. Hic ponit subtractionem rerum quæ faciunt ad defensionem : et primo quantum ad præparationem machinarum : vel

[1] Al. : « prophetæ. »

[2] Al. : « infirmus. »

propter altitudinem ; et sic dicit, *Super omnes cedros ;* vel fortitudinem ; et sic dicit, *Super omnem quercum,* Zach. xi, 1 : *Aperi Libane*[1] *portas tuas, et comedat ignis cedros tuas.* Et infra : *Ululate quercus Basan, quia succisus*[2] *est saltus munitus.* Secundo quoad ea quæ pertinent ad mutationem locorum : aut a natura : *Et super omnes montes excelsos, et super omnes colles elevatos,* Ezech. vi, 3 : *Hæc dicit Dominus Deus montibus et collibus, rupibus et vallibus* : aut ab arte : *Et super omnem turrim excelsam* ; *et super omnem murum munitum.* Soph. i, 15 : *Dies tubæ et clangoris super civitates munitas, et super angulos excelsos ; et tribulabo homines.* Tertio quantum ad ea quæ pertinent ad abundantiam victualium ; et sic dicit : *Super omnes naves,* in quibus deferuntur, *Tharsis,* idest maris. Infra xxiii : *Ululate naves maris, quia vastata est domus unde venire consueverant. Et super omne quod visu pulchrum est.* Hoc pertinet ad hostium implacationem, vel augmentationem pugnantium. Judith x, 18 : *Quis contemnat populum Hæbræorum, qui tam decoras habent mulieres? Et incurvabitur.* Hic quasi concludit propositum ; et est omnino idem quod prius dictum est, nisi quod additur de destructione idolorum, ut ostendatur ipse solus excelsus, cum dicit, *Et idola.* Ezech., vi, 6 : *Confringentur et cessabunt idola vestra, et conterentur delubra vestra. Et introibunt in speluncas petrarum.* Hic ponit cautelam latendi, et est idem quod prius ; nisi quod hic prædicitur quasi futurum, quia potentiam[3] dejiciendam prædicendo et non imprecando exposuerat ; Psalm. lxii, 10 : *Introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt.*

In die illa. Hic removet tertium, scilicet idolorum fiduciam. Et primo removet auxilium, *Ut adoraret.* Ezech. viii, 10 : *Et ingressus vidi ; et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium abominatio, et universa idola domus Israel depicta.* Infra xxxi. *In die illa abjiciet vir idola argenti sui, et idola quæ fecerunt manus ejus in peccatum.* Secundo replicat latendi subsidium, ibi, *Et ingredietur scissuras petrarum.* Apocal. vi, 15 : *Omnis servus et liber absconderunt se in speluncis, et in petris montium. Quiescite ergo.* Hic ponit sanum consilium ad evadendum ; et dicit : Ergo ex quo omnia ista non valebunt vobis, *quiescite ab homine*, idest cessate ab offensa ipsius, scilicet Christi. *Cujus spiritus in naribus ejus*, idest qui spirat in naribus, idest vivit sicut alii homines quantum ad humanitatem. *Quia excelsus reputatus est ipse*, quantum ad divinitatem, a sanctis et ab Angelis. Psalm. cxii, 4 : *Excelsus super omnes gentes Dominus, et super cœlos*[4] *gloria ejus.* Vel aliter. Loquitur de Deo ad similitudinem hominis per figuram anthropospathos. *Ab homine*, idest Deo, *cujus spiritu in naribus* : loquitur ad similitudinem irati, qui propter multiplicationem spirituum exuffluat per nares : unde dicit Homerus, quod fortes austeram virtutem per singulas nares exufflabant. Psal. xvii, 16 *: Ab inspiratione spiritus iræ tuæ.* Infra xxx : *Ardens furor ejus, et gravis ad portandum.* Et iterum ibidem *Spiritus ejus velut torrens inundans usque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum* : et hoc refertur ad primum, in quo removit præsumptionem de misericordia Dei : *quia excelsus ipse*, discretive, quasi solus.

[1] Al. : « habere. »
[2] Al. : « succinctus. »
[3] Al. : « impotentiam. »
[4] Al. : « omnes cœlos. »

CAPUT TERTIUM

1. Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet ab Jerusalem et a Juda validum et fortem : omne robur panis, et omne robur aquæ, et fortem, et virum Bellatorem, et judicem, et prophetam, et ariolum, et senem, principem super quinquaginta, et honorabilem vultu, et consiliarium, et sapientem de architectis, et prudentem eloquii mystici. Et dabo pueros Principes eorum, et effeminati dominabuntur eis. Et corruet populus vir ad virum, et unusquisque ad proximum suum. Tumultuabitur puer contra senem, et ignobilis contra nobilem. Apprehendet enim vir fratrem suum, domesticum patris sui, et dicet : Vestimentum tibi est ; princeps esto noster : ruina autem hæc sub manu tua. Respondebitque in die illa dicens : Non sum medicus, et in domo mea non est panis, neque vestimentum. Nolite constituere me principem populi.

2. Ruit enim Jerusalem et Judas concidit : quia lingua eorum et adinventiones eorum contra Dominum, ut provocarent oculos majestatis ejus. Agnitio vultus eorum respondebit eis ; et peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt. Væ animæ eorum, quoniam reddita sunt eis mala. Dicite justo, quoniam bene, quoniam fructum adinventionum suarum comedet. Væ impio in malum. Retributio enim manuum ejus fiet ei. Populum meum exactores sui spoliaverunt, et mulieres dominatæ sunt eis. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant. Stat ad judicandum Dominus, stat ad judicandos populos. Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui, et principibus ejus. Vos enim depasti estis vineam meam, et rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis? dicit Dominus exercituum.

3. Et dixit Dominus Deus : Pro eo quod elevatæ sunt filiæ Sion, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum ibant, et plaudebant, et ambulabant, et pedibus suis composito gradu incedebant : decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, et Dominus crinem earum nudabit. In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, et lunulas, et torques, et monilia, et armillas, et mitras, et discriminalia, et periscelidas, et murenulas, et olfactoriola, et inaures, et palliola, et linteamina, et acus, et specula, et sindones, et vittas, et theristra. Et erit pro suavi odore fœtor, et pro zona funiculus, et pro crispanti crine calvitium, et pro fascia pectorali cilicium. Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, et fortes tui in prælio. Et mœrebunt atque lugebunt portæ ejus ; et desolata in terra sedebit.

1. Hic incipit secunda pars, in qua arguit peccatum eorum quantum ad oppressionem proximorum ; et dividitur in duas partes. In prima ponitur opprimentium confutatio ; in secunda oppressorum consolatio. Cap. IV : *Et apprehendent septem mulieres virum unum in die illa.* Et quia violentum dominium non solum est culpa hominis, sed etiam est pœna Dei judicantis peccata populi, sicut dicitur Job XXXIV. : *Qui regnare*[1] *facit hypocritam propter peccata populi* : ideo prima pars dividitur in partes duas. In prima enim prædicitur secundum quod est pœna a Deo inflicta ; in secunda arguitur secundum quod est culpa ab homine commissa, ibi, *Popule meus.* Prima dividitur in duas partes. In prima comminatur regiminis subversionem ; in secunda assignat rationem, ibi, *Ruit enim Jerusalem.* Prima dividitur in tres. In prima subtrahuntur a regiminis officio[2] idonei ; in secunda præficiuntur indigni, ibi, *Et dabo pueros principes eorum ;* in tertia refutant vocati,[3] ibi, *Respondebitque in die illa.* Prima in duas. In prima subtrahit idoneum a regiminis officio[4] ; in secunda utilem ad regentis auxilium, ibi, *Et consiliarium*[5]. Prima dividitur in tres, secundum tria quæ requiruntur ad idoneitatem prælatorum. Primo enim aufert idoneum quantum ad potestatem ; in secunda quantum ad sagacitatem, ibi, *Judicem* ; in tertia quantum ad auctoritatem, ibi, *Senem.* Potestas ad regenda bella populi requiritur in duce, et valet ad compescendum insolentias : Eccl. VII, 6 : *Noli quærere fieri judex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates :* quæ in tribus consistit, secundum quæ dividitur prima pars hujus tertiæ partis ; scilicet in fortitudine corporis, quæ consistit in tribus : scilicet in complexionis vigore ; et quantum ad hoc dicit : Moneo ut quiescatis ; *enim*, idest quia, *ecce*, in proximo est, *auferet validum*, idest bene valentem in complexionis sanitate. In membrorum robore : et sic dicit, *For-*

[1] Al. : « regere »
[2] Al. : « ad regiminis officium. »
[3] Al. : « refutentur. »
[4] Al. : « ad regiminis officium. »
[5] Al. : « Consiliarium, etc. »

tem, quia fortitudo consistit in ossibus et nervis, ut dicit Philosophus. Iterum in cibi multitudine ; et sic dicit, *Omne robur panis etc.*, in quo omnis cibus et potus significatur. Eccl. xxix, 28 : *Initium vitæ hominis aqua et panis et vestimentum*. Secundo consistit potestas in constantia cordis ; et sic dicit, *Fortem*, secundum quod venit a fortitudine quæ est virtus animæ. Tertio consistit in exercitio bellicæ artis, et sic dicit, *Virum bellatorem*. Sapientia autem requiritur ad exercendum judicia ; propter quod petiit Salomon sapientiam a Deo. III Reg. III, 9 : *Dabis servo tuo cor docile ut possit discernere inter bonum et malum*. Et hoc habetur tripliciter. Vel humana institutione ; et quantum ad hoc dicit, *Judicem*, quasi juris peritum : vel divina inspiratione ; et quantum ad hoc dicit, *Prophetam;* vel dæmonis revelatione ; et quantum ad hoc dicit, *Ariolum*, quia in aris dæmonum divinabant, et aliquando vera dicebant. Auctoritas necessaria est ad reverentiam ; et hæc etiam consistit in tribus. In officii dignitate, et quantum ad hoc dicit, *Principem*, et per hoc omnes alios Principes intelligit, ut dicit Glossa : In morum honestate ; et propter hoc dicit, *Senem*, scilicet moribus. In vultus maturitate ; et propter hoc dicit, *Honorabilem vultu*[1]. Utiles autem sunt aliqui principibus ad regimen populi, vel ad expediendum dubia negotia ; et quantum ad hoc dicit, *Consiliarium* ; vel ad facienda ædificia ; et ideo dicit, *Sapientem de architectis*, ab *archos*, quod est princeps, et *tecti*, quod est ars, et præcipue mechanicarum. Unde architector dicitur principalis artifex, qui præcipit artificibus inducere formam, et præparare materiam, secundum considerationem finis cujus scientia habet usum per actionem. Sapientia autem, ut dicit Philosophus, est duplex ; scilicet universalis et particularis. Particularem definiens dicit, quod est virtus per quam homo potest in ultimo cujuscumque artis, ut medicinæ : et ob hoc dicitur sapiens medicus qui est certissimus in his quæ sunt medicinæ ; et similiter sapiens faber ; et sic de aliis. Et hoc modo sumitur hic. Universalis sapientia est quæ est ultimum in omnibus artibus et scientiis ; et ista est per quam homo elevatur[2] in cognitionem nobilissimarum causarum, idest substantiarum separatarum, vel spiritualium. Et hæc, secundum Philosophum, est metaphysica, et secundum nos est theologia. Tertio aliquis necessarius est ad instruendum divina : et quantum ad hoc dicit : *Et prudentem eloquii mystici*, a *mystim* quod est secretum, idest divinorum verborum quæ secreta sunt. Et de omnibus his habetur IV, Reg. penult, 13. quod translati sunt a Nabuchodonosor in Babyloniam, *Transtulit quoque Joachim in Babylonem, et matrem regis, et uxores regis, et eunuchos, et judices terræ duxit in captivitatem. Et dabo pueros.* Hic ostenditur subversio regiminis quantum ad hoc quod præficiuntur indigni. Et dividitur in duas partes. In prima ponitur indignorum prælatio ; in secunda consequens populi turbatio, ibi, *Et corruet populus vir ad virum*. Sunt autem indigni quantum ad defectum sapientiæ et ætatis ; et ideo dicit : *Dabo pueros Principes* : et quantum ad defectum virtutis : et sic dicit : *Et effeminati dominabuntur*, idest lascivi et imbecilles. Oseæ XIII, 11 : *Dabo tibi regem in furore meo*. Effectus autem regiminis in perturbatione populi tangitur triplex. Primo universalis dissensio : unde dicit : *Corruet populus*, scilicet ab unitate pacis, per quam est populus, *vir ad virum*, idest contra virum. Prov. XI, 14 : *Ubi non est gubernator, corruet populus*. Zach. X, 2 : *Abducti sunt quasi grex : affligentur, quia non est eis pastor*. Secundo amicitiæ dissolutio ; *Unusquisque ad proximum suum*, idest contra pronimum suum. Jer, IX, 4 : *Omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet*. Tertio ordinis confusio : *Tumultuabitur puer contra senem, et ignobilis contra nobilem*, Thren. IV, 16 : *Facies sacerdotum non erubuerunt, nec senum miserti sunt. Apprehendet.* Hic ostendit subversionem regiminis quantum ad hoc quod invitati ad regendum recusant, quasi quoddam

[1] Al. : « in vultus maturitate, *Honorabilem* ; et propter hoc dicit, *Vultu*. »

[2] Al. : « ponitur. »

ruinosum. Et dividitur in partes duas. In prima ponitur eligentium invitatio; in secunda electi recusatio, ibi, *Et respondebit in die illa dicens : Non sum medicus, et in domo mea non est panis neque vestimentum.* Circa primum tria ponuntur : scilicet ipsa electio, electionis occasio, officii immutatio. Electio est inordinata, quia ab uno tantum; unde dicit : *Tumultuabitur enim :* idest quia non convenienter eligent; sed *apprehendet vir fratrem suum*, idest conjunctum sanguine, *domesticum patris sui*, idest familiaritate acceptum, quamvis etiam vilem. Mich. III, 11 : *Qui * ædificat Sion in sanguinibus, et Jerusalem in iniquitate.* Et hoc est contra formam servatam Numer. I, in electione principum facta præcepto Domini, auctoritate prælati, et consensu multitudinis. Sed occasio est viris, quia propter divitias : unde dicit : *Vestimentum tibi est :* sperat enim temporalem subventionem; et hoc est contra formam traditam Exod. XVIII, 21 : *Provide de omni plebe viros potentes, et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderunt avaritiam; et constitue ex eis tribunos et centuriones qui judicent populum omni tempore.* Sed injunctio periculosa : unde dicit : *Princeps esto noster, ruina autem hæc*, idest periculum, *sub manu tua*, idest sub custodia tua et defensione tua. III Reg. XX, 39 : *Custodivi virum istum, qui si lapsus fuerit erit anima tua pro anima ejus. Respondebit.* Hic ponitur recusatio electi : et primo ponitur[1] rationabilis excusatio; secundo concluditur officii refutatio, ibi, *Nolite constituere me principem populi.* In excusatione prætendit tria; scilicet impotentiam ad repellendum nociva : *Non sum medicus*, scilicet ut possim mederi miseriis vestris. Jer. VIII, 22 : *Numquid resina non est[2] in Galaad, aut medicus non est ibi?* scilicet ad supplendum defectum : et propter hoc dicit : *Et in domo mea non est panis*, quo suppleam defectum famis vestræ. Thren. IV, 4 : *Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis.* Ad fovendum vel conservandum nutrimentum; et ideo dicit : *Nec vestimentum*, quo conservatur calor. Prov. ult, 22 : *Non timebit domui suæ a frigoribus nivis. Omnes enim domestici ejus vestiti sunt duplicibus. Nolite me constituere principem populi.* Hic concluditur officii refutatio. Judicum IX, 9 : *Numquid possum deserere pinguedinem meam, qua dii utuntur et homines?* Ubi ponitur triplex ratio : scilicet impedimentum devotæ contemplationis; dulcis affectionis : infra ibidem : *Numquid possum deserere dulcedinem meam?* et spiritualis exultationis ibidem : *Numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum et homines, et inter cetera ligna promoveri?*

* ædificatis

2. Hic ponit causas dictæ renuntiationis : et primo ponit causam proximam, scilicet pœnam universalis ruinæ : unde dicitur ex parte prophetæ : Ideo recusabit, *enim*, idest quia, *ruit Jerusalem*, idest ipsa civitas, *et Judas*, ipsa provincia, *concidit*, per pœnam a sua integritate. Infra XXIII : *In captivitatem transduxerunt robustos ejus, suffoderunt domos ejus, posuerunt eam in ruinam.* Secundo ponit causam remotam, scilicet culpam. Et dividitur in partes tres. In prima aggravat culpam : in secunda contra culpam ordinat pœnam, ibi, *Væ animæ eorum, quoniam reddita sunt eis mala*; tertio ostendit punientis justitiam, ibi, *Dicite justo quoniam bene.* Peccatum aggravat ex tribus. Ex peccati specie, quia blasphemant in Deum : unde dicit : Ideo concidit, *quia lingua eorum contra Dominum.* Infra LVII : *Super quem lusistis, super quem dilatastis os, et ejecistis linguam?* Secundo ex peccati novitate : unde dicit : *Adinventiones eorum contra Dominum.* Osee, VII, 2 : *Nunc circumdederunt eos adinventiones suæ, coram facie mea factæ sunt.* Tertio ex peccati publicatione : unde dicit : *Agnitio vultus eorum :* et hoc quia peccatum suum a vultu agnitum aliis fecerunt. *Respondit eis*, in pœnam quantum ad gestus. Et quantum ad peccati commendationem dicit : *Et peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt.* Jer. III, 3 : *Frons meretricis facta est tibi[3] et noluisti eru-*

[1] Al. : « et ponitur. »

[2] Al. : « resina est. » — [3] Al. : « sibi. »

bescere. Aliter exponitur in *Glossa* : *Agnitio vultus eorum*, idest cognitio suorum peccatorum, quem in intellectu habebunt, quia in vultu sunt sensus, *respondebit eis*, quærentibus quare puniuntur. Vel aliter.. *Agnitio vultus eorum*, idest remorsus conscientiæ, *respondebit eis*, sicut pœna. Et mystice hoc refertur ad peccatum quo Christum videntes cognoscere noluerunt, de quo conscientia redarguet eos, secundum quod dicit *Glossa*. Et quia justitia Dei non sint tam gravia mala inulta, ideo *væ animæ eorum*, non solum corpori : *quoniam reddita sunt eis mala*, scilicet in Dei præscientia : vel præteritum ponitur pro futuro. Et ne putetur pœna omnes involvere, subjungitur Dei justitia in discretione bonorum a malis : et circa hoc duo facit. Primo ponit remunerationem bonorum, dicens, *Dicite justo*, cuicumque, *quoniam bene*, erit ei, cum alii damnabuntur, *quoniam fructum*, idest mercedem, *adinventionum suarum comedet*, quasi fructum capiens bonorum excogitatorum. Sicut enim mali sunt soliciti ad inveniendum modos quibus peccatur, ita et boni sunt soliciti ut adinveniant qualiter Deo placere possint. I Cor. VII, 32 : *Qui sine uxore est, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo*. Psal. CXXVII, 2 : *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es*. Secundo ponit punitionem malorum, dicens, *Væ impio in malum*, idest[1] pro malo quod sibi imminet. *Retributio manuum ejus fecit ei*. Psal. IX, 17 : *In operibus manuum suarum comprehensus est peccator*. ***Populum meum***. Hic arguitur oppressio populi, secundum quod est peccatum hominis opprimentis. Et dividitur in partes duas. In prima ponitur oppressionis vitium : in secunda reducitur pœnæ judicium, ibi, *Stat ad judicandum Dominus, stat ad judicandos populos*. Tripliciter autem quidam opprimebant populum. Primo opprimebant principes per violentiam rapiendo : et quantum ad hoc dicit : ***Populum meum expoliaverunt***, bonis suis. Ezech. XXII, 29 : *Populi terræ calumniabantur calumniam, et rapiebant violenter; egenum et pauperem affligebant*. Secundo mulieres, trahendo ad concupiscentiam, et etiam ad idololatriam, sicut de Salomone dicitur III Reg. III ; et quantum ad hoc dicit : *Mulieres eorum dominatæ sunt eis*. Eccli. IX, 2 : * *Ne des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtute tua*. Tertio prophetæ decipiendo per astutiam adulationis ; et quantum ad hoc dicit, *Popule meus* ; quasi dicat : Per prophetas consueveram vobis loqui ; sed quia illi mendaces sunt, per me vobis loquar, ne videatur non debere credi, quod propheta sit contra prophetam. *Decipiunt*, promittendo securitatem. *Dissipant*, præbendo occasionem culpæ. Mich. III, 5 : *Hæc dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, et prædicant pacem*. Jer. XIV, 13 : *Prophetæ dicunt eis : Non videbitis gladium, et fames non erit in vobis ; pacem veram dabit vobis in loco isto*. ***Stat ad judicandum***. Hic inducitur judicium ad puniendum oppressores : et dividitur in partes duas : et primo ponitur judicium contra oppressores principes ; in secunda contra mulieres, ibi, *Et dicit Dominus*. Pseudoprophetæ ad spoliandum populum decipiebant ; et ideo habent idem judicium cum principibus. Ezech. XIII, 19 : *Violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei et fragmen*[2] *panis*. Circa primum tria facit. Primo inducitur judex : unde dicit, *stat ad judicandum*. Mich. IV, 3 : *Judicabit* * *populos multos*. Dan. VII, 10 : *Judicium sedit, et libri aperti sunt*. Secundo inducuntur rei : unde dicit : *Dominus ad judicandum veniet cum senibus*, scilicet sacerdotibus, et principibus, regibus ed ducibus. Ezech. XXXIV, 22 : *Ego judicabo inter pecus et inter arietem et hircum*. Tertio ponitur causa : et primo inducitur accusatio actoris, cum dicit, *Vos depasti estis* : Mich. III, 3 : *Comederunt carnem populi mei* : secundo ponitur increpatio judicis, cum dicit : *Quare atteritis*, affligendo, *et facies pauperum commolitis*, attenuando ! Amos IV, 1 : *Calumniam facitis egenis et*

* non

* inter

[1] Al. : « ideo. »

[2] Al. : « frumentum. »

confringitis pauperes. Ipse enim Deus erit actor et judex.

2. Notandum super illo verbo, *Dicite justo quoniam fructum adinventionem suarum comedet*, quod est fructus justi primo quem reddit : et hic est triplex : scilicet fructus suæ operationis. Joan. XV, 16 : *Eatis et fructum afferatis, et fructus vester maneat.* Suæ prædicationis. Heb. ult. *Offeremus hostiam laudis Deo, idest fructum labiorum confitentium nomini ejus.* Seu confessionis. Secundo quem percipit; et hic est etiam triplex; scilicet fructus remissionis culpæ. Infra XXVII : *Dimittetur domui Jacob iniquitas. Et iste est omnis fructus ut auferatur peccatum ejus.* Participationis gratia. Gal. V, 22 : *Fructus autem spiritus, caritas, gaudium, pax, potentia, etc.* Contemplationis sapientia. Prov. III, 14 : *Melior est acquisitio ejus negotiatione auri et argenti, primi et purissimi fructus ejus.* Tertio quem quærit. In fruitione Dei. Can. II, 3 : *Fructus ejus dulcis gutturi meo.* In societate cœlestis chori. Ezech. XXXVI, 8 . *Montes Israel ramos vestros germinetis, et fructum vestrum afferatis populo Israel.* In perceptione divine doni. Cant. IV, 13 : *Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus.*

3. Hic ponitur divinum judicium contra mulieres; et primo aperitur culpa; secundo prædicitur pœna, ibi, *Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion.* Prima dividitur in duas. In prima arguit eas de superbia; in secunda de lascivia, ibi, *Et nutibus oculorum ibant.* Circa primum duo facit. In prima arguit superbiam in corde, cum dicit ; *Pro eo quod elevatæ sunt filiæ Sion,* in superbiam. Psal. CXXX *Domine, non est exaltatum cor meum.* Secundo arguit superbiæ signum in corpore, *Ambulaverunt extento collo,* quod signum superbiæ est. Job XV, 26 : *Cucurrit adversus eum erecto collo ; et pingui cervice armatus est. Et nutibus.* Hic arguit lasciviam earum in quatuor, quibus homines ad concupiscentiam provocabant. Primo in ipso visu : unde dicit, *Et nutibus.* Proverb. VI, 25 : *Non concupiscat pulchritudinem ejus cor tuum, ne capiaris nutibus ejus.* Secundo lusu : etc. *Et plaudebant.* Glossa ludendo. Eccli. IX, 4 : *Cum saltatrice ne assiduus sis, ne forte pereas in efficacia ejus.* Tertio in incessu[1] *Et ambulaverant erecto collo.* Prov. VII, 10 : *Garrula quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis.* Quarto. lascivo ornatu. *Composito gradu.* Glos. Ornatæ de rapina pauperum. Proverb. VII, 10 : *Ecce occurrit illi mulier ornatu meretricio præparata ad capiendas animas. Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion.* Hic comminatur pœnam, et primo quantum ad ablationem ornamentorum; secundo quantum ad solatium virorum, ibi, *Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent.* Circa primum duo facit. Primo aufert ab eis ornamenta quæ sunt signa ineptæ lætitiæ et lasciviæ; in secunda recompensat signa tristitiæ et miseriæ, ibi, *Et erit pro suavi odore fœtor.* Circa primum duo facit. Primo aufert ab eis ornatum naturalem capillorum; secundo artificialem, ibi, *In die illa.* Dicit ergo primo, *Decalvabit,* quantum ad capillos veros. Infra XI : *In cunctis capitibus ejus erit calvitium. Nudabit,* quantum ad capillos adulteros, qui sunt sicut indumenta. Deut. XXXII, 42 : *De captivitate nudati inimicorum capitis. In die illa.* Hic aufert ab eis ornamenta artificialia : et primo ea quæ pertinent ad ornatum membrorum : secundo ea quæ pertinent ad cultum ornamentorum, ibi. *Acus, et specula, et sindones, et vittas, et theristra.* Circa primum duo facit. Primo aufert ea quæ pertinent ad ornatum partium : secundo ea quæ pertinent ad ornatum totius, ibi, *Et mutatoria, et palliola, et linteamina.* Circa primum duo facit. Primo aufert ea quæ pertinent ad corporis membra ; secundo ea quæ specialiter ad sensus organa, ibi, *Olfactoriola, et inaures, et annulos : et gemmas in fronte pendentes.* Circa primum duo facit. Primo aufert ea quæ pertinent ad inferiores partes corporis ; secundo quæ specialiter ad membra capitis, ibi, *Et vittas et theristra.* Dicit ergo primo quantum ad pedes, *Ornamentum calceamentorum*, quæ-

[1] Al. : « excessu. »

cumque, et specialiter *lunulas*, idest quasdam picturas factas in calceamentis de corio deaurato. Cant. vii, 1 : *Quam pulchri sunt* pedes tui in calceamentis, filia principis!* Secundo quantum ad collum, *Torques*, idest quædam ornamenta colli usque ad pectus pendentia in honorem victoriæ data. Proverb. i, 9 : *Ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo.* Tertio quantum ad pectus dicit, *Monilia*, quælibet ornamenta, sed specialiter fibulæ, quibus munitur pectus, ne vestes aperiantur. Cant. vii, 1 : *Juncturæ femorum tuorum sicut monilia quæ fabricata sunt manu artificis.* Quare quantum ad brachia dicit, *Armillas*, ornamenta brachiorum ab armo dicta. Exod. xxxii, 22 : *Viri cum mulieribus præbuerunt armillas ad faciendum opus tabernaculi testimonii. Et mitras.* Hic ponit ornamenta capitis : et primo quantum ad verticem. *Mitras*, ornamenta capitis ad modum coronæ. Judith x, 3 : *Imposuit mitram super caput suum, discriminato crine capitis sui.* Secundo quantum ad capillos dicit : *Discriminalia*, instrumenta quædam de argento vel auro in modum acuti fustis facta,quibus mulieres dividunt capillos suos ante frontem, sicut dictum est Judith eodem : *Discriminavit crinem capitis sui.* Tertio quantum ad collum tangit duo. Primo *periscelidas*, a *peri*, quod est circum, et *skelon*, quod est membrum, quasi ornatus circa membrum. Haymo dicit, quod[1] fit ex auro ad similitudinem armillarum, et ponitur circa collum; Glossa dicit, quod super pedes similis armillis. Alii dicunt, quod sunt quidam ornatus positi circa extremitates vestium sicut aurifrigia, vel pelles aliquæ, vel aliud hujusmodi. Et hoc potest stare cum utroque prædictorum ; quia sic sunt et circa collum, et circa pedes. Vestes enim habent talia et in caputiis et in fimbriis inferioribus, et sic ornant collum mediate. Numer. xxxi, 5 : *Ob hanc causam offerimus in donariis Domini singuli quod in preda auri potuimus invenire, periscelides, et armillas, et anulos.* Secundo ponit ornamenta colli immediata, cum dicit, *Murenulas*, scilicet quædam catenæ virgulis aureis et argenteis vermiculatæ in modum murenæ, quæ ponuntur circa collum. Cant. i, 10 : *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* Et quia collum est medium inter caput et corpus, ornatus ejus in utrumque redundat ; et ideo cum utroque ponitur. *Et olfactoriola.* Hic ponuntur ea quæ pertinent ad organa sensus : et primo quantum ad olfactum. *Olfactoriola*, quædam pixides in quibus ponebant muscum et hujusmodi, vel etiam quædam vasa, sicut poma de argento facta, perforata ad modum thuribuli, in quibus ponitur ignis et aliquid odoriferum. Cant. i, 3 : *Curremus in odorem unguentorem tuorum.* Secundo quantum ad auditum, *Inaures*, idest quidam circuli aurei vel argentei, qui apponuntur in auribus mulierum ad hoc perforatis. Oseæ ii, 13 : *Ornabatur inaure sua et monili suo, et ibat post amatores suos.* Tertio quantum ad tactum, qui maxime viget[2] in digitis. *Annulos.* Num. xxxi, 50 : auctoritate inducta superius : *Ob hanc causam offerimus annulos, etc.* Quarto quantum ad visum, *Gemmas in fronte*, quibus ornabantur mulieres Ægyptiæ. Exod. xxv, 7 : *Accipietis lapides onychinos et gemmas ad ornandum ephod ac rationale.* De gustu non facit mentionem, quia instrumentum ejus interius est, non ornatur. *Et mutatoria.* Hic ponit ornamenta pertinentia ad totum corpus ; et primo ad induendum ; et sic dicit, *Mutatoria*, idest diversa vestimentorum paria. Zach. iii, 4 : *Indui te mutatoriis ; et dixit, Ponite cydarim.* Secundo ad operiendum : et sic dicit : *Pallia.* Gen. *At illa tollens cito pallium, cooperuit se.* Tertio ad jacendum, et sic dicit, *Linteamina,* Joan. xx, 4 : *Venit Petrus, et introivit in monumentum, et vidit linteamina posita. Et acus.* Hic ponit ea quæ pertinent ad cultum ornamentorum ; et primo ad componendum. *Acus.* Matth. xix, 24 : *Facilius est camelum intrare per foramen acus, quam divitem intrare in regnum Dei.* Secundo ad discernendum, *Et specula*, quibus mulieres discernunt utrum sint bene ornatæ. Exod.

* *gressus*

[1] Al. : « et quod. »

[2] Al. « urget. »

XXXVIII, 8 : *Fecit et labrum æneum cum base sua de speculis mulierum, quæ excubabant ante ostium tabernaculi et atrium.* Tertio ad ornamentum operiendum ; et primo ad operiendum humerorum ornamenta, *Et sindones*, subtilia velamina quibus operiuntur humeri, sicut fit in Campania a mulieribus. Proverb. ultim. 24 : *Sindonem fecit et vendidit, et cingulum tradidit Chananæo.* Secundo ad operiendum ornamenta capitis, *Vittas*, idest pepla. Vel melius dicendum, quod dicuntur ligamenta, quibus mulieres ligant capillos suos, ad modum retis facta ; et sic accipitur Exod. : *Colligabisque eam vitta hyacinthina*, scilicet laminam de auro purissimo, ubi scriptum erat nomen sanctum [1] Domini. Tertio ad operimentum totius corporis dicit : *Theristra. Glossa* : Vestis muliebris tenuissima, et visu pervia, æstati idonea, et inde nominatur. Theria enim idest æstas. Et præcipue consueverent hujusmodi portare mulieres super serica vestimenta Gen. XXXVIII, 14 : *Depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum.* De pluribus horum dicitur Ezech. XVI, 10 : *Vestivi te discoloribus, calceavi te hyacintho, et cinxi te bysso, et indui te subtilibus et dedi armillas in manibus tuis, et torquem circa collum tuum, et dedi inaures super os tuum, et circulos in auribus tuis, et coronam decoris in capite tuo.—Et erit pro zona funiculus, et pro suavi odore fœtor, et pro crispanti crine calvitium, et pro fascia pectorali cilicium.* Hic sublatis ornamentis lasciviæ, comminatur cultum miseriæ, primo quantum ad id quod est extra, dicit : *Et erit pro suavi odore fœtor* : odor enim ab extra est. Joel II, 20 : *Ascendet fœtor ejus, et ascendet putredo, quia superbe egit.* Secundo quantum ad id quod est circa, dicit, *Pro zona funiculus*, Job. XII, 18 : *Balteum regum dissolvit, et præcingit fune renes eorum.* Tertio quantum ad id quod est supra, dicit, *Pro crispanti crine calvitium.* Quarto quantum ad id quod est intra : *Pro fascia pectorali*, qua constringuntur ubera, idest comprimuntur, ne ex magnitudine sua turpitudinem ingerant. *Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent.* Hic aufert ei virorum solatium quantum ad quatuor. Delectantur mulieres in virorum pulchritudine : et quantum ad hoc dicit : *Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent.* Thren. IV, 7 : *Candidiores Nazaræi ejus nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.* Secundo in fortitudine ; et quantum ad hoc dicit, *Et fortes.* Infra XXIII : *In captivitatem traduxerunt robustos ejus, suffoderunt domos ejus, posuerunt eam in ruinam.* Tertio in dignitate ; et quantum ad hoc dicit : *Et mœrebunt*, scilicet interius, *et lugebunt* scilicet exterius, *portæ ejus*, idest judices sedentes in portis. Thren. II, 9 : * *Destructæ sunt in terra portæ ejus ; et perdidit et contrivit vectes ejus, regem ejus et principes ejus, in gentibus.* [* defixæ] Quarto delectantur in virorum jucunditate ; et quantum ad hoc dicit : *Et desolata in terra sedebit.* Tren. I, 13 : *Posuit me desolatam, tota die mœrore confectam.*

Quæritur primo circa hoc capitulum de hoc quod dicit, *Ariolum.* Videtur secundum hoc quod inquirere futura ab ariolis sit licitum : auferre enim illicitum non est pœna, sed magis beneficium. Præterea idem videtur ex *Glossa*, quia aliquando vera dicunt ; sed a quolibet est accipienda veritas : ergo et ab ipsis. Præterea cum dæmones sint specula clarissima secundum intellectum, ut dicit Dionysius, videtur quod in his quæ pertinent ad cognitionem, ad minus non sit malum accipere ; et ita divinationibus intendere erit licitum ; et præcipue cum nulla cognitio sit malum, et divinatio dicat cognitionem.

Ad quod dicendum est, quod divinatio suo nomine dicit usurpationem actus divini, et hoc præcipue in cognitione futurorum quæ naturaliter cognosci non possunt. Sunt enim quædam futura quæ habent causas determinatas in natura, ex quibus necessario proveniunt, sicut eclypsis solis ; et de his non est divinatio. Quædam etiam habent causas determinatas ex quibus proveniunt ut in pluribus, sicut siccitas in æstate sub cane : unde de his non est divinatio. Tales etiam sunt

[1] Al. : « secundum. »

prænosticationes medicorum de sanitate vel morte, et nautarum de tempestate futura ; nisi forte prænuntientur immobili veritate futura, quia hoc solius Dei est. Sunt etiam quædam futura quæ non habent causas determinatas in natura, et precipue quæ fiunt ex libero arbitrio ; et harum præcognitionem nullus habet nisi Deus, cui omnia sunt præsentia, propter stabilitatem suæ æternitatis, vel aliquis accipiens a Deo. Et si quidem inspiratione divina talia prædicuntur ; erit prophetia, non divinatio : si autem per propriam inventionem et deceptionem propter lucrum, sicut faciunt vetulæ ; dicitur divinatio, et est peccatum : tum propter mendacium, quia asserunt incerta pro veris, tum propter deceptionem, tum propter usurpationem divinitatis. Similiter dicitur divinatio si fiant consilio dæmonum qualitercumque ; qui quidem possunt aliqua futura prædicere, vel quorum ipsi sunt causa, vel quæ ipsi sciunt per revelationem bonorum Angelorum, vel præsciunt naturali cognitione in his quæ habent causas determinatas in natura ; latentes tamen nobis, et notas eis, tum propter perspicacitatem intelligentiæ, tum propter experimentum longi temporis. Et tamen semper est peccatum inquirere ab eis, et apostasia a fide, ut dicit Augustinus. Et hoc propter tres rationes : primo, quia quamvis vera dicant, tamen semper intentio eorum est ad fallendum ; secundo, quia certitudinalem cognitionem habere non possunt, nisi de his quæ per revelationem sciunt ; tertio quia non possumus simul esse participes donorum Dei et diaboli. Et hæc inter omnes præcipua est. Et quamvis beneficium simpliciter sit auferre talia ; tamen pœna est illis qui talia sequuntur, quia est contrarium voluntati eorum.

Deinde quæritur de ludis chorealibus, utrum sine peccato exerceri possint, propter illud quod dicit, *Et plaudebant :* arguit enim hoc tamquam peccatum.

Ad quod dicendum, quod ludus secundum se non est malus ; aliter in ludis non esset virtus quæ dicitur eutrapelia : sed secundum quod ordinatur diverso fine, et vestitur diversis circumstantiis, potest esse actus virtutis et vitii. Quia enim impossibile est semper agere in vita activa et contemplativa ; ideo oportet interdum gaudia curis interponere, ne animus nimia severitate frangatur, et ut homo promptius vacet ad opera virtutum. Et si tali fine fiat de ludis cum aliis circumstantiis, erit actus virtutis, et poterit esse meritorius, si gratia informetur. Istæ autem circumstantiæ videntur in ludo choreali observandæ : ut non sit persona indecens, sicut clericus, vel religiosus : ut sit tempore lætitiæ, ut liberationis gratia, vel in nuptiis, et hujusmodi : ut fiat cum honestis personis, et cum honesto cantu ; et quod gestus non sint nimis lascivi, et si qua hujusmodi sunt. Si autem fiant ad provocandum lasciviam, et secundum alias circumstantias, constat quod actus vitiosus erit.

Deinde quæritur de ornatu mulierum, utrum sit licitum mulieribus ornare se. Et videtur quod non, per hoc quod hic dicitur, et I ad Timoth. II, 9 : *Non in tortis crinibus, aut auro et argento, aut margaritis, vel veste pretiosa ; sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.*

Et dicendum, quod ornatus mensurandus est ad modum et mensuram personæ et intentionem. Si enim mulieres portent ornamenta decentia, secundum statum et dignitatem suam ; et moderate se habeant in factis suis secundum consuetudinem patriæ : erit actus virtutis modestiæ, quæ modum ponit in incessu, statu, habitu et omnibus motibus exterioribus : et poterit esse meritorius, si sit cum gratia. Similiter si faciat ut placeat decenter viro suo, quem habet, vel quem accipere debet, et ut ab aliis mulieribus retrahatur. Si autem habeant ornamenta pretiosiora quam deceat ipsas ; erit arrogantia, vel quid deformatum vitio luxuriæ si faciat ad provocandum ad concupiscentiam sui.

CAPUT QUARTUM

1. Et apprehendent septem mulieres virum unum in die illa, dicentes : Panem nostrum comedemus, et vestimentis nostris operiemur, tantummodo invocetur nomen tuum super nos : aufer opprobrium nostrum.

2. In die illa erit germen Domini in magnificentia et gloria, et fructus terræ sublimis, et exultatio his qui salvati fuerint de Israel. Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion, et residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem ; si abluerit Dominus sordem filiarum Sion, et sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii et spiritu ardoris. Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion, et ubi invocatus est, nubem per diem, et fumum, et splendorem ignis flammantis in nocte. Super omnem enim gloriam protectio et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem et absconsionem a turbine et a pluvia.

1. Postquam arguit calumniam opprimentium in cap. II et III, in hoc capitulo Propheta ponit consolationem oppressorum ; et dividitur in duas partes. In prima consolatur eos contra oppressionem mulierum : in secunda contra oppressionem tyrannorum, ibi, *In die illa erit germen Domini in magnificentia et gloria.* Solent autem mulieres in tribus molestæ esse viris ; scilicet in contemptu virorum ; et quantum ad hoc dicit : *Et apprehendent septem mulieres :* quod ad litteram exponit Glossa, quia potuit esse quod post captivitatem interfectis viris multis, mulieres remanserunt plures, ita quod septem quærerent unum virum. Infra XIII : *Pretiosior erat vir auro, et homo mundo obrizo.* Secundo consueverunt esse molestæ in superfluo victu et vestitu : et quantum ad hoc dicit : *Panem nostrum comedemus ;* quasi dicat : Non oportebit quod det eis expensas. Proverb. XXXI, 14 : *Facta est quasi navis institoris, de longe portans panem suum. Quæsivit lanam et linum, et operata est consilio manuum suarum.* Tertio sunt molestæ in superbiæ fastu ; et quantum ad hoc dicit : *Tantummodo invocetur nomen tuum super nos,* ut dicamur tuæ uxores : *aufer opprobrium nostrum,* sterilitatis. Deuteron. VII, 14 : *Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis.*

Sed ex hoc videtur quod sit licitum habere plures uxores, quia dominus nunquam consolabitur per illicitum. Præterea. Omne peccatum est innaturale ; sed habere unum virum plures uxores est naturale, quia unus potest fecundare plures.

Ad quod dicendum, quod, sicut dicit Philosophus, junctio maris et feminæ in hominibus non est tantum propter generationem, sicut in brutis, sed etiam ad commodum vitæ : unde maris et feminæ sunt diversæ operationes, in quibus auxiliantur sibi invicem. Secundum ergo quod aliquid diversimode ordinatur ad hos fines, secundum hoc diversimode dicitur naturale vel innaturale. Id enim quod nullo modo potest stare cum fine dicto, est omnino innaturale, et nunquam potest esse bonum, sicut vitium sodomiticum : et sicut hic, quod una mulier habeat plures viros, quia una non fecundatur a pluribus : et quantum ad vitam civilem, quia una non regitur a pluribus : sed et contra. Aliquid autem[1] potest se habere ad dictum finem indifferenter quantum in se est ; et hoc potest determinari diversis temporibus diversimode, secundum diversos casus, per legislatorem : et erit justum positivum, sicut de gradibus consanguinitatis. Aliquid autem est per quod aliquis potest consequi finem, tamen est impeditivum finis, ut in pluribus. Et hoc[2] de se est innaturale ; sed potest esse licitum secundum despensationem legislatoris attendentis speciales casus ; et hujusmodi est quod unus habeat plures : potest enim unus plures regere secundum vitam civilem, et unus plures fecundare. Sed tamen aliquod impedimentum præstat generationi, cum oporteat semen viri esse digestum ; et hoc non potest fieri in

[1] Al. omittitur. : « autem. »

[2] Al. : « et hoc quod. »

frequenter coeuntibus : propter quod frequenter tales steriles sunt. Et adhuc magis impedit communem vitam ; quia perfecta amicitia, qualis est inter virum et mulierem uxorem, propter quam etiam homo patrem et matrem derelinquit (Genes. II), non potest esse ad multas.

2. Hic promittit exaltationem contra tyrannorum oppressiones : et primo quantum ad prosperitatem in temporalibus : secundo quantum ad sanctitatem in spiritualibus, ibi, *Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion ;* tertio quantum ad securitatem ab hostibus, ibi, *Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion.* Promittit autem prosperitatem in tribus. Primo quantum ad honorem hominum, cum dicit, *In die illa*, idest post reditum de captivitate, *erit germen Domini*, idest filii Juda, de quibus infra v : Viri Juda germen delectabile ejus ; *in magnificentia*, quantum ad magna quæ facient, et præcipue tempore Machabæorum, *et gloria*, quantum ad honorem quem recipient. I Machabæorum xv, 32 : *Vidit gloriam Simonis, et claritatem in auro et argento, et apparatum copiosum, et obstupuit.* Secundo quantum ad abundantiam fructuum : *Et fructus terræ sublimis*, idest terræ nascentia in abundantia. Amos ult, 13 : *Comprehendet arator messorem suum, et calcator uvæ mittentem semen, et stillabunt montes dulcedinem.* Psal. LXXXIV, 13 : *Terra nostra dabit fructum suum.* Tertio quantum ad lætitiam cordium, *Et exultatio his qui salvati fuerint*, redeuntes de captivitate. Infra LI : *Gaudium et lætitia invenietur in ea, gratiarum actio, et vox laudis. Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion etc.* Hic promittit sanctitatem in spiritualibus : et circa hoc tria facit. Primo promittit sanctitatis divulgatum nomen quod magis alliciebat cupidos gloriæ : unde dicit, *Et erit*, hoc quod sequitur, temporibus illis, *Omnis qui relictus fuerit in Sion*, in vita, *et residuus in Jerusalem*, cunctorum[1] voce *sanctus vocabitur.* Infra LXI : *Vos sacerdotes. Domini vocabimini, Ministri Dei nostri, dicetur vobis.* Infra VI : *Semen sanctorum erit id quod steterit in ea.* Secundo ponit sanctificatorum signum : *Omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem;* idest, omnis cujus vitæ et generationis processio a parentibus scripta est in annalibus, secundum quod in Esdræ I cap. II, legitur de quibusdam qui usurpant sibi officium, et non est numerata genealogia eorum. Tertio sanctificationis modum : *Si abluerit Dominus*, idest, si tamen ante abluerit[2] *sordes*, vitiorum, *et sanguinem*, prophetarum effusum, *de medio ejus*, non in angulo, in quo notatur publicitas peccati, *in spiritu judicii*, quantum ad æquitatem pœnæ, *et in spiritu ardoris*, idest tribulationis quantum ad acerbitatem. *Spiritu*, idest vento metaphorice, quo purgatur area. Jer. IV, 11 : *Ventus urens*[3] *in viis quæ sunt in deserto : viæ filiæ*[4] *populi mei ad ventilandum, et ad purgandum.*[5] *Et creavit Dominus super omnem locum montis Sion.* Hic ostendit securitatem ab hostibus, et servat metaphoram : quia enim tribulationem ardori comparaverat, securitatem comparat nubi et tabernaculo, quibus ab ardore defenditur. Et dividitur in duas partes. Primo ponit divinam protectionem sub similitudine nubis ; in secunda sub similitudine tabernaculi, ibi, *Et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu.* Circa primum tria facit. Primo ponit protectionis rationem, *Et creavit Dominus.* Jam in sua præsentia vel propter certitudinem prophetiæ, utitur præterito pro futuro ; et dicit : *Creavit*, quia ex vilissimo statu eos in tantam gloriam promovit, sicut quod creatur ex nihilo fit : *Super omnem locum montis Sion*, idest Jerusalem, quæ subjacet arci Sion, et templo, *ubi invocatus est.* Ecce ratio protectionis : Jer. XIV, 9 : *Tu autem in nobis es, Domine, et nomen sanctum tuum invocatum est super nos.* Secundo ponitur ipsa protectio, ibi, *Nubem.* Et ponitur secundum comparationem ad beneficium exhibitum in exitu filiorum Israel de Ægypto : de quo dicitur Exod. XIII, 22 : *Nunquam defuit eis columna nubis per diem ; nec columna ignis*

[1] Al. : « victorum. »
[2] Al. : « si tamen obtulerit. »
[3] Al. : « vestros. » — [4] Al. : « filii. »
[5] Al. adjungitur : « supple. »

per noctem coram populo. Et ideo ponit hic *nubem per diem*, quantum ad primum, *et fumum*, quantum ad secundum, propter duplex ignis beneficium ; scilicet caloris contra frigus ; et quantum ad hoc dicit, *Fumum,* in quo notatur flamma, quæ est fumus accensus, vel quia est effectus caloris ; et splendoris contra tenebras ; et quantum ad hoc dicit, *Et splendorem.* Infra x : *Et erit lumen Israel in igne et sanctus ejus in flamma.* Tertio ponit protectionis magnitudinem, *Super omnem gloriam :* quia protectio qua proteget vos Deus, erit super omnem gloriam prius vobis præstitam quasi excedens eam. Aggæi ii, 10 : *Magna erit gloria domus istius novissimæ plusquam primæ. Et tabernaculum.* Hic describit idem beneficium per metaphoram tabernaculi. Unde ponit ea ad quæ tabernaculum est utile : protegit enim contra solis æstum per umbram ; et quantum ad hoc dicit, *In umbraculum diei ab æstu*, idest in die ; secundo protegit contra tempestatis impetum præbens securitatem ; et quantum ad hoc dicit, *Et in securitate a turbine :* turbo enim est ex colluctatione quadam ventorum : tertio protegit contra pluviarum stillicidium per absconsionem ; et quantum ad hoc dicit, *Et absconsionem a pluvia.* Et secundum hoc tertio designatur persecutio, secundum sui gradum. Infra xxxii : Erit vir sicut qui absconditur [1] a vento, et celat se a tempestate. *Glossæ* autem tangunt duplex mysterium. Quidam exponunt mulieres pro septem Ecclesiis ; et secundum hoc dividitur capitulum in tres partes. Primo ponitur desponsatio ; secundo sponsi exaltatio, ibi, *In die illa ;* tertio sponsæ gubernatio, ibi, *Et erit omnis qui relictus fuerit in Sion.* Desponsatio autem est per fidem. Oseæ ii, 20 : *Sponsabo te mihi in fide.* Unde tria ponit. Primo fidei communicationem, *Apprehendent* per fidem, *septem mulieres*, septem Ecclesiæ, de quibus Apoc. i : *Joannes septem Ecclesiis quæ sunt in Asia, gratia vobis et pax :* in quo omnes continentur secundum regulam tetragorismi et cubi. [2] *Virum unum*, idest Christum. Cant. ult. 2 : *Apprehendam te, et ducam in domum matris meæ, et in cubiculum genetricis meæ.* Secundo propalationem spei, quæ est de sacramento sumendo : *Panem nostrum comedemus*, corpus Christi nobis datum. Joan. vi, 52 : *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita ;* et quæ est de dono virtutis percipiendo : *Vestimentis nostris operiemur*, idest virtutibus. Ezech. xvi, 10 : *Vestivi te discoloribus, et calceavi te hyacintho... et indui te subtilibus, et ornavi te ornamento.* Tertio desiderium sive petitionem caritatis, quæ est de consecutione Christiani nominis. *Invocetur tantummodo nomen tuum super nos,* ut a Christo dicamur Christiani. Act. iv, 12 : * *Non est nomem aliud sub cœlo in quo oporteat nos salvos fieri.* Et de ablatione carminis : *Aufer opprobrium nostrum*, quod patimur a Judæis, qui dicunt nos sine lege. Josue v, 9 : *Hodie abstuli opprobrium Ægypti a vobis.*

* nec

Nota super illo verbo, *Panem nostrum comedemus*, [3] quod panis, idest corpus Christi, dat culpæ veniam. Matth. vi, 11 : *Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie, et dimitte nobis debita nostra.* Dat gratiæ vitam. Joan. vi, 52 : *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Confirmat ad pugnam. Psal. ciii, 15 : *Panis cor hominis confirmat.* Confortat ad viam. III Reg. xix. 8 : *Ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus et quadraginta noctibus.* Facit prægustare ipsam gloriam. Sap. xvi, 20 : *Paratum de cœlo panem præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem.*

Secundum alias *Glossas* dividitur sic. In prima notatur gratiæ plenitudo ; in secunda gratiæ exaltatio ; ibi, *In die illa erit germen Domini in magnificentia ;* in tertia ponitur subditorum benigna gubernatio, ibi, *Et erit, omnis qui relictus fuerit in Sion, et residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur.* Circa primum tria facit. Primo ponitur donorum abundantia, *Septem mulieres*, septem dona Spiritus sancti, quæ dicuntur mulieres, quia per eas in Deo aliquis generatur et nutritur. Vi-

[1] Al. : « abscondetur. »
[2] Al. : « in quo omnes, secundum regulam Ternarii quintam. »
[3] Al. : « quotidianum. »

rum unum, idest Christum singulariter, qui solus sine peccato. Joan. I, 14 : *Vidimus eum quasi unigenitum, plenum gratiæ et veritatis*. Secundo donorum sufficientia in perfecta fruitione ; *Panem nostrum comedemus*, scilicet patriæ, quo fruitur perfecte Spiritus sanctus, cujus sunt dona, sicut et Filius. Joan. IV, 34 : *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me*. In Scripturæ attestatione : *Et vestimentis nostris operiemur*, idest sermone Dei, quo dona ornantur quia ejus. Tertio donorum perfectio per Christum quantum ad collationem salutis : *Nomen tuum*, idest res nominis, scilicet salus, *invocetur super nos*, idest in illis qui ex nobis repleti sunt, *quia de plenitudine ejus nos omnes accepimus gratiam pro gratia* : Joan. I, 16. Ante Christum enim dona non perducebant ad Regnum. Et quantum[1] ad amotionem erroris : *Aufer opprobrium nostrum*, quod patimur a falsis virtutibus, quæ nostrum nomen subripiunt. Rom. XIII, 12 : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis*. Cant. II, 15 : *Capite nobis vulpes parvulas quæ demoliuntur vineas*. Vel opprobrium quod patimur in repulsione hominum, qui nos peccando repellunt. *In die illa*. Hic ponitur exaltatio : et primo quantum ad miraculorum operationem, *In magnificentia*. Exod. XV, 11 : *Magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, et faciens mirabilia*. Secundo quantum ad gloriosam resurrectionem, *Et gloria*, Infra LII : *Consurge, consurge, induere fortitudine tua, Sion*. Tertio quantum ad ascensionem : *Et fructus terræ*, idest filius virginis, *sublimis*. Infra LII : *Ecce servus meus intelliget, exaltabitur et elevabitur et sublimis erit valde* ; quantum ad totius mundi venerationem, de quo Phil. II, 10 : *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum. Et exultatio his qui salvati fuerint de Israel*. Infra IX : *Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda. Et erit omnis*. Hic ponitur gubernatio : et primo quantum ad sanctificationem ; secundo quantum ad sanctificationis ordinem, ibi, *Si abluerit Dominus sordem filiarum Sion*. Tertio ponit sanctificatorum protectionem, ibi, *Et erit Dominus etc*. Ad sanctitatem tria requiruntur. Distinctio cum fide ; et quantum ad hoc dicit : *Qui relictus*, a non credentibus electus, quasi distinctus, *in Sion*, quæ specula dicitur, quia fides videt *per speculum et in ænigmate* : I Cor. XIII. Et infra X : In veritate reliquiæ convertentur, reliquiæ, inquam, Jacob ad Deum fortem. Si fuerit populus tuus, Israel reliquiæ convertentur. Secundo tranquillitas ad pacem : *Residuus*, quasi residens, *in Jerusalem*, quæ visio pacis dicitur. Infra LII : *Jerusalem civitas sancta*. Tertio prædestinatio ad gloriam : *Omnis qui scriptus est*. Luc. X, 20 : *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis*, Apoc. III, 5 : *Non delebo nomen ejus de libro vitæ. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion*. Hic ponitur ordo sanctificationis : et primo per baptismi ablutionem : *Sordes*, vitiorum actualium, *et sanguinem*, peccati originalis ; vel *sordes*, venialium, *sanguinem*, mortalium. Ezech. XVI, 9 : *Lavi te aqua, et emundavi sanguinem tuum a te*. Per pœnitentiæ discretionem. *Spiritu judicii*. I Cor XI, 31 : *Si nosmetipsos* judicaremus, non utique a Domino judicaremur* ; sed a caritativa passione. *Spiritu ardoris*, idest caritatis suæ, qua nulla major fuit. Joan. XV, 13 : *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis*. Matth. XXVI, 28 : *Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et creavit*. Hic ponitur protectio. Et ponit utilitatem protectionis quantum ad protectos : unde, *Super omnem* ; diversitatem quantum ad protegentia, *Nubem* ; et auctoritatem quantum ad affligentia : unde, *Per diem*. Sed in protectis sunt tria ; scilicet eminentia contemplationis in corde, *Montem Sion*. Psal. CXXIV : *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion ; non commovebitur in æternum qui habitat in Jerusalem*. Laudes confessionis in ore, *Invocatus est*. Rom. X, 13 : *Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*. Honestas

[1] Al. : « quarto. »

conversationis in opere, *Gloriam.* II ad Corinth. I, 12 : *Gloria hæc est testimonium conscientiæ nostræ.* Proteget autem per quatuor. Per speciem obumbrantem, *Nubem.* Luc. I, 35 : *Virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Per compunctionem humiliantem, *Fumum.* Joel. II, 30 : *Dabo prodigia in cœlo et in terra, sanguinem et ignem et vaporem fumi.* Per veritatem illuminantem, *Splendorem.* Luc. II, 32 : *Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ, Israel.* Per Ecclesiam viventem, *Tabernaculum.* Apoc. XXI, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis.* Adversantia sunt tria. Prosperitas elevans, *Diem.* Adversitas constantiam frangens, *Nocte.* Psal. CXX, 6 : *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem,* Persecutio affligens, *Æstu,* per afflictionem. Apoc. XVI, 8 : *Et quartus Angelus effudit phialam suam in solem.* Et sequitur : *Et datum est illi æstu affligere homines, et igni. Turbine,* per impetum. Infra XXI : *Sicut turbines ab Africo veniunt de deserto, veniet*[1] *de terra horribili. A pluvia,* propter multitudinem. Matth. VII, 25 : *Descendit pluvia, venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit.*

CAPUT QUINTUM

1. Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei, vineæ suæ. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei. Et sepivit eam, et lapides elegit ex ea, et plantavit vineam electam ; et ædificavit turrim in medio ejus, et torcular extruxit in ea. Et expectavit ut faceret uvas, et fecit labruscas. Nunc ergo habitatores Jerusalem. et viri Juda, judicate inter me et vineam meam. Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei ? An quod expectavi ut faceret uvas ; et fecit labruscas? Et nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ. Auferam sepem ejus ; et erit in direptionem. Diruam maceriam ejus ; et erit in conculcationem ; et ponam eam desertam. Non putabitur, et non fodietur; et ascendent super eam vepres et spinæ ; et nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Vinea autem Domini exercituum domus Israel est, et viri Juda germen ejus delectabile. Et expectavi ut faceret judicium ; et ecce iniquitas ; et justitiam, et ecce clamor. Væ qui conjungitis domum, et agrum agro copulatis, usque ad terminum loci. Numquid habitabitis vos soli in medio terræ? In auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum. Nisi domus multæ desertæ fuerint grandes et pulchræ, et absque habitatore. Decem enim jugera vinearum facient lagunculam unam, et triginta modii sementis facient modios tres.

2. Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam ut vino æstuetis. Cythara et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris ; et opus Domini non respicitis, nec opera manuum ejus consideratis. Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam ; et nobiles ejus interierunt fame, et multitudo ejus siti exaruit. Propterea dilatavit infernus animam suam et aperuit os suum absque ullo termino. Et descendent fortes ejus, et populus ejus, et sublimes gloriosique ejus ad eum. Et incurvabitur homo, et humiliabitur vir, et oculi sublimium deprimentur. Et exaltabitur Dominus exercituum in judicio, et Deus sanctus sanctificabitur in justitia. Et pascentur agni juxta ordinem suum, et deserta in ubertatem versa advenæ comedent. Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum. Qui dicitis : Festinet, et cito veniat opus ejus, ut videamus ; et appropiet : veniat consilium Sancti Israel, et sciemus illud.

3. Væ qui dicitis malum bonum et bonum malum, ponentes tenebras lucem et lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum. Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes. Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem : qui justificatis impium pro muneribus, et justitiam justi aufertis ab eo. Propter hoc, sicut devorat stipulam lingua ignis, et calor flammæ exurit ; sic radix eorum quasi favilla erit, et germen eorum ut pulvis ascendet. Abjecerunt enim legem Domini exercituum, et eloquium Sancti Israel blasphemaverunt. Ideo iratus est furor Domini in populum suum, et extendit manum suam super eum, et percussit eum. Et conturbati sunt montes ; et facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearum.

4. In his omnibus non est aversus furor ejus ; sed adhuc manus ejus extenta. Et elevabit signum in nationibus procul, et sibilabit ad eum de finibus terræ ; et ecce festinus velociter veniet. Non est deficiens, neque laborans in eo : non dormitabit, neque dormiet, neque solvetur cingulum renum ejus, nec rumpetur corrigia calceamenti ejus. Sagittæ ejus acutæ, et omnes arcus ejus extenti. Ungulæ equorum ejus ut silex, et rotæ ejus quasi impetus tempestatis. Rugitus ejus ut leonis, rugiet ut catuli leonum ; et frendet, et tenebit prædam, et amplexabitur ; et non erit qui eruat ; et sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris. Aspiciemus in terram ; et ecce tenebræ tribulationis, et lux obtenebrata est in caligine ejus.

1. Hic arguit ergo peccatum duarum

[1] Al. : « venit. »

tribuum, quod committebant in abusu rerum sub quadam metaphora ; et dividitur in duas partes. In prima ponitur metaphora ; in secunda exponitur : *Vinea enim Domini exercituum domus Israel est.* Circa primum duo facit. Primo ponit titulum, dicens, *Cantabo*, idest, alte et aperte pronuntiabo : infra XL : *Exalta in fortitudine vocem tuam : dilecto meo*, idest populo Judæorum, *canticum patruelis mei*, idest filii patrui, *vineæ suæ*, idest quod fecit de vinea sua. Aliquando enim prophetæ ex istis rebus gestis assumunt similitudines ad suas prohetias, sicut patet Jer. XXXII, 7, de venditione agri. *Ecce Hananael filius Sellum patruelis tuus venit ad te dicens : Eme tu agrum meum qui est in Anathoth, tibi enim competit ex propinquitate ut emas.* Ita etiam potuit contingere quod ad litteram aliquis patruelis suus composuerit simile carmen de vinea sua. Vel aliter. *Cantabo canticum dilecto*, scilicet Deo, idest opera ipsius ad vineam suam. Vel *dilecto*, scilicet Deo, *canticum patruelis*, idest de patrueol meo, scilicet populo Judæorum, quia ex eisdem parentibus descendimus, *vineæ suæ*, idest quia patruelis est vinea dilecti Dei. Vel mystice, *patruelis*, idest Christi, qui ex eadem gente est meum, *vineæ suæ*, idest qui conqueritur de vinea sua idest synagoga ; quæ sibi amaros fructus in passione attulit. Et nota, quod canticum proprie exultationis est. Unde hic improprie canticum dicitur, cum sit mœroris. Tale canticum cantavit David de morte Saulis. II Reg. I, 19 : *Inclyti tui, Israel, super montes tuos interfecti sunt. Quomodo ceciderunt fortes Israel ?... Montes Gelboe, nec ros nec pluvia veniant super vos.* Ezech. XXXII, 18 : *Cane carmen lugubre.* Secundo ibi, *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei*, ponit ipsum canticum, quod continet metaphoram : in quo tria ponuntur. Primo causæ recitatio ; secundo judicii interrogatio, ibi, *Nunc ergo habitatores Jerusalem ;* tertio sententiæ prolatio, ibi, *Nunc ostendam vobis quid ego faciam veneæ meæ.* Circa primum duo ponit. Primo ex parte conquerentis diligentiam cultus ; secundo ex parte vineæ malitiam fructus, ibi, *Et expectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas.* Diligentia autem cultus ostenditur ex tribus. In loci præparatione, in palmitum electione, *Et plantavit* ; et in sumptuosa ædificatione, ibi, *ædificavit turrim in medio ejus.* Præparatio loci primo describitur tripliciter. Primo quantum ad loci pinguedinem : unde dicit : *Vinea*, de qua Ps. LXXIX, 9 : *Vineam de Ægypto transtulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam* : *facta est dilecto meo*, idest Deo acquisitive, vel a Deo, *in cornu*, idest in loco eminenti, in quo notatur montuositas terræ ad constitutionem bonæ vineæ, propter hoc quod respicitur a sole, *filio olei*, idest adeo pingui quod sufficeret ad multitudinem olei. Proprietas hebraici sermonis est ut quilibet illius rei dicatur esse filius in quo abundat, sicut dicitur I Reg. XXVI, 16 : *Vivit Dominus**, *quod filii mortis estis.* Et in hoc designatur bonitas terræ, quia fuit Judæis data ; de qua Ezech. XX, 6 : *Levavi manum meam pro eis, ut educecerem eos de terra Ægypti in terram quam provideram eis fluentem lacte et melle, quæ est egregia inter omnes terras.* Secundo ponitur præparationis diligentia quantum ad loci mutationem [1] : unde dicit, *Sepivit eam.* Oseæ II, 6 : *Sepiam viam tuam spinis :* in quo significatur custodia Angelorum, et bonorum virorum. Tertio quantum ad purgationem : *Lapides elegit*, idest diligenter collegit, *ex ea.* Psalm. LXXIX, 9 : *Ejecisti gentes, et plantasti eam.* Quantum ad electionem palmitum dicitur : *Et plantavit eam electam*, idest ex electis palmitibus : unde alia translatio habet, *Vinea soreth*, quod est nobilissimum genfis vitis, in quo significatur bonitas patrum. Jer. II, 21 : *Ego te plantavi vineam electam omne, semen verum.* Quantum ad sumptum ædificii, quod pertinet ad defensionem, dicit : *Ædificavit in medio ejus turrim ;* in quo denotatur regia dignitas. Ezech. XVI, 13 : *Decora facta es vehementer nimis, et profecisti in regnum.* Can. IV, 4 : *Turris David ædificata est cum propugnaculis.* Vel templum, secundum alios. Usus turris est [2] ad conservationem fructus, et

[1] Al. : « forte munitionem. »

[2] Al : omittitur : « est. »

prospiciendum ad custodiam. Quantum ad fructus collectionem dicit : *Torcular extruxit in ea.* Proverb. III, 10 : *Implebuntur horrea tua saturitate, et vino torcalaria redundabunt ; in quo notatur altare holocaustorum per effusionem sanguinis. Et expectavit ut faceret.* Hic ponitur malitia fructus : unde dicit : *Et expectavit*, secundum ordinem beneficiorum, *ut faceret uvas,* fructum bonorum operum, *et fecit labruseas,* idest uvas sylvestres, ab hoc dictas[1], quia in labiis viarum nascuntur, scilicet sepibus : in quo amaritudo notatur. Jer. II, 21 : *Quomodo conversa es mihi in parvum vinea aliena?* Mich. VII, 4 : *Qui optimus est in eis, quasi paliurus ; et qui rectus, quasi spina de sepe. Nunc ergo habitatores Jerusalem, et viri Juda, judicate inter me et vineam meam.* Hic ponitur interrogatio judicii : et circa hoc duo facit. Primo interpellat judices, dicens : Ergo quia feci quod debui, *nunc*, audita ratione mea, *judicate inter me et vineam meam.* Oseæ II, 2 : *Judicate matrem vestram, judicate : quoniam non ipsa uxor mea, et ego non vir ejus.* Simile judicium quærebatur a David de se quasi de alio II Reg. XII, super peccato commisso ab eo, circa scilicet adulterium et homicidium Uriæ Hethæi. Secundo quærit judicium ; et duo quærit. Primo utrum peccaverit ex negligentia ; unde dicit : *Quid ultra*, super dicta, *facere debui?* Michææ VI, 3 : *Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi.* Secundo utrum peccaverit in cultura vineæ ex superflua cura : unde dicit : An forte videor fecisse contra debitum quod *expectavi*, bene colendo, ut *faceret uvas, et fecit labruscas?* quasi dicat : In hoc videor potius superfluus quod vineæ meæ tantum culturam adhibui. Infra XXVI : *Domine, indulsisti genti. Nemquid glorificatus es?* Et XLVIII : *Transgressorem ex ventre vocavi te propter nomen meum.* Jer. XI, 16 : *Ad vocem loquelæ, grandis exarsit ignis in ea, et combusta sunt fructeta ejus.*

Nota super illo verbo, *Vinea facta est dilecto*, quod est vinea multiplex. Primo carnalis concupiscentiæ. Deuteron. XXXII, 32 : *De vinea Sodomorum vinum eorum, et de surbanis Gomorrhæ.* Et hujus est primo vinum iræ. Deuter. XXXII, 33 : *Fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile.* Secundo luxuriæ. Apoc. XVII, 3 : *De vino fornicationis ejus biberunt omnes gentes.* Tertio ineptæ lætitiæ. III Esdræ III, 20 : *Omnem mentem vertit in securitatem et jucunditatem.* Secundo est vinea fidelis animæ. Cant. II, 15 : *Vinea floruit.* Hujus vineæ est vinum primo pœnitentiæ. Luc. X, 34 : *Appropians alligavit vulnera ejus, fundens vinum et oleum.* Secundo corporalis munditiæ. Zach. IX, 17 : *Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et[2] vinum germinans virgines?* Tertio spiritualis lætitiæ. Psalm. CIII, 15 : *Vinum lætificat cor hominis.* Tertia est vinea militantis Ecclesiæ. Can. ult. 11 : *Vinea fuit pacifico in ea quæ habet populos.* Et hujus vineæ et vinum primo sacræ ablutionis. Num. XV, 10 : *Et vinum ad liba fundenda ejusdem mensuræ.* Secundo fructuosæ prædicationis. Psal. IV, 8 : *A fructu frumenti, vini et olei multiplicati sunt.* Tertio devotæ confessionis. Can. VII, 9 : *Guttur tuum sicut vinum optimum.* Quarto est vinea cœlestis patriæ. III Reg. XXI, 1 : *Vinea erat Naboth Jezraelitæ*[3]. Et hujus vineæ est vinum primo divinæ fruitionis. Cant. V, 1 : *Comedi favum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo.* Secundo interioris repletionis. Esther. I, 7 : *Vinum quoque, ut magnificentia regia dignum erat, abundans et præcipuum ponebatur.* Tertio sanctorum congratulationis. Cant. ult. 2 : *Dabo tibi poculum ex vino condito.*

Et nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ. Hic profertur sententia : et primo excitat attentionem vel audientiam, dicens : *Nunc*, ex quo vultis[4] sententiam proferre, ego *ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ.* Infra XLVIII : Prædixi tibi ex tunc, antequam venirent, indicavi tibi, ne forte diceres : Idola mea fecerunt hoc, et sculptilia mea et

[1] Al. : « dictæ. »
[2] Al. : « in. »
[3] Al. : « Israelitæ. »
[4] Al. : « non vultis. »

conflatilia mandaverunt ista. Quæ audisti vide omnia. Secundo profert justam sententiam, ut ingratis auferat beneficium exhibitum, cum dicit, *Auferam sepem ejus.* Et primo aufert beneficium quod pertinet ad custodiam, quæ est duplex. Angelorum : et quantum ad hoc dicit, *Auferam sepem ejus*, idest auxilia Angelorum, quibus contra hostes protegebantur, *et erit in direptionem*, gentibus. Eccl. XXXVI, 27 : *Ubi non est sepes, ibi diripietur possessio.* Est etiam custodia prælatorum ; et quantum ad hoc dicit, *Diruam maceriam ejus*, idest præsidia regni, de quibus supra II : *Et incurvabitur omnis sublimitas hominum : et erit in conculcationem*, idest vilis facta. Psal. LXXIX, 13 : *Destruxisti maceriam ejus.* Secundo aufert beneficium, quod pertinet ad cultus diligentiam : unde dicit : *Et ponam eam desertam;* idest, relinquam eam incultam sicut desertum, *Non putabitur,* admonitionis aut correptionis vomere, quando peccat, *et non fodietur*, ut auferantur ab eis occasiones mali, sicut malæ herbæ ; *et ascendent super eam vepres et spinæ*, idest majora et minora peccata : vel *vepres*, peccatorum, *spinæ* tribulationum. Infra VIII : *Vepres enim et spinæ erunt in universa terra.* Tertio autem beneficium fertilitatis, contra quod ponit defectum pluviæ : unde dicit : *Et nubibus mandabo ne pluant* : ad litteram, vel nubes prædicatores. Infra LX : *Qui sunt isti qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas?* Jer. III, 3 : *Quamobrem prohibitiæ sunt stillæ pluviarum, ei serotinus imber non fuit. Vinea enim Domini exercituum domus Israel est.* Hic exponit metaphoram : et primo quantum ad vineam ; secundo quantum ad vineæ causam, ibi, *Expectavi ut faceret judicium.* Circa primum exponit vineam dicens, *Vinea enim mea domus*[1] *Israel est* ; vel tota, vel quantum ad decem tribus, quæ dictæ sunt Israel post separationem Regni propter multitudinem. Secundo quantum ad germen vel palmites, *Viri Juda*, idest duæ tribus in quibus adhuc observabatur cultus Dei. Oseæ IV, 15 : *Si fornicaris tu, Israel, non delinquat saltem Juda.* Vel quia ex ipsa Principes. I Paral. V, 2 : *Porro Judas qui erat fortissimus inter suos fratres, de stirpe ejus Principes germinati sunt. Expectavi ut faceret judicium.* Hic exponit vineæ causam, quæ consistit in culpa, et pœnam quæ consequitur culpam : unde dividitur in partes tres. In prima ponitur culpa in generali ; in secunda pœna et culpa simul in speciali, ibi, *Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis :* in tertia, pœna in generali, ibi, *In his omnibus non non est aversus furor ejus ; sed adhuc manus ejus extenta.* Culpam in generali arguit quantum ad prælatos, quorum est facere judicium, in hoc quod dicit : *Expectavi*, secundum ordinem beneficiorum, *ut faceret judicium*, juste judicando ; *et ecce iniquitas*, quasi inæqualitas judicii. Eccl. III, 16 : *Vidi sub sole in loco judicii impietatem, et in loco justitiæ iniquitatem.* Secundo quantum ad subditos, quorum est tenere justitiam sibi præfixam a prælatis : *Et justitiam*, quæ est per comparationem ad præcepta legis ; *et ecce clamor*, tumultus rixantium, vel conquestionis pauperum. Infra XXII : *Quidnam tibi quoque est quia ascendisti et tu omnis in tecta clamoris plena, urbis frequens, civitas exultans ? Væ qui conjungitis domum domui.* Hic ponit culpam eorum in abusu rerum in speciali, sequendo eas per partes. Et dividitur in duas partes. In prima arguit eos quantum ad ipsam culpam ; in secunda quantum ad peccandi pertinaciam, ibi, *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis.* Circa primum duo facit. Primo arguit eos quantum ad abusum possessionum, qui fit per avaritiam ; in secunda quantum ad abusum ciborum, qui fit per gulam, ibi, *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam.* Circa primum tria ponuntur. Primo arguitur superflua possessionum multiplicatio : unde dicit : *Væ qui conjungitis domum domui, et agrum agro copulatis, usque ad terminum loci* ; scilicet[2] usque ad viam publicam. Oseæ V, 10 : *Facti sunt principes Juda quasi assumentes terminum super eos.* Jerem. XXII, 13 : *Væ*

[1] Al. : « Dominus. »

[2] Al. : « sicut. »

qui ædificat domum suam in injustitia, et cœnacula sua non in judicio. Amicum suum opprimet frustra, et mercedem ejus non reddet ei. Qui dicit. Ædificabo mihi domum latam, et cœnacula spatiosa. Mich. II, 2 : *Et concupierunt agros, et violenter tulerunt, et domos rapuerunt, et calumniabantur virum et domum ejus, virum et hereditatem ejus.* Secundo ponitur judicis interpellatio,[1] *Numquid habitabitis vos soli in medio terræ ?* quæ lata est et spatiosa, et data multis in possessionem. Gen. I, 22 : *Crescite, et multiplicamini, et replete terram.* Tertio ponitur pœnæ comminatio : et circa hoc duo ponuntur. Primo punientis auctoritas vel potestas : unde dicit : *In auribus meis sunt hæc*[2] verba, *dicit Dominus exercituum*, qui potest punire : quæ dicam vobis, adhuc sunt sonantia *in auribus meis*, interioribus ; in quo notatur verborum certitudo. Infra L : *Mane erigit mihi aurem, et audiam quasi magistrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem : ego autem non contradico.* Secundo ponitur pœnæ severitas, ibi, *Nisi domus fuerint desertæ*, quantum ad custodiam, *et absque habitatore*, quantum ad solitudinem domorum ; quasi dicat : Non quiescet ira mea. Et est aposiopesis, quod est defectus orationis. Et ponit ea in quibus consistunt divitiæ domorum : scilicet in multitudine : et quantum ad hoc dicit, *Multæ :* in pulchritudine : et quantum ad hoc dicit, *Pulchræ :* in magnitudine, *Grandes.* Sophoniæ I, 13 : *Et erit fortitudo eorum in direptionem, et domus eorum in desertum.* Secundo quantum ad sterilitatem vinearum dicit : *Decem jugera vinearum* ; juger habet in longitudine 120 pedes, *facient lagunculam unam.* Alia *littera* habet : *Batum*, quod est ejusdem capacitatis in liquidis, sicut ephi in aridis. Tertio quantum ad amissionem seminum : *Et triginta modii sementis facient modios tres*, quia minus colligetis quam seminastis, Aggaei II, 17 : *Cum accederetis*[3] *ad acervum modiorum viginti, et fierent decem.* Alii habent corum, vel ephi, quod est decima pars cori. Ezech. XLV, 11 : *Ephi et batus erunt æqualia, et unius mensuræ erunt ut capiat decimam partem cori batus, et decimam partem cori ephi.*

2. Hic arguit eorum culpam quantum ad abusum ciborum : et primo arguit culpam ; secundo comminatur pœnam, ibi, *Propterea captivus ductus est populus meus.* Circa primum duo facit. Primo arguit in gulam quantum ad suas species ; secundo quantum ad effectum, ibi, *Et opus Domini non respicitis.* Species autem gulæ sunt quæ in hoc versu continentur : Præpropere, laute, nimis, ardenter, studiose. Dicit ergo primo : *Væ qui consurgitis mane*, quantum ad præpropere. Eccl. X, 16 : *Væ tibi, terra, cujus rex est puer, cujus Principes mane comedunt.* Prov. XXIII, 35 : *Quando evigilabo ; et rursus vina reperiam ?* Quantum ad ardenter dicit, *Ad ebrietatem sectandam.* Quantum ad nimis dicit, *Et potandum usque ad vesperam.* Prov. XXIII, 29 : *Cui væ, cujus patri væ, cui rixæ, cui foveæ, cui fine causa vulnera, cui suffosio oculorum ? Nonne his qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis ? Ut vino æstuetis*, ad luxuriam, et ad omnia vitia. Quantum ad studiose, dicit, *Cithara et vinum*, studiose quæsitum : quia cum magno studio præparant sibi delectationes in cibis. Quantum ad laute dicit, *In conviviis*, in quibus fiunt magni apparatus et electa cibaria. Amos VI, 4 : *Qui comeditis agnum de grege, et vitulos de medio armenti ; qui canitis ad vocem psalterii : sicut David putaverunt se habere vasa cantici, bibentes in phialis vinum, et optimo unguento delibuti.* Effectus autem est inconsideratio[4] et quantum ad hoc dicit : *Et opus Domini non respicitis*, quod facere debetis ; *nec opera*, quæ ipse fecit. Proverb. XX, 1 : *Luxuriosa res vinum, et tumultuosa ebrietas. Propterea captivus ductus est populus meus.* Hic ponit pœnam respondentem ; et primo quantum ad affectum voluntatis : unde dicit, *Propterea*, sicut scientia eorum est captiva per ebrietatem, ita ipse captivabitur. Oseæ IV, 6 : *Conticuit populus meus, eo quod non habuerint scientiam*

[1] Al. : « interpretatio. »
[2] Al. : « hic. »
[3] Al. : « accedetis. »
[4] Al. : « inconsideratio. »

Sed videtur quod ignorantia non mereatur pœnam, quia excusat culpam

Et dicendum, quod ignorantia potest dicere tantum negationem scientiæ ; et sic nec pœnam nec veniam meretur ; sicut ignorantia geometriæ in rusticis. Potest etiam dicere privationem scientiæ, ita quod derelinquat debitam aptitudinem in subjecto ; et sic constat quod nescire illa quæ quis potest et tenetur scire, vitiosum est.

Secundo ponit pœnam contra species gulæ ; et sic ponit famem et sitim, quæ respondet ei quod est præpropere quantum ad causam : quia fames causatur ex hoc quod aliquis tardat nimis sumere cibum ; ac si diceret : Vos nimis cito comedebatis ; sed tantum tardabatis quod esuriretis. Iterum respondet illi speciei quæ est ardenter quantum ad genus suum : est enim fames desiderium cibi : unde dicit : *Nobiles ejus,* qui [1] abundant in cibariis, *interierunt in fame*, *et multitudo ejus siti exaruit.* Et ponit sitim contra multitudinem vulgi, quæ ad minus aqua sitim extinguere consuevit. Contra nobiles autem, qui abundant in cibariis, quandoque siti gravati [2], ponit famem. Thren. IV, 9 : *Melius fuit occisis gladio quam interfectis fame.* Secundo contra aliam speciem quæ est nimis, ponit insatiabilitatem captivantium, inde captivitatem. *Propterea infernus dilatavit*, idest mors vel diabolus, *animam suam*, quantum ad affectum, *aperuit os*, quantum ad effectum. Et loquitur more humano, quia infernus non habet animam. Proverb. XXVII, 20 : *Infernus et perditio nunquam replentur.* Vel infernus dicitur Nabuchodonosor. Habac. II, 5 : *Qui dilatavit quasi infernus animam suam, et ipse quasi mors, et non adimpletur.* Tertio quantum ad studiosam ciborum præparationem, quæ contingit ex quadam elatione, ponit pœnam humiliationis, ibi, *Et descendent.* Et ostendit eos humiliandos quantum ad tria. Primo quantum ad captivationem : unde dicit : *Descendant*, quasi humiliati, *ad eum*, scilicet infernum captivitatis, *fortes ejus*, quantum ad potentes, *et sublimes ejus*, quantum ad divites, et aliis bonis eminentes, de quibus superbiunt, *gloriosique*, quantum ad nobiles et famosos. Jerem. XXXIX, 6 : *Et omnes nobiles Juda occidit rex Babylonis. Oculos quoque Sedeciæ eruit, et vinxit eum in compedibus, ut duceretur in Babylonem,* Et infra eodem : *Et reliquias populi quæ remanserunt in civitate, et perfugas qui transfugerant ad eum, et superfluos vulgi qui remanserant* [3] *transtulit Nabuzardan magister militum in Babylonem.* Secundo quantum ad captivorum depressionem : *Et incurvabitur homo*, in captivitate existens, quantum ad sublimes, *et humiliabitur vir*, quantum ad potentes, *et oculi sublimium*, quantum ad gloriosos. Deuter. XXXII, 65 : *In gentibus quoque illis non quiesces ; non erit requies vestigio pedis tui.* Tertio quantum ad punientis Dei exaltationem. *Et exaltabitur :* altus apparebit qui prius despiciebatur in judicio, *et Deus sanctus* in se, *sanctificabitur*, idest sanctus apparebit. Supra II, *Exaltabitur autem solus Dominus in illa die.* Quarto contra speciem quæ est laute, ponit devorationem bonorum ab hostibus : *Et agni pascentur,* idest comedentur ab hostibus vestris *juxta ordinem suum*, quia meliores prius quantum ad animalia ; et quantum ad terræ nascentia, *deserta*, idest agros vestros a vobis desertos, *in ubertatem versa*, idest factos magis fertiles *advenæ comedent* [4]. Deut. XXXII, 36 : * *Adducet te Dominus, et regem tuum quem constitues super te, in gentem quam ignoras tu et patres tui.* Infra eodem : *Advena qui versatur tecum in terra, ascendet super te, eritque sublimior.* Mystice *agni*, idest sancti, doctrina Dei Patris reficientur juxta ordinem idest capacitatem suam ; *advenæ*, gentes ; *et deserta* a Judæis, sacras scilicet Scripturas, *versa in ubertatem*, spiritualis intelligentiæ. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis.* Hic arguit peccandi pertinaciam : et primo arguit culpam ; secundo comminatur pœnam, ibi, *Propter hoc sicut devorans stipulam lingua ignis et calor flammæ exu-*

* *duc*

[1] Al. : « quia. » — [2] Al. : « gravatis. »
[3] Al. : « remanserunt. »

[4] Al. : « *in ubertate*, idest *facti* magis fertiles *advenæ.* »

rit; sic radix eorum quasi favilla erit. Circa hoc duo facit. Primo arguit in generali; secundo explicat in speciali, ibi, *Qui dicitis : Festinet, et cito veniat opus ejus.* Dicit ergo primo : *Væ qui trahitis*, idest protrahitis iniquitatem *in funiculis*, idest vanis occasionibus ; quibus ad peccata homo trahitur, dum per augumentum culpa protelatur. Proverb. v, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur.* Et hoc dicitur quantum ad communia peccata ; quantum autem ad gravia subdit : *Et quasi vinculum plaustri peccatum*, idest quo ligatur et trahitur plaustrum, quod majus est. Et designat gravitatem peccati in plaustro. Infra LVIII : *Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes. Qui dicitis.* Hic ostendit istas vanitates in speciali, ex quibus peccatum trahebant super se ; et hoc quantum ad tria. Primo quantum ad contemptum judicis ; secundo quantum ad excusationem peccati, ibi, *Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum* ; tertio quantum ad præsumptionem peccandi, ibi, *Væ qui sapientes estis in oculis vestris.* Et hic est *funiculus triplex*, qui *difficile rumpitur*. Eccli. IV, 12 : Contemnebant autem judicis comminationem propter duo; scilicet propter sententiæ dilationem : unde dicit : *Festinet, et cito veniat opus* captivitatis, quod comminamini. Eccle. VIII, 11 : *Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala.* Secundo propter judicis elongationem : unde dicit, *Appropiet* : quasi diceret : Ipse est in cœlo, et non potest videre ; sed fiat prope. Ezech. IX : *Dixerunt enim : Reliquit Dominus* * *terram, et Dominus non videt.* * dereliquit

Nota super illo verbo, *Et quasi vinculum plaustri peccatum*, quod peccatum dicitur primo funiculus ; et hoc quia trahit primo ad peccati[1] exemplum. Prov. VII, 22 : *Statim eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam, et ignorat quod ad vincula stultus trahatur.* Secundo ad peccandi usum. Jer. II, 24 : *Onager assuetus in solitudine, in desiderio animæ suæ attraxit ventum* scilicet *amoris.* Tertio ad æternæ mortis interitum. Prover. XXIV, 11 : *Erue eos qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses.* Secundo peccatum dicitur vanitas; et hoc quia deficit primo ab imitatione divinæ veritatis. Sap. XIII, 1 : *Vani sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei.* Secundo a consecutione sperati finis. Eccl. II, 26 : *Peccatori autem dedit afflictionem et curam superfluam ; ut addat et congreget, et tradat ei qui placuit Deo. Sed hæc vanitas, et cassa solicitudo mentis.* Tertio a longa duratione temporis. Eccli. XVII, 29 : *Non est immortalis*[2] *filius hominis et in vanitatem malitiæ placuerunt.* Sap. v, 9 : *Transierunt omnia illa tanquam umbræ et tanquam nuntius percurrens.* Tertio peccatum dicitur vinculum : et quia nectit[3] primo intellectum ne videat. Sapient. XVII, 2 : *Dum enim persuasum habent iniqui posse dominari nationi sanctæ, vinculis tenebrarum et longæ noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitivi perpetuæ providentiæ placuerunt. Et dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso oblivionis velamento dispersa sunt.* Secundo manum, ne bona faciant. Tertio pedes, ne proficiant. De his duobus Matth. XXII, 13 : *Ligatis pedibus ejus et manibus, mittite eum in tenebras exteriores.* Quarto peccatum dicitur plaustrum ; et hoc quia opprimit primo servitutis onere. Jer. XVI, 13 : *Et servietis ibi diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem.* Secundo cordis timore. Sap. XVII, 10 : *Cum sit enim timida nequitia* *, * dedit testimonium condemnationis
data est in omnium condemnationem. Tertio conscientiæ inquietudine. Infra LVII : *Impium autem cor quasi mare fervens, quod quiescere non potest.*

3. Hic ponitur vanitas quantum ad excusationem peccati ; et primo quantum ad effectum, *Malum bonum* : Michææ VI, 4 : *Malum manuum suarum dicunt bonum* ; secundo quantum ad intellectum, *Lucem tenebras*, veritatem errorem : Joan. III, 19 : *Dilexerunt homines magis tenebras quam lucem* ; tertio quantum ad effectum, *Amarum in dulce*, vitam peccati dulcem existimantes. Sap.

[1] Al. : « peccatum. »

[2] Al. : « mortalis. » — [3] Al. : « nectitur. »

XIV, 22 : *Et non suffecerat errasse eos circa Dei scientiam, sed in magno viventes inscientiæ*[1] *bello tot et tam magna mala pacem appellant. Væ qui sapientes estis.* Hic ponitur tertia vanitas quantum ad præsumptionem peccandi, quæ est de tribus. Primo de sapientia cordis, et in speculativis, *Qui sapientes :* Prov. III, 7 : *Ne sis sapiens apud temetipsum* : et in practicis, *Prudentes.* Rom. XII, 16 : *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos.* Secundo quantum ad pœnam cordis, quantum ad peccandum : *Qui potentes estis ad bibendum* : jactant se, quod possunt multum bibere, et inebriari, propter consuetudinem terræ in qua bibitur vinum mixtum. Infra XLI : *Ad me insulæ, et gentes fortitudinem mutent.* Prov. II, 14 : *Lætantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis.* Tertio quantum ad auctoritatem, *Qui justificatis*, idest dicitis vos tantæ auctoritatis quod pro libito vestro potestis justificare impium, ut quod vobis placuit, legis habeat vigorem. Infra X : *Væ qui condunt leges iniquas, et scribentes injustitias scripserunt.* Prov. XVII, 15 : *Et qui justificat impium, et qui condemnat justum.* Michææ III, 5 : *Et si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum prælium. Propter hoc sicut devorat stipulam lingua ignis, et calor flammæ exurit; sic radix eorum quasi favilla erit.* Hic comminatur pœnam. Et primo ponit pœnam consumptionis sub metaphora ignis, propter hoc quia iniquitatem trahitis ponentes vobis radicem in peccatis. Sicut flamma ignis exurit stipulam quam attingit, *et calor flammæ exurit* illam quæ distat : persecutio enim captos occidit, et alios afflixit : Deut. XXXII, 25 : *Foris vastabit eos gladius, et intus pavor : sic radix eorum quasi favilla,* quantum ad ea in quibus confidebant, vel patres, vel cognati, *et germen eorum*, idest filii, *ut pulvis ascendet ;* in quo notatur fortitudo ex causis illis proveniens. Mal. ult. I : *Et erunt omnes superbi et omnes facientes impietatem stipula, et inflammabit eos.* Secundo ponit pœnæ processum et ordinem ; et primo ponit pœnæ causam : unde dicit : *Abjecerunt enim legem*, corde contemnentes, *et eloquium Sancti*[2] *Israel blasphemaverunt*, me irridentes. Jer. XXXII, 23 : *Non obedierunt voci tuæ, et in lege tua non ambulaverunt.* Secundo punientis iram ; *ideo iratus est :* ad modum processus iræ in hominibus loquitur. Psal. CV, 4 : *Iratus est Dominus furore.* Tertio pœnæ inflictionem : *Et extendit manum* suæ[3] potentiæ ad percutiendum, quam plicatam parcendo tenuerat. Soph. II, 13 : *Et extendet manum suam super aquilonem, et perdet Assur, et ponet speciosam in solitudinem.* Quarto, pœnæ effectum in internectione[4] majorum : *Conturbati sunt montes*, idest majores præ timore. Glossa dicit quod loquitur hyperbolice.

Sed contra. Ergo excessit veritatem Propheta.

Et dicendum. Quod in aliquibus Scripturis sumitur per excessum veritatis simpliciter, in sacra Scriptura pro excessu[5] veritatis secundum opinionem hominum ; quasi dicat : Conturbatio erit ultra quam credi possit. Vel aliter, Hyperbole est quidam tropus, et in tropicis locutionibus aliud dicitur, et aliud intelligitur. Unde non est falsitas quantum ad sensum quem intendit facere, sicut etiam in metaphora : quasi dicat : Ita magna erit conturbatio, quod montes, si esset possibile, conturbabuntur. Psalm. XLV, 4 : *Conturbati sunt montes in fortitudine ejus.* Et quantum ad vilitatem corporum, *Facta sunt morticina.* Jer. VIII, 2 : *Non colligentur nec spelientur; in sterquilinium super faciem terræ erunt.* Idem. XVI, 4 : *Mortibus ægrotationum morientur, et non plangentur, et non spelientur*; *in sterquilinium super faciem terræ erunt.*

4. Hic ponit pœnam communem, et ultimam, quantum ad captivitatem per Romanos : et circa hoc tria ponuntur. Primo exercitus præparatio ; secundo exercitus dispositio, ibi, *Et ecce festinus velociter veniet ;* tertio pœnæ inflictio, ibi, *Et tenebit prædam et amplexabitur, et non erit qui eruat.* Circa primum tria

[1] Al. : « scientiæ. »
[2] Al. *sanctum*. — [3] Al. : « suam. »
[4] Al. : « internitione. »
[5] Al. : « forte per excessum. »

ponuntur. Primo congregantis indignatio, *In omnibus his*; quasi dicat : Sicut vos peccatis peccata additis, ita ipse pœnis pœnas adjunget. Infra. IX : *Vir fratri suo non parcet, et declinabit ad dexteram, et esuriet; et comedet ad sinistram, et non salvabitur.* Secundo vexilli erectio, *Et levabit signum*, idest vexillum. Jer. IV, 6 : *Levate signum in Sion, confortamini, et nolite stare : quia malum ego ad adduco ab aquilone, et contritionem magnam.* Tertio exercitus convocatio, *Et sibilabit*, idest inspirabit. Infra VII. Et erit in die illa sibilabit Dominus muscæ quæ est in extremo fluminum Ægypti, et api quæ est in terra Assur; et venient, et requiescent omnes in torrentibus vallium. Et ad hoc quod magis terreat, ponit gentis extraneitatem et quantum ad cultum, *In nationibus*, ut sancta vestra non revereantur; et quantum ad linguam, *Procul*, ne verbis placentur; et quantum ad mores, *De finibus terræ*, ne ab eis fœderentur. *Ecce festinus velociter veniet.* Hic ponitur exercitus dispositio : et primo ostendit eos expeditos ad veniendum; secundo armatos ad pugnandum, ibi, *Sagittæ ejus;* tertio crudeles ad puniendum, ibi, *Rugitus ejus ut leonis.* Circa primum duo ponuntur. Primo ipsorum velocitas : *Ecce*, pro, certo, *festinus.* Thren. IV, 19 : *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli.* Habac. I, 8 : *Equites namque ejus de longe venient : volabunt quasi aquila festinans ad comedendum.* Jer. IV, 13 : *Ecce quasi nubes ascendet, et quasi tempestas currus ejus : velociores aquilis equi illius.* Secundo velocitatis causa secundum remotionem triplicis impedimenti quod posset contingere. Ex naturæ infirmitate; contra quod dicit : *Et non est deficiens*, quia oporteat remanere, *nec laborans in eo*, quia oporteat tarde venire. Infra 40 : *Qui autem sperant in Domino mutabunt fortitudinem; assument pennas sicut aquilæ; current, et non laborabunt; ambulabunt, et non deficient.* Secundo illud quod posset esse ex voluntate. Dicit : *Non dormitabit*, per pigritiam, scilicet ut pigre vadat, *neque dormiet*, ut non resipiscat. Prov. XIX, 15 : *Pigredo*[1] *immittit soporem, et anima dissoluta esuriet.* Tertio removet impedimentum ex rerum necessitate : *Nec solvetur cingulum*[2]. Et ponit ea quibus viatores solent impediri ab itinere : quæ omnia plus solito durabunt. Deut. XXIX, 5 : *Adduxit vos quadraginta annis per desertum : non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt. Sagittæ ejus acutæ.* Hic ostendit eos armatos esse ad pugnandum : et primo quantum ad bonitatem armorum; et ponit ea quæ in illis terris sunt consueta. *Sagittæ acutæ*, in quo notatur bonitas sagittarum; *arcus extenti*, in quo præparatio armorum, nec in præparando impediantur. Psal. CXIX, 4 : *Sagittæ potentis acutæ.* Secundo ponit vectigalia : *Ungulæ equorum ejus ut silex*, qui non frangitur de facili, *et rotæ ejus quasi impetus tempestatis*, propter multitudinem et velocitatem magnum sonum facientes. Jer. IV, 13 : *Ecce quasi nubes ascendet, et quasi tempestas currus ejus. Rugitus ejus.* Hic ostendit eos crudeles ad puniendum : et primo quantum ad animositatem. *Rugitus*, Oseæ X, 10 : *Post Dominum ambulabunt, quasi leo rugiet : quia ipse rugiet, et formidabunt filii maris.* Secundo quantum ad rapacitatem : *Rugiet ut catuli leonum.* Ps. CIII, 21 : *Catuli leonum rugientes ut rapiant.* Tertio quantum ad crudelitatem, *Et frendet*, quod est apri. Ps. XXXIV, 16 : *Frenduerunt super me dentibus suis.* Ps. LXXIX, 14 : *Exterminavit eam*[1] *aper de sylva, et singularis ferus*[2] *depastus est eam. Et tenebit.* Hic ponitur pœnæ inflictio, et demum punitorum desperatio, ibi, *Aspiciemus in terram; et ecce tenebræ tribulationis.* Circa primum ponit tria. Primo comminatur captionem. *Tenebit prædam*; quasi dicat : Sicut prædam capiet vos. Nahum. II, 12 : *Leo cepit sufficienter catulis suis, et necavit leænis suis, et implevit præda speluncas suas, et cubile suum rapina.* Secundo sollicitam detentionem : *Et amplexabitur*, ne evadatis per eorum incuriam; *et non erit qui eruat*, per eorum impotentiam. Threnorum. I, 14 : *Dedit me*[3] *Deus in* · Dominus

[1] Al. : « pinguedo » — [2] Al. « vinculum. »

[1] Al. : « eos. » — [2] Al. : « cervus. »

manu, de qua non potero surgere. Tertio rigidam damnationem, *Et sonabit*, comminationibus et terroribus. Jer. VI, 22 : *Ecce populus** *veniet de terra aquilonis, et gens consurget a finibus terræ; sagittam et scutum arripiet : crudelis est, et non miserebitur; vox ejus quasi mare sonabit. Aspiciemus in terram.* Hic ponit eorum desperationem : et primo quantum ad auxilium de terra : *Aspiciemus in terram*, undique, *et ecce tenebræ*, quia omnes eos persequebantur; secundo quantum ad auxilium de cœlo : *Et lux*, divinæ spei, *obtenebrata est in caligine ejus*. Jer. IV, 23 : *Aspexi terram, et ecce vacua erat et nihil*[1]; *et cœlos, et non erat lux in eis.* Et connumerat se propheta in eis per compassionem.

* *venit*

CAPUT SEXTUM

1. In anno quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, et plena erat domus a majestate ejus, et ea quæ sub ipso erant replebant templum. Seraphim stabant super illud : sex alæ uni et sex alæ alteri. Duabus velabant faciem ejus, et duabus velabant pedes ejus, et duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum : plena est omnis terra gloria ejus. Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis; et domus repleta est fumo. Et dixi : Væ mihi, quia tacui : quia vir pollutus labiis ego sum, et in medio populi polluta labia habentis ego habito, et regem Dominum exercituum vidi oculis meis. Et volavit ad me unus de Seraphim, et in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari, et tetigit os meum, et dixit : Ecce tetigi hoc labia tua; et auferetur iniquitas tua, et peccatum tuum mundabitur.

2. Et audivi vocem Domini dicentis : Quem mittam, et quis ibit nobis? Et dixi : Ecce ego, mitte me. Et dixit : Vade, et dices populo huic : Audite audientes, et nolite intelligere; et videte visionem, et nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude; ne forte videat oculis suis, et auribus suis audiat, et corde suo intelligat, et convertatur, et sanem eum. Et dixi : Usquequo Domine? Et dixit : Donec desolentur civitates absque habitatore, et domus sine homine. Et terra relinquetur deserta, et longe faciet Dominus homines. Et multiplicabitur quæ derelicta fuerat, in medio terræ, et adhuc in ea decimatio. Et convertetur, et erit in ostensionem, sicut terebinthus, et sicut quercus quæ expandit ramos suos. Semen sanctum erit id quod steterit in ea.

1 Postquam arguit in duabus tribubus culpam, adjungens pœnam corrigentem, hic comminatur pœnam condemnantem finaliter, scilicet pœnam obdurationis; et ideo illa pœna prædicitur per modum sententiæ, et cum solemnitate judicii.[2] Dividitur ergo hoc capitulum in tres partes. In prima describitur sententiæ auctor, ipsa sententia, ibi, *Audite audientes, et nolite intelligere.* Circa primum duo ponuntur. Primo jussionis tempus; secundo ipsa jussio, ibi, *Vidi Dominum sedentem.* Quantum ad primum dicit : *In anno quo mortuus est Ozias*, qui IV Reg. XV, dicitur Azarias, percussus lepra a Domino propter hoc quod voluit usurpare sacerdotale scilicet judex; in secunda sententiæ denuntiator minister judicis, ibi, *Et dixi : Væ mihi quia tacui;* in tertia ponitur officium, ut dicitur II Paralipomen. XXVI. Sed postquam fuit percussus, filius ejus Joathan gubernavit domum regis et regnum usque ad mortem ejus : nec tamen dicitur regnasse tunc, sed magis vices patris gessisse : sed tunc primo regnavit quando mortuus est pater ejus. Unde ista visio ostensa est regnante Joathan, et præcedentia regnante. Ozia. *Vidi Dominum sedentem.* Hic ponitur visio : et primo describit judicis solium; secundo assistentem ministrum,[3] *Seraphin stabant super illud.* Hæc autem visio dicitur a quibusdam fuisse imaginaria, a quibusdam intellectualis. Et assumitur ab ipso propheta figura ex consimili, sicut dicit Dionysius in *Epistola ad Titum*, quia prophetæ his quæ plane vident sine figuris, circumponunt figuras ad manuductionem audientium, qui per figuras sensibiles faciliter accipere possunt. Qualiter cumque autem sit, oportet hic duo videre. Primo imaginationem figuræ, vel a propheta visæ, vel ab ipso compositæ; se-

[1] Al. : « nihili. »
[2] Al. : « judicum. »
[3] Al. : « assistentium ministerium. »

cundo ipsius figuræ significationem : ad aliquid enim significandum spiritualiter, inducuntur sensibiles figuræ spiritualium in sacra Scriptura, sicut dicit Dionysius : et ille erit litteralis sensus ; sicut in locutionibus metaphoricis non illud quod significatur per verba, sed quod loquens per verba vult significare. Circa primum ergo sciendum, quod templum ædificatum a Salomone habuit in altitudine centum viginti cubitos, sicut dicitur II Paralip. III, et erat distincta altitudo per tres domos ; quarum suprema habebat sexaginta cubitos, et utraque inferiorum triginta. Et de istis dicitur III Reg. VI, 8 : *Per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, et a medio in tertium.* Vidit ergo solium Domini in supremo cœnaculo ; propter quod dicitur, *Excelsum*, idest altum, sicut *et elevatum*, super omnia cœnacula : et a claritate vultus ejus resplendebat medium cœnaculum : propter quod dicitur : *Domus plena majestate*, idest gloria ejus ; *et ea quæ sub ipso erant*, idest ornamenta throni ejus, vel etiam splendor vestimentorum, sive subditorum agmina, *implebant* infimum cœnaculum, in quod intrabant sacerdotes : propter quod dicit, *Templum.* Alii dicunt aliter, quod vidit solium altum in medio cœnaculo, quod dicitur domus, quæ plena erat mediis membris et brachiis Domini ; inferius quod dicitur templum, pedibus et tibiis ; sed caput et collum præeminebant in tertium tabulatum. III Regum ult, 19 : *Vidi Dominum super solium suum sedentem, et omnem exercitum cœli assistentem ei a dextris et a sinistris.* Proverb. XX, 8 : *Rex qui sedet in solio judicii,*[1] *dissipat omne malum in circuitu suo.* Circa secundum sciendum est, quod hujus visionis significatum tripliciter a diversis assignatur. Quidam enim dicunt, per sessionem in solio significari oppressionem captivitatis futuram ; per repletionem domus a majestate, significari quod hostes qui sub ipsius dispositionem erant, essent impleturi templum : et hoc tangunt historiæ. Hieronymus autem exponit, et melius, per sedem significari filii Dei majestatem, propter quod dicitur Joan. XII, 41 : *Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo.* Per solium significari Angelos, in quibus sedet Deus. Ps. LXXIX, 2 : *Qui sedes super Cherubim.* Per domum, Ecclesiam triumphantem, quæ plena est gloria ejus. Per templum, Ecclesiam militantem, quæ plena est miraculis, vel Angelorum agminibus, quasi custodibus. Dionysius aliter exponit in XIII capite *Cœlest. Hierarch.* et melius, ut videtur. Per solium significatur eminentia divinæ naturæ, et dicitur *excelsum*, propter nobilitatem, *elevatum*, quasi supra alia levatum, inquantum omnia in infinitum excedit ; in quo dicitur sedere propter immobilitatem. Unde dicit IX capitulo *de Div. Nomin.* Quidnam dicendum de divina statione præter hoc quod manet in seipso immobili identitate singulariter fixus ? Et dicitur domus tota creatura, quæ plena est majestate, inquantum impletur participatione bonitatis ipsius secundum suam capacitatem. Et per templum videtur intelligere ipsas superiores creaturas, quæ replentur his quæ sub ipso sunt, inquantum bonitates receptæ in ipsis, deficiunt a bonitate Dei, quæ tamen videntur[2] propinquare.

Sed contra hoc objicitur. Exod. XXXIII, 20 : *Non enim videbit me homo : et vivet*, idest in hac mortali carne vivens. Et Joan. I, 18 : *Deum nemo vidit unquam.* Ergo nec Isaias.

Ad quod dicendum, quod nec interior nec exterior visus potest videre nisi moveatur a visibili ; et secundum quod perfectius immutatur a visibili, melius videt. Et tunc perfectissime videt quando recipit actionem visibilis secundum totam suam virtutem. Et inde est quod idem videtur diversimode a diversis, et interius et exterius ; a quibusdam melius, et a quibusdam pejus. Hoc igitur visibile quod est Deus, nihil perfecte apprehendit, nisi quod totum ipsum capit, et ideo solus sic se videt. Unde cœleste secretum, dicit Chrysostomus, a quibusdam videtur[3] in essentia sua sine medio ad hoc, secundum perfectionem quam habent[4] a suscepto

[1] Al. : « judicum. »
[2] Al. : « videtur. »
[3] Al. : « non videtur. »
[4] Al. : « habet. »

divino lumine attingentibus, sicut a beatis in patria, et ab his qui elevantur per raptum ad illum modum visionis. Ab his autem minus perfectum visum habentibus videtur secundum similitudines quasdam bonitatis ipsius, sive in rebus sensibilibus, sive in imaginibus; sive in speciebus intelligibilibus. Et hujusmodi est visio qua viderunt prophetæ per lumen prophetiæ, et qua videmus per fidem, et qua videtur lumine rationis, et a philosophis, qui cognoverunt etiam Deum, sicut dicitur Roman. I.

Sed tunc restat quæstio, utrum talem visionem immediate a Deo perceperint prophetæ, vel mediantibus Angelis. Et videtur quod immediate, ex ipso modo loquendi : quia dicit, *Vidi Dominum*, et non, Vidi Angelum. Item de Moyse, Exod. XXXIII, 11 : *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet homo loqui ad amicum suum.* Item viderunt in speculo æternitatis, ut communiter dicitur : ergo viderunt quidam Deum.

Ad quod dicendum, secundum Dionysium, IV cap, *de cœlest. Hierarch.*, quia nullus purus homo in patribus nec novi nec veteris testamenti accepit aliquam revelationem a Deo nisi mediantibus Angelis. Et hanc dicit esse legem inviolabilem, ut in prima per media reducantur infima; [1] et hoc probat per locum a majori, quia etiam Moyses legem accepit mediantibus Angelis, qui tamen excellentissime vidit; quod probatur per illud quod habetur Gal. III, 19 : *Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen cui promiserat Deus, ordinata per Angelos in manu mediatoris.* Et Act. VII, 53 : *Qui accepistis legem in dispositione Angelorum, et non custodistis.* Ad primum ergo dicendum, quod intentio potest esse et ex parte finis visionis, et ex parte principii. Ex parte finis, quia Angelus revelans intendit ducere hominem in cognitionem Dei, et non in cognitionem sui; et ideo format visionem de Deo, ut ex his quæ figuraliter videntur, aliquid de Deo cognoscatur. Ex parte autem principii, quia tota virtus angelici luminis ad manifestandum aliquid, est ex Deo auctore, qui est fons luminis; sicut in nobis tota virtus luminis vel manifestationis est ex primis principiis. Unde Gregorius in *Glossam* super tertium capitulum Exodi ait : Angelus qui Moysi apparuisse describitur, modo Dominus, modo Angelus nuntiatur. Angelus, quia exterius loquendo servivit; Dominus, quia præsidens loquendi efficaciam tribuit. Cum enim loquens ab interiori regitur, et per obsequium Angelus, et per inspirationem Dominus memoratur. Ad secundum dicendum, quod hoc dicitur propter eminentissimum modum claræ visionis, quo Moyses super alios prophetas vidit, sicut dicitur Num. XII. Ad tertium dicendum, quod speculum æternitatis non dicitur ipse Deus, sed ipsæ species quæ sunt in anima prophetæ; et dicuntur speculum inquantum resultat in eis dispositio sapientiæ æternæ.

Seraphim stabant. Hic ponit ministrorum officium : et primo describit ministrorum ordinem; secundo eorum laudem. *Et clamabant : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum.* Circa primum ponit tria. Primo ponit ministrorum gradum dicens: *Seraphim stabant super illud*, scilicet templum, eo quod hic ordo inter omnes supremus est, sicut dicit Dionysius in *Glossa* hic. Item notatur, quod Seraphim scriptum per *m*, pluralis est et neutri generis, et significat totum agmen illius ordinis; sed Seraphim, singularis numeri est et masculini generis et significat unum tantum de ordine illo. Infra LXI : *Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes : tota die et nocte perpetuo non tacebunt.* Et dicit, *Stabant*, erecti per contemplationem quasi assistentes. Secundo ponit ministrorum ornatum in senario numero alarum. *Sex alæ.* Tertio alarum usum : *Duabus velabant faciem ejus.* In Hebræo est ambigue dictum; et potest exponi quod velabant faciem Dei; et sic accipit Hieronymus; vel quod velarent faciem suam; et sic accipit Dionysius, secundum quem est sensus quod caput erat velatum et pedes et medium corpus. *Duabus volabant*, scilicet mediis Ezech. I, 23 : *Unumquodque duabus aliis*

[1] Al. : « per me ducantur infima. »

velabat corpus suum. Et infra eodem. *Et audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum.* Hujus visionis significatum tripliciter accipitur. Hebræus dicit, quod per duodecim alas intelliguntur duodecim reges qui præfuerunt populo ab Ozia, sub quo visio incepta est, et deinceps ; quorum quatuor tantum justi fuerunt, scilicet Ozias, Joathan, Ezechias et Josias : et ideo quatuor alis volabant. Alii autem verecundabantur ante conspectum Dei, et ideo velabant faciem : quorum quatuor libere regnum possederunt, scilicet Achaz, Manasses, Amon et Joathan, quia a populo reges constituti sunt ; et hi significantur per alas quæ erant in capite. Alii vero quatuor regnum sub servitute aliorum possederunt. Unde et ab aliis, et non a populo reges constituti sunt, sicut Joachim a Pharaone, Jechonias et Sedecias et Godolias : de quo Jerem. XLI, 2, dicitur, quod *Ismael et decem viri et qui erant cum eo interfecerunt Godoliam, quem præfecerat rex Babylonis terræ.* Prædicti enim tres constituti sunt a Nabuchodonosor rege Babylonis. Hieronymus dicit, quod dicuntur alati, vel quia superius commorantur, vel propter velocitatem ministerii : et intelligit per duodecim alas ministerium perfectionis, qui commendatur in duodenario, sicut duodecim gemmæ in diademate sacerdotis, et sic de aliis. *Et duabus volabant*, quia ea quæ fuerunt ante mundum vel post mundum, nobis celant, et ostendunt quæ fiunt sex ætatibus mundi : quia præterita et futura nobis ignota sunt, sed præsentia scimus ; ut sic hoc referatur ad actum ministerii, et quod dixit, *Stabant*, ad hoc quod Deo assistunt. Dionysius aliter exponit, XIII cap. *cœlest Hierarch.* et IV cap. Eccl. ; et dicit, quod dicuntur alati, quia ad similitudinem volantis, altam contemplationem et liberam habent. Describitur autem triplex binarius alarum ; quia Seraphim vident ea quæ ad ipsos pertinent, qui sunt de prima hierarchia, et quæ ad alias duas eminentius quam illi ; ita quod per unam alam intelligatur capacitas naturæ, et per aliam lumen quod participant a Deo, quia his duobus elevantur. Ea autem quæ ad hierarchias pertinent, sunt a Deo sicut a principio, et in Deum ordinantur sicut in finem ; et utroque modo non possunt perfecte intelligi ab Angelis ; quod significat velatio. Et sunt in ipsis quasi media inter principium et finem ; et sic habent perfectam cognitionem de ipsis et liberam, et ideo duabus mediis volabant. *Et clamabant alter ad alterum.* Hic ponit eorum laudem : et circa hoc tria facit. Primo ponit laudandi modum quantum ad devotionem, quia *clamabant* ex magnitudine affectionis ; quantum ad concordiam, quia uterque : et quantum ad ordinem, quia *alter ad alterum.* Unus enim accipit ab alio, ut vult. Dionysius. Job XXXVIII, 7 : *Ubi eras cum me laudarent simul astra matutina et jubilarent omnes filii Dei?* Secundo ponit laudis canticum, ibi, *Sanctus, sanctus, sanctus.* Et tria laudant : Personarum trinitatem : *Sanctus, sanctus, sanctus.* Unitatis majestatem : *Dominus Deus exercituum :* quia omnibus præest. Apoc. IV, 8 : *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui est, et qui erat, et qui venturus est.* Provisionis liberalitatem : *Plena est omnis terra gloria ejus* : quia usque ad ultimas creaturas, quæ per terram intelliguntur,[1] extendit diffusionem suæ bonitatis. Jerem. XXIII, 24 : *Numquid non cœlum et terram ego impleo? ait Dominus.* Et hoc secundum Dionysium, VII cap. *cœlest.* Hierarch. Hieronymus : *Plena est omnis terra*, per notitiam fidei. Eccli. XLII 17 : *Gloria Domini plenum est opus ejus. Nonne Dominus fecit enarrare sanctos omnia mirabilia sua, quæ confirmavit Dominus omnipotens stabilis in gloria sua?* Tertio ibi, *Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis*, ponit laudis effectum, scilicet punitionem peccantium. Infra LXV : *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis ; ecce servi mei bibent, et vos sitietis ; ecce servi mei laudabunt præ exsultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis.* Et significatur templum diruendum : *Commota sunt superliminaria cardinum.* Amos. IX, 1 :

[1] Al. « intelligunt. »

Percute cardinem, et commoveantur superliminaria. Et comburendum :[1] *Et domus repleta est fumo* combustionis a Romanis post agnitam fidem Christi. Vel per *fumum* indicat infidelitatem Judæorum ; per commotionem cardinum, amotionem legalium, vel cæremoniarum, quæ erant quasi umbræ claudentes aditum veritatis. *Et dixi : Væ mihi quia tacui,* Hic ponitur sententiæ denuntiator ; et primo ostenditur ejus humilitas ; secundo ejus parvitas, ibi, *Et volavit ad me unus de Seraphim;* tertio auctoritas, ibi, *Et audivi vocem Domini.* Humilitas in confessione peccati. Confitetur etiam triplex peccatum. In locutionis omissione, *Væ mihi quia tacui,* non arguendo Oziam regem ; et sic deplangit culpam ; *tacui* a laude Dei, et sic deplangit dammum. Infra LVI : *Speculatores ejus cœci omnes, nescierunt universi, canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes et amantes somnia.* Eccli xv, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Secundo commissionis : *Quia vir pollutus labiis ego sum.* Eccli. XXIII, 17 : *Indisciplinatæ loquelæ ne assuescat os tuum, est enim in illa verbum peccati :* item[2] malorum conversationis : *Et in medio populi polluta labia habentis ego habito.* I Corinth. xv, 33 : *Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava.* Tertio peccatum præsumptionis : *Regem Dominum exercituum vidi oculis meis;* quasi dicat : Qui impurus est non potest intrare templum ejus, quanto magis nec ipsum videre ? Judicum XIII, 22 : *Morte moriemur, quia vidimus* Dominum.* Et hoc fuit reverentiæ. Sed Jacob dixit, Genes. XXXII, 30 : *Vidi* Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea.* Et hoc est confidentiæ. Hieronymus : Felix conscientia quæ tantum in locutione peccavit, non suo vitio, sed populi polluta labia habentis ! *Et volavit ad me unus de Seraphim.* Hic ostenditur puritas ex peccatorum purgatione : et circa hoc tria ponuntur. Purgationis minister : *Volavit ad me unus de Seraphim*, purga tionis instrumentum : *Et in manu ejus calculus de altari* holocaustorum. Altare interius erat de terra, sunt dicitur Exod. xx, 24 : *Altare de terra facietis mihi.* Circumquaque autem erat de lapidibus, ubi congregabantur ignes sacrificii : de his accepit *forcipe*, idest instrumento habente duo brachia, per quod potest significari virtus receptiva ; et per altare ipsa divina lux vel bonitas ; et per calculum, donum receptum ad officium purgationis. Vel per ignem tribulatio ; per Seraphim Christus : per forcipem duo testamenta ; per calculum caritas, quæ in manu, idest operatione, ipsius est. Tertio ponitur purgandi modus : *Et tetigit os meum, et dixit* ; Sicut in sacramentis est actio et verborum forma ; *Ecce tetigi,* exprimit actum, *Et auferetur iniquitas,* in homines, *et peccatum,* in Deum. Et non dicit, Auferam, quia solius Dei est peccatum dimittere. Infra XLIII : *Ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum non recordabor.* De omnibus his Daniel IX, 21 : *Ecce vir Gabriel quem videram in visione, cito volans tetigit me in tempore sacrificii vespertini, et docuit me, et locutus est mihi.*

* Deum

* Deum

Sed contra hoc objicitur quod Dionysius dicit, quod illi de superioribus ordinibus non mittuntur in ministerium ; sed constat Seraphim supremos esse : ergo non videtur verum quod veniat ad purgationem prophetæ.

Ad quod dicendum, quod Gregorius istam quæstionem tangit in quada homilia de centum ovibus, et dimittit sub dubio. Dionysius autem expresse vult quod tantum inferiores mittantur ad nos : et hoc dicit esse per ordinem divinæ legis ut inferiora reducantur in suprema per media. Quod autem hic dicitur, dupliciter solvit. Uno modo quod iste Angelus purgans dicatur Seraphim æquivoce non ab ordine, sed ab actu quem tunc exercuit, quia igne purgavit, et Seraphin dicitur incendium. Alio modo solvit quod dicatur proprie ille qui est de ordine illo; et dicitur purgare, non quia immediate ipse purgat, sed quia ejus auctoritate, vel percepta ab ipso illuminatione, inferior Angelus purgavit. Et ponit exemplum. Sicut dicitur Episcopus absolvere quando

[1] Al. omittitur : « et comburendum. »

[2] Al. : « secundo. »

alius auctoritate ipsius absolvit. Et ideo propter reverentiam, Angelus inferior, qui visionem formavit, reducit in Deum primo, et in Seraphin secundo ; ac si diceret : Ego purgo te per lumen receptum a Deo, mediante Seraphim. LXX habent, *Carbunculos*, propter similitudinem ignis. Habent enim calorem flammantem.

2. *Et audivi vocem Domini dicentis.* Hic ostenditur ministri[1] auctoritas ex imitatione officii : et circa hoc tria facit. Primo quæritur mittendi consensus ; unde dicit, *Quem mittam ?* in quo notatur auctoritas ex parte mittentis, Rom. x, 15 : *Quomodo vero prædicabunt nisi mittantur ? Et quis ibit ?* in quo notatur missi voluntas, *nobis* acquisitive, ut non quærat vanum honorem, et non quærat lucrum. Et converso Phil. II, 21 : *Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi. Mittam*, in quo notatur unitas essentiæ : *nobis*, in quo pluralitas personarum. Secundo ponitur oblatum obsequium : *Et dixi : Ecce ego : mitte me.* Infra 50 : Ego autem non contradico, retrorsum non abii.

Sed videtur quod hoc fuerit præsumptionis, quia Moyses recusavit. Exod. III, 11 : *Quis ego sum ut vadam ad Pharaonem, et educam filios Israel ex Ægypto ?* Jeremias etiam recusavit ; unde Jerem. I, 6 : *Et dixi : A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum.* Et dicendum, sicut dicit Gregorius in *Pastorali* et ponitur in principio Jeremiæ in *Glossa :* Utrumque fuit ex radice caritatis. Ille enim propter dilectionem Dei noluit[2] perdere solatium contemplationis : iste propter dilectionem proximi voluit mitti ut prodesset ; et tamen nec ille jussus pertinaciter recusavit, nec iste prius quam purgatus aut requisitus esset, se obtulit.

Tertio injungitur officium : et quantum ad hoc subjungitur : *Et dixit, Vade.* Matth. : *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum : et dices populo huic.* Jer. : *Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Audite audientes.* Hic ponitur sententia ; et primo ponitur sententia obdurationis. Non obdurat autem immittendo malitiam, sed non impartiendo gratiam ; et quia non se volunt ad gratiam convertere. Secundo quæritur sententiæ duratio, ibi, *Et dixi : Usquequo Domine ?* Circa primum tria facit. Primo ponitur sententiæ pronuntiatio a Domino, quantum ad sensus disciplinabiles, scilicet auditum, qui deservit disciplinæ : unde dicit *Audite*, auribus exterioribus, *Audientes*, Christum, vel alium prædicantem, *et nolite intelligere* ; quasi dicat : Quia non vultis, non intelligitis. Permissivum est. Et quantum ad visum, qui servit intentioni : *Et videte visionem*, Christum corporaliter, vel magnalia Dei ; *et nolite cognoscere*, Permissivum est, et non imperativum. Infra XLII : *Quis cæcus nisi servus meus ?* Secundo ponitur sententiæ acceptatio a Propheta : unde dicit : *O Domine*, ex quo plenitudo[3] gentium intratura est : IV Reg. VI, 18 : *Percute cæcitate Israel : excæca cor*, interius, *et aures aggrava*, ne percipiant, *et oculos ejus claude*, ne cognoscant. Joan. IX, 39 : *In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant.* Vel est verbum Domini, et est sensus : *Excæca*, idest excæcatum prædica. Tertio ponitur excæcationis ratio : *Ne forte videant oculis suis, et auribus suis audiant, et corde suo intelligant*, propter bona, *et convertantur, et sanem eos*, cum sanitate sint indigni. Ezech. XVIII, 21 : *Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, et custodierit universa præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam ; vita vivet, et non morietur ; omnium iniquitatum ejus non recordabor.* Infra XXX : *Si revertemini, et quiescatis, salvi eritis. Et dixi, Usquequo ?* Hic ponitur sententiæ duratio : et primo ponitur Prophetæ quæstio, *Usquequo* excæcabuntur ? Dan. VIII, 13 : *Usquequo visio concculcabitur ?* Secundo Domini responsio, *Et dixit.* Et ponitur duplex terminus. Primus quantum ad pœnam malorum : secundus quantum ad sanctitatem bonorum ; ibi, *Semen sanc-*

[1] Al. : « ministrari »
[2] Al. : « novit. »

[3] Al. : « pulchritudo. »

tum, ac si dicat : *Quousque* qui in sordibus est sordescat? Apocalyp. ult, 11 : *Qui nocet noceat adhuc, et qui in sordibus est, sordescat adhuc*. Pœnam autem tangit triplicem. Primo quantum ad captivationem, quæ designatur in desolatione civitatum : *Donec desolentur civitates*. Jer. xii, 10 : *Dederunt portionem meam desiderabilem in desertum solitudines*. Thren. i, 13 : *Posuit me desolatam, tota die mœrore confectam*, Quantum ad culturam agrorum : *Terra derelinquetur deserta*. Supra i : *Terra vestra deserta, civitates vestræ, succensæ igni*. Quantum ad exilium hominum : *Et longe faciet Dominus homines*. Jerem. xxii, 26 : *Et mittam te, et matrem tuam quæ genuit te, in terram alienam, in qua nati non estis, ibique moriemini*. Ezech. xx, 38 : *Et erigam*[1] *de vobis transgressores et impios, et de terra incolatus eorum educam eos*. Secundo quantum ad captivitatis longitudinem : *Et multiplicabitur*, gens illa, *in medio terræ*, in qua captiva tenebitur : tamdiu durabit captivitas. Jerem. xxix, 4 : *Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel omni transmigrationi quam transtulit de Jerusalem in Babylonem : Ædificate domos, et habitate in eis*. Et infra ibidem : *Et multiplicabimini, ibi, et nolite esse pauci numero, et quærite pacem civitatis ad quam transmigrare vos feci*. Tertio quantum ad iteratam persecutionem : et primo ponit paucitatem : *Et adhuc in ea decimatio*; idest, vix decima pars relinquetur a Tito in terra Judææ, vel in toto orbe, propter Judæos interfectos. Deut. xxviii, 62 : *Et remanebitis pauci numero, qui prius eratis sicut astra cœli præ multitudine*. Secundo iteratam destructionem : *Et convertetur*, iterum super vos captivatio, sub Adriano imperatore. Supra v : *In omnibus his non est aversus furor ejus; sed adhuc manus ejus extenta*. Tertio eorum vilitatem et despectionem vel dispersionem : *Erit in ostensionem*, derisionis, *sicut terebinthus*, quædam arbor, quæ in Damasci partibus magna est, in Græcia parva, *et sicut quercus, quæ expandit ramos suos :* in quo eorum dispersio signatur. Eccli. xxiv, 22 : *Ego quasi terebinthus extendi ramos meos*. *Semen sanctum erit id quod steterit in ea*. Hic ponit terminum quantum ad sanctitatem bonorum : unde dicit : *Semen sanctum*, idest virorum perfectorum, qui divinæ obediunt visioni, et aliorum sanctorum de Judæis, *quod steterit*, non cadens per infidelitatem. Infra ult. Quia sicut cœli novi, et terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic[2] stabit semen vestrum, et nomen vestrum. Alii exponunt in bonum. *Multiplicabitur*, post reditum de captivitate, *in medio terræ*, suæ ; *et adhuc in ea decimatio*, quæ relinquetur ad cultum Dei post multorum necem ; *et convertetur* ad Deum, *et erit in ostensionem*, gloriæ.

CAPUT SEPTIMUM

1. Et factum est in diebus Achaz filii Joathan filii Oziæ regis Juda, ascendit Rasin rex Syriæ, et Phacee filius Romeliæ rex Israel in Jerusalem ad præliandum contra eam : et non potuerunt debellare eam. Et nuntiaverunt domus David, dicentes . Requievit Syria super Ephraim. Et commotum est cor ejus, et cor populi ejus, sicut moventur ligna sylvarum a facie venti. Et dixit Dominum ad Isaiam : Egredere in occursum Achaz tu, et qui derelictus est Jasub filius tuus, ad extremum aquæductus piscinæ superioris, in via agri fullonis, et dices ad eum . Vide ut sileas. Noli timere, et cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum, in ira furoris Rasin regis Syriæ et filii Romeliæ, eo quod consilium inierit contra te Syria in malum, et Ephraim, et filius Romeliæ, dicentes : Ascendamus ad Judam, et suscitemus eum, et avellamus eum ad nos, et ponamus regem in medio ejus filium Tabeel. Hæc dicit Dominus Deus : Non stabit, et non erit istud ; sed caput Syriæ Damascus, et caput Damasci Rasin. Et adhuc sexaginta et quinque anni, et desinet Ephraim esse populus, et caput Ephraim Samaria, et caput Samariæ, filius Romeliæ. Si non credideritis, non permanebitis.

2. Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens : Pete tibi signum a Domino Deo tuo, in profundum inferni, sive in excelsum supra. Et dixit Achaz : Non petam, et non tentabo Dominum. Et dixit :

[1] Al. : « *forte* eligam. »

[2] Al. *sicut.*

Audite ergo, domus David. Numquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum. Quia antequam sciat puer reprobare malum et eligere bonum, derelinquetur terra quam tu detestaris a facie duorum regum suorum. Adducet Dominus super te et super populum tuum et super domum domum patris tui, dies qui non venerunt a diebus separationis Ephraim a Juda, cum rege Assyriorum. Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscæ quæ est in extremo fluminum Ægypti, et api, quæ est in extremo fluminum Ægypti, et api, quæ est in terra Assur; et venient, et requiescent omnes in torrentibus vallium et in cavernis petrarum, et in omnibus fructetis, et in universis foraminibus. In die illa radet Dominus in novacula conducta in his qui trans flumen sunt, in rege Assyriorum, caput, et pilos pedum, et barbam universam. Et erit in die illa, nutriet homo vaccam bonam, et duas oves, et præ ubertate lactis comedet, butyrum enim et mel manducabit omnis homo qui relictus fuerit in medio terræ. Et erit in die illa omnis locus ubi fuerint mille vites mille argenteis et in spinas et in vepres erunt. Cum sagittis et arcu ingredientur illuc. Vepres enim et spinæ erunt in universa terra. Et omnes montes qui in sarculo sarcientur non veniet illuc terror spinarum et veprium; et erit in pascua bovis, et in conculcationem pecoris.

1. Hic ponitur comminatio contra hostes duarum tribuum; et dividitur in duas. In prima ponitur comminatio contra persecutores populi; in secunda contra contemptores prophetarum, vaticinium, cap. XXVIII: *Væ coronæ superbiæ etc.* Prima in duas. In prima comminatur hostium dejectionem; in secunda ponit gratiarum exultationem, cap. XXV: *Domine Deus meus es tu etc.* Prima in duas. In prima singulorum in speciali; in secunda omnium in generali, XXIV cap.: *Ecce Dominus dissipabit terram.* Prima in tres: in prima contra hostes corporaliter persequentes; in secunda contra hostes potestatem præbentes, cap. XVII: *Onus Damasci etc.:* in tertia contra hostes in rebus calumniantes, cap. XX: *Onus deserti maris etc.* Prima in duas: in prima contra persecutores ejusdem gentis; in secunda contra alienigenas. cap. X: *Væ qui condunt leges iniquas etc.* Prima in duas. In prima comminatur ipsorum frustrationem, per liberationem duarum tribuum; in secunda ipsorum destructionem, cap. VIII: *Et dixit Dominus ad me etc.* Prima pars, quæ continetur in hoc capitulo, dividitur in tres. In prima describitur imminens periculum; in secunda promittitur liberationis beneficium, ibi, *Et dixit Dominus ad Isaiam etc.;* in tertia confertur liberationis signum, ibi, *Et adjecit Dominus loqui ad Achaz.* Ad evidentiam autem primæ partis sciendum est, quod Achaz fuit impius et idololatra, sicut legitur IV Regum XVI, et IV Paralip. XXVII. Et ideo Dominus tradidit eum in manu Regis Syriæ et Samariæ, qui primo venerunt contra eum, et obsidentes Jerusalem, tandem devincentes ipsum, magnam partem exercitus sui ceperunt et principem exercitus ejus. Iterum ex illa victoria confisi, venerunt ut omnino privarent eum regno, et substituerent alium loco ejus; et in hoc secundo adventu consolatur eum Isaias. Tria ergo ponuntur in prima parte. Primo describitur hostium congregatio: unde dicit: *Et factum est in diebus Achaz.* Reducit autem genealogiam usque ad Oziam, quia forte in percussione qua[1] percussus est lepra a Domino, II Paral. XXVI, qui tamen justus fuerat, acceperunt audaciam invadendi, quasi contemnentes divinum auxilium. *Ascendit.* Hoc dicitur propter situm terræ, quia Judæa in montanis est. *Phacee*, qui interfecit Phaceiam regem Israel, cujus princeps militiæ erat, et regnavit pro eo: IV Reg. XV. *Et non potuerunt*, in prima vice, quamvis regem in campo devincerent. Vel loquitur per anticipationem, quantum ad secundam ascensionem. Secundo ponit denuntiationem: *Et nuntiaverunt*, sui exploratores, *domui David*, idest domui regiæ, *dicentes: Requievit Syria super Ephraim*, idest rex Syriæ cum rege decem tribuum, quæ Ephraim dicuntur, propter primum regem, qui de Ephraim[2] fuerat: III Reg. XIII. Vel propter dignitatem sunt amicitia juncti qui tamen fuerunt prius inimici, sicut legitur III Reg. ult. Et dicit, *Syria super Ephraim*, ut notetur principalitas in regno Syriæ, quia fortius erat. Tertio ponitur denuntiationis effectus, perturbatio scilicet regis et suorum. *Et commotum est cor ejus*, scilicet regis. Eccli. XXII, 23: *Sic et cor trepidum in cogitatione fa-*

[1] Al.: « quia. »

[2] Al.: « qui Ephraim. »

tui. Prov. xxi, 15 : *Et pavor operantibus iniquitatem.* Matth. ii, 3 : *Audiens autem Herodes rex turbatus est, et omnis Jerosolyma cum illo. Et dixit Dominus ad Isaiam.* Hic promittitur liberatio : et primo ponitur promissionis modus ; secundo ipsa promissio, ibi, *Et dices ad eum : Vide ut sileas.* Modus autem ponitur primo quantum ad personam nuntiantem : *Dixit Dominus ad Isaiam*, interius inspirando, vel loquens per subjectam creaturam : *Egredere in occursum Achaz*, qui forte propter timorem hostium iverat ut præpararet se ad resistendum. Secundo quantum ad testem : *Et qui derelictus est Jasub*, tibi ; alio fratre, scilicet Rapsace, ex matre nobiliore nato, fugiente ad regem Assyriorum, quia non bene receptus fuit ab Achaz ; de quo infra xxxvi. Deut. xix. 15 : *In ore duorum aut trium stabit omne verbum.* Tertio quantum ad locum, *Ad extremum.* Ad cujus evidentiam sciendum est, quod quia Jerusalem in montanis est, non abundat aquis fluentibus, et ideo habebat aquas collectas in piscinis vel ex pluviis, vel ex longinquis fontibus per aquæductus. Erant autem tres piscinæ in Jerusalem. Una quæ erat ad usum sacerdotum et sacrificiorum, quæ dicitur probatica piscina, de qua Joan. v : Secunda erat inferius in civitate, quæ munda servabatur ad communem usum civitatis. Tertia erat extra civitatem, quæ habebat aquam immundam, in qua fullones lavabant lanam, et erat ad hujusmodi usus ; et ab illa piscina dicitur totus *fullonis ager.* Et sic patet quod dicitur in littera. *Et dices ad eum.* Hic ponit promissionem : et primo ponit confortationem ; secundo confortationis rationem, ibi, *A duabus caudis titionum fumigantium istorum ;* tertio incredulorum condemnationem, ibi, *Si non credideritis, non permanebitis.* Confortat autem prohibens timoris signum : *Vide ut sileas* ; idest, cave ne timorem cordis exterius prodas. Infra xxx : *In silentio; et in spe erat fortitudo vestra.* Item[1] xxxii : *Et erit opus justitiæ, pax et cultus justitiæ, silentium et securitas usque in sempiternum.* Et etiam ostendit timoris transitum : *Noli timere*, mala futura, *et cor tuum ne formidet*, propter memoriam malorum quæ passus es. Infra xliii : *Noli timere, quoniam ego tecum sum ; ab oriente reducam semen tuum, et ab occidente congregabo te. A duabus caudis.* Hic ponit confortationis rationem : et primo ostendit proponentium vanitatem, qui magna proponunt, cum tamen nihil vel parum possint sustinere. *Duabus caudis*, quia in eis finitum est regnum. Rasin enim interfectus est a Teglathphalasar, iv Regum xvi, et sui in captivitatem ducti ; sed Phacee subjugatus fuit, et postea interfectus ab hoste, qui postmodum captus est a rege Salmanasar, et decem tribus captivatæ : iv Regum xvii. *Fumigantium :* tunc enim sunt vicini extinctioni. *Et suscitemus*[2] *eum*, quasi somno quiescentem, *et avellamus*, idest trahamus in potestatem nostram. *Filium Tebeel:* ad litteram quemdam hominem, vel idolum dei nostri. Tebeel, bonus Deus. Secundo quantum ad propositi frustrationem : *Hæc dicit Dominus*, qui omnia potest : *Non erit istud*, quia non perducetur ad effectum, *et non stabit*, quia non diu durabunt in tali proposito, majoribus malis in eos irruentibus. Infra viii : *Inite consilium, et dissipabitur* ; *loquimini verbum, et non fiet : quia nobiscum Deus.* Tertio quantum ad hostium destructionem : et primo quantum ad Assyrios : *Sed caput Syriæ* ; quasi dicat : Sed interim, et antequam destruantur, *caput Syriæ Damascus, et caput Damasci Rasin* ; quasi dicat : Erunt Damasceni et rex eorum contenti suis finibus. *Et adhuc sexaginta et quinque anni, et desinet Ephraim esse populus*, quia captivabuntur. Isti anni non debent computari a tempore hujus prophetiæ, sed a tempore quo Ozias percussus est lepra, quia tunc assumpserunt audaciam, vigesimo sexto anno regni ejus. Et ex tunc Joathan filius ejus regnavit, vivente patre, 27 : et postea 16, et postea Achaz 16, et postea Ezechias, cujus sexto anno captus est populus : iv Reg. xvii. Et hi omnes collecti, sunt 65 anni. *Et caput Ephraim,* ut supra. *Si non credideritis.* Hic ponit incredulorum condemnationem.

[1] Al. : « eodem. »

[2] Al. : « sustinemus. »

Si non credideritis, scilicet promissis Domini, etiam vos *non permanebitis in terra vestra,* sed captivabimini. Habac. II, 4 : *Ecce qui incredulus est, non erit recta anima ejus in semetipso.* Et dicit hoc, quia Achaz non credens prophetæ, invocavit auxilium regis Assyriorum Teglathphalasar, ut adjuvaret eum : qui ad petitionem ejus venit, et destruxit Damascum [1] et regem interfecit ; et cum dedisset sibi munera, tamen nihil sibi profuit, sicut dicitur II Paral. XXVIII.

2. Hic ponitur liberationis signum ad credendum : circa quod tria ponuntur. Primo optio eligendi signum conceditur : *Et dixit Dominus ad Achaz.* Quia prophetas contemnebant, [2] ipse per se dixit : Quia videtur durum quod tam potentes reges ita cito destruantur, *pete tibi signum*, ut credas, *a Domino Deo tuo.* Ex hoc videtur quod sit sermo prophetæ ; et dicendum, quod mos est Hebraici sermonis, ut utantur nominibus pro pronominibus. [3] Unde, *A Domino Deo tuo,* idest a me. Vel est verbum Domini per inspirationem, et prophetæ per denuntiationem. Infra VIII : *Numquid non populus a Deo suo requiret visionem pro vivis et mortuis ? In profundum inferni*, ut aperiatur terra, et infernus pateat, sicut in subversionem Dathan et Abiron : Num. XVI. Vel per infernum inferiora elementa, sicut Moyses de terra locustas et cyniphes eduxit : Exod. VIII : *Sive in excelsum supra*, sicut Josue in statione solis : Josue X : *Judæi enim signa* quærunt* : I Cor. I, 22. Secundo oblati refutatio : *Et dixit, non petam :* vel quia in idolis confidebat, vel in rege Assyriorum, vel invidens Dei gloriæ, vel quia timebat offendere Deum in angustia positus. Infra XXVI : *Domine in angustia requisierunt te.* Unde dicit, *Non tentabo :* innixus est enim ei quod dicitur Deut. VI, 16 : *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Sed male intellexit, quia licebat ei auctoritate Dei petere signum, sicut Gedeon in vellere ; Jud. VI. Tertio ponitur refutantis increpatio : *Et dixit*, scilicet Isaias : Ergo ex quo tam rebelles estis, *audite ergo domus David*, propter consensum in malitia, vel quia David promissus Christus datur signum [4] Psal. CXXXI, 11 : *De fructu ventris tui ponam super sedem. Numquid parum vobis est*, ad merendam divinam iram, *esse molestos hominibus,* quos spoliatis ; vel prophetis, quibus non creditis ; *quia molesti estis*, per rebellionem, *Deo meo*, non vestro, cui non obedistis ? Jer. XXIII, 33 : *Ut quid vobis onus ? Projiciam quippe vos, dicit Dominus. Propter hoc.* Hic datur signum ad credendum : et primo confertur signum liberationis ; secundo comminatur incredulis pœnam destructionis, ibi, *Adducet Dominus.* Hoc autem signum est de Christi incarnatione.

* petunt

Sed contra hoc objiciunt Judæi multipliciter. Primo, quia Dominus dabat signum illius liberationis, ad quam nihil consonat Christi incarnatio.

Ad quod dicendum, quod incarnatio Christi significat ipsam per locum a majori : si Deus dabit filium suum ad salutem totius mundi, multo magis potest salvare vos ab istis hostibus. Rom. VIII, 32 : *Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Vel quasi causa motiva : hoc enim quasi movit Dominum, quod multa bona illi populo, quamvis injusto, concedantur, quia de illo providerat Filium suum incarnandum.

Item objiciunt, quia signum sequens datur ad præsentes ; sed incarnatio non fuit facta temporibus eorum ; et sic videtur quod nullum sit signum.

Ad quod dicendum, quod incarnatio, quamvis non fuerit facta præsentibus illis hominibus, fuit tamen manente domo David : unde dicit : *Audite domus David* : non autem, Audi Achaz.

Item objiciunt, quia signum debet præcedere signatum ; sed incarnatio fuit diu post liberationem illam ; ergo non fuit signum ejus.

Ad quod dicendum, quod signum quandoque sequitur signatum, sicut Deut. XVIII, 22 : *Hoc habebis signum : quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, et non evenerit ; hoc Dominus non est lo*

[1] Al. : « Damascenum. »
[2] Al. : « condemnabant. »
[3] Al. : « nominibus. »

[4] Al. : « vel quia David promissus est Christus, datur signum. »

cutus. Quandoque est simul. II Reg. v, 24 : *Cum audieris sonitum gradientis in cacumine pirorum, tunc inibis prælium.* Quandoque præcedit, sicut Jud. vii, de Gedeone, ubi datum est signum quod vincere debebat in his qui aquam manibus lambierant. Et oportet de necessitate quod hoc signum sequatur, etiam secundum quod ipsi exponunt. Si enim præcedit, tunc puer fuit natus ante mortem Phacee, qui regnavit 20 annis, cujus 17 anno regnavit Achaz, qui regnavit 16 annis : ergo Achaz regnavit 13 annis post mortem ejus. Et Osee regnavit 12 anno Achaz, cujus nono anno Samaria capta est, qui fuit 6 annis post mortem Achaz : ergo in captivitate Samariæ ad minus habebat puer 19 annos : ergo falsum est quod infra nempe c. viii dicitur, quod puer nesciebat vocare patrem et matrem.

Item objiciunt, quod in hebræo non est *virgo,* sed *alma*, quæ apud eos significat juvenculam nubilem, sicut habetur Gen. xxiv, de Rebecca, ubi nos habemus, Puella decora nimis, et ipsi habent, *alma.* Et si etiam habeatur *bethula*, quod apud eos significat virginem, non oportet quod manens virgo conciperet, quia poterat esse quod quæ tunc erat virgo, postea ex semine viri corrupta concepisset.

Ad quod dicendum, quod nullum signum esset, si juvencula concepisset, et etiam virgo corrupta. Dominus autem aliquod magnum voluit significare, cum dixit; *In profundum inferni, sive in excelsum supra.* Ideo autem apud eos[1] ponitur magis *alma* quam juvencula, quia *alma* significat virginem, secundum nominis originem, et adhuc plus, custoditam, de qua non possit haberis mali suspicio. Sed *bethula* significat secundum usum loquendi posteriorem. Exponunt autem dupliciter. Quidam de Ezechia, quidam de filio Isaiæ, quem fingunt esse Emmanuel vocatum. Sed quod primum non possit stare, sic ostenditur, quia Ezechias erat 25 annorum, quando cœpit regnare, iv Reg. xviii, et Achaz regnavit 16 annis, iv, Reg. xvi; ergo Ezechias erat 10 annorum, quando pater suus incepit regnare; et sic non promittitur hic nasciturus. Præterea. Quomodo nescisset vocare patrem et matrem, cum sexto anno regni ejus capta fuerit Samaria? Iterum quod secundum non possit stare, ostenditur, quia hoc nullum signum fuisset. Et præterea filius Isaiæ non fuit Dominus Judææ, cum tamen dicatur infra viii, terra Judæa esse Emmanuel possessive. Et ideo oportet quod intelligatur de filio Dei.

Secundum hoc ergo tria facit, Primo promittit signum : *Propter hoc,* quia vos non vultis petere, *ipse dabit signum vobis*, vestræ liberationis. Hoc etiam signum datum est Luc. ii, 12 : *Et hoc vobis signum. Invenietis infantem pannis involutum, positum in præsepio.* Secundo ponitur ipsum signum, *Ecce Virgo;* et primo ponitur miraculosa conceptio : *Ecce virgo*, manens virgo in partu, *concipiet*[2] *et pariet filium.* Secundo mirabilis generati vocatio : et primo quantum ad divinitatem : *Vocabit*, scilicet virgo, vel vocabis tu, Juda, in periculis, *nomen ejus Emmanuel*, quod est interpretatum : Nobiscum Deus. Matth. i, 23 ; * *Vocabis nomen ejus Emmanuel.* Et hoc totum nullum simile habet in aliis, quia novum est. Jer. xxxi, 22 : *Creavit Deus novum super terram : mulier* vel femina *circumdabit virum;* idest perfectum hominem in ipsa conceptione, quamvis non secundum quantitatem perfectam, sicut dicit Augustinus super illud Joan. ii, 20 : *Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc; et tu in tribus diebus excitabis illud*? Et ideo est super hominem, quia *nihil novum sub sole.* Eccle. i, 10 : Unde concordantia alia non potest haberi de ipsa prophetia nisi ipsa historia. Luc. i, 31 : *Ecce concipies, et paries filium;* significatum Ezech, xliv, 2 : *Porta hæc clausa erit, et non aperietur; et vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Secundo quantum ad humanitatem : *Butyrum et mel comedet* : ad litteram, cibos viriles, quia ab infantia ad modum aliorum se habuit. Sap. vii, 3 : *Et ego natus accepi communem ærem, et in similiter factam decidi terram, et primam vocem si-*

* *vocabunt*

[1] Al. : « nos. »

[2] Al. : « concipiet, in partu. »

milem omnibus emisi plorans. Vel a parte ad totum, secundum regulas Tyconii. Per hos enim omnes humanos cibos intelligit. *Ut sciat. Ut* consecutivum est, quia talibus vescens adhuc puer *sciat reprobare malum*, sine experimento, *et eligere bonum* sine consilio, perfectam habens omnem scientiam. Hoc promiserat diabolus, sed non solvit, Gen. III : sed Deus gratis dedit. Sap. VII, 17 : *Ipse enim mihi dedit horum quæ sunt scientiam veram, ut sciam dispositionem orbis terrarum, et virtutem elementorum.* Vel *ut* est causale : *Ut sciat*, idest ut ostendat se scire, quia per cibos perductus est ad perfectam ætatis quantitatem, qua ostendit se scire, Augustinus super illud Cant. IV, 11 : *Mel et lac sub lingua tua*, dicit, quod significat per butyrum humanitatem, quod de terræ nutrimento venit ; per mel divinitatem, quod de rore cœli colligitur. Habuit tamen naturam sine corruptione, sicut butyrum sine caseo ; et portavit consolationem sine judicio, quasi mel sine aculeo. Bernardus : « Elegit puer noster noviter concipi, quia naturam nostræ carnis accepit sine corruptione. » Similiter apis mel nobis attulit, non miscens aculeum. *Non enim venit ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum :* Joan. III, 17. Et sic est etiam causale. Et hoc est signum de deorsum ex parte virginis parientis, et desursum ex parte Dei nascentis. Ps. LXXXIV, 13 : *Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* Tertio ponitur signi adaptatio : *Quia antequam sciat*, idest antequam nascendo scientiam creatam assumat. *Terra*, Samariæ et Syriæ : IV Reg. XVI et XVII : *Adducet Dominus super te.* Hic ponit comminationem contra non credentes signum : et primo ostendit pœnæ gravitatem ; secundo pœnæ ordinem, ibi, *Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscæ* ; in tertia pœnæ effectum, ibi, *Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum.* Ostendit autem gravitatem ex præcipientis auctoritate : *Adducet Dominus*, qui potens est. Exod. XVI, 3 : *Dominus omnipotens nomen ejus.* Ex pœnæ universalitate : *Super te*, per Teglathphalasar, *et super populum tuum, et super domum patris tui*, quantum ad posteros tuos, per filios tyrannos ex præcedentium comparatione. *Dies*, tam mali ; et dicuntur mali propter culpam. Matth. VI, 34 : *Sufficit diei malitia sua.* Eph. V, 16 : *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt* Propter pœnam : *Qui non venerunt a diebus sparationis Ephraim a Juda* ; III Reg. XII : *Exequentis potestatem : Cum rege Assyriorum.* Nabuchodonosor, quia regnum Chaldæorum et Assyriorum sub ipso unum fuit, et a principio unum fuerat. Assyrii enim de Chaldaeis egressi sunt : Gen. X. Jer. XXV, 9 : *Assumam Nabuchodonosor servum meum* etc. *Et erit.* Hic ponit pœnæ modum et ordinem : et ponit tria. Primo hostium convocationem. *Sibilabit*, idest inspirabit, *muscæ*, idest regi Ægypti, qui occidit Josiam : IV Reg. XXI 4, 11 : et comparatur muscæ propter immunditiam idolorum, et luxuriæ, quæ viget in Ægypto ; *in extremo fluminum*, quia etiam de ultimis partibus Ægypti, *et api*, scilicet Chaldæis et Assyriis, qui ab anteriori habebant mel defensionis, et a posteriori aculeum persecutionis. Supra V : *Sibilabit ad eum de finibus terræ.* Secundo hostium multitudinem : *Et venient, et requiescent omnes in torrentibus vallium* ; quia in vallibus consueverunt currere aquæ, propter commoditatem aquarum, *in cavernis*, propter munitionem, *in fruticetis*, propter ligna, *in universis foraminibus*, propter[1] loca [illegible]. Infra VIII : *Et erit extensio alarum ejus implens latitudinem terræ tuæ.* Tertio captivationem : *In die illa radet Dominus in novacula*, idest per regem, *in his*, idest per hos, scilicet Assyrios. Novacula acuta, de qua Ezech. V, 1 : *Sume tibi gladium acutum radentem pilos, et assumes eum et duces per caput tuum. Caput* regem, *pedes* [illegible], *barbam* milites qui sunt ad ornatum regis : 4 Reg. ult. Supra III. *Omnem virum bellatorem, judicem et prophetam.* Vel loquitur contra Ægyptios, qui erant adjutores. *In his*, idest Ægyptiis, *conducta*[2] Ezech. XXIX, 19 : *Et diripiet spolia ejus, et erit mer-*

[1] Al. omittitur : « propter. »

[2] Al. : « conducam. »

ces exercitui ejus, et operi pro quo servivit adversus eam. Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum. Hic ponit pœnæ effectum, vel signum destructionis. Primo in animalium paucitate : *Vaccam boum, et duas oves*, propter pauca animalia. Supra v : *Et deserta in ubertatem versa advenæ comedent.* Secundo ex victualium parcitate : *Butyrum et mel*, propter inopiam panis. Thren. *Qui vescebantur voluptuose, interierunt in viis.* Tertio ex paucitate hominum. Primo in vilitate[1] possessionum : *Omnis locus ubi fuerint mille vites.* Jer. XXXII, 25 : *Eme agrum argento, et adhibe testes, cum urbs data sit in manus Chaldæorum.* Prov. XXIV, *Per agrum hominis pigri transivi et per vineam viri stulti*[2]; *et ecce totum repleverant urticæ, et operuerant*[3] *superficiem ejus spinæ.* In multitudine latronum : *Cum sagittis et arcu,* scilicet cum[4] fugietis, ingredientur. Infra XXIV : *Formido, et fovea, et laqueus super te, et super habitatores terræ.* Tertio in pavore hostium, quia colent montes, et dimittent plana : *Et omnes montes.* Jer XLIX, 13 : *Et omnes civitates ejus erunt in solitudines.* Et infra XLIX : *Apprehendere niteris altitudinem collis.*

Notandum super illo verbo, *Vocabitur nomen ejus Emmanuel*, idest nobiscum Deus, quod Christus est nobiscum multipliciter. Primo tanquam frater, per naturæ consortium. Cant. VIII, 1 ; *Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, et deosculer te?* Secundo tanquam sponsus, per amoris vinculum. Joan. XIV, 23 : *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Tertio tanquam pastor, per maternæ consolationis solatium. Apoc. III, 20 : *Ecce ego sto ad ostium et pulso. Si quis audierit vocem meam, et aperuerit januam, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo.* Quarto tanquam salvator, per defensionis auxilium. Jer. XXX : *Tu ergo ne timeas, servus meus Jacob, ait Dominus, nec paveas Israel, quia ecce ego salvabo te de terra longinqua.* Quinto tanquam ductor, per operis exemplum. Exod. XXXII, 12 : *Dominus solus dux ejus fuit.*

Notandum super illo verbo, *Ecce virgo*, quod dicitur, *Ecce* propter eminentiam singularem : quia supra mulieres propter virginitatem : unde dicit, *Ecce virgo.* Secundo supra virgines propter fecunditatem : unde dicit, *Concipiet.* Tertio supra Angelos omnes propter fructus dignitatem : unde dicit : *Pariet filium.* Hebr. II, 16 : *Nunquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.*

CAPUT OCTAVUM

1. Et dixit Dominus ad me : Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis : Velociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachiæ. Et accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium. Et dixit Dominus ad me : Voca nomen ejus Accelera, spolia detrahe festina prædari.

2. Quia antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Et adjecit Dominus loqui ad me adhuc, dicens : Pro eo quod abjecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, et assumpsit magis Rasin, et filium Romeliæ ; propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes et multas, regem Assyriorum, et omnem gloriam ejus. Et ascendet super omnes rivos ejus, et fluet super universas ripas ejus, et ibit per Judam inundans et transiens usque ad collum veniet. Et erit extensio alarum ejus implens latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel.

3. Congregamini populi, et vincimini, et audite universæ procul terræ. Confortamini, et vincimini ; inite consilium, et dissipabitur ; loquimini verbum, et non fiet : quia nobiscum Deus. Hæc enim ait Dominus ad me : sicut in manu forti erudivit me, ne irem in via populi hujus, dicens : Non dicatis, Conjuratio. Omnia enim quæ loquitur populus iste, conjuratio est. Et timorem ejus ne timeatis, neque paveatis. Dominum exercituum ipsum sanctificate ;

[1] Al. : « utilitate. »
[2] Al. omittitur : « stulti. »
[3] Al. : « apparuerant. »
[4] Al. omittitur : « eum. »

ipse pavor vester, et ipse terror vester; et erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, et in petram scandali duabus domibus Israel, et in laqueum, et in ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, et cadent, et conterentur, et irretientur, et capientur. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a domo Jacob, et præstolabor eum. Ecce ego, et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum, et in portentum Israel, a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion.

4. Et cum dixerint ad vos: Quærite a pythonibus, et a divinis, qui strident in incantationibus suis; numquid non populus a Domino suo requiret visionem pro vivis ac mortuis? Ad legem magis, et ad testimonium. Quod si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Et transibit per eam, et corruet, et esuriet, et cum esurierit, irascetur, et maledicet regi suo et Deo suo. Et suspiciet sursum, et ad terram intuebitur; et ecce tribulatio et tenebræ, et dissolutio, et angustia, et caligo persequens; et non poterit avolare de angustia sua.

1. Hic prædicit destructionem decem tribuum, inquantum pertinet ad eorum pœnam, quæ facta est per Assyrios. Primo per Teglathphalasar, regnante Phacee, captivantem[1] duas tribus et dimidiam, quæ erat trans Jordanem, et plurimos de tribu Zabulon et Nephtali: IV Reg. XV: postmodum per Salmanasar in captivitatem reducentem residuas: IV Reg. XVIII. Hujus autem tribulationis etiam duæ tribus fuerunt participes, quia a Teglathphalasar afflicti sunt, ut dicitur II Paral. XXVIII, et a Sennacherib, sicut dicitur infra XXXVI. Non tamen omnino subjugatæ. Et dividitur in partes duas. In prima prædicit tribulationem; in secunda modum ipsius et ordinem, cap. IX: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, et terra Nephtali.* Hoc autem capitulum dividitur in tres partes. In prima comminatur decem tribubus Assyriorum destructionem; in secunda prædicit in hoc duarum tribuum afflictionem, ibi, *Et ibit per Judam inundans, et transiens usque ad collum veniet*; in tertia confortat eos per futuram liberationem, ibi, *Congregamini populi.* Circa primum duo facit. Primo ponit pœnæ præfigurationem; in secunda, signi expressionem, ibi, *Quia antequam sciat puer vocare patrem suum.* Hoc autem signum, Judæi ad litteram exponunt de filio Isaiæ, per cujus nomen Dominus significare volebat decem tribuum destructionem. Et secundum hoc, signum tripliciter confirmat. Primo scripto secundo, testimonio, ibi, *Et adhibui mihi testes fideles;* tertio, ipso facto, ibi, *Et accessit ad prophetissam.* Circa primum tria ponit: scilicet in quo scribendum. *Librum grandem.* Ad litteram enim, grandem, ad significandum magnitudinem tribulationis Jer. XXXVI, 2: *Tolle volumen libri, et scribes in eo omnia quæ locutus sum tibi adversus Israel et Judam.* Secundo quo scribendum, *Stilo hominis*, idest plane, ut intelligi possit, et ut scriptum maneat. Habac. II, 2: *Scribe visum, et explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum.* Tertio quid scribendum, nomen scilicet vastaturi, significans futuram destructionem in brevi. *Velociter spolia detrahe, cito prædare.* Hæc verba possunt esse Domini ad prophetam: et sic sumuntur materialiter: vel ad hostes; et sic significative. Infra X *Et contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat spolia, et dividat prædam. Et adhibui.* Hic confirmatur signum testimonio. *Testes fideles.* Deut. XIX, 15: *In ore duorum vel trium stet omne verbum. Et accessi ad prophetissam.* Hic confirmatur facto: quia aliquando prophetæ annuntiabant futurum verbo, aliquando autem ipso facto, sicut infra XX: *Vade, et solve saccum de lumbis tuis, et calceamenta tua tolle de pedibus tuis:* et fecit sic, vadens nudus, et discalceatus. Unde intelligitur ad litteram quod accessit ad uxorem suam. Unde duo ponuntur: primo pueri generatio. *Et accessi*; secundo generati vocatio. *Voca nomen ejus Accelera*, quasi festina ad faciendum. *Detrahe spolia*, ut supra. Vel secundum aliam *litteram*, primo verbo, scilicet, *Accelera, spolia detrahe.* Et hoc est melius, quia secundum hoc, non est plus quam fuerit in scripto.

Contra hoc quidam multipliciter objiciunt quod non possit ad litteram intelligi. Primo, quia cum pauca sint quæ scribi præcipiuntur, non oportebat librum esse grandem. Secundo, quia non

[1] Al.: « et captivante. »

est probabile quod propheta honestus homo testes adduxerit quando accessit ad uxorem suam. Tertio, quia Urias fecit altare idolorum ad similitudinem altaris Damasci in templo Domini unde non fuit fidelis testis. Quarto, quia Zacharias non erat tunc vivus, quia Zacharias filius Jojadæ fuerat longe ante interfectus a Joas reges Juda : II Paralip. XXIV. Alius dicitur Zacharias qui fuit unus de duodecim prophetis, et fuit longe post, in reditu populi de captivitate, sicut patet Zach. I et per totum : ergo non potuit eum adhibere in testem. Et præterea remanet similis objectio sicut primo, quia ipse puer fuit ante mortem Phacee : ergo, ut supra probatum est, habebat in captione Samariæ ad minus 19 annos : ergo falsum est quod dicitur : *Antequam sciat vocare patrem et matrem suam*. Et ideo volunt quod intelligatur tantum de Christo, sicut et primum signum ; ut per librum grandem significetur sacra Scriptura, de qua habetur Baruch IV, 1 : *Hic est liber mandatorum Dei, et lex quæ est in æternum*. Per stilum hominis, modus prophetiæ, ut non omnibus usquequaque pateat, sed tantum rationabilibus, qui ex figuris possunt significata concipere. Oseæ XII, 10 : *Ego visionem multiplicavi* * in manu *eis, et in* * *manibus prophetarum assimilatus sum. Velociter spolia detrahe*, nomen Christi, idest circumlocutio nominis, quod est Jesus salvator, per hoc quod detraxit spolia, idest peccatores, a potestate diaboli, et prædatus est infernum : de quo infra LIII : *Ideo dispertiam ei plurimos, et fortium dividet spolia*. Per *Uriam*, qui interpretatur lux Domini, significatur lex, Prov. VI, 23 : *Quia mandatum lucerna est, et lex lux*. Per *Zachariam*, qui interpretatur memoria Domini, *filium Barachiæ*, qui interpretatur benedictio Domini, significatur prophetia : quia prophetæ per benedictionem divini muneris, cognitionem[1] divinam acceperunt. Et hi, scilicet lex et prophetæ, sunt testes incarnationis Christi. Luc. ult. 44 : *Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi et prophetis et psalmis de me*. Prophetissa autem, beata Virgo est, quæ prophetavit dicens : *Magnificat anima mea Dominum* : Luc. 46 : ad quam accessit per propheticam intelligentiam, et per fidem. Vel prophetissa dicitur Spiritus sanctus, qui est principium omnis prophetiæ. II Pet. I, 21 : *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia ; sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*. Apud Hebræos enim est feminini generis, scilicet, *Ruah*[2] et secundum hoc *concepit*, idest concipere fecit. *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est* : Matth. I, 20 : *Voca nomen ejus*, scilicet Jesus, idest prænuntia nomen ejus, sicut supra. Hæc autem expositio non est tantæ auctoritatis, sicut superior, quæ fuit supra VII, de alio signo, quia magis extorta est, et ex Scripturis non habet auctoritatem, sicut[3] illa Matth. I. Nam quidam dicunt non esse inconveniens, si hoc intelligatur ad litteram ; ita tamen quod puer iste sit figura Christi : sicut etiam supra dictum est in quadam *Glossa* VII cap. super illud : *Ecce virgo concipiet et pariet filium*.

Unde potest responderi ad objectiones prius factas. Et dicendum ad primum, quod liber fuit grandis, non ad necessitatem scripturæ, sed ad significandum magnitudinem tribulationis. Ad secundum dicendum, quod potest intelligi, quod testes fuerunt adhibiti ad scripturam, sicut fit in privilegiis, et non ad accessum ad uxorem. Et etiam si ad hoc fuissent adducti, non esset magis contra honestatem, ut videtur, quam factum de fornicatione Oseæ I, quod tamen ad litteram plures exponunt. Ad tertium dicendum, quod dicitur fidelis propter auctoritatem sacerdotii et non propter bonitatem vitæ ; vel quia fide dignus habebatur a rege. Ad quartum dicendum, quod iste Zacharias neuter illorum fuit. Consuetum enim erat apud Hebræos, sicut etiam apud multos, quod pueris imponantur nomina de cognatione illa : sicut dicitur Luc. I de Joanne : *Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine*. Et sic iste potuit esse de progenie illius, qui prius interfectus fuerat : vel

[1] Al. : « cognitionem. »

[2] Al. : « Eva. » — [3] Al. : « sic. »

etiam consuetudo est apud Hebræos, ut dicit Hieronymus, quod frequenter utantur propriis pro communibus; sicut Hostia, quæ est civitas munita, utuntur frequenter pro qualibet civitate munita. Et sic, quia ille Zacharias fuit fidelis propheta, et in magna fama populi, vocatur iste, qui forte similiter erat fide dignus populo loci illius. Ad quintum dicendum, quod non est similis objectio : quia quod supra dictum est, oportet intelligere de destructione solum, propter hoc quod dixit cap. vii. *Derelinquetur*. Sed hoc potest intelligi de persecutione facta per Teglathphalasar, qui destruxit Damascum, II Reg. xvi, et spoliavit regnum Samariæ, iv Reg. xv Unde signanter dicit : *Auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariæ*. Et hoc fuit satis de propinquo,

Notandum super illo verbo, *Librum grandem*, quod sacra pagina dicitur liber primo grandis quantum ad grande contentum. Prov, viii, 6 : *Audite me, quoniam de rebus magnis locutura sum, et aperientur labia mea, ut recta prædicent*. Secundo signatur quantum ad visum. Infra xxix : *Et erit vobis visio omnium, sicut verba libro signati*. Tertio involutus propter multiplicem sensum. Ezech. ii, 9 : *Et vidi, et ecce manus missa ad me, in qua erat involutus liber*. Quarto amarus propter laboris studium. Apocalyp. x, 10 : *Et accepi librum de manu Angeli, et devoravi eum, et erat in ore meo tanquam mel dulce, et cum devorassem eum, amaricatus est venter meus*. Proverb. viii, 17 : *Qui mane vigilaverint ad me, invenient me*. Quinto dulcis quantum ad affectum[1]. Ezech. iii, 1 : *Comede volumen illud : et comedi illud, et factum est in ore meo quasi mel dulce*. Sexto volans quantum ad intellectum. Zach. v, 2 : *Vidi, et ecce volumen volans*. Job xxxix, 27 : *Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum ?* Septimo vivificans quantum ad fructum. Eccli. xxiv, 32 : *Hæc omnia liber vitæ, et testamentum Altissimi, et agnitio veritatis*. Proverb. viii, 35 : *Qui me invenerit, inveniet vitam*.

igilant

2. Hic ponitur signi expositio : et secundum litteralem expositionem jam patet : secundum aliam vero, *Antequam sciat*, scientia creata *patrem*, putativum, Joseph, vel Deum, *auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariæ*. Secundum hoc potest etiam referri ad captivitatem Samariæ, *Et adjecit*. Hic describitur ipsum destructionis bellum : et circa hoc tria facit. Primo ponit puniendorum culpam; secundo punientium potentiam, ibi, *Ecce adducet Dominus super eos aquas fluminis fortes et multas* ; tertio ponit ipsam pœnam, ibi, *Et ascendet super omnes*. Dicit ergo primo, *Et adjecit*. Primo signum datum, *Aquas Siloe*. Siloe est quidam fons qui nascitur ad pedes montis Sion, cujus aquæ per horas ebulliunt, et plane vadunt : unde significant reges Juda, qui quandoque boni et potentes, quandoque mali et imbecilles fuerunt, et tamen legitime et quiete regnaverunt comparatione regum Israel, qui omnes cogebant populum ad idola:

Sed videtur quod hoc non sit eis imputandum pro culpa, quia hoc Domini volontate factum est, sicut dicitur III Regum xii : *A me factum est verbum hoc*.

Et dicendum, quod Dominus juste voluit quod reges Juda paterentur hoc damnum, propter culpam Salomonis, de quo III Regum xi 1. Sed illi male et propter superbiam cordis hoc fecerunt, quia nolebant dare consueta tributa, sicut legitur III Regum xii. Vel aliter, *Abjecit populus iste*, id est contempserunt, et persecuti sunt, sequentes malitiam duorum regum. Et hoc videtur esse intentio, per id quod sequitur, *Et assumpsit magis Rasin, et filium Romeliæ, propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes*. Hic describitur hostium potentia. Et primo ponitur metaphora quantum ad quatuor : scilicet quantum ad divinum auxilium, *Ecce Dominus adducet* ; quantum ad impetum, *Aquas fluminis* ; quantum ad robur, *Fortes* ; quantum ad numerum, *Et multas*. Secundo exponit metaphoram : *Regem*

[1] Al. : « effectum. »

Assyriorum, et omnem gloriam ejus, idest excercitum ejus. Jerem. VI : *Ecce populus veniet de terra aquilonis, et gens magna consurget. Glossa* dicit, quod intelligit de Sennacherib.

Sed contra : quia ipse non vastavit Samariam, sed Salmanasar, sicut dicitur VI Regum XVII.

Ad hoc dicunt quidam, quod idem dicitur Salmanasar et Senacherib. Sed patet hoc esse falsum per id quod dicitur Tob. I, quod mortuo Salmanasar, regnavit Senacherib filius ejus pro eo. Et ideo dicendum, quod regnante Salmanasar jam sene, filius ejus erat in exercitu ; et ideo idem exercitus est utriusque. Unde loquitur de tota illa vastatione quæ facta est per illos reges Assyriorum, quasi de uno persecutore, propter unitatem regni, *Et ascendit.* Hic ponit ipsam pœnam, et servat metaphoram, quia aquæ abundantes altiores sunt. Unde dicit : *Ascendet super omnes rivos,* idest principes, *et super ripas*, idest [1] terras. Ezech. XXXVIII, 18 : *Ascendet indignatio mea in furore meo*, *et in zelo meo. Et ibit per Judam.* Hic tribulationem ponit redundantem in duas tribus. Et primo ponit tribulationis redundantiam : *Et ibit*, scilicet aquarum impetus, *per Judam*, idest per terram Judææ, *inundans* : servat metaphoram : quando enim abundant aquæ, emittunt undas extra alveum suum in agros vicinos. Et dicit, *ibit*, quia non habebunt perfectum dominium. Jer. XLVII, *Ecce*
* ascendunt *aquæ * descendent ab aquilone, et erunt quasi torrens inundans, et operient terram et plenitudinem ejus*, *urbes, et habitatores ejus*. Secundo persecutionis abundantiam : *Et transiens usque ad collum veniet :* loquitur metaphorice, quasi diceret : In tanta abundantia redundabunt quod si aliquis vellet aquas transire, venirent sibi usque ad collum, et fere submergeretur in eis ; [2] in quo significatur quod fuerint prope captivitatem, sicut infra. XXXVI, Ezech. penultimo, 2 : *Et ecce aquæ redundantes a latere dextro.* Tertio exercitus copiam : *Et erit extensio alarum ejus*, idest principum ejus, *implens*, præ multitudine, *latitudinem terræ tuæ*, idest Judææ, *o Emmanuel*, Christe qui de ea nasci venisti. Misit enim principes suos Sennacherib ad capiendam Jerusalem ; infra XXXVI. 3 : De his alis [3] Ezech. XVII, *Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate, venit ad Libanum, et tulit medullam cedri, et summitatem frondium ejus; et transportavit eam in terram Chanaan, in urbe negotiatorum posuit illam.*

3. Quia dixerat, quod persecutio Assyriorum aliquo modo redundaret in duas tribus : hic confortat eos, quia illa persecutione non sunt finaliter captivandi, nec etiam a decem tribubus et Syris subjugandi. Et dividitur in partes duas. In prima ponit divinam confortationem ; in secunda removet divinorum communicationem, ibi, *Et cum dixerint ad vos, Quærite a pythonibus, et a divinis. etc.* Circa primum duo ponit. Primo ponit irrisionem : secundo hostis instructionem ibi, *Hæc enim ait Dominus.* Circa primum duo facit. Primo ponitur irrisio vel insultatio ; secundo irrisionis ratio, ibi, *Quia nobiscum Deus.* Irridet autem pugnantium exercitum, sapientum consilium, et dominorum præceptum. His enim tribus bella prosperantur. Exercitus autem tribus invalescit : scilicet multitudine ; et quantum ad hoc dicit : *O populi* Syriæ et Samariæ *congregamini*, ut sitis multi, et *vincimini,* Domino contra vos pugnante per quoscumque suos ministros. Et non solum vos, sed *audite* hoc idem *universæ terræ.* Et est sarcasmos, idest quædam species tropi, quæ dicitur esse quædam plena odio atque hostilis irrisio. Joel. III, 11 : *Erumpite et venite omnes gentes de circuitu, et congregamini : ibi occumbere faciet Dominus robustos tuos.* Secundo invalescit in pugnantium fortitudine corporis et animi : et quantum ad hod dicit, *Confortamini.* Joel. III, 10 : *Infirmus dicat, quia fortis ego sum.* Tertio invalescit in munitione armorum [4]. *Accingite vos :* quod pertinet proprie ad gladios, sed inde transumitur ad omnia

[1] Al. : « et. »
[2] Al. : « et venirent sibi usque ad collum fere submergeretur in eis. »
[3] Al. : « aliis. »
[4] Al. : « armorum in munitione. »

arma, I Mach. III, 38 : *Accingimini, et estote filii potentes. et estote parati mane ut pugnetis adversus nationes has, quæ convenerunt disperdere nos et sancta nostra.* Quantum ad consilium : *inite consilium et dissipabitur.* Job. v, 13 : *Qui** [apprehendit] *comprehendit sapientes in astutia eorum, et consilia pravorum dissipat.* Proverb. XXI, 30 : *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum.* Quantum ad præceptum dominorum de his quæ post consilium eliguntur : *Loquimini verbum, et non fiet.* Supra. VII : *Ponamus regem in medio ejus.* Regem enim quem eligebant annuntiabant plebi, ut dicit Hieronymus. Rationem ponit, interpretando nomen Emmanuel, *Quia nobiscum Deus.* Rom. VIII, 31 : *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Jer. XV, 20 : *Et bellabunt adversum te, et non prævalebunt : quia ego tecum sum, ut salvem te, et eruam te : dicit Dominus. Hæc enim ait Dominus ad me.* Hic ponitur populi instructio : et primo docet quid non timendum, secundo quid timendum, ibi, *Dominus exercituum ipsum sanctificate.* Prima dividitur in duas partes : scilicet in doctrinæ probationem, et in ipsius traditionem, ibi, *Non dicatis. Conjuratio.* Probat autem non esse timendos hostes, dupliciter. Primo per Domini præceptum : unde dicit, Ita vincemini, o hostes. *Enim*, idest quia, *hæc*, quæ dicta sunt, *ait Dominus ad me;* et ideo ne timeatis. Num. XXIII, 19 : *Non est Deus quasi homo ut mentiatur, nec ut filius kominis ut mutetur.* Secundo suo exemplo ait : *Dicit Dominus ad me*, dicens ad vos quæ sequentur ad erudiendum vos, *Sicut erudivit me*, idest ne imitarer eos in malitia sua ; et hoc *in manu forti*, idest in tribulatione. Vel non solum docens quid faciendum, sed etiam dans gratiam virtutis ad complendum. Thren. I, 13 : *De excelso misit ignem in ossibus meis, et erudivit me. Ne dicatis, Conjuratio.* Hic ponitur ipsa doctrina. Primo prohibet timoris verbum : *Non dicatis, Conjuratio,* duarum gentium, quasi, nobis timenda est : *Omnia enim quæ loquitur populus iste, conjuratio est,* contra me. Unde si me sociant vobis in conjuratione, sentient me vobis socium in defensione. Exod. XVI, 8 : *Non contra nos est murmur vestrum, sed contra Deum.* Infra. L : *Stemus simul. Quis*[1] *est adversarius meus? Accedat ad me.* Secundo prohibet passionis motum : *Et timorem ejus ne timueritis* Timor et pavor differunt secundum magis et minus : timor enim facit motum cordis secundum systolem, sed pavor quasi immobilitat cor. Psalm. XXVI, 3 : *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Dominum exercituum ipsum sanctificate.* Hic instruit eos quomodo timendus sit : et primo ponit legem ; secundo legis absconsionem, ibi, *Signa legem in discipulis meis.* Circa primum tria facit. Primo ponit legis præceptum ; secundo obedientium fructum, ibi, *Et erit vobis in sanctificationem :* tertio pœnam rebellium, ibi, *In lapidem autem offensionis.* Præceptum autem est ut Deus honoretur : *Sanctificate Dominum exercituum*, in vobis ipsis, et is sanctitate serviatis ei : *Ipse pavor vester*[2], inquantum dominus. Ps. CXI : *Beatus vir qui timet Dominum : ipse terror*, inquantum ultor. Matth. x, 28 : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere : sed potius timete eum qui potest animam et corpus in gehennam perdere.* Hoc exponit Petrus de Christo I Pet. III, 14 : *Timorem autem eorum ne timueritis et non conturbemini.* Etiam videtur intentio prophetæ propter ea quæ sequuntur.

Nota super illo verbo, *Sicut in manu ferri erudivit me*, quod est manus divina triplex. Primo est manus divinæ potentiæ : et hæc est triplex. Primo creantis. Job. x, 8 : *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me :* secundo continentis : Psal. XCIV, 4 : *In manu tua, Domine, omnes fines terræ ;* tertio protegentis : infra XLIX : *In umbra manus suæ protexit me.* Secunda manus est manus justitiæ ; et ista erit triplex. Prima tangentis ad probandum. Job XIX, 21 : *Manus Domini tetigit me :* secunda flagellantis, ad purgandum. II Mach. VI, 26 : *Nam si in*

[1] Al. : « quid »

[2] Al. : « videtur. »

præsenti tempore a suppliciis hominum eripiar; sed manus Omnipotentis nec vivus, nec defunctus effugiam : tertia opprimentis ad condemnandum : Hebr. x, 31 : *Horrendum est incidere in manus Dei viventis*. Tertia manus est manus misericordiæ : et ista est triplex. Prima sanantis. Job v, 18 : *Ipse vulnerat, et medetur : percutit, et manus ejus sanabunt;* secunda pascentis : Psal. xciv, 7 : *Populus ejus, et oves* pascuæ ejus;* tertia coronantis. Sap. v, 27 : *Accipient regnum decoris et diadema speciei de manu Domini.*

* *manus*

Et erit vobis in sanctificationem. Hic ponit obedientium fructum in sanctificationem : *Sanctos faciam vos*. Lev. xxii, 9 : *Ego Dominus, qui sanctifico. In lapidem.* Ponit rebellium impedientium pœnam, sub metaphora viatorum : et primo ponit occasionem; secundo pœnæ perceptionem, ibi, *Et offendent ex eis plurimi*. Occasionem autem ponit primo quantum ad populum; secundo quantum ad principes, ibi, *In laqueum et in ruinam habitantibus Jerusalem*. Primum ponit sub metaphora lapidis existentis in via, qui dupliciter impedit viatorem : scilicet per pedis læsionem, et per casus occasionem : et similiter Christus fuit incredulis ex Judæis occasio læsionis et casus, non ex culpa sua, sed illorum. Dicit ergo : *Erit duabus domibus Israel*, idest infidelibus de decem et duabus tribubus; vel scribis et pharisæis, *in lapidem offensionis*, quantum ad læsuram. Roman. ix, 32 ; *Offenderunt enim in lapidem offensionis. Et in petram scandali*, in qua pes impingit ad casum. Scandalum græce, latine pedis impactio I Cor. i, 23 : *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.* Et quia principes magis Christo restiterunt, ideo quantum ad eos aggravat. *Et erit habitantibus Jerusalem*, quæ erat urbs principum, *in laqueum*, sicut animalia capiuntur laqueo; et hoc est gravius quam offensio. Infra xxiv : *Qui se explicuerit de fovea, incidet in laqueum. Et in ruinam*, quod est magis quam casus simplex. Luc. ii, 34 : *Ecce hic positus est in ruinam*. Et quia occasiones quandoque aliquis devitat, et non incurrit; ideo hoc removet, et ostendit pœnæ perceptionem, et dicit, *Et offendent*, contra id quod dixit, *Offensionis*, per infidelitatem; contra scandalum vero *cadent*, a dignitate regni. Matth. viii, 12 : *Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores. Conterentur*, quantum ad ruinam pœnæ, famis et gladii. Matth. xxi, 44 : *Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur. Super quem vero ceciderit, conteret eum.* Quantum ad laqueum dicit, *Irretientur*, funibus peccatorum, et perplexitatum, quæ quia non rumpentur, *capientur*, a Romanis[1]. Prov. v, 22 : *Funibus peccatorum suorum constringitur. Liga testimonium*, idest involve prophetiam de Christo obscuritate, ne videant Judæi, quia indigni sunt. *Signa legem.* Signare[2] duo significat. Quandoque claudere sub sigillo; et sic[3] dicit : *Signa legem*, veterem sub figuris, *In discipulis meis*, idest quousque discipuli mei aperiant prædicando per mundum. Dan. xii, 4 : *Claude sermones, et signa librum usque ad tempus statutum.* Vel *in discipulis meis*, absconde. Quandoque significat expressionem figuræ. Psalm. iv, 7 : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Et sic *signa in* anima *discipulis meis.* Secundo absconditi[4] expectationem, *Expectabo.* Michææ vii, 7 : *Ego autem ad Dominum aspiciam : expectabo Dominum salvatorem meum.* Expectati repræsentationem, *Ecce ego*, scilicet Christus, *et pueri mei*, Apostoli, *quos dedit mihi Dominus :* Joan. xvii, 6 : *Tui erant, et mihi eos dedisti; in signum*, idest ut faciant signa, *et in portentum*, nimirum quod sua magnitudine portendit; et hoc fiet *a Domino qui habitat*, per cultum, vel per fidem, *in Sion*, Ecclesia, Zach. iii, 8 : *Audi, Jesu sacerdos magne, tu et amici tui, qui habitant coram te, quia portentes*[5] *sunt.* Quidam exponunt

[1] Al. : « *Irretientur* et funibus peccatorum et perplexitatum quæ non rumpentur, *capientur*, a Romanis. »

[2] Al. : « ligare. » — [3] Al. : « sicut. »

[4] Al. : « absconditi. »

[5] Al. : « potentes. »

hoc de Isaia. *Et pueri*, prophetæ, secundum hoc. Infra 20 ; Sicut ambulavit servus meus Isaias nudus et discalceatus, trium annorum signum et portentum erit super Ægyptum et super Æthiopiam. Quidam de filiis Isaiæ, *Et pueri*.

4. Hic removet divinorum communicationem : et circa hoc tria facit. Primo ponitur falsa communicatio : *Et cum dixerint*, hostes vestri : *Quærite a pythonibus*, qui vobis prædicunt mala, et nobis bona. Python Hebraice os abyssi. Et dicit Hieronymus, quod dicuntur ab Apolline pythio, quia hoc genus artis magicæ invenit, per quod videntur mortui suscitari, et de futuris aliqua prædicere : sicut legitur I Reg. XXVIII. Rabanus dicit, quod est nomen maligni spiritus. Item Hieronymus dicit, quod dicitur Python qui habet diabolum in ventre. *Et a divinis*, quia sibi actum Dei vindicant in prædictione futurorum, et præcipue quantum ad cultum falsorum deorum. *Qui strident*, quasi insani. III Reg. XVIII, 28 : *Clamabant voce magna, et incidebant se juxta ritum suum cultris et lanceolis, donec perfunderentur sanguine*. Deut. XVIII, 10 et 11 : *Non sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos, et quærat a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus*. Secundo docetur responsio. *Numquid non populus a Domino suo requiret visionem pro vivis ac mortuis*? Vel *vivis et mortuis*, idest loco deorum vestrorum, qui sunt simulatus hominum et mortuorum et vivorum. Vel quærimus visionem pro vivis et mortuis, sicut et vos, scilicet a diis vestris, qui sunt similes mortuis. *Ad legem magis*, quæ prohibet talia, vel quæ docet quod est expectandum *testimonium*, Scripturæ. Tertio ponit inobedientium comminationem : *Quod si non dixerint*. Et facit tria. Primo comminatur pœnam ; secundo in pœna impatientiam ;[1] ibi, *Et cum esurierit* ; tertio desperationis tristitiam. *Et suspiciet*[2]. Dicit ergo primo : *Quod si non dixerint juxta hoc verbum*, respondentes scilicet, faciemus[3] quod *non erit eis matutina lux*, idest Christus tenebras pellens. Joan. I, 9 : *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et transibit per eam*, congregationem, ad alios, non manens in eis : infra LVIII : *Ecce adsum : quia misericors sum Dominus Deus tuus* : *et corruet* in damnationem, *et esuriet* verbum Dei. Amos VIII, 11 : *Ecce ego mittam famem in terram, non famem panis, nec sitim aquæ ; sed audiendi verbum Dei*. Vel lux consolationis : *Et corruet*, in damnationem : supra III : *Ruit Jerusalem, et Juda concidit ; et esuriet*, pane ; *et cum esurierit*, per impatientiam quantum ad iram cordis *irascetur*. Psalm. LVIII, 16 : *Si non fuerint saturati, murmurabunt*, Quantum ad blasphemiam oris, *Et maledicet*. Apoc. XVI, 11 : *Et blasphemaverunt Deum cœli præ doloribus et vulneribus ; et non egerunt pœnitentiam ex operibus suis. Et suspiciet sursum*. Hic ponit desperationis tristitiam : et primo expectationem auxilii : *Suscipiet sursum*, de cœlo querens auxilium, *et ad terram intuebitur*, ad auxilium de terra. Supra V : *Aspiciet in terra, et ecce tenebræ tribulationis*. Secundo imminentia periculi : *Et ecce tribulatio*, prævisa, *et tenebræ*, quantum ad consilium resistendi ; *dissolutio*, contra confortationem ; *et angustia*, quantum ad perplexitatem ; *et caligo persequens*, quantum ad persecutionem. Tertio liberationis impossibilitatem ad similitudinem avis captæ. *Et non poterit avolare de angustia sua*. E contrario est de justis. Psalm. CXXIII, 7 : *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus*.

[1] Al. : « patientiam. »
[2] Al. : « *despiciet*. »

[3] Al. : « Vel faciemus. »

CAPUT NONUM

1. Primo tempore alleviata est terra Zabulon et terra Nephtali, et novissime aggravata est via maris trans Jordanem Galileæ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam : habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Multiplicasti gentem : non magnificasti lætitiam. Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando dividunt spolia. Jugum enim oneris ejus et virgam humeri ejus et sceptrum exactoris ejus superasti, sicut in die Madian. Quia omnis violenta prædatio cum tumultu, et vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, et cibus ignis. Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis ; et factus est principatus super humerum ejus ; et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium ; et pacis non erit finis. Super David et super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, et corroboret in judicio et justitia, amodo, et usque in sempiternum. Zelus Domini exercituum faciet hoc.

2. Verbum misit Dominis in Jacob, et cecidit in Israel. Et sciet omnis populus Ephraim, et habitantes Samariam in superbia et magnitudine cordis dicentes : Lateres ceciderunt; sed quadris lapidibus ædificabimus ; sycomoros succiderunt sed cedros immutabimus. Et elevabit Dominus hostes Rasin super eum ; et inimicos ejus in tumultum vertet ; Syriam ab oriente, et Philistiim ab occidente, et devorabunt Israel toto ore. In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Et populus non est reversus ad percutientem se, et Dominum exercituum non inquisierunt. Et disperdet Dominus ab Israel caput et caudam, incurvantem et depravantem die una. Longævus et honorabilis ipse est caput, et propheta docens mendacium ipse est cauda. Et erunt qui beatificant populum istum seducentes, et qui beatificantur præcipitati. Propter hoc super adolescentulis ejus non lætabitur Dominus, et pupillorum ejus et viduarum non miserebitur. Quia omnis hypocrita est et nequam ; et universum os locutum est stultitiam. In omnibus his non est aversus furor ejus ; sed adhuc manus ejus extenta. Succensa est enim quasi ignis impietas, veprem et spinam vorabit. Et succensa est in densitate saltus, et convolvetur in superbia fumi. In ira Domini exercituum conturbata est terra, et erit populus quasi esca ignis. Vir fratri suo non parcet, et declinabit ad dexteram, et esuriet : et comedet ad sinistram, et non saturabitur. Unusquisque carnem brachii sui vorabit Manasses Ephraim, et Ephraim Manassen, et simul ipsi contra Judam. In omnibus his non est aversus furor ejus ; sed adhuc manus ejus extenta.

1. Hic ponit destructionis modum et ordinem : et primo secundum diversitatem punitorum ; secundo secundum diversitatem pœnarum ; ibi, *Verbum misit Dominus in Jacob*. Prima in tres, secundum tres persecutiones factas ab Assyriis in terram promissionis. Primo enim Teglathphalasar, regnante Phacee in Samaria, captivavit duas tribus et dimidiam quæ erat ultra Jordanem, respectu Jerusalem, et de tribu Zabulon et Nephtali, quæ erant citra Jordanem, tantum quod posset æquiparari dimidiæ tribui. Et quantum ad hoc dicit : *Primo tempore*, idest tempore primæ captivitatis, *terra Zabulon, et terra Nepthali alleviata est*, idest minorata habitatoribus suis ; quod forte remanentibus non fuit multum grave, quia remanserunt eis plures possessiones. Et de hoc dicitur IV Reg, IV. Secundo venit Salmanasar nono anno Oseæ, et captivavit residuos ex decem tribubus, qui erant citra Jordanem respectu Judææ ; et quantum ad hoc dicit : *Novissimo*, idest in ultima captivitate generali decem tribuum, *via maris*, idest regio qua[1] itur ad mare Genesareth, *Galilææ*, idest, quæ est in Galilæa, *gentium*, quæ est trans Jordanem, respectu Assyriorum, quamvis citra respectu Judææ, *aggra vata*, idest gravi pondere tribulationis pressa. Est autem duplex Galilæa. Una in tribu Zabulon, alia in tribu Nephtali, vicina Tyriis ; et dicitur gentium ista, vel propter multas gentes quæ habitabant ibi, vel propter dominium, quia dederat eam Salomon regi Tyri ; IV Reg. XVII. Tertio venit Sennacherib, et civitates Juda cepit, et Jerusalem obsedit, sicut dicitur IV Regum XIX. Et de ista tertia persecutione loquitur hic propheta dicens, *Populus ;* et promittit Judæis salutem. Unde duo facit. Primo promittit salutis gratiam ; secundo assignat causam, ibi, *Zelus Domini exercituum faciet hoc*. Circa primum tria facit. Primo promittit salutem ; secundo prosequitur salvationis or-

[1] Al. : « per quam. »

dinem, ibi, *Multiplicasti gentem*; tertio describit ipsum salvatorem, ibi, *Parvulus enim natus est nobis*. Promittit autem eis salutem contra duo; contra perplexitatem; et quantum ad hoc dicit : *Populus*, Judææ, *qui ambulabat*, idest procedebat in negotiis suis, *in tenebris*, dubietatis, *vidit lucem magnam*, diem consolationis: et contra pœnæ gravitatem : *Habitantibus in regione umbræ mortis*, idest Judææ, quæ propter gravem persecutionem erat similitudo mortis, *lux orta est eis*, divinæ consolationis. Infra LX : *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est*. *Multiplicasti gentem*, hic ponit salvationis processum et ordinem; et quantum ad hoc dicit, *Multiplicasti gentem*, in exercitu Sennacherib, *et non magnificasti eis lætitiam ut implerent quod proposuerant*. Job. v, 13 : * *Consilia pravorum dissipat*. (* Consilium) Secundo hostium spoliationem : quod fuit quando[1] illis interfectis ab Angelo, sicut dicitur infra XXXVI, populus egressus est ad colligenda eorum spolia : unde comparatur messoribus et victoribus. *Lætabuntur*. Infra XXXV : *Gaudium et lætitiam obtinebunt, et fugiet ab eis dolor et gemitus*. Tertio servitutis liberationem. Tyranni enim onerant præceptis; et quantum ad hoc dicit, *Jugum enim oneris ejus*, scilicet Sennacherib quod deposuit : affligunt pœnis : et quantum ad hoc dicit, *Et virgam humeri ejus*, idest qua humeros verberabat : spoliant rebus; et ideo dicit, *Sceptrum exactoris ejus*. Infr. 14 : Quomodo cessavit exactor, quievit tributum? Ita hoc faciliter fiet; *sicut in die Madian*, idest sicut Gedeon Madianitas dejecit : Jud. VII. Quarto quantum ad hostium punitionem. Et hæc evenient, *quia omnis violenta prædatio cum tumultu*; idest, violenti prædatores, quantum ad nocumentum quod inferebant in rebus, *et vestimentum mixtum sanguine*, eorum quos occidebant, quantum ad nocumentum inflictum in personis, *erit in combustionem* : ad litteram enim combusti fuerunt. Infra X : *Et subtus gloriam ejus ardebit succensa quasi combustio ignis*. *Parvulus enim natus est nobis, et Filius datus est nobis*. Hic describit Salvatorem : et primo quantum ad receptionem; secundo quantum ad nominationem, ibi, *Et vocabitur*; tertio quantum ad potestatem, ibi, *Multiplicabitur*[2] *ejus imperium, et pacis non erit finis*. Recepimus autem in natura nostra, in nativitate : *Parvulus natus est nobis*. Lucæ II, 10 : *Evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David*. Recipimus in notitiam nostram, in Patris attestatione. Matth. III, 17 : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite*. Bernardus : Puer leviter placari potest, facile condonat : pauperes sumus, et parum dare possumus; tamen pro illo parvulo possumus reconciliari erga Christum parvulum, si volumus. *Et filius datus est*. Recipimus etiam eum[3] in divina reverentia per passionem. *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum*. Phil. II, 10 : *Et factus est principatus super humerum ejus*, idest crux, per quam principatus exaltatus est. Joan. XIX, 17 : *Et bajulans sibi crucem, exivit in eum qui dicitur Calvariæ locus*. *Et vocabitur*. Hic ponit ejus nominationem : et primo nomen exprimens sapientiam divinam. *Admirabilis*. Ps. CXXXVIII, 6 : *Mirabilia facta est scientia tua ex me*. Unde omnia opera ejus mirabilia fuerunt, et præcipue in unione earum duarum naturarum in una persona. Quantum ad humanam, *Consiliarius*, consilia præceptis superaddens. Eccli. VI, 6 : *Consiliarius tibi sit unus de mille*. Exprimens potentiam divinam, *Deus*. Infra XLV : *Vere tu es Deus absconditus*. Humanam, *Fortis*, in virtute. Job. IX, 4 : *Sapiens corde est, et fortis robore*. Tertio nomen exprimens bonitatis affluentiam quantum ad divinam, *Pater futuri sæculi*, idest generans filios in gloriam. Heb. II, 10 : *Decebat enim eum propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari*[4]. Infra XXII : *Et erit quasi pater habitantibus Jerusalem*.

[1] Al. : « quando. » — [2] Al. : « *multiplicatur*. »

[3] Al. omittitur : « eum. » — [4] Al. : « confirmati. »

Quantum ad humanam, *Princeps pacis*, inquantum est mediator. *Ipse enim pax nostra, qui fecit utraque unum* : Eph. II, 14. Gen. XXIII, 6 : *Princeps Dei es apud nos etc. Multiplicabitur*. Hic describit ejus potestatem : et primo quantum ad regni magnitudinem ; secundo quantum ad regni nobilitatem, *Super solium David, et super regnum ejus sedebit* ; tertio quantum ad æternitatem, ibi, *Amodo, et usque in sempiternum*. Circa primum duo ponit. Primo regni magnitudinem. *Multiplicabitur ejus imperium*. Dan. VII, 27 : *Et omnes reges servient et obedient ei*. Quantum ad pacis quietem, *Et pacis non erit finis*. Infra XXVI : *Servabis pacem : pacem, quia in te speravimus. Super solium David*. Hic describit regni nobilitatem. *Super solium David*, idest Ecclesiam, quæ significatur in regno David. Luc. I, 32 : *Dabit* ei Dominus Deus sedem David patris ejus*. Quantum ad effectum regni, *Ut confirmet*, ad resistendum, *et corroboret*, etiam ad impugnandum, *in judicio*, idest per judicium. Jer. XXIII, 5 : *Regnabit rex, et sapiens erit, et faciet judicium et justitiam in terra*. Quantum ad æternitatem, *Amodo*, idest a tempore incarnationis, *et usque in sempiternum*. Dan. VII, 14 : *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur; et regnum ejus, quod non corrumpetur*. Ultimo ponit motivum ad causandum, *Zelus*, idest amor Dei patris. Joan. III, 16 : *Sic Deus dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret*. Judæi exponunt hoc de Ezechia. Sed patet quod regnum ejus non fuit corroboratum in æternum, nec nomina conveniunt sibi, quæ significant divinam eminentiam. Propter quod Septuaginta subticuerunt, et posuerunt loco illorum, *Magni consilii Angelus*.

Notandum super illo verbo, *Parvulus natus est*, quod Christus dicitur parvulus primo in nativitate propter ætatem. Matth. *Intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre ejus*. Secundo possessione, propter paupertatem. II Cor. VIII, 9 : *Scitis gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos factus est egenus, cum esset dives*. Tertio corde, propter humilitatem. Matth. XI, 29 : *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde*. Quarto morte, propter mortis vilitatem. Sap. II, 20 : *Morte turpissima condemnemus eum*.

Notandum super illo verbo, *Datus est nobis*, quod Christus datus est nobis primo in fratrem. Cant. VIII, 1 : *Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ ?* Secundo in doctorem. Joel. II, 23 : *Filii Sion, exultate, et lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem justitiæ*. Tertio in speculatorem. Ezech. XXXIII, 7 : *Filii hominis, speculatorem dedi te domui Israel*. Quarto in propugnatorem. Infra XIX : *Mittet eis salvatorem et propugnatorem qui liberet eos*. Quinto in pastorem Ezech. XXXIV, 23 : *Et suscitabo super eos pastorem unum qui pascat eos*. Sexto in exemplum operationis. Joan. XIII, 15 : *Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis*. Septimo in cibum peregrinationis. Joan. VI, 52 : *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*. Octavo in pretium redemptionis. Matth. XX, 28 : *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis*. Nono in præmium remunerationis. Apoc. II, 17 : *Vincenti dabo comedere manna absconditum*.

Item notandum super illo verbo, *Super humerum ejus*, quod Deus posuit super humerum Christi primo peccata, sicut supra satisfactorem. Infra LIII : *Deus posuit super eum iniquitates omnium nostrum*. Secundo clavem, sicut super sacerdotem. Infra. XXII : *Et dabo clavem domus David super humerum ejus, et aperiet, et non erit qui claudat*. Tertio principatum, sicut supra dominatorem. Hic : *Factus est principatus super humerum ejus*. Quarto gloriam, sicut supra triumphatorem. Infra XXII : *Et suspendam super eum omnem gloriam domus patris ejus*.

2. Hic exequitur ordinem punitionis, secundum diversitatem pœnarum : et primo commemorat culpam; secundo exequitur pœnam, ibi, *Et elevabit Dominus hostes Rasin super eam*. Arguit autem in eis culpam dupliciter. Primo quantum ad transgressionem divini præcepti ; unde dicit : *Verbum misit Domi-*

nus in Jacob, idest in Juda, vel in toto populo, ut de Juda constituerentur duces. Gen. penult. 10 : *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus.* I Reg. xv : *Et cecidit in Israel*, idest frustratum est in Israel, idest in decem tribubus, quæ dimiserunt domum David : III Reg. xii : vel verbum legis universaliter. Oseæ. iv, 15 : *Si fornicaris tu, Israel, non delinquat saltem Juda.* Secundo quantum ad executionem facti, inquantum dicebant se bene fecisse cæcati superbia : quia tumor mentis obstaculum est veritatis : et ideo dicit : *Et sciet omnis populus Ephraïm;* idest decem tribuum, *et habitantes Samariam*, quantum ad principes populi : *sciet*, idest recognoscet se, et culpam suam in pœnam; quia « oculos quos culpa claudit, pœna aperit. » *Dicentes in superbia et magnitudine cordis*, inquantum in corde suo super alios se existimabant : *et magnitudine*, quantum ad præsumptionem magnorum quæ proponebant : *Lateres*, idest reges de Juda[1] qui erant firmi, *ceciderunt*, a nobis ; *sed quadris lapidibus*, idest fortibus regibus ex nobis *ædificabimus*[2] Regnum vestrum. *Succiderunt*, scilicet hostes, ut Syri, *sycomoros*, idest reges Judæ infructuosos : *cedros*[3], idest sublimes ex nobis *immutabimus*, idest ponemus loco illorum. Supra vii; *Ponamus regem in medio ejus filium Tabeel.* De superbia eorum infra. xxviii : *Væ coronæ superbiæ ebriis Ephraim. Et elevabit.* Hic exequitur diversitatem pœnarum quantum ad tria in quibus confidebant. Primo comminatur contra fœderationem vicinorum ; sscundo contra utilitatem perconarum quam se æstimabant habere, ibi, *Et disperdet Dominus ab Israel caput;* tertio contra multitudinem populorum, ibi, *Succensa est enim quasi ignis impietas.* Circa primum duo facit. Primo ponitur punitio ; secundo ulterioris pœnæ præparatio, ibi, *In omnibus his non est aversus furor ejus.* Comminatur autem duo. Primo futuram destructionem. *Et levabit*[1] *Dominus hostes Rasin*, idest Assyrios, *in tumultum*, belli, de quo IV Reg. Secundo persecutionis impugnationem : Et adducet Dominus *Syriam ab oriente*, secundum situm terræ, qui erant amici, *et Philistiim ab occidente*, qui Judam impugnabant ; *et devorabunt Israel*, destruent, *toto ore*, idest toto affectu. Habac. iii, 14 : *Exultatio eorum sicut ejus qui devorat pauperem in abscondito. In omnibus his non est aversus furor ejus.* Hic ponitur pœnæ præparatio ; et secundo assignatur ratio, ibi, *Et populus non est reversus ad percutientem se.* Præparatio autem ponitur in voluntate : *Non est aversus furor.* IV Reg. 23. *Verumtamen non est aversus Dominas ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor ejus contra Judam.* Et quantum ad potestatem, *Manus ejus.* Loquitur more humano. Supra i : *Et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriam tuam.* Ratio addendi pœnam pœnæ est incorrigibilitas populi ; et hoc est quod dicit : *Et populus non est reversus ad percutientem se.* Jerem. ii, 30 : *Frustra percussi filios vestros : disciplinam non receperunt. Disperdet Dominus ab Israel caput.* Hic comminatur contra confidentiam de utilitate personarum : et primo ponitur punitio ; secundo ulterioris[2] pœnæ præparatio, ibi, *In omnibus his non est aversus furor ejus.* Personæ autem utiles videbantur, vel ad defensionem ; et contra hos primo : vel ad divinæ misericordiæ provocationem ; et contra hos, ibi, *Propter hoc super adolescentulis ejus non lætabitur Dominus.* Circa primum tria facit. Primo ponitur dignitas et culpa ; et culpa sub metaphora, *Caput*, quantum ad principem, *et caudam*, quantum ad populum, *incurvantem*, contra rectitudinem justitiæ, *depravantem* vel *refrenantem*, scilicet prophetam. Ezech. xiii, 19 : *Et violabant me ad populum meum.* Secundo exponit metaphoram. *Longævus*, docens mendacium. Ezech. xxii, 28 : *Prophetæ autem ejus liniebant eos absque temperamento, videntes vana et divinantes eis mendacia.* Tertio ponit pœnam : *Et erunt seducentes, qui beatificant populum istum ;* seducti autem, *qui beatificantur, præcipitati.* Supra. iii : *Popule meus : qui beatum te*

[1] Al. omittitur : « de. »
[2] Al. : « ædificamus. »
[3] Al. forte omissum : « sed. »

[1] Al. : « [illegible] »
[2] Al. : « ulterius. »

dicunt, ipsi te decipiunt. Oseæ IV, 5 : *Corrues hodie, et corruet etiam propheta tecum. Propter hoc super adolescentibus ejus non lætabitur Dominus.* Hic contra personas utiles ad misericordiam provocandam, vel propter carnis integritatem, *Adolescentibus*, scilicet virginibus, vel propter ætatem, *Pupillorum*, vel propter infirmitatem, *Viduarum*. Et primo ponitur punitio, *Non miserebitur* ; secundo ponitur ratio quantum ad simulationem in opere. *Quia omnis hypocrita est*, quantum ad malitiam in corde, *et nequam*, quantum ad falsitatem in ore, *et universum os locutum est stultitiam.* Job. VIII, 13 : *Spes hypocritæ peribit. In omnibus his non est aversus furor ejus*, ut supra exponitur. *Succensa est enim quasi ignis impietas.* Hic comminatur [1] contra confidentiam de multitudine populi, primo seditionem, deinde pœnæ ulterioris præparationem, ibi, *In omnibus his non est aversus furor ejus.* Circa primum duo facit. Primo ponitur metaphora ignis ; secundo famis, ibi, *Et declinabit ad dexteram, et esuriet.* Circa primum duo facit. Primo ponit metaphoram ; secundo expositionem, ibi, *In ira Domini exercituum conturbata est terra.* Comminatur autem pœnam seditionis sub metaphora combustionis. Unde primo ponit causam combustionis efficientem, *Succensa est* ; ac si dicat : Impietas vestra est sicut ignis accensus ad comburendum vos. Infra L : *Ecce omnes vos accedentes ignem, accincti flammis ambulate in lumine ignis vestri.* Secundo materialem, *Veprem*, idest populum vitiosum, Supra V : *Ascendent vepres et spinæ super eam.* Secundo ipsam combustionem : *Succendetur in densitate saltus*, idest in sylva, in qua sunt multæ arbores ; et significatur multitudo populi : et effectus, *Convolvetur in superbia fumi*, idest altitudine fumi : fumus enim ascendens ex igne, involvit cacumina arborum ; et tribulatio seditionis obtenebrat visum hominum. Joelis I, 19 : *Ignis comedit speciosa deserti, et flamma succendit omnia ligna regionis. In ira*, quæ est quasi ignis. Nahum. 6 : *Indignatio ejus effusa est ut ignis. Et erit populus quasi esca igni.* Infra. L : *Ambulate in lumine ignis. Vir fratri suo non parcet.* Hoc exponitur quantum ad ipsam combustionem. *Et declinabit ad dexteram.* Hic comminatur eamdem pœnam sub metaphora famis. Et primo ponit metaphoram, *Declinabit*, quasi facta videantur, *ad dexteram*, per quam amici significantur ; *esuriet*, adhuc malum facere. *Ad sinistram*, inimicos. *Carnem brachii*, idest consanguineos. Secundo exponit quantum ad consanguineos, *Manasses Ephraim et Ephraim Manassen*, qui ambo filii fuerunt Joseph. Tertio quantum ad hostes : *Simul ipsi contra Judam.* Jerem. IX, 4 : *Omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet.* Supra. III : *Et corruet populus vir ad virum, unusquisque ad proximum suum. In omnibus his non est aversus furor ejus ; sed adhuc manus ejus extenta.* Expone omnia ut supra.

CAPUT DECIMUM

Væ qui condunt leges iniquas, et scribentes, injustitiam scripserunt, ut opprimerent in judicio pauperes, et vim facerent causæ humilium populi mei, ut essent viduæ præda eorum, et pupillos diriperent. Quid facietis in die visitationis et calamitatis de longe venientis? Ad cujus confugietis auxilium, et ubi derelinquetis gloriam vestram, ne incurvemini sub vinculo, et cum interfectis cadatis? Super omnibus his non est aversus furor ejus; sed adhuc manus ejus extenta. Væ Assur. Virga furoris mei, et baculus ipse est. In manu ejus, indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum ; et contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat spolia, et diripiat prædam, et ponat illum in conculcationem ; quasi lutum platearum. Ipse autem non sic arbitrabitur, et cor ejus non ita æstimabit ; sed ad conterendum erit cor ejus. et ad internecionem gentium non paucarum. Dicet enim: Numquid non principes mei simul reges sunt? Numquid non ut Charcamis sic Calamo ; et ut Arphat sit Emath? Numquid non ut Damascus sic Samaria? Quomodo invenit manus mea regna idoli,

[1] Al. : « connumerantur. »

sic et simulacra eorum de Jerusalem et de Samaria. Numquid non sicut feci Samariæ et idolis ejus, sic faciam Jerusalem et simulacris ejus? Et erit cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, et in Jerusalem, visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur, et super gloriam altitudinis oculorum ejus. Dixit enim : In fortitudine manus meæ feci, et in sapientia mea intellexi. Et abstuli terminos populorum, et principes eorum deprædatus sum, et detraxi quasi potens in sublimi residentes. Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum, et sicut colliguntur ova quæ derelicta sunt, sic universam terram ego congregavi; et non fuit qui moveret pennam, et aperiret os, et gannirct. Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea; aut exaltabitur serra contra eum a quo trahitur? Quomodo si elevetur virga contra elevantem se, et exaltetur baculus, qui utique lignum est. Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem, et subtus gloriam ejus succensa ardebit quasi combustio ignis. Et erit lumen Israel in igne, et Sanctus ejus in flamma, et succendetur, et devorabitur spina ejus et vepres in die una. Et gloria saltus ejus et Carmeli ejus ab anima usque ad carnem consumetur. Et erit terrore profugus, et reliquiæ ligni saltus ejus præ paucitate numerabuntur, et puer scribet eos. Et erit in die illa, non adjiciet residuum Israel et hi qui fugerint de domo Jacob inniti super eo qui percutit eos; sed innitetur super Dominum sanctum Israel. In veritate reliquiæ convertentur; reliquiæ, inquam, Jacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus, Israel, quasi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo. Consummatio abbreviata inundabit justitiam. Consummationem enim et abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ. Propter hoc hæc dicit Dominus Deus exercituum : Noli timere, populus meus habitator Sion, ab Assur. In virga enim percutiet te, et baculum suum levabit super te in via Ægypti. Adhuc enim paululum modicumque, et consummabitur indignatio mea et furor meus super scelus eorum. Et suscitabit super eum Dominus exercituum flagellum juxta plagam Madian in petra Oreb, et virgam suam super mare, et levabit eam in via Ægypti. Et erit in die illa, auferetur onus ejus de humero tuo, et jugum ejus de collo tuo, et computrescet jugum a facie olei. Veniet in Ajath, transibit in Magron, apud Machmas commendabit vasa sua. Transierunt cursim : Gabaa sedes nostra obstupuit; Rama, Gabaa Saulis fugit. Hinni voce tua, filia Gallim; attende Laisa, paupercula Anatoth. Migravit Medemena; habitatores Gabim confortamini. Adhuc dies est ut in Nobe stetur. Agitabit manum suam super montem filiæ Sion, et collem Jerusalem. Ecce dominator Dominus exercituum confringet laguneulam in terrore, et excelsi staturæ succidentur, et sublimes humiliabuntur; et subvertentur condensa saltus ejus ferro, et Libanus cum excelsis cadet.

Hic incipit comminari contra hostes corporaliter persequentes alienigenas : et primo contra vastantes; inde contra vastitati congaudentes. Infra XIV cap. *In anno quo mortuus est rex Achaz, etc.* Prima in duas. In prima contra Assyrios captivantes decem tribus, et affligentes duas; in secunda contra Babylonios captivantes duas. Cap. XIII : *Onus Babylonis etc.* Prima in duas. In prima comminatur hostium destructionem; in secunda promittit populi reintegrationem. Cap. XII : *Confitebor tibi, Domine.* Hoc autem capitulum dividitur in duas partes. In prima comminatur contra principes duarum tribuum, qui in Assyriorum auxilio confidebant, scilicet Achaz, sub quo hæc visio scripta est, ut legitur IV Regum XVII; in secunda contra ipsos Assyrios, ibi, *Væ Assur etc.* Tamen aliqui incipiunt ibi X caput; et tunc esset facilior, quia sic hæc pars esset incondivisa præcedenti. Prima dividitur in duas. In prima ponitur comminatio; in secunda ostenditur ulterioris[1] pœnæ præparatio, ibi, *Super omnibus his non est aversus furor ejus.* Prima in duas. In prima arguit culpam; in secunda comminatur pœnam, ibi, *Quid facietis in die visitationis?* Culpam primum arguit quantum ad duo; scilicet quantum ad perversam legislationem, *Væ qui condunt leges iniquas*, secundum quod lex firmatur Principis edicto; *et scribentes*, secundum quod firmatur scripto. Rom. X, 3 : *Ignorantes enim Dei justitiam, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Quid facietis?* Hic comminatur pœnam. Et primo aufert evasionis remedium; et hoc triplex : confidentiæ secundum propriam potentiam : *Quid facietis in die visitationis, et calamitatis de longe venientis?* quantum ad præmunitionem hostium, vel quantum ad prædictionem prophetarum : Oseæ IX, 5 : *Quid facietis in die solemni, in die festivitatis Domini?* Nahum I, 6 : *Ante faciem indignationis ejus quis stabit?* Secundo quantum ad potentum amicitiam : *Ad cujus confugietis auxilium?* Job. VI 13 : *Ecce non est in me, et necessarii quoque mei recesserunt a me.* Tertio quantum ad divitiarum gloriam : *Et ubi derelinquetis gloriam vestram?* quasi dicat, quæ vobis non proderit. Sapien. V, 8 : *Quid nobis profuit superbia, aut quid divitiarum jactantia contulit nobis?* Secundo exprimit pœnæ mo-

[1] Al. : « ultionis.

dum : et primo captivitatis : *Ne incurremini.* Supra II : *Et incurvabitur sublimitas hominum, et humiliabitur altitudo virorum.* Secundo interfectionis : *Et cum interfectis cadatis*, Ezech. XXXII, 24 : *Omnes hi interfecti ruentes gladio. Super omnibus his non est aversus furor ejus.* Hic ponitur ulterioris pœnæ præparatio. Ut supra exponatur. *Væ Assur.* In parte ista comminatur contra ipsos Assyrios. Et dividitur in duas partes. In prima ponitur hostium opprimentium comminatio; in secunda populi oppressi confortatio, ibi, *Propter hoc dicit.* Prima in tres. In prima arguit culpam ; in secunda comminatur pœnam, ibi, *Propter hoc mittet dominator dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem ;* in tertia ostendit pœnæ affectum, ibi, *Et erit terrore profugus.* Culpa autem consistit in transgressione præcepti, vel abusu auctoritatis : unde dividitur prima pars in tres. In prima ponitur auctoritatis commissio ; in secunda auctoritatis abusio, ibi, *Ipse autem non sic abitrabitur* : in tertia abutentis elatio, ibi, *Et erit cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, et in Jerusalem.* Circa primum tria facit. Primo committitur flagellandi officium ; secundo designat flagellis dignum, ibi, *Ad gentem fallacem mittam eum* ; tertio imponit flagellandi modum, ibi, *Ut auferat spolia, et diripiat prædam.* Circa primum tria designat. Primo flagellantem : *Væ*, tibi imminet, *Assur* qui es *virga furoris mei* : flagellandi potestatem, *Baculus*, per quem ego flagello, *in manu ejus*, idest in potestate, idest in executione : et flagellationem : *Indignatio mea*, complebitur per eos. Infra XIV : *Contrivit Dominus baculum impiorum; virgam dominantium cædentem populos in indignatione. Ad gentem fallacem mittam eum.* Hic describit flagellis dignum, et quantum ad culpam : *Ad gentem fallacem*, quia non servat promissum : Exod. XIX : *Cuncta quæ locutus est Dominus faciemus* : et quantum ad sententiam, *populum furoris*, idest quem jam judicavi puniendum, *mittam*, inspirabo vos esse puniendos. IV Reg. XVIII, 25 : *Dominus dixit mihi : Ascende ad terram hanc, et demolire eam. Ad*, idest contra. *Ut auferat spolia, et deripiat prædam.* Hic ponit flagellationis modum quantum ad detractionem rerum. *Auferat spolia*, quantum a detentionem ; *diripiat*, quantum ad hominum oppressionem ; *ponat quasi lutum*, præ vilitate. Ps. XVII, 43 : *Ut lutum platearum delebo eos. Ipse autem non sic arbitrabitur.* Hic ponitur abusio potestatis concessæ, inquantum excessit fines mandati ; et primo ponitur ejus propositum ; secundo ponitur propositi motivum, ibi, *Dicet enim : Numquid non principes mei simul reges sunt?* Circa primum duo facit. Primo dimittis præfixam mensuram quantum ad rationis judicium, *Non sic arbitrabitur*, et quantum ad cordis propositum, *Non ita æstimabit*, hoc est taxabit pœnam. Secundo adauget pœnam et quantum ad modum, *Ad conterendum*, hoc est omnia disperdendum ; et quantum ad numerum, *Gentium non paucarum*, immo plurium, non solum ad illos ad quos mittebatur. Habac. I, 10 : *Ipse de Regibus triumphabit, et tyranni ridiculi ejus erunt.* Item. II, 10 : *Cogitasti confusionem domui tuæ, concidisti populos multos, et peccavit anima tua. Dicit enim : Numquid non principes mei simul reges sunt?* Hic ponitur motivum : et primo assumit ; secundo concludit, ibi, *Sic faciam Jerusalem, et simulacris ejus.* Circa primum primo assumit servitutem Regum : *Numquid non Reges simul et principes mei sunt?* Habac. I, 10 : *Ipse de regibus triumphabit, et tyranni ridiculi ejus erunt.* Secundo subjugationem civitatum : *Numquid non ut Charcamis sic Calamo, et ut Arphat sic Emath?* Infra XXXVII : *Vere enim, Domine, desertas fecerunt reges Assyriorum terras et regiones earum.* Tertio destructionem idolorum : *Quomodo invenit manus mea regna idoli!* admirative ; quasi dicat : Quomodo fuit hoc quod dii illi non restiterunt mihi ! IV Reg, XVIII, 35 : *Quinam illi sunt in universis diis terrarum, qui eruerunt regionem suam de manu mea, ut possit Deus eruere Jerusalem de manu mea? Sic faciam Jerusalem, et simulacris suis.* Hic concludit primo a gentibus ad totum populum Israel : *Sic et simulacra eorum de Jerusalem et de Samaria :* secundo ex decem tribubus ad duas : *Numquid non si-*

cut feci Samariæ et idolis ejus, sic faciam Jerusalem, et simulacris ejus ? De Samaria verum dixit, quia colebant idola : sed de Jerusalem abstulerat Ezechias : IV Reg. XVIII. Et forte aliqua remanserunt occulte, quæ invenit in parte civitatis, quæ tradidit ei Sobin scriba. Vel vocat simulacra arcam, et ea quæ erant in ornatum templi. *Et erit cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte* Sion. Hic arguit ejus superbiam : et primo ponitur superba gloriatio ; secundo gloriandi occasio, ibi, *Dixit enim : In fortitudine manus meæ feci, et in sapientia mea intellexi ;* tertio gloriantis increpatio, ibi *Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea ?* Dicit ergo : *Et erit cum impleverit Dominus cuncta opera sua*, pœnas scilicet, quibus vult corrigere, *Magnifici cordis*, quantum ad præsumptionem de faciendis. *Et super gloriam*, quantum ad elationem de factis. Supra II : *Oculi sublimes hominis humiliati sunt. Exiit enim : In fortitudine etc.* Hic ponit gloriæ occasionem ex magnis quæ fecerat : et primo quantum ad facientis conditionem ; secundo quantum ad facti magnitudinem, ibi, *Et abstuli terminos populorum ;* tertio quantum ad faciendi facilitatem, ibi, *Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum.* Facientis conditionem ostendit quantum ad potentiam bellorum, *In fortitudine*, quantum ad sapientiam consiliorum, *Et in sapientia*. Deut. XXXII, 27 : *Sed propter iram inimicorum distuli, ne forte superbirent hostes eorum, et dicerent : Manus nostra excelsa, et non Dominus fecit hæc omnia.* Facti autem magnitudo pensatur ex tribus. Ex multitudine regnorum : unde dicit, *Et abstuli terminos.* Loquitur ad similitudinem ejus qui acquirit multos agros, qui aufert terminos quibus diversorum possessiones dividebantur. Quantum ad spoliationem principum, *Et principes eorum deprædatus sum.* Quantum ad subjugationem regum. *Et detraxi quasi potens in sublimi*, scilicet in solio Regni, *residentes.* Dan. V, 19 : *Quos volebat exaltabat, et quos volebat humiliabat.* Facilitas autem faciendi determinatur quantum ad tria. Quantum ad plenariam subjectionem : *Et invenit, quasi nidum, etc.*, qui est in potestate invenientis. Infra XVI. Et erit sicut avis fugiens, et pulli de nido avolantes. Quantum ad facilem destructionem, *Et sicut colliguntur ova quæ derelicta sunt, sic universam terram ego congregabo* ; ita de facili, Habac : *Et congregabit ad se omnes gentes, et coacervabit ad se omnes populos.*[1] Quantum ad sublatam omnem contradictionem : *Et non fuit qui moveret pennam*, idest manum : penna enim avis[2] se defendit, *et aperiret os*, ad contradicendum, *et gannirel :* quod est vulpium vel avium ad plangendum. Ezech. XXIV, 16 : *Fili hominis, ecce ego tollo a te desiderabile oculorum tuorum in plaga ; et non planges, neque plorabis, neque fluent lacrymæ tuæ. Numquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea ?* Hic ponitur gloriantis increpatio ; quia etiam est sicut instrumentum, quod non potest operari, nisi motu artificis. *Securis*, ad mactandum malos. *Exaltabitur serra*, ad discernendum bonos a malis. *Virga*, ad corrigendum. *Baculus*, ad sustentandum correctos. Job XV, 13 : *Quid tumet contra* Dominum spiritus tuus, ut proferas de ore tuo hujuscemodi sermones ? Propter hoc immittet dominator Dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem.* Hic comminatur pœnam : et circa hoc tria facit. Primo comminatur pœnæ judicium ; secundo determinat pœnæ modum, ibi, *Et subtus gloriam* ; tertio pœnæ effectum, ibi, *Et erit terrore profugus :* in pinguibus, potentibus et divitibus. Infra XXV : *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium. Et subtus gloriam ejus succensa ardebit quasi combustio ignis.* Hic determinatur pœnæ modus, qui fuit per combustionem ; et ponuntur tria. Primo pœnæ species, *Gloriam ejus*, idest multitudo exercitus ; *Subtus*, idest sub vestibus, quia vestimentis illæsis corpora cremata sunt. Supra I : *Et erit fortitudo vestra[3] ut favilla stupæ, et opus vestrum quasi scintilla.* Secundo pœnam inferens *Sanctus Israel*, Deus, vel Angelus Michael, cui

[* Deum]

[1] Al. : « gentes. » — [2] Al. : « penna avis » — Al. : « tua. »

commissus fuit ille populus. Dan. x, 13 : *Ecce Michael unus ex principibus primis venit in adjutorium meum. In ignem*, quia per ignem puniet eos. Soph. I, 8 : *In igne zeli*[1] *ejus devorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.* Tertio pœnam patiens ; et quantum ad minores, *Spina et vepres*, quæ non multum crescunt ; *et gloria saltus ejus*, quantum ad magnos, quos[2] propter dignitatem comparat altis arboribus : *et Carmeli ejus ab anima usque ad carnem consumetur :* quia et in anima et in corpore mortui sunt. Supra IX : *Succensa est quasi ignis impietas, veprem et spinam vorabit ; et succendetur in densitate saltus, et convolvetur in superbia fumi.*[3] *Et erit terrore profugus.* Hic ponitur pœnæ effectus. Et primo in hostibus quantum ad fugam, *Et erit terrore profugus* ; quantum ad paucitatem, *Et reliquiæ ligni*, quia ad litteram Senacherib cum paucis fuit, 5 cum 10.[4] Secundo effectum in populo. *Et erit*, quantum ad tria in quibus offendebant : scilicet in confidentia gentium. *Super eo qui percutit eos*, quia illi a quibus auxilium petebant, quandoque etiam affligebant eos. *Qui fugerint*, vel ad Ezechiam, vel ad alias gentes. Ezech. XXIX, 7 : *Innitentibus eis.* Secundo quantum ad cultum idolorum, et quantum ad modum, quia *in veritate reliquiæ* ; contra id quod dicitur III Reg. XVIII, 21 : *Usquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum ; si autem Baal, sequimini illum.* Et quantum ad conversos, *Reliquiæ Jacob*, qui relinquuntur ab Assyriis. Et confirmat promissionem : *Si enim fuerit populus tuus, Israel, quasi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo.* Gen, XXII, 17 : *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, et velut arenam quæ est in littore maris.* Tertio quantum ad justitiam operum. Et primo ponit promissionem : *Consummatio abbreviata*, idest destructio in brevi facta in exercitu Senacherib, *inundabit justitiam*, idest faciet inundare justitiam in populo. Infra 26 : *Misereamur impio, et non discet justitiam. In terra sanctorum iniqua gessit.* Secundo ponit confirmationem : *Consummationem enim, et abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.* Nahum I, 8 : *In diluvio prætereunte consummationem faciet loci ejus. In medio terræ*, idest in Jerusalem, quæ est in meditullio terræ. Ezech. : *Ista est Jerusalem ; in medio gentium posui eam, et in circuitu ejus terras.* Apostolus ad Rom. XI, exponit de reliquiis salvandorum. Et verbum abbreviatum, secundum Septuaginta, est verbum Evangelii. Matth. XXII, 40 : *In his duobus mandatis universa lex pendet et prophetæ.* Vel verbum incarnatum ; *Propter hoc hæc dicit Dominus.* Hic ponitur populi confortatio : et circa hoc duo facit. Primo ponit confortationem, *Noli timere.* Infra 41 : *Noli timere, vermis Jacob, qui mortui estis ex Israel.* Secundo exponit evasionem : et primo, in generali ; secundo in speciali, ibi, *Veniet in Ajath, etc.* Circa primum tria facit. Primo ponitur afflictio. *In virga*, idest in afflictione obsessionis et deprædationis, *et baculum*, confringentem, *in via Ægypti :* quia audiens quod rex Ethiopiæ esset egressus de terra sua ut legitur IV Reg. XIX, dimisit terram, et in reditu destruxit civitates quas invenit veniens per Ægypti viam. Jer. XLVIII, 17 : *Quomodo confracta est virga fortis, baculus gloriosus?* Secundo affligentium destructio : *Adhuc enim paululum*, respectu illius temporis in quo affliget. Ezech. VII, 8 : *De propinquo effundam iram meam super te, et complebo furorem meum in te.* Item[5] pœnæ magnitudo : *Consummabitur indignatio*, quo ad culpam ; *furor*, quo ad vindictam, tertio quo ad puniendi facilitatem, *meus Juxta plagam Madian*, de qua habetur Judicum VII, *et super mare*, rubrum : Exod. XIV. *Et levabit eam*, contra te, primo *in via Ægypti :* quia in Ægyptiis confidebas. Tertio ponitur consequens liberatio : et primo liberatio : *Auferetur onus.* Jer. XXX, 8 : *In die illa conteram jugum ejus de collo tuo, et vincula ejus disrumpam.* Secundo liberationis ratio, *A facie olei*,

[1] Al. : « cœli. »
[2] Al. : « qui. »
[3] Al. omittitur : « in. »
[4] Al. : « forte, scilicet cum 10. »
[5] Al. : « secundo. »

divinæ misericordiæ. Supra I : *Vulnus et livor et plaga tumens non est circumligata, neque curata medicamine, neque fota oleo. Veniet in Ajath etc.* Hic describitur in speciali : et primo ponitur oppressio, numerans civitates per quas transivit veniens de Ægypto in Jerusalem. Veniet de Ægypto, *in Ajath, apud Machmas,* [1] transibit, *commendabit vasa sua,* dimittet partem supellectilis suæ, ut expeditus veniat. *Transierunt cursim,* non impediti propter resistentiam illarum civitatum. *Gabaa sedes nostra.* Vox exercitus, qui ibi quievit. *Obstupuit Rama,* idest timuit, quia vicinius erat, *Gabaa Saulis,* civitas regalis tempore Saulis. *Hinni,* more equorum. *Attende Laisa,* quomodo possis fugere, et similiter tu, *paupercula Anatoth,* quia parva villa erat. *Medemena migravit*; fugit, et similiter *habitatores Gabim.* Vox Senacherib ad exercitum : *Confortamini. Adhuc dies est, ut in Nobe stetur :* villa est propre Jerusalem, quasi dicat : Adhuc est tantum de die quod possumus illic figere tentoria ; quia divinatum erat ei quod si illa die illuc applicaret, vinceret. [2] Vel, o *habitatores Gabin confortamini,* quia hostes prope sunt. *Agitabit,* ad modum comminantis. Infra XXXVII : *Ad Sanctum Israel. In manu servorum tuorum exprobrasti Domino.* Secundo hostium destructio, *Ecce dominatur.* Et primo facilitas ex parte punientis, *Confringent :* ad similitudinem facti Gedeonis, Judicum VII. Secundo universalitas ex parte punitorum : *Excelsi,* quantum ad fortes corpore ; *sublimes,* quantum ad principes ; *condensa saltus,* quantum ad multitudinem populi, idest Fructus, quæ faciunt sylvam spissam, *et Libanus,* ipse Senacherib, qui interfectus fuit a filiis suis : infra XXVII. Mystice *Glossa : Confringet laguneulam,* in passionem Christi.

[1] Al. : « magnas. »
[2] Al. : « quod vinceret. »

Nota super illo verbo, *Et erit lumen Israel in ignem,* quia Deus noster dicitur ignis : primo, quia subtilis ; et quantum ad hoc primo dicitur subtilis quantum ad substantiam, quia dicitur spiritus. Joan. IV, 24 : *Spiritus est Deus.* Secundo quantum ad scientiam, quia penetrabilis. Heb. IV, 12 : *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti.* Tertio quantum ad apparentiam, quia invisibilis. Job XXVIII, 20 : *Unde ergo sapientia?* et infra eodem : *Abscondita est ab oculis omnium viventium.* Secundo quia lucidus. Job XXXVI, 25 : *Omnes homines vident eum.* [3] Quod autem sit lucidus, patet primo quia manifestat, quantum ad intellectum. Ps. XXXV, 10 : *In lumine tuo videbimus lumen.* Secundo, quia delectat quantum ad affectum, Tob. V, 12 : *Quale gaudium est mihi, qui in tenebris sedeo, et lumen cœli non video?* Tertio, quia dirigit quantum ad actum. Infra LX : *Ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.* Tertio, quia calidus ; et hoc primo quia vivificat. Job XXXIX, 14 : *Tu forsitan in pulvere calefacies ea?* Threu. I, 13 : *De* excelsis misit ignem in ossibus meis, et erudivit me.* Secundo quia purgat. Eccl. XXXVIII, 29 : *Vapor ignis uret carnes ejus, et in calore fornacis concertatur.* Tertio quia devastat. Deuter. XXXII, 22 : *Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima.* Quarto quia levis : et hoc primo propter motum, quia *universa propter semetipsum operatus est Dominus :* Prov. XVI, 4 ; secundo propter situm, quia *in altis habitat :* Ps. CXII, 5 ; tertio propter incommixtionis modum Sapient. VII, 24 : *Attingit autem ubique propter munditiam suam : vapor est enim virtutis Dei.*

* excelso

[3] Al. : « Job 36 : « Omnes homines... » Secundo etc. quia lucidus. »

CAPUT UNDECIMUM

Et egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet ; et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis ; et replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet : sed judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ ; et percutiet terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficet impium. Et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus. Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hædo accubabit. Vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. Vitulus et ursus pascentur ; simul requiescent catuli eorum ; et leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis ; et in caverna reguli qui ablactatus fuerit manum suam mittet. Non nocebunt et non occident in universo monte sancto meo : quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientis. In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum. Et erit in die illa, adjiciet Dominus secundo manum suam ad possidendum residuum populi sui, quod relinquetur ab Assyriis et ab Ægypto et a Phetros et ab Æthiophia et ab Elan et a Sennaar et ab Emath, et ab insulis maris : et elevabit signum in nationes, et congregabit profugos Israel, et dispersos Juda colliget a quatuor plagis terræ ; et auferetur zelus Ephraim, et hostes juda peribunt. Ephraim non æmulabitur Judam, et Judas non pugnabit contra Ephraim ; et volabunt in humeros Philistiim per mare, simul prædabuntur filios orientis. Idumæa et Moab præceptum manus eorum ; et filii Ammon obedientes erunt. Et desolabit Dominus linguam maris Ægypti, et levabit manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui, et percutiet eum in septem rivis, ita ut transeant per eum calceati. Et erit via residuo populo meo, qui relinquetur ab Assyriis, sicut fuit Israel in die illa qua ascendit de terra Ægypti.

Posita destructione adversarii, promittitur reintegratio populi, qui erat divisus in duas partes et decem tribus. Et dividitur in partes duas. In prima describitur restaurator ; in secunda promittitur restauratio, ibi, *Et erit in die illa.* Hoc autem capitulum tripliciter exponitur. Hieronymus enim [1] et omnes Sancti nostri exponunt de restauratione facta per Christum, et de Christo, ut sit figurative dictum. Quidam magistri exponunt de Ezechia vel Josia. Similiter figurate accipiunt [2] litteram Judæi de suo Messia, quem expectant, volentes cuncta ad litteram intelligere. Sed hæc ultima stulta est et fabulosa : secunda extorta ; sed prima simpliciter vera. Et ideo illam prosequentes, alias tangemus ex latere. Dividitur prima pars in tres. In prima describitur restaurator Christus, quantum ad nativitatem ; in secunda quantum ad sanctitatem, ibi, *Et requiescet super eum spiritus Domini ;* in tertia quantum ad dignitatem, ibi, *In die illa radix Jesse.* Circa primum duo tangit ; processum matris ex regali serie vel progenie : *Egredietur virga*, virga cui nullus fructus adhæsit, *de radice Jesse :* ad litteram, de progenie Jesse, qui fuit pater David. Num. XXIV, 17 : *Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israel.* Quantum ad processum filii ex matre virgine, *Et flos*, Christus. Can. II, 1 : *Ego flos campi, et lilium convallium. Ascendet*, quia *qui de cœlo venit, super omnes est.* Joan. III, 31. Unde infra XIX : *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et movebuntur simulacra Ægypti. De radice Jesse.* Jerem. XXIII, 5 : *Suscitabo David germen justum, et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet judicium et justitiam in terra.* Cum deberet dicere, De virga, dicit, *De radice*, ad excludendum duas hæreses. Una quarum dixit [3] quod Christus non habuit veram carnem ; alia dixit, quod Christus habuit veram carnem, sed illa non fuit propagata ab Adam et a parentibus et aliis, sed in beata Virgine a Deo creata ; aut quod venit a primis parentibus distincta, sicut lux quædam, nunquam infecta contagione peccati originalis. Quod totum excluditur in hoc quod ex parentibus virginis ascendere dicitur, sicut flos ex radice. Judæi dicunt, quod flos et virga refertur ad Christum ; et dicitur virga propter potestatem et flagellationem malorum, et flos propter hones-

[1] Al. omittit : « enim. »
[2] Al. : « accipientes. »

[3] Al. : « dicit. »

tatem et consolationem bonorum. Hieronymus dicit, quod de hoc loco sumitur quod dicitur Matth. II, 23 : *Nazaræus vocabitur*, idest floridus. Similiter exponunt, qui exponunt de Josia et Ezechia. Et dicunt, quod dicuntur descendere ex Jesse et non ex proximis parentibus, quia David facta est promissio de confirmatione regni in filiis.

Notandum super illo verbo, *Egredietur virga*, quia beata Virgo dicitur virga primo consolans in tribulationibus. Exod. XIV, 16 : *Tu autem eleva virgam tuam, et extende manum tuam super mare, et divide illud, ut gradiantur filii Israel in medio mari per siccum*. Secundo fructificans. Numer. XVII, 8 : *Invenit Moyses virgam Aaron in domo Levi germinasse, et turgentibus gemmis eruperant flores*. Tertio satians. Num. XX, 11 : *Cumque** *levasset Moyses virgam percutiens bis silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, ita ut biberet populus et jumenta*. Quarto flagellans. Num. XXIV, 17 : *Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israel, et percutiet duces Moab*. Quinto vigilans. Jerem. I, 11 *Virgam vigilantem ego video*.

* levasset manum percutiens virga

Nota super illo verbo, *Et flos de radice*, quia Christus dicitur flos primo propter Mariæ puritatem. Cant. I, 14 : *Ecce tu pulchra es, amica mea*. Ibidem : *Ecce tu pulcher es*, dilecte mi. Et infra nempe Can. II, 1 : *Ego flos campi, et lilium convallium*. Secundo propter læsionis a vento facilitatem. Job XV, 33 : *Lædetur quasi vinea in primo flore*. Tertio propter odoris suavitatem. Eccli. XXIV, 23 : *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris, et flores mei fructus honoris et honestatis*. Quarto propter decoris pulchritudinem. Eccl. L, 8 : *Quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ, et quasi flos rosarum in diebus vernis*. Quinto propter fructus certitudinem. Eccli. XXIV, 23 : *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris, et flores mei fructus honoris et honestatis*.

Et requiescet super eum spiritus Domini. Hic describit ipsum quantum ad sanctitatem, quantum ad tria. Primo quantum ad habitus necessitatis; secundo quantum ad rectitudinem operis, ibi, *Non secundum visionem oculorum judicabit*; tertio quantum ad effectum rectitudinis, ibi, *Habitabit lupus cum agno*. Ostenditur autem perfectio ipsius quantum ad habitus gratuitos in tribus. Primo quantum ad quietem, *Requiescet*, quia non fuit gratia in ipso augmentata. Jer. XXXI, 22 :* *Mulier circumdabit virum* : nec interrupta per culpam. I Petr. II, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* : nec perturbata per pugnam carnis, quia sine originali. Job. III, 9 : *Expectet lucem, et non videat; nec ortum surgentis auroræ*. Joan. I, 33 : *Super quem videritis spiritum descendentem et manentem super eum, hic est qui baptizat*. Quantum ad multitudinem in universitate donorum, *Spiritus sapientiæ*. Quamvis enim omnia dona gratiæ gratum facientis simul infundantur, non tamen aliquis habet perfectum usum omnium : propter quod de hujusmodi[1] dicitur Eccli. XLIV, 20 : *Non est inventus similis illi*. Nec circa omnes gratias gratis datas. I Corinth. XII, 8 : *Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ; alii autem sermo scientiæ, secundum eumdem spiritum; alii fides in eodem spiritu etc*. Sed Christus omnia perfecte habuit : *non enim ad mensuram dat Deus spiritum*. Joan. III, 34. Quantum ad plenitudinem, quia perfectus fuit in omni gratia; quod notatur in hoc quod dicit, *implevit*. Joan. I, 14 : *Vidimus eum plenum** *gratiæ*. De omnibus his Col. II, 9 : *In ipso** *habitat plenitudo divinitatis corporaliter*.

* Femina

* gratiæ

* inhabitat

Ad evidentiam eorum quæ hic dicuntur oportet videre quinque circa hæc dona. Primo qualiter differant a virtutibus, beatitudinibus et fructibus; secundo de numero ipsorum; tertio de ordine ipsorum; quarto qualiter sint in Christo; quinto quomodo attribuuntur Spiritui sancto. Circa primum sciendum est, quod, sicut dictum est supra, dona dantur in adjutorium virtutum, quibus perficiuntur animæ potentiæ ad actus proportionatos, secundum modum humanum, sicut fides, quæ facit videre in speculo et ænigmate. Est autem duplex defectus virtutis

[1] Al. : « de omnibus. »

Unus per accidens, qui est ex indispositione habentis, ex qua indispositione manet in subjecto : et iste defectus tollitur per augmentum virtutis. Alius defectus est per se ex parte ipsius habitus ; sicut fides secundum suam dispositionem est in continente [1] imperfecta, quia ænigmatica. Et iste defectus tollitur per altiorem habitum, qui vocatur donum, quia quasi excedit modum humanæ operationis, a Deo datum ; sicut donum intellectus, quod facit aliquo modo limpide et clare intueri quæ sunt fidei. Operatio autem procedens a virtute perfecta dono dicitur beatitudo ; quæ nihil aliud est quam operatio secundum virtutem perfectam, ut dicit Philosophus ; sicut dicitur Matth. v, 8 : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Talem autem operationem necessario sequitur delectatio, quia delectatio est operatio proprii habitus non impedita, ut dicit Philosophus : et secundum hoc dicitur fructus. Unde dicit Ambrosius super illud Gal. v, 22 : *Fructus autem spiritus sunt caritas, pax etc.* quia dicuntur fructus, inquantum mentes sincera dilectione reficiunt. Circa secundum sciendum, quod numerus horum potest accipi tripliciter : quia dona perficiuntur aut per recessum a malo, et sic est timor ; aut per accessum ad bonum, et sic vel secundum vitam contemplativam, vel secundum activam. Si secundum contemplativam ; aut secundum contemplationem finis, et sic est sapientia, quæ est de causis altissimis ; aut de his quæ sunt ad finem, et sic est intellectus ; sicut de substantiis creatis spiritualibus, et de his quæ ad eas pertinent. Si secundum activam ; aut quantum ad ea ad quæ tenentur omnes ; et sic exequens est pietas, quæ est benevolentia in eos [2] qui fide vel imagine Dei sunt nuntii ; dirigens scientia : aut de his ad quæ non tenentur omnes ; et exequens est fortitudo, ut exponat se difficilibus ; dirigens vero consilium. Ex hoc jam patet responsio ad tertium : quia ordinantur primo secundum quod perfectiones sunt : et hic ordo consideratur, secundúm exitum donorum a dante, non secundum quod recipiuntur. Tertium patet, quod sapientia dirigit intellectum, quia sapientis est ordinare ; et per prima aliquis regulatur, sicut metaphysica [3] alias scientias, consilium fortitudinem, scientia pietatem, timor omnia [4], quia idem dirigit in accessu [5] ad bonum et in recessu a malo. Circa quartum sciendum, quod Christus habuit ista dona secundum excellentissimos usus ipsorum, secundum quos habentur in patria. Non enim habuit timorem servilem ut timeret pœnam, vel filialem ut timeret peccare ; sed castum timorem qui est reverentiæ. Heb. v, 7 : *Exauditus est pro sua reverentia.* Et similiter patet de aliis. Dicitur autem specialiter, quod replevit eum spiritus timoris, ne ex magnitudine donorum superbus credatur, sicut primus Angelus, de quo dicitur Ezech. xxviii, 16 : *In multitudine* sapientiæ tuæ repleta sunt interiora tua iniquitate.* Vel quia per humilitatem salvare venerat. Vel quia in hoc se imitari voluit. Matth. xi, 29 : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Circa quintum sciendum est, quod si considerentur ista dona secundum proprias rationes, sicut scientia, inquantum est scientia ; tunc quædam appropriantur Filio quæ pertinent ad perfectionem intellectus ; quædam Spiritui sancto quæ pertinent ad perfectionem affectus ; quamvis omnia communiter sint dona totius Trinitatis. Si autem considerentur inquantum habent rationem doni, sic omnia attribuuntur Spiritui sancto, qui est primum donum, in quo omnia dona donantur. Similiter etiam si considerentur quantum ad principium motionis talium donorum, qui est amor Bonitas enim Dei ut dicit Dionysius est diffusiva omnium quæ recipiuntur in creaturis a Deo, quæ appropriantur Spiritui sancto. Alii autem referunt hoc ad sanctitatem Josiæ et Ezechiæ. Judæi ad antichristum.

* *negotiationis tuæ*

Non secundum visionem oculorum judicabit. Hic ostendit sanctitatem ejus quantum ad rectitudinem operis ; et præcipue in judicando, quia hoc est opus regis.

[1] Al. : « est continere. »
[2] Al. : « eas. » — [3] Al. : « metaphysicus. »
[4] Al. : « omnibus. » — [5] Al. : « recessum. »

Unde tria ostendit. Primo solertiam in discernendo ; secundo justitiam in exequendo, ibi, *Sed judicabit in justitia pauperes ;* tertio constantiam in perseverando, ibi, *Et erit justitia cingulum lumbrorum ejus*, Dicit ergo quantum ad primum : *Non secundum visionem oculorum*, exteriorum, *neque secundum auditum aurium exteriorum* sicut Matth. xxii, 16 : dicentibus : *Magister, scimus quia verax es.* Joan. ii, 25 : *Opus ei non erat ut quis ei testimonium redderet*[1] *de homine : ipse enim sciebat quid erat in homine.* Et hoc non potest exponi de homine puro, sicut dicitur I Reg. xvi, 7 : *Homo videt quæ foris parent*[2] *Deus autem intuetur cor.* Et ideo dixerunt discipuli, Joan. xvi, 30 : *Nunc scimus quia scis omnia.* Alii autem extorte exponunt de illis regibus : quia non secundum adulationes ea quæ primo aspectu videntur judicabunt, sed diligenter veritatem causæ inquirent. *Sed judicabit in justitia pauperes.* Hic ostenditur justitia in exequendo. Et primo quantum ad bonos, jus suum distribuendo, *judicabit*, in die judicii, et etiam nunc. Joan. v, 22 : *Pater omne judicium dedit filio. Pauperes*, de quibus Matth. v, 3 : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Secundo quantum ad malos : et primo quantum ad membra : *Percutiet terram*, idest terrenos, *virga oris sui :* Ite maledicti in ignem æternum :* Matth. xxv, 41 : Quantum ad caput : *Spiritu labiorum*, idest indignatione sua verbis expressa, *interficiet impium*, idest antichristum. II Thess. ii, 3 : *Revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis ; qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.* Vel diabolum. Joan. xii, 31 : *Nunc judicium est mundi, nunc princeps mundi hujus ejicietur foras.* Et totum hoc potest ad litteram exponi de illis regibus qui justi fuerunt, et suis præceptis impios occiderunt. *Et erit justitia cingulum lumborum ejus.* Hic ponitur constantia in perseverando. *Et erit justitia*, quam observabit in judiciis, *cingulum lumborum ejus*, idest ensis, quo[3] pugnabit ; et hoc quo ad Christum, et ad illos reges. Vel *cingulum lumborum* quod fortiter homini adhæret, et totum hominem undique cingit : *Et fides cinctorium.* Vel *justitia* in æquitate facti, fidelitas in modo faciendi. Eph. ult. 14 :* *Estote succinti lumbos vestros :* Vel *justitia*, justi : *fides*, fideles : et sic tantum ad Christum referuntur hæc verba Jerem. xiii, 11 : *Sicut adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi omnem domum Israel.* Ex hoc arguit Hieronymus contra Hebræos quod non possunt omnia intelligi sicut sonant verba, nisi de Christo. *Habitabit lupus cum agno.* Hic ponitur effectus rectitudinis, quæ est in multitudine duo. Primo quantum ad pacis : quam ostendit quantum ad magnorum mansuetudinem ; secundo quantum ad parvorum securitatem, ibi. *Et delectabitur infans ab ubere.* Mansuetudo ostenditur quantum ad tria. Primo quantum ad habitationem : *Lupus*, rapax, *cum agno*, innocente, et e contra, quia sequetur innocentiam ejus : *pardus,* astutus, *cum hædo*, simplice, *vitulus*, genus, animalis fortis, *et leo*, genus animalis fortis et ferocis : *ovis*, genus animalis debilis, *simul* in unitate erunt : *Ubi non est masculus et femina, gentilis et Judæus circumcisio et præputium, barbarus et Scytha, servus et liber ; sed omnia et in omnibus Christus.* Col. iii, 11. Quod significatum est in arca Noe, ubi fuerunt omnia animalia utriusque generis : Gen. viii. Secundo quantum ad gubernationem : *Puer parvulus*, Petrus piscator. Supra viii : *Ecce ego et pueri mei in cubili*. I Corinth. i, 27 : *Stulta mundi elegit Deus, ut confundat fortia. Minabit*, idest ducet ad regnum, sicut dux. Tertio quantum ad comestionem dicit primo quantum ad sibi conformitatem, *Vitulus*, qui comedit herbas, et animal[4] est mundum, *ursus*, qui lacerat carnes, nec est mundum animal. *simul pascentur*, eodem cibo verbi Dei. *Catuli*, idest familiæ eorum. *simul*, idest conformiter, *requiescent*, ad comedendum videlicet cibum sacramentorum. I Cor. x, 3 : *Eumdem es-*

* discedite

* state

[1] Al. : « ut quis interrogaret. »

[2] Al. : « patent. » — [3] Al. : « quibus. »

[4] Al. omittitur : « et. »

cam spiritualem manducaverunt. Secundo quantum ad cibi humilitatem, *Deo*, rex, *quasi bos*, rusticus, *paleas*, rudem doctrinam, vel ad litteram, abstinentiæ cibos. Job xxxix, 9 : *Numquid volet rhinoceros servire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum?* Sed expressius videtur hoc servari in religione ; ubi homines diversæ ætatis et conditionis unanimiter et conformiter vivunt. Ps. lxvii, 7 : *Qui** *habitare facit unanimes in domo.* Alii volunt quod fuerit[1] completum, tempore illorum regum, quando majores in pace vivebant cum minoribus, Judæi vero exponunt de pace futura temporibus antichristi. *Et delectabitur infans ab ubere.* Hic ostendit parvorum securitatem ; et ponit tria : scilicet eorum confidentiam, cum contra horrorem ponit lætitiam : *Super foramina aspidis*, idest super tribulationes quas diabolus vel tyrannus immittet, *infans ab ubere*, idest statim quod lacte doctrinæ fidei nutriri cœperit. Rom. v, 3 : *Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur.* Vel in convertendis malis. Apocal. ult, 17 : *Qui audit dicat, Veni.* Contra fugam, quæ est indicativa timoris, ponit invadendi audaciam ; *Qui ablactatus fuerit*, jam solido utens cibo, faciet plus, *quia mittet manum suam in caverna reguli*, idest diaboli, qui, *est rex super universos filios superbiæ :* Job xli, 25. Quia se confidenter persecutionibus tyrannorum exponet, sicut multi martyres fecerunt. Job. xxxix : *Exultat, audacter in occursum pergit armatis.* Vel refertur ad prædicatores, qui mittunt manum prædicationis ad conversionem peccatorum. Vel *ab uberibus* novitatis et voluptatis, quia novitii de hoc gaudent. Secundo ponit nocendi impotentiam. *Non nocebunt in monte sancto*, idest Ecclesia, nisi volentibus. Luc. x, 19 : *Ecce dedi vobis potestatem super omnia dæmonia.* Marc. ult, 17 : *Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur. Linguis loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Tertio ponit utriusque causam : *Quia repleta est terra scientia Domini.* Ps. xviii, 5 : *In omnem terram exivit sonus eorum.* Eccli. xxiv, 40 : *Ego sapientia effudi flumina.* Judæi exponunt hoc totum factum ad litteram. Alii dicunt per hoc significari quod temporibus illorum regum committebant se quilibet parvuli audacter illis qui prius fuerant prædicatores et creduli. *In die illa*, Hic ponit dignationem. *In signum*, Crucis, quod assumentes salvabuntur. Joan. xii, 32 : *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum.* Infra xlix : *Ecce ego levabo ad gentes manum meam, et exaltabo ad populos signum meum. Ipsum gentes deprecabuntur.* Ps. lxxi, 11 : *Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei. Erit sepulchrum ejus gloriosum :* venerabitur ab omnibus. Unde designatum est per sepulchrum quod fecit in Modin in monumentum sempiternum, ut aspiciatur ab omnibus transeuntibus : I Machab. ii. Alii exponunt hoc de Josia, quia fuit sepultus in sepulcris regum, *Et erit in die illa, adjiciet Dominus secundo manum suam ad possidendum residuum populi sui.* In parte ista promittit populi restaurationem quantum ad tria. Primo quantum ipsorum liberationem; secundo quantum ad liberatorum conditionem, ibi, *Et auferetur zelus Ephraim* ; tertio quantum ad liberationis præparationem, ibi, *Et desolabit Dominus linguam maris Ægypti.* Circa primum duo facit. Primo præmittit liberationem ; secundo describit liberationis modum, ibi, *Et levabit signum in nationes*[2]. Quidam exponunt hoc de liberatione a captivitate Babylonis, quando possedit eos, eripiens a servitute in deserto Babylonis, et dicitur secunda respectu primæ liberationis, qua deduxit eos de servitute Ægypti. Nabuchodonosor enim eos vastante, diversæ gentes eos in captivos et in servos duxerant, et multis interfectis, residui congregati sunt ex præcepto regis Tyri, sicut legitur I Esdræ 1. Sed melius exponitur de liberatione facta per Christum : sic enim consonat præcedentibus. *In die illa*, scilicet cum steterit in signum populorum, *adjiciet secundo*, per Apostolos,

* *in habitare unius moris*

[1] Al. : « fuit. »

[2] Al. : « et levavit Dominus etc. »

quia primo per se prædicavit. *Residuum*, quia reliquiæ salvæ fient : in quo notatur paucitas Judæorum conversorum, et multitudinis gentium. De quo Michææ ult. 1 : *Factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Phetros* regio est, nomen habens ab uno filiorum Abraham : *Elam*, civitas Persidis : *Emath*, Antiochia : *Senaar* locus in Chaldæa : Jer. xxx. Vel *secundo*, idest in secundo adventu, quando per Eliæ prædicationem convertentur corda filiorum ad patres : Malach. ult. *Et elevabit*. Hic ponit liberationis modum quantum ad primam expositionem. *Signum*[1], idest edictum regis Tyri. *Profugos Israel*, qui ad litteras Ezechiæ venerunt in Jerusalem, et conjunxerunt se duabus tribubus, et cum illis fuerunt captivati, et cum eis liberati. Vel signum Crucis, quantum ad secundam expositionem, *Et congregabit profugos*. Actor xiii, 46 : *Vobis oportebat primum prædicari verbum Dei ; sed quia repellitis illud... ecce convertimur ad gentes*. Vel *signum*, alicujus miraculi, per quod convertentur ad prædicationem Eliæ. Infra xlix : *Ecce levabo ad gentes manum meam, et exaltabo ad populos signum meum*. *Et auferetur zelus Ephraim*. Hic ostenditur liberatorum conditio. Et primo quantum ad concordiam, contra odium quod erat inter Ephraim et Judam. *Et auferetur zelus*, idest odium. Hoc completum fuit in reditu de captivitate, secundum primam expositionem. Vel quantum ad unitatem fidei, secundum secundam. Vel complebitur in futuro, quantum ad tertiam. De ista concordia, Jer. iii, 18 : *Ibit domus Juda ad domum Israel, et venient simul ad terram*. Aquilonis, ad terram *quam dedi patribus vestris*. Secundo quantum ad potentiam in subjugatione hostium, vel quæ fuit ad litteram temporibus Machabæorum quantum ad primam ; vel prædicationem Apostolorum quantum ad secundam ; vel quantum ad prosperitatem, quam etiam in futuro Dominus eis dabit, quantum ad tertiam. *Volabunt*, quasi velociter impingent, *in humero Philistiim*, flagellandos, *per mare*, quia sunt circa mare, et hoc quantum ad primam et tertiam. *Simul*, cum eis jam victis, *prædabuntur filios orientis*, Assyrios. Hoc non legitur factum tempore Machabæorum. Vel *prædabuntur per mare*, quia Philistæi abundant navibus. *Idumæa et Moab*, qui primo hostes, *præceptum manu eorum*, implebunt, non expectantes alium facientem secundum mandatum : in quo notatur magna exultatio. *Et filii Amon obedientes erunt*. Hi omnes fuerunt magni adversantes. Infra xlix : *Ecce isti de longe venient et illi ab aquilone et mari, et isti de terra australi*. Vel *volabunt*, præ desiderio prædicandi, *per mare* : quia Apostoli navigio per mare ad multas gentes pervenerunt. Vel per has gentes, quas nominat, omnes intelligit, Infra lx : *Qui sunt isti qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas ? Præceptum manus*[2] quia docebunt verbo et exemplo. *Et desolabit Dominus linguam maris Ægypti*. Hic ponitur liberationis præparatio : et circa hoc duo ponuntur. Primo præparatio ; secundo utilitatis consecutio, ibi, *Et erit via residuo populo meo*. Promittitur autem præparatio, secundum similitudinem ad duplex beneficium quod exhibitum fuit patribus venientibus de Ægypto. Primo in divisione maris, de quo legitur Exod. xiv : et quantum ad hoc dicit, *Linguam maris ;* et dicitur lingua maris, quia, sicut dicit Magister in *historiis*, in egressu filiorum Israel de Ægypto non fuit divisum mare ex uno littore, sed quasi quædam lingua, quæ circumdabat montem quemdam. *Lingua maris*, idest medium maris, more Hebraici sermonis, qui omne quod est in medio linguam vocat, propter hoc quod lingua est in medio oris. Quod quidem ad litteram nunquam fuit factum ; sed significatur amotio omnis impedimenti detinentis, quantum ad primam expositionem Vel lingua maris dicitur Ægyptus, cujus littus lingit mare. Sed quantum ad secundam, *linguam maris Ægypti desolabit*, idest linguam qua idola laudabant. Secundum beneficium in divisione Jordanis, de quo legitur Josue iii : et quantum

[1] Al. : « *leva signum*. »

[2] Al. : « majus »

ad hoc dicit : *Levabit manum suam*, hoc est potentiam suam, *super flumen... et percutiet eum in septem rivis ut transeant per eum calceati.* Quantum ad primam expositionem, est metaphorica locutio, ut per divisionem maris et fluminis, intelligatur omnis impedimenti amotio. Quantum ad secundam, significatur ad litteram *flumen*, ipse Nilus, qui ab Alexandro divisus est in septem rivos, qui præparatio Romanis est, et adeo prædilatati, ut, aqua per rivos et meatus transeunte, transvadari a calceatis posset, idest ab Apostolis, de quibus Ephes. ult, 15 : *Calceati pedes in præparationem Evangelii pacis.* Vel per flumen significatur regnum Ægypti, quod divisum est a Romanis in plures. Senatus. *In fortitudine spiritus sui*, exercitus Alexandri, vel Romanorum : vel spiritus, idest venti, ad similitudinem ejus quod dicitur Exod. XIV, 21 : *Flante vento vehementi et urenti tota nocte. Et erit via.* Hic ponitur utilitas : et jam patet per ea quæ dicta sunt. *Sicut fuit.* Eccli. XXXVI, 6 : *Innova signa et immuta, mirabilia; glorifica manum et brachium dextrum, excita furorem et effunde iram.*

CAPUT DUODECIMUM

Et dices in die illa : Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi, conversus est furor tuus, et consolatus es me. Ecce Deus salvator meus : fiducialiter agam, et non timebo. Quia fortitudo mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris : et dicetis in illa die, Confitemini Domino, et invocate nomen ejus, notas facite in populis adinventiones ejus. Mementote quoniam excelsum est nomen ejus. Cantate Domino, quoniam magnifice fecit ; annuntiate hoc in universa terra. Exulta et lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui Sanctus Israel.

Hic ponitur gratiarum actio pro suscepto beneficio. Quod quidem jam spiritu prophetali propheta videbat, et populo promittebat. Unde tria facit. Primo decantat canticum; secundo promittit populo beneficium, ibi, *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris ;* tertio prædicit decantaturum populum, ibi, *Et dicetis in illa die.* Tribus autem malis premebantur tunc : scilicet pro præteritis culpis, divino furore ; pro futuris pœnis, hostium timore ; pro præsentibus malis, cordis dolore. Contra primum commemorat Dei misericordiam ; et ideo dicit : *Confitebor tibi*, ego, *Domine*, idest ex nunc laudabo, quia populi nondum vident beneficium de quo gratias agant, de hoc quod sequitur, *quoniam,* primo juste, *iratus es mihi*, pro peccatis meis, *conversus est furor tuus*, in misericordiam, *et consolatus es me*, quantum ad misericordiæ effectum præteritum pro futuro : et hoc in reditu populi de Babylone, et maxime de consolatione facta per Christum. Zach. VIII, 14 : *Sicut cogitavi ut affligerem vos cum ad iracundiam provocassent patres vestri me, dicit Dominus, et non sum misertus ; sic conversus cogitavi in diebus istis ut benefaciam domui Juda et Jerusalem.* Contra secundum confitetur in Deo fiduciam : *Ecce Deus salvator meus*, liberans populum de servitute Babylonis, vel verius, qui salvum facit populum suum. Matth. I, 21 : *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Jerem. XXX, 10 *: Ne timeas, serve meus Jacob, ait Dominus, nec paveas, Israel, quia ecce ego salvabo te de terra longinqua.* Contra tertium, divinæ fortitudinis potentiam : *Fortitudo mea*, per quam subsisto, *et laus mea*, quam laudo relictis idolis. Psal. XVII, 2 : *Diligam te, Domine, fortitudo mea. Haurietis.* Hic promittit beneficium. *Aquas*, consolationis, refrigerantes contra æstum tribulationis. *Et dicetis.* Hic prædicit etiam populum decantaturum, post receptum beneficium : et continet mutuam exhortationem populi ad divinam laudem. Ponitur exhortatio ad duo. Ad laudis divinæ confessionem, et ad gratiarum actionem, ibi, *Exulta et lauda habitatio Sion.* Circa primum ponuntur quatuor. Aut enim confitemur per fidem : unde, *Confitemini Domino.* Roman. X, 10 : *Corde creditur*

ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Aut invocamus per orationem, *Et invocate.* Infra. LV : *Quærite Dominum dum inveniri potest invocate eum dum prope est.* Aut annuntiatur per prædicationem : *Notas facite in populis adinventiones ejus*, quia multa adinvenit ad salvandum. Jer. XXXI : *Audite verbum Domini, gentes et annuntiate in insulis quæ procul sunt.* Aut memoratur per jugem meditationem, *Mementote.* Psal. CIV, 5 : *Mementote mirabilium ejus quæ fecit, prodigia ejus, et judicia oris ejus. Cantate Domino.* Hic exhortatur ad gratiarum actionem. Et primo ut gratias agant Deo. *Cantate Domino, quoniam fecit magnifice*, nos liberando. Psalm. XCVII : *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit.* Secundo ut annuntietur mundo, *Annuntiate.* Tob. XII, 6 : *Benedicite Deum cœli, et coram omnibus viventibus confitemini ei. Exulta.* Hic ponitur exhortatio ad exultationem : et primo ut sit gaudium in corde, *Exulta* ; secundo ut sit jubilus in ore, *Lauda;* tertio ponitur utriusque ratio, *Quia magnus.* Infra XXXV : *Exultabit lætabunda et laudans.*

Notandum super illo verbo, *Haurietis aquas*, quod est aqua primo doctrinæ. Infra LV : *Omnes sitientes venite ad aquas.* Secundo gratiæ, Joan VII, 38 : *Qui in me credit, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Tertio baptismatis. Joan. III, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.*

Item notandum, quod hauritur aqua de fonte, primo divinæ sapientiæ. Eccl. I, 5 : *Fons sapientiæ, verbum Dei in excelsis.* Secundo æternæ vitæ. Jer. II, 13 : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ.* Tertio de Christi corpore. Zach. XIII, 1 : *In die illa erit fons patens domui David.*

Nota super illo verbo, *Adinventiones ejus*, quod Christus adinvenit primo breve salutis verbum. Baruch. III, 37 : *Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, et tradidit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo.* Secundo novum salvandi modum. Job XXXIII, 24 : *Inveni in quo ei propitier.* Tertio populum salvandum. Luc. XV, 6 : *Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram.*

Nota super illo verbo, *in medio tui Sanctus Israel,* quia Christus est in medio, primo quasi lux ad illuminandum. Eccl. L, 6 : *Quasi stella matutina in medio nebulæ.* Secundo quasi mediator ad reconciliandum. Luc. ult. 36 : *Stetit Jesus in medio discipulorum, et ait illis, Pax vobis.* Tertio quasi minister ad distribuendum. Luc. XXII, 27 : *Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat.*

CAPUT DECIMUMTERTIUM

Onus Babylonis, quod vidit Isaias filius Amos. Super montem caliginosum levate signum, exaltate vocem, levate manum, et ingrediantur portas duces. Ego mandavi sanctificatis meis, et vocavi fortes meos in ira mea, exultantes in gloria mea. Vox multitudinis in montibus, quasi populorum frequentium, vox sonitus regum gentium congregatarum. Dominus exercituum præcepit militiæ belli, venientibus de terra procul. A summitate cœli Dominus, et vasa furoris ejus, ut disperdat omnem terram. Ululate, quia prope est dies Domini, quia vastitas a Domino veniet. Propter hoc omnes manus dissolventur, et omne cor hominis tabescet et conteretur. Torsiones et dolores tenebunt, quasi parturiens dolebunt. Unusquisque ad proximum suum stupebit ; facies combustæ vultus eorum. Ecce dies Domini veniet crudelis, et indignationis plenus, et iræ furorisque, ad ponendam terram in solitudinem, et peccatores ejus conterendos de ea. Quoniam stellæ cœli et splendor earum non expandent lumen suum. Obtenebratus est sol in ortu suo, et luna non splendebit in lumine suo. Et visitabo super orbis mala, et contra impios iniquitatem eorum ; et requiescere faciam superbiam infidelium, et arrogantiam fortium humiliabo. Pretiosior erit vir auro et homo mundo obryzo. Super hoc cœlum turbabo, et movebitur terra de loco suo, propter indignationem Domini exercituum, et propter diem iræ furoris ejus. Et erit quasi damula fugiens, et quasi ovis : et non erit qui congreget. Unusquisque ad populum suum convertetur ; et singuli ad terram suam fugient. Omnis qui inventus fuerit, occidetur ; et omnis qui supervenerit, cadet in gladio. Infantes eorum allidentur in oculis eorum ; diripientur domus eorum, et uxores eorum violabuntur. Ecce ego suscitabo super eos Medos,

qui argentum non quærant, nec aurum velint; sed sagittis parvulos interficient, et lactantibus uteris non miserebuntur, et super filios non parcet oculus eorum. Et erit Babylon illa civitas gloriosa in regnis, inclyta in superbia Chaldæorum, sicut subvertit Dominus Sodomam et Gomorrham. Non habitabitur usque in finem, et non fundabitur usque ad generationem et generationem. Nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi; sed requiescent ibi bestiæ, et replebuntur domus eorum draconibus. Et habitabunt ibi struthiones, et pilosi saltabunt ibi, et respondebunt ibi ululæ in ædibus ejus, et syrenæ in delubris voluptatis.

Hic comminatur contra Babylonios, qui duas tribus captivaverant. Et dividitur in partes duas. In prima comminatur hostium destructionem; in secunda promittit ex hoc Judæorum consolationem, cap. XIV : *Prope est ut veniat tempus ejus.* Prima dividitur in duas. Primo ponitur comminationis titulus, et increpatio, *Onus*, idest miseria opprimens. Jer. XXIII : *Si interrogaverit populus iste, vel propheta, aut sacerdos, dicens : Quod est onus Domini? dices ad eos* : *Vos estis onus : projiciam quippe vos, dicit Dominus.* Secundo ponitur ipsa comminatio, ibi, *Super montem caliginosum levate signum.* Prima ergo dividitur in partes tres, in prima ponit vastantis exercitus convocationem, scilicet Medorum et Persarum sub Cyro et Dario, qui ceperunt Babylonem, sicut legitur Dan. v. In secunda ostendit pœnæ afflictionem, ibi, *Ululate etc.* In tertia subsequentem ejus desolationem, *Et erit quasi damula fugiens.* Circa primum tria ponit. Primo convocat exercitum; secundo describit vocatorum adventum, ibi, *Vox multitudinis in montibus*; tertio inducitur venientibus præceptum, ibi, *Dominus exercituum præcepit militæ belli.* Circa primum duo facit. Primo ponit convocationem, et convocat ad aggrediendum et obsidendum : *Levate signum*, idest vexillum, *super montem*[1] Babylonis *caliginosum*, propter fumum incendii, quando combusta fuit. *Vel super montem*, civitati adjacentem, *caliginosum*, propter altitudinem nubibus opertum, vel caligare facientem visum. Ad exclamandum, *Exaltate vocem*, ut hostes conveniant. Ad congrediendum, *Levate manum.* Ad pugnandum, et ad capiendum, *Et ingrediantur.* Jer. LI, 12 : *Levate signum super muros Babylonis.* Secundo ponit vocatorum conditionem quantum ad idoneitatem propter officii injunctionem, *Sanctificatis meis*; quasi dicat : Quos ad hoc officium peragendum sanctificavit; et quantum ad potestatem *fortes* et quantum ad jucunditatem *exultantes.* Soph. I, 7 : *Sanctificavit Dominus vocatos suos. Vox multitudinis in montibus.* Hic describit vocatorum adventum : et primo quantum ad minores. *Vox multitudinis*; secundo quantum ad majores, *Vox sonitus regum*, Jer. L, 42 : *Vox eorum quasi mare sonabit.* Infra XVII : *Tumultus tubarum veniet. Dominus exercituum præcepit militæ belli.* Hic indicit præceptum : et primo ponit divinum præceptum, *Dominus præcepit*; secundo divinum auxilium ad complendum, *A summitate cœli*, quasi ad adjuvandum. *Et vasa*, quælibet arma. *Ululate, quia prope est dies Domini.* Hic describit pœnæ afflictionem : et circa hoc tria ponit. Primo puniendorum timorem; secundo afflictionem, ibi, *Ecce dies Domini veniet crudelis, et indignationis plenus*; tertio punientium ferocitatem, ibi, *Ecce ego suscitabo super eos Medos.* Timor autem exprimitur primo quantum ad gemitum oris, *Ululate* Ezech. XXX, 2 : *Ululate, væ, væ diei : puta juxta est dies, et appropinquat dies Domini, dies nubis. Tempus gemituum*[2] *erit.* Secundo quantum ad remissionem operis : *Propter hoc omnes manus dissolventur.* Jer. L, 43 : *Audivit famam ejus rex Babylonis, et dissolutæ sunt manus ejus.* Tertio quantum ad turbationem cordis; quod turbatur tripliciter secundum interiorem statum : vel quantum ad jucunditatem, *Tabescet*; vel quantum ad magnanimitatem : *Et conteretur*; quasi in parva divisum; vel quantum ad securitatem per timoris angustias, *Torsione.* Psal. XLVII, 47 : *Ibi dolores ut parturientis.* Secundo turbatum quantum ad auxilii defectum, *Stupebit ad proximum suum*; quasi præ stupore non poterunt auxilium ferre. Quantum ad exterius signum, *Facies combusta*, propter pallorem timoris; vel ad litteram, quia tali morte sunt interfecti. Thren. IV, 8 : *Denigrata*

[1] Al. : « *montes.* »

[2] Al. : « gemitum ; forte legendum, gentium. »

est super carbones facies eorum. Ecce dies Domini veniet crudelis. Hic describit pœnam afflictorum ; et circa hoc tria ponit. Primo pœnæ magnitudinem, *indignationis*, quantum ad misericordiæ subtractionem ; *iræ*, quantum ad pœnæ delectationem Philosophus : irati contristantur, punientes vero gaudent : *furoris*, quantum ad impetuosam ultionem, quia furor est ira accensa. Infra. xxx : *Ardens furor ejus, et gravis ad portandum.* Exprimitur etiam in consolationis : *Quoniam stellæ cœli et splendor earum, non expandent lumen suum.* Vel ad litteram, quantum ad eorum reputationem ; quia afflictis omnia videntur tenebrosa. Vel *stellæ* principes, *sol in ortu suo*, rex *luna* regina. Apoc. vi, 12 : *Sol factus est quasi saccus cilicinus.* Secundo ponit æquitatem, ordinans[1] pœnam contra culpam quam commitebant in seipsis. *Visitabo*, vindicabo, *super orbis mala*, idest Babylonis : quia erat in ea monarchia. Vel propter multitudinem undique concurrentium. Et quantum ad culpam quam etiam committebant in subditos, per malorum oppressionem, *Et contra impios.* Vel peccatorum irritationem, *infidelium.* Per meliorum molestationem, *Arrogantiam*, qua præsumebant omnes subjugare. Tertio ponit punitionis moderationem ; et ponit quatuor. Primo defendentium paucitatem, *Pretiosior*, idest rarior. I Reg. iii, 1 : *Sermo* Dei erat pretiosus* : *erit vir*, qui possit defendere per consilium, *obrizo*, idest auro rubeo, quod optimum est. Supra x : *Reliquiæ saltus ligni ejus præ paucitate numerabuntur.* Secundo elementorum commotionem, *Super hoc* : quantum ad litteram, potuit esse tempestas in aere, et terræmotus in terra. Vel est hyperbole, præ magnitudine malorum. Jer. iv, 23 : *Aspexi terram, et ecce vacua erat et nihil ; cœlos, et lux non erat in eis.* Tertio quantum ad fugientium dispersionem, tam civium et bellatorum, quam etiam captivorum, *Damula*, velox animal. Proverb. vi, 5 : *Eruere quasi damula de manu.* Quarto quantum ad remanentium oppressionem, quæ fuit in tribus. In nece hominum : *Omnis qui inventus fuerit*, quantum ad cives, *supervenerit*, quantum ad extraneos, *infantes* quantum ad pueros. Jerem. li, 22 : *Collidam in te senem et puerum.* Secundo fuit in rerum direptione, *Diripientur.* Thren. ult. 2 : *Hereditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos.* Tertio quantum ad violationem mulierum. *Uxores eorum.* Thren. ult, 11 : *Mulieres in Sion humiliaverunt. Ecce ego suscitabo super eos Medos.* Hic describit hostium ferocitatem, quæ non placatur muneribus, *Qui argentum non quærant* ; nec flectitur misericordia *sed sagittis parvulos interficient* ; nec impotentibus viribus, *et lactentibus* ; nec filiis parvulis, *et super filios.* Jer. xlix, 37 : *Ecce ergo adducam super eos omne*[2] *malum. Et erit Babylon etc.* Hic describit subsequentem desolationem. Et primo civitatis destructionem, *Versa*, idest subversa, sicut Sodoma, de qua Apoc. xviii, 10 : *Væ, væ, civitas illa Babylon, civitas illa fortis, quoniam una hora venit judicium tuum.* Secundo quantum ad ejus perpetuam solitudinem, *Non habitabitur.* Jer. li, 3 : *Non* habitabit qui tendet arcum suum, et non ascendet loricatus.* Tertio quantum ad solitudinis horrorem, quod ostenditur ex fuga pastorum, *Nec ponet ibi tentoria*, quia certas mansiones non habet, sed per desertum vagatur, *Nec pastores* ovium, quantum ad habitationem bestiarum et mortuorum ; *sed requiescent ibi bestiæ*, solitudinem amantes. *Draconibus*, qui secundum quosdam sunt serpentes alati magni ; secundum alios sunt pisces magni, habentes humidas squamas : secundum alios, serpentes cubitales, comedentes alios serpentes, et ex hoc flatu oris inficientes. *Struthiones*, animalia quæ habet pennas, sed non volant, immo pedibus graduntur. Job. xxxix, 13 : *Penna struthionis similis est pennis herodii. Pilosi*, idest animalia pilosa, ut vulpes, lupi et hujusmodi : vel homines sylvestres, pilosi et hispidi, qui a quibusdam dicuntur non veri homines, sed figuram hominis habere, vel dæmonis in tali figura assumentis corpora. Domos desertas tales frequentantes sunt, qui et ambulant per noctem, et inquietant homines diversis modis. *Ululæ*, aves

* [D]omini

* tendat ascendat

[1] Al. : « ordi is.

[2] Al. : « omnes. »

quantitatis corvinæ, maculis conspersæ, ex hoc dictæ quod vocem habeant ad modum ululantium luporum. *Syrenæ*, secundum quosdam serpentes cristati et alati ; vel pisces marini ad similitudinem mulierum ; vel aves dulciter cantantes. *In delubris voluptatis*, idest locis in quibus luxuriabantur. Infra. XXXIV : *Et erit cubile draconum, et pascua struthionum, et occurent dæmonia, onocentaurus, et pilosus.*

Nota super illo verbo, *Super montem caliginosum*, quia est multiplex caligo. Primo ignorantiæ. Thren. II, 1 : *Quomodo obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion!* Secunda culpæ. Psal. XVII, 10 : *Caligo sub pedibus ejus.* Tertia presentis pœnæ. Thren. IV, 1 : *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus.* Quarta futuræ miseriæ. Matth. XXII, 13 : *Ligatis manibus et pedibus mittite eum in tenebras exteriores.* Et Luc. XVI : *Inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint.*

CAPUT DECIMUMQUARTUM

Prope est ut veniat tempus ejus : et dies ejus non elongabuntur. Miserebitur enim Dominus Jacob, et eliget adhuc de Israel, et requiescere eos faciet super humum suam. Adjungetur advena ad eos, et adhærebit domui Jacob. Et tenebunt eos populi, et adducent eos in locum suum. Et possidebit eos domus Israel super terram Domini in servos et ancillas, et erunt capientes eos qui se cœperant, et subjicient exactores suos. Et erit in die illa cum requiem dederit tibi Deus a labore tuo et a concursione tua, et a servitute dura qua ante servisti, sumes parabolam istam contra regum Babylonis, et dices : Quomodo cessavit exactor, quievit tributum? Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium cædentem populos in indignatione plaga insanabili, subjicientem in furore gentes crudeliter. Conquievit et siluit omnis terra gravisa est, et exultavit ; abietes quoque lætatæ sunt super te, et cedri Libani. Ex quo dormisti non ascendit qui succidat nos. Infernus subter conturbatus est, in occursum adventus tui suscitavi tibi gigantes. Omnes principes terræ surrexerunt de soliis suis, omnes principes nationum. Universi respondebunt, et dicent tibi : Et tu vulneratus es sicut et nos, nostri similis effectus es. Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum. Subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt vermes. Quomodo cecidisti de cœlo lucifer, qui mane oriebaris ; corruisti in terram qui vulnerabas gentes? Qui dicebas in corde tuo : In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient. Numquid iste est vir qui conturbavit terram, qui posuit orbem desertum, et urbes ejus destruxit, vinctis ejus non aperuit carcerem? omnes reges gentium, universi dormierunt in gloria, vir in domo sua. Tu autem projectus es de sepulcro tuo, quasi stirps inutilis, pollutus, et obvolutus cum his qui interfecti sunt gladio, et descenderunt ad fundamenta laci. Quasi cadaver putridum non habebis consortium, neque cum eis in sepultura. Tu enim terram tuam disperdidisti, tu populum tuum occidisti. Non vocabitur in æternum semen pessimorum. Præparate filios ejus occisioni, in iniquitate patrum eorum. Non consurgent, nec hæreditabunt terram, neque implebunt faciem orbis civitatum. Et consurgam super eos, dicit Dominus exercituum; et perdam Babylonis nomen et reliquias, et germen et progeniem, dicit Dominus. Et ponam eam in possessionem ericii, et in paludes aquarum ; et scopabo eam in scopa terens, dicit Dominus exercituum. Juravit Dominus exercituum dicens : Si non ut putavi ita erit, et quomodo mente tractavi sic eveniet, ut conteram Assyrium in terra mea, et in montibus meis conculcem eum ; et auferetur ab eis jugum ejus, et onus illius ab humero eorum tolletur. Hoc consilium, quod cogitavi super omnem terram ; et hæc est manus extenta super universas gentes. Dominus exercituum decrevit ; et quis poterit infirmare? Et manus ejus extenta ; et quis avertet eam? In anno quo mortuus est rex Achaz, factum est onus istud. Ne læteris Philistæa omnis tu, quoniam comminuta est virga percussoris tui. De radice enim colubri egredietur regulus, et semen ejus absorbens volucrem. Et pascentur primogenita pauperum, et pauperes fiducialiter requiescent; et interire faciam in fame radicem tuam, et reliquias tuas interficiam. Ulula porta, clama civitas, postrata est Philistæa omnis. Ab aquilone enim fumus veniet, et non est qui effugiat agmen ejus. Et quid respondebitur nuntiis gentis? Quia Dominus fundavit Sion, et in ipso sperabunt pauperes populi ejus.

In parte ista promittit Judæis liberationem per Babylonis destructionem, quam supra comminatus est : et dividitur in partes tres. In prima promittit liberationem ; in secunda prædicit liberatorum[1]

[1] Al. « liberationem. »

contra oppressorem insultationem, ibi, *Et erit in die etc.*; in tertia ponit insultationis confirmationem, ibi, *Non vocabitur in æternum semen pessimorum.* Circa primum tria ponit. Temporis brevitatem. *Prope est dies Domini*, cui omnia sunt præsentia, vel post nostram captivationem, *dies ejus*, captivationis. Deuter. xxxii, 35. *Juxta est dies perditionis, et adesse festinant tempora.* Secundo ponit liberationis modum et ordinem : et primo quantum ad relevationem miseriæ, *Miserebitur :* Michææ vii, 19 : *Miserebitur nostri :* quantum ad recuperationem divinæ gratiæ, *Et eliget*, aliquos scilicet : Deut. vii, 6 : *Te eliget Dominus* ; quantum ad restitutionem patriæ, *Et requiescere.* Ezech. xxxiv, 13 : *Inducam eos in terram suam, et pascam eas in montibus Israel.* Tertio describit liberatorum dignitatem, quantum ad extraneorum abhæsionem, *Adjungetur.* Sac. iv, 8 : *Appropinquate Deo, et ipse appropinquabit vobis.* Quantum ad honorificam retentionem, *Tenebunt eos*, scilicet Judæos, *populi*, apud quos erant captivi, quasi portandos. Infra xlix : *Et afferent filios tuos in ulnis, et filias tuas super humeros portabunt.* Vel aliter : quantum ad deductionem eorum qui adhæserunt, *Populi*, scilicet Judæi, *tenebunt*, idest retinebunt, *eos*, secum ducendos, qui sibi adhæserunt. Quantum ad hostium subjectionem, *Et possidebit ad eos,* versa vice. Joel. iii, 7 : *Convertam retributionem vestram in caput vestrum. Et erit in die illa etc.* hic ponitur insultatio populi liberati contra captivitatem jam destructam. Et primo ponitur titulus sive inscriptio continens tria. Tempus, *Cum requiem dederit a labore*, quo laborasti bellando, *et concussione*, captivitatis, qua tenebaris carcere, *servitute*, qua oppressa es in terra captivitatis, *sumes parabolam*, idest sermonem similitudinarium, qui aliud dicit, et aliud significat : per ea enim quæ dicuntur significatur conditio Nabuchodonosor quantum ad potentiam, culpam et pœnam, propter quæ potuerunt hæc contigere, et sinon contigerunt : *circa regem Babylonis.* Michææ ii, 4 : *In die illa sumetur super nos parabola, et cantabitur canticum cum suavitate.* Habacuc. ii, 6 : *Numquid non omnes isti super eum parabolam sument?* Secundo ponitur ipsa insultatio, ibi, *Quomodo cessavit exactor, quievit tributum?* Et primo vivorum ; secundo mortuorum, ibi, *Infernus subter te conturbatus est.* Insultatio vivorum tria continet. Ejus destructionem cum culpa, quam commisit in exactione tributorum. *Quomodo cessavit*, in punitione hominum per pœnas : *Contrivit*, quasi solutio præmissæ quæstionis ; in impugnatione regnorum, *Subjicientem* Jer. l, 23 : *Quomodo confractus est et contritus malleus universæ terræ?* Secundo continet subsecutam pacem, *Conquievit*, ab illo tumultu; *siluit*, a fletu ; *gavisa est*, in tui destructione, *et exultavit*, in sua liberatione. Psalm. lvii, 11 : *Lætabitur justus cum viderit vindictam.* Tertio continet principum alacritatem : *Abietes quoque*, per quas significantur sublimes indignitate. Simile habetur Ezech xxxi, 8 : *Cedri non fuerunt altiores illo in Paradiso Dei. Dormisti*, somno mortis, *Succidat nos*, idest occidat. *Infernus subter te conturbatus est.* Hic ponitur insultatio mortuorum contra Nabuchodonosor. Et primo principum et potentum ; secundo aliorum, ibi, *Qui te viderint ad te inclinabuntur.* Circa primum duo facit. Primo ponit infernalium occursum, quantum ad ministros pœnarum, sive officiales : *Infernus*, idest diabolus, qui præpositus est inferis, *subtus*, quia infernus deorsum est, *conturbatus est*, idest in tumultum versus ; quasi diceret : Numquid hoc potuit fieri? Infra xxx : *Speratis in calumnia et in tumultu, et innixi estis super eo.* Item[2] quantum ad alios potentes decurrentes, *Suscitabit tibi gigantes*, faciens secum tibi assurgere. *Gigantes*, quantum ad fortes corpore. Infra xxvi : *Morientes non vivant, et gigantes non resurgant. Omnes principes terræ*, quantum ad reges, quorum est sedere in soliis ; *Principes nationum*, quantum ad alios potentes, *surrexerunt. Universi*, scilicet infernales gigantes, *respondebunt*, quasi

[1] Parm. : « Duc. iv. »

[2] Al. « tertio. »

convenisses eos, vel quasi flenti. Secundo ponit eorum improperium : et improperant tria : scilicet pœnam quam invenit. Et quantum ad mortem, *Vulneratus es*, morte vi divinæ potentiæ. Psal. LXXXVIII, 11 : *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum.* Tum quantum ad mortui humilitatem ; et in anima, *Detracta est;* et in corpore, *Concidit cadaver*, mortis. Tum esse quantum ad mortui afflictionem in inferno, *Subter te.* In quibus omnes pœnæ inferni designantur. Judith. ult, 21. *Dabit ignem et vermes in carnes eorum ut urantur, et sentiant usque in sempiternum.* Secundo improperant gloriam quam amisit. *Tu*, quantum ad dignitatem regni, *Lucifer*, pulcher inter homines et alios reges, *mane*, ante omnes alios monarchas ; et quantum ad potentiam belli, *Corruisti in terram.* Dan. II, 38 : *Tu es caput aureum, o rex ; et post te resurget aliud regnum minus te.* Tertio improperant superbiam cordis quam habuit, quantum ad superbam cogitationem ; secundo quantum ad perversam intentionem, *Ero similis ;* tertio quantum ad propositi frustrationem, *Verumtamen.* Cogitatio autem erat[1] superba, quia cogitabat usurpare quæ Dei sunt, secundum errorem gentilium, qui credebant homines in Deos mutari, et ex principibus fieri stellas, sicut dicitur I Mach.: *Patre nostro inter deos translato.* Cogitabat etiam usurpare divinum locum : *Conscendam in cœlum, super astra cœli :* quia sicut sum super alios principes in terra, ita ero super alias stellas in cœlo. Et divinum cultum. *Sedebo*, idest in templo Dei, quod erat in monte Sion, in quo erat testamentum legis, *in lateribus aquilonis*, idest in Jerusalem, quæ erat ad aquilonarem partem montis. Et divinum actum. *Super altitudinem nubium ;* quasi dicat : Ut tonem, fulminem. Vel per nubes prophetas ; per cœlum regnum Judæorum ; per astra Judæos[2] fulgentes Dei cognitione. *Similis.* Ecce perversa intentio. Ezech.: *Numquid dicens loqueris, Deus ergo sum? Verumtamen.* Ecce frustratio intentionis. *In profundum laci*, idest in diversissimis penis. Job XXI, 13 : *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt. Qui te viderint.* Hic ponitur insultatio aliarum communium personarum. Et primo describit eorum occursum. Omnes alii *qui te viderint*, in pœnis. *ad te inclinabuntur ;* quasi dicat : Tantum eris infra alios quod oportebit eos inclinari, ad hoc ut te videant. Sap. VI, 7 : *Potentes potenter tormenta patientur.* Secundo ponit eorum improperium. Et tria improperant. Primo culpam quam committit : *Conturbavit*, in bellis, *concussit*, mutando dominia : *posuit orbem desertum*, exulando homines : *urbes*, subvertendo civitates : *vinctis non aperuit*, ut possent lumen videre. Ezech. XXXII, 22 : *Dederunt terrorem in terra viventium.* Secundo improperant sepulturam qua caruit[3], quia extumulatus a filio suo, qui divisit cadaver in ducentas partes, et alligavit totidem avibus de diversis terris congregatis, ne posset resurgere. *Pollutus*, sanguine eorum quos occidisti. Jer. XXII, 19 : *Sepultura asini sepelietur.* Tertio improperant damnum quod regno suo intulit. *Perdidisti*, quia Chaldæi plus tenuissent regnum, nisi fuissent peccata Nabuchodonosor : punitur enim populus pro culpa principis, sicut patet Proverb. ult. Cujus ratio est, quia populus solet imitari culpam regis. Proverb. XXIX, 12 : *Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios.* Totum istud mystice exponitur de diabolo. *Concutit regna*, quasi minister pœnæ, et culpæ, cujus potentia per Christum diminuta est, et in die judicii ex toto in inferno detrahetur, qui voluit in cœlum conscendere, et ad æqualitatem majestatis divinæ venire, secundum quod exponitur in *Glossa.*

Nota super illo verbo, *Super astra Dei,* quia sancti comparantur stellis primo propter numerum. Ps. CXLVI, 4 : *Qui numerat multitudinem stellarum.* Dan. VII, 10 : *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Secundo propter situm. Eccli. XLIII, 10 : *Species cœli gloria stellarum.* Phil. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Tertio propter gradum. I Cor. XV, 41 : *Stella*

[1] Al. : « erit. » — [2] Al. : « Judæi. »

[3] Al. : « corruit. »

a stella differt in claritate. Quarto propter splendoris rutilum. Dan. xii, 3 : *Qui ad justitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Quinto propter ordinatum motum. Judicum. v, 20 : *Stellæ manentes in ordine et cursu suo, adversus Sisaram pugnaverunt.* I Cor. xiv, 20 : *Omnia honeste et secundum ordinem fiant in vobis.* Sexto propter visum. Eccli. L, 6 : *Quasi stella matutina in medio nebulæ.* I Joan. iii, 2 : *Nondum apparuit quid erimus.* Septimo propter figuræ circulum. Apoc. xii, 1 : *Mulier apparuit in cœlo... et in capite ejus corona stellarum duodecim : in quo significatur perfectio gloriæ.*

Non vocabitur in æternum semen pessimorum. Hic confirmat insultationem : et primo per prophetæ[1] vaticinium : secundo per divinum propositum, ibi, *Et consurgam super eos ;* tertio per divini propositi firmamentum, ibi, *Dominus exercituum decrevit.* Circa primum comminatur tria. Et primo regni amissionem : *Semen pessimorum*, idest filii Nabuchodonosor et filiorum suorum, *non vocabitur in æternum*, idest non supererit, et nomen ejus in honore regni. Secundo filiorum occisionem a Medis et Persis : *Præparate filios ejus occisioni in iniquitate ;* idest pro iniquitate. Tertio impossibilem recuperationem, *Non consurgent. Faciem orbis*, idest Babylonis, quæ supra dicta est orbis. Exod. xx, 5 : *Ego sum Deus zelotes, visitans peccata patrum in filios.* Sap. iv,[2] 6 : *Ex iniquis nascetur iniquitas. Et consurgam super eos.* Hic ponitur divinum propositum ad complendum. Et primo ad destruendam Babylonem[3] quantum ad destructionem hominum, *Super eos*, scilicet filios Nabuchodonosor. *Nomen Babylonis*, idest famam potentiæ suæ, *reliquias* filios, *et progeniem*, nepotes et deinceps. Job xviii, 19 : *Non erit semen ejus, nec progenies in populo suo.* Inquantum ad bestiarum habitationem : *Ponam eam in possessionem ericii.* Infra xxxiv : *Ibi habuit foveam ericius, et enutrivit catulos, et circumfodit, et fodit in umbra ejus.* Quantum ad destructionem murorum, *scopabo*, ut non remaneat nisi pavimentum, sicut in domo quando purgatur scopa. Secundo ponit propositum ad destructionem Assyriorum, ut sit in exemplum. Et primo ponit juramentum. *Juravit,* idest immobiliter statuit, *si non ut putavi*, idest statui. Psal. cix, 4 : *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum.* Secundo destructionis locum, *In terra mea :* quia juxta Jerusalem destructus est exercitus Senacherib. Infra xxv : *Faciet Dominus in monte hoc convivium pinguium.* Tertio describit pœnæ fructum, *Auferetur.* Supra ix : *Jugum enim oneris ejus, et virgam humeri ejus et sceptrum exactoris ejus superasti.* Tertio ponit propositum de destructione omnium popularium : *Hoc consilium quod cogitavi super omnem terram*, destruendam, quantum ad deliberationem. *Manus ejus*, idest potentia, quantum ad executionem. Jer. xxv, 15 : *Sume calicem vini furoris hujus de manu mea.* Vel *omnem terram,* protegendam ab Assyriis. *Et hæc manus extentu*, quæ destructa est. Et sic erit fructus pœnæ in omnibus gentibus. *Dominus exercituum decrevit.* Hic ostendit divini propositi stabilimentum. Et quantum ad decretum sapientiæ, *Decrevit ;* et quantum ad expletionem potentiæ : *Et manus ejus extenta, et quis avertet eam ?* Job xxiii, 13 : *Ipse solus est, et nemo potest avertere cogitationem ejus ; et anima ejus quodcumque voluerit hoc facit. In anno.* Hic comminatur contra hostes de afflictione Judæorum gaudentes : et primo contra Philistæos, qui gaudebant de minoratione eorum per mortem Ezechiæ : secundo contra Moabitas, qui gaudebant de eorum destructione per Assyrios vel Chaldæos. Cap. xv : *Onus Moab etc.* Prima in duas. In prima ponitur tempus comminationis : *In anno*, cujus tempore Philistæi occupaverant quasdam civitates de regno Judæorum, ut dicitur II Paral. xxviii : et tamen Achaz eis resistebat ; et ideo in morte ejus lætabantur quasi licentius Judæos infestaturi. Secundo ponitur comminatio, *Ne læteris.* Et primo comminatur afflictionem quam passi sunt sub Assyriis, ibi, *Ulula porta, clama civi-*

[1] Al. : « primo prophetæ. »
[2] Sensus est, non textus.
[3] Al. : « Babylonis. »

tas. Circa primum tria facit. Primo enim excludit stultum gaudium : *Ne læteris*, de hoc, quoniam *virga*, idest potestas, *percussoris tui*, idest Achaz, *comminuta est*, per mortem. Eccle. II, 2 : *Risum reputavi errorem*. Secundo comminatur pœnæ augmentum : *De radice enim colubri egredietur regulus* ; quasi dicat : Sic ut regulus, qui et basiliscus, plus nocet quam alius coluber, qui etiam visu et flatu interficit non solum animalia, sed etiam aves volantes, unde *absorbens volucrem* ; ita Ezechia filius Achaz plus ceteris vos affliget. III Reg. XII : *Pater meus** *imposuit vobis onus grave* ; *ego superaddam*. Tertio prædicit pœnæ effectum, *Et in cunctis*, quantum ad terræ ubertatem. *Et pascentur primogeniti*, idest Judæi, de quibus Exo. IV, 22 : *Primogenitus meus Israel*. Et quantum ad pacis securitatem, *Fiducialiter*. Infra XXXII : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ*. Et effectum in Philisthæis per contrarium, scilicet famis, contra primum : *Introire faciam in fame radicem*, idest eos etiam qui alii nutrimenta ministrare debeant. Et occisionis, contra secundum : *Et reliquias*, ab Ezechia, *interficiam*, per Assyrios et Chaldæos. Infra LXV : *Servi mei comedent, et vos esurietis ; servi mei bibent, et vos sitietis*. *Ulula porta, clama civitas*. Hic comminatur destructionem per Assyrios : et primo comminatur eorum destructionem ; secundo Judæorum liberationem, ibi, *Et quid respondebitur nuntiis gentis ?* Circa primum tria ponit. Primo comminatur naturalem destructionem. *Porta*, idest judices sedentes in portis. Jer. III, 21 : *Vox in viis audita est, ploratus et ululatus filiorum Israel*. Hostium multitudinem. *Fumus*, excitatus ex multitudine exercitus propter pulverem[1] *ab aquilone*. propter situm Assyriorum ad Philistæos. Jer. I, 14 : *Ab aquilone pandetur omne malum super omnes habitatores terræ*. Tertio evasionis impassibilitatem. *Et non erit qui effugiat*. Thren. II, 11 : *Non** *fuit in die furoris recordatus scabellum pedum ejus*. *Et quid respondebitur*. Hic promittit liberationem. Et primo ponit interrogationem : *Nuntiis*, Angelis præpositis diversis provinciis, vel de eorum statu solicite inquirentibus ; vel nuntiis missis ad consulendum Isaiam, sicut legitur de Jeremia XXXVII. Secundo ponitur responsio : *Quia Dominus fundavit Sion* ; idest, sua protectione firmavit.

* *posuit addam super*

* *est pedum suorum*

CAPUT DECIMUMQUINTUM

Onus Moab. Quia nocte vastata est Ar, Moab conticuit : quia nocte vastatus est murus, Moab conticuit. Ascendit Domus, et Dibon ad excelsa in planctum super Nabo, et super Medaba, Moab ululavit. In cunctis capitibus ejus calvitium, et omnis barba radetur. In triviis ejus accincti sunt sacco ; super tecta ejus, et in plateis ejus omnis ululatus descendet in fletum. Clamabit Esebon, et Eleale : usque Jasa audita est vox eorum. Super hoc expediti Moab ululabunt ; anima ejus ululabit sibi. Cor meum ad Moab clamabit : vestes ejus usque ad Segor vitulam consternantem. Per ascensum enim Luith flens ascendet, et in via Oronaim clamorem contritionis levabunt. Aquæ enim Nemrim desertæ erunt, quia aruit herba, defecit germen, viror omnis interiit. Secundum magnitudinem operis et visitatio eorum. Ad torrentem salicum ducent eos, quoniam circuibit clamor terminum Moab. Usque ad Gallim ululatus ejus, et usque ad puteum Helim clamor ejus : quæ aquæ Dibon repletæ sunt sanguine. Ponam enim super Dibon additamenta his fuerint de Moab leonem, et reliquiis terræ.

In parte ista comminatur contra Moabitas, qui descenderunt a Moab primogenito Loth, Gen. XIX, propter hoc quod gravisi sunt de destructione filiorum Israel ab Assyriis et Chaldæis, a quibus tamen ipsi sunt destructi, quamvis post Et dividitur in partes duas. In prima comminatur destructionem ; in secunda destructionis conditionem, ibi, *Emitte agnum*, cap. XVI. Prima in duas. In prima comminatur destructionem per Assyrios : in secunda per Babylonios, ibi, *Ad torrentem salicum ducent eos*. Prima in tres. In prima designat ex dolore pœnæ magnitudinem ; in secunda pœnæ modum et ordinem, ibi, *Vectes ejus ;* in

[1] Al. : « hostium multitudnie exercitus propter pulverem. »

tertia magnitudinis rationem, ibi, *Secundum magnitudinem operis et visitatio eorum.* Magnitudinem autem doloris ostendit quantum ad tria : scilicet per stuporis silentium ; per doloris fletum, ibi, *Ascendit domus* ; per compassionem hostium, ibi, *Cor meum ad Moab clamabit.* Stupor autem contingit ex privatione eorum quibus aliquis confidit. Confidebant autem in regia civitate a qua sperabant auxilium, et in munitionibus : et ideo dicit : *Onus Moab ;* idest, hæc est visio de onere Moab, idest de provincia Moabitarum. *Conticuit,* præ stupore, *quia Ar,* civitas regia, *vastata est nocte.* Ad litteram, propter gravem tribulationem. Et quia nocte vastatus est murus et munitio, *Moab conticuit,* ac si fures intrassent. *Ascendit domus.* Hic ostendit magnitudinem pœnæ ex magnitudine fletus : et tria ponit. Primo prædicit fletum : et quantum ad flentes, *Domus*, scilicet regia, hoc est nobiles ejus, *et Dibon*, quædam civitas. Et quantum ad locum : *Ascendit in planctum*, idest ad flendum, *ad excelsa* in quibus idolis immolabant, ut plangendo auxilium quærerent. Et quantum ad materiam : *Moab*, tota provincia, *ululavit super Nabo et super Medaba*, quædam civitates quæ destructæ fuerant. Jerem. VI, 26 : *Luctum unigeniti fac tibi.* Secundo describit plangendi modum, secundum morem antiquorum, qui nutrientes tempore lætitiæ barbam et comam, tempore tristitiæ deponebant, sicut habetur Job I, 20 : * *Fuso capite corruit in terram. In cunctis capitibus ejus calvitium.* Supra III : *Et erit pro crispanti crine calvitium.* Tertio excludit [1] fletus terminum. Et quantum ad diversitatem locorum : quia *omnis*, idest omnibus modis, *ululatus*, erit, *super tacta ejus*, quæ plana habebant ad sedendum, *et in plateis ejus descendet in fletu*, ab excelsis in quæ flens ascenderat ; ut in montibus et vallibus fletus sit. *Esebon clamabit*, flens, *et Eleale*, quæ sunt civitates, quinimo terræ regni Moab. *Vox eorum audita est usque Jasa*, quæ est alia civitas ejus. Et quantum ad diversitatem

* *tonso capite corruens*

flentium : *Super hoc*, malum, *expediti*, scilicet ad pugnandum ; non tantum senes, et simul cum aliis [2], sed etiam *sibi*, quando stat solitarius, *anima ejus ululabit :* quia planctus procedit ex intimis cordis. Jer. XLVIII, 38 : *Super * omne tectum Moab et in plateis ejus omnis planctus.*

* *omnia tecta*

Nota super illo verbo, *Nocte vastatus est murus*, quia nox primo habet [3] obscuritatem : et primo originalis maculæ. Job III, 3 : *Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est, Conceptus est homo.* Secundo actualis culpæ. I Thess. V,7 : *Qui dormiunt, nocte dormiunt.* Tertio infidelis ignorantiæ. Rom. XIII, 12 : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit.* Secundo vero habet horrorem. Primo opprimentis expectationis. Job XXVII, 20 : *Nocte opprimet eum tempestas.* Secundo præsentis afflictionis. Prov. ult, 18 : *Non extinguetur in nocte lucerna ejus.* Tertio æternæ damnationis. Sap. XVII, 2 : *Vinculis tenebrarum, et longæ noctis compediti, inclusi sub tectis fugitivi perpetuæ providentiæ placuerunt.* Tertio nox habet quietem contemplationis ; in qua primo est ferventis amoris desiderium : infra XXVI : *Anima mea desideravit te in nocte : secundo debitæ confessionis sacrificium.* Ps. CXVIII, 62 : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi ;* tertio divinæ consolationis silentium : Sap. XVIII, 14 : *Cum enim quietum silentium continerent omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet ; omnipotens sermo tuus, Domine, exiliens de cœlo, a regalibus sedibus venit.*

Cor meum ad Moab clamabit. Hic ostendit magnitudinem pœnæ ex compassione hostium, quia ipse propheta condolebat, *ad Moab*, idest pro afflictione Moab. Jer. XLVIII, 31 : * *Supra* [4] *te ejulabo.* *Vectes.* Hic describit pœnæ modum et ordinem : et ponit tria. Primo terræ vastationem. *Vectes*, idest fortitudo, *ejus*, scilicet deserti sunt, *usque ad Segor*, una de urbibus destructis : Gen. XIX, quæ erit in terris Moab. *Vitulam*, propter luxuriam, *consternantem*, idest trium

* Super Moab

[1] Al. : « excluditur. »

[2] Al. : « non tamen senes, et etiam simul cum aliis. »

[3] Al. : « nox habet. »

[4] Parm. : « [illegible]. »

annorum, quando sunt animalia in suo robore et fervore. Vel *consternantem*, quia tertia concussione terræmotus corruit, recedente Loth. Jer. XLVI : *Vitula elegans atque famosa Ægyptus*. Secundo hominum captivitatem ; *Per ascensum enim Luith*, quidam clivus, vel quidam vicus, unde ducebantur captivi, *ascendet*, Moab captivus ductus. *Et in via Oronaim*, cujusdam civitatis de Moab, per quam transibunt, *levabunt clamorem contritionis*. Nahum II, 7 : *Miles captivus* ductus est*. Tertio agrorum sterilitatem, *Aqua enim ;* idest, terra Moab ita erit sterilis sicut locus juxta oppidum *Nemrim*, quod est juxta mare, propter aquas salsas et amaras. Non quidem propter aquas, sed Dei judicio, *herba*, jam nata, *aruit ; germen,* quantum ad ea quæ erant in pullulatione ; *viror*, arborum jam natarum. Ps. CVI, 33 : *Posuit flumina in desertum. Secundum magnitudinem operis et visitatio eorum*. Hic ponitur ratio magnitudinis pœnæ. *Operis* peccati ; *visitatio*, ultio. Deut. XXV, 2 : *Pro mensura peccati erit et plagarum modus. Ad torrentem salicum ducent eos*. Hic comminatur destructionem per Babylonios ; in qua quidam fuerunt captivati. Et quantum ad hoc dicit : Chaldæi *ducent eos ad torrentem*, Euphratem, juxta Babyloniam, *salicum,* quia juxta fluvium crescunt. Ps. CXXXVI : *Super flumina Babylonis illic sedimus, et flevimus*. Quidam fuerunt interfecti ; et quantum ad hoc dicit : *Quoniam circuibit clamor*, flentium, vel pugnantium Chaldæorum : *quia aquæ Dibon*, nomen civitatis ; in quibus aquis propter amœnitatem locorum suas luxurias exercebant. IV Reg. III : *Incurrerunt Moabitæ aquas Dibon*. Quidam residui fuerunt diversis persecutionibus afflicti : *Ponam enim super Dibon*[1], ad quam Judæi confugerant, hæc *additamenta*, pœnarum, *his qui fugerint de Moab*, ab Assyriis, *et reliquiis terræ*, quos dimiserunt Assyrii. *Leonem :* ad litteram, bestias eos interficientes ; vel hostem sævientem, scilicet Chaldæum. Supra IX : *In omnibus his non est aversus furor ejus*.

*abductus

CAPUT DECIMUMSEXTUM

Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion. Et erit sicut avis fugiens, et pulli de nido avolantes ; sicut erunt filiæ Moab in transcensu Arnon. Ini consilium, coge concilium, pone quasi noctem umbram tuam in meridie : absconde fugientes, et vagos ne prodas. Habitabunt apud te profugi mei. Moab esto latibulum eorum, a facie vastatoris. Finitus est enim pulvis, consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram. Et præparabitur in misericordia solium, et sedebit super eum in veritate in tabernaculo David, judicans, et quærens judicium, et velociter reddens quod justum. Audivimus superbiam Moab : superbus est valde. Superbia ejus et arrogantia ejus et indignatio ejus plusquam fortitudo ejus. Idcirco ululabit Moab ad Moab, universus ululabit. His qui lætantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas : quoniam suburbana Esebon deserta sunt ; et vineam Sabama domini gentium exciderunt. Flagella ejus usque ad Jazer pervenerunt : erraverunt in deserto, propagines ejus relictæ sunt, transierunt mare. Super hoc plorabo in fletu Jazer ; et vineam Sabama. Inebriabo te lacryma mea, Esebon et Eleale ; quoniam super vindemiam tuam et super messem tuam vox calcantium irruit. Et auferetur lætitia et exultatio de Carmelo ; et in vineis non exultabit, neque jubilabit. Vinum in torculari non calcabit qui calcare consueverat : vocem calcantium abstuli. Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, et viscera mea ad murum cocti lateris. Et erit cum apparuerit quod laboravit Moab super excelsis suis, ingredietur ad sancta sua ut obsecret, et non valebit. Hoc verbum quod locutus est Dominus ad Moab ex tunc ; et nunc locutus est dicens : In tribus annis, quasi anni mercenarii, auferetur gloria Moab super omni populo multo, et relinquetur in eo sicut racemus parvus et modicus, nequaquam multus.

Hic describit pœnæ conditionem ; et ponit duas conditiones. Primo æquitatem ex parte judicantis ; secundo deceptionem ex parte patientis, ibi, *Et erit cum apparuerit quod laboravit Moab super excelsis suis*. Æquitas autem pœnæ disponitur ex culpa præcedente ; et ideo ordinat culpam. Ponit autem duplicem culpam. Primo contra præceptum promissi

[1] Al. : « *omittitur super*. »

beneficii ; secundo contra præceptum salubris dati consilii, ibi, *Ini consilium, coge concilium.* Circa primum duo facit. In prima promittit beneficium Christi nascituri de eorum gente, ut ex hoc aliquam consolationem accipiant. Ruth enim Moabites nupsit Booz, ex quo concepit Obed patrem Jesse patris David, de quo natus est Christus ; ut dicitur Ruth ultim. Et ideo dicit, *O Domine*, Pater, *Agnum*, Christum : Joan. I : *De petra deserti*, de Ruth gentili, cujus populus lapideus est, deos lapideos adorans : et ob hoc a Deo desertus. *Ad montem*, Jerusalem, in quo occisus est et resurrexit, vel Ecclesiam. *Dominatorem*, Apoc, 9 : * *Dabant gloriam et honorem et benedictionem sedenti super thronum.* Secundo ponitur pœna contemnentium : *Erit sicut avis fugiens, et pulli de nido avolantes*, unde fugerunt, vel quia captivi ducebantur. Supra x : *Invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum.* Alii hic volunt, licet extorte, ad litteram exponere de tributo agnorum, quod rex Moab subtraxerat a rege Israel ; sicut dicitur IV Reg. III, quod per prophetam prædicitur restituendum regi Jerusalem. *Dominatorem,* in signum dominii, *de petra deserti*, locus in quo nutriebantur oves. *In concilium, coge concilium*, Hic ordinat pœnam contra contemptum dati consilii. Et dividitur in tres partes. In prima ponit consilium ; in secunda consilii contemptum, ibi, *Audivimus superbiam Moab :* in tertia pœnam contemnentium, ibi, *idcirco ululabit Moab.* Circa primum tria ponit. Primo hortatur ad liberationem, ibi, *Ini consilium etc.* quasi dicat : Delibera qualiter salvari possit. Consilium est ipsa quæstio quæ vertitus inter consiliantes : concilium congregatio consiliatorum. *Coge*, quasi strictum consilium habens. Prov. XI, 14 : *Salus ubi multa consilia.* Eccli XXXII, 24 : * *Omnia fac cum consilio, et post factum non pænitebis.* Secundo ponit consilii tenorem : *Pone quasi noctem* : in quo hortatur ad duo. Ad receptionem Judæorum fugientium, ut locum absconsionis præparet. *Pone quasi noctem*, idest præpara te ad occultandum eos ita in die ac si in nocte : vel *in meridie*, aperta persecutione, ut fugientes celes. *Absconde*, ut abscondens non reveles *vagos.* Hortatur etiam ut receptos amicabiliter sustentet. *Habitabunt.* Infra XXXII : *Et erit vir sicut qui absconditur a vento, et celat se a tempestate.* Tertio assignat rationem, ibi, *Finitus est enim pulvis.* Et primo ponit quantum ad hostium destructionem, ne eorum timore dimittat : *Finitus est pulvis*, multitudo exercitus Senacherib, *consummatus est,* idest occisus a filiis, *miser*, Senacherib : infra XXXVII : *Defecit, quantum ad potentiam.* Secundo quantum ad Judæorum restaurationem, ut libentius faciat : quantum ad regni præparationem, *Præparabitur*, in misericordia Dei, vel regis misericordis : *Solium*, regum Juda ; quantum ad regis potestatem : *Sedebit,* quia quiete regnabit, quantum ad judicii æquitatem : *In veritate judicans,* quantum ad sententiæ prolationem : *Quærens*, quantum ad causarum discussionem : *Reddens*, quantum ad sententiæ executionem. Et hoc potest exponi de Ezechia, vel de Christo. Supra IX : *Super solium David et super regnum ejus sedebit.*

* Et cum darent

* sine consilio nihil facias

Nota super illo verbo, *Emitte agnum*, quia Christus dicitur agnus primo propter vitæ puritatem. Exod. XII, 5 : *Erit agnus* * *sine macula, masculus, anniculus.* Secundo propter mortis mansuetudinem. Infra LIII : *Quasi agnus coram tondente se non aperuit os suum.* Tertio propter peccati expiationem. Joan. I, 29 : *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

* absque

Nota super illo verbo, *De petra deserti,* quod beata Virgo dicitur petra primo propter gratiæ firmitatem. Eccli. XXVI, 24 : *Fundamenta æterna.* Secundo propter continentiæ frigiditatem. Infra XXXII : *Sicut umbra petræ prominentis in terra deserta.* Tertio propter fructus ubertatem. Job XXIX : *Petra fundebat rivos olei.*

Et nota, quod ista petra fuit singularis deserti : quia præcipua quantum ad primum. Can. IV, 7 : *Tota pulchra es, amica mea.* Secundo, quia prima quantum ad secundum. Can. I, 3 : *Curremus in odorem unguentorum tuorum.* Virgo quantum ad tertium, Supra VII : *Ecce virgo concipiet et pariet filium.*

Nota super illo verbo, *Emitte*, scilicet tu Pater Filium, quod Pater misit Filium primo sicut sol radium. Eccl. XLIII, 4 : *Tripliciter sol exurens montes*. Secundo sicut fons fluvium. Eccli. XXIV, 41 : *Ego quasi fluvius Dorix*. Tertio sicut pater filium. Joan. III, 16 : *Sic Deus dilexit mundum ut Filium unigenitum daret.*

Audivimus superbiam Moab, Hic ponit contemptum consilii ex superbia procedentem : unde describit eorum superbiam quantum ad tria. Primo quantum ad divulgationem, *Audivimus*, quasi publicum ; quantum ad quantitatem, *Superbus est valde* ; quantum ad hoc quod excedit ejus dignitatem, *Superbia ejus*, qua de bonis habitis se extollit, *et arrogantia*, qua non habita prætendit ; *indignatio*, qua vindictas præsumptuose proponit, *plusquam fortitudo ejus. Idcirco ululabit Moab.* Hic ponit pœnam contemnentium, Et primo puniendorum fletum, *Moab ad Moab*, idest ad invicem ; de quo supra XV, satis dicitur, Secundo describit pœnæ modum : *His qui lætantur*, *loquimini plagas suas :* gloriantur, et confidunt de munitionibus ex muris lateritiis : Ezech. XXXIII, 9 : *Si speculator viderit gladium venientem*, *et non insonuerit buccina*, *et populus se non custodierit*, *veneritque gladius*, *et tulerit de eis animam ; ille quidem in iniquitate sua captus est*, *sanguinem autem ejus de manu speculatoris requiram.* Secundo ponitur pœnæ descriptio quantum ad destructionem terrarum. *Esebon*, civitas, in cujus terris abundabat triticum. *Sabama*, civitas vicina, in qua abundabat vinum. Quantum ad hostium fortitudinem, *Domini gentium*, idest Assyrii, vel Chaldæi, multis gentibus dominantes, *Flagella*, idest palmites qui sunt in summitate vitis, per quos metaphorice significantur principes et sublimes. *Usque ad Jazer*, destruendo, quæ est in ultimis finibus, quantum ad afflictionem hominum. Errorem gentium, *Erraverunt*. Ps. CVI, 4 : *Erraverunt in solitudine, in inaquoso*. Vilitatem remanentium, *Propagines*, quæ remanent in vinea excisis flagellis, sine fructu et decore. Dan IV. 12 : *Germen radicum ejus*, *in terra sinite*. Elongationem captivorum : *Transierunt mare*, Moabiticum, ducti captivi in Babyloniam. Vel *mare*, idest Euphratem, secundum consuetudinem Hebræorum. Joel. III, 8 : *Venundabunt eos Sabæis genti longinquæ.* Vel exponitur de Assyriis mare transeuntibus, et venientibus ad destruendum. Tertio ponitur prophetæ compassio ; et primo ponitur compassio *super hoc*, scilicet malum Moab, *plorabo in fletu Jazer*, idest flens illam civitatem Moab. Et similiter etiam *vineam Sabama*, *et Eleale*. Secundo ponitur compassionis ratio quantum ad hostium impetum, *Calcantium,* idest Assyriorum devastantium. Et quantum ad sublatum ab eis gaudium, quod habebant de abundantia frumenti, *De carmelò*, idest de fertilitate : Carmelus enim est in Moab ; sed utuntur Judæi nominibus propriis pro appellativis. Gaudium quod habebant in abundantia vini, *In vineis*, Tertio infertur quasi ex ratione conclusio : *Super hoc*, infortunio, *venter*, idest sensus, *meus quasi cithara*, faciens sonum ad planctum. Vel quia cithara auget gaudium lætis, et tristitiam tristibus. Vel propter concordiam virtute prophetæ. *Et erit cum apparuerit quod laboravit Moab super excelsis suis.* Hic ostendit frustrationes eorum, *Super excelsis*, idest de idolis, quibus sacrificabant in excelsis, et quibus sacrificabant in templis, quando erant in timoribus. Deut. XXXII, 37 : *Ubi sunt dii eorum in quibus habebant fiduciam ? Hoc verbum quod locutus est Dominus ad Moab.* Hic est epilogus. *Et tunc*, a morte regis Achaz. *Et nunc*. Hic ostendit brevitatem temporis. *In tribus annis*, qui erunt usque ad destructionem vestram, et a morte Achaz : suo tempore fuit visio hujus secundi verbi : vel in quibus durabit vestra persecutio vel impugnatio, *Anni mercenarii* : quia post hos Dominus reddet vobis mercedem pro peccatis vestris. Vel qui videntur magni, mercenarii sunt, et domino parvi. Job VII. 1 : *Militia est vita hominis super terram ; et quasi mercenarii dies ejus.*

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM

Onus Damasci. Ecce Damascus desinet esse civitas, et erit sicut acervus lapidum in ruina. Derelictæ civitates Aroer gregibus erunt, et requiescent ibi, et non erit qui exterreat. Et cessabit adjutorium ab Ephraim, et regnum a Damasco, et reliquiæ Syriæ sicut gloria filiorum Israel erunt : dicit Dominus exercituum. Et erit in die illa, attenuabitur gloria Jacob, et pinguedo carnis ejus emarcescet : et erit sicut congregans in messe quod restiterit, et brachium ejus spicas leget. Et erit sicut quærens spicas in valle Raphaim, et relinquetur in eo sicut racemus, et sicut excussio oleæ, duarum vel trium olivarum in summitate rami, sive quatuor aut quinque. In cacuminibus ejus fructus ejus, dicit Dominus Deus Israel. In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, et oculi ejus ad Sanctum Israel respicient ; et non inclinabitur ad altaria quæ fecerunt manus ejus, et quæ operati sunt digiti ejus ; non respicient lucos et delubra. In die illa erunt civitates fortitudinis ejus derelictæ sicut aratra et segetes quæ derelictæ sunt a facie filiorum Israel. Et eris deserta, quia oblita es Dei salvatoris tui, et fortis adjutoris tui non es recordata. Propterea plantabis plantationem fidelem, et germen alienum seminabis. In die plantationis tuæ labrusca, et mane semen tuum florebit. Abbata est messis in die hereditatis, et dolebit graviter. Væ multitudini populorum multorum, ut multitudo maris sonantis, et tumultus turbarum, sicut sonitus aquarum multarum. Sonabunt populi sicut sonitus aquarum inundantium ; et increpabit eum, et fugiet procul. Et rapietur sicut pulvis montium a facie venti, et sicut turbo coram tempestate. In tempore vespere, et ecce turbatio ; in matutino, et non subsistet. Hæc est pars eorum qui vastaverunt nos, et sors diripientium nos.

Hic incipit comminari contra illos qui præparabant populo Dei occasionem peccandi, dum per confidentiam auxilii ipsorum de Deo confidere non curabant. Et dividitur in duas. In prima contra Syros, qui populo decem tribuum auxilium conferebant ; in secunda contra Ægyptios, qui duabus tribubus. Cap. XVIII : *Væ terræ cymbalo alarum etc.* Prima in tres. In prima comminatur destructionem Syrorum auxilium promittentium ; in secunda decem tribuum in promisso auxilio confidentium, ibi, *Et erit in die illa, attenuabitur gloria Jacob* ; in tertia Assyriorum utrosque destruentium, ibi, *Væ multitudini populorum multorum*. Circa primum duo. Primo comminatur destructionem ; in secunda describit destructionis effectum, ibi, *Et cessabit adjutorium ab Ephraim*. Destructionem autem comminatur primo quantum ad regiam civitatem : *Desinet esse civitas*, per depopulationem hominum ; *erit sicut acervus*, per destructionem murorum. Mich. III, 12 : *Sion erit quasi ager*. Secundo quantum ad adjacentem regionem. *Aroer*, idest illius regionis Syriæ, in qua multæ civitates sunt, vel *Aroer*, myrica ; quasi : Sicut loco in quibus abundant myricæ quæ sterilia[1] sunt, et derelicta in pastum gregum ; ita civitates Syriæ. *Non erit qui exterreat* : quia propter solitudinem etiam latrones non erunt ibi : vel quia non erunt ad alium fructum utiles ; sicut exterrentur greges a vineis et locis cultis. Infra XXXIV : *Orientur in domibus*[2] *eorum urticæ. Et cessabit adjutorium ab Ephraim.* Hic ponitur effectus destructionis : et primo in decem tribubus *Ab Ephraim* ; secundo quantum ad regiam civitatem, *Et regnum a Damasco*, cessabit, et non erit ulterius caput regni ; tertio quantum ad totam regionem, *Et reliquiæ Syriæ sicut gloria filiorum Israel*, ironice ; idest, erunt ignominiosi sicut filii Israel. Infra XXXI : *Dominus inclinabit manum suam, et corruet auxiliator. Et erit in die illa, attenuabitur gloria Jacob.* Hic comminatur destructionem decem tribuum, in eorum auxilio confidentium : et primo quantum ad oppressionem hominum ; secundo quantum ad desolationem civitatum, ibi, *In die illa erunt civitates fortitudinis ejus derelictæ* ; tertio quantum ad sterilitatem agrorum, ibi, *Propterea plantabis plantationem fidelem, et germen alienum seminabis*. Circa primum duo facit. Primo comminatur pœnam ; secundo ostendit pœnæ fructum, ibi, *In die illa inclinabitur homo ad factorem suum*. Comminatur autem pœnam in hominibus primo contra elationis gloriam. *Attenuabitur*, idest ad

[1] Al. : « steriles. »

[2] Al. : « domum. »

modicum, et quasi ad nihilum redigetur, *gloria*, destructis, his in quibus gloriabantur. Secundo contra divitiarum opulentiam, *Et pinguedo*, idest divitiæ quibus carnem deliciose nutriebant. Supra x : *Mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem, et subtus gloriam ejus succensa ardebit, quasi combustio ignis.* Et infra eodem capit. *Ecce dominator Dominus exercituum confringet laguncularn in terrore, et excelsi statura succidentur et sublimes humiliabuntur.* Tertio contra populi abundantiam comminatur hominum paucitatem quam describit sub triplici metaphora, secundum quod in tribus benedictio Jacob in abundantia fuit. Gen. xxvii, 28 : *Abundantiam frumenti, vini et olei.* Quantum ad primum ponit paucitatem spicarum post messionem, quæ vel congregantur ab ipso messore, et sic, *Et erit*, paucitas reliquiarum decem tribuum, sicut quando aliquis est *congregans in messe quod restiterit* in prima messione, *et brachium ejus*, de congregatis, *spicas leget*, idest colliget. Et iste congregans fuit Ezechias, qui convocavit reliquias decem tribuum, sicut legitur II Paral. xxx, quasi spicas relictas quæ congregantur ab aliquo paupere, sicut dixit Ruth. ii, 2 : *Vadam in agrum * colligere spicas.* Et quantum ad hoc dicit : *Sicut quærens spicas in valle Raphaim*, quædam vallis fertilissima. Contra abundantiam vini ponit paucitatem uvarum post vindemiationem. *Et relinquetur in eo sicut racemus.* Michææ vii, 1 : *Væ mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ.* Contra abundantiam olei ponit paucitatem olivarum post excussionem : *Et sicut excussio oleæ.* Olea, ut dicit Papias, est fructus olivarum ; sed hic, secundum expositionem *Glossæ*, videtur poni pro ipsa arbore. *Duarum vel trium olivarum in summitate rami.* Deuter. iv, 27 : *Remanebitis pauci numero.*

Nota super illo verbo, *Et pinguedo carnis etc.* quia divitiæ dicuntur pinguedo : primo propter sterilitatem. Matth. xiii, 22 : *Fallacia divitiarum.* Secundo propter ventositatem. I Tim. ult, 17 : *Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, nec sperare in incerto divitiarum.* Tertio propter inutilitatem. Eccl. v, 12 : *Divitiæ conservatæ in malum domini sui.*

In die illa inclinabitur homo ad factorem suum. Hic ponit pœnæ fructum. *Inclinabitur ad factorem suum*, exhibendo debitum servitutis cultum, *homo*, de decem tribubus quicumque fugerit ad Ezechiam. *Ad sanctum Israel respicient*, expectando aliquod auxilium : *non respicient lucos et delubra*, templa in quibus erant fontes, quasi ad abluendum Infra xxxi : *In die illa abjiciet vir idola argenti sui et idola auri sui, quæ fecerunt vobis manus vestræ in peccatum. In die illa erunt civitates fortitudinis ejus derelictæ.* Hic comminatur desolationes civitatum. Et primo comminatur ipsam desolationem, *Sicut terræ.* Tangitur historia, quomodo ad adventum filiorum Israel, Amorrhæi fugerunt, relinquentes omnia in agris. Supra i : *Terra vestra deserta, civitates vestræ succensæ igni.* Secundo ponitur desolationis ratio. [1] *Et eris deserta, quia oblita es Dei salvatoris tui.* Deuter. xxxii, 18 : *Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui. Propterea plantabis plantationem infidelem.* [2] Hic comminatur sterilitatem fructuum : et circa hoc tria facit. Primo ostendit cultus inutilem laborem, quantum ad vineas. *Plantabis plantationem infidelem*, quia non reddet fructum secundum laborem : vel *fidelem* ironice ; quasi dicat : Aut propter mala quæ fecisti erit plantatio tua fidelis ? Quantum ad agros. *Germen alienum*, quod alii colligent. Supra v : *Decem jugera vinearum facient laguncularn unam.* Secundo quantum ad fructus perditionem : *In die plantationis tuæ labrusca*, idest quando de plantatione fructum sumere debebas ; et hoc quantum ad vineas ; quantum autem ad agros, *Mane semen tuum florebit* ; idest primo pulchrum erit, ut magis doleas ; vel quia ante tempus florebit, et inutile erit. Proverb. xx, 21 : *Hereditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit. Ablata est messis*, ab hostibus, *in die he-*

[1] Al. : « ponit desolationis rationem. »

[2] Al. : « fidelem. »

reditatis, quando in horreo debuit recondi, quasi fructus hereditatis. Jer. XII, 13 : *Seminaverunt triticum, et messuerunt spinas.* Tertio comminatur pro amissione dolorem, *Dolebit*, qui seminavit ; vel dolebis tu. *Væ multitudini populorum multorum.* Hic comminatur Assyriorum exercitui : et circa hoc duo ponit. Primo describit exercitus multitudinem quantum ad strepitum incedentium, *Væ multitudini populorum*, venientium cum Senacherib ; quantum ad tumultum colloquentium, *Tumultus*, qui est locutio confusa præcipue multorum ; quantum ad clamorem pugnantium, *Sonabunt*, in pugna. Supra VIII : *Ecce adducet Dominus super aquas fluminis fortes et multas.* Jerem. VI, 23 : *Vox ejus** *sicut mare sonabit.* Apoc. XVII, 15 : *Aquæ multæ, populi multi.* Secundo comminatur destructionem : circa quam primo ponitur ipsa destructio, *Et increpabit*, occidendo exercitum per Angelum, *et fugiet procul*, in terram suam cum paucis : ut supra X, habetur. Psalm. IX : *Increpasti gentes, et periit impius.* Secundo ponitur similitudo respondens conditioni, quia superbus erat, *Rapietur sicut pulvis.* Psal. I, 4 : *Tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ* :[1] respondens tempori, *Sicut turbo*, quia de nocte fuit percussus exercitus ejus, quem vocat tempestatem, cujus præambulum in pulvere est turbo ex ventis, qui sunt causa pluviæ. IV Reg. XIX, 35 : *In nocte illa venit Angelus, et percussit exercitum Assyriorum.* Tertio ponitur destructionis consummatio : *Et non subsistet*, quia ipsemet interfectus fuit. Ezech. : *Nihil factus es.* Quarto ponitur destructionis ratio. *Hæc est pars eorum qui vastaverunt nos*, idest possessiones, *et sors diripientium*, res mobiles. Psal. X, 7 : *Ignis, sulphur, et spiritus procellarum pars calicis eorum.*

* *quasi*

Nota super illo verbo, *Oculi ejus ad sanctum Israel*, quia oculi debent inclinari ad Dominum primo per fidei adhæsionem. Infra XXX : *Oculi tui videbunt præceptorem tuum.* Secundo propter spei expectationem. Psalm. CXLIV, 15 : *Oculi omnium in te sperant Domine.* Tertio propter amoris contemplationem. Job XXXIX, 29 : *Inde contemplatur escam, et de longe oculi ejus respiciunt.* Quarto propter gloriæ fruitionem. Luc. X, 23 : *Beati oculi qui vident quæ vos videtis.*

Nota super illo verbo, *Plantatio infidelis*, quia est primo avari. Eccl. V, 9 : *Qui amat divitias, fructum non capiet ex eis.* Secundo luxuriosi. Rom. VI, 21 : *Quem fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis ?* Tertio superbi. Sap. V, 8 : *Quid nobis profuit superbia nostra ?*

CAPUT DECIMUMOCTAVUM

Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumen Æthiopiæ, qui mittit in mare legatos, et in vasis papyri super aquas. Ite Angeli veloces ad gentem convulsam, et dilaceratam, ad populum terribilem, post quem non est alius ad gentem expectantem et conculcatam, cujus diripuerunt flumina terram ejus. Ad montem nominis Domini exercituum montem Sion. Omnes habitatores orbis, qui moramini in terra cum elevatum fuerit signum in montibus videbitis, et clangorem tubæ audietis : quia hæc dicit Dominus ad me : Ego quiescam, et considerabo in loco meo sicut meridiana lux clara est, et sicut nubes roris in die messis. Ante messem enim totus effloruit, et immatura perfecto germinavit. Et præcinentur ramusculi ejus falcibus, et quæ derelicta fuerint abscindentur. Excutientur et relinquentur simul avibus montium et bestiis terræ, et æstate perpetua erunt super eum volucres, et omnes bestiæ terræ super illum hyemabunt. In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo divulso, et dilacerato ; a populo terribili, post quem non fuit alius, a gente expectante et conculcata, cujus diripuerunt flumina terram ejus : ad locum nominis Domini exercituum, montem Sion.

Hic comminatur contra Ægyptios : et primo comminatur eorum pœnam per comparationem ad pœnæ meritum ; in secunda exequitur pœnæ modum, cap. XIX : *Omne Ægypti etc.* In tertia designat

[1] Al. : « quæ projicitur a facie venti. »

pœnæ tempus, cap. xx : *In anno etc.* Circa primum tria ponit. Primo designat culpam, quæ est meritum pœnæ ; in secunda comminatur pœnam ibi, *Omnes habitatores orbis* ; tertio ostendit pœnæ fructum, ibi, *In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo divulso.* Circa primum duo facit. Primo describit situm terræ, in quo superbe confidebant, dicens : *Væ*, scilicet imminet, *terræ*, Ægypto, *cymbalo alarum* ; propter sonitum Nili, cujus velocitas comparatur motui alarum propter velocitatem, vel propter similitudinem [1] populorum, vel propter protectionis auxilium, quod populo duarum tribuum insonabant ; *quæ est trans flumen Æthiopiæ*, idest ultra Nilum, qui venit de Æthiopia. Ezech. xxix, 3 : *Ecce ego ad te, Pharao rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum.* Hoc tamen Judæi exponunt de Gog, qui habitant ultra Æthiopiam, contra quos testatur propheta Ezechiel xxxviii. Secundo describit auxilium quod duabus tribubus promittebant. Et primo describit nuntiandi modum, dicens, *Qui*, scilicet populus Ægyptius, *mittet legatos,* idest nuntios, duabus tribubus, *in mari*, idest per mare, *et super aquas*, fluminis, vel maris, *in vasis papyri*, genus junci, de quo fiebant capsellæ ad portandas litteras, vel arundines tam magnæ quod de eis fiebant naves, ut legitur in historia Alexandri : a *pyr*, quod est ignis. Secundo ponit legationis præceptum, in quo determinat duo. Primo nuntiandi modum, dicens : *O Angeli*, idest o nuntii mei, *ite veloces,* idest velociter. Secundo motum, *Ad gentem* [2] scilicet duarum tribuum, quam ostendit miserabilem ex quatuor. Primo ex afflictionis magnitudine, *Convulsam*, a propria firmitate per subjugationem, *et dilaceratam*, per pœnarum afflictionem. Secundo ex pristina dignitate, *Terribilem*, quondam, *post quem non est alius*, potentiæ comparandus ; nunc autem *expectantem*, alienum auxilium, *conculcatam*, quasi in vilitate redactam. Tertio ex hostium potestate vel iniquitate : *Cujus diripuerunt* injuste *flumina*, reges [3] Assyriorum. Quarto ex loci sanctitate, *Ad montem.* Sunt autem puniti, quia eos a cultu Dei retrahebant. Ezech. xxix, 16 : * *Non erunt ultra domui Israel in confidentia docentes iniquitatem.* * *neque*
Omnes habitatores orbis qui moramini in terra. Hic comminatur pœnam : et circa hoc duo facit. Primo ponit pœnæ evidentiam. *Videbitis* idest notum erit vobis, *signum*, vexillum Nabuchodonosor. Jerem. xlvi, 12 : *Audierunt gentes ignominiam tuam, et ululatus tuus replevit terram.* Vel hostium copiam, *Videbitis*, existentes in exercitu ejus. Ezech. vii, 24 : *Adducam pessimos de gentibus, et possidebunt domos eorum.* Secundo aufert defensionis divinæ confidentiam : *Quia hæc dicit Dominus.* Et primo quia subtrahet eis auxilium suæ defensionis : *Quiescam*, non vos adjuvans : *considerabo*, idest videbo quid vos possitis facere. Deuteron. xxxii, 20 : *Considerabo novissima eorum.* Secundo quia hostibus præbebit auxilium impugnationis, quantum ad consilium in dubiis : *Sicut meridiana lux*, ita evidenter ostendetur eis quid sit eis agendum. Quantum ad revelamentum in laboribus, *Sicut nubes.* Psal. lxxxviii, 43 : *Exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificasti omnes inimicos ejus.* Tertio ibi, *Ante messem*, describit pœnam metaphorice, scilicet per destructionem fructus in agro : et ponit tria. Primo quantum ad fructus perditionem, qui perditur in flore, *Ante messem enim totus effloruit.* Similiter Ægyptus antequam potentiam haberet, florem suæ gloriæ ostentabat ; de qua infra xl : *Omnis gloria ejus quasi flos agri.* Perditur etiam in germine, quando nondum maturus est humor de quo fieri debet fructus. *Et immatura.* Similiter Ægyptus ultra potentiam quam habebat præsumebat. Perditur etiam in fructu, quando rami in quibus sunt fructus abscinduntur. *Præcidentur*, ante fructus maturationem. Job xv, 33 : *Lædetur quasi vinea in primo flore.* Proverb. xiii, 11 : *Substantia festinata minuetur.* Secundo ponit fructuum remanentium ablationem : *Quæ derelicta fuerint* perfecta ab Ægyptiis, [4] ab Assyriis *abscindentur* a propria firmitate, *et excu-*

[1] Al. : « Multitudinem. »
[2] Al. : « motuum ad agentem. »
[3] Al. : « rex. » — [4] Al. : « perfecta Ægyptiis. »

tientur de loco suo per Chaldæos. Infra XXIV : Quomodo si paucæ oleæ vel *olivæ*, quæ remanserunt, excutiantur ex olea. Tertio ponit ipsius agri desertionem. *Et relinquetur sicut ager incultus :* in quo significatur cædes hominum, postquam multæ bestiæ fuerunt in terra Ægypti. Ezech. XXXIX, 17 : *Hæc dicit Dominus Deus : Dic omni volucri et universis avibus, cunctisque bestiis agri : Convenite, properate, concurrite undique ad victimam meam quam ego immolo vobis, victimam grandem super montes Israel, ut comedatis carnem, et bibatis sanguinem. In tempore illo deferetur munus Domino exercituum a populo divulso et dilacerato.* Hic ponitur pœnæ fructus. *Deferetur munus*, scilicet, populus duarum tribuum confident[1] de Deo, et ipsius auxilium invocabunt cum munerum oblatione. Supra X : *In die illa non adjiciet residuum Israel. et hi qui fuerint de domo Jacob, inniti super eo qui percutit eos ; sed innitetur super Dominum sanctum Israel. A populo divulso, et dilacerato ; a populo terribili, post quem non fuit alius ; a gente expectante et conculcata, cujus diripuerunt flumina terram ejus, ad locum nominis Domini exercituum, montem Sion.* Exponatur ut supra in hoc eodem cap. circa principium.

Nota super illo verbo, *Immatura perfectio germinavit*, quia est perfectio multiplex. Prima naturæ. Gen. II, 1 : *Igitur perfecti sunt cœli.* Secunda scientiæ. Job XXII, 2 : *Numquid Deo comparari potest homo, etiam cum perfectæ fuerit scientiæ?* Tertia gratiæ. I Joan. IV, 18 : *Perfecta caritas foras mittit timorem.* Quarta gloriæ. I Cor. XIII, 10 : *Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.*

Nota super illo verbo, *Germen ejus*, quia est germen primo pravæ prælationis. Eccle. X, 16 : *Væ tibi terra cujus rex est puer, et principes mane comedunt.* Secundo doctrinæ erroris. Judæ : *Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant : quæcumque autem naturaliter, tamquam muta animalia, norunt, in his corrumpuntur.* Tertio præsumptuosæ opinionis. Rom. XII, 3 : *Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.... Non alta sapientes, sed humilibus consentientes.* Quarto præsentis consolationis. Luc. XVI, 25 : *Recordare quia recepisti bona in vita tua.*

Nota super illo verbo, *Deferetur munus*, quia est munus multiplex. Primo ferventis dilectionis. Proverb. XXI, 14 : *Munus absconditum extinguit* iram, donum in sinu, indignationem maximam.* Secundo devotæ orationis. Psalm. CXL, 2 : ** Ascendat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Tertio perfectæ operationis. Mal. I, 10 : *Munus non suscipiam de manu vestra.* Quarto debitæ oblationis. Ps. LXXV, 12 : *Vovete, et reddite Domino Deo vestro omnes qui in circuitu ejus offertis munera.*

* Iras.

* Dirigatur

CAPUT DECIMUMNONUM

Onus Ægypti. Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra a facie ejus, et cor Ægypti tabescet in medio ejus. Et concurrere faciam Ægyptios adversus Ægyptios : et pugnabit vir contra fratrem suum, et vir contra amicum suum ; civitas adversus civitatem, regnum adversus regnum. Et dirumpetur spiritus Ægypti in visceribus ejus ; et consilium ejus præcipitabo. Et interrogabunt simulacra sua et divinos suos, et pythones et ariolos, et tradam Ægyptum in manu dominorum crudelium ; et rex fortis dominabitur eorum : ait Dominus exercituum. Et arescet aqua de mari, et fluvius desolabitur atque siccabitur, et deficient flumina. Attenuabuntur et siccabuntur rivi aggerum. Calamus et juncus marcescet, nudabitur alveus rivi a fonte suo, et omnis sementis irrigua siccabitur, arescet, et non erit. Et mœrebunt piscatores, et lugebunt omnes mittentes in flumen hamum, et expandentes rete super faciem aquarum emarcescent. Confundentur qui operabantur linum, pectentes et texentes subtilia. Et erunt irrigua ejus flaccentia : omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces. Stulti Principes Taneos, sapientes consiliarii Pharaonis dederunt consilium insipiens. Quomodo dicetis Pharaoni : Filius

[1] Al. : « confidentes. »

sapientium ego, filius regum antiquorum? Ubi nunc sunt sapientes tui? Annuntient tibi, et indicent quid cogitaverit Dominus exercituum super Ægyptum. Stulti facti sunt principes Thaneos; emarcuerunt principes Mempheos; deceperunt Ægyptum, angulum populorum ejus. Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis et errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo; sicut errat ebrius et vomens. Et non erit Ægypto opus, quod faciat caput et caudam, incurvantem et refrenantem. In die illa erit Ægyptus quasi mulieres : et stupebunt et timebunt a facie commotionis manus Domini exercituum, quam ipse movebit super eam : et erit terra Juda Ægypto in pavorem. Omnis qui illius fuerit recordatus, pavebit a facie consilii Domini exercituum, quod ipse cogitavit super eam. In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chananæa, et jurantes per Dominum exercituum. Civitas solis vocabitur una. In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti; et titulus Domini juxta terminum ejus; et erit in signum et in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti. Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis : et mittet eis salvatorem et propugnatorem qui liberet eos. Et cognoscetur Dominus ab Ægypto, et cognoscent Ægyptii Dominum in die illa, et colent eum in hostiis et in muneribus, et vota vovebunt Domino, et solvent. Et percutiet Dominus Ægyptum plaga, et sanabit eam; et revertentur ad Dominum, et placabitur eis, et sanabit eos. In die illa erit via de Ægypto in Assyrios, et intrabit Assyrius Ægyptum, et Ægyptius in Assyrios, et servient Ægypti Assur. In die illa erit Israel tertius Ægyptio et Assyrio : benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum, dicens : Benedictus populus meus Ægypti, et opus manuum mearum Assyrius; hereditas autem mea Israel.

In parte ista comminatur destructionem Ægyptiorum, prosequens modum et ordinem; et dividitur in partes tres : et primo describitur pœnæ præparatio; in secunda, ipsa destructio, ibi, *Et tradat Ægyptum*; in tertia, utilitatis consecutio, ibi, *In die illa erunt quinque civitates*. Præparatio autem pœnæ describitur quantum ad quatuor. Primo quantum ad dispositionem hostium, *Ascendet*, inspirando, *super nubem*, ex qua tempestas, *levem*, propter agilitatem et promptitudinem : Ps. XCVI, 2 : *Nubes et caligo in circuitu ejus*. Secundo quantum ad stuporem gubernantium deorum.[1] *Et movebuntur simulacra :* quia confracti sunt ab Assyriis : vel quia dare responsum non potuerunt : vel quia nec eodem die apparuerunt. *Cor Ægypti*, idest rex et principes, ex quibus totus vigor Ægypti. Supra I : *Omne caput languidum, et omne cor mœrens*. Tertio quantum ad dissensionem resistentium : quantum ad exteriorem contrectationem, *Et concurrere :* quantum ad extraneos, *Ægyptios adversus Ægyptios*; quantum ad consanguineos, *Pugnabit vir contra fratrem suum*; quantum ad notos et amicos, *Et vir contra amicum suum*; quantum ad diversos populos, *Civitas*. Ponit voluntatum diversitatem : *Dirumpetur*, idest dividetur, *spiritus*, idest voluntas *in visceribus ejus*, idest in incolis terræ. Matth. XII, 25 : *Omne regnum in seipsum divisum desolabitur*. Quarto quantum ad errorem consiliantium hominum, *Et consilium*. Job V, 13 : *Apprehendit sapientes in astutia eorum, et consilium pravorum dissipat*, idest dæmonum. *Et interrogabunt*, frustra. Supra VIII : *Et cum dixerint ad vos: Quærite a pythonibus, et a divinis, qui occidunt incantationibus suis*.

Nota super illo verbo, *Super nubem*, quia est quadruplex nubes. Prima assumptæ carnis. Job. XXXVIII, 9 : *Ubi eras cum ponerem nubem vestimentum ejus, et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem?* Secunda est virginalis ventris. III Reg. XVIII, 44 : *Ecce nubecula parva ascendebat de mari*. Tertia est devotæ mentis. Ps. LXVII, 35 : *Magnificentia ejus et virtus ejus in nubibus*. Quarta judiciariæ sedis. Ps. XCVI, 2 : *Nubes et caligo in circuitu ejus, justitia et judicium præparatio sedis ejus*.

Item nota, quod de prima nube procedit pluvia sacramentalis vel sanctificationis. Joan. XIX, 34 : *De latere* Domini *continuo exivit sanguis et aqua*. De secunda procedit cibus consolationis. Sap. XIX, 7 : *Nubes castra obumbrabat, et ex aqua quæ ante erat, terra apparuit arida*. Et infra ibidem : *Videntes tua mirabilia, et monstra : tamquam enim equi depaverunt escam*. De tertia procedit coruscatio prædicationis. Job XXXVII, 11 : *Frumentum desiderat*[2] *nubes, et nubes spargunt lumen suum*. De quarta procedit tempestas damnationis. Ps. LXVII, 35 : *Virtus ejus in nubibus*.

Item nota super illo verbo, *Nubem levem*, quod prima dicitur levis propter eminentiam dignitatis. Daniel. VII, 13 : *Ecce*[*] *in nubibus similis filio hominis ve-*

[*] *Cum ... bibus, quasi f...*

[1] Al. : « domorum. »

[2] Al. : « desiderant. »

niebat. Secunda dicitur levis propter virginitatis puritatem Apocal. XIV, 14 : *Et ecce nubem candidam, et super nubem sedentem similem filio hominis.* Tertia dicitur levis propter obedientiæ velocitatem. Infra LX : *Qui sunt isti qui ut nubes volant ?* Quarta dicitur levis propter executionis facilitatem. Eccli XLIII, 16 : *In magnitudine sua posuit nubes, et confracti sunt lapides grandinis*[1].

Et tradam Ægyptum in manu dominorum crudelium. Hic prosequitur ipsam destructionem : et primo quantum ad populi servitutem ; secundo quantum ad terræ desolationem, ibi, *Et arescet aqua de mari ;* tertio quantum ad sapientium stuporem, ibi, *Stulti principes Thaneos. In manu dominorum crudelium,* Assyriorum scilicet, et Chaldæorum et Romanorum. Deut. XXVIII, 48 : *Servies inimico tuo, quem immittet tibi Dominus, in fame et siti, et nuditate, et omni penuria : et ponet jugum ferreum super cervicem tuam, donec te conterat.* Destructionem autem terræ designat per siccitatem aquarum, in quibus Ægyptus ornata et dives est : vel quia ira Dei prævenit ut aquæ siccarentur, et animalia morerentur ; vel loquitur parabolice, quasi dicat : Tanta erit tribulatio quod videbitur etiam aquas siccare. Ponit ergo tria. Primo siccitatis modum, *Arescet,* idest minuetur, *fluvius,* Nilus, vel flumina alia. Ezechiel. XXX, 12 : *Faciam alveos fluminum aridos.* Secundo ponit siccitatis signum, *Calamus et juncus,* quæ nutriuntur in aquis. Infra XXXV : *Orietur viror calami et junci.* Tertio ponit siccitatis damnum, *Nudabitur,* primo agriculturæ, *a fonte :* idest a principio : vel hoc ad finem. Psalm. CVI, 33 : *Posuit flumina in desertum, et exitum aquarum in sitim.* Secundo piscatorum, *Mœrebunt piscatores.* Ezech. XXIX 5 : *Projiciam te in desertum, et omnes pisces fluminis tui.* Tertio diversorum artificum, *Confundentur qui operantur linum,* quod nascitur in locis humidis. *Flaccentia,* idest arentia *: lacunas,* vivaria. *Stulti principes Thaneos.* Hic ponit hominum stuporem : et primo quantum ad errorem in consiliis *;* secundo quantum ad timorem in bellis, ibi, *In die illa erit Ægyptus quasi mulieres.* Circa primum tria. Primo irridet sapientum stultitiam quantum ad deliberationem : *Stulti principes,* idest philosophi, *Thaneos,* ubi vigebat studium : Jerem. X, 14 : *A scientia stultus factus est omnis homo :* quantum ad consilii promulgationem sapientes, quantum ad sui commendationem, *Quomodo dicetis Pharaoni ?* idest, quomodo poteritis dicere, quando putabit vos male consuluisse, hoc quod unusquisque vestrum solebat dicere ad sui commendationem, ut ejus consilio credatur, *Filius sapientium ;* quasi dicat, hereditate sapientiam possideo ; vel discipulus *regum,* qui antiquitus Philosophi erant. Job XV, 10 : *Et senes et antiqui sunt in nobis, multo vetustiores quam patres tui.* Secundo irridet regis confidentiam. *Ubi nunc.* Et primo quæstionem : infra XLVII : *Non est qui salvet te ;* secundo responsionem, *Stulti emarcuerunt,* idest defecerunt, ut supra ; tertio irridet populi decepti ignaviam. *Deceperunt.* Hic tria facit. Primo ponit sapientium deceptionem, *Deceperunt angulum,* idest regnum, in quo multi conjunguntur sicut parietes in angulo. Infra XLVII : *Sapientia tua et scientia tua decepit te.* Secundo Dei permissionem, *Dominus miscuit :* sæpe dicitur metaphorice. *Spiritum vertiginis,* idest erroris, ad modum ejus qui patitur vertiginem. III Reg. ult, 23 : *Dedit Dominus spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum.* Tertio ipsius populi errorem, *Et errare. Caput,* videlicet neque quo ad principium ; *caudam,* neque quo ad finem ; *incurvantem,* quo ad senem ; *refrenantem,* quo ad juvenem, qui refrenatione indiget, vel lascivientem. II Tim. III, 13 : *Mali autem homines et seductores proficient in pejus. In illa die erit Ægyptus quasi mulieres.* Hic comminatur timorem robustorum. Et primo ponit timorem, *Quasi mulieres,* infirmi et imbecilles. Jer. LI, 30 : *Devoratum est robur eorum, et facti sunt quasi mulieres.* Secundo rationem, *Erit terra Juda,* scilicet memoria malorum quæ fecerunt eis

[1] Al. : « et contracti sunt lapides. »

avertentes eos a cultu Dei[1] pro quo scient iram Dei se incurrisse. I Mach. vi, 12 : *Nunc reminiscor malorum quæ feci in Jerusalem. In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti.* Hic ponitur consecutio, vel consolatio, scilicet eorum conversio. Et primo conversionis signum triplex : quorum primum est juramentum, *Jurantes.* Infra LXV : *Jurabit in Deo amen : quia oblivioni traditæ sunt angustiæ priores. Civitas solis*, Heliopolis. *Linguam Chananæam*, quæ confinis est linguæ Judæorum, ut in lingua etiam conveniant cum populo Dei. In his enim translati sunt a Nabuchodonosor quidam Syri, qui linguam propriam tenuerunt. Secundum signum est sacrum ædificium, *Altare Domini et titulus :* quia multos deos colebant, sicut dicitur Act. XVII. Hoc ut dicunt quidam impletum est tempore Machabæorum, quando multis Judæis fugientibus in Ægyptum, Onias volens implere hanc prophetiam, ædificavit altare contra præceptum legis, quod est contra illud Exod. xx, 25 : *Non ædificabis mihi altare* 14 *:* de quo arguitur Dan. XI, : *Filii quoque prævaricatorum populi tui extollentur ut impleant visionem, et corruent.* Unde patet quod non est iste intellectus; sed de altari ædificando ad cultum christianum. Tertium signum est quia invocant Dei auxilium, *Clamabunt salvatorem*, Jesum. Psalm. xc, 15 : *Clamabit ad me, et ego exaudiam eum.* Secundo ponit conversionis modum : et primo quantum ad fidei susceptionem, *Cognoscent :* Jer. XXXI, 34 : *Omnes cognoscent me a minori usque ad maximum, ait Dominus* ; secundo quantum ad sacrificiorum et votorum oblationem. *Et colent :* Malach. I, 11 : *In omni loco offertur nomini meo oblatio munda* ; tertio quantum ad peccatorum remissionem : *Et percutiet*, primo per multas pœnas; *et sanabit,* a peccato. Job v, 18 : *Ipse vulnerat et medetur, percutit et manus ejus sanabunt.* Tertio ponit conversionis triplicem effectum : scilicet pacem : *In die illa erit via*, quod ante non poterat esse per diversa regna, quæ nato[2] Domino juncta sunt sub Romanis, *servient*, in mercimoniis sibi invicem ; vel quia milites Syri erant in legionibus Romanorum ad custodiam Ægypti. Supra II *Non levabit gens contra fentem gladium.* Secundo promittit secundum effectum, fidei veritatem : *In die illa tertius* ; simul, et æqualiter Romanis serviens, et in unitate fidei. Joan. x, 16 : *Fiet unum ovile et unus pastor*. Rom, x, 12 : *Non est distinctio Judæi et Græci.* Tertio ponit tertium effectum, scilicet benedictionem divinam : *Erit*, scilicet Israel, *benedictio*, quia per Apostolos totus mundus benedictionem Dei percepit. *Hereditas,* quia ibi natus, et mysteria salutis nostræ explevit. Psal. CXIII, 12 : *Benedixit domui Israel.*

CAPUT VIGESIMUM

In anno quo ingressus est Tharthan in Azotum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum, et pugnasset contra Azotum, et cepisset eam : in tempore illo locutus est Dominus in manu Isaiæ filii Amos dicens : Vade, et solve saccum de lumbis tuis, et calceamenta tua tolle de pedibus tuis. Et fecit sic, vadens nudus et discalceatus. Et dixit Dominus : Sicut ambulavit servus meus Isaias nudus et discalceatus, trium annorum signum et portentum erit super Ægyptum et super Æthiopiam : sic minabit rex Assyriorum captivitatem Ægypti et transmigrationem Æthiopiæ, juvenem et senem, nudam et discalceatam, discoopertis natibus ad ignominiam Ægypti. Et timebunt, et confundentur ab Æthiopia spe sua, et ab Ægypto gloria sua. Et dicet habitator insulæ hujus in die illa : Hæccine erat spes nostra, ad quos confugimus in auxilium, ut liberarent nos a facie regis Assyriorum ? Et quomodo effugere poterimus nos ?

Hic ponitur destructionis tempus ; et dividitur in partes tres : et primo ponitur designans quoddam, scilicet propheticum factum ; secundo facti significatum, ibi, *Et dixit Dominus* ; tertio ostendit signi-

[1] Al. : « acul i Dei. »

[2] Al. : « noto. »

ficati effectum, ibi, *Et timebunt, et confundentur.* Circa primum tria. Primo ponitur prophetiæ tempus, *In anno quo ingressus est Tharthan in Azotum*, civitas Palæstinorum. Amos : *Ubi est Gaza, Geth, Accaron, Ascalon, Azotus ? Sargon*, qui et Senacherib, secundum Jeronymum, quia sex nomina habuit, quæ sunt Sargon, Senach, Phua, Salmanasar, Teglathphalasar, Asrael. *In manu*, idest in opere verbis concordante. Oseæ XII, 10 :
manu *In* manibus prophetarum assimilatus sum.* Secundo ponit divinum præceptum, *Vade, et solve.* Ezech. XXIV, 24 : *Eritque Ezechiel vobis in portentum.* Tertio præcepti complementum. *Et fecit sic. Et dixit Dominus etc.* Hic ponitur significatum prædicti facti. Et primo quantum ad tempus quo duravit persecutio, *Trium annorum,* per tres dies quibus nudus ivit, significatorum[1] Ezech. IV, 6 : *Diem pro anno dedi tibi.* Secundo quantum ad destructionis auctorem, *Sic minabitur rex.* Ezech. XXX, 9 : *In die illa egredientur nuntii a facie mea in trieribus ad conterendam Æthiopiæ confidentiam.* Tertio quantum ad destructionis conditionem, in universalitatem, *Juvenem et senem*; in vilitatem, *Nudam*, scilicet captivitatem. Jer. XLVI, 11 : *Sanitas non** * erit
est tibi. Et timebunt. Hic ponit effectum in Judæis : primo timorem, *Et timebunt*; secundo confusionem, *et confundentur*; tertio utriusque expressionem, *et dicet habitator insulæ*, idest Jerusalem, quæ persecutionis fluctibus incessanter tundebatur, sicut insula fluctibus mari ; *Hæccine*, in quo confusio, *et quomodo*, in quo timor. Infra XXX : *Erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem.*

CAPUT VIGESIMUMPRIMUM

Onus deserti maris. Sicut turbines ab Africo veniunt, de deserto venit, de terra horribili. Visio dura nuntiata est mihi. Qui incredulus est infideliter agit, et qui depopulator est vastat. Ascende Ælam ; obside Mede : omnem gemitum ejus cessare feci. Propterea repleti sunt lumbi mei dolore ; et angustia possedit me, sicut angustia parturientis. Corrui cum audirem, conturbatus sum cum viderem, emarcuit cor meum, tenebræ stupefecerunt me. Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum. Pone mensam, contemplare in specula. Comedentes et bibentes surgite principes, arripite clypeum. Hæc enim dixit mihi Dominus : Vade, et pone speculatorem, et quodcumque viderit, annuntiet. Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, et ascensorem cameli, et contemplatus est diligenter multo intuitu. Et clamavit ut leo : Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per diem, et super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus. Ecce iste venit ascensor vir bigæ equitum. Et respondit, et dixit : Cecidit, cecidit Babylon, et omnia sculptilia deorum ejus contrita sunt in terram. Tritura mea, et filiæ areæ meæ, quæ audivi a Domino exercituum Deo Israel, annuntiavi vobis. Onus Duma ad me clamat ex Seir : Custos quid de nocte, custos quid de nocte ? Dixit custos : Venit mane et nox. Si quæritis, quærite ; convertimini, et venite. Onus in Arabia. In saltu ad vesperam dormientes, in semitis Dodanim. Occurrentes sitienti, ferte aquam, qui habitatis terram austri, cum panibus occurrite fugienti. A facie enim gladiorum fugerunt, a facie gladii imminentis, a facie arcus extenti, a facie gravis prælii : quoniam hæc dicit Dominus ad me : Adhuc in uno anno, quasi in anno mercenarii et auferetur omnis gloria Cedar. Et reliquiæ numeri sagittariorum sortium de filii Cedar imminuentur. Dominus enim Deus Israel locutus est.

Hic comminatur contra hostes, qui gravabant eos per rerum subtractionem, qui tamen erant eis aliquo fœdere juncti : et dividitur in partes tres. Primo contra illos qui erant juncti amicitiæ fœdere ; secundo contra illos qui erant juncti prælationis jure : cap. XXII, ibi, *Onus vallis visionis* ; in tertia contra illos qui erant eis juncti in negotiationis societate : XXIII cap. *Onus Tyri.* Prima in duas. In prima contra amicos extraneos, scilicet Babylonios, qui erant amici, et rebus[2] tandem spoliaverunt, sicut patet infra XXXIX. In secunda contra amicos cognatos, ibi, *Onus Duma etc.* Circa primum duo facit. Primo ponitur titulus, *Onus maris*, idest Babylonis, propter sonitum multitudinis populorum *deserti*, quia in solitudinem redigetur. Jer. *Desertum faciam mare ejus, et siccabo venam ejus.* Secundo ponitur ipsa prophe-

[1] Al. : « significatione. »

[2] Al. : « a rebus. »

tia : et primo ponitur visio comminationis ; secundo modus accipiendæ visionis, ibi, *Hæc enim dixit mihi Dominus*. Circa primum quatuor designat. Primo tribulationis gravitatem, ponendo similitudinem. *Sicut turbines*, vox Babylonis, *Ab africo de deserto*, quod erat ad meridiem, *Ita venit*, contra me vastitas, *de terra*, scilicet Perside, *horribilis mihi*. Nahum I, 3 : *Dominus in tempestate et turbine viæ ejus. Visio dura :* in persona Babylonis. Joan. VI, 61 : *Durus est hic sermo*. Secundo designat vastatorem. Et primo quantum ad ducis conditionem in infidelitate : Cyrus, *qui incredulus*, idest infidelis domino suo Balthasar, rebellans, et Babylonem obsidens, confidens de ipsius effeminatione, *infideliter agit*, idest aget, videns non posse civitatem capi vi, fraude pacem faciens, et jurans omagium regi Babylonis ; a quo invitatus ad convivium de quo Daniel V, interfecit eum, et cepit civitatem in ducentis militibus per foramen muri, unde fluvius intrabat, aqua ipsius in multas partes divisa. In crudelitate, *Qui depopulator est*. Unde in pœnam crudelitatis suffocatus est in sanguine, et dictum est sibi : Sanguinem sitisti, sanguinem bibe. Habac. II, 4 : *Ecce qui incredulus est, non erit recta anima ejus in semetipso*. Secundo quantum ad exitus regionem : *Ascende Ælam*, civitas Persidis, et provincia, *Medaba* civitas in Media, *obside*, Babylon : vox Domini. Jer. *Ascendite contra eam omnes gentes*. Tertio hostis potestatem. *Omnem gemitum ejus*, idest Babylonis, ut nec etiam plangere audeat. Supra X : *Non fuit qui moveret pennam, et aperiret os, et ganniret*. Vel quia suos gemere faciet. Quarto designat ipsius prophetæ compassionem, quam designat quantum ad corpus, ad quod redundant affectiones mentis : et hoc quantum ad doloris sensum : *Propterea repleti sunt lumbi mei dolore*, idest, ita doleo sicut qui patitur dolorem in renibus. Psal. XLVII, 7 : *Ibi dolores ut parturientis*. Et quantum ad casum, *Corrui ;* et quantum ad turbatum vultum, *Turbatus*. Psalm. LXVI, 5 : * *Turbatus sum, et non sum locutus*. Psal. LIV, 3 : *Turbatus sum in exercitatione mea*. Secundo quantum ad affectum. *Emarcuit cor meum*, idest affectus tristitia, Jerem. IV, 19 : *Ventrem meum doleo*. Tertio quantum ad intellectum stupentem, *Tenebræ*, idest turbationes prævisæ, ac si essem in tenebris. Jerem. L, 13 : *Omnis qui transibit per Babylonem stupebit, et silebit super universis plagis ejus. Babylon dilecta*, tunc temporis, quamvis postea inimica, *in miraculum*, idest in admirationem. Apocaly. XVII, 6 : * *Admiratus sum cum vidissem illam admiratione magna*. Quarto designat destructionis modum et conditionem, dicens : O Babylon, *pone mensam*, invitando Cyrum et Darium ad convivium, *contemplare*, idest vide in specula, idest in Scriptura manus scribentis : *Mane, thecel, phares*. Dan. V, 25 : clara luce Domini : scilicet, o Cyre, o Dari, *Principes comedentes et bibentes*, cum eo, *surgite*, confortati visione, *arripite clypeum ;* et interficite eum. Jerem. XLV, 3 : *Præparate scutum et clypeum*. Vel aliter, ut sint verba Domini. O propheta, *pone mensam*, idest ponendam prædica, *in specula*, idest in spiritu prophetiæ etc. ut supra. Vel verba Cyri : *Pone mensam*, vel : Persæ accurite, datæ equis annonam, ut sitis parati ; tu speculator, *contemplare*, quid fiat in tractatu : vos, *principes*, mei, *comedite*. Et hoc stat etiam si non sustineatur quod Cyrus et Darius fuerint in convivio, ut quidam dicunt, sustinentes festum fieri in civitate, et deliciis vacare. Vel per festum discumbebant ; vel propter treguas ; vel propter victoriam semel habitam ; vel propter adjutorium quod receperant de nocte agressi sunt civitatem.

* conturbatus

* miratu.

Nota super illo verbo, *Contemplare in specula*, quia debet homo in specula mentis [1] contemplari primo peccata quæ commisit, ut doleat. Jer. XXX, 21 : *Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines, dirige cor tuum in viam rectam*. Secundo supplicia quæ meruit, ut timeat. Michææ VII, 4 : *Dies speculationis, visitatio tua venit*. Tertio beneficia quæ Deus contulit, ut gratias agat. Infra LII : *Vox spe-*

[1] Al. : « speculo. »

culatorum tuorum ; levaverunt vocem, simul laudabunt ; *quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion.* Quarto mandata quæ præcepit, ut impleat. Oseæ IX, 8 *: Speculator Ephraim.* Quinto præmia quæ promisit ut comprehendat. Pet. I, 16 : *Speculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim a Deo patre gloriam et honorem.*

Hæc enim dixit mihi Dominus. Hic ponit modum acceptionis hujus visionis : et circa hoc quatuor facit. Primo ponitur divina visio, *Pone speculatorem*, teipsum, vel discipulum tuum, quem hebræi, Habacuc dicunt fuisse. *Videret* spiritu prophetali, vel corporaliter. Ezech. III, 17 : *Filii hominis, speculatorem* * *posui te domui Israel.* Secundo ponitur visio : et primo ponit rem visam : *Et vidit currum duorum equitum :* quia duobus equis consuevit trahi, exercitu duorum regnorum significatione : *ascensorem*, scilicet currum, *asini*, regni Persarum, quod primum ignobile, *cameli*, Medorum : quasi hæc duo animalia, loco duorum equorum, currui adjungerentur [1]. Secundo videntis diligentiam, *Et contemplatus est.* Ezech. XL, 4 : *Pone cor tuum in omnibus quæ ego ostendo tibi.* Tertio ponitur denuntiatio, *Et clamavit ut leo*, servitutem animi, qui prius speculator per eminentiam contemplationis. Et primo denuntiat suam diligentiam, *Super speculam* [2] *Domini.* Habacuc II, 1 : *Super custodiam stabo.* Secundo denuntiat rem visam, *Ecce venit*, ut supra III Babylonis pœnam. *Cecidit.* Jerem. L, 24 : *Capta es* [3] *et nesciebas.* Quarto ponitur prophetæ ad populum denuntiatio : *Tritura mea*, verba prophetæ, vel Christi, quia Jerusalem triturata multis tribulationibus, *filia areæ*, idest templum quod situm est in area Ornam, II Regum ultimo, *Onus Duma etc.* Hic comminatur contra amicos et cognatos. Et primo contra Idumæos, qui de progenie sunt Esau fratris Jacob, Genes. XXV, quandoque amici, sicut dicitur Deuter. XXXIII [4]. Ezech. XXXV, 12 : *Audivi universa opprobria quæ locutus es de montibus Israel.* Secundo contra Arabes ; qui de genere sunt Ismaelis, qui fuit filius Abraham, Genes. XVI, ibi, *Onus in Arabia etc.* Circa primum duo facit. Primo ponitur inscriptio, *Onus Duma*, idest Idumææ ; secundo comminatio ; circa quam tria. Primo ponitur eorum oratio : et sunt verba Dei hæc Idumæis : *Ex Seir clamat ad me.* Liberatis Judæis, post septuaginta annos captivitatis *custos*, qui custodis populum Israel, quasi eis dormientibus, *quid de nocte ?* idest, quare nos non liberas de nocte captivitatis, sicut et eos ? Et ostendunt magnum desiderium liberationis, ex [5] intentione verborum et decantatione. Psal. CXX, 4 : *Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel.* Secundo ponitur petitionis refutatio. *Dixit custos*, scilicet Deus : *Venit mane*, liberationis tempus Judæis, *et nox* captivitatis adhuc Idumæis manet. Sapient. XVII, 20 : *Solis autem illis superposita erat gravis nox.* Tertio adhibet remedium : *Si quæritis*, me, *quærite*, toto corde relinquendo idola. Vel [6] sicut in tribulatione, ita et in prosperitate. Infra LV : *Quærite Dominum dum inveniri potest. Convertimini.* Joel II, 12 : *Convertimini ad me in toto corde vestro.*

Nota supra illo verbo, *Custos quid ?* quia homo debet se custodire in die prosperitatis a divitiis. Primo ne eas eligat, considerando earum utilitatem. Philip. III, 7 : *Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum detrimenta.* Secundo ne in eis confidat, considerando earum vanitatem. Eccle. II, 11 : *Vidi in omnibus vanitatem.* Tertio ne de eis superbiat, considerando earum imminentem adversitatem. Eccli XI, 27 : *In die bonorum ne immemor sis malorum.* Item debet se custodire in nocte adversitatis. Primo considerando percutiendis affectum. Proverb. I, 8 : *Disciplinam patris, fili mi, ne abjicias ; ne deficias, cum ab eo corriperis.* Secundo considerando percussi Christi exemplum, Hebr. XII, 3 : *Recogitate eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem.* Tertio considerando percussionis fruc-

* dedi

[1] Al. : « adjungerent. »
[2] Al. : « *speculam suam.* » — [3] Al. : « est »

[4] Al. : « sicut decimi regum tertio »
[5] Al. : « et in. » — [6] Al. : « ut. »

tum. II Corinth. iv, 17 : *Id enim quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Onus in Arabia etc.* Hic comminatur contra Arabes. Et primo innuit destructionis causam : quia filiis Israel fugientibus, panem porrigentibus, aquam subtrahebant. Unde ponit Judæorum fugam. O vos, Judæi, *in saltu,* Arabiæ, *Dodanim*, nomen loci. Psalm. cvi, 4 : *Erraverunt in solitudine in inaquoso, viam civitatis habitaculi non invenerunt.* Hortatur ad misericordiam, *Occurentes*, vos Arabes. *Terram Austri*, idest meridiei. Infra LVIII : *Frange esurienti panem tuum.* Et ponit misericordiæ causam, *A facie enim*, ut moveantur ad misericordiam. Jer. iv, 29 : *A voce equitis* [1] *immittentis sagittam fugit omnis civitas.* Secundo, quia hoc facere noluerunt, comminatur pœnam, *Quoniam hæc dicit Dominus.* Et primo per Assyrios a quibus prælatio vastationis Judæorum, et ipsa vastitas, *Quasi in anno mercenarii*, qui sibi videtur brevis, spe mercedis. Secundo per Chaldæos : *Reliquiæ*, ab Assyriis derelictæ, *imminuentur*, a Chaldæis, *Cedar*, filii Ismaelis. *Sagittariorum*, sequentes artem patris sui. Gen. xxi, dicitur de Ismaele, quod factus est vir sagittarius.

CAPUT VIGESIMUMSECUNDUM

Onus vallis visionis. Quidnam quoque tibi est, quia ascendisti et tu omnis in tecta clamoris plena, urbs frequens civitas exultans? Interfecti tui non interfecti gladio, nec mortui tui mortui in bello. Cuncti principes tui fugerunt simul dureque ligati sunt. Omnes qui inventi sunt, vincti sunt pariter ; procul fugerunt. Propterea dixi : Recedite a me ; amare flebo. Nolite incumbere ut consolemini me super vastitate filiæ populi mei. Dies enim interfectionis et conculcationis et fletuum Domino Deo exercituum ; in valle visionis Scrutans murum, et magnificus super montem. Et Ælam sumpsit pharetram et currum hominis equitis : et parietem nudavit clypeus. Et erunt electæ valles tuæ plenæ quadrigarum, et equites ponent sedes suas in porta ; et revelabitur operimentum Judæ. Et videbitis in die illa armamentarium domus saltus ; et scissuras civitatis David videbitis, quia multiplicatæ sunt. Et congregastis aquas piscinæ inferioris, et domus Jerusalem numerastis, et destruxistis domos ad muniendum murum : et lacum fecistis inter duros muros, et aquam piscinæ veteris ; et non suspexistis ad eum qui fecerat eam, et operatorem ejus de longe non vidistis. Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum et ad planctum, et ad calvitium, et ad cingulum sacci ; et ecce gaudium et lætitia, occidere vitulos, et jugulare arietes, comedere carnes, et bibere vinum. Comedamus et bibamus, cras enim moriemur. Et revelata est in auribus meis vox Domini exercituum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini, dicit Dominus Deus exercituum. Hæc dicit Dominus Deus exercituum : Vade, ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, ad Sobnam præpositum templi, et dices ad eum : Quid tu hic, aut quasi quis hic ? Quia excidisti tibi hic sepulcrum, excidisti in excelso memoriale diligenter in petra tabernaculum tibi : Ecce Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus ; et quasi amictum sic sublevavit te. Coronans coronabit te tribulatione, quasi pilam mittet te in terram latam et spatiosam. Ibi morieris, et ibi erit currus gloriæ tuæ, et ignominia domus domini tui. Et expellam te de statione tua, et de ministerio tuo deponam te. Et erit in die illa, vocabo servum meum Eliacim filium Helciæ ut induam illum tunica tua, et cingulo tuo confortabo eum, et potestatem tuam dabo in manu ejus, et erit quasi pater habitantibus Jerusalem, et domui Juda. Et dabo clavem domus David super humerum ejus ; et aperiet, et non erit qui claudat ; et claudet, et non erit qui aperiat. Et figam illum paxillum in loco fideli, et erit in solium gloriæ domui patris sui ; et suspendam super eum omnem gloriam domus patris ejus, vasorum diversa genera, omne vas parvulum, a vasis craterarum usque ad omne vas musicorum. In die illa, dicit Dominus exercituum, auferetur paxillus qui fixus fuerat in loco fideli, et frangetur, et cadet et peribit quod pependerat in eo, quia Dominus locutus est.

Hic comminatur contra illos qui populo Dei jungebantur prælationis jure, et ipsum tamen rebus spoliabant : et primo quantum ad illos ad quos pertinebat prælatio in temporalibus ; secundo contra illos ad quos pertinebat in spiritualibus : *Hæc dicit Dominus.* Prælatio autem in temporalibus pertinebat ad reges : et ideo comminatur in prima parte contra Jerusalem, quæ erat sedes regni : et circa hoc duo facit. Primo ponitur inscriptio, *Vallis*, idest Jerusalem, non propter situm loci, cum sit in monte ; sed propter vilitatem, quia ad ipsam si-

[1] Al. : « æquitatis. »

cut ad vallem confluebant sordes undique, dum vicinarum gentium actum sequerentur. Ezech. v, 5 : * *Hæc est Jerusalem ; in medio gentium posui eam.* Vel dicitur vallis propter infimam partem civitatis, quæ a Sobna tradita fuit Senacherib. *Visionis*, propter sanctitatem templi ; nam in ipso visiones prophetis fiebant a Domino ; vel propter eminentiam loci, quia a remotis videri poterat ; vel propter nomen quod loco illi imposuit Abraham, sicut dicitur Gen. XXII, 4 : *Appellavitque nomen loci illius* : *In monte Dominus* * *videbit*. Secundo ponitur ipsa comminatio ; et circa hoc tria facit. Primo arguit culpam ; secundo comminatur pœnam, ibi, *Interfecti tui non interfecti gladio :* tertio ostendit in ipsa pœna, obstinationis pertinaciam, ibi, *Et congregastis aquas piscinæ inferioris*. Circa primum duo facit. Primo arguit peccatum duplex. Idololatriæ : *Quidnam tibi, quia ascendisti in tecta*, ad sacrificandum idolis, *et tu*, quæ speciali actu sancti privilegii gaudebas? Oseæ IV, 15 : *Si fornicaris, Israel, non delinquat saltem Juda*. Et peccatum rixæ, *Clamoris plena*. Supra V : *Expectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas*. Secundo ad gravandum peccatum ponitur Dei beneficium duplex : scilicet multitudinis hominum, *Urbs frequens*, Thren. I, 2 : *Quomodo sedet sola civitas plena populo*? et plenitudinis gaudiorum, *Civitas exultans*, quondam[1] tempore Salomonis præ nimia prosperitate Psalm. XLVII, 3 : *Fundatur exultatione universæ terræ mons Sion*. *Interfecti tui non interfecti gladio*. Hic ponitur pœna : et primo et comminatur hominum destructionem quantum ad obsessos qui mortui sunt fame : *Non interfecti gladio*, sed fame et siti. Thren. IV, 9 : *Melius fuit occisis gladio quam interfectis fame*. Quantum ad fugitivos principes, scilicet qui comprehensi et *ligati*, sicut legitur Jer. ult.: *Cuncti principes*. Thren. I, 6 : *Facti sunt principes ejus velut arietes non invenientes pascua*. Quantum ad comprehensos in captivitate, qui similiter captivati sunt : *Omnes qui inventi sunt*, *procul fugerunt*, in longinquam terram, in captivitatem ducti. Deut. *Deducet Dominus in gentem longinquam*. Secundo ponit prophetæ inconsolabilem compassionem : *Recedite*, vos prophetæ consolantes, *nolite incumbere*, more consolantium. Jer. IX, 1 : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut possim flere interfectos populi mei?* Tertio ponit pœnæ modum et ordinem : et circa hoc tria ponit. Primo Dei indignationem, *Dies interfectionis*, imminet. *Scrutans*, faciens scrutari ab hostibus, *magnificus*, faciens hostes magnificos : in montibus enim et muris confidebant. Soph. I, 12 : *In tempore illo scrutabor Jerusalem in lucernis, et visitabo super viros defixos in fæcibus suis*. Secundo ponit hostium superationem, *Et Ælam*, civitas Persidis, ex qua venerunt pugnatores cum Nabuchodonosor, qui et monarchiam orientis tenebat. *Clypeus*, portatus contra Jerusalem, *nudavit parietem*, ad quam suspensus erat ad ornatum domus. Jer. XLVI, 3 : *Præparate scutum et clypeum*. Vel aliter. *Clypeus*, potentia Chaldæi, *nudavit parietem* templi auro quo vestiebatur. Tertio ponit damni illationem quantum ad quatuor. Primo quantum ad possessionum vastationem. *Erunt electæ valles tuæ plenæ quadrigarum*. Babylonis, Jer. XLIX, 4 : *Qui gloriaris in vallibus? Defluxit vallis tua, filia dilecta*. Secundo quantum ad civitatum captionem, *Equites in porta*, ne quis effugiat. Jer. XXXIX, 3 : *Ingressi sunt omnes principes Babylonis, et sederunt in porta media*. Tertio quantum ad sanctorum profanationem : *Et revelabitur*, idest nudabitur, *operimentum*, idest sancta prius operta, quæ nulli nisi sacerdoti licebat videre. Thren. I, 8 : *Viderunt gentes ignominiam tuam*. Quarto quantum ad armamentarii destructionem, *Videbis armamentarium*, idest domus saltus, in quo arma recondebantur, eversum ; de cujus ædificio III Regnum VII. *Civitatis David*, fortissimæ, vel ipsa Jerusalem cum forti muro in pluribus locis. Cant. IV, 4 : *Turris David ædificata est cum propugnaculis*. *Et congregastis aquas piscinæ inferioris*. Hic ponit obsti-

* ista

* videt

[1] Al. : « quodam. »

nationis pertinaciam : et primo arguit obstinationis culpam ; secundo ponit contra eos divinam sententiam, *Et revelata est*. Redarguit autem eorum pertinaciam quantum ad duo. Primo quantum ad divinum auxilium quod non invocabant, de suis viribus et ingeniis confidentes : *Congregastis ;* in unum locum intra civitatem per occultos meatus, *aquas piscinæ inferioris*, quæ habebat aquas de terra fluentes, quæ tamen ab hostibus prohiberi poterant. *Numerastis*, ut numero et mensura dispensaretur aqua ; *dextruxistis domos*, quæ erant juxta murum, ut non impedirent defensores , *lacum*, piscinæ inferioris, *fecistis*, fluere, *inter duos muros*, quibus cingebatur civitas, et *aquam* instaurastis, *eum*, scilicet Deum, *eam*, aquam. Ps. XIII, 5 : *Deum non invocaverunt*. Secundo quantum ad divinum consilium, quod contemnebant. *Et vocabit*. Et circa hoc tria ponit. Primo ipsum consilium : *Ad fletum* oculorum, *ad planctum*, manuum, *ad calvitium*, secundum morem antiquorum, qui in tristitia opera hæc faciebant. Joel. II, 12 : *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, fletu, et planctu*. Secundo ponit consilii contemptum, *Et ecce gaudium*, Supra VI : *Cythara et lyra in conviviis vestris*. Tertio contemnendi animum, *Comedamus*. I Corinth. XV. Sapien. II, 5 : *Umbræ transitus est tempus nostrum. Et revelata est in auribus meis vox Domini exercituum*. Hic ponitur sententia ; et potest legi ex persona Domini ; Hæc blasphemia vestra *revelata*, idest ego audivi. *Si dimittetur :* quasi dicat, Non credatis Supra II : *Ne ergo dimittas*. Vel ex persona prophetæ : Hæc vox domini *revelata est*. Et hæc omnia quæ dicta sunt pertinent ad captivitatem per Nabuchodonosor imperantem facta. *Hæc dicit Dominus Deus exercituum*. Hic ponitur comminatio contra illos ad quos pertinebat prælatio in spiritualibus : et primo contra sacerdotem qui tunc erat ; secundo contra totum sacerdotalem[1] ordinem, ibi *In die illa dicit Dominus exercituum*. Circa primum duo facit. Primo prædicit illius depositionem, quia civitatem terrore concussus tradidit Senacherib, idest inferiorem partem ; secundo alterius substitutionem, ibi, *Et erit in die illa, vocabo servum meum Eliacim filium Heliciæ*. Circa primum tria facit. Primo describit personam ex officio, *Qui habitat in tabernaculo*. Sacerdotum erat excubare in tabernaculo, ut habetur Num. I. *Præpositum*, summum super decem. Secundo arguit culpam triplicem : indignæ habitationis : *Quid tu hic* facis in domo mea, indignus tali habitatione ? Jerem. XI, 15 : *Quid est quod dilectus meus in domo mea facit scelera multa ?* De se superbæ præsumptionis : *Aut quasi quis hic ?* quasi dicat : Æstimas te ac si esses alicujus valoris, cum nihil sis. Zach. XI, 18 : *O pastor, et idolum*. Curiosi sepulcri ædificationis : *Excidisti*, hic in Jerusalem juxta templum, *memoriale*, idest epitaphium, *in excelso*, idest in supremo situ[2] sepulcri ; vel ad litteram, in alto sepulcrum suum collocaverat ad memoriam suam, sicut habetur I Mach. XIII. Tertio comminatur pœnam triplicem, ibi, *Ecce Dominus asportari te faciet*. Primo captivationis, *Sicut asportatur*, ligatus, et sine labore, *gallus gallinaceus*, qui pullos ad modum gallinæ nutrit, castratus existens, qui capones dicuntur ; *et quasi amictum*, leviter super humerum levatus. Jerem. XX, 6 : *Tu Phassur, et omnes habitatores domus tuæ, ibitis in captivitatem et in Babylonem venies, et ibi morieris, ibique sepelieris tu et omnes amici tui*. Secundo confusionis : *Coronans*,[3] idest, loco coronæ qua utebaris cultu pontificali, habebis tribulationem, *quasi pilam*, quæ non invenit altam stationem. *Currus gloriæ tuæ*, qua ferebaris gloriosus, in confusionem tuam conversus est. *Et ignominia domus Domini* ; idest, gloriam quam habuisti in domo Domini, vertetur tibi in ignominiam. Oseæ IV, 7 : *Gloriam eorum in ignominiam commutabo*. Tertio pœnam depositionis, *Et expellam*. III Regum II, 27 : *Ejecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini. Et erit in die illa*. Hic ponit alterius substitutionem ; et cir-

[1] Al. deest : « totum. »
[2] Al. : « situs. »
[3] Al. : « coronam. »

ca hoc tria ponit. Electionem, *Invocabo*, unum de vigintiquatuor. ut legitur I Par. xxv : I Reg. ii, 35 : *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum sit.* Secundo ipsius consecrationem, *Et induam eum ;* quia cum vestibus pontificalibus consecrabantur, sicut patet Levit. xviii de vestibus istis, et Exod. xxviii. Tertio confert jurisdictionem. *Et potestatem.* Et primo quantum ad potestatem quam habebat in populo, ponens potestatem, *Et potestatem*, scilicet *dabo*. Psalm. cviii, 8 : *Fiant dies ejus pauci, et episcopatum ejus accipiat alter. Et erit quasi pater.* Jerem. iii, 15 : *Dabo vobis pastores juxta cor meum, et pascent vos scientia et doctrina.* Secundo quantum ad potestatem quam habebat ad templum : *Et clavem*, quæ aurea erat, *domus David*, idest templi, ad quod ædificandum David impensas præparavit, sicut patet I Paralip. in fine, *super humerum*, idest suam gubernationem : vel quia ea utebatur quasi quodam ornamento. *Aperiet*, quia sibi licitum erat intrare semel per annum in sancta sanctorum, ut dicitur Heb. ix. Tertio quantum ad potestatem quam habebat supra totum ordinem ministrantium : *Et figam illum paxillum*, diminutivum de palo : sicut enim super palum aliquando suspenduntur diversa vasa ; ita ad curam ipsius pertinebant diversa officia, quæ habent usum diversorum vasorum in ministeriis domus Domini : *in loco fidelium*, scilicet templo. De hac potestate dicitur Numer. iii et iv. *In die illa dicit Dominus exercituum.* Hic contra sacerdotium totum, quod destructum est tempore Sedeciæ captivante Nabuchodonosor. Quæ enim dicta sunt de Sobna pertinent ad tempus Senacherib. *Auferetur paxillus*[1]. Et vocatur hic paxillus ipsum sacerdotium, quod cessavit tempore captivitatis. Oseæ iii, 4 : *Dies multos sedebunt filii Israel sine rege et sine principe, et sine sacrificio et sine altari sine ephod, et sine teraphim.*

Nota super illo verbo, *Qui habitat in tabernaculo*, quia est multiplex tabernaculum. Primum carnalis concupiscentiæ, quod est porcorum. Heb. ult, 10 : *Habemus altare de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt.* Secundo est temporalis et naturalis vitæ, quod est hominis. II Pet. i, 14 : *Certus sum enim quod velox est depositio tabernaculi mei.* Tertium est militantis Ecclesiæ, quod est pugnantium. Supra iv : *Tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu.* Quartum est contemplativæ sapientiæ, quod est quiescentium. Ps. cxxxi, 7 : *Introibimus in tabernaculum ejus.* Quintum est cœlestis patriæ, visionis æternæ, qua est omnium beatorum. Infra xxxiii : *Oculi tui videbunt Jerusalem civitatem opulentam, tabernaculum quod nunquam transferri poterit.*

CAPUT VIGESIMUMTERTIUM

Onus Tyri. Ululate naves maris, quia vastata est domus unde venire consueverant : de terra Cethim revelatum est eis. Tacete qui habitatis in insula, negotiato Sidonis. Transfretantes mare, repleverunt te. In aquis multis semen Nili, messis fluminis fruges ejus ; et facta est negotiatio gentium. Erubesce Sidon, ait mare, fortitudo maris dicens : Non parturivi, et non peperi, et non enutrivi juvenes, nec ad incrementum perduxi virgines. Cum auditum fuerit in Ægypto, dolebunt cum audierint de Tyro. Transite maria, ululate qui habitatis in insula. Numquid non hæc vestra est, quæ gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate sua ? Ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum. Quis cogitavit hoc super Tyrum, quondam coronatam ? Cujus negotiatores principes, institores ejus inclyti terræ. Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret superbiam omnis gloriæ, et ad ignominiam deduceret universos inclytos terræ. Transi terram tuam quasi fluvium, filia maris : non est cingulum ultra tibi. Manum suam extendit super mare, conturbavit regna : Dominus mandavit adversus Chanaan, ut contereret fortes ejus. Et dixit : Non adjicies ultra ut glorieris, calumniam sustinens, virgo filia Sidonis : in Cethim consurgens transfreta, ibi quoque non erit requies tibi. Ecce terra Chaldæorum, talis populus non fuit ; Assur fundavit eam : in captivitatem traduxerunt robustos ejus, suffoderunt do-

[1] Al. : « *pax illius.* »

mos ejus, posuerunt eam in ruinam. Ululate naves maris, quia devastata est fortitudo vestra. Et erit in die illa, in oblivione eris, o Tyre, septuaginta annis, sicut dies regis unius. Post septuaginta annos erit Tyro quasi canticum meretricis. Sume tibi cytharam, circui civitatem, meretrix oblivioni tradita. Bene cane, frequenta canticum, ut memoria tui sit. Et erit post septuaginta annos, visitabit Dominus Tyrum, et reducet eam ad merces suas; et rursum fornicabitur cum universis regnis terræ super faciem terræ; et erunt negotiationes ejus, et merces ejus sanctificatæ Domini. Non condentur, neque reponentur, quia his qui habitaverint coram Domino, erit negotiatio ejus, ut manducent in saturitatem, et vestiantur usque ad vetustatem.

In parte ista comminatur contra Tyrios, qui, populo Dei jungebantur mercationum societate : et dividitur in duas. Primo comminatur destructionem quæ facta est a Nabuchodonosor ; in secunda promittit liberationem, ibi, *Et erit post septuaginta annos*. Circa primum trio ponit. Primo compatientium tristitiam ; secundo timentium fugam, ibi, *Transite maria;* tertio destructionis pœnam, ibi, *Dominus mandavit adversus Chanaam, ut conteret fortes ejus.* Circa primum tria ponit. Primo dolorem mercatorum, ponens eorum planctum, *Ululate naves*, scilicet Chartaginenses. Apoc. XVII, 3 : *Mercatores terræ, de virtute divitiarum ejus divites facti sunt.* Et planctus motivum, *Vastata est domus;* idest Tyrus, *unde venire consueverat*, negotiatio. Et etiam cognoscendi modum, *De terra Cethim*, idest Græcia. I Mach.: *Egressus de terra Cethim.* Secundo ponit stuporem, *Tacete*, adjungens tria in quibus gloriabatur : scilicet in immutatione[1] loci, *Qui habitatis.* In multitudine mercimonii, *Negotiatio*, idest in qua negotiantur, *Repleverunt*, divitiis in abundantia frumenti. *Semen Nili fluminis,* est *messis, et fruges ejus*, scilicet Tyri, quia de Ægypto veniebat eis multum de tritico. *Et* ideo *facta est negotiatio gentium.* Ezech. XXVII, 3 : *Dices Tyro, qui habitat in introitu maris, negotiationi populorum ad insulas multas etc.* Tertio ponit confusionem vicinorum : et primo Sidoniorum, quorum Colonia Tyrus erat : *Mare*, idest marini negotiatores, *ait : O Sidon erubesce*, quia non defendisti Tyrum : *quia fortitudo maris*, idest Tyrus, est *dicens : Non paturivi*, ad defensionem Tyri, Vel aliter. *Sidon ait : O mare, fortitudo maris*, idest terræ, *erubescet;* idest, non valuit mihi parturivisse, quia capta sum. Vel aliter. *Mare*, idest *fortitudo maris*, idest negotiatores qui fortes sunt in mari, *ait : Erubesce Sidon, dicens, Non parturivi*, ad defensionem Tyri. Vel aliter. *Sidon, ait : Mare, fortitudo maris*, idest Tyre, *erubesce*, tu Tyre, *dicens* quæ sequuntur.[2] Vel *Sidon dicens :* Cum vox ex me geniti sitis, o Tyrii[3] ita capti estis ac si non parturiissem. Secundo Ægyptiorum. *Cum auditum fuerit in Ægypto*, I Regum III, 11 : *Ecce ego* * *faciam verbum in Israel, quod quicumque audierit, tinnient aures ejus. Transite maria.* Hic prædicit fugam timentium, quantum ad illos qui Nabuchodonosor impugnante civitatem, fugerunt in Ægyptum cum navibus : et primo hortatur ad fugam ; secundo ad fugæ constantiam vel festinantiam, ibi, *Transi terram tuam.* Circa primum tria. Primo timentium fugam : *Transite*, vos fugientes, *ululate*, remanentes. Supra XVI : *Derelictæ sunt propagines ejus, transierunt mare.* Secundo remanentium ignominiam, *Numquid.* Et circa hoc duo facit. Primo prædicit ignominiam, commemorans primo pristinam gloriam. *Numquid non hæc vestra est*, scilicet civitas ? *Ducent*, quantum ad captivatos. Baruch. IV, 26 : *Delicati mei* * *ambulabunt vias asperas.* Tertio admirationem, ponens primo admirantis quæstionem, *Quis cogitavit coronatam* ? quasi regiam aliarum civitatum. *Principes*, præ nimiis deliciis. Ezech. XXVI, 17 : *Quomodo periisti quæ habitas in mari, urbs inclyta, quæ fuisti foris in mari, cum habitatoribus tuis ?* Et subjungit responsionem : *Dominus exercituum cogitavit hoc ut detraheret superbiam omnis gloriæ.* Job XL, 6 : *Disperge superbos in furore tuo, et respiciens omnem arrogantem humilia. Transi terram tuam.* Hic hortatur ad velociter fugiendum[4] : et primo ponit exhortationem, *Transi quasi fluvium,* quod cito navigio transitur. Jerem. XLVI, 19 :

* *facis*

* *ambulaverunt*

[1] Al. : « in mutatione. »
[2] Al. : « sequentur. » — [3] Al. : « Tyre. »
[4] Al. omittitur : « ad. »

Vasa transmigrationis fac tibi, habitatrix filia Ægypti. Secundo assignat rationem ex parte ipsorum. *Non est cingulum ultra tibi*, idest fortitudo. Aliter ex parte Dei : *Manum suam extendit super mare.* Supra xi : *Desolabit Dominus linguam maris Ægypti. Dominus mandavit adversus Chanaam.* Hic comminatur destructionem : et primo persecutionis flagellum ; secundo prædicit compassionis planctum, ibi, *Ululate naves maris ;* tertio determinat destructionis tempus, ibi, *Et erit in die illa in oblivione eris, o Tyre, septuaginta annis, sicut dies regis unius.* Circa primum tria facit. Primo denuntiat divinam indignationem, ponens præceptum ; *Mandavit*, Nabuchodonosor, *adversus Chanaam*, in qua est Tyrus. IV Reg. xviii, 25 : *Dominus dixit mihi : Ascende ad terram hanc, et demolire eam.* Et finem intentum ; *Et dixit : Non adjicies*[1] *ultra ut glorieris, calumniam sustinens,* accusata de superbia. Jer. ix, 23 : *Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec dives in divitiis suis.* Excludit etiam remedium : *In Cethim consurgens transfreta ; ibi quoque non erit requies tibi.* Deut. xxviii, 65 : *In gentibus quoque illis non quiesces, nec erit requies vestigio pedis tui.* Secundo ponit hostium fortitudinem : *Ecce*[2] *terra Chaldæorum, talis populis non fuit*, ante eos. *Assur*, vel Nabuchodonosor, *fundavit eam.* Dan. iv, 27 : *Nonne hæc est Babylon quam ædificavi ?* Tertio ponit destructionem quantum ad captivationem hominum ; *In captivitatem transduxerunt robustos.* Supra v : *Descendent fortes ejus, et populus ejus, et sublimes gloriosique ejus ad eum.* Quantum ad destructionem domorum, *Suffoderunt*, domos. Supra xvii : *Erit sicut acervus lapidum in ruina. Ululate naves maris.* Hic ponit planctum. *Et erit, in die illa oblivione eris, o Tyre, septuaginta annis.* Hic determinat tempus. *Sicut dies regis unius*, qui raro etiam tantum vivit. Infra xlix : *Dereliquit me Dominus, et Dominus oblitus est mei. Post septuaginta autem annos erit Tyro quasi canticum meretricis.* Hic promittit liberationem : et primo ponit liberatorum cantum, ponens canendi tempus : *Post septuaginta annos quasi canticum meretricis*, quæ abjecta a vito, per cantilenas in quibus commemorat pristinam dignitatem, se jactitat, et cor movet aliorum ad misericordiam. Ponit etiam canticum quantum ad instrumentum, *Sume tibi cytharum* ; quantum ad locum *Circui civitatem ;* quantum ad modum, *Bene cane* ; quantum ad dumerum, *Frequenta.* Ponit etiam fructum *Ut memoria tui sit.* Jer. iii, 1 : *Vulgo dicitur : Si dimiserit vir uxorem suam, et recedens ab eo, duxerit virum alterum ; numquid revertetur ad eam ultra.* Secundo promittit liberantis beneficium : *Et erit post septuaginta annos, visitabit Dominus Tyrum, et reducet eam ad merces suas ; et rursum fornicabitur*, idest negotiabitur. Jer. xxx, 19 : *Glorificabo eos, et non attenuabuntur.* Contra. Ezech. xxvii, 36 : *Ad nihilum deducta es, et non eris usque in perpetuum. Glossa* ibi : Idest in memoria, quæ est vita unius hominis, quod est per septuaginta annos. Psal. lxxxix, 10 : *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.* Tertio ponit liberationis fructum, *Et erunt.* Infra lx : *Aurum pro aere afferam, et pro ferro afferam argentum.*

Nota super illo verbo, *Sume cytharam*, quod per cytharam significatur recta. Primo quantum ad carnis mortificationem, proper chordarum materiam. Psalm. lxx, 22 : *Psallam tibi in cythara, Sanctus Israel.* Secundo quantum ad virtutum connexionem, propter cantus concordantiam. Supra xvi : *Venter meus ad Moab quasi cythara sonabit.* Tertio quantum ad dulcedinem boni operis, propter audientis lætitiam. Job xxi, 12 : *Tenent tympanum et cytharam, et gaudent*[1] *ad sonitum organi.*

Item nota super illo verbo, *Circui civitatem*, quia debet homo circuire civitatem primo propriæ conscientiæ, recogitando peccata. Eccl. xii, 6 : *Circuibunt in plateis plangentes, antequam rumpatur funiculus argenteus.* Secundo militantis Ecclesiæ, imitando justorum exempla. Psalm. xlvii, 13 : *Circumdate Sion, et*

[1] Al. : « adduces. » — [2] Al. : « ecce. »

[1] Al. : « gaudebunt. »

complectimi eam. Tertio cœlestis patriæ, cogitando sanctorum præmia. Cant. III, 2 : *Surgam, et circuibo civitatem*.

Item nota super illo verbo, *Bene cane*, quod debet homo bene canere : primo hilariter. Psal. CXLVI, 1 : *Deo nostra jucunda sit laudatio*. Secundo attente. I Corinth. XIV, 15 : *Psallam spiritu, psallam et mente*. Tertio devote. II Paral. XXIX, 31 : *Obtulit populus hostias et laudes mente devote*.

Item nota super illo verbo, *Frequenta canticum*, quod debet frequentari primo propter ipsius magnitudinem. Eccli. XLIII, 32 : *Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, supervalebit adhuc, et admirabilis magnificentia ejus*. Secundo propter bonorum interiorum multitudinem. Psalm. XCVII, 4 : *Cantate, exultate et psallite*. Tertio propter peccatorum abundantiam. Psalm. CXVIII, 164 : *Septies in die laudem dixi tibi.... Domine Deus meus, ne perdas me*. Psalm. XXVII, 3 :

CAPUT VIGESIMUMQUARTUM

Ecce Dominus dissipabit terram, et nudabit eam, et affliget faciem ejus, et disperget habitatores ejus. Et erit sicut populus sic sacerdos, et sicut servus sic dominus ejus, et sicut ancilla sic domina ejus ; sicut emens sic ille qui vendit, sicut fenerator sic is qui mutuum accipit, sicut qui repetit sic qui debet. Dissipatione dissipabitur terra, et direptione prædabitur : Dominus enim locutus est verbum hoc. Luxit et defluxit terra, et infirmata est ; defluxit orbis, et infirmata est altitudo populi terræ. Et terra interfecta est ab habitatoribus suis ; quia transgressi sunt leges, mutaverunt jus, dissipaverunt fœdus sempiternum. Propter maledictio vorabit terram, et peccabunt habitatores ejus ; ideoque insanient cultores ejus, et relinquentur homines pauci. Luxit vindemia, infirmata est vitis, ingemuerunt omnes qui lætabantur corde. Cessavit gaudium tympanorum, quievit sonitus lætantium, conticuit dulcedo cytharæ. Cum cantico non bibent vinum, amara erit potio bibentibus illam. Attrita est civitas vanitatis, clausa est omnis domus nullo introeunte. Clamor erit super vino in plateis, deserta est omnis lætitia, translatum est gaudium terræ. Relicta est in urbe solitudo, et calamitas opprimet portas : quia hæc erunt in medio terræ, in medio populorum. Quomodo si paucæ olivæ quæ remanserunt excutiantur ex olea, et racemi cum fuerit finita vindemia. Hi levabunt vocem suam, atque laudabunt, cum glorificatus fuerit Dominus, hiennient de mari. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum, in insulis maris nomen Domini Dei Israel. A finibus terræ laudes audivimus, gloriam justi. Et dixi : Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Væ mihi. Prævaricantes prævaricati sunt, et prævaricatione transgressorum prævaricati sunt. Formido et fovea et laqueus super te, qui habitator es terræ. Et erit qui fugerit a facie formidinis, cadet in foveam ; et qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo : quia cataractæ de excelsis apertæ sunt, et concutientur fundamenta terræ. Confractione constringetur terra, contritione conteretur terra, commotione commovebitur terra, agitatione agitabitur terra, sicut ebrius, et auferetur quasi tabernaculum unius noctis. Et gravabit eam iniquitas sua, et corruet, et non adjiciet ut resurgat. Et erit in die illa, visitabit Dominus super militiam cœli in excelso, et super Reges terræ qui sunt super terram. Et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcere, et post multos dies visitabuntur. Et erubescet luna, et confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion et in Jerusalem, et in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.

In parte ista comminatur destructionem totius terræ, vel quæ facta est in singulis regnis et diversis partibus, vel quæ futura est in die judicii, secundum quod supra XIV, est dictum : *Hoc est consilium quod cogitavi super omnem terram, et hæc est manus*[1] *extenta super universas gentes :* quamvis quidam hic exponant de terra Judæorum, vel de terra Babylonis, vel de terra Idumæorum. Dividitur autem in duas. Primo comminatur contra terræ habitatores ; in secunda contra populorum gubernatores, ibi, *Et erit in die illa, visitavit Dominus super militiam cœli in excelso*. Circa primum tria ponit. Primo destructionem hominum ; secundo subtractionem gaudiorum, ibi, *Luxit vindemia, infirmata est vitis* ; tertio multitudinem periculorum, ibi, *Prævaricantes prævaricanti sunt*[2]. Circa primum tria. Primo comminatur destructionem : *Nudabit*, evacuendo habitatoribus ; *dissipabit*, privando cultoribus ; *affliget*, diversis pœnis, *faciem*, idest habitantes in superficie ; *dis-*

[1] Al. : « *hæc manus*. »

[2] Al. : « *prævaricatores etc.* »

perget, in diversa dividendo per captivitatem. Joel. I, 7 : *Nudans spoliavit eam, et projecit*. Secundo destructionis universalitatem quantum ad punitos, adæquans differentes dignitate : *Sicut populus*; conditione, *sicut servus*; rerum possessione, *sicut emens*. Job. III, 19 : *Parvus et magnus ibi sunt, et servus liber a Domino suo*. Quantum ad diversitatem pœnarum, *Dissipatione*, ponens rerum amissionem; quantum ad immobilia, *dissipabitur*; quantum ad mobilia, *prædabitur*. Jerem. XII, 11 : *Desolatione desolata est omnis terra*. Quantum ad potentiæ deletionem, *Luxit et defluxit*, præteritum pro futuro, idest defluet lugens pro infirmitate ; et hoc est, *Infirmata est* ; ut hoc dictum sit quantum ad populares. Secundo quantum ad potentes, *Defluxit orbis;* idest rectores orbis. Supra. XIII : *Visitabo super orbis mala*. Ponit etiam hominum interfectionem, *Et terra interfecta est ab habitatoribus suis*. Psal. CV,38 : * *Interfecta est terra*. [* infecta] Tertio ostendit pœnæ æquitatem, quia transgressi sunt; et hoc per comparationem ad culpam : unde duo facit. Primo ponit culpam : *Leges*, scriptas vel naturales, *jus*, consuetudinis, *fœdus,* amicitiæ, *sempiternum*, quia ex similitudine specie causatum. Oseæ. VIII, 1 : *Transgressi sunt fœdus meum, et legem meam prævaricati sunt*. Soph. III, 4 : *Polluerunt sanctuarium meum, injuste egerunt contra legem*. Secundo comminatur pœnam propter hoc quadruplicem. Primo divinæ maledictionis, *Maledictio*. Jerem. XXIII, 10 : *A facie maledictionis luxit terra*. Secundo divinæ desertionis, *Peccabunt* ; quasi dicat, Domino eos derelinquente. Rom. I, 26 : *Propterea tradidit* * *eos Deus in passiones ignominiæ*. [* illos] Apoc. ult, 11 : *Qui in sordibus est, sordescat adhuc*. Tertio infatuationis, *Ideoquc insanient*. Ps. 11 : *Conversi sunt in arcum pravum*. Quarto diminutionis. *Derelinquentur*. Deut. LXXVII, 57 : *Remanebitis pauci numero. Luxit vindemia, infirmata est vitis*. Hic comminatur subtractionem gaudiorum quantum ad malos ; et secundo gaudia bonorum, ibi, *Quomodo si paucæ olivæ, quæ remanserunt, excutiantur ex olea*. Et circa primum tria. Primo ponit cessationem lætitiæ quæ ex tribus erat : vel in fertilitate rerum, *Luxit vindemia*, deficiens, idest causa luctus fuit : Supra. XVI : *In vineis non exultabit, neque jubilabit*; vel in exercitio ludorum, *cessabit gaudium* : Apoc. XIV, 2 : *Vox cytharaedorum cytharizantium in cytharis suis* : vel in deliciis conviviorum : *Cum cantico non bibent vinum, amara erit potio bibentibus illam*. Supra. V : *Cythara et lyra et tympanum et tilia et vinum in conviviis vestris*. Secundo ponit recompensationem tristitiæ : *Amara*, quia in conviviis tristitiam habebunt[1], contra delicias conviviorum. Amos. VIII, 10 : *Convertam festivitates vestras in luctum*. Attrita, contra vanitatem ludorum. Ps. XXXVIII, 6 : *Universa vanitas*. Eccl. I, 2 : *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas. Civitas*. Babylonis, quælibet anima. *Clamor,* conquerentium de defectu vini, contra fertilitatem. Amos V, 16 : *In omnibus vineis erit planctus*. Tertio concludit commutationem, *Deserta*, commutata in tristitia. Luc. VI, 25 : *Væ vobis qui ridetis, quia flebitis*. Ps. XIV, 13 : *Risus dolore miscebitur*. *Quomodo etc*. Hic ponit gaudia bonorum. Et primo prædicit laudem futurorum, quorum prædicit salutem : *Quomodo si paucæ* : pauci salvabuntur respectu aliorum. Supra XVII : *Relinquetur in ea sicut excussio oleæ, duarum aut trium olivarum*. Et ponit ipsorum laudem, *Hi laudabunt, hinniunt*, sicut equi ad significandum magnam lætitiam. Infra LII : *Vox speculatorum tuorum : levaverunt vocem, simul laudabunt*. Secundo indicit laudem præsentibus, ibi, *Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum*. Et primo ponit præceptum, *In doctrinis*, idest docendo alios. Alia translatio, *Laudationibus*. Eccli. XLIII, 32 : *Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, supervalebit adhuc*[2]. Secundo designat præcepti explementum, *A finibus terræ. Justi*, idest Christi. Infra LXII : *Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ*. Tertio implendum præmium, *Et dixi, Secretum meum mihi*, de præmiis eorum. I Cor. II, 9 : *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor homi-*

[1] Al. : « habuerunt. »

[2] Al. : « ad hæc. »

nis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se. Mihi, soli. *Væ mihi*, quia non possum aliis enarrare. II Cor. xii, 4 : *Audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui*. De pœnis damnatorum. Væ mihi, quantas pœnas video. Et sic tenet se cum parte sequenti. *Prævaricantes prævaricati sunt*. Hic comminatur multitudinem periculorum ; et circa hoc duo facit. Primo arguit diversitatem peccatorum. *Prævaricantes*, omittendo, *transgressi*, committendo. Ps. cxviii, 119 : *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ*. Secundo comminatur multitudinem periculorum. Et primo ponit hanc multitudinem, *Formido*. Loquitur ad similitudinem eorum, qui præ timore insequentes fugiunt. Supra viii : *Cadent, et conterentur, et irretientur, et capientur*. Secundo evadendi impossibilitatem : *Et erit qui fugerit* : quasi dicat : decidet in Scyllam, cupiens vitare Charibdim. Joel. i : *Residuum erucæ comedit bruchus*. Et assignat causam, quia de cœlo et de terra veniet eis tribulatio. Et hoc est *Cataractæ*, idest occulti meatus per quos aqua transit. Genes. vii, 11 : *Cataractæ cœli apertæ sunt*. Tertio ostendit reparationis impossibilitatem sub triplici similitudine; scilicet rei divisæ, quæ non integratur, *Confractione*, quantum ad partes magnas, *contritione*, quantum ad parvas. Amos. ix, 8 : *Ecce oculi Domini super regnum peccans, et conteram illud a facie terræ*. Et per similitudinem rei commotæ, et quæ non stabilitur : *Commovebitur*, de loco ad locum, *agitabitur*, quasi tremens in proprio loco, *sicut ebrius*. Et per similitudinem tentorii viatoris, quod in eodem loco non firmiter figitur, *Et quasi tabernaculum*. Infra. xxxviii : *Generatio mea ablata est, et convoluta est a me quasi tabernacula pastorum*. Et assignat causam : *Et aggravabit*, quasi pondus grave, ut non resurgat. Psalm. xxxvii, 5 : *Iniquitates meæ sicut onus grave gravatæ sunt super me. Et erit in die illa, visitabit Dominus super militiam cœli in excelso*. Hic agitur contra populorum gubernatores : et circa hoc tria ponit. Primo ponit eorum pœnam, *In die illa*, judicii, *militiam*, idest dæmones, *et super eosdem reges*. Joan. xii, 31 : *Nunc Princeps hujus mundi ejicietur foras*. Vel etiam malos reges. *Congregabuntur*, simul in infernum. Matth. xxv, 41 : *Qui paratus est diabolo et angelis ejus. Fascis*. Matth. xiii, 30 : *Alligate ea in fasciculos ad comburendum;* ut sint similes in pœna qui fuerunt similes in culpa. Vel *in die illa*, scilicet destructionis singulorum regnorum, *militiam*, idola scilicet solis et lunæ, et aliarum stellarum. IV Reg. xxi, 3 : *Adoravit omnem militiam cœli. Et congregabuntur*, per destructionem. Infra. xxxiv : *Tabescet omnis militia cœlorum*. Secundo determinat miseriam quantum ad tempus : *Et post multos dies visitabuntur*, quia post quantumlibet tempus tormentis punientur in æternum. Matth. xxv, 41 :* *Ite maledicti in ignem æternum*. Vel in die judicii ut statim ad infernum peracto judicio redeant. Vel, secundum aliam expositionem, *consolabuntur*, quia post tempestatem, omnibus aliquam tranquillitatem facit. Tertio punientis gloriam : et primo judicis : *Et erubescet luna, et confundetur sol*; idest, splendor ejus nihil reputabitur comparatione splendoris corporis Christi. Joel. ii, 31 : *Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et terribilis*. Vel cultores solis et lunæ. Secundo assessorum, *Cum regnaverit... senum* : Supra. iii : *Dominus ad judicandum veniet cum senatoribus terræ*.

* *Discedite*

Nota super illo verbo, *Amara potio*, quia potio peccati est amara primo propter conscientiæ remorsum. Proverb. v, 4 : *Novissima illius amara sunt*. Secundo propter mortis metum. Eccli. xli, 1 : *O mors, quam amara est memoria tua!* Tertio propter divinæ dulcedinis defectum. Jer. ii, 19 : *Scito, et vide, quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum*. Quarto propter pœnitentiæ planctum. Infra. xxxviii : *Recogitabo tibi omnes annos meos, in amaritudine animæ meæ*.

Nota super illo verbo, *Secretum*, quia Dei magnalia sunt secreta primo propter eorum magnitudinem. Matth. xix, 11 : *Non omnes capiunt verbum hoc*. Joan. iii. 11 : *Si terrena dixi vobis, et non creditis : quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis?* Secundo propter eorum dignitatem. Matth.

IV, 11 : *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei; ceteris autem in parabolis.* Tertio propter aliorum inidoneitatem[1]. Matth. VII, 6 : *Nolite sanctum dare canibus.*

Nota super illo verbo, *Et erit in die illa, visitabit*, quod est visitatio Domini multiplex. Prima condemnationis. Jerem. VIII, 12 : *In tempore visitationis suæ corruent.* Secunda correptionis. Ps. LXXXVIII, 33 : *Visitabo in virga iniquitates eorum.* Tertia consolationis. Luc. I, 68 : *Visitavit nos oriens ex alto.*

CAPUT VIGESIMUMQUINTUM

Domine, Deus meus es tu, et exaltabo te, et confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, amen. Quia posuisti civitatem in tumultum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum ut non sit civitas, et in sempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis; civitas gentium robustarum timebit te. Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes a turbine, umbraculum ab æstu. Spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem. Sicut æstus in siti tumultum alienorum humiliabis, et quasi calore sub nube torrente, propaginem fortium marcescere facies. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium convivium, vindemiæ, convivium pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, et telam quam orditus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum. Et auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, et opprobrium populi sui auferet de universa terra; quia Dominus locutus est. Et dicent in die illa : Ecce Deus noster iste; expectavimus eum, et salvabit nos. Iste Dominus : sustinuimus eum, et exultabimus, et lætabimur in salutari ejus : quia requiescet manus Domini in monte isto. Et triturabitur Moab sub eo, sicuti teruntur paleæ in plaustro. Et extendet manus suas sub eo, sicut extendit natans ad natandum; et humiliabit gloriam ejus cum allisione manuum ejus. Et munimenta sublimium murorum tuorum concident, et humiliabuntur, et detrahentur in terram usque ad pulverem.

Hic ponitur gratiarum actio : et primo de populi exaltatione; secundo de ipsius justificatione : cap. XXVI : *In die illa etc.* tertio de paterna correptione : cap. XXVII : *In die illa.* Prima in duas. In prima ponitur gratiarum actio : *Exaltabo te*, idest in alis alte te prædicabo, *confitebor*, in me ipso gratias agendo. Psalm. IX, 2 : *Confitebor tibi, Domine in toto corde meo.* Secundo ponitur natura gratiarum actionis, *Quoniam fecisti.* Et primo in generali quantum ad magnitudinem factorum. *Mirabilia.* Job. V, 9 : *Qui facit magna et incrustabilia.* Quantum ad impletionem promissionum, *Fideles.* Eccl. XXXVI, 18 : *Da mercedem, Domine* timentibus te, ut prophetæ tui fideles inveniantur. Amen*, id est vere. Secundo in speciali, ibi, *Quia posuisti civitatem in tumultum.*[2] Et primo opera quæ pertinent ad depressionem malorum; secundo quæ pertinent ad exaltationem[3] bonorum, ibi, *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium.* Circa primum tria. Primo comminatur pœnæ flagellum; secundo pœnæ fructum ibi, *Super hoc laudabit te populus fortis;* tertio punitionis modum, ibi. *Sicut æstus in siti.* Dicit ergo primo, *Civitatem.* Jerusalem; *alienorum*, a Deo scilicet Judæorum; *in sempiternum non ædificetur* : quia nec in eodem postea loco constructa est. Supra XVII : *Ecce Damascus desinat civitas esse.* Mich. III, 12 : *Sion quasi ager arabitur, et Jerusalem quasi acervus lapidum erit*[4]. Vel de Babylone, sive de qualibet alia civitate gentilium eis adversantium. *Super hoc laudabit te populus fortis.* Hic ponit fructum in subjectione hominum ad Deum. Et primo ponit duo signa subjectionis. Primo laudem, *Laudabit fortis*, quantumcumque tibi subjectus; vel populus gentilis fortis in passionibus. Secundo timorem *Timebit te*, quæcumque *civitas*. Infra LX : *Fortitudo gentium venerit tibi.* Secundo assignat rationem, quam primo ponit : *Quia factus es fortitudo pauperi*, qui parum habet, etsi sufficiens sibi, *egeno*, qui eget.

* sustinentibus

[1] Al. : « idoneitatem. »

[2] Al. : « tumultu. » — [3] Al. : « exultationem. »

[4] Al. : Mich. [illegible] : « Sion quasi ager, et [illegible] usque ad perpetuum. »

Psal. xciii, 22 : *Factus est mihi Dominus in refugium, et Deus meus in adjutorium spei meæ.* Secundo ponit similitudinem, *Spes*, defensionis, *a turbine*, propter violentiam persequentis, *umbraculum*, consolationis, *ab æstu*, propter afflictionem persecutionis. Infra xxxii : *Erit vir sicut qui absconditur a vento et celat se a tempestate.* Tertio ponit expositionem. *Spiritus*, idest indignatio et superbia. Supra xxi : *Sicut turbines ab africo veniunt, de deserto venit de terra horribili. Sicut æstus in siti.* Hic ponit punitionis modum quantum ad afflictionem, *Sicut æstas in siti*, affligit. *Tumultum*, superbum clamorem, quantum ad sterilitatem. *Et quasi calore sub nube*, adunata ex vento australi, qua[1] etiam quandoque propter nimium calorem, fructus vitis destruuntur[2]. Jac. i, 11 : *Exortus est sol cum ardore, et arefecit fenum, et flos ejus decidit. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium.* Hic ponit ea quæ pertinent ad exaltationem bonorum : et hoc tripliciter. Primo quantum ad abundantiam honoris, quam describit sub metaphora. *Convivium*, quod paratur de animalibus pinguibus, et vino depurato, *in monte hoc*, quia ibi Christus passus est, unde nobis omnia bona provenerunt ; vel quia ibi judicabit[3] ut dicitur Matth. xxii, 4 : *Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia sunt occisa.* Secundo quantum ab subtractionem malorum. *Et præcipitabit*, quantum ad mortis pœnam, quam nominat vinculum, inquantum justa Dei sententia ordinata est. I Corinth. xv, 54 : *Absorpta est mors in victoria.* Oseæ. xiii, 14 : *Ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne.* Doloris tristitiam, *Et auferet.* Apocalyps. xxi, 4 : *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum.* Confusionis ignominiam : *Et opprobrium.* Supra v : *Auferam sepem ejus, et erit in direptionem.* Quidam referunt hoc ad judicium præstitum in morte Holofernis, qui contra omnes gentes veniebat ; et similiter de convivio. Et ponit gratiarum actionem. *Et dicent, Sustinuimus*, patienter expectando. Eccl. ii, 7 : *Metuentes Dominum sustinete misericordiam ejus.*

Et ponit rationem, *Quia requiescet*, cum quo nihil malum potest esse. Psal. cxxxi, 14 : *Hæc requies mea in sæculum sæculi.* Tertio quantum ad hostium oppressionem, scilicet Moabitarum, qui propter somnum maxime eis infesti erant. Et primo ponit eorum afflictionem, *Triturabitur.* Amos i, 3 : *Trituraverunt in plaustris ferreis Galaad.* Secundo plenariam subjectionem. *Extendet manus*, quasi prostratus, et petens misericordiam vel auxilium. Infra xlix : *Vultu in terra demisio adorabunt te.* Et munitionum destructionem, *Et munimenta*, de quibus habetur supra.

Nota super illo verbo, *Confitebor nomini*, quia est multiplex confessio. Prima humilitatis. Jac. ult, 16 : *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Secunda veritatis. Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem.* Tertia laudis. Psal. xxxii, 2 : *Confitemini Domino in cithara.* Quarta gratiarum actionis. Supra xii : *Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi : conversus est furor tuus, et consolatus es me.*

Item nota super illo, *Amen*, quia *Amen* est Hebræorum : et quandoque est verbum, idest fiat. Deut. xxvii, 15 : *Et dicet omnis populus, amen.* Quandoque adverbium, idest vere. Joan. vi, 32 : *Amen amen dico vobis.* Quandoque nomen, idest veritas. Apoc. iii, 14 : *Hæc dicit Amen.* quandoque est græcum, idest sine defectu, ab *a*, quod est sine, et *men*, quod est defectus. Rom. ix, 5 : *Qui est Deus benedictus in sæcula, amen.*

Nota super illo verbo, *Convivium pinguium*, quia est triplex convivium. Primum familiare militantis Ecclesiæ : in quo proponit tria. Primo amaritudinem passionis. Exod. xii, 8 :* *Comeditis illud cum lactucis agrestibus.* I Cor. xi, 26 : *Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.* Secundo dulcedinem dilectionis. Sap. xvi, 20 : *Panem de cœlo præstitisti eis sine labore, omne delecta-*

* *Edent carnes*

[1] Al. : « quæ. » — [2] Al. : « destruunt. »

[3] Al. deest : « sibi. »

mentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem. Tertio pinguedinem, quantum ad effectum. Psal. XXII, 5 : *Impinguasti in oleo caput meum.* Secundum est convivium privatum animæ : in quo proponit tria. Primo vinum amoris. Can. I, 1 : *Meliora sunt ubera tua vino.* Secundo mel contemplationis. Psal. CXVIII, 103 : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! Super mel ori meo.* Tertio lac depurationis ad crescendum in perfectum. II Pet. 2 : *Rationabiles sine dolo, lac concupiscite.* Tertium est convivium solemne cœlestis curiæ : in quo proponit tria. Primo vinum ad ebrietatem. Can. V, 1 : *Comedite amici, et bibite et inebriamini carissimi.* Secundo mel ad satietatem. Psal. XVI, 15 : *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Tertio lac ad perfectionem cordis et animæ. Cant. V, 12 : *Oculi tui sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ.*

CAPUT VIGESIMUMSEXTUM

In die illa cantabitur canticum istud in terra Juda fortitudinis nostræ Sion, salvator ponetur in ea murus et antemurale. Aperite portas, et ingredietur gens justa, custodiens veritatem. Vetus error abiit : servabis pacem, pacem quia in te speravimus. Sperastis in Domino in sæculis æternis, in Domino Deo forti in perpetuum. Quia incurvabit habitantes in excelso, civitatem sublimem humiliabit, humiliabit eam usque ad terram, detrahet eam usque ad pulverem. Conculcabit eam pes, pes pauperis, gressus egenorum. Semita justi recta est, rectus callis justi ad ambulandum. Et in semita judiciorum tuorum, Domine, sustinuimus te : nomen tuum et memoriale tuum in desiderio animæ. Anima mea desideravit te in nocte ; sed et spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. Cum feceris judicia tua in terra, justitiam discent habitatores orbis. Misereamur impio, et non discet justitiam. In terra sanctorum iniqua gessit ; et non videbit gloriam Domini. Domine, exaltetur manus tua, ut non videant ; videant, et confundantur zelantes populi ; et ignis hostes tuos devoret. Domine, dabis pacem nobis : omnia enim opera nostra operatus es nobis. Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te ; tantum in te recordemur nominis tui. Morientes non vivant, gigantes non resurgant. Propterea visitasti, et contrivisti eos, et perdidisti omnem memoriam eorum. Indulsisti genti, Domine, indulsisti genti. Numquid glorificatus es? Elongasti omnes terminos terræ. Domine, in anaustia requisierunt te, in tribulatione murmuris, doctrina tua eis. Sicut quæ concepit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus. A facie tua, Domine, concepimus, et quasi parturivimus, et peperimus spiritum salutis. Justitiam non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terræ. Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent. Expergiscimini, et laudate qui habitatis in pulvere : quia ros lucis ros tuus, et terram gigantum detrahes in ruinam. Vade populus meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te. Abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio. Ecce enim Dominus egredietur de loco, ut visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum, et revelabit terra sanguinem suum, et non operiet ultra interfectos suos.

In parte ista gratias agit de populi justificatione ; et dividitur in duas. In prima prædicit justorum statum ; in secunda ostendit justitiæ fructum, ibi, *Vetus error abiit.* Circa primum duo. Primo enim prædicit justorum fiduciam, *In die illa*, post reditum de captivitate, et afflictionem Moabitarum a Machabæis ; vel post Christi adventum. *O Sion, salvator*, Christus, vel Judas Machabæus, est, *urbs fortitudinis in ea*, scilicet protectione ; *ponetur murus et antemurale*, Christi tantum. Ad litteram, tempore Machabæorum, *murus*, idest defendens. Vel *murus*, Christus, *antemurale*, scilicet prophetæ. Vel aliter *Sion* est urbs, *salvator* Deus, vel Christus, vel Judas Machabæus. *Murus*, idest defendens sicut murus. Proverb. XVIII, 10 : *Turris fortissima nomen Domini.* Zach. II, 5 : *Ero eis, ait Dominus, murus ignis in circuitu.* Secundo Dominus prædicat eorum justitiam, dicens ad Angelos, *Aperite portas*, cœli vel virtutis, clausas peccatis : vel, ad litteram, non oportet vos claudere portas propter infideles, quia omnes erunt justi. Psal. CXVII, 20 : *Hæc porta Domini ; justi intrabunt in eam* : *Vetus error abiit.* Hic ponit justitiæ fructum, scilicet pacem ; de qua primo ponitur populi petitio, quæ tria continet. Ponitur enim idoneitas petentium, *Vetus error*, scilicet idolatriæ : II Cor. V. 17 : *Vetera transierunt.* Postulatur pacis beneficium, *Servabis pacem*, corporis et animæ. Infra XXXII : *Sedebit*

populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis justitiæ et in requie opulenta. Allegatur pacis meritum : *Quia in te speravimus.* [* *nullus*] Eccli. II, 11 : * *Quis speravit in Domino, et confusus est?* Secundo ponitur prophetæ responsio, qui est mediator inter populum et Deum, *Sperastis.* Et dividitur in tres. In prima ponitur pacis promissio ; in secunda pacis impetratio, ibi, *Semita justi recta est;* in tertia impetratæ pacis denuntiatio, ibi, *Justitiam discent habitatores orbis*, Circa primum tria. Primo concedit meritum : *Sperastis in Domino in sæculis æternis*, idest semper. Psal. XXVII, 7 : *In ipso speravit cor meum, et adjutus sum.* Secundo adhibet consilium, *in Domino Deo*, supple, sperate. Matth, x, 22 : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Tertio promittit pacis beneficium, pro destructione hostium : *Quis incurrabit habitantes.* Judæi referunt ad Romanos. Potest autem referri ad quoslibet ipsorum hostium. Vel mystice ad ipsos Judæos. Supra XXV : *Munimenta sublimium murorum tuorum corruent.* Et adjungit destruentium conditionem : *Conculcabit eam pes pauperis.* Judæi, qui parum habent ; *egenorum*, qui egent plura habere. Vel si mystice, ponit meritum destructionis Judæorum propter pauperem Christum, de quo in Psal. LXIX, 6 : *Ego autem egenus sum et pauper.* Et alibi. LXVIII, 30 : *Ego sum pauper et dolens. Egenorum*, discipulorum, *Semita justi recta est.* Hic ponitur quasi disceptatio prophetæ cum Domino, ad impetrandam petitionem populi : et primo inducit ad puniendum hostes per argumenta ; secundo per experimenta, ibi, *Indulsisti, genti, Domine.* Circa primum duo facit. Primo inducit ut puniat ; secundo ut in pœna detineat, ibi, *Morientes non vivant.* Circa primum tria. Primo inducit ad justitiam ; secundo excludit misericordiam, ibi, *Misereamur impio* ; tertio determinat pœnam, ibi, *Et non videbit gloriam Domini.* Provocat autem ad justitiam, trià imponens. Primo justitiæ recitudinem, ibi, *Semista justi*, idest justitiæ. Sap. x, 10 : *Justum deduxit Dominus per vias rectas.* Secundo afflictorum expectationem, proponens tria : scilicet ipsam expectationem, *In semita*, idest per pœnam judiciorum tuorum, quibus nos vindicas et liberas. Psal. CXVIII, 93 : *In æternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me.* Expectantium desiderium, *Nomen tuum.* Jer. XXIII, 6 : *Hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Desiderii assiduitatem : *Quia die et nocte*, idest omni tempore, vel in prosperis et adversis, *anima mea.* Cant. III, 1 : *In lectulo meo quæsivi quem diligit anima mea.* Psal. LXII, 2 : *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.* Tertio proponit justitiæ utilitatem, *Cum fecerit judicia* Psal. 9 : Cognoscetur Dominus judicia faciens [1]. *Misereamur impio.* Hic excludit misericordiam ; et circa hoc duo facit. Primo Dominus interroganti proponit misericordiam, *Misereamur.* Psalm. CXVIII, 64 : *Misericordia Domini plena est terra.* Secundo propheta excludit ipsam, propter ejus inutilitatem, *Et non discet.* Eccle. VIII, 11 : *Quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala.* Eccli. XXX, 8 : *Equus indomitus evadet durus, et filius remissus evadet præceps.* Et propter peccati gravitatem, propter sacri loci profanationem, *In terra sanctorum.* Psalm. LXXVIII : *Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum.* Jerem. XI, 15 : *Quid est quod dilectus meus in domo mea facit scelera multa? Et non videbit gloriam Domini.* Hic ponitur disceptatio de pœna determinanda : et primo Dominus interrogat, *Et non videbit* ; quasi dicat : Numquid debeo hanc pœnam sibi dare quod non videat? Vel remissive, Et sufficit hoc ad pœnam. Secundo propheta respondet : *Domine exaltetur.* Tertio Dominus pœnam determinat spiritualem : *Videant et confundantur* : Apocal. I, 7 : *Videbit eum omnis oculus*, in gloria humanitatis, non divinitatis ; et corporalem. Apocal. XIX, 20 : *Missi sunt in stagnum ignis.* Quarto propheta congaudens consentit, proponens duo bona consequentia ex dicta pœna :

[1] Al. : « justitiam facientibus. »

scilicet pacem populi. Ergo, *Domine*, hoc facto, *dabis pacem*; et hoc de te *speravimus*[1]; *omnia enim*. Phil. II, 13 : *Deus est qui operatur in nobis velle et perficere : operatus es*, opera, idest pœnas, quibus sufficienter nos purgasti. Infra XL : *Suscepit de manu Domini duplicia*. Secundo laudem Dei : *Domine Deus possederunt;* et ideo laudi tuæ vacare non potuimus. *Tantum in te*, non habentes alium Deum cui soli vacemus. Thren. ult, 8 : *Servi dominati sunt nostri*.

Nota super illo verbo, *Urbs fortitudinis*, quod Christus est urbs fortitudinis nostræ, quia nos confirmat primo in fide. I Cor. III, 11 : *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus*. Secundo in spe. Heb. VI, 18 : *Fortissimum solatium habeamus qui confugimus ad tenendam propositam spem*. Tertio in caritate. Eph. III, 17 : *In caritate radicati et fundati*. Luc. XII, 49 : *Ignem veni mittere in terram; et quid volo nisi ut ardeat*? Quarto in opere. Phil. II, 13 : *Deus est qui operatur in nobis velle et perficere pro bona voluntate*. Quinto in tentatione. I Cor. x,
patietur 13 : *Fidelis Deus, qui non* permittet vos tentari supra id quod potestis*. Sexto in accusatione. I Joan. II, 1 : *Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum*. Septimo in remuneratione. Apocal. III, 12 : *Faciam illum columnam in templo Dei mei*.

Item nota super illo verbo, *Aperite*, quod aperire debemus portas per meditationem primo infernalis miseriæ, infra XXXVIII : *Vadam ad portas inferi*. Secundo justæ vitæ. Prov. ult, 31. *Laudent eam in portis opera ejus*. Tertio cœlestis gloriæ. Psalm. CXLVII, 13 : *Confortavit seras portarum tuarum*.

Item nota super illo verbo[2] *Pacem*, quod tria sunt quæ faciunt pacem in præsenti. Primo contemptus temporalis opulentiæ. Infra LVII : *Cor impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest*. Secundo subjugatio carnalis concupiscentiæ. Eccli. XLIV, 6 : *Pacificantes in domibus suis*. Tertio contemplatio divinæ sapientiæ. Psalm. LXXV, 3 : *In pace factus est locus ejus, et habitatio ejus in Sion*.

Item nota super illo verbo, *Semita justi*, quod est via justitiæ recta primo propter itineris brevitatem. Sap. v, 7 : *Ambulavimus vias difficiles*. Secundo propter situs æqualitatem : quia rectum est illud cujus medium non discrepat ab extremis. Joan. XIII, 3 : *Sciens quia a Deo exivit, et ad Deum vadit*. Tertio propter pulchritudinem. Jer. XXXI, 23 : *Benedicat tibi Dominus, pulchritudo justitiæ, mons sanctus*.

Item nota super illo verbo, *Pacem*, quod tria sunt quæ faciunt pacem in futuro. Primo bonorum ubertas. Psal. CXLVII, 14 : *Posuit fines tuos pacem*. Secundo malorum securitas. Infra XXXII : *Sedebit populus meus in tabernaculis fiduciæ*. Tertio immobilitas. Psal. IV, 9 : *In pace in idipsum dormiam et requiescam*.

Morientes non vivant. Hic petit ne punitos ulterius a pœna liberet. Et primo ponit[3] petitionem : *Morientes* peccatores *non vivant*, vita gratiæ[4] ubi pœniteant. *Gigantes*, de sua potentia gloriantes, *non resurgant*, ad gloriam. Psal. I, 5 : *Non resurgent impii in judicio, neque peccatores in concilio*[5] *justorum*. Eccli. XVI, 8 : *Non exoraverunt pro peccatis suis antiqui gigantes*. Vel petit ut hostes eorum decepti, ulterius non resurgant ad potentiam. Secundo ponit exauditionem : *Propterea*. Psal. IX, 7 : *Periit memoria eorum cum sonitu*. Jerem. VIII, 12 : *In tempore visitationis suæ corruent*. *Indulsisti genti, Domine*. Hic inducit Deum ad justitiæ opus per experimentum inutilitatis[6] misericordiæ : tum quantum ad remissionem pœnarum, *Indulsisti* : tum quantum ad multiplicationem bonorum, *Elongasti*. Jer. v, 27 : *Magnificati sunt et ditati, et incrassati sunt et impinguati, et præterierunt sermones meos pessime*. Prov. I, 32 : *Prosperitas stultorum perdet eos*. Secundo utilitatem vindicantis justitiæ. *Domine in angustia*. Oseæ VI, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me*.

[1] Al. : « speramus. »
[2] Al. : « isto. » — [3] Al. : « petit. »
[4] Al. : « gloriæ. » — [5] Al. : « consilio. »
[6] Al. : « in utilitatem. »

Jer. II, 27 : *In tempore afflictionis dicent : Surge, et Libera nos. Sicut quæ concepit, cum appropinquaverit ad partum dolens clamat in doloribus suis ; sic facti sumus.* Hic probat idem per experimentum in Judæis. Et primo ponit tribulationis flagellum, *Sicut quæ concepit.* Joan. XVI, 21 : *Mulier cum parit, tristitiam habet.* Psal. XLVII, 7 : *ibi dolores ut parturientis.* Secundo emendationis fructum, *A facie tua.* Hebr. XII, 11 : *Omnis quidem disciplina, in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris ; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddit justitiæ. Justitiam non fecimus in terra.* Hic denuntiat impetratam pacem : et circa hoc tria facit. Primo ostenditur ratio dilationis, *Justitiam non fecimus*, ut alludat ei quod dicitur Deut. XXVIII, 7 : *Dabit Dominus inimicos tuos qui consurgunt adversus te, corruentes in conspectu tuo.* Secundo ponitur promissio restitutionis populi per resurrectionem, sive corporalem in die novissimo, sive a miseria captivitatis. Unde promittitur resurrectio. *Vivens mortui.* Ezech. XXXVII, 9 : *Vaticinare ad spiritum, vaticinare, fili hominis etc.* Indicitur resurgentibus gratiarum actio, *Expergescimini.* Dan. XII, 2 : *Multi ex his qui dormiunt in pulvere terræ evigilabunt.* Et assignatur resurrectionis causa, vel ratio : *Quia ros lucis*, scilicet divina benignitas. Tertio ostenditur hostium destructio, *Terra gigantum*, idest superborum et potentium. Supra XVII : *Erit quasi acervus lapidum in ruina.* Secundo ponit populi Dei[1] immunitatem, *Vade populus meus. Cubicula*, sepulcra ; vel ad litteram, munitiones in quibus interdum se caute custodiunt. Infra LIV : *In momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te ; et misericordia sempiterna misertus sum tui.* Apocal.: *Dictum est illis, ut quiescant adhuc modicum, donec compleretur numerus fratrum suorum.* Tertio ponit destructionis ordinem, quia per judicium : unde ponit judicis adventum, *Ecce enim Dominus.* Michææ I, 3 : *Ecce Dominus egredietur, et omnes Angeli ejus cum eo.* Et maturationis terminum, *Et revelabit terra sanguinem.* Job. XVI, 19 : *Terra ne operias sanguinem meum, neque inveniat in te locum latendi clamor meus.*

CAPUT VIGESIMUMSEPTIMUM

In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro et grandi et forti, super Leviathan serpentem vectem, super Leviathan serpentem tortuosum, et occidet cetum qui in mari est. In die illa vinea meri cantabit ei. Ego Dominus, qui servo eam, repente propinabo ei, ne forte visitetur contra eam. Nocte et die servo eam ; indignatio non est mihi. Quis dabit me spinam et veprem? In prælio gradiar super eam, succendam eam pariter. An potius tenebo fortitudinem meam? Faciet pacem mihi ; pacem faciet mihi. Qui egredientur impetu a Jacob, florebit et germinabit Israel, et implebunt faciem orbis semine. Numquid juxta plagam percutientis se percussit eum ; aut sicut occidit interfectos ejus sic occisus est? In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabit eam : meditatus est in spirito suo duro per diem æstus. Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Jacob, et iste omnis fructus ut auferatur peccatum ejus. Cum posuerit omnes lapides altaris sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci et delubra. Civitas enim munita desolata erit, spatiosa relinquetur et dimittetur quasi desertum. Ibi pascetur vitulus, et ibi accubabit, et consumet summitates ejus. In siccitate messis illius conterentur mulieres venientes, et docentes eam. Non est enim populus sapiens ; propterea non miserebitur ejus qui fecit eum, et qui formavit eum non parcet ei. Et erit in die illa, percutiet Dominus ab alveo fluminis usque ad torrentem Ægypti ; et vos congregabimi unus et unus filii Israel. Et erit in die illa, clangetur in tuba magna, et venient qui perditi fuerant de loco Assyriorum, et qui ejecti erant de terra Ægypti ; et adorabunt Dominum in monte sancto, in Jerusalem.

In parte ista commemorat divinam et paternam correctionem : et primo flagellis alienis ; secundo flagellis propriis, ibi, *In die illa percutiet Dominus.* Unde dicitur Sapien. XI, 11 : *Hos quidem tamquam pater monens probasti.* Circa primum ponit flagellum Babylonis. *Gladio*, scilicet

[1] Al. omittitur : « ponit. »

vindita, *Leviathan*, scilicet Nabuchodonosor, propter additiones regnorum quæ sibi subjugaverat, *serpentem*, propter virulentam tyrannidem, *vectem*, propter populorum correctionem a Deo. Supra x : *Væ Assur, virga furoris mei. In die illa visitabit Dominus in gladio suo.* Hic ponitur correctio per propria flagella. Unde primo prosequitur castigationem ; secundo consolationem, ibi. *Et erit in die illa, clangetur in tuba magna.* Circa primum duo facit. Primo prædicitur castigatio ; secundo modus inquiritur, ibi, *Indignatio non est mihi.* Circa primum tria. Primo prædicit doloris canticum, *Vinea*, quondam in prophetis et patriarchis, vini *meri*. Supra v : *Vinea Domini sabaoth, domus Israel est.* Secundo ponit punientis propositum : *Ego Dominus, qui servo eum.* Infra LI : *Bibisti de manu Domini calicem iræ ejus.* Tertio ponit beneficium, cui ingrati fuerunt : *Ne forte visitetur.* Sapien. XVI, 12 : *Sermo tuus, Domine, qui sanat omnia. Indignatio non est mihi.* Hic inquiritur punitionis modus et primo ponitur judicis deliberatio ; secundo deliberati executio, ibi, *Civitas enim munita desolata erit.* Circa primum tria. Primo proponit severum judicium, proponens sævientis iram, *Indignatio non est mihi ;* quasi dicat : Immo juste indignor, quia beneficiis ingrati sunt. Infra LI : *Pleni indignatione Domini.* Et ex ira determinat austeram pœnam : *Quis dabit mihi spinam et veprem ?* quantum ad præcedentes angustias communiter in ipsis ad invicem exortas. Supra v : *Ascendent super eam vepres et spinæ. In prælio*, quantum ad impugnationem hostium. Jerem. XXI, 5 : *Debellabo ego vos in manu extenta et in brachio forti, et in furore et in indignatione et in ira grandi ; et percutiam habitatores civitatis hujus. Succendam*, quantum ad destructionem domorum et civitatum. Jerem. XXI, 12 : *Egredietur ut ignis indignatio mea.* Secundo ponit sententiæ temperamentum : *An potius tenebo ?* quasi dicat : Retinebo iram meam per oppositum. Jerem. XXX, 24 : *non avertet iram indignationis Dominus donec faciat, et compleat cogitationem cordis sui.* Et ponit temperamenti fructum quantum ad bonos, quem quilibet faciet. In comparatione ad Deum, *Faciet pacem ;* quasi dicat : Pacificabit me bonis operibus. Infra XXXII : *Erit opus justitiæ pax.* In comparatione ad seipsum, *Florebit*, fide, vel bono proposito : *germinabit*, operis consummatione. Infra XXXV : *Florebit Jerusalem quasi lilium.* Et in comparatione ad proximum, *Implebunt faciem orbis semine, qui ingredientur*, scilicet Apostoli. Supra II : *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.* Psalm. XVIII, 5 : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Ponit etiam pœnæ supplementum quantum ad ingratos. *Numquid juxta ?* in quo improperat temperatæ pœnæ beneficium. Psal. CII, 10 : *Non secundum peccata nostra* facies nobis. In mensura* in quo comminatur adæquatum judicium, *Cum abjecta*, a cultu Dei per infidelitatem non credentes Christo. Deut. XXV, 2 : ** Secundum mensuram peccati sic erit et plagarum modus. Meditatus :* in quo ostendit sententiæ firmamentum. *Duro*, quia non placabitur. Supra II : *Quiescite ergo ab homine, cujus spiritus in naribus ejus est.* Tertio explicat motivum ad temperandum ne tunc omnino destrueret, quia scilicet ex illa gente Christus et Apostoli descendere adhuc debebant, per quorum prædicationem, idolorum cultus derelinquendus erat. Et hoc est quod dicit, *Cum posuerit.* Supra XVII : *Inclinabitur homo ad factorem suum ; et oculi ejus ad sanctum Israel respicient. Civitas*, scilicet Jerusalem. Thren. I, 1 : *Quomodo sedet sola civitas plena populo ?* Quantum ad hostium potestatem, *ibi pascetur*, quasi sine timore requiescet, *vitulus*, hostium exercitus : *summitates*, metaphorice, idest spicas, per quas significantur principes. Supra XIII : *Requiescent ibi bestiæ.* Vel ad litteram, ut sit desolationis signum. I Mach. IV, 38 : *Viderunt pastophoria diruta.* Et hominum destructionem, *In siccitate :* metaphora est, idest sicut pisces tereuntur in siccitate æstatis. *Mulieres docentes*, a quibus maxime in peccata populus præcipitabatur. Supra III : *Populum meum exactores sui despoliaverunt.* Vel quia ipsæ mulieres docebant eos, sicut Debora Judic. IV. Et Athalia IV. Reg. XI. Secundo ponitur pœnæ æquitatem per

* fecit

* Pro mensura

comparationem ad culpam : *Non est enim populus*. Supra v . *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam*. Tertio destructionis magnitudinem. Et quantum ad universalitatem locorum, *Et erit in die illa, percutiet Dominus ab alveo fluminis usque ad torrentem Ægypti* ; idest ab uno capite usque ad aliud. Supra I : *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas*. Et quantum ad paucitatem hominum remanentium, *Et vos congregabimini*. Deut. XXVIII, 62 : *Remanebitis pauci numero*. *Et erit in die illa, clangetur in tuba magna*. Hic ponit consolationem per reductionem ad ipsam. *Tuba*, præceptum regis. Infra II : *Levabit signum in nationibus, et congregabit profugos Israel*.

Nota super illo verbo, *Vastabit Dominus in gladio*, quia vindicta Dei dicitur gladius primo durus propter pœnæ acerbitatem. Secundo magnus propter punitorum universalitatem. Apoc. : *Datus est illi gladius magnus*. Tertio fortis propter punientis potestatem. Job XIX, 29 : *Fugite a facie gladii*. Quarto acutus propter ipsius penetrabilitatem, quia usque ad animam. Hebr. IV, 12 : *Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti*. Quinto lucens propter æquitatem Nahum III, 15 : *Peribis gladio ; devorabit te ut bruchus*.

Item super illo verbo, *Leviathan*, nota, quod diabolus dicitur Leviathan, quia addit primo humanæ nequitiæ. Psalm. LXVIII, 28 : *Appone iniquitatem super iniquitatem*. Secundo propriæ potentiæ. Matth. IV, 9 : *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me*. Tertio divinæ justitiæ. Genes. IV, 13 : *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear* : Quarto divinæ misericordiæ. Gen. XXXIV, 3 : *Tristem blanditiis delinivit*.

Item nota super illo verbo, *Serpentem*, quia diabolus dicitur serpens primo propter renovationis ingenium : II Corinth. XI, 14. *Ipse satan transfigurat se in Angelum lucis*. Secundo propter incedendi modum. Job I, 7 : *Circuivi terram, et perambulavi eam*. Tertio propter venenosum morsum. Prov. XXIII, 32 : *In novissimo mordebit eum coluber*. Quarto propter involutionis modum. Job. XL, 12 : *Stringit caudam suam quasi cedrum*.

CAPUT VIGESIMUMOCTAVUM

Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim, et flori decidenti, gloriæ exultationis ejus, qui erant in vertice vallis pinguissimæ errantes a vino. Ecce validus et fortis Dominus, sicut impetus grandinis ; turbo consurgens, sicut impetus aquarum multarum inundantium, et emissarum super terram spatiosam. Pedibus conculcabitur corona superbiæ ebriorum Ephraim. Et erit flos decidens gloriæ exultationis ejus qui est super verticem vallis pinguium, quasi temporaneum ante maturitatem autumni. Quod cum aspexerit videns, statim ut manu tenuerit, devorabit illud. In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, et sertum exultationis residuo populi sui, et spiritus judicii sedenti super judicium, et fortitudo revertentibus de bello ad portam. Verum hi quoque præ vino nescierunt, et præ ebrietate erraverunt. Sacerdos et propheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt a vino, erraverunt in ebrietate, nescierunt videntem, et ignoraverunt judicium. Omnes enim mensæ repletæ sunt vomitu, sordiumque, ita ut non esset locus ultra. Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus. Quia manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. In loquela enim labii et lingua altero loquetur ad populum istum, cui dixit : Hæc est requies mea, reficite lassum, et hoc est refrigerium meum ; et noluerunt audire. Et erit eis verbum Domini : Manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi ; ut vadant, et cadant retrorsum, et conterantur, et illaqueentur et capiantur. Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores, qui dominamini super populum meum qui est in Jerusalem. Dixisti enim : Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos : quia posuimus mendacium spem nostram, mendacio protecti sumus. Idcirco hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum. Qui crediderit, non festinet. Et ponam in pondere judicium, et justitiam in mensura. Et subvertet grando spem mendacii, et protectionem aquæ inundabunt : et delebitur fœdus vestrum cum morte, et pactum vestrum cum inferno non stabit. Flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem. Quandocumque pertransierit, tollet vos : quoniam mane diluculo pertransibit in die et in nocte ; et tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. Coangustatum est enim stratum, ita ut alter decidat, et pallium breve utrumque operire non potest. Sicut enim in monte divisionum

stabit Dominus, sic in valle quæ est in Gabaon irascetur, ut faciat opus suum, alienum opus ejus : ut operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo. Et nunc nolite illudere, ne forte constringantur vincula vestra. Consummationem enim et abbreviationem audivi a Domino Deo exercituum super universam terram. Auribus percipite, et audite vocem meam ; attendite, et audite eloquium meum. Numquid tota die arabit arans ut serat, proscindet et sarriet humum suam ? Nonne cum adæquaverit faciem ejus, seret gith, et cyminum sparget, et ponet triticum per ordinem, et hordeum et milium et viciam in finibus suis ? Et erudiet illum in judicio ; Deus suus docebit illum. Non enim in serris triturabitur gith, nec rota plaustri super cyminum circuibit ; sed in virga excutietur gith, et cyminum in baculo. Panis autem comminuetur. Verum non in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plaustri, nec ungulis suis comminuet eum. Et hoc a Domino Deo exercituum exivit, ut mirabile faceret consilium, et magnificaret justitiam.

In parte ista comminatur contra illos qui contemnebant prophetarum vaticinia ; et primo contra contemnentes in præsenti ; secundo contra futuris temporibus, Jerem. xxx cap. *Væ filii desertores etc.* Prima in duas. In prima contra illos de decem tribubus ; in secunda contra illos de duabus, ibi, *Verum hi quoque præ vino nescierunt.*[1] Circa primum tria facit. Primo arguit culpam superbiæ, *Væ coronæ*, quia de multitudine superbiebant, quæ est corona vel gloria regis. Secundo culpam gulæ, *Ebriis Ephraim*, Nahum, III, 11 : *Inebriaberis, et eris despecta, et quærens tu auxilium ab inimico. Flori decidenti... qui erant*, temporibus latriæ, *errantes a vino*, scilicet idololatria. Ezech. VII, 10 : *Floruit virga, germinavit** *amygdalus*. Secundo comminatur pœnam, ibi, *Ecce validus et fortis Dominus*. Et circa hoc duo facit. Primo ponit hostium fortitudinem, *Ecce validus*, quantum ad fortitudinem hostium, quos immittet ; *sicut impetus*, quantum ad multitudinem ; Supra XVII : *Sonabunt populi sicut sonitus aquarum*. Secundo ponit pœnæ inflictionem, scilicet dejectionem superbiæ, *Pedibus conculcabitur* ; et exinanitionem gloriæ, *Et erit flos quasi temporaneum*, idest tempestivus vel primitivus fructus. Supra XVIII : *Ante messem enim totus*[2] *effloruit*. Nahum III, 12 : *Omnes munitiones tuæ sicut ficus cum grossis suis*. Tertio

* *superbia*

ponit justorum gloriam, scilicet illorum de duabus tribubus. *In die illa*, scilicet temporibus Ezechiæ, destructis decem tribubus : quantum ad tria ; quantum ad populi lætitiam, *Corona*, ex auro vel argento, contra hoc quod dicit, *Coronæ superbiæ* ; *Sertum*, de floribus, contra hoc quod dicit, *Flori decidenti* : infra LXI : *Et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris*. Quantum ad regis justitiam, *Et erit*, ipse Dominus, *spiritus* : Jerem. XXIII, 5 : *Regnabit rex, et sapiens erit, et faciet judicium et justitiam in terra*. Quantum ad militum potentiam, *Et fortitudo*, quia Dominus pro eis pugnabit. Supra XXV : *Quia factus est fortitudo mea. Verum hi quoque præ vino nescierunt*. Hic comminatur contra illos de duabus tribubus : et primo contra principes ; secundo contra civitatem vel contra populum. Cap. XXIX : *Væ Ariel etc.* Prima in duas. Primo ponit comminationem ; secundo consolationem, *Auribus percipite*. Circa primum duo. Primo arguit peccatum, et comminatur simul interitum : secundo excludit, ibi, *Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores*. Circa primum duo. Primo arguit in eis defectum scientiæ ; secundo contemptum doctrinæ, ibi, *Quia manda remanda*. Circa primum primo arguit culpam, ponens primo errorem omnium communiter, *Verum hi quoque præ vino nescierunt*. Oseæ IV, 11 :[3] *Vinum et ebrietas*[4] *apostatare faciunt a Deo*. Secundo doctorum, *Sacerdos et propheta nescierunt*, quantum ad ignorantiam credendorum, *erraverunt* quantum ad ignorantiam agendorum, *videntem*, idest Deum qui omnia videt. Unde est expositio ejus quod habetur Ezech. XXII, 26 : *Sacerdotes contempserunt legem meam, et polluerunt sanctuaria mea*. Tertio ponit ignorantiæ modum : *Omnes enim mensæ*, quia in templis idolis dediti : *sordiumque*, scilicet omnium vitiorum turpium. Prov. XXVI, 11 : *Sicut canis qui revertitur ad vomitum, et sus lota in volutabro luti*. Secundo comminatur pœnam excæcationis : *Quem docebit ?* Unde primo ponitur

[1] Al. : « *verum usque etc.* »
[2] Al. : « totum. »

[3] Eccli. XIX, 2 : *Vinum et mulieres apostatare faciunt a Deo*.
[4] Al. : « quia. »

quæstio, *Quem docebit?* quasi dicat, ex quo vos scientiam repulistis. *Auditum*, scilicet quod audivi a Domino. Secundo ponitur responsio, *Ablactatos*[1] idest humiles et parvulos simplices. Matth. XI, 25 : *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Vel quoscumque bonos separatos a lacte concupiscentiæ.

Nota super illo verbo, *Ebriis*, quia mali inebriantur vino, primo materialis liquoris. Eph. V, 18 : *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Secundo carnalis delectationis. Prov. VII, 18 : * *Venite, inebriemur vino.* Tertio spiritualis erroris. Supra XIX : *Et errare fecerunt Ægyptum in omni opere*[2] *suo sicut errat ebrius et vomens.* Quarto divinæ punitionis. Thren. III, 15 : *Inebriavit me Absynthio.* Item inebriantur sancti primo lacrymis compunctionis. Supra XVI : *Inebriabo te lacryma mea.* Secundo calice compassionis. Ps. XXII, 5 : *Calix meus inebrians quam præclarus est!* Tertio incentivo amoris. Cant. V, 1 : *Comedite amici, et inebriamini.* Quarto torrente felicis delectationis. Psal. XXXV, 9 : *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.*

eni... ribus

Item nota super illo verbo, *Coronæ superbiæ*, quia coronantur mali et boni. Mali coronantur primo corona vanæ lætitiæ. Sap. II, 8 : *Coronemus nos rosis.* Secundo opulentiæ rerum. Supra XXIII : *Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam coronatam?* Tertio mundanæ potentiæ. Job XIX, 9 : *Spoliavit me gloria mea, et abstulit coronam de capite meo.* Quarto superstitiosæ observantiæ. II Mach. VI, 7 : *Cum Liberi sacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circuire.* Item coronantur sancti corona nuptiali. Infra LXI : *Quasi sponsum coronavit me corona.* Secundo triumphali. II Timoth. II, 5 : *Non* * *coronabitur nisi qui legitime certaverit.* Tertio regali. Infra LXII : *Eris corona gloriæ in manu Dei tui.* Psalm. XX, 4 : *Posuisti, Domine, in capite ejus coronam de lapide pretioso.* Quarto sacerdotali. Eccl. XLV, 14 : *Corona aurea super* * *caput ejus, expressa signo sanctitatis.*

natur

ram

Item nota super illo verbo, *Ablactatos a lacte*, quia est quoddam lac quod debet deseri; et istud est multiplex. Primo carnalis concupiscentiæ. Supra XI : *In caverna reguli, qui ablactatus fuerit manum suam mittet.* Secundo imperfectæ justitiæ. Gen. XXI, 8 : *Crevit puer, et ablactatus est.* Tertio rudis doctrinæ. I Cor. III, 2 : *Tanquam parvulis in Christo lac potum dedi vobis.* Et est lac quod debet amplecti, primo puræ conscientiæ. Thren. IV, 7 : *Candidiores nive, nitidiores lacte*, propter nitorem. Secundo sanæ doctrinæ propter dulcorem. Can. IV, 11 : *Mel et lac sub lingua ejus.* Tertio æternæ gloriæ propter facile absorptionem. Levit. XX, 24 : *Possidete terram fluentem* * *lac et mel.*

* *lacte et*

Quia manda remanda. Hic ponit contemptum doctrinæ : et primo per blasphemiam, qua prophetas deridebant, dicentes, *Manda*, quia his comminando utebantur. Supra XIII : *Mandavi sanctificatis meis, et vocavi fortes meos in ira mea.* Et Supra. XXIII : *Dominus mandavit adversus Chanaan, ut contereret fortes ejus.* Supra V : *Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem. Expecta.* Hic promittendo. Habacuc. II, 3 : *Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet.* Et addit pœnam, *in loquela;* idest, ita carebitis intellectu prophetarum ac si aliquis loqueretur vobis motu labii tantum, et lingua extranea. Vel statim inferent vobis plagas. De ista locutione, Sap. II, 19 : *Contumelia et tormento interrogemus illum.* Secundo quantum ad obedientiam, *Cui dixit :* unde primo ponit præceptum, *Hæc requies.* Matth. XXV, 40 : *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Secundo contemptum, *Et noluerunt.* Ezech. III, 7 : *Domus autem Israel noluit audire te, quia nolunt audire me.* Tertio comminatur interitum. *Et erit eis;* idest, pro verbis suis hanc pœnam patientur.[3] XIX, 22 : * *Ex verbis tuis te judico, serve nequam. Ut vadant*, in interitum. *Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores.* Hic excludit remedium : et primo ponit duo remedia : idest unum in quo confidebant, scilicet pac-

* *De ore tuo*

[1] Al. : « *ablatos.* » — [2] Al. : « tempore. »

[3] Parm. : « Matth. XII. »

tum cum idolis : unde ponit pactum, *Percussimus fœdus cum morte*, idest cum diabolo. Job *Numquid feriet tecum pactum, et accipies eum servum sempiternum?* Et pacti fructum : *Flagellum inundans*, idest persecutio : *mendacium*, idest idolum, quod vos prophetæ dicitis mendacium. Psalm. LXXII, 5 : *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur.* Secundum est remedium quod Deus sanctis parat, scilicet Christum, *Ecce ego*. Psalm. CXVII, 22 : *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes. Qui crediderit non festinet*, sed expectet Habac. II, 3 : *Si moram fecerit, expecta eum.* Et hoc contra malorum blasphemiam. *Et ponam in pondere judicium.* Hic excludit utrumque dictorum remediorum : et primo primum ; secundo secundum, ibi, *Coangustatum est enim stratum,* Circa primum tria. Primo ponit exclusionis justum judicium, *Ponam in pondere judicium.* Sap. XI, 21 : *Omnia in numero et pondere* fecisti.* Secundo excludit pactum, *Et subvertet grando*, tribulationis. Et ponit quatuor contra omnia quæ supra dixerat. Job VIII, 13 : *Spes hypocritæ peribit.* Tertio exclusionis fructum, *Et tantummodo*. Supra XXVI : *Domine, in angustia quæsierunt te. Coangustatum est enim stratum.* Hic excludit secundum remedium : et primo ponit in eis impedimentum quare non valeat eis. *Coangustatum :* loquitur secundum similitudinem adulteræ, quæ non potest eodem loco habere virum et adulterum : ita nec ipsi idolis cultum exhibere et divinum auxilium obtinere. I Cor. X, 21 : *Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum.* Secundo ponit liberantis adventum, *Sicut in monte divisionum.* Tangit historiam quæ habetur II Reg. V. *Sic in valle.* Tertio excludit misericordiæ auxilium. *Ut faciat opus suum*, idest ut misereatur nobis? sicut tunc interrogative. Et respondet, *Alienum.* Psalm. CXLIV, 9 : *Miserationes ejus super omnia opera ejus. Et nunc nolite illudere.* Hic concludit sanum et salubre consilium : et primo prohibet illusionem, *Nolite illudere. Vincula*, captivitatis. Prov. III, 34 : *Ipse deludet* delusores, et mansuetis dabit gratiam.* Et assignat rationem. *Consummationem enim et abbreviationem audivi a Domino Deo exercituum super universam terram. Auribus percipite, et audite vocem meam.* Hic ponit consolationem, Et primo excitat attentionem. *Audite.* Deuter. XXXII, 1 : *Audite cœli quæ loquor, audiat terra verba oris mei.* Secundo ponit consolationem sub similitudine agricultoris : *Numquid tota die arabit arans, ut serat?* per quam ostendit tria : scilicet punientis Dei intentionem, quia ut fructificemus, sicut arator, *Ut serat. Gith,* genus leguminis simile cymino. Secundo judicii discretionem : quia alio modo punit hoc et illos, sicut rusticus alio modo excutit triticum et gith. *Et erudiet. Panis*, idest frumentum. Tertio pœnarum cessationem quantum ad hos qui corriguntur. *Verumtamen non in perpetuum triturans triturabit illum.* I Cor. IX, 10 : *Debet in spe arare qui arat.* Tertio ponit expositionem : *Et hoc*[1] *a Domino.* Ps. CXXXVIII, 14 : *Mirabilia opera tua.*

*disposuisti

*illusores

CAPUT VIGESIMUMNONUM

Væ Ariel, Ariel civitas, quam expugnavit David. Additus est annus ad annum ; solemnitates evolutæ sunt. Et circumdabo Ariel, et erit tristis et mœrens et erit mihi quasi Ariel. Et circumdabo quasi sphæram in circuitu tuo, et jaciam contra te aggerem, et munimenta ponam in obsidionem tuam. Humiliaberis, de terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum, et erit quasi pythonis de terra vox tua, et de humo eloquium tuum mussitabit. Et erit sicut pulvis tenuis multitudo ventilantium te, et sicut favilla pertransiens multitudo eorum qui contra te prævaluerunt, eritque repente confestim. A Domino exercituum visitabitur in tonitruo et commotione terræ, et voce magna turbinis et tem-

[1] Al. : « *hæc.* »

pestatis, et flamma ignis devorantis. Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo omnium quæ dimicaverunt contra Ariel, et omnes qui militaverunt et obsederunt et prævaluerunt adversus eam. Et sicut somniat esuriens et comedit ; cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima ejus ; et sicut somniat sitiens et bibit et postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit, et anima ejus vacua est : sic erit multitudo omnium gentium quæ dimicaverunt contra montem Sion. Obstupescite et admiramini ; fluctuate et vacillate, inebriamini, et non a vino ; movemini, et non ab ebrietate : quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis. Claudet oculos vestros, prophetas et principes vestros, qui vident visiones, operiet. Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cum dederint scienti litteras, dicent, Lege istum ; et respondebit : Non possum, signatus est enim. Et dabitur liber nescienti litteras, diceturque ei, Lege ; et respondebit, Nescio litteras. Et dixit Dominus : eo quod appropinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me, cor autem ejus longe est a me, et timuerunt me mandato hominum et doctrinis : ideo ecce ego addam ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi, et stupendo. Peribit enim sapientia a sapientibus ejus, et intellectus prudentium ejus abscondetur. Væ qui profundi estis corde, ut a Domino abscondatis consilium, quorum sunt in tenebris opera, et dicunt : Quis videt nos, et quis novit nos ? Perversa est hæc vestra cogitatio : quasi si lutum contra figulum cogitet ; et dicat opus factori suo, Non fecisti me ; et figmentum dicat fictori suo, Non intelligis. Nonne adhuc in modico, et in brevi convertetur Libanus in Carmel, et Carmel in saltum reputabitur ? Et audient in die illa surdi verba libri, et de tenebris et caligine oculi cæcorum videbunt. Et addent mites in Domino lætitiam, et pauperes homines in Sancto Israel exultabunt : quoniam defecit qui prævalebat, consummatus est illusor, et succisi sunt omnes qui vigilabant super iniquitatem, qui peccare faciebant homines in verbo, et arguentem in porta supplantabant, et declinaverunt frustra a justo. Propter hoc hæc dicit Dominus ad domum Jacob, qui redemit Abraham : Non modo confundetur Jacob, nec modo vultus ejus erubescet : sed cum viderit filios suos, opera manuum mearum, in medio sui sanctificantes nomen meum. Et sanctificabunt Sanctum Jacob, et Deum Israel prædicabunt. Et sicut errantes spiritu intellectum, et mussitatores discent legem.

In parte ista ponit comminationem contra populum, sive contra civitatem ; et dividitur in partes duas. In prima comminatur pœnam temporalis destructionis ; in secunda pœnam spiritualis excæcationis, ibi, *Obstupescite et admiramini*. Circa primum duo Primo comminatur destructionem ; in secundo ponit qualemcumque consolationem, ibi, *Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo omnium gentium*. Prima in duas. In prima ponit destructionem Jerusalem per Babylonios. In secunda per Romanos, ibi, *Et circumdabo quasi sphæram in circuitu tuo*. Circa primum tria. Primo commemorat pristinam dignitatem. *Ariel*, idest leo Dei, quia Dei virtute temporibus David et Salomonis nullum timebat, sicut nec leo. Proverb. xxx, 30 : *Leo fortissimus bestiarum, ac nullius pavebit occursum*. Vel propter altare holocaustorum, quod ibi erat, quod consumebat animalia sicut leo. Et sic sumitur Ezech. XLIII, 15 : *Ipse autem Ariel quatuor cubitorum etc.* Vel forte propter figuram, quia erat sita in modum leonis. *Expugnavit*, I Reg. XVII, 36 : *Nam leonem et ursum expugnavi*. Secundo ponit destructionem, ponens trium festorum cessationem, *Additus*, quasi dicat, multis annis. *Evolutæ*, idest perierunt. Oseæ III, 4 : *Sedebunt dies multos absque sacrificio et ephod*. Obsidionem, *Et circumvallabo*, scilicet Chaldæis. Ezech. IV, 2 : *Et ordinabis adversus eam obsidionem etc.* Et innuit expugnationem ex tristitia, *Et erit tristis*. Tertio ponit reparationem factam sub Jesu sacerdote magno et aliis, de qua habetur in Esdra per totum. *Et erit mihi* ; quasi dicat : Umbram pristinæ dignitatis retinens.

Sed contra. Aggæi II, 10 ; *Magna est gloria domus istius novissimæ, plusquam primæ*.

Et dicendum, quod hoc dicitur propter hoc quod fuit visitata ab ipso filio Dei corporaliter.

Et circumdabo. Hic comminatur destructionem per Romanos ; et circa hoc quatuor ponit : scilicet obsidionem, *Et circumdabo quasi sphæram*, idest in circuitu. Luc XIX, 43 : *Circumdabunt te inimici tui vallo*. Habac. I, 10 : *Super omnem munitionem ridebit, et comportabit aggerem*. Secundo obsessorem humiliationem, *Humiliaberis* ; et humiliationis signum de terra loqueris, idest, ita ac si sub terra esses, etiam audieris humiliter, verba ferens pythonis, qui silenter incantabat[1] Soph. III, 11 : *Auferam de medio tui* malíloquos superbiæ* *magniloquos*
tuæ. Vel humiliationis meritum, arguens in eis peccatum avaritiæ. *De terra loqueris* ; et idololatriæ, *Et erit quasi pythonis*.

[1] Al. : « incantabant. »

Tertio ponit hostium multitudinem, *Et erit sicut pulvis;* Joel. I, 6 : *Gens ascendit :* vel hostium destructionem, sicut supra XVII : *Rapietur sicut pulvis montium a facie venti.* Quarto ponit ipsam destructionem, *Eritque repente;* metaphorice, propter hostium ferocitatem. Jerem. IV, 13 : *Quasi nubes ascendet, et quasi tempestas currus ejus, velociores aquilis. Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo omnium gentium quæ dimicaverunt contra Ariel.* Hic adhibet quamdam consolationem ex hostium pœna. *Et sicut somniat esuriens* vana[1], in nihilum ibunt non reportantes aliquod commodum de destructione Judææ, sicut nec esuriens vel sitiens ex cibo vel potu somniato. Eccli XXXIV, 1 : *Vana spes et mendacium insensato viro, et somnia extollunt imprudentes.* Zach. XII, 3 : *Ponam Jerusalem lapidem oneris cunctis populis.*

Nota super illo verbo, *Et erit sicut somnium*, quia aliquid dicitur somnium primo propter vanitatem. Eccli. XXXIV, 2 : *Quasi qui apprehendit umbram et persequitur ventum, sic et qui attendit ad visa mendacia.* Et[2] secundum hoc visa somniorum. Secundo propter brevitatem. Job XX, 8 : *Velut somnium avolans non invenietur.* Tertio propter cognitionis[3] obscuritatem. Job XXXIII, 12 : *Per somnium in visione nocturna, quando solet sopor occupare homines, et dormiunt in lectulo suo; tunc aperit aures virorum, et erudiens eos instruit disciplina.* Quarto propter animæ perversitatem, Infra LVI : *Dormientes et amantes somnia.*

Obstupescite, et admiramini. Hic comminatur pœnam excæcationis : et primo prædicit excæcationem Judæorum; secundo conversionem gentium, ibi, *Nonne adhuc in modico convertetur Libanus in Carmel, et Carmel in saltum reputabitur?* Circa primum duo facit. Primo ponit excæcationem; secundo ipsius rationem assignat, ibi, *Et dixit Dominus : Eo quod appropinquat populus iste ore suo etc.* Circa primum tria. Primo prædicit excæcationem, ponens ea quæ perturbant judicium rationis, *Obstupescite*, ex consideratione malorum culpæ vel pœnæ. Jerem. II, 12 : *Obstupescite cœli super hoc, et portæ cœli desolamini vehementer. Et admiramini*, ex consideratione magnorum. Psal. CXXXVIII, 14 : *Mirabilia opera tua. Fluctuate*, ex incertitudine eligendorum. Jac. I, 6 : *Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur. Vacillate*, ex inconstantia propositorum. Job IV, 4 : *Vacillantes confirmaverunt* * *manus tuæ.* (* sermones tui.) *Inebriamini*, ex anxietate dolorum. Habac. II, 16 : *Bibe tu quoque, et consopire; circumdabit te calix dexteræ Domini.* Secundo ponit excæcationis modum, *Quoniam miscuit*; idest, sicut vinum mixtum propinavit. *Oculos vestros*, scilicet prophetas. Supra XIX : *Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis.* Tertio ponit excæcationis effectum, quia librum sacræ Scripturæ in visione[4] omnium prophetarum non intelligent. *Et erit vobis.* Apoc. V, 1 : *Vidi in dextera sedentis librum signatum sigillis septem. Et dixit dominus etc.* Hic ponit causam excæcationis, scilicet peccatum ipsorum : et primo in affectu; secundo in intellectu, ibi, *Væ qui profundi estis corde.* Circa primum duo facit. Primo ponit culpam[5] divini contemptus, *Cor autem ejus*, quia palliant verbis, *labiis*, humanis observantiis. *Et timuerunt.* Jer XII, 2 : *Prope es tu ori eorum, et longe a renibus eorum.* Matth. XV, 6 : *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras.* Secundo pœnam, *Ideo ecce ego. Grandi*, secundum eorum reputationem, vel quondam. *Peribit enim sapientia.* Abdias, 8 ; *Perdam sapientiam sapientum, et prudentiam prudentium reprobabo*; I Cor, I, 19 : *Væ qui profundi estis corde.* Hic ponit peccatum ex parte intellectus, quia non credebant Dei providentiam, quod sciret ea quæ circa nos aguntur : et circa hoc duo facit. Primo ponitur erroris excogitatio. Dicebant autem Deum latere, propter cordis profunditatem, ubi sua prava consilia pertractabant : unde dicit : *Væ qui profundi estis corde.* Jerem. XVII, 9 : * *Profundum est cor hominis et inscrutabile; quis cognoscet illud?* Et propter (* Pravum est cor omnium.)

[1] Al. « : *et sicut res vanæ.* »
[2] Al. : « hoc. » — [3] Al. : « cogitationis. »

[4] Al. : « visione. » — [5] Al. : « primo culpam. »

obscuritatem locorum in quibus prava opera exercebant : unde dicit : *Quorum sunt in tenebris opera.* Joan. III, 20 : *Omnis qui male agit, odit lucem.* Eccli. XVI, 16 : *Non dicas, A Deo abscondar.* Secundo ponitur justa increpatio, *Perversa est. Non fecisti me,* quia Deus cognoscit inquantum est causa rei. Infra XLV : *Væ qui contradicit factori suo.* Infra LXIV : *Et nunc, Domine, pater noster es tu, nos vero lutum; et fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos. Nonne adhuc in modico?* Hic prædicit gentium conversionem : et circa hoc tria facit. Primo prædicit conversionem ad gratiam. *Libanus,* idest gentes, quia mons erat in terra gentium, *in Carmelum*[1] in gratiam, quam Judæi per circumcisionem habebant, quia inter scientiam circumcisionis. *In saltum,* idest in sterilitatem, in qua prius erant gentes. Infra XXXVII : *Saltum Carmeli ejus : ego fodi, et bibi aquam.* Ad sacram scientiam, *Surdi,* scilicet gentiles, qui prius non audierant verba legis. Matth. XI, 5 : *Cæci vident.* Joan. IX, 39 : *In judicium veni in hunc mundum, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant.* Ad spiritualem lætitiam, *Et addent.* Psal. IX, 3 : *Lætabor et exultabo in te, psallam nomini tuo, Altissime.* Secundo assignat conversionis occasionem, vel rationem, ex casu diaboli : *Quoniam defecit qui prævalebat,* per potentiam, *illusor,* deceptor per astutiam. Supra XVI : *Consummatus est miser, defecit qui conculcabat terram,* cæcitate Judaici populi : quia cæcitas ex parte contigit in Israel : Rom. XI. *Succisi sunt qui vigilabant* : studiositer ad malum. Prov. IV. 16 : *Non enim dormiunt, nisi male fecerint. Qui peccare,* pravis exemplis et doctrinis. *Arguentem,* quantum ad disciplinæ contemptum. Amos V, 10 : *Odio habuerunt corripientem in porta. Declinaverunt,* quantum ad peccati vanitatem, quia frustra est quod non consequitur finem. Sap. V, 8 : *Quid nobis profuit superbia, aut divitiarum jactantia quid contulit nobis?* Tertio ponit Judæorum reversionem in fine mundi, cum dicit : *Propter hoc hæc dicit Dominus... qui redemit Abraham,* Gen. XII. *Non modo,* idest in hoc tempore, *confundetur,* bona confusione. Eccl. IV, 25 : *Est confusio adducens gloriam et gratiam. Filios* Apostolos, *mussitatores,* idest qui primo murmurabant. Supra XXVII : *Qui egrediuntur impetu a Jacob, et florebit et germinabit Israel.* Vel potest aliter exponi de prosperitate, quæ eis promittitur destructo Senacherib vel Nabuchodonosor. *Carmelus in saltum;* idest, tanta erit fertilitas terræ promissionis, quod fertilitas Carmeli reputabitur sterilitas in comparatione ejus. *Illusor,* Senacherib vel Nabuchodonosor. *Filios suos,* tres pueros in camino ignis : vel quia pueri ipsorum facient laudem nominis mei, quod ipsi in juventute sua non fecerunt.

CAPUT TRIGESIMUM

Væ filii desertores, dicit Dominus, ut faceritis consilium, et non ex me, et ordiremini telam, et non per spiritum meum ut adderetis peccatum super peccatum; qui ambulatis ut descendatis in Ægyptum, et os meum non interrogastis, sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, et habentes fiduciam in umbra Ægypti. Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, et fiducia umbræ Ægypti in ignominiam. Erant enim in Taphnis principes tui, et nuntii tui usque ad Thanes pervenerunt. Omnes confusi sunt super populo qui eis prodesse non potuit. Non fuerunt in auxilium, et in aliquam utilitatem; sed in confusionem, et in opprobrium. Onus jumentorum austri. In terra tribulationis, et angustiæ leæna, et leo ex eis, vipera, et regulus volans, portantes super humeros jumentorum divitias suas, et super gibbum camelorum thesauros ad populum qui eis prodesse non poterit. Ægyptus enim frustra, et vane auxiliabitur. Ideo clamavi super hoc : Superbia tantum est; quiesce. Nunc ingressus scribe et super buxum, et in libro diligenter exara illud, et erit in die novissimo in testimonium usque in æternum. Populus enim ad iracundiam provocans est, et filii mendaces, filii nolentes audire legem Dei : qui dicunt videntibus, Nolite videre; et aspicientibus, Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt. Loquimini nobis placentia, videte nobis errores auferte a me viam, declinate a me semitam, et cesset a facie nostra Sanctus Israel. Propterea hæc dicit Sanctus Israel : Pro eo

[1] Al. : « *Carmelo.* »

quod reprobastis verbum hoc, et separastis in calumnia, et in tumultu, et innixi estis super eo; propterea erit vobis iniquitas hæc sicut interruptio cadens, et requisita in muro excelso. Quoniam subito dum non speratur, veniet contritio ejus, et comminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione pervalida, et non invenietur de fragmentis ejus testa, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fovea : quia hæc dicit Dominus Deus Israel : Si revertamini et quiescatis, salvi eritis. In silentio et in spe erit fortitudo vestra. Et noluistis, et dixistis : Nequaquam ; sed ad equos fugiemus : ideo fugietis. Et super veloces ascendemus : ideo velociores erunt qui persequentur vos. Mille homines a facie terroris unius ; et a facie terroris quinque fugietis, donet relinquamini quasi malus navis in vertice montis, et quasi signum super collem. Propterea expectat Dominus ut misereatur vestri ; et ideo exaltabitur parcens vobis, quia Deus judicii Dominus. Beati omnes qui expectant eum. Populus enim Sion habitabit in Jerusalem. Plorans nequaquam plorabis ; miserans miserebitur tui. Ad vocem clamoris tui statim ut audierit respondebit tibi. Et dabit tibi Dominus panem arctum et aquam brevem, et non faciet avolare a te ultra doctorem tuum, et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient verbum post tergum monentis. Hæc est via ; ambulate in ea, et non declinetis neque ad dexteram neque ad sinistram. Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, et vestimentum conflatilis auri tui, et disperges ea sicut immunditiam menstruatæ. Egredere, dices ei. Et dabitur pluvia semini tuo, ubicumque seminaveris in terra ; et panis frugum terræ erit uberrimus et pinguis. Pascetur in possessione tua in die illo agnus spatiose ; et tauri tui et pulli asinorum, qui operantur terram, commixtum migma comedent, sicut in area ventilatum est. Et erunt super omnem montem excelsum et super omnem collem elevatum rivi currentium aquarum in die interfectionis multorum, cum ceciderint turres. Et erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum, in die qua alligaverit Dominus vulnus populi sui, et percussuram plagæ ejus sanaverit. Ecce nomen Domini venit de loginquo, ardens furor ejus, et gravis ad portandum Labia ejus repleta sunt indignatione, et lingua ejus quasi ignis devorans. Spiritus ejus velut torrens inundans usque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum, et frenum erroris, quod erat in maxillis populorum. Canticum erit vobis sicut vox sanctificatæ solemnitatis, et lætitiæ cordis sicut qui pergit cum tibia, ut intret in montem Domini ad Fortem. Et auditam faciet Dominus gloriam vocis suæ, et terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris, et flam minatione furoris, et flamma ignis devorantis. Allidet in turbine, et in lapide grandinis. A voce enim Domini pavebit Assur virga percussus, et erit transitus, virgæ fundatus quam requiescere faciet Dominus super eum in tympanis et cytharis, et in bellis præcipuis expugnabit eos. Præparata, profunda, et dilatata. Nutrimenta ejus ignis et ligna multa : flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.

In parte ista comminatur propheta contra illos qui contempserunt prophetiam Jeremiæ, euntes in Ægyptum, contra ejus consilium, sicut habetur Jerem. XLIII. Et dividitur in duas. In prima comminatur contra Judæos tantum ; in secunda contra Judæos et Ægyptios simul, de quibus confidebunt : XXXI cap. : *Væ qui descendunt etc.* Vel, secundum *Glossam*, in prima parte prohibet descensum, in secunda comminatur pœnam contra descendentes. Prima in duas. In prima ponit comminationem ; in secunda consolationem, ibi, *Propterea expectat.* Prima in duas. In prima arguit descensum ; secundo arguit præcepti contemptum, ibi, *Ideo clamavi super hoc.* Circa primum tria arguit in eis, Primo itineris dispositionem, ponens propositum, *Ut faceretis consilium telam*, pravam machinationem ; et consequentem effectum, *Ut adderetis* : II Paralip. XXVIII, 13 : *Quare vultis addere peccata super peccata ?* Secundo ponit consilii executionem quantum ad viæ incessum. *Qui ambulatis* ; qui incessus deformatur per contemptum divini consilii, *Habentes fiduciam. Os meum*, prophetam. Jerem. XV, 19 : *Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris :* quia quæ dixi facere noluistis. Et per fiduciam humani auxilii, *Habentes fiduciam.* Jerem. XVII, 5 : *Maledictus qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum.* Et ponit effectum : *Et eris vobis fortitudo Pharaonis in confusionem.* Oseæ. IV, 7 : *Gloriam eorum in ignominiam commutabo.* Unde quantum ad viæ terminum, *Erant enim in Taphnis*, quæ est tantum in alia parte Ægypti, quasi timentes in primis terminis remanere. Jerem. II, 18 : *Quid tibi vis in via Ægypti, ut bibas aquam turbidam ?* Et ostendit spei defectum : *Omnes confusi sunt.* Psalm. CXLV, 2 : *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus.* Tertio describit rerum asportationem, *Onus jumentorum*, comminans primo destructionem Ægypti : vel onus [1] filiorum Juda. *Jumentorum*, propter soliditatem ; vel quia sicut jumenta res suas deferebant. *Austri*, quia ad austrum fugerunt, vel quia in australi parte erat eorum habitatio. *In terra tribulationis*, in Ægypto, quæ He-

[1] Al. deest : « vel. »

braice dicitur Mesraim, quod interpretatur tribulatio, vel angustia Jerer. XLII, 16 : *Gladius quem vos formidatis, ibi comprehendet vos in terra Ægypti, et fames pro qua estis soliciti, ad adhærebit vobis in Ægypto, et ibi moriemini.* Secundo ponit asportantium conditionem : *Leæna*, propter ferocitatem, *leo*, propter audacie præsumptionem, *vipera* propter crudelitatem, *regulus volans*, non quod habeat pennas, sed quia insilit in faciem hominis, propter velocitatem ad male faciendum Soph. III, 3 : *Principes ejus quasi leones.* Tertio rerum asportationem, *Portantes.* Quarto laboris frustrationem, *Ad populum qui eis prodesse non poterit.* Psalm. LIX, 13 : *Vana salus hominis. Ideo clamavi super hoc.* Hic arguit in eis divini præcepti contemptum : et primo ostendit quomodo contempserint divinum præceptum : in secunda quomodo contempserint salubre consilium, ibi, *Quia hæc dicit Dominus Deus Israel.* Circa primum tria ponit, Primo divinum præceptum ; secundo populi contemptum, ibi, *Populus enim ad iracundiam provocans est ;* tertio comminatur contemnentibus mortem, vel mortis intentum, ibi, *Propterea hæc dicit Sanctus Israel.* Primo præceptum : quia scilicet inutile est ire in Ægyptum, *quiesce*, in terra tua. Jer. XIV, 10 : *Hæc dicit Dominus populo huic, qui dilexit movere pedem suum, et non quievit et Domino non placuit.* Secundo ponit præcepti confirmationem. *Nunc ergo ingressus scribe ei super buxum.* Tu Isaias, *ingressus*, per propheticam visionem, vel tu Jeremias, *ingressus*, in Ægyptum cum populo, sicut legitur Jer. XLIII. Tertio assignat confirmationis fructum, *Et erit in die illa.* Exod. XVII, 14 ; *Scribe hoc ob monimentum. Populus enim ad iracundiam provocans est.* Hic ponit populi contemptum : et primo secundum quod contemnebant Deum. *Ad iracundiam*, quantum ad peccatum transgressionis. Ezech. II, 5 : *Noli esse exasperans sicut domus Israel exasperatrix est, Mendaces*, quantum ad peccatum locutionis, quia promiserunt Jeremiæ obedientiam, quam servare noluerunt, ut habetur Jer : XLII : Psal. XVII, 46 : *Filii alieni mentiti sunt mihi. Nolentes*, quantum ad peccatum omissionis. Prover : XXVIII, 9 : *Qui obturat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.* Secundo ponit contemptum prophetarum, *Qui dicunt videntibus* secundum quod interdicebant eis proprium officium. Amos VII, 12 : *Qui vides, gradere, fuge.* Inquantum inducebant eos ad mendacium, *Loquimini.* III Reg. ult, 13 : *Ecce sermones prophetarum ore uno regi bona prædicunt. Declinate*, inquantum prohibebant divinæ cognitionis verbum. Job. XXI, 14 : *Qui dixerunt Deo Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus : Propterea hæc dicit Sanctus Israel.* Hic comminatur eis interitum subitum resumens culpam, ut justior appareat pœna : *Pro eo quod reprobastis.* Pœnam autem adjungit, ibi, *Propterea erit vobis ;* significans pœnam subitaneam per similitudinem ruinæ, quæ diu latet in pariete, qui tandem subito cadit, *Quoniam subito* : I Thess. V, 3 : *Cum enim dixerunt, Pax et securitas ; tunc superveniet eis repentinus interitus.* Et dicit [1] pœnam validam, *Et comminuetur,* sub similitudine confractionis lagenæ, cujus nulla testa remanet integra ad aliquid valens, scilicet ad ignem portandum, et ad aquam hauriendam. Supra XXV : *Confractione confringetur terra.*

Nota super illo verbo, *Quiesce*, quia quiescere debet homo primo a peccati actu. Supra I : *Quiescite agere perverse, discite bene facere.* Secundo a vagandi cursu. Jerem. XIV, 10 : *Hæc dices populo huic, qui dilexit movere pedes suos, et non quievit.* Tertio ab immoderato appetitu. Infra LVII : *Cor impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* Quarto a præsumptuoso intellectu. Eccli. XVIII, 6 : *Cum consummaverit homo tunc incipiet.*

Quia hæc dicit Dominus Deus Israel. Hic arguit in eis divini consilii contemptum : et circa hoc tria ponit. Primo consilium, *Si revertamini.* Infra XLV : *Convertimini ad me, et salvi eritis.* Secundo contemptum : *Et dixistis, Nequaquam.*

[1] Al. : « dicit etiam. »

'deo fugietis : hoc est verbum Domini.)eut. II, 27 :* *Per unam viam gradie-nur. Et super veloces ascendemus* : vox oopuli rebellis. *Ideo velociores :* vox Do-nini. Thren. IV, 19 : *Velociores fuerunt oersecutores nostri aquilis cœli.* Tertio omminatur meritum, *Mille*, Ægyptii, *mius* Chaldæi. *Fugietis* omnes vos Ju-læi, *quinque*, Chaldæorum. Deut. XXXII, 30 : *Quomodo persequatur unus mille, et luo fugent decem millia? Quasi malus*, n signum evitandi naufragii. Supra VI : *Erit in ostensionem sicut terebinthus et icut quercus quæ expandit ramos suos. Propterea expectat Dominus ut miserea-ur vestri.* Hic ponit consolationem ; et irca hoc duo facit. Primo proponit mi-erendi propositum ; secundo exequitur nisericordiæ beneficium, ibi, *Populus nim Sion habitabit in Jerusalem.* Circa rimum tria. Primo miserendi proposi-um in Deo, *Propterea expectat*, non ex oto destruens vos. Oseæ III, 3 : *Dies mul-os expectabis me :* Secundo ingratorum udicium : *Et ideo exaltabitur;* idest, lius in justitia apparebit, puniens vos ngratos suis beneficiis. Supra V : *Exal-abitur Dominus exercituum in judicio.* Tertio bonorum præmium, *Beati omnes.* Luc. XII, 36 : *Vos similes hominibus ex-oectantibus dominum suum. Populus enim Sion habitabit in Jerusalem.* Hic exequi-ur misericordiæ beneficium : et primo in eorum exaltatione ; secunda in hostium oppressione, ibi, *Ecce nomen Domini ve-nit de longinquo.* Circa primum duo. Pri-no sublationem malorum contra exilii aptivitatem. *Populus enim*, tempore Zo-obabel : vel potius mystice totum. Ps. XXXIV, 1 : *Non commorebitur in æter-num qui habitat in Jerusalem.* Contra ristitiæ anxietatem : *Plorans*, ante, *ne-nuaquam plorabis*, semper, sed quando-que liberaberis. Supra XXV : *Auferet la-crymam tuam ab omni facie.* Contra Dei ndignationem *Miserans.* Ps. XC, 15 :* *Invocabit me, et ego exaudiam eum.* Contra paupertatem : *Et tibi dabit Domi-nus.* Et est sensus : modico victu erunt contenti. Eccli. XXIX 28 : *Initium hominis panis et aqua.* Vel quia in reditu de Ba-bylone penuriam passi sunt. Mystice se-cundum *Glossam.* Secundo ponit colla-tionem bonorum : unde, *Faciet.* Et primo spiritualium, quantum ad electam doc-trinam, describens doctorem : *Avolare*, idest recedere, *doctorem*, Esdram, cujus doctrina adhuc utuntur, vel Christum, *post tergum*, sicut fugiens quando ab in-sequente revocatur. Joel. II, 23 : *Dedit** * vobis
nobis Dominus doctorem justitiæ. Et ponit doctrinam, *Hæc via.* Num. XX, 19 :* * Per tritam viam
Via regia gradiemur. Et etiam quantum ad debitam Dei culturam, *Et contamina-bis*, in usus communes rediges. IV Reg. XXIII, 8 : *Contaminavit excelsa et demo-litus est ea. Vestimentum*, omnem orna-tum idoli. Secundo quantum ad tempo-ralia bona : unde dicit, *Egredere*, scilicet a spiritualibus ad temporalia. Et primo promittit[1] terræ fertilitatem promittens causam, *Dabitur pluvia :* Joel. II, 23 : *Descendere faciet ad vos imbrem* : et effec-tum, quantum ad cibos hominum. *Et panis frugum.* Gen. XLIX, 20 : *Aser panis pinguis.* Ps. CXLVII, 14 : *Adipe frumenti satiat te.* Quantum ad pascua armento-rum, *Pascetur agnus*, quantum ad oves : *tauri*, quantum ad boves ; et in utrisque notat fecunditatem, ponens filios. Et quantum ad annonam jumentorum. *Et pulli assinorum. Migma*, hordeum cum palea purgatum, quod prius commixtum comedebant. Secundo promittit aquarum ubertatem, *Et erunt.* Judæi dicunt hæc ad litteram esse complenda in fine mun-di, *Multorum*, scilicet Romanorum, se-cundum eos ; quod est fabulosum. Vel potest eses metaphorica locutio : ut per aquam significetur consolatio, quam post reditum de captivitate et Babyloniæ des-tructionem habuerunt. Vel mystice de doctrina Christi. Infra XLI : *Aperiam in supremis collibus flumina, et in medio camporum fontes.* Tertio cœli claritatem. *Et erit lux solis sicut lux septem dierum :* tantum in uno quantum modo in sep-tem, quasi septempliciter : vel sicut fuit in primo septenario dierum. Hæc Judæi fabulose ad litteram dicunt tempore au-reæ Jerusalem. Sed melius est quod ad futuram sanctorum gloriam referatur.

[1] Al. : « et promittit. »

post mundi innovationem. Vel metaphorice et hyperbolice ad statum populi referatur. Ps. CXLVI, 3 : *Qui sanat contritos corde, et alligat contritiones eorum.*

Nota super illo verbo, *Et panes frugum*, quia verbum Dei est panis primo arctus propter observandi difficultatem. Matth. VII, 14 : *Arcta est via quæ ducit ad vitam.* Secundo uberrimus propter fructus utilitatem. Infra LV : *Quomodo descendit imber de cœlo, et illuc ultra non revertitur, et inebriat terram, et germinare eam facit : sic erit verbum quod egredietur de ore meo.* Tertio pinguis propter delectationis suavitatem. Gen. XLIX : *Aser panis pinguis.*

Ecce nomen Domini venit de longinquo. Hic consolatur eos ex hostium punitione : et circa hoc tria ponit. Primo judicis punientis adventum ; secundo pœnæ modum, *Et auditam faciet ;* tertio punitionis locum, ibi, *Præparata est enim ab heri Thophet.* Circa primum tria ponit [1]. Primo adventum : *Venit*, ad universale judicium, *de longinquo*, de alto potentiæ suæ. Vel ad destruendos Babylonios, per Medos a longe venientes. Jer. V, 15 : *Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo. Nomen Domini*, filius quantum ad primam expositionem ; vel quia redundans est in gloriam ipsius, quantum ad secundam et tertiam. Secundo ostendit venientis zelum, ponens iram in corde, per antropospatos, *Ardens furor.* Furor est ira accensa. Incenditur [2] autem vel quantum ad vehementiam desiderii ; et quantum ad hoc dicit, *Ardens :* vel quantum ad quantitatem pœnæ ; et quantum ad hoc dicit, *Gravis.* Infra LXV : *Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die.* Ponit etiam iram in ore : *Labia ejus repleta sunt indignatione*, improperans peccata ; *devorans*, comminando tormenta. Supra XI : *Spiritu labiorum suorum interficiet impium.* Ponit etiam in opere : *Spiritus ejus*, idest indignatio, *usque ad medium colli*, idest usque ad extinctionem adducet. Supra VIII : *Ibit per Judam inundans furor.* Tertio ponit indignationis effectum, In malis destructionem gentium. *Ad perdendas gentes.* Ps. LXXII, 20 :

[1] Al. omittitur : « ponit »
[2] Al : « intenditur. »

Domine, in civitate tua imaginem ipso
rum ad nihilum rediges. Et cessatione
tyrannorum, *Et frenum erroris.* Job xx
11 : *Frenum posuit in os meum.* Pon
etiam effectum in bonis in laude ori
Canticum erit solemnitatis : quia in tr
bus solemnitatibus ibant in Jerusale
cum lætitia. [3] Isai. XXXIII, 20 : *Civitate*
solemnitatis nostræ oculi tui videbunt.
in jucunditate cordis, *In lætitia cordi*
Infra XXXV : *Gaudium et lætitiam obtin*
bunt, et fugiet ab eis dolor et gemitu
Judith. ult, 24 : *Erat autem populus D*
mini jucundus. Et auditam faciet Dom
nus gloriam vocis suæ. Hic describit p
næ modum :et circa hoc tria facit. Pr
mo describit pœnæ nodum quantum
punientis actum. *Vocis suæ*, per qua
apparebit gloriosus, *et terrorem brachi*
per similitudinem irati, qui his modis co
minatur. Job. XL, 4 : *Si habes brachium s*
cut Deus. Et quantum ad instrumentum,
flamma ignis ; quia, ad litteram, Assy
combusti fuerunt. *Et in lapide grand*
nis : forte tempestas aliqua fuit. Vel s
gnificantur diversæ pœnæ in die judici
Ps. X, 7 : *Ignis, sulphur, et spiritus pr*
cellarum, pars calicis eorum. Secun
ponit pœnæ inflictionem, ostendens ej
horrorem. *A voce enim :* et pœnæ dur
tionem, *Et erit transitus fundatus,* ide
firmatus. Tertio sanctorum exultati
nem, *In citharis et in bellis præcipui*
quæ sola divina virtute geruntur. P
LVII, 11 : *Lætabitur justus cum vider*
vindictam. Præparata est enim ab he
Thophet. Hic describit pœnæ locum :
primo ipsius dispositionem. *Thophet,* va
lis filii Emen, gehenna, quia conserv
batur ibi ignis ad sacrificia in lapidib
de Tophis. Eadem est vallis Gethsema
in qua destructus est exercitus Senach
rib. Vel significatur per ipsam infernu
Unde Judæi conjiciunt ibi esse infernu
quia ex duabus palmis quæ ibi sun
semper emittitur fumus. *Ab heri*, idest
initio ; vel a secundo die secundum J
dæos, quæ habuit tantum heri : un
nudius tertius. De hac valle habetur Je
VII et XIX : *A rege*, Deo. Supra V : *Dil*
tavit infernus animam suam. Secund

[3] Parm. erronee : « Levit. XXXIII. »

œnarum diversitatem, *Nutrimenta*[1] *Lina*[2] impii, vel illi de exercitu Senacheib. *Flatus*, idest voluntas[3], metaphorie. Ps. x, 7 : *Ignis, sulphur, spiritus rocellarum, pars calicis eorum.*

Nota super illo verbo, *Ecce nomen Domini*, quia filius Dei est nomen Patris : rimo quo manifestatur. Joan. xvii, 6 : *Ianifestavi nomen tuum hominibus.* Seundo quo honoratur Matth. iv, 9 : *Pater, anctificetur nomen tuum.* Tertio quo inocatur. Joan. *Quæcumque petieritis Parem in nomine meo, dabit vobis.*

Item super illo verbo, *Venit de longinquo*, quod venit de longinquo primo ropter diuturnam expectationem. Hebr. i, 13 : *Juxta fidem defuncti sunt omnes sti, non receptis repromissionibus, sed a onge eas aspicientes.* Secundo propter neritorum nostrorum imperfectionem. phes. ii, 17 : *Veniens evangelizavit paem vobis qui longe fuistis.* Tertio propter temporis dilationem. Num. : *Videbo eum, sed non modo ; intuebor illum, sed non prope.* Quarto propter majestatis altitudinem. Ps. xviii, 7 : *A summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus usque ad summum ejus.*

Nota super illo verbo, *Lingua ejus quasi ignis*, quia caritas dicitur ignis primo quia illuminat. Eccl. ii, 10 : *Qui timetis Deum diligite* * [illum] *eum, et illuminabuntur corda vestra.* Secundo quia æstuat. Cant. ii, 5 : *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Tertio, quia ad se omnia convertit. Rom. viii, 28 : *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Quarto quia expeditum facit. Joan. xiv, 23 : *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Quinto quia sursum trahit. Cant. iii, 1 : *In lectulo meo quæsivi quem diligit anima mea ; quæsivi illum, et non inveni.*

CAPUT TRIGESIMUMPRIMUM

Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, ni quis sperantes, et habentes fiduciam super quarigis, quia multæ sunt, et super equitibus, quia rævalidi nimis ; et non sunt confisi super Sanctum srael, et Dominum non requisierunt. Ipse autem apiens adduxit malum, et verba sua non abstulit. t consurget contra domum pessimorum, et contra uxilium operantium iniquitatem. Ægyptus homo, t non Deus ; et equi eorum caro, et non spiritus. t Dominus inclinabit manum suam, et corruet uxiliator, et cadet cui præstatur auxilium, simulue omnes consumentur : quia hæc dicit Dominus d me : Quomodo si rugiat leo et catulus leonis uper prædam suam, cum ocurrerit ei multitudo ei astorum, a voce eorum non formidabit, et a multudine eorum non pavebit ; sic descendet Dominus exercituum, ut prælietur super montem Sion, super collem ejus. Sicut aves volantes sic protegat Dominus exercituum Jerusalem, protegens et berans, transiens et salvans. Convertimini, sicut profundum recesseratis filii Israel. In die enim la abjiciet vir idola argenti sui et idola auri sui uæ fecerunt vobis manus vestræ in peccatum : et adet Assur in gladio non viri, et gladius non hominis vorabit eum ; et fugiet non a facie gladii ; et uvenes ejus vectigales erunt, et fortitudo ejus a errore transibit, et pavebunt fugientes principes jus : dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, et aminus ejus in Jerusalem.

In parte ista comminatur utrisque simul, scilicet Ægyptiis et Judæis : et circa hoc duo facit. Primo ponit comminationem ; secundo consolationem, ibi, *Quia hæc dicit Dominus ad me.* Circa primum duo ponit. Primo culpam ex confidentia humani auxilii, *In equis sperantes* : Psalm. xxxii, 17 : *Fallax equus ad salutem ; in abundantia virtutis suæ non salvabitur* : et ex contemptu divini auxilii, ibi, *Et non sunt confisi*[1]. Contra in Psal. xix, 8 : *Hi in curribus et hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri speravimus.* Secundo comminatur pœnam, *ipse autem* : et primo contra contemptum divini auxilii ; secundo ponit Dei sapientiam, et sententiæ firmitatem, *Et verba non abstulit* : idest, non irrita fecit quæ per prophetas comminatus est. Num. xxiii, 19 : *Non est Deus ut homo ut mentiatur, nec ut filius hominis ut mutetur.* Et subjungit pœnam : *Et contra auxilium operantium iniquitatem.* Job. iv, 19 : *Qui habitant domos luteas, et terre-*

[1] Al. : « *nutrimentis.* » — [2] Al. : « *digna* »

[1] Al. : « voluntate. » — [2] Al. : « confusi. »

num habent fundamentum. Et subjungit pœnam, *Et consurget.* Contra fiduciam humani auxilii ponit eorum debilitatem, *Ægyptus homo.* Ezech. XXVIII, 2 : *Cum sis homo, et non Deus, in manu odientium te, morte incircumcisorum morieris.* Et subjungit pœnam, *Et corruet auxiliator.* Job IV, 19 : *Qui habitant domos etc.* ut supra. *Quia hæc dicit Dominus ad me.* Hic ponit consolationem, promittens per Deum liberationem ab hostibus, a quibus per Ægyptios liberari non potuerunt. Et circa hoc tria facit. Primo ponit Judæorum defensionem sub similitudine leonis defendentis, dicens : Vos et Ægyptii peribitis, in quibus confidebatis me contempto : *quia hæc dicit Dominus*, qui .solus salvat. *Ut prælietur*, tanquam defensor contra illos qui impediebant ædificationem templi post reditum de captivitate. Vel contra Assyrios Oseæ XIII, 7 :*Ego ero eis quasi leæna, sicut pardus in via Assyriorum.* Et sub similitudine avis protegentis, *Sicut aves :* Matth. XXIII, 37 : *Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alis, et noluisti ?* Deut. XXXII, 11 : *Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos, et super eos volitans.* Secundo ponit hostium destructionem, promittens consi-

lium ad hoc merendum, *Convertimin*
cut in profundum recesseratis, filii Isr
Prov. XVIII, 3 : *Impius cum in pro*
dum venerit peccatorum, contemnit. R
VI, 19 *: Sicut exhibuistis membra ve*
servire iniquitati ad iniquitatem, ita n
exhibete membra vestra servire mund
in sanctificationem. Et ponit complem
tum, *In die illa.* Supra II : *In die*
projiciet homo idola sua. Et ponit f
tum, scilicet ipsam destructionem qu
tum ad occisorum necem, *In gla*
Deuter. XXXII, 42 : *Gladius meus dev*
bit carnes. Et quantum ad residuor
deletionem in fuga, timorem et serv
tem, quia *vectigales*, primos Babylo
Tertio ponit utriusque confirmatione
Dixit Dominus cujus ignis, combur
Assyrios. Supra X : *Erit lumen Israe*
igne, et Sanctus ejus in flamma.
ignis in altari thymiamatis. *Camin*
in altari holocaustorum. Lev. VI,
Ignis in altari meo semper ardebit.
ignis caritatis in Ecclesia militante
perfecte, sed caminus[1] in Ecclesia tri
phante perfecte.

Item nota, quod caritas dicitur ig
Require in præcedenti collatione ante
capitulum.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM

Ecce in justitia regnabit rex, principes in judicio præcesserunt. Et erit vir sicut qui absconditur a vento et celat se in tempestate, sicut rivi aquarum in siti, et umbra petræ prominentis in terra deserta. Non caligabunt oculi videntium, et aures audientium diligenter auscultabunt et cor stultorum intelliget scientiam, et lingua balborum velociter loquetur et plane. Non vocabitur ultra is qui insipiens est, princeps ; neque fraudulentus appellabitur major. Stultus enim fatua loquetur, et cor ejus faciet iniquitatem, ut perficiat simulationem, et loquatur ad Dominum fraudulenter, et vacuam faciat animam esurientis, et potum sitienti auferat. Fraudulenti vasa pessima sunt. Ipse enim cogitationes concinnavit, ad perdendos mites in sermone mendacii, cum loqueretur pauper judicium. Princeps vero, ea quæ digna sunt principe cogitabit, et ipse super duces stabit. Mulieres opulentæ surgite, et audite vocem meam ; filiæ confidentes percipite auribus eloquium meum. Post dies et annos vos conturbabimini confidentes. Consummata est enim

vindemia, collectio ultra non veniet. Obstupe
opulentæ, conturbamini confidentes, exuite v
confundemini, accingite lumbos vestros. S
ubera plangite, super regione desiderabili, s
vinea fertili. Super humum populi mei spin
vepres ascendent ; quanto magis super omne
mos gaudii civitatis exultantis? Domus enim
missa est, multitudo urbis relicta est, tenebr
palpatio factæ sunt super speluncas usque in s
num. Gaudium onagrorum pascua gregum, d
effundatur super nos spiritus de excelso. Et
desertum in Carmel, et Carmel in saltum r
tabitur ; et habitabit in solitudine judicium
justitia in Carmel sedebit. Et erit opus jus
pax, et cultus justitiæ silentium, et secu
usque in sempiternum. Et sedebit populus r
in pulchritudine pacis, et in tabernaculis
ciæ, et in requie opulenta. Grando autem in
censione saltus, et humilitate humiliabitur
tas. Beati qui seminatis super omnes aquas, im
tentes pedem bovis et asini.

[1] Al. . « canimus. »

Hæc est tertia pars comminationis, in qua prosequitur liberationem ab hostibus, qui tunc eis imminebant. Et primo prædicit eam per modum prophetiæ; secundo narrat per modum historiæ, xxxvi cap. : *Et factum est etc.* Prima in duas. In prima prædicit Judæorum prosperitatem, in secunda hostium destructionem. xxxiii cap. : *Væ qui prædaris etc.* Circa primum duo. Primo prædicit liberatorum statum, quantum ad regis æquitatem, ibi, *Regnabit rex*, scilicet Ezechias. Jer. xxiii 5 : *Regnabit rex et sapiens erit*, quantum ad populi prosperitatem. Quantum ad consolationem in tribulatione, *Et erit vir.* Supra iv : *Tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu.* Quantum ad emendationem in spiritualibus, *Non caligabunt*, ut prius propter peccata regis et populi, *videntium*, scilicet prophetarum ; sed apertas a Domino visiones accipient ; et aures, scilicet subditorum, *auscultabunt*, implentes præcepta Domini per prophetas, *cor stultorum* qui prius in idolis errabant, *balborum*, prophetarum, qui prius obscure et in ænigmate loquebantur. Sapient. x, 21 : *Sapientia aperuit os mutorum, et linguas infantium fecit disertas.* Et etiam quantum ad consecutam libertatem, scilicet a tyrannis : *Non vocabitur qui insipiens est*, scilicet Senacherib, cui prius tributa solvebantur, sicut patet IV Reg. xviii. Ezech. : *Eruam eos de manu regis Assyriorum.* Secundo exequitur liberationis modum, *Stultus enim :* et primo prosequitur afflictionem ; secundo liberationem, ibi, *Donec effundatur.* Circa quod duo facit. Primo describit hostem persequentem ; secundo persecutionem, ibi, *Mulieres opulentæ.* Circa primum tria. Primo ipsius regis nequitiam, quantum ad blasphemiam oris, *Stultus*, scilicet Senacherib, *fatua* verba blasphemiæ : Infra. xxxvii Prov. xv, 2 : *Os fatuorum ebullit stultitiam.* Quantum ad duplicitatem cordis : *Cor ejus faciet*, promittens populo bonam terram, ad *Dominum fraudulenter*, dicens se illius præcepto venisse : Infra. xxxvi Prov. xii, 5 : *Cogitationes justorum judicia*, *consilia.* Quantum ad credulitatem operis, *Vacuam*, spoliando eos rebus quibus debebant nutriri, contra illud Prov. xxv, 21 : *Si esurierit inimicus tuus ciba illum.* Secundo principium ejus malitiam, *Fraudulenti*, scilicet Senacherib, *vasa*, idest nuntii et principes ejus. Prov. xxix, 12 : *Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios.* Et malitiæ executionem : *Ipse enim cogitationes,* scilicet Rapsacis, de quo Infra xxxvi, *concinnabit*, idest componet. Cinnus est genus potionis ex diversis speciebus compositæ : *Pauper* Judæus. Psalm. xlix, 19 : *Os tuum abundavit malitia, et lingua tua concinnabat dolos.* Tertio regnantis Ezechiæ prudentiam. *Princeps*, quia præcepit quod non illi aliquis responderet. Supra I : *Restituam principes tuos ut fuerunt prius. Mulieres opulentæ.* Hic describit persecutionem inflictam quantum ad tria. Primo quantum ad fructum amissionem, excitans attentionem, *Mulieres*, quæ facile potestis plorare, *opulentæ*, quæ plorandi materiam habetis ex bonorum perditione. Vel *mulieres*, idest vos Judæi imbeciles. Psalm. xlviii, 7 : *Qui confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur.* Et ponit temporis determinationem, *Post dies*, aliquot, *annum*, unum. Psalm. xxi, 12 : *Quoniam tribulatio proxima est, et non est qui adjuvet.* Et ponit fructum amissionem : *Consummata*, destructa, *collectio*, frugum, *non veniet*, in domos nostras ab agris. Jer. xlviii, 33 : *Ablata est lætitia de Carmelo et de terra Moab, et vinum de torcularibus sustuli.* Secundo quantum ad camporum vastationem, indicens planctum, *Obtupescite.* Baruch. iv, 20 : *Exui me stola pacis.* Supra. xxii : *Et vocabit Dominus in die illa ad fletum.* Et prædicit damnum, *Super humum.* Supra v : *Ascendent super eam*[1] *vepres et spinæ.* Tertio quantum ad desolationem, *Quanto magis*, scilicet flendum est, *civitatis exultantis*, scilicet Jerusalem, cujus inferior pars fuit tradita Assyriis. Supra. xxii : *Urbs frequens civitatis exultans.* Et desolationis magnitudinem quantum ad domos, quia redactæ, in perpetuas tenebras, sicut accidit in ædificiis ruinosis. *Et tenebræ.* Job. xii, 25 : *Palpabunt in tenebris*,

[1] Al. : « *eum.* »

et non in luce. Et quantum ad agros, *Gaudium onagrorum*, qui morantur in magnis solitudinibus. Jer. II. 24 : *Onager assuetus in solitudine. Donec effundatur.* Hic prosequitur liberationem : et primo ponit Ju læorum consolationem ; secundo hostium destructionem, ibi, *Grando autem in descensione saltus* ; tertio prophetæ congratulationem, ibi, *Beati qui seminati super omnes aquas.* Circa primum tria. Primo divinam consolationem : Hæc dico, contingent yastante terram Senacherib : *Donec spiritus*, divina consolatio. Ezech. : *Scietis quia ego Dominus, quia intromittam in vos Spiritum et vivetis.* Secundo consolationis modum et ordinem, quantum ad terræ fertilitatem, *Et erit desertum* ; idest, terra vestra prius deserta, ita erit fertilis sicut Carmelus cujus fertilitas reputabitur sterilitas comparatione terræ vestræ. Supra XXIX, idem habetur. Quantum ad justitiæ observationem, *Et habitabit.* Supra. I : *Sion in judicio redimetur, et reducent eum in justitia.* Et quantum ad pacis tranquillitatem, *et erit opus*, idest effectus, *silentium*, quia sine tumultu contentionum et bellorum. Supra. XXVI : *Domine, dabis pacem vobis.* Tertio ponit divinæ consolationis jucundam fruitionem, *Et sedebit*, Prov. I : *Qui autem me audierit, sine terrore requiescet, et abundantiam perfruetur. Grando*, scilicet tribnlationis, *in discensione saltus* ; idest, descendent a Domino super hostes vestros. *Civitas.* Ninive. Supra. XXVI : *Civitatem sublimem humiliabit. Beati qui seminatis super omnes aquas.* Hic ostenditur prophetæ congratulatio. *Super aquas*, idest super loca fertilia ex abundantia aquarum. *Pedem bovis et asini*, non simul, quia hoc prohibitum est. Deut. XXII, 10 : *Non arabis in bove et asino.* Psalm. CXXVII, 2 : *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit.*

Nota super illo verbo, *Erit opus justitiæ pax*, quia pax sanctorum in patria erit pulchra, primo quia non erit falsa. Sap. XV. Secundo quia non interrupta. Supra. IX : *Et pacis non erit finis.* Tertio quia plena. Psalm. CXLVIII, 14 : *Posuit fines tuos pacem.*

Item nota super pacem futuram, quod tria faciunt pacem appetibilem[1]. Primo firmitas divinæ potentiæ. Psal. CXXIV : *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commovebitur in æternum qui habitat in Jerusalem.* Secundo puritas propriæ conscientiæ. Prov. III, 23 : *Ambulabis fiducialiter in via tua, et pes tuus non impinget.* Tertio remotio hostilis nequitiæ. Joan. XVI, 33 : *Confidite, ego vici mundum.*

Item nota super illo verbo, *Beati qui seminatis super aquas*, quia doctrina Domini est aqua, primo quia abundat. Eccli. XXIV, 40 : *Ego sapientia effudi flumina.* Secundo quia refrigerat. Prov. XXV, 25 : *Aqua frigida animæ sitienti.* Tertio quia fecundat. Infra. LV : *Quomodo descendit imber de cœlo et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, et germinare eam facit; sic erit verbum quod egredietur de ore meo.* Quarto, quia velociter portat. Joan. IV, 14 : *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Quinto, quia singulis se conformat. Prov. 5 : *In plateis aquas tuas dtvide.*

CAPUT TRIGESIMUMTERTIUM

Væ qui prædaris, nonne et ipse prædaberis? Et qui spernis, nonne et ipse sperneris? Cum consummaveris deprædationem prædaberis; cum fatigatus desieris contemnere, contemneris. Domine miserere nostri, te enim expectamus : esto brachium nostrum in mane, et salus nostra in tempore tribulationis. A voce Angeli fugerunt populi et ab exaltatione tua dispersæ sunt gentes. Et congregabuntur spolia vestra, sicut colligitur bruchus, velut cum fossæ plenæ fuerint de eo. Magnificatus est Dominus, quoniam habitavit in excelso, implevit Sion judicio et justitia; et erit fides in temporibus suis.

[1] Al. : « super pacem futuram, tria faciunt appetibilem. »

Divitiæ salutis, sapientia et scientia ; timor Domini ipse est thesaurus. Ecce videntes clamabunt foris, angeli pacis amare flebunt. Dissipatæ sunt viæ, cessavit transiens per semitam, irritum factum est pactum, projecit civitates, non reputavit homines. Luxit et elanguit terra, confusus est Libanus, et absorbuit. Et factus est Saron sicut desertum, et concussa est Basan et Carmelus. Nunc consurgam, dicit Dominus, nunc exaltabor, et nunc sublimabor. Concipietis ardorem, et parietis stipulam ; spiritus vester ut ignis vorabit vos. Et erunt populi quasi de incendio cinis, spinæ congregatæ igni comburentur. Audite qui longe estis quæ fecerim, et cognoscite vicini fortitudinem meam. Conterriti sunt in Sion peccatores, possidebit timor hypocritas. Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Aut quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? Qui ambulat in justitiis et loquitur veritatem, qui projicit avaritiam ex calumnia, et excutit manus suas ab omni munere. Qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, et claudit oculos suos ne videat malum. Iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas ejus. Panis ei datus est, aquæ ejus fideles sunt. Regem in decore suo videbunt oculi ejus, cernent terram de longe. Cor tuum meditabitur timorem. Ubi est litteratus? ubi legis verba ponderans? ubi est doctor parvulorum? Populum imprudentem non videbis, populum alti sermonis, ita ut non possis intelligere disertitudinem linguæ ejus, in quo nulla est sapientia. Respice Sion civitatem solemnitatis nostræ. Oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit : nec auferentur clavi ejus in sempiternum, et omnes funiculi ejus non rumpentur : quia solummodo ibi magnificatus est Dominus noster. Locus fluviorum rivi altissimi et patentes : non transibit per eum navis remigum, neque trieris magna transgredietur eum. Dominus enim judex noster. Dominus legifer noster Dominus rex noster : ipse salvabit nos. Laxati sunt funiculi tui, sed non prævalebunt. Sic erit malus tuus ut dilatare signum non queas. Tunc divident spolia prædarum multarum, claudi diripient rapinam, nec dicet vicinus, Elangui. Populus qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas.

In parte ista incipit prædicere hostium destructionem : et primo ipsam destructionem; secundo destructionis effectum, XXXV cap, *Lætabitur deserta et invia*. Prima in duas. In prima prædicit destructionem hostium principalium, scilicet Assyriorum ; in secunda aliorum eis auxilliantium, XXXIV cap. : *Accedite gentes, et audite*. Circa primum duo. Primo prædicit destructionem Assyriorum ; in secunda ingratitudinem Judæorum ibi, *Laxati sunt funiculi tui*. Circa primum duo facit. Primo prædicit Assyriorum destructionem ; secundo invitat omnes ad tanti facti considerationem, ibi, *Audite qui longe estis*. Circa primum duo facit. Primo prædicit pœnam quam a Deo percepit ; secundo quam aliis ipse contulit, ibi, *Ecce clamabunt foris*. Circa primum tria facit. Primo comminatur Assyriis destructionem, ponens quæstionem, *Nonne*, et responsionem, *Cum consummaveris fatigatus* ; quasi dicat, tædio affectus de multis victoriis. Matth. VII, 2 : *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*. Apoc. XIII, 10 : *Qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi*. Secundo in persona populi petit a Deo comminationis confirmationem, *Domine, miserere*. Eccli. XXXVI, 7 : *Glorifica manum, et extende brachium*. Psal. LIX, 13 : *Da nobis, Domine, auxilium de tribulatione*. Tertio ponit petitionis impletionem : primo ponens destructionem Assyriorum quantum ad exercitus, *A voce, Angeli*, multos interficientis, *populi*, Assyrii, qui residui fuerunt. Supra. XXXI *Et pavebunt principes ejus fugientes*. Quantum ad spoliorum direptionem, *Et congregabuntur*, a Judæis, *vestra*, o Assyrii. Supra. X : *Lætabuntur coram te sicut qui lætantur capta præda, quando dividunt spolia*. Secundo destructionis fructum, scilicet Dei gloriam, *Magnificatus*. Psal. LVI, 11 : *Magnificata est usque ad cœlos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua*. Et hominum gratiam in rectitudine actus, *Implevit*, scilicet Dominus, *judicio*, quod est executio justitiæ. *Fides*, quæ est fundamentum justitiæ. Supra. I : *Sion in judicem redimetur, et reducent eam in justitia*. Oseæ II, 20 : *Sponsabo te mihi in justitia et fide*. Quantum ad perfectionem intellectus : *Divitiæ salutis, sapientia*, in divinis, *scientia*, in humanis. Prover. III, 15 : *Pretiosor est sapientia cunctis opibus*. Quantum ad ordinationem affectus, *Timor*, Eccli. I, 27 : *Timor Domini* delet peccatum*.

* *expellit*

Nota super illo verbo, *Divitiæ salutis*, quia nos habemus divitias primo in Deo. Col. II, 3 : *In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei absconditi*. Secundo in sapientia[1]. Proverb. III, 15 : *Pretiosior est cunctis opibus sapientia*. Tertio in sanctorum collegio. Supra. XIII : *Pretiosior erit vir auro, et homo mundo obrizo*.

[1] Al. : « seipso. » Item : « seipsa. »

Ecce videntes clamabunt foris. Hic ponit pœnam quam aliis intulit : et primo describit pœnam ab ipso inflictam quantum ad perturbationem hominum : *Videntes*, exercitus magnitudinem, *foris* qui habitant in suburbanis, *angeli pacis*, legati Ezechiæ ad Rapsacen. Infra. XXXVI. Jer. VIII, 19 : *Ecce vox clamoris filiæ populi mei de terra longinqua.* Quantum ad solitudinem viarum, *Dissipatæ.* Thren. I, 4 : *Viæ Sion lugent, eo quod non est qui veniat ad solemnitatem.* Quantum ad infrictionem pactorum, *Irritum factum est pactum*, scilicet quo Senacherib Ezechiam assecuraverat. Et ideo *projecit*, quasi contemnens eorum amicitiam, *non reputavit*, præsumptione cordis sui. Job XXXIX,
* Sorbet 24 : * *Absorbet terram, nec reputat tubæ sonare clangorem.* Quantum ad destructionem regionum, *Luxit, et elanguit*, Et ponit præcipue fertiles regiones. Secundo ponit divinam resistentiam conatibus ejus, *Nunc consurgam* : et circa hoc tria ponit. Ex parte Dei resistentis propositum : *Nunc*, scilicet post tanta mala quæ fecit, *consurgam*, contra improbos. Psal. XI, 5 : *Propter miseriam inopum et gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus.* Secundo ponit frustratum Assyriorum consilium, *Concipietis*, idest cogitabitis alios ardere : *parietis stipulam*, idest, hoc sequetur quod vos comburemini : *spiritus vester*, idest indignatio, *vorabit*, scilicet carnem sub corio. Psal, VII, 16 : *Lacum aperuit et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit.* Tertio ponit resistentiæ, sive pœnæ modum : *Et erunt populi quasi de incendio cinis :* quia, ad litteram, corpora eorum sunt in cinerem redacta : *spinæ*, idest Assyrii, quia alios lacerabant. Malach. ult. *Calcabitis impios, cum fuerit cinis sub planta pedum eorum. Audite qui longe estis.* Hic invitat ad tanti facti considerationem : et primo ad considerandum liberantis divinæ potentiæ magnitudinem ; secundo ad considerandum liberatæ civitatis dignitatem, ibi, *Respice Sion civitatem solemnitatis nostræ.* Circa primum duo. Primo invitat ad considerationem suæ potentiæ, *Audite.* Infra. XLIX : *Audite insulæ, et attendite populi de longe.* Secundo ostendit potentiæ signum, *Contriti sunt peccatores*, Assyrii scilicet. Jer. XIX, 11 : *Conteram populum istum et civitatem istam sicut conteritur vas figuli. Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante ?* Hic invitat ad considerandum idoneitatem ejus qui habitat cum Deo, ut ab ipso semper protegatur illæsus : et primo inquirit idoneum ; secundo excludit indignum, ibi. *Ubi est litteratus, ubi legis verba ponderans, ubi est doctor parvulorum ?* Circa primum tria facit. Primo ponit quæstionem ? *Quis habitare poterit de vobis cum igne devorante ?* Deo scilicet, ut ab ipso non devoretur, sicut Assyrii. Deut. IV, 24 : *Dominus Deus tuus ignis consumens est.* Secundo ostendit idoneitatem, removens tria ad quæ Judæi proni erant : scilicet avaritiam quantum ad injuste ablata, *Ex calumnia*, et illiberalitatem quantum ad accepta, *Et excutit.* Secundo quantum ad crudelitatem in homicidiis : *Qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem.* Tertio quantum ad luxuriam. *Et claudit oculos suos, ne videat, malum. Iste in excelsis*, scilicet cum Deo. Tertio ostendit hujus habitationis utilitatem quantum ad quatuor. Et primo quantum ad altitudinem securam, quæ tamen est contra consuetudinem altitudini. *Munimenta saxorum.* Job. XXXIX, 28 : *In petris manet, et in præruptis scilicibus commoratur, atque inaccessis rupibus.* Secundo quantum ad satietatem plenam, *Panis.* Gen. XLIX, 20 : *Aser panis pinguis.* Tertio quantum ad Dei visionem, *regem*, idest Deum. Cant. III, 11 : *Egredimini filiæ Sion, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua.* Quarto quantum ad affectionem sanctam, scilicet contemptum terrenorum : *Oculi ejus cernent terram de longe*, quasi longe sub se positam, per dedignationem[1]. Et quantum ad divinam subjectionem : *Cor tuum meditabitur timorem*, filialem. Eccli. I, 12 : *Timor Domini delectabit cor.* Et possunt hæc exponi quantum ad eos qui habitant cum Deo in præsenti Ecclesia, vel etiam in triumphante[2]. Vel aliter : *Terra*, scilicet viventium. Psalm. XXVI, *Credo videre bona Domini in terra viven-*

[1] Al. : « indignationem. »

[2] Al. . « vel. tribulationes. »

tium. De longe, quasi longe supra dignitatem naturæ, vel idoneitatem multorum, nunc[1] in spe, in futuro in re; et sic se tenet cum tertia.

Nota super illo verbo, *Spiritus vester ut ignis*, quia Deus dicitur ignis : primo purgans. Matth. III, 15 : *Baptizabit vos Spiritu sancto et* igne.* Secundo inflammans. Luc. XII, 49 : *Ignem veni mittere in terram.* Tertio condemnans. Deut. XXXII, 22 : *Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima.*

Item nota super illo verbo, *Iste in excelsis habitabit*, quod sancti habitant cum Deo, primo propter puritatem actionis. Psalm. C, 6 : *Oculi mei ad fideles terræ, ut sedeant mecum.* Secundo per hæsionem amoris. Joan. XIV. 23 : *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Tertio per eminentiam contemplationis. Philip. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Quarto per gloriam fruitionis. Psalm. LXXXIII, 5 : *Beati qui habitant in domo tua, Domine.*

Ubi est litteratus ? ubi legis verba ponderans ? ubi est doctor parvulorum ? Hic excludit indignum quantum ad illos qui præcipue digni videbantur. Et primo eminentes in sapientia : *Ubi est litteratus*, eruditus in Philosophia ; *ubi legis verba ponderans*, eruditus in scientia divina, *doctor*, instruens alios in erudimentis utriusque ? I Cor. I, 20 : *Ubi sapiens, ubi scriba, ubi doctus ?* Secundo eminentes in eloquentia, sed non sapientia, *Populum alti sermonis.* Jerem. V, 15 : *Ecce ego adducam super vos gentem cujus ignorabitis linguam. Respice Sion civitatem solemnitatis nostræ.* Hic inducit ad considerandum liberatæ civitatis dignitatem : et primo quantum ad copiam bonorum, ponens quatuor quæ sunt in cœlesti vel militanti Ecclesia : scilicet cordium lætitiam, *Civitatem solemnitatis.* Supra XXX : *Sicut vox sanctificatæ solemnitatis, et lætitia cordis.* Rerum opulentiam, *Oculi tui videbunt.* Supra XXXII : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta.* Immobilitatis gratiam, *Clavi* : loquitur secundum similitudinem tabernaculi quod affigitur clavis et funibus, qui dissolvuntur quando transferri debet. Dan. VII, 14 : *Potestas ejus potestas æterna, quæ non auferetur ; et regnum ejus, quod non corrumpetur.* Et hujus assignat rationem, quia *solummodo Dominus* est qui valet transferre, et alii non poterunt[2] Psalm. XLVII, 2 : *Magnus Dominus, et laudabilis nimis.* Aquarum abundantiam, *Locus fluviorum*, idest divinarum monitionum ; *rivi*, diversi modi participationum. Psal. XLV, 5 : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Hoc tamen Judæi totum fabulose referunt ad auream Jerusalem. Secundo quantum ad immunitatem malorum, *Non transibit. Remigum*, quorumlibet hostium, qui quandoque consueverant per mare terram promissionis infestare. *Trieris*, navis habens tres ordines remorum. Et assignat causam : *Dominus enim judex*, judicans ab adversariis. Zach. IX, 9 : *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus. Laxati sunt funiculi tui.* Hic prædicit ingratorum Judæorum destructionem primo a Romanis factam : et ponit tria. Primo impotentiam ad resistendum : *Laxati*, idest præparati, *funiculi*, ut te contra Romanos defendas. Loquitur secundum similitudinem navis quæ paratur ad eundum. *Malus*, arbor navis, idest templum, in quo pretiosa vasa et vela fuisse noscitur. Thren. I, 14 : *Dedit me Dominus in manu, de qua non potero fugere.* Secundo direptionem spoliorum ab hostibus, *Tunc dividentur*, a Romanis. *Claudi* ; quasi dicat : Nullus erit sic impotens inter eos quin prædam vestram diripiat. Joel. III, 10 : *Infirmus dicat, quia ego fortis sum.* Tertio remissionem peccatorum hostibus, *Populus*, scilicet Romanus, justificatus comparatione malitiæ Judæorum. Ezech. XVI, 51 : *Justificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis quas operata es.* Vel loquitur contra Idumæos, qui non potuerunt prævalere contra Judæos, sed magis ab ipsis spoliabuntur tempore Machabæorum ; et populo Judæorum remittetur iniquitas. Infra XL : *Completa est malitia ejus.*

[1] Al. : « nec. »

[2] Al. : « potuerunt. »

CAPUT TRIGESIMUMQUARTUM

Accedite gentes, et audite, et populi attendite : audiat terra et plenitudo ejus, orbis, et omne germen ejus : quia indignatio Domini super omnes gentes, et furor super universam malitiam eorum. Interfecit eos, et dedit eos in occisionem. Interfecti eorum projicientur, et de cadaveribus eorum ascendet fœtor. Tabescent montes a sanguine eorum, et tabescet omnis militia cœlorum, et complicabuntur sicut liber cœli, et omnis militia eorum defluet sicut defluit folium de vinea et de ficu. Quoniam inebriatus est in cœlo gladius meus, ecce super Idumæam descendet, et super populum interfectionis meæ ad judicium. Gladius Domini repletus est sanguine, incrassatus est adipe de sanguine agnorum et hircorum, et de sanguine medullatorum arietum. Victima enim Domini Bosra, et interfectio magna in terra Edom. Et descendent unicornes cum eis, et tauri cum potentibus. Inebriabitur terra eorum sanguine, et humus eorum adipe pinguium : quia dies ultionis Domini, annus retributionis judicii Sion. Et convertentur torrentes ejus in picem, et humus ejus in sulphur. Et erit terra ejus in picem ardentem nocte et die, non extinguetur in sempiternum. Ascendet fumus ejus a generatione in generationem, desolabitur in sæcula sæculorum. Non erit transiens per eam, et possidebunt eam onocrotalus et ericius, et ibis et corvus habitabunt in ea. Et extendetur super eam mensura, ut redigatur ad nihilum, et perpendiculum in desolationem. Nobiles ejus non erunt ibi ; regem potius invocabunt : et omnes principes ejus erunt in nihilum. Et orientur in domibus ejus spinæ et urticæ, et paliurus in munitionibus ejus ; et erit cubile draconum, et pascua struthionum ; et occurrent dæmonia onocentauris, et pilosus clamabit alter ad alterum. Ibi cubavit lamia, et invenit sibi requiem. Ibi habuit foveam ericius, et enutrivit catulos, et circumfodit, et fovit in umbra ejus. Illic congregati sunt milvi, alter ad alterum. Requirite diligenter in libro Domini, et legite : unum ex eis non defuit, alter alterum non quæsivit : quia quod ex ore meo procedit, ille mandavit, et spiritus ejus ipse congregavit ea ; et ipse misit eis sortem, et manus ejus divisit eam illis in mensuram. Usque in æternum possidebunt eam, in generationem et generationem habitabunt in ea.

In parte ista comminatur his qui fuerunt Assyriis coadjutores : et primo omnibus ; secundo specialiter Idumæis, ibi, *Ecce super Idumæam descendet*. Circa primum duo Primo excitat attentionem, et attentionis ordinem, ut accedentes appropinquent, propinqui audiant, et audientes attendant. Infra XLIX : *Audite insulæ, et attendite populi de longe*. Et ponit convocatorum universalitatem : *Audiat terra*, quantum ad mediocres : continens pro contento ; *plenitudo*, quantum ad majores ; *germen ejus*, quantum ad minores : omnibus est præparatus[1] ad annuntiandum, ut quod omnes possint audire ostendat. Psal. XXIII, 1 : *Domini est terra, et plenitudo ejus*. Secundo ponit comminationem populorum, ponens judicis, scilicet Dei, indignationem, *Quia indignatio*. Supra XIV : *Hæc est manus extenta super omnes gentes*. Dominum necem, *Interfecit eos* ; per auctoritatem, *dedit*, quasi dicat, aliis ad interficiendum, sicut executoribus. Zach. XI, 6 : *Ego tradam homines, unum quemque in manu proximi sui*. Cadaverum abjectionem, *Interfecti projicientur*. Jer. XXII, 19 : *Sepultura asini sepelietur*. Joel. II, 20 : *Ascendet fœtor ejus, et ascendet putredo ejus, quia superbe egit*. Secundo quantum ad tyrannorum cessationem : *Tabescent montes*, idest tyranni, *a sanguine*, idest propter culpam effusi sanguinis. Infra LXIV : *A facie tua montes defluxerunt*. Tertio quantum ad destructionem idolorum : et circa hoc tria facit. Primo ponit cessaturum idolorum auxilium, *Tabescent cœlorum*, aereorum, idest dæmonum ; vel, ad litteram, spiritus qui præsidebant sideribus secundum opinionem gentilium. Supra XIX : *Movebuntur simulacra Ægypti*. Et in consiliis, inquantum scilicet divinabant in astris, *Et complicabuntur* ; idest : sicut in libro plicato non potest aliquid legi, ita nec in cœlo poterunt mala eis futura prævidere. Apoc. VI, 14 : *Cœlum recessit sicut liber involutus*. Secundo ostendit cessaturum idololatriæ cultum, *Et omnis militia :* vel facilitatem impletionis prædictorum. Apoc. VI, 13 : *Stellæ de cœlo ceciderunt super terram*. Tertio ostendit utriusque effectum : *Quoniam gladius*, idest ultio, *inebriatus est in cœlo*, idest abundanter in dæmonibus ultionem exercui, qui ido-

[1] Al. : « præparatum. »

lis præsidebant. Deut. xxxii, 42 : *Inebriabo sagittas meas sanguine, et gladius meus devorabit carnes.*

Nota super illo verbo, *Accedite*, quia homo accedit ad Deum per susceptionem gratiæ. Rom. v, 2 : *Accessum habemus per ipsum ad Deum.* Secundo per contemplationem divinæ sapientiæ. Ps. xxxiii, 6 : *Accedite ad Deum et illuminamini.* Tertio per ministerium obedientiæ. Ezech. xl, 46 : *Filii Sadoch qui accedunt de filiis Levi ad Dominum, ut ministrent ei.* Quarto per spiritum concordiæ. Eph. ii, 18 : *Per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem.*

Ecce super Idumæam descendet. Hic comminatur specialiter Idumæis, qui cum hostibus contra Jerusalem venerunt, sicut dicitur in Abdia, quando capiebant alieni exercitum : et circa hoc tria facit. Primo comminatur hominum interfectionem ; secundo terræ destructionem, ibi, *Et convertentur torrentes ejus in picem.* Tertio ponit utriusque confirmationem, ibi, *Requirite diligenter in libro Domini.* Circa primum tria. Primo describit pœnæ æquitatem, *Ecce super Idumæam*, ad opprimendam. *Interfectionis*, idest digni a me interfici. Jer. xlix, 8 : *Perditionem Esau adduxi super eum.* Secundo describit interfectionem quantum ad mediocres, ponens interfectorum diversitatem, *Gladius, Agnorum, et hircorum, et de sanguine medullatorum arietum :* per quæ omnia intelliguntur diversi gradus interfectorum. Ezech. xxi, 14 : Ezech. *Hic est gla-*
cisionis *dius* interfectionis magnæ, qui obstupescere eos facit.* Et necis magnitudinem, *Victima*, idest quasi sicut in convivio magni regis, in quo multa animalia interficiuntur. Ezech. xxxix, 17 : *Ego immolo vobis victimam.* Et quantum ad majores, ponens eorum occisionem : *Et descendent*, in mortem, *unicornes :* animal est in quantitate, et tactu atrocissimum, habens cornu unum : unde significat potentes Monarchas. Supra v : *Descendent fortes ejus et sublimes ejus gloriosique ejus ad eum.* Et occisionis magnitudinem, *Inebriabitur*, Psalm. cv, 38 : *Infecta est terra*[1] *in sanguinibus.* Tertio ponit pœnæ rationem : *Dies ultionis Domini, annus retributionis judicii Sion*, ut scilicet judicetur Sion de Idumæis. Infra lxiii : *Dies ultionis in corde meo, annus retributionis meæ venit.* Tamen secundum *Glossam*, *Sion*, idest contra Sion. Unde omnia sequentia exponit de destructione Jerusalem facta per Romanos. *Et convertentur torrentes ejus in picem.* Hic ponit comminationem quantum ad terræ destructionem : et circa hoc tria facit. Primo prædicit destructionem ; secundo terræ destructæ solitudinem, ibi, *Desolabitur in sæcula sæculorum ;* tertio solitudinis horrorem, ibi, *Et erit cubile draconum*, Circa primum duo ponit. Primo destructionem. *Convertentur ;* idest, ita tota terra comburetur ab hostibus, ac si aqua esset *pix* et terra *sulphur*. Psalm. x, 7 : *Ignis, sulphur et spiritus procellarum.* Secundo ponit destructionis durationem, *Non extinguetur ;* idest, effectus illius incendii manebit semper. *Fumus*, signum in memoriam præsentis incendii. Apoc. xix, 3 : *Fumus ejus ascendet in sæcula sæculorum.* Et hoc intelligendum est manente causa combustionis, scilicet peccato : sic enim conditionaliter exponendæ sunt omnes hujusmodi prophetiæ secundum quod ipsemet Dominus exponit se. Jer. xviii, 7 : *Repente loquar adversum gentem, et adversum regnum, ut eradicem et destruam et disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, quod locutus sum adversus eam, agam et ego pœnitentiam super malo quod cogitavi. Desolabitur in sæcula sæculorum.* Hic ponit solitudinem : et primo prædicit rationem, vel solitudinem quantum ad habitatores. *Desolabitur.* Thren. i, 13 : *Posuit me desolatam, tota die mœrore confectam.* Quantum ad viatores, *Non erit transitus.* Jerem. xlix, 18 : *Non manebit ibi vir, et non incolet eam filius hominis.* Quantum ad bestiarum habitationem : *Et possidebit*, quasi sine timore, *onocrotalus*, idem est quod pellicanus ; *ibis*, avis serpentibus inimica. Est ibex ibicis quadrupes :[2] ibis ibidis avis. Et invidus ibis. Psalm. ciii, 17 : *Herodii domus dux est eorum... petra re*

[1] Al. : « interfecta est de terra. »

[2] Al. : « quadruplex. »

fugium herinaciis. Secundo ponit solitudinis æquitatem : et primo æquitatis judicium, *Et extendetur mensura*, pœnæ contra mensuram culpæ. *Perpendiculus*, regula cæmentarii. Supra XXVII : *In mensura contra mensuram cum abjecta fuerit, judicabit eam.* Secundo ponit judicii modum, *Nobiles ejus*, in quibus gloriabantur. Soph. III, 11 : *Auferam de medio tui magniloquos superbiæ tuæ. Orientur in domibus*, quas nimis ruinosas ædificabant. *Et paliurus*, quædam herba multarum spinarum, quæ palis adhæret, lata habens folia. Oseæ IX, 6 : *Desiderabile argentum eorum urtica hereditabit, lappa in tabernaculis eorum : ut sic, quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum haberet tormentum.* Apocal. XVIII, 7 . *Et erit cubile draconum.* Hic ostendit horrorem solitudinis ex monstris quæ ibi habitabunt, *Dæmonia*, dæmonum monstra, quæ in desertis plurimum apparent : *onocentaurus*, qui est medius asinus, et medius equus, vel illud est dæmonium potius quam naturale animal. *Pilosus*, simia, vel homo sylvester, vel dæmon incubus : *lamia*, habens cetera membra feminea, pedes equinos : *alter ad alterum clamabit.* Supra XIII : *Requiescent ibi bestiæ et replebuntur domus eorum draconibus, et habitabunt ibi struthiones. Requirite diligenter in libro Domini.* Hic confirmat omnia quæ dicta sunt ex auctoritate divinæ inspirationis. *Requirite*, vos qui futuri estis, *in libro Domini*, idest in hoc libro, quem ego a Domino didici, *Unum ex eis non defuit;* idest omnia monstra quæ dixi erunt ibi, *Alter ad alterum*, mas ad feminam. *Ea*, scilicet monstra, marem et feminam. *Sortem*, distribuens singulis loca apta ad manendum. Luc. XXI, 33 : *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Vel si exponatur de Judæa, intelliguntur per hæc diversa monstra, diversi gentilium errores, qui ibi a colentibus Romanis [1] introducti sunt.

CAPUT TRIGESIMUMQUINTUM

Lætabitur deserta et invia, et exultabit solitudo et florebit quasi lilium. Germinans germinabit, et exultabit lætabunda et laudans. Gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron. Ipsi videbunt gloriam Domini, et decorem Dei nostri. Confortate manus dissolutas, et genua debilia roborate. Dicite: Pusillanimes confortamini, et nolite timere. Ecce Deus noster ultionem adducet retributionis ; Deus ipse veniet, et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum : quia scissæ sunt in deserto aquæ, et torrentes in solitudine ; et quæ erat arida, erit in stagnum, et sitiens in fontes aquarum. In cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami et junci; et erit ibi semita, et via sancta vocabitur. Non transibit per eam pollutus, et hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam. Non erit ibi leo, et mala bestia non ascendet per eam, nec invenietur ibi. Et ambulabunt qui liberati fuerint ; et redempti a Domino, convertentur, et venient in Sion cum laude ; et lætitia sempiterna super caput eorum. Gaudium et lætitiam obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus.

In parte ista ponit effectum prosperitatis consequentis in Judæis ex destructione hostium : et dividitur in partes duas. In prima ponitur promissio consolans ; in secunda exhortatio confortans, ibi, *Confortate manus dissolutas.* Circa primum tria. Primo ponit hominum jucunditatem, quam comparat prato florenti, qui quidem habet pulchritudinem in floribus : unde dicit : *Deserta*, idest terra Judæorum, quæ post, vastantibus Assyriis, erat hujusmodi, metonimice, idest ipsi homines, *quasi lilium*, quod est pulcherrimus flos, et diu durat. Eccl. : *Florens floreas quasi lilium.* Habet etiam pulchritudinem in germine : unde dicit, *Germinans.* Psalm. : *Justus germinabit sicut lilium.* Sicut enim germen ex flore, ita exterior jucunditas ex cordis lætitia. Secundo promittit terræ fertilitatem : *Gloria Libani*, idest fertilitas diversarum rerum, quæ est gloria horum locorum,

[1] Al. : « colentes a Romanis. »

erit in terra promissionis. Oseæ ult. : *Erit quasi oliva gloria ejus, et odor ejus ut Libani.* Tertio utriusque propinquitatem, *Ipsi*, idest non differetur ad tempora filiorum. Supra xxxiii : *Regem in decore suo videbunt. Confortate manus dissolutas.* Hic ponitur exhortatio confortans : et circa hoc tria facit. Primo ponitur officii exhortandi injunctio : *Confortate manus*, in quo debilitas ad operandum : *genua debilia*, trementia, in quo debilitas ad sustinendum. Hebr. xii, 12 : *Remissas manus et soluta genua erigite.* Secundo ponitur ipsa confortatio : *Dicite pusillanimes.* Luc. xii, 32 : *Nolite timere, pusillus grex.* Tertio assignatur confortationis ratio : et primo quantum ad remunerationem malorum, liberando ab hostibus, *Ecce Deus ;* et sanando a languoribus, *Tunc aperientur.* Et sunt metaphoricæ locutiones, si referantur ad tempus post destructionem Assyriorum, ut intelligantur spirituales defectus, ut supra. Vel ad litteram, si referantur ad Christi adventum, sicut Matth. xi, 5 : *Cæci vident, claudi ambulant.* Secundo quantum ad collationem bonorum quadrupliciter. Primo quantum ad abundantiam aquarum, *Quia scissæ sunt* metaphora *aquæ*, pro consolationibus. Vel quia multum pluet, ut sit magna fertilitas. Psal. cvi, 35 : *Posuit desertum in* stagnum aquarum.* Secundo pulchritudinem camporum, *in cubilibus*, idest terra, quæ prius erat deserta, ita ut[1] hæc animalia inhabitarent, erit culta, *Viror calami*, quæ in locis virentibus oriuntur. Job xl, 16 : *Sub umbra dormit in secreto calami.* Tertio quantum ad restaurationem viarum, ponens viæ sanctitatem : *Et erit ibi semita,* in terra Juda, *semita*, ducens ad templum. *Pollutus*, gentilis, sicut ante. Vel mystice de Ecclesia militante vel triumphante. Apoc. : *Non ingredietur in eam pollutus et immundus.* Ponit etiam rectitudinem, *Et hæc erit directa. Stulti*, idest quantumcumque simplices, non errabunt, propter multitudinem transeuntium. Jerem. xxxi, 8 : *Adducam eos de terra aquilonis, et congregabo eos ab extremis terræ.* Ponit etiam viæ securitatem, *Non erit ibi leo.* Supra ii : *Non nocebunt et non occident in universo monte sancto meo.* Et ponit viarum frequentationem, *Et redempti,* a præcedentibus periculis. Baruch iv, 37 : *Ecce enim veniunt filii tui, quos dimisisti dispersos.* Quarto promittit eis lætitiam cordium, *Lætitia sempiterna.* Supra xxv : *Auferet lacrymam tuam ab omni facie.* Ostenditur etiam communiter lætitia sanctorum in patria, quia *sempiterna*, quia plena, *Obtinebunt*, quia pura, *Fugiet dolor et gemitus.* Apocal. xxi, 4 : *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum ; et jam non erit amplius neque luctus neque clamor, sed nec ullus dolor.*

* stagna

Nota super illo verbo, *Florebit quasi lilium*, quia sancti comparantur liliis primo propter stipitis altitudinem, ex quo constantia in adversis. Can. ii, 2 : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias :* Secundo propter odoris suavitatem, ex quo bona fama. Eccl. xxxix, 19 : *Florete flores quasi lilium, date odorem, et frondete in gratiam.* Tertio propter humoris virorem, ex quo virtus mentis : Eccl. l, 8 : *Quasi lilia in transitu aquæ.* Quarto propter connexionem, ex quo sanctorum caritas. Can. vii, 2 : *Venter tuus sicut acervus tritici vallatus liliis.*

Item nota, quod hæc lilia Christus vestit quantum ad virtutum initia. Matth. vi, 28 : *Considerate lilia agri, quoniam non laborant neque nent, et pater vester vestit illa.* Secundo colligit ad æterna præmia. Can. vi, 1. *Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut ibi pascatur in hortis et lilia colligat.* Tertio in eis requiescit per complacentiam. Cant. vi, 2 : *Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia.* Quarto quia ipse est lilium Cant. ii, 1 : *Ego flos campi, et lilium convallium.*

[1] Al. deest. : « ita »

CAPUT TRIGESIMUMSEXTUM

Et factum est in quartodecimo anno regis Ezechiæ, ascendit Senacherib rex Assyriorum super omnes civitates Juda munitas, et cepit eas. Et misit rex Assyriorum Rapsacen de Lachis in Jerusalem, ad regem Ezechiam in manu gravi; et stetit in aquæ ductu piscinæ superioris in via agri fullonis. Et egressus est ad eum Eliacim filius Helciæ, qui erat super domum; et Sobna scriba, et Joahe filius Asaph a commentariis. Et dixit ad eos Rapsaces : Dicite Ezechiæ : Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum : Quæ est ista fiducia, quæ confidis; aut quo consilio vel fortitudine rebellare disponis? Super quem habes fiduciam, quia recessisti a me? Ecce confidit super baculum arundineum confractum istum, super Ægyptum, cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum ejus, et perforabit eam; sic Pharao rex Ægypti omnibus qui confidunt in eo. Quod si responderis mihi : in Domino Deo nostro confidimus; nonne ipse est cujus abstulit Ezechias excelsa et altaria, et dixit Judæ et Jerusalem: Coram altari isto adorabitis? Et nunc trade te domino meo regi Assyriorum; et dabo tibi duo millia equorum; nec poteris ex te præbere ascensores eorum. Et quomodo sustinebis faciem judicis unius loci et servis domini mei minoribus? Quod si confidis in Ægypto, in quadriga et in equitibus : et nunc numquid sine Domino ascendi ad terram istam, ut disperderem eam? Dominus dixit ad me : Ascende super terram istam, et disperde eam. Et dixit Eliacim et Sobna et Joahe ad Rapsacen : Loquere ad servos tuos Syra lingua, intelligimus enim. Ne loquaris ad nos Judaice in auribus populi, qui est super murum. Et dixit ad eos Rapsaces : Numquid ad dominum tuum et ad te misit me dominus meus ut loquerer omnia verba ista, et non potius ad viros qui sedent in muro, ut comedant stercora sua, et bibant urinam pedum suorum vobiscum? Et stetit Rapsaces, et clamavit voce magna Judaice, et dixit : Audite verba regis magni, regis Assyriorum. Hæc dicit rex : Non vos seducat Ezechias, quia non poterit eruere vos; et non vobis tribuat fiduciam Ezechias super Domino dicens : Eruens liberabit nos Dominus; non dabitur civitas in manu regis Assyriorum. Nolite audire Ezechiam. Hæc enim dicit rex Assyriorum : Facite mecum benedictionem, et egredimini ad me; comedite unusquisque vineam suam et unusquisque ficum suum, et bibite unusquisque aquam cisternæ suæ donec veniam, et tollam vos ad terram, quæ est ut terra vestra, terram frumenti et vini, terram panum et vinearum. Nec conturbet vos Ezechias dicens : Dominus liberabit nos. Num liberaverunt dii gentium unusquisque terram suam de manu regis Assyriorum? Ubi est Deus Emath et Arphad? Ubi est Deus Sepharvaim? Numquid liberaverunt Samariam de manu mea? Quis est ex omnibus diis terrarum istarum qui eruerit terram suam de manu mea, ut eruat Dominus Jerusalem de manu mea? Et siluerunt, et non responderunt ei verbum. Mandaverat enim rex dicens, Ne respondeatis ei. Et ingressus est Eliacim filius Helciæ, qui erat super domum, et Sobna scriba, et Joahe filius Asaph a commentariis, ad Ezechiam scissis vestibus, et nuntiaverunt ei verba Rapsacis.

Hic narrat in modum historiæ destructionem Assyriorum : et primo ponit historiæ gesta; secundo quædam ex historia occasionata : cap. XXXVIII : *In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem etc.* Prima in duas. Primo ponitur culpa quam in Judæos commisit; secundo pœna quam a Deo sustinuit, ibi, *Egressis etc.* Offendit autem tripliciter. Primo bellis; secundo nuntiis, ibi, *Et misit Rex Assyriorum Rapsacen;* tertio epistolis, cap. XXXVII : ibi, *Quod cum audisset misit nuntios ad Ezechiam.* Habac. I, 6 : *Ecce ego suscitabo Chaldæos gentem amaram et velocem, ambulantem super latitudinem terræ. Et misit rex Assyriorum Rapsacen.* Hic ostendit qualiter offendit Judæos comminando per nuntios : et primo ponitur nuntiorum congregatio; secundo ipsorum collocutio, ibi, *Et dixit ad eos Rapsaces.* Circa primum duo facit. Primo describitur nuntius Assyriorum, *Rapsacen,* quem dicunt quidam fuisse filium Isaiæ, alii Samaritanum. *In aquæ ductu :* de hoc supra VII. Secundo describuntur nuntii Judæorum, ibi, *Et egressus est ad eum Eliacim filius Helciæ,* qui successit Sobnæ, qui tradidit inferiorem partem civitatis Assyriis; ut supra XXII. *Sobna,* non ille de quo supra; *a commentariis,* cancellarius Regis, qui gesta in scriptum redigebat, ad memorandum regi. Unde commentor a comminiscor. *Et dixit ad eos : Rapsaces.* Hic ponitur nuntiorum collocutio : et circa hoc duo facit. Primo ponitur prolocutio Rapsacis ad nuntios : secundo ad alios, ibi, *Et stetit Rapsaces,* Circa primum tria. Primo ponitur ipsius Rapsacis allocutio, in qua intendit astruere Ezechiæ infirmitatem ad resistendum, excludendo defensionem Ægyptiorum. *Confidis in arundine,* derisorie, quia in Ægypto multæ arundines sint. vel hoc dicit, quia Ægyptii tales erant. Ezech. XXIX, 6 : *Fuisti baculus arundineus domui Israel.* Sed falsum erat quod Ezechias confideret in eis, excludendo etiam auxi-

lium divinum : *Quod si responderis. Cujus abstulit.* Quod fecit pro religione, pervertit in sacrilegium. Deuter. XII, 13 : *Cave ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris.* Excludendo etiam robur proprium, *Et nunc trade* ; quasi dicat : Nec equos habes, aut equites, ut uni principum exercitus resistere possis. Supra XXXIII : *Projecit civitates.* Offert etiam Senacherib potestatem ad pugnandum, ex præcepto Domini : *Quod si confidis etc.*[1] Secundo ponitur aliorum responsio, *Et dicit Eliacim. In auribus populi*, ne perturbetur, scientes quod dicitur. Prov. XI, 11 : *In benedictione justorum exaltabitur civitas, et ore impiorum subvertetur.* Tertio ponitur responsionis irrisio : *Et dixit ad eos. Urinam,* quæ fluit ad pedes. Thren. IV, 5 : *Qui nutriebantur* * *voluptuose, amplexati sunt stercora.* (*croceis) *Et stetit Rapsaces, et clamavit voce magna Judaice.* Hic ponitur allocutio impii ad populum. Et primo ponit stultum impii verbum, in quo terret minis, *Non poterit.* Judith V, 27 : *Quis est iste qui filios Israel posse dicat resistere Nabuchodonosor ?* Secundo allicit promissis. *Hæc dicit rex. Benedictionem*, idest pactum, quod vertetur in vestram benedictionem. Vel benedicite me sicut dominum vestrum. *Veniam*, de Ægypto, *ad terram,* scilicet Medorum.[2] Gen. XXVII, 28 : *Det tibi Deus de rore cœli et de pinguedine terræ abundantiam frumenti vini et olei.* Provocat exemplo : *Ne conturbet vos Ezechias.* Dan. XI, 36 : *Elevabitur et magnificabitur.* Secundo ponitur despecti populi silentium. *Et siluerunt.* Prov. XXVI, 4 : *Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne sibi similis videaris. Præceperat,* ne verba blasphemiæ multiplicaret, aut populum deciperet. *Et ingressus est Heliacim filius Helciæ.* Hic ponitur discessio nuntiorum ab invicem : et primo reditus Judæorum ad Ezechiam ; secundo reditus Rapsacis ad Senacherib, *Reversus est autem.* Circa primum duo. Primo ponitur reditus nuntiorum et blasphemiæ renuntiatio ; secundo ponitur Ezechiæ oratio, ibi cap. XXXVII : *Et factum est cum audisset, scidit vestimenta sua,* pro audita blasphemia ; quod erat mos Judæorum, ut patet Matth. XXVI, 65 : *Princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens : Hic blasphemavit.*

CAPUT TRIGESIMUMSEPTIMUM

Et factum est, cum audisset rex Ezechias, scidit vestimenta sua, et obvolutus est sacco, et intravit in domum Domini. Et misit Eliacim, qui erat super domum, et Sobnam scribam, et seniores de sacerdotibus opertos saccis ad Isaiam filium Amos prophetam ; et dixerunt ad eum : Hæc dicit Ezechias : Dies tribulationis et correptionis et blasphemiæ dies hæc : quia venerunt filii usque ad partum, et virtus non est pariendi. Si quo modo audiat Dominus Deus tuus verba Rapsacis, quem misit rex Assyriorum dominus suus ad blasphemandum Dominum Deum viventem, et exprobrandum sermonibus quos audivit Dominus Deus tuus. Leva ergo orationem pro reliquiis quæ repertæ sunt. Et venerunt servi regis Ezechiæ ad Isaiam, et dixit ad eos Isaias : Hæc dicetis Domino vestro : Hæc dicit Dominus : ne timeas a facie verborum quæ audisti, quibus blasphemaverunt pueri regis Assyriorum me. Ecce ego dabo ei spiritum, et audiet nuntium, et revertetur ad terram suam, et corruere eum faciam gladio in terra sua. Reversus est autem Rapsaces, et invenit regem Assyriorum prælïantem adversus Lobnam. Audierat enim quia profectus esset de Lachis et audivit de Tharaca rege Æthiopiæ, dicentes : Egressus est ut pugnet contra te. Quod cum audisset, misit nuntios ad Ezechiam dicens : Hæc dicetis Ezechiæ regi Judæ, loquentes : Non te decipiat Deus tuus, in quo tu confidis, dicens : Non dabitur Jerusalem in manu regis Assyriorum. Ecce tu audisti omnia quæ fecerunt reges Assyriorum omnibus terris quas subverterunt, et tu poteris liberari ? Numquid eruerunt eos dii gentium, quos subverterunt patres mei, Gozan et Haran et Reseph et filios Eden, qui erant in Thalassar ? Ubi est rex Emath, et rex urbis Sepharvaim, Ana, et Ava ? Et tulit Ezechias libros de manu nuntiorum, et legit eos, et ascendit domum Domini, et expandit eos coram Domino. Et oravit ad Dominum, dicens : Domine exercituum Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus omnium regnorum terræ ; tu fecisti cœlum et terram. Inclina, Domine, aurem tuam, et audi ; et aperi oculos tuos et vide,

[1] Al. « *quia confidis.* »

[2] Al. « [illegible] de Ægypto, ad terram scilicet Medorum. »

et audi omnia verba Senacherib, quæ misit ad blasphemandum Deum viventem. Vere enim, Domine, desertas fecerunt reges Assyriorum terras et regiones earum, et dederunt Deos earum igni : non enim erant dii, sed opera manuum hominum, lignum et lapis : et comminuerunt eos. Et nunc, Domine Deus noster, salva nos de manu ejus, ut cognoscant omnia regna terræ quia tu es Dominus solus. Et misit Isaias filius Amos ad Ezechiam dicens : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Pro quibus rogasti me de Senacherib rege Assyriorum, hoc est verbum quod locutus est Dominus super eum : Despexit te, et subsannabit te virgo filia Sion : post te caput movit filia Jerusalem. Cui exprobrasti, et quem blasphemasti et super quem exaltasti vocem tuam, et levasti altitudinem oculorum tuorum? Ad Sanctum Israel. In manu servorum tuorum exprobrasti Domino; et dixisti : In multitudine quadrigarum ego ascendi altitudinem montium, juga Libani ; et succidam excelsa cedrorum ejus, et electas abietes illius ; et introibo altitudinem summitatis ejus, saltum Carmeli ejus, Ego fodi, et bibi aquas, et exsiccavi vestigio pedis mei omnes rivos aggerum. Numquid non audisti quæ olim fecerim ei? Ex diebus antiquis ego plasmavi illud, et nunc adduxi : et factum est in eradicationem collium compugnantium, et civitatum munitarum. Habitatores earum breviata manu contremuerunt, et confusi sunt ; facti sunt sicut fenum agri, et gramen pascuæ, et herba tectorum, quæ exaruit antequam maturesceret. Habitationem tuam et egressum tuum et introitum tuum ego cognovi, et insaniam tuam contra me. Cum fureres adversum me, superbia tua ascendit in aures meas. Ponam ego circulum in naribus tuis, et frenum in labiis tuis, et reducam te in viam per quam venisti. Tibi autem hoc erit signum. Comede hoc anno quæ sponte nascuntur, et in anno secundo pomis vescere. In anno autem tertio seminate et metite, et plantate vinea, et comedite fructum earum. Et mittet id quod salvatum fuerit de domo Juda, et quod reliquum est, radicem deorsum, et faciet fructum sursum, quia de Jerusalem exibunt reliquiæ, et salvatio de monte Sion. Zelus Domini exercituum faciet istud. Propterea hæc dicit Dominus de rege Assyriorum : Non intrabit civitatem hanc, et non jaciet ibi sagittam, et non occupabit eam clypeus, et non mittet in circuitu ejus aggerem. In via qua venit, per eam revertetur, et civitatem hac non ingredietur, dicit Dominus. Et protegam civitatem istam, ut salvem eam propter me, et propter David servum meum. Egressus est autem Angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia. Et surrexerunt mane, et ecce omnes cadavera mortuorum. Et reversus est Senacherib rex Assyriorum, et habitavit in Ninive. Et factum est cum adoraret in templo Nesroch deum suum, Adramelech et Sarasar filii ejus percusserunt eum gladis, fugeruntque in terram Ararat, et regnavit Asarhaddon filius ejus pro eo.

In parte ista ostendit quomodo Ezechias contra blasphemias humilitate et orationibus pugnavit et circa hoc tria facit. Primo recitat quomodo petiit orationis locum, assumens humilitatis habitum, *Et obvolutus est sacco.* Jonæ III, 6 : *Pervenit verbum ad regem, et surrexit de solio suo, et abjecit vestimentum suum a se, et indutus est sacco, et sedit in cinere.* Secundo non præsumens per se orationem Deo effundere, petit orationis suffragium per nuntios a propheta ; ubi recitat nuntiorum missionem, *Et misit Eliacim.* Supra VIII : *Numquid non populus a Deo suo requiret visionem?* Exponunt nuntii tribulationem. Et debet sic legi : Et venerunt, *et dixerunt : Dies tribulationis*, idest quam patimur in exterioribus tribulationibus, *et angustiæ*, quantum ad cordis dolorem, *correptionis*, divinæ, *et blasphemiæ*, hostium. *Venerunt filii*, idest conceptiones consiliorum, *pariendi*, explendi. Vel, ita dolemus sicut parturientes. Sophoniæ I, 16 : *Dies iræ dies illa, tribulationis et angustiæ.* Porrigunt petitionem, ut sic ordinetur : *Leva ergo orationem pro reliquiis. Si quo modo.* Jer. XLII, 2 : *Ora pro nobis ad Dominum Deum tuum pro universis reliquiis istis.* Tertio ostendit prophetæ responsum : *Et dixit ad eos :* in quo excludit regis timorem : *Ne timeas.* Jer. I, 8 : *Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum.* Et prædicit regis Senacherib mortem, *Ecce ego.* Apoc. XIII, 10 : *Qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Reversus est autem.* Hic ponit reditum Rapsacis ad Senacherib. Et planum est. *Et audivit de Tharaca rege Æthiopiæ.* Hic recitat quomodo offendit eos comminando per epistolas ; et circa hoc tria facit. Primo ponit superbam illius comminationem, *Et audivit de Tharaca*, quia egressus in auxilium Ægyptiorum, observavit exitum. Quod cum audisset, occurrit ei obviam, dimittens Judæam ; et antequam recederet, scripsit. Et Babyloniam postmodum vadens, et obsidens Pelusium in Ægypto, veniente rege Æthiopiæ, noluit cum eo pugnare, dicens eum esse sacerdotem Plutonis, derisorie propter nigredinem : vel quia mures cordas arcuum corrodentes per exercituum ejus illum immunem dimiserunt. Supra X : *Quomodo invenit manus mea regna idoli?* Secundo ponit Ezechiæ orationem, præmittens receptionem epistolæ : in qua oratione confitetur Dei potentiam, per subjectionem Angelorum : *Domine Deus exercituum.* Job. XXV, 3 : *Numquid est numerus mili-*

tum ejus? Per cultum Judæorum; *Deus Israel, qui sedes super Cherubim :* quia propitiatorium, quod erat quasi sedes Dei, unde[1] etiam dabat responsa, erat super alas Cherubim. Ps. LXXIX, 2 : *Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Beniamin et Manasse.*

Sed cum tabernaculum sit dispositum secundum exemplar cœlestis curiæ, ut sumitur Exod. 25; videtur quod male dicatur sedere super Cherubim, sed magis super Thronos.

Et dicendum, quod sedet super Cherubim et Thronos, quia super Seraphim, qui sunt ultra eos. Vel secundum Gregorium et Dionysium, possidetur ibi singulariter, sed quod est inferiorum, attribuitur etiam superioribus eminenter. Unde proprietatem Thronorum eminentius habent Cherubim. Vel dicendum, quod sedet super Thronos, sicut super sedem judicii; super Cherubim, sicut super cathedram magistri : quia Cherubin interpretatur fusio scientiæ. Et ob hoc congrue inde dicebantur dari responsa. Etiam, ostendit Dei potentiam per dispositionem regnorum : *Tu es Deus solus.* Dan. V, 21 : *Donec cognoscatur qui potestatem habet super omnia regna.* Probat etiam per productionem creaturarum. *Tu fecisti.* Ps. CXLV, 6 : *Qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt.* Accusat etiam Senacherib blasphemiam, *Inclina Domine*; Judith VI, 15 : *Domine Deus cœli, intuere superbiam eorum, respice ad nostram, humilitatem;* probans cum hoc blasphemiæ stultitiam : *Vere enim Domine.* Ps. CXIII. 4 : *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.* Petiit etiam tertio in hac oratione salutis misericordiam, *Et nunc Domine.* Judith IX, 19 : *Omnes gen-*
gnoscunt *tes* cognoscant quia tu es Deus, et non est alius præter te.* Tertio propheta promittit orationis exauditionem per nuntios : *Et misit Isaias.* Et circa hoc duo facit. Primo promittit hostium destructionem; secundo civitatis liberationem, ibi, *Propterea hæc dicit Dominus de Rege Assyriorum.* Circa primum tria. Primo ponit comminationem : et primo destructionis interitum; secundo ponit signum, ibi, *Tibi autem hoc erit signum*; tertio ostendit destructionis fructum, ibi, *Et mittet*[2] *quod salvatum fuerit de domo Juda.* Circa primum duo. Primo comminatur pœnam confusionis contra contemptum Judæorum, *Despexit*, quando tibi noluit respondere; *movebit*, in futuro, quando aliis occisis, cum paucis fugies. Supra XXXIII : *Qui spernis, nonne et ipse sperneris?* Job XXII, 19 : *Videbunt justi et lætabuntur, et innocens subsannavit*[3] *eos.* Secundo comminatur interitum destructionis contra culpam quam in Deum commiserat : et circa hoc tria facit. Primo ponit culpam; secundo assumit divinam potentiam, ibi, *Numquid non audisti quæ olim fecerim ei?* tertio concludit pœnam ibi, *Ponam ergo circulum in naribus tuis.* Circa primum arguit ipsum de duobus peccatis. Primo de blasphemia : *Cui exprobrasti?* verba Ezechiæ ad Senacherib; quasi dicat : Non mihi, sed Deo. Infra LVII : *Super quem lusistis, super quem dilatastis os, et ejecistis linguam?* Secundo arguit ipsum de superbia, quam conceperat ex magnitudine rerum factarum. *Et dixisti. In multitudine*, quasi mea, et non Dei virtute. *Juga Libani*, summitates montium, idest potentum. Deut XXXII, 27 : *Manus nostra excelsa, et non Dominus fecit hæc omnia.* Ex magnitudine propositorum : *Et succidam excelsa*, potentes in Judæis, *altitudinem*, domum Domini; *saltum*, populum. Zachar. XI, 1 : *Aperi Libane portas tuas, et comedet ignis cedros tuos.* Ex multitudine pugnatorum, *Ego fodi*; quasi dicat : Tantum habeo exercitum quod non sufficit mihi aqua quam invenio, nisi puteos fodiam. Vel metaphorice : Consolationes omnium gentium ego siccavi. Joel. II, 3 : *Quasi hortus voluptatis terra coram eo.*

Nota super illo verbo, *Leva ergo orationem :* quia levatur oratio primo per eminentiam contemplationis. Ps. CXX : *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.* Secundo per fervorem affectus. Thren. III, 41 : *Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cœlo.* Tertio per lacrymas compunctionis.

[1] Al. : « et. » — [2] Al. : « erit. »

[3] Al. : « subsannabit. »

Ps. vi, 7 : *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Quarto per studium bonæ operationis Ps. cxl, 2 : *Elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum.*

Numquid non audisti quæ olim fecerim ei? Hic assumit divinam potentiam, loquens in persona ipsius Dei. Et primo quantum ad æternam præordinationem : *Quæ olim*, ab æterno, *fecerim*, idest proposuerim facere. Et de exaltatione et de destructione, *Illud*, malum pœnæ, quod per ipsum inferre prævidi et prædeterminavi. Secundo quantum ad æterni propositi temporalem executionem, *Et nunc adduxi. Collium*, principum, *compugnantium*, ad invicem. *Breviata*, idest retracta, *manu* mea ab auxilio eorum ; vel diminuta manu ipsorum a sui auxilio. *Et herba tectorum.* Ps. cxxviii, 6 : *Fiant sicut fenum tectorum, quod prius quam evellatur exaruit.* Tertio quantum ad omnium factorum cognitionem, *Habitationem*, idest sedem regni. *Introitum*, in terram Judæorum. Job xxxiv, 21 : *Oculi ejus super vias hominum, et omnes gressus eorum considerat. Ponam ergo circulum in naribus tuis.* Hic concludit pœnam. *Circulum* sicut bubalo, *frenum* sicut equo, idest potentia divinitatis refrenando Job xxx, 11 : *Pharetram suam aperuit : et afflixit me, et frenum posuit in os meum.*

Nota super isto verbo, *Ponam frenum*, quia est frenum primo discretionis. Jacobi iii, 2 : *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir.* Secundo divinæ gubernationis. Infra xlviii : *Laude mea infrenabo te, ne intereas.* Tertio diabolicæ deceptionis. Supra xxx : *Frenum erroris, quod erat in maxillis populorum.* Quarto æternæ damnationis. Psalm. xxxi, 9 : *In camo et freno maxillas eorum constringe.* Quinto temporalis afflictionis. Job xxx, 11 : *Pharetram suam aperuit, et afflixit me, et frenum posuit in os meum.*

Tibi autem hoc erit signum. Comede hoc anno quæ sponte nascuntur. Hic ponit signum. Venerat enim exercitus Assyriorum imminente messe. Unde fructus non potuerunt tunc colligere, et fuerunt in terra usque post tempus seminationis : unde etiam seminare non potuerunt. Sic ergo eis dicitur, quod illa anni parte residua, eunte Senacherib in Ægyptum, comedant *quæ sponte nascuntur*, ut iv Reg. xx, scilicet ex granis conculcatis ungulis equorum et quadrigis. Vel quæcumque repereris in horreis prius ante obsidionem congregata. Vel quæ severas, secundum Septuaginta, idest quæ remanserunt conculcata in agris. *In secundo anno*, existente eo in Ægypto, quia per annum stetit, quia nihil recolliges, cum nihil seminaveris, *pomis*, Vel quæ sponte nascuntur, ut in libr. iv Reg. xx. Et in isto secundo anno destruetur Assyrius ; et sic in tertio anno habebis potestatem seminandi et congregandi. Vel, secundum Andream, hoc est consilium. *Et hoc erit signum :* refertur ad præcedentia. *Et mittet*, Hic ponit destructionis fructum : primo ponens similitudinem arboris, quæ multos fructus affert, si in terra profundantur radices. Jer. xvii, 8 : *Erit quasi lignum... quod ad humorem mittit radices.* Secundo ponit expositionem : *Quia de Jerusalem.* Infra xlvi : *Dabo in Sion salutem, et in Jerusalem gloriam meam.* Tertio assignat rationem : *Zelus Domini exercituum faciet istud. Propterea hæc dicit Dominus de rege Assyriorum.* Hic promittit liberationem. *Non introibit* sicut proposuit. Supra viii : *Inite consilium, et dissipabitur ; loquimini verbum, et non fiet.* Et assignat rationem : *Et protegam propter me.* Infra xlviii : *Propter me faciam, ut non blasphemet. Et propter David.* Psal. cxxxi, 10 : *Propter David servum tuum non avertas faciem Christi tui. Egressus est autem Angelus Domini.* Hic ponit pœnam quam a Deo sustinuit. Et primo quantum ad exercitus occisionem, *Et percussit.* Supra xxxiii : *A voce Angeli fugerunt populi, et ab exaltatione tua dispersæ sunt gentes.* Secundo quantum ad residuorum perturbationem et fugam, *Et surrexerunt.* Supra xvii : *Ecce turbatio.* Tertio quantum ad ipsius occisionem : *Et factum est cum adoraret... Adramelech, et Sarasar*, primogeniti ejus, invidentes fratri minori, quem substituere volebat, qui erat ex alia matre natus. Et sic justus de angustia liberatus est.

CAPUT TRIGESIMUMOCTAVUM

In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem, et introivit ad eum Isaias filius Amos propheta, et dixit ei. Hæc dicit Dominus : Dispone domui tuæ, quæ morieris tu et non vives. Et convertit Ezechias faciem suam ad parietem, et oravit ad hominum, et dixit : Obsecro Domine, memento, quæso, quomodo ambulaverim coram te in veritate, et in corde perfecto, et quod bonum est in oculis tuis fecerim. Et flevit Ezechias fletu magno. Et factum est verbum Domini ad Isaiam dicens : Vade, et dic Ezechiæ : Hæc dicit Dominus Deus David patris tui : Audivi orationem tuam, et vidi lacrymas tuas. Ecce ego adjiciam super dies tuos quindecim annos, et de manu regis Assyriorum eruam te, et civitatem istam, et protegam eam. Hoc autem tibi erit signum a Domino, quia faciet Dominus verbum hoc quod locutus est. Ecce ego reverti faciam umbram linearum, per quas descenderat in horologio Achaz, in sole, retrorsum decem lineis. Et reversus est sol decem lineis per gradus quos descenderat. Scriptura Ezechiæ regis Juda, cum ægrotasset et convaluisset de infirmitate sua. Ego dixi : in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi. Quæsivi residuum annorum meorum. Dixi : Non videbo Dominum Deum in terra viventium. Non aspiciam hominem ultra, et habitatorem quietis. Generatio mea ablata est, et convoluta est a me, quasi tabernaculum pastorum. Præcisa est velut a texente vita mea ; dum adhuc ordiret succidit me ; de mane usque ad vesperam finies me. Sperabam usque ad mane. Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea. De mane usque ad vesperam finies me. Sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor ut columba. Attenuati sunt oculi mei, suspicientes in excelsum. Domine, vim patior, responde pro me. Quid dicam, aut quid respondebit mihi cum ipse fecerit? Recogitabo tibi omnes annos in amaritudine animæ meæ. Domine, si sic vivitur, et in talibus vita spiritus mei, corripies me et vivificabis me, Ecce in pace amaritudo mea amarissima. Tu autem eruisti animam meam, ut non periret ; projecisti post tergum tuum omnia peccata mea. Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te : non expectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam. Vivens, vivens ipse confitebitur tibi, sicut et ego hodie : pater filiis notam faciet veritatem tuam. Domine, salvum me fac, et psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini. Et jussit Isaias ut tollerent massam de ficis, et cataplasmarent super vulnus, et sanaretur. Et dixit Ezechias : Quod erit signum quia ascendam in domum Domini?

In parte ista ponit quædam ex prædicta historia occasionata : scilicet infirmitatem Ezechiæ, quam incurrit propter ingratitudinem, quia post tantam victoriam canticum gratiarum actionis non composuit, sicut moris erat. Et dividitur in duas. In prima ponit ipsius ægritudinem ; secundo sanationem XXXIX cap. : *In tempore illo etc.* Circa primum tria facit. Primo ponit ægritudinem ; secundo liberationem, ibi, *Et convertit Ezechias faciem suam ad parietem, et oravit ad Dominum ;* tertio liberationis ordinem, ibi, *Et jussit*[1] *Isaias ut tollerent massam de ficis.* Circa primum duo facit. Primo ponit morbum, *Ægrotavit.* Eccl. XXXI, 2 : *Infirmitas gravis sobriam facit animam.* Secundo ponit mortis nuntium, *Et introivit. Dispone*, ordinando quis tibi succedere debeat. Eccli. XXXIII, 24 : *In die consummationis vitæ tuæ, et in tempore exitus tui distribue hereditatem tuam.*

Sed contra hoc objicitur, quia postmodum vixit, et non mortuus est : ergo huic prophetiæ, *Morieris*, subfuit falsum, nec fuit immobili veritate denuntians rerum eventus.

Et dicendum, quod cum omnium quæ fiunt in toto decursu temporis, rationes ab æterno in Deo fuerint, quædam fuerunt inditæ rebus quæ explicantur per opus naturæ et voluntatis ; quædam apud se tantum retinuit, ut ea quæ vellet, in actum educeret. Videntes igitur prophetæ in speculo æternitatis, vident de utrisque quantum Deus vult revelare. Fuerant igitur Isaiæ revelatæ illæ rationes quæ rebus inditæ erant, quas[2] causæ secundæ inferiores faciunt, scilicet naturales et meritoriæ,[3] secundum quas infirmitas regis ad mortem ordinata erant. Et etiam quantum a sensum quem in verbis propheta habuit, verum dixit : quia secundum causas inferiores ita erat. Similiter etiam quantum ad alium sensum, quem Spiritus sanctus intellexit, verum dixit : quia mortuus fuit illi ingratitudini, dum postmodum Deo debitas gratias egit ; sicut et Ninive subversionem quantum ad statum iniquitatis, ut dicit Augustinus.

[1] Al. : « misit. » — [2] Al. : « quæ. »

[3] Al. : « et meritorias. »

Et convertit Ezechias faciem suam ad parietem. Hic ponit liberationem : et circa hoc tria ponit. Primo orationis præparationem, *Ad parietem*, templi. Et circa hoc duo. Primo ponitur Ezechiæ oratio ; secundo salutis promissio, ibi, *Et factum est verbum Domini ad Isaiam* ; tertio gratiarum actiones, ibi, *Scriptura regis Juda.* Circa primum tria ponit. Primo orationis præparationem, *Ad parietem*, templi, vel domus suæ, ut devotius et secretius oraret. Ps. LXXXV, 7 : *In die tribulationis meæ clamavi ad te, et exaudisti me.* Secundo ponit ipsam orationem, *Et oravit. Memento*, ut pro bonis quæ feci vitam mihi concedas. Dicitur enim Deus oblitus, quando non retribuit. *In veritate*, cultus tui, *corde p erfecto*, quantum ad amorem.

Sed contra. Prov. XX, 9 : *Quis potest dicere : Mundum est cor meum ?*

Et dicendum, quod non dixit sibi esse cor perfectum simpliciter, sed quantum ad hoc quod projecit idola, ut dicitur IV Reg. XVIII. Eccl. XI, 27 : *In die malorum ne immemor sis bonorum.*
Tertio ponit orantis compunctionem. *Et flevit.* Matth. V, 5 : *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Judith. IX, 16 : *Humilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Et factum est verbum Domini ad Isaiam.* Hic ponitur salutis promissio : et primo ponit orationis exauditionem, *Factum est*, antequam[1] exiret mediam partem atrii. IV Reg. XX : *Audivi orationem.* Supra XXX. Secundo ponit promissionem : *Ecce ego adjiciam.* Ps. LX, 7 : *Dies super dies regis adjicies.* Tertio ponit confirmationem per signum. *Hoc autem erit tibi signum in sole*, idest per modum solis, *ex lineis*, quibus secundum motionem naturalem computabantur 10 horæ. *Et reversus*, scilicet subito, et sic ille dies artificialis habuit 22 horas, sed reduplicatus secundum *Glossam*. Si autem successive, sic remeavit per 4 et rediit per 4 et iterum per 4 venit ; et sic dies ille habuit 32 horas, fere triplicatus, secundum Dionysium. Hoc autem factum est, vel omnibus[2] aliis cœlestibus corporibus retrœuntibus : vel solem breviorem viam aut velociorem motum dicendum est habuisse, ut ad situm suum simul cum aliis perveniret. Eccl. XLVI, 5 : *An non in iracundia ejus impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo ?* Et hoc signum competit signato. Job XI, 17 : *Cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer. Scriptura Ezechiæ.* Hic ponitur gratiarum actio pro salute promissa : et primo ponit titulum, *Scriptura*, scilicet hæc est ; secundo ponit canticum, *Ego dixi* : in quo tria facit. Primo plangit periculum quod evasit ; secundo commemorat beneficium quod percepit, ibi, *Domine si sic vivitur* ; tertio petit complementum quod Deus promisit, ibi, *Domine, salvum me fac.* Plangit autem tria. Primo mortis horrorem. *In dimidio*, idest in juventute, *ad portas inferi*, idest limbum, vel mortem, vel sepulcrum Eccl. ult. : *Vita mea appropinquans erat in inferno deorsum.* Secundo plangit bonorum amissionem, quantum ad Dei jussionem : *Quæsivi*, a Domino, quod suppleret, *residuum*, mihi ablatum ; vel inquisivi apud me quantum restaret mihi de vita. *Dixi*, apud me : *Non videbo*, per speciem modo, adhuc *in terra viventium*, in cœlestia beatitudine. Ps. XXVI, 13 : *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Vel *non videbo*, ulterius videndo templum et cultum ejus, *in terra viventium*, scilicet Judæorum. Matth. XXII, 32 : *Non est Deus mortuorum, sed vivorum.* Etiam quantum ad hominum societatem, *Non aspiciam hominem*, in hac vita viventem. Jerem. XLIX, 18 : *Non habitabit ibi vir, et non incolet eam filius hominis.* Vel hominem Christum nobis promissum. Etiam quantum ad filiorum posteritatem, *Generatio*, scilicet filiorum, quia nondum filios habebat, *convoluta*, plicata, ne ad posteros extendatur. Supra. XXII : *Et figam illum paxillum in loco fideli, et erit in solium gloriæ domui patris sui.* Etiam quantum ad vitæ brevitatem : *Præcisa est velut a texente... dum adhuc*, texendo telam imperfectam, *ordirer*[3] in juventute. Job. IX, 25 : *Dies mei velociores fuerunt cursore.* Tertio plangit cordis anxietatem : et primo quantum ad mortis continuam

[1] Al. : « postquam. »

[2] Al. : « in omnibus » — [3] Al. : « ordiret. »

expectationem. *De mane*, scilicet dicebam, *usque ad vesperam finies me*, morte. Et tunc etiam non metuens, *sperabam*, iterum *usque mane* : simul cum morte dolor ægritudinis finiet. *Quasi leo sic contrivit*, languor ; vel[1] ipse Deus per dolorem ægritudinis. Job. vii, 4 : *Si dormiero dicam : Quando consurgam ? et rursum expectabo vesperam, et replebor doloribus usque ad tenebras.* Secundo quantum ad spei dilationem ; ubi ponit triplicem sperantis conditionem : *Sicut pullus hirundinis*, expectat matrem, quia non videt. *Ut columba.* Nahum. ii, 7 : *Ancillæ minabantur gementes ut columbæ.* Ponit etiam spei dilationem, *Attenuati sunt*, quasi fatigati, *suspicientes*, per spem. Proverbiorum xi, 12 : *Spes quæ differtur, affligit animam.* Psalm. cxx : *Levavi oculos meos ad montes, unde veniet auxilium mihi.* Ponit etiam quamdam cum Deo disceptationem : *Domine, vim patior ;* quasi dicat : Violentia fit mihi, ultra merita affligor. *Responde*, fide jubeas, *pro me. Quid dicam?* quasi in se reversus : Quid possem contra Deum proponere? *Aut quid respondebo*, quando oporteat ad interrogata respondere, *cum ipse fecerit*, me, vel pœnam meam ? Job ix, 3 : *Si volueris contendere cum eo, non poteris respondere unum pro mille.* Tertio quantum ad præteritorum recordationem, *Recogitabo tibi omnes annos*, in quibus mala[2] passus sum, vel in quibus tibi peccavi. Job ii, 11 : *Loquar*[3] *in tribulatione spiritus mei.*

Nota super illo verbo, *Attenuati sunt oculi*, quia oculi attenuantur primo per depressionem. Supra, ii : *Oculi sublimes hominum humiliati sunt.* Secundo per luminis oppressionem. Proverb. xxv, 27 : *Qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria.* Tertio propter cogitationis pravitatem. Job xxxvi, 25 : *Omnes homines vident eum, unusquisque intuetur procul.*

Item super illo, *Suspicientes in excelsum*, quia sunt oculi excelsi primo per cordis elationem. Psalm. cxxx : *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.* Secundo per inquisitionis curiositatem. Job : *Quasi magna cogitans, attonitos habes oculos.* Tertio per contemplationem. Infra xl : *Leva in excelsum oculos, et vide jucunditatem quæ veniet tibi.*

Domine, si sic vivitur. Hic commemorat beneficium quod suscepit. Et primo correptionem : *si sic vivitur* ; idest, si tam misera est vita hominum, vel si per tribulationem acquiritur vita. Prover. vi, 23 : *Via vitæ increpatio disciplinæ.* Exponit : *Ecce in pace*, quasi in populo habente eam ab Assyriis, *amaritudo*, mihi imminet. Proverb. xiv, 13 : *Risus dolore miscebitur.* Secundo commemorat liberationem à pœna : *Tu autem eruisti animam meam*, a culpa, *projecisti post tergum tuum*, vel, *meum*, quasi oblivisceris, *omnia peccata mea.* Sapient. xi, 24 : *Misereris omnium, Domine et nihil odisti eorum quæ fecisti.* Tertio assignat liberationis rationem : et primo quantum ad mortis inutilitatem : *Quia non infernus*, idest damnati, vel sepulti, *mors*, diximus, vel mortui, *veritatem*, promissorum, vel Filium. Psalm. vi, 6 : *Quoniam non est in morte qui memor sit tui ; in inferno autem quis confitebitur tibi?* Secundo quantum ad vivorum laudem, *Vivens vivens*, ad majorem affirmationem, vel propter duplicem vitam. Psalm. cxiii, 18 : *Nos qui vivimus benedicimus Domino.* Tertio quantum ad divinæ laudis propositionem. *Pater filiis.* Psal. lxxvii, 5 : *Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis ; ut cognoscat generatio altera. Domine, salvum me fac, et psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini.* Hic petit expleri promissum. *Salvum me fac*, ab Assyriis, et a languore. Psalm. xxxiii, 2 : *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Et jussit Isaias ut tollerent massam de ficis.* Hic ponit sanationis ordinem : et hic transpositus est, et debet esse ante significationem, ut patet IV Reg. XX. Sed quia non intendit historiam, sed prophetiam, quæ ad prophetiam pertineat primo posuit : et primo ponit curationis modum. *Cataplasma*, idest emplastrum, *vulnus* a

[1] Al. : « ut. »

[2] Al. : « bona. » — [3] Al. : « loquatur. »

Deo inflictum, vel ulcus ex humore corrupto, carne aperta. Dicunt enim, quod laborabat morbo regio, qui dicitur lupus, cui nocent ficus et uva dulcis, ut curatio tota divinæ potentiæ attribueretur. Alii dicunt, quod erat apostema, quod est ex humoribus intus collectis nondum carne scissa; ad cujus maturationem ficus prosunt, ut ostendatur non esse semper supervacua necessaria medicina. Eccl. xxxviii, 7 : *Pigmentarius faciet pigmenta suavitatis, et medicinam conficiet sanitatis.* Secundo Ezechiæ ponitur signum. *Et dixit Ezechias : Quod erit signum ?* I Cor i, 22 : *Judæi signa petunt, Græci sapientiam quærunt.*

CAPUT TRIGESIMUMNONUM

In tempore illo misit Merodach Baladan filius Baladan rex Babylonis, libros et munera ad Ezechiam. Audierat enim quod ægrotasset et convaluisset. Lætatus est autem super eis Ezechias, et ostendit eis cellam aromatum, et argenti et auri, et odoramentorum, et unguenti optimi, et omnes apothecas supellectilis suæ, et universa quæ inventa sunt in thesauris ejus. Non fuit verbum quod non ostenderet eis Ezechias in domo sua et in omni potestate sua. Introivit autem Isaias propheta ad Ezechiam regem, et dixit ei : Quid dixerunt viri isti, et unde venerunt ad te? Et dixit Ezechias. De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone. Et dixit : Quid viderunt in domo tua ? Et dixit Ezechias : Omnia quæ in domo mea sunt viderunt. Non fuit res quam non ostenderim eis in thesauris meis. Et dixit Isaias ad Ezechiam : Audi verbum Domini exercituum. Ecce dies veniet, et auferentur omnia quæ in domo tua sunt, et quæ thesaurizaverunt patres tui usque ad diem hanc, in Babylonem. Non relinquetur quicquam, dicit Dominus. Et de filiis tuis qui exibunt de te, quos generis, tollent, et erunt eunichi in palatio regis Babylonis. Et dixit Ezechias ad Isaiam : Bonum verbum Domini quod locutus est. Et dixit : Fiat tantum pax et veritas in diebus meis.

Hic ponit amicorum gratulationem, ostensam in missione nuntiorum et munerum : et circa hoc tria facit. Primo ponit nuntiorum missionem : *rex Babylonis*, [1] qui tunc suberat Assyriis. *Libros*, idest Epistolas. *Audierat*, sed maxime propter signum quod in solis reversione viderat. Ps. lxxi, 15 : *Vivet, et dabitur ei de auro Arabiæ.* Secundo ponit ipsius Ezechiæ elationem inde conceptam, ponens elationis lætitiam, *Lætatus*; contra hoc quod habetur Job xxxi, 25 : *Si lætatus sum super multis divitiis meis, et quia plurima reperit manus mea.* Et elationem in opere, in ostentationem divitiarum suarum : *Et ostendit cellam aromatum*, quæ dicuntur species odoriferæ. Etiam locum ubi sepeliebantur reges, vel inferiorem partem domus saltus, quæ erat ex alabastro, ubi optime hujusmodi conservantur. *Apothecas*, cellaria : *Verbum*, res digna verbo, *in omni potestate sua,* quantum ad ea quæ erant in templo, quæ quidem erant in potestate regis usurpata. Eccli. xi, 31 : *Non omnem hominem inducas in domum tuam : multæ enim sunt insidiæ dolosi.* Tertio ponit elationis reprehensionem, *Et introivit :* et primo ponit culpæ inquisitionem et inanimationem, *Non fuit res.* Prov. xx, 5 : *Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri.* Secundo comminatur pœnam, *Et dixit Isaias.* Quantum ad amissionem rerum : *Omnia quæ in domo tua sunt.* Jer. xxvii, 6 : *Hæc dicit Dominus ad vos : Ecce ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis.* Quantum ad filiorum servitutem, *Et de filiis ;* quod dicunt impletum, in Daniele et sociis, non quia corpore, sed mente et officio tales fuerunt. Deut. xxviii, 32 : *Filii tui et filiæ tuæ tradantur alteri populo.* Tertio ponit pœnæ acceptatiouem : *Et dixit Ezechias.* Supra xxvi, 3 : *Domine, dabis pacem, quia in te speravimus.*

[1] Al. : « *Arabiæ.* »

CAPUT QUADRAGESIMUM

Consolamini, consolamini popule meus, dicit Deus vester. Loquimini ad cor Jerusalem, et advocate eam : quoniam completa est malitia ejus, dimissa est iniquitas illius, suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur ; et erunt prava in directa, et aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est. Vox dicentis, Clama. Et dixit, Quid clamabo ? Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri. Exsiccatum est fenum, et cecidit flos, quia spiritus Domini sufflavit in eo. Vere fenum est populus. Exsiccatum est fenum, et cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternum. Super montem excelsum ascende tu qui evangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem. Exalta, noli timere. Dic civitatibus Juda : Ecce Deus vester : ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, et brachium ejus dominabitur. Ecce merces ejus cum eo, et opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, fetas ipse portabit. Quis mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit ? Quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera ? Quis adjuvit spiritum Domini ; aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illis ? Cum quo iniit consilium, et instruit eum, et docuit eum semitam justitiæ, et erudivit eum scientiam, et viam prudentiæ ostendit illi ? Ecce gentes quasi stilla situlæ, et quasi momentum stateræ reputatæ sunt : ecce insulæ quasi pulvis exiguus, et Libanus non sufficiet ad succendendum, et animalia ejus non sufficient ad holocaustum. Omnes gentes quasi non sint sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei. Cui ergo similem fecistis Deum ; aut quam imaginem ponetis ei ? Numquid sculptile conflabit faber aut artifex auro figurabit illud, et laminis argenteis argentarius ? Forte lignum et imputribile elegit artifex sapiens, quærit quomodo statuat simulacrum quod non moveatur. Numquid non scitis ? Numquid non audistis ? Numquid non annuntiatum est vobis ab initio ? Numquid non intellexistis fundamenta terræ ? Qui sedet super gyrum terræ et habitatores ejus sunt quasi locustæ ; qui extendit velut nihilum cœlos, et expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum : qui dat secretorum scrutatores quasi non sint, judices terræ velut inanes fecit. Et quidem neque plantatus, neque satus, neque radicatus in terra truncus eorum. Repente flavit in eos, et aruerunt ; et turbo quasi stipulam auferet eos. Et cui assimilastis me et adæquastis ? dicit Sanctus. Levate in excelsum oculos vestros, et videte quis creavit hæc. Qui educit in numero militiam eorum, et omnes ex nomine vocat. Præ multitudine fortitudinis et roboris virtutisque ejus, neque unum reliquum fuit. Quare dicis Jacob et loqueris Israel : Abscondita est via mea a Domino, et a Deo meo judicium meum transiit ? Numquid nescis, aut non audisti ? Deus sempiternus Dominus qui creavit terminos terræ, et non deficiet, neque laborabit, nec est investigatio sapientiæ ejus. Qui dat lasso virtutem, et his qui non sunt fortitudinem et robur multiplicat Deficient pueri et laborabunt, et juvenes in infirmitate cadent. Qui autem sperant in Domino mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient.

Hæc est secunda pars principalis istius libri, in qua principaliter consolationem populi intendit per multa beneficia repromissa. Dividitur autem in duas. In prima inducit eos ad promissorum expectationem ; in secunda exequitur divinorum beneficiorum promissionem, infra XLV : *Hæc dicit Dominus Deus*. In primo confortat eos per pro mittentis potestatem ; in secunda per ipsius dilectionem, XLI cap : *Taceant ad me insulæ* ; in tertia per idolorum quæ resistere credi possent, debilitatem, XLIV cap. : *Et nunc audi Jacob serve meus*. Circa primum tria facit. Primo inducit ad consolationem ; secundo promittit consolatorem, ibi, *Vox clamantis in deserto* ; in tertia ostendit Dei consolantis potestatem, ibi, *Quis mensus est pugillo aquas ?* Circa primum tria. Primo inducit populum in consolationem : *Consolamini*, in spiritualibus, *consolamini*, in bonis temporalibus concessis. Eccli. XLVIII, 27 : *Consolatus est lugentes in Sion usque in sempiternum*. Secundo indicit prophetis et sacerdotibus consolationis annuntiationem : *Loquimini ad cor*, scilicet consolando : *advocate*, a tristitia, ab idolatria. Oseæ II, 14 : *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus*. Tertio assignat rationem quantum ad culpæ dimissionem, *Quoniam completa* : quantum ad pœnarum finitionem, *Suscepit* : loquitur secundum tempus post captivitatem. Jerem. XVII, 18 : *Duplici contritione contere eos, Domine*.

Sed contra Nahum I, 9 : *Non* * *surget* * *duplex tribulatio*. * consurget

Et dicendum, quod duplicia dicuntur quantum ad pœnam corporis et animæ, sicut et culpa in utrisque est.

Vox[1] *clamantis in deserto.* Hic promittit consolatorem : et circa hoc tria facit. Primo præmittit præparationem ; secundo ostendit prophetiæ firmitatem, ibi, *Vox dicentis*, *Clama* ; tertio prænuntiat consolatorem venientem, ibi, *Super montem excelsum ascende tu.* Circa primum tria. Primo inducit præparationem : *Vox clamantis in deserto*, scilicet Joannis Baptistæ : hæc erit, *Parate*, per conversionem a malo, *in solitudine*, vitiorum. Amos iv, 12 : *Præparare in occursum Dei tui.* Secundo prædicit expletionem, *Omnis vallis*, sequens metaphoram in valle, quæ si est montuosa, facit laborem : unde dicitur, *Vallis exaltabitur*, ut adæquetur montibus, et totum fiat planum : si est distorta facit errorem ; et quantum ad hoc dicit, *Erunt prava :* si est lapidosa, facit pedum dolorem ; et quantum ad hoc dicit, *Aspera in vias planas* ; per quod significatur quod pusillanimitas vertetur in securitatem, superbia in humilitatem, nequitia in rectitudinem, crudelitas in mansuetudinem. Jerem. xxxi, 21 : *Dirige cor tuum in viam rectam, in qua ambulasti.* Tertio ostendit præparationis utilitatem. *Et revelabitur gloria Domini*, idest filius. Jerem. xxxiii, 6 : *Curabo eos, et revelabo eis deprecationem pacis. Videbit* ; idest, omnibus visibilem se præbebit. Vel loquitur de die judicii. Apocal. i, 7 : *Videbit eum omnis oculus.* Quidam sic exponunt. *Vox*, Dei, *clamantis*, hæc est, *Præparate in deserto*, idest in terra Juda olim deserta, *viam Domini,* scilicet ad veniendum ad templum, vel in deserto quod est inter Babylonem et Judam. *Omnis vallis.* Per hoc ostenduntur omnia impedimenta removeri, ut libere populus revertatur. *Gloria*, in destructione Chaldæorum, per quam gloriosus apparebit. *Vox dicentis, Clama.* In parte ista ostendit prophetiæ firmitatem, per comparationem ad hominum fragilitatem : unde Dominus primo indicit clamorem, qui significat expressam et planam annuntiationem. *Clama.* Infra lviii : *Clama, ne cesses ; quasi tuba exalta vocem tuam.* Secundo indicit culpandam humanam fragilitatem, interrogante propheta : *Et dixi, Quid clamabo ?* timens ne contra populum suum aliquid clamare præcipiatur ; et Domini respondente, *Omnis caro.* Jacobi i, 11 : *Exortus est sol cum ardore et arefecit fenum.* Tertio ostendit divini verbi firmitatem, *Vere.* Luc. xxi, 33 : *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Super montem excelsum ascende tu.* Hic prædicit consolatorem venientem ; et circa hoc tria facit. Primo Dominus indicit prophetæ annuntiationem ; in secunda determinat adventus promissionem, ibi, *Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet.* Circa primum determinat, quis, cui, et qualiter annuntiet. Quis, qui habet officium, *Qui evangelizas.* Rom. x, 15 : *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur ?* Modum designat per tria. Primo per loci altitudinem, ut bona nuntians de longe audiatur, *Super montem*, mystice Christum, vel cœlestem conversationem et contemplationem. Supra ii : *Venite, ascendamus ad montem Domini.* Infra xlii : *De vertice montium clamabunt.* Secundo per vocis clamorem, *Exalta in fortitudine*, ut multi audiant, plane et constanter prædicando. Infra lviii : *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam.* Tertio per cordis securitatem, *Exulta, noli timere* Jer. i, 8 : *Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum.* Cui sit annuntiandum determinat quantum ad tria : quantum ad regni provinciam, *Dic civitatibus ;* quantum ad provinciæ metropolim, *Qui evangelizas Jerusalem ;* quantum ad civitatis rectores, *Sion*, ubi templum et domus regia. Infra xli : *Primus ad*[2] *Sion dicet : Ecce adsum, et Jerusalem evangelistam*[3] *dabo.* Act. xiii 46 : *Vobis oportebat prædicari verbum Dei ; sed quia repellitis illud, ecce convertimur ad gentes. Ecce Deus vester.* Hic ponit adventus Dei promissionem, *Ecce.* in promptu, *Deus noster*, veniet. Supra xxxv : *Deus noster ipse veniet et salvabit nos. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet.* Hic ostendit venientis conditionem : et primo ostendit quod veniet fortis ad bellandum, *In fortitudine. Brachium*, fortitudo in die judicii. Vel in primo adventu

[1] Al. : « vox Domini. »

[2] Al. : « ex. » — [3] Al. : « evacuatam. »

in potestate miraculorum, vel in destructione Babylonis. Job XL, 4 : *Si habes brachium sicut Deus.* Secundo quod veniet justus ad remunerandum, *Ecce merces ejus cum eo, et opus illius coram illo*, quia in facultate voluntatis. Sap. V, 16 : *Justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum.* Tertio ostendit quod veniet prius ad consolandum, *Sicut pastor.* Ad pascendum esurientes, *Gregem suum pascet*, Ezech. XXXIV, 14 : *In pascuis uberrimus pascam eas.* Jerem. III, 15 : *Dabo vobis pastores qui pascent vos.* Ad congregandum dissentientes, *in brachio.* Joan. X, 16 : *Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere; et fiet unum ovile et unus pastor.* Ad portandum deficientes, *In sinu.* Luc. XV, 5 : *Cum invenerit*
* imponit in *eam,* * *allevat super humeros suos gaudens. Quis mensus est pugillo aquas?* Hic ostendit divinam potestatem : et primo astruit eam contra idolatrarum errores, qui divinæ potentiæ derogabant, creaturam creatori æquando. Rom. I, 25 : *Servierunt creaturæ potius quam creatori.* Secundo contra desperationem Judæorum, qui divinæ potentiæ derogabant diffidendo, ibi, *Levate in excelsum oculos vestros.* Circa primum duo facit. Primo ostendit Dei potestatem ; secundo excludit errorem, ibi, *Cui ergo similem fecistis Deum?* Circa primum tria. Primo ostendit divinam potentiam, simul et sapientiam in commensuratione facili, et creatione omnium rerum : facit enim omnia in numero, quantum ad multitudinem productorum ; in mensura, quantum ad determinationem sub proprio esse, in pondere, quantum ad inclinationem in finem. Sapien. II : *Pugillo*, idest faciliter, sicut quæ pugillo, qui est manus clausa, mensurantur : *palmo*, idest faciliter, qui est manus extensa : *Qui appendit tribus digitis molem terræ?* Job XXVI, 7 : *Qui extendit aquilonem super vacuum, et appendit terram super nihilum :* quia nullo exteriori fulcitur : alias esset quies terræ violenta. *Super aquas*, quantum ad situm, quia aquis circumdatur. Psalm. CIII, 5 : *Super stabilitatem suam*, quantum ad propriam causam quietis, quæ est natura propria : *Tribus digitis*, idest faciliter : vel tribus proprietatibus, gravitatis, siccitatis et immobilitatis, *Libravit*, libratos fecit proprio pondere. Secundo ostendit sufficientiam potentiæ, quia non indiget adjuvante : *Quis adjuvit;* contra philosophos ponentes, mediantibus primis creatis, ultima creata esse : quia non indiget consilio : *Aut quis consiliarius*, ut sibi daret consilium ; *cum quo*, ut ab ipso peteret ; *instruxit eum* ; formam operis ; *semitam justitiæ ;* naturalis, quam omnibus rebus præfixit, ut nulla res suæ naturæ metas excederet ; *scientiam*, de cognitione rerum creatarum[1] et universalium et particularium, contra philosophos ; *viam prudentiæ*, quantum ad mundi gubernationem. Job. XXVI, 2 : *Cujus adjutor es? Numquid imbecillis?*[2] *Et sustentas brachium ejus qui non est fortis?* Tertio ostendit ipsius excellentiam : quia excedit omnem gentium multitudinem : *Ecce gentes quasi stilla*, parva gutta, *situlæ*, cadens de situla, quæ secundum nos est vas aquaticum sitientibus aptum, quæ pro nihilo reputatur, *momentum* quod inter brachia stateræ est, quod de facili inter utrumque inclinatur. Job. XXVI, 14 : *Cum vix parvam scintillam sermonis ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis*[3] *illius sustinere?* Ostendit etiam quod excedit omnem condignum honorem, et præcipue quantum ad oblationem. *Et Libanus* idest ligna Libani, quibus abundat, quia nemorosus est, *et animalia*, quibus abundat, quia pascuosus. Mich. VI, 6 : *Quid dignum offeram Domino?* Ostendit etiam quod excedit omnem creaturæ perfectionem : et naturalem, quia esse ipsorum respectu Dei est non esse : dicit enim Dionysius in lib. *de Divinis Nominibus*, cap. XII, quod quantum participantia excedunt non participantia, et quantum participationes participantia, tantum qui est principium participantium, excedit et participationes et participantia. *Omnes gentes* : et quantum ad perfectiones superadditas, quæ quodammodo sunt implentes, *Et quasi nihilum.* Jerem. IV, 23 :

[1] Al. : « creaturarum. » — [2] Al. : « imbellis. »

[3] Al. : « magnitudinem. »

Asperi terram, et ecce vacua erat et nihil. Cui ergo similem fecistis Deum. Hic excludit errorem : et primo irridet errorem quantum ad operantis intentionem, quia volebant Deum facere. Ergo ex quo Deus potens est : *cui similem?* loquitur secundum errorem illorum qui ipsas similitudines deos putabant. *Aut quam imaginem?* quantum ad illos qui putabant ea deos quorum sunt similitudines, ut solem vel lunam. Exod. xv, 11 : *Quis similis tui in fortibus, Domine, quis similis tui, magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, et faciens mirabilia?* Et quantum ad stultam operationem, quia in vili materia nobilissimam formam inducere volebant : *Numquid sculptile?* Sapien. xiv, 21 : * *Incommutabile nomen Dei, lignis et lapidibus, imposuerunt.* Secundo convincit errorem : et primo ex lege naturali dictante : *Numquid non scietis*, naturali ratione, idola non esse deos? et lege scripta prohibente : *Numquid non annuntiatum est vobis?* Roman. x, 18 : *Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Convincit etiam ex consideratione creaturarum terrestrium, quantum ad creationem : *Numquid non intellixistis fundamenta terræ*, ab ipso esse fundata? idest illud terræ quod est juxta centrum. Proverb. viii, 29 : *Quando apprehendebat fundamenta terræ.* Et quantum ad creatorem, *Qui sedet super gyrum terræ*, quia sphærica, sicut gubernans, *et habitatores ejus sunt quasi locustæ*, respectu magnitudinis terræ, vel ipsius. Ex creatione etiam creaturarum cœlestium : *Qui extendit*, quantum ad cœli magnitudinem, *velut nihilum*, quantum ad substantiæ subtilitatem ; *sicut tabernaculum*, sibimet : in quo primo virtus ejus relucet inter corporalia, quantum ad virtutem. Vel quasi in habitatione Angelorum et sanctorum, quantum ad dignitatem. Vel etiam totius creaturæ inferioris, quantum ad ipsorum claritatem. Jerem. li, 15 : *Præparat orbem* * *sapientia.* Convincit tertio eos quantum ad magnorum subjugationem, ponens ipsorum destructionem qui sunt magni. Vel secundum scientiam, *Qui dat secretorum scrutatores*, scilicet philosophos. Vel secundum potentiam, *Judices*, idest principes. Ps. lxiii, 7 : *Defecerunt scrutantes scrutinio.* Et ostendit destructionis facilitatem per similitudinem herbæ, vel arboris, quæ non habet radices firmas. *Et quidem*[1] Job. xiii, 25 : *Contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam, et stipulam siccam persequeris.* Tertio ponit conclusionem, *Et cui assimilastis?* Psal. lxxxviii, 7 : *Quis in nubibus æquabitur Domino. Similis erit deo in filiis Dei.* — *Levate in excelsum oculos vestros.* Hic astruit idem contra desperantes : et primo astruit divinam majestatem ex rerum creatione : *Quis creavit?* Scilicet cœlestia, Ps. cxlviii, 5 : *Ipse dixit, et facta sunt ; mandavit et creata sunt.* Ex scientiæ perfectione : *Qui educit*, ad implendum suam voluntatem, *in numero*, determinato sua scientia, *militiam eorum*, scilicet cœlorum, stellas vel angelos, *ex nomine*, idest unicuique propriam naturam, unde nominari possit determinans. Ps. cxlvi, 4 : *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat.* Ex dominii plenitudine : *Fortitudinis*, ad impugnandum, *roboris*, ad resistendum, *virtutis*, ad operandum ; defuit ab ejus dominio. Job. xxv, 3 : *Numquid est numerus militum ejus?* Secundo excludit errorem. Et ponit errorem : *Quare dicis... abscondita?* non videt quæ mala patior, alius defenderet me, *judicium*, idest potestas judicandi, quam olim habuit. Eccli. xvi, 16 : *Ne* * *dicas : a Deo abscondar.* Secundo ponit erroris reprobationem, et primo reprobationis confirmationem ex lege : *Numquid nescis*, lege naturali, *aut non audisti*, ex lege scripta, hæc quæ sequuntur ; secundo ponit reprobationem, primo ostendens Dei magnitudinem ex his quæ in se habet, scilicet dominii æternitatem, *Deus sempiternus.* Exod. xv, 18 : *Dominus regnabit in æternum et ultra.* Potentiam indeficientem, *nec deficiet*, ut omnia non possit, *neque laborabit* ut difficulter. Dan. vii, 14 : *Potestas ejus, potestas æterna quæ non auferetur, et regnum ejus quod non corrumpetur.* Scientiæ incomprehensibi-

* *incommunicabile*

* *in*

* *n*

[1] Al. : « *quid.* »

litatem, *neque est investigatio.* Rom. XI, 33 : *O altitudo divitiarum Sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* Secundo per magna quæ in aliis facit, et primo in illis quorum confortat pristinam debilitatem, *Qui dat lasso*, quantum ad illum qui prius fortis fuerat et defecit; *et his qui non sunt*, quantum ad eos qui non fuerunt fortes. Rom. IV, 17 : *Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*; I Cor. I, 27 : *Quæ infirma mundi sunt elegit Deus, ut confundat fortia.* Secundo ostendit fortitudinis magnitudinem per comparationem ad fortitudinem naturalem, quam ostendit in aliis deficientem : *Deficient pueri*, qui sunt in statu proficiendi, *juvenes*, qui videntur robusti; I Reg. II, 9 : *Non in fortitudine sua roborabitur vir.* Secundo roboris a Deo dati indeficientem agilitatem. *Qui autem sperant in Domino mutabunt fortitudinem*, scilicet naturalem in divinam, ut non fatigentur ascensu *assument pennas*, ut eant veloci cursu. Prov. XXIII, 5 : *Facient sibi pennas sicut aquilæ. — Current*, ut etiam continuo incessu, *ambulabunt.* Supra V : *Non est deficiens, neque laborans.*

Nota super illo verbo : *Assument pennas sicut aquilæ*, quia sancti comparantur aquilis, primo propter volatus altitudinem. Job. XXXIX, 27 : *Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum!* in quo eminentia contemplationis; Supra XXXIII : *Regem in decore suo videbunt.* Secundo propter odoris subtilitatem. Luc. XVII, 37 : *Ubi fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ*, in quo fervor dilectionis; cant. I, 3 : *Curremus in odorem unguentorum tuorum.* Tertio propter loci sublimitatem. Prov. XXX, 19 : *Tria sunt mihi difficillima et quartum penitus ignoro. Viam aquilæ in cœlo*, in quo studium cœlestis conversationis; Philip. III, 20 : *Nostra autem conversatio in cœlis est.* Quarto propter motus velocitatem, Thren. IV, 19 : *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli*, in quo promptitudo bonæ operationis, Prov. XXII, 29 : *Vidisti hominem velocem in* operibus suis?* Quinto propter renovationem, Psalm. CII, 5 : *Renovabitur* sicut aquilæ juventus tua*, in quo studium emendationis et profectus, II Cor. IV, 19 : *Licet is qui foris est vetus homo corrumpatur, is qui intus est renovatur de die in diem.* Sexto propter membrorum pulchritudinem, Ezech. XVII, 3 : *Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum Ductu, plena plumis et varietate venit ad Libanum*; in quo decor virtutum, cant. IV, 7 : *Tota et pulchra, amica mea, et macula non est in te.* Septimo propter filiorum sollicitudinem, deut. XXXII, 11 : *Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos, et super eos volitans;* in quo sollicitudo sanctorum, II Cor. XI, 29 : *Quis infirmatur, et ego non infirmor Quis scandalisatur, et ego non uror?*

* *opere*

* *ut*

FINIS VOLUMINIS DECIMI OCTAVI.

INDEX VOLUMINIS DECIMI OCTAVI

In Job

In Psalmos Davidis Expositio

In Canticum Canticorum Expositio

In Canticum Canticorum

EXPOSITIO ALTERA

Tractatus primus sive prima pars totius libri

Tractatus secundus sive secunda pars totius libri

Tractatus totius sive tertia et ultima pars totius libri

In Isaiam prophetam Expositio

Isaiae Prophetae

FINIS INDICIS VOLUMINIS DECIMI OCTAVI

Sanctus Amandus (Cher). — Ex typis DESTENAY.